BIBLIOTECA NAZIONALE
13
V4 L
44
Y K 43
H 49
Digitized by Google

Digitized by Google

IVLII PACII
A BERIGA I. C.
ANALYSIS CODICIS.

AD ILLVSTRISSIMVM DOMINVM,
D. FRANCISCVM BONNÆVM, Ducem Leſdiguerium, Parem, Mareſchallum Franciæ, ſacri Palatij Comitem, Delphinatus Proregem, &c.

S. Andrea della Valle.

LVGDVNI,

Sumptibus Viduæ Antonij de Harſy,
[illegible] Colonienſis.

Cum Priu[illegible]o Chriſtian[illegible]ſſimi Galliarum Regis, ad dec[illegible]nnium.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO DOM. D. FRANCISCO BONNÆO,

DVCI LESDIGVERIO, PARI, MARESCHALLO FRANCIÆ, SACRI PALATII COMITI, DELPHINATVS PROREGI, &c.

S.

CVM duo ſint, vt ſapientes viri literis prodiderunt, reipublicæ adminiſtrandæ tempora, nimirum pacis & belli: neceſſe eſt, vt horum rectè regendorum duæ ſint principes artes, aliarum omniũ reginæ; quæ differant quidem inter ſe, propterea quòd ad diuerſa munera ſpectant; cõſentiant tamen, & amicè cõiurent, quatenus eumdem vltimum finem ſibi propoſitum habẽt, nempe reipublicæ ſalutem, & felicitatem. Hæ ſunt dubio procul ars militaris & iuriſprudentia, quæ adeò ſunt inter ſe connexæ, vt ſibi inuicem opem neceſſariam ferant. Sicut enim iura manu militari proteguntur, executioni mandantur, & ab omni contemptu vindicantur: ita viciſſim militia leges accipit, quibus & milites in officio contineat, & omnino bellum gerat: quandoquidem etiam inter hoſtes communia quædam iura ſunt conſtituta: vt, bello capta fieri capientium: &, legatos eſſe inuiolabiles; & alia complura. Præterea magnam inter hæc duo ſtudia ſimilitudinem cernere licet: quoniam vtrumque ab aliis certa ratione, ab aliis temerè tractatur. Hinc veteres Græci & Romani duos bellis Deos præfecerunt, Martem & Mineruam: quorum ille furore & impetu mouetur, hæc autem conſilio & prudentia vires moderatur. Quin etiam pacis artibus hanc præeſſe voluerunt, vt ſub vnius tutela pacis & bellorum regimen conſtituentes, ſummam vtriuſque artium generis coniunctionem indicarent. Pari diſtinctione alij confusè ac perturbatè iura tractant, vt pragmaticorum, & veterum Doctorum plerique: alij recta methodo ex ſuis principiis concluſiones deducunt, & concinnè omnia collocant. Hi ſunt veri & germani Iuriſconſulti: à quibus illi non minùs diſtant, quàm ſophiſtæ à philoſophis, hæretici à theologis, circumforanei à medicis, latrones à militibus. Quapropter viri principes, ſummíque duces, inter quos tua excellens virtus altiſſimo loco Te collocauit,

cauit; vt à latronibus & pyratis, ita etiam à rabulis illis forenſibus abhorrere, Themidis verò ſacerdotes amore proſequi, ſuóque patrocinio protegere ſolent: & meritò ab his debito honore coluntur; in illis beneuolentiam, gratitudinem, obſequium plerumque deſiderant. Ego igitur inter Themidis cultores facultate minimus, animi propenſione & diuturno labore (quippe qui vltra quadraginta annos iura in Vniuerſitatibus publicè docui) nemini ſecundus, Dignitatem ac Præſtantiam Tuam, cuius quaſi Dei tutelaris præſidio commendatus eſſe percupio, deuotiſſimo animo veneror, & pro mearum virium tenuitate celebrare nõ deſino. Vtinam in tuarum laudum præconio pares voluntati vires adhibere poſſem, vt eas potiùs facundia illuſtrarem, quàm tenui & impolito ſtylo dētererem.

Te celebrant alij quanto decet ore, tuáſque
Ingenio laudes vberiore canunt.
Vtq; illi fuſo taurorum ſanguine centum,
Sic ego Te minimo turis honore colo.

Qualis enim & quantus tam in pace tuenda, quàm in bellis profligandis; nec minùs in regno conſeruando, quàm in hoſtibus debellandis; & æquè in vi repellenda, atque in fraudibus declinandis ſemper extiteris, Latinæ & Gallicæ hiſtoriæ fidem indubiam faciunt. Quamquàm ita ſunt conſpicua, notaque omnibus, vt vel tacentibus hiſtoricis ſuo ſplẽdore ſe prodant, & omnes mortales in Tui admirationem trahant. Tu namque à primis annis inter arma & bella educatus, tanta prudẽtia, tantáque felicitate vſus es, vt fortiſſimos exercitus diſieceris, hoſtium multitudinem exiguo militum numero proſtraueris; quibuſcumque difficultatibus fruſtrà Tibi obſtantibus, ſemper victor à prælio diſceſſeris; denique Fortunam, quæ in bello dominari dicitur, tuæ virtuti ſubieceris. In victoriarum tuarum curſu Gratianopoli, quæ Delphinatus metropolis eſt, ſummo hyemis rigore capta, vniuerſam iſtam Prouinciam Chriſtianiſſimo Regi recuperaſti, moxq; ab inuaſione ſummi illius Ducis OLIVARII, decẽ ferè millibus hoſtium partim cæſis, partim in fugam coniectis, feliciter conſeruaſti. Quid de bello ciuili dicam, quo tam multi à debito obſequio deſciſcentes, cõtra inuictum Regem HENRICVM quartum, ceu gigantes contra Iouem pugnabant, vt eum de ſolio deiicerent? nonne in præclara victoria glorioſiſſimus ille Rex, Te tantæ laudis participem liberaliter eſt profeſſus? Tu illius turbulentæ tempeſtatis tempore te ipſum excitaſti: inſtructiſſimo exercitu Cottias Alpes ingreſſus, hoſtiles copias deleuiſti, Caturcum vi occupaſti, Briguerațium muniuiſti. &, donec bellum cũ pace mutatum fuit, in tua poteſtate retinuiſti. Sed & Barrium caſtrum, tot impenſis & vigiliis erectum & cuſtoditum, vt oppugnari incaſſum videretur, fortiſſimo Duci vna Aurora ſine noſtro ſanguine ademiſti. Nupero quoque Sabaudico bello, quo ipſe HENRICVS Magnus in Sabaudiam penetrauit, Deus immortalis! quàm multa egregia præſtitiſti! Tu Camerinum cepiſti, ac Regi ingreſſum in hoſtilem prouinciam aperuiſti. Tu Montmelianum, Cõfluentem, Carbonериam expugnaſti. Tu Brigantiũ, Sancti Iacobi

oppidum

oppidum,& Centrones in Regis poteſtatem redegiſti. Tempus me deficiet,ſi omnia ſingillatim perſequi velim. O virum ad bella,nec minùs ad pacem natum! Nam Proregis titulo ſic Delphinalis prouinciæ habenas moderaris,vt eam ab omni periculo & terrore bellico immunem ſemper præſtiteris, Gratianopolim,matricem vrbem, amplificaſti,inſtruxiſti,illuſtraſti,&(penè dixerim)ex lateritia marmoream effeciſti.Poſt funeſtum illum & numquàm ſatis deploratũ Magni HENRICI caſum, pro totius regni,cui malus genius ruinã minabatur,incolumitate vigilaſti; tuáque auctoritate & prudentia ita præcauiſti,vt,quæcumque reipublicæ tranquillitatẽ turbare poterant,funditùs euerteris.O ſeculi noſtri decus ſingulare!Fidem, ſapientiam,magnanimitatem, ceteráſque tuas diuinas virtutes quis non admiratur? quis non ad cœlum extollit? Tu tuis clementem.hoſtibus acrem te exhibes. illi Te amant, hi metuunt. illos tueris & vindicas, hos auertis & propellis. Nulla humana vis Te ſuperare,nullum periculum tibi metum incutere, nulla fraus in diſcrimen adducere, nulli labores defatigare poſſunt. Et vincere,& victoria vti, & victis parcere ſcis. O Mineruæ alumnus! ô belli & pacis ornamentum! ô Galliæ columen! ô fortium & literatorum virorum Mæcenas!

——— *En erit vmquàm,*
Ille dies,mihi cùm liceat tua dicere facta,
Et meritas totum laudes deferre per orbem?
Intereà de iure tuis hæc edita iuſſis
Scripta (precor) placido,ſi fas eſt,accipe vultu,
Ignaramq́; viæ mecum nunc dirige pubem.
Tu Cynoſura mihi atque Helice:Tu magnus Apollo
Semper eris: Tibi dona feram,votíſque vocabo.

Interim pro tua ſingulari humanitate æquo animo patere, vt Tuum illuſtriſſimum nomen ſit huic operi præfixum; vt ſub tui clypei præſidio ſit à Zoilorum liuore tutum; & hac qualicumque ratione quia meliori non poſſum,meam ergaTe obſeruantiam,ac potiùs pietatem,etiam apud poſteros teſtatam faciam. Vt igitur clementer huius operis & auctoris patrocinium ſuſcipias, Téque non ſolùm in caſtris militantium, ſed etiam Muſas colentium patronum & Mæcenatem re ipſa oſtendas, ſupplex etiã atque etiam rogo. Vale feliciter, & ſalue. DEVS Optimus Maximus Te quàm diutiſſimè beatum,& bonis omnibus affluentem,Regi Chriſtianiſſimo, ac toti Chriſtianæ reipublicæ conſeruet. Monſpelij, Kal. Quintilis,anno reparatæ ſalutis cIↄ Iↄc xv.

Illuſtriſſimæ Tuæ Dignitati

Addictiſſimus cliens,

IVL. PACIVS.

DE ILLVSTRISSSIMO DOMINO, D. FRANCISCO BONNÆO, DVCI LESDIGVERIO, PARI, MARESCHALO FRANCIÆ, SACRI PALATII COMITI, Delphinatus Proregi, &c.

I.

Miles, Præfectus, Vicerex, Dux, Párque Tribunus
Marte, arte, admonitis, meritis, formidine pœnæ
Eduxi, duxi, rexi, erexi, moderaui
Aduerſos, Francos, patriam, monumenta, ſuperbos.

II.

Soldat, Chef, Viceroy, Duc & Pair, Mareſchal
Par Mars, par arts, par loix, par vertu, par ſupplice
Tu bats, ſauues, regis, ſurhauſſes, mets à val
L'haineux, l'ami, nos champs, ton eſtoc, la malice.

III.

Mars BONNÆO *animum, Pallas conceſſit & artem,*
Arte, animóque dedit Gallica fata fugæ.
Hinc Rex præfecit patriæ, fecitque Tribunum,
Inſcripſit Ducibus, iuſſit & eſſe parem.

IN EIVS INSIGNIA.

Cærula cœleſtes, & amant quæ candida Galli,
Rubráque belligero digna leone domus.

Samuël Benedictus D. M.

PRIVILEGE DV ROY.

LOVYS par la grace de Dieu, Roy de France & de Nauarre. A nos amez & feaux Conſeilliers, les gens tenants nos Cours de Parlemens de Paris, Tholoſe, Roüen, Bourdeaux, Dijon, Aix, Grenoble & Bretaigne, Baillifs, Preuoſts & Seneſchaux desdicts lieux : Lyon, Poitiers, Orleans, Bourges, Champagne, & à tous nos Officiers, Iuſticiers & ſubiects qu'il appartiendra, Salut. Noſtre bien amé Iulius Pacius, noſtre Conſeiller, & premier Profeſſeur en Droict en l'Vniuerſité de Monpelier, Nous a fait remonſtrer qu'il auoit trauaillé depuis vn long temps a faire & composer quelques liures tant en Droict qu'en Philoſophie, desquels il auroit fait imprimer plusieurs volumes pour eſſayer de ſeruir & proffiter au public, intitulez. *Corpus iuris recognitum nouis paragraphorum diſtinctionibus, & Argumentis, notiſque perpetuis illuſtratum. Cõmentarius in L. fratres à fratre. D. de conditione indebiti. Inſtitutiones Iuris recognita paragraphorum diſtinctionibus, argumentis nouis, graduum deſcriptionibus, notis perpetuis: ac tabula Sinobſica illuſtrata. Iuris Ciuilis initia & progreſſus, recogniti, & argumentis, ac notis aucti. Tituli tractatúſque Iuris Ciuilis recogniti, & argumentis, ac notis illuſtrati. Enantiophanon ſeu Legum Conciliatarum centuriæ ſeptem ad nouam Imp. Friderici conſtitutionem de ſtudioſorum priuilegiis cõmentarius. Cõmentarius ad Papinianum de fructibus inter virum & mulierem ſoluto matrimonio diuidendis. Iuris quo vtimur epitome. De rebus creditis cõmentarius ad librum quartum Codicis. Sinopſis Iuris ciuilis. Inſtitutionum Iuris Ciuilis Analyſis. Inſtitutionum Iuris Ciuilis epitome. Iſagogicorum in Digeſta libri 50. In Codicem libri 12. In Decretales libri 5. Methodicorum in Codicem libri tres. De Contractibus tractatus ſex. Cõmentarius in lege tranſigere. C. de tranſactionibus. Ariſtotelis Organon Græcè & Latinè Iulius Pacius recenſuit, atque ex libris tum editis, tum manuſcriptis emendauit, è Græca in Latinam linguam conuertit, tractatuum capitum, particularum diſtinctionibus argumentiſque, necnon perpetuis notis illuſtrauit. In Ariſtotelis organum Cõmentarius. Ariſtotelis naturalis auſculationis libri octo, Iul. Pacio Interprete. Euſdem in eoſdem libros cõmentarius Ariſtotelis de Anima libri tres græcè & latinè Iul. Pacio interprete. Euſdem in eoſdem libros Commentarius. Doctrina peripatheticæ tomi tres: primus Logicus, ſecundus Phiſicus, tertius Politicus. Inſtitutiones logicæ. Logicæ Rudimenta, &c.* Et d'autant que leſdicts liures ont eſté approuuez & ſont encores tous les iours recerchez de ceux qui ſont profeſſion desdites ſciences, tant à cauſe des matieres dont ils traictent, que de la briefue & facile methode de l'expoſant, dont chacun peut tirer vne grande erudition : Il deſireroit volontiers, reuoir, corriger & augmenter leſdicts liures, & iceux auec tous ceux qu'il peut auoir faits depuis & pourra faire cy apres en ſuitte des premiers, faire imprimer luy meſme le plus correctement qu'il luy ſera poſſible, & par tel Imprimeur que bon luy ſemblera : Ce qu'il craint ne pouuoir faire ſans auoir ſur ce nos Lettres de Permiſſion. A ces cauſes inclinant liberalement à la ſupplication dudit Pacius, pour la grande & ſinguliere recommandation de ſa Doctrine, & pour luy donner plus de ſubiect de continuer la loüable intention qu'il a de ſeruir au public, à quoy il trauaille ſoigneuſement & continuellement. NOVS luy auons de grace ſpeciale, pleine puiſſance & authorité royalle, donné & octroyé, donnons & octroyons par ces preſentes, congé & permiſſion de faire imprimer luy meſmes par tel Imprimeur & en tel volume, marge & caracteres que bon luy ſemblera, tous les liures ſuſdits, enſemble ceux qu'il pourra faire cy apres en ſuitte & conſequence d'iceux, & generalement toutes ſes Oeuures, tant en Droict qu'en Philoſophie, imprimeés ou à imprimer, les mettre & expoſer en vente, faire vendre ou diſtribuer, durant le temps & eſpace de dix ans, à commencer du iour & datte que chaſcun desdicts liures ſera acheué d'imprimer, ainſi qu'il aduiſera. Pendant lequel temps, nous auons fait & faiſons tres-expreſſes inhibitions & deffences à tous Imprimeurs de noſtre Royaume, & autres perſonnes de quelque qualité & condition qu'elles ſoyent, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny expoſer en vente leſdits liures ſans le vouloir & conſentement dudit Pacius, à peine de confiſcation d'iceux, deſpens, dommages, & intereſt, & d'amende arbitraire. Voulons en outre qu'en faiſant par luy mettre au commencement ou à la fin desdits liures vn extraict ſommaire desdites preſentes, elles ſoyent tenuës pour notifiees, ſignifiees, & venues à la cognoiſſance de toutes perſonnes. Si vous mandons, & à chacun de vous commettons en droict ſoy ſi comme à luy appartiendra, que de noſtre preſent priuilege & du contenu en iceluy vous faites & ſouffriez ledit Pacius, celuy ou ceux qui auront charge de luy, ioüir, & vſer plainement & paiſiblement, nonobſtant oppoſitions & appellations quelconques, Car tel eſt noſtre plaiſir. Donné à Paris le quatorzieſme iour de Feurier l'An de Grace Mil ſix cents douze : & de noſtre regne le deuxieſme.

Par le Roy en ſon Conſeil,

CHALOPIN.

L'AN mil ſix cents ſeize & le ſecond iour de Mars apres midy, regnant Tres-Chreſtien Prince Louys par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre. Par deuant moy Notaire & teſmoins, Conſtitué en perſonne Mr. Me. Iulius Pacius, Conſeillier du Roy, & ſon premier Profeſſeur en Droict en l'Vniuerſité de Montpelier, lequel de ſon gré ſuiuant le Priuilege general à luy donné par ſa Majeſté de pouuoir faire imprimer tous ſes liures à tel Imprimeur que bon luy ſemblera: Auec deffences à tous Imprimeurs d'en imprimer ſans ſa permiſſion par ſes lettres patentes données à Paris le quatorzieſme de Feurier mil ſix cents douze, ſignées par le Roy en ſon conſeil Chalopin

lopin, qu'il a exhibees à moy dict Notaire, auec le Seau y pendant, & apres par luy retirees. A permis & permet par ſes preſentes à Dame Anne Thomas, veſue de feu Sieur Antoine de Harſy, en ſon viuant Marchand Libraire de Lyon, abſente, moy Notaire pour elle ſtipulant, d'Imprimer vendre & diſtribuer les liures faits par ledit Sieur Pacius cy apres deſignez, Aſçauoir *Analyſis Codicis, Oeconomia vtriuſque Iuris, Tabulæ in Inſtitutiones Imperiales, Commentarij in titulos Digeſtorum & Codicis, de Pactis, de Tranſactionibus, & de Errore calculi*, comme bon luy ſemblera: luy cedant & remettant tout ſon Droict auec tel pouuoir, qu'elle puiſſe deffendre à tous autres d'en vendre, pour les ſuſdicts liures tant ſeulement, & pour leſquels il luy cede ledit Priuilege par luy obtenu de ſa Majeſté, comme dit eſt. Signé, PACIVS, COVRET, BOVDON, ET MONTET.

ENucleatos hoſce iuris Tractatus, à Clariſſimo D. Iulio Pacio, Legum anteceſſore meritiſſimo, & quem in legitima Scientia ediſcenda Doctorem quondam habui, ordinatos; Ego Iacobus Daueyne, Regis Conſiliarius & Procurator, Typis mandari (iuxta ſupraſcriptum diploma Regium) conſentio.

DAVEYNE.

Acheué d'imprimer le dernier iour du mois d'Auril 1616.

INDEX PRIMVS
TITVLORVM, QVI HOC OPERE EXPLANANTVR.

LIB. I.

Tit. 1 DE ſumma trinitate, & fide catholica, & vt nemo de ea publicè contendere audeat. pag. 1.a
2 De ſacroſanctis eccleſiis, & de rebus, & priuilegiis earum. 3.b
3 De epiſcopis, & clericis, & orphanotrophis, & xenodochis, & brephotrophis, & ptochotrophis, & aſceteriis, & monachis, & de priuilegiis eorũ, & quaſi caſtrenſi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſſis. 7.a
4 De epiſcopali audientia, & de diuerſis capitulis, quæ ad ius curáq; & reuerentiá pertinẽt põtificalẽ. 58.a
5 De hæreticis, & Manichæis, & Samaritis. 20.b
6 Ne ſanctum baptiſma iteretur. 27.a
7 De apoſtatis. 28.a
8 Nemini licere ſignũ Saluatoris Chriſti humi vel in ſilice, vel in marmore aut inſculpere, aut pingere. 28.b
9 De Iudæis, & cœlicolis. 29.a
10 Ne Chriſtianũ mancipiũ hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat, vel poſſideat, vel circũcidat. 30.b
11 De paganis, & ſacrificiis, & templis. 31.a
12 De his, qui ad eccleſias confugiunt, vel ibi exclamant. 31.b
13 De his, qui in eccleſiis manumittuntur. 32.a
14 De legibus, & cõſtitutionib. principũ, & edictis. 32.b
15 De mandatis principum. 34.a
16 De ſenatuſconſultis. 34.a
17 De veteri iure enucleãdo, & de auctoritate iuriſprudentium, qui in Digeſtis referuntur. 34.b
18 De iuris, & facti ignorantia. 36.b
19 De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non. 37.b
20 Quando libellus principi datus, litis conteſtationem faciat. 38.b
21 Vt lite pendẽte, vel poſt prouocationẽ, aut definitiuã ſententiã, nulli liceat Imperatori ſupplicare. 38.b
22 Si cõtra ius, vel vtilitatẽ publicã, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum, vel impetratum. 39.a
23 De diuerſis reſcriptis, & pragmaticis ſãctionib. 39.b
24 De ſtatuis, & imaginib. 40.b
25 De his, qui ad ſtatuas confugiunt. 40.b
26 De officio præfecti prætoriorũ Oriẽtis, & Illyrici. 41.a
27 De officio præfecti prætorio Africæ, & de omni eiuſdem diœceſeos ſtatu. 41.b
28 De officio præfecti vrbi. 43.a
29 De officio magiſtri militum. 43.b
30 De officio quæſtoris. 43.b
31 De officio magiſtri officiorum. 44.a
32 De officio comitis ſacrarum largitionum. 44.b
33 De officio comitis rerum priuatarum. 45.a
34 De officio comitis ſacri patrimonij. 45.a
35 De officio proconſulis, & legati. 45.a
36 De officio comitis Orientis. 45.b
37 De officio præfecti Auguſtalis. 45.b
38 De officio vicarij. 46.a
39 De officio prætorum. 46.a
40 De officio rectoris prouinciæ. 46.b
41 Vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur. 47.a
42 De officio præfecti vigilum. 47.b
43 De officio præfecti annonæ. 47.b
44 De officio ciuilium iudicum. 47.b
45 De officio militarium iudicum. 48.a
46 De officio tribuni, & comitis rei militaris. 48.b
47 Ne rei militaris comitibus, vel tribunis lauacra præſtentur. 48.b
48 De officio diuerſorum iudicum. 48.b
49 Vt omnes iudices, tã ciuiles quàm militares, poſt adminiſtrationem depoſitam, quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certis locis permaneant. 49.a
50 De officio eius, qui vicẽ alicuius iudicis obtinet. 49.a
51 De aſſeſſorib. & domeſticis, & cãcellariis iudicũ. 49.b
52 De annonis, & capitu adminiſtrantiũ, vel aſſeſſorum, aliorũmve publicas ſolicitudines gerentiũ, vel eorum qui aliquam conſecuti ſunt dignitatem. 50.a
53 De contractib. iudicũ, vel eorũ qui ſunt circa eos, & inhibẽdis donationib. in eos faciẽdis, & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent. 50.a
54 De modo multarum, quæ à iudicib. infliguntur. 51.a
55 De defenſoribus ciuitatum. 51.b
56 De magiſtratibus municipalibus. 52.b
57 De officio iuridici Alexandriæ. 53.b

LIB. II.

1 De edendo. 53.a
2 De in ius vocando. 55.a
3 De pactis. 55.a
4 De tranſactionibus. 58.a
5 De errore calculi. 61.a
6 De poſtulando. 62.a
7 De aduocatis diuerſorum iudiciorum. 64.a
8 De aduocatis fiſci. 67.a
9 De errore aduocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium. 67.a
10 Vt q̃ deſunt aduocatis, vel partib. iudex ſuppleat. 67.b
11 Ex quibus cauſis infamia irrogatur. 68.a
12 De procuratorib. 69.b
13 Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre. 71.b
14 De his, qui potẽtiorum nomine titulos prædiis affigũt, vel eorum nomina in litem prætendunt. 72.a
15 Vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat. 72.a
16 Vt nemini liceat ſine iudicis auctoritate ſigna imprimere rebus, quas alius tenet. 72.a
17 Ne fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinij cauſa in lite præſtet. 72.a
18 De negotiis geſtis. 72.b
19 De his, quæ vi metúsve cauſâ geſta ſunt. 74.a
20 De dolo malo. 74.b
21 De in integrum reſtitutione minorum. 75.b
22 De filiofamilias minore. 76.b
23 De fideiuſſoribus minorum. 77.a
24 Si tutor, vel curator interuenerit. 77.a
25 Si in communi eadémque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur. 77.b
26 Si aduerſus rem iudicatam. 77.b
27 Si aduerſus venditionem. 78.a
28 Si aduerſus venditionem pignorum. 78.a

29 Si

29 Si aduerſus donationem.78.b
30 Si aduerſus libertatem.78.b
31 Si aduerſus tranſactionem,vel diuiſionem.78.b
32 Si aduerſus ſolutionẽ à debitore,vel à ſe factã. 79.a
33 Si aduerſus dotem.79.a
34 Si aduerſus delictum.79.a
35 Si aduerſus vſucàpionem.79.a
36 Si aduerſus fiſcum.79.a
37 Si aduerſus creditorem.79.b
38 Si vt ſe ab hereditate abſtineat.79.b
39 Si vt omiſſam hereditatem , vel bonorum poſſeſſionem,vel quid aliud acquirat. 80.a (80.a
40 In quib. cauſis reſtitutio in integrũ neceſſaria nõ eſt.
41 Qui,& aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſunt.80.b
42 Si minor ſe maiorem dixerit , vel maior probatus fuerit.80.b
43 Si ſæpiùs in integrum reſtitutio poſtuletur.80.b
44 De his,qui veniam ætatis impetrauerunt.81.a
45 Si maior factus ratum habuerit.81.a
46 Vbi,& apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit.81,b
47 De reputationibus,quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis.81.b
48 Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.82.a (82.a
49 In integrum reſtitutione poſtulata,ne quid noui fiat.
50 De reſtitutionibus militum,& eorum qui reipublicæ cauſa abiunt.82.a
51 De vxoribus militum,& eorum qui reipublicæ cauſa abſunt.82.b
52 De temporibus in integrum reſtitutionis tam minorum,& aliarum perſonarum , quæ reſtitui poſſunt, quàm etiam heredum eorum.83.a
53 Quibus ex cauſis maiores in integrũ reſtituũtur.83.b
54 De alienatione iudicij mutandi cauſa facta.84.a
55 De receptis arbitriis.84. b.
56 De ſatiſdando. 85.a
57 De formulis,& impetrationib.actionũ ſublatis. 85.b
58 De iureiurando propter calumniam.85.b

L I B. I I I.

1 De iudiciis.87.a
2 De ſportulis,& ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis,& de executoribus litium.89.b
3 De pedaneis iudicibus.90.a
4 Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare, darive poſſunt.90.b
5 Ne quis in ſua cauſa iudicet,vel ius ſibi dicat.90.b
6 Qui legitimam perſonam ſtandi in iudiciis habeant, vel non.90.b
7 Vt nemo inuitus agere,vel accuſare cogatur.91.a
8 De ordine iudiciorum.91.a
9 De litis conteſtatione.91.b
10 De plus petitionibus.92.a
11 De dilationibus.92.b
12 De feriis.92.b
13 De iuriſdictione omnium iudicum, & de foro competenti.93 a
14 Quãdo Imperator inter pupillos, vel viduas,vel miſerabiles perſonas cognoſcat:& ne exhibeãtur.94.a
15 Vbi de criminibus agi oporteat.94.b
16 Vbi de poſſeſſione agi oporteat.95.a
17 Vbi fideicommiſſum peti oporteat.95.a
18 Vbi conueniatur,qui certo loco dare promiſit.95.b
19 Vbi in rem actio exerceri debeat.95 b
20 Vbi de hereditate agatur, vel vbi heredes ſcripti in poſſeſſionem mitti poſtulare debeant.96.a
21 Vbi de ratiociniis tam publicis quàm priuatis agi oporteat.96.a
22 Vbi cauſa ſtatus agi debeat. 96.b
23 Vbi quis de curiali, vel cohortali, aliáve conditione conueniatur.96.b
24 Vbi ſenatores, vel clariſſimi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur.97.a
25 In quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti non poſſunt.97.b
26 Vbi cauſæ fiſcales,vel diuinæ domus , hominũmque ejus agantur.98.a
27 Quando liceat vniculque ſine iudice ſe vindicare, vel publicam donationem.98.b
28 De inofficioſo teſtamento.98.b
29 De inofficioſis donationibus.101.a
30 De inofficioſis dotibus.107.b
31 De petitione hereditatis.102.a
32 De rei vindicatione.103 a (104.b
33 De vſufructu,& habitatione, & miniſterio ſeruorũ.
34 De ſeruitutibus,& aqua.106.a
35 De lege Aquilia.107.b
36 Familiæ erciſcundæ.108.a
37 Communi diuidundo.109.b
38 Communia vtriuſque iudicij, tam familiæ erciſcundæ,quàm communi diuidundo.109.b
39 Finium regundorum.110.b
40 De conſortibus eiuſdem litis.111.a
41 De noxalibus actionibus.111.a
42 Ad exhibendum.111.b
43 De aleæ luſu,& aleatoribus.112.a
44 De religioſis,& ſumptibus funerum.112.b

L I B. I V.

1 De rebus creditis,& iureiurando.113.a
2 Si certum petatur.116.b
3 De ſuffragio.119.a
4 De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.119.a
5 De condictione indebiti.119.b
6 De condictione ob cauſam datorum.121.a
7 De condictione ob turpem cauſam.121.b
8 De condictione furtiua.122.a
9 De condictione ex lege , & ſine cauſa , vel iniuſta cauſa.122.a
10 De obligationibus,& actionibus.123.a
11 Vt actiones ab heredib.& cõtra heredes incipiãt.124.b
12 Ne vxor pro marito,vel maritus pro vxore,vel mater pro filio conueniatur.125.a
13 Ne filius pro patre , vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono , vel ſeruus pro domino conueniatur.125.a (125.a
14 An ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſionẽ teneatur.
15 Quando fiſcus vel priuatus debitoris ſui debitores exigere poſſit.125.b
16 De actionibus hereditariis.126.a
17 Ex delictis defunctorum inquantum heredes conueniantur.126. b
18 De conſtituta pecunia.127.a
19 De probationibus.127,b
20 De teſtibus.129.a
21 De fide inſtrumentorũ,& amiſſione eorum , & apochis , & antapochis faciendis , & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.132.a
22 Plus valere , quod agitur , quàm quod ſimulatè concipitur.132.b
23 Dè commodato.133.a
24 De pigneratitia actione.133.b
25 De exercitoria,& inſtitoria actione.135.a
26 Quod cum eo,qui in aliena poteſtate eſt , negotium geſtum eſſe dicetur,vel de peculio,ſeu quod iuſſu, aut de in rem verſo.135.b
27 Per quas perſonas nobis acquiritur.137.a
28 Ad S.C.Macedonianum.137.b
29 Ad S.C.Velleianum.138.a
30 De non numerata pecunia.140.a
31 De compenſationibus.141.a
32 De vſuris.241.a

33 De nautico fœnore.143.b
34 Depoſiti,vel contrà.144.a
35 Mandati,vel contrà.145.b
36 Si ſeruus extero ſe emi mandauerit.146.b
37 Pro ſocio.147.a
38 De contrahenda emptione & venditione.147.b
39 De hereditate,vel actione vendita.148.b
40 Quæ res venire non poſſunt; & quæ vendere, vel emere vetantur.149.b
41 Quæ res exportari non debent.149.b
42 De eunuchis.149.b.
43 De patribus,qui filios ſuos diſtraxerunt.150.a
44 De reſcindenda venditione.150.a
45 Quando liceat ab emptione diſcedere.151.b
46 Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.152.a (152.a
47 Sine cenſu, vel reliquis fundũ cõparari non poſſe.
48 De periculo,& commodo rei venditæ.152.b
49 De actionibus empti & venditi.153.a
50 Si quis alteri,vel ſibi ſub alieno nomine, vel aliena pecunia emerit.154.a
51 De rebus alienis nõ alienandis; & de prohibita alienatione,vel hypotheca.155.a
52 De communium rerum alienatione.156.a
53 Rem alienam gerentibus, non interdici rerum ſuarum alienatione.156 a
54 De pactis inter emptorẽ & vẽditorẽ cõpoſitis.156.a
55 Si ſeruus exportandus veneat.157.a
56 Si mancipium ita venierit,ne proſtituatur.157.b
57 Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur,vel contrà.157.b
58 De ædilitiis actionibus.158.b
59 De monopoliis, & conuentu negotiatorum illicito, vel artificum, ergolaborúmque, nec non balneatorum prohibitis illicitiſque pactionibus.159.b
60 De nundinis,& mercatibus.160.a
61 De vectigalibus,& commiſſis.160.a
62 Vectigalia noua inſtitui non poſſe.160.b
63 De commerciis & mercatoribus.161.a
64 De rerum permutatione,& præſcriptis verbis.161.a
65 De locato & conducto.162.a
66 De iure emphyteutico.165.a

L I B. V.

1 De ſpõſalib.& arris ſpõſalitiis,& proxeneticis.166.a
2 Si rector prouinciæ,vel ad eum pertinentes,ſponſalia dederint.167.a
3 De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & ſponſalitiis.167.b
4 De nuptiis.169.b
5 De inceſtis,& inutilibus nuptiis.172.a
6 De interdicto matrimonio inter pupillam, & tutorem,ſeu curatorem,filióſque eorum.173.a
7 Si quacumque præditus poteſtate,vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ adſpirare tentauerint nuptias.173.a
8 Si nuptiæ ex reſcripto petantur.173.b
9 De ſecundis nuptiis.173.b
10 Si ſecundò nupſerit mulier, cui maritus vſumfructum reliquit.176.a
11 De dotis promiſſione,vel nuda pollicitatione.176.a
12 De iure dotium.177.a
13 De rei vxoriæ actione in exſtipulatu actionem trãſfuſa,& de natura dotibus præſtita.180.a
14 De pactis conuentis tam ſuper dote,quàm ſuper donatione ante nuptias,& parapherniis.182.b
15 De dote cauta non numerata.184.a
16 De donationib.inter virum & vxorem,& à parentibus in liberos factis,& de ratihabitione.184.a
17 De repudiis,& iudicio de morib.ſublato.186.a
18 Soluto matrimonio quẽadmodũ dos petatur.187.a
19 Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit.188.b
20 Ne fideiuſſores,vel mandatores dotiũ dentur.189.a
21 Rerum amotarum.189.b
22 Ne pro dote mulieri bona quondã mariti addicãtur.190.a
23 De fundo dotali.190.a
24 Diuortio facto,apud quem liberi morari,vel educari debeant.190.a
25 De alendis liberis,ac parentibus.190.b
26 De concubinis.190.b
27 De naturalibus liberis,& matribus eorum,& ex quibus cauſis iuſti efficiantur.191.a
28 De teſtamentaria tutela.192.b
29 De confirmando tutore.193.a
30 De legitima tutela.193.b
31 Qui petant tutores,vel curatores.193.b
32 Vbi petantur tutores,vel curatores.194.a
33 De tutoribus,vel curatoribus illuſtrium, vel clariſſimarum perſonarum.194.b
34 Qui dare tutores vel curatores poſſunt, & qui dari non poſſunt.195.a
35 Quando mulier tutelæ officio fungi poteſt.195.b
36 In quibus cauſis tutorem habenti tutor, vel curator dari poteſt.195.b
37 De adminiſtratione tutorũ,vel curatorũ:& de pecunia pupillari fœneranda,vel deponenda.196.a
38 De periculo tutorum,vel curatorum.197.a
39 Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri poſſunt.197.b
40 Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes,vel vnus agere,vel conueniri poſſint.197.b
41 Ne tutor,vel curator vectigalia conducat.197.b
42 De tutore,vel curatore,qui ſatis non dedit.197.b
43 De ſuſpectis tutoribus,vel curatoribus.198.a
44 De in litem dando tutore,vel curatore.198.b
45 De eo,qui pro tutore negotia geſſit.199.a
46 Si mater indemnitatem promiſerit.199.a
47 Si contra matris voluntatem tutor datus ſit.199.a
48 Vt cauſæ poſt pubertatem adſit tutor.199.a
49 Vbi pupilli educari debeant.199.a
50 De alimentis pupillo præſtandis.199.b
51 Arbitrium tutelæ.199.b
52 De diuidenda tutela, & pro qua parte quiſque tutorum conueniatur.200.a
53 De in litem iurando.200.b
54 De heredibus tutorum,vel curatorum.200.b
55 Si tutor,vel curator non geſſerit.201.a
56 De vſuris pupillaribus.201.a
57 De fideiuſſoribus tutorum,vel curatorum.201 b
58 De contrario iudicio tutelæ.201. b
59 De auctoritate præſtanda. 201.b
60 Quando tutores,vel curatores eſſe deſinant.202.a
61 De actore à tutore ſeu curatore dando.202.a
62 De excuſationibus tutorum & curatorum,& de temporibus earum.202.a
63 Si tutor, vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit.204.a
64 Si tutor,vel curator reipublicæ cauſa aberit.204.a
65 De excuſationibus veteranorum.204.b
66 Qui numero liberorum ſe excuſant.204.b
67 Qui morbo.205.a
68 Qui ætate.205.b
69 Qui numero tutelarum.205.b
70 De curatore furioſi,vel prodigi.205.b
71 De prædiis,& aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis,vel obligandis.207.a
72 Quando decreto opus non ſit.208.b
73 Si quis ignorans rem minoris eſſe,ſine decreto comparauerit.208.b
74 Si maior factus, alienationem factam ſine decreto ratam habuerit.209.a
75 De magiſtratibus conueniendis.209.b

LIB.

Index primus

LIB. VI.

1 De ſeruis fugitiuis,& libertis,mancipiiſq; ciuitatum artificibus,& ad diuerſa opera deputatis,& ad rem priuatam,vel publicam pertinentibus.210.a
2 De furtis,& ſeruo corrupto.211.a
3 De operis libertorum.213.a
4 De bonis libertorum,& iure patronatus.213.b
5 Si in fraudẽ patroni à libertis alienatio facta ſit.215.a
6 De obſequiis patrono præſtandis.215.a
7 De libertis,& eorum liberis.215.b
8 De iure aureorum anulorum, & de natalibus reſtituendis.215.b
9 Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus.215.a
10 Quando non petentiũ partes petẽtib. accreſcãt.218.a
11 De bonorum poſſeſſione ſecundùm tabulas.218.b
12 De bonorum poſſeſſione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur.219.a
13 De bonorum poſſeſſione contra tabulas liberti, quæ patronis liberiſque eorum datur.219.b
14 Vnde liberi.220.a
15 Vnde legitimi,& vnde cognati.221.a
16 De ſucceſſorio edicto.222.a
17 De Carboniano edicto.223.a
18 Vnde vir,& vxor.223.b
19 De repudianda bonorum poſſeſſione.224.a
20 De collationibus.224.b
21 De teſtamento militis.226 b
22 Qui teſtamenta facere poſſunt,vel non.228.a
23 De teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta ordinantur.229.a
24 De heredibus inſtituendis, & quæ perſonæ heredes inſtitui non poſſunt.233.a
25 De inſtitutionibus, & ſubſtitutionibus, ſeu reſtitutionibus ſub conditione factis.236.b
26 De impuberum,& aliis ſubſtitutionibus.239.b
27 De neceſſariis ſeruis heredibus inſtituendis, vel ſubſtituendis.245. a
28 De liberis præteritis,vel exheredatis,246.a
29 De poſtumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis.246.b
30 De iure deliberandi, & de adeunda, vel acquirenda hereditate.247.a
31 De repudianda vel abſtinenda hereditate.251.a
32 Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur,& deſcribantur.251.b
33 De edicto Diui Hadriani tollendo,& quẽadmodum ſcriptus heres in poſſeſſionem mittatur.252.a
34 Si quis aliquẽ teſtari prohibuerit,vel coëgerit.252.b
35 De his,quibus vt indignis hereditas aufertur, & ad S.C.Silauianum.252.b
36 De codicillis.252.b
37 De legatis.254.a
38 De verborum ſignificatione.258.b
39 Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti.259.b
40 De indicta viduitate, & lege Iulia Miſcella tollenda. 260. A
41 De his,quæ pœnæ nomine in teſtamento, vel codicillis relinquuntur.261.a
42 De fideicommiſſis.261.a
43 Communia de legatis & fideicommiſſis, & de in rem miſſionem tollenda.264.a
44 De falſa cauſa adiecta legato,vel fideicõmiſſo.265.b
45 De his,quæ ſub modo legata vel fideicommiſſa relinquuntur.266.a
46 De conditionibus inſertis tam legatis, quàm fideicommiſſis,& libertatibus.266.a
47 De vſuris,& fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum.267. b
48 De incertis perſonis.268.a
49 Ad S.C.Trebellianum.269.a
50 Ad legem Falcidiam.270.a
51 De caducis tollendis.272.b
52 De his, qui ante apertas tabulas hereditatem tranſmittunt.278.a
53 Quando dies legati,vel fideicommiſſi cedat.278.a
54 Vt in poſſeſſionem legatorũ vel fideicõmiſſorũ ſeruandorum cauſa mittatur, & quando ſatiſdari debeat.279.a
55 De ſuis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus.279.b
56 Ad S.C.Tertullianum.280.b
57 Ad S.C.Orphitianum.281.b
58 De legitimis heredibus.281.b
59 Communia de ſucceſſionibus.283.a
60 De bonis maternis,& materni generis.284.a
61 De bonis,quæ liberis in poteſtate patris conſtitutis, ex matrimonio, vel aliter acquiruntur, & eorum adminiſtratione.284.b
62 De hereditatibus decurionum, nauiculariorum, cohortalium,militum,& Fabricenſium.286.b

LIB. VII.

1 De vindicta,& apud conſilium manumiſſione.286.a
2 De teſtamentaria manumiſſione.287.a
3 De lege Fuſia Caninia tollenda.289.b
4 De fideicommiſſariis libertatibus.289.b
5 De dedititia libertate tollenda.290.b
6 De Latina libertate tollenda,& per certos modos in ciuitatem Romanam transfuſa.290.b
7 De communi ſeruo manumiſſo.292.a
8 De ſeruo pignori dato,manumiſſo.292 b
9 De ſeruis reipublicæ manumittendis.293.a
10 De his,qui à non domino manumiſſi ſunt.293.a
11 Qui manumittere non poſſunt,& ne in fraudem creditorum manumittatur.293.a
12 Qui non poſſunt ad libertatem peruenire.294.a
13 Pro quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.294.a
14 De ingenuis manumiſſis.294.b
15 Communia de manumiſſionibus.295.a
16 De liberali cauſa.295.a
17 De aſſertione tollenda.297.b
18 Quibus ad libertatem proclamare non licet:& de rebus eorum,qui ad libertatem proclamare nõ prohibentur.298.a
19 De ordine cognitionum.298.a
20 De colluſione detegenda.298.b
21 De ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.299.a
22 De longi temporis præſcriptione,quæ pro libertate, non aduerſus libertatem opponitur.299.a
23 De peculio eius,qui libertatem meruit.299.b
24 De S.C.Claudiano tollendo.299.b
25 De nudo iure Quiritium tollendo.299.b
26 De vſucapione pro emptore, vel pro tranſactione. (300.a
27 De vſucapione pro donato.302.b
28 De vſucapione pro dote.303.a
29 De vſucapione pro herede.303.b
30 Communia de vſucapionibus.304.b
31 De vſucapione transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.304 a
32 De acquirenda,& retinenda poſſeſſione.304.b
33 De præſcriptione longi temporis.306.b
34 In quib.cauſis ceſſat longi tẽporis præſcriptio.307.a
35 Quib.non obiicitur longi tẽporis præſcriptio.307.b
36 Si aduerſus creditorẽ præſcriptio opponatur. 308.a
37 De quadriennij præſcriptione.308.a
38 Ne rei dominicæ,vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſummoueatur.308 b
39 De præſcriptione triginta vel quadraginta annorum.308.b
40 De annali exceptione Italici contractus tollenda,

& de

& de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptiooibus,& interruptionibus.310.b
41 De allouionibus, & paludibus,& paſcuis ad alium ſtaium tranſlatis.311.b
42 De ſententiis præfectorum prætorio.312.a
43 Quomodò, & quando index ſententiã proferre debeat præſentib.partib.vel vna patse abſente.312.b
44 De ſententus ex periculo recitandis.313.a
45 De ſententiis & ioterlocutionib.omniũ iudicũ.313.b
46 De ſententia, quæ ſine certa quantitate prolaix eſt. 314.b
47 De ſententiis, quæ pro eo qnod intereſt, proferuntor.315.x
48 Si à non competenti iudſee iudicatum eſſe dicatur. 356.a
49 De pœna iudicis,qui malè indicauit, vel eius qui iudicem vel aduerſarium corrumpere eutauit.316.a
50 Sententiam reſeindi non poſſe.316.b
51 De fructibus,& litinm expenſis.316.b
52 De re iudicata.317.b
53 De executione rei iudicatæ.318.x
54 De vſuris rei iudicatæ.318.b
55 Si plores vna ſententia condemuati ſint.319.x
56 Quibus res iudicata non nocet.319.a
77 Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones,anctoritatem rei indicatæ non habere.319.b
58 Si ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis iudicatum ſit.319.b
59 De confeſſii.320.x
60 Inter alios actx,vel indicata, aliis noo nocere.320.a
61 De relationibus.320 b
62 De appellationibus,& conſultationibus.321.a
63 De temporibus, & reparationibus appellationum, ſeu conſulıationum.324.a
64 Quando prouocare non eſt neceſſe.325.a
65 Quorum appellationes non recipiuntnr.325.b
66 Si pendente appellatione mors interuenerit.326.a
67 De bis, qui propter metum iudicis non appellauerunt.326.b
68 Si vnus ex plutibus appellauerit.326.b
69 Si de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum. 326.b
70 Ne liceat in vna eadémque cauſa tertiò prouocare, vel poſt duas ſententias iudicum, quas definitio præfectorum prætorio roborauerit, eas retractare.326.b
71 Qui bonis cedere poſſunt.327.a
72 De bonis anctoritate iudieis poſſidendis,ſeu venundaodis,& de ſeparationibus bonorum.327.b
73 De priuilegio fiſci.328.b
74 De priuilegio dotis.329.a
75 De reuocandis his,quæ in fraudem creditorum alienata ſunt.329.b

L I B. V I I I.

1 De interdictis.330.x
2 Quorum bonorum.331.x
3 Quod legatorum.331.b
4 Vnde vi.332.a
5 Si per vim,vel alio modo abſentis poſſeſſio perturbata ſit.333.a
6 Vti poſſidetis.333.b
7 De tabulis exhibendis.333.b
8 De libetis exhibendis, ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo.334 a
9 De precario,& Saluiano interdicto.334.b
10 De ædificiis priuatis.335.a
11 De operibus publicis.336.b
22 De ratiociniis operum publicorum, & de patribus ciuitatum.337.b
53 De pignoribus,& hypothecis.388 a
14 In quibus cauſis pignus tacitè contrahitur.341.a
15 Si aliena res pignori data ſit.341.b
16 Quæ res pignori obligari poſſunt, vel non, & qualiter pignus contrahatur.342.a
17 Qui potiores in pignore habeantur.343.a
18 De his,qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. 344.b
59 Si antiquior creditor pignus vendiderit.345.a
20 Si communis res pignori data ſit.345.a
21 De prætorio pignore, & vt in actionibns etiam debitorum miſſio prætorij pignoris procedat.345.a
22 Si in cauſa iudicati pignus captum ſit.345.b
23 Si pignus pignori datum ſit.345.b
24 De partu pignoris,& omni cauſa.346.a
25 De remiſſione pignoris.346.a
26 Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri.347.a
27 De diſtractione pignorum.347.b
28 Debitorum venditionem pignoris impedire noo poſſe.349.a
29 Si vendito pignore agatur. 349.a
30 De luitione pignoris.349.b
31 Si vnus ex pluribus heredibus creditoris,vel debitoris partem ſui debiti ſoluerit,vel acceperit.350.a
32 Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta non fuerit.330.x
33 De iure dominij impetrando.350.a
34 De pactis pignorum,& lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda.351.a
35 De exceptionibus,ſeu præſcriptionibus.351.b
36 De litigioſis.353.a
37 De contrahenda,& committenda ſtipulatione.353.b
38 De inutilibus ſtipulationibus.354.a
39 De duobus reis ſtipulandi,& promittendi.354.b
40 De fideiuſſoribus,& mandatoribus.355.a
41 De nouxtionibus,& delegationibus.359.x
42 De ſolutionibus,& liberationibus.360.a
43 De acceptilationibus.361.b
44 De euictionibus.362.a
45 Creditorem euictionem pignoris non debere.364.a
46 De patria poteſtate.364.a
47 De adoptionibus.365.a
48 De emancipationibus liberorum.366.a
49 De ingratis liberis.367.x
50 De poſtliminio,& redemptis ab hoſtibus.367.a
51 De infantibus expoſitis libetis,& ſeruis,& de his qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt.368.a
52 Quæ ſit longa conſuetudo.368.b
53 De donationibus.369.x
54 De donationibus, quæ ſub modo, vel ſub conditione,vel ex certo tempore conficiuntur.371.a
55 De reuocandis donationibus.372 a
56 De mortis cauſa donationibus.375.a
57 De infirmandis pœnis cœlibatus,& orbitatis, & decimariis ſublatis.375.b
38 De iure liberorum.376.b

L I B. I X.

1 Qui accuſare non poſſunt.376.a
2 De accuſationibus,& inſcriptionibus.377 b
3 De exhibendis,& tranſmittendis reis.378.b
4 De cuſtodia reorum. 379.a
5 De priuatis carceribus inhibendis.380.b
6 Si reus vel accuſator mortuus fuerit.380.b
7 Si quis Imperatori maledixerit.381.a
8 Ad legem Iuliam maieſtatis.381.b
9 Ad legem Iuliam de adulteriis & ſtupro.383.x
50 Si quis eam,cuius tutor fuerit,corruperit.384.a

Index primus Titulorum.

11 De mulieribus, quæ ſe propriis ſeruis iunxerunt. 384.a
12 Ad legem Iuliam de vi publica, ſeu priuata. 384.b
13 De raptu virginum, vel viduarum, vel ſanctimonialium. 385.b
14 De emendatione ſeruorum. 388.a
15 De emendatione propinquorum. 388 a
16 Ad legem Corneliam de ſicariis. 388.a
17 De his, qui parentes, vel liberos occiderunt. 388 b
18 De maleficis, & mathematicis, & cęteris ſimilibus. 389.a
19 De ſepulchro violato. 389 b
20 Ad legem Fabiam de plagiariis. 390.a
21 Ad legem Viſelliam. 390 b
22 Ad legem Corneliam de falſis. 390.b
23 De his, qui ſibi adſcribunt in teſtamento. 392.a
24 De falſa moneta. 392.b
25 De mutatione nominis. 393.a
26 Ad legem Ioliam de ambitu. 393.a
27 Ad legem Iuliam repetundarum. 393.a
28 De crimine peculatus. 393.a
29 De crimine ſacrilegij. 393.b
30 De ſeditioſis, & de his qui audent plebem contra quietem publicam colligere. 393.b
31 Quando ciuilis actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri poſſit. 393.b
32 De crimine expilatæ hereditatis. 394.a
33 De vi bonorum raptorum. 394.b
34 De crimine ſtellionatus. 395.a
35 De iniuriis. 395.a
36 De famoſis libellis. 395.b
37 De abigeis. 396.a
38 De Nili aggeribus non rumpendis. 396.a
39 De his, qui latrones, vel aliis criminibus reos occultauerint. 396.a
40 De requirendis reis. 396.b
41 De quæſtionibus. 397.a
42 De abolitionibus. 398.a
43 De generali abolitiooe. 398.b
44 Vt intra certum tempus criminalis qoæſtio terminetur. 398.b
45 Ad S.C. Turpillianum. 398.b
46 De calumniatoribus. 399.a
47 De pœnis. 399.b
48 Ne ſine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare. 401.a
49 De bonis proſcriptorum, ſeu damnatorum. 401.a
50 De bonis eorum, qui mortem ſibi conſciuerunt. 402 a
51 De ſententiam paſſis, & reſtitutis. 402.a

INDEX

INDEX SECVNDVS
EORVMDEM TITVLORVM
ORDINE ALPHABETICO.

Primus numrem librum, ſecundus titulum, tertius paginam, litera a b *columnas cuiuſque paginæ indicant.*

A

ABIGEIS. ix.37.396.a
Abolitionibus ix.42.
Acceptilationibus.viij.43.361.b
Accuſationibus,& inſcriptionib.ix.2.377.b
Acquirenda,& retinenda poſſeſſione.vij.32.304.b
Actionibus empti,& venditi.iv.49.153.a
Actore à tutore ſeu curatore dando.v.61.202.a
Ad exhibendum iij.42.111 b.
Ad legem
- Corneliam de
  - Falſis.ix.22.390 b
  - Sicariis.ix.16.388.a
- Fabiam de plagiariis.ix.20.390.a
- Falcidiam.vj.50.270.a
- Iuliam de
  - Adolteriis & ſtupro. ix. 9. 383.a
  - Ambitu.Ix.26. 393.a
  - Vi publica,ſeu priuata. ix. 12. 384.b
  - Maieſtatis.ix.8.381.b
  - Repetundarum.ix.27.393.a
- Viſelliam.ix.21.390.b

Adminiſtratione tutorum , vel curatorum , & pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda.v.37.196.a
Adoptionibus.viij.47.365.a
Ad S.C.
- Macedonianum.iv.28.137.b
- Orphitianum.vj.57.281.b
- Tertullianum.vj.56.280.b
- Trebellianum.vj.49.269.a
- Turpillianum.ix.45.
- Velleianum.iv.29.138 a

Aduocatis
- Diuerſorum iudiciorum.ij.7.64.a
- Fiſci.ij.8.67.a

Ædificiis priuatis.viij.10.335 a
Ædilitiis actionibus.iv.58.158.b
Aleæ luſu,& aleatoribus.iij.43.222.a
Alendis liberis,ac parentibus.v.25.190.b
Alienatione iudicij mutandi cauſa facta.ij.54.84.a
Alimentis pupillo præſtandis.v.50.199.b
Alluuionibus,& paludibus , & paſcuis ad alium ſtatum tranſlatis.vij.41.311.b
Annali exceptione Italici contractus tollenda , &c. vij. 40.310.b
Annonis,& capitu adminiſtrantium,&c.j.52.50.a
An ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur. iv.14.125.b
Apoſtatis.j.7.28.a
Appellationibus,& conſultationibus.vij.62.322.a
Arbitrium tutelæ.v.51.199.b
Aſſertione tollenda.vij.17.297.b
Aſſeſſoribus, & domeſticis , & cancellariis iudicum. j. 51.49.b
Auctoritate præſtanda.v.59.201.b

B

Bonis
- Auctoritate Iudicis poſſidẽdis,&c.vij.72.327.b
- Eorum,qui mortem ſibi conſciuerunt.ix.50.
- Libertorum,& iure patronatus.vj.4.213.b
- Maternis,& materni generis.vj.60.284.a
- Proſcriptorum, ſeu damnatorum.ix.49
- Quæ liberis in poteſtate conſtitutis ex matrimonio,vel aliter acquirũtur,&c.vj.61.284.b

Bonorum poſſeſſione
- Contra tabulas
  - Liberti,quæ patronis , liberiſque eorum datur.vj.13.219.b
  - Quam prætor liberis pollicetur. vj.12.219.a
- Secundùm tabulas.vj.11.218.b

C

CAducis tollendis.vj.51.272.b
Calumniatoribus.ix.46.
Carboniano edicto.vj.17.223.a
Codicillis.vj.36.252.b
Collationibus.vj.20.224.b
Colluſione detegenda.vij.20.298.b
Commerciis,& mercatoribus.iv.63.161.a
Comminationes,epiſtolas,programata,ſubſcriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.vij.57.319.b
Commodato.iv.23.133.a
Cõmunia
- De
  - Legatis & fideicõmmiſſis.vj.43.265.a
  - Manumiſſionibus.vij.15.295.a
  - Succeſſionibus.vj.59.283.a
  - Vſucapionibus.vij.30.304.b
- Vtriuſque iudicij,&c.iij.38.209.b

Communi
- Diuidundo.iij.37.109.b
- Seruo manumiſſo.vij.7.292.a

Communium rerum alienatione.iv.52.156.a
Compenſationibus.iv.31.141.a
Concubinis.v.26.190.b
Condictione
- Ex lege,&c.iv.9.122.a
- Furtiua.iv.8.122.a
- Indebiti.iv.5.119.b
- Ob cauſam datorum.iv.6.121.a
- Ob turpem cauſam.iv.7.121.b

Conditionibus inſertis, &c.vj.46.266.a
Confeſſis.vij.59.320.a
Confirmando tutore.v.29.193.a
Conſortibus eiuſdem litis.iij.40.111.a
Conſtituta pecunia.iv.18.127.a
Contractibus iudicum,&c.j.53.50.a
Contrahenda
- Emptione & venditione.4.38.147.b
- Et committenda ſtipulatione.viij.37.353.b

Contrario iudicio tutelæ.v.58.201.b
Creditorẽ euictionẽ pignoris non debere.viij.45.364.a
Crimine
- Expilatæ hereditatis.ix.32.394.a
- Peculatus.ix.28.393.a
- Sacrilegij.ix.29.393.b
- Stellionatus.ix.34.395.a

Curatore furioſi,vel prodigi.v.70.205.b
Cuſtodia reorum.ix.4.379.a

D

DEbitorem venditionem pignoris impedire non poſſe. viij.28.349.a
Deditiтia libertate tollenda.vij.5.290.b
Defenſoribus ciuitatum.j.55.51.b
Depoſiti,vel contrà.Iv.34.144.a
Dilationibus.iij.11.92.b
Diſtractione pignorum.viij.27.347.b
Diuerſis reſcriptis,& pragmaticis ſanctionib. j.23.39.b
Diuidenda tutela,&c.v.52.200.a
Diuortio facto, apud quem liberi morari , vel educari debeant.v.24.190.a
Dolo malo.ij.20.74.b

Donationibus.viij.53.396.a

Donationibus
- Ante nuptias,&c.v.3.167.b
- Cauſa mortis.viij.56.375.a
- Inter virum, & vxorem,&c.v.16.184.a
- Quæ ſub modo,&c.viij.54.371.a

Dote cauta non numerata.v.15.184.
Dotis promiſſione,vel nuda pollicitatione.v. 11. 176.a
Duobus reis ſtipulandi & promittendi.viij.39.354.b

E

EDendo.ij.1.53.a
Edicto Diui Hadriani tollendo,&c.vj.33.252.a
Emancipationibus liberorum.viij.48.366.a

Emendatione
- Propinquorum.ix.15.388.a
- Seruorum.ix.14.388.a

Eo,qui pro tutore negotia geſſit.v.45.199.a
Epiſcopali audientia,&c.j.4.18.a
Epiſcopis,& clericis,&c.j.3.7.a

Errore
- Aduocatorum,&c.ij.9.67.a
- Calculi.ij.5.61.a

Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri. viij.26.347.a
Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.ij.48.82.a
Euictionibus.viij.44.362.a
Eunuchis.iv.42.149.b
Exceptionibus,ſeu præſcriptionibus.viij.35.351.b
Excuſatione veteranorum.v.65.204.b
Excuſationibus tutorum,&c.v.62.202.a
Ex delictis defunctorum inquantum heredes conueniantur.iv.17.126.b
Executione rei iudicatæ.vij.53.318.a
Exhibendis, & tranſmittendis reis.ix.3.378.b
Ex quibus cauſis infamia irrogatur.ij.11.68.a

F

FAlſa
- Cauſa adiecta legato, vel fideicommiſſo. vj. 44.265.b
- Moneta.ix.24.392.b

Familiæ erciſcundæ.iij.36.108.a
Famoſis libellis.ix.36.395.b
Feriis.iij.12.92.b
Fideicommiſſariis libertatibus.vij.4.289.b
Fideicommiſſis.vj.42.261.a
Fide inſtrumentorum,&c.iv.21.131.a

Fideiuſſoribus
- Et mandatoribus.viij.40.355.a.
- Minorum.ij.23.77.a
- Tutorum , vel curatorum.v.57. 201.b

Filiofamilias minore.ij.22.76.b
Finium regundorum.iij.39.110.b
Formulis,&c.ij.57.85.b
Fructibus,& litium expenſis.vij.51.316.b.
Fundo dotali.v.23.190.a
Furtis,& ſeruo corrupto.vj.2.211.a

H

Hæreticis,&c.j.5.20.b

Heredibus
- Inſtituendis,&c.vj.24.233.a
- Tutorum, vel curatorum. v. 54. 200.b

Hereditariis actionibus.iv.16.126.a
Hereditate,vel actione vendita.iv.39.148.b
Hereditatibus decurionum,&c.vj.62.286.b

His quæ
- Pœnæ nomine in teſtamento vel codicillis ſcribuntur , vel relinquuntur. vj. 41. 261.a
- Sub modo legata ſeu fideicommiſſa relinquuntur.vj.45.266.a
- Vi metúsve cauſa geſta ſunt.ij.19.74.a

His qui
- Accuſare non poſſunt.ix.1.376.a
- Ad eccleſiam confugiunt,&c.j.12.31.b
- Ad ſtatuas confugiunt.j.25.40.b
- A non domino manumiſſi ſunt.vij.10.293.a
- Ante apertas tabulas hereditatem tranſmittunt.vj.52.278.a
- In eccleſiis manumittuntur.j.13.32.a
- In priorum creditorum locum ſuccedunt.viij. 18.344.b
- Latrones, vel alios criminis reos occultauerint.ix.39.396.a
- Parentes,vel liberos occiderunt.ix.17.388.b
- Potentiorum nomine titulos prædiis affigũt, &c.ij.14.72.a
- Propter metum iudicis non appellauerunt. vij.67.326.b
- Sibi adſcribunt in teſtamento.ix.23.392.a
- Veniam ætatis impetrauerunt.ij.44.81.a

His, quibus vt indignis hereditates auferuntur, &c.vj. 35.252.b

I

IMpuberum,& aliis ſubſtitutionibus.vj.26.239.b
Incertis perſonis.vj.48.268.a
Inceſtis,& inutilibus nuptiis.v.5.172.a
Indicta viduitate,&c.vj.40.260.a
Infantibus expoſitis,&c.viij.51.368.a
Infirmandis pœnis cœlibatus,&c.viij.57.375.b
Ingenuis manumiſſis.vij.14.294.b
Ingratis libertis.viij.49.367.a
In integrum reſtitutione minorum.ij.21.75.b
In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat. ij.49.82.a
Iniuriis.ix.35.395.a
In ius vocando.ij.2.55.a

In litem
- Dando tutore,vel curatore.v.44.198.b
- Iurando.v.53.200.b

Inofficioſis
- Donationibus.iij.29.101.a
- Dotibus.iij.30.101.b

Inofficioſo teſtamento.iij.28.98.b
In quibus caſibus tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari poteſt.v.36.195.b

In quibus cauſis
- Ceſſat longi temporis præſcriptio. vij.34.307.a
- In integrũ reſtitutio neceſſaria non eſt.ij.40.80.a
- Militantes fori præſcriptione vti non poſſunt.iij.25.97.b
- Pignus tacite contrahitur. viij. 14. 341.a

Inſtitutionibus, & ſubſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis.vj.25.236.b
Inter alios acta, vel iudicata, aliis non nocere. vij. 60. 320.a
Interdictis.viij.1.330.a
Interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem,&c. v.6.173.a
Inutilibus ſtipulationibus.viij.38.354.a
Iudæis,& cœlicolis.j.9.29.a
Iudiciis.iij.1.87.a

Iure
- Aureorum anulorum,&c.vj.8.215.b
- Deliberandi,&c.vj.30.247.a
- Dominij impetrando.viij.33.350.a
- Dotium.v.12.177.a
- Emphyteutico.iv.66.165.a
- Liberorum.viij.58.376.b

Iureiurando propter calumniam dando.ij.58.85.b
Iuriſdictione,&c.iij.13.93.a
Iuris,& facti ignorantia.j.18.36.b

L

Latina libertate tollenda,&c.vij.6.290.b

Legatis.vj.37.254.a
- Lege
  - Aquilia.iij.35.107.b
  - Fuſia Caninia tollenda.vij.3.289.b

Legibus,&c.j.14.32.b
Legitima tutela.v.30.193.b.
Legitimis heredibus.vj.58.281.b
Liberali cauſa.vij.16.295.a
- Liberis
  - Exhibendis,&c.viij.8.334.a.
  - Præteritis,vel exheredatis.vj.28.246.a

Libertis,& eorum liberis.vj.7.215.b
Litigioſis.viij.36.353.a
Litis conteſtatione.iij.9.91.b
Locato & conducto.iv.65.162.a
Longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate, non aduerſus libertatem opponitur.vij.22.299.a
Luitione pignoris.viij.30.349.b

M

- Magiſtratibus
  - Conueniendis.v.75.209.b
  - Municipalibus. j.56.52.b

Maleficis,&c.ix.18.389.a
Mandatis principum.j.15.34.a
Mandati,vel contrà.iv.35.145.b.
Modo mulctarum,quæ à iudicibus infliguntur. j.54.51.a
Monopoliis,&c.iv.59.159.b
Mortis cauſa donationibus.viij.56.375.a
Mulieribus,quæ ſe propriis ſeruis iunxerũt. ix.11.384.a
Mutatione nominis.ix.25.393.a

N

Naturalibus liberis,&c.v.27.191.a
Nautico fœnore.iv.33.143.b
Neceſſariis ſeruis heredibus inſtituẽdis,&c.vj.27.245.a
Ne Chriſtianum mãcipium hæreticus, vel Iudæus,&c. j.10.30.b
Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.vij.21.299.a
Ne fideiuſſores, vel mandatores dotium dentur. v.20.189.a
Ne filius pro patre,&c.iv.13.125.a.
Ne fiſcus,vel reſpublica procurationem alicui,&c.ij.17.72.a
Negotiis geſtis.ij.18.72.b
- Ne liceat
  - In vna eadémque cauſa tertiò prouocare, &c.vij.70.326.b
  - Potentioribus patrocinium litigantib. præſtare,&c.ij.13.71.b

Nemini licere ſignum Saluatoris Chriſti humi vel in ſilice,&c.j.8.28.b
Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur.v.22.190.a
Quis in ſua cauſa iudicet,vel ius ſibi dicat.iij.5.90.b
- Ne
  - Rei dominicæ,vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſummoueatur.vij.38.308.b
  - Rei militaris comitibus vel tribunis lauacra præſtentur.j.47.48.b
  - Sanctum baptiſma iteretur.j.6.27.a
  - Sine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare.ix.48
  - Tutor vel curator vectigalia cõducat. v.41.197.b
  - Vxor pro marito,&c.iv.12.125.a

Nili aggeribus non rumpendis.ix.38.396.a
Non numerata pecunia.iv.30.140.a
Nouationibus,& delegationibus.viij.41.359.a
Noxalibus actionibus.iij.41.121.a
Nudo iure Quiritum tollendo.vij.25.299.b
Nundinis,& mercatibus.iv.60.160.a
Nuptiis.v.4.169.b

O

Obligationibus,& actionibus.iv.10.123.a
Obſequiis patrono præſtandis.vj.6.215.a
- Officio
  - Ciuilium iudicum.j.44.47.b
  - Comitis
    - Orientis.j.36.45.b
    - Rerum priuatarum.j.33.45.a
    - Sacrarum largitionum. j.32.44.b
    - Sacri patrimonij.j.34.45.a
  - Diuerſorum iudicum.j.48.48.b
  - Eius, qui vicem alicuius iudicis vel præſidis obtinet.j.50.49.a
  - Iuridici Alexandriæ.j.57.53.b
  - Magiſtri
    - Militum.j.29.43.b
    - Officiorum.j.31.44.a
  - Militarium iudicum j.45.48.a
  - Præfecti
    - Annonæ.j.43.47.b
    - Auguſtalis.j.37.45.b
    - Prætorio Africæ.&c.j.27.41.b
    - Prætoriorum Orientis, & Illyrici. j.26.41.a
    - Vigilum.j.42.47.b
    - Vrbi.j.28.43.a
  - Prætorum.j.39.46.a
  - Proconſulis,& legati.j.35.45.a
  - Quæſtoris.j.30.43.b
  - Rectoris prouinciæ.j.40.46.b
  - Tribuni. & comitis rei militaris.j.46.48.b
  - Vicarij.j.38.46.a

Operibus publicis.viij.11.336.b
Operis libertorum.vj.3.213.a
- Ordine
  - Cognitionum.vij.19.298.a
  - Iudiciorum.iij.8.91.a

P

Pactis.ij.3.55.a
- Pactis
  - Conuentis tam ſuper dote,&c.v.14.182.b
  - Inter emptorem & venditorem compoſitis. iv.54.156.a
  - Pignorum.&c.viij.34.351.a

Paganis,& ſacrificiis,& templis.j.11.31.a
Partu pignoris,& omni cauſa.viij.24.346.a
Patria poteſtate.viij.46.364.a
Patribus,qui filios ſuos diſtraxerunt.iv.43.150.a
Peculio eius,qui libertatem meruit.vij.23.299.b
Pedaneis iudicibus.iij.3.90.a
- Periculo
  - Et commodo rei venditæ.iv.48.152.b
  - Tutorum,vel curatorum.v.38.197.a

Per quas perſonas nobis acquiritur.iv.27.137.a
Petitione hereditatis.iij.31.102.a
Pigneratitia actione.iv.24.133.b
Pignoribus,& hypothecis.viij.13.338.a
- Plus
  - Petitionibus.iij.10.92.a
  - Valere,quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur.iv.22.132.b

Pœna iudicis,qui malè iudicauit,&c.vij.49.316.a
Pœnis.ix.47
Poſtliminio reuerſis.&c.viij.50.367.a
Poſtulando.ij.6.62.a
Poſtumis heredibus inſtituendis,&c.vj.29.246.b
Prædiis,& aliis rebus minorum,&c.v.71.207.a
- Præſcriptione
  - Longi temporis.vij.33.306.b
  - Triginta, vel quadraginta annorum. vij.39.308.b

Prætorio pignore,&c.viij.21.345.a
Precario,& Saluiano interdicto.viij.9.334.b
Precibus Imperatori offerendis,&c.j.19.37.b
Priuatis carceribus inhibendis.ix.5.380.b
- Priuilegio
  - Dotis.vij.74.329.a
  - Fiſci.vij.73.328.b

Probationibus.iv.19.127.b
Procuratoribus.ij.12.69.b

Prohibita ſequeſtratione pecuniæ.iv.4.119.a
Pro quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.vij.13.294.a
Pro ſocio.iv.37.147.a

Q

QVadriennij præſcriptione.vij.37.308.a
Quæ res
- Expoliati non debeant iv.41.149.b
- Pignori obligari poſſunt, vel non, &c. viij.16.342.a
- Venire non poſſunt,&c.iv.40.149.b

Quæ ſit longa conſuetudo.viij.52.368.b
Quæſtionibus.ix.41.
Quando
- Ciuilis actio criminali præiudicet,&c.ix.31.393.b
- Decreto opus non ſit.v.72.208.b
- Dies legati vel fideicōmiſſi cedit.vj.53.278.a
- Ex facto tutoris vel curatoris minores agere,vel conueniri poſſunt.v.39.197.b
- Fiſcus, vel priuatus debitoris ſui debitores exigere poſſit,vel debeat.iv.15.125.b
- Imperator inter pupillos,vel viduas, &c. iij.14.94.a
- Libellus principi datus litis conteſtationem faciat.i.20.38.b
- Liceat
  - Ab emptione diſcedere.iv.45.151.b
  - Vnicuique ſine iudice ſe vendicare,&c.iij.27.98.b
- Mulier tutelæ officio fugi poteſt.v.35.195.b
- Non petentium partes petentibus accreſcāt.vj.10.218.a
- Prouocare non eſt neceſſe.vij.64.325.a
- Tutores, vel curatores eſſe deſinant. v. 60.202.a

Quemadmodō teſtamenta aperiantur, &c.vj.32.251.b
Qui
- Accuſare non poſſunt.ix.1.376.a
- Admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, &c. vj.9.215.a
- Ætate.v.68.205.b
- Bonis cedere poſſunt.vij.71.327.a
- Dari tutores vel curatores poſsūt,&c.v.34.195.a
- Et aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſunt.ij.41.80.b
- Legitimam perſonam ſtandi in iudiciis habeant, vel non.iij.6.90.b
- Manomittere non poſſunt,&c.vij.11.293.a
- Morbo.v.67.205.a
- Nō poſſunt ad libertatem peruenire.vij.12.294.a
- Numero
  - Liberorum ſe excuſant. v.66.204.b
  - Tutelarum.v.69.205.b
- Petant tutores,vel curatores.v.31.193.b
- Potiores in pignore habeantur.viij.17.343.a
- Pro ſua iuriſdictione iudices dare, darive poſſunt.iij.4.90.b
- Teſtamenta facere poſſunt,vel non.vj.22.228.a

Quibus
- Ad libertatem proclamare non licet, &c. vij.18.298.a
- Ex cauſis maiores in integrum reſtituantur.ij 53.83.b
- Non obiicitur longi temporis præſcriptio. vij.35.307.b
- Res iudicata non nocet.vij.56.319.a

Quod
- Cum eo,qui in aliena poteſtate eſt,negotium geſtum eſſe dicetur,&c.iv.26.135.b
- Legatorum.viij.3.331.b

Quomodò, & quando iudex ſententiam proferre debeat,&c.vij.43.312.b
Quorum
- Appellationes nō recipiuntur. vij.65.325.b
- Bonorum.viij.2.331.a

S

SAcroſanctis eccleſiis,&c.j.2.3.b
Satiſdando.ij.56.85.a
Secundis nuptiis.v.9.173.b
Seditioſis,&c.ix.30.393.b
Senatuſconſultis.j.16.34.a
Senatuſconſulto Claudiano tollendo.vij.24.299.b
Sententiam
- Paſſis,& reſtitutis.ix.51.
- Reſcindi non poſſe.vij.50.316.b

Sententia, quæ ſine certa quantitate prolata eſt.vij.46.314.b
Sententiis
- Ex interlocutionibus omnium iudicum. vij.45.313.b
- Ex periculo recitandis.vij.44.313.a
- Præfectorum prætorio.vij.42.312.a
- Quæ pro eo quod intereſt proferuntur.vij.47.315.a

Sepulchro violato.ix.19.389.b
Seruis
- fugitiuis,&c. vj.1.210.a
- Reipublicæ manumittendis.vij.9.293.a

Seruitutibus,& aqua.iij.34.106.a
Seruo pignori dato manumiſſo.vij.8.292.b
Si aduerſus
- Creditorem.ij.37.79.b
- Creditorem præſcriptio opponatur. vij.36.308.a
- Delictum.ij.34.79.a
- Donationem.ij.29.78.b
- Dotem.ij.33.79.a
- Fiſcum.ij.36.79.a
- Libertatem.ij.30.78.b
- Rem iudicatam.ij.26.77.b
- Solutionem à debitore, vel à ſe factam.ij.32.79.a
- Tranſactionem,&c.ij.31.78.b
- Venditionem.ij.27.78.a
- Venditionem pignorum.ij.28.78.a
- Vſucapionem. ij.35.79.a

Si aliena res pignori data ſit.viij 15.341.b
Si à non competente iudice iudicatum eſſe dicatur.vij.48.316.a
Si antiquior creditor pignus vendiderit.viij.19.345.a
Si certum petatur.iv.2.116.b
Si communis res pignori data ſit.viij.20.345.a
Si contra
- Ius,vel vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum, vel impetratum. j.22.39.a
- Matris voluntatem tutor datus ſit.v.47.199.a

Si de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum. vij.69.326.b
Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit.v.19.188.b
Si ex
- Falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis iudicatum ſit.vij.58.319.b
- Pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel vnus agere pro minore,vel conuenire poſſint. v.40.197.b

Si in
- Cauſa iudicati pignus captum ſit.viij.22.345.b
- Communi eadémque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur.ij.25.77.b
- Fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.vj.5.215.a

Si maior factus
- Alienationem factam ſine decreto ratam habuerit.v.74.209.a
- Ratum habuerit.ij 45.81.a

Si mancipium ita
- Fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contrà.iv.57.157.b
- Venierit,ne proſtituatur. iv.56.157.b

Si mater indemnitatem promiſit.v.46.199.a
Si minor
- Ab hereditate ſe abſtineat.ij.39.80.a
- Se maiorem dixerit,&c.ij.42.80.b

Sinc cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe. iv.47.152 a
Si à non competènte iudice iudicatum eſſe dicatur. vij. 48. 316.a
Si nuptiæ ex reſcripto petantur.v.8.173.b
Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti.vj.39.259.b
Si pendente appellatione mors interuenerit. vij. 66. 326.a
Si per vim, vel alio modo abſentis poſſeſſio perturbata ſit.viij.5.333.a
Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta non ſit.viij.32.350.a
Si pignus pignori datum ſit.viij.23.345.b
Si plures vna ſententia condemnati ſint.vij.55.319.a
Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.iv.46.152.a
Si quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ adſpirare tentauerint nuptias.v.7.173.a
Si quis
- Aliquem teſtari probibuerit, vel coëgerit. vj. 34.252.b
- Alteri, vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit.iv.50.154.a
- Eam, cuius tutor fuerit corruperit.ix.10.384.a
- Ignorans rem minoris eſſe, ſine decreto comparauerit.v.73.208.b
- Imperatori malè dixerit.ix.381.a

Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes, ſponſalia dederint.v.2.167.a
Si reus vel accuſator mortuus fuerit.ix.6.380.b
Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur.ij.43.80.b
Si ſecundò nupſerit mulier, cui maritus vſumfructum reliquit.v.10.176.a
Si ſeruus.
- Exportandus veneat.55.137.a
- Extero ſe emi mandauerit.iv.36.146.b

Si tutor, vel curator.
- Falſis allegationibus excuſatus ſit. v.63. 204.a
- Interuenerit.ij.24.77.a
- Non geſſit.v.55.201.a
- Reipublicæ cauſa aberit.v .64.204.a

Si vendito pignore agatur.viij.29.349.a
Si vnus ex pluribus
- Appellauerit.vij.68.326.b
- Heredibus creditoris vel debitoris partem ſuam debiti ſoluerit, vel acceperit.viij.31. 350.a

Si vt omiſſam hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud acquirat.ij.39.80.a
Si vt ſe ab hereditate abſtineat.ij.38.79.b
Solutionibus, & liberationibus.viij.42.360.a
Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. v.18. 187.a
Sponſalibus, &c.v.1.166.a
Sportulis, &c.iij.2.89.b
Statuis, & imaginibus.j.24.40.b
Succeſſorio edicto.vj.16.222.a
Suffragio.iv.3 119.a
Suis & legitimis liberis, &c.vj.55.279.b.
Summa trinitate, & fide catholica, &c.j.1.1.a
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus.v.43.198.a

T.

Tabulis exhibendis.viij.7.333.b
Temporibus.
- Et reparationibus appellationum, &c. vij.63. 324.a
- In integrum reſtitutionis. &c.ij.52.83.a

Teſtamentaria.
- Manumiſſione.vij.2.287.a
- Tutela.v.28.192.b

Teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta ordinentur. vj.23.229.a
Teſtamento militis.vj.21.229.b
Teſtibus.iv.20.129.a
Tranſactionibus.ij.4.58.a
Tutore, vel curatore, qui ſatis non dedit.v.42.197.b
Tutoribus, vel curatoribus illuſtrium, vel clariſſimarum perſonarum.v.33.194.b

V

Vbi
- Capſæ fiſcales, vel diuinæ domus, &c. iij.26. 98.a
- Cauſa ſtatus agi debeat.iij.22.96.b
- Conueniatur, qui certo loco dare promiſit.iij. 18.95.b
- De
  - Criminibus agi oporteat.iij.15.94.b
  - Hereditate agatur, &c.iij.20.96.a
  - Poſſeſſione agi oporteat.iij.16. 95.a
  - Ratiociniis tam publicis quàm priuatis agi oporteat.iij 21.96.a
- Et apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit.ij.46.81.b
- Fideicommiſſum peti oporteat.iij.17.95.a
- In rem actio exerceri debeat.iij.17.95.b
- Petantur tutores, vel curatores.v.32.194.b
- Pupilli educari debeant.v.49.199.a
- Quis de curiali, vel cohortali, aliáve conditione conueniatur.iij.23.96.b
- Senatores, vel clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.iij.24.97.a

Vectigalia noua inſtitui non poſſe.iv.62.160.b
Vectigalibus, & commiſſis.iv.61.160.a
Verborum ſignificatione .vj.38.258.b
Vetere iure enucleando, &c.j.17.34.b.
Vi bonorum raptorum.ix 33.394.b
Vindicta, & apud conſilium manumiſſione. vij.1.286.a
Vnde
- Legitimi, & vnde cognati.vj.15.221.a
- Liberi.vj.14.220.a
- Vi.viij.4.332.a
- Vir & vxor.vj.18.223.b

Vſucapione.
- Pro
  - Donato.vij.27.302.b
  - Dote.vij.28.303.a
  - Emptore, vel tranſactione. vij. 26. 300.a
  - Herede.vij.29.303.b
- Transformanda, &c.vij.31.304.a

Vſufructu, &c.iij.33.104.b
Vſuris.iv.32.142.a
Vſuris.
- Pupillaribus.v.56.201.a
- Rei iudicatæ.vij.54.318.b

Vt
- Actiones ab heredibus, & contra heredes incipiant.iv.11.124.b
- Cauſæ poſt pubertatem adſit tutor.v 48.199.a
- In poſſeſſionem legatorum ſeu fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa mittatur, &c.vj.54.279.a
- Intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur.ix.44.
- Lite pendente, vel poſt prouocationem, ante definitiuam ſententiam nulli liceat imperatori ſupplicare.j.21.38.b
- Nemini liceat ſine iudicis auctoritate ſigna rebus imponere, quas alius tenet.ij.16.72.a
- Nemo
  - Inuitus agere, vel accuſare cogatur. iij. 7. 91.a
  - Priuatus titulos prædiis ſuis, vel alienis imponat, &c.ij.15.72.a
- Nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur.j.41.47.a
- Omnes iudices, tam ciuiles, quàm militares, poſt adminiſtrationem depoſitam, &c.j.49.a
- Quæ deſunt aduocatis, vel partibus iudex ſuppleat ij.10.67.b

Vxoribus militum, &c.ij.51.82.b

INDEX TERTIVS
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM.

Numerus paginam, literæ a b primam & ſecundam paginæ columnam, literæ A B C D primam, ſecundam, tertiam, & vltimam columnæ partem indigitant.

A

ABbas, & Abbatiſſa. 13. a. C. & *eorum electio.* 13.b.B. & *officium.* 14.a.D
Abdicatio. 364.b.D
Abigeatus, accuſatio qualis ſit, & an inſcriptionem requirat. 396.a.B
Abiget & furis differentia. 396.a.B
Abigeus quis dicatur. 396.a.B
Abolitio quid ſit, & quotuplex. 398.a.B.b.A
Abolitio ordinaria quomodò fiat. 398.b.C
Abolitionis conceſſio an valeat. 398.b.A.C
Abolitionis effectus. 398.b.A.C
ſi Abſens accuſetur. 378.a.A.396.b.D
Abſens damnatus an poſſit appellare. 313.a.A
Abſens mulier an poſſit accuſari adulterij, vel inter reos recipi. 383.b.D
Abſens reipublicæ cauſa quatenus contra præſcriptionem reſtituatur. 306.b.D
de donatione inter Abſentes, vel rerum abſentium. 370.b.B
inter Abſentes ſtipulatio non contrahitur. 356.a.C
de Abſentia accuſantis adulterij. 384.a.D
Abſentis defenſio. 71.b.A
de Abſentis poſſeſſione non turbanda. 333.a.D
Abſentis res an vendi poſſint. 82.b.C
Abſentium reſtitutio. 82.b.A
Abſentium vxores an reſtituantur. 82.b.D
Abſolutus an poſſit iterum accuſari. 378.a.C
Abſtentionis effectus. 251.b.B
Acceſſiones an veniant in rei vindicationem. 104. a. D. & *quomodo.* b.A
Accuſare inuitus an cogatur. 91.a.A
Acephali, ſiue Acephalitæ. 21.b.D
Acoluta, & Acoluntæ. 25.b.C
Acolytus, ſiue Acoluthus. 10.a.C
Acquiritur per quas perſonas. 137.a.C
Acceptilatio quid ſit, & à quo fiat, & quomodò. 361. a.C. & *quos effectus pariat.* D
Acceſſiones an veniant in rei vindicationem. 104.a. D. & *quomodò.* b.A
ſi Accuſans adulterij deſiſtat. 385.b.B
Accuſare alieno nomine an liceat. 377. A
Accuſare nemo cogitur. 91.a.A.392.b.D
Accuſare qui poſſint, vel non. 376.a.D
Accuſare quot ſimul liceat. 376.b.C
Accuſare repetundarum qui poſſint. 393.a.D
Accuſari adulterij qui poſſint, vel non. 383.b.D
Accuſati in reatu defuncti bona an confiſcentur. 462.a.C
Accuſator deſiſtens, quomodò puniatur. 398.b.C.399.a.A
Accuſator abolitione impetrata, impunè ab accuſatione deſiſtit, & an eam repetere poſſit. 398.b.A
Accuſatores quibus ex cauſis puniantur. 398.a.B
Accuſatio an extinguatur morte rei. 380.b. D. *vel accuſatoris.* 381.a.B
Accuſatio abigeatus qualis ſit, & an inſcriptionem requirat. 396.a.B
Accuſatio adulterij iure patris, vel mariti, vel extranei. 383. b.B
Accuſatio adulterij non habet locum, ſi matrimonium non conſiſtat. 383.b.D
Accuſatio expilatæ hereditatis non eſt publica, & cur ſit introducta. 394.a.D. & *quibus detur, & contra quos.* b.A. & *quos effectus pariat.* B
Accuſationis effectus. 377.b.B. & *terminus.* 378.b.A
Accuſationi renunciatus, vel eam deſerens, an poſſit eam inſtaurare. 377.a.C.383.b.B
Accuſationem præcedit inſcriptio. 377.b.C
de Accuſatione tutoris, vel curatoris ſuſpecti. 198.a.C
de Accuſatoris calumnia punienda. 396.B
Accuſaturum quid facere oporteat. 377.a.A
Accuſatus an ſuum accuſatorem accuſare poſſit. 377.a.D
Acta intra quod tempus tranſmittenda ſunt ad ſacrum auditorium. 325.a.C
Actio an detur ex pacto. 56.a.B
Actio an cedenda ſit tutori vel curatori à minore. 201. b.C
Actio an detur poſſidenti. 104.a.B
Actio an incipiat ab heredibus, & contra heredes. 124.b. D
Actio ciuilis an criminali præiudicet. 393.b.D
Actio defuncto competens, ad omnes heredes tranſit. 283. a.C
quæ Actio detur reuocanti donationem. 374.b.C
quæ Actio detur, ſi mutuo ſtipulatio adiecta ſit. 117.b.D
Actio in rem vbi intentanda. 96.a.A
ſi Actio particularis in perſonam concurrat cum liberali cauſa. 398.b.A
Actio quid ſit. 123.a.D
Actionis editio. 93.b.C
Actionis effectus. 124.b.B
Actionis futuræ ſpes donari poteſt. 369.b.C
cui Actioni compenſatio opponatur. 141.b.C
de Actione vendita. 149.a.C
Actiones aliæ an moueri poſſint pendente iudicio de hereditate. 102.b.C
Actiones ciuilis & criminalis an ab eodem exerceri poſſint. 393.b.D
Actiones de rebus dotalibus marito competunt. 178.a.C
quæ Actiones tollantur præſcriptione triginta annorum, & contra quos hæc præſcriptio currat. 309.a.B
quæ Actiones tollantur præſcriptione quadraginta annorum, vel non. 309.a.C. & *quæ non poſſint ita præſcribere.* b.A
Actionum interpretationes ſublatæ. 85.b.A
Actionibus quanto tempore præſcribatur. 6.b
quibus Actionibus legatum peti poſſit. 257.a.C
quibus Actionibus non præſcribatur longo tempore. 306. b.C
Actio æſtimatoria. 158.b.D
Actiones ædilitiæ. 158.b.C
Actio Caluiſiana. 215.a.C
Actio commodati. 133.a.B
Actio communi diuidundo. 109.b.A

Actio

Actio de conſtituta pecunia.127.a.D
Actio depoſiti.144.a.D
Actio de dolo.75.a.A
Actio de dolo propter euictionem.363.b.D
Actio ad dotem repetendam.182.b.B
Actionis de dote priuilegia.180.a.C.& proprietates.D
Actio ex empto.95.b.B.153.b.A.de euictione.363.b.C
Actio de eo quod certo loco.95.b.B
Actiones de euictione.363.b.C
Actio exercitoria.135.a.B
Actio ad exhibendum.111.b.B.189.b.D
Actio expilatæ hereditatis.212.b.C
Actio Fabiana.215.a.C.
Actio familiæ erciſcundæ.108.a.A
Actio finium regundorum.110.b.B
Actionis funerariæ priuilegium.343.b.A
Actio furti.211.b.B. Ob pignus ſubreptum.336.b.D. Ob plagium.390.b.B
Actiones hereditariæ.126.a.C
Actio hypothecaria.126.a.D. 134.b. D.140.a.A. 339.b. B. Poteſt concurrere cũ actione pigneratitia, & actione mandati.146.b.C. An ſummoueatur præſcriptione. 308.a. A. & quanto tempore.309.b.A.310.b.D
contra Actionem hypothecariam præſcriptio temporis. 124.b.A
Actio hypothecaria de euictione.363.b.D
Actio in factum. 189.b.C. de eo, quod alienatum eſt iudicij mutandi cauſa.84.a.D
Actio ingrati.215.b.B.vide ingrati actio.
Actio iniuriarum qualis ſit.395.b.B
Actio de in rem verſo.137.a.A
Actio ex iureiurando.116.a.A
Actio inſtitoria.135.a.C
Actio inſtitutoria.140.a.A
Actio legis Aquiliæ.107.b.B.inquantum detur.D
Actio locati conducti.162.b.A
Actio mandati.145.b.C
Actio momentaneæ poſſeſſionis.90.b.D
Actio de moribus ſublata.180.b.C
Actio ex mutuo cui detur.117.a.B.& contra quem. 124.a.C
Actio noxalis.111.a.D
Actio Pauliana qualis ſit. 330.a. A. Cui detur, & contra quem.B.& quæ requirantur, vt competat.b. A. vel vt in eum detur, ad quem res ſunt tranſlata, & quis ſit eius effectus. B
Actio de peculio.136.b.A
Actio pigneratitia.134.a.A.340.a.D
Actio præſcriptis verbis.145.a.D. 157. a.A.162.a.A. vnde dicta.60.b.D
Actio præſcriptis verbis de euictione.363.b.D
Actio pro ſocio.147.a.C.& b.A
Actio quanto minoris.158.b.D
Actio quod iuſſu.136.b.D
Actio quod metus cauſa.74.b.B
Actio receptitia.127.b.B
Actio redhibitoria.158.b.C
Actio rei vxoriæ.180.a.B
Actio rerum amotarum.189.b.C
Actio reſciſſoria quibus caſibus competat.371.b.B
Actio reſciſſoria in rem.330.a.A
Actio reſtitutoria ſeu reſciſſoria.139.b.D
Actiones de ſepulchro violato.389.b.D
Actio ſequeſtraria.145.a.C
Actionis ſeruianæ & interdicti ſaluiani differentia.334.b.D
Actio ſerui corrupti.212.b.C
Actio ex ſtipulatu de euictione.363.b.C
Actio tutelæ.199.b.C
Actio tutelæ contraria.201.b.C
Actio tutelæ ſubſidiaria.209.b.C
Actio venditi.147.a.A.151.a.B.154.a.B
Actio vi bonorum raptorum quibus detur, & contra quos. 394. b.C. in quo foro, quibus de rebus, & quid perſequatur. D
Actio vtilis.123.b.D.de eo quod metus cauſa.74.b.B
Actiones vtiles dantur emptori hereditatis. 149. a. C. vel actionis.D
Actorum editio.54.b.C
Actor ſine adiutor.70.a.C
Actor quis dicatur.197.a.B
Actor à tutore ſeu curatore datus.202.a. B. an appellet, vel appellationem proſequatur.321.b.A
Actor damnari poteſt.314.a.C
Actor debet litem proſequi.54.b.B
Actus adminiſtratio non nocet libertati.297.a.B
Addictio bonorum libertatum conſeruandarum cauſa quo iure ſit introducta.289.a.A.& à quo peti poſſit.B.& quæ requirantur, vt locum habeat.C.& quos pariat effectus. D
de Ademptione legatorum.257.a.D
Adeatur hereditas quomodò.250.b.A
Adeundæ hereditatis tempus.279.b.D
non Adeunte herede an debeantur legata.259.b.C
Adgnati vſque ad quem gradum ſuccedant.283.a.B. & quo ordine.282.a.D
Adgnatorum & gentilium diſcrimen.114.a.D
Adgnatorum ſucceſſio.282.a.A
Adgnomen.230.a.B
Adgnoſcens voluntatem teſtatoris an cogatur eam implere. 232.b.C
Adiacens ſecundum, vel tertium.95.a.D.& b.A
Adire hereditatem qui poſſint.249.b.B
Adire heres extraneus an cogatur.250.a.C
Adiri hereditas poteſt clauſis tabulis.273.a.B
Aditio hereditatis dilata ex S.C.Silamano nemini nocet.253. a. D.
Aditio an ſuo heredi conueniat.237.a.C
Aditionis effectus.259.b.C
aduerſus Aditionem reſtitutio.79.b.D
Aditione hereditatis an actiones confundantur.248.b.D
de Adiudicatione in iudicio familiæ erciſcundæ.108.a.C.109. a.B.118.b.B
Adoptentur qui.365.a.D
Adoptio filiorum à donatore facta an infirmet donationem. 374.b.A
Adoptionis effectus.365.b.B
Adoptionis & arrogationis iura emancipatione tolluntur. 366.a.C
Adoptionis ſpecies.365.a.C
in Adoptionem qui, à quibus, & quibus dentur. 365.a. D. & apud quos, & quomodò.b. A
de Adoptione liberti.390.b.C
Adoptiuus filius ſuccedit vnà cum naturalibus.280.a.C
Adoptiuus an detur bonorum poſſeſſio contra tabulas.219.a.D
Adſcriptitij qui ſint.110.a.A.An poſſint fieri clerici.11.a.A. vel monachi. 13. b. A. vel ad Eccleſiam confugere. 31. b. D.
Adſcriptitij cognati vel affines, non ſunt ſeparandi.119.a. A
de Aduentitiis filiusfamilias teſtari nequit.286.a.C
in Aduentitiis quid iuris pater habeat, & de ſucceſſione in his bonis.284.a.B.C
Adulter & adultera non poſſunt ſimul accuſari.384.b.A
ſi Adulterium non probetur.385.b.A
Adulterium quibus legibus puniatur.386.b.B
Adulterij qui poſſunt accuſare.383.b.A.vel accuſari.D
Adulterij accuſatio non habet locum, ſi matrimonium non conſiſtat.383.b.D
Adulterij accuſatio iure mariti, vel patris, vel extranei. 383. b. B
de Adulterij & ſtupri vocabulis.383.a.D
de Adulterij crimine vbi agitur.384.a.A
Adulterij pœna.385.a.C

Adulterij

Index tertius

Adulterij præſumptionis, ex quibus damnatio ſequitur.385.a.A
de Adulterij probatione.385.a.A
Aduocatus & iudex an idem eſſe poſſit.62.b.C
vtrùm Aduocatus doctior, an ſenior ſit præferendus. 63. a.C
Aduocati & procuratoris differentia 64.b.A
Aduocati officium.63.b.B.64.b.D.65.a.C.b.D.66.a.A. Præuaricatio.64.b.D
ab Aduocato dictum an reuocari poſſit.67.b.A
ſine Aduocato facta bonorum repudiatio an valeat.224.b. A
Aduocati quales dandi.62.b.D
Aduocati qui eſſe poſſint, vel non.62.b.B.64.b.B.65.a.B.66.b.A.C
Aduocati Alexandrini.66.a. C.in foro Comitis Orientis. b. A.in foro Comitis rerum priuatarum.a.C.Fiſci.65.a.D.b.D.66.a.B.D.b.B.D.Præfectiani.55.b.D. in foro Præſidialis ſecundæ Syriæ.66.b.C.Prætoriani.65.a.B.b.C.Supernumerarij.b.C.66.a.D
Aduocatorũ error.67.a.D.iura & priuilegia.64.b.C.65.a.C.b.C.66.a.B. b.D. iuſiurandum. 88.b.B.Merita, & laudes.64.b.B.Ordo.66 a.A.C. ſtatutorum numerus.65.a.C.66.a.A.C. b.A.D
Aduocatis multis vtens punitur.63.b.B
Ædes demoliri, & materiam auferre an liceat.355.b.C
in Ædificando quæ ſint obſeruanda.355.a.C
Ædificantis illicitè pœna.355.b.B
Ædificare an quis cogatur.535.a.C
Ædificatio à iudice facta.51.a,B
Ædificium ſolo cedit.103.b.A
Ædificij materia an vindicare poſſit.103.b.A
Ægrotus an poſſit facere teſtamentum.228.b.C
Ægroti non coguntur ad iudicem venire teſtimonij dicendi cauſa.130.b.B
Ægyptus.45.b.B
Æqualitas in iudiciis ſeruanda.82.b.D
Æſtimatio eſt genus pretij, & mercedis.166.b.B
Æſtimatio eſt venditio.303.a.C.ſeu habet vim venditionis.178.a.A
Æſtimatio rei vnde ſumatur.151.a.A
Æſtimatoria actio.158.b.D
Ætas contrahentium nuptias.170.a.B
Ætas legatarij duabus modis adſcribitur.278.b.A
Ætas teſtantis.228.a.C
Ætas legitima quæ dicatur.402.b.C
Ætas minor pœnam mitigat, non tollit.399.b.D
Ætatis probatio.128.a. C
de Ætatis venia.81.a.A
de Ætate adoptantis, & adoptati, vel arrogantis, & arrogati.366.a.C
de Ætate tutoris.205.b.A
Aetius Syrus, & Aetiani.27.b B
Affectus non ſecuto crimine non punitur.382.a.C
Affines inteſtato non ſuccedunt.283.b.B
Africæ ſtatus.42.a.C
Agendo heres coheredibus non nocet.320.b.B
Agentes in rebus.97.b.C
Agere inuitus an cogatur.91.a.A
de Aggeribus Nili.396.a.C
Agoniſtæ, vel agonyſtici.25.b.C
Alaba.160.b.B
Alabarcha.160.b.A
Alea.112.a.D
Alere filium an pater teneatur.190.b.C.286.a.C
Alexandriæ iuridicus.53.b.B
ſi Aliena res pignori data ſit.341.b.C
Aliena res donatio an valeat.369.b.C
Aliena res legatum an valeat.254.a.C
Alienare debitor pignus an poſſit, & quomodò. 340. a.B. & quis ſit alienationis effectus.C
Alienare rem an donator poſſit.169.a.B
Alienare rem fructuarius non poteſt.105.b.A
Alienare an tutor poſſit res pupillares 196.b.A
res Alienari prohibita an vſucapi poſſit.301.b.B
Alienatio.155.a.B.156.a.A
Alienatio fundi dotalis prohibita.190.a.C
Alienatio iudicij mutandi cauſa facta.84.a.C
Alienatio rei litigioſæ an valeat.353.b.A
Alienationis, & abalienationis vetus differentia.304.b.A
Alienationis & venditionis differentia.155.a.C
Alienationis verbum quid contineat.264.b.C
de Alienatione facta in fraudem creditorum.330.a.A
de Alienatione facta in fraudem futuræ confiſcationis. 382.b.B
de Alienatione facta à liberto in fraudem patroni.215.a.B
de Alienatione prohibita per teſtatorem.264.a.D
de Alienatione rerum ad minores vel ſimiles perſonas pertinentium.207.b.A.& eius ratihabitione.209.a.D
Alimenta quis, & quanta conſtituat.190.b.C.
ſi Alimentorum cauſa donetur.371.b.A
de Alimentis legatis alicui, donec cum altero moretur. 256.a.A
de Alimentis liberis præſtandis.364.b.D
de Alimentis pupillo præſtandis.199.b.B
verbum Aliquid eſt nota rei particularis.270.b.B
Allegationes omiſſæ in prima inſtantia, recipiuntur in iudicio appellationis.323.b.D.324 a.B.324.a.B.325.a.C
Alluuio quid ſit, & quas partes habeat.311.b.D
quod per Alluuionem accedit, fundum ſequitur.311.b.D
Alteri ematur quot modis.154.b.C.
Alteri ſtipulari an quis poſſit.154.a.C.156.a.B
Alitharcha, & Alitharchia.45.b.B
Ambitus quomodò committatur.393.a.A
Amicus verbum quid ſignificet.59.a.B
Amiſſio inſtrumenti an noceat.132.a.D
Anabaptiſtæ.22.a.A.27.a.C.&.28.a.A
Anabaptiſtarum pœna.28.a.C
Anachoretæ.13.a.D.14.a.A
Anatociſmus prohibetur.318.b.D
ſi Ancilla ſit in contubernio domini, an libera fiat. 296.b.B.
Ancillæ dominus non ſuccedit ei, qui cum illa ſe iunxit.283.a.B
de Ancilla non proſtituenda.157.b.A
Angiportus, vel eius partes ne priuatis domibus includantur.337.b.C
Annona.50.a.C.141.b.A.B.153.b.D
Annona popularis vel militaris an emi, aut vendi poſſit.149.b. C
Annonæ præfectus.47.b.C
Annotatio.40.a.D
de Annuo legato.256.a.B
de Annuo reditu.143.a.C
Anomij, vel Anomæi, vel Anomiani.27.b.B
Antapocha.132.b.B
Anthropomorphitæ, ſiue antropiani.22.a.D
Antichreſis.134.a.D.143.a.A
Antidata.391.a.A
Anulus ſignatorius.230.b.D
Anulorum vſus.230.b.D
Apocha.132.b.B.
Apocha totius debiti an tollat petitionem reſidui.360.b.C.361.b.B
Apocriſiarij.13.a.D.b.D.14.a.A.D
Apollinaris, & Apollinariani, ſiue Apollinariſtæ. 3.a.D. 22.a.A
Apoſtaſiæ genera.28.a.D.b.A
Apoſtatæ.28.a.D
Apoſtatarum pœnæ.28.b.B

Apparitor

Digitized by Google

Apparitor an poſſit appellare.325.b.C
Apparitores magiſtrorum militum non ſunt milites. 227. a.A.
de Apparitoribus puniendis.400.a.A.
Appellet quis.321.a. a quo,& ad quem.B.& 336.a.D
non Appellat damnatus falſæ monetæ.392.b.D
Appelletur à quibus actibus.321.a.D.& ex qua cauſa.322. b.B
an Appelletur à delatione iuriſiurandi.115.b.B. Ab interlocutione.314.b.D. A ſententia de momentanea poſſeſſione. 326.b.C
Appellans non cogitur cauere de appellatione proſequenda. 323.b.B
Appellans temerè,mulctatur.323.b.D
Appellandum quando ſit,& intra quæ tempora,& quomodò. 323.a.B
Appellare quando non eſt neceſſe.325.a.D
Appellare qui non poſſint.325.b.C
Appellare tertiò non licet.326.b.D
Appellare tutor an teneatur.196.a.D
Appellatio quid ſit.321.a.D
Appellatio ſententiam reſcindit.318.a.A
Appellatio a ſententia iudicis pedanei.90.a.B
Appellatio vnius an conſortibus proſit.326.b.B
Appellationis effectus.323.a.C
Appellationis differentia ab exceptione.318.a.B. A relatione. 320.b.C. A ſupplicatione.312.a.D
tempus Appellationis interponendæ.324. b.B. & introducendæ.A.in ſacrum auditorium.325.a B.& ibi exequendæ. C
Appellationis non receptæ effectus.315.b.D
Appellationis proſequendæ ac finiendæ tempus.325.a.A
Appellationem recipere an iudex teneatur.323.a.C
de Appellatione introducenda.325.b.B.& proſequenda.C
Appellatione pendente nihil innouandum.323.a.D
ſi Appellatione pendente reus deceſſerit.381.a.B
Appellationum tempora.324.a.C
in Appellationum temporibus an computentur dies feriali. 93.a.C
ſi Appellatum non ſit.323.b.B
Aqua accipitur pro aqua ſeruiente.107.a.B
de Aquæ ductu.107.a.B
de Aquæ ductibus inſtaurandis,vel extruendis.337.b.C
de Arbitris compromiſſariis.84.b.A
de Arboribus cædendis.331.a.B
Arcarij.5.b.D
Archidiaconus.10.a.B
Archigerontes.19.a.D
Argentarij & nummularij munus etiam inuitis iniungebatur. 7.a.B
Arma ad Barbaros non exportanda.149.b.D
Armeni.27.b.D
Arnaldus,Arnaldiſta,ſiue Arnoldiſta.22.a.C
Arius,ariani,22.a.B
Arra datio.132.b.C
Arræ ſponſalitiæ.166.a.D.b.D.167.b.A
de Arris in emptione & venditione.151.b.D.154.a.A
de Arris pacta.157.a.A
Arrogentur qui.365.b.C.& à quibus,& quomodò.D
Arrogationis effectus.366.a.A
Ars ludicra.68.a.B
de Artificibus ſeruis, aut libertis ad rempublicam pertinentibus.210.b.D
Aſceterium,Aſcetriæ.12.b.D
Aſſertio ſublata.297.b.B
Aſſeſſores.49.b.A.b.B
Athletarum præmia pignori capi poſſunt.318.b.B
de Atteſtatione facienda poſt bona debitoris diſtracta.328.a.B
Auctoritas tutoris,vel curatoris.201.b.D
Audæus,Audas ſiue Audiani.22.a.D
Audientia.18.a.C
per Auerſionem.153.a.A
Auguſtæ teſtamentum.229.a.A
Auia tutrix nepotum.195.b.B
Auxilio indignus,dicitur eo non egere.238.a.C

B

BAlneis ædificandis,vel extruendis.336.a.C
Balſamonis collectio conſtitutionum eccleſiaſticarum. 6.a.D
Baptiſmus non iterandus.27.a.C
ad Barbaros quæ exportare non licet.149.b.C
cum Barbaris an ſit commercium.149.b.B.161.a. B
Baſilica.337.b.B
Baſiliſcus tyrannus.4.b.A.172.a.D
Batrachita.22.a.D
Biarchi.44.a.D.
Bona fides in quibus requiritur,vt vſucapio procedat. 302.a. A.& quo tempore.B.304.a.C
Bonæ fidei homonymia.123.a.D
Bonæ fidei poſſeſſor ex quo tempore fructus reſtituat. 316. b. D
Bonæ fidei ratio an habeatur in omnibus obligationibus ex contractibus.123.a.D
Bona materna,vel materni generis quæ ſint.284.a.C.& quid iuris in his pater habeat. D.& 284.b.D.& qui in his bonis ſuccedant.283.b.A.284.b.D.
Bona quaſi nuptialia.285.a.B.
Bonis decurionis damnati. 401. b.D.
Bonis proſcriptorum,& damnatorum. 401.a. D
Bonorum appellatio,duplex.216.a.C
Bonorum diuiſio inter liberos quomodò fiat.220.b.A
Bonorum poſſeſſio quid ſit.116.b.A.An acquiratur per filium patri.217.a.B. Non eſt hodie ſublata.216.a.C
Bonorum poſſeſſionis petendæ tempus.217.a.D.b.C
Bonorum poſſeſſionis repudiatio.224.a.B
Bonorum poſſeſſio Carboniana.223.a.C.Ex teſtamento.218. b.D.Contra tabulas,quæ datur liberis.219.a.C. vel patronis,& eorum liberis.b.D.ſecundum tabulas.218.b.C.vnde legitimi, & vnde cognati. 221. a. A. vnde vir & vxor. 223.b.D.
ad Bonorum poſſeſſionem qui admittantur.216.b.D
Bonorum poſſeſſor an ſit heres.216.a.B
de Bonis debitoris fiſci tradendis eius creditoribus. 314. a.D
in Bonis nuptialibus quid iuris pater habeat. 284. b. D. & qui ſuccedant ab inteſtato.285.a.A
Bonoſus,Bonoſiaci,ſeu,Bonoſiani.22.a.D
Borboritæ.22.b.A
Brephotrophi.12.a.D
Breuiculum.213.a.C
Buccellarij.386.b.D

C

CAdaueris tranſlatio.113.a.C
Caducorum effectus.274.a.B
Cæcus excuſatur à tutela,vel cura.195.a.C.202.b.B
Cæci teſtamentum.228.b.C.232.a.B
Cæſariani.11.a.C
Caſariani.402.a.A
Calendarium.141.b.A
Caligati milites.171.a.B
Caluiſiana actio.215.a.C
Calumnia accuſatoris punienda.396.b.C
Calumniantes qui.399.a.B.& quomodò puniantur. D
Cancellarius.50.a.B
Canonici regulares.13.a.C
Cantor.10.a.D.
Capax quis dicatur.232.b.A
Capita.50.a.D

Capitatio.7.a.B.153.b.D
Capitatoria inſtitutio.227.a.D
de Captiui bonis,& Curatore eis dando.367.a.C
Captiui filia an ſuccedat patri 280 a.B.
Captiuo relictum an valeat.273.a.C
Captiuo an ſuccedatur.282.a.B
de Captiuorum redemptione.17.a.B
Captiuitate an ſoluatur matrimonium.187.b.D
Gn.Carbo.223 a.B
Carboniana bonorum poſſeſſio.223.a.C
Carbonianum edictum.223.a.B
Carcer cur ſit inſtitutus : & quis ſit eius vſus.379.b.C.Non infamat.69.a.D
Carcer priuatus prohibetur.380.b.A
Carceris loca.379.b.D
in Carcerem vt quis coniiciatur,quæ requirantur.379.b.B
in Carcere quomodò ſit aliquis detinendus, & quamdiu. 379.D
circa eos qui ſunt in Carcere officium iudicis.19.a.A.380. a. B.commentarienſis, adiutoris, ſtatoris ſeu ſtratoris. C.& epiſcopi.D
Carnis venditio.43.b.A
Carpocrates,Carpocratitæ,ſeu Carpocratiani.22.b.B
Caſtrari prohibetur.149.b.D
Caſus certus,vel incertus,qui ſit.315.a.C
Caſus fortuitus quando præſtatur à commodatario. 133.a.D
Caſus militia quid.339.a.B
Caſus ſubſtitutionis quid ſit.240.a.C.& quotuplex.D
Cataphryges.23.b.C
Cathari.22.b.B 24.a.A
Cathedraticum.11.b.B
Catholiciani.11.a.C
Catholiciani.402.a.A
Caupone domina, vel miniſtra an adulterij accuſari poſſit. 383.b.D
Cauſa falſa an vitiet legatum,vel fideicommiſſum.266.a.D
Cauſa legati vel fideicommiſſi quæ dicatur.265.b.D
Cauſæ ciuiles & criminales concurſus.91.b.C
Cauſæ definitio.266.a.A
Cauſa homonymia.121.a.D
in Cauſa caduci quæ ſint.273.a. D & quò deferantur. 274. a.B
de Cauſa ſtatus qui cognoſcant. 96. b.B.an præſes cognoſcat. 91.a.D.vbi agi debeat.96.b.C
Cauſæ fiſcales pertinentes ad procuratorem Cæſaris quænam ſint.98.a.B
Cauſæ fiſcales, vel diuinæ domus,hominumq́; eius vbi agantur.98.a.A
Cautio debitoris pignerari poteſt.338.b.D
Cautio quid ſignificet.259.a.A
Cautio de legatis præſtandis remitti à teſtatore poteſt,& quid ſi heres iubeatur cauere ſi non diuerterit.266.a.B
de Cautione iudicio ſiſti in cauſa liberali.297.b.C
Cedere bonis qui poſſint.327.a.B
Cedatur bonis quomodò.327.a.D
Cedere diem quid ſit,& quos effectus producat.278.a.D
de Ceſſione actionis.201.b.C.
Ceſſa actione intelliguntur cedi pignora.123.b.C
in iure Ceſſio.304.b.B
Ceſſionis beneficium quale ſit.327.a.D
Ceſſionis finis,& effectus.327.a.D
Ceſſio bonorum quo iure eſt introducta.327.a.B
Cenſiti an poſſint fieri clerici.11.a.A
ſine Cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe.152.a.C.
Cenſualis forma.152.a. D
Cenſualis profeſſio domino an noceat.369.a.C
Centenarij.44.a.D
Certum quid ſit.116.b.C
Certo loco debitum,vbi peti poſſit.95.b.B
Chaldæi.389.a.D
Chartularij.5.b.C
Chirographi reſtituti effectus.347.a.A.361.a.D
Chorepiſcopus.8.a.B
Chriſtianus accipitur interdum pro epiſcopo.8.a.A
Chriſtiani.1.b.C.3.a.A
Chriſtiana fides 1.b.C
Chriſtianum ſeruum quibus habere non licet.30.b.C
Circuitores.10.b.A
Circumciſi.22.b.C
Circumciſio.30.a.A.b.D
Circumluuio.312.a.A
Circumſtantia ſpectanda in pœnis irrogandis.399.b.D
Ciuitati hereditas relinqui poteſt.233.b.C
Ciuitatum decreto non imponuntur noua vectigalia. 160. b. D
Ciuium Romanorum genera.47.b.D.& ordines.194.b.C
Clariſſimatus.194.b.B
Clariſſimi homonymia.97.a.B
Clariſſimi,& ſenatoris diſcrimen.97.a.C
Clariſſimorum tutores.194.b.C
Claudij edictum.392.a.C
Clauſula codicillaris.253.b.D.254.a.A.Doli. 84.b.C.Generales edicti prætorij.84.a.B. Motu proprio.46.b.C. Si non valet iure teſtamenti,valeat tanque donatio cauſa mortis. 55.b.C
Clauſura.44.a.D
Clericatus deſertio,ſiue amiſſio.12.a.B
Clerici homonymia.9.b.A
Clerico quis ſuccedat.286.b.C
Clerici qui ſint.9.b.B.& quomodò ordinentur.11.b.A
Clericorum appellationes.9.a.D.Numerus.12.a.D.Officium. 32.a.B.ſpecies.9.b.C.ſportulæ.12.a.D
de Clericorum bonis.12.a.A.Electione.10.b.A. Nuptiis vetitis, ſeu permiſſis.17.b.C.
Clericis conceſſa,vel iniuncta,vel prohibita.11.b.C
Codicillus.230.a.D
Codicilli ſunt ſequela teſtamenti.253.b. A. à quibus fieri poſſint. B. quomodò fiant, & quid in eis relinqui poſſit. C. & quibus modis infirmentur.254.a.C
Codicilli ab eunucho facti.228.b.C
Codicillorum diuiſio.253.b.D.effectus.254.a.A
de Codicillis amotis,vel celatis.391.a.C.Falſis.391.a.A
in Codicillis libertas quomodò relinquatur, & à quò. 288.a B.An tutor detur.193.a.A
Cœlebs quis dicatur.375.b.D
Cœlicolæ.30.b B
Cognati iure adgnationis donati.282.a.C
Cognatio ſpiritualis.170.b.C
Cognationis probatio.130.b.D
Cognomen.230.a.B.ſeruo non conuenit.296.b.D
Cohortalis quis dicatur,96.b.C.286.b A
Cohortali inteſtato quinam ſuccedant.286.b.A
de Cohortali conditione vbi agatur.96.b.C
de Collatione à filiis damnatorum facienda.401.b.D
Collatio quid ſit.224.b.B.quo iure,& cur introducta.C
Collectaneus.118.a.A
Collegiati.10.a.D.161.a.C
Collegium an poſſit hereditatem capere.236.a.D
Colludere qui dicantur.299.a.A
Colluſionis detecta effectus.299 a.A
Colonus an poſſit conueniri à creditoribus locatoris.124.a.C. An expelli poſſit.164. a. D. Non preſcribit contra dominum.306 b.A
Colonus principis an detur tutor.195 a.C
Coloni res an ſint obligata domino fundi. 164. a. B. 341. b. B
Coloni an poſſint ad eccleſiam confugere.31.b.D
Coloni fundo adſcripti.164.b.A
Colonorum diuiſio.110.a.B
Comes largitionum priuatarum. 44.b.C. largitionum ſacrarum.

rum.B. Militaris.48.b.A. Orientis. 45.b. A.rerum priuatarum.45.a.A:C Sacri patrimonij.45.a.C
Comites. 49. b. B. Equitum & peditum. 48. b. A. Minores. ibid.
Comitatenſes.42.b.C
Commentarienſis 19.a.B.379.b.A
Cõmentarienſis officiũ circa eos, qui ſunt in carcere.380 a.C
Commentarij in libros iuris prohibiti,vel permiſſi.36.a.B
Commercium.161.a A
Commercium an ſit cum Barbaris.149.b.B
Comminatio iudicis non habet vim ſententia.319.b.C
Commiſſa.160.b.C
in Commiſſum incidere.160.a.D
ſi Commodatario res ſurrepta ſit.211.b.C
Commodati actio.141.b.C
de Commodato.133.a B
Commodato & precario communia,& differentia.334.b.A
ſi Communis res data ſit pignori.345.a D
Communi diuidundo.109.b.A
de Communi inſula reficienda.353.b.C
Communes res dicuntur duobus modis.229.a.C
Cõmunes cum alio res habens teſtatur de ſua parte. 229.a.B
Communium rerum alienatio 156.a.A
Compenſatio an opponatur ei, qui rem commodauit. 133. b. C. An in depoſito locum habeat.145.a.B
Compenſatio an opponatur ei,qui rem commodauit. 133.b.C. An in depoſito locum habeat.145.a B
Compenſatio debiti per errorem facti admiſſa, eſt inutilis. 151.b.A
Compenſatio fructuum cum vſuris.151.a.B
Compenſatio inter tutorem & pupillum.201.b.C
Compenſatio rerum annotarum. 190.a.A
Compenſationis exceptio opponitur etiam rei iudicata. 318. a.A
Compenſationis homonyma.361.a.C
Compenſationis ratio in quibus iudiciis habeatur, vel non. 394.b.A
Compenſationis ratio habetur in reſtituenda hereditate.103. a.B
de Compenſatione.141.a.C
an Compenſetur tutela debitum cum hereditate.371.b.D
Compromiſſi effectus.84.b.D
Computationis pratextu ſententia non retractatur.317.b.C
Conceptio petitionis,vel ſtipulationis.296.a A
Concilia quatuor 2.b.D
de Concubinis.190.b D
in Condemnatione omiſſum non debetur.319.a.B
Condictio, & rei vindicatio quibus caſibus concurrant.371. b B
Condictio certi.189.b.D. Ex iniuſta cauſa.123.a.B. Ex lege.122.a.D. Ex numeratione, vel ex conſumptione. 117. a.C. Furtiua.119.b.D.122.a.C.212.b.A.339.b. D. Ob cauſam.121.a.D. Ob turpem cauſam.121.b.D. Sine cauſa.122.b.D.140.a.A.189.b.C
Conditio quid ſit.371.b.C. & an donationi adiici poſſit, & quomodò impleri debeat. D.& quando.237.b.A
Conditio eſſentialis, non facit actum conditionalem. 240. a.D
Conditio mixta ſi habeatur pro non ſcripta, quid iuris. 238. a.C
Conditio,ſub qua pluribus relictum eſt, an poſſit à ſingulis ſeorſum pro partibus impleri.266.a.D
Conditio cùm filius vel filia nuptias contraxerit. 288.b.A. Cùm nupſerit. 266. b. A. Nuptiarum contrahendarum. 237.b.B. 238. b. B. vel non contrahendarum. 239.b.D. Si à marito non diuerterit. 267. a. A. Si à patre emancipetur. 219. a. A. Si cum matre ſua commorabitur. 266. b.B Si diuerterit. 238. a. A. Si filio teſtatoris nupſerit. 266.b.B. Si heredi dederit. 266. b. B. Si in patriam rediérit.237.a.C. 259. b. C. Si inteſtatus, vel ſine nuptiis deceſſerit.239.b.C. Si liberos ſuſceperit 238.a.A. Si morte patris ſui iuris fiet. 239. a. B. Si nuptias contraxerit. 238.a B. Si nuptias non contraxerit. 239.b. D. Si poſthumus non naſcetur. 239. b. A. Si rationes reddiderit. 288. b A. Si ſine liberis deceſſerit.239.a.C. 267. a. A. 270.a. B Viduitatis. 260 a A.B.D
ſub Conditione inſtitutio ſui heredis an valeat. 237. a. A. 239 a C
Conditiones propriè qua dicantur.236.b C
Conditionum genera.237.a.A.266.a.D
Conductio 162.a.B
Conductio rei ſua. 103.b.D
Conductor non vſucapit.304.a.A
Conductor prædiorum fiſcalium excuſatur à tutela, & cura. 206.b.D
Conferatur quibus caſibus.225.b.A
Conferentis pœna.225.b.B.226.b.B
Confeſſio non tollit libertatis defenſionem.197.a.B
Confeſſio per libellum.67.b.B
Confeſſio per ſimulationem, vel per errorem facta, ſtatui non nocet.296.a D
Confeſſionem ſuam tutor vel curator an reuocare poſſit. 200. a.B
de Confeſſione criminis.378. b.B. Dotis.169.a.A
Confeſſioni apprehenſi contra apprehendentem an fides habeatur. 397. a.D
Confeſſus an appellare poſſit.325.b. D. An habeatur pro iudicato.320.a.B. An ſit condemnandus C. An cogatur ſtatim ſoluere.D
Confiſcatione bonorum debitoris an liberetur fideiuſſor. 358. b.C
Confiſcationis effectus.402 a B
de Confiſcatione bonorum.400.b.C.401.a B.C.b.A.402.a.C
in Confiſcandis bonis quæ'nam obſeruentur.402.a.A
Coniuncta perſona donari poteſt.369.b.A
Cõiuncti dici non poſſunt,quib.diuerſa res legantur. 275.a.B
Coniunctorum tria genera.275.a A
Coniurationem prodentibus pœna remittitur.382.b.D
de Coniuratione cum Barbaris.382.a.C
de Coniuratione à ſeruo detecta.294.b.A
ſi Coniux coniugem occiderit, vel eius necem non vindicauerit.277.b.D
Connubium.30.b.A.172.b.C
Conſentiens mulier an rapi dicatur.387.b.C
Conſiliarij.49.b.B
de Conſiliariorum nece. 382.a.C
Conſilium duplex.282.a.C
à ſacro Conſiſtorio, vel iudicibus inde datis non appellatur. 321.b.C
Conſobrini ſucceſſio. 221.a.D
Conſobrinorum nuptia an permittantur.238.b.D
Conſortis an proſit reſtitutio vel appellatio conſortis. 316. b.B
Conſortes in emptione an proferantur.148.a.D
Conſortes eiuſdem litis.111.a C
Conſtantinopolis dies natalis.93.a.B
Conſtitutio quid ſit.33.a.D.& quomodò recte fiat.33.b.B
Conſtitutio generalis vnde dignoſcatur.33.b.B
Conſtitutio Antonini 126.a. A. Diui Marci ad Aufidium Victorinum 293.b B Zenonis ad Adamantium.336.b.D
Conſtitutionis effectus.33.b.D.Effectus.33.a.D.b.A
Conſuetudo longa quæ dicatur.368.b.C
Conſuetudinis vires.368.b.C
Conſularis Bizacia.45.a.A
Conſultatio quid.320.b.C.321.a.D.324.a.A
Conſultationis homonymia.324.a.A
de Conſultatione proceribus intimanda.325.a C
Κοντομοσβόλοι.112.a.C
Contrahere Manichæi non poſſunt.25.a C

Contrahi an poſſit in teſtamento.231.a.D.338.b.B
Contractus aduocati cum cliente.63.b.C
Contractus do vt des an diſtinguatur à permutatione. 161, b A
Contractus nomen.161.b.B
Contractus innominati quinam ſint ſimiles nominatis. 162. a. B
Contractuum, qui conſenſu perficiuntur, genera. 145. b. B
in Contractibus an habeatur ratio bonæ fidei. 123. a.D.Doli quot modis ſpectetur. 123. b. A. Pœnitentiæ locus an ſit.121.b.A.124.a.B
Controuerſia ciuilis criminali non officit.384.b.C
Contubernium inter dominum & ancillam non facit eam liberam.296.b.B
Contubernium cum ancilla non probat ſeruitutem. 297. a. C
Contumax quis dicatur. 313.a B
Contumax non appellat. 313.a.A.325.b.D
Conuentio non nocet libertati.297.a.B
Conuentio non nocet libertati.297.a.B
Conuentio inter dominum & ſeruum an dominum obliget. 296.b.A
Conuicia aduocati in aduerſarium.64.a.A
Copiata. 7.a.A.10 a.D
Corrector prouinciæ 46.b.B
Creator & nominator quis.286.b.C
Creditor an poſſit dari tutor vel curator debitori ſuo, vel contrà.195.a.D.b.C.202.b.D
Creditor non cogitur bona debitoris ſuſcipere, ac ceteris ſatisfacere.327.b.D
Creditor non cogitur debitum petere.340.b.A
Creditor pigneratitius poteſt rem euincere.362.b.A
Creditor, qui pignus vendidit, an de euictione teneatur. 364. a.C.& an ipſe euincere poſſit.D
ſi Creditor res debitoris rapiat.394.b.C
Creditoris iura in pignore.339.b.B
ſi Creditori debitor pignus legauerit.254.b.D
Creditores non tenentur ſtare inuentario facto ab herede. 248.b.D
Creditorum diſſenſus circa ceſſionem bonorum à debitore faciendam, vel inducias quinquennales.327.a.C
Creditorum genera duo.343.a.C
Creditoribus agentibus in perſonam non nocet præſcriptio longi temporis.307.b.C.308.a.A
Creditoribus quo ordine ſatisfiat.328.a.A.B
Crimen, pro criminatione, id eſt, accuſatione.380.b.D
Crimen inchoatum.94.b.D
Crimen militare.227 a.A
Crimen an extinguatur morte rei.380.b. D. vel accuſatoris. 381.a.B
Criminis particeps non poteſt eſſe teſtis.129.b.C
ſi Criminis reus occultetur.396.a.D
de Criminibus vbi agendum.94.b.D
ſi Criminalis cauſa cum liberali concurrat.298.b.D
in Criminali cauſa qui appellare poſſint.321.b.A
Culpa venditoris.152.b.C
Cùm, pro quia.158.a A
Cumulatio iudicij petitorij & poſſeſſorij an admittatur. 331. a.A
Cuneus.286.b.B
Curator an appellet.203.a B.321 .b.A
Curator debet inuentarium facere.196. b. C. Minorem defendere.196.b.D An debeat vſuras.201.a D
Curator an poſſit accuſare nomine minoris.377.a A. Confeſſionem ſuam reuocare. 200. a. B. Exigere à tutore, vel à concuratore.196.b.A.Litem conteſtatam, aut adminiſtrationem deſerere. 195. b. A. Manumittere ſeruum furioſi. 293.b.C. Procuratorem dare.70.a. B. Rem ſuam vendere, vel pignerare.156.a. C. Res minoris vendere. 196. b. C. vel obligare.342.a B. vel emere, 148.a. C. Sponſalia diſſoluere.166.b.D. Vectigalia conducere.197.b.C
Curator, vel eius filius an poſſit cum puella nuptias contrahere.172 a.B
Curator non dat procuratorem, ſed actorem.202.a.C
Curator non præſumitur locupletatus ex bonis minoris. 200. a.B
Curator in iudicio ſtat pro minore.90.b.D
Curator vnus ex plurib. an agere vel cōueniri poſſit.197.b.B
Curator quando eſſe deſinat.202.a.A
ſi Curator debitorem minoris vi expellat.332.a D. Manum neget.132.a.B. Pecunia minoris ſibi rem emit.200. a. A. Rem minoris vendidit vili pretio. 200. a. A. Non geſſit. 196.b.B.197.a.A.201.a.B
Curatoris auctoritas.201.b.D. Pactum.57.a A
ex Curatoris facto an minor agere, vel conueniri poſſit.197. b.A
per Curatorem acquiritur poſſeſſio.305.b.A
Curatorem habenti an detur curator.195.b.A.196.a.A
Curatorem petere an quis teneatur, vel poſſit.194.a.B
de Curatore in litem dando.198.b.B
Curatore interueniente an ſit locus reſtitutioni.77.a.D
de Curatore muti, ſurdi, prodigi, perpetuo morbo laborantis, furioſi, mentecapti.206.a.A
Curatores à quibus dentur.52.b.A.53
Curatores operum publicorum qui ſint, & quatenus teneantur.337.a.D
Curatores reipublicæ.52.b.C
Curatorum excuſationes. 202.b.A
de Curatorum fideiuſſoribus.201.b.A. Heredibus.197.a.C. Periculo.200.b.D. Satiſdatione.197.b.D
de Curatoribus ſuſpectis.198.a.C
Curia quid ſit.96.b.C
Curiæ oblatio.191.b.B
ſi in Curiam libertus irrepſerit quaſi ingenuus.390.b.B
de Curiali conditione vbi agendum.96.b.C
Curiales an dentur tutores.195.a.A
Curiales Iudæi.30.a.D
Curiales nominant tutores ſuo periculo.195.a.A
Curiales an poſſint rem conducere.163.a. A. fieri clerici. 11. a.B
Cuſtodiæ genera.379.a.D

D

DAmnatus, cuius pignora capta & diſtracta ſunt, de euictione tenetur.363.b.C
ſi Damnatus, vel eius ſucceſſor pignora diſtracta euincere velit.362.b.C
Damnati an ſepeliendi.112.b.C
Damnati ad vincula, non ſunt ſerui pœnæ, & an poſſint manumitti.294.a.B
Damnatis relictum an debeatur.273.a.D
Damnatus ſi reſtituatur, an conueniri ab antiquis creditoribus poſſit.402.a.B
Damnati vxor, vel filij quas res retineant. 401. b.C.402, a.A
ſi Damnati filius tutorem accepit, an patre reſtituto tutor eſſe deſinat.402.b. D
Damnati liberis quæ portio debeatur.401.b.C
per Damnati filium geſta an patre reſtituto reſcindantur. 402.b.C
Damnati reſtitutio.402.b.D
Damnum pro impenſa.3.a.C
ex Damni infecti cauſa qui in poſſeſſionem mittant.53.a.B
Damnū qui vitat, fauorabilior eſt, quam qui lucrum captat. 37.a.A
de Damno dato agitur lege Aquilia. 107.b.B

Debitor an poſſit dari tutor vel curator creditori, vel contrà. 195.a.D.b.C
Debitor conuictus non appellat.325.b.D
ſi Debitor creditori pignus legauerit.254.b.D
Debitor debitoris an conueniri poſſit.125.b.D
Debitor minoris non admittitur ad tutelam.202.b.D
Decani.7.a.A.10.a.D
Decretum principis.33.a.D.& b.A
Decretum quibus caſibus requiritur in rebus minorum alienandis.208.a.A.& b.C
Si decurio bona ſua vendiderit.150.b.A
de Decurionis damnati bonis.401.b.D
Decuriones,& eorum liberi non torquentur.397.a.C
Decuriones, & eorum parentes, vel liberi quibus pœnis afficiantur, vel non.400.a.A.D.b.A.B.C
Decurioni inteſtato quis ſuccedat. 286.b.A
Decurionum decreta veritati præiudicium non faciunt. 378. b.B
De deditia libertate.290.b.B.
Defendere quis poſſit.71.a.D
Defenſio abſentis.71.b.A
Defenſor.51.b.D
Defenſor ciuitatis.10.a.A.51.b.C
Defenſor locorum.51.b.D
Defenſores dant tutores.195.a.B
Defenſores eccleſiæ.10.b.A
Delatio fiſcalis.48.b.D
Delegari donationis cauſa poteſt.369.b.C
Delegari quis poſſit.359.b.C
Delegatio quomodo fiat.359.b.C.360.a.A
Delegatio vim ſolutionis habet.149.a.B
Delegationis effectus.359.b.D.360.a.A
Delegationum genera.359.a.D
Delegatus quaſi debitor, cùm nihil debeat.120.b.C
Delegatus vt ſoluat, an poſſit ab eo conueniri cui delegatus eſt.359.b.D
Deleta in teſtamento an valeant.131.a.B
Deliberandi ius quibus competat.247.b.B
Deliberationis effectus, & de inuentarij beneficio.248.
Deliberationem qui petant. 247.b. C. & à quibus, & infra quod tempus, & quanti temporis.D
Delictum militare.217.a.A
Aduerſus delicta ua reſtitutio.79.a.B
ex Delicto defuncti an teneatur heres. 126.b.C
ſi de Delicto priuato, & de ſtatu quæratur.198.b.B
Demonſtratio quid ſit.230.a.B.266.a.A
Demonſtratio falſa an vitiet vltimam voluntatem.230.a.C. 234.b.A.266.a.A
Denunciatio euictionis.152.b.D
Denunciatio ne depoſitum reſtituatur.145.a.B
Deponere quid ſit.144.a.C
de Deportatione.400 b.B
Deportationis, & relegationis ſimilitudines.400.b. D. & differentiæ.401 a.A
Depoſitum.144.a.C
Depoſiti actio.141.b.C.144.a.D
in Depoſiti iudicio poteſt deferri iuſiurandum.114.a.C
Deportatus an poſſit capere ex teſtamento.217.a.A. An poſſit heres inſtitui.236.a.C
Deſcendentes ex feminis qui dicantur.280.a.D.& in quo ordine ſuccedant.210.a.D
Deſcendentium ex feminis ſucceſſio.279.b.C.& 280.a.D
Deterioratio rei venditæ.153.a.A
Deus pater.1.b.B
Deus filius.1.b.B
Dei vnitas.1.a.C
in Deo quæ.1.a.C
Δευτερώσεις.19.a.D.& 30.a.B
Diaconus.10.a.B
Διατίθεσθαι.118.b.A
Διαδοσία.18.a.C
Dies certa vel incerta legatis adſcripta.156.a
Dies fatales ſeu temporales.314.a.C
Dies feriati, vel iuridici qui ſint.93.a.A
Digeſtorum auctores.34.b.D.& compoſitio.35.a.B
Dignitas mulieris à marito proueniens. 172.a.B.Præfecti vrbis. 43. a. B. Præfecti vigilum. 47. b. C. Vicarij. 46. a.B
Dignitatis priuilegium interdum ceſſat.382.b.B
in Dignitate conſtitutis relinqui poteſt.232.b.A
Dilatio quid ſit. 92. b. B. An detur fiſco, & contra fiſcum, & in quibus iudiciis detur, & ex quibus cauſis, & quanta, & quomodò detur. C. & quem effectum pariat.D
Diœceta.19.a.D
Διοικητὴν.118.b.A
Diſcuſſor quis dicatur.312.a.C
à Diſcuſſore ad quem appelletur.322.a.C
Diſiunctiuæ particulæ vis.259.a.C
de Diſtractione pignorum.347.b.D
Diuiſio an valeat.110.a.D
Diuiſio inter aliquos facta, aliis non nocet.320.b.A
Diuiſio ex conſenſu facta.109.a.D
Diuiſionis appellatione non ſignificatur tranſactio, contra Cuiacium.320. b.A
Diuiſionis beneficium ex epiſtola Diui Hadriani. 358. a. C
Diuiſionis effectus.110.b.A
Diuiſiones lex 57.a.D
aduerſus Diuiſionem reſtitutio.78.b.D
Diuortium quomodò fiat. 186. a. D. & quos effectus pariat.b.A
Diuortij cauſa.186.b.D
Diuortij conditio pro non ſcripta habetur.238.a.A
Diuortium culpa mulieris.181.a.A
Doctor, an nobilis præferatur.63.b.A
Doctorum opinio reprobatur.165.a.C.151.a.C.& 157.a.B. & 161.b.A.& 162.b.B.231.a.D.& 232.a.C
Dolus quid ſit.75.a.A
Dolus bonus, vel malus.75.a.A
Dolus in dote.169.a.B
Dolus emptoris.149.A.& 150.b.B
Dolus pro poſſeſſione eſt.104.a.C
Dolus non præſumitur.67.b.C
Dolus quot modis in contractibus ſpectetur.123.b.A
Dolus venditoris.152.b.C
Doli actio.75.a.A
Doli clauſula.84.b.C
Doli exceptio.139.b.B.& 141.a.A
Doli replicatio tollit exceptionem pacti, & perpetuò competit.353.a.C
Dolo factum pactum an valeat.55.b.C
Dolo facta tranſactio.58.b.D
Domeſtica ſcriptura.131.b.C
Domeſtici.50.a.b.& b.B
Domeſtici milites.97.b.B
Domeſtici teſtes reprobantur.129.a.C
Dominium quid.199.b.D
Dominium in alium transferri poteſt alio pecuniam numerante.154.b.D
Dominium quomodò transferatur.56.a.D
Dominium an pacto recuperetur.56.b.C
Dominium non pertinet ad creditores in poſſeſſionem miſſos. 327.b.C
Dominium non tribuitur per traditionem ſine cauſa. 334. b.D
Dominium pignoris.134.b.C
Dominium rerum dotalium, & præter dotalium.125.a.B

Dominium rerum hereditariarum.149.a.B
Dominium res vendita.103.b B
Dominij genera.299.b.D
de Dominij iure impetrando.350.a.D
Dominij probatio 128.b.A
Dominij transferendi cauſâ venditio contrahitur.155.a.B
in Dominio principis non ſunt res priuatorum.308.b.B
de Dominio probando.103.b.D
Dominus non fit, qui penſiones ex re debitas ſoluit. 103.b.C
Dominus pecuniæ ab alio credita, an eam petere poſſit.117.a.D.vel contra eum qui credidit, agere,b.A
Dominus poteſt rem ſuam vindicare non oblato pretio. 103.b.C
Dominus non poteſt rem ſuam cōducere.163 a. C.vel emerg.148.a.B
ſi Dominus ſeruo legauerit.254.b.D
Domino an fiat iniuria per ſeruum.395.a.D
Domino non fit præiudicium per venditionem ab alio factam.155.a.C
Dominum ſeruus an accuſare poſſit.377.b.A
in Dominum interdum ſeruus torquetur.382.b.B
ſi Donet mater filiæ.185.b.D
Donatur quibus modis.369.b.D
ſi Donetur hac lege, vt poſt certum tempus alteri reſtituatur.372.a.A
ſi Donetur pars pro indiuiſo.371 a.D
Donare qui poſſint.369 a.D & quibus.b.A
Donare res pupillares an tutor poſſit.196.b.A
Donari Manichæo non poteſt.26.a.C
Donari quæ poſſint.369.b.B
Donatæ res emptio.148.a.C
pro Donato vſucapio.303.a.A
in re Donata à principe quis ſuccedat.286.b.C
Donatas res mulieri quomodo maritus recipiat.180.b.C
Donator an cogatur tradere, & quid 370. b. C. & qua actione. D. & an hæc actio tranſeat ad heredes. 371.a. A
Donator an poſſit rem alienare. 169.a.B
Donator an teneatur de euictione. 363.b.B
Donatarius an obligetur.371.a.B
Donatarius an poſſit onerari fideicommiſſo 375.b.B
ſi Donatarius rem donet.369.b.B
Donatio an conferatur.225.a.C
Donatio an infirmetur ingreſſu monaſterij.374. b. A. vel per reſtitutionem in integrum.78.b.B
Donatio an liberis à donatore ſuſceptis infirmetur. 372.b.A. & quomodò infirmetur. B. & quid ſi donator ignorabat ſe habere liberos. 373.a. D. & quid ſi mortis cauſa donauit, vel ob cauſam, vel remunerandi gratia. 574.a. A. vel in contractu matrimonij. B. & quid ſi vel bona, vel partem bonorum, vel rem ſingularem donauit. B. & quid ſi liberi non ſint legitimi, ſed naturales, vel ſpurij. C. & quid ſi naturales legitimentur.D.quid ſi ſint adoptiui.ibid. & quid ſi liberi poſtea moriantur.375.a.A
Donatio an præſumatur.369.a.C
Donatio an reuocari poſſit.169.a.C
Donatio collata in eccleſiam, vel martyrem, vel prophetam, vel Angelum 6 a.A
Donatio in iudicem collata.51.a.B
Donatio inter coniuges prohibita.369.b.A
Donatio inter virum & vxorem an præſumatur. 184.b. C. & an valeat. 185.a.B. & quatenus differat à donatione propter nuptias.184.b B
Donatiò rei emphyteuticæ.165.b.D
Donatio quibus ex cauſis reuocetur.372.a.B
Donatio mortis cauſa quæ ſit. 375.a.B. & quomodò fiat. & quos effectus pariat. C.& an reuocari poſſit. b.B.
Donatio ante nuptias ſeu propter nuptias.167.b.C
ſi Donatio propter nuptias ad parentem redeat.110.a.C
Donatio ſponſalitia 168.b.B
Donationis cauſa 370.b.A
Donationis cauſa mortis, & teſtamenti diſcrimen. 228.b.B
Donationis effectus.370.b.B
de Donationis propter nuptias collatione.225.b.C
Donationi an tempus addi poſſit.371.b.D
ſi teſtator Donationem dicat ſe confirmare.369.a.C.
Donationem propter nuptias pro filio furioſi quis conſtituat.169.b.D
de Donatione facta à coniugum parentibus, vel liberis. 185.b.B
de Donatione facta à puella tutori cui nupſit. 277.b.D
de Donatione inſinuanda.370.a.A
de Donatione inter abſentes,vel rerum abſentium.370.b.B
de Donatione vt alimenta præſtentur.371.b.A
in Donatione propter nuptias conferenda, quædam ſunt ſpecialia.224.b.C
Donatione reuocata quid donatarius reſtituat. 374.b.D
Donationes inofficioſæ.101.a.C
Donationes inter virum & vxorem fideicommiſſis comparantur.270.a.A
Donatus, & Donatiſta, ſeu Donatiani. 22. b.C. & 25.b.A
Dormientes an ſint miſeri.94.b.B
Doſithes.26.b.C
ſi Dos ad parentem redeat.110.a.C
Dos cauta non numerata.184.a.B
Dos confeſſata.169.a.A
ſi Dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit.188.b.B
Dos imputatur in legitimam.181.b.D
Dos inofficioſa.101.b.D
Dos non eſt ſine matrimonio.303.a.C
Dos non ſoluta.176.b.D.& 178.b.A.& 179.a.D
Dos ob nuptias inceſtas confiſcatur.172.b.A
Dos quando reſtituenda.182.a.A
Dos quid.176.b.A. & quomodò conſtituatur, vel in obligationem veniat.B
ſi Dos ſocero data ſit 181.b.B
Dotis augmentum,vel denuntio.168.a.C
de Dotis collatione.181.b.D.225.b.C
Dotis & donationis propter nuptias quantitas. 168.a.D. & ſimilitudo, vel diſcrimen.183 a.D
Dotis fideiuſſor.189.a.B.& b.A
Dotis fructus. 178.a.C
Dotis natura. 182.a.C
Dotis priuilegia.329.a.C
de Dotis promiſſione.176.b.C
Dotis quantitas.177.b.B
Dotis repetitio.178.b.B.182.a.A.187.b.A
Dotem pro filia furioſi quis det.169.b.D
Dotem qui conſtituant.177.b.A
Dotem repetens mulier præfertur alijs creditoribus. 329.a.D
aduerſus Dotem reſtitutio.79.a.B
Dotem ſi alius pro marito accipiat.189.b.A
de Dote actionis priuilegia. 180. a. C. & proprietates.D
in Dote conferenda, quædam ſunt ſpecialia. 224.b.C
in Dote dolus. 169.a.B
ne pro Dote mulieri addicantur bona mariti. 190.a. A
pro Dote pignus.189.a.D
pro Dote promiſſio mulieris.139.b.C
pro Dote vſucapio.303 a.C
res Dotalis non poteſt alienari.178.a.B
Dotale pactum.57.b.A
Dotalis fundi alienatio prohibita.182.a.C
Dotalis res vindicatio cui detur.104.b.C

Dotalem fundum an maritus alienare poſſit.190.a.C
Dotalium rerum dominium.125.a.B.& 178.a.C
Dotalium rerum periculum.178.a. A
Dotans filias non facit fiſco præiudicium.328.b.C
Dromones.42.b.D
Ducenary.44 a.D.& b B
à Duce ad quem appelletur.322.a.B
Duces militum.48.a.C
Ducian.42.b.C
Duo rei qui dicantur.356.b.B
Duo rei an conſtituantur per ſententiam.319.a.B
Duo rei debendi ex mutuo.118.a.A.B
de Duobus reis ſtipulandi vel promittendi.356.b.C
Duumuir non poteſt relegare.313.b.D
Duumuiri.52.b.C
Duumuiri dant tutores.195 a.B
Duumuirorum officium eſt indiuiduum.53.b.A

E

ECcleſia Conſtantinopolitana.7.a.A
Eccleſia, religionis & fidei mater.4.a.A
Eccleſia Theſſalonicenſis.7.a.B
Eccleſiæ vocabulum quot modis accipiatur.4.a A
de Eccleſiæ rebus acquirendis, adminiſtrandis, non alienandis.4.b.B
Eccleſiæ attributa.4.a.D.& iura 4.b.A
ſi in Eccleſiam irruens, ſacerdoti ſeu miniſtro vel ipſi loco iniuriam faciat.395.b.C
in Eccleſia manumiſſio.32.a.D
Eccleſiarum immunitas.6.b.B.& priuilegia.5.b.D
de his qui ad Eccleſias confugiunt.31.b.B
Εὔδικοι.52.a.A
Echinus.159.b.C
quanam Edantur, & cur.53.a.D
Edere quid.53.a.D
Editio actorum.54.b.C. actionis.53.b. C.rationis, & aliorum inſtrumentorum.54.b.C
Edictum.33.b.A.D
Edictum de alterutro.180. a.D
Edictum Carbonianum.223.a.B
Edictum perpetuum.54.a.B
Edictum primum, ſeu edicti pars prima.218.b.D
Edictum ſucceſſorium.222.a.A
de Edicto Diui Hadriani.252.a D
Educator inteſtato non ſuccedit.283.a.8
Educator educatorem an accuſare poſſit.377.b.A
Εὐδιατικόν.166.b.A
de Electione relicta.265.a.D
de Electionibus, quæ creditori competunt.358.a.A
Elogium.379.a.C
Emancipentur qui, & à quibus, & quot. 366.a.D
Emancipatio quibus modis fiat.366.b.B
ſi Emancipatio dicatur non valere.365.a.A
Emancipatio iura adoptionis & arrogationis tollit. 366. a.C
Emancipationis adiuncta.366.b.D. conditio.239.a. A. effectus.366.b.C
Emancipati fratres & ſorores ſunt heredes legitimi. 282. a. B.& b.C
Bmancipatis an detur contra tabulas.219.b.A
Emancipatorum collatio.226.b.D
Emancipatorum ſucceſſio.279.b.C
Emancipatorum fratrum ſucceſſio.283.a.B
Emendandi & mutandi diſcrimen.54 a.A
Emens rem à non domino an teneatur furti.211.a.D.& 212. a.A
Empti actio.153.b.A
Empti & parati diſcrimen.271.a.A
Emptio & venditio.147.b.D
Emptio à iudice facta.50.b.B
Emptio magiſtratus.118.a.A
ab Emptione & venditione diſcedere an liceat.151.b.C
Emptor nominis habet actionem vtilem.123.b.D
Εὐφανιστικόν.11.b.B
de Emphyteuſi, & iure emphyteutico.165.a.B
de emphyteuſi rei eccleſiaſticæ.5.b.A
Emphyteuta an poſſit à domino expelli.165.b.B
Emphyteuta an poſſit ius ſuum vendere, locare, legare, &c. 165.b.C
Emphyteuta non præſcribit.309.b.A
ſi Emphyteuticum canonem dominus accipere nolit. 12. b.A
Ἡμέραι κυρίαι, καὶ ἐμπρόθεσμοι.324.a.C
Encraſtica, vel encratitæ.22.b.D
Enthouſiaſtæ.22.b.D
Enthroniaſticum.11.b.B
Epiſcopi officium. 9.a.A.32. a. B. circa incarceratos. 380. a.D
Epiſcopo quæ permittantur, vel interdicantur. 18. b. B. vel præſcribantur.18.b.C
Epiſcoporum appellationes.7.b.D. electio.8.a.D
Epiſcopis debita reuerentia.12.a.D
de Epiſcopali audientia.18.a B
Epiſtola iudicis non habet vim ſententiæ.319.b.C
Epiſtola ſcripta à domino ad ſeruum quaſi decurionem, eſt inanis.297.a.A
per Epiſtolam emptio.154.b.B
Eremodicium.89.a.A
Ereptitia ex lege Papia.277.b.B
Ergaſiotæ 19.a.D.& ἐργασία.19.b.A
Ergolabi, & eorum pacta illicita.159.b.D
Error.103.b.D.& 109.a.D
Error an vitiet legatum.254.b.C
Error calculi.61.a.D
Error excuſat à dolo & à falſo.391.b.D
Error in nomine, prænomine, cognomine, adgnomine non vitiat inſtitutionem, vel legatum.230.a.A
Error potiùs præſumitur, quam dolus.67.b.C
Error teſtamentary an noceat teſtamento.230.a.C
de Errore, & per errorem, quid differant.62.a.A
Eſſeni, vel Eſſæi 26.b.C.29.b.B
Eſt, pro exiſtit.95 a.D
Ethnici.31.a.C
Euchitæ.22.b.D
Eudoxiani.27.b.B
ſi Euincat is, qui de euictione tenetur.362 b.B
Euincere qui, & quibus iudiciis rem poſſint.362.a.D
Euicta re, quæ, vel de qua tranſactum eſt, an detur aliqua actio.60.b.D
Euictio in libertatem.362.b.A
Euictio rei adiudicatæ.109.a.C
Euictio rei in dotem datæ.178.a.C
Euictionis periculum.152.b.C.& 153.b.C
ob Euictionis periculum ſi pignus detur.351.a.C
Euictionem pignoris an creditor debeat.364.a.C
de Euictione agitur ex cauſa permutationis.162.a.A
de Euictione agens quid conſequatur.363.b.D
de Euictione vt agi poſſit, quæ requirantur.362.b.D
de Euictione in libertatem.314.b.A
de Euictione quæ actiones competant.363.b.C
de Euictione qui teneantur.363.b.B
de Euictione tenetur venditor etiam ſeruo mortuo. 298. a.A
Eunomiani.27.b.B
Eunuchi teſtamentum, vel codicilli.288.b.C
de Eunuchis.149.b.D
Euocatio cauſæ.93.b.D.& 94 a A

Εὐφημῖται.23.a.A
Euripidis locus.241.b.A
Eutyches,& Eutychiani,ſiue Eutychiſta,ſiue Eutychianiſta. 3.a D.23 a.B.& 25 b B
Exactoris officium 20 a.B
Exactorum ſportula.90.a.B
Ἔξαρχοι.8.a.B
Exceptio an amittatur per manus negationem.132.a.B
Exceptio an detur contra eum, qui ex falſis inſtrumentis iudicatum dicit.420.a A
Exceptio an ſummoueat agentem ad exhibendum.111.b.D
Exceptio debet a reo probari.128 a B
Exceptio elidens principalem obligationem, non liberat pignus.350.a.A
Exceptio & præſcriptio an differant.351.b.B
Exceptio quando ſit ponenda, & quando probanda, & an proſit interceſſoribus 352.a B
Exceptio rei contra debitorem iudicata an noceat creditori. 341.a.A
Exceptionis dilatoriæ & peremptoriæ diſcrimen.38.a D
Exceptionis diuiſiones.352.b.B
Exceptionis & appellationis diſcrimen.318.a.B
Exceptionis perpetuæ genera duo.120 a B
Exceptionis propoſitio,& probatio.128.b.B
Exceptionis vocabulum capitur duobus modis.351.b.D
Exceptionem opponere an ſit neceſſe 352.a.A
Exceptiones an ſint odioſæ 311.b.B
Exceptiones commodatario competentes 133.b.B
Exceptio annalis tollenda. 310. *b.* B. *Diuiſionis ex epiſtola Diui Hadriani.*127.*b.*A.B. *Doli mali.* 56 *a.* A.139.*b.*B. 141.*a.*A.352.*a* D.362.*b.*D. *Fori.* 353 *a.*B. *In factum.* 140 *a.*A.*Metus.*74 *b.*D.353.*a.*B. *Non numeratæ dotis.* 83.*a.*C.& *b.*C.*Non numeratæ pecuniæ.*140. *a.*D. *Pacti.* 56 *a.*A.143.*a* D *Ordinis.*124.*b.* A. *Rei iudicatæ* 103 *a.* A 352.*a.*D *Rei venditæ & traditæ.*155.*b.* A.*Senatuſconſulti Macedoniani.* 138. *a.* B. *Senatuſconſulti Velleiani.* 139.*a.*A
Exceptiones contra accuſationem falſi. 391. *b.*B. *actionem depoſiti.*145. *a.* A. *actionem ex mutuo.* 121. *a.* A. *actionem familiæ erciſcundæ.*109.*a.*C. *actionem furti.*212. *a.* D. *actionem pigneratitiam.* 134.*b.*A.D. *actionem tutelæ.* 200.*a.*B.*dotis repetitionem.*179.*b.*A *rem iudicatam.*318. *a.*A.*vindicantem dominium.*104.*b.*B
Excipiat quis.352.a.A
de Excuſationibus tutorum & curatorum.202.b.A
ab Excuſatione an appelletur. 325.b.D
Executorum officium.90.a B. Sportulæ.90.a.A
Exemplis an iudicandum.313 b.B
Exercitor quis dicatur.135 a.B
Exercitoria actio.135.a.B
Exheredetur quomodò.246.b.A
Exheredari qui poſſint,& quam ob cauſam,100.b.A
Exheredans cenſetur facere teſtamentum, non codicillos. 230.a D
Exheredationis effectus.246.b.C
an Exheredationis vim habeat ſilentium militis.227.b.D
de Exheredatione liberorum.246.a.D
Exhibere quid ſit. 111.*b.*B.334 *a.*A.D
Exhibere teſtes an quis cogatur.130. A.a
Exhibeatur vbi, & de condemnatione exhibere nolentis. 334.a.A
ad Exhibendum actio.111 b.B
de Exhibendis reis.379.a. A
Exhibitio inſtrumentorum.131.b.A
Exclamationes prohibitæ.32.a.C
Exercitia.10.a.D.
Expenſæ Vide Impenſæ.
Expilata hereditas quando dicatur.394.a.D
Expilatæ hereditatis accuſatio publica non eſt, & cur ſit introducta 394 a.D. & quibus detur, & contra quos. b. A. & quis ſit effectus accuſationis.B
Expilatæ hereditatis actio.212.b.C.
de Expilata hereditate quis iudex cognoſcat.394.b B
Extraneus poteſt inſtitui heres.233.b. C
Extraneo donari poteſt.369.b.A

F

F*Abiana actio.215.a.C*
Fabricenſis quis dicatur, & quinam ei ſuccedant ab inteſtato.286.B
Facti ignorantia an excuſet.37.a.B
Facti locatio.164.b.C
Facta ſunt incerta 315.a D
Facta,vel fata cauſarum.33.b.C
Falcidia,& Trebellianica.269.a.C
Falcidia an minuatur bonis deminutis.249.a B.Contra quos deduci poſſit.272.a.C. An detrahi poſſit de aliis legatis, ſi heres quædam pro ſolido ſoluerit.B. Non habet locum in teſtamento militis. D. nec in inſtrumentis dotalibus.b.A. Quibus ex cauſis ceſſet. a. D. Vnde ſumatur. 270. b. D. An ſuppleatur,ſi res, quibus teſtator heredem contentum eſſe voluit,quartam non impleant.272.a A
Falcidiæ beneficium ſolis heredibus conceditur. 270. b. A. 272.b.A
Falcidiæ detractio an tollatur per iuſiurandum.116 a B
Falcidiæ ratio in ſingulis heredibus ſeorſum habetur. 271. b.C
Falcidiæ verbum quot modis accipiatur.271.B.b
ſi dubitetur an Falcidiæ ſit locus, præſtandáne ſint legata. 267.a.B
ante Falcidiam quæ deducantur.270 a.D
Falcidiam an detrahat heres, qui adgnouit defuncti voluntatem.232.b.C
Falcidiam quis heres deducat.271 a.D
an in Falcidiam imputetur, quod mortis cauſa heres capit. 271.a.B
an Falcidiam perdat heres ob res hereditarias amotas. 258. a.A
Falſum non eſt ſine dolo.391.b.D
Falſum quomodò committitur.391.a.A
ſi Falſum teſtamentum dicatur.258.a.B
ſi Falſi crimen princeps remiſerit.391.b.C
de Falſi pœna.392.a.B
de Falſi probatione.391.b. A
ſi Falſæ monetæ reus à ſeruo deferatur.294 a.D
ſi Falſæ monetæ reus de cuſtodia dimiſſus.ſit. 392.b.D
Falſæ monetæ damnatus non appellat.392.b. D
de Falſo conqueri qui poſſint.391.a.C
de Falſo iudicia.391.a.C
de Falſo querelæ effectus.391.a. D
Falſo inſtrumento non vſus, an teneatur falſi. 391. b.C
de Falſa moneta 392 b.B
ex Falſis inſtrumentis vel teſtimoniis aliiſve allegationibus an ſententia valeat.319.b.D & 320.a.B
Fama probat alicuius eruditionem.63 b. A
Familia quid ſignificet 259.a B
Familiæ erciſcundæ actio.108 a.A
Familiaris an accuſare poſſit.377.b.A
Fatales dies 324.a.C
Fauorabilior eſt, qui certat de damno vitando, quàm qui de lucro captando 37.a.A
Feriæ quid.93.a. A
Feriæ an computentur in temporibus appellationum. 93. a.C
Feriæ extraordinariæ ſeu repentinæ.93 a.C honorariæ. 93.a. B.neceſſariæ ibid.ſacræ.93.a.A Solemnes.ibid.
Fides quid ſignificet.59.a.D
Fides Chriſtiana 1.b.C.12 b B
Fidei ſignificationes.2.a.D

à Fide

a Fide Catholica abiens.3.a.B
de Fide catholica publicè non contendendum.3 a.D
Fideicommittere qui poſſunt.261.a.D
Fideicommiſſarius quibus remedijs conſequatur fideicommiſſum.264.a.B.& .265.b.C
ſi Fideicommiſſarius vniuerſalis rem hereditariam ſurripuit.258.a.A
ſi Fideicommiſſarius teſtamentum celauit.257.b.D
Fideicommiſſaria libertas per quem relinqui poſſit, & à quo, & cui.289.b.D.& in quo inſtrumento.290.a. & quibus modis B.& quibus verbis.D.& qui ſint eius effectus.b.A
ad Fideicommiſſarium quid transferatur.269.b.C
Fideicommiſſum etiam ab inteſtato debetur.269.b.C
Fideicommiſſum ſine ſcriptura valet.269.b.C
ſi Fideicommiſſum quinque teſtibus probari nequeat.264.a.D
Fideicommiſſum quando reſtitui poſſit.263.b.D. & à quo reſtituatur.263.a.B.& cui.C.& quid reſtituatur b.A
Fideicommiſſum quibus modis relinquatur.262.a.D.& in quo vltimæ voluntatis inſtrumento.b.C.& quibus relinqui poſſit.261.a.C
Fideicommiſſum quibus modis extinguatur.265.a.A
Fideicommiſſum vbi peti debeat.95.a.D
Fideicommiſſi effectus, ſiue ſit inutile.262.b.D. ſiue ſit vtile.293.a.B
de Fideicommiſſi interpretatione.262 b.D
quid per Fideicommiſſum relinqui poſſit.262.a.D
per Fideicommiſſum prædijs relictis ad quid heres teneatur.263.b.B
de Fideicommiſſo delato filio familias.284.a.D
Fideicommiſſo an onerari donatarius poſſit.735.b.B
Fideicommiſſo qui poſſint onerari.261.b.A
de fideicommiſſo à parente relicto, fratribus ſuperſtitibus vel liberis reſtituendo.270.a.A
de Fideicommiſſo tranſactio.58.a.B
Fideicommiſſorum & legatorum diſcrimen ſublatum.265.a.D
Fideiubere qui, & pro quibus poſſint.357.a.C
Fideiuſſio patris pro filio mutuato.136.a.A
Fideiuſſor an liberetur ſolutione rei principalis.201.b.B
Fideiuſſor dotis nomine an ſit dandus, vel datus an teneatur.189.a.B.& b.A
Fideiuſſor & eius heres de euictione tenentur.363.b.C
Fideiuſſor quomodò obligetur.357.a.D.& ad quid teneatur.b.A
ſi Fideiuſſor, qui pro venditore fideiuſſit, rem euincat.362.b.C
Fideiuſſor ſemel liberatus non retrahitur inuitus in obligationem.162.b.D
ſi Fideiuſſor ſoluat.120.b.C
Fideiuſſoris & mandatoris ſimilitudo & differentia 357.a.B
Fideiuſſoris obligatio an tranſmittatur ad heredes.357.a.C
Fideiuſſori quæ remedia competant contra reum principalem, vel creditorem.358.a.D.vel confideiuſſores.b.B
de Fdeiuſſore minoris.77.a.B
Fideiuſſores quibus modis liberentur.358.b.B.vel non.C
Fideiuſſores tutorum vel curatorum qua actione teneantur.210.a.A
de Fideiuſſoribus tutorum, vel curatorum.201 b.A
Filius an matri ſuccedat.281.b.B.& quomodò.C.& pro qua parte.C
Filius matrem an falſi arguere poſſit.391.a D
Filius negari nequit, aut libertate priuari.364.b.D.365.a.A
ſi Filius iuſſu patris mutuam pecuniam acceperit.136.a C
Filius à patre vel contra, quando occidi poſſit.382.b.B
ſi Filius pro patre fideiubeat.357.a.D
Filius an pro patre teneatur.125.a.D
Filius quæ habeat præcipua in diuidendis bonis paternis.108 b.A
Filius quibus ex cauſis patri acquirat.364 b.C
Filij appellatio.228.a.A
ſi Filio pater donet.369.b.A
per Filium ſit iniuria patri.395.a.D
Filium pater an accuſare poſſit.377.a.C
Filium ſimpliciter vocans quo caſu cenſeiur eum legitimare.229.b.D
Filij mulieris, quæ ingenua iudicata eſt, ingenui ſunt.295.b.A
Filij non poſſunt in præiudicium parentum diuertere.186.a.D
ad quos Filios tranſeat priuilegium prælationis, quod habet mulier.329.b.C
de Filiis reorum crimine perduellionis.382.b.C
Filiusfamilias an bonorum poſſeſſionem petere, vel hereditatem acquirere poſſit ſine conſenſu patris.217.a.A
ſi filiusfamilias depoſuit.144.a.D
ſi Filiusfamilias emit.154.b.B
Filiusfamilias patre permittente cur donare cauſa mortis poſſit, teſtari non poſſit.228.b.B
Filiusfamilias an teſtari poſſit.228.a.D
ſi Filiusfamilias tutor vel curator ſit.136.a.C.& b.D
Filiusfamilias ex omnibus cauſis obligatur vt paterfamilias.136.a.B
Filiusfamilias an habeat heredem.283.b.A.284.a.B
Filiusfamilias non poteſt teſtari de rebus aduentitiis.285.a.C
Filiſfamilias pactum.56.b.D
ſi Filiofamilias delata ſit hereditas, vel legatum, vel fideicommiſſum.284.a.D
de Filiofamilias minore.76.b.A.& eius fideiuſſoribus.77.a.B
Filijfamiliarum cui acquirant.137.b.B
contra Filiosfamilias an præſcriptio currat.310.b.C
Filiusfamiliarum qui ſuccedant.283.b.D
Fines an mutentur.110.B.C
Finium latitudo.110.b.C
Finium regundorum.110.b.B
Fiſcalis delatio.48.b.D
res Fiſcalis non poteſt vſucapi.303.b.D
Fiſcus in quibus habeat ius taciti pignoris.341.a.C
Fiſcus an poſſit conuenire debitorem ſui debitoris.126 a.A
Fiſcus in pœnis exigendis non habet priuilegium.329.a.C
Fiſcus præfertur creditoribus priuilegiariis.328.b.D.329.a.B
Fiſcus à creditoribus damnatis quatenus conueniri poſſit.402.a.B
de Fiſcalibus rationibus malè geſtis.401.b.D
Fiſcus an præferatur mulieri.329.a.B
Fiſcus procurationem alicuius patrocinij cauſa ne præſtent.72.a.D
ſi Fiſcus vendiderit.141.b.B.156.a.B
ſi Fiſcus hereditatem vendiderit.149.a.C
Fiſci priuilegia.328.b.B
Fiſco agenti an opponatur compenſatio.141.a.D
Fiſco, qui rem alienam vendidit, an detur exceptio quadriennij.308.a.D
Fiſco ſoluens pro debitore, an in locum fiſci ſuccedat.329.a.C.
contra Fiſcum exceptio quadriennij.308.a.C
aduerſus Fiſcum reſtitutio.79.a.D
à Fiſco venditus poteſt ad libertatem proclamare.295.b.C
Flauianus.9.a.C
Fœderati.163.a.B
Fœnus improbum.68.a.B
Fœnus nauticum.143.b.D
Fœnoris & mutui collatio.117.a.B
Formula ſublatæ.85 b.A
Forum actionis de eo quod certo loco.95.b.B. actionis in rem.96.a.A
Forum actionis in rem.96.a.A. cauſæ ſtatus.96.b.C. cauſarum fiſcalium, vel diuinæ domus.98.a.A

Forum competens quod ſit.93.b.C
Forum competens clericorum, & monachorum.15.b.B.Iudæorum.30 b.B
Forum,in quo agitur de curiali, vel cohortali conditione. 96.b.C.vel de inofficioſo teſtamento.110.b.D. vel hereditas petitur.96.a.C
Forum miſerabilium perſonarum.94.b.B. pupillorũ. 94.b.B
Forum quibus ex cauſis aliquis ſortiatur.94.b.D
Forum reddendarum rationum.96 a.D
Forum viduarum 94 b.B
Fori præſcriptio.93.b.D.& 94.a.A.& 97.a.A.& 353 a.B
Fori præſcriptio an detur militibus 97.b.C
Forum rei actor ſequitur etiam in interdictis.330.b.D
Frater an recidat in tutelam fratris.193 a.A
Frater fratrem vel ſororem an poſſit accuſare.377.b.A
Fratres & ſorores vterini ſunt heredes legitimi.282.b.D
Fratrum & ſororum ſucceſſio.282.b.A
Fratrum,& filiorum fratrum ſucceſſio.282.b.D
in Fraudem creditorum iuſiurandum deferre non licet. 114.a.B
Fructus an veniant in conditionem indebiti.120.b.D
Fructus cui acquirantur.104.a.D.& 105.A
Fructus dotalium rerum.183.a.C.& 188.a.D.b.D
Fructus dotis.178.a.C.181 b.A
Fructus ex quo tempore reſtituantur à bonæ fidei poſſeſſore.316.b.D
Fructus intelliguntur deductis ſumptibus.316.b.C
Fructus pignoris.154.a.C.340.b.C & 341 b.A
de Fructibus rei furtiuæ.301 a.D.rei venditæ.151.a.B.153.b.B.154 a.C
Fugitiuus vbi audiatur.96.b.C
de Fugitiuis.210 b.B
Functio ſeu præſtatio duplex.153.b.D
Fundum muro circumdare licet.336.b.B
Funerariæ actionis priuilegium.329 a.B,D
Funeris ſumptus.113.b.A
Fur ſemper eſt in mora.122 a.D
Fur an agat commodati.133.a.C
Furis & abigei differentia 396.a.B
Furis heres qua actione teneatur.212.a.A
Furis mora,& periculum.211.b.A
Furtum non cadit in res immobiles 302 b.A
Furtum quarum rerum fiat.211.a B.& 212.a.D. & quomodò.211.a.C.
Furti agere & conueniri an idem poſſit.212.a.A
Furti actio.211.b B
Furti iudicia.394.a.B
Furti ſuſpicio 211.a D.& 212.a.A
an Furtum committat debitor vendens pignus.348.a.A
ob Furtum pignoris actio furti.339.b.D
ex Furto coniugi facto quæ actio detur.212.a.B
de Furto rei legatæ à legatario admiſſo 258.a.A
Furtiuæ res quibus caſibus fiat, & quibus modis vitium purgetur.300 b.B
Furtiua res an poſſit vſucapi.300.b.B.211.b.A
Furioſus an hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem acquirat.207.a.A
Furioſus an poſſit vendere.148.a.B
Furioſus nequidem curatore auctore mandare poteſt.293.b.C
Furioſus ſocius.147.b.B
de Furioſi curatore.206.a.A
Furioſi & mente capti diſcrimen.206.a.A
Furioſi res non alienantur ſine decreto.207.a.C
Furioſi teſtamentum an valeat.228.b.B
Furioſo relictum cui ſoluatur.269.b.B
à Furioſo relictum quis ſoluat.269.b.B
Fuſtigatio an infamet.69.b.A

G

GAzari.23.a.C.& 24.a.A
Gentiles.31.a.C.114.a.D
Gentilium & adgnatorum diſcrimen.114.a.D
Genus accipitur pro gente.114.a.C
Genus eſt proprium ingenuorum.297.a.A
Genus quomodò probetur.297.a.A
Generis priuilegium interdum ceſſat.382.b.B
Gerontocomi.12.a.D
Gnoſtici.22.b.A
Gotthens.26.b.C
Gotthici.27.b.C
Gradus & loci in teſtamento diſcrimen.240.a.A
à quo Gradu exheredetur.246.b.B
Græci.31.a.C

H

HAbere.30.b.D
de Habitatione.106.a.B
Hæreticus quis.21.a.C.& vnde dicatur.A
Hæretici,& hæreſeos homonymia.21.a.A
Hæreticorum appellationes.21.b.A.Pœna.24.b.D
de Hæreticis.20.b.B
Harioli.389.b.A
Haruga. ibid.
Haruſpices.ibid.
Hemerobaptiſtæ.29.b.A
Hereditas an acquiratur clauſis tabulis.250.b.D
Hereditas non adita an transferatur.274.b.A
Hereditas pacto an dari poſſit.55.b.B
Hereditas vbi petatur.330.b.D
Hereditatis petitio.102.a.A.189.b.D
ſi Hereditatis petitio concurrat cum liberali cauſa.298.b.A
Hereditatis transmiſſio ante apertas tabulas.278.a.B
Hereditatem adire.Vide Adire hereditatem.
de Hereditate filiofamilias delata.284.a.D
de Hereditate tranſactio.58.a.B
de Hereditate vbi agatur.96.a.B
de Hereditate vendita.149.a.A
Hereditariæ actiones.126.a.D
Hereditaria onera incumbunt heredi, non marito dotem retinenti.179.b.D
Heres adire coactus nec quartam retinet,nec fideicommiſſum conſequetur.277.b.C
Heres agendo vel ſoluendo coheredibus non præiudicat. 320.b.A.B
ſi Heres omiſſa cauſa teſtamenti,accipiat hereditatem ab inteſtato.259.b.D
ſi Heres defunctum teſtari prohibuit,vel coëgit.252.b.C
ſi Heres fideicommiſſo oneratus latitet,vel ſine herede deceſſerit.269.b.B
Heres heredis eſt heres primi defuncti.283.a.C
ſi Heres inſtituatur Chriſtus,vel Archangelus,vel martyr.6.a.A. vel extraneus quaſi filius, aut frater, aut libertus.234.a.D
Heres an iuret.115.a.B
ſi Heres legata ſoluere noluerit.277.b.C
Heres militis an reſtituatur.82.a.D
Heres mulieris extraneus non habet priuilegium prælationis.329.a.D
ſi Heres necem defuncti vltus non ſit.253.a.A
Heres neceſſarius.245.b.A
Heres non poteſt ſolutionem à defuncto factam reuocare. 361.a.B
an Heres,qui res hereditarias amouit,Falcidiam perdat.258.a.A
Heres repudians hereditatem, an poſſit legatum conſequi.257.b.D
Heres rogatus reſtituere quicquid ex hereditate ad ſe peruenerit,an teneatur legata reſtituere.263.b.C
Heres ſecundus.174 a.A
Heres an teneatur ex delicto defuncti.126.b.C
Heres tenetur ex mutuo.118.a.B

Heres

Digitized by Google

Heres in quantum teneatur facto inuentario. 248. b. B. & 249.a.C.D.& b.A
ſi Heres teſtamentum falſum dixit.253.a.B
ſi Heres viuo teſtatore libertatem,vel ciuitatem perdat. 273. b. A
ſi Heres voluntati defuncti in eo ſepeliendo non obtemperauerit.253.a.C
Heredis definitio.233.b.A
Heredis extranei inſtitutio,an ſuſceptis à teſtatore liberis infirmetur. 273.b.C
Heredis inſtitutio quid ſit.233 b.B
Heredis inſtitutio eſt caput & fundamentum teſtamenti, & quibus verbis fiat.229.b.C
Heredis inſtitutio collata in tempus mortis an valeat. 234. b. A
Heredis inſtitutio an vitietur falſa demonſtratione.234.b.A
Heredis inſtitutio ſecundum conditiones infra ſcriptas, an valeat.237.a.D
Heredis inſtitutio,Sempronius Ploty heres eſto.235.b.A
Heredis inſtitutionis, quæ compenſationis gratia facta eſt, quis ſit effectus.234.a.C
de Heredis inſtitutione ex certa re,vel certis rebus. 236.a.B.
de Heredis inſtitutione facta in fraudem creditorũ.245.b.A
Heredis nomen palàm nuncupandum, vel ſcribendum. 231. a.C
Heredi appellantis vel appellati quod tempus detur ad appellationem introducendam, vel perſequendam. 326.a.D.
Heredem inſtituens cenſetur facere teſtamentum, non codicillos.230.a.D
Herede non adeunte an debeantur legata.259.b.C
de Herede in poſſeſſionem mittendo.96.a.B.252.a.D
pro Herede vſucapio.303.b.A
Heredes inſtitui qui poſſint.233.b.C.vel non.236.a.C
de Heredibus tutorum,vel curatorum.200.b.D
Hermogenes,& Hermogenianus.23.a.C
Herodes,& Herodianus.29.b.C
Heſychaſta.13.a.D.& 14.a.A
Homicidij pœna.388.b.B
Honor geſtus an libertatem probet eius qui geſſit, vel liberorum.296.b.C
Honorarium.146.a.A
Honorati.48.a.A
Horrei locatio.163.b.B
Hortus an fieri poſſit,vbi ſunt,vel fuerunt ædes.335.b.D
ab Hoſtibus reuerſus,quibus ſuccedat.368.a.A
Hydroparaſtatæ.23.a.D
Hypotheca quomodò contrahitur.339.a.A
Hypotheca quibus caſibus tacitè obligatur.341.a.D
Hypotheca ratione dotis,vel donationis propter nuptias.168. b. B
Hypotheca ſine ſcriptura contrahi poteſt.132.b.C
Hypotheca tacita pro dote.329.a.D.Fiſci.328.b.C
Hypotheca diuiſio in generalem & ſpecialem.338.b.D.in tacitam & expreſſam.341.a.C
Hypotheca homonymia.338.a.D
Hypotheca remiſſio à muliere facta.139.b.A
Hypotheca ſurrepta an vſucapio procedat.300.b.B
Hypotheca obligata ſunt bona curatoris minori.197.a.B. vel furioſo.207.a.D
Hypotheca generali quænam contineantur. 342. b. D. 347.a. B.vel non.343.a.A
ſub Hypotheca generali an continentur militia.339.a.D
in Hypothecis quatenus fiſcus habeat priuilegium, vel non. 329.a.A
Hypothecaria actio.134.b.D.140.a.A
Hypothecaria actio poteſt concurrere cum actione pigneratitia,& cum actione mandati.146.b.C

IAnitores.13.a.D.& b.D.& 14.a.D
ſi Eadem res duobus legetur.256.a.B
ſi Eadem res pluribus legetur.156.a.D.vel ſæpius vni.b.D
Ignorantia an excuſet eum qui intra ſtatutum tempus non petiit bonorum poſſeſſionem.218.a.A
Ignorantia facti an noceat,vel excuſet.37.a.B
Ignorantia iuris an excuſet.36.b.C
Ignorantia ſpecies.36.b.B
Ignotus poteſt inſtitui heres.233.b.C
Illuſtres perſonæ quas vſuras exigant. 142. b. D. vbi conueniendi.97.a.D
Illuſtrium priuilegium.130.a.C.Tutores.194.b.C
Imagines.40.b.B
aduerſus Immixtionem reſtitutio.79.b.D
quæ ſunt res Immobiles, & quæ habentur pro immobilibus. 304.a.B
Immobilia vbi,& quanto tempore vſucapiantur.304.a.B.& an poſſint vſucapi pro dote. 303.a.C
Immunitas publici operis non conceditur.337.b.D
Impenſa funeris.113.b.A
Impenſæ fiunt in rei ſubſtantiam,vel in fructus.316.b.D
Impenſæ in res dotales.181.a.D.in rem emptam.151. a.C. litis.89.a.A.115.b.B.in opus publicum factæ,acceptò ferantur.337.a.D.in pignus.134.b.C.in rem venditam. 154.a. C.in teſtes producendos.130.a.A
ob Impenſas à creditore factas an pignus nexum ſit. 339.a.D
in Impenſas litis quis condemnet,& quis damnetur, & qua ex cauſa.317.a. B. & in quantum. D. & quid ſi iudex in impenſas litis non condemnauerit.b.A
Impenſas repetit curator à minore.197.a.B
de Impenſis factis in res communes.108.b.D
ſuper Impenſis litis priuilegium.317.a.B
Imperator.Vide Princeps.
Imperatoris teſtamentum.229.a.A
ſi quis Imperatori maledixerit.381.a.C
Imperfectum teſtamentum duobus modis accipitur. 231.b.B
Impoſſibilium nulla eſt obligatio.354.b.B
Impubes quis.94.a.B
de Impuberis arrogatione.365.b.D.& 366. a. B.& emancipatione.366.b.D.
ſi Incapax heres inſtituatur, eique coheres adiungatur. 236. a. A
Incapax non poteſt hereditatem per ſeruum acquirere. 236. b. B
Incapacis & indigni diſcrimen.232.b.A
Incendium an liberet debitorem.118.b.D
de Incendio.377.a.C
Incerta perſona quæ dicantur.268.b.A
Incerta perſona ſub certa demonſtratione quæ dicantur.268. b.B
Incerta quæ ſint.116.b.D
Incertis perſonis relicta an debeantur.268.b
Inceſtæ nuptiæ.172.a.D
Incorporales res poſſunt donari.369.b.C.pignerari. 338.b.D. ſunt incertæ.315.a.D
Indebiti condictio.219.b.D
Indicia.128.b.A
his quæ vt Indignis auferuntur.277.b.B
de Indulgentia principis.398.b.B.402.b.A
Infamia ob nuptias intra tempus luctus contractas.174.a.B.
Infamia quibus ex cauſis irrogetur.68.b.B.vel non.69.a.D
Infamia temporalis.68.a.C
Infamia genera.68.b.B
Infamis an accuſare poſſit.376.b.C
Infantis tutor petit contra tabulas.219.b.B
ſi Infanti bonorum poſſeſſio delata ſit.217.b.B
Infanti res donata acquiritur per ſeruum.369.b.A
Infanti relictum,cui ſoluatur.269.b.B
de his qui Infantes ſanguinolentos expoſuerunt.368. b.A.vel expoſitos ſuſceperunt.B
de Infantibus ſanguinolentis expoſitis.368.b.A
Ingenuitati quæ non noceant.294.b.B

Ingenui

Ingenuitatis probatio. 128.b. B. & 130.b.D.& 294.b.C.& 297.a.A
*pro Ingenuitate ſententia an neceſſaria ſit.*294.b.D
*Ingenuus an excuſetur à tutela.*202.b.B
*Ingenuus iudicatus qua reſtituat.*295.a.A
*Ingrati actio.*215.b.B
*Ingrati actio datur donatori contra donatarium, non heredi nec contra heredem.*372.C.*ex qua cauſa detur.* D.*quid in eam veniat,& qualis ſit,& quamdiu duret.*b.A
*de Ingratis liberis.*367.a.A
*Inimici à teſtimonio dicendo repelluntur.*129.b.C
*Iniuria quomodo fiat.*395.a.D
*Iniuria atrox quæ ſit.*395.b.A
*Iniuriam per quos aliquis patiatur.*395.a.C
*de Iniuria facta ſacerdoti,vel eccleſiæ.*395.b.C
*ex Iniuria,quid ſignificet.*381. b.A
*Iniuriarum actio eſt ad vindictam.*394.a.C
*Iniuriarum actio qualis ſit.*395.b.B
*in Iniuriarum iudicio an inſcriptio ſit neceſſaria.*378.b.C
*in Ius vocare,quid ſit.*55.a.B
*in Ius vocari qui poſſint,vel non.*55.a.B
*in Ius vocationis effectus.*55.a.C.& b.A
Inofficioſa donatio 101.a.C
*Inofficioſa dos.*101.b.D
*ſi Inofficioſum teſtamentum pronuncietur, an debeantur legata.*319.a.D
*de Inofficioſo teſtamento.*99.a.A
Inquilinus an poſſit expelli. 163.a.D
Inquilini res an ſint tacite obligatæ domino ædium. 163.a.D. & 341.b.B
*Inquilini obligatio an in heredem tranſeat.*163.b.B
*Inquilinorum diuiſio.*110.a.B
*Inſcribi in perſona damnati an poſſit.*400.b.B.401.a.B
*Inſcriptio accuſatoris.*377.a.B
*Inſcriptio an ſit neceſſaria in iudicio iniuriarum.*378.b.C
*Inſcriptio precedit accuſationem.*377.b.C.378.b.C
*Inſcriptio quid contineat.*378.b.C
*Inſinuatio apud acta.*52.a.D
*Inſinuatio donationis.*164.b.D.370.a.A
*Inſinuatio dotis vel donationis propter nuptias an ſit neceſſaria.*177.b.D
*verbi inſolidum homonymia.*188.b.B
*Inſtitoria actio.*135.a.C
*Inſtituens heredem cenſetur facere teſtamentum non codicillos.*230.a.D
*Inſtitutio captatoria.*227.a.D
*Inſtitutionis homonymia.*240.a.A
*Inſtitutiones legendæ ante Digeſta.*36.a.D
*Inſtitutoria actio.*140.a.A
Inſtructum prædium, vel inſtructus fundus quid contineat. 258.b.D
*Inſtrumentum an obliget.*118.a.C.*probet.*128.a.D
*Inſtrumentum poſt tranſactionem repertum.*59.a.B
Inſtrumentum ſolutione redditur inane, & condici poteſt. 361.a.B
*Inſtrumenti vis.*727.b.D
*Inſtrumento creditur.*355.a.D
*Inſtrumento mutui ſubſcribens an teneatur.*118.a.C
*Inſtrumentum qui pignori tradit, cenſetur prædium pignerare.*343.a.A
*Inſtrumento falſo non vſus,an teneatur falſi.*391.b.C
*Inſtrumenta communia penes quem manere debeant.*110.a.B
*Inſtrumenta dotalia an ſint in nuptiis neceſſaria.*171.b.D
*Inſtrumentorum appoſitione quæ contineantur.*320.a.A
*de Inſtrumentorum donatione,& traditione.*369.a.C
*Inſtrumentorum editio.*54.b.C
*Inſtrumentorum poſtea inuentorum prætextu ſententia non retractatur.*317.b.D
*de Inſtrumentis.*131.b.A
*de Inſtrumentis falſis.*391.a.A
*ex Inſtrumentis falſis iudicatum an valeat.*320.a.A
*res integra quando dicatur.*151.b. D.
*Interdicendi varia genera.*138.b.B.& 139.b. C
*de Interceſſione mulieris.*138.b.B
*Interdicere aduocatione,ſeu foro.*62.b.B
*Interdictum vnde dicatur.*330.a.C.& *quid ſit,& quid differat ab edicto,& decreto.*D
*Interdictum de liberis ducendis.*334.a.C
*Interdictum de liberis exhibendis.*334.a.B
*Interdictum de homine libero exhibendo.*334.a.D
*Interdictum de precario quale ſit,& an in habitatione locum habeat,& an detur in heredem.& an heres ſuo nomine teneatur.*334.b.B.& *quid heres preſtet.*C
Interdictum de tabulis exhibendis cui detur. 333. b.D.& *ad quas tabulas pertineat.*334.a.A
*Interdictum fraudatorium.*330.a.A
Interdictum quod legatorum cui detur. 331. b. C. & *contra quem & quibus caſibus locum habeat.*D. & *cur ſit introductum* 332.a. B
*Interdictum quorum bonorum cui competat.*331.b.A.& *contra quem,& quid probandum ſit,& quos effectus pariat.*C
*Interdictum vnde vi eſt de vi atroci.*332.b.A
Interdictum vnde vi cui, & contra quem detur. 332.a.C.*ad quas res pertineat* D. *quibus caſibus ceſſet.* b. B. *an detur per vim poſſidenti,& intra quod tempus detur.* C. & *quid in actionem ex eo veniat.* D.
*Interdictum vti poſſidetis quale ſit,& cui detur.*333. b. B.& *quis eo vincat,& quibus in rebus locum habeat.*C.& *quos effectus pariat.*D
*Interdictum Saluianum vnde dicatur,cur vltimum locum teneat in Digeſtis, quibus de rebus detur,& contra quos, & quid interſit inter directum & vtile.*334. b.C
*Interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differentia.*334.b.D
*de Interdicto generali reſtitutorio.*333.a.A
*Interdicta an producantur ad caſus omiſſos.*331.a.A
*Interdicta à quo proponãtur,& an ſint hodie in vſu.*330.a.D
*Interdicta pleraque ſunt de ſola poſſeſſione.*326.b.C
*Interdicta de arboribus cædendis.*331.a.B
*Interdicta de patria poteſtate.*364.a.B
*Interdicta de vi,olim duo.*33.b.A
*Interdictorum ad priuatam vtilitatem ſpectantium varia genera.*331.a.C
*de eo quod Intereſt ſententia.*315.a.B
Intereſſe in quibus caſibus certis non poteſt excedere duplum. 315.b.B.*in caſibus verò incertis committitur arbitrio iudicis.*C
*Intereſſe ſpectatur in lucro & damno.*315.b.D
*Interlocutio iudicis an infamet.*69.b.A
*Interlocutio principis.*33.b.A
*ab Interlocutione an appellare liceat.*322.b.A
*ſi ab Interlocutione temerè appelletur.*326.a.A
*de Interlocutionibus.*314.b.C
*Inteſtatus & teſtatus pro parte.*101.a.B
*Inuaſionis & rapinæ diſcrimen.*394.b.D
*Inuentarium à curatore furioſi faciendum.*206 b.D
*de Inuentario à tutore vel curatore faciendo.*196.b.C.& 200. a.A
*Inuitus an agat,vel accuſet.*91.a.A
*Inuitus an emancipet,vel emancipetur.*366.a.D
*de Inundatione.*312.a.B
*Irenæus Tyri pſeudo epiſcopus.*3.a. D
*Iſauri.*386.b.D
*Iudæi qui dicantur.*29.a.B
*Iudæi curiales.*30.a.D
*Iudæi ad quos honores admittantur,vel non.*30.a. D
*Iudæorum forum competens.*30.b. B. *iura.*29.b. D. *matrimonia.*30.b.A.*primates.*a. D.*ſecta.*29.a.C
*Iudex & aduocatus an idem eſſe poſſit.*62.b.C
*Iudex an debeat eſſe iuriſperitus.*67.b.D
*ſi Iudex vel aduerſarius corruptus dicatur.*316.a.D

Iudex appellationis debet litem decidere, non ad primum iudicem remittere.323.b.D
Iudex competens accuſationis. 378.a. D. de ædificiorum controuerſiis. 336.b.C.in iudicio vi bonorum raptorum.394.b.D. Vide Forum.
Iudex incompetens, quibus de cauſis fiat competens.316.a.B
ſi Iudex crimen probatum non puniat.387.a.C
Iudex finium regundorum an poſſit aliquid ſtatuere de locis prædiorum vltra fines poſitis.100.b.D
ſi Iudex malè iudicauit.316.a.C
Iudex pedaneus non poteſt relegare.313.b.D
Iudex poteſt actorem condemnare.314.a.C
Iudex quæ ſupplere debeat.67.b.D.68.A.C
qui Iudex de falſo cognoſcat.391.a.D
Iudex, qui non poteſt de aliqua cauſa cognoſcere principaliter, an poſſit de ea cognoſcere incidenter.88.a.A
ſi Iudex à litigatore pecuniam mutuò vel fœnori accipiat.117.b.D
Iudicis comminatio, epiſtola, programma, ſubſcriptio non habet vim ſententiæ.319.b.C
Iudicis datio.90.b.A.homonymia.46.b.B
Iudicis incompetentis ſententia non valet.316.a.A
Iudicis morte ſententia non infirmatur.318.a.A
Iudicis negligentia punitur.390.a.A
Iudicis officium.48.b.C.68.a.B.143.b.C
Iudicis officium.398.b.C
Iudicis officium conquieſcit dilationis tempore. 92.b. D. circa incarceratos.19.a.A.380.a.B circa relationem. 320. b. D. in iudicando.88.b.A.in crimine falſi.391.b. D. in quibuſdam litis articulis incompetentis.88.a C
Iudicis ſuſpecti recuſatio.87.a.D.& 93.b.D.& 94.a.A
Iudicem dare qui poſſint.87.a.C
ad Iudicem venire qui non coguntur.130.b.A
à Iudice delegato ad quem appellatur.322.a.C
à quo Iudice puniantur falſi teſtes.131.a.B
ſine Iudice quando liceat vnicuique ſe vindicare.98.b.B
Iudices de cauſa ſtatus.96.b.B
Iudices ciuiles.47.b.D.militares.48.a.B.pedanei.90.a.C
Iudicum contractus, ex donatione acquiſitio, & ædificatio.50.b
Iudicum diuiſio.47. b.D
ſi quis Iudicauit contra conſtitutiones.382.a.B
ne quis Iudicet in ſua cauſa.90.b.B
Iudicare qui poſſint, vel non.87.a B
Iudicatum ſolui.85.a.D
Iudicandum legibus, non exemplis.313.b.B
Iudicium an finiatur morte eius de quo agitur, vel appellantis.326.a.B
Iudicium an reſcindatur ob aduocati præuaricationem, vel negligentiam, vel latam culpam.65.a.A
Iudicium de falſo terminatur biennio.392.a.A
Iudicium de moribus.187.a.C.de patria poteſtate.365.a.A
Iudicium petitorium.88.a.D
Iudicium poſſeſſionis, & proprietatis.88.a.C
Iudicium principale.88.a.D
Iudicium tutelæ an inſtauretur.89.b.A
Iudicij mutandi causâ facta alienatio.84.a.C
Iudicij petitorij & poſſeſſorij cumulatio an admittatur. 331.a. A
in Iudicio ſtare qui poſſint.88.b.B.& 90.b.C
Iudicia criminalia.326.a.C
Iudicia de falſo.391.a.C
Iudicia publica quæ ſint.383.a.B
Iudiciorum ciuilium & criminalium diſcrimen.96.a.C.
Iudiciorum diuiſio.98.b.D.
Iudiciorum ordo.91.a.C.& b.D.314.b.B.322.b.D.331.a.A.387.a D
in Iudiciis ſeruatur æqualitas.62.b.D
an Iuret de calumnia, qui iuſiurandum defert.114.b.A
an Iuretur per procuratorem.85.b.C
an Iuretur ſæpius de calumnia.114.b.C
Iuratoria cautio an in criminibus admittatur.380.a.D
Iuſiurandum ab aliquo delatum, alij non nocet.310.b.B
Iuſiurandum impedit actionem furti.212.b.A
Iuſiurandum aduocatorum. 88.b. B. curatoris furioſo dati.206.b.C.teſtium.130.a.D
Iuſiurandum de calumnia.85.b.B
Iuſiurandum de calumnia generale.114.b.C
Iuſiurandū de calumnia omiſſum an vitiet proceſſum.85.b.D
Iuſiurandum de litis conteſtatione.85.b.C
Iuſiurandum in litem.104.b.A.200.b.A.315.a.C
Iuſiurandum de probatione. 86.b.A.de quæſtione. C. tranſactionem confirmans.59.b.C
Iuriſiurandi delatio.140.a.A.vis.78.a.B.140.b.D
de Iureiurando.113.b.D
de Iureiurando à iudice delato.314.b.A
de Iureiurando ab eo præſtando, qui res debitoris diſtraxit.318.a.B
de Iureiurando per principem 382.a.B
Ius accreſcendi.222.a. D. 275. a.C. in bonorum poſſeſſione.218.a.B.inter heredes.275. a. D.inter legatarios & fideicommiſſarios.276.a. A.quid à ſubſtitutione differat. 275.a.C.in quibus ſpectetur.D
Ius colonarium 5.a.D
Ius deliberandi Vide deliberandi ius.
ſi Ius inferendi mortui legetur.254.b.A
Ius liberorum quid.376 b.A
Ius liberorum quinam habebant.376.b.A
Ius publicum.68.a.A
contra Ius ſtipulatio non valet.356.a.C
Ius vetus ſiue antiquum 34 b.C
Iuris ignorantia an excuſet.36.b.C.33.a.A
de Iure aureorum anulorum.216.a.A.390.b.C
Iuridicus Alexandriæ.33.b.B.dat tutores.195.a.B
ex Iuriſconſultorum ſcriptis nulla eſt lex in Codice.381. b.D
Iuriſdictio magiſtratuum municipalium.53.a.A
Iuriſdictio præſidis.46.b.C.93.b.A.magiſtri militum.93.b.A eius, ad quem cura profeſſionis vel negotiationis pertinet, B.prætorum.46.a.D
Iuriſdictio prorogata.93.b.B
Iuriſdictio quid ſit, & quot ſint eius genera.93.a.D
ne quis Ius dicat in ſua cauſa.90.b.B
Iuriſprudentiæ definitio, & partes.1.a.C
Iuſſus.137.a.A
quod Iuſſu actio.136.b.D
Iuſtinianus.35.a.A
Iuſtum locus.241.a.D

L

LÆſio emptoris vltra dimidiam quomodò accipiatur.151.a.D
Læſio venditoris.150.b.C.& 154.a.C
Laterculum.44.a.A
de Latina libertate. 290.b.D
ſi Latitet heres fideicommiſſo oneratus.269.b.B
ſi Latrones occultentur.396.a.D
Latrones impunè occidi poſſunt.98.b.B
Laudemium.166.b.A
Lecticarij.7.a.A
Lector.10.a.D
an Legari ab eo poſſit, qui filio exheredato ſubſtitutus eſt.255.a.B
Legari pœnæ nomine quando dicatur.261.a.A
Legatum quid ſit.254 b.A
Legatum à quo petatur, vtrùm ab herede, an ab emptore hereditatis.256.a.C
Legatum an infirmetur liberis à teſtatore ſuſceptis. 273.b.C
Legatum à milite relictum.227.b.D
Legatum pœnæ nomine an valeat.261.a B
Legatum res emphyteutica.165 b.D.litigioſa.353.b.C
Legatum vbi peti debeat.95.b.A

Legatum uxori relictum rerum eius cauſa emptarum ſeu paratarum, diuortio ſecuto non debetur. 271.a.B
Legati vel fideicommiſſi dies quando cedat. 278.b. A. & *an ignorante legatario ſeu fideicommiſſario cedat.* 279.a.A
de Legata res periculo. 267.a.B
de Legato delato Filiofamilias. 284.a.D
Legata an debeantur ex teſtamento inofficioſo. 101.a. B. *ſeu quod iudicatum eſt inofficioſum.* 319.a.D
Legata an debeantur non adeunte herede. 259.b.C
quæ deducantur de bonis antequam Legata præſtentur. 254.b.B
Legata an ſint præſtanda, cùm dubitetur an ſit locus Falcidiæ. 268.a.B.
Legata quibus præſtentur, petita bonorum poſſeſſione contra tabulas. 219.b.C
Legata relicta ab inſtituto, an cenſeantur repetita à ſubſtituto. 259 b.C
Legatorum acceſſiones ex quo tempore debeantur. 266 b.D
Legatorum dies quando cedat. 274.a.C
Legatorũ & fideicommiſſorum diſcrimen ſublatum. 265.a D
ſi Legata ſoluere heres noluerit. 277.b.C
de Legatis. 254.b
ſi Legatarius celauit teſtamentum 257.b. D.277.b.B
ſi Legatarius moriatur viuo teſtatore. 273.a. D. *vel capite minuatur.* b.A
ſi Legatarius nolit tutelam ex teſtamento ſuſcipere. 257.b. D. 277.b.B
ſi Legatarius rem legatam ſurripuit. 258.a.A.277.b.B
Legatarij ætas duobus modis adſcribitur. 278..b.A
Legatarij nõ tenẽtur ſtare inuẽtario facto ab herede. 248.b.D
Legatus Cæſaris. 46.b.B
Legatus proconſulis. 45.a.D
de Lenocinio. 386.b.A. & *eius pœna.* 12.a.C
de Lenocinio mariti. 384.a.C
Lenoniſta, ſeu Leoniſta. 23.a.D
Legitima. 99.b.B.101.a.D
Legitima ætas quæ dicatur. 402.b.C
in Legitimam quæ computantur, conferuntur, non tamen quæcunque conferuntur, in legitimam imputantur. 225.a.B
Legitimatio an infirmetur ob liberos legitimos poſtea ſuſceptos. 273.b.C
Legitimationis effectus. 192.b.A
de Legitimatione liberorum naturalium. 191.b.B
Legio, & legionarij. 286.b.B
Lex ſumitur interdum pro plebiſcito. 107.b.B
Legem quis condere poſſit. 32.b.B
Leges ad quæ negotia pertineant. 32.b.D
Leges qui poſſint interpretari. 33.a.C
Leges ſcire quid ſit. 33.a.A
Leges ſcire qui teneantur. 32.b.D
Legibus contraria non valent. 33.a.A
Legibus non exemplis iudicandum. 313.b.B
Legibus qui teneantur. 32.b.C
Lex Ælia Sentia. 115.b.C.228.a.A.293.b.A.D
de Lege Aquilia. 107.b.B. & *in quantum actio ex ea detur.* D
Lex Cornelia de captiuis. 367. a. D. *de falſis.* 391.a.*de iniuriis.* 395. b. B. *de ſicariis.* 388. a. D.389. a.B. *nummaria.* 392.b.B
Lex Fabia de plagiariis. 390.a.B.394.a. C
Lex Falcidia an in teſtamento militis locũ habeat. 227.b.D
Legis Falcidiæ *auctor & tempus.* 270.a.C
Legis Falcidiæ detractio prohiberi poteſt à teſtatore. 227.b.D
Lex Fuſia Caninia. 289.b.A
Lex Iulia de adulteriis. 383.a.B.*de ambitu.* 393.a.A.*de fundo dotali* 182.a.C.*maieſtatis.* 381.b.C.& *Papia.* 375 b.C. 376.a.B.*de pudicitia.* 383.a.C.*repetundarum.* 393.a.B. *de vi.* 333.a.B.*publica vel priuata.* 386.b.B
de Lege Miſcella. 260.a.A
Lex Papia. 227.b.C
Lex Patronia. 383.a.D
Lex Remia. 399.a.B
Lex Viſellia. 390.b.B.394.a.B
Lex Voconia. 282.b.D
Leges decimaria. 376.a.B
L. 2.C. *de reſcind.vend.* 123.b.C
L.filia.C.fam.erciſcund.
L.iuſiurandum & ad pecunias. 34.§.*qui iuſiurandum.* D. *de iureiuran.* 114.b.A
L.non poteſt. 23. *D.de iudic.* 54.b.A
L.quoties §.heres. D.de her.inſtit.explicatur. 269.a.A
L.ſolutum. 11.§.*ſi in ſortem. D.de pign.act.* 347.b.B
L.pen.§.vlt D.de extraord cogn. 401.a.A
L.vlt. D.de vſurp.& vſuc.emendatur 300.b.C
Lex commiſſoria. 156.b.C.*in pignore reprobatur.* 351.b.D
Lex diuiſionis. 57.a.D.*traditionis.ibid.*
Libellus accuſatorius. 377.a.B
Libellus ſupplex. 38.a.C
Libellus principi oblatus an litis conteſtationem faciat. 38.b. B.*quã vim habeat.* 310.a.D
Libelli & precum diſcrimen. 67.a.C
per Libellum confeſſio. 67.b.B
Libellus conuentionalis quomodo concipiendus. 53.b. C.*incertus & generalis an admittatur.* 311.b. A. *quæ continere debeat.* 311.b. A.*an emendari vel mutari poſſit.* 53.b.D. & *quo iure.* 54.a.B.& *quomodo.*C.& *quando.*D
Libellus famoſus honorem non lædit. 396 a.A
de Libello famoſo corrumpendo.ibid.
Libellionis error. 67.b.B
Libellarius contractus. 5.b.A
non Liberatur debitor cuius creditores in poſſeſſionem bonorum miſſi ſunt. 327.b.C
an Liberetur incendio debitor. 118.b.D
Liberationis cauſa. 361.a.C
de liberatione fideiuſſorum. 358.b.B
de Liberatione legata, vel per fideicommiſſũ relicta. 264.b.D.
Liberi an parentem excuſent à munere tutelæ. 205.a.A
Liberi apud quem alendi. 190.b.A
Liberi contra parentes non poſſunt eſſe teſtes. 129.b.C
Liberi in conditione poſiti, an ſint in diſpoſitione. 239.a.D
an Liberi cogantur alere parentes. 190.b.D
an Liberi duas quartas detrahant. 271.b.C
Liberi poſtea ſuſcepti an infirment donationem. 372.b.A.*vel venditionem vili pretio factam.* 373.b.A.*vel inſtitutionem, extranei heredis, vel legatum.*C
Liberi præferuntur parentibus defuncti. 280.b.B
Liberi quæ ex cauſa in patriã poteſtatẽ redigantur. 367.a. A
qui Liberi in quorum parentum poteſtate ſint. 364.b.B
Liberi quibus modis in patriam poteſtatem redeant. 367.a.C
Liberi ſequuntur conditionem matris. 296.b.D
Liberi ſuccedunt in ſtirpes. 280.a.C
Liberorum alienatio an valeat. 150.a.B
Liberorum appellatio. 246.a.B
de Liberorum exheredatione. 246.a.D.*præteritione.*C
Liberorum ſuſcipiendorum conditio. 238.a.A
de Liberorum ſtatu natorum ex ancilla, cui libertas fideicommiſſaria relicta fuit. 290.b.B
inter Liberos & Liberorum Liberos diſcrimen. 239.a.D
de Liberis ingratis. 367.a.A
Liber homo an pignore necti poſſit. 342.b.B
Liber iudicatus pro libero habetur. 296.b.C
Liberi homines quibus acquirant. 137.b.C
Liberalis cauſa per ſententiã definita an retractetur. 197.b.C
ſi Liberale iudicium concurrat cum petitione hereditatis, vel cum pecuniæ petitione. 298.b. A. *vel de priuato delicto.* B *vel cum cauſa criminali.* D.
Libertas an tollatur per reſtitutionem in integrum. 78.b.C
Libertas ex teſtamento inualido an debeatur. 288.a.A
Libertas in codicillis quomodò relinquatur, & à quo. 288. a.B
Libertas filio eripi non poteſt. 364.b.D

Libertas quib. verbis relinquatur.288.a.C.& quib. modis.D
Libertas quomodo probetur 296.a.B
Libertas teſtamẽtaria quib.modis infirmatur vel nõ.288.b.D
de Libertatis præmio.294.a.D
Libertatis probatio ad quem pertinet.296.a.B
Libertati quæ non noceant.296.a.D
ad Libertatem qui non poſſint peruenire.294.a.B
ad Libertatẽ proclamare poteſt etiã venditus à fiſco.295.b.C
ad Libertatem proclamare qui prohibeantur.298.a.B
ad Libertatem proclamans, quæ reſtituere teneatur vel non. 298.a.C
in Libertatem euictio.362.b.A
de Libertate deditiua.290.b.B
de Libertate Latina.290.b.D
Libertates an conſiſtant ex teſtamento inofficioſo.101.a.A
Libertinus an poſſit vxorem ducere filiam vel neptem ſenatoris.171.a.C
Libertina à patrono diuertens.172.b.C
Libertina militi nubere nequit.171.a.B
Libertina an ſenatori,vel ſenatorio nubere poſſit.17.a.C
de Libertini filio .280.a A
de Libertis torquendis.397.b.D
Libertus an excuſetur à tutela.202.b.B.D.& 203.a.A
Libertus an ius ſepulchri habeat.112.b.D
ſi Libertus in curiam irrepſerit quaſi ingenuus.390.b.B
ſi Libertus in fraudem patroni alienauit.215.a B
ſi Libertus natalibus reſtituatur.216 a.A
Libertus non tenetur pro patrono.125.b.B
ſi Libertus pro ingenuo ſe gerat.394.a.B
Libertus patronum an accuſare poſſit.377.b.A
ſi Libertus tutorem filiis patroni non petierit.194.a.A
Libertus vbi munera ſubeat.390.b.B
de Liberti adoptione.390.b.C
de Liberto orcino.288.b.B
Liberti an obſequia patronis debeant.
Liberti contra patronos non audiuntur.129.b.C
Liberti qua ex cauſa in ſeruitutem retrahantur.367.a.A
Libertorum filiis qui ſuccedant.214.b.A
Libertorum operæ.213.a A
de Libertis artificibus ad rempublic.an pertinentibus.210.b.D
de Libertis ingratis erga patronos. 215.b.B
Libertis omnibus tributa ingenuitas.216.a.A
Libertis qui ſuccedant.213.b.D
Lignei equeſtres.112.a.D
Limitanei milites.42.b.C
Liquamen ad Barbaros non exportandum.149.b.C
Lis cum minore impedit tutelam vel curam.202.b.B
Lis finita an retractetur propter abſentiam aduocati.64.a A
Lis non protrahenda.64.a.A
Lis mota quando dicatur.355.b.B
Lis quamdiu durare poſſit.88.b.C
Lis quomodo conteſtatur.91.b.D
Litis conſortes.11.a.C
Litis conteſtatio perficit nouationem. 359. b. D. perpetuat actionem.126.b.D
Litis conteſtationem an faciat libellus principi oblatus.38.b.B
de Litis conteſtatione iuſiurandum.85.b.C.
Litis conteſtatione procurator fit dominus, nec poteſt reuocari ſine cauſa cognitione.146.a.C
Litis impenſæ.89.a. A
Litis principium.53.b.D
poſt Litem conteſtatam an currant vſuræ 89.a.C. an res vſucapiatur vel transſcribatur. 104.b.B
de Lite ſuſcipienda ſatiſdatio.85 a.D
Literarum & verborum diſcrimen.355.a.B
Litigioſa res quæ ſit. 353. a D. & an poſſit alienari. b.A.& quis ſit alienationis effectus.ibid.
Locati actio.162.b.A
Locatio & conductio.162.a.D.an probet ingenuitatem, 297. a.A.ſeu libertatem.297.a.D
Locationis merces eſt certa.315.b.A
Loci & gradus in teſtamento diſcrimen.240.a.A
Longiſſimi temporis poſſeſſio non requirit titulum.103.b.C
Luctus.174.a.A
Ludere quanta pecunia liceat.112.a.C
Ludi permiſſi.112.a.C.prohibiti.D
Ludorum cura.112.b.B

M

MAcedo.138 a.A
Macedonianũ ſenatuſconſultum.136.a.A.& 138.a.A
Macedoniani ſenatuſconſulti exceptio.138.a.B
Macedonius,& Macedoniani.23.a.D
de Mænium reparatione.337.b.C
Membra iuncta an diuenda.337.b.A.D
Magi.389.a.C
Magiſter quis.135.a.B
Magiſter militum.43.b.B
Magiſter militum cognoſcit de cauſis militum. 97.a.A
ſi Magiſter militum donet militi.369.b.D
Magiſter officiorum.44.a.C
Magiſter municipalis.52.b.C
de Magiſtratibus conueniendis.209 b.C
Magiſtratus non poteſt ferias repentinas condere.93.a.C
Maiores ſeptuaginta annis excuſantur à tutelis & curationibus.205.b.A
de Maledictis in principem.381.a.C
Malefici qui dicantur.389.a.B
Mancipatio.304.b.A
Mancipi,vel nec mancipi res.304.b.B
Mancipes.160.b.A
Mandantis obligatio.146.b.A
Mandator quibus caſibus teneatur vel non. 359. a.A. quatenus teneatur.B
Mandatoris & fideiuſſoris ſimilitudo & differentia. 357. a.B
Mandatum.145.b.B
Mandatum ſerui de ſe emendo.146.b.D
Mandati actio.145.b.C.& 147.a.B
Mandati probatio.135.b.C
ſi quis Mandato alterius deliquerit.378.a B
Mandata principum.34.a.A
Mangones.160.a.B
de Manichæis 20.b.B.& 25 b.B
ſi Manumittat ſeruus pro libero habitus.313.b.D
Manumittere fructuarius non poteſt.105.b.A
Manumittere qui non poſſunt.293.b
apud quos Manumittatur vindicta.287.a.A
Manumitti non poteſt in theatro,ſeu ſpectaculo.293.b.D
an Manumitti per alium poſſit.287.a.B
an Manumitti poſſit quem teſtator vel præfectus vel præſes manumitti vetuit.294.a.C
Manumittendi cauſa ſemel probata non retractatur.287.a D.
Manumiſſio à minore facta.228.a.A
Manumiſſio non nocet ingenuo.294.b.B.C
Manumiſſio in Eccleſia.32.a.D
Manumiſſio quibus caſibus libertatem non tribuat.294.b.B
de Manumiſſionis effectu.296. a.C
de Manumiſſione in fraudem creditorum.293.b.D
de Manumiſſione ſerui communis. 292 a.B
de Manumiſſione ſerui pignerati.292.b.C
de Manumiſſione ſerui reipublicæ.293.a.A
de Manumiſſione teſtamentaria. 287 b
Manumiſſus an manumitti iterum poſſit.287.a.B.an teneatur reddere rationes actus in ſeruitute geſti.288.b.C
de Manumiſſis à non domino.293.a.C
ſi Manus negetur.131.b.D.& 132.
Manum iniicere.157.a.D
Marcellinus,& Marcelliani.23.b.A
Marcio,& Marcioniſtæ,ſeu Marcioniſtæ.23.b.A
Maritus an poſſit eſſe procurator vxoris.70. b.A.ſeruo dotali dare libertatem.178.a.B.pro vxore conueniri.125.a.C

Maritus non poteſt eſſe curator uxoris. 195.a D
ſi Maritus emat uxoris nomine. 154.a.D
Maritus non debet eſſe curator uxoris. 202.b.C
Maritus non probans adulterium an teneatur de calumnia. 385.b. A
Maritus quomodo recipiat res uxori donatas. 180.b.C
ſi Maritus rem uxoris vendat. 156.b.B
Marito competunt actiones de rebus dotalibus. 178.a.B
Martyrum reliquia. 4 b. B. 12.a. A
Maſculi feminis non præferuntur in ſucceſſione legitima. 282.a.D
Mater an cogatur dotare filiam. 177.b.A
Mater an filio ſuccedat. 280.b.C
Mater an poſſit conueniri pro filio. 125.a. C. matrimonium filia dirimere. 186.a.D
ſi Mater filia nupta donet. 185.b.D
ſi Mater filiis pupillis tutorem non petierit. 193.b. D
ſi Mater indemnitatem promiſit. 199.a.C.& 199.b.D
Mater non petit bonorũ poſſeſſionem pro filio pupillo. 217.b.B
ſi Mater pupillo tutorem dederit. 193. a. D. de tutela legitima. 193.b A
Mater ſuperſtes impedit tacitam ſubſtitutionem pupillarem. 244.a.C
Mater tutrix filiorum. 195 b B
ſi cõtra Matris voluntatem matris tutor datus ſit. 199.a. D
Matrem filius an falſi arguere poſſit. 391.a.D
Matertera ſucceſſio. 283.a.B
Mathematici. 389.a. D
Mathematicorum pœna. 20.b.B
Matrimonium an captiuitate ſoluatur & poſtliminio reſtituatur. 368.a. A
Matrimonium inter tempus luctus contractum. 69.a. A
ſi Matrimonium non conſiſtat, non eſt locus accuſato adulterij. 383.b. D
Matrimonium. Vide Nuptiæ.
Matrimonia Iudæorum. 30.b. A
Matruelis. 388.b D
ſi Mea res mihi legetur. 254.a.D
de Memoria damnanda. 382.b.C
de Menianis. 336.a.D
ad Menſuram facta venditio. 153.a. A
Mentecapti & furioſi diſcrimen. 206.a. A
Mercator quis. 161.a. A
Mercatores quas vſuras exigant. 142.b.D
Mercatorum pacta illicita. 159.b.D
Mercaturam exercere qui prohibentur. 161.a.C
Mercedonii. 60.a. A
Merces. 146.a. A
Merces in quibus rebus conſiſtat. 165.b.C
Merces locationis eſt certa. 315.b.A
Meſſalium. 22.b.D
Meretrix quatenus turpiter faciat. 121.b.D
Metalli pœna in quos cadat. 399.b.D. 400.a. A.b. A
Metata. 12.a C
Methodis a propriis ad communia. 109.b.D
Metropolitanus vnde dictus. 8.a B
Metus an excuſet non appellantem. 326.b. A
Metus exceptio. 74.b. D
ob Metum reſtitutio. 74.a. B
Metu facta tranſactio. 59.a. A. venditio. 150.b, B
Miles an accuſare poſſit. 376.b.C
Miles an detur tutor vel curator. 195.a.C
Miles crimine militari damnatus an teſtetur. 226.b.D
Miles libertinam vxorem ducere non poteſt. 171.a.B
Miles quomodo teſtetur. 227.a.B
ſi Miles reum falſa moneta de cuſtodia dimiſerit. 392.b.D
ſi Miles vendiderit. 150.b. A.& 151.b.C
Militis heres an reſtituatur. 84.a.D
Militis teſtamentum. 226.b.C. 231.b. B. non ſubiacet querelæ. 99 a. C
Militis ſilentium an habeatur pro exheredatione. 227.b.D
ſi Militi donet magiſter militum. 369.b.D
Militi inteſtato qui ſuccedant. 286.b.B
Milites an habeant fori præſcriptionem. 97.b C
Milites caligati. 171.a.B
Milites non tenentur ius ſcire. 36.b.D
Milites res conducere nequeunt. 163.a.B
Milites ſtationarij. 12.a.C
Milites, & à militia dimiſſi non torquentur. 397.a.D
Milites quibus pœnis non afficiantur. 400.b. A
Militum forum. 97.a. A. priuilegia in hereditate relinquenda vel adimenda. 227.a.C. reſtitutio. 82.a. C. ſtipendia pignori capi nequeũt. 318.b.B. vxores an reſtituãtur. 82.b.D
Militia quid. 338.b.D
Militia an contineatur ſub generali hypotheca. 339.a.D
Militia an pignerari poſſit. 338.b.D
Militia, & militiæ caſus an pignori ſit ei qui pecuniam credidit ad eam emendam 339.a B
Militia caſus quid. 339.a B
Militiæ deſertor. 98.b.C
ſi Militiæ debitor à ſeruo deferatur. 294.b.A
Militiæ priuilegium interdum ceſſat. 382.b.B
Militiæ genera. 97.b.B
ad Militiam emendam creditor an præferatur mulieri dotem repetenti. 329.b.B
Militaris annona an emi, aut vendi poſſit. 149.b.C
Militare delictum. 227.a.A
de Militari ſubſtitutione. 244.a. A. & 245.a.B
Militares iudices. 48.a.B
Militares viri an poſſint eſſe iudices. 87 a.B
Milium, ſeu Miliarium aureum quid ſit. 336.a.A
Miniſtri homonymia. 9.b.A
de Miniſtris criminis puniendis. 382.b.D
Miniſterium exhibitum non nocet libertati. 297.a.C
Miniſterium ſeruorum. 106.a.B
Minor an habeat electionem conueniendi quem velit. 201. b.A
Minor an poſſit agere vel conueniri ex facto curatoris 197. b. A. dotem dare. 177. b. A. vel dotem exigere, vel donare propter nuptias. B. fieri tutor vel curator. 205.b.A ſeruum manumittere & quomodo. 293.b. A. ſtare in iudicio. 195. a.D. ſtipulari vel promittere ſine tutore. 354.a.B
Minor an puniatur lege Cornelia de ſicariis. 388.b.A
Minor ætas pœnam mitigat, non tollit. 399.b.D
Minor diligens & induſtrius an reſtituatur. 80.b B
Minor læſa in dote danda reſtituitur. 177.b.B
ſi Minor legata à ſe in teſtamento data, in codicillis iuſſu patris adimat. 392.b.B manumittat. 228.a.A. vendiderit. 150.b.A
ſi Minoris res vili pretio vendita ſit. 200.a.A
de rerum Minoris alienatione. 196.b.A
Minorem curator defendere debet. 196.b.D
Minorem ignorantia iuris excuſat. 36.b.D
contra Minorẽ præſcriptio longi tẽporis non currit. 306.b.D
Minore ſtipulante vel promittente an præſentia tutoris ſeu curatoris ſit neceſſaria. 355.a.C
de Minorum rebus ſine decreto non alienandis vel obligandis. 207.b. A
Minorum reſtitutio. 75.b.C. contra venditionem. 151.a.B.C
Minorennitas. 75.b.C
ſi Minus petatur, & plus probetur 92.b. A
Miſerabiles perſonæ quæ dicantur. 94.a.D
Miſerabilium, & miſerorum diſcrimen. 94.b.B
Miſerabilium perſonarum forum. 94.b.B
Moderator prouinciæ. 46.b.B
Modus quid ſit. 266.b. A. 371.b.A
Modus vim conditionis habet, & quid à conditione differat. 266.b.A
Momentanea ſeu momentaria poſſeſſio. 88.a.D. & 90. b. D. & 326.b. C

Monacho

Monacho quis ſuccedat.286.b.C
Monachi.12.b.D
de Monachorum bonis.14.a.B
Monachorum electio.13.b.A
Monachis quæ præſcribantur.13.b.D
Monaſterium.12.b.D
de Monaſteriũ deferentibus,vel à monaſterio eiectis.14.b.A
Monaſterij ingreſſus an infirmet donationem.374.b.A
de Monaſteriorum ædificatione.13.b
de Moneta falſa.392.b.B
Μονόβιβλος.112.a.C
Monoculus non excuſatur à tutela, vel cura.195.a.C.& 202.b.B
Monopolium.159.b.C
Montanus,& Montaniſtæ.23.b.C.& 24.b.A.& 25.b.A
ſi Monumentum legetur.254.b.A
Mora ex re.80.a.D
ſi Mora libertatis fiat.290.b.A
Mora quibus modis purgatur.122.a.D
ex Mora an debeantur vſuræ.142.b.B
in Mora fur ſemper eſt.122.a.D
Morbus quid,& an à vitio differat.205.a.C
Morbus an excuſet à tutela,&c.205.a.D
de Moribus iudicium.187.a.C
Moriens viuit.237.b.A
Morte appellantis an iudicium finiatur.32.a.B
quod Mortis cauſa heres capit an imputetur in Falcidiam.271.a.B
Morte adultera an crimen extinguatur.384.b.D
de Morte rei.380.b.D.vel accuſatoris.381.a.B
Mortuo relictum habetur pro non ſcripto.273.a.C
Mortuo homine quo de agitur,lis non perit.326.a.B
Motu proprio.46.b.C
Mulier an falſi accuſet.391.a.C
Mulier an poſſit accuſare.376.a.D.383.b.B.arrogare.365.b.D.eſſe tutrix.193.b.B.nomine procuratorio interuenire.70.a.D.vel alium deffendere.71.a.D.omnia bona ſua in dotem dare.177.b.B
Mulier an præferatur creditoribus priuilegiarijs.329.b.A.B.& an habentibus anteriorem hypothecam.A fiſco.329.a.B
Mulier an ſubijciatur pœnæ metalli.399.b.D.400.a.D.b.A
Mulier dotem repetens præfertur alijs creditoribus.329.a.D
Mulier habet tacitam hypothecam in bonis mariti.341.a.D
Mulier in carcerem non coniicitur.379.b.C
ſi Mulier magiſtrum vel inſtitorem præpoſuit.135.a.B.C
Mulier præfertur omnibus mariti creditoribus.179.a.D
Mulier quibus caſibus obligatur,vel non intercedens.139.a.D.vel intercedens.b.A
Mulier quibus caſibus ſit ipſo iure tuta.139.a.C.vel ex ſpeciali priuilegio.D
Mulieri quomodò ſuccurratur,ſi maritus ſine herede deceſſerit.190.a.A
ſi Mulier ſeruo ſuo ſe iunxit.386.a.C
Mulier torquetur.397.a.C
de Mulieris interceſſione.138.b.B
Mulieres an cogantur ad iudicem venire.130.b.A
Mulierum priuilegium.181.a.A
Mulieris condemnatio an noceat partui.400.a.A.b.A
Mulieris heres extraneus non habet priuilegium prælationis.329.a.D
Mulcta quid.51.a.D
Mulcta propter inopiam rei remitti poteſt.313.a.D
Mulcta quomodo irroganda.51.b.B
Mulctæ effectus.51.b.B
Mulctarum modus.51.b.A
Mulctare aduocatos quis poſſit.65.a.B
Mulctare qui poſſint.51.a.D.& 52.a.D
Mulctare quoties liceat.51.b.C
Munera libertus vbi ſubeat.390.b.B
Munerum tranſlatio.6.b.D
Municipalis magiſtratus.52.b.C
Muro fundum circumdare licet.336.b.B
Muri non ſiunt ad perpendiculũ meniani ſubijciẽdi.336.b.B
de Muris inſtaurandis vel extruendis.337.b.C
Mutandi & emendandi diſcrimen.54.a.A
Mutari qui poſſint.117.b.D
Mutuatus ſi conueniatur à creditore,& à domino.117.b.B
Mutuum quid.116.b.D
Mutui & fœnoris collatio.117.a.B
Mutuo ſi adijciatur ſtipulatio,quæ actio detur.117.a.D
Mutuum dare qui poſſint.117.a.A
aduerſus mutuum reſtitutio.79.b.C
ex Mutuo actio cui detur.117.a.B
de Mutuo dato filiofamilias.136.a.A.&.138.a.A
de Mutuo dato mulieri.139.b.A
ex Mutuo duo rei debendi.118.a.A.& b.D
de Mutuo in rem alienam accepta.136.b.A
ex Mutuo inſtitoria.vel quaſi inſtitoria actio.135.b.B
ex Mutuo qui conueniri poſſint.118.a.A
ex Mutuo quid debeatur.118.a.D.& quantum.b.A
Mutus & ſurdus, vel mutus tantùm,an poſſit facere teſtamentum.229.a.A
Myſteria ſacra in priuatis domibus non peragenda.12.a.D

N

de NAtalibus reſtitutis.216.a.A.& 390.b.C
NAturam certã vel incertam quæ habeant 315.a.D
Naturales liberi qui dicantur.191.a.B.C.quantum ex bonis paternis capere poſſint.D.an inteſtato patri ſuccedant.b.A & quibus modis legitimentur.B
Nauicularius an excuſetur à tutela.202.b.B
Nauiculario inteſtato quis ſuccedat.286.b.A
Nauticum fœnus.143.b.D
Nazaræi.29.b.B
Neceſſitudo perſonarum multiplex.170.a.C
Negatio an probetur.67.b.C
Negotiandi cauſa non licet ædificia demoliri & marmora detrahere.335.b.C
Negotiatio.135.a.D
Negotiatores quas vſuras exigant.142.b.D
Negotiatorum pacta illicita.159.b.D
Negotiorum geſtorum actio.72.b.C
Nepos an auo ſuccedat.220.a.D.& b.B.& 221.a.B
Nepotes an dotem maternam conferant.225.b.D
Neſtorius,& Neſtoriani.3.a.C.24.a.A
Nexus 304.b.A
de Nili aggeribus.396.a.C
Nobilis quis.63.a.B
Nobilis,an doctor præferatur.63.b.A
vtrùm Nobilis virtute,an genere præferatur.63.a.C
an Nobilem faciat ſcientia.63.a.A
Nobilitas duplex.63.a.B
Nomen.23?.a.A
Nomen debitoris an pignori capi poſſit.318.b.A.ſi legetur.254.a.D
Nomen proprium nemo ignorat.235.b.C
de Nominis mutatione.393.a.A
Nomina ſunt ipſo iure diuiſa inter coheredes.108.b.D
à Nominatione an appelletur.322.b.B.325.b.B
Non,ſed,pro,non ſolùm ſed etiam.161.b.D
Noſocomi.12.a.D
Notorium an ſit probandum,vel allegandum.68.a.A
Notoria.378.b.A.379.a.C
Nouare an procurator poſſit.359.b.B D
Nouatio quid ſit.359.a.C.& quotuplex.D.& quomodò fiat.b.B
Nouatio principalis Obligationis tollit vſuras.143.b.B
Nouatio purgat moram.122.a.D
Nouationis duo genera.347.a.C
per Nouationem an liberetur pignus.347.a.C
Nouatus,Nouatiani.24.a.A
Nouerca.170.b.D

Noxalis actio.111.a.D
Numerationis cauſæ.142.a.C
Nuncij & procuratoris diſcrimen.154.b.C
per Nuncium emptio.154.b.B
Nuncupatiuum teſtamentum.232.a.D
Nundinæ.160.a A
Nuptiæ conſobrinorum an permittantur.238.b.D
Nuptiæ illicitæ.172.a.C.& 173.a.A. inceſtæ.172.a. D. inutiles.172.b.C & 173.a.B.ſecundæ.174.a A
Nuptiæ quomodo contrahantur. 171.b. B.quibus modis ſoluantur.187.a B
Nuptias contrahere qui poſſint,vel non.169.b.D
ad Nuptias inuitari quis poteſt ſpe præmij, non metu pœnæ. 238.b C
Nuptiarum conditio contrahendarum. 237.b. B. 238. a.B. b.B.vel non contrahendarum.239.b.D
Nuptiarum definitio.169.b.C
Nuptiarum effectus.172.a.B
de Nuptiis inter adulterũ & adulteram cõtrahẽdis 384. b.C
de Nuptiis clericorum vetitis,vel permiſſis.17.b.C
de Nuptiis liberorum quorum parentes ſiunt furioſi,vel mentecapti.10.b.B
in Nuptiis quorum conſenſus requiritur.171.b.B
Nurus.170.b D

O

de OBlatione debiti,ſeu de iure offerendi.309.b.A
Obligatio quid,& quotuplex.123.a.C
Obligatio alternatiua.120.b.D
Obligatio dicitur contrahi,committi,transferri,tolli. 359.a.C
Obligatio an extinguatur ſucceſſione. 357.a.C
Obligatio mandantis 146.b.A
Obligatio minuitur eo quod creditor conſecutus eſt ex pignore.123.b.D
Obligatio an probetur per ſcripturam.121.a.C
Obligatio procuratoris.146.a.D
Obligationis effectus.124.b.B
Obligationis probatio.128.b.A
Obligatione principali ſublata tollitur acceſſoria.158.b.B.
an in omnibus Obligationibus ex contractu habeatur ratio bonæ fidei.123.a.D
Obſcure dictum,pro non dicto habetur.183.b.B
Obſequium præbitum non nocet libertati.297.a.C
de Obſequiis.215.a.D
Octauarij.160.b.A
Oeconomus.5.b.A
Officialis an poſſit appellare.325.b.C
Officiales an poſſint fieri clerici.11.a.B
Officium aduocati.63.b.B.& 64.b.D.& 65.a.C.& b.D. & 66.a. A.aſſeſſorum.49.b.D
Officium circa incarceratos iudicis.380.a.B.Commentarienſis,Adiutoris,ſtatoris ſeu ſtratoris.C.epiſcopi.D
Officium comitis Orientis.45. b. A rerum priuatarum.45.a. A.C ſacri patrimonij 45.a.C.ſacrarum largitionum. 44. b.B.ducis militum.48.a.C.duumuirorum eſt indiuiduum. 53.b.&1. eius qui vicem alicuius iudicis obtinet. 49.a.D. executorum litium.90.a.B
Officium iudicis.48.b.C.68. a B. 143.b.C.conqueſcit dilationis tempore.92.b.D
Officium iudicis in crimine falſi. 391. b.D.in iudicando. 88. b. A.circa relationem 320.b.D in reſtitutione.84 a C
Officium iudicis incompetentis in aliquibus litis articulis.88. a. C.ciuilium iudicum.47. b. D. militarium iudicum.48. a B
Officium iuridici Alexandriæ.53. b.B.magiſtri militum.43. b.D mag ſtri officiorum.44.a C.militum.42. b.C.
Officium præfecti annonæ.47 b.C.Auguſtalis.45. b.C.prætorio Orientis,& Illyrici. 41.a. C.& Affricæ.42.a. A.vigilum. 47.b. A.vrbi.43 a.A
Officium præſidis.46.b. D.210. b.C. prætorum 46.a. B.proconſulis,& legati,45.a.D procuratoris.69.b.D.& 70.b.D. & 71.a. C.& b.C. quæſtoris. 44.a.A. rectoris prouinciæ 46. b.A.tribuni, & comitis militaris.48.b.A.vicarij.46. a.A
Officij cuſtodia.379.b. A
de Officinis inter publicas columnas.336.a.A
Oleum ad Barbaros non exportandum.149.b.C
aduerſus Omiſſam hereditatem vel bonorum poſſeſſionem reſtitutio.80.a.A
Onera rei venditæ tranſeunt ad emptorem. 152.a.C. vel donatarium,vel accipientem nomine dotis.D
Operæ definitio.210.a.C
Operæ à quibus debeantur.210.a.C.& cui.213.a.D
Operæ libertorum.213.a.A
Operarum genera.213.a.B.locatio.162.b.A.164 b.C
Operas quibus caſibus liberti non debeant.213.b.B
Operas quis debeat,vel non.213.a.D
Ophitæ,ſeu Ophei,ſiue Ophiomorphi.24.a.B.&.25.b.A
de Optione relicta.265.a.D
Optiones.163 a.B
Opus illicitum ne fiat.336.b.B
Opus publicum an fieri poſſit, & an eius faciendi gratia liceat domum diruere,& an nomen facientis poſſit inſcribi. 337.a.B
de Operis noui nunciatione.336.b.C
ſi Operi publico faciendo domus aliqua obſtet.337.b.A
qui Opus ſe facturos promiſerunt, vel polliciti aut pacti ſiunt, & eorum heredes quatenus teneantur.338.a.A
ſi quis Opus publicum ſibi præberi a principe impetrauerit. 337.b.A
in Opus publicum factæ impenſæ accepto feruntur. 337.b.D
Opus quis inchoauit,perficere debet.336.b.D
Opus ab aliquo inchoatum,alius perficere poteſt,ac debet.336. b.C
de Opere publico inſtaurando vel perficiendo.337.a.C
Operum publicorum curatores qui ſint, & quatenus teneantur.337.a.D
Operum publicorum redemptores quibus rationes reddant. 337.b.D
Operibus publicis iuncta an diruantur.337.b.D
Oratio.33.b.A
Orbus quis dicatur.376.a.A
de Orcino liberto.288.b.B
Ordo cognitionum.298 a.D.iudiciorum.314.b.B.331.a. A. 387.a.D
Ordinis beneficium.358.a.A
Orphanotrophi.12.a.D
Oſſeus.29.b.B
Oſtiarius.10.a.D

P

PActum quid ſit.55.b.A
Pactum an impediat alienationem.156.b.D
Pactum an tertio proſit vel noceat.56.b.D
Pactum an valeat ſine ſcriptura.55.b.D
Pactum contra conſuetudinem ſeruatur.163.b.D
Pactum contra ius,vel bonos mores.55.b.C
Pactum dolo factum.55.b.C
Pactum in continenti,vel ex interuallo factum.57.a.B
Pactum in inſtrumento dotali appoſitum ne filia patri ſuccedat,an valeat.126.a.C
Pactum legis commiſſoriæ. 156. b. C. in pignore reprobatur. 351.b.B
Pactum nudum quot modis ſumatur 56.b.B
Pactum nudum an valeat.55.b.A.& quo iure,& quatenus 56.b.A
Pactum tacitum.164.a.B
Pactum tranſactionis cauſa.58.a.B
Pactum aduocati cum cliente.63.b.C
Pactum curatoris.57.a.A
Pactum filiifamilias,vel ſerui.56.b.D
Pactum heredis coheredi non nocet.320.b.B

Pactum poſſeſſoris hereditatis cum creditoribus hereditariis. 57.a.A
Pactum procuratoris de pignore. 164.a.B
Pactum venditoris prodeſt emptori 362.b.B
Pactum de adulterio. 384.b.A. *de annuo præſtando.* 56.a.D. *de arris.* 157.a.A. *diuiſionis.* 57.a.D. & b.A. *vt dominium reuertatur ad venditorem.* 156.b.A. *de dote.* 57.b.A. 177.a.C. 181.a.D. *reddenda* 182.b.B. *vel non reddenda.* 183.a.B. *de hypotheca cedenda creditori, niſi debitum intra certum tempus ſoluatur.* 351.a.B. *de hereditate viuentis.* 55.b.C. *de loco religioſo non faciendo.* 156.b.B. *de mancipio manumittendo.* 157.b.D. *vel non manumittendo.* 158.b.A. 294.a.C. *de manus iniectione.* 157.a.D. *ne mancipium proſtituatur.* 15/.b.A. *de pignore reſtituendo niſi res non euincatur.* 351.a.C. *ne pignus vendatur.* 350.b.A. *de re pretio reſtituto recipienda.* 157.a.A. *traditionis.* 57.a D. *de ſeruo vendito exportando.* 157.a.C. *de vſuris pretij.* 156.b.A. *vt ſi res diſplicuerit, ſit inempta.* 159.b.A. *vt ſuperſtes rebus alterius fruatur.* 55.b.B
Pacti exceptio. 143.a.D
Pacto an dominium recuperetur. 56.b.C. *hereditas dari poſſit.* 55.b.B. *tollatur petitio legitimæ.* 100.a.D. *transferatur dominium* 56.a.D
Pacto tacito minuuntur vſuræ. 143.a.D
Pacto tollitur actio furti 211.b.A
ex Pacto an debeantur vſuræ. 142.b.A. & 144.a.A. *an detur actio.* 56.a.B
Pacta contraria. 55.b.D
Pacta diuiſioni appoſita. 109.a.D
Pacta de donatione propter nuptias. 168.a.D
Pacta famoſa. 69.a.A
Pacta illicita mercatorum, negotiatorum, artificum, & redemptorum. 159.b.D
Pacta informant contractus. 133.a.D
Pacta tacita. 57.b.C
de Pactis inter emptorem & venditorem. 156.a.D
Pagani. 31.a
Paganiſmi pœna. 31.a.C
Palatini quæ a priuatis emere prohibentur. 150.b.A
in Palatio qui habitent. 337.b.B
Palmyrena factio. 294.b.B
Paludes, & paſcua fundum ſequuntur. 312.a.A
Pandectæ. Vide Digeſta.
Papæ appellatio. 8.a.C
Papianiſtæ. 24.a.C
Parabolani. 10.b.A
Παραδιάζευξις. 239.b.D. 259.b.A
Paraphernalia. 183.b.D
Παρασυνάξις, vel παρασυνάγωγα 259.a.A
Parati & empti diſcrimen. 171.a.A
Parens non iurat de calumnia 114.b.A
Parentes non poſſunt eſſe teſtes contra liberos. 129.b.C
in quorum Parentum poteſtate liberi ſint. 364.b.B
Παραινικόν. 5.b.A
de Parricidio. 388.b.C
ſi Pars pro indiuiſa donetur. 371.a.D
Partis vindicatio. 104.a.A
Partus ſequitur ventrem. 103.b.A. 297.a B
Partus ancillæ an veniat in condictionem indebiti. 120.b.D
Partus ancillæ fiſcalis non poteſt vſucapi. 304.a.A
Partus ancillæ furtiuæ an poſſit vſucapi. 211.b.A. 301.a.A
de Partu pignoris. 346.a.C
Partus ſubiecti accuſatio non differtur ob pupillarem filij ætatem. 391.b.B
Partus ſuppoſiti accuſare qui poſſunt. 391.a.D
Pater a filio, vel filius a patre quando impunè occidi poſſit. 381.b.B
Pater an teneatur alere filios. 190.b.A
Pater an teneatur pro filio. 125.a.D
Pater an poſſit filium accuſare. 377.a.C. *matrimonium filiæ dirimere.* 186.a.D
Pater de quibus bonis filiam dotare poſſit. 177.b.A
ſi Pater filij nomine emat. 154.b.A
ſi Pater fundum filij emancipati vendidit. 155.b.A
ſi Pater filio donet. 369.b.A
Pater petit bonorum poſſeſſionem pro filio. 217.b.A
Pater ſolitarius. 376.a.A
Patri per filium fit iniuria. 395.a.D
Paterni. 24.a.C
Patria non mutatur adoptione. 365.b.B. *ſed veteri noua additur.* C
Patria poteſtas quo iure ſit recepta. 368.b.C. & *quibus modis tollatur.* 364.b.D. 366.b.C. & 368.a.D
Patria poteſtas an reſtituto damnato reſtituatur. 402.b
Patriæ poteſtatis cauſa. 364.b.A. & *effectus.* C
in Patriam poteſtatem liberi qua ex cauſa redigãtur. 367.a.A
in Patriam poteſtatem quibus modis liberi redeant. 367.a.C
de Patria poteſtate iudicia. 365.a.A
Patrimonij appellatio. 216.b.B
Patronus non iurat de calumnia. 114.b.A
Patronus an poſſit arrogare libertum, vel eius filium aut filiam. 365 a D. b D
Patronus an poſſit libertam ducere, vel patrona liberto nubere. 171 a.B
Patronum libertus an accuſare poſſit. 377.b.A
Patronatus ius quibus ex cauſis amittatur. 214.b.B
Patruelis 388.b.D
Patrui ſucceſſio. 283.a.B
Paulus Samoſatenus. 23.b.A. & 24.a.D
Pauliani, ſeu Pauliſtæ, ſeu Paulianiſtæ. 23.A & 24.a.D
Pauperes an cogantur ad iudicem venire. 130.b.D
Pauperes de Lugduno. 23.a.D
Pecten. 159.b.C
de Peculatu. 393.b.A
Peculium an conferatur. 225.a.A
Peculium manumiſſo an conceſſum cenſeatur. 299.b.A
Peculij genera. 137.b.B
de Peculij aduentitij adminiſtratione. 285.b.D
de Peculio aduentitio. 284 a.B.C
de Peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi 285.b.C
de Peculio religioſarum perſonarum. 16.b.A
de Peculio actio. 136.b.A
ſi Pecunia detur magiſtratus emendi, vel ſuffragij causâ. 118.a.A
Pecunia traiectitia. 143.b.D
Pecuniæ ſequeſtratio. 119 a.D
Pecuniæ verbum. 132.b.B. 140.a.C. 143.b.A
de Pecunia pupilli vel minoris fœneranda, aut deponenda. 197.a.B
Pedanei iudices. 90.a.C
Penſionis remiſſio ob ſterilitatem. 164.a.A
Penſiones ex re debita ſoluens, non fit dominus. 103.b.C
Pepuza, & Pepuzitæ. 23.b.C
Perduellionis crimen quibus modis commutatur. 382 a.C. & *de quæſtione in eo habenda.* b.A. & *de eius pœnis.* B
Perfectiſſimi, & altiori dignitate decorati an torqueantur. 397.a.C
Periculum. 313.a.C
de Periculo rei legatæ. 267.a.B
Περιοδευταί. 10.b.A
Periurium an puniatur. 116.a C. & *quomodo.* b.A
Periurij prætextu an cauſa retractetur. 115.b.C
Permutatio. 161.a.D
Permutator de euictione tenetur. 363.b.B
Perſecutio. 216.b.A
de Perſona ſtatu iuſiurandum deferri poteſt. 114.a.C
Perſona diuina. 1.b.A
Perſonarum neceſſitudo multiplex. 170.a.C

Perſonales præſtationes.108.b.D
Petitio hereditatis.102.a.A
Phariſæi.19 a.D
Philarchi.163.a B
Photinus,& Photiniani.23 .b.A.& 24.a.D
Photij locus.268.a.D
Phryges.23.b.C
Pignus an acquiratur domino pecunia ab alio credita.339.a.D
Pignus an liberetur compenſatione.142.a.A.nouatione.147.a C
Pignus an nexum ſit ob impenſas à creditore in illud factas.339.a.D
Pignus an retineri poſſit ob debitum chirographarium.347.a.D
Pignus dotis nomine an detur.189.a D
Pignus iudiciale eſt ſpecies pignoris prætorij.338.b.A
Pignus cui obligationi accedat.339.a.D
Pignus obligationem principalem ſequitur.123.b.C
ſi Pignus pignori datum ſit.345.b.D
Pignus prætoris in quibus rebus locum habeat, & quem habeat effectum.345.b.A
Pignus quomodo contrahitur.339.a A.& 342.b.C
Pignus qua actione petatur.146.b.B
Pignus quinque modis obligatur.133.b.D
Pignus quibus modis ſoluitur.340.b.B.vel non ſoluitur.D
Pignus tacitum.163.a.D. quibus ex cauſis inducatur.341.a.C.tacitè contrahatur ibid.
Pignoris æſtimatio non minuit principalem obligationem.118.a.D
Pignoris cauſa eſt indiuidua.349.b.D.350.a.C
de Pignoris contractu.134.a.A
Pignoris dominium.134.b.C
Pignoris euictionem an creditor debeat.264.a.C.& an pignus euincere poſſit.D
Pignoris exceptio.134 b.A
Pignoris homonymia.338.a C
de Pignoris luitione.349.b.C
de Pignoris parta & omni cauſa.346.a.C
Pignoris remiſſio quid ſit & quotuplex, & quibus ex cauſis præſumatur 346.b.A
Pignoris remiſſio à muliere facta.159.b.A
Pignoris remiſſi effectus.347.a.B
de Pignoris repetitione per actionem pigneratitiam.340.a.D
Pignoris renouatio tacita. 162.b D
Pignoris retentio quibuſdam caſibus non actio datur.342.a.D
Pignoris occupatio.134.b.D
Pignoris varia genera.231.a D.ſpecies.338.b.A
Pignoris prætorij genera duo 345.a D
Pignoris ſurrepti an vſucapio procedat.300.b.B
Pignoris venditio.78 b.A
Pignoris venditionem venditor impedire an poſſit.349.a.A
Pignoris à creditore venditi effectus.349.a.B
ſi Pignori data ſit res aliena.341.b.C.communis.345.a.D
quæ res Pignori obligari poſſint vel non.338 b.D.342.b.A
an res empta Pignori ſit ei qui pecuniam ad rem emendam credidit.339.a.B
Pignus cedens creditori an liberetur à principali obligatione.339.b.A
Si debitor Pignus vendit 346.b A. vel ſeruum manumittat.D.vel pignus alteri obliget.D
Pignus alienare an debitor poſſit, & quomodo.340.a.B.& quis ſit effectus C
Pignus debitor emere non poteſt.148.a.C
an Pignus ſua auctoritate occupare creditor poſſit.339.b.D
ob Pignus ſurreptum actio furti.339.b.D
ſi Pignus creditor vendiderit.136.b.C
ſi Pignus antiquior creditor vendiderit 345.a.A
de Pignore ob euictionem dato.351.a.C
de Pignore iudiciali.345.b.B
in Pignore iura creditoris.339.b.B.& debitoris.340.a B
de Pignore pactum procuratoris.164.a.B
de Pignore prætorio.338.b.C
in Pignore quid creditor præſtet.340.a.D
in Pignore qui potiores habeantur.339.b.D.343.a.B
ſi Pignore vendito agatur.349.a.B
de Pignorum diſtractione.347.b.D
Pignerare an fructuarius,vel proprietarius poſſit.105.b.A
Pignorari an locus religioſus poſſit.113.a.B
ſi Pignerans ſucceſſerit domino.342.a.B. vel contrà dominus ſucceſſerit ei qui rem pignerauit.C
ſi Pignerata res relinquatur per fideicommiſſum.263.b.A
Pigneratitia actio.134.a.A
Placitum permutationis.161.b.B
Plagium quomodò committatur in ſeruo ſiue alieno, ſiue proprio.390.a.C.vel in homine libero.D
Plagij pœna quæ ſit.390.a.D.& quæ requirantur, vt infligatur.b.A
Planta ſolo cedunt.103.b.B
Πλινθίον.44.a.A
Pluralitas an reſoluatur in multas ſingularitates.242.a.D
Plus quot modis petitur 92.a.C
ſi Plus probetur,quàm petitum ſit.92.b.A
Plus petentis pœna.92 a.C
ſi Pluribus eadem res legetur.256.a.D
Pneumomachi.24 a.D
Pœna adulterij.385.a.C.& de damnatorum reſtitutione.D.falſi.392.a.B.maleficorum & ſimilium.389.b.B.plagij.quæ.390.a.D.& quæ requirantur vt infligatur,b.A.plus petentis.92 a.C.repetundarum.393.a.D
Pœna quid ſit.399.b.B
Pœna a iudice dicta,non poteſt ab eo reuocari.400.a.A
Pœna an tempore tollatur.402.a.D.
à Pœna quot modis quis liberetur.402.b.A
Pœna capitalis quot modis accipiatur.400.a.C
Pœna capitalis quibus irrogetur.400.a.C
Pœna metalli quotuplex ſit.400.a.D.in quos cadat.399.b.D.400.a.A.b.A.& quos effectus pariat.400.b.A
Pœna mortis.400.a.C
Pœna operis publici.400.b.B
Pœna vinculorum.399.b.D
quæ Pœnæ irrogari non poſſunt.401.a.B
Pœnæ quibus irrogentur.399.b.B.& à quibus,& quando.C.& quales.D
Pœna nomine legati quando dicatur.261.a.A
de Pœna remittenda prodentibus coniurationem.382.b.D
Pœna anabaptiſtarum.28.a.C.apoſtatarum.28.b.B.excitantis ſeditionem.393.b.C.hæreticorum.24.b.D.nubentium intra tempus luctus.174.a.A.nuptiarum inceſtarum.172.b.A.vel inutilium D.vel ſeruandarum.174.b.A.
Pœnalis ſtipulatio ſponſalibus adiecta.167.a.A
Pœnitentia an ſit locus in contractibus.121.b.A.124.a.B.conductione.162.b.B.vel locatione.164.b.B
de Pœnitentia manumittentis.296.a.C
Pollicitatio dotis.177.a.C
Polygamia prohibetur.172.b.C
Gn.Pompeius.223.a.D
Popularis.43 a.D
Populi vanæ voces non ſunt attendendæ.399.b.B
Porphirius,& Porphiriani.3.a.C.24.a.D
ad Portuum inſtaurationem vel exſtructionem omnes conferunt.337.b.C.
Poſſeſſor quis dicatur.104.a.A
inter Poſſeſſorem bonæ & malæ fidei differentiæ.316.b.D
Poſſeſſio quid ſit.304.b.D

Poſſeſſio

Poſſeſſio defuncti an proſit ſucceſſori. 303.b.B.& 304.a.D
Poſſeſſio per vim occupata non poteſt reſcripto defendi. 332.a.D
Poſſeſſio momentaria ſeu momentanea. 88.a.D.& 90.b.D.& 326.b.C
Poſſeſſio quomodò acquiratur. 305.b.C.& retineatur, vel amittatur.D
Poſſeſſio venditoris prodeſt emptori.362.b.B
Poſſeſſionis & proprietatis iudicium.88.a.C
Poſſeſſionis cauſam an mutare quis ſibi poſſit. 305.b.D.307.b.A
Poſſeſſionis homonymia.216.a.D
Poſſeſſionis per alium quaſitæ effectus.305.b.D
Poſſeſſionis repetitio.141.b.C
Poſſeſſionis violentæ quæ ſint pœnæ ex conſtitutionib. 333.a.C
Poſſeſſionem acquirere quis poſſit,& per quos.305.a.D
in Poſſeſſionem bonorum debitoris quibus ex cauſis mittitur. 327.b.B.& huius miſſionis effectus.C
in Poſſeſſionem rerum hereditariarum miſſi vbi heres petere debeat.330.b.D
in Poſſeſſionem miſſi creditores an bona diſtrahere poſſint. 327.b.D
in Poſſeſſionem miſſio quorundam creditorum an aliis proſit. 327.b.D
de Poſſeſſione abſentis non turbanda.333.a.D
de Poſſeſſione lata ſententia non facit præiudicium in proprietate.314.b.C
ſine Poſſeſſione non eſt vſucapio.304.a.A
de Poſſeſſione recuperanda.387.a.D
de Poſſeſſione vbi agi oporteat.95.a.B
de Poſſeſſione ex interdicto vbi agatur.330.b.D
Poſſeſſionum genera.305.a.B
Poſſidere. 30.b.D
Poſſidens nomine alieno, an poſſit conueniri actione in rem. 96.a.A
Poſſidenti an detur actio in rem.
Poſtliminij ius quinam habeant.367.b.B
Poſtliminij iure quæ recuperentur.367.b.D
Poſtulare quid ſit.62.a.D
Poſthumus ſuus,vel alienus quis dicatur.246.b.C
ſi Poſthumus alienus,heres inſtituatur.246.b.D.269.b.D
ſuus Poſthumus ſuccedit in primo ordine.280.a.C
Poſthumi, vel quaſi poſthumi adgnatione ſeu quaſi adgnatione an teſtamentum rumpatur.247.a
Poſthumis an detur bonorum poſſeſſio contra tabulas. 219.b.B
ſi vir Poteas accuſetur.378.a.A
Potentes viri an capiant ex teſtamento.232.b.A
Potentiorum nomine titulos prædiis affigere, vel eorum nomina in litem prætendere non licet.72.a.A
Potentioribus non licet patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.71.b.C
in Poteſtate quorum parentum liberi ſint.364.b.B
Profeſſio parentum apud acta.229.b.D
Prædia vrbana,vel ruſtica.106.a.C
Prædiis per fideicommiſſum relictis, ad quid heres teneatur. 263.b.B
Prædo an agat commodati. 133.a.C
Præfectianus quis dicatur,& ei quinam ſuccedant ab inteſtato.286.b.C
Præfectus annonæ.47.b.C. Auguſtalis ibid. Prætorio. 41.a.C. 42.a.A
Præfectus prætorio cognoſcit de cauſis militum.97.a.A
apud Præfectum prætorio inſinuanda reſcripta.337.b.A
à Præfecto prætorio non appellatur.321.b.C
de Præfectorum prætorio ſententiis.322.a.C
Præfectus vigilum.47.b.A. Vrbi.43.a.A
Præiudicium vnde dictum.298.a.D
Præiudicium de partu adgnoſcendo.365.a.B
Præiudiciorum genera.293.b.B
Præmij athletici ſpes an in pignus cadat.342.b.C
Præmia athletarum an pignori capi poſſint.318.b.B
Prænomen.230.a.B
Præpoſteri vitium non nocet teſtamento.231.a.B
Præſentales.42.b.C
Præſentes qui dicantur.67.b.A
Præſes.46.b.B. dat tutores. 195.a.B. an cognoſcat de cauſa ſtatus.91.a.D. an poſſit mutuo,vel fœnori accipere.117.b.D. non poteſt imponere noua vectigalia.160.b.D
Præſes,vel qui ad illum pertinent,ſi ſponſalia contrahant.167.a.D
Præſes an poſſit bona confiſcare.401.a.D
Præſidis officium.210.b.C
à Præſide ad quem appelletur. 322.a.A
an Præſcribatur ius adeundi,vel ſe immiſcendi.251.a.B
Præſcribitur quanto tempore petitioni legitimæ.100.a.D
quæ res Præſcribantur.306.b.B
Præſcriptio actionum.6.b.A
Præſcriptio temporis non confirmat opera, quæ publico ornamento,vel commodo officiunt.337.b.A
Præſcriptio currit,ex quo actio nata eſt.310.b.C
Præſcriptio differt ab vſucapione.156.b.B
Præſcriptio & exceptio an differant.351.b.D
Præſcriptio ex perſona debitoris an noceat creditori. 341.a.A
Præſcriptio litis conteſtatione interrumpitur.104.b.B
Præſcriptio non obſtat vindicationi rei dominicæ, vel publicæ,vel templi.308.b.C
Præſcriptio à quo probanda,& quando.306.a.B
Præſcriptio quibus modis interrumpatur. 310.a.B. vel non.D
Præſcriptio rerum minoris.209.a.A
an Præſcriptio temporis obſit actioni finium regundorum. 111.a.A. ſummoueat actionem iniuriarum.395.b.C
Præſcriptio contra actionem hypothecariam. 124.b.A.308.a.A. actionem pigneratitiam.134.b.B. patriam poteſtatem. 395.a.A. querelam inofficioſi.100.b.C
Præſcriptio fori.93.b.D.94.a.A.97.a.A.353.a.B. an detur militibus.97.b.C
Præſcriptio longi temporis contra euincentem. 362.b.C. Cum titulo, vel ſine titulo. 306.b.A. Quæ pro libertate, non contra libertatem opponitur. 399.a.D. An obſtet petitioni hereditatis. 103.a.A. aut volenti rationes retractare. 62.a.C. Quibus non noceat.306.b.D. In quibus cauſis ceſſet.a.D
Præſcriptio longiſſimi temporis. 143.b.B. 309.a. an obſtet petitioni hereditatis. 103.a.A
Præſcriptio quadriennij.308.a.C
Præſcriptio quinquennij.308.a.C
Præſcriptionis effectus. 306.a.C.310.a.D. interruptio.311.a.A. tempus quando currere incipiat.310.a.A
Præſcriptione an acquiratur ſeruitus.106.b.A
Præſcriptionum tempora.310.b.C
Præſcriptis verbis actio.145.a.D.157.a.A.162.a.A. ex diuiſione.108.b.C
Præſumitur potiùs error,quàm dolus.67.b.C
non Præſumitur tutor vel curator locupletatus ex bonis minoris.100.a.B
de Præſumptionibus adulterij, ex quibus damnatio ſequitur. 385.a.A
Præteriti in teſtamento qui dicantur.246.a.C
de Præteritione liberorum.146.a.C
à Prætore appellatur ad præfectum vrbi.322.a.A
Prætores.46.a.B
Prætoria,& publica domus.337.b.B
Præuaricatio aduocati.64.b.D
Pragmatica ſanctio.40.a.D
Precarium quid ſit.334.a.D
Precario & commodato communia, & eorum differentia. 334.b.A
Precario poſſidens non præſcribit.309.b.A

Preces quid ſint,38.a.B
Precum & libelli diſcrimen.67.a.C
Pretium 146.a.A
Pretium iuſtum,ſeu verum.150.b.D
Pretium interceſſionis.139 b.A
Pretium venditionis eſt certum.315.b.A
Pretij quantitas.150.b.C
Preſbyter.10.a.A
Primates.19.b.C.Iudeorum.30.a.D
Primicerius 43 a.C
Primipilaris cauſa.125.a.D.328.b.C
Princeps an capiat ex teſtamento.232.b. A. non capit ex teſtamento imperfecto 231.b.A donare poteſt. 369.b.A. inter quas perſonas cognoſcat 94.a.B ſolus ferias repentinas condit. 93.a.C. ſolus noua veſtigalia imponit. 260.b. D. Vide Imperator.
Principales qui ſint,& quot.397.a.D
Principis ſubſtantia quotuplex.98.a.C.210.b D
ſi per Principem iuretur.382.a B
a Principe non appellatur.321.b.C
coram Principe factum teſtamentum 229.b.B
Priſcilla,& Priſcillianiſta.23.b.C
res Priuatorum non ſunt in dominio principis.308.b.B
Priuignus contra vitricum furti agere poteſt.212.a.C.contra vitricum aut nouercam poteſt agere vi bonorum raptorum.394 b.D
Priuigna.170.b.D
Priuigno vitricus donare poteſt.369.b.B
Priuilegium actionis funeraria 329 a.B.D. 343.b. A.ſuper expenſis litis.317.a.B.Pupilli in tacito pignore.339.a.B
Priuilegia aſſeſſorum.50.a.A. Dotis.329.a. C. Fiſci. 328.b. B.Militia,generis,dignitatis in crimine perduellionis ceſſant.382.b.B.Religioſorum perſonarum, & locorum piorum.14.b.C
an Probetur per ſcripturam.121.a.C
ſi Probetur plus,quam ſit petitum 92.b A
Probandum an ſit,quod eſt notorium.68.a.A
Probandi onus vtrum incumbat heredi,an exheredato. 100. b. B
Probatio libertatis ad quem pertinet.296.a B
Probationis onus vtrum incumbat creditori,an debitori.121. a.B
de Probatione iuſiurandum 86.b.A
de Probatione adulterij. 385.a. A.dominij. 103.b. D. falſi. b.A.generis.297.a A ingenuitatis.294.b. C. 297. a. A. mandati.135.b.C negationis.67.b.C.praſcriptionis. 306. a.B ſeruitutis.297.a.A.ſolutionis. 360.b.D. ſtatus. 295. b. D
Probationes omiſſa in primo iudicio poſſunt afferri in iudicio appellationis.313.b.D.& 324.a.B.325.a.C
de Probationibus.127.b.C
de Probationibus in iudicio tutela.200.a.A
Proconſul.45.a.D
Procurator an admittatur,ſi de mandato dubitetur. 71. a.C. vel ſine mandato. D
Procurator an appellet, vel appellationem perſequatur. 321. b. A
Procurator an de falſo agere poſſit.391.b.B
Procurator an inuitus fiat.69.b.D.& 71.a.C
Procurator an iuret pro domino.115.a.B
Procurator an reuocari poſſit.146.a.B
Procurator à tutore vel curatore non datur 202.a.C
Procurator Caſaris.68.a.A. non poteſt imponere noua vectigalia.160.b.D
Procurator creditoris an nouare obligationes poſſit. 359. b. B. D
ſi Procurator emat.154.b.B
Procurator falſus.72.b.B
ſi Procurator rem pignori dederit.342.a. A.D
Procurator non praſcribit.309.b.A
Procurator quando fiat dominus litis.146.a.C
Procurator quibus modis eſſe deſinit.71.a.A
Procurator quomodò conſtituatur.70.b.C.& 71 a.C
Procuratoris auctoritas.70.b.C.& 71.b.B deſinitio.69.b.C. officium.69.b.D.& 70.b.D.& 71.a.C.& b.C.Obligatio. 146.a.D.pactum de pignore.164.a.B.poteſtas.146.a.C
Procuratoris & aduocati differentia.64 b.A
Procuratoris & nuncij differentia.154.b.C
Procuratorem conſtituere qui poſſint.70.a.B
per Procuratorem acquiritur poſſeſſio.305.b.A
per Procuratorem an iuretur.85.b.C
per Procuratorem an litigandum.70.a.C
Procuratores eſſe qui poſſint,vel non.70. a.D.& 71.a. D. & 72.a.D
Procuratores vel defenſores in quibus cauſis admittantur.70. b.B.& 71.b.A.& 82.a.A
Procuratorum genera.69.b.C
Prodigus & ſimiles an iuſiurandum deferre poſſint. 114.a.A
de Prodigi curatore.206 a.A.& b.B
Προεδρία.6.b.D
Profeſſio parentum an probet.297.a A
Promutuum.119.b.C
Pro non ſcripto quibus caſibus habeatur, quod relictum eſt. 273 a C.& quò deferatur.b.C
de Propinquorum emendatione.188.a.C
Propior ſobrino.221.a.D.eſt heres legitimus.283.a.B
Proprietatis & poſſeſſionis iudicium.88.a.C
Proſcripti qui dicantur.401.b.A
de Proſcriptione.401 a.C
Proſecutores.379.a.B
cum Proſtituta ſe iungens an puniatur.385.b.C
Protectores.171.a.B
de Protutore.199.a B
Proxenetica 166.b.C.& 167.a.C
Proximi an in emptione praferantur.148.a.D
Pſalmiſta.10.a.D
Prochotrophi.22.a.D
Pubertas.170.a.B.plena.366.a C
ſi Publicanus nocuum vectigal exegit, aut ſuperexegit. 161. a. A
Publicani.160.b.A
Publica iudicia qua ſint 383 a.B
Publica loca non occupanda, vel poſſidenda ſine permiſſu principis.20.a.B
Punitur modò voluntas, modò conatus, modò effectus, 382. a. D
Pupillus quis.94.a.B
Pupillus an falſa moneta teneatur.392.b.D
Pupillus an iuſiurandum deferre poſſit.113.b.D
Pupillus an petat bonorum poſſeſſionem.217.b.B
Pupillus an poſſit agere, vel conueniri ex facto tutoris. 197. b. A
Pupillus vbi educari debeat.199.b.A
Pupillus in quibus habeat ius tacita hypotheca.341.a.D
Pupillus miles an teſtamentum facere poſſit.226.b.D
Pupillus ſine tutore mandare non poteſt.293.b.C
ſi Pupillus ſine tutore promittat.356.a.B
Pupillus teſtari non poteſt.228.a.C
Pupilli priuilegium in tacito pignore.339.a.B
ſi Pupilli res vili pretio vendita ſit.200.a.A
Pupillo agenti opponitur compenſatio.141.a.D
Pupillo alimenta praſtanda.199.b.B
ſi Pupillo fiat controuerſia ſtatus vel generis, & bonorum. 223.a.C
Pupillo non petens tutorem an ſuccedat.282.a.D
Pupillo damnato,an executio fiat contra tutorem.126.a.B
Pupillo ſtipulante,vel promittente, an praſentia tutoris ſit neceſſaria.355.a.C
Pupillorum forum.94.b.B
Pupillaris ſubſtitutio.Vide ſubſtitutio pupillaris.

de Pu

de Pupillaribus vſuris.201.a.D
Purpura.149.b.A

Q

QVadrimenſtrus breues.44.b.A.D
Quaſtio in crimine perduellionis.382.b.A
Quaſtio de reo falſa moneta.392.b.D
Quaſtio de ſeruis.388.b. B.in crimine adulterij.385.a.A
Quaſtio cur adhibeatur,& de quibus habeatur.397.a.B
vt Quaſtio habeatur,quanam requiratur.397.b.D
de Quaſtione iuſiurandum.86.b.C
Quaſtor.44.a.A
Quantitas certa,vel incerta,qua ſit.315.a.D
Quanto minoris actio.158.b.D
Quartas duas an liberi deducant.271.b.C
Quartidecimani.24.b.A
Querela inofficioſa donationis.101.a.C. inofficioſa dotis 101. b. D. inofficioſi teſtamenti quanto tempore praſcribatur. 100.b.C.non numerata pecunia.140.b.B
Querela inofficioſi preparatio.100.b.C
ex Quinquagenaria vati ſuccedunt.282.a.C
Quintana.112.a.C
Quintilla,& Quintilliani.23.b.C.& 24.b.A
Quò magis,&,quò minus.88.a.B

R

RApina & inuaſionis diſcrimen.394.b.D
de raptor vim Rapta.387.a.D
ſi Raptor virginis deferatur à ſeruo.294.b.A
de Raptu virginum,viduarum,ſanctimonialium.387.b.C
de Ratiociniis vbi agendum.96.a.D
Rationalis.98.a.D.Vide procurator Caſaris.
Rationalis quis dicatur.321.a.C
à Rationali ad quem appelletur.322.a.C
Rationales defuncti an probent.128.b.A
Rationes poſt longum tempus an retractentur.62.a.C.& qua actione retractentur.62.a.B
Rationum editio.54.b.C
Ratihabitio patris an requiratur in bonorum poſſeſſione filio delata.217.a.B
Ratihabitio an reſtitutionem tollat.81.a.D
Ratihabitio tollit actionem furti.212.a.D
de Ratihabitione donationum.185.b.D
de Rato cauere an tutor teneatur.196.a.D
de Rato ſatiſdatio.85.a.B
Recludere.273.a.A
Rector prouincia.46.b.A
Recuſationis & repudiationis diſcrimen.214.a.B
Redemptoris ius quibus modis tollatur.368.a.C
Redemptores operum publicorum quibus rationes reddant. 337.b.D
Redemptorum pacta illicita.159.b.D
Redemptus ab hoſtibus,an habeat poſtliminium. 367.b.C.& quo iure ſit penes redemptorem.368.a.B.D
Redempta filij an teneantur à redemptore.368.a.C
Redhibitoria actio.158.b.C
de Reficienda communi inſula.335.b.C
Relatio à Iuſtiniano ſublata,iure canonico reſtituta.320.b.D
Relatio quid ſit,& quid ab appellatione differat.320.b.C
in Relatione quid iudex obſeruare debeat.320.b.D
Relegare non poteſt iudex pedaneus,vel duumuir.313.b.D
Relegationis,& deportationis ſimilitudines.400.b. D. & differentia.401.a.A.
de Relegatione 400.b.C
Relictum,quod deficit,pro quibus partibus diſtribuatur inter eos,apud quos remanet.274.b.C.& quatenus hi onera adnexa ſubeant.D
Relicti purè,& ſub conditione diſcrimen.273.b.A
Religioſus locus an fiat illatione mortui,& quatenus.113.a.A
Religioſa loca non poſſunt pignerari.342.b.C
Religioſorum locorum iura,& proprietates.113.a.A
de Religioſis.112.b.B
Reliquis appellatio.236.a.A
verbi Remitti homonymia.381.b.B
Renunciatio ſeu remiſſio generaliter facta coanguſtatur.139. b.A
Repetundarum qui teneantur.293.a.B.& ob quod factum.C. & à quibus accuſari poſſunt,& quando,& qua pœna afficiantur.D
Replicatio non numerata pecunia.140.a.A
an Repudiatio hereditatis valeat.251.b.A
Repudij libellus.186.b.A
de Repudio.186.a.C
Res appellatio.216.b.B
Reſciſſoria actio quibus caſibus detur.374.b.B
Reſcriptum quid.39.b.D
Reſcriptum an valeat.40.a.B.& quatenus valeat.C
Reſcripti ſpecies.40.a.A
per Reſcriptum euocatio cauſa.93.b.D.& 94.a.A
de Reſcripto cudenda moneta poteſtatem concedente.392.b.D
Reſcripto an tranſactio infirmetur.59.a.b
vt Reſcripta opus publicum alicui prabentia inſinuentur apud acta prafecti pratorio.337.b.A
Reſcripta non valent pro his,qua publico ornatui vel commodo nocent.337.b.A
Reſcriptorum vitia.39.a.D
de Reſcriptis falſis.391.a.B
Res integra.146.b.C
Reſidui appellatio.236.a.A
Res iudicata ſeu iudicanda quid ſit.317.b.B
Res iudicata pro veritate habetur.296.b.C.& quatenus.297. b.A
Res iudicata quibus caſibus non retractatur.317.b.C.& quibus retractatur.318.a.A
Res iudicata quibus nocet.319.a.D.vel non.C.& b.B
Res iudicata exceptio an obſit agenti ad exhibendum.111. b.D
Res iudicata executio.126.a.B
aduerſus Rem iudicatam an minor reſtituatur.77.C
de Re iudicata an ſententia valeat.314.a.D
Reſpublica patrocinium alicui patrocinij cauſa ne preſtet. 72.a.D
Reſpublica in pigneribus comparatur priuatis.341.a.D
ſi Reſpublica vendiderit.141.b.B
de Republica ſeruis manumittendis.293.a.A
Reſtituere in integrum quinam poſſint.77.b.D.& 79.b.C.& 81.b.B
an Reſtitutio detur contra actum iureiurando firmatum. 78. a.B.& b.D
Reſtitutio damnati.402.b.D
Reſtitutio furioſi.207.a.C
Reſtitutio maiorum.83.b.D
Reſtitutio militum,& abſentium reipublica cauſa.82.a.C
Reſtitutio in integrum an per procuratorem peti poſſit.82.a.A
Reſtitutio quando peti poſſit.82.b.C.& 83.a.B
Reſtitutio an ratihabitione tollatur.81.a.D
Reſtitutio an ſapius peti poſſit.81.a.A
Reſtitutio vnius an conſortibus proſit.326.b.B
Reſtitutionis effectus.81.b.C
Reſtitutionis & ſubſtitutionis diſcrimen.236.b.C
Reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat.82.a.B
Reſtitutoria ſeu reſciſſoria actio.140.a.A
Rem vindicanti quid reſtituendum.316.b.D
Res vindicatio.103.a.B.cum conditione quibus caſibus concurrat.371.b.B.poſt vſucapionem datur ei qui vſucepit, non priori domino.302.b.A
Retentio.216.b.A.duplex.180.b.B
Reus vnde dicatur,& reorum genera.356.b.B

Index tertius

Res duo credendi.117.b.D
Riuam munire licet.311.b.D
Romæ dies natalis.93.a.B
Ruſtici teſtamentum.231.b.B.& 232.a.C
Ruſticos ignorantia iuris excuſat.37.a.A

S

SAbbatius & Sabbatiani.24.a.A
Saceophori.24.a.D
Sacerdos eſt vocabulum homonymum.7.b.D
ſi Sacerdos fiat iniuria 395.b.C
Sacerdotes,qui illicita ſacra faciunt.389.a.C
Sacræ largitiones,& earum comes.44.b.C
Sacrificia.31.a.D
de Sacrilegio.393.b.B
Sadducæi.29.a C
Salarium.146.a.A
Salis emptio & venditio.160.b.C
de Samaritis.20.b.B.& 26.b.A
Samoſateniani,vel Samoſatæ.23.b.A.& 24.a.D
Sanctimonialium perſonarum genera.13.a.A
de Sanctimonialium raptu.387.b.C
Sanguinolentus quis dicatur.368.a.D
Sata ſolo cedunt.103.b.B
Satanici.23.a.A
Satiſdare curator furioſi an teneatur.206.a.C.& b.A. C
Satiſdari quando debeat delegato vel fideicommiſſo præſtando. 279.a.D.& quid ſi non ſatiſdetur.B
Satiſdatio quid ſit,& quot ſint eius genera.85.a.B
Satiſdatio de fideicommiſſo reſtituendo,an ſit præſtanda.270. a.B
de Satiſdatione ab accuſatore præſtanda.377.a.B
de Satiſdatione à criminis reo præſtita.380.a.D
de Satiſdatione à fructuario præſtanda.105.b.A.D
de Satiſdatione ab eo præſtanda, qui vtitur interdicto vti poſſidetis.333.b.D
de Satiſdatione tutorum,& curatorum, 197.b.D
Scenica.171.a.D.vel Scenica filia.b.A
Scholæ.163.a.B
Schola palatina,44.b.A
Scientia per famam probatur.63.b.A
an Scientia nobilem faciat.63.a.A
Scribæ.29.a.D
Scriniarij non ſunt milites.227.a.A
Scrinium quid,& quotuplex.44.a.B
Scripta in teſtamento ſupra lineas,an debeantur.131.a.C
Scriptura an ſit neceſſaria in emptione & venditione contrahenda.148.b.B.vel in teſtamento.231.a.A.vel vt ſit locus exceptioni non numeratæ pecuniæ.140.b.D
Scriptura non eſt neceſſaria in fideicommiſſo.269.b.C. in locatione.162.b.A
Scriptura an probet.118.b.D.128.a.D
Scriptura continens cauſam antecedentem an probet obligationem.121.a.C
Scriptura cauſam obligationis non continens,non probat.121. a.C
Scriptura an requiratur in emphyteuſi.165.a.C
de Scriptura donationis.370.a A
de Scriptura ſtipulationi accedenti.355.a.D
Scripturæ ordo non ſeruatus an noceat teſtamento.231.a.A
ſine Scriptura fieri quæ poſſint.132.b.C
ſine Scriptura facta venditio.152.b.B
de Scripturis falſis.391.a.B
Secretarium quid ſit.378.b.C
Secundus heres.174.a.A.ſeu ſecundus heredum gradus quomodo accipiatur.240.a.B
Secundi appellatio.240.a.B
Secundæ nuptiæ.174.a.A
Seditio quid ſit,& vnde dicatur.393.b.C
ob Seditionem qui puniuntur,& quomodo.393.b.C
Senatores qui.97.a.A
Senatores qui ſint vi dignitatis,& non in ſenatum lecti non ſint 97.a.B
Senatores vbi conueniendi.97.a.C
Senatores & eorum liberi cum quibus nuptias contrahere poſſint,vel non.171.a.C.&.172.b.C
Senatorum ordines.194.b.D.tres.97.a.B
à Senatu non appellatur.321.b.C
S. C. Turpillianum.398.b.D
Senatuſconſultum de adulteriis.383.a.D.Claudianum.299. b.B.292.a.C.Libonianum.392.a.C. Macedonianum. 136.a.A.& 138.a.A.Ninnianum.299.a.A. Orphitianum.271.b.A.Silanianum.253.a.C.Tertullianum.280. b.C.Trebellianum eſt poſterius lege Falcidia.269.b.A.Turpillianum.384.b.A.& 385.b.B.Velleianum.135.a.B.& 138.b.A.& 199.a.C
Senatuſconſulti Macedoniani exceptio opponitur rei iudicatæ.318.a.B
Senatuſconſulti Velleiani exceptio opponitur rei iudicatæ. 318.a.B
Senatuſconſulta.34.a.C
Senes an cogantur ad iudicem venire.130.b.B
Senes donare poſſunt.369.a.D
Sententia duobus modis accipitur.313.b.A
Sententia debet eſſe conformis libello.54.b.B
Sententia quatenus certa eſſe debeat.315.a.A
Sententia die feriato lata an valeat.93.a.B
Sententia epiſcopi quam vim habeat.18.b.A
Sententia an ſit exequenda,& per quem 318.a.C.& quando D.& quomodo.b.A
Sententia de re iudicata an valeat.314.a.D
Sententia durior exiſtimationem conſeruat.68.b.C
Sententia ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis an valeat. 319.b.D
Sententia vbi ferri poteſt.314.b.B
Sententia contra quem ferenda.314.a.A.
Sententia regulariter ferenda coram vtraque parte, & qui caſus excipiuntur.312.b.D
Sententia lata mutari vel corrigi non poteſt.313.a.D
Sententia iudicis incompetentis non valet.316.a A
Sententia nec abſoluens nec condemnans non valet. 314. a.D
Sententia incerta quibus caſibus valeat.315.a.B
Sententia pro ingenuitate an ſit neceſſaria.294.b.D
Sententia qua lingua ferri debet.314.b.B
Sententia quatenus reformari poſſit per iudicem appellationis. 323.b.D
Sententia quibus noceat.319.a.D.vel non.C.& b.B
Sententia quibus caſibus non valet.325.a.D
Sententia quibus caſibus retractatur.318.a.A.vel non.317. b.C
Sententia quomodo ferenda μονομερῶς.312.b.C
Sententia reſcindi an poſſit.316.b.B
Sententia contra reum adulterij lata non nocet mulieri, ſed pro eo lata mulieri prodeſt, & lata contra mulierem filio non nocet.385.a.D
Sententia à ſeruo lata an valeat.313.b.C
vt Sententia valeat,quæ requiruntur.313.a.C
Sententia vim quã non habeant.319.b.C
Sententiæ effectus.314 b.B
Sententiæ ab arbitro latæ effectus.84.b.C
Sententiæ in præiudicio latæ effectus.297 b.A
à Sententiæ executione an appelletur. 322 b.B.vel ab eius interpretatione.A
per Sententiam an conſtituantur duo rei.319.a.D
Sententiam quis exequatur 317.a.D
à Sententia de momentanea poſſeſſione non appellatur. 326. b.C
ſi vna Sententia plures damnati ſint.319.a.A
à quibus Sententiis appelletur.322.a.D
de Sententiis præfectorum prætorio 318.a.C

de

de Sementiis quæ pro eo quod intereſt præferuntur.315.a B
Separatio bonorum an concedenda.328.b.A
Separatio bonorum quo iure concedatur.328.a.D
Separationem bonorum petere qui poſſint.328.a.D
Separationum genera.328.a.C
Sepelire damnatos an liceat.112.b.C
vbi Sepeliendi mortui.4.b.B
Sepulchrum hereditarium, vel familiare.112.b.D
Sepulchrum quibus modis violetur.389.b.C. & quibus iudiciis ac pœnis vindicetur.D
Sepultura quibus denegetur.312.b.D
Sepulturæ locus.112.b.D
Sequeſter.145.a.C
Sequeſtraria actio.147.a.C
Sequeſtratio.119.a.D
de Sequeſtratione, quæ ſit pendente iudicio liberali.297.b.C
Sericum.149.b.B
inter Seruitutem pœnæ, & alias ſeruitutes, diſcrimen.273.b.B
de Seruitute facti.294.b.B
Seruitus quibus modis probetur.297.a.A
Seruitus an pignerari poſſit.339.a.A
de Seruitutibus.106.a.C
Seruus dominum an accuſare poſſit.377.b.A
Seruus in quibus cauſis torqueatur.397.a.D
Seruus damnatus obſequi nihilominus domino debet.400.a.B
ſi Seruus accuſetur.377.b.D
ſi Seruus communis heres inſtituatur.233.b.C
ſi Seruus depoſuit.144.a.D
Seruus in dominum interdum torquetur.382.b.B
ſi Seruus emit.154.b.B
ſi Seruus exportandus veneat.157.a.C
ſi Seruus extero ſe emi mandauit.146.b.D
ſi Seruus heres inſtituatur à domino.245.b. A. vel ab extraneo.D. vel ſubſtituatur.ibid.
Seruus heredem habere non poteſt.283.b.A
ſi Seruus iuſſu domini mutuam pecuniam acceperit.136.a.C
ſi Seruus mutuum accepit.136.a.D
ſi Seruus necem domini arguerit, & probauerit.294.a.D
Seruus non tenetur pro domino.125.b.B
Seruus non datur tutor à præſide.195.a.C
Seruus non poteſt eſſe iudex.313.b.C. vel teſtis in teſtamento. 230.b.A
Seruus offerens ſui pretium emptori, an ad libertatem perueniat.296.b.B
Seruus ordinarius vicarium manumittere nequit.293.b.C
Seruus principis an manumittere poſſit.293.b.C
ſi Seruus pro libero habitus manumittat.413.b.D
Seruus pro ſuo facto an poſt manumiſſionem teneatur.125. b.C
ſi Seruus rapiat.394.b.D
ſi Seruus res domini vendat.136.a.D
Seruus ſtipulari poteſt.354.a.C
ſi Seruus tutor in teſtamento detur.192.b.D
ſi Seruus vim fecit.387.b.B
ſi Seruo ſuo mulier ſe iunxerit.386.a.C
Seruorum cognati vel affines ne ſeparentur.110.a.A
ob Serui fugam an detur actio.159.a.B
Serui pactum.56.b.D
Serui pignerati manumiſſio an valeat.292.b.C
Serui ſolicitatio.212.b.D
Seruo cognomen non conuenit.296.b.D
Seruo creditoris an ſolui poſſit.360.b.B
ſi Seruo dominus legauerit.254.b.D
de Seruum alienum intercipiente.394.a.C
Seruum Chriſtianum quibus habere non licet.30.b.C
per Seruum cui acquiratur.103.a.D.137.a.C
Seruum dotalem maritus an poſſit ad libertatem perducere. 178.a.B
per Seruum an fiat iniuria domino.395.a.D
de Seruo corrupto.212.b.C
de Seruo communi manumiſſo.292.a.B
Serui an poſſint fieri clerici.10.b. D. vel monachi.13.b.A. ad eccleſiam confugere.31.b.D. ſtare in iudicio.88.b.B. eſſe teſtes.129.b.B
Serui venales diſtinguuntur à mercibus.160.a.B
de Seruorum conditione.388.a.A. miniſterio.106.a.B. venditione.154.a.A
de Seruis artificibus ad rempub. pertinentibus.110.b.D
cum Seruis & ancillis an ſit connubium.172.b.C
de Seruis domino interfecto puniendis.253.a.D
de Seruis fugitiuis.210.b.B
de Seruis principis 210.b.D
de Seruis reipublicæ manumittendis.293.a.A
Seuas.26.b. C. Signa rebus ab alio detentis an imprimere liceat.71.a.D
Simulatio.132.b.D.148.b.B.154.b.C.155.a.A. an tollat veritatem.296.a.B
Sitona.20.a. A
Societas.147.a.C
Socius ſocio tenetur de euictione.363.b.C
pro Socio actio.147.a.C.b.A
Solennitates teſtamentorum.230.b.A. in quibus caſibus ſint neceſſariæ, vel non.231.b.A
Solitarius pater.376.a.A
Solo cedunt ædificia.103.b. A. ſata, & plantæ.B
ſi Soluerit mulier.139.a.D
ſi Soluatur aliud pro alio.151.b.B
Solui aliud pro alio an poſſit.360.b.C
Soluere ante diem quo caſu debitor cogatur.122.b.C
Soluere, & ſoluendo tollere obligationem quis poſſit. 360.b.A
Solui cui poſſit, vt liberatio contingat.360.b.B
Solui pupillo quomodò tutò poſſit.196.b.C
Soluendum vbi ſit.360.b.C
ſi Soluens non expreſſerit, in quam cauſam ſoluat.143.b.C
ſi Soluens pro debitore, pignus ei tradat.347.a.B
Soluens priori creditori, quid repetat à debitore.340.a.A
Solutio ab aliquo facta, alios non obligat.320.b.A
Solutio ex cauſa tranſactionis.59.a.C
Solutio fideiuſſoris.120.b.C
Solutio heredis coheredibus non nocet.320.b.B
Solutio in quam cauſam imputetur.361.a.A
Solutio quatenus liberet pignus.349.b.D
Solutionis effectus.361.a.A. homonymia.359. a.D. probatio. 131.a.A.360.b.D
Solutionis & liberationis differentia.355.a D
aduerſus Solutionem reſtitutio.79.a.A
Solutione tutoris vel curatoris an liberetur fideiuſſor.201.b.B
Solutæ rei commodum & incommodum ad creditorem pertinet.361.a.B
in Solutum datio eſt quaſi contractus.363.b.B
in Solutum qui dedit, de euictione tenetur.363.b.B
ob non Solutum pretium an venditio reſcindatur.151.b.A
Somniorum interpretes.489.b.A
Sophoclis interpres.241.b.D
Sororis appellatio.128.a.A
Sors.142.a. C
Spado non excuſatur à tutela.202.b.D
Spadones an poſſint adoptare, vel arrogare.366.a.C
Spectabilium tutores.194.b.C
Spectabilitas.194.b.B
in Spectaculo manumitti nequit.293.b.D
Speroniſtæ.24 a.D
Spiritus ſanctus.2.a B
Sponſalia.166.a. D. & b.C
de Sponſalibus dirimendis.12.a.C.186.a.C
Sponſalitia donatio.168.b.B
Sponſalitia arra.166.a.D
ſi Sponſus ſponſæ donet.369.b.A
quaſi Sponſæ promiſſum non debetur, ſi ſponſa non ſit. 169. a. A

Sportula

Sportulæ quid ſint.89.b.D
Sportulæ clericorum. 12. a.D. exactorum. 90. a.B.executorum.A
Sportularum præſtandarum cauſæ.89.b.D
Spurij.191.a.B
Stationarij 160.b.B
Stationarij milites.43 a.C
Stationes fiſcales.141.a.D
Statores ſeu ſtratores 379. b. A. & eorum officium circa eos qui ſunt in carcere.380.a. C
Statua. 40.b.B
ad Statuas confugere 41.a.A
de Status probatione.295 b.D
de cuius ſtatu quæri poſſit,& quando.295.b.C
de Statu contendens an habeatur pro libero.295.b.D
de Statu defuncti an quæri poſſit. 299 a.B
Statulibero heres non poteſt libertatem adimere.288 b.D
de ſtatuis damnatorum detrahendis.401.a A
Stellionatus unde dicatur,& quibus caſibus committatur,& an ſit crimen famoſum. 395.a.B
Stellionatus actio qualis ſit. 395.a.A
ob Sterilitatem remittitur penſio.
Stipendia militum pignori capi nequeunt.318.b.B
Stipulari an poſſit minor.354.a B.vel ſeruus.C
Stipulatio quid ſit.353.b.D
Stipulatio alteri facta an valeat.354.a.C.356.a.B
Stipulatio commiſſa an effectum habeat.355 b.D
Stipulatio contra ius,vel bonos mores,non valet.356.a.C
Stipulatio inter abſentes non contrahitur.356.a.C
Stipulatio inutilis quæ 356.a.A
Stipulatio pacto adiecta.56.a.B
Stipulatio pœnalis ſponſalibus adiecta.167.a.A
Stipulatio quando committatur.455 b.A
Stipulatio quando dicatur contrahi,ſeu perfici, vel impleri, vel committi.354.a. A
Stipulatio quomodò contrahatur.355.a A
Stipulatio ſine cauſa an valeat.354.b.D
Stipulatio tranſactioni adiecta.59.b.D
Stipulatio an tranſeat ad heredes.355.a.D
in Stipulationem deduci quæ poſſint.354.b.B
Stipulatione mutuo adiecta,quæ actio detur.117.a.D
de Stipulatione,Cùm morieris,inſulam ædificabis?355.b B
de Stipulatione de re danda, vel facienda, & ſubiecta ſtipulatione pœnali.355 b.D
de Stipulatione,Si contra pactum petieris,tantum dabis?355. b B
ex Stipulatione vſuræ debentur.142.a.D
de Stipulatione iudicio ſiſti.357.a.B
Strategus.52.a. A
Stuprum cum quibus committatur.383.a. D.385.b.B
de Stupro & Adulterij vocabulis.383 a.D
Stupri non tenetur,qui ancillam compreſſit.385.b.C
de Stupro cum muliere conſentiente.385. b. B.vel vim paſſa, vel decepta.C
de Stupro cum virgine,aut vidua.385 b.D.aut puero. 386. a. A
Subdiaconus.10 a.C
verbum Sub eodem tecto,quomodo accipiatur.253.a D
Subſcriptio an noceat ſubſcribenti.133.a.A
Subſtantia principis quotuplex.44 b.B.98 a C.210.b. D
verbum Subſtitutio,quas ſubſtitutiones comprehendat. 242. a.A
ſi Subſtituant eidem filio quaſi pupillariter pater, & mater. 243.b.D
ſi Subſtituantur Titius cum filiis & Sempronius.243.a.A
Subſtitutio in ſecundum caſum à milite facta 227.b.C
Subſtitutio pupillaris an fiat ſine expreſſis verbis.241.a.B
Subſtitutio pupillaris expreſſa an contineat tacitam vulgarem 241.b.D
Subſtitutio pupillaris non eſt onus,ſed honor.100.a.A
Subſtitutio vulgaris expreſſa an contineat tacitam pupillarem.241.b.B
Subſtitutus vulgariter an admittatur ad hereditatem. 240. b.C.& qua ex parte.D
Subſtitutionis pupillaris effectus.243.a.B
Subſtitutionis pupillaris & quaſi pupillaris collatio. 243.a.C
Subſtitutionis & reſtitutionis diſcrimen. 236.b.C
Subſtitutionis definitio.240.a.A
Subſtitutionis vulgaris,& pupillaris effectus.240.b.D
de Subſtitutione compendioſa. 245 a. A. militari.244.a A. 245 a.B.pupillari quiſquis mihi heres erit,&c.242.b.B
de Subſtitutione, ſi vterque impubes deceſſerit, vel ſi ambo impuberes deceſſerint.242.a.B
Subſtitutionum genera.240.a.D.241.b.B
Succeſſio emancipatorum 279.b. C. Deſcendentium ex feminis.279.b.C.fratrum, & ſororum. 282.b. A. fratrum & filiorum fratrum.D.patrui,& materteræ.283.a.B
Succeſſionis delatæ effectus.283.a.C
Succeſſionis legitimæ ordines duo.279.b.B
in Succeſſione ab inteſtato frater præfertur auunculo,auunculus conſobrino.283.b.D
Succeſſione an tollatur obligatio. 357. a.C.& quatenus.361. a.D
de Succeſſione in bonis eius,qui in poteſtate hoſtium deceſſit. 367.a.D
de Succeſſione in locum priorum creditorum 344.b.B
Succeſſionum genera.222.a.B.Ordines.283.b.A
de Succeſſorio edicto.222 a.A
Suffragium.118.a.A.119.a A
Sumptus,vide impenſa.
ſi ad Superſtitem teſtator velit legatum pertinere.178 b.C
Supplex libellus.Vide libellus ſupplex.
Supplicari principi quando poſſit,vel non.38.b.D
Supplicationis & appellationis differentia 312.a.D
Supplicationis prætextu ſententia non retractatur. 317. b. C
Surdus & mutus, vel ſurdus tantùm, vel mutus tantùm an poſſit facere teſtamentum 229 a A
Suus heres. 250.b. D. an poſſit inſtitui ſub conditione.237.a. A.239.a.C.adire hereditatem.237.a.C.acquirere hereditatem quam recuſanti.251.b.C
Synagoga Iudæorum. 30. a.B. an poſſit hereditatem capere. 236.b.A
Σύμβουλοι 49.b.B
Σύμπονοι.49 b.B
Συγιμαςῆς.87.b.A
Syriarchia.45.b.B

T

de TAbernis inter publicas columnas.336.a.A
Taſeodrogua.24.b.A.25.b.A
Tatiaps.22.b.D
Tempus donationi an reddi poſſit.371.b.D
Tempus quod reſtituitur,differt à tempore petendæ reſtitutionis.83.a.C
Tempus petendæ reſtitutionis.82.b.C.& 83.a.B
ſi quis ſua Tempora vituperet.381.a.D
Temporales dies.324.a.C
de Terminorum effoſſoribus.378.a.D
Teſtamentum ad pias cauſas.231.b.A
ne Teſtamentum aperiatur,appellari non poteſt.325.b.D
ſi Teſtamentum falſum dicatur.258.a.B
Teſtamentum holographum.231.a.D
Teſtamentum in qua materia ſcribatur.229.b.C
Teſtamentum imperfectum duobus modis accipitur.231.b.B
Teſtamentum inter liberos.231.b.B
Teſtamentum nuncupatiuum.232.a.D
Teſtamentum publicatum valet authentico intercidente.229. b. C

Teſtamen

Teſtamentum an infirmetur inciſo lino, vel ſignis ablatis. 233.a.B.vel lapſu temporis.232.b.D
Teſtamentum à damnati filio factum, an patre reſtituto infirmetur.402.b.C
Teſtamentum quomodò faciendum.229.b.A
Teſtamentum an rumpatur adgnatione poſtumi. 246.b.D. Et quid ſi poſt Teſtamentum naſcatur viuo teſtatore. 247.a.A. & quid ſi natus viuo teſtatore decedat. ibid. & quid ſi in vnum caſum inſtitutus,in alterum naſcatur. C. & qui ſi quaſi poſtumus adgnaſcatur.D
Teſtamentum prius an rumpatur per poſterius.231.b.D
Teſtamentum reſcripto non reſcinditur. 232.b. A. & 233. a. B
Teſtamentum ſubtractum valet.233.a.C
Teſtamentum caci.232. a.B. eius, qui mortem ſibi conſciuit, an valeat.229.a.C.militis.226.b.C. & 231.b.B. ruſtici. 231.b.B.& 232.a.C
Teſtamenti confirmatio.232.b.B
Teſtamenti & mortis cauſa donationis diſcrimen.228.b.B
Teſtamenti factio eſt cum eccleſiis. 6.a. B. eſt iuris publici. 228.a.D.Manichæis denegatur.228.a.D
Teſtamenti factionem non videtur habuiſſe is, cuius teſtamentum inofficioſum iudicatum eſt.101.a.A
Teſtamenti forma externa,& interna.233.b.A
Teſtamenti nomina.229.b.C
Teſtamenti mutatio permiſſa.229.a.A.B
Teſtamenti mutatio quomodo probetur.129.b.B
Teſtamenti plures codices.229.b.C
de Teſtamenti tabulis aperiendis.252.a.B
de Teſtamenti tabulis aperiendis & ſeruandis.253.a C
de Teſtamenti tabulis intempeſtiuè apertis.253.a.A.D
de Teſtamenti tabulis inſpiciendis ac deſcribendis. 252. a. C
Teſtamenti vitium non præſumitur niſi probetur.128. a.C
ſi Teſtamentum falſum heres dixit.263.a.B
ſi Teſtamentum legatarius vel fideicommiſſarius celauit. 277.b.B
Teſtamentum qui facere poſſunt,vel non.228.a.B
de Teſtamento amoto vel celato 391.a.C
de Teſtamento inofficioſo.99.a.A
ex quo Teſtamento detur bonorum poſſeſſio.219.a.A
in Teſtamento an contrahatur.231.a.D.338.b.B
de Teſtamento falſo.391.a.A
ex Teſtamento inualido an debeatur libertas.288.a. A
in Teſtamento relinquere libertatem qui poſſint.287.b. B. & quibus,& in quo inſtrumento.D
in Teſtamento prohibita alienatio.156.b.D
in Teſtamento quibus relinqui poteſt.232.a.D
in Teſtamento relicta an amittat qui teſtamentum falſum dixit.391.b.A
ſi quis in Teſtamento ſibi adſcribat.392.a.C
quæ Teſtamenta querelæ ſubiaceant,vel non.99.a.B
Teſtamentorum ſolemnitates. 230. b. A quibus caſibus ſint neceſſaria,vel non.231.b.A
Teſtamentaria libertas quibus modis infirmatur, vel non. 288.b.D
de Teſtamentaria tutela.192.b.C
Teſtandi modi tres.229.b.B
Teſtatus & inteſtatus pro parte.101.a.B
ſi Teſtator quem heredem in teſtamento inſtituit, ſuam voluntatem non mereri aſſeruit.253.a.A
Tutor an eſſe deſinat, ſi pater pupilli damnatus reſtituatur. 402.b.D
Teſtatoris verba an officiunt veritati.200.a.A
an Teſtatoris voluntas circa ſepulturam ſeruanda ſit.253. a. C
an Teſti poſſit relinqui in teſtamento.232.b.B
Teſtes in teſtamento eſſe qui poſſint.230.b.A
Teſtes quomodò ſint adhibendi in teſtamento.230.b.C
Teſtes quot requirantur in teſtamento.230.b.B
Teſtium conditio quo tempore ſpectatur.230.b.A
Teſtium ſigna & ſubſcriptio in teſtamento.230.b.C
de Teſtibus.129.b.A
ex Teſtimoniis falſis iudicatum an valeat.320.a.A
Tetradita,vel teſſares decadita.24.b.A
in Theatro manumitti non poteſt.293.b.D
Theophromani.27.b.B
de Thermarum reparatione.337.b.C
de Thermis Zeuxippi.337.b.B
Tholibia.149.b.D
Titulus.45.b.C
Tituli prædiorum 72.a.A.B
Titulorum, de alienatione iudicij mutandi cauſa, & de litigioſis,differentia.353.a.C
Tori ſeparatio.186.b.A
Tradere an praciſè cogatur venditor.153.b.B
Traditio ſine cauſa non tribuit dominium.354.b.D
Traditionis lex.57.a.D
Traiectitia pecunia.143 b.D
Tranſigere qui poſſint,vel non.58.b. A
ſi Tranſigatur de falſo.391.b.C
Tranſigatur de quibus rebus, & quo. 58. b. B. & quomodo. ibid. D
Tranſactio quid.58.a.D
Tranſactio non appellatur diuiſio,contra Cuiac.320.b A
Tranſactio facta per contractum innominatum.60.b.A
Tranſactio inter aliquos facta,aliis non nocet.320.b.A
Tranſactio iureiurando firmata.59.b C
Tranſactio nudo pacto facta, an valeat. 59. b. A. & quatenus.B
Tranſactio ſpe ſucceſſionis facta.59.a.B
Tranſactio infirmat actionem furti.212.a.D
Tranſactio quibus ex cauſis infirmetur.58.b.D
Tranſactio an obſtet petitioni legitimæ.100.a.D
Tranſactio eſt iuſta poſſidendi cauſa, & vſucapionem parit. 302.b.C
Tranſactio non præſumitur.121.a.B
Tranſactio quatenus valeat.59.a.C
Tranſactio quot modis fiat.58.b.A
Tranſactio ſtipulationem continens.59.b.D
Tranſactio de adulterio.384.b.A.de fideicommiſſo. 58.a. B. de hereditate.ibid.
Tranſactionis homonymia.58.a.D
aduerſus Tranſactionem reſtitutio.78.b.D
pro Tranſactione vſucapio 302.b.C
de Tranſmittendis reis,& tranſmiſſionis effectu.379.a.A
Trebellianica.269.a.C.non differt a Falcidia.249.a.C
Tribonianus.35.a.A.& 36.a.D
Tribunus.48.b.A
Tributum.141.b.A.B.153.b.D
ſi Tributum non ſoluatur.152.a.A
Tributorum exactio.47.a.A
ſi Tributorum exactor rem vendat.156.b B
Tributa vel alia rei onera ſoluens rem non acquirit. 369. a.C
Trinitas.1.b.A.2.a.C
Troglodyta.27.b.B
de Turribus longi muri.337.b.D
Tutelæ actio.199.b.C.contraria. 201.b. C.ſubſidiaria. 209. b. C
de Tutela diuiſione.200.a.C
Tutelæ iudicium an inſtauretur.89.b.A.
ſi Tutelam ſubire legatarius noluerit.257.b.D.277.b.B
Tutor abſens an teneatur tutela.196.a.D
Tutor accuſat nomine pupilli.327.a.A
vt Tutor adſit cauſæ poſt pubertatem.199.a.D
Tutor agens contra debitores pupilli, an teneatur cauere de rato.196.a.D
Tutor an appellet.103.a.B.321 b.A
Tutor an teneatur appellare.196.a.D
Tutor petit bonorum poſſeſſionem pro infante. 219. b. B. vel

pro

pro pupillo. 217.b. A
ſi Tutor vel curator debitorem minoris vi expellat.332.a.D
ſi Tutor poſt tutelam finitam geſſit.200.a.A
ſi Tutor non geſſit.201.a.B
Tutor qui non geſſit, an eo nomine teneatur.193.a.B
Tutor incertus dari non poteſt.
Tutor in iudicio ſtat pro pupillo.90.b.D
Tutor debet inuentarium facere.196.b.C.& 200.a.A
ſi Tutor manum negauerit.132.a.B
ſi Tutor pecunia pupilli rem ſibi emit.200.a.A
an Tutor poſſit alienare res pupillares 196.b. A. dare procuratorem.70.a.B.emere rem pupilli.148.a.C. vel obligare. 342.a.B.reuocare ſuam confeſſionem.200.a. B.ſponſalia diſſoluere.166.b.D.vendere vel pignerare rem ſuam.156. a. C
Tutor, vel eius filius an poſſit puellam vxorem ducere. 172. a. B
Tutor non præſumitur locupletatus ex rebus pupilli.200.a.B
Tutor non dat procuratorem, ſed actorem.102.a.C
ſi Tutor pupillam quondam ſuam corruperit.386.a.C
Tutor quando eſſe deſinat.202.a.C
Tutor quatenus pro domino habetur.301.b.C
ſi Tutor rem pupilli vendidit vili pretio.100.a.A
Tutor ſeruum pupilli manumittere non poteſt.293.b.B
Tutor an teneatur pro pupillo.126.a.B
Tutor teſtamentarius quibus caſibus confirmatur à magiſtratu.193.a.C
Tutor ne vectigalia conducat.197.b.C
Tutor vnus ex pluribus an agere, vel conueniri poſſit. 197. b. B
an Tutor vſuras debeat.201.a.D
de Tutoris auctoritate.201.b.D
ex Tutoris facto an pupillus agere, vel conueniri poſſit. 197. b. A
Tutoris præſentia an ſit neceſſaria pupillo ſtipulante, vel promittente.355.a.C
per Tutorem acquiritur poſſeſſio.305.b.A
Tutorem habenti an tutor detur.195.a.D.& b. D. vel curator.196.a.A.B
Tutorem petere qui tenentur.193.b.C.vel poſſunt, ſed non tenentur.194.a.B
Tutorem pupillo tutorem non petens, an ſuccedat.282.a.D
Tutorem in teſtamento dare quis poſſit.192.b.C.& quem.D. & quibus verbis.193.a.A
de Tutore dato contra voluntatem matris.199.a.D
qui pro Tutore ſe geſſit, ſeruus à pupillo dici poteſt.296.b.B
a Tutore geſta ante ſatiſdationem.80.a.D
de Tutore in litem dando.198.b.B
Tutore interueniente, an ſit locus reſtitutioni.77.a.D
Tutores & curatores à quibus dentur.52.b.A.& 53.a.A
Tutores dari à magiſtratu qui poſſint.195.a.C
Tutores in teſtamento quot dari poſſint.193.a.A
Tutores vbi petantur.194.a.C
Tutorum excuſationes.102.b.A.fideiuſſores. 201. b. A. heredes.200.b.D periculum.197.a.C.ſatiſdatio.b.D
Tutores dare qui poſſint.195.a.B
de Tutoribus vel curatoribus à magiſtratu dandis.20.b.B
de Tutoribus illuſtrium, vel ſpectabilium, vel clariſſimarum perſonarum.194.b.B
de Tutoribus ſuſpectis.198.a.C

V

VAcantia bona fiſco deferuntur.277.b.D
Valentinus, & Valentiniani.24.b.B
Vates.389.b.A
Vectigal.141.b.A
Vectigal octauarum conductum.164.b.D
Vectigalia tutor vel curator ne conducat.197.b.C
de Vectigalibus.160.a.C.& b.D
Vela regia.72.a.B
Velleianum ſenatuſconſultum.135.a.B.& 138.b.A.199.a.C
Velleiani ſenatuſconſulti exceptio.139.a.A
Venalitiarij.160.a.B
ſi debitor Vendat pignus 346.b.A
Vendere res minoris an curator poſſit.196.b.C
Vendere res pupillares an tutor poſſit.196.b.A
Vendi an res abſentis poſſint.82.b.C
Vendens creditor pignus an de euictione teneatur. 364 a.C & an ipſe euincere poſſit.D
Venditio.147.b.D.
Venditio in ſolidum facta à domino pro parte.108.b.D
Venditio facta à fiſco vel republica.141.b.B
Venditio loci religioſi.113.a.B
Venditio rei emphyteuticæ.165.b.C
Venditio rerum domini a ſeruo facta.136.a.D
Venditio quibus ex cauſis reſcindatur.123.b.C
Venditio vili pretio facta, an liberis à venditore ſuſceptis reuocetur 273.b.A
Venditionis & alienationis diſcrimen.155.a.C
Venditionis pretium eſt certum.315.b.A
Venditionem pignoris an debitor impedire poſſit.349.a.A
aduerſus Venditionem reſtitutio minoris.78.a.A
de Venditione facta à fiſco.308.a.D.vel à domo principis vel Auguſtæ.b.A
de Venditione bonorum à creditoribus facienda.327.b.D
de Venditione pignoris.78.b.A.347.b.D
de Venditione pignoris ab antiquiori creditore facienda, vel facta.345.a.A
de Venditione rei litigioſæ.353.b.B
Venditor de euictione tenetur.363.b.B.& eius heres.C
ſi Venditor rem euincere velit.362.b.B.vel eius ſucceſſor.C
Venditus homo liber an fiat ſeruus.297.a.C
Vendita res duobus.103.b.B
ſi Vendita ſit res minoris vili pretio.200.a.A
Venditi actio.147.a.A.151.a.B.154.a.B
Vendita res domino.103.b.B
Venditi à creditore pignoris effectus.349.a.B
ſi Vendito pignore agatur.349.a.B
Verbum idem in eadem oratione an poſſit capi diuerſis modis, 241.a.C
Verba directa vel precaria.229.b.C
Verba enunciatiua teſtatoris quam vim habeant.219.b.D
Verba multis enunciatiua diſponunt.227.a.B
Verborum & literarum diſcrimen.355.a.B
quibus Verbis legari poſſit.254.b.C
Veritas non tollitur ſimulatione.296.a.B
Veterani an excuſentur à tutela & cura.204.b.A
Veterani, & eorum filij quibus pœnis ſubiiciantur, vel non. 400.a.A.b.A.B.C
Vexillatio.286.b.B
Vicarius.46.a.A
de Vidua ſtuprata.386.b.D
Viduæ an falſa moneta teneantur.392.b.C
Viduæ quæ dicantur.94.a.C
Viduarum forum.94.b.B
de Viduarum raptu.387.b.C
de Viduitatis conditione.260.a.B.D
Vincula non infamant.69.a.D
Vinculorum pœna.399.b.D.401.a.B
de Vinculis.379.b.B
an Vindicari locus religioſus poſſit.113.a.A
Vindicatio an detur ei, qui præſcripſit.310.a.D
Vindicatio rei eccleſiaſticæ.5.a.D
Vindicatio quartæ Falcidiæ an heredi ante Iuſtiniani conſtitutionem daretur.271.a.C
Vindicatio partis.104.a.A
de Vindicatione rei dominicæ vel publicæ, vel templi.308. b C
Vindicta vnde dicatur.286 b.D.& quid ſit.287.a.A
Vinum ad barbaros non exportandum. 149.b.C
de ſingulis Violentiæ generibus quæ remedia cõpetant.332.b.A

Violen

Violenta poſſeſſionis pœna ex conſtitutionibus.332.a.C
Virgilij locus.241.a.D
de Virgine ſtuprata.385.b.D
de Virginum raptu.387.b.C
Vis non eſt ſine metu.74.a.B
Vis publica, vel priuata quæ ſit.386.b.C
Vis priuata quibus caſibus committatur.387.a.A.& quibus pœnis coerceatur.C
Vis publica quibus caſibus committatur.386.b.C
Vis prohibetur.124.b.B
Vi bonorum raptorum actio. Vide actio vi bonorum raptorum.
de Vi expulſiua quæ remedia competant.332.a.C
Vitium an differat à morbo.205.a.C
Vitium deceſſoris quatenus tranſeat ad ſucceſſorem. 306.a.C
Vitricus priuigno donare poteſt.369.b.B
Vltroneè.46.b.C
Vniuerſitas an poſſit hereditatem capere.236.a.D
Vniuerſitati an relinqui poſſit.268.b.C.D.vt reipublicæ.269.b.B
Vniuerſitatum ſpecies.4.a.C
Vno contextu.231.a.D
Vocare in ius. Vide in ius vocare.
de Vocato in ius ad alium iudicem non vocando.297.b.D
Voluntatis ſimulatæ & coactæ diſcrimen.234.a.A
de voluntate defuncti ſeruanda.109.a.B
an Vſucapiat, qui à non domino emit.155.a.D
an Vſucapi poſſit res alienari prohibita, ſeu quæ heredibus ſeruari debet.301.b.B.res furtiua.211.b.A.partus ancillæ furtiuæ ibid.pignus vel hypotheca ſurrepta.300.b.B.res à pupillo ſine tutore vendita.301.b.D
ſi Vſucapiens rem pignori dederit.342.a.A
Vſucapio quid ſit.300.a.B.& cur introducta.D
Vſucapio eſt alluuioni ſimilis.300.a.C
Vſucapio non eſt ſine poſſeſſione.304.a.A. vel ſine titulo.103.b.C
Vſucapio litis conteſtatione non interrumpitur.104.b.B
an Vſucapio procedat domino ſciente, vel ignorante, vel contradicente.302.a.B
Vſucapio pro donato.303.a.A.pro dote.C.pro herede.303.b.A.pro tranſactione an procedat in re tradita.302.b.C
Vſucapionis duplex diuiſio. 300. b. A. & effectus. 302. a.D
aduerſus Vſucapionem reſtitutio.79.a.C
in Vſucapione quæ requirantur.300.a.C
de Vſucapione fundi, de quo factum inſtrumentum falſi arguitur.391.b.D
Vſura nautica pecuniæ traiectitiæ.143.b.D
Vſuræ an debeantur à fideiuſſore.357.a.A
Vſuræ an debeantur poſt litem conteſtatam.89.a.C
Vſuræ debentur ex ſtipulatione, non ex pacto. 118 b. A. ne vltra modum.C
Vſuræ an condicantur.120.b.D
Vſuræ ex mora.162.b.B
Vſuræ pretij.154.a.B
Vſuræ rei iudicatæ, ex quo tempore currant, & quæ, & cui obligationi accedant.318.b.C.& cuius ſumma.D
Vſuræ vſurarum prohibita.318.b.D
Vſurarum curſus impedit compenſatio.142.a.A
Vſuras an emptor recipiat reſciſſa venditione.151.a.B
Vſuras an procurator debeat.146.a.D. & an ipſi debeantur.b.A
de Vſuris.142.a.B
de Vſuris pupillaribus.201.a.D
Vſurpans ex agro vicini, in quantum damnetur.111.a.A
Vſusfructus rei emphyteuticæ.
de Vſufructu.105.a.A.vxori relicto.176.a.C
Vſufructuarius an poſſit legare proprietatem.254.b.C
Vterini fratres ſunt heredes legitimi.282.b.D
Vulgaris ſubſtitutio. Vide ſubſtitutio vulgaris.
Vxor pro marito an conueniri poſſit.125.a.A
ſi Vxor rem mariti in ſolutum dedit.156.b.C
ſi Vxor pecunia mariti rem emat.154.b.D
Vxor rea non punitur.382.b.D
Vxor damnati quas res retineat.401.b.C.402.a.A
Vxor tutoris vel curatoris an poſſit rem pupilli vel adoleſcentis emere.148.a.D
ſi Vxoris nomine maritus emat.154.a.D
ſi Vxoris rem maritus vendat.156.b.B
Vxores militum & abſentium an reſtituantur.82.b.D

X

X*Enodochi.12.a.D*

Z

de Z*enonis conſtitutione ad Adamantium.336.b.D*
de Zeuxippi thermis.337.b.B

INDICVM FINIS.

IN ANALYSIM CODICIS A CLARISSIMO VIRO, IVLIO PACIO EDITAM.

Samuël Benedictus D. M.

HActenus exanimis Codex fuit iſte, vel illi
Dat propriis animam quilibet arbitriis.
Alligat huic animam, ſed Pacius arte reſoluens,
Hincq; notis animas cogit abire nothas.

Auctor Lectori.

QVi breuiter Romana cupis cognoſcere, moxque
Conſultus gemino tradere iura foro,
Verſa hac ſcripta manu nocturna, verſa diurna,
Vt promus condus ſit liber iſte tibi.

MONITVM.

CVm Iuſtinianus Imperator, ſeu viri prudentes, qui eius iuſſu Codicem conſcripſerunt, in conſtitutionibus ſub quoque titulo digerendis ordinem temporum ſecuti ſint, quoniam poſteriores (vt ait Modeſtinus) ſunt prioribus potiores: faciliùs tamen iura diſcantur, ac memoria tenaciùs hæreant, ſi methodus rebus ſubiectis conueniens adhibeatur: è re viſum eſt, ſingulorum titulorum leges ad certa capita, & certas quæſtiones referre, ac naturali ordine ſeruato explicare. Sed quò faciliùs quamque conſtitutionem, eiúſque enarrationem in hoc opere lector inueniat: hæc Analyſis diuiſa eſt in paragraphos, quorum numeri ad oram libri notantur: & cuique titulo numerus conſtitutionum eò contentarum, necnon earum, vbi occurrunt, paragraphi præfixi ſunt, adiecta locorum indicatione, quibus in Analyſi citantur, aut explanantur. Quia verò huius Analyſeos paragraphi ſæpe ſunt prolixi, & multos articulos complectuntur, idcirco hi quoque facilioris inuentionis gratiâ notantur. Quod dico, exemplis clarius euadet. Initio primi tituli, qui eſt de ſumma Trinitate & fide Catholica, verſu 2. & tribus ſequentibus ſcriptum eſt, l.1.in princ. 4,j,iv.5,p,ij.14,j.15,v.18,viij.19.21,j,ij.22,6,7.25,iij,vij,viij. *quibus notis ſignificatur, ſententiam principij legis primæ referri in Analyſi §.quarto, membro primo, & membro quarto: necnon §.quinto.in princip. & membro 2: item §.14, memb.1: & §.15, membro 5: & §.18, memb.8. item §.19. & §.21, memb.1. & membro 2: item §.22, memb.6. & 7: denique §.25, memb.4,7,8. Similis eſt aliarum notarum interpretatio. Etenim ne cogerer ſæpiùs repetere legem, Analyſeos paragraphum, & paragraphi membrum ſiue articulum, diuerſis ſymbolis ſum vſus ac literæ quidem maiores, I, II, III, &c. conſtitutiones demonſtrant. numeri verò arithmetici, quos Hebraïco & vulgari vocabulo ſifras appellamus, paragraphos Analyſeos indigitant: minores literæ, j, ij, iij, &c. membra ſiue articulos illorum paragraphorum indicant. Quocirca cùm articuli ſub paragraphis contineantur, vbique ſubieceram paragrapho ſicilicum, membro ſiue articulo punctum. vt in dicto exemplo ſic ſcripſeram aut ſcribi curaueram, punctis & virgulis interiectis, vt ſuprà retuli. ſed Typographus, vt multa alia ad ortographiam & ad interpunctionem pertinentia mutauit, ita in his locis vbique pro ſicilicis puncta excudit: quod quamquam parui momenti eſt, tamen factum nollem. Vale, & noſtris laboribus fruere, aut ſaltem ſtudiis faue.*

IVL. PACII

IVL. PACII A BERIGA I. C. ANALYSIS LIBRI PRIMI CODICIS.

TIT. I. DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE *catholica, & vt nemo de ea contendere audeat.*

Rub.§.1.
L.I.in princ.4.j.iv.5.ſ.j.14 j.15.v.18.viij.19.21.j. ij.22.vj.vij.25.iij.vij. viij.
§.j.12.j.14.iij.11.v.18.vj. 24.ij.28.j.ij.29 iij.
II.in prin.4.j.28.j.ij.29.4.
§ j.4.j.ij.5.iv.6.j.ij.9.j.iij.vj. 12.j.13.v.18.iij.iv.vj. viij.19.21.iij.22.j.24.j.
§.vlt.18.ij.iij.24.iij 28.ij. 29.iv.
III.in prin.12.j.13.j.iv.vj. 18.viij.
§.j.12.j.18.vij.24.j.29.v. 30.j.
§.ij.itē.18.ij.24.iij.29.j.30.ij.
§.iij.itnde.15.iv.18.ij.viij. 22.j.viij.25.ij.29.v.30.ij.
§.pen.30.ij.
§ vlt.18.viij.
IV.12.j.13.v.18 j.21.j.22. j.31.32.33.34.35.36.
V.in pr.18.v.vj.21.j.iij.22. iij.
§ j.4.j.ij.iij.5.p.iv.9.j.iij.iv. vij.viij.11.j.12.j.ij.iij.vj. 14.j.ij.19.
§.vlt.9.iij.12.j.13.j.iv.29.ij. iij.30 ij.iij.iv.
VI.in pr.8.j.11.ij.12.j.13 j. iv.18.j.vj 28.ij.vj.30. ij.iij.
§.j.4.j.ij.iij.5.p.iv.v.6.ij.8. ij.9.ij.iij.iv.vij.viij.11.j. 12.j.ij.iij.iv.vj.13.ij 14. j.ij.19.
§ ij.τῦτων.6.iij.9.iij.12.j. 13.j.29.ij.30.ij.
§.pen.12.j.13.v.29 ij.30.iij.
§.vlt.9.iij.12.j.13.j.29.ij.iij. 30.iv.
VII.in pr.18.vj 22.iij.30. ij.iij.
§.j.4 ij.5.iij.v 9.iij.12.j.22. ij.28.iv.vij.
§.ij.5.iij.v.8.j ij.iij.9.iij.iv.v. viij.12.j.ij.iij.iv.v.vj.13. ij.14.ij.19.21.iij.22.v.
§.iij 22.iv.v.ix.25.v.
§.iv.10.j.12.j.13.j.18.vj. 22.j.x.24.iv.25.x.28.v. 29.ij.30.ij.iij.
§.pen.29.ij.
§.vlt.18.viij.
VIII.in pr 18.vj.
§.j.5.v.9.iij.12.j.13.ij iij. 18 vj.28 iv.30.ij.
§.omnes.8 j.ij.iij.9.iij.iv.v. viij.10.j ij.12.j.ij.iij.iv.v. vj.13.ij.14.ij.18.vi.19 22.ij.iij.v.
§ ſuſcipimus.22.j.
§.pen.22.xj.25.iv.vj.
§.vlt.22.iij.
Papæ epiſtola inter claras. 22.iij.

1 EX definitione Iuriſprudentiæ, quæ dicitur eſſe diuinarum & humanarum rerum notitia, D.de iuſt. & iu l.iuſtitia. 10. §.vlt. & Inſt. eod.§.1. ſatis cōſtat duas eſſe præcipuas iuris partes: quarum prior eſt de rebus diuinis, poſterior de rebus humanis. Rectè igitur Iuſtinianus iura de rebus diuinis, quæ Theodoſius in vltimū locum reiecerat, initio ſui Codicis proponit, à Deo, & à Fide, qua Deus colitur, initio ſumpto. Cùm autem in Deo ſit eſſentiæ vnitas, & perſonarum trinitas, inſcriptionem huius primi tituli maluit accipere à perſonis: quia licet omnes Dei cultum profiteantur, nemo tamen verum Deum cognoſcit, qui Trinitatem perſonarum in eo non adgnoſcit.

2 ¶ Hic titulus diuiditur in tres partes. ¶ Prima pars
3 de ſumma Trinitate, quinque capitibus conſtat. ¶ Pri-
4 mum caput eſt de vnitate Dei: vbi dicitur I. Vna Deitas, l.1.in princ.l.5.§.1.l.6.§.1.& vnus Deus, l.2.in princ. & vnum numen, d.l.2.§.1.vbi pro, *vno nomine*, puto legendum *vno numine*. II. Vna & indiuiſa ſubſtantia, ſiue eſſentia, Græcè ὑπόστασις μία οὐσία, d.l.2.§.1.d.l.5.§.1.d.l.6.§.1.l.pen.§.1.III. Vna poteſtas, d.l.5.§.1.d.l.6.§.1.IV.
Par maieſtas, d.l.1.in princ. ¶ Secundum caput eſt de 5
Trinitate, ad quam referuntur hypoſtaſes, ſeu perſonæ diuinæ, pater, & filius, & Spiritus ſanctus, d.l.1.in pr.d.l.5.§.1.d.l.6.§.1. Ei verò plura attribuuntur: dicitur enim I.Summa, vt in rubr.II. Pia, d.l.1.in princ. quia piè creditur. III. Sancta, l.pen.§.1.& 2.IV. Incorrupta, d.l.2.§.1. Quod verbum duobus modis exponi poteſt: aut enim vocatur incorrupta reſpectu piè credentium, qui hac ratione diſtinguuntur ab infidelibus & hæreticis ſummam Trinitatem, quantum in ipſis eſt, ſua perfidia corrumpentibus & iugulantibus; vnde in eod.§.dicitur, *negando non violat*: aut appellatur incorrupta, id eſt, æterna, incorruptibilis, immutabilis: quia nullam recipit nouationem, nec recipit adiectionem quartæ perſonæ: ideóque manſit Trinitas etiam pōſt incarnatum verbum, d.l.5.§.1.d.l.6.§.1. V. Conſubſtantialis, d.l.6.§.1. d.l.pen.§.1.& 2, & l. vlt.§.1, quia eadem eſt om-
nium diuinarum perſonarum ſubſtantia. ¶ Ter- 6
tium caput eſt de Deo patre, qui dicitur I. Summus rerum parens, d.l.2.§.1. II. Omnipotens, ibid. vel pater omnipotens, dict.l.6.§.1.III. Deus pater, dict.leg.6.§.2.
¶ Quartum caput eſt de Deo filio, qui conſideratur ſex 7
modis. ¶ In prima conſideratione, quâ eſt Deus, dici- 8
tur I. Verus Deus, d.l.6.in pr. ſeu verè & propriè Deus, d.l.pen.§.2.d.l.vlt.§.omnes. II. In diuinitate ſeu deitate perfectus, d.l.6.§.1.d.l.pen.§.2.d.l.vlt.§.omnes. III. Deitate impaſſibilis, d.l.pen.§.2.d.l.vlt.§.omnes.
¶ In ſecunda conſideratione, quatenus refertur ad 9
patrem, dicitur I. Deus de Deo, d.l.2.§.1.d.l.5.§.1. II. Verus Deus ex vero Deo, d.l.6.§.1. III.Filius Dei, d.l.2.§.1.d.l.5.§.vlt.d.l.6.§.1.2.& vlt.d.l.pen.§.1. Vnigenitus, d.l.5.§.1.d.l.6.§.1.& §.vlt.d.l.pen.§.1.& 2.d.l.vlt.§.1.& 2. IV. Ante ſæcula & ſine tempore ex patre genitus, d.l.5.§.1.d.l.6.§.1.d.l.pen.§.2.d.l.vlt.§.omnes. V. Verbum Dei, d.l.pen.§.2.d.l.vlt.§.omnes. VI. Lumen de lumine. d.l.2.§.1. VII. Coæternus patri, d.l.5.§.1.d.l.6.§.1. VIII. Conſubſtantialis patri ſecundum deitatem, d.l.
5.§.1.d.l.6.§.1.d.l.pen.§.2.d.l.vlt.§.omnes. ¶ In tertia 10
conſideratione, quatenus refertur ad Trinitatem dicitur I. Vnus ex Trinitate per propriam relationem, d.l.pen.§.4.d.l.vlt.§.omnes. II. Coadorandus, & conglorifican-
dus patri & Spiritui ſancto, d.l.vlt.§.omnes. ¶ In quarta 11
conſideratione, quatenus refertur ad creaturas, dicitur I. Is ex quo omnia, & per quem omnia, d.l.5.§.1.d.l.6.§.1. II. Dominus omnium, Græcè τῶν ὅλων. d.l.6. in
princ. ¶ In quinta conſideratione, quatenus incarna- 12
tus, & homo factus eſt, dicitur I. Ieſus Chriſtus, d.l.2.§.1.l.3 in princ.d.l.5.§.1 & 2.d.l.6.in princ.cū quatuor paragraphis ſequentibus, d.l.pen.§.1.2.4.d.l.vlt.§.1.& §.omnes.vnde vocantur Chriſtiani, d.l.1.§.1.d.l.3.§.1. & vocatur fides Chriſtiana, l.4.II. Vnus Dominus, qui

vnione hypoſtatica ſimul eſt Deus & Homo; adeo vt
eiuſdem perſonæ ſint miracula & paſſiones, d. l 5. §. 1.
d. l. 6. §. 1. d. l. pen. §. 2. d. l. vlt. §. omnes. III Conſubſtan-
tialis, ſiue coëſſentialis patri ſecundum deitatem, no-
bis ſecundum humanitatem, dictis iurib. IV. Perfectus
in deitate, & in humanitate, d. l. 6. § 1. d. l. pen. §. 2. d. l.
vlt. §. omnes, V. Paſſibilis carne, impaſſibilis deitate.
d. l. pen. §. 2. d. l. vlt. §. omnes. VI. Vltimis temporibus
deſcendit de cœlis, & incarnatus ex Spiritu ſancto, ac
ſancta glorioſa ſemper virgine Maria, homo factus eſt,
paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, ſepultus,
tertia die reſurrexit, d. l. 5 §. 1. d. l. 6. §. 1. d. l. pen. §. 2. d. l.
vlt. §. omnes.

13 ¶ In ſexta conſideratione, quatenus ad nos refertur,
dicitur I. Deus noſter, d. l. 3. in pr. d. l. 5. §. vlt. d. l. 6. §. 2.
& §. vlt. d. l. pen. §. 4. & verus Deus noſter, d. l. 6. in prin.
II. Dominus noſter, d. l. 6. §. 1. d. l. pen. §. 2. d. l. vlt. §. 1. &
2. & vnus Dominus noſter, d. l. 5. §. vlt. III. Deus & do-
minus noſter, d. l. vlt. §. 1. IV. Saluator, Græcè σωτὴρ, d.
l. 6. in prin. & ſaluator noſter, d. l. 3. in princ. V. Domi-
nus & ſaluator noſter, d. l. 6. §. pen. VI. Eius benignitas
conciliatur, ſi princeps ei placere ſtudeat, & ſubditos
ad eam rem inſtituat, d. l. 3. in princ.

14 ¶ Quintum caput eſt de Spiritu ſancto, qui conſi-
deratur tribus modis. I. Quatenus eſt vna Trinitatis
perſona, d. l. 1. in princ. d. l. 5. §. 1. d. l. 6. §. 1. II. Quatenus
ex eo incarnatus eſt Chriſtus, d. l. 5. §. 1. d. l. 6. §. 1. d. l. pen.
§. 2. d. l. vlt. §. omnes. III. Quatenus virtutem ſuam &
efficaciam in nos effudit: hoc enim eſt, quod dicitur in
d. l. 2. §. 1. Nos Spiritum ſanctum ex ſummo rerum pa-
rente & ſperare & accipere. Quem locum Accurſius
perperam notauit quaſi confirmantem errorem Græ-
corum de proceſſione Spiritus ſancti à ſolo patre. Ete-
nim non ſolùm veteres patres, & antiqua concilia
ita loquuntur, ſed etiam ipſe Chriſtus Ioh. 15. verſ. 26.
Præterea hic contextus non loquitur de Spiritu ſan-
cto, quatenus eſt vna ex perſonis Trinitatis, nec reſpi-
cit ad eius eſſentiam, ſed ad eius virtutem & efficaciam
in nobis, vt perſpicuum eſt ex illis verbis, *& ſperamus
& accipimus*. quapropter hic locus nec fauet Græco-
rũ ſententiæ, nec eam euertit. Porrò cùm dicimus nos
accipere Spiritum ſanctum à patre, non excludimus
filium: immo accipimus & à patre & à filio, & ab ipſo
Spiritu ſancto: in his enim operibus, quæ extra Deum
ſpectantur, communis & indiuiſa eſt actio, quippe cùm
ad totam Trinitatem indiuiſè pertineat, vt in creatio-
ne mundi; credimus enim in Deum patrem omnipo-
tentem, creatorem cœli & terræ: nec propterea nega-
mus etiam filium & Spiritum ſanctum eſſe creationis
auctorem. Quamquàm fatendum eſt, ſolùm filium eſſe
incarnatum, non etiam patrem aut Spiritum ſanctum:
quia incarnatio eſt perſonæ filij propria. Rectè igitur
inquiunt Canoniſtæ in c. 1. extr. h. t. Spiritum ſanctum,
cùm procedat à Patre, procedere etiam à filio, quia fi-
15 lius eſt à patre inſeparabilis. ¶ Secunda tituli pars eſt
de Fide catholica. Fidei vocabulum multis modis ac-
cipitur. I. Pro conſtantia & veritate dictorum & fa-
ctorum, cùm id fit, quod dictum eſt, vt M. Tullius defi-
nit lib. 1. offic. ſic accipitur D. de pact. l. 1. in prin. & Inſt.
procœ. §. cumque. & xxij. q. 4. c. innocens. 23. & ad Rom.
3. ver. 3. In hac ſignificatione dicitur quis promittere
fidem, xxiij. q. 1. c. noli. 3. id eſt, promittere ſe facturum
quod dicit. In eadem ſignificatione dicitur fidelis, qui
præſtat promiſſa, nec vnquam fallit: vt Deus dicitur fi-
delis, cuſtodiens pactum & miſericordiam, Deut. 7. ver.
9. II. Pro fiducia, qua quis alteri fidit, eique credit, inf.
plus vale. quod agit. l. vlt. In hac ſignificatione dicitur
aliquis habere fidem alteri, D. de contr. empt. l. quod
vẽdidi. 19. vel eius fidem ſequi, Inſt. de rer. diuiſ. §. ven-
ditæ. III. Pro aſſenſu, quo ea recipimus, quæ verbo
Dei continentur, extr. de baptiſ. c. 4. & xxiv. q. 1. c. hæc
eſt fides. 23. in qua ſignificatione ab Apoſtolo ad Hebr.
cap. 11. ver. 1. definitur, Rerum, quæ ſperantur, hypoſta-
ſis, & earum, quæ non videntur, elenchus. Quia verò
hæc eſt præcipua pars religionis, hinc oritur IV. Fidei
ſignificatio, vt per ſynecdochen accipiatur pars pro to-
to, fides ſcilicet pro religione, diſt. 45. c. de Iudæis. 5. &
1. ad Timoth. c. 3. ver. 9. & 2. ad Timoth. c. 2. ver. 18. & c.
3. ver. 8. In hac ſignificatione dicitur eſſe vna fides, ad
Epheſ. 4. ver. 5. id eſt, vna religio, vnus verus Dei cultus;
&, quod non eſt ex fide, peccatum eſſe, ad Rom. 14. ver.
vlt. & infr. de reſtit. ſpolia. c. litteras verſ. porrò & de
præſcr. c. vlt. & xxviij. q. 1. in pr. V. Fides ſumitur pro
promiſſione, xxvij. q. 2. c. coniuges. 6. & c. coniux. 9. &
1. ad Timoth. 5. ver. 12. & apud Virg. 8. Æneid. illo loco,
Accipe dáque fidem. VI. Pro probatione, vt in rubr. de
probat. & infr. de edend. l. 5. & D. de probat. l. cùm de
ætate. 13. Ex his ſignificationib. in præſentia debent ac-
cipi tertia & quarta: hîc enim agitur de Fide catholica,
id eſt, de vera chriſtiana religione, quã eccleſia catho-
lica amplectitur, & probat, & de potiſſima eius parte,
quæ eſt Fides. Vnde ſicut dicitur fides catholica, ita
etiam religio catholica, l. 2. §. 1. & ſimpliciter religio, l.
1. in pr. & alibi. Item quemadmodum dicitur fides or-
thodoxa, l. 3. §. 3. ita etiam religio orthodoxa, infr. tit.
prox. l. priuilegia. 12. Item ſicut dicitur religio chri-
ſtiana, ita etiam fides chriſtiana, l. 4. Interdum fides &
religio coniunguntur, d. l. 2. §. 1. & infr. tit. prox. l. iube-
mus. 14. in pr. ¶ Hæc ſecunda pars diuiditur in tria ca- 16
pita. ¶ Primi capitis, quod eſt de Fide de tria ſunt ſeg- 17
menta. ¶ In primo ſegmento proponuntur varia fidei 18
attributa: dicitur enim I. Fides chriſtiana, d. l. 4. vel
Chriſtianorum, d. l. 6. in pr. II. Fides orthodoxa, d. l. 3. §.
3. ex qua orthodoxi appellantur, l. 2. §. vlt. d. l. 3. §. 2.
III. Fides Nicæna: quia in concilio Nicæno probata
eſt, d. l. 2. §. 1. & 2. IV. Fides intemerata, d. l. 2. §. 1. V. Fi-
des recta & irreprehenſibilis, d. l. 5. in pr. VI. Catholi-
ca religio, d. l. 2. §. 1. Hinc dicitur catholica eccleſia,
quæ & Dei eccleſia, & ſancta, & apoſtolica vocatur,
d. l. 5. in pr. d. l. 6. in pr. d. l. pen. in princ. & §. 4. & d. l. vlt. in
princ. & §. 1. & 2. Hinc etiam Chriſtiani Catholici ap-
pellantur, d. l. 1. §. 1. VII. Chriſtianorum cultus, d. l. 3. §.
2. VIII. Ab omnibus amplectenda & probanda, d. l. 1.
in princ. d. l. 2. §. 1. & quæ ſola doceri debet, d. l. 3. §. 3.
ideóque ſubditis proponitur à principe, d. l. 3. in princ.
d. l. pe. §. vlt. & à magiſtratibus, d. l. 3. §. vlt. ¶ In ſecundo 19
ſegmento explicatur huius fidei ſubſtantia, id eſt, quid
credere oporteat. Id autem credere oportet, quod de
ſumma Trinitate dictum fuit in prima parte huius ti-
tuli, d. l. 1. in princ. d. l. 2. §. 1. d. l. 5. §. 1. d. l. 6. §. 1. d. l. pẽ. §. 2.
d. l. vlt. §. omnes. ¶ In tertio ſegmento declaratur, à 20
quibus hæc fides Catholica ſecundum Deum tradita
& probata ſit. ¶ Tradita eſt. I. Ab Apoſtolis, d. l. 1. in 21
prin. d. l. 4. d. l. 5. in pr. Præſertim à Petro Romanis, d. l 1.
in princ. II. Ab Euangeliſtis, d. l. 1. in princ. III. A pa-
tribus, d. l. pe §. 2. ſeu maiorib. d. l. 2. §. 1. qui poſt Apoſto-
los in Eccleſia verſati ſunt, d. l. 5. in prin. ¶ Probatur I. 22
Quatuor conciliis, Nicæno, Epheſino, Chalcedonen-
ſi, Conſtantinopolitano, d. l. 2 §. 1. d. l. 3. §. 3 d l. 4. d l. pen.
§. 4. d. l. vlt. §. ſuſcipimus. II. Omnibus ſacerdotibus, d.
l. pe. §. 1. d. l. vlt §. omnes. III. Papæ, & Eccleſiæ Roma-
næ, d. l. 5. in prin d. l. pe. in pr. d. l. vlt § omnes & §. vlt. &
epiſt. inter claras. IV Variis epiſcopis Conſtantino-
poli exiſtentibus, d. l. pen. §. 3. V. Archimandritis mo-
naſteriorum, d. l. pen. § 2. & 3. d. l. vlt. §. omnes. VI. Da-
maſo Pontifici, d. l. 1. in princ. VII. Petro Alexandriæ
Epiſcopo, d. l. 1. in prin. VIII. Cyrillo Alexandriæ Epi-
ſcopo, d. l. 3. §. 3. IX. Epiphanio Epiſcopo Conſtanti-
nopolitano, d. l pen. §. 3. X. Proclo in epiſtola ad Arme-
nios, d. l. pen. §. 4. XI. Hypario & Demetrio, l. vlt §. pen.

¶ Secundum

Digitized by Google

23 ¶Secundum caput de his, qui dictam chriſtianam & catholicam fidem amplectuntur, diuiditur in duo ſeg-
24 menta. ¶In priori ſegmento proponuntur generalia quædã epitheta ſiue attributa: vocantur enim I. Chriſtiani, d. l. 3. §. 1. II. Chriſtiani catholici, d. l. 1. §. 1. III. Orthodoxi, d. l 2. in fi. d. l. 3. §. 2. IV. Fideles ſanctæ
25 catholicæ & apoſtolicæ eccleſiæ, d. l. penul. § 4 ¶In poſteriori ſegmento nominantur aliquot fideles, quos ordine literario teferam Hi igitur ſunt, I. Athanaſius, infr. de hæretic. l. 7 in princ II. Cyrillus, d. l. 3. § 3. III. Damaſus, d. l. 1. in princ. IV. Demetrius, d. l. vlt. §. pen. V. Epiphanius, d. l pe. §. 3 VI. Hypatius, d. l. vlt. §. pen. VII. Petrus Apoſtolus, d. l 1 in princ. VIII. Petrus Alexandriæ epiſcopus, ibid. IX Procerius, infr. de hæreticis. l quicumque. 8 §. idcirco. X. Proclus d. l pen. § 4. XI. Theophilus, inf. de hæretic. d. l 7. in princ.
26 ¶Tertio capite de his, qui fidem Catholicam non amplectuntur, corúmque ſcriptis, agitur generaliter, &
27 ſpecialiter. ¶ Generaliter duo traduntur: videlicet at-
28 tributa, & punitio. ¶Quod attinet ad attributa, vocantur. I. Veſani ac dementes, d. l. 1. § 1. d. l 2 in prin. II Hæretici, d. l. 1. §. 1. d. l. 2. in pr. & §. vlt & paſſim. III. Impij hæretici, d. l. 6. in princ IV. Infideles, d. l. pen. §. 1 d. l vlt §. 1. V. Veritatis inimici, d l pe. §. 4. VI. Eccleſiæ hoſtes, d l. 6. in princ. VII. Alieni ab Eccleſia, d l.
29 pen. § 1. ¶Quod ad eos puniendos ſpectat, I. Accuſari poſſunt à quolibet orthodoxo ſine ipſius accuſantis metu & damno, d. l 3. §. 2. vbi hoc quidem ſpecialiter dicitur de Neſtorianis: ſed puto eſſe producendum ad omnes alios hæreticos. Et quod ait lex *ſine metu*, debet intelligi de metu calumniæ: quia etſi non potuerit accuſator crimen probare, nõ tamen punietur tanquam calumniator, videlicet niſi ſit euidens & manifeſta calumnia, arg l. is cuius. 14. §. vlt. D. ad leg. Iul. de adulter. adhib. l. auxilium. 37. §. 1. D. de minorib. Rurſus quod ait lex *ſine damno*, ſignificat, ſine impenſa: quia iudicium peragetur ſine impenſa accuſatoris Damnum igitur accipitur hoc loco pro impenſa, vt infr. de adminiſ. tut. l ſancimus. 25. & permultis alijs locis. II. Excommunicantur, d. l. 5. §. vlt. d. l. 6. §. 2. 3. 4 d. l. pen §. 4 & §. pen. III. Competenti animaduerſione puniuntur, d. l. 5. in fi. nempe notantur infamia, puniuntur à Deo, & arbitrio principis, d l 1. § 1. IV. Summouentur ab Eccleſia, nec poſſunt congregari: &, ſi congregentur, eijciuntur ex vrbe, in qua congregati ſunt: Eccleſiæ verò catholicæ orthodoxis redduntur, d. l. 2. in princ. & §. vlt. V. Eorum ſcripta damnantur, d l 3. §. 1. & §. 3.
30 ¶ Specialiter damnantur I. Scripta Porphyrij contra religionẽ Chriſtianam, d. l 3. §. 1. II Neſtorius, & eius ſcripta, & ſectatores, d. l. 3 § 2. & 3. d. l. 5 § vlt. d l. 6. in pr. & §. 2. d. l. pe in pr. & § 4. d. l. vlt §. 1. inter quos eſt Irenæus Tyri pſeudoepiſcopus, d. l. 3. § pen. III Eutyches, & Eutychiani, d. l. 5 § vlt. d. l 6. in prin. & § pe. d. l. pẽ. in pr. & §. 4 & infr. de hæretic. l. 7 in princ. l. 8 §. vlt. & de apoſta. l. vlt. IV. Apollinaris & Apollinariſtæ, d. l. 5 §. vlt. d. l. 6 §. vlt. & infr. de hæretic. d l. 7. in pr. &
31 de apoſta d l. vlt. ¶Tertia tituli parte cauetur, ne quis de fide catholica publicè contendere audeat, l. 4. qua
32 deciduntur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quinam prohibeantur diſputare de fide? Reſpondetur, omnes prohiberi, ſiue ſint apocriſiarij, qui negotia monaſterij procurant, infr. de epiſc. & cleric. l. 29. ſiue clerici, ſiue militares, ſiue alius cuiuſcunque conditionis, d. l. 4 vbi militarium appellatione non ſolùm ſignificantur, qui ſunt ſub magiſtro militum, & armatã militiam exercent: ſed etiam qui ſub magiſtro officiorum in aliqua ſchola militant: item fœderati, qui vocantur optiones, infr. de loca. l. vlt.
33 ¶ Secundò quæritur, quo loco, & coram quibus diſputatio de iure ſit prohibita: Reſpondetur, non omnem diſputationem prohiberi, ſed eam tantùm, quæ publicè fit turbis coactis, & audientibus, d. l. 4. & infra de epiſc. & cler. d. l. 29. ¶. Tertiò quæritur, quando 34
hæc prohibitio obtineat? Reſpondetur, obtinere in omne futurum tempus poſt d. l. 4. latam, quia leges futuris negotiis formam dare ſolent, infr. de legib. l. 7.
¶ Quartò quæritur, cur hæc diſputatio prohibea- 35
tur? Rationes tres afferuntur in d. l. 4. I. Quia per eam datur occaſio tumultus, & perfidiæ. Tumultus eſt contra principem: perfidia eſt contra Deum, quoniam opponitur fidei, & accipitur pro infidelitate. II. Quia ſic diſputãtes de religionis capitibus iuſſu principũ definitis, ac ſecũdũ apoſtolicas traditiones deciſis à ſanctis cõcilijs, iniuriam his cõcilijs faciunt, quaſi nõ rectè definierint, & controuerſias de religione ſuſtulerint. III. Quia ſic diſputantes, non ſolum contra fidem veniunt, ſed etiam Iudæis, & paganis per huiuſmodi certamina profanant veneranda religionis myſteria Pagani hoc loco non opponuntur militibus, vt infra de inoffic. teſtam. l. vlt. & infr de loca. l. vlt & pluribus alijs locis, ſed Chriſtianis, vt & infr. tit. 10. & 11. Sunt enim pagani, ijdem qui gentiles ſiue ethnici, C. Th de heretic. l. ne Donatiſtæ. 40. & de pagan. l qui profano. 21. ſiue Græci, infr. cod. l pen & vlt. nimirum qui nefarios ſacrificiorum ritus, & funeſtæ ſuperſtitionis errores exercent, Nou. Th. de Iudæis. ¶ Quintò quæri- 39
tur, quæ ſit pœna diſputantium de religione contra dictam prohibitionem. Hîc, vt & in alijs iuris Romani partibus, habetur ratio perſonarum; nam clericus deponitur; militia præditus priuatur cingulo, id eſt, dignitate: cæteri liberi homines ex vrbe pelluntur, id eſt, relegantur, & pro rigore iudiciario etiam alijs cõpetentibus pœnis ſubijciuntur: ſerui autem ſeueriſſimis animaduerſionibus plectuntur. Sed ſpecialiter has pœnas liberorum hominum, vel ſeruorum, imperator in dicta lege 4. non declarat, indicans eas arbitrio iudicis committi. D. de iur. delib. l. & vlt ſunt enim pœnæ extraordinariæ: quales hodie ſunt omnes pœnæ in Gallia.

Tit. II. De ſacroſanctis Eccleſijs, & de rebus & priuilegijs earum.

Rub. 3. iij. 6. j. 7. iij.
I. 3. iij. 4. 6. ij. 7. ij. iv. vj. 14. j. 32.
II. 11.
III. 12. j.
IV. 7. iij. 41. iij.
V. 36. j. 38.
VI. 9. j 41. ij.
VII. 7. vj. 37. j.
VIII. 7 iij. 42.
IX 41. iij.
X. 37. ij.
XI. 7. iij. 37. iij.
XII. in pr. 7. iij. viij. 28.
§. j. 9. j.
§. vlt. 14. ij.
XIII. 4. 14. j. 32.
XIV. 17. in princ. 1. 7. iij. vj. vij. viij. 14. j. 15. j. 32.
§. j. 20 j.
§. œconomus. 20. ij.
§. his tabellionib. 20. iij.
§. pe. 20. iv.
§. vlt. 15. j.
XV. 4. 15. ij. 31.
XVI. 39.
princ 4. 7 j. vj. 9. ij. 41. ij.
§. j 7. ij. iij.
XVII. 21.
princ. 41. j.
§. j 4.
§. ij. 15. j.
§. iij. § pe. § vlt. — *Non explicantur: quia tota conſtitutio, excepto eius pr. abrogatur à Iuſtiniano Nou 7. in princ.*
XVIII. 8. 14. ij.
XIX. 4. 7. j 14. j.
XX 7. v. 14. iij.
XXI. 22.
XXII. 4. 7. vj. 36. ij.
XXIII. in pr. 4. 7. iij. 14. j 32.
§. j. 32. 34.
§. vlt. 32.
XXIV. in pr. 41. ij.
§. j. 23. j.
§. ij. 8. 23. ij. 24.
§. pen. 23. iij.
§. vlt. 23. iv.

XXV in pr.24.
§.j.24.
§.ij.24.
§.iij.24.
§.iv.24.
§.v.24.
§.vj.15.j.
§.pr.24.
§.vlt.15.j.24.
XXVI.33.
In pr.7.ij.8.14.j.33.
§.j.7.ij.33.
§.vlt.33.

1 TRactatui de ſumma Trinitate & Fide ca-
tholica cohæret tractatus de Eccleſia, in
qua religio vera exercetur, & ſūma Tri-
nitas piè colitur; vnde Eccleſia dicitur
eſſe religionis & fidei mater perpetua,
2 l.iubemus nulli. 14. verſ. ea enim. ¶ Huius tituli partes
3 ſunt tres. ¶ Prima pars eſt de ſacroſanctis Eccleſiis.
Verbum *Eccleſia* multis modis accipitur. I. Pro fide-
lium hominum à Deo electorum multitudine, quæ
nullis temporum aut locorum ſpatiis circumſcribitur,
ideóque ſub adſpectum non cadit. atque hæc iure op-
timo vocatur Catholica, id eſt, vniuerſalis, vt in fidei
Symbolo. II. Pro cœtu eorum, qui externa profeſſio-
ne verum Deum adorant, & chriſtianam religionem
colunt, etiamſi multi ſint hypocritæ: huiuſmodi verò
Eccleſiæ particulares multæ cernuntur. III. Pro cleri-
corum diuinis obſequiis mancipatorum collegio, vt
in hac rubr. & paſſim in legib. huius tituli. Hæc appel-
latur Catholicorum collectio, de conſecrat. diſt. 1. c.
Eccleſia. 6. In his duab. ſignificationibus, ſecunda &
tertia, dici poſſe eccleſiam catholicam conſtat ex l. 1.
vel quia eſt membrum eccleſiæ catholicæ, vel potiùs
quia catholicam religionem colit: quemadmodum &
ſinguli homines appellantur catholici, qui eandem re-
ligionem amplectuntur. inf. tit. prox. l. 1. §. 1. & ita dici-
tur catholicorum collectio, d. c. Eccleſia. IV. Pro tem-
plo, vt inf. tit. prox. l. conuenticula. 15. l. 46. in princ. &
de conſecrat. diſt. 1. c. nemo. 7. c. Eccleſias 11. c. Eccle-
ſiæ. 16 c. Eccleſiis. 18. c. de fabrica. 22. cum ſim. in hac
enim ſignificatione vocatur etiam templum, vt inf. tit.
prox. l. quiſquis. 27. l. ſi quemquam. 31. Et baſilica, Nou.
131. c. 7. & diſt 1. c. omnes. c. baſilicas. 4. & c. ſi quis ba-
ſilicam, 8. Ex his quatuor ſignificationibus, tertia hoc
loco accipienda eſt, vt Eccleſia ſignificet cœtum ſeu
4 collegium clericorum. ¶ Hæc igitur Eccleſia eſt ſpe-
cies quædam vniuerſitatis. Nam vniuerſitatum aliæ
ſunt ciuiles, vt publicanorum, nauiculariorum, &c. D.
quod cuiuſq. vniuerſ. nom. l. 1. aliæ militares, vt legio,
vexillatio, inf. de hered. decur. l. 2. aliæ religioſæ, vt ec-
cleſia. l. 1. & paſſim, h. tit. l. 1. & de cōſecr. d. 1. c. eccleſia.
monaſterium, orphanotrophium, & alij pij conuentus,
de quib. ex profeſſo agetur tit. ſeq. Hic autem obiter
attinguntur, quatenus nonnulla eccleſiis tributa, ad eos
producūtur: vt inf. l. generali, 13. l. ſiquis donauerit. 15.
l. decernimus. 16. in princ. l. priuilegia 17. §. 1. l. illud 19.
5 l ſancimus res. 21. l. vt inter. 23 in pr. ¶ Porrò generali-
ter de eccleſiis duo tradūtur, id eſt, eorū appellationes
& iura. Appellationes autem partim reſpiciunt ſubie-
ctum, hoc eſt, ipſam eccleſiam: partim attributum, id
6 eſt, epitheta, quibus eccleſia exornatur. ¶ Quod ad
ſubiectum attinet, dicitur I. Eccleſia, vt in rubr. & toto
tit. paſſim. II. Concilium, l. 1. III. Collectio catholico-
7 rum, d. c. Eccleſia. ¶ Attributa verò hæc ſunt. I. dicitur
ſancta, d. l. decernimus. 16. in princ. d. l. illud. 19. II. San-
ctiſſima. d. l. 1. d. l. decernimus. §. 1. & l. vlt. in pr. & §. 1.
III. Sacroſancta, vt in rubr. & l. 4. l. ſacroſancta. 8. l.
neminem. 11 l. priuilegia quæ. 12. in princ. l. iubemus
nulli. 14. in princ. d. l. decernimus. 16. §. 1. l. vt inter. 23.
in princ. IV. Catholica, d. l. 1. V. Pia, l. neque. 20. VI. Ve-
nerabilis, d. l. 1. l. 7 d. l. iubemus nulli. in princ. d. l. decer-
nimus. in prin. d. l ſancimus res. 22. VII. Religioſa, d. l. iu-
bemus nulli, in princ. VIII. Orthodoxa ibid. vel ortho-
doxæ religionis, d. l. priuilegia quæ, in princ. Hæ ſunt
appellationes generales, omnibus veris eccleſiis com-
petentes. ¶ Specialiter autem quædam vocantur ma- 8
gnæ Eccleſiæ, quibus aliæ ſubiiciuntur, vt magna Ec-
cleſia Conſtantinopolitana, l. magna. 18. l. Conſtanti-
nopolitana. 24. §. 2. l. pen. in princ. Hæc dicta ſint de
eccleſiarū appellationibus, & attributis. ¶ Quod verò 9
ad earum iura attinet, duo hic tradūtur. I. Veteres ca-
nones eccleſiaſtici vbique ſeruari iubētur: ita vt, ſi qua
dubitatio ad eos pertinēs, in Illyrici prouinciis occur-
rat, auctoritate magnæ eccleſiæ Cōſtatinop. definiatur,
l. 6. Pragmaticæ autē ſanctiones cōtra dictos canones
impetratæ infirmantur, l. priuilegia quæ. 12. §. 1. Quid
ſit pragmatica ſanctio, explicabitur inf. tit. 23. II. Sta-
tuta ſub Baſiliſco Tyranno, qui imperium occupaue-
rat, abrogantur l. decernimus. 16. in princ. huiuſque
de ſacroſanctis eccleſiis. ¶ Secunda tituli pars de re- 10
b⁹ eccleſiaſticis, diuiditur in tria capita. ¶ Primo capite 11
de templis, ſeu ſacris ædibus ſtatuitur, ne cadauera in
his ſepeliantur, l. 2. vbi malo legere *humandis*, vt eſt in
C. Th. & in quibuſdam manuſcriptis, quàm *humanis*,
vt in aliis libris legitur. Huic conſtitutioni contradicit
ius pontificium. xiij q. 2. c. nullus. 18. ¶ Secundo capite 12
de cruce & reliquiis martyrum tria prohibentur. I. Ne
reliquiæ martyrum emantur, aut vendantur, l. 3. II. Ne
venerabilis crux, aut reliquiæ martyrum inferantur in
loca publicis vſibus deſtinata, ſed tantùm inferantur in
religioſas ædes, idque non ſine conſenſu & auctoritate
epiſcopi, infr. tit prox. l. decernimus. 26. III. Ne ſignum
Saluatoris, id eſt, crux in ſolo, aut ſilice, aut marmore
humi poſitis inſculpatur, aut pingatur, infr. nem. lice.
ſign. Saluat. l. vn. ¶ Tertium caput de reliquis Eccleſiæ 13
reb. tam mobilibus, quàm immobilibus, diuiditur in
tria ſegmenta. ¶ In primo ſegmento de reb. ipſi Eccle- 14
ſiæ acquirendis tria conſtituuntur. I. Acquiri poſſunt
ex quauis vltima voluntate, & quolibet actu inter vi-
uos, l. 1. l. generaliter. 13. l. iubemus nulli. 14. in princ.
l. illud. 19. l. vt inter. 23. in princ. & vlt. in princ. II. De-
bentur Eccleſiis conſtituta ſalaria, & reditus ex publi-
co, l. priuilegia quæ. 12. §. vlt. l. magna. 18. III. Annona
militaris trāsferri ad loca religioſa non poteſt, ne qui-
dem ex ſacra forma, aut iuſſu magiſtratuum, vel archie-
piſcopi, l. nec ex ſacra. 20. ¶ In ſecundo ſegmento de 15
rebus eccleſiaſticis adminiſtrandis duæ quæſtiones de-
ciduntur. I. Quæritur per quos adminiſtrentur? Reſ-
pondetur, res eccleſiæ adminiſtrari per œconomos,
l. iubemus nulli. 14. in princ. & §. vlt. qui & periculum
ſubeunt, l. chartularij. 25. §. 6. & rationem adminiſtra-
tionis ſingulis menſibus, aut ſaltē binis menſib. reddūt
apud arcarios, d. l. chartularij dicūtur. §. vlt. Arcarij dicū-
tur, quib⁹. eorū, quæ in arcā communē inferuntur, reci-
piendorum cura demandata eſt. Alij fuerūt arcarij præ-
fectorū prætorio, de quib. in l. vlt. infr. de ſuſceptor. Res
autem aliorum locorum religioſorum, vt trochij, &
orphanotrophij, per alios adminiſtratores geruntur,
l. priuilegia magnæ. 17. §. 2. quorum multa & varia ſunt
genera, vt xenodochus, & orphanotrophus, &c. inf. tit.
proxim. l. ſancimus ſi quis moriens. 48. §. 3. quæ ſub eo-
dem titulo explicabuntur. II. Quæritur, quomodò res
eccleſiaſticæ ſunt adminiſtrandæ? Reſpondetur, obſer-
uandos eſſe fines ab eo præſcriptos, qui res donauit ec-
cleſiæ, vel alij loco pio, l. ſi quis donauerit. 15. ¶ In ter- 16
tio ſegmento agitur de rebus eccleſiaſticis non alie-
nandis, qua de re eſt ſpecialis titulus libro 3. Decreta-
lium. Hic datur regula, res eccleſiaſticas non poſſe alie-
nari. Pro cuius interpretatione conſideranda ſunt varia
iura, quorum auctores ſunt (ne egrediamur è iure ciui-
li) Leo, Anaſtaſius, & Iuſtinianus: ius enim Pontificiū in
Analyſi dicti tituli Decretalium de rebus eccleſiæ non
alienandis, enarrabitur. ¶ Primo igitur loco occurrit 17
conſtitutio Leonis, quæ eſt l. iubemus nulli. 14. cuius
ſententiam

ſententiam refert Iuſtinianus Nou. 7. in princ. Hæc
conſtitotio continet quinque productiones illius regu-
læ, qua diximus bona eccleſiaſtica non poſſe alienari,
& duas limitationes;& ſanctionem, qua hæc conſtitu-
18 tio confirmatur,& in eam peccantes puniuntur.¶ Pro-
ductiones hæ ſunt. I. Alienari nequeunt, non ſolùm
res immobiles,vt fundi; ſed etiam quæ eas ſequuntur,
vt coloni, & mancipia ruſtica;necnon ea,quæ reb.im-
mobilibus comparantur, vt panes ciuiles, qui annua
largitione diſtribuebantur, non ſolùm palatinis ex
Cõſtantini conſtitutione. inf.de frumen.vrb. Cũſtant.
l.1.& de anno ciuil.l.1.ſed etiam eccleſiis, vt hic locus
oſtendit Et quod ait lex de panibus ciuilibus, non eſt
dubitandum,quin valeat in omnibus annuis reditibus,
quia omnium eſt eadẽ ratio.II.Res eccleſiaſticæ prohi-
bentur alienari quocumque modo vel iure acquiſitæ
fuerint ipſi eccleſiæ, ſiue ex teſtamento, ſiue ex do-
natione, ſiue alio quouis modo. III. Prohibetur om-
nis alienatio,vt venditio ,permutatio, donatio, oppi-
gneratio. IV.Nullo prætextu alienatio ſuſtinetur, ve-
luti ſi in eum,à quo eccleſia beneficiũ aliquod accepit,
res transferantur remunerandi & beneficij reddendi
causâ. V.Alienatio nó confirmatur conſenſu epiſcopi,
19 œconomi, & omniũ clericorum. ¶ Limitationes duæ
ſunt.¶. Conſtitutio Leonis coanguſtatur ad magnam
eccleſiam Conſtantinopolitanam, ſed poſteà ab Ana-
ſtaſio producta eſt ad omnes eccleſias, Nou.7.11.Leo
concedit, vt vſusfructus rei eccleſiaſticæ cedatur, &
conſtituatur alicui ad certum tempus, vel ad fructua-
rij vitam;hac tamen lege, vt eo vſufructu finito eccle-
ſiæ reſtituat, non ſolum quod accepit, ſed & inſuper
tantundem:quod Iuſtinianus d.Nou.7. confirmat. Ex-
20 poſui regulam, productiones, & limitationes. ¶ San-
ctio verò continetur §.1.& ſeqq.I.Namque is,qui rem
eccleſiaſticam contra hanc Leonis conſtitutionem ac-
ceperit, ipſam rem cum fructibus medii tẽporis reſti-
tuere cogetur,ac pretio quoque aut muneribus eo no-
mine datis carebit, quoniam hæc omnia eccleſiæ vin-
dicari Imperator iubet,d.§.1. II.Oeconomus, qui rem
alienauerit,vel alienationi conſenſerit, officio priua-
tur:& ſi quod damnum eccleſia inde paſſa fuerit, non
ſolùm ipſe id reſarcire tenetur, ſed etiam in heredes
hanc obligationem tranſmittit. §.œconomus. III. Ta-
bellio, qui contractum ſcripſerit,in exilium mittitur,
§ his tabellionibus.IV.Qui geſta confecerint,vel apud
ſe fieri paſſi fuerint, dignitate & bonis omnibus pri-
uantur.§ pen.Hæc dicta ſint de lege Leonis.
21 ¶ Secundo loco occurrit conſtitutio Anaſtaſij, id
eſt, l.priuilegia magnæ.17.quam Iuſtinianus abroga-
uit d.Nou.7.in princ.
22 ¶ Sequuntur leges Iuſtiniani:inter quas primo loco
occurrit l.ſancimus nemini.21.quæ prohibet,ſacra va-
ſa,veſtes,& alia donaria vendi, aut pignori,vel hypo-
thecæ obligari,niſi id fiat captiuorum redimendorum
cauſa;&,ſi quid aduerſus hanc prohibitionem factum
ſit, vult, vt is, qui rem accepit, eam ab epiſcopo,vel
œconomo, vel ædituo per actionem in rem (hæc eſt
noua in rem actio hac lege introducta, vt Publiciana
edicto prætoris,)vel condictionem ex lege, vel actio-
nem in factum (quæ duæ actiones ſunt in perſonam)
reſtituere cogatur (nec refert, verum ea res for-
mam mutauerit, an non:) inuicem autem ab epiſco-
po vel œconomo, vel æditui pretium, quod
pro ea re dedit, vel pecuniam, quam ſub eius
rei pignore vel hypotheca credidit, non reci-
piat.
23 ¶Sequitur l. Conſtantinopolitana. 24. quæ prohi-
bet I. In fundis eccleſiaſticis concedi ius colonarium.
§.1. quod in fraudem conſtitutionis Leoninæ excogi-
tatum fuiſſe ipſe Iuſtinianus teſtatur,d.Nou.7. Ius co-
Anal.Cod.
lonarium,Græcè παροικικὸν, ſimile eſt emphyteutico:
vulgò vocatur libellus,& contractus,quo de eo conue-
nit,appellatur libellarius, vt placet Cuiacio,quem vide
ad d.Nou.7.& ad tit.2. lib. 1. Feudor. II. Magiſtratum
Conſtantinopolitanum per ſe,vel per ſuppoſitam per-
ſonam accipere rem immobilem à magna eccleſia, hîc
additur pœna, vt huiuſmodi contractus, ſi fiat,irritus
ſit;& nihilominùs rei æſtimatio tam ab eo,qui rem ac-
cepit,quàm ab œconomo,qui contractui conſenſit, ec-
cleſiæ perſoluatur.Quòd ſi alio modo magiſtratus per-
ſuaſerit, vel coëgerit rem ad ſe transferri,id eſt, ſine
conſenſu œconomi,tam ipſe,quàm is qui rem dedit,vi-
ginti libris auri multatur:& is quoque, qui aliquid ac-
cepit,vt contractum fieri curaret, in duplum id reſti-
tuit.§. 2. III. Rem eccleſiæ immobilem locari vltra
viginti annos, §. pe. IV. Dari in emphyteuſim, niſi
quatuor obſeruentur. Quorum primum eſt, vt detur
homini locupleti,qui emphyteuſi finita poſſit, non ſo-
lùm rem acceptam,ſed & inſuper alterum tantum Ec-
cleſiæ reſtituere, vt dicta Leonis conſtitutione caue-
tur.Alterum eſt, ne emphyteuſis protendatur ac duret
vltra vitam emphyteutæ, & duorum eius heredum.
Tertium eſt,vt propter caſus fortuitos, qui contingere
poſſunt, penſio ab emphyteuta præſtanda non demi-
nuatur vltra ſextam partem. Exempli gratia, ſi fundus
eccleſiaſticus locari ſolebat ſexaginta aureis, non po-
teſt emphyteutæ remitti vltra decem aureos; id eſt,
emphyteuta non poteſt minus debere ſingulis annis,
quàm quinquaginta aureos, canonis ſeu penſionis no-
mine. Quartum eſt, vt,ſi emphyteuta rem deteriorem
faciat, expellatur, & damnum ſarciat eccleſiæ. Hæc
omnia continentur §. vlt. vbi additur ſanctio contra
œconomos:qui,ſi negligẽter verſati fuerint,putà pau-
peri dederint in emphyteuſim,de ſuo ſeruabunt eccle-
ſiam indemnẽ. ¶ Sequitur l.pe.in cuius initio Iuſtinia- 24
nus prohibet chartularios magnæ eccleſiæ Conſtan-
tinopolitanæ rem eius immobilem per cõductionem,
vel per emphyteuſim, vel per alium quemuis modum
ſeu titulum accipere.Quare quod in l.præced.ſtatutum
eſt de magiſtratu Conſtantinopolitano,hîc producitur
ad chartularios. Chartularij dicuntur à tractãdis char-
tis,qui ſcribebant inſtrumenta & contractus ad eccle-
ſiam pertinentes. Hi præeunte libello ſubſcripto à pa-
triarcha & ab œconomo, eliguntur, d. l. pe.§.1.certo
numero definito in §.3. eiuſdem l. (vbi pro εἰς τὸ ὑποί-
κιον,Cuiac.lib.12.obſer. cap.28. putat legendum εἰς τὸ
Αἰγύπτου,vt ſit perfecta enumeratio diœceſium Orien-
tis,infr.vt nemo ad ſuum patrocin.ſuſcip. ruſtic.l.1.)&
ſi vltra numerum illum chartularius fiat,eiicitur:atque
ipſe eccleſiæ quindecim libras; qui verò eum creauit,
viginti perſoluit,d.l.pe.§.5. Item ſi chartularij fraudu-
lenter ſe gerant, aut inutiles ſint,à patriarcha & œco-
nomis eiiciuntur, d. l. pe.§.2. Pro emphyteuticis verò
inſtrumentis accipiunt quinquageſimas, pro aliis con-
tractibus centeſimas,d.l.pe.§.4.quemadmodum & pro
rationibus redditis ab œconomis, pro quibus ſi vltra
centeſimas accipiant,ſtatim officium, & ſacram digni-
tatem amittunt,d.l.pe.§.pen. Reddunt autem rationes
œconomi ſingulis menſibus,vel minimùm altero quo-
que menſe,apud arcarios, d.l. pe.§. vlt. hactenus leges
Codicis. ¶ Poſtea Iuſtinianus multa adiecit & conſti- 25
tuit,Nou.7.Nou.54.cap.2. Nou.111.120. 131. quorum
expoſitionem reiicio in Analyſim Nouellarum. ¶ Spe- 26
cialiter autem, ne de annuis relictis tranſigatur, neve
hæc vllo modo alienẽtur, cauetur tit.ſeq.l.ſi quis mo-
riens.46.§.vlt.& l. vlt. ¶ Tertia tituli pars de priuile- 27
giis eccleſiarum, in tria capita diuiditur. ¶ Primo ca- 28
pite generaliter confirmantur priuilegia eccleſiis in-
dulta, l. priuilegia quæ. 12. in princ. quæ quidem per
temeritatem violans, aut per diſſimulationem negli-
 gens,

gens,quinque libris auri multatur,infr.tit.prox.l.ſi ve-
29 nerabilis, 13. ¶ Secundo capite enumerantur octo
priuilegia omnibus eccleſiis communia.
30 ¶ Primum priuilegium eſt:quia donatio in eccleſiam
collata vſque ad quingentos aureos valet ſine inſinua-
tione,licet aliæ donationes vltra trecentos aureos,ni-
ſi apud acta inſinuatæ ſint, non conſiſtant. Hoc pri-
uilegium non ſolùm producitur ad alia loca pia, ſed
etiam ad ciuitates,infra de donat.l.illud.19.v.1.l.ſanci-
cimus.34. Eſt autem huius priuilegij auctor Iuſtinia-
nus, qui poſtea generaliter idem ſtatuit de omnibus
donationibus, adeo vt non ſit amplius priuilegium,
ſed ius commune, infra eod.l.ſi quis pro redemptione,
31 36. §. vlt. ¶. Secundum priuilegium eſt: quia ſi quis
aliquid donauit perſonæ martyris, vel prophetæ, vel
angeli, tãquàm illi poſteà oratorium,vel noſodochiũ,
vel xenodochium,vel alium piũ locum ædificaturus,&
donationem inſinuauerit apud acta,cogitur locum il-
lum pium ædificare, & donationem implere, l. ſi quis
32 donauerit.15.¶.Tertium priuilegium eſt, vt cum Ec-
cleſijs ſit teſtamenti factio, ita vt non ſolùm legata &
fideicommiſſa, ſed etiam hereditates capere poſſint,l.
1.l.generali, 13.l. iubemus nulli.14.in princ.l. vt inter.
23.in princ. & l. vlt. & ad conſequenda habent actio-
nem perſonalem ex teſtamento, rei vindicationem, &
actionem hypothecariam,vt omnes alij legatarij,& fi-
deicommiſſarij, d. l.vt inter. §. 1. Hoc autem priuile-
gium obtinere iubet imperator tam in futuris caſibus,
quàm in his,de quibus tempore ſuæ conſtitutionis
editæ, lis pendebat,d.l.vt inter,§.vlt.Meritò autem re-
cenſetur inter priuilegia: quoniam vniuerſitates non
poſſunt heredes inſtitui, niſi ſpeciali priuilegio ni-
tantur, infra de heredibus inſtit. l. collegium. 8. vnde
olim nec reſpublica, nec dii inſtitui poterant, niſi in
caſibus exceptis,teſte Plinio,l.5.epiſt. 7.& Vlpiano,tit.
qui heredes inſtitui poſſ.§. nec mancipia. & §. Deos.
33 ¶ Quartũ priuilegium eſt, vt ſi heres inſtitutus ſit do-
minus noſter Ieſus-Chriſtus, vel aliquis archangelus,
vel martyr, non facta ædis ſacræ mentione, inſtitutio
non ſit inutilis tamquam incerta. Cùm enim Chriſtus
eſt heres inſtitutus, hereditas pertinet ad eccleſiam il-
lius loci,in quo teſtamentum factum eſt. Cùm autem
aliquis archangelus vel martyr heres ſcriptus eſt, di-
ſtinctio adhibetur: aut enim extat in ea ciuitate
eccleſia illius nomini dicata, aut non extat in ea ciui-
uitate,ſed in eadem prouincia: aut nec in ciuitate,nec
in prouincia. Primo caſu hereditas debetur eccleſiæ
illius ciuitatis, quæ nomen ab eo archangelo aut mar-
tyre accepit. Secundo caſu pertinet ad eccleſiam illius
prouinciæ nomen illud ſortitam. Poſtremo caſu per-
tinet ad eccleſias ciuitatis,in qua teſtamentum condi-
tum fuit,l.vlt.in princ.& §.1.Quòd ſi multæ ſint eccle-
ſiæ, vel multa loca pia eius nominis, quod teſtator in
teſtamento expreſſit: putà ſi heredem ſcripſerit di-
uum Petrum, & ſint in ipſa teſtatoris ciuitate multa
pia loca diuo Petro dicata, ſimiliter inſtitutio non eſt
propter incertitudinẽ inutilis: ſed locus ille pius acci-
piet hereditatem, in quo teſtator magis verſari ſole-
bat,& erga quem magis erat affectus: aut, ſi hoc non
apparet, hereditas ad vnum ex iјs locis maximè in-
opem & eleemoſyna egentem defertur.d.l.vlt.§.vlt.in
cuius §.initio delenda eſt negatio, & pro *μὴ θῇ*, le-
gendum *θῇ*,id eſt,appoſuerit: hanc enim lectionem
ſententiæ conceptus requirit, & Balſamon in colle-
ctione Græca conſtitutionum eccleſiaſticarum, cuius
duo exemplaria manuſcripta apud me extant,in quo-
rum altero ſcriptum eſt, *εἰ δὲ τόπον ἄνω ῥητὸν*, in alte-
ro,*εἰ δὲ τόπον ἄνωθεν ῥητόν*. Quæ diximus de hereditate,
eadem obtinent in legatis & fideicommiſſis, d. l. vlt.
34 ¶ Quintũ Priuilegium eſt:quia cùm actiones regulari-

ter terminẽtur ſpatio triginta annorum, & certis caſi-
bus ſolùm extendantur vſque ad quadraginta annos,
eo.tit.infr.de præſcript.trig. vel quadrag. annor. actio
eccleſiæ vel alij loco religioſo competens, cẽtum an-
nos durat,l.vt inter.23 §.1.quæ videtur pertinuiſſe tan-
tum ad eccleſias Orientales. Nam Iuſtinianus Nou. 9.
produxit hoc priuilegium ad Romanam Eccleſiam, &
reliquas occidẽtales. Poſteà vero,cùm intelligeret, per
fraudẽ id fuiſſe a ſe extortum, quod & Sudas in Priſco
Emeſeno teſtatur, hoc priuilegium generaliter omni-
bus eccleſijs,& alijs locis pijs ademit, conſtituens vt
actiones his locis competentes finiantur quadraginta
annorum ſpatiò,Nou.111.& Nou. 131.cap.6.quæ duæ
Nouellæ, cùm ſint generales, non minùs abrogant
Nouellam 9.quàm quod hac de re conſtitutum fuit in
dicta l. vt inter.§.1.Quocirca errauit Irnerius in auth.
quas actiones.h.t.attexens ex d.Nou.9.hæc verba, *Sola
Romana eccleſia gaudente cẽtum annorum ſpatio, vel priui-
legio*: errauit(inquam) duplicẽ errorem. Primum,quia
non intellexit eã Nou 9.nihil concedere ſpecialiter ec-
cleſiæ Romanæ;ſed quod anteà datum fuerat eccleſijs
oriẽtalibus,tribuere tam Romanæ,quàm omnibus alijs
eccleſiis occidentalibus. Deinde quia nõ animaduertit
eam Nouellam eſſe abrogatam. Dixi Irnerium errare,
inſpecto iure ciuili. Nam iure Pontificio eius ſẽtẽtia
confirmatur, quo iure præſcriptio eccleſiæ Romanæ
non opponitur, niſi centum annorum: alijs verò ec-
cleſijs obſtat exceptio quadraginta annorũ. XVI. 9. 4.
c.placuit.§.iterum.& c.iubemus.§ de præſcript.& extr.
de præſcript.c.illud.8.c.ad audientiam.13.&.c.ſeq.& l.
6.eod.tit.c.2. ¶.Sextum Priuilegium eſt immunitas:nõ 35
tamen omnium, ſed quorundam munerũ eccleſiæ va-
cationem habent, quod paulò diligẽtiùs eſt explican-
dũ. ¶ Eſt igitur eccleſia immunis,I.A muneribus ſor- 36
didis,& ab extraordinarijs, ſiue ſuperindictis, l.5.II.A
lucratiuorũ deſcriptionibus,l.ſancimus.22. id eſt,ſi cu-
rialis hereditatem eccleſiæ acceperit,vel ex donatione,
aliáve lucratiua cauſa ei ſucceſſerit,quartam bonorum
partem non debet curiæ, licet alij ſucceſſores non cu-
riales eam debeant,ex tit.34.& 35.infr. l. 10. ¶ Verùm 37
eccleſiæ debent canonicam illationem, quam aduenti-
tia neceſſitas poſtulat. I. Igitur eccleſiæ conferre de-
bent ad inſtructiones itinerũ, vel pontium; quia hæc
non ſunt munera ſordida,l. 7. II. Naues eccleſiarum,ſi
capiant vltra duo millia modiorum, non excuſantur à
tranſuectione ſpecierum,id eſt,à frumento Conſtanti-
nopolim ex Aſia tranſuehendo, quam felicem embo-
lam Imperatores appellant,l.iubemus. 10. quæ repeti-
tur infra, de nauib.non excuſ. l.vlt.Iuſtinianus Græcè,
ἀσφαλῆ ἐμβολὴν,& *σιτοπομπείαν*,vocat edict. vlt.cap. 4.
& cap.vltim. III. Eccleſiæ non excuſantur expeditio-
nis tempore ab angarijs, & perangarijs,& plauſtris, l.
neminem.11.quæ eſt pars l.2.infr. de quib. muner. vel
præſtat. nemi. lic. ſe excuſ. hæc autem ſpectant ad
tranſuectionem armorum & ſpecierum. Vide Coia-
cium ad rub. inf.de curſu publ. ¶. Septimum priuile- 38
gium eſt,quod in l.5.indicatur his verbis, *Nulla tran-
ſlationum ſollicitudo ſignetur*, ſubaudi,eccleſiæ,id eſt,non
reddatur eccleſia ſollicita, ſeu non lædatur, nec vexe-
tur per aliquam munerum tranſlationem: ſolebant
enim principes interdum tranſlationem facere, ita vt
mutatio fieret aut loci,aut muneris:putà iubebant, vt
munus aliquod ab aliqua ciuitate ad alteram transfer-
retur,vel vt is,qui mun⁹ aliquod præſtare ſolebat,loco
illius aliud in poſterum præſtaret.De his tranſlationi-
bus vide l.1.de collat.donator.& C.Theod.eundẽ titu-
lum. ¶ Octauum priuilegium eſt *προεδρία*. Hîc ſerua- 39
tur prærogatiua ſeu priuilegium epiſcopale, metropo-
litanũ,& patriarchicum, nimirum vt ſinguli epiſcopi,
metropolitæ, & patriarchæ ſuo ordine ſedeant tam in
concilio

concilio quàm extra concilium, l. decernimus. 16. vbi rectè hæc tria nomina diſtinguuntur: quoniam epiſcopis altiores ſunt metropolitani, metropolitanis patriarchæ, vt tit. ſequenti explicabitur.

¶ Tertiò capite ſpecialiter agitur de duabus Eccle-
40 ſiis, Conſtantinopolitana, & Theſſalonicenſi. ¶ De
41 Conſtantinopolitana. I. Generaliter ſtatuitur, vt fruatur priuilegiis ſibi conceſſis, l. priuilegia magnæ. 17. in prin. II. Vt ſit omnium aliarum eccleſiarum caput, l. Conſtantinopolitana. 24. in prin. & eius patriarcha ante alios reſideat, l. decernimus. 16. verſ. ſacroſanctam. (quoniam vrbs Conſtantinopolitana Romæ veteris prærogatiua lætatur, id eſt, priuilegiis fruitur. l. 6.) excepto Papa ſenioris Romæ, cui ſoli epiſcopus Conſtantinopolitanus poſtponitur, ſupr. tit. prox. l. pen. in prin. & l. vlt in princ. Nou. 131. c. 2. III. Vt decanis ſeu lecticariis, ſeu copiatis (tot enim nominib. appellantur) qui ad huius eccleſiæ obſequia ſunt deputati, præſertim ad curanda funera, vt conſtat ex Nou. 43. & 59. concedatur immunitas, l. 4. & nominatim eis datur immunitas ab argentariorum & nummulariorum muneribus, dummodò ſint intra numerum, & reipſa inſeruiant Eccleſiæ, nõ ſupernumerarij ſint, nec honorarij, & titulo tenus decani, l. 9. & infr. de collegiat. l. 1. vnde apparet, etiam argentarij vel nummularij munus interdum inuitis iniungi ſolitum.

42 ¶ Theſſalonicenſi eccleſiæ ſpecialiter hoc tribuitur, vt à capitatione præſtanda ſit immunis, cenſum tamen agrorum præſtet, l. ſacroſancta. 8. Capitatio namque, non ratione fundorum, vt multi putant, ſed tantùm pro capitibus præſtabatur: vnde etiam dicitur tributum capitis. D. de cenſib. l. 5. in prin. & animalis functio. infr. de agricol. & cenſit. l. pen. §. vlt. (vbi legendum *animales*, non *annales*) & C. Th. de colla. dona. poſſeſſ. l. vlt. Ideo autem videtur capitatio interdum eſſe tributum prædij, ex l. ſi minor. 9. infr. de action. emp. & l. vlt. C. Th. ſine cenſu vel reliq. quia præſtatur ratione capitum fundo addictorum, vt colonorum, & ruſticorum mancipiorum.

Tit. III. De epiſcopis, & clericis, & orphanotrophis, & xenodochis, & brephotrophis & ptochotrophis, & aſcetriis, & monachis, & de priuilegiis eorum, & quaſi caſtrenſi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſſis.

Rub. 5. j. 17. j. 18. iij.
I. 97.
II. 17. j. 51. ij. 54. j. 98. 118.
III. 17. j. 54. ij. 97. 104.
IV. 20. iij. 43. iv. 55. j.
V. 99. v.
VI. 22. 97.
VII. 5. j. ij. 101.
VIII. 20. iij. 13. 69. 101.
IX. 4. iij.
X. 5. ij. 17. ij. 19. j. 99. ij.
XI. 42. 46. j.
XII. 43. iij. 55. j.
XIII. 95.
XIV. 5. ij. 10. vij. 56 ij.
XV. 53. j.
XVI. 5. ij. 21. ij. 43. ij. 98.
XVII. 22. 55. ij.
§. j. 36. 55. iv.
XVIII. 5. ij. iij. 7. iij. 22. 36. 43. iij. 46. iv. 47. j. 53 ij.
XIX. 20. iij. 53. iij. 118.
XX. 105. j. ij. 106.
XXI. 98. j.
XXII. in pr. 5. iij. 99. iv.
§. j. 22.
§. *vl.* 53. iv.
XXIII. 14.
XXIV. 115 j.
XXV. in pr. 7. j. iij. 102. iij.
§. j. 5. iij. 7. j. ij. iv. 20. j. 102. iv.
§. *vlt.* 6. iij. 7. iv. 102. v.
XXVI. 7. ij. 19. j.
XXVII. 17. ij. 19. j.
XXVIII. in pr. 111.
§. j. 7. ij. iij. 13. vij. 112.
§. *cùm autem.* 5. iij. 7. ij. 112.
§. *quòd ſi teſtator.* 7. iij. 13. vij. 112.
§. *pen.* 7. iij. 13. vij. 112.
§. *vlt.* 114.
XXIX. 77. v.
XXX. 13. j.
XXXI. 5. ij. iij. 10. ij. vj. 11. ij. 55. ij. iij.
XXXII. 59 j. ij. 102. iv.
XXXIII. 5 ij.
Princ. 22. 102.
§. j. 102. iij.
§. *præterea cùm in prouinciis.* 99. j. 102. iv.
§. *in hac autem.* 7. iij. 22. 102. iv.
§. *hoc nihilo.* 37. 102. j. iv.
§. *executorib.* 102. v.
§. *præterea nullus.* 99. iij.
§. *pen.* 22. 91. 92. 97.
§. *vlt.* 102. v.
XXXIV. 25. 106. 107. iij.
XXXV. 68. 91. 93.
XXXVI. 12.
XXXVII. in pr. 45. ij. iv. 72. j.
§. j. 20. iij. 43. j.
§. *vlt.* 102. p.
XXXVIII. 72. ij. 88. ij.
XXXIX. in pr. 88. j.
§. j. 53. v.
XL. in pr. 69. iij. 79. vj.
§. 1. 75. iij.
XLI. 22. 55. ij.
XLII. in pr. 9. j. 10. j. ij. 11. j.
§. j. 9. ij. 10. v.
§. ij. 64. 102. j.
§. iij. 6. iij. iv. 7. j.
§. iv. 52. ij.
§. v. 7. j. 13. iv. 52. ij.
§. vj. 59. iij. 64. 105. j.
§. vij. 59. iij.
§. viij. 59. v.
§. ix. 6. j. 11. ij. 22. 47. j ij. 63. 65. j.
§. *pen.* 6. j. 15. iij. 52. j.
§. *vlt. tantùm ſanctionem continet, nec eget expoſitione, ideoq́; non eſt relatus in Analyſim.*
XLIII. 6. ij. 13. ij.
XLIV. 13. v.
Princ. 67. ij. iij. 79. j.
§. j. 67. j. 79. vij.
§. ij. 13. vj.
§. *pen.* 6. ij. 7. vj.
§. *vlt.* 67. j. 66. ij.
XLV. 5. ij. 20. ij. iij. 118.
XLVI. 15. vij.
Princ. 61.
§. j. 59. iij. 62. 112.
§. ij. 62.
§. iij. 59. iij. 62. 65. ij.
§. *vlt.* 59. iij. 68. 105. iv.
XLVII. in pr. 68. 69. ij. iij. 73. j. ij.
§. j. 6. iv. 13. vj 73. iv.
§. *pen.* 13. vj.
§. *vlt. Nihil noui ſtatuit, ſed tantùm ait ſacrum ordinem non mutari per hanc conſtitutionem, idcirco in Analyſi omittitur.*
XLVIII. 9. ij. 10. iij. a. iv. 55. j. iij.
XLIX. in pr. 111. 115.
§. j. 115. j.
§. *& ſi quidem.* 112. 114.
§. *vbi.* 59. iij. 115. iij.
§. *licentia.* 114. 115. ij.
§. *ſin autem ampliores.* 115. iij.
§. *ſin autem nullus.* 115. ij. iij.
§. *pen.* 115. ij.
§. *vlt.* 59. iij. iv. 114. iij.
L. 7. iij. 106. 107. iij.
LI. 102. iij.
LII. in pr. 7. iij. 93. iij.
§. j. 94. ij.
§. *vlt.* 93. iv.
LIII. 43. iij. 55. j.
Princ. 5. ij. 10. viij. 43. iv. 55. iij. 63. j. 69. iij. 98.
§. j. 20. ij. iij. 55. p. 56. iij. 88. iij.
§. *pen.* 68. 103. iv.
§. *vlt.* 68. 80. 103. iij. 118.
LIV. 41. iij. 68. 99. v.
LV. in pr. 43. 72. iij. 99. j.
§. j. 56. j. 88. j.
LVI. in pr. 68. 80. 103. ij. iij. 118.
§. j. 44. 68. 72. iij. 97. j.
§. *pen.* 55. p. 56. j. 88. j.
§. *vlt.* 13. viij.
LVII. 59. iij. 69. ij. iij. 105. iv.

CVM dictum ſit de eccleſiis, quas diximus 1
eſſe vniuerſitates quaſdam; conſequenter videndum de ſingulis perſonis Eccleſiaſticis, necnon de aliis perſonis religioſis. Perſonas eccleſiaſticas appello epiſcopos, & clericos, qui eccleſiæ inſeruiunt; reliquæ perſonæ religioſæ ſunt, vt orphanotrophus, xenodochus, & aliæ
ſimiles, de quib. deinceps agetur. ¶ Huius tituli ſunt 2
octo partes. ¶ Prima pars de epiſcopis diuiditur in 3
quatuor capita. ¶ Primum caput eſt de epiſcoporum 4
appellationibus: vbi proponuntur. I. Nomina generalia, & omnibus epiſcopis communia. II. Nomina ſpecialia, & quorundã epiſcoporum propria. III. Epi-
theta. ¶ Generalia nomina ſunt. I. Epiſcopus, vt in 5
rubr. & l. 7. & alibi paſſim. II. Sacerdos, ſed notandum eſt, hoc vocabulum eſſe homonymum, & habere multas ſignificationes. Quãdoque enim accipitur pro epi-

ſcopo.d.l.7.l.ſi quis in hoc.10.l.quicumque.14. l. para-
bolani.18.l.omnes.33. vt ſacerdotium pro epiſcopatu.
l. ſi quemquam. 31. cum ſim. interdum complectitur
etiam presbyteros,l.ſacris.45.l. ſancimus. 53. in princ.
Aliquando ſignificat quemcumqoe clericum,l.quiſque
16. Nonnumquam omnibus fidelibus accommodatur
ratione vitæ ſpiritalis, quemadmodum & nomen re-
gium,vt 1.Pe.2.ver.5.& Apoc.1.ver.6.& apud Tertull.
in exhortatione ad caſtitatem,cap.7.& de monogamia
cap.12. III.Antiſtes.d.l. parabolani.l.ſi qua per calum-
niam.22.in pr.l.cum clericis.25.§.1.l. nulli. 28.§. cum
autem.l.ſi quemquam.31. IV. Pontifex, ſupr. de ſum.
trin.& fid.Cathol.l.1. V.Chriſtianus, *κατ' ἐξοχὴν*, infr.
tit.prox. l.1. (vbi verbum *epiſcopi* ab aliquo imperito
additum eſt contra manuſcriptorum fidem) & l.Chri-
ſtianos. 11. & infr. de poſtlim. reuerſ.l. vlt. verſ. & vt
facilis.

6 ¶ Specialia nomina ſunt, quæ ſequuntur. I. Qui-
dam vocantur chorepiſcopi,l. omnem adhibentes. 42.
§.9. Chorepiſcopum Cuiacius hîc in Parat.ex Zonara
oſtendit appellari etiam *ἔξαρχος*, & ex Sigeberto ar-
chidiaconum:aitque eum eſſe epiſcopum ſuburbij,vel
ruris ſub diſpoſitione epiſcopi,vel metropolitani. Er-
go chorepiſcopus appellatione *τοῦ ἐξάρχου, καὶ τοῦ ἄρχον-
τος* ſignificatur in d. l. omnem adhibentes. §. pen. Fit
etiam mentio Exarchi monaſteriorum Nou.133.cap.4.
Sed iure Pōtificio chorepiſcoporum vſus eſt ſublatus,
diſt. 68. c.chorepiſcopi.Archidiaconi verò probantur,
& retinentur,de quorum officio vide diſt.25. c. perle-
ctis. §. archidiaconus. & tit.extr. de offic. archidiaco.
II.Nonnulli vocantur metropolitani, non à menſura
ciuitatis,vt vult Iſidorus diſt.1.c. cleros. ſed quia præ-
ſunt matricibus ciuitatibus,quas Græci appellant *μη-
τροπόλεις*,l.omnem ſemper.43.l. ſanctiſſimarum. 44.§.
pen. III. Aliqui dicuntur archiepiſcopi, d. l. cùm cle-
ricis.§.vlt.d.l.omnem adhibentes.42. §. 3.IV. Alij no-
minantur patriarchæ,d.l.omnem adhibentes. 42. §.3.l.
ſacris. 47. §. 1. qui & primates nuncupantur, diſt. 99.
Itaque ordo epiſcoporum eſt quadripartitus. Quidam
ſunt ſimpliciter epiſcopi: ſupra hos ſunt metropolita-
ni:ſupra metropolitanos archiepiſcopi:altiores archie-
piſcopis ſunt patriarchæ.vide d.diſt.21.cleros.& d.diſt.
99. V. Romanus Pontifex appellatur Papa, ſupr. de
ſumma trinit.& fide cathol.l.7.in prin.quæ appellatio,
recepto loquendi vſu,eius propria facta videtur: nam
ita paſſim vſurpatur in iure pontificio,cùm apud vete-
res omnibus ſacerdotibus communis fuerit,vt probari
cùm aliis auctoritatibus poteſt, tum his Nicetæ verbis
lib.1. de imperio Iſaaci Angeli, *Ἀλλὰ καὶ τοὺς προσφυ-
γόντας τοῖς θείοις ναοῖς ἀπέσφαττον, ποῦ ἐστι ὁ παππᾶς; λέγοντες,
τοῦτ' ἔστιν ὃν ἀνῄρηκαν ἱερέα*,id eſt, *ſed & confugientes ad
templa iugulabant,vbi eſt Papa? dicentes:hoc eſt, ſacerdotes,*
7 *quos interfecerant.* ¶ Epitheta varia ſunt. I. vocantur
ſanctiſſimi,d.l.cùm clericis.25.in pr.& §.1. d.l. omnem
adhibētes,42.§.3.&5.II.Religioſiſſimi,d.l.cùm clericis.
§.1.l.decernimus.26.l.nulli.28. §.1. & 2. III. Reueren-
diſſimi,l.parabolani.18.d.l.cùm clericis.in pr.d.l. nulli.
§.1.§.quòd ſi teſtator.& §.pen.l.omnes.33.§.in hac ar-
tem.l.cùm lege.50.l.generaliter.52.in prin. IV.Beatiſ-
ſimi,d.l.cùm clericis.§.1.& 2. V. *Θεοφιλέστατοι*,in Græ-
cis conſtitutionibus paſſim.VI.*Εὐλαβέστατοι*,l.ſanctiſſi-
8 marum.44.§. pen. ¶ Secundo capite de eligendis epi-
9 ſcopis diſſoluũtur quatuor quæſtiones.¶ Primò quæ-
ritur,cur eligantur epiſcopi? Huius electionis duplex
ratio affertur. I. vt ſuis precibus dei beneuolentiam
reipublicæ & populo concilient,d.l.42.in prin. & infr.
tit.prox.l. vlt. in princ. II. Vt populum in Chriſtiana
religione erudiant,infr.eod.l.6.& d.l.vlt. in prin. Qua
ratione epiſcopus dicitur eſſe omnium fidelium pa-
10 ter,d.l.42. §. 1. & l.ſancimus.48. ¶ Secundò quæritur,
quinam ad epiſcopatum ſint promouendi. In eo, qui
epiſcopus eligi debet,multæ conditiones requiruntur.
I. Sit rectæ fidei, id eſt, orthodoxus,d. l. 42.in princ.
II. Sit caſtus,humilis, integer vitæ,l.ſi quemquam. 31.
irreprehenſibilis, vitæ honeſtæ, ac virtutum teſtimo-
nium habens.d.l.42. in prin. III. In aliis quoque rebus
præter adminiſtrationem eccleſiaſticā reperiatur vti-
lis & bonus, putà familiam ſuam bene gubernans. l.
ſancimus. 48. IV. Mulieri non cohabitet, ſed loco
vxoris adhæreat eccleſiæ, ibid. V. Non tantùm vxore,
ſed & liberis careat,& pro liberis habeat omnes fide-
les,ne in ſuam ſobolem conſumat bona eccleſiaſtica,
quæ in pauperes ſunt eroganda,d.l.42.§.1.d.l. 48. Nou.
6.c.1.Nou.123.c.1. Nou. 137. c.2. Sed aliud viſum eſt
Leoni No. 2. VI. Inuitus creetur epiſcopus, d. l. ſi
quemquam, vbi Imperatores aiunt, *Tantum ab ambitu
debet eſſe ſepoſitus,vt quæratur cogendus,rogatus recedat,in-
uitatus effugiat,ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi.pro-
fectò enim indignus eſt ſacerdotio, niſi fuerit ordinatus inui-
tus.* Quæ verba valde dura mihi videntur, niſi acci-
piantur (vt puto accipi debere) per comparationem
cum eo,qui eadem lege damnatur, id eſt, qui precibus
aut pretio ſacerdotium ambiuit.nam re vera potiùs de-
bet eligi inuitus, quàm ambiens, & precibus ſuppli-
cans,aut pretio redimens epiſcopatum:qood & de po-
liticis magiſtratibus Ariſtoteles ſenſiſſe videtur.Cæte-
rùm omnino inuitum & reluctantem eſſe debere eum
qui ſit epiſcopus,mihi perſuaderi non poteſt:quia cùm
Apoſtolus 1.ad Timoth.3.ver.1.dicat eum, qui epiſco-
patum deſiderat,bonum opus deſiderare, conſequens
eſt,vt liceat & honeſtum ſit,epiſcopatum appetere, &
licitis mediis conſequi. VII. Non fuerit aliquando ſa-
cerdotio priuatus.Nam ſemel exauctoratus non debet
iterum eligi,&ſi is epiſcopatum petierit,ab vrbe,quam
turbauit,& centum milibus paſſuum relegatur, & ne
reſcripto quidem principis reſtitui poteſt:eius quoque
defenſor indignationem principis incurrit, l. quicum-
que.14. VIII.Non ſit curialis,vel officialis,l.53.in prin.
IX. Nũ ſit minor triginta annis,vide infr.§ 40. memb.
j. Alia requiſita vide Nou.6.cap.1. ¶ Tertiò quæritur, 11
quomodò epiſcopus eligi debeat? Hîc duo præcipiun-
tur. I. Vt cùm in aliqua ciuitate ſacerdotalis, id eſt,
epiſcopalis ſedes vacat, decretum fiat ab iis,qui ciuita-
tem illam incolunt, ſuper tribus perſonis idoneis, id
eſt,dignis qui ordinētur epiſcopi, vt ex tribus qui ma-
ximè idoneus deprehendetur, ad epiſcopatum promo-
ueatur,d.l.42.in prin. II. Vt abſit omnis ambitus, at-
que adeo electio fiat ſine precibus,& ſine pretio, æſti-
metúrque eligendus quantum mereatur,non quantum
dare ſufficiat,id eſt,ex virtute æſtimetur, nō ex diuitiis:
alioquin & qui dedit,& qui accepit eo nomine pecu-
niam,tanquam criminis publici reus poteſt à quocum-
que accuſari;& conuictus, ex ſacerdotorum & clerico-
rum conſortio eiicitur;nec tantùm dignitate priuatur,
ſed etiam notatur perpetua infamia,d.l. ſi quemquam.
31.d. l. 42. §. 9. Sed notanda eſt in d. l. ſi quemquam,
verſ.nec pretio.duplex lectio. Quidam enim codices
habent, *nec pretio, ſed precibus ordinetur antiſtes.* in aliis
verò legitur, *nec pretio nec precibus ordinetur antiſtes.*
Vtraque lectio ſuſtineri poteſt, dummodò adhibeatur
commoda interpretatio. Nam ſi dicatur epiſcopus or-
dinari precibus, intelligendæ ſunt preces Deo oblatæ.
Quòd ſi ita lex ſit concepta,vt preces prohibeat,ſic in-
terpretari oportet,vt vetet eligendum epiſcopum pre-
cibus eam dignitatem ambire.Hæc poſterior lectio,&
interpretatio mihi magis arridet, vtpote quæ præce-
dentibus, & ſequentib. verbis eſt magis conſentanea.
¶Quartò quæritur,quot ſint epiſcopi eligendi? Hîc ſta- 12
tuitur,vt tot ſint epiſcopi, quot ſunt ciuitates: adeo vt
quælibet ciuitas habeat ſuum epiſcopum: idem autem
epiſcopus

epiſcopus plurium ciuitatum curam nō getat, exceptis
Tomenti & Iſauropolitano epiſcopis. Qui verò ciuita-
tem aliquam proprio epiſcopo vel per reſcriptū prin-
cipis priuare audet, confiſcatione bonorum & infamia
punitur, l. vnaquæque. 36.

13 ¶ Tertiò capite de officio epiſcopi dātur plura præ-
cepta. I. Neminem à communione ſacramentorum,
vel ab eccleſia ſine iuſta cauſa ſeparet, alioquin ipſe à
communione ad tempus arcetur. Separatio ab Eccleſia
dicitur maior excōmunicatio, ſiue anathema: ſeparatio
verò à ſacramentorum perceptione appellatur minor
excommunicatio. vide Iiac. Decretal. de ſententia ex-
communic. §. 3. II. Sine ſpeciali iuſſu principis non
conferat ſe in regiam vrbem relicta ſua Eccleſia: alio-
quin, ſi metropolita ſit, ab archiepiſcopo Conſtantino-
politano, ſi inferior epiſcopus, à metropolitano excō-
municatur, l. 43. III. Curent, vt clerici nocturna, &
matutina, & veſpertina canant, alioquin eos è clero
eiiciant. Hoc munus non tantùm epiſcopo iniungitur,
& archonti, & exarcho, quos ſupr. docui eſſe chorepi-
ſcopos, §. 6. memb. 1. ſed etiam duobus protopresbyte-
ris, & Eccleſiæ defenſori, l. 42. §. pen. IV. Oeconomum
eccleſiæ eligat, qui in cauſis Eccleſiaſticis conueniatur,
nec alium fideiuſſorem, quàm defenſorem Eccleſiæ
dare teneatur, l. omnes. 33. §. hoc nihilominùs. & ab eo
rationes adminiſtrationis exigat, l. 42. §. & ipſos. 5.
V. Curet, vt virorum, & feminarum monaſteria ſepa-
rata ſint: ita vt coniuncta ſeparet: & ſi plures ſint viri,
feminæ in alium locum transferantur: ſi æquali ſint
numero, aut plures ſint feminæ, ipſæ maneant, & viri
transferantur: vtroque autem caſu res monaſterij pro
tota portione inter manentes & migrantes diuidun-
tur, l. ſanctiſſimarū. 44. Epiſcopi hæc negligentes, præ-
terquàm quòd à Deo puniūtur, indignationem princi-
pis incurrunt, & circa epiſcopatum periclitantur, ead.
l. §. 2. VI. Legitimam abbatis, l. 47. §. 2. vel abbatiſſæ
electionem confirmet, ead. l. §. pen. VII. Curent, vt vo-
luntas teſtatoris ad pias cauſas relinquentis implea-
tur: qua de re prolixè agitur l. 46. Huius relicti ſpecies
eſt annuum legatum locis piis relictum, de quo in
ead. l. §. vlt. & relictum ad redimendos captiuos vel
alendos pauperes, de quo dicetur in ſeptima parte hu-
ius tituli. nam hæc quoque cura ad epiſcopum perti-
net, l. nulli. 28. §. 1. & ſeqq. vnà cum œconomo, l. ſi
quis ad declinandum. 49. §. & ſi quidem. §. ſin autem
ampliores. Nou. 131. cap. 11. VIII. Curet, vt ſerui Iu-
dæorum, vel paganorum, vel hæreticorum, catholicam
fidem amplectentes, in libertatem eripiantur, dominis
pro eorum pretio nihil accipientibus, nec retrahantur
in ſeruitutem, etiamſi poſteà domini ad fidem catho-
14 licam conuertantur, l. pen. §. vlt. ¶ Quarto capite ſpe-
cialiter Flauiani epiſcopi Conſtantinopolitani memo-
ria commendatur, damnata Eutychetis eius aduerſarij
memoria, l. quoniam. 23. vbi legendum *Flauianus*, non
Fabianus, vt conſtat ex Balſamonis collectione conſti-
tutionum eccleſiaſticarum, & Photio Nomocan. tit. 9.
cap. 9. Euagrio hiſtoriæ eccleſiaſticæ lib. 1. cap. 8. & 9.

15 ¶ Secunda pars de clericis diuiditur in ſex capita.
16 ¶ Primo capite traduntur appellationes clericorum,
id eſt, nomina ſubiecta, & eorum adiuncta, ſiue epithe-
17 ta. ¶ Illa duo ſunt. Nam vocantur I. Clerici, vt in hac
rubr. & l. 2. 3. & alibi paſſim. Clerici autem dicuntur à
Græco nomine κλῆρος, quod ſignificat ſortem, here-
ditatem, vel portionem, quaſi ſorte electi, exemplo
Matthiæ Apoſtoli; vel quia ſunt de ſorte Domini, vel
Dominum ſortem, id eſt, portionem habent, diſtin. 21.
c. cleros. & xij. q. 5. c. duo ſunt genera. II. Miniſtri, l. ſi
quis in hoc. 10. vel miniſtri veræ orthodoxæ fidei,
18 l. quiſquis emenſis. 27. ¶ Sed quia ambæ hæ appella-
tiones ſunt homonymæ, non ab re erit homonymiam
diſtinguere, & explicare. Clericorum appellatio,
I. accōmodatur omnib. fidelib. vt 1. Pet. cap. vlt. verſ. 13.
II. In iure ciuili & Pontificio tribuitur epiſcopis, & re-
liquis diuino cultui ſeruientibus, qui à laicis ſegregan-
tur. III. Non ſolùm excludit laicos, ſed etiam epiſco-
pos, vt in h. rubr. & in toto tit. paſſim. IV. Excludit co-
piatas & parabolanos, qui tamen latiùs ſumpto voca-
bulo vocantur clerici, vt in diuiſione clericorum do-
cebo. Fortaſſe addi poteſt V. ſignificatio, excludens
etiam acolytos, ex l. vt eccleſiarum. 10. C. Th. h. t. Sed
de hac quoque ſignificatione dicam commodiùs, vbi
exponam ſpecies clericorum. ¶ Miniſtri appellatio 19
ſumitur I. Latè, vt omnes clericos complectatur, l. ſi
quis in hoc. 10. d. l. quiſquis emenſis. 27. II. Anguſtè, vt
ſignificet ſolos diaconos, diſt. 21. d. c. cleros. §. Leuitæ.
¶ Clericorum epitheta ſunt tria. I. Vocantur reueren- 20
diſſimi, l. cùm clericis. 25. §. 1. II. Θεοφιλέστατοι. III. Εὐλα-
βέστατοι, l. ſacris. 45. l. ſancimus neminem. 53. §. 1. Ex his
appellationibus apparet, clericatum eſſe honorem:
quod confirmatur l. 4. l. presbyteri. 8. l. eum qui. 19. l. iu-
bemus. 37. §. 1. ¶ Secundo capite definitur, quid ſit 21
clericus. Duplicem clericorum definitionem ab officio
ſumptam reperio. Nam definiuntur, I. Qui in eccleſia
Chriſti deſeruiunt, d. c. cleros. II. Qui diuino cultui mi-
niſteria religionis impendunt, C. Tho. h. t. l. 2. Hæc po-
ſterior definitio mihi perfectior videtur: quia diſtin-
guimus clericos à laicis, quæ diſtinctio non poteſt
commodiùs ſumi, quam ex miniſterio religionis. Mi-
niſterium latè nunc accipio, non anguſtè pro diacona-
tu. Cæteroqui etiam politici magiſtratus, ſi officio ſuo
rectè funguntur, eccleſiæ Chriſti deſeruiunt. Notan-
dum eſt, has definitiones complecti omnes clericos,
atque adeo etiam epiſcopos: nam epiſcopi quoque
ſunt clerici, l. quiſquis cenſibus. 16. & d. c. cleros. quam-
uis κατ' ἐξοχὴν ſeparentur à clericis, quia epiſcopus eſt
caput clericorum, vt in h. rubt. & paſſim in toto tit. ſi-
cut & paulò antè notaui. ¶ Tertium caput continet 22
clericorum diuiſionem in ſpecies, ſic autem ab infimo
ad ſummum enumerantur: oſtiarius, pſalmiſta, lector,
exorciſta, acoluthus, ſubdiaconus, diaconus, presbyter,
epiſcopus, d. c. cleros. Et epiſcopo quidem obſe-
quium debet presbyter, præsbyſtero diaconus, dia-
cono ſubdiaconus, ſubdiacono acoluthus, acolutho
exorciſta, exorciſtæ lector, lectori oſtiarius. diſt. 93. cañ.
à ſubdiacono. Hæc omnia ferè clericorum genera
contrario ordine, id eſt, à ſummo ad infimum propo-
nuntur in l. 6. h. t. in qua deleatur verbum *& acolytos*,
quod abeſt à libris ſcriptis, à l. 24. C. Th. eod. tit. vnde
hæc l. 6. ſumpta eſt, à Græca collectione conſtitutio-
num eccleſiaſticarum, & ab Ecloga Baſilicorum lib.
24. tit. 2. ex lib. 3. tit. 3. cap. 5. pag. 458. alioquin ordo cle-
ricorum interrumperetur: quoniam acoluthi ſiue aco-
lyti (vtroque enim modo vocantur, vt paulò pòſt do-
cebo) exorciſtis, & reliquis præferri debent. Porrò
commemoratis clericis adde copiatas ſeu decanos,
C. Th. de luſtra. collat. l. 1. & parabolanos, l. placet. 17. &
l. ſeq. licèt minùs propriè dicantur clerici, l. ſi qua per
calumniam. 22. §. 1. quemadmodum & eccleſiæ defen-
ſores, nam hi quoque modò appellatione clericorum
continentur, l. repetita. 41. & inſ. de teſtam. l. conſulta
23. modò à clericis ſeiunguntur, l. omnes. 33. §. in hac
autem, l. 42. §. 9. Adde etiam περιοδευτὰς, id eſt, circui-
tores, d. l. 42. §. 9. qui & viſitatores appellantur, hiſt. 8.
c. non debere. ¶ Hæc varia clericorum genera certis 23
gradibus diſtingui conſtat, l. præsbyteri, 8. d. l. omnes,
in prin. & §. pen. l. ſacroſanctæ. 34. & diſt. 21. d. c. cleros.
Nam (vt ſuprà docui) alij ſunt ſuperiores, alij inferio-
res, qui ſuperioribus obſequium debent. ¶ Hoc loco 24
notanda eſt pontificia clericorum diuiſio maximè vſu
comprobata, omnes enim clerici ad duo ordinum
genera

Digitized by Google

genera referuntur: alij dicuntur eſſe in maioribus or-
dinibus, alij in minoribus; qui in maioribus ſunt, par-
tim ſunt in ſacerdotio conſtituti, nempe epiſcopi, &
presbyteri: partim in ſacris, id eſt, diaconi, & ſubdia-
coni; in minoribus autem ordinibus ſunt acoluthi,
25 exorciſtæ, lectores, pſalmiſtæ, oſtiarij. ¶ Iam de ſingu-
lis breuiter dicamus. De epiſcopis dictum eſt in prima
26 huius tituli parte. ¶ Presbyter, id eſt ſenior, non tam
ab ætate dicitur, quam à conſilij, ſiue ſapientiæ matu-
ritate, & ab honore ac dignitate, quam accepit, d.c.cle-
ros.§.presbyter.& diſt.84.can.quiſquis, §.presbytero-
rum. Presbyteri autem olim iidem erant qui epiſcopi,
ſed poſtea vitandi ſchiſmatis cauſa, cùm multi eſſent
in eadem eccleſia presbyteri, placuit ex his vnum cete-
ris præponi: ita vt præpoſitus, epiſcopi; reliqui presby-
terorum appellationem retinerent, d. can. cleros.
§.presbyter, verſ.vnde & apud. & diſtin. 93. can. legi-
mus.in princ.& diſt.95.c.olim. Quocirca epiſcopus ſic
eſt presbyterorum collega, vt tamen in presbyterorum
conſeſſu ſublimior ſedeat, ead.diſtinct.95. can. epiſco-
pus in eccleſia.

27 ¶ Diaconi Græco vocabulo, latinè miniſtri vocan-
tur, qui Leuitarũ officio funguntur, d.can.cleros.§.Le-
uitæ. Obedientiam igitur debent presbyteris, vt pres-
byteri epiſcopo, diſt.93.c.diaconi ſeptem. Ac dicuntur
eſſe quaſi oculi epiſcopi, perſcrutantes ſingula, quæ in
eccleſia fiunt, & cuſtodientes epiſcopum ab inſidiis,
28 ead.diſtin.c.diaconi eccleſiæ, & c.diaconi qui. ¶ Cùm
autem ſeptem diaconi eligi ſolerent, d.c.diaconi qui.&
c.diaconi ſeptem. placuit vnum ex his eligi, qui cete-
ris, & ſubdiaconis præeſſet; hic vocatus eſt archidia-
conus, Nou.123.c.3.& diſt. 25.c. perlectis, §.archidia-
conus. Quamquam Sigebertus archidiaconum nõ di-
29 ſtinguit à chorepiſcopo, vt notaui ſupr.§.6. ¶ Subdia-
coni diaconis adiuncti ſunt, vt eos adiuuent. Subdia-
conatum quoque inter ſacros ordines numerari ſta-
tuitur in c.a multis. 9. extr. de ætat.& qualit.& ordin.
præfic.

30 ¶ Sequuntur acolyti, ſic vocantur in iure pontificio,
id eſt, nõ prohibiti: quoniã, etſi ſacra myſteria nõ pera-
gebant, tamen cũ cæteris nõ excludebantur, quia mi-
niſteria quædam exhibebãt. Verùm ab alijs auctoribus,
vt à Iuſtiniano No.59. appellantur acoluthi, à verbo
ἀκολουθεῖν, quod ſequi ſignificat, quaſi pediſequi. Latinè
vocantur ceroferarij, à ferendis ceris, d.c.cleros.§. aco-
lyti. Vnde Iuſtinianus d.Nou.59.c.5.in fin.vetat eos ce-
reorum nomine quicquã ab heredibus defuncti exige-
re. Hos in l.vt eccleſiarũ.10.C.Th.hoc tit.appellatione
iuuenum ſignificari putat Cuiac.ad.Nou.3. Quæ inter-
pretatio ſi vera eſt, cùm ibi iuuenes diſtinguantur à
clericis, fatendum eſt, non ſolùm copiatas & cæteros,
de quibus dixi §. 17. ſed etiã acoluthos interdum à cle-
31 ricis ſeparari. ¶ Ad exorciſtas pertinet exorcizatio,
id eſt, adiuratio, diſt.25. d.c.perlectis. §. ad exorciſtam.
Horum fit menſio in concilio Carthaginenſi 4.c.7. te-
lato in Decretum, diſt.23.c.exorciſta. Hoc autẽ verbo
& hoc officio impoſtores abuſos eſſe conſtat ex Vlpia-
ni verbis in l.1.§.medicos.D.de extraordin.cognit. *Non
tamen*, inquit, *ſi incantauit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari
verbo impoſtorũ vtar) exorciſauit*, quo loco malè Politia-
32 nus pro *impoſtorũ*, legit *in poſterũ*. ¶ Lectores à legendo
dicti, in eccleſia ſacras ſcripturas legunt, d.c.perlectis.
33 §.ad lectorem. ¶ Pſalmiſtæ ſunt, quos latini cantores
appellant, ab officio canendi, quo funguntur, d.diſt.23.
34 c.pſalmiſtæ.d.diſt.25.c.perlectis.§.ad pſalmiſtam. ¶ Ad
oſtiarios pertinent claues eccleſiæ, id eſt, templi, quod
claudere & aperire debẽt; & omnia, quæ intus extráve
ſunt, cuſtodire; fideles admittere, infideles exclude-
35 re, d.c.perlectis.§.ad oſtiarium. ¶ De copiatis, qui &
decani, & collegiati nominantur, dixi ad tit. præced.

¶ Parabolani ex eo dicti ſunt, quòd quaſi temerarij 36
in pericula ſe coniiciunt ob ægrorum, quos curant,
contactum. Nam parabolani vocantur, qui ad curan-
da ægrotorum debilia corpora deputantur, l.parabola-
ni.18. De his agitur etiam in l.placet.17.§.1. ¶ Defen- 37
ſores eccleſiæ œconomis rerum eccleſiaſticarum ad-
miniſtrationem habentibus præfuiſſe videntur, l.om-
nes.33.§.hoc nihilominùs. ¶ *Περιοδευταὶ*, id eſt, cir- 38
cuitores, vel viſitatores, in vicis & caſtellis conſtituun-
tur, vbi epiſcopi eſſe non poſſunt, diſt.8.c.non debere,
& in locum epiſcoporũ ad tempus remotorum ſubſti-
tui ſolent. Vide Cuiac. hic in paratitlis ¶ Quarto ca- 39
pite de clericis eligendis ſiue ordinandis, diſſoluuntur
tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quinam ſint eli- 40
gendi ſiue ordinandi. Reſpondetur, in eo, qui ad cle-
ricatum promoueri debet, tria ſpectari, ætatem, locum
originis ſeu domicilij, & conditionem. ¶ De ætate 41
hæc notentur. I. Epiſcopus aut clericus debet eſſe an-
norum triginta quinque, Nou.123. c.13. Sed ex Nou.
37.c.2.& iure pontificio diſt.78. triginta anni ſufficiũt,
quia Dominus anno trigeſimo baptizatus prædicare
cæpit. II. In diacono & ſubdiacono requiritur ætas per-
fecta, id eſt, viginti quinque annorũ, d.Nou.123.c.13.
Iure autem pontificio diaconus non debet eſſe minor
viginti quinque annis; ſed ad ſubdiaconatum admitti-
tur, qui agit annum vigeſimum ex concilio Toletano
ſecundo, diſt.28.c.de his quos. Atqui verba Iuſtiniani
ex d.c.13. referuntur à Gratiano, diſt.78.c.nemo. ergo
etiam ius pontificium requirit ætatem 25. annorũ in
ſubdiacono. Quare in Gratiani decreto videtur eſſe
contradictio: niſi dicamus hoc c.nemo. delendum eſſe,
quoniam abeſt à manuſcriptis, eique ſuperſcriptum eſt
Palea. III. Diaconiſſa non debet eſſe minor ſexaginta
annis, ita legẽdum, (nõ vt in editis libris) *quinquaginta*,
in l.nulli.9. Nam *ſexaginta* ſcriptum eſt in l.nulli.25.C.
Theod.eod.tit. vnde ea l.9. ſumpta eſt. Eodémque mo-
do legit Photius in Nomocanone, tit.1.c. 28.& Balſa-
mon in collectione Græcarum conſtitutionum. Atque
hæc ſententia congruit cum præcepto Apoſtoli, 1. ad
Timoth. c. 5. ver. 9. Iuſtinianus tamen Nou.6. cap.6.
conſtituit, vt diaconiſſa ſit annorum circiter quinqua-
ginta, ex qua No. fortaſſe orta eſt in d.l.nulli. ea lectio,
quam nos reprobauimus. Tandem Nou.123.c.13. iuſſit
diaconiſſam non eſſe minorem annis quadraginta, quæ
quidem quadraginta annorum ætas requiritur etiam
iure pontificio, ex concilio Chalcedonenſ. xxvij. q. 1.c.
diaconiſſam.23. Quare hæc iura videntur præcepto
Apoſtoli repugnare. Niſi dicamus Apoſtolum loqui
tantùm de vidua, vt eius verba expreſſe indicant: dia-
coniſſam verò eſſe potuiſſe etiam non viduam, l.rapto-
res.54. & ſup.tit.prox.l.generali.13.& in hac ſola, quæ
vidua non eſt, ſuprà dicta iura obtinere. IV. In lectore
perfecta pubertas requiritur, id eſt, ætas octodecim
annorum, d.Nou. 123.c.3. ¶ Quod attinet ad locum, ex 42
quo clerici eliguntur, ſciendum eſt non eſſe ordinan-
dos peregrinos, ſed eligendos eſſe ex eo loco, putà ex
ea poſſeſſione aut vico, in quo eſt ipſa eccleſia, cui de-
bent inſeruire, l.in eccleſijs.11. Huic iuri conſentanea
tradunt auctores iuris põtificij, diſt.71. c.hortamur, &
ext.de cler.pereg.c.vlt. ¶ Conditio eorum, qui debent 43
eligi, commodè explicabitur, ſi declaretur quæ perſo-
næ ratione conditionis ad clericatum adſpirare ne-
queant. A clericatu ſummouentur. I. Serui, quamuis
eorum domini conſentiant, niſi manumiſſio electio-
nem præceſſerit, l.iubemus. 37.§. 1. Hoc ius confirma-
tur eod.tit.ext.de ſeru.non ordin. Nouella tamen Iuſti-
niani conſtitutio ſeruum conſentiente domino ad
clericatum admittit, adeo vt eo ipſo liber fiat. Quod
procedit, non ſolùm ſi dominus expreſſe, ſed etiam ſi
tacitè conſenſerit, ſiue quia ſciens ſeruum ſuũ ordinari

non

non contradixit,ſiue quia tempore ordinationis igno-
rauit,ac poſtea de ea certior factus per integrum annũ
nõ contradixit,Nou.123. c.17.II.Adſcriptitij ſiue cẽſi-
bus adnotari,l.quiſquis cenſibus.16. l. iubemus. 37. in
princ. Nam hi quoque ſunt in dominorum poteſtate
perinde ac ſerui,infr.de agricol. & cenſ.l.ne diutiùs.21.
& eorum peculia æquè ad dominum pertinent, infr.
eod.l.agricolarum.18. tantùm differunt ab alijs ſeruis,
quòd terræ ſunt addicti,& ſine ea non poſſunt aliena-
ri,d.l.ne diutius.De horum varijs appellationibus vide
Cuiac.ad tubr.infr. d. tit.de agricol.& cenſit. Nouiſſi-
me Iuſtinianus conſtituit, vt etiam inuitis dominis
adſcriptitij poſſint ad clericatum promoueri in ea poſ-
ſeſſione,vbi ſunt adſcripti,ita tamen, vt nihilominùs
agriculturæ ſatisfaciant, d. Nou. 123.cap.17. videlicet
per ſubſtitutum, per quem & iure veteri ſatisfacere
debebant, ſi conſentiente domino eſſent ordinati, d.l.
quiſquis cenſibus.III.Curiales,l.ſi quis curialis.12.ni-
ſi quis eorum ab infantia factus fuerit monachus, &
inter monachos decenter vixerit, aut ſaltem per quin-
decim annos monachalem vitam honeſtè traduxerit:
quibus caſibus ſic ad honorem clericatus admittitur,
vt legitimam, id eſt, quartam bonorum ſuorum par-
tem curiæ & fiſco relinquat,l.ſancimus neminem.53.&
d.Nou. 123.cap. 15. A paraholanorum autem numero
non ſolùm curiales, ſed & honorati, id eſt, ciuili aut
militari dignitate præditi arcentur, l.parabolani. 18.
IV. Officiales,qui quidem generaliter comparantur
curialibus,adeò vt in his quoque obtineant, quæ de
curialibus ſuprà dixi,hoc excepto, quod officiales re-
linquunt quartam ſoli fiſco, quibus caſibus diximus,
curiales relinquere quartam curiæ & fiſco, d.l.ſanci-
mus neminẽ in pr.d.Nou.115.cap.15.Præterea de officia-
libus ſpecialiter ſtatuitur,vt officio finito poſſint fieri
clerici ſaluis actionibus in eos,vel in eorũ bona cõpe-
tẽtibus:quod tamẽ non habet locũ in primipilaribus:
hi namque in perpetuũ præfecto prætorio ſunt ſubie-
cti,l.quiſquis emenſis.37.Item vt officiales rationalis
(id eſt, officiales procuratoris Cæſaris ſeu fiſci, qui &
Catholiciani & Cæſariani vocãtur, infr.de bonis pro-
ſcript. l. ſi quis poſthac. 9. §.vlt.& de iure fiſci.l.defen-
ſionis.7.) non fiant clerici, niſi iis obſeruatis, quæ ſta-
tuuntur in l.4.in qua malim legere *rationalis*,quàm *ra-
tionales*. & rectè Balſamon in collectione conſtitutio-
nũ eccleſiaſticarũ interpretatur Catholicianos.Porrò
in ea conſtitutione ſic diſtinguitur: Catholiciani cum
ad clericatum tranſirent,aut erant muneri & rationi-
bus reddendis obnoxij:aut non erant his obnoxij;ſine
officiorum tamen, quibus ſeruiebant, conſenſu facti
ſunt clerici: aut cùm obnoxij non eſſent, officiorum
conſenſu ordinem clericalem ſuſceperunt. Primo caſu
nõ manẽt clerici,ſed retrò trahuntur ad priorem con-
ditionem.Secundo caſu tertiam tantùm bonorum ſuo-
rum partem retinent:nam reliquæ duæ partes conce-
duntur eorum liberis, aut ſi liberi nulli ſint, propin-
quis.Si verò propinqui & liberi deficiant, ipſi officio,
cui ſeruiebant. Vltimo caſu ita manent clerici, vt nul-
lam facultatum ceſſionem metuant, id eſt, integras fa-
44 cultates retineant.¶ Docui,qui non poſſint fieri cleri-
ci: nunc ſciendum eſt,ordinari poſſe, non ſolùm pa-
tresfamiliarum, ſed etiam filiosfamiliarum inuitis
quoque parentibus,in quorum poteſtate ſunt,nec poſ-
ſe ob eam cauſſam exheredari,l.vt non liceat.55. l.Deo
nobis.56.§.1.Hæc dicta ſint de cõditione ordinandorũ.
45 ¶De reliquis autem qualitatibus,vt de literarum peri-
tis, & cæteris,quæ in ordinandis requiruntur, vide
46 Nou.6.c.4.& 5.& Nou.123.c.12.¶ Secundù quæritur,
quot ſint clerici eligendi? Hîc ſunt quatuor præcepta.
I.Generaliter ſtatuitur, vt pro magnitudine vel cele-
britate loci cuiuſque conſtituatur iudicio Epiſcopi cer-
tus numerus clericorũ,l.in eccleſiis.11.verſic.ita vt.II.
In magna eccleſia Conſtantinopolitana admittuntur
clerici quingẽti viginti quinque:nempe, presbyteri ſe-
xaginta,diaconi centum,(cum alibi debeat eſſe tantùm
ſeptẽ,diſt.93.c.diaconi qui.& can.ſeq.)diaconiſſæ qua-
draginta,ſubdiaconi nonaginta,lectores centum decẽ,
cantores viginti quinque,oſtiarij centum, Nou. 3. cap.
1. III. In aliis eccleſiis ſeruandus eſt numerus initio ab
eccleſiarum fundatoribus definitus, ſecundum reditus
ipſis eccleſijs attributus,ſin autẽ id factum non ſit, ſed
ipſa ciuitatis eccleſia sũptus ſibi & alijs eccleſijs præ-
beat,tunc ſeruãda eſt conſuetudo,& habenda ratio fa-
cultatum,d.No.3.cap.1.& Nou.6.cap.8.IV.Parabolani
ſexenti Alexandriæ conſtituuntur, l. parabolani. 18. 47
¶ Tertiò quæritur,quomodò clerici ſint ordinãdi? Hîc
duo præcipiuntur.I.Vt epiſcopali iudicio probentur, l.
omnem adhibentes,42.§.9.quod & ſpecialiter de para-
bolanis ſtatuitur,d.l.Parabolani. II.vt gratis eligantur:
alioquin & qui pecuniã eo nomine dat, & qui accipit,
clero expellitur: eaque pecunia eccleſiæ vindicatur;
quòd ſi laicus ob eam cauſam acceperit pecuniã,eccle-
ſiæ duplũ reſtituet.Hoc ius obtinet etiã in alijs perſo-
nis religioſis eligẽdis, vt orphanotrophis, & cæteris,
d.l.42.§.9.No.56.¶ Sed notãdæ ſunt tres exceptiones.I. 48
Epiſcopi rectè ſoluũt enthroniaſtiqua, ſeu cathedrati-
ca.II.Clerici Cõſtantinopolitani,non etiam cæteri, ob
introitum ſoluunt ἐμφανιστικὰ, id eſt,inſinuatiua. III.
Quicunque clerici famulis ordinantis licitè ſoluunt
vſque ad quantitatem,quam diaricorum, id eſt, ciba-
riorum & annonarum nomine debent in annum vnum
ex reditibus eccleſiæ percipere, No. 123. cap. 3.
¶ Quintum caput eſt de iure ordinatorum clerico- 49
rum. Sciendum eſt, effectus ordinationis, qua clerici
fiunt,partim pertinere ad perſonas clericorum,partim
ad eorum bona. ¶ Quæ in perſona ſpectãtur in tripli- 50
ci ſunt differẽtia:quædã enim clericis propter clerica-
tum conceduntur:nonnulla imperantur:alia verò adi-
muntur, & prohibentur. ¶ Conceduntur clericis 51
I.Varia priuilegia, de quibus in quinta parte huius ti-
tuli dicetur. II. Vt honeſtam mercaturam exerceant,
l. 2. ¶ Imperantur autem duo, I. Vt per ſe, non per 52
alios diuinas liturgias exequãtur; & nocturna,matuti-
na, & veſpertina pſallant, l. omnem adhibentes. 42.
§.pen.II.Vt œconomi rationem adminiſtrationis epiſ-
copo reddant,d.l.42. §.4. & 5. ¶ Interdicuntur autem 53
clericis hæc.I. Non habeant conuenticula extra eccle-
ſiam,l.conuenticula.15.II.Abſtineant à publicis curia-
libus,& iudicialibus actibus,l. placet.17.in pr. & l.ſeq.
in fin. & inſinuationes teſtamentorum ne ſuſcipiant,
l. repetita. 41. quæ eſt pars l. conſulta. 23. infr. de te-
ſtam. III.Non habeant ſecum extraneas mulieres ſub
appellatione ſororum:ſed tãtùm matres,filias,ſorores,
aliaſve, in quas turpis ſuſpicio non cadit, l. eum qui,
19.& Nou. 123.c. 29. Dixi,ſub appellatione ſororum:
quia extraneæ mulieres ſub hoc prætextu, & ſub hac
appellatione à ſacerdotibus & clericis detinebantur,
Hieronymo ad Ruſticum, & Chryſoſtomo in quo-
dam ſermone, auctoribus. Quamobrem lex no-
minatim hunc prætextum clericis adimit. IV. E
ſuis ciuitatibus non proficiſcantur Conſtantinopo-
lim ſine literis epiſcopi, cui ſunt ſubiecti: alioquin
licèt eccleſiaſtici negotij vel religionis cauſâ profecti
fuerint,tamen pro clericis non habebuntur. Idémque
de monachis ſtatuitur, l. ſi qua per calumniam. 22.
§.vlt. V.A nemine extorqueant fructus, vel angarias,
neque alio modo quemquam vexent, néve ob huiuſ-
modi cauſas aliquem excommunicent, aut anathema-
tizent, aut communionem vel baptiſmum denegent.
Hoc ius coanguſtatur ad vrbem Conſtantinopolita-
nam, & territorium eius, & ad ea loca,in quibus ſunt
Mertopoli

Metropolitani à Conſtantinopolitano patriarcha or-
dinati, vel epiſcopi ab illis metropolitanis ordinati, l.
qui ſua. 39. §.1. Expoſui ea, quæ pertinent ad perſonas
54 clericorum. ¶ Sequitur, vt videamus de eorum bonis.
Hic I. ſtatuitur, vt ſi quid clerici parſimonia, vel pro-
uiſione, vel honeſta mercatura congeſſerint, id in
vſum pauperum atque egentium miniſtretur, ideóque
à parangariis, omnibúſque extraordinariis & ſordidis
muneribus ſit immune: quod priuilegium etiam vxo-
ribus, liberis, & miniſtris tribuitur, l. 2. II. Vt clerici,
qui prædia in prouinciis poſſident, ex iis prædiis cen-
ſus præſtent, & muneribus ſint obnoxij, l. 3. III. Vt cu-
riales vel officiales, qui fiunt clerici, certis caſibus par-
tem bonorum relinquant curiæ & fiſco, vel liberis aut
propinquis, vt in præcedenti capite expoſui. IV. Vt
deſerentes clericalem ordinem, bona ſua non reci-
piant, vt exponam cap. ſeq. Reliqua de bonis clerico-
rum enarrabo commodiùs in quinta & ſexta huius ti-
55 tuli partibus. ¶ Sextum caput eſt de his qui clerica-
tum deſerunt, vel ex clericorum conſortio remouen-
tur. Deſinunt enim eſſe clerici, aut volentes, quia de-
ſerunt vitam clericalem, l. ſancimus neminem omni-
no. 53. §.1. l. pen. §. pen. (quod tamẽ per Leonis Nou. 7.
eis non licet:) aut inuiti, quia deponuntur & exaucto-
rantur, ſiue (vt cum canoniſtis loquar) degradantur,
d. l. 53. §. 1. Huc ſpectat cauſæ 15. quæſt. 7. Depoſitionis,
ſeu degradationis cauſas quatuor reperio. I. Si electi
fuerint ij, qui non debuerunt eligi, vt curiales, vel of-
ficiales, l. 4. l. ſi quis curialis. 12. d. l. 53. vel inutiles, vel
vxorati promoti ſint ad eum gradum, ad quẽ iure non
admittuntur, l. ſancimus neminem ad epiſcopatum. 48.
II. Si ordinatio non rectè facta ſit, putà quia facta ſit
per ambitum, l. ſi quemquam. 31. III. Si clericus ali-
quid admiſit, quod omnino & ſimpliciter eſt interdi-
ctum, vt quia elegit aliquem per ambitum, d. l. ſi quem-
quã. 31. d. l. 48. d. l. 53. in princ. aut diſputauit publicè de
fide turbis coadunatis, ſupr. de ſum. Trinit. l. 4. IV. Si cle-
ricus aliquid commiſit, quod eſt aliis conceſſum, ſolis
autem clericis eſt interdictum, vt putà quia mulierem
extraneam ſecum habuit, & admonitus eam non di-
miſit, Nou. 123. c. 29. aut parabolanus acceſſit ad
publica ſpectacula, vel iudicia, vel curiam, l. placet.
17. §. 1.

56 ¶ Effectus amiſſi clericatus in hoc titulo quadru-
plex ponitur. I. Res & bona eius, qui clericatum amiſit,
manent penes eccleſiam, cui ſeruiebat, l. vt non liceat.
55. §. 1. l. pen. §. pen. II. Qui ſemel depoſiti fuerunt, non
poſſunt iterum recipere honorem & gradum, quem
amiſerunt, l. quicumque. 14. & vij. q. 1. c. quàm pericu-
loſum, & c. hoc nequaquam. III. Non poſſunt adſpirare
ad militiam: cui ſi nomen dederint, militia exuti tra-
duntur curiæ, id eſt, efficiuntur curiales, d. l. 53. §. 1. IV.
Qui clericalem vitam deſeruerunt, nec dederunt no-
men alicui militiæ, ſunt officiales, Nou. 6. c. 7. Sed Leo-
ni placet, eum in clericorum ordinem reſtitui, Nou. 7.
57 Hactenus de clericis. ¶ Tertia tituli pars eſt de or-
phanotrophis, xenodochis, brephotrophis, & ptocho-
trophis. Orphanotrophi dicuntur, qui præſunt orpha-
notrophiis, in quibus orphani, parentibus & bonis de-
ſtituti aluntur. Xenodochi, qui xenodochiis, in quibus
hoſpites recipiuntur, id eſt, aduenæ, qui ſe ſuſtentare
nequeunt. Brephotrophi, qui brephotrophiis, in qui-
bus infantes aluntur. Ptocotrophi, qui Ptochotro-
phijs, in quibus pauperes & mendici aluntur. His adde
noſocomos, qui noſocomiis, in quib⁹ ęgroti curãtur: &
Ierontocomos, qui Ierontocomiis, in quibus ſenes cu-
rantur & ſuſtentantur. Nam etſi horum duorum nulla
mentio eſt in rubr. in legibus tamen non omittuntur,
58 & ſuperioribus ſunt omnino ſimiles. ¶ Hæc pars di-
59 uiditur in tria capita. ¶ Primum caput eſt de harum
perſonarum officio: quod quidẽ eſt quintuplex. I. ſunt
pupillorum quaſi tutores, adoleſcentium quaſi curato-
res. Parentibus enim ac bonis deſtitutos minores ſu-
ſtentant, & veluti affectione paterna educant. II. Res
eorum ſuſcipiunt: & ſi quas alienandas ob iuſtam cau-
ſam duxerint, æſtimatione priùs facta alienabunt, &
pretium cuſtodient, l. orphanotrophos. 32. III. Heredi-
tates loco pio delatas ſuſcipiunt, actiones competen-
tes mouent, & res adminiſtrare rectè debent, ita vt piè
diſtribuant, atque erogent in perſonas illas, quæ in ip-
ſo pio loco ſunt, vel curantur, necnon in ædificiorum
refectionem. Si quid autem his impenſis factis ſuper-
eſt, ex eo reditus emere debent, vt loci pij reditus au-
geantur, l. omnem adhibentes, 42. §. neceſſarium. 6. & §.
ſeq. l. ſancim⁹ ſi quis. 46. §. 1. §. ſed Deo amabiles. 3. & §.
vlt. l. ſiquis ad declinandam. 49. §. vbi. & nullum lucrum
ex adminiſtratione pecuniæ ad redimendos captiuos,
vel pauperibus relictæ capiant, d. l. ſi quis ad declinan-
dam §. vlt. De annuo verò relicto ne tranſigant, neque
id vllo modo alienent, d. l. ſancimus ſiquis. §. 9. & l. vlt.
IV. Tam res ſingulorum proprias, quàm ipſius loci pij
communes ita adminiſtrare debẽt, vt nullum inde lu-
crum quærant, nec alium lucrum facere patiantur, d. l.
ſiquis ad declinandam. §. vlt. V. Rationem adminiſtra-
tionis fideliter reddant, l. omnem adhibentes. 42. §. ſi
autem contigerit. 8. ¶ Secundum caput eſt de electio- 60
ne ſiue ordinatione. Hic diſſoluuntur quatuor quæ-
ſtiones ¶ Primo quæritur, an ſint aliqui orphanotro- 61
phi, aut ſimiles adminiſtratores eligendi? Hæc quæſtio
tunc habet locum, cùm locus pius nondum eſt ædifi-
catus, ædificari tamen debet, putà quia teſtator iuſſit,
& in eum finem bona legauit. Vtrùm igitur ſtatim ad-
miniſtrator conſtituetur, & miſerabiles perſonæ cura-
buntur, an expectandum eſt, donec locus ædificetur?
Placet legiſlatori, ſi teſtator tempus præſcripſerit, in-
tra illud tempus locum eſſe ædificandum, ſin minùs,
intra annum: interim autem ædes conduci, in quibus
miſerabiles perſonæ recipiantur. Ergo adminiſtrator
ſtatim conſtituetur, qui curam habeat, d. l. ſancimus ſi-
quis. 46. in pr. ¶ Secundò quæritur, quinam ſint eli- 62
gendi? Hic ſtatuitur, ſi teſtator aliquid depoſuit, eos eſ-
ſe eligendos, quos teſtator voluit, ſi teſtator nihil di-
xit, heredes eligent. Heredibus non eligentibus, datur
electio epiſcopo, d. l. ſancimus ſi quis. 46. §. 3. ¶ Tertiò 63
quæritur, quomodò facienda ſit electio? Iubet lex eam
fieri gratis abſque vlla largitione: alioquin electio non
tenet: & is, qui elegit, loco ſuo remouetur, l. omnem ad-
hibentes. 42. §. præterea ſancimus quemadmodum. 9.
¶ Quartò quæritur, quis ſit electionis effectus? Eſt 64
autem effectus duplex. I. Adminiſtrator officio ſuo ſa-
tisfacere debet, de quo ſupr. dixi. II. Quicquid ordina-
tus acquirit, ipſi loco pio acquirit: adeo vt non poſſit
diſponere, niſi de iis, quæ habuit ante ordinationẽ, vel
de ijs, quæ poſtea à parentibus, vel fratribus, vel pa-
truis, vel auunculis accepit. Nam reliqua præſumit lex
nõ perſonæ, ſed loci pij contemplatione fuiſſe relicta,
d. l. omnem adhibentes. §. neceſſarium. 6. Idem de epi-
ſcopo ſtatuitur, ead. l. §. de his verò. 2. ¶ Tertium ca- 65
put eſt de remotione ab officio. Huius remotionis duæ
cauſę traduntur. I. Si data pecunia officium redemerit,
d. l. 42. §. præterea ſancimus quemadmodum 9. II. Si
malè adminiſtret, d. l. ſancimus ſi quis. §. ſed Deo ama-
biles. 3. De his hactenus. ¶ Quarta pars de aſcetriis & 66
monachis diuiditur in ſeptem capita. ¶ Primum
caput eſt de harum perſonarum epithetis: quæ 67
quidem hoc loco tria traduntur. I. Monachi vocan-
tur ἐυλαβέςατοι, l. ſanctiſſimarum. 44. §. 1. &. §.
vlt. l. ſancimus neminem. 53. in pr. & in Nouellis paſ-
ſim. II. Dicitur monaſterium ἐυαγὴς, d. l. ſanctiſſima-
rum, in princ. III. Dicitur ſacroſanctum monaſterium,
vel

vel aſceterium,l.raptores.54.verſ.& ex his rebus. ¶Se-
cundum caput eſt de dictarum perſonarũ definitione.
Sciendum eſt,duo eſſe ſanctimonialium perſonarũ ge-
nera:nempe clericos,& ſolitariam vitã degentes,l.Deo
nobis. 56. §.1. Qui ſolitariam vitam degunt,ſunt mo-
nachi,aut aſcetriæ, d. l. Deo nobis. in princ. Monachi
dicuntur quaſi ſolitarij: aſcetriæ verò, eò quòd piis
actionibus ſe exercẽt,ſeu pijs meditationibus vacãt. Ac
diſtinguuntur quidem inter ſe monachi & aſcetriæ,
quemadmodum monaſterium & aſceterium, l.omnia.
35.l.ſancimus ſi quis moriens. 46. §. vlt.l.ſacris noſtris
legibus.47.in princ.l.raptores.54 Nou.123. cap.vltim.
Nou. 134. cap. 9. quoniam alij illo, alij hoc nomine
appellari malunt.Ratio tamen viuendi eſt eadem, vn-
de legiſlator videtur his vocabulis promiſcuè vti, vt
l.ſancimus neminem. 53.§.penult.& vlt. & Nou. 133.
cap. 3. Nam & paſſim tribuit ἄσκησιν, non tantùm
aſcetriis, ſed etiam monachis; quemadmodum ſolita-
riam vitam tribuit etiam aſcetriis: adeo vt non putem
dubitari poſſe,quin quod de vnis dicitur, de aliis quo-
que dictum intelligi debeat. Cùm autem Cuiacius hîc
in paratitl. ait aſcetrias eſſe deuotas virgines, aut eos
qui ita vitam inſtituerunt,vt toti ſacris ſint dediti me-
ditationibus, prauam definitionem affert: tum quia
poſſunt eſſe deuotæ virgines,quæ non ſint aſcetriæ,vt
monaſtriæ,(nam monachos ab aſcetriis ipſe Cuiacius
ſeiungit) & diaconiſſæ,l.Deo nobis. 56. verſ.bona au-
tem: tum etiam quia poteſt aliquis ita vitam inſtitue-
re,vt totus ſacris meditationibus incumbat,nec tamen
eſt aſcetria, niſi viuat in aſceterio, & in aſcetriarum
conſortio. Ergo aſcetriæ ſunt,qui in eum finem,vt to-
ti piis meditationibus incumbant,in aſceterio viuunt:
quemadmodum monachi dicuntur ij, qui in eundem
finem degunt in maſterio.

69 ¶ Tertium caput eſt de diuiſione ſeu variis aſcetria-
rum generibus. Tres diuiſiones in Iuſtinianeo iure re-
perio. I. Alij ſunt monachi, alij aſcetriæ, vt præceden-
ti cap.expoſitum fuit. Huc refer regulares, qui vocan-
tur in iure canonico, de quibus extr. de regularib. &
ext.de ſtatu monachorum.Nam hi poſſunt eſſe mona-
chi,& non monachi, vt canonici regulares: à mona-
chorum autem conſortio non cenſentur ſeiuncti,
quamuis diſciplinæ ſeruiant laxiori, d. tit.de ſtatu mo-
nachorum, cap.5. II. Aut ſunt maſculi, aut fœminæ:
ſic enim ſecernuntur maſculi aſcetriæ à fœminis,l.47.
in princ.& monachi,a monaſtriis ſeu monialibus,l.44.
§.vltim.l. vlt.verſ.ſcimus.Nouel.123.cap.34.& cap.vlt.
Hæ duæ diuiſiones pertinent ad ſeparata monaſteria
ſiue aſceteria. III. In eodem monaſterio ſunt varia
monachorum ſiue officiorum, quibus monachi præ-
ſunt, officia. Supremo namque loco eſt, qui monaſte-
rio præeſt,ὁ μοναστηρίου προεστώς. Nouel. 123. cap.4.qui
latino vocabulo vocatur abbas, vel abbatiſſa, Græcè
ἡγούμενος, & ἡγουμένη, l.monaſteria.40. in princip.& l.
ſacris noſtris legibus.47.in princ. vel archimandrita, l.
ſancimus neminem.53.in princ.l.vlt.verſ.hanc iterum.
Nouel.5.cap.7.Nou.123.cap.34.Quibuſdam monaſte-
riis exarchus præeſſe dicitur,Nou.133.cap.4. De exar-
cho vide ſupr. numer.7.Ex cæteris monachis quidam
ſunt clerici,qui diuinis officiis inſeruiunt, Nouel.133.
cap. 2. quidam ſunt apocriſiarij: ſic vocantur Græco
vocabulo, quaſi latinè dicas reſponſales, ſiue reſpon-
ſarios. Hi eccleſiarum cuiuſque diœceſeos & mona-
ſteriorũ negotia tractabant:atque horum fit mentio in
l.qui in monaſteriis.29.& Nou.6.cap.2. & Nouel.123.
cap.25.& Nou.133.c.5..Aliqui sũt anachuretæ ſiue he-
ſychaſtæ, qui in contemplatione & quiete vitam de-
gunt,Nou.5.cap.3.Nou.133.cap.1.Nonnulli ſunt iani-
tores,qui ingreſſus & exitus ex monaſterio curam ha-
bent,d.Nouel.133.cap.1.Præter hos alij ferè ſimplici-

ter vocantur monachi. ¶ Quarto capite de monaſte- 70
riis ædificandis tria præcipiuntur. I. Ne monaſterium
ædificare priùs liceat, quã loci epiſcopus oratione lo-
cum Deo conſecrarit; & crucem ibi figens inchoarit
ædificium, hoc quaſi monaſterij decens fundamen-
tum ponens, Nouel.5. cap.1. II. Monaſterium habeat
vnum, aut ad ſummum duo oſtia, per quæ ingredi &
egredi liceat, Nouel.133. cap. 1. III. Monaſterium ſit
bene ſeptum, & concluſum, ne aliunde quam per
oſtia pateat acceſſus & egreſſus, ibid. ¶ Quintum ca- 71
put de electione monachorum, & eorum qui in mo-
naſterio alicui officio præſunt, in quinque ſegmenta
diuiditur. ¶ In primo ſegmento de electione mona- 72
chorum tria traduntur. I. Adſcriptitij non admittun-
tur ad vitam monachalem, l. iubemus. 37. in princip.
II. Non admittuntur ſerui, niſi domino conſentiente,
qui hoc caſu dominium amittit,quamdiu illi in mona-
ſterio permanent, l. ſeruus. 38. iure tamen nouiſſimo
etiam domino inſcio, ſerui poſſunt ad monaſterium
tranſire: ſed dominus intra triennium poteſt eos ex
monaſterio retrahere in ſeruitutem.ideoque intra hoc
tempus nemo ſuſcipit tõſuram, & habitum monacha-
lem,niſi cõſtet eum eſſe hominem liberum,Nou.5.c.2.
Nou.123.c.35.Quamquam ex Nou.10. Leonis,ius re-
trahendi ſeruum ex monaſterio datur domino, qui nõ
conſenſit,etiam poſt triennium, atque adeo quocũque
tempore. III. Filijfamiliarum poſſunt fieri monachi,
etiã inuito patre,in cuius poteſtate ſunt,nec propterea
poſſunt à patre exhæredari, l. vt non liceat. 55 .l. Deo
nobis.56.§ 1.Nou.123.cap.41. ¶ In ſecundo ſegmento 73
de electione abbatum & abbatiſſarum deciduntur tres
quæſtiones. I. Quis ſit eligendus. Ex duobus ſeniori-
bus debet eligi is, qui dignior videtur: quòd ſi neuter
eorum dignus appareat, tunc omnium monachorum
digniſſimus promoueri debet,l.47.in princ.quæ corri-
gitur per Nouel.5.c.9.vbi ſtatuitur,vt omnes monachi
ſecundum ætatis ordinem conſiderentur: & hoc ordi-
ne qui primus inuentus fuerit optimus,is eligatur.No-
uella autem 123.c.34.ſimpliciter iubet eligi optimum.
II. Quomodò facienda ſit electio.Iubetur fieri propo-
ſitis euangeliis,l.47.in princ. Nouel.123.c.34. Hîc vi-
detur ſeruandum eſſe etiam, quod ſuprà de electione
clericorum,orphanotrophorum, & aliarum religioſa-
rum perſonarum præcepimus; nempe vt abſque omni
ambitu,& ſine largitione abbates creentur. III. Quot
ſint eligendi. Vnus ſingulis monaſteriis eſt præficien-
dus,nec poteſt idem pluribus monaſterijs præeſſe.l.40.
§.1. IV. A quibus electio confirmetur. Electio abbatis
requirit confirmationẽ epiſcopi illius loci, & patriar-
chæ, l.47. §.1. Hæc, quæ dicta ſunt de abbatibus ordi-
nandis, obtinent etiam in abbatiſſarum electione.
¶ In tertio ſegmento,ſi eccleſia ſit in monaſterio,qua- 74
tuor vel quinque ex ſenioribus monachi iubentur eli-
gi,qui in clericali ordine cõſtituti,eius eccleſiæ curam
& miniſterium ſuſcipiant, Nou.133. cap.2. ¶ In quar- 75
to ſegmento conſtituitur, vt apocriſiarij eligantur ſe-
nes, monachi,probatæ vitæ,tam in virorum, quàm in
mulierum monaſteriis: & quidem in his eunuchi, ſi
inueniri poſſint,aut ſaltem vitæ probatæ, duo vel tres,
d.Nou.c.5. ¶In quinto ſegmento ſtatuitur,vt ianitores 76
eligantur ſenes, caſti, habentes ab omnibus monachis
bonum vitæ teſtimoniũ,d.Nou.c.1 ſic & ianitrices eli-
guntur in monaſteriis mulierum,d.Nou c.5.¶ Sextum 77
caput de iuribus & vita monachorum, monaſtriarum,
& aſcetriarum diuiditur in quinque ſegmenta. ¶ In 78
primo ſegmento conſiderantur monachi in genere:
(appellatione monachorum intellige nunc etiam mo-
naſtrias,& aſcetrias) quorum iura, & ordinationis ef-
fectus partim ſpectantur in perſonis, partim in rebus.

¶ Ad perſonas pertinent hæc, quæ monachis præ- 79

ſcribuntur. I. Separati ſint monachi à monaſtrijs, &
monaſteria maſculorum a monaſterijs fœminarum, l.
ſanctiſſimarū.44.in princ. Et neque monachi ad mo-
naſtrias, neque hæ ad illos cõmeent, No.133.c.3 II. Nõ
ſepeliantur monachi in monaſterio muliebri, neque è
cõtratio monaſtriæ in monaſterio virili, ibid. III. Cùm
monaſtria in ſuo monaſterio ſepelitur, adſit tantùm ia-
nitrix, &, ſi velit abatiſſa quoque: ſed nec quenquam
virum videant, nec à quoquam videantur: & iuſtis per-
actis ſtatim ad ſua loca reuertantur, ibid. IV. In cœno-
bijs communiter monachi habitent, ac dormiant ex-
ceptis ſolis anachoretis, ſiue heſychiaſtis, quibus ſolis
permiſſum eſt habere proprias & ſeparatas cellas, Nou.
5.c.3. Nou.123.c.36. Nou.133.in princ. & cap.1. V. Ne
ex monaſterio exeant, nève per vrbem diſcurrant, ex-
ceptis ſolis apocriſarijs, quibus muneris tantùm ſui
exequẽdi cauſâ exire permittitur, l. qui in monaſterijs.
29. VI. Sint ſubiecti abbati: & tam ipſi, quàm abbas epi-
ſcopo, l. monaſteria.40. in princ. VII. Honeſtè viuant,
alioquin ab Epiſcopo & abbate coërceantur, l.44.§.1.
Nou.133.c.4.& 5. VIII. Ne ducant vxorem, vel concu-
binam etiam ſi ſint clerici ex eorum numero, qui aliàs
vxorem ducere poſſunt, Nou.5.c.8. IX. In eccleſiam, ſi
qua ſit in monaſterio, ne ingrediãtur, nec ibi maneant
deambulandi vel confabulandi cauſâ; ſed vt diuinis of-
ficijs interſint: quibus abſolutis, in monaſteria reuer-
tantur: ibique Deū honorẽt, & ſacris ſcripturis incum-
bant, Nou.133 c.1. X. Ad tabernas ne diuertant, nève
in ijs conuerſentur, alioquin expellẽtur ex monaſterio,
d. Nou. c. vlt. Poſtremò duæ ſint præcipuæ monachis
curæ, nempe vt legant ſacras ſcripturas, & vt manibus
ſuis laborẽt, d. Nou. c. vlt Hæc de perſonis, & vita mo-
80 nachorum dicta ſint. ¶ Ad bona quod attinet: hi, qui
monaſterium ingrediuntur, eo ipſo ſua bona deducant
monaſterio, ſaluo tamen iure liberorum in legitima, &
vxoris in dote ac donatione propter nuptias, l. ſanci-
mus neminẽ omnino.51.§.vlt. l. Deo nobis.56.in princ.
Nou.5.c.5. Nou.123.c.38. An igitur teſtamentum face-
re poſſunt? Antequàm ingrediãtur monaſterium, liberè
poſſunt teſtari: poſt ingreſſum verò non poſſunt con-
dere teſtamentum, niſi habeãt liberos, quibus ante in-
greſſum non dederint legitimam portionem: hoc enim
caſu poſſunt inter eos bona ſua diſtribuere, ſeruatis ta-
men duabus conditionibus: quarum vna eſt, ne quem
liberorum legitimâ fraudent; altera, ne pruſus omnia
bona liberis attribuant, ſed ſua perſona liberis connu-
merata, vnã ſaltem portionẽ ſibi retineãt apud mona-
ſterium menſurã, d. Nou.5.c.5. d. Nou.123.c.38.& c.40.
Hæc ita Iuſtinianus conſtituit. Leo autem imperator,
Nou.5. monachis teſtamenti factionẽ conceſſit de ijs,
quæ poſt ingreſſum in monaſterium acquiſierunt: ita
vt ſi ab initio aliquid monaſterio conſecrarint; de his
poſteà quæſitis, ex aſſe diſponere poſſint, ſin minùs tã-
81 tum ex beſſe, vt maneat triens penes monaſteriū. ¶ In
ſecundo ſegmento de abbate traditur, ei diſciplinã cu-
ræ eſſe debere, ita vt omnia diligenter inſpiciat, & per-
ſcrutetur: & quæ praue fiunt, ſtatim corrigat, Nou.133.
c.4. pro qualitate delicti: incorrigibiles verò monaſte-
82 rio expellat, ead. Nou. c. 5. ¶ In tertio ſegmento iuben-
tur clerici eccleſiam curare & diuinis officijs vacare, d.
83 Nou. cap. 2. ¶ In quarto ſegmento hæc præſcribuntur
apocriſiariis. I. Negotia monaſterij expediant, nec ex-
eant ex monaſterio, niſi ἀποκρισιῶν, id eſt, officij ſui im-
plendi cauſa, vt ſupra notaui. II. Iubente eo, qui mo-
naſterio præeſt, ſingula perſcrutentur, & inquirant,
num quid admittatur emendatione dignum: idque ad
illum referant, qui monaſterio præeſt, Nou.133. cap.4.
III. Si monaſtriis inſeruiunt, nullam earum alloquan-
tur: ſed quod occurrit, ad abbatiſſam referant per iani-
84 tricem, d. Nou. c.5. ¶ In quinto ſegmento ianitoribus
iniungitur, ne permittant monachos exire ſine licen-
tia abbatis, & ne alios extraneos in monaſteriū intro-
ducant, d. Nou. c.5. ¶ Septimum caput de iis, qui mo- 85
naſterium deſerunt, vel ex eo expelluntur, diuiditur in
tria ſegmenta. ¶ In primo ſegmento vetãtur monachi 86
deſerere monaſterium, etiamſi ad aliud monaſterium
tranſire velint, Nou.5.c.7. extr. de regul. & monach. c.5.
niſi fortè velint ad arctiorem religionem tranſire: hoc
enim eis pontificio iure conceditur, d. tit. de regular. &
monach. c. licet quibuſdam, 18. ¶ In ſecundo ſegmen- 87
to monachi remouentur à monaſterio propter delicta,
vt in exemplo ſuprà adducto, ſi in tabernis verſentur.
¶ In tertio ſegmento declarantur effectus relicti mo- 88
naſterij. I. Qui deſerit monaſterium, non recipit res
ſuas, quas in monaſterium intulit, ſed hæ penes mona-
ſterium remanent, l. qui ſua.39. in princ. l. vt non liceat.
55.§.1. l. pen. §. pen. Nou.5.c.4. Nou.123.c.36. Nec pro-
derit monaſteriū deſerenti, ſi ad aliud monaſteriū trã-
ſire velit: quia nihilominùs res remanent penes prius
monaſterium, d. Nou.123.c.42. Immo in altero mona-
ſterio non debet recipi, vt ſuprà docui ex Nou.5.cap.7.
II. Si ſeruus conſentiente domino monachus factus
fuerit, quo caſu diximus eum hac ratione conſequi li-
bertatem: monaſterium deſerens, in priſtinam ſeruitu-
tem redigitur, l. ſeruus. 38. III. Deſertor non poteſt aſ-
pirare ad vllam militiam: &, ſi ad aliquam irrepſerit, ea
ſpoliatur, fitque curialis, l. ſancimus neminem omnino.
53.§.1. verſ. quoniam autem. vel officialis. Nouel.5.c.6.
vel in monaſterium detruditur: & ſi iterum hoc quo-
que deſerat, tunc fit officialis, Nou.123.cap.42. Hæc ita
Iuſtinianeo iure ſunt conſtituta. Leoni autem Nou. 8.
& pontificii iuris auctoribus extr. de regulat. & mona-
chis, cap.5. magis placuit omnem facultatem deſerendi
monaſterij adimere monachis, ita vt inuiti ad mona-
ſterium deſertum retrahantur. Hæc de monachis &
aſcetriis ſufficiãt. ¶ Quinta pars de religioſarum per- 89
ſonarum & piorum locorum priuilegiis, diuiditur in
quinque capita. ¶ Primo capite de priuilegiis in gene- 90
re diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur, 91
quænam priuilegia iure ſubſiſtant? Reſpondetur, om-
nia priuilegia obtinere, & confirmari, quæ iure ſcripto,
aut conſuetudine ſunt indulta; & vel generaliter, vel
ſpecialiter ſunt conceſſa, l. omnes.33.§. penult. l. omnia.
35. ¶ Secundò quæritur, quibus hæc priuilegia com- 92
petant? Hic notandæ ſunt productiones, & limitatio-
nes. ¶ Productiones duæ ſunt. I. Priuilegia cõpetunt 93
tam eccleſiis, quàm orphanotrophiis, xenodochiis, &
aliis locis piis. II. Competunt & perſonis & rebus di-
ctis iuribus. III. Tam clericis, quàm monachis, licet
clerici non ſint, d. l. generaliter, in princ. IV. Tam in
regia vrbe, quàm in aliis ciuitatibus, d. l. generaliter. §.
vlt. ¶ Limitationes quoque duæ ſunt. I. Priuilegia cõ- 94
ceduntur ſolis orthodoxis, d. l. omnes. §. præterea cùm
in prouinciis. II. Iis tantùm cõceduntur, qui officium
faciunt, non monachis vagantibus: nec iis, qui circa
diuina myſteria ſunt deſides, d. l. generaliter. §.1. ¶ Ter- 95
tiò quæritur, qua pœna afficiantur, qui eccleſiaſtica
priuilegia violant? Reſpondetur, eos quinque librarum
auri cõdẽnatione plecti, l.1. ſi venerabilis.13. ¶ Secun- 96
do capite agitur de immunitate: quæ vel omnino con-
ceditur, vel ita vt per aliū munera ſiue onera ſubeãtur.
¶ Immunitas ab omnib. ſordidis atque extraordinariis 97
& perſonalibus muneribus conceditur epiſcopis, cle-
ricis, eorum vxoribus, liberis, ſeruis, miniſtris; item
monachis, orphanotrophis, & aliis perſonis religioſis,
l.1.2.6. d. l. omnes. §. pen. veluti à tutelis, & curationi-
bus, l. generaliter.52. in pr. ſed nouiſſimo iure epiſcopi
& monachi, ne quidem volentes admittuntur ad tute-
lam vel curationem gerendam: presbyteri autem &
diaconi eas tantum ſuſcipere poſſunt, quæ iure cogna-
tionis

Digitized by Google

tionis deferuntur,Nou.123.c.5.Onera autẽ prædiorum
98 etiam clerici adgnoſcũt,l. 3.¶ Duobus caſibus mune-
ra per alium ſunt obeũda.I.Si perſona religioſa ſit cu-
rialis, per ſubſtitutum ſatisfacit muneribus curiæ, l.ad
ſimilitudinẽ.21. Sed hodie curialis non admittitur ad
Epiſcopatum,vel presbyterium,l.ſancimus neminem
omnino.53.in princ.quatenus verò admittatur ad cle-
ricatum,expoſui ſupr.§.42.memb.3.Religioſus adſcri-
pritius per aliũ ſatisfacit agriculturæ;& per ipſum do-
minum, qui electioni conſenſit,capitationis onus ad-
99 gnoſcit,l.quiſquis cenſibus 16. ¶ Tertio capite de in-
iurijs propulſandis à perſonis & locis religioſis, habẽ-
tur plura priuilegia.I.Filiusfam. etiãſi inuito patre fa-
ctus ſit clericus, aut monachus,non tamen ab eo pro-
pterea poteſt exheredari, l.vt nõ liceat.55.in prin.l.pẽ.
§.1.Nou.123.c.41.II.Iniuria facta Epiſcopis,vel clericis,
vel diuino cultui,vel ipſi loco ſacro,punitur vt crimen
publicũ,quolibet,vel nemine accuſante:& ad punien-
dos delinquentes etiam militare auxilium, ſi opus eſt,
aſſumitur,l.ſi quis in hoc.10.vide etiam Nou.123.c.31.
III.Si executor clericum iniuria affecerit,cingulo pri-
uatur,& cum bonorum confiſcatione vltimo ſupplicio
punitur,l.omnes.33.§ prætereà nullus.IV.Qui epiſco-
pum falſo accuſauit, triginta libras auri fiſco ſoluit, l.
ſi qua per calũniam.22.in princ. V. Qui virginem,aut
mulierem Deo deuotam vel rapuit quamuis volẽtem,
vel etiam tantum attẽtauit,quamuis matrimonij cau-
ſâ, capitali ſupplicio afficitur,l.5.Prætereà is,qui rapuit,
& qui eum in ipſo delicto ſunt comitati,ſi in ipſo facto
deprehendantur, impunè puſſunt à raptæ parentibus,
vel conſanguineis,vel tutoribus,vel curatoribus inter-
fici.Inſuper bona eorum eccleſiæ,vel alij loco religio-
ſo,cui rapta inſeruit,attribuuntur:ita tamen,vt eorum
vſusfructus ad ipſam raptam pertineat. Cæteri verò
criminis conſcij, aut opem aliquam raptori ferentes,
capitali tantùm pœnæ ſubiiciuntur,bonis eorũ ad lo-
cum religinſum non tranſlatis,l.raptores.54.&.infr.de
raptu virg l. vn Vide etiam Nou. 123.c 43. VI. Nulli
laico licet habitu monachi, vel monaſtriæ,vel aſcetriæ
vti,vel eum imitari,vel quouis modo alicui ſtatui ec-
cleſiaſtico illudere:alioquin ei pœna infligitur coërci-
tionis corporalis,& exilij,No.123.c.vlt.¶Quarto capi-
100 te de priuilegijs ad iudicia pertinentibus ſic diſtingui
tur.Religioſæ perſonæ in iudicijs interueniunt, vel in
cauſis alienis,vel in cauſis proprijs.vel in cauſis eccle-
ſię,ſiue alîus loci pij & religioſi,cui ſeruiũt ¶Ad cauſas
101 alienas ſpectant priuilegia circa teſtimonia dicẽda.Hîc
duo priuilegia occurrũt,quorum alterum pertinet ad
epiſcopũ,alterum ad presbyteros.Epiſcopus à teſtimo-
nio dicendo excuſatur,l.nec honores.7. vbi verba illa,
nec honore,nec legibus, perinde valẽt ac ſi imperator di-
ceret,nec iure prætorio,nec iure ciuili : & in ſequenti
verſiculo legendũ potiùs cum Azone,*addici*, quàm *ad-
mitti*, non enim imperator vult epiſcopum repellere à
teſtimonio dicendo,ſed vetat eum inuitũ addici huic
muneri,vel(vt in alijs libris legitur)*adduci*:& mox iti-
dem cùm Azone, & C. Theodo.& libris manuſcriptis
malo legere *excepta*,quã(vt in vulgatis libris habetur)
exempla , & quod lex ait,*confunditur*,id ſignificat,quod
vulgò dicitur , *humiliatur*,ſeu perturbatur.Ita hoc ver-
bum accipitur etiã à Plin lib 1.Epiſt 22.cùm ait, *Huic
confuſioni meæ non mediocre ſolatium.ſi tu nihil quereris,&
alibi veritus ſum,ne vos feſtis diebus confunderẽ.ſi in memo-
riam grauiſſimi luctus reduxiſſem.*eodem modo accipitur
apud Valer.Max.lib.7.c.6. *Cannenſis*, inquit, *clades adeo
vrbem noſtram vehementer confudit*. & apud Ouidium
in ea elegia qua deflet obitum Tibulli.

Nec minùs eſt confuſa Venus moriente Tibullo.

Et Triſtium lib.3.elegia 5.

Vidi ego confuſos vultus,viſóſque notaui.

Hodie, vt puto , coguntur epiſcopi teſtimoniũ dicere:
ſed hoc priuilegium habent , vt iudex ad eos mittat,
non ad ſe aduocet teſtimonij dicẽdi cauſa , neque cor-
poraliter iurent, ſed loco iuramenti , proponantur eis
euangelia , auth. ſed iudex. & Nou. 123. c. 7. Presby-
teri verò teſtimonium dicunt ſine vlla quæſtione. Si
tamen hoc priuilegio abutãtur,& falſum teſtimonium
perhibeant,aut etiam veritatem reticeant,grauiter pu-
niuntur,quemadmodum & alij clerici, l. presbyteri. 8.
d.Nou.123.c.20. ¶ In cauſis proptiis,vel eccleſiæ,ſiue 102
monaſterij , ſiue cuiuſcumque loci pij denegatur reli-
gioſis perſonis hoc priuilegiũ,vt iudices ad ipſos eant:
omnes enim litigantes iubentur ad iudicem adire,l.iu-
bemus.37.§.vlt. Conceduntur autem ſequentia priui-
legia. I. In cauſis eccleſiaſticis ſolus œconomus poteſt
cõueniri,l.omnes.33.§.hoc nihilominus. II.Monaſtriæ
litigant per procuratorem:monachi vel per ſe, vel per
procuratorem, Nou.123. c.27. III. Circa forum cõpe-
tens & iudicia diſtincte explicare oportet inter iura
Codicis, Nouellarum & Pũtificia. Quod ad ius Codi-
cis attinet,Leo & Anthemius conſtituerunt, vt clerici
Conſtantinopolitani non poſſint cõueniri, niſi coram
epiſcopo , vel præfecto prætorio, l. cùm clericis, 25.in
princ.& infr.tit.prox.l.decernimus. 13. Reliqui autem
clerici,aut monachi conueniantur coram iudice ordi-
nario,nec poſſint ad alium iudicem trahi,l.omnes.33.
in princ.Quòd ſi ex prouincia in vrbem ſe cõtulerint,
ibi cõueniri poſſint corã præfecto prætorio,d.l.omnes.
§.1.ſic Leo & Anthemius ſtatuerunt. Sed Iuſtinianus
rem hanc accuratiùs tractat in l.ſancimus vt nemo.29.
infr.tit.prox.vbi cõſtituit , vt clericus apud epiſcopum
cõueniatur,vel, ſi hic ſuſpectus ſit , apud metropolita-
num,vel,ſi hic quoque ſit ſuſpectus , apud ſynodum, à
cuius ſentẽtia appellabitur ad patriarchã : à patriarcha
verò non appelletur. Et vt ſimilia obtineãt in epiſco-
po cõueniendo.Nec deferatur cauſa ſtatim ad patriar-
cham,niſi vt ab eo cõmittatur epiſcopo illius loci, vbi
eſt controuerſia, in princ. Miſſus autem pro ſportulis
vltra ſextam aurei partem,vel,ſi ſit epiſcopus,vltra ſex
aureos ne accipiat Idemq; obtineat in miſſo à metro-
politano,ead.l.§.1.Qui verò plus accipit,duplum reſti-
tuit ei qui negotium paſſus eſt; & eccleſiaſticæ multæ
ſubiicitur à patriarcha vel metropolitano , & è clero
eiicitur,ead.l.§.3.Et vt à ſententia lata ab eo,quem me-
tropolitanus vel patriarcha miſit,ad Conſtantinopoli-
tanũ patriarcham appelletur, ead.l.§.2. Et vt de cauſis
ciuilibus omnino epiſcopi , vel metropolitani , vel ſy-
nodi, vel patriarchæ cognoſcant : de ciuilib. verò , aut
criminalib.optio ſit actori conuenire dictos eccleſia-
ſticos iudices,vel ciuiles,ead.l.§.pen.& vt dicta de me-
tropolitano obtineant etiam in patriarcha,officiũ me-
tropolitani gerente:quoniã hic quoque eſt metropoli-
tanus,ead.l.§.vlt.ſupra.dictum priuilegium , id eſt, fori
præſcriptionem per renunciationem clerici amittunt,
l.ſi quis in conſcribendo. 51 Sic habent iura Codicis.
Tranſgrediamur ad ius Nouellarum.Iuſtinianus Nou.
79. diſtinguit inter cauſas ciuiles ſingularũ perſonarũ
religioſarũ proprias , & cauſas eccleſiaſticas, & cauſas
criminales.In cauſis primi generis conſtituit,vt mona-
chi,monaſtriæ , & aſcetriæ coram ciuili magiſtratu
cõueniri nequeant,ſed tantùm coram epiſcopo , qui
diſpiciet , vtrùm per ſe reſpondere debeant, an per
abbates vel apocriſiarios,aliáſve perſonas.Idẽq; ſtatuit
de clericis Nou. 83.vt neque in cauſa ciuili , nequè
de delicto eccleſiaſtico conueniantur apud iudicem
ciuilem ; ſed apud epiſcopum , Apud ciuilem au-
tem iudicem conueniuntur vel de alio crimine , vel
ſi epiſcopus cognoſcere nequeat. Tandem Nou. 123.
c. 8.vetat epiſcopum ad ſecularem iudicem vocari ſi-
ne ſpeciali iuſſu principis,& cap. 21. ſtatuit,vt clerici,

monachi, monaſtriæ, aſcetriæ in cauſa ciuili cõueniantur coram epiſcopo. Cuius ſententia ſi alterutri parti diſplicuerit, intra decẽ dies appellabitur ad iudicẽ ordinarium: ab hoc autem ita demum prouocari poterit, ſi eius ſententia non ſit cõformis ſentẽtiæ epiſcopi: ſi tamen epiſcopus iudicauerit tãquàm à principe, vel ab alio delegatus, tũc appellatio ab epiſcopo delegato ad delegantẽ deuoluetur. Hæc ita obtinẽt in cauſis ciuilibus. Quòd ſi religioſa perſona crimine aliquo accuſetur, priùs iudicatur ab epiſcopo: & ſi conuictus fuerit, ab eodem degradatur: deinde a iudice ſeculari punitur. In cauſa verò eccleſiaſtica tantùm epiſcopus iudicet, ſeculares iudices ab ea prorſus abſtineant. Sic Iuſtin. d. c. 21. diſtinguit inter cauſas ciuiles ſingularũ perſonarũ religioſarũ proprias, & cauſas eccleſiaſticas, & cauſas criminales. Quia verò hæc obtinẽt in perſonis epiſcopo ſubiectis, vnde meritò quæri poterat, coram quo ſit ipſe epiſcopus conueniendus: idcirco c. 22. eiuſdem Nou. conſtituit, vt epiſcopus conueniatur corã metropolitano, & ab hoc appelletur patriarcha: item vt metropolitanus cõueniatur corã patriarcha. Deinde c. 23. vt œconomi, orphanotrophi, & ſimiles perſonæ, quæ res eccleſiaſticas, aut ad quemuis locũ pium pertinẽtes adminiſtrãt, epiſcopo rationem reddant, à quo appelletur ad metropolitanum, vel à metropolitano ad Patriarcham. Denique c. 24. per diſtinctionẽ decidit quæſtionem, an clerici ex aliqua prouincia in vrbem profecti poſſint ibi cõueniri? Nam ſi lis fuit cœpta in prouincia, non poſſunt eo nomine in vrbe conueniri, obſtante iuris regula, quòd iudicium vbi eſt inchoatũ, ibi debet terminari, D. de iud. l. vbi. 30. Quòd ſi lis in prouincia mota non fuit, in vrbe conueniuntur corã præfecto prætorio, vel coram delegato à principe. Sic habent iura ciuilia. Iure autẽ pontificio diſtinguitur inter cauſas ciuiles, & criminales. De ciuilibus iudicant ſoli eccleſiaſtici iudices, non ſeculares. Et huic priuilegio perſonæ eccleſiaſticæ renunciare nõ poſſunt, quaſi non ſingulis, ſed toti ordini eccleſiaſtico ſit cõceſſum, extr. de foro compet. c. ſi diligẽti. 12. & c. ſignificaſti. 18. Ob crimen verò admiſſum, perſona eccleſiaſtica degradatur, & poſt degradationem traditur curiæ ſeculari puniendа, ext. de verb. ſig. c. nouimus. 27. IV. Oeconomus iudicio litigaturus non cauet datis fideiuſſorib. iudicio ſiſti, vel iudicatũ ſolui, l. cùm clericis. 25. §. 1. ſed defenſoris eccleſiæ fidei committitur, l. omnes. 33. §. hoc nihilominùs. Item orphanotrophus non ſatiſdat, l. orphanotrophos. 32. Eadem ratio eſt procotrophi, & ſimilium perſonarum. Clerici autem ſubiecti archiepiſcopo Conſtantinop. ſiue per ſe, ſiue per procuratorem litem ſubeant, fideiuſſorem dant œconomũ, aut defenſorẽ eccleſiæ vſque ad quinquaginta libras auri. Quòd ſi maior ſit ſumma petita, in reſiduum ſuæ promiſſioni ſine iureiurãdo committuntur, l. omnes. 33. §. præterea in prouinciis. Sed ſi hi conueniantur in vrbe, non ſatiſdant, niſi ita vt pro ſe inuicem fideiubeant: alioquin tãtùm promittunt cum obligatione bonorum ſuorum, d. l. omnes. §. in hac autem. V. Perſonæ religioſæ minores ſportulas ſoluunt, quàm regulariter à litigantibus præſtẽtur, l. cùm clericis. 25. §. vlt. l. omnes. 33. §. executorib. Nou. 123. c. 28. VI. Lites harum perſonarũ debent ſine ſcripto, ſummariè & celerrime expediri, Nou. 79. c. 2. Nou. 83. VII. Aduerſarius, qui temerè litigauit, omnimodò cõdemnandus eſt religioſæ perſonæ in expenſas litis, d. l. omnes. §. vlt. Sed poſteà Iuſtinianus hoc fecit ius commune, in laicis quoque obſeruandum, infr. de iud. l. properãdum. 13. §. ſiue autem. De his verò, qui temerè accuſant epiſcopum, puniendis, ſup. dixi, §. 97.
103 memb. 4. ¶ Quinto capite de priuilegiis realibus conſiderãtur res propriæ perſonarum religioſarum, & res communes, id eſt, vniuerſitatis, veluti eccleſię, aut monaſterij. ¶ In rebus propriis conceditur immunitas à 104
cenſu, ex prædiis præſtando, & tranſlationibus agnoſcendis, l. 3. Indulgentur autem ſequentia priuilegia. I. Filijfam. clerici habent peculium quaſi caſtrenſe, & in eo varia priuilegia, quæ in ſequenti parte declarabo. II. Si ſponſus vel ſponſa ſanctimonialem vitã elegerit, nullum damnum in arris patitur, ſed ſponſus recipit datas arras, aut ſponſa reſtituit ſimplum, l. penul. in princ. Nou. 123. c. 39. III. Si maritus vel vxor ad ſolitariam vitam ſe cõtulerit, diuortiũ fit bona gratia, nec videtur ſeparari matrimonium culpa eius, qui in monaſterium ingreditur. Circa dotem autem & donationem propter nuptias id obſeruatur, quod obſeruaretur in caſu mortis, vt perinde habeatur, ac ſi perſona, quæ in monaſterium migrauit, mortua eſſet. Quod tamen extremum patitur hanc exceptionem, niſi ambo coniuges monachalem vitam elegerint: nunc enim à neutra parte fit aliquod lucrũ, l. ſancimus neminem omnino. 53. §. vlt. d. l. pen. in prin. d. Nou. 123. c. 40. Ita iure ciuili ſtatuitur. Sed iure pontificio neuter coniugum altero inuito poteſt ingredi religionẽ, niſi ante conſummatũ matrimonium id faciat, extr. de conuerſ. coniug. c. 2. & paſſim. IV. Si quis oneratus fideicommiſſo, vel ſubſtitutione ſub hac conditione, *ſi nuptias contraxerit*, vel, *ſi ſine liberis deceſſerit*, ſi is (inquam) clericus, aut monachus, aut aſcetria fiat, fideicommiſſum vel ſubſtitutio extinguitur, niſi id relictum fuerit ad piam cauſam, putà ad redimendos captiuos, vel alendos pauperes, d. l. ſancimus neminem omnino. §. pen. d. Nouuel. 123. c. 37. ¶ In re- 105
bus quoque communibus, ſiue vniuerſitatis ſunt multa priuilegia. I. Per clericum vel orphanotrophum, aut ſimilem perſonam acquiritur eccleſiæ, vel alij loco pio, ita vt clericus vel orphanotrophus & cæteri non poſſint teſtari, niſi de ijs quæ habuerũt antequã ducerẽt vitã religioſam, ac de iis quæ poſtea à parẽtibus, vel liberis, vel cognatis acquiſierũt, l. ſi quis presbyter. 20. l. omnem adhibentes. 42. §. de his verò. 2. & §. neceſſarium. 6. Nou. 131. c. 13. De monachis autem, an teſtari poſſint, & de eorum bonis monaſterio acquirendis, dixi ſupr. §. 79. II. Bona clerici vel monachi inteſtati, deficientibus liberis, parẽtibus, adgnatis, cognatis, & coniuge, non pertinent ad fiſcum, ſed ad locum ſacrum vel religioſum, cui inſeruiebat, ſaluo tamen iure, quod illius patrono, vel poſſeſſionis domino, vel curiæ fortaſſe competit, d. l. ſi quis presbyter. Sed hodie monachorum bona ferè omnia acquirũtur monaſterio, vt ſuprà docui, d. §. 79. III. Relictum captiuis aut pauperibus debetur, nec dicitur inutile quaſi relictum incertis perſonis, vt exponam in ſequenti parte huius tituli. IV. Si annuum quid eccleſiæ vel alij loco religioſo fuerit relictum, non poteſt tranſactione, vel alienatione, vel alio modo extingui, l. ſancimus ſi quis moriens, 46. §. vltim. & l. vltim. Reliqua de priuilegijs rerum eccleſiaſticarum vide ſupr. tit. 1. part. 2. vbi fuit proprius locus de reb. eccleſiæ: nam hic ex profeſſo agimus de rebus aliorum locorum religioſorum, veluti monaſterij & orphanotrophij: item de rebus ſingularum perſonarum proprijs, quanquã obiter aliqua mentio rerum eccleſiaſticarum paulò antè facta eſt, quatenus priuilegia poſtremo loco expoſita, non tãtùm in monaſterijs, & alijs locis pijs, ſed etiam in eccleſijs obtinent. Item reliqua eccleſiarum priuilegia vide ſupr. tit. 1 parte 3. 106

¶ Sexta pars eſt de peculio religioſarũ perſonarum. Iure codicis clericus, aut monachus, & cęteræ perſonæ religioſæ poſſunt habere patrimonium, videlicèt ſi ſit parerfamiliâs; vel peculium: & hoc vel paganicum, vt quia eſt adſcriptitiæ conditionis, vel caſtrenſe, id eſt, quaſi caſtrenſe, quia eſt filiusfamiliâs. De patrimonio ſupr. dixi. De peculio paganico adſcriptitius nõ teſtatur, neque hoc peculium ad monaſterium

naſterium pertinet,ſed ad dominum, l.ſi quis presby-
ter.20. In quaſi caſtrenſi filijſfamilias habentur pro pa-
tribusfamiliarum, ac de eo teſtari & liberè diſponere
poſſunt. Ab inteſtato autem pertinet ad eorum libe-
ros, aut liberis deficientibus occupatur à parente iure
peculij,l. ſacroſanctæ. 34. Quòd ſi de eo teſtentur, te-
ſtamentum iure Codicis non ſubiacet querelæ inoffi-
107 cioſi, l. cùm lege. 50. ¶ Sed per Nouellas adhibitæ
ſunt aliquot correctiones. I. Monachus nihil habere
poteſt, ſed omnia monaſterio acquirit, vt ſupr. expo-
ſui. II. Huiuſcemodi teſtamenta poſſunt euerti per
querelam inofficioſi,niſi legitima liberis, aut parenti-
bus relicta fuerit,Nou.123.c.19.III. Epiſcopi, qui iu-
re Codicis dicuntur habere peculium quaſi caſtrenſe,
vtpote manentes in poteſtate patris, d.l ſacroſanctæ,
& d. l.cùm lege. hodie per epiſcopalem dignitatem
fiunt ſui iuris,Nou.81.adeo vt non poſſint ampliùs di-
ci habere peculium,ſed patrimonium, infr.de inoffic.
teſtam.l.vlt.in fin.
108 ¶ In ſeptima parte de redimendis captiuis, duplex
109 cauſa conſideratur huius redemptionis. ¶ Prior cauſa
eſt,ſi quis captiui ſucceſſionem exſpectet, vel ex teſta-
mento, quoniam ab eo ante captiuitatem heres inſti-
tutus ſit, vel ab inteſtato, vt quia ſit eius agnatus,vel
cognatus; hic enim debet captiuum redimere, ſi po-
teſt:alioquin,ſi facere neglexerit,& captiuus apud ho-
ſtes moriatur, ſucceſſio ei denegatur: item ſi captiuus
ab hoſtibus redierit,ex hac cauſa poteſt parentes & li-
beros exheredare, Nou. 115. c. 3. §. ſi vnum. & c. 4.
110 §. his caſibus. ¶ Poſterior cauſa eſt, ſi quid in teſta-
mento relictum ſit ad redimendos captiuos. Hîc diſ-
111 ſoluuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an
ita relictum valeat? & dicimus valere,etiamſi relictum
ſit redemptioni captiuorum, aut relictum ſit ipſis cap-
tiuis, eo non obſtante, quòd videtur eſſe incertis per-
ſonis relictum,l.nulli.28.in princ.l.ſi quis ad declinan-
112 dam. 49. in princ. ¶ Secundò quæritur,quis relictum
exigat, & voluntatē teſtatoris exequatur, redimatque
captiuos? Hoc ei committitur, quem teſtator elegit,
quòd ſi teſtator nemini hoc demandauerit, aut is, cui
teſtator mandauit, per annum exequi diſtulerit, vel
poſt binā admonitionē ſibi ab epiſcopo & œconomis
per publicas perſonas factam, nihilominùs pium hoc
officium negligat: videndum eſt, quis exequi debeat.
Hîc diſtinguuntur tres caſus. Aut enim teſtator eſt epiſ-
copus,aut aliquis ciuis Romanus,cuius patria certa eſt:
aut eſt barbarus, cuius patria ignoratur.Primo caſu lex
vult executionem fieri per metropolitanū, cui epiſco-
pus ſubiectus erat. Secundo caſu per epiſcopum eius
loci,in quo teſtator habuit domicilium,vnà cum œco-
nomis. Tertio caſu, quia non conſtat de domicilio te-
ſtatoris, lex curam mandat epiſcopo eius loci, in quo
teſtator mortuus eſt,d.l.nulli.§.1.5. quòd ſi teſtator. &
§.pen.l.ſancimus ſi quis moriens. 46. §.1. d.l.ſi quis ad
declinandam.§.& ſi quidem.Nou.131.c.11.
113 ¶ Tertiò quæritur, quomodò epiſcopus res ſuſcipiat,
adminiſtret,& voluntati teſtatoris ſatisfaciat? Hic plu-
ra præſcribuntur. I. Vt epiſcopus cum œconomis res
relictas ſuſcipiat,&,ſi captiui heredes inſtituti fuerint,
hereditatem ipſam ſuſcipiat.II.Epiſcopus & œconomi
ſtatim apud acta præſidis ſignificent quantitatē rerum
acceptarum,& tēpus,quo eas acceperūt. III.Itidē apud
acta præſidis poſt annum tam numerum captiuorum,
quos redemerunt, quam pecuniam pro eis redimendis
datam manifeſtent IV.Hæc omnia gratis expediantur,
nullis ſportulis ſolutis. V.Redēptionis pretiū ſoluatur
vel ex annuis reditibus,vel per vēditionem rerum mo-
bilium. VI. Legata & fideicōmiſſa in hunc finem reli-
cta non minuūtur per legem Falcidiam,d.l.nulli.§.cùm
autem,d.l.ſi quis ad declinandā in princ.§.& ſi quidem.
Aual.Cod.

§. licentia.& §.vlt.d. Nou.131.c.11.& 12. ¶ Quartò 114
quæritur,quid faciendum,ſi is,qui debet captiuos redi-
mere,id facere negligat? Hic tria ſtatuuntur. I. Quilibet
honeſte nec metuens delatoris appellationem, poteſt
eum deferre ad præſidem vel epiſcopum. II. Si hi,qui-
bus teſtator,vt captiuos redimerent,iniunxit, id facere
negligant,nec iteratæ admonitioni ab epiſcopo vel œ-
conomis per publicas perſonas factę obtēperent,omni
lucro,quod ex eo teſtamento percipere poterunt,meri-
tò priuantur, & (vt ſupr.expoſui) ipſe epiſcopus cum
œconomis exequatur volūtatem teſtatoris;aut epiſco-
po negligente,metropolitanus. III. Epiſcopus aut me-
tropolitanus negligēs, Deo rationē huius negligentiæ
reddet,d.l.nulli.§.vlt.d.Nou.131.c.11.quemadmodum
ponitur,ſi quid lucri inde facere velit, aut alios facere
patiatur,d.l.ſi quis ad declinandam.§. vlt. ¶ Quæ dixi 115
de relictis ad redemptionem captiuorum, eadem ferè
obtinent in relictis ad pauperes alendos, d. Nou. 131.
c.11.De quibus hæc ſpecialiter ſtatuuntur. I. Hæc reli-
cta, eo non obſtante, quod videntur relicta incertis
perſonis,omnino valent,l.id quod.24.etiamſi indiſtin-
ctè teſtator pauperes heredes inſtituerit, d. l.ſi quis ad
declinandam §.1.II.Non minuuntur per legem Falci-
diam,d.l.ſi quis ad declinandam.§.licentia.§. ſin autem
nullus. & §.pen. III. Si teſtator certo xenoni, vel pto-
chotrophio,vel eccleſiæ reliquit, eius voluntas ſerua-
tur,d.§.pen.Si verò indiſtinctè pauperibus reliquit, ſic
diſtinguitur:Aut vnū eſt xenodochium, ſiue ptocho-
trophium in ciuitate,aut plura,aut nullum.Primo caſu
relictum pertinet ad illud, quod in ciuitate ſolum eſſe
diximus, ea. l.§.vbi.Secūdo caſu pertinet ad illud,quod
eſt pauperius,iudicio epiſcopi, & clericorum ei ſubie-
ctorum,ea.l.§.ſin autem aptiores. Tertio caſu œcono-
mus eccleſiæ,vel epiſcopus relictum accipit,& in pau-
peres diſtribuit,ea.l.§.ſin autem nullus.
¶ Ex dictis patet,multa eſſe vtrique ſpeciei commu- 116
nia,id eſt,ſiue ad redimendos captiuos,ſiue ad alendos
pauperes relictum ſit. Quibus adde, adminiſtratores
grauiter puniri,ſi vllum lucrum ex illa adminiſtratione
accipiant,ea.l.§.vlt. ¶ In octaua parte de nuptiis cleri- 117
corum vetitis ſeu permiſſis diſſoluuntur tres quæſtio-
nes: quia nuptiæ clericorum conſiderantur tam antè,
quàm poſt vitam clericalem contractæ. ¶ Primò igitur 118
quæritur,an is,qui habet,aut habuit vxorem, admitta-
tur ad gradus eccleſiaſticos? Reſpondetur admitti ad
quemcumque gradum eccleſiaſticū, dummodò vnam
tantùm duxerit,eámque nec viduam, nec ab altero re-
pudiatam, nec alia ratione ſacris canonibus interdi-
ctam,neque debet eam dimittere,ſed retinere etiam in
vita clericali. Ius autem ipſi quoque vxori, & liberis
clericorum tribuit immunitatem,l.2.§. vlt. l.cum qui,
29. Nou. 6. c. 5. Nou. 123. c.12.& 123.c.12.& 13.Ex-
cipit Iuſtinianus ſolum epiſcopum, vetans ordinari
epiſcopum, qui vxorem aut liberos habeat, vt expoſui
ſupr.§.10.membr.4.& 5.Cùm ante Iuſtinianū aliud ob-
ſeruatum fuiſſe pateat ex d.l.cum qui.Hæc,quę de vxo-
ribus ante clericatū ductis dicta ſunt, iure ciuili obti-
nent.Iure canonico neque coniugati ad ſacros ordines
admittuntur,neq; bigami,nec qui viduā,vel eiectā,vel
meretricem vxorem habuit,diſt 30. can. ex pœnitētib.
& ſeq.& can.ſi quis viduam.& diſt 33.can.2.& extr.de
bigamis,c.1.5.& tot.tit.¶ Secundò quæritur,an clerici 119
poſſint vxores ducere? Hoc cōceditur ſolis lectoribus,
& cantoribus:epiſcopis autem, presbyteris,diaconis &
ſubdiaconis denegatur,l.ſacris.45.No.5.c.8.Nou.6.c.5.
Nou.123.c.13.Deuotas autē Deo virgines vel mulieres,
nequidē matrimonij cauſa impunè attētari, docui ſup.
§ 97.m 5.Porrò cū lex ait ſolos cātores & lectores poſ-
ſe cōtrahere matrimoniū, ſic intellige, vt cōſtitutis in
ſuperiorib.gradib.velut epiſcopis & cęteris quos paulò
B 3 ante

Digitized by Google

antè notaui, denegetur matrimoniũ, id eſt, iis omnibus, qui dicuntur eſſe in maiotibus ordinibus. Nec enim dubitandum, quin matrimonium contrahere permittatur omnibus conſtitutis in minoribus ordinibus, id eſt, non ſolùm lectoribus & cantoribus, ſed & aliis, vt acoluthis, & oſtiariis. Vide diſt. 26 27. & 32. Hæc dicta ſint de clericis, qui non ſunt monachi. Nam monachus eſſe vxoratus nullo modo poteſt. Itaque ſi ſponſus vel ſponſa, vel maritus, vel vxor monaſterium ingrediatur; ſponſalia vel nuptiæ ſoluuntur, l. ſancimus neminem omnino 53. §. vlt l. pen. in pr. Nou. 123. c. 39. & 40. Neque poſt monachalem habitum ſuſceptum, poſſunt vlli nuptias contrahere, quamuis fiant clerici in minoribus
120 ordinibus, Nou. 5. c. 8 Nou. 123. c. 15. ¶ Tertiò quæritur, quæ pœnæ ob nuptias illicitè contractas à clericis vel monachis irrogantur? Verùm has ex allegatis iuribus colligere quiuis poteſt.

Tit. IV. De epiſcopali audientia, & de diuerſis capitulis, quæ ad ius, curámque & reuerentiam pertinent pontificalem.

I. 8. *x.*	§. *j.* 8. *xiv.*
II. 8. *x.*	*XXIII* 8. *xiij.*
III. 8. *xvj.*	*XXIV. xvij.*
IV. 8. *ix.*	*XXV* 2.
V. 8. *xviij.*	*XXVI. p.* 8. *xxiij.*
VI. 4 *j.* 8. *ij.*	§. *j.* 8. *xxiij.*
VII 2. 4. *iij.*	§ *ij. ſi quis autem.* 8. *xxiv.*
VIII. 2. 4. *iij.* 5. 9. *ij.*	§. *iij. neminí.* 8. *xxiv.*
IX. 8. *xv.*	§. *iv. ſed & oportet.* 8. *xxv.*
X. 9. *x.*	§ *v. iydem inquirant.* 8 *xxvj.*
XI. 8. *x. xij.*	§. *vj. neque verò.* 8. *xxvij.*
XII. 8. *xxxj.*	§. *pen.* 8. *xxiv.*
XIII. 2.	§. *vlt* 8. *xxviij.*
XIV. p. 8. *xxxj.*	*XXVII.* 9. *viij.*
§. *j* 8. *xxxij.*	*XXVIII.* 9. *ix.*
XV. 8. *xix.*	*XXIX.* 8. *xxxv.*
XVI. 8. *xxx.*	*XXX.* 9. *viij.*
XVII 8. *xxj.*	*XXXI.* 9. *vj.*
XVIII. 8. *xxix.*	*XXXII.* 9. *vij.*
XIX. 4 *j.* 8. *xxij.*	*XXXIII.* 8. *xxxij.*
XX. 8. *xx.*	*XXXIV.* 6. *iij.* 8. *viij.*
XXI. 9. *v.*	*Princ.* 8. *j ij.*
XXII. p 8. *xiij.*	

1 HVius tituli, quoniã Epiſcoporũ attributa quatuor declarat, quatoor ſunt partes.
2 ¶ Prima pars eſt de Epiſcopali audientia, quemadmodũ enim magiſtratibus iuriſdictio, ita epiſcopis audiẽtia tribuitur, ſup. tit. prox. l. cùm clericis. 25. in pr. Vnde dicitur aliquis audiri ab epiſcopo, l. epiſcopale. 8. Dicitur etiã epiſcopale iudiciũ, l. ſi qui ex conſenſu. 7. d. l. epiſcopale, & l. decernimus. 13. vnde hic tit. in C. Theodoſ. inſcribitur *de epiſcopali iudicio*. Itẽ dicitur epiſcopalis cognitio, d. l. epiſcopale. vnde epiſcopus appellatur cognitor, d. l. ſi quis ex conſenſu. Porrò minus eſt audientia, quàm iuriſdictio: adeo vt epiſcopi ſint iudicib⁹ pedaneis ſimiliores, quàm magiſtrãtibus: quia ſicuti ſententiã iudicis pedanei nõ ipſe iudex exequitur, ſed magiſtratus, qui eũ iudicẽ dedit, D. de re iudic. l. a Diuo Pio 15. in pr. ita etiã epiſcopi ſententiã, non ipſe epiſcopus, ſed magiſtratus ciuilis exequitur, d. l. epiſcopale. & l quæ de alea. 25. Quod & his verbis Sozomeni Cuiacius confirmat, ὡς ἐγ. τὰ κρινόμενα παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἄγει τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς διακονουμένους αὐτοῖς στρατιώτας, id eſt, *exequi, ſiue ad effectum perducere iudicata ab epiſcopis, magiſtratus, & milites qui eis miniſtrant.* Hanc epiſcopalem audientiam Græci interpretantur δικαιοδοσίαν, non male: quia & ipſe Iu-
3 ſtinianus δικαιοδοσίαν appellat, Nou. conſtit 120. ¶ Hic duæ quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quarum cauſarum, & inter quas perſonas epiſcopi cognitionem, ſiue audientiam habeant? Pro ſolutione huius quæſtionis dantur tria axiomata. I. Clericos & monachos delinquentes epiſcopus coercet, l. 6. & l. ſancimus vt nemo. 29. aut ſi grauius quid admiſerint, eos degradat, & puniendos ciuili magiſtratui tradit, vt expoſui ſupr. tit. prox. §. 102. artic. 3. II Si lis ſit inter clericum vel monachum, & laicum, ſeruatur regula iuris, quòd actor ſequitur forum rei. vide d. artic. 3. III. Inter laicos epiſcopus non iudicat, niſi ex communi conſenſu de ciuili negotio, l. 7. & 8. ¶ Secundò quæritur, quam vim habeant epiſcoporũ ſententię? Reſpondetur per diſtinctionem: quoniã epiſcopus cognoſcit, vel tamquàm iudex ordinatius, vel delegatus, vel ex cõſenſu partium. Primo caſu intra decem dies appellari poteſt a ſententia epiſcopi ad ciuilem magiſtratum, id eſt, ordinarium loci iudicem. Secundo caſu appellatur ad eum, qui delegauit, vt docui d §. 102 artic. 3. Tertio caſu denegatur appellatio, d. l. epiſcopale. ¶ Ad ſecundam tituli partem, quæ eſt de iure epiſcopali, ea refero, quæ epiſcopo permittuntur, aut prohibentur. I. Igitur non poteſt ducere vxorem, vt expoſui ſupr. tit. prox. §. 118. II. Non poteſt ſecum habere mulierem extraneã, ſupr. tit. prox. l. eum qui 19. III. Abſtinere debet à ludis, & ſpectaculis, l. vlt. & Nou. 123. c. 10. IV. Non poteſt ſuſcipere tutelam, vel curationem, vt docui ſupr. tit. prox. §. 97. V. Neminem excommunicet ſine iuſta cauſa, legibus probata, ſupr. tit. prox. l. omnem adhibentes. 46. §. de his verò. VI. Ne proficiſcatur Conſtantinopolim ob quamcumque cauſam ſine ſpeciali iuſſu principis. Sed ſi quid Conſtantinopoli expediẽdum habet, eò mittat vnum aut alterum ex clericis ſibi ſubiectis, ſupr. eodem tit. l. omnem ſemper. 43. & generaliter epiſcopus eccleſiam ſuam relinquere, & aliò ſe conferre non debet ſine literis ſyſtaticis metropolitani, vel patriarchæ, cui eſt ſubiectus, niſi iuſſu principis, Nou. 6. c. 3. & Nou. 123. c. 9. VII. De iis tantùm teſtamentum facere poteſt, quæ ante epiſcopatum habuit, vel pòſt non ab extraneis, acquiſiuit, d. l. omnem adhibentes. §. de his verò. VIII. Si eſt filiusfam. habet peculium quaſi caſtrenſe, de quo dixi ſupr. tit prox. part. 6. §. 106. & 107. ¶ Ad tertiam tituli partem de his, quæ ad curam epiſcopalem pertinẽt, ea refero, quorum cura epiſcopis iniungitur, adeo vt ſaluo officio prætermitti nequeant. Sicut igitur pręcedẽs pars eſt de iis, quę epiſcopus facere poteſt: ita hæc eſt de iis, quæ facere debet, & ſicut in illa parte epiſcopus per ſe ſpectabatur, ita in hac parte ſpectatur in relatione ad alios. ¶ In hac parte cõtinentur multa pręcepta. I. Epiſcopus Deũ precetur pro ſalute reipub. & principis, l. vlt. in pr. & ſupr. tit. prox l. omnem adhibentes 42. in pr. II. Honeſtæ & irreprehenſibilis vitæ exemplum populo præbeat, d. l. vlt. in princ. III. Populum inſtruat, vt ſuo exemplo à peccatis abſtineat, ibid. & Chriſtianam religionẽ doceat, l. 6. IV. Curet, ne nimius ſit clericorum numerus, qui eccleſiæ grauis ſit, ſupr. tit. prox. l. in eccleſiis 10. V. Curet, vt clerici per ſe pſallant, non per alios, d l. omnem adhibentes. §. penult. VI. Rationes exigat ab œconomis. ibid. VII. Vitã & conuerſationem monachorum inſpiciat, & eos, quos non honeſtè viuere deprehenderit, compeſcat, ſup. eod. tit. l. ſanctiſſimarum. 44 §. 1. & 2. VIII. Non patiatur presbyteros & diaconos vacare ludis, & ſpectaculis, l. vlt. IX. Non patiatur mimas, aut meretrices habitu virginum Deo dicatarum publicè vti, l. 4. X. Curam habeat pauperum, l. 1. & eorum, quæ ſunt in pauperes eroganda, l. 2. veluti eorum, quæ ſunt relicta ad alendos pauperes, de quibus dixi tit. præced. part. 7. proinde non patiatur vt mercatores & negotiatores immodico pretio res vendant, d. l. 1. vbi verbum *epiſcopi* abeſt à libris

manu

manuſcriptis: & Chriſtiani *κατ' ἐξοχὴν* vocantur epiſcopi, vt & in l. Chriſtianos. 11. XI. Curam habeat relictorum ad redimendos captiuos, ſecundum ea quæ tradidi tit. præced. part. 7. XII. Curet, vt captiui, qui ab hoſtibus redeunt, tutò tranſeant, d. l. Chriſtianos. XIII. Sit epiſcopo curæ, ne quis priuato carcere detineatur, l. priuatos. 23. In publicum autem carcerem nemo conijcitur, niſi iuſſu magiſtratuum, vel defenſorum ciuitatis, l. neminem. 22. in princ. XIV. Hos viſitet ſemel in quaque ſeptimana, (id eſt, feria quarta, aut ſexta) qui carceribus ſunt incluſi, & cauſam detentionis quærat, ac magiſtratum moneat, vt circa hos publica cuſtodia detentos officium faciat. quòd ſi magiſtratus negligentes eſſe intelligat, rem ad principem referat, l. neminem. 22. §. 1. XV. Moneat iudices, vt ea obſeruent, quæ nona huius tituli conſtitutione continentur, id eſt, vt dominicis diebus productos de cuſtodia publica reos videant, & interrogent, & caueant ne inhumaniter à carcerum cuſtodibus tractentur. Item, vt egenis alimenta tribuantur. Item, vt ad lauactum ſub fida cuſtodia duci iubeat. Quod verò ad victum ſeu alimenta egenis à cuſtodibus præſtanda attinet, iubet conſtitutio ea miniſtrari libellis duabus (ſic lego cum Alciato & Forcatulo, non vt vulgò *duobus aut tribus diurnis, aut quod exiſtimauerint commentarienſes, decretis.*) Senſus eſt, arbitrio commentarienſium decerni quantitatem alimentorum præſtandorum, ita vt decernantur in ſingulos dies duæ vel tres vel plures libellæ in hanc cauſam impendendæ. Commentarienſis dicitur cuſtos carceris, inde appellatus, quòd cuſtodiarum nomina in commentarium refert, inſt. de cuſtod. reo. l. 4. Libella erat nummus argẽteus, vt conſtat ex illis Plauti verbis in Captiuis, actu 5. ſc. 1. *At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis.* & in Pſeud. act. 2. ſc. 2. *Tibi libellam argenti nunquam credam.* Valebat autem decima denarij parte, Varrone lib. 4. de ling. lat. & Metiano auctoribus. Et quod lex ſubijcit, *quorum ſumptibus proficiant alimoniæ pauperum*, hanc mihi videtur habere ſententiam, vt iubeant imperatores, ex pecunia ad alendos pauperes deſtinata ſumi duas illas vel tres libellas, ex quibus diximus eſſe comparanda alimenta carceratis egenis: vnde & altera lectio non eſt incommoda: in quibuſdam enim libris pro *alimoniæ pauperum*, ſcriptum eſt, *eleemoſynæ pauperum.* XVI. Curet, vt qui carceribus detinentur, prima die paſchatis relaxentur, exceptis reis publicorum criminum, & ijs qui ſæpius peccarunt, l. 3. XVII. Vt infantes expoſiti cuiuſcunque ſint conditionis, ſint ingenui, & ſui iuris: ita vt ſibi poſteà acquirant, & de rebus ſuis vt ingenui liberè teſtentur, l. nemini. 24 Nou. 153. XVIII. Ne archigerontes vel diœcetæ eligantur, niſi chriſtiani, l. 5. cuius verba ſunt, *Archigerontes diœcetæque ergaſiotanorum non niſi chriſtiani dirigentur, quod officium tuum ſollicitus obſeruet excubijs.* Hæc lex ſumpta eſt ex l. 1. C. Theodoſ. de Alexandrinæ plebis primatibus. vbi tamen paulò aliter legitur: nam pro illis verbis, *non niſi Chriſtiani dirigantur*, in Theod. Cod. ſcriptum eſt, *numero deligantur.* Sanè malim *deligantur*, quam *dirigantur*: quoniam illud verbum eſt clarius. Vtrumque tamen eodẽ ſenſu accipi poteſt, & debet. Cæterùm quòd alij aliter verba huius legis ex ingenio emendant, repudiari debet vnà cum eorum interpretationibus. Recepta namque lectio etiam Græcorum auctoritate confirmatur: qui hanc legem ita vertunt in collectione conſtitutionum eccleſiaſticarum, *οἱ ἀρχιγέροντες, καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν ἐργασιωτῶν χριστιανοὶ γινέσθωσαν*. Quod autem ad interpretationem huius legis attinet, verbũ *ἀρχιγέροντες* idem valet apud Græcos, quod apud Latinos, *ſeniorum principes*. Et *διοικηταὶ*, idem, quod *adminiſtratores*. *Ergaſiotæ* verò ſiue *ergaſiotani*, idem, quod opifices, ſiue operarij, ſeu negotiatores. nam *ἐργασία* tam opus, quàm lucrũ ſignificat. Porrò verbum Ergaſiotanorum exiſtimo cõiungi debere potiùs cum ſequentibus, quàm cum præcedentibus: vt non dicantur diœcetæ ergaſiotanorum, ſed ſimpliciter diœcetæ dicantur eligi ergaſiotanorum chriſtiani, id eſt, ex ergaſiotanorum numero ij qui chriſtiani ſunt. Moueor auctoritate d. l. 1. C. Theod. de Alexand. pleb. prim. vbi legitur *ergaſiotanorum numero deligantur*, eo ſenſu, quem modò expoſui, quòd ex numero ergaſiotanorum debent eligi archigerontes, & diœcetæ. Cùm igitur in C. Theod. id ſtatutum eſſet, vt archigerontes ac diœcetæ eligerentur ex numero ergaſiotanorum, Iuſtinianus hoc adiecit, vt ex eo numero ad ea officia non promoueantur, niſi ſoli chriſtiani, id eſt, fideles & orthodoxi. Si quis quærat, quinam dicantur archigerontes, & diœcetæ, & quódnam fuerit eorum officium? difficile eſt explicatu: tentabo tamen eius expoſitionem ex aliquot iuris locis eruere. In primis ſciendum eſt, hæc officia locum habuiſſe in vrbe Alexandrina, vt patet ex C. Theodoſ. vbi hæc lex ponitur in tit. de Alex. pleb. prim. nam aliàs ad titulum nihil pertineret. Idem colligitur ex inſcriptione legis, quæ ſcripta eſt ad præfectũ Auguſtalem: ſcimus enim eum fuiſſe Alexandriæ, & Ægypti præfectum, D. de offic. præfect. Auguſt. l. vn. Item ex d. rubr. C. Theod. de Alexãd. plebis prima. Colligo hæc officia fuiſſe plebeia, & archigerontas vocari etiã primates plebis. Hæc cõfirmantur ex tenore ipſius legis, quæ ad talia officia promouet homines plebeios, id eſt, ergaſiotas. Vocabulorum quoque etymologia conuenit huic interpretationi; vt archigerontes & primates plebis, eiuſdem officij nomina ſint. Ergo Alexandriæ, ſicut & in alijs ciuitatibus, curiales ſiue decuriones ſeiunguntur à plebe: ſupra plebem enim ſunt decuriones: ſupra decuriones ſunt honorati. In ordine decurionum erant quinque principales, qui & ſummates, & primates nominantur; quorum officium erat rempub deffendere, quale eſt hodie officiũ eorum, qui vocantur reipublicæ ſyndici, ſiue aduocati, infr. de decurion. l. Alexandrinis. 56. & l. ſeq. & C. Theod. tit. l. Alexandrinis, 89. & l. ſeq. Ergo hi erant primates curiæ, id eſt, defenſores reipublicæ. Alij verò erant primates plebis, id eſt, defenſores plebis, qui & archigerontes vocantur, (vt opinor) quia ex ſenioribus eligebantur. Hi verò erant primates ſingulorũ corporũ, infr. de colle. gl. vnic. Vnde horum primatum iudicio decanos eligi notaui ſupr. de ſacroſan. eccleſ. §. 41. Expoſui, qui dicantur archigerontes: nunc videndum eſt, qui vocentur hoc loco diœcetæ, nam alij ſunt diœcetæ, id eſt, adminiſtratores rerum eccleſiaſticarum, de quibus dixi ſupr. tit. 2. par. 2. Quemadmodum igitur res ciuitatis per adminiſtratores getũtur, de qua adminiſtratione agitur in tit. D. de adminiſtr. rer. ad ciuit. pertin. ita etiam ſingula plebeia corpora habent ſuos adminiſtratores exemplo reipub. quos actores vel ſyndicos appellant, D. quod cuiuscum. vniuerſ. nom. l. 1 §. 1. Hos autem Alexandrini Græco vocabulo appellabãt diœcetas, id eſt, adminiſtratores rerum ad ſingula corpora pertinẽtium. Ergo de his quos archigerontas, vel diœcetas vocari dixi, tria ſtatuuntur d. l. 5. Vnum eſt vt eligantur, non ex curialibus, nec ex honoratis, nec ex clericis, ſed ex ergaſiotis ſiue ergaſiotanis, id eſt, ex opificibus, ſeu negociatoribus, eius ſcilicèt corporis, cuius eliguntur archigerontes, vel diœcetæ. Alterum, vt eligantur tantùm Chriſtiani. Tertium, vt hæc cura iniungatur officio præfecti Auguſtialis, illis verbis: *Quod* (id eſt, vt tantùm Chriſtiani ergaſiotanorũ numero ad dicta officia promoueantur) *officium tuum*, id eſt, præfecti Auguſtalis, ad quem hæc lex eſt inſcripta, *ſollicitus obſeruet excubiis*, id eſt, ſollicitè ac diligenter curet.

ret. Nulla igitur verba ſunt in hac lege, quibus hæc cura demandetur epiſcopo. Sed hoc ex rubr. colligitur, non potuit enim Iuſtinianus alia ratione referre hanc conſtitutionem ad hunc titulum, quam vt oſtenderet eſſe partem curæ & officij epiſcopalis. XIX. Sit curæ epiſcopo, ne quis in aduocatorum numerum recipiatur, qui ſacroſanctis Catholicæ religionis myſterijs non ſit imbutus, l. nemo vel in foro. 15. quæ repetetur inſt. de poſtul. l. vlt. XX. Vt nemo militet, niſi prius apud acta, pro quibus conficiendis duo aurei ſoluuntur, per tres teſtes probet ſe eſſe Chriſtianum, l. nemo militat. 20. XXI. Sitonas, id eſt, curatores frumentarios epiſcopus vnà cum ciuium primoribus eligat ex militaribus ordinibus, aut ex veteranis, vel tyronibus, l. electione. 17. XXII. Ciuitatis defenſores eligat eos, qui per teſtes iuratos apud acta probarint ſe eſſe orthodoxos, eligat inquam, non ſolus, ſed vna cum clericis, honoratis poſſeſſoribus, & curialibus, l. iubemus. 19. & inſt. de defenſorib. ciuit. l. defenſores. 8. XXIII. De annuis ad ciuitatem pertinentibus conueniant ſingulis annis epiſcopi, & tres primarij ciuitatis, qui opera facta inſpiciant, curēt, metiantur, ac rationes ab adminiſtratore exigant, l. de his. 26. in princ. Diſcuſſores verò, ſeu ratiocinatores, ſeu exæquatores ex nullo foro admittant, ſed tantùm ex iterata iuſſione principis, d. l. de his. §. 1. Adde infr. de diſcuſſoribus, l. vlt. & Nou. 17. cap. 4. XXIV. Deſcriptiones ſiue inſinuationes fieri non patiatur epiſcopus, niſi ex cauſis cōceſſis: nec ſportularum nomine patiatur quicquam exigi vltra quātitatem lege definitā, d. l. de his. §. 2. 3. & pen. XXV. Curet ne quis locum publicum poſſideat, vel occupet ſine permiſſione principis, ead. l. § ſed & oportet. 4. XXVI. Vt aqua ex ſacra forma æquè diſtribuatur, d. l. §. iidem inquirant. 5. XXVII. Vt exactor ſit contentus iureiurando eius, qui immobilia poſſidet: ab eo verò, qui immobilia non poſſidet, fideiuſſorem accipiat, iudicio ipſius epiſcopi, & partis ciuitatis, & defenſoris probatū, perſona autem non ducatur, niſi ſpecialiter princeps vel magiſtratus aliquem duci, non fideiuſſoribus ab eo datis credi iuſſerit, ead. l. §. neque verò. 6. XXVIII. Vt metata ſine rapina exigantur, ead. l. §. vlt. Metata ſunt hoſpitia militibus præbenda: & metatores, quibus hæc cura incubit. XXIX. Ne milites ſtationarij a collatoribus pecunias pro annonis exigāt, ſed annonas arbitratu ipſorum epiſcoporū accipiant, l. milites. 18. XXX. Vt ſponſalia propter diuerſitatem religionis impunè diſtractantur ab eo, qui diuerſitatem illam initiò ignorauit, l. ſi legibus. 16. & infr. de ſponſalibus, l. 5. § 1. XXXI. Ne qua proſtituatur: & vt à patre vel domino proſtituta, fiat ſui iuris, l. ſi lenones. 12. l. neque ſeruum. 14. in pr. & inf. de ſpectaculis, l. pen. & vlt. XXXII. Ne qua mulier inuita in theatrum producatur, neve prohibeatur à ſcenica ad honeſtam vitam cōuerti, d. l. neque ſeruum. §. 1. l. ſacram. 33. XXXIII. Vt conſtitutiones contra hæreticos latæ obſeruentur, infr. tit. prox. l. ſanctæ. 17. in fin. & l. quæ de Samaritis. 18. §. vlt. XXXIV. Ne in priuatis domibus ſacra myſteria peragantur, Nou. 58. Nou. 131. c. 8. Hactenus de cura epiſcopali. XXXV. Io cauſa ſibi à patriarcha, vel metropolitano cōmiſſa, pro ſportulis vltra ſex aureos ne accipiat, l. ſancimus vt nemo. 29. §. 1. Cæteras huius legis partes retuli ſupr. tit.
9 prox. 6. 102. artic. 3. ¶ Quarta tituli pars eſt de reuerentia pontificali, id eſt, de reuerentia epiſcopis debita, vt enim cura epiſcopalis ſpectatur in epiſcopo erga alios: ita reuerentia, de qua hîc agimus, in aliis erga epiſcopum cernitur. Huc igitur refero, quæ ſequuntur. I. Subiiciuntur epiſcopo non ſolùm clerici, ſed & abbates, & monachi, ſupr. tit. prox. l. monaſteria. 40. II. Epiſcopi ſententiæ inter partes ex conſenſu apud eum litigantes pronunciatæ debetur eadem reuerentia, quæ debetur ſentētiæ præfecti prætorio, id eſt, vt ab ea non liceat appellare, l. epiſcopale 8. III. Epiſcopi arbitrio in ſacris ædibus reliquiæ ſanctorū martyrum collocantur, ſup. tit prox. l. decernimus. 26. IV. Electio abbatis requirit confirmationem epiſcopi, ſupr. eod. tit. l. ſacris. 47. §. 1. V. Qui aduerſario magiſtratū vel adminiſtrationem aliquam gerenti non poteſt denunciationem non numeratæ pecuniæ, vel non numeratæ dotis mittere, per epiſcopum eam manifeſtare poterit, l. ſi præſens. 21. & infr. de non numer. pecun. l. in contractibus. 14. §. vlt. VI. Si aduerſarius præſcribens conueniri non poſſit, vel propter abſentiam, vel ob aliam quamcumque cauſam, nec præſidis copia ſit: hoc epiſcopo ſignificare, atque ita præſcriptionē interrumpere licet, l. ſancimus vt ſi quādo. 31. VII. Si dominus nolit ab emphyteuta recipere canonē, poterit emphyteuta id cōſignare, & in fine triennij cōteſtari apud ciuilē magiſtratū, vel epiſcopū, l. differente. 32. ne fortè ob non ſolutum canonē expellatur, ſecundum l. 2. inf. de iur. empyth. VIII. Præſente epiſcopo dentur tutores, vel curatores à magiſtratu, l. de creationibus. 27. l. ſancimus. 30. & infr. de curat. furio. l. vlt. §. & ſiquidem. & Inſt. de Atilia. tut. §. nos autem. IX. Cùm liberi furioſorum, vel mente captorū nuptias cōtrahunt, dos & donatio propter nuptias æſtimatione præſidis vel epiſcopi conſtituitur, l. tam dementis. 28. & infr. de nuptiis. l. ſi furioſi. 25. X. Mathematici, (id eſt, impoſtores, qui mathematicarum artium & diſciplinarum nomine ad fallendos homines abutuntur, de quibus infr. ſub tit. de maleſic. & mathemat.) vt exilij pœnam vitent, coram epiſcopo libros ſuos κακοτεχνίαν illam continentes cremare debent, l. mathematicos. 10.

Tit. V. De hæreticis, & Manichæis, & Samaritis.

Rub. 10. *ij.*
l. 59 *j.*
II. p. 59. *iv. v.*
§. *j.* 8 *ij.*
III. p. 59. *x.*
§. 59. *iij.*
IV. p. 67. *j.*
§. *j.* 67. *v. vij.*
§. *ipſos.* 67. *ij. iv.*
§. *præterea.* 67. *iij.*
§. *in mortem* 67. *viij.*
§. *ergo.* 67 *iv.*
§. *ſed nec.* 61. 67. *vij.* 69. *j.*
§ *pen.* 68. *p.*
§. *vlt.* 62. 67 *ij.*
V. 15. *p.* 16. *p.* 18. 19. 27. *p.* 31. 33. *p.* 38. *p.* 40. *p.* 42. 44. 47. 52. 54. 55. 59. *ij iij viij* 67. *vj.*
VI. p. 11. *p.* 16. *p.* 39. 50.
§ *j.* 59. *iij. xix.*
VII. 59. *j.*
VIII. p. 28. 61.
§ *j.* 61.
§ *ideirco.* 28. 59. *v.*
§. *vniuerſi* 59. *ij.*
§ *pen* 59. *vj.*
§ *vlt.* 59. *iv. vj. xix.*
IX. 59. *xx.*
X. 59. *ix.*
XI. 67. *vj.*
XII. p. 8. *iij.* 59. *vj.* 62. 74. *ii.*
§ *j.* 59. *xiv. xv.*
XIII. 74. *vj.*
Princ 59. *xiv.*
§. *j.* 59. *xiv.*
§. *vlt.* 74. *vj.*
XIV. 59. *iij. v. vj.*
XV. 67. *vij.*
XVI. p. 68. *j.*
§. *j.* 68. *ij.*
§. *vlt.* 59. *xix.*
XVII. 74. *vij.*
Princ. 74. *j.*
§. *j* 74. *vij.*
XVIII. 59. *viij.* 74. *vij.*
Princ. 59. *vj. xiij.* 62. 74. *ij. v.*
§ *j.* 59. *xv.*
§. *vlt.* 1. *j* 12. *iij.*
XIX. 54.
Princ. 59 *iij. viij.*
§. *j.* 59. *j. xiv.*
XX. p. 59. *iij.*
§. *j.* 59. *j.*
§. *pen.* 59. *v. xvij* 61.
§. *vlt.* 59. *vj. xj. xij.*
XXI. 21. *p.* 59. *vij.* 74. *iij. iv.*
XXII 59. *viij.*
Auth. Gazaros. 17. 24. 29. 32. 53. 59. *xvj. xvij. xviij.*

DVplici ratione hic titulus ſuperioribus 2
cohæret. I. Quia ad epiſcopalem curam, de qua proximè egimus, pertinet, vt coerceantur hæretici, vt ſupr. notaui ex l. quæ de Samaritis. 18. §. vlt. inſt. h. tit. II. Quia cùm hactenus dictū ſit de perſonis religioſis, quæ inſeruiunt eccleſiæ, & veram religionem amplectuntur, conuenientes

Digitized by Google

conuenienter nunc tractatur de perſonis contrariis,
quæ dicuntur ab eccleſia alienæ,ſupr.de ſumma trinit.
l.pen.§.1.& l.vlt.§.1.& veritatis hoſtes,d.l.penul.§.vlt.
2 ¶ Hic titulus diuiditur in tres partes. ¶ Prima pars de
3 hæreticis in genere ſubdiuiditur in quinque capita.
4 ¶ Primo capite diſſoluuntur duæ quæſtiones. ¶ Pri-
5 mò quæritur,vnde hæreticus dicatur?Reſpõdetur,hæ-
reticũ dici ab hæreſi,ideſt,electione:quouiã eam quiſ-
que diſciplinam eligit,quam putat meliorem, Tertul-
lianus de præſcriptionibus aduerſus hæreticos, c. 37.
Hieronym.in epiſt.ad Galat. c.5. relatus à Gratiano in
Decret. xxiv. q.3.c.hæreſis.Iſidorus lib.8. origin.cap.3.
6 ¶ Secundò quæritur, quot modis hoc verbum acci-
piatur?Hæreſis tam in bonam,quàm in malam partem
accipitur:& tam pro ſecta profitentium humanam ali-
quam diſciplinam,veluti philoſophiam,vt apud Cicer.
in proœm. paradox. quàm pro ſecta pertinẽte ad reli-
gionem,quam quiſque amplectitur:vt Actor. 24.verſ.
14.Sed in præſentia a nobis in malam partem accipi-
tur pro ſecta corruptæ & improbatæ religionis : pro-
pterea quòd (vt verbis Iſidori dicto loco vtar) *Nobis
nihil ex noſtro arbitrio inducere licet : ſed nec eligere, quod
aliquis de arbitrio ſuo induxerint. Apoſtolos autẽ Dei babe-
mus auctores,qui nec ipſi quicquam ex ſuo arbitrio,quod in-
ducerent,elegerunt;ſed acceptã à Chriſto diſciplinam fideliter
nationibus aſſignauerunt, itaque etiam ſi angelus de cœlis
7 aliter euangeliſauerit,anathema vocabitur.* ¶ Rurſus hæ-
reticus in hac ſignificatione capitur tribus præcipuè
modis. I. Pro quouis non amplectente veram, ſynce-
ram, & orthodoxam religionem Chriſtianam : ſiue
Chriſtiani nomen ſibi arroget, ſiue paganus, aut Iu-
dæus, aut quocunque alio nomine vocetur, infr. ne
Chriſtian.mancip.l.2.II.Anguſtiùs pro eo, qui Chri-
ſtiani nomẽ falſò aſſumit, cùm in articulis fidei erret,
quomodò ſumitur hoc tit.quia diſtinguitur à pagano,
Iudæo, & ſimilib. III. Anguſtiſſimè pro eo, qui manis
gloriæ, vel alicuius temporalis commodi cauſa perti-
naciter hæreſim tuetur : in qua ſignificatione hæreti-
cus ſeiungitur ab eo, qui ab hæreticis, falſæ pietatis
ſpecie deceptus, non pertinacia,ſed ſimplicitate qua-
dam & errore ſeu temeritate credendi,ipſis hæreticis
aſſentitur:de quo Auguſtinus c.1. de vtilitate creden-
di. Hæc diſtinctio plurimum valet ad ſequentes defi-
nitiones intelligendas, quarum aliæ aliter hæreticum
8 accipiunt. ¶ Secundo capite exponitur,quid ſit hære-
ticus.Multis autem modis definitur.I.Qui hæreſim ali-
quã ſequitur,Nou.109.in princ.II. Qui à iudicio Ca-
tholicæ religionis,& tramite deuiat,l. 2. §.1.III. Qui
non eſt orthodoxus,l.Manichæi.12.in princ. l. quæ de
Samaritis.18. in princ. verſic.cæteri.& infr.ne Chriſt.
mancip. l.2. IV.Qui catholicam religionem non am-
plectitur,ſupr.de ſumma Trin.l. 1.§. 1. & l.2.§.vlt. V.
Qui, licèt Chriſtiani nomen ſibi vindicet,tamen ſe à
Chriſtianorum fide & communione ſeparat, d. Nou.
109.in fine principij. VI.Secũdum Hieronymum,qui-
cumque ſcripturam aliter intelligit,quàm ſenſus ſpiri-
tus ſancti flagitat,quo ſcripta eſt,licèt ab eccleſia non
receſſerit,xxiv.quæſt. 3.c. hæreſis.VII.Secundum Au-
guſtinum, qui alicuius commodi temporalis & maxi-
mè vanæ gloriæ principatúſque ſui gratia, falſas ac
nouas opiniones gignit,vel ſequitur,d.quæſt.c. hære-
ticus. Hæc Auguſtini definitio ſeparat hæreticũ ab eo
qui hæreticis per ſimplicitatem & errorem credit.
VIII. Qui deſerto quod prius fuerat, id poſteà ſibi
eligit quod antea non fuerat; Tertullianus aduerſus
Marcionem, lib.1. cap.1. vbi hanc definitionem expli-
cans ſubiicit hæc verba; *In tantum enim hæreſis deputa-
bitur, quod poſteà inducitur, in quantum veritas habebi-
tur,quod retrò & à primordio traditum eſt.* Vnde apparet,
Tertullianũ,eum vocare hæreticum, qui à vera & ſana
doctrina deſciuit, & ad nouam ac falſam tranſijt.
IX.Qui nõ à Chriſto habet, quod de ſua electione ſe-
ctatur, Tertull. de præſcript.aduer.hæret.c.37.X.Qui
doctrinam de ſuo arbitrio aduerſus Apoſtolos protu-
lit,aut recepit,Tertull.ibid.Ex his definitionibus quin-
ta maximè conuenit huic titulo. ¶ Tertium caput eſt 9
de hæreticorũ epithetis,& appellationibus. Tribuun-
tur autem hæreticis quædam appellationes genera-
les, quædam ſpeciales. ¶ Generales hæ ſunt. I. Di- 10
cuntur non Chriſtiani,ſupr.de ſumma Trinit.l.1.§.1.&
l.2.§.vlt. II. Nominantur hæretici,vt hic in rubr.& in
toto tit.paſſim,&ſup.de ſum.trin.d.l.1.§.1.III.Infideles,
ſup.eo.tit.l.pen.§.1.& l.vlt.§.1.Fidem peruertẽtes,2.ad
Timoth.c.2.verſ.18.IV.Veritatis inimici,d.l.pen.§.vlt.
viam veritatis blaſphemantes, 2. Petri.c. 2. verſ. 2. V.
Hoſtes eccleſiæ,ſupr.de ſum.Trin.l.6.in princ.& alieni
ab eccleſia, ſupr. eod. tit.l.pen.§.1 & l.vlt.§.1.VI.Falſi
doctores,2.Petri,c.2.verſ.1.Impoſtores,qui & alios, &
ſemetipſos ſeducunt, 2.ad Timoth.c.3.verſ.13.contra-
dicentes ſanæ doctrinæ,ad Tit.c.1.verſ.9. diuerſam ab
apoſtolica doctrinam tradentes,non accedentes Chri-
ſti ſermonibus,& piæ doctrinæ;nihil ſcientes,ſed inſa-
nientes circa quæſtiones λογομαχίας,1.ad Timoth.cap.
6.verſ.3. & 4. Vaniloqui,mentium deceptores,& non
docentes quæ oportet, ad Tit. cap. 1. verſ. 10. & 11.
VII.Dementes & væſani,ſupr.de ſum.trin.l.1.§.1. VII,
Improbi, 2. ad Tim. c.3.verſ.13.Refractarij,domuum
euerſores, ad Tit.c.1.verſ.10.& 11.Peruerſi,peccantes,
vt ſuo iudicio damnati,ad Tit.c.3.verſ. 11. Huc vſque
de generalibus hæreticorum appellationibus. ¶ Spe- 11
ciales ſunt, quibus ſingulæ hæreſes ſeq. capite expli-
cãdæ diſtinguuntur.Quidam igitur hæretici propriam
appellationem ſumunt à ſuis auctoribus : vt Ariani ab
Ario,Neſtoriani à Neſtorio, l. 6. in princ. Nonnulli à
loco,vbi ipſæ hæreſes inchoatæ ſunt, & viguerunt, vt
Cataphryges à Phrygia, de quibus Auguſtinus lib. de
hæreticis,c.26. Non pauci à doctrina,quã profitentur:
quod quidem trifariam contingit.Quidam enim hære-
tici nomina ſibi ipſis per arrogantiam & ſuperbiam
ſplẽdida & ſpecioſa impoſuerunt:vt apoſtolici, de qui-
bus Auguſt.d.lib de hereticis, c.40.& gnoſtici de qui-
bus dicam c. ſeq. Alia vero ſunt nomina hæreticis per
ignominiam ab aliis impoſita:quale eſt Borboritarum
nomen,de quo dicemus ſeq. ca. Alia denique nomina
ſimpliciter doctrinam indicant abſque vlla honoris
vel ignominiæ nota:vt Chiliaſtæ,ſeu millenarij dicun-
tur, qui voluptuoſum quoddam Chriſti regnum per
mille annos in hoc mundo duraturum ſomniant, de
quib.Auguſtinus,d.lib.c. 8. Sunt etiam multæ hæreti-
corum ſectæ, quæ pluribus nominibus notantur:vt
Macedoniani idem ſunt, qui Marathoniani, ſic non
differunt Cathari à Nouatianis. Plura exempla colligi
poſſunt ex his,quæ proponam cap.ſeq. Illud non eſt
omittendum,fuiſſe etiam aliquot hæreticorum ſectas
proprio nomine,quo ab aliis ſejungantur, carentes,
teſte Auguſt.d.lib. c.67.& c.80. ¶ Quartũ caput eſt de 12
ſingulis hæreticorũ generibus,loquimur autem dun-
taxat de ijs hereticis,quorum in iure ciuili mentio fit.
Horũ ſpecies ordine alphabetico referam, quò faci-
liùs hinc ſumi interpretatio poſſit,quotieſcunque le-
genti occurrent. Breuiter autem docebo,quatenus ex
locis quibuſdam iuris ex Iſidoro, Epiphanio,Augu-
ſtino,& alijs auctoribus colligere potui, ſingularum
hæreſum auctores, doctrinam, ac tempora. ¶ Primo 13
igitur loco occurrunt Acephali.ſic vocantur à Iuſtinia-
no,Nou.109. in princ. (vbi ait eos Dioſcuri & Seueri
mala ſecta languere) & Nou.115.c.3.§. ſi quis de præ-
dictis. verſ. generalem. qui acephalitæ nominantur ab
Iſidoro,prout à Gratiano refertur xxiv.q.3.c. quidam.
ſed in ipſo Iſidori libro, nimirum 8. Origin. c. 5. ſcri-
ptum

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ptum eſt *Acephali*. Hos inde Iſidorus appellatos putat
ſine capite, quòd incertus ſit eorum auctor. Sed quia
conſtat huius ſectæ auctorem fuiſſe Seuerum Antio-
chenum epiſcopum, vnde etiam Seueritæ ſunt nomi-
nati, ideò rectiùs alij acephalos ex eo dictos tradunt,
quòd capite eccleſiaſtico, id eſt, epiſcopo & presbyte-
ris carent, ac publicos eccleſiæ conuentus negligunt.
Atque hoc eſt vnum eorum dogma. Alterum eſt, quòd
licet duas in Chriſto naturas agnoſcant, tamen earum
proprietates confundunt, hoc exemplo ſententiam
ſuam confirmantes, quòd ſicut aceti gutta in mare ef-
fuſa ſuas vires perdit, ita humanitas cum diuinitate
Chriſti coniuncta ſuas proprietates amiſit. Cœpit hæc
hæreſis ſub Anaſtaſio imp. & Gelaſio pontifice circa
14 annum à Chriſto paſſo 462. ¶ De Anabaptiſtis di-
15 cam tit. ſeq. ¶ Apollinariſtani, vt ſcriptum eſt in l. 5. vel
Apollinariſtæ, prout eos Iſidorus & Auguſtinus vo-
cant, ab Appollinari presbytero Alexandrino hanc
appellationem acceperunt, quorum dogmata hæc ſunt.
I. Chriſtum anima carere, & loco animæ in eo fuiſſe
Verbum, vel potiùs, vt alij auctores ſunt, in quibus &
Iuſtinianus noſter eſſe videtur, ſup. de ſumm. Trin. l. 5.
§ vlt. & l. 6. § vlt.) fuiſſe tantùm in Chriſto animam
vegetalem, & ſenſitiuam, loco autem animæ rationalis
ſeu intellectiuæ fuiſſe Verbum. II. Chriſtum non ſum-
pſiſſe humanam carnem è virgine, ſed ſecum è cœlo
tuliſſe, eandémque in cœlum per aſcenſionem retuliſ-
ſe. Cœpit hæc hæreſis poſt Nicænam ſynodũ, circa Va-
lentis imp. & Damaſi pontificis tempora, anno à Chri-
16 ſto paſſo 350. ¶ Ariani ab Ario presbytero Alexan-
drino nominati, l. 5. l. 6. in princ. & d. c. quidam. §. Ariani.
I. Docent tres eſſe diuerſas eſſentias, patrem, filium, &
Spiritum ſanctum; ita vt aſſerant filium eſſe creaturam,
Spiritum autem ſanctum eſſe creaturam creaturæ. II.
Chriſtum aſſumpſiſſe corpus, non animam humanam.
III. Rebaptizãt catholicos. Cœpit hęc hęreſis ſub Con-
ſtantino Magno imp. & Syluestro Romano pont. anno
17 à Chriſto nato 290. ¶ Arnoldiſtæ, vel vt alij legunt
Arnaldiſtæ, vt hæretici damnantur à Friderico in con-
ſtitutione de ſtatutis & conſuetudinibus contra liber-
tatem eccleſ. §. Gazaros, vnde ſumta eſt Authen. Gaza-
ros. h. tit. & à pontifice, ext. eod. c. pen. ſic nominati
ſunt ab Arnaldo Brixienſi, cuius Otto Friſingenſis,
Guntherus, & Sabellicus meminerunt. Quidam hunc
commendant, quaſi propter veritatis propugnationem,
& in ſcribendo ac loquendo *παῤῥησίαν*, quia eccleſia-
ſticorum tyrannidem grauiter reprehendit, Romæ
combuſtus fuerit. Sigonius autem lib. 11. de regno Ita-
liæ eum vt hæreticum notat, quod neque clericos ali-
quid proprij, neque epiſcopos regalia, neque mona-
chos poſſeſſiones habere debere, ſed omnia principum
eſſe, atque ab eorum benignitate in vſum tantummo-
dò laicorum ſuppeditari oportere docuerit, vixit ſub
Conrado II. imp. circa an. dom. 1139. ¶ Audiani nomi-
18 nantur in l. 5. & ab Epiphanio lib. 3. to. 1. non inter hæ-
reticos, ſed inter ſchiſmaticos referuntur. Dicti ſunt
autem Audiani, ſiue Audæi à ſectæ auctore Audæo Sy-
ro: & Anthropomorphitæ, vel Anthropiani, à doctrina,
quam profitentur. I Namque Deum putant eſſe corpo-
reum, & humana forma præditum: quod Epiphanius
tribuit eorum ruſticitati & ſimplicitati, ne hæreticos
appellet. II. Separarũt ſe ab eccleſiæ cõmunione, offen-
ſi nimię epiſcoporum diuitijs & luxu: & quia Paſcha
celebrant eodem tempore, quo Iudæi: cœpit hæc hæ-
reſis ſub Valentiniano I. imp. & Damaſo pontif. anno
19 à Chriſto nato. 338. ¶ Batrachitæ nominantur in l. 5.
20 ¶ Bonoſiacorum mentio fit Nou. 11. §. ſed & in Aquiſ.
Hi vocantur Bonoſiani à Bonoſo quodam epiſcopo,
à quo exorti Chriſtum Dei filium adoptiuum, non
proprium aſſerebant, xxiiij. q. 3. c. quidam, §. Bonoſia-
ni. ¶ Borboriſtæ, id eſt, cœnoſi vocati ſunt, qui ſe- 21
ipſos gnoſticos ab excellentia doctrinæ appellabant.
Hæc hæreſis eſt pars Manichæiſmi, vt ait imperator
in l. pen. Quod verum eſſe facile apparebit ex eorum
dogmatibus, quæ nunc referam, collatis cum doctrina
Manichæorum, quæ in ſequenti huius tituli parte ex-
plicabitur. Ergo Borboritæ. I. De creatione mundi
ineptiſſima quædam fabulantur. II. Duos Deos ſta-
tuunt, alterum bonum, alterum malum. III. Duas ani-
mas in homine eſſe docent: vnam à Deo, quæ non pec-
cat, ſed ad Deum redit immaculata: alteram aëream, per
quã peccamus, quæ poſt mortem tranſit in alia corpora
etiam brutorum animalium. IV. Chriſtum à Ieſu di-
ſtinguunt, & Chriſtum in Ieſu iam natu grandem, &
penè triginta annorum deſcendiſſe, & eum eo poſt re-
ſurrectionem vnitum eſſe aſſerunt. V. Chriſtum aiunt
per octodecim menſes poſt reſurrectionem in hoc
mundo verſatum contra expreſſa ſcripturæ verba,
Act. c. 1. verſ. 3. VI. Negant martyria ſubeunda eſſe pro
fide Chriſtiana. VII. Colunt imagines. Cœpit hæc hæ-
reſis circa tempora diuorum fratrũ Antonini & Veri,
ſub Aniceto pontifice, anno à Chriſto paſſo 129. ¶ Ca- 22
thari ijdem ſunt, qui Nouatiani, quare de his poſteriùs
dicam. ¶ Carpocratitæ, vel Carpocratiani ab auctore 23
Carpocrate nominati, I. Docent duos eſſe Deos, alte-
rum bonum, alterum malum. II. Mundum non à Deo,
ſed ab angelis eſſe creatum. III. Chriſtum fuiſſe purum
hominem, de vtroque ſexu natum. IV. Nos in hoc
mundo viuere ſub imperio malarum poteſtatum, &
diabolorum: ideóque in horum gratiam eſſe peccan-
dum, quòd aliter non poſſit ad ſuperius cœlum per-
ueniri. V. Reſurrectionem carnis negant: *μετεμψύχω-
σιν*, id eſt, animarum transmigrationem probant. Cœ-
pit hæc hæreſis ſub Antonino Pio, circa annum à Chri-
ſto paſſo 109. ¶ Circumciſi in d. auth. Gazaros. vocan- 24
tur vel Iudæi, vel (quod mihi videtur probabilius) Chri-
ſtiani, qui circumciſionem & legis ceremonias cum
baptiſmo & euangelij gratia coniungunt: contra quos
diuus Paulus diſputat. Iure. Iuſtinianeo circumciſio
Iudæis permittitur, non etiã Chriſtianis, inf. de Iudæ. l.
Iudęi. 16. ¶ Donatiſtæ, vel Donatiani à Donato Numida 25
appellati, I. Patre filium minorem faciunt, & filio Spi-
ritum ſanctum. II. Rebaptizant Catholicos. III. Negant
eſſe veram eccleſiam, in qua ſit aliqua macula, & ſacra-
mentorum vim ex miniſtri dignitate & ſanctitate po-
tiùs metiuntur, quàm ex Dei verbo, vnde ſchiſmata
propter hominum peccata faciunt. IV. Negant quem-
piam eſſe compellendum ad bene & honeſtè vi-
uendum, ne pietas ſit coacta. V. Mortem ſibi conſciſ-
cunt, ne à magiſtratu puniantur. VI. Purgationibus
quibuſdam magicis vtuntur. Cœpit hæc hæreſis ſub
Conſtantino magno imp. & Syluestro Rom. pontifice,
circa annum à Chriſto paſſo 298. ¶ Encratiſtæ vel En- 26
cratitæ dicti ſunt à profeſſione, ſeu doctrina, id eſt,
ἀπὸ τῆς ἐγκρατείας, quòd à nuptijs, vino, & eſu car-
nium abſtineant. Hos cum Tatianis eoſdem facit Iſi-
dorus: ſed verius eſt, Encratiſtas à Tatianis eſſe ortos, à
quibus vocantur ſchiſmatici, auctore Epiphanio. Ta-
tiani autem à Tatiano auctore nominati, I. Nuptias
damnant, & fornicationi pares eſſe exiſtimant. II. Eſum
carnium, & vini potum non admittunt. III. De creatio-
ne mundi & ſæculi fabulantur. IV. Negant Chriſtum
eſſe de ſemine Dauidis. V. Legem Moſis repudiant.
Cœpit hæc hæreſis ſub Marco Antonino philoſopho
& Soſtere pontifice Rom. circa an. à Chriſto paſſo 122.
¶ Enthouſiaſtæ à doctrina ſunt appellati: quia fingunt 27
Enthuſiaſmos. & eccſtaſes ad noua dogmata perſuaden-
da, ijdem vocabulo Græco vocantur Euchitæ, & Sy-
riaco Meſſaliani, id eſt, peccatores, l. 5. *tantum enim
orant*, (inquit Auguſtinus de hæreſibus, cap. 57.) *vt ij*

que

qui hoc de illis audiunt, incredibile videatur: propterea
quod Dominus dixit, *oportet ſemper orare & non deficere.*
& Apoſtolus, *ſine intermiſſione orate.* Inſuper nominati
ſunt etiam martyriani, quòd quemdam è ſuis à duce
militum occatum colunt, vt Chriſtianæ fidei marty-
tem: & Satanici vel ſataniani, quod Satanam tamquàm
vitæ noſtræ præſidem & actionum noſtrarum mo-
deratorem colunt, vt eum placent, nec ab eo vt malo
genio lædantur. Item εὐφημῖται, quòd εὐφημίας, & elo-
gia quædam è ſacris literis decerpta, in Dei laudem
canunt. Dogmata eorum hæc ſunt. I. Trium in Deo
perſonarum diſtinctionem negant. II. Deum oculis
corporeis videri poſſe cenſent. III. Satanam (vt iam
dixi) quaſi vitæ noſtræ præſidem & actioonum mode-
ratorem, colunt. IV. Ex ſola oratione ſalutem noſtram
pendere exiſtimant: ideò fidem Euangelij, prædicatio-
nem, & ſacramenta contemnunt. V. Orando, peccata
& Satanam ſenſibiliter & viſibiliter exigi, eiuſque lo-
co viſibiliter Spiritum ſanctum ſuccedere aſſerunt.
VI. Eleemoſynas non ſuæ fidei hominibus dari vetant.
VII. Otioſe viuunt, & eos, qui aliquid operantur, ex-
communicant. VIII. Mendacia & periuria celandæ re-
ligionis cauſa probant. IX. Baptiſmum ad præcedentia,
non ad ſequentia peccata delenda valere docent. Cœ-
pit hæc hæreſis ſub Conſtantino imp. deinde inualuit
ſub Valentiniano & Valente imp. & Damaſo pontif.
circa ann. à Chriſto nato. 341. Auctores huius ſectæ
perhibentur Dadoës, Sabbas, Hermes, Simeones, &
Adelphius Edeſſæ (quæ eſt Arabiæ vrbs) epiſcopus,
28 eodem tempore exorti. ¶ Eutychiani, ſiue Eutychiſtæ,
ſiue Eutychianiſtæ ab auctore Eutychete, Conſtanti-
nopolitano presbytero & monacho nominati ſunt
hæretici Apollinatiſtæ, quoniam Appollinaris ſectam
Eutiches & Dioſcorus ſecuti ſūt, l. quicūque. 8. in princ.
negant Verbum ex Maria virgine veram carnem hu-
manam ſumpſiſſe, ac negant Dominum Ieſum Chri-
ſtum per omnia eſſe patri conſubſtantialem ſecun-
dum Deitatem, & nobis conſubſtantialem ſecundum
humanitatem, ſuprà. de ſumm. Trin. l. 5. §. vlt. & l.
6. §. pen. Idcirco dicitur hæc hæreſis eſſe coniuncta
cum Apollinariſmo: vt diſpar quidem ſit nomen,
ſed idem ſacrilegium, d. l. quicumque, 8. §. idcirco.
Cœpit hæc hæreſis ſub Martiano imp. & Leone I. pon-
tifice circa annum à Chriſto paſſo 422. quamuis multæ
29 diſputationes præceſſerint. ¶ Gazari pro Catharis,
corrupto per barbaros vocabulo, vocãtur in d. conſtit.
Friderici, §. Gazaros. rectiùs Cathari. ext h. t. c. pen. de
30 his dicam inf. in verbo *Nouatian.* ¶ Hermogeniani di-
cti ſunt ab Hermogene Afro, qui materiam Deo coæ-
ternam ponebat, & matrem elementorum ideam aſſe-
rebat. Hæc hæreſis non diu durauit, ſed eodem penè
momento orta eſt, & concidit, circa annum Chriſti
31 166. ¶ Hydroparaſtatę vocãtur in l. 5. qui ab Auguſtino
& Iſidoro aquarij nominantur, quòd in Euchariſtiæ ſa-
cramento aquam pro vino adhiberent, quippe qui à
vino omnino abſtinebant, vt encratitæ, vnde quidam
32 hos ab illis non differre putant. ¶ Leoniſtæ vel (vt alij
legunt) Lenoniſtæ nominantur in d. authen. Friderici,
§. Gazaros. ſed in d. c. pen. non vocantur Leoniſtę, vel
Lenoniſtæ, ſed pauperes de Lugduno: quapropter exi-
ſtimo eoſdem eſſe leoniſtas, & pauperes de Lugduno:
atque à vernaculo verbo, quo Lugdunum ſignifica-
33 tur, Leoniſtas appellari. ¶ Macedoniani à Macedonio
presbytero Conſtantinopolitano, & Marathoniani à
Marathonio primo auctore, qui Macedonium præceſ-
ſit, & Pneumatomachi à doctrina, quòd Spiritus ſancti
deitatem negarent, nominati ſunt, l. 5. Socrat. lib. 2. cap.
45. Docuerunt I. Filium non eſſe patri ὁμοούσιον, id eſt,
eiuſdem eſſentiæ, ſed ὁμοιούσιον, id eſt, ſimilis eſſentiæ.
II. Spiritum ſanctum non eſſe Deum, ſed creaturam.
Cœpit hæc hæreſis ſub Conſtantio imp. Conſtantini
filio, & Iulio I. Rom. Epiſcopo, circa annum à Chri-
ſto paſſo 312. ¶ De Manichæis dicam in ſequenti hu- 34
ius tituli parte. ¶ Marcelliani dicti ſunt à Marcellino 35
Photini & Pauli Samoſateni ſucceſſore, vnde & Pau-
liani, & Pauliſtæ, vel Paulianiſtæ, & Samoſateniani, vel
Samoſatæi, & Photiniani ſunt appellati. Docent,
Chriſtum eſſe purum hominem, nec fuiſſe verbum
ipſi vnitum, ſed tantùm adſiſtens, vt & alijs prophe-
tis. Cœpit hæc hæreſis ſub nomine Samoſateniano-
rum innoteſcere ſub Gallieno imp. & Xiſto Romano
Epiſcopo, circa annum à Chriſto paſſo 262. ¶ Mar- 36
cioniſtæ, vel Marcionitæ à Marcione Pontico, ſectæ
auctore, nominati, docent I. Duos eſſe Deos: alterum
ſæuum & crudelem, huius mundi auctorem: alterum
benignum & clementem, patrem Domini noſtri Ieſu
Chriſti. II. Chriſtum, quem negãt eſſe filium Dei crea-
toris (vt modò dixi) non fuiſſe verè hominem, nec ſum-
pſiſſe carnem ex Maria virgine, ſed è cælis corpus fi-
ctum & imaginarium geſtaſſe, nec verè fuiſſe paſſum,
mortuum, & ſepultum: ſed Iudæis & diſcipulis illuſiſſe.
III. Fabuloſa narrãt de creatione mūdi. IV. Vetus teſta-
mentum damnant. V. Carnis reſurrectionem negant.
VI. Aiunt per deſcenſum Chriſti ad inferos, animas
Cain, Eſau, Sodomitatum, & aliorum reproborum, in
cælum traductas eſſe. VII. Matrimonium damnant.
VIII. Quotieſcūque aliquis peccat, eum rebaptizãt. IX.
Pro mortuis Cathecumenis quoſdam ſubſtituūt, quos
baptizãt, vt illi iam mortui ſalui fiant. X. Docent mu-
lieres poſſe baptizare. VI. Aſſerunt animas humanas
poſt mortem migrare in alia corpora. XII. Bella & ar-
morū vſum omnino & indiſtinctè condemnãt. Cœpit
hæc hæreſis ſub Marco Antonino Philoſopho, imp.
& Aniceto pontif. circa ann. à Chriſto paſſo 133. ¶ De 37
Meſſalianis vide ſupr. in verbo Enthouſiaſtæ. ¶ Mōta- 38
niſtæ, Priſcillianiſtæ, Phryges, Pepuzitæ in l. 5. ſunt no-
mina eiuſdē hæreſeos. Montaniſtæ vocantur a Mōtano
auctore, Priſcillianiſtæ à Priſcilla eorum prophetiſſa:
quemadmodū & Quintilliani à Quintilla altera eorū
prophetiſſa. Aiunt enim his mulieribus Chriſtū Pepu-
zæ in ſpecie fœminæ reuelatū fuiſſe. Alij verò fuerunt
Priſcilianiſtæ à Priſciliano epiſcopo, de quibus Augu-
ſtinus lib. de hæreſibus, c. 70. & Iſidorus lib. 8. originū,
relatus in decretum, xxiv. q. 3. c. quidam. §. Priſciliani-
ſtæ. Redeo ad Montaniſtas, qui vocati ſunt etiam Phry-
ges à Phrygia prouincia, ex qua oriundus fuit Monta-
nus. Eademque ratione ab Auguſtino vocãtur Cata-
phryges, lib de hæreſib. c. 26. & ab Iſidoro d. c. quidam.
Græca loquendi forma, qua vſus eſt etiam Tertullia-
nus cùm Proclianos vocat Cataproclum, & Æſchinia-
nos vocat Cataæſchinem. Pepuzitæ vero vel Pepuzia-
ni dicti ſunt à Pepuza Phrygiæ oppido, Montani pa-
tria, quam & nouam & cæleſtem Hieruſalem appella-
runt. Præcipui eorum errores hi ſunt I. Aiunt Apoſto-
los die Pentecoſtes accepiſſe ex patre Spiritum ſanctū,
Montanum verò cum ſuis prophetiſſis habuiſſe ſpiri-
tum ſanctum ſine menſura. II. Damnant ſecundas nu-
ptias, quas à Paulo Apoſtolo ideo conceſſas inquiunt,
quia ex parte tantum ſciebat, & ex parte prophetabat.
III. Anniculi pueri ſanguinem minutis punctionibus
expreſſum cum farina miſcent, vt Euchariſtiæ panem
conficiant, qui puer, ſi moriatur, pro martyre, ſi viuat,
& ad iuſtam ætatem perueniat, pro magno ſacerdote
habetur. IV. Admittunt mulieres ad miniſteria eccle-
ſiaſtica obeunda, contra præceptum Apoſtoli 1. ad Co-
rinth. c. 14. verſ. 34. & 1. ad Timo. c. 2. verſ. 12. V. Euam
laudant, quòd de vetita arbore comederit, quaſi ſalutis
noſtræ cauſa fuerit, cùm ab Apoſtolo arguatur tãquam
cauſa tranſgreſſionis, 1. ad. Tim. c. 2. verſ. 14. Cœpit hæc
hæreſis (vt ſcribit Platina) ſub Sotere pontifice Rom.
vel

vel(vt alij)ſub Eleuthero,circa annum à Chriſto paſſo
39 145. ¶ Neſtoriani ab auctore Neſtorio,Conſtantino-
politano epiſcopo nominati, l.6.in princ.duas ſepara-
tas perſonas in Chriſto conſtituunt,ac negant Mariam
virginem eſſe Deiparam: alium enim eſſe Deum ex
Deo patre; alium, qui ex virgine natus eſt; hunc au-
tem gratia & proximitate, quam habuit cum Deo
Verbo,Deum factum eſſe,ſup.de ſum.Trin.l. 5. §. vlt.l.
pen.§.1.& l.vlt §.1.& xxiv.quæſt.3.c.quidam. §.Neſto-
riani. Cœpit hæc hæreſis ſub Theodoſio iuniore, &
Cœleſtino I. Epiſcopo Romano, circa ann. à Chriſto
40 paſſo 400. ¶ Nouatiani ab auctore Nouato, Romæ
presbytero, etiam Sabbatiani,(ita ex C. Theodoſiano,
& libris manuſcriptis legendum in l. 5. non, vt in
libris editis, *Sabatiani*) à Sabbato presbytero dicti ſunt.
Hi poſteà ſe appellarunt Catharos, quaſi puros &
mundos, ſed hoc vocabulo deinde per barbariem cor-
rupto, dicti ſunt Gazari, vt in conſtit. Friderici, ſicut
ſup.notaui.Dogmata eorum hæc ſunt. I.Pœnitentibus
veniam denegãt.II. Baptizatos rebaptizãt.Cœpit hæc
hæreſis ſub Decio imp. & Cornelio pontifice Ro-
41 mano circa ann.à Chriſto paſſo 220. ¶ Ophitæ,qui
& Ophei, & Ophiomorphi,à ſerpente,quem colunt,
nominati ſunt.I.Adorant ſerpentem, qui in paradiſo
Euam decepit, tanquàm ſapientiæ auctorem, & eum
Chriſtum fuiſſe opinantur, genitum ex ſummo
Deo & materia quadam: vnde malunt eum vocare,
ὀφιόμορφον,quàm *ὄφιν*.II. Non priùs euchariſtiæ panem
conſecrari putant,quàm ſerpens, quem in ciſta geſtare
ſolent, euocatus eum lambat. III. Serpentis forma
Chriſtum ſubiiſſe Mariæ vterum cenſent, nec tamen
verùm hominem factum fuiſſe. IV. Reſurrectionem
carnis irrident.Cœpit hæc hæreſis, vt quidam volunt,
circa annum à Chriſto paſſo 132. Nam de eius ori-
42 gine inter ſcriptores non planè conuenit. ¶ Papia-
niſtæ nominantur in l.5. vbi quidam codices habent
Papianiſtæ.De hac hæreſi nihil habeo, quod dicam:
immo puto eſſe mendum, & legendum, *Pauliſtæ*,vel
Paulianiſtæ, de quibus conſequenter dicendum eſt.
¶ Pauliſtæ igitur,vel Paulianiſtæ, vel Pauliani, & Sa-
43 moſateniani à Paulo Samoſateno nominati, Chri-
ſtum aiunt eſſe purũ hominẽ,nec fuiſſe ante incarna-
tionem. Cœpit hæc hæreſis innoteſcere ſub Gallieno
impera. & Xiſto Pontifice,anno à Chriſto paſſo 162.
44 ¶ Pauliniani ponuntur in dicta lege 5. quaſi diuerſi
à Paulianis. Sed in Codice Theodoſ. Pauliani ver-
bum ibi tantùm legitur,vbi noſter Codex habet *Pau-*
45 *linian*.:quare puto in hoc Codice mendum eſſe. ¶ Pa-
terni iidem ſunt, qui Cathari, vt quidam colligunt ex
concilio Lateranenſi,quod eſt 2. tomo conciliorũ. De
Catharis dixi ſup in verbo *Nouatiani*. ¶ De Pepuzitis
46 vide ſup.§.38.¶ Photiniani à Photino Sirmij epiſcopo
47 dicti ſunt:hic aſſeruit Chriſtum natum eſſe ex ſemine
Ioſephi. Itaque idem ſenſit,quod Paulus Samoſatenus,
cuius hæreſim damnatam reuocauit. Vnde Paulliano-
rum & Photinianorum eadem videtur hæreſis Aug.
lib.de hæreſibus,c.44. Fuit autem aliquis inter eos diſ-
ſenſus auctore Epiphanio lib.3. contra hæret. tom.1.
Ideoque vt diſiunctæ hęreſes ponuntur in lib.5.Cœpit
Photinianorum hæreſis,ſi credimus Socrati lib.2 eccl.
48 hiſtor.c.33. ſub Conſtantio imp. ¶ De Prygibus vide
49 ſup.§.38.¶ Pneumatomachi iidem ſunt, qui Macedo-
niani,auctore Auguſtino lib.de hæreſ.c.52. vide ſup.§.
50 53.¶ Porphyriani à Porphyrio nominati, qui cõtra re-
ligionem chriſtianam ſcripſit, l. 6. in princ. non ſunt
propriè hæretici, quia Chriſto nomen non dederunt.
51 ¶ Priſcillianiſtæ ſup.conſiderati fuerunt in verbo
52 *Montaniſtæ*, quemadmodum & Sabbatiani in verbo
53 *Nouatiani*. ¶Saccophori nominantur in l. 5. ſed hoc
verbum abeſt à C.Theodoſ. ¶ Speroniſtæ damnantur
d.Authent.Friderici §. Gazaros. & ext.de hæreticis.c.
pen. ¶ Taſcodrogitæ in l. 5. & l. cognouimus 19.ſe- 54
parantur à Montaniſtis. Eſt enim hęreſis paulò quàm
Montaniſtarum recentior: ab ea tamen fluxit, & penè
eſt eadem. Epiph.lib. 2. tom. 1. hæreſi 48. ait hoc eſſe
nomen Montaniſtarum,ſeu Quintilianorum, qui Mõ-
taniſtas ſecuti sũt.Etymologiã ibidem declarat *τασκὸς*
enim eſt *πασσαλος*,id eſt,paxillus, *δροῦγγος* eſt *μυκτὴρ*,
ſeu *ῥύγχος*, id eſt, nares. inde dicti, *τασκοδρουγῖται*,
quaſi *πασσαλορυγχῖται*, quia digitum indicem qua-
ſi palum in nares rectum immittebant, vt in preci-
bꝰ attentiores viderentur.Corruptè igitur in quibuſdã
Codicibus ſcriptum eſt *Aſcodrogitæ*, quemadmodum
& in conſtitutione 18. *ἀσκοδρούγοις*. ¶ Tetraditæ, 55
vel Teſſareſdecaditæ, id eſt, quartidecimani, à
doctrina dicti ſunt, quòd quarta decima Luna cùm
Iudæis Paſcha celebrant, quod tamen dogma alijs
fuiſſe commune, ex ſupra narratis apparet. Hi lapſis
poſt baptiſmum, pœnitentiam denegabant. De ori-
gine huius hæreſeos non ſatis conſtat, propter
opinionum diuerſitatem. ¶ Valentiniani à Valen- 56
tino Aegyptio nominati, I. De natura rerum &
creatione mundi multa inepta tradunt, fabuloſa de
triginta æonum, id eſt, ſæculorum, tamquàm Deo-
rum generatione narrantes. II. Chriſtum aſſerunt
habuiſſe ſpiritale & celeſte corpus, nec illud aſſum-
pſiſſe ex virgine, ſed per eam quaſi per fiſtulam
tranſiiſſe. III. Diabolum à triceſimo æone genitum,
& ab hoc alios, qui fecerunt hunc mundum. IV.
Res malas eſſe creatas: quoniam à Diabolo crea-
tæ ſunt. V. Negant carnis reſurrectionem, ſolámque
animam per fidem & Chriſtum ſaluari aiunt.
VI. Affirmant fidem hominibus ineſſe à natura.
VII. Bona opera vt inutilia contemnunt & irri-
dent. VIII. Eidolothytis veſcuntur. IX. Prophetas
veteris teſtamenti reijciunt: ac tres prophetarum
ſpiritus conſtituunt, à Bytho, ab vnigenito, à patre.
Cœpit hæc hæreſis ſub Antonino Pio imp. & Hi-
gino pontifice, circa annum à Chriſto paſſo 110.
¶ Expoſui diuerſas hæreſes, quæ in iure ciuili 57
nominantur, & damnantur, quatenus eorum co-
gnitionem putaui Iuriſconſulto eſſe neceſſariam: vt
hæc noſtra Codicis Analyſis, quoad eius fieri poteſt,
& quantum in nobis eſt, perfecta reddatur.Has autem
hæreſes confutare, & hæreticorum argumenta
diſſoluere, ad Theologum pertinet: nobis ſufficiat
euidentes & abſurdos hæreticorum errores pateſe-
ciſſe, vt intelligatur, quænam ſectæ & quas ob cau-
ſas iure noſtro damnentur, & puniantur. ¶ Specia- 58
tim verò quorundam hæreticorum nomina in iure
expreſſa retuli ſup. tit. 1. §. 30. ¶ Quintum caput eſt 59
de pœnis hæreticorum. Multi quidem diſputant de
hac quæſtione, an hæretici puniendi ſint à ciuili ma-
giſtratu, nec ne: ac pleriqe Theologi affirmant: non-
nulli,vt anabaptiſtæ, negãt. Sed nos cũ hæc diſputatio
expreſſis legum verbis ſit deciſa, ab ea prorſus abſti-
nebimus:& (quod deinceps declarandum eſt)quæ pœ-
næ hæreticis irrogentur,aperiemus. I. Igitur hæreticis
denegantur priuilegia omnia,l. hæretici communican-
tes.20. §. 1. præſertim quæ contemplatione religionis
ſunt indulta, l.1.vt immunitates,d. l. 1. & l.7.& priui-
legia dotalia,Nou. 119. c. 1. II. Beneficium ſeu reſcri-
ptum,ſi quod hæretici impetrauerint,non valet,l.5. in
fin.& ſup.de ſumm.Trin.l. 2.in princ.III. Non poſſunt
conuenire,& litanias facere, vel ſacramẽta diſtribuere,
l.3. §. 1.l.5. (vbi non *morandi*, ſed *orandi* legendum)
l.6.§.1.l.quicumque.8. §. vniuerſi. l.hæreticis ſynacte-
ria.14 l.hæretici communicantes.20.in princ.& ſup.de
ſumm.Trin. l. 2. IV. Non poſſunt conuocare cœtus &
diſputare, & omnino hæretica dogmata docere, aut
diſcere

diſcere non licet,l.2.in princ.d.l.8.§.vlt. V. Nō poſſunt ſibi ordinare epiſcopos,vel presbyteros,vel alios miniſtros,l.2.in princ.d.l.8.§.idcirco.d.l.14.d.l.20.§.penult. V I. Non admittuntur ad vllam dignitatem, vel militiam,niſi ex cohortaliū genere ſint, id eſt,officialium, qui præſidibus, vel conſularibus,vel correctoribus inſeruiunt : quo caſu onera quidem ſubeunt, ſed in orthodoxos nihil exſequi poſſunt,d.l.8.§.pen.&vlt.l.Manichæi vndique.12.in princ.d.l.14.l.quæ de Samaritis. 18.in princ.d.l.20.§.vlt. V I I. Non admittuntur ad teſtimonium dicendum. Quod cùm certis caſibus à Iuſtiniano conſtitutum eſſet,l.pen.Fridericus generaliter produxit ad omnes hæreticos, & ad omnes cauſas, & ad receptatores quoque hæreticorum, videlicèt poſt excommunicationem, ſi intra annum non reſipiſcant, d.conſtit. de ſtatutis & conſuetudinibus, §. credentes. V I I I. Non poſſunt ex donatione, vel teſtamento aliquid capere,l.quæ de Samaritis. 18. l. cognouimus. 19. in princ.& l.vlt.Nou.144.c.1. quemadmodum nec eorum conuenticula:neque enim eccleſiæ, ſed conuenticula nominantur,l.5. I X. Immobilia, in quibus eccleſiæ vel oratoria conſtituta ſunt, nullo titulo poſſunt in hæreticos transferri,l.ſi qui orthodoxæ.10. X.Loca in quibus hæretici conueniunt, ſiue ſub eccleſiarum nomine teneantur,ſiue diaconica, vel decanica appelleotur,ſiue ſint ædes priuatæ,eis adimuntur, & eccleſiæ catholicæ vindicantur,l.3.in princ. X I. Egentibus hæreticis non præbentur honoraria ex iudiciis, vel eccleſiis,l.hæretici communicantes.20.§.vltim. quamquam hic contextus ſpecialiter de Montaniſtis loquitur. X I I. Hæretici non poſſunt mercari mancipium, d. l. 20. §. vlt. quod puto intelligendum de mancipio chriſtiano ſecundum tit.infr.ne Chriſtian.mancip. hæret. X I I I. Qui patitur vxorem aut liberos eſſe hæreticos,vt hæreſeos ſuſpectus priuatur aduocatione, vel alia dignitate,ſi quam habet,l.quæ de Samaritis. 18. in princ. X I V. Filiis ſuis orthodoxis cogitur parens hæreticus ſuppeditare alimenta,& reliqua neceſſaria,nec poteſt eos exhæredare, d. l. Manichæi vndique. 12. §. 1.l.hæretici patres.13. in princ. l. cognouimus.19. §.1. Nam ſi liberi in eum non deliquerunt, omnino debēt integram ſuam portionem, quæ ab inteſtato defertur, percipere : ſi verò in eum deliquerunt, nihilominùs habere debent eam portionem, quam vulgò legitimam appellant, id eſt, hoc iure quadrantem, nouiſſimo autem iure trientem vel ſemiſſem : ita expreſsè cauetur,d.l.hæretici patres. §. 1. quem §.eſſe omiſſum in Baſilicis teſtatur Photius in Nomocanone, titul. 12. cap. 2. vbi hoc nomine gratias agit ei, qui Baſilica compoſuit : nempe quod videatur ea conſtitutio ſcandalum præbere, dum permittit, vt liberi orthodoxi minùs piè ſe gerant aduerſus parentes hæreticos: quamuis enim hæretici ſint,tamen parentes ſunt,vt in ſimili caſu ait Iuſtinianus Nouel. 12. cap. 2. Vnde ille §.abeſt etiam à Græca collectione conſtitutionum eccleſiaſticarum.X V.Si pater & mater ſint diuerſæ religionis, & alter velit in recta fide, alter in ſua hæreſi liberos inſtituere : orthodoxi parentis voluntas præualet, ſiue ſit pater, ſiue mater,d.l.12. §.1. & l.18. §.1. X V I. Hæretici ſunt infames, ſupr. de ſumma Trinit. l.1.& d. conſtit. Friderici de ſtatu & conſuetudinibus. §.Gazaros. X V I I. Puniuntur exilio : quod olim certis caſibus obtinebat,d.l.hæretici communicantes. 20. §.penult. hodie generaliter in omnes hæreticos obtinet, d. §. Gazaros. X V I I I. Bona hæreticorum confiſcantur, d. §. Gazaros. quod puto accipiendum cum hac exceptione, niſi habeant ſucceſſores orthodoxos, vt infr. dicam de Manichæis. X I X. Eorum libri non legi,ſed comburi debent,l. 6. §.1. l.8. §.vltim. l.ex Manichæo. 16. §. vltim. Adde, quod notaui titul. 1.§.29. memhr.5.& §.30. X X. Carent eccleſiaſtica ſepultura ſecundùm ius canonicum,extr.lib.5.hoc tit. capit.2. in princ. ſed Iuſtinianeo iure hæretici, vt cæteri, ſepeliontur,l.9.

¶ Hæ ſunt hæreticorum pœnæ generales, quæ ge- 60
neraliter confirmantur, l. cognouimus. 19. in fin. &
mandatur iudicibus, ne hæc negligant,l.2. in princip.
¶ Specialiter autem Manichæis pœnas irrogabimus 61
in ſequent.parte huius tituli. Item Donatiſtæ comparantur Manichæis : & Montaniſtæ, Taſeodrogitæ, atque Ophitæ comparantur Samaritis,l.quæ de Samaritis. 18. in princip. de quibus dicemus in tertia parte huius tituli. Præterea Montaniſtæ non poſſunt commorari cum his qui ex eorum numero orthodoxi facti ſunt : & qui dicuntur eorum epiſcopi,vel clerici, eiiciuntur ex vrbe Conſtantinopolitana, l. 20. §. penult. Item Eutychiani ſubiiciuntur non ſolùm pœnis contra ſe ſtatutis, ſed etiam his, quæ Apollinariſtis infliguntur, d. l. 8. §. 1. quia (vt ſupr.dixi §. 28.) Eutyches
Apollinarem ſequutus eſt, d. l.8. in princ. ¶ Illud non 62
eſt omittendum,his pœnis teneri hæreticos, qui ſunt ciues Romani, non fœderatos,veluti Gotthos,l.12. in fine princip.Præterea has pœnas pœnitentibus remitti,l.4.§.ſed nec filios. & §. vltim. & d.conſtit.Frideric. §. credentes. licèt apoſtatis pœnitentibus venia non detur, vt ex ſequent.tit.intelligemus. Hæc generaliter
de hæreticis dicta ſufficiant. ¶ In ſecunda huius tituli 63
parte de Manichæis diſſoluuntur quatuor quæſtio-
nes. ¶ Primò quæritur, quibus nominibus ſignificen- 64
tur? Vocantur autem .I Manichæi à Manete Perſa, qui, cùm priùs vocaretur Vrbicus, poſt introductam hæreſim nominatus eſt Manes,id eſt,inſanus. Sectatores verò eum Manichæum, quaſi manna fundentem, appellauerunt, auctore Auguſtino de hæreſib. cap.46. I I. Acouanitæ à quodam Acouana Manetis diſcipulo, qui eam doctrinam acerrimè defendit, & latè propagauit. I I I. Agoniſtæ, vel Agoniſtici, quòd ſe perpetuo contra principem tenebrarum ſua vita ſuiſque
præceptis & doctrina pugnare dicerent. ¶ Secundò 65
quæritur, quæ ſint eorum dogmata? I. Ponunt duo rerum principia aduerſa, & coæterna: vnum bonum, quod vocant Deum bonum,vel principem lucis : alterum malum, quod appellant Deum malum, vel Diabolum, vel (ſecundum quoſdam) hylen, id eſt, materiam. I I. Impia de rerum natura, & mundi origine fabulantur, quæ ex Auguſtino d. cap. 26.referam : aiont enim mundum factum eſſe de commixtione boni & mali, cùm vtraque natura inter ſe pugnauit, id eſt, Deus bonus & gens lucis conflixit cum Deo malo & gente tenebrarum:in qua pugna & conflictu inquiunt Dei partes captiuas eſſe effectas,ita vt eius membra lapidibus,plantis, & ſingulis aliis creaturis ſint vincta & illigata; pro quibus liberandis nunc Deus laborat : liberari autem non ſolùm per Chriſti aduentum, ſed etiam per eſum, qui fit à Manichæorum electis. Nam eccleſiam ſuam ex electis & auditoribus conſtituunt: & cùm alimentis quoque Dei natura ſit commixta,per electorum illotum ventres, quaſi per igneos canales, ſecernuntur Dei partes à creaturæ fæce, cum qua ſunt commixtę. Lucem autem in quibuſcumque lucidis corporibus reperiatur, eſſe Dei naturam : & quicquid vndique purgatur luminis, per quaſdam naues, id eſt, Solem & Lunam,regno Dei tāquam propriis ſedibus reddi.Quinque elemēta genti tenebrarum attribuunt, fumū,tenebras, ignē,aquā, & ventū.In fumo nata animalia bipedia,vnde homines ducere originē eēſent:in tenebris ſerpētia : in igne quadrupedia:in aquis natatilia:in vento volatilia.His quinque elementis malis de-

bellandis alia quinque elementa de regno & ſubſtan-
tia Dei miſſa eſſe, & in illa pugna fuiſſe permixta fu-
mo aërem, tenebris lucem, igni malo ignem bonum,
aquæ malæ aquam bonam, vento malo ventum bo-
num. Naues illas, id eſt, duo cœli luminaria ſic diſtin-
guunt, vt dicant Lunam factam ex bona aqua; Solem
verò ex bono igne: eſſe autem in eis nauibus ſanctas
virtutes, quæ ſe in maſculos transfigurant, vt illiciant
fœminas gentis aduerſæ, & per hanc illecebram com-
mota eorum concupiſcentia fugiat de illis lumen,
quod membris ſuis permixtum tenebant, & purgan-
dum ſuſceperant ab angelis lucis, purgatúmque illis
nauibus imponatur ad regna propria reportandum.
III. Vetus teſtamentum damnant, tamquam non à
Deo, ſed ab vno ex principibus tenebrarum profe-
ctum: nouum autem teſtamentum mutilant, partem
tantùm eius recipientes. IV. Chriſtum aiunt eſſe ſer-
pentem, qui primis parentibus oculos aperuit, vt bo-
num & malum dignoſcerent. V. Chriſtum veniſſe ad
animas tantùm, non ad corpora liberanda. VI. Chri-
ſtum non veram, ſed ſimulatam carnem ſumpſiſſe:
nec verè, ſed fictè & imaginariè paſſum eſſe, mortuum
eſſe, & reſurrexiſſe. VII. Negant carnis reſurrectio-
nem. VIII. Solem & Lunam adorant, nec alia ido-
la reſpuunt. IX. Manetem aiunt eſſe paracletum à
Chriſto promiſſum. X. Duas ſtatuunt in homine ani-
mas, & duas mentes, quæ inter ſe perpetuò pugnant.
XI. Cenſent animam hominis & animam plantæ eſ-
ſe eiuſdem eſſentiæ, quia vtraque ſit pars diuinæ ſub-
ſtantiæ. XII. Coniugia, & fœtus improbant, tamquã
Dei vincula, & carceres. XIII. Aſſerunt peccatum
eſſe ſubſtantiam per ſe viuentem, & ſubſiſtentem.
XIV. Voluntatem malè agendi nobis à natura eſſe in-
ſitam, non ex inobedientia erga Deum natam.
XV. Eleemoſynam reprehendunt, quaſi naturam ſu-
ſtentet, ac malum Deum tueatur. XVI. Baptiſmum
contemnunt. Dicuntur & alia abſurda ſentire: ſed hæc
propoſuiſſe ſufficiat, vt appareat, non ſine cauſa imper.
in l. 5. in princip. affirmare, Manichæos ad imam vſque
ſcelerum nequitiam perueniſſe, & ipſis quoque ele-
mentis facere iniuriam. Qua de cauſa de his in hoc
titulo ſpecialiter tractatur, & ipſis pœnæ ſpecialiter
irrogantur. ¶ Tertiò quæritur, quo tempore cœpe-
rit hæc hæreſis Manichæorum nomine innoteſcere?
66 Cœpit ſub Aureliano Imperatore, & Fœlice Romano
epiſcopo, circa annum a Chriſto paſſo 147. ¶ Quar-
tò quæritur, quibus pœnis Manichæi afficiantur?
67 I. Nihil habent cum aliis commune ex legibus, aut
moribus, l. 4. in princip. II. Nihil poſſunt ex cauſa
donationis accipere, d. l. 4. §. ipſos. III. Non poſſunt
contrahere, eadem l. §. præterea. IV. Non habent te-
ſtamenti factionem, neque actiuam, ead. l. §. ergo. ne-
que paſſiuam, d. §. ipſos. V. Poſſunt à quocumque ac-
cuſari, & puniuntur vt rei publici criminis, eadem l.
§. 1. VI. Non poſſunt in loco Romano morari: &, ſi in
eo deprehendantur, capite puniuntur, l. 5. verſ. Mani-
chæis. l. 11. & 12. in princ. VII. Bona eorum confi-
ſcantur, niſi habeant liberos orthodoxos, d. l. 4. §. 1. d. §.
ſed nec filius. l. Manichæi liberos. 15. VIII. Crimen
non extinguitur morte, ſed & defuncti memoria dam-
natur, vt fit in crimine perduellionis, d. l. 4. §. in mor-
tem. Hæc dicta ſint de pœnis, quæ infliguntur ipſis
Manichæis.

¶ Præterea puniuntur, & qui eos recipiunt, d. l. 4. §.
pen. & qui eos non detegunt: quod poſterius tribus
caſibus contingit. Ex hac enim cauſa punitur, I. Qui
68 ex Manichæo factus orthodoxus, nihilominùs cũ Ma-
nichæis conuerſatur, l. ex Manichæo. 16. in princ. II. Qui
in dignitate vel militia conſtitutus ſcit ſe habere Ma-
nichæum in ſuo conſortio, ead. l. §. 1. III. Qui habet
libros Manichæos, & eos non prodit, vt comburantur,
ead. l. §. vlt. ¶ Ignoſcitur autem, I. Liberis Manichæo-
rum, ſi à paterna prauitate diſceſſerint, d. l. 4. §. ſed nec 69
filios. II. Seruis, ſi relicto domino Manichæu ad ca-
tholicam eccleſiam tranſierint, ead. l. §. vlt. Generaliter
itaque Manichæis pœnitẽtibus venia datur, quemad-
modum & aliis hæreticis, vt ſupr. notaui. Quod enim
lex loquitur de filijsfam. & ſeruis, hanc vim habet, vt
oſtendat, nec patriam, nec dominicam poteſtatem poſ-
ſe officere pœnitẽti, quò minùs relicta hæreſi, in ſinum
eccleſię recipiatur. ¶ Tertia tituli pars de Samaritis ſeu
Samaritanis quatuor quęſtionibus cõcluditur. ¶ Primò 70
quæritur qui ſint, & vnde dicti Samaritæ, vel Samari- 71
tani? Fuerũt coloni ab Aſſyriorum rege in Iudęam tra-
ducti, qui in tribu Ephraim vrbem Samariam condide-
runt, à qua & tota regio Samaria, & ipſi Samaritæ, vel
Samaritani dicti ſunt, quod factum eſt poſt Iſraëlitas
in Aſſyriam tranſlatos, ante tempora Nebuchadnezar
regis babiloniorum. Hi Samaritæ, cùm à leonibus à
Deo immiſſis deuorarentur, vt diuinam iram vitarent
permittente Aſſyriorum rege à Iudæis captiuis acceſ-
ſiuerunt ſacerdotem, à quo Dei legem educti, Deum vt
Iudæi colere cœperunt: ſic tamen, vt nihilominùs
etiam idolis ſuis, vt anteà, ſeruirent, ſicut ſcriptum eſt
2. Reg. (qui aliâs eſt 4. Reg.) c. 17. Vnde aparet Sama-
ritiſmum conſtare ex Iudaiſmo, & paganiſmo. ¶ Se-
cundò quæritur, quid interſit inter Samaritanos, & Iu- 72
dæos? Similes ſunt Samaritæ Iudæis: ab eis tamen
differunt, non tantùm genere, ſed etiam doctrina. I.
namque idola colunt, vt iam dixi. II. Libros tantùm
Moſis recipiunt, poſteriores prophetas reijciunt. III.
Deum in Silo monte tribus Ephraim, non Hiero-
ſolymis adorandum contendunt. IV. Non abomi-
minantur gentes, vt Iudæi. V. A quibuſdam cibis
abſtinent, à quibus Iudæi non abſtinent. VI. Negant
ferè omnes carnis reſurrectionem, vt & inter Iudæos
Sadducæi. ¶ Tertiò quæritur, quot ſint Samaritarum
hæreſes: Samaritiſmus diuiditur in quatuor hæreſes. I. 73
Gotheniorum, qui feſta celebrant iiſdem tempori-
bus, quibus Iudæi. II. Sebuæorum, qui Eſdræ irati,
à quo in ædificanda vrbe Hieruſalem repulſi fuerunt,
feſtorum tempora mutarunt, & feſtum Azymo-
rum poſt naturale anni initium, quod eſt apud Iu-
dæos in menſe Tiſri, qui noſtro Auguſto reſpondet:
Pentecoſtes verò & tabernaculorum in autumno
celebrant. III. Eſſenorum, qui feſta celebrant indiffe-
renter cùm ijs, quibuſcum reperiuntur. IV. Doſitheo-
rum, qui carnis reſurrectionem credũt ab alijs Sama-
ritis negatam, aſſiduè ieiunant, & ſuperſtitioſiùs quàm
cæteri a quibuſdam cibis abſtinent: quidam etiam eo-
rum virginitatem profitentur. ¶ Quartò quæritur, quæ
ſint Samaritiſmi pœnæ? Eædem ferè Samaritis infli- 74
guntur, quæ hæreticis. I. Non poſſunt habere con-
uenticula, quemadmodum nec hæretici, ſed eorum ſy-
nagogæ deſtruuntur, l. ſanctæ. 17. in princ. II. Non poſ-
ſunt adſpirare ad aliquem magiſtratum, dignitatem, vel
militiam, l. Manichæi. 12. in princ. l. quæ de Samaritis
18. in princ. Nou. 144. cap. 1. §. præterea. Eandem pœ-
nam ſexto loco irrogabamus hæreticis. III. Non admit-
tuntur ad teſtimonium dicendum, l. pen. (hęc erat ſep-
tima hæreticorum pœna) excepta quæſtione, qua quæ-
ritur, an quis ſit curialis, Nouuel. 45. §. illud. IV. Omnis
legitima conuerſatio eis interdicitur, d. l. pen. vt &
Manichæis, pœna primâ. V. Qui patitur vxorem aut li-
beros amplecti ſuperſtitionem Samariticam, ſi quam
dignitatem habet, ea priuatur, d. l. quæ de Samaritis, in
princip. Non diuerſa fuit hæreticorum pœna duode-
cima. VI. Liberis orthodoxis coguntur neceſſaria
præbere,

Digitized by Google

præbere, nec poſſunt eos exheredare, immo ſi ab eis
offenſi non fuerint, coguntur integram portionem, quę
ab inteſtato defertur, eis relinquere: offenſi verò non
poterunt eos legitimâ iure naturali debita priuare, idé-
que in Iudæis obtinet, l. hæretici. 13. Eadem fuit hære-
ticorum pœna decima tertia. VII. Iure Codicis non
poſſunt res ſuas per donationem vel teſtamentum
transferre ad alios quàm ad orthodoxos, l. 17. §. 1. & 18.
vide hæreticorum pœnam decimam ſeptimam, Mani-
chæorum ſeptimam. Verùm Iuſtinianus poſteà libe-
ram rerum adminiſtrationem, ac teſtamenti factio-
nem, & ſucceſſionem Samaritis reſtituit: ita tamen,
vt ſi defunctus ab inteſtato alios cognatos habeat
Chriſtianos, alios Samaritas, ſoli Chriſtiani ſuccedant.
Si verò ex teſtamento Chriſtianus & Samaritanus cō-
currant, hic accipiat ſolum ſextantem, reliquum verò,
niſi chriſtianis legatarijs debeatur, coheredi chriſtiano
accreſcat: à quo tamen Samaritanus, ſi poſteà reſipiſcat,
& ad fidem conuertatur, id recipiet, detractis fructibus
medij temporis, Nou. 129. Cuius conſtitutionis benefi-
cium Iuſtinus Iuſtiniani in imperio ſucceſſor ſolis ruſti-
cis reſeruauit, omnibus alijs Samaritis ademit, antiquo
iure reſtituto, in ruſticis & illud proprium ſtatuit, vt ſi
ſucceſſores non habeant orthodoxos, bona non occu-
pentur à fiſco, ſed ad prædij dominum pertineant. Ex-
tat Iuſtini cōſtitutio inter Nouellas Iuſtiniani, ordine
144. cuius & paulò antè mētionem feci. VIII. Si Sama-
ritæ ſint curiales, onera ſubeunt, nec tamen fruuntur
curialium honore vel priuilegijs, Nou. 45. in princ.
confer cum hæreticorum pœna prima, & ſexta. IX. Si
Samarita fiat Chriſtianus, deinde per apoſtaſiam ad Sa-
maritiſmum reuertatur, exilio perpetuo punitur, d. No.
144. c. 2. §. Sed & ſi qui. X. Samaritæ ad baptiſmum
non admittuntur, niſi priùs per biennium cathecume-
ni fuerint, aut impuberes ſint, d. Nou. §. perpulchrum.
XI. Non poſſunt habere mancipium chriſtianum, d.
Nou. in fi. quemadmodum nec hæretici, nec Iudæi, nec
pagani, infr. tit. 10. vide ſup. hæreticorum pœnam vnde-
75 cimam. ¶ Hæ igitur ſunt Samaritanorum pœnæ: qui-
bus ij quoque ſubiiciuntur, qui contra fidem Chriſtia-
nam Samaritis patrocinium præſtant, d. Nou. 144. §. ijs-
76 dem. ¶ Cęterùm pœnitentibus venia datur, Nou. 129. c.
3. quemadmodum & ſup. hæreticis pœnitentibus
ignoſci dixi.

Tit. VI. Ne ſanctum Baptiſma iteretur.

I. 3. 10. j. | *III. 9. 10. y. iij. iv. v.*
II. 9. 10. j. v.

1 PErgit in tractatu de hæreticis: nam anaba-
ptiſmus eſt ſpecies hęreſeos, id eſt, iteratio ſa-
2 cri baptiſmatis. ¶ Huius tituli tria ſunt capita.
3 ¶ In primo capite exponitur generaliter in
quo error anabaptiſtarum conſiſtat; nempe quia inane
reddūt prius baptiſma, quo ſecundum non eſt validius:
ideóque non purificant, ſed inceſtant, lauacri nomine
polluentes, l. 1. quapropter qui hoc faciunt, id auferunt,
quod geminãt, C. Theod. de hæret. l. 5. ¶ In ſecundo ex-
4 plicãtur varia genera anabaptiſtarum: hæc enim hære-
ſis latè patet, & hic error eſt multis hæreticis com-
munis, quin & Cyprianus, & alij non pauci catholici
hoc nomine reprehenſi fuerunt. Cùm igitur plures ſint
anabaptiſtarum ſectę, refero omnes ad tria genera: quia
trifariam errant. Quidam enim rebaptizant baptiza-
tos in alia eccleſia ſibi non probata. Alij rebaptizant
eos, qui in infantia baptizati fuerunt. Tertij ſæpius re-
baptizant, id eſt, quotieſcumque aliquis peccauerit. Pri-
mi erroris cauſa eſt, quòd putarunt baptiſmum nullum
eſſe, quãuis eius forma à Chriſto inſtituta ſeruata fue-
rit, niſi in vera & pura eccleſia, immo niſi in ipſa ec-

cleſia, quam ipſi probant, factus fuerit. In alterum
errorem inciderunt, qui putarunt infantes non poſſe
baptizari, ſed tantùm adultos qui actu fidem habent.
Tertius error eſt illorum, qui putantes peccata baptiſ-
mo ablui, conſequenter exiſtimauerunt baptizandum
eſſe, quotieſcumque peccata commiſſa fuerint. Primū
errorem amplexi ſunt Eunomiani, Ariani & Donatiſtæ,
qui ab orthodoxis baptizatos rebaptizant. In eodem
errore ſunt Armeni, qui rebaptizant baptizatos in ec-
cleſia latina, quod eam pro vera eccleſia non agno-
ſcunt. Cyprianus quoque & Affricani epiſcopi, & ante
eos alij Iconij, Synadis, & multis alijs locis rebaptizabãt
baptizatos ab hæreticis, teſte Euſebio lib. 7. hiſt. eccleſ.
cap. 3. Tertullianus quoque in eadem eſt hæreſi, quem
vide de præſcriptionibus aduerſus hæreticos cap. 12. &
de baptiſmo. cap. 15. & de pudicitia. cap. 19. Videntur
autem hi aliquo modo excuſandi, quatenus hæretico-
rum multi formam baptiſmi à Chriſto inſtitutam non
retinebãt, neque conferebant: hoc autē caſu cum priùs
baptiſma nullū ſit, vero baptiſmate eſt opus, quod ſecus
eſt, cùm hęretici ſeruata vera baptiſmi forma baptizant.
Et ita intelligitur canon, qui dicitur Apoſtolorum, 46.
Secūdus error videtur proprius anabaptiſtarum noſtri
temporis, qui & ſpecialiter anabaptiſtæ vocantur. Po-
ſtremum errorem committunt Nouatiani, Marcionitæ,
& Donatiſtę. Ex his hęreticis, quia de cęteris ſupra egi-
mus, ſupereſt vt conſideremus Eunomianos, Armenos,
& Anabaptiſtas. ¶ Quod ad primos attinet, Aëtiani, Eu- 5
nomiani, Eudoxiani, Theophroniani ab auctore Aëtio
Syro, & ab eius ſucceſſoribus ſunt nominati: itē Ano-
mij, vel Anomæi, vel Anomiani à doctrina; quia filium
patri, & filio Spiritumſanctum omnino ἀνόμοιον, id eſt,
diſſimilem ponunt: & Troglodytæ, quoniam edicto
Theodoſij imperatoris ex vrbibus pulſi clam in cauer-
nis vel priuatis ędibus conueniebant, & Gotthici, quòd
Gotthorum magna pars hūc errorem ſit amplexa. Ho-
rum dogmata ſunt. I. Filium eſſe patri per omnia diſ-
ſimilem. II. Spiritum ſanctum eſſe à filio creatum, &
eſſe filio per omnia diſſimilem. III. Deum à nobis per-
fectè comprehendi poſſe, qualis & quãtus in ſe eſt. IV.
Rebaptizant baptizatos ab orthodoxis, cuius tamen
anabaptiſmi non Aëtius, ſed eius diſcipulus Eunomius
auctor fuit. V. Baptizant tantùm ſuperioris hominis
partem, id eſt, vſque ad vmbilicum: ideóque baptizan-
dum faſciis inuoluunt, ne infra vmbilicum aqua
fluat. VI. Baptizant alio modo, quàm Chriſtus docuit,
nēpe his verbis, *εἰς ὄνομα θεοῦ ἀκτίστου, καὶ υἱοῦ κεκτισ-
μένου, καὶ πνεύματος ἁγιαστικοῦ, καὶ ὑπὸ κεκτισμένου υἱοῦ
κεκτισθέντος*, id eſt, *in nomine Dei increati, & filij crea-
ti, & Spiritus ſanctificantis, atque à filio creato creati.* VII.
Exiſtimant Chriſtū aſſumpſiſſe tantum carnē, non etiã
animam humanam. VIII. Peccatorum impunitatem, &
licentiam docent. Cœpit hæc hæreſis ſub Conſtantio
Conſtantini filio imp. & Liberio pontif. circa annum à
Chriſto paſſo 325. ¶ Armeni à loco nominati, quia 6
vtramque Armeniam incolunt, I. Nuptias damnant. II.
Negant paruulos egere baptiſmo, quia inquiunt eos
nullum originale peccatum habere ante baptiſmum.
III. Rebaptizant baptizatos in eccleſia latina. IV. Ne-
gant Euchariſtiæ Sacramentum poſſe fieri pane azi-
mo, ſed vt pollutum reijciunt. V. Aiunt hoc ſacramen-
tum prodeſſe ſaluti corporis, non animæ. VI. Chri-
ſtum, cùm deſcendit ad inferos, inde omnes animas
eduxiſſe. VII. Nullum eſſe peccatum originale.
VIII. Omnes homines vſque ad Chriſtum fuiſſe dam-
natos. IX. Peccatum ſimpliciter eſſe à dæmone, qui
homines tētat, nullo modo à libero arbitrio. X. Chriſtū
reſurrexiſſe die ſabbathi. Quod ſi verum eſſet non re-
ſurrexiſſet tertia die, vt ipſe prædixit, Matth. 12. verſ.
40. & Luc. 18. verſus 31. Tribuitur etiam eis hæc opi-

Digitized by Google

nio, quòd putent omnes in virili ſexu reſurrecturos.
7 ¶ Anabaptiſtarũ (hoc vocabulo, vt ſupr. monui, nunc
anguſte accepto) originem quidam referũt ad annum
domini 21. & 22. ſupra ſeſquimilleſimum, in ea parte
Saxoniæ, quæ eſt ad Salam flumen: & auctorem pri-
mum nominant Nicolaum Stork, qui ſe habere vi-
ſiones & reuelationes à Deo iactabat, ac fore dice-
bat nouum mundum, in quo iuſtitia habitaret, ſed
priùs impios homines ex terra exſcindi oportere vnà
cum omnibus impiis principibus, & magiſtratibus,
id eſt, qui eius ſectam non amplecterentur. Ex hac di-
ſciplina & factione prodierunt Thomas Muncerus,
qui & ipſe habuit ſuos diſcipulos Philferum, Melchio-
rem Ringgium, & alios, vnde anabaptiſtarum ſecta in-
crementum cepit. Nonnulli verò neſcio quem Bal-
thaſarem huius ſectæ auctorem laudant. Vtvt ſit, hæc
hæreſis diuiſa eſt in multas ſectas, quas ſigillatim ex-
plicare, videtur à noſtro inſtituto alienum: quare ſuffi-
ciat communes & magis notabiles Anabaptiſtarum
errores recenſere. I. Vetus teſtamentum abrogatum
eſſe, nec inter Chriſtianos locum habere contendunt.
II. Animas aiunt poſt mortẽ dormire vſque ad nouiſ-
ſimum diem. III. Inquiunt non eſſe baptizandos infan-
tes: ideòque in infantia baptizatos, poſtcà, cùm ad æta-
tem adultiorem peruenerunt, & in fide cõfirmati ſunt,
rebaptizant. IV. Cenſent nunquam eſſe iurandum.
V. Nemini licere quicquam habere proprij: id enim
eſſe contra charitatem. VI. Chriſtianum neque poſſe
gerere magiſtratum, nec ſalua conſcientia confugere,
cùm opus habet, ad magiſtratum, & omnino nullum
eſſe magiſtratus vſum apud Chriſtianos. VII. Chri-
ſtianum non debere reſiſtere ei, qui vim inferat, non
occidere, non carceri includere, non gladio punire, ſed
tantùm excommunicare, non bella gerere, neque ea in
8 re magiſtratui obtemperandum. ¶ Tertium caput eſt
de pœnis anabaptiſmi. Hîc duæ quæſtiones diſſoluun-
9 tur. ¶ Primò quæritur, quinam propter anabaptiſ-
mum puniantur? Reſpondetur, puniri tam rebaptizan-
tes, quam rebaptizatos, nec non iudices, qui delictũ ad
10 ſe delatum coercere negligant, l. 2. & 3. ¶ Secũdò quæ-
ritur, quibus pœnis anabaptiſtæ afficiantur? Hæ verò
pœnæ eis infliguntur. I. Epiſcopi, vel presbyteri, qui
rebaptizauit, depoſitio, l. 1 & 2. II. Exilium. III. Multa
decem librarum auri. IV. Amiſſio iuris donandi, vel
teſtamẽti faciendi, l. 3. V. Vltimum ſupplicium, l. 2. vbi
tamen puto eſſe mẽdum, quia pugnat cum ſeq. l. 3. Nec
placet, quod nonnulli aiunt, l. 2. per 3. corrigi Vveſem-
becius vltimum ſuppliciũ interpretatur, exilium: quod
non puto admittendum: quia vltimum ſupplicium vo-
catur tantùm mors, D. de pœnis. l. vltim. 20. vbi non
dubito, quin mors accipiatur pro naturali. Puto igitur
verbum *vltimo* in d. l. 2. ex falſo gloſſemate irrepſiſſe in
contextum. Nam & in Cod. Theod. hoc tit. l. pen. non
legitur *vltimo ſupplicio*, ſed *prioris ſtatuti ſupplicio*. prius
autem ſtatutum non puniebat anabaptiſtas morte, ſed
confiſcatione bonorum, eod. tit. l. 2. 4. & 5.

Tit. VII. De Apoſtatis.

I. 5. 6. vj.
II. 4. 3. 5. 6. v.
III. 4. y. 6. 3. y. v. vj.
IV. 4 iij. iv. 6. iv. v. xj.
V. 6 vij.
VI. 1 4 v. 5. 6. ix.

1 SIcut hæretici, ita & apoſtatæ puniuntur. vn-
de hîc titulus aptè præcedentibus hæret, &
eò magis, quòd apoſtatarũ numero ſunt etiã,
qui relicta orthodoxa doctrina amplectuntur aliquam
2 hæreſim, l. vlt. ¶ Hunc titulum diuido in quatuor ca-
3 pita. ¶ In primo capite exponitur, quot modis accipia-
tur Apoſtata, & in qua ſignificatione conſideretur hoc
titulo. Gloſſ. extr. hoc tit. c. 1. triplicem facit apoſtaſiam.
I. Perfidiæ, cùm aliquis recedit à fide chriſtiana. II. In-
obedientiæ, quando aliquis tranſgreditur præceptũ ſui
ſuperioris. III. Irregularitatis, cum quis recedit ab or-
dine ſuo, ſiue aſſumptæ religionis. Ex his ſignificatio-
nibus prima eſt hîc accipiẽda, quæ & maximè propriè
apoſtaſia dici meretur. ¶ In ſecundo capite docetur, 4
qui ſint apoſtatæ. Quinque definitiones apoſtatæ ſub
hoc titulo reperiũtur. I. Qui violauit ac deſeruit chri-
ſtianam religionem, l. 2. II. Qui ſanctam fidem pro-
didit, l. 3. III. Qui prodens diuinum myſterium, in
profana migrauit. IV. Qui nomine vanitatis indutus,
ſacrificia ſacrilega vel fecit, vel facienda mandauit, l. 4.
V. Qui verum chriſtianæ religionis cultum reliquit,
l. vlt. ¶ In tertio capite declarantur duæ ſpecies apo- 5
ſtaſiæ: quarum vna eſt, cùm apoſtata tranſit ad aliquam
hæreſim, retento Chriſtiani nomine, & profeſſione
quali quali, l. vlt. Altera, cùm quis omnino fidem chri-
ſtianam, & nomen deſerit, atque in Iudaiſmum, vel pa-
ganiſmum, vel ſimilem ſectam migrat, l. 1. & 2. ¶ In 6
quarto capite pœnæ apoſtatis irrogantur. I. Segregan-
tur ab omni conſortio, l. 3. II. Sunt infames, vj. q. 1. c.
infames. III. Non poſſunt teſtimonium dicere, d. l. 3.
IV. Non poſſunt donare: & ſi in fraudem huius iuris
vendant, venditio non valet, l. 4. V. Non poſſunt face-
re teſtamentum; quod ſi fecerint, etiam poſt eorũ mor-
tem accuſari poterit intra quinquennium, & reſcindi,
ſucceſſione propinquis orthodoxis delata, l. 2. 3. & 4.
VI. Non poſſunt alicui ſuccedere, l. 3. VII. Damnato-
rum bona confiſcantur, l. 1. VIII. Qui inuitum ſeruum
vel ingenuum a Chriſtiana religione ad ſuperſtitio-
ſam aliquam ſectam tranſduxerit, confiſcatis bonis, vl-
timo ſupplicio plectitur, l. pen. IX. Clerici, vel mona-
chi, qui relicta orthodoxa religione, Apollinaris, vel
Eutichetis hæreſim amplectũtur, hæreticorum pœnis
ſubiacent, & in exiliũ ſicut manichæi mittuntur, l. vlt.
X. Qui ad paganiſmum tranſeunt, vltimo ſupplicio
afficiuntur, infr. de pagan. l. vlt. in princ. XI. Apoſtaſiæ
crimen publicum, & perpetuum eſt, l. 4. XII. Pœni-
tentibus venia non datur, l. 3. verſ. ſed nec vnquam.
qui verſus quaſi æquitati cõtrarius, in Baſilicis omiſſus
fuit. Sane aliis hæreticis & ſamaritis pœnitentibus
ignoſci ſupr. notaui.

Tit. VIII. Nemini licere ſignum Saluatoris Chriſti humi, vel in ſilice, vel marmore aut inſculpere, aut pingere.

HOc titulo, vt hæreticis & apoſtatis ſimiles, 1
puniuntur, qui ſignum crucis conculcant.
De cruce igitur duæ quæſtiones diſſoluun-
tur. ¶ Primò quæritur, quibus epithetis ſiue attributis 2
ornetur? I. Dicitur ſignum Saluatoris, vt hîc in rubr.
& l. vnic. II. Signum noſtræ fidei, infr. tit. proxim. l. Iu-
dæos. 11. III. Signum ſalutis noſtræ, Nouel. 5. cap. 1.
IV. Sancta, d. l. Iudæos. V. Venerabilis, 3. de epiſcop. &
cler. l. decernimus. 26. & infr. de iur. delibet. l. vlt. §. ſin
autem dubius. VI. Honoranda, d. Nou. 5. c. 1. & No. 125.
c. 32. VII. Adoranda, d. Nou. 5. c. 1. Nam adorandi ver-
bo veteres ſæpe vſi ſunt latiùs, vt ſignificarent quem-
cunque honorem, non tantùm eum, qui Deo exhibe-
tur. Crucem autem honorandam eſſe imperatores exi-
ſtimarunt, non per ſe, ſed contemplatione quadam, &
memoria Chriſti Saluatoris. ¶ Secũdò quæritur, quid 3
de cruce in iure caueatur? I. Non alibi, quàm in vene-
rabili loco ſeu religioſis ædibus reponi debet, d. l. de-
cernimus, d. Nouel. 123. cap 32. II. Adhibetur in locis
expiandis, C. Theod. de pagan. ſacrif. & temp. l. vlt. &
conſecrandis, d. Nouel. 5. c. 1. Nou. 67. c. 1. III. Præfer-
tur in litaniis celebrandis, Nouel. 133. cap. 32. IV. Præ-
ſcribi debet manu heredis in rerum hereditariarum
inuentario

Digitized by Google

inuentatio conſcribendo, d. l. vlt. §. ſin autem dubius.
V. Non debet conculcari, ſiue humi inſculpi, aut depingi, vt hoc titulo cauetur: qui non debet ita accipi, quaſi omnino prohibeat crucem in ſilice, vel in marmore inſculpi, aut omnino prohibeat crucem depingi: ſed hæc omnia reguntur à dictione *humi*: vt ſenſus ſit, non debere crucem in ſilice aut marmore humi poſito inſculpi, ſimiliter non debere humi, vel in tabula humi poſita depingi. VI. Interdicitur Iudæis, ne crucem in ſuis feſtiuitatibus comburant, infr. tit. prox. l. Iudæos. 11.

Tit. IX. De Iudæis, & Cœlicolis.

I. 18. *ij.*	*XI.* 14. *ij.*
II. 14 *j.*	*XII.* 22.
III. 14. *ij.*	*XIII.* 14. *j.*
IV. 14. *j.*	*XIV.* 14. *x. xij.*
V. 15. *ij.*	*XV.* 20.
VI. 17. *j.*	*XVI.* 14 *iv. v.*
VII. 15. *ij.*	*XVII.* 15. *iv.*
VIII. 20. 21.	*XVIII. p.* 15. *ij.*
IX. 18 *j.*	*§. j.* 14. *ix.*
X. 15. *ij.*	*§. vlt.* 15. *iij.*

1 DIctum eſt de hæreticis, de Samaritis, de
apoſtatis, & de iis qui crucem in contem-
ptum chriſtianæ religionis ludibrio ha-
bent: conſequenter nunc dicemus de aliis
perſonis à chriſtiana religione abhor-
rentibus, quales ſunt Iudæi, & Cœlicolæ. ¶ Huius ita-
2 que tituli duæ ſunt partes. ¶ Prior pars de Iudæis diui-
3 ditur in tria capita. ¶ In primo capite explicatur qui-
4 nam hoc loco vocentur Iudæi. Hoc enim vocabulum
accipitur duobus modis, etenim Iudæi vocantur I. Se-
cundum carnem, qui ſunt natione Iudęi, quamuis non-
nulli eorum chriſtianam fidem ſint amplexi. II. Ratio-
ne tantùm habita religionis, qui verus teſtamentum
malè intellectum recipiunt, nouum autem, quod veteri
confirmatur, reſpuunt. In hac poſteriori ſignificatione
5 Iudæi hoc loco accipiuntur. ¶ In ſecundo capite de-
clarantur ſeptem Iudæorum ſectæ, quas breuiter per-
ſtringam, eorúmque præcipua dogmata partim vera,
partim falſa proponam, quatenus eorum notitia con-
fert ad ius ciuile intelligendum, & neceſſaria eſt vero
Iuriſconſulto. Fuerunt igitur Sadducæi, Scribæ, Phari-
ſæi, Hemerobaptiſtæ, Nazarei, Oſſeni, & Herodiani.
6 ¶ Sadducæi à Sadoc Antigoni diſcipulo nominati, in-
ter Iudæos connumerantur, cùm quia natione ſunt Iu-
dæi, tum etiam quia Hieroſolymis ſacrificabant. Cęte-
rùm doctrina cum Samaritis potius cõueniunt. I. Nam-
que negant Deum omnia mala videre. II. Animas aiunt
eſſe mortales. III. Negant reſurrectionem. IV. Negant
eſſe angelos, aut ſpiritus. V. Negant eſſe fatum, & om-
7 nia ſubiiciunt noſtro arbitrio. ¶ Scribæ (vt ait Epipha-
nius, lib. 1. tom. 1. hæreſ. 15.) fuere legis expoſitores. Hi
cætera quidem vt alij Iudæi faciunt, ſed ſuperſtitione
alios ſuperant, & præter Dei præcepta ex abundanti
multa ſibi obſeruãda præſcribunt, veluti manuum cre-
bram lautionẽ, vaſorum purificationẽ, & id genus alia.
Habent autem traditiones quatuor, quas δευτερώσεις
appellant, quaſi ſecundarias traditiones, id eſt, verbo
Dei adiunctas. I. In nomen Moſis prophetæ. II. In præ-
ceptorem ipſorum Acibam, ſiue Baracibã appellatum.
III. In Andan, ſiue Annam, qui & Iudas. IV. In filios Aſ-
8 ſamonæi. ¶ Phariſæi (vt ait Epiphanius) dicti ſunt quaſi
ſeparati à cæteris ob ſuperfluã quamdam & exuberan-
tem religionẽ, qua ſe cæteris antecellere putabãt. Atq;
hæc etymologia à pleriſque recepta eſt, etſi nonnulli
Phariſæos dictos putant quaſi legis expoſitores, id eſt
quaſi meliùs quàm cæteri diuinam legem explicarent.
Alij quaſi expoſitos, claros, & conſpicuos, ob vitæ ſan-
ctimoniã non vulgarem, quam præ ſe ferebant, phyla-
cteria dilatantes, & alia faciẽtes, quæ Chriſtus eis obii-
cit, vt ab hominibus eſtimendarentur, & magis conſpi-
cui eſſent. Harum diuerſarũ interpretationũ cauſa eſt,
quia verbum Hebraicum פרש *paras*, à quo Phariſæi di-
cti ſunt, aliàs exponere, aliàs diuidere & ſeparare ſigni-
ficat. Hi I. Omnia fato tribuũt, & nihilominùs liberum
arbitrium non negant. II. Credunt eſſe angelos, & ſpi-
ritus. III. Animas cenſent eſſe immortales. IV. Dei iudi-
cium futurum credunt, quo pro meritis præmia vel
pœnas ſinguli conſequentur. V. Vitam duram, ab om-
nibus deliciis alienam ducunt; aſſiduéque ieiunant, &
orant; atque in decimis, primitiis, ſacrificiis, votis nihil
intermittunt, aut negligunt. ¶ Hemerobaptiſtæ ex eo 9
dicti, quòd ſe quotidie baptizarent, ferè in omnibus
cum ſcribis & Phariſæis cõueniunt, præter quàm quòd
cum Sadducæis reſurrectionem mortuorum negãt: &
illud, quod dixi, peculiare habent, vt ſe quotidie bapti-
zent. ¶ Nazaræi à Galaditide & Baſanitide regione, & 10
locis vltra Iordanem originem trahentes, ferè in om-
nibus inſtituta Iudæorum ſeruant, ſed hæc habent pro-
pria. I. Victimas non mactant. II. Animatis non veſcun-
tur. III. Pentateuchum Moſis non admittunt, exiſti-
mantes longe aliam fuiſſe legem, quam Moſes accepit. 11
¶ Oſſeni, vel Eſſeni, vel Eſſæi, ſi Philoni credimus, dicti
ſunt à Græco vocabulo, quaſi ὅσιοι, id eſt, ſancti, tam-
quàm Deum maxime colentes. Hæc autem ipſis par-
tim ab eodem Philone in lib. περὶ παντα σπουδαῖον
εἶναι ἐλεύθερον, *omnem probum eſſe liberum*, partim à
Ioſepho libr. 2. belli Iudaici attribuuntur. I. Deum om-
nium bonorum, nullius mali auctorem eſſe cenſent.
II. Nulla animalia ſacrificant, ſed mentes ſuas ſã-
ctas faciendas exiſtimant. III. Quotidie ſe aqua fri-
gida abluunt. IV. Non iurant. V. Viuunt in perpetuo
cœlibatu, ac liberos non gignunt, ſed adoptant. VI. In
vicis habitant, à ciuitatibus abhorrentes, propter ho-
minum, qui in iis verſantur, improbitatem. VII. Non
habent ſeruos, ſed omnes ſunt liberi. VIII. Bona
communia habent, diuitias & gloriam contemnunt,
voluptates reſpuunt. IX. Rationalem, & naturalem phi-
loſophiam reiiciunt, diuinam tantùm amplectuntur.
X. Non niſi probatos continentiæ homines in ſocie-
tatem recipiunt: receptos magnis execrationibus ob-
ſtringunt, vt Deum colere, & iuſtitiam ſeruare velint:
deprehenſos in peccatis, à ſocietate reiiciunt. XI. Ani-
mas bonorum ad fortunatas inſulas, malorum ad loca
inferna abire putant. ¶ Herodiani dixerunt verum 12
Chriſtum patribus promiſſum, eſſe Herodem. Decepti
namque eo dicto, *& non deficiet princeps ex Iuda, neque
dux ex femoribus ipſius, donec veniat cui reſeruatur*, Hero-
di reſeruatum dixerunt, qui erat alienigena. ¶ In tertio 13
capite Iudæorum iura explicantur: quorum alia ad ius
ſacrum & religionem pertinent, alia ad ius publicum,
alia ad ius priuatum. ¶ Ad ius ſacrum & religio- 14
nem pertinent hæc. I. Licet Iudæis ſabbatha & feſti-
uitates ſuas celebrare, adeo vt tunc temporis neque
munera ſubeant, neque iudicio conueniri, aut conueni-
re poſſint, l. 2. l. die ſabbathi. 13. II. Cùm Iudæorum
nonnulli ad pœnæ recordationem, id eſt, memorię cau-
ſa ad commemorandam pœnam de Aman Iudæorum
hoſte ſumptam, qui cruci affixus fuit, ſolerent in ſo-
lenni Aman, (id eſt, in feſto ſortium, quod Iudæi ce-
lebrant decima quarta & decimaquinta die menſis
Adar, qui noſtro Februario reſpondet, vt ſcriptum eſt
Eſther c. 9. quod etiam vocatur feſtum Mardochæi,
2. Macchab. cap. vlt.) Cùm, inquam, in hoc ſolenni feſto
per occaſionem commemoradæ pœnæ de Aman ſum-
ptæ, Iudæi quidam non ſolùm in ipſius Aman, ſed
etiam in Chriſti & religionis chriſtianæ contemptum

crucem cremarent,id in poſterum facere prohibentur,
l.Iudęos.11.vbi cùm ſcriptum ſit,*ſolemnia ad pęna*:vlti-
ma litera verbi *ſolemnia* ſeparatim cum puncto, vt
ſingla legi debet hoc modo , *ſolemni A*. integrum
enim verbum eſt *Aman*, vt conſtat ex Cod. Theodoſ.
h.tit.l.18. alioqui ſi ſolemnia legamus, non poterimus
commodam interpretationem verbis accommodare.
III. Iudæis ſub graui pœna interdicitur, ne conuerſos
ad Chriſtianam religionem vllo modo vexent, aut læ-
dant, l.3. IV. Eis permittitur, vt ſuæ tantùm ſectæ ho-
mines,non etiam Chriſtianos, vel alios circumcidant,
l.Iudæi. 16. & D. de ſicar. l. circumcidere.11. in princ.
V. Vetantur alius religionis hominem contraria do-
ctrina ad ſuam ſectam traducere,d.l.Iudæi.16.VI.Scri-
pturas legere poſſunt quacumque lingua: ex Græcis
tamen interpretationibus duæ tantùm eis permittun-
tur,nempe ſeptuaginta interpretum, & Aquilæ, Nou.
146.c.1.VII.Qui negant carnis reſurrectionem,vel fu-
turum Dei iudicium, vel eſſe angelos ac ſpiritus , mit-
tuntur in exilium , d. Nou. 146. c. 2. VIII. Iuſtinianus
dãnat,& ab eis legi vetat, quas ipſi vocant *δευτερώσεις*,
id eſt , maiorum ſuorum traditiones, quarum & paulò
ſuprà mentionem feci,ead.Nou c.1.§. eam verò. Iudæi
namq; tam ſuperſtitioſè his traditionibus adhærere ſo-
lent, vt eas magis quàm Dei verbum obſeruent,quem-
admodum eis Dominus exprobrat Matth. 15. & Mar-
ci.7.IX Nouæ ſynagogæ fieri non poſſunt, ſed tantum
veteres fulcire licet,l.vlt.§. 1 .Sunt igitur Iudæi melio-
ris conditionis , quàm Samaritæ , quorum Synagogas
deſtrui ſuprà notaui. X. Iudæorum ſynagogæ non de-
bent à quopiam comburi,l.nullus.14. XI. Non debent
à militibus occupari. Vocantur enim religioſarum ha-
bitationum loca,l. 4. differunt tamen à templo,& à ſy-
nedriis,Iohan.18.verſ. 20. *Ego ſemper docui in ſynagogis,*
& in templo, quò vndique Iudæi conueniunt. & Matth.10.
verſ.17.*tradent vos in ſynedrio, & in ſynagogis ſuis vos fla-*
gellabunt.Templum namque vnum erat Hieroſolymis,
& alterum apud Samaritas in monte & tribu Ephraim.
Synagogæ verò multæ fuerunt etiam à priuatis homi-
nibus ædificatæ, vt à centurione , qui eo nomine à Iu-
dæorum ſenioribus Chriſto commendatur, Lucæ. 7.
verſ.5. Synagogæ igitur ſunt loca à templo diuerſa , &
diſtincta,in quibus Iudæi conueniunt diuini cultus,vel
doctrinæ gratia. Synedria verò ſunt concilia , ſeu con-
ſeſſus, ſeu collegia iudicum, ad quos cauſæ deferreban-
tur. XII. Iudæi non debent ab aliquo offendi prætextu
religionis,d.l.nullus.& infr.de paganis.l.6.XIII.Iudæus
obæratus,vel criminis reus,ſi ſimulet ſe velle Chriſtia-
nam religionẽ amplecti,vt poſſit ad eccleſiã confugere,
non fruitur hoc priuilegio,nec prius in eccleſiam reci-
pitur , quàm æs alienum diſſoluerit , aut innocentiam
ſuam purgarit,infr.de his qui ad eccleſ.confug.l.1.Hæc
15 dicta ſint de his, quæ ad religionẽ pertinent. ¶ Tranſ-
grediamur ad ea,quę referuntur ad ius publicum.I.Iu-
dæi admittuntur ad honores , veluti ad decurionatum,
D.de decurion. l.3.§. vlt. II. Qui eorum curiales ſunt,
obnoxij ſunt curiæ, l. quicumque.10.& neque tutelas,
neque alia munera,quæ ipſorum ſuperſtitioni non ad-
uerſantur,recuſare poſſunt,l.5.& D.de excuſat.l.ſpado-
nem.15 §.iam autem.& de decurionibus , d. l.3. §. vlt.
III.Non poſſunt magiſtratum gerere,vel ius dicere,vel
deſenſores fieri, vel alias eiuſmodi dignitates ſuſcipe-
re,l.vlt.in princ.& §.vlt.& ſupr. de hæret. l. Manichæi
vndique.12.in princ.IV.Iudæorum primates,qui in ſy-
nedriis dominantur , periculo ſuo anniuerſarium ca-
nonem de ſynagogis exigere,& pendere debent,l.pen.
16 Hæc de iure publico. ¶ Sequuntur ea , quæ ad ius pri-
uatum pertinent. Hæc partim ad perſonas ſpectant;
partim ad res,id eſt,ad contractus, & vltimas volunta-
17 tes; partim ad iudicia. ¶ De iure perſonarum hæc
ſunt notanda. I. Iudæi non habent ius connubij cum
Chriſtianis:quia nec Iudæus Chriſtianam ducere , nec
Iudæa Chriſtiano nubere poteſt , l. 6. II. Matrimonia
Iudæi inter ſe contrahunt ſecundum leges Romanas,
non ſecundum ſuam legem, vel ſuam conſuetudinem,
vnde plures vxores eodem tempore habere non poſ-
ſunt,l.nemo Iudæorum.7. III. Si liberos habent chri-
ſtianos,coguntur eis omnia neceſſaria ſuppeditare,nec
poſſunt vllo caſu eos exheredare.Nã licèt ab eis offen-
ſi fuerint , nihilominùs portionem eis natura debitam
relinquere tenentur : quòd ſi non fuerint ab eis offen-
ſi,neceſſe eſt,vt integram portionem, quæ ab inteſtato
deſertur,eis relinquant,ſupr.de hęreticis.l.hæretici pa-
tres.12.Idem ſupr.dixi de hæreticis,& Samaritis.IV.Iu-
dæi non poſſunt habere mancipium chriſtianum , infr.
tit.prox. ¶ Quod ad res attinet.I.Nemo exterus poteſt 18
Iudæis res venales proponentibus ſtatuere pretia:quia
iuſtum eſt, ſua cuique committere , l. nemo exterus.9.
II. Vniuerſitati Iudæorum , qui ſunt in aliqua ciuitate,
legari non poteſt ,l. 1. ¶ De iudiciis autem duo ſunt 19
notanda. I. Qui , & in quibus caſibus iudices ſint.
II.Secundum quæ iura ſit iudicandum. ¶ Ad primum 20
quod attinet , cognoſcere de cauſis debent iudices or-
dinarij ,non ſeniores Iudæorum , inter quaſcumque
perſonas litigetur , id eſt, ſiue lis ſit inter Iudæos , ſiue
inter Iudæum & Chriſtianum,l.ſi qua.15.Item de qua-
cumque re ſit controuerſia, atque adeo etiam ſi de re-
ligione agatur,l.Iudæi communi.8.Hoc tantùm Iudæis
permittitur,vt in ciuili negotio ex communi conſenſu
poſſint apud Iudæos litigare , d. l.8. ¶ Quod verò ad 21
alterum caput attinet, ſecundum Romanas leges, non
ſecundum ius Moſaicum , aut Iudæorum conſuetudi-
nem, eſt iudicandum, d. l. 8. Hæc dicta ſint de Iudæis.
¶ Secunda tituli pars; eſt de Cœlicolis. Cœlicolæ di- 22
cuntur,qui Solem,& Lunam,& reliquam (vt in ſacris
literis vocatur) cœli militiam colunt,& adorant. Ho-
rum ſecta prohibetur : qui eorum ad chriſtianam fi-
dem ſe conuertunt, recipiuntur, reliqui damnantur,vt
hæretici , & edificia, in quibus conueniunt , eccleſiis
vindicantur , l. cœlicolarum. 12. Horum mentio fit
etiam in l.3.vt in quibuſdam libris legitur.Sed ibi ver-
bum *cœlicolis* abeſt a C. Theod. & à quibuſdam manu-
ſcriptis.

Tit. X. Ne Chriſtianum mancipium hæreticus, vel Iudæus, vel paganus habeat, vel poſſideat, vel circumcidat.

I. 2. 3. | *II. 2. 3.*

HVius tituli duæ ſunt partes. ¶ In prima 1
cauetur,ne hæreticus,vel Iudæus,vel pa- 2
ganus (adde vel Samarita , ex Nou. 144.
in fin.) ſeruum chriſtianum habeat , vel
poſſideat,l.1.& 2.Differentiam inter ha-
bere & poſſidere,vide in l.ſtipulatio iſta.38.D.de verb.
oblig. Si quis contra hanc prohibitionem Chriſtia-
num mancipium habeat , pœnam triginta librarum
perſoluit , & ſeruus ad libertatem perducitur. Adde,
quòd ſi Iudæus, vel hæreticus , vel ſimilis perſona ha-
beat ſeruum non chriſtianum , & hic ſeruus chriſtia-
nam fidem amplectatur , ſtatim libertatem conſeque-
tur:& quamuis poſteà dominus quoque eius fiat Chri-
ſtianus,tamen eum ſeruum non recipiet:libertas enim,
quæ ſemel competijt,non reuocatur,ſupr.de epiſcop.&
cleric.l.pen §.vlt. ¶ In ſecunda tituli parte,capitali pœ- 3
na plectitur Iudęus, vel hæreticus,&c.qui chriſtianum
mancipium , aut alterius ſectæ circumciderit , & hoc
quoque caſu mancipio circumciſo libertas conceditur,
dd.ll.1.& 2.coniunge ſupr.de Iudæis , l.Iudæi & hono-
rum.16.& D.de ſicar.l.circumcidere.11.in prin.

Tit. XI. De Paganis, & ſacrificiis, & templis.

I.p.13.ij.	*IX.5.iij.*
§.j.10.	*Princ.5.iij.7.j.*
§.*vlt.12.ij.v.*	§.j.8.
*II.*10.12.*ij.*	*X.p.5.iij.7.v.*
*III.*10.13.j.	§.j.7.*iv.*
*IV.*10.	§.*ij.ſi verò propter.7.iv.*
V.12.iij.	§. *iij. ſi vero non ſint. 7. iv.*
VI.7.p.	§.*pen.12.*j.
*VII.*10.11.12.*v.13.ij.*	§.*vlt.5.iij.7.ij.iij.*
*VIII.*10.11.12.*iv.*	

1 IN recenſendis perſonis ab eccleſia & re-
ligione alienis, cópoſitores Codicis hoc
ordine vtuntur; vt minùs à fide abhorren-
tes, priori loco; magis alienos & remotos,
poſteriori loco ponãt: vnde primùm ege-
runt de hæreticis, qui Chriſtianiſmum qualiter quali-
ter profitentur: poſteà de apoſtatis, qui aliquando fue-
runt Chriſtiani: tum de Iudæis, quorum ſecta propiùs
ad Chriſtianiſmum accedit, quàm Paganorũ: & Iudæis
ſubiunxerũt Cœlicolas, quòd etiam inter Iudæos qui-
dam tales fuerint. Poſtremo igitur loco agitur de Paga-
nis, qui à chriſtiana religione ſunt omniũ remotiſſimi:
& quoniam pagani ſuis ſacrificiis & tẽplis vtebãtur, de
2 his omnibus hoc titulo dicendũ eſt. ¶ Sunt igitur huius
3 tituli tres partes. ¶ In prima parte de paganis quinque
4 quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quot modis
accipiatur hoc vocabulum Paganus? Reſpõdetur acci-
pi tribus modis: nam pagani opponuntur I. Vrbanis,
tuncq; ſignificantur, qui pagos extra vrbem habitãt: vt
apud Cic. pro domo ſua, illo loco, *Nullum eſt in hac vrbe
collegiũ, nulli pagam*, &c. II. Militib⁹, inf. de inoff. teſtam.
l. vlt. & de loca. l. vlt. & D. de ſeru. fugit. l. 1. §. hoc autem.
& locat. l. ſi ignoras. 50. & de milit. teſtam. l. idémque. 9.
§. 1. & ad leg. Falcid. l. vlt. & de cuſtod. & exhib. reor. l.
milites. 12. §. vlt. & de pœn l. quædam. 14. & aliis per-
multis locis. III. Chriſtianis & Iudæis, vt ſupr. tit. prox.
5 in rubr. & l. 2. & in tot. hoc tit. ¶ Secũdò quæritur, qui-
bus appellationibus ſignificentur? Vocãtur I. Pagani, vt
modò dictum eſt. II. Gentiles, ſiue ethnici, C. Th. de hæ-
retic. l. ne Donatiſtæ. 46. & de Pagan. l. qui profano. 21.
III. Græci, l. pen. & l. vlt. in princ. & §. vlt. ſupr. tit. prox.
6 d. l. 2. ¶ Tertiò quæritur, qui ſint Pagani? Reſpondetur,
paganos eſſe, qui nefarios ſacrificiorum ritus, & funeſtę
ſuperſtitionis errores exercent, Nou. Theod. de Iudæis.
7 ¶ Quartò quæritur, quæ ſint paganiſmi pœnæ? Pagani
non ſunt prætextu religionis à quopiam offendendi,
non enim lex eos cuiuſuis libidini expoſitos eſſe iubet,
l. 6. ſed ſequẽtibus pœnis legitimè afficit. I. Non poſſunt
ex donatione, vel teſtamento aliquid capere, l. pen. in
princ. II. Non poſſunt docere, l. vlt. §. vlt. III. Nõ fruun-
tur vlla publica annona, d. l. vlt. §. vlt. IV. Niſi baptiſmũ
ſuſcipiant, in exiliũ mittuntur, bonis omnibus confiſ-
catis, d. l. vlt. §. 1. & §. ſi verò non ſint. Quòd ſi militiam,
vel dignitatẽ habens, ne hæc amittat, fictè baptiſmum
recipiat, ac ſuos in errore relinquat, nihilominùs ea
perdit, & competenti pœna afficitur, d. l. vlt. §. ſi verò
propter. V. Si poſt baptiſmum in paganiſmo maneant,
vltimo ſupplicio afficiuntur, d. l. vlt in princ. De pœna
8 verò ſacrificantiũ dicã in ſequenti parte. ¶ Quintò quę-
ritur, à quibus puniãtur pagani? Puniuntur à pręſidibus
prouinciarum, niſi ob grauitatem delicti res referenda
9 ſit ad principem, d. l. pen. §. 1. ¶ In tertia parte de ſacri-
10 ficiis diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur,
an ſacrificia & ritus paganorum permittãtur? Reſpon-
detur, eorum ſacrificia & omnes ritus prohiberi, l. 1.
§. 1. l. 3. 4. 7. & 8. pręſertim ſacrificia, quæ coniuncta ſunt
cum inquiſitione veritatis rerum futurarum, vel præ-
ſentium, l. 2. de quibus dicetur etiam infr. lib. 9. tit. 18.
¶ Secundò quæritur, quale crimen à ſacrificantibus 11
committatur? Reſpõdetur, committi crimen publicum,
dd. ll. 7. & 8. ¶ Tertiò quæritur, quibus pœnis afficiãtur, 12
qui ſacrificãt, vel ſacrificari patiuntur? I. Pagani ſacrifi-
cãtes afficiuntur pœna Manichæorũ, l. vlt. §. pen. II Alij
ſacrificãtes puniuntur vltimo ſupplicio cum bonorum
confiſcatione, l. 1. §. vlt. & l. 2. III. Loca ſacris pagano-
rum deputata confiſcantur, exceptis iis, quæ priuatis
vel eccleſiis beneficio principum ſunt conceſſa, l. 5.
IV. Si quis patiatur ritum paganorum in ſuo prædio
celebrari, prædium illud publicatur: & inſuper ipſe do-
minus, ſi dignitate vel militia præditus ſit, non ſolùm
ea ſpoliatur, ſed etiam bonorum publicationem pati-
tur. Si verò plebeius ſit, poſt cruciatus corporis con-
demnatur in opus metalli, aut perpetuo exiliu, l. 8. V. Si
rector prouinciæ ſacrificantes punire neglexerit, puni-
tur, l. 1. §. vlt. & tam ipſe, quàm eius officium quinqua-
ginta libras auri fiſco inferre iubentur, l. 7. ¶ In tertia 13
parte de templis paganorum duo ſtatuuntur. I. Prohi-
betur, ne diruantur, l. 3. II. Iubetur, vt claudantur, ne cui
acceſſus, aut ingreſſus pateat, l. 1. in princ. & l. 7.

Tit. XII. De his, qui ad eccleſiam confugiunt, vel ibi exclamant.

*I.*4	§ j.8.*iij.*
*II.*8.j.	§.*quòd ſi in finibus.*8.*iv.*
*III.p.*6.	§.*cùm autem.*8.*iij.*
§.*j.5.*	§.*ſed ſi hoc.*8.*iij.*
§.*Proinde.*6.8.*j.*	§.*pen.*4.9.*iij.*
§.*vlt.5.*	§.*vlt.9.iv.*
IV.5.	*VII.*10.
*V.*11.	*VIII.p.*11.
*VI.p.*8.*j.iij.*9.*j.*	§.j.8.*v.*

QVod attinet ad ſcopum & nexum huius 1
tituli, cùm ſuprà conſideratæ fuerint pri-
mùm perſonæ eccleſiaſticæ & religioſæ,
deinde perſonæ ab eccleſia & religione
alienæ, nunc cõſiderandæ veniunt medii
quodammodò generis perſonę, quæ nec inſeruiunt ec-
cleſiæ, nec ab ea ſunt alienæ, immo ex ea beneficium
quærunt. ¶ Huius tituli duæ ſunt partes. ¶ In priori 2
parte de his qui ad eccleſiam confugiunt, quatuor quæ- 3
ſtiones deciduntur. ¶ Primò quæritur, qui poſſint vel 4
non poſſint ad eccleſias confugere? Quidã non poſſunt
ad eccleſias confugere, vt eius præſidio ſe tueantur: ve-
luti Iudæi, qui ære alieno preſſi, vel rei alicuius cri-
minis ſimulant ſe velle fieri Chriſtianos, vt hoc ad ec-
cleſiam perfugio vti poſſint, l. 1. Alij è contrario omni-
no in eccleſiã recipiuntur, vt regulariter omnes Chri-
ſtiani. Nonnulli quodammodò admittuntur, vt ſerui,
coloni, adſcriptitij, & ſimiles; qui nõ omnino fruuntur
priuilegiis confugientiũ ad eccleſias, quæ poſteà enar-
rabimus, nec omnino ſummouẽtur, vt Iudæi: ſed eccle-
ſiaſtica cenſura puniti, aut venia impetrata, & inter-
ueniente pro eorũ ſecuritate iuramento, redduntur iis,
ad quos pertinẽt, l. 6. §. pen. Ex quo Photius colligit, cle-
ricos interdum iurare cõpelli. Quod enim de iuramen-
to pro ſecuritate ſeruorum, aut ſimilium perſonarũ ad
eccleſiam confugientium præſtando modò diximus,
Photius ſic accipit, vt clerici hoc iuramentum præſtẽt.
Sed nõ dubito, quin hæc interpretatio ſit falſa: iuramẽ-
tum autem præſtandum ſit à domino, ne fortè eum re-
ceptum male tractet. ¶ Secundo quæritur, quomodò 5
confugiendum ſit ad eccleſiam? Lex iubet inermes ad
eccleſiam confugere, l. 3. §. 1. quòd ſi arma ſecum in
eccleſiam geſtauerint, iubentur ea deponere, &

niſi id faciant, ex eccleſia abſtrahuntur, d. l. 3. §. vlt.
quemadmodum & ſeruus, qui cum armis ad eccleſiam
confugit, inde abſtrahi debet, ac, ſi reſiſtat, impune po-
6 teſt interfici, l. 4. ¶ Tertiò quæritur, quis locus aſſigne-
tur confugis, vt ibi tutò maneant? Non tantùm lex eis
concedit & aſſignat aſyli loco altaria & oratorium,
ſed etiam vſque ad primas eccleſiæ ianuas loca omnia
interiecta, vt cellas, domos, hortos, balnea, porticus, d. l.
3. in princ. ſic tamen, vt confugæ in templo nec dor-
7 miant, nec cibum capiant, d. l. 3. §. proinde. ¶ Quartò
quæritur, quinam ſint effectus perfugij ad eccleſiam. Hi
partim ſpectantur in confugis, partim in clericis loco
8 illi ſacro inſeruientibus, partim in aduerſariis. ¶ De
confugis hæc notentur. I. Lex vetat eos inuadi, l. 3. §.
proinde. vel abſtrahi, pœnam irrogās capitalem iis, qui
tentarint, l. 2. & l. 6. in princ. II. Confugis nec quies, nec
res neceſſariæ denegari debent, d. l. 6. in princ. III. Si in
loco ſacro publicè appareant, conueniri poſſunt, d. l. 6.
§. 1. Si verò latitent, à perſonis religioſis inquiri de-
bent, ac præſentari, d. l. 6. §. quòd ſi in finibus. vt ciuili-
ter conuenti reſpondeant per ſe, vel per procuratorem,
ead. l. 6. §. cùm autem monitus. quòd ſi ſe non defen-
dant, iudiciarius ordo ſeruatur, & poſt trinam citatio
nem peruenitur ad miſſionem in bonorum poſſeſſio-
nem, & eorumdem venditionem, d. l. 6. §. ſed ſi hoc.
IV. Serui, & adſcriptitij, & ſimiles, aut eccleſiaſticè pu-
niti, aut impuniti redduntur dominis, vt ſupr. notaui.
V. Qui propter aduerſarij ſui potentiam ad eccleſiam
confugit, imperatorem ea de re inſtruere, per epiſco-
9 pum vel defenſorem eccleſiæ, debet, l. vlt. §. 1. ¶ De
epiſcopis & clericis hæc notentur. I. Non debent pro
confugis exigi, l. 6. in princ. II. Latentes confugas in-
quirere, & exhibere debent, vt paulò antè dixi. III. Res
à ſeruis aut ſimilibus perſonis in eccleſiam, ad quam
confugerunt, illatas quærere debent, & inuentas do-
minis reſtituere, d. l. §. pen. IV. Singulorum cōfugarum
perſonas, & cauſas quærere, ac iudices inſtruere de-
10 bent, d. l. 6. §. vlt. ¶ Tandem de aduerſariis, qui actio-
nem aliquam contra confugas intendunt, notetur,
eos non debere turbare eccleſiam, l. penult. nec de-
bere conuenire epiſcopum, aut clericos, vt ſupr. no-
taui, ſed adire iudices ordinarios; aut, ſi imperatore in
criminibus opus eſt, eius maieſtatem per archiepiſco-
11 pum inſtruere, d. l. pen. Hæc dicta ſint de confugis. ¶ In
poſteriori parte, quoniam eccleſia turbari non debet,
vt proximè dixi, prohibent imperatores, in eccleſia,
immo etiam extra eccleſiam in foro, vel alibi exclama-
ri ſeu conclamari: quoniam hoc reſpicit ad ſeditionem,
cuius pœna eſt capitalis, l. 5. Quid ſi exclametur coram
imperatore ad eccleſiam procedente, vt aliquid ab ipſo
impetretur? Hoc quoque interdictum eſt, vnde qui ita
exclamat, nec obtinet quod expetit, & à præfecto eie-
ctus punitur, l. vlt. in princ.

Tit. XIII. De his, qui in eccleſiis manumittuntur.

I. 1.	*II.* 1. 2.

1 TRes tantùm olim erant modi, quibus ma-
numiſſi fiebant ciues Romani: nempe vin-
dicta, cenſu, teſtamento, auctore Vlp. de Li-
bert. §. 1. & Theophilo Inſt. eod. tit. §. vlt.
Conſtantinus autem non ſolum conſtituit, vt in eccle-
ſia coram epiſcopo & religioſo populo libertas dari
poſſit, ſcriptura interueniente à domino vice teſtis ſi-
gnata, l. 1. ſed etiā, vt hoc modo manumiſſi peruenirent
ad ciuitatem Romanam, l. 2. vbi addit, manumiſſos
quocumque modo a clericis, fieri ciues Romanos.
Vide etiam Caium libr. 1. Inſtitut. tit. 1. §. 1. (Cuius
verba puto eſſe interpollata ab Aniano) & hiſtoriam
tripertitam, lib. 1. c. 9. Poſteà Iuſtinianus generaliter
iuſſit omnes libertos eſſe ciues Romanos, abolita li-
bertate Latina & deditia, infr. lib. 7. tit. 5. & 6. & Inſt. de
libertin. §. vlt. Tandem fecit omnes ingenuos, ſublata
libertinitate, ſaluo tamen iure patronis debito, Nou.
78. ca. 1. & 2. ¶ In l. 2. huius tituli plenum libertatis fru-
ctum concedere dicitur, qui ita manumittit, vt liber- 2
tum faciat ciuem Romanum.

*Tit. XIV. De Legibus, & Conſtitutionibus princi-
pum, & Edictis.*

I. 10.	*VIII.* 14.
II. 12. 13. 16. j.	*IX.* 8. 10.
III. 12. 13. 15. 16. j. 17. j.	*X.* 6.
IV. 6.	*XI.* 10.
V. 9.	*XII.* p. 13.
VI. 16 j.	§. j. 4.
VII. 7.	

HActenus ius ſacrum: ſequitur ius huma- 1
num, quod partim eſt de ipſo iure & legi-
bus, partim de rebus iuri ſubiectis. Cum
igitur iuris duæ ſint partes: ſcriptum, quod
propriè vocatur lex: & non ſcriptum, quod propriè di-
citur conſuetudo, D. de iuſt. & iur. l. omnes. 9. & Inſt.
de iur. natura. §. 1. in præſentia de iure ſcripto agi-
tur: nam conſuetudinis explicandæ alia poſteriùs dabi-
tur occaſio, lib. 8. tit. 53. ¶ Huius tituli tres ſunt partes. 2
¶ Primæ partis, quæ eſt de legibus, tria ſunt capita. 3
¶ Primum caput eſt de legibus condendis. Sciendū eſt, 4
hodie ſolum principem leges condere, in quem omnis
poteſtas populi Romani tranſlata eſt, l. vlt. §. 1. antiquas
tamen leges, quarum auctor fuit populus, aut plebs, &
antiqua ſenatuſconſulta eatenus valere, quatenus à
Iuſtiniano imperatore ſunt confirmata, & eius iuſſu
in corpus iuris redacta, ſupr. de Iuſtin. Cod. confirm.
§. pen. & ſupr. de emend. Cod. §. pen. & infr. de vet. iur.
enucl. §. hæc igitur. ¶ Secundo capite explicantur 5
quatuor legum conditarum effectus. ¶ Primus effe- 6
ctus eſt, quòd omnes ſunt legibus ſubiecti, l. omnes.
10. & D. eod. tit. l. 2. in princ. atque adeo etiam homines
pertinentes ad diuinam, id eſt, principis domum, d. l.
omnes. Princeps autem eſt quidem legibus ſolutus,
D. eod. l. princeps. 31. immo eſt ſupra leges, Nou. 105.
in fin. ſed ſponte ſua ſe legibus ſubijcit, & ſecundum
leges viuit, infr. de teſtam. l. 3. & Inſt. quib. mod. te-
ſtam. infirm. §. vlt. probans eam ſententiam, *Patere
legem, quam tu ipſe ſanxeris*, & alteram improbans, *Iu-
ra negat ſibi nata*: quia digna vox eſt maieſtate re-
gnantis, legibus ſe alligatum principem profiteri, &
re vera majus imperio eſt ſummittere legibus prin-
cipatum, l. 4. Huic ſententiæ non obſtat, quod
ait Cuiacius lib. 15. obſeruat. cap. 30. populum fuiſſe le-
gibus ſubiectum, ac principem in locum populi ſuc-
ceſſiſſe: quia in hoc argumento committitur fallacia
compoſitionis, & diuiſionis. Etenim populus diſiun-
ctim, non coniunctim, erat legibus ſubiectus: & om-
nes diſtributiuè (vt ſcholaſtici loquuntur) ſubiecti
erāt, non omnes collectiuè, id eſt, ſinguli è populo, non
vniuerſitas, non comitia populi: princeps autem vni-
uerſitati, non ſingulis ſucceſſit. Quare vel ſimpliciter
dicendum eſt, principem eſſe legibus ſolutum, licèt
eis ſponte ſe ſubiiciat: vel diſtinguendum, vt diſtin-
xi cent. 7. quæſt. 82. ¶ Secundus effectus eſt, quòd 7
leges pertinēt ad futura negotia, non ad præterita, vel
præſentia, niſi & de his nominatim in aliqua lege
caueatur, l. 7. ¶ Tertius effectus eſt, quòd omnes tenērur 8
ſcire

Digitized by Google

ſcire leges,non Iureconſulti tantùm : quoniam omnes ex præſcripto legum viuere debent, l.9. Hinc ſumitur regula,quòd iuris ignorantia neminem excuſat; qua de re dicēdum erit ad tit.infr.de iur.& fact. ignor.ſcire autem leges non eſt verba earum memoriter tenere, ſed
9 vim & poteſtatē intelligere,D h t.l.ſcire.17. ¶ Quartus effectus eſt,quòd quicquid legum diſpoſitioni repugnat, ipſo iure non valet,l.5.vbi hæc ſententia producitur quinque modis. I. Quod iure prohibente fit, non valet,ſiue contra leges,ſiue in fraudem legum, id eſt,ſiue contra expreſſa verba legis,ſiue contra mentem & rationem, ſaluis & circumuentis verbis legis fiat: quemadmodum enim ex lege deſcendit,& lege probatur nonſolum quod ex verbis legis,ſed etiam quod ex interpretatione, D.de verb.ſign.l 6 §. 1. ita etiam legi repugnat & quod contra verba legis fit,& quod contra mentem & interpretationem, D.h.t.l. contra.29.& l. ſeq.II.Quod legi repugnat, ipſo iure non valet: ſiue ſit pactum,ſiue ſtipulatio,ſiue alius quicumque contractus,vel actus.III.Etiam ſi legiſlator non expreſſè iuſſerit actum eſſe ipſo iure nullum : tamen eo ipſo quod fieri prohibet, efficit vt fruſtra fiat, quod prohibitum eſt,adeò vt non ſit opus exceptione,vel reſciſſione aliqua,ſed ipſo iure act⁹ ſit inutilis.Hæc productio ne nos fallat,rectè eſt intelligenda,id eſt,cum hac limitatione, niſi legiſlator expreſſe iubeat actum reſcindi, aut alio modo puniat eos, qui contra legem faciunt actu non infirmato,vt Vlp.docet tit.1. Exempli cauſa, Iuſtinianus,Nou.115.vetat liberos aut parentes ſine iuſta cauſa exheredari:vnde malè plerique colligunt, teſtamentum eſſe ipſo iure nullum,in quo filij vel parentes abſque iuſta cauſa ſunt exheredati. Nam imper.ead.Nou. diſertè ait,teſtamentum reſcindi & infirmari, nempe per querelam inofficioſi:non ait ipſo iure eſſe inutilem. IV.Actus iure prohibente factus,iureiurando non confirmatur.Iuris tamen pontificij auctores ſuſtinēt eiuſmodi actum,dūmodo ſine peccato & ſine ſalutis præiudicio iuramentum ſeruari poſſit,veluti cùm filia dotem à patre accipiens, renunciat ſucceſſioni paternæ, extra de iureiur. c. cùm contingat. 28. V.Non tantùm actus iure prohibitus non valet, ſed etiam quod eum actum conſequitur.veluti ſi ſtipulatio prohibita eſt.neque ipſa valebit,neque pactum,vel acceptilatio,vel ſolutio eam cōſequens: vnde ſolutum repetetur per condictionem indebiti,D.de condict.indeb.l.ex his.54.Similiter ſi teſtamentum ipſo iure non valet,aditio ex eo
10 facta non valebit. ¶ Tertio capite de legibus interpretandis quæritur, quis poſſit legem interpretari? Hodie ſolus Princeps legem interpretatur,l.1.l.9.& l.pen.Hoc tamen ita intelligi debet,vt hîc quoque obtineat ea regula;Qui per alium facit,per ſe facere videtur. Nam ij omnes iura interpretari poſſunt, quibus ipſe princeps aut alij nomine & auctoritate principis eam facultatem legitimè conceſſerunt:quales,ſunt doctores legitimè creati; vnde id expreſſè in doctorum cooptatione inter cætera tribuitur, vt poſſint leges interpretari, quòd nemini hoc liceat,cui non ſit publica auctoritate conceſſum. Addendum tamen eſt,quòd & conſuetudo & res iudicata legem interpretantur, D.h.t. l. ſi de in-
11 terpretatione.& lege ſeq. ¶ Secunda tituli pars eſt de cōſtitutionibus,quæ ſunt pars iuris ſcripti,Inſtit. de iure natur.§. conſtat. Eſt autem Conſtitutio, quicquid principi placet,vt vim legis habeat,D.de conſtit princ. l.1.in princ.& Inſtit.de iur.natur.§.ſed & quod.De qua
12 hoc titulo quinque quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur,quotuplex ſit conſtitutio?Notandæ ſunt duæ diuiſiones. In priori diuiſione numerantur hæ ſpecies: edictū,decretum,interloquutio,oratio, mandatum, reſcriptum. Ac de edicto quidem dicetur in ſequenti tituli parte.Decretum autem eſt ſententia à principe inter duos lata,cauſa cognita,vt D.quod met.cau.l.extat. 13.Interlocutio hîc dicitur,eiuſdem principis ſententia non definitiua.Oratio vocatur,quæ recitatur in ſenatu, vt in eiuſdem ſententiam fiat ſenatusconſultum. De mandatis dicam tit. ſeq. De reſcriptis autem agemus 23.tit.huius libri.Poſterior diuiſio eſt bimembris. Aliæ namque ſunt conſtitutiones generales, quibus omnes obſtringuntur:aliæ ſpeciales ſeu perſonales, quæ non egrediuntur certam perſonam,vel certum corpus, ſiue vniuerſitatem,ad quam pertinent,l.2.& 3.& D.de conſtit.princ.l.1.§.planè. & Inſtit. de iur.natur.d. §. ſed &
quod. ¶ Hinc oritur ſequens quæſtio,quænam conſti- 13
tutiones ſint generales,vel ſpeciales?Generales ſunt. I. Orationes, quas in ſenatu recitari diximus. II. Edicta. III.Decreta,& aliæ conſtitutionum ſpecies, dummodò princeps hoc expreſſè voluerit; alioquin non ſunt generales,ſed ſpeciales,ſeu perſonales,d.l.2.d.l.3.& l. vlt.
in princ. ¶ Tertiò quæritur,quomodò fiat conſtitutio 14
generalis,id eſt,quænam ſint obſeruanda,vt rectè condatur? Cùm aliquid noui ſtatuendum eſt. I.Proceribus palatij & ſenatu tractatur. II.Si his placuerit, dictatur, & ſcribitur.III.Collectis omnibus, denuò recenſetur. IV.Si omnes conſenſerint,in conſiſtorio principis recitatur,atque ita perfectionem obtinet,l.humanum.8. in qua pro *legata dictari* legendum ex manuſcriptis,*legem dictari*. Quidam liber manuſcriptus verbo *dictari*
addit, *& ſcribi*. ¶ Quartò quæritur, vnde dignoſcatur 15
conſtitutio generalis?In l.3.traduntur hæc argumenta. I. Si ſit oratio miſſa ad venerabilē cœtum,id eſt, ad ſenatum,vt D.de tranſact.l.8.& de donat.inter vir.& vx. l.cùm hic ſtatus.32.II.Si vocetur edictum,aut lex edictalis,vt infr.de ſecund.nupti.l.6. III.Si princeps iuſſerit, per omnes populos iudicium programmatibus diuulgari,vt infr.de off.præf prætor.Afric.l.1.§.vlt. & in calce ferè omnium Nouellarum Iuſtiniani.IV.Si princeps diſertè iuſſerit,vt ſimilium quoque cauſarum facta definiat. Sic malo legere, quā *fata*. Etſi vtraque lectio ſuſtineri poteſt, & vtramque notat tā Accurſius, quàm Cuiacius lib.16.obſeruat.c.9.facta autē & merita cauſarum ἐκ παραλλήλου accipiuntur,infr. de offic. ciui. iud.l.1.Ratio harum appellationum (ni fallor) hæc eſt, Dicuntur facta cauſarum,quia lites in facto conſiſtunt, & ex facto aliquo oriuntur omnes,quāuis interdū non de facto, ſed de iure controuerſia ſit,quia nihilominus illa quæſtio in facto aliquo verſatur: veluti ſi quæratur, an teſtamentū, quod Titius corā duobus teſtibus fecit tempore peſtis, valeat,nécne?nam ipſum teſtamentum eſt facti,cùm autem de hoc facto conſtet; quæſtio, an valeat, iuris quæſtio eſt. Ob hanc igitur rationem dicuntur facta cauſarum. Vocantur etiam merita cauſarum, propterea quòd qualem ſententiam hæc facta merentur, talem iudex pronunciare debet. V. Si lex generalis vocetur, vt infr.ne fid. vel mand. dot. dentur,l.2.& infr.de iuſtit. & ſubſtitution. ſub conditio.fact.l.6.Hæc ſunt quinque argumenta tradita in d l.3.Quibus adde,quòd omnes conſtitutiones inſertæ in corpore iuris,id eſt,in hoc Codice, quamuis ad certas perſonas,vel de certis negocijs ſcriptæ ſint, nihilominùs tamen ſunt generales,ſupr.de Iuſtin. Cod. con-
firm §.hunc igitur. ¶ Quintò quæritur, quis ſit effe- 16
ctus conſtitutionum?Hîc duo ſunt notanda. I. Conſtitutio vim legis habet, D.de conſtitut.l.1.in prin.Inſtit. de iur.natur.§.ſed & quod. Facit autē legem vel omnibus,ſi ſit generalis,l.3.vel his duntaxat perſonis, ſiue negotijs,pro quibus eſt promulgata, l.2. II. Quod aliquorum fauore conſtitutum eſt, non debet in eorum odium vel damnum detorqueri, l.6. & D. eod. l.nulla.
25.hæc dicta ſint de conſtitutionibus. ¶ In tertia par- 17
te de edictis duo explicantur.I. Quid ſit edictum. Edictum dicitur quicquid publica auctoritate proponitur publicè

publicè obſeruandum. Et alia quidem ſunt edicta magiſtratuum, veluti prætorū: alia principum. Rurſus alia ſunt vniuerſalia, quæ perpetuæ iuriſdictionis cauſa proponuntur: alia particularia; quæ, prout ſingulæ res inciduot, ſpecialiter proponuntur, D.de.iuriſd.l. 9. Sed in præſentia edicti vocabulum anguſtè accipitur pro generali edicto principis, quod publicè ab omnibus obſeruādum proponitur, l.3.II. Quis ſit effectus edicti. Cùm loquamur de generali edicto principis, ſine dubio tenet omnes ciues Romanos, & in omnes vim habet, d.l.3. Hactenus de edictis.

Tit. XV. De mandatis principum.

II. 9. | *I. 9.*

1 INter ſpeciales conſtitutiones numerantur
mandata principum, quæ & commonitoria
vocantur, Nou. 31. c. 2. & à Græcis παραγγέλματα, Nou. 25. c. 4. & Nou. 27. c. 1. &
Nou. 30. c. 9. item ὑποτύπωσις, Nou. 26. c. 2. & ἐντάλματα,
Nou. 27. c. 1. & ἐντολαί, Dio. lib. 53. & κελεύσεις, Nou.
124. c. 4. ¶ Hæc igitur mandata nihil aliud ſunt, quàm
2 principum ſpeciales conſtitutiones, quibus certæ perſonæ, vt præſides, vel iudices monentur, quid eos facere oportear, veluti quomodò debeant adminiſtrare prouinciam, qualia ſunt mandata præſidum, quæ Iuſtinianus collegit Nou. 17.

¶ Porro notandum eſt, hæc mandata ſine ſcriptis
3 non eſſe recipienda, niſi tribus caſibus. I. Cùm iudex datur, vel adiūgitur. II. Cùm acta edi iubentur. III. Cùm princeps iubet litem celeriter terminari. His tribus caſibus iudices mandata accipiunt etiam ſine ſcriptis ex ore ipſius principis, vel ex relatione quæſtoris, aut referendariorū ſacri pallatij. Sed præter hos caſus, ſi quis aſſerat ſe arcana principis mandata habere, non eſt audiendus, l.1. & 2. adde Nou. 124. cap. 4. vbi imperator citat l. 2. huius tituli tanquam à ſe & à patre Iuſtino latam: vnde apparet, Iuſtinum & Iuſtinianum eſſe auctores huius l.2.

Tit. XVI. De Senatusconſultis.

1 SEquitur alia ſpecies iuris ſcripti, Senatuscōſultum, id eſt, quod Senatus iubet atque cōſtituit, Inſtit. de iur. nat. §. Senatusconſultum. De quo duæ quæſtiones hoc titulo deciduntur. ¶ Primò quæritur, quæ ſit vis Senatusconſol-
2 torum? Habent vim legis & iuris perpetui; adeo vt reſcripta contra ſenatusconſulta non valeant, l. vn. quemadmodum non valent elicita contra alias partes iuris, infr. ſi contra ius vel vtil. public. l. vlt. Sed cùm Senatus ſit populi pars, Inſt. de iur. natur. §. lex eſt. qui factum eſt vt Senatuscōſultis omnes etiam plebeij parere teneatur? Iureconſultus rationem affert, D. de orig. iur. l. 2. §. ſed quia difficile. & poſt eum Iuſtin. in d. §. Senatusconſultum, quia cum vniuerſus populus non facile poſſet legis ſanciendi cauſa conuocari, placuit Senatum vice populi conſuli, vt quod Senatus conſtituiſſet, ratum
3 eſſet. ¶ Secondò quæritur, an Iuſtiniani ætate, vel paulò priori, aut poſteriori Senatus potuerit iura condere, vt olim poterat ſtante republica? Hîc adhibenda eſt diſtinctio: iure namque Digeſtorum non ambigitur ſenatum ius facere poſſe, D. de legib. l. non ambigitur. 9. Iure autē Codicis non omnimodo ſenat⁹ poteſt iura condere, ſed aliquo modo, quatenus princeps, qui ſolus habet poteſtatem legis condendæ, ſenatum conſulit, & ex eius cōſilio legem conſtituit, vt expoſitum fuit in tit. de legib. vnde ſenatus per ſe ius facere non poteſt. Hinc eſt, quòd Leo imperator No. 78. eam l. non ambigitur. tanquam inutilem & viribus carentem, ex legum corpore deleri iubet, hac ratione, quòd ſenatus hodie iura condere nequeat. Sed quod ibi dicitur, imperatorem ſenatoriam adminiſtrationem ſibi vindicaſſe, falſum eſſe apparet ex l. pen. ſupr. de legib. Quid ergo dicemus? falli imperatorem, aut fallere? Neutrum: ſed errasse interpretem: nam ſi Græca verba legantur, non inquit Leo Imperatorē ſumpſiſſe τὴν τούτων διοίκησιν, vt hoc poſſit referri ad σύγκλητον, ſed ait τὴν τούτων διοίκησιν, in numero multitudinis: τούτων (inquam) id eſt, τῶν πραγμάτων, ſeu νόμων, vt ſenſus ſit, Imperatorem non vniuerſam adminiſtrationem ſenatoriam, ſed tantùm legum condendarum curam ſibi vindicaſſe.

Tit. XVII. De veteri iure enucleando, & de auctoritate iuriſprudentium, qui in Digeſtis referuntur.

I. 4. ij.
Princ. i. 5. i.
§. j. 11.
§. hócque opere. 5. ij. 11.
§. & ad tua. 5. ij. iij.
§. iubemus. 5. ij. 7. 8. ij.
§. cúmque. 9. ij. iv. 14. j.
§. ſed neque. 8. p. 15. j. ij.
§. ſed in hoc. 9. j. 15. ij.
§. nulla. 8. iv.
§. ſed & ſimilitudinem. 8. ij.
§. ſed & ſi qua leges. 8. j.
§. ideóque. 15. iij.
§. noſtram. 9. iij. 13.
§. pen. 12.
§. vlt. 5. ij.
II. & III. 1. 4. 9. iv. 11.
princ. 5. j. ij. iij. 8. ij. iv.
§. j. 5. j. ij. iij. 7. 9. iij. iv.
§. ij. igitur. cum 6. pragraphis ſequentib. 9. iv.
§. ix. qua omnia. 5. iij.
§. x. tanta. 7. 8. ij. iv. 9. i. 15. ij.
§. xi. ſed tum perſpeximus. 14.
§. xij. omni igitur. 11. 12.
§. xiij. omnibus. 8. ij.
§. xiv. ſi quid autem. 8. ij.
§. xv. ſimiliq; modo. 8. iij.
§. xvj. contrariam 8. v.
§. xvij. ſed & ſi quid. 8. v.
§. xviij. mirabile. 7.
§. xix. §. ſed quia. 8. vj.
§. xx. hæc igitur. 15. iij.
§. xxj. ne autem. 7. 15. ij.
§. xxij. hoc autem. 13.
§. xxiij. eandem. 12.
§. pe. 15. iij.
§. vlt. 15. iij.

SEquitur alia ſpecies iuris ſcripti, Reſponſa
prudentum, de quibus ſunt in hoc titulo 1
tres conſtitutiones, ſed breuitatis ſtudio ſemel & iterum citabo l.3. propterea quòd eadem continet, quæ lex 2. tantùm differt idiomate, quòd ſecunda latinè, tertia Græcè fuit promulgata, ideóque curaui, vt vtriuſque legis paragraphi iiſdem numeris notarentur, adeo vt qui vnam ex iis
conſtitutionibus habeat, vtramque habeat. ¶ Huius ti- 2
tuli duæ ſunt partes. ¶ Prior pars eſt de vetere iure 3
enucleando. Ius vetus hic appellatur, quod continetur libris veterum Iurecōſultorum, vt & in rubr. D. de diu. reg. iur. antiq. & in l. ſiquis in conſcribendo. 28. infr. de pactis. & alibi. Enucleare autem eſt ſecernere vtilia ab inutilib⁹, & ea quæ vſu obtinēt, quaſi nucleos excipere, abiectis iis quæ abrogata ſunt, vel in deſuetudinem ab-
ierunt. ¶ In prima huiuſce tituli conſtitutione man- 4
datur opus pandectarum faciendum: in ſecunda & tertia factum comprobatur, ſed cum eodem modo factum ſit, quo Iuſtinianus fieri iuſſit, & per quos iuſſit, & quando iuſſit, & cætera omnia ſint eadem: idcirco nos hæc breuitatis gratia coniungemus, & opus Digeſtorum conſiderabimus iam confectum, licèt prima conſtitutio lata ſit de eo nondum facto, ſed faciendo. Hanc
igitur partem diuido in quatuor capita. ¶ Primo capi- 5
te declarantur auctores Digeſtorū, qui quidē ſunt tres. I. Deus à Iuſtiniano inuocatus, vt totius operis præſul eſſet, l. 2. in princ. qui & facultatem perficiendi operis tam Iuſtiniano, quàm eius miniſtris dedit, adeo vt eius fauore opus confectum ſit, d.l.2. §. 1. Denique eo auctore totum imperium tam belli quàm pacis tempore

Iuſtinianus

Iuſtinianus gubernauit,l. 1. in princ.II.Iuſtinianus im-
perator,qui hoc opus faciendum ſuſcepit, Deo fretus,
l.1.§.hócque opere.Et Triboniani præcipuè miniſterio,
d.l.1.§.& ad tuæ.& §.vlt.Eſt autem Iuſtinianus auctor,
non ſolum quia mandauit opus faciendum, & ei au-
ctoritatem ſuam impertiuit, l. 1. §. iubemus. & l. 2. §.
1.verſ.quod cæleſti.ſed etiam quia omnia ad ipſum à
compoſitoribus referebantur, ipſæque omnia dubia &
incerta difiniebat, emendabat, & in certam formam
redigebat,d.l.2.in prin.& Inſtit.procem.§. pen.III.Tri-
bonianus vnà cùm certis iuriſperitis, l.1.§. vlt.qui no-
minantur in l. 2. §. quæ omnia. Sed Triboniani partes
præcipuè fuerunt, ita vt eius gubernatione res tota
celebrata fuerit,l.1. §.& ad tuæ. l. 2. in princ.§.1.& §.
6 quæ omnia.¶ Secundo capite de materia Digeſtorum
7 duæ quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur,ex
quibus, & quorum auctorum libris facta ſit hæc com-
poſitio? Facta eſt ex libris veterum iureconſultorum,
quibus auctoritatem legum conſcribendarum & in-
terpretandarum Romani principes tribuerunt, omiſ-
ſis cęterorũ libris ad ius pertinentibus,quorum ſcripta
non fuerunt recepta & viitata, l. 1. §. iubemus. l.2. §.
mirabile,verſ.ſed huius operis. Horum autem aucto-
rũ & operum ex quibus componuntur Pandectæ,præ-
fixa nomina ſunt ſingulis legib' pandectarũ,l.2.§.tan-
ta. & omnium generalis catalogus ipſi Digeſtorum
operi eſt præpoſitus, l. 2.§. ne autem.iam verò eorum
veterum librorum, ex quibus deſumptæ ſunt pande-
ctarum leges,duo ferè millia fuerunt, quibus contine-
bantur vltra tricies centena millia verſuum: ſed reda-
cta ſunt ad quinquaginta libros,qui penè centũ quin-
quaginta millibus verſuum conſtant,l.2.§.1.Solebant
enim veteres notare verſus librorum, vt & Duarenus
lib.2.diſput. c. 6. obſeruauit:vbi verſuum appellatione
intelligit clauſulas ſeu periodos.Contius autem, lib. 1.
lect. ſubſeciuarum,cap.8. mauult interpretari lineas.
Quæ expoſitio antea fuit Iohannis Baptiſtæ de Cac-
cialupis in tractatu de modo ſtudendi, documento
8 ſeptimo.¶Secundò quæritur,quid ex veteribus illis li-
bris ſumptum ſit vel omiſſum? Sumpta ſunt iura vtilia,
quicumque fuerint eorum auctores:quia nec multitu-
dinis, nec auctoritatis ſcriptorum ratio eſt habita,ſed
tantũ veritatis & æquitatis:vnde quædã ſũpta ſunt ex
notis Vlpiani,Pauli,& Marciani ad Papinianum, licèt
hæc olim propter honorem & præſtantiam Papiniani
nullam vim obtinerent,l. 1. §. ſed neque. ſunt autem
nonnulla prætermiſſa. Nam I.omiſſa ſunt,quæ in de-
ſuetudinem abierunt, l.1. §.ſed & ſi quæ leges. II. Ex
multis ſimilibus reſponſis vnum ſemel poſitum eſt, l.
1.§.iubemus. §. ſed & ſimilitudinem. l. 2. in princ.§.
tanta. §.omnibus.niſi quid forte obrepſit propter hu-
manæ memoriæ infirmitatem (vt idem Scæuolæ reſ-
ponſum ponitur in l. 11. de diſtract.pign.ex lib.1. reſ-
ponſorum:& pœnè totidem verbis repetitur in l.vlt.
eiuſdem tituli ex lib.6. Digeſtorum) vel conſultò eſt
repetitum, quia pertinet ad diuerſos titulos, vt idem
decretum Diui Marci refertur in l.extat. 13. D. quod
met.cau.& in l.7.D.ad leg.Iul.de vi priu.)aut quia ver-
ba inter ſe adeò connexa fuerunt, vt ſeparari non po-
tuerint,(vt l.6.de legibus repetitur in l.3.ſi pars hered.
petat.)l.2.§.ſi quid autem. Sunt etiam quædam repeti-
tiones in Codice,verbi gratiâ, l.20. infr. de fideicom-
miſſ. ponitur etiam in princ. l. 5. infr. de reb. cred.
propter verborum connexionem, quia quod de iure-
iurando dicitur in fine eius l. 5. non poteſt intelligi
abſque primis verbis loquentibus de fideicommiſſo.
Legum autem ideo repetitarum quòd ad diuerſos
tractatus pertinent,non ſunt in vllo titulo plura exem-
pla,quàm in tit.ſup.de epiſcop. audient.Nam eius tit.l.
12.repetitur in l.6.infr.de ſpectaculis. & l. 15.in l.vlt.
infr.de poſtul.& l.16.in l.vlt.infr. de ſponſal. & l. 21. in
l.14.infr.de non num.pecun. & l. 24.in l.3. infr. de in-
fant.expoſit.& l.27.in l.vlt.infr.de curat. furio. & l. 31.
in l.2.infr.de anna.except.& l.33.in l. vlt. infr. de nupt.
III.Quod in Codice poſitum fuit in Digeſtis non re-
petitur, niſi rarò & ex eadem cauſa, ex qua ſimilia reſ-
ponſa poſita ſunt, l. 2. §.ſimilique modo.IV.Ex iuribus
contrariis vnum poſitum eſt, quòd rectiùs videbatur,
l.1.§.nulla.l.2.in princ. §.tanta.& §.contrarium.V.Sunt
fortaſſe quædam omiſſa, quia fugierunt compoſitores
iuris,eo quod multis inutilibus ſcriptis erant permixta,
quo nomine non conqueri debemus, quia ſatius eſt
pauca habere iura idonea & vtilia, quàm multis inuti-
libus onerari, l. 2. §. ſed & ſi quid. VI. Non potuerunt
poni in Pandectis ea quæ veterum ſcriptis non
erant comprehenſa: quandoquidem ex illis ſcriptis
Pandectæ conſtant. Verum ſi quid tale occurrat, quod
libris Iuſtinianicis non ſit deciſum, eius definitio ab
imperatore petenda eſt, l. 2. §. ſed quia.¶ Tertio capite 9
explicatur Digeſtorum forma,id eſt, quomodo ea ma-
teria (quam ex veterum libris collectam eſſe diximus,)
poſteà compoſita & digeſta fuerit. I. Adhibita eſt cor-
rectio,ita vt non ſolùm ſuperflua fuerint amputata,ſed
etiam imperfecta acceperint perfectionem:& quæ mi-
nùs rectè poſita erant, reformata ſint,l.1.§. ſed in hoc.
l. 2. §. tanta. II. Hæc materia ex veteribus libris
collecta, pulcherrimo opere eſt extructa, & quaſi pro-
prium & ſanctiſſimum iuſtitiæ templum conſecrata, l.
1.§.cùmque. III. Huic nouo operi nomen Digeſtorum
ſeu Pandectarum impoſitum eſt, l.1.§. noſtram. quia
diſputationes omnes & deciſiones legitimas in ſe con-
tinet,l.2.§.1.Itaque Pandectæ vocantur, *ἐκ τοῦ τὸ πᾶν
εἰς ἓν ἀθροισθὲν ὑποδέξασθαι*,id eſt,quia totum ius in vnũ
volumen redactum continent. Digeſta verò, *ἐκ τοῦ τῶν
οἰμαι ἔχειν διαιρέσεις τι, καὶ διατυπώσεις*, id eſt, quia
continent legum diuiſiones,ac deciſiones,l.3.§.1. IV.
Hoc corpus diuiſum eſt in partes ſeptem, libros quin-
quaginta, certos titulos, & penè centum quinquagin-
ta millia verſuum,l.1.§.cumque,l.2.§.1.Sũt autem titu-
li(ſi rectè ex Pandectis Florentinis numeraui)quadrin-
genti viginti nouem:leges autem (vt à Contio nume-
rantur, lib. 1.lect.c. 8.)octies mille,centum & triginta
quatuor. Diuiſio in ſeptem partes ſumpta eſt ex nu-
merorum natura & arte: quia ſcilicet numerus ſepte-
narius ex quorundam ſententia pro perfecto habetur.
Vnde, hac ſeptipartita diuiſione indicatur Pandecta-
tum opus eſſe perfectum & numeris omnibus abſolu-
tum. Quid autem his ſingulis partibus contineatur,
ipſe imp.declarat l.2.§.igitur.cum 6.ſequentibus para-
graphis. Diuiſio verò in libros,& titulos facta eſt pro-
ut materiæ,de quibus agitur, poſtularunt. Expoſui au-
ctores, materiam, & formam Digeſtorum. ¶ Quarto 10
capite de accidentibus diſſoluuntur quatuor quæſtio-
nes.¶ Primò quæritur,quando & quanto tempore fa- 11
cta fuerit hæc Digeſtorum compoſitio? Poſt compoſi-
tionem Codicis ſunt conſcripta Digeſta,l.1.§.1.& 2.&
Inſtit.procem. §. & cùm ſacratiſſimas. id eſt, poſt pri-
mam editionem Codicis ante repetitam prælectio-
nem ſup. de emend. Codicis. lege vnica. Inter
primum autem Iuſtiniani mandatum de Pandectis
componendis,& editionem Pandectarum, triennium
interceſſit: vt enim conſtat ex ſubſcriptione primæ &
ſecundæ legis, Iuſtinianus pandectas fieri mandauit
menſe Decembri, Lampadio & Oreſte conſulib. Anno
Chriſti 530. imperij ſui quarto. Edidit autem & con-
firmauit menſe decembri,ſe ſolo tertiùm conſule,anno
Domini 533. imperij ſui ſeptimo, non tamen toto
hoc triennio ſolis Pandectis componendis Tribonia-
nus & cæteri videntur incubuiſſe;cùm tria iuris volu-
mina,Codicem, Pandectas, & Inſtitutiones triennio
eſſe

12 eſſe elaborata imp. affirmet, l. 2. §. omn. igitur. ¶ Se-
cundo quæritur, quomodo Digeſta ſint ſcribenda? im-
perator iubet Digeſta & reliquos iuris libros ſcribi
per literarum omnium conſequentias, nullis ſignis
adhibitis, alioquin & qui ſcripſit, falſi tenetur: & liber
ita ſcriptus, nullam habet auctoritatem, ne quidem iis
locis, vbi nulla ſunt ſigna. Prętereà librarius, qui talem
librum ignoranti vendiderit, iu duplum tenetur, l. 1.
§. pen. l. 2. §. eandem. & in procem. Digeſt. §. illud au-
tem. Verùm ſi hæc Iuſtiniani conſtitutio hodie obti-
neret, nullum haberemus de iure librum vtilem, ne
quidem Pandectas Florentinorum, quas nonnulli pu-
tant eſſe ipſum Iuſtiniani archetypum. Nam & in his
ſunt aliquot notæ, vel ſigna, pauciora tamen, quàm in
aliis libris. Porrò quod in l. 3. §. 12. legitur *ſingulas*, &
in procem. Digeſt. §. illud autem. legitur *ſigla*, vereor
ne ſit mendoſum, & legendum ſit *ſigna*. Cuiacius
enim lib. 12. Obſeruat. cap. vlt. differentiam ponit inter
ſingula, & ſigna ſeu notas: ac Iuſtinianus, d. §. 12. loqui-
tur de notis: non igitur de ſingulis, ſed de ſignis, & in
13 l. 1. tantùm ſignorum facit mentionem. ¶ Tertiò quæri-
tur, an liceat in Pandectas & alios iuris libros ſcribere
commentarios? Imperator vetat, l. 1. §. noſtrâ, l. 2. §. hoc
autem. Sed hāc quoque prohibitionem contraria con-
ſuetudo aboleuit. Quaſdā tamen interpretationes etiā
Iuſtinianus permittit. I. Libros iuris trāsferri in Grę-
cam linguam, dum tamen id fiat (vt ipſe loquitur) *κατὰ
πόδα*, id eſt, (vt nunc loquimur) ad verbum, nimirum vt
tanquàm fidi interpretes, verbum verbo reddamus. Et
quod ait de lingua Græca, quæ pleriſque populis ei
ſubiectis vulgaris erat, idem puto accipiendum de
quacumque alia lingua, qua nunc ciues Romani vtū-
tur, putà Germanica, vel Gallica; quoniam eadem eſt
ratio. II. Indices fieri, quod generaliter intellige, ſiue
fiant indices alphabetico, ſiue dialectico ordine cu-
iuſmodi indices dici poſſunt ſumma Azonis, &
Paratitla Vveſembecij, & hoc noſtrum opus in Codi-
cem. Item ſiue ſit index materiarum & deciſionum
iuris, ſiue alij qualeſcumque, putà auctorum & libro-
rum, ex quibus Iuſtinianica opera ſunt compoſita:
quales indices ſcripſerunt Labittus, Freymonius, &
Anton. Auguſtinus. III. Paratitla. Non ſunt autem
Paratitla expoſitiones titulorum aut ſummariæ tra-
ctationes, vt Brandij, Vveſembecij, & Cuiacij: ſed ſunt
(vt ante annos quadraginta publicè docui, poſteà in
Heidelbergenſi Academia dictaui, & vt ipſum voca-
bulum, ſi quis rectè expendat, ſatis indicat) annota-
tiones titulo ſubiectæ earum legum, quæ cum ad eum
titulum pertineant, non tamen ſub eo titulo, ſed ſub
alio ſunt collocatæ, quomodo hoc verbum Græci
rectiſſimè acceperunt, quorum habeo ad aliquot Co-
dicis titulos elegantia Paratitla manuſcripta. Sed nos
in vniuerſum ius Paratitla iampridem conſcribere
cœpimus, & cum iuris ſtudioſis ſuo tempore commu-
nicare cupimus, exempli gratia, ad titulum de hęreticis
notetur, l. 2. in princ. C. de ſumm Trin. & fide Catholi-
ca. vbi ſtatuitur hæreticis non eſſe locum condendum,
14 in quo ſuperſtitionis ſuæ cultū exerceāt ¶ Quartò quę-
ritur, quomodo ſit peruenien dum ad intelligendum
hoc opus I Pandectarum? Reſpondetur priùs eſſe per-
legendas Inſtitutiones, quas in hunc finem Iuſtinianus
per Tribonianum, Theophilum, & Dorotheum fieri
15 curauit, l. 2. §. ſed cum perſpeximus. ¶ In poſteriori ti-
tuli parte de auctoritate reſponſorum in Pandectas
relatorum tria notantur. I. Æqualem eſſe omnium
Iuriſconſultorum auctoritatem, l. 1. §. cùmque, & ſeq.
§. ſed neque abrogata, l. vn. Codicis Theodoſiani, de
reſponſis prudentum, quæ Papinianum præferebat
ſingulis alijs iuriſconſultis. II. Hæc prudentum
reſponſa, quæ in Pandectis extant, habere vim con-
ſtitutionum imperialium perinde ac ſi ipſe imperator
eorum eſſet auctor: quia Iuſtinianus ea emen-
dauit, & comprobauit, l. 1. §. ſed neque. & ſeq. §. ſed in
hoc. l. 2. §. tanta. & §. ne autem. III. His legibus Di-
geſtorum, Codicis, & Inſtitutionum omnia guber-
nari, & omnes controuerſias decidi, l. 1. §. ideóque. l.
2. §. hæc igitur. & §. vlt. ex tertia die Kalendarum Ia-
nuarij, indictione decima, Iuſtiniano Auguſto tertiùm
conſule, l. 2. §. pen. Nouellarum conſtitutionum hîc
mētionem non facimus, quia ſunt Codice poſteriores.

Tit. XVIII. De Iuris & facti ignorantia.

I. 8. j.	*VIII. 13. iij.*
II. 7. ij. 8. ij.	*IX. 13. iv.*
III. 7. iij.	*X. 7. iv. 13. v.*
IV. 13. j.	*XI. 6. 8. ij. iij.*
V. 13. ij.	*XII. 5.*
VI. 13. v.	*XIII. 8. iij.*
VII. 14. j.	

EXpoſitis partibus iuris, ſubiicitur accidens 1
quoddam, id eſt, ignorantia, quæ opponitur
ſcientiæ. Ideóq; aliqua mentio fit etiam ſcien-
tiæ ſub hoc tit. D. l. 5. ¶ Ignorantia diuiditur. I. 2
In tria genera: aut enim aliquis habet opinionem veri-
tati contrariam, putà quia debere ſe putat, quod re
verà non debet, aut dubitat, & animi pendet: aut nihil
ſcit, vt quia ipſo ignorante procurator aliquid fecit.
Prima dicitur propriè error: ſecunda dubitatio, vel ti-
tubatio, vel incertus animus: tertia propriè ignorantia,
infr. de condict. indeb. l. vlt. & de furt. l. vlt. §. Sin autem
neſcius. & de acquir. hæredit. l. 6. §. ſi is qui putabat. &
quis ordo in bon. poſſeſſ. ſeruet. l. 2. in princ. II. In duo
genera: nam alia eſt ignorantia iuris; alia facti, quæ di-
uiſio perſpicuè explicatur D. h. t. l. 1. ¶ Hinc ſumuntur 3
duæ partes huius tituli. ¶ In priori parte de iuris igno- 4
rantia datur regula, quæ ratione confirmatur, exem-
plis illuſtratur, & exceptionibus limitatur. ¶ Re- 5
gula eſt, ignorantia iuris non excuſat, ſed nocet, l. pen.
& D. eod. l. pen. in princ. & §. vlt. verſu quòd ſi ideo.
¶ Ratio huius regulæ eſt: quia ius finitum eſt, D. eod. 6
l. 2. & in procem. Digeſt. §. quibus. & omnes iura ſcire
debent, vt ſecūdum ea viuant, ſup. de legibus, l. leges. 9.
Præſertim verò turpe eſt Doctoribus, ius in quo ver-
ſantur ignorare. D. de orig. iur. l. 2. verſ. Seruius. Nocet,
inquā iuris ignorantia in lucro captando, non in dāno
vitando, l. quamuis. 11. & D. eod. l. error. 8. ¶ Exemplis 7
rem illuſtremus. I. Finge aliquem emiſſe rem à non
domino, quòd putaret non dominum poſſe rem alie-
nare; an procedit vſucapio? Minimè: quia in iure er-
rat, D. eod. l. 4. & de vſurp. & vſucap. l. numquàm. 31. in
princ. l. ſi fur. 32. §. 1. II. Si quis velit adire maternam
hereditatem, cui renunciauit, non ideo poterit id face-
re, quòd ſibi falsò perſuaſit, eum, qui renunciauit, pœ-
nitere, & adire poſſe. l. 2. III. Si quis velit poſt ſtatu-
tum tempus petere bonorum poſſeſſionem, putans
id ſibi quocumque tempore licere, non auditur, l. 3.
quia errat in iure, quo annus liberis, vel parentibus, cē-
tum dierum ſpatium cęteris præſtituitur ad petendam
bonorum poſſeſſionem, Inſtit. de bonor. poſſeſ. §. cùm
igitur. IV. Si quis velit indebitum per errorem iuris ſo-
lutum repetere, non poteſt, l. cùm quis. 10. veluti ſi he-
res legata ſoluerit per errorem vel ignorantiam legis
Falcidiæ, D. h. t. l. pen. §. vlt. & infr. de Falcid. l. error. 9.
¶ Sequuntur exceptiones dictæ regulæ, quas innuit 8
l. 2. dum ait, facilè excuſare nō poſſe. I. Excipitur miles,
cui iuris ignorantia non nocet, l. 1. & D. eod. l. pen. §. 1.
propterea quòd miles arma potiùs quàm iura ſcire de-
bet. inf. de iur. deliber. l. vlt. verſ. arma etenim. II. Minor

Digitized by Google

vigintiquinque annis, l. quamuis. 11. & D. eod. l. penul. in princ. præſertim ſi ſit impubes, D. eod. l. vlt. Hinc eſt, quòd in l. 2. dicitur, *ſi maior vigintiquinque annis*, &c. quoniam hæc ætas requiritur, vt ignorantia iuris noceat. III. Qui certant de damno vitando, præſertim ſi ſint feminæ, d. l. quamuis. & D. eod. l. error. 8. Immo & ſi indebitum mulier ſoluit, ignorans ſe habere exceptionem ſenatuſconſulti velleiani, tamen repetit quod ſoluit, infr. ad S.C. Velleian. l. quamuis 9. Non tamen in omnibus caſibus ſuccurritur mulieri per iuris ignorãtiam damnum paſſæ, ſed tantùm in caſibus, qui in iure expreſſi reperiuntur, l. vlt. IV. Ruſtici, infr. de teſtam. l. vlt. & de iuriſd. l. 7. §. doli. V. Generaliter excipiuntur, quicumque nec ſua prudentia inſtructi ſunt, nec Iuriſperitorum copiam habent, D. eod. l. pen. §. ſed iuris. vbi tamen dicitur hoc raro eſſe accipiendum: quia multa ſunt, quæ debent omnes ſcire per ſe, vt fidem datam eſſe præſtandam, non eſſe delinquendum: reliqua ſunt à peritis petenda: veluti, quomodò teſtamenta fiant: qua in re Iuſtinianus diſtinctionem adhibet in teſtamento ruſtici obſeruandam, infr. de teſtam. d. l. vlt. VI. Si teſtator heredi remiſerit cautionem de legatis præſtandis: heres autem nihilominùs cauerit legatario, putãs eam cautionem non poſſe remitti: ignorantia iuris eum excuſat, vt poſſit liberationem condicere, D. vt in poſſeſſ. legat. l. 1. in princ. VII. Iuris ignorantia excuſat à dolo & furto: veluti ſi quis rem alienam vendiderit, quam errore iuris ductus ſuam eſſe putabat, D. de hered. petit. l. ſed & ſi lege 25. §. ſcire. & de vſurp. & vſucap. l. poteſt. 36. in fi. & l. ſeq. in princ. & Inſtit. de vſucap. §. vnde
9 in his reb. verſ. item ſi is. ¶ In poſteriori tituli parte de ignorantia facti datur regula, quæ ratione confirmatur, productionibus dilatatur, exemplis illuſtratur, & limi-
10 tationibus coanguſtatur. ¶ Regula eſt, Ignorantiam facti nõ nocere, ſed excuſare, D. h. t. l. pen. §. vlt. verſ. quòd
11 ſi ideo. ¶ Ratio eſt: quia in his, quæ ſunt facti, etiam
12 prudentiſſimi viri fallũtur, D. eod. l. 2. ¶ Productiones duæ ſunt: nam hæc regula obtinet I. Tam in maſculis, quàm in feminis. II. Tam in lucro captando, quàm in
13 damno vitando, D. eod. l. error. 8. ¶ Exempla hæc ſunt. I. Si quis, cùm ab inteſtato eſſet heres ex aſſe, inſpecto teſtamento, in quo pro parte heres ſcriptus erat, dato coherede Titio, ignorans illud teſtamentum eſſe falſum, vel non iure factum, hereditatem cum Titio quaſi herede diuiſerit: ſibi præiudicium non fecit, ſed à Titio repetet, quia in facto errauit, l. 4. II. Si quis in iure interrogatus, reſponderit rem eſſe maternam, quæ re vera erat paterna, ſibi non nocet, l. 5. Finge filium patri heredem extitiſſe, maternam autem hereditatem repudiaſſe: conſtat res paternas ad eum pertinere, non etiã maternas: an igitur poterit obtinere hanc rem, quam confeſſus eſt eſſe maternam? Videtur ei obſtare propria confeſſio. Non obſtat tamen, quia per errorẽ facti confeſſus eſt, ideóque poteſt eam confeſſionem reuocare. III. Si heres ab inteſtato profeſſus ſit quoſdam ex ſeruis hereditariis eſſe libertos, tanquam manumiſſos teſtamento, quod ipſo iure nullum erat: ſibi non fecit præiudicium, ſed ea profeſſio eſt irrita, adeo vt illi maneãt ſerui, ac teſtamentum viribus careat, l. cùm teſtamentũ. 8. IV. Si quis à ſeruis ſuis, quaſi hominibus liberis, pecuniam acceperit; quia ſcilicèt putabat eos eſſe homines liberos, vnde ab eis pecuniã exegit quaſi ciuiliter obligatis: nihilominùs poteſt eis mouere controuerſiam ſtatus: neque enim voluit eos manumittere, ſed in facto errauit, l. non idcirco. 9. vbi verbum *debuerit*, debet accipi propriè, vt ſignificet obligationem ciuilem. V. Excuſatur, qui indebitum promiſit, l. 6. aut ſoluit, l. cùm quis. 10. putà legata vel fideicommiſſa vltra dodrantem, exiſtimans plus eſſe in bonis hereditariis, quàm re vera eſſet, D. h. t. l. pen. §. vlt. & infr. ad leg. Falcid. l. error. 9. Huius exempli diligentior expoſitio pertinet ad tit. infr. de condict. indeb. VI. Si quis rem emerit à non domino, quem putabat eſſe dominum, hæc bona fides, & facti ignorantia proderit ei ad vſucapionem, D. h. t. l. 4. & Inſtit. de vſucap. in princ. Huius exempli accuratior interpretatio ſpectat ad titulum de vſucapionibus. VII. Si quis à domino emerit, quem putabat non eſſe dominum, ea ignorantia ipſi non nocebit, ſed per traditionem dominus efficietur, D. h. t. l.
penul. §. quis ignorauit. ¶ Limitationes ſunt tres. I. Da- 14
ta regula, quòd ignorantia facti excuſat, tunc procedit, cùm negotium nondum eſt finitum. Nam cauſa per tranſactionem, vel ſententiam, vel iuriſiurãdi delationem, alióve modo finita, prætextu erroris non retractatur, l. 7. & infr. de erro. calcu. l. vn. II. Ea regula eſt intelligenda de ignorantia probabili, veluti facti alieni, D. pro ſocio, l. vlt. non enim excuſat ignorantia ſupina, veluti ſi quis dicat ſe ignorare, quod omnes ſciunt, D. h. t. l. 5. §. 1. & D. de contrah. empt. l. & ſi is. §. 1. vel allleget ignorantiam facti proprij: talis enim ignorantia fruſtra prætenditur, D. ad S.C. Velleian. l. quamquam. 7. & locat. l. ſed addes. 19. §. 1. & de acquir. hered. l. cùm falſum. 46. niſi ſit eiuſmodi factum, vt ob temporis vetuſtatem, vel aliam cauſam, facilè obliuioni mandari, ſiue ignorari potuerit, vt eſt communis Doctorum opinio per text. in l. peregrè. 44. in princ. D. de acquir. poſſeſſ. III. Propria ignorantia excuſat, non aliena, exẽpli cauſa, ſi quis rem emens à non domino, putet eum eſſe dominum, poterit vſucapere ob ſuam ignorantiam: quòd ſi ipſe ſciat ſe emere à non domino, & velit vſucapionem ſuam defendere propter ignorantiam venditoris, qui putabat ſe rem ſuam vendere, hæc ignorantia venditoris emptori non prodeſt: ideóque vſucapio non procedit: iniquum enim eſt, alienam ſcientiam nobis nocere, vel alienam ignorantiam nobis prodeſſe, D. h. t. l. 5.

Tit. XIX. De precibus Imperatori offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non.

I. 7.	*V. 11. ij.*
II. 11. j.	*VI. 7. 8.*
III. 11. jv.	*VII. 11. iv.*
IV. 11. ij.	*VIII. 5. ij.*

HVcuſque dictum eſt de iure, & eius parti- 1
bus: ſequitur, vt agamus de iuris obiecto, in quo ius verſatur. Sicut enim omnes aliæ artes & ſcientiæ habent aliquod obiectum 3
ſeu ſubiectum, in cuius expoſitione conſumuntur: ita etiam hæc ars habet ſuum proprium obiectum, ad quod omnia in iure tractata referuntur, & per quod iuriſprudentia à cæteris ſcientiis & artibus diſtinguitur. Hoc autem obiectum nihil aliud eſt, quàm iudicium, latè ſcilicèt hoc vocabulo accepto, ne quis referat ſolùm ad iudicia propriè dicta, quæ exercentur coram iudicibus pedaneis. Ars enim iuris eſt ars iudicandi, & retrò ars iudicandi eſt ars iuris. Idcirco Ariſtoteles optimè omnium videtur mihi iudicium definiuiſſe *κρίσιν τοῦ δικαίου, καὶ ἀδίκου, diiudicationem iuris & iniuriæ, ſeu iuſti & iniuſti.* quamquam ex noſtris alij alias definitiones afferunt. Quod autem dicitur, tria eſſe iuris obiecta, perſonas, res, & actiones, D. de ſtatu homin. 1. & Inſt. de iur. natur. gent. & ciu. §. vlt. intelligendum eſt de obiectis (vt ſcholaſtici loquuntur) partialibus, non de totali & adæquato obiecto, quod neceſſe eſt in vnaquaque ſcientia vnum eſſe, vt Ariſtoteles docet lib. 1.

Poſter. c. 18. Vnde ſi tria eſſent iuris obiecta, quæ non ad vnum, tamquàm partes ad totum, referrentur, tres eſſent iuris ſcientiæ, non vna Eſt igitur vnum iuriſprudentiæ obiectum, nempe iudicium: cuius partes ſunt perſonæ, res, & actiones. Primùm enim neceſſe eſt, in iudicio eſſe perſonas; vt duos litigantes, actorem, & reum, & iudicem eorum controuerſiam dirimentem. præterea neceſſe eſt ſubeſſe rem aliquam, de qua litigetur, & iudicetur: tandem requiritur actio (quod vocabulum nunc latè accipio, vt complectatur etiam interdicta, & accuſationes, & cætera eiuſmodi, quæ impropriè vocantur actiones) per quam iudicium moueatur, ſeu per quam litigetur. Quapropter maxima Digeſtorum & Codicis pars in explicandis iudiciorum diuiſionibus conſumitur. Iudiciorum autem ſpecies deinceps ordine explicandæ, hæ ſunt: iudicium principis, iudicium magiſtratus, quod propriè vocatur iuriſdictio: arbitri compromiſſarij, quod propriè nominatur arbitrium: & iudicis pedanei, quod propriè appellatur iudicium. Hæc omnia iudiciorum genera expoſituri, meritò initium ſumemus à iudicio principis, propter imperialis maieſtatis faſtigium, præſertim cùm hodie ſolus princeps iura condat, & interpretetur, eiúſque decreta vim legum obtineant, vt ſup. expoſitum fuit: vnde hac quoque ratione hæc pars ſuperiori, quæ fuit de iure & legibus, pulchrè cohæret. Porrò imploramus opem principis, vel preces offerendo, vel ad eius ſtatuas confugiendo: de vtroque igitur modo dicendum eſt, & primò de precibus.

2 ¶ Sunt autem preces nihil aliud, quàm deſiderium
libello ſupplici comprehenſum, eius qui principis auxilium implorat.

3 ¶ Hic titulus diuiditur in duas partes. ¶ In priori
4 parte de precibus, quæ principi offeruntur ſex quæſtiones occurrunt.

5 ¶ Primò quæritur, quomodò ſit concipiendus libel-
lus, ſiue quæ ſint obſeruanda in eo concipiendo? Hac
de re habemus duo præcepta. I. Vt libellus contineat
veritatem, vt explicabitur titulo 22. II. Vt ſi de inſtru-
mentis quæſtio ſit, non adiungantur ſolùm precibus
ſeu libello, ſed eorum ſententia in ipſo libello infera-
tur: immo interdum ipſamet verba inſtrumentorum
ponantur in libello, nempe ſi de iis verbis inter partes
dubitetur: generaliter enim requiritur, vt princeps per
6 ipſum libellum de cauſæ ſtatu inſtrui poſſit, l. vlt. ¶ Se-
cundò quæritur, quando liceat ſupplicare principi?
7 Huic quæſtioni ſatisfiet tit. 21. ¶ Tertiò quæritur, qui
poſſint ſupplicare? Regulariter principi ſupplicare poſ-
ſunt omnes homines liberi, interdum etiam ſerui, ve-
luti ad vindicandam necem domini defuncti, l. 1. & l. 6.
8 ¶ Quartò quæritur, per quos preces ſeu libellum prin-
cipi offerre liceat? Poteſt quis offerre tam per ſe, quàm
per quemcunque alium, ſiue hominem liberum, ſiue
ſeruum, d. l. 6. quamuis enim ſeruus ſuo nomine ſup-
plicare regulariter non poſſit, tamen nomine alieno
9 libellum offerre poteſt. ¶ Quintò quæritur, de quibus
rebus liceat ſupplicare? hoc mox declarabo ad ſequen-
10 tem tituli partem. ¶ Sextò quæritur, quis ſit effectus li-
belli ſeu precum principi oblatarum? de hoc eſt titulus
ſequens: ibi ergo enarrabitur.

11 ¶ In poſteriori tituli parte quæritur, de quibus rebus ſupplicare liceat, vel non? Vbi ſex notantur. I. Creditor poteſt petere, ne debitor præſcriptione moratoria, id eſt, exceptione dilatoria vtatur: non poteſt autem petere, ne vtatur peremptoria, l. 2. in qua ex C. Theod. & ex libris manuſcriptis legendum *remittitur*, non *permittitur*. aut verbum *permittitur*, accipiendum pro remittitur, vt & aliis locis accipitur, quemadmodum & è contrario interdum *remittitur* ſignificationem habet verbi permittitur. vide Cuiac. lib. 21. obſeru. cap. 29. Huc refer etiam l. 3. §. ſi is pro quo, D. quod quiſque iur. II. Debitor poteſt petere dilationem ſolutionis faciendæ, dummodò idoneam fideiuſſionem afferat, l. 4. III. Poteſt aliquis ſupplicare contra ſententiam præfecti prætorio: ſed ſi denuò victus fuerit, non poterit ampliùs ſupplicare, l. 5. IV. Non licet ſupplicare contra ius, l. 3. & l. pen. Dicam ſub tit. 22. V. Non licet petere ea, quæ ſunt damnoſa fiſco, l. 3. Dicam ad eundem tit. 22. VI. Licet petere adminiſtrationem, vel dignitatem aliquam, infr. de diuerſ. reſcript. l. 5. VII. Licet ſupplicare, vt cauſa ad incompetentem iudicem trahatur, infr. de dilat. l. 2.

Tit. XX. *Quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat.*

I. 2.	*II. 3. 9. iv,*

SVperiori titulo egimus de precibus offe- 1
rendis: nunc dicendum de earumdem obla-
tarum effectu. ¶ Imperator ponit regulam, 2
quòd libellus principi oblatus habet vim
litis conteſtatæ, ita vt actionem perpetuet, atque in he-
redes tranſmittat. l. 1. ¶ Hæc regula patitur quaſdam 3
limitationes. I. Namque libello ſeu precibus principi oblatis vis litis conteſtatæ tribuitur, quantum ad hoc, vt actio perpetuetur, non etiam quoad alios effectus. Ecce enim, ſi libertus non impetrata venia libellum offerat principi contra patronum ſuum, non incidit in pœnam edicti de in ius vocando, D. de in ius vocando, l. libertus aduerſus. 15. Quod igitur ad hanc pœnam attinet, tantum abeſt, vt libellus habeat vim litis conteſtatæ, vt ne quidem habeat vim vocationis in ius. Præterea etiam ſi accuſator, qui ab accuſatione perſequenda deſiſtit, incidat in S. C. Turpillianum: tamen qui tantùm libellum principi obtulit, non tenetur in accuſatione pergere, ſed impunè deſiſtit, D. ad S.C. Turpill. l. 5. II. Expoſitus effectus obtinet ſolùm in actionibus prætoriis annalibus, l. 2. & infr. de præſcript. trigin. vel quadrag. ann. l. 3. III. Hæc obtinent in libello oblato principi, non etiam in eo, qui offertur præfecto prætorio, infr. de offic. præf præt. Orient. l. 3 & multò minùs ſi alij magiſtratui oblatus fuerit, niſi fortè eo nomine ſit oblatus, quòd nemo eſſet, qui conueniri poſſet: tunc enim libellus magiſtratui datus, pro petitione cedit, id eſt, petitionis vim habet, infr. de anna. except. l. 2. & D. de nautic. fænor. l. 2. IV. Quod diximus, actionem libello ſupplici perpetuari, ita eſt intelligendum, ſi ad eum princeps reſcripſerit: non enim ſufficit ſola precum oblatio, ſed oblatione & ad eas reſcriptione opus eſt, l. 2. & infr. de donat. l. illam 33.

Tit. XXI. *Vt lite pendente, vel poſt prouocationem, aut definitiuam ſententiam, nulli liceat Imperatori ſupplicare.*

I. 6 iij.	§. j. 11. 12 j.
II. p. 4. 7.	*III. 5. 9. 11.*

DIctum eſt de precibus offerendis, & de earum 1
effectu; conſequenter explicanda ſunt vitia
quædam: quibus ſi preces laborent, effectu ca-
rent. Primum vitium explicatur hoc titulo, nempe ſi
ſupplicetur pendente, aut finita lite. ¶ Sunt autem 2
huius tituli tres partes: in quarum prima cauetur, ne principi ſupplicetur lite pendente in prima inſtantia: In ſecunda, ne ſupplicetur poſt ſententiam definitiuam, à qua fuit appellatum, id eſt, lite pendente in ſe-

cunda

cunda inſtantia. In tertia ne ſupplicetur poſt ſententiā
definitiuam, à qua non fuit prouocatum, hoc eſt, lite fi-
3 nita. ¶ In prima parte datur regula, quæ ſanctione fir-
4 matur, producitur, & limitatur. ¶ Regula eſt, lite pen-
5 dente ſupplicare non licet, l. 2. in princ. ¶ Sanctio con-
firmans hanc regulam eſt multiplex. I. Namque ſi ad
eiuſmodi preces reſcribatur, reſcriptum non valet, & ſi
ſecundum illud reſcriptum ſententia feretur, ipſo iure
nulla erit. I I. Punitur, qui reſcriptum illud concepit,
vel concipienti miniſterium ſuum præbuit, putà dicta-
uit, aut ſcripſit. Item punitur iudex, qui ſecundum illud
reſcriptum iudicauit, Nou. 115. c. 1. Adde quòd is quo-
6 que punitur, qui principi ſupplicauit, argu. l. vlt. ¶ Pro-
ducitur autem hæc regula. I. Vt valeat in omnibus cau-
ſis, tam ciuilibus, quàm criminalibus. I I. Vt obtineat,
apud quemcunque iudicem lis pēdeat, d. Nou. 113. c. 1.
III. Idem dicendum eſt, & ſi preces quidem lite pen-
dente oblatæ principi fuerint, poſt ſententiam verò
7 à iudice latam princeps reſcripſerit, l. 1. ¶ Exci-
piuntur tamen quidam caſus, quibus pendente lite re-
ctè ſupplicatur. Licet enim hoc modo petere. I. Acto-
rum editionem. I I. Sententiæ editionem. III. Vt lis ter-
minetur, & ſententia feratur. I V. Iudicem adiungi, l.
8 2. in princ. & d. Nou. 113. c. 1. ¶ Quæ hactenus dicta
ſunt in prima tituli parte, repetenda ſunt in ſecunda
parte de precibus poſt prouocationem principi obla-
tis: quoniā vtrobique eadem eſt ratio, proptereà quòd
per ſententiam definitiuam lis eſt finita D. de re iudic.
l. 1. ſed per appellationem ſententia petimitur, D. ad
S. C. Turpill. l. 1. §. vltimo. & lis inſtauratur, atque
iterum pendet in ſecunda inſtantia apud iudicem ap-
pellationis, D. de his qui notant infamia. l. 6. §. 1.
9 ¶ In tertia parte de precibus poſt ſententiam defini-
tiuam, à qua non eſt prouocatum, oblatis, datur regu-
10 la, quæ ſanctione confirmatur. & producitur. ¶ Re-
gula eſt, Supplicare principi non licet poſt ſenten-
11 tiam definitiuam, à qua non eſt appellatum. ¶ San-
ctio confirmans hanc regulam eſt, quod reſcriptum
hac ratione impetratum non valet: immo ſupplicans
condemnatur aduerſario in litis æſtimationem, l. 2.
§ 1. & notatur infamia, l. 3. Adde pœnas expoſitas
in primo tractatu, quoniam eadem eſt ratio vtriuſ-
12 que caſus. ¶ Producitur hæc regula, I. Vt obtineat,
etiam ſi ex reſcripto principis lis terminata fuerit, l.
2 §. 1. II. Vt valeat, etiam ſi lis per tranſactionem fini-
ta fuerit, infr. de tranſaction. l. cauſas. 16. Prætereà
huc transfer productiones ſup. traditas in prima par-
te huius tituli, quandoquidem eadem eſt ratio.

Tit. X X I I. Si contra ius, vel vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum, vel impetratum.

I. 10.	*IV*. 9. ij.
II. 9. j.	*V*. 7. 8. j. 9. iij.
III. 8. iij.	*VI*. 4. j.

1 SEquuntur alia tria vitia, propter quæ preces
non habent effectum, itaque tres ſunt partes
2 huius tituli. ¶ Prima pars eſt de precibus con-
tra ius oblatis. Hîc datur regula, quæ ſanctione firma-
3 tur, & exceptione limitatur. ¶ Regula eſt, Quæ ſunt
4 iuri contraria, non ſunt poſtulanda. ¶ Hęc regula con-
firmatur duplici ſanctione. I. Namque ſi per huiuſmo-
di poſtulationem fuerit aliquid impetratum, id inutile
eſt. Iudices enim pati non debent, vt in quocumque
iudicio proferatur, quod contra ius eſt impetratum.
ſed iudicare debent ſecundum leges, & conſuetu-
dines generales, l. vltima. & ſup. de precib. l. pen. &
Anal. Cod.

Nou. 82. c. 13. II. Qui talia petiit, ambitus crimine
damnatur, & tertiæ partis bonorum confiſcationem
patitur, atque infamia laborat, ſup. de Senatusconſul.
l. vn. ¶ Adhibetur tamen exceptio, niſi reſcripto 5
crimen indulgeatur, id eſt, criminis pœna, d. l. penul.
vt fit, dum damnatus reſtituitur à principe, D. de po-
ſtulan. l. 1. §. de qua autem. & tot. tit. infr & D. de ſent.
paſſ. & reſtitut. Idem dicendum eſt, ſi quid aliud peta-
tur, quod petenti proſit ſine alterius detrimento, d.
l. penult. quale eſt, quod conceditur Dorotheo, &
Ireneo, & eorum liberis, vt ſint altiores curiali fortu-
na, infr. de decurion. l. neque. 61. & præpoſitis ſacri cu-
biculi, vt proficiſcētes poſſint vti cingulo, infr. de prę-
poſ. ſac. cubic. l. vlt. ¶ Secunda pars eſt de precibus 6
contra vtilitatem publicam oblatis. Hîc docemur non
eſſe aliquid poſtulandum contra publicam vtilita-
tem, ſup. de precibus. l. 3 & ſi quid tale impetratum
fuerit à iudice, admitti non debere, l. vlt. veluti ſi quid
petitum & impetratum ſit, quod fiſco damnum affe-
rat, d. l. 3. aut ſi petitum ſit, vt nauis excuſetur à tranſ-
uectione publicarum ſpecierum, ſup. de ſacroſanct.
eccleſ. l. iubemus 10. Si tamen hoc prętextu iniquè ali-
quis oneretur, rectè ſupplicabit, infr. de offic. præfect.
prær. orient. l. pen. ¶ In tertia parte de precum menda- 7
cio, ſeu de obreptione & ſubreptione datur regula, quę
ſāctione firmatur: deinde producitur, & limitatur. Re-
gula eſt, Si quid per mendacium impetretur, non valet:
quia iudicandum eſt ſecundum veritatem, l. pen. ideó-
que in reſcripto ſemper poni debet clauſula, *ſi preces
veritate nitantur*, infr. tit. prox. l. vn. vbi à nobis explica-
bitur. ¶ Sanctio confirmans hanc regulam duplex eſt. 8
I. Qui per mendacium principi obrepſit, vel ſubrepſit,
punitur, l. pen. nimirum pœna falſi, D. de leg. Cornel. de
falſ. l. ſi quis obrepſit. 29. I I. Iudex, qui non admiſit ex-
ceptionem mendacij aduerſus preces & reſcripta,
multatur decem libris auri, l. 3. ¶ Producitur hæc 9
regula, vt procedat, I. Siue is, qui ſupplicauit, in iu-
re mentitus ſit, ſiue in facto, quibus caſibus dicitur
ſubreptio: ſiue veritatem tacuerit, quo caſu dicitur
obreptio, l. 2. I I. Siue cognitio, ſiue executio im-
petretur, l. 4. I I I. Etiam ſi id, quod petitum,
& impetratum eſt, legibus ſit conſentaneum, l.
penultima. ¶ Vna eſt exceptio, quia iudicis datio, 10
quamuis per obreptionem impetrata valet, l. 1. ſed iure
pontificio talis datio iudicis vno tantùm caſu tenet,
cùm quis per ſimplicitatem & ignorantiam, non
malitioſe ſubrepſit, vel obrepſit, & eam veritatē tacuit,
quę ſi fuiſſet expreſſa, aut eam falſitatem expreſſit, quæ
ſi fuiſſet omiſſa, nihilominus iudex datus fuiſſet. Nam
his duabus conditionibus concurrentibus, datio iu-
dicis tenet: ita tamen, vt iudex non formam in reſcri-
pto præſcriptam ſequi, ſed ſecundùm ordinem iuris in
cauſa procedere debeat, extr. de reſc. c. ſuper literis. 20.
Hæc dicta ſint de precum, & libellorum ſupplicum
vitiis.

Tit. X X I I I. De diuerſis reſcriptis, & pragmaticis ſanctionibus.

I. 9. ij.	*V*. 9. iv.
II. 8.	*VI*. 7. iij.
III. 7. iij 9. j.	*VII*. p. 4. 5. 7. j. 13.
IV. 7. ij.	§. j. 11. 12.

CVm dictū ſit de precibus, quæ imperatori of- 1
feruntur, conſequenter dicendū eſt de reſcri-
ptis, quibus principes ad eas preces reſpōdēt.
¶ Duæ ſunt partes huius tituli. ¶ In priori parte de reſ- 2
criptis deciduntur quatuor quæſtiones. ¶ Primo quæ- 3
ritur, quid ſit reſcriptū: Reſcriptū eſt reſpōſū principis 4

D 2 ad

ad iudicem aliquem, aut alium, qui ſupplicauit, emiſ-
5 ſum: vt colligitur ex principio l. vlt. ¶ Secundò quæ-
ritur, quotuplex ſit reſcriptum? Eius ſpecies duæ po-
nũtur in d.l.vlt.in princ. adnotatio, & pragmatica ſan-
ctio, de quibus dicam in ſequenti parte huius tituli.
6 ¶ Tertiò quæritur, an reſcriptum valeat. Hic videndum
eſt, an reſcriptũ ab initio ſubſiſtat, nec ne, & an ex pòſt
7 facto ſit infirmatum. ¶ Quod ad initium attinet tria
ſunt præcipuè ſpectanda: perſona, quæ reſcriptũ impe-
trauit: materia reſcripti, id eſt, res, de qua princeps re-
ſcripſit: & forma eiuſdẽ reſcripti. De perſonis reſcripta
impetrantibus, & de rebus quæ ſunt reſcriptorum ma-
teria, dictum eſt ſup.tit.19. Dum enim expoſui, quinam
ſupplicare poſſint; ſimul expoſui quinam reſcripta im-
petrare poſſint: quoniam ijdem ſunt, qui ſupplicant, &
impetrant. Similiter cùm docui, quibus de rebus liceat
ſupplicare, ſimul enarraui, quibus de rebus reſcripta
emiſſa valeant: eadem enim eſt res & materia tam li-
belli ſupplicis, quàm reſcripti: quandoquidem de eo
reſcribitur, de quo fuit ſupplicatũ. Supereſt ergo, vt ea
expendam, quæ ad reſcripti formam pertinent. Hîc, vt
reſcriptum valeat, plura requiruntur. I. Vt inſeratur
clauſula, *Si preces veritate nitantur*: qua omiſſa reſcriptũ
non valet iure ciuili, l.vlt.in princ. ſed iure pontificio
reſcriptum ſuſtinetur ea clauſula ſubaudita, vt perinde
habeatur, ac ſi expreſſa fuiſſet, extr. hoc tit.c.2. II. Ad-
notatio temporis, quo reſcriptum datum eſt. Nam per-
ſonalia reſcripta, niſi adſcripta habeant diem & conſu-
lem, non valent, l.4. Dixi reſcripta perſonalia: quoniam
alia ratio eſt generalium, quæ in corpore iuris inſerta
ſunt: hæc enim omnia valent etiam ſine die & cõſule,
ſup.de nou.Cod.fac.§.pen.& ſupr. de Iuſtin.Cod.con-
firm. §. hunc igitur. III. Subſcriptio manu principis,
l.3. quæ ſacro encauſto & cocti muricis, id eſt, triti
conchylij ardore ſeu cruore efficitur, l.6. vbi Cuiacius
mauult legere *Encauto*. Ego puto vtrumque dici poſſe:
quemadmodum dicimus Marcionitas, & Marcioniſtas:
Encratitas, & encratiſtas: & cætera eiuſmodi. IV. Sub
notatio quæſtoris, qua contineatur, inter quos, & ad
quem iudicem, & per quem reſcriptum ſit emiſſum,
Nou.114. Hæc omnia ſpectãtur initio reſcripti emiſſi.
8 ¶ Ex pòſt facto videndum, an reſcriptum anni lapſu
infirmetur, ſi tamdiù qui reſcriptũ impetrauit, eo vſus
non ſit. Imperator in l. 2. negat infirmari: ſecus tamen
videtur ſtatui iure pontificio, extr. hoc tit.cap. plerum-
que. 14. Hæc dicta ſint de quæſtione, an reſcriptum
9 valeat. ¶ Quartò quæritur, quatenus valeat, & quos
effectus producat? I. Ipſum originale & authenticum
manu principis ſubſcriptum debet inſinuari, non eius
exemplum, l.3. II. Reſcriptum in cõmuni cauſa emiſ-
ſum, licèt ad vnius perſonam directum ſit, nihilomi-
nùs tamen etiam conſorti litis prodeſt, l. 1. III. Re-
ſcriptum habet vim litis cõteſtatæ, vt perpetuet actio-
nem, ſicut expoſitum fuit tit.20. IV. Si cui per reſcri-
ptum adminiſtratio ſeu dignitas aliqua committatur,
contendens eum dignum non eſſe, ſacrilegium com-
mittit, l.3. & inft.de crim.ſacril.l.2. Hæc de priori tituli
10 parte. ¶ In poſteriori tituli parte de pragmaticis ſan-
11 ctionibus tres quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quæ-
ritur, quid ſit pragmatica ſanctio? Nihil aliud eſt, quàm
ſacra principis iuſſio, quæ de publico negotio ex con-
cilij ſententia emittitur, ſeu reſcribitur ad alienas pre-
ces, l.vltim. §.1. vel relationem, ſuggeſtionémve, in-
frà de prox.ſacro. ſcrinio. l.vltim. Differt igitur ab ad-
notatione, l.vltim. in princip. quoniam adnotatio eſt
ad priuatæ perſonæ de priuato negotio libellum, ſub-
ſcriptio, ſeu notatio principis, vt ſuprà de precibus
imper.offer. l. 1. vnde & ſubſcriptio nominatur, D. de
conſtit.princip.l.1.§.1. Præterea adnotationes precibus
adiunguntur, à quibus pragmaticæ ſanctiones ſunt ſe-
paratæ: in his namque preces inſeri non ſolere, Cuia-
cius rectè notat ex Auguſtino in collatione tertij diei
cum Donatiſtis. Medium quaſi locum inter ſubnota-
tionem ſiue adnotationem, & pragmaticam ſanctio-
nem videtur obtinere epiſtola, cuius mentio fit D. de
conſtitut.princip.l.1.§.1.& Inſtit. de iur. natur.§.ſed &
quod.& exemplum extat C.Th.de epiſcop. & cleric. l.
manſuetudinis.12. Epiſtola enim dicitur ratione for-
mæ, non habita ratione, vtrùm facta ſit de negotio pri-
uato, an ex concilij ſententia de negotio publico.
¶ Secundò quæritur, quibus de rebus fiat? Ex data de- 12
finitione apparet, eam de cauſis tantùm & negotijs pu-
blicis fieri, l.vlt.§.1. ¶ Quartò quæritur, quomodò fiat? 13
Quædam in ea obſeruantur, quæ ſunt omnibus reſcri-
ptis communia, veluti vt inſeratur clauſula *ſi preces ve-
ritate nitantur*, d.l.vlt. in princip. quædam verò propria
ſunt pragmaticæ ſanctionis, veluti vt ſint à precibus
ſeiunctæ, quemadmodum ſupra notaui.

Tit. XXIV. De Statuis & Imaginibus.

I. 2.ij.	*III. 2.j.5.*
II. 2.j.3.4.6 j.	*IV. 2.ij.5.*

NOn tantùm per libellos ſupplices, ſed & 1
ad ſimulachra Imperatorum confugien-
do, imploratur auxilium principis: cùm
igitur de libellis ſupplicibus, & de reſcri-
ptis, quibus ad eos libellos reſpondetur,
ſatis dictum ſit: conſequenter tractandum de his, qui
ad ſtatuas principales confugiunt. Sed priuſquam hoc
fiat, quædam generaliter de Statuis & Imaginibus hoc
titulo ſunt tradenda. Statuas intellige, quę ſunt ſcul-
ptę, vt marmoreę: vel fuſę, vt æneæ, argẽteæ: Imagines
verò intellige effigies pictas. De vtriſque tamen per-
mixtim agendo (quoniam in vtriſque eadem iuris ra-
tio eſt) quinque quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quę- 2
ro, quibus perſonis erigantur ſtatuę? Eriguntur I. Prin-
cipi, l.2.& 3.& infr.tit.prox.l.vnic.& ſupr. de epiſcopal.
audientia, l. 26. §.2. II. Iudicibus, & cæteris perſonis
eiuſmodi honorem merentibus, l.vltim. dummodò à
principe impetratum hoc fuerit: alioqui puniuntur,
& qui ſtatuas acceperunt, & qui poſuerunt, l. 1. ¶ Se- 3
cundò quæro, à quibus erigantur ſeu collocentur? Iu-
dicis præſentia neceſſaria eſt, cuius auctoritate ſtatua
in publico ponatur, l.2. in cuius fine ex manuſcriptis
legendum *præſentia*, in ſexto caſu, non *præſentiam*. Sen-
ſus enim eius verſiculi eſt, requiri in ſtatua ponenda
auctoritatem iudicis, qui ſua præſentia probet ſtatuę
ornamentum acceſſiſſe illi dici, quo ſtatua poſita eſt;
& ei loco, in quo eſt poſita; & principis recordationi,
id eſt, memoriæ, in cuius honorem ſtatua erecta eſt.
¶ Tertiò quæro, quo tempore ſtatuę poni poſſint? 4
Quibuſcumque diebus poni poſſunt, tam feſtis, quàm
cõmunibus, id eſt, profeſtis. l.2. ¶ Quartò quęro, quo- 5
rum impenſis ſtatuę collocentur? Impenſas ſubire de-
bent hi, quorum honori dicantur, omni collatione
ceſſante, l.penult.& vlt. ¶ Quintò quęro, quis honor 6
ſtatuis poſitis debeatur? I. Abeſſe debet omnis adora-
tio, quamuis ſit ſtatua principis, l. 2. II. Aſyli vicem
prębent ſtatuę principum, adeo vt liceat ad eas confu-
gere, quemadmodum ſequenti titulo explicabitur.

---

*Titul. XXV. De his, qui ad ſtatuas
confugiunt.*

1 Sicut ad eccleſias, ſupr. de his qui ad eccle-
ſias cõfugiunt: ita & ad ſtatuas principum
ceu ad aſylum homines confugiunt: qua
de re in præſentia duæ quæſtiones ſunt
2 decidendæ. ¶ Primò quæritur, an liceat
ad principum ſtatuas confugere? Reſpondetur, nemini
ad ſtatuas, vel imagines principum cõfugere licere, niſi
ex iuſta cauſa, veluti ſi quis vinculis, aut cuſtodia deti-
neatur à viro potentiori, D. de pœn. l. capitalium. 28. §.
ad ſtatuas. Item ſi ſerui durius quam par ſit, & quàm
fieri debeat, à dominis tractentur, D. de his qui ſui, vel
alie. iur. ſunt. l. 2. & Inſt. eod. §. vlt. & D. de off. præfect.
3 vrbi. l. 1. §. 1. ¶ Secundò quæritur, qui ſint effectus hu-
ius perfugij? Hic tria notantur. I. Qui ex iuſta cauſa con-
fugit, vindicatur; qui verò temerè, punitur, l. vn. quem-
admodum & is punitur, cuius inſtinctu ſeruus alienus,
domini infamandi cauſa, ad ſtatuam principis confu-
git, D. de extraor. crimin. l. 5. necnon is, qui imaginem
principis in alterius inuidiam prætulit, D. de iniur. l. ſe-
natuſcõſulto. 38. & de pœn. d. l. capitalium. §. ad ſtatuas.
II. Seruus, qui ad ſtatuam principis confugit, non pro-
pterea dicitur fugitiuus: quia non fugiendi animo hoc
fecit: quòd ſi antea fugit, poſteaque ad ſtatuam ſe con-
tulit, nihilominùs manet fugitiuus, D. de ædil. edicto.
l. quis ſit. 17. §. apud. III. Fuit olim hic effectus, vt qui ad
ſtatuam principis confugiſſent, ante diem decimum
nec auferri ab aliquo, nec inde ſponte ſua diſcedere
poſſent, vt intelligeretur cauſa huius confugij, C.
Theod. h. t. l. vn. ſed ea verba, quibus hoc ſignificabatur,
Tribonianus detraxit.

Tit. XXVI. De officio Præfecti prætoriorum Orientis, & Illyrici.

I. 7.	*IV.* 8. j.
II. 8. *iv.*	*V.* 8 *viij.*
III. 8. j.	*VI.* 8. *ix.*

1 A Principe & iudiciis principis deſcendamus
ad magiſtratus & iudicia magiſtratuum:
inter hos meritò primus locus datur Præ-
fecto prætorio, quippe qui proximus eſt
principi, vt cõſtat ex Caſſiod. lib. 6. variar. c. 3. vnde non
malè à Zoſimo appellatur ἀρχὴ δευτέρα, vt Cuiacius hîc
refert, & ſicut Princeps, ita etiam præfectus prætorio
2 legem facit, vt mox docebo. ¶ Vocatur autem præfe-
ctus prætorio, quaſi dicatur præfectus aulicus. Nam
veteres prætorium pro tabernaculo imperatoris, qui
exercitui præeſt, inde & pro aula principis acceperunt.
3 ¶ Præfecti prætorio ſub ſe habent varias diœceſes:
quælibet autem diœceſis multas prouincias in ſe con-
tinet: ſingulis verò prouincijs præſunt rectores, ſeu
4 præſides, ſub præfectis prætorio conſtituti. ¶ Fuerunt
autem alij præfecti prætorio in Oriente, alij in Occi-
dente. In Occidente fuit præfectus prætorio Italiæ, cui
notitia Romani imperij ſubijcit tres diœceſes, Italiam,
Illyricum (id eſt Illyrici partem: nam altera pars perti-
net ad præfectum prætorio Illyrici, de quo poſteà) &
Africam. Iuſtinianus verò proprium præfectum præ-
torio Africæ conſtituit, de quo eſt titulus ſequens. Hu-
ius præfecti prætorio Italiæ mentio fit Nou. 69. & 70.
Fuit præterea in Occidente præfectus prætorio Gallia-
rum. Similiter in Oriente erat præfectus prætorio
Orientis, qui proportione quadam reſpondebat præfe-
cto prætorio Italiæ; & huic præfecto prætorio Orien-
tis adiunctus eſt præfectus prætorio Illyrici, quemad-
modum præfecto prætorio Italiæ adiunctus erat præ-
fectus prætorio Galliarum, vt ſimilis eſſet adminiſtra-
5 tio Orientalis, & Occidentalis imperij. ¶ Sub Præfecto
prætorio Orientis erant quinque diœceſes, Oriens,
Ægyptus, Aſiana, Pontica, & Thracia. Sub præfecto
prætorio Illyrici duæ diœceſes, Macedonia, & Dacia.
¶ Ergo de his duobus præfectis prætorio tractatur hoc 6
titulo. Quare videtur hic titulus in duas partes ſecan-
dus eſſe, hanc tamen diuiſionem omitto: quia nihil ſe-
paratim traditur, quod huius, vel illius præfecti pro-
prium ſit: ſed omnia ſunt communia præcepta, quæ
quidem ad duo ſumma capita referri poſſunt: in altero
explicatur, quid non ſit conceſſum præfectis prætorio:
in altero verò, quid ſit eis conceſſum. ¶ In priori capi- 7
te vnum hoc reperio, libellum præfecto prætorio ob-
latum, non facere litis conteſtationem, l. 1. vt facit li-
bellus oblatus principi, ſupr. quan. libell. princ. dat. l. 1.
¶ In poſteriori capite plura habentur. I. Poteſtatem 8
habet in præſides, & rectores prouinciarum in ſuis
diœceſibus contentarum, ita vt poſſit eos eligere, re-
mouere, punire, & alios in eorum locum ſubrogare, l. 3.
& 4. & infr. de aduoc. diuer. iudic. l. ſi quis togatorum.
9. & infr. ad l. Iul. repetund. l. vlt. & de decurio. l. ne quis
officialium. 38. II. Rerum & iudiciorum ſumma ei
conceſſa eſt, infr. de decurion. l. quilibet. 40. Itaque po-
teſtati præfecturæ prætorianæ nulla dignitas eſt æqua-
lis, Caſſiod. lib. 6. cap. 3. III. Multam dicere poteſt vſque
ad quinquaginta libras auri, infr. de mod. mult. l. 4.
IV. Generales formæ præfecti prætorio, quæ & gene-
ralia edicta, & ἐπαρχικὰ nominantur, vim legis ha-
bent, dummodò neque ſint conſtitutionibus contra-
riæ, neque poſteà princeps aliquid innouauerit, l. 2. &
infr. de iudic. l. apertiſſimi. 16. & infr. de fideiuſſor. l. pen.
quales ſunt tres poſtremæ Nouellæ. V. Præfectus præ-
torio vice ſacra iudicat, C. Theod. de appellat. l. à pro-
cõſulibus. 16. Caſſiodor. lib. 6. variar. epiſtola. 3. VI. Sen-
tentiam ſuam per officium ſuum & miniſtros ſuos re-
citare poteſt, quod priuilegium præfecto prætorio
commune eſt cum aliis illuſtrem dignitatem habenti-
bus, infr. de ſent. ex peric. recit. l. 2. VII. Ab eius ſenten-
tia non appellatur, ſed contra eam ſupplicare tantum
licet, D. h. t. l. vn. §. his cunabulis, & infr. de ſent. præfect.
præt. l. vn. VIII. Si qui velut indebitè grauati ſupplica-
uerunt principi: reſcripta principis debent ad ſedem
præfecti prætorio dirigi, l. pen. IX. Prima ſedes eſt præ-
fectorum prætorio, ſecunda ſenatorum, l. vlt. ¶ Hæc 9
dicta ſint de officio præfectorum prætorio, de eorum
verò dignitate eſt titulus 4. lib. 12. de eorum apparito-
ribus tit. 52. eiuſdem libri.

Tit. XXVII. De officio Præfecti prætorio Africæ, & de omni eiuſdem diœceſeos ſtatu.

I. 4.	§. *quid autem.* 5. *iij.*
Princ. præfationem continet, omiſſam in Analyſi.	§ *ſicut ergo.* 5. j.
§ j. 1. 3. j.	§. *pro limitaneis.* 3. *xi.* 7. 8 j. *ij*
§. *& ab ea.* 3. *ij.*	§. *& vnumquemque.* 5. *v. vi.* 8. *iij. iv.*
§. *& in officio.* 3. *iij.*	§ *poſtquàm.* 5. *vij.*
§. *quæ verò.* 3. *vi.*	§ *ſicut autem.* 5. *viij.* 8. *v.*
§. *optamus.* 3. *v.*	§. *ſi verò.* 5. *iv.*
§ *ſportulas.* 3. *vij.*	§. *cùm autem Deo. Iubet Beliſarium ordinata Africa redire ad principem. omittitur in Analyſi.*
§. *hoc etiam.* 3. *iv.*	§ *intereà.* 10. *x.*
§. *& eſt notitia.* 3. *vj.*	§. *cùm autẽ magnitudo.* 5. *x.*
§. *vlt.* 3. *vj. vij.*	§. *ea verò* 5. *x.*
II. 4.	§. *hoc etiam.* 5. *ij.*
Princ. præfationem continet, omiſſam in Analyſi.	§. *ad hoc.* 5. *iij.*
§. j. 5. j.	§. *& hac notitia Deo volente debet delegari ducibus.* 5. *iij.*
§. *iubemus.* 7. 11.	§. *notitia.* 5. *ij.*
§ *in Sardinia.* 5 j.	
§. *& omnes.* 3. *ix.*	
§. *quantos.* 7.	

§.gloria.Iubet hanc conſtitutionem obſeruari, omittitur in Analyſi.
§.emiſſa. Subſcriptio eſt, quæ ſignificat tempus editæ conſtitutionis, omittitur in Analyſi.
§.& hæc notitia Deo volente debet delegari iudicibus. Docet quibus hæc conſtitutio ſit inſinuanda, omittitur in Analyſi.
§.pen.ſ y.
§. vlt.Iubet hanc conſtitutionem obſeruari, omittitur in Analyſi.

1 PRæfectis prætoriorum Orientis & Illyrici
Iuſtinianus, recuperata à Vandalis Africa,
adiicit præfectum prætorio Africæ,l.1.§.1.
2 ¶ Huius tituli duæ ſunt partes. ¶ Prior pars
3 de officio præfecti prætorio Africę(id eſt, de ſtatu Africæ politico, qui regitur à præſidibus, & rectoribus prouinciarum, proinde à præfecto prætorio, ſub quo ſunt conſtituti)eſt in l.1.In qua I.Conſtituitur hic præfectus ſeparatus à præfecto prætorio Orientis, & à præfecto prætorio Illyrici, §. 1. II. Hæc præfectura diuiditur in ſeptem prouincias, quarum ſingulæ habent ſuos iudices, id eſt, rectores. Prima prouincia eſt Zeugitana: ſecunda, Carthaginienſis, quæ antea ſpecialiter vocabatur proconſulatis: tertia, Byzacena: quarta, Tripolitana: quinta, Numidia: ſexta, Mauritania: ſeptima, Sardinia: quarum prouinciarum priores quatuor habent rectores conſulares, reliquæ habent præſides, §. & ab ea. III. In officio ipſius præfecti militant homines trecenti nonaginta ſex: in officio verò rectorum, qui ſingulas prouincias gubernant, homines quinquaginta, §. in officio. IV. Rectores ſingularum prouinciarum pro codicillis ſuæ promotionis in ſacro laterculo inferunt ſex ſolidos, & pro codicillorum inſinuatione in ſcrinio præfectorum duodecim ſolidos, irrogata graui pœna eis, qui plus exegerint, §.hoc etiam. V. Præfectus, rectores, & omnes officiales cauere debent, ne collatores iniuria afficiantur, §.optamũs. VI. Emolumenta è publico percipiũt præfectus, rectores, & cæteri officiales, ſecudum notitiam à Iuſtiniano datam, §. quæ verò. & §.& eſt notitia.& §. vlt. VII. Sportulas lege ſtatuas exigere debent, quæ & in aliis reipublicæ partibus preſtantur, §. ſportulas. de quibus dicetur ſub tit. infr. de ſportul. Hactenus de politico Africæ ſtatu: nam de mi-
4 litari deinceps dicetur, d.§.vlt. ¶ Poſterior igitur tituli
pars de toto Africanæ diœceſeos ſtatu(quoniã hoc titulo agitur etiã de reliquo, id eſt, militari Africæ ſtatu, cui pręeſt magiſter militum, de quo infr.tit.39.ſub hoc autem ſunt duces, vt ſub præfecto prætorio ſunt præſides)continetur, l. 2. In qua conſiderantur duces, & eorum officiales: item tribuni, milites, ciuitates, caſtel-
5 la, & naues. ¶ De ducibus & eorum officialibus, & tri-
bunis hæc notentur. I. Conſtituuntur quinque duces militum. Primus eſt Tripolitanæ prouinciæ in Leptimagnenſi ciuitate, hæc eſt, quæ à Cypriano vocatur Leptimagnus, & à Paulo Iuriſconſulto Leptis magna, D. de cenſib.l. vlt. §. vlt. Secundus eſt Byzacenæ prouincię in ciuitatibus Capſa, & altera Lepte, id eſt, Lepte parua, quæ à Cypriano vocatur Leptiminus. Tertius eſt Numidiæ in Conſtantinenſi ciuitate. Quartus Mauritaniæ in Cæſarienſi ciuitate, §. 1. Quintus Sardiniæ iuxta montes, §. in Sardinia. In his autem ciuitatibus iubentur duces militum ſedes ſuas obtinere, donec, omnino expulſis Barbaris, poſſint in iis locis conſtitui, quæ anteà obtinebant, §.ſicut ergo. II. Pro codicillis ſuæ promotionis accipiendis perſoluunt in ſacro laterculo ſolidos ſex: deinde pro inſinuatione in officio magiſtri militum ſolidos duodecim, & in officio præfecti prætorio Africæ ſolidos duodecim; grauiter puniendis iis, qui plus exegerint, §.hoc etiam, §.notitia.& §. pen. III. Duces & eorum officiales è publico emolumenta ſeu ſtipendia percipiunt ſecundum notitiam, id eſt, formulam à Iuſtiniano datam, §. quid autem.§.ad hoc. §. & hæc notitia Deo volente debet declarari ducibus. & §. & hæc notitia Deo volente debet declarari iudicibus. IV. Sportulas accipiunt ſecundum quantitatem generali lege definitam, §. ſi verò. vt ſupr.dixi de rectoribus prouinciarum, & eorum officialibus. V. Duces vnà cum tribunis exercere milites ſuos debent, nec pati, vt temerè vagentur. §.& vnumquemque. VI. Nihil lucri duces vel tribuni experant, aut captent ex militum emolumentis, vel commeatibus, vel ſtipendiis: quale eſſet, ſi dux militem commeatalem dimitteret, nempe commeatus ad eum militem pertinentis retinendi cauſa, d.§.& vnumquemque. vbi miles commeatalis dici videtur, qui loco ſtipendij vel partis ſtipendij accipit ex publico commeatum, id eſt, cibaria. VII. Duces ſibi inuicem, vbi opus fuerit auxilium præbeant, §. poſtquàm. VIII. Contra hoſtes ſint audaces & feroces: erga collatores autem beneuoli & mites, §. ſicut autem. IX. Diligenter prouincias ſibi commiſſas cuſtodiant, & dent operam, vt extendantur vſque ad fines, quos Romana reſp. habuit ante incurſum Vandalorum & Maurorum, & ciuitates recuperatas muniant, §.& omnes. X. Si quid habuerint expediendum vel pro componendis ciuitatibus & caſtris, vel pro ſuis ſtipendiis, vel pro annona, id præfecto ſignificent, vt ipſe præfectus ea faciat, §. cùm autem magnitudo.& quæ aut facta, aut facienda erunt adhuc, ad principem referantur, §. ea verò. XI. Duces limitanei ne procul ab imperij limite, in quo ſunt conſtituti,
diſcedant, §. pro limitaneis. ¶ De ſingulis militibus 6
tria conſiderantur: diſtinctio, numerus, & officium.
¶ Diſtinctio duplex eſt: nam milites diuiduntur in 7
equites, & pedites, infr. de magiſtris milit. l. 1. hîc autem alij dicuntur eſſe milites limitanei, alij comitatenſes, alij duciani: vel potiùs alij comitatenſes, alij duciani: nam & limitanei ducianorum appellatione continentur, quippe qui ſub ducibus limitaneis ſunt, d.§.pro limitaneis. Milites comitatenſes dicuntur, qui ſunt in comitatu principis, cuius obſequio ſpeciali ſunt deputati, infr.de re militari, l.nemo. 13. iidem appellantur præſentales, quia ſunt in præſenti, id eſt, præſentes ſunt in comitatu principis, infr. de offic. magiſt. milit.l.vlt.& infr.de re milit.l.vlt. Duciani verò appellantur, qui ſubſunt ducibus vi militari prouincias cuſtodientibus. Limitanei verò, qui limites cuſtodiunt, de quorum limitaneorum numero agitur in §. iubemus. & §. quantos. & d.§. pro limitaneis. ¶ De mili- 8
tum autem officio hæc proponuntur. I. Limitanei ne procul à ſtatione ſua diſcedant, d. §. pro limitaneis. II. Sicut milites in ſuis emolumentis nullum diſpendium pati debent, ita etiam aliena emolumenta per fraudem ad ſe transferre prohibentur, eod. §. pro limitaneis. III. Annorum exercitatione meliores & promptiores ſe reddant, §. & vnumquemque. IV. Ne vagentur, ibidem. V. Quod de ducibus ſuprà diximus, idem ad omnes milites producimus, vt ſint feroces contra hoſtes, mites autem erga prouinciales, §. ſicut autem. Hæc de officio militum ex l. 2. noſtri tituli delibaſſe ſufficiat: nam plura dicenda ſunt ad titul. infr. de re militari.
¶ Huc vſque de perſonis: deinceps dicamus de re- 9
bus, vt ciuitatibus, caſtellis, & nauibus. ¶ De ciui- 10
tatibus & caſtellis limitaneis hoc ſtatuitur, vt ſi quæ propter nimiam magnitudinem bene cuſtodiri nequeant, ad eum modum reducantur, vt per pau-
cos bene ſeruari poſſint, §. intereà. ¶ De naui- 11
bus ſtatuitur, vt dromones conſtituantur in eo traiectu, qui eſt contra Hiſpaniam, & *Septa* nominatur, §. iubemus. Dromones ſunt naues longiores ad velocem curſum aptæ, Iſidor. libr. 15. orig.

Digitized by Google

origin.cap.1.Caſſiodor. libr. 5. variar. epiſtola 16. 17. 18. & 20.

Tit. XXVIII. De officio Præfecti vrbi.

I. 8.ij.	*IV.* 1.7.
II. 9.	*V.* 5.
III. 3.	

1 PRæfectus vrbi dicitur, cuius ſidei vrbs
commiſſa eſt, D. h.t.l.1.§.initio. Vrbem
intellige Romanam κατ' ἐξοχὴν, id eſt,
Romam veterem, & Romam nouam,
quæ eſt Conſtantinopolis: in vtraque
enim fuit profectus vrbi, vt conſtat ex notitia vtriuſ-
que imperij,& ex l.4.h. t. Hic præfectus vrbi poteſtatę
cedit Præfecto prætorio; quia nullus magiſtratus tan-
tam habuit auctoritatem, quantam Præfectus præto-
rio, vt notaui ad titul.præcedentem:dignitate verò eſt
ei æqualis, infr. de præfect. prætor. ſiue vrbi. l.1.nam
præfectura prætoriana,& præfectura vrbicaria vocan-
tur germanæ poteſtates, infr.de aduocat. diuer. iudic.
l.aduocatos.21.Verùm ſeſſione in ſenatu pręfectus vr-
bi præfertur præfecto prætorio, Nou.62.Ex his appa-
ret, cùm dictum ſit de præfectura prætoriana; rectè
ſubijci hunc titulum pertinentem ad præfecturam vr-
2 bicam. ¶ Huius tituli capita ſunt quinque. ¶ Primum
3 caput eſt de dignitate huius magiſtratus. Antecel-
lit omnibus dignitatibus, quæ intra vrbem ſunt,
l. 3. Cùm dico *intra vrbem*, excludo præfectum præ-
torio, qui potiùs eſt in aula principis, quàm in vrbe,
dignitas enim præfecti vrbi & præfecti prætorio eſt
æqualis, vt paulò antè notaui. Sed hæc obiter. Nam
de his dignitatibus eſt titulus proprius,infr.de præfect.
4 prætor. ſiue vrbi. ¶ Secundum caput eſt de militan-
tibus in officio præfecti vrbi. Hîc conſiderantur, pri-
micerius, adiutor, & milites ſtationarij. Primicerius
dicitur cuiuſcumque ordinis primus, vt rectè Suidas
interpretatur, à prima cera dictus, vt Alciato placet,
quia veteres in cera ſcribebant: etſi Cuiacius τὸ *cerius*
putat eſſe tantùm productionē vocabuli. Vt autem di-
citur primicerius, ita etiam ſecundocerius, tertioce-
rius, &c. Itaque primicerius adiutor eſt, primus in-
ter adiutores. Milites ſtationarij dicuntur, qui in
5 ſtationibus præſidij cauſa, ſunt diſpoſiti. ¶ De primi-
cerio adiutore duo tradũtur in leg.vltim.I. Vt cùm per
biennium functus fuerit officio, aſſumat curam per-
ſonarum, vel potiùs (vt Cuiacius libr. 13. obſerua-
tionum, cap.1. emendat, aſſumat curam epiſtolarum,
nullibi enim reperitur mentio curæ perſonarum:
ſed inter officiales præfecti vrbi numeratur cura
epiſtolarum in notitia imperij. II. Vt primicerio
mortuo, vel aliter amittente militiam, is, qui proxi-
6 mè ſequitur, eius locum occupet. ¶ De militibus
ſtationarijs notandum, eos debere præfecto vrbi
inſeruire in tuenda popularium quiete, & ſpectacu-
lorum diſciplina,atque ad eum referre,quid agatur, &
vbi agatur aliquid contra eam quietem ac diſcipli-
nam, D.h. t. l. 1.§.quies. vbi popularia vocantur con-
ſeſſus plebis in theatro, vt & in l. capitalium. 28. §. ſo-
lent. D. de pœn. Hæc de apparitoribus in præſentia
ſufficiant: nam reliqua dicenda ſunt ſuo loco, id
7 eſt, libr. 12. tit. 35. ¶ Tertium caput eſt de his, qui
ſunt præfecto vrbi ſubiecti. Ei ſubiiciuntur corpora,
vt piſtorum, nautarum, &c. vniuerſi ciues, & po-
pulares, l. 4. vbi ciues & populares accipiuntur
ἐκ παραλλήλου: nam popularis ciuem ſignificat, vt
apud Plaut. in Pœnulo, *O mihi popularis ſalue.* &
apud Terentium in Phormione, *Amicus meus & po-*
pularis Geta. & apud M. Tullium 3.de legibus, *ſeſe non
popularem alicuius loci, ſed ciuem totius mundi, qua-
ſi vnius vrbis adgnouerit.* & 4. Acad. quæſt. *At hoc
Thales Anaximandro populari & ſodali ſuo non perſua-
ſit.* ¶ Quartum caput eſt de his, quæ ſunt curæ præ- 8
fecti prætorio commiſſa. Hæc autem plura ſunt.
I. Quies popularium, & diſciplina ſpectaculorum, d.
l. 1. §. quies. vbi popularia vocantur conſeſſus plebis
in theatro, vt paulò antè notaui. II. Carnis venditio,
vt iuſto pretio vendatur, d.l.1. §. cura. & omnino to-
tius annonæ curam habet præfectus vrbi, commu-
nem tamen cum inferiori magiſtratu, id eſt, præfe-
cto annonæ, l. 1. III. Vt nummularij probè ſe gerant
in officio ſuo, D. ead. l. 1. §. præterea. IV. Datio tu-
torum, vel curatorum, Inſtit. de Atil. tutor. §. ſed
hoc iure. ¶ Quintum caput eſt de terminis & limi- 9
tibus huius poteſtatis. Hic tria notanda. I. Eius iu-
riſdictio terminatur centeſimo ab vrbe miliari, d. l.
1. in princ. & §. initio. II. Non poteſt aliquem ex pro-
uincia in vrbem euocare, præter ſuos officiales, &
ciues ſeditioni obnoxios, l. 2. III. Cùm extra vr-
bem eſt, non poteſt in delinquentes animaduertere,
ſed tantùm poteſt iubere iudicare, D.eod.l.vlt.

Tit. XXIX. De Officio Magiſtri militum.

I. 1. 2.	*IV.* 4.
II. 3.	*V.* 2.
III. 2. 3.	

PRæfectis prætoriorum & vrbis rectè ſubii- 1
citur Magiſter militum, quoniam horum
omnium æqualis eſt dignitas, infr.de præſ.
præt.ſiue vrbi. l. 1. & quam poteſtatem ha-
bent præfecti prætorio in rectores prouinciarum,& in
priuatos homines; eandem habent magiſtri militum
in duces militum,& comites militares,& ipſos milites,
l.1.& infr.de re milita.l.vlt.in princ.& §. vlt. Quin cu-
ram militarem, quæ olim ad præfectum præto-
rio pertinebat, ab eo ad magiſtrum militum Zeno
imperator tranſtulit, vt Cuiacius ex Zoſimo notat. De
hoc igitur magiſtro militum in præſentia diſſoluuntur
tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quot ſint ho- 2
rum magiſtrorum genera? Notandæ ſunt duæ diui-
ſiones. Prima eſt trimembris, aut enim eſt magiſter
equitum,aut peditum,aut vtriuſque militiæ,l.1.In alte-
ra diuiſione numerantur varia genera: vt magiſter mi-
litum per orientē,ad quem ſcripta eſt l.2.per Illyricum,
ad quem lex 3.per Armeniam, Pontum Polemiacum,
& gentes, ad quem eſt lex vlt. militum præſentalium,
ad quem ſcripta eſt lex vltima infr.de re militari. ¶ Se- 3
cundò quæritur, in quos poteſtatem habeant magiſtri
militũ? Subiectos habent duces militũ, & comites mi-
litares,&ipſos milites,vt ſup.notaui.Item poteſtatē ha-
bent in ſuos apparitores, dummodò ſint intra nume-
rum ſtatutum, l.2. nec de tributaria collatione agatur:
nam quod ad hanc cauſam,hi apparitores, & in omni-
bus cauſis ſupernumerarij ſubiiciuntur iudicibus ci-
uilibus, l. 3. ¶ Tertiò quæritur, quid pertineat ad of- 4
ficium magiſtri militum? Hic vnum traditur, ne milites
ex ſuo loco in alium transferant ſine ſpeciali iuſſu
principis, l.4.

Tit. XXX. De Officio Quæſtoris.

I. 2.j.	*III.* 2.j.
II. 1.2.j.	

1 MAgiſtratus,quos hactenus expoſuimus,illu-
luſtres ſunt:recte igitur iis adiúgitur Quæ-
ſtor:nam & hic eſt illuſtris,l.2. Cùm autem
quæſtorum varia ſint genera, vt quæſtor
exercitus,Nou.41.quæſtor vrbis,Nou.80.& olim quæ-
quæſtores ærarij,D.de orig. iur.l.2.§. deinde cùm æra-
rium.& quæſtores rerum capitalium, d. l.2. §. & quia.
nunc loquimur de Quæſtore ſacri palatij,qui olim vo-
cabatur candidatus Cæſaris,D.h.t.§.ex quæſtoribus.&
§.vlt.

2 ¶ Ad huius officium hæc pertinent. I.Curam habet
minoris laterculi, l. 1. Laterculum eſt Codex, in quo
deſcripta ſunt officia,& adminiſtrationes tam ciuilium
quàm militarium iudicum, ſic dictum vel à latendo,
quia inter occultiora habebatur,& arcana imperij con-
tinebat;vel imitatione Græci ſermonis,quia figura la-
terem referebat, ſic enim Græci πλίνθιον accipiunt.
Erat autem duplex laterculum:alterum maius, in quo
deſcriptæ erant maiores dignitates:alterum minus, in
quo minores:illud aſſeruabatur apud primicerium no-
tariorum, vt eſt in notitia Romani imperij:hoc autem
apud quæſtorem ſacri palatij.Omnes igitur minoris la-
terculi dignitates & officia ſunt ſub cura & ſollicitu-
dine quæſtoris, & ſcrinio memoriæ: ita vt arbitratu
quæſtoris conſerantur vnà cum ſuſcriptione prin-
cipis,l.1.2.& 3.Scrinium eſt arca, in qua acta principis
ad ius pertinentia ſeruantur, veluti adnotationes, &
pragmaticæ ſanctiones,epiſtolæ, &c. inſr. de teſtam. l.
omnium.19.Erant auté varia ſcrinia, vt memoriæ,epi-
ſtolarum,libellorum,diſpoſitionum,inſ.de decur.l.vlt.
& de prox.ſacr.ſcrin.l.1.3.4.5. 6. 10. & 11. II. Quæſtor
epiſtolas & orationes principum in ſenatu legit,D.h.t.
§.ex quæſtoribus.&§ vlt.III.Dictandis legibus,manda-
tíſque principum, & reſponſis dandis vacat vnà cum
magiſtris ſcriniorum,ſupr.de diuerſ.reſcript. l.vlt.verſ.
nam & vir.Vnde reſcriptis principum addenda eſt ſub-
ſcriptio quæſtoris,Nou.114.Hæc conſentanea ſunt ijs,
quæ traduntur in notitia Romani imperij.

Tit. XXXI. De officio Magiſtri officiorum.

I.4.iij.5.j.6.j.ij.iij.	*V.p. 4.j.*
II.6.iij.	*§ j.4.ij.*
III 4.iij.6 j.iv.	*§.vlt.5.iv.*
IV.5.ij.	

1 SEquitur alius magiſtratus illuſtris,Magiſter
officiorum,qui præeſt officiis & ſcholis au-
2 licis. ¶ Huius tituli duo ſunt capita. ¶ In
3 priori capite agitur de magiſtro officio-
rum, ac declaratur, quænam ei concedantur aut non
4 concedantur. ¶ Non conceduntur hæc.I.Eligere ſcho-
lares, l.vlt.in princ. II. Subrugare in locum vacantem,
d.l.vlt.§.1.III.Corrigere & degradare ſenatores, & du-
cenarios,l.3.Hæc ſunt nomina dignitarum(vt & cente-
narij,& biarchi nomen)in ſchola agentium in rebus,&
in officio ſacrarum largitionum,l.1.& inſr.de agent.in
reb.l.3.& 4.& de princip.agent.de reb.l.5. vide Cuiac.
ad l.1.infr.de exact.tributor.

5 ¶ Conceduntur autem Magiſtro officiorum hæc.
I.Offerre principi idoneum,ab eius maieſtate ordinan-
dum,id eſt, eligendum ſcholarem, l. 1. II. Referre ad
principem de numero militum, & de caſtrorum atque
clauſurarum cura, l.4. Clauſuræ vocantur loca munita
in finibus imperij,vbi ſunt tranſitus anguſti,ſupr.de of-
ficio præf.præt.Afric.l.2.§.& omnes.Vide Cuiac. lib.3.
obſeruat. cap. 24. III. Omnes ſcholares ſubiacent eius
iuriſdictioni, infr.de priuil. ſchol.l.2. IV.Huius Magi-
ſtri cura conſcribuntur quadrimenſtrui breues, qui in
ſacro laterculo ſunt cuſtodiendi, l. vlt. §. vlt. Quadri-
menſtrui breues ſunt deſcriptiones collationum, quæ
annuatim tribus penſionibus præſtantur,infr.de anno.
& tribu.l. vlt. Inde igitur quadrimenſtrui appellantur,
quia ſingulis quatuor menſibus indictum ſeu tributum
ſoluitur. ¶ In poſteriori capite generaliter de ſcholis 6
palatinis hæc notantur. I. Priuilegia ſcholis agentium
in rebus indulta confirmantur, l.1.& 3.De his priuile-
giis eſt titulus 30.lib.12.inſr. II.Scholares eligendi of-
ferũtur principi à Magiſtro officiorum,& ab ipſo prin-
cipe ordinantur,d.l.1. III. Seruandus eſt ordo militiæ,
vt is cæteris antecellat,qui diutiùs in ſchola militauit,
& ne quidem per reſcriptum principis hic ordo turba-
ri poteſt,l.2.in qua non *meliora*, ſed *longiora* legendum
eſt. Itaque ad dignitatem ducenariam, vel centena-
riam,vel biarchiam non ſuffragio, ſed labore peruení-
tur,id eſt, non electione, ſed tempore, poſtquàm ali-
quis certo tempore ſcholaris fuit.Itidémque principa-
tus tribuitur matricula decurrente,l.1.id eſt,ſecundum
matriculæ ordinem; vt ille fiat princeps agentium in
rebus,qui primo loco ſcriptus eſt in matricula; deinde
ei ſuccedat ſecundus; & ita deinceps. de hac dignitate
erit titulus 21.lib. 12. IV. Senatores & ducenarij non
poſſunt a comitibus ſcholarum corrigi, aut degrada-
ri, ſed à magiſtro officiorum, l. 3. vt & ſupr. dictum
fuit.

Tit. XXXII. De officio Comitis ſacrarum largitionum.

VLtimo inter illuſtres magiſtratus loco
numerãtur duo Comites, alter ſacrarum
largitionum alter rerum priuatarum:du-
plex enim eſt ſubſtantia principis, id eſt,
publicum ærarium, & propriæ ipſius res
patrimoniales,inf. vbi ſenato.vel clariſſi.l.vlt.verſ.cuí-
ve ſacros. & inſr. vbi cauſſæ fiſcal. vel diu. dom. in
rubr.& inſr.de quadr.præſcript. l. vlt. verſ. ſed ſcimus.
& D.de iur.fiſcal.l.6.in fin. & Inſt. de vſucap. §. vltim.
Sacræ largitiones vocantur, quæ ad fiſcum, ſiue æra-
rium pertinent, propterea quòd hæ res largitionibus
ſunt deſtinatæ, non auaritiæ cauſa ſepoſitæ,& qui his
præeſt, Comes ſacrarũ largitionum appellatur, qui &
procurator fiſci nominatur, & olim præfectus ærarij.
¶ Alius fuit Comes largitionum priuatarũ, qui in no- 2
titia Romani imperij collocatur ſub diſpoſitione viri
illuſtris,Comitis rerum priuatarum. ¶ Singularis con- 3
ſtitutio huius tituli quatuor continet. I. Si iudices, id
eſt,præſides negligentes ſint in exigendis his,quę pro-
uinciales conferre in ſacros theſauros debent, palati-
ni largitionales nullo modo poſſunt à prouinciali-
bus ea exigere, ne quidem præſide delegante, ſed
per notarios principem de præſidum negligentia cer-
tiorem facere debent, vt eos punire poſſit: alioquin
ipſi quoque palatini ob certiorandi principis officium
intermiſſum punientur. in princ.& infr.de canon. lar-
git. tit. l. 2. II. Si exactores negligenter vel malitio-
sè in exactione verſentur, præſides eorum nomina ad
principem mittant, vt ab eo puniri poſſint. III. Qua-
drimenſtrui breues ad officium palatinum dirigantur,
d.§.1.verſ. breues.vel ad officium præfectianum, infr.
de apoch.publ.l.1.Sunt auté quadrimẽſtrui breues,qui
de ſingulis penſionibus conficiũtur à chartulariis:quia
tribus penſionibus indictiones cuiuſq; anni ſolueban-
tur,infr.de anno.& tribu.l.vlt.&C.Th.eod. tit. l.vnuſ-
quiſque.15.& l.ſeq. Maiorian.Nou.de indulgẽtiis reli-
quorũ.Caſſiod. vt trina illatione deuotus poſſeſſor ſuã
cõpleat functionẽ.Cuiac.inſ.de apoch.publ. IV.Aurũ,
quod exactores à collatorib.exegerint ſtatim ad officiũ
ſacratum

ſacrarum largitionum mittatur,d.§.1.verſ.vlt.

Tit. XXXIII. De officio Comitis rerum priuatarum.

I.2. | *III.5.*
II.4. |

1 SVb hoc titolo ſunt tres conſtitutiones. ¶ Pri-
2 ma iubet conſularem Byzaciæ (id eſt, recto-
rem prouinciæ Byzacenæ, de quo dictum fuit
ſupr. de offic. præf. præt. Afri.l.1.§ & ab ea) ſi quid agi
intelligat,in quo aliquid commodi fiſcalis appareat, ad
3 officium Comitis rei priuatæ id tranſmittere. ¶ Secun-
do loco Concius collocat conſtitutionem Græcam,
quam primus Cuiacius ex baſilicis edidit in commen-
tario ad l.7.infr.de delator.ſed ipſe Cuiacius hanc con-
ſtitutionem collocat ſub tit.infr.de offic diuer. iud. cu-
ius auctoritatem,& rationem nos quoque ſequentes,ad
eum titulum hanc conſtitutionem referemus. Poſt eam
Græcam conſtitutionem quædam editiones habent
titulum *de officio Comitis ſacri palatij*, qui a manuſcriptis
abeſt,& omnino delendus eſt. Nam duæ ll.ſeqq. debent
eſſe ſecunda & tertia huius noſtri tituli de offic. Comi-
4 tis rer.priuat.atque ita à nobis accipientur. ¶ Secunda
igitur conſtitutio oſtendit, ſub comite rerum priuata-
rum eſſe palatinos priuatianos, & rationales, qui exi-
gunt canonem emphiteoticarium, & cætera ad princi-
5 pis patrimonium pertinentia. ¶ Tertia conſtitutio ve-
tat alios iudices ſibi ea vindicare,quæ ad officium huius
comitis ſpectant irrogata pœna quinquaginta libra-
rum auri in ærarium redigendarum.

Tit. XXXIV. De officio Comitis ſacri patrimonij.

COmiti rerum priuatarum ſimilis eſt Comes
ſacri patrimonij : vterque enim priuatæ ſub-
ſtantiæ principis curam habet ; nam priuata
principis ſubſtantia in multas partes diuiditur, & va-
rios adminiſtratores habet,vt notaui Iſag. C. de fundis
patrimon.Cuiacius hîc notat comitem rerum priuata-
rum gubernare priuatam principis ſubſtantiam per ra-
tionales,præpoſitos procuratores.atque etiam comites
quoſdam ſpeciales.Comitem verò ſacri patrimonij eſſe
veluti procuratorē penus,qui regias (vt Caſſiodorus ait
lib.6.)epulas ſollicita ordinatione diſponit, iudex aulici
apparatus & epularum, cui(vt idem Caſſiodorus ſigni-
ficat lib.12.)commiſſæ ſunt apothecæ,& enthecæ auli-
cæ, & putat cellario principis dicatorum prædiorum
in Cappadocia prouētus quoque ad eum rediiſſe. Græca
huius tituli conſtitutio ſingularis non extat.

Tit. XXXV. De officio Proconſulis & Legati.

HActenus magiſtratus illuſtres:ſequuntur ſpe-
ctabiles : inter quos primus locus datur Pro-
conſuli, cui more maiorum adiungitur lega-
tus,vnde ſumuntur duæ partes huius tituli, ad quarum
vtramque pertinet l. vn. Ex qua notandum Proconſu-
lem,poſtquam prouinciam ingreſſus eſt, licèt ciuilem
iuriſdictionem poſſit mandare legato,cui velit,D.h.t l.
4.§.vlt.& l.6.§.1.de cauſis tamen criminalibus non poſ-
ſe mandare,niſi quod ad hoc,vt legatus reos audiat, &
remittat ad ipſum proconſulem ſententiam laturum,d.
l.vn.& D.eod l.6.in princ.Mandatum verò iuriſdictio-
nem legato adimere non debet inconſulto principe,
d.l.6.§.1.

Tit. XXXVI. De officio Comitis Orientis.

SEquitur alius magiſtratus ſpectabilis, Co- 1
mes. Orientis, l.vn.& Nou.7.in fi. quam-
quā in l.iubemus pro tempore.22.in pr.infr.
de aduoc.diuer.iud. vocatur illuſtris. ¶ Huic 2
ſuberant prouinciæ vndecim, quæ ſic recenſentur in
Notitia Romani imperij: Palęſtina, Phœnice, Syria, Cy-
prus, Cicilia, Palęſtina ſecunda, Palęſtina ſalutaris, Phœ-
nice Libani Euphratenſis, Syria ſalutaris, Oſrhoëna,
Meſopotamia, Cilicia ſecunda, Iſauria, Arabia:erat au-
tem ei adiunctus rector prouinciæ,vt lex ſingularis hu-
ius tituli oſtendit,ſed Iuſtinianus nouiſſimè ex duobus
magiſtratibus vnum fecit, qui vocatur ſpectabilis co-
mes Orientis:atque eius ditionem multò anguſtiorem
reddidit, quam anteà eſſet : quia præfecit eum tantum
primæ Syriæ,& Cyrrheſticæ regium, Nou.8 c.5.
¶ Huius tituli conſtitutio eſt de Alytarchia, & Sy- 3
riarchia. Hæc ſunt in Syria prima ſacerdotiorum nomi-
na, eodem modo appellata, quo Aſiarchia, Bythioiar-
chia,& ſimilia, infr.de natur. liber. l.1.& D.de excuſat.
tut.l.6. §.14. Alytarchæ etymologia explicatur in ety-
mologico.& à Fauorino: quoniam alytarcha,qui curam
habebat olympici certaminis, præerat *τοῖς ἀλύταις*, id
eſt,lictoribus,quos Elæi *ἀλύτας* vocant: *ἀλυτάρχης* (in-
quiunt) *ὁ τῆς ἐν τῷ ὀλυμπιακῷ ἀγῶνι εὐκοσμίας ἄρχων,
ἠλεῖοι γὰρ τοὺς ῥαβδοφόρους ἢ μαστιγοφόρους παρὰ τοῖς
ἄλλοις καλουμένους, ἀλύτας καλοῦσι, καὶ τὸν τούτων ἄρ-
χοντα, ἀλυτάρχην*. Sed poſtrema illa verba, *παρὰ τοῖς ἄλ-
λοις*,&c. deſiderantur in editione Fauorini, & ſupplen-
da in eo ſunt ex etymologico : alioqui ſententia eſt im-
perfecta ¶ Porrò de his ſtatuuntur quatuor, l.vn I. Vt 4
tituli muneribus alytarchiæ & ſyrarchiæ deputati exi-
gantur per officiales comitis Orientis,& per officiales
rectoris prouinciæ Syriæ. Tituli vocantur hîc exactio-
nes ſiue exactionum cauſæ,vt & in rubr.infr.de canon.
largit.titul. & in l.5.infr. de ſuſcept. & apud Symma-
chum illo loco, *Quantum in titulis fiſcalibus exigendis
tua cura promouerit*. II. Vt Alytarchiæ ludi curæ ſint co-
miti Orientis.& eius officio. III. Syrarchiæ ludi curen-
tur à præſide Syriæ,& eius apparitoribus. IV. Interdici-
tur curialibus, ne ad huiuſcemodi munera ſiue hono-
res adſpirent.

Tit. XXXVII. De *officio præfecti Auguſtalis.*

I.2.3. | *II.2.*

SVccedit alius magiſtratus ſpectabilis, præfe- 1
ctus Auguſtalis, Nou.7.in fi. qui & præfectus
Ægypri nominatur inf.de poſtul.l.1. & D. ex
quib.cau.maior.l.qui mittuntur 35.§ præfectus.quo-
niam Ægypto redactæ in prouinciæ formam ab Augu-
ſto præpoſitus eſt, Suetonio, Dione,& alijs auctoribus.
¶ Hic non vni prouinciæ præeſt,ſed toti Ægyptiacæ 2
diœceſi,l.1.ſub qua continentur ſex prouinciæ, vt ſcri-
ptum eſt in Notitia Romani imperij, Lybia ſuperior,
Lybia inferior, Thebaïs, Ægyptus, Arcadia, Auguſtani-
ca. Itaque harum prouinciarum moderatores ſubiecti
ſunt pręfecto Auguſtali : ſic tamen, vt eorum delicta
præfecti tantùm examinare & ſuper his ad principem
referre, non etiam ipſos præſides remouere, vel punire 3
poſſint, l.2. ¶ Huius præfecti cura exiguntur per mo-
deratorem prouinciarum tributa : quorum ſolutionem
recuſantes, etiam manu militari, ſi opus eſt, coërcentur,
d.l.2, in qua lege notetur ea phraſis, *audaces ad inferenda
quæ debent*, id eſt, audaces ad recuſandam illationem ſeu
ſolutionem debitorum tributorum.

Tit. XXXVII I.

Digitized by Google

Tit. XXXVIII. De officio Vicarij.

I.2.j.ij.iij.	*II.2.iv.*

1 Vicarius quoque eſt ſpectabilis, id eſt, qui vices præfecti prætorio gerit, D.de legat.iij. l.1. §. à præfectis.in aliqua diœceſi. Nam ſub Vicario plures prouinciæ erant, vt ſub vicario Aſianæ diœceſeos,prouinciæ octo:ſed hic tollitur,Nou.8 c.2.ſub vicario Ponticæ diœceſeos,prouinciæ decem:hic quoque tollitur, Nou. 8. c. 3. ſed reſtituitur Edic 8. ſub vicario vrbis Romæ,prouinciæ decem:ſub vicario Africæ,prouinciæ quinque : ſub vicario Hiſpaniæ,prouinciæ ſeptem:ſub vicario ſeptem prouinciarum , prouinciæ ſeptendecim : ſub vicario Britannicarum,prouinciæ quin-
2 que : vt legere eſt in Notitia Romani imperij. ¶ Hoc titulo quatuor de vicario traduntur.I. Vice ſacra iudicat, l. 1. II. Dignitatem habet à præfecto prætorio , vt enim præfecti vice fungitur,ita præfectorianæ dignitatis partem ad ſe trahit, d.l.1. III. Comiti militari præfertur in cauſis ciuilibus , poſtponitur in militaribus,d. l. 1. quod conſentaneum eſt ijs,quæ ex Ariſtotele & Gellio notaui oratione 1.de honore, verſ.dictum eſt de ijs. IV.De rebus grauibus & dubijs immediatè ad principem refert,l.2.

Tit. XXXIX. De officio Pretorum.

I. 6.1.ij.	*II.4.5.ij.6.ij.*

1 Expoſitis magiſtratibus illuſtribus , necnon etiam ſpectabilibus , qui medium locum tenét inter illuſtres & clariſſimos,ſupr.de Epiſcop aud.l.12.Nou 7.in fin. Nou.13.cap. 13. nunc dicemus de clariſſimis , quales ſunt in vrbe prætores , & in
2 prouincijs rectores ſeu præſides. ¶Hic titulus diuiditur
3 in duo capita. ¶ In priori capite de electione præto-
4 rum duæ quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quæritur, quot ſint eligendi prætores? Fuerunt aliàs alio numero, D.de orig. iur.l.2.§.cùmque cóſules.§.poſt aliquot.& §.
5 capta.nouiſſimè iubentur eſſe tres,l.2. ¶ Secundò quæritur , quinam ſint eligendi? Hîc duo ſunt notanda.I. Hunc magiſtratum demãdandũ eſſe hominibus liberis non ſeruis , quamquam hoc præceptum communiter pertinet ad omnes magiſtratus:nullum enim magiſtratum ſeruus obire poteſt: vnde quæſitum eſt,ſi per errorem ſeruus pro libero homine habitus , creatus ſit prætor , an per eum geſta valeant? Et reſponſum eſt,eum quidem præturã functum,non tamen prætorem fuiſſe; acta verò per eum ſuſtineri benignè propter vtilitatem eorum, qui apud ipſum quaſi prætorem egerunt , cum ſtricto iure inſpecto non valeant,D.h.t.l.3.Aliud igitur eſt,prætorem eſſe : aliud , prætura fungi : ſicut aliud eſt eſſe ſeruũ : aliud,eſſe in ſeruitute, D.ex quib.cau.maior. l.ei quoque.11.Inſtit.de ingenu §.vlt.& aliud,poſſidere, aliud,eſſe in poſſeſſione,D.de acquir.poſſ.l.3.§. vlt. & l. ſi quis ante.10.§.1.II.Prætores eligi debere ex ijs,qui in vrbe domicilium habent, non ex prouinciis,l.2.& infr. de prætor.l. 1.quamuis alia ſit ratio præſidum, & aſſeſſorũ, qui non poſſunt eiuſmodi officijs fungi in patria
6 ſua,vt dicemus tit. 40 ¶ In poſteriori capite de iuriſdictione prætorum notatur , eos habere,I.Iuriſdictionem voluntariam: nam apud prætorem manumittitur, emancipatur,in adoptionem datur, etiam ſi ipſius prætoris pater ſit,qui hæc facit ,immo & ipſe prætor apud ſemetipſum, ſi filiusfamilias ſit,emancipari, vel in adoptionem dari poteſt,l.1.& D eod.l.1.& 2.II.Iuriſdictionem contentioſam : veluti vt cognoſcant de liberali cauſa,l.1.de reſtitutione in integrum,l.2.de ſuſpectis tutoribus remouendis.D.de ſuſpect.tutor.l.1.§. damus. & Inſtit.eod.§.1.

Tit. XL. De officio Rectoris prouinciæ.

Rub.3. j.	*VIII.3.vj.10.ij.*
I.3.iv.6.ij.	*IX.3.ij.11.j.*
II.3.iv.10.j.	*X.3.vj 6.iv.10.ij.*
III.3.v.12.	*XI.3.ij.10 j.*
IV.7.v.	*XII.6.iij.7.iv.*
V.3.v.9.	*XIII.4.*
VI.3.vj.11.iij.	*XIV.11.ij.*
VII.3.iv.	

Sequuntur Rectores prouinciarum , nam hi 1
quoque ſunt clariſſimi , vt correctores,præſides,& conſulares:cùm illi de quibus ſupr.egimus id eſt,proconſules,& comites prouinciarum , ſint ſpectabiles. ¶ Hic titulus diuiditur in quatuor capita. 2
¶ In primo capite declarantur varia nomina , quibus 3
is ſignificatur, qui prouinciæ præeſt. I.Vocatur Rector prouinciæ,vt in hac rubr. II.Moderator prouinciæ,l.9. & l.11.III.Corrector prouinciæ,D.h.t.l.penult.IV.Præſes prouinciæ,l.1. & 2. Quamquam enim hoc nomen generale eſt,& complectitur omnes eos,qui prouincias regunt, D.eod.l.1.tamen plerumque ſpecialiter ſumitur,& à proconſule, & à comite diſtinguitur. V. Iudex, l.4.5.6.8.& 10.Quamquàm & hoc nomen poteſt generaliùs accipi,vt fortaſſe accipitur in l.ſi iudex. 41. D. de minor. Et aliàs iudex accipitur in propria quadam & anguſta ſignificatione pro iudice pedaneo , vt in l.cùm prætor.12.D.de iudic.& in l.2.D.de diu.reg.iur.& multis alijs locis.VI.Iudex ordinarius , ſupr. de epiſcop. & cleric.l. omnes 33. in princip. & infr.de proxim.ſacror. ſcrin.l.2.ordinariam enim gerit dignitatem,l.7.& ordinario iure prouinciam moderatur,infr.de mo. multar. l.vlt.VII.Legatus Cæſaris,D.h.t. l.penult. ¶ Secundum 4
caput eſt de electione præſidis, vbi vetantur cohortales regimen prouinciæ ſuſcipere:immo & cingulum alius cuiuſcunque dignitatis militiæve accipere,etiamſi princeps vltrò offerat , l. ſi quis cohortalibus. 13. vbi *vltroneè* dicitur,quod in iure canonico *motu proprio*. Cohortales ſunt præſidum apparitores perpetui, de quib. vide Cuiac.ad l.3.infr.de canon.largitional. tituli.& ad l.1.infr.de cohortalib. ¶ Tertio capite de auctoritate 5
præſidis duæ quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quæri- 6
tur,quam habeat auctoritatem:Habet I.Iuriſdictionem voluntariã,D.h.t.l.2.& l.ſi fortè.17. II. Iuriſdictionem contentioſam,l.1.& D.eod.l.ex. omnibus. 10. l. omnia. 11.l. ſenatuſconſulto.16. etiam de liberali cauſa , vt docebo infr. vbi de cau. ſta. age. oport. III. Merum imperium,l. omnes.12. & D.eod.l.3.l.4.l.6.§.penult. & §.vltim.& l.vltim.IV.Ius dandi tutorem,& iudicem:ſic tamen,vt alium det, non ſemetipſum,D.eod.l.5. V. Ius exigendi tributa,l. nullum.10. ¶ Secundò quæritur, 7
in quas perſonas poteſtatem habeat? Poteſtatem habet , I. In ſuæ prouinciæ homines. II. In extraneos , ſi in ea prouincia contrahant , vel delinquant ſecundum regulam, quòd ſortimur forum ratione domicilij , & ratione contractus,vel delicti,Digeſt.h.tit. l.3. III.In ſuos comites,& libertinos , quibus tamen parciſſimè ius dicere debet , quemadmodum & ſi quid inuitus paſſus ſit , vt furtum , vel iniuriam , in his enim cauſis tantùm lis conteſtari debet , vt actio perpetuetur ,& poſt officium depoſitum peragatur,D. eod. l. Senatuſconſulto.16. IV. In ſuos apparitores.l.omnes 12. V. In officiales præfecti prætorio , quos poteſt etiam punire,non tamen inſcio præfecto,l.4. ¶ Ter- 8
tium caput eſt de officio præſidis:quod partim ad perſonas,partim ad loca refertur.Perſonę ſunt maiores,vel

minores

9 minores iudices, & prouinciales. ¶ Maioribus iudicibus
præſes reuerentiam debet, erga minores autẽ decenter
10 ſe gerat, & iniuriis abſtineat, l. 5. ¶. Ratione prouincia-
lium ei præſcribitur. I. Ne patiatur aliquem lucrum
aut damnum iniuſtè ſentire, putà per exactiones illici-
tas, vel per contractũ metu extortum, d. l. 6. in princ.
vel per licitæ negotiationis prohibitionem, vel per il-
licitæ permiſſionem, vel per pœnam innocenti irroga-
tã, d. l. 6. §. neque. vel per illicita miniſteria, d. l. 6. §. illi-
cita. per eóſve, qui officiorum, aut militum nomine
abutuntur, d. l. 6. §. ne tenuis. & §. ſeq. vel per potentes,
aut potentium procuratores, l. 2. & l. moderatores. 11.
& D. eod. d. l. 6. §. ne potentiores. vel per medicum arte
ſua abutentem, d. l. 6. §. Sicuti, vel per furioſum, d. l. con-
gruit. 13. §. 1. & l. ſeq. II. Vt ipſe tributa exigat, non eam
curam committat militibus aut præfectianis, id eſt, ap-
paritoribus præfecti prætorio; vel palatinis, id eſt, appa-
ritoribus comitum ſacrarum, vel priuatarum largitio-
num: hi namque non prouincialibus, ſed præſidibus
imminere debent, hoc eſt, non debent a prouincialibus
exigere, ſed præſides huius exactionis faciundæ admo-
nere: præſides autem non hanc moleſtiam declinare, &
iis negotium committere, ſed ipſi exequi debent, l. ne
11 quis. 8. l. nullum. 10. & infr. de cano. largit. tit. l. 2. ¶ Ra-
tione locorum ſequentia præcepta ſunt obſeruanda. I.
Præſes non debet finem prouinciæ excedere, niſi voti
ſoluendi cauſa, ita vt non abnoctet, D. eod. l. illud. 15.
Nec proficiſcatur Conſtantinopolim iniuſſu principis,
l. nullus 9. II. Habitet in palatio, vel prætorio, non in
aliis conductis ædibus. Vbi verò tam palatium, quàm
prætorium eſt, habitet in palatio, prætorium aliis vſi-
bus deputet, l. vlt. III. Hyemare viciſſim debet in quin-
que præcipuis vrbibus, l. 6. Intellige quinque ciuitates
metropoleis quinque prouinciarum eadem diœceſi
contentarum, quæ ſubiectæ ſunt quæſtori exercitus.
Has quinque prouincias Iuſtinianus Nou. 47. ſic recẽ-
ſet: Scythiam, Myſiam, Cariam, Cycladas inſulas, &
& Cyprum. Omittit igitur Rhodum, quæ inſula non
videtur omittenda propter dictam l. 6. in cuius initio
legendum eſt ex libro manuſcripto *Rhodiorum*, pro
Phodiorum: videtur ergo Iuſtinianus aliquid mutaſſe,
& loco Rhodi inſulæ ſubſtituiſſe Cycladas inſulas. In
qua ſententia animaduerto eſſe Cuiac. lib. 16. Obſeru.
12 cap. 6. ¶ Expoſui officium præſidis: quo ſi probè fun-
ctus fuerit, rectè publicis acclamationibus prouincia-
les eum collaudabunt, ſin ſecus ſe geſſerit, eum pote-
runt poſt depoſitum magiſtratum accuſare, l. 3. Ideó-
que finito officio manere debet in prouincia dies
quinquaginta, Nou. 95. §. illud.

Tit. X L I. Vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur.

His, quæ diximus de rectoribus prouinciarum,
1 hoc loco addendum eſt, nemini licere in pa-
tria ſua ſuſcipere hunc magiſtratum: quod ſe-
cus in prætore obſeruari, docui ſup. de offic. præt. §. 5.
2 membr. 2. ¶ In vulgatis editionibus hoc loco non eſt
noua rubrica: ſed quam nos rubricam fecimus, ea, dem-
pta coniunctione *vt*, in illis editionibus eſt lex vltima
tituli præced. Verùm in quibuſdam manuſcriptis hæc
rubrica disertè minio ſcripta eſt: & in quibuſdam ſub-
iiciuntur hæc verba *Græca conſtitutio*: vt indicetur de-
ſiderari conſtitutionem Græcam ad hunc titulum per-
tinentem. Cuiacius ait hanc conſtitutionem eſſe Ana-
ſtaſij, quod vnde collegerit, ignoro. Cæterùm ei aduer-
ſatur quidam Codex manuſcriptus, in cuius ſpatio ad-
ſcripta ſunt hæc verba, *Hæc lex reperitur in lege vlt. infr.*
de crimin. ſacri. Nam ea l. vlt. non eſt Anaſtaſij, ſed Gra-
tiani, Valentiniani, & Theodoſij, ibique pœna ſacrile-
gij irrogatur ei, qui contra hanc conſtitutionem ſuſce-
perit adminiſtrationem in patria ſua. Similis prohibi-
tio eſt, ne quis aſſeſſoris officio fungatur in patria ſua,
vt colligitur ex l. 3. D. de offic. aſſeſſor.

Tit. X L I I. De officio Præfecti vigilum.

Percurrimus ordinarios magiſtratus eo- 1
dem ordine, quo in Notitia Romani im-
perij recenſentur, & quem ipſorum di-
gnitas poſtulabat: conſequenter di-
cendum eſt de præfecto vigilum, &
præfecto annonæ, qui non ſunt ordinarij magiſtra-
tus, ſed extra ordinem ius dicunt, D. de origin.
iur. l. 2. §. & hæc omnia. & de offic. proconſ. l. 7. §.
vlt. Vtrum autem alteri præferas, nihil intereſt, cùm
vterque extra ordinem cognoſcat, & vterque hoc iure
ſubſit præfecto vrbi, vt conſtat ex Notitia Romani
imperij, & l. vn. h. tit. & l. 1. ſup. de offic. præfect. vrbi. &
l. 3. §. 1. & l. vlt. D. h. t. Dixi hoc iure: quia nouiſſimè Iu-
ſtinianus exemit præfectum vigilum, quem voluit im-
mediatè principi ſubiectũ eſſe, nõ præfecto vrbi, Nou.
13. c. 4. § Sed & crimina. Cuiac. præponit titulũ de offic.
præfect. anno. Ego titulum de offic. præf. vigil. ſicut
reperi in quibuſdam manuſcriptis. Nam in vulgatis 2
editionibus deeſt tit. de offic. præf. anno. ¶ Sub hoc tit.
vna eſt lex ex qua duo colliguntur. I. Præfectum vigi-
lum eſſe inferiorem præfecto vrbi, quod nuperrimè
expoſui. & adde cùm præfectus vrbi ſit illuſtris, hunc
eſſe ſpectabilem, D. hoc tit l. 3. in princ. & Nou. 13. c. 4.
in fi. & cap. 6. I I. Præfectum vigilum non cognoſcere
de criminibus atrocibus, ſeu capitalibus, ſed tantùm
de leuioribus: ea verò ad præfectum vrbi remittere.
Coniunge l. 3. §. 1. & l. vlt. D. eod. quia non habet ius
gladij, niſi in ſeruos, D. de condict. cau. da. cau. non ſecu.
l. pen. ſed hoc nouiſſimè correctum eſt, ac datum præ-
fecto vigilum ius gladij etiam in homines liberos, d.
Nou. 13. c. 6.

Tit. X L I I I. De officio Præfecti annonæ.

Sequitur Præfectus annonæ, qui æquè ac præ-
fectus vigilum extra ordinem cognoſcit, vt
ſup. expoſui: ac generaliter loquendo, curam
habet annonæ vnà cum præfecto vrbi, ſup. de offic. præ-
fect. vrbi. l. 1. Cui ſubeſt, vt ſup. notaui, non tamen per
omnia & omnino, quandoquidem præfectus ſine eo
de annona ſtatuere nihil poteſt, d. l. 1. & à præfecto an-
nonæ appellatur ad principem, non ad præfectum vr-
bi, D. quod cum eo, l. vlt. Huius tituli vna fuit conſtitu-
tio Græca, quæ deſideratur.

Tit. X L I V. De officio ciuilium Iudicum.

I. 3. ij. | *I I. 3. j.*

Abſoluta eſt diuiſio Iudicum in ordinarios, & 1
extraordinarios; & ſubdiuiſio ordinariorum
in illuſtres, ſpectabiles, & clariſſimos; item
ſubdiuiſio extraordinariorum in Præfectum vigilum,
& præfectum annonæ: nunc ſequitur altera iudicum
diuiſio principalis: aut enim ſunt iudices eccleſiaſti-
ci, aut ciuiles ſeu politici, aut militares; prout ciuium
Romanorum alij ſunt clerici, alij pagani, alij milites.
De eccleſiaſticis dictum eſt ſupr. vbi actum fuit
de epiſcopis

de epiſcopis, & de epiſcopali audientia : in præſentia
2 videndum de ciuilibus, & de militaribus. ¶ Ciuiles
ſunt, vt Cuiac. rectè definit, quibus inter priuatos &
paganos, vel inter militem actorem & priuatum reum
3 iuriſdictio eſt: vt præfectus vrbi, prætor, & alij. ¶ Ho-
rum duo officia notanda ſunt. I. Patienter audiant eos,
qui ſe excuſant, quò minùs tributa ſoluant; & interim,
dum de excuſatione cognoſcunt, tributum non exi-
gant: alioquin triginta libris auri multantur : & appa-
ritores, qui exegerunt, quinquaginta libris auri, l.
2. II. Liberum acceſſum præbeant honoratis, eóſque
ſecum ſedere patiantur, infr. de offic. diuerſ. iud. l. vlt.
excepto eo tempore, quo ipſorum honoratorum lis
tractatur: tunc enim eos ſtare oportet, l. 1. Idem di-
cendum, ſi honoratus tamquàm aduocatus cauſam
alicuius agat, tunc enim ſtare, non iudici aſſidere de-
4 bet, infr. de poſtul. l. 6. in fi. ¶ Honorati vocantur, qui
functi ſunt, aut donati aliqua dignitate. Fruuntur
autem variis priuilegiis. I. (vt modò dixi) ingrediun-
tur ad iudices, & vnà cum eis in ſecretariis ſedent.
II. Ingrediuntur conſiſtorium principis. III. Reue-
rentia eis in ſalutatione à iudicibus debetur, d. l. vlt.
IV. Vtuntur carrucis in vrbe, infr. de honorat. vehic.
l. vn. V. Poſſunt orare, quamdiu volunt, nec poteſt eis
iudex ſilentium imponere: debent tamen id facere
gratis, infr. de poſtulan. d. l. 6. §. pen. Hæc de honorato-
rum priuilegiis obiter dicta ſint.

Tit. XLV. De officio militarium Iudicum.

I. 2.	*III. 4.*
II. 3.	*IV. 5. 6.*

1 Militares iudices ſunt, (vt Cuiac. definit) qui-
bus inter priuatos, aut inter priuatum acto-
rem & militem reum iuriſdictio eſt : vt co-
mites, & magiſtri militum : & duces, inf. de iuriſd. l.
2 6. ¶ Sub hoc titulo habemus quatuor conſtitutiones.
Prima vetat officia militaria vllo modo ſe immiſcere
in cauſis paganorum, quæ ad ciuiles iudices pertinent:
nam ſi ad quempiam coërcendum manu militari opus
ſit, vtuntur iudices ciuiles ſuis militibus. Etenim ipſi
quoque ſuos milites habent, id eſt, lictores, & appari-
3 tores, quorum paſſim mentio in iure fit. ¶ Secunda
prohibet paganos trahi ad forum militare : quia ſe-
4 cũdum regulam iuris: Actor ſequitur forum rei. ¶ Ter-
tia prohibet eos, qui militarunt in officijs ſpectabi-
lium ducum, poſt impleta ſtipendia aſſumi in ſchola
5 agentium in rebus. ¶ Quarta conſtitutio duabus par-
tibus conſtat. Prior pars agit de officio ducis militum:
6 poſterior de annonis, in verſ. quibus. ¶ Quod ad prio-
rem partem attinet, multiplex officium ducis militum
in ea declaratur. I. Namque duces militum, præſer-
tim qui gentes vicinas habent, in ipſis imperij limiti-
bus commorari debent tuendi imperij cauſâ. Gentes
dicuntur, quæ non ſunt in formam prouinciæ redactæ,
ſed ſub Satrapis conſtitutæ, Nou. 31. c. 1. §. conſtitui-
mus. II. Redigant milites ad ſuum numerum, quem
minui non patiantur. III. Exerceãt aſſiduè ſuos milites.
IV. Curam habeant, vt reficiantur caſtra, & clauſuræ:
nam, vbi libri editi habẽt *luſtrationis*, manuſcripti, qui-
bus vtor, habent *luxuriarum*: quod verbum in pleriſque
codicibus ſcriptum eſſe teſtatur Cuiac. lib. 3. obſeru. c.
24. vbi feliciter emendat *cluſuriarum*, vel *clauſurarum*
dicuntur enim *cluſuria*, vel *cluſuræ*, vel *clauſuræ*, loca
anguſta & munita, vt notaui ſup. de offic. mag. offic. §. 5.
artic. 2. Altera huius conſtitutionis pars duodecimam
partem annonarum militibus limitaneis aſſignatarum
cõcedit ducibus & principibus, caſtrorúmque præpoſi-
tis, vt inter eos arbitrio magiſtri militum diſtribuan-
tur. Fuit autem opus hac ſpeciali conceſſione, quòd
aliàs regulariter ex commeatu vel ſtipendio militari
duces, nihil emolumenti captare aut expetere debent,
ſupr. de offic. præf. præt. Afric. l. 2. §. & vnum-
quemque.

Tit. XLVI. De officio Tribuni, & Comitis rei militaris.

Titulo generali de officio militarium iudicum
ſubijcitur titulus ſpecialis de officio Tribuni,
& Comitis rei militaris. Húc titulum ita Cu-
iacius reſtituit, ſub quo deſideratur Græca
conſtitutio, vt notatur in pleriſque codicibus.

Tit. XLVII. Ne rei militaris Comitibus, vel Tribunis lauacra præſtentur.

Hic titulus eſt pars præcedentis: &, quod gene- 1
raliter vetat l. 6. infr. de metatis, ne à prouin-
cialib⁹ balnea exigãtur, hoc ſpecialiter inter-
dicit comitibus rei militaris, & tribunis: & addit etiam
ne exigatur adæratio, id eſt, balnei loco æſtimatio. Ex-
cipit tamen viros illuſtres, magiſtros militum, & co-
mites equitum peditúmque : quibus licet exigere bal-
nea, ſi velint. ¶ Alij igitur ſunt comites equitum, & pe- 2
ditum: alij comites rei militaris : illi ſunt illuſtres : hi,
clariſſimi. Idcirco hi vocantur minores comites, C.
Theod. h. t. l. 1. ¶ Ex qua conſtat, in l. vn. noſtri tituli pro 3
militarium comitum, legendum *minorum comitum*, vt
rectè Cuiac. monet. Quamquàm dicere etiam poſſu-
mus, ita verbum fuiſſe mutatum à Triboniano : quo-
niam ijdem ſunt comites minores, & comites milita-
res, id eſt, comites rei militaris.

Tit. XLVIII. De officio diuerſorum Iudicum.

I. 2. iij.	*III. 2. 3.*
II. 2. iv. 3.	*IV. 2. 3.*

Expoſitis duabus iudicum diuiſionibus, ſubij- 1
citur tituli communes omnibus iudicibus.
Sunt autem communia hæc. I. Officium. II.
Perſonæ adiunctæ. III. Emolumenta, quæ ex
publico percipiuntur. IV. Contractus & donationes. V.
Aedificatio. VI. Multę, de quibus omnib⁹ ordine diſpi-
ciemus. ¶ Hoc titulo quatuor officia iudicum propo- 2
nuntur: quæ ſpectantur I. In iudicibus inferioribus er-
ga ſuperiores. Hic cauetur, ne inferior iudex in ſuis
ſubſcriptionibus (ſic ex manuſcripto legendum, non
vt in libris editis *proſcriptionibus*) ſuperiorem iudicem
appellet fratrem: ne dignitates confundantur, l. pen. II.
Erga honoratos, quibus iudex reuerentiam in ſaluta-
tione deferre debet, eóſque pati ſecum in iudicij ſecre-
tario ſedere, l. vlt. Adde l. 2. infr. de prox. ſacr. ſcrin. &
ea, quæ dixi ſupr. tit. 44. III. Erga mulieres, ne iudex
aliquem mittat ad matrem familias ex ædibus extra-
hendam propter æs alienum, l. 1. Huc refer Nou. 134. c.
9. IV. Erga omnes ſubditos, & fiſcum. quod proponitur
in l. 2. Secundam dico conſtitutionem Græcam, quæ
malè edita eſt ſup. ſub tit. de offic. com. rer. priu. huc
enim transferri debet, vt ibi notaui. ¶ Hæc conſtitutio 3
tria præcepta continet ad delationes fiſcales pertinen-
tia. I. Vetat aliquem deferri eo nomine, quod dicatur
theſaurum inueniſſe, & iudicib. mandat, ne eiuſmodi
delationes admittant. Coniunge l. 7. infr. de delatorib.
Derogatur ergo Pandectis, in quibus hæc delatio ad-
mittitur, D. de iur. fiſc. l. 1. verſ. vel quòd dicatur. II. Iubet,
vt is, qui ex cauſa licita defert, dato fideiuſſore ad ſum-
mam

mam quinque librarum auri,caueat ſe rem executurum & probaturum. III. Vetat,ne ante ſententiam ex ſcripto pronunciatam ſigilla rebus delatis imprimantur,néve alia innouatio in his fiat.Hæc tria ad officium cuiuſcumque iudicis pertinent, ne admittat deferentem ſeu denunciantem theſaurum ab alio inuentum: néve admittat deferentem ſine dicta ſatisdatione:& ne quid innouet in rebus denunciatis, antequam ſententia de his rectè feratur.

Tit. XLIX. Vt omnes iudices tam ciuiles, quàm militares, poſt adminiſtrationem depoſitam, quinquaginta dies in ciuitatibus,vel certis locis permaneant.

Princ. 3. p.	*§. j. 2.*
Verſ. ſed per id tempus. 4. 5.	*§. ipſe. in princ. 3. iij.*
Verſ. nec vllam. 3. p.	*Verſ. officium. 3. v.*
Verſ. quòd ſi quis. 3. j ij.	*§. pe. 6.*
Verſ. ſimili pœna. 3. iv.	*§. vlt. 7.*

1 PRæcedens titulus eſt de officio omnium iu-
dicum, tam vrbanorum, quàm prouincia-
ium:de quibus in l.ſing.huius tituli ſex ſta-
2 tuuntur. ¶ Primum eſt, ne deponant admi-
niſtrationem, priuſquàm ſucceſſor ad prouinciæ fines
3 peruenerit. §.1. ¶ Alterum eſt,ne decedat è prouincia
ante quinquaginta dies à depoſita adminiſtratione nu-
merandos,in princ.omni excuſatione reiecta. verſ. nec
vllam.alioquin ſequentes pœnæ irrogantur. I. Fugiens
è prouincia ſit reus læſæ maieſtatis. II. Multetur quin-
quaginta libris auri, quæ inferuntur in fiſcum, verſ.
quòd ſi quis. III. Vbicumque repertus fuerit, inde in
prouinciam,quam rexit,remittatur,ſex menſes ibi mã-
ſurus,vt hoc tempore à quouis accuſari vel conueniri
poſſit,§.ipſe. IV. Succeſſor,qui adminiſtratione ſuſce-
pta non dedit operam, vt retineretur, vel de eius fuga
ad principem ſeu præfectum prætorio non retulit, ſi-
mili pœna afficitur,id eſt, quinquaginta libras auri in
fiſcum infert,verſ.ſimili pœna. V. Officium,quod eum
fugere permiſit, triginta libris auri multatur, d.§.ipſe,
4 verſ. officium. ¶ Tertium eſt, vt dicto quinquaginta
dierum tempore, ſi ſit iudex clariſſimus, vt præſes, in
prouinciæ metropoli: ſi verò ſit iudex ſpectabilis,ſiue
ciuilis ſiue militaris, in ciuitatibus eius diœceſeos il-
5 luſtribus permaneat, verſ. ſed per id tempus. ¶ Quar-
tum eſt,vt eodem tempore non in locis ſacris,vel reli-
gioſis,vel potentium domibus lateat,ſed in locis cele-
berrimis, coram iis, quos adminiſtrauit, publicè ver-
6 ſetur,eod.verſ. ¶ Quintum eſt,vt ſi intra dictum tem-
pus conuentus vel accuſatus fuerit, & vltra illud tem-
pus iudicium protrahatur,ſiquidem iudicium ciuile ſit,
dato procuratore diſcedere poſſit:ſi criminale,vſque ad
7 finem permanere ibi debeat,§.pen. ¶ Sextum eſt,vt di-
ctum iudicium intra viginti,ex quo motum fuerit,dies
finiatur:alioquin iudici hoc facere ſuperſedenti decem
8 librarum auri pœna infligitur,§.vlt. ¶ Ad hunc tit.re-
fer Nou. 8. cap.9.& 10. &Nou.95.& Nou.128.cap.23.
& 24.& Nou.161.cap.1.

Tit. L. De officio eius, qui vicem alicuius iudicis obtinet.

1 IVdicis cuiuſcumque vicem obtinere dicitur, cui ad tempus ſtatuto minus,purà ad duos vel tres menſes, ordinario forte iudice defuncto, vel ab adminiſtratione remoto, vel ad aliam vocato, adminiſtratio committitur. Hic non eſt iudex, ſed vice iudicis fungitur,& habet eandem auctoritatem, quam iudex,id eſt,magiſtratus,cuius vice fungitur,l.1.& 2.

Tit. LI. De Aſſeſſoribus, & domeſticis, & cancellariis iudicum.

Rub. 4 j.	*X. 4 ij. 6. vj.*
I. 6 j. iv.	*XI. 4. j. ij. 11. iij.*
II. 4. j. 9. 1.	*XII. 4. ij. 6. v.*
III. 4. ij. 10. ij 12. iv. 13. iij.	*XIII. 9. ij.*
IV. 4 j 12. iij.	*XIV. 4. j. ij.*
V. 12. ij. 13. ij.	*Prin. 6. vij. 10. j.*
VI. 12. ij.	*§ j. 6. viij.*
VII. 4. j. 5. 9. iij. 11. ij.	*§. pen. 6. vij. 9. iv.*
VIII. 12. j. iv. 13. j.	*§. vlt. 6. ix. 8. ij.*
IX. 12. iv.	

HActenus de officio:ſequitur,vt videamus de 1
perſonis, quæ iudicibus ſunt adiunctæ.
¶ Huius tituli tres ſunt partes. ¶ Prima 2
pars de aſſeſſoribus diuiditur in quinque 3
capita. ¶ Primum caput eſt de eorum nominibus,quæ 4
multa & varia ſunt:nam appellantur I. Aſſeſſores,vt in
hac rubr.& l. 2. 4. 7.11.& vlt.& D. eod.in rubr.& l. 1.
II. Conſiliarij,l.3.10.11. 12.& vlt.& D.eod.l.pen. III.
Conſiliorum principes,l.1. IV. Comites,D.eod.l.4. &
D.loca.l.ſed addes.19.§.vlt. V. Σύμπονοι,l.13.niſi fortè
in ea lege pro σύμπονοι,legendum σύμβουλοι,quod ſub
dubio relinquo. ¶ Secundo capite definitur, quid ſit 5
aſſeſſor.Sic autem definiri poteſt,Qui ſuo conſilio ad-
miniſtratorem,id eſt,iudicem, ſiue magiſtratum adiu-
uat,l.7. ¶ Tertium caput eſt de electione:de qua ſunt 6
nouem obſeruanda. I. Aſſeſſor debet eſſe iuriſperitus,
vt conſilium magiſtratui rectè dare poſſit,l.1.&D.eod,
l.1.Nam ſi ius aliter dicetur,quàm oporteat,id aſſeſſori,
non magiſtratui imputabitur, D. quod quiſq; iur. l. 2.
II Debet eſſe vir honeſtus:infames enim aſſidere ma-
giſtratui nequeunt,D.h.t.l.2. III. Debet eſſe homo li-
ber:vtrùm autem ſit ingenuus, an libertinus, nihil in-
tereſt,d.l.2. IV. Non debet fieri aſſeſſor inuitus: non
enim cogi,ſed honoribus & præmiis à magiſtratu alli-
ci debet,l.1. V. Poteſt idem aſſeſſor ſæpius eligi ab eo-
dem magiſtratu,l. liceat. 12. VI. Nemo poteſt aſſidere
in ſua prouincia vltra quatuor menſes ſine permiſſu
principis,vel præfecti prætorio,l.in conſiliariis. 10.In-
tellige in ſua prouincia, non ratione nominis,ſed ra-
tione iuris,ſeu magiſtratus:nam ſi eadem prouincia, vt
Germania,diuidatur in duas,& accipiat duos ſeparatos
præſides:nomẽ quidem Germaniæ vtrique parti com-
mune manet: ex vna tamen parte oriundus poteſt in
altera aſſidere, D. eod. l.3. Prætereà excipe aſſeſſorem
curatoris reipub.cùm enim hic aſſeſſor publico ſalario
non fruatur,vt cęteri aſſeſſores, cúmque aſſeſſores vo-
lentes non inuiti aſſumi debeant, vt ſupr. dictum fuit:
neceſſe eſt permittere curatori reipublicæ,vt ex eadem
ciuitate accipiat aſſeſſorem: quia vix poterit ex alia
ciuitate reperiri,qui hoc munus ſubire velit, D.eod.l.
vlt. VII. Non debet aduocatus aſſumere aſſeſſoris of-
ficium, vt ſimul vtroque munere fungatur: hoc enim
iure prohibetur,l.vlt.in princ.& §.pen. VIII. Nemo po-
teſt eodem tempore aſſidere duobus magiſtratibus, d.
l. vlt. §.1. IX. Nemo poteſt aſſidere in ea cauſa,in qua
fuit aduocatus,d.l.vlt.§.vlt. ¶ In quarto capite de offi- 7
cio aſſeſſorũ diſſoluũtur tres quæſtiones. ¶ Primò quæ- 8
ritur,in quibus cauſis hoc officiũ cõſiſtat? Iuriſcõſultus
ait conſiſtere in cognitionibus, poſtulationibus,libel-
lis,edictis,decretis,epiſtolis, D.h.t.l.1. Excipe I. Cauſas
proprias ipſius aſſeſſoris,quę nõ poſſunt eo tẽpore,quo
aſſidet,tractari in ipſius auditorio, quãuis in alio audi-
torio tractari nihil vetet, D. eod. l.pen.vbi accipiendũ
conſiliari pro conſiliarij, ſicut notaui Centur. 1. q. 55.
II. Excipe cauſas,in quibus aſſeſſor fuit aliquando ad-
uocatus,vt paulò antè notaui ex l.vlt. §. vlt. ¶ Secũdò 9

quęritur, quomodo aſſeſſor in his cauſis verſari debeat?
Hic duo traduntur, a quibus aſſeſſor debet abſtinere:
& duo quæ debet facere. I. Namque non ſubſcribit li-
bellis, l. 2. Non iudicat, l. nunquam. 13. I I. Iuuat ma-
giſtratum ſuo conſilio, l. 7. I V. Signum ſuum chartis
10 iudicio imponit, l. vlt. §. pen. ¶ Tertiò quæritur, quid
præter has cauſas requiratur ab aſſeſſore? I. Ne pa-
trocinetur, ſeu cauſas agat, quamdiu eſt aſſeſſor, l. vlt.
in princ. I I. Adminiſtratione finita, maneat cum iudi-
ce in prouincia per dies quinquaginta, vt poſſit à quo-
11 cumque accuſari, l. 3. ¶ Quintum caput eſt de emolu-
mentis & priuilegijs aſſeſſorum. I. Aſſeſſor ſalarium
è publico accipit, infr. tit. prox. l. vn. & D. h. t. l. 4. & loca.
l. ſed addes, 19. §. vlt. excepto, vt ſup. notaui, aſſeſſore cu-
ratoris reipublicæ, D. h. t. l. vlt. I I. Quod filiusfamiliâs
aſſeſſor acquirit, eſt peculij quaſi caſtrenſis, l. 7. I I I.
Aſſeſſores maiorum magiſtratuum ſunt ab omni in-
dictione immunes etiam poſt officium depoſitum, l.
12 non minùs. 11. ¶ Secunda pars eſt de domeſticis. Do-
meſtici ſunt milites ad principis vel magiſtratus cu-
ſtodiam deputati. Sed hìc tantùm agitur de domeſticis
magiſtratuum: de quibus hæc habentur. I. Non eligit
ſibi iudex domeſticos, quos vult; ſed periculo prima-
tum officij, actis interuenientibus, ex eodem officio
aſſumuntur, l. nullus. 8. I I. Qui ſemel domeſtici mini-
ſterio functus eſt, ad idem iterum aſpirare prohibe-
tur, l. 5. & 6. I I I. Domeſtici à publicis actibus arcentur,
l. 4. I V. Poſt depoſitam à iudice adminiſtrationem, ipſi
quoque per quinquaginta dies ſui copiá prouinciali-
bus faciunt, vt poſſint à quolibet volente accuſari, l. 3.
& d. l. 8. Et ſi opus eſt per eoſdem adminiſtratores, quo-
rum domeſtici fuerunt, iudicio exhibentur, l. ſi poſt
13 depoſitam. 9. ¶ Tertia pars eſt de cancellarijs. Cancel-
larij dicuntur à Cancellis, quibus ſecretaria iudicum
concluduntur: cancellarij namque ſunt a ſecretis iu-
dicum: de quibus hæc traduntur. I. Eliguntur ex officio
adminiſtratoris, vt domeſtici, l. nullus 8. I I. Qui ſemel
hoc miniſterium geſſerit, ad id remeare non poteſt, l. 5.
I I I. Poſt depoſitam adminiſtrationem manent per
quinquaginta dies in prouincia, & ſui copiam faciunt
vt domeſtici, & ipſi iudices, l. 3. Hæc dicta ſint de per-
ſonis, quæ iudicibus adiunguntur: tranſgrediamur ad
iudicum emolumenta conſideranda.

Tit. L I I. De annonis, & capitu adminiſtrantium, vel aſſeſſorum, aliorúmve publicas ſollicitudines gerentium, vel eorum qui aliquam conſequuti ſunt dignitatem.

DEbentur iudicibus, & aſſeſſoribus aliiſque pu-
blico miniſterio fungentibus perſonis anno-
næ, id eſt, alimenta familiæ; & capita, id eſt,
pabula iumentorum. Pro his tamen iubet conſtitu-
tio, quæ vna eſt ſub hoc titulo, ſolui certá pecuniam in
ſingulorum officiorum delegationibus, id eſt, notitiis
dictæ tamen notitiæ namque ſingulis officiis delegaban-
tur, quibus continebatur, quantum ſinguli pro digni-
tate ſiue officio, & codicillis accipiendis, vel inſinuan-
dis pendere, & quantum pro annonis & capitu acci-
pere deberent, ſup. de offic. præto. Afri. l. 1. §. & eſt no-
titia, & l. 2. §. & hæc notitia: & in edicto ſubiecto No-
uellæ 8. Exempli gratia, præfectus vigilum pro anno-
nis accipit ſingulis annis decem libras auri, vt dixi tit.
41. §. 1 2. ex Nou. 13 c. 3.

Tit. L I I I. De contractibus iudicum, vel eorum qui ſunt circa eos, & de inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent.

Princ. 3. 5. *iij. iv.* 8.	§. *pen.* 2. 4. *ij.*
§. 1 3. 5. *iv.*	§. *vlt.* 4. *iij.*
§. *prouincias.* 3. 5. *j. iij. iv.* 8.	

ADhuc pergimus in iis explicandis, quæ 1
ſunt iudicibus cõmunia, quæ ſecundum
ordinem titulo 40. propoſitum, nunc di-
cendum eſt, de contractibus iudicum, &
de donationibus in eos collatis, & de
ædificatione. Sed & ſi generaliter dicendum propo-
nitur de contractibus iudicum, tamen in l. vn. tantum
agitur de emptione.

¶ Tres igitur ſunt partes huius tituli: ſed omnium ferè 2
eadem eſt ratio, nec aliud ſtatuitur de ijs qui ſunt circa
iudices, id eſt, de domeſticis & conſiliariis, quam de ip-
ſis iudicibus, §. pen. ¶ Cùm autem iudicum alij ſint vr- 3
bani, alij prouinciales, regula tripertita vtrique iudicũ
generi communis eſt: tempore adminiſtrationis non
licet rem ſiue mobilem ſiue immobilem emere, aut do-
natam ſuſcipere, aut ædes extruere, in princ. §. 1. & §.
prouincias. Cuius regulæ ratio perſpicua eſt, ne ſubditi
prætextu contractus vel ædificationis, ab eo qui pote-
ſtatem habet, expilentur. ¶ Hæc regula producitur. I. 4
Ad domeſticos & aſſeſſores iudicum, vt ſup. notaui. I I.
Vt nõ ſolùm per ſe, ſed etiam per interpoſitas perſonas
contrahere vel ędificare prohibeantur, d. §. pen. III. Vt
non ſolùm in futuris negotiis hęc prohibitio obtineat,
ſed etiá in prętеritis, dummodò nec per tranſactioné,
nec per ſententiam iudicis definitiuã ſint terminata, §.
vlt. quòd niſi ſpecialiter caueretur, ad præterita nego-
tia hæc conſtitutio non pertineret, ſup. de legib. l. 7. IV.
Vt non ſolùm res in ſua, ſed etiam in aliena prouincia
emere prohibeantur: quia fieri poteſt, vt nihilominùs
venditor ſub iuriſdictione emptoris ſit conſtitutus, C.
Th. de his, quæ adminiſtrantib. l. Agrippina. §. vlt ¶ Ea- 5
dem regula patitur quaſdam exceptiones. I. Niſi alimé-
torum aut veſtimentorum cauſa aliquid ematur, quæ
exceptio, & ſi de contractu prouinciali traditur, d. §.
prouincias. procul dubio tamen etiam in vrbe obtinet.
I I. Niſi xeniola donentur, D. de offic. proconſul.
l. 6. §. vlt. hoc eſt, eſculenta, vel poculenta, quæ proxi-
mis diebus conſumantur, D. de offic. præſ. l. ple-
biſcito. 18. I I I. Niſi reſcripto principali ſpecialiter
emptio, vel ædificatio ſit permiſſa. Hæc exceptio in
vrbe admittitur, vbi propter principis præſentiam
minus eſt periculi, in princ. non in prouincia, d. §. pro-
uincias. IV Niſi venditor, aut donator, poſt depoſitam
à iudice adminiſtrationem, contractum expreſſo con-
ſenſu, vel quinquennij ſilentio confirmauerit. Hæc
quoque exceptio admittitur in vrbe, in princ. & §. 1. nõ
in prouinciis, d. §. prouincias. V. Excipiuntur, qui per-
petuum officium gerunt, vt officiales præſidum; qui-
bus in perpetuum contractibus & ædificationibus
interdicere, nimis inhumanum eſſet, D. de reb. cred. l.
præſidis. 34. ¶ Quæro, quis ſit effectus, ſi contra prohi- 6
bitionem huius conſtitutionis iudex aliquid emerit,
vel per donationem acceperit, vel ædificauerit: ¶ Dica- 7
mus primùm de emptione: in qua tria conſiderantur:
res, pretium, & arræ. ¶ Res venditori eſt reſtituenda: 8
qui ſi in ea repetenda per quinquennium poſt officium
ab emptore depoſitum ceſſauerit, confiſcatur, inf. de his
quæ vi met. cau. l. penult. & D. de iur. fiſc. l. aufertur,
40. §. quod à præſide. vbi verbum *vindicatur* ſic eſt
accipiendum, vt dicatur rem vindicare venditor,
qui contra legem vendendo, non potuit transferre
dominium in emptorem: malè acciperes, ſi intellige-
res vindicari fiſco, & C. Th. de iis quæ adminiſtrant.

Lonnis

l.omnes in fi. Hoc autem eſt accipiendum de contractu
prouinciali, qui ratihabitatione, vel ſilentio venditoris
non confirmatur, d. §. prouincias. ſecus eſt in vrbico.
9 in princ. ¶ De pretio diſtinguendi ſunt quatuor caſus.
I. Si quis ex officio, quod adminiſtrat, rem emerit, id
eſt, eam, quæ ab eius officio, & eo iubente diſtrahebatur,
condemnatur fiſco in quadruplum, d. l. non licet. II.
Si extra eam cauſam à prouinciali ſponte vendente
emit, pretium confiſcatur. d. l. aufertur. §. quod à præſide.
III. Si metu illato rem à venditore extorſerit, pretium
ſolatij loco manet penes venditorem, qui metum
paſſus eſt, infr. de his quæ vi, met. cau. d. l. pé. IV. Si
rem emit in alia prouincia, cótractus quidem infirmatur,
vt & caſibus præcedentibus, ſed ipſe emptor pre-
10 tium recipit, d. l. Agriſpina. ¶ Quæ dixi de pretio, eadé
puto transferenda ad arras, ſi forte præſes, vel alius
officium adminiſtrans, emptori arras dederit; nempe
vt ſecundum diſtinctioné proxime datam, modò emptori
reddantur, modò apud venditorem maneant,
modò in ſimplum, vel in quadruplum fiſco inferantur:
quia (ni fallor) in hac quæſtione pretij, & arrarum ea-
11 dem eſt ratio. ¶ De re donata idem puto dicendú, quod
ſup. dixi de re empta: quia conſtitutio h. t. donationem
12 comparat emptioni. ¶ Tandem dicendum eſt de ædificatione:
lex quidem ædificare prohibet; non tamen declarat,
quid de ædificio contra hanc prohibitionem
facto ſit iudicandum. Aut igitur ſecundum regulam iuris,
ædificium ſolo cedit; aut quia illicitè factum eſt,
confiſcatur: aut quia lege prohibente eſt extructum,
dituitur. Exiſtimo, ſiue in ipſius ædificantis, ſiue in alieno
ſolo poſitum ſit, deſtrui debere; argumento nunciationis
noui operis, quæ cùm tantam vim habeat, vt
ædificium ab eo factum, qui ius habet ædificandi, reſtituatur,
id eſt, diruatur: cur non & prohibitio iuris
tantundem efficiet? Alioqui lex non eſſet perfecta, vetans
ædificium fieri, factum autem non reſcindens, ſecundum
definitionem Vlpiani, tit. 1. fragmentorum.
13 ¶ Ædificio diruto, quæri poteſt, ad quem materia pertinere
debeat? Puto diſtinguendum eſſe: nam ſi ædificantis
eſt, confiſcabitur; ſi aliena, domino reſtituetur.
Quod ſi hic ædificanti vendiderit, vel donauerit, niſi
eam intra quinquennium repetat, confiſcabitur; argumento
eorum, quæ ſupra de emptione & donatione
dicta fuere.

Tit. L IV. De modo multarum, quæ à Iudicibus infliguntur.

I. 8. ij.	*§. j. 6.*
II. 4. j.	*§. cæteri. 6.*
III. 4. ij.	*§ id quoque. 9.*
IV. 6.	*§. quod ſi quis. 6.*
V. 8. iij.	*§. pen. 7. ij.*
VI. princ. 6.	*§. vlt. 7. j. iv.*

1 Ex iis, quæ propoſuimus ſup. cómuniter pertinentibus
ad omnes iudices, ſupereſt irrogatio
multæ: nam multa nihil aliud eſt, quam
coërcitio pecuniaria, quæ arbitrio iudicis multátis infligitur,
D. de verb. ſign. l. aliud. 131. § 1. Etenim quæ
à lege irrogatur, & certa eſt, quamuis pecuniaria ſit, tamen
appellatur pœna, non multa, D. eod. l. ſi qua pœna.
144. niſi impropriè loqui velimus, & multæ vocabulo
abuti, quomodo multa accipitur in l. 2. ſup. de epiſcop.
2 audien. & infr. de ſportul. l. 1. ¶ De multa diſſoluútur
3 hoc tit. quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, qui poſ-
ſint, vel non poſſint multare? Hic dantur duæ regulæ,
altera affirmatiua, altera negatiua: & earum exceptio-
4 nes. ¶ Prima regula eſt, illi poſſunt multam dicere, quibus
publicè iudicium eſt: vt magiſtratus vrbani, præſides
prouinciarum Excipe I. Procuratorem Cæſaris, ſeu
rationalem, l. 2. II. Curatoré reipub. l. 3. III. Defenſoré
ciuitatis, infr. tit. prox. l. 5. IV. Duumuiros, D. ſi quis ius
dicen. non obtemp. l. vn. quamquàm diſſentit Cuiac. ad
tit. infr. de magiſtra. municip. ¶ Secunda regula eſt; Cæ- 5
teri quibus publicè iudicium non eſt, multam dicere
non poſſunt. Excipe, niſi ſi cui ſpecialiter hoc permiſſú
ſit, vt multam dicere poſſit, D. de iudic. l. 2. §. vlt. ¶ Se- 6
cundò quæritur, in quantum poſſit multa imponi: Diximus
eam irrogari arbitrio iudicis. Sed hoc arbitrium
limitatur certa quantitate, quam ſi iudex excedat, ſententia
ipſo iure non valet, infr. quand. prouoc. non eſt
neceſſ. l. §. Quænam igitur eſt hæc quantitas, qua poteſtas
iudicis multantis concluditur? Iura diſtinguunt
inter iudices illuſtres, & ſpectabiles & clariſſimos. Præfectus
prætorio, qui eſt illuſtris, multam dicit vſque ad
quinquagintà libras auri, l. 4. Spectabiles iudices multare
poſſunt vſque ad tres vncias auri, l. vlt §. cæteri.
exceptis proconſule, comite orientis, & præfecto Augustali,
quorum poteſtas extenditur vſque ad ſex vncias
auri, d. l. vlt. §. 1. Denique clariſſimi, vt præſides
prouinciarum, multam dicere poſſunt vſque ad duas
vncias auri, d. l. vlt. in princ. Qui verò vltra ſtatutum
modum multauerit, duplum multato reſtituit, & ſimplum
fiſco infert, d. l. vlt. §. quod ſi quis. ¶ Tertiò quæri- 7
tur, quomodò multam dicere oporteat? Hic requiritur.
I. Cauſæ cognitio, ne iudex temerè aliquem innocentem
mulctet, d. l. vlt. §. vlt. II. Sententia ex ſcripto recitata,
d. l. vlt. §. pen. quemadmodum & aliæ ſententiæ recitari
debent, infr. de ſent. ex peric. recitan. l. 1. ¶ Quar- 8
tò quæritur, qui ſint effectus huius ſententiæ, qua multa
irrogatur? I. Non ante debetur multa, quàm aut ab
ea ſententia prouocatum non eſt, aut prouocator victus
eſt, d. l. aliud. II. Non infamat, l. 1. III. Multa applicatur
fiſco, niſi iudex, qui multam dixit, in alios vſus
publicos deputauerit, l. 5. IV. Multa ſemel à iudice dicta,
non debet remitti, niſi ex iuſta cauſa, veluti propter
paupertatem condemnati, l. vlt. §. vlt. & D. de offic.
præſid. l. 6. §. vlt. ¶ Quintò quæritur, quoties eundem 9
multare liceat? Præſes eundem ſæpius peccantem tantùm
ter multare eodé anno poteſt, d. l. vlt. §. id quoque.

Tit. L V. De Defenſoribus ciuitatum.

Rub. 3. j.	*VII. 3. 3. 9. vij.*
I. 9. ij. 10. vj.	*VIII. in princ. 5. ij. 6. 7. j. 8. j.*
II. 3. j. 5. j.	*§ j. 9. vij.*
III. 3. iij.	*IX. 3. iij.*
IV. 3. vj. 9. j. 10. ij. iv. v. 11. ij.	*Princ. 10. vij.*
V. 3. iij. 9. iij. v. 10. j. iij.	*§. j. 9. viij.*
VI. 3. iij. 9. vj.	*X. 3. iij. 11. iv.*

Hucuſque dictum eſt de iudicib⁹ vrbanis, (quo 1
nomine complector non tantùm eos, qui in
vrbe ſunt, vt præfectum vrbi, ſed etiam aulicos,
vt præfectos prætorio, & quæſtorem ſacri palatij)
& de prouincialibus. Supereſt igitur, vt de iis dicamus,
qui ſingularú ciuitatum proprij ſunt, vt de defenſoribus,
duumuiris, & iuridico Alexandriæ. Inter hos primus
locus datur defenſoribus: ſecundus magiſtratibus,
vt duumuiris: tertius iuridico: quia in pluribus ciuitatibus
reperiuntur defenſores, quàm magiſtratus: &
in pluribus magiſtratus, quàm iuridicus: quandoquidem
iuridicus Alexandriæ tantùm eſt: aliæ verò ciuitates
partim habent tantùm defenſores, partim defenſores
& magiſtratus, infr. de donat. l. in hac. 30.
¶ Hic titulus diuiditur in octo capita. ¶ Primo capi- 2
te variæ appellationes proponuntur: vocatur enim I. 3
Defenſor ciuitatis, vt hîc in rubr. & l. 2. & l. 7. II. Defé-
ſor plebis, inf. de offic iuridi. l. vn. III. Defenſor locorú, l.
3. & inf. de princip. agen. in reb. l. vlt. in princ. IV. Defé-
ſor ſimpliciter, l. 5. 6. pen. & vlt. & inf. de ſer. fugit. l. 5.

Græcè *ἔκδικος*, Nou. 15. inde appellatus, quòd defendit,
& à malis liberat eos, qui iniuſtè læduntur, d. Nou. 15. in
princ. V. *Συνήγορος*, ſupr. de epiſco. audien. l. 30. & No.
Leonis 47. V I. Videtur nominari defenſor vniuerſæ
prouinciæ, l. 4. quod cùm falsò dicatur, nonnulli illam
legem emendant, & contra ſcriptorum editorumque
Codicum fidem pro *vniuerſarum prouinciarum*, legunt
ſingularum ciuitatum. Ego nihil muto: verba autem le-
gis, *in defenſoribus vniuerſarum prouinciarum erit admini-
ſtrationis hac forma*, ſic interpretor, id eſt, in omnibus
prouinciis defenſores ſingularum ciuitatum ſeruabunt
4 hanc adminiſtrationis formam. ¶ Secundum caput de
creatione defenſoris ſubdiuiditur in quatuor ſegmen-
5 ta. ¶ In primo ſegmento de perſona eligenda tria no-
tantur. I. Defenſor ciuitatis eligitur è plebe, non ex de-
curionibus, vel cohortalibus, l. 2. I I. Debet eligi Chri-
ſtianus, non hæreticus, ſed orthodoxæ religionis im-
butus myſteriis, l. defenſores ita. 8. in princ. & ſupr. de
epiſcop. audien. l. iubemus. 19. I I I. Iure nouiſſimo de-
ſcribitur circulus eorum, qui ordine ſubire debent hoc
munus, etiam inuiti, Nou. 15. c. 1. & c. 6. §. ſi quæ verò.
6 ¶ Secundum ſegmentum eſt de perſonis eligentibus
defenſorem. Eligunt clerici, decuriones, & alij in ea ci-
uitate degentes, d. l. defenſores ita. in princ. d. l. iube-
mus, d. Nou. 15. c. 1. & in epilogo. Sed nouiſſimè Leo
Imperator hoc priuilegium ademit ciuitatibus, volens
7 omnia pendere ab arbitrio principis, No. 47. ¶ In ter-
tio ſegmento de ipſa electione tria notantur. I. Inter-
ponitur decretum, d. l. defenſores ita. in princ. d. l. iube-
mus. d. Nou. 15. c. 1. I I. Iuſiurandum præſtatur à poſ-
ſeſſoribus eligentibus, d. l. iubemus. d. Nou. 15. §. 1. I I I.
Ipſe electus defenſor iurat ſe omnia legitimè factu-
8 rum, d. Nou. 15. c. 1. §. 1. ¶ Quartum ſegmentum eſt de
electionis confirmatione: quia defenſor electus confir-
mari debet. De hac confirmatione duo notãtur. I. Ele-
ctio confirmatur vel à præfecto prætorio, d. l. defenſo-
res ita. in prin. d. Nou. 15. c. 1. §. 1. vel à quæſtore, Nou. 75.
I I. Hoc nomine, & pro hac confirmatione ſoluuntur
quatuor aurei, ſi ſit maior ciuitas, in qua electus eſt
defenſor; vel tres aurei, ſi ciuitas minor ſit, d. No. 15. c. 5.
in princ. Plerique defenſores ſunt, *ἄμισθοι*, id eſt, nulla
emolumenta è publico percipiunt: in quibuſdam ta-
men ciuitatibus vigebat conſuetudo, vt è publico an-
nonas caperent: eámque conſuetudinem confirmauit
9 Iuſtinianus, d. No. 15. c. 6. in princ. ¶ Tertio capite de
auctoritate defenſorum hæc notantur. I. Facultatem
liberam habent ingrediendi ad iudicem, l. 4. I I. Co-
gnoſcunt & iudicant de cauſis ciuilibus iure Codicis
vſque ad quinquaginta aureos, l. 1. Iure nouiſſimo vſq;
ad trecentos: ita vt niſi ſumma maior ſit, reus non poſ-
ſit vocari ad præſidem, d. cap. 3. §. vlt. & ſi actor in frau-
dem huius conſtitutionis litem ſuam pluris æſtimaue-
rit, ac deprehenſus fuerit plus debito petiiſſe, vt ad præ-
ſidem cauſam traheret, omnimodò cauſa cadet, eadem
Nou. c. 4. Hic igitur eſt ſpecialis caſus in quo reſtitutũ
eſt ius vetus, vt actor plus petens, cauſa cadat. vide §. ſi
quis agens. Inſtit. de actio. I I I. Non poſſunt multam
dicere, l. 5. I V. Habent prehenſionem, id eſt, faculta-
tem coniiciendi in carcerem, ex d. Nou. 15. cap. 6. §. 1.
cùm olim hoc ius non haberent, C. Th. de exhib. reis. l.
pen. V. Non poſſunt habere quæſtionem, l. 5. V I. Adi-
munt patrocinia delinquentibus, id eſt, non patiuntur
hominum potentium patrocinio & præſidio fieri, vt
delinquentes impuniti maneant, l. 6. V I I. Audiunt le-
uiora crimina, & puniunt, d. Nou. 15. c. 6. §. 1. Depręhẽ-
ſos autem in grauioribus criminibus remittunt ad
præſidem puniendos, l. 7. & d. Nou. 15. c. 6. §. 1. Quod ſi
non poſſint eos comprehendere: rem ad ſuperiorem
iudicem referent, l. defenſores ita. 8. §. 1. V I I I. Apud
eos inſinuantur teſtamenta, donationes, & cætera mo-
numenta, infr. de donationib. l. in hac. 30. etiam ſi præ-
ſes geſta fieri prohibeat, vel abſit, vel contra viros po-
tentes acta illa fiant, d. Nou. 15. c. 3. Deinde hæc adſer-
uantur in ædibus publicis, ead. Nou. cap. 5. §. præcepta.
Quòd ſi volentibus iniurias ſuas, vel aliud quidpiam
conteſtari, defenſores non patiantur acta fieri, compe-
tenti pœna afficientur, l. pen. §. 1. I X. Dant tutores vel
curatores, niſi facultates pupillorum vel adoleſcentiũ
excedant quingentos aureos, ſupr. de epiſcop. audien. l.
30. & Inſtit. de Atil. tut. §. nos autem. ¶ Quarto capite 10
exponitur, quomodò ſe gerere defenſores debeant, vt
officio ſuo rectè fungantur. I. Nihil inſolenter faciant,
nihilque indebitum ſibi arrogent, l. 5. I I. Plebi ſe ex-
hibeant, vt parentes liberis, l. 4. I I I. Non tantùm ple-
bem, ſed etiam decuriones à plebeiorum iniuria tueã-
tur, d. l. 5. IV. Officialium inſolentiæ occurrant. V. Iu-
dicum procacitati, ſalua reuerentia eis debita; occur-
rant, d. l. 4. V I. Vltra debitum exigi non patiantur, d. l.
4. aut exactum reſtitui iubeant, l. 1. V I I. Non patian-
tur maioribus ponderibus & menſuris poſſeſſores à
ſuſceptoribus onerari, l. pen. in prin. Coniunge l. 9. inf.
de ſuſceptor. ¶ Quinto capite declarãtur modi, quibus 11
officium defenſoris finitur. I. Finitur morte ipſius de-
fenſoris: quia mors omnia ſoluit, Nou. 22. cap. 20. I I.
Statuto tempore, id eſt, quinquennij lapſu, iure Codi-
cis l. 4. biẽnij autem ſecundum ius nouiſſimum, d. Nou.
15. cap. 1. §. 1. I I I. Si defenſor remoueatur à præfecto
prætorio: nam à præſide remoueri non poteſt, d. Nou.
15. c. 1. §. 1. I V. Si ex permiſſione principis præfecto
prætorio inſinuata deponat officium: aliter enim reſi-
gnare non poteſt, l. vlt. ¶ Cùm aliquo ex dictis modis 12
defenſor eſſe deſiit, non debet interim eius loco dari
vicarius: ſed mox alius defenſor ex deſcripto circulo
creandus eſt ſecundum obſeruationem anteà de ele-
ctione facienda traditam, d. Nou. 15. c. 5. §. 1.

Tit. LVI. De Magiſtratibus municipalibus.

I. 4. 3. iij. | *II. 1. 6. iv.*

QVemadmodum Romæ tribuni plebis ſe- 1
iungebantur à magiſtratibus, ita etiam in
municipiis defenſores plebis ſecernebãn-
tur à magiſtratibus municipalibus, infr.
tit. prox. l. vn. & Inſtit. de Atil. tut. §. nos
autẽ. Cùm igitur de defenſoribus tit. præced. dictũ ſit,
nunc dicendum de magiſtratibus municipalibus, qui
vocantur etiam magiſtratus ſimpliciter, & ſine vlla ad-
iectione, l. 2. & infr. tit. prox. l. vn. & D. de adopt. l. 4. &
aliis locis. ¶ Quamuis enim alij quoq; præter duum- 2
uiros ſint magiſtratus municipales, vt curatores reipu.
tamen præcipui erãt duumuiri, D. ſi quis ius dicen. non
obtemp. l. vn. & de decur. l. 7. § is qui. & de albo ſcrib. l.
1. qui proportione quadam reſpondebant conſulibus
Romanis, & vnum magiſtratũ adminiſtrare dicuntur,
& vnius officio fungi, proptereà quòd eorum officium
eſt indiuiduum, D. ad municip. l. Imperator. 11. & l. ma-
giſtratus. 25. ¶ Hic titulus duobus capitibus conſtat. 3
¶ Priori capite de electione magiſtratuum municipa- 4
lium hæc notentur. I. Eliguntur ex decurionibus, l. 1. &
D. de decur. d. l. 7. §. is qui. ergo non admittuntur ad
duumuiratum ante viceſimumquintum annum, quan-
doquidem ante eam ætatem nemo admittitur in cu-
riam, D. eod. l. ad rempub. 8. I I. Eliguntur eodem mo-
do, quo defenſores. Sed hoc priuilegium ciuitatibus
Leo ademit iubens omniũ magiſtratuum electionem
pendere ab arbitrio principis, Nou. 46. I I I. Decurio-
nes ad magiſtratum, vel annonarum exactionem, ante
tres vel ampliùs menſes nominari debent, vt ſi fortè
iuſtam excuſationẽ habeant, alij eligantur, d. l. 1. ¶ Po- 5
ſterius caput eſt de officio & auctoritate magiſtratuum
munici

municipalium.Hîc videndum eſt,quæ iura eis compe-
6 tant, & quæ non competant. ¶ Magiſtratus munici-
palis habet I. iuriſdictionem voluntariam, infr.de ma-
num.vind.l.vlt. & D. de adopt.l.4. II. Iuriſdictionem
contentioſam in minoribus cauſis: de maioribus verò
non iudicant, niſi conuentione partium prorogetur
eorum iuriſdictio,D.ad municip.l.inter.28.Nam cuiuſ-
cumque iudicis iuriſdictio prorogari poteſt, D.de iu-
dic.l.1.Habet igitur magiſtratus municipalis etiam iu-
dicati executionem aliquam, quatenus poteſt iubere,
vt pignora capiantur, D.ad l.Aquil. l. quemadmodum.
29.§.pen.& de reb.cor.l.3.§. 1. & de damn. infect. l. 4.
§.an tamen. III.Modicam caſtigationē in ſeruos:velu-
ti ius verberandi, non etiam vltimo ſupplicio afficien-
di,D.de iuriſdict.l.magiſtratus.12. & qui & à quib. l. ſi
priuatus.17.§.1.& de iniuriis: l. item apud. 15. §. vnde
quærit. IV. Ius dandi tutores vel curatores, ſi faculta-
tes pupilli vel adoleſcentis non excedant quingentos
aureos,ſupr de epiſcop.audien.l.30.& D.de tut.dat.l.3.
& Inſtit.de Atil.tut. §. nos autem. V. Poteſtatem acto-
7 rum conficiendorum,l.2. ¶ Nunc videamus,quæ ma-
giſtratui municipali non competant. I. Non poteſt ea
facere,quæ ſunt magis imperij,quàm iuriſdictionis, vt
reſtituere,& iubere poſſidere,D.ad municip. l. ea quæ.
26.Ex cauſa tamen damni infecti prætor magiſtratibus
municipalibus permittit, vt mittant in poſſeſſionem,
non etiam iubeant poſſidere, D. de dam. inf.l. 4. §.an
tamen.cum duob.§§. ſeqq. II. Non habet merum im-
perium, neque cognitionem de cauſis criminalibus,
excepta modica ſeruorum caſtigatione, vt paulò ante
notaui.Quare nec iuriſdictionē ſuā tueri poteſt iudicio
pœnali: nam ſi ex cauſa iudicati iuſſerit capi pignora,
reus autem ea capi non patiatur, ſed apparitoribus re-
ſiſtat,non poterit à magiſtratu municipali multari, ſed
à iudice ſuperiori,D.ſi quis ius dicen.non obtemp.l.vn.
8 ¶ Addatur tertium caput de obligatione, qua magi-
ſtratus partim obſtringitur reipublicæ,partim priuatis.
9 ¶ De obligatione erga rempublicam duo notentur.
I. Magiſtratus rationem reddere debet ſuæ adminiſtra-
tionis,ita vt præſtet dolum,& culpam, D.de adm. rer.
ad ciuit. pertin. l. 6. II. Cùm officium duumuirorum
ſit indiuiduum, vt ſupr.notaui, periculum quoque
commune eſt,ita vt alter pro altero,id eſt,collegæ no-
mine exigi poſſit,D.ad municip.l. Imperator. 11. & ll.
10 ſeqq. ¶ Quod ad priuatos ſpectat,magiſtratus tenetur
pupillis vel adoleſcentibus actione ſubſidiaria, de qua
inſt.ſub tit.de magiſtrat.conueniend.

Tit. LVII. De officio iuridici Alexandriæ.

1 HVnc magiſtratum eligi à Cæſare, non ab
Alexandrinis, colligitur ex Strabone lib.
2 17.& ex Spartiano in Seuero. ¶ Habebat
autem iuriſdictionem voluntariam, & ius
actorum conficiendorum, vt putà apud eum poterat do-
3 natio inſinuari, l.vn. vel adoptari,D.h.t.l.2. ¶ Habebat
etiam ius dandi tutores, vel curatores,D.eod.l.2.& ſup.
de epiſcop.audien.l.30. & Inſtit. de Atil.tut. §. nos au-
4 tem. ¶ Hæc tantùm in libris noſtris reperio tribui iu-
ridico.Sed præterea Strabo,d.lib. 17.teſtatur eum mul-
ta iudicia exercendi poteſtatem habuiſſe.

IVL. PACII A BERIGA
I. C. ANALYSIS LIBRI
SECONDI CODICIS.

Tit. I. De Edendo.

I. 3.15.	*V.* 3. 4.23.
II. 3.4.18.	*VI.* 23.
III. 1.3.4.6.7.	*VII.* 26.
IV. 23.	*VIII* 23.

1 QVEMADMODVM verum teſtamen-
torum initium vel ab heredis inſtitutio-
ne, vel ab exheredatione ſumitur, D. de
hered. inſtit. l.1. in princ. ita iudiciorum
duplex eſt initium, nimirum editio actio-
nis,l.3.& D.eod.l.1.in princ.& vocatio in ius Inſtit. de
2 pœn.temer. litigant. §. vlt ¶ Vtrum horum præcedat,
nihil intereſt,dummodò vtrumque adhibeatur.Fruſtra
namque reum in ius vocas, niſi ei actionem edas: &
fruſtra edis actionem,niſi in ius voces.Ideirco in D. ti-
tulus de edendo poſitus eſt, poſt titulum de in ius vo-
cando:in Codice e contrario titulus de in ius vocando
ſequitur titulum de edendo.
3 ¶ Edere eſt apud iudicem proferre,ſeu demonſtrare,
l.3.& D.eod. l. 1. §. 1.vel ſuâ, d. l. 1. §. edenda. vel ad-
uerſarij cauſâ, l. 5. Eodem ſenſu ſæpe dicitur exhibere,
4 vt.l.1.& 2. ¶ Duplex eſt editio:altera actionis,vt futu-
ræ litis ſpecies demonſtretur, l.3. altera quorumcum-
que inſtrumentorum, vt veritas probetur, l. 2. & 5.
¶Quamuis autē,quod ad ſcopum & nexum huius tituli 5
attinet,de editione tantùm actionis dicendū ſit;placuit
tamen conditori Codicis omnes editiones vno & eo-
dem titulo cōiungere.Itaq; hic titulus diuiditur in tria
capita. ¶ Caput primum de editione actionis,contine- 6
tur l.3. in qua duæ quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò 7
quæritur,quis ſit finis & effectus huius editionis? Reſ-
pondetur, hac editione ſpeciem futuræ litis demon-
ſtrari, d.l. 3. ¶ Nota primò ex verbo *ſpeciem*, litem eſſe 8
demonſtrandam ſpecialiter, nec ſufficere demonſtra-
tionem generalem; proinde libellum conuentionalem
debere eſſe certum, ita vt omnes litis circumſtantias
diſtinctè contineat,videlicet actorem, reum,rem peti-
tam, actionem, cauſamque agendi, & iudicem: quæ
quidem circumſtantiæ comprehenduntur vulgato il-
lo verſu,
„ *Quis,quid,coram quo,qua iure petatur,& à quo.*
¶ Nota ſecundò ex verbo *futuræ litis*, editionem 9
actionis non eſſe principium litis, ſed præparationem
& demonſtrationem litis futuræ,cuius principium erit
litis conteſtatio,infr.de lit.conteſt. l.vn. & D.rat. rem
habe. l. amplius. 15. ¶ Secundò quæritur, an libel- 10
lus editus emendari ſeu mutari poſſit? Reſpondetur
id fieri poſſe, prout edicti perpetui monet authoritas,
& ius dicentis decernit æquitas:lego enim *& ius* vt eſt
in Codice manuſcripto: non, *vel ius*, vt eſt in libris

11 vulgatis. ¶ Nota primò ex illis verbis, *quam emendari*
vel mutari licet, non ſolùm mutari poſſe accidentia li-
belli conuentionalis, ſed etiam eſſentialia: nam pro-
nocabulum *quam* refert actionem editam, ipſa igitur
actio mutari poteſt, quæ non accidit libello, ſed ad eius
eſſentiam pertinet. Eadem ſententia confirmatur Inſti-
tut. de actionib. §. ſi quis aliud. vbi admittitur tam
mutatio actionis, quàm rei petitæ.
12 ¶ Nota ſecundò, verbum *mutandi* latiùs patere,
quàm verbum *emendandi*: quia emendamus in me-
lius, mutamus interdum in deterius. Quare ne reus
aduerſus mutationem libelli calumnioſè diſputare
poſſit, quaſi liceat tantùm emendare libellum, actor
autem non emendauit, ſed deteriorem fecerit, idcir-
co imperatores non contenti verbo *emendari*, ad-
iecerunt libellum mutari poſſe quomodocumque
13 actori placet. ¶ Nota tertiò, ex illis verbis, *prout edicti*
perpetui monet auctoritas, hanc libelli mutationem
non eſſe receptam ex conſtitutione Zenonis, vt fal-
sò Doctores putant, ſed ex edicto prætoris. Quæ ſen-
tentia ex eo confirmari poteſt, quòd ante Zenonem li-
cuit mutare actionem, D. de noxal. action. l. 4. §. vltim.
Denique Zenonis conſtitutio, quæ eſt l. 1. infr. de plus
petitio. non loquitur de libelli mutatione. Et Iuſtinia-
nus eius conſtitutionis ſententiam referens in l. 2. cod.
tit. & in §. ſi minus. Inſtitut. de action. nullam mutan-
di libelli mentionem facit. Quod autem ſubiicit in §.
ſi quis aliud. eod. titul. non eſt ſumptum ex Zenonis
14 conſtitutione, vt falsò Doctores opinantur. ¶ Nota
quartò, hoc vocari edictum perpetuum, hoc genera-
le & ad perpetuam iuriſdictionem pertinens: nam
alia ſunt edicta particularia de aliqua re occurrente
propoſita, D. de iuriſdict. l. 7. veluti quibus abſentes vo-
cantur, D. de iudic. l. edictum. 55. l. ad perempto-
15 rium. 58. cum quinq; legibus ſequentib. ¶ Nota quin-
tò, ex illis verbis, *& ius dicentis decernit æquitas*, non
omnino & ſimpliciter admitti mutationem libelli,
ſed opus eſſe, vt decreto ius dicentis hoc permitta-
tur: adeo vt nec iudex pedaneus poſſit hoc concede-
re: nec qui ius dicit, hoc aliter permittat, quàm causâ
cognitâ pro tibunali, D. de offic. procon. l. nec quic-
16 quam. 9. §. 1. ¶ In hac cauſæ cognitione duo quærun-
tur. I. An mutatio libelli ſit admittenda? Nam ſi
actor errauerit, ei mutatio permitti debet. Secus, ſi
dolo malo fecerit. II. Quomodò permitti debeat, vt
purà cùm is, qui temerè litigat, in litis impenſas ſit
condemnandus, infr. de iudic. l. properandum. 13. §. ſiue
autem. & D. eod. l. eum quem. 79. in princ. & Inſtit. de
pœn. tem. litig. §. 1. in fin. is, qui libellum ſuum corrigit,
reo debet impenſas eò vſque factas reſtituere: cùm ipſe
malè petierit, ac reus iuſtam contradicendi cauſam ha-
buerit, & ita praxis obſeruat. Præterea cùm reo poſt
oblationem libelli dentur induciæ viginti dierum, vt
hoc tempore deliberare poſſit, an velit contendere
nécne; &, ſi contendendum putat, inſtruere & parare ſe
ad litem poſſit, Nou. 53. profectò integrum hoc tempus
debet reo indulgeri poſt libellum ab actore emenda-
17 tum. ¶ Nota ſextò, Imperatores non definire certum
tempus, intra quod libellus mutari poſſit: quia ſemper
mutari poteſt, non ſolùm antè litis conteſtationem, ſed
etiam poſt litem conteſtatã, vſque ad ſententiam defi-
nitiuam, vt veriſſimè Martinus ſenſit: quia Iuſtinianus
in §. ſi quis aliud. Inſt. de action. disertè ait mutationem
fieri in eodẽ iudicio: poſt litem igitur conteſtatam; quia
non dicitur eſſe iudicium, niſi lis conteſtata ſit, infr. de
litis conteſt. l. vn. & D. rat. rem haber. l. amplius. 15.
Sanè in l. 4. §. vlt. D. de noxalib. action. mutatur actio
poſt litem conteſtatam, & ex directa fit noxalis, vel è
contrario ex noxali fit directa. Opponitur primò, quòd
mutata actione non videtur manere idem iudicium.
Reſpondeo, cùm actio vel aliquid aliud ad eſſentiam
libelli pertinens mutatur; etſi iudicium non manet reſ-
pectu eius quod mutatur, tamen manere quod ad cęte-
ra omnia: & hac ratione dici idem iudicium, nec eſſe
opus noua litis conteſtatione, quæ neceſſaria eſſet, ſi
nouum & à priori diuerſum iudicium eſſet. Opponitur
ſecundò, quod dicitur in l. non poteſt. 23. D. de iudic. id
non poſſe videri in iudiciũ veniſſe, quod poſt iudicium
acceptum accidit; ideóque alia interpellatione opus eſ-
ſe. Reſpondeo, hanc legem non loqui de mutatione li-
belli, ſed de libelli generalis interpretatione: ac dici
poſt litem conteſtatam accidere, quòd poſt litem con-
teſtatam incipit deberi. Senſus igitur eſt, petitionem
verbis quantumuis generalibus conceptam, non refer-
ri ad futuras obligationes, nec ea comprehendere, quæ
poſt litem conteſtatam deberi incipiunt: idcirco ad hęc
perſequenda opus eſſe noua petitione. Opponitur ter-
tiò, quòd ſententia debet eſſe conformis libello, & pe-
titioni libello comprehenſæ, infr. de fideicom. libert.
l. vlt. & D. commun. diuid. l. vt fundus. 18. Reſpondeo,
ſententiam debere eſſe conformem libello, qualis eſt
tempore ipſius ſententiæ ferendæ, non qualis fuit, cùm
proponeretur, ſi poſteà ſit mutatus. Opponitur quartò,
quòd actor debet in lite mota manere vſque ad finem,
Nou. 112. c. 2. & 3. quod non faciet, ſi actionem mutet.
Reſpondeo, non prohiberi hac Nouella mutationem
libelli, immo nec litis remiſſionem ſiue omiſſionem in
perpetuum, quæ expreſsè conceditur infr. de pact. l. 4.
ſed tantùm litis intermiſſionem. Cæterùm actor in ea-
dem lite manet, licèt actionem mutet: quia quod ad cę-
tera præter actionem mutatam, dicitur idem iudicium,
& eadem lis, vt ſuprà expoſui. ¶ Caput II. de editio- 18
ne actorum continetur l. 2. in qua diſſoluuntur tres
quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quæ acta ſint edenda? 19
Reſpondetur, omnia acta publica eſſe edenda, tam ci-
uilia, quàm criminalia. Intellige edi ei cuius intereſt,
argum. l. 4. in princ. l. 6. §. vnde. l. argentarius. 10. §. cùm
autem. D. h. t. ¶ Secundò quæritur, cuius iuſſu edan- 20
tur? Reſpondetur, edi iuſſu iudicis, apud quem litiga-
tur. Intellige edi acta, id eſt, quæ acta fuerunt apud
hunc iudicem, coram quo lis pendet.

¶ Tertiò quæritur, cur acta edantur? Reſpondetur, 21
vt fides, id eſt, probatio veritatis inueſtigetur. Hic fi-
nis eſt communis omnium inſtrumentorum editioni-
bus, l. 5. ¶ Cap. III. de editione rationum & aliorum 22
inſtrumentorum, tres quæſtiones continet. ¶ Primò 23
quæritur, vtrùm actor reo, an reus actori edere coga-
tur? Reſpondetur, actorem cogi reo edere, l. 5. & 6. non
reum actori, l. 4. Hæc differentia inter actorem &
reum confirmatur l. vltim. atque hæc ſunt vera regu-
lariter. Nam interdum actor non cogitur reo edere,
vt petens legatum non cógitur edere teſtamentum he-
redi, D. h. t. l. 2. Interdum reus actori edere cogitur vel
actione prætoria, vt argentarius, D. eod. l. 4. in princ.
l. 6. §. ex hoc edicto. vel actione ciuili, vt tutor, cura-
tor, procurator, D. eod. l. quædam. 9. in princ. vel offi-
cio iudicis, vt in iudiciis bonæ fidei, ſi iudex causâ co-
gnitâ id æquum eſſe cenſuerit, l. 1. ¶ Secundò quæri- 24
tur, quis iubeat rationes ſiue inſtrumenta edi? Hîc
duo caſus diſtinguuntur. ¶ Caſus primus eſt, cùm 25
actor petit, vt rationes à reo conuento ſibi edantur.
Tunc ad officium iudicis ſpectat, vt diſpiciat, an reus
ſit ad edendum compellendus: &, ſi id faciendum
putet, edere iubebit: quod in iudiciis bonæ fidei, vt in
iudicio depoſiti, procedit, l. 1. ¶ Caſus ſecundus eſt, 26
cùm quis, purà Titius, inſtrumentum cum fiſco com-
mune habens, illud à fiſco petit edi, vt eo contra Sem-
pronium vti poſſit coram iudice competente. Hoc ca-
ſu non hîc iudex edere iubet, ſed procurator rei pri-
uatæ, apud quem contra fiſcum agere oportet, l. 7.

Nota

Nota primò, cùm inſtrumentum eſt commune fiſco &
priuato,authenticum manere penes fiſcum : quia cùm
ad duos inſtrumentum ſpectat , penes digniorem ma-
nere debet , D. famil. erciſc. l. 5. & de fid. inſtrument.
l.vltim.ei verò , qui inſtrumentum commune cum fiſ-
co habet , facultatem dari deſcribendi inſtrumenti,
&,ſi quando opus ſit,ipſum authenticum edi, l.penult.
Nota ſecundò, ad officium procuratoris rerum pri-
uatarum pertinere etiam ea , quæ ad fiſcum ſpectant,
vt hic, & ſupr. de offic. comit. rer. priuat. l. 1. licèt res
priuatæ differant à reb. fiſcalib.infr.de quadrienn.præ-
17 ſcript.l.3.verſ. ſed ſcimus. ¶ Tertiò quæritur,cur ratio-
nes & alia inſtrumenta edi debeant ? Reſpondetur , vt
veritas probetur , l. 5. Idem ſuprà de actis dictum fuit
ex l. 2.

Tit. II. De in Ius vocando.

I. 4.	*III.* 3.4.
II. 4.	*IV.* 5.

1 IN ius vocare , eſt ad eum , qui iuriſdictio-
ni præeſt , D. ſi quis in ius vocat. non ier,
l. 2. & ne quis eum qui in ius vocat. vi
exim. l. 3. §. 1. experiundi , id eſt , agendi
2 cauſâ vocare, D. h. t.l.1. ¶ Huius tituli tria ſunt capi-
3 ta. ¶ Caput I. eſt de his , qui in ius vocari non poſ-
ſunt. Ad hoc caput referuntur parentes , qui non poſ-
ſunt à liberis, quos in poteſtate habent , in ius vocari,
l.3.in princ.niſi ex cauſa peculij caſtrenſis, D.h.t.l.ado-
ptiuum. 8. in princ. ¶ Caput II. eſt de his , qui non
poſſunt ſine venia prætoris in ius vocari , vbi enume-
rantur ſequentes perſonæ , quibus hoc priuilegium
conceditur.I.Pater,quem nec filius emancipatus,d.l. 3.
verſ. ſi igitur. nec ex cauſa peculij caſtrenſis filius in
poteſtate conſtitutus, ſine permiſſu prætoris vocare in
ius poteſt , d. l. adoptiuum in princ. II. Mater, d. l. 3.
verſ. quod & in matris. III. Patronus , patrona.
IV. Patroni , patronæue parentes , vel liberi , vel ex-
5 tranei heredes ,l. 2. vel vxor, l. 1. ¶ Caput III. eſt de
effectu vocationis in ius. Effectus duplex traditur in
l. vltim. quorum alter eſt contra actorem , alter con-
tra reum. Nam I. Actor , qui reum ad aliquem iudi-
cem vocauit , non poteſt eundem ad alium iudicem
vocare , d. l. vlt. in princ.& §.vlt. II. Reus non poteſt
vti fori præſcriptione ex noua cauſa , id eſt,poſt in ius
vocationem, contingente,d.l.vlt.§.1.Coniun.l.penult.
D. de iuriſdict.

Tit. III. De Pactis.

I. 52.	*XVI.* 53.
II. 49.	*XVII.* 10.
III. 29.	*XVIII.* 50.
IV. 14.	*XIX.* 6.
V. 12.14.	*XX.* 21.
VI. 8.	*XXI.* 10. 54.
VII. 42.	*XXII.* 30.
VIII. 41.	*XXIII.* 38.
IX. 9.	*XXIV.* 33.
X. 45.	*XXV.* 34.
XI. 46.	*XXVI.* 34.43.
XII. 11.	*XXVII.* 19.41.
XIII. 18.19.37.	*XXVIII.* 20.
XIV. 19.	*XXIX.* 36.
XV. 6.47.	*XXX.* 7.

PRæcipuus effectus vocationis in ius eſt, 1
vt vocatus ſequi vocantem , & ad iudi-
cem ire debeat , D. ſi quis in ius vocat.
non ier. l. 2.in princ. niſi vel cauerit iudi-
cio ſiſti , D. in ius vocat. vt eant. in rubr.
vel pactus ſit , ſeu tranſegerit , D. de in ius vocand.
l.neque. 22. §. 1. Quocirca de pactis & tranſactioni-
bus conſequenter dicemus. ¶ Pactum eſt duorum 2
pluriúmve conuentio , D. h.tit. l. 1. §. & eſt pactio.
de re danda , vel facienda , infr. de nupt. l. ſancimus
ſi quis. 24. proprio contractus nomine carens , vt
colligitur ex l. 1. §. vltim. & l. 7. D. hoc tit. ¶ Hic 3
tulus in quatuor capita diuiditur.

¶ Caput I. eſt de pacto nudo : vbi diſſoluuntur 4
quatuor quæſtiones. ¶ Quæſtio prima , an pactum 5
valeat , accommodatur ſex caſibus. ¶ Caſus pri- 6
mus eſt , ſi duo inter ſe paciſcantur , vt is , qui
ſuperuixerit , alterius rebus potiatur. Reſponde-
tur , hoc pactum non valere inter paganos , ſed
tantùm inter milites , l. licet. 19. Ratio , cur va-
leat inter milites , eſt fauor militiæ , quæ multa pri-
uilegia meretur , & hoc inter cætera. Ratio , cur
non valeat inter paganos , eſt : quia nec vt actus
inter viuos valere poteſt , propter regulam illam
iuris , Hereditas pacto dari nequit , l. pactum. 15.
& infr. de pact. conuent. l. 5. nec vt teſtamen-
tum , cùm non contineat heredis inſtitutionem,
ſine qua teſtamentum non conſiſtit , Inſtit. de legat.
§. ante heredis. nec vt alia vltima voluntas ; quia
pactum non eſt actus vltimæ voluntatis : nec vt do-
natio cauſa mortis ; quia hoc non fit nudo con-
ſenſu , ſed rei traditione , D. de mort. cau. donat.
l. 2. l. inter. 38. Quod enim Iuſtinianus conſtituit
in l. ſi quis argentum. 35. infr. de donat.nudo pacto
factam donationem valere , & actionem parere , ad
ſolam inter viuos donationem ſimplicem pertinet.
Quapropter clauſulam illam , quæ vulgò teſtamen-
tis adiici ſolet , *Si non valet iure teſtamenti , valeat
tamquam donatio causâ mortis* , inutilem eſſe puto.
¶ Caſus ſecundus eſt , ſi duo ſuper hereditate vi- 7
uentis paciſcantur , ſub conditione , *ſi ad ſe pertine-
bit*. Reſpondetur , pactum non valere ; quia im-
probè faciunt , qui ſunt ſolliciti de hereditate viuen-
tis , niſi eo conſentiente paciſcantur , iſque in eo-
dem conſenſu vſque ad mortem permanſerit, l. vlt.

¶ Caſus tertius eſt , ſi ſit pactum contra ius, 8
vel bonos mores. Reſpondetur , hoc pactum non
valere , l. 6. ¶ Caſus quartus eſt , ſi pactum ſit dolo 9
malo factum. Reſpondetur ſimiliter hoc pactum
non valere , l. cùm poſteaquàm. 9. quod & præto-
ris edicto reprobatur , D. de eod. l. 7. §. ait prætor.
& §. dolo. ¶ Caſus quintus eſt , ſi pactum non ſit 10
ſcriptum.Reſpondetur,hoc pactum valere,dummodò
quacumque ratione probari poſſit , l.pactum quod
bona. 17. adde l. cùm proponas inter vos. 21. Ratio
eſt : quia ſcriptura probationis tantùm cauſa inter-
ponitur : vnde ſi alio quouis modo res probetur,
nihil intereſt, D. de pignor. l. 4. & de fid. inſtrument.
l. 4. ¶ Caſus ſextus eſt , cùm ſunt duo pacta con- 11
traria , vt in l. pacta nouiſſima. 12. vbi creditor pa-
ctus eſt cum debitore de non petendo : poſteà
cùm eodem pactus eſt , ne prioris pacti beneficio
vtatur : poteſt igitur debitum petere : quoniam
actio non fuit ipſo iure ſublata per prius pactum,
ſed ſummouebatur exceptione illius pacti : hæc au-
tem exceptio per replicationem poſterioris pacti
eliditur , D. h. tit. l. ſi vnus. §. pactus ne peteret.
Quòd ſi actio per prius pactum ſublata fuiſſet , vt
contingit in pacto legitimo, D. eod. l.6. l.ſi tibi 17.§.1.

non poſſet poſteriori pacto exſuſcitari, d.l. ſi vnus.
§.pactus ne peteret.verſ.ſed ſi pactum.
12 ¶ Quæſtio ſecunda eſt, quo iure pactum valeat? Reſ-
pondetur valere iure honorario, l. 5. quia pacta regula-
riter non confirmantur iure ciuili, exceptis pactis,
13 quæ vocantur pacta legitima, D. h. t. l. 6. ¶ Quæſtio
tertia eſt, quem effectum pariat? Hic multi effectus
conſiderantur.
14 ¶ Effectus primus eſt liberatio, non quidem ipſo iu-
15 re, ſed per exceptionem pacti, vel doli, l. 4. & 5. ¶ No-
ta primò, hunc eſſe effectum pacti de non petendo.
16 ¶ Nota ſecundò exceptionem doli concurrere cum
exceptione pacti, & cum omnibus aliis exceptionibus:
quoniam dolo facit, quicumque id petit, à cuius peti-
tione per aliquam exceptionem ſummoueri poteſt,
D. de dol. mal. except. l. 2. §. & generaliter. Sed &
multis caſibus, quibus pacti exceptio non com-
petit, doli exceptio in ſubſidium datur, D. h. t. l. reſcri-
17 ptum. 10. §. vlt. ¶ Effectus ſecundus videtur eſſe ob-
ligatio, & actio. Sed regula eſt, ex pacto nudo non da-
ri actionem, D. h. t. l. 7. §. ſed cùm nulla. Hæc regula ac-
18 commodatur tribus caſibus. ¶ Primus caſus eſt,
cùm pactum ex interuallo adiicitur contractui bonæ
fidei, l. in bonæ fidei. 13. Secus eſt, ſi apponatur inconti-
nenti; quia tunc eſt lex contractus, de qua dicemus ſe-
19 quenti capite. ¶ Secundus caſus eſt, cùm pactum ſti-
pulatione confirmatur: quia non ex pacto agitur, ſed
ex ſtipulatione, l. ſi pacto 14. ſiue pactum præcedat; ſi-
ue ſtatim ſequatur ſtipulationem, l. petens. 27. & mul-
tò magis, ſi ex interuallo ſequatur: hic enim minus du-
bitari poteſt, pactum ad agendum eſſe inutile, proinde
neceſſariò agendum ex ſtipulatione: quandoquidem
etiam contractui bonæ fidei adiectum ex interuallo
non prodeſt ad agendum, d. l. in bonæ fidei. Species,
d. l. ſi pacto, talis eſt: Miles cum Titio pactus eſt, vt ſibi
daret (exempli gratia) fundum, itemque pactus eſt, vt, niſi
eum fundum intra menſem ſibi daret, centum aureos
pœnæ nomine ſolueret; atque eoſdem centum aureos
ſtipulatus eſt à Titio ſub conditione, niſi ſibi fundum
intra menſem daret. Titio fidem non præſtante, quæ-
ſitum eſt, quod remedium militi aduerſus eum com-
petat? imperator duo remedia conſiderat: quorum
alterum militi concedit, alterum ei denegat. Pri-
mum remedium eſt actio ex ſtipulatu, qua miles pœ-
nam promiſſam petit: non tamen omnimodo pœ-
nam conſequetur: quia Titius aut fundum ſoluens
militi ſponte accipienti, aut eum offerens ante li-
tem conteſtatam, vitat pœnam, D. de penu lega.
l. 1. & quand. dies legat. ced. l. ſine. 19. & de verbor.
oblig. l. Titius. 9. Ergo miles aut fundum aut pœ-
nam conſequetur. Secundum remedium eſt contra
leges, vt neglecto iudiciorum ordine bona Titij con-
feſtim ad militem transferantur: quod meritò denega-
tur: neq; enim eò vſque militum priuilegia extendi de-
bent in tertij præiudicium, qui fortaſſe militi nihil
20 debet. ¶ Tertius caſus eſt, cùm inter duos conuenit,
vt alter alteri certam quantitatem annuam daret, iſ-
que, poſtquam ſecundum conuentionem aliquot an-
nis ſoluerit, poſteà ſoluere ampliùs nolit: etenim ſol-
uere in poſterum non cogitur, niſi pactum ſtipulatio-
ne confirmatum fuerit, l. ſi certis. 28.
21 ¶ Effectus tertius eſſe videtur dominij translatio:
quia cùm nihil ſit tam naturali æquitati conſenta-
neum, quàm voluntatem domini volentis rem ſuam
in alium transferre, ratam haberi, D. de acquiren.
rer. domin. l. quia ratione. 9. §. hæ quoque. & Inſtitut.
de rer. diuiſ. §. per traditionem. certè ſi domi-
nus mecum paciſcatur, vt res mea ſit, videtur
ex hoc pacto res mea fieri. Sed contrarium verius
eſt: quia traditione & vſucapione, non nudo pa-
cto dominium transfertur, l. traditionibus. 20. &
voluntas domini rem tradentis rata habetur, non
nuda voluntas, ſeu nuda pactio, quod ad hoc, vt
dominium transferatur. Hinc in l. id quod noſtrum.
11. D. de diuerſ. regul. iur. dicitur, id, quod no-
ſtrum eſt, non poſſe ſine facto noſtro, id eſt, non poſ-
ſe ſolo conſenſu ſine traditione ad alium transferri.
¶ Nota primò, cùm lex ait, traditionib. & vſucapionib. 22
dominia transferri, particulam *Et*, non ſolùm pro con-
iunctione, ſed etiam pro diſiunctione accipi: quia do-
minium transfertur interdum traditione & vſucapione,
vt cùm quis rem bona fide & iuſto titulo accepit à non
domino, Inſt. de vſucap. in princip. quandoque ſola tra-
ditione, vt cùm rem accepit à domino, d. l. quia ratione.
§. hæ quoq. & Inſti. de rer. diuiſ. §. per traditionem. non-
nunquam ſola vſucapione ſine traditione, D. pro lega. l.
penult. Similiter partic. *aut*, in interdicto quod vi aut
clam, non ſolùm diſiunctionis, ſed etiam coniunctionis
vim habet, D. quod vi aut clam, l. is qui. 11. §. interdi-
ctum. Denique non eſt nouum, vt coniunctio pro diſ-
iunctione, & diſiunctio pro côiunctione accipiatur, D.
de verb. ſign. l. ſæpe. 53 ¶ Nota ſecundò, nec traditionem 23
ſufficere, nec vſucapionẽ procedere, niſi iuſta cauſa ſeu
iuſtus titulus ſubſit, vt venditionis, donationis, dotis, le-
gati, D. de acq. rer. dom. l. nunquam. 31. in pr. & Inſt. de
vſucap. in pr. & §. error ¶ Nota tertiò, pactũ nudum eſſe 24
verbũ homonymũ: quia modò omnia pacta cõplectitur,
& illud *nudum*, eſt pacti epithetũ perpetuũ, D. h. t. l. 7. §.
quin immo. modò opponitur legi contractus, quæ in
contractu ineſt, & ſignificat pactum ſolum & per ſe,
atque illud, *nudum*, eſt διαφολὴ, ſeiungens pactum nu-
dum à lege contractus, l. legem. 10. & inſt. de pact. con-
uen. l. 1. Dicta autem regula in omnibus pactis obtinet.
¶ Nota quartò, cùm dicimus traditionem, intelligi 25
etiam quaſi traditionem, veluti ſi tibi vendam rem,
quam apud te depoſueram, res tua ſit ſine noua tradi-
tione, D. de acquir. rer. do. d. l. quia ratione. §. interdum.
& l. ſi ſeruus. 21. §. 1. nimirum quia poſſeſſio penes te
conſtituta, vim traditionis habet, D. de euict. l. ſi rem.
62. in princip. ſeu quia breui manu videris rem ex cau-
ſa depoſiti mihi reſtituiſſe, & ex cauſa emptionis rece-
piſſe, argum. l. ſingularia. 15. D. de reb. cred. & l. licèt 41.
§. 1. D. de iur. dot. ¶ Nota quintò, licèt pacto non poſſi- 26
mus dominium adipiſci, tamen poſſe translatum ad
alium recuperari, ſublatâ cauſâ, ex qua res alienata fue-
rat: veluti ſi ex pacto legis commiſſoriæ res fiat inem-
pta, infr. de pact. inter empt. l. 4. aut ſi oblata melior con-
ditio venditionem reſcindat, D. de rei vindic. l. ſi quis
hac lege. 41. in princip. His enim caſibus recuperatur
dominium, quia pactum ab initio contractus factum
fuit. Quòd ſi poſt contractum perfectum, & rem ſecu-
tam, pactum ex interuallo fiat: tantum abeſt, vt ex eo
recuperetur dominium, vt ne quidem actio perſonalis
detur, ſed tantùm exceptio inde competat, D. h. t. l. ab
emptione. 58. ¶ Quæſtio quarta eſt, an pactum à qui- 27
buſdam factum, alijs proſit, vel noceat? Regulariter pa-
ctum alijs, qui pacti non ſunt, nec prodeſt, D. h. t. l. ſi ti-
bi 17. §. ſi pactus. nec obeſt, D. eod. l. ſi vnus 27. §. pacta
quæ turpem. verſ. ante omnia. Sed hîc ſpeciales aliquot
caſus conſiderantur. ¶ Caſus primus eſt, cùm filiusfa- 28
milias paciſcitur, quæritur enim, an patri noceat? Reſ-
pondetur non nocere, l. filius. 23. Excipe primò, niſi pa-
ciſcatur ex cauſa peculiari, liberam peculij adminiſtra-
tionem habens, dummodò non donationis cauſa pa-
ciſcatur, D. eod. l. contra. 28. §. vlt. Excipe ſecundò, niſi
mutuam pecuniam dando pactus ſit, D. eod. l. ſin autem
29. Adde pactum filij poſſe patri prodeſſe, d. l. ſi tibi. §.
vlt. & ll. ſeqq. ¶ Caſus ſecundus eſt, cùm ſeruus paciſci- 29
tur, quæritur enim, an domino proſit, vel noceat? Reſ-
pondetur, hoc pactum domino prodeſſe, non nocere, l.

3. Adde

3.Adde exceptiones de filiofamiliâs nuperrimè tradi-
30 tas;quoniam in ſeruo quoque locum habent. ¶ Caſus
tertius eſt,cum curator paciſcitur : quæritur enim , an
pactum obſit adoleſcenti ? Reſpondetur non obeſſe,l.
32 pactum curatoris.22. ¶ Nota primo hoc pactum non
reſcindi per reſtitutionem in integrum , ſed ſtatim non
valere,D.de adminiſtr.tut.l.Lucius 46.§.vlt. quia pote-
ſtas curatoris,quæ fauore minorum eſt introducta, non
debet in eorum damnum detorqueri,D.de legib.l.nulla
32 25. ¶ Nota ſecundò , licet curator paciſcens de non
petendo,non tollat actionem,quæ minori liquidò com-
petit,tamen eum poſſidere, dubia tranſigere , vt & im-
puberis tutorem,D.de furt.l.ſi pignore.54. §. vlt. l. in-
33 terdum.56.§.penult. ¶ Caſus quartus eſt, cùm poſſeſ-
ſor hereditatis pactus eſt cum creditoribus heredita-
rijs ne petant:quæritur enim , an pactum vero heredi,
qui poſteà euicit hereditatem proſit? Reſpondetur non
34 prodeſſe,l.ſi actionem.24.vide Centur.1.q.93. ¶ Caſus
quintus eſt , ſi debitores inter ſe pacti ſint, quæritur
enim,an creditores cogantur huic pacto ſtare? Reſpon-
detur, debitorum pactionem creditoribus præiudicium
35 non facere.l.debitorum.25.& l.ſeq. ¶ Caput II.eſt de
36 lege contractus. ¶ In hoc capite conſideratur primò,
pactum cuiuis cōtractui adiectum,vtdelicèt ſi contra-
hens paciſcatur ſe non vſurum fori præſcriptione. Hoc
pactum valet.ac ſeruari debet, l.penul. vide Centur.1,
37 q. 60. ¶ Secundò conſideratur pactum adiectum
contractui bonæ fidei.Hoc incontinenti adiectum cùm
ſit lex contractus,eumque informet,ac ſit eius pars, va-
let etiam ad agendum , quamuis factum ex interuallo
valeat tantùm ad excipiendum , l. in bonæ fidei. 13.
38 ¶ Nota primò,pactum dici incontinenti factum.non
ſolum ſi ante contractum perfectum fiat , ſed etiam ſi
contractui perfecto confeſtim & ſine interuallo adii-
ciatur,d.l.7 §.quin immo. & D.de reb cred. l. lecta.40.
Quidam putant idem dicendum, ſi modicum interual-
lum ſit contractui,& pacto interiectum:quibus non aſ-
39 ſentior. ¶ Nota ſecundò, quædam pacta quæ ex inter-
uallo facta ſunt, ex continenti facta videri , nimirum
quæ aliquid addunt , vel detrahunt ſubſtantiæ contra-
ctus ſolo conſenſu conſtantis : quia videntur quodam-
modò contractum renouare,d.l.7.§.adeo.& D. de con-
40 trah.empt.l.pacta conuenta.72.in princip. ¶ Nota ter-
tiò,duplicem actionem his caſibus competere , nempe
actionem ex eo cōtractu,cui pactum inſertum eſt,putà
empti venditi,l.ex conuentione. 11. & D. de contrah.
emptio.l.fundi.79.& de act.emp.l.6. §.1. & 2. & actio-
nem præſcriptis verbis, infr.de pact.int.empt.l.2.&.D.
de contrah.empt.l. Labeo.50.& de reſcind vendit. l. 6.
41 ¶ Nota quartò, hoc eſſe proprium contractuum bonæ
fidei,nam pactum incontinenti adiectum contractui
ſtricti iuris,vt ſtipulationi,vel mutuo, non valet ad au-
gendam obligationem.D.h.t.l.ſi tibi. 17. in princip. &
de reb. cred.l.rogaſti. 11. ſed eam ipſo iure ſine ope ex-
ceptionis minuere poteſt, D.eod.l.lecta.40.Non obſtat
l.petens.27.quæ non dat actionem ex pacto ſtipulatio-
ni adiecto,ſiue ex ſtipulatione pacto informata , ſed ex
ſtipulatione pactum confirmante,vt enim aliæ conuen-
tiones,ita etiam pacta ſtipulatione confirmari poſſunt.
42 ¶ Tertiò conſideratur lex traditionis : vnde oritur
actio præſcriptis verbis,tanquam ex contractu innomi-
nato: veluti , Trado tibi hereditatem hoc pacto,vt tam
mihi quàm cæteris creditoribus ſatisfacias, l. 7. Trado
tibi pecora paſcenda , vt fœtus inter nos diuidatur,l.ſi
paſcenda.8.Quod ſi pacto ſtipulatio adiecta ſit,ex ſtipu-
43 latu agi poterit,d.l.7. ¶ Quartò conſideratur lex di-
uiſionis,i.d eſt,pactum inter heredes, vel alios ſucceſſo-
res inter ſe diuidentes ſucceſſionem , pactum(inquam)
vt vnus eorum creditori hereditario ſolidum ſoluat.
Ex hoc pacto non datur actio creditori, qui non poteſt
agere, niſi ex lege xij. tabularum contra ſingulos here-
des pro partibus hereditarijs; ſed actio præſcriptis ver-
bis datur coheredi, qui pactus eſt,vt conſequatur quod
ſua intereſt creditori hereditario ſolui,l pacto ſucceſſo-
rum.26. ¶ Nota,*pactum diuiſionis* ,eſſe verbū homony- 44
mum, modò nāque ſignificat nudum pactū de diuiſio-
ne facienda,quod non parit actionem, D.h.t. l. diuiſio-
nis.45.modò legem diuiſionis , id eſt , pactum appoſi-
tum traditioni ; quæ inuicem fit in rebus diuidendis:
vnde diximus agi præſcriptis verbis,d.l. pactum ſucceſ-
ſorum. ¶ Quintò conſideratur pactum dotale. Hoc 45
pactum valet etiam ad agendum ; quia non eſt pactum
nudū,ſed lex contractus,l legem.10.quæ repetitur in l.
1.infr.de pact.conuent. Etenim dotis datio eſt contra-
ctus,D.de diuerſ.reg.iur.l. contractus.23. ¶ Excipitur 46
primò, niſi agentis nihil interſit , vt in ſequenti ſpecie:
Mulier, quæ fundum creditoribus ſuis vſurarum debi-
tarum nomine obligauerat,hunc fundum Titio nubens
in dotem dedit adiecto pacto, vt ipſa vſuras ſolueret,&
pignus lueret,matrimonio per mariti mortem ſoluto,
quia fundus mulieri reſtitui debet , heres mariti contra
mulierem,vt pignus luat,agere non poteſt , niſi fundus
æſtimatus in dotem datus fuerit , adeo vt non fundum,
ſed æſtimationem mulieri ſoluere oporteat:tunc enim
ex vendito actio datur,vt placitis ſtetur,id eſt,vt mulier
pignus luat,l.ex conuentione. 11. Non obſtat l. 1. infr,
ſine cenſu,vel reliquis,quæ huic legi opponi ſolet:quo-
niam hæc lex loquitur de vſuris, quarum obligatio in-
hæret perſonæ:illa de tributis , quorum onus fundum
ſequitur,adeo vt pactum in contrarium non valeat , vt
conſtituitur in omnibus legib. illius tit. ſine cenſu vel
reliq. ¶ Excipitur ſecundò, niſi pactum iure improbe- 47
tur : veluti ſi pater dotans filiam , paciſcatur vt filia ex
certa portione ſibi ſuccedat, l. pactum quod dotali. 15.
quia ſucceſſio eſt iuris publici,D qui teſtam.fac. poſſ. l.
3 quod priuatorum pactis mutari nequit , D. h. t. l. ius
publicum.38.Idcirco hereditas pactu nec dari poteſt, l.
licèt.19.nec adimi,infr.de collat.l.3. & D. de ſuis & le-
gitim.l.vlt Leo tamen imperator Nou. 19. pactum do-
tali inſtrumento à patre inſertum , vt filius & filia ex
æquis partib.ſibi ſuccedant, tanquam æquitati conſen-
taneum confirmat,& ſeruari iubet,abrogata d.l.pactum
quod dotali.Item pactum,quo renunciatur paternæ ſuc-
ceſſioni,ſi iureiurando ſit confirmatum,iure Canonico
probatur,extr. de pact.lib.6. cap.2 ¶ Caput III. eſt de 48
pacto tacito:nam etiā tacita pacta valent,D.h t.l.2.&4.
Huius pacti taciti proponuntur duo exempla ¶Primum
exemplum eſt in l. 2. vbi creditores hereditarij,herede 49
omiſſo,egerunt contra emptores hereditatis,atque em-
ptores,cùm iudiciū ſubire inuiti non cogerentur,tamen
cùm intelligerent heredē,ſi à creditoribus cōuenirētur,
cōtra ſe habiturū regreſſum,infr.de hered.vel act.vend.
l.2.ſponte ſua & ſuo nomine illud ſuſceperunt : hinc
colligitur tacitum pactum,ne ab herede petatur , quod
etſi factū eſt inter creditores & hereditatis emptores;
tamen heredi prodeſt : quia emptorum paciſcentium
intereſt non peti ab herede,quem indemnem præſtare
tenentur:pactum enim inter duos factum , tertio non
prodeſt,infr.per quas perſonas nob acquir.l. 1. & D h.
t.l.ſi vnus.27.§.pacta quæ turpem verſ.ante omnia.niſi
paciſcentis interſit,D.eod.l.& heredi.21.§.vlt.& l. fide-
iuſſoris. 23. Quod ſi emptores nomine heredis iudi-
cium ſuſcepiſſent , non exceptionem ei acquiſiuiſſent,
ſed ipſo iure eum liberaſſent , D.de ſolut.l.ſolutione.29.
¶ Secundum exemplum proponitur in l. ſi creditores 50
18. vbi erant duo rei credendi , Primus & Secundus,&
duo rei debendi Tertius & Quartus, qui vice mutua fi-
deiuſſerunt , adeo vt ambo pro partibus conueniri poſ-
ſent, vel vnus ſuo nomine in ſolidū;vel vn⁹ partim ſuo,
partim fideiuſſorio nomine,D.de duob .reis, l. reos.11.
in princip.

in princ.Tertius autem dimidiam debiti partem pro ſe
ſoluit, id eſt, vt ſe liberaret:& quæritur, an poſſit pro
altera dimidia parte conueniri: Sanè cùm & ſuo & fi-
deiuſſorio nomine in eam dimidiam teneretur, vt iam
expoſui, ab ea obligatione, qua ſuo nomine tenebatur,
ipſo iure liberatus eſt: tacitè verò pactus videtur, ne
fideiuſſorio nomine, id eſt, tanquàm fideiuſſor Quarti
conueniatur: ergo creditores pro dimidia parte, quæ
ſoluta non eſt, contra Quartum habent actionem effi-
cacem: contra Tertium, tanquàm reum principalem,
agere non poſſunt: contra eundem Tertium, tanquam
fideiuſſorem Quarti, ipſo quidem iure poſſunt agere,
ſed exceptione taciti pacti ſummouentur. Non obſtat
l.ſi ex toto.8.D.de legat.1.vbi vnus ex correis, qui par-
tem ſoluit, in [illegible] ſuum poteſt conueniri; propterea
quòd ſimpliciter ſoluit, non exprimens ſe ſoluere pro
ſua perſona, vt ſe ex obligatione eximeret, vt in ſupe-
51 riori ſpecie. ¶ Caput IV. eſt de pacto tranſactionis
52 causâ facto. Hîc deciduntur tres caſus. ¶ Primo caſu,
cùm frater fratri fideicommiſſum deberet ſub condi-
tione, Si ſine liberis decederet, de fideicommiſſo tran-
ſegit pendente conditione: hoc pactum valet, quamuis
poſteà liberis ſuſceptis conditio fideicommiſſi defece-
53 rit, l.1. ¶ Secundus caſus eſt primo ſimilis, eo tantùm
differt, quòd non eſt fideicommiſſum ab vno tantùm
latere, ſed reciprocū, & fratres ſibi inuicem fideicom-
miſſariam ſubſtitutionem remiſerūt: hoc quoque pa-
ctum valet, l. cùm proponas filios. 16. Coniunge l. de
54 fideicommiſſo, 11. infr. tit. prox. ¶ Tertio caſu heres
ſcriptus, & heres legitimus, id eſt, frater defuncti, de
hereditate inter ſe controuerſa tranſegerunt nudo pa-
cto ſine ſcriptura. Ex hac tranſactione non datur actio,
ſed exceptio, dummodò is, qui beneficio tranſactionis
vti vult, eius fidem non fregerit, l. cùm proponas in-
ter vos. 21.

Tit. IV. De Tranſactionibus.

I. 23.	*XXII.* 5. j. 11. *ij.*
II. 42. j. *iij.*	*XXIII.* 18. 42. *iij.*
III. 39.	*XXIV.* 31. *ij.*
IV. 5. j. 39.	*XXV.* 5. j. 14.
V. 5. j. *iij.* 8.	*XXVI.* 24.
VI. 42. j. *iij.* 46.	*XXVII.* 5. *ij.*
VII. 5. *v.*	*XXVIII.* 8. 11. 31. j. *ij.* 49.
VIII. 6. *ij.*	*XXIX.* 17.
IX. 40.	*XXX.* 11. *iij.*
X. 6. j. *iij.*	*XXXI.* 31. *iij.*
XI. 5. j. 6. *iv.*	*XXXII.* 6. *vj.*
XII. 5. *vj.*	*XXXIII.* 5. j. 45. 48.
XIII. in princ. 12. j.	*XXXIV.* 18. j.
§. j. 5. *iv.*	*XXXV.* 7. j. 12. *ij.*
XIV. 10.	*XXXVI.* 5. j. 7. *ij.* 31. *ij.*
XV. 39.	*XXXVII.* 44.
XVI. 15. 49.	*XXXVIII.* 7. j.
XVII. 31. j. *ij.*	*XXXIX.* 50.
XVIII. 6. *v.*	*XL.* 8. 39. 44.
XIX. 11. 16.	*XLI.* 5. j. 34. 35. 36.
XX. 20. 27. 29.	*XLII.* 13. 33.
XXI. 28.	*XLIII.* 6. j.

1 TRanſactionis verbum duobus modis ſumi-
tur. Primò generaliter, vt tranſigi dicatur,
quotieſcumque aliquid finitur ac termina-
tur, D.de pact.l.1.§.conuentionis. Secundò
ſpecialiter, vt hoc titulo, pro rei dubiæ vel controuer-
ſæ, D.h.t.l. 1. deciſione, l.7. l.cùm proponas. 17.l. ſub
prætextu inſtrumenti. 19.& D.de rei vindic.l.eius. 46.
& ad leg.Falcid.l.3.§.1. ſeu diremptione, l.interpoſitas,
13.l.cauſas 16. l.tranſactione 30. quæ vtriuſque partis
conſenſu fit, d.l.tranſactionis.& d.l.interpoſitas. aliqua
re data, vel promiſſa, vel retenta, l.trāſactio. 38. ¶ Quia 2
verò tranſactio multis modis fit: aut enim tranſigitur
nudo tantùm pacto, aut tranſactio iureiurando firma-
tur, aut ſtipulatione interueniente, aut per contractum
innominatum fit: Idcirco huius tituli capita quinque
ſunt. ¶ Caput I. eſt de tranſactione in genere: vbi tres 3
quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Quæſtio prima eſt, an trāſ- 4
actio valeat? Pro qua quæſtione decidenda quinque
ſpectantur. ¶ Primò ſpectantur perſonæ tranſigentes: 5
de quibus dantur ſex regulæ. I. Vt tranſactio valeat,
nec per reſtitutionem in integrum reſcindi poſſit, trā-
ſigentem oportet eſſe maiorem vigintiquinque annis,
l.5.l.de fideicommiſſo, 11.l.ſi maior. 22.l.ſi maiores. 25.
l.ſi maior. 36. Coniunge l.4.l.ſi pro fundo. 33.&l.ſi quis
maior. 41. II. Tranſactio facta ab ægroto, ſi ſit ſanæ
mentis, valet, l.ſanum. 27. III. Tranſactio inter here-
dem tutoris, & eum qui fuit in tutela, valet, l.5. IV.
Tranſactio inter dominum & ſeruum non valet, l. in-
terpoſitas. 13.§. 1. V. Procurator, cui tantùm actio, non
deciſio litis mandata eſt, tranſigere non poteſt, l.7. VI.
Adminiſtrator ciuitatis poteſt tranſigere de lite dubia,
quamuis id remittere non poſſit, quod reipublicæ li-
quidò debetur, l.præſes, 12. ¶ Secundò ſpectatur res, 6
de qua tranſigitur: de qua dantur ſex regulæ. I. Tran-
ſactio de ſtatu ſeu conditione perſonæ valet, l. fratris,
10. & l.vlt. II. De alimentis præteritis, ſi in contro-
uerſia ſint, tranſigi poteſt: de futuris ſine permiſſu præ-
toris vel præſidis nō poteſt, l.de alimētis, 8. Coniunge
l.cùm hi.8.D.eod. Intellige alimenta in teſtamento, vel
codicillis relicta, vel mortis causâ donata, d.l.cùm hi.§.
hæc oratio. III. De paterna ſucceſſione tranſigi po-
teſt, d.l.fratris. IV. Tranſactio de fideicommiſſo reci-
proco conditionali inter fratres valet, l. de fideicom-
miſſo. 11. Coniunge l.cùm proponas filios. 16. ſupr.
tit.prox. V. De crimine capitali, quod irrogat pœnam
ſanguinis, excepto adulterio, tranſigere licet: de non
inferēte pœnam ſanguinis, excepto crimine falſi, tran-
ſigere non licet, l.tranſigere. 18. quam edito commen-
tario ſum interpretatus. VI. De re iudicata tranſigi
non poteſt, niſi per appellationem, vel reſtitutionem
in integrum ſit reſciſſa ſeu ſuſpenſa, l.ſi cauſa. 32. Adde
tranſactionem valere, etiamſi appellatum non ſit, dum-
modò appellari poſſit, vel dubitetur, an ſit iudicatum;
quia adhuc lis eſſe poteſt, D.h.t.l.7.in princ.l.poſt rem.
12. ¶ Tertiò ſpectatur id de quo tranſigitur: de quo 7
duo traduntur. I. Tranſactio non conſiſtit, niſi aliquid
detur, vel promittatur, vel retineatur, l. tranſactio. 38.
Ergo vel dominium transfertur, nimirum cùm aliquid
datur: vel actio naſcitur, videlicet cùm aliquid promit-
titur: vel actio perimitur, cùm aliquid retinetur, l.tranſ-
actionem. 35. vbi legendum *actione parta*, non, *peracta*,
vel, *parata*: verbi gratiâ, *do tibi decem*, vel, *promitto tibi de-
cem*: vel, *conſentio & patior te retinere decem, quæ mihi de-
bes, vt diſcedas à lite contra me inſtituta*. II. Etiamſi id
quod tranſactionis cauſa promiſſum eſt, nec datum ſit
nec offeratur, nihilominus tranſactio vim habet, l.ſi
maior. 36. ¶ Quartò ſpectatur modus tranſigendi: vbi 8
ſciendum eſt, ſcripturam poſſe quidem adhiberi, l.vbi.
40. ſed & ſine ea tranſactionem valere, l.5.& l.ſiue. 28.
¶ Quintò ſpectantur cauſæ, ex quibus tranſactio ſiue 9
per exceptionem, replicationémue, ſiue per reſtitutio-
nem, ſiue alio quouis modo infirmatur, vel non. ¶ Pri- 10
ma cauſa eſt mutuus conſenſus recedendi à tranſactio-
ne. Ex hac cauſa tranſactio infirmatur, l. ſi diuerſa. 14.
¶ Secunda cauſa eſt dolus, qui regulariter tranſactio- 11
nem inutilem reddit, ſiue ab initio interueniat, l. ſub
prætextu ſpecierum. 19. verſ. ſanè.& D.eod.l.qui cum
tutoribus. 9. §.qui per fallaciam. ſiue ex pòſt facto; vt
quia is qui tranſactionis fidem fregit, tranſactionis
beneficio

beneficio vti vult,quo caſu exceptio tranſactionis eli-
ditur replicatione doli mali,d.l.ſiue.ſed ſequentibus ca-
ſib.fruſtra dolus contra tranſactionem allegatur. I. Si
quis ſciens obligationem remiſerit : quia ſcienti & vo-
lenti dolus non infertur, l. cùm donationis. 34. II.
Si quis non probet dolum , ſed tantùm coram teſtibus
proteſtatus ſit ſe dolo inductum tranſegiſſe : nam hæc
conteſtatio ad dolum probandum non ſufficit, l. ſi ma-
ior 22. III. Si dolum non is commiſerit , qui tranſa-
ctionis beneficio vti vult , ſed aduerſarius , qui vult
12 ab ea recedere,l. tranſactione. 30. ¶ Tertia cauſa eſt
metus:de quo duo traduntur.I.Aduerſus tranſactionem
metu interpoſitam datur in integrum reſtitutio,l.inter-
poſitas.13. in princip. II. Metus prætextu non reſcin-
ditur tranſactio corã teſtibus facta,l.tranſactionem.35.
vbi amicorum vocabulo ſignificantur teſtes, vt & in l.
Pamphilo. 39. §. 1. D.de lega.iij. quia ſolemus amicos
vocare,vt conuentionibus,aliiſve noſtris actibus adſint
teſtimonij cauſa,Dona.in Phormio.actu.1.ſce.1. *Amicos*
13 *pro Aduocatis,& pro teſtibus poſuerunt*. ¶ Quarta cauſa
eſt,ſi ex falſis inſtrumentis tranſactum ſit, niſi etiam de
falſo ſit tranſactum.ſed ſi de pluribus cauſis vel capitu-
lis tranſactio facta ſit,illa ſola cauſa vel pars retracta-
tur,quæ ex falſo inſtrumento deciſa eſt,l.ſi ex falſis. 42.
14 ¶ Quinta cauſa videtur eſſe,ſi quis futuræ ſucceſſio-
nis,quam captabat, tranſegerit , & actionem remiſerit:
ſed hic,etiamſi non poſteà hæreditatẽ ſit cõſecutus,ta-
men tranſactionem reſcindere non poteſt, l.ſi maiores.
15 25. ¶ Sexta cauſa videtur eſſe reſcriptum principis.
Sed rectè facta tranſactio reſcripto principali non re-
16 ſcinditur,l.cauſas 16. ¶ Septima cauſa videtur eſſe in-
ſtrumentum poſt tranſactionem repertum. Sed neque
ex hac cauſa tranſactio infirmatur,niſi vel inſtrumentis
ſubtractis tranſactio ſit extorta , l.ſub prætextu inſtru-
menti. 19. vel tranſactum ſit de cauſa ad teſtamentum
vel codicillos pertinente, & poſteà teſtamentum vel
codicilli reperti ſint,D.h.t.l.6.&,teſtam. quemad. aper.
17 l.1.§.1. ¶ Octaua cauſa videtur eſſe ſpecies poſt tranſ-
actionem reperta : veluti ſi tranſactum ſit de heredita-
te,& poſteà repertæ ſint quædam res hereditariæ , quæ
tempore tranſactionis latebant ; vel deprehenſum ſit
quaſdã res eſſe hereditarias,quę putabantur eſſe extra-
nei, penes quem erant. Neque hæc cauſa valet ad infir-
mandam tranſactionem,l.ſub prætextu ſpecierum. 29.
18 ¶ Nona cauſa videtur eſſe,ſi is,qui ex cauſa tranſactio-
nis aliquid ſoluit , aſſerat ſe nihil debuiſſe. Neque hæc
cauſa idonea eſt ad infirmandam tranſactionem : quia
omnis tranſactio ſit de re dubia , neque ex eo conuelli
poteſt,quòd poſteà res certa fiat , probato debito , vel
19 indebito , l. nec intentio. 23. ¶ Quæſtio ſecunda eſt,
quatenus tranſactio valeat ? Hic dantur tres regulæ.
20 ¶ Regula prima eſt,Tranſactio non minorem aucto-
ritatem habet,quam res iudicata : quia nihil tam fidei
humanæ congruit,quàm placita cuſtodiri,l.non mino-
rem.20.& D.de pact.l.1.in princ.graue autem eſt fidem
21 fallere,D.de pecun. conſtit.l.1.in princip. ¶ Nota pri-
mò, tranſactionem non comparari ſententiæ condem-
natoriæ,ex qua datur actio in factum , ſed abſolutoriæ,
ex qua datur exceptio,vt ex tranſactione:verum ex ſen-
tentia datur exceptio rei iudicatæ , ex tranſactione ex-
22 ceptio conuentionis. ¶ Nota ſecundò , fidem hîc non
accipi,vt apud theologos,& in titulo ſupr.de ſum. trin.
& fi. cathol. ſecundum quàm Deo & eius verbo cre-
dimus,eiuſque promiſſis fidimus:ſed(vt à M.Tullio de-
finitur lib.1. Officior.) pro dictorum conuentorumque
conſtantia & veritate. Vnde ex eo dicta videtur. quòd
id fiat , quod dictum eſt , ſic accipitur etiam in l. 1. in
princip.D.de pact.& in l.1.in princ. D. de pecu.conſtit.
23 ¶ Regula ſecunda eſt , Tranſactio à quibuſdam facta,
alijs non prodeſt , vt tranſactio facta cum quibuſdam
tutoribus, non tribuit exceptionem contutoribus eo-
rum,l.1. ¶ Regula tertia eſt. Tranſactio inter aliquos 24
facta tertio non nocet : vt tranſactio matris non nocet
ſtatui filiorum , l.tranſactione. 26. Quamuis enim ma-
ter poſſit de ſtatu filiorum litigare. & eos in libertatem
aſſerere, D.de libera.cau. l. 3.§. cùm verò.non ideo ta-
men poteſt de eorum ſtatu tranſigere in eorum præiu-
dicium.Et licèt de ſtatu filij iudicari poſſit ex ſtatu ma-
tris,quatenus partus ventrem ſequitur , infr.de rei vin-
dicat. l. 7. non tamen de eo iudicatur ex tranſactione
matris,ſiue mater de ſuo ſtatu tranſegerit,vt in l.vlt. ſi-
ue de ſtatu filiorum , nam vtriuſque caſus eadem eſt ra-
tio : & cùm lex generaliter loquatur, generaliter acci-
pi debet,vt vtrumque caſum complectatur. ¶ Caput II. 25
eſt de tranſactione nudo pacto facta:de qua diſſoluun-
tur duæ quæſtiones. ¶ Quæſtio prima eſt,an tranſactio 26
valeat?Hîc quatuor conſiderantur. ¶ Primò ſpectatur 27
perſona tranſigens,quæ debet eſſe ſanæ mentis , & ma-
ior xxv.annis,l.non minorem, 20. verſ. cùm nullum.ne
aduerſus tranſactionem reſtitui poſſit ex titulo de mi-
noribus ſupr.ſi aduerſ.tranſact.l.1.&.2. ¶ Secundò ſpe- 28
ctatur modus tranſigendi:vbi notatur , veritatem præ-
ferri ſimulationi:veluti ſi id, quod tranſactionis cauſâ
dari aut retineri conuenit, per ſimulationem ſcriptum
ſit deberi ex cauſa emptionis , non propterea erit em-
ptio,nec pretium peti poterit,ſed erit tranſactio,ex qua
cùm nudo pacto facta ſit,actio non datur, l.cùm ea.21.
¶ Tertiò ſpectatur tempus , quo tranſactio facta eſt. 29
Sciendum eſt,etiam noctu tranſigi poſſe,d.l.non mino-
rem. verſ.nec enim.¶Quartò ſpectatur pęnitentia tran- 30
ſigentis, quæ non admittitur etiamſi ſtatim eum pęni-
teat, l. quamuis.39. ¶ Secunda quæſtio eſt , quatenus 31
tranſactio valeat ? Hîc dantur tres regulæ. I. Ex pacto
tranſactionis non datur actio,l.cùm proponas.17.l.ſiue
28. II. Ex pacto tranſactionis datur exceptio , d. l.cùm
proponas,l.ſi quidem.24.l. ſi maior. 36. quæ doli mali
replicatione eliditur,ſi is,qui exceptione vtitur , fidem
conuentionis non præſtet,d.l.ſiue.III. Verba genera-
lia,*nihil amplius peti*,coanguſtantur ad rem,de qua tranſ-
actum eſt,l.ſi certa.31. ¶ Caput III.eſt de tranſactio- 32
ne vel pactione iureiurando confirmata , de qua qua-
tuor quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Quæſtio prima eſt, an 33
hæc conuentio ſit ſeruanda ? Reſpondetur ſeruandam
eſſe,niſi ea falſis inſtrumentis facta ſit,nam ea hac cau-
ſa reſcinditur,l.ſi ex falſis 42. ¶ Quæſtio ſecunda eſt , ſi 34
ſit ſeruanda,an puniatur is,qui fidem non præſtat: Reſ-
pondetur puniri , ſiue ſit iuratum per Deum, ſiue per
principem,dummodò is,qui fidem fregit,ſit maior xxv.
annis,& libera voluntate, non alterius imperio coactus
tranſegerit,l.ſi quis maior.41. ¶ Quæſtio tertia eſt,qua 35
pœna afficiatur , qui fidem iuratæ conuentionis fregit?
Quinque pœnæ irrogantur , I. Notatur infamiâ. II.
Actionem amittit , nam ſi de actione ſibi competente
tranſegit, quamuis tranſactio non valeat , tamen actio-
ne illa priuatur,quia ipſius culpa factum eſt , vt tranſa-
ctio non valeat. III. Soluit pœnam , de qua ſoluenda
conuenitur,ſi conuentionis fides non præſtaretur. IV.
Rerum proprietate caret,ſiue enim de re ſua,quam vin-
dicabat,tranſegerit ; ſiue ex cauſa tranſactionis rem ac-
ceperit:etſi tranſactio non valet,nihilominus dictæ rei
dominio priuatur. V. Omni tranſactionis ſeu pactionis
emolumento priuatur , d. l. ſi quis maior. ¶ Quæſtio 36
quarta eſt , ad quem pertineat id , quod amiſit , qui
fidem conuentionis fregit . id eſt , vtrum ad fiſcum
pertineat , an ad aduerſarium ? Reſpondetur pertinere
ad aduerſarium , qui conuentionem ſeruauit , d. l.
ſi quis maior. verſ.itaque. ¶ Caput IV. eſt de tranſa- 37
ctione ſtipulationem cõtinente. Quadruplex ſtipulatio
hic

38 hîc conſideratur. ¶ Primò conſideratur ſtipulatio
rei de qua tranſigitur: quæ quidem ſtipulatio duobus
39 modis fieri poteſt. ¶ Primus modus eſt, cùm per ſti-
pulationem Aquilianam præcedétes obligationes no-
uantur,& noua obligatio per acceptilationem tollitur.
Hoc modo actio competens, pro qua parte in tranſa-
ctionem deducta eſt, ipſo iure tollitur, l.3. l. 4.l. vt reſ-
ponſum. 15. adeo vt ſola actio de dolo ſupereſſe poſſit,
niſi etiam de dolo tranſactum ſit, d.l.4. Poteſt tamen iu-
dicium, de quo tranſactum eſt, procedere, ſi reus ſponte
ſua id ſubire velit, puta vt data recipiat; & pœnam ſibi
promiſſam accipiat, l.vbi.40. in cuius legis ſpecie neque
actor reo inuito poteſt agere, quia nemo ſine actione
experitur, D.de negot.geſt.l.6.§.vlt.& de adminiſtr.tut.
l.quoties.9.§.& generaliter. actio autem per ſtipulatio-
nem aquilianam & acceptilationem ſublata fuit ipſo
iure, neque reus poteſt data repetere, aut pœnam pete-
re, licet de facto ab actore conueniatur; quia hæc con-
uentio eſt inanis, nec habet vllum effectũ, ſed perinde
eſt, ac ſi non repeteretur, infr. ſi mancip. ita fuer. alien.
l.pen.& D.de ſeru.exportand.l.6. ſed ex communi con-
ſenſu reſtitutis iis quæ data fuerũt, & pœna ſoluta, iu-
40 dicium peragitur, de quo fuerat tranſactum. ¶ Secundus
modus eſt, cùm de re controuerſa ita ſtipulatio fit, vt,
ſi petitor intra diem certum decem aureos poſſeſſori
numeraret, rem ab eo acciperet: ſin minùs, nullam am-
pliùs de ea re quęſtionẽ moueret. Hoc igitur modo duę
ſunt mutuæ ſtipulationes cõditionales. Priori poſſeſſor
promittit ſe actori poſſeſſione ceſſurũ, ſi decẽ aurei ab
eo intra tempus de quo cõuenit, ſibi numerẽtur. Poſte-
riori petitor promittit ſe nullam controuerſiam hac
de re ampliùs facturum, ſi decem aureos ei non nume-
rauerit. Harũ ſtipulationum conditiones ſunt ita inter
ſe oppoſitæ, vt neceſſe ſit alteram deficere, alteram
impleri: quia petitor vel numerabit decem poſſeſſori,
vel non numerabit. Si quidem numeret, ſine du-
bio rem ex ſtipulatione petet: ſi vero non numeret,
hic caſus tractatur in l. ſi ſuper. 9. vbi traditur duplex
effectus huius tranſactionis: quia duo remedia dantur
poſſeſſori. Primùm remedium eſt interdictum Vti poſ-
ſidetis; quod indicatur illis verbis legis, *vim ab eo peti
non debere: & vim fieri prohibebis*: reſpicit enim impera-
tor ad verba interdicti, Vti poſſidetis, quæ ſic habent,
*Vti nec vi nec clam nec precario alter ab altero poſſidetis,
quominùs ita poſſideatis, vim fieri veto*, D. Vti poſſid.l. 1. in
princ. Alterum remedium eſt exceptio trãſactionis, qua
41 petitorem ſummoueat volentẽ rem vindicare. ¶ Nota
igitur ſicut poſſeſſionem nanciſcimur interdicto vel
actione, ita eam retineri interdicto vel exceptione, D.
42 vti poſſid.l.1.§. eſt igitur. ¶ Secundò conſideratur ſti-
pulatio rei, qua tranſigitur, de qua tria traduntur, I.
Hæc ſtipulatio valet, & actionem parit, ſiue lis fuerit,
l.6. ſiue non fuerit, dummodò eſſe potuerit, l. 2. quia
non tantùm de re litigioſa, ſed de re quacumque du-
bia tranſigi poteſt. II. Qui ex hac cauſa ſoluit, non re-
petit, quia debitum ſoluit. III. Si promiſſor nondum
ſoluerit, iure conuenitur, & ſoluere cogitur, d.l.2.d.l.
6.& l.nec intentio.23. videlicèt ſi ſtipulator ex ſua par-
te conuentionem impleuerit, putà diſceſſerit à lite, vt
43 decem acciperet, quæ ſtipulatus eſt. ¶ Tertiò conſi-
deratur ſtipulatio tranſactionem ſeruare. Hinc datur
actio, ſi fides tranſactionis non ſeruetur, putà ſi pars
rei tranſactionis cauſa datæ euincatur, l. ſi pro fun-
44 do. 33. quam poſterius exponam, num. 47. ¶ Quar-
tò conſideratur ſtipulatio pœnalis, quæ quidem duo-
bus modis interponi poteſt: aut enim eius conditio
refertur ad rem de qua tranſigitur, veluti ſe tecum
tranſigam de fundo, & à te ſtipuler pœnam, ſi fun-
dum petieris: aut refertur ad rem qua tranſigitur:
veluti ſi promittam tibi Stichum, ne fundum petas;
& promittam pœnam, ſi Stichum intra certum tem-
pus non dedero. Prior caſus tractatur in l. vbi 40.
& à me fuit ſup. expoſitus num. 39. Poſterior caſus de-
ciditur in l. promiſſis. 37. vbi duæ ſunt ſtipulationes:
prior eſt ſtipulatio pura eius rei, qua tranſactum eſt:
poſterior eſt ſtipulatio pœnæ ſub conditione, ſi priori
ſtipulationi ſatisfactum non fuerit: veluti, *Stichum da-
bis, ne petam fundum?* &, *Si fundum non petiero, & Stichum
non dederis: decem aureos pœna nomine dare ſpondes?* Si igi-
tur ego fidem tranſactionis impleuero, tu verò Sti-
chum non ſolueris, recte petam decem, d. l. promiſſis.
¶ Caput V. eſt de tranſactione facta per contractum 45
innominatum. Hîc conſiderantur duo contractus.
¶ Primus contractus eſt, *facio vt facias*, qui explicatur 46
in l.6. vbi mulier cõtra teſtamentum, in quo exhereda-
ta vel præterita fuerat, inofficioſi quęrelam mouit, (di-
citur lis moueri per vocationem in ius & oblationem
libelli conuentionalis, Nou. 112. cap. 1. conteſtari au-
tem per intentionem actoris & reſponſionem rei con-
uenti, cùm iudex de cauſa cognoſcere, & vtramque
partem audire cœpit, infr. de lit. conteſt. l. vn.) dein-
de cum ſcripto herede tranſegit per contractum in-
nominatum, quo conuenit, vt mulier partem bono-
rum acciperet, & à lite diſcederet. Non eſt igitur con-
tractus, *do vt facias*, ſed *trado vt facias*: quia bonorum
appellatione continentur etiam res alienæ in heredi-
tate repertæ, quæ non poſſunt dari, ſed tantùm tradi,
D. de verb. ſignif. l. bonorũ. 49. conſequenter eſt cõ-
tractus *facio vt facias*: quia traditio non ad dandũ, ſed
ad faciendum refertur, D. de condict. cau. dat. l. pen.
& de ver. oblig. l. vbi 75. §. qui id quod. Mulier non-
dum parte bonorum accepta, liti renunciauit, & filiis
ſuis Pomponiis heredibus relictis deceſſit. Hinc tres
quæſtiones ortæ ſunt. I. Quæſitum eſt, an Põponij poſ-
ſint litem de inofficioſo teſtamento inſtaurare? Re-
ſpondetur eos non poſſe, non tam propter tranſactio-
nem, cuius fidem heres ſcriptus non præſtitit, proinde
eius beneficio vti cum effectu non poteſt, l. ſiue 28.
quàm quia mulier querelæ renunciauit: ideóque eam
ad heredes tranſmittere non potuit, D. de inoffic. te-
ſtam. l. nam etſi parentibus. 15. §. 1. II. Quæſitum eſt,
an Pomponij poſſint ab herede ſcripto petere, quod
ſua intereſt tranſactionem impleri, id eſt, bonorum
partem tradi? Reſpondetur poſſe: quia heres ſcriptus
debet tradere, id eſt, (vt ſupra expoſui) facere: idcirco
niſi id faciat, ad quod eſt obligatus, in id tenetur, quod
intereſt, D. de re iudic. l. ſi quis ab alio. 13. in fi. & de
verb. oblig. l. ſtipulationes non diuiduntur. 72. in princ.
III. Quæſitum eſt, qua actione Pomponij poſſint pe-
tere quod ſua intereſt? Imperator ſic diſtinguit: Aut ſti-
pulatio interceſſit, aut non. Priori caſu agitur ex ſtipu-
latu: quia ex ſtipulatione petitur res incerta, id eſt, id
quod intereſt: quòd ſi certa res peteretur, certi condi-
ctione agendum eſſet, Inſtit. de verb. oblig. in princ.
Poſteriori caſu agitur præſcriptis verbis: quoniam hæc
actio oritur ex cõtractu, *facio vt facias*, D. de præſcript.
verb. l. 5. §. pen. ¶ Nota ex illis verbis legis, *quæ præſcri- 47
ptis verbis rem demonſtrat*, cur hæc actio vocetur præ-
ſcriptis verbis, nimirum quia rem geſtam, id eſt, factũ,
ex quo lis oritur, diſertis & præſcriptis verbis conti-
net. Eadem ratione appellatur actio in factum, D. de
præſcript. verb. l. ſi tibi. 22. ¶ Secundus contractus eſt, 48
do vt facias, qui tractatur in l. ſi pro fundo. 33. vbi dedi
tibi fundum Tuſculanum, ne peteres Seianum, id eſt,
vt diſcederes à lite contra me inſtituta de fundo Seia-
no: contingere autem poteſt, vt vel tibi Tuſculanus,
vel mihi Seianus fundus ab alio euincatur. Hinc oriũ-
tur duæ ſpecies. ¶ Prior ſpecies eſt, ſi tibi euincatur 49
fundus

Digitized by Google

fundus Tuſculanus. Ponit tamen lex fundum pro parte euictum eſſe; quia ita in facto contigerat: an verò idem dicendum ſit toto fundo euicto, poſteriùs docebo. nihil autem refert vtrùm rei vindicatione ſit euictus, an actione hypothecaria: quia vtrumque caſum lex coniungit, & ſimul decidit. Sed multum intereſt, vtrùm euincatur ex noua cauſa, poſt dictum contractum contingente, an ex veteri: quia certum eſt, eum, qui fundum dedit, de euictione non teneri, ſi ex noua aliqua cauſa euictus ſit, infr. de peric. & commod. rei vend. l. 1. & D. de euict. l. Lucius 11. in princ. Quare quod lex ait, *Licèt hoc prædium obligatum poſt, vel alienum pro parte fuerit probatum*; non ſic debet accipi, quaſi poſt contractum fundus obligatus fuerit: ſed ſenſus eſt, poſt contractum & poſt traditum tibi fundum, fuiſſe probatam antecedentem obligationem, vel fuiſſe probatum partem dominij ad tradentem non pertinuiſſe: adeo vt particula *poſt*, non coniungatur cum verbo *obligatum*, ſed cum verbo *fuerit probatum*. Nam imperatori non cauſam euincendi, ſed ipſam euictionem eſſe contractu poſteriorem oſtendit. Ea dicta ſpecie oriuntur duæ quæſtiones. I. Quæritur, an poſſis litem de fundo Seiano contra me inſtaurare? Reſpondetur in verſic. inſtaurari. non poſſe: quia lites tranſactionibus finitæ non debent exſuſcitari, l. cauſas. 16. Nec obſtat euictio; quia tantum pars fundi Seiani tibi fuit euicta. Secus eſſet, ſi totus fundus euictus tibi fuiſſet, quia datus tibi non videretur, cùm propter euictionem tibi eum habere non liceret, D. de legat. iij. l. qui concubinam. 29. §. penultim. & de ſolut. l. qui decem. 72. §. penultim. Quare ſi à me petas fundum Tuſculanum, & opponam exceptionem tranſactionis, de dolo vel in factum replicare poteris, l. ſiue 28. II. Quæritur, an rata manente tranſactione, id eſt, omiſſa lite, de qua tranſactum fuit, de euictione à te conueniri poſſim, & qua actione? Imperatores in verſ. ex ſtipulatione. reſpondent poſſe: quia ſi ſtipulatio interceſſit, ex ſtipulatione agitur: ſin minùs, agitur præſcriptis verbis: ſiquidem hæc actio datur ex contractu innominato *do vt facias*, D. de præſcript.

50 verb. l. 5. §. at cùm do. ¶ Nota eundem eſſe contractum *do vt facias*, tam reſpectu facientis, quàm dantis; adeo vt vtrique detur actio præſcriptis verbis, D. de pact. l. 7. §. ſed etſi in alium. Quòd ſi reſpectu facientis eſſet contractus *facio vt des*, vt Bartolus exiſtimat: certè duo eſſent contractus, non vnus, quod abſurdè dicitur, & facienti non daretur actio præſcriptis verbis, ſed prætoria de dolo, dict. l.

51 5. §. quòd ſi faciam. ¶ Poſterior ſpecies eſt, ſi mihi euincatur fundus Seianus: Hic quæritur, an habeam contra te aliquam actionem, id eſt, an poſſim repetere fundum Tuſculanum, vel petere quod mea intereſt? Reſpondetur in verſ. ſi tamen. me nihil poſſe petere; quia mihi debeo imputare, cur maluerim Tuſculanum dare, quam Seianum ad me non pertinentem reſtituere, quem videor voluiſſe meo periculo retinere, argum. l. & ex diuerſo. 35. §. penult. D. de rei vindic.

Tit. V. De errore calculi.

1 HIc titulus eſt pars ſuperioris, quatenus ad tranſactiones pertinet: quemadmodum enim tranſactio poteſt reſcindi propter dolum, niſi etiam de dolo ſit tranſactum, ſupr. tit. prox. l. 4. vel propter falſa inſtrumenta, niſi etiam de falſo tranſactum ſit, ſupr. eod. l. pen. ita etiam retractari poteſt propter errorem calculi, niſi de hoc quoque errore tranſactum ſit, vt conſtituitur l. vnic.

¶ Quæ regulam, atque eius regulæ tres productiones, 2
duaſque exceptiones continet. ¶ Regula eſt: Error 3
calculi non affert veritati præiudicium. Hæc regula videtur ex altera magis generali pendere, quòd error non facit præiudicium veritati, D. de offic. præſid. l. 6. §. veritas. quod enim in eo §. generaliter attribuitur errori, hic ſpecialiter dicitur de errore calculi. Quod ait lex, veritati non fieri præiudicium, eò reſpicit, vt rationes ſupputatæ, ſi in ſupputatione error ſit admiſſus, retractari poſſint. Vnde ex eadem erroris cauſa etiam tranſactio retractabitur. Ratio eſt: quia ſicut tranſigentes, qui falſis inſtrumentis decepti fuerunt, in id non videntur conſenſiſſe, vt alter alterum fraudaret, quia dolo caruerunt, & per ignorantiam falſis inſtrumentis vſi ſunt: ita etiam qui errarunt in calculo, non conſenſerunt in vllam fraudem: quare ſi firma tranſactio maneret; præter tranſigentium conſenſum valere videretur. Quòd ſi ponas alterutrum conſenſiſſe, profectò hic non errauit, ſed dolo malo fecit: idcirco tranſactio multò magis propter dolum reſcindi debebit. ¶ Prima productio ponitur illis verbis, 4
ſiue ex vno contractu, ſiue ex pluribus emerſerit. Subaudi, error calculi. Horum verborum ſententia eſt, fieri poſſe, vt ſupputentur rationes pertinentes ad vnum, vel ad plures contractus, & cùm diuerſorum contractuum rationes inimus, contingere poſſe, vt vel in omnib. illis contractibus, ſiue in omnibus cauſis ad illos contractus ſpectantibus, vel in quibuſdam, vel in vna tantùm cauſa erremus. Sed generaliter placet, tranſactionem reſcindi, & rationes retractari. Quod eſt ita intelligendum, vt eatenus tranſactio reſcindatur, & rationes retractentur, quatenus erratum fuit. Nam error in vna cauſa interueniens, non efficit, vt retractentur rationes pertinentes ad alias cauſas: quoniam hæc ſunt diuidua. Idem obſeruatur in tranſactione ex falſis inſtrumentis reſcindenda, id eſt, eatenus reſcinditur, quatenus ex falſis inſtrumentis tranſactum fuit, ita vt reſciſſio referatur ad eam tantùm partem vel cauſam, in qua falſorum inſtrumentorum ratio habita fuit, ſupr. tit. prox. l. penult. ¶ Secunda productio con- 5
tinetur illis verbis, *vnde rationes etiam ſæpe computatas, denuò retractare poſſe, exploratì iuris eſt* Siue igitur ſemel, ſiue ſæpiùs rationes fuerint ſubductæ, indiſtinctè propter errorem retractatio admittitur. Non eſt huic ſententiæ contrarium, quòd eiuſdem actus repetitio ſolet ipſum confirmare. Vt mulier iterata poſt biennium interceſſione amittit beneficium ſenatuſconſulti Velleiani, infr. ad S.C. Velleian. l. ſi mulier. 22. quoniam id procedit, cùm quis ſciens prudens actum repetit & confirmat: ſecus eſt, ſi interueniat dolus, vel, vt in caſu noſtro, error. ¶ Tertia productio eſt, vt retractetur tranſa- 6
ctio, etiamſi promiſſio ſecuta ſit, id eſt, etiamſi id ſe ſoluturum quis promiſerit, cuius debitor & reliquator videbatur ex rationibus per errorem ſubductis. Hinc apparet, computationem rationum retractari, non ſolùm ſi fuerit inchoata, ſed etiam ſi fuerit perfecta. Idem dicendum, etiamſi ea cauſa illius ſupputationis ſolutum ſit: vt enim ſi ex ea cauſa ſit promiſſum, liberatio condicitur, ſicut & aliis caſibus, quibus indebitum eſt promiſſum, infr. de condit. indeb. l. 3. & D. eod. l. is qui plus. 31: ita etiam datum condicetur, ſi ex ea cauſa ſolutum fuerit, D. eod. l. 1. aut obligatio condicetur, ſi acceptò latum fuerit, d. l. 4. Hactenus productiones: ſequuntur exceptiones. ¶ Prima 7
exceptio eſt in illis verbis, *ſi res iudicata non ſuerit*. Ratio huius exceptionis eſt: quia cùm res iudicata pro veritate habeatur, D. de ſtat. homin. l. ingenuum. 25.

& de diuerſ.reg. iur.l.res iudicatæ. 207. eique ſtandum
ſit, niſi fuerit appellatum: conſequens eſt, vt allegans
errorem, non audiatur, poſtquàm ſemel iudicatum fuit
8 errorem non interueniſſe. ¶ Secunda exceptio, niſi de
errore tranſactum fuerit, illis verbis continetur, *vel
tranſactio non interuenit*: quia vt rei iudicatæ, ita etiam
tranſactioni ſtandum eſt, ſupr.tit.prox.l.non minorem.
9 20. ¶ Nota primò, aliud eſſe tranſigere, vel iudicare
de errore; aliud, per errorem. De errore, valet: per erro-
rem, non valet. Porrò hic error duobus modis ſpectari
poteſt. Aut enim expreſſus eſt in ſententia, veluti ſi iu-
dex ita pronuntiet, *Quia probatum eſt Titium Seio debere
50 ex cauſa mutui, & 25. ex cauſa legati, quæ ſumma con-
iuncta efficiunt centum: ideirco Titium Seio in centum con-
demno*: hic enim manifeſtus eſt error in ſententia; quia
quinquaginta & vigintiquinque non efficiunt cētum,
ſed ſeptuaginta quinque. Aut error non eſt expreſſus in
ſententia, ſed ex actis colligitur; veluti, Si Seius pro-
bauerit ſibi deberi 50. ex cauſa mutui. & 25. ex cauſa le-
gati; iudex autem ita pronunciauerit, *Titium Seio in cen-
tum condemno*, non facta dictæ ſupputationis mentio-
ne. Doctores priori caſu aiunt ſententiam non valere,
poſteriori caſu valere. Cinus indiſtincte putat ſenten-
tiam nullam eſſe, hoc argumento, quòd ſententia ſu-
mit robur ex actis, & ad ea debet referri, infr.de ſen-
tent.quæ ſi.cer.quant.l.3.& D.de re iudic.l.5.§.1. Com-
munis ſententia vera eſt, & probatur l.2.inf.de reſcin.
vend. vnde Iuriſconſultus in l.1.§.1. D.quæ ſententiæ
ſine appell.reſcind. non ait ſimpliciter ſententiam eſſe
nullam propter errorem calculi, ſed nullam eſſe, ſi in
10 ipſa ſententia erratum ſit. ¶ Nota ſecundò, ex vltimis
verbis legis, ad retractandas rationes dari condictio-
nem indebiti, infr. de cond.indeb. l.3.& D.eo.l.is qui
plus. 31. vel condictionem ſine cauſa, D.de cond.ſi.cau.
l.3. quoniam hæ conditiones ſimul competere poſſunt,
D.eo.l.t. Præterea puto ex generali edicti clauſula, D.
ex quib.cauſ.maior.l.1. in fi.& ex hac conſtitutione ad
illam clauſulam accommodata poſſe peti, vt rationes
11 retractentur. ¶ Nota tertiò retractationi rationum
non præſcribi longo tempore, vt Cuiacius putat mó-
rus auctoritate Pauli lib.5.ſentent.tit 5.§. vlt. quia con-
traria ſententia extat D.de adminiſt.rer.ad ciuit.pertin.
l.calculi. 8. in princ. vbi Modeſtinus ait calculi erroris
retractationem, etiam poſt decennij aut vicennij tem-
pora admitti. Concludendum igitur eſt, huic retracta-
tioni non longo, ſed longiſſimo tempore præſcribi.

Tit. VI. De poſtulando.

I. 9.	§. *praterea.* 27.
II. 8.	§. *nemo ex his.* 34.
III. 29. 34.	§. *nemo ex induſtria.* 33.
IV. 31.	§. *apud* 8. 34.
V. 29. 34.	§. *vlt.* 22.
VI. in princ. 12.	*VII.* 23. 25.
§. *j.* 32.	*VIII.* 9.

1 SI pacto ſeu tranſactione res componi ne-
queat, lis procedit, & in primis apud ius
dicentem poſtulatur.
2 ¶ Poſtulare eſt ſuum vel amici ſui de-
ſiderium in iure, apud eum, qui iuriſdi-
ctioni præeſt, exponere, vel alterius deſiderio contra-
dicere, D.hoc tit. l.1.§.poſtulare.
3 ¶ Ex hac definitione nota primò, poſtulationem
propriè dici apud ius dicentem pro tribunali, nō apud
iudicem pedaneum, D. de dam. infect. l. 4. §.hoc au-
tem. ſed interdum impropriè dicitur poſtulari apud
iudicem pedaneum, D. hoc titul. l. 1. §. remouet,
verſ. item ſenatuſconſulto. ¶ Nota ſecundò, poſtula- 4
tionem fieri tam ex parte actoris, quàm rei, nam acto-
ris deſiderium iudici exponitur, eiúſque deſiderio ex
parte rei contradicitur. ¶ Nota tertiò, quoſdam pro 5
ſe poſtulare, quoſdam pro alijs. Poſtulant autem pro
alijs, non ſolùm aduocati, ſed etiam alij, vt tutores, vel
curatores, d.l.1. in fine, l.2.& l.3. in princ.& §.vlt.l. 4. &
l.5. Ergo hic titulus eſt generalis; ſequens autem titu-
lus *de aduocatis* eſt ſpecialis.
¶ Quamuis autem titulus ſit generalis, tamen omnes 6
leges ſub hoc titulo poſitæ, loquuntur ſpecialiter de
aduocatis, & eorum poſtulationibus: de quibus diſſol-
uuntur quatuor quæſtiones.
¶ Primò quæritur, qui poſſint eſſe aduocati, & pa- 7
trocinari, ſeu cauſas agere, & pro alijs poſtulare? Alij ad
hoc munus admittuntur, alij remouentur.
¶ Admittuntur I. Non ſolùm ingenui, ſed etiam li- 8
bertini, l.2. II. Etiam honorati (id eſt, dignitate aliqua
functi, aut à principe donati:) dummodò non lucri cau-
ſa id faciant, l. 6. §. apud.cuius §.non puto ſententiam
eſſe, quam Accurſ.& Doctores accipiunt, quaſi hono-
ratus tamdiu poſſit cauſam aliquam agere, quamdiu
velit: ſed ſenſus eſt, ni fallor, honorem non obſtare,
quominùs aliquis Romæ in officio aduocati perma-
neat, quamdiu velit: adeo vt verbum, *orare*, non ſignifi-
cet cauſam aliquam ſpecialem agere, ſed generaliter
aduocati officio fungi.
¶ Prohibentur I. Iuris imperiti, d.l.2.& infr.tit. prox. 9
l.nemini. 11. §. 1. l. iubemus pro tempore 22.§. nec de
cætero. II. Alieni à religione Orthodoxa, l.vlt. quæ re-
petitur ex l.15.ſupr.de epiſc. audient. III. Quibus iu-
dex aduocationibus in perpetuum interdixit, l.1. ¶ De 10
hac interdictione nota primò, aduocatione interdici
vel ad tempus, vel in perpetuum, D.de offic.præfe. vrb.
l.1.§.pen.& de pœn.l. moris. 9. in princ. quamuis non
poſſit aliquis in perpetuum prohiberi, quò minùs arte
ſua vtatur, D.eod.l.vlt. vide Cent. 1. q. 43. ¶ Nota ſe- 11
cundò, ſi iudex ſimpliciter vetuerit aliquem cauſas
agere; & neque expreſſerit ſe in perpetuum prohibere,
neque definiuerit certum prohibitionis tempus; intel-
ligi prohibitionem factam ad longum tempus, id eſt,
ad decennium, argum.l.ſine præfinito.23. D.de pœnis.
Non obſtat l.ſeruus 10.C.eod.tit. vbi pœna indefinitè
irrogata perpetuatur: quoniam hoc eſt ſpeciale in ſer-
uo, qui in toto iure ciuili grauiùs punitur, quàm homo
liber, D.ſi ex noxa.cau.agat. l. 5. ¶ Secundò quæritur, 12
an idem poſſit in eadem cauſa patrocinari, & eſſe iu-
dex? Reſpondetur, non poſſe: quia iudices & aduocatos
diſtinctos eſſe oportet, l.6.in princ.& §.vltim. nimirum
quia aduocatus pro vna parte ſtare debet, id eſt, pro ſuo
cliente, D. de præuar. l. 1. §. 1.l.3. §.quòd ſi. iudex au-
tem eſt perſona media, & æquus eſſe debet vtrique
parti, infr. ad leg. Cornel. de falſ.l. vbi. 22. §. ſed in-
ter. extr. de regul. iur. lib. 6. reg. in iudiciis. 12. Ari-
ſtot. lib. 5. Ethic. cap. 4. Quintil. oratiune 1. Philon
ἐν τοῖς περὶ δικαστῶν. ¶ Tertiò quæritur, quales aduo- 13
cati ſint dandi litigantibus? Reſpondetur, pares eru-
ditione & facundia eſſe dandos, vt æqualitas in iu-
dicio ſeruetur. l. penul. ¶ Nota primò, ad prætoris 14
officium pertinere, non ſolùm vt aduocatos det iis
qui aduocatos inuenire non poſſunt, D.hoc tit. l. 1. §.
ait prætor. & de offic. proconſ. l. nec quicquam.
9. §. obſeruare. ſed etiam vt æquè bonos aduoca-
tos vtraque litigantium pars habeat. ¶ Nota ſecun- 15
dò, in iudiciis æqualitatem eſſe ſeruandam: quod ve-
rum eſt quantum ad iudicij progreſſum: cæterum in
pleriſque magis fauemus reo, quàm actori, D. de di-
uerſ. reg. iur. l. fauorabiliores. 125. vnde actor cogitur
reo

reo edere, non reus actori, ſup. de eden. l. vlt. & in
pari cauſa iudicatur pro reo, ſup. eod. l. 4. & infr. de rei
16 vindic. l. vltim. ¶ Nota tertiò falli Accurſium, dum ait
hanc legem hodie non eſſe obſeruandam, quoniam
hodie aduocati non fruuntur publico ſalario: & falli
etiam Doctores, dum inquiunt omnino hodie hanc
legem obſeruari; quia ſalarium priuatum, quod liti-
gantes afferunt aduocatis, ſucceſſit in locum publici
ſalarij. Nam hæc lex non habet rationem ſalarij, ſed
æqualitatis ſeruandæ in iudiciis, nec omnes aduocati
olim fruebantur publico ſalario, ſed ſoli ſtatuti, non
17 ſupernumerarij; omnes tamen hac lege tenentur. ¶ No-
ta quartò, ex illis verbis, *aut meritum nobiliſſimos fecerit, aut vetuſtas*, tam ſcientiam, quàm vetuſtatem nobiles
reddere. Ad hanc ſententiam confirmandam citant
Doctores etiam l. 2. § vlt. D. de excuſ. vbi Vlpianus
nobilis à Modeſtino appellatur: inquiunt enim hanc
appellationem Vlpiano tribui ratione doctrinæ, ſed
eos decepit interpres: quia Græcum vocabulum κράτι-
στος, quo ibi vtitur Modeſtinus, non ſignificat nobilem,
18 ſed optimum, ſeu præſtantiſſimum. ¶ Nota quintò,
aliam eſſe nobilitatem vetuſtatis & generis, aliam
ſcientiæ, ſeu virtutis: hanc Athenodorus vocabat,
ἐξοχὴν, illam εὐγένειαν, vt eſt, apud, M. Tullium epiſt.
7. ad Appium. Hæ duæ nobilitates modò ſolæ & di-
ſtinctæ reperiuntur, modò in eandem perſonã concur-
runt: vnde ex ſententia Ariſtotelis Polit. lib. 4. capite
3. & Rethor. libr. 2. capite 15. εὐγενὴς, γνώριμος, & γεν-
ναῖος differunt εὐγενὴς eſt nobilis genere: γνώριμος, eſt
nobilis ſcientia, vel virtute: γενναῖος, id eſt, generoſus,
vtraque ratione nobilis eſt: is enim dicitur genero-
ſus, qui à virtute maiorum ſuorum non degenerat.
Itaque tribus græcis vocabulis duo latina reſpondent,
ac nobilis εὐγενῆ, vel γνώριμον: generoſus, γενναῖον ſi-
gnificat. Quocirca non eſt omnino verum, quod Do-
ctores tradunt, vt Salic. hîc & Sonsbec. de feudis, par.
3. num. 17. eum non eſſe nobilem, qui malis moribus
præditus eſt, licet maiorum imaginibus glorietur:
hic enim etſi non habet nobilitatem virtutis, tamen
habet nobilitatem generis: ergo non eſt quidem
19 generoſus, eſt tamen nobilis. ¶ Nota ſextò ſecundùm
Salic. ſi iunior aduocatus ſit ſeniore doctior, maiorem
eſſe habendam rationem doctrinæ, quàm ætatis;
adeo vt iunior ſeniori præferatur: quia lex in dictis
verbis priùs mentionem fecit meriti, quàm vetuſta-
tis; qui verò priori loco nominantur, in dubio cæteris
præferri cenſentur, D. de vſufr. l. quoties. 34. in princ. &
Nouella 1. capite 1. verſ. ſi verò nullus legatarius.
20 ¶ Nota ſeptimò, virtute aut doctrina nobilem ei
præferri, qui tantùm genere nobilis eſt, Salic. hic
Roma. ſingul. 487. incip. heri fui interrogatus. &
ſingul. 464. incip. nobilitas. Hanc ſententiam confir-
mo auctoritate Ariſtotelis, qui lib. 3. Ethic. capite 5.
veram & perfectam nobilitatem ex virtute definit.
Eandem ſententiam confirmo duobus argumentis.
I. Nobilitas generis eſt bonum externum; pendet
enim ex aliorum, id eſt, ex maiorum virtute: nobilitas
verò virtutis & ſcientiæ eſt animi bonum: nemini au-
tem dubium eſt; cùm tria ſint bonorum genera, animi,
corporis, & externa ſeu fortunæ; quin animi bona pri-
mum, externa vltimum locum obtineãt. II. Nobilis ge-
nere, ſi Ariſtoteli credimus, ideo eſt honorandus; quia
præſumitur bonus, honeſtus, & maioribus ſuis ſimilis:
talis enim quiſque præſumitur, quales illi fuerunt,
à quibus originem ducit, Digeſtis de ædil. edi. l. quod
ſi nolit. 31. §. qui mancipia. Vnde Horat. lib. 4. od. 4.

„ *Fortes creantur fortibus, &c.*

atqui maior eſt vis certæ, indubiæ, atque euidentis
veritatis, quàm præſumptionis: ergo maior ratio eſt
habenda eius, cuius doctrina & virtus eſt conſpicua,
quam illius, qui tantùm prę̃ſumptione à maioribus ſũ-
pta nititur, pręſertim cùm hæc præſumptio ſæpe fallat,
& multi a maiorum ſuorum virtute degenerent, aucto-
re Ariſtotele lib. 2. Rethor. cap. 15. Nam

„ *Dedecorant bene nata culpæ,*

vt Horatius dicto loco cecinit. ¶ Nota octauò, 21
Doctorem eſſe nobili præferendum: quia hic habet
tantùm præſumptionem, ille autem certum habet
eruditionis ac virtutis teſtimonium. At is, quem ge-
neroſum eſſe conſtat, ſine dubio Doctori præſtat,
cùm duplici nobilitate ſit ornatus. ¶ Nota nonò ex 22
illis verbis, *quorum fama ſit clarior*, eruditionem fama
probari: & famam gloriamque conſequi viros doctos
etiam viuentes: quamuis poſt obitum, extincta inuidia,
gloria maior euadat, magiſque ab omnibus prędicetur.
¶ Nota decimò ex verſ. vlt. puniri etiam litigatorem, 23
qui multos aduocatos conſuluit, & cùm multis tracta-
uit, vt idoneum patrocinium aduerſario ſubtraheret.
Nam qui hoc facit, *oſtendit proculdubio iniquam litem à ſe foueri, & auctoritatem iudiciariam à ſe eiuſam expe-
rietur.* His verbis ſignificatur hunc cauſa cadere, nec
eſſe opus aliis probationibus, & perſpicuè fallitur
Accurſ. qui putat ex hoc facto tantùm contra litigato-
rem iniqui præſumptionem, quæ ad eum condemnan-
dum non ſufficiat. Verba enim illa, *oſtendet proculdu-
bio*, non leuem, ſed firmam præſumptionem ſignifi-
cant. Item ea verba, *auctoritatem iudiciariam experietur*,
apertè indicant, omnino contra eum iudicari.

¶ Quare quæritur, quod ſit aduocati officium? De 24
hoc dantur plura præcepta.

¶ Primum præceptum eſt, ne à iudice monitus, 25
vt alicuius cauſam agat, ei patrocinium ſuum de-
neget: alioqui iubetur foro carere, niſi iuſtam habeat
excuſationem, dicta l. penultim. verſ. ſi quis verò.
veluti ſi nolit de inofficioſo teſtamento querentis
cauſam ſuſcipere, ne priuetur legato ſibi in teſta-
mento relicto, D. de inoffic. teſt. l. vlt.

¶ Quæro, vtrùm aduocatus in hanc pœnam in- 26
cidat ipſo iure, an ſit opus ſententia condemnato-
ria? Accurſius ait, ipſo iure: Bartolus, per ſententiam
iudicis condemnatoriam. Placet media ſententia,
vt requiratur tantùm ſententia declaratoria, vt & aliis
caſibus accidit.

¶ Secundum præceptum eſt, ne aduocatus cum 27
ſuo cliente, quem in fidem & patrocinium recepit,
contrahat, vel paciſcatur, l. 6. §. præterea.

¶ Excipit primò Martinus, niſi cliens ſponte 28
paciſci velit. Hæc exceptio repudianda eſt, quia
reddit conſtitutionem ineptam: generaliter enim ne-
mo cogitur paciſci, vel contrahere, infr. de oblig. &
act. l. 5. & de contrah. empt. l. inuitum. 11. & de iur. de-
lib. l. nec emere. 16 cùm ſim. & qui per vim ſeu metum
paciſci vel contrahere cogitur, in integrum reſtitutio-
nem petere poteſt, ex tit. quod metus cauſa.

¶ Excipit ſecundò, Iohannes pactum de honora- 29
rio, quod putat rectè fieri, etiam poſtquàm aduoca-
tus clientem in fidem ſuam recepit. Azo putat
æqualitatem quidem ſuadere, vt hoc pactum ad-
mittatur, hîc tamen ex ſtricto iure prohiberi.
Ego Iohannis ſententiæ ſubſcribo: cùm enim aduoca-
tus, etiam poſtquàm clientis cauſam tuendam ſuſcepit,
honorarium exigere poſſit, infr. de iudic. l. properan-
dum. 13. §. illo. cur non & de eo ſoluendo paciſci pote-
rit? dummodò nec legitimum modum excedat, id eſt,
centum aureos in ſingulas cauſas, nec litis ſocius fiat,
l. 3. & l. 5. & D. de extraordin. cognit. l. 1. §. in honorariis.
¶ Tertium præceptum eſt, ne aduocatus diu à foro ab- 30
ſit, infr. tit. prox. l. per hanc legem. 26. §. hoc etiam, &

l.vlt.ne ob eius abſentiam lis protrahatur, d.l.properãdum. §.illo.differri enim poteſt,ſi nullus aduocatus ſit: quamuis ob id non admittatur dilatio, quòd tres non adſunt, quia duo ſufficiunt, infr. tit. prox. l. lis. 19.
31 ¶ Hinc quæſitum eſt, an cauſa finita retractetur ex eo, quòd aduocatus non adfuit? Reſpondetur non retractari, l.4.Coniun.l.1,infr.de repud. bon. poſſeſſ.Excipe cauſam fiſcalem, in qua patroni fiſci præſentia eſt neceſſaria: idcirco eo abſente finita retractabitur, D. de
32 iure fiſ. l.7. ¶ Quartum præceptum eſt,ne vltra quàm litis vtilitas requirit, aduerſario conuicietur: alioqui ob iniuriam ei factam patitur exiſtimationis ſuæ imminutionem, l.6. §.1.id eſt,infamiâ notatur:quæ quidem eſt infamia iuris,non(vt putat Accurſius)facti,D. de extraordin.cognit.l.pen. §. minuitur. qua notantur etiam aliis caſibus damnati iniuriarum, D. de his qui
33 notant. infam. l. 1. verſ. qui furti. ¶ Quintum præceptum eſt,ne calumnioſè litem protrahat,l.6.§.nemo ex induſtria.néve eam deſerat, d.l. properandum, §.illo.
34 ¶ Sextum præceptum eſt,ne immodicum lucrum prætextu honorarij,vel alio prætextu accipiat, l. 3. & 5.& ne modicum ſalatium ſibi oblatum habeat contemptui,l.6. §.nemo ex his: honoratus autem omnino nihil accipere debet,d.l.6.§.apud.

Tit. VII. De Aduocatis diuerſorum iudiciorum.

I. 9.	*XXII.* 51.
II. 6. 9.	*Princ.* 57.
III. 8.	§. j. 54.
IV. 8.	§. *ad hæc.* 58. 59.
V. 42.	§. *nec adiculas.* 55.
VI. 8.	§. *pro ſportulis.* 55.
VII. 32.	§. *nec de cætero.* 53.
VIII. 19.20.25.26.27.42.43.	§. *pen.* 53.
IX. 6.	§. *vlt.* 59. 60.
X. 23.24.25.26.34.	*XXIII. in princ.* 7.
XI. in princ. 18.	§. j. 25. 26.
§. j. 18.	§. *& poſtquàm.* 27.
§. *iuriſperitos.* 18.	§. *& ſi quis.* 25.
§. *filios.* 17. 18. 28.	§. *quotieſque.* 25.
§. *vlt.* 28.	§. *pen.* 25.
XII. 31. 34.	§. *vlt.* 20. 25.
XIII. 45.	*XXIV.* 61.
Princ. 46.	*Princ.* 67.
§. j. 47.	§. j. 64.
§. *& eos.* 46.	§. *ad hæc.* 68. 69.
§. *cæteros.* 50.	§. *nec adicnlas.* 65.
§. *filios.* 46.	§. *pro ſportulis.* 65.
§. *egredientem.* 48.	§. *nec de cætero.* 63.
§. *licentia.* 48.	§. *pe.* 63.
§. *pe* 49.	§. *vlt.* 69.70.
§. *vlt.* 50.	*XXV.* 25.
XIV. 7.	*XXVI. in princ.* 37.
XV. in princ. 20.24.25. 34.	§. j. 38.
§. j. 25.	§. *hoc etiam.* 39.
XVI. 19. 42.	§. *quorum.* 40.
XVII. in princ. 26.	§. *ſexcentis.* 43.
§. j. 32.	§. *pen.* 41.
XVIII. 15. 21.	§. *vlt.* 41.
XIX. 9.	*XXVII. Non extat.*
XX. 44.	*XXVIII.* 23.
XXI. 36.	*XXIX.* 21. 33.

1 HIc titulus ſuperiori ſubiicitur quaſi ſpecies generi: quoniam poſtulare latius patet, quàm orare, quod eſt aduocatorum proprium: cùm etiam alij præter aduocatos poſtulent, & procuratores, tutores, curatores, & qui pro ſeipſis poſtulant. ¶ Nota primò differentiam inter 2
aduocatum, & procuratorem: quia procurator litis, conteſtatione fit dominus litis,infr.de procurat.l. procuratoribus. 22.& l. ſeq. adeo vt a domino remoueri non poſſit,niſi id ei cauſa cognita permittatur, D.eod. l. poſt litem. 17. Item dominus a procuratore ſecundum fidem mandati geſta non magis retractare poteſt,quàm ſi ipſe geſſiſſet,D.eod.l.Pomponius.40.§.ſed & is.l.ſi procuratorem.65.Aduocatus verò non fit dominus litis:idcirco dicta aduocati non nocent litiganti,niſi quatenus ipſe,dum præſens non contradixit, ea dixiſſe videtur, infr.de erro. aduoc. l.1.& l.vlt.Idcirco Doctores dicunt iudicium ſubſtantiari in perſona procuratoris, non in perſona aduocati. ¶ Nota ſecundò, 3
hunc titulum continere leges 29. ſed vigeſimamſeptimam deſiderari:tit:du autem *de aduocatis diuerſorum iudicum*: malè in vulgatis Codicibus ſubiici legi 17. & omnino delendum eſſe. Cauſa erroris fuit,quòd ibi relictum fuit ſpatium, eò quòd duæ Græcæ conſtitutiones 18. & 19. deerant. Cæterùm nihil intereſt, vtrum dicas aduocatos diuerſorum iudiciorum, an diuerſorum iudicum: & omnes ſequentes leges,id eſt, vigeſima & ſequentes, ſunt tempore poſteriores iis, quæ in hoc titulo præcedunt, adeo vt omnes commodè ſub vno titulo collocentur, tam in veteribus Latinis Codicibus,quàm apud Græcos auctores. ¶ Hic titulus di- 4
uiditur in octo capita. ¶ Caput I. Eſt de aduocatis in 5
genere. Hoc capite diſſoluuntur quatuor quæſtiones.
¶ Primò quæritur, qui poſſint aduocationis officio 6
fungi?vbi admittuntur etiam decuriones, l.2. & hi,qui alicui prouinciæ præfuerunt, l. ſi quis de rogatis.9.
¶ Secundò quæritur, quæ ſint merita aduocatorum, 7
propter quæ donantur multis priuilegiis?Reſpondetur eorum officium eſſe laudabile, & hominum vitæ neceſſarium,ideóque principali remuneratione dignum, l.laudabile.13.in princ.Dum enim ambigua facta, (id eſt,de quibus in iudicio ambigitur)diruunt, dúmque ſuæ defenſionis viribus in rebus ſæpe publicis ac priuatis lapſa erigunt,fatigata reparant, non minùs quàm milites humano generi proſunt: immo ipſi quoque quodammodò militant, glorioſæ vocis ope, laborantium ſpem,vitam,& poſteros defendentes, l.aduocati. 14. ¶ Tertiò quæritur, quæ ſint aduocatorum iura & 8
priuilegia? I. Ab omnibus muneribus perſonalibus ſunt immunes,excepto arbitrio,quod ſuſcipere coguntur,eo tantum loco, quo aduocationis officium exercent,l.6.Immo nec inuiti nec volentes admittuntur ad prouinciales functiones, niſi curiales ſint,l.5. II.Quod patrocinando acquiſiuerunt, ſi filij familiarum ſint, id ipſorum proprium eſt, quaſi peculium caſtrenſe, l. 4.
¶ Quarto quæritur, quod ſit eorum officium? I. Si ad- 9
uocatus ſit decurio, non debet contra ſuã patriam cauſas agere,& in eadẽ patria debet munera ſubire,l.2. II. Iudicio adeſſe debet. Sed licèt tres aduocati nõ adſint, iudiciũ peragitur;quia duo ſufficiunt,l.lis.19. III. Non debet preuaricari:alioquin extra ordinem punitur, l.1. & D.de præuaric. l. 1. §. 1.l.3.§.quòd ſi.& cauſa retractabitur,l.1. ¶Nota primò, aduocatum impropriè dici 10
præuaricari,D.de præuaric.l.1.§. 1. quia iudiciu (vt ſuprà notaui num. 2.) in eius perſona non ſubſtantiatur.
¶ Nota ſecundò, propter præuaricationem aduocati 11
cauſam retractari; propter præuaricationem verò procuratoris cauſam non retractari, nec eſſe locum reſtitutioni,ſed actioni ſubſidiariæ de dolo, D.de dolo,l.7. §. pen. l. quid enim.14. & manda.l.ſi procuratorem. 8. §. 1. ¶ Nota tertiò, ſi iudicio pendente aliquis oſten- 12
datur corrupiſſe aduocatũ aduerſę partis, eum ipſo iure pro conuicto haberi, infr. de pœna iud. qui ma. iudic. l. 1. Si

Digitized by Google

l. 1. Si verò id probetur poſt ſententiam definitiuam,
13 cauſam retractari, d. l. 1. hic. ¶ Nota quartò, obſer-
uantiam, qua aduocatus præuaricationis damnatur,
non ſtatim iudicium, in quo præuaricatus dicitur,
reſcindi: quia res inter me & aduocatum meum iu-
dicata, non debet aduerſario meo nocere: ſed de cau-
ſa demum quæri, id eſt, apud prætorem quæri, an iudi-
cium illud ſit reſcindendum, néc ne: non enim omnis
reſtitutio actum reſcindit, ſed interdum patefacit adi-
tum ad futuram reſciſſionem, ſi æqua reſciſſio videbi-
14 tur, D. de in integr. reſtit. l. vlt. ¶ Nota quintò, propter
aduocati negligentiam vel latam culpã, cauſam non re-
tractari: quia in d. l. 1. h. t. dicitur non retractari, niſi
aduocati præuaricatio probetur: probatâ igitur ſolâ
negligentiâ, vel latâ culpâ, cauſa non retractabitur, ita
Iac. de Rauen. Cinus, & Salicetus ſentiunt. Non eſt ta-
men neceſſarium hoc argumentum à d. l. 1. ſumptum:
ideo namque cauſa, præuaricatione non probata, in
ſpecie d. l. 1. non retractatur, quia ſola præuaricatio ad-
uocato obiiciebatur: ergo legis deciſio pertinet ad ſpe-
ciem ibi propoſitam, in qua quærebatur de præuarica-
tione: nec eſt neceſſe, vt ad alias ſpecies producatur, in
quibus quæritur de negligentia, vel lata culpa aduo-
15 cati. ¶ Nota ſextò, neminem, præter præfectum præ-
torio, poſſe multare aduocatos ſui fori, l. nemo in ad-
16 uocatos. 18. ¶ Caput II. de aduocatis prætorianis in
foro præfecti prætorio Orientis, diuiditur in tria ſe-
17 gmenta. ¶ Primum ſegmentum eſt de togatis ſeu ſta-
tutis, qui intra numerum ſunt, & in albo ſeu matricula
aduocatorum ſunt inſcripti: de quib. diſſoluuntur qua-
18 tuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quínam in nume-
rum aduocatorum recipiantur? Hic dantur tres regu-
læ. I. Cohortalis, aut deterioris conditionis homines
non poſſunt in numerum aduocatorum cooptari, id-
circo lex requirit geſta, ex quibus appareat, eum, qui
in numerum aduocatorum recipiendus eſt, non eſſe
huiuſmodi conditionib. obnoxium, l. nemini. 11. §. 1.
II. Qui inter aduocatos recipi vult, iuris peritiæ teſti-
monium, quod nunc vocamus diploma doctoratus, à
ſuis Doctoribus habere debet, d. l. nemini. §. iurisperi-
tos. III. Filij togatorum cæteris ſupernumerariis præ-
19 feruntur, d. l. nemini. §. filios. ¶ Secundò quæritur,
quot numero ſint? Reſpondetur eſſe centum quin-
quaginta, l. cùm aduocatio. 8. & d. l. nemini. in princip.
20 ¶ Tertiò quæritur, an habeant aliqua priuilegia? Reſ-
pondetur, eos frui multis priuilegiis, l. laudabile. 23.
§. vltim. vt putà primi ſexaginta quatuor fruuntur
iiſdem priuilegiis, quibus patroni fiſci, & eorum libe-
ri, l. poſt duos. 15. in princ. l. ad ſimilitudinem. 16.
Item filijfamiliarum habent peculium quaſi caſtren-
21 ſe, d. l. cùm aduocatio. verſ. omnéque. ¶ Quartò
quæritur, quod ſit eorum officium? De hoc dantur
duo præcepta. I. Ne cum commeatu vltra quinquen-
nium, vel ſine commeatu vltra biennium continuum
à foro abſint: alioquin ex aduocatorum matricula ex-
pungentur, l. vltim. II. Ne delinquant: alioquin à præ-
22 fecto prætorio punientur, l. nemo. 18. ¶ Secundum
ſegmentum eſt de patronis fiſci, qui ex hoc foro ſu-
muntur, de quibus quæſtiones quinque diſſoluuntur.
23 ¶ Primò quæritur, qui adſumantur ad fiſci patrona-
tum? Reſpondetur, adſumi binos, qui inter togatos
primi ſunt, l. binos. 10. Qui verò poſteriores ſunt, non
admittuntur. Vetat enim lex, ne loca permutentur,
& ita permutationis ſaltu adſcendat aliquis ad fiſci
24 patronatum, l. penult. ¶ Secundò quæritur, quot
ſint patroni fiſci in hoc foro? Reſpondetur, duos eſ-
25 ſe, d. l. binos. l. poſt duos. 15. in princ. ¶ Tertiò quæ-
ritur, an habeant aliqua priuilegia? Reſpondetur eos
frui multis priuilegiis, d. l. binos. d. l. poſt duos. in

princ. d. l. laudabile. §. vltim. l. reſtituendæ. 25. §. vlt.
I. Non poſſunt ampliùs reuocari ad cohortalem, vel
deteriorem conditionem, l. cùm aduocatio. 8. II. Sa-
larium accipiunt, id eſt, ſinguli libras auri triginta,
Kalend. Ianuariis, d. l. laudabile. §. 1. d. l. reſtituendæ.
in princ. & morientes totius anni ſalarium ad heredes
tranſmittunt, d. l. poſt duos. §. 1. III. Apud eos, vel, ſi
vnos abſit, apud alterum fiunt, actis interuenientibus,
debiti confeſſiones; & matrimonij ſine dote, nudo
conſenſu contracti probationes, d. l. laudabile. §. & ſi
quis. & §. ſeq. IV. Cauſam libertatis apud conſules
præſtandæ agere poſſunt, d. l. laudabile. §. penult.
V. Epiſtolas approbatorias præbent tribunis prætoria-
nis, & notariis, d. l. reſtituendæ. §. 1. VI. Illuſtratus
codicillos dat alter alteri, & cuiuis alij, d. l. reſtituen-
dæ. §. ad hæc. VII. Binos in præſentialium domeſtico-
rum defunctorũ locum ſingulis annis offerre poſſunt,
alterum peditum, alterum equitum, d. l. reſtituendæ.
§. pen. Domeſtici præſentiales ſunt milites deputati
ad cuſtodiam principis. ¶ Quartò quæritur, quamdiu 26
in hoc officio maneant? Reſpondetur, hoc officium eſ-
ſe annuum, ita vt anno tranſacto deponant officium,
& conſortio aduocatorum abſcedant, d. l. cùm aduo-
catio. d. l. binos. d. l. laudabile. §. 1. ¶ Quintò quæritur, 27
quo iure ſeu quibus priuilegiis fruantur poſt officium
depoſitum? I. Ornantur comitiuâ conſiſtorianâ, d. l.
cùm aduocatio. II. Eorum filij ingenui clariſſimorum
notariorum conſortio inſeruntur, & tribunorum ap-
probatorias epiſtolas gratis accipiunt, d. l. laudabile.
§. & poſtquàm. id eſt, diplomata, quæ dantur clariſſi-
mis tribunis prætorianis & notariis. Notarij iidem
ſunt, qui ſecretarij, ſiue à ſecretis. Ex his qui in con-
ſiſtorio principis notariorum officio funguntur, non-
nulli ſunt tribuni prætoriani, & notarij, quorum men-
tio fit in d. l. laudabile. §. & poſtquàm. & Nou. 13. cap.
3. alij tribuni reſidui ordinis & notarij; alij domeſtici
& notarij, C. Th. h. t. l. 2. & 3. vide Cuiac. ad rubr. infr.
de primic. & ſecundic. & notar. ¶ Tertium ſegmen- 28
tum eſt de ſupernumerariis, de quibus duo traduntur.
I. Vagantur per diuerſa fora, id eſt, in pluribus foris
cauſas agere poſſunt, l. nemini. 11. §. vlt. II. In locum
ſtatutorum vacantem ſuccedunt, ſed ita vt togatorum
filij cæteris præferantur, d. l. nemini. §. filios. ¶ Ca- 29
put III. de aduocatis prætorianis in foro præfecti
prætorio Illyrici, diuiditur in duo ſegmenta. ¶ Pri- 30
mum ſegmentum eſt de ſtatutis ſeu togatis, qui ſunt
intra numerum, de quibus diſſoluuntur tres quæ-
ſtiones. ¶ Primò quæritur, an fruantur aliquibus 31
priuilegiis? Reſpondetur, eos habere multa priuile-
gia, l. ſancimus. 12. ¶ Secundò quæritur, quæ ſint 32
eorum priuilegia? Reſpondetur, hos iiſdem priuilegiis
frui, quibus fruũtur aduocati præfecti prætorio Orien-
tis, l. 7. l. iubemus aduocationem. 17. §. 1. ¶ Tertiò quæ- 33
ritur, quamdiu poſſint à foro abeſſe? Reſpondetur eos
non debere abeſſe cum commeatu vltra quinquẽnium,
ſine commeatu vltra biennium: alioquin eorum nomi-
na è matricula aduocatorum delebuntur, l. vlt. ¶ Se- 34
cundum ſegmentum eſt de patronis fiſci; quos puto
duos fuiſſe, l. ſancimus. 12. in verbo, *conſortio*; vt & in
foro præfecti prætorio Orientis, l. binos. 10. l. poſt
duos. 15. in princ. De his patronis duo traduntur. I. Eis
non poſſe moueri quæſtionem, quaſi ſint cohortalis,
vel deterioris conditionis, quamuis enim olim hoc
priuilegium haberent finito demum officio, l. iubemus
aduocationem. 17. in princ. tamen hodie hoc eis con-
ceſſum eſt durante officio, l. aduocatos. 21. II. Hoc of-
ficium biennio terminari: quia tranſacto biennio de-
ponitur, d. l. ſancimus. ¶ Caput IV. de aduocatis præ- 35
fectianis, id eſt, de his qui in foro præfecti vrbi cauſas

36 agunt, duobus ſegmentis conſtat. ¶ Primum ſegmen-
tum eſt de togatis, qui ſunt intra numerum, de qui-
bus diſſoluuntur quinque quæſtiones.
37 ¶ Primò quæritur, quot ſint? Reſpondetur, debere
eſſe tantùm octoginta, non plures, l. per hanc. 26. in
38 princ. ¶ Secundò quæritur, an inter eos ſit aliquis or-
do? Reſpondetur, ſeruari ordinem temporis, húnc-
que non eſſe turbandum, nec loca mutanda, ne ty-
rones ſint cum aduocatis vetuſtioribus, d.l. per hanc.
39 §. 1. ¶ Tertiò quæritur, quamdiu à foro abeſſe poſ-
ſint? Reſpondetur, non poſſe abeſſe vltra triennium;
alioquin aduocationis officio priuantur, d. l. per hanc.
40 §. hoc etiam. ¶ Tres prædictæ deciſiones confirman-
tur etiam hac ſanctione, quòd niſi eas obſeruari cura-
uerint, & niſi contrarium facientib. teſtiterint, pu-
niuntur primates eius ordinis, & qui ſunt ab actis, &
eorum adiutores, & ſedis prætorianæ adminiſtrato-
res: nam ſinguli denis àuri libris multantur, d. l. per
41 hanc. §. quotum. ¶ Quartò quæritur, an aliquibus
priuilegiis fruantur? Reſpondetur, frui, d. l. per
hanc. §. pen. vt quia ſi quo iudicio conueniantur, nul-
42 las ſportulas ſoluunt, d.l. per hanc. §. vltim. ¶ Quin-
tò quæritur, quibus priuilegiis gaudeant? Reſpon-
detur, iiſdem, quibus gaudent aduocati prætoria-
ni, l. 5. vt quia filijfam. habent peculium quaſi ca-
ſtrenſe, l. cum aduocatio. 8. Illa tamen differentia eſt,
quòd in foro prætoriano primi ſexaginta quatuor, in
præfectiano tantùm primi quindecim habent eadem
priuilegia, quæ patroni fiſci, & eorum liberi, l. ad ſi-
43 militudinem. 16. ¶ Secundum ſegmentum eſt de pa-
tronis fiſci, quos fuiſſe duos colligitur ex d.l. per hanc.
§. ſexcenti. De his autem tria traduntur. I. A cohor-
tali, vel deteriori conditione ſunt immunes, id eſt,
non poſſunt pati quæſtionem, quaſi ſint cohortalis,
vel deterioris conditionis, d. l. cùm aduocatio. II. Sa-
larium ſexcentorum aureorum ex arca præfecti vr-
bi ſingulis annis accipiunt Kalend. Octobris, d. l.
per hanc. §. ſexcenti. III. Finito officio deſinunt in
aduocatorum numero eſſe, & comitiuâ conſiſtoria-
44 nâ decorantur, d. l. cùm aduocatio. ¶ Caput V. eſt
de aduocatis in foro comitis rerum priuatarum, vel
proconſulis Aſiæ: de quibus hoc vnum ſpecialiter
traditur, vt poſt officium depoſitum clariſſima comi-
tiuæ primi ordinis dignitate fruantur, l. ſuggeſtio-
45 nem. 10. ¶ Caput VI. de aduocatis Alexandrinis con-
tinetur l. petitionem. 13. ac diuiditur in tria ſegmenta.
46 ¶ Primum ſegmentum eſt de ſtatutis, qui ſunt
intra numerum, de quibus traduntur quinque. I. In
locum vacantem admittuntur potiùs filij togato-
rum, quàm alij ſupernumerarij, §. filiis. II. Sunt
numero quinquaginta, in princip. III. In matricu-
la inſcribuntur ſecundum ordinem, quo recipiun-
tur, §. 1. IV. Cauſas agunt in foro præfecti Augu-
ſtalis, & in foro Ducis Aegyptiaci limitis, §. & eos.
47 V. Variis priuilegiis fruuntur, §. vltim. ¶ Secun-
dum ſegmentum eſt de patrono fiſci, cuius officium
48 finitur tempore, vel morte. ¶ De tempore tria no-
tantur. I. Hic patronus fiſci poſt biennium deponit
officium, §. egredientem. II. Exconſulatis modera-
toris prouinciæ dignitate decoratur, ibid. III. Po-
teſt, officio depoſito, nihilominùs pro ſe & cæteris
49 coniunctis perſonis cauſas agere, §. licentia. ¶ De
morte, notatur, in locum defuncti ſtatim ſequentem
ſuccedere, nec vllum commodum ad heredem tranſ-
50 mitti, §. penultim. ¶ Tertium ſegmentum eſt de ſu-
pernumerariis, de quibus duo traduntur. I. Patro-
cinantur apud alios iudices Alexandriæ, præter eos,
apud quos diximus ſtatutos patrocinari, §. cæte-
ros. II. In locum defunctorum togatorum ſucce-
dunt, ita vt togatorum filij cæteris præferantur, §. pe-
nultim. ¶ Caput VII. de aduocatis in foro comitis 51
Orientis continetur l. iubemus pro tempore. 22. ac
diuiditur in duo ſegmenta. ¶ Primum ſegmentum eſt, 52
de togatis ſeu ſtatutis: de quibus tres quæſtiones diſ-
ſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quinam in numerum 53
recipiantur? Reſpondetur, I. Eos tantùm recipi, qui
per ſtatuta tempora iuri operam dederint, §. nec de cæ-
tero. Statutum tempus erat olim quadriennium, D.
procem. §. 1. hodie quinquennium, cod. proœ. §. qui-
bus. II. Aduocatorum in officio conſtitutorum, vel eo-
rum, qui fiſci patronatum depoſuerint, ſiue ſuperſti-
tum ſiue mortuorum filius præferri cæteris, & ſine
ſumptibus admitti, dummodò per dictum tempus iuri
operam dederint, §. penult. ¶ Secundò quæritur, quot 54
numero ſint? Reſpondetur, eſſe debere tantùm quadra-
ginta, §. 1. ¶ Tertiò quæritur, an fruantur aliquibus 55
priuilegiis? Reſpondetur, frui, I. Circa metata: quia
non onerantur metatis, id eſt, non tenentur hoſpitia
præbere militibus, vel aliis perſonis in prouinciam ve-
nientibus: hoc tamen priuilegio in vnis ædibus fruun-
tur, §. nec ædiculas. II. Circa ſportulas, quas non ſol-
uunt vltra quantitatem notitia quadam definitam,
§. pro ſportulis. quæ notitia non extat. ¶ Secundum ſe- 56
gmentum eſt de patrono fiſci: qui conſideratur pri-
mùm durante officio; deinde in officio deponendo;
tum poſt officium depoſitum; poſtremò poſt mor-
tem, ſi in officio moriatur. ¶ Durante officio ſala- 57
rium biennij accipit, in princ. ¶ Officium deponit 58
poſt biennium, & deſinit eſſe aduocatus, §. ad hæc. 59
¶ Finito officio, I. Poteſt prò ſe, & quibuſdam con-
iunctis perſonis cauſas agere, d. §. adhæc. II. Frui-
tur nihilominùs immunitate, §. vltim. III. Conue-
nitur in foro comitis Orientis, d. §. vltim. ¶ Si du-
rante officio moriatur, ſalarium ad ſuos ſucceſſores 60
tranſmittit, d. §. vlt. ¶ Caput VIII. de aduocatis in 61
foro præſidiali ſecundæ Syriæ, continetur l. petitio-
nes. 24. quæ iiſdem ferè verbis concepta eſt, quibus
d.l. iubemus pro tempore: ſed loquitur de aduocatis in
foro ſecundæ Syriæ, cùm d. l. iubemus pro tempore.
loquatur de aduocatis in foro comitis Orientis. Hoc
caput diuiditur in duo ſegmenta. ¶ Primum ſegmen- 62
tum eſt de togatis ſeu ſtatutis, qui ſunt intra numerum:
de quibus tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò 63
quæritur, quínam in numerum horum aduocatorum
cooptentur? Reſpondetur, I. Eos tantùm admitti,
qui per ſtatuta tempora iuri operam dederint, §. nec
de cætero. quod tempus expoſui ſupr. §. 53. artic. 1.
II. Aduocatorum in officio conſtitutorum, vel eorum
qui fiſci patronatum depoſuerint, ſiue ſuperſtitum ſiue
mortuorum filios cæteris præferri, & ſine omni ſumptu
admitti, dummodò ſtatuto tempore legibus operam
nauauerint, §. pen. ¶ Secundò quæritur, quot ſint? 64
Reſpondetur, triginta tantummodò eſſe debere, §. 1.
¶ Tertiò quæritur, an fruantur aliquibus priuilegiis? 65
Reſpondetur, frui I. Circa metata, §. nec ædiculas.
II. Circa ſportulas, quas non ſoluunt vltra quantitatem
notitiâ quadam comprehenſam, §. pro ſportulis. ſed
hæc notitia deſideratur. ¶ Secundum ſegmentum eſt 66
de patrono fiſci: qui conſideratur durante officio, in of-
ficio deponendo, poſt officium depoſitum, & poſt mor-
tem durante officio obitam. ¶ Durante officio bien- 67
nij ſalarium accipit, in princ. ¶ Officium deponit poſt 68
biennium, & deſinit eſſe aduocatus, §. ad hæc. ¶ Poſt 69
finitum officium, I. Poteſt pro ſe, & pro quibuſdam
coniunctis perſonis cauſas agere, d. §. ad hæc. II. Frui-
tur immunitate, §. vlt. III. Conuenitur in foro comi-
tis Orientis, d. §. vlt. ¶ Si durante officio moriatur, ſa- 70
larium ad ſuos ſucceſſores tranſmittit, d. §. vlt.

Tit. VIII.

Tit. VIII. De Aduocatis fiſci.

I. 2.	*III.* 3.j.
II. 2.	*IV.* 3.9.

1 SVperiori titulo dictum eſt de aduocatis fiſ-
ci, prout ex ſingulis foris adſumuntur, adeo
vt in biſdem foris cauſas fiſcales agant:
nunc dicendũ de aduocatis fiſci ſimpliciter
2 & in vniuerſum. ¶ Huius tituli duo ſunt capita. ¶ Pri-
3 mum caput de eo qui eſt patronus fiſci, duo continet
ad eius officium ſpectantia. I. Nec fiſci commoda oc-
cultare debet, nec per calumniam priuatis, prætextu
commodi fiſcalis, negotium faceſſere, l. 3. II. Cauſis
fiſcalibus, vel rei priuatæ principis intereſſe debet: nam
ſine eo rationalis, id eſt, procurator Cæſaris de his cau-
ſis cognoſcere non poteſt, l. vlt. & cauſæ eo abſente de-
ciſæ retractantur, D. de iur. fiſci. l. 3. §. Diuus. & l. 7.
4 ¶ Secundum caput eſt de eo, qui fiſci patronatu functus
eſt: vbi quæritur, an poſſit cauſam contra fiſcum agere?
Reſpondetur per diſtinctionem: quia ſi eam pro fiſco
non egit, poteſt agere contra fiſcum, l. 2. Si verò eam
egit pro fiſco, non poteſt tandem contra fiſcum agere,
licèt à fiſco ſalarium non perceperit, & officium patro-
natus fiſci depoſuerit, l. 1. Excipe, niſi parentis, vel filij,
vel pupilli, cuius tutelam gerit, cauſam agat: quo-
niam etiam durante officio patronatus fiſci poteſt pro
his perſonis contra fiſcum, cauſas agere, D. de poſtul.
l. pen. in princ. & l. vlt.

Tit. IX. De errore Aduocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium.

I. 5.	*III.* 5.
II. 9.	

1 QVoniam aduocati interdum errant; inter-
dum aliquid, quod ad rem facit, omittunt:
idcirco hoc titulo de eorum errore, & obi-
ter de errore concipientium libellos ſuppli-
ces: ſequenti autem titulo de omiſſis agitur: vt litigato-
ribus proſpiciatur, ne ex aliorum errore vel omiſſione
2 damnum patiantur. ¶ Huius tituli duæ ſunt partes:
prior de errore aduocatorum, poſterior de errore con-
3 cipientium preces ſeu libellos. ¶ Nota primò, libel-
lum & preces differre: quia libellus preces, vel literas
dimiſſorias, vel rei conuentionem, vel alia acta conti-
net: preces autem ſunt deſiderium ſeu ſupplicatio, quæ
libello continetur, l. 2. & ſupr. de precib. Imper. offeren.
4 l. vlt. ¶ Nota ſecundò, aliud eſſe cauſam agere; aliud,
libellum ſeu preces concipere; aliud, ſcribere: cauſas
agunt aduocati: dictant iuriſperiti, vel pragmatici, D. de
pœnis. l. e moris. 9. §. nonnunquam. & §. ſeq. ſcribunt
libelliones, *les clers des aduocats ou des practiciens*. Ne con-
fundas inter dictantes, vt ſcribentes: nam & in reſcri-
ptis emittendis diſtinguuntur, ſupr. de diuerſ. reſcript.
l. vlt. & in teſtamentis, quæ ab alio dictantur, ab alio
ſcribuntur, infr. ad leg. Cornel. de falſ. l. 3. Dictantur à
teſtatore, infr. eod. l. 2. & 3. cum ſimil. vel ab aliquo iu-
riſperito ſiue pragmatico, infr. de teſtam. l. dictantibus.
22. & D. de legat. ij. l. pen. §. vlt. ſcribuntur à teſtamenta-
riis, D. de hered. inſtit. l. quoties. 9. §. ſed ſi maiorem. &
§. idem tractat. Sed tam dictantes, quàm ſcribentes, di-
ci poſſunt concipere libellum. Idcirco vtroſque puto
hac rubrica ſignificati; etſi tantùm de libellionibus agi-
5 tur in l. 3. ¶ In prima tituli parte datur regula, quòd er-
ror aduocati non nocet litigatori, & additur exceptio,
niſi litigator præſens fuerit; & intra triduum palam
6 non contradixerit, l. 1. & 3. ¶ Nota primò, dictam re-
gulam eſſe conceptam verbis generalibus, & generali-
ter obtinere, ſiue aduocatus errauerit in allegationibus
iuris, ſiue in allegationibus facti: item ſiue errauerit lo-
quendo, ſiue in ſcriptis: item ſiue ſponte ſua aliquid di-
xerit, ſiue aduerſario reſponderit. ¶ Nota ſecundò, 7
non dici præſentes, qui non intelligunt quod agitur,
etiamſi corpore adſint, vt infantes, & furioſos, D. de re-
cept. qui arbitr. l. diem proferre. 27. §. coram. & de iur.
codicil. l. 2. §. furioſus & de verb. ſignif. l. coram. 29. Ita-
que rectè Doctores dicunt, idiotam hominem non cal-
lentem linguam latinam, pro abſente haberi, ſi eius ad-
uocatus latinè loquatur. ¶ Nota tertiò, quod aduocatus 8
dixit litigatore præſente, & non cõtradicente, perinde
haberi, ac ſi ab ipſo litigatore dictũ fuiſſet, l. 1. proinde
ſicut error litigantis poteſt corrigi, quamdiu iudicium
pendet, ſupr. de iur. & fac. ignor. l. error. 7. ita etiam er-
ror aduocati, immo etiam poſt ſententiam definitiuam,
ſi ab ea ſit appellatum, reuocari poterit, l. vlt. Cur ergo
diximus ex ead. l. vlt. reuocari intra triduum? Quia in-
tra triduum ſufficit ſimplex reuocatio: poſt triduum
probandus eſt error. ¶ In ſecunda parte datur regula; 9
quòd error eius, qui libellum noſtrum ſupplicem ſcri-
pſit, nobis non nocet, l. 2. in princ. ¶ Huius regulæ 10
exemplum ſubiicitur in verſ. & ideo. vbi cùm miles re-
ſtitutionem aduerſus aliquem actum petere vellet, pu-
tà aduerſus vſucapionem rei ſuæ, infr. de reſtit. mil. l. 3.
vel aduerſus venditionem pignoris; infr. eod. l. 6. libel-
lio fortaſſe exiſtimans peti reſtitutionem aduerſus ſen-
tentiam, ſcripſit contra militem fuiſſe iudicatum: pu-
tà ſcripſit militem petere, vt non obſtante ſententia
contra ſe lata, res ſibi reſtituatur. Ait lex hunc errorem
militi non nocere, ſi modò probet ſententiam non in-
terceſſiſſe. ¶ Nota primò, libellum inducere confeſ- 11
ſionem, quæ non poteſt retractari, infr. de liber. cau.
l. cùm precum. 9. niſi probetur error, vt hîc. ¶ Nota ſe- 12
cundò, negationem regulariter non probari, infr. de
probat. l. actor. 23. videlicèt niſi præſumptio ſit pro af-
firmatione, vt in l. 5. §. 1. D. de probat. præſumitur
emancipatio rectè facta, niſi contrarium probetur ab
eo, qui rectè factam negat: & hîc propter libelli teno-
rem præſumitur lata ſententia, niſi probetur non inter-
ueniſſe. ¶ Nota tertiò, præſumi potiùs errorem, quàm 13
dolum: quia tam per dolum, quàm per errorem ſcri-
bi potuit ſententiam interceſſiſſe: ſed ſi probetur eam
non fuiſſe latam, lex non ait hac ratione probari do-
lum, ſed errorem.

Tit. X. Vt quæ deſunt aduocatis, vel partibus, iudex ſuppleat.

POſtquàm dictum eſt de errore aduocato- 1
rum, & obiter de errore libellionum: con-
ſequenter agitur de his, quæ ab aduocatis,
vel à partibus, id eſt, à litigantibus ſunt
omiſſa. ¶ In hac rubrica lego *aduocatis vel partibus*, non 2
(vt eſt in libris vulgatis) *aduocatis partium*, non tam
Cuiacij, quàm Codicis manuſcripti auctoritatem, &
rationem quoque ſecutus; quia lex ſubiecta vtrumque
caſum ponit, id eſt, vel aduocatos, vel partes aliquid
omiſiſſe. ¶ Nota primò ex illis verbis, *quod ſciat legibus* 3
& iuri publico conuenire, Imperatores loqui de his quæ
ſunt iuris, non de his quæ ſunt facti: nam hæc non ſunt
à iudice ſupplenda, ſed à litigantibus proponenda. Vt
enim pulchrè ait Ariſtoteles, lib. 1. Rhetor. cap. 1. iudex
ex ſe ipſo ius debet callere, non à litigantibus addiſce-
re, ſed ab eis de facto inſtitui debet. Itaque iudex debet
eſſe iuriſperitus, ſecundum Caſſiodor. lib. 8. variar. c. 18.
niſi ſit magiſtratus, qui habeat aſſeſſores ſibi ius ſugge-
rentes: tunc enim iuris ſciẽtia non in magiſtratu, ſed in
aſſeſſore requiritur, D. quod quiſque iur. l. 2. & Nou. 82.
in princ. At in his quæ ſunt facti, etiamſi prudẽtiſſimus

ſit,tamen falli poteſt,D.de iur.& fact. ignor. l. a. quate
iudicare debet ſecundum allegata & probata,D.de of-
fic.præſid.l.6.§.veritas. Si quid autem ſuppleter , quod
in facto conſiſteret, profectò fungeretur officio aduo-
cati,quod quidem iure facere prohibetur , ſupr.de po-
4 ſtul.l.6.in princ.& §.vlt. ¶ Nota ſecundò,appellatione
iuris publici non ſignificari hoc loco , quod ad ſtatum
reipub.ſpectat,vt in l.1.§.huius ſtudij. D.de iuſt.& iur.
& in §.vlt.Inſtit.eod.ſed(vt in l.ius publicum. 38.D.de
pactis.& in l.vlt. in princ. D. quod met.cau.) quod ab
omnibus eſt obſeruandum,ſecũdum regulam, quæ ait,
iura noo in ſingulas perſonas,ſed generaliter conſtitui,
5 D.de legib.l.iura.8. ¶ Nota tertiù , facta ooo debere à
iudice ſuppleri, etiamſi notoria ſint:quia notorium re-
leuat tantùm ab onere probandi,non à neceſſitate alle-
6 gandi,extr.de accuſa.c.euidentia.9.& ibi Doct. ¶ Nota
quartò,dictam regulã, quòd iudex non ſupplet ea quæ
ſunt facti,non obſtare,quò minùs officio ſuo fungi de-
beat,etiamſi petitum non ſit:quia id faciens quod ad ſe
ſpectat,non ſupplet quod adoocatis vel partibus deeſt.
Hæc autem , quæ ad iudicis officium ſpectant , ad tria
genera referri poſſunt. Quædam ad eum pertinent ra-
tione iudicij,vt admittere vel reprobare libellum,dare
dilationes,ſententiam ferre. Alia pertinent ad iudicem
ratione qualitatis iudicij,vt cùm iudicium eſt bonæ fi-
dei , exceptiones ad officium iudicis pertinent , atque
earum iudex rationem habet,dummodò de eis ex actis
cõſtet,licèt reus id non petierit , D.de petit.hered.l.vlt.
Ideò ſolemus dicere exceptiones ineſſe in iudicijs bo-
næ fidei,id eſt, non eſſe opus , vt à partibus proponan-
tur,D.de pact.l.7. §. quinimmo. Alia denique ad iudi-
cem ſpectant ratione publicæ vtilitatis , vt exigere iuſ-
iurandum calumniæ, infr. de iureiur. propter calumn.
l.a. §. ſed quia veremur. & repellere infamem à poſtu-
lando,D.de poſtul.l.7.Item cùm crimen eſt notoriũ,ex
inquiſitione procedere contra facinoroſos homines
etiam nemine accuſante. Vide Clarum lib.5.ſententiar.
§.fin.q.9.& noſtram diſputationem 53. th. 7. Hinc eſt,
quòd in iudicijs criminalibus non eſt neceſſe , vt actor
in libello concluſionem ponat,id eſt , accuſatum con-
demnari petat,Bart.in l.libellorum.num. 19. D. de ac-
cuſ.Bal.in l.ſi quis ſe.in fin.infr.eod.tit.Clarus d.§. fin.
q. 12.nuo.21.quia cùm crimen probatum fuerit, & de
eo iudicI conſtiterit , iudex ex officio debet reum pu-
7 nire. ¶ Nota quintò , de quibuſdam ſpecialiter conſti-
tutum eſſe,vt aliquo modo à iudice ſuppleantur,& eo-
rum ratio habeatur,licet petitum non ſit. I. Ex conſti-
tutione Zenonis, ſi actor minus petat , & plus probet,
iudex condemnabit in ſummam probatam, non in ſo-
lam ſummam petitam,inf. de plus petit.l.1.§.vlt.Ioſtit.
de actio.§.ſi minus.quanquam hoc eſt contra regulam
illam , quòd ſententia debet eſſe conformis libello,
infr.de fideicom.libert.l. vlt. & D. commu. diuid. l. vt
fundus.16. II. Cùm lex ſimpliciter iubeat,vt iudex vi-
ctum victori in expenſas condemnet , infr. de iudic.
l.properandum. 13. §. fine. Doctores hanc conſtitu-
tionem ita accipiunt, vt ſi expenſæ petitæ non fuerint,
iudex poſſit,ſed non teneatur in eas condemnare, Gal.
lib.1.obſer.101.num.18. III. Iudex ſupplet oppoſitio-
nes contra ſententiam in prima inſtantia latam facien-
das in iudicio appellationis pro parte abſente , infr.de
appellat.l.vlt.in princ. IV. Si dies fatales lapſi ſint , &
appellatus hoc contra appellantem allegare prætermi-
ſerit,iudex id ſupplet,eiúſque rationem habet, infr. de
tempor. & reparat.appell.l.a.in fin.

Tit. XI. Ex quibus cauſis infamia irrogatur.

I. 13. j.
II. 13. ij.
III. 12 j.
IV. 12. ij.
V. 5. iv.
VI. 5. vj.
VII. 13. viij.
VIII. 5. ij. 13. iij.
IX. 13. vij.
X. 5. iv.
XI. 13. vj.
XII. 5. iij.
XIII. 2. 13. v.
XIV. 13. iij.
XV. 6.
XVI. 5. v. 13. iij.
XVII. 2. 13. iv.
XVIII. 5. iv. 8. 9.
XIX. 2. 13. iv.
XX. 10.
XXI. 11.
XXII. 5. j.

Cum dictum ſit de aduocatis , qui pro 1
aliis poſtulant , conſequenter dicendum
videtur de procuratoribus , qui aliorum
litem vel aliud negotium gerendum ſuſ-
cipiunt : ſed quia infames pro aliis poſtu-
lare prohibentur,D.de poſtul.l.1.§. ſecundo loco, licèt
procuratores eſſe poſſint,Inſtit.de exception. §.vlt. id-
circo dicendum hoc loco eſt de his qui notantur infa-
mia. ¶ Cùm autem duplex ſit infamia:altera iuris, quæ 2
propriè vocatur infamia , & eſt exiſtimationis ſeu di-
gnitatis læſio:per quam exiſtimatio vel ſalua libertate
& ciuitate minuitur,vel adempta libertate ſeu ciuitate
conſumitur,D.de extraord.cognit. l. pen.§.pen. & vlt.
altera facti , quæ noo iure infamem facit , ſed tantùm
pudorem apud bonos & honeſtos viros onerat , l. ea
quæ. 13.l. verbum.17.l.interlocutio.19. & D. eo. l. ob
hæc. 20. Iuris infamia in hac rubrica intelligi debet.
¶ Huius tituli capita tria ſunt. ¶ Caput I. explicat,qui- 3
bus ex cauſis perpetua infamia irrogetur. ¶ Prima 4
cauſa eſt condemnatio.Hinc infames fiunt damnati ſe- 5
quentibus iudiciis. I.Pro ſocio,dummodò ſuo nomine,
& ob fidem ruptam damnatus ſit , l. vlt. Hæ limitatio-
nes etiam in aliis condemnatis adhiberi debent : nam
ita demum damnatus fit infamis,ſi ſuo nomine , D.h.t.
l.6.§.1.& ob perfidiam ſit damnatus,d.l.6.§.mandati.&
§.contrario. II.Furti,l.ſi furti.8.in pr.Quid ergo,ſi quis
dãnatus & fuſtigatus ſit,eo quòd res furtiua apud eum
ignorantem concepta ſit,id eſt,cùm ipſe ignoraret eſſe
furtiuam? Hæc ſpecies deciditur in ea l. ſi furti , verſ.
quòd ſi res. vbi dicitur , damnatæ exiſtimationem non
lædi duriore ſententia. Fuit autèm durior ſententia;
quia mulier damnata fuit actione furti concepti , quæ
eſt in triplum , Gell.lib.11.cap.vlt. debuit igitur in tri-
plum condemnari : & id repetijſſet ab eo qoi obtulit,
per actionem furti oblati,Inſtit.de obligat. quæ ex de-
lic.§.conceptum verſ.oblatum.Gell.d.loco. Paulus lib.
a.Sententiar. tit. de furtis. §. furti oblati.immo ſecun-
dum ius,quo nunc vtimur , abſolui debuit : quoniam
abolita ſunt iudicia furti coocepti & oblati : is autem,
apud quem res furtiua concepta eſt , furti nec mani-
feſti tenetur ita demum , ſi dolo malo eam rem celet
ſciens eſſe furtiuam,Inſtit.d.§.conceptum,verſ. ſed hæ.
Denique non debet eſſe infamia,vbi non eſt dolus:gra-
uior autem pœna potiùs conſeruat , quàm lædit exiſti-
mationem,D.h.t.l.quod ergo.13. §. pœna grauior. Ad-
uerſus dictam deciſionem oppono , qood dicto titulo
de furtis Paulus ait , furti quocumque iudicio dam-
natum fieri infamem. Reſpondeo ſupponendos eſſe
terminos habiles ,id eſt , dolum malum interueniſſe:
quia omne furti iudicium ex cauſa doli infamat:ſecus,
ſi damnatus dolo vacet, vt in caſu propoſito. III. Ex-
pilatæ hereditatis : quia hoc furtum improbius eſt, l.ſi
te.12.id eſt,vt Doctores loquuntur , furtum qualifica-
tum. IV.Iniuriarum,l.5.l. non damnatos. 18. etiam ex
ſerui perſona, l.iniuriarum.10.id eſt , etiamſi iniuriam
in ſeruum alienum intulerit. Qui verò actione no-
xali damnatur,quia eius ſeruus iniuriam fecit, non no-
tatur infamia,D.eod.d.l.6.§.1. V.Calumniæ, l. fuſtibus
16. Calumniatum verò aliquem eſſe non ſufficit ad
hoc , vt notetur infamia, ſed condemnatio requiritur,
D.eod.l.4.§.penult. VI. Damnatus in opus publicum,
licèt ad

6 licèt ad aliquod tempus,l.6. ¶ Secūda cauſa eſt matri-
monium intra tempus luctus contractum.Ex hac cauſa
tam mulier nubens , quàm qui eam ducit,infamiâ no-
tatur,l.decreto.15.Sed ius Canonicum hanc infamiam
tollit;quia mulier mortuo viro ſoluta & libera eſt,adeò
vt pro libito nubere poſſit,extr.de ſecund. nupt.c. pen.
7 & vlt. ¶ Iure autem ciuili excipitur,I.Niſi mulier intra
dictum tempus partum ediderit,D.eod.l.liberorum.11.
§.Pōponius.II.Niſi quis per facti ignorantiam duxerit,
id eſt , neſciens eam lugere priorem maritum,d.l.libe-
rorum.§.vlt.III.Niſi iuſſu parentis, in cuius poteſtate
erat,duxerit:tunc enim ipſe excuſatur, & parens nota-
tur, d.§. vlt. vt & parens,qui filiam intra annum luctus
in matrimonium collocauit , D. eod.l. 1.verſ.qui eam.
8 ¶ Tertia cauſa eſt,ſi quis pactus ſit,ne ſecum iniuria-
rum agatur,l.non damnatos.18.Idem dicendum , ſi pa-
ctus ſit,ne furti,vi bonorum raptorum , de dolo malo
ſecum agatur, D. eod. l.4.§.vlt.Alia ratio eſt actionum
ex contractibus : licèt enim famoſæ ſint , tamen ex his
cauſis pacti ne ſecum agatur,non notantur infamia, D.
9 eod.l.7. ¶ Excipe I.Niſi gratis pactus ſit, d.l.non dam-
natos.& D.eod.l.6.§.pactuſque. II. Niſi iuſſu prætoris
ſit pactus,d.l.6.§. qui iuſſu. III.Niſi iureiurando dela-
to controuerſia deciſa ſit , d. l.non damnatos.verſ.vlt.
10 & d.l.6.§. ſed etſi iureiurando. ¶ Quarta cauſa eſt , ſi
quis illicitum fœnus exerceat , puta vſuras vſurarum
accipiat,l.improbum.20. Nota, non quemcumque fœ-
nus accipientem notari infamia,ſed duntaxat eum, qui
accipit fœnus improbū,id eſt,iure prohibitum, nam *τὸ*
improbum non ſignificat perpetuum pacti ἐπίθετον,
ſed διαφορὰν , id eſt, diſtinctionem à fœnore licito &
11 permiſſo. ¶ Quinta cauſa eſt , ſi quis arte ludicra ſpe-
ctaculum ſui populo præbeat , niſi ſit minor viginti
quinque annis,l.ſi fratres.21.Coniun.l.1.verſ.qui artis.
12 l.2.§.vlt.l.3.l.4. in princip. & §. 1. D. h.t. ¶ Caput II.
docet, quibus ex cauſis infamia ad tempus irrogetur,
vbi duæ cauſæ proponuntur.I.Si quis ad tempus ordi-
ne decurionum remoueatur , l. 3. II. Si ad tempus ſit
relegatus,l.4.vide Centur.2.q.20.In ſpecie,d.l.4.Poſſi-
donius,qui merebatur exilium temporale,id eſt , rele-
gationem ad quinquennium(nam exilium ibi impro-
priè accipitur pro relegatione , cùm propriè ſignificet
deportationem,quæ ſemper fit in perpetuum) mitigata
per iudicem pœna relegatus eſt ad annum vnum ; hoc
anno ſententiæ paruit, id eſt,prouinciam non exceſſit:
alioquin in perpetuum eſſet relegandus , D. de pœn.l.
capitalium.28.§.in exulibus.conſequenter eſſet perpe-
tuò infamis , D. de extraord.cognit.l pen. §.minuitur.
Quoniam igitur ſententiæ paruit , & relegatio anno
terminatur:quæſitum eſt,an poſt annum inter infames
numeretur? Dubitandi cauſa eſt:quia diximus eum mi-
tiùs punitum fuiſſe,quam merebatur, vnde ſicut pœna
grauior exiſtimationem conſeruat, ita etiam per argu-
mentum à contrarijs videbatur pœna leuior exiſtima-
tionem minuere. Contrarium tamen reſpondetur , ac
dicitur , non propterea quod ſententiæ ſeueritas eum
cæteris damnis transfigere videtur,id eſt , non propter-
eà quòd pœna grauior vltra legem à iudice impoſita
exiſtimationem conſeruat, etiam è contrario ſenten-
tiam mitiorem infamare. Ratio eſt : quia pœnæ ſunt
odioſæ : & fauores quidem producuntur , odia verò
coanguſtantur : idcirco argumentum à fauorabilium
productione ad odioſorum productionem , licèt ſint
contraria , non valet , D.de lib.& poſtu.l.cùm quidam
13 19. ¶ Caput III.declarat , quibus ex cauſis infamia
non irrogetur,licèt prima fronte videri poſſint cauſæ
famoſæ.Sunt autem hæ cauſæ,quæ ſequuntur I. Car-
cer,& vincula,l.1.II.Si cauſa iniuriarum ſit iureiuran-
do deciſa,l.non damnatos 18.III.Condemnatio in du-
plum iudicio in factum ex titulo de publicanis,l.2. vbi
legendum,vt in quibuſdam manuſcriptis , *tributorum*
non, *debitorum*.IV. Fuſtium ictus quæſtionis habendæ
cauſâ,l.nullam.14. Secus eſt , ſi quis ob crimen famo-
ſum,puta calumniæ cauſa ſit fuſtibus cæſus , l. fuſtib.
16.Denique ictus fuſtium infamiam non importat:ſed
cauſa , propter quam id pati meruit,ſi talis ſit,quæ in-
famiam damnato irrogat, D.eod.l.ictus. 22. Quare ſi
is , apud quem ignorantem res furtiua reperta eſt , ex
ſententia iudicis fuſtigetur , hæc durior ſententia exi-
ſtimationem eius non læſit,l.ſi furti.8.verſ.quòd ſi res.
V. Interlocutio iudicis aliquem reprehendentis, quaſi
calumniatus ſit ,l. verbum. 17. aut iniuriam fecerit, l.
interlocutio. 19.quia vt iudicis pronunciatio infamet,
oportet eſſe definitiuam ſententiam cauſa cognita la-
tam , non interlocutionem , D. eod.l.quid ergo.13.§.
quantum.VI. Increpatio paterna in teſtamento facta:
tantùm enim exiſtimationem apud bonos & graues
viros onerat,id eſt,non iuris , ſed facti infamiam im-
portat,l.ea quæ.13.Idemque ſentiendum de iudicis in-
crepantis interlocutione.VII.Ceſſio bonorum , l. de-
bitorum. 11. Sed neque hoc caſu vitatur infamia fa-
cti,Nou. 135. VIII.Defenſio publicorum patriæ ne-
gotiorum,l.neminem.9. nimirum quia non eſt delato-
ris loco habendus,qui patriæ ſuæ negotia defendit,id-
circo delator in infamiam non incidit , infr. de de-
latorib.l. 4.& D. de iur.fi.l.2.in princip.IX.Si quis ab-
ſtineat a bonis paternis,l.7.

Tit. XII. De procuratoribus.

I. 18.	*XVI.*27.
*II.*8.*ij*.9.10.j.	*XVII.*4.*ij*.10.*ij*.12.*ij* 25.
III. 25.28.	*XVIII.*8.*ij*.23.
IV. 8.*ij*.	*XIX.*26.
*V.*18.	*XX.*11.*jv*.
*VI.*23.	*XXI* 8.*iij*.10.*j*.11.*j*.
*VII.*8.*jv*.	*XXII.*11.*ij*.13.j.
*VIII.*11.*ij*.	*XXIII.* 11.*ij*.13.*ij*.
IX. 8.*jv*.	*XXIV.*16.
*X.*4.*ij*.12.*j*.	*XXV.*7.
*XI.*6.j.*ij*.11.*ij*.	*XXVI.*9.24.
*XII.*8.j.*ij*.10 j.23.	*XXVII.*12.14.
*XIII.*8.*jv*.	*XXVIII.in princ.* 10.j.
*XIV.*6.*ij*.8.*ij*.	§.j.13.*iij*.
*XV.*10.*ij*.	

EXpoſitis cauſis infamiæ , tempus eſt de 1
procuratoribus dicere , ſecundum ea quæ
initio ſuperioris tituli notaui. ¶ Procura- 2
tor eſt,qui negotia aliena mandato domi-
ni adminiſtrat, D. h. t. l. 1.Procuratorum
verò alij dicuntur dati ad lites ſeu iudicia,alij ad nego-
tia,D.eod.l.ſeruum quoque.33.in princip.Ergo in defi-
nitione latè accipimus verbum *negotia*, vt tam iudicia-
lia,quàm extraiudicialia cōplectatur : in dicta verò di-
uiſione anguſtè accipimus pro negotijs extraiudiciali-
bus. ¶ Diuido hunc titulum in ſex capita. ¶ Capite 3
I.De procuratore in genere duo traduntur.I. Procura- 4
torem non fieri inuitum,l inuitus.17. Inuitum intelli-
ge,non ſolùm eum,qui expreſſe contradicit , ſed etiam
qui non probatur conſenſiſſe,D.h t.l. filiusfamiliâs. 8.
§.inuitus.Nam illa regula,qui tacet, cōſentire videtur,
extr.de regul.iur. lib. 6.regu.qui tacet.hoc caſu locum
non habet. II. Procuratorem non debere excedere fi-
nes mandati, l. ſi procurator 10. & D. manda. l. 5. in
princip.& Inſtit.eod.§.is qui exequitur. Non eſt autem
ignorandum,quia mandatum non ſolum expreſſo , ſed
etiam tacito conſenſu contrahi poteſt. infr. eod .l.6.&
D.eod.l. 6.§. ſi paſſus.procuratorem poſſe quædam fa-
cere , quæ non videntur mandato contineri,ſed tacitè
mandata

Digitized by Google

mandata cenſentur. Vt putà rem viliori pretio emere
poteſt, quàm mandator dixerit, non pluris, D. eod. l. 3.
d. l. 5. §. vlt. & Inſtit. eod. d. §. is qui exequitur. Item is
cui mandata eſt actio principalis, poteſt etiam mouere
præparatoriam: vt procurator datus ad rem mobilem
vindicandam, poteſt agere ad exhibendum, D. h. t. l. ad
rem. 56. & datus ad petendum legatum, poteſt aduerſus
heredem vti interdicto de tabulis exhibendis, D. eod. l.
5 ad legatum. 62. ¶ Caput II. eſt de procuratore ad li-
tes, de quo diſſoluuntur octo quæſtiones. Procurator
enim tribus modis conſideratur, videlicèt quatenus
cõſtituitur, quatenus cũſtitutus eſt, & quatenus deſinit
eſſe procurator. De procuratore conſtituendo quatuor
ſpectantur: nempe perſona conſtituens: vbi videndum,
qui poſſint, & qui cogantur dare procuratorem: per-
ſona, quæ ſit procuratur: res, quæ procuratori manda-
tur: & modus, quo fit procurator. De procuratore iam
conſtituto videndum, quid facere poſſit, vel debeat:
vltimo loco explicandum eſt, quibus modis procura-
6 tor eſſe deſinat. ¶ Prima igitur quæſtio eſt, qui procu-
ratorẽ conſtituere poſſiut? Hic dantur quatuor regulæ.
I. Pupillus vel pupilla tutore auctore, item adultus vel
adulta curatore auctore procuratorem tam ad agen-
dum, quàm ad defendendum ordinare poſſunt, l. ne-
que. 11. II. Si minor ſine curatore procuratorem dede-
rit, nihilominùs ſententia pro minore lata valet: quia
minoribus per reſtitutionem in integrũ ſuccurritur in
damnis, non in rebus proſperè geſtis, l. non eo mi-
nùs. 14. III. Tutor vel curator procuratorem facere
non poteſt, niſi per litis conteſtationem ſit dominus
effectus, d. l. neque. iam enim diximus procuratorem
mandato domini adminiſtrare: tutor autem vel cura-
tor non eſt dominus, licèt quaſi dominus adminiſtret,
D. pro emptore, l. 7. §. ſi tutor. Ergo non dat procura-
torem, ſed actorem, d. l. neque. qui etiam vocatur adiu-
tor, D. de tutel. l. ſolet 13. §. 1. dicitur autem hunc dare,
quia ipſius periculo, & quem ipſe velit, prætor vel
præſes actorem ſiue adiutorem conſtituit, Inſtit. de cu-
rat. §. vlt. IV. Procurator ſubſtituere procuratorem
non poteſt, niſi per litis conteſtationem dominus litis
7 factus ſit, d. l. neque. ¶ Secunda quæſtio eſt, qui teneau-
tur litigare per procuratorem? Iure Codicis de ſolis il-
luſtribus, & ſpectabilibus hoc conſtitutum reperitur,
l. quicumque. 25. in qua mentio nominatim ſit præfe-
cti prætorio, præfecti vrbi, magiſtri militum, comitis
conſiſtoriani, proconſulis, & vicarij: ex quib. illuſtres
ſunt præfectus prætorio, præfectus vrbi, magiſter mili-
tum, ſupr. de offic. præf. prætor. Orien. l. 4. & de offic.
mag. mil. l. 1. & infr. de præfec. prætor. ſiue vr. l. 1. ſpe-
ctabiles autem ſunt comes conſiſtorianus, proconſul,
infr. de comitib. conſiſtor. l. 1. & 2. & vicarius, ſi quidem
inter ſpectabiles ponitur ſuperioris libri titulo 37. de
officio vicarij. Idem fuiſſe ſtatutum de clariſſimis, te-
ſtatur Iuſtin. Nou. 71. vbi huic iuri derogat, & ſolos il-
luſtres per ſe litigare vetat: ſpectabiles verò & clariſſi-
mos iure communi vti vult, vt tam per ſe, quàm per
8 procuratorem agere vel defendi poſſint. ¶ Tertia
quæſtio eſt, qui procuratores dari poſſint? Hic ponun-
tur quinque regulæ. I. Qui non eſt legitimæ ætatis,
non poteſt eſſe procurator, l. exigendi. 12. verſ. ſane. vbi
ætas legitima pro ſubiecto argumento debet accipi, id
eſt, quam leges in procuratore requirunt. Et quidem
iure ciuili requiritur, vt procurator ſeptimum deci-
mum annum compleuerit, & octauum decimum atti-
gerit, D. de manumiſſ. vind. l. ſi collactaneus. 13. & In-
ſtit. qui & ex quib. cauſ. manum. non poſſ. §. iuſtæ. Iure
autem Canonico procurator debet eſſe maior viginti
quinque annis, extr. h. t. c. 5. §. vlt. II. Mulier non poteſt
procuratorio nomine interuenire, niſi in rem ſuam, l.
4. l. alienam. 18. & D. de diuer. reg. iur. l. 2. in princ.

III. Maritus poteſt eſſe procurator vxoris, l. 2. l. non eo
minùs. 14. l. maritus. 21. Quinetiam ſine mandato cum
ſatiſdatione de rato agere pro muliere, vel cum ſatiſ-
datione iudicatum ſolui eam defendere poteſt, d. l. ma-
ritus: vbi ſatiſdatio à marito requiritur, quoniam lis
erat de rebus penes mulierem conſtitutis. Alia ratio eſt
dotalium, & paraphernalium, quas præter dotales vo-
care poſſumus. Nam dotalium nomine non ſatiſdat,
cùm ſit earum dominus: immo nec paraphernalium
nomine, quoniam harum adminiſtratio eſt ei commiſ-
ſa, infr. de pact. conuent. l. vlt. Quod autem imperator
in d. l. maritus. addit, *& alia obſeruatione intercedente*, re-
ſpicit ad iudicia ordinaria & ſolemnia, quæ olim erant
in vſu: ſic in l. exigendi. 12. dicitur, *& alia obſeruatione
ſubiecta*: & in l. 2. *ſolemnibus impletis*. IV. Miles non po-
teſt eſſe procurator, l. 7. niſi in rem ſuam, l. qui ſtipen-
dia. 9. Sed hæc militiæ exceptio procuratori poſt litem
conteſtatam opponi non poteſt, l. ita demum. 13.
¶ Quarta quæſtio eſt, in quibus cauſis procuratores 9
dentur? Regulariter dantur in cauſis pecuniariis, l. 2.
Comm. l. in pecuniariis. 26. Secus eſt in aliis cauſis.
Nam procurator non admittitur, nec in cauſis crimi-
nalibus (regulariter enim per procuratorem nec accu-
ſare licet, infr. de his qui accuſa. non poſſ. l. 2. & de ac-
cuſation. l. tunc conuenit. 15. & D. de publ. iudic. l. pen.
§. 1. nec defenſio admittitur, d. l. pen. §. 1. niſi abſens cõ-
demnari poſſit: quia ſatius eſt reum à quocumque de-
fendi, quam inauditum damnari, D. h. t. l. ſeruum. 33. §.
publicè. vide centur. 2. quæſt. 40.) nec in popularibus,
niſi ex parte rei, D. de popul. act. l. 5. vel niſi actoris in-
terſit, D. h. t. l. licèt. 41. in princ. & l. non cogendum. 45.
§. 1. nec in iis quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis, vt
adoptione, emancipatione, manumiſſione, infr. de ma-
num. vindi. l. 3. & D. de adopt. l. neque. 24. l. poſt mor-
tem. 25. §. 1. ¶ Quinta quæſtio eſt, quomodò procura- 10
tor conſtituatur? Tria hìc requiruntur. I. Mandatum
domini. Atqui nonnulli admittuntur ſine mandato, ſa-
tiſdantes de rato, ſi pro actore; vel iudicatum ſolui, ſi
pro reo interueniant: vt filius, l. exigendi. 12. & maritus,
l. 2. l. maritus. 21. ſed non propterea ſunt veri procura-
tores, D. iudic. ſol. l. 3. §. ſed etſi fortè. De illa verò ſatiſ-
datione notandum, ſi fideiuſſor à procuratore datus
deceſſerit, vel non appareat, poſt viginti dies alium fi-
deiuſſorem dari debere, l. vlt. in princ. II. Conſenſus
procuratoris: nemo enim inuitus cogitur procuratio-
nem ſuſcipere, vt notaui ſup. §. 4. artic. 1. III. Ne pro-
curator litem redimat: eius enim officium gratuitum
eſſe debet, l. litem. 15. Poteſt tamen honorarium procu-
ratori offerri, D. manda. l. 6. in princ. vel ſalarium con-
ſtitui, D. eod. l. 7. ¶ Sexta quæſtio eſt, quæ ſit poteſtas 11
procuratoris? Hìc dantur tres regulæ. I. Procurator
non poteſt egredi fines mandati, etiam ſi talis perſona
ſit, quæ etiam ſine mandato agere poſſit, vt maritus, l.
maritus. 21. Hæc procuratoriæ poteſtatis limitatio in
omnib. procuratoribus locum habet, vt notaui ſup. §.
4. artic. 2. II. Procurator litem conteſtando fit domi-
nus litis, l. procuratoribus. 22. & l. ſeq. idcirco poſt li-
tem conteſtatam poteſt alium procuratorem conſti-
tuere, l. neque. 11. l. nulla. 23. ante litem conteſtatam fa-
cere non poterat, l. quod quis. 8. III. Nihil refert,
vtrùm ante, an poſt litem conteſtatam ſit conſtitutus:
vtroque enim caſu eandem poteſtatem habet, l. nihil.
20. ¶ Septima quæſtio eſt, quod ſit officium procura- 12
toris? Hìc duæ regulæ traduntur. I. Procurator bonam
fidem adhibere debet, D. h. t. l. qui proprio. 46. §. procu-
rator: & manda. l. idémque. 10. in princ. Si quid autem
dolo malo egerit, eo nomine tenetur actione mandati:
ſed non propterea res iudicata reſcinditur, l. ſi procura-
tor 10. II. Si contrariam ſententiam retulerit, appella-
re tenetur, ſed appellationem perſequi non cogitur,

l. inui

Digitized by Google

l. inuitus. 17. Hoc de priuatis procuratoribus debet ac-
cipi. Nam qui procuratoris officio in foris iudicũ fũ-
guntur, nequidem volentes appellationẽ proſequi poſ-
ſunt, vt poſteriùs docebo ex l. pen. ¶ Octaua quæſtio eſt,
quib. modis procurator eſſe deſinat, & lis ad dominum,
vel ad aliũ procuratorem transferatur? Tres modi con-
ſiderãtur. I. Reuocatio mandati, ſi re integra reuocetur,
Inſtit. de manda. §. rectè. proinde ante litem conteſtatã,
D. h. ti. l. ante litem. 16. nam poſt litem conteſtatam, quia
procurator (vt ſup. expoſui) factus eſt dominus litis, ab
eo lis transferri non poteſt, niſi iudex cauſa cognita id
permiſerit, l. procuratoribus. 12. I I. Mors eius qui man-
dauit, ſi re integra moriatur, Inſtit. de manda. §. item.
proinde ſi ante litem conteſtatam vitam cum morte
commutet, l. nulla. 23. Si tamen procurator ignorans
dominum deceſſiſſe, bona fide mandatum ſit executus,
actio mandati ex bono & æquo ei datur, ne iuſta igno-
rantia ei noceat, D. manda. l. inter. 26. in princ. & Inſt.
eod. d. §. Item. III. Mors procuratoris, D. eod. l. ſi quis ali-
cui. 27. §. morte. & Inſtit. eod. d. §. item. Siue autem pro-
curator deceſſerit, ſiue non appareat: iudiciale decre-
tum de altero procuratore dando interponitur, & poſt
viginti dies ab hoc decreto interpoſito numerandos, ei
ad quẽ principaliter lis pertinet, ſi in remota prouincia
degat, ſex menſium ſpatium: ſi verò in proxima prouin-
cia ſit, arbitrio iudicis tempus præſtituitur, intra quod
in iudicium veniat, vel alium procuratorem mittat, l.
14 vlt. §. 1. ¶ Capite I I I. ſpecialiter agitur de his, qui in
alicuius iudicis foro procuratorum officio funguntur,
& quaſi artem procurationis exercent. De his cauetur,
ne idem in pluribus foris verſetur: proinde vt cauſa
per appellationem ad ſuperiorem iudicem deuoluta, &
15 procuratio ad alterum transferatur, l. pen. ¶ Capite I V.
ſpecialiter agitur de procuratore actoris. Hic tres quę-
16 ſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quomodo con-
ſtituatur? Reſpondetur, mandato domini, alioquin eſt
falſus procurator, & iudicium non procedit, l. licet. 24.
17 ¶ Secundò quæritur, ſi de mandato dubitetur, an ſit ad-
mittendus? Reſpondetur, admitti cum ſatisdatione de
rato, l. 1. Hanc deciſionem exponam inf. de ſatisdan.
18 num. 4. ¶ Tertiò quæritur, ſi reus inuicem agere velit,
an procurator teneatur hoc iudicium ſubire? Reſpon-
detur, teneri; alioquin actionem ei denegari, l. 5. & D.
eod. l. ſeruum. 33. §. ait prætor, & §. æquum, & l. inuitus.
43. §. pœna. ¶ Nota primò, etiam procuratorem in rem
19 ſuam datum defendere inuicem debere, niſi ex neceſſi-
tate datus ſit, vt ex cauſa venditæ hereditatis, d. l. ſer-
uum. §. vlt. & l. ſeq. Item eos quoque teneri, qui ſine
mandato agere poſſunt, vt liberos, & parentes, &c. D.
20 eod. l. ſed & hæ. 35. in princ. ¶ Nota ſecundò, nihil refer-
re, qua actione vel iudicio cõueniatur, indiſtinctè enim
defẽdere tenetur, d. l. ſed & hæ. §. nõ ſolùm. & l. non ſolũ
39. in princ. Et ſi plures actiones intententur, omnium
nomine defendere debet, D. eod. l. omnium 37. Suffi-
cit tamen, ſi alij in alias cauſas defenſionem ſuſcipiant,
d. l. omnium. §. 1. non tamen ſi vna actio moueatur, &
petantur (exempli gratia) centum, admittũtur duo, qui
velint in quinquagena defendere, D. eod. l. non tamen.
21 38. ¶ Nota tertiò, eum debere ſic defendere, vt id faciat,
quod dominus in litem faceret, & iudicatum ſolui ſa-
22 tiſdet, d. l. ſed & hæ. §. vlt. & l. ſeq. ¶ De rei procurato-
23 re ac defenſore tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò
quęritur, quinam admittantur, vel non? Hic datur regu-
la, quemlibet ad defendendum admitti, etiam ſi man-
dato careat, ſiue ſit filius, ſiue libertus, ſiue extraneus,
dummodò caueat iudicatum ſolui, l. exigendi. 12. Exci-
pitur I. Reus criminis conſtitutus, qui priuſquàm in-
nocentiam ſuam purget, alienam defenſionem ſuſcipe-
re non poteſt, l. 6. II. Mulier; quia hoc officium virile eſt;
idcirco mater filium impuberem defendere non po-
teſt, ſed ei tutorem petere debet, l. alienam. 18. ¶ Secũdò 24
quæritur, in quibus cauſis procurator vel defenſor ad-
mittatur? Reſpondetur, in controuerſijs pecuniariis, l. in
pecuniariis. 26. Adde admitti etiam in cauſis populari-
bus, D. de popul. action. l. 5. & in criminalibus, ſi reus ab-
ſens damnari poſſit, D. de procurat. l. ſeruum. 33. §. pu-
blicè. id eſt, ſi pœna non ſit futura maior relegatione,
D. de pœn. l. 5. in princ. vel lis contra pręſentem inchoa-
ta fuerit, mox ille abeſſe cœpit, D. de public. iudic. l. in-
ter. 10. & ad leg. Cornel. de ſicar. l. 4. §. vlt. lege notata,
ſup. num. 9. & Centur. 2. quæſt. 40. ¶ Tertiò quæritur, an 25
quis cogatur abſentem defendere? Reſpondetur, non
cogi, l. inuitus. 17. Si quis tamen abſentis nomine agere
velit, non quidem præciſè cogitur eum inuicem con-
uentum defẽdere: ſed niſi defendat, actio ei denegatur,
vt expoſui ſup. num. 18. Similiter qui abſentis negotia
gerit, eius creditoribus euocatis ad prætorem, reſpon-
dere cogitur: alioquin, niſi eum defendat, à rerum ad-
miniſtratione remouebitur; ac prætor deliberabit,
num in poſſeſſionem rerum abſentis indefenſi mittere
creditores debeat, l. 3. mittet enim in poſſeſſionem, niſi
eos calumniari deprehendat, D. vt in poſſeſſ. legat. l. 3. §.
1. ¶ Capite VI. de procuratore dato ad negotia duæ 26
quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, an poſſit 27
res domini alienare? Reſpondetur, non poſſe, niſi vel
ſpeciale mandatum habeat, l. procuratorem. 16. & D.
eod. l. procurator totorum. 63. vel generale mandatum
habeat cum libera adminiſtratione, D. eod. l. procurator
cui. 58. vel poſteà dominus ratam habeat alienationem,
l. ſi pretium. 19. quia ratihabitio comparatur manda-
to, inf. ad Senatusconſul. Macedon. l. vlt. in princ. & de
donat. inter vir. & vxor. l. donationes quas 25. ¶ Se- 28
cundò quæritur, an is, qui negotia aliena gerit, tenea-
tur creditoribus eius in iudicio reſpondere? Reſpon-
detur teneri, niſi velit ab adminiſtratione remoueri, l.
3. vt notaui ſup. num. 25.

Tit. XIII. Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.

PErgit conditor Codicis in tractatu de pro- 1
curatoribus, & dat hunc titulum, quo vetat
potentiorum patrocinium in litem adſumi.
Duplex eſt patrocinium: Alterum aduoca-
torum, qui etiam patroni cauſarum vocantur: alterũ
procuratorũ: ſed hic titulus eſt de patrocinio procura-
torum, vt titulus 17. inf. Aliis quoque modis prohibetur
quis potentiorum patrocinium adſumere. ¶ Huius ita- 2
que tituli duæ ſunt partes. In priori cauetur, ne poten-
tiores patrocinium litigantibus præſtent, id eſt, ne pro-
curatorio nomine litigent. In poſteriori cauetur, ne
actiones in ſe transferant. ¶ Communiter de vtraque 3
parte hæc traduntur. I. Hoc ius introductum eſſe à D.
Claudio, l. 1. Hic eſt Claudius, qui poſt Gallienum biẽ-
nio non integro imperauit. II. Rationem huius iuris eſ-
ſe, ne tenuiores, qui potentioribus pares eſſe non poſ-
ſunt, D. de alien. iud. mutan. cauſ. fac. l. 3. in princ. impor-
tunis potentiorum interceſſionibus opprimantur, d. l.
1. §. 1. vbi quæſtionis verbum pro querela accipitur:
idcirco queſtionibus ſcribi debet ſine diphthongo. III.
Puniri tam potentiorem, qui patrocinium præſti-
tit; quàm eum, qui potentioris patrocinium adſum-
pſit: nam hic actionem perdit, d. l. 1. in princip. & l. 2. ille
extra ordinem punitur à rectore prouinciæ, licet ſit
vir clariſſimus: hanc enim cognitionem in quaſcum-
que perſonas Diuus Claudius dedit rectoribus pro-
uinciarum, d. l. 1. §. 1.

Tit.

Tit. XIV. De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.

1 HOc titulo adiiciuntur alij duo modi, quibus aliquis potentiorum auctoritate aduerſa-
2 rium opprimere conatur. ¶ Primus modus eſt, ſi quis, vt aduerſarium petiturum prædium perterrefaciat, titulos alicuius viris potentis affigat, quaſi ad virum illum potentem pertinenti. Nam titulus eſt tabula prædio affixa, indicans prædij dominũ, cuius nomen, vel inſignia continet, vel effigiem repręſentat, vt colligitur ex l. vn. infr. tit. prox. & Nou. 17. cap 15. & Nou. Tiberij de diuinis domibus cap. 1. ¶ Se-
3 cundus modus eſt, cùm reus conuentus viri potentis nomen, quaſi ad illum cauſa ſpectet, in litem præten-
4 dit. ¶ Hi duo modi prohibentur l. vn. huius tituli. ita vt qui ſic abuſus eſt viri potentis auctoritate, cauſa cadat: & inſuper, ſi abſque viri potentis conſenſu id fecerit, plumbatis cæſus damnetur in metallum: ſin autem eo conſentiente fecerit, ipſe vir potens ob conſenſum præſtitum infamiâ notetur: non tamen ipſo iure, vt Græci & Cuiacius exiſtimant: ſed per ſententiam iudicis, vt conſtat ex verbis legis, dum in verſ. at ne in fraudem. ait, *afficiendi ſunt publica ſententia nota.* & in fine, *notari oportebit* videlicet per iudicem.

Tit. XV. Vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat.

1 POſtquàm dictum eſt de titulis virorum potentium, conſequenter agitur de titulis regiis (qui etiam vocantur tituli fiſcales, infr. de aquædu. l. 2.) & de velis regiis: ſolebant enim veteres foribus vela prætendere. Hinc in l. pen. infr. de naufra.
2 *Leuato velo*, accipitur pro fore operta. ¶ Hæc nemo debet ſuo vel alieno prædio affigere: alioquin punitur. Nam ſi ſuo prædio affixerit, prædium confiſcatur, l. 1. vbi dominium dicitur (vt alibi ſæpe) quod principis eſt; quia princeps appellatur dominus, D. de leg. Rhod. l. pen. & de his quæ in teſtam. delen. l. pen. verſ. Viuius. Si alieno prædio ſine iuſſu iudicis competentis affixerit, pro qualitate perſonæ punitur, id eſt, plebeius vltimo ſupplicio afficitur: clariſſimus vel decurio, vel miles, vel clericus proſcribitur. Præterea cuiuis licet titulos ac vela detrahere, & conſcindere, l. 2.

Tit. XVI. Vt nemini liceat ſine iudicis auctoritate ſigna imprimere rebus, quas alius tenet.

QVemadmodum iura prohibent titulos aliis prædiis imponi, ita etiam prohibent imponi ſigna rebus ab alio poſſeſſis, priuſquam per iudicem ſint nobis adiudicatæ, etiamſi noſtras eſſe, vel nobis obligatas contendamus. Ac poſſeſſori permittunt ſigna illicitè impoſita detrahere, l. 1. & 2. Exiſtimo etiam bona eius, qui ſigna impoſuit, confiſcari: quoniam hoc de eo conſtitutum eſt, qui titulos alienis prędiis impoſuit, Nou. 17. cap. 15.

Tit. XVII. Ne fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinii cauſa in lite præſtet.

1 SVprà prohibitum fuit, ne viri potentes procurationem ſuſcipiant: nunc idem interdicitur fiſco, & reipub. Fiſcus eſt populi Romani, vel principis: reſpublica eſt ciuitas Romano imperio ſubiecta. Fiſcus ergo ne quidem debitori ſuo, quo magis reperiatur eſſe ſoluendo, hoc patrocinium præſtare poteſt, l. 3. & 4 nec ei qui vult ipſi fiſco dimidiam rerum, vel actionum partem donare, vt eius viribus protegatur, l. 2. Similiter reſpublica prohibetur ſuo debitori patrocinium per procuratorem præſtare, l. 1.

Tit. XVIII. De negotiis geſtis.

I. 14. *ij.*	*XIII. in prin.* 14. *ij.*
II. 15. *j.*	§. *j.* 16. *iv.*
III. 16. *iij. vj.*	*XIV.* 10. *iv.* 14. *j.*
IV. 10. *ij.*	*XV.* 14. *iij.* 16. *v.*
V. 14. *iij.*	*XVI.* 14. *j.* 16. *iij.*
VI. 10. *j. ij.*	*XVII.* 5. 10. *ij.*
VII. 9. *ij.*	*XVIII.* 14. *j.* 17.
VIII. 9. *j.* 12.	*XIX.* 8.
IX. 8.	*XX.* 10. *v.* 11.
X. 14. *ij.*	*XXI.* 10. *vj.*
XI. in princ. 14. *iij.*	*XXII.* 11.
§. *j.* 16. *j.*	*XXIII.* 6.
XII. 14. *iij.* 16. *ij.*	*XXIV.* 15. *ij.*

CVm dictum ſit de procuratoribus, qui mandato domini adminiſtrant: conſequenter agitur de negotiorũ geſtoribus, qui mandato ca- 1
rent: quorum hi quoque vocantur procuratores, D. h. t. l. ſi ego. 24. & de ſolut. l. ſi quis offerenti. 58. & rat. rem hab. l. ſi ſine. 22. & §. quòd ſi. & l. vlt. ſed impropriè, D. iudic. ſol. l. 3. §. Sed etſi fortè. quia propter defectum mandati ſunt falſi procuratores, ſupr. de procuratoribus, l. licèt. 24. & de iudic. l. licèt 56. & rat. rem habit. l. 3. §. vlt. Ergo poſt tractatum de veris procuratoribus, agitur de falſis procuratoribus. ¶ Nego-
tiorum itaque geſtor dicitur is, qui ſponte ſua, non 2
domini mandato (vt procurator,) nec ratione ſibi incumbentis officij (vt tutor & curator) aliena negotia adminiſtrat. ¶ Huius tituli capita tria ſunt. ¶ Capi-
te I. de actione negotiorum geſtorum in vniuerſum 3
duo quæruntur. ¶ Primò quæritur, qua ex cauſa detur? 4
Et paſſim dicitur dari ex negotio geſto, quòd expreſſè 5
traditur in l. 3. §. hæc autem, D. hoc titulo. Intellige geſtum ſine domini mandato: quoniam hæc actio eſt ex quaſi contractu, eò quòd abſentis & ignorantis negotia geſta ſunt, D. de oblig. & act. l. 5. in princ. & Inſtitut. de oblig. quæ quaſi ex contract. §. 1. qui verò præſens patitur negotia ſua geri, tacitè mandare videtur, adeò vt non negotiorum geſtorum, ſed mandati actio naſcatur, D. manda. l. 6. §. ſi paſſus. Notandum eſt, hanc actionem competere, ſiue qui ſponte ſua, ſiue neceſſitate vrgente, aut neceſſitatis ſuſpicione geſſerit, D. h. t. l. 3. §. pen. Sed cùm ſponte geſſit, eſt actio directa ex verbis edicti: cùm neceſſitate coactus, (vt curator) vel neceſſitatis ſuſpicione, (veluti ſi quis falsò putans ſe eſſe curatorem, aut obtemperans mandato eius cui bona fide ſeruiebat, negotia geſſerit,) vtilis actio eſt, l. curatoris. 17. & D. eod. l. atquin. 19. §. ſi libero. l. ſi liber. 36. & inf. arbitr. tut. l. 7. Ob tutoris autem adminiſtrationem numquam legitur agi negotiorum geſtorum: & mihi videtur Accurſius rectè hanc actionem denegare, quia ſufficit actio tutelæ. ¶ Secundò 6
quæritur qualis ſit hæc actio? Reſpondetur, eſſe in perſonam, non in rem, l. pen. ¶ Capite II. de actione dire- 7
cta, quæ contrariæ opponitur, quatuor quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Prima quæſtio eſt, cui hæc actio detur? 8
Certum eſt, eam dari domino negotii geſti, Inſtit. de oblig. quæ quaſi ex contract. §. 1. Sed quæritur, an detur ei, qui negotium geſtum ratum habuit? Reſpondetur, dari, l. pecuniam, 7. l. ab vno. 19. Atqui ratihabitio

tio retrò trahitur, & comparatur mandato, infr. de ſe-
natuſconſ. Macedon. l. vlt. in princ. & de donat. inter
vir. & vxor. l. donationes quas. 25. Ergo hoc caſu
actio negotiorum geſtorum concurrit cum actione
mandati, D. de diuerſ. reg. iur. l. ſemper qui non prohi-
9 bet. 60. vide Centur. 2. quæſt. 53. ¶ Secunda quæſtio eſt,
contra quem hæc actio detur? Generaliter ſciendum
eſt, hanc actionem dari I. Contra negotiorum geſto-
rem, l. aduerſus. 8. Inſtit. de oblig. quæ quaſ. ex contract.
§. 1. II. Contra eius heredem, pro qua parte heres eſt:
adeo vt ſi is, cuius negotia geſta ſunt, ex parte geſtori
ſucceſſerit, pro aliis partibus contra coheredes agere
poſſit: quia eius obligatio non confunditur, niſi pro
qua parte heres eſt, l. 7. & inſt. de hered. actio. l. pen. &
10 de hon. auctor. iud. poſſid. l. 7. ¶ Specialiter ſciendum
eſt, hac actione teneri I. Curatorem, vt ſupr. notaui,
etiamſi inutiliter datus ſit, dummodò hoc caſu admi-
niſtrationi ſe immiſcuerit, l. 6. II. Curatoris, vel quaſi
curatoris heredem, d. l. 6. & l. curatoris. 17. III. Eum, qui
tutoris mandato negotia pupilli geſſit: nam tutori qui-
dem tenetur actione mandati, D. h. t. l. ſi quis mandatu.
28. pupillo autem actione negotiorum geſtorum, l. 4.
IV. Eum, qui ſolius mariti mandato, tam vxoris, quàm
mariti negotia geſſit: nam hic quoque marito mandati,
mulieri negotiorum geſtorum actione obſtringitur, l. ſi
mandatum. 14. V. Eum, qui non omnia, ſed aliqua ab-
ſentis negotia geſſit: hic enim tenetur eorum, quæ geſ-
ſit, rationem reddere, licèt nõ teneatur ob ea, quæ omi-
ſit, l. tutori. 20. niſi aut hæc, quæ omiſit, ipſe inchoauit,
(quia inchoata debet perficere, D. h. t. l. nam & Seruius.
21. §. ſi viuo. & commoda. l. in commodato. 17. §. ſicut.)
aut alius erat diligenter omnia geſturus, qui eius con-
templatione ad gerendum non acceſſit, D. h. t. l. 6. §. vi-
deamus. aut ab initio acceſſit tamquàm omnia geſtu-
rus, gloſ. & Bart. in d. l. tutori, quia vnum intelligitur
negotium, D. eod. l. Pomponius libro. 15. & l. ſeq. ac for-
taſſe alius ſe negotiis immiſcuiſſet, niſi hunc ad omnia
gerenda paratum animaduertiſſet. Quid ſi non exegit
à debitoribus? Hoc ei non poteſt imputari: quia conue-
nire eos non potuit, cùm actio ſibi mandata non eſſet,
d. l. tutori. & d. l. 6. §. vlt. Quid ſi ipſe erat debitor abſen-
tis, cuius negotia geſſit? Hoc nomine tenebitur, ſi ge-
neraliter acceſſit ad negotia gerenda: quia potuit à ſe-
metipſo exigere, D. eod. d. l. 6. §. vlt. l. diuortio. 35. in
princ. l. qui ſine. 38. Secus eſt, ſi acceſſit ad vnum nego-
tium gerendum: tunc enim non tenetur ob id, quòd a
ſe non exegit, niſi ex cauſa adminiſtrationis deberet,
ſecundum gloſ. in d. l. tutori. in ver. *potuerit.* & ibi Bart.
& Baldum. 5. VI. Eum, qui in ſeruitute & poſt manu-
miſſionem negotia geſſit. Nota, hunc non teneri ob ea
quæ geſſit in ſeruitute, niſi connexa ſint cum his quæ
poſt libertatem geſſit, l. ſi cognati. 21. túneque geſta in
ſeruitute veniunt in hoc iudicium; non vt manumiſſus
damnetur ob dolum, vel culpam in ſeruitute commiſ-
ſam; ſed vt appareat, quid reliquum fuerat in negotio,
cùm manumitteretur, D. eod. l. cum actum. 17. cum
11 ll. ſeqq. ¶ Tertia quæſtio eſt, quid in hanc actionem
veniat? Regulariter venit dolus, & culpa lata, & leuis, d.
l. tutori, & D. eod. l. ſi negotia. 11. non caſus fortuitus,
l. negotium. 22. & D. eod. l. ſed an vltrò. 10. §. 1. Sed in-
terdum negotiorum geſtor præſtat tantùm dolum, &
latá culpam, veluti ſi negotia ab omnibus aliis deſerta
erant, creditores autem vrgebant, & abſentis bona di-
ſtrahere volebant, D. eod. l. 3. § interdum. Idem regula-
riter obtinet in herede tutoris vel curatoris, ſi ex ſuo
facto conueniatur, l. curatoris. 17. & infr. de in li. iur.
l. pen. & de hered. tut. l. 1. Quãdoque præſtat etiam cul-
pam leuiſſimam, nempe ex pacto, cuius vi poteſt
etiam ſubire periculum caſus fortuiti, vt mox no-
tabo: aut ſi alius diligentior negotia geſturus erat,

qui huius gerentis contemplatione non geſſit, Inſtit.
de oblig. quæ quaſ. ex contra. §. 1. Nonnumquàm
præſtat etiam caſus fortuitos, nimirum ex pacto, d. l.
negotium. aut ſi eius culpa caſus contigerit, D. eod.
l. debitor. 13. l. ſiue. 22. quod & tunc accidere intelligi-
tur, cùm nouum negotium geſſit, quod dominus face-
re non ſolebat, D. eod. l. ſi negotia. 11. ¶ Quarta quæ- 12
ſtio eſt, quanto tempore huic actioni præſcribatur?
Reſpondetur, non præſcribi longo tempore, id eſt, de-
cem aut viginti annis, l. aduerſus. 8. eſt enim actio per-
ſonalis, quæ 30. annos durat, inſt. de conſtit. pecun. l. 2.
verſ. neque ſi. tantùm huic actioni obſtat longiſſimi
temporis præſcriptio. Hæc dicta ſint de actione directa.
¶ Capite III. de actione contraria diſſoluuntur tres 13
quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, cui hæc actio detur? 14
Generaliter conſtat, ei dari, qui abſentis negotia geſſit,
D. h. t. l. 1. & de oblig. & act. l. 5. in princ & Inſtit. de ob-
lig. quæ quaſ. ex cõtract. §. 1. Sed diſtinctiùs notandum,
plura requiri, vt hæc actio alicui competat. I. Requi-
ritur, vt ſine mandato geſſerit: nam qui mandato do-
mini geſſit, mandati agit & conuenitur, l. ſi negotium.
16. Et qui mandato vnius geſſit negotia alterius, con-
tra eum, à quo mandatum accepit, mandati agit: con-
tra dominum negotiorum, qui non mandauit, agit ne-
gotiorum geſtorum, l. ſi mandatum. 14. & D. de minor.
l. 3. §. vltim. Qui verò neceſſitate aliqua compulſus
geſſit, vt curator, vtilem actionem habet, l. ob nego-
tium. 18. Lege notata ſupr. num. 5. II. Vt geſſe-
rit vtiliter: vtilitas autem ab initio ſpectatur: nam po-
ſteà conſequens euentus regulariter non curatur, ver-
bi gratiâ, qui alienum ſeruum domino inutilem
ægrotantem curauit, rectè negotiorum agit, l. ſi ſer-
uum 10. licèt ſeruus poſteà mortuus ſit, D de minor.
l. ſed an vltrò. 10. §. 1. Excipitur negotium minoris:
quia (vt poſteriùs notabo) minor hac actione non
condemnatur, niſi litis conteſtatæ tempore locuple-
tior factus deprehendatur. III. Vt non donandi cau-
sâ fecerit, l. ſi filius. 12. in princ. proinde hæc actio non
datur ei, qui pietatis cauſa aliquid impendit, quia do-
nare cenſetur, veluti ſi quis pro affectione domeſtica
ſumptus fecit, l. 1. ſi mater filios aluit, l. alimenta. 11. in
princ. ſi vitricus paterno affectu priuignas aluit, vel
pro eis mercedes magiſtris præſtitit, l. ſi paterno. 15. ſi
maritus in curationem vxoris ægrotæ impendit, l. quod
in vxorem. 13. in pr. ſi mater tutores filiorum ſuorum
ſuſpectos arguit, & alios in eorum locum dari petiit, d.
l. 1. ſi libertus negotia filiorum patroni pupillorum geſ-
ſit, l. 5. Nota, ſi quis impenſas fecerit, ad quas faciendas
iure non tenebatur, licèt eiuſmodi caſus proponatur,
quo in dubio præſumatur pietatis cauſa factum, tamen
admitti proteſtationem, & probationem contrariam,
D. h. t. l. Neſennius. 34. ¶ Secunda quæſtio eſt, contra 15
quem hæc actio detur? Generaliter conſtat dari contra
eum, cuius negotia geſta ſunt, D. h. t. l. 2. & Inſtit. de ob-
lig. quæ quaſ. ex contr. §. 1. Specialiter autem notatur,
I. Hanc actionem dari contra pupillum, in quantum
locupletior factus eſt, niſi alius ſuis ſumptibus idem
facere paratus erat, l. 2. & D. eod. l. 6. in princ. aut is, qui
geſſit, amicitia paterna ductus geſſit, D. eod. l. is, qui.
44. vide centur. 2. q. 52. An verò locupletior factus
ſit, litis conteſtatæ tempore ſpectatur, D. eod. l. litis.
37. II. Non dari contra eum, qui geri prohibuit, l. vlt.
¶ Communiter de prima & ſecunda quæſtione nota, 16
hanc actionem dari I. Matri contra filium, cui noluit
donare, l. alimenta. 11. §. 1. II. Filio contra patrem,
(niſi in eius poteſtate ſit, vel ei donare voluerit) &
contra patris heredes, l. ſi filius. 12. III. Fratri contra
fratrem, l. 3. vel ſororem, l. ſi negotium. 16. IV. Gene-
ro contra ſocerum, l. quod in vxorem, 13. §. 1. V. Vitrico
contra priuignas, quibus donatum noluit, l. ſi pater.

VI. Heredi contra coheredem, pro quo ſoluit:& ſi qui-
dem pignoris liberandi cauſa ſoluit, dicendum eſt, eum
agere poſſe vel negotiorum geſtorum, quia ſolutio di-
uidua eſt, id eſt, pro ſua tantùm parte ſoluere potuit; vel
familiæ erciſcundæ, quia pignoris cauſa eſt indiuidua,
nec poteſt pignus pro parte liberari, l. 3. vide Centur. 2.
17 quæſt. 63. ¶ Tertia quæſtio eſt, quid actor hoc iudicio
conſequatur? Reſpondetur, eum non ſolùm conſequi
quod in abſentis negotia impendit, ſed etiam vſuras,
quas bona fides præſtari ſuadet, l. ob negotium. 18. ni-
mirum quia negotiorum geſtorum iudicium eſt bonæ
fidei; idcirco vſuræ ex mora debentur officio iudicis,
eádemque ratione vſuræ præſtantur in iudicio directo,
D.h.t.l.6.§.vlt.& l.ſeq.

Tit. XIX. De his quæ vi, metúſve cauſa geſta ſunt.

I. 12.	*VII.* 5.
II. 8. 16.	*VIII.* 5. 8.
III. 8. 11.	*IX.* 6. 3.
IV. 5. 8. 16. 17. 18.	*X.* 5.
V. 7. 8.	*XI.* 6. 8. 17.
VI. 6. 2.	*XII.* 8.

1 POſtulatione vtriuſque partis audita, præ-
tor aut iudicem dabat, aut ipſe cognoſce-
bat, vt de reſtitutionibus in integrum: nam
iudex pedaneus non reſtituebat. An autem
ex Iuſtiniani conſtitutione hodie reſtituere poſſit,
quoniam hac de re contrariæ ſunt doctiſſimorum vi-
rorum ſententiæ, exponam commodiùs ad tit. inſt.
vbi & apud quem cognit. in integr. reſtitut. agitan. ſit.
2 ¶ Reſtitutionum cauſæ ex prætorio edicto plures
ſunt, deinceps explicandæ. Primo autem loco prætor
propoſuit ea, quæ per vim & metum geſta ſunt. Nihil
refert, vtrùm dicas vim & metum, vt olim erat in edi-
cto; an tantùm metum, vt poſteà edictum conce-
ptum fuit; quia vis non eſt ſine metu eius qui vim
patitur, D. hoc tit. l. 1. vbi edictum ita cóceptum legi-
tur, *Quod metus cauſa geſtum erit, ratum non habebo.*
3 ¶ Pro huius edicti interpretatione tria ſunt enarranda:
metus: geſtum: & quod ait prætor, ſe ratum non habi-
turum: atque ad hæc tria capita referuntur omnes le-
4 ges huius tituli. ¶ De vi & metu diſſoluuntur tres
5 quæſtiones. ¶ Primò quæritur, cuius rei & qualem me-
tum eſſe oporteat, vt reſtitutionem mereatur? Reſpon-
detur, debere eſſe maioris alicuius mali, D. h. t. l. 5. vt
metum mortis, aut cruciatum corporis, aut minas ca-
pitales, l. 4. & 7. & ſupr. de tranſact. l. interpoſitas. 13. in
princ. Secus eſt, ſi quis metuat ſe non recepturum in-
ſtrumentum, vel nominatum iri ad ciuilia munera, l.
6 cùm te. 8. vel accuſatum iri, l. accuſationis. 10. ¶ Secú-
dò quæritur, quomodò illatum eſſe, & quomodò pro-
bari oporteat? Hîc dantur tres regulæ. I. Non iactatio-
nibus, vel conteſtationibus, ſed atrocitate facti metus
probatur, l. metum. 9. Iactationes refero ad eú, qui me-
tum intuliſſe dicitur, vt quia erat miles glorioſus. Con-
teſtationes refero ad eum, qui dicit ſe eſſe metum paſ-
ſum, & coram teſtibus ante vel poſt negotium geſtum
proteſtatus eſt ſe non ſponte, ſed per metum eſſe con-
tracturum, vel contraxiſſe: eiuſmodi namque prote-
ſtatio non prodeſt, quemadmodum nec proteſtatio de
dolo, ſupr. de tranſact. l. ſi maior. 22. II. Senatoria ad-
uerſarij dignitas, ad metus illationem probandam non
ſufficit, l. 6. III. Metus ſatis ex eo probatur, quòd quis
in officio conſtitutus, per ſe, vel per coniugem, aut
amicum rem emit, l. pen. Nam qui in aliqua poteſtate
eſt, durante officio prohibetur per ſe, vel per alium rem
emere, aut ex donationis cauſa accipere, ne detur con-
cuſſionis occaſio, vt ſup. expoſui ad tit. de contractib.
iud. ¶ Tertiò quæritur, an habeatur ratio perſonæ me- 7
tum inferentis, id eſt, an interſit vtrùm is, qui contra-
xit, an alius metum intulerit? Reſpondetur, nihil inter-
eſſe, vtrùm is, qui contraxit, an alius eo ſciente metum
fecerit, l. 5. quoniam actio, quod metus cauſa, eſt in rem
ſcripta, & omnino datur, non ſolùm contra eum, qui
metum intulit; ſed etiam contra alium, ad quem res
peruenit, D.h.t.l. metum autem. 9. §. vlt. & l. item ſi cum
exceptione. 14. §. in hac actione. Hæc dicta ſint de me-
tu. ¶ Iam dicendum de negotio geſto. Prætor generali 8
verbo vſus eſt, & quoduis negotium geſtum per me-
tum infirmat, vt donationem, tranſactionem, l. 7. & l.
vlt. venditionem, l. 3. l. 5. l. cùm te. 8. l. pen. & l. vlt. ſtipu-
lationem, l. 2. & 7. & quemuis alium contractum, d. l. 7.
ſiue perfecta res ſit, ſiue imperfecta, D. eod. l. metum. 9.
§. ſed quod prætor. id eſt, ſiue ſolutio non ſit ſecuta,
ſiue ſolutum ſit, dummodò etiam ſolutio per metum
facta ſit; ne, ſi ſponte ſit ſolutum, videatur contractus
ratus haberi, d. l. 2. & d. l. 4. ¶ Supereſt, vt explicem, 9
quomodò ratum non habeatur, quod metu geſtum eſt,
l. 7. & l. 8. Duæ actiones ex edicto competunt. ¶ Prima 10
eſt actio vtilis in rem, vel in perſonam, quaſi nihil ge-
ſtum fuerit, D.h.t.l. metum autem. 9. §. volenti. ¶ Nota 11
primò, ſi Titius fundum ſuum vendere coactus ſit, &
emptor eundem alij vendiderit; Titium poſſe fundum
vindicare etiam à ſecundo emptore, niſi is præſcriptio-
ne longi temporis tutus ſit, l. 3. ¶ Nota ſecundò, eum, 12
qui metum fecit, non liberari rei interitu, l. 1. ¶ Secun- 13
da eſt actio quod metus cauſa, de qua diſſoluuntur tres
quæſtiones. ¶ Primò quæritur, qua ex cauſa compe- 14
tat: Reſpondetur, ex eo competere, quod per vim ſeu
iuſtum metum geſtum fuit, niſi conſenſus poſteà adhi-
bitus, metum purgauerit, l. 2. & 4. ¶ Secundò quæri- 15
tur, intra quod tempus detur? Reſpondetur, intra an-
num dari ſimpliciter, poſt annum cauſâ cognitâ, d. l. 4.
& D. eod. tit. l. item ſi cum exceptione. 14. §. 1. cauſæ au-
tem cognitione hoc continetur, vt, ſi alia actio com-
petat, hæc non detur, d. l. item ſi cum exceptione, §. in
cauſæ. ¶ Tertiò quæritur, quid in eam veniat? Reſpon- 16
detur, intra annum dari in quadruplum, poſt annum in
ſimplum, d. l. 4. d. l. item ſi cum exceptione, §. 1. ¶ Nota 17
primò, in quadruplo rem ineſſe, & pœnam eſſe tripli;
quia hæc actio mixta eſt, d. l. item ſi cum exceptione,
§. ſed & ſi quis per vim. & §. ſeq. Quare ſiue venditor
rem recipiat, ſiue quadruplum exigat, pretium reſtitue-
re debet, d. l. 4. niſi ab eo vim ſeu metum paſſus ſit, qui
in publico officio conſtitutus erat, vel ab eius domeſti-
co, vel coniuncta perſona; tunc enim pretium retinet,
l. pen. quam puto pertinere ad actionem, quod metus
cauſa, non (vt Accurſ. opinatur) ad condictionem ex le-
ge. ¶ Nota ſecundò, pœnam huius actionis vitari poſ- 18
ſe, ſi reus ante ſententiam definitiuam rem reſtituat:
quoniam hæc actio eſt arbitraria, adeo vt reus interlo-
cutioni iudicis obtemperans, & rem reſtituens, abſol-
uatur; non reſtituens, in quadruplum damnetur, d. l.
item ſi cum exceptione, §. hæc autem actio. Et Inſtit. de
action. §. item actio. ¶ Præter dictas actiones, datur 19
etiam metus exceptio, D.h.t.l. metum autem 9. §. ſed
quod prætor. & Inſtit. de except. §. 1. quæ ad hunc titu-
lum non pertinet: ſed de ea agitur ſub titulo D. de doli
mali & metus exceptione.

Tit. XX. De dolo malo.

I. 9.	*V.* 10.
II. 5.	*VI.* 12.
III. 11.	*VII.* 7.
IV. 8.	*VIII.* 12.

Secunda

1 SEcunda reſtitutionis cauſa eſt dolus malus.
2 ¶ Doli mali appellatione ſignificatur omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita,
3 D.h.t.l.1.§.dolum. ¶ Quod autem malus dicitur, non eſt ἐπίθετον, ſed διαφορὰ diſtinguens dolum malum à dolo bono, id eſt, à ſolertia, d. l. 3. §. non fuit. quia verbum *dolus, τῶν μέσων ἐστί*, quod in bonam, & in malam
4 partem accipi poteſt. ¶ In hoc titulo quatuor quæſtio-
5 nes diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, qua ex cauſa detur actio de dolo? Sciendum eſt, non quotieſcumq; dolus interuenit, hanc actionem competere, ſed ita demum, ſi alia actio non ſit, l. 2. hoc enim ipſo prætoris edicto eſt expreſſum, d.l.1.§.1. In quo verbum actionis latè accipitur: quia ſi quouis alio remedio res ſalua eſſe poſſit, hæc actio ceſſat, D.eod. l. 7. Quod adeo verum eſt, vt ſi quis doli exceptione ſe tueri poſſit, de dolo
6 agere non poſſit, D.eod. l. vlt. ¶ Hinc deciduntur in
7 hoc titulo tres ſpecies. ¶ In prima ſpecie frater tuus, te herede inſtituto, & vxore ſua tibi ſubſtituta, deceſſit: ab ea muliere deceptus repudiaſti hereditatem. Quæritur, an poſſis contra eam de dolo agere? Diſtinguitur: aut enim es minor, aut maior 25. annis. Priori caſu potes in integrum reſtitui, vt hereditatem repudiatam adeas, infr. ſi vt omiſſ. heredit. vel bonor. poſſeſſ. acquit. l. 1. & D. de minor. l. 7. §. reſtitutus. ergo non potes de dolo agere, D.eod. l. 1. §. idem Pomponius refert. Poſteriori caſu de dolo actione mulierem potes conuenire, l. penult. in qua ex manuſcriptis legendum, *contra eam*
8 *exercere*. ¶ In ſecunda ſpecie ancillam manumiſiſti, vel Titio manumittendam tradidiſti, vt Stichum tibi daret. Poſteà Titius Stichum non dedit. Quæritur, quæ actio tibi contra eum competat? Reſpondetur per diſtinctionem: quia ſi ancillam ſibi traditam Titius nondum manumiſit, eam potes vindicare, quandoquidem in tuo dominio manſit, cùm eam non dederis, ſed tantùm tradideris manumittendam. Excipitur, niſi ſtatus quæſtio moueatur, id eſt, niſi dicatur eſſe libera: nam ſi libera probetur, ſine dubio vindicari nō poteſt. Quòd ſi vel mulierem manumiſiſti, vel Titius à te acceptam manumiſit; certè nec eam potes vindicare, quæ iam libera eſt; nec libertatem potes reuocare, quia non datur reſtitutio contra libertatem, quæ ſemel competiit, infr. ſi aduerſ. libert. to. tit. & D. de minor. l. ſi. ex cauſa. 9. §. vltim. nec vllam ciuilem actionem contra Titium habes, ſed tantùm actionem ſubſidiariam de dolo, l. 4. Nam propoſitus contractus non eſt *do vt des*, ex quo ageretur præſcriptis verbis, D. de præſcript. verb. l. 5. §. 1. ſed *facio vt des*, ex quo nulla ciuilis actio competit, ſed tantùm datur actio prætoria de dolo, d. l. 5. §. quòd ſi faciam. Ponebam enim te ancillam manumiſiſſe, vel Titio manumittendam tradidiſſe: dubitari autem non poteſt, quin manumittere ſit facere: idem autem de traditione dicendum conſtat ex l. vbi. 75. §. qui id quod. D. de verb. obligat.
9 ¶ In tertia ſpecie mutuam pecuniam ſumpſiſti à Mæuio, eique pignora & fideiuſſorem Titium dediſti. Mæuius, cùm ei debitam pecuniam non ſolueres, pignora diſtraxit, eàque Titius emit, ex cauſa emptionis accepit, ac fructus percepit: certi iuris eſt, te poſſe Titio debitam pecuniam cum vſuris offerre, & res cum fructib. recipere: quo nomine Titius tibi tenetur actione mandati, D. manda. l. ſi mandatu Titij. 59. §. 1. & de pignor. l. 2. proinde ceſſat actio de dolo. Quid ergo eſt, quod in l. 1. dicitur, de dolo actionem exerceri poſſe? Eo verbo *de dolo*, non ſignificatur nomen actionis, ſed cauſa agendi: nam mandati agitur de dolo, id eſt, propter dolum & fidem ruptam. Vide Cen-
10 tur. 2. quæſt. 74. ¶ Secundò quæritur, contra quos hæc actio detur, vel non detur? Sciendum eſt non dari contra eos, quibus reuerentia debetur: quoniam eſt actio famoſa: ideo contra eiuſmodi perſonas mitiùs agitur, nempe in factum: vt filio contra patrem, liberto contra patronum, humili perſonæ contra eum qui dignitate excellit, D. h. tit. l. non debet. 11. Hac ratione ſi pater filiæ emancipatæ tutelam geſſerit, ac tutelâ finitâ cum ea tranſegerit, ita vt filia per nouationem & Aquilianam ſtipulationem actionem tutelæ peremerit, & immodicè per hanc tranſactionem læſa ſit, non de dolo, ſed in factum aduerſus patrem aget, l. 5. Dixi *immodicè*: quia ob modicam ſummam, id eſt, vſque ad duos aureos, nequidem contra extraneum daretur de dolo actio, D. eod. l. ſi quis affirmauit. 9. §. vltim. & l. ſeq. ¶ Tertiò quæritur, intra quod tem- 11
pus hæc actio competat? Olim finiebatur anno vtili, idcirco hoc tempus non currebat contra abſentem reipub. causâ, l. 3. hodie finitur biennio continuo, quod etiam contra abſentes currit, l. vlt. ¶ Quartò 12
quæritur, quomodò dolus probetur? Reſpondetur probari ex inſidiis perſpicuis, non obſcuris; quia in dubio dolus non præſumitur, l. 6. vbi non legendum *ex indicijs*, ſed, *ex inſidijs*: probatur auctoritate Codicum manuſcriptorum, & Græcorum, & l. 8. inſt. de reſcind. vendit. cuius pars eſt hæc l. 6.

Anal. Cod.

Tit. XXI. De in integrum reſtitutione minorum.

I. 4. 7. j.	§. j. 4.
II. 7. j.	*VI.* 4. 5. 8. *j. ij. iij.*
III. 4. 7. j *ij.*	*VII.* 4. 5. 6. j. 7. j. 8. j. *ij.*
IV. 4. 8. *ij.*	*VIII.* 6.
V. in princ. 6.	*IX.* 6.

EXpoſitæ ſunt duæ reſtitutionum cauſæ; 1
metus, & dolus: ſequitur tertia, quam Doctores minorennitatem appellant, cùm ſcilicèt minor 25. annis læſus eſt. ¶ Nota, non 2
dari ex hoc edicto certam actionem, vt ex edicto de dolo, & quod metus cauſa: neque cautionem, vt ex titulis de damno infecto, ratam rem haberi, & ſimilibus: ſed ipſum prætorem extra ordinem cognoſcere, D. de minor. l. quòd ſi minor. 24. §. vlt. ¶ In hoc ti- 3
tulo diſſoluuntur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæ- 4
ritur, quinam reſtituantur? Reſtituuntur læſi in minori ætate; ſiue adhuc minores ſint; ſiue maiores facti, nondum ad trigeſimum annum peruenerint, l. 3. 4. 5. 6. 7. & infr. de tempor. in integr. reſtit l. vltim. Nec officit numerus quinque liberorum, l. 2. & infr. qui & aduerſ. quos reſtit. nō poſſ. l. 1. in fi. quod enim legibus cauetur, vt ſinguli anni per ſingulos liberos remittātur, ad hoc pertinet, vt minor eò citiùs honores conſequi poſſit, non vt eo citiùs rerum ſuarum adminiſtrationem recipiat, aut beneficium in integrum reſtitutionis amittat, D. hoc tit. l. 2. ¶ Secundò quæritur, contra quos reſti- 5
tutio concedatur? Non ſolùm conceditur contra eum, à quo minor læſus eſt, ſed etiam contra heredem eius, l. 6. & 7. Interdum datur etiam contra eum, ad quem res peruenit, licèt minor cum eo non contraxerit, D. eod. l. in cauſæ. 13. §. vlt. cum ll. ſeqq. ¶ Tertiò quæri- 6
tur, quibus ex cauſis minor reſtituatur? nam minor non ſemper reſtituitur, ſed ita demum, ſi iuſta cauſa ſubſit, l. verum. 11. §. ſciendum. Duæ ſunt cauſæ, quæ reſtitutionem minori tribuunt. I. Si dolo aduerſarij deceptus ſit, l. 7. II. Si ætatis lubrico & ſua facilitate ſit lapſus, etiamſi aduerſarius dolo careat, l. 5. in princ. veluti ſi quid minor ignorauerit, l. pen. Vtraq; cauſa proponitur D. eod. l. quòd ſi minor. 24. §. & l. non omnia. 44. At ſi iure communi vſus ſit, l. vlt.

vel ſi fatale damnum ſenſerit,quod etiam diligenti pa-
trifamiliâs contingere potuiſſet; veluti ſi ſeruum ne-
ceſſarium emerit,& is mortuus ſit; non reſtituitur, D.
eod.l.verùm.11.§.item non reſtituetur.Nihil autem re-
fert,vtrum,quod habebat,amiſerit,lucrúmve quod fa-
cere poterat,prætermiſerit;an litibus & moleſtiis one-
ribuſque ſe implicarit: quoniam ob has omnes cauſas
reſtitutionem meretur, D. eod. l.6.l.7.§. hodie. & d.l.
7 non omnia. ¶ Quartò quæritur, aduerſus quid minor
reſtituatur, ſeu quid per hanc reſtitutionem reſcinda-
tur? Hic duæ diſtinctiones notandæ ſunt. I. Minor re-
ſtituitur; ſiue aliquid omiſerit, putà ſi intra ſtatutum
tempus de inofficioſo teſtamento agere,l. 1. vel bono-
rum poſſeſſionem petere neglexerit,l.2.ſiue aliquid fe-
cerit,ex quo damnum ſentiat, veluti ſi inofficioſi que-
relam repudiauerit,d.l.1.ſi debitorem liberauerit, l. 7.
ſi rem ſuam vendiderit,l.3.& infr.ſi aduerſ.vendit. l. 2.
& D. eod. l. 7. §. 1. II. Aut minor ipſo iure eſt tutus
(ſiue quia actus ipſo iure non valet, veluti quia dolus
dedit cauſam contractui bonæ fidei: ſiue quia actus
ipſo quidem iure valet, actio tamen ex eo denegatur,
vt cùm filiusfamiliâs mutuam pecuniam accepit
contra ſenatuſconſultum Macedonianum) aut habet
aliquam actionem ad conſequendam indemnitatem.
Priori caſu non eſt locus reſtitutioni: poſteriori caſu
reſtitutio non denegatur, D. eod. l. in cauſæ. 16. &
infr.tit. proxim.l.2.Secundum hanc diſtinctionem de-
ciditur quæſtio de venditione facta à minore ſine cu-
ratoris auctoritate: nam ſi curatorem habeat, ipſo iure
ei ſuccurritur, & contractus non ſeruatur: ſi verò ca-
reat curatore,venditio ipſo iure valet, ſed per reſtitu-
tionem in integrum reſcinditur, d.l.3. Quam legem
Doctores malè accipiunt de omnibus contractibus,
cùm ſpecialiter loquatur de venditione, & dicat *hunc
contractum non ſeruari*, vtens pronomine demonſtrati-
uo *hunc*, quod eſt nota rei particularis. Sciendum igi-
tur eſt,puberem, quamuis curatorem habeat, tamen
ſine curatore obligari poſſe, D. de verb. oblig.l. pube-
res. 101. Quæ lex cùm dicat puberes ſine curatoribus
ſuis obligari, mihi non videtur poſſe accipi de pube-
ribus curatore carentib. Eſt igitur differentia inter
pupillum, & puberem: quia pupillus ſine tutore non
obligatur,D. de condict.indeb. l. quod pupillos. 41. &
Inſtit. de auctor. tutor. in princ. pubes autem ſine cu-
ratore(vt iam dixi)obligatur,ſed reſtitui poteſt. Diffe-
rentiæ ratio eſt: quia tutor datur perſonæ, non rebus,
Inſtit.qui teſtam. tutor. dari poſſ. §. certæ. curator au-
tem rebus,non perſonæ datur,infr.de nupt. l. in copu-
landis. 8. & D.eod. l.ſciendum. 20. Speciale tamen eſt
in venditione, vt ſine curatore à minore facta non va-
leat: quia ſi valeret, minor cogeretur rem venditam
emptori tradere:hæc enim eſt vis venditionis,Inſtit.de
donat. §. aliæ.verſ.& ad exemplum. Paul.lib.1.ſentent.
tit. 13. §. ſi id quod. Quoniam igitur minor res ſuas,
quarum adminiſtratio curatori commiſſa eſt, alienare
nequit, idcirco venditio hoc caſu non tenet: cùm au-
tem alia ratio ſit aliorum contractuum,putà ſtipulatio-
nis,ex qua promiſſor non cogitur præcisè rem tradere,
ſed,niſi tradat,condemnatur in id quod intereſt ſtipu-
lantis,D.eod.l.ſtipulationes nõ diuiduntur.72.in princ.
& de re iudic. l. ſi quis ab alio. 13.in fi.malè dicta l. 3.
quæ de ſola venditione loquitur,à Doctoribus ad om-
8 nes alios contractus producitur. ¶ Quintò quæritur,
quibus ex cauſis hæc reſtitutio tollatur, vel non? Tres
regulæ hîc dantur. I. Reſtitutio non tollitur morte ad-
uerſarij,ſed contra heredẽ eius peti poteſt,l.6.& 7. Ad-
de ſimiliter non tolli morte minoris: quia datur eius
heredi,D.eod.l.minor.18.§.vlt.& infr.de tempor.in in-
tegr.reſtit. l. 5. §. 1. & ſeqq. II. Reſtitutio tollitur per
renunciationem, ſi quis poſt perfectam ætatem, intra
tempus, intra quod reſtitutionẽ petere poteſt, iuri ſuo
expreſſe,vel per litis deſertionem tacite renunciauerit,
l.6.& D.eod.l.Papinianus.20.§.vlt.& l.ſeq. III. Reſti-
tutionis petitioni præſcribitur certo tempore,l. 4.6.&
7.id eſt,olim anno vtili, hodie quadriennio continuo,
quod poſt legitimam ætatem currit,infr. de tempor.in
integr.reſtitut.l.vlt.

Tit. XXII. De filiofam. minore.

I. 4. | *II. 9.*

QVia tractatus de reſtitutione minorum latè pa- 1
tet,idcirco generali titulo ſubiiciuntur multi ſpe-
ciales:ex quib.hic vigeſimus ſecundus,& tres qui pro-
ximè ſequuntur,ad perſonas reſpiciunt,id eſt,ad mino-
rem,ad eius fideiuſſores,vel tutores ſiue curatores, vel
ſocios & conſortes:vigeſimus ſextus,& ſequentes vſq;
ad quadrageſimũ,verſatur in negotiis & factis, aduer-
ſus quæ minor reſtituitur:quadrageſimus eſt de cauſis,
in quibus non eſt opus reſtitutione in integrum; quia
minor ipſo iure tutus eſt:quadrageſimus primus,& ſe-
quentes vſque ad quadrageſimũ ſextum,eos caſus pro-
ponunt,in quib.minori reſtitutio denegatur; quoniam
actus non debent reſcindi,ſed valere:in quadrageſimo
ſexto,ſeptimo,& octauo tractatur de iudicio reſtitutio-
nis in integrum. ¶ Hoc igitur titulo agitur de filiofa- 2
miliâs minore;quia dubitatum fuit, an ei ſuccurrendũ
eſſet,ne per eum proſpiciatur patri perfectæ ætatis,cõ-
tra ſcopũ edicti prætorij.Et reſponſum eſt,ipſum filiũ-
familias eſſe reſtituendum:eius autem patri,ſi de pecu-
lio conueniatur,reſtitutionem denegandam, inf. ſi mi.
ſe maior.dix.l.vlt.& D.de minor.l.3.§.ſed vtrùm. ¶ Sub 3
hoc titulo conſiderãtur duo contractus,aduerſus quos
filiusfamiliâs reſtituitur. ¶ Primus contractus eſt fide- 4
iuſſio:nam minor, ſiue principaliter contraxerit, ſiue
pro alio interceſſerit,puta fideiuſſerit,reſtitui debet,D.
eod.l.7.§.non ſolùm.Quod obtinet, ſiue pro extraneo,
ſiue pro patre fideiuſſerit, l.1.nam & pro patre fideiu-
bendo obligatur,D.qui ſatiſda.cogan.l. 2.§.& filius. &
de fideiuſſor.l.ſi dubiter.10.§.vlt ¶ Nota primò,mino- 5
rẽ his caſibus reſtitui;ſiue is,pro quo fideiuſſit, ſit ſol-
uendo,ſiue non:quia d.l.1.generaliter loquitur, & mi-
noris intereſt potiùs non ſoluere, quàm ſolutum repe-
tere ab eo,pro quo fideiuſſit,D.de compenſat.l.3. Non
obſtat l.cùm mandatu. 23. D. de minor.per quam Pla-
centin. putauit minorem non reſtitui, ſi pro extraneo
locuplete fideiuſſit:quia loquitur in diuerſo caſu,cuius
alia ratio eſt.etenim ibi minor volebat repetere, quod
impendit:nec eius intereſt repetere potiùs ab eo,cuius
mandato negotia geſſit,quàm ab eo,cuius negotia geſ-
ſit,ſi ille æque ſit ſoluendo:in caſu autẽ noſtro intereſt
minoris nõ ſoluere ei,apud quem fideiuſſit, vt iam ex-
poſui.Vera eſt igitur Iohannis,Azonis,& Accurſij ſen-
tentia,communiter probata, minorem, qui fideiuſſit,
indiſtinctè reſtitui,ſiue reus principalis ſit ſoluẽdo,ſiue
non. ¶ Nota ſecundò minorem non reſtitui, ſi ſucceſ- 6
ſit patri,pro quo fideiuſſit,d.l.1.Idémq; contra Placen-
tinum dicendum, ſi fideiuſſit pro extraneo; quoniam
eadem eſt vtriuſq; caſus ratio:id eſt,quia per ſucceſſio-
nem liberatur obligatione fideiuſſoria, & tenetur ſo-
lùm nomine hereditario,D.de fideiuſſ.l.5.& de ſolut.l.
Stichũ.95.§.quod vulgò. cõſequenter reſtitutio ceſſat:
quia heres minor non reſtituitur aduerſus contractum
maioris, cui ſucceſſit, ſed efficaciter tenetur, & exigi
poteſt,etiamſi pupillus ſit,infr.de hered.act.l. 4.& mã-
da. l. ſi tibi. 8. & D. quib. ex cauſ. in poſſeſſ. eatur, l.3.
in princ.niſi hereditatem omittat, inf.ſi vt ſe ab hered.
abſtine.l.1.& 2.& D.de minor.l.7.§.ſed etſi hereditatẽ.
¶ Nota tertiò,reſtitutionem minoris reo principali nõ 7
prodeſſe, D. de minor. l. antepen. in princ. An autem
è contra

è contrario reſtitutio rei principalis interceſſori prodeſſe debeat, nécne, prætor cauſa cognita diſpiciet,
8 D.de minorib.l.in cauſæ.13.in princ. ¶ Secundus contractus eſt mutuum. Filiusfamiliâs vel iuſſu patris, vel ſine eius iuſſu mutuatur. Si iuſſu patris contraxit, non ſolùm ceſſat ſenatuſconſultum Macedonianum, D. de S.C.Macedon.l.ſi tãtùm.12. ſed etiam denegatur reſtitutio in integrum, D.de minor. l.3. §. ſed vtrùm. verſ. excepta. quia creditor, qui pecuniam filiofamiliâs credit, ſicut Macedoniano ſenatuſconſulto oneratur, vt pecuniam perdat, cùm pater non iuſſit, ita è contrario releuatur, vt in integrum reſtitutionem non metuat, cùm pater mutuum ſumi iuſſit. At cùm ſine iuſſu patris filiusfamiliâs mutuatus eſt, ſi quidem contra ſenatuſconſultum Macedonianum, reſtitutione non eget, quia per ſenatuſconſultum actio in eum denegatur, D.de ſenatuſconſ.Maced.l.1.& paſſim. Quòd ſi aduerſus ſenatuſconſultum non fecit, vt quia non pecuniam numeratam, ſed frumentum aut vinum mutuatus eſt, D.eo.l.3. §. pen. neceſſaria eſt reſtitutio in integrum, ſine qua non poteſt ei ſuccurri, l.2.

Tit. XXIII. De fideiuſſoribus minorum.

I.j.iij.	*II.j.ij.*

1 CVm minor prædium ſine auctoritate curatoris, & decreto iudicis vendit, ipſo iure venditio non valet; proinde reſtitutio neceſſaria non eſt, infr.de præd.& al.reb.min. non alien.l.2.& de minorib.l. in cauſæ.16. Cùm autem venditio rectè facta eſt, adeo vt ipſo iure valeat, ac fideiuſſor acceſſit, hic caſus pertinet ad hunc titulum: in quo tria traduntur. I. Minor reſtituitur contra emptorem, ſiue ætatis lubrico lapſus, ſiue emptoris dolo deceptus ſit, l.2. Intellige dolum incidiſſe in contractum, non dediſſe cauſam contractui: alioquin contractus ipſo iure non valeret, nec reſtitutione opus eſſet, D. de dolo.l.7.in princ. Cùm igitur minor eſt reſtitutus, ſine dubio de euictione non tenetur, l.1.in princ. II. Fideiuſſor (intellige fideiuſſorem maiorem 25.annis) ſi dolus emptoris interuenerit, per reſtitutionem obligatione eximitur: ſin minùs, efficaciter tenetur, d.l 2. III. Fideiuſſor ſi emptori ſoluit, aut condemnatus ſit, actione mandati id repetere poteſt à minore, ſed minor etiam contra fideiuſſorem reſtituetur, l.1. Hinc explica, quod dicitur in l.in cauſæ.13.D.de minor.denegari actionem fideiuſſori contra minorem: denegatur enim per reſtitutionem in integrum, d.l.1.

Tit. XXIV. Si Tutor vel curator interuenerit.

I.2.	*IV.4.*
II.2.	*V.3.*
III.3.	

1 TVtor vel curator tribus modis interuenire
2 poteſt. ¶ Primus modus eſt, ſi minor tutore vel curatore auctore, vel in iudicio, vel extra iudicium aliquid geſſit; tunc reſtitutionem intra ſtatuta tempora petere poteſt: poſteà, licet non poſſit reſtitui; tamen perſonali tutelæ actione tutorem, vel vtili negotiorum geſtorum actione curatorem conuenire poteſt, quo auctore læſus eſt, l. 1. & 2. Obiter nota ex d.l. 1. reſtitutionem per procuratorem peti poſſe. Intellige procuratorem habentem ſpeciale
3 mandatum, D.de minor.l.illud.25.§.1. ¶ Secundus modus eſt, cùm tutor tutorio, vel curator curatorio nomine aliquid geſſit, tunc electio datur minori, vtrùm reſtitutionem petere, an contra tutorem ſeu curatorem perſonali actione experiri velit: nec electione ſibi facit præiudicium, quominùs quod vna via non poterit conſequi, altera perſequatur, l.3.& l. vlt. ¶ Tertius modus 4
eſt, cùm tutor vel curator ſuo nomine contrahit: tuncque minor ipſo iure non tenetur, l.pen.

Tit XXV. Si in communi, eadémque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur.

MVlier cauſam cum fratribus communem ha- 1
bens pro ſe & fratribus tranſegit. Quæritur, an tranſactionis exceptio fratribus opponi poſſit? Imperatores in l.vn. duos caſus diſtinguunt. In primo caſu fratres nec mandarunt ſorori vt tranſigeret, nec tranſactionem ab ea factam ratam habuerunt: idcirco tranſactio, ſiue ſoror minor, ſiue maior 25.annis fuerit, nihil eis officit. In ſecundo caſu fratres, cùm eſſent perfectæ ętatis, ratam habuerunt tranſactionem factam à ſorore minore 25. annis: proinde tranſactionis exceptio poteſt eis opponi. Sed quæritur, ſi ſoror ſit in integrum reſtituta, an hæc reſtitutio fratribus proſit? Reſpondent non prodeſſe: quia prætor ſolis minoribus, non etiam per eos maioribus ſuccurrit, D.de minor.l.3. §.ſed vtrùm. Similiter reſtitutio minori aduerſus ſententiam conceſſa, non prodeſt conſortibus eiuſdem litis, infr.ſi vnus ex plurib.appellauerit, l.2.

Tit. XXVI. Si aduerſus rem iudicatam.

I.3.7.	*IV.4.*
II.3.	*V.4.*
III.6.	

HActenus de perſonis: conſequenter examine- 1
mus negotia & facta, aduerſus quæ minor reſtitui petit. Hæc autẽ ſunt quatuordecim: res iudicata, venditio, donatio, manumiſſio, trãſactio, diuiſio, ſolutio, dotis conſtitutio, delictum, vſucapio, contractus fiſcalis, mutuum, aditio hereditatis, vel immixtio in bonis hereditariis, repudiatio, vel abſtentio, vel omiſſio hereditatis aut bonorum poſſeſſionis: de quibus omnibus ordine dicetur. In primis de re iudicata duo in quæſtionem veniunt. ¶ Prima quæſtio eſt, an re- 2
ſtitutio ſit concedenda? Pro ſolutione huius quæſtionis tria ſpectantur. ¶ Primò ſpectatur genus iudicij. Da- 3
tur enim reſtitutio minori, ſiue iudicio tutelæ ſit minus conſecutus, quàm ſibi debebatur, l. 1. ſiue iudicatum fuerit emancipationem non rectè factam fuiſſe, l. 2. Opponitur, quòd filius non reſtituitur contra patrem, infr.qui & aduerſ.quos in integr. reſtitu. non poſſ. l. 2. Reſpondeo, filium contra patrem non reſtitui, ſi aduerſus factum patris reſtitui velit: hoc enim eſt, quod dicitur in d.l.2.non poſſe parentes à liberis in quærimoniam deduci, quaſi non ritè ſint in eos verſati: in caſu autem propoſito filius non petit reſtitutionem aduerſus factum patris, hoc eſt, aduerſus emancipationem a patre factam, ſed aduerſus ſententiam iudicis de illa emancipatione latam. ¶ Secundò ſpectatur perſona, 4
contra quam iudicatum fuit. Datur autem reſtitutio, ſiue iudicatum ſit contra minorem adſiſtente tutore vel curatore, ſiue contra procuratorem, l.pen. ſiue contra tutorem ſeu curatorem, l.vlt. Quòd ſi minor indefenſus fuit, ſententiam ipſo iure non valet, d.l.penult.
¶ Tertiò ſpectatur petens reſtitutionem. Nam etiam 5
maior 25. annis reſtituitur, dummodò intra tempus ſtatutum (id eſt, intra quadriennium continuum, infr. de tempor. in integr. reſtit.l. vlt.) reſtitutionem petat, & iudicij ſententiæque tempore minor fuerit, l. 1. aut euidenti calliditate aduerſarij effectum ſit, vt eo maiore facto mox ſententia ferretur, D.de minorib. l. 3. §. 1.
¶ Secunda quæſtio eſt, quis poſſit reſtituere? Scien- 6
dum eſt, tam præfectum vrbi, quàm alios magiſtratus

pro ſus iuriſdictione poſſe reſtituere tã contra aliorum, quàm contra ſuas ſententias, D.de minor.l.in cauſæ.16. §. vlt. ſed minorem magiſtratũ contra ſententiam maioris non poſſe reſtituere, D.eod.l.minor autem. 18. in princ. Contra ſententiam igitur principis ſolus princeps reſtituit, ſed ratò & ſolùm ob nouas allegationes id facit, d.l.minor autem.in princ. Similiter ſolus princeps reſtituit aduerſus ſententiam à procuratore Cæſaris, infr.vbi & apud quem cognit.in integr.reſtitut.agit. ſit.l.1.aut ab alio vice ſacra dictam, l.3. & D. de minor. d.l. minor autem. §. idem. vel ab eo dictam, quem ipſe princeps iudicem dedit, d.l.minor.§.ſed etſi.

Tit. XXVII. Si aduerſus venditionem.

I. 4. | *II. 2.*

1 Egulariter minor aduerſus venditionem
reſtituitur, ſupr.de fideiuſſ.min.l. 1. & 2. &
D.de minor. l.7. §. 1. Huius regulæ in hoc
titulo habemus duas productiones, & vnam
2 exceptionem. ¶ Vtraque productio eſt in l. 2. Prior
productio eſt, vt detur minori reſtitutio, etiamſi ſit
3 commentitia venditio, id eſt, ficta & ſimulata. ¶ Poſterior productio eſt, etiamſi tutor vel curator interuenerit dolo malo, vt minorem fraudaret. Coniun. titulum 21.ſi tutor vel cur.interuen.&.l.3.ſupr.de in integ.
4 reſtit.minor.quam ibi num.4.& 7.expoſui. ¶ Exceptio eſt, niſi minor iurauerit, ſe nullam controuerſiam moturum: tunc enim reſtitutio fauore religionis denegatur, l.1. Vt autem hæc exceptio locum habeat, & ex hac cauſa reſtitutio denegetur, quinque requiruntur. I. Vt is, qui iurauit, ſit pubes, auth.ſacramenta. Doctores tamen idem ſtatuunt in impubere pubertati proximo. II. Vt dolus & metus abſit: alioquin ne quidem ſi maior iurauerit, iuſiurandum ratum habetur, d.auth.ſacramenta. Vbi dicitur nullius eſſe momẽti, quod per reſtitutionem infirmatur: niſi dicamus Fridericum introducere nouum ius, vt ex cauſa doli vel metus ipſo iure contractus ſit nullus: nam certum eſt, iure Iuſtinianico tum demum contractum eſſe ipſo iure nullum, cùm dolus dat cauſam contractui bonæ fidei, D.de dolo. l.7. in princ. Fridericus autem generaliter de omnibus contractibus loquitur. III. Vt iuramentum ſit corporaliter præſtitum, id eſt, tactis ſacris ſcripturis, non verbo tenus, d.l.1.& inſt.ſi minor ſe maior.dixer. l. 3. IV. Vt iureiurando cauerit emptori, vt dicitur in d.l. 1. Secus eſt, ſi abſente emptore iuret, quamuis coram teſtibus; quoniam ex hoc iureiurando ipſi emptori nihil iuris acquiri poteſt; quia minor non emptori ſed ſibi iurauit, D.de iureiur.l.3.in princ. V. Vt contractus ipſo iure valeat: nam iuſiurandum non confirmat contractum nullum, ſed reſtitutionem tollit, ſi contractus ipſo iure valeat. Quare cùm d.l.1.loquatur de venditione prædij ad minorem pertinentis, ſupponit decretum interueniſſe, ſine quo venditio ipſo iure non conſiſteret, quia facta eſſet contra leges, conſequenter iureiurando firmari non poſſet, ſupr.de legib. l. 5. Hæc fuit ſententia Bulgari, quæ mihi videtur veriſſima. Martinus contra, quia d.l.1.generaliter loquitur, nec vllam decreti mentionem facit, generaliter eam accipit, ſiue contractus ſine iureiurando valeret ipſo iure, ſiue non valeret. Bartolus putat ſententiam Bulgari iure Codicis eſſe veram, ſed corrigi per d.auth.ſacramenta. quæ ſententiam Martini confirmat. Mihi videtur d.auth. confirmare ſententiam Bulgari, cùm dicat *ſuper contractibus non retractandis*, contractus enim per reſtitutionem in integrum retractantur.

Tit. XXVIII. Si aduerſus venditionem pignorum.

Vobus modis accidit, vt minoris creditor di- 1
ſtrahat eius pignus, eò quòd ſibi non ſatisfiat. Aut enim ipſe minor contraxit: aut is, cui minor ſucceſſit. Vtroque caſu venditio valet etiam ſine decreto, infr.de præd.minor. l.1. ſed primo caſu minor reſtituitur, ſi magno detrimento afficiatur, l.1. ſecundo caſu non reſtituitur, l. 2. quia vtitur iure eius, in cuius locum ſucceſſit, D.de minor.l. Æmilius.38.verſ non me moueri.& ex quib. cauſ.in poſſeſſ. eat. l. 3. verſ. Marcellus. etiamſi creditor mala fide in venditione verſatus ſit: quo caſu contra ipſum creditorem actione pigneratitia contraria, vel contra tutorem ſiue curatorem actione tutelæ ſiue negotiorum geſtorum agere poterit, d.l.2. Si tamen fraudis à creditore pignus minoris vendente commiſſæ emptor ſit particeps, meritò contra eum reſtitutio dabitur, infr. de præd.minor.l.2.

Tit. XXIX. Si aduerſus donationem.

I minor ſine curatore, vel ſine decreto, vbi 1
decretum eſt neceſſarium, rem donet: donatio ipſo iure non valet, adeo vt reſtitutione opus non ſit, l.2.verſ.nec ſi frater. & infr. de præd. minor.l.prædia. 8. Si verò donatio rectè facta ſit, & iure valeat, reſtitutio petenda erit. Quod obtinet, etiam cùm filius emancipatus in minori ætate conſtitutus, rem ſibi à patre donatam, eidem patri ad alium transferenti conſenſit: quia hic conſenſus vim donationis habet, d.l.2. Excipe, niſi donatio ſit ob cauſam, propter quam minor non ſit læſus: tunc enim non reſtituitur: vt accidit in donatione propter nuptias à minore facta congruentem facultatibus modum non excedente, videlicet adhibita curatoris auctoritate, l.1.necnon iudicis decreto, ſi eæ res donatæ ſint, quæ decretum requirunt: alioquin etiam donatio propter nuptias non valet, d. l. prædia. Ergo donatio a minore facta, quandoque ipſo iure non valet: quandoque valet, ſed per reſtitutionem reſcinditur: quandoque valet, nec datur contra eam reſtitutio.

Tit. XXX. Si aduerſus libertatem.

N hoc titulo habemus tres regulas. I.Si liber- 1
tas à minore contra leges data ſit, ipſo iure non valet, nec eſt opus reſtitutione: veluti ſi minor 20. annis contra legem Aeliam Sentiam manumiſerit, l.3. II. Aduerſus libertatem, quam aliquis eſt conſecutus, minor non reſtituitur: veluti ſi quis iudicatus ſit liber, l. vlt.aut ſi minor manumittere damnatus, manumiſerit, l. 1. aut ſi minor 20.annis in concilio cauſâ manumittendi probatâ manumiſerit, l.2. & 3. III. Aduerſus libertatem non tributam, ſed tribuendam, minor reſtituitur; veluti ſi condemnatus manumittere, nondum manumiſit, d.l.1.

Tit. XXXI. Si aduerſus tranſactionem, vel diuiſionem.

Inor etiam aduerſus tranſactionem, vel di- 1
uiſionem reſtituitur. Id autem obtinet in his cauſis, quod & in omnibus aliis, vt reſtitutio hinc inde fiat; ita vt res vtrinque in eo ſtatu collocetur, in quo ab initio fuit, D. de minor. l.quòd ſi minor.24.§.pen. Ergo is, contra quem minor reſtituitur, actionibus, quæ ſibi contra minorem competebant, vti poterit. Nam ſi nudo pacto tranſactum fuit, & agenti minor opponat exceptionem pacti, hæc exceptio per doli mali replicationem elidetur, atque ita actio contra minorem efficax reddetur. Sin autem per acceptilationem actio ſublata fuit, à prætore reſtituetur, l.1.& 2.

Tit. XXXII. Si

Tit. XXXII. Si aduerſus ſolutionem à debitore, vel à ſe factam.

1 SOlutio duplex hîc ſpectatur, aut enim debitor minoris, aut minor ſoluit. Hinc duæ ſunt partes huius rubricæ,& ſub ea duæ leges: quarum prior decidit priorem caſum: poſterior poſteriorem: vtroque autem caſu reſtitutio minori conceditur cauſâ cognitâ. In ſpecie l. 1. quod quis ob tutelam debebat, minoris curatori ſoluit. In ſpecie l. 2. minor indebitum ſoluit per errorem iuris: non habet igitur condictionem indebiti,ſupr.de iur. & facti ignor. l. cùm quis. 10. ſed ratione ætatis in integrum intra tempus ſtatutum reſtitui poteſt. Quòd ſi in pupillari ætate ſoluiſſet ſine tutore, ipſo iure ſolutio non valeret:idcirco nummi ſoluti,ſi extarent,vindicarentur,conſumpti condicerentur, D.de condict.indeb. l.interdum.29.

Tit. XXXIII. Si aduerſus dotem.

1 MVlier non ſolùm partem bonorum,ſed etiam omnia bona ſua in dotem dare poteſt,iuſt.de iur. doti. l. 4. Sed ſi minor in hoc circumueniatur,reſtitui poterit:& ſi priùs, quàm reſtitutionem petat,deceſſerit,heres eius intra ſtatuta tẽpora(de quib.inf.tit.52.)reſtitutionem rectè petet,l.vn.

Tit. XXXIV. Si aduerſus delictum.

1 MInor aduerſus delictum non reſtituitur:quia malos mores infirmitas ætatis non excuſat, l.1.& D.de minor.l.auxilium.37.Nec ſolùm cùm minor crimen vel delictum commiſit, reſtitutio ceſſat;ſed etiam cum in contrahendo aliquid
2 dolo fecit,D.eod.l.ſi ex cauſa.9.§.nunc vidẽdum. ¶Excipitur I. Niſi delictum ſit tantum in re ipſa, non in mente & voluntate minoris,d.l.1.verſ.ſi tamen.Exempli gratiâ,ſuccurritur minori, qui per ignorantiam inceſtas nuptias contraxit, D.de lege Iuli. de adulter. l. ſi adulterium.38. II. Niſi peccatum non in faciendo,ſed in omittendo conſiſtat:veluti quia mater tutorem filio impuberi,qui tutore egebat,non petiit,quamuis enim, ſi maior ſit 25. annis, & tutorem non petierit, impuberis decedentis hereditate priuetur, infr. ad ſenatuſconſult. Tertull.l.3.& Inſtit.eod.§.pen.tamen, ſi ſit minor, non incidit in hanc pœnam: cùm igitur ipſo iure tuta ſit,reſtitutio locum non habet,l.2.& ibi gloſ.vlt.

Tit. XXXV. Si aduerſus vſucapionem.

1 MInor reſtituitur etiam aduerſus vſucapionem, l. vn. Non puta diſtinguendum inter vſucapionem rerum mobilium, & vſucapionem rerum immobilium, quæ vocatur etiam longi temporis poſſeſſio,Inſtit. de vſucap. in princ. vel longi temporis præſcriptio,D.eod.l.ei à quo.21. in fin. An autem reſtituatur aduerſus præſcriptionem,quæ eſt ſine titulo,explicabitur infr.in quib.cauſ.in integ. reſt. neceſſ. non eſt.

Tit. XXXVI. Si aduerſus fiſcum.

I. 3. | *III. 4.6.*
II. 6.

1 HVius tituli duæ ſunt quæſtiones. ¶ Primò
2 quæritur, quibus caſibus minor reſtituatur?
3 Deciduntur autem duo caſus. ¶ Primus caſus eſt in l. 1. vbi minor circumuentus rem fiſco vendidit vili pretio:& contra fiſcum reſtituitur: quia fiſcus hoc caſu nullum priuilegium habet, ſed iure priuatorum vtitur. ¶ Secundus caſus eſt in l. vlt. vbi minor 25. an- 4
nis patri ſuo fiſci debitori ſucceſſit: &, cùm fiſco non ſatisfaceret, fiſcus prædia paterna,id eſt, hereditaria, vel prædia ipſius minoris propria diſtraxit iure creditoris:minor prædium ſibi reſtitui petit, hoc argumento,quòd edictum Diui Marci (quod tempore huius legis obſeruabatur) venditionem rei alienæ à fiſco factam poſt quinquennium confirmat, niſi ſit res minoris:ergo venditio rei ad minorem pertinentis, ne quidem poſt quinquennium confirmatur. Imperatores ſic diſtinguũt:Aut bona fide, ſeruatis ſolemnitatibus,quæ in rebus ſub haſta vendendis ſeruari debent, aut ſecus venditio facta eſt.Priori caſu venditio rata manet.Nec obſtat argumentum ſumptum ex edicto Diui Marci; quia edictum loquitur de fiſco rem alienam vendente quaſi ſuam: in caſu autem propoſito, rem tanquàm alienam vendidit iure pignoris. Poſteriori caſu venditio reſcinditur, & minor prædium vnà cum fructibus recipit,dummodò fiſco ſoluat,quod ipſi debet. ¶ Nota 5
duas fuiſſe partes edicti Diui Marci. Prior pars venditionem rei alienæ à fiſco factam confirmat, & emptorem in tuto conſtituit poſt quinquennium. Poſterior excipit res minorum.Prior pars iure nouo correcta eſt. Nam Zeno iuſſit emptorẽ confeſtim tutum eſſe;actionem verò intra quinquennium concedit contra fiſcum. Iuſtinianus verò in locum quinquennij quadriennium ſubſtituit, & ſtatutum à Zenone de venditione facta à fiſco producit ad venditionem factam de domo principis vel Auguſtæ,infr de quadr.præſc.l.2.&3.& Inſtit. de vſucap.§.vlt.Poſterior pars non eſt correcta, proinde ſeruanda eſt, vt minor rem ſuam poſſit recipere, quam fiſcus vendidit, niſi fiſcus eam, non quaſi ſuam, ſed quaſi ſibi pigneratam vendiderit, eò quòd ſibi non ſatisfieret. ¶ Secundò quæritur, quis ſit iudex compe- 6
tens,qui de reſtitutione cognoſcat.Reſpondetur,reſtitutionem contra priuatum peti coram iudice ordinario,vt præſide prouinciæ: contra fiſcum autem coram rationali, ſeu procuratore Cæſaris vnà cum præſide,& præſente patrono fiſci, l. 2. & d. l. 3.verſ.ſed quoniam. necnon eo præſente, vel per contumaciam abſente, qui rem à fiſco emit,infr.ſi propt.publ penſit. l. 2. & 3. & de fid.& iur.haſ.fiſc.l.1 & 2.

Tit. XXXVII. Si aduerſus creditorem.

SI minor mutuum acceperit, niſi in rem eius 1
verſum ſit, adeo vt inde factus ſit locupletior, etiam ſi ſe ſoluturum creditori cauerit, in integrum reſtituitur,l.1.& 2.

Tit. XXXVIII. Si vt ſe ab hereditate abſtineat.

I. 2. | *II. 3.*

AVt adoleſcens in poteſtate patris morientis 1
proinde ſuus heres erat: aut ab eo fuerat
emãcipatus. ¶ Si ſuus heres ſit:aut ſi paternis 2
ſe bonis immiſcuit, aut non. Priori caſu reſtitutionem petere poteſt,l.1.verſ.quòd ſi.Poſteriori caſu iure communi poteſt abſtinere: nec opus eſt, vt coram teſtibus proteſtetur ſe nolle eſſe heredem patris; quia ſufficit, quòd re vera ſe non immiſcuit,d.l.1.in princ. ¶ Eman- 3
cipatus quoque, & ſi adijt hereditatẽ paternam,tamen poteſt reſtitui,vt eam repudiet. Neque hoc ei obſtabit, quò minùs adeat hereditates aui paterni, & aui materni,à quibus heres inſtitutus fuit,licèt ante dictam reſtitutionem eas non adierit,l.2.Immo etiamſi hereditates auitas repudiauerit, reſtitui poteſt ex tit. ſeq. vt eas adeat. ¶ Nota, hanc reſtitutionem non habere effe- 4
ctum, niſi creditoribus præſentibus,vel per contumaciam abſentibus fiat,D.de minorib.l.etiamſi. 29. §. vlt. & Nou.119.cap.6.

Tit. XXXIX. Si vt omiſſam hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud acquirat.

1 MInor reſtituitur, non ſolùm ſi, quod habuit, amiſit: verum etiam ſi, quod potuit acquirere, non acquiſiuit, D. de minor. l. 7. §. hodie. l. non omnia. 44. vt hereditatem, l. 1. vel bonorum poſſeſſionem, l. 2. Sed ſi per reſtitutionem in integrum accipiat bonorum paternorum poſſeſſionem, bona ſua conferet; quemadmodum contuliſſet, ſi ab initio, & abſque reſtitutione eandem bonorum poſſeſſionem petiiſſet: quoniam reſtitutio omnia in priſtinum ſtatum reponit tam contra minorẽ, quàm pro minore, D. de minor. l. quòd ſi minor. 24. §. pen. & inſt. de reput. quæ fiunt in iud. reſt. l. vn. Dictum eſt de diuerſis negotiis & factis, aduerſus quæ minor reſtituitur.

Tit. XL. In quibus cauſis reſtitutio in integrum neceſſaria non eſt.

I. 2.	*V. in princ. 3.*
II. 3.	*§. 1. 3.*
III. 6. 7.	*§. vlt. 4.*
IV. 7.	

1 SEquuntur caſus, in quibus adoleſcentes ipſo iure tuti ſunt, nec egent reſtitutione.
2 ¶ Primò, ſi minor non ſit vltus necem patris defuncti, id eſt, interfectores non ſit iudicio perſecutus, ei non aufertur hereditas, l. 1. & inſt. de his quib. vt ind. l. 6. licèt hac de cauſa heredi perfectæ ætatis auferatur tamquàm ingrato, D. de ſenatuſconſ. Silan. l. Gaius. 22. & indigno, inſt. de his quib. vt
3 indign. l. ſororem. 10. ¶ Secundò temporalis præſcriptio contra minorem non currit, l. vlt. §. 1. Quare etſi maior 25. annis, poſt bienniũ de non numerata pecunia conqueri non poteſt, inſ. de non numer. pecun. l. in contractibus. 14. in pr. & Inſt. de literar. obligat. inſt. tamen minor queri poteſt, d. l. vlt. in princ. Item licèt querela inofficioſi teſtamẽti regulariter finiatur quinquẽnio ab adita hereditate cõputando, inſt. de inoffic. teſtam. l. ſi quis filium. 34. in fin. & ſupr. de apoſta. l. 2. tamen minor etiam poſt quinquennium rectè aget de inofficioſo, l. 2.
4 ¶ Verumtamen contra minorẽ currit præſcriptio lõgiſſimi temporis, id eſt xxx. vel xl. annorum, adeo vt egeat reſtitutione, d. l. vlt. in fin. Itẽ præſcriptio triennij, cuius lapſu iactura actionis fit, atque hoc caſu minor non reſtituitur, niſi propter inopiam tutoris ſeu curatoris; quia ei ſufficit actio contra tutorem ſeu curatorem, ſi ſint ſoluendo, inſt. de iudic. l. properandum. 13. §. vlt.
5 ¶ Quæro, an contra minorem currat præſcriptio longi temporis? Reſpondetur, aliam eſſe præſcriptionem ſine titulo, quæ contra minorem non currit, inſt. quib. non obiic. long. temp. præſcript. l. 3. aliam cum titulo, quæ eſt ſpecies vſucapionis, & contra minorem
6 currit, vt notaui ad tit. ſupr. ſi aduerſ. vſucap. ¶ Tertiò ſi minori debeatur ex cauſa bonæ fidei, vel ex legato, aut fideicommiſſo, quibus ex cauſis vſuræ propter ſolutionis moram debentur: mora committitur re ipſa, etiamſi minor debitorem nõ interpellauerit, l. 3. quamuis alias regulariter debitor non conſtituatur in mora, niſi in-
7 terpellletur, de vſur. l. mora. 32. in princ. ¶ Quartò ſi tutor, antequàm rem pupilli ſaluam fore ſatisdederit, tutorio nomine egerit, & victus ſit, vel alia pupilli negotia geſſerit, ipſo iure ſententia non nocet pupillo; & geſta per hunc tutorem non valent: quia tutor ante præſtitam cautionem non eſt legitimus adminiſtrator, l. 4. quæ coniungi debet cum l. 3. inſt. de tutor. vel curat. qui ſat. non ded. quoniam eius pars eſt. Idcirco iudex tutorem, qui ſatis non dedit, agentem, deſiderante aduerſario, ſatisdare iubet, Inſtit. de diuiſ. ſtipul. §. vlt. Intellige tutorem, qui ſatisdare tenetur, id eſt, qui nec teſtamentarius eſt, nec ex inquiſitione datus, d. l. 3. & Inſtit. de ſatiſdat. tutor. in princ.

Tit. XLI. Qui, & aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſunt.

I. 3.	*II. 4.*

NVnc videndum eſt, quibus ex cauſis minori 1
denegetur reſtitutio. Sex cauſæ occurrunt examinandæ: Prima, ſi adoleſcens ſit induſtrius & diligens: ſecunda, ſi reſtitutio petatur aduerſus parentem, vel patronum: tertia, ſi minor ſimulauerit ſe eſſe perfectæ ætatis: quarta, exceptio rei iudicatæ: quinta, venia ætatis impetrata: ſexta, ratihabitio facta in ætate perfecta. Ex his primæ duæ hoc titu-
lo declarantur. ¶ Ergo hoc titulo duæ quæſtiones diſ- 2
ſoluuntur. ¶ Primò quæritur, an adoleſcens ſit reſti- 3
tuendus, quem conſtat eſſe diligentem patremfamiliâs, & in actionibus publicis induſtrium? Reſpondetur, hunc non facilè reſtitui, quia non eſt veriſimile, eum lapſum eſſe infirmitate ætatis. Si tamen ſe circumuentum fuiſſe probet: decurionatus, aut liberorum numerus ei non oberit, quominùs reſtituatur, l. 1. Lege de numero liberorum, quæ notaui ſupr. de in integr. reſtit.
min. num. 4. ¶ Secundò quæritur, an liberi contra pa- 4
rentes, & liberti contra patronos reſtitui poſſint: Reſpondetur, non poſſe reſtitui: nam reuerentiam obſtare, quæ parentibus & patronis debetur, l. 2. Intellige non dari reſtitutionem ex edicto de minoribus, in quo nunc verſamur: nam ex edicto de dolo reſtitutio conceditur, non per actionem de dolo famoſam, ſed mitigata actione, id eſt, data actione in factum, D. de dolo. l. non debet. 11. in fin.

Tit. XLII. Si minor ſe maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit.

I. 2. 4.	*§. 1. 3.*
II. 2. 3.	*IV. 2. 4.*
III. in princ. 2. 3. 4.	

HVius tituli quæſtio deciditur, adhibita duplici 1
diſtinctione. ¶ Prior diſtinctio eſt tripertita: 2
aut enim minor decepit, falsò & fallendi alterius cauſâ aſſeuerans, vel probans ſe eſſe maiorem: aut deceptus eſt: aut ceſſante dolo error eſt admiſſus. I. Caſu ceſſat reſtitutio, l. 2. & l. 3. in princ. II. Caſu reſtitutio rectè petitur, d. l. 3. verſ. quòd ſi. etiam poſt maiorem ætatem, dummodò aduerſus ea petatur, quæ in minori ætate geſta ſunt, l. 1. nec lapſum ſit tempus ſtatutum, id eſt, quadriennium continuum, inſ. de tempor. in integr. reſtit. l. vlt. III. Caſu ſimiliter reſtitutio conceditur, errore probato: quæ quidem reſtitutio tribuitur etiam filiofamiliâs minori, l. vlt. ¶ Poſterior quo- 3
que diſtinctio trimembris eſt: aut enim minor corporaliter, id eſt, tactis ſcripturis, iurauit ſe eſſe maiorem, aut aliter iurauit, aut non iurauit. I. Caſu reſtitutio denegatur. II. Caſu ita demum reſtituitur, ſi per inſtrumenta (nam teſtes non ſufficiunt:) ſe maiorem fuiſſe probauerit. III. Caſu quæcumque minoris ætatis probatio ſufficit, d. l. 3. §. 1.

Tit. XLIII. Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur.

I. 3.	*III. 1. 2.*
II. 2.	

Regulariter

1 Egulariter in integrum reſtitutio ſæpius
peti non poteſt, quoniam ei, qui reſtitu-
tionem non obtinuit, exceptio rei iudica-
2 tæ obſtat, l. 3. ¶ Excipitur, niſi nouæ de-
3 fenſiones prætendantur, l. 2. & 3. ¶ Item
ſi is qoi iterum reſtitutionem petit, vigeſimum nonum
ætatis ſnæ annum non exceſſit, reſtitui poteſt, non qui-
dem aduerſus id quod geſtum eſt, nec aduerſus rem iu-
dicatam, ſed aduerſus appellationem omiſſam; adeo vt
per appellationem ſibi proſpicere poſſit, l. 1.

Tit. XLIV. De his qui veniam ætatis impetrauerunt.

I. 3. 6.	*§. vlt. 4.*
II. in princ. 2. 3. 4.	*III. 7. 5.*
§. 1. 4. 7. 5.	*IV. 3. 7. 5.*
§. pen. 4.	

Oc titulo quatuor quæſtiooes deciduntur.
2 ¶ Primò quæritur, qui poſſint veniam ætatis
2 impetrare? Reſpondetur, tam maſculos,
quam fœminas impetrare poſſe; dummodò
illi vigeſimum annum impleuerint, l. 2. in princ. & de-
3 cimum octauum exceſſerint, d. l. 2. §. 1. ¶ Secun-
dò quæritur, quis veniam ætatis concedat? Reſponde-
tur, principem eam tribuere, l. 1. l. 2. in princip. l. vlt.
Nam magiſtratus eam indulgere hoc iure non poteſt,
D. de minor. l. 3. in princip. quamquam ex Nou. Leonis
4 18. hanc facultatem babet. ¶ Tertiò quæritur, an hæc
ætatis venia impetrata valeat? Reſpondetur, non vale-
re, niſi reſcriptum principis apud acta iudicis compe-
tentis inſinuetur, & apud eum is, qui veniam ætatis
impetrauit, ſi ſit maſculus, per ſe, non per procurato-
rem dictum principis beneficium allcget, ac dictam vi-
ginti annorum ætatem per inſtrumenta, & morum
probitatem per teſtes idoneos probet, d. l. 2. verſ. ita vt.
ſi verò ſit femina honeſtis moribus prædita (nam ſe-
gniorum morum mulier veniam ætatis non impetrat)
per procuratorem octodecim tantùm annorum æta-
tem probet, d. l. 2. §. 1. Nota, iudicem in hac cauſa com-
petentem eſſe ſenatorum quidem in vrbe commoran-
tium præfectum prætorio: cæterorum autem in vrbe
prætorem: in prouincia rectorem ipſius prouinciæ, d.
l. 2. §. pen. Niſi prædicta obſeruentur, fruſtra ætatis ve-
5 nia impetrata eſt, d. l. 2. §. vlt. ¶ Quartò quæritur, qui
ſint effectus veniæ impetratæ? Sciendum eſt eum, qui
veniam ætatis impetrauit, in quibuſdam haberi pro
6 maiore 25. annis; in quibuſdam pro minore. ¶ Pro
maiore habetur in ijs, quæ poſteà geſſit: idcirco aduer-
7 ſus ea non reſtituitur, l. 1. ¶ Pro minore habetur I.
In rebus alienandis, vel obligandis, d. l. 2. §. 1 verſ. vlt. &
l. 3. II. In ſubſtitutionibus, & fideicommiſſis, & alijs
cauſis, in quibus fit mentio legitimæ ſeu perfectæ æta-
tis; niſi quis, vt ſubſtituens, vel fideicommittens, ex-
preſſerit ſe velle, vt poſt veniam ætatis fideicommiſ-
ſum debeatur, vel quid aliud procedat, l. vlt.

Tit. XLV. Si maior factus ratum habuerit.

I. 2.	*l. 3.*

1 Egula eſt: Qui poſt legitimam 25. annorum
ætatem rata habet, quæ in minori ætate geſ-
ſit, non poteſt in integrum reſtitutionem pe-
2 tere, l. 2. ¶ Huius regulæ exemplum eſt in l. 1. vbi mi-
nor diuiſionem fecit, & maior factus eam ratam ha-
buit: idcirco reſtitutio ei denegatur, nec refert, vtrùm
ea diuiſio in ſcriptis redacta, an ſine ſcriptura facta ſit.
3 ¶ Aliud exemplum fuit propoſitum in l. vnic. ſupr.
ſi in commu. eadémque cauſa. vbi alius pro minore
tranſegit: & quia hic maior factus ratum habuit, non
reſtituitur; licet is quis pro ſe & pro hoc minore
tranſegit, ipſe quoque minor ſit, & ratione ætatis re-
ſtituatur.
¶ Nota, hunc titulum loqui de expreſſa ratihabitio- 4
ne. De tacita verò ratihabitione, id eſt, cùm maior ſta-
tuti temporis ſilentio probat alienationem ſine decre-
to factam tempore minoris ætatis, agetur lib. 5. tit.
penult. Expoſitæ ſunt cauſæ, propter quas minor non
reſtituitur: ſupereſt, vt dicamus de iudicio reſtitutionis
in integrum.

Tit. XLVI. Vbi, & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit.

I. 5.	*§. 1. 3.*
II. 4.	*§ vlt. 2.*
III. in princ. 2.	

E iudicio reſtitutionis in integrum quatuor 1
quæſtiones occurrunt: prima, quis ſit iudex
competens: ſecunda, quæ in hoc iudicio im-
putentur minori reſtituendo: tertia, an pro-
curator admittatur: quarta quis ſit effectus iudicij pen-
dentis. Prima quæſtio diſſoluitur hoc tit. in quo dan-
tur quatuor regulæ. ¶ Prima regula eſt: Reſtituere poſ- 2
ſunt magiſtratus, qui iuriſdictioni præſunt: & hi, quibus
iuriſdictio ſiue generaliter ſiue ſpecialiter de reſtitu-
tione concedenda mandata eſt: & iudices dati à princi-
pe, vel à ius dicentibus: ſiue dati ſint ad omnes cauſas;
ſiue ad hanc ſpecialiter; ſiue ad aliam, in quam hæc in-
cidat: veluti ſi minor bonorum poſſeſſionem petat, ci-
que opponatur lapſus temporis à prætore ſtatuti, ad
bonorum poſſeſſionem petendam: nam iudicium eſt
de bonorum poſſeſſione; obiter autem cognoſcitur,
de reſtitutione in integrum, l. vlt. in princ. & §. vlt. Di-
co cum Cuiacio, iudices datos, qui ſunt iudices peda-
nei, poſſe reſtituere: quoniam mihi videtur Iuſtinianus
id apertè conſtituiſſe d. l. vlt. etſi eam Duarenus in con-
trariũ ſenſum detorquet, vt eis hoc ius à Iuſtiniano de-
negetur. ¶ Secunda regula eſt, Arbitri compromiſſarij, 3
vel dati à iudicibus pedaneis, putà ad rationes diſcu-
tiendas, non poſſunt in integrum reſtituere, d. l. vlt. §. 1.
¶ Tertia regula eſt: Actor ſequitur forum rei; proinde 4
adeundus eſt præſes prouinciæ, in qua is domicilium
habet, aduerſus quem reſtitutio petitur, l. 2. ¶ Quar- 5
ta regula eſt: Aduerſus ſententiam procuratoris Cæſa-
ris præſes reſtituere non poteſt, ſed ſolus princeps l. 1.

Tit. XLVII. De reputationibus, quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis.

Princ. 1. 2.	*§. vlt. 4.*
§. 1. 3.	

Ic datur regula: Minor qui reſtituitur, nec 1
lucrum, nec damnum ſentire debet ex eo
actu, contra quem reſtituitur, l. vn. in princ.
quia omnia in priſtinum ſtatum reſti-
tuuntur, & reſtitutio hinc inde fit, D. de minor. l. quòd
ſi minor. 24. §. penult. Hæc regula illuſtratur tribus
exemplis. ¶ Primum exemplum eſt: quia cùm minor 2
emit, aut vendidit, aut aliter contraxit: quicquid ex eo
contractu percepit, reſtituere debet, d. l. vn. in princ.
Ergo ſi rem carius emit, quàm valebat, pretium eum
vſuris recipit, & rem cum fructibus, quibus factus eſt
locupletior, reſtituit. Si viliori pretio vendidit, rem
cùm fructibus recipit, & pretium, quatenus ex eo fa-
ctus eſt locupletior, reſtituit, D. de minor. l. patri, 27. §. 1.
¶ Secundum exemplum eſt, ſi minor pro alio expromi- 3
ſerit, hoc caſu reſtitutio minorem liberat, & eum pro
quo expromiſit, in obligationem reponit, d. l. vn. §. 1.
ita vt hæc obligatio reſtituatur, qualis fuit eo tempo-
re, quo per minoris expromiſſionem ſublata fuit, D. de
minor. l. vlt. ¶ Tertium exemplum eſt, cùm minor reſti- 4
tuitur

Digitized by Google

tuitur aduerſus heredis aditionem: debet enim reſtituere quicquid ex illa hæreditate ad ſe peruenit: quin etiam quod ex iis bonis conſumpſit, aut deteriorauit, aut perdidit dolo malo, d. l. vn. §. vlt. Secus eſt, ſi per ætatis imbecillitatem ea fecit, D. de minor. l. 7. §. ſed etſi hereditatem. aut legata præſtitit, aut ſeruos manumiſit: nam hoc nomine non tenetur ei aduerſus quem reſtituitur, D. eod. l. in integrum. 22.

Tit. XLVIII. Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.

PRocuratorio nomine reſtitutio peti poteſt, l. vn. & ſup. ſi tut. vel curat. interuen. l. 1. ſummodò procurator ſpeciale mandatum habeat; quia generale non ſufficit: aut ſi de ſpeciali mandato dubitetur, de rato caueat, D. de minor. l. illud. 25. §. 1. & l. ſeq.

Tit. XLIX. In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat.

CVm reſtitutio petita eſt iudicio pendente, nihil eſt innouandum, l. vn. Exempli gratia, ſi minor reſtitutionem petierit aduerſus aditionem hereditatis omiſſam, non debet heres aliquid ex bonis hereditariis alienare, vel ſeruos manumittere: & ſi aduerſus ſententiam reſtitutio petita ſit, non debet ea ſententia executioni interim mandari. Hucuſque de reſtitutione minorum.

Tit. L. De reſtitutionibus militum, & eorum qui reipub. cauſa abſunt.

I. 5.	*V. 7. 9. 9.*
II. 7. 9. 11.	*VI. 4. 9.*
III. 1. 4. 9. 11.	*VII. 5.*
IV. 7. 9. 8. 10.	*VIII. 4. 9.*

1 TRes reſtitutionum cauſas expoſuimus, metum, dolum, & minorem ætatem: quarta cauſa eſt abſentia reipublicæ cauſa. Inter eos autem, qui reipub. cauſa abſunt, etiam milites numerãtur, l. 3. & D. ex quibus cauſ. maior. l. ſi qua militi. 40. in princ. l. milites omnes. 45. Quapropter hæc rubrica nõ ſic accipi debet, quaſi milites reip. cauſa abſentibus opponãtur: ſed generale verbum ſpeciali ſubiicitur, ita vt agendum proponatur ſpecialiter de militibus, & generaliter de omnib. reip. cauſa abſen-
2 tib. ¶ Duæ ſunt igitur partes perſpicuæ huius rubricæ.
3 ¶ In prima parte, quæ eſt de milite, duæ quæſtiones de-
4 ciduntur. ¶ Primò quæritur, aduerſus quid miles reſtituatur. I. Reſtituitur aduerſus poſſeſſionem, & præſcriptionem eius temporis, qua militabat, & in expeditionibus occupatus erat, l. 3. & l. vlt. II. Contra venditionem pignoris à creditore, vel a creditoris heredibus factam, dummodò emptori, contra quem reſtituitur, id offerat, quod creditori debet, vel pretium, quo pignus venditum fuit, id eſt, horum duorum alterum, quod minorem quantitatem continet. Finge militem debere centum, & pignus eſſe venditum ducentis, tantùm centum offeret. Rurſus finge militem debere ducenta, & pignus eſſe venditum centum, ſimiliter tan-
5 tùm centum offeret, l. 6. ¶ Secundò quæritur, an hæc reſtitutio concedatur heredi militis? Reſpondetur per diſtinctionem. Aut enim miles aliquid prætermiſit; putà bonorum poſſeſſionem non petiit intra tempus, quo peti potuit: aut aliquid fecit, putà contraxit. Priori caſu heres reſtitutionem petere poteſt, ſi ille in militia mortuus ſit, & poſt eius mortem non effluxerit legitimum tempus petẽdæ reſtitutionis, id eſt, iure antiquo annus vtilis, l. 1. iure nouo quadriennium continuum, infr. de tempor. in integr. reſt. l. vlt. in princ. Adde, ſi miles poſt miſſionem deceſſerit, ante finitum tempus, quo reſtitutionem petere potuit, tantùm temporis heredi ad petendam reſtitutionem concedi, quantum militi ſuperfuit mortis tempore; infr. eod. l. 2. & l. 5. §. quòd ſi maio-
ris. Poſteriori caſu heres non reſtituitur, l. pen. ¶ In Se- 6
cunda parte, quæ eſt de abſente reipub. cauſa, duæ quæ-
ſtiones diſſoluuntur. ¶ Prima quæſtio eſt, in quibus 7
cauſis reſtituatur? Cauſæ duæ ſunt: vna, ſi actio tempore ſit amiſſa: altera, ſi quid de bonis eius, dum abeſſet, deminutum ſit, l. 2. Deminutum dicitur, quod de bonis eius exiit: vt quia res abſentis ab alio vendita eſt: per hanc enim venditionem tribus caſibus admittitur: & deperdita dicitur. I. Si emptor eã vſucepit, D. de hered. petit. l. deperditum. 21. II. Si fiſcus eam rem vendidit, & quadriennium effluxit, infr. de quadrien. præſcript. l. 2. Quod dixi de venditione facta à fiſco, id à Iuſtiniano productum eſt ad venditionem factam de domo principis, vel Auguſtę, inf. eod. l. 3. & Inſtit. de vſucap. §. vlt. III. Si, cùm abſens non defenderetur, creditores in poſſeſſionem miſſi fuerint, & poſteà ſecuta ſit vendi-
tio, l. 4. ¶ Nota primò, quod de quadriennio dixi, intro- 8
ductum eſſe a Zenone, qui longo poſt Gordianum dictæ l. 5. auctorem tempore imperauit, quare dubium eſſe non poteſt, quin Gordianus locutus ſit de quinquennio, quod olim hoc caſu obſeruabatur, vt notaui ſup. ſi aduerſ. fiſc. num. 4. ſed quia Zeno in locum quinquennij quadriennium ſubſtituit, idcirco Tribonianus, d. l. 5. interpolauit, & pro quinquennio quadriennium
ſcripſit. ¶ Nota ſecundò, d. l. 5. obtinere, non ſolùm in 9
abſentibus reipub. cauſa, ſed etiam in aliis maioribus 25. annis, qui reſtitui poſſunt, vt captiuis, & cæteris, de quibus in l. 1. D. Ex quib. cauſ. maior. & aliis legib. eiuſ-
dem tituli. ¶ Nota tertiò, cùm reipub. cauſa abſens 10
non defenditur, non debere eius bona vendi, ſed tantùm à creditorib. poſſideri, d. l. 4. Si tamen ex decreto prætoris vendantur, quanquam prætor id decernere non debuit, tamen venditio ipſo iure valet, ſed per reſtitutionem in integrum reuocatur, D. de dam. infect.
l. ſi finita. 15. §. ſi forte. & §. poſteaquã ¶ Secunda quæ- 11
ſtio eſt, qua ex cauſa reſtitutio peti poſſit? Reſpondetur, non ſolùm poſſe peti durante abſentia, ſed etiam poſtquàm abeſſe deſiit, intra annum vtilem, l. 2. & 3. in cuius anni vtilis locum Iuſtinianus ſubſtituit quadriennium continuum, infr. de temp. in integr. reſtit. l. vlt. in princip.

Tit. LI. De vxoribus militum, & eorum qui reipub. cauſa abſunt.

QVemadmodum militibus, & aliis reipub. cauſa 1
abſentibus ſuccurritur per reſtitutionem in integrum, vt ſuperiori titulo expoſitum eſt: ita etiam eorum vxoribus, quæ ſunt cum ipſis peregrinatæ: ſiue temporalem in perſonam actionem amiſerint, l. 1. ſiue de earum bonis aliquid deminutum ſit, quod alius vſucepit, vel longo tempore præſcripſit, l. 2. in princ. nam ex his duabus cauſis etiam militibus, & aliis reipublicæ cauſa abſentibus ſuccurritur, ſup. tit. prox. l. 2. & D. ex quibus cauſ. maior. l. 1. §. 1. Quocirca ſi mulieris creditor pignus ea abſente diſtraxerit, mulier refuſo pretio rem ſuam recuperabit, ne calliditas creditoris noceat abſentiæ mulieris, id eſt, mulieri abſenti, d. l. 2. §. ſed quia. Si tamen mulier minus creditori deberet, quàm ſit rei pretium: certè non totum pretium, ſed vſque ad debiti quantitatẽ præſtaret emptori, ſic enim ſtatutum eſt in milite, ſup. tit. prox. l. 6.

Nota,

Nota,in his legibus eum, qui aduerſus venditionem reſtituitur,pretium reddere , quia venditio facta eſt ab eo,qui ius in re habet,id eſt,à creditore:alioquin , ſi is vendidiſſet , qui nihil iuris habet , emptor cogeretur rem ei qui reſtituitur, reddere,quamois pretium ab eo non acciperet , infr. de rei vindic. l.ſi mancipium.23. contra venditorem autem de euictione actio ei daretur,D.de euiction.l.minor.39.in princ. l. ſi cum venditor.66.§.1.

Tit. LII. De temporibus in integrum reſtitutionis tam minorum,& aliarum perſonarum,quæ reſtitui poſſunt,quàm etiam heredum eorum.

I. 9. ij.	*§. quòd ſi.12.*
II. 10. ij.	*§. vlt. 12.*
III. 9. ij.	*VI. in princ. 10.*
IV. 9. ij. 11. j.	*§. j. 10.*
V. in princ. 3.	*VII. in princ. 4.*
§. j. 14.	*§. j. 9 j. 13.*

1 HOc titulo tractantur communia minoribus, & reipublicæ cauſa abſentibus;nempe quando aut ipſi , aut eorum heredes reſti-
2 tutionem petere poſſint. ¶Itaque huius tituli duæ ſunt partes:prior de minoribus,& cæteris qui ex ſua perſona reſtitui poſſunt:poſterior de eorum he-
3 redibus.¶In priori parte tres quæſtiones deciduntur.
4 ¶ Prima quæſtio eſt , quantum temporis præſtituatur ad reſtitutionem parendam ? Olim erat annus vtilis: ſed Iuſtinianus motauit annum vtilem in quadrien-
5 nium continuum,l.vlt.in princ.¶Nota primò,hác conſtitutionem, non pertinere ad actionem de dolo : quia actio de dolo tempore huius conſtitutionis nõ fuit annalis,ſed competebat intra biennium continuum, ſup. de dolo.l.vlt.Hoc igitur biennium etiam poſt Iuſtinianeam conſtiturionem retinuit;quia hæc conſtitutio tā-
6 tùm annum transformauit in quadriennium.¶Nota ſecundò , intra quadriennium non ſolùm eſſe petendam reſtitutionem , ſed etiam litem terminandam , vt ipſa
7 verba legis apertè oſtendunt.¶Nota tertiò,ſpeciale eſſe in exceptione non numeratæ dotis , vt fauor ætatis non proſit ad impetrandam reſtitutionem vltra, duodecimum annum à die contracti matrimonij,
8 Nou. 100. cap 2. ¶ Nota quartò , aliud eſſe tempus, intra quod reſtiturio petenda eſt ; aliud tempus , quod reſtituitur : nam reſtitutio petenda eſt intra quadriennium : reſtituitur autem rantum temporis , quantum amiſſum eſt abſentiæ tempore, vel minori ætate durante. Verbi gratia, ſi Titij rem vſucapere cœpiſti, mox ille reipublicæ cauſa abeſſe cœpit : ſic vſucapio reſcinditur , vt non totum vſucapionis tempus reſtituatur, ſed tantùm , quanto ille abfuit:ſi igitur anno abfuit , & reſtitutus rem intra annum non petat , rem ſine recuperandi ſpe amiſit. Rurſus ſi minori actio temporalis competebat , & eo maiore facto finita ſit, non totum actonis tempus ei reſtituitur,ſed quantum fluxit , dum in minori ætate eſſet , D. de minoribus,l. vlt.& ex quibus cauſ.maior.vigint.l.ſed etſi.26.§. ſi fe-
9 riæ. ¶ Seconda quæſtio eſt , contra quos hoc tempus currat , vel non ? Non currit I. Contra minores , d. l. vlt. §. 1. niſi minor veniam ætatis impetrauerit : ei namque tempus currit , ex quo indulgentia principis fuerit apud iudicem competentem inſinuata, & rerum adminiſtratio ipſi minori commiſſa : ſic tamen , vt omnimodò ad reſtitutionem petendam admittatur , quamdiu eſt minor, quocumque modo illod tempus ſupputetur , l. 5. in princip. II. Contra militantes , id eſt , dum in expeditionum neceſſitate verſantur , l. 1. 3. 4.& ſupr. de reſtit. milit. l. vlt. III. Contra alios reipub. cauſâ abſentes , d. l. vlt. §. 1.
¶ Tertia quæſtio eſt, an hoc tempus prorogetur ob 10
dilationem à litigantibus petitam ? Diſtinguitur inter eum, qui reſtitutionem petit; & eum,contra quam petitur. Nam illi non datur dilatio,niſi quæ intra dictum reſtitutionis petendæ tempus concludatur , quæ verò illud tempus excedit,ei denegatur : quia ſibi debet imputare,cur non citiùs reſtitutiooem petierit,l.6.§. 1. Ei verò,contra quem reſtitutio petitur , indiſtinctè dilatio,ſi ex iuſta cauſa petatur,conceditur , id eſt , etiamſi dictum tempus excedat : quia nihil ei poteſt imputari, cùm non fuerit in eius poteſtate , quando conueniretur,d.l.6.§.1. ¶ In poſteriore tituli parte de heredibus 11
dantur duæ regulæ. I. Heredi ex perſona defuncti datur ad petendam reſtitutionem rantum temporis, quantum defunctus habebat tempore mortis : ſiue illud ſit quadriennium integrũ,ſiue minus.II.Hoc tẽpus non currit,quamdiu heres eſt minor, aut reipub. cauſa abeſt,l.2.Quocirca heres,qui in hac cauſa eſt,duplex tẽpus habet:alterum ex perſona defuncti,alterum ex ſua.
¶ Ex dictis deciduntur quatuor caſus. Aut enim minor 12
minori ſuccedit:aut minor maiori : aut maior minori: aut maior maiori.Intellige ſuccedi maiori decedẽti intra eam ætatem,qua reſtitutionem petere potuit,id eſt, decedenti poſt vigeſimum quintum ætatis ſuæ annum ante vigeſimum nonum completum:alioquin non eſſet reſtitutioni locus. Primo caſu heres poteſt reſtitutionem petere , quamdiu eſt minor : & intra quadriennium,poſtquam maior factus eſt,l.5.§.1.vel poſtquàm veniam ætatis impetrauit,ſecundum ea, quæ ſuprà docui. Secundo caſo reſtitui poteſt , quamdiu eſt minor , & poſtquàm maior eſſe deſijt , intra tempus, quod defuncto ſupererat mortis tempore,d.l.5.§.quòd ſi. Tertio caſo quadriennium heredi datur ex ea die computandum , qua hereditatem adijt , vel bonorum poſſeſſionem petijt,d.l.5.§.vlt. Quarto caſu intra tantum tempus heres poteſt reſtitutionem petere , quantum defunctus ad eandem reſtitutionem petendam habebat mortis tempore:verbi gratia,ſi obijt anno vigeſimo ſexto,triennium ad heredem tranſmittit,ſi vigeſimo ſeptimo biennium , ſi vigeſimo octauo annum
vnum. ¶ In exceptione autem non numeratæ dotis 13
ſpeciale eſt , vt heres reſtitutionem petere non poſſit, niſi defunctus ante duodecimum matrimonij annum deceſſerit:tuncque, ſi maior ſit,intra annum debet reſtitutionem petere : ſi minor , intra quinquennium à morte defuncti , ſiue maiori ſiue minori ſucceſſerit, Nou.100.cap.2.

Tit. LIII. Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituantur.

I. 4. j.	*IV. 4. ij.*
II. 3. j.	*V. 3. ij.*
III. 5.	

MAiores reſtituuntur , non ſolùm propter 1
reipub. cauſa abſentiam , de qua ſuprà dictum fuit : ſed etiam propter alias cauſas nunc enarrandas. ¶ Qui hinc reſtituun- 2
tur : aut ſunt ſpeciali prætoris edicto , quod etiam de reipub. cauſa abſentibus loquitur, comprehenſi, D. h.t. l.1.aut ſub generali edicti clauſula continentur , d.l.1. in fi. & l. ſed etſi. 26. eod. tit. aut officio iudicis reſti-
tuuntur. ¶ Edicto ſpecialiter reſtituuntur , I. Qui cu- 3
ſtodia militari detenti non potuerunt comparere apud arbitrum , l. 2. vbi arbitrum accipio pro iudice dato in iudicio bonæfidei,vel arbitrario,vt in l. 6. infr. de reb.credit.& l.arbitrum 42. D. famil. erciſc. & alijs locis.

locis. Quamuis autem prætor in edicto militatis cuſto-
diæ mentionem expreſsè non faciat, tamen vinculo-
rum verbum, quod eſt in edicto, Iureconſulti latiùs ac-
cipiunt, & ita interpretantur, vt etiam carcerem, &
militarem cuſtodiam complectatur, D. h.t.l. ſuccurri-
tur. 9. & l. ſeq. II. Qui in hoſtium poteſtate fuit, D. eod.
l. 1. §. 1. Huic ſuccurritur, ſiue ab hoſtibus reuerſo, ſiue
ibi mortuo, D. eod. l. ab hoſtibus. 15 in princ. Hinc de-
ciditur in l. vlt. hæc ſpecies: Titius cum vxore & filio
captus fuit ab hoſtibus: durante captiuitate Sempro-
nius res quaſdam ad Titium & ad vxorem eius perti-
nentes vſucepit: poſteà Titius & vxor apud hoſtes
mortui ſunt: filius autem in ciuitatem rediit: eſt igitur
parentum heres beneficio legis Corneliæ, quæ fingit
eos primo captiuitatis momento mortuos eſſe, D. qui
teſtā. face. poſſ. l. lege. 12. & Inſt. quib. mod. ius patr. po-
teſt. ſoluit. §. ſi ab hoſtib. alioquin eius qui apud hoſtes
deceſſit, cū ſeruus deceſſerit, hereditas dici non poteſt,
D. de verbor. ſignif. l. 3. in fi. vnde ſicut parentes reſti-
tuerentur ſi viuerent, & reuerſi eſſent ab hoſtibus; ita
etiam hic filius reſtituitur, niſi annua præſcriptione
iure antiquo, ſeu quadriennij exceptione iure nouo ex
l. vlt. in princ. ſup. tit. prox. ſummoueatur: poteſt etiam,
omiſſa petitione reſtitutionis, vtilem rei vindicatio-
nem mouere, quaſi res vſucaptæ non eſſent, quemad-
4 modum etiam de metu diximus ſup. tit. 19. ¶ Generali
edicti clauſula continentur I. Legatus municipij, D. h.
tit. l. ſed etſi. 26. §. vlt. Huic etiam ex conſtitutionibus
ſuccurritur, l. 1. & D. eod. l. legatis. 8. Hi non dicuntur
reipub. cauſa abeſſe, d. l. ſed etſi. §. vlt. quia reipub. ap-
pellatione κατ' ἐξοχὴν intelligitur reſpublica Romana;
ſed iis comparantur, qui reipub. cauſa abſunt, l. 1. II.
Reſpublica, quia minoribus comparatur, l. 4 & infr. de
iur. reipub. l. 1. & l. 3. huic quinque ex conſtitutionibus
principum ſuccurritur, ſup. de offic. eius qui vic. alic.
iud. obt. l. 2.
5 ¶ Officio iudicis omnes cauſa cognita in cauſis bo-
næ fidei reſtituuntur, l. 3. quia in his iudiciis ampliſſi-
ma iudici poteſtas data eſt iudicandi quid ex bono
& æquo præſtari oporteat, Inſtitut. de action. §. in
bonæ fidei.

Tit. LIV. De alienatione iudicij mutandi cauſa facta.

1 VLtima reſtitutionis cauſa eſt, alienatio iudi-
2 cij mutādi cauſa facta. ¶ Nota primò, intel-
ligi alienationem factam inter viuos, nō in
vltima voluntate, D. h.t.l. ex hoc edicto. 8.
3 §. alienare. & §. ſeq. ¶ Nota ſecundò, iudicium intelligi
futurum, non quod iam pendet, d. l. ex hoc edicto, §.
1. alioquin res, tanquam litigioſa alienari non poſſet,
4 vt explicabitur ſub titulo de litigioſis. ¶ Nota tertiò,
nihil referre, vtrùm reus rem alienauerit, vt duriorem
aduerſarium actori opponeret, l. vn. an actor ob eandem
cauſam alium, qui peteret, ſubſtituerit, D. eod. l. pen. &
5 vlt. ¶ Nota quartò, ex hoc edicto dari actionem in fa-
ctum, D. eod. l. 1. arbitrariam, D. eod. l. 4. §. vlt. & d. l. ex
hoc edicto, in princ. Vt niſi rem in priſtinam cauſam
reſtituat, tanti damnetur, quanti agentis interſit alie-
nationem factam non eſſe, d. l. 1. Quemadmodum igi-
tur prætor edicto, quod metus cauſa, dicitur reſtituere,
quia iubet rem reſtitui, &, niſi reſtituatur, condemna-
re in quadruplum, D. quod metus cau. l. item ſi cum ex-
ceptione. 14. §. 1. ita etiam hic dicitur reſtituere, d. l. vn.
quia iubet rem reſtitui, &, niſi reſtituatur, in id con-
6 demnare quod agentis intereſt, d. l. 1. ¶ Nota quintò,
electionem dari ei, in cuius fraudem res eſt alienata,
vtrùm malit rē à poſſeſſore, in quem tranſlata eſt, vin-
dicare, quia rei vindicatio datur contra poſſidentem,
D. de rei vindic. l. 7. & 9. an in factum, in id quod ſua in-
tereſt, agere contra eum, qui rem iudicij mutandi cau-
ſa alienauit, d. l. vn.

Tit. LV. De receptis arbitrijs.

I. in princ. 1. 3. ij. 7. 5. ij. 8. ij.	*§. ſin autem in ſcriptura. 7. iij.*
§. j. 8. ij.	*§. vlt. 7. iij.*
II. 8. ij.	*V. in princ. 3. 5. 7. iij.*
III. 3. ij. 8. ij.	*§. j. 6. 5.*
IV. in pr. cū trib. §§§. ſeq. 3. iij.	*§. vlt. 6. ij.*
§. & in his. 7. iij.	*VI. 5.*

HVcuſque dictum eſt de ius dicentibus: nunc 1
dicendum de arbitris non à ius dicente da-
tis, nec iuſſu iudicis conſtitutis, ſed libera
partium voluntate electis. Hi vocantur ar-
bitri compromiſſarij: quia pœna compromitti, id eſt,
vltrò citróque promitti ſolet, niſi eorum ſententiæ pa-
reatur, l. 1. in princ. Iam verò nemo cogitur arbitrium
recipere; ſed ſi quis arbitrium ſponte ſuſceperit, eū præ-
tor cogit ſententiam dicere, non ſolùm vt lites finian-
tur, ſed etiam ne decipiantur, qui eum diſceptatorem
elegerunt, & negotij arcana aperuerunt, D. h.t. l. 3. §. 1.
Idcirco hæc rubrica inſcribitur *de receptis arbitriis*,
& in D. ſimilis eſt rubrica *de receptis, qui arbitrium re-
ceperunt, vt ſententiam dicant*. Vulgati Codices hîc ha-
bent *de receptis arbitris*, quam lectionem non probo.
¶ Arbiter igitur de quo loquimur, eſt diſceptator com- 2
muni & libero partium cōſenſu electus, qui arbitrium
in ſe recepit. ¶ Tribus autem modis conſtitui poteſt. I. 3
Nudo pacto, quo conuenit, vt ſentētiæ arbitri pareatur,
l. 5. in princ. vel vt pœna ſoluatur, niſi ſententiæ arbitri
ſtetur, D. eod. l. litigatores. 11. §. interdum. II. Stipulatio-
ne, qua vel promittitur ſtari ſententiæ arbitri, D. eod. l.
diem. 27. §. vlt. vel pœna, niſi ſententiæ ſtetur, l. 1. in
princ. Huic autem ſtipulationi interdum adiicitur doli
clauſula, id eſt, promittitur dolum malum abeſſe, abfu-
turúmque eſſe, l. 3. tuncque vocatur plenum compro-
miſſum, D. eod. l. ita demum. 31. III. Iureiurando adhi-
bito, l. 4. in princ. quod vel præſtatur ab arbitro, & liti-
gantibus, d. l. 4. §. 1. vel à ſolis litigantibus, d. l. 4. §. ſin
autem de arbitro. vel à ſolo arbitro, d. l. 4. §. ſed
etſi. ¶ In hoc titulo quatuor quæſtiones diſſoluuntur. 4
¶ Primò quæritur, qui poſſint fieri arbitri? Hoc officium 5
virile eſt: ideo mulieres ab eo repelluntur, l. vlt. ¶ Secū- 6
dò quæritur, qui ſint effectus diſceptationis apud arbi-
trum? Duo autem effectus traduntur. I. Per conuentionē
apud arbitrum in ſcriptis factā non minùs præſcriptio
interrumpitur, quàm ſi apud iudicē lis eſſet inchoata, l.
5. §. 1. II. Acta apud arbitrum, etiam in ordinario iudi- 7
cio vim probandi habent, d. l. 5. §. vlt. ¶ Tertiò quæri-
tur, quis ſit effectus ſententiæ ab arbitro latæ? Hîc
plura notantur. I. Ex ſententia arbitri non datur actio
iudicati, l. 1. in princ. II. Ab arbitri ſententia non poteſt
appellari, d. l. 1. in princ. III. Ex ſententia arbitri datur
actio in factum, ſi litigatores pronunciatæ ſententiæ
ſubſcripſerint; l. 4. §. vlt. vel arbitrum elegerint, adie-
cto nudo pacto, vt eius ſentētiæ ſtetur, nec intra de-
cem dies eius ſententiam repudiauerint: nam hoc quo-
que caſu vel in factum agitur, ſi iudicatum fuit pro
petitore; vel pacti exceptio competit, ſi iudicatum ſit
pro reo, l. 5. in princ. Similiter ſi iuſiurandum interue-
nerit, & in ſcriptis redactum ſit, iure Codicis ex ſen-
tentia arbitri vel in factum agi poteſt, vel condictione
ex lege, vel vtili in rem actione, prout facti qualitas
poſtulauerit, d. l. 4. §. & in his. & §. ſeq. Sed hoc ius cor-
rectum eſt Nou. 82. cap. 11. ¶ Quartò quæritur, quis 8
ſit effectus compromiſſi? I. Si pars apud electum
arbitrum comparere non vult; quoniam per eum
ſtat, quò minùs ſententia dici poſſit, (non valet enim
in pœnam

arbitri ſententia ,niſi eotam vtraque parte lata ſit,) in pœnam promiſſam incidit,l.2.& D.eod.l.diem. 27. §.ſi quis litigatorum. II. Qui arbitri ſententiæ non obtẽperat,pœnã promiſſam ſoluere cogitur,l.1. in princ. niſi aut doli exceprione ſe tueri poſſit, probans arbitrum per gratiam, vel ſordes male iudicaſſe: (quo caſu etiam ex doli clauſula aduerſarius,qui arbitrum corrupit, cõueniri poteſt,ſi,vt aſſolet,promiſſum fuit dolum malum abeſſe,abfuturúmque eſſe.l.3.)aut ſententia ipſo iure nõ valeat,putà ſi poſt diem compromiſſo comprehenſum dicta ſit, d l. 1. §. 1. quia compromiſſum tempore finitum eſt,D.cod.l. non diſtinguemus. 32. §. ſumma.

Tit. LVI. De ſatiſdando.

1 EXpoſitis iudiciis principijs,ius dicentium & arbitrorum compromiſſariorum, ſupereſt, vt explicentur iudicia propriè dicta, id eſt, iudicum pedaneorum.Hæc verò in ſequentem librum reiiciuntur: interim in calce huius libri proponuntur quædam illorum iudiciorum præparatoria, quæ litigaturis præſcribuntur, nempe vt ſatiſdent,vt competente iudicio contendant, & vt bonam fidem adhibeant. Hæc igitur tria ordine declarabimus.
2 ¶ Satiſdatio eſt cautio, quæ fit datis fideiuſſoribus, D.
qui ſatiſda.cogan. l. 1. Interdum quidem ſatiſdatur pignoribus,D.de pecun.conſtit.l.promiſſor.11. §. vlt.ſed ſatiſdationes prætoriæ, quales ſunt hæ, de quibus hoc titulo agitur,D.de ſtipul.prætor.l.1.in princ. & §. 1. fideiuſſorum perſonas deſiderant,pignora verò non ad-
3 mittunt,D.cod.l.7. ¶ Tres ſatiſdationes prætoriæ iudiciales hoc titulo conſiderantur,quarum duæ priores
4 præſtantur ex parte actoris, tertia ex parte rei. ¶ Prima eſt ſatiſdatio rem ratam dominum habiturum, quam procurator actoris abſentis tunc præſtat,cùm de mandato dubitatur.Nam ſi dominus adſit, non eſt opus ſatiſdatione, l. vnic. in princ. & D.de procurat.l.ſi procuratorem. 65. Si verò abſit, aut conſtat procuratorem habere mandatum: aut conſtat eum carere mandato: aut de eo dubitatur.Primo caſu procurator admittitur ſine ſatiſdatione, vt quia datus eſt apud acta, d. l. vnic. in princ. vel domini literis ad aduerſarium ſcriptis confirmatur,d.l.ſi procuratorem. Secundo caſu repellitur, niſi ſit coniuncta perſona, cui ſpecialiter conceſſum eſt,vt ſine mandato admittatur,ſupr. de procurat.l. 2.l.exigendi.12. l.maritus. 21. & D. eod.l.ſed & hæ.35.in princ.& iudic. ſol. l. 3. §. ſed etſi fortè. non tamen contra euidentem domini voluntatem,D.de procurat.l.Pomponius.40.§.vlt.Tertio caſu requiritur ſatiſdatio,ſup.cod. l. 1. & D. eod. l. non ſolùm.39.§.1.& de minorib. l. quòd ſi de ſpeciali. 26. in princ. & Inſtit.de ſatiſdat. §. ſin autem per procurato-
5 rem. ¶ Secunda eſt ſatiſdatio de lite excipienda. Nam procurator,qui nomine abſentis agit, debet eum,ſi inuicem conueniatur,defendere,D.de procurat. l. ſeruũ, 33. §. ait prætor. alioquin actio ei denegatur, D. cod.l. mutus.43.§.pœna.& ſup.cod.l.3.Actionẽ igitur perſequi non poteſt,niſi priùs ſatiſdet de lite reconuentionis ſuſcipienda,l.vnic.§.1.vbi defenſionis allegatio dicitur, cùm reus procuratori agere volenti opponit, quòd debet eum inuicem defendere.Hæc autem allegatio dicitur proponi in ipſo litis exordio,id eſt, ante litem conteſtatam:quoniam eſt exceptio dilatoria:exceptiones autem dilatoriæ debent ante litem conteſtatam proponi,infr.de probat.l.exceptionem. 19. Eadem ratione etiam ſatiſdatio de rato petitur ante litem conteſtatam,D.de procurat.l.Pomponius.40.§.penult.
6 ¶ Tertia eſt ſatiſdatio iudicatum ſolui, quam is præſtat,qui alienn nomine conuenitur, ſiue ſit procurator cum mandato,etiamſi de mandato conſtet, vt quia factus eſt procurator apud acta, ſiue ſit defenſor ſine mandato,& hæc quoque ſatiſdatio exigitur ante litem conteſtatam,d. l.vnic. §. vlt. Hæc dicta ſint de ſatiſdationibus.

Tit. LVII. De formulis,& impetrationib.actionum ſublatis.

VT autem litigantes competente iudicio 1 contenderent, olim neceſſe erat actionem impetrare à prætore,qui iudicem,& agendi ac iudicandi formulas præſcribebat.Sed formulas ſuſtulit Conſtantinus,l. 1.impetrandæ actionis neceſſitatem Theodoſius & Valentinianus.l.2.

Tit. LVIII. De iureiurando propter calumniam.

I. in princ. 11.	*§. ſed quia. 4. 6.*
§. j. 12.	*§. hoc etiam. 4. 9.*
II. in princ. 3. 5. 7 8	*§. quòd ſi actor. 10.*
§ j. 3. 8. 9.	*§. ſin autem reus. 10.*
§. quod obſeruari. 1. 3. 4. 5.	*§. pen. 6.*
§. ſin autem abfuerit. 3. 4. 9.	*§. vlt. 4. 7.*

DEnique quò magis adhibeatur a litigato- 1
ribus bona fides, iuſiurandum de calumnia ab eis exigitur. Hoc iuſiurandũ multiplex eſt, prout ad varios actus refertur. Generaliter iuſiurandum de calumnia eſt, cùm aliquis iurat à ſe calumniam abeſſe, abfuturámve eſſe,id eſt, ſe bona fide vti,aut vſurum eſſe: hoc enim iuſiurandum non eſt de rei veritate,ſed (vt Doctores loquuntur)de credulitate,l.2.§.quod obſeruari. In ſumma vel ad iudicium,vel ad alias cauſas pertinet. In hoc titulo tria calumniæ iuramenta ad iudicium ſpectantia conſiderantur; nempe de litis conteſtatione,de probatione,& de quæſtione.

¶ Primum eſt iuſiurandum de litis conteſtatione, de 2
quo in l.2.deciduntur octo quæſtiones. ¶ Primò quæ- 3
ritur, Qui teneantur hoc iuſiurandum præſtare? Reſpondetur, tam actorem, quàm reum iurare debere; quin etiam aduocatos: ſed de iureiurando iudicis, & aduocatorum agitur in l.rem non nouam. 14. infr. de iudic.hæc verò conſtitutio eſt de iureiurando litigantium, d. l. 2. in princ. Quid ergo, ſi alieno nomine lis moueatur,aut ſuſcipiatur?Si quidem tutorio vel curatorio nomine quis interueniat, ipſe de calumnia iurare debet;non is,qui in tutela vel curatione eſt, d.l.2.§. quod obſeruari.Sin autem procurator,vel defenſor interueniat,tunc ipſe dominus litis iurare debet, d.l.2.§. ſin autem abfuerit. Nam iure ciuili nunquam iuratur per procuratorem,ſed ipſe dominus litis iurare debet, D.de noxalib.l.quoties. 21. §. penult. quamuis excuſetur,quò minùs ad iudicem veniat,vel propter perſonæ qualitatem,d.l.2.§.1.vel propter abſentiam,inf.de reb. cred.l.penult.§.his de præſentibus. iure autem canonico admittitur procurator ad iurandum pro domino in eius animam,extr.h.t.cap.1.3.4.penult. & vlt.& lib. 6.eod.tit.cap.vlt. ¶ Secundò quæritur, quibus caſibus 4
hoc iuſiurandum neceſſariò præſtandum ſit? Reſpondetur,præſtandum eſſe omnibus caſibus:ſiue ſuo, ſiue alieno nomine,cum mandato, vel ſine mandato quis litiget,d.l.2 §.quod obſeruari, §. ſin autem abfuerit & §.hoc etiam. nec poſſunt litigantes ſibi inuicem hoc iuſiurandum remittere:quia iudex eos debet ad iurandum compellere, d.l.2.§.ſed quia. Si tamen iudicis negligentia non iurari contigerit, proceſſus nihilominùs valet,ac iudicium tenet, extr. eod. cap. 1. §.1.Nec vlla eſt in hac parte inter ius ciuile & ius Canonicum differentia.Errant igitur, qui putant hoc iuſiu-

randum tacitè remitti poſſe, vt Iohannes & Marti-
nus. Errant etiam, qui putant eo non præſtito iudi-
cium non valere, ſiue hanc ſententiam generali-
ter accipiant, vt Aro, ſiue reſtringuant ad eum ca-
ſum, quo iuſiurãdum expreſſè petitum ſit, vt Gail. poſt
alios, quos allegat lib. 1. obſer. 84. quam ſententiam do-
leo in Germania iuris ſtudioſiſſima obſeruari: quo-
niam inde animaduerti multorum annorum acta &
proceſſus iniquè reſcindi, atque ita lites valde proro-
gari magno cum litigantium diſpendio. Vno tamen
caſu Iuſtinianus patitur iudicium peragi ſine hoc iure-
iurando, videlicet in iudiciis eo tempore, quod d. l. 2.
lata eſt, pendentibus, ſi partes abſint: nam ſi vna liti-
gantium pars adſit, ſola iurare tenetur: ſi ambo liti-
gatores abſunt, ne detur occaſio litis differendæ ac
prorogandæ, iudicium per procuratores ſine iureiu-
rando prædictu peragitur, d. l. 2. §. vlt. Sunt etiam quæ-
dam perſonæ ſpecialiter exceptæ, quibus generaliter
iuſiurandum de calumnia remittitur. Et I. Patentes, ac
patroni, D. qui ſatiſd. cog. l. de die. 8. §. pen. Vide Centur.
3. quæſt. 83. II. Dominus feudi, & vaſallus inter ſe liti-
gantes, 2. Feud. tit. 33. de conſuet. rect. feu. §. in quib.
5 ¶ Tertiò quæritur, quid iuretur? Actor iurat ſe non ca-
lumniandi animo litem mouiſſe, ſed quia exiſtimat ſe
bonam cauſam habere; reus verò iurat ſe bona fide
actori contradicere; quia putans ſe bona inſtantia vti,
ad reluctandum & litigandum proceſſit, d. l. 2. in princ.
Quamuis ergo malam fortaſſe cauſam habeant, tamen
non peierant; quia non iurant ſe habere bonam cau-
ſam, ſed ſe ita credere, d. l. 2. §. quod obſeruari. Vnde ſu-
prà dixi hoc eſſe iuſiurandum credulitatis, non verita-
6 tis. ¶ Quartò quæritur, cur hoc iuſiurandum requira-
tur? Reſpondetur, non requiri pro commodo priuato-
rum, ſed pro communi vtilitate, d. l. 2. §. ſed quia. Vt ſine
calumnia, tanquàm Deo auctore, lites dirimantur, d. l.
7 2. §. penult. ¶ Quintò quæritur, quando iuretur? Re-
ſpondetur, hoc iuſiurandum præſtari in litis primor-
dio, id eſt, in lite conteſtanda, d. l. 2. in princ. exceptis li-
tib. tempore huius legis latæ conteſtatis: in his enim
iubet Imperator iurari in primo poſt hanc legem pro-
8 mulgatam ingreſſu, d. l. 2. §. vlt. ¶ Sextò quæritur, vbi
iuretur? Iuraturus ad iudicem venire debet, vt coram eo
iuret: niſi dignitas vel ſexus impediat, quominùs hone-
ſtè ad iudicem venire poſſit: tunc enim domi ſuæ iu-
rat, d. l. 2. in princ. & §. 1. Idem dicendum de ſenibus, &
ægrotantibus: quoniam eadem, aut etiam fortior ratio
eſt. ¶ Septimò quæritur, coram quibus iuratur? Re- 9
ſpõdetur iurari coram iudice, & parte aduerſa, aut eius
procuratore, ſi aduerſa pars vel per ſe, vel per procura-
torem intereſſe velit, d. l. 2. §. 1. §. ſin autem abfuerit, &
§. hoc etiam. ¶ Octauò quæritur, quæ ſit pœna nolen- 10
tis iurare? Reſpondetur, cum causâ cadere: nam actor, ſi
actio ei competebat, eam amittit, d. l. 2. §. quòd ſi actor,
reus autem pro confeſſo habetur, & quaſi in iure con-
feſſus, poterit condemnari, d. l. 2. §. ſin autem reus. Huc-
uſque dictum eſt de iureiurando, quod eſt de litis
conteſtatione. ¶ Sequitur iuſiurandum de probatio- 11
ne. Qui probationem ab aduerſario exigit, ſiue agatur
de probatione per literarum collationem, ſiue per in-
ſtrumenta, ſiue de alia quacumque, priùs iurare debet
ſe non calumniæ, ſiue aduerſarij vexandi causâ proba-
tionem exigere, l. 1. in princ. Cùm autem hoc iure tò-
ties iurandum in iudicio ſit, quoties probatio exigitur,
Iuſtinianus Nou. 49. cap. 3. ſtatuit, vt initio litis iuſiu-
rando ſuprà expoſito de litis conteſtatione adiungatur
iuſiurandum de probatione in toto iudicio per calum-
niam non exigendo, ne ſæpius hac de re iurandum ſit.
Hoc igitur iuſiurandum eſt quidem generale reſpectu
probationum; quia eſt de omnibus in eo iudicio futu-
ris probationibus; ſed non eſt generale ſimpliciter, vt
Doctores aſſerunt, exiſtimantes per eam Nou. non poſ-
ſe in eodem iudicio ſæpius iurari de calumnia: nam et-
ſi hæc ſententia iure Canonico vera eſt, extr. h. t. c. 1. ta-
men iure ciuili vera non eſt, vt Cuiacius ad d. Nou. *49.*
c. 3. rectè animaduertit. Optima autem ratione *ſum-*
mus pontifex ſemel tantùm de calumnia in eodem iu-
dicio iurari conſtituit, ne iuriſiurandi religio, propter
nimiam iurandi frequentiam, facilè, quæ eſt hominum
malitia & improbitas, in contemptum abeat. ¶ Su- 12
pereſt iuſiurandum de quæſtione. Vt enim qui proba-
tionem ab aduerſario requirit, de calumnia iurat: ita
etiam iurare debet, qui quæſtionem de ſeruis haberi
petit. Ac ne facilè ſerui tormentis ſubiiciantur; ſpecia-
liter hoc caſu eſt conſtitutum, vt iuſiurandum de ca-
lumnia corporaliter præſtetur tactis ſacroſanctis ſcri-
pturis, d. l. 1. §. 1.

IVL. PACII A BERIGA
I. C. ANALYSIS LIBRI TERTII CODICIS.

Tit. I. De iudiciis.

I. 31.	§.*ſin autem reus.* 26.
II. 31. 33.	§.*cùm autem.* 27. j.
III. 15.	§.*huiuſmodi.* 27. ij.
IV. 34.	§.*ſiue autem.* 27. ij.
V. 7.	§.*ſin autem vtraque.* 20. iv.
VI. 21.	§.*ſin autem in medio.* 28.
VII. 21.	§.*illo.* 29.
VIII. 20. vij.	§. *pen.* 30.
IX. 20. 5.	§. *vlt.* 30.
X. 19. 20. ij.	*XIV. in princ.* 20. j.
XI. 20. vj.	§. j. 22.
XII. in princ. 20. iv.	*XV.* 20. iij.
§. j. 11. 13. 14. 18.	*XVI.* 9. 10. 11. 12.
XIII. princ. 20. iv. 24. 28.	*XVII.* 6.
§. *& ſi quidem.* 25.	*XVIII.* 9. 10. 12.

1 EXPOSITIS iudiciorum præpa-
ratoriis, deinceps de ipſis iudi-
ciis cùm generaliter, tum ſpe-
2 cialiter agemus. ¶ Iudicium ab
Ariſtotele 5. Eth. definitur, iuſti
& iniuſti diiudicatio. Poteſt
etiam pleniùs definiri, vt dica-
tur iuris diſceptatio apud iudi-
cem, de cauſa inter actorem &
3 reum controuerſa. ¶ Huius tituli capita quatuor ſunt.
4 ¶ Primi capitis, quod eſt de iudice, tria ſunt ſegméta.
5 ¶ In primo ſegmento explicatur, qui poſſint iudicare,
6 vel non. Hæc expoſitio eſt tripertita. ¶ Primò agitur
de viris militaribus: dubitationem namque facit, quòd
iudex debet eſſe iuris peritus, vt notaui ad tit. vt quæ
deſ. aduoc. vel partib. iud. ſupple. milites verò potiùs
norunt arma, quàm leges, inſ. de iu. delib. l. vlt. in princ.
Hac tamen ratione non obſtante, etiam viris militari-
bus tribuitur iudicandi facultas, l. certi. 17. Vt magiſtris
militum, & aliis militaribus magiſtratibus, qui habent
aſſeſſores, quos poſſunt de iure conſulere: cùm enim iu-
dex habet aſſeſſores, iuris ſcientia non requiritur in ip-
ſo iudice, ſed in aſſeſſoribus, D. quod quiſque iur. l. 2.
Idcirco imperator in d. l. certi. ait, *pro ſua & legis ſcientia*,
opponens ſcientiam magiſtratus militaris, ſcientiæ iu-
ris, qua præditi ſunt eius aſſeſſores, & oſtendens mili-
tarem magiſtratum hac duplici cognitione ſuffultum
7 poſſe rectè iudicare. ¶ Secundò agitur de iudice dato:
vbi quæritur, qui poſſint iudicem dare, vel non? Hæc
poteſtas denegatur iudici delegato, niſi ſit delegatus à
principe, l. 5. Cui ſpecialiter hoc eſt conceſſum, quem-
admodum & iuriſdictio ei eſt conceſſa, extr. de offic.
iud. deleg. c. 1. & c. 3. non item aliis iudicibus delegatis,
8 D. de re iud. l. à Diuo Pio. 15. in princ. ¶ Tertiò agitur
de recuſatione iudicis: de qua hîc diſſoluitur ſex quæ-
9 ſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, quinam recuſent iudices?
Reſpondetur, hoc eſſe conceſſum litigantibus, l. aper-
10 tiſſimi. 16. Vel eorum alterutri, l. vlt. ¶ Secunda quæ-
ſtio eſt, quinam iudices recuſari poſſint tanquam ſu-
ſpecti? Reſpondetur, poſſe recuſari iudices delegatos,
ſiue dati ſint à principe, ſiue à quouis ius dicente, l.
apertiſſimi. 16. & l. vlt. Nam iure ciuili iudex ordina-
rius recuſari non poteſt: ſed, ſi ſuſpectus ſit, ei adiungi-
tur alius iudex, qui vocatur *συνδικαςὴς*, id eſt, *coniudex*,
Nou. 13. c. 2. Nou. 53. c. 3. vel epiſcopus, Nou. 86. cap. 2.
Non obſtat Nou. 96. cap. 2. quia etſi Imperator initio
eius capitis loquitur de magiſtratibus, propterea quòd
magiſtratus iudicem dabant; tamen cùm loquitur de
iudice recuſando, quem litigatores ſortiti ſunt, ſine du-
bio loquitur de iudice dato: hunc enim litigantes ſor-
tiebantur, non magiſtratum. Iure autem Canonico etiã
iudex ordinarius recuſari poteſt, extr. de foro compet.
cap. 4. & de appellat. c. cum ſpeciali. 61. in princ. ¶ Ter- 11
tia quæſtio eſt, quando iudex recuſari poſſit? Reſpon-
detur, poſſe recuſari ante, non poſt litem conteſtatam,
l. omnes. 12. §. 1. & d. l. apertiſſimi. & infr. de ſenten. &
& interloc. omn. iudic. l. vlt. & Nou. 96. c. 2. & Nou. 53.
c. 3. quia exceptiones dilatoriæ ante litem conteſtatam
proponi debent, inf. de probat. l. exceptionẽ. 9. Hæc au-
tem exceptio eſt dilatoria, ideóque ante litem conte-
ſtatam proponenda; alioquin is, qui litem conteſtatur,
iudicem probare videtur, & huic exceptioni renuncia-
re, extr. de ſenten. & re iudic. c. inter monaſterium. 20.
Doctores ne quidem ante litem conteſtatam poſt alias
defenſiones propoſitas recuſationem admittunt; quaſi
eas proponens in iudicem conſentiat, quem vult de his
exceptionibus iudicare. Cæterùm, ſi quis ante litem
conteſtatam expreſsè in iudicem conſenſerit, ſine du-
bio non poteſt ampliùs eum recuſare, extr. de offic. iu-
dic. deleg. c. inſinuante. 25. quia reprobari non poteſt
quod ſemel probatum fuit, D. de negot. geſt. l. Pompo-
nius. 91. Rurſus Doct. etiam poſt litem conteſtatam
iudicem ex noua cauſa, id eſt, poſt litis conteſtationem
ſuperueniente, recuſari poſſe tradunt: quod iure cano-
nico verum eſt, extr. de offic. iud. deleg. d. c. inſinuante.
ſed iure ciuili non admittitur, l. omnes. 12. §. 1. ¶ Quar- 12
ta quæſtio eſt, quomodò fiat recuſatio? Reſpondetur,
eum, qui iudicem ſuſpectum dicit, debere libellum re-
cuſationis ipſi iudici recuſato offerre, d. l. apertiſſimi.
Vel eo abſente, ſi præſes ibi ſit, apud acta præſidis recu-
ſare iudicem: ſi præſes alibi degat, recuſare apud defen-
ſorem, vel apud duumuiros, l. vlt. Nam qui Romæ di-
citur tribunus plebis, in municipio vocatur defenſor:
& qui ſunt Romæ Conſules, in municipio appellantur
duumuiri. ¶ Quinta quæſtio eſt, quoties liceat iudicẽ 13
recuſare? Reſpondetur, ſemel tantùm, d. l. omnes. in fin.
& d. Nou. 53. cap. 4. ¶ Sexta quæſtio eſt, quis ſit effectus 14
recuſationis? Reſpondetur, dari alium iudicẽ in locum
recuſati, d. l. omnes. §. 1. d. Nou. 96. c. 2. quem ſcilicet par-
tes elegerint: coguntur enim arbitrum vel arbitros in-
tra proximum triduum eligere, d. l. vlt. Sed iure cano-
nico hic arbiter, vel hi arbitri non iudicant de cauſa
principali, ſed de cauſis recuſationis, extr. de offic. iudic.
deleg. c. ſuſpicionis. 39. (nam iure canonico iudex non
poteſt recuſari niſi ex iuſta cauſa, extr. de for. compet.
c. 4. & de ſent. & re iudic. c. inter monaſterium. 20. & de

appellat.cap.cùm ſpeciali. 61. quod iure ciuili nec olim
obtinuit,nec hodie obtinet,quia ad recuſationem ſuffi-
cit ſola ſuſpicio,d.l.apertiſsimi, & l.vlt. vno caſu exce-
pto,cùm quis ad eundem iudicem mittendus eſt, D.de
libert.cau.l.ſi pariter.9.in princ.) & cauſa quidem non
probata(nam intra annum probari dabet, extr. de ap-
pellat. c. ſecundo requiris 41.) iudex perinde procedit
ac ſi recuſatus non fuiſſet,d.c.ſecundo requiris.Ea verò
probata,debet abſtinere, & cauſam alteri committere,
vel ad ſuperiorem tranſmittere, d.c.cùm ſpeciali. Ha-
ctenus de iudicis recuſatione. Hactenus primum ſeg-
15 mentum primi capitis. ¶ In ſecundo ſegmento agitur
de cauſis,quæ in iudiciũ veniunt: de quibus tres quæ-
16 ſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, an is,qui non
poteſt cognoſcere de aliqua cauſa principaliter, poſsit
de ea cognoſcere incidenter? Veluti ſi apud iudicẽ, qui
non poteſt cognoſcere de cauſa ſtatus, petatur heredi-
tas;ac reus actori opponat eum eſſe ſeruũ; proinde nec
heredem eſſe,nec hereditatẽ petere poſſe:quæritur, an
iudex de ſtatu actoris cognoſcere poſſit? Reſpondetur,
poſſe, l. 3. quia non de cauſa incidenti, ſed tantùm de
principali pronunciat,infr.de ordin.iudic.l. 1. Quòd ſi
talis eſſet index,qui poſſet de cauſa ſtatus pronunciare,
certè etiã de ea pronunciare deberet,infr.eod.l.3.& D.
de minorib.l.intra.39. in princ. quod etiã in cauſis cri-
minalibus obtinet,D.ad leg Iul.de adulter.l. 2. §.vnde.
quia de qua re iudex cognouit,de ea ſi poteſt,pronun-
17 ciare debet,D.de iudic.l.de qua re.74.in princ. ¶ Nota,
gloſ.in d.l.3.h.t.accipere *quo magis*,pro *quo minus*, vt &
in l.1.inf.qui dat.tutor.vel curator. poſſ.Quæ interpre-
tatio non eſt neceſſaria, ſi particulam illam *quo magis*,
coniungamus cum ſequentibus; & dicamus totũ hoc,
quo magis, cauſa terminetur, regi a verbo *nihil prohibet.*
Quemadmodũ enim *facere* & *pati*, interdum idẽ signi-
ficant,vt cùm dicimus *iacturam facere*, & *iacturam pati*:
ita etiam *quò magis*,& *quò minus*,aliquando idem valẽt,
iuncta verbo,quod prohibitionem vel impedimentum
18 ſignificat. ¶ Secundò quæritur, quid facere debeat in-
dex,qui non eſt omnino,ſed tantum in quibuſdam litis
articulis incõpetens? Reſpondetur,eum debere ſua ſen-
tentiã hos articulos, in quibus non eſt iudex cõpetens,
ad iudicẽ competentẽ remittere, adeo vt eos ſolos de-
finiat,in quibus ipſe eſt iudex cõpetens,d.l.omnes.§.1.
19 ¶ Tertiò quæritur,an poſſit apud aliũ iudicem de poſ-
ſeſſione,apud alium de proprietate agi? Reſpondetur,
vnum & eundem iudicem debere vtramq; litem deci-
dere: quia continentia cauſæ non eſt diuidenda: nec be-
neficij prærogatiua,id eſt,priuilegiũ quæſtioni de mo-
mentanea poſſeſſione tributũ,eo vſq; extenditur,vt cõ-
tinentiam cauſæ diuidat,l.nulli. 10.vbi *in eodem iudicio*,
ſignificat,*in eodem foro*,& *apud eundem iudicem*. vt rectè
Accurſius interpretatur,& expreſsè traditur infr.de rei
vindicat.l.ordinarij.13.quia iure ciuili fieri vnum iudi-
cium non poteſt,quo ſimul iudicetur de poſſeſſione &
proprietate,Inſtit.de interd.§.retinendæ. licèt iure ca-
nonico hoc admittatur, extr.de cau.poſſeſſ.& propr.c.
2.3.& paſſim.Momentanea poſſeſſio dicitur,quæ nõ in
perpetuum, nec ſimpliciter adiudicatur; ſed tantiſper
dum iudicio petitorio de proprietate contenditur.Ideo
namq; vni poſſeſſio adiudicatur, alteri abiudicatur. Vt
ita præparetur iudicium petitorium, id eſt,vt conſtet,
vter proprietatẽ petere,vter rei partibus fungi debeat,
d.§.retinendæ.Quocirca iudicium petitorium appella-
tur iudicium principale,d.l.nulli.& infr.vbi in rem act.
exerce. debe. l. 2. & negotium principale, infr.ad leg.
Iul.de vi.l.7.Quod autem in d.l.nulli.ſtatuitur de iudi-
cio poſſeſſorio,& petitorio,generaliter puto obtinere,
adeo vt nunquam ſit alius iudex in iudicio præparato-
rio,alius in principali; ſed apud eundem iudicem vtra-
que cauſa termineturr. Hic eſt finis ſecundi ſegmenti.

¶ In tertio ſegmento agitur de officio iudicis in iudi- 20
cando: Vbi dantur plura præcepta. I. Propoſita habeat
ſacra Euangelia: quod Iuſtinianus vocat iuſiuran-
dum iudiciale,l.rem non nouam. 14. in princ. II. Non
audiat eum, qui cauſæ continentiam diuidit: immo
puniat eum, qui alium iudicem de poſſeſſione, alium
de principali, id eſt, proprietatis quæſtione petit,
d. l. nulli. III. Non audiat eum, qui fuit contumax,
antequàm impenſas & damna aduerſario reſtituat, l.
ſancimus. 15. IV. Breuiter litem decidat, nec ſine iu-
ſta cauſa dilationem admittat, d.l omnes. 12. in princ.
nec patiatur litem vltra triennium proferri. Vt enim
cauſa criminalis biennio, ita ciuilis triennio termi-
natur, d.l. properandum.in princ. & §. ſin autem vtra-
que.& infr.vt intra cert.tempus crim.quæſt.term.l.vlt.
V.Plenè de cauſa cognoſcat, l.iudices. 9. VI. Iudicet
ſecundùm leges, non ſecundum reſcripta, l. ſubtilita-
tem. 11.& ſupr. ſi contr. ius vel vtil. public. l. vltim.
VII. Æquitatem ſtricto iuri præferat, l.placuit.8. Ab-
ſolutum eſt primum caput huius tituli, quod eſt de iu-
dice. ¶ In ſecundo capite, quod eſt de litigantibus, 21
quæritur, qui habeant legitimam perſonam ſtandi in
iudicio? Et excluduntur ſerui, l.6 & 7. Excipitur cau-
ſa momentanea poſſeſſionis, quam ſeruus abſentis
exercere poteſt, vt quæuis alia perſona, infr. qui legit.
perſo.ſtan.in iudi.l.vlt.& ſi per vim vel alio mod.l.vnic.
An præterea excipiatur ſeruus principis,dicã inf.tit.26.
¶ Tertium caput eſt de aduocatis: quibus præſcribitur, 22
vt poſt litem conteſtatam iurent tactis ſacris ſcripturis
ſe malæ cauſæ ſcientes non patrocinaturos, ſed pro
ſuorum clientum cauſa,quam iuſtam eſſe putant, *omni*
ſtudio,omníque ope,quatenus potetunt, id, quod ve-
rum & iuſtum exiſtimabunt, allegaturos: & ſi in pro-
ceſſu litis,eam improbam eſſe cognoſcent,ſe eam dere-
licturos.His autem litem hac de cauſa deſerentibus,ve-
tat imperator alios aduocatos in eorum locum ſubſti-
tui. At ſi ex multis aduocatis alij bonam,alij malam eſ-
ſe cauſam arbitrentur; illi cauſam agent, hi omittent,
l.rem non nouam.14.§.patroni. ¶ Quarto capite,quod 23
eſt de ipſo iudicio, tres quæſtiones deciduntur. ¶ Pri- 24
mò quæritur, quamdiu lis durare poſſit? Reſpondetur,
triennio, ſicut cauſa criminalis terminatur biennio,d.l.
properandũ.13.in princ. Alioquin is punitur,per quem
ſtetit, quò minùs lis dicto tẽpore finiretur. Hic autem
diſtinguũtur quinq; caſus. ¶ Primo caſu: cùm ſtat per 25
actorem, poſt lapſum triginta menſium, reo contuma-
ciam actoris accuſante,tribus vicibus, interpoſito ſin-
gulis vicibus interuallo decem dierum, actor per exe-
cutores requiretur:&,ſi non compareat, tũc iudex acta
inſpiciet:&,ſi ex eis non poſſit inſtrui ad litẽ definien-
dam,reum abſoluet ab inſtantia iudicij, actorem in ex-
penſas litis,quarum quantitas iureiurando rei declara-
bitur,reo condemnabit; & cautionem à reo præſtitam
ei reddi iubebit; quamquam,etſi non reddatur,inefficax
erit.Sin autem ex actis ſatis iudex inſtructus ſit,ſenten-
tiam definitiuam vel pro actore, vel pro reo proferet,
ſed omnimodò reo in expenſas litis cõdemnabit acto-
rem,qui nec de reo abſoluto,nec de damnato in mino-
rem ſummam,quàm debeatur,cõqueri,& litem inſtau-
rare poterit,d.l.properandum § etſi quidem. ¶ Secun- 26
do caſu,cùm per eum ſtat, quò minùs lis triẽnio termi-
netur, ſimiliter reus abſens requiritur, vt diximus re-
quiri actorem;& eo in contumaciam perſeuerante, iu-
dex in cauſam inquiret,& ſententiam feret etiam con-
tra abſentem,ſi obnoxius reperiatur:& actorem in poſ-
ſeſſionem rerum ad reum contumacem pertinentium
mittet: vel,ſi hac iuriſdictione careat,ad maiorem iudi-
cem referet,qui id faciat:& neque reus, neque alius ab
eo cauſam habens, contradicere poterit: nec ipſe reus
reuerſus audietur, ſi datis fideiuſſoribus poſſeſſionem
recuperare

recuperare velit, d. l. properandum. §.ſin autem reus.
27 ¶ Communiter de primo, & ſecundo caſu hæc noten-
tur. I. Cùm eremodicio contracto, id eſt, lite ab actore
vel reo deſerta, iudicatur, contumax non poteſt appel-
lare, d.l.properandum.§.cùm autem. II. Sententia non
feratur à iudice, niſi prope finem triennij: & ante ſen-
tentiam contumax comparens audiatur, ac tantùm in
expenſis litis damnum ob contumaciam patiatur: quia
ſi reus contumax abſoluatur, nihilominus in expenſas
litis condemnabitur: & ſi reus condemnetur, actori
contumaci, ab expenſis abſoluetur, d.l.properandum.§.
huiuſmodi. Aliàs iubetur iudex victum victori in ex-
penſas litis condemnare: nam ſi hoc prætermiſerit, ipſe
de ſuo ſoluet, d.l.properãdum.§.ſiue autem.& D.de iu-
dic.l.eum quem.79. in princ. & Inſtit. de pœna temer.
litigant. §.1. in fin. Ex iuſta tamen cauſa poteſt ab im-
penſarum reſtitutione eum, contra quem iudicat, ab-
ſoluere, Nou.82.c.10. Quid ſi impenſæ petitæ non ſint?
Iudex ſecundum Doctores in impenſas nihilominùs
ex officio vel condemnare, vel abſoluere poteſt, Bart.
in l.ædiles.§.item ſciendum. D.de ædil. edi. & in l. 4.§.
hoc autem.de dam.infect. Mynſinger.cent.4. obſer.55.
28 ¶ Tertiò caſu, cùm iudex litem vltra triennium produ-
cit, ipſe iudex multatur, & alius in eius locum ſubſtitui-
tur, d.l.properandum.§.ſin autem vtraque. In poteſta-
te namque iudicis eſt, vt lis non protrahatur, d.l. pro-
perandum.§.cenſemus.verſ.hoc etenim. Si verò iudex
non conſultò litem protrahat, ſed intra triennium
nondum lite finita moriatur, alius iudex ſubrogatur,
cui tantum temporis conceditur ad litem terminan-
dam, quantum tempore mortis prioris iudicis ſupere-
rat: quod tamen ſi minus anno ſit, nihilominus ſubro-
gatus iudex annum habebit, d.l.properandum.§.ſin au-
29 tem in medio. ¶ Quarto caſu, cùm per aduocatos ſtat,
quominùs lis ſtatuto tempore finiatur, ipſi aduocati
multantur, & ne per recuſationem, vel prætextu hono-
rarij non accepti cauſam omittant, vetantur cauſam
ſuſceptam recuſare, & per executores coguntur clien-
tes honoraria eis perſoluere, d.l. properandum. §. illo.
vbi Imperator addit, iudicem in ſua ſententia expri-
mere debere, cuius culpa factum eſt, vt lis intra trien-
30 nium non terminaretur. ¶ Quintò caſu, cùm per tuto-
rem vel curatorem ſtetit (nam ſupradicta ad actorem
& reum perfectæ ætatis pertinent, d. l. properandum.
§.pen.) & ob hanc culpam tutor vel curator causâ ce-
cidit, non inſtauratur lis; ſed ipſe tutor vel curator, &
eius fideiuſſores atque heredes hoc dãnum pupillis ſiue
adultis reſarcient. Si verò non ſint ſoluendo, tunc mi-
nor aduerſus rem iudicatam reſtituetur, §.vlt. Hæc di-
cta ſint de prima quæſtione, quamdiu lis durare poſſit.
31 ¶ Secundò quæritur de effectu litis conteſtatæ, an pe-
rimat vſurarum ſtipulationem? Reſpondetur, non pe-
rimere, l.1. in qua hęc ſpecies deciditur: Titius à Mæuio
ducentos aureos mutuò acceperat; eóſque ſe intra cer-
tum tẽpus reſtituturum, & quò tardiùs ſolueret, in ſin-
gulos menſes aureum vnum promiſerat: elapſo anno
cùm Titius, neque ſortem, nec vſuras ſoluiſſet, à Mæuio
ex ſtipulatione conuentus eſt: qua actione Mæuius pe-
tiit ſortem, & vſuras octo menſium: iudicio pendente
aliquot menſes fluxerunt: quæſitum eſt, an Mæuius
conſequi poſſit vſuras quatuor menſium ante litem
conteſtatam præteritorum, & eorum menſium, qui
cucurrerunt poſt litem conteſtatam? Dubitandi cau-
ſa eſt: quia litis conteſtatio nouationem facit, D. de
nouat.l.delegare. 11. adhibita l.2.& 3.infr.eod.tit. No-
uatione autem facta, tollitur ſtipulationis & vſurarum
obligatio, D.eod.l.nouatione.18. l.emptor.27. Contra-
rium reſpondetur: quia litis conteſtatio non facit agen-
tis cauſam deteriorem, D. eod. l. aliam.29. & lite quo-
que conteſtata vſuræ currunt, id eſt, per litis conteſta-
tionem non ſiſtuntur, D.de vſur.l. lite. 35. ad obiectio-
nem reſpondeo, non fieri nouationem per litis conte-
ſtationem, cum debitor à creditore ſuo conuenitur, vt
in ſpecie propoſita: quandoquidem hoc caſu actio ip-
ſo iure manet, non ſolùm poſt litem conteſtatam, ſed
etiam poſt ſententiam, l.2. ſed tunc litis conteſtatio no-
uationem facit, cùm debitor ab eo conuenitur, cui à
creditore ſuo delegatus fuit, C.de nouat.l.3. ¶ Tertiò 32
de effectu ſententiæ quæritur, an poſſit actio inſtau-
rari contra tutorem vel curatorem ſemel abſolutum?
Conſiderantur autem duæ cauſæ inſtaurandi iudicij.
¶ Prima cauſa eſt, ſi quædam ſpecies in actione tutelæ 33
prætermiſſa ſit, de qua nunc agere velit, qui in tutela
fuit. Hoc caſu iudicium rectè inſtauratur: quoniam
actio tutelæ non eſt ipſo iure ſublata per ſententiam
abſolutoriam, per quam non fieri nouationem paulò
antè notaui, ſed tantùm ex ea datur exceptio rei iudi-
catæ: verùm in caſu propoſito hæc exceptio per doli
mali replicationem eliditur, l. 2. ¶ Secunda cauſa eſt, 34
ſi in priori iudicio, quo curator conuentus fuit, adoleſ-
centi reputauit pecuniam in emptionem prædiorum
collatam, & inſtrumenta emptionis ei tradidit; nunc
autem is, qui in curatione fuit, iterum agere vult, prop-
tereà quòd curator cautionem de euictione à vendi-
tore non accepit. Imperator ait, hoc in antè acto iudi-
cio debuiſſe obiici curatori: quod cùm agens tunc te-
tiuerit, ſibi debet imputare, nec poteſt ob hanc cau-
ſam inſtaurare iudicium ſemel finitum, l. 4. Supponi-
mus enim eum eſſe maiorem viginti quinque annis,
vt in integrum reſtitui ex tit.de minoribus, non debeat.

Tit. II. De ſportulis, & ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis, & de executoribus litium.

I. 4.ij.	*IV. in princ. 2.ij.4.j.*
II. 2 j.	*§.j.2.iv.4.ij.*
III. 4.iv.	*§.vlt.2.ij.*

GEneralis tractatus de iudiciis multas par- 1
tes habet; idcirco in multos titulos eſt diui-
ſus. Poſtquam igitur generaliter de iudiciis
agendum propoſuit, deinceps multa ſpecia-
liter conſiderat, omnibus iudiciis communia: quæ qui-
dem omnia ad ſeptem capita referuntur. Primum eſt
de executorib. & eorum ſportulis: ſecundum de iudi-
cibus: tertium de litigantibus: quartum de ordine iu-
diciorum: quintum de dilationibus: ſextum de iuriſdi-
ctione & foro competenti: ſeptimum de caſibus, qui-
bus non eſt opus adire iudicem. Hic igitur titulus eſt
de ſportulis, quarum nomine ſumptus fiunt in execu-
tores litium, & de cæteris, quæ ad eoſdem executores
pertinent. Ac diuiditur in tres partes, vt ex ipſis ru-
bricæ verbis perſpicuum eſt. ¶ Prima pars eſt de ſpor- 2
tulis. Sportulæ propriè ſunt nummorum & obſonio-
rum receptacula: ſed metonymicὼs hîc accipiuntur
pro eo quod præſtatur litium executoribus: quarum
ſportularum præſtandarum, vel non præſtandarum
hæ cauſæ proponuntur. I. Qui edictum principis de
his, qui in prouincia ciuilem, aut militarem admini-
ſtrationem geſturi ſunt, in prouinciam perferunt: non
poſſunt vltra quindecim aureos ex prouincia accipe-
re, ne quidem à volentibus: & ſi plus acceperint, qua-
druplum reſtituunt, l. 2. quam legem Cuiacius libr.
12. obſeru. cap. 22. ſic accipit, quaſi in hanc pœnam
incidant, qui dicunt ſe à volentibus accepiſſe; non
qui re vera à volentibus acceperint. Sed hæc in-
terpretatio mihi non videtur verbis legis conue-
nire. II. Qui publica vel priuata negotia exe-
quenda à principe, vel ab illuſtri magiſtratu ſuſce-
pit, reum quidem conueniat; ſed neque illum exigat,

neque ſportulas accipiat,priuſquàm exemplum iuſſio-
nis, ex qua eum conueniat, ediderit. Qui verò ab alio
magiſtratu, vel à moderatore prouinciæ publicum,vel
priuatum iuſſum accipit: neque reum exigat, neque
ſportulas accipiat, priuſquam iuſſum præſidi prouin-
ciæ inſinuauerit; & libellus, vel in cauſa criminali in-
ſcriptio reo tradita ſit,l.4.in princ.III.Executiones pro
editione libellorum,vel inſcriptionum,vel actorũ, vel
inſtrumẽtorum,ne plus exigant, quàm iure definitum
eſt,d.l.4.§.vlt.Iuſtinianus enim l. vlt. quæ deſideratur,
certum ſportularum modum definiuit pro ratione
quantitatis petitæ,vt quò plus petitur,eò maiores ſpor-
tulæ præſtentur,inf.de fruct.& lit.expenſ.l.4.Item con-
ſtituit,vt ſi executor vltra definitam ſummam, ſportu-
larum nomine exegerit, in quadruplum teneatur con-
dictione ex lege,Inſtit.de action. §. quadrupli. Si verò
actor plus debito petierit, & ob hanc cauſam reus ma-
iores ſportulas executoribus ſoluerit:id quod amplius
ſoluit, ab actore in triplum repetat condictione ex le-
ge,Inſtit.eod.§.tripli. IV. Exactores pro exigenda cau-
tione iuratoria, vel ſatiſdatione, nullas ſportulas acci-
piant,d.l.4.§.1.& ſupr.de epiſcop.audient. l.de his. 26.
3 §.neq; verò.¶Secunda tituli pars de ſumptibus litium,
nihil habet præter ea, quæ ſupra dicta ſunt de ſportu-
lis:nam ex ſportulæ,de quibus diximus, inter ſumptus
4 litium connumerantur. ¶ Tertia pars eſt de executori-
bus litium,de quorum ſportulis ſuprà diximus.Ad hos
ſpectat, I. Reum citare,d.l.4.in princ. II. Reum duce-
re, vel cautionem ab eo accipere. Debet autem eſſe
contentus cautione iuratoria ab eo,qui immobilia poſ-
ſidet;vel ſatiſdatione de indemnitate vſq; ad quinqua-
ginta libras auri ab eo,qui immobilia non poſſidet,ni-
ſi ei ſit à principe, vel a maxima,id eſt,illuſtri poteſtate
iniũctum, vt omnimodò reum ducat.Si qua verò con-
trouerſia oritur de perſona fideiuſſoris,vel tenore cau-
tionis,ea dirimetur ab epiſcopo, & patre ciuitatis, &
defenſore,d.l.4.§.1. & ſupr.de epiſcop. audient. d. l. de
his. §. neque verò. III. Reum cuſtodire: ab eo autem
reus cuſtoditur vſque ad finem litis,cui primùm tradi-
tus fuit, l. 1. IV. Cauſas inſtructas iudicibus offerre:
alioquin à iudicibus puniuntur, & ab executione re-
mouentur,l.3.Hæc dicta ſint de executorib.

Tit. III. De Pedaneis iudicibus,

I. 3.5.	IV. 4.
II. 3. 5.	V. 3.5.
III. 5.6.	

1 COnſequenter dicendum de iudicibus pe-
daneis. Iudex pedaneus,iudex datus, & iu-
dex delegatus dicuntur eodem ſenſu. Hic
nec iuriſdictionem habet, nec alium iudi-
cem dare poteſt,niſi à principe datus ſit,vt notaui ſupr.
2 de iudic. num. 8. ¶ De hoc iudice in præſentia diſſol-
3 uuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, à qui-
bus dari poſſit,& in quibus cauſis? Hic dantur duæ re-
gulæ. I. Præſes prouinciæ de cauſis humilioribus non
cogitur,ſed poteſt iudicem dare, l. 2. & l. vlt. II. Pro-
curator Cæſaris inter priuatas perſonas iudicem dare
non poteſt,l.1. niſi eorũ alteruter cauſam habeat à fiſ-
4 co,argum.l.4.infr.vbi cauſ. fiſcal. ¶ Secundò quæritur,
quid faciẽdum,ſi iudex poſt litem conteſtatam ob alius
iudicij impedimentum,vel neceſſariam abſentiam, vel
mortem,non poſſit liti finem imponere?Reſpondetur,
5 alium in eius locum ſubſtitui, l.4. ¶ Tertiò quæritur,
an iudex à præſide datus poſſit cauſam ad ipſum præſi-
dem remittere? Reſpondetur, non poſſe, ſed ipſum
6 debere iudicare,l.3. ¶ Quartò quæritur,an à ſententia
iudicis dati poſſit appellari? Reſpondetur,poſſe, d. l.3,
Intellige appellari ad eum, qui iudicem dedit, vel ad
eius ſucceſſorem: licet ab eo, cui iuriſdictio mandata
eſt,non appelletur is,qui mandauit,ſed iudex ſuperior,
qui a ſententia mandantis iuriſdictionem appellaretur,
D.quis & a quo appell.l.1.

Tit. IV. Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare darive poſſunt.

HIc quoq; titulus ad iudices pedaneos per- 1
tinet:docet enim,à quibus dari poſſint,vel
non.Dat autem regulam, & eius exceptio-
nem.Regula eſt: Delegatio cauſæ, quæ ad
iuriſdictionem delegantis non pertinet, inutilis eſt;
adeo vt cognitor, id eſt, iudex delegatus non cogatur
patientiam præcepto præſtare,id eſt,deleganti obtem-
perare,& iudicare.Immo,ſi iudicet, eius ſententia ipſo
iure nulla eſt,nec eſt opus, vt per appellationẽ reſcin-
datur. Excipitur delegatus à principe, qui cauſam à
principe ſibi ſpecialiter delegatam, indiſtinctè poteſt
alij ſubdelegare: & ſententia à iudice ſubdelegato va-
let,niſi per appellationem reſcindatur: appellatur au-
tem a ſubdelegato ad delegatum,l.vn.

Tit. V. Nequis in ſua cauſa iudicet, vel ius ſibi dicat.

HIc titulus dat aliam regulam, iudicibus da- 1
tis,&ius dicentibus communem:Nemo de-
bet in ſua cauſa iudicare, vel ius dicere.Iu-
dicare dicitur iudex pedaneus, qui nullam
coërcitionem habet,D.de re iudic.l.a Diuo Pio.15. in
princ.Ius dicere,qui coërcitionẽ habet,adeo vt ſenten-
tiam exequi poſſit,ſiue iuriſdictionem ordinariam, ſi-
ue mandatam habeat: quia iuriſdictio nulla eſt ſine
modica coërcitione, D.de offic. eius.l.1.in fin. & l.vlt.
in fin.Sed neq; ſibi ius dicere,neq; ſibi iudicare poteſt.
Quare ſi iudex vni ex litigatoribus heres ex aſſe,vel ex
parte extiterit,alius iudex eius loco ſubſtituitur, D. de
iudic. l. Iulianus. 17. An idem in patre & filio obti-
neat, tractaui Centur. 1.quæſt. 57. Hucuſque de iudi-
cibus:deinceps dicendum de litigantibus.

Tit. VI. Qui legitimam perſonam ſtandi in iudiciis habeant, vel non.

NOn valet iudicium eo litigante,qui legitimam 1
perſonam ſtandi in iudicio non habet, vt pu-
pillo ſine tutore, adoleſcente ſine curatore,
l.1.&2.& ſupr.ſi aduerſ.rem iudic.l.pen.& infr.qui dat.
tutor.l.in vniuerſis.11.& D de re iudica.l.acta.45.§.vlt.
Idcirco adoleſcens etiam inuitus curatorem accipit ad
litem,Inſtit.de curat.§.item inuiti.Tutor autẽ vel cura-
tor pro minore in iudicio ſtare,& agere, vel conueniri
poteſt,l.vlt.in fin.& D.de adminiſtr tutor.l.1.§.ſufficit.
& §.ſeq. Sed momentaneæ poſſeſſionis actio inter cæ-
tera priuilegia hoc habet,vt per quemcumque, atque
adeo etiam per ſeruum exerceri; non tamen contra
quẽcumque poſſit:quare vel contra minorem curatore
auctore interueniente moueri debet,vel contra ipſum
curatorem,non contra minorem ſine curatore,d.l. vlt.
& infr.ſi per vim vel alio mo.l. 1. Dicitur autem actio
momentariæ,ſeu momentaneæ poſſeſſionis,d.l.vlt.vel
actio momenti,C.Th.vnde vi.l. vlt. vel iudicium mo-
menti,Gregor.in regiſtro,lib.7.indict.2. epiſt. 43. quia
eius intentio & vis eſt, vt adiudicetur poſſeſſio,non in
perpetuum,ſed ad breue tempus, hoc eſt, donec iudi-
cio petitorio iudicetur de dominio, cuius iudicij præ-
parandi cauſa præmittitur iudicium de poſſeſſione,
Inſtit.de

Digitized by Google

Inſtit.de interdict.§.retinendæ.Sed ſententia de domi-
nio prævalet,ac poſſeſſionem ad ſe trahit,extr.de cauſa
poſſeſſ.& propriet.c.6.

Tit. VII. Vt nemo inuitus agere, vel accuſare cogatur.

1 SVperior titulus eſt communis actori &
reo:hic eſt actoris proprius.Nam de actore
hîc datur regula, quæ etiam ad accuſato-
rem producitur,iudicium non dari inuito;
quia nemo inuitus cogitur ciuiliter agere,vel crimina-
liter accuſare,vt hîc,& infr. de vſur. pupill. l. vlt. & de
pignor.l.creditor.20.De reo eſt contraria regula, iudi-
cium reddi in inuitum,D.de verb. oblig. l. inter ſtipu-
2 lantem.83.§.1. ¶ Quod dixi,inuitum ad agendum,vel
accuſandum non compelli, regulariter eſt verum:
quandoque autem cogitur quis agere;vt tutor pro pu-
pillo,curator pro adoleſcente, niſi velit iudicio tutelæ
damnari,inf.arbitr.tutel.l.2.vel accuſare;vt heres eum,
à quo defunctus necatus fuit,niſi velit hereditatem ſi-
bi auferri tamquàm indigno, infr. de his quib. vt in-
dign.l.1.& D.de ſenatuſconſ.Silan.l.cum fiſco.9.l.ſi ſe-
quens. 15. Qui verò ideo mihi tenetur, quia contra
alium actionem habet, ſi neceſſitatem contra eum
agendi vitare velit, mihi actionem cedere debet, D.
commoda. l.5.§. rem tibi dedi. verſ. idem habeo. & de
pecul.l.quod debetur.51. & de in rem ver. l. 3. §. idem
Labeo.& depoſi.l.ſi is apud.16.Hactenus de litiganti-
bus:ſequitur,vt videamus de ordine iudiciorum.

Tit. VIII. De ordine iudiciorum.

I. 2.	*III. 6.*
II. 5.	*IV. 7.*

1 HOc titulo conſideratur iudiciorum concur-
ſus:& explicantur quatuor caſus.Primo, ſe-
cundo & tertio,alterum eſt iudicium princi-
pale, alterum incidens: vltimo caſu vtrum-
que eſt æquè principale.Rurſus primo & ſecundo caſu
concurrunt quæſtio hæreditatis, & quæſtio ſtatus,vel
generis:tertio & quarto,quæſtio ciuilis,& quæſtio cri-
minalis.

2 ¶ Primus caſus talis eſt: Fabius Præſens,teſtamento
facto, in quo heredem extraneum inſtituit, deceſſit:
deinde poſtumus in eo teſtamento præteritus, natus
eſt, ac tutores accepit Marcellinum & quoſdam alios:
tutores contendunt teſtamentum adgnatione poſtumi
ruptum eſſe,atque ita hereditatem petunt ab inteſtato.
Heres autem ſcriptus opponit, poſtumum non eſſe
ſuum heredem,quòd ſit ex ancilla ſuſceptus, cum qua
matrimonium conſtare non potuit, infr. de inceſt. &
inutil.nupt.l.3.immo eſſe ſeruum, ſecundum iuris re-
gulam,quæ ait,partum ſequi ventrem,infr. de rei vin-
dic.l.7.Non poteſt igitur conſtare,vtrùm hereditas po-
ſtumo ab inteſtato,an heredi ſcripto deferatur ex teſta-
mento,niſi priùs de ſtatu poſtumi conſtet.Sed difficul-
tatem facit,quòd aditus præſes poteſt quidem de teſta-
mento,quod ruptum dicitur, iudicare; non tamen de
cauſa ſtatus.Imperatores in l.1.reſpondẽt,iudicem, etſi
non poteſt principaliter cognoſcere de cauſa ſtatus,
tamen poſſe de ea cognoſcere incidenter, ſupr. de iu-
dic.l.3.& de ſola hereditate pronunciare: ſufficit enim
ei,qui iudicio obtinet, ſententia dicta de hereditate,
3 infr.de ordin.cognit.l. 2. ¶ Nota primò, præſidem in
cauſa propoſita non poſſe iudicare de cauſa ſtatus po-
ſtumi, quia non erat præſes eius prouinciæ,in qua po-
ſtumus domicilium habebat,infr.vbi cau.ſtat.l. 3. & 4.
alioquin de ea etiam principaliter cognoſcere, & pro-
nunciare poſſet,ſupr.de peda. iudic. l. 2. in fin. & infr.
ne de ſtatu defunct.l.pen. Cur ergo de hereditate prin-
cipaliter cognoſcit,& pronunciat? Quia in ipſius pro-
uincia heres ſcriptus domicilium habebat,vel ibi erant
res hereditariæ, & heres ſcriptus ibidem reperiebatur,
infr.vbi de hered.ag.l.vn. ¶ Nota ſecundò,in hac ſpe- 4
cie omnimodò non pronunciari ſuper quæſtione ſta-
tus incidenti,quia ſuperabat iudicis cognitionem:alio-
quin iudex rectè de ea pronunciaret,ſi poſſet, vt nota-
ui ſupr. de iudic. num. 16. Diſtinctiones enim gloſ. &
Doctorum hîc ſunt inanes,& nullius momenti:nec eſt,
cur in his refellendis tempus teram. ¶ Secundus ca- 5
ſus deciditur in l. 2. vbi cùm tres fuiſſent fratres,
Primus,Secundus, & Tertius:Primus mortuus eſt reli-
ctâ filiâ Magnillâ. Secundus item deceſſit relictis duo-
bus filiis,Titio, & Mæuio:tandem Tertius mortuus eſt
inteſtatus ſine liberis. Ergo hereditas Tertij pertinet
ad Magnillam, Titium, & Mæuium. Magnilla cupit
cum eis hereditatem diuidere. Imperator iubet eam
adire præſidem, vt ab eo iudicem familiæ erciſcun-
dæ accipiat, coram quo agat. Sic autem diſtinguit:
Aut Titius & Mæuius fatentur Magnillam eſſe patrue-
lem ſuam,& Primi filiam;aut negant. Si fateantur, iu-
dicium familiæ erciſcundæ ſine dubio procedit. Si ne-
gent,priùs iudex cognoſcet,an Magnilla ſit filia Primi,
quàm hereditatem inter eam & patrueles diuidat.
Non inquit Imperator præſidem de hac quæſtione
inquirere:ſed,curæ habere, vt quæratur: ſubaudi à iu-
dice datu, qui de hereditate principaliter cognoſcit,ac
ſententiam fert; de cauſa ſtatus incidenter cognoſcit
tantùm, non pronunciat; quia pronunciatio de hac
cauſa maximos iudices requirit,infr.vbi cau.ſta.l.vlt.&
D.de recept.qui arbitr.l.nõ diſtinguemus.32.§.de libe-
rali. ¶ Tertius caſus eſt duplex: aut enim quæſtio cri- 6
minalis incidit in cauſam ciuilem; veluti ſi teſtamen-
tum,ex quo petitur hereditas, falſum eſſe dicatur: aut
è contrario quæſtio ciuilis incidit in cauſam crimina-
lem;veluti ſi plagij crimine accuſatus contendam eum,
quẽ abduxi,eſſe meum ſeruũ,inf.ad leg.Fab.de plagiar.
l. plagij. 14. Vtroque caſu iudex poteſt vtramque con-
trouerſiam vnâ ſententiâ dirimere,l.3.nempe quia ſup-
ponimus eum de vtraque iudicandi poteſtatem habe-
re, vt quia eſt præſes prouinciæ, non iudex pedaneus,
ſupr.de offic.rector.prouinc.l.1. & infr. de falſ. l. ſi lis.
11. alioquin de principali tantùm cauſa pronunciaret.
¶ Quartò caſu lis ciuilis (vt ſæpe fieri ſolet) dilata 7
fuit, donec criminalis terminaretur: hoc caſu conſti-
tuitur, vt ſtatim ac iudicium criminale per ſenten-
tiam definitiuam finitum ſit, iudicium ciuile peraga-
tur;veluti ſi petita ſit hereditas ex teſtamento, & dila-
tum ſit hoc iudicium propter accuſationem falſi; hac
falſi quæſtione finita ſtatim peragetur iudicium de he-
reditatis petitione,l.vlt.

Tit. IX. De litis conteſtatione.

ORdo iudiciorum ſpectatur vel inter diuerſa 1
iudicia, vel inter diuerſas partes eiuſdem
iudicij:quoniam igitur ſuperiori titulo cõſi-
derauimus diuerſa iudicia,iam ratio haben-
da eſt diuerſarum eiuſdem iudicij partium: inter quas
primum locum obtinet litis conteſtatio, vtpote quæ
eſt principium litis,l.vn. & D.rat.rem. habe.l.amplius.
15. ¶ Quæſtio d.l.vn.eſt,quomodò lis conteſtetur, vel 2
non? Reſpondetur, non conteſtari ſola editione acto-
ris, licet actor actionem reo ediderit, ſed cùm iudex
per narrationem negotij cauſam audire cœpit. ¶ Tria 3
igitur ſimul iuncta litis conteſtationem faciunt:inten-
tio actoris,reſponſio rei conuenti,& audientia iudicis.

Alia requiſita extrinſecùs accedunt ex iuris diſpoſitio-
ne:veluti, vt actor libellum conuentionalem reo offe-
rat, & reus ei libello ſubſcribat, & à die oblati libelli
dies viginti præterierint, Nou.53.cap.3. Reſponſionem
rei intellige, per quam reus actori contradicat, ſupr. de
iureiur. propter calumn. l.2. in princ. & de iudic. l. rem
non nouam. 14. §. patroni. Nam ſine contradictione lis
nó eſt, D. de procur. l. ſi reus. 73. & ad leg. Aquil. l. proin-
de. 25. §. vlt. & l. ſeq. Quod ſecundum veterem litigan-
di rationem manifeſtius eſt: quia olim litem conteſta-
bantur apud iudicem pedaneum, quem magiſtratus
non aliter dabat, quàm ſi à contendentibus aditus, eo-
rum contentionem ad iudicem pedaneum reijcien-
dam exiſtimaret. Quocirca non probo ſententiam Ca-
noniſtarum, qui putant reo intentionem actoris confi-
tente litem conteſtari. Contra cótumacem verò, etſi lis
conteſtari non poteſt, tamen pro conteſtata habetur, vt
iudicium procedere poſſit, infr. vbi in rem actio. l.2. &
4 extr. vt lite non conteſta. c. vlt. §. quòd ſi ſuper. ¶ Olim
teſtes in lite conteſtanda adhibebantur, vtrâque parte
teſtes conteſtante, id eſt, dicente, *Teſtes eſtote*, & in-
de hoc vocabulum ortum eſſe auctor eſt Feſtus in
verbo *conteſtari*.

Tit. X. De plus petitionibus.

I. in princ.4.	*§.j 6.j.*
§.j.6.j.	*§.exceptis.6.ij.*
§.pen.6.ij.	*§.pen.7.*
§.vlt.7.	*§.vlt.5.*
II. in princ.4.	*III.5.*

1 CVm litis conteſtatio, de qua ſuperiori ti-
tulo dictum eſt, actoris petitione, rei
contradictione, & iudicis audientiâ con-
ſtet: quædã de actoris petitione hoc loco
notãda occurrunt. Quãuis autem rubri-
ca tantùm de plus petitionibus agendum proponat: ta-
men, quia contrariorum eadem eſt diſciplina, Inſtit. de
his, qui ſui vel alie. iur. ſunt. in princ. tractabitur etiam
de minus petitionibus. Quocirca huius tituli duæ ſunt
2 partes. ¶ In priori parte agitur de plus petitionibus.
Plus autem petitur quatuor modis: re, tempore, loco, &
cauſa; vt Iuſtinianus dilucidè explicat in §. plus autem.
3 Inſtit. de action. ¶ In hac parte duæ quæſtiones diſſol-
4 uuntur. ¶ Prima quæſtio eſt, quæ ſit pœna plus peten-
tis? Pro cuius quæſtionis ſolutione primò conſidera-
tur petens plus tempore, id eſt, petens ante tempus,
quo petere debuit. Hic ita punitur, vt induciarum tem-
pus, quod reo competebat, dupletur: & neque hoc
tempore vſuræ currant: neque eo tranſacto, agens au-
diatur, priuſquàm omnes impenſas in priorem litem
factas aduerſario reſtituerit, l.1. in princ. & l.2. in princ.
5 ¶ Secundò conſideratur petens plus debita quantitate.
Hic condictione ex lege tenetur in triplum aduerſario
reſtituere, quod ille ob hanc cauſam amplius executo-
ribus dedit ſportularum nomine, d.l.2. §. vlt. & Inſtit.
de action. §. tripli. quia pro quantitate petita modus
ſportularum ſtatutus eſt, infr. de fruct. & liti. expenſ. l.4.
Olim plus re, ſeu quantitate petens cauſa cadebat, quod
ius Imperator Iuſtinianus vno caſu retinuit, cùm cre-
ditor cautionem vltra debitam quantitatem accepit, &
ex ea litem conteſtatus eſt: nam vſque ad litem conte-
ſtatam pœnitere poteſt. Iterata tamen cautio hoc be-
neficium debitori adimit. Item ſi tranſactum hac de
6 re ſit, tranſactioni ſtandum eſt, l. vlt. ¶ Secunda quæ-
ſtio eſt, quinam dictis pœnis ſubiiciantur? Hic dantur
duæ regulæ. I. Si tutor vel curator plus petit, ipſe pu-
nitur: non is, qui in tutela, vel curatione eſt, l. 1. §. 1. l. 2.
§. 1. II. Qui ſciens prudens plus petit, in pœnam inci-
dit: non qui per ignorantiam id facit; veluti qui res he-
reditarias petit; quiue rationes tutelæ, vel curæ, vel ne-
gotiorum geſtorum exigit; vel depoſitum hereditario
nomine repetit, d.l.1. §. pen. d.l.2. §. exceptis. ¶ Secunda 7
tituli pars eſt de minus petitionibus. Hîc datur regula:
Si quis minus petat, & plus ſibi deberi probet, iudex in
totam quantitatem probatam reum condemnare de-
bet, d.l. 1. §. vlt. d.l. 2. §. pen. Inſtit. de actio. §. ſi minus.
Nec opus eſt libelli emendatione, vt falsò Doctores
putant: quorum errorem notaui in Anal. Inſtitut. ad
d. §. ſi minus.

Tit. XI. De dilationibus.

I. in princ.4.j.	*§.j.5.*
§.j.5.	*IV.4 j 6.*
§.vlt.4.j ij.	*V. 3.j.ij.*
II. 3.ij.	*VI.2.*
III. in princ.7.	*VII.5.*

ORdo, quem initio ſecundi tituli propoſui, 1
requirit, vt nunc de dilationibus dicatur.
Dilatio eſt totius litis, vel alicuius articuli
prorogatio, de qua deciduntur ſex quæſtio-
nes. ¶ Primò quæritur, quibus, & contra quos detur 2
dilatio? Reſpondetur, dari etiam fiſco, & contra fiſcum,
l.pen. ¶ Secundò quæritur, in quibus iudiciis detur, 3
vel non? Hîc dantur tres regulæ. I. In iudicio principis
non datur dilatio, l.5. II. Si princeps ad appellationem,
vel iudicis conſultationem reſcripſerit, non datur dila-
tio, d.l. 5. III. Si ex reſcripto principis agatur coram
iudice incompetente, dilatio non datur actori, quia po-
terit ad iudicium venire inſtructus: ſed datur reo, qui
non potuit venire inſtructus, cùm præter opinionem
ad alienum iudicium tractus ſit, l.2. ¶ Tertiò quæritur, 4
quibus ex cauſis dilatio detur? Reſpondetur, I. Non da-
ri pro iudicis libitu, ſed rerum neceſſitate cogente, pu-
tà inſtrumenta producantur, vel teſtes exhibeantur,
l.1. in princ. & §. vlt. proinde non dari, niſi cauſâ cogni-
tâ, l.4. II. Non dari iterum petenti, D. de feriis. l. vlt. id
eſt, nó facilè dari, d.l.1. §. vlt. & D. de feriis. l.7. ¶ Quartò 5
quæritur, quantum temporis detur dilationis cauſâ?
Reſpondetur, ſi ex ea prouincia, in qua litigatur, teſtes
vel inſtrumenta poſcantur, non dari vltra tres menſes:
ſi ex continenti prouincia, non vltra ſex menſes: ſi ex
tranſmarina, non vltra nouem menſes, d. l. 1. §. 1. & l.
vlt. Feriæ autem non augent tempora dilationum: quia
dilationis tempus eſt continuum, & ſine feriarum ex-
ceptione numeratur, l.3. §. 1. ¶ Quintò quæritur, quo- 6
modò dilatio detur? Reſpondetur non dari de plano,
ſed à iudice ſedente pro tribunali, vtraque parte præ-
ſente; quia datur cauſa cognita; & opus eſt, vt, ſi dilatio
denegetur, iudex ſententiam ferre poſſit, l.4. vbi inter-
pellatio planaria dicitur, cùm à iudice non pro tribu-
nali ſedente, ſed de plano, & (vt Cic. ad Appium ſcribit)
ex æquo loco aliquid petitur. ¶ Sextò quæritur, quis 7
ſit effectus conceſſæ dilationis? Reſpondetur, interim
officium iudicis conquieſcere, donec dilationis tem-
pus effluxerit, l.3. in princ.

Tit. XII. De Feriis.

I. 10.	*§.ſacros. 5.iij.iv.v.vj.*
II. 5.j.	*§.in eadem 5.j.*
III. 9.	*§.pen.6.ij.*
IV.7.	*§.vlt.5.vj.*
V. 5.vij.	*VII. 5.vj.*
VI. in princ.3.	*VIII. deſideratur.*
§ j.7.	*IX. 5.vj.vij.*
§.Kalendarum.5.ij.	*X. 5.j.*
§.his adijcimus.6.j.	

Quia

1 QVia feriæ & acta iudicialia differũt,D.h.t.
l.1.&l.pen.eáſque in dilationum tempore
connumerari dictum eſt ſupr.tit.prox.l.3.
§.1. meritò, poſtquàm dictum eſt de dila-
tionibus,agitur de feriis : quæ nihil aliud
ſunt,quàm forenſium negotiorum vacationes,d.l.pen.
2 ¶ Hic titulus diuiditur in tria capita. ¶ Primum ca-
3 put eſt de feriis in genere, vbi traditur, omnes dies
eſſe iuridicos, niſi ſpecialiter ſint excepti, & feriis ad-
4 ſcripti,l.6.in princ. ¶ Secundum caput eſt de feriis ſo-
lemnibus & ordinariis.Huius capitis tria ſunt membra.
5 ¶ Primum membrum eſt de feriis ſacris:vbi enumeran-
tur ſequentes dies feriati,ac declaratur,quænam iis die-
bus fieri permittantur, vel prohibeantur. I. Dies domi-
nicus,quem ethnici vocabant diem ſolis,l.2.l.6.§.in ea-
dem.l.vlt. II. Kal.Ianuarij,d.l.6.§.1.ea ratione (vt opi-
nor) quoniam hac die celebratur circumciſio domini.
III. Epiphania. IV.Dies natalis dominici.V.Comme-
moratio Apoſtolicæ paſſionis,d.l.6.§.ſacros.VI.Quin-
decim dies paſchales,d.l.6.§.ſacros.& §.vlt.l.actus.7.&
6 l.pen. VII. Quadrageſima,l.5.& d.l.pen. ¶ Secundum
membrum eſt de feriis honorariis. Et I. in honorem
imperij feriæ celebrantur,iam veteris,quàm nouæ Ro-
mæ natali die,d.l.6 §. his adiicimus. Eſt autem veteris
Romæ dies natalis xj.Kal.Maias. Conſtantinopolis au-
tem dies xj. Maij. II. In honorem principis celebran-
tur dies natalis eius,& dies quo imperium ſuccepit, d.
7 l.6.§.pen. ¶ Tertium membrum eſt de feriis neceſſariis
ob meſſem, & vindemias, l. 4. & d l.6. §.1.Nota I.his
cauſis tribui duos menſes,id eſt,menſem meſſi,& men-
ſem vindemiæ, dictis iuribus. II. Tempus harum feria-
rum ſtatui à præſidibus prouinciarum pro cuiuſque lo-
ci conſuetudine,D.cod.l.4.III.Regulariter ſententiam
non valere,ſi tẽpore meſſis aut vindemiarũ iudicatum
ſit,niſi vtraque parte conſentiente ſit iudicatum,aut ſit
8 aliqua ex cauſis exceptis,D.cod.l.1.2. 3. 6. ¶ Tertium
caput eſt de feriis repentinis ſiue extraordinariis : de
9 quibus duæ quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæri-
tur,quis poſſit has ferias indicere? Reſpondetur, nul-
lum magiſtratum poſſe has ferias concedere,ſed ſolum
10 principem, l. 3. ¶ Secundò quæritur, vtrùm in tem-
poribus appellationum computentur, an de eis exi-
mantur;id eſt,an tempora appellationum currant,dum
ſunt feriæ repentinæ?Reſpondetur, has quoque ferias
in temporibus appellationum computari : quoniam
hæc tempora ſunt continua,l.1. Hæc dicta ſint de dila-
tionibus,& feriis.

Tit. XIII. De iuriſdictione omnium iudicum, & de foro competenti.

I.7.	*V. in princ.9.y.*
II. 5.9.y.	*§.j.11.y.iy.*
III.7.	*VI.5.*
IV.4.12.	*VII. 6.9.j.11.iy.*

1 COnſequenter dicendum de iuriſdictione
& foro competenti : de quibus hoc titu-
lo ſimul agitur;quia forum competẽs eſt
apud eum, cuius iuriſdictioni litigantes
ſubiecti sũt, vel apud eum,quem is,cuius
iuriſdictioni ſubiecti ſunt, iudicem dedit. Sunt igitur
2 huius tituli duæ partes perſpicuæ. ¶ Prima pars eſt de
iuriſdictione;quæ nihil aliud eſt, quam notio, D.de re
iudica.l. 5. in princ. cum aliqua coercitione, D.de of-
fic.eius.l.1.in fin.&l.vlt.in fin.Cùm autem alia ſit iuriſ-
dictio ordinaria, quam magiſtratus iure ſuo habet:alia
prorogata, quam magiſtratus ex conſenſu partium ac-
cipit in iis cauſis, in quibus non poteſt partibus inuitis
ius dicere : alia mandata, quam princeps vel magiſtra-
tus alteri delegauit : de mandata iuriſdictione nulla eſt
lex ſub hoc titulo, quare duo ſunt huius partis capi-
ta. ¶ Primo capite, in quo agitur de iuriſdictione ordi- 3
naria, tres iudices conſiderantur. ¶ Primò conſidera- 4
tur præſes prouinciæ : cuius iudicium & examen poſt
litem conteſtatã declinari non poteſt, nec quidem im-
plorato ſuperioris iudicis ad quem appellatio deuolui-
tur,officio: quia primùm oportet cauſam apud præſi-
dem terminari, deinde per appellationem ad ſuperio-
rem iudicem ſiue ad principem deuolui, l. 4. vbi ordi-
naria ſedes præſidialem ſignificat:quia præſes iure ordi-
nario prouinciam moderatur. ¶ Secundò conſideratur 5
magiſter militum : de quo quæritur, an poſſit cognoſ-
cere de cauſis ciuilibus? Reſpondetur, eum eſſe etiam
harum cauſarum iudicem competentem inter duos
milites, vel inter actorem priuatum & reum militem:
quia miles apud magiſtrum militum forum ſortitur,
l. 6. & ſecundum vulgatam regulam actor ſequitur fo-
rum rei,l.2 & infr.vbi in rem act.exerce.debe. l. vlt.in
princ. ¶ Tertiò conſideratur iudex, ad quem cura & 6
ſolicitudo alicuius profeſsionis vel negotiationis per-
tinet:& quæritur,an is, qui profeſſionem vel negotia-
tionẽ exercet,quę ad illius iudicis ſolicitudinem perti-
net,eius iudicium declinare poſſit,apponens fori præ-
ſcriptionem propter militiã,vel dignitatem, qua præ-
ditus eſt? Reſpondetur non poſſe, l. vlt. ¶ Secundum 7
caput eſt de iuriſdictione prorogata:vbi oſtenditur,iu-
dicem incompetentem,conſenſu partium fieri compe-
tentem; quoniam eius iuriſdictionem,quam in aliquas
perſonas, vel in aliquibus cauſis habet, hic conſenſus
ad alias perſonas, vel ad alias cauſas prorogare poteſt,
D.de iudic. l.1. veluti ſi priuati litigãtes procuratorem
Cæſaris adierint,iudicium valebit propter iuriſdictio-
nis prorogationem, cùm aliàs procurator Cæſaris
tantùm in cauſis fiſcalibus ſit iudex competens, l. 1.
Quamuis autem priuatorum conſenſus iuriſdictionem
iudicis proroget,tamen eum, qui iudex non eſt, iudi-
cem facere non poteſt, l. 3. ſed tantùm arbitrum com-
promiſſarium, quem à iudice diſtingui conſtat, ſupr.
de recept.arbitr. l. 1. Sed in Gallia ne quidem iuriſdi-
ctionis prorogatio locum habet. ¶ Secunda tituli 8
pars eſt de foro competenti: cuius partis ſimiliter duo
ſunt capita. ¶ In priori capite explicatur, quod ſit fo- 9
rum competens : vbi dantur duæ regulæ. I. Forum ali-
quis ſortitur ratione profeſſionis vel negotiationis,
quam exercet, adeo vt propter militiam vel dignita-
tem illud declinare non poſſit, l.vlt. vt & ſupr. notaui.
II. Actor vel accuſator ſequitur forum rei, l. 2.l. 5. in
princ,& infr.vbi in rem act.l.vlt.in princ. ¶ Poſteriori 10
capite agitur de iudicis examine declinando, vbi duæ
quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quibus 11
modis; & quibus ex cauſis declinari poſſit? Modi tres
ſunt. I. Recuſatio iudicis ſuſpecti : de qua dixi tit. 1:
nu.10.II.Auocatio per reſcriptum principis,ſup.de di-
lat. l. 2. Si quis autem ſine reſcripto principis aduerſa-
rium trahat ad iudicem incompetentem, ita puni-
tur, vt, ſi quidem actor id fecerit, cauſa cadat:ſi reus,
pro condemnato habeatur. Idem obtinet, cùm quis
omiſſo iudice competente militarem executionem
poſuit, tribunus autem militum,aut vicarius,qui ſuam
vel militum executionem iure interdictã præbuit, ca-
pitali ſupplicio plectitur,l.5.§.1. III. Fori præſcriptio;
quæ datur vel ratione incompetentiæ iudicis,d.l.5.§.1.
& D.ſi quis in ius voca.non ier.l.2.in princ.vel ratione
præuentionis,ſup.de in ius vocan.l.vlt.vel ne continẽtia
cauſæ diuidatur,ſup.de iudic.l.nulli.10.vel ratione pri-
uilegij,D.de iudic.l.2.§.legatis.quò ſpectat illud, quod
paulò antè notaui, eum, qui ratione profeſſionis ſeu
negotiationis forum ſortitur, non poſſe illud propter
militiam

militiam declinare, l. vlt. ¶ Secundò quæritur, quando
declinari iudiciũ poſſit? Reſpondetur, non poſſe decli-
nari poſt litem conteſtatã, ne quidem implorando offi-
cium ſuperioris iudicis, vt paulò ante notaui ex l. 4.
quia vbi iudicium cœptum eſt, ibi terminari debet,
D. de iudic. l. vbi. 30. An igitur poterit declinari ante
litem conteſtatam poſt vocationem in ius? Reſpon-
deo, iudicem poſſe recuſari tanquam ſuſpectum, vt
docui ſup. de iudic. num. 11. vel dici incompeten-
tem, D. ſi quis in ius vocat. non ier. l. 2. in princip. ſed
cauſam non poſſe euocari, niſi fauore pupillorum, aut
viduarum, aut miſerabilium perſonarum, infr. tit. prox.
l. vn. fori autem præſcriptionem dari ob cauſam voca-
tione in ius vetuſtiorem, D. de iudic. d. l. 2. §. legatis.
non ob nouam cauſam, poſt rem in ius vocatum
contingentem, ſup. de in ius vocan. l. vlt. & D. h. t. l. pen.
& de iudic. l. 7. & l. ſed etſi ſuſcepit. 52 in princ. & ext. de
foro compet. c. pen.

Tit. XIV. Quando imperator inter pupillos, vel viduas vel miſerabiles perſonas cognoſcat: & ne exhibeantur.

Hic titulus & tredecim ſequentes ſunt partes
2 tituli præcedentis: omnes enim pertinent ad
quæſtionem de foro competenti, ac docent
quod ſit certarum perſonarum, vel cauſarum forum
competens. In hoc igitur titulo agitur de pupillis, vi-
duis, & miſerabilibus perſonis.

¶ Pupillus eſt, qui, cùm ſit impubes, in patris pote-
ſtate eſſe deſiit, D. de verb. ſignif. l. pupillus. 239. in
princ. Impubes autem dicitur, maſculus, qui nondum
quartum decimum ætatis ſuæ annum impleuit: fe-
mina, quæ nondum duodecimum, Inſtit. quib. mod.
tut. finit. in princ. Quandoque pupillus accipitur la-
tiùs, vt eum quoque complectatur, qui in patris pote-
ſtate eſt, D. de verbor. oblig. l. vlt. §. pupillus: ſed hoc
loco própria ſignificatio ſumi debet.

¶ Viduæ quoque vocabulum accipitur modo pro-
3 priè pro ea, quæ virum amiſit, D. ad leg. Iul. de adulter.
l. 6. §. 1. & Inſtit. de public. iudic. §. Item lex Iulia de
adulteriis. modò late pro ea, quæ virum non habet,
etiamſi numquam nupta fuerit, D. de verbor. ſignif.
l. malum. 242. §. viduam. Sed meritò dubitatur, vtra
ſignificatio ſit hoc loco accipienda. Alij anguſtam &
propriam ſignificationem accipiunt, vt Panor. in c.
ex tenore. num. 9. de for. competen. Gail. l. 1. obſeru. 1.
num. 42. Alij latam, vt Azo, & Bar. hîc, Gui. Pa. deciſ.
566. num. 2. Hanc poſteriorem interpretationem pro-
bo: quia virgo non eſt excludenda à beneficio huius
tituli: nec minùs eſt fauorabilis, quàm ea, quæ maritum
extulit. Nota ſecundum doctores, viduæ appellatio-
ne contineri etiam eam, cuius maritus damnatus eſt
ad triremes, Felin. in cap. ſignificantibus. num. 8. extr.
de offic. iud. delega. Gail. de obſ. 1. num. 44. ¶ Miſera-
4 bilium perſonarum appellatione quæ perſonæ con-
tineantur, non ſatis conſtat. Cuiac. vult ſignificari tan-
tùm debiles, & valetudinarios; non pupillos, aut vi-
duas: quoniam in l. vn. mentio fit pupillorum, vidua-
rum, debilium, & ægrotorum: rubrica verò apud Cu-
iacium, vt & in quibuſdam alijs libris, ita concepta
eſt, *pupillos vel viduas, vel miſerabiles perſonas*. Alij
legunt, *vel alias miſerabiles perſonas*: & miſerabilium per-
ſonarum intelligunt quaſcumque perſonas miſeratio-
ne dignas vel propter ætatem, vt pupillos; vel propter
vitæ ſolitudinem, vt viduas; vel propter morbum,
vt valetudinarios; vel propter ætatem, vt ſenes
ætate decrepita, & alios plures: quod arbitrio
iudicis definiendum committunt Cin. & Bar. in d. l. vn.
Guid. Pap. d. deciſ. 566. nam pupillos quoque & vi-
duas quidam excludunt, ſi ſint diuites, Specul. de
inſtrum. ed. §. nunc verò aliqua. verſ. & ſcias. Alex.
lib. 1. conſ. 121. col. vlt. verſ. ſecundò reſpondeo.
Sichar. ad hanc rubr. num. 5. alij verò etiam diuiti-
bus pupillis & viduis idem priuilegium, quod pauperi-
bus, concedunt: vt Azo hîc num. 6. Mihi Cuiacij inter-
pretatio maximè placet: quia in rubr. veteres Codices
non habent pronomen *alias*, quemadmodum nec Fra-
dini editio, & in primo reſponſo l. vn. Imperator lo-
quitur de viduis, pupillis diuturno morbo fatigatis, &
debilibus: in ſecundo autem reſponſo nominantur pu-
pilli, viduæ, aliique fortunæ iniuria miſerabiles. Sed
certè ſenes dici non poſſunt fortunæ iniuria miſera-
biles, immo ne miſerabiles quidem, ſi Catonem veriſ-
ſimè laudantem ſenectutem audimus: quin potius bea-
ti ſunt, niſi tranſactæ vitæ eos pœniteat: nam iuniores
in alto mari, ipſi in portu nauigant. ¶ Pulchrè idem 5
Cuiacius diſtinguit inter miſerabiles, & miſeros: quia
miſer ſemper accipitur in malam partem. Hierony. ad-
uerſus Iouinianum, *Miſeræ potius, quàm miſerabiles*. Fal-
ſum autem eſt, quod ſcribit Bald. in l. ne quidem, infr.
de teſtam. mil. dormientem ab Ariſtotele poni inter
miſeros, etiamſi ſit Rex Franciæ: nam hoc apud Ariſto-
telem nuſquam legitur, immo Ariſtotelis principiis
aduerſatur. Videtur Bal. malè accepiſſe, quod Ariſto-
teles ſcribit lib. 1. Ethicorum Nicomachiorũ, cap. vlt.
in ſomnis bonos ab improbis minimè diſcerni: & inter
beatos ac miſeros dimidiam vitæ partem nihil inter-
eſſe, niſi quatenus ſomniorum phantaſmata meliora
apparent viris bonis, quam malis. ¶ De ſupraſcriptis 6
perſonis, id eſt, pupillis, viduis, & perſonis miſerabili-
bus, duo ſtatuũtur. I. Ne poſſint euocari per reſcriptum
extra ſuam prouinciam ad iudicium principis. II. In
verſ. quòd ſi pupilli. vt ipſi poſſint euocare aduerſarios
ad principem. Hæc generaliter accipio, ſiue hæ perſo-
næ agant, ſiue conueniantur. ¶ Nota primò, has per- 7
ſonas non poſſe dicto priuilegio renunciare, glo.
vlt. hîc, Bald. hîc & in c. de cauſis num. 26. extr. de
offic. iudic. delega. Natta conſ. 590. num. 25. Gail. d.
obſ. 1. num. 40. ¶ Nota ſecundò, Iuſtinianum Nou. 8
69. generaliter conſtituiſſe, ne quis per reſcriptum
extra ſuam prouinciam trahatur, ne quidem ad
iudicium principis: qua generali conſtitutione non
puto derogatum priuilegio dictis perſonis ſpecia-
liter indulto, vt ad principem trahere aduerſarium
poſſint: quia non ſpeciei per genus, ſed generi
per ſpeciem in toto iure derogatur, D. de diuerſ.
reg. iur. l. in toto. 80.

Tit. XV. vbi de criminibus agi oporteat.

Hic titulus pertinet tam ad crimina publi- 1
ca, quàm ad extraordinaria, l. 1. vbi triplex
eorum forum proponitur. I. Vbi ſunt com-
miſſa. Sicut enim ratione contractus ſor-
tiuntur forum, ita etiam ratione delicti,
infr. vbi ſenat. vel clar. l. 1. & D. de offic. præſid. l. 3. & de
noxal. action. l. vlt. & de accuſat. l. 7. §. pen. & l. vlt & de
re milit. l. 3. in princ. & Nou. 69. cap. 1. II. Vbi ſunt in-
choata, quod omnes ita exponunt, id eſt, vbi lis eſt con-
teſtata. Quam interpretationem non probo; cùm quia
quæſtio huius tituli eſt de accuſatione inſtituenda, non
de inſtituta; tum etiam quia ſecundum hanc interpre-
tationem idem verbum in eadem oratione ſemel poſi-
tum acciperetur duobus modis: cuiuſmodi interpreta-
tionem vitandam eſſe conſtat ex l. 2. infr. de impub. &
al. ſubſtit. & l. 4. §. ſed ſi alteri, l. Lucius. 45. in princ. D.
de vulg. & pupilla. Prætereà quia litem cõteſtatam glo.
& Doctores

& Doctores intelligunt apud iudicem incompetentem, exiſtimantes iuriſdictionem criminalem, non minùs quam ciuilem, poſſe prorogari, atque ita iuriſdictioni tribuentes cognitionem criminum, quæ ad merum imperium, non ad iuriſdictionem referri debet, D. de offic. eius, l. 1. in princ. & de iuriſdict. l. 3. Ego igitur inchoata crimina ſic accipio, vt ſi quis (exempli cauſa) in territorio Nemauſenſi conſtitutus, alterum in territorio Monſpelienſi degentem, ſagitta vel plombeo globulo interfecerit: crimen dicatur inchoatum in territorio Nemauſenſi, commiſſum in territorio Monſpelienſi; & vtrobique reus accuſari poſſit. III. Vbi reus reperitur, id eſt, vt Accurſ. & alij doctores vulgò interpretantur, vbi reus domicilium habet. Mihi ſemper Placentini interpretatio placuit, quæ verborum proprietati conuenit, vt vbicumque reus reperitur, ibi accuſari poſſit. Idemque de eo, qui plagium commiſit, ſtatuitur in l. 2. Quod addit Placentinus, reum accuſari poſſe in loco vbi latitat, Azo ait nulla lege probari. Sed ſi conſtet reum aliquo loco eſſe, putà in aliqua vrbe, nec tamen ſe oſtendat: puto quærendum eſſe, vt ſi deprehendatur, ibi iudicium procedere poſſit, ſecundum ea, quæ modò dixi de loco, vbi reperitur. Præter hæc loca, puto reū poſſe conueniri, vbi domicilium habet, vel tempore delicti habuit, quamuis ibi non reperiatur, arg. l. 2. ſupra de iuriſdict.

Tit. XVI. Vbi de poſſeſsione agi oporteat.

HVius rubricæ quæſtioni ſubiecta lex non ſatisfacit, vt ex eius interpretatione facilè apparebit. Cùm de poſſeſſione fundi Tuſculani inter Titium & Mæuium contentio eſſet: Titius ad eum fundum proficiſcens, in itinere iuſſu vel mandato Mæuij per vim retentus eſt: quo ſic retento, Mæuius in fundo verſatus eſt tanquàm poſſeſſor, & actus poſſidentis edidit, vt hac ratione ſuam poſſeſſionem confirmaret. Titius contra Mæuium aut criminaliter de vi agere poteſt ex lege Iulia, aut interdicto de poſſeſſione. Proinde imperatores hoc caſu oſtendunt eſſe duplex forum. Alterum forum eſt, vbi vis facta dicitur, id eſt, vbi Mæuius per vim retentus eſt, in quo quidem foro exercenda eſt accuſatio criminalis de vi: alterum eſt, vbi momentaria poſſeſſio eſt poſtulanda: quod quidem eſt forum, in quo de poſſeſſione contenditur per interdictum: nam momentaria poſſeſſio eſt, quæ per interdictum ad tempus tribuitur, vt expoſui ſupr. de iudic. num. 28. Reſtat igitur quærendum, vbi momentaria poſſeſſio poſtuletur: quoniam hoc lex non docet. Breuiter dicendum, eam poſtulari, vel vbi res ſita eſt, vel vbi reus domicilium habet, infr. vbi in rem act. exerce. deb. l. vlt. & vbi de hered. ag. l. vn. & Nou. 69. c. 1.

Tit. XVII. Vbi fideicommiſſum peti oporteat.

1 FIdeicommiſſum ibi petitur, vbi eſt hære-
2 ditas, l. vn. ¶ Nota primò verba illa, *vbi hereditas relicta eſt*, ſic eſſe accipienda, vt ibi dicatur fideicommiſſum, vbi eſt hereditas, quæ relicta fuit: adeo vt *hereditas relicta*, ſit ſubiectum: & ſolum verbum *eſt*, ſit attributum, quare ſi cum logicis loqui volumus, verbū *eſt*, non debet dici tertium, ſed ſecundum adiacens. Accurſius in huius orationis enarratione melior Iuriſconſultus fuit, quàm logicus: nam rectè eſt interpretatus, & rectè accepit *eſt*, pro, exiſtit, vt l. 5. §. penul. D. vt legat. nom. cau. ſed malè, quod ſecundum adiacens dici debet, ipſe vocat tertium adiacens. Et ridicula eſt Dini interpretatio, qui tertium adiacens dici putat, quia eſt
tertiæ perſonę, nec ſignificat rem determinatam. ¶ No- 3
ta ſecundò, ſi hereditas in diuerſis locis ſit, ibi petendum eſſe fideicommiſſum, vbi eſt maior pars hereditatis, D. de iudic. l. ſi fideicommiſſum. 50. in princ. ¶ No- 4
ta tertiò, non tantùm in dicto loco, ſed & in aliis fideicommiſſum peti poſſe, nempe vbi heres domicilium habet, d. l. ſi fideicommiſſum, §. vltim. & l. ſeq. vel vbi res eſt, præſertim ſi in rem agatur, D. de iudic. l. quod legatur. 38. vel vbi heres iudicium ſuſcepit: nam poſt litem conteſtatam non poteſt aliò reuocare, D. eod. l. ſed etſi ſuſcepit. 52. in princip.
¶ Nota quartò, dicta de fideicommiſſo obtinere 5
etiam in petitione legati: quia Iuſtinianus in omnibus & per omnia exequauit legata fideicommiſſis, infr. commun. de legat. l. 2. & Inſtitut. de legat. §. ſed non vſque.

Tit. XVIII. Vbi conueniatur, qui certo loco dare promiſit.

QVi certo loco, putà Monſpelij contrahens, 1
alio loco, puta Lugduni ſe ſoluturum promiſit: conueniri poteſt vel Lugduni, vel vbi domicilium habet, D. de iudic. l. heres. 19. §. vltim. Quod enim dici ſolet, aliquem ratione contractus forum ſortiri, ſic accipi debet, vt ibi contraxiſſe intelligatur, vbi ſoluere debet, non vbi negotium geſtum eſt, ſi ibi domicilium non habet, D. de rebus auctor. iudic. poſſid. l. 1. 2. 3. & de oblig. & actio. l. contraxiſſe. 21. & ſi quidem Lugduni agatur, eſt actio ſtricti iuris, qua ſimpliciter petitur, quod promiſſum eſt. Si verò alibi agatur, tunc actio recipit qualitatem à prętore, quę vocatur de eo quod certo loco: & eſt arbitraria, quoniā in ea mentio loci ſolutioni deſtinati fieri debet, ac iudicis arbitrio æſtimatur quanti actoris vel rei interſit Lugduni potiùs quam alibi ſolui, l. vnic. & D. de eo quod certo loco, l. 1. l. 2. in princip. & §. 1. l. centum Capuæ. 8. Nam ſi actor ſimpliciter peteret, plus loco peteret, Inſtit. de action. §. plus autem, verſ. lo-
co. ¶ Nota primò, hæc ita obtinere, non ſolum in ſti- 2
pulatione, ſed etiam in alijs cauſis ſtricti iuris: quia niſi iudicium fiat arbitrarium, iudex æſtimare quanti actoris vel rei interſit, non poteſt, at ſi cauſa ſit bonæ fidei, ſimpliciter vbicumque actio proponi poterit: quia in iudicijs bonæ fidei ampliſſima eſt iudicis poteſtas non minùs quam in iudiciis arbitrariis, D. de eo quod
cer. loco. l. 5. 6. & 7. ¶ Nota ſecundo, ſupradicta ob- 3
tinere etiam in obligatione facti; puta ſi quis ſe inſulam certo loco facturum promiſerit, D. de iudic. l. eum qui. 41. ¶ Nota tertiò, Placentinum exiſtimaſ-
ſe, non ſolùm poſſe agi in loco ſolutioni deſti- 4
nato, vel in loco, in quo reus domicilium habet, ſed etiam quocumque alio, per d. l. eum qui. D. de iudic. & l. ſi duo. 16. §. 1. D. de pecun. conſtit. Sed tantùm abeſt, vt hæc opinio ſit vera, vt ne quidem eo loco agi poſſit, in quo negotium geſtum eſt, niſi reus ibi domicilium habeat, D. de reb. auctor. iud. poſſid. l. 3. Ad d. l. eum qui. & ad d. l. ſi duo. §. 1. reſpondeo, ſecundum vulgatam regulam ſupponendos eſſe terminos habiles: ſenſus enim eſt, non ſolùm poſſe in loco ſolutioni deſtinato, quod prima facie dicendum videtur, D. de eo quod certo loco, l. 1. ſed etiam quouis alio loco idoneo, quantumuis remoto à loco ſolutionis.

Tit. XIX. Vbi in rem actio exerceri debeat.

I. 1 iij.

I. 1. ij. | *III. in print. 1. ij.*
II. 2. | *§. j. 1. j.*

1 ACtionis in rem duplex eſt forum. I. Vbi
res eſt, l. vl. . §. ſed & in locis. & D. de iud.
l. quod legatur. 38. II. Vbi reus haber do-
micilium, inſ. de præſcript. long. tempo.
l. vlt. quia tam in reali, quàm in perſona-
li iudicio actor ſequitur forum rei, l. vlt. in princ. Reus
autem eſt, qui poſſidet, non is à quo poſſeſſor cauſam
haber: nam ſi res vendita, & emptori tradita eſt: ipſe
emptor rectè conuenitur in ſuo foro, nec poteſt acto-
rem remittere in prouinciam, in qua eſt venditor, l. 1.
2 ¶ Quid ergo ſi quis alieno nomine poſſideat? Debet
ſtatim eum in iudicio nominare, cuius nomine poſſi-
det: tuncque iudex terminum præſtituet, intra quem
ille per ſe, vel per procuratorem iudicium excipiat. In-
tra quod tempus niſi comparcat, lis ex eo die pro con-
teſtata ad interrumpendam longi temporis præſcri-
ptionem habetur, quo poſſeſſor ad iudicium vocatus
fuit: & abſens tribus edictis de more citatur: & ſi ma-
neat contumax, actor in rerum poſſeſſionem mittitur.
ſaluo abſentis iure in queſtione principali, l. 2. Queſtio
autem principalis ſignificat quæſtionem de proprieta-
te, vt ſup. de iudic. l. nulli. 10.

Tit. XX. Vbi de hereditate agatur, vel vbi heredes ſcripti in poſſeſsionem mitti poſtulare debeant.

1 DVæ quæſtiones de hereditate proponuntur
in rubrica, quæ ordine inuerſo deciduntur in
l. vn. In qua I. Agitur de herede in poſſeſſio-
nem mittendo. Hoc heres non contra aliquem, ſed
ſimpliciter petit, implorans officium iudicis. Si quis
autem contradictor exiſtat, ad competentem iudicem
remittitur, apud quem cauſę miſſionis in poſſeſſionem,
& cauſæ contradictionis ventilabuntur; & ei poſſeſ-
ſio adiudicabitur, qui potiora iura ſe obtinere oſten-
derit, inſ. de edic. Diui Hadria. tollen. l. vlt. Hæc miſſio
non poteſt alibi peti, quàm vbi res hereditariæ ſunt, d.
l. vn. in princip. II. Agitur de petitione hereditatis, cu-
ius duplex forum ſtatuitur; alterum, vbi reus domici-
lium habet; alterum, vbi res hereditariæ ſunt, dummo-
dò ibi poſſeſſor reperiatur, licet ibi domicilium non
habeat, d. l. vn. §. 1. Hoc exiſtimo etiam ad iudicia in
rem particularia producendum eſſe, id eſt, quod ſupe-
riori titulo dictum fuit, ibi reum conueniri poſſe, vbi
eſt res quæ petitur, ſic accipiendum, vt ibi poſſit con-
ueniri, ſi ibi repetiatur. Et hanc differentiam ego ſta-
tuo inter iudicia ciuilia, & criminalia; quod reus non
poteſt iudicio ciuili conueniri, vbi reperitur, niſi ibi
domicilium habeat, vel ibi res ſita ſit, de qua iudicio
reali agitur: criminaliter autem, vbicumque reperitur,
vt docui tit. 15. propterea quod reipub. intereſt delicta
non manere impunita.

Tit. XXI. Vbi de ratiociniis tam publicis, quàm priuatis agi oporteat.

I. 1. j. 4. | *II. 1. ij.*

VT duæ ſunt partes rubricæ, ita duæ ſunt
1 leges; quarum prior poſteriori, poſterior
priori parti reſpondet. Dantur igitur duæ
regulæ. I. Qui aliena negotia quocumque
titulo adminiſtrauit, eo loci rationes red-
dere debet, vbi adminiſtrauit; & tutor, procurator, ne-
gotiorum geſtor, &c. l. 1. II. Qui in aliqua militia con-
ſtitutus, negotium eius militiæ geſſit, quamuis mili-
tiam depoſuerit, tamen in iudicio militari rectè con-
uenitur, nec haber fori præſcriptionem, l. 2. ¶ Quæro 2
primò, an in loco domicilij conueniri poſſit? Reſpon-
deo ex generali regula, poſſe; quod etiam mihi vide-
tur ſatis probari D. de iudic. l. heres. 19. §. 1. ¶ Quæro ſe- 3
cundò, an poſſit conueniri, vbi geſſit, ſi ibi non repe-
riatur? Reſpondeo etiamſi ibi non reperiatur, ta-
tamen ibi debere ſe defendere, & niſi defendatur, ad-
uerſarius primo decreto mitti in poſſeſſionem bono-
rum eius, & ſecundo decreto iuberi ea bona poſſidere, 4
d. l. heres. §. 1. Quæro tertiò, ſi quis in diuerſis locis ne-
gotia geſſerit, an in omnibus illis locis conueniri poſ-
ſit? Reſpondeo poſſe; quia l. 1. generaliter loquitur, &
iubet eum rationes reddere, vbi geſſit. Si tamen vna
negotiorum geſtio ſit: puto ibi rationem reddendam,
vbi plura negotia fuerunt, eumque iudicem de omnib.
cognoſcere, arg. l. vn. ſup. vbi fideicom. peti oport. &
l. 1. & 2. D. de quib. reb. ad eund. iudic. eat.

Tit. XXII. Vbi cauſa ſtatus agi debeat.

I. 3. | *IV. 3.*
II. 2. | *V. 2.*
III. 3. | *VI. 2.*

HVius tituli duæ ſunt quæſtiones. ¶ Primò 1
quæritur, qui poſſint de cauſa ſtatus cog- 2
noſcere? Reſpondetur, in vrbe cognoſcere
maximos iudices, in prouinciis rectores
prouinciarũ; etiam ſi quis poſt quinquennium ex liber-
tinitate proclamet in ingenuitatem: quanquàm olim
hoc caſu non audiebatur a iudice ordinario, D. ſi ingen.
eſſe dicc. l. 2. §. 1. & l. 4. ſed neceſſe erat adire principem,
d. l. 2. §. vlt. ſed hanc quinquennij præſcriptionem Iu-
ſtinianus ſuſtulit, l. vlt. Procurator Cæſaris, ſeu rationa-
lis non cognoſcit de cauſa ſtatus, l. 2. excepta queſtione,
vtrùm ſit libertinus, an ſeruus, inter fiſcum & priua-
tum orta; de ingenuitatis verò quæſtione numquàm 3
cognoſcit, l. pen. ¶ Secundò quæritur, quis ſit iudex
competens? Reſpondetur, hîc obtinere regulam illam,
quòd actor ſequitur forum rei: ſiue is, qui eſt in poſſeſ-
ſione libertatis, reuocetur in ſeruitutem. l. 3. ſiue
is, qui eſt in poſſeſſione ſeruitutis, vindicetur in li-
bertatem, l. 4. Fugitiuus non auditur, vbi deprehendi-
tur, ſed remittitur in prouinciam ex qua fugit, l. 1.

Tit. XXIII. Vbi quis de curiali, vel cohortali, aliáve conditione conueniatur.

SI quis curiæ, id eſt, ſenatui municipali,
vel cohortali, in qua militant apparitores
præſidis prouinciæ, vel alij cuiuis corpo-
ri, vt nauiculariorum, aut piſtorum, ob-
noxius dicatur; cùm ipſe ab eiuſmodi con-
ditione ſe exemptum eſſe contendat: aut ſi huiuſmodi
perſona ſuperexactionis, ſeu concuſſionis nomine con-
ueniatur, id eſt, quia vltra debitum exegerit, vel per
concuſſionem aliquid extorſerit: iudex ordinarius,
nempe rector prouinciæ, eſt iudex competens, denega-
ta in his iudiciis fori præſcriptione, etiam ſi quis no-
uam militiam ſuſceperit, & ad eius militiæ iudicem
reuocari velit. Et ſi quidem comprehendatur, iudicium
in præſentem procedet: ſi verò abſit, nec ad iudicem
ordinarium vocatus venire velit: propter contuma-
ciam, qua conſtitutionem huius tituli violat, condem-
nandus eſt, l. 1. & 2. quod eſt hoc caſu ſpeciale: nam re-
gulariter propter rei contumaciam vel poſſeſſio ad
actorem transfertur, vel iudex auditis partis præſentis
allegationibus pro eo ſententiam fert, quem putat me-
liorem cauſam habere, inſ. quomod. & quan. iudex, l.
conſentaneum. 8. & ſup. de iudic. l. properandum. 13. §.
& ſi quidem, & §. ſeq. Duo tantùm caſus excipiuntur,
quibus

quibus fori præſcriptio conceditur:videlicèt ſi qui armatæ militiæ nomen dederint, aut ſpeciale priuilegium à principe impetrauerint: his enim datur fori præſcriptio: eorumque cauſam præſes ad præfectum prætorio, vel magiſtrum militum remittit, d.l.2.

Tit. XXIV. Vbi ſenatores, vel clariſsimi ciuiliter, vel criminaliter conueniantur.

I. 9.	*Princ.* 11.
II. 8.	§. 1. 11.
III. 10.	§. *pen. & vlt.* 12.

1 PRæmuniendum primò eſt, ſenatores olim dictos fuiſſe eos, qui in ſenatum lecti erant ab iis, qui legendi poteſtatem habebant, vt à cenſoribus. Nam qui honoribus functi fuerant, in ſenatum quidem venire, ac ſententiam dicere poterant: cùm tamen in ſenatum lecti non eſſent, ſenatores dici non poterant, Gell.lib.3.cap.18. Sed Iuſtiniano ſenatores ſunt, quicumque poſſunt in ſenatu
2 ſententiam dicere, D.de ſenator.l. vlt. in fi. ¶ Præmuniendum ſecundò, tres fuiſſe ordines Senatorum: nam alij erant illuſtres, alij ſpectabiles, alij clariſſimi, Iſidor.
3 lib.9.Originum, cap.4.§.primi ordines. ¶ Præmuniendum tertiò, verbum clariſſimi, duobus modis accipi. I. Anguſtè & propriè, vt clariſſimi diſtinguantur, non ſolùm ab equeſtri dignitate præditis, & perfectiſſimis, ſed etiam ab illuſtrib. & ſpectabilibus, ſupr. de anno. & cap. l. vnic. & de ſportul.l.3. II. Latè, vt etiã illuſtres & ſpectabiles complectatur, Nou. 71. Hic autem lata ſignificatu ſumi debet: quoniam de illuſtribus quoque agetur.

4 ¶ Præmuniendum quartò, ſolos illuſtres vi dignitatis eſſe ſenatores, quamuis in ſenatu lecti non ſint, D. de ſenator. d.l. vlt. in fi. Vnde patet, nec omnes ſenatores eſſe clariſſimos, quia nonnulli ſunt illuſtres, alij ſpectabiles: nec omnes clariſſimos eſſe ſenatores; quia viri clariſſimi, vt moderatores prouinciarum, antequàm in
5 ſenatum lecti ſint, ſenatores non ſunt. ¶ His præmunitis, noto primò, agendum huc titulo proponi de omnibus ſenatoribus, ſiue ſint illuſtres, ſiue ſpectabiles, ſiue clariſſimi (quamquàm nulla lex de ſpectabilibus ſpecialiter tractat;) & de omnibus clariſſimis, ſiue ſint
6 in ſenatum adlecti, ſiue non. ¶ Noto ſecundò, cùm hîc agatur de foro competenti, non quæri, vbi ſenatores vel clariſſimi agant: ſed vbi conueniantur, propter regulam illam ſupra traditam, Actor ſequitur forum
7 rei, ſupr. vbi in rem actio exerce.deb.l.2. ¶ His expoſi-
8 tis, diuido hunc titulum in tria capita. ¶ Primum caput eſt de iudiciis ciuilibus aduerſus ſenatores. Vbi diſtinguitur inter eos, qui in vrbe, & eos qui in prouinciis degunt. In vrbe conueniuntur vel apud præfectum prætorio, vel apud præfectum vrbi, vel apud magiſtrũ officiorum; apud hunc tamen non indiſtinctè, ſed interueniente iuſſu principis. In prouincia conueniuntur, vel vbi domicilium habent, vel vbi maiorem partem bonorum poſſident, & aſſiduè verſantur, l. 2. Notum eſt autem, vbi forum multiplex eſt, electionem eſſe actoris vbi agat, non rei vbi conueniatur, D. de eo
9 quod cer.loco.l.2.§.Scæuola.verſ.& generaliter. ¶ Secundum caput eſt de iudiciis criminalibus aduerſus clariſſimos, vbi traditur hos puniendos eſſe in ea prouincia, in qua deliquerunt; nec habere fori præſcriptionem; quia huiuſmodi honorem, id eſt, clariſſima-
10 tum reatus excludit, l. 1. ¶ Tertium caput eſt in l.vlt. de iudiciis criminalibus aduerſus illuſtres. Vbi diſtinguitur inter eos, qui ob adminiſtrationem geſtam illuſtres ſunt; & eos, qui illuſtri dignitate donati ſunt à

principe. ¶ De illorum criminibus ſiue publicis, ſiue 11
priuatis, de quibus per procuratorem reſpondere non licet, (id eſt, quorum pœna non excedit relegationem, D. de pœn.l.5.) ſolus princeps cognoſcit; vel ſacer cognitor, id eſt, iudex à principe delegatus; apud quem iudicium procedit more ſacrarum conſultationum, id eſt, iudiciorum principalium; & nullius officij, vel ſcholæ miniſterium adhibetur: ſed ſacri ſcrinij libellenſes ſolemnia iudicij implent; ac reus in aliqua ſecretarij parte ſedet, quæ iudice inferior, altercantibus ſuperior ſit, d.l. vlt. in princ. Porro ſacer cognitor de crimine quidem cognoſcere, & reum innocentem abſoluere, & accuſatorem, niſi æquè illuſtris ſit ac reus, calumniæ causâ punire poteſt: non tamen in reum conuictum, aut in accuſatorem, qui æquè illuſtris eſt, calumniatum ſtatuere aliquid poteſt, ſed ad principem referre debet, vt ipſe arbitrio ſuo pœnam imponat, d.
L.vltim.§.1. ¶ De illuſtrium autem honoratiorum cri- 12
minibus cognoſcit in vrbe præfectus prætorio, vel præfectus vrbi, vel iuſſu principis magiſter officiorum; reo ſtante, non ſedente: ſed ſimiliter in reum conuictum nihil ſtatuit, ſed ad principem refert, d. l. vlt. §. penult. in prouinciis verò præſides, reo ſedendi in iudicis ſecretario facultate conceſſa, cognoſcunt, & reum innocentem abſoluunt, atque accuſatorem, ſi illuſtris non ſit, propter calumniam puniunt; in perſonam verò illuſtrem nihil ſtatuere poſſunt, ſed ad principem referre debent, d.l. vlt. §. vlt.

Tit. XXV. In quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti non poſſunt.

CVm militia duplex ſit: armata; & iner- 1
mis: huiúſque ſpecies ſint, militia rogata, vt aduocatorum: & religioſa, quam Doctores cœleſtem vocant, vt ſacerdotum: & palatina, eorum, qui aulæ & palatio inſeruiunt: in l. vnic. hoc tit. primùm agitur de militibus palatinis, mox de eis ſtatuta producuntur ad milites armatos. Ex militibus palatinis ſpecialiter nominantur domeſtici, & agentes in reb. Domeſtici ſunt milites aulici, quibus cuſtodia & protectio corporis principis commiſſa eſt, C. Tho. de domeſtic. & protector. l. deuotiſſimis. 8. & l. ſeq. horûmque alij erant equites, alij pedites, infr. eod. l. vlt. & ſupr de aduoc. diuerſ.iudic.l.reſtituendæ. 25. Agentes in rebus dicuntur, qui in ipſis rebus militant: vnde ab iis diſtinguuntur, qui militant in ſacris ſcriniis, & chartas ac literas tractant, Omnes hi milites, ſi conueniantur coram iudice ordinario, id eſt, rectore prouinciæ, poſſunt vti fori præſcriptione, & reuocare ad ſuum iudicem, vt miles armatus ad magiſtrum militum, ſup. de iuriſdict. l. penult. palatiuus ad magiſtrum officiorum, infr. de agentib. in reb. l. 4. Excipiuntur hîc tres caſus. I. Si conueniantur publicarum functionum, id eſt, tributorum nomine. in princ. II. Si in prouincia negotientur. III. Si in prouincia conductores ſint, verſ. immo. vbi etſi vtro modo legas, parum intereſt; tamen lectionem, quæ habet, *per prouincias negotiantur*, alteri præfero, quæ habet, *per prouincias ſociantur*, ſecundum quam intelligitur ſocietas negotiationis causâ contracta. Subiicitur in verſ. niſi fortè. aliam rationem eſſe eius, qui commeatu accepto in prouincia verſatur: dummodò non vltra annum ibi commoretur: hic enim in prouincia conuentus reuocabit ad ſuum iudicem. Tandem in verſ. eadem. dicta de militibus palatinis producuntur ad milites armatos.

Tit. XXVI. Vbi cauſæ fiſcales, vel diuinæ domus, hominumq́ eius agantur.

I. 3. 4. j.	*VII.*
II. 4. ij.	*VIII.* 9.
III. 3. 4. iij.	*IX.* 9.
IV. 4. iv.	*X.* 5.
V. 3.	*XI.* 8.
VI.	

1 HIc eſt vltimus titulus de foro competenti,
2 cuius tres ſunt partes. ¶ Prima pars eſt de cauſis fiſcalib. vbi duæ quæſtiones diſſol-
3 uuntur. ¶ Primò quæritur, ad quem pertineat deciſio cauſarum fiſcalium? Reſpondetur, pertinere ad rationalem, l. 5. qui etiam vocatur procurator Cæſaris, l. 1. & l. 3. & D. de offic. procur. Cæſar. in rubr.
4 ¶ Secundò quæritur, quæ ſint cauſæ fiſcales, quarum cura incumbit procuratori Cæſaris ſeu rationali? Hîc conſiderantur quatuor caſus. I. Si heres dicatur inultam defuncti necem reliquiſſe, de bonis confiſcandis agitur apud procuratorem Cæſaris, non antequàm de homicidio apud iudicem competentem, vt præſidem, conſtiterit; aut is, qui homicidium commiſiſſe dicitur, mortuus ſit, l. 1. II. Si quis criminis conſcientiâ, & pœnæ metu mortem ſibi conſciuiſſe dicatur: quia non de pœna irroganda, ſed de bonorum confiſcatione agitur; idcirco non proconſul, ſed procurator Cæſaris cognoſcere debet, l. 2. III. Si quis ob accuſationem deſertam dicatur incidiſſe in pœnam ſenatuſconſulti Turpilliani, id eſt, quinque librarum auri ob accuſationem deſertam, D. de præuaricat. l. 3. §. vlt. procurator Cæſaris non poteſt ſuâ ſententiâ hanc pœnam irrogare: ſed condemnatum à iudice competente, vt à præſide, poteſt exigere, l. 3. Vbi legendum, ***deſertæ accuſationis poteſt***, licèt vulgati Codices habeant, ***non poteſt***. Accurſius vtramque lectionem agnoſcit, & interpretatur. IV. Si quis mandatu Titij, prædia emerit à procuratore Cæſaris, pretium fiſco ſoluere cogitur: regreſſum verò per actionem mandati habet aduerſus Titium, à quo pretium recipiet: quia de re procurator Cæſaris eſt iudex competens, quia res fiſcalis diſtracta fuit, l. 4. quamuis aliàs inter duos priuatos non cognoſcat, ſup.
5 de iuriſdict. l. 1. ¶ De ſupradictis cauſis rationalis cognoſcit, quemadmodum & ſuorum officialium eſt iudex competens, niſi eorum aliquis capitali crimine ac-
6 cuſetur, l. pen. ¶ Secunda pars eſt de cauſis diuinæ domus, id eſt, ad principem ſpectantib. de quibus nulla eſt lex ſub hoc titulo. Notandum eſt, principem habere duplex patrimonium: nempe publicum, ſeu fiſcale, & priuatum, infr. de quadriénn. præſcript. l. vlt. verſ. ſed ſcimus. & verſ. quæ enim. & D. ne quid in loco publ. l. 2. §. hoc interdictum ad ea loca. Sed quia priuata ſubſtantia ampla eſt, & latè diffuſa; idcirco varias appellationes recipit: aliæ namque res dicuntur pertinere ad patrimonium principis, aliæ ad rem priuatam, aliæ ad diuinam domum, aliæ vocantur dominicæ, aliæ tamiacæ: quamquàm hæc interdum confunduntur, vt expoſui Iſagogic. in Cod. lib. 11. tit. 61. de fund. patrim. n. 1. Hoc loco res diuinæ domus latè accipio, vt in d. l. vlt.
7 & Inſtit. de vſucap. §. vlt. ¶ Tertia pars eſt de cauſis hominum diuinæ domus. Huius partis tria ſunt capita.
8 ¶ In primo capite tractatur de perſonis ſacratum domuum, vt colonis, inquilinis, ſeruis. Horum, ſiue agant, ſiue conueniantur, iudices competentes ſunt, præpoſitus ſacri cubiculi, & comes domorum, l. vltim. Speciale autem eſt in his ſeruis, vt poſſint ſtare in iudicio, cùm regulariter ſerui non habeant legitimam perſonam ſtandi in iudicio, ſupr. de iudic. l. 6. & 7. Dici fortaſſe poſſet, hoc locu ſupponi terminos habiles, id eſt, intelligi hos ſeruos agere de momentanea poſſeſſione, ex l. vnic. infr. ſi per vim, vel alio mod. Sed hæc limitatio mihi non placet: non ſolùm quia d. l. vlt. ſimpliciter & generaliter loquitur; ſed multò magis quia loquitur de ſeruo agente, vel conuento: in cauſa verò momentaneæ poſſeſſionis ſeruus poteſt agere, non conueniri, ſupr. qui legit. perſon. ſtandi in iudic. l. vlt. Prætereà quia Leonem animaduerto ſeruis principis etiam teſtandi facultatem conceſſiſſe, Nou. 38. ¶ Se- 9
cundum caput eſt de perſonis rei priuatæ, vt colonis, ſeruis, actoribus, procuratoribus. Hæ in cauſis ciuilibus ſubiiciuntur comiti rerum priuatarum, l. 6. in criminalibus rectori prouinciæ, qui cognoſcit præſente rationali ſeu procuratore Cæſaris, l. cum aliquid. 8. & l. vniuerſi. 9. ¶ Tertium caput eſt de perſonis dominicis, 10
& patrimonialibus, quæ ſubiiciuntur rationali rei priuatæ, l. 7. proinde comiti rerum priuatarum, ſub cuius diſpoſitione hunc rationalem ponit Notitia imperij. Quapropter poſſumus perſonas ad rem priuatam, vel dominicam, vel ad patrimonium pertinentes, eodem capite complecti. Abſolutus eſt tractatus de iuriſdictione, & foro competenti.

Tit. XXVII. Quando liceat vnicuique ſine iudice ſe vindicare, vel publicam deuotionem.

EX iis, quæ tit. 2. enarranda propoſuimus, ſu- 1
pereſt, vt explicentur caſus, quibus tantum abeſt, vt neceſſe ſit adire iudicem competentem, vt ne quidem opus ſit ad vllum iudicem confugere: qui quidem caſus duo ſunt. Licet enim occidere impunè I. Latronem, qui vias publicas obſidet, aut noctu agros depopulatur. II. Militiæ deſertorem, l. 1. & 2. Illo caſu dicitur quis ſe vindicare; hoc caſu vindicare publicam deuotionem, quam miles principi debet, & militiam deſerendo violauit.

Tit. XXVIII. De inofficioſo teſtamento.

I. 5. j. 6. ij.	*XXIV.* 4. j.
II. 27.	*XXV.* 13.
III. 5. j.	*XXVI.* 13.
IV. 30. ij.	*XXVII.* 5. iij. 29.
V. 5. iv.	*XXVIII in princ.* 5. j. 10. 29.
VI. 5. j. 11.	§. *ſin autem.* 5. ij. 20.
VII. 5. j.	*XXIX.* 14.
VIII. in princ. 6. 11.	*XXX. in princ.* 10. 12. 19.
§ *qui autem.* 18.	§. 1. 7. 12.
IX. 4. j.	§. *vlt.* 10. 14.
X. 6. iij. 27.	*XXXI.* 10. 12.
XI. 22. j.	*XXXII.* 10. 13.
XII. 13.	*XXXIII. in princ.* 13. 14.
XIII. 32. ij.	§. *legis* 23. ij.
XIV. 5. ij. 18. 31.	*XXXIV.* 5. iv.
XV. 5. j.	*XXXV. in princ.* 3.
XVI. 26.	§. j. 17. 18.
XVII. 5. ij. 6. j.	§. *pen.* 12. 14.
XVIII. 23. j.	§. *vlt.* 3. 12. 14. 17. 18.
XIX. 2. 22. ij.	*XXXVI. in princ.* 12.
XX. 23. j.	§. j. 13.
XXI. 5. iij.	§. *vlt.* 5. iv. 6. j. 26.
XXII. 2. 5. j. 6. j. 19. 30. j.	*XXXVII.* 4. ij.
XXIII. 22.	

HActenus generalia, & iudiciis omnibus com- 1
munia expoſita fuerũt: ſequitur iudiciorum diuiſio in realia, perſonalia, & mixta, Inſtit. de action. §. 1. & §. quædam. ac primo dicendũ de realibus,
quorum

quorum nonnulla vocantur vniuerſalia; quia ſunt de aliqua vniuerſitate, vt petitio hereditatis; alia ſpecialia, quia ſunt de re ſpeciali, vt rei vindicatio, D. de rei vindic. l. 1. in princ. Incipiendum ab vniuerſalibus. Quia verò petitionis hereditatis præparatoria eſt querela inofficioſi teſtamenti: de hac autem omnia dicendum.
1 ¶ Teſtamentum inofficioſum eſt, quod contra officium pietatis factum eſt eâ perſonâ, cui legitima quædam portio ex bonis teſtatoris debetur, indignè exheredata, vel ita præterita, vt pro exheredata habeatur. Dixi *contra officium pietatis*, ex l. 2. D. h. t. & Inſtit. eod. in princ. Pietatem intellige, quæ debetur liberis, parentibus, & fratribus: quoniam his omnibus datur inofficioſi querela; licèt non ſemper fratribus detur, vt ex ſequentibus apparebit. Dixi, *ea perſona indignè exheredata*, id eſt, immeritò exheredata, & ſine iuſta cauſa: quia iuſtæ exheredationis cauſæ querelam excludunt, l. ſi filiam. 19. l. ſi maritus. 22. & Nou. 115. Dixi, *vel ita præterita, vt pro exheredata habeatur*, vt ſignificarem præteritionem maternam, vel aui materni, quæ pro exheredatione habetur, Inſtit. de exhered. liber. §. vlt. quia ſi filiusfamiliâs à patre ſit præteritus, teſtamentum ipſo iure non valet, nec opus eſt, vt reſcindatur per querelam inofficioſi, Inſtit. eod. in princ. & infr. de liber. præter. l. vlt. §. ſancimus. Dixi, *cui legitima quædam portio ex bonis teſtatoris debetur*. Hæc iure Digeſtorum, & Codicis eſt quarta: iure nouiſſimo eſt triens, vel ſemis, Nou. 18. Vt poſte-
2 rius explicabitur. ¶ Diuido hunc titulum in octo ca-
3 pita. ¶ Primo capite explicatur, quorum teſtamenta ſubiaceant querelæ, vel non. Regulariter omnium teſtamenta dici poſſunt inofficioſa, atque adeo etiam teſtamentum eius, qui à principe liberam teſtamenti factionem impetrauit: quia princeps nihil aliud cenſetur permiſiſſe, quàm legitimam & conſuetam teſtamenti factionem; ne videatur vno verbo teſtamentorum obſeruationem multis vigiliis excogitatam & inuentam euertere, adeo vt verbum *libera*, reſtringatur, & coanguſtetur ſecundum leges, l. ſi quando. 35. in princ.
4 & §. vlt. ¶ Excipitur I. Teſtamentum militis, quod per querelam euerti non poteſt. Nec refert vtrùm ſit miles gregarius, an in aliquo gradu conſtitutus, putà centurio, vel tribunus: nec vtrùm iure ciuili, id eſt, iure communi, an iure militari teſtatus ſit: nec vtrùm filij, an alij, quibus querela competit, de inofficioſo agere velint, l. de inofficioſo. 9. l. teſtamentum militis. 24. II. Teſtamentum de peculio quaſi caſtrenſi factum: quod enim modò dixi fuiſſe militibus conceſſum, ad filiosfam. habentes peculium quaſi caſtrenſe productum eſt, vt non ſolùm teſtari poſſint, ſed etiam eorum teſtamenta non ſubiaceant querelæ: quamquàm, ſi ſui iuris facti ſint, hoc priuilegio non fruuntur: ſicut enim deſinit eſſe peculium, ita etiam ceſſat priuilegiũ, quod in dicto peculio competit teſtatori, l. vlt. Immò nec, ſi in patris poteſtate ſint, hoc priuilegium habent iure nouiſſimo: ſed indiſtinctè eorum teſtamenta querelæ ſubiacent, Nou. 115. cap. 4. & Nou.
5 123. c. 19. ¶ Secundo capite explicatur, quibus hæc querela competat. Conſtat quidem dari exheredatis, vel præteritis, ſi præteritio non faciat teſtamentum ipſo iure nullum, vt præteritio ſui heredis; ſed habeatur pro exheredatione, vt facta à matre, vel auo materno, Inſtit. de exhered. lib. §. vlt. Non tamen datur quibuſcumque perſonis exheredatis, vel præteritis, ſed tantùm certis perſonis. Ac I. Datur liberis, l. liberi. 28. in princ. Vt filio aduerſus teſtamentum patris, l. 6. vel matris, l. 1. & 3. item filiæ ſimiliter aduerſus teſtamentum patris, l. ſi maritus. 22. vel matris, l. filiam. 15. item nepti ex filio emancipato aduerſus teſtamentum aui paterni, l. 7. II. Parentibus, D. eod. l. nam etſi parentibus. 15. in princ. Vt patri, D. eod. l. pater. 14. vel matri, l. cùm filium. 17. l. liberi. 28. §. ſin autem. III. Fratribus, vel ſororibus conſanguineis, id eſt, ex eodem patre natis, ſiue adgnatio manſerit, ſiue per emancipationem ſoluta ſit, aduerſus teſtamentum fratris vel ſororis, dummodò heres inſtitutus vel ſit iuris, ſeu facti infamiâ notatus; vel ſit teſtatoris libertus, qui nec maximis erga patronum beneficiis hoc ſit promeritus, nec ſit ſeruus neceſſarius heres inſtitutus, l. fratris. 27. Nulli autem alij ex tranſuerſalium ordine hæc querela competit; l. fratris. 21. IV. Heredi filij, vel parentis, vel fratris, quibus diximus querelam competere: nam hæc querela ad heredem tranſmittitur; dummodò nec expreſsè, nec tacitè ſit repudiata; &, ſi ad heredem extraneum tranſmittatur, ſit præparata: ad liberos verò etiam non præparata tranſmittitur, l. 5. l. ſi quis filium. 34. l. penult. §. vlt. ¶ Tertio capite declaratur, contra 6
quos hæc querela detur. I. Datur contra heredem ſcriptum, d. l. penult. §. illud. etiamſi ſit teſtatoris ſoror, l. cùm filium. 17. vel vxor, l. ſi maritus. 22. II. Contra fideicommiſſarium vniuerſalem, cui reſtituta eſt hereditas; quia loco heredis habetur, l. 1. III. Contra fiſcum, vel alium ſucceſſorem eius, qui de inofficioſo conueniri poterat, l. ſi heredum. 10. ¶ Quarto capite 7
proponuntur cauſæ, ex quibus de inofficioſo agitur. Hæ verò ſunt duæ, nempe exheredatio, & præteritio, l. omnimodo. 30. §. 1. Sed vna cauſa dici poteſt, quatenus præteritionem intelligere oportet, quæ pro exheredatione habetur, vt docui ſupr. num. 1. & num. 5.
¶ Quinto capite expununtur diuerſæ rationes, pro- 8
pter quas hæc querela denegatur. ¶ Prima ratio eſt, 9
ſi legitimam portionem ſaluam habeat; Inſtit. hoc
tit. §. vltim. ¶ Nota primò, hanc modò vocari legi- 10
timam portionem, d. l. omnimodo. in princ. & §. vlt, & l. quoniam in prioribus. 32. modò Falcidiam, l. quæ
nuper. 31. ¶ Nota ſecundò, hanc legitimam iure Di- 11
geſtorum & Codicis fuiſſe quartam partem bonorum, l. 6. & l. parentibus. 8. in princ. & D. eod. l. Papinianus. 8. §. quoniam. & Inſtit. eod. §. vlt. Sed ex Iuſtiniani Nou. conſtit. 18. cap. 1. auctam eſſe pro numero eorum, qui ad querelam vocantur: nam ſi quatuor ſint, aut pauciores, eis debetur triens bonorum: ſi plures, ſemis. Quæ conſtitutio non ſolùm obtinet in liberis, & parentibus, vt Doctores vulgò putant; ſed etiam in fratribus: diſertè enim Imperator in fin. d. cap. 1. ait hoc obſeruandum in omnibus perſonis, quibus olim quarta debebatur, ne de inofficioſo agerent. ¶ Nota tertiò, olim 12
ad excludendam querelam opus fuiſſe, vt vel integra legitima relinqueretur: vel adderetur; vt, ſi id, quod relictum eſt, legitimâ minus ſit, ea boni viri arbitratu repleatur. Sed Iuſtinianus conſtituit, vt etiam hoc non adiecto, ceſſet querela de inofficioſo, & legitimæ ſupplementum petatur, d. l. omnimodò. in princ. & §. 1. & l. quæ nuper. 31. Quod ſupplementum etiam is petere poteſt, qui exiguum illud accepit, quod ſibi in teſtamẽto relictum fuit: hac enim ratione petitioni ſupplemẽti renunciare non cenſetur, l. ſi quando. 35. §. pen. & vlt. Item peti poteſt, etiamſi ab initio integra legitima relicta ſit, ſed poſteà quibuſdam rebus euictis minuta ſit,
l. ſcimus. 36. in princ. ¶ Nota quartò, hanc legitimam 13
deberi ſine onere, & ſine dilatione. Vnde ſi ſub conditione ſit relicta, conditio pro non ſcripta habetur, l. quoniam in prioribus. 32. niſi conditio fauore perſonæ honoratæ ſit adſcripta: veluti ſi mater filium heredem inſtituat ſub conditione, *ſi à patre emancipatus fuerit*, quò magis ſibi, non patri hereditatem acquirat, l. filiis. 25. Item fideicommiſſum, quo legitima oneratur, pro non ſcripto habetur, d. l. quoniam in priorib. niſi ſit reciprocum, l. ſi pater. 12.

Quòd ſi teſtator extraneum heredem inſtituerit, eum-
que filio ſuo rogauerit hereditatem, cùm morietur, vel
poſt certum tempus reſtituere: heres ſtatim legitimam
filio teſtatoris, reſiduum ſuo tempore reſtituet, d.l. Sci-
mus, §. cùm autem. Subſtitutio autem pupillaris non
eſt onus, ſeu grauamen; ſed potius honor: idcirco pater
filio pupillo, cui ſolam legitimam reliquit, rectè hoc
modo ſubſtituit, l. ex tribus. 26. Quòd ſi heres ſolu-
tioni legitimæ moram fecerit, & ſe a iudice condem-
nari paſſus fuerit, tertia parte amplius reſtituet, quàm
teſtator reliquit: puta ſi teſtator triginta filio reliquit,
heres ob dictam contumaciam ei reſtituet quadragin-
14 ta, l. ſi quis ſuo. 33. in princ. ¶ Nota quintò, hanc le-
gitimam iure Digeſtorum, & Codicis, poſſe relinqui
quocumque titulo, Inſtit. eod. §. vlt. Vt inſtitutionis, vel
legati, vel fideicommiſſi, d.l. ſi quis ſuo. in princ. Quin
etiam dos data filiæ, vel donatio propter nuptias filio
in legitimam imputantur, l. quoniam Nouella. 29. nec-
non militia, quæ vendi poteſt, excepta militia ſilen-
tiariorum, id eſt, eorum, qui excubias agunt in conſi-
ſtorio, vel palatio principis, l. omnimodo. 30. §. vlt. Idem
dicendum de ſimplici donatione hoc pacto facta, vt in
legitimam imputetur, l. ſi quando. 35. §. penult. & vlt.
Doctores vulgò putant hodie ex Nou. 115. c. 3. & 4. le-
gitimam deberi titulo inſtitutionis, nec poſſe relinqui
alio titulo: quibus non aſſentior. Primùm enim ibi Im-
perator loquitur tantùm de liberis, & parentibus: ergo
ſine dubio ius antiquum manet in fratribus. Deinde
non iubet legitimam relinqui liberis, vel parentibus
iure inſtitutionis; ſed tantùm præcipit eos heredes in-
ſtitui. Quid ergo vetat filiũ (exempli causâ) in donatio-
ne propter nuptias, vel filiam in dote habere ſuam le-
gitimam, & prætereà eſſe heredem patris ex minima
15 aliqua portione, vel re inſtitutum? ¶ Nota ſextò, quar-
tam, vel trientem, vel ſemiſſem omnium bonorum de-
beri omnibus liberis, vel parentibus, vel fratribus,
æqualiter inter eos diuidendam, niſi ſucceſſio in ſtir-
pes inæqualitatem inducat: veluti ſi legitima debeatur
nepotibus ex diuerſis filiis, D. eod. l. Papinianus. 8. §.
quoniam. Ergo quilibet habere debet quadrantem, vel
trientẽ, vel ſemiſſem ſuæ portionis, Inſtit. h. t. §. vlt. Di-
citur enim pars debitæ portionis, id eſt, portionis ab
inteſtato debitæ. Sed ſi ex pluribus, qui de inofficioſo
queri poſſunt, quidam non conquerantur, quæritur, an
eorum portio cæteris accreſcat? Quamdiu illi poſſunt
conqueri, partem cæteris faciunt, id eſt, obſtát quò mi-
nùs cæteri totum accipiant; proinde nihil cæteris ac-
creſcit; ſed ſua portione debent eſſe contenti, d.l. Papi-
nianus. §. quoniam. Qui verò ſunt omnino excluſi, eo-
rũ portio cæteris accreſcit: idcirco non dicuntur cæte-
ris partem facere, D. eod. l. qui repudiantis. 17. in princ.
16 & l. ſi ponas. 23. §. vlt. ¶ Nota ſeptimò, petitioni dicti
ſupplementi non præſcribi, ſecundum Doctores, niſi
longiſſimo tempore, per l. 3. infr. de præſcr. 30. vel 40.
annor. etſi querelæ inofficioſi teſtamenti præſcribitur
quinquennio, vt poſteriùs dicetur. Hæc dicta ſint de
legitima, ex qua ſumitur prima ratio impediendæ que-
17 relæ de inofficioſo teſtamento. ¶ Secunda ratio eſt,
propter pactum, vel tranſactionem cum herede factã:
pactum autem factum a filio cum patre, ne teſtamen-
tum eius inofficioſum dicat, non valet: quia meritis fi-
lij ad paterna obſequia ſunt prouocandi, potiùs quàm
pactis adſtringendi, ſecundùm Papiniani ſententiam,
d.l. ſi quando. §. 1. & §. vlt. quæ fuit etiam Pauli lib. 4.
18 Sentent. tit. 5. de inoffic. querela. §. pactio. ¶ Tertia ra-
tio eſt, ſi quis iudicium defuncti adgnouerit, l. parenti-
bus. 8. §. 1. & d.l. ſi quando. §. 1. & §. vltim. Veluti ſi pe-
tenti ex patris teſtamento legatum patrocinatus ſit, D.
eod. l. vlt. Secus eſt, ſi teſtamentum falſi arguerit: quo-
niam in hoc iudicio ſuccumbens poſteà teſtamentum
inofficioſum dicere poteſt, l. eum qui. 14. ¶ Quarta 19
ratio eſt, propter ingratitudinem, propter quam quis
exheredari, vel præteriri meruit, dummodo in teſta-
mento exheredantis ſit expreſſa, l. ſi maritus. 22. l. om-
nimodo. 20. in princ. Hic tria quæruntur. ¶ Primò 20
quæritur, quæ perſonæ poſſint exheredari: Responde-
tur, poſſe exheredari etiam parentes; vt matrem, l. libe-
ri. 28. in fin. ¶ Secundò quæritur, quæ ſint iuſtæ cauſæ 21
exheredandi: Hic conſiderantur quinque cauſæ: qua-
rum tres probantur tanquam iuſtæ, & exheredationem
merentes; duæ verò reprobantur. ¶ Quæ probantur, 22
hæ ſunt. I. Si filius ſit arenarius: nam eum, qui non in
arenam damnatus, ſed ſponte ſua factus eſt arenarius,
lex ad inteſtati quidem patris ſucceſſionem vocat; ſed
contra patris voluntatem non admittit, neq; per que-
relam inofficioſi teſtamenti, neque per bonorum poſ-
ſeſſionem contra tabulas, niſi etiam pater eiuſdem
conditionis fuerit, l. in arenam. 11. aut patre con-
ſentiente factus ſit arenarius, Nou. 115. cap. 3. verſ. ſi
præter voluntatem. II. Si filia luxurioſè viuat, l. fi-
liam. 19. niſi parentes eam nuptui date vſque ad vige-
ſimum quintum ætatis eius annum diſtulerint, d. Nou.
115. cap. 3. verſ. ſi alicui ex prædictis. III. Si parentem
teſtari prohibuit, l. teſtamenti. 23. & d. Nou. 115. cap. 3.
verſ. ſi conuictus. ¶ Reprobantur autem ſequentes 23
cauſæ. I. Si filia patri, l. cùm te. 18. vel matri diuor-
tium iubenti non obtemperauerit, l. filia. 20. II. *Si*
mater odio mariti exheredet communem filium, *l. ſi*
quis ſuo. 33. §. legis. ¶ Hæc ita traduntur in *Codice*. 24
Cæterùm hodie ad intelligendas iuſtas exheredatio-
num cauſas legenda ſunt dictæ Nou. 115. cap. 3. & 4.
¶ Tertiò quæritur, vtri probandi onus incumbat, id 25
eſt, vtrùm exheredatus probare debeat ſe fuiſſe gra-
tum, an heres eum fuiſſe ingratum? Reſpondetur,
probationis onus incumbere exheredato, niſi heres
ſponte ſua ingratitudinem probare velit, l. liberi. 28. *in*
princ. quia exheredatus agit: probandi autem onus
ad actorem ſpectat, niſi reus ſponte ſua id ſuſcipiat,
D. de probat. l. circa. 14. Sed nouiſſimè Iuſtinianus, d.
Nou. 115. probandi onus iniungit heredi: quia contra
eum eſt præſumptio: quilibet enim præſumitur gra-
tus, niſi probetur ingratus. Itaque vt hodie exhereda-
tio valeat, oportet iuſtam exheredationis cauſam di-
cta Nouella probatam exprimi à teſtatore, & probari
ab herede. ¶ Quinta ratio eſt, ob lapſum quinquennij: 26
tanto enim tempore huic querelæ præſcribitur, l. con-
tra. 16. & l. ſcimus. 36. §. illud. ¶ Sextum caput eſt de 27
præparatione querelæ. Ad hanc præparationem ſpe-
ctat petitio bonorum poſſeſſionis, litis ordinandæ gra-
tiâ, D. eod. l. Papinianus. 8. verſ. ſequẽti. quæ eſt ſine re:
quia non adimit ſcriptis heredibus poſſeſſionem, l. 2.
Hanc non eſſe neceſſariam in ſuis heredibus, quemad-
modum nec aditionem hereditatis ſcribit Paulus in l.
6. D. eod. ¶ Septimum caput eſt de iudice competenti: 28
vbi traditur, ſi contra fiſcum agatur, vt quia heredi
ſcripto ſucceſſit, vel eius bona tanquàm vacantia oc-
cupauit, apud procuratorem Cæſaris, qui cauſis fiſca-
libus præeſt, agendum, l. ſi heredum. 10. nimirum quia
rei forum actor ſequitur, ſupr. vbi in rem act. exercer.
debe. l. vlt. cum ſimil. ¶ Octauum caput eſt de effectu 29
huius iudicij. Sic autem diſtinguitur: Aut is, qui de in-
officioſo egit, in totum obtinuit: aut in totum victus
eſt: aut partim obtinuit, partim victus eſt; vt quia con-
tra diuerſos heredes egit. Finge heredum alios eſſe
viros honeſtos, alios infamia notatos, ac de inofficio-
ſo agere fratrem conſanguineum defuncti: ſine dubio
contra illos ſuccumbet, contra hos obtinebit, l. fratres.
27. ¶ De primo caſu hæc notentur. I. Actor totam 30
hereditа

hereditatem conſequitur, l. ſi maritus. 22. In princip. videlicèt tamquam heres legitimus, vel, ſi malit, vt bonorum poſſeſſor, d.l. Papinianus. §. pen. II. Idem actor heredi ſcripto cogitur ſoluere, quod ei defunctus debebat, d. l. ſi maritus. §. 1. III. Si defendente cauſam herede ſcripto, iudicatum eſt teſtamentum inofficioſum, teſtator habuiſſe teſtamenti factionem non videtur, ideóque nihil ex eo teſtamento debetur, D. eod. d.l. Papinianus. §. penult. l. repudiantis. 17. §. 1. l. cùm mater. 28. libertates tamen præſtitæ non reuocantur, ſi vel ex cauſa fideicommiſſi ex decreto prætoris præſtitæ ſint, l. 4. vel ſerui manumiſſi in libertate per quinquennium morati ſint: ſed hoc caſu ſinguli viginti aureos ei perſoluunt, qui in querela de inofficioſo obtinuit, d.l. Papinianus. §. vlt. fac. l. vxorem. 29. D. de fideicommiſſ. libert. Sin autem herede non reſpondente iudicatum ſit: tam legata pecuniaria, quàm libertates ex eo teſtamento debentur, d.l. qui repudiantis. §. 1. & l. ſeq. Hodie indiſtinctè omnia legata, & fideicommiſſa, & libertates debentur: quia teſtamentum, quod ad ſolam heredis inſtitutionem, reſcinditur, Nou. 115. cap. 3. in fin. & cap. 4. in fin. proinde ceſſat, quod dixi de viginti aureis victori dependēdis, vt rectè Salic. notat ad
31 d. l. 4. ¶ Secundo caſu teſtamentum conſiſtit: ſed poteſt vt falſum argui etiam ab eodem, qui de inofficioſo egit: quemadmodū etiam è contrario, ſi in falſi accuſatione non obtinuit, de inofficioſo agere poteſt, l. cum
31 qui. 14. ¶ De tertio caſu hæc notentur. I. Defunctus pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus deceſſiſſe videtur, D. eod. l. nam etſi parentibus. 15. §. vltim. l. circa. 24. Hæc igitur eſt exceptio illius regulæ, Nemo poteſt pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedere. Altera exceptio eſt in milite, Inſtitut. de hered. inſtit. §. hereditas. II. Legata, & cætera in teſtamento relicta debentur pro parte heredis ſcripti, qui obtinuit: pro altera verò parte tantùm libertates debentur, non relicta pecuniaria: quoniam pro ea parte is, qui de inofficioſo egit, ſuccedit tamquàm heres ab inteſtato, l. cum duobus. 13. ſed iure nouiſſimo ſine dubio etiam pro hac parte omnia relicta debentur, d. Nou. 115. c. 3. in fin. & cap. 4. in fin.

Tit. XXIX. De inofficioſis donationibus.

I. 2. iv. v.	*VI. 1. 2. ij. 3. 4. j. ij. iij.*
II. 1. 2 ij. iij.	*VII. 2. iv. 5.*
III. 2. j.	*VIII. 1. 2. iv.*
IV. 1. 2. vij. 4. iij.	*§. j. 2. vj. 5.*
V. 2. ij. 5.	*IX. 1. 4.*

1 QVoniam regulariter is, qui teſtamentum inofficioſum dicere poteſt, niſi dignus exheredatione ſit, non aliter à querela excluditur, quàm ſi legitimam conſequatur, quæ iure Codicis eſt quarta pars bonorum, quæ defunctus habuit mortis tempore, ſupr. tit. prox. l. 6. idcirco qui volunt eiuſmodi perſonas ligitima fraudare, facultates ſuas donatione inter viuos facta minuunt, vel exhauriunt. Cui fraudi Imperatores hoc titulo obuiam eunt, tribuendo querelam inofficioſæ donationis ad inſtar & exemplum querelæ inofficioſi teſtamenti, l. 2. 4. 6. pen. in pr. & l. vlt. De hac inofficioſæ donationis que-
2 rela quatuor quæſtiones diſſoluendæ occurrunt. ¶ Primò quæritur, quibus, & contra quorum donationes competat? Hîc deciduntur ſeptem caſus. I. Si parens, qui immenſas donationes fecit, inteſtatus deceſſit, æquè datur liberis querela inofficioſæ donationis, ac ſi teſtatus deceſſiſſet, l. 3. quāuis inofficioſi teſtamenti querela non poſſit ab inteſtato locum habere. II. Si pater filiis emancipatis donauit (intellige ſemper donationem eſſe immodicam, etſi id breuitatis ſtudio expreſsè non dicam:) aliis filiis, vel nepotibus datur querela, l. 2. 5. 6. III. Si pater filio in poteſtate ſua conſtituto donauit: quia donatio ab initio non valet, ſed morte confirmatur, infr. de donat. inter vir. & vxor. l. donationes, quas parentes. 25. Ideo res donatæ manent, & ſunt in dominio defuncti tempore mortis: quocirca donatio non poteſt videri facta in fraudem querelæ inofficioſi teſtamenti: conſequenter non eſt locus querelæ inofficioſę donationis: ſed iudicio familię erciſcundę alij filij ſuam legitimam conſequuntur, d.l. 2. IV. Si mater vni, vel quibuſdam liberis donauit, aliis datur querela, l. 1. 7. & pen. in princ. V. Si mater extraneis donauit: idem dicendum, vt filiis detur querela inofficioſæ donationis, d.l. 1. VI. Si mater res ſibi à marito donatas, eo conſentiente donauit communi filio emancipato: perinde habetur, ac ſi pater ei filio donaſſet, d.l. pen. §. 1. quia donatio in vxorē collata non valuit, D. de donat. inter vir. & vxor. l. 1. & paſſim. VII. Si filius minor vigintiquinq; annis extraneo donauit, mater non aget querela inofficioſæ donationis, ſed ex perſona filij minoris, id eſt, tamquàm eius heres (nam reſtitutionis petitio ad heredem tranſit, ſup. de temp. in integr. reſtit. l. 5.) reſtitutionem petet, l. 4. ¶ Secundò quæritur, qua ex cauſa detur 3
hæc querela? Reſpondētur, ob eandem cauſam dari, ob quam datur querela inofficioſi teſtamēti: id eſt, ne quis legitima priuetur, l. 6. ¶ Tertiò quæritur, quibus ex cau- 4
ſis hæc querela locum non habeat? Generaliter traditur, eaſdem cauſas excludere hanc querelam, quæ excludunt querelam inofficioſi teſtamenti, l. vlt. Specialiter autem hæ cauſæ notantur. I. Si tantum alicui relictum ſit, quantum efficit eius legitimam, d. l. 6. II. Si adgnouit voluntatem defuncti, d.l. 6. III. Si poteſt aduerſus donarioнem in integrum reſtitui, d.l. 4. & d. l. 6. Hæc igitur querela eſt remedium ſubſidiarium, vt & querela inofficioſi teſtamenti, Inſtit. de inoffic. teſtam. §. tam autem. IV. Si quinquennium lapſum ſit, l. vlt.
¶ Quartò quæritur, quis ſit effectus huius querelæ, id 5
eſt, quatenus per eam donatio infirmetur? Reſpondetur, non in totum infirmari, ſed tantùm de donatione deduci, quantum conquerenti perſonæ legitimam portionem efficit, l. 5. 7. & pen. in princ. In hoc igitur differt à querela inofficioſi teſtamenti, quæ iure Digeſtorum, & Codicis totum teſtamentum, iure Nouellarum totam heredis inſtitutionem reſcindere ſolet, vt docui ſupr. tit. prox. num. 29. Aliam differentiam tradidi ſupr. num. 2. memb. 1.

Tit. XXX. De inofficioſis dotibus.

QVemadmodum querela inofficioſæ donatio- 1
nis exemplo querelæ inofficioſi teſtamenti introducta eſt, vt ſuperiori titulo fuit expoſitum, ita etiam querela inofficioſæ dotis, quæ eamdem vim habet, id eſt, tantum ex dote detrahit, quantum legitimam conficiat iis, quibus legitima debetur, l. vn. Hæc igitur querela eſt ſuperioribus ſimilis: & quæ de illis dicta fuerunt, huc ſunt transferenda: verbi gratiâ, ne detur poſt quinquennium, vel ſi alio modo, putà per reſtitutionem in integrum, legitima ſalua ſit. Probanda eſt etiam Accurſij ſententia, dum ait hanc querelam poſt mortem eius competere, qui dotem conſtituit: quia idem in ſuperioribus querelis obtinet. Denique cùm querela inofficioſæ donationis, & querela inofficioſæ dotis ad exemplum, & inſtar querelæ de inofficioſo teſtamento introductæ ſint: pleraque dicta de inofficioſo teſtamento transferanda ſunt ad inofficioſas donationes, & inofficioſas dotes; non tamen omnia: quia ſunt quædam differentiæ, vt notaui in calce tituli præcedentis.

Tit. X X X I. De petitione hereditatis.

I. in princ.4.j.6 j.	*V I I. 5.ij.5 j.iv.6.iij.8.ij.*
§ j.5.iv.6.j.	*V I I I.7.j.*
I I. in princ.5.j.ij.iv.6.j.	*I X. 3.ij.4.j.iij.6.j.*
§.j.5.iv.	*X. 4 ij.*
I I I. in princ.8.j.	*X I. 5.iv.*
§ j 8.j.	*X I I. in princ.7.ij.8.iij.*
I V. 8.iij.	*§.j.7.iv.8.iij.*
V. 8.iij.	*§.pen.7.iij.8.iij.*
V I. 4.ij.5.ij.	*§.vlt.3.j.*

1 CVm dictum ſit de inofficioſi teſtamenti
querela, quæ petitionis hereditatis eſt præ-
paratoria, adeo vt ſecundùm Doctores hæ
duæ actiones coniungi, & in eodem libello
cumulari poſſint. (Vnde Cuiac. putauit etiam eâ que-
relâ hereditatem peti, Connanus autem exiſtimauit ita
eſſe coniunctam cum petitione hereditatis, vt ab ea
ſeiungi nequeat: quorum ſententias refutaui Metho-
dic.de inoffic.teſtam. num. 6. & 7.) cúmque obiter di-
ctum ſit de querelis inofficioſæ donationis, vel dotis,
quæ ad illius ſimilitudinem ſunt introductæ; iam tem-
2 pus eſt de petitione hereditatis diſſerere. ❡ Huius titu-
3 li capita ſunt ſex. ❡ Primo capite declaratur, qualis ſit
hæc actio. I. Eſt actio bonæ fidei: quoniam Iuſtinianus
hoc conſtituit, cùm olim res dubia eſſet, ac controuer-
ſa, l.vlt.§.vlt.& Inſtit.de action.§.actionum. I I.Eſt vin-
dicatio, l.ſi ſcripti.9.id eſt, principaliter eſt actio in rem,
ſed accedunt etiam præſtationes perſonales, D. h. t. l.
ſed etſi lege.25.§.petitio. propterea eſt actio mixta, l.7.
4 ❡ Secundo capite exponitur, cui hæc actio detur. I. Da-
tur cuicumque heredi, ſiue ſit fiſcus, ſiue priuatus,
l.1. in princ. item ſiue ſit heres ex teſtamento, ſiue ab
inteſtato: & ſiue ex iure veteri xij. tabularum, ſiue ex
iure nouo, D.eod.l.1.2. 3. Item ſiue primo loco ad he-
reditatem vocetur; ſiue eo, qui præcedebat, repudiante,
admittatur, l.ſi ſcripti.9. Item ſiue ſit heres ex aſſe, ſiue
pro parte, D.eod.l.licet, 10. I I. Patenti, in cuius po-
teſtate eſt heres ſcriptus, adeo vt per eum olim here-
ditatem acquireret, hodie commodum, id eſt, vſum-
fructum acquirat, l.6. etiamſi iubente patre non adiuit
hereditatem, ſed per longum tempus (id eſt, per de-
cennium) eam detinuit, quia ea longa detentione
cenſetur hereditatem delatam adgnouiſſe, l.ſi filiusfa-
milias. 10. vbi intelligendum eſt, iuſſum patris præceſ-
ſiſſe ſecundum l.ſi quis mihi bona. 25. §. iuſſum. D. de
acquir. hered. ſed filij aditionem ſecutam non eſſe.
I I I. Bonorum poſſeſſori, d. l. ſi ſcripti. Hoc caſu eſt
actio prætoria, & vocatur poſſeſſoria hereditatis peti-
5 tio, D.de poſſeſſ.hered.petit. l. 1. & 2. ❡ Tertio capite
explicatur, contra quem hæc actio detur. I. Datur
contra eum, qui pro herede, vel pro poſſeſſore poſſi-
det, l. 7. etiamſi minimam tantùm rem hereditariam
poſſideat, D.eod.l. regulariter. 9. & l. ſeq. Pro herede
poſſidet, qui ſe heredem putat: pro poſſeſſore is, qui
mala fide poſſidet, D.eod.l. pro herede. 11. & l. ſeq. &
Inſtit. de interdict. §.adipiſcendæ. Pro poſſeſſore ergo
poſſidet, qui ſciens à non vero herede emit heredita-
tem, l. 2. in princ. I I. Contra tutorem poſſeſſoris, &
contra tutorem impuberi datum, qui eſt (vt ita dicam)
in poſſeſſione tutelæ, licèt impubes dicatur eſſe in po-
teſtate patris, l.6. I I I. Contra heredem poſſeſſoris, d.l.
2. in princ.& D.eod.l.nec vllam. 13.§.Neratius. Hic te-
netur etiam earum rerum nomine, quas defunctus
poſſedit pro emptore, d.l. nec vllam. §. heredem.
I V. Contra emptorem hereditatis: Hic autem, ſi em-
ptio valeat, vtili hereditatis petitione tenetur, d. l.
nec vllam.13.§.quid ſi quis. Sin autem emptio non va-
leat, & mala fide emerit, directâ tenetur, tamquam
poſſidens pro poſſeſſore, d.l.2. in princ. d. l. nec vllam.
§. 1. Qui verò ſingulas res hereditarias emit, aut alio
ſpeciali titulo poſſidet, quia controuerſiam heredi-
tatis non facit, non hereditatis petitione, ſed rei vin-
dicatione conueniri poteſt, d. l. 2. in fin. d. l. 7. verſ. à
cæteris. & inſt. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcr.
l. pen. Vnde poſſeſſor cogendus eſt dicere, vtrùm pro
poſſeſſore, an pro herede poſſideat, licèt aliàs nemo
cogatur dicere quo titulo poſſidet, l.cogi.11. ❡ Quar- 6
to capite declaratur, quid in hanc actionem veniat.
I. Veniunt res hereditariæ (ſiue iura præter ſeruitu-
tes, ſiue corpora ſint, D. eod. l. item videndum. 18.
§.vlt. & l.non tantum.19. §. vlt.) quæ in eadem cauſa
durant, id eſt, quæ non exiuerunt de hereditate per
vſucapionem, aut præſcriptionem, l.ſi ſcripti. 9. & d.
l. & non tantùm. §. 1. nec ſolùm eæ, quæ mortis tem-
pore fuerunt, ſed etiam quæ poſteà acceſſerunt: nam
hereditas eſt vniuerſitas, quæ augmentum & demi-
nutionem recipit: proinde etiam fructibus, & vſu-
ris, & partu ancillæ augetur, l.1.§. 1. & l. 2. in princ. &
D.eod.l. item veniunt. 20. §. item non ſolùm. & l. ſed
etſi lege. 25. §. vlt. & ll. ſeqq. Sed notandum, ex ſe-
natuſconſulto bonæ fidei poſſeſſorem non teneri, ni-
ſi in quantum locupletior factus eſt: malæ fidei poſ-
ſeſſorem omnes fructus reſtituere: omnes autem in-
telligi malæ fidei poſſeſſores poſt litem conteſtatam,
d.l.1.& 2.in princ.& d.l.item veniunt. §. propter. cum
paragrapgis, & aliquot legibus ſequentibus. I I. Res
in hereditate repertæ, licèt hereditariæ non *ſint;*
veluti quas defunctus cœperat vſucapere, & quæ
ei commodatæ, vel apud eum depoſitæ fuerunt, d. l.&
non tantùm, in princip. & quarum nomine reten-
tionem habuit, non actionem; veluti quas iurauerat
ſuas eſſe, d. l. & non tantùm. §. veniunt. I I I. Præ-
ſtationes perſonales: veluti ſi poſſeſſor rem heredita-
riam deteriorauit, aut fructus conſumpſit, l. 7. Memi-
neris tamen differentiæ ſuprà traditæ inter bonæ, &
malę fidei poſſeſſorem: quia hic indiſtinctè omnes fru-
ctus reſtituere tenetur: ille eatenus tenetur, quatenus 7
locupletior factus eſt. ❡ Quinto capite deciditur quæ-
ſtio, an iudicio petitionis hereditatis pendente, vel im-
minente, aliæ actiones moueri poſſint? Hîc diſtingui-
tur inter quatuor genera actionum. Aut enim dubita-
tur de ſtatu teſtatoris: aut petitur legatum, ſeu fidei-
commiſſum pecuniarium: aut petitur libertas iure di-
recto, vel per fideicommiſſum relicta: aut agunt cre-
ditores hereditarij. I. Caſu ante omnia de ſtatu te-
ſtatoris cognoſcendum eſt, l. liber. 8. I I. Caſu, arbi-
trio legatarij vel legatum ſoluitur cautione præſtita
de eo cum acceſſionibus, admiſſa tamen ſumptuum
deductione, reſtituendo, ſi hereditas ei, qui legatum
ſoluit, abiudicata fuerit; vel lis conteſtatur, & legati
exactio differtur, donec iudicium petitionis heredi-
tatis finem accipiat: vt tunc legatum, ſi ſolui opor-
teat, id eſt, ſi pro teſtamento iudicatum ſit, cum acceſ-
ſionibus ſoluatur, l.vltim. in princip. I I I. Caſu euen-
tus petitionis hereditatis per annum exſpectatur:
túncque, ſi pro teſtamento iudicatum ſit, libertates
competunt: ſi contra teſtamentum, libertates non
præſtantur: ſi lis finem nondum acceperit, libertates
competunt, ita vt perductus ad libertatem, ſi fortè ali-
quid geſſerat, rationes reddat, &, ſi quid habet ad he-
reditatem pertinens, id reſtituat, d. l. vlt. §. penult.
I V. Caſu non differtur exactio eius, quod debetur
creditoribus hereditariis: quibus ſi vel petitor, vel
poſſeſſor hereditatis aliquid præſtiterit, iudicio peti-
tionis hereditatis finito, inter eos in computatio-
nem veniat, adeo vt, ſi poſſeſſor hereditatem reſtituat,
id petitori imputet, quod creditoribus hereditariis
ſoluit,

Digitized by Google

ſoluit, ſibíque à petitore ſatisfiat: ſi verò actor ſuccumhat, ſimiliter ei à poſſeſſore officio iudicis ſatisfiat: aut, ſi hoc prætermiſſum fuerit, actione negotiorum geſtorum, vel condictione ex lege Iuſtiniani
8 peti poſſit, d.l. vlt. §. 1. ¶ Sexto capite declarantur tres exceptiones, ſeu defenſiones rei conuenti. I. Exceptio rei iudicatæ. Hæc exceptio agenti obſtat, etſi alio iudicij genere agat: veluti ſi priùs res ſingulas petierit, deinde hereditatem petat, D. de exception. rei iudic. l. 3. & l. 7. §. pen. & vlt. & l. ſeq. Sed non obſtat, ſi aut alia hereditas petatur, l. 3. in princ. aut ex alia cauſa, d.l. 3. §. 1. & D. de exception. rei iudic. l. ſi mater. 11. in princ. l. ſi is qui. 25. in princ. II. Præſcriptio longiſſimi temporis, inſr. de præſcript. trigint. vel quadragin. annor. l. 3. Longi autem temporis præſcriptio, quia tantùm merè reales actiones ſummouet, non perſonales, aut mixtas, qualem eſſe petitionem hereditatis antea dixi, hanc petitionem non excludit, l. 7. III. Compenſatio: nam in reſtituenda hereditate ratio habetur eius, quod poſſeſſor in funus defuncti impendit, l. 4. vel creditoribus hereditariis ſoluit, l. 5. l. vltim. §. 1. Item ea quoque deducuntur, quæ ex cauſa legati, vel fideicommiſſi præſtitit, d. l. vltim. in princip. & §. penultim.

Tit. XXXII. De rei vindicatione.

I. in pr. & §. 1 4 5.8.13.j.y.	*XV. 4.vj.*
II. 4.iij.	*XVI. 4.iij.7.8.13.j.11.v.*
III. 4.vij.13.j.15.ij.vj.	*XVII. 8.13.j.y.*
IV. 4.vij.13.j.15.ij.	*XVIII. 4.x.*
V. 3.13.j.y.11.v.	*XIX. 6.13.j.*
VI. 4.v.8.	*XX. 9.*
VII. 4 y.	*XXI. 3.13. iij.*
VIII. 4.v.	*XXII. 8.13.y.*
IX. 15.iij.	*XXIII. 4.vij.15.vj.*
X. 6.	*XXIV. 4.viij.*
XI. 4.iv.15.v.	*XXV. 4.ix.*
XII. 4.y.v.15.ij.	*XXVI. 15.y.*
XIII. 11.	*XXVII. 4.v.*
XIV. 4.vij.13.j.15.iv.	*XXVIII. 5.15.j.*

AB actione de vniuerſitate, id eſt, de hereditate,
1 transit ad ſingularum rerum petitionem: quo ordine etiam prætor in edicto perpetuo vſus eſt, D. h. t. l. 2. io. princ. Hæc actio vocatur rei vindicatio, & eſt ſpecies vindicationis: nam res hîc accipitur pro certa ſpecie, D. eod. l. 6. id eſt, pro corpore, Inſtit. de action. §. 1. vt & D. de legat. 1. l. planè. 34. §. ſed hoc ita. & Inſtit. de legat. §. ſi generaliter. Non ſolùm autem corpora vindicantur, ſed etiam res incorporales, vt ſeruitutes actione confeſſoria, D. ſi ſeruit. vindic. & Inſtit. de action. §. æquè. omnis autem actio in rem appellatur
2 vindicatio, Inſtit. eod. §. appellamus. ¶ Diuido hunc
3 titulum in quatuor capita. ¶ Primo capite declaratur, cui hæc actio detur. Reſpondetur, dari domino rei, quæ vindicatur, l. 5. l. à poſſidentibus. 21. ſiue iure gentium, ſiue iure ciuili dominium acquiſiuerit, D. eod. l. in rem. 23. in princ. Hinc oriuntur quatuor quæ-
4 ſtiones. ¶ Primò quæritur, quis ſit dominus? Vbi deciduntur varij caſus, & conſiderantur res variæ, ac diuerſæ. I. In his quæ ſeruus à non domino poſſeſſus acquiſiuit, diſtinctio adhibetur: nam bonæ fidei poſſeſſor ex re ſua, & operis ſerui acquirit, cùm ex aliis cauſis acquiratur vero domino: malæ autem fidei poſſeſſor nulla ex cauſa acquirit, ſed ſeruum cum omnibus acceſſionibus domino reſtituere tenetur, l. 1. & Inſtit. per quas perſon. nob. acquir. §. de his autem. II. Partus ancillæ ſequitur ventrem: adeo vt ſuſceptus ex tuo ſeruo, & mea ancilla, meus ſit, non tuus, l. 7. & l. inciuile. 12. quemadmodum ſi equam meam equus tuus prægnantem fecerit; non erit tuum, ſed meum, quod naſcetur, D. eod. l. 5. §. idem ſcribit ſi equam. III. Ædificium ſolo cedit: ita vt non ſolùm inferior pars ædificij, quæ ſolum tangit, ſed etiam quæ ſuper eam partem extruitur, ad eius dominium pertineat, qui ſoli dominus eſt. Materia verò, ex qua ædificium extructum eſt, non poteſt quidem vindicari, nec poteſt eius nomine ad exhibendum agi, quamdiu ædificium manet, ſed ex lege xij. tabularum datur actio de tigno iuncto in duplum: ædificio autem diruto, ad veterem dominum redit, qui poterit eam vindicare, niſi vel donandi animo in alienu ſolo ædificauerat, vel duplum iam eſt conſecutus, l. 2. & D. h. t. l. in rem. 23. §. pen. & vlt. & de acquit. rer. domin. l. 7. §. cùm in ſuo. & §§. ſeqq. & Inſtitut. de rer. diuiſ. §. cùm in ſuo. Quòd ſi ſolum duobus commune ſit, ædificium quoque eſt commune: & vnus ex dominis partem, non totum vindicare poteſt, l. ſi in area. 16. IV. Sata, & plantæ ſimiliter ſolo cedunt, dummodò radices egerint, l. ſi quis ſciens. 11. & D. de acquir. rer. domin. d. l. 7. §. vlt. & l. qua ratione. 9. in princ. & Inſtitut. de rer. diuiſ. §. ſi Titius. & §. qua ratione. V. Res à domino vendita, & nondum tradita, manet in dominio ipſius venditoris: idcirco emptor eam vindicare nequit, l. pen. Si autem emptori tradita fuerit, eius facta eſt, etiamſi emptor pretium nondum ſoluerit, l. inciuile. 12. (dummodò hoc caſu venditor fidem eius ſecutus ſit, Inſtit. de rer. diuiſ. §. venditæ.) vel alienâ pecuniâ emerit: nam is, cuius pecuniâ res empta eſt, non poteſt eam rem vindicare, l. 6. niſi ſit miles, l. ſi vt proponis. 8. VI. Si res à domino duobus in ſolidum ſeparatim vendita ſit, is in dominio vindicando eſt potior, cui priori tradita eſt: quod etiam in donatione obſeruatur, l. quoties. 15. Plura huc ſpectantia vide in tractatu de emptione & venditione. §. 119. & ſequentibus vſque ad finem capitis. VII. Si non dominus rem vendiderit, & emptori tradiderit, dominus, etiam non oblato pretio, eam vindicare poteſt, l. 3. l. ſi mancipium. 23. niſi aut venditioni conſenſerit, aut alia ratione dominium amiſerit, d. l. 3. (veluti propter emptoris vſucapionem, ſeu longi temporis præſcriptionem. l. 4.) aut venditori heres extiterit, l. cùm à matre. 14. VIII. Qui ſine titulo rem poſſidet, vſucapere non poteſt: idcirco etiam poſt longum tempus rem domino vindicanti reſtituere cogitur, l. nullo. 24. tantùm igitur longiſſimi temporis præſcriptione ſe tueri poteſt, infr. de præſcript. trigint. vel quadragint. annor. l. 3. IX. Qui penſiones ex re debitas ſoluit, non proptereà ſit eius rei dominus, l. ſolemnibus. 25. X. Si dominus rem ſuam per errorem apud alium reliquerit, non ideo eius rei dominium amittit, l. re tua. 18. & infr. fam. erciſc. l. ſeruum. 22. quemadmodum is, qui rem ſuam per errorem conducit, dominium in locatorem non transfert: ſed inutilem contractum facit, infr. de locat. l. qui rem. 20. ¶ Secundò quæritur, vtrùm 5
actor probare debeat ſe eſſe dominum, an ei ſufficiat reum ſine iuſta cauſa poſſidere? Reſpondetur, actorem probare debere ſuam intentionem, id eſt, ſe eſſe dominum: alioquin reus vincet, quamuis nullam poſſidendi cauſam habeat, l. vlt. & ſupr. de eden. l. 4. & infr. de probat. l. 2. quia in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, D. de diuerſ. reg. iur. l. in pari. 128. ¶ Tertiò 6
quæritur, quomodò dominium probetur? Reſpondetur, probari poſſe non ſolùm inſtrumentis, ſed etiam interrogatione ſeruorum, indiciis, & aliis modis, l. cùm ſuper. 10. l. indicia. 19. ¶ Quartò quæritur, ſi 7
res ſit duobus communis, putà ſi in area communi

ædificatum ſit, an vnus ex dominis vindicare poſſit?
Reſpondetur, eum poſſe partem ſuam vindicare, l.ſi in
area. 16. vt enim totius rei, ita etiam partis vindicatio
datur, D. h. t. l. 6. adeo vt etiam pars rei, quæ ſine in-
teritu diuidi nequit, vt homius, vindicari poſſit, D.
eod. l. & ex diuerſo. 35. §. vltim. Quota autem pars
ad actorem pertineat, quota poſſeſſori relinquatur,
non reus dicere, ſed actor in libello deſignare debet,
8 D. eod. d.l. 6. in princ. & l.in ſpeciali. 73. ¶ Secundo
capite exponitur, contra quem hæc actio detur. Ac
dicitur dari contra poſſeſſorem, l. 6. ſiue bonæ, l. 1. in
princ. l.ſi in area. 16. l. certum. 22. ſiue malæ fidei, d. l.
9 1. §. 1. l. ſi fundum. 17. & d.l.certum. ¶ Nota primò,
poſſeſſorem latiùs hic accipi, vt complectatur etiam
eum, qui in poſſeſſione eſt. Quicumque enim rem de-
tinet, eiúſque reſtituendæ facultatem habet, hac actio-
ne rectè conuenitur, D. eod. l. officium. 9. dummodò
legitimam perſonam habeat ſtandi in iudicio; nam
ſi ſeruus rem detineat, non ipſe, ſed eius dominus iu-
dicio conueniendus eſt, l.non ſeruum. 20. quia ſeruus
legitimam perſonam ſtandi in iudicio non habet, ſupr.
10 de iudic. l.6.& 7. ¶ Nota ſecundò, eum, qui rei vindica-
tione conuenitur, vtroque tempore poſſidere debe-
re, tam litis conteſtatæ, quàm ſententiæ. Verumta-
men ſi poſt litem conteſtatam, ante ſententiam ſine
dolo deſinat poſſidere, abſoluitur. Contrà ſi tempore
litis conteſtatæ non poſſidebat, tempore ſententię poſ-
11 ſideat, condemnatur, D. eod. l.ſi autem. 27. §. 1. ¶ No-
ta tertiò, poſſeſſorem non agere, ſed conueniri: qua
ratione rei vindicatio diſtinguitur à confeſſoria, & ne-
gatoria actionibus, quæ æquè dantur poſſidenti, ac
non poſſidenti, D.ſi vſusfruct.petat. l. penultim. §. vlt.
& ſi ſeruit.vindic. l.6. §.1. & Inſtitut.de action. §. æquè.
Quare cùm longè commodius ſit poſſidere, quàm
à poſſidente petere: ſi inter duos de poſſeſſione, &
proprietate controuerſia ſit, priùs poſſeſſionis, quàm
proprietatis controuerſia dirimi debet, l. ordinarij.
13. ex iudicio namque poſſeſſorio conſtabit, vter in
iudicio proprietatis ſit actor, vter reus, Inſtitut. de in-
terdict. §. retinendæ. Itaque hæc duo iudicia, petito-
rium & poſſeſſorium, iure ciuili cumulari non poſ-
ſunt: iure tamen canonico litium minuendarum cau-
ſà hæc cumulatio admittitur; vt docui ſupr. de iudi-
12 ciis, num. 18. ¶ Nota quartò, eum quoque hoc iudi-
ciò teneri, qui dolo malo fecit, quominùs poſſide-
ret, propterea quòd dolus pro poſſeſſione eſt, D. h. t.
l. Iulianus. 17. §. 1. l. quòd ſi dolo. 22. l. qui petito-
rio. 36. in princip. l. qui reſtituere. 68. & de diuerſ.
regul. iur. l. qui dolo. 131. l. parem. 150. Necnon
eum, qui ſe lici offert, quaſi poſſideat, & ita actorem
ignorantem decipit, ac litem conteſtari patitur, D.
13 h. t. l. 7. l. is qui ſe obtulit. 25. & ll. ſeqq. ¶ Tertio ca-
pite explanatur, quid in hoc iudicium veniat. Ve-
niunt autem I. Res principales, id eſt, res corporales,
vt notaui num. 1. ſiue ſint res ſe mouentes, vt man-
cipia, & iumenta, l.1. §.1. ſiue mobiles, vt materia ædi-
ficij diruti, l.2. ſiue immobiles, vt fundus, l. 3. l. 4. l. ſi
fundum. 17. & ædes, d.l.2. l. 5. l.cùm à matre. 14. l. ſi in
area. 16. l. iudicia. 19. II. Acceſſiones. Sed hic diſtin-
guitur inter bonæ, & malæ fidei poſſeſſorem. Nam
malæ fidei poſſeſſor omnes fructus, & omnes acceſ-
ſiones reſtituit, d.l.1. §.1. d. l. 5. d. l. ſi fundum. & l. cer-
tum. 22. bonæ autem fidei poſſeſſor extantes reſtituit,
d. l. certum. vbi extantes fructus dicuntur, qui alibi vo-
cantur ſtantes, D. ſolut. matrim. l. 7. §. interdum. & de
furt. l. ſi apes. 26. §. 1. vel pendentes, D. h. t. l. fructus
pendentes. 44. & de vſufruct. l. arboribus. 12. §. Iulianus.
l. ſi pendentes. 27. in princip. Item bona fide poſſidens
ex cauſa lucratiua reſtituit perceptos fructus merè
naturales, non induſtriales: qui verò ex cauſa onero-
ſa poſſidet, etiam merè naturales percipiendo lucratur,
vt docui Cent. 5. q. 45. & neuter fructuum conſumpto-
rum nomine tenetur, Inſtitut de rer. diuiſ. §. ſi quis à
non domino. & de offic. iudic. §. & ſi in rem. Præte-
rea bonæ fidei poſſeſſor per ſeruum acquirit ex re ſua,
vel operis eius, d.l. 1. in princip. & Inſtitut. per quas
perſon. nob. acquir. §. de his. malæ autem fidei poſſeſſor
nulla ex cauſa per ſeruum acquirit, d. l. 1. §. 1. Nota
acceſſiones in hoc iudicium venire, non iure actio-
nis, ſed officio iudicis, D. de vſur. l. neque. 15. III. Rei
æſtimatio, putà quia reus rem non reſtituit: quo caſu
iuſiurandum in litem actori defertur, l. à poſſidenti-
bus. 21. videlicèt ſi dolo malo reus fecit, quominùs re-
ſtituere poſſit; nam ſi dolo careat, in veram æſtimatio-
nem damnatur: ſin autem reſtituere poſſit, manu mi-
litari ei res aufertur, D. eod. l. qui reſtituere. 68. vbi
quod dicitur in litem iuratum ſine vlla taxatione,
ſic accipiendum puto, vt non taxetur à lege quanti-
tas, intra quam actor iuret; iudex tamen quantitatem
taxare poſſit, D. de in lit. iuran. l. 4. §. iurare. & l. 5. §. 1.
vide Centur. 3. q. 88. ¶ Quarto capite proponuntur 14
exceptiones ac defenſiones rei conuenti contra acto-
rem. Hæ referuntur partim ad rem petitam, par-
tim ad eius rei acceſſiones. ¶ A re petita ſummoue- 15
tur actor, I. Si ſe dominum eſſe non probet, l. vltim.
II. Si dominium amiſit, l. 3. putà quia ipſi reo rem
vendidit, & tradidit, l. inciuile. 12. aut quia vendi-
tioni ab alio factæ conſenſit, d. l. 3. (quo caſu conſtat
exceptionem rei venditæ & traditæ competere, D. de
except. rei vendit. & tradit. l. 1. §. ſi quis rem meam)
aut quia reus eam rem à non domino emptam vſu-
cepit, ſiue ante litem conteſtatam præſcripſit, l. 4. quia
poſt litem conteſtatam præſcriptio non currit; ſed
per litis conteſtationem interrumpitur, l. moræ. 26.
Vſucapio verò perficitur quidem etiam poſt litem
conteſtatam, D. pro emptore. l. 2. §. vltim. & pro do-
nat. l. 2. ſed nihilominùs res victori reſtituenda eſt,
ne mora litis proſit poſſeſſori, D. h. t. l. Iulianus libro
ſexto. 17. §. 1. l. ſi poſt acceptum. 18. l. præterea. 20.
& l. ſi à bonæ fidei. 31. III. Si mulier vindicet rem dò-
talem: quia vindicatio datur marito, non mulieri, l. do-
te. 9. licèt maritus habeat tantùm dominium ciuile,
mulier naturale, infr. de iur. dot. l. penult. IV. Si actor
venditori heres extitit: nam ſi rem vindicet, vel excep-
tione doli, l. cùm à matre. 14. vel exceptione rei ven-
ditæ, & traditæ ſummouetur, D. de except. rei ven-
dit. & tradit. l. 1. §. 1. V. Si actor ſumptus in rem à poſ-
ſeſſore factos reſtituere nolit: hoc autem caſu diſtin-
guitur: nam bonæ fidei poſſeſſor per exceptionem
doli mali ſumptus ſeruat, l. ſi quis ſciens. 11. & l. ſi in
area. 16. malæ autem fidei poſſeſſor tantùm neceſſa-
rios ſumptus repetere poteſt: quod verò vtiliter fecit,
auferre poteſt, dummodò ſine detrimento corporis id
faciat, l. 5. & aliquod emolumentum inde conſequa-
tur: nec enim malitiæ indulgetur eius, qui picturas
abradere vult, nullam inde vtilitatem relaturus,
D. eod. l. in fundo. 38. VI. Si actor pretium rei à poſ-
ſeſſore ſolutum, ei reddere nolit. Hæc exceptio repro-
batur, l. 3. & l. ſi mancipium. 23. Hæc dicta ſint de rei 16
defenſionibus pertinentibus ad rem petitam. ¶ Quod
verò ad acceſſiones attinet, bonæ fidei poſſeſſor re-
tinet fructus perceptos, ſi vel titulo oneroſo poſſi-
deat, vel ſint fructus induſtriales, vel ab eo conſum-
pti: item retinet acquiſita per ſeruum ex eius ope-
ris, vel ex re ſua, vt ſupr. docui num. 4. memb. 1. &
num. 13.

Tit. XXXIII. De vſufructu, & habitatione, & miniſterio ſeruorum.

I. 8. ff. 12.

I. 8. iij. 12.	*X. 5. ij. 8. j.*
II. 6. iij.	*XI. 14. iij. 15.*
III. in princ. 8. j. 10. j.	*XII. in princ. 8. j. iv.*
§. j. 9. j.	*§. j. 8. j. v. 9. iij.*
IV. 4. 5. j. ij. 6. j.	*XIII. 14. j. ij.*
V. 8. iv.	*XIV. 4. 5. j. 8. princ. j.*
VI. 5. ij. 6. ij.	*XV. 9. v.*
VII. 6. iv.	*XVI. in princ. 5. j. ij. 8. p. ij.*
VIII. 6. ij.	*§. ſed neque. 8. ij. 9. ij.*
IX. in princ. 4. 6. ij.	*XVII. 9. iv. v.*
§. j. 16.	

1 A Vindicatione corporum trāſit ad vindicatio-
nem iurium incorporalium, id eſt, ſeruitutum:
quæ vel ſunt perſonales, vt vſusfructus; vel
reales, vt ſeruitutes prædiorum vrbanorum, aut ruſti-
corum. Vſuifructui ædium ſimilis eſt habitatio; in fru-
ctu autem ſerui ſunt eius miniſteria, ſiue operæ, D. de
oper. ſeruor. l. 4. Quapropter tres ſunt huius tituli par-
2 tes. ¶ Prima pars eſt de vſufructu. Triplex eſt vſusfru-
ctus, nempè formalis, cauſalis, & quaſi vſusfructus.
Vſusfructus formalis eſt verus vſusfructus à pro-
prietate ſeiunctus: qui quidem definitur, Ius vten-
di fruendi rebus alienis ſalua earum ſubſtantia, D. h. tit.
l. 1. & Inſtitut. eod. in princip. Hunc Cuiacius nudum
vſumfructum, Hotomanus merum vſumfructum
nominant. Qui verò eſt omnino cum proprietate
coniunctus, à Doctoribus non ineleganter vocatur
vſusfructus cauſalis. Quamuis enim propriè vſusfru-
ctus non ſit, D. eod. l. quod noſtrum. 63. & ſi vſusfruct.
petet. l. 5. in princip. quia vſusfructus definitio ei non
conuenit: tamen interdum appellatur vſusfructus, D.
de vſufruct. accreſc. l. 4. l. ſi proprietas. 9. & de vſu &
vſufruct. legat. l. ſi alij. 19. l. Sempronius. 26. §. ſi fun-
dus, cum ſimilibus. Eſt autem in plena proprietate,
non tanquàm in ſubiecto, ſed tanquam in ſua cauſa;
quemadmodum calor in ſole. Vt enim Sol, qui ex ſen-
tentia Ariſtotelis non eſt actu calidus, efficit in rebus
ſublunaribus calorem: ita etiam qui eſt plenæ proprie-
tatis dominus, licet vſumfructum formaliter non ha-
beat; tamen vſumfructum alteri conſtituere poteſt,
d. l. quod noſtrum. Hunc Cuiacius plenum, Hotoma-
nus mixtum vſumfructum appellant. Quaſi vſusfructus
eſt quaſi quodammodò à proprietate ſeparatus: in
his enim rebus conſiſtit, quæ vſu conſumuntur, vt vi-
no, oleo, frumento: quæ res cùm functionem in genere
ſuo recipiant, cúmque is cui harum rerum vſusfructus
legatus eſt, teneatur quandocumque idem genus red-
dere; hinc fit, vt tantum earum rerum vſumfructum
habere videatur. Hoc loco agitur de vſufructu forma-
li, & de quaſi vſufructu. Quapropter huius partis duo
3 ſunt capita. ¶ In priori capite, de vero & formali vſufru-
4 ctu diſſoluuntur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæri-
tur, in quibus rebus vſusfructus conſtituatur? Reſ-
pondetur, conſtitui tam in rebus mobilibus, vt man-
cipiis, l. vſufructu. 9. in princip. quàm in immobilibus,
vt fundo, l. 4. d. l. vſufructu. in princip. l. antiquitas.
5 14. ¶ Secundò quæritur, quibus modis conſtituatur?
Reſpondetur, conſtitui I. In teſtamento, l. 4. ſiue vſuſ-
fructus legetur, l. penultim. in princip. ſiue legata pro-
prietate nudus vſusfructus maneat penes heredem,
d. l. antiquitas. II. Per contractum, d. l. 4. Vt per ſtipula-
tionem, d. l. pen. in princ. dotem, l. 6. locationem, l. ſi do-
mina. 10. Quod dixi de contractu, ſic eſt intelligendū,
vt ex contractu naſcatur tantùm obligatio, D. de oblig.
& act. l. 3. in princip. quaſi autem traditione, id eſt, dum
dominus patitur fructuarium vti frui, conſtituitur
vſusfructus, D. h. t. l. 3. in princip.
6 ¶ Tertiò quæritur, quis ſit effectus conſtituti vſuſ-
fructus? Explicantur autem quatuor effectus. I. Vſu-
fructuarius ſatiſdare tenetur ſe arbitrio boni viri vſu-
rum fruiturum, & finito vſufructu reſtituturum, quod
inde extabit, d. l. 4. & D. vſusfruct. quemadmo. caue. l.
1. in princip. II. Fructuarius poteſt omnes fructus per-
cipere, D. h. tit. l. 7. in princip. non tamen poteſt rem pi-
gnerare, l. 6. (licèt hoc quoque inter fructus referatur,
vt rem pignerare liceat, D. de vſur. l. vlt. & de diuerſ.
reg. iur. l. fructus. 72) nec alienare, nec ſeruos manumit-
tere, l. vſufructu. 9. in princip. nec rem præſcribere, l.
neque. 8. nec vſucapere, cùm quia ciuiliter non poſſi-
det, tum etiam quia ſcit rem alienam eſſe, Inſtit. per
quas perſon. nob. acquir. §. de his autem. verſ. fructua-
rius verò. III. Dominus nudæ proprietatis rem pi-
gnerare poteſt ſaluo vſufructu. l. 2. IV. Modicæ im-
penſæ ad fructuarium pertinent, veluti vt ædes ſartas
tectas habeat: reliquæ ad proprietarium ſpectant, à quo
vſufructuarius repetet, ſi vltra quàm impendere de-
buit, impenderit, l. 7. repetet, inquam, actione manda-
ti, vel negotiorum geſtorum, argum. l. ſi abſente. 48. in
princip. D. eod. ¶ Quartò quæritur, quibus modis fi- 7
nitur, vel non? ¶ Finitur varijs modis, l. antiquitas. 8
14. & l. pen. in princip. I. Morte fructuarij, l. 3. in princ.
l. ambiguitatem. 12. in princip. & §. 1. d. l. antiquitas. d.
l. penult. in princip. Niſi vſusfructus ſit locatus à domi-
no proprietaris: nam conductore intra tempora con-
ductionis moriente non finitur, l. ſi domina. 10. II. Ma-
xima, vel media capitis deminutione fructuarij, d. l.
pen. in princip. & §. ſed neque. III. Non vtendo per
longum tempus, d. l. 1. in princip. & §. 1. IV. Aduenien-
te tempore, vſque ad quod conſtitutus fuit, l. 5. & d. l.
ambiguitatem in princip. V. Exiſtente conditione, ſi
donec ea penderet, ſit vſusfructus conſtitutus, d. l. am-
biguitatem. §. 1. ¶ Non finitur I. Morte proprieta- 9
rij, l. 3. §. 1. II. Maxima capitis deminutione fructua-
rij, l. penult. §. ſed neque. III. Defectu conditionis, ſi
vſque ad conditionem extantem ſit conſtitutus, d. l.
ambiguitatem. §. 1. IV. Morte, vel alia ratione con-
tingente in perſona filij familiâs, vel ſerui, cui vſusfru-
ctus relictus fuit: quia manet in perſona patris, vel do-
mini. V. Morte, vel alia ratione contingente in perſona
patris, cuius filio vſusfructus relictus fuit: quia manet
penes filium, l. vlt. VI. Alienatione partis ſerui, per
quem vſusfructus acquiſitus eſt, l. inter. 15. ¶ Quintò 10
quæritur, qui ſint effectus vſusfructus finiti? I. Vſuſ-
fructus extinctus ad proprietatem reuertitur, d. l. 3. in
princip. d. l. antiquitas. & Inſtit. eod. §. vlt. Videlicèt cùm
totus extinguitur; nam pars vnius fructuarij extincta,
ſæpe confructuario accreſcit, D. de iur. accreſc. tot tit.
Hæc dicta ſint de verò vſufructu. ¶ In poſteriori ca- 11
pite agitur de vſufructu omnium bonorum legato:
hoc enim legatum valère conſtat, niſi dodrantem bo-
norum excedat, alioquin per legem Falcidiam minui-
tur, D. h. t. l. omnium. 29. l. quoties. 34. §. vlt. & de vſu-
fru. ear. rer. quæ vſu conſum. l. 3. Hoc legatum conti-
net tam verum vſumfructum reſpectu earum rerum,
quæ vſu non conſumuntur, quàm quaſi vſumfructum
reſpectu pecuniæ, & aliarum rerum, quæ vſu conſu-
muntur. Duplex igitur cautio præſtanda eſt à fructua-
rio: altera de vero vſufructu, de qua dixi ſupr. num. 6.
membr. 1. altera de quaſi vſufructu, nempe de tanta
pecunia reſtituenda, cum fructuarius mortuus, vel ca-
pite minutus fuerit: quia his duobus ſolis modis quaſi
vſusfructus finitur, Inſtit. eod. §. conſtituitur. & D. de
vſufr. ear. rer. quæ vſu conſum. l. in ſtipulatione. 9. & l.
ſeq. in princip. ¶ Hinc quæritur, an hæc cautio à te- 12
ſtatore remitti poſſit? Reſpondetur, non poſſe; ſed à
fructuario præſtandam eſſe, licèt teſtator eam remi-
ſerit, l. 1. Idem dicendum de cautione à vero fructuario
præſtanda: cogitur enim cauere ſe boni viri arbitratu
vſurum fruiturum, neque remitti hæc cautio in teſta-
mento

mento poteſt, infr. vt in poſſeſſ. legat. l. penultim. Rationem Doctores afferunt, ne detur fructuario occaſio delinquendi, id eſt, res diſſipandi, vel corrumpendi. Fatentur tamen heredem, cui cauendum eſt, poſſe cautionem remittere, quia vnicuique licet iuri ſuo renunciare, ſupr. de pact. l. pen. Nec dubitandum, quin tacitè ab herede remitti poſſit, D. de vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſum. l. tribus. 8. Eſt etiam in quaſi vſufructu ſpecialis ratio, quia ſenatus per cautionem quaſi vſumfructum fecit, D. eod. l. 2. in fin. & Inſtit. h. t. §. conſtituitur, in fin. propterea cautio remitti non poteſt, quin tollatur quaſi vſusfructus, & contra ſenatusconſultum fiat, d. l. tribus. verſ. nec refragari: quod & d. l. 1. h. t. indicat, dum ait, cautionem offerendam ſecundum formam ſenatusconſulti, id eſt, ſecundum formam, quam ſenatus tribuit quaſi vſuifructui. Hactenus de vſufructu. ¶ Secunda tituli pars de habitatione duas
13 quæſtiones diſſoluit.

14 Primò quæritur, quid iuris habeat is, cui habitatio conceſſa eſt. Hîc dantur tres regulæ. I. Poteſt habitationem locare, l. cùm antiquitas. 13. II. Non plus iuris habet, quàm fructuatius; nec habet dominiu, niſi probet, cum, qui habitationem legauit, dominium legare voluiſſe, d. l. cùm antiquitas. III. Non poteſt legare
15 proprietatem, l. habitatio. 11. ¶ Secundò quæritur, quomodo habitatio finiatur? Reſpondetur finiri
16 morte eius, cui competit, d. l. habitatio. ¶ Tertia pars eſt de miniſterio ſeruorum: vbi traditur, eum, cui miniſterium ſeruorum relictum eſt, non habere eorum dominium, nec poſſe eos alienare, aut manumittere, l. vſufructu. 9. §. 1.

Tit. XXXIV. De ſeruitutibus, & aqua.

I. princ. 01.	*VIII. in princ. 9.*
§. j. 5. princ. j.	*§. j. 9.*
II. 5. iij. iv. 18 ij.	*IX. 9.*
III. in princ. 4. 17. 18. j.	*X. 6. 19. j. 20.*
§. j. 19. ij.	*XI. 13. j.*
IV. 17.	*XII. 19. j.*
V. 8.	*XIII. 6. 13. ij.*
VI. 15.	*XIV. in princip. 6. 13. ij.*
VII. 5. 18. ij.	*§. j. 9 11.*

1 Seruitutibus perſonalibus ſubiiciuntur ſeruitutes reales, ſeu prædiales, quæ ſimplici ſeruitutum appellatione ſæpe ſignificantur, vt in hac rubr. & in rubr. D. eod. & in l. locare
2 44. D. locati. ¶ Harum ratione prædia alienis prædiis ſeruire dicuntur. Quare ſicut alia ſunt prædia vrbana, id eſt, ædificia habitandi cauſa extructa; alia ruſtica, id eſt, cætera omnia prædia (quamquam area, hortus, ſtabula, ſi ædibus coniuncta ſint, iure acceſſionis inter vrbana prædia numerantur, infr. de præd. minor. l. ſi prædium. 16. & D. commun. præd. l. 1. in princip. & in quibus cauſis pign. tacitè contrah. l. 4. & de verbor. ſignif. l. vrbana. 198. & Inſtitut. h. t. §. 1.) ita etiam ſeruitutum aliæ ſunt vrbanæ, aliæ ruſticæ, quæ omnes denominantur à prædio dominante: nam vrbana eſt, quam prædium, ſiue vrbanum, ſiue ruſticum, vrbano prædio præſtat; ruſtica, quam ruſticum, vel vrbanum prædium præſtat ruſtico prædio, vt latè probaui in Methodico huius tituli, §. 14. Ruſticæ ſeruitutis ſpecies eſt aquæductus, D. de ſeruit. præd. ruſtic. l. 1. in princip. & Inſtitut. de ſeruitut. in princip. de qua ſpecialiter agitur in multis legibus huius tituli. Hinc titulus inſcribitur *De ſeruitutibus, & aqua*. Vnde apparet, duas eſſe huius tituli partes.

3 ¶ Prima pars quæ eſt de ſeruitutibus, diuiditur in tria capita. ¶ Primo capite de ſeruitutibus in gene- 5
re tres quæſtiones tractantur. ¶ Primò quæritur, 6
quibus prædijs ſeruitus imponi poſſit? Reſpondetur,
poſſe imponi etiam prædijs prouincialibus, l. 3. 7

¶ Secundò quæritur, quibus modis ſeruitus acquiratur? Vnus modus hîc proponitur, præſcriptio longi temporis, l. 1. §. 1. & l. 7. Hæc præſcriptio vt valeat, multa requiruntur. I. Requiritur, vt qui præſcribit, iuſtè poſſideat, non vi, nec clam, nec precariò, d. l. 1. §. 1. Intellige eum poſſidere, qui prædium dominans poſſidet, D. de ſeruit. præd. vrban. l. ſi ædes. 32. & facto quodam ſeruitutem poſſidere videtur, vt quia immiſſum vel proiectum in vicini ædes habet, D. eod. l. ſeruitutes 20. in princip. & ſi ſeruit. vindic. l. 6. §. 1. alioquin ſeruitutes per ſe, cùm ſint incorporales, D. h. tit. l. ſeruitutes. 14. & de diuiſ. rer. l. 1. in fin. non poſſunt poſſideri, d. l. ſi ædes. II. Vt poſſideat longo tempore, id eſt, decem annis inter præſentes, viginti inter abſentes, infr. de præſcript. longi tempor. l. vlt. in fin. & D. ſi ſeruit. vindic. l. ſi quis diuturno. 10. III. Vt poſſeſſio ſit continua, non interrupta, l. 2. quod quidem in omni præſcriptione exigitur, infr. de præſcript. longi tempor. l. 2. IV. Vt dominus prædij ſeruientis ſciat vicinum vti ſeruitute, d. l. 2. Non obſtat d. l. vlt. infr. de præſcript. longi. tempor. vbi non habetur ratio ſcientiæ, vel ignorantiæ domini, non in hac quæſtione, *an præſcriptio locum habeat*; ſed in alia quæſtione, videlicèt *vtrum is, contra quem præſcribitur, præſens, an abſens intelligatur*. Titulus autem in hac præſcriptione non requiritur, d. l. ſi quis diuturno. Quocirca differt ab vſucapione, in qua conſtat titulum eſſe neceſſarium, Inſtit. de vſucap. §. error. Nam ſeruitutes non vſucapiuntur: ſed is, qui prædium dominans vſucapit, ſimul per conſequentiam acquirit ſeruitutem ei prædio debitam, vt docui Centur. 3. q. 53.

¶ Tertiò quæritur, quomodò ſeruitus amittatur? 8
Vnus modus proponitur, non vtendo per annos decem inter præſentes, aut viginti inter abſentes, l. pen. Idem ſpecialiter de aquæ ſeruitute traditur, l. ſi tibi. 10. & l. vlt. in princip. Sed ſpeciale eſt in ſeruitute habente vſum non continuum, vt non decem, ſed tantum viginti annorum ſpatio non vtendo amittatur, inf.
num. 13. membr. 2. ¶ Secundi capitis, quod eſt de ſer- 9
uitutibus vrbanis, tria ſunt ſegmenta. ¶ In primo ſeg- 10
mento declaratur effectus quidam ſeruitutis vrbanæ, nimirum, vt ſi dominus prædii ſeruientis contra debitam ſeruitutem ædificauerit, id in priſtinum ſta-
tum reſtituere cogatur, l. 5. ¶ In ſecundo ſegmento 11
ſpecialiter agitur de ſeruitute, *ne altiùs tollatur*: vbi ſic diſtinguitur. Aut domus vel paries liber eſt, aut debet ſeruitutem, *ne altiùs tollatur*. Priori caſu, quia totum cœlum ſupra ædes liberas, liberum eſt, D. de ſeruit. præd. vrban. l. 1. in princip. idcirco dominus pro libitu poteſt altiùs tollere, l. altiùs. 8. in princip. l. ſi in ædibus. 9. verſ. ſed ſi te in infinitum. & D. de ſeruitut. præd. vrban. l. cuius. 24. dummodò vicinæ areæ ventum ad paleam à frugibus ſecernendam neceſſarium non adimat, l. vlt. §. cùm autem. Feneſtram verò in pariete vicini mei inuiti facere non poſſum, vt proſpectum ædibus meis liberis apperiam: & ſi vi aut clam feneſtram fecero, meis ſumptibus opus tollere, & parietem in
priſtinũ ſtatum reſtituere cogor, d. l. altiùs. §. 1. ¶ In ter- 12
tio ſegmento agitur de ſeruitute, *ne luminibus officiatur*. Qui hanc ſeruitutem debet, ſi ita ædificet, vt luminibus officiat, actione confeſſoria conueniri poteſt, l. 1. in princip. etiamſi deſtructo veteri ædificio, nouum extruat: hoc enim eandem ſeruitutem debet, D. de ſeruitut. præd. vrban. l. qui luminibus. 11. in princ. quia etſi ſtricto iure inſpecto aliud ædificium, & à ſeruiente

diuerſum

diuerſum eſt, proinde liberum videri poteſt: tamen ex
bono & æquo habetur pro eodem ædificio, D.eod.
11 l.ſeruitutes. 20. §.ſi ſublatum. ¶ Tertium caput eſt de
ſeruitutibus ruſticis. Vbi duæ ſeruitutes conſiderantur.
12 ¶Prima eſt ſeruitus legitima, ne vicinæ areæ adimatur
ædificatione ventus ad ſeparationem paleæ à frugibus
neceſſarius, l.vlt. §.cum autem. Legitimam voco: quia
per legem conſtituitur, ſine eorum conſenſu, ad quorum
dominium prædia pertinent: & ruſticam appello,
quamuis ædibus inhæret, quia præſtatur prædio ruſtico,
id eſt, areæ: quoniam ſeruitutes à prædio dominante,
non à ſeruiente denominantur, vt ſup. notaui. num.
13 1. ¶ Secunda eſt ſeruitus eundi vel agendi per fundum
alienum: de qua duo traduntur. I. Hanc ſeruitutem non
præſtari, niſi conſtituta ſit: quia nemo poteſt per fundum
alienum liberum inuito domino ire, agere, etſi
via publica liberè vti poteſt, l.per agrum. 11. I I. Seruitutem
eundi, ſeu tranſeundi ſemel in quinquennio,
quia vſum non continuum habet, amitti non vtendo
per tempus duplicatum, vt & cæteras ſeruitutes, quæ
vſum intermiſſum habent, D. quemadmodum ſeruit.
amitt. l. 7. id eſt, cùm illæ quæ vſum continuum, aut
ſaltem quotidianum habent, non vtendo amittantur
ſpatio decem annorum inter præſentes, viginti inter
abſentes, l.penultim. & d. l. 7. Hæc indiſtincte amittitur
non vtendo per viginti annos, l. vltim. in princip.
neque enim inter abſentes requiruntur quadraginta
anni, ſed tam inter abſentes, quàm inter præſentes
deſidia viginti annorum eiuſmodi ſeruitutes perimit,
ſecundum glo. & Doctores in d.l. vltim. in princ. Abſoluta
eſt prima tituli pars, quæ eſt de ſeruitutibus.
14 ¶In Secunda parte de aqua, id eſt, de aquæductu. (Nam
aqua accipitur pro aquæ ſeruitute, vt in l.liberto. 31.
§. vlt. D.de negot. geſt.) diſſoluuntur quinque quæſtio-
15 nes. ¶ Primò quæritur, an liceat aquam ducere inuito
eo, in cuius loco oritur? Reſpondetur, non licere, l. 6.
Non ſufficit ergo conſtituere ſeruitutem in fundo
medio, per quem aqua ducitur, niſi ſeruitus imponatur
etiam fundo, in quo aqua oritur, quemadmodum &
è contrario non ſufficit primo prædio, in quo eſt fons,
ſeruitutem imponere, niſi etiam prædio interiecto,
per quod aqua ducitur, imponatur, D. de ſeruit.præ-
16 dior.ruſtic.l.tria prædia. 31. ¶Secundò quæritur, an liceat
aquam ducere inuito eo, ad quem perſonalis vſus
aquæ pertinet? talem enim aquæ vſum conſtitui poſſe
conſtat, D. de ſeruit.præd.ruſtic. l. penultim. Reſpondetur,
non licere, l. 4. Quod generaliter debet accipi,
etiamſi dominus fundi, in quo aqua naſcitur, aquæductum
conceſſerit, quia proprietarius non poteſt vſuarij
cauſam deteriorem facere, D.de vſu & habit.l.vlt.
17 ¶ Tertiò quæritur, quibus prædiis ſeruitus aquæductus
imponi poſſit? Reſpondetur, poſſe imponi etiam
prædiis prouincialibus, ſicut & alias ſeruitutes, l. 3. in
18 princip. ¶ Quartò quæritur, quibus modis hæc ſeruitus
acquiratur? Duo modi proponuntur. I. Contractus,
& conuentio partium, d. l. 3. in princip. videlicet
ſi conuentioni acceſſerit quaſi traditio ſeruitutis,
D.commun.prædior. l.6. §. vltim. id eſt, ſi quis patiente
domino prędii ſeruientis vtatur ſeruitute, D.de ſeru.
l. vlt. & de actionib. empt. l. 3. §. ſi iter. I I. Præſcriptio
per poſſeſſionem longi tẽporis non interruptam, l.2. &
7. de qua præſcriptione lege ſuprà notata num. 5.
19 ¶ Quinto quæritur, qui ſint effectus ſeruitutis conſtitutæ?
I. Aqua duci poteſt inuito domino; qui, niſi ſeruitutem
deberet, etiam opus facere poſſet, quo aquam
contineret, ne in vicinum fundum irrigandi cauſa de-
riuaretur, l. ſi tibi. 10. Tantùm autem aquæ duci poteſt,
quantum in ſeruitutem deductum eſt, non quantum
fundus dominans deſiderat: nec enim ſpectamus modum
& quantitatem prædij dominantis, ſed ipſius
ſeruitutis conſtitutionem, l. non modus. 12. I I. Si prædium
ſeruiens vendatur, ad emptorem tranſit cum ſuo
onere: quare ſicut venditor non poterat prohibere,
quominùs aqua duceretur: ita etiam emptor prohibere
non poteſt, d.l.3. §. 1. Simili ratione, ſi fundus
dominans alienetur, ad emptorem tranſit etiam ius
aquæducendæ, D. de contrah. empt. l. ſi aquæductus.
47. Hæc ita in aliis quoque ſeruitutibus obtinent,
D.de ſeruitutib. ruſtic. præd. l. via. 23. §. ſi fun-
dus. ¶ Sextò quæritur, quibus modis hæc ſeruitus 20
amittatur? Vnus modus proponitur, non vtendo
per ſtatutum tempus, d. l. ſi tibi. id eſt, per decem
annos inter præſentes, vel viginti inter abſentes: item
per viginti annos, ſi ſeruitus vſum non quotidianum
habeat, ſicut in alijs quoque ſeruitutibus obſeruari
ſuprà docui.

Tit. X X X V. De lege Aquilia.

I.4.j.	*IV.*
II.in princ.4.y.	*V.3.ij.5.*
§ j.4.iy.	*VI.4.iv.4.iv.5.*
III.3.j.	

ACtionibus realibus ſubijcitur perſonalis ex 1
lege Aquilia. Conſtat autem legem hìc accipi
pro plebiſcito: atq; hac lege actionem
de damno, quod iniuria, id eſt, dolo aut
culpâ datum eſt, introductam eſſe, ac tria eſſe huius
legis capita, quorum ſecundum nec eſt in vſu, nec extat,
D.h.t.l. 1.l.2.in princ.l.5.§.1.l.inde Neratius.23 §.ſi
dolo.l.ſi ſeruus.27.§.huius.& §.ſeq.l.qui occidit. 30. §.
penult.& Inſtit.eod.in prin.§. iniuria. & §.ſeq. ¶ Di- 2
uido hunc titulum in tria capita. ¶ Primo tituli capite 3
tractantur duo caſus, ad primum legis caput pertinentes.
I. Si ancilla occiſa ſit, cum actione legis Aquiliæ directa
concurrit iudicium legis Corneliæ de ſicarijs, l.3,
dummodò ancilla dolo malo ſit occiſa, d.l.inde Neratius.
§.ſi dolo. nam culpa punitur l. Aquilia, vt paulò ante
dixi, non lege Cornelia, nequidem ſi lata culpa ſit,
D.ad leg.Cornel. de ſicar. l. 7. I I. Si pecora per iniuriam
incluſa, & fame necata ſint, datur actio legis
Aquiliæ, l.penult. non directa, ſed vtilis; quia non tam
damnum, quam occaſio damni data eſt, id eſt, qui incluſit,
non ſuo corpore damnum dedit, D. eod. l.item ſi
obſtetrix.9.§.ſi quis hominem.l.quemadmodum.29. §.
penult.& Inſtit.eod.§.vlt. Hoc caſu dicitur eſſe actio in
duplum, d.l.penult. videlicèt ſi contra inficiantem agatur:
quod alijs quoque caſibus ad legem Aquiliam pertinentibus
obſeruatur, vt mox docebo. ¶ Secundo ti- 4
tuli capite conſiderantur quatuor caſus, quibus datur
actio ex tertio capite legis. I. Si ſylua ſit combuſta, vel
exciſa, l. 1. I I. Si domus ſit depoſita, vel incenſa, l.2. in
princip. I I I. Si aqua per iniuriam ſit aliò deriuata, atque
ita damnum datum, d. l.2.§.1. I V. Si immiſſo pecore
alienum prædium depaſtum ſit, hoc caſu datur
actio vtilis, l. vlt. quia non dicitur corpus corrumpi,
cùm ſecundum naturalem vſum conſumitur. Fuit
etiam ex l. xij. tabularum actio de paſtu pecoris, ſi in
alieno agro depaſtum ſit, D.de præſcript.verb.l.qui ſeruandarum.
14. §. vlt. vbi actio in factum ſignificat vtilem
Aquiliam, vt & D.h.t.d.l. item ſi obſtetrix, §.ſi
quis hominem. & d.l.quemadmodum. §. pen. ¶ Ter- 5
tio tituli capite oſtenditur hanc actionem contra inficiantem
eſſe in duplum, contra confitentem in ſimplum:
quod quidem primo & tertio legis capiti com-)
mune eſt, l.penult.& vlt. & D. eod. l. 2.§.1.& d.l. inde
Neratius, §.penult.& Inſtit. de oblig. quæ qua. ex contrac.
§.vlt. & de action.§.ſed furti. Expoſitæ ſunt actiones
reales, & perſonalis ex lege Aquilia.

Tit.

Tit. XXXVI. Familiæ erciſcundæ.

I.24.	*XIV.4.13.*
II. 12.ſſ.	*XV.25.ſſ.*
III.4.9.15.ſſ.	*XVI. 22. ſſ.ſſ.ſſ.*
IV.12.ſſ.	*XVII.25.ſſ.*
V.4.22.ſſ.	*XVIII.in princ.4.12.ſſ.*
VI.11.	*§.ſſ.16.*
VII.4.12.princ.22.ſſ.	*XIX.15.ſſ.*
VIII.4.	*XX.15.ſſ.16.*
IX.3.6.	*XXI.19.22.ſſ.ſſ.*
X.4.17.22.ſſ.	*XXII.25.ſſ.*
XI.4.17.	*XXIII.25.ſſ.*
XII.4.25.ſſ.	*XXIV.22.ſſ.*
XIII.in princ.12.ſſ.	*XXV.12.ſſ.*
§.ſſ.12.ſſ.	*XXVI.22.ſſ.ij.*

1 SEquuntur actiones mixtæ, inter quas pri-
mus locus meritò datur actioni familiæ er-
ciſcundæ : quia eſt de vniuerſitate, id eſt
de hereditate diuidenda : nam erciſcere
eſt vetuſtum vocabulum, quod ſignificat diuide-
re : familia verò hic accipitur pro hereditate, id
2 eſt, pro rebus hereditarijs. ¶ Diuido hunc titulum
3 in ſeptem capita. ¶ Primo capite explicatur, qua-
lis ſit hæc actio: vbi traditur, eſſe actionem bonæ fidei,
l.non eſt ambiguum.9.& Inſtit.de action.§. actionum.
Adde eſſe actionem mixtam; id eſt, ſimul in rem, qua-
tenus res communes diuiduntur : & in perſonam, ob
præſtationes perſonales, veluti ſi heredum vnus res
hereditarias deteriorauerit, aut ſolus fructus percepe-
rit, D. eodem l. item Labeo. 22.§.1.& Inſtit.de actiun.
4 §.quædam. ¶ Secundo capite exponitur, inter quos hæc
actio detur. Inter coheredes datur, l. 3. & l. 7. putà
inter liberos defuncti, vel defunctæ : nec enim refert,
vtrùm patri, an matri ſuccedant, l. bona. 8. nec vtrùm
ſint maſculi, d. l. bona. & l. non ideo. 12. & ll. ſeqq.
an feminæ, l.filiæ.18.in princip.an partim maſculi, par-
tim feminæ, l.inter 11. Item nihil refert, vtrùm ſucce-
dant ex teſtamento, l.5. & l. quoties 10.an ab inteſta-
5 to, d.l.inter. ¶ Tertij capitis, in quo declaratur quid in
6 hoc iudicium veniat, tria ſunt ſegmenta. ¶ Primum
ſegmentum eſt de rebus diuidendis. Vbi quæritur, an
fructus rerum hereditariarum in hoc iudicium ve-
niant? Reſpondetur venire: quia eſt iudicium bonæ
fidei, & fructus augent hereditatem, ſeu portionem
7 hereditariam, l. non eſt ambiguum. 9. ¶ Secundum
ſegmentum eſt de rebus adiudicandis : de quibus duæ
quæſtiones diſſoluuntur.
8 ¶ Primò quæritur, quæ res ſint adiudicandæ? Vel
9 pars rei adiudicatur, vel totum. ¶ Pars adiudicatur,
cùm iudex rem diuidit, & ſingulis ſuas partes attri-
buit, cui adiudicationi non officit, quod vnus ex
heredibus aliquid hereditarium ſubtraxerit : nihilomi-
10 nus enim aliis ſuæ partes attribuuntur, l.3. ¶ Totius ad-
iudicatio ad duo genera referri poteſt : nam alia non
aliter adiudicantur, quam ſi ita iudici videatur; alia
11 ſunt omnimodò à iudice adiudicanda. ¶ Ad primum
genus referuntur nomina debitorum; quæ cum ipſo
iure ex l. xij. tabularum inter coheredes pro partibus
hereditariis diuiſa ſint, non recipiunt a iudice diui-
ſionem, l. ſed iudex. quoniam exactio per partes diffi-
cilis, & incommoda eſt : alia aliis pro ſolido attribue-
12 re poteſt, D.eod. l. 2. ¶ Ad ſecundum genus referuntur
ea, quæ aliquis præcipua habere debet. Hoc autem ius
præcipua quædam de hereditate deducendi, partim
eius heredi competit, qui ſibi à defuncto prælegata,
vel per fideicommiſſum relicta præcipua habere de-
bet, l. 7. & D. eod. l. item Labeo. 22. ſalua tamen aliis
quarta Falcidiâ, D.ad legem Falcid. l. quod bonis.15.
§. penultim. vt diligentius exponam num. 22. partim
liberorum proprium eſt. Nam filius præcipua habe-
re debet. I. Dotem vxoris ſuæ : eaque in primis à bo-
nis patris, cui tradita fuit, ſeparanda eſt, l.2. II. Peculium
caſtrenſe, l. 4. Idem obtinet in peculio quaſi caſtrenſi:
immo ex Iuſtiniani conſtitutione etiam in aduentitio,
infr.de collat.l.vltim. Quod olim conferebatur, niſi fi-
lius paternam hereditatem reſpueret, l.penultim. Pe-
culium verò profectitium omnimodo confertur : ſed
de eo filius tantùm detrahit, in quantum viuente
patre contrahens, obligatus eſt, l. certum. 13.
Nota, nihil referre, vtrum res peculij caſtrenſis ſint
mobiles, vel ſe mouentes, an immobiles : differentia
tamen quædam eſt : quia prædia non ſunt peculij
caſtrenſis, niſi occaſione militiæ ſint acquiſita, nec
ſufficit à patre donata eſſe filio in caſtra proficiſcenti:
quod in alijs rebus mobilibus, aut ſe mouentibus pla-
cuit ſufficere, d. l.4. III. Quæ pater ipſius filij nomine
comparauit, l.filiæ 18.in princip.nam ei donaſſe cenſe-
tur, D. de donat. int. vir. & vxor. l. cùm hic ſtatus. 32.
§.1. Et ſi quidem filius erat emancipatus, donatio ſta-
ſtim valuit : ſi verò in poteſtate patris erat, donatio
morte patris, niſi ſit ab eo reuocata, cõfirmatur, ſupr.de
inoffic.donat.l. 2. Vtroque autẽ caſu arbiter res dona-
tas adiudicat ei, cui donatæ ſunt, niſi aut collatio lo-
cum habeat, infr. de colat.l.ſi donatione.13.(locum au-
tem habet iure Codicis, cùm pater inteſtatus deceſſit,
infr.de colat, l.1.2.4.5. iure autem nouiſſimo etiam cùm
pater teſtamentum fecit, niſi in eo prohibuerit con-
ferri, Nou.18.cap.6.) aut propter inofficioſi vitium do-
natio ſit infirmanda, quo caſu arbiter, priuſquàm res
donatas adiudicet, legitimam alijs attribuit: &, qua-
tenus ad eam legitimam complendam opus eſt, dona-
tionem minuit, ſupr.de inofficioſ.donat.l. 2. ¶ Secun- 13
dò quæritur, quis ſit effectus adiudicationis? Diſtin-
guere oportet: aut enim res, quæ adiudicata fuit, erat
hereditaria, aut non. Priori caſu ſtatim eius rei domi-
nium acquiritur ei, cui adiudicatur, Inſtitut. de offic.
iudic. §. vltim. Poſteriori caſu, ſi res euincatur, hic cui
euicta fuit, pro ſua hereditaria parte periculũ euictio-
nis ſuſtinere debet : pro partibus verò coheredum ſibi
adiudicatis agere præſcriptis verbis de euictione po-
teſt, niſi id actum ſit, vt res vnicuique adiudicetur eius
periculo, l.ſi familiæ.14. Ex qua notandum, præſcriptis
verbis ex diuiſione, tanquam contractu innominato
agi, non ſolum ſi conſenſu, infr.commun.vtriuſ.iud.l.ſi
fratres. 7. ſed etiam ſi per iudicem diuiſio & adiudica-
tio facta ſit. Si tamen ſtipulatio interuenerit, quam
interponi iudex plerumque iubere debet, D. h. t.l.he-
redes. 25. §.penultim.ex ſtipulatione agetur, d.l.ſi fra-
tres. ¶ Tertium ſegmentum eſt de præſtationibus per- 14
ſonalibus. Heres coheredi tenetur, vel ob ſuum, vel ob
coheredis factum. ¶ Ob ſuum factum tenetur, I. Si quid 15
ex hereditate abſtulerit : hac enim de cauſa, non expi-
latæ hereditatis, ſed familiæ erciſcundæ conueniem-
dus eſt, l.3. II. Si quid ex hereditate conſumpſerit, vel
deterius fecerit, l. incerti.19. III. Si rem communem
vendiderit inſolidum. Sed hoc caſu aliis actionibus,
non familiæ erciſcundæ conuenitur, id eſt, ſi rem tan-
quam communem vendidit, mandati, vel negotiorum
geſtorum tenetur : ſi tamquam propriam vendidit, &
pretium poſſidet, hereditas ab eo peti debet, l. in fa-
miliæ.20. ¶ Ob factum coheredis ei tenetur, ſi is in res 16
communes bona fide ſumptus fecerit : ad eos enim re-
petẽdos, vel familię erciſcũdę agere coheres poteſt, vel
negotiorum geſtorum, l. filiæ.18.§.1.id eſt, familiæ er-
ciſcundæ, ſi negotium geſtum ſit indiuiduum, D.h.
t. l. heredes. 25. §. non tantum. negotiorum autem ge-
ſtorum, ſi negotium ſit diuiduum, l. in familiæ. 20. &
D.de

Digitized by Google

D.de reb. cred.l. penul. verſ.earum autem ſummarum,
17 & ſupr.de negot.geſt.l.3. l.ab vno.19. ¶ Quarto capi-
te explicatur, quomodò hoc iudicio diuiſio fiat. Ante
iudicis diuiſionem res ſunt heredibus communes, id
eſt, quilibet habet certam partem pro indiuiſo ſibi à
lege vel à teſtatore attributam: iudex igitur earum par-
tium in diuiſione facienda rationem habet, & nihil
aliud facit, quàm vt partes illæ, quæ erant pro indiui-
ſo, iam fiant partes pro diuiſo: nec alio modo diuiditur
res communis. Siue ergo hereditas ex teſtamento de-
lata ſit, ſecundum teſtatoris voluntatem diuidi debet,
l.quoties.10. ſiue ab inteſtato, iuris diſpoſitio ſeruan-
da eſt: verbi gratia, inter defuncti filios & filias portio-
18 nes æquales ſunt faciendæ, l.inter. 11. ¶ Quinto capi-
te declaratur officium iudicis, quod partim in diuiſio-
19 ne, partim in adiudicatione cernitur. ¶ De diuiſione
hoc traditur: ſi pater hereditatem inter filios ſuos di-
uiſerit, ac quædam indiuiſa reliquerit, iudicem, qui
in illis adiudicandis ſequi patris voluntatem debet,
hæc debere inter ipſos filios diuidere, l. ſi cogitatio-
ne. 21.
20 ¶ De adiudicatione dantur duo præcepta. ¶ Pri-
21 mum præceptũ eſt, vt, ſi plus vni adiudicet, quàm quod
eius portionem facit, eum inuicem coheredibus in pe-
cuniam condemnet, Inſtit.de offic.iudic. §. ſi familiæ.
22 ¶ Secundum præceptum eſt, vt iudex voluntatem de-
functi ſequatur, l.7. Quod tamen patitur aliquot limi-
tationes. I. Iudex omnino debet ſingulis heredibus
quartam ex lege Falcidia, vel ſenatuſconſulto Trebel-
liano illibatam ſeruare, l.quoties.10. l. filij.16.l.ſi cogi-
tatione.21.l.filiom quem.24. (quam expoſui cent. 6. q.
51.) & l. vlt. quoniam hoc iure deductio huius quartæ
fit etiam inuito teſtatore: ſed hodie à teſtatore prohi-
beri poteſt, Nou. 1. cap.2. II. Si duæ defuncti contra-
riæ voluntates proferantur, iudex vltimam ſequetur,
ſiue per ſcripturam, ſiue alia ratione probetur, l. 5.
III. Voluntas defuncti quomodocumque declarata,
atque adeo etiam in teſtamento imperfecto, valet tan-
tùm inter liberos, non reſpectu perſonæ extraneæ,
etiamſi extranea perſona liberis ſit admixta, d.l.filij, d.
l.ſi cogitatione. & d.l.vlt. IV. Voluntas teſtatoris in-
ualida non ſeruatur: veluti ſi teſtamentum ex cauſa in-
officioſi ſit reſciſſum, d. l. filij. hodie tamen voluntas
in teſtamento inofficioſo expreſſa, etiam eo reſciſſo
valet, quod ad alia relicta, exceptis heredum inſtitu-
23 tionibus, Nou. 115.cap. 3. in fi.& cap.4.in fi. ¶ Sexto
capite agitur de effectu huius iudicij, ac tractatur quæ-
ſtio, ſi vni res adiudicata euincatur, an coheredes de
euictione teneantur: cuius quæſtionis ſolutionem ex-
24 planare anteuerti ſup.num. 13. ¶ Septimum caput eſt
de exceptionibus, quæ hoc iudicium excludunt: tres
autem exceptiones proponuntur: prima factæ iam mu-
tuo conſenſu diuiſionis: altera rei iudicatæ: tertia trãſ-
25 actionis, l. 1. ¶ De diuiſione mutuo coheredum con-
ſenſu facta hæc notentur. I. Hæc diuiſio valet etiam
ſine ſcriptura, l. non ideo. 12. Diſtinguitur à pacto de
diuiſione facienda, quod vocatur diuiſionis placitum,
D.de pact.l. diuiſionis. 45. nam diuiſio realiter, id eſt,
partium traditione fit: atqui hæc impedimento eſt,
quominùs agatur familiæ erciſcundæ, non item con-
uentio de faciẽda diuiſione, l.ſi diuiſionem.15. III. Di-
uiſio inter præſentes facta non præiudicat coheredi
abſenti, l.coheredibus. 17. IV. Pacta diuiſioni appoſi-
ta ſeruari inter ipſos coheredes debent, ſed creditori-
bus hereditatis non præiudicant, l. licèt. 23. V. Error
coheredum rem aliquam indiuiſam, quam commu-
nem eſſe ignorabant, apud detinẽtem relinquentium,
nec dominium, nec vſucapiendi titulum ei tribuit, l.
ſeruum. 22. quoniam error non habet conſenſum, D.
de iuriſdict. l. ſi per errorem. 15.

Tit. XXXVII. Communi diuidundo.

I. 3. j. 6.	*§. j. 6.*
II. 3. iij. 5. ij.	*IV. 5. j. ij.*
III in princ 3. ij. 4. 5. j. 6.	*V. 6.*

IVdicio familiæ erciſcundæ rectè ſubiicitur iu- 1
dicium communi diuidundo: quoniam vt illo
diuiditur vniuerſitas, id eſt, tota hereditas, ita
hoc diuiduntur res ſingulæ. ¶ Porrò diſſoluuntur hoc 2
titulo quatuor quæſtiones, proinde quatuor eius capi-
ta conſtituo. ¶ Primo capite quæritur inter quos hoc 3
iudicium competat? Præmuniendum eſt, iudicium cõ-
muni diuidundo inter eos reddi, quibus aliquid ex cau-
ſa ſocietatis, vel ſine ſocietate commune eſt, Inſtit. de
action. §. quædam. Ideo non dari, ſi nihil commune ſit,
D.h. t.l. 1. niſi aliquando commune fuerit: tunc enim
propter præſtationes perſonales iudiciũ vtile compe-
tit, D.eod.l.6.§.1. His præmunitis, ſciendũ eſt, hoc capi-
te decidi tres caſus. I. Si quis rei cõmunis partẽ ſuã alie-
nauerit, cũ nouo domino agendũ, non cum eo qui alie-
nauit. hoc autem iudicio pendente, nemo poteſt partẽ
ſuam, cęteris inuitis, alienare, l.1. II. Si multæ res com-
munes erant Titio & Mæuio, ac Titius quarumdã par-
tem ſuam alienauit: Mæuius eatũ nomine, quæ à Titio
alienatæ non ſunt, cũ ipſo Titio; aliarum nomine, cum
nouis dominis agere debet, l.3. in princ. III. Si quis rẽ
ſibi cum Titio communẽ pignori dederit, pignus non
valet, niſi pro parte pignerantis: quare creditor Titio
partẽ eius cũ fructibus, quos percepit, reſtituere cogi-
tur: ac iudiciũ cõmuni diuidundo inter creditorem &
Titiũ procedet, l.2. ¶ Secundo capite quæritur, qua ex 4
cauſa hoc iudicium detur? Præcipuè datur, vt res diui-
datur, d.l.3. in princ. ne quis inuitus in cõmunione ma-
neat, l.vlt. quoniã cõmunio rixas & diſcordias parere
ſolet, D.de legat.ij l.cum pater.77.§.dulciſſimis. ¶ Ter- 5
tio capite quæritur, quid veniat in hoc iudicium? Quia
eſt mixtũ, id eſt, tam in rem, quàm in perſonam, Inſtit.
de action. §. quædã. idcirco in hoc iudiciũ veniũt. I. Res
communes, d.l.3. nõ eæ, quæ ex conſenſu, licèt ſine ſcri-
ptura, diuiſæ ſunt, niſi cõtra eam diuiſionem reſtitutio,
putà ob minorem ætatem detur, l.penult. II. Præſta-
tiones perſonales, quas aliquis petit, vel ob ſuum factũ,
quia in res cõmunes impendit, d.l.pen. vel ob factum
aduerſarij, qui fructus ex rebus cõmunibus vltra partẽ
ſuã percepit, d.l.2. d.l.pen. vel dolo aut culpâ aliquid in
his rebus fecit, d.l.pen. ¶ Quarto capite quæritur, quis 6
ſit euentus huius iudicij? Res cõmunes vel diuiduntur,
d.l.3. in princ. d.l.vlt. vel, ſi diuidi cõmodè non poſſint,
ei, qui plus obtulerit, ſiue ſocio ſiue extraneo adiudicã-
tur, vt iis, qui hac ratione portiones ſuas amittũt, pecu
niã ſatisfiat, l.1. d.l. 3.§. 1. Cõſtat autẽ, eũ, cui res adiudi-
catur, ſtatim illius dominũ fieri, Inſt.de offic.iudic.§.vlt.

Tit. XXXVIII. Communia vtriuſque iudicij, tam familiæ erciſcundæ, quàm communi diuidundo.

I. 5. ij. 6. j.	*VII. 6. iij.*
II. 5. j. 6. ij.	*VIII. 5. iv.*
III. 5. ij.	*IX. 3. j.*
IV. 4. ij.	*X. 3. ij.*
V. 4. iij.	*XI. 4. j.*
VI. 5. iij.	*XII. 4. iv.*

IVris compoſitoribus familiare eſt, quædam cõ- 1
munia ſpecialibus tractatibus ſubiicere, vt cõſtat
ex titulis, *cõmunia prædiorũ communia de legatis*, & ſimili-
bus. Sic igitur in hac parte poſt ſpeciales titulos fami-
liæ erciſcundæ & communi diuidundo, datur hic titu-
lus vtrique illi iudicio communis. ¶ Hoc autem titu- 2
lo deciduntur quatuor quæſtiones, idcirco quatuor
ſunt eius capita. ¶ In primo capite quæritur, an poſſit 3
agi iudicio diuiſorio? Vbi deciduntur duo caſus.

I. Si res non manſerint communes, non poteſt agi iudicio familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo, l. familiæ.9. Intellige non poſſe agi iudicio directo: nam vtili iudicio communi diuidundo agi poteſt, ſi res aliquando communes fuerunt, & præſtationes perſonales debeantur, D.commu.diuid.l. 6. §.1. Vt docui ſupr. eod.tit.num. 3. in princ. II. Si in teſtamento ſcriptum ſit, omnia eſſe diuiſa, nihilominùs heredes ea, quorum teſtator mentionem in diuiſione nullam fecit, inquirere poſſunt, vt reperta diuidant inter ſe, l.ſcriptura. 10.
4 ¶ Secundo capite quæritur, quid in hoc iudicium veniat, vt diuidatur, vel adiudicetur, ſeu præcipuum alicui relinquatur? Hîc conſiderantur res variæ, ac diuerſæ. I. Seruorum & adſcriptitiorùm, ſiue hi coloni, ſiue inquilini ſint, cognationes vel affinitates non ſunt ſeparandæ, hoc eſt, ne vni pater, alteri filius; vel vni frater, alteri ſoror; vel vni vir, alteri coniux adiudicetur, l. poſſeſſionem. II. Adſcriptitij ſunt ſerui prædiis addicti, qui quidem in prædio ruſtico vocantur coloni, in vrbano inquilini, Nou. Valent.de colo. vag. Colonorum igitur vel inquilinorum alij ſunt liberi, alij ſerui: ſed hoc loco de ſeruis agitur: qui tamen à ſeruis anguſte acceptis diſtinguuntur: cùm quia ſerui non ſunt vlli prædio addicti: tum etiam quia adſcriptitij, etſi reſpectu domini ſunt ſerui, tamen reſpectu aliorum pro liberis habẽtur. Lege Iſagogicum inſt.de agric. & cenſit. II. Res empta ex bonis communibus, non communicatur, ſed propria eſt ejus, qui ſibi emit. Verùm hic cæteris pro ipſorum portionibus ſatisfacere cogitur, l.4. III. Iudex æſtimabit, apud quem inſtrumenta communia manere debeant, l.5. putà apud eum, qui ex maiori parte heres eſt, (ita vt exemplum aliis recognitum tradat, caueátque ſe ipſa aothentica, cùm opus erit, exhibiturum) vel apud eum, in quem ſors ceciderit, vel apud communem amicum ex conſenſu, vel ſuffragio electum, D.famil.erciſc.l.5. IV. Dos vel donatio propter nuptias, quæ à parente filio, vel filiæ data, ad ipſum parentem redit, ſi pater poſteà teſtamento facto moriatur, (quo caſu iure Codicis collatio ceſſat) modò eius filij vel filiæ præcipua, & propria eſt, modò inter omnes diuiditur. Aut enim teſtator liberos ſuos, aut extraneos heredes ſcripſit. Priori caſu, ſi alij liberi dotem, vel propter nuptias donationem, vel aliquid militiæ causâ acceperint, hic quoque filius donationem propter nuptias, vel hæc filia dotem præcipuam habebit. Sic tamen, ne plus accipiat, quàm illi habeant: ſi verò alij nihil acceperint, hæc dos, vel donatio propter nuptias inter omnes liberos diuiditur. Poſteriori caſu filius, vel filia indiſtinctè præcipuam habet donationem propter nuptias, vel dotem, de qua teſtator nihil diſpoſuit, l.vlt.quæ, quod ad deciſionem prioris caſus correcta eſt per Nou.18.cap. 6. Vbi Imperator ſtatuit, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato collationem
5 fieri, niſi parens eam prohibuerit. ¶ Tertio capite quæritur, an facta diuiſio valeat? Hîc dantur quatuor regulæ. I. Diuiſio facta per arbitrum ab eo datum, qui ius dandi non habuit, ſociorum conſenſu confirmatur, l. 2. II. Diuiſio inter maiores vigintiquinque annis, fraude, ſeu dolo, vel perperam facta, in melius reformatur, l. 3. Fraus & dolus pro eodem accipiuntur: perperam facta diuiſio diuiſio, per quam aliquis tunc alterius dolo læſus eſt. Accurſius putat intelligi læſionem vltra dimidiam; quia tanta læſio requiritur in venditione reſcindenda, infr.de reſcind.vendit. l. 2. ac diuiſio inſtar venditionis obtinet, l.1. Reformari intellige officio iudicis: quia diuiſio eſt contractus bonæ fidei, ſupr.quib.ex cauſ.maior.l.1. III. Si diuiſio hac lege facta ſit, vt aliquis ex ſociis iuret ſe nullum dolum adhibuiſſe: eo non iurante, res indiuiſæ quæri poſſunt, vt diuidantur, l.6. vbi verbum *conditio* accipitur pro pacto, ſeu lege contractus, vt alibi ſæpe. IV. Diuiſio impletur, non ſolùm ſi poſſeſſio tradatur, ſed etiam ſi penes eum, qui poſſidet, relinquatur. Vtrouis igitur modo inter maiores 25. annis bona fide facta diuiſio non retractatur, l.ſi inter.8. ¶ Quarto capite quæritur, quis 6
ſit effectus diuiſionis? Tres eius effectus declarantur. I. Vicem emptionis obtinet, l.1. II. Eius quod quiſq; accipit, pro parte ſocij dominium acquirit, l.2. III. Si res vni attributa euincatur, ſocij de euictione tenentur, niſi quis ſciens rem euinci poſſe, eam ſine cautione de euictione ſuſceperit. Finge fundum communem tribus fratribus, Primo, Secundo, & Tertio, à Primo & Secundo fuiſſe creditori obligatum: deinde in diuiſione ex communi conſenſu facta, hunc fundum fuiſſe Tertio attributum: poſteà à creditore pro partibus Primi & Secundi euictum: nam pro his tantùm partibus pignus tenet, nec potuit Tertij pars eo inuito vel ignorante obligari: habétne Tertius actionem de euictione contra fratres ſuos? Aut ignorabat fundum eſſe à fratribus obligatum, cùm eum ex cauſa diuiſionis ſuſciperet: aut ſciebat. Priori caſu de euictione agit, ſi ſtipulatio (vt aſſolet) interceſſit, ex ſtipulatu: ſin minùs, præſcriptis verbis, quæ actio ex diuiſione tanquàm contractu innominato oritur. Poſteriori caſu ſi de euictione ſtipulatus ſit, aget ex ſtipulatu: ſi verò pactus ſit, aget præſcriptis verbis: ſi neutrum fecit, nullam habet actionem, l.7. Lege etiam notata ſup.famil. erciſc.n.13.

Tit. XXXIX. Finium regundorum.

I. 5.	*IV. 2. 8.*
II. 5.	*V. 2. 4. 9. 10.*
III. 6. 7.	*VI. 2. 9.*

DIximus de rerum communium diuiſione: 1
iam dicamus de agrorum confinium diſtinctione: quoniam diuidere & diſtinguere ſunt affinia: & hinc quoque datur actio duplex, D.h.t.l.iudicium communi.10. & de iudic.l.in tribus.13. & mixta.Inſtit.de action.§ quædam.

¶ Porrò hoc vocatur iudicium finium regundorum, 2
vt in rubr. id eſt, dirigendorum: vel finalis quæſtio, l.4. & l.vlt. & D.eod.l.in finalibus.11. vel finale iurgium, l. 5. quoniam ad fines agrorum conſtituendos pertinet, D.eod.l.3.

¶ De hoc iudicio ſex quæſtiones diſſoluuntur. 3
¶ Primò quæritur, quanta ſit finium latitudo? Re- 4
ſpondetur, eſſe quinque pedum, quos à cultura liberos relinquere oportet, vt illac tranſiri, & aratrum circumduci poſſit, l. penult. ¶ Secundò quæri- 5
tur, an fines interdum mutentur: Reſpondetur, mutari vel ex ſucceſſionum varietate, & vicinorum conſenſu, l. 1. & 2. vel à iudice euidentiores & commodiores fines conſtituere volente, D. eod. l. 3: ¶ Tertiò 6
quæritur, an iudex hoc iudicio aditus poſſit etiam de locis prædiorum vltra fines poſitis aliquid ſtatuere? Reſpondetur, eum de his quoque locis ſtatuere. I. Cùm fines mutat, & ex vnius prædio alteri adiudicat, cumque, cui adiudicat, inuicem in pecuniam condemnat, D.eod. l. 4. II. Cùm aliquis non ſolùm de finibus, ſed etiam de ſui prædij loco quæritur, puta quia dicit fines in ſuum prædium ab aduerſario reiectos eſſe: quo caſu finium quæſtio cohæret quæſtioni de proprietate; propter adnexam quæſtionem de loco ad dominium vnius vicini pertinente, l.3. ¶ Quartò quæ- 7
ritur, quo ordine iudex in hac controuerſia dirimenda vti debeat? Reſpondetur, eum debere primùm de poſſeſſione cognoſcere, & ſtatuere; deinde agrimenſorem mittere, qui agros metiatur; & eorum menſuram ad ſe referat: & licet alterutra pars abſit, ne agrimenſor mittatur, nihilominùs iuſſu præſidis agrimenſor

vnà

Digitized by Google

v**a eum altera patte litigante ad loca veniet, eaq; me-
8 tietur, d.l.3. ¶ Quintò quæritur, in quantum damne-
tur, qui ex vicini agro aliquid vſurpauit? Reſpondetur,
9 cum duplum reſtituere, l.4. ¶ Sextò quæritur, an tem-
poris præſcriptio agentem ſummoueat: Reſpondetur,
non obſtare præſcriptionem longi, l.pen. ſed longiſſi-
mi temporis, l.vlt. Ratio eſt: quia hæc actio eſt mixta,
tam in rem, quàm in perſonam, Inſtit. de action. §. quæ-
dam. eiuſmodi autem actionibus obſtat præſcriptio
longiſſimi, non præſcriptio longi temporis, ſupr. de
10 heredit. petit. l.7. ¶ Iam verò cùm d.l.pen. ſemper ha-
bita fuerit obſcuriſſima, adeo vt Petrus Baylardus,
qui ſe iactauit ex quouis quantumcumque difficili cõ-
textu poſſe commodum ſenſum elicere; tamen inge-
nuè faſſus ſit ſe hanc legem non intelligere; Accurſius
peſſimè eam ſit interpretatus; Alciatus in eam librum
prolixum ediderit: non abs re erit paucis huius legis
ſententiam perſpicuam reddere; præſertim cùm in ea
enarranda ab omnibus Doctoribus diſſentiamus. Dico
igitur, cùm inter duos agros confines interiectum eſſe
debeat ſpatium quinque pedum, ac de his quinque pe-
dibus ſit quæſtio finalis; de locis autem vltra quinque
pedes ſit quæſtio proprietatis, vt ſupr. docui: hac lege
ſtatui, vt ſummota temporis præſcriptione (id eſt, longi
temporis: ſic enim hæc conſtitutio per ſequentem li-
mitatur,) intentio iurgij finalis quinque pedum (id eſt,
quæſtio de finibus agrorum, qui fines concluduntur
quinque pedibus) vel intentio iurgij locorum, (id eſt,
actio, ſeu lis de proprietate locorum vltra illos quin-
que pedes) libera peragatur, id eſt, ſine metu exceptio-
nis; quia iam diximus præſcriptionem non admitti.
Ergo verbo *pedum*, ſubiiciendus eſt ſicilicus: & verba
illa, *præſcriptione ſummota*, legenda quaſi per parenthe-
ſim: nec enim loquitur lex de præſcriptione quinque
pedum, vt ab omnibus Doctoribus accipitur: ſed ſum-
mota longi temporis præſcriptione, permittit agi tam
de finibus agrorum, quàm de locis proximis.

Tit. X L. De conſortibus eiuſdem litis.

1 SVperioribus iudiciis mixtis, familiæ erci-
ſcundæ, communi diuidundo, finium re-
gundorum, commune eſt, vt ſæpe multi
eiuſdem litis conſortes ſint: veluti ſi he-
reditas inter heredem & coheredis ſuc-
ceſſores diuidatur: hi ſunt inter ſe conſortes eiuſdem
litis. Similiter ſi agatur de duobus fundis diſterminan-
dis; & eorum vnus duobus dominis communis ſit: hi
ſunt conſortes eiuſdem litis. De his conſortibus duo
ſtatuuntur. I. Quilibet ſine conſorte, vel conſortibus
pro ſua parte poteſt agere, vel conueniri, l.1. II. Poſt
litem conteſtatam præſentes poſſunt inſolidum age-
re, ſi abſentes ratum habituros caueant: vel in ſolidum
iudicium ſubire, ſi caueant iudicatum ſolui, l.2.

Tit. X L I. De noxalibus actionibus.

I. 3. j. y. iij. | *IV. in princ. 3. y. iv.*
II. 3. y. iv. | *§. ſanè. 3. y.*
III. 3. y. | *V. 3. y. iv.*

1 SEquitur alia actio mixta, id eſt, noxalis:
quatenus enim eſt ex delicto, eſt in perſo-
nam; ſed quatenus certæ perſonæ non co-
hæret, immo caput, id eſt, poſſeſſorem ſe-
quitur, D.h.t.l. qui ex pluribus. 20. & l.vlt. & Inſtit. eod.
2 §. omnis. in rem eſſe videtur. ¶ Hanc non eſſe actio-
nis ſpeciem, ſed qualitatem à lege, vel prætore tribu-
tam actioni perſonali ex delicto ſerui, aut facto qua-
drupedis; & ex eo noxalem dici, quòd dominus ſeruũ
noxæ dedendo, vitat neceſſitatem ſoluendæ litis æſti-

mationis, ſatis conſtat, D.h.t.l.1. Inſtit. eod. in princ. §.
ſumma. & §. ſeq. & D. ſi quadr. pauper. fecíſ. dicar. l.1. in
princ. & Inſtit. eod. in princ. & §. hæc quidem. ¶ Sed 3
hoc titulo agitur tãtùm de actione noxali ex facto ſer-
ui: ac declaratur, quæ requirantur, vt huic actioni lo-
cus ſit. Quatuor autem requiruntur. I. Vt ſeruus deli-
querit, l.1. nam in filiofamilias hæc actio ceſſat, Inſtit.
eod. §. vlt. II. Vt ſit delictum priuatum, non publicum,
D. de ædil. edic. l. quid ſit fugitiuus. 17. §. noxa. Exempli
causà datur ex furto, l.1. 3. & vlt. arborib. furtim cæſis.
l.2. rapina, l.4. in princ. quia hæc ſunt priuata delicta.
Non datur ex plagio, d.l.3. vel raptu mulieris; quia hęc
ſunt crimina publica, d.l.4. §. ſanè. III. Vt ſit delictum
à ſeruo commiſſum contra extraneum, non contra do-
minum, d.l.1. IV. Vt domino ignorante, vel prohiben-
te, vel prohibere non valente, factum ſit: alioquin do-
minus non noxali actione, ſed ſuo nomine inſolidum
tenetur, quaſi ipſe fecerit, l.2. l.4. in princ. l. vlt. & D.
eod. l.2. in princ. & l.3.

Tit. X L I I. Ad exhibendum.

I. 4. 6. 9. j. | *VI. 6. 9. iij.*
II. 4. 6. 9. y. iij. | *VII. 5. j. 8.*
III. 7. 9. j. | *VIII. 9. j. y.*
IV. 6. 8. | *IX. 4. 6.*
V. 2. j. y. |

ACtio quoque ad exhibendum mixta dici 1
poteſt: quia cùm in perſonam ſit, tamen
poſſeſſorem, ſeu detentorem ſequitur; &
potiſſimum propter actiones in rem in-
troducta eſt, D.h.t.l.1. l.3. §. eſt autem. l.
7. §. ſi quis non poſſideat. & §§. ſeqq. ¶ Exhibere, quod 2
ad hanc actionem attinet, eſt rem in eadem cauſa præ-
ſtare, in qua fuit, cum iudicium acciperetur; vt quis rei
copiam habens, poſſit eam rem, qua velit, actione illæ-
ſa perſequi, D. eod. l. Iulianus. 8. §. quantum. ¶ De hac 3
actione diſſoluuntur hoc titulo ſex quæſtiones. ¶ Pri- 4
mò quæritur, cui, & qua ex cauſa hæc actio detur? Re-
ſpondetur, ei dari, cuius intereſt rem exhiberi, d.l.3. §.
ſciendum, d.l.7. §. vlt. veluti ſi quis petat exhiberi ſer-
uum, quem eſt vindicaturus, l.1. aut accuſaturus, l.2. aut
ſi petat exhiberi chirographa & inſtrumenta ad debi-
tum, quod iam ſolutum eſt, pertinentia, l.vlt. Potiſſi-
mùm autem hæc actio (vt ſupr. dixi) introducta eſt ob
actiones in rem, l.1. quacumque actione in rem quis
vti velit, id eſt, ſiue dominium corporis vindicare ve-
lit, ſiue pignus, ſiue ſeruitutem, D. eod. d.l.3. §. eſt autẽ.
¶ Secundò quæritur, contra quem detur? Reſpondetur, 5
dari, I. Contra poſſidentem, l.5. id eſt, detinentem, l.
penult. & habentem exhibendi facultatem, l.7. magis
enim facultas exhibendi, quàm poſſeſſio ſpectatur, D.
eod. l.5. §. pen. & vlt. An autem poſſideat, tempore ſen-
tentiæ ferendæ ſpectatur, D. eod. l.7. §. ſi quis non poſ-
ſideat. & §§. ſeqq. II. Contra eum, qui dolo fecit, quo-
minùs exhiberet, d.l.5. id eſt, quominùs exhibere poſ-
ſet: nam verba in iure interdum poteſtatem ſignificant,
D. de poſtul. l.1. §. ait prætor. & de ſtatuliber. l. Labeo.
21. verſ. & quod ita. ¶ Tertiò quæritur, quæ res in 6
hanc actionem veniant? Veniunt autem res mobiles,
D. de procurat. l. ad rem mobilem. 56. Vt inſtrumen-
ta, l.4. 6. & vlt. vel ſe mouentes, vt ſerui, l.1. & 2.
¶ Quartò quæritur, an exceptio rei iudicatæ ſummo- 7
ueat agentem ad exhibendum? Reſpondetur, non ſum-
mouere, ſi ex noua cauſa agatur. quod etiam in rei vin-
dicatione obtinet, l.3. & in aliis actionibus, D. de ex-
cept. rei iudic. l. & an eandem. 14. in princ. ¶ Quintò 8
quæritur, qui ſint effectus huius iudicij? Diſtinguendi
ſunt tres caſus: aut enim reus exhibet in eadem cau-
ſa: aut non in eadem cauſa, vt quia rem dete-

rioratam exhibet:aut omnino non exhibet. Primo ca-
ſo abſoluitur:vt fit,quotieſcumque arbitri iuſſui,id eſt,
interlocutioni quis obtemperat : nam hæc actio arbi-
traria eſt, Inſtit. de action. §. præterea. Secundo caſu
non tenetur actione ad exhibendum, ſed in factum, l.
7. Tertio caſu,ſi dolo vel culpâ non exhibeat, cùm ex-
hibere debeat, d.l. 7. condemnatur in id quod actoris
intereſt; ita vt propter culpam vera æſtimatio a iudice
fiat,ob dolum defertur actori iuſiurandum in litem,
l.4.& D.de in litem iuran.l.4.§.vlt.& l.5. in princ. & §.
9 ſed in his. ¶ Sextò quæritur,quæ ſint affinia remedia?
Proponuntur autem hoc in titulo quatuor affinia re-
media. I. Rei vindicatio,l.3.& l. pen.cuius etiam præ-
paratoria eſt hæc actio ad exhibendum, l. 1. & D.eod.l.
6.& 7.& de procurat.l. ad rem mobilem. 56. II. Actio
depoſiti,quæ ex pacto deponentis datur tertio,vel di-
recta,ſi deponenti ſucceſſerit; vel vtilis, ſi ei non ſuc-
ceſſerit, l. penult. III. Accuſatio criminalis, veluti ſi
exhibendus ſit ſeruus, vt accuſetur, l. 2. aut ſi inſtru-
menta vi rapta dicantur: nam raptor vel ciuiliter ad
exhibendum,vel criminaliter lege Iulia de vi,conueni-
ri poteſt,l.6.vbi inuaſio accipitur pro rapina,& tribui-
tur rebus mobilibus,id eſt, inſtrumentis, cùm propriè
loquendo,rapina dicatur rerum mobilium:inuaſio re-
rum immobilium,Inſtitut.de vi bonor.raptor.§.1.

Tit. XLIII. De alea luſu, & aleatoribus.

1 A Tractatu de iudiciis mixtis non abhorret
hic titulus : quoniam ex ludo aleæ modò
actio in rem,modò in perſonam datur,mo-
dò denegatur.
¶ Iamuerò cum ludorum alij ſint permiſſi, alij pro-
2 hibiti,hinc tria huius tituli capita oriuntur:primum de
ludis permiſſis: alterum de ludis prohibitis: tertium
3 vtriuſque generis ludis commune. ¶ Primo capite de
4 ludis permiſſis duo quæruntur in l. 1. §. 1. ¶ Primò
quæritur,qui ludi permittantur?Reſpondetur,quinque
genera ludorum permitti. I. Μονόβολον. Balſamon tit.
13.Nomocan.cap. 29. putat hoc verbo ſignificari cur-
ſum:rectiùs interpretatur Cuiac.hîc in Parat. ſingula-
rem ſaltum. II. Κοντομονόβολον, id eſt, ſaltum conto
ſuffultum : vt Cuiacius interpretatur. Balſamon dicto
loco, neglecta(vt videtur) prima vocabuli parte ſim-
pliciter accipit pro ſaltu. III. Κυντανὸν πόντακα χωρὶς
τῆς πόρπης,Quintanam haſtæ vibrationem ſine ſpicu-
lo.Sic dicta eſt ab inuentore Quinto, vt eidem Balſa-
moni placet. IV. Περιχυτὴν,luctam. V. Ἱππικὴν, equo-
5 rum curſum. ¶ Secundò quæritur,quantâ pecuniâ lu-
dere liceat? Reſpondetur, eos, qui valde diuites ſunt,
non poſſe vltra vnum aureum deponere in ſingulas
vices, cęteros multò minori pecunia ludere debere.
6 ¶ Secundo capite de ludis illicitis plura quæruntur.
7 ¶ Primò quæritur, qui ludi prohibeantur? Reſpon-
detur, prohiberi ξύλινα ἱππικὰ, ligneos equeſtres, &
omnem aleę ludum,exceptis tantùm quinque ludis ſu-
prà nominatis. Balſamon dicto loco ait dubitatum ad
imperatorium tribunal fuiſſe,qualis ſit hic ludus, qui-
buſdam aſſerentibus ludum illum ſignificari,quo pue-
ri extra circum aurigando equorum vice vtuntur ho-
minibus; aliis contendentibus, eſſe ligneam fabricam
per gradus ligneos multa in medio foramina trahen-
tes in altum protenſam, in cuius ſuperiori parte qua-
tuor globuli diuerſorum colorum à luſoribus pone-
bantur,& per procliue demittebantur, vt is,cuius glo-
bulus ex infimo foramine primus egrederetur, victo-
8 riam reportaret. ¶ Secundò quæritur,quibus perſonis
aleâ interdicatur?Reſpondetur,omnibus interdici, l. 1.
9 in princ. ¶ Tertiò quæritur, quibus in locis ludere
non liceat?Reſpondetur, in omnibus locis aleam pro-
hiberi,d.l.1.in princ. ¶ Quartò quæritur,cur alea pro- 10
hibeatur? Duplex huius prohibitionis ratio affertur.
I. Quia multi hac ratione ad inopiam redacti ſunt.
II. Quia ludus blaſphemias parit, præſertim eorum
qui vincuntur, d. l. 1. in princ. ¶ Quintò quæritur, 11
quibus pœnis luſus aleæ coërceatur? Pœnæ multæ
ſunt. I. Actio victori denegatur aduerſus eum, qui
aleâ victus eſt,etiamſi lupinis vice pecuniæ poſitis vi-
ctus ſit. II. Si victus ſponte ſoluerit,poteſt id repetere
per condictionem indebiti.Hæc repetitio ipſi datur,&
heredi eius,aduerſus victorem & eius heredem, etiam
vltra 30.id eſt,vſque ad 50.annos.Illis non condicenti-
bus,quiuis alius repetere poteſt, præſertim præſes, vel
pater ciuitatis, vel defenſor ciuitatis, id,quod exege-
rint, in opera publica impenſuri. III. Cautio luſus
cauſâ præſtita,irrita eſt,& condici poteſt. IV. Domus
eius,in qua ligneis equeſtribus luſum eſt, confiſcatur,
l.1.in princ.& l.2.in princ. ¶ Tertio capite communi- 12
ter de ludis licitis & illicitis tria traduntur. I. Horum
cura incumbit epiſcopo,præſidi,& patri,vel defenſori
ciuitatis, l.1.in princ.& in fi. II. Prohibere hi debent
etiam cætera illicita,quæ in ludis admittuntur, vt bla-
ſphemias, & periuria, l.2.in fi. III. Qui conſtitutio-
nem de ludis violauerit,aut violari permiſerit, decem
libris mulctatur,l.1.in fin.

Tit. XLIV. De religioſis, & ſumptibus funerum.

I. 8. j.	*VIII.* 5. iij.
II. in princ. 5. v.	*IX.* 6. 7. ij.
§. j. 7. ij.	*X.* 8. ij.
III. 12.	*XI.* 4.
IV. in princ. 5. iij. 7. j.	*XII.* 5. j.
§. j. 6.	*XIII.* 5. ij. iij.
V. 11. j.	*XIV.* 8. j.
VI. 5. iv.	*XV.* 9. ij.
VII. 7. iij.	

VT ex aleæ luſu aliæ actiones adimuntur, aliæ 1
tribuuntur; ita etiam ex funeratione mortui,
qua locus religioſus fit,denegari loci vindica-
tionem,& dari actionem perſonalẽ ad funeris impen-
ſam repetendam,explicabitur hoc titulo. ¶ Cuius duæ 2
ſunt partes. ¶ In priori parte, de religioſis diſſoluun- 3
tur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæritur,an vltimo 4
ſupplicio affecti poſſint ſepeliri? Reſpondetur,poſſe, l.
obnoxios. 11.Dummodò id petitum & permiſſum ſit:
regulariter autem permittitur,D. de cadauer. punit. l.
vlt.interdum denegatur,maximè ſi crimine læſæ maie-
ſtatis ſint damnati,D.eod.l.1. ¶ Secundò quæritur, in 5
quem locum cadauer inferri & ſepeliri poſſit?Hic dan-
tur quinque regulæ. I. Intra ciuitatem iure ciuili ſepe-
lire mortuum non licet,l.mortuorum. 12. & D. de ſe-
pul.viola.l.3.§.Diuus Hadrianus. ſed apud nos præua-
let ius Pontificiũ, quo ſepultura in locis ſacris admit-
titur,& probatur, xiij.q.2.c.cùm grauia. 17. II. Ius ſe-
pulchri hereditarij,(id eſt,quod quis ſibi heredibuſque
ſuis conſtituit,vel iure hereditario acquiſiuit, D. h.t.l.
5.& l.6.in princ.)ad omnes heredes & ſucceſſores per-
tinet,l.ius ſepulchri.13.& D.eod.d.l. 6.in princ. necnõ
ad liberos, licèt exheredatos, niſi teſtator iuſto odio
commotus eos ibi ſepeliri vetuerit, d. l. 6. in princ.
III. Ius ſepulchri familiaris, id eſt, quod quis ſibi fa-
miliæque ſuæ conſtituit, d. l. 5. ad omnes ſpectat, qui
ſunt ex familia, necnon ad liberos licèt emancipatos,
& ad omnes heredes quamuis extraneos, ita vt diui-
ſione hereditatis ad vnum heredem redigi non poſſit:
non ad cognatos, vel affines, vel alios, qui non ſunt
heredes,l.4.in princ.l.ius familiarium. 8. d.l. ius ſepul-
chri.13.& D.eod.d.l.6.in pr.IV.Libertus ius ſepulchri
non

non habet,quamuis patronus ſibi libertíſqoe ſuis mo-
mentũ feciſſe inſcripſerit, tantùm excipitur,niſi liber-
tas patrono ſucceſſerit,aut longi tẽporis pręſcriptione
iuſto titulo præcedente ius ſepulchri acquiſierit,l.6.&
D.eod.d.l.6.verſ.liberti.V.In alienum locum oon licèt
inferre,& illatio locũ religioſum nou facit,niſi domi-
nus ab initio conſentiat,vel poſteà ratum habeat,l.2.in
pr.& D.de rer.diuiſ.l.6.§.pen.& Inſt.eod.§.religioſum.
6 ¶ Tertiò quæritur,quatenus locus illatione mortui re-
ligioſus fiat?Reſpondetur,non totum locum ſepulturæ
deſtinatũ fieri religioſum , ſed quatenus corpus huma-
tum eſt,D.h.t.l.2.§.ſepulchrũ.Nam loca quæ ſepulchro
cohærent,profana,& in commercio ſunt,l.4. §. 1. l. lo-
7 cum.9. ¶ Quartò quæritur, quæ ſint iura & proprieta-
tes locorum religioſorum ? De his dantur tres regulæ.
I.Vindicari non poſſunt,d.l.4.in princ.& D. de rei vin-
dic.l.in rem.23.§.1.l.quę religioſis.43.quia rei vindica-
tio datur domino,d.l.in rem in princ.hęc autem in nul-
lius bonis ſunt,D.de rer.diuiſ.l.1.in princ.l.6.§.ſacræ.&
Inſtit.eo. §. nullius. II. Religio prohibet , quò minùs
vendi vel obligari poſſint , l.2. §.1. & d.l.locum.& inf.
de ſepul.viol.l.1.& D.de contrahen.emp.l. 6. in princ.
l.hanc legem.22.l.æde.73.Quòd ſi pro puris vendãtur,
emptor religionis ignarus habet actionem ex empto,
D.eod.l.4.l.qui officij.62.§.1.& Inſt. de empt. & vend.
§.vlt.& prætoriam actionem in factum ſimilem actio-
ni ex empto,D.h.t.l.oſſa.8.§.1.Fundi autem venditioni
accedunt,ſi modica ſint,neque nominatim à venditore
excipiantur,D.de contrah.empt.d. l. hanc legem. & de
ſepul. viola.l.5.Sed locus,qui ſepulchro cohæret , quia
profanus eſt,vt ſuprà diximus,vendi poteſt,d.l.locum.
& emptorem ſequitur,D.de contrah.empt.d.l.æde.§.1.
III. Statuæ ſepulchro imponi , & ornamenta monu-
8 mento inſtructo adiungi poſſunt,l.7. ¶ Quintò quæri-
tur,an corpus humanum poſſit aliò transferri:Hîc dan-
tur duæ regulæ. I. Quod perpetuæ ſepulturæ traditum
eſt,effodi , vel erui , vel aliò transferri non poteſt ſine
principis,vel pontificis permiſſu,l.nemo.14.& D. eod.
d. l. oſſa. in princip. & effodienti , vel eruenti irroga-
tur pœna ſepulchri violati , D. de ſepul. viol. l. vlt. Si
tamen neceſſaria ſit tranſlationis cauſa , vt quia vi flu-
minis reliquiæ contingantur , etiam præſes prouinciæ
tranſlationẽ concedere poteſt.l.1.II.Qui ad tẽpus,non
perpetuæ ſepulturæ cauſa corpus alicubi depoſuit,pro
libitu illud aliò trãnsferre poteſt,l.ſi ncedum.10. & D.
de ſepul.viol. l. 3. §. non perpetuæ. ¶ Poſterior tituli 9
pars eſt de ſumptibus funerum. Funeris cauſa ſumptus
fieri videtur , I. Quicquid corporis cauſa , antequam
ſepeliatur,conſumitur,vt vnguenta,&veſtes,D.h.t.l.&
ſi quis.14.§.impenſa.& l.funeris.37.in princ. II. Quod
in delationem corporis impenditur,d.l.& ſi quis. §.fu-
neris.& §.impenſa.d.l.funeris in princ.vbi pro *vectiga-
lia* , qood ſcriptum eſt in libro Florentino , legendum
veſtiaria, vt in Baſilicis:quia pro hac delatione nullum
vectigal exigitur,l.vlt.III.Quod ad corpus cuſtodien-
dum,vel commendandum erogatur,d.l.& ſi quis.§.im-
penſa. V. Pretium loci,in quo corpus humatur, d. l. &
ſi quis.§. funeris. d. l. funeris. in princ. & l. vlt. §. pen.
VI.Quod impenditur in ſepulchri monumentum : ſe-
cus eſt , ſi quid amplum circa ſepulchrum ædificari te-
ſtator iuſſerit,d.l.funeris.§.1. ¶De his ſumptibus fune- 10
rum duæ quæſtiones hoc titulo diſſoluuntur. ¶ Primò 11
quæritur,qui ſumptus ſint faciẽdi:Hîc dantur quatuor
regulæ. I. Si teſtator ſumptus ſtatuit,eius voluntas ſer-
uanda eſt,l.5. & D.de petit. hered. l. hereditas. 50.§.1.
niſi modum excedat,d.l.& ſi quis. §. hæc actio. Quod
adeo verum eſt , vt olim ſi heres voluntatem defuncti
negligeret , hereditas ei tamquàm indigno ablata de-
ferretur fiſco:ſed hæc confiſcatio ſublata eſt , d. l. 5. &
infr.de hisquib.vt indign.l.5.II.Si defunctus nihil hac
de re ſtatuerit : prætor vel magiſtratus municipalis,
quantum impendi debeat , arbitratur pro facultatib.&
dignitate defuncti,D.h.t.l.ſi quis ſepulchrũ.12.§.pen.&
vlt.d.l.& ſi quis.§.hæc actio.& l.in patrẽ.21.III.Sum-
ptus funeris neq; probabilem modum debet excedere,
d.l.hereditas.§.1.d.l.& ſi quis. §. hæc actio. nec ita exi-
guus eſſe , vt defuncto , qui fortaſſe locuples fuit , in-
iuria fieri videatur, d. l. & ſi quis. §. iudicem. IV. Or-
namenta cum corporibus condi non debent , d. l. & ſi
quis. §. non autem. ¶ Secundò quæritur , ſi legatarius 12
in morbum , vel funus defuncti impenderit , an & le-
gatum , & hanc impenſam conſequi debeat ? Reſpon-
detur,vtramque ei ſoluendum eſſe, ſi impenſa arbitrio
boni viri facta ſit,l.3.

IVL. PACII A BERIGA I. C.

ANALYSIS LIBRI IIII. CODICIS.

Tit. I. De rebus creditis,& iureiurando.

I. 18.*ij*.24.	§.*j*.15.*j*.
II. 27.	*XII.p.*17. 18.*iu*.
III. 8.*j*.*ij*.13.	§.*j*.4.10.19.20.*j*.
IV. 6.*j*.	§. *ſed iuramento*.4.
V. 8.*ij*.	§ *ſin autem* 15.4.
VI. 9.24.	§.*ſine autem*.22.*j*.
VII. 7.	§.*his de præſentib*. 20.*j*.*ij*.
VIII. 25.*j*.	§.*in omnib*.21.*j*.
IX 12.*p*.*ij*.18.*p*.*ij*.	§.*vlt*.19.
X. 9.	*XIII.* 24.26.
*XI.p.*15.*ij*.	

1 EXpoſiturus hoc libro varios contractus ,&
quaſi contractus ,eorúmque accidentia , &
effectus , initio dat titulum generalem *de
rebus creditis* , qui toti huic tractatui eſt
communis,D.eod.l.1.ac ſtatim ſubiicit rubricam parti-
cularem , & primi tituli propriam , *de iureiurando*,
cuius expoſitio tribus de cauſis primo loco ponitur.
I. Propter dignitatem religionis.II.Quià hic tractatus
magis cohæret ſuperiori titulo *de religioſis*,quàm tituli
ſequentes. III. Quia hic quoque tractatus eſt aliquo
modo generalis, quatenus actio ex iureiurando ac-
commodatur omnibus contractibus : ſi quidem pro-
pter iuſiurandum datur actio in factum , id eſt , actiò
vtilis ex eo contractu,vel quaſi contractu,de quo iura-
tum eſt , verbi gratiâ , qui iurauit ſe emiſſe , agit vtili
actione ex ex empto , qui iurauit ſe negotia geſſiſſe,
agit vtili actione negotiorum geſtorum:& ita de cæte-
ris actionibus dicendum,D.de iureiur.l.ſi duo. 13. §. ſi
quis iurauerit.& §§.ſeqq. ¶ Iuſiurandum ab aliis aliter 2
definitur:mihi ſic videtur definiri cõmodè poſſe,diuini
numinis aſſumptio ad id,quod aſſeritur,confirmãdum.
¶ De iureiurando ſub hoc titulo deciduntur octo quæ- 3
ſtiones. ¶ Primò quæritur,à quo deferatur:Reſponde- 4
tur,deferri vel à parte,vel à iudice,l.pen.§.1.2.3.&D.de
iureiur.l.admonendi.31.¶De iureiurando delato à par- 5
te duæ ſunt regulæ. ¶ Prima regula eſt, is poteſt iuſiu 6
randũ cum effectu deferre,ad quem res pertinet.Exci-
pitur I.Pupillus ſine tutore,D.eo. l.iuſiurandũ quod ex
conuentione.17.§.1.proinde ipſi tutori ad excludẽdam

tutelæ actionẽ deferre iuſiurandũ non poteſt, l.4.quæ
cùm generaliter loquatur, generaliter accipi debet, id
eſt, ſiue adhuc ſit tutor, vt iuretur ad excludendam fu-
turam tutelæ actionem; ſiue tutela finita ſit, vt iuretur
ad excludendam tutelæ actionem iam natam, veluti
quia tutor teſtamento datus fuerat ad certum tempus,
Inſtit.qui teſtam.tutor.da.poſſ.§.ad certum. quod ante
pueri pubertatem finitum eſt; vel vſque ad certam
conditionem, Inſtit. quib. mod. tut.fin.§.ſed etſi. quæ
priùs extitit, quàm pupillus ad pubertatem peruenerit:
nam tutelæ actio non competit ante tutelam finitam,
D.de tut.& ration.diſtrah.l.1.§.vlt. & l.4. in princ. Er-
go vel pupillus tutore auctore, d.l. iuſiurandum quod
ex conuentione.§. 1. vel ipſe tutor iuſiurandum defer-
re debet, ead.l.§.ſi tutor.& eod.tit.l.tutor. 35. in princ.
Adoleſcens autem, ſi iuſiurandum deferat, ita demum
reſtituetur in integrum, ſi in ea delatione captus ſit,
D.eod.l.nam poſtea.9.§. ſi minor. I I. Prodigus, & ſi-
miles, d.l.tutor. §. 1. ſed eorum curatores deferre poſ-
ſunt, d.l.iuſiurandum quod ex conuentione.§. ſi tutor.
I I I. Qui vult in fraudem creditorum deferre, putà vt
ſuis debitoribus ſe non debere iurantibus, minus vi-
deatur in bonis habere, d.l. nam poſteà.§.ſed & ſi quis.
7 ¶ Secunda regula eſt, Extraneus, ad quem res non per-
tinet, fruſtra iuſiurandum defert, l. 7. Excipitur, niſi
dominus generaliter bonorum ſuorum adminiſtra-
tionem ei mandauerit, vel ſpecialiter ei mandauerit,
vt iuſiurandum deferret, vel delationem ratam ha-
buerit, vel ſit procurator in rem ſuam, d.l.7.& D.de iu-
reiurand.d.l.iuſiurandum quod ex conuentione. §. vlt.
8 & l. ſeq. ¶ Secundò quæritur, cui deferatur? Hic dan-
tur duæ regulæ. I. Iuſiurandum potius reo, quàm acto-
ri defertur: niſi ob perſonarum, vel cauſæ circumſtan-
tias iudex actori deferendum putet, extr.de iureiurand.
c. vlt. §. 1. & ad hoc quoque pertinet cauſæ cognitio,
cuius mentio fit in l. 3. I I. Si pupillo herede inſtitu-
to, tutor pupilli rogatus ſit fideicommiſſum reſtitue-
re: quia hoc fideicommiſſum valet, quaſi à pupillo re-
lictum: (alioquin tutor ſuo nomine in teſtamento, ex
quo nihil accipit, fideicommiſſo onerari nequit, infr.
de fideicommiſſ.l.ab eo. 9.) iuſiurandum tutori deferri
9 poteſt, l. 5. ¶ Tertiò quæritur, in quibus cauſis iuſiu-
randum deferatur? Reſpondetur, deferri poſſe in om-
nibus cauſis, & tam ſuper actionibus, quàm ſuper in-
terdictis, l.3.& D.de iureiur.l.3. §. 1. Defertur etiam in
iudicio depoſiti, & cæteris bonæ fidei iudiciis, l. in
actione. 10. Item cùm de conditione perſonæ quæri-
tur, D.de iureiur. d.l.3.§. ſed & ſi. Quare ſi quæſtio ſit
de genere & ingenuitate, vt quia dicatur aliquis non
eſſe ex genere defuncti, cui vult ſuccedere, immo non
eſſe ingenuus: hæc quæſtio iureiurando definiri poteſt,
l.6. vbi genus accipitur pro gente, à qua dicuntur genti-
les, qui eiuſdem nominis ſunt, vt Iulij, Cornelij, Valerij.
Ferè autem quælibet gens continebat plures adgnato-
rum eodem cognomine appellatorum familias, verbi
gratia, Scipiones, Syllæ, Lentuli, Dolabellæ, Cethegi,
Cinnæ, ſunt diuerſæ familiæ ſub vna gente Cornelia
comprehenſæ: omnes igitur ſunt inter ſe gentiles, non
etiam adgnati: quia omnes eodem nomine Cornelij
appellantur; ſed diuerſis Scipionum, Lentulorum, aliiſ-
que cognominibus diſtinguuntur. Scipiones autem
inter ſe non ſolùm gentiles, ſed etiam adgnati ſunt, iti-
démque Lentuli inter ſe, & Dolabellæ inter ſe: & ita
de cæteris dicendum. Denique non omnes gentiles
ſunt inter ſe adgnati: ſed omnes adgnati ſũt etiam gen-
tiles, & maior eſt adgnatorum, quàm gentilium con-
iunctio: ideóque in l. x I I. tab. adgnati gentilibus tam
in tutelis, quàm in hereditatibus deferendis præfere-
10 bantur. ¶ Quartò quæritur, vbi, & quando deferatur?
Vel extra iudicium defertur mutuo partium conſenſu,
vel in iudicio, id eſt, vel in principio, vel in medio, vel
in fine. Finem intellige ſententiam definitiuam, l. pen.
§.1. In principio & medio vel aduerſarius, vel iudex in-
terloquens, defert: in ſententia ſolus iudex deferre po-
teſt. ¶ Quintò quæritur, quid obſeruare debet is, qui 11
iuſiurandum defert? Hæc quæſtio locum habet in iure-
iurando, quod in iudicio defertur; cùm enim extra iu-
dicium ex mutuo partiũ conſenſu præſtetur, l.1. totum
à cõſenſu regitur. In iudicio autem defertur vel ab ad-
uerſario, vel à iudice. ¶ Aduerſarius, qui iuſiurandum 12
defert, priùs de calũnia iurare debet, l.delata.9. & D.de
iureiur.l.iuſiurandõ & ad pecunias.34.§. qui iuſiuran-
dum. Ex quo §. colliguntur duæ exceptiones. I. Niſi pa-
tronus, vel parens iuſiurandum deferat: probanda eſt
enim vulgata & Græcorũ lectio, quæ in eo §. ſic habet:
*Hoc iuſiurandum de calumnia neque patrono atque parenti
remittitur*: quæ lectio confirmatur l. ſi patronus.16. D.
eod. malè autem in Pandectis Florentinis ſcriptum eſt,
neq; patrono, neque parenti. I I. Niſi aduerſarius tacitè, vel
expreſsè hoc iuſiurandum remittat: quia deferẽs iuſiu-
randum, non tenetur iurare de calumnia, niſi aduerſa-
rius id exigat, extr.de iureiur.calumn.c.1.lib.6. Ideirco
Imperatores in d.l.delata.non requirunt, vt iuſiurãdum
deferẽs iuret de calumnia, ſed ne per eum ſtet, quò mi-
nùs iuret, id eſt, vt aduerſario exigente, iurare non recu-
ſet. Huic ſententiæ oppono l.2.§.ſed quia.ſupr.de iure-
iur.prop.calumn. vbi Iuſtinianus vetat iuſiurandum ca-
lumniæ remitti, vel omitti. Reſpondeo, Imperatorem
ibi non loqui de iuſiurandum deferente, ſed de litem
mouente, vel ſubeunte, qui omnino ſecũdum eam con-
ſtitutionem iurare tenetur ſe bona fide, nõ calumnian-
di animo litigare: quod quidem iuſiurandum iure ciui-
li nec expreſsè remitti, nec tacitè omitti poteſt: quam-
quam iure canonico non quidem remitti, ſed tamen
omitti poteſt, extr. de iureiur. c.2.§.1.lib.6. Huic ſolu-
tioni oppono, quòd hodie vnũ eſt calumniæ iuſiuran-
dum generale, quod ſemel initio litis præſtatur; adeo
vt non poſſit ampliùs, vel de iureiurandi delatione, vel
de alia cauſa in eodem iudicio iurari, vt Doct. colligunt
ex Nou.49.c.vlt. Reſpondeo, Doct. falli, vt rectè Cuia-
cius ibi oſtendit: quia Iuſtinianus nullum facit iuſiu-
randum calumniæ generale, ad omnes cauſas pertinẽs;
ſed dicto ſpeciali iuriiurando de lite bona fide mouen-
da, vel ſuſcipienda, iubet addi clauſulam de probatio-
nibus in eo iudicio per calumniam ab aduerſario non
exigendis: & de hac ſpeciali cauſa, id eſt, de exigendis
probationibus, vetat ampliùs iurari de calumnia in eo-
dem iudicio, quia ſufficit ab initio ſemel iuratum fuiſſe:
de aliis autem cauſis iterum iurari non prohibet. Suprà
dictis duabus exceptionibus adde I I I. Niſi is, cui iuſiu-
randum delatum fuit, illud referat: quia referens iuſiu-
randum, non iurat de calumnia, d. l.iuſiurandum & ad
pecunias. §. datur. Hæc dicta ſint de aduerſario iuſiu-
randũ deferente. ¶ Iudex autem deferre non debet, niſi 13
inopiâ probationum, l.3. propter quam cauſa dubia eſt,
D.de iureiur.l.admonendi.31. Additur in d. l. 3. iuſiu-
randum deferri cauſâ cognitâ: quia non quotieſcumq;
ob inopiam probationum cauſa dubia eſt, iudex de-
fert iuſiurandum: ſed aliquando reum abſoluit: videli-
cet cùm par eſt vtriuſque litigatoris cauſa, vel quia
contrariæ actoris & rei probationes æquales ſunt (ad
quem caſum malè Duarenus lib. 2. diſput.c. 33. refert
deciſionem d. l. 3.) vel quia neuter probauit, tunc au-
tem iuſiurandum defert, cùm actor ſemiplenè proba-
uit, adeo vt pro eo ſit non leuiſſima, nec neceſſaria,
ſed leuis quædam præſumptio, ſupr. de edend. l. 4. &
infr.de probat.l.2.& D.de diu.regul. iur. l.in pari. 128.
& extr.de iureiurand.c.vltim.§. 1. & de regul. iur. reg.
11.lib.6. ¶ Sextò quæritur, cùm iuſiurandum delatum 14
eſt, qui ſint effectus huius delationis? Hi effectus par-
tim

tim reſpiciunt aduerſarium ,qui iuſiurandum detulit,
partim eum cui delatum fuit , partim vtrumque eo-
15 rum. ¶ In perſona deferentis ſpectantur duo effectus.
I. Delationem reuocare , & ad aliam probationem
tranſire poteſt,quamdiu lis pendet,non etiam poſt ſen-
tentiam definitiuam , ſi appellatione non ſit ſuſpenſa,
vel per iudicem appellationis ſit confirmata , l. ſi quis
iuſiurandum.11.§.1.II.Si ſemel delationem iuriſiuran-
di reuocauerit, & ad alias probationes tranſierit , non
poteſt iterum pœnitere , & iuſiurandum deferre , ead.
16 l.in princ. ¶ In perſona verò eius,cui iuſiurandum de-
latum fuit,vnus effectus cernitur, iuriſiurandi præſta-
tio. Sed hîc quinque explicanda ſunt. 1. Quis iuret;
2. an præciſè iurare cogatur , 3.quando iurare debeat,
17 4. vbi , & coram quibus , 5. quomodò. ¶ Circa pri-
mum nota,eum iurare , cui delatum fuit iuſiurandum,
non eius heredem , qui fortaſſe non eſt æquè proba-
tæ fidei ac defunctus , vel rem minùs notam habet,
l.pen. in princ.nec procuratorem , iure ciuili inſpecto;
quamquam iure canonico procurator iurare poteſt in
animam domini , extr.de iureiurand. cal. c.1. & vltim.
18 ¶ Circa ſecundum nota , eum , cui defertur iuſiuran-
dum , non cogi præciſè iurare ; quia poteſt deferenti
ſatisfacere,vel iuſiurandum deferre,l.delata.9.& D. de
iureiurand. l. iuſiurandum & ad pecunias. §. ait præ-
tor. & §.ſeq. Vnde ponenda eſt regula , quòd is , cui
iuſiurandum delatum eſt , niſi aduerſarij deſiderio ce-
dat , iurare , aut iuſiurandum referre cogitur. Excipe
I. Niſi delatio ſit inutilis : veluti quia is iuſiuran-
dum detulit , qui deferre non poteſt. II. Niſi is , qui
detulit , de calumnia iurare recuſet , l. delata. 9. &
D. de iureiurand. l. iuſiurandum & ad pecunias. 34.
§. qui iuſiurandum. III. Niſi iuſiurandum ab eo , qui
detulit , remiſſum ſit,l.1.id eſt,niſi ei , cui detulit , gra-
tiam fecerit contentus voluntate ſuſcepti iuriſiuran-
di, putans ſibi ſufficere , quòd aduerſarius iurare para-
tus fuerit, D.eod.l.6.& l. penultim. IV. Niſi iuſiuran-
dum à iudice delatum fuerit in ſententia definitiua,
à qua is , cui delatum fuit , appellauit. hoc iure vete-
res vtebantur , l. pen. in princ.quia pendente appella-
tione nihil eſt innouandum , D. nihil innouat. appell.
interpo. l. vn. Nulla enim lex huic regulæ derogabat,
& iurare permittebat. Sed nouiſſimè Iuſtinianus hoc
19 permiſit , vt mox exponam. ¶ Circa tertium repeten-
dà eſt diſtinctio ſuprà tradita , quòd iuſiurandum
vel in principio litis defertur , vel in medio , vel in
ſententia definitiua. Cùm enim in principio , vel in
medio delatum eſt , iurari debet ante ſententiam defi-
nitiuam. Cùm autem in ſententia definitiua eſt dela-
tum,poſt eam ſententiam iurare oportet, quamuis ap-
pellatum ſit,vel appellari poſſit,non obſtante(vt olim)
regula, quod appellatione pendente nihil debet inno-
uari,cui Iuſtinianus hac in parte derogauit : quia con-
tingere poteſt,vt lite ſeu appellatione pendente is mo-
riatur,cui iuſiurandum delatum fuit , atque ita delatio
reddatur inanis , d. l. pen. §. 1.propterea quòd iuriſiu-
randi delatio eſt perſonalis , nec poteſt ad heredem
tranſire,vt ſupr.docui:Iuſtinianus igitur veterib.legib.
hoc adiecit , vt poſt ſententiam definitiuam dicto caſu
iuretur : priores autem leges de iureiurando calumniâ
latas non corrigit , quia potius nominatim confirmat,
20 d. l. penultim. §. vltim. ¶ Circa quartum duo noten-
tur. I. Is , cui iuſiurandum delatum fuit , iurare de-
bet coram ipſo iudice , qui de cauſa cognoſcit , d. l.
penultim. §. 1. Quòd ſi abſit : quia non poteſt iure ci-
uili iurare per procuratorem , vt ſupr. notaui : idcir-
co iudicis arbitrio committitur , vtrùm malit iubere
, vt abſens veniat , data dilatione certi temporis , in-
tra quod compareat , & iuramentum præſtet , vel re-
ferat, vel recuſet ; an ei permittat, vt in prouincia , in
qua degit,apud acta præſidis id faciat,vt acta illa dein-
de ad ſe tranſmittantur , adeo vt interim hic litis ar-
ticulus pendeat,& ſi alij ſint, in eis pergatur ; actis ve-
rò tranſmiſſis , in hoc articulo , de quo iuſiurandum
delatum fuit,procedatur,d.l.penult.§. his de præſenti-
bus. II. Citandus eſt , qui iuſiurandum detulit , vt iu-
ramenti delationi,ſiue relationi , ſiue recuſationi , per
ſe,vel per procuratorem, ſi velit , adeſſe poſſit ; quam-
quam ſi nec adeſſe , nec procuratorem mittere velit,
nihilominùs eo abſente res expedietur,d.l.penult.§.his
de præſentibus. quod & in aliis litium articulis obſer-
uatur:nihil enim fieri in iudicio debet , niſi citata par-
te aduerſa,infr.de teſtib. l.penult.& Nou.96.cap.vltim.
¶ Circa quintum duo notentur. I. Iuratur regulariter 21
tactis ſacris ſcripturis , d.l.penult.§.pen. quod vocatur
iuramentũ corporale,ſupr.ſi aduerſ. vend.l.1.Aliud eſt
iuramentum , quod præſtatur propoſitis , non tamen
tactis ſacroſanctis euangeliis. Immo ipſa euangelio-
rum præſentia pro iureiurando habetur, ſupr. de iure-
iurand.propt. calumn. l. 2. in princ. & de iudic. l. rem
non nouam.14.in princ. II. Iurandum eſt,vt iuramen-
tum delatum fuit , (vt putà ſi cui delatum ſit , vt per
Deum iuret , non debet per ſalutem principis iurare,
D.de iureiur.l. 3. §. vlt.l. 4. & l. 5.in princ.) dummodò
non ſit improbatæ religionis,d.l.5.§.pen. Expoſiti ſunt
effectus , qui ſeorſum ſpectantur in perſona eius qui
detulit , vel eius cui delatum fuit iuſiurandum. ¶ Ad 22
vtriuſque verò perſonam duo ſequentes effectus reſpi-
ciunt. I.Etſi is,cui iuſiurandum delatum fuit,appellare
poteſt,vt ſupr. docui:tamen aduerſarius in hoc (id eſt,
ob hanc cauſam , quòd iudex delationem iuriſiurandi
probauit)appellare non poteſt,d.l.pen.§.ſiue autem.ob
ſupr. dictam rationem , quia non debet ei diſplicere
conditio,cuius ipſe auctor fuit.II.Iudicis arbitrio com-
mittitur,vtrùm huius cauſæ, id eſt , huius articuli , qui
ad iuſiurandum delatum pertinet,impenſæ præſtentur
ab vna parte, an ob cauſæ dubitationem ab vtraq; par-
te.Alia ratio eſt impenſarum , quæ fiunt in iter teſtium
aliunde euocatorum ad teſtimonium dicendum , quæ
omnimodò ab eo præſtantur,qui teſtes producit, infr.
de teſtib.l.quoniam.11. ¶ Septimò quæritur , qui ſint 23
effectus iuriſiurandi præſtiti , vel remiſſi ? Hoc loco
quinque ſunt declaranda. ¶ Primum eſt , an cauſa iu- 24
reiurando decisa retractetur. Reſpondetur, per diſtin-
ctionem:aut enim iuſiurãdum ex mutua partium con-
uentione præſtitum , aut à iudice delatum fuit. Priori
caſu retractari ampliùs non poteſt : ſiue iuſiurandum
delatum fuerit extra iudicium , l. 1. ſiue in iudicio,l.6.
vtroque enim caſu iuſiurandum habet vim tranſactio-
nis : idcirco ceſſat etiam actio ſubſidiaria de dolo,D.de
dolo.l. quòd ſi deferente.21.propterea quòd nõ licet à
tranſactione recedere , ſupr. de tranſact. l. fratris. 10.
l.cauſas. 16. Quare ne quidem prætextu periurij cauſa
retractatur , de qua iuratum fuit , d.l. 1. Excipitur,niſi
quis legatum,vel fideicõmiſſum ſibi relictum eſſe iura-
uerit,cum teſtamentũ non appareret,deinde teſtamen-
to prolato,conſtet nihil eſſe relictũ:hoc enim caſu he-
res,quod ſoluit,repetit,l.vlt.non indebiti condictione.
propter vim iuriſiurandi;quia debitum quodammodò
videri poteſt, quòd ex cauſa iuriſiurãdi ſolutum eſt;ſed
actione ſubſidiaria de dolo , D.de dolo. l. ſi legatarius.
23. Poſteriori caſu lis inſtaurari poteſt ab eo , contra
quem iudicatum fuit , ſi noua inſtrumenta ſe inue-
niſſe dicat,quibus ſolis nunc ſit vſurus, D.de iureiur.l.
admonendi. 31. ¶ Secundum eſt , quod remedium ex 25
iureiurando ei competat , qui iurauit. Reſpondetur,
per diſtinctionem , datis diuerſis regulis pro caſuum
diuerſitate. I. Actori , qui in iudicio iurauit rem ſibi
deberi , vel rem ſuam eſſe , ex eo iureiurando datur
actio in factum ad exemplum iudicati,id eſt,vtilis actio

indicati,l.actori.8. II.Si reus,vel aduerſario vel iudice
deferente iurauit rem non eſſe actoris, vel ſe nihil
actori debere, contra eum denegatur actio, ſi conſtet
rectè iuratum eſſe; vel datur actio ſub exceptione iu-
riſiurandi, ſi dubitetur, an iurandum ſit vt oportuit,
D. de iureiur. l.7.8.& 9. & Inſtitut. de except. §. æquè.
III. Cùm aliquis extra iudicium iurat rem ſuam eſſe,
vel ſe emiſſe,vel depoſuiſſe;inde habet actionem in fa-
ctum accommodatam ei cauſæ, de qua iurauit: veluti
vtilem rei vindicationem,vel vtilem actionem ex em-
pto,ſeu depoſiti,&c.D.eod.l.nã poſteà. 9.§.vlt.l.ſi duo.
13.§.ſi quis iurauerit.& §§.ſeqq. IV.Si quis nullâ cau-
ſâ expreſſâ iurauit ſibi deberi, (quod Doct. informe
iuſiurandum appellant) dabitur quidem in factum ex
iureiurando actio,ſed nulli certæ cauſæ accommodari
poteſt, proinde hoc caſu actio ex iureiurãdo eſt ſpecies
actionis ab aliis diſtincta. Semper autem actio ex iure-
iurando eſt prætoria,Inſtit.de action.§.in perſonã.& §.
item ſi quis.Si verò aliquis iurauit ſe daturũ,vel factu-
rum,hinc iure Iuſtinianeo nulla actio cõpetit, niſi vno
caſu, cùm libertus patrono munus, donũ, operas ſe da-
turũ iurauit, D.de oper.libert.l.7.& de manum. teſtam.
l.ſeruum. 36. & de libera. cauſ.l. vlt. & de fideiuſſ. l. ſi
quis pro eo.56.in pr.& de acceptil.l.& per iuſiurãdum.
13.in pr.Gaius lib.2.Inſtit.tit.9.§.item & alio caſu.Leo
tamen Imperator Nou.72.ex iureiurando, quod nudo
pacto adiectum eſt,actionem tribuit.Item iure canoni-
co omne iuramentum ſeruari iubetur,quod ſine detri-
mento ſalutis æternæ ſeruari poteſt, extr. de iureiur.
26 c.cùm contingat.28.& lib.6.de pact.c.2. ¶ Tertium eſt,
an iuſiurandum legatarij, vel fideicommiſſarij obſtet,
quò minùs heres Falcidiam deducere poſſit? Reſpon-
detur,non obſtare:ſiue,cum legatum,ſeu fideicommiſ-
ſum eſſe conſtaret,iurauit ſolidum deberi, vel Falcidiæ
locum non eſſe,D.de dolo.l.ſi legatarius.23. ſiue, cùm
teſtamentum non appareret, iurauit ſibi relictum eſſe.
Quamuis enim hoc caſu videatur potiùs ſolutum ex
cauſa iuriſiurandi,quàm ex teſtamento,arg. l.cum qui.
30.in princ.ac lex Falcidia ad teſtamenta, non ad iura-
menta pertineat:nihilominùs tamen Falcidiæ locũ eſſe
27 Iuſtinianus conſtituit.l. vltim. ¶ Quartum eſt, an per-
iurium iure ciuili puniatur? Reſpõdetur,periurum pu-
niri,D.de do.l.nam ſufficit.22.cum ſim. Hæc regula li-
mitatur multis modis. I.Is demũ punitur,qui dolo ma-
lo,& alterius decipiendi cauſâ peierat: veluti qui iurat
ſibi deberi,quod non debetur;vel ſe non debere, quod
debet,vel,ſe certa die ſoluturũ,quod poſteà non ſoluit,
D.de iureiur. l. ſi duo.13.§.vlt.vel rẽ ſuam eſſe, quã pi-
gnerat,cùm aliena ſit, D.ſtellion.l.vlt.Secus eſt,ſi quis
calore iracũdiæ iurauerit,(exẽpli gratiâ)ſe ſeruo ſuo sẽ-
per iratum fore,l.2.&inf.ad leg.Iul.maieſt.l.2.II.Quo-
niã aliquis iurat verum eſſe,vel quod ſcit verũ eſſe,vel
quod ſcit eſſe falſum, vel quod putat eſſe verum, cùm
ſit falſum: vel quod putat eſſe falſum, cùm ſit verum:
primo caſu ſine dubio non peierat, nec in vllã pœnam
incidit.Secũdo caſu eſt manifeſte periurus,&puniẽdus.
Tertio caſu dicitur quidem periurus,xxij. quæſt.2.can.
homines. ſed impropriè: quia propriè loquendo aliud
eſt peierare,aliud eſt falſum iurare,vt eleganter diſtin-
guit Cic. lib. 3. offic. cùm igitur hoc caſu dolo careat,
pœna periurij ceſſare debet. Vltimo caſu periurij reus
eſt, etſi verũ iurauit;quia id falſum putabat,d.can. ho-
mines.ergo puniendus,d.l.ſi duo.§.vlt. III.Secundum
Doct.punitur, qui falsò iurauit per principem, d. l. ſi
duo.§. vlt. qui iurauit per Deum, vt ipſi colligunt ex
l. 2. Sed hæc ſententia manifeſtam abſurditatem in ſe
continet:nec rectè colligitur ex d.l. 2. dummodò rectè
interpungatur: oportet enim ſicilicum, non punctum
ſubiicere verbo *habet*,ac legem coãguſtare ad ſuum ca-
ſum,id eſt,cùm aliquis non dolo malo, nec decipiendi
cauſâ,ſed calore quodam,id eſt,amoris,vel iræ impetu
iurauit. ¶ Quintum eſt, quomodò periurus puniatur. 28
Pœna varia eſt pro qualitate delicti, & diuerſitate cir-
cumſtantiarũ.I.Qui in re pecuniaria ſe dare non opor-
tere,vel dari ſibi oportere,vel ſe certa die ſoluturũ fal-
sò iurauit, fuſtigatur, præcone ſuperdicente,*temerè ne
iurato*,d.l.qui duo.§.vlt. II.Qui rem alienam pignerãs,
ſuam eſſe falsò iurat,ſtellionatus crimine tenetur,& ad
tempus relegatur, infr. ſtellion. l. vlt. III. Qui tranſ-
actionis iureiurando firmatæ fidem frangit, infamiâ
notatur:nec tantum exceptione tranſactionis ſummo-
uetur,ſed etiam pœnam promiſſam præſtat,quamuis,ſi
non peieraſſet, contra eum non daretur cum effectu
actio,& exceptio;ſed alterutrũ duntaxat, D.de pactis.
l.reſcriptum.10.§.1. IV.Vir illuſtris, qui iurauit ſe iu-
dicio ſtaturum, nec ſtetit,dignitate illuſtratus priuatur,
& tamquam plebeius punietur, ſupr.de dignitat. l.pen.

Tit. II. Si certum petatur.

I. 28.*iij.*33.*iv.*	*IX.* 23.31.*v.*33.
II. 16.17.19.	*X* 28.*j.*31.*iij.*35.*ij.*
III. 12 *ij.*	*XI.*36 *j.*
IV. 22.	*XII.* 36.*iij.*
V. 26. 29. *iij.* 31. *iij.* 33. *iij.* 35.*j.*	*XIII.* 28 *j.*
VI. 31.*vj.vij.*	*XIV.* 29.*ij.*35.*iv.*
VII. 11.	*XV.* 28.*j.*29.*j.*
VIII. 31.*ij.iv.*34.	*XVI.* 25.*ij.iij.*
	XVII. 35.*iij.*

SVperiori titulo docui actionem ex iureiurando 1
eſſe generalem,quatenus multis & diuerſis cau-
ſis accommodatur,de quibus iurari ſolet.Rectè
igitur ei ſubiungitur certi condictio, quæ à primis.(vt
probabile eſt) verbis edicti dicitur etiam actio ſi cer-
tum petetur, D.de tritic. act. l. 1. in princ. quippe quæ
datur ex omnibus cauſis, ex quibus res certa petitur,
D.de reb.cred.l.certi.9.in princ.Sed quoniam aliæ cau-
ſæ,ex quibus certum petitur, proprios titulos habent,
vt ſtipulatio,damnum,furtum, &c. nec eſt alius locus,
in quo agatur de mutuo: idcirco potiſſimùm hîc de
mutuo dicetur. ¶ Certum duobus modis definitur. 2
I. Quod ex ipſa pronunciatione apparet, quid, quale,
quantúmque ſit,D.de verb. oblig. l.ſtipulationum. 74.
§.1.II.Cuius ſpecies vel quantitas,quæ in obligatione
verſatur,aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione, quæ
vice nominis fungitur, qualis quantáq; ſit oſtenditur,
D.de reb. cred. l. 6. Hæc definitio magis generalis eſt.
Prior enim, quæ ad contrahentium pronunciationem
coãguſtatur, ſtipulationis propria videtur. ¶Certũ igi- 3
tur eſt,I.Species,vt Stichus hic liber.II.Certa quãtitas,
vt frumenti Africi optimi modij centum,d.l.ſtipulatio-
num.§.1. ¶Incertum autẽ eſt,I.Genus,vt homo,D.eod. 4
l.vbi autem.75.§.1. II.Quantitas,ſi non conſtet,quid,
qualis,&quanta ſit:veluti vinum,decem,vini amphoræ
decem,d.l.vbi autem.§.1.& 2.III.Res incorporales, vt
vſusfructus,d.l.vbi autem. §. fundi. & poſſeſſio, D. de
condict.indeb.l.indebiti.15.§.1. IV. Id quod intereſt,
D.ſi quis in ius voc.non ierit.l.vlt. & de verb.oblig.l.ſi
pœnam.68.V.Quod in faciẽdo, aut non faciendo con-
ſiſtit,d. l.vbi autem.§.qui id quod. ¶.Mutuum verò eſt 5
contractus,Inſtit.de iur.natur.§.ſed ius quidem.verſ.&
ex hoc iure.quo pecunia(id eſt,res numero, pondere,
vel menſura conſtans)ita datur, vt accipientis fiat, &
tantundem ex eodem genere reddatur eo tempore,de
quo conuenit, D. de reb. cred.l. 2. & de oblig. & act.
l. 1. §. re contrahitur. & Inſtit. quib. mod. re contrah.
obligat. in princip. ¶ His præmonitis, diuido hunc 6
titulum in quinque capita. ¶ Primo capite de credito- 7
re diſſoluuntur duæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, 8
quis

quis poſſit pecuniam credere? Reſpondetur per diſtin-
ctionem inter pecuniæ dominum, & non dominum.
9 ¶ De domino datur regula, quæ deinceps producitur,
10 & limitatur. ¶ Regula eſt, Dominus pecuniam ſuam
credere poteſt, & eam credendo contrahit mutui obli-
11 gationem. ¶ Productio eſt: quia mutuum valet, vnde-
cumque creditor eam pecuniam acquiſiuerit: ſuffi-
cit enim, cum quacumque ratione eſſe dominum,
vt poſſit transferre dominium in accipientem, l. 7.
vbi deleta particula *vt*, legendum ex manuſcriptis,
ſi propriam: quam lectionem etiam Accurſ. adgnoſcit:
& accipiendum *ſit* pro *an*, vt alibi ſæpe in Codice. ¶ A
12 dicta regula excipiuntur, I. Qui non poſſunt res ſuas
alienare, vt pupilli ſine ſuis tutoribus, Inſtitut quib.
alien. lic. vel non, §. admonendi. II. Qui publicum
officium adminiſtrant, vt præſides, & eorum conſi-
liarij, ac domeſtici: nam durante officio, tam mutuo
quàm fœnori dare probibentur, ita vt nec per ſe, nec
per ſuppoſitas perſonas id eis facere liceat, l. 3. & D.
de reb. cred. l. principalibus. 33. dummodò officium
temporalium ſit: quia ſi officium ſit perpetuum, di-
cta prohibitio ceſſat, D. eod. l. præſidis. 34. in princip.
13 ¶ Nota primò, ſi mutuum latè accipiatur, ſub eo con-
tineri etiam fœnus, d. l. præſidis, §. 1. ſed propriè dici
mutuum, quod eſt gratuitum, & ſine fœnore, Plaut. in
Aſin. actu. 1. ſcena vlt.

Nam ſi mutuas non potero, certum eſt ſummam fœnori.

auctor conſolationis ad Liuiam,

Vita data eſt vtenda, data eſt ſine fœnore nobis alumna.

14 ¶ Nota ſecundò, eum, qui pecuniam ſuam credidit,
ita demum certi condictionem ſibi acquirere, ſi ſuo
nomine det: nam ſi alterius nomine credat, non ſibi,
ſed illi actionem acquirit, inſ. per quas perſon. nob. ac-
quit. l. 2. & D. de rebus cred. l. certi. 9. §. ſi nummos.
15 ¶ De non domino diſtinguitur: quia vel ſuo nomi-
ne pecuniam credit quaſi ſuam, vel nomine ipſius
domini. Priori caſu mutuum non valet, D. eod. l.
2. §. pen. quia pecunia non fit accipientis, D. de diuerſ.
reg. iur. l. nemo plus iuris. 54. quod neceſſario requi-
ritur in mutuo, d. l. 2. §. appellata. Cùm igitur mutuum
nõ valeat, creditor ex ea numeratione actionem nullã
habet, ſed poſteà nummis ab eo, cui crediti fuerunt,
conſumptis, naſcitur condictio, D. eod. l. nam etſi fur.
13. Vnde apparet, aliam eſſe condictionem ex nu-
meratione, aliam ex conſumptione; & tum demum
ex conſumptione naſci, cùm ex numeratione na-
ta non eſt. Cùm ex numeratione condictio oritur,
ſine dubio eſt mutuum. Cùm autem condictio da-
tur ex conſumptione, nulla ratio eſt, cur dicatur mu-
tuum, nec vlla lex vocat mutuum, quamquam Doct.
dicunt hoc caſu mutuum conſumptione concilia-
16 ri, quæ ſententia mihi non placet. ¶ Quæro, quid di-
cendum ſit, ſi pecuniam alienam ſuo nomine credens
ſtipulationem adiecerit, id eſt, eam ſibi reddi ſtipula-
tus ſit? Reſpondeo, certi condictionem ex ſtipulatio-
ne competere, l. 2. Hoc enim caſu, non re, ſed verbis
obligatio contrahitur: quia non mutui; ſed ſtipula-
tionis implendæ cauſa pecunia numerata videtur,
D. de verb. oblig. l. ſi ita ſtipulatio. 126. §. penultim.
& de nouation. l. 6. §. 1. & l. 7. ne ex ſtipulatione agen-
ti obſtet doli mali exceptio, D. de dol. except. l. 2. §.
17 circa. ¶ Rurſus quæro, an hoc caſu, quo alienam pe-
cuniam credens, ſibi reddi ſtipulatus eſt, pecuniæ do-
minus actionem habeat contra debitorem? Reſpon-
deo, diſtinguendum eſſe: quia ſi pecunia extet, domi-
nus poteſt eam vindicare: ſi conſumpta ſit mala fi-
de, poteſt agere ad exhibendum, arg. l. rogaſti. 11.
§. vltim. D. de reb. cred. Si verò bona fide conſumpta
ſit, is qui dominus fuit, nullam actionem habet
contra eum qui conſumpſit: niſi certi condictio,
quam ſup. diximus ex conſumptione creditori com-
petere, ſibi ab eo cedatur, l. 2. ¶ Tertiò quæro, an eo- 18
dem caſu domino aliqua actio detur contra credi-
torem? Reſpondeo dari actionem negotiorum ge-
ſtorum, argu. l. 3. ſupr. de rei vindica. & l. vltim. D.
de negot. geſt. ac poſſe etiam alias actiones com-
petere, puta depoſiti, ſi dominus apud creditorem
pecuniam depoſuerat, vel furti, ſi creditor eam
pecuniam ſurripuit, vel ſciens alienam credidit.
¶ Quartò quæro, quid conſequatur dominus à credi- 19
tore? Reſpondeo per diſtinctionem: quia ſi creditor
mala fide pecuniam credidit, quam ſciebat eſſe alie-
nam, furtum commiſit: proinde tam ad pecuniam reſti-
tuendam, quàm ad pœnam furti tenetur, Inſtit. de
oblig. quæ ex delic. §. vltim. ſed ſi depoſiti, vel commo-
dati conueniatur: in id condẽnandus eſt, quod depoſi-
tarius, vel commodatarius præſtat, quod alibi expli-
catur. Quòd ſi bona fide pecuniam, quam ſuam puta-
bat, mutuam dedit, ſubdiſtinguitur: quia ſi iam a de-
bitore exegit, ipſam pecuniam exactam cogitur domi-
no reſtituere: ſi verò nondum exegit, actiones ſuas ei
cedere cogitur, id eſt, certi condictionem aduerſus de-
bitorem ſibi competentem, l. 2. ¶ Quintò quæro, ſi de- 20
bitor eodem tempore à creditore ex ſtipulatione, & à
domino rei vindicatione conueniatur, an vtrique ſit
condemnandus? Reſpondeo, iniquum eſſe, vt duobus
condemnetur, & bis idem ſoluat, arg. l. 4. D. de in rem
verſo. Dominus igitur præferri debet, ita vt ei pecunia
reſtituatur, arg. l. bona fides. 31. D. depoſ. ¶ Sextò quæ- 21
ro, ſi debitor domino vindicãti pecuniam reſtituerit,
deinde à creditore conueniatur, an ei debeat condem-
nari? Reſpondeo, creditorem agentem, doli mali ex-
ceptione ſummoueri, D. de dol. except. l. 2. §. circa. Hæc
dicta ſint de priori caſu, quo non dominus pecuniam
credidit ſuo nomine. ¶ Poſteriori caſu, id eſt, cùm no- 22
mine domini pecuniã credidit, ipſi domino certi con-
dictionem acquirit, inſt. per quas perſon. nob. acquir.
l. 2. Nec refert, vtrum illi reddi ſtipulatus ſit, an non:
quia non quemadmodum certi condictio ex numera-
tione, ita etiam ex ſtipulatione alteri per alterum ex-
traneum acquiri poteſt, D. de verb. olig. l. ſtipulatio iſta.
38. §. alteri. & Inſtit. de inutil. ſtip. §. ſi quis alij. & §. alte-
ri. Sed ſi dominus, quo inſcio pecunia credita fuit, no-
men debitoris non probet, cùm inuitus non cogatur
contractum de ſua pecunia ab alio factum probare:
actiones ſuas, id eſt, certi condictionem ex mutuo, &
actionem hypothecariã, ſi mutuo pignus acceſſit, inſt.
per quas perſon. nob. acquir. d. l. 2. ei cedere cogitur, qui
pecuniam credidit, iiſque directis actibus ſibi ceſſis vti
poterit. Sed etſi actiones ei ceſſæ non ſint, tamen vti-
libus actionibus poterit experiri, l. 4. Perpurgata eſt
quæſtio, qui poſſint pecuniam credere. ¶ Secundò 23
quæritur, an poſſint fieri duo rei credendi? Reſponde-
tur, poſſe, l. cùm re. 9. & D. de duob. reis. l. eandem. 9. in
princip. Hucuſque dictum ſit de creditore. ¶ Se- 24
cundo capite de debitore diſſoluuntur tres quæſtio-
nes. ¶ Primò quæritur, quibus poſſimus pecuniam 25
credere, ſeu qui poſſint mutuam pecuniam accipere?
Hîc quatuor notanda ſunt. I. Præſes prouinciæ mu-
tuam pecuniam accipere poteſt, non gratuitam, ſed
fœnebrem, D. de reb. cred. l. præſidis. 34. §. 1. Si igitur
gratuitam acceperit, mutuum iure prohibente contra-
ctum non valet, ſupr. de legib. l. 5. quare creditur pecu-
niam, quam credidit, vindicare poterit, ſi ſuam pecu-
niam credidit, eáque adhuc extet: ſed præſes quantam
pecuniam mutuò accepit, tantam fiſco inferre cogitur,
arg. l. aufertur. 46. §. quod à præſide, D. de iu. fiſci. & l.
omnis. C. Theod. de his quæ adminiſtr. II. Litigator
iudici mutuum dare ne quidem ſub fœnore poteſt, &
ſi dederit, tam ipſe, quàm iudex in exilium mittuntur,
l. pen,

l.penult. III. Si collectaneus(id eſt, vt Suidas interpretatur ,numularius pretium dederit ambienti, id eſt, pecuniam mutuam dederit,vt ea pecunia debitor magiſtratum emeret:vterque eadem exilij pœna afficitur, d.l.penult.Idem poto dicendum, ſi quiuis alius pecuniam crediderit: quoniam omnium eadem eſt ratio. Quid ſi pecuniam dederit, non qua magiſtratum emeret;ſed quam ſuffragij nomine daret ei, per quem à principe magiſtratum conſequebatur? Huic quæſtioni ſatisfaciam inſt.tit.prox.IV.Filiusfam. mutuam pecuniam accipere prohibetur, vt exponetur infr. ad. S.C.
26 Macedonian. ¶ Secundò quæritur, an ex mutuo fieri poſſint duo rei debendi?Reſpondetur poſſe, l. 5. & D.
27 de duobus reis. l.eandem.9.in princ. ¶ Tertiò quæritur,qui poſſiot ex contractu motui conueniri:cùm mu-
28 tuum rectè contractum eſt, ita vt iure valeat? ¶ Coonueniri poteſt,l.Qui mutuam pecuniam accepit.Nec ei prodeſt,quò minùs efficaciter conueniatur, ſi dicat ſe in rem alienam mutuatum eſſe,cùm creditor ipſius accipientis cootemplatione pecuniam credidit, l. eum qui.13.Item ei non prodeſt,quòd pecuniam mutuò acceptam,rurſus alij credidit, l. non aduerſus. 15. Item non poteſt eo ſe defendere, quòd obligatio, ex qua conuenitur,vnà cùm alijs,ex quibus non agitur, in eodem inſtrumento ſcripta eſt:quia nihil obſtat, quò minùs ſeparatim ex ſingulis, cauſis licèt vno & eodem inſtrumento comprehenſis agatur: ſiue vnus,ſiue plures ſint creditores,vel debitores,l.eò quòd.10.II. Correus debendi,quãuis pecuniam ipſe non acceperit,l. 5. quia duo rei pro vna perſona habentur, adeo vt quod vnus accepit,alter quoque accepiſſe videatur,D.de ſout.l.qui hominem. 34.§. 1.III. Heres debitoris, l.1.
29 ¶ Conueniri autem non poteſt.I.Secundus debitor, vel eius heres,à primo creditore:veluti ſi Titi⁹ Mæuio, Mæuius Sempronio eandẽ pecuniam crediderit,actio quidem datur Titio contra Mæuium,& Mæuio contra Semproniom, ſed denegatur Titio cootra Sempronium,quo cum non contraxit, & contra eius heredes, d.l.non aduerſus. II. Qui inſtrumento mutui tantùm ſubſcripſit,non intercedendi cauſa promiſit, l.mutuæ. 14.& infr.de fideiuſſor.l.6. Excipitur pater, vel dominus, qui chirographo filij vel ſerui ſubſcribens præter ſuum conſenſum obligatur,quod iuſſu, D.quod iuſſu, l.1.§.ſed etſi ſerui. III. Is,cuius nomen in inſtrumento mutui poſitum eſt,quaſi pecuniam acceperit, quæ alij numerata fuit:niſi ipſe ſtipulauri ſponte ſua, non per errorem promiſerit, vel pro accipiente interceſſerit, vel vnà cum eo reus factus ſit, vel per biennium tacuerit,id eſt,non ſit conqueſtus de non numerata pecunia,l.5.
30 ¶ Tertio capite de re debita duo declarantur, vide-
31 licèt quid, & quantum debeatur.¶ Vt igitur primùm intelligatur, quid debeatur, plures regulæ traduntur. I.Ex mutuo non debetur eadem ſpecies, ſed idem genus, D. de reb.cred.l.2.in princip. II. Si pro pecunia, quæ mutua petebatur, ſpecies æſtimata data ſit, æſtimatio communi conſenſu facta debetur,l.ſi pro mutua 8. III. Si aliud datum,aliud ſcriptum ſit: id debetur, quod datum fuit:niſi id,quod ſcriptum eſt, in ſtipulationem deductum ſit: verbi gratia ſi data ſit pecunia numerata, & in inſtrumento ſcriptum ſit,datum eſſe oleum: certè non oleum, ſed pecunia debetur, niſi oleum promiſſum ſit,d.l.5.verſ. ac multò.& l. eò quod 10. verſ. nam ſi. IV.Pignoris æſtimatio non minuit principalem obligationem, veluti ſi centum credidit, datum ſit pignus triginta æſtimatum:nihilominùs centum debentur, & peti poſſunt, d.l.ſi pro mutua,verſ. nec quicquam.& inſt.de oblig.& act l aduerſus. 10. & D.de reb.cred.l. creditor qui nonidoneum, 28. & de diſtract. pign.l.quæſitum 9.§.1.V.ſi res diuerſi generis ſimul mutuo dentur,vt auri põdus,& numerata pecunia,omnes debentur,l.cùm te.9.VI.Vſuræ pecuniæ creditæ debentur ex ſtipulatione,non nudo pacto,l.6.vt latiùs explicabitur ſub tit.de.vſur.VII.Si debita pecunia per nouationem promittatur,ſimulque eius vſuræ promittantur;etiamſi falſa prioris obligationis cauſa demonſtretur:tamen nouatio valet,& vſuræ debẽtur,veluti ſi cùm mihi deberes centum ex cauſa venditionis, nouandi cauſa à te ſtipulatus ſim centum quaſi debita ex cauſa mutui,& horum centum vſuras mihi promiſeris:tam ſortem,id eſt,centum, quàm vſuras ex ſtipulatione mihi debes, d. l. 6. ¶ Conſequenter videndum 32
quantum debeatur,ſeu quantum poſſit peti.Hic tractatus ſpectatur cùm in ſorte,tum in vſuris.

¶ De ſorte quatuor notantur. I. Si plures ſint credi- 33
tores,qui ſimul contraxerint, ſinguli pro parte tantùm agere debent,nec poſſunt ſolidum petere:niſi ſint duo rei credendi, vel duo rei ſtipulandi; vel vnus ab aliis procurator factus partim ſuo,partim procuratorio nomine agat,l.cũ te.9.II. Si plures ſint heredes creditoris, ſinguli pro partibus hereditarius agere debent, non in ſolidum: niſi partim ſuo, partim coheredum procuratorio nomine agant: nam etſi iudex familiæ erciſcundæ actionem hereditariam vni heredi in ſolidum adiudicauerit:hic ſolidum ita petet,vt partim ſuo, partim procuratorio nomine,tanquam procurator in rem ſuam factus agat, D. famil. erciſcun.l.3. III. Si plures ſint debitores ſimiliter ſinguli pro partibus conueniendi ſunt:niſi ſint duo rei debendi,ſeu promittendi, vel vnus pro aliis fideiuſſerit,l.5.IV. Plures debitoris heredes tenentur ſinguli ex lege xij. tab. pro partibus hereditariis, non habita ratione prælegatorum: non enim plus debet, cui plus prælegatum eſt, ſed qui ex maiori parte heres inſtitutus eſt, l. 1.& infr.de hered. act.l.2.Quòd ſi iudex in hereditate diuidenda aliquam obligationem vni pro ſolido attribuerit: nihilominùs creditor(quia res inter alios iudicata tertiò non nocet) ſingulos pro partibus hereditariis conuenire poteſt: ſed is, cui debitum per iudicem attributum fuit, coheredes ſuos procuratorio nomine defẽdere debet, D. fam.erciſcun.d.l.3. ¶De vſuris notatur eas intra legiti- 34
mum modum deberi,quamuis vltra eum modum promiſſæ ſunt, l.ſi pro mutua.8. Quis autem ſit legitimus modus vſurarum,traditur in l.eos.26.§.1. infr.de vſur. ¶ Quarto capite de obligationis inſtrumento tria notantur.I.Si aliud datum,aliud ſcriptum,non tamẽ promiſſum ſit: ſcriptura obligationẽ rei creditæ non mutat,l.5.quia plus valet quod agitur, quàm quod ſimulatè in inſtrumento concipitur,infr. plus valere quod agitur to.tit.II.Si multę obligationes vno inſtrumento contineantur, nihilominùs ex ſingulis ſeorſum agi poteſt,l.eò quod.10.III. Debitoris chirographũ obligationem;vel creditoris apocha,ſolutionem vltra ſummam quinquaginta librarum auri non probat, niſi à tribus teſtibus fide dignis ſubſcriptum ſit, l.vltim.IV. Inſtrumento ſubſcribens, regulariter non obligatur, l mutuæ.14.vt expoſui ſupr.num.29.membr.2.

¶Quintò capite de obligationis ſolutione tria notan- 36
tur. I. Qui incendium rerum ſuarum paſſus eſt, liberatur quidem ab obligatione ſpecierum, quæ incendio ſunt abſumptæ, D. de verb. oblig.l. ſi ex legati. 23. ſed aliarum quarumcumque rerum, quæ non perierunt, obligatio non perimitur,l.incendium.11.Proinde eius quod ex cauſa mutui debetur, obligatio permanet; quia ex mutuo debetur genus, D. de reb. cred.l. 2. in princ. quod perire non poteſt. II. Solutio debiti vltra quinquaginta libras auri non probatur priuata creditoris ſcriptura, niſi à tribus idoneis teſtibus ſit ſubſcripta,vt paulò ante docui. III. Qui vnà cum alio mutuam pecuniam in rem communem accepit, & ſolidum

lidum creditori ſoluit: partem ab altero, pro quo ſol-
uit, repetet, l.ſi in rem. 12. actione negotiorum geſto-
rum, D.de negot.geſt.l.ſi communes.40.

Tit. III. De ſuffragio.

Princ. 2. j. 5.	*§. pen. 7.*
§. j. 7.	*§. vlt. ij. 6.*

1 SVffragium quoque petitur actione ſi cer-
tum petatur, vt conſtat ex rubr. 29. lib. 2.
Cod.Theod.¶Capitur autem ſuffragij ver-
2 bum duobus modis. I. Pro ſuffragatione &
interceſſione apud principem alicuius rei impetrandæ
cauſa, l.vn.in princip.& Nou. 8. c.1. II. Pro re ſuffragij
nomine data, vel promiſſa, d.l.vn.§.vltim.& ſup.de ad-
uocat. diuerſ. iudicior. l. laudabile. 23. §. & poſtquam
l. petitione. 24. in princ.& infr. de ſilent.l. vltim. & d.
Nou. 8.c.7. Sed quia interdum etiam ipſi principi be-
neficij obtinendi gratia aliquid offertur, hoc appella-
tur ſuffragium dominicum in iuriſiurandi formula, d.
3 Nou. ſubiecta.¶Sub hoc tit.eſt vna conſtitutio duobus
capitibus conſtans: altero de promiſſione, altero de
4 datione ſuffragij. ¶In priori capite deciduntur duæ
quæſtiones de promiſſione ſuffragii.
5 ¶ Primò quæritur, an ex hac promiſſione detur
actio? Reſpondetur dari, dummodò quatuor concur-
rant. I. Vt actor re vera apud principem interceſſerit;
alioquin diceretur fumum vendere: vt ille, quem Ale-
xander Imperator, teſte Lampridio, iuſſit in foro ad ſti-
pitem alligari, & fumo necari, præcone ſuperdicente,
fumi venditor fumo punitur. II. Vt ſuffragatio habuerit
effectum, id eſt, vt id, quod à principe petebatur, impe-
tratum ſit. III. Vt ſuffragium ſit per ſtipulationem
promiſſum, d.l.vn.in princip. Petitur ergo ſuffragium
certi condictione, quę ex ſtipulatione oritur: & errant,
qui putant poſſe peti ex nudo pacto, vel ceſſante
ſtipulatione peti actione præſcriptis verbis, aut actione
de dolo. IV. Ne ſuffragium promiſſum ſit ob magiſtra-
tum prouincialem, vel officium defenſoris impetran-
6 dum, d.Nou.8.c.7.& Nou.29.c.2.& Nou.161. ¶Secun-
dò quæritur, an ſuffragator ſua auctoritate res ſibi
promiſſas occupare poſſit? Reſpondetur, non poſſe,
quamuis commonitorium ſuffragium (id eſt, ſcriptura
promiſſionem ſuffragii continens) interuenerit, etſi
ſuffragator eas res temerè occupet, non ſolùm eas res
reſtituere cogitur, ſed etiã ius crediti amittit, d.l.vn.§.
vlt. idcirco enim iudicia ſunt conſtituta, ne quis per
ſemetipſum, ſed per iudicem ius ſuum conſequatur,
ſup.de Iudæ.l.nullus.14.& D.quod met.cauſ.l.extat.13.
& de iudic.l.Iulianus.17.l.quippe. 78. & ad leg. Iul. de
7 vi priua. l. pen. ¶ Poſteriori capite de ſuffragii tradi-
tione quæritur, an dominium transferatur in acci-
pientem? Reſpondetur per diſtinctionem inter res
mobiles, & immobiles: illę per traditionem etiam ſi-
ne ſcriptura transferuntur, d. l. vltim. §. 1. hæ præter
traditionem etiam ſcripturam requirunt, vt ipſa-
rum dominium accipienti acquiratur, d.l.vn.§.pen.

Tit. IV. De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.

1 QVod ſuperiori titulo diximus, neminem ſua
auctoritate poſſe occupare, quod ſibi debe-
tur; ſed ad iudicem confugere debere, vt eius
ope ſuum conſequatur, ſic debet accipi, vt iudiciarius
ordo ſeruetur, ne quis fortè putet ſe ſtatim ſine proba-
tione, & ſine ſententia cauſa cognita à iudice lata con-
ſequuturum quod petit. Non debet enim initium fieri
ab executione, ſed prius debito probato condemnatio-
nem interuenire oportet, quàm executio ſequatur, inf.
de execut. rei iudic. l. 1. & l. vltim. & D. de re iudic.l.
ſi cũ nulla. 58. Huc ſpectat, quod cõſtitutione huius ti-
tuli cauetur, ne pecunia, quam quis ſibi deberi conten-
dit, interim, dum iudex de obligatione cognoſcit, ſe-
queſtretur. ¶Pecuniam Accurſ. & Doct.hic accipiunt, 2
pro quacumque re: qua ſignificatione accepta cogun-
tur conſtitutionem huius tituli multis modis limitare,
& coanguſtare. Ego malo propriam ſignificationem
accipere, vt pecuniæ verbo ea ſola contineantur, quæ
pondere, numero, vel menſura conſtant, vt in l.2. §.
creditum, D. de reb. cred. quoniam ad huiuſmodi res
pertinet dicta conſtitutio, vt ex ſequentibus appare-
bit. ¶Sequeſtratio eſt rei controuerſæ apud ſequeſtrem 3
à contendentibus facta depoſitio, vt ab eo cuſtodiatur,
& lite finita victori reddatur. Eſt igitur ſequeſtre ſpe-
cies depoſiti: & ſequeſter ſpecies depoſitarii, D. depo.
l.6.l.licet.17.in princip. & de verb. ſignif. l. ſequeſter.
110.& de dol.l. ſi quis affirmauit. 9.§. Labeo. ¶Dicitur
autem ſequeſter; vel quia res occurrenti, & quaſi eos 4
qui contendunt, ſequenti, committitur, ſecundum Mo-
deſtinum in d. l.ſequeſter: vel quia deponentes fidem
eius ſequuntur ſecundum Gell. lib.20.c.10. ¶Huius ti- 5
tuli conſtitutio pecuniam ex contractu petitam, lite
pendente ſequeſtrari vetat ob rationem ſuprà allatam,
ne ab executione incipiatur; quia ſequeſtratio eſt exe-
cutio quædam. ¶ Aliarum rerum faciliùs ſequeſtratio 6
conceditur, ne iudicio pendente deteriorentur, quod
periculum in pecuniam debitam non cadit, quippe
quæ in genere ſuo functionem recipit, D.de reb.cred.
l.2.§.1.quod nec interire, nec corrumpi poteſt. ¶Duo- 7
bus tamẽ caſibus pecunia ſequeſtratur. I. Si quis fratri-
bus bona conferre debens, de collatione facienda ca-
uere non poſſit, portioni ad eum pertinenti curator
datur, apud quem tanquam ſequeſtrem pecunia ex ea
portione redacta manet, donec bona conferantur,
D.de collat.bonor.l. 1. §.1.ſi frater. II. Si actuarius pe-
cuniam militi prænumeraſſe dicatur: pecunia, quæ
militi ſtipendij nomine debetur, ſequeſtratur vſque
ad finem litis, ne ea miles abutatur, & actuario diffi-
cilis exactio reddatur, infr. de erog.milit.annon.l.iube-
mus.16.§.1.

Tit. V. De condictione indebiti.

I.3.4.p.5.7.8 j.10.ij.13.p.	*VII. 3. 5. 6. 7.*
II. 9. ij. 11. ij.	*VIII. 3. 4. ij. 8. ij. 9. j.*
III. 5. 10. j. v.	*IX. in princ. 5.*
IV. 7.	*§ j. 11. ij.*
V. 5. 8 j.	*X. 3. 4. p. 10. iij.*
VI. 3. 5. 6.	*XI. 3. 5. 10. j. 11. ij.*

SEquitur condictio indebiti: de qua diſſol- 1
uuntur ſex quæſtiones. ¶Primò quæritur, an 2
hæc actio competat, ſeu qua ex cauſa detur:
Quinque requiruntur, vt hæc actio competat.
¶Primum requiſitum eſt, vt ſit aliquid ſolutum, l. 1.6. 3
7.9. penult. & vlt.vel cautum ſiue promiſſione, l.2.ſiue
ſcriptura, l.3. ¶Secundum requiſitum eſt, vt id, quod 4
ſolutum, vel cautum fuit, indebitum ſit, l. 1. l. pen. &
paſſim: nam debitum ſolutum, vel cautum non repeti-
tur, niſi perſona, quæ ſoluit, vel cauit, repetitioni lo-
cum faciat, vt quia pupillus ſine tutore, vel furioſus,
vel is cui bonis interdictum eſt, ſoluit, aut promiſit, D.
eod.l. interdum. 29. l. quod pupillus. 41. Sed vt hoc
melius intelligatur, notandæ ſunt aliquot diſtinctio-
nes. I. Vel purè debetur, vel ſub conditione, vel in diem
certam, vel in diem incertam. Quod purè debetur,
ſine dubio condici nequit. Quod verò ſub conditione
debetur, pendente conditione repetitur, poſt condi-
tionem

tionem exiſtentem repeti non poteſt,D.eod.l.ſub con-
ditione. 16. in princip. l. qui id promiſit. 48. l.ſeruo.
58.videlicet ſi ſit conditiu propriè dicta,id eſt, quæ an
ſit extitura, incertum ſit, veluti *Si nauis ex Aſia vene-
rit*:nam ſi certum ſit eam extituram, veluti *Si ſol cras
orietur*, repetitioni locus non eſt, D.eod.l.quod ſi. 18.
Quod autem in diem certam, vt Kalendis Martiis,de-
betur,ſolutum non repetitur, licet ante diem ſolutum
ſit, D.eod. l.in diem.10.Dies incerta dicitur; vel quia
incertum eſt,an ſit extitura, veluti, *cum nauis ex Aſia
venerit*:vel quia incertum eſt, quando ſit extitura, ve-
luti *cum moriar*.Si priori modo incerta ſit, ante diē ſo-
lutū repetitur, poſt diem non repetitur,d.l.ſub condi-
tione.§.1.& d.l. qui id promiſit.Si poſteriori modo ſit
incerta,videndū eſt,an certum ſit debitū iri, necne:ve-
luti ſi cum moriar dare promiſero:quia certum eſt,ali-
quando debitum iri,ſoluēs non repetam, D.eod.l.nam
ſi cum moriar.17.at ſi legatū ſit *cum heres morietur*:quia
legatū non debetur,niſi legatarius heredi ſuperſtes ſit,
dicendum eſt ſolutum repeti,D.de condit.& demonſtr.
l.1.§.pen.II.Vel debetur naturaliter, vt ex nudo pacto;
vel ciuiliter, vt ex ſtipulatione: ciuilis autem obliga-
tio vel eſt omnino efficax,vel ei temporalis perpe-
tuave exceptio obſtat. Naturaliter debitum non re-
petitur,D.h.tit.l.naturaliter.13.l.ſi quod dominus.64.
Ciuiliter debitum, cui nulla obſtat exceptio, ſine du-
bio non repetitur. Exceptio vero perpetua, ſi fauore
excipientis ſit introducta, vt exceptio S.C. Velleiani,
quia naturalem quoque obligationem tollit, repeti-
tioni locum facit; ſin autem introducta ſit odiu credi-
toris,vt exceptio S.C.Macedoniani,naturalem obliga-
tionem non tollit: ideóque ſolutum non repetitur,
D.eod.l.ſi is qui 24.l.ſi non ſortem.26.§. indebitum, l.
qui exceptionem. 40. in princip. l. ſi quis iuraſſet. 43.
& de S.C. Macedon. l. ſed ſi paterfam. 9.§. vltim. & l.
ſeq. & adS.C.Velleianum.l. quamuis, 8. §. interdum.
Exceptio temporalis non facit repetitioni locum:quia
iam diximus, quod in diem debetur, ſi ante diem ſol-
uatur,non repeti:quod ſi incertum ſit, verum exceptio
temporalis,an perpetua futura ſit,ſolutum condici po-
teſt, veluti ſi debitor pactus ſit,ne conueniatur, donec
Titius conſul fiat: quia Titio conſulatum ineunte,
eſt exceptio temporalis: ſed eo antequam conſul fiat,
defuncto:eſt perpetua,D. hoc tit.l.ſufficit.56.III.Fin-
ge Titium Mæuio ſoluiſſe, aut promiſiſſe:ac diſtingue
tres caſus:nam ſi quid debebatur, vel Titius debebat
Mæuio:vel Titius alij, putà Sempronio: vel alius putà
Sempronius, Mæuio.Primo caſu certum eſt condictio-
nē ceſſare.Secundo caſu condicitur,D.eod.l.in ſumma.
65.§. vltim. veluti cum falsò creditoris procuratori
ſolutum eſt, l.creditoris. 8. Tertio caſu ſubdiſtin-
guitur: quia ſi Titius nomine Sempronij veri debito-
ris ſoluit (quæ de ſolutione diximus, eadem ſunt
intelligenda de promiſſione,) non repetit condictio-
ne indebiti à Titio,D. eod. l.repetitio. 44. ſed actione
negotiorum geſtorum à Sempronio, quem pro ea
ſolutione liberauit, D.de negot. geſt. l. ſoluendo. 39.
Si verò Titius ſuo nomine ſoluit, quaſi ipſe
deberet:ab ipſo Mæuio condicit, D. hoc titulo, l. ſi
pœnæ. 19. §. 1. & d. l in ſumma.§. vltim. etiamſi quaſi
heres Sempronij ſoluerit, cùm falsò putaret ſe eſſe
5 heredem, l. 5. & d. l. ſi pœnæ. §. 1. ¶ Tertium requi-
ſitum eſt, vt ſolutum vel cautum ſit per ignorantiam,
l.3.& 6.& D.eod.l.1.§.1.& ſupr. de iur. & fact. ignor. l.
cùm quis.10.nam qui ſciens indebitum ſoluit, non re-
petit,l.indebitum.9.in princip. & D. eod. d.l. 1.§.1.&
infr.ad leg.Falcid.l.error.9.quia donare cenſetur, D.de
diu.reg.iur.l.cuius. 53. Quin etiam ſi repetendi animo
ſciens indebitum ſoluit, repetere non poteſt, D. h. t.l.
quod ſciens. 50. quia propoſitum in mente retentum
nihil operatur,infr.tit.prox.l. 7. Ignorantiæ autem vo-
cabulo ſignificatur tam error eius, qui falsò putat ſe
debere,l.1.5.& 7.& ſupr.de iur.& fact ignor.l.6. quàm
titubatio eius, qui dubitat, an debeat nec ne, l. vlt.
¶ Quartum requiſitum eſt, vt error ſiue ignorantia 6
in facto,non in iure conſiſtat,l.6.& 7.& ſupr. de iur.&
fact.ignor.d.l.6.& d.l.cùm quis. & infr. ad leg. Falcid.
d. l. error. ¶ Quintum requiſitum eſt, vt ex ea cauſa 7
ſolutum vel cautum ſit, ex qua per inficiationem lis
non creſcat, l. 4. quemadmodum creſcit ex cauſa iudi-
cati, Paulus lib. 1. ſentent.tit. 20. proinde indebitum
quaſi ex cauſa iudicati ſolutum, non repetitur, l. 1.
Quod ergo dicitur, legatum, vel fideicommiſſum in-
debitum ſolutum repeti poſſe,l.7.patitur exceptionem
in relictis ad pias cauſas, quæ per inficiationem du-
plantur,ſupr.de epiſc. & cleric. l. ſancimus ſiquis mo-
riens 44.§.vt autem adhuc.& Inſt.de oblig.quæ qua.ex
contract.§.vlt. ¶Secundò quæritur, cui hæc actio de- 8
tur?Hîc dātur quatuor regulæ.I.Si quis pro ſe ſoluerit,
ipſe repetit,l.5.vel hæres eius,l.1.& D. eod.l. ſi fundi.
12.II. Si quis quaſi heres debitoris ſoluerit:ſi quidem
ſe heredem contendat,indebitum ſolutum repetit, ſin
minùs, etiam debitum ſolutum condicit: quia ipſe
nihil debet,licèt defunctus debuerit, D. eod. l. ſi non
ſortem.26.§.hereditatis. III. Si quis pro alio ſoluerit,
is repetit,pro quo ſolutum eſt,l. 6. & D. eod. l. indebi-
tam.47. IV. Si duo ſeparatim idem debitum ſoluerint,
non prior,ſed poſterior repetit: propterea quòd ante
prioris, ſolutionem erat debitum,poſteà verò eſt inde-
bitum,D.eod.l.vlt.§.Titius. ¶ Tertiò quæritur, con- 9
tra quem hæc actio detur? Hîc habemus tres regulas.
I.Quod ſolutum eſt,ei condicitur,cui ſolutum fuit,non
ei,in cuius rē & vtilitatem ſoluta pecunia, verſa fuit,D.
eod.l his ſolis.49.Quare ſi falſo creditoris procurato-
ri ſolutum ſit,ipſe procurator conueniendus eſt, l. cre-
ditoris. 8 II. Si fideiuſſor ſuo nomine indebitum ſol-
uerit,ipſe repetit à ſtipulatore,cui ſoluit:ſin autem eius
nomine ſoluerit, pro quo fideiuſſit: ipſe ab eo, cuius
nomine ſoluit, & is à ſtipulatore repetunt, d.l. inde-
bitam. III. Qui,cùm nihil deberet,à debitore delega-
tus,eius creditori promiſit;contra eum, à quo delega-
tus fuit,condictionem habet,l.2. ¶ Quartò quæritur, 10
quid veniat in hác actionem:id eſt, quid repetatur per
condictionem indebiti? Hîc dantur decem regulæ. I.
Quia vel ſpecies ſoluitur,vel quantitas, l. vlt. idcirco
vel quod ſolutum eſt,vel tantundem repetitur,D. eod.
l.7. cùm enim quantitas indebitè ſoluta eſt, quantitas
repetitur,l.3.id eſt,non ipſum corpus ſolutum,ſed tan-
tundem,D.eod.l.ſi pœnæ. 19. §. ſi falſò.ſi verò ſpecies
ſoluta ſit,eadem ſpecies repetitur,aut, ſi ſit conſumpta,
pretium condicitur, D. eod. l. in ſumma.65.§.in fru-
mento.II. Hac actione conſequimur etiam naturales
acceſſiones rei ſolutæ,vt fructus & ancillæ partum,tit.
eod.l.indebiti 15.in princ. & d.l.in ſumma. §. ei qui.&
de vſur.l. videamus generali. 38. §. item ſi indebitum.
non vſuras ſolutæ pecuniæ, l. 1. Si quis autem vſuras
indebitas ſoluerit, eas rectè condicit: quia non tam-
quam acceſſionem rei ſolutæ, ſed tamquam rem ſolu-
tam repetit, niſi naturaliter debitæ ſint, d. l. ſi non
ſortem. in princip. III. Qui duo alternatè debet,ve-
luti Stichum,aut decem, & vtrumque ſoluit, alterutrū
repetere poteſt,vtrum ipſe elegerit, l.penult. niſi ante
repetitionem alterutrum perierit:tunc enim id rema-
net in ſoluto,quod ſupereſt,D.eod. l. cùm is qui 32. in
princip.IV.Qui indebitum promiſit,liberationem con-
dicit,D eod.l.is qui.31.& de condict. ſine cau.l.3. & de
act.empt.l.5.§. 1.V.Indebitæ pecuniæ interpoſita ſcri-
ptura,vt chirographum condici poteſt,l.3.VI.Qui rem
cuius alienus eſt vſusfructus,ſoluit, nudam proprieta-
tem repetit,d.l.indebitum,§.vltim.VII.Qui poſſeſſio-
nem

tem, vel rem alienam ſoluit, poſſeſſionem condicit, d. l. indebiti. §. 1. VIII. Qui nummos communes ſoluit, dimidiam quantitatis, nòn corporum partem repetit, d. l. ſi pœnæ. §. ſi falsò. IX. Qui fundũ liberum tradidit, cùm ſeruitutem excipere deberet; ſeruitutem repetit, D. eod. l. ſed & ſi. 22. §. 1. X. Qui, cùm centum deberet, putans ſe ducenta debere, fundum ducẽtis æſtimatum ſoluit, nulla ex parte liberatur; ſed habet totius fundi condictionem: quem tamen creditor quaſi iure pignoris retinet, donec pecunia debita ſibi ſoluatur, D. eod. l. ſi non ſortem. 26. §. ſi centum. ¶ Quintò quæritur, quibus exceptionibus, ſeu defenſionibus reus conuentus ſe tueri poſſit? Hîc notentur tres rei conuenti defenſiones. I. Si deſit aliqua ex conditionibus, quas ſupr. docui requiri, vt hæc actio competat: veluti ſi à ſciente, vel per errorem iuris ſulutum ſit. II. Si cùm dubitaretur, an eſſet debitum, nécne, de eo tranſactum fuit data, vel promiſſa aliqua re ſeu pecunia, l. 2. & D. eod. l. in ſumma. 65. §. 1. & ſupr. de iur. & fa. ignor. l. 6. ſed ſiue tranſactio falsò facta putetur, ſiue iure non valeat, ſiue reſoluta ſit, repetitioni locum eſſe conſtat, D. eod. l. elegantet. 23. in princ. & §§. ſeqq. & d. l. in ſumma. §. 1. Item in dubio non præſumitur tranſactio, & tranſactionis cauſa datum, niſi probetur, l. vlt. III. Si quis ob rem ſuam ſine ſuo mandato venditam, emptori de euictione, aut de rei vitio cõquerenti ſatisfecerit. Sic enim venditionem ratam habet, proinde oſtendit

12 debitũ eſſe, quod ſoluit, l. indebitũ. 9. §. 1. ¶ Sextò quæritur, vtrùm actor indebitum, an reus debitũ probare teneatur? Reſpondetur per diſtinctionẽ: aut enim ſolu-

13 tũ, aut promiſſum fuit. ¶ Priori caſu regulariter actor debet probare indebitum, l. 1. Excipitur I. Niſi reus negauerit ſibi ſolutum, & actor id probauerit, D. de prob. l. cùm de indebito. 25. in princ. II. Niſi is, qui ſoluit, pupillus ſit, aut ſaltem minor 25. annis, aut mulier, aut miles, aut ruſticus, aut deſidia & ſimplicitate gaudens, vt mirum videri non debeat eum temerè ſoluiſſe, ead. l. §. 1. III. Niſi actor pro parte debitum fateatur, & ſe plus debito ſoluiſſe aſſerat. IV. Niſi fateatur ab initio fuiſſe debitum, & contendat ſe poſt diſſolutam ubligationẽ ſoluiſſe, ead. l. §. ſed hæc ita. V. Niſi reus actore de-

14 ferente iurare nolit eſſe indebitum, ead. l. §. penu. ¶ Poſteriori caſu, ſi cauſa obligationis in cautione expreſſa non ſit, non præſumitur debitum, ſed probandum eſt ab eo, qui cautionis beneficio vti vult, niſi antecedentem obligationis cauſam contineat: quo caſu debitum præſumitur, niſi per ſcripturam liquidò probetur eſſe indebitum, ead. l. §. vlt. & inf. tit. prox. l. 1. & infr. de non num. pecun. l. 3. & l. generaliter. 13. atque hæc indebiti probatio non admittitur poſt biennium, niſi intra biẽnium is, qui cautionẽ emiſit, conqueſtus ſit: quia biennio ſine querela elapſo oritur literarũ efficax obligatio, per quam cogitur ſoluere, non tanquã re & numeratione, ſed ſcriptura obligatus, infr. cod. l. ſi intra. 7. & l. in contractibus. 14. in princ. & Inſt. de literar. obligat.

Tit. VI. De condictione ob cauſam datorum.

I. 3. j. 6.	*VII. 3. iij.*
II. 3. j. iv. 4. 6.	*VIII. 3. j. 5.*
III. 3. j. iv. 4.	*IX. 3. j. iv. v.*
IV. 3. j. iv. 4. 6.	*X. 3. j. iv.*
V. 3. iv.	*XI. 3. j.*
VI. 3. j. y. iv.	

1 CAuſa in hoc titulo accipitur pro re, id eſt, pro cauſa futura, ſeu finali, cùm propriè loquendo cauſa vocetur, quæ eſt præterita; res verò dicatur, quę futura eſt,

2 D. de condict. ob turpem. cauſ. l. 1. ¶ Hoc titulo de condictione ob cauſam diſſoluũtur quatuor

quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an hæc actio compe- 3

tat? Plura requiruntur, vt hæc actio detur. I. Requiritur, vt aliquid datum, l. 1. 2. 3. 6. l. dictam. 8. & lll. ſeqq. vel promiſſum ſit, l. 4. II. Vt ſit aliqua cauſa finalis, propter quam datum, vel promiſſum ſit: alioquin eſſet ſimplex donatio, ex qua non datur repetitio, d. l. 6. III. Vt ea cauſa fuerit expreſſa: quia propoſitum in mente retentum nihil operatur, l. 7. IV. Vt vel ea cauſa ſecuta non ſit, D. eod. l. 1. vel eum, qui dedit, ſeu promiſit, re integra pœniteat, D. eod. l. 3. & 5. Cùm autem ob cauſam non ſecutam repetitur, opus eſt, vt cauſa aut ſequi non poſſit, (veluti ſi detur ob matrimonium iure prohibitum, l. 1. vel vt miles procurationem ſuſcipiat, l. 5.) aut, ſi ſequi poſſit, non caſu fortuito, ſed culpa accipientis ſecuta non ſit: veluti quia pecuniam accepit, vt creditoribus ſolueret, nec ſoluit, l. 2. vel vt patrocinium præſtaret, nec præſtitit, l. 4. vel vt manumitteret, nec manumiſit, l. 6. & l. ſi liber. 9. & D. eod. l. 3. §. ſed ſi tibi. vel accepit hac lege, ne alienaret, & alienauit, l. 3. Quòd ſi caſu fortuito ſine culpa accipientis res ſecuta non ſit, repetitio ceſſat, l. penult. V. Ne ſeruus domino dederit: nam homo quidem liber ob cauſam non ſecutam rectè condicit: ſed ſi quid ſeruus domino ſuo de peculio dedit, nulla actione dominum conuenire poteſt. Verùm ſi pecuniam domino dedit, vt manumitteretur, fauore libertatis præſes ſalua reuerentia domino debita eum hortabitur, vt ſeruum manumittat, d. l. ſi liber. Vbi dum Imperatores aiunt ſeruum contra dominum nullam habere actionem, quamuis hoc generaliter, & de quacumque actione verè dicatur; tamen mihi videntur potiſſimùm reſpicere ad duas actiones, quæ ex eiuſmodi cauſis competere ſolent: nam qui ob cauſam dedit, re non ſecuta, vel quod dedit, repetit condictione ob cauſã; de qua actione hîc tractatur: vel præſcriptis verbis agit in id, quod ſua intereſt, D. de rer. permut. l. 1. §. vlt. (vbi *non*, & *ſed* accipi debet pro *non ſolùm, ſed etiã*; vt aliis quoque nonnullis Pandectarũ locis

accipiũtur) & de præſcr. verb. l. 5. §. 1. ¶ Secundò quæri- 4

tur, cui hæc actio competat? Reſpondetur, ei cõpetere, qui dedit, l. 3. vel promiſit, l. 4. & heredi eius, l. 2. & d. l. 5.

¶ Tertiò quæritur, contra quem competat? Reſponde- 5

tur, eum teneri, cui datum, vel promiſſum fuit, & here-

dem eius, l. dictam. 8. ¶ Quartò quæritur, quid in hanc 6

actionem veniat? Hîc diſtinguitur inter datum, & promiſſum: datum enim repetitur, ſiue ſit pecunia, l. 1, ſiue certum corpus, vt prædium, l. 2. Intellige, cùm pecunia data eſt, repeti eandem quantitatem. Cùm autem corpus datum eſt, repeti eandem ſpeciem, vt ſuperiori tit. expoſui. Promiſſi verò liberatio condicitur, l. 4.

Tit. VII. De condictione ob turpem cauſam.

I. 4.	*V. 3. iij. 4.*
II. 3. iy.	*VI. 3. y.*
III. 3. y.	*VII. 3. ij.*
IV. 3. y.	

ETiam in hoc titulo cauſa accipitur pro re, 1

id eſt, pro cauſa futura, vt in tit. ſuperiori,

D. h. t. l. 1. ¶ Agitur autem hîc tam de turpi 2

datione, quàm de turpi cautione. Vterque caſus eſt tripertitus: vel enim turpitudo eſt ex vna par-

te, vel ex altera, vel ex vtraque. ¶ Cùm igitur turpiter 3

datũ eſt: aut turpitudo eſt ex parte dantis, aut accipiẽtis, aut vtriuſque. I. Caſu ceſſat repetitio: vt eius, quod meretrici datum eſt: licèt enim mulieri turpe ſit meretricem eſſe, non tamen meretrici turpe eſt, pecuniam accipere, D. eod. l. 4. §. ſed quod. Simile eſt, quod ait leno apud Terentium in Phormione act. 3. ſec. 2.

Iſte me fefellit:ego iſti nihilo ſum aliter, ac fui.
II. Caſu,ne quis ex ſua turpitudine lucretur, datum
repetitur, licet cauſa ſecuta ſit, propter quam datum
fuit,l.4.& D.eod.l.1.§.vlt.l.2.& l.4.§.quoties. Veluti ſi
miles veteranus pecuniam dedit, ne inter tyrones re-
traheretur: quo caſu, quia per coucuſſionem pecunia
à milite extorta eſt,non ſolùm pecunia reſtituitur, ſed
etiam concuſſionis pœna irrogatur ,l. 3. quæ eſt pœ-
na extraotdinaria, D. de coucuſſ. l. 2. Similiter qui
pecuniam accepit,vt rem ſubtractam, vel pecora aba-
cta reſtitueret;tam pecuniam, quàm rem, ſeu pecora,
licèt mortua ſint, vel quouis caſu fortuito perierint,
reſtituere debet,l.penult.& vlt.quia fur rei interitu re-
gulariter non liberatur, vt ſeq. tit. docebo. III. Caſu
repetitio ceſſat: quia in pari cauſa melior eſt conditio
poſſidentis,l.2.& D.eod.l.3.l.4. in princ.& §. 1. Veluti
ſi quis vxoris proſtituendæ cauſa pecuniam acceperit,
4 l.5. ¶ Cùm autem turpiter promiſſum,ſeu cautum eſt:
ſimiliter aut turpitudo eſt ex parte cauentis, aut eius
cui cauetur,aut vtriuſque.I. Caſu,cùm turpitudo pro-
miſſoris non debeat alteri nocere, liberatio non con-
dicetur.Immo ex ea cautione actio danda eſt ſtipulato-
ri, qui turpitudine vacat. II. & III. caſibus, ſi non-
dum ſolutum ſit,& turpi ex cauſa promiſſum,ſeu cau-
tum eſſe conſtet, actio ex ea cautione denegatur, l. 5.
aut ſi de eo dubitetur, an turpitudo ſubſit, actio qui-
dem dabitur;ſed per doli mali, vel in factum exceptio-
nem reus ſe tueri poterit, D.eod. l. pen. & turpitudine
probata abſoluetur, l.1. Verumtamen ex hac cauſa ſo-
lutum non repetitur,ob ſupradictam rationem:quia in
pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis, d.l.5.& d. l.
penultim.

Tit. VIII. De condictione furtiua.

I. 2. j. | *II. 2. y.*

1 Condictio furtiua eſt actio perſonalis, ex fur-
ti delicto,rei perſecutoria,Inſtit.de oblig.quę
ex delict.§. vlt. odio furum introducta, quò
pluribus actionibus teneantur: cùm ſecundum regu-
lam iuris domino detur tantùm vindicatio, non con-
dictio,D.vſufruct. quemad.cau. l. vlt. in fin. & Inſt. de
2 act.§. ſic itaque. ¶ Hoc titulo de condictione furtiua
duo declarantur. I. Si plures rem ſimul ſurripuerint,
ſingulos in ſolidum teneri:ita vt actori detur electio
conueniendi, quem velit:nec vnius conuentione, ſed
ſolutione cæteros liberari,l.1.quatenus bona fides non
patitur,idem ſæpius exigi,D.de diuer.reg.iur.l.bona fi-
des.57.Alia ratio eſt actionis furti in duplum,vel qua-
druplum: quæ cùm ſit pœnalis,ea tenentur omnes in
ſolidum,d.l.1.nec vnus ſoluens,alios liberat: quia pro
ſuo delicto ſoluit, & omnes ex ſuo delicto tenentur.
II. Furem hac actione teneri etiam poſt interitum rei
furtiuæ, l.2.Ratio eſt, quia fur ſemper eſt in mora, D.
eod.l.vlt.Interitu autem ſpeciei debitor non liberatur,
niſi ante moram perierit,D.de verb.oblig.l.ſi ex legati.
23. Excipitur, niſi ante rei interitum fur eam domino
obtulerit, vel obligatio nouata fuerit: quoniam his
modis mora purgatur,d.l.2.& D.eod.l.in re furtiua. 8.
in princ.& l.parui.17.

Tit. IX. De condictione ex lege, & ſine cauſa, vel iniuſta cauſa.

I. 2. | *III. 12.*
II. 9. 11. | *IV. 9.*

1 Res eſſe huius tituli partes ipſa rubricæ ver-
2 ba oſtendunt. ¶ Prima pars eſt de condictio-
ne ex lege; quæ eſt actio perſonalis, compe-
tens ex obligatione; quam noua lex introduxit, non
cauens, quo actionis genere experiri oporteat, D. de
condict.ex le.l.vnic.Noua lex dicitur, quæcumque eſt
xij.tabulis poſterior,D.de cap.minu.l.7.in princ. Quæ
verò actio ſimiliter, (id eſt,non indicato obligationis
genere)à prętore introducitur,non vocatur condictio
ex lege;ſed actio in factũ, D.de præſcript.verb.l.quia.
II. Exemplum ſpeciei, ex qua datur condictio ex lege,
eſt in l. 1. quam paucis explicabo. Vlpius primipilus,
id eſt, primi ordinis centurio, qui annonæ exercitui
præbendæ curam geſſerat (hæc enim cura primipilis
mandari ſolebat: vnde etiam appellatione primipili ſi-
gnificatur,inſt.de cohort.princip.l.3.l.7.& l.ſeq.) ex ea
cauſa fiſco reliqua debebat. Eidem Vlpio Titius pecu-
niam cum vſuris in diem certam debebat: ante diem
obligationis Tirianæ,cùm Vlpius à fiſco vrgeretur, vt
ſibi ſatisfaceret;quæſitum eſt, an Vlpius à Titio poſſit
ante diem obligationis petere, quod ſibi debetur, vt
inde ſoluat fiſco, quod ei debet ex cauſa primipilari?
Prima facie non videtur poſſe: quia cùm obligatio Ti-
tij ſit in diem,& nondum dies venerit,regula iuris ex-
actionem impedit, D.de verbor.ſignif. l. cedere diem.
213.in princ.Hæc ratio regulariter obtinet,ac valet in
condictione certi,quæ ſecundum iuris regulas ex pro-
poſito contractu oritur: ſed fauore cauſæ primipilaris,
vt fiſco ex hac cauſa ſatisfieri poſſit, non obſtante di-
cta ratione, Imperatores reſpondent, Titium,ſi modò
ſoluere poſſit, cogi Vlpio ante diem ſoluere. Tantus
enim eſt huius cauſæ fauor, vt etiam mulieri dotem
repetenti fiſcus in hac cauſa præferatur, infr.de primi-
pi.l. 3. & filius ob adminiſtrationem paternam tenea-
tur, etiamſi patri heres non extiterit, infr. eod. l. vlt.
Aliarum cauſarum fiſcalium non eſt tantus fauor: vn-
de ne fiſcus quidem ante diem exigere poteſt, infr. de
iur.fiſc.l.6. ¶ Nota igitur primò, vt debitor cogatur 3
ante diem ſoluere, tria requiri. I. Vt hoc fiat in gra-
tiam fiſci in cauſa primipilari. II. Vt primipilaris de-
bitor non poſſit aliter fiſco ſatisfacere, quàm ſi id,
quod ſibi in diem debetur, exigat. III. Vt debitor, à
quo ante diem exigitur, ſoluere hoc tempore poſſit.
¶ Nota ſecundò,hac ratione non lædi debitorem,licèt 4
ante diem ſoluat:quia in caſu propoſito fœnebrem pe-
cuniam debebat, & ſolutione ſortis ſine dubio ſiſtitur
curſus vſurarum. Quòd ſi mutuum gratuitum acce-
piſſet,cum Accurſio dicendum, ita ei conſuli, vt ante
diem ſoluat deducto commodo medij temporis,id eſt,
tanta quantitate deducta, quanta ex illius temporis
vſuris colligeretur,arg.l.ſi conſtante. 24.§. quoties. D.
ſolu. matrim. ¶ Nota tertiò, in caſu propoſito non 5
agere fiſcum contra Titium, vt vulgò interpretantur;
ſed actionem dari Vlpio:quoniam Imperatores ad Vl-
pium reſcribentes inquiunt præſidem prouinciæ mo-
niturum Titium, vt debitum repræſentet. Quòd ſi fi-
ſcus ageret,hoc munus non iniungeretur præſidi, ſed
procuratori Cæſaris,qui præeſt cauſis fiſcalibus.Quod
autem in lege ſubiicitur, *vt fiſco debita pecunia exſolua-
tur*, finem indicat, propter quem Titius Vlpio ſoluere
cogitur;nimirum vt eâ pecuniâ Vlpius fiſco ſatisfaciat.
Fateor quidem inter priuilegia fiſci hoc eſſe,vt poſſit
agere contra debitorem ſui debitoris non negantem
ſe debere,infr. quand.fiſc. vel priua. l. 3. & 4.ſed nego
hoc dici in d.l.1. ¶ Nota quartò, Vlpium non agere 6
certi condictione, quæ ex mutuo, ſeu fœneratitio
contractu oritur;quia malè ante diem ageret;ſed con-
dictione ex lege:alioquin dicta l. 1. ad hunc titulum
non pertineret,& nulla ſub hoc tit. eſſet lex de condi-
ctione ex lege. ¶ Secunda tituli pars eſt de condictio- 7
ne ſine cauſa, de qua diſſoluuntur quatuor quæſtio-
nes. ¶ Primò quæritur, an hæc actio competat? Di- 8
cendum eſt, vt hæc actio detur, duo requiri. I. Vt
aliquid

Digitized by Google

aliquid datum, vel promiſſum ſit, D. de condict.ſine
cauſa,l.1. II. Vt cauſa nulla ſit; vel quia ab ipſo initio
nulla fuit, vel quia ſecuta non eſt, vel quia finita eſt,
d.l.1.§.ſiue,& l.4. Quin etiam rectè agitur,ſi cauſa in-
iuſta ſit,d.l.1.§.vlt. quia quæ cauſa iniuſta eſt,nulla eſt.
9 ¶ Secundò quæritur, cui hæc actio detur? Reſponde-
tur,dari ei,qui ſoluit,l.2.& D.de condict. ſine cauſ.l.2.
& l.vlt.vel promiſit,l.vlt.& D.de condict.ſine cauſ.l.1.
in princ.& l.3.necnon eorum heredibus,arg.l.1.& l.2.
ſupr.de condict. indeb. & l.2.ſupr. de condict.ob turp.
10 cauſ. ¶ Tertiò quæritur,contra quem detur? Reſpon-
detur,dari contra eum,qui aliquid accepit, D.de con-
dict.ſine cauſ.l.2.vel cui promiſſum fuit,D.eod.l.3. &
contra eorum heredes,arg.l.dictam.8.ſupr.de condict.
11 ob cauſ. ¶ Quartò quæritur, quid per hanc actionem
repetatur? Reſpondetur, repeti I. Quod datum fuit, ſi
dationis cauſa nulla ſit,D.de condict.ſine cauſ.l.1. & l.
vlt. II. Obligationem, ſeu liberationem,ſi promiſſum
ſit,& nulla ſit cauſa promiſſionis, D. eod. l.1.in princ.
III. Cautionem, id eſt, inſtrumentum obligationis:
ſiue ab initio nulla fuit cauſa, veluti quia cautum fuit
mutuæ pecuniæ nomine, quæ à creditore numerata
non fuit,l.vlt. ſiue cauſa finita ſit; quia debitor ſoluit,
12 quod debebat,l.2. ¶ Tertia tituli pars eſt de conditio-
ne ex iniuſta cauſa.Hîc cauſa accipitur in ſignificatio-
ne propria,id eſt,pro cauſa præterita,veluti cùm ſtipu-
latio per vim facta eſt,D.de condict.ob turp. cauſ.l.7.
Hac actione repetitur, non ſolùm quod ſolutum fuit,
d.l.7.Sed etiam fructus, licèt conſumpti: qui verò ex-
tant,vindicantur,l.3.

Tit. X. De obligationibus,& actionibus.

I. 11.*iij.*	*VIII.* 12.
II. 11.*j.*	*IX.* 14. 15.*ij.*
III. 13.*iv.*	*X.* 9. 13.*v.*
IV. 5.	*XI.* 13.*iv.*
V. 13.*j.*	*XII.* 15.*iij.*
VI. 8.	*XIII.* 15.*ij.*
VII. 13.*v.*	*XIV.* 13.*v.*

1 MVtui,& promutui effectus ſpecialis eſt con-
dictio,de qua hactenus dictum eſt: effectus
autem generales ſunt obligatio,& actio; de
2 quibus nunc dicendum. ¶ Obligatio eſt iu-
ris vinculum, quo ad aliquid dandum, vel faciendum
tenemur. Diuiditur autem in naturalem (id eſt, iuris
gentium,)& ciuilem. Naturalis obligatio eſt,quæ ſolo
naturali,id eſt,æquitatis vinculo continetur, nec iure
ciuili confirmatur,D.de ſolut.l.Stichum. 95. §.natura-
lis. Ciuilis eſt, quæ iure ciuili actionem parit,& à Iu-
ſtiniano definitur,Iuris vinculum, quo neceſſitate ad-
ſtringimur alicuius rei ſoluendæ ſecundum noſtræ ci-
3 uitatis iura,Inſt.de oblig. in princ. ¶ Actio eſt ius per-
ſequendi in iudicio,quod ſibi debetur, D.h. t. l. nihil.
4 51.& Inſtit.de action.in princ. ¶ Hoc titulo diſſoluun-
5 tur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an bonæ
fidei ratio habeatur in omnibus contractibus,ſiue in
omnibus obligationibus, quæ ex contractibus oriun-
tur? Reſpondetur,in omnibus bonæ fidei rationem ha-
beri, l.4.Hæc regula videtur repugnare vulgatæ diui-
ſioni contractuum, & obligationum bonæ fidei, &
ſtricti iuris: nam ſi in omnibus bona fides ſpectatur,
omnes bonæ fidei eſſe videntur. Pro ſolutione dico,
verbum *bonæ fidei* eſſe homonymum: quod intelligitur
ex regula dialectica ab Ariſtotele tradita 1.Topic.c.15.
partic. 3. quoniam habet duo contraria inter ſe diuer-
ſa:& modò opponitur ſtricto iuri,Inſtit.de act. §.actio-
num:modò malæ fidei,id eſt,dolo malo,D.de dol. l.nó
debet.11.§.1.& l.ſeq.& manda.l.idémque. 10.in princ.
Cùm igitur dicimus, alios eſſe contractus bonæ fidei,
alios ſtricti iuris, perſpicuè bonam fidem opponimus
ſtricto iuri. In propoſita verò regula, qua dictum eſt,
in omnibus contractibus bonam fidem ſpectari, bona
fides opponitur malæ fidei,id eſt, dolo malo. Perinde
igitur hæc regula valet,ac ſi diceremus,omnes contra-
hentes dolum malum præſtare, licèt non omnes cul-
pam præſtent. ¶ Ac vt diſtinctiùs,& perfectiùs vis hu- 6
ius regulæ intelligatur, notandum eſt, multis modis
accidere,vt bona fides in contractibus ſpectetur; quia
multis modis reperitur dolus in cõtractibus: aut enim
dolus eſt in perſona,quæ aliquid mala fide facit: aut eſt
in re ipſa; videlicèt cùm aliquis fraudatur ſine dolo
malo aduerſarij. Rurſus vel dolus ſpectatur in contra-
ctu bonæ fidei,vel ſtricti iuris.Denique vel dat cauſam
contractui,quia deceptus cõtraxit, cùm alias non eſſet
contracturus: vel incidit in contractũ. Hinc ſtatuendæ
ſunt quatuor ſpeciales regulæ ſub illa generali contẽ-
tæ. I. Siue dolus contractui ſtricti iuris cauſã dederit,
ſiue in eũ inciderit,ſiue in re ipſa ſit; cõtractus ipſo iu-
re valet,& actionem parit,ſed inefficacẽ: quia per exce-
ptionẽ eliditur,inf.de inutil. ſtipul.l.pen.& D.de verb.
oblig.l.ſi quis cùm aliter. 36. II. Bonæ fidei cõtractus,
cui dolus cauſam dedit,ipſo iure non valet, D.de dolo.
l.7.in princ. III. Dolus incidens in contractum bonæ
fidei purgatur, & vindicatur per actionem ex eo con-
tractu: quoniam exceptiones inſunt in iudiciis bonæ
fidei,infr.de reſcind. vend.l. 5. & D.de dolo. l. ſi quis
affirmauit. 9. in princ. & de actionib. empt. l. Iulia-
nus. 13. & de legat. infr. l. huiuſmodi. 84. §. qui ſer-
uum. Non obſtat l. 1.ſupr. de dolo. vbi dolus inci-
dens in contractum mandati, qui bonæ fidei eſt,pur-
gatur actione de dolo: quia verbum *de dolo* non ſi-
gnificat prætoriam actionem de dolo ſubſidiariam:
ſed indicat id, de quo agitur: quaſi Imperatores dice-
rent, actione mandati agi de dolo fideiuſſoris, qui
contra fidem mandati fecit. Vide Cent. 2. quæſt. 54.
IV. Cùm dolus non eſt in perſona, ſed in re, contra-
ctus bonæ fidei valet, nec reſcinditur, D. de minorib.
l. in cauſis. 16. §. penult. & locati. l. item ſi pretio. 22.
§. vltim. Excipitur venditio, quæ, ſi venditor læſus
ſit vltra dimidium iuſti pretij, reſcinditur ex l. 2.inſr.
de reſcind. vendit. Hanc autem legem male Docto-
res vulgò producunt ad omnes alios contractus, cùm
tantum produci debeat ad contractus ſimiles; vt ad
permutationem: & ne quidem in emptore læſo obti-
neat,vt docui in tractatu de emptione, & venditione,
cap. 14. num. 413. & 414. ¶ Secundò quæritur, cui 7
detur actio? Hîc dantur tres regulæ. ¶ Prima regula 8
eſt,Ceſſa actione perſonali, tacitè intelliguntur cedi
pignora cum ſua cauſa, id eſt, ſaluo iure anteriorum
creditorum, l. 6. ¶ Secunda regula eſt, Si pignerati- 9
tius creditor pignora ſit perſecutus: quod inde con-
ſecutus eſt, obligationem minuit, & in reſiduum
perſonalis actio durat, l. aduerſus. 10. ¶ Tertia re- 10
gula eſt, Emptor nominis, cui nondum actio di-
rectè à venditore ceſſa eſt, ex reſcripto Diui Pij habet
vtilem actionem contra debitorem, cuius nomen
emit, infr. de hered. vel act. vend.l. 5. 7. 8. & D. de
pact. l. ſi cum emptore. 16. ¶ Hæc regula producitur 11
I. Ad eum, cui nomen in dotem datum eſt, l. 2.
II. Ad eum, qui pro debitore ſoluit, D. de fideiuſſ. l.
cùm is. 36. & de ſolutio. l. Modeſtinus. 76. in fin.
III. Ad ceſſionem finitam,vt quia is,qui actionem ceſ-
ſit,ſine herede mortuus eſt, l. 1. ¶ Ab hoc iure exclu- 12
ditur is,cui neceſſe non eſt actionem cedere, vt dona-
tarius, & creditor, qui mutuam pecuniam dedit,
l. ſi quidem. 8. in qua lege deciduntur hi duo ca-
ſus. Priori caſu, qui in principio legis deciditur, Ti-

tius Mæuio donationis cauſa pecuniam accipere permiſit; ac Mæuius renumerandi gratia procuratori ſuo mandauit, vt aliam pecuniam Titio daret, eamque Titium accipere iuſſit: deinde poſt acceptam à Mæuio pecuniam, priùs deceſſit, quàm Titius a procuratore aliam pecuniam ſumeret: hoc caſu Titius nec donatã pecuniam ab heredib. Mæuij repetere poteſt, cùm donatio perfecta ſit, ſup. de condict. ob cauſ. l. 7. nec aliam pecuniam petere à Mæuij procuratore, quocum ipſe non contraxit. Poſteriori caſu, qui deciditur in §. 1. d. l. ſi quidem. debitor ſuo creditori debitorem ſuum delegauit, & priùs deceſſit, quàm creditor à delegato nouandi cauſa ſit ſtipulatus, ſupple, vel litem contra eum ſit conteſtatus, vel ab eo exegerit. Hoc caſu creditor contra delegatum nullam habet actionem: quia nouatio per ſimplicem delegationem, niſi ſtipulatio à delegato, vel contra eum litis conteſtatio, vel exactio ſecuta ſit, non perficitur, infr. de nouat. l. 1. & D. eod. l. delegare. 11. §. 1. Priſtina igitur obligatione manente, rectè creditor heredes debitoris ſui conue-
13 niet, d. l. ſi quidem. §. 1. ¶ Tertiò quæritur, cõtra quem detur actio? Hic deciduntur quinque caſus. I. Qui cõtraxit, non poteſt eo inuito, cum quo contraxit, obligationi renunciare, & ab ea diſcedere, l. 5. Nota, legem non prohibere diſceſſionem à contractu (ſæpe enim ab eo diſceditur altera parte inuita, vt accidit in mandato, D. manda. l. ſi mandauero. 22. §. vlt. l. ſi quis alicui. 27. §. qui mandatum. & Inſtit. eod. §. rectè in ſocietate. D. pro ſocio, l. verum. 63. §. vlt. l. actione. 65. §. renũciare. & Inſtit. de ſociet. §. manet. in depoſito, inf. de rer. permut. l. 4. in fin. & D. eod. l. 1. §. vlt. depoſ. l. 1. §. ſi depoſuero, & §. ſeq. & in contractibus innominatis, D. de condict. cauſ. dat. l. 3. §. ſi tibi, l. 5. in princ. & §. 1. & 2. & & manda. l. ſi quis alicui. 27. §. 1. & de præſcrip. verb. l. 5. §. 1. & 2.) ſed diſceſſionem ab obligatione. Quatenus enim aliquis eſt obligatus, per pœnitentiam non liberatur: ſed eatenus poteſt à contractu recedere, quatenus obligatus non eſt. Ergo contractus ab initiu ſunt voluntarij; quia nemo cogitur contrahere, infr. de iure deliber. l. nec emere. 16. ſed poſteà ſunt eatenus neceſſarij, quatenus ubligatione aliquem adſtringunt. II. Si is, qui pecuniam mutuam accepit, eam mercatoribus ſoluit, à quibus merces emit: certi condictio creditori datur aduerſus eum, qui pecuniam credidit, non aduerſus mercatores, ad quos ea pecunia peruenit, l. eum cui. 13. III. Si debitor, qui mutuum accepit, ſuo creditori debitorem ſuum delegauit, & priùs deceſſit, quàm ſtipulatione, vel litis conteſtatiooe creditoc obligationem nouauerit, & in delegatum tranſtulerit, vel à delegato exegerit; non delegatus, ſed delegantis heredes à creditore ſunt conueniendi, vt paulò ante expoſui. IV. Si locator debitum contraxit: colonus, qui penſionem ſoluit, inquietari à locatoris creditoribus non debet, l. 3. & è contrario, ſi colonus debitum contraxit, licèt actores locatoris interfuerint; tamen locator ex ea cauſa conueniri nequit, l. nimis. ¶ I. Quid ſi colonus penſinnem locatori debeat? poteritne a locatoris creditoribus inquietari? Certis tantùm caſibus poteſt. Vnus eſt, ſi locator nomen conductoris pignerauit ſuo creditori, infr. quæ res pignori. l. 4. & D. de pigner. act. l. ſi conuenerit. 18. Alter eſt, ſi locatore condemnato, alia pignora, vt rei iudicatæ ſatisfiat, non ſufficiant, infr. quando fiſcus vel priua. l. 2. & de execut. rei iudica. l. 5. & D. de re iudica. l. à Diuo Pio. 15. §. in venditione. Tertius eſt, ſi locator actionem contra colonum crediturí ſuo ceſſit. Quartus eſt, ſi nouatione, aut conſtituto colonus creditori locatoris ſit obligatus, infr. de nouat. l. pen. V. Si debitor diſtractis rebus, quas ſuo creditori obligauerat, mortuus ſit, creditor hoc iure habet electionem, vtrùm malit actione perſonali heredes debitoris, an hypothecaria poſſeſſores pignorum conuenire, l. vlt. quemadmodum viuo debitore electionem habebat, vtrùm ipſum debitorem actione perſonali, an pignorum poſſeſſores hypothecaria conueniret, l. aduerſus. 10. Sed nouiſſimo iure, hac electione creditori adempta, priùs contra debitorem, vel eius heredes, & contra fideiuſſores, ſi fideiuſſores accepit, agere debet: deinde ſi neque reus, vel heredes eius, nec fideiuſſores ſint ſoluendo, ab extraneis poſſeſſoribus per actionem hypothecariam pignora poterit auocare, Nou. 4. cap. 3. Porrò eum, qui hypothecaria conuenitur, ſi ſit extraneus bonæ fidei poſſeſſor, longi temporis præſcriptio tuetur, l. 7. & d. l. vlt. & infr. ſi aduerſ. creditorem præſcript. oppon. l. 1. & 2. & de euict. l. ſi obligata. 19. Extraneo autem malæ fidei poſſeſſori datur præſcriptio triginta annorum, infr. de præſcript. trigint. vel quadrag. annor. l. 3. & l. 7. in princ. Sed debitor, eiúſque heres præſcribunt annis quadraginta, d. l. 7. §. 1. Poſteriori autem creditori, ſi à priori creditore conueniatur debitore adbue viuente, vel ſi poſt mortem eius conuentus vti velit etiam eo tempore, quo viuus debitor pignus poſſedit, quadraginta annis, aliàs triginta annis præſcribit, d. l. 7. §. ſed cùm illud. ¶ Quartò quæritur, quis ſit obligatiunis, & 14
actionis effectus? Debitor poteſt iudicio conueniri, & probato debito, niſi aliqua exceptione ſe defendat, condemnabitur, & ad ſolutionem vrgebitur, l. negantes. 9. per executionem rei iudicatæ, de qua infr. lib. 7. tit. 53. & D. de re iudica. l. à Diuo Pio. 15. ¶ Non poteſt 15
autem I. Per vim exigi: immo creditor, qui vim fecerit, lege Iulia de vi tenetur, & ius crediti amittit, D. quod metus cauſa, l. extat. 13. & ad leg. Iul. de vi priua. l. penult. & Inſtit. de vi bonor. raptor. §. 1. II. Per vim terreri, vt fateatur debitum, qood negat, d. l. negantes. III. Cogi, vt pro debito ſeruilia miniſteria creditori præbeat, l. ob æs. 12. quam legem vulgò malè accipiunt, quaſi vetet liberum hominem ſeruire creditori, cùm tantùm prohibeat eum compelli ad ſeruiendum. Quod autem ibi dicitur de debitore, idem ſtatuitur de filiis debitoris, Nou. 134. cap. 7. vbi irrogatur triplex pœna creditori, qui Filios debitoris in pignus, aut ſeruile miniſterium, aut conductionem retinet: tiam & ius crediti amittit: & inſuper tantum, quantum ſibi debebatur, ei quem retinuit, vel patri eius perſoluit: & tanquàm incidens in legem Iuliam de vi, pœnis corporalibus afficitur.

Tit. XI. Vt actiones ab heredibus, & contra heredes incipiant.

SVperioris tituli vltima quæſtio fuit, contra quem detur actio? Huc ſpectat regula iuris antiqui, Ex contractu defuncti actio nec ab herede, nec contra heredem incipere poteſt, licèt contractus ita conceptus fuerit, vt in tempus mortem contrahentis ſecuturum obligatio collata ſit: veluti, *Poſt mortem meam dabis? Poſt mortem tuam dabis?* Hæc regula ratione iuris nititur: quia heres ſuccedit in vniuerſum ius defuncti, D. de verb. ſignific. l. nihil. 24. & de diuerſ. reg. iur. l. hereditas. 62. adeo vt heres vna, & eadem perſona cum defuncto eſſe quodammodò videatur, C. Th. de diuerſ. reſc. l. non dubium. 8. Gaius lib. 2. Inſtit. tit. 9. §. præterea inutilis eſt ſtipulatio. quare ſi defunctus agere, vel conueniri non potuit, etiam heres agere, vel conueniri nõ poterit; alioqnin non eſſet eiuſdem iuris, cuius fuit defunctus. Iuſtinianus tamen l. vnic. h. t. hanc regulam ſuſtulit ex bono & æquo, quò magis contractus valeant. Appellatione contractus intellige etiam quaſi contractus: quia lex loquitur nominatim tam de ſtipulatione, quàm

Digitized by Google

quam conſtat eſſe cootractum, quàm de legato, quod
deberur ex quaſi contractu, Inſtit. de oblig. quæ quaſ.
ex contract. §. heres. vide l. ſcrupuloſam. 11. infr. de con-
trahen. & commit. ſtipul. & §. poſt mortem. Inſtit. de le-
gat. Cætera vide in noſtro Comment. ad d. l. vn.

*Tit. XII. Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxo-
re, vel mater pro filio conueniatur.*

I. 2. | *III.* 1.2.3.4.
II. x. | *IV.* 4.

1 AD eandem quæſtionem, contra quem detur
actio, decidendam pertinet hæc regula, Ne-
mo pro alio conueniri poteſt, l. 3. verſ. vlt.
Cuius regulæ tria exépla in hoc titulo pro-
2 ponútur; proinde tres ſunt huius rubricæ partes. ¶ Pri-
mum exemplum eſt, quòd vxor non poteſt conueniri
pro marito, nec ex contractu mariti, l. 1. nec ex eius de-
licto, l. 2. nec ex ſuo ipſius contractu, quo pro marito
interceſſit; quia S.C. Velleiani exceptione iuuatur, d. l.
1. nec pro munere, vel honore à marito geſto, l. 3. Si ta-
men maritus primipilatum geſſerit, quod eſt officium
annonæ militibus ſubminiſtrandæ, etiam res dotales
huic obligationi ſunt obnoxiæ, infr. in quib. cauſ. pign.
tacit. contrâh. l. 4. non tamen res præterdotales, quas
paraphernales græcò vocabulo ſolemus appellare, infr.
de priuil. fiſ. l. 1. Idcirco d. l. 3. quæ de his reb. generaliter
loquitur, generaliter debet accipi: nullo munere, vel
honore, quem maritus geſſerit excepto. Differentiæ ra-
tio eſt: quia res dotales ſunt in dominio mariti, ſupr. de
rei vindic. l. dote. 9. ciuili ſcilicèt, cùm naturale domi-
nium ad mulierem ſpectet, infr. de iur. dot. l. pen. rerum
autem præterdotalium maritus non dominiú, ſed tan-
tùm adminiſtrationem habet, D. ad leg. Falcid. l. penult.
in princip. Immo nè adminiſtrationem quidem habet,
niſi muliere cóſentiente, inf. de pact. conuent. l. hac le-
3 ge. 8. ¶ Secúdum exemplum eſt, quòd maritus non po-
teſt pro vxore conueniri, niſi pro ea interceſſerit, d. l. 3.
quia non vt mulier pro marito, ita maritus pro vxore
4 intercedere prohibetur. ¶ Tertium exéplum, quod ma-
ter non poteſt conueniri pro filio, l. vlt. vel pro filia, d. l.
3. licet aliquid pro eo ſoluerit, d. l. vlt.

*Tit. XIII. Ne filius pro patre, vel pater pro filio emanci-
pato, vel libertus pro patrono, vel ſeruus pro domi-
no conueniatur.*

I. 3. | *IV.* 1.
II. 2. | *V.* 4 5.
III. 3. |

1 EIus regulæ, quòd Nemo pro alio conueniri
poteſt, tria exempla ſuperiori titulo expo-
ſita ſunt: alia quatuor hoc titulo ſubiiciun-
tur: vnde quatuor ſunt huius tituli partes.
2 ¶ Primum exemplum eſt, quòd filius non tenetur pro
patre, nec ex muneribus patri impoſitis, l. 2. l. 4. excepta
primipili cauſa, id eſt, officio annonæ exercitui tribuē-
dæ, infr. de primipi. l. vlt. nec ex contractu, d. l. 4. nec ex
delicto, D. l. pen. l. crimen. 26. Item nec emancipatus,
d. l. 2. nec integri iuris cóſtitutus: quia generaliter con-
ſtitutum eſt, ne filius teneatur pro patre, d. l. 4. & inf. de
primip. d. l. vlt. Item nec pro patre ſuperſtite, d. l. 4. nec
3 pro defuncto, niſi ei heres exiſtat, d. l. vlt. ¶ Secundum
exemplum eſt, quòd pater non tenetur pro filio eman-
cipato, neque ex eius contractu, l. 1. neque ex munere
ab eo geſto, l. 3. neque ex eius delicto, d. l. crimen. Quid
ſi filius ſit in poteſtate retentus? Conſtat patrem ex de-
licto filij non teneri, licèt olim teneretur actione noxa-
li, Inſtit. de noxal. actionib. §. vlt. ex eius cótractu teneri
actione de peculio; proinde códemnari peculio tenus,
Inſtit. de actionib. §. actiones. & §. ſunt præterea. & quod

cum eo. §. præterea. niſi filius vel in rem patris vertit,
quo caſu pater tenetur de in rem verſo, d. §. præterea. &
inf. quod cum eo. l. pen. & D. de in rem verſ. l. 1. vel iuſ-
ſu patris contraxit, vel cótra S. C. Macedonianum mu-
tuum accepit, l. 1. (vbi ex Codicibus manuſcriptis legé-
dū, *neque contra ſenatuſconſultum*, deleta particula *ſi*, quæ
in editis libris malè ſubiicitur coniunctioni *neq;*) quo-
niam illo caſu pater tenetur in ſolidum, D. quod iuſſu,
l. 1. in princ. & ſuo etiam nomine cóueniri poteſt, quaſi
ipſe contraxerit, Inſt. quòd cum eo. §. vlt. Quod ſi filius-
familiàs munus geſſerit: ſi quidem pater expreſse, vel
tacitè cóſenſit: vt quia filij ad decurionatú nominatio-
ni ſciens non contradixit, in ſolidum pro filio ob ſuum
cóſensú tenetur: ſin minùs, nó tenetur, niſi de peculio,
& de in rē verſo, infr. quod cum eo. l. 1. & de filiisfami-
liàs, & quemad. pro his pat. tene. l. 1. & D. fam. erciſc. l. ſi
filia. 20. §. idem ſcribit. & de peculio, l. 3. §. vlt. & ad mu-
nicip. l. 2. in pr. ¶ Tertium exéplum eſt, quòd libertus 4
non tenetur pro patrono, l. vlt. quæ cùm nominatim
loquatur de cóntractibus patroni, ſine dubio producēda
eſt ad alias cauſas, vt ad munera geſta, & ad delicta.
¶ Vltimum exéplum eſt, quòd ſeruus non poteſt cóue- 5
niri pro domino, d. l. vlt. non ſolùm quamdiu eſt ſeruus
(quod omni dubitatione caret, cùm nulla ex cauſa con-
ueniri poſſit, quippe qui non habet legitimá perſonam
ſtandi in iudicio, ſup. de iudic. l. ſeruus. 6. & cum eo nul-
la ſit actio, D. de diuerſ. reg. iur. l. cum ſeruo. 107.) ſed
etiam poſt manumiſſionem; ad quem caſum, vt aliquid
dubitationis contineat, puto Imperatores reſpexiſſe. Si
obiicias, per manumiſſioné fieri libertum; proinde hoc
exemplum non differre à ſuperiori. Reſpondebo, diffe-
rentiam ſumendam eſſe, non ex tempore quo agitur:
ſed ex tempore contractus: quo tempore hic erat in
ſuperiori exemplo libertus, in poſteriori ſeruus.

Tit. XIV. An ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſioné teneatur.

I. 3. ij. | *IV.* 3. v.
II. 3. ij. | *V.* 3. j.
III. 3. j. iv. v. | *VI.* 3. iij. v.

NOn ſolùm pro alio cóueniri aliquis nó po- 1
teſt; ſed interdú etiam pro ſemetipſo: vt ma-
numiſſus ex eo, quod fecit ante libertatem.
Hic igitur titulus dictæ regulæ productio-
nem continet. ¶ Vt hæc doctrina plenior ſit, notentur 2
tres diſtinctiones. Cùm enim quæritur, an manumiſſus
rectè conueniatur? I. Vel quæritur de eo, quod fecit in
ſeruitute; vel de eo, quod fecit poſt libertatem. II. Vel
conuenitur ex contractu, vel ex delicto. III. Vel conue-
nitur à manumiſſore, vel ab extraneo. ¶ His diſtinctio- 3
nibus coniunctis, dantur quinque regulæ. I. Ex contra-
ctu ante libertatem facto manumiſſus nó tenetur ma-
numiſſori, l. pen. niſi ob libertaté ei promiſerit, l. 3. II. Ex
contractu tempore ſeruitutis facto manumiſſus nó te-
netur extraneo, cum quo cótraxit, l. 2. etiamſi, dum con-
traheret, eſſet ſtatuliber, l. 1. III. Ex delicto in ſeruitu-
te commiſſo non poteſt cóueniri à manumiſſore, l. vlt.
IV. Ex delicto in ſeruitute admiſſo poteſt conueniri ab
extraneo, in quem deliquit, l. 4 quoniam actio, quæ erat
in dominú noxalis, fit directa in manumiſſum, Inſt. de
noxa. action. §. omnis. V. Ex quocumq; facto (id eſt, tam
ex contractu, quàm ex delicto) ſi poſt libertaté factum
ſit, libertus tá à patrono, quàm ab extraneo conueniri
poteſt, l. vlt. quæ loquitur de delicto in dominú admiſ-
ſo: ſed cùm hoc caſu detur actio, multò magis dáda eſt
ex delicto in extraneú admiſſo, & ex quouis contractu.

*Tit. XV. Quando fiſcus, vel priuatus debitoris ſui debitores
exigere poſſit.*

I. 6. | *III.* 3. ij. | *V.* 8.
II. 7. j. | *IV.* 3. j. |

1 CVm dictam tegulam, quòd nemo pro alio
conueniri poteſt, ſuperiori titulo produxe-
rimus, eandem ſequentibus titulis limita-
bimus. Hoc titulo oſtenditur interdum
contingere, vt creditor debitorem ſui debitoris con-
uenire poſſit; proinde vt aliquis pro ſuo creditore con-
2 ueniatur ab eius creditore. ¶ Sunt autem huius tituli
3 duæ partes. ¶ In ptioti parte, quæ eſt de fiſco, oſten-
ditur eum ita demum ex ſpeciali priuilegio poſſe con-
uenire debitorem ſui debitoris, ſi duæ conditiones ad-
ſint. I. Liquidò conſter debitotem fiſci non eſſe ſol-
uendo, l.4. II. Is, qui conuenitur, ſe eius, qui fiſco de-
4 bet, eſſe debitorem fateatur, l. 3. ¶ In poſteriori parte
5 de priuato creditore conſiderantur duo caſus. ¶ Pri-
mus caſus eſt, cùm debitot creditori ſuo fuit condam-
natus: quo caſu de executione rei iudicatæ duo quæ-
6 runtur. ¶ Primò quæritur, an pupillo condemnato,
executio contra tutorem fieti poſſit captis auctoritate
iudicis, & diſtractis rebus tutoris, vt inde creditori ſa-
tisfiat, cùm nihil ex bonis pupilli ſit penes tutorem?
Reſpondetut, hoc fieti non oportere, l.1. ne tutori of-
ficium ſuum noceat: quia nemini debet officium ſuum
7 eſſe damnoſum, D. teſtam. quemad. aper. l. 7. ¶ Se-
cundò quæritur, an debitore condemnato poſſit exe-
cutio fieri contra eius debitorem? Reſpondetur, vt no-
men debitoris condemnati pignori capi poſſit, duo re-
quiri. I. Vt aliæ res debitoris non extent, quæ pignori
capi ſine quæſtione poſſint, ſicut Antoninus conſtituit
l.2. quæ citatur ab Vlpiano, D. de re iudica. l. à Diuo Pio.
15. §. ſic quoque. II. Vt ſit nomen confeſſum, non con-
8 trouerſum, d.l. à Diuo Pio. §. ſed vtrùm. ¶ Secundus ca-
ſus eſt, cùm debitor volẽti creditori ſuo nomen ſui de-
bitoris dedit in ſolutum. Dixi *volẽti*: quia nemo inuitus
cogitur actionem, ſeu nomen debitoris accipere à ſuo
debitore in ſolutum, infr. de ſolution. l. cum à quo. 16.
Hoc caſu creditor contra debitorem ſui debitoris age-
re poteſt, non actione directa, niſi ſibi à ſuo debitore
ceſſa ſit, id eſt, niſi ab eo ſit factus procurator in rẽ ſuã;
ſed actione vtili, l. vlt. & D. de pignot. l. cùm cõuenit. 20.

Tit. XVI. De actionibus hereditariis.

I. 4. 5.	*V.* 7.
II. 11.	*VI.* 4 6.
III. 9.	*VII.* 9.
IV. 10.	

1 HEredidaria actio eſt, quæ heredi, vel in
heredem iure ſucceſſionis competit: illa à
Doctoribus vocatur actiua; hæc, paſſiua: ac
de vtraque hoc titulo agitur; ſed præcipuè
2 de paſſiua. ¶ Vt hic titulus methodicè explicetur, ſepa-
rarim agẽdum eſt de defũcti creditore, qui debitori ſuo
3 ex aſſe, vel ex parte, vel nullo modo ſucceſſit. ¶ De cre-
ditore, qui debitoris eſt heres pro parte, tria quærũtur.
4 ¶ Primò quæritur, an perſonali actione contra cohere-
des ſuos agere poſſit? Reſpõdetut, eum poſſe agere pro
partibus eorum hereditariis: nam pro ipſius parte obli-
gatio per ſucceſſionem ſublata eſt, l.1. & l. pen. & ſup. de
negot. geſt. l.7. & infr. de contr. iud. tut. l. vlt. & ad leg.
Falcid. l. licet. 14. & de bon. auct. iud. poſſid. l.7. & de eui-
5 ction. l. 2. & D. de liberar. lega. l. ſi id quod. 21. §. 1. ¶ Se-
cundò quætitur, an poſſit agete hypothecaria? Reſpon-
detur, eam poſſe moueri contra poſſeſſorem, d.l.1. quo-
niam eſt actio in rem, infr. de pignorib. l. pignoris. 18. &
D. eod. l. pignoris. 17. quicumq; igitur poſſideat, ſiue ſit
6 coheres, ſiue extraneus, in ſolidum conuenitur. ¶ Ter-
tiò quæritur, ſi creditor, qui debitori pro parte ſucceſſit,
minor ſit viginti quinq; annis, an teſtitutionẽ aduerſus
teſtamẽtum petere debeat, quaſi periculum ſibi immi-
neat propter coheredes, qui fortaſſe non ſunt ſoluẽdo?
Reſpondetur, ad hoc periculum vitandum non eſſe pe-
tendam reſtitutionem in integrum; ſed bonorum ſepa-
rationem, d. l. pen. per quam fit, vt ſeparatim ſatisfiat
creditoribus defuncti ex bonis hereditariis, & credito-
ribus heredis ex bonis ipſius heredis, vt latè explicatur
ſub tit. D. de ſeparationib. ¶ De creditore, qui debitori 7
ex aſſe ſucceſſit, aut ſe ſucceſſiſſe prætẽdit, quæritur, an
poſſit ante hereditatem debitum à poſſeſſoribus pete-
re, vt eo ſoluto deinde quæratut, an hereditas ad eum
pertineat, nécne? Reſpõdetur, non poſſe, l. 5. quia parti-
culari actione non eſt faciendũ præiudicium petitioni
hereditatis, D. de hered. petit. l. 5. §. vlt. Fieret autẽ præ-
iudicium, ſi iudicaretur de particulari debito, propterea
quod idem non poteſt ſimul eſſe heres & creditor, cùm
obligatio ſucceſſione extinguatur: ſicut enim pro parte
extinguitur, cùm creditor eſt heres pro parte, vt paulò
antè notaui: ita in totum tollitur, cùm creditor eſt he-
res ex aſſe, ſupt. de pact. l.7. & D. ad Trebell. l. debitor.
59. in princ. ¶ Denique de creditore, qui debitoris he- 8
res non eſt, tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæ- 9
ritur, vtrùm debeat agere cõtra heredes, an cõtra lega-
tarios, vel debitores hereditarios? Reſpondetur, contra
heredes agendum eſſe, quos lex duodecim tabularum
huic oneri ſubiicit, l.3. & l. vlt. quia hi ſoli in ius defun-
cti ſuccedunt, D. de verb. ſignif. l. nihil. 24. & de diu.
reg. iur. l. hereditas. 64. ¶ Secundò quæritur, an poſſint 10
agere contra heredem pupillum, an actio differenda ſit
in tempus pubertatis exemplo edicti Carboniani, D. de
Carbon. edict. l. 3. §. 1. Reſpondetur, ſtatim agi poſſe, l. 4.
quoniam effectus obligationis, quæ cœpit à perſona
defuncti, non eſt differendus ob minorem heredis
ætatem, D. quib. ex cauſ. in poſſ. ea. l. 3. in princ. nec ex
perſona heredis conditio obligationis mutatur, D. de
verb. obligat. l. 2. §. ex his. ¶ Tertiò quæritur, ſi multi 11
ſint heredes, quem debeat creditor conuenire? Reſpon-
detur, actione perſonali omnes pro partibus heredita-
riis eſſe conueniendos, l. 2. quia lex duodecim tabula-
rum ipſo iure obligationes tam paſſiuas, quàm actiuas
inter heredes diuidit, ſupt. de pact. l. pacto. 26. & fam.
erciſc. l. 6. & D. eod. l. heredes mei. 25. §. idem iuris. &
infr. de iur. deliber. l. ſi re. 10. & de excep. l. 1. actionem
autẽ hypothecariã in eum ſolum eſſe mouendam, qui
pignora tenet, quoniam eſt actio in rem, vt ſup. notaui.

Tit. XVII. Ex delictis defunctorum in quantum heredes conueniantur.

SVperior titulus eſt de actionibus ex cõtra- 1
ctibus: hic verò eſt de actionib. ex delictis.
Quæritur ergo, in quantum heres teneatur
ex delicto defuncti? Reſpondetur per di-
ſtinctionem: aut enim lis conteſtata fuit cum defuncto,
aut non fuit conteſtata. Priori caſu iudicium continua-
tur in heredes, D. de iudic. l. tam ex contractibus. 57. &
de oblig. & action. l. ſciendum. 58. & de diu. reg. iur.
l. pœnalia. 164. quia litis conteſtatio actionem perpe-
tuat, & in heredem tranſmittit, non ſolùm ſi ſit iudi-
cium rei perſecutorium, ſed etiam ſi ſit pœnale, dum-
modò nõ de corporali, ſed de pecuniaria pœna agatur,
infr. de fideiuſſ. tut. l. vlt. & D. de oblig. & act. l. omnes.
28. l. conſtitutionibus. 33. & d. l. ſciendũ. 58. & de iniur.
l. iniuriarum. 33. in princ. & de accuſat. l. ex iudiciorum.
20. in fin. & de diu. reg. iur. d. l. pœnalia. & Inſtit. de perp.
& tempor. actio. §. 1. Ergo heredes hoc caſu tenentur in
ſolidum, l. vn. id eſt, heres ex aſſe tenetur in totum, he-
redes autem ex partibus tenentur ſinguli pro partibus
hereditariis. Poſteriori caſu, heres ex delicto defuncti
tenetur, in quantum ad eum peruenit, ne ex delicto lu-
craretur, d. l. vn. & D. de calumn. l. 5. & de diu. reg. iur. l.
ſicuti. 38.

ſicuti.38.Ergo ſi nihil ad eum peruênit,nõ tenetur:quia
delictum finitur morte delinquentis , D. de pœn. l. ſi
pœna.10.l.crimen.26.& heres in pœnam non ſuccedit,
D.de ope.nou.nunc.l.pen.Sed ad primum heredem ſe-
mel perueniſſe ſufficit,vt etiam heredis heres,ad quem
nihil peruenit , teneatur , D.quod metus cauſ. l.videa-
mus. 17.

Tit. XVIII. De conſtituta pecunia.

I.6.j.10.j.12.15.	*§.j.7.10 ij.*
II.p.5.7.10.j.11.12.14.15.16.j.ij.iij.	*§.vlt.6.ij.*
	III.13.16.iv.

1 IS quoque quodãmodò pro alio conuenitur,
2 qui pro alio ſe ſoluturum conſtituit. ¶ Hic
3 titulus diuiditur in duo capita. ¶ Prius ca-
put eſt de conſtituto : quod nihil aliud eſt,
quam conuentio ſine ſtipulatione,D.h.t.l.1.in princ.&
Inſtit.de actionib.§.de conſtituta.de re debita , vel alia
eius loco,d.l.1.§.an poteſt.intra certum tempus,vel ex-
preſſum,vel tacitum decem dierum ſoluenda , D. eod.
l.promiſſor Stichi.21. §.1. ita vt priſtina obligatio non
nouetur,ſed ei conſtitutoria accedat, D.eod. l. item il-
la.18.§.vlt.& l.vbi.28.& de adm.rer.ad ciui.pertin.l.3.
4 §. in cum. ¶ De conſtituto tria conſiderantur ſub hoc
5 tit. ¶Primò conſideratur id,pro quo conſtituitur:quod
debet eſſe debitum:alioquin conſtitutum non valet,l.2.
verſ.ita tamen.& D.eod.l.1.§. 1. Nec refert , vtrùm ſit
debitum purè,an in diem,vel ſub conditione, d.l. 2. in
princ.& D. eo. l.3.§.vlt.Sed cùm ſub conditione debe-
tur,eadem conditione conſtitutum, licèt purè factum,
ſuſpenditur:nam ſi decem debeantur ſub conditione,ſi
nauis ex Aſia venerit,& ea me ſiue purè , ſiue certa die
ſoluturum conſtituam , tamen ante conditionem exi-
ſtentem conueniri ex conſtituto non potero , D. eod.
l.id quod.19.in princ.quamuis ſi certa die debeatur,&
citeriore die me ſoluturum conſtituam,ob diem priſti-
næ obligationis exactio conſtituti non differtur, D.eo.
6 l.4. ¶ Secundò conſideratur perſona conſtituens , vbi
duo notantur. I. Conſtituere aliquis poteſt,non ſolùm
pro eo quod ipſe debet, ſed etiam pro eo quod ab alio
debetur,l.1: quemadmodum & è contrario non ſolùm
ei cui debetur,ſed etiam cuiuis alij conſtitui poteſt, D.
eod.l.5.§.quod exigimus. II. Si argentarij , vel alij ne-
gotiatores indefensè (id eſt,omni exceptioni ac defen-
ſioni,qua ſe tueri poſſent , renunciantes) conſtituant,
hoc conſtitutum conſuetudine probatur,denegata ne-
gotiatori omni defenſione,l.2. §. vlt. adeo vt licèt pro
7 indebito cõſtituerit,tamen efficaciter teneatur. ¶Ter-
tiò conſideratur id quod conſtituitur.Hoc vocatur pe-
cunia : ſed pecuniæ verbum latiſſimè debet accipi pro
quacumque re : quia quælibet res in conſtitutum ca-
8 dit,d.l.2.in princ.& §.1. ¶ Poſteriori capite de actione,
quæ ex conſtituto oritur , abſolutè,& relatè tractatur.
9 ¶ In abſoluta expoſitione ſex quæſtiones diſſoluendæ
10 occurrunt. ¶ Primò quæritur,quomodò vocatur ? Va-
riis modis appellatur. I. Conſtitutæ pecuniæ,l.1.l.2. in
princ. II. Conſtituta,d.l.2.§.1. III. De conſtituta pe-
cunia,D.eod. l. 5.§. Iulianus. l. promiſſor hominis.23.
l.quidam.26.§.vlt.& Inſt.de actio.§. in perſonam. & §.
ſeq. IV. De conſtituto,D.h.t.d.l.5.§.1.& l.Titius.24.&
de ſolut.l.ſi ita.59.V.Conſtitutoria, D.h.t.l.nec enim.
11 20. ¶ Secundò quæritur,quibus competat?Non ſolùm
datur ei,cui conſtitutum fuit,ſed etiam eius heredibus,
12 l. 2. verſ. ſed & heredibus. ¶ Tertiò quæritur , contra
quos detur ? Non ſolùm datur contra eum, qui conſti-
tuit,ſed etiam contra eius heredes,l. 1. & l. 2. verſ. ſed
13 & heredib. ¶Quartò quæritur,in quãtum detur?Scien-
dum eſt , ſi plures in ſolidum conſtituerint , omnes in
ſolidum teneri:cum tamen,qui in ſolidum conuenitur,
habere beneficium epiſtolæ Diui Hadriani (quæ, cùm
loqueretur tantùm de fideiuſſorib. & mandatoribus, à
Iuſtiniano ob identitatem rationis producta eſt ad
conſtitutæ pecuniæ reos,l.vlt.)adeo , vt actor cogatur
actionem ſuam diuidere,& ſingulos pro partibus con-
uenire,qui modò ſoluendo ſint:nam ſi qui ſint inopes,
hoc cæteros onerat,argum.l.3.& l.fideiuſſor.10.infr.de
fideiuſſor.& l.ſi contendat.28.D.eo.& §.ſi plures.Inſtit.
eod. ¶ Quintò quæritur,qualis ſit ? Reſpondetur , eſſe 14
prætoriam perſonalem, l.2.verſ. neque ſit. & Inſtit. de
action.§.in perſonam. ¶. Sextò quæritur,quamdiu du- 15
ret , ſiue intra quod tempus competat ? Reſpondetur,
hanc actionem eſſe perpetuam,ita vt 30.annorum me-
ta terminetur,l.1.& l.2.verſ. neq; ſit. ¶ Hucuſque cõſi- 16
deratio abſoluta:ſequitur relata,qua hæc actio confer-
tur I. Cum omnibus aliis actionibus perſonalibus. Hîc
habetur ſimilitudo,quia omnes ſunt perpetuæ , d. l. 2.
verſ.neque ſit. II. Cum actione receptitia.Olim erant
aliquot differẽtiæ:ſed Iuſtinianus receptitiã ſuſtulit,&
quod in ea vtilius erat,in conſtitutoriam trãſtulit,velu-
ti , vt in omnibus reb. locum habeat , & vt indiſtinctè
perpetua ſit,d.l.2.in princ. III. Cùm actione ex ſtipu-
latu.Hîc habentur duæ ſimilitudines;quia quæcumque
in ſtipulationem veniunt,etiam in conſtitutum cadũt,
& vtraque actio eſt perpetua,d.l. 2. in princ.& vtrique
obſtat exceptio diuiſionis ex epiſtola Diui Hadriani,
l. vlt. Et duæ differentiæ : quia promittitur etiam non
debitum,conſtituitur tantùm debitum ; & illa actio eſt
ciuilis,hæc prætoria ob naturalem æquitatem compe-
tens,d.l.2.in princ. IV. Cum actione mandati : hîc ſi-
militudo proponitur,quia vtrique actioni poteſt obii-
ci exceptio diuiſionis ex epiſtola Diui Hadriani,l.vlt.

Tit. XIX. De probationibus.

I.6.j.iij.	*XIV.4.iij.10.*
II.1.5.j.6.ij.	*XV.6.ix.*
III.6.iij.	*XVI.6.viij.*
IV.8.p.9.j.	*XVII.5.ij.6.j.9.iij.*
V.8.ij.	*XVIII.2.4.j.6.iv.*
VI.8.ij.9.ij.	*XIX.14.18.*
VII.8.ij.	*XX.8.ij.iij.*
VIII.6.ij.	*XXI.4.p.6.j.8.p.ij.*
IX.6.vj.	*XXII.6.j.*
X.6.j.4.iij.	*XXIII.6.ij.v.*
XI.6.iv.vj.	*XXIV.8.ij.*
XII.8.p.	*XXV.5.j.8.j.ij.iij.*
XIII.4.ij.	

SVperioribus titulis expoſiti ſunt varij ca- 1
ſus,quibus alij pro aliis conueniuntur: nũc
ſciendum eſt, interdum contingere , vt ali-
quis pro ſua ipſius obligatione fruſtra con-
ueniatur,videlicet niſi obligationẽ actor probet : quo-
niam actore non probãte reus abſoluitur,l.2.& ſupr.de
obligat.l.negãtes.9.& de eden.l.4. ¶ Probatio eſt actus 2
iudicialis,l.cùm precib.18.& ſupr. de condict. ob turp.
cauſ. l. 3. per quam fides de re controuerſa iudici ſit,
ſupr.eod.l.1.& infr.de teſtib.l.ſi quãdo.19.& quan.dies
leg.ced.l.1.& D.h.t.l.quingenta.12.cum ſim. vt per in-
ſtrumenta,vel teſtes,ſupr.de dilat.l.2. ¶De probationi- 3
bus hoc tit.diſſoluuntur ſex quæſtiones. ¶Primò quæ- 4
ritur,an probatio admittatur? Hîc explicatur vnus ca-
ſus,quo non admittitur,videlicet ſi probãti non proſit,
l.ad probationem.21.& inf.de reſcind.vend.l.quiſquis.
15.ac tres caſus,quibus admittitur.I. Si in inſtrumento
ſcriptum ſit aliquem donaſſe , is probare poteſt ſe non
donaſſe,atque ita inſtrumenti vim euertere , d. l. cùm
precibus.quoniam inſtrumento creditur,donec cõtra-
riũ probetur,ſupr.de iur.& fac.ignor.l.4. & D.de verb.
oblig.l.ſciendũ.30.& Inſt.de inutil.ſtipul.§.ſi ſcriptum.

& de fideiuſſ.§.vlt.II.Si quis ad mulierem ſcribẽs,eam
ſororem appellauerit, & huius nomine contra eam
quaſi pro coherede contra fratrẽ petita ſit actio fami-
liæ erciſcundæ,nihilominùs ille ad probandum admit-
titur hanc non eſſe ſororem,ſed ancillam,l.non epiſto-
lis.13. III. Cùm quis affirmauit aliquem eſſe filium,
aut natali,ſiue cenſuali poſſeſſione nomẽ eius quaſi filij
profeſſus ſit,aut ſi hic quaſi illius filius nomen ſuum in
cenſum detulit:nihilominùs quæritur, an ſit filius, &
5 probari poteſt filium non eſſe,l.non nudis.14. ¶Secũdò
quæritur,an probatio ſit neceſſaria?Hîc dantur duæ re-
gulæ.I. Actore non probãte reus abſoluitur,l.2.& l.vlt.
& ſupr.de oblig.l.negãres.9.& D.de eden.l.4. II.Quòd
fratrib.nulla ſtatus quæſtio moueatur,ſororem ab one-
re probandæ ingenuitatis non liberat:quia fieri poteſt,
vt mater modò ancilla, modò per manumiſſionem li-
bera fuerit,atque ita hanc ancillam, illos ingenuos pe-
6 pererit,l.matrem.17. ¶ Tertiò quæritur,quis, & quid
probare debeat?Hîc dantur nouem regulæ. I. Actor in-
tentionẽ ſuam probare debet,quacumq; actione expe-
riatur,id eſt,ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſiue mixta.
Nam agens ex mutuo probare debet ſe pecuniã nume-
raſſe,l.1.Rem vindicãs debet probare ſe eſſe dominum,
l.2.l.ad probationem.21. Qui iudicio liberali agit,ſi ſe,
vel alium in ingenuitatem aſſerat,ingenuitatem proba-
re debet,l.neque.10. & l. matrem. 17. Si verò alium in
ſeruitutem aſſerat,ſeruitutẽ probare tenetur, l.ad pro-
bationem.22. II. Reus actore intentionem ſuam non
probante, contrarium probare non tenetur, l.2.l.fru-
ſtra.8.licèt actor fateatur ſe probare non poſſe,l.actor.
23.III.Reus exceptionẽ, ſeu defenſionem probare de-
bet:vt purà ſe ſoluiſſe,quod mutuum acceperat, l.1.vel
collegam,ex cuius perſona conuenitur, tempore finiti
officij ſoluendo fuiſſe,l.3.vel falſum eſſe inſtrumentum
donationis ſibi oppoſitum,l.cùm precib.18.IV.Repli-
cationis probatio incũbit actori:veluti ſi quis petat he-
reditatem ab inteſtato, & heres ſcriptus ei teſtamẽtum
obiiciat,probare debet hunc,qui ſcriptus eſt, heredem
eſſe non poſſe, vel ob teſtamenti vitium, vel ob aliam
quãcumq; cauſam,l.ſi ſcriptum.11. V. Si de facto quæ-
ſtio ſit,probatio incumbit affirmãti,non negãti,l.actor.
23.& D.eod.l. 2. VI. Qui ſe minorem vigintiquinque
annis aſſerit,minorem ætatẽ probare tenetur,l.cùm re.
9.videlicèt ſi hac ętate intentionẽ ſuam confirmet,putà
petens in integrum reſtitui,ſup.de in integr.reſtit.min.
l.4.& D.de minor.l.intra.39.in pr. & ſimiliter ſi ſe ma-
iorem dicat,vt à curatione liberetur,ſe maiorẽ probare
debet,D.eod.l.minor.32. VII. Qui teſtamẽtum vitio-
ſum eſſe contẽdit,vitium probare debet,l.ſi ſcriptũ.11.
Idẽ de quolibet alio actu dicendũ:quia omnia in dubio
rectè geſta præſumuntur, Inſtitut. de inutil.ſtipul. §. ſi
ſcriptum.& de fideiuſſor.§.vlt.& D.de verbor. oblig.l.
ſciendũ.30.VIII.Qui ſibi donatum dicit,donationem
probare debet:quia donatio non præſumitur, niſi pro-
betur,l.ſiue.16. IX. Iuſta,non vitioſa poſſeſſio trãsfert
7 onus probandi in aduerſarium,l.vis eius.15. ¶ Quartò
quæritur,quomodò probetur?Ad hanc quæſtionem re-
ſpondetur partim generaliter de quibuſcũq; rebus,par-
8 tim ſpecialiter de certis quibuſdã rebus. ¶ Generaliter
datur regula: Is,cui probãdi onus incũbit,probat quo-
cumq; modo poteſt,ac vult, dũmodò legitimis proba-
tionibus non iure improbatis vtatur,l.4.l.cùm res.12.l.
ad probationem.21.& infr.de fide inſtrum.l.emancipa-
tione.11.& de iure delibet.l.nec omiſſa.15.Exempla le-
gitimarum probationũ tria ſunt. I. Per teſtes idoneos,
l.vlt.de qua dicetur inf.tit.prox. II.Per ſcripturam,d.l.
vlt.de qua infr.tit.21.Excipitur 1.Niſi ſit inſtrumẽtum
domeſticum,id eſt,è domo probantis ſumptum.2. Niſi
ſit priuata teſtatio,id eſt, ſcriptura depoſitionẽ teſtium
continens, priuata auctoritate facta. 3. Niſi ſit priuata
aduocatio,ſeu ſubnotatio,l.5.& l.7.id eſt,chartula, ſeu
libellus,in quo is, qui probandi onus ſuſtinet, aliquid
breuiter ſcripſit memoriæ cauſa,non vt perfectã ratio-
nem cõplecteretur:vnde etiam vocatur breuis, infr.de
cõuen.fiſ.debit.l.vlt.4.Niſi heres probare velit ex ratio-
nibus defuncti, vel ex eo quod defunctus dixit in teſta-
mento,l.6.5.Niſi ſit ſcriptura falſi ſuſpecta,l.pen.6.Niſi
inſtrumẽtũ,quod profertur,aliud cõtineat, quàm quod
probandũ eſt:nõ enim inſtrumentũ prodeſt recitãti,vel
producenti,ſed ei,pro quo tenor ſcripturæ facit, l. ſi de
poſſeſſione.20.&l.ſeq.III.Per indicia certa,& indubita-
ta,d.l.vlt.veluti ſi ea,quę in libertatẽ proclamat,inſtru-
menta emptionis ſuæ domino ſurripuerit, præſumitur
fuiſſe empta,& in poſſeſſione ſeruitutis,d.l.ſi de poſſeſ-
ſione.¶Specialiter dãtur tria præcepta.I.Dominiũ pro- 9
batur, vel inſtrumento emptionis, ex quo apparet ali-
quem rẽ à domino emiſſe,& accepiſſe,vel aliis legitimis
mod.l.4.II.Obligatio nõ probatur creditoris ſcriptura,
l.7.vt rationibus creditoris defuncti,vel eo quod defunct'
in teſtamẽto ſibi deberi aſſeruit,l.6.III.Ingenuitas pro-
batur,ſi quis oſtendat ſe natũ poſt matrẽ manumiſſam:
nõ ex eo, quòd fratribus eius nulla ſtatus quæſtio mo-
uetur,l.matrem.17.nec per ingenuitatẽ patris, l.neque.
10 quia partus ventrẽ ſequitur,ad cuius ingenuitatem
ſufficit matrem in libertate peperiſſe, licèt in ſeruitute
conceperit:immo ſufficit eam,vel cõceptionis,vel par-
tus, vel medio tẽpore liberam fuiſſe, D. de ſtatu homi.
l.5.§.pen.& vlt.& Inſt.de ingen.in pr. ¶Quintò quæri- 10
tur,per quem probationes proponantur?Reſpondetur,
per ſe,vel per procuratorem,l.non nudis.14.videlicèt,ſi
ſit iudiciũ,in quo procurator admittatur:nã in quibuſ-
dam non admittitur,Centur.2.q.40. ¶ Sextò quæritur, 11
quando exceptio proponi,vel probari debeat: Cùm ex-
ceptionum aliæ ſint peremptoriæ,aliæ dilatoriæ, Inſt.
de except. §. appellantur. hæc quæſtio in vtriſque lo-
cum habet. Quare cùm ſubiectũ quæſtionis duplex ſit,
exceptio peremptoria,& exceptio dilatoria;& attribu-
tũm itidem duplex,nẽpe,quando exceptio proponẽda,
& quãdo probãda ſit: propoſita quæſtio quadripertita
eſt,quia bis duo faciunt quatuor,ac diſſolui debet qua-
tuor regulis,quib.ſuas exceptiones,vbi opus erit,adiũ-
gemus. ¶Prima regula eſt,Exceptio peremptoria pro- 12
ponenda eſt quãdocumque ante ſententiã difinitiuam,
id eſt,vel ante,vel poſt litem conteſtatam,infr. ſenten.
reſcin.nõ poſſe,l.2.& de except.l.4.& l.pręſcriptionem.
8.& de fideiuſſ.l.fideiuſſor.10. & D. de condict. indeb.
l.eleganter.23.§.ſi quis poſt,quia iudex,antequam ſen-
tentiam ferat,de hac exceptione cognoſcere debet, vt
ſciat,vtrùm reus ſit abſoluẽdus,an cõdãnãdus. Quãdo-
que tamen,licèt ſententia nondum pronunciata ſit,ex-
ceptio perẽptoria proponi nequit, videlicèt ſi ſit con-
cluſum in cauſa, & renunciatum aliis allegationib. vt
rectè tradit Caſtren.in l.exceptionem.19 h.t.Quando-
que etiam poſt latam ſententiam licet excipere.I.Si ap-
pellatum ſit,infr.ſenten.reſcin.non poſ.l.2. quoniã ap-
pellatio ſententiã reſcindit,D.ad S. C. Turpil.l.1.§.vlt.
II.Si contra ſententiam impetrata ſit reſtitutio in inte-
grum,d.l.2. III.Si miles excipiat,ſup.de iur.& fac.ign.
l.1.IV.Si excipiatur ex S.C. Macedoniano. V. Si exci-
piatur ex S.C.Velleiano,D.de ſenatuſ. Maced.l.tamen.
11. ¶Secunda regula eſt, Exceptio perẽptoria eſt pro- 13
banda,poſtquam actor intentionẽ ſuã probauit:etenim
anteà facta,inanis eſſet,ſi fortè actor nõ probaret:quo-
niam actore non probãte reus vincit,quãuis nihil pro-
bet,ſup.de eden.l.4.& de rei vindic.l.vlt.probatio verò
ſuperflua nõ admittitur,l.ad probationem.21.& ſup.de
reſcin.vend.l.quiſquis. vt notaui ſup.nu.4.in pr. ¶ Ter- 14
tia regula eſt, Exceptio dilatoria proponi debet ab ini-
tio,l.exceptionem.19. inter primordia litis,infr.de ex-
cept.l.pen.id eſt,ante litis ingreſſum, extr.eo.cap.inter
monaſterium.10.quod perinde valet,ac ſi dicatur,ante
litẽ conteſtatã,ſiue ante actionẽ ſuſceptã, D.de iudic.l.

Digitized by Google

ſed & ſi ſuſcepit. 52. in princip. Reus enim litem ſub-
eundo & conteſtando oſtendit ſe nolle, vt iudicium
differatur, ac propterea cenſetur renunciare omnibus
exceptionibus dilatorijs, d. c. inter monaſterium. Ex-
ceptiones huius regulæ refetuntur ad tria capita: quo-
niam exceptio dilatoria interdum ne quidem ante li-
tem conteſtatam proponi poteſt, aliquando è contra-
rio proponi poteſt etiam poſt litem conteſtatam, non-
15 numquam etiam poſt ſententiam definitiuam. ¶ Ante
litem conteſtatã proponi nõ poteſt, I. Si iudex terminũ
ſtatuerit, intra quem exceptiones proponãtur, & is ter-
minus lite nondũ conteſtata ſit elapſus, ext. h. t. c. 4. II.
Si quis exceptionem dilatoriam remiſerit, eamque ex
pœnitentia velit repetere, D. de procurat. l. qui procu-
ratorem. 57. §. 1. III. Si quis poſt alias exceptiones, & al-
legationes propoſitas, vti velit fori præſcriptione,
quæ ante alias defenſiones proponi debuit: quoniam
qui de aliis diſputat, nec ſtatim iudicem recuſat, in eum
conſentire videtur, adeo vt non poſſit eum poſteà re-
cuſare, Bart. in l. quidam conſulebat num. 9. D. de re iu-
dicat. Hæc intellige, ſi poſt alias allegationes hæc ex-
ceptio ex interuallo proponatur: nam ſi proponatur
ſimul cum aliis, non habetur ratio ordinis ſcripturæ;
ſed videtur reus alias exceptiones proponere ſub ta-
cita conditione, ſi iudex competens ſit, Bart. ibid. num.
16 11. ¶ Poſt litem conteſtatam poteſt opponi exceptio
dilatoria, quæ poſt litem conteſtatam competere cœ-
pit, extr. de offic. iud. deleg. c. inſinuare. 25. quia quæ de
nouo emergunt, nouo indigent auxilio, D. de interrog.
in iur. fac. l. de ætate. 11. §. ex cauſa. nec poteſt reus litem
conteſtando videri exceptioni nondum competenti
renunciare: veluti ſi quis cum Titio litiget, & poſt li-
tẽ cũ eo cõteſtatã procurator eius nomine interueniat,
17 ſup. de procur. l. nihil. 20. ¶ Non ſolum poſt litem con-
teſtatam, ſed etiam poſt ſententiam definitiuam ſequẽ-
tes exceptiones dilatoriæ proponi poſſunt. I. Exceptio
nullitatis: veluti ſi dicatur fuiſſe iudex competens, quia
ſententia ab eo lata, ipſo iure non valet, infr. ſi à non
compet. iud. l. vltim. & ſupr. de procur. l. licet. 24. II. Ex-
ceptio excommunicationis, extr. de except. c. 1. lib. 6. III.
Exceptio inopiæ, quæ datur donatori ex ſua liberalitate
conuento, D. de re iudic. l. Neſennius, 41. §. vltim. quod
ius ad cæteros, qui non tenentur niſi in quantum face-
re poſſunt, vt maritum & ſocios, malè Doctores pro-
ducunt: quoniam à donatore ad cęteros conſequentia
non valet, D. eo. l. inter. 19. §. 1. ſed illis aliter proſpe-
ctum eſt, nimirum vt ſi exceptionem in iudicio
oppoſuerint, iudex autem exceptione neglecta eos in
ſolidum damnauerit, actioni iudicati poſſint doli mali
exceptionem opponere, D. ſo. matrimo. l. ex diuerſo. 17.
§. vltim. hæc autem non eſt eadem cum illa exceptio-
ne inopiæ, ſed noua doli exceptio, quæ non opponitur
priſtinæ actioni, ſed nouæ cauſæ, id eſt, actioni iudica-
18 tæ. ¶ Quarta regula eſt, exceptio dilatoria probari de-
bet, poſtquam actor intentionem ſuam probauerit, l.
exceptionem. 19. Idem ſup. dictum fuit de exceptione
peremptoria: quoniam in hoc vtriuſque eſt eadem ra-
tio, propterea quod fruſtra reus aliquid probaret, ni-
ſi actor intentiooem ſuam probauerit. Excipitur fori
præſcriptio, quæ non ſolum proponi debet, ſed etiam
probari ante litem conteſtatam, Salic. in d. l. exceptio-
nem. quia in primis ſcire oportet, an ſit iudex compe-
tens, ad quem reus vocatus eſt, D. ſi quis in ius voca.
non ier. l. 2. in princ.

Tit. X X. De teſtibus.

I. 4. p.
II. 23. j. ij.
III. 5. iv.
IV. 22.
V. 5. ij.
VI. 5. v.
VII. 7.
VIII. 5. j.
IX. p. 12. 14. 20.
§ j. 6. j.
X. 5. ij.
XI. 5. j. viij. 8.
XII. 5. vj.
XIII. 24. 27.
XIV. 28.
XV. p. 28.
§. j. 23. ij.
§. vlt. 9. p. ij. 10.
XVI. p. 8. 9. p. j. iij.
§. j. 8.
XVII. 5. vij. ix. x. 18.
XVIII. 6. ij. 12. 23. iij.
XIX. p. 9. p. 12.
§. j. 16. iv.
XX. 22.

PRobationis ſpecies vel ſolæ, vel præcipuæ 1
ſunt duæ, per teſtes, & per inſtrumenta.
Quare cùm genere expoſito ſpecies expli-
candæ ſint, nihil intereſt, vtrum inſtru-
menta teſtibus proponantur, vt in Digeſtis, an teſtes
inſtrumentis, vt hoc loco.
¶ Hic titulus diuiditur in ſeptem capita. ¶ In primo 2
capite de producendis, & admittendis, vel non admit- 3
tendis teſtibus diſſoluuntur quinque quæſtiones
¶ Primò quæritur, an teſtes admittantur contra ſcri- 4
ptam teſtationem, id eſt, contra tabulas, vel inſtrumen-
ta ſubſcriptione teſtium confirmata: Reſpondetur, non
admitti, l. 1. Excipitur I. Niſi de fide ſcripturę dubitetur,
id eſt, niſi falſi arguatur. Paul. lib. 5. Sent. tit. 15. §. teſtes.
II. Niſi poſt teſtamentũ factum mutatio voluntatis te-
ſtatoris per tres teſtes probetur, ac trienniũ effluxerit,
inf. de teſt. l. ſancimus. 27. ¶ Secundò quæritur, qui ſint 5
ad teſtimonium dicendũ admittẽdi: Pro ſolutione hu-
ius quæſtionis dantur plures regulæ. I. Teſtes debent
eſſe homines liberi, l. quoniam. II. Serui autem teſtes
eſſe non poſſunt, D. qui teſtam. fac. poſſ. l. qui teſtamen-
to. 20. §. ſeruus, & Nou. 90. cap. 6. Terent. in Phormion.
actu. 1. ſc. vltim. al. actu. 2. ſc. 1. ſed de eis, cùm opus eſt,
quæſtio habetur ad eruendam veritatem, & per tor-
menta interrogatur, non tamen pro domino, nec con-
tra dominum, l. ſeruus. 8. & infr. de quæſtion. l. 1. l. 6. l.
ſeruos. 14. & D. eo. l. 3. l. Diuus. 9. §.: niſi certis caſib. ve-
luti pro ſuo ipſorum ſeruorum facto, d. l. 8. & infr. de
quæſtionibus, l. interrogari. 15. putà ſi ſeruus dicatur rẽ
commodato, vel depoſito accepiſſe, d. l. interrogari, vel
ante venditionem fugiſſe, D. de ædil. edic. l. quæro. 58.
§. vlt. II. Hi teſtes ſunt adhibendi, qui maiorem ſui iu-
riſiurandi (nam teſtes iurati deponunt, vt mox doce-
bo) quàm gratiæ, vel potentiæ rationem habituri ſunt,
l. 5. III. Nemo in propria cauſa poteſt eſſe teſtis, l.
omnibus. 10. IV. Domeſtici teſtes fidem non faciunt,
l. 3. V. Parentes & liberi inuicem aduerſus ſe teſtimo-
niũ dicere non poſſunt, l. 6. VI. Liberti contra patronos
non audiuntur, l. libertorum. 12. VII. Inimici à teſtimo-
nio dicendo repelluntur, l. ſi quis. 17. VIII. Participes
criminis non poſſunt de eo crimine teſtificari, d. l. quo-
niam. IX. Qui pecuniam accepit, vt teſtimonium dice-
ret, idoneus teſtis non eſt, l. ſi quis. & D. eo. l. 2. §. penult.
X. Qui teſtes pro ſe produxit, non poteſt eoſdem con-
tra ſe poſteà productos reprobare, niſi probet poſt pri-
mam productionem inter ſe & illos graues inimici-
tias ortas eſſe, vel eos ab aduerſario pecuniæ datione,
ſiue promiſſione corruptos eſſe: eorum tamen teſti-
monium falſi arguere non prohibetur. Denique exce-
ptio contra horum teſtium perſonas, niſi ex noua cau-
ſa non admittitur, contra eorum dicta admittitur, d. l. ſi
quis. ¶ Tertiò quæritur, quot teſtes ſint producendi? 6
Hic notentur tres regulæ. I. Vnus teſtis non ſufficit
ad probandum, ſed ſecundum communem doctorum
opinionem à qua Cuiacius receſſit, ſemiplenè probat,
& locum facit delationi iuriſiurandi ad ſupplendam
probationem: in cauſa verò fiſcali nullomodo probat,
quia ne auditur quidem, l. iuriſiurandi, 9. §. 1. vbi pro
facile, quod eſt in vulgatis, ex M. S. & C. Theod. lego, *fiſ-*
cali

ab. I I. Vbi lex nominatim plures reſtes non requirit,
duo ſufficiunt, D. eod. l. vbi. 12. Interdù ergo plures re-
quiruntur, vt in teſtamẽtis requiruntur ſeptẽ teſtes, Inſt.
de teſt. §. ſed cùm paulatim: & §. vlt. & ad probandam
ſolutionem debiti in ſcriptis contracti, niſi adhibetur
ſcriptura, op⁹ eſt quinque idoneis teſtib. l. teſtiũ. 18. III.
7 Non plures iudex admittere debet, quã ad cauſam pro-
bandã ſint neceſſarij, D. eod. l. 1. §. vltim. ¶Quartò quæ-
ritur an reus cogatur actori exhibere teſtes contra ſe
examinandos? Reſpondetur non cogi, l. 7. E contrario
puto actorem reo cogi exhibere: quoniam hac diſtin-
ctione vtimur in editione inſtrumentorum, vt actor
reo, non reus actori edere cogatur, ſup. de eden. l. 4. 5. 6.
8 & vltim. ¶ Quintò quæritur, cuius ſumptibus teſtes
producantur? Reſpondetur, ſumptus præſtandos eſſe
ab eo, qui teſtes producit, l. quoniam. 11. Vt teſtes ſine
ſuo detrimento teſtimonium dicant, l. 16. §. 1. quia ne-
mini debet officium ſuum eſſe damnoſum, D. teſtam.
quem. apet. l. 7. & de furt. l. ſi ſeruus. 61. §. quod verò.
9 ¶Secundò capite de teſtibus cogendis duæ quæſtiones
10 diſſoluuntur. ¶Primò quæritur, an aliquis cogatur eſſe
teſtis? Reſpõdetur per diſtinctionẽ inter actus extraiu-
diciales, & iudicia: in actib. extraiudicialib. vt in teſta-
mentis, vel contractibus conficiendis regulariter adhi-
bentur teſtes voluntarij, non inuiti, niſi propter ino-
piam teſtium opus ſit, vt iudex ſuam auctoritatem in-
terponat, D. h. tit. l. curet. 22. In iudiciis verò regulariter
teſtimonium dicere quiſque cogitur, & quidem tam
in ciuilibus quàm in criminalib. cauſis, l. 16. in princip.
& l. penult. in princip. præſertim ſi lis ſit ſuper eo, quod
continetur inſtrumento, cui conficiendo interfuerunt,
l. 15. §. vltim. Excipiuntur I. Perſonæ, quæ ſpecialiter
vetantur teſtimonium dicere, d. l. 16. in princip. de qui-
bus dixi ſupr. quæſt. 2. I I. Quibus ſpecialiter conceſ-
ſum eſt, ne teſtimonium dicere cogantur, vt cognati
vſque ad ſeptimum gradum, vir & vxor, ſocer, gener,
vitricus, priuignus, D. eod. l. 4. & de grad. l. vlt. in princ.
I I I. Perſonæ illuſtres, & ſuperilluſtres, d. l. 16. in princ.
de quib. dignitatib. vide Iſag. C. de dignitatib. num. 5. &
6. Immo hæ quoque perſonæ teſtimonium dicere co-
guntur, ſi aut reſcripto principis iubeantur, d. l. 16. in
princip. aut inſtrumento conficiendo adfuerint, & de
re inſtrumento illo comprehenſa teſtimonium eorum
11 deſideretur, d. l. 15. §. vltim. ¶ Secundò quæritur, à quo
teſtes cogantur teſtimonium perhibere? Reſpondetur,
cogi à iudice competẽte, id eſt, ab eo cuius iuriſdictio-
ni ſubiecti ſunt, alioquin impunè ei non parerent, D.
de iuriſdict. l. vltim. Qui tamen ſe in aliquo ſiue publi-
co, ſiue priuato inſtrumento teſtes adhiberi paſſi ſunt,
ſi poſtea de re inſtrumento illo comprehenſa lis oria-
tur, & ad teſtimonium dicendum vrgeantur, fori præ-
ſcriptione vti non poſſunt, ne hi lædantur, qui eius te-
12 ſtimonio egent, l. 15. §. vlt. ¶Tertiò capite de iuramen-
to à teſtibus præſtando tres quæſtiones diſſoluuntur.
13 ¶Primò quæritur, an teſtes iurare cogantur? Hîc datur
regula, quod iurare coguntur, l. Iuriſiurãdi. 9. in princ.
l. teſtium. 18. l. ſi quando. 19. in princip. & ext. eod. cap.
5. & iij. q. 9. can. pen. & xxij. q. 1. can. 1. Nec ſufficit te-
ſtem interrogari ſub eo iuramento, quod antea domi-
no ſuo præſtitit, ſed opus eſt ſpeciali iureiurando de
teſtimonio perhibendo, alioquin probatio nulla eſt,
arg. cap. penult. extr. de iureiuran. Mynſing. Centur. 2.
obſer. 3. Niſi iuſiurandum ab aduerſa parte ſit remiſ-
14 ſum, extr. h. tit. cap. his quæſtionib. 39. ¶Secundò quæ-
ritur, quid teſtes iurare debeant? Reſpondetur, eos de-
bere iurare ſe de re propoſita omnem & ſolam verita-
tem dicturos, iij. q. 9. cap. penultim. & xxxv. q. 6. cap. 5.
6. 7. 8. & ext. de accuſat. cap. qualitet. 17. & cap. ſeq.
15 ¶ Tertiò quæritur, quando iurare debeant? Reſponde-
tur, eos debere iurare, prioſquam teſtimonium dicant,
d. l. iuriſiurandi in princip. & extr. eod. cap. fraternita-
tis. 17. Si igitur iniurati teſtimonium dicunt, deinde iu-
rent ſe verum depoſuiſſe, teſtimonium non valebit ſe-
cundum Cinum & Salicetum: quorum ſententiæ
ſubſcribo. ¶ Quarto capite de teſtimonio perhiben- 16
do duæ quæſtiones occurrunt. ¶ Primò quæritur, 17
vbi teſtimonium dicendum ſit? Reſpondetur per di-
ſtinctionem. Aut enim teſtes producuntur in cauſa cri-
minali, & omnino ad cauſæ iudicem venire debent,
nec aliter audiuntur, Nou. 90. cap. 5. in fi. & ext. h. tit.
cap. 3. Aut in cauſa ciuili: & ſubdiſtinguitur: quia vel
ibi ſunt, vbi litigatur, vel abſunt. Priori caſo regulari-
ter coguntur ad iudicem de cauſa cognoſcentem ve-
nire, vt apud eum teſtimonium dicant, l. quoniam. 11.
l. 16. in princip. & l. penultim. in princip. Excipiuntur
I. Honeſtæ mulieres, ſupr. de iureiur. propter calumn. l.
2. §. ſin autem. & Nou. 124. cap. 1. & ext. de iudic. cap. 2.
lib. 6. I I. In dignitate conſtituti, d. l. 2. §. ſin autem. & D.
de iureiur. l. ad perſonas. 15. vt epiſcopi, Nou. 123. cap.
7. & Profeſſores, infr. de profeſſorib. & med. l. 6. I I I. Ae-
groti, & ſenes, & pauperes, extr. h. tit. c. ſi qui teſtium. 8.
niſi pauperibus ſumptus à producente ſuppeditentur,
d. l. quoniam. & indemnitas ſeruetur, quia non debet
eis officium ſuum eſſe damnoſum, D. teſtam. quemad-
modum aper. l. 7. I V. Qui ſemel ad iudicem vocati ve-
nerunt, & cùm intra quindecim dies non examinaren-
tur, abierunt: nunc autem iterum eadem de cauſa vo-
cantur, l. pen. §. 1. ¶Secundò quæritur, quid teſtes depo- 18
nere debeant in teſtimonio perhibendo? Reſpondetur,
eos omnem, & ſolam de re propoſita veritatem dicere
debere, vt conſtat ex iis, quæ de iureiurando teſtium
ſuprà dixi, num. 13. ¶Quintò capite agitur de reproba- 19
tione teſtimonij, vel teſtium, vt ſciamus, quibus ex
cauſis probatio per teſtes facta repellatur. Cauſæ plu-
res ſunt, ſed ad duo capita referuntur: vel enim
reprobatio ſumitur à perſona teſtis: vel à teſtimonio
prohibito, l. ſi quis teſtib. 17. ¶ Perſonæ obiici poteſt, 20
quòd non ſit idoneus ad teſtimonium dicendum, ſe-
cundum ea quæ expoſita ſunt in diſſolutione ſecun-
dæ quæſtionis, cap. 1.
¶Teſtimonio duo poſſunt obiici. I. Quod eſt falſum, vt 21
quia contrarium per teſtes honeſtiores & fide dignio-
res probatur, quoniam his potiùs fides haberi de-
bet, l. iuriſiurandi. 9. in princip. & D. eod. l. ob carmen.
21. §. vltim. vel quia ipſe teſtis in teſtimonio dicendo
variauit & aduerſus fidem ſuæ teſtationis vacillauit,
D. eod. l. 2. I I. Quòd ad probandum non ſufficiat. ¶ Di- 22
citur autem teſtimonium ad probandum non ſufficere
duabus de cauſis. ¶Prima cauſa eſt, quia teſtis non eſt à 23
iudice examinatus, ſed nuda teſtatio in iudicio propo-
nitur, id eſt, priuata ſcriptura cõtinẽs teſtis depoſitionẽ,
l. 4. & D. eod. l. 3. §. idẽ Diuus. & § ſeq. Quòd ſi apud ar-
bitrum examinatus teſtis fuerit, olim dubitabatur num
ei depoſitioni fides apud iudicem ordinarium habenda
eſſet. Iuſtinianus conſtituit, vt depoſitio teſtium apud
arbitrum compromiſſarium facta in iudicio ordina-
rio probet, ſupr. de recept. arbitr. l. penultim. §. penult.
niſi compromittentes aliter inter ſe pacti ſint, vel te-
ſtes ſint ſuperſtites, & is contra quem teſtimonium
profertur, eos iterum examinari velit, l. vltim. De te-
ſtibus autem, qui apud ſuum iudicem teſtimonium
perhibent, vt deinde acta cauſæ ad iudicem mittantur,
dictum fuit, ſup. cap. 2. quæſtione. 2. ¶ Secunda cauſa 24
ſpectatur in re probanda, de qua dantur quatuor
regulæ. I. Ingenuitas non probatur ſolis teſtibus,
idcirco curare debet, qui ingenuitatem probare vult,
vt inſtrumenta, & alia argumenta adhibeat, l. 2. I I.
Cognatio probatur per tres teſtes, quibus inſtru-
menta ſuffragantur, vel per quinque teſtes ſine inſtru-
mentis, l. 15. §. 1. idem puto dicendum de ingenuitate,

vt

vt per hanc l.15.derogetur dictæ l.2.III.Solutio obli-
gationis in ſcriptis contractæ probanda eſt per ſcri-
pturam,quæ vocatur apocha,vel ſecuritas : nec proba-
tur per teſtes , niſi ſint quinque teſtes idonei,
& omni exceptione maiores,vel apochæ amiſſio , ſeu
caſus, quo amiſſum probabile eſt , vt incendium, aut
25 naufragium probetur , l.teſtium. 18. ¶ Sexto capite
agitur de teſtibus falſi ſuſpectis,ac ſtatuitur , vt eruen-
dæ veritatis cauſa quæſtioni ſubiiciantur,l.13. quod eſt
accipiendum de teſtibus plebeijs,Nou. 90. cap. 1. nam
milites,decuriones & perſonæ in dignitate conſtitutæ
non torquentur,infr.de quæſtion. l.milites. 8. l. Diuo.
11.l.decuriones.16.

26 ¶ Septimo capite de teſtibus ob falſum teſtimo-
nium puniendis, & damnandis tres quæſtiones diſſol-
27 uuntur. ¶ Primò quæritur,an ſint puniendi? Reſpon-
detur,eſſe puniendos , D.h.t. l. qui falſò.16.&.iij.q.9.
can. nihilominus. 16.& iv. q.3.c.ſi teſtes. 4.§.item qui
falſò.ſi dolo malo , non per errorem teſtificati ſunt,
Nouel.90. cap. 1. & extr. de crimi. falſ. c. accedens. 8.
28 ¶ Secundò quæritur,quo iudicio,& quomodò ſint pu-
niendi?Reſpondetur,tam criminaliter , quàm ciuiliter
damnari poſſe,d.l.13.ita vt alterum iudicium per alte-
rum non tollatur,infr. ad leg.Cornel.de falſ. l. penult.
& quan.ciu.act.crim.præiud. l. vnic. Criminale iudiciũ
eſt duplex : alterum de periurio , alterum de falſo, d.
l. 13.& D.ad leg.Cornel.de falſ.l.lege.9.§.penult. l. eos
17.in princ.Ciuiliter autem damnantur vel data actio-
ne in id,quod intereſt ei,qui falſo teſtimonio læſus eſt,
vel officio iudicis in ipſa cauſa,in qua falſum teſtimo-
nium prohibitum eſt,d. l. 13.Eam verò actionem puto
eſſe condictionem ex lege , D. de condict.ex. leg. l.vn.
29 ¶ Tertiò quæritur,à quo iudice damnentur,& punian-
tur?Reſpondetur,puniri poſſe,non ſolùm à iudice, cu-
ius iuriſdictioni ſubiecti ſunt , ſed etiam ab eo , apud
quem teſtimonium falſum dixerunt , denegata omni
fori præſcriptione,l.nullum. 14. quia teſtimonium di-
cendo cenſentur fori præſcriptioni renunciare,l.15. in
princip. & falſum dicendo delinquunt , conſequenter
ratione delicti forum ſortiuntur , cuius fori alioqui
non eſſent,ſupr. vbi de crimin. agi oport. l. 1. & Nou.
69.cap. 1. Si tamen iudex pedaneus ſit, plebeios qui-
dem teſtes modicè caſtigare poteſt. Sed ſi grauius pu-
niendi ſint , perfectum vigilum adhibebit , d. l. 15.in
princip. vbi prætor plebis vocatur ex Nouel. 13. qui
alibi in Digeſtis , & Codice appellatur præfectus vigi-
lum. Nec mirum hanc nouam appellationem reperiri
in Codice : quia verba illius l. 15.non ſunt legiſlatoris,
qui fuit Codice , aut ſaltem Nouellis antiquior , ſed
eius qui legis ſententiam compẽdioſè expreſſam retu-
lit in Baſilica , vnde in Iuſtinianeum Codicem loco
authenticæ legis,quæ deſideratur,tranſlata ſunt.Quòd
ſi teſtis in dignitate ſit conſtitutus, adeò vt eum iudex
pedaneus punire non poſſit , cauſam ad eum referet,à
quo iudex datus eſt,vt ſtatuitur ead.l.15. in princip.

Tit. XXI. De fide inſtrumentorum , & amiſsione eorum , & apochis , & antapochis faciendis , & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.

Rub. 3.	*IX.* 18.j.
I. 15.	*X.*15.18 j.
II. 9.	*XI.*8. 15.
III. 9.	*XII.*18. j.
IV. 15.	*XIII.* 16.
*V.*15.	*XIV.* 9.
*VI.*15..	*XV.* 13.
VII. 15.	*XVI.* 12.
VIII. 15.	*Princ.* 12.
§.j.12.	*XIX.* 17. j.
§. *pen.* 12.17. ij.	*XX.*11.j.iij.
§.*vltim.*12.17.ij.	*XXI.* 8.9.
XVII. 17.	*XXII.* 5.
*XVIII.*9.	

CVm dictum ſit de teſtibus, conſequenter agi- 1
tur de inſtrumentis. Inſtrumentorum appel-
latione intellige omnes ſcripturas aliquid
probantes : alias huius verbi ſignificationes vide in
Iſagog. D. h. t. §. 2. ¶Hic titulus diuiditur in quatuor 2
partes. ¶ Prima pars eſt de fide inſtrumentorum,id eſt, 3
de probatione,quæ fit per inſtrumenta.Cùm enim vo-
cabulũ,*fides*,ſit homonymũ,hic pro probatione accipi-
tur: vide,ſupr.de ſumma trinit.& fide cathol.§.15. ¶ In 4
hac parte diſſoluuntur duæ quæſtiones. ¶ Prima quæ- 5
ſtio eſt,an quis cogatur,non contra ſe,ſed contra alium
exhibere inſtrumentum,ſeu quamcumque ſcripturam?
Reſpondetur,cogi.Sed excipitur , I.Niſi iuret ſibi inde
in rebus ſuis damnum imminere. II. Niſi iuret ſe eam
ſcripturam non habere, l.vltim. in princ. III. Niſi ro-
getur contra eum edere , contra quem non cogitur te-
ſtimonium dicere , d. l.vltim.§.1. IV. Niſi antea exhi-
buit , & iterum edi deſideretur , cùm vel non ſit iuſta
cauſa iterum editionis petendæ , quod iudicis arbitrio
committitur:vel iuret ſe amiſiſſe,aut alia de cauſa non
poſſe amplius edere,d.l.vltim. § penultim.V. Niſi quis
in alio iudicio edi inſtrumentum deſiderat , quàm in
quo cauſa agitur,d.l.vltim.§.ὅτι δὲ,nec nulli.VI.Niſi
is qui edi petit, ſumptus editionis præſtare nolit, eod.
§. Extra hos caſus punitur contumacia non edentis,
quia cogitur omne damnũ inde contingens ei reſarci-
re , qui edi petiit , d. l. vltim. in princip. Hæc omnia
non ſolùm in regia vrbe , ſed & omnib. aliis locis ob-
ſeruari iubentur, d. l. vltim. §.vltim.¶Secunda quæſtio 6
eſt , an inſtrumentum probet ? Reſpondetur,vt inſtru-
mentum probet,quatuor requiri.¶Primum requiſitum 7
eſt,ne ſit priuata,ſeu domeſtica ſcriptura , ſup. de pro-
bat.l.5. 6.7. ¶ Secundum requiſitum eſt,vt ſcriptura, 8
id contineat , quod eſt probandum , putà factam emã-
cipationem,l.emancipatione. 11. Nam inſtrumentum
non ideo prodeſt alicui , quod ab eo productum eſt,
ſed illud probat, quod ſcriptura continetur , ſup. de
proba.l.ſi de poſſeſſione,10.& l.ſeq.¶Tertiũ requiſitum 9
eſt ,vt inſtrumentum ſit certum , & indubiæ veritatis.
Quid enim,ſi falſum dicatur? l. 3. & l. penultim. (vbi
obiter notatur ſententiam de falſo inſtrumen-
to contra aliquem latam , tertio , qui eo inſtrumento
vti vult, non nocere , l. 2. propter vulgatam regulam,
Res inter alios acta vel iudicata , Tertio nec prodeſt,
nec nocet,infr.lib.7.t.56.&60.) Quid ſi inſtrumenta in-
ter ſe contraria aliquis proferat? hoc certè caſu ſibi in-
uicem obſtant,& neutri ſcripturæ fides habetur, l.ſcri-
pturæ. 4. Cum autem dubium inſtrumentum non
poteſt in loco iudicij confirmari:confirmatio alio loco
fieri,& ad iudicem referri poterit, l. iudices. 18.¶ Huc 10
refert etiam caſum, quo manus negatur, id eſt , negatur
aliquẽ ſcripſiſſe inſtrumentũ: de quo caſu duo ſunt ex-
plicanda , videlicèt quomodò manus probetur, & quæ
ſit pœna manum ſuam negantis. ¶ Quod ad primum 11
attinet , manus probatur , per comparationem litera-
rum : quia ſi comparatio oſtendit duas ſcripturas eſſe
eiuſdem manus , & conſtat alteram eſſe ſcriptam ma-
nu Titij, certè neceſſe etiam alteram à Titio exaratam
eſſe. Nota , vt hoc modo , id eſt , per comparationem
ſcriptura confirmetur , tria requiri. I. Scriptura , per
quam dubia confirmatur , certa eſſe , & omni dubita-
tione carere debet. Quapropter Iuſtinianus compa-
rationem fieri non vult,niſi ex ſcripturis publicis , aut
ex chirographis trium teſtium ſubſcriptione,& eorum
vel

vel ſaltem duorum ex his depoſitione comprobatis, l.
comparationes. 20. aut ex ſcriptura, quam aduerſarius
anteà pro ſe produxerat: qoia qui ſcripturæ pro ſe fi-
dem haberi voluit, ei fidem etiam cootta ſe habere de-
bet, Nou.49.cap.2.II.Qui ſic probare vult, iurare debet
ſe alijs idoneis probationibus deſtitui, ac ſe oihil ma-
liciosè machinatum eſſe ad veritatem occultandam.
Nou.73. cap.7. §. εἰ δὲ οὐδὲν ἕτερον: ſi verò nihil aliud.
Qui verò hanc probationem requirit: & manum ne-
gat, niſi probetur, non iurat tunc de calumnia, id eſt, ſe
bona fide hanc probationem requirere, quoniam ab
initio litis generaliter iurauit, ſe in toto iudicio nul-
lam probationem per calumniã requiſiturum, Nou.49.
c.3.III. Qui literas comparat, & examinat, iurare debet
ſe neque lucri, neque inimicitiarũ, neque gratiæ & fa-
uoris cauſa comparationem inſtituere, d.l.comparatio-
12 nes.¶Quod ad pœnam ſpectat, propter manus inficia-
tiooẽ irrogandam, Iuſtinianus ſu l.16.quatuor caſus di-
ſtinguit: aut enim manum ſuam negat reus principalis:
aut qui pro eo interuenit, vt tutor, vel curator: aut
actor principalis: aut qui pro actore interuenit. Pri-
mo caſu, ſi reus per literarum collationem conuinca-
tur, pœnam 24.aureorum pendit. Si verò teſtimonio
tabellionis, vel teſtium redarguatur, præter dictam pœ-
nam, priuatur beneficio vtendi exceptione non nume-
ratæ pecuniæ, d.l.16.in princip. Sed ex Nou. 18.cap. 8.
ſiue reus manum ſuam, ſiue pecuniam, quam ſe acce-
piſſe ſcripſit, reuera accepiſſe neget: ſi deinde legitima
probatione conuincatur, in duplum damnatur. Sin au-
tem iureiurando ſibi delato, per pœnitentiam fateatur,
quod negauerat: tunc in ſimplum damnatur, & in im-
penſas ab aduerſario poſt dictam negationem io litem
factas: & inſuper qui falsò negauit, ſe accepiſſe pecu-
niam, non poteſt ſolutione debiti ſacta ſe tueri, quò
minùs condemnetur. Secundo caſu ipſe tutor, vel cu-
rator, 24.aureorum pœnam luit, ſed exceptio non nu-
meratæ pecuniæ minori non denegatur, quamuis ta-
bellionis & teſtium teſtimonio tutor, ſeu curator con-
uictus ſit, d.l.16.§.1. Tertio caſu actor, qui manum ſuã,
vt apocham à ſe conſcriptam negauit, ſimiliter puni-
tur, vt ſup. reum puniri diximus, id eſt, ſi ex compara-
tione literarum redarguatur, 24. ſolidos præſtat: ſi le-
gitima probatione conuincatur, propter dictam 24.
ſolidorũ pœnam, oon poteſt amplius negare ſibi ſolu-
tum fuiſſe, ſed omnino ſcripturæ ſtare cogitur, d. l. 16.
§.pen. Quarto caſu tutor, vel curator, qui manum ſuam
negauit, dictam pœnam 24. aureorum pendit, minor
autem nihilominùs vti poteſt exceptione non numera-
tæ pecuniæ, ſi fortè ei competat, d.l.16.§.vltim.
13 ¶Secunda quæſtio eſt, quatenus inſtrumentum probet,
id eſt, vtrùm firmior ſit probatio per teſtes, an per in-
ſtrumenta? Reſpondetur nihil referre vtro modo pro-
betur: in exercendis enim litibus eadem eſt vis vtriuſ-
que probationis, id eſt, ſiue proferatur inſtrumentum
rectè conſcriptum, & ſubſcriptum, ſiue teſtes compe-
tenti numero producantur, & à iudice examinentur,
l.in exercendis.15.Quod quidem regulariter non ſem-
per verùm eſt: ſiquidem lex interdum per ſcripturam,
non per teſtes probationem admittit, ſupr. tit. prox.
l.2.&ſup.de mandat.princ.l.1.& ſi mi.ſe maior.dixe.l.3.
& inſr. de non numer. pecun. l. generaliter. 13. Quid
autem ſi hæ probationes ſint inter ſe contrariæ? vtrùm
maiorem fidem ſcripturæ, an teſtibus iudex habe-
re debet? Hac de re non poteſt dari certa re-
gula: quia circunſtãtiæ poſſunt efficere, vt vel hæc, vel
illa probatio firmior ſit: quocirca arbitrio iudicis eſt
committendum, vt ipſe diſpiciat, vtram probationem
14 potius ſequi debeat in ſentẽtia ferenda, Nou.73.cap.3.
15 ¶ In ſecunda parte de inſtrumentorum amiſſione diſ-
ſoluuntur duæ quæſtiones. ¶Primò quæritur, an in-
ſtrumenti amiſſio noceat: putà an obligatio, vel libera-
tio inſtrumento contenta extinguatur? Reſpondetur,
nõ nocere, dummodò illius ſcripturæ tenor alia ratio-
ne probetur. Hęc regula bifariam producitur. Nam ob-
tinet in omni ſcripturę genere; vt in ioſtrumento obli-
gationis, l.1.& l.5.venditionis, l. cùm inſtrumentis. 10.
ſolutionis, l.4.dominij, l.ſi conſtiterit. 8. honeſtæ miſ-
ſionis, l.7.in natali profeſſione, l.6. & in actis emanci-
pationis, l.emancipatione.11. II.Etiam in his caſibus,
in quibus ſcripturæ interpoſitio neceſſaria eſt, dum-
modò vel ſcripturæ amiſſio, vel caſu quo amiſſam fuiſ-
ſe probabile eſt, legitimè probetur, ſup.tit.prox.l.teſtiũ.
18. ¶ Secundò quæritur, an liceat de amiſſione inſtru- 16
menti, & de eius tenore proteſtari, vt hac proteſtatio-
ne, quandocumque opus erit, vti quis poſſit? Reſpon-
detur licere, dummodò adhibeantur teſtes rei non ig-
nari. Qui igitur caſum, putà incendium, quo inſtrume-
tum amiſit, in teſtationem redigere vult, eos teſtari de-
bet, quibus de incendio conſtat: & qui tenorem in-
ſtrumenti vult in teſtationem referre, eos teſtari debet,
qui rem inſtrumento contentam non ignorant, l.apud.
13. ¶ Tertia pars eſt, de apochis, quibus credito- 17
res fatentur ſe pecuniam debitam recepiſſe; & de an-
tapochis, quibus debitores fatentur ſe pecuniam debi-
tam ſoluiſſe. Pecuniæ verbum latè accipio pro qua-
cumque re, vt in l.pecuniæ verbum.178.in princip.&
in l.pecuniæ nomine.222.D.de verb. ſignif. In hac par-
te duo traduntur. I.Is, cui annua penſio, ſeu reditus, vel
vſuræ ſoluuntur, ne quando ſolutione à debitore ne-
gata ius ſuum vacillet, ac præſcriptione infirmetur,
duplici remedio vti poteſt: hoc eſt, vel apochæ exem-
plum ab eo qui ſoluit, ſubſcriptum: vel antapocham
ab eo accipere: quamquam ſi neutrum accipiat, nihil
præiudicij ſibi facit, l.plures. 19. II. Qui apocham ſe
ſcripſiſſe falsò negat, puniendus eſt, l.16. §. penultim.
& vltim. vt ſupra expoſitum fuit, §. 11.verſ.tertio caſu.
& verſ.quarto caſu.
¶ Quarta pars eſt de his, quæ ſine ſcriptura fieri poſ- 18
ſunt. Talia multa ſunt: vt diuiſio, l. inſtrumentis. 9.
venditio, l.cùm inſtrumentis. 10.traditio, donandi cau-
ſa, l.non idcirco. 12. Arræ datio, l. contractus. 17.§.1.
(vbi obiter, & propter titulum additur effectus ar-
rarum, cùm is qui arras dedit, vel accepit, contractum
implere recuſat: quoniam ille arras perdet, hic dupli-
catas reddit) hypotheca, & nuptiæ, D. h. tit. l.4.& de
pignoribus, l.4. Hæc igitur, & alia id genus ſcripturam
non requirunt, niſi inter partes conuenerit, vt in ſcri-
ptis redigantur: quo caſu adeò ſcriptura eſt neceſſaria,
vt ante eam omnino perfectam actus non valeat, d l.
contractus in princip. Quamuis autem hæc ſine ſcri-
ptis regulariter fieri poſſint, non eſt tamen inutile ſcri-
pturam probationis cauſa adhibere, d.l.4.D.h.tit.& d.l
4.D.de pignor.

Tit. XXII. Plus valere quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur.

Contractus à ſcriptura non pendent, cùm 1
quia ſine ea fieri poſſunt, vt in extrema
ſuperioris tituli parte fuit expoſitum, tum
etiam quia ſi inſtrumentum per ſimulatio-
nem conceptum ſit, veritas ſcripturæ præ-
ualet, l.1.ſiue ſimulatio ſit in perſona; vt quia ſcriptum
ſit alium egiſſe, quod alius egit, l.4. aut mulierem
emiſſe, quod maritus emit, l. 2.ſiue in re; vt quia ſcri-
ptum ſit, filiofam. frumentum, aut vinum fuiſſe cre-
ditum, cum pecunia credita fuerit, arg.l.7.§.mutui, D.
de S. C. Macedo. ſiue in contractu; vt quia ſcriptum
eſt, rem fuiſſe venditam, cùm eſſet pignerata, l.3.vel
cùm locari debuerit, vt in ſpecie l. vltim. vbi Titio
mandaſti

mandaſti, vt fundum tuum locaret:is autem in gra-
tiam Mæuij ſic inſtrumentum concipi curauit, quaſi
fundum Mæuio vendideris : ac fingens locationis in-
ſtrumentum eſſe,tibi ſubſcribendum obtulit: tûque ei
fidem habens,non lecto inſtrumento ſubſcripſiſti.Hoc
igitur caſu neque ſcriptura tibi nocet, quia veritas ei
præualet:neque ſubſctiptio,quia deceptus à Titio ſub-
cripſiſti.Denique nec venditio,nec locatio dici poteſt:
quoniam hi contractus mutuo conſenſu perficiuntur:
ac neque tu in venditionem conſenſiſti, nec Mæuius
in locationem : conſtat autem conuentionem non va-
lere, niſi in eundem contractum vtraque pars conſen-
tiat,D.de reb.cred.l.ſi ego.18.

Tit. XXIII. De commodato.

I. 6.	*III.* 5.7.j.8.*ij.*
II. 7.j.	*IV.* 7.j.8.*iij.*

1 CVm de mutuo, & promutuo, & variis
eorum effectibus atque accidentibus
dictum ſit: conſequenter agitur de com-
2 modato. ¶ Commodatum eſt contra-
ctus, D. de pact. l. 7. §. 1. quò res gratis
vtenda datur,D.h.t.l.1.§.1.& Inſtit. quib. mod.re con-
trah.oblig.§. item is cui.certi vſus gratia,vt vſu illo fi-
nito,D.h.t.l.in commodato.17. §.ſicut. & extr.eo.cap.
vnic.eadem ſpecies reſtituatur,d.§.item is cui. & D. de
reb.cred.l.2.in princ.& de oblig.& action.l.1.§.is quo-
que cui. ¶ Ex hoc contractu datur actio commodati
3 directa,& contraria: quarum illa commodanti cópetit
aduerſus commodatarium; hæc commodatario contra
eum qui cómodauit.Sed omnes leges huius tituli ſunt
de actione directa : de qua deciduntur quinque quæ-
ſtiones. ¶ Primò quæritur,cui hæc actio detur?Reſpó-
4 deo dari I. Ei,qui commodauit,quamuis fur, aut præ-
do ſit,D.eo.l.ita vt.16. & de iudic.l.non ab iudice. 64.
in princ. II. Heredibus,aliiſque ſucceſſoribus, vt aliæ
quoque actiones ex contractibus, D.de probat.l.ſi pa-
5 ctum.9.& de acquir. hered.l.heres in omne. 37. ¶ Se-
cundò quæritur,contra quos detur? Reſpondetur, dari
non ſolùm contra commodatarium, ſed etiam contra
eius heredes,l.3.ita vt ſi plures ſint heredes,ſinguli pro
hereditariis partibus conueniãtur,niſi fortè eorum ali-
quis rei reſtituendæ facultatem habeat,qui quidem in
6 ſolidum tenetur,D.eod.l.3.§.heres. ¶ Tertiò quæritur,
qua ex cauſa detur ? Reſpondetur,dari ob dolum, aut
culpam commodatarij, qui regulariter diligentiam
exactiſſimam præſtat; quia ipſius tantùm gratia con-
trahitur; proinde tenetur de dolo, & omni culpa ſiue
lata,ſiue leui,ſiue leuiſſima:caſum verò fortuitum, ſeu
vim maiorem non præſtat, D. eod. l. 5.§.nunc viden-
dum eſt, & l.in rebus.18.in princ.& de oblig.& action.
l.1.§.& ille.& Inſtit.quib.mod.re contrah.oblig.§.item
is cui.Tribus tamen caſibus dolum tantùm præſtat, &
latam culpam. I. Si ita pactus ſit. II. Si commodator
ſuâ tantùm causâ commodauit; veluti ſi ſponſus ſpon-
ſæ,quò honeſtiùs culta ad ſe deducatur; aut ludos edẽs
prætor ſcenicis veſtimenta commodauerit. III. Si vl-
trò,non rogatus quis commodauit, d. l.5.§.interdum.
Duobus caſibus præſtat etiam leuem culpam. I. Si
vtriuſque gratia res commodata ſit : veluti ſi cùm duo
eſſent amicos communes inuitaturi, alteri cœnæ curã
ſuſcipienti alter in eum vſum vaſa commodauerit, d.
l.in rebus. verſ.at ſi vtriuſque. II. Si ita inter contra-
hentes conuênit : quia contractus pactis informantur,
D.de pact.l.7.§. quin immo. & ab eis legem accipiunt,
D. depoſi. l. 1. §. ſi conuenit. Duobus caſibus tenetur
etiam ob caſum fortuitum. I. Si de eo præſtando pa-
ctus ſit, l. 1. II. Si commodatarij culpa interuenerit:
veluti ſi argentum, quod in cœnæ vſum commodatò
accepit, ſecum peregrè tulerit,& hoſtium, aut latronũ
incurſu amiſerit,D.h.t.l. 5.§.quod verò. & §.ſed inter-
dum.& de oblig.& act.l.1.§.& ille.& Iuſtit.quib. mod.
re contrah. oblig.§. item is cui. ¶ Quartò quæritur, 7
quid in hanc actionem veniat?Hac actione commoda-
tarius reſtituere cogitur, I. Rem quã cómodatò acce-
pit,l.2.3. & vlt.Debet autem loco & tempore, de quo
conuenit,reſtituere, D.eod.l. 5. in princ.& qualis fuit,
cùm commodaretur: nam quæ deterior redditur, non
videtur reddita,D.eo.l.3.§. 1. Siue igitur non reſtituat,
ſiue deteriotatam reſtituat, damnatur in quantũ actor
in litem iurauerit,d.l.3.§.in hac actione.& D.de iudic.
l.non ab iudice. 64. in princ. II. Fructus ex ea re per-
ceptos,D. de vſur. l. videamus generali. 38.§.ſi poſſeſ-
ſionem. III. Quæſtum ob eam rem factum : quia rei
periculum ad commodantem ſpectat : & qui periculũ
ſubit,ad eum debet lucrum pertinere,D.h.t.l.is qui.13.
§.1.Hoc regulariter verum eſt.Excipitur,cùm re ſurre-
pta commodatarius furti egit, & duplum,vel quadru-
plum eſt conſecutus : hoc enim ſibi retinet; quia hoc
caſu periculum ſubit, cùm electio ſit domini, vtrùm
commodati contra commodatarium, an furti contra
furem agere malit;& commodatario electo rei pericu-
lum ipſius commodatarij eſt,C.de furtis,l.vlt.§.1. & §.
penult. ¶ Quintò quæritur,quibus exceptionibus ſeu 8
defenſionibus ſe tueri commodatarius hac actione
conuentus poſſit? Competunt autem ei plures defen-
ſiones. I. Si dolo,& culpa careat, cùm tantùm dolum
& culpam præſtet,vt ſup.docui. Vt putà,ſi ſeruus com-
modatus ſenectute,aut morbo,ſine culpa commodata-
rij deterior factus, aut mortuus ſit, commodatarius
non tenetur, D. h. t. l. 5.§.quod verò. II. Si nondum
vſus finitus ſit, cuius gratia res commodata fuit, D.
eod. l. in commodato. 17. §. ſicut. & extr. eod. cap.
vnic. Quocirca ſi quis rem alteri commodauerit,
vt is ſuo creditori pignori daret : ſoluto debito,
conſequenter liberato pignore hæc actio datur, l. 3.
Sed etſi commodatarius luere pignus nolit, ob cul-
pam tenetur : Si verò creditor nolit pignus reſtituere,
licèt ſibi debitum ſolutum,vel oblatum ſit,commoda-
tarius ad hoc tantùm tenetur, vt actionem pignerati-
tiam aduerſus creditorem commodatori cedat,D.eo.l.
5.§.rem tibi dedi. III. Si actor ſibi inuicem debeat,
& condemnandus ſit in pecuniam ob rem amiſſam,
vel deterioratam:hoc enim caſu compenſationi locus
eſt,D.eod.l.in rebus. 18.§. vltim.quamquam prætextu
compenſationis res commodata retineri non poteſt, l.
vltim.vide infr.de compenſat.§.13.

Tit. XXIV. De pigneratitia actione.

I. 7.*ij.* 8.*ij.*	§.*j.* 9.*j.*
II. 8.*ij.*	*VIII.in princ.* 7.*iij.* 9.*iij.*
III. in princ. 8.*ij.*	§.j. 7.*ij.*
§.j. 7.*iij.* 8.*iv.*	*IX.* 7.*iij.* 12.13.*ij.iij.*
IV. 9.*ij.*	*X.* 7.j.9.*iv.* 12.
V. 7.*iij.* 8.*iv.* 9.*iij.*	*XI.in princ.* 7.j.8.j.
VI. 7.*iij.* 9.*iij.* 13.*iij.*	§.j. 13.*v.*
VII. in princ. 7.*ij.iij.*	*XII.* 7.j.8.j.*ij.* 9.*iv.*

PErgit in expoſitione contractuum, qui 1
re perficiuntur : & cùm de mutuo &
commodato egerit, conſequenter tra-
ctat de pignore, ex quo naſcitur actio
pigneratitia directa, & contraria. Cùm
enim pignus quinque modis obligetur, videlicèt con-
tractu,D.de pact.l.1.§.vltim.(qui inter eos numeratur,

qui re perficiuntur,Inſtit.quib.mod. re contrah. oblig.
§.vlt.) nudo pacto ,D. hoc t.l. 1. in princ. & de pact.l.
ſi tibi.17.§.de pignore.teſtamento, D.h.t.l.non eſt mi-
rum.26.in princ.miſſione in poſſeſſiooem,ibid.& infr.
de prætor.pign.& captione ex cauſa iudicati, infr. ſi in
cauſ.iudic.pign.capt.ſit.Hic de eo ſolo pignore agitur,
quod ex coutractu deſcendit:cuius pignoris proprium
eſt,vt pariat actionem pignetatitiam , de qua hoc titu-
3 lo tractatur. ¶ Pignus igitur,quod in præſentia conſi-
deratur,eſt contractus , quo res creditori obligatur,&
traditur in rei creditæ ſecuritatem,Inſtit.quib.mod. re
4 contrah.oblig.d.§. vlt. ¶ Pigneratitia verò actio capi-
tur duobus modis. I. Anguſtè , & propriè pro actione
ciuili in perſonam , quæ ex contractu pignoris oritur,
D.h.t.l.ſi rem alienam.9.§.omnis.& Inſtit. quib. mod.
re contrah.oblig.§.vltim.cum ſim. II. Latè,vt non ſo-
lùm hanc actionem,ſed etiam hypothecariam (quæ eſt
prætoria,Inſtit.de action.§.item Seruiana.in rem, infr.
de pignorib.l.pignoris.18. & D.eod.l. pignoris. 17. ex
nuda etiam conuentione competens , D.de pact.l.ſi ti-
bi.17.§.de pignore.)ſuo ambitu complectatur , infr. ſi
alien.res pigno.l.5. & D.ad exhib. l. 3. §. eſt autem. &
quib.mod.pign.ſolu.l.Titius.9.in princ.& de except.rei
iudi.l.duobus.19.& l.penult.§.1. Sed hoc loco ſumitur
5 in ſignificatione propria , & anguſta. ¶ Quoniam igi-
tur hæc actio duplex eſt;directa,& contraria:& alia af-
finia remedia debitori , ac creditori competunt : hinc
oriuntur tria huius tituli capita : primum de actione
pignetatitia directa; alterum de contraria; tertium de
6 affinibus remediis. ¶ Primo capite de actione directa
7 diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur , qua
ex cauſa hæc actio competat?Tria requiruntur, vt hæc
actio detur. I.Vt debitum ſit ſolutũ,vel creditori obla-
tum,& eo nolente accipere,obſignatum & depoſitum,
l.nec creditores. 10. l. penult.in princ. & l. vlt.vel alia
quacumque ratione creditori ſit ſatisfactum , D.eod.l.
ſi rem alienam. 9. §. omnis. II. Vt creditor non reſti-
tuat pignus,l.ſi nulla.8.§.ſanè.vel pignoris acceſſiones,
vt fructus ex pignore vltra debitam quantitatem per-
ceptos , l. 1. aut reſtituat pignus deterioratum : debet
enim rem talem reſtituere, qualis erat , cùm obligare-
tur,l.3.§.& ſi agrum.l.7.in princ. III. Vt creditor do-
lum,vel culpam commiſerit : præſtat enim in pignore
dolum , & culpam latam , & leuem ; non leuiſſimam,
& multò minùs caſus fortuitos , l. 5. 6. 7. in princ. l. ſi
nulla.8.in princ.l.pignus.9.& D.eod.l.ſi cùm venderet.
13.§.vlt.& l.ſeq.& Inſtit. quib. mod.re contrah. oblig.
8 §. vltim. ¶ Secundò quæritur, quid in hanc actionem
veniat ? Hac actione petitur. I. Rei pigneratæ reſtitu-
tio,l.penult.in princ.& l.vltim. & Inſtitut. quib. mod.
re contrah. oblig. §. vltim. II. Fructus pignoris , D.
hoc tit.l.ſi pignore. 22. §. ſi prædo.& de fideiuſſ.l.Pau-
lus. 59.ſiue naturales,ſiue ciuiles ſint,l.2.& 3.in princ.
iis exceptis,quos creditor vel cum vſuris pecuniæ cre-
ditæ compenſat (quod non ſolùm ob pactum expreſ-
ſum,ſed etiam ob tacitum obtinet:veluti cùm debitor,
qui pignus dedit , gratuita pecunia vtitur:eſt enim ta-
cita quædam antichreſis,vt creditor pignore vti poſſit,
& iure vſurarum fructus percipiat , D. in quib. cauſ.
pign.tac. contrah.l. cùm debitor. 8.) vel in ſortem de-
bitam imputat:non ſolùm autem imputat,quos perce-
pit,ſed etiam quos percipere debuit, ac neglexit , d. l.
3. in princ. Denique fructus vel debitum æquant , vel
excedunt , vel exceduntur.Primo caſu compenſatione
inuicem facta, neque creditor pecuniam creditam re-
petit , neque debitor fructus pignoris petit , l. 1. in
princ. Secundo caſu ſuperflui fructus redduntur ; d. l.
1. verſ. εἰ δὲ καὶ πλείονες , quòd ſi fructus. Tertio caſu
obligatio minuitur , d.l. 2. & reſiduum debitum ſolui
debet , l.vltim. quia compenſatio fit tantùm in quan-
titate concurrente , infr. de compenſat. l. 4. III. Su-
perfluum pretij , ſi creditor pignus pluris vendiderit,
quàm ſibi deberetur, vnà cum vſuris ; ſi aut id fœnori
dedit , aut eo eſt vſus, aut moram in reſtituendo com-
miſit,D.hoc tit. l. 6. §. vltim. & l.7.infr.de diſtract. pi-
gnor.l. vltim. IV. Quod debitoris intereſt,rem amiſ-
ſam , l.5.vel deterioratam non eſſe , l. 3. §. 1. ſi fortè
dolo,aut culpa creditoris ſit amiſſa , vel deterior facta.
¶ Tertiò quæritur , quibus exceptionibus, ſeu defen- 9
ſionibus creditor hac actione conuentus,ſe tueri poſ-
ſit? Defenſiones hæ proponuntur. I. Exceptio debiti,
id eſt , ſi neque creditori ſolutum , nec aliter ſatisfa-
ctum ſit, nec oblatum quod debetur. Vide ſupr. §. 7.
articul. 1. II. Exceptio pignoris ex pacto conuento à
creditore diſtracti. Hoc pactum non omnino obſtat,
quominùs rectè moueatur actio pignetatitia , l. 4. ſed
tantùm facit , ne creditor teneatur ipſam rem re-
ſtituere, quam permiſſu debitoris vendidit:tenetur ta-
men ſuperfluum pretij reſtituere,ſi pluris vendidit pi-
gnus,quàm ſibi deberetur , vt ſuprà docui. III. Si res
periiſſe , aut amiſſa eſſe dicatur ; dummodò id re vera
contigerit,& creditor dolo,ac culpa careat , l.5.l.6.l. ſi
nulla. 8. IV. Præſcriptio longiſſimi temporis , id eſt,
triginta annorum,ſupr.de conſtit.pecu.l.2. verſ.neque
ſit. & infr. de præſcript. trigin. vel quadrag.an. l. 3. in
princ. quod tempus non currit antequàm actio naſca-
tur(id eſt , antequàm debitum ſolutum , vel oblatum,
vel creditori ſatisfactum ſit,vt docui ſupr. §. 7.memb.
1.)Quia contra eum,qui non poteſt agere,præſcriptio
non currit,ſupr.de inoff.teſtam.l. contra.16.& infr. de
anna.except.l.1.§.vlt.Præſcriptio verò longi temporis
creditori,& eius heredibus denegatur , l. nec credito-
res.10.& l.vltim.quia iam diximus actionem pignera-
titiam eſſe perſonalem:actionibus autem perſonalibus
hæc præſcriptio opponi nõ poteſt,infr. quib.nõ obiic.
lon.temp.præſcr.l.5. ¶ Secundo capite de actione pi- 10
gneratitia directa , quæ creditori datur aduerſus debi-
torem , quæritur quid in eam veniat ? Creditor hac
actione petit , I. Neceſſarios ſumptus in rem pignera-
tam factos,l.7.§.creditor.& D.eod.l.ſi neceſſarias. 8.in
princ. & l.ſi ſeruos. 25. II. Quod ſua intereſt non eſſe
deceptum in pignore,D.eo.l.1.§.vltim.l.cum debitore.
32.l.ſi pignore.36.& de fideiuſſor. l. ſi in pignore. 54.
¶ Tertio capite non tractatur de actione pigneratitia; 11
ſed de affinibus remediis:quorum alia debitori compe-
tunt , proinde ſunt affinia pigneratitiæ directæ : alia
creditori tribuuntur , idcirco ſunt affinia pigneratitiæ
contrariæ. ¶ Debitori,præter actionem pigneratitiam 12
directam , datur rei vindicatio etiam contra credito-
rem:quia debitor manet dominus rei , quam pignera-
uit,l. pignus. 9. Conſtat autem rei vindicationem dari
domino,D.de rei vindic. l. in rem. 23. in princ.contra
quemcumque poſſeſſorem,qui rem detinet , eiúſq; re-
ſtituendæ facultatem habet , D. eod.l.officium. 9. Sed
quamuis ipſo iure debitor pignus à creditore vindica-
re poſſit:tamen , durante cauſa pignoris, ab eo per ex-
ceptionem pignoris ſummouetur,l.nec creditores. 10.
vbi onus probandæ obligationis iniungitur creditori,
& onus probandæ ſolutionis ad infirmandam pigno-
ris exceptionem imponitur debitori. ¶ Præter actio- 13
nem autem pignetatitiam contrariam , creditori datur
I. Exceptio pignoris aduerſus debitorem rem vindi-
cantem,vt modò dixi. II. Actio hypothecaria, quæ eſt
vindicatio pignoris,d.l.nec creditores.& D.de pignor.
l.ſi fundus.16. §. in vindicatione. III. Actio perſona-
lis,qua pecuniam ſibi debitam petit ex principali obli-
gatione,cui pignus acceſſit,l.6.& d.l.pignus.9. IV. In-
terdictũ Saluianum,inf.de precar.l.1.V.Facultas occu-
pãdi pignoris vel ex pacto,vel ex iudicis permiſſione,
l.pen.§.1.Extra has cauſas nõ poteſt pignus occupare;
quia

quia non debet ſibi ipſi ius dicere,ſupr.de oblig.& act.
l.negantes. 9.& infr.de conuen.fiſci debit.l.pen. Vnde
creditor tem pigneratam auferens tenetur vi bono-
rum raptotum, infr. vi bonor.raptor. l. 3. Quin etiam
ex pacto poſſeſſionem ingrediens, ſi debitor reſiſtat,
iudicis competentis auctoritatem adhibere debet, vt
eius auctoritate poſſeſſionem nanciſcatur, infr. de pi-
gnot. l. 3.

Tit. XXV. De exercitoria,& inſtitoria actione.

I. 7. 11. 18. j.
II. 7. 8. 12. 18. j. y.
III. 4. 6. 7. 8.
IV. 2. 7. 8.
V. 10. 13. 14. 15. 17.
VI. 13. 14. 15. 16.

1 EX contractibus iam expoſitis,nempe mu-
tuo,commodato,pignore, non ſolùm per
noſmetipſos obligamur; ſed etiam per
alios: vel quia eos alicui negotio præpo-
ſuimus, vnde oriuntur actiooes exercito-
ria,& inſtitoria; vel quia ſunt in noſtra poteſtate,vt ſe-
2 quenti titulo explicabitur. ¶ Huius tituli duæ ſunt
perſpicuæ partes; quarū prior eſt de exercitoria actio-
ne.Hæc eſt actio prætoria, Inſtit. quod cum eo, qui in
alien.§.eadem.quæ ex contractu magiſtri nauis (vide-
licèt ſi ex ea cauſa contraxit, cui præpoſitus eſt, D. de
exercit.act.l.1.§.non autem.)datur in exercitorem, qui
magiſtrū naui præpoſuit, etiamſi mulier præpoſuerit,
l.4.non enim mulier obligatur pro magiſtro, vt dici
poſſit locum eſſe Velleiano ſenatuſconſulto; ſed per
magiſtrum. Alibi didicimus magiſtrum eſſe,cui totius
nauis cura incumbit, d. l.1.§.magiſtrum.Exercitorem
verò eſſe eum,ad quem obuentiones, & reditus ex na-
ui perueniunt, ſiue ſit dominus, ſiue nauem per auer-
ſionem conduxerit,d.l. 1. §. exercitorem. Cùm autem
in d. l. 4. dicatur, mulierem teneri exercitoria actione
ad ſimilitudinem inſtitoriæ:caue inde colligas inſtito-
riam eſſe vetuſtiorem exercitoria: quoniam è contra-
rio dicitur in mulierem competere inſtitoriam exem-
plu inſtitoriæ,D.eod.l.7.§. 1. tantùm igitur ex his locis
colligere oportet,harum actionum eandem eſſe ratio-
3 nem quod ad hoc,vt in mulierem æquè dentur. ¶ Po-
ſterior pars, quæ eſt de actione inſtitoria, diuiditur in
4 tria capita. ¶ Primum caput eſt de ipſa actione inſti-
toria,quæ ex verbis edicti competit: nam hæc quoque
eſt actio prætoria, D.h.t.l. 1. & Inſtit. quod cum eo. §.
eadem.Non tamē in inſtitorem,vt exercitoria in exer-
citorem competit; ſed ex cootractu inſtitoris datur in
eum,qui inſtitorem præpoſuit, d. l.1.dummodò ex ea
cauſa contraxerit,cui præpoſitus fuit, vt mox docebo.
Eſt autem inſtitor,qui tabernæ, vel cuiuis negotiatio-
ni præpoſitus eſt,ex eo dictus, quòd negotio gerendo
5 inſtat,D.eod.l. 3.4.5. ¶ De hac inſtitoria actione ſub
6 hoc tit. diſſoluuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò
quæritur,cui hæc actio detur?Reſpondetur,dari ei, qui
cum inſtitore contraxit, veluti qui apud eum depo-
7 ſuit, l. 3. ¶ Secundù quæritur, contra quem detur?
Reſpondetur, dari contra eum,qui inſtitorem præpo-
8 ſuit,l.1.2.3.4. ¶ Tertiò quæritur,qua ex cauſa compe-
tat:Reſpondetur,dari ex contractu inſtitoris,l.4. dum-
modò ex ea cauſa,cui præpoſitus eſt,cootraxerit,l. 2.&
9 3. ¶ Nota primò, ſeruum negotiari vel in merce do-
minica,vel in peculiari: ac magnam eſſe differentiam,
vtrùm in hac,an in illa negotietur: quia negotiatio in
merce dominica pertinet ad actionem inſtitoriam;ne-
gotiatio verò in merce peculiari locum facit actioni
tributoriæ,non inſtitoriæ,D.eod.l.ſed ſi pupillus.11.§.
10 penul. ¶ Nota ſecundò, eum negotiari, qui fœnus
exercet,nō eum qui mutuum accipit: vnde præſides,&
milites mutuam pecuniam accipere poſſunt, cùm fœ-
nerare,& negotiari prohibeātur,D.de reb.cred.l.prin-
cipalibus.33.& l.ſeq.& infr.negot.ne milit.l.vn.Et ſer-
uus præpoſitus pecuniis fœnerandis locum facit actio-
ni inſtitoriæ,D.h.t.l. 5. §. Labeo.Cùm autem mutuum
accipere iuſſus, nulli negotiationi præpoſitus eſt, non
datur in dominum actio inſtitoria ex verbis edicti, ſed
vtilis ad illius exemplum,l.5.&D.eod.l.penul.in princ.
¶ Nota tertiò, ſi alicui negotiationi præpoſitus pecu- 11
niam mutuetur, non naſci actionem inſtitoriam, niſi
vel in gratiam negotiationis, cui præpoſitus eſt, mu-
tuum accipiat,cùm mutuari non ſit prohibitus, D.eod.
l.5.§.non tamen.cum trib.§§§.ſeqq.vel ei nominatim
permiſſum ſit, vt mutuum ſumat,l.1. ¶ Quartò quæ- 12
ritur,in quantum hæc actio detur? Reſpondetur, dari
in ſolidum, l. 2. quod in exercitoria ſimiliter obtinet,
Inſtit.quod cum eo.§.eadem. ¶ Secundo capite de vti- 13
li actione inſtitoria, quæ dicitur dari ad inſtar actionis
inſtitoriæ,l.vlt.vel ad eius exemplum,l.penult.quatuor
quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur,per quem 14
aliquis huic actioni obnoxius reddi poſſit? Reſponde-
tur,hac actione aliquem teneri, non ſolùm per ſeruum
ſuum,d.l.vlt.ſed etiam per hominem liberum, cui mā-
dauit,vt contraheret,d.l.penult.& D.de action.empt.l.
Iulianus.13.§.ſi procurator.quod & in actione inſtito-
ria ex verbis edicti competente, & in exercitoria ſimi-
liter obtinet,Inſtit.quod cum eo.§.eadem. ¶ Secundò 15
quæritur, ex qua cauſa naſcatur? Duo coniunctim re-
quiruntur, vt hæc actio competat. I. Contractus eius,
per quem quis huic actioni ſit obnoxius, l. vlt. vt mu-
tuū,l.pen.vel emptio,& venditio,d.l.Iulianus.§. ſi pro-
curator. vbi rectè vocatur vtilis actio ex empto: quia
inſtitoria, vel quaſi inſtitoria non eſt ſpecies actionis;
ſed qualitas alicui actioni adiecta. Sic in l.pen.eſt vti-
lis certi condictio, quæ ex mutuo oritur. Porrò hæc,
quæ ex mutuo datur,modò eſt inſtitoria,videlicèt cum
inſtitor vel domino permittente,vel in cauſam,cui eſt
præpoſitus,mutuum accepit,vt docui ſupr. §. 10. mo-
dò quaſi inſtitoria, nimirum cùm is, qui non eſt inſti-
tor,pecuniam eſt mutuatus,d.l.penult.vt expoſui ſupr.
§.10. ¶ Tertiò quæritur,in quantum detur?Reſponde- 16
tur,dari in ſolidum, d.l. vlt.quod & de inſtitoria,& de
exercitoria notani,ſupr.§.12. ¶ Quartò quæritur,ſi du- 17
bitetur de voluntate, ſeu mandato domini, id eſt, an
iuſſerit mutuò pecuniam accipi, vtri incumbat onus
probandi? Reſpondetur, eum probare mandatum de-
bere,qui agit, d.l.pen. ſecundum regulam iuris, quòd
actor ſuam intentionem probare debet, ſupr.de eden.
l.4.& de probat.l.1.l.actor. 23. & D.eo.l.verius. 21. &
Inſtit.de legat.§.non ſolùm.in fin.& actore nnn probā-
to reus abſoluitur,ſup.de eden. d.l.4. & de rei vindic. l.
vlt.& de probat.l.2. ¶ Tertio capite proponuntur affi- 18
nia quædam remedia. I. Actio de peculio, l.1. & 2. II.
Actio de in rem verſo,d.l.2.

Tit. XXVI. Quod cum eo,qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur, vel de peculio, ſeu quod iuſſu,aut de in rem verſo.

I. 7. j. 12. j. 13. j. 14. 18. 19. j. 20. 23. 24. 25.
II. 6.
III. 23. 24. 25. 26.
IV. 7. y.
V. 13. j.
VI. 8. j.
VII. *in princ.* 11. j y. 12. j. 13. y. 15. 22. 23. 24. 25. 26.
§. j. 10.
VIII. *in princ.* 18. 19. j.
§. j. 5.
IX. 6.
X. 8. y.
XI. 11. j. 12. j. 13. y.
XII. 10. j. 13. y. 22. 23. 24. 25.
XIII. 7. j. 16. 17. 18. 19. y.

Digitized by Google

1 HVius tituli nexum expoſui ſup.tit. prox.§.1.
Diuiſio autem in quatuor partes manife-
ſta eſt. Prima eſt generalis, de his, quæ cum
filiisfamiliarum, aut ſeruis geſta ſunt: in re-
liquis ſpecialiter explicantur quædam actiones ex ha-
rum perſonarum contractibus in patrem, vel dominũ
2 competentes. ¶ Prima pars tribus capitibus contine-
tur: quorum primum ad filiumfamiliâs, ſecundum ad
3 ſeruum, tertium ad extraneum pertinet. ¶ In primo
igitur capite tractatur de contractu, & quaſi contractu
4 filiifamiliâs. ¶ De contractu duæ quæſtiones diſſol-
5 uuntur. ¶ Primò quæritur, ſi filio mutuam pecuniam
accipiente, pater pro eo fideiuſſerit, an ex ea fideiuſſio-
ne conueniri poſſit? Dubitationem facit ſenatuſcon-
ſultum Macedonianum, ex quo datur exceptio, non
ſolùm ipſi filioſam. mutuanti, ſed etiam patri eius, & fi-
deiuſſori, D.de S.C. Macedon. l. ſed ſi paterfam.9.§. non
ſolùm. quare ſiue vt pater, ſiue vt fideiuſſor conuenia-
tur, exceptione vti poſſe videtur. Sed contrarium ve-
rius eſt, l. ſi mandator.8.§.1. quia fideiubendo conſen-
ſit: paternus autem conſenſus Macedonianum ceſſare
facit, infr. ad S.C. Macedon. l.2. & l. vlt. & D. eod. l. ſi tan-
6 tùm. 12. ¶ Secundò quæritur, an ipſe filius, qui con-
traxit, conueniri poſſit? Reſpondetur per diſtinctionẽ:
aut enim eſt adhuc in patris poteſtate; aut factus eſt
ſui iuris, putà morte patris. Priori caſu iure tenetur, l. ſi
ex alio. 9. quia filiusfam. ex omnibus cauſis æquè ac
paterfam. obligatur, & conueniri poteſt, D.de iudic. l.
tam ex contractibus. 57. & de oblig. & act. l. filiusfam.
59. excepto mutuo, d. l. ſi ex alio. quod ſenatuſconſulto
Macedoniano prohibitum, D.de S.C. Macedo. l. 1. &
Inſtit. h. t. §. penult. Poſteriori caſu: ſi heres patris ſit,
pro parte hereditaria tenetur: & ſi ſit heres ex aſſe, te-
netur in ſolidum. Si verò heres non ſit, vt quia pater-
na hereditate abſtineat; nõ tenetur niſi ex edicto præ-
toris, in quantum facere poteſt, l.2. & d. l. ſi ex alio. 9. &
7 D.h.t.l.2. ¶ Quaſi contractus duo conſiderantur. I. Si
filiusfam. tutor, aut curator datus ſit: pater de peculio,
& de in rem verſo tenetur, niſi voluntate patris filius
ſit decurio creatus, deinde cum magiſtratus tutorem,
vel curatorem dederint; quo caſu pater tenetur in ſoli-
dum, l.1. & infr. de filiusfam. & quemad. pro his pat. ten.
l. vlt. quod ratione patriæ poteſtatis obtinet: nam ſi fi-
lium emancipaſſet, quamuis poſteà decurionem fieri
conſenſiſſet, tamen ob munus ab eo geſtum non tene-
retur, infr. eod. l.1. II. Si pater mutuatus filio iuſſerit
pecuniam à creditore accipere; filius pecuniam acci-
piendo non obligatur, nec conueniri poteſt, niſi here-
ditario nomine, ſi patri heres extiterit, l.4. ipſe autem
pater non quod iuſſu, ſed directè certi condictione
conueniri poteſt, quẽadmodũ & dominus, qui mutua-
tus iuſſit pecuniam ſeruo numerari, D. quod iuſſu. l. vlt.
8 in princ. ¶ In ſecundo capite duo contractus à ſeruo
facti conſiderantur. I. Seruus mutuam pecuniam ac-
cipiens, vice vſurarum creditori conceſſit habitanda-
rum ædium facultatem. Hæc conceſſio ſine domini
conſenſu facta non valet, l. 6. Ex mutuo verò conſtat
dominum de peculio teneri, & de in rem verſo, ſi pe-
cunia in rem eius verſa ſit; & quod iuſſu, ſi conſenſit.
De quibus actionibus poſteriùs dicetur. II. Seruus, in-
ſcio domino, res ad dominum pertinentes Titio ven-
didit, & tradidit; quæritur, an emptor dominus fiat, aut
ſaltem res vſucapiat, ſeu longo tempore præſcribat?
Reſpondetur per diſtinctionem: quia ſi ſeruus libe-
ram peculij adminiſtrationem habens, rem peculia-
rem alienauit, alienatio tenet, nec poteſt à domino re-
ſcindi; ſed dominium emptori per traditionem acqui-
ritur: alias alienatio non tenet, nec res vſucapi, vel præ-
ſcribi poteſt; immo ſi res mobiles ſint, furtiuæ fiunt, &
emptor furti actione tenetur: quia cùm venditoris
conditionem non ignoraret, & ſine domini conſenſu
à ſeruo emerit, mala fide poſſidet, l. ſi liberam. 10. ¶ In 9
tertio capite oſtenditur, ſi quis in rem alienam ſuo no-
mine mutuam pecuniam acceperit, dominum negotij
conueniri à creditore non poſſe, niſi aut contractum
ratum habuit, aut in rem eius pecunia verſa eſt, l.7. §.1.
¶ In ſecunda tituli parte de actione de peculio decidũ- 10
tur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæritur, cui hæc 11
actio detur? Reſpondetur, dari I. Ei, qui cum alieno
ſeruo, d. l.7. in princ. aut ancilla, l. cum ancilla. 11. aut
cum filio, ſiue filiafamiliâs, D. eod. l.1. §. de eo. l. & an-
cillarum. 27. in princ. & Inſt. de actionib. §. actiones. aut
cum eo, quem aliquis bona fide poſſidebat, d. l.1. §. vlt.
& l. ſeq. negotium geſſit, d. l.1. §. verba, id eſt, contraxit,
d. §. actiones. vel quaſi contraxit, D. de negot. geſt. l.6. §.
ſed ſi ego. II. Eius heredibus cæteriſq; ſucceſſoribus,
d. l.7. in princ. ¶ Secundò quæritur, contra quem de- 12
tur? Reſpondetur, dari I. Contra patrem, l.2. vel domi-
num, l.7. in princ. d. l. cum ancilla. & l. penult. II. Con-
tra eum, qui pro domino habetur, id eſt, contra bonæ
fidei poſſeſſorem, D. eod. l.1. §. vlt. (ex his cauſis, ex qui-
bus ipſi per bona fide poſſeſſum acquiritur, alioquin
contra ipſum dominum agere oportet, D. eod. l. eo tẽ-
pore. 50. §. vlt.) & contra fructuarium, vel vſuarium,
D. quan. de pec. act. an. eſt. l.1. §. vſufructu. Similiter ex
quibus cauſis ſeruus eis acquirit, D.h.t.l.2. Ergo ſecun-
dum cauſarum diſtinctionem modò agendum contra
verum dominum, modò contra bonæ fidei poſſeſſo-
rem, vel fructuarium, ſiue vſuarium: ſi tamen pecu-
lium, quod ad eum ſpectat, qui conuenitur, non ſuffi-
ciat, ex reſiduo peculio, quod ei non acquiritur, cre-
ditoribus ſatisfaciendum eſt: quia qui cum ſeruo con-
trahunt, totum eius peculium intuentur, D. eod. l. hinc
quæritur. 19. §.1. l. ſi creditor. 37. §. vlt. II. Contra here-
des, D. eod. l. ſi quis ſeruum. 29. in princ. l. quæſitum. 30.
§.1. ¶ Tertiò quæritur, quibus ex cauſis detur? Sunt, 13
I. Filiifamiliâs contractus, Inſtit. de action. §. actiones.
Veluti ſi pro aliquo fideiuſſerit, l.5. vel quaſi cõtractus,
putà ſi tutelam, vel curam geſſerit, l.1. II. Serui, l. pen.
contractus, d. §. actiones. vt mutuum, l. 7. in princ. & l.
vlt. vel quaſi contractus. Quæ diximus de filiofamiliâs,
& ſeruo, eadem obtinent in filiafamiliâs, & ancilla, l.
cum ancilla. 11. & D. de pecul. l.1. §. de eo. l. 3. §. parui.
& l. ancillarum. 27. in princ. & de pecul. l. filiusfami-
liâs. 14. ¶ Quartò quæritur, in quantum detur? Satis 14
conſtat non dari in ſolidum, ſed peculio tenus, Inſtit.
de actionib. §. actiones. & quod cum eo. §. præterea.
Idcirco diſtinguitur ab actione in ſolidum competen-
te, l.1. ¶ Quintò quæritur, quamdiu duret? Reſponde- 15
tur, quamdiu filius, vel ſeruus eſt in poteſtate, eſſe per-
petuam: eo verò mortuo, aut emancipato, ſeu manu-
miſſo, annalem eſſe, d. l.7. in princ. & D. quan. de pecul.
act. ann. eſt. l.1. in princ. ¶ In tertia parte de actione, 16
quæ vocatur quod iuſſu, l. vltim. in princ. deciduntur
quatuor quæſtiones; quanquam ſecunda duplex erit,
qua diuiſa fient quinque quæſtiones. ¶ Primò quæri- 17
tur, quo iure ſit introducta? Reſpondetur eſſe intro-
ductam edicto prætoris, D. de pecul. l. 1. §. 1. & Inſtit.
quod cum eo. §. ſi igitur. idcirco dicitur actio prætoria,
l. vlt. in princ. ¶ Secundò quæritur, cui, & contra 18
quem detur? Reſpondetur, ei, qui cum filiofam. aut
ſeruo alieno contraxit, aduerſus patrem, vel domi-
num competere, l. 1. l. ſi mandator. 8. in princ. & l.
vltim. & Inſtit. quod cum eo. §. ſi igitur. ¶ Tertiò 19
quæritur, quibus ex cauſis competat? Cauſæ eædem
ſunt, quæ actionis de peculio; nempe I. Filiifam. con-
tractus, l. ſi mandator. 8. in princ. vel quaſi contractus,
vt tutela, vel cura geſta, l.1. II. Serui contractus, vt mu-
tuum, l. vltim. & quaſi contractus: ſed illud huius actio-
nis proprium eſt, vt iuſſus patris, vel domini acceſſerit,
D. quod

D.quod iuſſu. l. 1. in princip. & Inſtitut.quod cùm eo.
d. §. ſi igitur. Iuſſus autem in præſentia latè accipitur
pro quocumque conſenſu, adeo vt etiam ratihabi-
tio patris, vel domini hanc actionem pariat, d.l.1.§.1.
20 §.ſed & ſi mandauerit.& §.ſi ratum. ¶ Quartò quæri-
tur, in quantum detur? Reſpondetur dari in ſolidum,
l. 1. & D.quod iuſſu, d. l. 1.in princip.& Inſtitut.quod
cum eo, d.§. ſi igitur. Videlicet quatenus iuſſit: nam
ſi dominus ſeruo iuſſerit, mutuò quinquaginta ſu-
mere; ille autem ſexaginta ſumpſerit, actio quod iuſ-
ſu non dabitur niſi in quinquaginta, D.quod iuſſu.l.3.
21 de cæteris decem erit actio de peculio. ¶ In quarta
parte de actione de in rem verſo diſſoluuntur ſex
22 quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quo iure ſit intro-
ducta? Reſpondetur, eſſe actionem prætoriam, ex
edicto competentem, l. 7.in princip. & l. penultim. &
23 D. de pecul. l. 1. §. 1. ¶ Secundò quæritur, cui detur?
Reſpondetur, ei dari, qui eum filiofamiliâs, aut ſeruo
alieno contraxit, vel quaſi contraxit, l. 1. l. 3. l. 7. in
24 princip. & l. penultim. in princip. ¶ Tertiò quæritur,
contra quem detur? Reſpondetur, dari I. Contra pa-
trem, d.l. 1. vel dominum, dictis lll. 3. 7. in princip. &
penultim. I I. Contra heredes, d. l. 7. in princip.
25 ¶ Quartò quæritur, quibus ex cauſis detur? Ex iiſ-
dem cauſis datur, ex quibus actio de peculio, id eſt, ex
contractu, vel quaſi contractu ſerui, aut filijfamiliâs,
Quaſi contractus filijfamil. eſt in l. 3. contractus ſerui
in l.3.7.in princip.& penultim.Sed huius actionis pro-
prium eſt (quod ipſo actionis nomine indicatur) vt
in rem, id eſt, in vtilitatem patris, vel domini verſum
26 ſit, ddd. lll. 3. 7. in princip. & penultim. ¶ Quintò
quæritur, quid in eam veniat? Reſpondetur, venire id,
quo actori debetur, vſque ad quantitatem in vtili-
27 tatem patris, vel domini verſam, d. l.3. ¶ Sextò quæ-
ritur, quamdiu duret? Reſpondetur, eſſe perpetuam,
d.l.7.in princ.& D.de in rem verſo, l.1.§.1.

Tit. XXVII. Per quas perſonas nobis acquiritur.

I. in princ.13.j.	*II. 13. ij.iij.*
§.j.5.	*III.9 ij.*

1 CVm dictum ſit, per quas perſonas obli-
gemur, iam dicendum per quas è con-
trario acquiramus: quia contrariorum ea-
dem eſt ſcientia. ¶ Huius tituli duo ſunt
2 capita. ¶ Prius caput eſt de ſeruis: qui
3 quidem aut noſtri ſunt, aut alieni, aut communes. ¶ De
4 ſeruis noſtris tres quæſtiones occurrunt. ¶ Primò
5 quæritur, quid per eos nobis acquiratur. Reſpondetur,
omnia per eos acquiri, nempe poſſeſſionem, domi-
nium, & obligationem, l.1. §. 1. & Inſtitut.eod. §. item
nobis. & per quas perſon.nobis oblig.acquit. in princ..
6 ¶ Secundò quæritur, quibus ex cauſis per eos nobis
acquiratur? Reſpondeo, ex omnibus cauſis acquiri, ijs
exceptis, ex quibus fructuario, vel bonæ fidei poſſeſ-
7 ſori acquiritur, vt mox notabo. ¶ Tertiò quæritur,
quomodò acquiratur? Reſpondeo, acquiri ipſo iure,
etiam dominis inuitis, vel ignorantibus, excepta here-
ditate, quam ſeruus domino non acquirit, niſi iuſſu
eius adeat, ne dominus ignorans, vel inuitus oneribus
hereditariis ſubiiciatur, quare aditio ſerui non valet,
niſi iuſſus domini præceſſerit, D.de acq.hered.l. ſi quis
8 mihi bona.25.§.iuſſum.& Inſt.h.t.§.item nobis. ¶Serui
autem alieni nobis non acquirunt, niſi eos bona fide
poſſideamus, vel in eis vſumfructum, aut vſum habea-
mus, & ex re noſtra, vel operis ſuis acquirant, Inſt. eod.
§.de his autem.& §.pen.& per quas perſon.nob. oblig.
acq.§. 1. & 2. ¶ Serui communes vnicuique domino- 9
rum pro rata dominij portione acquirunt. Excipitur
I. Niſi ſeruus iuſſu vnius ex pluribus dominis ſtipule-
tur, vel aliud negotium gerat: ei namque ſoli acqui-
rit, qui iuſſit. II. Niſi vni nominatim ſtipuletur, ſeu
negotium gerat: nam huic ſoli acquirit, D.de ſtipulat.
ſeruorum. l. 5.& Inſtitut. eo. §. vltim. & per quas per-
ſon.nob.oblig.acq. §. vlt. Quid ergo ſi vnus dominus
ſtipulari iuſſerit, ſeruus autē alteri domino ſtipuletur?
Si quidem ille iuſſit nominatim ſibi ſtipulari, iuſſus
nominationi præualet: at ſi ſimpliciter ſtipulari iuſſe-
rit, non adiiciēs vt ſibi ſtipuletur; ei acquiritur, cui dari
ſeruus ſtipulatus eſt, l. vlt. III. Niſi res alicui domino-
rum acquiri nō poſſit: hoc enim aliis ſolis ſolidum ac-
quiritur, D.de ſtipul.ſeruor.l.ſi communis.17.& Inſtit.
eod.d.§. vltim. ¶ Poſterius caput eſt de hominibus li- 10
beris: qui vel noſtro iuri ſubiecti ſunt, vt filij, vel à
nobis bona fide poſſidentur, vel ſunt extranei. ¶ Filij 11
familiarum olim parentibus æquè acquirebant, ac ſer-
ui dominis ſuis acquirunt. Sed hodie diſtinguuntur
diuerſa peculiorū genera: adeo vt ex peculiō caſtrenſi
vel quaſi caſtrenſi nihil patri acquiratur, ex profecti-
tio plenum dominium ei acquiratur. Ex peculio au-
tem aduentitio regulariter proprietas ad filium ſpe-
ctat, vſusfructus patri acquiritur, Inſtitut. h. t. §. 1. &
per quas perſonas nobis oblig.acquit.in princip. Qui-
buſdam tamen caſibus filius plenum ius etiam in ad-
uentitiis habet, patri autem nihil acquiritur. I. Si quid
filiofamiliâs donatum, vel relictum ſit hac lege, vt in-
de nihil patri acquiratur, Nou. 117. c. 1. II. Cùm pater
& filius ſimul ſuccedunt ab inteſtato, Nouel. 118.
cap. 2. III. Si liberi partem bonorum paternorum,
vel maternorum ob diuortium temerè factum acci-
piant, Nouel. 134.cap. 11. IV. Si pater vſumfructum
filio remiſerit, infr.de bon.quæ lib.l.6.§.ſin autem res.
V. Si ſeruus filiofamil. donetur hoc pacto, vt ſtatim
eum manumittat, C.eo.l.vlt.§.vlt. VI. Si filius patre diſ-
ſentiente hereditatem adeat, d.l.vltim.§.1. VII. Si pa-
terna hereditas ob nuptias inceſtas à patre contractas,
ad liberos deuoluatur, Nouel. 12. cap.2. ¶ Homines 12
liberi à nobis bona fide poſſeſſi, ex iiſdem cauſis nobis
acquirunt, ex quibus per ſeruos alienos bona fide poſ-
ſeſſos, vel in quibus vſumfructum habemus, nobis ac-
quiri diximus: differentia tantùm eſt, quòd ex aliis
cāuſis ſerui dominis ſuis, homines liberi ſibi acqui-
runt, Inſtitut. per quas perſon. nob. acquir. §. de his
autem.& per quas perſon.nob.oblig.acq.§.1.&2. ¶Per 13
homines autem liberos, qui nec noſtro iuri ſubiecti
ſunt, nec à bonis bona fide poſſidentur, regulariter
nihil nobis acquiritur, Inſtitut.per quas perſon. nobis
acquir. §. penultim. Excipitur, I. Poſſeſſio, & per eam
dominium, vel vſucapiendi facultas, l.1. in princip. &
Inſtitut. d §.penultim. II. Certi condictio, ſi quis no-
ſtro nomine pecuniam crediderit, l.2. III. Actio hypo-
thecaria, ſi dicto mutuo pignus, vel hypotheca acceſſe-
rit, d.l.2. IV. Condictio indebiti, ſi quis noſtro nomi-
ne indebitum ſoluerit, ſupr. de condictione indeb.
l. 6. Præter hæc, ex alterius pacto ſæpe doli exceptio
acquiritur, vt ex pacto procuratoris, D.de pactis, l. reſ-
criptum.10.§. vltim.tutoris, D.eod.l.tutoris. 15. patris,
D.eod.l.& hered.21.§.nos autem. fideiuſſoris, D. eod.
l.idem.25.§. vltim.

Tit. XXVIII. Ad S.C. Macedonianum.

I.5.j.	*§.ſane. 5.iij.*
II.5.j.iij.v.iv.	*VI.in princ.3.4.*
III.5.iv.	*§.j.3.*
IV.5.iij.	*VII.in princ. 5.iij.*
V.in princ.5.v.	*§.ſin autem.5.y.*

1 ACtionibus ſuptà expoſitis non ſolùm ac-
cidit, vt per alios competant, ſicuti pro-
ximis titulis docuimus: ſed etiam vt qui-
buſdam exceptionibus ſummoueantur,
vt ſenatuſconſulti Macedoniani, ſenatuſ-
conſulti Velleiani, non numeratæ pecuniæ, vt com-
2 penſationis, de quibus deinceps dicendum. ¶ De ſena-
tuſconſulto Macedoniano (quod in odium Macedonis
fœneratoris factũ eſt, D.h.t.l.1.in princ.) tria declaran-
3 tur: proinde huius tituli tria ſunt capita. ¶ Primo capi-
te explicantur caſus, quibus huic ſenatuconſulto eſt lo-
cus. Caſus verò ſunt, cùm filiusfamiliâs, vt nepos, aut
pronepos mutuam pecuniam accepit, l.6. Intellige pe-
cuniam numeratam: quia neque in aliis rebus mutuò
datis hoc obtinet, niſi fraus ſenatuſconſulto facta ſit,
D.eod.l.7.§.mutui. nec in aliis contractibus, niſi ſimi-
liter in fraudem ſenatuſconſulti facti ſint, D.eod.l.3.§.
4 pen. ¶ Secundum caput eſt, de effectu ſenatuſconſulti,
quod obligationem & actionem ex mutuo non tollit
ipſo iure, ſed inefficacem reddit propter exceptionem,
tam contra patrem, ſi conueniatur de peculio, d.l.6.in
princ. quàm contra ipſum filiumfam. qui mutuatus eſt,
ſi conueniatur actione directa, id eſt, certi condictione,
D.eod. d.l.7.§. ſi filius. cum ſim. Fideiuſſori quoque, &
mandatori ſuccurri conſtat, d.l.7.§.1.& l.ſed ſi paterfa-
miliâs.8.§.non ſolùm. Item heredibus, d. l. 7. §. quam-
quàm. Sed ſi manifeſtum ſit, creditorem contra ſena-
tuſconſultum feciſſe, actionem à prætore denegari, ne
fruſtra litigetur, vult ſenatus, D.eod.l.1. in princ. Idcir-
co modò dicitur denegari actio, modò dari exceptio:
5 vt notaui in Iſagogico, D.eod.§.4. ¶ Tertio capite pro-
ponuntur caſus, quibus ſenatuſconſultum ceſſat. I. Si
cùm paterfam. publice videretur, aut cum ſe patrem-
fam. affirmaret, creditor ei non temerè fidem habens,
pecuniam mutuam dedit, quoniam exceptio ſenatuſ-
conſulti nemini obſtat, niſi ſciuerit, aut ſcire potuerit
eum, cui credebat, eſſe filiumfam. l.1.& 2.& D.eod. l.3.
in princ. & §. 1. & 2.& l.Iulianus. 19. II. Si filiusfam.
erat miles, quia cenſetur mutuum accepiſſe in cauſam
peculij caſtrenſis, in quo ſenatuſconſultum ceſſat, l.vlt.
§.1. III. Si voluntate patris contraxit, l.2.l.4.l.5.§.ſanè.
quòd adeo verum eſt, vt etiam ratihabitio patris, d. l.
vlt. in pr. quamuis tacita, faciat ceſſare ſenatuſconſul-
tum, D.eod.l.ſi tantùm 12.& l.ſi filiusfamiliâs.16. IV. Si
non mutuum accepit, ſed aliter contraxit, putà
rem emit, & pretium promiſit, l. 3. Idem dicendum, ſi
aliam quantitatem, quàm numeratam pecuniam mu-
tuatus eſt, niſi fraus ſenatuſconſulto facta ſit, vt ſupr.
§.3. notaui. V. Si in eam rem, quæ patris oneribus in-
cumbebat, pecuniam accepit, l.2. veluti ſi cùm alibi ſtu-
diorum, aut legationis cauſa degeret, ad acceſſores
ſumptus, quos paterna pietas non recuſaret, pecuniam
mutuatus eſt, l.5.in princ.& D.eod.l. 7. §.quod dicitur.
aut dotem pro ſorore, patre diu abſente, promiſit, d.l.7.
§.ſed etſi filiusfamiliâs. Idem eſt, ſi in aliam cauſam mu-
tuatus, poſtea in rem patris vertit, d. l. 7. §. proinde.
VI. Si ſuæ poteſtatis factus, obligationem nouauit, aut
aliter debitum adgnouit, l.2.

Tit. XXIX. Ad ſenatuſconſultum Velleianum.

I. 4 j. 15.16.j. 17.*iv*.21.*iij*.
23.*iij*.
II. 16.j.17.j.23.j.
III. 12 j.13.16 j.17.j.
IV. 4.j.9.10.16 j.
V. 21 *iij*.7.14.16 *ij*.19.j.23.*iij*.
VI. in princ. 21.j.
§.j.13.21.j.
§.*vlt*.17.j.21.j.
VII. 4.*ij*.7.16.*ij*.
VIII. 13.17.j.18.29.j.30.
IX. 1.15.17.j.21.*ij*.
X. 1.4.p.9.13.17.j.21.*ij*.
XI. 21.v.
XII. 23.v.
XIII. 21.*iv*.
XIV. 4.*iij*.5.13.17.j.24.*ij*.
XV. 4.*iij*.13.17.j.
XVI. 4.j.17.j.29.j.
XVII. 17.j.19.*ij*.
XVIII. 8.17.j.23.*iij*.
XIX. 9.17.j.21.*iv*.26.
XX. 4.*ij*.17.j.
XXI. 21.*iv*.
XXII. 24.j.
XXIII. in princ. 23.*ij*.27.
§.j.23.*ij*.
§.*vlt*.20 j.
XXIV. 23.*iv*.
XXV. 23.v.

HVius ſenatuſconſulti appellatio duplex eſt: 1
nam I. A cauſa efficiente vocatur Velleia-
num, vt in hac rubr. quia Marco Silano, &
Velleio Tutore cõſulibus factum eſt, D.h.t.
l.2.§.1. II. A materia dicitur de interceſſionibus femi-
narum, quia mulieribus intercedentibus data exceptio-
ne ſuccurrit, l.quamuis.9.l.ſi aduerſarius.10. & D. eod.
l.ſi mulieri.15. ¶ Huius tituli duo ſunt capita: quorum 2
priori ius ciuile, poſteriori ius prætorium continetur.
¶ Priori capite de S.C. Velleiano diſſoluuntur quinque 3
quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, quibus hoc ſenatuſ- 4
conſulto ſuccuratur? Reſpondetur ſuccurri I. Mulieri,
l.1.l.4.l.ſi mulier.16.& paſſim. II. Eius heredibus, l.7.
& l.heredes.20. III. Fideiuſſoribus ab ea datis, l. mu-
lierem.14. qui eius mandato ſe obligauerunt, l.ſi vxor.
15. Vnde apparet, hanc exceptionem, non perſonæ, ſed
rei cohærere, D.de except.l.7.§.1. alioquin ad alios non
trãſiret, ſed ſoli mulieri cõpeteret, D.de diuerſ reg. iur.
l.in omnibus cauſis. 68. ¶ Secunda quæſtio eſt, quibus 5
ex cauſis beneficio ſenatus ſit locus? Certum eſt, hoc
ſenatuſcõſulto interceſſiones mulierũ infirmari, l.mu-
lierem.14.& paſſim. Hæc ſententia producitur quatuor
modis. ¶ Primò producitur ad quemcumque interce- 6
dendi modum: multis enim modis mulier intercedere
poteſt: quia vel res ſuas, vel ſemetipſam pro alio obli-
gat: & omnes ad ſenatuſconſultum pertinent, D. eod.
l.2.§.pen. ¶ Res ſuas obligat, cùm eas pignerat, vel hy- 7
pothecæ ſupponit, D.eod.l.quamuis.8.in princ. & l.vlt.
§.1.& infr.de diſtract.pign.l.mulier. 11. aliſve eas obli-
ganti conſentit, l.5.& 7. ¶ Semetipſam obligat, vete- 8
rem, aut nouam alterius obligationem in ſe ſuſcipiens,
l.feminis.18.& D.eod.d.l.quamuis.§.1. ¶ Nouam ſuſ- 9
cipere dicitur, cùm pro alio, qui obligari debebat, rea
fit, l.4.l.cùm ad eas.19.& D.eod.d.l.quamuis.§.pen. ve-
luti fundum pro marito conducens, l. ſi aduerſarius,
10. ¶ Veterem alterius obligationem mulier ſuſcipit, 10
cùm aut eam in ſe transfert, aut participat, d. l. 4.
¶ Transfert duobus modis. I. Cùm nouationis cauſa 11
pro alio expromittit, d. l. quamuis. §. ſi conuenerit.
II. Cùm pro alio iudicium ſuſcipit, D.eod.l.2.§. vltim.
¶ Participat multis multis. I. Si pro alio fideiubeat, 12
l.3.& D.de fideiuſſ.l.3. l. ſi Titius. 48. in princip. II. Si
cui mandet, vt alteri pecuniã credat, vel pro eo fideiu-
beat, D.h.t.l.6.& 7. III. Si ſe pro alio ſoluturam con-
ſtituat, D.de pecu.conſtit.l.1.§.1. IV. Si alieno nomi-
ne, in arbitrum compromittat, D. de recept. qui arbitr.
recept. l. non diſtinguemus.32.l.ſi mulier. V. Si in iu-
re interrogata reſponderit intercedendi animo ſe eſſe
heredem, D.h.t.l. ſi mulier in iure. 23. vel ſeruum
ſuum eſſe, D.eod.l.ſi mulier intercedendi.26. ¶ Secũdò 13
producitur, vt obtineat, pro quacumque perſona mu-
lier interceſſerit: vt pro patre, l. ſi paternam. 8. pro
filio, l.3.l.6.§.1. pro marito, l.ſi aduerſarius, 10. l. mulie-
rem. 14. & l. ſeq. ¶ Tertiò producitur, vt hoc benefi- 14
cium mulieri detur, apud quemcumque interceſſerit.
Datur enim mulieri etiam contra mulierem, l. 5. &
contra minorem vigintiquinque annis, niſi actio,
quæ in priorem debitorem, pro quo mulier interceſ-
ſit, minori eſt reſtituenda, ob illius debitoris inopiam
inanis eſſet, D. eod. l. ſi apud. 12. ¶ Quartò produci- 15
tur, vt

tur,vt mulieri ſuccurratur,etiãſi ex cauſa interceſſionis
ſoluerit : non ſolutum reperere poteſt, licèt ſine inter-
ceſſione , donandi cauſa ſoluens non repetat , l. 1.&
l. quamuis. 9. quia ſenatus mulierib. intercedentibus,
16 non donantibus ſuccurrit , D. eod. l. 4. §. 1. ¶ Tertia
quæſtio eſt, qua in re mulieri ſuccurratur ? Reſponde-
tur liberari I. Perſonam mulieris,ſi ſe obliganit ,l. 1.2.
3. 4. & paſſim. II. Pignora , ſi res mulieris pigneratæ
fuerint, l.5. & l.7. Denique omnis omnino obligatio,
& omnis contractus , quo mulier interceſſit , ad S. C.
17 Velleianum pertiner, D.eod.l.2.§.pen. ¶ Quarra quæ-
ſtio , quomodò mulieri ſuccurritur ? Multis modis ei
ſuccuritur. I. Si conueniatur , exceptione Velleiani ſe
tueri poteſt,l. 2. l. 3. l. ſi paternam.8.l.mulierem.14.&
ſex legib.ſeqq. & D. eod.multis locis. Ideóque dicitur
mulier non teneri,l.6. §. vlt. quia non tenetur efficaci-
rer,l.quamuis.9. cũm beneficio Senatuſconſulti ſe rue-
ri poſſir , l.ſi aduerſarius. 10. II. Si manifeſta ſit inter-
ceſſio contra ſenatuſconſultum facta , denegatur con-
tra eam actio,D.eod.l. 2. §. 1. III. Si rem ſuam vindi-
cet , oppoſitam pignoris exceptionem replicatione
ſenatuſconſulti ſummouere poteſt , D. eod. l. vir vxo-
ri. 17.§. vltim. & l.vltim. §. item ſi mulier. IV. Condi-
ctionem repetendi cauſa haber , ſi contra ſenatuſcon-
ſultum obligata , ex ea cauſa ſoluerir , aut debitorem
ſuum delegauerit,quia delegatio vim ſolutionis habet,
18 l. 1.& D.eod.l.quamuis.8.§. interdum. ¶ Quinta quæ-
ſtio eſt,quibus caſibus ſenatuſconſultum ceſſer ? Caſus
multi ſunt , ſed ad duo ſumma genera referuntur : aut
enim ceſſat in contractu maſculi, aut in contractu fœ-
minæ. Maſculus ad ſenatuſconſultum non pertinet,
quod iam diximus eſſe de interceſſionibus femina-
rum : quare omnimodò obligatur , etiam cùm pro alio
intercedit:adeo vt ſi ſimul cùm femina intercedat,ſub-
ducta per ſenatuſconſultum perſona mulieris , maſcu-
lus efficaciter obligatus maneat,l. ſi paternũ. 8. Mulier
autem regulariter quidem iuuatur S. C. ſed interdum
ſecus eſt,vel quia non eget eius beneficio,ſed ipſo iure
tuta eſt:vel quia è contrario efficaciter obligatur.Cùm
ipſo iure tuta eſt;id eſt, vel iure cómuni accidit,vel iu-
re ſpeciali , & ex priuilegio : item cùm efficaciter obli-
gatur , id vel ideo contingir , quia non interceſſit , vel
quia interceſſio non infirmatur Velleiano. Hæc igi-
tur quatuor ſunt deinceps explicanda. I. Quibus caſi-
bus mulier iure cómuni tuta ſit. II. Quibus caſibus ex
priuilegio ſibi ſpecialiter indulto ſit tuta. III.Quib.ca-
ſibus obligetur,quia nõ intercedit.IV.Quibus caſibus
19 intercedens obligetur. ¶ Iure communi tuta eſt,id eſt,
eo iure , quod etiam in maſculos quadrare poteſt, I. Si
alius,putà maritus , res mulieris ſine eius conſenſu pi-
gnori dedit , l. 5. II. Si interceſſio non ſit vera , ſed ſi-
mulata:veluti ſi marito mutuam pecuniam accipiente,
inſtrumentum per ſimulationem ita ſit conceptum,
20 quaſi mulier mutuata ſit,l.ſi cùm pater. 17. ¶Ex ſpecia-
li autẽ priuilegio tuta eſt,I.Si eius interceſſio non ſit in
publicum inſtrumentum à tribus teſtibus ſubſignatum
redacta,l.antiqua.23.§. vlt. II. Si pro marito interceſ-
21 ſit,Nou.134.cap. 8. ¶ Non intercedens obligatur , vt
ſequentibus caſibus. I. Si filiorum ſuorum bona admi-
niſtrans , eorum tutoribus indemnitatem promiſerit,
& fideiuſſores,aut pignora dederit,l. 6.in princ. Secus
eſt , ſi tutore ſe excuſare volente , ipſa ſe interpoſuit,
& indemnitatem ei promiſit,d.l.6.§. 1. aut tutores pe-
tiit,& periculum in ſe ſuſcepit, d.l. 6. §. vlt. II. Si fun-
dum conduxit. Secus eſt , ſi eùm maritus conduceret,
ipſa ſe obligationi ſubiecit , l. aduerſarius. 10. III. Si
pro alio non obligata ſoluit , l. 1. veluti ſi rerum ven-
ditarum pretium pro marito ſoluit,l.4. verſ.ſed ſi præ-
dia.Secus eſt, ſi contra ſenatuſconſultum obligata ſol-
uit,l.quamuis.9.IV.Si pecuniam ſuo nomine mutuata
eſt,licèt ea tota , vel pars eius in rem mariti verſa ſit,
l. ſi fœnebris. 13. Secus eſt , ſi creditor , qui cum alio
contrahere propoſuerat , perſonam mulieris quaſi
magis idoneæ elegerit , l. cùm ad eas. 19. V. Si pi-
gnus , vel hypothecam remiſit , D. eod. l. quamuis. 8.
in princip. etiamſi marito remiſerit, l.etiam. 11. Exce-
pta hypotheca rerum dotalium , quæ remitti à mulie-
re non poteſt , infr.de rei vxor. act.l.vnic.§.& cùm lex.
Porrò renunciatio ſeu remiſſio , quamuis generaliter
facta,tamen coanguſtatur ad eos contractus, perſonas,
& res , ſuper quibus facta eſt , in aliis verò locum non
haber , l. iubemus. 21. ¶ Intercedens autem mulier 22
obligatur , vel ab initio , vel ex poſtfacto. ¶ Ab initio 23
obligatur , I. Si res principaliter ad eam pertineat , ve-
luti ſi pro ſuo creditore promittat , l. 2. & D. eod.l.ali-
quando. 13. in princip. II. Si pretium interceſſionis
accepir,id eſt,ſi pecuniam accepit, vt intercederet,ſine
in ſcriptis , ſiue ſine ſcriptis interceſſerit ; dummodò,
ſi ſine ſcriptis interceſſit, creditor probet eam ali-
quid pro interceſſione accepiſſe : nam ſi hoc in inſtru-
mento publicè conſcripto , & à tribus teſtibus ſubſi-
gnato ſit expreſſum , omnino pro vero habetur , nec
eſt opus,vt à creditore probetur : eiuſmodi namque in-
ſtrumentum firmiſſimam præſumptionem facit,contra
quam probatio non admittitur , l. antiquæ. 23.in prin-
cip. Quamuis autem mulier hoc caſu efficaciter obli-
getur , eámque creditor conuenire poſſit : quod ta-
men ab ea propter inopiam non poterit exigere , ni-
hilominùs ab antiquo debitore , pro quo mulier in-
terceſſit , exigere poterit , d. l. antiquæ. §. 1. III. Si
decepit creditorem , qui ignorauit eam intercedere,
l. 1. l. 5. Quia ſenatuſconſulti exceptio per doli ma-
li exceptionem ſummouetur , vt conſtitutum eſt,
l. feminis. 18. à Diuo Pio & Seuero, D. eod. l. 2. §.ſed
ita. IV. Si cui , vt ſeruum manumitteret , ſeſe obliga-
uerit,l. penultim. V. Si maior viginriquinque annis
pro dote ſe obligauerit, l.ſi dotare. 12.& l. vltim. ¶ Ex 24
pòſt facto obligatur , cùm initio non teneretur effica-
citer. I. Si maior vigintiquinque annis interceſſit , &
poſt biennium eam interceſſionẽ confirmauit,l.ſi mu-
lier. 22. II.Si ei ſucceſſit , pro quo interceſſerat, l.mu-
lierem. 14. Hactenus de ſenatuſconſulto Velleiano.
¶ Sequitur edictum prætoris : cuius partes duæ ſunt. 25
¶ In priori parte prætor interpretatur, ſeu producit ſe- 26
natuſconſultum , vt obtineat , non ſolùm cum mulier
pro alio ſe obligante interceſſit , ſed etiam cùm pro
alio, qui obligandus erat , obligationem ita in ſe ſuſci-
pit,vt ſola obligetur, l.cùm ad eas. 19.quem caſum po-
ſui ſup.§.9.¶In poſteriori parte prætor ſuccurrit credi- 27
tori contra eum,pro quo mulier interceſſit , & contra
eum actionem dat , D.eod. l.1. §. vltim. id eſt , vel ſer-
uat,vel parat, l.antiquæ. 23. verſ. ſin verò. ¶ Seruat in 28
eum , qui interceſſione mulieris liberatus non fuit , vt
quia mulier pro eo fideiuſſit. ¶ Parat in eum, qui 29
propter interceſſionẽ mulieris non tenetur,quod duo-
bus caſibus contingit. I. Si mulier pro eo expromiſit,
& nouatione facta obligationem in ſe tranſtulit,prętor
reſciſſa obligatione mulieris , actionẽ in eum reſtituit,
D.eod.l.quamuis.8.§. quamquam, l. ſi mulier. 14. quæ
inde vocatur reſciſſoria , l. ſi mulier. 16. vel reſtitu-
toria , l. ſi paternam. 8. & D. eod. d. l.quamuis. §. ſi
mulieri ,& 9. ſeq. & l. aliquando. 13. §. vltim. Inſuper
appellatur actio priſtina , d. l. quamuis , §. quoties. &
noua , d. l. aliquando. §. 1. & vtilis , d. l. quamuis. §. ſi
conuenerit. cùm enim actio reſtituitur , eadem eſt
actionis ſpecies , ſed qualitas noua eſt : quia cùm an-
teà directa eſſet , nunc eſt vtilis. Et in id compe-
tit , in quod ille teneretur , ſi pro eo mulier non in-

tercesſiſſet, d. l. ſi paternam. II. Si cum alio, putà cum Titio contracturus, mulieris perſonam elegit, eiúſque fidẽ ſequi maluit, prætor in Titium actionem non reſtituit, quæ numquam competiit, ſed vtilem inſtituit, d. l. quamuis. §. pen. Hanc alij vocant inſtitoriam, alij rectiùs inſtitutoriam, vt expoſui in comment. ad hanc rubr. num. 53. & in Iſag. D. cod. §. 8.
30 ¶ Præter has actiones perſonales, prætor dat creditori actionem hypothecariam tam ad perſequenda pignora, quæ pro obligatione mulieris ab eo, pro quo mulier intercesſit, data ſunt, quàm ea, quæ priſtinæ obligationi acceſſerant, d. l. ſi paternam. Caue putes actionem hypothecariam reſtitui: quia etſi nouatio efficax non ſolùm principalem obligationem tollit, ſed etiam pignora liberat, inſt. etiam ob chirogr. pecun. pign. tene. poſ. l. vn. & D. de nouat. l. nouatione. 18. tamen poſt nouationem inefficacem pignora obligata manent, D. h. t. d. l. aliquando. §. 1.

Tit. XXX. De non numerata pecunia.

I. 1.4.j 10.ij.	*XII.* 3.4.j.
II. 5.	*XIII.* 7.iv.
III. 4. j.10.j.	*XIV.* in princip j. 9. j. y. iv.
IV. 7.v.	§. j.1.5.7.j.8.
V. 4.j.7.iv.	§. *ſuper.* 4.y.9 j.iv.
VI. 7.ij.	§. *penultim.* 10.v.
VII. 4.j.10 iv.	§. *vltim.* 1.9.j.
VIII. 5 4.iij 9.j ij.	*XV.* 3. 9.j.y.iij.10.iij.
IX. 5.9.j.iv.10.y.	*XVI.* 4.j.9.v.
X. 9.j.	
XI. 7.ij.	

1 SEquitur exceptio non numeratæ pecuniæ. Verbum pecuniæ latiùs accipitur, vt complectatur etiam ea, quæ nec pondere, nec numero, nec menſura conſtant, vt ſupr. de conſtitut. pecun. l. 2. §. & neminem. & D. de verbor ſignif. l. pecuniæ verbum. 178. in princip. & l. pecuniæ nomine. 222. Numeratur autem pecunia, vel obligationis contrahendæ gratiâ, vt cùm mutuò datur; vel diſtrahendæ, vt cùm debita ſoluitur: proinde non numerata dicitur, vel quia non credita, vel quia non ſoluta eſt, l. 1. l. in contractib. 14. §. 1. & infr. ſi pignor. conuent. numer. pecun. ſe. non ſuet. l. 1. Hinc oritur exceptio non numeratæ pecuniæ, cuius ſpecies eſt exceptio non numeratæ dotis, de qua in d. l. in contractib. §. 1. & §. vltim. in fin. & inſt. de dote caut. non numerat.
2 ¶ Hoc titulo de exceptione non numeratæ pecuniæ,
3 diſſoluuntur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæritur, cui detur hæc exceptio. Non ſolùm datur ei, qui pecuniam accepiſſe dicitur, ſed etiam eius heredibus, l. ſi intra. 8. d. l. in contractibus. in princip. & illis, qui pro eo intercesſerunt, l. tam mandatori. 12. quin etiam
4 eius creditoribus, l. penult. ¶ Secundò quæritur, cui hæc exceptio opponi poſſit? Opponitur I. Creditori agenti, vel ex mutuo contra ſuum debitorem, l. 5. & 7. (licèt hypotheca huic tractatui acceſſerit, l. 3. aut iureiurando firmatus ſit, l. vltim.) vel actione hypothecaria, l. 1. verſ. eadémque. & infr. ſi pignor. conuen. numerat. pecun. ſecu. non fuct. l. 1. verſ. eadémque. vel ex ſtipulatione contra fideiuſſorem, vel mandati, contra eum, cuius mandato pecuniam credidit, d. l. tam mandatori. II. Debitori apocham producenti, d. l. in contractibus. §. ſuper. III. Heredibus creditoris, l. ſi intra. 8. & eadem ratione heredibus de-
5 bitoris. ¶ Tertiò quæritur, in quantum hæc exceptio detur? In id datur, quod is, qui excipit, non accepit, quare ſi nihil accepit, in totum excipit: ſi verò plus in cautionem contulit, quàm accepit, cautio vſque ad datam ſummam eſt efficax: verbi gratiâ, ſi octo accipiens, cautionem duodecim aureorum dedit, in quatuor exceptio valebit, l. 2. l. cùm vltrà. 9. d. l. in contractibus. §. 1. ¶ Quartò quæritur, quibus ex cauſis hæc 5
exceptio denegetur? Hæ partim ſunt pro creditore, partim pro debitore, partim vtrique communes. ¶ Cau 7
ſæ pro creditore ſunt quatuor. I. Si agat ex inſtrumento depoſiti, d. l. in contractib. §. 1. II. Si petat, quod ſibi tranſactionis cauſa promisſum eſt, l. ſi tranſactionis. 11. III. Si eum conueniat, qui in locum debitoris fuit ſubſtitutus, l. 6. IV. Si ob cauſam debiti præcedentem cautio emiſſa ſit, l. 5. quæ cauſa ſi in cautione ſpecialiter ſit expreſſa, vera præſumitur, niſi contrarium per certisſima argumenta ſcriptis inſerta probetur, l. generaliter. 13. V. Si is, qui cautionem debiti emiſit, eius fidem adgnouit, partem ſortis aut vſurarum
perſoluens, l. 4. ¶ Cauſæ pro debitore ſunt duæ. I. Si 8
ſe tueatur apocha publicarum functionum, d. l. in contractib. §. 1. & inſt. de apoch. public. l. vltim. II. Si ſe tueatur inſtrumento ſolutæ dotis, d. l. in contractib. §. 1.
¶ Cauſæ communes videntur eſſe quinque. I. Si ſtatu- 9
tum tempus ſit elapſum, nec intra illud vlla querela propoſita fuerit, l. ſi intra. 8. l. cùm vltra. 9. l. adſeueratio. 10. & l. penult. Statutum verò tempus regulariter eſt biennium, d. l. in contractib. in princip. & Inſtit. de liter. oblig. ſed cum priuatis apochis exceptio opponitur, menſis definitus eſt, d. l. in contractib. §. ſuper. Poſt dictum tempus elapſum, ſi interim nulla querela intercesſit, nullo modo admittitur exceptio, neque non numeratæ pecuniæ, neque doli mali, vt docui in comment. ad d. l. ſi intra. Qui igitur vult ſibi proſpicere, & hanc exceptionem perpetuare, querelam non numeratæ pecuniæ intra dictum tempus, denunciationibus in ſcripto miſſis ei manifeſtare debet, cui exceptionem oppoſiturus eſt: quòd ſi ille, vel abſit, vel magiſtratum gerat, vt facilè adiri non poſſit, apud iudicem competentem querela manifeſtãda eſt; aut ſi iudicis copia non ſit, epiſcopum adire, & per eum querelam ei, cui opponenda eſt, manifeſtare licet, quod etiam in querela non numeratæ dotis obtinet, id eſt, vt ſimiliter querela, vel ei quem dotem numeraſſe ſcriptum eſt, vel iudici, vel epiſcopo ſecundum traditam diſtinctionem manifeſtetur, d. l. in contractibus, §. vltim. & ſupr. de epiſcop. audient. l. ſi præſens. 21. II. Si is cui primò, & principaliter exceptio competebat, ea vſus non ſit. Hæc cauſa reprobatur, quia nihilominùs alij vti poſſunt eadem exceptione, vt eius heredes, d. l. ſi intra, d. l. in contractibus, in pr. fideiuſſores, & creditores, l. pen. III. Si alius hac exceptione vſus, iudicio victus ſit. Hæc cauſa reprobatur, d. l. pen quia res inter alios iudicata tertio nec prodeſt, nec nocet, infr. quib. res iudic. non noc. l. 2. & l. vltim. & inter alios iudica. l. 1. IV. Si nulla ſcriptura interuenerit. Hæc cauſa quibuſdam Doct. probatur, exiſtimantibus non aliter eſſe locum exceptioni non numeratæ pecuniæ, quàm ſi ex inſtrumento agatur, vt in d. l. in contractib. in princ. & §. ſuper. & infr. tit. prox. l. 6. & Inſtit. de liter. oblig. Contrariam ſententiam rectè defendit Bart. in l. 3. hic: quia ſi ex ſtipulatione agatur, hæc exceptio generaliter, nulla facta ſcripturæ mentione conceditur, d. l. cùm vltra, & Inſtitut. de exceptio. §. idem iuris. V. Si cautioni, ſiue inſtrumento iuſiurandum
adiectum fuit. Hæc cauſa reprobatur, l. vltim. 10
¶ Quintò quæritur, quæ ſint remedia huic exceptioni affinia? Quinque hoc titul. proponuntur, ſed ita vt quatuor concedantur, vltimum denegetur. Sunt autem

autem hæc.I.Doli exceptio,l.3.I I.Exceptio in factum, d.l. cum vltra.I I I.Replicatio non numeratæ pecuniæ, l.pen.velut ſi quis rem ſuam vindicet,&poſſeſſor excipiat ſe eam pignori accepiſſe, nec ſolutam ſibi pecuniam fuiſſe:rectè actor replicabit de non numerata pecunia : quia non debet ipſe ſolutionis cauſa numerare, quod ſibi crediti cauſa numeratū nō fuit,l.1.& inf.ſi pignor. conuent. num. pec.ſecu.non fuer.l.1.IV.Condictio obligationis,l.7. Hæc eſt incerti condictio , id eſt, condictio ſine cauſa,D.de condict.ſi.cau.l.3.vel indebiti,ſup.de condict.indeb.l.3.qua dicitur condici obligatio,d.l.7.vel liberatio,D.d.l.3.vel cautio,ſeu ſcriptura, ſup. d.l.3.V.Delatio iuriſiurandi.de qua notandum eſt, eum, qui non poteſt excipere de non numerata pecunia, ſimiliter non poſſe deferre iuſiurandum , d. l. in cōtractibus.§.pen.vbi vel pro *offerre*,legendum deferre, vel oblatio pro delatione accipi debet,Græci ſic habēt. *ἐν οἷς δὲ οὐκ ἔξεστιν ἀναργυρίαν ἀντιτιθέναι, ἢ ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν μόνον ἀντιτιθέναι, μηδὲ ὅρκος ἐπιφέρεσθω*, ideſt, *In quibus autem non licet non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere ,vel dumtaxat intra triginta dies opponere, nec iuſiurandum deferto.* Quod de triginta diebus dicitur , ad priuatas apochas pertinet, vt notaui ſup. §. 8. memb.j.

Tit. XXXI. De compenſationibus.

I. 10.	*IX.* 14. *iij.*
II. 13. *p.*	*X.* 14.j.
*III.9.p.*12.j.*ij.iv.v.vj.*	*XI.*8.15.*iij.*
IV. 1. 15.j.*ij.iij.*	*XII.*15.*iij.v.*
V. 14.j.15.*iij.iv.*	*XIII.*12.*ij.*
VI. 14. j.	*XIV.in pr.*1.13.*p.*14.*v.*15.j.
VII. 12.*iij.*13.*p.*	§.j.13.*ij.*14.*iv.*
*VIII.*13.*p.*	§.*vltim.*13.j.

1 SVperioribus exceptionibus attexitur compenſatio:quia vt illæ obligationibus anteà
expoſitis obſtant , ita etiam hæ & quidem olim ope exceptionis in iudicijs ſtri-
ctis,ipſæ iure in iudicijs bonæ fidei; hodie
tamen in omnibus ipſo iure , l.4. & l.vlt.in princip.
& D.eod.l.poſteaquam.21. & Inſtit. de actionib. §. in
bonæ fidei. ¶ Compenſatio à pendendo dicta eſt:
2 quia veteres,antequam nummi cuderentur,pecuniam,
vt aurum,& argentum , appendebant. ¶ Eſt autem
3 verbum homonymum:quia vel compenſantur,quæ in-
uicem debētur,D.h.t.l.1.& Inſt.de action.d.§. in bonæ
fidei.& §.penult. vel id , quod creditor loco rei debitæ
accipit,cum ipſa re debita compenſare dicitur , infr.de
rei vindic.l.6.&de hered.inſt.l.6.& de ſolut.l.ſi operas.
20.& D.de pign.actio. l. Gaius.39.Sed hoc loco prior
ſignificatio ſumi debet. ¶ In qua ſignificatione cōpen-
4 ſatio definitur,debiti & crediti inter ſe contributio, D.
5 h.t.l. 1. ¶ Huius tituli duo ſunt capita. ¶ Priori capite
6 explicatur,quibus caſibus compenſatio admittatur,vel
non:vbi diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæri-
7 tur,cui perſonæ , ſiue cui agēti compenſatio poſſit op-
poni,vel nō?Hîc agitur de pupillo,& de fiſco,ſeu repu-
blica. ¶ Pupillo exceptionem poſſe opponi conſtat,l.ſi
8 tutores.11. ¶ Fiſco quoque regulariter opponi poteſt,
9 l.3.necnon reipublicæ,D.eod.l.vlt. quoniam in hac iu-
ris parte inter fiſcum & rempublicam nihil intereſt.

¶ Sed excipitur primò ,niſi quis ab alia ſtatione
10 conueniatur, & ab alia ſibi debitum compenſare velit,
l.1.ſtationes fiſcales ſunt manſiones , in quibus officia
fiſcalia conſiſtunt , Cuiac. in l. 1. infr. ne fiſcus rem
quā vend.euin.ſed metonymicōs accipiuntur pro offi-
cijs fiſcalibus , quæ ſunt inter ſe diſtincta,neque con-
fundi debent:vt quia alius vectigalia exigit , alius tri-
buta,&c.

¶ Excipitur ſecundò , niſi conuentus à fiſco intra 11
duos menſes aliquid ſibi inuicem deberi minimè pro-
bet , D. de iur.fiſci, l.aufertur.46.§.qui compenſatio-
nem. ¶ Excipitur tertiò,niſi quis à fiſco conueniatur 12
ex aliqua ex ſequentibus cauſis,I.Ex kalendario, l.3.id
eſt , quia pecuniam à fiſco mutuatus eſt:nam kalenda-
rium eſt codex rationes pecuniæ creditæ continens,
D.de reb.cred.l.penult.& de legat. iij. l. qui filium. 64.
ſic appellatum à kalendis ; quoniam à kalendis in ka-
lendas ſolebant veteres pecuniam credere , ac fœnori
dare. I I. Ob debitum vectigal , l. 3. aut publicas pen-
ſitationes,l. penult.id eſt,annonam , vel tributum , vel
ſtipendium, d.l.3.(vbi frumenti vel olei publici pecu-
nia cauſam annonariam ſignificat,) & D. de iur.fiſ.d.l.
aufertur.§.vt debitoribus. Vectigal eſt , quod pro his
quæ importantur,aut exportantur , & quod ex ſalinis,
aut fodinis debetur, D.de verb.ſign.l.inter publica.17.
Onus verò,quod agris imponitur, ſi in ſpeciebus con-
ſiſtat,appellatur annona:ſi in corporibus conſiſtat , vt
auro, argento, ære, equis, veſtibus, vocatur tributum:
ſtipendium autem perſonam onerat , vnde Tertullia-
nus in Apologetico , *Si agri tributo onuſti , viliores. hominum capita ſtipendio cenſa , ignobiliora.* III. Ex cauſa
venditionis à fiſco,vel republica factæ,ex qua pretium
ſoluere oportet,l.7. & D.de iur.fiſ.d.l.aufertur.§.vt de-
bitoribus. I V. Ob alimenta debita , l.3. vbi Doct. in-
telligunt alimenta ei relicta , qui reipublicæ inſeruit:
ego latiùs accipio , vt omnia alimenta reipublicæ reli-
cta contineantur, ſiue inde alendi ſint,qui reipublicæ
inſeruiunt,ſiue alij quicunque,vt pueri, puellæ, ſenes,
infirmi,D.de legat. j. l. ſi quid relictum. 117. & l. ciui-
tatibus. 122. V. Ob pecuniam in alios quoſcumque
certos vſus relictam , d.l.3. V I. Ex cauſa fideicom-
miſſi fiſco,vel ciuitati relicti,ead.l.3. ¶ Secundò quæ- 13
ritur,cui actioni,ſiue in quo iudicio compenſatio op-
ponatur?In quocunque iudicio , & cuicumque actioni
opponi poteſt,l.vlt.in princ.vt actioni iudicati , l. 2. ex
vendito,l.7.ex teſtamento ad conſequendum legatum,
l. ſi propter. 8. Excipitur I. Repetitio poſſeſſionis te-
merè ab alio occupatæ, l.vlt.in fi.ſiue condictione , ſi-
ue vindicatione , ſiue interdicto repetatur,glo.ibi. I I.
Actio depoſiti directa , l. vltim.§.j1. verſ. excepta.&
inſt. de poſ. l. penultim. & Inſtitut. de action. §. in
bonæ fidei. I I I.Actio commodati directa , quatenus 14
res commodata repetitur , ſupr. de commodat. l.
vltim. ¶ Tertiò quæritur quod debitum com-
penſationis cauſa opponi actori poſſit.? Hîc quatuor
ſpectantur.I.Cauſa debiti,vbi notandum,ex quacum-
que cauſa debitum ad compenſationem faciendam
prodeſſe,vt ex cauſa fideicommiſſi , l. 5.rerum amota-
rum , l. 6. indebiti ſoluti , quod condici poteſt, l.quo-
niam.10. I I. Perſona, quæ debet : vbi notandum , id
compenſari,quod ipſe actor,non quod alius debet , D.
eod.l.cùm militi. 16. in princip. I I I.Perſona,cui debe-
tur,vbi notandum,id compenſari, quod actor reo con-
uento,non quod alij debet,l.eius. 9. & D. eo. l. in rem.
18. §. 1. I V. Ipſum debitum:quod,vt compenſandum
ſit,debet eſſe liquidum,l.vlt.§.1.& vel naturale , D. eo.
l. 6. vel ciuile efficax ſine metu exceptionis , D.eo.l.
quæcumque. 14. V. Actio , qua id peti poteſt:vbi no- 15
tandum, ex quacūque actione fieri compenſationem,
d. l. vlt. in princip. ¶ Poſteriori capite de effectu com-
penſationis quatuor notantur. I. Compenſatio vim
ſolutionis habet, & ipſo iure obligationem tollit , l. 4.
& l.vltim. in princip. & D. eod. l. poſteaquàm. 21 . &
Inſt.de actionib.§.in bonæ fidei.I I.Ex eo tempore vim
habet,ex quo inuicem debetur,d.l.4.III.Obligationem
tollit

rollit in concurrente quantitate : proinde modò in totum obligationem rollit,modò pro patte, d.l.4.l. 5.l.ſi tutores.11.l.inuicem.12.I V. Vſurarum curſum impedit,quod ad quantitatem compenſatam, d.l. 5. etiamſi debitum vſurarium cum non vſuratio compenſetur, D.cod.l.cùm altet.11.&l.ſeq. V.Pignus non liberatur, niſi tota obligatio per compenſationem ſublata ſit:ſed cum pro quantitate concurrente fiat compenſatio, reſiduum offerri,& creditore accipere nolente obſignatum deponi debet, vt rectè pignus tepetatur, d. l. incem.

Tit. XXXII. De vſuris.

I. 5.	*XVII.*3.ÿ.10.j.
*II.*3.ÿ.7.15.j.	*XVIII.*8.
*III.*6.*p.*	*XIX.* 15.j.
IV. 6.*p.* 12.j.	*XX.*10.j.
V. 13.	*XXI.* 17.
*VI.*15.j.	*XXII.*6.*p.*
*VII.*8.	*XXIII.*3.j.ÿ.
*VIII.*12.ÿ.	*XXIV.*7.ÿ.
IX. 12. ÿ. 15.j.	*XXV.*3.j.
X. 10.ÿ.	*XXVI.in princ.* 16.j.
XI. 15. j.	§.j. 10.j.
XII. 3. j. 6. ÿ.	§.*vltim.*10.j.
*XIII.*7.*p.*16.ÿ.	*XXVII.in princ.* 10. j.
*XIV.*3.ÿ.10.j.	§. j. 10. ÿ.
*XV.*3.j.10.j.	*XXVIII.*3.ÿ.
*XVI.*3 ÿ.10 j.	

1 OBligationibus,quæ te contrahuntur, initio
huius quarti libri expoſitis, varia accidentia
ſubiecta ſunt:quibus nunc adduntut vſuræ:
nam vſurarum obligatio ſortis obligationi
accedit Quod enim principaliter debetur,ſors appellatur:quod verò accedit,nec ex ſorte,ſed propter ſortem
debetur,id ſi ſit eiuſdem generis cum ſorte,propriè vocatur vſura:ſi diuerſi generis, impropriè hoc nomine
appellatur:vt mox exponam. ¶ Quatuor quæſtiones
2 de vſuris hoc titulo diſſoluuntur.

¶ Primò quæritur, quid cui accedat,id eſt, in qua
3 re ſors, in qua vſuræ conſiſtant ? Hic tria notare
oportet. I. Sors conſiſtit in quantitate, id eſt, vel
in pecunia numerata, l. cum allegas. 15. cum ſim.
vel in corporibus quantis. Vt auro,& argento, l. pro
auro. 25. vel in ſpeciebus, vt frumento,hordeo, l.frumenti,12.oleo,aliiſve fructibus,l.oleo. 23. Fallet te dicta l.pro auto. ſi ex ea colligas veſtimenti vſuras deberi.Quid ergo eſt, quod lex ait,pro auro, & argento,
& veſte facto chirographo licitas ſolui, vel promitti
vſuras ? Alij putant deberi,ſeu præſtari vſuras æſtimationis. Ego verò ſic legem accipio, vt adiectio veſtis
non obſtet, quo minùs auri & argenti vſuræ debeantur, licet ipſius veſtis deberi non poſſint.II. Vſura accedit vel eiuſdem generis, quæ propriè dicitur Vſura,
vt cum pecuniæ accedit pecunia, l. 2. cùm ſim.oleo
oleum,d.l.oleo.vel diuerſi generis,vt pecuniç triticum:
l.cum non frumentum.16. Hæc non eſt propriè vſura,
ſed vice vſuræ percipitur;vt accidit in antichreſi,id eſt,
cùm creditor vice vſurarum fructus pignoris percipit,
l.ſi ea lege.17.vel domum ſibi pigneratam inhabitat, l.
ſi ea pactione 14. III. Vſuræ in ſortem conuerti non
poſſunt, proinde vſuræ vſurarum nullo modo deberi
poſſunt, l. vltima.

¶ Secundò quæritur,quibus ex cauſis vſuræ præſten-
4 tur?Cauſæ plures ſunt. ¶ Prima cauſa eſt,ſtipulatio,licèr
5 in ſcriptis redacta non ſit,l.1.Hinc datur actio ad vſu-
6 ras petendas, l. 3. & 5. ¶ Secunda cauſa eſt pactum, ex
quo regulariter non datur actio,D.de pactis.l.7. §. Sed
cùm nulla.& §.ſeq.ſed retentio, vel quia vſuræ ſolutæ
fuerunt (ideóque non poſſunt repeti per condictionem indebiti,l.3.& D.de condict. indeb. l.ſi non
ſortem 26.in princip.vbi indebitæ dicuntur, quæ non
debentur ciuiliter,ſed tantum naturaliter,)vel ratione
pignoris in vſuras obligati, l. 4. & l. pignoribus.
22. Sunt autem certi caſus,quibus vſuræ ex pacto peti
poſſunt.I.Si pactum ſit incontinenti adiectum contractui bonæ fidei,vt emptioni & venditioni,infr.de pact.
int. emptor. l.5.locationi & conductioni, D.cod.l.cùm
quidam.17.§.ex locato.mandato,D.manda.l.qui negotia.34.in fin.depoſito,D.depoſiti,l.Cuius 24.in fin.& l.
Publia.26.§.1.II.Si vſuræ ſpeciebus accedant,vt vino,
oleo,frumēto,l. frumenti.12.III.Si ciuitati debeantur,
D.eod.l. etiam. 30. IV.Si debeantur argentario, Nou.
136.c. 4. & 5. V. Cùm creditor ſortis periculum in ſe
recepit, vt fit in pecunia traiectitia, id eſt, quæ trans
mare vehenda creditur, D. de nautico fœno.l.5.& l.7.
¶ Tertia cauſa eſt,mora debitoris, propter quam, licet 7
vſuræ in actionem non veniant,tamen ſi iudicium bonæ fidei ſit,in condemnationem veniunt officio iudicis, vt in iudicio negotiorum geſtorum, l. in bonæ fidei.13.vel locati, D.locati, l.quæro.54 in princip.& ex
cæteris bonæ fidei contractibus, D.h. t.l.mora.32.§.in
bonæ fidei. Quare per ſe peti non poſſunt : & ſi iudex
condemnationem in vſuras prætermiſerit,actor vt eas
conſequatur, appellare debet : alioquin nullas vſuras
petere poteſt,niſi ex cauſa iudicati, d. l. in bonæ fidei.
videlicet ſi damnatus intra quatuor menſes ſententiæ
non ſatisfecerit,infr. de vſur.rei iudica.l. 2. Quod autē
dixi ex mora vſuras deberi in iudiciis bonæ fidei,latiùs
debet accipi, I. Vt idē obtineat in legatis & fideicommiſſis, quæ licet, bonæ fidei non ſint, tamen quod ad
hoc cauſis bonæ fidei comparantur,D.h.t.l.3. & l. vſuræ.34. & ſup.in quib.cauſ.reſt.in int.neceſſ.non eſt, l.3.
II. Vt non ſolùm intelligatur mora propriè dicta,quæ
fit ex perſona,id eſt, cùm debitor à creditore interpellatur congruo loco & tempore, D. h.t.d. l. mora. ſed
etiam mora minus propriè dicta, quæ re fieri intelligitur;vt cùm pupillo debetur,D.eo.l.1.§. vlt. & cùm emptor rem accepit, nec pretium ſoluit, l. 2. & infr.de
action.emp.l.5.& D. eod.l.Iulianus.13.§.veniunt. item
cùm negotiorum geſtor pecuniam abſentis adminiſtrauit, l.ſi mater 24.& D.de nego.geſt.l.litis. 37. §. 1.
ſiue eam fœnori dederit,D.eod.l.atquin.19.§ penult.ſiue in ſuos vſ᷒ cōuerterit,D.eod.l.qui ſine38.ſiue otioſā
habuerit,cùm dominus eam fœnerare ſolitus eſſet, D.
h.t.l. qui ſemiſſes. quia omnem diligentiam adhibere
debet,d.l.ſi mater.id eſt, diligentiam exactam, ita vt
non tantum dolum præſtet, ſed etiam latam & leuem
culpam,ſupr.de negot.geſt.l.tutori,20. ¶ Quarta cau- 8
ſa eſſe videtur, ſi aliquandiu vſuræ præſtitæ ſint,quaſi in poſterum quoque ſimiliter præſtari debeant. Sed
hæc cauſa reprobatur, quia nec in futurum propterea
debentur,l.7.& ſolutæ,ſi ſors debeatur, imputantur in
ſortem,D.de condict. indeb. l. ſi non ſortem in princ.
alioquin repetuntur condictione indebiti, l indebitas.
Aliter accipiuntur, quàm in d.l.ſi non ſortem in princip. Nam ibi dicuntur indebitæ, quæ non debentur
iure ciuili,ſed tantum naturaliter : hic verò indebitæ
vocantur,quæ nullo iure debentur. ¶ Tertiò quæritur, 9
quantum vſurarum nomine deberi poſſit?Earum quantitas partim iure,partim conuentione partium definitur. ¶ Quod ad ius attinet,quantitas vſurarum tribus 10
modis limitata & coarctata eſt. I. Regulariter vſuræ
non poſſunt deberi maiores ſemiſſibus, ſed excipiuntur pauci caſus. Nam illuſtres perſonæ non poſſunt
exigere maiores trientibus : mercatoribus & negotiatoribus

toribus conceſſum eſt, vt beſſes ſtipulentur in traiecti-
tia pecunia, in qua creditor periculum ſortis ſubit, &
in ſpeciebus mutuo datis, (vt vino, oleo, frumento)
quarum æſtimatio varia & incerta eſt, permittuntur
vſuræ centeſimæ, l. eos. 26. §. 1. & 2. & l. penult. in princ.
Nota primò, hanc vſurarum limitationem prodeſſe
non ſolùm debitori principali, ſed etiam ijs, qui pro eo
interceſſerunt, vt fideiuſſoribus, & mandatoribus, l.
conſtitutionibus. 20. Nota ſecundò, ne quidem pœnæ
nomine vltra quantitatem legitimarum vſurarum
promitti aut deberi poſſe, l. cùm allegas. 15. & l. ſeq.
Nota tertiò hanc definitionem non obtinere in anti-
chreſi: ſiue creditor vice vſurarum domum inhabitet,
quia non videtur illicitum fœnus contrahere, ſed vi-
lius domum conducere, l. ſi ea pactione. 14. ſiue fru-
ctus fundi percipiat, propter incertum fructuum euen-
tum, qui interdum poſſunt legitimam vſurarum quan-
titatem excedere, interdum minus continere, l. ſi ea le-
ge. 17. Vſuræ Vſurarum deberi non poſſunt, vt ſupr.
notaui, §. 3. memb. 3. III. Vſuræ vltra ſortis quantita-
tem deberi nequeunt: quare qui centum mutuo acce-
pit, ſi centum nomine vſurarum ſoluerit, vſuræ ſiſtun-
tur, adeo vt quod poſteà ſoluerit, in ſortem imputetur,
vnde fit, vt cum duccuta ſoluerit, nihil amplius debeat:
& hoc eſt quod dicitur, eum qui duplũ quantitatis mu-
tuatæ ſoluit, nihil amplius debere, D. de condict. indeb.
l. ſi non ſortem. 26. §. 1. & de naut. fœno. l. 4. §. 1. adeo vt
creditor ne quidem per retentionem pignoris aliquid
vltra duplum conſequi poſſit, l. penultim. §. 1. Quod
verum eſt iure Codicis tum demum, cùm vſurarum
ſumma eo tempore, quo ſoluitur, duplum debitę quan-
titatis excedit: nam diuerſis vicibus ſolutæ non impu-
tantur in duplum, l. vſuræ. 10. Sed hodie indiſtinctè
omnes vſuræ, atque adeo etiam eæ, quæ per partes ſol-
uuntur, in duplum imputantur, Nou. 121. & 138. Hæc
definitio neque annuo reditu locum habet, neque in
pecunia reipublicæ debita, quaſi hæc quoque ad an-
nuum reditum referatur. Hæc Cuiacio non probantur
exiſtimanti idem eſſe vſuram, & annuum pecuniæ re-
ditum. Ego cùm Iuſtinianum inter hæc diſtinguere
videam, in eo diſcrimen conſtituendum puto, quod
emptor annui reditus, non poteſt ſortem exigere, quip-
pe cui nihil aliud, quàm reditus debetur: is verò, qui
11 vſuras percipit, ſortem repetere poteſt. ¶ Conuentio
partium quantitatem vſurarum terminat: quia vel
maiores, vel minores promitti poſſunt, dum tamen
quantitas iure definita non excedatur. Poſſunt etiam
conuentione partium intra legitimum modum augeri,
12 vel minui. ¶ Augentur, cùm quis minores vſuras, &
ſub conditione, ſi hæ intra certum tempus non ſoluan-
tur, maiores ſtipulantur: veluti, *vſuras trientes ſingulis
kal. Ianuarus dabis? Dabo. Niſi kal. ſanuarys dederis, vſu-
ras ſemiſſes dare ſpondes? Spondeo.* De hoc caſu nota I. Si
ex interuallo de maioribus vſuris conuenerit, pignus
in minores vſuras acceptum non cenſeri in maiori-
bus repetitum, ſi hoc expreſſum non ſit, l. 4. II. Si de-
bitor minores vſuras ſua die, id eſt, kalendis non ob-
tulit, ſed poſt kal. ſoluit, creditorem, qui ſponte mino-
res vſuras poſt kalendas accepit, videri à conuentione
de maioribus vſuris præſtandis receſſiſſe, l. quamuis.
8. III. Si debitor ſua die minores obtulit, ſed eas cre-
ditor, vel creditoris tutor accipere noluit, maiores vſu-
ras non deberi: quia licèt maiores promiſerit; ſi mino-
res non ſoluerit, tamen, cùm per eum non ſteterit, quò
minùs ſolueret, perinde habetur ac ſi ſoluiſſet, l. ſi per te
13 9. ¶ Minuuntur, non ſolùm expreſſè, ſed etiam tacitè:
nam ſi is, qui maiores ſtipulatus eſt, aliquot annis (id
eſt, triennio, arg. l. 1. infr. de fideicomm. & l. 3. inf. de
apoc. public.) minores acceperit, tacitè pactus videtur
de maioribus non petendis. Vnde pacti exceptio pe-
tenti maiores vſuras obſtat, quamuis ſit defenſor ciui-
tatis, l. 5. Non obſtat l. Imperatores. 37. D. de pact. vbi
dicitur debitori reipub. pecuniam, quam debet, remit-
ti non poſſe: cùm quia non loquitur de vſuris, ſed de
ſorte, quæ appellatione pecuniæ ſignificari ſolet, vt in
l. lecta. 40. D. de reb. cred. & alijs locis: tum etiam quia
minores vſuras ſoluens, non tam cum defenſore ciui-
tatis, quàm cum ipſa republica pactus videtur. Contra
ſi is, qui minores promiſit, maiores per errorem ſoluit,
id quod amplius ſoluit, quàm debebat, in ſortem impu-
tatur, D. de ſolut. l. creditor. 102. §. vltim.
¶ Quartò quæritur, quibus modis fiat, vt creditor de- 14
ſinat poſſe vſuras exigere? Multis modis hoc accidit,
qui ad tria capita referuntur: aut enim vſurarum cur-
ſus ſiſtitur, ita vt præteriti quidem temporis vel ſolutæ
ſint, vel debeantur: ſed in futurum non debeantur: aut
ne quidem præteriti temporis exigi poſſunt, licet ſolu-
tæ non ſint: aut præteriti temporis deberi deſinunt,
ſed in futurum debentur. ¶ Curſus vſurarum ſiſtitur 15
ſequentibus caſibus, quibus ſublata principali ſortis
obligatione, conſequenter tollitur etiam acceſſoria
vſurarum obligatio, D. de diu. reg. iur. l. nihil dolo. 129.
§. 1. & l. cum principalis. 178. I. Cùm debitor totam
pecuniam debitam cum vſuris, ſi quæ debentur, cre-
ditori obtulit, eóque nolente accipere obſignauit, & in
publico (id eſt, in ſacris ædibus, vel vbi iudex cõpetens
deponi iuſſit,) depoſuit, l. 2. l. 6. l. ſi per te 9. l. ex prædiis.
11. l. acceptam. 19. II. Cùm vſurarũ nomine duplum mu-
tuatæ quantitatis ſolutum eſt, vt expoſui ſupr. §. 10.
memb. 3. III. Cùm obligatio principalis nouata eſt, D.
de nouat. l. nouatione. 18. l. emptor. 27. ¶ Duobus 16
autem caſibus vſuræ ne quidem præteriti temporis
exigi poſſunt. I. Si actio principalis præſcriptione lon-
giſſimi temporis ſummota ſit, l. eos. 26. in princip. II.
Si vſuræ non actione, ſed officio iudicis contine-
bantur, (quia propter moram debebantur ex cauſa bo-
næ fidei, vt ſupr. expoſui. §. 7.) & condemnatio ſortis ſi-
ne vſuris ſecuta ſit. Nouata enim per ſententiam obli-
gatione vſuræ in futurum non debentur, infr. depoſi.
l. 4. niſi ex cauſa iudicati poſt quatuor menſes à die
ſententiæ computandos, l. in bonæ fidei. 13. & infr. de
vſur. rei iud. l. 2. & 3. Præteriti verò temporis vſuræ,
quæ officio iudicis accedebant, creditori perierunt,
ſublata illa actione, ſine qua dictum iudicis officium
non conſiſtit, d. l. in bonæ fidei. coniun. quæ ſcripſi ſupr.
§. 7. in princip. ¶ Denique cum vſuræ temporis præ- 17
teriti ſoluuntur, eius temporis deberi deſinunt, & in
futurum nihilominùs debebuntur. Quid ergo ſi de-
bitor ſoluens non expreſſerit, vtrùm ſortis, an vſura-
rum nomine ſoluat? Creditor in vſuras imputare po-
terit, l. ſi vſuras. 21. quia cum debitor nec ante ſolutio-
nem, nec incontinenti poſt ſolutionem, elegerit, in
quam cauſam ſolueret, electio ad creditorem transfer-
tur, immo & neutro voluntatem ſuam exprimente, ſo-
lutum primo in vſuras: deinde ſi forte debitas vſuras
excedit, in ſortem imputatur, infr. de ſolut. l. 5. niſi, vſu-
ræ tantum naturaliter debeantur: tunc enim imputa-
tur in ſortem, non in vſuras, D. cod. l. 5. §. Imperator.

Tit. XXXIII. De nautico fænore.

I. 13. ij. 4. j.	*III. 2. j. ij.*
II. 4. j.	*IV. 1. 2. iv.*

FOenus nauticum eſt vſura pecuniæ tra- 1
iectitiæ. Pecunia traiectitia eſt, quæ trans
mare vehenda creditur, D. h. t. l. 1. periculo
creditoris, l. 1. id eſt, vt ſi debitor eam ad
locum deſtinatum perferre non potuerit, ſed amiſerit,
liberetur: quod cùm ſit contra naturam mutui, ſupr. ſi
cert.

cert.pet. l.incendium.11.& D.de oblig.& act.l.1.§.&ille.& Inſtit. quibus mod.re contrah. obligat. §. item is cui.non obtinet,niſi ita inter partes conuenerit, l. vlt.
2 verſ.ſine. ¶ Proprium igitur huius pecuniæ traiectitiæ eſt, vt periculum ad creditorem pertineat. Quod limitatur quatuor modis. Nam creditur periculum ſubit. I. Naufragij, incendij, piratarum, non eius quod culpâ debitoris contingit: putà quia merces illicitas in nauem impoſuit, & omnium confiſcationem paſſus eſt,l.3. II. Nauigationis, de qua conuenit:nam ſi debitor locum nauigij non ſeruauit, ſed aliò nauem direxit, periculum ad creditorem non ſpectat,d.l.3. III. Ex die,quo nauigari conuenit,non antea, D. eod.l. 3. IV. Donec nauis ad deſtinatum portum perueniat, non
3 poſteà,l.vlt. ¶ Effectus huius periculi, quod creditor ex conuentione ſubit, duplex in nautico fœnore ſpectatur. I. Hoc fœnus debetur etiam ex nudo pacto, D.eod.l.5.& l. 7. II. Hæc vſura non cadit ſub communem vſurarum obſeruationem,l.1. de qua obſeruatione dictum fuit ſupr.tit.prox.§.10.ſed poteſt eſſe maxi-
4 ma,id eſt,centeſima,ſupr. eod.l.eos. 26. §. 1. ¶ Quoniam igitur hi effectus pecuniæ traiectitiæ attribuuntur,non quatenus trãs mare vehenda eſt, ſed quatenus periculo creditoris data eſt, hîc duo colliguntur.I. Quando periculum ad creditorem non pertinet,hi effectus locum non habent:nec intereſt vtrùm ab initio ſine creditoris periculo credita ſit,an poſtea periculum eius eſſe deſierit, l.1. & 2. & D.eod.l.4. in princip. II. Etiam in alijs cauſis, in quibus creditor periculum ſubit,ijdem effectus obtinent:veluti ſi piſcatori in apparatum piſcatorium erogaturo pecuniam crediderit: vt ſi piſces ceperit, pecuniam reddat:ſi non ceperit, non reddat,D.eod.l.5.

Tit. XXXIV. Depoſiti vel contrà.

I.in princ.4.ÿ.5.j.	*VII.6.j.*
§.j.8.j.ÿ.	*VIII.4.sv.6.j.8 j.*
II.5.ÿ.	*IX.t 3.4.ÿ.6 ÿ.*
III.5.ÿ.8.iÿ.	*X.5.ÿ.iÿ.*
IV.5.ÿ.	*XI.in princ.6.iÿ.*
V.9.	*§.j.7.*
VI.t.9.	*XII.3.*

1 EX contractibus nominatis, qui re perficiuntur, explicandus ſupereſt contractus depoſiti, ſeu depoſiti actio,quæ ex eo naſcitur. Deponere eſt commendare, l. 6. & l. cùm hereditas.9. id eſt, tradere cuſtodiendum,D.eod.l. 1.in princip. gratis, Inſt. de manda. §. vltim.ipſa igitur ſpecies deponenti reſtituenda eſt, D. de reb.cred.l.2.in princip.& de obl.& act.l.1.§.is quoque. Quare depoſitum eſt contractus, quo res gratis conſtituenda, ac repoſcenti reſtituenda traditur. Ex quo cùm duplex detur actio:directa depoſitori contra depoſitarium, & contraria depoſitario contra eum qui depoſuit:de ſola directa hoc titulo agitur:quem in duo capita diuido, prius de directa actione depoſiti in genere, poſterius de actione ſequeſtraria, quæ eſt ſpecies actionis depo-
2 ſiti. ¶ De directa actione in genere deciduntur quatuor quæſtiones.

3 ¶ Primò quæritur,cui hæc actio detur? Diſtinguendi ſunt tres caſus: aut enim filiusfam. depoſuit, aut ſeruus,aut paterfamiliâs. Primo caſu pater actione directa, vel eo abſente filius actione vtili depoſitum repetit, D.h.t.l. Iulianus. 19. & de iudic.l.ſi longius. 18. §.1.& de oblig. & act.l. filiusfamiliâs ſuo. 9. Secundo caſu poteſt quidem depoſitarius ſeruo repetenti depoſitum reddere, niſi ſciat vel ſcire poſſit dominum non conſentire, D.eod.l.quod ſeruus,11. ſed actio depoſiti domino acquiritur,D.eod.l.1.§.ſi ſeruus meus.niſi quis in ſeruo vſumfructum habeat, & res ad eum pertineat: tunc enim actio depoſiti fructuario dabitur, d.l.1. §. ſimili.Similiter cùm is,qui ab aliquo bona fide poſſidetur,rem ad eum pertinentem depoſuit, actio bonæfidei poſſeſſori redditur,d.l.1.§. non ſolum.Item cùm ſeruus hereditarius rẽ depoſuit,actio futuro heredi acquiritur, l.cùm hereditas 9.& D.eod. d.l. 1.§.item ſi ſeruus. Tertio caſu datur actio, non ſolùm ei qui depoſuit, ſed etiam eius heredibus,& cæteris ſucceſſoribus,vt bonorum poſſeſſoribus, & ei cui ex Trebelliano reſtitura eſt hereditas,D.h.tit.l.1.§. hæc actio.Quid ergo ſi duo de hereditate contendant,vtroque ſe ſolum,& ex aſſe heredem aſſerente,vtri res eſt reſtituenda?Ei, qui paratus eſt depoſitarium aduerſus alterum defendere, quod onus ſi neuter ſubire velit, depoſitarius iudicium ſubire non cogitur: ſed res in æde deponitur, donec de hereditate iudicetur,d.l.1.§.apud Iulianum. Quid ſi ex pluribus heredibus, vnus, vel aliqui repetant?Diſtinguendum eſt inter rem diuiduam, & indiuiduam.Nam ſi diuidua ſit, ſingulis partes ſunt reddendæ,pro hereditariis ſcilicet portionibus.Et ſi pecunia ſit in ſacculo obſignata, ſacculum coram prætore, vel honeſtis perſonis reſignare, & partem petenti, ſeu partes petentibus ſoluere oportet: deinde ſacculum iterũ obſignare, & depoſitario reddere: vel, ſi is ſuſcipere nolit,in ſacram ædem deferre.Sed ſi res ſit indiuidua, tota vni ex duobus heredibus,vel maiori parte ex pluribus heredibus(maior autem pars intelligitur potius pro quantitate portionum hereditariarum,quàm pro numero heredum)reſtitui debet,dummodò de depoſitario aduerſus alios defendendo idoneè ſatisdetur:ſatisdatione autem non præſtita, ſi depoſitarius liberari velit, res erit *in* ædem deponenda,d.l. 1.§.ſi pecunia.& l. ſi plures.14.in princip. Quid ſi vnus partem ſuam, vel plures ſuas partes à depoſitario receperunt, & res poſteà periit,vel depoſitarius ad inopiam redactus eſt,teneturne qui partem ſuam acceperunt, eã cum ſuis coheredibus communicare? Nullo modò: quia non debet negligentia diligentibus nocere, l. vlt.hîc enim obtinet quod dicitur,ius ciuile vigilantibus ſcriptum eſſe, D. quæ in fraud.credit.l.pupillus.24.

¶ Secundò quæritur, contra quem hæc actio detur? 4
I.Datur contra depoſitarium,D.h. t. l. ſi plures 14.§. 1. & de oblig.& act. l.1. §.is quoque.& Inſtit.quib. mod. re contrah.oblig. §.penultim.II.Datur contra eius heredes:qui quidem ex dolo defũcti tenentur ſinguli pro partibus hereditariis: ex proprio autem heredis facto is ſolus tenetur, qui fecit, l.1. l.cùm hereditas.9. & D. eod. l.in depoſiti. 9. d.l.ſi plures.§.1.& l.ſi duo 22.III. Datur contra patrem,vel dominum, qui depoſitarium in poteſtate habet: quo caſu eſt actio de peculio, D. de pecul. l. 5. in princip. IV. Denegatur contra eum, cui pecuniam depoſitam depoſitarius credidit, l.ſi is qui.8.

¶ Tertiò quæritur, quid in hanc actionem veniat? 5
Hic tria traduntur. I. In hanc actionem venit dolus & lata culpa:nõ culpa leuis;multò minùs caſus fortuitus,l. 1.& D.eod.d.l.ſi plures.§.1 l.ſi ſine.20.& l.quod Nerua. 32. & de oblig. & act.l. 1.§.is quoque.& Inſt.quib.mod. re contrah.oblig.§. penultim. II. Non ſolùm res vi,& poteſtate actionis reſtituenda eſt, l. qui depoſitum. 10. id eſt, eadem ſpecies quæ depoſita fuit, D. de reb. creditis,l.2.in princip.& de oblig.& act. d.l.1.§.is quoque.& Inſtitut.quib.mod.res contr.oblig.d.§.penultim. ſed etiam vſuræ ex mora accedunt officio iudicis, vt in cæteris bonæ fidei iudiciis, præſertim ſi in vſus ſuos conuertit, l. 2. 3. 4.& D.eod.l.Lucius Titius Sempronio.24.l.die.25.§.1.l.Quintus.28. & l. ſi ſacculum. 29. §.1. Is quoque vſuras debet, qui de eis præſtandis

pactus

pactus eſt, d.l. Lucius Titius Sempron.aut ex pecunia
apud ſe depoſita vſuras percepit,d.l.Quintus. I I I.Dā-
natum infamia ſequitur,d.l.qui depoſitum,& D.de his
6 qui not. infam.l. 1.verſ. qui pro ſocio. ¶ Quartò quæ-
ritur, quibus exceptionibus reus conuentus ſe tueri
poſſit, vel non? Quatuor defenſiones conſiderantur.
I. Si depoſitarius dicat ſe pecuniam apud ſe depoſitam
alij credidiſſe: ideóque in illum actionem transferri
petat. Hæc defenſio reprobatur l.7. & 8. I I. Si à ſeruo
hereditario rem acceperit: quia cùm hic ſeruus nullius
ſit,D.de diuiſ.rer. l. 1. in princ. nemo eſſe videtur, cui
actio acquiri poſſit.Hæc quoque defenſio reprobatur:
quia hereditas perſonam domini defuncti repræſen-
tat,D.de hered.inſtit.l.non minùs.21.§.1.& Inſt. eo. §.
ſeruus etiā.idcirco actio hereditati acquiritur,&per eā
heredi poſtea adeunti competit, l. cùm hereditas. 9. &
D.eod. l. 1. §.item ſi ſeruus. I I I. Si depoſitor inuicem
depoſitario debeat:nam compenſatio ipſo iure obliga-
tionem tollit,vel minuit,ſupr. de compenſ. l. vltim. in
princ.& Inſtit.de actionib.§.in bonæ fidei.Hæc defen-
ſio reprobatur: quia compenſatio in hoc iudicio non
admittitur,ne vllo prętextu rei depoſitæ reſtitutio im-
pediatur,l.penult.in princ.& ſupr.de compenſ.d. l. vlt.
§.1.& Inſtit.de action. d. §. in bonæ fidei. I V. Si quis
depoſitario denunciauerit, ne rem deponenti reſti-
tuat.Hæc denunciatio vel temerè fieri poteſt (quo caſo
denuncians rei periculum ſubit, & vſuras trientes de-
poſitori præſtat,Nou. 88. cap.1.) vel ex iuſta cauſa, vt
quia fit à domino rei, quam prædo depoſuit: debet
enim potiùs domino,quam depoſitori reſtitui,D.h.t.l.
bona fides. 31. §. 2.
7 ¶ Vt exceptio ex hac cauſa valeat, duo requirun-
tur. I. Vt in hac denunciatione adhibiti ſint teſtes,
& ſcriptura. I I. Vt ſine dolo depoſitatij facta ſit:
quod ipſe ſuo iureiurando confirmare tenetur: hoc
eſt, iurare debet ſe non curaſſe in fraudem eius, qui
depoſuit, vt aliquis ſibi denunciaret, ne depoſitum
redderet.Sed & ſi hæ duæ conditiones adſint, ideóque
exceptio valeat, tamen ab actore elidi poteſt cautione
idonea, id eſt, ſatiſdatione præſtita de depoſitario ad-
8 uerſos denunciantem defendendo,l.pen.§.1. ¶ Quin-
tò quæritur, quæ ſint huius actionis affinia remedia?
Tria hoc tit. proponuntur. I. Actio ad exhibendum, l.
1. §. 1. I I. Rei vindicatio, d. l. 1. §. 1. & l. ſi is qui. 8.
I I I. Actio furti.l.3.& D. eo.l.ſi ſacculum.29.in princ.
Hæc dicta ſint de priori capite.
9 ¶ Tranſgrediamur ad poſterius caput de actione
depoſiti ſequeſtraria, quæ in ſequeſtrem competit,
D. eod. l. 5. §. 1. Sequeſter eſt, cui duo, vel plures
rem controuerſam, ſinguli in ſolidum certa condi-
tione cuſtodiendam, ac reddendam tradunt, D. eod.
l. 6. & l. licet. 17. in princip. Hic igitur legem depoſi-
tionis ſeruare, l. 6. proinde impleta conditione depo-
ſitionis rem reſtituere tenetur, & eo nomine ab eo
qui depoſuit, conueniri poteſt, l. 5. actione depoſiti
ſequeſtraria,D.eo.d.l.5.§.1.vel præſcriptis verbis,D.de
dolo. l. ſi quis affirmauit. 9. §. Labeo. quæ actio cum
actione ſequeſtraria concurrit,quemadmodum & cum
vulgari actione depoſiti,D.de præſcrip. verb. l.ſi apud
18. Quòd ſi inſtrumentum contractus,& obligationis
apud ſequeſtrem depoſitum fuerit, & ſecundum le-
gem depoſitionis debitori reddendum ſit, ſed ſeque-
ſter in eo reddendo moram faciat,tamen debitor ſolu-
tione debiti tutus eſt, l. 5. nec inſtrumentum non-
dum receptum,ei nocet: quia debiti ſolutione factum
eſt inutile & inane,ſupr.de condict.ex leg.l.2.& inſ.de
ſolution.l.inductum.22.

Tit. X X X V. Mandati, vel contrà.

I. in princ. 5.p.12.j.iv.	*X I I I.* 10.ij.
§.j.6.ij.	*X I V.* 5.v.
I I. 5.j. 12.ij. 14.	*X V.* 15.
I I I. 5.vij.	*X V I.* 5.v.10.j.iij.
I V. 5.vij.8.12.j.	*X V I I.* 6 ij
V. 5.vj.10 j.	*X V I I I.* 5.ij.12.iv.
V I. 6.j.12.ij.	*X I X.* 5.iv.10.v.
V I I. 5.iij.12.iij.	*X X. in princ.* 5.vj.
V I I I. 5.iij.12.iij.13.14.	§.j.2.6.ij.12 j.
I X. 10.j.	*X X I.* 5.p.10.ij.iv.
X. 5.j.ij.12.ij.	*X X I I.* 5.vj.
X I. 5.p.10 j.ij.	*X X I I I.* 5. vij.
X I I. 5.p.9.	*X X I V.* 5.vj.

SVperiores tituli huius quarti libri ſunt de 1
contractibus,qui re perficiuntur, & de eo-
rum acceſſionibus variis:ſequentes omnes
ſunt de contractibus, qui conſenſu perfi-
ciuntur;nempe mandato,ſocietate,emptione, & ven-
ditione,locatione,& conductione, & emphyteuſi. Ex
his duo magis reſpiciunt ad perſonas, quàm ad res,
nempe mandatum, & ſocietas: idcirco vel vnius con-
trahentis morte finiuntur, Inſtit. de mandat. §. item ſi
adhuc.& de ſocieta.§.ſoluitur. alij magis reſpiciunt ad
res; ideóque morte contrahentium non extinguuntur,
ſed ad heredes tranſeunt, Inſtit. de locat. & conduct.
§. adeo. & §. vltim. ¶ Mandatum eſt contractus con- 2
ſenſu conſtans, D. h. tit.l. 1. in princ.& de obligat. &
action. l. 2. quo dominus negotium bona fide geren-
dum,D.h.tit.l.idémque.10.in princ. gratis, l. ſi contra.
20.§.1.D.eod. l.1.§.vltim.& de præſcript.verb.l.ſi tibi.
22. & Inſtitut. h. tit. §. vltim. ſuſcipienti procuratori
committit, d. l. idémque. §. ſi quis ea.& D.de proxe-
net. l. 2. ¶ Ex hoc contractu duplex mandati actio 3
oritur: altera directa, quæ datur mandatori contra
mandatarium:altera contraria, quæ datur mandatario
contra mandatorem. Vtraque in hac rubrica propo-
nitur. ¶ Diuiditur autem totus titulus in quatuor 4
capita. ¶ Primo capite explicatur, quid mandari poſ- 5
ſit. Mandantur autem negotia gerenda,l. 1. in princip.
l.procuratorem. 21.l.cùm mandati. 12. l. in re manda-
ta.21. Exempla hæc habentur. I. *Mando tibi, vt pro me
fideiubeas*,l.2.l.ſi pro ea.10.II. *Mando tibi,vt pro me man-
des*;putà mandes Titio,*vt pecuniam actori,vel procuratori
meo credas*,d.l.ſi pro ea.l.poſt ſolutionem.18.I I I. *Man-
do tibi,vt pecuniam Titio*,l.7.*vel ſeruis meis credas*,l.ſi tibi.
8. I V. *Mando tibi vt rem tuam Titio vendas*, l.pretij.19.
V. *Mando tibi,vt equos illos emas*, l.ſi ſecundum. 14. vel
vt merces emas, l.ad comparandas. 16. V I. *Mando tibi,
vt bonorum poſſeſſionem meo nomine petas*, l.5. V I I. *Man-
do tibi actionem mouendam*, l. 3. vel *ſuſcipiendam*, D. de
procurat.l.filiusfamiliâs.8.in princip. & §. 1. vel *cauſas
appellationis exercendas*, l.4. Sed hîc cauendum, ne quis
litis incertum redimat,l.ſi contra.10.Quocircà ſi actio
vendatur, ſiue alio titulo oneroſo transferatur: is, cui
actio ceditur,non plus per eam conſequi poteſt,quàm
pretij nomine, vel alio titulo dedit ei, qui actionem
mandauit: quamquàm per donationem rectè actio
transfertur: ſed vili pretio actionem vendere, & reſi-
duum iuſti pretij donare non licet, l. per diuerſas. 22.
& ll. ſeqq. vbi nota, vltimā legem,quæ Græca eſt,ve-
teribus Doctoribus incognitam, tollere exceptio-
nes admiſſas d. l. per diuerſas. & l. ſeq. ¶ Secundo 6
capite exponitur, quomodò mandatum contraha-
tur. Vbi duo traduntur. I. Non ſolùm expreſsè, ſed
etiam tacitè contrahi poteſt,l.6.& D. eod. l. 6.§.ſi paſ-

ſus. II. Gratis contrahitur, l. ſi contra. 20. §. 1. vt no-
taui ſupra in definitione mandati: quoniam hic con-
tractus originẽ ex officiu, & amicitia trahit: contraria
verò eſt officio merces, D. eod. l. 1. §. vlt. Interueniente
igitur certa mercede, eſt locatio, & conductio. Si verò
ſit incerta merces, eſt contractus innominatus, Inſtit. h.
t. §. vltim. & D. de præſcript. verb. l. ſi tibi. 22. Salarium
autem non obſtat, quominùs ſit mandatum gratuitum,
ſicut nec honorariũ, D. eod. d. l. 6. in princ. & l. 7. Nota
hæc quatuor inter ſe differre, *pretium, mercedem, honora-
rium, ſalarium*. nam *pretium* eſt rei æſtimatio: *merces* eſt
æſtimatio vſus, vel operæ: *honorarium* eſt, quod hono-
ris, & gratitudinis, ſeu remunerandi gratiâ ſimpliciter
offertur: *ſalarium* eſt, quod ob eandem cauſam offertur
ratione habita ad certum tempus, vt ſalarium annuũ.
Conſtituitur autem ſalariũ vel certum, vel incertum.
Certum non petitur actione mandati, ſed cognitione
extraordinaria, D. h. t. l. 7. quemadmodum & honora-
rium, D. de extraordinar. cognit. l. 1. §. in honorariis. Id-
circo in l. 1. in fin. h. t. dicitur, de ſalario apud præſidem
prouinciæ cognitionem præberi, id eſt, præſidem non
dare iudicem, ſed ipſum extra ordinem cognoſcere.
Salarij autem incerti promiſſio non valet, idque peti
nequit, l. ſalarium. 17. & D. eod. l. qui mutuam. 56. §.
7 penult. ¶ Tertio capite declarantur quatuor effectus
mandati. Primus reſpicit ad poteſtatem mandatarij: ſe-
cundus ad poteſtatem mandatoris: tertius ad obliga-
tionem mandatarij, & actionem mandati directam;
quartus ad obligationem mandatoris, & actionem
mandati contrariam: de quibus ordine dicendum.
8 ¶ Ad primum effectum refertur, quod dicitur in l.
4. vbi pater filio emancipato actionem mandauit
contra ſuos debitores: deinde ipſemet re integra
contra eoſdem egit: quod quidem facere pro libitu
potuit; quia res erat integra, id eſt, quia filius non-
dum egerat, nondum litem conteſtatus erat, D. de pro-
cur. l. antè litem. 16. poſt litem verò à procuratore con-
teſtatam mandator id facere non poteſt, niſi causâ co-
gnitâ iudex id permiſerit, D. eod. l. poſt litem. 17. in
princ. proptereà quòd is, qui litem conteſtatur, fit do-
9 minus litis, ſupr. eod. tit. l. procuratoribus. 22. ¶ Pote-
ſtas autem procuratoris à mandato pendet, cuius for-
mam, & legẽ bona fide cuſtodire debet, nec eius fines
poteſt excedere: ſed quidquid contra, vel præter man-
datum egerit, nullam vim habet, l. cùm mandati. 12. &
D. eod. l. 5. in princ. l. poteſt. 41. & Inſt. eod. §. is qui exe-
quitur. Caue tamen putes, quotieſcumque procurator
aliquid facit, quod mandato expreſsè comprehenſum
non ſit, eum continuò fines mandati excedere: quia
cùm mandatum nudo conſenſu, atque adeò etiam taci-
tè contrahatur, vt ſuprà docui: ea quoque procurator
facere poteſt, quæ tacitè ei mãdata cenſentur, vt expo-
10 ſui ſupr. de procurat. num. 4. memb. 2. ¶ Sequitur, vt
de procuratoris obligatione videamus: de qua hęc tra-
duntur. I. Non ſolùm tenetur eorum nomine, quæ
geſſit; ſed etiam ob ea, quæ neglexit, l. procuratorem.
II. Malè geſti exemplum eſt, ſi cauſam ſibi commiſ-
ſam læſit, l. cùm per procuratorem. 9. Neglecti exem-
plum eſt, ſi bonorum poſſeſſionem non petiit, cùm hoc
ei mandatum eſſet, l. 5. alioquin ſi mandatum non eſſet,
id ei imputari non poſſet: quia (vt nuperrimè notaui)
fines mandati excedere nec debet, nec poteſt. II. Non
tantùm præſtat dolum, ſed etiam culpam: non tamen
caſum fortuitum, l. procuratorem. 11. l. à procuratore.
13. l. ad comparandas. 16. l. in re mandata. 21. III. Te-
netur in id quod mandatoris intereſt, d. l. ad compa-
randas. IV. Non ſolùm in pecuniam condemnatur,
ſed etiam infamiâ notatur ob fidem ruptam, d. l. in re
mandata. V. Vſuras debet ex ſtipulatione, vel mora,
non tamen vltra modum iure permiſſum, l. pretij. 19.
¶ Tandem de mandantis obligatione tres quæſtiones 11
diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quid mandator ſol- 12
uere mandatario teneatur? Reſpondetur teneri, I. Pro-
curatori reddere impenſas ab eo factas, l. ſi contra. 20.
§. 1. ſiue de ſua ſubſtantia, ſiue pecuniam ab alio mu-
tuò acceptam erogauit, l. 1. etiamſi in litem impende-
rit, & ſine ſua culpa victus fuerit, l. 4. II. Ei, qui pro ſe
interceſſit, reddere pecuniam ab eo ſolutam, l. 2. & 6.
Ante ſolutionem autem ab eo conueniri nequit; niſi
aut bona ſua dilapidare cœperit, aut ille ſine ſua culpa
damnatus ſit, aut ita ab initio conuenerit, vt etiam an-
te ſolutionẽ agi poſſit, d. l. 6. & l. ſi pro ea. 10. III. Red-
dere pecuniam ſuo mandato alij creditam, l. 7. & 8.
IV. Soluere vſuras pecuniæ, quam procurator impen-
dit, l. 1. vel quas is ſoluit, qui dari mutuò mandauit:
verbi gratiâ, te ſciente, & conſentiente mandaui Ti-
tio, vt tibi pecuniam crederet: non ſolùm inter me, &
Titium; ſed etiam inter me & te oritur actio
mandati: quare ſi Titius meo mandato pecuniam tibi
crediderit; deinde eam contraria mandati actione à me
exegerit, eandem ego à te ſimiliter contraria manda-
ti actione repetam cum vſuris poſt tuam moram,
l. poſt ſolutionem. 18. quia mandati actio eſt bonæ fi-
dei, Inſtitut. de action. §. actionum. conſequenter in
hoc iudicium vſuræ ex mora veniunt, D. de vſur. l. mo- 13
ta. 32. §. in bonæ fidei. ¶ Secundò quæritur, an hæc
obligatio tranſeat in heredem? Reſpondetur, tranſire, 14
l. ſi tibi. 8. ¶ Tertiò quæritur, ſi obligationi principali
pignus acceſſerit, qua actione pignus perſequi poſſi-
mus? Reſpondetur, pignus peti poſſe vel actione hy-
pothecaria, d. l. ſi tibi. vel actione mandati, l. 2. vbi hoc
tam expreſsè traditur, vt mirer Cuiacium id negare.
De pignore igitur vel in rem agitur, vel in perſonam:
& quemadmodũ actio hypothecaria poteſt concurre-
re cum actione pigneratitia, ſi pignus traditum fuerit;
ita etiam poteſt concurrere cum actione mandati, ſi
tantùm de pignoris obligatione conuenerit ſine reali
traditione. ¶ Quartum caput eſt de modis, quibus 15
mandatum finitur. Vnus modus hîc proponitur, mors
mandãtis, ſi re integra moriatur, l. mandatum. 15. & D.
eod. l. inter. 26. in princ & de ſolut. l. vltim. nec ſit man-
datum de re poſt mandantis mortem facienda, putà de
monumento ei faciendo, D. h. t. l. ſi verò non remune-
randi. 12. §. vltim. Idem eſt, ſi re integra mandatarius
moriatur. Verumtamen ſi quis ignorans mandatorem
deceſſiſſe, mandatum exequatur, mandati agere pote-
rit, ne iuſta ignorantia ei noceat, d. l. inter. in princ. &
Inſtit. eod. §. item ſi adhuc. Res autem integra dicitur,
antequàm negotium geri cœperit, D. de iuriſdictio. l. 6.
& de condict. cauſa dat. l. 5. in princ. & de pollicit. l. 1. §.
cœpiſſe.

Tit. XXXVI. Si ſeruus extero ſe emi man-dauerit.

HIc titulus eſt pars ſuperioris: quia ſpeciem 1
quandam mandati declarat, id eſt, cùm
ſeruus extraneo mandat, vt ſe emat. Vel
autem ſimpliciter ita mandat: vel hoc ad-
iecto, vt ab emptore manumittatur. Prior
caſus hîc deciditur, & in l. cùm ſeruus. 54. j. reſpond.
D. mandati. Poſterior in d. l. cùm ſeruus. verſ. ſed ſi
in hoc. Hoc mandatum ſecundum regulas iuris
non valet: quia ſi valeret, vel ex ſerui, vel ex do-
mini perſona valeret: quorum neutrum dici poteſt.
Non valere ex perſona ipſius ſerui mandantis, hac
ratione oſtenditur: quia facilius ſuſtinetur manda-
tum hominis liberi, quàm ſerui: & quod homo liber
mandare

mandare nequit, multò minus ſeruus mandare po-
teſt:atqui homo liber fruſtra mandat ſe emendum:er-
go multò magis ſeruus fruſtra ſe emendum mandat.
Non valere ex perſona domini: vt ſtipulatio ſerui ex
perſona domini ſuſtinetur, inde probatur, quòd do-
minus non poteſt mandare, vt à ſe ematur: ergo nec
ſeruus mandare poteſt, vt à dumino ematur. Hoc igi-
tur ſerui mandatum non videtur valere. Et ſanè ante-
quàm venditio ſequatur, inutile eſt. Sed venditione
ſecuta, cur non detur actio ex empto vendito? ergo
etiam mandati agi poterit: quia cùm mandatum in
gratiam futuræ emptionis fiat;nec tam id agatur, vt ſit
ex mandato actio, quàm ex empto vendito propter
mandatum: æquitas ſuadet, vt mandati quoque hæc
actio detur. Quare ex dicto ſerui contractu domi-
nus habet actionem ex vendito ad pretium conſe-
quendum: quia obligatione non liberatur emptor, ſi
nummos peculiares à ſeruo acceptos domino nume-
ret; ſed de ſua pecunia ſoluere debet. Idem dominus
mandati agere poteſt, vt ſeruus manumittatur, ſi id
actum ſit in mandato contrahendo, id eſt, ſi ſeruus ſe
emi,& manumitti mandauit.Quid ſi id actum non ſit?
Poteritne dominus mandati agere, vt recipiat ſeruum?
Ita poterit, ſi nec ſeruus ab emptore ſit manumiſſus,
nec ipſe ex vendito agat: nam hæ duæ actiones ſunt
inter ſe contrariæ;mandati de ſeruo recipiendo,& vẽ-
diti de pretio conſequendo: quandoquidem per hanc
venditio impletur, per illam reſoluitur. Quare non
vtráque,ſed alterutrâ actione:id eſt, quam elegerit do-
minus vti poteſt,l.vnic.& d.l.cùm ſeruus.

Tit. XXXVII. Pro ſocio.

I. 5.j.9.j.	*V. 7. 11.p.*
II. 8.	*VI. 5.ij.*
III. 4. 8.9.j 12 j.	*VII. 11.j.*
IV. 8.9. ij.12.j.	

1 SIcut ſocietas eſt ſimilis mandatu:quia vter-
que contractus nudo conſenſu perficitur;
& in vtroque magis ſpectantur perſonæ,
quàm res, vt docui ſup.mandati.num. 1. ita
etiam actio pro ſocio eſt ſimilis actioni mandati:ſed eo
differt, quod actio mãdati eſt directa,&contraria;quo-
niam alter principaliter obligatur, id eſt, mandatarius:
alter per conſequentiam quandam, ratione æquitatis,
nempe mandator: actio verò pro ſocio vtrinque dire-
cta eſt; quia vtriuſque contrahentis eadem eſt ratio,
2 Inſt.de pœna temer.litigan §.ex quibuſdam. ¶ Quam-
uis autem inſcriptio huius tituli ab actione ſumatur;
tamen etiam de contractu, qui eſt actionis cauſa, diſſe-
ritur. Eſt autem ſocietas, contractus ſolo conſenſu cõ-
ſtãs, D.de oblig.& action.l.2.in princ.& Inſt. de oblig.
ex conſenſu.in princ. de re, vel negotiatione, D.h.t.l.5.
in princ. & Inſtit.eod. in princ. honeſta, D. eod.l.nec
prætermittendum.57.& de contrah. empt. l. quod ſæ-
pe.35.§.veneni.eiuſque lucro, vel damno communicã-
do, D. h. t. l. ſi non fuerint.29.& l.ſeq.& l.ſi vnus.67.
3 ¶ Hic titulus diuiditur in quatuor capita. ¶ Primo ca-
4 pite explicatur, qualis contractus ſit ſocietas. In hoc
contractu fides exuberare dicitur, l.3.id eſt, bonæ fidei
contractus eſt:nam bona fides hîc accipitur pro æqui-
tate;vt patet argumento à contrario, quoniam ſtricto
iuri opponitur, Inſtit.de actio.§.actionum. æquitas au-
tem cùm in contractibus, ſupr.de oblig.& action.l.4.&
obligationibus, D.de diuerſ.reg.iur.l.bona fides.57.im-
mo in omnibus ſpectetur, ſupr.de iudic.l.placuit.8.po-
tiſſimùm in bonæ fidei contractibus requiritur: idcir-
5 co dicitur in his exuberare. ¶ Secundo capite exponi-
tur, quomodò ſocietas contrahatur. Duo caſus hic de-

ciduntur. I. Si ita conueniat, vt vnus pecuniam, alter
operam conferat:ſocietas valet, l.1.& poſſunt inter ſo-
cios conſtitui partes lucri æquales; quia ſæpe alicuius
opera pro pecunia valet, Inſtit.h.t.§.de illa.verſ.nam &
ita. II. Non ſolùm purè, ſed etiam ſub conditione ſo-
cietas contrahi poteſt, l.penult. ¶ Tertio capite agitur 6
de effectu ſocietatis, id eſt, actione pro ſocio: de qua
tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, quã- 7
do competat? Reſpondetur, competere poſt ſocietatem
finitam, l.5. Similis ratio eſt actionis tutelæ, quæ non
datur, niſi poſt tutelam finitam, D. de tutel. & rat.di-
ſtrah.l.1.§.vltim. ¶ Secundò quæritur, contra quem 8
detur? Reſpondetur, dari contra ſocium, l.2.& eius ſuc-
ceſſores, l.3. ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuc-
ceſſerint, l.4. ¶ Tertiò quæritur, quid in eam veniat? 9
Reſpondetur, venire I. Præſtationes perſonales, quas
actor petit vel ob ſuum factum; vt quia pretium rei in
commune emptæ ſoluit,& ex ea debitas pẽſiones præ-
ſtitit, l. 1. vel ob factum ſocij, qui ſolus emolumenta
percepit;ideóque partem actori reſtituere debet, d.l. 3.
II. Rei communis diuiſionem, quæ ſecundum con-
uentionem,& legem ſocietatis fieri debet, l. 4. Quam-
quam magis ob præſtationes perſonales, quam ob re-
rum communium diuiſionem, de qua communi di-
uidundo agitur, hæc actio pro ſocio introducta eſt,
D. eod. l. 1. ¶ Quarto capite agitur de modis, qui- 10
bus ſocietas ſoluitur. Duo modi hoc titulo propo-
nuntur. ¶ Primus modus eſt renunciatio, l. 5. & D. 11
eod. l. 4. §. 1. l. verum 63. in fin. & Inſtitut. eod. §.
manet. quia nemo inuitus in ſocietate manere com-
pellitur, ſupr.commu. diuid l.vltim. Hîc duo ſunt no-
tanda. I. Si inter ſocios ſit aliquis furioſus: eius cura-
tor aliis ſociis,& illi curatori renunciare poſſunt, l.vlt.
II. Qui fraudulenter ſocietati renunciauit, ne lucrum,
quod ad ſe mox peruenturum intelligebat, ſociis com-
municaret, nihilominùs id communicare cogitur: ne-
que autem ipſe aliud lucrum, quod non captauit, com-
municare tenetur:neque ei ſocij aliquid communicãt,
quod poſt dictam renunciationem acquiſiuerint, d. §.
manet. ¶ Secundus modus eſt mors ſocii, D. eod. l.4. 12
§.1.& d.l.verum.§.vltim. & Inſtit. eod. §. ſoluitur. Vbi
ſimiliter duo notanda. I. Heres ſocij, licèt actione pro
ſocio teneatur, l.3.& 4.tamen ſocius non eſt, D. eod.l.
heres.40.& nequidem ex pacto tranſire ſocietas ad he-
redem poteſt, excepta vectigalium ſocietate, D. eod. l.
adeo. 59. in princ. II. Si plures ſocij ſint, ſocietas mor-
te vnius etiam inter ſuperſtites finitur, niſi in contra-
henda ſocietate aliter conuenerit;nam ex pacto ſocie-
tas inter ſuperſtites manebit, Inſtit.eod.d.§.ſoluitur.

Tit. XXXVIII. De contrahenda emptione, & venditione.

I. 27.	*IX. in princ.13.21.ij.*
II. 5. 12.	*§. j. 14.16. j.*
III. 14. 16. j.	*X. 7. 8. iij. 16. j.*
IV. 7.8.ij.	*XI. 14.*
V. 9.	*XII. 15.20.21.j.*
VI. 19. 21.iv.	*XIII. 16. ij.*
VII. 21.iij.	*XIV. 10.*
VIII. 20. 21. ij.	*XV. 13.*

POſt mandatum, & ſocietatem, qui contractus 1
conſenſu perficiuntur, & ad perſonas reſpi-
ciunt, exponendi ſunt contractus, qui ſimiliter
perficiuntur conſenſu; ſed eorum vis magis in rebus,
de quibus contrahitur, quàm in perſonis cernitur:nẽpe
emptio,& venditio;locatio,& cõductio, & emphyteu-
ſis. ¶ Emptio,& venditio eſt contractus ſolo conſenſu 2
conſtans, D.de oblig.& act.l.2.Inſt.h.t.l.in princ. & de

obligat.ex conſenſu.in princ. vt emptori, certo pretio,
Inſtit.hoc tit.in princ.& §.1.dato,D.de actiou.empti.l.
ex empto.11.§.& in primis. &de rer.permut.l.1.in pr.
rem habere liceat, D. de euictionib. l. venditor. 8.
3 ¶ Quia verò prolixus eſt hic tractatus de emptione,
& venditione;in multos titulos, vt & in Digeſtis, eſt
diſtributus:quibus de contrahenda emptione, & ven-
ditione,de eius contractæ effectibus,& de eiuſdem ac-
4 cidentibus diſſeritur. ¶ Cùm autem in contrahenda
emptione ſpectentur emptor, & vẽditor; res quæ emi-
tur,& venditur;modus,ſeu forma contrahendi, & lo-
cus,quo contrahitur:de rebus prolixè agetur titulis ſe-
quentibus: cætera hoc titulo conſiderantur: & obiter
adducuntur quędam de effectu emptionis,& venditio-
nis;& de cauſis,propter quas aliquis falsò credere poſ-
ſet venditionem reſcindi. Itaque hic titulus diuiditur
in ſex capita.

5 ¶ Primo capite,quod eſt de venditore,quæritur, an
furioſus vendere poſſit? Reſpondetur, eum tempore
furoris non poſſe vendere; quia non poteſt conſenti-
re:ſed,ſi habeat dilucida interualla, eo tempore, quo
furor intermiſſus eſt,poſſe vendere, ſi ſit maior vigin-
tiquinque annis,l. 2. Quid ſi minor ſit? Sine curatore
vendere non poteſt. Quòd ſi adhibito curatore vẽdat,
reſtitui contra venditionem poterit,ſupr.de in integr.
6 reſtit.minor.l.3. ¶ Secundo capite,quod eſt de empto-
re,quæritur primò; quis poſſit emere? Hic dantur duæ
7 regulæ. ¶ Prima regula eſt:Rei ſuæ emptio non valet,
l.4.l.ſi mater.10 & D.eod.l.ſuæ. 16. in princ. & de pi-
gnerat.actio.l.debitor.40.in princ.& de diuerſ.reg.iur.
l.neque pignus.45.in princ. Nec refert, vtrùm emptor
ſciat rem ſuam eſſe, an ignoret, d.l.ſuæ. Intellige em-
ptionem proprietatis:nihil enim vetat,quominùs rem
noſtram ab alio emamus reſpectu poſſeſſionis, in qua
ille potior ſit:hac enim ratione non tam rem noſtram,
quàm alienam rei noſtræ poſſeſſionem emimus,D.h.t.
l.ſi in emptione.34.§.rei ſuę.Item intellige emptionem
puram:quia facta ſub conditione valet,ſi pendente cõ-
ditione dominium rei emptor amiſerit, D. eod. l.exi-
8 ſtimo. 61. & de legat. j.l. cætera. 41. §. tractari. ¶ Ex
eo, quod dictum eſt, emptionem rei ſuæ non valere,
colligitur I. Debitorem fruſtra emere pignus à credi-
tore, d.l. debitor.in princ. quia rem pignerando, eius
dominium non transfert,ſed retinet, infr.de pignerat.
actione.l.pignus.9.II.Donatarium a donatore,vel eius
herede fruſtra rem donatam emere: nullam enim vti-
litatem hæc emptio ei affert,niſi aut donatione domi-
nus factus non ſit, aut donatio inofficioſa dici poſſit,
d.l.4.III. Si mulier rem ſuam a marito emat quaſi rem
mariti, hac ſimulata conuentione veritatem non mu-
9 tari,d.l.ſi mater. ¶ Secunda regula eſt: Tutor rem pu-
pilli, vel curator rem adoleſcentis emere non poteſt,
d.l.ſi in emptione.§.vltim.niſi palàm,&bona fide(quod
& in eius vxore obtinet)emat,l.5. à contutore,vel cõ-
curatore,qui ſolus adminiſtrare poteſt,vel illo auctore
emat à minore, D.de auctor.tut.l. 5. §. item ipſe. & de
adminiſtrat.tut.l.Titium.47.in princ.& de reb.eor.l. 5.
§. illud. vel emat à pupilli creditore pignus diſtrahen-
10 re,D.de auctor.tutor.d.l.5. §.penult. ¶ Secundò quæ-
ritur, an aliqui in emptione ſint præferendi, ſi fortè
plures ſeparatim emptioni ſe offerant? Olim proximi
& conſortes extraneis præferebantur:ſed hoc priuile-
gium eſt ſublatum;quia iniquum viſum eſt, dominum
11 non poſſe rem ſuam vendere,cui velit,l.penult. ¶ Ter-
tio capite declaratur, quomodò emptio & venditio
12 contrahatur,vel non. ¶ Contrahitur conſenſu,l.2.Sed
13 de hoc conſenſu tria quæruntur. ¶ Primò quæritur,
qua de re ſit? Reſpondetur eſſe conſenſum,ſeu conuen-
tionem de rei venditæ pretio,l.empti.9.in princ. & D.
eod.l.2.§.1.& Inſtit.eod.in princ.& quidem certo, In-
ſtit.eod.§. 1. Vnde ſi quantitas pretij conferatur in ar-
bitrium alterutrius contrahentis, contractus non va-
let,D.eod.l.quod ſæpe.35.§.1. ſin autem conferatur in
arbitrium tertij,ita demum valet,ſi ille pretium defini-
uerit,l.vltim.& Inſtit.eod.d.§.1. ¶ Secundò quæritur, 14
an hic conſenſus ſit neceſſarius? Reſpondetur eſſe ne-
ceſſarium: cùm quia regulariter nemo inuitus emere,
aut vendere cogitur, l. inuitum.11.& infr. de iur.deli-
ber.l.nec emere.16.exceptis certis caſibus, quos enar-
raui in tractatu de emption.& vendition. num.213. &
aliquot ſequentibus:tum etiam quia nullus eſt contra-
ctus ſine conſenſu,D.de pact.l.1.§.conuentionis.Deni-
que quia niſi de pretio conueniat, non erit venditio,
ſed potiùs donatio, l.3.l.empti.9.§.1. ¶ Tertiò quæri- 15
tur,an ſolus conſenſus ad emptionem,& venditionem
perficiendam ſufficiat? Reſpondetur ſufficere, adeo vt
nec rei traditione opus ſit,D.de rer.permut. l.1.§. item
emptio.nec pretij ſolutione,nec arrarum datione,D.h.
t.l.2.§.1.Inſtit.eod.in princ.nec verbis, D.de oblig. &
action.l.2.nec ſcriptura,l.non idcirco. 12.& D.de obli.
& action. d.l. 2. nec contrahentium præſentia,ead.l.2.
& Inſtit.de oblig.ex conſen.verſ.ideo. nec fideiuſſore,
d.l.non idcirco.Excipe, niſi conuenerit, vt in ſcriptis
contraheretur: tunc enim venditio non eſt perfecta,
niſi ſcriptura ſit confecta, & omnibus partibus ita ab-
ſoluta,vt nihil ampliùs deſideretur,ſup.de fid.inſtrum.
l.contractus.17.& Inſt. h. t.in princ. ¶ Vitia verò,pro- 16
pter quæ hic contractus non valet, duo proponuntur.
I. Si mutatio: ſi quis ſimulet ſe vendere, quod donat:
tunc enim donatio eſt,non venditio,l.3.l.empti. 9.§.1.
aut ſi rem ſuam emens,ſimulet ſe alienam emere, quo
caſu actus non valet,l.ſi mater.10.II. Si contractus cõ-
feratur in arbitrium emptoris, aut venditoris: veluti,
Hæc res tibi empta eſto,ſi volueris: vel,*ſi voluero*, l.in ven-
dentis.13.& D.eod.l.7.vel,*quanti velis*. D. eod. l. quod
ſæpe.35.§.1.Hæc tamen venditio valet, *ſi intra certum
diem tibi placuerit,tibi empta eſto*,Inſtit.eod. §. penultim.
¶ Quarto capite agitur de loco contractus: & quæri- 17
tur,an res alio loco vendi poſſint,quàm vbi ſunt? Re-
ſpondetur poſſe,l.1.

¶ Quinto capite declarantur duo effectus huius con- 18
tractus. ¶ Primus effectus eſt pro emptore, in quem 19
dominium rei emptæ per traditionem ex cauſa vendi-
tionis factam transfertur,l.6. ¶ Secundus effectus eſt 20
pro venditore,cui emptor, qui rem accepit, nec pre-
tium ſoluit, nũ rem reſtituere,ſed pretium ſoluere co-
gitur,l.ſi non donationis.8.l.non idcirco. 12. ¶ Sexto 21
capite continentur quatuor cauſæ, propter quas falsò
aliquis credere poſſet, venditionem reſcindi, cùm re-
ſcindi propterea non debeat. I. Si venditor ſtatim ac
contractus perfectus eſt, proteſtetur ſe pœnitere, d.l.
non idcirco. II.Si pretium non ſit ſolutum ab empto-
re,d.l.ſi nõ donationis.& l.ſeq.in princ. III. Si emptor
ſimulet ſe rem habere ex cauſa donationis, l.7. IV. Si
inter venditorem, & emptricem nuptiæ contrahan-
tur,& diuortium ſequatur,l.6.

Tit. XXXIX. De hereditate, vel actione vendita.

I 5.*ij.*	*VI.* 5.*j.*
II. 5.*ij.*	*VII.* 7.10.*ij.*
III. 9.	*VIII.* 10.*j.ij.*
IV. 4.	*IX.* 8.10.*ij.*
V. 5.*ij.*	

IN contrahenda emptione non ſolùm ſpe- 1
ctantur emptor, venditor, modus contra-
hendi,& locus contractus, de quibus ſupe-
riori titulo dictum eſt; ſed etiam res, quæ
emitur,& venditur: quapropter ſubiiciuntur quinque
tituli

2 tituli de rebus,quæ in hunc contractum cadunt. ¶ Hu-
3 ius tituli duæ ſunt partes perſpicuæ. ¶ Prima pars eſt
de hereditate vendita, vbi duæ quæſtiones tractantur,
4 ¶ Primò quæritur, an hereditatis venditio valeat, ſi
venditor ab emptore deceptus, minorem eius quan-
titatem eſſe exiſtimauerit, quàm reuera eſſet? Sic au-
tem diſtinguitur: Aut hîc emptoris dolus dedit cau-
ſam contractui, aut incidit in contractum, id eſt, aut
heres non erat hereditatem venditurus, niſi ab em-
ptore deceptus fuiſſet; aut, cùm venditurus eſſet, in
eo deceptus eſt, vt viliori pretio venderet. Priori caſu
venditio ipſo iure non valet, D.de dolo l.7.in princip.
Quare ſi heres nondum res hereditarias emptori tra-
didit, actione ex empto conueniri non poteſt, vt eas
tradat; quemadmodum nec actiones hereditarias ce-
dere cogitur. Si verò eas tradidit, ſuo iure earum
perſecutionem habet, l. 4. (vbi notanda eſt phraſis il-
la, quæ vix conſtare poteſt, *iudicio conueniri non com-
pellitur*, pro, iudicio conueniri non poteſt) id eſt, eas
iure dominij vindicare poteſt: quia cùm venditio nul-
la ſit, nuda traditio dominium in emptorem transfer-
re non potuit, D. de acquit. rer. domin. l. numquam.
31.in princip. Poſteriori caſu contractus valet;ſed do-
lus purgatur actione ex vendito, qua venditor in-
demnitatem conſequitur, D. de dolo l.ſi quis affirma-
uit.9.in princip. Item ſi emptori mandauerat, vt vires
hereditarias excuteret, iſque falſam quantitatem re-
nunciauit; eſt locus actioni mandati, D. mandat. l. ſi
mandauero.42.
5 ¶ Secundò quæritur, qui ſint venditionis effectus?
Vbi dantur tres regulæ. I. Venditor eſt dominus re-
rum hereditariarum, donec eas emptori hereditatis
tradat; idcirco poteſt interim eas alij vendere, ac tra-
dere; ſicque ad eum dominium transferre; ſed ob id
emptori hereditatis tenetur in id, quod intereſt, l. 6.
II. Emptor contra debitores hereditarios agere poteſt
vel actionibus directis ſibi à venditore mandatis, vel
vtilib. ſuo nomine,l.5.ex reſcripto Diui Pij,D.de pact.
l.ſi cum emptore.16.in princip. III. Emptor, ſi à cre-
ditoribus hereditariis,vel legatariis, ſeu fideicommiſ-
ſariis conueniatur, non cogitur iudicium ſuſcipere:
ſed nec de eo ſuſcipiendo cogitur ſatisdare vendito-
ri, niſi hac lege emerit hereditatem. Verùm illi contra
heredem agere debent, hic contra emptorem regre-
dietur actione ex vendito,l. 2. Excipitur, niſi fiſcus he-
reditatem vendiderit: tunc enim onera in emptorem
ex priuilegio fiſci transferuntur,l.1.
6 ¶ Secunda pars eſt de actione vendita: de qua diſ-
7 ſoluuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur,
an actio vendi poſſit? Reſpondetur, actiones, ſeu
nomina debitorum,vt poſſunt pignerari,ita etiam poſ-
8 ſe vendi,l.7. ¶ Secundò quæritur, quæ actiones ven-
di poſſunt? Reſpondetur omnes vendi poſſe, tam in
9 rem, quàm in perſonam, l. vltim. ¶ Tertiò quæritur,
an in hac venditione requiratur conſenſus eius, contra
quem competit actio, quæ venditur? Reſpondetur,
non requiri;quia etiam eo ignorante,vel inuito, ven-
ditio tenet, l 3.
10 ¶ Quartò quæritur,qui ſint venditionis effectus? Hîc
notentur tres regulæ. I. Rerum, quæ in obligatione
ſunt, dominium ad emptorem actionis non pertinet,
l.penultim. II. Emptor actionis,non minùs quàm em-
ptor hereditatis, de quo ſuprà diximus, nec minùs
quàm venditor, cui nomen debitoris pigneratum eſt,
vel directam actionem ſibi à venditore mandatam
ſeu ceſſam, vel ea ceſſione ceſſante, vtilem ſuo nomi-
ne mouere poteſt, l. 7. & ſeqq. III. Qui actionem
emit, non plus ea conſequi poteſt, quàm pretij
nomine dedit, ſupr. mandati. l. per diuerſas. 22. &
ll. ſeqq.

Tit. XL. Quæ res venire non poſſunt; & quæ vendere, vel emere vetantur.

I. 2.	*III.* 3.ij.
II. 3.j.	*IV.* 3.iij.

PErgit Imperator in conſiderandis rebus, 1
quæ emuntur & venduntur,& bipertitum
titulum proponit. ¶ Prima pars docet, 2
quæ res vendi non poſſunt. Vbi priuatis in-
terdicitur commercio purpuræ, tam in lana,quàm in
ſerico: quia ſolius principis vſui deſtinata eſt: vnde
etiam eius fucandæ, id eſt, tingendæ facultas priuatis
adimitur, l.1. hoc enim officium ad baphios pertinet,
de quibus inf.lib.11.tit.9.de veſtibus holoberis. Purpu-
ra ex conchyliis colligitur;ſiue ſint purpuræ, ſiue mu-
rices,vt dicta l. 1. oſtendit. Cæterùm à purpura Vlpia-
nus ſeparat coccum,& granum tinctorium,D.de legat.
iij.l.ſi cui lana.70. §. vlt. vbi purpuræ varia eſſe genera
teſtatur: idcircò dicta lex loquitur de purpura blatta,
oxyblatta,& hyanthina. Addit autem ſanctionem irro-
gantem pœnam capitis cum bonorum cõfiſcatione iis,
qui contra hanc cõſtitutionem deliquerint. ¶ Secunda 3
pars eſt de iis,quæ vendere,vel emere vetantur, id eſt,
de rebus,quas priuati nec vendere, nec emere poſſunt:
nam disiunctio pro coniunctione accipitur,quod in iu-
re non eſt nouum,D.de verbor.ſignif.l.ſæpe.53.& cum
Cuiacio in hac rubrica legendum *quæ*, non, *qui*. Tria
verò ſunt, quæ nec emere, nec vendere licet. I. Seri-
cum à barbaris emere nemo poteſt, præter comitem
commerciorum, l. 2. quia non eſt liberum commer-
cium cum barbaris,vt inter ciues Romanos:qua ratio-
ne dicendum nec barbaris poſſe quempiam vendere
ſericum. Sed hæc prohibitio prætermiſſa eſt,propterea
quòd illis temporibus ſericum apud barbaros erat,non
apud Romanos, qui ſerò illud à Perſis acceperunt.
II. Capitalis pœna irrogatur ementibus,aut vendenti-
bus annonam popularem,id eſt,panes,quibus princeps
populum Romanum alebat,l.3. III. Annona militaris,
ſeu frumentum,quod ad alendum exercitum mittitur,
nec emi, nec vendi poteſt. Qui emerit,aut vendiderit,
ſi honeſtior ſit, deportationem, & bonorum publica-
tionem patitur: ſi ſit vilis perſona, capitali ſupplicio
afficitur,l.vltim.

Tit. XLI. Quæ res exportari non debeant.

I. j.	*II.* ij.

EXportare ad ſolum barbaricum, aut barbaris 1
vendere non licet. I. Vinum,oleum,& quod-
uis liquamen,l.1. II. Arma: quæ ſi quis bar-
baris vendiderit, bonis confiſcatis capitalem
pœnam ſuſtinet,l.2.

Tit. XLII. De eunuchis.

I. j.	§.*Barbara*.ij.
II. in princ.ij.	

HIc titulus continet tres regulas. I. In orbe 1
Romano eunuchum faciens, capite puni-
tur, l. 1. & D. ad leg. Cornel. de ſicar. l.4.
§. vltim. & ſeruus qui eunuchus factus
eſt,confiſcatur, d.l.1. vbi *in orbe Romano*, non ſignifi-
cat ius, vt in l.in orbe. 17. D. de ſtatu homin. ſed lo-
cum. In hac ſignificatione ſerui, & barbari poſſunt eſſe
in orbe Romano: in illa nequaquam. Aequè ac
caſtrantes puniuntur, qui thlibias faciunt, D. ad
leg. Cornel. de ſicar. l. 5. Thlibiæ fiunt extritis

teſticulis.Qui verò ſeruum caſtrandum tradiderit, di-
midiæ bonorum partis confiſcatione punitur, D. cod.
l.6.Similiter Dominus Leuit. cap. 22.ver.24.prohibet,
ne Iſraëlitæ in ſuis terris homines caſtrent, aut thli-
bias, vel eunuchos faciant. II. Romanum hominem,
ſiue in Romano, ſiue in barbaro ſolo eunuchus factus
ſit, ad dominium alicuius transferre non licet; qui verò
eum venditionis, alióve titulo tranſtulerit, & qui acce-
perit, necnon qui inſtrumentum alienationis conſcri-
pſerit, & qui vectigal eo nomine exegerit, grauiſſimè
puniuntur, l.2. in princ. III. Barbaræ gentis eunuchus
in barbaro ſolo factus, in commercio eſt, & à quocum-
que emi, ac vendi poteſt, d.l.2.§.Barbaræ.

Tit. XLIII. De patribus, qui filios ſuos diſtraxerunt.

I. 2. 3.	*II. 4.*

1 HIc titulus regulam continet, eiuſque produ-
2 ctionem, & exceptionem. ¶ Regula eſt:
Liberi à parentibus alienari non poſſunt,
3 l. 1. ¶ Productio duplex eſt. I. Nec vendi-
tio, nec donatio, nec pigneratio, nec vlla alienatio va-
let. II. Etiamſi quis bona fide accipiat, exiſtimans eſſe
4 ſeruum, tamen alienatio non valet, d.l.1. ¶ Excipitur,
niſi pater inopiâ coactus, filium, vel filiam ſanguino-
lentos, id eſt, recens natos vendiderit: hoc enim caſu
venditio valet; & emptor fit eius, quem emit, dominus,
ſic tamen, vt ſiue venditor, ſiue venditus, ſiue quiuis
alius precium, aut aliud mancipium emptori offerat,
hic vel inuito emptore retrahatur in priſtinam inge-
nuitatem, l.2.

Tit. XLIV. De reſcindenda venditione.

I. 6. ij.	*X. 6. j.*
II. 6.j.9.10.11.12.	*XI. in princ.7.*
III. 2.	*§.ſanè 17.j.ij.*
IV. 6.j.7.	*XII. 6.ij.7.*
V. 4.6.	*XIII. 4.*
VI. 17.v.	*XIV. 17.iv.*
VII. 5.j.17.v.	*XV. 4.7.15.*
VIII. 6.j.ij.7.9.12.13.15. 16.	*XVI. 8. 12.*
	XVII. 5. iij.
IX. 17.iij.	*XVIII. 5.ij.*

1 POſtquàm de contrahenda emptione, &
venditione, & de rebus, quarum emptio
contrahitur, dictum eſt; conſequenter effe-
ctus contractæ emptionis, & venditionis
ſunt enarrandi: quorum primus eſt, vt contrahentes
ita obligentur, vt regulariter cogantur contractui ſta-
re. Sunt tamen quædam exceptiones, quæ ad duo ſum-
ma genera referuntur: aut enim alterutra parte inuita
contractus reſcinditur, aut ex communi conſenſu in-
firmatur. De primo genere eſt hic titulus; de ſecundo
2 titulus ſequens. ¶ Reſcindi hic contractus alterutra
parte inuita regulariter non poteſt, nec ratione tem-
poris, nec ex reſcripto principis, nec fauore fiſci, l.3.ex
iuſta tamen cauſa quandoque reſcinditur. Reſciſſionis
cauſæ, ſiue veræ & iuſtæ, ſiue iure improbatæ, partim
ſpectantur in perſona cõtrahentis, partim in cauſa ven-
ditionis, partim in pretij quantitate, partim in conſe-
quentibus iam contractam emptionem & venditio-
nem. Quapropter huius tituli capita quatuor ſunt.
3 ¶ Primo capite in perſona contrahentis duo ſpectan-
4 tur; ætas, & conditio. ¶ De ætate venditoris notan-
dum, ſi maior ſit vigintiquinque annis, venditionem
non reſcindi, l.5.verſ.quòd ſi iure.l. ſi maior.13. l.quiſ-
quis.15.cum verò, qui, cùm eſſet minor vigintiquin-
que annis, adhibito curatore vendidit, in integrum
contra factam venditionem reſtitui: at ſi ſine curato-
re vendiderit, contractum ipſo iure non valere, ſupr.
de in integr.reſtitut. minor. l.3. ¶ De conditione con- 5
trahentis tria traduntur. I. Emptio, aut venditio à mi-
lite iure facta, non reſcinditur fauore militiæ, l. 7.
II. Palatini prohibentur veſtes, aurum mancipia à pri-
uatis emere, &, ſi emant, iacturam pretij faciunt, l.vlt.
III. Si decurio munerum, quæ ſubire tenetur, vi-
tandorum causâ, clam omnia ſua bona vendat, & au-
fugiat: venditio reſcinditur, & emptor fugæ con-
ſcius res cum fructibus reſtituit, & pretium perdit:
fugitiuus autem conquiritur; &, ſi deprehendi poſ-
ſit, ad curiam retrahitur: eique ſi intra annum cu-
riæ reſtituatur, bona redduntur: ſin minùs, anno
elapſo curiæ addicuntur, l. penultim. & infr. de decu-
rion. l.quamuis. 51. & de prædi. decurion. l. 1. pre-
tium autem confiſcatur, gloſ. in d. l. penultim. ¶ Se- 6
cundo capite tres vendendi cauſæ conſiderantur.
I. Dolus emptoris: qui ſi cauſam contractui dederit,
ipſo iure venditio non valet, D. de dolo. l.7. in prin-
cip. ſi verò in contractum inciderit, venditio tenet:
ideóque venditor rem vindicare non poteſt: ſed in
integrum aduerſus venditionem reſtituitur, l. dolus.
10.vt & in aliis bonæ fidei iudiciis accidit, ſupr. quib.
ex cauſ. maior. l. 3. Poteſt etiam ex vendito age-
re, D.de dolo.l.ſi quis affirmauit.9. in princip. & hac
actione conſequi, vt venditio reſcindatur, l.5.quoniam
ex vendito etiam ad reſcindendam venditionem agi-
tur, l. 2. & infr. de action. empti. l. 6. vt & actione
ex empto, D. eod. l. ex empto. 11. §. ſi quis virgi-
nem. Porrò dolus non ex quantitate pretij, ſed ex
qualitate facti probatur, l.4.& d.l. dolus. id eſt, ex cal-
liditate & inſidiis emptoris, l. ſi voluntate. 8. II. Me-
tus: quo illato ſi quis vendere cogatur, rata venditio
non eſt, l. 1. & d.l. ſi voluntate. III. Neceſſitas rei fa-
miliaris: ſed ſciendum eſt, venditionem non propterea
reſcindi, quòd vrgentibus neceſſariis ſumptibus, vel
vrgente ære alieno facta ſit, l.non idcirco.12. ¶ Tertio 7
capite agitur de pretij quantitate: vbi traditur vendi-
tionem non reſcindi ob exiguitatem pretij, licèt ven-
ditor rem minori pretio vendiderit, quàm ipſe eme-
rat, d. l. 4. vel quàm in inſtrumento venditionis ſcri-
ptum ſit, l.venditor. 11. in princ. vel quàm res valeat,
l.ſi voluntate.8. l. quiſquis. 15. Huc ſpectat etiam d.l.
non idcirco. ſi cum Cuiacio negationem expungamus
illo loco, *non viliore pretio.* Sed hoc poſtremum di-
ctum patitur duas exceptiones. ¶ Primò excipitur, 8
niſi propter publicum debitum res ſub haſta gratio-
sè venditæ ſint, l. ſi quos. 16. dummodò debitor fiſco
in ſolidum ſatisfaciat, infr.de iur. fiſci. l. 3. ¶ Secun- 9
dò excipitur, niſi venditor ſit læſus vltra dimidiam
iuſti pretij, l. 2. & d. l. ſi voluntate. 8. in fin. ¶ Nota 10
primò, non omnimodò venditionem reſcindi, ſed
ita demum ſi emptor nolit ſupplere, quod iuſto pre-
tio deeſt: vtrùm enim horum fiat, in arbitrio eſt em-
ptoris: qui tamen non auditur, ſi tantum ſupplere velit,
quantum deeſt dimidiæ parti iuſti pretij: licèt enim
ab initio conuentio de dimidia parte iuſti pretij con-
tractum ſuſtineret; tamen cùm de viliori pretio ab
initio conuenit, non vſque ad dimidiam, ſed vſque ad
integrum iuſtum pretium ſupplere emptor debet,
d.l.2. ¶ Nota ſecundò, etiamſi nummus vnus deſit 11
dimidiæ parti iuſti pretij, tamen venditori ſuccurri,
vt eſt communis Doctorum opinio; quæ ſatis proba-
tur per d.l.2.

¶ Nota tertiò, iuſtum pretium eſſe, quo res verè 12
æſtimatur; vnde etiam vocatur verum pretium, d. l.2.

Res

Res autem non æſtimantur ex ſua natura (alioquin
ſeruus pluris æſtimaretur, quam fundus, vel ædes,
vel pretioſiſſima gemma, Couarru. libr. 2. vatiar.
reſolut. capit. 3. numer. 4. Valaſc. conſult. 45. num. 3.)
nec ex alicuius affectione, (quia verum ſerui mei pre-
tium non augetur, eò quòd poſſum eum magnu pretio
vendere patri ipſius naturali, D. ad leg. Aquil. l. ſi ſer-
uum meum. 33. & ad leg. Falcid. l. in lege. 62. §. 1. &
l. ſeq.) ſed ex qualitate, & ex fructu, quem afferunt, l. ſi
quos. 16. & D. de reb. cor. l. penultim. in princip. & de
legat. j. l. ſi fundum. 92. In princip. Cùm autem rerum
pretia pro temporum & locorum diuerſitate varient,
D. de eo quod certo loc. l. 3. Plin. lib. 33. cap. 13. iu-
ſtum pretium in hac quæſtione dicitur, quo res in lo-
co & tempore contractus æſtimatur, d. l. ſi volunta-
te. in fin. & inſt. de adminiſtration. tut. l. vltim. §. vltim.
& D. de iur. fiſc. l. 3. §. Diui. & extr. de teſtib. c. cùm
13 cauſa. 41. ¶ Nota quartò, ſuccurri venditori auctori-
tate iudicis, d. l. 2. id eſt, actione ex vendito, ſi con-
tractus nondum ſit impletus: vel reſtitutione in inte-
grum, ſi iam impletus ſit: vt probaui in tractat. de em-
ptione & venditione. axiom. 403. Et hoc ſolo caſu,
quo venditio per reſtitutionem reſcinditur, verum eſt,
quod ſcribit Harmenop. lib. 3. titul. 3. §. 80. & 83.
agendum eſſe intra quadriennium; quoniam hoc eſt
tempus petendarum reſtitutionum, ſupr. de tempor. in
14 integr. reſtitut. l. vltim. ¶ Nota quintò, emptorem, ſi
ſupplere velit, quod iuſto pretio deeſt, vſuras quo-
que pro ea pretij parte præſtare debere, quia percepit
omnes fructus, inſr. de action. empt. l. 5. & ſupr. de vſur.
l. 2. Si verò malit à contractu recedere, rem cum fru-
ctibus reſtituet, & pretium cum vſuris medij tempo-
ris accipiet, arg. l. patri. 27. §. 1. D. de minorib. Harme-
nop. d. tit. 3. §. 82. & 83. Fiet igitur in quantitate con-
currente compenſatio, argum. l. emptor. 65. in princip.
D. de rei vindic. Recipiet etiam impenſas neceſſarias,
& vtiles, bona fide in rem emptam factas, vt docui in
d. tracta. de emptione & venditione, axiom. 411.
15 ¶ Nota ſextò, ſuprà dicta obtinere in venditione fa-
cta à maiore vigintiquinque annis: qui quidem vendi-
tionem à ſe factam reſcindere non poteſt prætextu vi-
lis pretij, ſi intra dimidiam læſus ſit, d. l. ſi voluntate.
& l. quiſquis. 15. minor verò etiam hoc caſu aduerſus
venditionem reſtituitur, inſr. de prædi. minor. l. ſi qui-
dem. 11. & D. de minor. l. 7. §. quæſitum. tuncque om-
nimodò rem ſuam recipit: nec datur emptori electio,
vt ſupplere poſſit, quod iuſto pretio deeſt, ac rem re-
16 tinere, D. eod. l. patri. 27. §. 1. ¶ Nota ſeptimò, non
ſuccurri emptori, qui cariſſimo pretio emit, vt dixi-
mus ſuccurri venditori, qui viliſſimo pretio vendi-
dit: quamuis enim Doctores communiter producant
remedium d. l. 2. ad emptorem: tamen eorum ſenten-
tiam refutaui in d. tractat. de emptione & venditione,
axiom. 413. Et inſuper docui axiom. ſeq. dictam l. 2.
non eſſe producendam ad omnes alios contractus, ſed
ſecundum Cuiacium libr. 16. Obſeruation. cap. 18.
dumtaxat ad contractus venditioni ſimiles. Quòd ſi
placeat producere remedium d. l. 2. ad emptorem:
tunc occurrit quæſtio, quomodò læſio in emptore
accipi debeat? Alij læſionem vltra dimidiam iuſti pre-
tij accipiunt, ſi emptor vltra iuſtum pretium ſoluat
aliquanto amplius, quàm eius ſemiſſem: veluti ſi pro
re æſtimata viginti, ſoluat triginta vnum: alij verò, ſi
res non valeat dimidia parte pretij ſoluti: veluti ſi
res valeat viginti; & emptor ſoluerit quadraginta
vnum. Priorem interpretationem probat Accurſius,
poſteriorem Cuiacius: & mihi quoque hæc verior
videtur; quia magis conuenit analogiæ iuris, & na-
turę emptionis & venditionis: ſicut enim venditor ac-
cipit pretium, ita emptor accipit rem: quare cùm læ-
ſio venditoris ſpectetur in pretio; conſequens eſt,
vt læſio emptoris ſpectetur in re empta. ¶ Quar-
to capite conſiderantur quinque conſequentia emp- 17
tionem & venditionem, propter quæ contractus
non infirmatur. I. Si emptor pretium non ſoluerit,
venditio non infirmatur; ſed, niſi emptor probet ſe
ſoluiſſe, cogitur ſoluere, l. venditor. 11. §. ſanè. II. Idem
dicendum, ſi pretium cum debito venditoris per
errorem facto ſit compenſatum, d. §. ſanè. quia cum
obligatio venditoris ſit inefficax, eique condictio in-
debiti competat, ſupr. de condict. indeb. l. 3. & D. eod.
l. is qui 31. certè compenſatio non valet; conſe-
quenter emptoris obligatio manet, qua pretium ſol-
uere tenetur. Interdum tamen ob pretium non ſolu-
tum venditio reſcinditur, videlicèt ex lege contractus,
inſr. de action. empt. l. 6. vt ex lege commiſſoria, inſr.
de pact. int. emptor. l. 7. & D. de leg. commiſſor. l. 1.
III. Si emptor aliud pro pecunia debita volenti ven-
ditori ſoluerit, (inuito namque aliud pro alio ſolui
non poteſt, D. de reb. cred. l. 1. §. 1.) venditio non fit ir-
rita: quamuis enim ab initio pretium in alia re, quàm
in pecunia numerata conſtitui non poſſit, inſr. de ret.
permutat. l. penultim. & D. de contrah. empt. l. 1. §. 1. &
Inſtitut. eod. §. item pretium. tamen ex pòſt facto aliud
loco pecuniæ conſentienti venditori rectè ſoluitur,
l. pretij. 9. quia peruulgata eſt iuris regula, in contra-
ctibus initium ſpectari, D. depoſi. l. 1. §. idem Pompo-
nius. & §. ſi ſeruus. & mandat. l. ſi procuratorem. 8. in
princip. & pro ſocio, l. ſi id quod. 58. §. ſi filiusfami-
liâs. & de verbor. obligat. l. ſi filiusfamiliâs. 78. in
princip. & de diuerſ. regul. iur. l. non omne. 144.
§. 1. IV. Si emptor legi venditionis non ſatisfecit, ve-
luti ſi prædium hac lege emit, vt reipublic. debitum
ſolueret, nec ſoluit: ideóque ipſe venditor reipublic.
ſatisfecit; venditio ob hanc cauſam non fit irrita, ſed
emptor venditori tenetur in id quod intereſt, l. ea con-
ditione. 14. V. Qui rem vendidit, pretium ſe reſtitu-
turum offerens, venditionem reſcindere nequit, licèt
ſit miles, l. 7. immo ne quidem ſi duplum emptori
offerat, l. 6.

Tit. XLV. Quando liceat ab emptione diſcedere.

SVperiori titulo dictum eſt de venditione 1
alterutro contrahente inuito reſcindenda:
nunc dicendum de eadem mutuo conſen-
ſu infirmanda. ¶ Hic dantur quatuor re- 2
gulæ. I. Re integra, vtriuſque partis conſenſu vendi-
tio diſſoluitur: quia nihil eſt tam naturale, quàm
vnumquodque diſſolui eo modo, quo ligatum eſt.
Conſtat autem rem eſſe integram, donec res trada-
tur, vel pretium ſoluatur, licèt arræ datæ fuerint. II. Re
non integra, non poteſt nudo conſenſu venditio in-
firmari, & effici, vt obligatio ad rei, vel pretij reſtitu-
tionem naſcatur. III. Rebus in integrum reſtitutis ſo-
lus conſenſus venditionem infirmat. IV. Diſſoluta
nudo conſenſu venditione, arræ ſunt emptori red-
dendæ, l. 1. & 2. & D. de pact. l. 7. §. adeo. l. ab emptio-
ne. 58. & de diuerſ. regul. iur. l. nihil tam na-
turale. 35. ¶ Nota primò, datis arris non deſinere 3
rem eſſe integram: quoniam arræ non pertinent ad
eſſentiam venditionis, ſed ei accedunt, D. de con-
trah. empt. l. quod ſæpe. 35. in princip. & Inſtitut. eod.
in princip. datio namque arrarum eſt contractus per
ſe, ſupr. de fid. inſtrument. l. contractus. 17. ¶ Nota 4
ſecundò, arras repeti vel actione ex empto, vel con-
dictione ob cauſam, vel condictione ſine cauſa.
D. de action. empt. l. ex empto. 11. §. is qui vina.

vel præſcriptis verbis, tamquàm ex contractu innominato, gloſ.in d.l.2.in verbo, *recuperare*.

Tit. XLVI. Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.

I. 2. 3.iv.	*III. in princ.2.3.j.ij.*
II. in princ.3.j.4.	*§.ſin autem.4.*
In fin.5.	*§.vlt.3.iij.*

1 HIc quoque titulus pertinet ad tractatum
2 de infirmanda venditione. ¶ Datur autem
hîc regula: Venditio ob non ſolutum tributum facta, non reuocatur, l. 5. & l. 3. in
3 princ. ¶ Hæc regula producitur, vt obtineat, I. Siue ceſſatum ſit in tributo pecuniario ſoluendo, ſiue in collatione auri, aut argenti, aut veſtium, quæ ſingulis annis ſolui debebant, l.2. in princip. & l. 3. in princip. II. Siue venditus ſit fundus, ſiue mancipium, ſiue alia quæcumque res, d.l.3. in princ. III. Siue per officium procuratoris Cæſaris, ſiue per officium præſidis vendita res ſit, d. l. 3. in fin. IV. Siue dominus pretium offerens velit rem vindicare, ſiue creditor hypothecariam actionem moueat; quia omnibus creditoribus
4 potior eſt fiſcus in tributis exigendis, l. 1. ¶ Excipitur, niſi ſolemnitas, quam ius requirit, ſeruata non ſit: vt quia venditio ſine auctoritate præſidis, vel per dolum ſeu gratiam non iuſto pretio facta eſt, l. 2. vel res minoris 25. annis ſine legitimi defenſoris præſentia di-
5 ſtracta eſt, d.l.3. verſ. ſin autem. ¶ Verùm autem rectè facta ſit venditio, & conſiſtere debeat, an ſecus ſe res habeat, apud iudicem competentem tractari debet, d.l.2. in fin.

Tit. XLVII. Sine cenſu, vel reliquis fundum comparari non poſſe.

I. 3.ij.iv.	*III. 2.3.ij.iij.v.*
II. 3.j.ij.	

1 EXpoſitus eſt primus emptionis & venditionis contractæ effectus, nimirum vt contrahentes cogantur implere contractum, nec poſſint ab eo reſilire, niſi certis caſibus: ſequitur ſecundus effectus venditi fundi proprius, vt onus ſoluendi cenſum, aut cenſus reliqua transferatur in emptorem, nec maneat penes venditorem.
2 ¶ Primùm igitur datur hæc regula, l. vlt. ¶ Deinde
3 adiiciuntur quinque eius productiones. Nam onus transfertur ad emptorem, I. Non ſolùm vt ſoluat tributa futura, ſed etiam reliqua præteritorum, l. 2. II. Etiamſi inter contrahentes conuenerit, vt onus penes venditorem maneret, ſiue hac de re pacto nudo conuenerit, l. 2. & 3. ſiue ſtipulatione, l. 1. Non eſt tamen hæc conuentio prorſus inutilis: quia licèt fiſco, cui cenſus debetur, non præiudicet, tamen inter ipſos contrahentes valet. Quocirca emptor tenetur quidem fiſco, ſed habet regreſſum contra venditorem, qui fiſco ſecundum conuentionem non ſatisfecit, argum. l. inter. 42. & l. epiſtola. 52. §. pactum. D. de pact. III. Quod dictum eſt de venditione, obtinet etiam in donatione, vt ſcilicèt onus transferatur in donatarium, nec maneat penes donatorem, l. vltim. IV. Idem obtinet in datione dotis, l. 1. V. Hæc oneris tranſlatio fit, etiamſi profeſſio cenſualis non ſit tranſlata, l. vltim. nam forma cenſuali continetur, non ſolùm qualis ſit fundus, & quid ſit eius modus, & quos vicinos habeat, ſed etiam quis ſit eius dominus, D. de cenſib. l. 4. VI. Productio additur, Nouel. 17. capit. 8. in fin. ſiue emptor ſit ſoluendo, ſiue non: ſed differentia inter hos duos caſus eſt; quòd cùm emptor eſt ſoluendo, tranſlatio tributorum ſimpliciter fit: cùm autem non eſt ſoluendo, tranſlatio fit periculo venditoris: & hoc apud acta ſignificatur: idcirco præſes inquirit, an emptor ſit ſoluendo, nécne, d.Nou.17.cap.8. in fin.

Tit. XLVIII. De periculo, & commodo rei venditæ.

I. in princ.3.	*IV. 4.ij.5.7.*
verſ.auctor, 6.ij.iij iv.	*V. 8.j.*
II. 7.	*VI. 8.ij.*
III. 5.	

TErtius effectus contractæ emptionis & 1
venditionis reſpicit periculum & commodum rei venditæ: de quo cùm in genere, tum in ſpecie agitur: proinde huius tituli quatuor capita conſtituo. ¶ Primo capite datur gene- 2
ralis regula, quæ deinceps producitur, & limitatur.
¶ Regula eſt, Periculum & commodum rei venditæ 3
poſt perfectum contractum ad emptorem pertinet, l.1. & infr. titul. proxim. l. ſicut. 12. D. hoc tit. l. neceſſariò. 8. in princip. & Inſtitut. de empt. & vendit. §. cùm autem emptio. ¶ Hæc regula producitur, vt obtineat, 4
I. Etiamſi nec res tradita ſit emptori, nec pretium ſolutum venditori, d.§. cùm autem. II. Etiamſi ſcriptura facta non ſit, dummodò ſine ſcriptis contrahatur, l. 4. alioquin antequam ſcriptura perfecta, & ſubſcriptio ei adiecta ſit, Iuſtinianus conſtituit, vt venditio pro perfecta non habeatur, ſupr. de fid. inſtrum. l. contractus. 17. & Inſtitut. de empt. & vendit. in princip. conſequenter periculum ad emptorem non pertinet, d. l. neceſſariò. in princ.

¶ Ab eadem regula excipitur, niſi dolus, l.3. aut cul- 5
pa venditoris, putà mora in re tradenda præceſſerit,
d.l.4. ¶ Secundo capite ſpecialiter conſideratur peri- 6
culum euictionis. Vt venditor emptori de euictione teneatur, multa requiruntur. I. Vt res ſit iudicio euicta, infr. de euiction. l. 3. Quod adeo verum eſt, vt nec ſufficiat litem eſſe contra emptorem conteſtatam, niſi etiam ſententia contra eum lata ſit, D. de rei vindic. l. vtique. 16. in princip. nec rem ſine iudice per vim eſſe emptori ablatam, infr. de action. empt. l. vltim. aut ab eo ſine iudiciali contentione traditam, infr. de euictio. l. ſi cum quæſtio. 17. ne quidem ſi iuſſu arbitri tradita ſit, D. eod. l. ſi dictum. 56. §. 1. II. Vt cauſa euictionis ſit vetuſtior venditione: quia caſus poſt venditionem contingentes, ad venditorem non pertinent, l. 1. verſ. auctor. & D. de euict. l. Lucius. 11. in princip. III. Vt emptor venditori denunciatit, vt ipſe venditor per ſe, vel per alium, cauſæ agendæ adeſſe poſſit, d.l.1. verſ. auctor. & infr. de euict. l. emptor. 8. l. ſi controuerſia. 9. l. ſi cùm quæſtio. 17. l. ſi parentes. 20. l. empti actio. 21. l. ſi permutationis. 29. & D. eod. l. ſi fundo. 53. §. 1. & ſupr. vbi in rem actio. l. 1. & infr. de ſentent. & interlocut. omn. iudic. l. libera. 8. Sufficit autem quandocumque eſſe denunciatum, dummodò nec poſt, nec prope condemnationem denunciatum ſit, D. de euiction. l. ſi rem. 29. §. vltim. Interdum tamen hæc denunciatio non eſt neceſſaria, nimirum ſi inter contrahentes conuenerit, ne denunciatione opus eſſet, ſed vt venditor etiam denunciatione omiſſa euictionem præſtaret, D. eod. l. Herennius. 63. in princip. aut ſi venditor abſit, vel ignoretur vbi ſit, aut per eum ſtet, quominùs denuncietur, D. eod. l. ſi ideo. 55.

§.1.l.ſi

§. 1. l. ſi dictum. 56. §.ſimili.& §. ſeq. I V. Vt præſeote
emptore iudicarum ſit:quia ſi nec per ſe, nec per alium
iudicio adfuerit, non ram ob malam cauſam, quàm
propter abſentiam victus eſſe videtur, l.1. verſ.auctor.
& D. de euiction. d. l. ſi ideo in princip. Hæc de eui-
7 ctione dicta ſint. ¶ Tertio capite ſpecialiter agitur de
periculo deteriorationis. Finge rē menſura cōſtantem,
vt vinum,oleum, frumentum deterioratam,vel omni-
no corruptam eſſe, quæritur, vtrum hoc damnum ad
emptorem reſpiciat, an ad venditorem? Hæc quæſtio
deciditur in l.2.vbi ſic diſtinguitur:Aut res vendita eſt
in ſingulas menſuras, aut vno pretio, quæ venditio
per auerſionem fieri dicitur,D.h.tit.l.4.§.1.& 2.Gallicè
en blot. Priori caſu periculum pertinet ad venditorem:
quia venditio ante menſuram noo eſt perfecta,d.l.2.in
princip. vt pote quæ quaſi ſub hac condictione facta
eſt,vt in ſingulas menſuras vinum, aut frumentum,aut
oleum venditum intelligatur, quare tunc venditio
perficitur,cùm menſura fit, D.de contrah.empt.l.quod
ſæpe 35. §. in his. Excipitur, niſi per emptorem ſtetit,
quominùs ſua die menſura fieret,l.4.& D.eod.l.5.in fin.
Poſteriori caſu quia ſtatim venditio perfecta eſt, tan-
tùm cuſtodiam venditor præſtat, D.hoc tit.l. 4.§. 1.pe-
riculum autem mutationis ſtatim ad emptorem tran-
ſit,d. l. 2. verſ.cum autem.vbi imperator ſupponit cla-
ues cellæ vinariæ traditas fuiſſe; quoniam ita contige-
rat: vnde venditio non ſolùm perfecta,ſed etiam im-
pleta fuerat;quia clauium traditio facit,vt ipſa res ven-
dita.tradita intelligatur,D. de acquir. poſſeſſ.l.1.§.pen.
& Inſtitut. de rer.diuiſio. §. item ſi quis merces. vide-
licet ſi cella, cùm eius claues traderentur, in conſpe-
ctu erat, D. de contra.empt. l. clauibus. 74. Cæterùm
etiam re nondum tradita periculum rei venditæ
tranſit ad emptorem, D.hoc tit.l.1. §.1.Niſi vinum ita
venditum ſit,vt deguſtetur (tunc enim donec emptor
deguſtet, periculum ad venditorem ſpectat, quia ante
deguſtationem non eſt venditio perfecta, D.eod.l.4.§.
1.) aut ſua natura ſit vioum corruptum, cuius bonita-
tem venditor affirmauit; aut venditor ſciens vinum
non duraturum, emptorem non admonuit, infr. tit.
prox. l. ſicut. 12. & D. hoc titul. l. ſi vina quæ in do-
lijs. 15.
8 ¶Quatro capite duo interitus exēpla proponūtur.I.In-
cendium:quo ſi res vendita abſumatur, periculum eſt
emptoris,l.pen.II.Mors ancillę vēditę:licet enim antè
mortua,quam emptori tradita ſit,tamen periculum eſt
emptoris, qui nihilominùs pretium ſoluere cogitur,
niſi aut venditor in ancilla tradenda moram commi-
ſit,aut ancilla ex præterito vitio, id eſt,quod venditio-
ne ſit vetuſtius, deceſſit, l. vltim. Ex qua nota contra
Cuiacium, non ſolum rei,ſed etiam pretii periculum
ad emptorem pertinere: quod confirmat Iuſtinianus,
Inſtitut.de emption.& vendit.§.cùm autem.& pluribus
probaui io tractat. de emptione, & venditione, axio-
ma. 286.

Tit. XLIX. De actionibus empti, & venditi.

I. 12.	*XI.3. ij.*
II. 13. *j.iij.*	*XII.in princ.6.*
III. 10.	*§ j.5.6.*
IV.3.j.	*§. vltim. 3. j.*
V.13.j.ij.	*XIII.in princ. 4.*
VI.13. j.v.	*§. j. 13.j. ij.*
VII.13.j.	*XIV. 9.*
VIII.3 j. iv.	*XV.5.*
IX 8.	*XVI.4.13.iij.iv.*
X.3. j.	*XVII. 7.*

QVartos emptioois & venditionis effectus 1
eſt actio: quæ quidem duplex eſt: altera
empti, quæ datur emptori contra vendi-
torem, D.h.t.l.ex empto.11.in princip.al-
tera venditi, quæ datur venditori contra
emptorem,D.eod.l. Iulianus.13.§. ex vendito. ¶ Duæ 2
ſunt igitur partes huius tituli.
¶ Prima pars eſt de actione ex empto, cuius variæ 3
cauſæ proponuntur, ſimulque explicatur,quid ex ſin-
gulis cauſis hæc actio perſequatur. ¶ Prima cauſa eſt, 4
ſi venditor rem venditam nondum emptori tradidit:
quo caſu tria notanda occurrunt. I. Emptor vel heres
eius aut petit ſibi rem tradi à venditore, ſiue ab herede
eius, l.ſi pater.8.aut ſolui quod ſua intereſt, l. 4. l. cùm
venditorem. 10.Pretium verò ob eam cauſam repetere
non poteſt,l. ſicut. 12. in fi.II. Venditor ante traditio-
nem eſt pleno iure dominus rei venditæ, licèt ſimula-
ta ſit traditio,& quaſi factæ traditionis vectigal ſit ex-
ſolutum, d.l.ſi pater. Quocirca ſi ancilla vendita, &
nondū emptori tradita manumittatur à venditore, li-
bera fit:emptori autē aduerſus venditorem datur actio
perſonalis ex empto in id quod intereſt: ſin autem ven-
ditor poſt traditionem manumittat, nihil agit: quia li-
bertatem ancillæ alienatæ tribuere nequit: quare eam
vindicare emptor poteſt, l.ſi ancillam. 11. III. Vendi-
tor cogitur præciſè rem tradere,ſi modò tradere poſſit,
& emptor hoc malit, quàm accipere, qood ſua inter-
eſt,Iuſtit.de donat.§.aliæ. verſ.& ad exemplum.Paulus
lib.1.ſentent.tit.13.§.ſi id quod. vide tracta.de emptio.
& venditione,axioma.232. IV. Si emptor,qui rem ſibi
tradi petit, nondum preciom ſoluerit, iudex eodem
iudicio curabit,non ſolùm vt res emptori tradatur, ſed
etiam vt pretium venditori ſoluatur,d. l. ſi pater in fi.
¶ Secunda cauſa eſt, ſi fructus rei venditæ non tra- 5
dantur emptori:quia poſt perfectum contractū ad em-
ptorem ſpectant, l. fructus. 13. in princip. & l.penult.
¶ Tertia cauſa eſt, ſi emptor de quantitate rei traditæ, 6
putà frumenti,aut vini,conqueratur, quaſi minus tra-
ditum ſit,quàm tradi debuerit: vbi notandum,empto-
ri tantum deberi, quantum venditum fuit,l.ſicut.12.
§. 1, non plus, niſi quid ex pacto, aut veoditoris
mora acceſſerit, l. vltra. 15. ¶ Quarta cauſa eſt, ſi de 7
qualitate rei traditæ emptor conqueratur:putà ſi dicat
vinum eſſe corruptum. Hæc querela regulariter iuſta
non eſt, d.l.ſicut. in princip. ſed certis caſibus admitti-
tur: veluti ſi conuenit vt certæ qualitatis vinum
venditor præſtaret, d.l. ſicut.§. 1. Coniuu. notata ſupr.
tit.prox.num.8.
¶ Quinta cauſa eſt,ſi res emptori fuit adempta. Hic 8
diſtinguitur: nam ſi res per iudicem fuit euicta, ven-
ditor de euictione tenetur,vt docui ſupr.tit.prox.num.
7. re autem per vim ablata, aut emptore per vim de
fundo expulſo, non datur actio contra venditorem,
ſed interdictum vnde vi, contra eum qui expulit,l.vlt.
¶ Sexta cauſa eſt,ſi maior capitatio debeatur, quàm 9
prædij venditor dixerit: quo caſu ita demum emptor
rectè agit: ſi modum capitationis ignorauit, l. ſi mi-
nor.9. quod etiam in reliquis vectigalium obtinet, D.
de publican.l.7.in princ.Cùm autem venditor de capi-
tatione, vel tributo, aliéue rei venditæ onere nihil
prononciauit,non tenetur, niſi ſciens reticuit, D.h.t.
l. ſi ſterilis. 21. §. 1. Capitatio præſtatur pro colonis,
& ſeruis, vel bruris animalibus, quæ in prædio ſuot.
Duplex enim functio, ſeu præſtatio eſt:altera terrena,
altera animalis,infr.de agric. & cenſit. l. penult. §. vlt.
Terrena præſtatur ratione ipſius prædij; vt tributum,
quod in pecunia conſiſtit; & annona, quæ conſiſtit in
ſpeciebus, vt vino, oleo,frumento:de quibus infr.ſub
tit.de annonis & tribut. Functio animalis ſeu capi-
tatio eſt cenſus capitis: quo onere plebs vrbana li e-

9 ratur.infr.de capitat.ciu.cenſ.ex lin.l.vn.¶Septima cau-
ſa eſt,ſi ſeruorum venditor nolit emptori cauere,id eſt,
repromittere ſe ſeruos traditurum,vel non eſſe fugiti-
uos , eſſe ſanos , non eſſe errones, eſſe noxa ſolutos,l.
emptor. 14. de quibus cauere iubetur edicto ædilium,
D.de ædil.edi.l.1.§.1.& l.ſi vēditor.28.hęc igitur cautoi
peti poteſt actione ex empto.D.h.t.l.ex empto.11.§.ani-
maliū.quemadmodū & cautio de dupla,D.de ædilit.edi.
l. quod ſi nolit. 31. §. quia aſſidua.Quòd autem de ſer-
uo tradendo cauendum ſit , videtur eſſe locus ſingula-
10 ris in d.l.emptor.¶Octaua cauſa eſt ,ſi perfecto , & im-
pleto contractu , id eſt,ſoluto pretio,ac re tradita, ven-
ditor arras, quas ab emptore accepit, ei non reſtituat,
hoc caſu emptor non vindicat arras , licet de his reſti-
tuendis pactus fuerit;quia hoc pactum non tribuit rei
vindicationem, ſed præpatat,id eſt, informat perſona-
lem actionem ad arras repetendas competentem, l.3.
nimirum actionem ex empto , vel condictionem ſine
cauſa, D. eo. l. ex empto. 11.§.is qui vina.vel actionem
præſcriptis verbis, argum.l.2.infr.de pact.inter empto.
& vendit.& l.6.D.de reſcin.vendit.Hucuſque de actio-
11 ne ex empto.¶Secunda tituli pars de actione ex vendi-
12 to duas quæſtiones diſſoluit. ¶ Primò quæritur , qualis
ſit hæc actio?Reſpondetur, non eſſe in rem,ſed in per-
ſonam : quia venditor aduerſus emptorem non habet
13 actionem in rem , ſed perſonalem ex empto , l. 1. ¶Se-
cundò quæritur , quid in hanc actionem veniat ? Mul-
ta autem veniunt.I.Pretium , l.6. l. fructus. 13. §. ven-
ditor.& D. eod. l. Iulianus. 13. §.veniunt.ſiue ſolutum
non ſit,ſupr.de reſcind. vendit. l. venditor.11. in fi.ſiue
pecuniam venditoris emptor ei ignoranti ſoluerit:ve-
luti ſi is , qui ſeruos emit, de ſeruorum peculio pre-
tium ſoluerit venditori ignoranti, vnde ſolueretur , l.
7. Quod ſi pars tantum pretii ſolura ſit , reſiduum re-
ctè petitur , l. 2.& l.5.II. Vſuræ vel ex pacto , vel poſt
moram ſoluendo pretio factam ab emptore , d. l. fru-
ctus , §. venditor. & inf. de pact. int.empt.& vendit.l.
initio, 5. cui res tradita eſt , l.curabit,5.& d. l. Iulia-
nus. §. veniunt, & ſupr. de vſur. l.2. & D.eod.l.liberali-
tatis. 16. §. 1.III. Fructus ante venditionem percepti
ab emptore, qui venditioni non acceſſerunt, l. 2. in fi.
Poſt perfectam autem venditionem fructus ad em-
ptorem ſpectant , l. penultim .I V. Sumptus bona fide
in rem venditam facti à venditore , d. l. penultim. V.
Reſciſſio contractus ex iuſta cauſa , vt quia venditor
eſt læſus vltra dimidiam iuſti pretij , ſup. de reſcind.
vendit. l. 2. vel ex lege contractus,l 6.veluti ſi ita con-
uenit , vt oblato à venditore pretio diſcedatur ab
emptione,infr.de pact.inter emptor,l.2,

Tit. L. Si quis alteri , vel ſibi ſub alieno nomine , vel aliena pecunia emerit.

I. 11.	*§ ſi verò.3.*
II. 4.	*VII.5.6.*
III. 12.	*VIII 10 13.*
IV.9.	*IX in princ. 10.*
V. 9.	*§. eo etiam.7.*
VI.in princ 11	

1 NOndum abſolutus eſt tractatus de actio-
nibus empti , & vendiri : ſed exponendi
ſunt varij caſus , quibus quæritur , an , &
cui detur actio ex empto ? Hi caſus refe-
runtur ad tria ſumma genera ; vnde ſu-
2 muntur tres partes huius tituli. ¶In prima parte aliquis
3 emit alteri. Hic deciduntur quinque caſus ¶Primo
caſu maritus emit nomine vxoris , tamquam illius ne-
gotia gerens;hinc non datur actio ex empto : nec vi-
ro , quia noluit ſibi emere : nec mulieri,quia non po-
teſt ei per maritum actio acquiri. Si tamen vendi-
tor ſponte ſua rem tradiderit , contractus confirma-
tur , ita vt rei dominium ei acquiratur , cui à domi-
no tradita erit:ſiue viro,ſiue mulieri tradita fuerit,
l.6.§.ſi verò.

¶ Secundo caſu pater fundos emit nomine filij, 4
quem in poteſtate habebat ; poſteà eidem emancipa-
to tradidit , vel (quod traditionis vim habet) paſſus
eſt, vt filius emancipatus in poſſeſſione eſſet: quæritur,
quis ſit effectus huius emptionis,& traditionis?Emptio
nomine filij facta,vim donationis habet,arg.l.cùm hic
ſtatus,32.§.1. D.de. donat.int. vir. & vxor. nec eſt inu-
tilis,quia non extraneo,ſed ei , quem in ſua poteſtate
habebat,pater emit:ſecuta autem traditio filium do-
minum facit,l. 2.quia tunc temporis erat ſui iuris:alio-
quin,ſi in poteſtate manſiſſet, donatio non ſtatim va-
luiſſet,ſed morte patris eam non reuocantis confirma-
retur,ſupr de inoffic.donation.l.2. ¶ Tertio caſu is,qui 5
in mea poteſtate eſt , rem emit : mihi igitur actionem
ex empto acquirit , l.cùm per eos. 7. nec refert vtrum
ſibi , an mihi emerit , quia indiſtinctè mihi actionem
acquirit : vt accidit etiam, cùm ſeruus ſtipulatur,D.de
ſtipul.ſeruor.l.1.in princip.& Inſtit.eod.§.1.

¶ Quarto caſu meus procurator meo mandato,& 6
in meam gratiam ſibi emit:actionem igitur ex empto
ſibi acquirit , quam mihi cedere tenetur : ergo aut
ipſe aget,aut is , cui mandauerit : & hac ratione dicor
poſſe adire iudicem , vel per ipſum procuratorem,qui
emit , vel per eum,cui procurator actionem mandaue-
rit : non quòd agatur meo nomine , ſed quia in rem
meam agitur,d.l.cùm per eos:nam & me in rem meam
procuratorem facere ſine dubio poteſt. ¶ Quinto ca- 7
ſu aliquis emit per nuncium , vel per epiſtolam : hic
contractus valet,l.vlt.§.1.quia cùm emptio,& venditio
nudo conſenſu contrahatur,nec verbis, nec præſentia
contrahentium opus eſt,D.de obligat. & action.l. 2.
Obiter nota differentiam inter procuratorem, & nun-
nuncium:quia procurator contrahit,nuncius non con-
trahit,ſed dominus per nuncium contrahere dicitur,
ſicuti per epiſtolam : eſt enim nuncius quaſi epiſtola
loquens:& epiſtola eſt quaſi nuncius mutus.

¶ Ex dictis collige,aliquem dici alteri emere tribus 8
modis:vel enim emit nomine alieno , vt in primo , &
ſecundo caſu:vel ſibi emit in gratiam alterius , vt in
quarto caſu : vel nuncius non tam emit,quàm nunciat
alterum emere,vt in poſtremo caſu. ¶ In ſecunda ti- 9
tuli parte aliquis ſibi emit ſub alterius nomine,id eſt,
per ſimulationem curauit, vt alterius nomen in in-
ſtrumento ſcriberetur , quaſi ille emiſſet:ſed veritas
pręualet,tot.tit.ſupr.plus valet.quod agit.ergo actio ex
empto acquiritur ei,qui emit : non ei cuius nomen in
inſtrumento poſitum eſt:quod quidem declaratur duo-
bus caſibus. Priori caſu emptor adhibuit nomen ſo-
crus , l. 4. Poſteriori caſu adhibuit nomen vxoris:quæ
ſi ex eo,quòd inſtrumentorum cuſtodia ei commiſſa
eſt, proprietatem rei emptæ ſibi vſurpet , & filiæ ſuæ
donet , nihil agit , ſed rem cum fructibus mari-
to reſtituere tenetur, l. 5. ¶ In tertia parte aliquis ſibi 10
emit aliena pecunia:ſibi igitur , non ei cuius pecunia
fuit , actionem ex empto , vel rei traditæ poſſeſſionem
& dominium acquirit,l.penultim.nihil enim prohibet
quominùs alio pecuniam numerante , in alium à ven-
ditore transferatur dominium,l.vltim.in princip. Huc
referuntur tres ſequentes caſus. ¶Primus caſus eſt,cùm 11
mariti conſentientis pecunia vxor rem emit, & res ipſi
mulieri traditur:hoc caſu maritus non habet actionem
niſi aduerſus mulierem de pecunia recipienda,in quā-
tum ipſe pauperior, & illa locupletior facta eſt, l.6. in
aliis caſibus,quibus coniux coniugi donat,D.de donat.
int.

int. vir. & vxor. l. 5. §. cùm igitur: quia maritus dictam
pecuniam, qua mulier rem emit, ei donaſſe cenſetur.
Heredi quoque mariti actio ad pecuniam repetendam
cōpetere poteſt, l. 1. videlicet niſi maritus donationem
reuocauerit, D. de donat. int. vir. & vxor. l. cùm hic ſta-
12 tus. 32. §. ait oratio, & §. ſed vbi. ¶ Secundus caſus eſt,
cùm filij emerunt, & in inſtrumento ſcriptum eſt, ma-
trem pecuniam nometaſſe venditori, hoc caſu ſimili-
ter actio ex empto acquiritur filiis, non matri, l. 3.
13 ¶ Tertius caſus eſt, cùm quis communi pecunia rem
emit, hoc caſu actio ex empto huic ſoli datur, qui emit:
ſocius autem non partem rei vindicare, ſed pro pecu-
niæ parte ad ſe ſpectante agere in perſonam poteſt, d.
l. pen. verſ. cum itaque, videlicet actione pro ſocio, vel
communi diuidundo.

Tit. LI. De rebus alienis non alienandis: & de prohibita alienatione, vel hypotheca.

I. 6. 11. *v.*	*V.* 7. 11. *iij. iv.*
II. 8. 11. *iij. v.*	*VI.* 4. 9. 11. *j. ij.*
III. 6. 11. *iv.*	*VII.* 12.
IV. 10. 11. *j. iij.*	

1 INter effectus emptionis. & venditionis vlti-
mo loco ponitur alienatio: quia non oritur
immediatè ex venditione, ſed potiùs ex tradi-
tione, quæ ex cauſa venditionis fit, Inſtit. de rer. diuiſ.
§. venditæ. in hunc autem finem venditio contrahitur:
vnde ſi in contrahendo id agatur, ne rei dominium ad
emptorem trāſeat, emptio & venditio dici non poteſt,
2 D. de contrah. empt. l. penultim. §. vltim. ¶ Porrò cùm
res aut in totum alienari prohibeantur, aut in totum
alienari poſſint; aut pro parte poſſint alienari, pro par-
te non poſſint: hinc dantur tres tituli: quorum hic eſt
primus, in quo de his rebus agitur, quæ alienari pror-
ſus nequeunt, vel quia ſunt alienæ, vel quia, licet no-
ſtræ ſint, tamen earum alienatio nobis eſt interdicta.
3 Duæ ſunt igitur partes huius tituli. ¶ Prima pars eſt de
rebus alienis non alienandis: vbi ponitur generalis re-
gula, & explicantur ſpeciales caſos, qui ſub ea re-
4 gula continentur, vel ab ea excipiuntur. ¶ Regula eſt,
Nemo rem alienam vendendo, facit domino præiudi-
cium, l. 6. Notanda eſt differentia inter venditionem, &
alienationem Venditio perſonam venditoris obligat,
rem non afficit, ideoque rei alienæ venditio valet, D.
de contrah. empt. l. rem alienam. 28. cum ſimil. aliena-
tio reſpicit ipſam rem, quam ad alium transfert, quod
is, qui dominus non eſt, facere non poteſt: quia nemo
plus iuris ad alium transferre poteſt, quàm ipſe habeat,
D. de diuerſ. regul. iur. l. nemo plus iuris. 54. Qui igitur
rem alienam vendit, ſibi nocet, quia ſe obligat, & de
euictione tenetur: ſed domino non nocet, quia rem
non transfert ad emptorem. Non me latet, alienatio-
nem interdum accipi pro venditione, vt infr. de iur.
emphyteut. l. 1. in princip. adhibito §. adeo. Inſtitut. de
locat. ſed propriè loquendo diſtinguuntur, vt dixi.
5 ¶ Caſus ſpeciales, qui ad dictam regulam aliquo mo-
do pertinent, in hoc titulo quinque proponuntur.
6 ¶ Primus caſus eſt, cùm extraneus rem vendidit: vbi
ſic diſtinguitur. Aut emptor ſciebat rem eſſe alienam,
aut ignorabat. Si ſciebat, vſucapere propter malam fi-
dem non poteſt: idcirco rem domino vindicanti reſti-
tuere cogitur, l. 1. & nec ab eo pretium recipit, ſupr.
de rei vindic. l. 3. & l. ſi mancipium. 23. nec de euictio-
ne actionem habet aduerſus venditorem, infr. de eui-
ctio. l. ſi ſtatus. 18. niſi de euictione nominatim con-
uenerit, infr. eod. l. ſi fundum. 27. Si verò ignorabat,
vſucapere poteſt: vſucapione igitur perfecta, antiquus
dominus non poteſt ab eo rem vindicare, ſed pretium
à venditore poteſt petere, d. l. 1. actione negotiorum
geſtorum, quæ ſimiliter datur, ſi dominus venditioni
conſenſerit, ſupr. de rei vindic. d. l. 3. vel ſi res interie-
rit, D. de negot. geſt. l. vlt. Sed & ante vſucapionem ex-
ceptione dominum vindicantem ſummouere poteſt: ſi
is venditori ſucceſſerit, & vel hereditario, vel ſuo no-
mine rem petat: quamquam & aliud remedium em-
ptor habet, vt rem vindicari patiatur, poſteà contra ip-
ſum, qui vindicauit, tanquam venditoris heredem, de
euictione agat, l. 3. ¶ Secundus caſus eſt, cùm pater 7
fundum filij emancipati vendidit. Hæc venditio non
nocet filio, niſi aut cōſenſerit, aut patri ſucceſſerit, aut
emptor præſcriptione tutus ſit, l. 5. Quod lex ait de
ſucceſſione, hanc vim habet, vt rem à defuncto vendi-
tam heres vindicare non poſſit: quia exceptione rei
venditæ & traditæ ſummouetur, perinde ac ſi ipſemet
vendidiſſet, ac tradidiſſet, D. de except. rei vend. & tra-
di. l. 1. §. 1. De præſcriptione autem lex loquitur: quia
tractat de fundo: vſucapio verò propriè & anguſtè
accepta refertur ad res mobiles. Cæterùm ſiue ſit præ-
ſcriptio cum titulo, ſiue ſine titulo, quod ad hoc vt do-
minus vindicans ſummoueatur, nihil intereſt. ¶ Ter- 8
tius caſus eſt, cùm maritus rem vxoris vendidit, hæc
venditio mulieri non nocet, quamuis decepta inſtru-
mentum emptionis ſignauerit, ignorans quid eo con-
tineretur: ſed excipitur, niſi aut venditioni conſenſe-
rit, aut emptor rem vſuceperit, ſeu longo tempo-
re præſcripſerit, l. 2.
¶ Quartus caſus eſt, cùm is rem vendidit, qui 9
ratione officij poteſtatem vendendi habet: hoc
caſu, niſi aliud obſtet, venditio valet, l. 6. veluti
ſi tutor, aut curator vendiderit, D. de furt. l. inter-
dum fur. 56. §. penultim. aut præſide permittente
exactor tributorum, ſupr. ſi propt. public. penſit.
l. 2. ¶ Quintus caſus eſt, cùm mulier rem mari- 10
ti in ſolutum eius creditori dedit: de hac enim datio-
ne in ſolutum idem dicendum, quod de venditione:
etenim mulier nec marito, nec eius heredi filio præ-
iudicium facere poterit: filius igitur poteſt rem vin-
dicare; niſi aut in maiori ætate conſtitutus ratum ha-
buit; aut res ei creditori, cui in ſolutum data fuit, pi-
gnerata erat, iſque ratione pignoris diſtraxit, l. 4.
¶ Ex dictis colliguntur quinque exceptiones dictæ 11
regulæ. I. Si creditor pignus vendiderit, d. l. 4. & 6. II.
Si quis ex officio diſtraxerit, d. l. 6. III. Si dominus ab
initio conſenſerit, l. 2. & 5. vel poſteà ratum habuerit,
d. l. 4. IV. Si dominus venditori ſucceſſerit, d. l. 3. d. l. 5.
V. Si emptor rem vſuceperit, vel præſcripſerit, l. 1. & l. 2.
¶ Secunda tituli pars eſt de his, qui res ſuas alienare 12
non poſſunt; quoniam alienatio vel iure, vel teſta-
mento, vel contrahentium pacto prohibita eſt. Ius
prohibet res alienari, vt lex Iulia fundum dotalem;
Inſtitut. quib. alien. lic. vel non. in princip. Interdum te-
ſtator alienari prohibet, infr. de vſucap. pro empto, l. 2.
quæ prohibitio ita demum valet, ſi in alicuius, putà
familiæ, vel poſterorum gratiam facta ſit; alioquin
tanquam nudum præceptum nullam vim habet, infr.
de fideicommiſſ. l. 4. & D. de legat. j. l. filiusfamiliâs.
114. §. Diui, & de legat. iij. l. pater. 38. §. Iulius. Pacto im-
peditur alienatio, cùm non eſt pactum nudum, &
per ſe, ſed contractui, vel traditioni appoſitum: veluti
ſi tibi tradam fundum hoc pacto, ne eum alienes, l.
vltim. & ſupr. de condictio. ob cauſ. l. 3. Cæterùm nu-
dum pactum per ſe factum, ad hoc non ſufficit, D. de
pact. l. penultim. Vide Cent. 1. q. 11. His ita expoſitis,
quæritur, quis ſit effectus huius prohibitionis, qua
alienatio interdicitur? Iuſtinianus conſtituit, vt hæc
omnia prohibita intelligantur; dominij tranſlatio, ſer-
ui manumiſſio, vſusfructus conſtitutio, hypothecæ vel
pignoris nexus, ſeruitutis impoſitio, emphyteuſis,
d. l. vlt.

Digitized by Google

d.l.vltim.Latè itaque ſumitur alienandi verbum: nam propriè ſignificat tantùm dominij tranſlationem, infr. de fund. dota.l. 1. Alias huius vocabuli ſignificationes retuli Iſagog.Decretal.de reb. eccleſiæ alien.num.3.

Tit. LII. De communium rerum alienatione.

1 Diximus de rebus, quæ nullo modo alienari poſſunt: iam dicamus de his, quæ poſſunt alienari pro parte. Hæ ſunt res communes. Aut igitur aliquis vendit, & tradit partem ſuam, quam habet pro indiuiſo, aut totam rem ſibi cum alio communem. Priori caſu alienatio omnino valet, l. 3. Poſteriori caſu valet pro parte, quæ ad venditorem ſpectat: pro altera verò parte alienatio non tenet; ac traditio non nocet ſocio, l.4. Idcirco is partem ſuam ab emptore, cui res tradita fuit, rectè vindicat, l.1. emptor autem de euictione agit contra venditorem, l.vltim. Excipitur, I. Niſi emptor rem vſuceperit, aut præſcripſerit, d.l.1. II. Niſi fiſcus rē vendiderit: nam quò faciliùs partem ſuam vendere poſſit, ei conceſſum eſt, vt totum vendat, ita vt ſocius pretium partis ſuæ accipiat, l.2.& inf.de vendit.rer.fiſcal.l. vn. Aliud iuris eſt, ſi priuatus, qui pro parte eſt dominus, putà vnus ex heredibus, rem communem vendat: licet enim emptor à venditore delegatus fiſco ſit; & ſecundum hanc delegationem, partem fiſco ſoluerit, reliquum ſe ſoluturum promiſerit; tamen alienatio pro partibus coheredum non tenet, d.l.2.

Tit. LIII. Rem alienam gerentibus, non interdici rerum ſuarum alienatione.

2 Poſtquàm dictum eſt de rebus, quæ vel nullo modo, vel tantùm pro parte poſſunt alienari: ſupereſt, vt dicamus de iis, quæ in totum alienari poſſunt. Hæ ſunt res in dominio vendentis conſtitutę, etiamſi alicui ſint obligatæ. Hac ratione tutores, vel curatores, quorum omnia bona conſtat eſſe tacitè pupillo, vel adoleſcenti obligata, licèt iudicio tutelæ, vel negotiorum geſtorum iam damnati ſint, tamen res ſuas vendere poſſunt, cum ſua tamen cauſa, id eſt, ſaluo iure pignoris, l.vn.& infr.de diſtract. pign.l.ſi debitor. 12. & D.de contrah.empt.l.alienatio.67. Ergo eaſdem res etiam pignerare fiſco, vel priuato poſſunt cum ſuo onere, id eſt, ſaluo iure pignoris anterioris, d. l. vn. quia quod vendi poteſt, etiam pignerari poteſt, D. de pign. l.ſed & quod. 9.§.1.& l.ſi is qui bona 11.§.vſusfructus. verſ.vltim.

Tit. LIV. De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis.

I. 8.	*VI. 4.*
II 9. j. iy.	*VII. 9. y.*
III. 4. 7. j. iv.	*VIII. 2.*
IV. 7. iy. sv.	*IX. 6.*
V. 5.	

1 Poſtquàm de contrahenda emptione, & de contractæ effectibus dictum eſt; eiuſdem contractus accidentia ſunt explicanda.

§ In primis huic contractui, vt & cæteris,
2 accidunt varia pacta: de quibus generaliter traditur, pacta tempore contractus facta, ſeruari debere, niſi eis per poſteriora pacta derogatum ſit, l.penultim. priora namque pacta per poſteriora, non quidem tolluntur ipſo iure; ſed tamen ope exceptionis eliduntur, D.de pact. l.ſi vnus.27. §. pactus ne peteret. § Specialiter autem conſiderantur varia pacta. 3

§ Primum pactum eſt, vt niſi venditori res præſtetur, 4
cuius obtinendæ cauſa fundum paruo pretio vendidit, ipſius fundi dominium ad venditorem reuertatur. Magna eſt vis huius pacti; quia ſine hoc pacto venditor ob rem ſibi non præſtitam non poſſet contractum diſſoluere, ſed tantum eam rem, vel quod ſua intereſt, petere, ſupr.de reſcind.vendit. l. ea conditione. 14. ſed propter dictum pactum repetit fundum vnà cùm fructibus, l.6. non tamen rei vindicatione, ſi fundum tradidit, atque ita eius dominium tranſtulit; ſed actione ex vendito, l.3. Nota, in d.l.6. non legendum *conuentat*, ſed, *conuenit*: eoque verbo non ſignificari conſenſum iuris auctorum, ſed conuentionem, ſeu pactionem inter emptorem, & venditorem. § Secundum pactum 5
eſt, vt emptor pretij tardiùs ſoluti vſuras præſtet: quod pactum ad hoc valet, vt etiam ſine mora vſuræ debeantur, & quidem iure actionis, id eſt, per actionem ex vendito informatam pacto, ſi pactum inſit contractui, vtpotè factum incontinenti, ſicut in ſpecie, l. 5. nam ſine hoc pacto vſuræ non debentur, niſi ex mora: tuncque debentur officio iudicis, non iure actionis: ſed nihilominùs etiam à fideiuſſore debentur, ſi in omnem cauſam fideiuſſit, d.l. 5.& D. loca. l.quæro. 54. in princip. Nota in hac de vſuris quæſtione tres caſus conſiderari poſſe: aut enim de his pactum factum eſt incontinenti, aut ex interuallo, aut nihil de his conuenit. Primus, & tertius caſus modò deciſi ſunt. Secundo caſu pactum non valet ad agendum: ſed tantùm exceptionem parit, adeo vt venditor cogatur rem tradere emptori, niſi emptor vſuras, de quibus conuenit, perſoluat, *D.* de contrah. emptio. l. pacta conuenta. 72. in princip.

§ Tertium pactum eſt, ne emptor in loco empto monumentum faciat, vel aliter cum iuri humano eximat. Hoc 6
pactum valet, cùm rei alienationi adiectum eſt, l.vltim. ſed ſi nudum pactum per ſe factum ſit, non valet, D. de pact. l. penultim. vide Centur. 1.q.11.

§ Quartum pactum eſt lex commiſſoria, id eſt, vt niſi 7
intra diem, de qua conuenit, pecunia venditori ſoluatur, res ſit inempta, D.de leg.commiſſor.l.2. De hoc pacto plura notanda occurrunt. I. Vel de toto pretio fit, ſi nihil ſolutum fuit; vel de reſiduo, ſi pars ſoluta fuit, l. 3. & D.de leg. commiſſor, l. 4. in princip. & §. 1. II. Vis huius pacti non eſt, vt venditio contrahatur ſub conditione, ſi pretium intra certum diem ſoluetur: ſed vt purè contracta, reſoluatur ſub conditione, ſi pretium intra certum diem non ſoluetur, D. eod. l. 1. & pro empto, l. 2. §. Sabinus. III. Hoc pactum eſt pro venditore: idcirco venditoris electio eſt, pretio ſua die non ſoluto, vtrùm malit pretium petere, an à cōtractu recedere, D.de leg.commiſſ. l.2.& 3. Statim autem ac lex commiſſa eſt, id eſt, ſtatim ac emptor in pactum ob pretium non ſolutum incidit, venditor eligere debet, vtrum eorum malit: alterutro autem electo non poteſt variare, d.l.4.§. eleganter. Siue igitur poſt diem ſoluendo pretio præſtitutam venditor pretium petierit, D.eod. l.penult. ſiue eius partem, D.eod.l.6.§.vlt. vſuráſue acceperit, non poteſt amplius vti pacti beneficio, l.4. IV. Cùm ob pretium ſua die non ſolutum res fit inempta: ſi quidem venditor non precariam rei poſſeſſionem emptori tradiderat, non poteſt eam rem vindicare, ne ex pacto videatur recipere dominium, quod in emptorem tranſtulerat: ſed aget ex vendito, licèt venditio reſciſſa ſit. Si verò precariam poſſeſſionem tradiderat, rem vindicabit, quia non videbitur dominium recipere, ſed nunquàm amiſiſſe, l.3.& 4. & D. de contrah.empt. l. 6. §. 1. & de lg.commiſſ.l. 4.in princip.& l.vlt. V. Emptor non ſolùm rem reſtituit, ſed etiam fructus, atque adeo etiam

fructus

fructus, quos percepit, antequam lex committeretur, D.eod.l.5.niſi partem pretij ſoluerat;quia pro ea parte fructus retinebit,d.l.4.§.1.

8 ¶ Quintum pactum eſt de arris, quod vocatur pactum arrale,ſupr.de actio.empt.l.3.hic autem conſideratur coniunctum cum lege commiſſoria, vt & in d. l. vltim. D.de leg.commiſſor. Veluti ſi tibi vendam fundum hoc pacto,vt,niſi intra certum diem pretium ſoluas,res ſit inempta, & arras mihi datas perdas. Hoc
9 quoque pactum valet,& iure probatur, l. 1. ¶ Sextum pactum eſt, vt; ſi venditor intra certum tempus pretium reſtituerit,res ſit inempta, vel, vt res ipſi venditori reſtituatur: quod etiam dici poteſt pactum commiſſorium; quia parum intereſt, vtrùm pretium ſolutum nõ ſit,an quod ſolutum eſt, reſtiturum ſit.De hoc pacto tria traduntur. I. Ex eo datur actio venditi, & præſcriptis verbis, l, 2. Nam actio præſcriptis verbis non eſt ſubſidiaria, ſed poteſt concurrere tam cum actione ex vendito, D. de contrah.empt.l. Labeo.50. quàm cum actione ex empto, D.de reſcind.vendit.l.6. II. Si emptor latitet,ne ei pretium reſtitui, ſiue offerri poſſit: venditor denunciatione, oblatione, & conſignatione, ac depoſitione pecuniæ, ſibi conſulere poteſt,l.7. III. Poſt pretium oblatum, quicquid ad emptorem ex re peruenit, reſtitui vnà cum re venditori debet, d. l. 2. quæ à Doctoribus malè accipitur, quaſi tractet de pacto de retrò vendendo: aliud enim eſt, venditionem reſcindi,& reſoluto contractu rem reſtitui venditori: aliud eſt, ſtante priori contractu, rem retrò vendi. Hoc autem pactum de retrò vendendo expoſui in tracta. de emptione, & venditione, axio. 357.memb.8.

Tit. LV. Si ſeruus exportandus veneat.

I. 4. j. iij.	*IV. 3. 5.*
II. 3. j. 4. j. 5.	*V. 3. j.*
III. 4. ij.	

1 HOc titulo,& duobus,qui proximè ſequuntur, pacta quædam de mancipiis venditis proponuntur. Hoc igitur titulo declaratur effectus pacti, vt ſeruus venditus ex-
2 portetur. ¶ Aut hoc pactum ſolum interceſſit: aut ei adiectum eſt pactum de manu iniicienda,vt,niſi ſeruus exportetur, venditori liceat manus in eum iniicere, eúmque abducere: aut adiecta eſt ſtipulatio pœnalis.
3 ¶ De ſimplici pacto, vt ſeruus ab emptore exportetur, duo traduntur.I. Qui à domino venditur,vt de ciuitate ſua exportetur,nec in ea ciuitate, nec in vrbe Roma morari debet.Et qui de aliqua prouincia eſt exportandus,in Italia morari non debet,l. vlt. quamuis exportandus ab Italia poſſit in prouincia morari, D.eod.l.2. II. Si quis aſſerat ſe à ſeruis ſuis hoc pacto venditum fuiſſe quaſi ſeruum, & ab emptore manumiſſum eſſe: donec intentionem ſuam probet, pro libertino habetur.Quòd ſi intentionem ſuam probauerit, ſerui affi-
4 ciuntur ſupplicio capitali, l.penult. ¶ Cùm autem pacto de ſeruo exportando adiicitur pactum, vt niſi ſeruus exportetur,venditori competat manus iniectio, id eſt, liceat ſeruum abducere: diſtinguuntur tres caſus: aut enim ſeruus verſatur in loco interdicto,aut eſt manumiſſus in loco interdicto, aut eſt manumiſſus extra locum interdictum. I. Caſu venditor poteſt manus iniicere,& ſeruum abducere,l.1. in fi.niſi eius voluntate ſeruus in locum interdictum venerit,l.2.in fin.vbi dominus vocatur is,qui fuit dominus tempore venditionis,id eſt,venditor, vt & in l.1.D.eod. II. Caſu manumiſſio non valet:quia contra pactum venditionis liber fieri non poteſt,l.3. III. Caſu manumiſſus ad libertatem peruenit: ſed ſi poſteà veniat in locum interdictũ, in perpetuam ſeruitutem retrahitur, & fiſco vindicatur,l.1. ¶ Denique cùm pacto de ſeruo exportando ad- 5
iicitur ſtipulatio pœnalis,veluti, *niſi ſeruum exportabis, pœnæ nomine centum dare ſpondes?* Si emptor legi non paruerit,id eſt,ſeruum non exportauerit, ſeruus confiſcatur,& pœnam venditor ab emptore actione ex ſtipulatione rectè petet,l.2.

Tit. LVI. Si mancipium ita venierit,ne proſtituatur.

I. 4.	*III. 2.*
II. 3.	

HOc pactum conſideratur tribus modis. I.Si 1
ſimpliciter factum ſit. II. Si adiectum ſit pactũ,vt,ſi ancilla proſtituatur, libera fiat. III. Si adiiciatur pactum, vt,ſi ancilla proſtituatur, venditor manus iniiciendæ poteſtatem ha-
beat. ¶ Primo caſu emptor in legem venditionis com- 2
mittit, etſi ſub ſpe miniſtrandi in caupona ancillam
proſtituat,l.vlt. ¶ De ſecundu caſu tria traduntur in l. 3
2. I. Pactum valet, licèt in inſtrumento venditionis non ſit inſertum;nec refert,vtrùm ſit ſcriptum,an non ſcriptum. II. Exiſtente pacti conditione, id eſt, ſi ancilla proſtituta ſit, libertas ei ſecundum pactum competit,& mulier fit liberta venditoris,niſi venditor proſtitutioni conſenſerit,D.de in ius vocan.l.ſed ſi hac lege.10.§.1.vide Centur. 1. q.65. III. Cauſa agenda eſt coram iudice competente, apud quem mulier officio
militari eſt exhibenda. ¶ De tertio caſu quatuor tra- 4
duntur in l. 2. I. Si ſine venditoris conſenſu mulier ſit proſtituta,venditor manus iniicere, & abducere eam poterit. II. Si venditore conſentiente id contigerit, mulier libertatem conſequitur. III.Mulier producenda eſt ad prætorem, qui de liberali cauſa ius dicit, vt coram eo lis ordinetur. IV.Etiamſi ancilla ab emptore rurſus alij vendita ſit,ac per plures emptorum perſonas ambulauerit,tamen vis dicti pacti primæ venditioni appoſiti non euaneſcit;adeo vt,licèt vltima venditio dictum pactum adiectum non habeat,tamen pactum primæ venditioni appoſitum, perinde vim ſuam exerat,ac ſi primus emptor proſtituiſſet.

Tit. LVII. Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur,vel contrà.

I. 7.	*IV. 6.*
II. 3.	*V. 8.*
III. 5.	*VI. 4.*

DVæ ſunt partes huius tituli: quia duo vendi- 1
tionis pacta de manumiſſione explicantur;alterum affirmatiuum,alterum negatiuum: ſed
illi adiunguntur caſus quidam ſimiles. ¶ In priori igi- 2
tur parte traduntur variæ ſpecies. ¶ In prima ſpecie 3
mancipium venditum eſt hac lege,vt ab emptore manumittatur.Huius pacti vis eſt, vt, niſi emptor manumittat, mancipium ad libertatem perducatur ex conſtitutione Marci, & Commodi ad Aufidium Victorinum, l.2. Quæ conſtitutio non extat,ſed eius ſæpe in iure fit mentio. Hoc autem caſu emptor eſt patronus, perinde ac ſi manumiſiſſet, D. de in ius vocan. l. ſed
ſi hac lege. 10. in princ. ¶ In ſecunda ſpecie dicto 4
pacto adiecta eſt conuentio pœnalis; vt niſi emptor manumiſerit, centum aureos pœnæ nomine præſtet venditori. Hoc caſu non manumittente emptore, ſimiliter libertas competit, perinde ac ſi emptor manumiſiſſet, idcirco pœna peti non poteſt, l. vltim.

cuius poſtremus verſiculus, quia non caret obſcuritate, breuiter eſt enarrandus. Ait *cùm*. Accipe, *cùm*, pro, quia. Ratio namque in hoc verſiculo affertur, cur pœna peti non poſſit: nimirum quia conditio conuentionis pœnalis defecit: ſi quidem conuenit de pœna præſtanda, ſi ancilla non manumitteretur; hæc autem ex conſtitutione Diui Marci habetur pro manumiſſa. Ait *non mutata venditionis voluntate*. Nota, venditorem poſſe mutare voluntatem. Quod ſi contingat, dicta conſtitutio ceſſat, & mulier non peruenit ad libertatem, D. de ſeru. exportan. l. 3. niſi ab emptore manumittatur, D. eod. l. quæſitum. 8. vel tam emptor, quàm venditor ſine herede deceſſerint, D. qui ſi manumiſſ. ad libert. peruen. l. 1. Ait *conditionis*, id eſt, pacti, ſeu legis venditioni appoſitæ: nam conditio pro lege contractus ſæpe accipitur. Ait *poteſtatem*. Ex codicibus manuſcriptis lege, *poteſtate*. Senſus enim eſt, vi & poteſtate dicti pacti ſuppleri defectum manumiſſionis. Ait *pòſt*. Aduerbium eſt, non præpoſitio appoſita participio *factum*. Interpretare *poſt*, id eſt, *poſt tempus*, intra quod emptor manumittere debuit; nec tamen manumiſit. Ait, *manumittentis factum*, id eſt, manumiſſionem: quia manumiſſio in facto conſiſtit. Ait *repræſentari*. Dicitur manumiſſio pacto repræſentari: quia pactum efficit, vt manumiſſio, quæ facta non eſt, pro facta habeatur. Ait *optima ratione*; id eſt, fauore libertatis: rationem æquitatis intellige, non rationem ſtricti iuris. Ait *placuit*. Subaudi *Diuis Marco & Commodo*: quibus quod placuit, vim legis habet, D. de conſt. princip. l. 1. in princ.
5 & Inſtitut. de iur. natura. §. ſed & quod. ¶ In tertia ſpecie ancilla ſeptemnis vendita eſt hoc pacto, vt, cùm ad viceſimum quintum ætatis annum peruenerit, libera eſſet. Mulier anno vigeſimo ſexto filium peperit: deinde vigeſimum ſeptimum ætatis ſuæ annum agens, ab emptore manumiſſa eſt. Quæritur quando libertas mulieri competierit, & quis ſit ſtatus filii ex ea nati? Reſpondetur, conſtitutionem Diui Marci, & Commodi hoc etiam caſu locum habere, licèt dictum non fuerit, vt manumitteretur; ſed vt libera eſſet. Anno igitur vigeſimo quinto libertatem conſecuta eſt, conſequenter ingenuum peperit, & fruſtra eſt manumiſſa
6 anno vigeſimo ſeptimo, l. 3. ¶ In quarta ſpecie, Titius Mæuio Stichi domino pretium ipſius Stichi dedit hoc pacto, vt à Mæuio intra menſem manumitteretur. Ad hunc caſum conſtitutio Diui Marci producitur; adeo vt Stichus, ſi intra menſem à Mæuio non manumittatur, nihilominùs liber fiat, l. 4. Aliud dicendum, ſi res aliqua data ſit pro ſeruo manumittendo, non ſerui pretium: tunc enim conſtitutio ceſſat: & vel res data repetitur condictione ob cauſam; vel agitur præſcriptis verbis, vt ſeruus manumittatur, vel quod intereſt præſtetur, ſupr. de condictio. ob cau. l. 6. & l. ſi libet. 9. & D. de manumiſſion. l. ſi quis ab alio. 19. & de libera.
7 cau. l. Paulus. 38. §. 1. ¶ In quinta ſpecie Patroclus Stichum ſeruum ſuum Hermiæ donauit hoc pacto, vt ſi quindecim annis ſeruiſſet, ad iuſtam libertatem perduceretur: poſteà eundem Stichum Sempronio vendidit. Quæritur, cùm Stichus quindecim annis Hermiæ ſeruiſſet, an liber ſit? Conſtitutio quidem Diui Marci de venditione loquitur, nó de donatione, D. de verbor. oblig. l. qui Romæ. 122. §. Flauius, verumtamen producta tandem eſt etiam ad donationem, D. qui ſine manumiſſ. ad liber. peruen. l. penult. Stichus igitur libertatem ex dicta conſtitutione eſt conſecutus, etiáſi ante conuentionis prædictæ tempus Patroclus deceſſerit: nec nocet ſecuta venditio; quia cùm poſt alienatum ſeruum à Patroclo facta ſit, non præiudicat Hermiæ iam domino effecto. Illud ſeruo noceret, ſi Patroclus, antequam libertas competeret, voluntatem mutaſſet,
8 l. 1. ¶ In poſteriori tituli parte, mancipium venditum eſt hac lege, ne ad libertatem perducatur, adiecta pœna, ſi contra pactum ad libertatem perduceretur. De hac conuentione tria traduntur in l. penult. I. Etiamſi emptor ſeruum manumittat, tamen liber non fit: quia conditio ſerui perſonæ inhærens, non poteſt facto emptoris mutari. II. Dicta pœna ab emptore, qui manumiſit, deberi non poteſt: quia non commiſit in legem venditionis, cùm manumiſerit quidem, ſed ad libertatem non perduxerit: comprehenſum autem in venditione ſit, ne ad libertatem perduceretur. III. Procurator Cæſaris non eſt iudex competens: quia tantùm præeſt cauſis fiſcalibus, ſupr. vbi cau. fiſcal. l. 5. nec habet iuriſdictionem inter priuatos, ſupr. de iuriſdict. l. 1. & D. de appellat. l. ex conſenſu. 23. §. 1. Hìc finem titulo imponerem, niſi obſcuritas vltimi verſiculi d. l. pen. interpretationem deſideraret. Ait *litera*, id eſt, *reſcriptum principis*. Conſuluerat Marinus principem, & ab eo reſponſum tulerat: ex eius reſponſi verbis oſtendit Imperator cauſam priuatam eſſe, proinde non pertinere ad procuratorem Cæſaris. Ait *perſona*, id eſt, perſonæ priuatæ, de cuius cauſis non cognoſcit procurator Cæſaris. Sed quæ eſt hæc perſona priuata? Ipſe emptor. Et hoc eſt, quod lex ſubiicit, *ſi non ipſe manumiſerit*. hæc enim ſunt verba ſumpta ex ipſo reſcripto principis, quibus verbis ſignificatur factum emptoris, id eſt, manumiſſio. Ait *contineant*. Duplex hìc lectio eſt: altera affirmatiua, altera negatiua. Accurſius vtramque adgnoſcit. Ego affirmatiuam probo: & ſic interpretor: reſcriptum principis expreſsè continet factum perſonæ priuatæ, nempe emptoris, id eſt, manumiſſionem.

Tit. LVIII. De ædilitiis actionibus.

I. 11.	*IV. in princ.* 12. *j.*
II. 2. *ij.* 3. *ij.* 5. *iv.* 10. j. 13.	§. *idem.* 12. *ij.*
III. 10. *ij.* *iv.*	*V.* 10. *iv.*

EMptio, & venditio ciuiles actiones parit, 1
empti, & venditi, ſuprà expoſitas: his autem quaſi pediſequæ, & παρακολουθήματα accedunt actiones ædilitiæ, redhibitoria, & æſtimatoria, ſupr. de veter. iure enucl. l. 2. §. quartus. & in conſtitutione Græca, §. τὸ δὲ ἐφεξῆς. hoc titulo enarrandæ.

¶ De actione redhibitoria nota I. Ex eo dici redhi- 1
bitoriam, quòd res venditori redhibetur, id eſt, redditur, D. de ædil. edi. l. redhibere. 21. in princ. vnà cùm acceſſionibus, D. eod. l. cùm autem. 23. §. 1. l. quòd ſi nolit. 31. §. reſtitui. emptor autem pretium recipit: quia vterque, tam emptor, quàm venditor, quodammodò in integrum reſtituitur, d. l. cùm autem. §. Iulianus. Vt perinde habeatur, ac ſi emptio, & venditio nulla interceſſiſſet, D. eod. l. facta. 60. II. Hanc actionem potiſſimum dari emptori contra venditorem, D. eod. l. 1. §. 1. & 2. interdum tamen dari venditori contra emptorem, D. eod. l. item ſi ſerui. 30. in princ. III. Hanc actionem eſſe temporalem, ita vt ſex menſibus finiatur, l. 2. Hoc verò tempus vtile eſt, non continuum, & à die contractus, vel, ſi quid venditor dixerit, ſeu promiſerit; à die dicti, promiſſiue computatur, D. de ædili. edi. l. ſciendum. 19. §. vlt. d. l. quòd ſi nolit. §. ſi quid ita. l. ædiles. 38. in princ. l. cùm ſex. 55. Poteſt etiá ex pacto eſſe actio perpetua, d. l. quòd ſi nolit. §. ſi quid ita. ¶ De actione æſtimatoria nota I. Hanc actionem modò vocari æſtimatoriam, modò quanto minoris, vel quanti minoris: quia per eam fit, vt re æſtimata cognoſcatur, quanto minoris emptor rem emere potuiſſet, ſi eius vitium nouiſſet: atque ita, quod amplius dedit, recipiat, D. eod. l. quoties. 61.

eum ſim. II. Aliam eſſe actionem æſtimatoriam, quæ
eſt ſpecies actionis præſcriptis verbis, & de æſtimato
competete dicitur, Inſtit. de action. §. actionum. id eſt,
de re, quæ certo pretio æſtimata data eſt, vt vel ipſa,
vel pretium reddatur, D. de æſtimat. actio. l. 1. III. Hác
actionem dari intra annum vtilem, l. 2. & d. l. ſcien-
dum. §. vltim.

4 ¶ Communiter de vtraque actione nota, has actio-
nes partim eſſe ſimiles, partim diſſimiles.

5 ¶ Similes ſunt: quia I. Sunt ambæ ædilitiæ, D. de ædil.
edi. l. 1. §. 1. l. ædiles. 38. in princ. II. Naſcuntur ex
eodem emptionis contractu, D. eod. d. l. cùm autem. §.
ſi ſeruus. & ex eiſdem cauſis, D. de except. rei iudic. l.
ſi is qui heres. 25. §. 1. III. Sunt aliquo modo pœna-
les, d. l. cùm autem. §. ſi ſeruus. propterea quòd per
contumaciam rei non obtemperantis arbitrio iudicis
condemnatio fit in duplum, D. eod. l. redhibitoria. 45.
IV. Sunt temporales, l. 2. V. Tranſeunt in heredes, d.
6 l. cùm autem. §. hæ actiones. ¶ Differunt autem inter
ſe: quia I. Redhibitoria venditionem reſcindit; æſti-
matoria non reſcindit, vt ex ſuprà dictis patet.
II. Redhibitoria eſt ſex menſium, æſtimatoria eſt an-
nalis, vt anteà notaui.

7 ¶ Quoniam igitur hæ duæ actiones hoc titulo con-
8 ſiderantur, idcirco duæ ſunt tituli partes. ¶ Primæ
partis, quæ eſt de actione redhibitoria, duo ſunt ca-
pita.

9 ¶ In priori capite de ſeruo vendito diſſoluuntur duæ
10 quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, an ob ſerui fugam
huic actioni locus ſit? Reſpondetur, vt ob fugam ſerui
venditi hæc actio competat, plura requiri. I. Vt fugerit
intra ſex menſes: quemadmodum ſi agatur quanto mi-
noris, opus eſt, vt fugerit intra annum: quia iam do-
cui actionem quanto minoris eſſe annalem, redhibi-
toriam eſſe ſex menſium: quare ſi ſeruus poſt annum
à die contractus fugiat, neutra actio competit, l. 2.
II. Vt non ſolùm poſt, ſed etiam ante venditionem
fugerit: nam caſus venditione poſteriores venditor
non præſtat, niſi ex pacto venditioni adiecto, l. 3. &
D. de ædil. edi. l. actioni. 54. & de probat. l. 4. III. Vt
emptor ignorauerit ſeruum, quem emebat, eſſe fu-
gitiuum, D. de ædil. edi. l. ſi tamen. 48. §. in ædilitiis.
IV. Vt emptor fugitiuum exhibeat venditori, l. vltim.
aut, ſi culpà vacet, caueat fugitiuum perſecuturum,
& in ſua poteſtate redactum, venditori redditurum;
& neque per ſe, neque per heredem ſuum futurum,
quò minùs eum ſeruum venditor habeat, D. de ædil.
edi. l. redhibere. 21. §. vltim. & l. ſeq. Quid ergo, ſi
ſeruus ab emptore fugiens, redierit ad venditorem?
Iudex, perſpectis omnibus facti circunſtantiis, ſen-
tentiam iure conſentaneam proferre debebit, d. l. 3.
in fin. Nam ſi etiam ante venditionem fugerat, ven-
ditor tenetur redhibitorià, nec ei ſeruus exhibetur,
nec de exhibendo cauetur, cùm eum penes ſe habeat.
Si verò anteà non fugerat, redhibitoria ceſſat, ſed ſer-
11 uus emptori reſtituendus eſt, vt ex dictis patet. ¶ Se-
cunda quæſtio eſt, quid in hanc actionem veniat?
Reſpondetur per diſtinctionem. Aut enim venditor
ſimpliciter, id eſt, bona fide, ignorans ſeruum eſſe fugi-
tiuum, alióve vitio laborare: aut conſilio fraudis, id eſt,
dolo malo, ſciens ſeruum eſſe fugitiuum, vel aliter
vitioſum, ignoranti emptori vendidit. Ponimus em-
ptorem ignorantem: quia ſcienti actio denegaretur,
D. de ædil. ædi. l. ſi tamen. 48. §. in ædilitiis. Vt ſuprà
notaui. Qui ſciens vendidit, non ſolùm pretium em-
ptori reſtituere tenetur, ſed etiam omne damnum
reſarcire, quod emptor per ſeruum illum eſt paſſus;
putà ſi ſeruus fugiens, res aliquas emptoris abſtule-
rit, l. 1. & D. de ædil. edi. l. quæro. 58. Qui verò
ignorans vendidit, pretium tantùm reſtituit, quem-
admodum partem pretij reſtitueret, ſi ageretur quan-
to minoris, D. de actio. empt. l. Iulianus. 13. in princ.
quod enim ibi traditur de actione ex empto, obti-
net etiam in actione ædilitia, ad quam ab actione ex
empto conſequentia valida eſt, D. de ædil. edi. l.
proinde. 33. ¶ In poſteriori capite agitur de fundo 12
vendito, ac datur redhibitoria ob duas cauſas. I. Si
ex pacto venditio reſoluatur: veluti ſi quis hac lege
emerit, vt ſi res ſibi diſplicuerit, ſit inempta, l. 4.
in princ. II. Si ſit fundus peſtilens, id eſt, habeat
herbas peſtilentes, & lethales, cùm hoc emptor igno-
raret, d. l. 4. §. 1. & D. de ædil. edi. l. etiam. 49. nam
ſcienti non dari actionem, ſuprà notaui num. 10.
memb. 3. ¶ In ſecunda parte agitur de actione æſti- 13
matoria, ſeu quanto minoris, quæ eſt annalis, l. 2.
Computatur autem annus vtilis à die contractus, vel
dicti, ſeu promiſſi, D. eod. l. ſciendum. 19. §. vltim. idcir-
co ſeruo poſt annum fugiente, non competit, d. l. 2.
vt ſupr. notaui num. 10. memb. 1.

Tit. LIX. De monopoliis, & conuentu negotiatorum illicito, vel artificum ergolaborumque, necnon balneatorum prohibitis, illicitiſque pactionibus.

Princ. 2 j.	§. *ſi quis autem.* 3. j.
Verſ. néve quis. 2. ij.	§. *cæterarum.* 3 ij.
§. *ædificiorum.* j. 2. iij.	§. *vltim.* 3. iij.

EMptionis, & venditionis contractui acci- 1
dit negotiatio: non tamen ſoli, ſed etiam
locationi, conductioni, & aliis contracti-
bus, D. de legat. iij. l. legatis. 65. in princ.
Mercatores prohibentur vti monopoliis,
& pactis illicitis. Obiter & alij quidam non omnino
negotiatoribus abſimiles prohibentur pacta illicita
facere.

¶ Hoc igitur titulo tria prohibentur, quæ publicæ 2
vtilitati repugnant, quia caritatem inducunt. I. Mo-
nopolium, id eſt, priuilegium, vt aliquis ſolus certas
merces, vel res vendere poſſit; putà veſtes, piſces, pecti-
nes, echinos, &c. Pectinis appellatione quidam pu-
tant ſignificari genus piſcis, vt apud Horatium lib. 2.
ſatyr. 4.

Pectinibus patulis iactat ſe molle Tarentum.

Cuiacius accipit pro inſtrumento, quo comuntur, &
diducuntur capilli. Echinus, idem eſt, quod hericeus,
ſiue herinaceus, Gallicè *heriſſon*, Italicè *riccio*. Mono-
polium nequidem ex reſcripto principis exercere li-
cet, l. vnic. in princ. quia reſcripta contra ius non va-
lent, ſupr. de precib. Imperat. offeren. l. penultim. & ſi
contra ius, vel vtilit. public. l. vltim. II. Negotia-
torum illicitæ conuentiones, vt merces non minoris
vendantur, quàm inter ſe ſtatuerint. Hæc pacta, quia
caritatem inducunt, & publicæ vtilitati contraria
ſunt, meritò reprobantur, d. l. vnic. verſ. néve quis.
III. Pacta artificum, & ergolaborum (id eſt, redem-
ptorum, qui opus faciendum conducunt) & balnea-
torum, quibus inter ſe paciſcuntur, ne opus ab ali-
quo inchoatum alius perficiat, vel ne eius curam ali-
quis ſuſcipiat, quod alterius curæ commiſſum erat, d.
l. vnic. §. ædificiorum. Nam ſimiliter hæc pacta pu-
blicæ vtilitati aduerſantur: &, ſi admittantur, con-
trahendi libertatem tollent, atque efficient, vt ar-
tifices (penè dixerim) tyránicè ſe gerant, malè offi-
cio ſuo fungentes, & nihilominùs pro libitu mer-
cedem exigentes ab iis, quos intelligent ſuá operâ
carere non poſſe. ¶ Additur ſanctio in d. l. vnic. 3
Et I. Monopolium exercentes, bonis confiſcatis, in
perpetuum exilium mittuntur, d. l. vnic. §. ſi quis autem

II. Cuiuſque artificum corporis primates, qui contra
dictam prohibitionem pacta artificum admiſerint, vel
fieri paſſi fuerint, quadraginta libris auri multantur, d.
l.vnic.§. cæterarum. III. Officium præfecti prætorio
quinquaginta libris punitur, ſi ab iis pœnas non exe-
gerit, qui in hanc conſtitutionem commiſerint, d. l.
vnic.§.vltim.

Tit. LX. De nundinis, & mercatibus.

1 Emptio, & venditio maximè celebratur in
nundinis, & mercatibus. Inter hæc duo di-
ſcrimen eſt ratione magnitudinis. Sunt enim
nundinæ, magni quidam mercatus: & rettò
mercatus, ſunt quaſi paruæ nundinæ: & ad nundinas
conueniunt ex diuerſis territoriis, vel prouinciis: ad
mercatus verò ex diuerſis pagis eiuſdem territorij. Me-
ritò igitur *de nundinis, & mercatibus* (ſic cum Cuiacio
lego, nó vt in vulgatis libris ſcriptum eſt, *mercatoribus*)
2 hoc loco tractatur. ¶ Eſt autem ſub hoc titulo ſingu-
laris conſtitutio, quæ I. Confirmat eorum priuile-
gium, quibus nundinæ, aut mercatus conceſſi ſunt,
II. Vetat aliquid a mercatoribus exigi ratione mer-
cium, quas vehunt ad mercatus, vel nundinas; & ratio-
ne venalitiariorũ, quos eodem ducunt. Venalitiarij hîc
dicuntur ſerui venales, vt in l.1.§.1. D.de tribut. actio.
Alibi venalitiarij vocantur mãgones, qui ſeruos vena-
les habent, D.de verbor. ſignif. l. mercis appellatione,
207. Separantur ſerui venales à mercibus, d.l. 1. §.1.&
mangones à mercatoribus, d. l. mercis appellatione.
III. Prohibet aliquid exigi ab iis, qui nundinarum, vel
mercatuum occaſione ædes, aut loca aliqua locant, &
inde aliquid lucri percipiunt, adeo vt huius lucri ratio-
ne nihil præſtare teneantur. Hoc lucrum vocatur tem-
poralis quæſtus; quia nundinarum, ſeu mercatuum
tempore fit. IV. Prohibet aliquem ob debitum priua-
tum conueniri in loco nundinarum, quò commercij
cauſa venit.

Tit. LXI. De vectigalibus, & commiſſis.

I. 11.	*VIII.* 6.j.
II. 11.	*IX.* 5. 6.j.
III. 10.j.	*X.* 4. 8.
IV. 6.j.	*XI.* 6.j 10 ij.
V. 4. 5. 6. ij.	*XII.* 4 8.
VI. 4. 5.	*XIII.* 8.
VII. 4 6 j. 7.	

1 Niſi pro mercibus, aut ſeruis venditis vecti-
gal ſoluatur, res incidit in commiſſum:
proinde agendum eſt de vectigalibus, &
commiſſis. Vectigal hîc dicitur, quod pro
negotiatione, vel tranſlatione mercium, aut ſeruorum
venalium, fiſco, vel reipublicæ, ſeu publicanis, qui à fi-
ſco, vel republica conduxerunt, præſtari debet. Cùm
autem res venales partim importentur, partim ex-
portentur, Ariſtot. lib. 1. Politic. cap. 6. conſe-
quenter vectigalium alia ſunt εἰσαγωγικὰ, pro iis,
quæ importantur, alia ἐξαγωγικὰ, pro iis, quæ expor-
tantur, Strabo.lib.vlt. Niſi ſoluatur, res (vt dixi) in com-
miſſum incidit, id eſt, regulariter fiſco committitur.
2 ¶ Duæ ſunt igitur partes huius tituli: altera de vecti-
3 galibus; altera de commiſſis. ¶ Prima pars, quæ eſt de
4 vectigalibus, diuiditur in quinque capita. ¶ Primo ca-
pite exponitur, qui vectigal ſoluere teneãtur, vel non.
Hic datur regula, Omnes vectigal ſoluere tenentur,
tam prouinciales, l. 5. quàm alij homines priuati, l.6.
immo etiam perſonæ militares, l.7. Nec valent reſcri-
pta, quibus immunitas à vectigalibus dependendis
tribuitur, d.l.6.l.vectigalia. 10.& l.penult. Excipiuntur
nauicularij, qui ſibi rem gerunt, id eſt, qui ſuas, non
alienas merces vehunt, d.l.6.in fin. ¶ Secundo capite 5
declaratur, quarum rerum nomine vectigal præſtatur.
Hîc datur regula, Ob quaſcumque res vectigal præſta-
ri, d.l.6. veluti pro traductione animalium, l.vſurpatio-
nem.9.de cuius lectione, & ſententia poſteriùs dicam.
Hæc regula limitatur, vt obtineat in iis, quæ negotia-
tionis cauſâ vehuntur: ſecus eſt, ſi ad proprium vſum,
vel ad fiſcum, vel turis gratia inferantur, l.5.& l.6.verſ.
vectigalium. ¶ Tertium caput eſt de his, qui vectigal 6
exigunt. Hi verò ſunt I. Publicani, qui vectigalia con-
duxerunt, l. 4. & infr.de locato. l. 7. ideóque vocantur
conductores, vel mancipes, l.ſi quis 11.quia manu ſu-
blata ſignificabant ſe à populo vectigalia conducere,
Feſtus in verbo, *manceps*, vel octauatij, l.à legatis.8.quia
octauas vectigalium nomine exigunt, l.7.& inft.de lo-
cato, d.l.7. Quidam vocantur alabarchæ, id eſt, qui ve-
ctigal alabarchiæ exigunt. Alaba eſt atramentum. Pha-
uorinus, ἄλαβα, μέλαν, ᾧ γράφομεν. inde alabarchiæ ve-
ctigal, l. vſurpationem. 9. quod Latini ſcripturam
vocant. Legendum igitur in d. l. vſurpationem. cum
Cuiacio lib. 8. Obſeru.cap.37. *alabarchia*, non, *arabar-
chia*. Item legendum, *Auguſtamnicam*, non, *Auguſta-
neam*, & *præbitione*, non, *prohibitione*. Præbitionem nam-
que ſolitam appellat, functionem, ſeu præſtationem
vectigalis. II. Miniſtri publicanorum, qui vocantur
ſtationarij, l. 5. ¶ Quarto capite exponitur, quantum 7
vectigalis nomine ſoluatur, Paulò antè dixi eſſe octa-
uam, l. 7. & infr. de locato. l. 7. vltra quam exigens
publicanus mittitur in exilium, infr. tit.proxim. l. 4.
¶ Quinto capite indicatur vſus, ſeu finis vectiga- 8
lium. Exiguntur autem, vel vt inferantur ſacro prin-
cipis patrimonio, l. vltim. ſeu ſacris largitionibus, l.
penult. vel vt ciuitatum, & curiarum neceſſitatibus ſa-
tisfiat, l.vectigalia. 10.& d.l.vltim. ¶ In ſecunda titu- 9
li parte, quæ eſt de commiſſis, deciduntur duæ quæ-
ſtiones. ¶ Primò quæritur, quam ob cauſam incida- 10
tur in commiſſum, id eſt, res, quæ vectigal debet, fiſco
committãtur? Cauſæ duæ ſunt notandæ. I. Omiſſa pro-
feſſio, D.de publican.l.vlt. §. quoties. & §.licet. Inter-
dum tamen ob hanc cauſam ceſſat pœna commiſſi, vt
cùm aliquis non dolo, ſed per errorem non eſt profeſ-
ſus apud publicanum, d. l. vltim. §. Diui quoque fra-
tres. Quandoque pœna remittitur, onere iniuncto ſol-
uendi vectigalis, vt militi, l.3.& pupillo, cui intra men-
ſem licet vectigal ſoluere, ac pœnam commiſſi, in quã
incidit, vitare, D.de publican.l.7. §.1. II. Emptio, aut
venditio ſalis facta ab homine priuato, ſiue mancipe, l.
ſi quis. 11. ¶ Secundò quæritur, quando commiſſum 11
peti poſſit? Reſpondetur, peti poſſe intra quinquen-
nium: nam huic petitioni obſtat quinquennij præſcri-
ptio, l. 2. Si tamen ſeruus ante quæſtionem commiſſi
motam ſit manumiſſus, non expectatur quinquen-
nium; ſed ſtatim ceſſat commiſſi quæſtio; ne libertas
præſtita reuocetur, l. 1.

Tit. LXII. Vectigalia noua inſtitui non poſſe.

I. j. ij.	*III.* ij.
II. ij.	*IV.* v.

De nouis vectigalibus notanda quinque ſunt. 1
I. Noua vectigalia non ſunt inſtituenda, niſi
ob reipub. neceſſitatem, l. 1. II. Solus prin-
ceps noua vectigalia imponere poteſt, l. 1.&
3. Quare nec decreto ciuitatum inſtitui poſſunt, l.2. nec
auctoritate præſidis, vel procuratoris Cæſaris, D. de
publican.l. vectigalia. 10. in princ. III. Qui ſine per-
miſſu principis noua vectigalia inſtituit, tenetur lege
Iulia de ambitu, D. de leg.Iul.amb.l. vnic. §. penultim.

IV. Qui

I V. Qui ea exercet, id eſt, exigit, tenetur lege Iulia de
vi publica, D. ad leg. Iul. de vi public. l. vlt. V. Publica-
nus, qui exegit nouum vectigal, aut ſuperexegit; in
exilium mittitur,& vectigalia locantur alteri, facta li-
citatione coram præfecto prætorio, l. vlt.

Tit. L X I I I. De commerciis, & mercatoribus.

I. 5.9.	*IV. 3.*
II. 4.	*V. 5 ij.*
III. 5.3.	*VI. 3.*

1 NEmini dubium eſſe poteſt, quin commer-
cium, & mercatura ad tractatum de em-
ptione, & venditione rectè referantur: ſi
quidem commercium eſt emẽdi, venden-
dique inuicem ius, Vlpian. tit. de domio.
& acquiſ. rer. §. commercium. Mercator autem eſt, qui
emendi,& vendendi negotiationem exercet. Hinc ſu-
2 muntur duæ partes huius tituli. ¶ In priori parte de
commercio inter ciues Romanos, & barbaros duæ
3 quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, vbi poſ-
ſint inter ſe contrahere Romanus,& barbarus, vt Per-
ſa? Reſpondetur, non poſſe, niſi in locis, de quibus inter
Imperatorem, & Perſarum Regem in fœdere feriendo
conuênit: alioquin res,& pretium confiſcantur,& con-
trahens in perpetuum exilium mittitur: & iudices, eo-
rúmque apparitores, per quorum limitem ad loca pro-
hibita Romanus, vel Perſa mercandi causâ commea-
uerit, triginta libris auri puniuntur, l. 4. in princip.&
l. vltim. Excipitur, I. Qui legatum Perſarum comitan-
tur, niſi ſub ſpecie legationis diutiùs in Romanis pro-
uinciis morentur, nec legatum ad ſuos redeuntem co-
mitentur, d. l. 4. §. 1. I I. Niſi adhibito comite commer-
4 ciorum negotientur, d. l. vlt. ¶ Secundò quæritur, quo-
modò ciues Romani cum barbaris negotiari debeant?
Reſpondetur, ſic negotiandum, vt ciuis Romanus au-
rum à barbaro accipiat, ſed inuicem ei non det, l. 2.
5 ¶ In poſteriori tituli parte de mercatoribus tria con-
ſtituuntur. I. Nobiliores, & honorati, & patrimonio
ditiores, à mercatura abſtinere iubentur: non quia mer-
catura ſit res ſordida, ſed vt facilius ſit plebeiis com-
mercium, l. 3. ex qua nota nòn eos, qui pecunia, ſed eos,
qui patrimonio diuites ſunt, prohiberi mercaturam
exercere, id eſt, qui ampliſſima bona immobilia poſſi-
dent. I I. Omnes negotiatores, etiamſi ad domum prin-
cipis, vel ad viros potentes pertineant, ſoluant penſio-
nem fiſco ratione negotiationis debitam, l. 1. I I I. Col-
legiati, qui ex diuerſis corporibus adſumebantur, vt in-
cendiis,& aliis reipublicæ neceſſitatibus ſuccurrerent,
ſint tantùm quingenti ſexaginta tres. In defunctorum
autem locum alij ſubſtituantur ex eodẽ corpore, l. pen.

Tit. L X I V. De rerum permutatione, & præſcriptis verbis.

I. 9.ij.	*V. 7.ij.8.*
II. 6.	*VI. 11.12.*
III. 4.	*VII. 7.ij.8.*
IV. 4.7.8.11.	*VIII. 4.7.8.11.*

1 EMptioni,& venditioni, de qua hactenus per
multos titulos dictum eſt, tres contractus
ſimiles reperiuntur: permutatio, locatio &
conductio,& emphyteuſis. Et locatio qui-
dem, ac conductio, necnon emphyteuſis omnino ad
hunc locum pertinent: quoniam verſamur in contra-
ctibus nominatis, qui conſenſu perficiuntur, in quo-
rum numero hi contractus reponuntur: ſed permutatio
obiter explicatur, non ſolùm quia emptioni, & vendi-
tioni eſt ſimilis; ſed etiam quia emptio & venditio à
permutatione originem ducit, D. de contrah. empt. l. 1.
in princ. Cæterùm nec perficitur nudo conſenſu, ſed rei
traditione; nec eſt contractus nominatus, ſed innomi-
natus, D. h. t. l. 1. §. item emptio. Doctores diſtinguunt
inter contractum *do vt des*, & permutationem: quia in
illo interuenit genus, veluti, *do tibi Stichum, vt mihi des
equum*: in hoc species cum ſpecie commutatur, veluti,
do tibi Stichum, vt mihi des Pamphilum. Ego verò cum
Cuiacio exiſtimo permutatioẽ nihil aliud eſſe, quàm
contractum innominatum *do vt des.* ¶ Hic titulus di- 2
uiditur in duas partes. ¶ In priori parte de rerum per- 3
mutatione diſſoluuntur quinque quæſtiones. ¶ Primò 4
quæritur, quomodò permutatio contrahatur? Quamuis
ſit ſimilis emptioni,& venditioni, quæ nudo conſenſu
contrahitur: tamen, cùm ſit contractus innominatus,
non poteſt perfici nudo conſenſu, ſed re, d. l. 1. §. item
emptio. Aliud igitur eſt permutatio; aliud, placitũ per-
mutationis: permutatio eſt contractus, placitum per-
mutationis eſt nudum pactum: permutatio fit rei, per-
mutationis placitum nudo conſenſu: ex permutatione
oritur actio præſcriptis verbis, l. 4. & l. vlt. ex placito
permutationis non datur actio, niſi ſtipulatio adiecta
ſit, quę actionem producat, l. 3. vel res ſecuta ſit, l. 4. quia
non datur actio ex nudo pacto, D. de pact. l. 7. §. ſed
cùm nulla. Idem de diuiſionis placito traditur in l. di-
uiſionis. 45. D. eod. ¶ Sed cur permutatio dicitur 5
contractus innominatus? nónne permutatio eſt no-
men, quo hic contractus ſignificatur? Omiſſis rationi-
bus Doctorum, dico permutationem non eſſe nomen
contractus: quia ſignificat merum factum: contractus
autem, licèt ratione conuentionis dicatur eſſe facti,
D. de curat. furior. l. 7. tamen præcipua eius pars eſt cau-
ſa, id eſt, vis producendæ obligationis, quæ cauſa in iu-
re conſiſtit. Vnde Labeo pro genere contractus maluit
accipere obligationem, quàm cauſam, D. de verb. ſignif.
l. Labeo libro primo. 19. Sed cur emptio, & ſimilia no-
mina ſignificant factum, ex quo ius oritur, id eſt, con-
uentionem obligantem, proinde contractum: permu-
tatio verò non eſt nomen contractus, ſed ſignificat nu-
dum factum, nec adſignificat obligationem? Quia lex
xij. tabularum mentionem fecit emptionis, & aliorum
ſimilium contractuum, ex eiſque nominatim actio-
nem dedit: nullam autem mentionem fecit permuta-
tionis, vel aliorum contractuum, quos ob hanc cauſam
appellamus innominatos. ¶ Secundò quæritur, qualis 6
ſit hic contractus? Reſpondetur, eſſe bonæ fidei,& vi-
cem emptionis obtinere, l. 2. ¶ Tertiù quæritur, quæ 7
actio detur ex hoc contractu? I. Datur actio præſcri-
ptis verbis, vt contractus impleatur, vel id quod inter-
eſt, præſtetur, l. 4. in fin. l. vlt.& D. de præſcript. verb. l. 5.
§. 1. I I. Condictio ob cauſam, qua actione repetitur,
quod datum eſt, d. l. 4. in fin. l. 5. & l. pen. & D. de præ-
ſcript. verb. d. l. 5. §. 1. de rer. permut. l. 1. §. vltim. Vbi il-
læ particulæ, *non, ſed*, accipiuntur ſine dubio pro, *non
ſolùm, ſed etiam*, vt & D. de ſeruit. l. 5. & ſi vent. nomin.
l. 2. in princ. & de inſtrum. vel inſtr. legat. l. quæſitum.
12. §. ſed ſi fundus. & de aqua quotid. & æſtiu. l. 1.
§. quotidiana.& aliis locis. I I I. Præter dictas actiones
datur actio ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interpoſita ſit, d. l.
4. Verùm hæc actio ex ſtipulatione eſt, non ex permu-
tatione. ¶ Quartò quæritur, cui dentur dictæ actiones, 8
& contra quem? Reſpondetur, dari ei, qui contractum
impleuit, aduerſus eum qui non impleuit, id eſt, ei qui
rem permutationis cauſa dedit, aduerſus eum qui ac-
cepit, non aduerſus eum, cui ex cauſa permutationis
accipiens vendidit & tradidit, l. 4. 5. penultim. & vlt.
Nota, etiam heredi actionem dari, l. 1. & d. l. 5.
¶ Quintò quæritur, qua ex cauſa agatur? Duplex cau- 9
ſa eſt agendi. I. Si is, qui rem accepit, inuicem

rem non dedit; vt modò docui. I I.Si res euicta ſit,vt enim venditor; ita etiam is, qui permutationis cauſa dedit,de euictione tenetur, l. t. Ex qua nota diſtingui, vtrùm res, quæ euicta eſt, tradita fuerit ex cauſa permutationis, cùm eſſet venalis, an cùm non eſſet venalis: nam priori caſu non datur condictio ob cauſam, ſed tantùm actio præſcriptis verbis io id quod intereſt: poſteriori caſu vtraque actio competit; & electio eſt actoris, vtram mouere velit. Hæc dicta ſint de per-
10 mutatione. ¶ In poſteriori tituli parte de actione præſcriptis verbis diſſoluuntur duæ quæſtiones.

11 ¶ Primò quæritur, ex quibus cauſis detur hæc actio? Datur I. Ex permutatione, & aliis contractibus innominatis,l.4.6.& vltim. & D.de præſcript. verb. l. 5. excepto contractu,*facio vt des*, ex quo datur tantùm ſubſidiaria actio de dolo,d.l.5.§.quòd ſi faciam.Ratiu differētiæ eſt:quia ex illis cōtractibus innominatis agitur præſcriptis verbis, qui alicui nominato ſimiles ſunt: ergo hæc actio datur ex contractu *do vt des*,ſeu permutatione,qui ſimilis eſt emptioni,& vēditioni,d. l.5.§.1. & ex contractu *do vt facias*,qui ſimilis eſt locationi, & conductioni,d.l.5.§.at cùm do.& ex contractu *facio vt facias*, qui eſt ſimilis mandato,d.l.5.§. ſed ſi facio. non ex contractu,*facio vt des*, qui nulli contractui nomina-
12 ro eſt ſimilis. ¶ Secundò quæritur, qualis ſit hæc actio? Reſpondetur, eſſe incertam ciuilem, d. l. 6. & D.de pact.l.7.§.ſed etſi in aliū.cum ſimilib. Incerta eſt: quia non perſequitur rem vel quantitatem certam, ſed id quod intereſt,D.de præſcript.verb.d.l.5.§.1.2.& vlt. cum ſim.Ciuilis rectè dicitur,licèt non ſit ex verbis legis: quoniam eſt ex mente, & interpretatione legis, D.de verbor.ſignific.l.6.§.1.

Tit. LXV. De locato & conducto.

I. 24.	*XIX.* 27.*ij.*
II. 37.	*XX.* 18.*iij.*
III. 22.	*XXI.* 26. 32.
IV. 24.	*XXII.* 15.35.
V. 22. 38.	*XXIII.* 18.*iij.*
VI. 19.	*XXIV.* 5.6.
VII. 14. *iv.*38.	*XXV.* 18 *iij.*
VIII. 27. *iij.*	*XXVI.* 5.34.
IX. 31.	*XXVII.* 32.
X. 6. 13.	*XXVIII.* 8.
XI. 14. *j.*	*XXIX.* 23.
XII. 29.34. *ij.*	*XXX.* 18. j.
XIII. 10.	*XXXI.* 18. *ij.*
XIV. 39.	*XXXII.* 14.*ij.*
XV. 30.	*XXXIII.* 11.
XVI. 14. *iv.* 27.j.	*XXXIV.* 14.*iij.*
XVII. 7.9.	*XXXV.* 18.*ij.*
XVIII. 26.27.*iij.*	

1 CVm dictum ſit de emptione & venditione, necnon de permutatione,quę emptioni & venditioni ſimilis eſt: conſequenter dicendum de locatione & conductione, quæ emptioni & venditioni proxima, iiſdémque regulis conſiſtere dicitur,D.h.t.l.2.io princip.
2 Inſtit.cod. in princ. ¶ Locatio & conductiu, eſt contractus ſolo conſenſu conſtans, D.eod.l. 1. & de oblig. & action.l.2.& Inſtit.de oblig.quæ ex conſen.in princ. quo quid certa mercede,D.h.t.l.2.in princ. Inſtit. eod. in princ. & §. 1. vtendum ſiue fruendum, D. eod. l. ex conducto.15.§.1.l.ſi in lege.24. §.colonus. l. ſi merces. 25.§. r.l. ſi fundus. 33. vel faciendum locatur, D. eod. Litem quæritur.13.§.1.l.ſed addes. 19. §. ſi quis mulie-
3 rem.Litem ſi pretio.22.§.cùm inſulam.l.ea lege.51.§.1.
4 ¶ Diuido hunc titulum in quinque capita. ¶ Primo capite de locatione & conductione in genere diſſoluuntur ſeptem quæſtiones. ¶ Primò quæritur,quomo- 5
dò locatio & conductio contrahatur:Reſpondetur,fieri poſſe tam in ſcriptis(quo caſu inſtrumentum impleta contractus fide euaneſcit,l.ſi cōductionis.16.) quàm ſine ſcriptis,l.contractus.24.quia nudo conſenſu perficitur,vt ſupr. notaui. ¶ Secundò quæritur, quis tenea- 6
tur locatori:Reſpondetur,teneri conductorem, & eius heredem;ſiue heres in conductionem ſuccedat, vt accidit, cùm ante finitum locationis tempus conductor moritur,l.viam.10.& Inſtit.eod. §. vlt. (quocirca mortuo conductore, heres ex illius contractu conueniri debet;non vidua,niſi ipſa poſteà conduxerit, vt ex ſuo contractu teneatur,d.l. contractus.) ſiue non ſuccedat, D.eod.l.cùm in plures.60.§.1. ¶ Tertiò quæritur,quale 7
ſit iudicium locati,vel conducti:Reſpondetur,eſſe bonæ fidei, l.præſes. 17.& Inſtit. de actioni. §. actionum.
¶ Quartò quæritur, quid præſtetur hoc iudicio locati 8
vel conducti:Reſpondetur,præſtari dolum,& culpam, & diligentiſſimam cuſtodiam, proinde etiam culpam leuiſſimam,(licèt Doctores falsò putent culpam leuiſſimam non præſtari)non caſum fortuitum,l.in iudicio. 28.& D.eod.l.item quæritur.13.§. ſi gemma. & §. ſeq. l.ſi merces.25.§.pen.& Inſtit.eod. §. penult. ¶ Quintò 9
quæritur,an vſuræ in hoc iudicium veniāt? Reſpondetur, vſuras ex mora deberi, d. l. præſes. & D. de vſur. l.cùm quidam.17.§.ex locato.non iure actionis,ſed officio iudicis,D.h.t.l.quæro.54.io princ. ¶ Sextò quæri- 10
tur, in quantum teneantur duo conductores? Hîc diſtinguitur:aut enim pro partibus conduxerunt,aut ſunt duo rei debendi. Priori caſu quilibet pro ſua tantùm parte conueniri poteſt. Poſteriori caſu locator, vtrum vult,in ſolidum poteſt conuenire:ſed hic poteſt petere, vt actio à locatore ſibi cedatur contra correum, vt ab eo partem repetere poſſit,l.ſi diuiſa.13.& D.eod.l. cùm apparebit.47. Habet etiam ex Nou. 99. beneficium diuiſionis;quo fit, vt locator à ſingulis partes petere cogatur, ſi omnes ſint ſoluendo. ¶ Septimò quæritur, 11
an alterutri conductori liceat pœnitere,& à contractu recedere?Reſpondetur, hoc admitti intra annum, niſi contrahentes huic beneficio renunciauerint,l.1.κατίῳ. 33. vbi ſupponitur iuſtam pœnitentiæ cauſam ſubeſſe, exemplo ædilitij edicti, vt pulchrè docet eruditiſſimus Cuiacius lib.12.Obſeru.cap.38. ¶ Secundum caput,in 12
quo agitur de locatione temporali vel perpetua, diuiditur in tria ſegmenta. ¶ Primum ſegmentum eſt vtri- 13
que locationum generi commune:docet enim vtramque tranſire ad heredes,dummodò, ſi temporalis locatio ſit,intra locationis tempus mors contigerit, l.viam. 10.& Inſt.eod.§.vlt. ¶ In ſecundo ſegmento declaran- 14
tur quatuor temporalis locationis propria, quæ poſt finitam locationem ſpectantur. I. Inuitus conductor, vel eius heres non retinetur in conductione,l.inuitos. 11. II. Dominus poteſt eandem rem locare, cui vult: nec debet prior conductor poſteriori vllam moleſtiam inferre, l.ne cui liceat. 32. III. Si conductor, vel eius heres rem domino reſtituere nolit, & in ea contumacia vſque ad ſententiam definitiuam perſeueret:exemplo eorum, qui alienam poſſeſſionem inuadunt, non ſolùm rem,ſed etiam eius æſtimationem reſtituere cogitur,quod obtinet etiam in iis,qui precariò poſſidentes,rei reſtitutionem vſque ad ſententiam definitiuam differunt,l.conductores.34.& infr.vnde vi.l.penultim. IV. Renouata conductione, etiam obligatio pignoris tacitè renouata cenſetur, l. legem. 16. Alia ratio eſt fideiuſſoris,qui ratione poſterioris temporis non tenetur,niſi iterum ſe obſtrinxerit,l.7.Nam fideiuſſor ſemel liberatus non poteſt ſine ſuo nouo conſenſu per ſolum rei principalis conſenſum retrahi in obligationem: quod etiam in pacti exceptione obtinet:nam ſi ex principalis

Digitized by Google

cipalis debitoris pacto exceptio fideiuſſori competat,
ei non poteſt poſteriori eiuſdem debitoris pacto au-
15 ferri, D. de pact.l. vlt. ¶ In tertio ſegmento agitur de
locatione operarum ad certum tempus; & oſtenditur
hanc locationem valere, & ex bona fide ſeruandam
eſſe,l.ſi hi contra.. 2.quod in omnibus locationibus &
cõductionibus obtinet,D.de oblig.& l.act.2. in fin.In-
ſtit.de oblig. ex conſen. in fin. quia hic contractus (vt
16 ſupr. dixi numer. 7.) eſt bonæ fidei. ¶ Tertium caput,
quod eſt de locatione rei vtendæ, ſeu fruendæ, diuidi-
17 tur in quatuor ſegmenta. ¶ In primo ſegmento agi-
tur de quacumque re vtenda, ſeu fruenda, ac diſſoluun-
18 tur duæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, qui conduce-
re prohibeantur: nam quicumque non prohibentur, ſi-
ne dubio conducere poſſunt. Prohibentur autem, I. Cu-
riales, qui quidem nec pro conductore fideiubere, vel
mandare, quemadmodum nec procurationem ſuſcipe-
re poſſunt, l. curialis. 30. II. Milites: in quibus eædem
prohibitiones obtinent, quas nunc de curialibus retu-
limus, l. milites. 31. & l. vlt. Militum appellatione ſigni-
ficantur, qui magiſtris militum ſubſunt, & optiones, &
qui in ſcholis palatinis militant, d.l. vltim. verſ. milites.
Sub magiſtris militum ſunt ciues Romani, qui arma-
tam militiam exercent, ſupr. de offic. magiſt. milit. l. 1.
& infr. de re milit. l. vlt. in princ. & §. vltim. Optiones
ſunt auxilia fœderatorum, d.l. vlt. verſ. milites. Nouel.
116. vbi fœderati a militibus diſtinguuntur; quia mili-
tes ibi accipiuntur anguſtè pro ciuibus Romanis, qui
ſub dicto magiſtro militant. Fœderatorum duces ap-
pellantur philarchi, Nou. 102. Cuiac. ad l. 7. infr. de
exactor. tribut. Scholæ erant vndecim, d.l. vlt. verſ. mi-
lites. quas recenſui in Iſago. infr. de priuileg. ſcholar.
conſtitutæ ſub magiſtro officiorum, infr. eod. l. 1. & 2.
& ſupr. de offic. magiſt. offic. l. 3. In ſumma igitur mili-
tes fœderati, & ſcholares prohibentur res alienas con-
ducere; &, ſi contra dictam prohibitionem conducant,
ex eo contractu non datur actio, d.l. vlt. §. futuris. & mi-
litiâ conductor priuatur, infamiâ notatur, & quod poſt
conductionem à publico ſuſceperit, reſtituit, d.l. vltim.
verſ. ſcituros. Accuſatio autem cuiuis patet, d.l. vltim.
verſ. pateat. III. Rei dominus: nemo enim poteſt rem
ſuam conducere: & ſi per errorem conducat, non
transfert dominium in locatorem, l. qui rem. 20. qua-
propter ad probandum dominium non ſufficit oſten-
dere ſe eam rem quaſi propriam locaſſe: conductor
enim poteſt dominij quæſtionem mouere: & probato
dominio certum eſt, contractum non valere, l. ad pro-
bationem. 23. Prius tamen poſſeſſionem locatori de-
bet reſtituere, poſteà de dominio litigare, l. ſi quis con-
19 ductionis. 25. ¶ Secundò quæritur, an conductor poſ-
ſit rem conductam alij locare? Reſpondetur, poſſe, niſi
20 ea lege conduxerit, ne alteri locaret, l. 6. ¶ In ſecundo
ſegmento agitur ſpecialiter de locatione ædium, ac
21 diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an
inuecta illata ab inquilino in ædes conductas, ſine pa-
cto expreſſo ſint locatori obligata? Reſpondetur, in-
duci tacitum pignus, D. de pact. l. 4. in princ. & in quib.
cauſ. pign. tacit. contrah. l. 4. in princ. & infr. eod. l. vlt.
etiamſi ignorante domino ſint res ab inquilino in ædes
illatæ, l. 5. verſ. quando. quoniam id fieri olim ſolebat:
quod autem fieri ſolet, id tacitè factum cenſetur, niſi
contrarium actum ſit, D. de ædil. edi. l. quòd ſi nolit.
22 31. §. quia aſſidua. ¶ Secundò quæritur, an inquilinus
à domino expelli poſſit? Reſpondetur, non poſſe ante
finitum conductionis tempus expelli, dummodò pen-
ſionem in ſolidum ſoluat, l. 3. alioquin expelli pote-
rit, videlicèt ſi per biennium in ſolutione ceſſauerit,
D. h. t. l. quæro. 54. §. 1. l. cùm domini. 56. Idem obtinet
in aliis locationibus, vt vectigalium, D. de publica. l. ve-
ctigalia. 10. §. 1. Tribus tamen caſibus inquilinus,
etiamſi penſionem ſoluerit, expelli à domino poteſt,
qui proponuntur in d. l. 3. I. Si dominus ædibus ad
proprios vſus egeat. II. Si dominus ædes reficere ve-
lit: nam inquilinus non poteſt dominum impedire,
quominùs ædes reficiat: alioquin tenetur interdicto
vti poſſidetis. Quòd ſi ædes refici poſſint ſalua inquili-
ni habitatione, proteſtari dominus debet ſe non impe-
dire, ne inquilinus habitet, ſed ne poſſideat: quia pro-
hibens reficere interuerrit poſſeſſionem, D. vti poſſide.
l. 3. §. cùm inquilinus. Cæterùm cùm ob hanc cauſam
inquilinus migrare cogitur, dominus ei tenetur vel ad
remiſſionem ſeu reſtitutionem mercedis, ſi neceſſaria
eſt refectio, vel quanti intereſt conductoris, ſi refe-
ctio neceſſaria non eſt, D. hoc tit. l. qui inſulam. 30. in
princ. l. & hæc diſtinctio. 35. III. Si inquilinus malè
verſetur, & ædes corrumpat: ſed expulſus mercedem
ſequentis temporis non debet, gloſ. hic. quia bona fides
non patitur, vt is domino pretium habitationis præ-
ſtet, quem dominus quacumque ex cauſa habitare non
patitur: domino autem non ſufficit, quòd vel locati,
vel legis Aquiliæ actione indemnitatem conſequitur,
D. hoc tit. l. ſi vulneraueris. 43. & in quib. cauſ. pign.
tacit. contrah. l. 2. ¶ Tertiò quæritur, in hæc inqui- 23
lini obligatio, quia in re conducta malè verſatus eſt,
putà quia ædificia deſtruxit, in eius heredem tranſeat?
Reſpondetur, tranſire, l. cùm conductorem. 29. He-
res igitur cõueniri poteſt actione ex locato, non actio-
ne legis Aquiliæ, quæ non datur in heredem, Inſtit.
de lege Aquil. §. his autem verbis. & de diuerſ. regul.
iur. l. pupillum. 111. §. 1. niſi aut locupletior factus ſit,
D. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. 23. §. hanc actionem.
aut lis cum defuncto fuerit conteſtata, Inſtitut. de per-
pet. & tempor. action. §. 1. ¶ In tertio ſegmento agi- 24
tur de locatione horrei: & quæritur, an dominus, qui
horreum locauit, mercium in horreo à conductore de-
poſitarum periculum præſtet? Reſpondetur per diſtin-
ctionem: aut enim vi maiore, vt effracto à latronibus
horreo, id accidit: aut horreo illæſo. Priori caſu domi-
nus non tenetur, niſi cuſtodiam nominatim in ſe rece-
perit: ſeruos tamen propter notitiam ædificiorum ex-
hibere tenetur, vt de his quæſtio habeatur. Poſteriori
caſu tenetur, l. 1. & 4. & D. eod. l. dominus. 55. in princ.
Diſtinctionis ratio perſpicua eſt: quia in locatione præ-
ſtatur culpa etiam leuiſſima, non vis maior, ſupr. num.
8. ¶ In quarto ſegmento de locatione fundi diſſol- 25
uuntur nouem quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quo- 26
modò contrahatur, id eſt, vtrùm merces tantùm in pe-
cunia numerata conſiſtat, exemplo pretij, quod in
venditione interuenit, ſupr. titul. proxim. l. penultim.
& D. de contrah. empt. l. 1. §. 1. & Inſtit. eod. §. item pre-
tium. an etiam in aliis quantitatibus, vt vino, oleo, fru-
mento? Reſpondetur, in his quoque rebus mercedem
conſiſtere, l. excepto. 18. l. ſi olei. 21. ſiue igitur pecunia
numerata, ſiue alia pecunia interueniat, vera locatio,
& conductio eſt, dum tamen ſit merces certa. Nam
colonus partiarius non eſt propriè conductor: non
quia fructibus, non nummis colit; ſed quia incertam
mercedem præſtat, cùm certam partem fructuum in-
certorum præſtet domino fundi: cùm enim plures fru-
ctus percipit, plus: cùm pauciores, minus præſtat: quip-
pe qui quodam ſocietatis iure fructus cum domino
partitur, D. h. t. l. ſi merces. 25. §. vis maior. ¶ Secundò 27
quæritur, quantum mercedis nomine locator à condu-
ctore exigere poſſit? Hic dantur tres regulæ. I. Non plus
exigitur, quàm conuenit: ſed ſi locatio, quæ tempore
finita eſt, ſiue expreſsè, ſiue tacitè renouetur, ſine dubio
etiam ſequentis temporis penſiones debentur, l. le-
gem. 16. II. Conuentio, ſeu pactio contra regionis
conſuetudinem facta, inter paciſcentes ſeruanda eſt;
ſed aliis non præiudicat, l. circa. 19. vbi cum Græcis,

& cum Cuiacio lib.16.Obſeru.cap.24.legẽdum *ſi quid*,
non (vt in vulgatis Codicibus habetur) *ſi nihil*. Aliis
quoque caſibus idem regulariter obtinet, vt pacta in-
ter quaſdam perſonas facta ad alias perſonas non per-
tineant, D.de pact.l. ſi vnus. 27. §. pacta quæ turpem.
verſ. ante omnia. III. Penſio propter ſterilitatem re-
mittitur, ſeu minuitur, ſi modò damnum vi maiore,
& præter conſuetudinem contigerit, putà cœli vitio,
aut locuſtarum edacitate: nec modicum, ſed magnum
ſit; nec pacto in ſe periculum conductor receperit; nec
annorum quorumdam ſterilitas compenſata ſit cum
aliorum annorum vbertate, l.licet. 8. l. excepto. 18.
& D. eod. l. ex conducto. 15. §. ſi vis. l. ſi merces. 25.
§. vis maior. Nec refert, vtrùm conductor nummis co-
lat, an vinum, vel frumentum, vel oleum, vel quid ſi-
mile præſtet, l. olei. 21. dummodò certam mercedem
præſtet, nec ſit colonus partiarius, d.l. ſi merces. §. vis
28 maior. ¶ Tertiò quæritur, an in fundum à colono il-
lata domino fundi obligata ſint; vt ſuprà diximus illa-
ta ab inquilino in ædes cõductas, tacitè pignori nexa
eſſe domino ædium? Reſpondetur, non eſſe pignori, ni-
ſi voluntate domini fundi illata ſint, l.5. nam qui vult
res à colono in fundum inferri, ideo cenſetur hoc vel-
le, vt pignore teneantur. Sed & ex pacto procurato-
ris pignori ſunt, ſi dominus fundi, vel mandauerit
procuratori, vt de rerum inuectarum, ſiue illatarum
pignore paciſceretur, vel poſteà conuentionem pro-
curatoris ratam habuerit, D. de pignor. l. ſi inter. 21.
in princip. licèt per procuratorem obligatio pignoris
non acquiratur, D. de pignerat. action. l. ſolutum. 11.
§. penultim. Non eſt igitur ea differentia inter colo-
num, & inquilinum, quòd ex pacto tacito inquilini
res pigneratur, ex tacito pacto coloni non obligatur:
ſed in vtriuſque perſona æquè tacitum pactum valet
ad pignus obligandum. Verùm in eo differentia poſi-
ta eſt, quòd tacitum pactum in locatione ædium col-
ligitur ex ſola rerum illatione, quæ in locatione fun-
di non ſufficit; ſed opus eſt, vt accedat voluntas domi-
ni, ſicut expoſui. Ratio differentiæ eſt: quia pactum
de rerum illatarum pignore interponi ſolebat in lo-
catione ædium, vt ſupr. notaui numer. 21. non in lo-
catione fundi, in qua ſufficiebat pignus fructuum, de
quo paciſci ſolebant, qui fundos locabant, D.de furt.
l.ſi ſeruos.61.§.penultim. Quoniam igitur id quod fie-
ri ſolet, tacitè fieri cenſetur, niſi contrarium expreſ-
sè actum ſit, D. de ædil. edit.l.quòd ſi nolit. 31.§. quia
aſſidua. ſolebant autem, qui fundos colebant, pacíſ-
ci de pignore fructuum; qui verò ædes locabant, qua-
rum fructus nulli ſunt, de rerum illatarum pignore
paciſci ſolebant: idcirco domino fundi fructus taci-
tè obligati cenſentur, D. in quib. cauſ. pign. tacit.
contrah. l.7.in princip. domino autem ædium cenſen-
tur pignerata, quæ in ædes inuecta illata ſunt, vt ſuprà
29 expoſui. ¶ Quartò quæritur, ſi colonus in rebus ſuis,
quæ in fundo conducto erant, damnum vi maiore, vt
aggreſſura latronum, paſſus ſit, an dominus teneatur il-
lud damnum reſarcire? Reſpondetur, non teneri,
30 l.damnum. 12. ¶ Quintò quæritur, an locatori liceat
colonum expellere? Reſpondetur, non licere. Quare
ſi illicitè expulerit, actione ex conducto tenetur in
id quod coloni intereſt, in quo etiam lucri ratio habe-
tur, D. h. t. l.ſi fundus. 33.verſ.nam etſi colonus. aut ſi
de pœna conuênit, pœnã colonus exiget, l.ſi de fundo.
31 15. ¶ Sextò quæritur, ſi dominus locatum fundum alij
vendiderit, an emptor colonum expellere poſſit? Reſ-
pondetur, poſſe, niſi ea legẽ emerit, ne colonum expel-
leret, aut aliquo modo locationi conſenſerit, l.empto-
rem.9.& D.de vſufruct.l.arbores.59.§. vltim. expulſus
autem colonus aget ex conducto contra locatorem, vt
conſequatur quod ſua intereſt: quod etiam in inquili-
no obtinet, D.hoc tit.l.ſi merces. 25. §. 1. Excipitur is,
qui conduxit à fiſco: hunc enim expellere emptor
non poteſt; ſed mercede contentus eſſe debet, ne fiſ-
cus colono teneatur, D.de iur. fiſci. l. vltim. ¶ Septi- 32
mò quæritur, ſi fundi conductor colonis agrum co-
lentibus (hi reſpectu domini fundi habentur pro ſer-
uis, reſpectu aliorum habentur pro liberis: & in hac ſi-
gnificatione coloni accipiuntur in tit. infr. de agric. &
cenſit. & aliis locis. Vt autem in ſpecie l.1.infr.de man-
cip. & colon. in eodem fundo ſunt, dominus, emphy-
teuta, & coloni: ita in ſpecie, quam nunc tractamus, eſt
dominus fundi, eſt conductor, & ſunt etiam coloni)
ergo ſi his colonis conductor fundi aliquid proroga-
uerit, ac dominus poſteà ex interuallo ſe id reſtitutu-
rum conſenſerit: quæritur, an colonos id à domino
repetere poſſit? Reſpondetur per diſtinctionem. Aut
enim ſtipulatio interuênit, & datur actio ex ſtipula-
tione: aut nudo pacto conuênit; & nulla actio compe-
tit, neque ex pacto, quia nudum pactum non parit
actionem; neque ex conducto, quia pactum eſt factum
ex interuallo, non incontinenti, proinde non poteſt
informare actionem ex conducto, l.ſi tibi.27. ¶ Octa- 33
uò quæritur, an recedere liceat à locatione, ſi alius ma-
iorem mercedem offerat? Reſpondetur, non licere,
etiamſi merces non in pecunia numerata, ſed in alia
quantitate conſiſtat, l. ſi olei. 21. Fallitur ergo Accur-
ſius, & quicumque alij putant non eſſe veram loca-
tionem, ſed contractum innominatum, cùm merces
non conſiſtit in pecunia numerata: quia conſtat, in
contractibus innominatis eſſe locum pœnitentiæ,
D. de condiction. cauſ. dat. l.5. & de præſcript. verb.
l. 5. ¶ Nonò quæritur, quis ſit effectus finitæ loca- 34
tionis? Duo hîc traduntur. I. Fide impleta, quia con-
ductor ſoluit quidquid ex locationis contractu debe-
bat, inſtrumentum euanuit, l. ſi conductionis.26.con-
ductor enim ipſo iure tutus eſt aduerſus locatorem,
ſupr.depoſit.l.5.proinde inſtrumentum eſt inefficax, &
per condictionem ſine cauſa reddi debet, ſupr.de con-
dict.ex lege. l. 2 II. Si quid conductoris in fundo fuit,
aut direptum eſt, id ei reddi debet, d.l.ſi conductionis.
ad hoc igitur tenetur locator actione ex conducto,
niſi ſine eius culpa raptum ab alio fuerit, l. damnum.
12. Præterea dubitari non poteſt, quin conductor rem
ſuam à quocumque poſſeſſore vindicare poſſit.

¶ In quarto capite agitur de locatione operarum: ac 35
breuiter dicitur, contractum, quo operæ ad certum
tempus locatæ ſunt, ex bona fide ſeruandum eſſe, l. ſi
hi contra. 2?. nimirum quia locatio eſt contractus bo-
næ fidei, vt ſuprà docui.

¶ In quinto capite de locatione rei faciendæ tra- 36
ctantur tres ſpecies. ¶ In prima ſpecie Epidletus ædi- 37
ficia extruenda conduxit, hic vocatur redemptor, D.de
rei vindic.l.redemptores.39. eíque datur actio ex con-
ducto: quo iudicio non ſolùm ſortem ſibi debitam
conſequitur, ſed etiam vſuras: quoniam eſt iudicium
bonæ fidei, l. 2. proinde vſuræ ex mora debentur offi-
cio iudicis, vt notaui ſuprà, num. 9. ¶ In ſecunda ſpe- 38
cie Hermes vectigal octauarum in quinquennium
conduxit: (nam octauæ more ſolito exiguntur vecti-
galium nomine, ſupr. de vectigal. l. 7.) Terentia-
nus verò pro Hermete fideiuſſit: finito quinquen-
nio idem Hermes in conductione detentus eſt, non
conſentiente, ſed cautionem, id eſt, inſtrumentum fide-
iuſſoriæ promiſſionis ſibi reddi poſtulante Terentiano,
quæritur, an Terentianus, tamquàm fideiuſſor, teneatur
vltra dictum quinquennium? Reſpondetur, non teneri,
l. 7. quia (vt dictum eſt ſupr. num.14.memb.4.) fideiuſ-
ſoris, qui ſemel liberatus eſt, obligatio ſine nouo eius
conſenſu non inſtauratur. ¶ In tertia ſpecie, qui fru- 39
mentum & hordeum annonæ inferendũ conduxerunt,
accepta

accepta pecunia fidem fefellerunt , id eſt , non intule-
runt, quod promiſerant, idcirco poſſunt actione ex lo-
cato conueniri , l. ſi hi qui. 14. vbi conductor pecu-
niam à locatore accepit, quia faciendum, id eſt, frumen-
tum vehendum conduxit : cùm enim res fruenda vel
vtenda locatur , conductor locatori pecuniam ſoluit,
vt cùm quis ædes, aut fundum, aut nauem conduxit.

Tit. L X V I. De iure emphyteutico.

l. in princ. 1. 4.	§. j. 11.
§. j. 5. 6.	§. *ſed ne hac occaſione.* 12.
§. *ita vt.* 7.	§. *neceſſitatem.* 14. j.
I l. in princip. 5. 6.	§. *& ne auaritia.* 14. ij.
§. j. 8.	§. *pen.* 14. iij.
§. *vltim.* 11.	§. *vlt.* 14. p.
I II. in princip. 6.	

1
CVm de venditione , & locatione dictum ſit:
ſupereſt , vt videamus de emphyteuſi , quæ
partim venditioni , partim locationi ſimilis
eſt. Quatenus enim dominium vtile transfertur in em-
phyteutam, venditioni: quatenus autem dominium di-
rectum non transfertur , locationi : denique quatenus
ſolo conſenſu contrahitur , vtrique contractui ſimilis
eſt: ſed eo differt, quod eſt contractus iuris ciuilis , vt-
potè conſtitutus à Zenone, l. 1. cùm venditio, & locatio
2 ſint iuris gentium , D. de iuſt. & iure , l. 5. ¶ Eſt igitur
emphyteuſis , contractus ſolo conſenſu conſtans, quo
id agitur, vt dominio directo retento , vtile dominium
tráſferatur in emphyteutá , hac lege, vt in recognitio-
nem directi dominij annuam penſionem ſoluat , D. ſi
ager vectigal. id eſt, emphyteut. per l. 1. & 2. in princip.
& Inſtitut. de locat. §. adeo. Dixi hunc contractum ſo-
lo conſenſu conſtare, licet Doctores ſcripturam requi-
3 rant: quorum ſententiam mox reprobabo. ¶ Hic titulus
4 diuiditur in tria capita. ¶ Primo capite conſtituitur , vt
emphyteuſis ſit contractus à venditione & locatione
diſtinctus: cùm olim alij putarent eſſe ſpeciem vendi-
tionis, quia dominium vtile in emphyteutam transfer-
tur : alij ſpeciem locationis , quia dominium directum
non transfertur , vt ſuprà dixi: ſed cùm tradens in em-
phyteuſim, dominium directum retineat, & in eius re-
cognitionem accipiat annuum canonem quaſi à con-
ductore, non poteſt dici vendere : rurſus cùm domi
nium vtile transferat , non poteſt dici locare : qua-
propter rectè dicimus eſſe contractum à venditione &
5 à locatione diuerſum , l. 1. in princip. ¶ Secundo capite
quæritur , an hic contractus ſcripturam requirat: Cer-
tum eſt, ante conſtitutionem Zenonis non fuiſſe ſcrip-
turam neceſſariam , cùm enim alij aſſererent eſſe ſpe-
ciem venditionis , alij ſpeciem locationis : vtrauis opi-
nio verior eſſet, ſcriptura opus non erat; cùm nec ven-
ditio, nec locatio ſcripturam deſideret. Zeno autem ſe-
cundum Doctores ſcripturam adhiberi iubet , l. 1. §.
1. Atqui Zeno non ſimpliciter conſtituit , vt ſcriptura
interponatur : ſed vt ſi ſpecialia quædam pacta inter
contrahentes fiant, ea in ſcriptis redigantur, vt ex ipſis
verbis legis patet: inquit enim Zeno, *pactionibus ſcriptu-
ra interueniente habitis*, d. l. 1. §. 1. & Iuſtin. in l. 2. in princ.
ſi quidem, inquit , *aliquæ pactiones in emphyteutico inſtru-
mento fuerint conſcriptæ* : pactis igitur ceſſantibus , ſcri-
ptura non exigitur. Quare cùm contractus ex ſua na
tura , quam à iure habent , non ex pactis contrahen-
tium, quæ infinita & incerta ſunt, æſtimentur: profectò
dicendum eſt , emphyteuſim nudo conſenſu conſtare.
Non eſt ignorandum diſcrimé venditionis, & emphy-
teuſeos. Nam venditio non requirit ſcripturam , niſi
inter contrahentes conuenerit, vt ſcriptura fieret: quod
& alijs contractibus cómune eſt, ſup. de fid. inſtrumen.
l. contractus. 17. emphyteuſis autè ſcripturam deſiderat,
nú ſolùm ſi inter contrahentes conuenerit, vt ſcriptura
interponeretur , ſed etiam ſi quæuis pacta ad infor-
mandum contractum adhibeantur. In ſumma , natura
huius contractus ſcripturam non requirit: pacta ſi quæ
adiunguntur, ſcripturam deſiderant.
¶ Capite tertio declarantur effectus huius contra- 6
ctus: vbi ſic diſtinguitur : Aut pacta interuenerunt, aut
nulla ſunt. Priori caſu pacta ſuper omnibus articulis
ſunt ſeruanda, dummodò (vt modò docui) ſcripta ſint,
d. l. 1. §. 1. l. 2. in princip. l. vlt. in princip. Poſteriori caſu
ſeruanda eſt natura huius contractus : quæ vt in-
telligatur , tres quæſtiones deciduntur. ¶ Primò 7
quæritur , vtrùm rei periculum ad dominum , an ad
emphiteutam pertineat ? Reſpondetur per diſtinctio-
nem. Aut enim pars perijt, aut totum. Priori caſu pe-
riculum eſt emphiteutæ , qui nihilominùs integram
penſionem annuatim ſoluere debet ſine deminutione.
Poſteriori caſu periculum eſt domini , qui nihil pote-
rit amplius exigere ab emphiteuta, d. l. 1. §. vlt. & Inſtit.
de locat. §. adeo. ¶ Secundò quæritur , an emphyteu- 8
ta ob non ſolutum canonem , vel apocham ſolutorum
tributorum non præbitam , expelli à domino poſſit:
quoniam ei debet emphyteuta annuum canonem ſol-
uere : debet etiam publicas functiones à prædio em-
phyteutico debitas ſoluere , & apochas domino præ-
ſtare : quæritur ergo, ſi officium non faciat , an expel-
li poſſit? Reſpondetur per diſtinctionem : quoniam ex-
pelli ante triennium nequit: ſi verò per triennium ceſ-
ſauerit, licèt à domino non fuerit interpellatus, tamen
rectè expelletur: quia non interpellationem expectare,
ſed ſponte ſua offerre debet , l. 2. §. 1. atque huc trans-
ferri poteſt ea iuris regula, Dies interpellat pro homi-
ne : vnde cùm certa anni die penſionem ſoluere de-
beat , dies illa cenſetur emphyteutam interpellare , &
in mora conſtituere. ¶ Nota primò, quod dictum eſt 9
de triennio, obtinere in emphyteuſi à priuatis conſti-
tuta : quia tam in emphyteuſi eccleſiaſtica , Nouel. 7.
cap. 3. §. ſcire. & Nouel. 120. cap. 8. quàm in locatione,
non triennium , ſed biennium ſpectatur , D. locati. l.
quæro. 54. §. 1. ¶ Nota ſecundò , emphyteutam poſſe 10
expelli etiam ex alia cauſa , id eſt , ſi rem deteriorem
reddat, d. Nouel. 120. cap. 8. ¶ Nota tertiò ſi domi- 11
nus nolit penſionem, vel tributorum apochas ab em-
phiteuta accipere , vt ei negotium poſteà faceſſat,
quaſi penſiones non ſoluerit, aut tributorum apochas
non præſtiterit , emphyteutam debere illa domino
offerre , eóque non accipiente obſignare, & in publico
deponere : ſic enim perinde tutus erit, ac ſi ſoluiſſet,
l. 2. §. vlt. ¶ Tertiò quæritur, an emphyteuta poſſit ſuas
meliorationes alij vendere , ſeu ius ſuum ad alium
transferre? Reſpondetur, eum non poſſe prohibitu alie- 12
nare, l. vlt. §. 1. ſed priùs debere atteſtationem domino
mittere, qua ei ſignificet , quantum pretij accipere ab
alio poſſit : vt dominus eodem pretio poſſit, ſi velit, in-
tra duos menſes emere : duobus autem menſibus elap-
ſis , nec emente domino , emphyteuta cuiuis alij ven-
dere poteſt exceptis certis perſonis, vt militibus, & po-
tentioribus, d. l. vlt. §. ſed ne hac occaſione. ¶ Hæc ita
in venditione obtinent. Cęterùm emphyteuta domino
irrequiſito poteſt rem donare, infr. de fund. patrimon. 13
l. 1. vel pignerare, D. de pigner. actio. l. tutor. 16. §. vltim.
& vſumfructum alteri conſtituere, D. quib. modis vſuſ-
fruct. amitt. l. 1. in princip. & ſeruitutem imponere,
arg. l. 1. §. vltim. D. de ſuperficieb. quin etiam permu-
tare, vt Cuiacius ad l. vlt. rectè probat: quia non, vt ven-
dituro emphyteutæ dominus poteſt offerre idem pre-
tium, ita permutaturo poteſt offerre eandem rem. Mul-
tò magis legare poteſt vel aliàs in vltima voluntate
relinquere

relinquere, quia hæc lex loquitur tantùm de aliena-
tione inter viuos. Immo de ſola (vt opinor) venditio-
ne: quia promiſcuè venditionis, & alienationis voca-
bulis vtitur, & modò nouum emphyteutam, modò
emptorem appellat: ſic & in l. 1. alienatio pro vendi-
tione accipitur, vel ipſo Iuſtiniano interprete in §.
adeo. Inſtitut. de locat. & conduct. Ex dictis patet,
nec ſi emphyteuta prędium emphyteuticum in dotem
det, nec ſi alio quouis modo pręter vēditionem alienet,
14 requiri conſenſum domini. ¶ Iam dicamus de venditio-
nis effectu. Aut emphyteuta præcepta modò tradita
neglexit, aut ea ſeruauit. Priori caſu cadit iure emphy-
teutico, l. vltim. §. vltim. addenda igitur eſt hæc cauſa
aliis ſuprà expoſitis num. 8. & 10. propter quas emphy-
teuta expelli à domino poteſt. Poſteriori caſu hæc tra-
duntur. I. Dominus tenetur nouum emphyteutam in
poſſeſſionem admittere, non per conductorem, vel per
procuratorem, ſed per ſemetipſum, id eſt, vel per ſuam
epiſtolam, vel per depoſitionem verbo tenus factam,
vel per atteſtationem ſcripto comprehenſam. Fit
autem in vrbe depoſitio apud magiſtratum cenſus:
atteſtatio præſentibus tabularijs: in prouincijs vtra-
que fit apud præſides, vel ciuitatum defenſores, d.
l. vltm. §. neceſſitatem. Depoſitionem intellige, quæ
ſine ſcriptura fit, vt inſt. de prox. ſacr. ſcrin. l. in ſacris.
12. §. quæ omnia. & §. ſeq. atteſtationem verò, ſeu te-
ſtationem, quæ fit in ſcriptis, vt D. de ſponſalib. l. 7. in
princip. II. Dominus pro nouo emphyteuta recipien-
do poteſt *ἐγκαταστατικὸν* exigere, quod Doctores laude-
mium appellant: huius autem quantitas non exce-
dit quinquageſimam pretij partem, d. l. vltim. §. &
ne auaritia. Hoc ego puto à ſolo emptore deberi: quia
(vt ſupr. notaui) hæc lex de ſola venditione loquitur.
Nec moueor illis verbis, *quinquageſimam partem pretij,
vel æſtimationis loci, qui ad aliam perſonam transfertur
accipere*; quibus mouetur Cuiacius, quaſi pretium ad
venditionem, æſtimatio ad alias cauſas referatur.
Nam pretium & rei æſtimatio pro eodem accipiun-
tur: nec aliter inter ſe differunt, quàm definitio
& definitum: ſi quis enim quærat, quid ſit pretium?
rectè reſpondebitur eſſe rei æſtimationem: ſicut inter-
rogati, quid ſit merces? rectè dicemus eſſe vſus, vel ope-
ræ æſtimationem. Denique æſtimatio eſt genus pretij,
& æſtimationis addita *rei* differentia ſeparat pretium
à mercede. III. Si dominus nouum emphyteutam ſiue
emptorem ſuſcipere noluerit, poſt duos menſes per-
mittitur emphyteutæ ius ſuum etiam inuito domino,
cui atteſtationem (vt ſuprà diximus) miſit, ad alium
transferre, d. l. vltim. §. penultim. tuncque nullum *ἐγκα-
ταστατικὸν*, ſeu laudemium debetur, Cuiac. ibi.

IVL. PACII A BERIGA I. C.

ANALYSIS LIBRI V. CODICIS.

Tit I. De ſponſalibus, & arris ſponſalitijs & proxeneticis.

I. 7.	*IV. 2. ij.*
II. 2. j.	*V. 10.*
III. 11.	*VI. 12.*

1 QVæ ſuperiori libro expoſita
ſunt, in Digeſtis continentur
ſub generali titulo de rebus:
nam quartus liber Codicis
proportione reſpondet tertiæ
parti Digeſtorum: hoc autem
libro dicendum de perſonis, id
eſt, de conuentionibus, quæ
fiunt de ipſis perſonis, non vt præcedentes, de rebus.
Porro vt de rebus, ita etiam de perſonis, alij ſunt con-
tractus, qui mutuo conſenſu fiunt, vt ſponſalia, nuptię,
concubinatus; alij quaſi contractus, qui non habent
mutuum conſenſum, vt tutela, Inſtitut. de obligat. quæ
qua. ex contrac. §. tutores. cui perſimilis eſt curatio, quæ
multa habet cum tutela communia. Quapropter ma-
teria huius quinti libri ſunt ſponſalia, nuptiæ, concubi-
natus, tutelæ, & curationes. Alia in horum gratiam ad-
iunguntur; vt dotes, donationes nuptiales, & libertorum
conſideratio, ſicut ſuis locis explicabitur. Initio dicen-
dum de ſponſalibus, quibus accidunt arræ, & proxe-
2 netica. ¶ Sponſalia definiuntur, mentio & repromiſſio
futurarum nuptiarum, D. hoc t. l. 1. Dicta ſunt autem
à ſpondendo: quia veteres ſolebant ſtipulari & ſpon-
dere vxores futuras. Itáque à ſpondendo, ſponſi, ſpon-
ſæ, & ſponſaliorum appellationes ortæ ſunt, D. eod. l. 2.
& 3. Hodie tamen etiam nudo conſenſu ſponſalia con-
3 trahi poſſunt, D. eo. l. 4. & l. ſponſalia. 11. ¶ Arræ ſpon-
ſalitiæ ſunt, quæ ſponſæ à ſponſo dantur in argumen-
tum contractorum ſponſalium, vt his impletis, id eſt,
nuptiis contractis, reddantur, vel in donationem pro-
pter nuptias imputentur. ¶ Proxenetica, de quibus hîc 4
agitur, ſunt præmia, quæ dantur conſiliatoribus ſpon-
ſalium, vel nuptiarum. ¶ Quoniam igitur de his tribus 5
coniunctim agitur, tres ſunt partes huius tituli.
¶ In prima parte de ſponſalibus diſſoluuntur duæ quæ- 6
ſtiones. ¶ Primò quæritur, an puella deſponſata poſſit 7
renunciare ſponſalibus, & alteri nubere: Reſpondetur,
poſſe, l. 1. Intellige, eam ſponſalibus impunè renuncia-
re, ſi ex iuxta cauſa id faciat: vel arras in duplum redde-
re, ſi iuſtam cauſam renunciandi ſponſalibus non ha-
beat, vt poſterius exponam, vbi agam de arris ſponſa-
litijs. ¶ Secundù quæritur, quæ ſint iuſtæ cauſæ, pro- 8
pter quas puella impunè ſponſalibus renunciat? Hîc
duæ cauſæ conſiderantur: quarum vna probatur, altera
reprobatur. I. Si ſponſus intra biennium nuptias non
exequatur: puella elapſo biennio impunè ad alia vota
tranſit, l. 2. niſi vel aliud conuenerit, quia ſtandum eſt
conuentioni, extr. eod. c. ſicut. 22. vel ſponſus in alijs
prouincijs peregrinatur: tunc enim expectatur trien-
nium, infr. de repud. l. 2. & omnino niſi iuſta cauſa nu-
ptias diſtulerit, vt ſponſi neceſſaria abſentia, aduerſa
valetudo, mortes parentum, accuſatio capitalis: quib.
caſib. tamdiu expectare oportet, quamdiu impedimen-
tum nuptiarum manet, D. eod. l. penultim. II. Si pater
puellæ mortuus ſit: ſponſalia nihilominus rata manent;
nec poſſunt per tutorem, vel curatorem diſſolui: quia
potior eſt patris, quàm horum auctoritas; immo nec
voluntas puellæ libera eſt, quia fœminarum conſilium
ſæpe ipſarum commodis repugnat, l. 4.
¶ In ſecunda parte de arris ſponſalitijs quæritur, 9
quid iuris ſit, ſi matrimonium vel repudio, vel morte
ſecutum non ſit? Huius igitur partis duo ſunt capita.
¶ In tertia

20 ¶In prioti capite de repudio ſic diſtinguitur. Aut matrimonium inter perſonas, quæ ſponſalia contraxerunt, eſt prohibitum, aut permiſſum. Si ſit prohibitum, arræ redduntur, l. 5. §. 1. & ſupr. de epiſcop. audient. l. ſi legibus. 16. Si ſit permiſſum: aut renunciatur ſponſalibus ex iuxta cauſa; vt propter turpem, vel prodigam, vel impudicam conuerſationem, vel religionis, ſeu ſectæ diuerſitatem, (nam falſa religio rectiùs ſecta, Græcè hæreſis, quàm religio appellatur,) vel quia vir coire nequit: aut ſine iuſta cauſa. Si ſine iuſta cauſa ſpóſalibus renuncietur, ſubdiſtinguitut. Aut enim cõtrahentes ſtipulati ſunt, vt qui temerè ſpóſalibus renunciauerit, certã penam præſtaret: aut nihil de pœna conuenit. Priori caſu pœna deberi poteſt vſque ad quadruplum, in quo datæ arræ imputantut, d. l. 5. §. penultim. vltra hanc pœnam ſtipulatio non valet; quia mattimonia debent eſſe libera, d. l. 5. §. vltim. & cùm matrimonia non metu pœnæ, ſed amore contrahi debeant: inhoneſtum videtur, ea, ſiue futura, ſiue iam contracta ſint, metu pœnæ obſtringi. D. de verbor. obligat. l. Titia. 134. in princ. Aliud tamen Leoni viſum eſt, qui Nou. 18. conſuetudine ſtipulationem pœnalem receptam eſſe ait, eamque diſertè confirmat. Poſteriori caſu, quo de pœna nihil conuenit, ſubdiſtinguitur. Nam ſi mulier maior viginti quinque annis arras accepit, deinde renunciet ſponſalibus, duplum reſtituit. Si verò in minori ætate conſtituta, per ſe, vel per tutorem, ſeu curatorem, ſiue aliam perſonam arras accepit, ſimplum reſtitoit. Sed ſi pater, vel mater puellæ accepit, duplum reſtituit, d. l. 5. in princip. Eadem diſtinctio obtinet ex parte ſponſi, id eſt, ſponſus maior, vel pater, ſeu mater ſponſi arras à ſe datas perdit: ſpoſus minor, ſi arras dederit, eas recipit, d. l. 5. §. quæ omnia. Quod ſi ex iuſta cauſa repudium mittatur, ſubdiſtinguitur: aut enim eam cauſam is qui repudium miſit, ante ſponſalia contracta ignorabat, aut ſciebat. Si ignorabat, tantùm arræ redduntur. Si ſciebat, ſibi debet imputare: & perinde habetur, ac ſi ſine iuſta cauſa repudium mitteret, d. l. 5. §. his illud.

21 ¶In poſteriori capite de morte ſponſi, vel ſponſæ ſtatuitur, vt arræ datæ reſtituantur, niſi cauſam, vt nuptiæ non celebrarentur, defuncta perſona iam præbuerat, l. 3. id eſt, niſi antequam moreretur, ſponſalibus renonciauit: hinc enim ea obtinent, quæ ſuprà de repudio diximus, nulla habita ratione mortis poſteà ſecutæ.

22 ¶In tertia parte, quæ eſt de proxeneticis, lex mauult quidem proxenetam, qui nuptias conciliat, nihil eo nomine accipere: patitur tamen eos exigere, non ſine conuentione: ſed ſi conuentio interuenerit, id eſt, (vt Cuiacius ſecundum rationem iuris interpretatur) ſi præmium proxenetæ ſtipulanti promiſſum ſit: quia ex nudo pacto conſtat non dari actionem, D. de pact. l. 7. §. ſed & ſi in alium. ſtipulatione autem interueniente nec vltra viceſimam partem dotis & donationis propter nuptias actionem concedit, ſi dos vſque ad ducentas auri libras conſiſtat: nec vltra decem libras auri, quantacumque ſit dotis quantitas. Si quis autem plus accepetit, reſtituere id cogitur per condictionem indebiti; quæ heredi, & contra heredem competit: & inſuper luit pœnam decem librarum auri, l. vltim.

Tit. II. Si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes, ſponſalia dederint.

1 DE ſponſalibus rectoris prouinciæ, vel alius in prouincia officium adminiſtrãtis, quem prouinciales meritò metuunt; & eorum, qui ad illum pertinent, vt liberorum, propinquorum, conſiliariorum, quibus ipſe adminiſtrator fauit, & quoquo modo opem tulit, duo in l. vn. huius tit. ſtatuuntur. I. Vt ſi arras ſponſalitias dederint (hæ vocantur ſponſalia in hac rubrica, vt & in l. 1. in fi. infr. ſi nupt. ex reſcript. pet. & pignora. l. vn. in princip.) repetere non poſſint, licet puella, vel eius parentes voluntatem mutauerint, & neque nuptias exequi, neque arras reddere velint. Alij verò officium aliquod adminiſtrantes in prouincia, nuptias tantùm, non etiam ſponſalia cum muliere eius prouinciæ contrahere prohibentur: & poſt depoſitum officium, ſi mulier ſponſaliorum fidem præſtare, ac nubere nolit, arras recipiunt, D. de ritu nuptiar. l. ſi quis officium. 38. II. Vt matrimonium perfici poſſit, non officio durante, ſed poſt officium depoſitum, ſi puellæ conſenſus accedat, d. l. ſi quis officium.

Tit. III. De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & ſponſalitiis.

I. 18. j. 21.	*XVI. 25. p.*
II. 25. p.	*XVII. 6.*
III. 22. ij.	*XVIII. 8. ij.*
IV. 18. ij.	*XIX. in princ. 3. 10. j.*
V. 22. j.	*§. j. 3.*
VI. 18. iij.	*§. pactis. 12. j.*
VII. 25. p.	*§. penultim. 13.*
VIII. 24.	*§. vltim. 11.*
IX. 19. 25. j.	*XX. in princip. 3. 10. j.*
X. 25. ij.	*§. & ſi quidem. 12. ij. iij.*
XI. 25.	*§. ſimilique modo ſi facta. 3. 7.*
XII. 20. 25. iij.	*§. ſimilique modo & ea. 10. j.*
XIII. 8. j.	*§. vltim. 14.*
XIV. 25. iv.	
XV. 25. p.	

DVo potiſſimum nuptias antecedebant, ſpon- 1
ſalia, & donationes: ſed hodie quædam donationes etiam ſtantibus nuptiis fieri poſſunt, vt mox docebo; poſtquam igitur de ſponſalibus; & de arris, ac proxeneticis, quæ ſponſalibus accedunt, dictum eſt: conſequenter de donationibus dicendũ, quæ inter ſponſos ſpectantur: fiunt autem partim nuptiarum, & dotis; partim nuptiarum dumtaxat contemplatione: illæ vocantur donationes ante nuptias, vel propter nuptias; quia olim tantùm ante nuptias contractas fieri poterant: hodie verò etiam poſt contractas nuptias fieri poſſunt: hæ appellantur munera ſponſalitia. Duæ ſunt igitur partes huius titu-
li. ¶ Prior pars, quę eſt de donationibus propter nup- 2
tias diuiditur in quinque capita.
¶ Primum caput eſt de nomine huius donationis. 3
Olim vocabatur ante nuptias, quia (vt modo dixi,) tantùm ante nuptias contractas fieri poterat. Primus Iuſtinus conſtituit, vt poſt nuptias aucta dote, etiam donatio propter noptias augeri, vel conſtitui poſſet; non tamen illud nomen, *ante nuptias*, mutauit, l. penult. in princip. & §. 1. Poſteà Iuſtinianus ſimpliciter conſtituit, vt non ſolum ante, ſed etiam poſt nuptias contractas æquè conſtitui, atque augeri poſſit: & propter nuptias appellari iuſſit, l. vltim. in princip. & §. ſimili-
que modo ſi facta. ¶ Secundo capite agitur de hac 4
donatione conſtituenda: vbi tres quæſtiones deciduntur.
¶ Primò quæritur, vtrùm ante nuptias, an ſtantibus 5
nuptijs fieri poſſit? Cui quæſtioni nuperrimè ſatisfe-
ei. ¶ Secundò quæritur, vtrum neceſſaria ſit inſinuatio, 6
an etiam ſine inſinuatione facta donatio valeat: Reſpondetur, inſinuationem iure Codicis eſſe neceſſariam, niſi aut facta ſit intra legitimam quantitatem, id eſt, vſque ad quingentos aureos, aut collata ſit in

minorem

minorem viginti quinque annis, l.minorib. 17.& infr.
de iur.dot.l.vltim.§.1.& infr.de donat.l.ſancimus, 34.
§. his inſuper. l.ſi quis pro redemptione. 36. §. vltim.
Sed ex Nou.119. cap. 1. inſinuatio non eſt neceſſaria.
Ex Nouel.autem. 127.cap. 1. inſinuatio non eſt neceſ-
ſaria reſpectu mulieris; quia donatio valet, ac mulieri
prodeſt, licet inſinuata non ſit: ſed eſt neceſſaria ex par-
te mariti, qui nihil ex pactis dotalibus lucratur, niſi do-
nationem à ſe propter nuptias factam inſinuari cura-
7 uerit. ¶ Tertiò quæritur, quando inſinuari poſſit? Reſ-
pondetur, non ſolùm ante nuptias, ſed etiam his con-
tractis poſſe inſinuari, l. vltim. §.ſimilique modo ſi fa-
8 cta. ¶ Tertio capite de effectu hujus donationis duo
traduntur. I. Si ſponſus ſponſæ res donauerit, deinde
nuptiæ ſecutæ ſint, creditores mariti non poſſunt per
actionem hypothecariam res mulieri auferre, niſi hy-
potheca ſit donatione antiquior, l. de rebus. 13. II.
Si quis in vxorem donationem propter nuptias con-
tulerit, deinde morte mulieris ſolutum ſit matrimo-
nium, maritus non tenetur res donatas ſeruare libe-
ris eius matrimonij: ſiue ad ſecundas nuptias tran-
ſierit, ſiue in viduitate manſerit: quemadmodum nec
mulier ſoluto per viri mortem matrimonio tenetur
dotem liberis ſeruare, ſiue in viduitate permaneat, ſiue
ad ſecunda vota tranſeat, l.ſi liberis. 18. Vnde nota
coniugem ſuperſtitem ſeruare debere communibus li-
beris, quod à defuncto coniuge accepit, non quod ipſe
in coniugem contulit: quare mulier non dotem, ſed do-
nationem propter nuptias; contrà vir dotem, non do-
9 natioñe propter nuptias ſeruare liberis debet. ¶ Quar-
to capite declarantur tria huius donationis acciden-
10 tia. ¶ Primum accidens eſt auctio: de qua duo noten-
tur. I. Hæc donatio poteſt augeri, non ſolùm ante nu-
ptias, ſed etiam ſtantibus nuptiis, quod quidem Iuſti-
nus ita demum conceſſit, ſi ſtantibus nuptijs dos au-
geatur, l.penultim. in princip. Iuſtinianus verò ſimpli-
citer permiſit, dummodò non excedat dotis quanti-
tatem: cùm enim ita conſtitui hanc donationem per-
miſerit, l. vltim. in princip. probabile eſt eum de
donationis augmento idem ſtatuiſſe ea conſtitutione,
quæ deſideratur, ſed citatur, d.l.vltim.§.penultim. II.
Olim pro libitu dos, vel donatio propter nuptias au-
gebatur, vel non augebatur: hodie ſi mulier dotem
augere velit, etiam vir cogitur augere donatioñe pro-
pter nuptias: & contrà ſi vir augere velit donationem
propter nuptias, etiam mulier cogitur augere dotem.
Quę dixi de viro & vxore; eadem intellige de alijs per-
ſonis, tam ex parte mariti, quàm ex parte vxoris, Nou.
7.c.2. ¶ Secundum accidens eſt deminutio: vbi notan-
dum, dotem, & propter nuptias donationem minui
11 partium conſenſo poſſe, excepto caſu ſecundarum nu-
ptiarum: quia in ſecundo matrimonio nec dos, nec do-
natio minui poteſt, ne præiudicium fiat liberis ex
priori matrimonio ſuſceptis, d. l. penult. §. ſed etſi è
contrario. & Nouel. 22.cap. 31. ¶ Tertium accidens
ſunt pacta de reſtituenda, vel retinenda donatione
12 propter nuptias: de quibus notanda quatuor ſunt. I.
Pacta de reddenda, aut retinenda dote, vel donatione
propter nuptias fieri tam ante contractas nuptias,
quàm ſtantibus nuptijs poſſunt, d.l.penult.§.pactis. II.
Si pacta de donatione propter nuptias prætermiſſa
ſint, ad hanc transferuntur pacta ſuper dote facta, d.
l.vlt.§.1. III. Iure Codicis dos & donatio propter nu-
ptias poſſunt eſſe inæqualis quantitatis; ſed pars, quæ
ex dote vel ex donatione retinetur, debet eſſe æqualis,
verbi gratiâ, ſi maritus paciſcatur de lucranda tertia
parte dotis, ſi mulier in matrimonio ſine liberis deceſ-
ſerit; mulier autem paciſcatur de lucranda dimidia
parte donationis propter nuptias, ſi vir in matrimonio
ſine liberis deceſſerit: hoc pactum de dimidia non va-
let, niſi vſque ad tertiam partem, id eſt, præmoriente
marito ſine liberis, mulier tantùm tertiam partem do-
tis lucratur, quia ſi ipſa in matrimonio ſine liberis
deceſſiſſet, tantùm tertiam dotis partem maritus lu-
cratus fuiſſet: diſparibus enim lucri partibus in pacta
deductis, id accipimus, quod eſt minus, d.l.vlt. §. 1. &
infr.de pact.conuen.l. ex morte. 9. & l.penult. ſed iure
nouiſſimo neceſſe eſt, non ſolùm lucra, ſed etiam
quantitates dotis & donationis propter nuptias eſſe
æquales, adeo vt tantum donetur, quantum in dotem
datum eſt, & tantundem lucretur maritus ex dote,
quantum lucratur mulier ex donatione propter nu-
ptias, Nouel.97.cap.1. Coniun.quæ ſcripſi inf. de pact.
conu.nu.9.10.11. IV. Nouiſſimè conſtitutum eſt, vt
ſi dos ſoluta non ſit, nihil mulier ex donatione propter
nuptias lucretur, & ſi tantùm pars dotis ſoluta fuerit,
pro ea tantùm parte mulier lucrum capiat, Nouel. 2.
cap.vlt. Sed vt in alijs caſibus, ita etiam hoc caſu ſi quis
oblatam dotem vel donationem accipere nolit, conſi-
gnatio, & depoſitio vim ſolutionis habet, Nouel. 91.
cap. 2. ¶ Quartum accidens eſt hypotheca, de qua 13
conſtituitur, vt, cum ius hypothecæ in augenda dote
vel donatione propter nuptias contrahitur, ex eo tem-
pore hypotheca teneat, ex quo contracta eſt, id eſt, à die
augmenti, non retrò à die dotis, vel donationis conſti-
tutæ, d.l.penult.§.iura. ¶ Quintum caput à ſimplici do- 14
natione, de qua dicetur infr.tit.16. diſtinguit donatio-
nem propter nuptias, de qua hoc titulo agitur: quamuis
enim Iuſtinianus hác fieri, vel augeri permittat etiam
ſtantibus noptijs, non tamen iuribus donationem inter
virum & vxorem prohibentibus derogat, d.l.vlt.§.vlt.
¶ Secunda tituli pars, quæ eſt de muneribus ſpõſalitiis,
diuiditur in duo capita. ¶ Primo capite agitur de ſpon- 15
ſalitia donatione cõſtituenda: vbi tres modi cõſideran- 16
tur. ¶ Primus modus eſt traditio, quæ conſideratur tri-
bus caſibus. ¶ Primus caſus eſt, cùm ſpõſus donat ſpon- 17
ſæ, hæc donatio valet, dummodò fiat ante nuptias, non 18
poſt contractas nuptias, D. de donat. int. vir. &
vxor.l.5.in princip.l.inter.27.l. cùm hic ſtatus. 32. §. ſi
quis ſponſam.& l.pen.& D.de donat.l. 1.§.1. Hinc tria
colliguntur. I. Si ſponſus donet ſponſæ, poſteáque res
donatas accipiat ab ea in dotem: tam donatio, quàm
dotis conſtitutio valet: cùm enim res ante nuptias do-
nentur, mulieris fiunt: & cùm mulieris factæ ſint, rectè
in dotem dantur: quare ſoluto matrimonio eædem res
rectè repetuntur, l. 1. actione ex ſtipulatu, infr. de rei
vxor. act.l. vn. §. 1. II. Si ſponſus donet ſponſæ hac
lege, vt dominium eius fiat poſt contractas nuptias,
donatio non valet: quia pacta ſunt, aliquid facere tem-
pore licito, & conferre in tempus illicitum, l. 4. &
D.de donat.inter vir.& vxo.l.ſi res 12.in princip.l. cum
hic ſtatus. 32. §. ſi ſponſus. III. Si ipſa die nuptiarum
donatum ſit; nec conſtet, vtrum ante, an poſt contra-
ctas nuptias donatio facta ſit: ad coniecturas & præ-
ſumptiones confugimus: quare ſi mulier domi ſuæ
munus acceperit, donatio valet: quia præſumitur ante
nuptias facta: ſi in domo viri acceperit, donatio non
valet, quia præſumitur facta poſt nuptias contractas, l.
6. ¶ Secundus caſus eſt, cùm mater ſponſi donat 19
ſponſæ, id eſt, futuræ nurui ſuæ: quo caſu traditur do-
natricem non poſſe pœnitere, ac donationem reuoca-
re, l. cùm te. 9. ¶ Tertius caſus eſt, cùm mater puellæ 20
donat illius ſponſo, vel marito, id eſt, futuro, vel præ-
ſenti genero. Hæc donatio ab initio conſiſtit, nec po-
teſt per pœnitentiam reuocari, & ſi ſimpliciter facta
ſit non adiecto pacto repetendi, ſi diuortium ſe-
cutum fuerit, non diſſoluitur ob diuortium poſteà ſe-
cutum, l. ſi mater. 12. & infr.de donat.int.vir. & vxo.
l.ſi te 23. Obiter nota, etiam ſtante matrimonio ſo-
cerum poſſe donare genero, vel nurui, quia donatio
prohibita

prohibita eſt tãtummodò inter virum & vxorem, nec-
non inter eas perſonas quæ ex parte viri, vel vxoris in-
ter ſe ratione poteſtatis coniunctæ ſunt: veluti ſi mu-
lier donet filio, qui eſt in poteſtate mariti: inter ſocrũ
autem & generũ, vel nurum poteſtatis vinculum nul-
lum eſt, vide l.3.§.qui in eiuſdẽ. cum 5. paragraphis ſe-
21 quentib. D. de donat. int. vir. & vxor. ¶ Secundus mo-
dus eſt falſa dotis confeſſio, nempe ſi vir donandi ani-
mo dotem auxerit, fatendo ſe accepiſſe, quod non ac-
cepit; hæc donatio non valet, l.1. quia cùm dos ſine ma-
trimonio eſſe nũ poſſit, D. de iur. dot. l.3. profectò hæc
donatio vel tempore matrimonij facta eſt, vel ſaltem
22 in tempus matrimonij collata. ¶ Tertius modus eſt
promiſſio: de qua duo traduntur. I. Si quis ficto cœli-
batu, cùm vxorem haberet, ſponſalia cum Titia con-
traxerit, & ſponſalium nomine ſe aliquid eidem Titiæ
daturum promiſerit: quia Titia verè ſponſa dici non
poteſt, conſequenter ea, quæ ſibi quaſi ſponſæ promiſ-
ſa ſunt, cum effectu petere nequit, l.5. II. Mulier, quæ
virum in dote decepit, ſi ſponſalium nomine promiſſa
23 petat, exceptione doli mali repellitur, l.3. ¶ Secundo
capite agitur de effectu validæ donationis, ac diſſoluũ-
24 tur duæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an is, qui rem
donauit, eam alienare inter viuos, aut in vltima volun-
tate poſſit? Reſpondetur, non poſſe, l. ſi ante. 8. In cuius
legis ſpecie notandæ ſunt tres circumſtantiæ. I. Dona-
tor ponitur maior vigintiquinque annis, vt donatio
cum effectu conſiſtat; & neque ſit ipſo iure nulla, ſi
facta ſit ſine curatore ab eo qui curatorem habet; ne-
que reſcindi poſſit per reſtitutionem in integrum, ſi
facta ſit curatore auctore, vel ab eo qui curatore caret,
ſupr. de in integr. reſtit. maior. l.3. II. Fingitur donaſſe
ante contractum matrimonium: quia ſtante matrimo-
nio ſcimus donationes inter virum & vxorem prohi-
bitas eſſe. Nihil autem nocet, ante ſponſalia donatum
eſſe, cùm poſteà ſecuta ſint ſponſalia: quemadmo-
dum doti non nocet, quòd ante nuptias ſit conſtituta,
ſi poſteà nuptiæ ſequantur, D. de iur. dot. l. quia au-
tem. 23. l. non enim. 37. l. licet. 43. §.1. III. Ponitur do-
nator rem tradidiſſe donatariæ, vt dominium ſit ad eã
translatum. Hinc enim efficitur, vt donator non poſſit
25 dominium in donatariam collatum, poſteà quouis ti-
tulo ad alium transferre. ¶ Secundò quæritur, an poſ-
ſit donatio reuocari, & id repeti, quod donatum fuit?
Reſpondetur per diſtinctionem, & ſubdiſtinctiones.
Aut enim pactum de rebus reſtituendis interceſſit, aut
nullum pactum interuẽnit. Si pactum factum fuerit,
ſeruari debet: & quamuis donator pactus ſit, vt res di-
ſtracto matrimonio apud ſe, vel heredem ſuum rema-
nerent, nihilominùs eius heres perinde res donatas &
traditas repetere poteſt, ac ſi donator pactus fuiſſet, vt
res ſibi, vel heredi ſuo reſtitueretur, l.7. interdum enim
dicitur manere, quod reſtituitur, Inſtit. de rer. diuiſ. §.
alia. Si verò pactum non interceſſerit, ſubdiſtinguitur:
quia vel nuptiæ ſecutæ non ſunt, vel ſecutæ ſunt. Si nu-
ptiæ ſecutæ non ſunt, aut hoc contigit culpa do-
nantis, aut culpâ donatarij, ſeu donatariæ, aut
morte ſponſi, vel ſponſæ. Si per donantem ſtetit,
quò minùs nuptiæ ſequerentur, donatio rata eſt,
adeo vt donator vel donatrix non repetat, quod ex
ea cauſa tradidit: immò donatario, ſeu donatariæ,
vel eius heredi præſtare cogatur, quod nondum
tradidit. Sin autem per donatarium ſeu, donata-
riam ſtetit, donatio vires amittit; ac donator vel dona-
trix poteſt, quod dedit, condicere (id eſt, condictione
ſine cauſa repetere) vel vtili in rem actione vindicare, l.
2. & l. cùm veterum. 15. Cùm autem mors impedimen-
to fuit, quò minùs nuptiæ contraherentur, donatio à
ſponſa facta, indiſtinctè infirmatur: donatio verò facta
à ſponſo, ſi oſculum non interuenerit, ſimiliter infir-
matur: ſin autem oſculum interuenerit, pro dimidia
parte permanet, pro altera dimidia infirmatur, l. ſi tibi.
11. & l. ſi à ſponſo. 16. Quòd ſi nuptiæ ſecutæ ſint: do-
natio reuocari non poteſt. Hæc autem regula multis
modis producitur. I. Donatio non poteſt per reſcri-
ptum principis infirmari, l. cùm te. 9. II. Si inuicem do-
natum ſit: altero rapiente quod donauit, non datur al-
teri repetitio eius quod donauit, ſed petitio eius quod
raptum fuit. Verbi gratiâ, ſi ſponſus ſponſæ mancipiũ,
ac ſponſæ mater iumenta ſponſo donauit: ſponſus, qui
poſteà ſecutis nuptiis mancipium rapuit, non iumenta
ſocrui, ſed mancipium vxori reſtituere tenetur, l. ſi
filiæ. 10. III. Siue futuro genero, ſiue ei qui iam eſt ge-
ner, mulier donauerit: nuptiis diuortio ſolutis, non po-
teſt donatum repetere, niſi ea lege donauit, vt ſoluto
matrimonio repeteret, l. ſi mater. 12. IV. Si ſponſus res
matris ſuæ, ea conſentiente, ſponſæ donauerit, eáſque
in dotem inæſtimatas acceperit, deinde in matrimonio
deceſſerit: mater eadémque heres, licèt earum rerum
pretium offerat, tamen earum reſtitutionem vitare
non poteſt, l. ſi conſentiente. 14.

Tit. IV. De nuptiis.

I. 32. iv. v.	*XX 32. j. 32. ij. iv. v.*
II. 32. ij.	*XXI. 24. 34.*
III. 23.	*XXII. 33. 34. 35. iv.*
IV. 18.	*XXIII. in princ. 28. j.*
V. 32. ij. 35. iv.	*§. ſed & liberos. 28. j. 35. iv.*
VI. 20. 35. iv.	*§. ſed etſi tales. 28. j.*
VII. 32. ij.	*§. ſimiles. 28. ij.*
VIII. 32. j. v.	*§. his illud. 30.*
IX. 33. 35. iv.	*§. ſed etſi à ſcenica. 38. j. 30.*
X. 35. j.	*§. pen. 5. 21. 30.*
XI. 35. ij.	*§. vlt. 27. 35. iv.*
XII. 5. 32. j. ij.	*XXIV. 34.*
XIII. 33.	*XXV. 3.*
XIV. 32. j.	*XXVI. in princ. 19.*
XV. 22. 35. iv.	*§. j. 15.*
XVI. 32. ij.	*XXVII. 6.*
XVII. 8. 11. 16.	*XXVIII. 25. iij. 26.*
XVIII. 32. iij. v.	*XXIX. 28. j.*
XIX. 8. 9. 10. 35. iv.	

EXpoſitis iis, quæ nuptias antecedunt, iam 1
de ipſis nuptiis dicamus: quæ à Iuſtiniano
definiuntur, Viri & mulieris coniunctio, in-
diuiduam vitæ conſuetudinem continens,
Inſt. de patr. poteſt. §.1. à Modeſtino, Coniunctio maris
& feminæ, conſortium omnis vitæ, diuini, & humani
iuris communicatio, D. de ritu nupt. l.1. ¶ Hic titulus 2
diuiditur in quatuor capita. ¶ Primo capite declara- 3
tur, qui ſint nuptiarum capaces, vel non. Sciendum eſt,
quia nuptiæ requirunt conſenſum contrahentium, id-
circo furioſum, vel mente captum non poſſe nuptias
contrahere, licèt cõtractas ante furorem ſuperueniens
furor non diſſoluat, D. eod. l. oratione. 16. §. vlt. & de his
qui ſui vel alie. iur. ſunt, l. patre furioſo. 8. Sed dubitatur
de eius liberis, quos in poteſtate habet: nam furioſus,
aut mente captus patriam in liberos poteſtatem reti-
net, d. l. patre furioſo. ſed neque ſine conſenſu patris, in
cuius poteſtate ſunt, liberi nuptias contrahere poſſunt,
vt poſteriùs dicetur: neque demens conſentire poteſt,
cùm non intelligat quid agatur, D. de diu. reg. iur. l. fu-
rioſi. 40. cum ſim. Reſpondetur, hos liberos, tam ma-
ſculos, quàm feminas, poſſe nuptias contrahere, licèt
pater, in cuius poteſtate ſunt, conſentire non poſ-
ſit. Hinc quæritur. I. Quis dabit dotem, ſi filia fu-
rioſi vel mente capti nubat; aut donationem propter
nuptias, ſi furioſi vel mente capti filius vxorem ducat?
Reſpondetur, dari à curatore furioſi vel dementis.

I I. Si dubitetur de qualitate perſonæ, quacum nuptiæ
ſunt contrahendæ, vel de quantitate dotis, aut dona-
tionis propter nuptias, quis hęc definiet: Reſpondetur,
hæc in vrbe definiri arbitrio præfecti vrbi, in prouin-
cia arbitrio præſidis, vtrobiq; præſentibus furioſi, vel
deměntis curatore, & nobilioribus adgnatis, l. ſi furioſi,
& ſup. de epiſc. audiět. l. tam dementis. 28. & Inſtit. h. t.
4 verſ. vnde. ¶ Secũdo capite explicatur, inter quas per-
ſonas nuptiæ permittũtur, vel prohibentur? nõ poſſunt
enim omnes nuptiarũ capaces, inter ſe nuptias contra-
here, ſed à quarũdã nuptiis abſtinere oportet, Inſt. eod.
§. 1. Hîc dantur præcepta partim generalia, partim ſpe-
cialia de contrahentiũ ætate, neceſſitudine, poteſtate,
& conditione: quapropter huius capitis quinque ſunt
5 ſegmenta. ¶ In primo ſegmento generaliter iubetur,
vt iuris præcepta obſeruentur, l. nec filium. 12. quia iu-
ſtæ nuptiæ dicuntur, quas ciues Romani ſecundum le-
gum præcepta coëuntes contrahunt, Inſt. eod. in princ.
abſtinendum eſt autem à nefariis, inceſtiſque coniun-
ctionibus, & omnino à nuptiis iure prohibitis, l. impe-
6 rialis. 23. §. pen. de quibus infr. tit. prox. ¶ In ſecundo
ſegmento agitur de ætate ad nuptias cõtrahendas ido-
nea. Hîc duo ſpectantur: nempe initium, & finis huius
ætatis. Initium eſt pubertas, quæ in feminis appellatur
viri potentia, Inſt. h. t. in princ. Pubertas iure ciuili æſti-
matur ex annis, tam in maſculis, quàm in feminis: inci-
pit enim in maſculis poſt quartumdecimum annum
completum: in feminis poſt duodecimum, Inſt. quib.
mod. tute. fini. in princ. ſed iure Canonico ſpectatur
habitudo corporis, id eſt, poteſtas coëundi: quia ſæpe
malitia ſupplet ætatem, extr. de deſponſat. impub. c. 3.
Finis ætatis ad nuptias contrahendas aptæ ſecundum
legem Iuliam & Papiam erat in maſculis annus ſexa-
geſimus, in feminis quinquageſimus. Vlpian. de ſolidi
capacit. in princ. Sueton. in Claudio, c. 23. quamquàm
aptior ad generandũ eſt maſculus poſt annum ſexage-
ſimũ, quàm femina poſt quinquageſimũ. Vt enim ſcri-
bit Ariſtot. lib. 5. de hiſtoria animalium, c. 14. maſcu-
lus vim habet procreãdi vſque ad annũ ſeptuageſimũ,
femina vſque ad quinquageſimũ. Quare ſenatuſcõſul-
tum Claudianum nuptias maioris ſexagenario cũ mi-
nore quinquagenariâ probabat: maioris quinquagena-
riâ cum minore ſexaginta annis, tãquam impar, repro-
babat, Vlpia. d. tit. §. qui intra. Sed Iuſtinianus omnẽ di-
ſtinctionem inter mulierẽ maiorem vel minorẽ quin-
quaginta annis, necnon inter virum maiorem, vel mi-
norem ſexaginta annis omnino ſuſtulit, ac nuptias in-
diſtinctè probauit, l. ſancimus. 27. & infr. de legit. here-
7 dib. l. ſi maior. 12. ¶ In tertio ſegmento agitur de per-
8 ſonarũ neceſſitudine, quæ quidem multiplex eſt. ¶ Pri-
ma neceſſitudo eſt cognatio. Cognati partim ſunt de-
ſcendentes, id eſt, liberi; partim adſcendentes, id eſt, pa-
rentes: partim tranſuerſales in linea æquali, vt fratres;
partim tranſuerſales in linea inæquali: atq; hi, qui ſũt
in linea inæquali, vel ſunt ſuperiores, vt patruus, amita,
qui dicuntur eſſe loco parentum, Iuſt. eod. §. item ami-
tam. Vel inferiores, vt fratris vel ſororis filius, filia, qui
ſimili ratione loco liberorum habentur. De his omni-
bus dantur præcepta ad nuptias pertinentia. I. Ex de-
ſcendẽtibus prohibemur vxorem ducere filiam, neptẽ,
proneptem. I I. Ex adſcendentibus prohibemur duce-
cere matrem, auiam, proauiam. I I I. Ex tranſuerſalibus
inferioribus prohibemur ducere fratris, vel ſororis fi-
liam, vel neptem. I V. Ex tranſuerſalibus ſuperioribus
ducere prohibemur amitam, & materteram. V. Ex trãſ-
uerſalibus in linea æquali vetamur ducere ſororem, l.
nemini 17. poſſumus autem ducere conſobrinam, vel
9 patruelem, vel amitinam, l. celebrandis. 19. ¶ Nota pri-
mò, inter adſcendentes & deſcendentes quocumque
gradu nuptias in infinitum prohiberi, D. eod. l. nuptiæ
conſiſtere. 53. & Inſt. eod. §. ergo non omnes. ſed in d. l.
nemini. mentio nõ fit deſcendentium vltra proneptẽ,
nec adſcendentium vltra proauiam: quia contingere
non poteſt, vt in vlteriori gradu ſimul viuentes, & apti
ad nuptias contrahendas reperiantur, vt abauus & ab-
neptis, vel ab auia & abnepos. ¶ Nota ſecundò, inter 10
conſobrinos, vel patrueles, vel amitinos nuptias apud
Romanos modò fuiſſe permiſſas, modò prohibitas: iu-
re Iuſtinianeo permitti, d. l. celebrandis. iure Canonico
non ſine cauſa prohiberi, xxxv. q. 3. c. quædã. cùm enim
meus patruus, vel auunculus ſit mihi loco patris; &
mea matertera, vel amita ſit loco matris, vt ſupra dixi:
conſequẽs eſt, vt eorum filij & filiæ ſint mihi loco fra-
trum & ſororũ. ¶ Nota tertiò, cùm expreſsè in d. l. ne- 11
mini. prohibeantur nuptiæ cum fratris vel ſororis ne-
pte; tacitè prohiberi etiam cum amita magna, & ma-
tertera magna: quia ſicut æquè & in eodem, id eſt, in
tertio gradu referuntur fratris vel ſororis filia ad pa-
truũ vel auunculum, & fratris vel ſororis filius ad ami-
tam vel materteram; ita etiam æquè & in eodem, id eſt,
in quarto gradu referũtur fratris vel ſororis neptis ad
patruum magnum, vel auunculum magnum, & fratris
vel ſororis nepos ad amitam magnam vel materteram
magnam. Sicut igitur in tertij gradus relatione vtrim-
que nuptiæ prohibebantur, id eſt, tam cum amita vel
matertera, quàm cum filia fratris vel ſororis: ita etiam
in relatione quarti gradus vtrimque ſunt nuptiæ pro-
hibendæ, id eſt, tam cum amita vel matertera magna,
quàm cum nepte fratris vel ſororis, Inſtit. eo. §. itẽ ami-
tam. ¶ Nota quartò, nuptias prohiberi cum amita, vel 12
amita magna, licèt per adoptionẽ iunctæ ſint, d. §. item
amitam. Vbi hoc non dicitur de matertera; quia mater-
tera adoptiua eſſe non poteſt. ¶ Nota quintò, diſſolu- 13
tâ inter tranſuerſales per emancipationem cognatio-
ne, quæ per adoptionem cõtracta erat, nuptias permit-
ti, Inſt. eod. §. inter eas. inter adſcendentes autem & de-
ſcendentes, qui per adoptionem iunguntur, nuptiarum
prohibitionem etiam poſt emancipationem manere,
Inſt. eod. §. 1. ¶ Nota ſextò, naturalem cognationem in 14
gradibus prohibitis eſſe nuptiis impedimento, etiamſi
tantùm ſit naturalis, non ex iuſtis nuptiis orta, D. eod.
l. & nihil. 54. ¶ Secunda neceſſitudo eſt cognatio ſpi- 15
ritualis: propter quam nuptiæ iure ciuili prohibentur
inter ſuſcipientem & ſuſceptã ex ſacro baptiſmo: quo-
niam ille huic eſt loco patris, & hæc illi eſt loco filiæ, l.
ſi quis alumnam. 26. in fi. Iure autem pontificio latius
extenditur ſpiritualis cognatio, & ob eam nuptiarum
prohibitio, vt expoſui Iſagogico Decretal. de cognatio-
ne ſpirituali. ¶ Tertia neceſſitudo eſt affinitas: ratione 16
cuius nuptiæ prohibẽtur cum priuigna, nouerca, nuru,
ſocru, l. nemini. 17. quia priuigna & nurus loco filiarũ;
nouerca & ſocrus loco matrum habẽtur, Inſt. eod. §. af-
finitatis. & §. ſeq. ¶ Nota primò, quamuis nouerca, aut 17
priuigna, aut ſocrus, aut nurus eſſe deſierit, tamen nu-
ptiarum prohibitionẽ manere, d. §. affinitatis, & §. ſeq.
¶ Nota ſecundò, nuptias nobis interdici etiam cum fi- 18
lia vxoris noſtræ poſt diuortium ex alio viro procrea-
ta, licèt propriè priuigna non ſit; & cum ſponſa filij, li-
cèt non ſit propriè nurus; & cum ſponſa patris, licèt nõ
ſit propriè nouerca, D. eod. l. ſi qua mihi. 12. §. 1. & ſeqq.
& Inſt. eod. §. ſi vxor. Similiter prohibẽtur nuptiæ cùm
parentis concubina, l. 4. tametſi nouera non ſit: quia
nouerca definitur vxor patris, D. de gradib. l. 4. §. & qui-
dem. verſ. vxor. concubina verò non eſt vxor. Generali-
ter enim in coniunctionibus non tam ſpectatur, quod
ſtricto iure licet, quàm quod honeſtum eſt, D. de di-
uer. reg. iur. l. ſemper. 197. ¶ Quarta neceſſitudo, 19
quæ inter educatorem & alumnam ſpectatur, nuptiis
impedimento non eſt: quia non præſumitur eam vt
filiam educaſſe, quacum nuptias contrahit, l. ſi quis
alumnam

20 alumnam.26.in princ. ¶ In quarto ſegmẽto agitur de
his, qui officium in prouincia adminiſtrant. Hi cum
prouincialibus mulieribus ſponſalia tantùm contra-
here poſſunt, non etiã nuptias, vt docui ſupr.tit.1. Sed
etſi nuptiæ durante officio non valẽt, tamen ſi officio
finito mulier in eadem voluntate perſeueret, matri-
monium confirmatur, & liberi, qui poſteà nati ſunt, le-
gitimi dicuntur, non tanquàm legitimati, ſed tanquàm
ſuſcepti & nati ex legitimo matrimonio, l.6.& D. eod.
21 l.eos qui.65.§.1. ¶ In quinto ſegmento conſideratur
conditio perſonarũ: de qua generaliter traditur, ma-
trimonia, licèt inter perſonas dignitate impares con-
trahantur, tamen ſine dotalibus quoque inſtrumentis
valere, dummodò contrahantur cum mulieribus inge-
nuis, quibuſcum nuptiæ iure interdictæ non ſint, l.im-
perialis.23.§.pen. Specialiter autem conſideratur du-
plex conditio: nimirum perſonarum libertinarum, &
22 ſcenicarum. ¶ Ratione libertinæ conditionis plures
ſunt nuptiarũ prohibitiones, extra quas nuptię cum li-
23 bertinis ſunt permiſſæ, l. vxorem.15. ¶ Prima nuptia-
rum prohibitio eſt inter libertum & patronam, vel pa-
troni filiam, vel coniugem, (id eſt, quæ fuit aliquando
coniux) vel neptem, vel proneptem, l.3. Excipitur, niſi
patrona tam ſit ignobilis, vt ei honeſtæ ſint liberti ſui
24 nuptiæ, D. eod.l. ſi patrona.13. ¶ Secunda prohibitio
eſt inter militem & libertinam, l.à caligato.21.vbi hæc
prohibitio producitur à milite caligato vſque ad pro-
tectorem. Caligati dicuntur milites infimæ conditio-
nis, Nou.74.cap.4.§.quiſquis.& poſtremarum claſſium
milites, qui caligis vtebantur: cùm milites primæ, & ſe-
cundæ claſſis ocreas æneas geſtarent, auctore Liuio
lib.2. Protectores ſunt, qui armatam militiam exercen-
tes, non ſolùm ſui corporis, ſed etiam protegendi late-
ris principis curam gerunt, C. Theod. de domeſtic. &
25 protector, l.deuotiſſimis.9. ¶ Tertia prohibitio eſt in-
ter ſenatorẽ, vel ſenatoris filium, vel nepotem, vel pro-
nepotem, & libertã, infr.tit.prox.l.7. & D.de ritu nupt.
l.lege Papia.23.l.lege Iulia.44.in princ.l.à Diuo.58.Ex-
cipitur I. Niſi princeps ſpecialiter nuptias permiſerit,
D.de ritu nupt.l.ſi ſenatori.31. II. Niſi dignitatẽ ami-
ſerit. Nam etſi poſt contractas nuptias dignitatẽ ami-
ſerit, nuptiæ cõfirmantur, D.eod.l. ſi quis in ſenatorio.
27. III. Niſi poſt contractas nuptias ſenator factus
ſit, l.ſi libertam.28.in princ. Sed hodie ſenator, vel alius
in quacumque dignitate poſitus poteſt libertinam
vxorem ducere, ac nuptiæ valent, dummodò inſtru-
26 menta dotalia conficiantur, Nou.78.cap.3. ¶ Quarta
prohibitio eſt inter ſenatoris filiam, vel neptem, vel
proneptem, & libertinum, D.de ritu nupt. l.oratio-
ne.16.in princ.l.ſemper.42.§.1.d.l. lege Iulia.verſ.néve
ſenatoris. licèt libertus ab ingenuo ſit arrogatus, D.eo.
l.ſciendum. 32.quia etiam poſt adoptionem libertinus
manet, D.de adoptionib.l.vlt. Excipitur. I. Niſi mulier
dignitatem amiſerit, vt quia corpore quæſtum fecit,
vel artem ludicram exercuit, vel publico iudicio dam-
nata eſt, D.eod. l.ſenatoris. 47. Secus eſt, ſi eius pater
ſenatu moueatur: quia caſus patris dignitatem liberis
quæſitam non adimit, D.eod.l.generali. 34.§.vlt.& de
ſenatorib.l.filiam.9. II. Niſi pater poſt filiæ nuptias ſe-
nator factus ſit, l. ſi libertam. 28. verſ. ſimili modo.
27 ¶ Conditione ſcenica agitur in l.imperialis.23.quæ nõ
ſolùm in futuris, ſed etiam in præteritis caſibus obti-
net, vt ſtatuitur in §.vlt. Huius conditionis ratione du-
28 plex eſt nuptiarum prohibitio. ¶ Prima prohibitio eſt
inter mulierem ſcenicam, & perſonam in ampliſſima
dignitate conſtitutam, inf. tit.prox.l.7. Excipitur, I. Niſi
omiſſa ſcenica profeſſione per reſcriptum principis ab
omni macula liberetur, & nuptiæ permittantur: tunc
enim nuptiæ etiam cum illuſtri perſona, dotalibus in-
ſtrumentis confectis, valent, d.l.imperialis in princ. &

liberi ex eo matrimonio geniti, ſũt ſui & legitimi, quã-
uis alij ex priori matrimonio liberi extent, ead. l.§.ſed
& libertos. Sed etſi mulier, impetrato principis reſcri-
pto, nuptias non contrahat, tamen eius exiſtimatio in-
tegra eſt, ead.l.§.ſed etſi tales. Hodie verò reſcriptum
nõ eſt neceſſarium, ſed ſufficit profeſſionem ſcenicam
deſeruiſſe, l.vltim. & ſupr.de epiſcop.aud.l.ſacram.33.
II. Niſi mulier dignitate aliqua à principe donata ſit:
nam eo ipſo, quòd dignitate a principe ornatur, omnis
macula aboletur, & nuptiæ permiſſæ cenſentur, d.l.im-
perialis. §. ſimiles. ¶ Obiter nota, nullam mulierem 29
poſſe cogi, vt ſcenica fiat, vel vt in conditione ſcenica
permaneat, l. vlt. licèt in ea conditione ſe permanſu-
ram iurauerit: quia illicitæ rei iuſiurandum non eſt
ſeruandum: & ſi qua periurij pœna eſt, in eum eſt de-
torquenda, qui eiuſmodi iuſiurandum exegit, Nou.51.
¶ Secũda prohibitio eſt inter ſcenicæ filiam, & perſo- 30
nam dignitate ampliſſima decoratam, infr.tit.prox.l.7.
Excipitur I. Niſi nata ſit poſt maculam matris aboli-
tam. II. Niſi reſcripto principis nuptiæ permittantur,
& dotalia inſtrumenta conficiantur, d. l.imperialis. §.
his illud.& §.ſeq. ¶ Tertio capite declaratur, quomo- 31
dò nuptiæ contrahantur. Vbi agitur de conſenſu, de
ſcriptura, ſiue inſtrumento nuptiali, de donatione pro-
pter nuptias, & de ſolemnitate. ¶ Ad conſenſum quod 32
attinet, in nuptiis contrahendis requiritur cõſenſus,
I. Eius, qui nuptias contrahit, tam maſculi, quàm femi-
næ: ſiue ſit ſui iuris, ſiue in poteſtate patris: nec refert,
vtrùm ſit maior, an minor vigintiquinque annis, l. in
copulandis.8.l.nec filium.12.l.neque.14. Quòd ſi puel-
la orbata vtróque parente, minor xxv. annis, cùm plu-
res ſint eius competitores, præ pudore nolit ſuam vo-
luntatem expromere, iudex præſentibus eius propin-
quis deliberare debet, cui rectiùs puella ſocietur, l. in
coniunctione.20. II. Parentis, qui nuptias contrahen-
tem in poteſtate habet, d. l. nec filium, d. l.in coniun-
ctione.in princ.& Inſt.eod, in princ. licèt puellam, quæ
nunc nupturа eſt, olim expoſuerit, eáque ab alio nutri-
ta ſit, l.patrem.16. Sed etſi mulier, quæ cõſentiente pa-
tre diuertit, regredi ad idem matrimonium velit, no-
uus patris conſenſus eſt neceſſarius, l.7. Nec minùs iu-
re canonico, quàm iure ciuili requiritur, xxxij. q. 2.c.
non omnis.12.non obſtat, quod dicitur, ſolum conſen-
ſum contrahentium ad nuptias ſufficere, xxvij. q. 2. c.
ſufficiat.2.& extr. de ſponſalib.c.cùm apud.23.quia ver-
bum, *ſolus*, excludit concubitum, & nuptiarum ſolem-
nia, non conſenſum parentum: quandoquidem aliud
eſt dicere, ſolum conſenſum contrahentis: aliud; con-
ſenſum ſolius contrahentis. Denique hic conſenſus
adhibendus eſt ſecundum leges, d.c. ſufficiat. quæ non
tantùm contrahentium, ſed etiam eorum, quorum po-
teſtati contrahentes ſubiiciuntur, conſenſum requirũt.
Sufficit autem nudus conſenſus patris, etiamſi nuptiali
inſtrumento non ſubſcribat, l. 2. Item ſufficit tacitus
conſenſus eius, qui cognitis filij, vel filiæ nuptiis non
contradicit, l.5.quæ mihi contra Cuiacium videtur lo-
qui de tacita ratihabitione: quia propriè dici non poſ-
ſunt nuptiæ cognitæ, quæ nondum contractæ ſunt. At
ſi pater ſit furioſus, vel mente captus, adhibenda eſt ob-
ſeruatio, quam expoſui ſuprà n.3. III. Patris, qui eman-
cipauit, ſi puella emancipata minor vigintiquinque
annis nubat, l.viduæ. 18. IV. Matris, ſi pater mortuus
ſit, & puella minor nubat, l.1. & d. l. in coniunctione.
verſ.ſi patris. V. Tutoris, & propinquorum, ſi puella
minor vigintiquinq; annis, patre orbata nubat, d.l.1.d.
l.in cõiunctione.verſ.ſi patris. Puellæ tamen voluntas,
ſi pares ſint cõpetitores, voluntati propinquorũ præ-
fertur, d.l.viduæ. Alias propinquorũ cõſẽſus nõ eſt ne-
ceſſarius in puellę nuptiis, quẽadmodũ nec curatoris, l.
in copulãdis.8. ¶ Inſtrumẽta verò nuptialia, ſeu dotalia 33

nec faciunt nuptias; nec in nuptiis contrahendis ſunt
neceſſaria,l.ſi vicinis.9.l.neque.13.l.ſi donationum.22.
ſed tantùm faciliotis prohationis cauſâ interponun-
tur,D.de pignot.l.4.& de fid.inſtrument.l.4. Excipitur
iure Codicis,cùm ex concubina ſit vxor,hácque ratio-
ne liberi legitimantur, infr. de naturalib. liber.l. cùm
quis.10.& mattimonium perſonæ in dignitare conſti-
tutæ contractum cum ſcenica,aut ſcenicæ filia, vt ſu-
prà docui num.28.& 30.& iure Nouellarum mattimo-
nium cuiuſuis illuſtris perſonæ,niſi barbaræ gentis ſit,
34 Nouel. 117.cap.4. ¶ Sine ſolemnitate quoque,ſeu fe-
ſtiuitate,& pompa contractum matrimonium valet,l.à
caligato. 21.& l.ſeq. quanquam nuptiarum vocabulú,
propriè loquendo, feſtiuitatem nuptialem includit;
adeo vt quod ſub nuptiarum conditione rělictum eſt,
tum demum debeatur, cùm nuptiarũ ſolemnitas adhi-
bita eſt,l.ſancimus. 24. & D. de condit.& demonſtr. l.
cùm fuerit. 15. Iure canonico conſenſus facit coniu-
gium ratum,ſolemnitates faciunt legitimum, xxviij.q.
35 1.can.vlt.& xxx.q.5.can.aliter. ¶ Quarto capite enar-
rantur nuptiarum effectus. I. Vxor dignitatem mariti
participiat etiam poſt eius mortem, quamdiu non eſt
infetioris dignitatis marito nupta,l.cùm ſe.10. II. Pa-
ter nō poteſt nuptam filiam retinere inuitam, ſed eam
marito exhibere cogitur, l. ſi inuita. 11. & D. de lib.
exhiben. l. 2. per interdictum de homine libero exhi-
bendo,infr.eod.l.vlt. III. Cùm liberi in patris furioſi
vel dementis poteſtate conſtituti nuptias contrahunt:
dos,vel donatio propter nuptias conſtituitur à curato-
re,adhibita obſeruatione, quam expoſui ſuprà num. 5.
IV. Liberi,qui ex iuſtis nuptiis procreantur,ſunt iuſti,
& legitimi,& in poteſtate patris,vel aui paterni,l.5.l.6.
l.ſi vicinis.9.l.vxorem.15.l.celebrandis.19.l.ſi donatio-
num.22.l.imperialis.23.§.ſed & liberos.& §.vlt.

Tit. V. De inceſtis, & inutilibus nuptiis.

I. 7. ij.	*VI. 5.*
II. 7. j.	*VII. 1. 7. iv.*
III. 7. ij.	*VIII. 3. ij.*
IV. 8.	*IX. 3. j. ij. 4.*
V. 3. ij. iij.	

1 NVptiæ partim ſunt licitæ,quæ iure permit-
tuntur;partim illicitæ, quæ iure prohiben-
tur.Illicitarum tria ſunt genera: quædam
enim ſunt inceſtæ,ſeu nefariæ iure gentiũ,
quæ moribus prohibentur,nempe inter parentes & li-
beros,necnō inter fratrem & ſororem, D.de ritu nupr.
l.libertinus.8.l.ſororis.39.§.1.& l.vlt. Aliæ ſũt inceſtæ,
ſeu nefariæ iure ciuili, quæ legibus inter alios cogna-
tos,vel affines prohibentur, D.de quæſtionib.l.5.Non-
nullæ ſunt inutiles,quæ ob ciuilem tantùm rationem,
nihil à natura mutuatam vetantur, vt inter ſenatorem
& humilem atq; abiectam feminam, l.7.Hinc ſumun-
tur duæ partes huius tituli: prior de inceſtis, poſterior
2 de inutilibus nuptiis. ¶ In priori parte de inceſtis nu-
3 ptiis diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur,
quæ nuptiæ ſint inceſtæ? Hoc declaratur exemplis, ac
dantur tria exempla nuptiarum iure ciuili inceſtarum.
I. Cùm filia fratris,vel ſororis, l.vlt. II. Cum ea, quæ
fuit vxor fratris, l. 5. penult. & vlt. III. Cum ſorore
4 eius,quæ vxor fuit,d.l.5. ¶ Secundò quæritur, an nu-
ptiæ inceſtæ valeant ex reſcripto, vel cōſtitutione Ba-
ſiliſci tyranni eas confirmante? Reſpondetur, non va-
lere,d.l.vlt.Baſiliſcus fuit tyrannus,qui Zenonem Im-
peratorem expulit,& plura conſtituit.Sed Zeno,recu-
perato imperio, eius acta reſcidit: tempus igitur, quo
Baſiliſcus regnauit, tyrannidis tempus appellatur tá in
d.l.vlt.quàm in l.decernimus.16.ſupr.de ſacroſ. eccleſ.
Quare dicta l.vlt.malè in libris editis tribuitur Anaſta-
ſio:& inſcriptio eius legis ſic ex manuſcriptio emēdari
debet,vt à Cuiacio emendatur, & legendum, *Idem A.*
Sebaſtiano præfecto prætorio. ¶ Tertiò quæritur, quæ ſint 5
pœnæ inceſtarum nuptiarum: Plures pœnæ tam ma-
ſculis,quàm feminis irrogantur, l. 6. I. Qui tales nu-
ptias cōtrahit,neque vxorem, neque liberos ex ea cō-
iunctione procreatos habere creditur. II. Nec per ſe,
nec per alium his perſonis quidquam inter viuos do-
nare,vel in vltima volũtate relinquere poteſt. III. Dos
data,vel promiſſa confiſcatur. IV. Extraneum heredē
teſtamento facere non poteſt: quia ſiue teſtatus, ſiue
inteſtatus decedat, non alios heredes habere poteſt,
quàm è deſcendentibus, ſi qui legitimi liberi extant,
filium,filiam,nepotem,neptem, pronepotem, prone-
ptem:ex adſcendentibus,patrem, matrem, auum,auiā:
ex trāſuerſalibus,fratrem, ſororem,patruum, amitam:
his autem perſonis pro arbitrio relinquere poteſt, niſi
inceſtas nuptias ſuo conſilio iniuerint.Sed his perſonis
non extantibus,bona tá viri,quàm mulieris confiſcan-
tur.Hæc ita traduntur in d.l.6.Iuſtinianus autem Nou.
12.cap.1.conſtituit,vt tam cætera bona,quàm dos, ſta-
tim confiſcentur, niſi liberi legitimi extent, ad quos
ſui iuris ſupplicio patris factos bona confeſtim trans-
feruntur,ſic tamen, vt inde patrem alant. Ibidem alias
inceſtarum nuptiarum pœnas addit:nempe exilium,&
dignitatis priuationem, ſi qua dignitate præditus ſit,
qui deliquit;aut verbera, ſi vilis perſona deliquit.Iiſdē
pœnis ſubiicit mulieres,ſi ſciētes peccēt. Deinde Nou.
89.c.vlt.conſtituit, vt ex tali coniunctione ſuſcepti li-
beri,nequidem naturales nominentur;& vt neq; parē-
ti ſuccedant,neque ab eo alantur. Verũtamen alimen-
ta eis debentur ex æquitate canonica, extr. de eo *qui*
dux.in matrimo.quam poll.per adulter.c.5. ¶ In poſte- 6
riori tituli parte de inutilibus nuptiis diſſoluũtur duæ
quæſtiones. ¶ Primò quæritur,quæ ſint nuptiæ inuti- 7
les?Hic dátur quatuor exempla nuptiarum inutilium.
I. Qui vxorem habet,nō poteſt aliam ducere;quia po-
lygamia iure Romano prohibetur,l.2. II. Cum ancil-
lis non eſt connubium,ſed contubernium;ex quo ſerui
naſcuntur. Et graues pœnæ iure imponuntur,ſi decu-
rio ſe alienæ ancillæ iunxerit, l.3. Iure autem canoni-
co etiam cum ancillis eſt connubium, extr. de coniug.
ſeruor. c. 2. quia ſerui æquè ac liberi ſunt nuptiarũ ca-
paces,extr.eod. c. 1. Connubium ab Vlpiano definitur,
vxoris iure ducendæ facultas, tit.de his qui in poteſta.
ſunt.§.connubium eſt.In qua definitione concipienda
reſpicit Vlpianus ad virum, qui vxorem ducit, potiùs
quàm ad mulierē,quæ nubit:qua methodo Iuſtinianus
quoque vtitur in nuptiarum prohibitionib. enarrádis
in tit.Inſtit.de nuptiis. III. Libertina, quæ à patrono
Inuito diuertit,alij nubere nequit,l.1.& D. de ritu nu-
ptiar.l.in eo iure.45.& l.ſeq. IV. Senatores, & eorum
liberi nuptias contrahere prohibentur cum humilibus
& adiectis perſonis,nēpe ſeruilis, aut libertinæ condi-
tionis,ſcenicis,tabernariis, lenocinio deditis, arena-
riis,dictarum perſonarum liberis,& cum ea,quæ mer-
cimoniis publicè præfuit,l.7.& D.de ritu nupt.l.oratio-
ne.16.in princ.l.lege Papia.23.l.generali. 34.§.vlt.l.le-
ge Iulia.44.l.à Diuo.58.Hæ igitur nuptiæ nō valēt,niſi
vel reſcripto principis, D.eo.l.ſi ſenatori.31. vel amiſ-
ſione dignitatis confirmentur,D.eod.l. ſi quis in ſena-
torio.27.Sed nouiſſimo iure omnibus nuptiæ cum li-
bertis permittuntur, adeo vt reſcripto principis nō ſit
opus,Nou.78.cap.3.vide ſup.tit.prox.n.25. cum quin-
que ſequētib. ¶ Secundò quæritur, quæ ſit pœna inu- 8
tilium nuptiarũ?Reſpondetur, quicquid ex eo matri-
monio,ſiue ante ſiue poſt cōtractas nuptias, à muliere
in virum,vel à viro in mulierem collatum eſt,ei auferri
tanquá indigno, & cōfiſcari.Excipiuntur tam maſculi,
quá feminæ, qui iuſtiſſimo errore decepti,aut minoris

ætatis lubrico lapſi ſunt:hi namque à dicta pœna liberantur, dummodò errore comperto, aut legitima ſuperueniente ætate, quàm primùm coniunctionem diri- mant, l.4.

Tit. VI. De interdicto matrimonio inter pupillam, & tutorem, ſeu curatorem, filioſq́; eorum.

I. 2.ij.3.
II. 7.iij.
III. 2.iv.7.j.
IV. 2. ij.
V. 7. ij.
VI. 2 ij 6.j.
VII. 2 j.ij.iij.iv.4.ij.5.6 iij.
VIII. 7.iv.

1 PErgit in tractatu de inutilibus nuptiis, ac docet, ratione tutelæ, vel curationis quaſdam eſſe inutiles, quaſdam non eſſe, licèt
2 prima facie inutiles videri poſſent. ¶ Inutiles ſunt nuptiæ puellæ, I. Cum tutore, l.7. II. Cum tutoris filio, l.1.4.6.7. vel nepote, D.de ritu nuptiar. l.ſenatuſconſulto, 59. III. Cum curatore, d.l.7. IV. Cum curatoris filio, l.3.& d.l.7. vel nepote, arg. d. l.ſenatuſ-
3 conſulto. ¶ Hæc prohibitio introducta eſt oratione Marci, & Commodi, D.de ritu nuptiar. l. ſi quis tutor. 60.§.quamuis.& l.pen. §.ſed videamus. & ſenatuſconſulto in eius ſententiam facto, d.l. 1. & D.de ritu nupt. d.l.ſenatuſconſulto. d. l. ſi quis tutor. & l. libertum.64.
4 ¶ Ratio prohibitionis duplex eſt. I. Propter poteſtatē, quam in pupillā habet, vel habuit tutor, aut curator, D.eod.l.præfectus. 64. II. Quia videntur nuptiæ fraudulenter contractæ, ne tutor, vel curator ad rationes adminiſtrationis ſuæ reddēdas adigatur, l.7.& D.de ritu nupt.d.l.libertum.§.1.& l.penultim, §.ſed videamus.
5 ¶ Cùm aduerſus dictā prohibitionē nuptiæ contrahuntur, non ſolùm iure ciuili ſunt inutiles, ſed etiam tutor, vel curator, & eorū filij nuptias contrahentes infamia notantur, & extra ordinem coërcentur: dos autem data, non actione de dote, quia non eſt verè dos, ſed condictione repeti poteſt, l.pen. & D. de ritu nupt. l. non eſt
6 matrimonium.66. ¶ Excipiuntur tres caſus, quibus hæ nuptiæ vtiliter contrahuntur. I. Si tutela, vel cura finita ſit, & rationes à tutore, vel curatore redditæ ſint, ac tempus quoque petendæ reſtitutionis in integrum ſit elapſum, l.6.& D.de ritu nupt. d. l. non eſt matrimonium. & l. ſeq. II. Si pater puellæ alicui ex dictis perſonis eam deſponſauit, vel in teſtamento vxorem deſtinauit, D.eod.l.ſi tutor.36.& d.l.non eſt matrimonium. III. Si conſentiente puella reſcriptum principis nuptias permiſit, l.7.& infr.ſi nupt. ex reſcript. pet.
7 l.1. ¶ Vtiles præterea ſunt nuptiæ, I. Quæ tutelam, vel curam præceſſerunt: non diſſoluuntur enim nuptiæ, ſi quis vxori ſuæ curator detur: ſed is à cura ſe excuſare debet, & curare, vt alius ſibi ſubſtituatur, à quo rationes adminiſtrationis ſuo tempore exiget, l.3. & infr.de excuſat. tutor. l.4. Nam maritus vxoris ſuæ curator fieri non debet, infr.qui dare tut.vel curat.poſſ. l.4. & D.de curator. furioſ.l. virum. 14. II. Inter adoleſcentem, & curatoris filiam, l.5. III. Inter matrem pupillæ, & tutorem, vel tutoris filium, l.4. IV. Cum falſo tutore, vel curatore, aut eius filio, l.vlt.

Tit. VII. Si quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ adſpirare tentauerint nuptias.

1 QVa ratione nuptiæ prohibentur cum tutore, vel curatore, vel eorum filiis, eadem prohibentur nuptiæ virginis, vel mulieris prouincialis cum eo, cuius iuriſdictioni ſuppoſita eſt, & cum perſonis ad eum pertinetibus, nimirum propter poteſtatem, quam ille in prouinciales habet. Quare inutiles nuptiæ ſunt, niſi poſt depoſitum officium eadem voluntas & conſenſus perſeuerauerit, ſupr.de nupt.l.6. & D. de ritu nuptiar. l.præfectus. 63. ¶ Quòd ſi eiuſmodi perſona inuitam, 2
aut inuiti parentis filiam ſibi matrimonio iungere tentauerit, eius affectus, & tentamen punitur, licet non ſequatur matrimonij effectus. Pœnæ autem hæ ſunt, quæ in l.vnic.h.t.proponuntur. I. Decem libris auri multatur. II. Poſt finitum officium non fruitur dignitate, quam inde conſecutus erat: & ſi eam ſibi arroget, biennio in ea prouincia habitare non poteſt. III. Perſona, erga quam ſua auctoritate abuſus eſt, vnà cum ſua, ſuorúmque familia, ab eius iuriſdictione liberatur, quæ iuriſdictio, ordinario iudice illicitas nuptias moliente, ad vicarium transfertur: vicario id conante, ad ordinarium pertinet: vtroque peccante, ad præfectum prætorio, quamdiu illi prouinciam adminiſtrant, tamdiu ſpectat. ¶ Quamuis autem nuptiæ inter dictas perſo- 3
nas prohibeantur, tamen ſponſalia inter eas permittuntur, vt ex tit.2. huius libri didicimus.

Tit. VIII. Si nuptiæ ex reſcripto petantur.

I. in princ. j.
§.exceptis.j.iv.
II. ij.

EX ſuperioribus titulis intelligimus in- 1
ceſtas, & inutiles nuptias non conſiſtere: ſed quæritur, an reſcripto principis conceſſæ valeant: quod perinde eſt, ac ſi quæramus, an eiuſmodi reſcripta valeant? Ad quam quæſtionem reſpondetur diſtinctis quatuor caſibus. I. Si cum inuita nuptiæ petitæ ſint, elicitum reſcriptum non valet, tamquàm ſubreptitium. Quare matrimonium non tenet, ac filij legitimi, & in poteſtate patris non ſunt. Præterea qui reſcriptum impetrauit, bonis omnibus confiſcatis deportatur, l.1.in princ. Excipitur, niſi quis à patre ſibi deſponſatam ambiat, d.l.1. §.exceptis. II. Inceſtæ nuptiæ, vt cùm fratris, vel ſororis filia, reſcripto principis non confirmantur, l. 2. II. Quæ ratione tantùm ciuili inutiles nuptiæ ſunt, reſcripto confirmantur: vt inter tutorem, vel curatorem, vel horum filium, & puellam, quæ ſub tutela, vel cura eſt, vel fuit, ſupr.de interdict. matrim.l.pen. necnon inter ſenatorem, & libertinam, D.de ritu nuptiar.l.ſi ſenatori. 31. Sed quod ad hoc vltimum exemplum attinet, eiuſmodi nuptiæ iure nouiſſimo ſunt permiſſæ, adeo vt reſcripto principis opus non ſit, Nou.78.cap.3. IV. Rectè ſupplicatur principi, & impetratur reſcriptum ad hoc, vt qui ſponſaliorum fidem non præſtat, arras reſtituat, & pœnam ſtatutam ſoluat, d.l.1. §. exceptis. Quæ verò ſit hæc pœna, peratur ex l. 5. ſupr. de ſponſalib. & ex hac Analyſi, ſupr. eod.§.10.

Tit. IX. De ſecundis nuptiis.

I. 4.5.6.
II. 3.4.6.ij.
III. in princ. 17.j.ij.v.
§.j.21.
IV. in princ. 1.17.v.
§.j.17.vij.
§.ad maternas.17.viij.
V. in princ. 17 ij.24.
§.j.27.ij.
§.hoc obſeruari.17 ij.
§.dominium.17.j.v.
§.in his autem.17.ij.
§.vltim.15.
VI. in princ. 11.
§.his illud.17.ij.iv.
§.omnibus.17.j.
§.vltim.15.
VII. 17.iij.v.
VIII. in princ.17.iij.
§ j.1.15.
§. certum.15.
§.talem.1.15.
§.in illo.17.j.
IX. in princ.11.
§.ad hæc.17.ij.
X.11.
XI. in princ.17 ij.
§.j.17.ij.

1 NVptiæ aut primæ ſunt,aut ſecundæ.Sed bi-
fariam ſecundæ nuptiæ accipiuntur: quia
interdum diſtinguuntur, non ſolùm à pri-
mis;ſed etiam à tertiis,&vlterioribus,l.4.in
princ.interdum complectuntur etiam tertias, l. ſi quis
prioris.8.§.1.& §.talem.adeo vt ſecundæ dicantur,quę-
cumque ſunt poſt primas:ſicuti ſecundus heres appel-
latur,qui vel in ſecundo, vel in vlteriori quouis gradu
ad hereditatem vocatur,D.de vulgar.& pupill.ſubſt.l.1.
in princ.l.ex facto.43.§.Lucius.Gaius lib.2. Inſtit.tit.4.
2 in princ. ¶ Quia verò ſecundæ nuptiæ non omnino
iure probātur;ſed partim prohibentur,partim toleran-
tur:idcirco tranſeuntes ad ſecundas nuptias coërcētur
variis modis. Sunt autem aliæ pœnæ nubentium intra
tempus luctus; aliæ pœnæ omnium ſecundarū nuptia-
3 rum.Quocirca duo ſunt huius tituli capita. ¶Priori ca-
pite irrogātur pœnæ nubentibus intra tempus luctus,
id eſt,intra annum à marito perdito,l.2.nam alij luctus
impedimento nuptiis non ſunt,vt vxoris,ſponſi, D.de
his qui not.infam. l. vxores. 9. parentum, liberorum,
D.eod.l.liberorum.11. in pr. Porrò hæ pœnæ referun-
4 tur ad tria genera. ¶ In primo genere eſt pœna ad exi-
ſtimationem pertinens,nempe infamia:quę quidem ir-
rogatur,non ſolùm mulieri nubenti intra dictum tem-
pus,l.1.& 2.ſed etiā patri eam in poteſtate habenti,qui
eam nubere paſſus eſt: & ei, qui ſciens eam duxit non
iuſſu patris, cuius poteſtati ſubiectus ſit: & ei, qui fi-
lium ſuum in ſua poteſtate conſtitutum eam ducere
paſſus eſt,D.de his qui not.infam.l.1.verſ.qui eam.l.ge-
nero.8.d.l.liberorum.11.§.vlt.l. qui iuſſu.12.l. quid er-
5 go.13.in princ. ¶ Ad ſecundum genus referuntur pœ-
næ ad ea pertinentes, quæ mulier in ſecundum virum
confert. Vbi duo prohibentur. I. Ne mulier ſecundo
marito vltra tertiam bonorum ſuorum partem in do-
tem det. II. Ne vltra tertiam bonorum partem ei re-
6 linquat in teſtamento,l.1. ¶ Tertij generis pœnæ reſ
piciunt ad ea, quæ ad mulierem perueniunt. Vbi tria
conſtituuntur. I. Quæ intra annum luctus nupſit,nihil
ex teſtamento capere poteſt:ſed quæ ei relicta ſunt,co-
heredibus;vel,ſi nulli ſint coheredes, legitimis heredi-
bus deferuntur, d.l.1. II. Amittit ea, quæ à priori ma-
rito accepit: eáque ordine deferuntur decem perſonis
edicto prætoris comprehenſis,d.l.1. & 2. nimirum pa-
tri,matri,auo,auiæ,filio,filiæ,nepoti,nepti,fratri,ſoro-
ri,Inſtit.de bonor. poſſ. §.1. verſ. ſunt autem. Quòd ſi
nullus horum extet,bona ad fiſcum deuoluuntur,d.l.1.
III. Ab inteſtato non ſuccedit vltra tertium gradum,
7 ead.l.1. ¶ His pœnis tenetur, I. Etiam ea, cuius ma-
ritus non eſt lugendus,vt quia perduellionis damnatus
eſt, aut ſibi criminis conſcius mortem conſciuit: quia
ius nuptias intra tempus luctus prohibens, non tam
ad luctum reſpicit, quàm ad tempus, quo lugeri ſolet.
Ratio autem, propter quam nuptiæ prohibentur, eſt
turbatio ſanguinis, d.l.liberorum.§. 1. & prolis incer-
titudo ob intempeſtiuas ſecundas nuptias contingens;
quia muliere ad ſecundas nuptias properante non con-
ſtat, vtrùm partus ex priori, an ex poſteriori viro ſit,
infr.de repud.l.conſenſu.8.§.hæc niſi. verſ.ſi verò cau-
ſam. II. Etiam ea, quæ per diuortium à priori marito
ſeparata eſt, d.l.conſenſu. §. hæc niſi. verſ. ſi verò cau-
ſam. III. Etiam ea,quæ intra dictum tempus luctus ex
8 ſtupro parit,Nou.39.cap.2. ¶ A dictis verò pœnis exi-
mitur, I. Quæ impetrauit à principe facultatem nu-
bendi intra dictum tempus, D. de his qui not. infam.
l.ſolet.10.in princ. II. Quæ intra tempus luctus pepe-
rit ex priori marito, d. l. liberorum. §. Pomponius.
III. Quæ intra dictum tempus non fuit vxor,ſed tan-
tùm ſponſa,d.l.ſolet. §. 1. Iure autem canonico omnes
pœnæ nuptiarum intra tempus luctus contractarum
omni caſu ſublatæ ſunt; propterea quòd Apoſtolus
morte viri mulierem ab eius lege, & vinculo ſolutam
eſſe pronunciat,extr.h.t.c. pen. & vlt. ¶ Poſteriori ca- 9
pite coërcentur, quicumque ſecundas nuptias contra-
hunt: quia ſecundæ nuptiæ potiùs tolerantur ob hu-
manam infirmitatem,quam probantur, Nou. 2. cap.3.
verſ.optimum itaque. & Nou.22.cap.20.§.ſoluto. Has
autem pœnas non eſſe iure pontificio ſublatas, apud
omnes canoniſtas in confeſſo eſt. ¶ Huius capitis tria 10
ſunt ſegmenta. ¶ Primum ſegmentum eſt de his, quæ 11
tranſiens ad ſecundas nuptias confert in ſecundum
coniugem: prohibetur enim plus in ſecundum coniu-
gem conferre, quàm liberis prioris matrimonij relin-
quat:&,ſi plus conferat, id,quod amplius eſt, ſecundo
coniugi aufertur,& inter liberos primi matrimonij di-
uiditur ex Zenonis conſtitutione,l.6.in princ. Excipit
Iuſtinianus liberos ingratos,l.pen. idem in l.quoniam.
9. in princip. Vnà cum illis admittit etiam liberos ſe-
cundi matrimonij:ſed nouiſſimo iure hos excludit, re-
ſtituto iure Zenoniano, Nou. 22. cap.27. ¶ In ſecun- 12
do ſegmento agitur de his, quæ coniux ſuperſtes ac-
cepit à coniuge defuncto: plerumque enim leges lo-
quuntur de matrimonio per mortem ſoluto, etſi idem
obtinet,cùm diuortium factū eſt, vt poſteriùs notabo.
¶ Hîc diſtinguuntur duo caſus. ¶ Primus caſus eſt,cùm 13
ſuperſtes in viduitate manet,nec trāſit ad alias nuptias. 14
Quo caſu alia ſunt iura Codicis,alia Nouellarum. ¶Iu- 15
re Codicis coniux ſuperſtes eorum, quæ à defuncto
coniuge accepit,plenum habet dominium,ac de his re-
bus pro libitu poteſt diſponere,eáſque alienare tam in-
ter viuos,quàm in vltima voluntate:& ſi eas alienaue-
rit,filij nihil iuris in his habent:ſi verò eas non aliena-
uerit,filij res extantes accipiunt, etiamſi non ſint here-
des huius parētis nouiſſimè mortui;quaſi hę res fuerint
eius parentis, à quo profectæ ſunt: verbi gratiâ,quod
maritus ab vxore accepit, eâ in matrimonio defunctâ
poteſt alienare,ſi in viduitate maneat:ſed, niſi alienet,
filij communes,quamuis patris heredes nō ſint; tamen
eas res quaſi maternas accipient,l.5. §.vlt. l. 6. §.vlt.l.ſi
quis prioris.8.§.1.& 2.Excipitur,niſi ſint plures filij ex
eo matrimonio,quorum alij accipiant hereditatem pa-
rentis nouiſſimè mortui, alij heredes eſſe nolint: tunc
enim iis ſolis dictum beneficium datur,qui heredes ex-
titerunt: vt in caſu ſuprà poſito. Pone quatuor eſſe fi-
lios,Primum,Secūdum,Tertium, & Quartum;ac duos
patris heredes exiſtere,Primum,& Secundum; duos à
paterna hereditate abſtinere,Tertiū, & Quartum:pro-
fectò res,quas pater ab vxore accepit,ad ſolus Primum,
& Secundum pertinēt,non ad Tertium,aut Quartum,
d.l.ſi quis prioris. §.talem. vbi *τὸ ex parte*, non ſignifi-
cat partem hereditatis, ſed partem filiorum: & ſenſus
eſt,ſi pars filiorum,id eſt, aliqui filij accipiant parentis
nouiſſimè defuncti hereditatem, hos ſolos admitti ad
dictum beneficium,cæteros excludi.Porrò alienatę res
à parente intelliguntur,non ſolùm ſi venditæ, aut in
teſtamento ſpecialiter legatæ ſint; ſed etiam per gene-
ralem heredis inſtitutionem. Etenim qui ſimpliciter
heredem inſtituit, etiam in his rebus, quas à coniuge
prædefuncto accepit,inſtituere intelligitur, d.l. ſi quis
prioris. §. certum. ¶ De iure Nouellarum hæc noten- 16
tur. I. Ex Nou.22.cap. 20. lucra nuptialia niſi expreſsè
ad alium tranſlata, liberis reſeruata cenſentur. Corre-
ctum igitur eſt,quod modò dixi de alienatione per he-
redis inſtitutionem. II. Ex Nou. 98. cap. 1. ſuperſtes
coniux, licèt ad ſecundas nuptias non tranſeat, tamen
ſolum vſumfructum lucri nuptialis habet; proprietas
verò ad filios eius matrimonij pertinet. III. Ex Nou.
127.cap.3. in his lucris nuptialibus ſic diſtinguitur, vt
ſuperſtes coniux, qui à ſecundis nuptiis abſtinuit, in
virili portione cum liberis ſuis in proprietatem con-
currat; in aliis verò portionibus nudum habeat vſum-
fructum.

fructum. Omitto quæ Leo tradit Nouel. 22. tanquàm
17 à noſtro foro aliena. ¶ Secundus caſus eſt, cùm coniux
ſuperſtes tranſit ad ſecundas nuptias. Quo caſu plura
ſunt notanda. I. Eorum, quæ à priori coniuge accepit,
tantùm vſumfructum habet, & adminiſtrationem: pro-
prietas verò ad liberos primi matrimonij pertinet:
proinde non poteſt eas res alienare, vel pignori obli-
gare; ſed eas tenetur liberis ſeruare, l. 3. in princ. l. 5. §.
dominium. Et hoc nomine res eius ſunt liberis obliga-
tæ ex ea die, qua lucrum aliquod à coniuge accepit, l. 6.
§. omnibus. l. ſi quis prioris. 8. §. vlt. Si igitur has res pa-
rens alienauerit, quas liberis ſeruare debebat: liberi
poſſunt res extantes vindicare: conſumptas heredi pa-
rentis condicere, d. l. 5. §. dominium. adeo vt ex huius
parentis rebus liberis ſatisfiat, d. l. 3. in princ. II. Hæc
obtinent, ſiue quis inter viuos, ſiue ex vltima volunta-
te à coniuge acceperit quouis titulo, d. l. 3. in princip.
Item non ſolùm cùm matrimonium ſolutum eſt mor-
te, l. 5. in princ. l. 6. §. his illud. ſed etiam cùm diuortium
interuênit, l. quoniã. 9. §. 1. Nou. 22. c. 30. Item ſiue aga-
tur de eo, quod mulier à viro; ſiue de eo, quod vir à mu-
liere accepit, l. 5. in pr. Item etiamſi res mulieri dona-
tæ, in dotem conuerſæ ſint, d. l. 5. §. hoc obſeruari. Item
ſiue coniux, ſiue alius pro coniuge dederit, d. l. 5. §. 1.
Itẽ ſiue liberi ſint tantùm patris, ſiue tantùm matris, ſi-
ue vtriuſq;, ſiue neutrius heredes, d. l. 5. §. in his autem.
Nou. 22. cap. 26. Item etiamſi liberi ante ſecundas pa-
rentis nuptias deceſſerint aliis heredibus relictis, l. vlt.
in princ. hoc tamen caſu valet alienatio ad finem eius,
quod parens ob non extantes liberos lucratur, d. l. vlt.
§. 1. III. Si filij; quibus bona à priori coniuge accepta
parens ſeruare debet, liberis relictis moriantur; hi in
illorum locum ſuccedunt, & eadem iura in dictis bo-
nis habent, l. 7. & l. ſi quis prioris. 8. in princ. IV. Solu-
to per viri mortem matrimonio, ſi res propter nuptias
donatæ ſint immobiles, penes mulierem tamquàm fru-
ctuariam maneant. Si ſint mobiles, per arbitrum iureio-
rando interpoſito æſtimantur, vt vel ipſæ, vel earum
æſtimatio à muliere liberis finito vſufructu reſtituan-
tur. Interim ſi mulier liberis de reſtitutione ſatisdet,
ipſas res tenet, iiſque fruitur, l. 6. §. his illud. dummodò
in viri hereditate exteut: alioquin mulier non poteſt
ſortem, ſed vſuras trientes à liberis petere, Nou. 2. c. 4.
& Nou. 22. c. 45. Si verò mulier ſatisdare nolit, aut non
poſſit: liberi res poſſidebunt, dummodò matri ſatis-
dent ſe annuas vſuras trientes præſtaturos; & inſuper,
ſi omnes matre ſuperſtite moriantur, res ipſas reſtitu-
turos. Neutra enim parte ſatisdante, eædem res apud
mulierem vſque ad vitæ finem manebunt, d. l. 6. §. his
illud. V. Parens, qui res à coniuge acceptas liberis ſer-
uare tenetur, eas poteſt iure Codicis inter ipſos pro li-
bitu diuidere, vel aliquos, ſiue aliquem ex his eligere,
ad quem omnes transferat, l. 3. in princ. l. 5. §. domi-
nium. & l. 7. Sed hæc electio ſublata eſt per Nou. 2. cap.
1. & Nou. 22. cap. 25. Nota vltimum verſic. d. l. 7. à Do-
ctoribus non accipi, vt à nobis accipitur, de electione,
quam diximus abrogari per cap. 1. dictæ Nou. 2. Vt
igitur vtraque interpretatio perſpicua fiat, &, vtra me-
lior ſit, iudicari poſſit, finge Mæuiam ex primo marito
tres filios peperiſſe, Primum, Secundum, & Tertium: &
eo marito mortuo tranſiſſe ad ſecundas nuptias. Quas
igitur res à primo marito accepit, dictis filiis ſeruare
tenetur: ſed pone Primum viua matre Mæuia decede-
re, tribus filiis relictis, Quarto, Quinto, Sexto; ait Im-
perator in d. l. 7. hos in locum Primi patris ſui ſuccede-
re: adeo vt Mæuia, quas res à priori marito accepit, eas
Secundo & Tertio filiis communibus, necnon Quar-
to, Quinto, & Sexto nepotibus ſuis ſeruare teneatur.
Addit Imperator, *eligendi videlicèt, quos voluerint, ex libe-
ris ſuperſtitibus, nõ adempta licentia*. Hæc verba Accurſius
& Doctores ita interpretãtur, quaſi Imperator diceret;
Primum poſſe vnum, vel plures ex filiis ſuis, Quarto,
Quinto, Sexto, eligere, ad quem ius ſuũ transferat. Ego
verò ita accipio, vt imperator licentiã Mæuiæ concedat,
vt ex omnibus dictis liberis ſuperſtitibus, nẽpe Secun-
do, Tertio, Quarto, Quinto, Sexto, (nã Primus præde-
functus eſt) vnum, vel plures eligat, quibus dictas res à
priori coniuge acceptas reſtituat. Moueor quatuor ar-
gumentis. Primum argumentum eſt: quia Imperator in
tota ea lege de patre, & matre ad ſecũdas nuptias tranſ-
euntibus, loquitur in numero multitudinis: vbi autem
loquitur de eius filio, vel filia præmoriente, vtitur nu-
mero vnitatis. Vnde cùm in d. verſ. vltimo poſitum ſit
verbum pluralis numeri, *voluerint*, fatendũ eſt concedi
electionẽ patri, vel matri ad ſecundas nuptias trãſeun-
ti, non filio præmorienti. Alterum argumentum eſt:
quoniam Imperator non ait ſe licentiam eligendi tri-
buere, ſed non adimere: proinde intelligit licentiam, &
electionẽ anterioribus legibus conceſſam: quæ eſt ele-
ctio data patri, vel matri trãſeunti ad ſecundas nuptias;
non filio præmorienti. Tertium argumẽtum eſt: quia ſi
Imperator filio præmorienti facultatem tribueret eli-
gẽdi aliquem ex ſuis filiis, minùs cõmodè adderet ver-
bũ *ſuperſtitibus*; quia neminem ex his filiis deceſſiſſe po-
ſuit. At ſi intelligamus electionẽ datã patri, vel matri,
rectè dicitur, eligi poſſe aliquem, vel aliquos ex liberis
ſuperſtitibus; quia poſuimus aliquem iam deceſſiſſe,
nempe Primum. Senſus igitur eſt, portionẽ Primi mo-
rientis pertinere ad liberos eius, ſalua tamen electione
parenti conceſſa; qua vt ipſe Primus, ſi viueret, excludi
poſſet, ita etiã liberi eius excludi poſſunt. Quartũ argu-
mentum eſt: quia rationi iuris minùs conſentaneũ eſt,
vt Primus, qui nondum eſt à parẽte electus, aliquem ex
liberis ſuis eligat: nam matre eligente Secundum, aut
Tertium, fruſtra Primus elegiſſet Quartum, vel Quin-
tum. VI. Si multi ſint liberi eiuſdem parẽtis ex diuerſis
matrimoniis: ſeparanda ſunt lucra nuptialia, ita vt ſin-
gulis debeatur, quod ab eorum parente profectum eſt.
Quare liberi ex primis nuptiis ſuſcepti, in lucro ſecũdi
matrimonij cum liberis huius ſecundi matrimonij non
concurrunt; quamuis parens ad tertia vota non tran-
ſierit. Cætera verò, quæ à ſecundo coniuge accepit
coniux, qui non tranſiit ad tertias nuptias, huic iuri non
ſubiacent: ſed cum aliis bonis commiſcentur: & vt alia
bona deferuntur, aut pro arbitrio eius, cui ſunt acquiſi-
ta, diſponuntur, l. 4. in princ. Nou. 22. cap. 29. VII. Si vi-
duus viduam duxerit, & in eam res aliquas contulerit,
deinde nullis ex hoc ſecundo matrimonio liberis reli-
ctis deceſſerit; mulier in his rebus plenum ius habet, li-
cèt donatoris liberi exteut ex priori matrimonio ſuſce-
pti, d. l. 4. §. 1. VIII. Filius ex quocumque matrimonio
ſuſceptus, res à matre acceptas, ſiue ex cauſa donationis
propter nuptias, ſiue ex alia quacumque cauſa matris
factæ fuerint, in portionem ſibi à matre debitam impu-
tat, d. l. 4. §. vlt. Debitam portionẽ intelligere poſſumus,
vel legitimam iure naturæ debitam, vel lucrum nuptia-
le, quod mulier tenetur ſeruare liberis ex eo viro ſuſce-
ptis, à quo lucrum illud accepit. Sed prior interpretatio
verbis magis conuenit: vix enim eſt, vt lucra nuptialia
poſſint appellari debita portio, cùm vniuerſa liberis
ſeruari debeant, non eorum aliqua pars. ¶ In tertio ſe- 18
gmento agitur de iis, quæ mulier accipit à liberis primi
matrimonij. Hic ſeorſum, ac diſtinctè ſunt explicanda
iura Codicis, & Nouellarũ. ¶ Iure Codicis diſtinguũtur 19
tres caſus: aut enim mulier in viduitate permanet, aut
viuis filiis primi matrimonij tranſit ad ſecũdas nuptias,
aut poſt eorum mortem tranſit ad ſecunda vota. ¶ Pri- 20
mo caſu, quo mulier in viduitate permanet, filiis ſine
prole decedẽtibus ſuccedit pleno iure, infr. ad S.C. Ter-
tull. l. 5. ¶ Secundo caſu mulier, quæ ad ſecũdas nuptias 21

Digitized by Google

ſtrãſiit,id,quod à filio primi matrimonij poſteà morien-
te,vel ex teſtamento,vel ab inteſtato accipit,pleno iure
poſſidet,ſi nulli alij ex eodẽ matrimonio liberi extent:
aliis verò filiis extantibus,nudum habet vſumfructum,
22 l.3.§.illud. ¶ Tertio caſu,quo mulier poſt filij ex primo
matrimonio geniti mortem,ſecundas nuptias cõtraxit,
non idem ius habet in omnibus bonis, quæ ab eo filio
accipit:ſed in aduentitiis plenum ius, in profectitiis
ſolũ vſumfructũ habet:quia cogitur hæc alia eiuſdem
matrimonij filiis, id eſt,defũcti fratribus,vel ſororibus
ſeruare,d.l.5.ergo ſi nec fratres,nec ſorores aliquæ ſint,
in his quoq; bonis profectitiis mulier plenũ ius habet.
23 ¶ Nouellæ & inter ſe,& à Codice variãt.Nam ex Nou.
2. cap. 3. mulier in ſponſalitia largitate habet ſolum
vſumfructũ;in aliis bonis ſuccedit filiis pleno iure.Sed
ex Nou.22.cap.46.in aduentitiis mater ſuccedit pleno
iure:in profectitiis habet ſolum vſumfructũ; & has res
cogitur ad alios filios eiuſdem matrimonij,id eſt,ad de-
functi fratres, vel ſorores,niſi erga ipſam, vel erga de-
functum ingrati fuerint,tranſmittere.Quare hęc Nou.
congruit cum Nou.2.non cum iure Codicis, quatenus
nullam habet rationem temporis,quo ſecundæ nuptiæ
cõtractę ſunt:nihil enim refert,vtrùm viuo,an mortuo
filio,mater ad ſecundas nuptias tranſeat. Rurſus con-
gruit cum Codice, non cum Nou.2. quatenus profe-
ctitiorum & aduentitiorũ diſtinctionem iure Codicis
24 probatam,& dicta Nou.2. ſublatam reſtituit. ¶ Hæc,
quæ de muliere in hoc ſegmento diximus,in viro non
obtinent,qui indiſtinctè filiis ſuccedit pleno iure, ſiue
ad alias nuptias trãſeat, ſiue non,vt teſtatur Imperator
d.Nou.2.cap.3.vbi eadem iura matri tribuit:ſed poſteà
(vt iam expoſui)correxit,d.Nou.22.cap.46.Non obſtat
l.5.in princ.quæ maritum mulieri æquiparat, & eidem
pœnæ ob ſecundas nuptias ſubiicit:quia non loquitur
de ſucceſſione in bonis liberorum, de qua nos in præ-
ſentia tractamus,ſed de eo quod coniux ab altero con-
iuge accepit.

Tit. X. Si ſecundo nupſerit mulier, cui maritus vſumfructum reliquit.

1 HIc titulus eſt pars ſuperioris, & pertinet ad
ſecundum caſum ſecundi ſegmenti capitis
ſecundi. Nam pœnis ſecundarum nuptia-
rum, quas ibi expoſui num. 17. hæc addi-
tur,vt mulier ad ſecundas nuptias tranſiens, confeſtim
amittat vſumfruct.ſibi à marito legatũ;ac teneatur res
filiis illicò reſtituere : &,niſi ſtatim reſtituat,purà quia
filij ſunt pupilli,tutore deſtituti,poſteà reſtituere tene-
bitur cum fructibus competentibus,l.vnic.id eſt, cum
fructibus,quos percepit,ſup.de vſufruct.l.5.& qui per-
cipi honeſtè potuerunt, D.de rei vindic. l. fructus non
modò.33.l.ſi nauis. 62. §.1. deductis tamen neceſſariis
impenſis, D.fam. erciſc.l.fundus qui dotis.51.in princ.
& ſolut. matrimon. l. 7. in princ. Idem obtinuiſſe in
vſufructu vxori donato inter viuos,quibus caſibus do-
natio valet; necnon in vſufructu, quem vxor marito
donauit,aut legauit,ſatis conſtat ex Nou.22.cap.32.Sed
ibi Iuſtinianus huic iuri derogat, & vſumfructum per
ſecundas nuptias amitti vetat, niſi hac lege donatus,
aut legatus fuerit,vt ſecutis ſecundis nuptiis extingue-
retur. Addit Imperator ſequenti cap. 33. vſumfructum
in dote, vel donatione propter nuptias conſtitutum
manere penes eam perſonam, cui conſtitutus fuit,
quamdiu viuit, nec poſſe ei adimi in teſtamento eius,à
quo fuit conſtitutus.

Tit. XI. De dotis promiſsione vel nuda pollicitatione.

I. 6.	*III.* 6.12.	*V.* 8. 9.	*VI.* 13.5.	*VII.* 11.
II. 10.	*IV.* 13.9.			

CVm dictum ſit de nuptiis,conſequenter di- 1
cendũ de dote:nam etſi nuptiæ regulariter
ſine dote eſſe poſſunt: tamen dos ſine nu-
ptiis non conſiſtit,ſupr.de donat.ant.nupt.
l.vlt.verſ.ſicut enim.& infr.de repud.l.pen.in princ. &
D.de iur.dot.l.3.&Nou.22.c.3. ¶Dos propriè eſt quali- 2
tas,ex qua res vocantur dotales.Sunt autẽ res dotales,
quæ ſunt in naturali dominio mulieris,& in ciuili do-
minio mariti, infr.tit.prox.de iur.dot.l.pen.& D.eod.
l.quamuis.75.ac ſunt penes maritum, vt fructus perci-
piat,& inde onera matrimonij ſuſtineat, D.eod.l.7.cui
matrimonio dos cohæret,eiuſque oneribus ſeruire de-
bet,D.de caſtrenſ.pecul.l.dotem.16.in princ.Adeo au-
tem verum eſt, dotẽ oneribus matrimonij ſeruire,infr.
tit.prox.l.pro onerib.20.& D.famil.erciſc.l. ſi filia. 20.
§.hoc amplius.l.ſi maritus.46.&de iur.dot.l.7. in pr. &
de donat.int.vir.& vxor. l. ſi quis pro vxore.21.§. 1.&
ſolu.matrim.l.ſi cùm dotẽ.22.§.ſin autem in ſęuiſſimo,
vt,niſi oneribus matrimonij ſeruiat,dos nulla ſit, D.de
iur.dot.l.ſi pater. 76. & de pact.dotal. l.cùm pater. 11.
¶ Iamuerò dos aut eſt conſtituta,aut debita.Conſtitui- 3
tur traditione,vt pecunię numeratione,inf.de dot.caut.
non numer.l.1.Debetur ex promiſſione,quæ per ſtipu-
lationem fit,vel per nudam pollicitationem,D.de æ dil.
edict.l.ſciẽdum.19.§.dictũ.Sed propriè dicitur promiſ-
ſio, cùm quis ſtipulanti ſpondet,Inſtit.de inutil. ſtipul.
§.ſi ſcriptum.vt in hac rubric.pollicitatio verò eſt ſine
ſtipulatione,l.6. Cùm igitur pollicitatio dotis obliga-
tionem conſtituat,certè etiam nudum pactum ad idem
valet:quia pollicitatio ſic diſtinguitur à pacto, vt quo-
dammodò in pacto inſit : ſiquidem pactum eſt nudus
conſenſus duorum inter ſe paciſcentium : pollicitatio
verò eſt nudus conſenſus vnius offerẽtis,D.de pollicit.
l.3.in pr. Sed hodie ſẽper dos ex ſtipulatione debetur:
quia ſiue ſtipulatio omiſſa ſit,à lege ſuppletur:ſiue inu-
tiliter facta ſit,pro vtili habetur,infr.de rei vxor.actio.
l.vn.in princ. ¶ Huius tituli duæ ſunt partes. ¶ In prio- 4
ri parte agitur de dotis promiſſione:vbi diſtinguuntur 5
tres caſus:quia modò ipſa mulier dotẽ promittit; mo-
dò pater eius;modò extraneus. ¶Primus igitur caſus eſt, 6
cùm mulier nubens dotem promittit. Hæc promiſſio
non valet,ſi ſimpliciter facta ſit,non expreſſa certa ſpe-
cie, vel quantitate. Quare ſi mulier centum (exempli
causâ) vel fundum Tuſculanum dotis nomine ſe datu-
ram promittat, promiſſio valet. Hæc verò ſtipulatio,
dotem dabis? dabo,in perſona mulieris nubentis non va-
let,l.1.Aliud iuris eſt, ſi pater mulieris dotẽ ſimpliciter
promittat : quia perinde habetur, ac ſi boni viri arbi-
trio ſe daturum promitteret:idémque dicendum,ſi ſuo
arbitratu ſe daturum ſpondeat : vtroque enim caſu do-
tem conſtituere tenetur pro modo facultatum ſuarum,
& dignitate mariti,D.de iure dot.l.cùm poſt.69. §. ge-
ner. Nec dubito, quin idem dicendum ſit de extraneo
promiſſore,quod de patre mulieris,argum.l.3.Nam iu-
ra mulieri nubenti fauent:idcirco aliorum promiſſio-
nem ſuſtinent, quò magis mulier dotata ſit : non item
ſuſtinent promiſſionem ipſius mulieris de ſuis bonis
dotem cõſtituturæ;quia mulier ex hac ſua promiſſione
nullam percipit vtilitatem. ¶ Secundus caſus eſt, cùm 7
puellę pater dotem pro ea promittit.Hîc quatuor quę-
ſtiones deciduntur. ¶Primò quæritur,cui detur actio ad 8
petẽdam dotem?Reſpondetur, actionem dari marito,
nõ mulieri,l.5.quia(vt ſupr.dixi)maritus ſuſtinet onera
matrimonij,quibus dos ſeruire debet. ¶Secũdò quæri- 9
tur,contra quẽ detur actio?Reſpõdetur,non ſolùm dari
contra ſocerũ,qui promiſit; ſed etiã contra ſucceſſores
eius,d.l.5. ¶Tertiò quæritur,quid in hãc actionẽ veniat? 10
Reſpõdetur, ſi dos & vſuræ dotis promiſſæ ſint,mari-
tũ id conſecuturũ,quod oſtẽderit ſibi deberi,l.2. id eſt,

non

non ſolùm ſortem, ſed etiam vſuras conſequenter eius
temporis, quo ſors ſoluta non fuit; ſi modò ſuſtinuit
onera matrimonij, D. de iure dot. d. l. cùm poſt. §. in do-
mum. & de doli except. l. pater 17. in princip. nec ha-
rũ vſurarum petitionem remiſit, D. de iur. dot. l. ſi quis
11 pro vxore. 21. §. 1. ¶ Quartò quæritur, ex quibus bonis
dos ſecundum dictam promiſſionem ſit conſtituẽda, id
eſt, vtrùm pater cenſeatur dotem promittere de ſuis
tantùm bonis, an etiam de rebus penes ſe conſtitutis,
quæ ad filiam pertinent, putà maternis, quàrum filia
proprietatem, pater ſolùm vſumfructum habet? Eadem
quæſtio locum habet in donatione propter nuptias,
quã pater pro filio promiſit. Hanc quęſtionẽ per diſtin-
ctiones Iuſtinianus decidit. Nam ſi pater ſimpliciter
dotem, vel donationem propter nuptias promittat, de
ſuis tantùm bonis promittere cenſetur. Si verò adiecit
ſe tã de paternis quam de maternis, aliiſve filio, ſeu filię
debitis ſe daturum, ſi quidem inops ſit, ex illis rebus
creditur promiſiſſe, quæ ad filium, vel filiam pertinent.
Si verò idoneam ſubſtantiam poſſideat, perinde tene-
tur, ac ſi expreſsè de ſuis tantùm bonis promiſiſſet, niſi
expreſſerit, quãtum de ſuis, quantum de aliis bonis da-
re vellet: hac enim quaſi pœna ob incertam promiſſio-
nem afficitur, vt de ſua tãtùm ſubſtantia dare teneatur.
Quæ de dote vel donatione propter nuptias promiſ-
ſa dixi, eadem in data obtinent, ſi fortè pater ſimplici-
ter (putà centum) dederit, aut tam de paternis, quàm de
12 aliis bonis ſe dare expreſſerit; l. vlum. ¶ Tertius caſus
eſt, cùm extraneus dotem promiſit. Finge extraneum
promiſiſſe dotem non expreſſa certa ſpecie, vel quan-
titate; ſed ſuo arbitratu; valetne hæc promiſſio? Ideo
valet, quia res ad arbitrium boni viri redigitur, l. 3.
Quoniam igitur eadem ratio eſt, ſiue quis ſimpliciter,
ſiue ſuo arbitratu dotem promittat, quia vtroque caſu
dos arbitrio boni viri conſtituitur, D. de iur. dot. d. l.
cùm poſt. §. gener. patet verum eſſe, quod ſup. dixi, num.
6. valere dotis promiſſionem ſimpliciter ab extraneo
13 factam. ¶ In poſteriori tituli parte agitur de pollicita-
tione, & nudo pacto. Vbi duo traduntur, I. Dotis obli-
gationem quibuſcumque verbis, etiam ſine ſtipulatio-
ne, per pollicitationem conſtitui, l. 6. II. Etiam ex pacto
tacito actionem dari, verbi gratia, ſi in inſtrumento do-
tali ſcriptum ſit, fundum Tuſculanum, & ædes Seianas
in dotem data eſſe, cùm ſolus fundus datus ſit: hinc col-
ligitur tacitum pactum, ex quo maritus ædes petere
poterit, l. 4.

Tit. XII. De iure dotium.

I. 12. *ij.* 13. *vj.*
II. 18. *iij.*
III. 13. *iij.*
IV. 8.
V. 12. *ij.* 19 *iv.*
VI. 18. 20. *ij.*
VII. 18.
VIII. 17. 19. *j.*
IX. 22.
X. 12. j. *ij.* 20. *v.*
XI. 13. *iv.*
XII. 19. *ij. iij.*
XIII. 13. *vj.*
XIV. 3. 4.
XV. 23. 34.
XVI. 9.
XVII. 13. *ij.*
XVIII. 25. j.
XIX. 18. *iij.*
XX. 13. *v.*
XXI. 12. *ij.* 19. *iv.*
XXII. 13. *ij.*
XIII. 13. *ij.*
XXIV. 25. *ij.*
XXV. 25. *iij.*
XXVI. 18. *iij.*
XXVII. 26.
XXVIII. 5. 17.
XXIX. 16.
XXX in princip. 13. j. 20. *iij.* *iv.* 22.
§. *omnis.* 21.
XXXI. in princip. 10. 17.
§. *ſimilt.* 10.
§. *præterea.* 14.

1 HIc titulus diuiditur in tria capita. ¶ Primo capi-
2 te de conſtitutione dotis diſſoluuntur ſex quæ-
3 ſtiones. ¶ Primo quæritur, an mater cogatur do-
tare filiam? Reſpondetur, non cogi, niſi ex magna, &
probabili cauſa: vt quia mater eſt locuples, filia inops,
& patre orbata: vel ex cauſa legibus ſpecialiter expreſ-
ſa, l. neque. 14. vt quia filia eſt orthodoxa, mater here-
tica, ſupr. de heretic. l. cognouimus. 19. §. 1. ¶ Secundò 4
quæritur, an pater poſſit de bonis vxoris dotare filiam
communem? Reſpondetur, non poſſe, niſi vxor con-
ſentiat, d. l. neque. Nam quod dicitur, patrem co-
gi dotare filiam, D. de ritu nupt. l. capite. 19. ſeu pater-
num eſſe officium dotem dare pro filia, ſupr. tit. prox.
l. vltim. verſ. neque enim. intelligi de bonis paternis
debet, non de maternis. ¶ Tertiò quæritur, an puella 5
minor viginti quinque annis nubẽs poſſit dotem viro
dare? Reſpondetur, poſſe, curatore auctore: ſiue ſit cura-
tor generaliter datus ad omnes res puellę adminiſtran-
das, ſiue ſpecialiter datus dotis conſtituendę cauſa. Nec
obſtat, quòd cùm rem puellæ ſaluam fore ſatisdedit, in
minorem quantitatem cauit, quàm ſit dotis quantitas.
Hæc ſententia producitur ad dotis repetitionem: ete-
nim quo caſu dos repetẽda eſt, mulier curatore auctore
eam rectè exiget, l. mulier. 28. in princip. Producitur
etiam ad donationem propter nuptias, d. l. mulier. §. 1.
¶ Nota primò differentiam inter nuptias, & dotem, 6
vel donationem propter nuptias: quia cùm curator re-
bus, non perſonæ detur: ſine eius auctoritate celebra-
tur perſonalis nuptiarum contractus, ſupr. de nupt.
l. in copulandis. 8. non realis, id eſt, dotis datio, vel do-
natio propter nuptias, vt modò expoſui. ¶ Nota ſe- 7
cundò, ſi puella in dote danda læſa ſit, vt quia dotem
vltra vires patrimonij promiſit, eam poſſe in integrum
reſtitutionem petere, ſupr. ſi aduerſ. dot. l. vn. & D. de
minorib. l. ſi ex cauſa. 9. §. 1. eo non obſtante, quod cu-
ratoris auctoritas interuenit, ſupr. ſi tutor, vel cura. in-
teruen. l. 2. ¶ Quartò quæritur, an mulier poſſit omnia 8
bona ſua in dotem dare? Reſpondetur, poſſe: quia hoc
nulla lege prohibetur, l. 4. hîc igitur obtinet illa iuris
regula, quemlibet de re ſua pro libitu diſponere poſſe,
ſupr. manda. l. in re mandata. 21. Si tamen minor puella
in hoc circumſcripta ſit, in integrum reſtituetur, d. l. ſi
ex cauſa. §. 1. vt quia mariti qualitas non ea fuit, vt
tantam dotem accipere deberet: non tantum enim
facultatum dotantis, ſed etiam dignitatis mariti in cõ-
ſtituenda dote ratio habetur, D. h. t. l. cùm poſt. 69. §. ge-
ner. ¶ Quintò quæritur, an mulier partem fundi, quam 9
pro indiuiſo habet, in dotem dare poſſit: Reſpondetur,
nihil obſtare, quominùs in dotem dare poſſit, l. ante.
16. Vt enim quæ in ſolidum eſt domina, totum dare in
dotem poteſt: ita quæ eſt domina pro parte, eam par-
tem dare poteſt: ſiquidem eadem eſt ratio totius ad to-
tum, & partis ad partem, D. de rei vindic. l. quæ de tota
76. in princip. ¶ Sextò quæritur, an inſinuatio neceſ-
ſaria ſit, ſi mater, vel cognatus, vel extraneus dotem pro
filia det? Reſpondetur, non eſſe neceſſariam. Quamuis
enim reſpectu dotãtis ſit donatio, quia ex mera libera-
litate hoc facit, cùm dotare mulierem non teneatur: ta-
men ſine inſinuatione, etiam vltra quingentos aureos
valet, non ſolùm reſpectu mariti petentis dotem, qui
non accipit titulo lucratiuo, ſed oneroſo, D. de obligat.
& act. l. ex promiſſione. 19. propter onera matrimonij,
l. pro oneribus, 20. & D. eod. l. 7. Verùm etiam reſpectu
mulieris dotem repetentis: ſiue ideo dotem repetat;
quia conſentiente eo, qui dotem dedit, ſtipulata eſt ſibi
reddi; ſiue quia nihil de dote reddenda conuenit, l. vlt.
in princip. is enim, qui dotem pro muliere dat, ei dona-
re cenſetur in omnem euentum, in quem ſibi reddi nõ
eſt expreſſè ſtipulatus, vel pactus, D. ſoluto matrimo-
nio, l. ſi cum dotem. 22. in princip. Simile quid ſubiicit
imperator de donatione propter nuptias: nam ſi extra-
neus, id eſt, qui eum pro quo dat, in poteſtate non
habet, donationem propter nuptias in mulierem con-

ferat

fetat,)ita demum inſinuatio eſt neceſſaria, ſi donatio
excedat quingentos aureos, & mulier ſit maior 25.an-
nis: ſiue autem inſinuatio prætermitti rectè potuit,ſi-
ue,cùm neceſſaria eſſet,adhibita ſit,non ſolùm mulieri,
ſed etiam marito prodeſt: adeo vt exiſteote caſu dona-
tionis reſtituendæ non reddatur donatori, niſi ab ini-
no ſit ſtipulatus; ſupple, vel pactus ſibi reddi: ſed ipſi
11 marito, d.l.vlt.§.1. ¶ Secundo capite agitur de dote ſo-
luta; vel ſoluenda. Vbi diſtinguuntur tres caſus:aut
enim res datæ ſunt æſtimatæ, aut datæ ſunt inæſtima-
12 tæ, aut dos ſoluta non eſt. ¶ De rebus datis æſtimatis,
hæc notentur.I.Aeſtimatio vim habet venditionis, ita
vt ex empto vendito agatur, l.cùm dotem. 10. & ſupr.
de pact.l.ex conuentione.11.&D.h.tit.l.quoties.16.
II. Harum rerum periculum pertinet ad maritum,qui
in caſum reſtituendæ dotis, ad æſtimationem, qua ta-
xatæ ſunt,reddendã tenetur,niſi pacto vel de rebus re-
ſtituendis conuenerit, vel electio mulieri data ſit,vtrũ
res,an æſtimationem petere malit, l.5.d.l.cùm dotem.
l.ſi inter.21.& D.eodem.l.plerúmque.10. in princ.& §.
vlt.Si tamen res ſint euictæ,maritus contra mulierem,
vel alium qui dotem dedit,habet actionem ex empto,
13 l.1.& D.eod.d.l. quoties. ¶ De rebus datis inæſtimatis
hæc notentur.I.Harum rerum dominium eſt mulieris,
& mariti, non pro partibus,ſed vtriuſque in ſolidum,
D.eod.l. quamuis.75.diuerſimodè tamen, quia idem
dominium duorum eſſe in ſolidum non poteſt,D.com-
moda.l.5.§.vltim. ergo dominium naturale eſt mulie-
ris,ciuile eſt mariti,l.penultim. in princip. II.Nec mu-
lier,l.ſi prædium.23. nec aliis, qui dotem pro muliere
dedit,rem dotalem alienare poteſt,l.res quas.17.l.rem
quam.22. III.Maritus ſeruum dotalem manumittere
poteſt, tam inter viuos,quàm in vltima voluntate:nec
impeditur,aut reuocatur libertas,l.3.& inf.de ſeru.pign.
dat. manumit. l.vltim. dùmodò maritus ſit ſoluendo,
infr.eod.l.1.& D.de manumiſſ.l.ſeruum dotalem.21.
De prædio dotali dicetur infr.tit.23.IV. Si res in do-
tem datę deripiãtur, marito actio competit,l.de his 11.
quamuis periculum deteriorationis ad mulierem per-
tineat, D.hoc tit.l.plerúmque.10.in princip.quod &
in aliis actionibus rerum dotalium nomine compe-
tentibus obtinet, vt marito dentur,non mulieri, ſupr.
de rei vindic. l.dote.9. V. Fructus ad maritum perti-
nent,vt ſuſtineat onera matrimonij, D.eo.l.7.in princ.
Idcirco ſi fructus percepit, eius lucro cedunt: ſi vxo-
rem capere permiſit,ab ea repetere poteſt,in quantum
locupletior facta eſt, l. pro oneribus. 20. vt contingit
etiam in alijs donationibus ſimplicibus inter virum,
& vxorem factis, D. de donat. int. virum, & vxorem
l.5.§. cùm igitur.& §§. ſeqq. & l.7. in princip. & §.1.
VI. Re euicta ſic diſtinguitur: Aut pollicitatio, ſi-
ue promiſſio interceſſit, aut non. Accurſius & Do-
ctores communiter in l.1. intelligunt pollicitatio-
nem, vel promiſſionem dotis dandæ: quidam, vt Iac.
de Arena,intelligunt euictionis præſtandæ:ego vtram-
que interpretationem coniungo: nihil enim referre
puto,vtro modo promiſſio,vel pollicitatio interuene-
rit. Si igitur pollicitatio vel promiſſio interceſſit,ma-
ritus de euictione agere poteſt, etiamſi, cùm rem ac-
ciperet, alienam eſſe ſciret, l.ſi à matre.13.agit autem,
ſi promiſſio interuenit,ex ſtipulatu:ſi pollicitatio,con-
dictione,d.l.1.id eſt, (vt Accurſius rectè interpretatur)
condictione ex lege. Quod ſi neque promiſſio, neque
pollicitatio interpoſita ſit: ſubdiſtinguitur. Etenim
alienam eſſe rem ſciebat, aut is, qui dotem dedit: aut
maritus,qui accepit:aut vterque:aut neuter.Primo ca-
ſu,ſi extraneus dotem dedit,de dolo: ſi mulier, vel ſo-
cer,in factum actione tenetur, d.l.1.& ibi gloſ.Cæte-
ris caſibus de euictione agi non poteſt, d.l.1.verſ.ſin
14 verò.d.l.ſi à matre. ¶ Denique de dote non ſoluta,
præter ea,quæ dicta ſunt ſupr.tit.prox.l.2.& dicentur
infr.de dot.caut.non numerat. duo notantur hoc tit.
I.Si is,qui dotem dare debet, per biennium ſolutio-
nem differat:poſt hoc tempus, rerum immobilium,&
earum, quæ rebus immobilibus comparantur, annui
reditus,& panis ciuilis reditum, ſeu penſionem: auri
verò, & rerum mobilium æſtimatarum,etiamſi rerum
ſingularum æſtimationes non ſint in vnam ſummam
coadunatæ,vſuras trientes præſtare cogitur:rerum au-
tem mobilium inæſtimatarum fructus, & omnem cau-
ſam debet à die litis conteſtatæ, l.vlt.§.vlt. & D. de
vſur.l.videamus generali.38.§.ſi actionem. II. Mari-
tus ſortem dotis quandocumque petere poteſt, id eſt,
tam ante, quàm poſt biennium: nec poteſt dotis pro-
miſſor,reditus,vel penſiones,vel vſuras offerendo,ſor-
tis ſolutionem differre, d.l.vlt.§.vlt. ¶ Tertio capite 15
de repetitione dotis diſſoluuntur decem quæſtiones.
¶ Primò quæritur, quando dos repetatur? Reſpon- 16
detur,ſoluto matrimonio repeti, non ſtante matrimo-
nio,infr.tit.18.& 19.niſi maritus ad inopiam vergat:
quo caſu mulier pro dote, & donatione propter nu-
ptias,& bonis paraphernalibus, non ſolùm habet ex-
ceptionem,ſi res mariti poſſideat;ſed etiam actionem,
ſi non poſſideat; perinde ac ſi matrimonium ſolu-
tum eſſet: eas tamen res non poteſt alienare, ſed ex
earum fructibus onera matrimonij ſuſtinere; & ma-
ritum, ac liberos, ſi qui ſunt, alere debet, ſaluo om-
ni iure, quod ex pactis dotalibus aut marito, aut
mulieri ſoluto matrimonio competet, l.vbi.29.
¶ Secundò quæritur, quis dotem repetat? Sic di- 17
ſtinguitur:Aut ipſa mulier nubens dotem dedit; aut
pater, ſiue auus paternus; aut extraneus, vt mater,
vel alius quilibet. Primo caſu ipſa mulier ſoluto ma-
trimonio dotem repetit,licèt ſit minor vigintiquinque
annis,dummodò adhibitâ curatoris auctoritate agat, l.
mulier.28.in princip. quod obtinet etiam in maſculo
minore repetente donationem propter nuptias, d.l.
mulier.§.1.Secundo caſu actio eſt communis patri, &
filiæ; ita vt pater eam moueat conſenſu filiæ,D.ſolu.
matrimo.l.2.niſi pater cum dotem daret, incontinenti
ſtipulatus ſit ſibi reddi: quia nec pactum licèt inconti-
nenti factum, l.6.nec ſtipulatio ex interuallo facta,
infr.de pact.conuen.l.ex morte.9.in fin.& D.de pact.
dotal.l.7.quamuis ei pactum adiectum ſit, naturam
dotis profectitiæ mutat, l.7.niſi ſaltem ante nuptias
ſtipulatio facta ſit,D.hoc tit.l.poſt nuptias.28.& ſolu.
matrimon.l.quoties.29.in princip.nec obſtat,quod Iu-
ſtinianus patri mulierem in poteſtate habenti actio-
nem dat ex tacita ſtipulatione,infr.tit.prox.l.vn.§.ac-
cedit, in fi. quia vt multarum legum correctio vitetur,
dicendum eſt, hanc actionem ei dari in præiudicium
filiæ, pro qua dotem dedit. Tertio caſu actio mulieri
datur, niſi is, qui pro muliere dotem dedit,eam ſibi
reddi ſtipulatus,vel pactus incontinenti ſit,l.6.l.vltim.
verſ.niſi ipſe,& infr.tit.prox.d.§.accedit,& de pact.cō-
uent.l.ex morte.9.in fin.Nec refert,vtrùm dotem quis,
an data in dotem ſibi reddi, aut ſe ſequi, aut ad ſe per-
tinere ſtipulatus ſit: indiſtinctè enim tam res ab initio
in dotem datas,quàm eas,quæ poſteà doti adiectę ſunt,
conſequetur,l.etiamſi.8. ¶ Communiter de his tribus 18
caſibus, quatuor traduntur, I. Dotantis ſtipulatio,
vel pactum ex interuallo poſt nuptias factum non no-
cet mulieri dotatæ, vt ex ſupr.dictis patet.II. Si pater,
vel extraneus, non in omnem euentum,quo matrimo-
nium ſolutum erit, ſibi reddi dotem ſtipulatus ſit: in
eum caſum, qui eſt omiſſus, actio mulieri compe-
tit.Nam ſi in caſum mortis ſtipulatus ſit, diuortio ſe-
cuto mulier agit, & ſi in caſum diuortij ſtipulatus ſit,
matrimonio per viri mortem dirempto mulier dotem
repetit,D.ſolut.matrimo.l.ſi cum dotem.22.in princip.

III. Si

III.Si pater, vel extraneus dotem dans, eam ſoluto
matrimonio alij,quem non habet in poteſtate,putà Ti-
tio reddi ſtipulatus,vel pactus ſit, nulla actio Titio da-
tur,oiſi ipſe ſibi,dotantis conſenſu,ſtipulatus ſit. Quo
tamen caſu actio Titij,per exceptionem elidetur, qua-
tenus Titius ex dotantis teſtamento accepit, ſi teſtator
eum relictis in teſtamento, contentum eſſe,ac liberare
maritum ab obligatione dotis reſtituendæ voluerit, l.
2.l.cùm patrem.19.l.ſi genero.26. Sed cur imperatores
in d.l.cùm patrem,addût,*ſalua Falcidia*?QuiaTitius he-
res à dotante inſtitutus,non tenetur maritum liberare:
niſi ſalua Falcidia.Vt enim alia in eo teſtamento relicta
vltra dodrantem minuuntur per legem Falcidiam, ita
etiam minuitur hæc liberatio marito relicta.IV. Si is,
qui dotem dat, eam filio,vel nepoti,quem in poteſtate
habet,reddi ſtipulatus ſit,vtilis actio illi acquiritur,inf.
de pact.conuen.l.7.Idem dicendum, ſi ipſi molieri,pro
qua dotem dedit,reddi ſtipulatus ſit, D.ſolut. matrim.
19 l.Gaius.45.§ Tertiò quæritur,quid repetatur?Hìc qua-
tuor traduntur. I. Non ſolùm quod ab initio in dotem
datum fuit;ſed etiam quod poſtea eſt adiectum, repeti
poteſt,ac reſtitui debet,l.etiamſi.8.II.Quæ partem exe-
git,reſiduum petit,l.ex pecunia.12.III. Si pecunia do-
tali fundum maritus emerit:non fundum,ſed pecuniam
repetere oportet,d.l.ex pecunia.nam res nummis dota-
libus empta, non eſt dotalis. Vide Centur.5.q.53.IV.
Si res æſtimatæ in dotem datæ fuerint,æſtimatio repe-
titur,niſi cõuenerit,vt res ipſæ reſtituerentur,l.5.l.cùm
dotem. 10.l. ſi inter 21. vel vt repetentis electio eſſet
20 vtrùm mallet res,an æſtimationem petere,D. h. t.l. ple-
rúmque.10.§.vlt.§Quartò quæritur,qua actione repe-
tatur?Multę actiones ad hoc competunt. I.Actio ex ſti-
pulatu,ita demum datur extraneo dotanti, ſi dotem ſi-
bi reddi ſtipulatus ſit:ei verò,qui mulierem in poteſta-
te habet,eam dotaoti competit,etiamſi expreſſè ſtipu-
latus non ſit,quia tacitè ſtipulatus creditur:& ſimiliter
datur mulieri,non ſolùm ſi expreſſè ſtipulata ſit dotem
ſibi reddi,ſed etiam ſi ſtipulatio expreſsè facta noo ſit,
cùm vel ipſa pro ſe, vel extraneus pro ea dotem daret.
Extraneum autem hìc vocamus quencumque non ha-
bentem mulierem in poteſtate, infr.tit. prox.l.vn.§.1.
& §.accedit.II.Actio præſcriptis verbis datur extraneo
dotãti,ſi dotẽ ſibi reddi oon ſtipulatus,ſed pactus ſit,l.6.
& inf.t.prox.d.§.accedit.III.Rei vindicatio datur mu-
lieri,ſi res dotales extent,l.penultim.in princip. & vti-
lis vindicatio ad perſequendas res dotali pecunia em-
ptas,vt docui d.q.53.Centur.5.IV Actio hypothecaria
locum habet,d.l.penultim.io princip.licet de hypothe-
ca expreſſè noo cõuenerit:quia tacitè hypotheca con-
trahitur,d.l.vn.§.1.V. Actio ex vendito,ſi res æſtimatæ
in dotem datæ fuerint,arg.l.cum dotem. 10. & D. eod.
21 l.quoties.16.& ſupr.de pact.l.ex cõuẽtione. 11.§Quin-
tò quæritur, an præſcriptio contrà mulierem currat,
quæ dictas actiones ei reddat inefficaces?Reſpondetur,
currere à die, qua mulier dotem exigere poteſt:
ſiue hoc accidat ſtante,ſiue ſoluto matrimonio,d.l.pen.
22 §.1.§Sextò quæritur, quibus mariti creditoribus mu-
lier dotem repetens præfertur?Reſpondetur,eam præ-
ferri omnibus alijs creditoribus, etiam hypothecam
anteriorem habentibus:nec puto referre,vtrùm expreſ-
ſam,an tacitam hypothecam habeant, d.l.penultim.in
princip.& infr.qui potior.in pignor. hab. l. vltim.non
eſt igitur mirum,ſi reipublicæ, cui maritus poſt acce-
ptam dotem eſt obligatus, præferatur, l.dotis. 9.Vide
23 tracta.de pignor. axiom.120.memb.6.axiom.122.123.
§Septimò quæritur, quid agentem probare oporteat,
vt iudicio obtineat?Reſpondetur, probandum dotem
datã eſſe, l.cùm citra.15.nam etſi dotale inſtrumentum
ſcriptum ſit;tamen dotem repetenti opponi poterit
24 exceptio dotis non numeratę,infr.de dot.caut.non nu-
mera. l. 1.& l. vlt. § Octauò quęritur, quomodò pro-
banda ſit datio dotis?Reſpondetur, quocumque modò
legitimo probari,nec nocere inſtrumenti dotalis amiſ-
ſionem, ſi alio quouis modo probari poſſit dotem 25
datam fuiſſe, d. l. cùm citra. § Nonò quæritur,
quibus ex cauſis marito de dote cõuento exceptio de-
tur,quominus dotem reſtituere cogatur, ſed eam reti-
nere poſſit, licet matrimonium ſolutum ſit? Cauſę plu-
res conſiderantur. I. Pactum in hac ſpecie: Titia filiæ
ſuæ Mæuiæ fundum deducto vſufructu donauit: mox
Mæuia tibi nubens eum fundum: ac Titia eiuſdem
fundi vſumfructum in dotem dedit: cum vtraque
autem pactus es, vt ſi Mæuia in matrimonio de-
cederet, fundus penes te maneret: poſteà euenit
vt Mæuia ſtante matrimonio vitam cum morte
commutaret: ſine dubio fundus, id eſt,plena proprie-
tas apud te ex pacto remanet: hoc igitur caſu vſusfru-
ctus extinctus eſt:quia cùm proprietate eſt coniunctus,
nec ab ea ſeparatur. At ſi Titia Mæuiæ vſumfructum
locauit ad certum tempus, & intra id tempus Mæuia
moriatur,vſusfructus morte Męuiæ non extinguitur,l.
ſi ſoctus.18.quia conductore intra tempus conductio-
nis moriente, non extinguitur conductio, ſed heres
conductoris in ea ſuccedit, ſupr. de loca. & condu. l.
viam.10.Inſtitut.eod.§ vltim. Non obſtat,quod vſus-
fructus morte fructuarij finitur, Inſtitut. de vſufruct.
§.finitur, cùm ſim. quoniam ab hac regula excipitur
vſusfructus à domino plenæ proprietatis locatus, vt
notaui in Method.de vſoſtuctu.§.82. memb. 5. Rurſus
non obſtat l.ſi domina.10.ſupr.eod.tit.quæ varijs mo-
dis legitur,& explicatur:ſed recepta lectio commodiſ-
ſimam,& perſpicuam, ac dictæ l.ſi ſocrus. congruen-
tem ſententiam habet, ſi verbum *cauſa* accipiatur in
ſexto caſu,& ad verbum *deneganda*,ex proximo repeta-
tur annua præſtatio:ſenſus enim erit,quam penſionem
mulier, quæ vſumfructum à domina plenæ proprietatis
conduxerat, locatrici præſtabat, eandem heredem
eius,vt vti frui poſſit, debere eidem locatrici præſtare
II.Culpa mulieris,cui reſtituenda dos erat:nam ſi vxo-
ris culpa matrimonium ſoluatur, maritus dotem reti-
net,infr.de repud.l.conſenſu. 8.§. virum.Quid ergo, ſi
patronus pro liberta dotem dederit, eaque io patro-
num,& in maritum ingrata fuerit; eiuſque ſolutum ſit
matrimonium? Si quidem patronus dotem ſibi reddi
ſtipulatus,vel pactus ſit, ſine dubio eam repetere pote-
rit:ſin minus, quia mulieri donaſſe cenſetur,& mulie-
ris actio eſt,vt ſupr.docui,num.17. verſ.tertio caſu.mu-
lier dotem propter ſuam culpam perdit:conſequenter
dos penes maritum manet, l.ſi dotem. 24. Si obiicias,
patronum ob ingratitudinem libertæ,cui donauit,poſ-
ſe donationem reuocare,infr.de reuocand.donat.l.1.&
l.vlt.Reſpondebo,eum non poſſe reuocare in præiudi-
ciũ mariti;quia maritus non accepit titulo donationis
lucratiuo,ſed titulo dotis oneroſo,vt ſupr.monui,num.
10.III.Cauſa ſtipulationis non ſecuta, finge mulierem,
quæ à viro ſtipulata eſt,dotem ſoluto matrimonio ſibi
reddi,vt de ea teſtari poſſet, poſteà deceſſiſſe inteſtatã,
teneturne maritus legitimo mulieris heredi dotem
reddere? Vtique:quia mulier non eſt ſtipulata ſub eo co-
ditione, ſi teſtaretur: alioquin deficiente conditione
ſtipulatio redderetur inutilis: ſed cauſam adiecit, pro-
pter quam volebat ſibi dotem reddi, vt de ea,ſi vellet, 26
teſtari poſſet, l.ſi mulier.25. § Decimò quæritur de ef-
fectu dotis penes maritum manentis,an propterea ma-
ritus teneatur onera rerũ hereditariarum ſubire,vt tri-
buta,& cenſus ex iis rebus debita ſolueret?Reſpõdetur,
non teneri;ſed hęc onera heredibus mulieris incũbere,
l.licet.27.onera autem rerum dotalium ad virum ſpe-
ctant, qui eas eſt lucratus; quia ſemper ſequuntur res
ipſas,ſupr.ſine ſenſu vel reliq.l.1. & l.vltim.& D.de pu-
blica.

blica,l. 7. in princ.in funus autem mulieris maritus & heredes mulieris pro rata portione conferunt, D. de religioſ.l.Celſus.22.cum 5.legib.ſequentib.

Tit.XIII.De rei vxoria actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa,& de natura dotibus præſtita.

Princ. 3.	§.*itaque*.7.ij.
§.j. 3. 4 ij.	§.*cautione*.7.iij.
§.*ſed & ſi non ignoranti*.4.iij.	§.*videamus*.8.j.
§.*& omnes*.5.	§.*quo à nobis*.5.8.ij.iij.
§.*ſciendum*.6.j.	§.*accedit*.3.8.j.iv.
§.*maneat*.6.ij.	§.*& hoc*.8.j.
§.*taceat*.6.iij.	§.*& cùm lex*.10.ij.
§.*illo*.6.ij.	§.*illud*.10.iij.
§.*cùm autem*.5.7.j.8.v.9.	§.*penultim*. 10.iv.
§.*igitur*.j.6.	§.*vltim*.10.v.
§. *cumque ex ſtipulatu* 5	

1 POſtremo ſuperioris tituli capite, cùm de
effectu dotis ageremus,& qua actione repeteretur,quæreremus,actionis rei vxoriæ,
quæ maximè videtur huius tractatus propria eſſe, nullam mentionem fecimus,propterea quod Iuſtinianus eam ſubſtulit, &, quod in ea
2 vtile erat, in actionem ex ſtipulatu trāsfudit: vt ex hoc
titulo diſcemus,cuius partes duæ ſunt. ¶Prior pars,quæ
3 eſt,*de rei vxoria actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa*,
diuiditur in tria capita. ¶ Primo capite explicatur,qua
actione dos ſtante matrimonio petatur,vel ſoluto matrimonio repetatur. Olim petebatur vel condictione
ex lege,vel actione ex ſtipulatu,ſupr. titu. prox.l. 1. repetebatur autem vel rei vxoriæ actione (idem eſt res
vxoria,quod dos,) vel actione ex ſtipulatu,l.vn.in prin.
vel præſcriptis verbis, ſupr. tit.prox.l.6. vtroque enim
caſu (id eſt, ſiue dos ſtante matrimonio peteretur,ſiue
ſoluto matrimonio repeteretur) ita demum ex ſtipulatu agebatur, ſi ſtipulatio interceſſerat: alioquin, ad
alias actiones erat confugiendum: hodie dos petitur, vel repetitur actione ex ſtipulatu: quoniam ex
hac Iuſtiniani conſtitutione, ſiue ſtipulatio ſit omiſſa,
ſuppletur (quod & alijs quibuſdam caſibus receptum videtur,D.de adoption l. his verbis. 19.in fi.)ſiue inutiliter facta ſit:vtilis redditur,§.1.Excipitur, niſi
extraneus,id eſt, non habens mulierem in poteſtate,
eam dotauerit: in huius enim perſona ſtipulatio non
ſuppletur:quare ſi pactus ſit dotem ſoluto matrimonio
ſibi reddi, non agit ex ſtipulatu, ſed præſcriptis ver-
4 bis,§.accedit.& ſupr.tit. prox.d. l.6. ¶ Secundo capite recēſētur tria priuilegia huius actionis ex ſtipulatu.
I. Datur etiam ex tacita,vel inutili ſtipulatione,vt modò expoſui.II.Adiunctum habet ius tacitæ hypothecę,
tā ex parte mariti dotē petētis, quàm ex parte mulieris
dotē repetentis,§.1.III.Eſt bonæ fidei, cùm regulariter
actio ex ſtipulatu ſit ſtricti iuris, §. ſed etſi non igno-
5 ramus.& Inſtit.de actionib. §.fuerat. ¶ Tertio capite
declarantur variæ proprietates, quas hæc actio partim
habet ex ſua natura,partim accepit ex rei vxoris actione,partim illi cum actione rei vxoriæ fuerunt communes,partim ei tributæ ſunt hac Iuſtiniani conſtitutione
§.cum autem. §. & omnes. & §. cumque ex ſtipulatu.
6 ¶ Ex ſua natura tria habet.I. In ea ceſſat edictum de
alterutro,id eſt,ſi maritus vxori aliquid legauerit, aut
per fideicommiſſum reliquerit: mulier non eliget
vtrùm malit petere,legatum, ſeu fideicommiſſum, an
dotem,vt olim obſeruabatur in actione rei vxoriæ,ſed
vtrumque conſequetur, niſi teſtator eam alterutro
contentam eſſe iuſſerit, §. ſciendum. & ſimiliter ſi à
marito heres inſtituta ſit, prius dotem tamquam æs
alienum detrahet, deinde quartam Falcidiam ex reliquis bonis deducet, adeo vt vtrumque conſequatur,
nimirum dotem, & Falcidiam.§. igitur. & D. ad S.C.
Trebell.l.cùm heres deductis. 51. l.Lucius.78.§.maritus. II. Hæc actio tranſit ad heredem mulieris,etiamſi
maritus moram reſtitutioni dotis non fecerit. §. maneat. immo etiamſi mulier in matrimonio deceſſerit,
niſi maritus ex dotali pacto decem lucretur, §. illo.
Aliud obſeruabatur in rei vxoriæ actione,Vlpia.tit. de
doti. §. poſt diuortium. III. Marito ob reſtituendam
dotem conuento, quamuis in iudicio rei vxoriæ daretur olim rerum dotalium retentio ex varijs cauſis, tamen aduerſus actionem ex ſtipulatu denegatur retentio,præterquàm ob neceſſarias impenſas in dotem factas,quàm dotem ipſo iure minuunt, §.taceat.& Inſtit.
de actionib.§.item ſi dote.& D.de ritu nupt.l.dote. 61.
&de iu.dot.l.ſi is qui Stichum.56.§.quod dicitur.& de
pact.dotal.l.5.§.vlt.& de impenſ.in res dotal. fact. l. 5.
in princip.& §.neceſſarijs.& l. penult.& de dot. prælegat. l. 5. Nota,aliam eſſe retentionem ad tempus quaſi
iure pignoris,aliam in perpetuum, vt iure compenſationis,& cùm dos ob neceſſarias impenſas minuitur,d.
l.5.de dote prælega. Hodie igitur retentio iure pignoris in rebus dotalibus repetitis ceſſat:ſed in alijs cauſis
locum habet,vt in re vendita,D.de actio. empt.l.Iulianus,13.§.offerri.& in re commodata,D.de furtis,l.creditoris.15.§.vlt. Retentionis autem loco dantur marito alia remedia. Sed hæc latiùs explicare oportet, vt
intelligatur §.taceat.in quo Iuſtinianus quinque generales caſus proponit, quibus retentio in rei vxoriæ
actione locum habebat. Primus caſus eſt, cùm mali
mores mulieris occaſionem diuortio dederunt, qui ſi
leuiores erant, maritus octauam: ſi grauiores, ſextam
dotis partem retinebat: dicebantur autem grauiores,
adulteria tantum:leuiores,cęteri omnes, Vlpian.tit. de
dotibus. §. morum. Nec tantum dictam retentionem
maritus habebat, ſed etiam actionem de moribus: ſed
Iuſtinianus hoc loco retentionem, & infr. de repud. l.
penult.§.vlt. actionem de moribus ſuſtulit. non tamen
mulieris mores propterea impuniti relinquuntur: quia
ſi ſuâ culpâ cauſam diuortij dederit, dote & lucro nuptiali multatur, infr. eod. l.conſenſu. 8.§.virum,& extr.
de donat. int. vir. & vxor. c.4. Secundus caſus eſt,cùm
maritus mulieri ſtante matrimonio donauit:cùm enim
donationes inter virum & vxorem prohibitæ ſint, non
ſolùm poterat vir donata repetere, ſed etiam rei vxoriæ actione conuentus, de dote deducere. Idcirco in l.
penultim.§.vltim.D. de donat.inter virum,& vxorem.
dicitur,id, quod ante nuptias donatum eſt, non poſſe
de dote deduci: quia ſi poſt contractas nuptias donatum fuiſſet,deduci potuiſſet,videlicet ſi dos non actione ex ſtipulatu, ſed actione rei vxoriæ fuiſſet repetita.
Eadem ratione in l. ſin autem. 27. §. vltim.verſ. quod
& in area,D.de rei vindic.iudex,qui de dote cognoſcit,
id eſt,per quem dos actione rei vxoriæ repetitur,rationem habet donationis à marito factæ. Hodie non agitur rei vxoriæ actione, ſed ex ſtipulatu:& retentio dotis ob res mulieri donatas ceſſat:hoc eſt,vir non poteſt
dotem retinere,donec mulier res,quas donationis cauſa accepit,ſibi reſtituat; nec poteſt doli mali exceptione mulierem dotem repetentem, & res donatas non
reſtituentem ſummouere:ſed habet alia remedia,id eſt,
directā rei vindicationem, aut vtilem vindicationem,
aut condictionem.Directè res donatas vindicat, ſi extent,quia dominus earum manet, D. de donat. int.vir.
& vxor.l.4.§.vlt. & l.ſi donatæ.36. in princip. & l.vxor
marito.55.Vtili rei vindicatione petit res, quæ in locum donatarum ſucceſſerunt: veluti ſi mulier ex lana
ſibi donata veſtimenta fecerit,D.eod.l.ſi mulier ex pecunia.29.§. 1.& l. ſeq. aut donata pecunia rem emerit,
d.l.vxor marito.Condictione ſine cauſa, vel ex iniuſta
cauſa

cauſa maritus agit,ſi res donatæ conſumptæ ſint, quatenos tamen vxor facta eſt locupletior,l.ſi ſponſus, §. vlt.& l.ſeq.D.de donat.inter vir.& vx.Et io hoc apparet priuilegiũ mulieribus à Iuſtin.datũ,ne in repetitione dotis hoc prętextu mora fieret,cùm alioquin de iure cõmuni ſatius ſit incũbere pignori, quàm in perſonã agere,& meliùs retinere,quàm agere, §.furti,Inſtit. de obli. quæ ex delict.naſc.Tertius caſus eſt,cùm vxor de diuortio cogitans quaſdam res mariti amouet, ob quam cauſam ſublata retentione ſupereſt actio prætoria rerum amotarum,infr.tit.rer.amot.& D. eod.Eſt & vindicatio, ſi extent, l.2.infr.ret.amotar.& l.24.D.eo. & ibi plenius explicabitur. Quartus caſus eſt,cùm extantibus liberis cũſtante matrimonio procreatis,culpa mulieris ſit diuortium. Huius enim culpæ,ſiue doli ratione olim marito in ſingulos liberos ſingularũ ſextarum dotis retentio dabatur, ita tamen,ne plures quàm tres ſextas, id eſt, non vltra dimidiã partem dotis retineret,vt ſcripſit Vlp.lib.ſing.rer.tit.de dot.Sed hęc deductio ſiue retentio meritò etiã ab Imperatore ſublata eſt,vt quæ neceſſaria ampliùs nõ ſit.Quod tribus argumentis conuincitur.Primũ eſt,quòd hæc retentio tunc locum haberet,cùm diuortia liberiora erant,& multis de cauſis etiam leuibus fieri permittebãtur.At cùm poſteà ex cõſtitutione Theodoſij junioris & Valentiniani, d.l.conſenſu,infr.de repud. diuortiorũ cauſæ coarctatæ,& cõplures ſublatæ ſint, conſequens erat,vt & tolleretur retentio ſextarũ,quę iiſdem de cauſis pœnæ loco permittebatur,Secũdũ argumentũ:Cùm retẽtio ſextarũ daretur fauore liberorũ,ſiue vt eis cederẽt alimentorũ vice,ſiue hereditario iure. At vtriq; caſui ſatis aliunde conſultũ eſt. Nam præterquàm quòd ipſe naturalis ſtimulus parẽtes,tam patrem,quàm matrem, auum & auiã ad liberorũ ſuorũ educationẽ hortatur, vt ait Imperator hoc §.verſ.ſileat.edita fuerãt duo S.C. alterũ Plancianũ ſiue Plautianũ, de partu poſt diuortium edito,vt agnoſcatur &aducetur à parẽtibus;alterum quòd poſteà factũ eſt Adriani tẽporibus de liberis conſtãto matrimonio editis alendis. Fuere & de hac re diuerſa reſcripta Imperatorum,vt videre eſt tot.tit. de agnoſc.liber.D.Itaq; non erat ampliùs neceſſaria retẽtio.Quinimò aliquando contingebat, vt hæc retentio prętextu liberorũ iniqua eſſet.Quid enim ſi ipſis liberis aliunde amplæ ſuppeterẽt facultates?Quid ſi ipſi liberi ingrati eſſent? Certum eſt enim ob ingratitudinẽ meritò alimenta liberis denegari,vt ei qui parentẽ detulit,l.5.§.5.D.deagnoſc.lib.Sicut ſunt etiã iuſtę exheredãdi cauſæ diuerſis legibus Codicis,& nouiſſimè per Nou.conſtit.115.c.3.& 4.Tertiũ argumentum eſt:quia mulier,cuius culpà ſit diuortiũ,tota dote multatur,eáque tota ob ſolã mulieris culpã, ſiue liberi extent,ſiue non extẽt penes maritũ manet,inf.de repud.d.l.cõſenſu,§.virũ.proinde nõ eſt dicendũ, ſextas in ſingulos liberos retineri.Quintus caſus eſt,ſi maritus in res dotales impẽderit.Impenſarũ aliæ ſunt neceſſariæ,aliæ vtiles,aliæ voluptariæ,D.de impẽſ.in res dota.fac.l.1.2.3. 4.5.§.vlt.l.7.in pr.Neceſſarię dotẽ minuũt ipſo iure,(id eſt,minuũt vniuerſitatẽ ipſam,nõ res ſingulas, d.l.5.in pr.& D.de dote præleg.l.1.§. impẽſæ)niſi modicæ ſint, & ad res tuẽdas neceſſariæ,D.eod.l.pen.Vtiliũ nomine dabatur marito exactio,D.de impẽſ.in res dota.fac.d.l. 7.§.1.vel de dote deductio,D.eo.l.vtiliũ.8.niſi modicę eſſẽt,D.eod.l.omnino.11.vel ſine volũtate mulieris factæ,d.l.vtiliũ. Pro voluptariis nõ habebat maritus deductionẽ,nec exactionẽ,dũmodò mulier pateretur tolli,quod ſeparationẽ recipit,vt tabulas parietib' affixas, & ſimilia,D.eod.l.pro voluptariis.9.l.in voluptariis.11. in pr.In neceſſariis,& voluptariis Iuſtin.nihil mutauit; quia neutræ deducebãtur de dote,ſi propriè loqui velimus;ſed illæ dotẽ minuebãt,hæ tãtum detrahẽdi,quę appoſita fuerant,facultatẽ tribuebant. Vtilium nomine deductionẽ, quæ olim de dote fiebat,marito denegat;actionẽ autem dat mandati, ſi voluntate mulieris factæ ſint;vel negotiorũ geſtorum,ſi ſine eius volũtate ſint factæ. Vtiles igitur impẽſas maritus repetit etiã minimas:quia Iuſtinianus ſimpliciter dat actionẽ,non diſtinguens inter maiores,& minores impẽſas:nec dubium,quin poſſit etiã de re minima agi mãdati,vel negotiorum geſtorũ,licèt in rei vxoriæ arbitrio nõ haberetur minimarũ impenſarũ ratio,d.l.omnino.Hæc sũt, quæ habẽtur in d.§.taceat.de retentionibus,quæ olim fiebant aduerſus actionẽ rei vxoriæ,nõ aduerſus actionem ex ſtipulatu:proinde nõ habent hodie locũ; quia nõ de re vxoria,ſed ex ſtipulatu agitur. ¶Tria verò ha- 7
bet actio ex ſtipulatu,quæ ipſi cum rei vxoriæ actione cõmunia fuerunt.I.Res dotalis immobilis ſtatim ſoluto matrimonio reſtitui debet:alioquin ex eo tempore maritus omnes fructus reſtituere tenetur, §.cùm autẽ verſ.cæteris videlicèt.& verſ.fructibus videlicèt. II.Si res dotales æſtimatę non ſint:partus quidem ancillarũ ad mulierem pertinent:quia conſtat partũ ancillæ non eſſe in fructu:fœtus autẽ,& cæteri fructus pro tempore matrimonij ad maritum ſpectant; vltimi verò anni fructus pro rata portione menſium, quibus matrimonium ſtetit,vel ſolutum ſuit,diuidũtur;& vtrique parti,mariti,inquam,& mulieris, adſignantur, §. itaque. Hanc diuiſionem latè expoſui in commentario ad l.7. §.Papinianus,D.ſolut.matrim.In rebus autem æſtimatis ſcimus maritum pro emptore haberi:ideóq; omne earum commodum & periculum ad ipſum ſpectat, d. §. itaque. Lege, quæ ſcripſi ſupr. tit. prox. numer. 13. III. Si dos ſocero data ſit, eo mortuo ad filium onera matrimonij ſuſtinentem pertinẽt: quare ſi filius heres patris pro parte ſit,dotem præcipuam habet: ſed coheredibus, qui hereditaria actione de dote, pro quibus partibus heredes ſunt, conueniri ſoluto matrimonio poterũt,cauet ſe eos defenſurum, D.famil. erciſc. l.ſi filia. 20. §. hoc ampliùs. id eſt, cauet ſe iudicium pro eis ſubiturum: quæ quidem vocatur cautio de indemnitate,D.de dot.prælega.l. 7. in princ.Hæc cautio retinet ſtipulationis naturam,§.cautione,hoc eſt, non eſt bonæ fidei,vt actio ex ſtipulatu,qua dos petitur,vel repetitur; ſed eſt ſtricti iuris. Ita ſunt accipienda verba,*ſecundum propriã naturam ex ſtipulatu actionis*, in d.§. cautione.Caue enim ſic accipias,quaſi Imperator dicat hanc eſſe proprietatem,quæ ſecundum ius antiquum, ſeiungat actionem ex ſtipulatu ab actione rei vxoriæ. nã proprietates actionis ex ſtipulatu anteà docuerat: & in §.cúmque ex ſtipulatu.propoſuit explicanda,quæ vtrique actioni cõmunia erant:atque hæc exequitur in ſeq.§.itaque. & in d.§.cautione. ¶ Conſequenter ſunt 8
enarrãda,quę non inerãt olim actioni ex ſtipulatu,ſed actioni rei vxoriæ,ex qua sũt à Iuſtiniano in actionem ex ſtipulatu trãſlata. I. Si pater,qui pro filia dotẽ dedit, eam in poteſtate habeat,non ſine eius conſenſu dotem petere poteſt,§.& hoc.& D.ſolut.matrim. l. 2. Si verò eam emãcipauit,actio ſoli filiæ competit, §. videamus, niſi ab initio pater ſibi dotẽ reddi ſtipulatus ſit,§.accedit. II.Dos à patre accepta imputatur filiæ in legitimã ad excludendã inofficioſi querelã,§.quo à nobis.III.Si filia,quę dotẽ à patre accepit,patri defuncto ſuccedere velit,dotem fratribus conferre debet,d.§.quo à nobis. qua de re pluribus agitur in tit. D. de dot. collat. & in multis legib.tit.infr.de collationib.Nota, Imperatorẽ in d.§.quo à nobis. meritò requirere collationẽ ab inteſtato indiſtinctè; ex teſtamẽto autẽ ita demùm,ſi teſtator cõferri iuſſerit:quoniam iura Codicis ſic diſtinguunt inter cauſam teſtati,& inteſtati, infr.de collat.l. 1.2.4.5.7.8.ſed hæc diſtinctio iure nouiſſimo eſt ſublata,quo cautũ eſt,vt tã ex teſtamẽto, quàm ab inteſtato

dos & cætera conferantur, niſi teſtator expreſsè collationem ceſſare iuſſerit, Nou. 18. cap. 6. I V. Dos ab extraneo conſtituta acquiritur mulieri, quæ ſoluto matrimonio dotem repetet, niſi extraneus eam ſibi reddi ſtipulatus, vel pactus fuerit, §. accedit. in continenti, non ex interuallo, ſupr. tit. prox. l. vltim. verſ. niſi ipſe, & infr. titul. proxim. l. ex morte. 9. in fin. Coniung. quæ ſcripſi ſupr. tit. prox. num. 17. verſ. tertio caſu. V. Maritus condemnatur in quantum facere poteſt, niſi ob ſuum dolum damnetur, §. cùm autem. & Inſtit. de action. §. item ſi de dote. VI. Actio bonæ fidei eſt, vt dictum fuit ſupr. numer. 4. membr. 3.

9 ¶ Supereſt, vt ea declarem, quæ nec actioni rei vxoriæ, nec actioni ex ſtipulatu inerant; ſed à Iuſtiniano actioni ex ſtipulatu tributa ſunt. Olim per actionem ex ſtipulatu, ſtatim ac matrimonium ſolutum erat, dotem reſtituere oportebat: per actionem autem rei vxorię exactio earum rerum, quæ pondere, numero, menſurâ conſtabant, non ſtatim fiebat; ſed annuâ, bimâ, trimâ die, id eſt, per tres annuas penſiones. Iuſtinianus verò conſtituit; vt ſolæ res immobiles ſtatim reſtituantur: res autem mobiles, vel ſe mouentes, vel incorporales, intra annum reddantur: ergo harum rerum fructus tam naturales, vt fœtus pecorum, quàm ciuiles, vt vecturæ nauium, poſt annum debentur: rerum verò immobilium ſtatim, d. §. cùm autem. Sed non eſt obliuione mandandum, quod ſuprà monui, numer. 7. membr. 2. Fructus anni poſtremi, id eſt, eius anni, quo matrimonium ſolutum fuit, inter virum & mulierem, vel eorum heredes diuidi pro rata menſium portiooe, quibus matrimonium ſtetit, vel ſolutum fuit. Expoſita eſt prior pars huius tituli, quæ eſt, *de rei vxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa.*

10 ¶ Poſterior pars eſt, *de natura dotibus præſtita*: qua in parte quinque notanda occurrunt. I. Iuſtinianus naturam dotis conſtituit, partim confirmans, partim corrigens ius antiquum: & alia ex iure antiquo ſimpliciter accipiens, alia transfundens in actionem ex ſtipulatu, alia noua introducens, vt ex ſuprà dictis patet. I I. Lex Iulia vetuit fundum dotalem Italicum à marito alienari inuita muliere, aut hypothecæ ſupponi, quamuis muliere conſentiente, Iuſtinianus hanc prohibitionem produxit ad prædia prooincialia, & oe quidem conſentienre muliere alienationem permiſit, §. & cùm lex. & Inſtit. quib. alie. lie, vel non. in princ. Quod igitur Anaſtaſius conceſſit, vt mulier hypothecæ ſibi competen.i renunciaret, ſupr. ad S.C. Vellejan. l. iubemus. 21. in rebus quidem mariti obtinet, & in fundo, qui æſtimatus in dotem datus eſt, adeo vt ſit in dominio mariti, & ſit eius periculo; ſed non in fundo inæſtimato, qui propriè dicitur dotalis, d. §. & cùm lex. immo nec in fundo æſtimato, ſi mulieris electio ſit, vtrùm fundum, an æſtimationem repetat, D. de fund. dota. l. quòd ſi fundus. I I. Fundi autem appellatione intelligere hîc oportet, non ſolùm prædium ruſticum, ſed etiam vrbanum, D. eod. l. dotale. 13. in princ. I I I. Pacta dotalia, niſi contra leges, vel conſtitutiones ſint, ſeruari debent, §. illud. I V. Conſtitutio Theodoſij, quæ eſt l. conſenſu. 8. infr. de repud. & Iuſtiniani, quæ eſt l. in cauſis. 10. infr. eod. & Anaſtaſij, quæ eſt l. ſi conſtante. 9. infr. eod. & omnes aliæ leges de dotibus, quæ conſtitutioni huius tituli non ſunt contrariæ, confirmantur à Iuſtiniano, §. pen. V. Hæc conſtitutio in iis tantùm dotibus locum habet, quæ poſt eam promulgatam datæ, vel promiſſæ ſunt, §. vlt. quia leges regulariter formam dant futuris, non prætetitis negotiis, ſupr. de legib. l. 7.

Tit. X IV. De pactis conuentis tam ſuper dote, quàm ſuper donatione ante nuptias, & paraphernis.

I. 4.	*V I I.* 5.
I I. 8.	*V I I I.* 15.1.
I I I. 7.	*I X.* 9.
I V. 6.	*X.* 9.
V. 15.ij.	*X I.* 16.
V I. 7.	

1 CVm ſuperiori titulo dictum ſit, l. vnic. §. illud. pacta dotalia ſeruanda eſſe, & in l. 6. ſup. de iur. dot. ex dotali pacto data ſit actio præſcriptis verbis: conſequenter explicantur pacta dotalia: ſimúlque propter tractatuum affinitatem declarantur pacta de donatione ante nuptias, & de paraphernis. Huius igitur tituli tres ſunt partes.

2 ¶ Prima pars eſt de pactis ſuper dote factis: quæ vel ſunt de dote reddenda, vel de dote non reddenda, vel de fructibus.

3 ¶ De pactis ſuper dote reddenda factis tres quæſtiones diſſoluuntur.

4 ¶ Primò quæritur, an extraneo, qui dotem dedit, & eam ſoluto matrimonio ſibi reddi pactus eſt, actio ad eam repetendam competat? Reſpondetur, vtilem condictionem competere, l. 1. id eſt, actionem præſcriptis verbis, ſupr. de iur. dot. l. 6. dummodò pactum factum ſit incontinenti, l. ex morte. 9. verſ. vltim. Meritò autem hinc datur actio: quia non eſt pactum nudum, ſed contractus innominatus, *do vt reddas*, ex quo hæc actio naſcitur, d. l. 1. quæ vocatur condictio, quia eſt *in perſonam*: & vtilis, quia non eſt ex verbis legis, *ſed ex mente & interpretatione*, D. de præſcript. verb. l. 5. vnde etiam appellatur in factum, D. eod. l. ſi tibi. 22. cum ſim. omnis enim actio vtilis dici poteſt in factum: & retrò, omnis actio in factum poteſt appellari vtilis. Nota, actionem rei vxoriæ numquàm extraneo dotanti datam fuiſſe: actionem autem ex ſtipulatu ita demum competere, ſi incontinenti ſtipulatus ſit: actionem verò præſcriptis verbis ita demum, ſi incontinenti pactus ſit dotem ſibi reddi: quia ſi ſimpliciter dotem det, facit, vt actio mulieri acquiratur, cui poſteà præiudicium facere ſtipulando, aut paciſcendo non poteſt, d. l. ex morte. verſ. vltim. nec dici poteſt, eum ex tacita ſtipulatione agere: quia tacita ſtipulatio in extranei perſona locum non habet, ſupr. tit. prox. l. vnic. §. accedit.

5 ¶ Secundò quæritur, an ex pacto patris detur actio nepotibus, id eſt, ſi pater pro filia dotem genero dans paciſcatur, vt, ſi mulier in matrimonio deceſſerit, dos nepotibus reſtituatur; an ex hoc pacto nepotes dotem repetere poſſint? Reſpondetur, non dari directam, ſed vtilem actionem, l. 7. Non datur directa: quia regula iuris eſt, pactum alteri quàm paciſcenti non prodeſſe, D. de pact. l. ſi vnus. 27. §. pacta quæ turpem. verſ. ante omnia. Sed ex bono & æquo datur vtilis actio: quemadmodum ex pacto parentis non datur liberis in poteſtate conſtitutis exceptio pacti, ſed ſubſidiaria doli exceptio, D. eod. l. & heredi. 21. §. nos autem. Nota hoc pactum patris dotantis valere, quia factum eſt in caſum mortis filiæ: nam in filiæ præiudicium, ſi viueret, pactum patris, licèt incontinenti factum non valeret, ſed ſtipulatione opus eſſet, ſupr. de iur. dot. l. 6.

6 ¶ Tertiò quæritur, an ex pacto matris detur actio filiis, ſi, & cùm marito dotem daret, pacta ſit, vt, ſi in matrimonio decederet, dos filiis communibus reſtitueretur? Reſpondetur, filios non poſſe agere, niſi ipſi, cùm in poteſtate patris non eſſent, voluntate matris ſtipulati legitimè ſint dotem ſibi reddi, l. 4. Vt

igitur

igitur poſſint agere, lex tria requirit. I. Vt ſtipulati ſint:
quia pactum matris eis non prodeſt. Non obſtat, quod
proximè diximus de patris pacto, ex quo liberis actio-
nem dedimus: quoniam id admiſimus ratione patriæ
poteſtatis: conſtat autem matrem non habere filios in
poteſtate, Inſtit. de adopt. §. feminæ. Ruſus non ob-
ſtat l. Gaius 45. D. de ſolut. matrim. vbi pactum aui
materni parit nepti vtilem de dote actionem: quo-
niam ibi ſpecialiter hoc admittitur, ne mulier ſit indo-
tata: cui ius adeo fauet, vt etiam nullo pacto, nulláque
ſtipulatione interueniente det ei actionem ex tacita
ſtipulatione, ſupr. tit. prox. l. vnic. §. 1. & §. accedit. Quod
ergo dicitur de illo pacto, quo extraneus mulieri nu-
benti paciſcitur, non eſt producendum ad pactum, quo
ipſa mulier alij paciſcitur. Errant igitur, qui in ſpecie
d. l. 4. filiis dant vtilem actionem, cùm lex ſimpliciter
dicat, actionem eis quæri non potuiſſe. II. Vt rectè, &
legitimè ſtipulati ſint: quia paria ſunt, aliquid non fa-
cere, & minus legitimè facere, inſt. de legitim. hered. l.
4. & D. qui ſatiſd. cog. l. 6. III. Vt in poteſtate patris
non ſint: quia filius in poteſtate patris conſtitutus,
fruſtra ab eo ſtipulatur: cùm pater per eam ſtipu-
lationem obligari non poſſit, per quam ſibi ratione
patriæ poteſtatis quæreretur, Inſtit. de inutilibus ſti-
pul. §. item inutilis. Quocirca particula, *maximè*, in d. l.
4. *παρέλκει*, vt & Accurſ. ibi notat. Dictum eſt de variis
7 pactis ſuper dote reddenda factis. ¶ Sequuntur pacta
de dote non reddenda. Finge, patrem, cùm dotem pro
filia daret, pactum eſſe, vt, matrimonio per mortem ſo-
luto, dos aut pars dotis penes maritum maneret. Quæ-
ritur, an hoc pactum valeat, ita vt vi huius pacti dos
retineri poſſit? Reſpondetur per diſtinctionem: quia
cùm matrimonium morte ſoluitur: id aut mulieris, aut
viri morte contingit: aut igitur in hunc, aut in illum
caſum pactio collata eſt. Pactum, vt mortuo in matri-
monio marito, dotem heres mariti retineat, non valet;
quia factum eſt in præiudicium mulieris, quæ hac ra-
tione fieret indotata. Immo ne quidem vt pars dotis,
filiorum ſuperſtitum nomine, retineatur, pacto effici
poteſt, l. 3. Pactum autem, vt muliere in matrimonio
decedente, dos penes maritum maneat, vtile eſt, & in
tota etiam dote, vel non extantibus liberis valet; quia
hoc pacto non mulieri defunctæ, ſed ſibimet ipſe pa-
ciſcens obeſt, l. 6. & D. de pact. dotal. l. ſi pater. 12.
in princ. Expoſita ſunt pacta ad ipſam dotem per-
tinentia.

8 ¶ Quod verò ad fructus rerum dotalium attinet,
ſciendum eſt, eos propter onera matrimonij pertinere
ad maritum; adeo vt ſi maritus vxori eos capere per-
miſerit, ab ea, in quantum locupletior facta eſt, repete-
re poſſit, ſupr. de iur. dot. l. pro oneribus 20. Quid ergo
ſi ita vxori capere permiſerit, vt inde onera matrimo-
nij ſuſtineret, ac mulier inde familiam aluerit? Nullam
habet maritus actionem; quia nõ ſimpliciter donauit,
ſed fructus illi oneribus matrimonij ſeruierunt, l. 2. &
D. hoc t. l. ſi pater. 12. §. 1. & de donat int. vir. & vxor. l.
ſi quis pro vxore. 21. §. ſi vxor. Coniug. quod notaui
inſt. de donat. int. vir. & vxo. §. 5. memb. 4. ¶ In ſecun-
9 da tituli parte ſimul agitur de dote, & de donatione
propter nuptias. Leo namque conſtituit, vt inæqualis
quidem poſſit eſſe quantitas dotis, & donationis pro-
pter nuptias; non tamen lucri, quod ex dote maritus,
vel ex donatione mulier facit: vult enim hæc lucra eſ-
ſe æqualia, non arithmeticè, ſed geometricè, l. ex mor-
te. 9. hoc eſt, quanta pars dotis muliere ſine liberis in
matrimonio defunctâ cedit lucro mariti, putà tertia,
vel quarta; tanta pars donationis propter nuptias, ſi
maritus ſine liberis in matrimonio moriatur, mulieris
lucro cedat. Finge centum eſſe in dote, octoginta in
donatione propter nuptias: & maritum pactum eſſe, vt
ſi mulier in matrimonio ſine liberis moriatur, quarta
pars dotis, nempe vigintiquinque penes ſe maneant:
mulier paciſci non poteſt, vt ex donatione propter
nuptias amplius quàm quartam partem, id eſt, am-
plius quàm viginti lucretur: &, ſi de maiori parte lu-
cranda paciſcatur, pactum omnino eſt inutile. Eadem
obtinent ex parte mariti, vt lucrari ex dote non plus
poſſit, quàm mulier ex donatione lucrari potuiſſet. Iu-
ſtinianus autem in l. penult. quærit, quid fieri oporteat,
ſi pacta inæqualia facta fuerint, & tanquam hoc à
Leone definitum non fuerit, conſtituit, vt pacta ad
æqualitatem redigantur, detractâ parte maioris lucri,
vt minori lucro fiat æquale: veluti ſi maritus pactus
ſit de lucranda tertia parte dotis, mulier de lucranda
quarta parte donationis propter nuptias: perinde ha-
bebitur, ac ſi vtrimque pactum de quarta parte lu-
cranda factum fuiſſet. Coniunge, quæ ſcripſi ſupr. de
donat. an. nupt. §. 12. ¶ Nota primò ex hac l. penult. 10
quod obſcurè dicitur, pro non dicto haberi. Ait enim
Iuſtinianus Leonem non adieciſſe, quid fieri opor-
teat, ſi æqualitatem à ſe præſcriptam vir & mulier pa-
ciſcentes non obſeruauerint. cùm Leo in perſ. & ſi pa-
ctum. expreſſè adiecerit, pactum contra id, quod con-
ſtituit, factum, infirmum atque inualidum eſſe; vt
nulla ex eo exactio fieri poſſit. Hæc enim adiectio ni-
mis obſcura eſt: quia Leo non docet, vtrùm neutrum
pactum valeat, an illud tantùm, quod de maiori, vel
quod de minori lucro factum eſt. Et ſi fortè intelligat
non valere pactum de maiori parte lucranda factum;
non docet, vtrum eatenus ſit inutile, quatenus excedit
licitam quantitatem, an in totum: vtroque enim modo
accidit, vt actio denegari dicatur, Inſt. de manda. §. is
qui exequitur. ¶ Nota ſecundò, Iuſtinianum nouiſſi- 11
mè conſtituiſſe, vt æqualitas ſeruetur, non ſolum in
pactis de lucris nuptialibus, ſed etiam in quantitate
dotis, & donationis propter nuptias, Nou. 97. c. 1. quo
obſeruato accidit, vt lucrorum nuptialium æqualitas
ſit tam arithmetica, quàm geometrica: nam ſi in dote
ſint (exempli causâ) centum, & in donatione propter
nuptias æquè centum: ſic vt 25. ſunt quarta pars dotis,
ita etiam ſunt quarta pars donationis. Cùm igitur
vtrimque fiat pactum de lucranda quarta parte, vtrim-
que deducuntur vigintiquinque in pactum: eſt igitur
æqualitas geometrica, quia vtrimque eſt quarta pars:
& æqualitas arithmetica, quia vtrimque ſunt viginti-
quinque. ¶ Nota tertiò, in hoc tractatu non ſpectari 12
quantum promiſſum, vel in inſtrumenta collatum; ſed
quantum datum ſit. Vnde ſi mulier dotem promiſſam
non præſtiterit, nihil ex donatione propter nuptias lu-
crari poterit: &, ſi minùs præſtiterit, quàm promiſerat,
pro rata portione eius, quod præſtitit, lucrum capiet,
Nou. 2. cap. vlt. ¶ Nota quartò, ſecundum hodiernam 13
conſuetudinem neceſſe non eſſe, vt æqualitas in dote,
& donatione propter nuptias, vel in nuptialibus lucris
ſeruetur, glo. in authen. æqualitas, hoc. t. ¶ Tertia ti- 14
tuli pars, quæ eſt de bonis paraphernalibus, diuiditur
in duo capita.

¶ Priori capite generaliter duo conſtituuntur. I. Vt 15
maritus prohibente muliere non poſſit has res admi-
niſtrare, vel eas vllo modo attingere, l. hac lege. 8.
II. Vt pactum inſtrumento dotali comprehenſum, vt
bona mulieris, quæ præter dotem habet, poſt eius
mortem ad maritum pertineant, non valeat: quoniam
hereditas teſtamento, non pactis datur, l. 5.

¶ Poſteriori capite de cautionibus fœneratitiis, 16
quas mulier præter dotem marito dedit, vt apud
eum loco paraphernorum ſint, plura conſtituun-
tur. I. Vt actiones penes mulierem maneant. II. Vt

maritus eas nomine mulieris ſine alio mandato, & ſine cautione de rato mouere poſſit. III. Vt vſuras,quas exegerit,circa ſe,& vxorem expendere poſſit; ſortem autem vxori ſeruare,vel pro illius libitu diſtribuere debeat. I V. Vt ex quo tempore maritus pecunias exegerit, mulier tacitam hypothecã in rebus mariti habeat. V. Vt priuſquàm maritus exegerit, mulier per maritum,vel per alium actiones mouere, & pecunias percipere,& cautiones,id eſt,ſyngraphas à marito recipere poſſit;ſic tamen, vt pro receptis cautionibus ſecuritatem,id eſt, apocham ei faciat. V I. Vt maritus, quamdiu penes ſe cautiones habet, in his & dolum & culpam præſtet,ita vt tantam in his, quantam in rebus ſuis,diligentiam præſtare debeat,l.vlt.

I. 6. iij.[1]
II. 5. p.
III. in princ. 11. j. iij.
§ ſin autem. 13. iij.
IV. 13. j. ij.
V. 13. iij.
VI. in princ. 6. ij.
§. neceſt. 4. iv.
VII. 10.
VIII. 8. iij.
IX. 4. v. 8. ij. iij.
X. 6. iij.
XI. 5. iv.
XII. 6. iij.
XIII. 5. j. 7.
XIV. 6. iij.
XV. 4. j. 6. iij. 7. 8. j.
XVI. 4. iij. 8. ij.
XVII. 12.
XVIII. 5. p. 6. j. ij. iij.
XIX. 14.
XX. 4. ij.
XXI. 12.
XXII. 5. iij. 6. ij.
XXIII. 13. v.
XXIV. 6. ij.
XXV. 1. 15.
XXVI. 5. ij. 10.
XXVII. 6. ij. 11. ij.

Tit. XV. De dote cauta, non numerata.

I. 3.
II. 2.
III. 3.

1 CVm in dotali inſtrumento ſcriptum eſt, dotem eſſe datam, quæ data non eſt:aut hoc factum eſt animo donandi, aut ſpe dotis reci-
2 piendæ. ¶ Ad priorem caſum reſpicit l.2.vbi maritus, qui dotem accepit, eius augendæ cauſâ in dotem adſcripſit etiam,quod non accepit:putà acceptis centum, in inſtrumentum dotale ducenta contulit,quaſi ducenta acceperit:poſteà ſtante matrimonio deceſſit, quæſitum eſt,vtrùm mulier ab heredibus mariti centum repetere debeat,quia cẽtum in dotem dedit; an ducenta, quia ducenta dotali inſtrumento continentur? Reſpõdetur,in centum,quæ maritus non accepit, donationẽ eſſe;quia maritus donãdi animo plus ſe accepiſſe paſſus eſt,quàm re vera acceperit:quoniã igitur donatio inter virum & vxorem non valet, niſi morte donantis confirmetur, D.de donat.int. vir. & vxo. l.cùm hic ſtatus. 32.§.ait oratio.in caſu propoſito donatio morte mariti, à quo non fuit reuocata,confirmatur:conſequenter mulier ab heredibus mariti ducenta repetere poteſt, d.
3 l.2. ¶ Cùm autem ſpe dotis recipiendæ paſſus quiſpiã eſt, vt in inſtrumento ſcriberetur ſe accepiſſe dotem, quam non accepit: hoc caſu, niſi poſteà dotis ſolutio ſecuta ſit, dotis repetitio non habet cum effectu locum, l. 1. quia datur exceptio dotis non numeratæ, quæ eſt ſpecies non numeratæ pecuniæ, l. vltim. vbi de hac exceptione quatuor declarantur. I. Quo caſu detur.Nihil intereſt, vtrùm matrimonium morte mariti,vel vxoris,an diuortio ſolutum ſit. I I. Cui detur.Marito datur,& ei,quem cum marito dotem accepiſſe ſcriptum eſt, putà ſocero, horúmque heredi. III. Contra quem detur. Datur contra agentem de dote:ſiue mulier, ſiue heres mulieris eam repetat. IV. Quando, ſiue intra quod tempus detur. Iure Codicis datur intra annum continuum ab ea die computandũ, qua vir, aut mulier obiit, aut libellus repudij miſſus fuit,d.l.vlt.Sed nouiſſimè Iuſtinianus ita diſtinguit: Aut matrimonium ſolutum eſt intra biennium: aut poſt biennium;intra decennium:aut poſt decẽnium. Primo caſu obtinet conſtitutio Codicis, & hæc exceptio eſt annalis. Secundo caſu datur intra tres menſes à ſoluto matrimonio computatos. Tertio caſu non admittitur, niſi in integrum reſtitutio ei locum faciat, putà propter minorem ætatem,Nou. 100.

Tit. XVI. De donationibus inter virum & vxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.

A Donatione propter nuptias, de qua tit.3.& tit. 14. dictum fuit, longè differt donatio inter virum & vxorem,de qua hoc tit. diſſeritur. I. Quia illa per nuptias confirmatur,& ſine nuptiis non conſiſtit, Inſt.de donat.§.eſt & aliud.hanc verò nuptiæ valere non permittunt, D.h.t. l.1.& paſſim. I I. Quia illa eſt ob cauſam,id eſt,ob nuptias:hæc verò eſt ſimplex donatio. III. Quia illa fiebat olim tantummodo ante nuptias; hodie fit vel ante nuptias,vel cõſtantibus nuptiis,ſupr.de don.ant. nupt. l.vlt.& Inſtit.de donat.d.§.eſt & aliud. hæc autem ante nuptias eſt permiſſa,ſtantibus nuptiis prohibita, ſupr. de don.ant.nupt. l. 1. & D. h.t.l.pen. ne mutuo amore coniuges ſe ſpolient, ne concordia inter eos venalis videatur,& ne melior in paupertatem incidat,deterior ditior fiat,D.eo.l.1.2.& 3. in princ. Sicut autem ſtante matrimonio prohibetur donatio inter virum & vxorem,ita conſtante patria poteſtate donatio à patre in filium collata non valet:ſed vtraque donatio,tam coniugis,quàm parentis,ratihabitione confirmari poteſt,l. donationes quas parentes.25. Quocirca hæc tria coniunguntur hoc titulo, donationes inter virum & vxorem,donationes à parentibus in liberos collatæ,& ratihabitio. Vnde tres huius tituli partes oriuntur. ¶ Pri- 1
ma pars de donationibus inter virum & vxorem diuiditur in tria capita. ¶ Primo capite de donatione ma- 3
riti erga vxorem diſſoluuntur quinque quæſtiones. ¶ Primò quæritur,an donatum ſit, vel donatum præ- 4
ſumatur? Hæc quæſtio tractatur quinque caſibus. I. Si ficta venditione maritus poſſeſſionem in vxorem contulerit,nihilominùs donatio eſt,l.ſi non verum.15.vbi poſſeſſionis vocabulo ſignificatur proprietas, vt in l. interdum.78. D. de verb.ſignif. II. Si creditor mariti, poſtquàm ſibi ab eo ſatisfactum eſt,pignus,quod ab illo acceperat, eo conſentiente in mulierem per imaginariam venditionem transferat:ſimulata venditio non tenet:ſed mariti donatio eſſe iudicatur, l.creditor. 20. III. Si maritus res emerit, & nomen vxoris in inſtrumentum, quaſi ipſa emiſſet conferri curauerit: donatio non eſt,niſi donandi animo hoc fecerit: quare ſi tantùm titulo,& nomine vxoris vti voluit, res emptæ ad ipſum ſpectant:ſin autem donandi animo fecit,non res,ſed pecuniam à muliere, vel ab eius herede repetet,l.ſi filij.16. I V. Quod mulier matrimonij tempore habere cœpit,præſumitur de bonis mariti habere, niſi probari poſſit,vnde id honeſtè acquiſiuerit, l. 6. §.nec eſt.V. Si maritus negotium vxoris gerens,ei rem emerit;quia donatio non eſt, eam in ſolidum actione negotiorum geſtorum de pretio obligatam habet:ſin autem donandi animo fecerit, in quantum locupletior facta eſt, repetere poterit, l. etſi de tua.9. ¶ Secundò 5
quæritur, an donatio à marito in vxorem collata valeat ab initio? Regulariter non valet, l. à marito. 18.

Quod

Quod ios producitur ad donationem, quam miles in focariam, id eſt, concubinam ſuam contulit, l. 2. Sed excipitur, I. Niſi ante nuptias donatum ſit, l. ſi quidem. 13. & D. eod. l. penultim. dummodò non ſit in tempus nuptiarum donatio collata: quo caſu perinde habetur, ac ſi ſtantibus nuptiis donatum eſſet, ſupr. de donat.ant.nupt. l. 1. & l. 4. II. Niſi Imperator Auguſtæ donauerit, l. penultim. III. Niſi manumittendi cauſâ ſeruus donatus ſit, id eſt, hac lege donatus ſit, vt à muliere donataria manumittatur, l. maritus. 22. IV. Niſi maritus vxori in annos, vel menſes ſingulos promiſerit, quod illius vſibus ſeruiret, & ex ea cauſa nummi mulieri ſoluti ſint: quia licèt mulier nummos promiſſos nondum ſolutos petere nequeat; tamen ſolutos reddere non tenetur, l. ſicut. 11. cum hæc non ſit ſimplex donatio, ſed ob cauſam, id eſt, propter onera ſubeunda, ſupr. de pact. conuent. l. 2. & D. hoc titul. l. ſi quis pro vxore. 21. §. ſi vxor.

6 ¶ Tertiò quæritur, an donatio, quam maritus in vxorem contulit, ex pòſt facto confirmetur? Vt confirmata dicatur, ideóque effectum habeat, plura requiruntur. I. Vt diuortium ſecutum non ſit, l. à marito. 18. II. Vt donator præmoriatur donatariâ ſuperſtite, l. 6. in princip. d. l. à marito. & l. creditor. 22. in fin. Quid ergo ſi donator capitali pœna ſit affectus? Siquidem vltimum ſupplicium ſit paſſus, vel iure Codicis ſeruus pœnæ effectus, (nam pœnæ ſeruitutem Iuſtinianus ſuſtulit Nouel. 22. capit. 8.) donatio confirmatur. Si verò deportatus ſit, nondum confirmatur; quia matrimonium hac ratione non ſoluitur; ſed mors expectanda eſt, l. res vxoris. 24. Quid, ſi donator capiatur ab hoſtibus, & ibi moriatur? Cùm lege Cornelia primo captiuitatis momento fingatur deceſſiſſe, donatio morte donantis confirmata dicitur, l. vltim. Quid, ſi dum donataria eſſet in poteſtate hoſtium, donator in ciuitate moriatur; poſteà donataria reuertatur ab hoſtibus? Quia iure poſtliminij fingitur ſemper in ciuitate fuiſſe, quæ ab hoſtibus redit, hoc etiam caſu donatio firma eſt, d. l. vltim. III. Vt donator non reuocauerit donationem, ſed in eadem voluntate perſeuerauerit, l. 1. l. ſi maritus quondam. 10. l. ſi non verum. 15. id eſt, vel expreſsè eam confirmauerit, l. ex verbis. 14. vel ſaltem non reuocauerit, nec expreſsè, d. l. ſi non verum. d. l. à marito. nec tacitè, putà rem vxori donatam, alij vendens, aut donans, aut pignoris nexu obligans, l. ſi maritus tuus. 12. quanquàm hodie pignori conſtitutione non reuocatur donatio, cùm neceſſitatis potiùs, quàm donationis reuocandæ causâ rem pignoraſſe videatur, Nou. 162. cap. 1.

7 ¶ Quartò quæritur, ſi donatio valeat, quis ſit effectus? Reſpondetur, eam non præiudicare aoteriori creditori, cui res fuit à marito pignerata, quia res ad donatariam transfertur cum ſua cauſa, id eſt, ſaluo iure pignoris: ſed præiudicare poſteriori creditori: quia poſtquàm donator rem in donatariam contulit, non poteſt eius iuri officere, l. ſi quidem. 13. Excipitur fiſcus, cui maritus debet ex cauſa primipilari: etenim, niſi ex bonis, quæ in dominio mariti manſerunt, fiſco ſatisfieri poſſit, à muliere ex rebus donatis tantum conferendum eſt, quantum ſufficit ad hoc, vt fiſco ſatisfiat, l. ſi non verum. 15.

8 ¶ Quintò quæritur, quis ſit effectus, ſi donatio non valeat? Hic plura traduntur. I. Res donatæ manent in dominio donatoris, d. l. ſi non verum. in fin. II. Si maritus donandi animo res nomine vxoris emerit, ab ea, vel herede eius pecuniam, non res emptas repetet, l. & ſi de tua. 9. & l. ſi filij. 16. in fin. III. Mulier ad reddendum, quod accepit, in tantum tenetur, in quantum facere poteſt, l. ſi fructus. 8. & l. ſeq. Hæc dicta ſunt de donatione mariti erga vxorem: quorum multa ad donationem vxoris erga maritum transferri poſſunt.

9 ¶ Secundo capite de donatione, quam vxor in virum contulit, tres quæſtiones deciduntur.

10 ¶ Primò quæritur, an donatio ab initio valeat? Si matrimonium tenet, ipſo iure donatio irrita eſt. Sed ſi matrimonium iure non valet, vtilis actio ad reuocandam donationem, tamquam in indignum collatam, conceditur, l. 7. Excipitur donatio ab Auguſta in Imperatorem collata, l. penultim.

11 ¶ Secundò quæritur, an donatio ex pòſt facto confirmetur? Vt confirmata & valida dici poſſit, tria requiruntur. I. Vt donatrix, vel ſui iuris fuerit, cùm donauit, vel patre conſentiente donauerit, l. 3. in princip. II. Vt præmoriatur donatario ſuperſtite: quod ſi contingat, nihil donationi nocet, donatricem apud hoſtes mortuam eſſe; vel donatarium, quo tempore donatrix in ciuitate moritur, eſſe in hoſtium poteſtate, dummodò ab hoſtibus poſteà reuertatur, l. vltim. III. Vt in donandi voluntate vſque ad mortem perſeuerauerit, d. l. 3. in princ.

12 ¶ Tertiò quæritur, quis ſit donationis reuocatæ effectus? Reſpondetur, mulierem poſſe id, quod donauit, in quantum donatarius locupletior factus eſt, repetere, vel ab ipſo donatario, vel ab herede eius, l. de his. 17. Idcirco, ſi pecunia, quam mulier marito donauit, in dignitatem adipiſcendam erogata ſit, non habet mulier repetitionem, quia maritus hac ratione locupletior factus non eſt, l. ſi proprijs. 21.

13 ¶ Tertium caput eſt de donationibus factis à coniugum parentibus, vel liberis, vbi deciduntur varij caſus. I. Donatio inter conſoceros, qui habent virum & vxorem in poteſtate non valet: veluti ſi pater mariti donet patri mulieris, aut pater mulieris patri mariti, l. 4. II. Donatio inter eos facta, qui ſunt in eorum poteſtate, in quorum poteſtate coniuges ſunt, non valet: d. l. 4. III. Donatio à ſocero in generum collata, morte ſoceri non confirmatur, licet conſtante matrimonio moriatur, ſi poſteà diuortium ſecutum ſit, l. 5: nam donationes contemplatione nuptiarum factæ, per diuortium diſſoloontur, D. hoc titul. l. ſed interim. 11. IV. Donatio poſt mortem filiæ facta ab eo qui ſocer fuit, ſtatim valet, l. 3. §. 1. quia morte filij deſijt eſſe ſocer, Inſtitut. de nupt. §. affinitatis. & §. ſeq. V. Donatio à ſocru in generum, ſiue ante matrimonium, ſiue ſtante matrimonio collata valet, l. ſi te. 23. nimirum qoia ſocrus non habet filiam ſuam in poteſtate, Inſtitut. de adoption. §. feminæ. Hæc ratio affertur ab Vlpiano in l. 3. §. ſocrui: D. hoc. titul.

14 ¶ Secunda tituli pars eſt de donationibus à parentibus in liberos factis, vbi vnus caſus deciditur, nempe ſi mater filiæ ſuæ nuptæ donet: hæc donatio ſtatim valet ob dictam rationem, quia mater non habet filiam in poteſtate, ac res donatæ acquiruntur ipſi filiæ, non eius marito, l. ſi conſtante. 19.

15 ¶ Tertia pars de ratihabitione communis eſt donationibus coniugum, vel perſonarum coniugiis coniunctarum, & donationibus parentum: quæ cùm ab initio non valeant, morte donantis confirmari ſolent, vt ſuprà diximus. Sed vt pleniùs hoc intelligatur, ſic diſtinguitur: Aut donator expreſsè donationem reuocauit, aut expreſsè confirmauit in vltima voluntate, aut nihil in vtramuis partem expreſſit. Si donationem reuocauit, ſine dubio donatio confirmata dici non poteſt, proinde non valet. Si verò nihil dixit, ſubdiſtinguitur: aut enim donatio facta eſt intra quingentos aureos, aut facta vltra quingentos

aureos,inſinuata eſt apud acta; aut facta vltra quingentos aureos,inſinuata nun eſt.Primo & ſecundo caſu ſilentio donatoris tacitè confirmatur, nec poteſt ab herede eius reuocari.Tertiu caſu non confirmatur,ſed eſt inutilis.At ſi expteſsè donatot in teſtamento donationem confirmauit,diſtinguuntur idem tres caſus:& primo quidem,ac ſecundo caſu, id eſt, cùm donatio, vel inſinuationem non requirebat,vel inſinuata eſt, ex eo die valet, quo facta eſt: hîc enim obtinet iuris regula, quòd ratihabitio retrò trahitur ad tempus negotij geſti: tertio caſu donatio, quæ quingentos aureos excedens,inſinuata non eſt, à die teſtamenti valet, nec poteſt ratihabitio retrò tracta donationem confirmare, propter inſinuationis defectum,l. donationes quas parentes.25.

Tit. XVII. De repudiis,& iudicio de moribus ſublato.

I. 12.	§.*virum*.9.*iv*.
II.4.	§.*ſeruus*.11.
III.3.	§.*pen*.9.*vj*.
IV.7.*ij*.	§.*vlt*.
V.*in princ* 7.*ij*.	*IX*. 7.j.9.*ij*.
§.j.9.j.	*X*. 10.
§.*vlt*.7.*ij*.	*XI*. *in princ*.9.*iv*.
VI.8.	§.j.9.*iv*.
VII.8.	§ *eodem modo*.9 *v*.
VIII. *in princ*.8.9.j.	§.*hoc lucro*.9.*vj*.
§.j.9.*iv*.	§.*pen*.10.
§.*ſi qua*.10.	§.*vlt*.12.
§.*vir quoque*.10.	*XII*.7.*ij*.*iv*.9.*ij*.
§.*hæc niſi*.9.*v*.	

1 SPonſalia & nuptiæ, quarum genera & effectus hactenus expoſuimus, repudio diſſoluuntur: quòd olim iudicia de moribus ſequebãtur,quapropter hæc duo nunc ſunt
2 explananda. Duæ ſunt igitur partes huius tituli. ¶ In priori parte agitur de repudio,cuius cùm duæ ſint ſpecies; repudium, quo dirimuntur ſponſalia; & diuortium,quo matrimoniũ dirimitur,D.de verb.ſign.l.inter ſtuprum.101.§.1. & l. inter diuortium. 191.tam genus quàm ſpecies ſeorſum conſiderantur. Quocirca tria
3 ſunt capita huius partis. ¶ Primo capite de repudio in genere traditur,imaginaria repudia, & in fraudem dotantis facta nun valere; veluti cùm is, qui dotem pro muliere dedit, eam, ſi morte mulieris matrimonium
4 ſolueretur,ſibi reddi ſtipulatus eſt,l.3. ¶ Secundo capite de ſpõſalibus repudio dirimendis traditur, ſponſam, poſtquàm triennium exſpectauit, poſſe præſenti ſponſo nuncium mittere,vel eo abſente matrimonium cum alio contrahere, l.2. Vide, quæ ſcripſi ſupr.de ſponſal.
5 §.8. memb. 1. ¶ Tertio capite de diuortio deciduntur
6 duæ quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, quomodò fiat diuortium? Hîc duo ſpectantur: conſenſus,& libellus
7 repudij. ¶ De conſenſu quatuor traduntur. I. Mutuo coniugum conſenſu matrimonium etiam ſine iuſta cauſa diſſolui poteſt,l.ſi cõſtante.9.quia matrimonium conſenſu fit,D.de diu.reg.iur. l. nuptias. 30.ac nihil eſt tam naturale, quàm vnumquodque diſſolui eo modo, quo colligatum eſt,D.eod.l.nihil tam naturale.35.l.fere. 153. Sed hoc propter matrimonij fauorem hodie nun permittitur, niſi ob vitam in caſtitate degendam, Nou. 117. cap. 10. Qua de re plura vide extr.de conuerſ. coniugat. II. Pater contra filiæ voluntatem non poteſt eius matrimonium dirimere, l. vlt. niſi eam habeat in poteſtate,l.5.§.vlt.& ex magna,ac iuſta cauſa id faciat, d. l. 5. in princ. III. Filij diuortium non eſt in poteſtate matris, l.4. IV. Filij & filiæ,ſiue in poteſtate conſtituti, ſiue emancipati, non poſſunt in præiudicium parentum, qui dotem vel donationem propter nuptias conſtituerunt, vel ſuſceperunt,diuortium ſine illorum conſenſu facere,l.vlt.& Nou.22.cap.19. ¶ Ad 8
libellum repudij quod attinet, cum mitti neceſſe eſt, l.conſenſu.8.in pr. Non tamen neceſſe eſt, vt ei tradatur,vel cognitus ſit,à quo diuertitur, l. 6. Nam & cùm mulier à marito in militiam profecto, de cuius ſalute ſibi non conſtat, diuertere, & ad aliud matrimonium tranſire vult, libellum repudij ad ducem exercitus tranſmittit, l. 7. ¶ Secunda quæſtio eſt, qui ſint effe- 9
ctus diuortij? Hîc declarantur ſex effectus. I. Matrimonium iure ciuili per diuortium ſoluitur, d. l.conſenſu. in princ. & D.eod.l.1. (quamquàm iure canonico tantùm ſeparatio thori inducitur,xxxij. q. 7.c. 1. & 2.) ſed mutuo conſenſu inſtaurari poteſt,D.de donat. int. vir. & vxor. l. cùm hic ſtatus. 32. §. quid ergo. non tamen altera parte diſſentiente, vnde mulier inuita ad maritum redire non cogitur, l.5. §.1. II. Diuortium à filiis factum,parentibus, qui dotem dederunt, vel donationem propter nuptias, & eam in caſum mortis ſibi reddi ſtipulati ſunt, ita demum nocet, ſi conſenſerint diuortio;ſecus eſt,ſi ſine eorum conſenſu factum ſit,l.vlt. & Nou. 22. cap. 19. III. Cùm mutuo coniugum conſenſu matrimonium dirimitur, eorum pacta, & conuentiones ſeruantur, Nou.22.cap.4. ac mulier poſt annum ad alias nuptias tranſire poteſt, l. ſi conſtante. 9. Sed iure canonico niſi ipſa quoque regularem vitam eligat,vel continentiam voueat,diuortium non admittitur,extr.de conuerſ.coniug.c.1. IV. Maritus,qui ſine iuſta cauſa diuertit, vel iuſtam cauſam dedit mulieri, vt à ſe diuerteret,dotem reſtituit, & donationem propter nuptias amittit,quæ quidem lucro mulieris cedit, d.l.conſenſu.§.virum.& Nou. 22.cap. 15. Quòd ſi mulier ſit indotata, (nam matrimonium etiam ſine dote conſtat, l. iubemus. 11. in princip. ſine iuſta cauſa non magis dirimendum, ead.l. §. 1.quàm matrimonia, quibus dos acceſſit,d.l.conſenſu.§.1.)quartam ſubſtantiæ ſuæ partem ei perſoluere iubetur, ſic tamen, vt quantamcumque ſubſtantiam poſſideat,numquam vltra centũ libras auri ei præſtet,d.§.1.& d.Nou.22.c.18. Mulier autem ſtatim poſt annum etiam hoc caſu ad alias nuptias tranſire poteſt,d.c.18. in fin. V. Si mulier ſine iuſta cauſa diuertit, vel diuertendi cauſam marito dedit,denuò nubere intra quinquẽnium non poteſt,ac dotem, donationemque propter nuptias amittit, quæ marito vindicantur,d.l.conſenſu. §. hæc niſi. Sed ſi indotata ſit,quartam ſuæ ſubſtantiæ partem, vel centum libras auri, ſecundum diſtinctionem ſupr. de marito traditã, perſoluit, d.l.iubemus.§.eodem modo.d.Nou. 22. cap.18. VI. Quicquid ex dictis, vir,aut mulier lucratur,(ſiue ſit dos, ſiue donatio propter nuptias, ſiue quarta ſubſtantię coniugis pars,ſiue centum libræ auri) liberis eiuſdem matrimonij, ſi qui ſunt, ſeruare tenetur,d.l.conſenſu.§.pen.d.l.iubemus.§.hoc lucro.quibus in locis datur ei facultas eligendi vnum, vel plures, ex dictis liberis. Sed hæc electio ſublata eſt per Nou. 22. cap. 25. quamuis Hugolino, & Azoni ſecus videatur, quaſi Iuſtinianus de aliis rebus in hac Nou. loquatur, vt refert Accurſ. in d. §. penultim. in verbo, *electione ſeruata*, Vtrobique enim leges loquuntur de eo, quod coniux à coniuge lucratur:nec refert, quid lucretur:ſed indiſtinctè hæc iura obtinent:idcirco Theodoſius in d. l. conſenſu. §. penultim. eo verbo, *electione ſeruata*, oſtendit ſe non aliquod nouum electionis genus introducere, ſed de ea electione loqui, quæ generaliter obtinebat in bonis à coniuge ad coniugem tranſlatis. ¶ Iuſtæ autem diuertendi cauſæ ab eodem 10
Theodoſio proponuntur in d.l.conſenſu.§.ſi qua. & §. ſeq.ac repetuntur à Iuſtiniano,d. Nou. 22.cap.15.Quæ loca tantùm lectione indigent, non interpretatione.

Hiſce

Hiſce idem Iuſtinianus quatuor cauſas adiecit : vnam
contra maritũ , ſi per biennium coire propter natura-
lem imbecillitatem non poſſit, l.in cauſis. 10.ſed poſteà
pro biennio triennium expectari iuſſit, d. Nou.22.c.6.
tres contra mulierem , videlicet ſi ex induſtria abor-
tum fecerit, ſi commune cum viris lauacrum libidinis
cauſa ſit ingreſſa , & ſi ſtante matrimonio de aliis nu-
ptiis contrahendis tractauerit,l.pen.§.penult &d.Nou.
22.cap.16.Adde quartam cauſam , ſi tam arcta ſit , vt à
viro carnaliter cognoſci nequeat,extr.de frigid.& ma-
lef. c. 3. & 6. Sed nouiſſimè Iuſtinianus cauſas repudij
paulò aliter definiuit Nou. 117. vbi cauſas pro marito
contra mulierem proponit cap. 8. pro muliere contra
virum c.9.& cauſas,ex quib. bona gratia , & ſine pœna
diſcidium admittitur,cap. 12. Atque hæc quoque tan-
tùm lectione egent:noſtra tamen illius Nouellæ Ana-
21 lyſi aliquo modo ea illuſtrare conabimur. ¶ Porrò cùm
inter cauſas repudij referantur crimina maieſtatis,
adulterij , & verberum coniugi illatorum , ſi hæc aliis
probationibus patefieri nequeant,tam de mariti,quàm
de vxoris ſeruis quæſtio ad eruendam veritatem ha-
22 betur,d.l.conſenſu. §.ſeruis. ¶ Hæc dicta ſint de repu-
diis,quib.non tantùm ſponſalia, ſed etiam nuptiæ diſ-
ſoluuntur. Alij modi , quibus matrimonium ſoluitur,
hoc titulo non exponuntur : tantùm fit mentio aquæ,
& ignis interdictionis , & deportationis , quæ in eius
locũ ſucceſſit,D.de pœnis.l.2.§.1.His modis olim ma-
trimonium ſoluebatur,D.ſolut.matrimon. l.ſi quis.§6.
quia cùm ſit ciuium Romanorum proprium , Inſtitut.
de nupt. in princip. cum his qui ciuitatem amiſerunt,
quales ſunt deportati, D.de pœnis.d.l. 2. §.1. & de in-
terdic. & releg.l.6. in princ. conſiſtere nequit. Sed hu-
manitatis cauſa , & matrimonij fauore Alexander Im-
perator matrimonium tuetur , dummodò erga depor-
tatum vxor eundem affectum retineat , l. 1. Quod &
Conſtantino placuiſſe,& ſibi quoque probari Iuſtinia-
nus teſtatur,d. Nou.22. cap.13. Cùm igitur matrimo-
nium poſt mariti deportationem conſiſtat:dos , quæ
ſoluto demum matrimonio ſoluenda eſt , infr. ſi dos
conſtit.matrim.ſolut,fuer.l.vnic. non videtur poſſe re-
peti,ſed penes maritum remanere : proinde confiſcari
cum cæteris mariti bonis.Verùm ne pietas mulieris in
maritum,ei noceat,ac dotem adimat, Imperator ei do-
tem conſeruat,vt ei quamuis matrimonio manente re-
ſtituatur,d.l.1.nam etſi non regulariter, tamen ex iuſta
cauſa etiam ſtante matrimonio repetitur, d.l. vn. vt in
dicto caſu,& cùm maritus ad inopiam vergit , ſupr. de
iur.dot.l.vbi.29.Expoſui primam tituli partem,quæ eſt
23 de repudiis. ¶ Huic cohæret ſecunda pars, *de iudicio de
moribus ſublato.* Nam olim actio de moribus in eum,
eámve competebat , qui, quæve cauſam repudij dede-
rat.Cuius actionis effectus erat,vt vir contra mulierem
agens,grauiorum morum,id eſt, adulterij nomine ſex-
tã dotis partem,ob leuiores mores,id eſt ob aliã quam-
cumque cauſam, octauam partem retineret : à muliere
autem conuentus , dotem numero , vel pondere , vel
menſura conſtantem , quam aliàs annua bima trima
die,id eſt , tribus annis vicibus reddere debuiſſet , pro-
pter grauiores mores cõfeſtim, propter leuiores tribus
vicibus per ſingula ſemeſtria reſtituere cogeretur : in
aliis verò rebus conſtantem , quia omnino ſtatim poſt
ſolutum matrimonium reddere debebat , inſuper qua-
driennij fructus reſtitueret, Vlp.tit.de dotib.§.morum.
& §. ſeq. Sed Iuſtinianus cùm hanc actionem non fre-
quentari animaduerteret , eam omninò ſuſtulit,d.l.iu-
bemus.§.vlt.

Tit. XVIII. Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

I. 11. | *VII. 6.7 8.ij.*
II. 8.j.9.iv. | *VIII. 7.9.j.iij.13.*
III.5.9.v.12. | *IX. 3.9.iij.*
IV. 7.8.ij. | *X. 9.ij.12.*
V. 7.8.iij. | *XI. 7.8. j.9.iij.*
VI. 11.

SVperiori titulo dictum eſt de ſolutione 1
matrimonij : cuius ſolutionis cùm effectus
ſit,vt dos repeti poſſit, conſequenter agitur
de dote ſoluto matrimonio repetẽda. ¶Hic 2
titulus diuiditur in quinque capita. ¶ Primo capite 3
oſtenditur dotem per iudicem eſſe repetendam , nec
poſſe mulierem inuitis heredibus mariti ſua auctorita-
te ingredi in poſſeſſionem rerum dotalium , l.dotis. 9.
¶ Secundo capite declaratur,quibus caſibus dos repeti 4
poſſit. Hic conſiderantur tres caſus. ¶ Primus caſus 5
eſt,cum matrimonium non valet, quòd cùm multis de
cauſis contingere poſſit : vna ſpecies hîc deciditur in
l.3. cùm mulier per errorem nupſit ſeruo , quem libe-
rum putabat,eíque dotem dedit. Quoniam igitur nu-
ptiæ cum ſeruo non conſiſtunt,ſupr.de inceſt.nupt.l.3.
ponimus autem mulierẽ liberam eſſe ; filij ex eo coitu
procreati , liberi & ſpurij ſunt. Quia verò mulier iuſto
errore ducta nupſit ſeruo,dos non eſt confiſcanda , ſed
repeti poteſt,ſup.de inceſt.& inut.nupt l.4.Et quia ipſa
mulier dotem dedit,ipſa repetere poteſt : nam ſi extra-
neus dediſſet , & in caſum ſoluti matrimonij ſibi reddi
pactus , vel ſtipulatus eſſet,ipſe repeteret , niſi mulier
probaret eum ſibi donare in hunc caſum voluiſſe,D.de
condict.cau. dat.l. 6. Repetit autem dotem , & ſi quid
aliud ſibi deberi oſtenderit:vt fructus,& partũ ancillæ,
D.eo.l.7.§.1.niſi fructùs in onera quaſi matrimonij ſint
cõſumpti,D.h.t.l.inſulã.42.§.1. Intellige eam repetere,
non à ſeruo, quia ſeruus non habet legitimã perſonam
ſtãdi in iudicio,ſed à domino eius;contra quẽ non agit
directa actione,ſed de peculio , quia cũ ſeruo cõtraxit,
eíque quaſi dotem dedit:nam ſi domino dediſſet, dire-
ctam in eum actionem haberet,arg.l.pen.& D. eod. l.ſi
cùm dotem.22.§.pen.Idcirco Imperator ait mulierem,
quod dedit,recipere ex peculio.Iamuerò quia , cùm di-
cimus agi de peculio,non ſignificamus certam actionis
ſpeciem , ſed qualitatem actioni adiectam ; videndum
eſt,quæ ſit hoc caſu actio. Non eſt actio de dote , D.de
iur. dot.l. 3. ſed condictio ob cauſam, ſupr.de condict.
ob cauſ.l. 1. vel ſine cauſa,D.de condict.ſi. cau.l. vlt. Eſt
tamen priuilegiaria,quaſi actio de dote: adeo vt mulier
præferatur aliis ſerui creditoribus:domino tamen,ſi ei
quoque ſeruus debeat,non præfertur,niſi in his rebus,
quas dotis nomine dedit,vel quæ ex pecunia in dotem
data comparatæ ſunt,D.h.t.d.l.ſi cum dotem.§ .vlt. vt
accidit etiam , cùm minor duodecim annis nupſit , &
cùm ſponſa,quæ dotem dedit,non nupſit,D.de iur.dot.
l.ſi ſponſa.74.& de reb.auctor.iudic.poſſid.l.quæſitum.
17. §. ſi ſponſa. ¶ Secundus caſus eſt , cùm matrimo- 6
nium cõſiſtit, tunc dos regulariter repeti nõ poteſt,l.7.
niſi maritus ad inopiam vergat , ſupr. de iur.dot.l. vbi.
29. ¶ Tertius caſus eſt , cùm matrimonium eſt ſolu- 7
tum:túncque dos repetitur , d. l.7. ſiue ſolutum ſit di-
uortio,l.nec maritus.8.ſiue morte mariti , l. vltim.ſiue
morte mulieris, l. 4. & 5. Quid ſi mulier ab hoſtibus
capta ſit?Nec ipſa dotem repetere poteſt,cùm ſit in po-
teſtate hoſtium : nec heres eius , quia ob ſpem poſtli-
minij nondum habet heredem, d.l.5. Sed an matrimo-
nium captiuitate ſoluatur , videamus. Diſtinguenda
ſunt iura, ac tempora.Olim matrimonium captiuitate
ſoluebatur, D.h.t.l.ſi quis.56.& de diuort.l.1.& de ca-
ptiuit.l.in bello. 12. §. ſed captiui. quod quidem ex ra-
tione & ſubtilitate iuris accidit , Nouel. 22. cap. 7. ni-
mirum quia capti ab hoſtibus, fiunt eorum ſerui , cum

ſeruis autem conſtat non eſſe connubium. Excipitur ex ſententia Iuliani, niſi patronus, qui libertam vxorem duxit, ab hoſtibus captus ſit, D. de ritu nupt. l. in eo iure. 45. §. vlt. Sed poſteà neſcio cui Imperatori ad fauorem matrimonij reſpicienti, generaliter placuit non aliter diſſolui captiuitate, quàm ſi incertum ſit, an captiuus viuat, & quinquennium à die captiuitatis ſit elapſum, D. de capt. l. non vt à patre. 8. & d. Nou. 22. cap. 7. verſ. *καὶ τοῦτο γὰρ.* quam ſententiam, non ſolùm Iuſtinianus probat eo. cap. 7. ſed etiam Tribonianus retulit in Pandectas ad l. 6. de diuortiis. adijciens Iuliani verbis, verſiculum *& generaliter.* & quæ ſequuntur vſque ad finem legis: nam ſtylus Tribonianum prodit, vt & Cujac. notauit. & ideo ait, *generaliter definiendum eſt*: quia Iulianus in præcedentibus verbis ſpecialiter ad patronum reſpiciebat, vt conſtat ex d. l. in eo iure. §. vlt. Poſt hæc, Leo Nou. 33. conſtituit, vt quod Iuſtinianus Nou. 117. cap. 11. de militantibus ſtatuit, in captiuis quoque obtineat, hoc eſt, vt coniugi, qui in ciuitate eſt, non liceat ad alias nuptias tranſire, quamdiu coniux viuit, qui in hoſtium poteſtate eſt, etiamſi de eius vita, vel obitu nihil compertum ſit, quod etiam iure canonico cauetur, xxxiv. q. 1. c. cùm in captiuitate. 2. & extr. de ſe-
8 cund. nupt. c. 2. ¶ Tertio capite exponitur, quis dotem repetat. Actio ad dotem repetendam datur I. Mulieri, D. h. t. l. 2. in princ. ſiue de eius bonis data ſit, l. vlt. ſiue pater mulieris, qui dotem dedit, agere non poſſit, vt quia abeſt, vel eſt ſuſpectæ vitæ, D. de procurat. l. filiusfam. 8. §. ſed & filiafamiliâs. vel eius damnati bona confiſcata ſunt, licèt marito heres extiterit, l. 2. ſiue extraneus, qui dotem dedit, ſibi reddi nec ſtipulatus, nec pactus ſit, vt ſupr. de rei vxor. act. l. vn. §. accedit. II. Patri mulieris, à quo dos profecta eſt: ſiue filia in matrimonio deceſſerit, l. 4. ſiue ſuperſtes ſit, quo caſu pater non ſine conſenſu filiæ poteſt agere, l. 7. & D. eod. l. 2. §. 1. niſi ab initio ſibi ſoli reddi ſtipulatus ſit. Lege, quæ ſcripſi ſupr. de iur. dot. §. 17. III. Heredi mulieris: ſed ſi nondum ſit heres, vt quia mulier apud hoſtes viuit,
9 nondum petere dotem poteſt, l. 5. ¶ Quarto capite declaratur, a quo dos repetatur. Dotem reddere tenetur I. Maritus, qui dotem accepit, l. nec maritus. 8. II. Socer, id eſt, pater mariti, ſi ipſe dotem accepit, l. penultim. III. Heres mariti, d. l. nec maritus, l. dotis. 9. & l. vltim. IV. Fiſcus, ſi ad eum dos peruenit confiſcatis bonis, quæ ad patrem mulieris pertinebant, l. 2. V. Dominus eius, cui mulier quaſi homini libero nu-
10 pſit, l. 3. ¶ Quinto capite explicatur, quid, & quantum repetatur, reddique oporteat. Hîc diſſoluuntur tres
11 quæſtiones. ¶ Primò quæritur, ſi res æſtimatæ in dotem datæ ſint, quid reddi debeat? Reſpondetur, regulariter non res, ſed pretium reddi debere, ſupr. de iur. dot. l. 5. & l. cùm dotem. 10. ſed ſiue decepta muliere res viliori pretio, ſiue decepto marito, res maiori pretio æſtimatæ ſint, iudex ad iuſtam æſtimationem rediget, dummodò res extent, quæ iterum æſtimari poſſint; alioquin reſtituendum eſt pretium dotali inſtrumento comprehẽſum, l. 6. Item ſi de rebus ipſis æſtimatis reddendis conuẽnit, res ipſas reddere oportet, ſupr. de iur. dot. l. ſi inter. 21. quo caſu non ſolùm ancillas in dotem datas, ſed etiam partum ancillarum reddere neceſſe eſt, l. 1. Nec obſtat, quòd rerum dotalium fructus mariti lucro cedunt, ſupr. de iur. dot. l. pro onerib. 20. quia partus ancillæ non eſt in fructu, D. de hered. petit. l. ancillarum. 27. & de rei vindic. l. vetus. 68. in princ. & de
12 vſur. l. in pecudum. 28. §. 1. ¶ Secundò quæritur, ſi mulier ei nupſerit, qui in alterius poteſtate eſt, vtrùm is, qui in poteſtate habet, in ſolidum, an de peculio teneatur? Reſpondetur per diſtinctionem: nam ſi dos ei data ſit, cui mulier nubebat, eius pater, l. penultim. vel dominus de peculio tenetur, l. 3. Si verò mariti pater dotem accepit, in ſolidum tenetur, idémque dicendum, ſi eius iuſſu dos marito data ſit, D. eod. l. ſi cùm dotem. 22. §. penultim. Nec dubitandum, quin idem de domino ſit dicendum, ſi ipſi, vel ipſius iuſſu dos data ſit: quia patris, & domini eadem eſt ratio. ¶ Tertiò quæritur, 13
vtrùm dos repetatur in ſolidũ, an in quantum reus facere poteſt? Reſpondetur, per diſtinctionem: Nam maritus damnatur in quantum facere poteſt: & ſi poſtea locupletatus ſit, reſiduum ſoluere cogetur, l. nec maritus. 8. idémque honor ſocero debetur, D. eod. l. rei iudicatæ. 15. §. vltim. & de re iudicat. l. ſicut autem. 21. heres autem mariti tenetur in ſolidum, d. l. nec maritus. quod eſt intelligendum de herede extraneo: nam filius communis, qui patri heres extitit, in tantùm damnatur, in quantùm facere poteſt, D. h. t. l. etiam. 18. in princip. ¶ Ex dictis obiter collige verbum, *in ſolidum*, eſſe homonymum: quoniam ei duo opponuntur, 14
videlicèt de peculio, & in quantum facere quis poteſt, idcirco hæc non ſunt contraria, ſocerum teneri in ſolidum, id eſt, vltra peculij quantitatem, d. l. pen. & non teneri in ſolidum, id eſt, vltra facultates, d. l. rei iudicatæ. §. vlt. d. l. ſicut autem.

Tit. XIX. Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit.

DIctum eſt ſuperiori titulo, dotem ſtante 1
matrimonio non poſſe repeti: nunc additur, eam ne quidem ſponte ſolui poſſe: quia præmatura ſolutio vim habet donationis: ſcimus autem donationem inter virum, & vxorem non valere. Hæc ita regulariter obtinent: ſed ex iuſta cauſa dos ſolui etiam ſtante matrimonio poteſt, l. vnic. & Nouel. 22. cap. 39. Iuſtæ cauſæ proponuntur in l. mutus. 73. § 1. D. de iur. dot. & in l. quamuis. 20. D. ſolut. matrimon.

¶ Quid ergo, ſi ſine iuſta cauſa maritus dotem ſtan- 2
te matrimonio ſoluat mulieri, deinde mulier in matrimonio decedat? Hæc ſpecies deciditur d. l. vn. & d. Nou. 22. cap. 39. quibus in locis dicitur, maritum ab heredib. mulieris dotem cum fructibus à die ſolutæ dotis repetere, ita vt proprietatem liberis communibus competentem non alienet, ſed illis conſeruet.

¶ Nota primò, liberos diſtingui ab heredibus mu- 3
lieris: quia ita contigit, vt mulieri extranei heredes ſuccederent; vt quia relicta liberis legitima extraneos heredes inſtituit: nam hoc iure non eſt neceſſe, vt filij, licèt non ingrati, heredes inſtituantur. Sed & hodie præteriti, vel exheredati à matre non officiunt teſtamento, niſi grati erga matrem fuerint, & per inofficioſi querelam, quæ quinquennio concluditur, teſtamentum reſcindant, & ita accipere oportet Nou. 117. cap. 3. vt alibi docui.

¶ Nota ſecundò, ſimpliciter, & ſine limitatione dici 4
fructus eſſe reſtituendos: quia indiſtinctè omnes reſtitui debent marito, qui onera matrimonij ſuſtinuit; propter quod fructus dotis neceſſariò oneribus matrimonij ſeruiunt, eatenus tamen repetuntur, quatenus mulier inde locupletata eſt, ſupr. de iur. dot. l. pro oner. 20. Alia ratio eſt, ſi maritus, non rem dotalem, ſed prædium ex propriis bonis vxori donauerit: nam mulier fructus lucratur, D. de donat. int. vir. & vxor. l. de fructib. 17. non tamen omnes, ſed induſtriales tantùm, D. de vſur. l. fructus. 45.

¶ Nota tertiò, proprietatem competentem liberis 5
ſeruari: hæc autem modò eſt proprietas totius dotis, modò partis, vt docui ſupr. de ſecund. nupt. capit. 1. ſegment. 2.

Tit. X X. Ne fideiuſſores, vel mandatores dotium dentur.

ACtione de dote tenetur maritus, vel ſo-
cer, vel heres, vt docui ſupr. tit. 18. cap. 4.
non fideiuſſor, vel mandator, id eſt, qui
pro marito, vel ſocero dotem accipiente
fideiuſſit apud eum, cui dos reſtituenda
eſt, vel huic mandauit; vt ſuo periculo dotem daret. Ra-
tio eſt: quia cui mulier ſemetipsã, & ſuam dotem com-
mittit, magis fidere debet, quàm extraneo: alioquin
cauſa perfidiæ io connubio generatur, id eſt, mulier,
aut quicumque dotem dat, hoc videtur cogitare & ad-
mittere, vt maritus vel ſocer fidẽ fracturus ſit: ſibi verò
ſufficere actionem aduerſus eum, qui mandando, vel fi-
deiubendo interceſſit, l. 1. & 2. Accurſius hoc loco ali-
quot quæſtiones decidit relatu dignas. Eas igitur bre-
uiter examinemus, ſed commodiori ordine, quàm ab
2 Accurſio proponontur.

¶ Primò, cùm certum, & in legibus expreſſum ſit,
eum, qui dotem accipit, non cogi dare fideiuſſorem vel
mandatorem, quæritur, ſi ſponte det, an hic interceſſor
obligetur? Reſpondeo non obligari: cùm quia C. Th.
de fideiuſſor. dot. l. vn. generaliter infirmatur dotis cau-
tio, id eſt, vt ego interpretor, ſiue de dote ſoluenda, ſiue
de ea reſtituenda caueatur: (quãuis Anianus eam coan-
guſtet ad mulierem viro carentem de dote ſoluenda)
etiam, quia hęc rubr. interceſſorem darj prohibet: quod
3 autem iure prohibente ſit, effectu caret, ſupr. de legib.
l. 5. & D. de fideiuſſ. l. cùm lex. 46. ¶ Secundò quęritur, an
fideiuſſor beneficio huius tituli renuncians efficaciter
obligetur? Reſpondeo ſecundum Azonem & Accur-
ſium, non obligari: quia legi aliquid iubenti, aut ve-
4 tanti renunciari non poteſt, D. de poſtul. l. 7. ¶ Tertiò
quæritur, an fideiuſſor de dote conſeruanda, & reſti-
tuenda poſſit dari ſponſæ ante contractum matrimo-
nium? Cuiac. hoc admittit: quia leges de viro & vxo-
re loquũtur, nõn de ſponſis. Rectius Accurſ. negat, quia
paria ſunt, contracto matrimonio facere, & in tempus
matrimonij conferre, ſupr. de donat. ant. nupt. l. 4. Sed
quid ſi ante ſponſalia conuenerit de fideiuſſore dando?
Harmenopulus. lib. 4. tit. 8. §. 9. exiſtimat hoc caſu fide-
iuſſorem rectè dari, & obligari. Ego dicta Accurſij ra-
tione motus generaliter puto fideiuſſorem non tene-
ri, etiamſi ante ſponſalia datus ſit, vel de eo dando con-
5 uenerit. ¶ Quartò quæritur, an fideiuſſor ſoluto matri-
monio à marito datus obligetur. Reſpondet Accurſius
eum obligari: quia hoc caſu ceſſat ratio, & prohibitio
huius tituli: atque hæc ſententia expreſſe confirmatur,
D. ſol. matrim. l. ſi conſtante. 24. §. quoties, & D. de ex-
6 cept. l. 7. in princip. ¶ Quintò quæritur, an pignus da-
tum teneat? Accurſ. diſtinguit, & ait pignus mulieri à
marito rectè dari; quia hoc eſt iuri conſentaneum,
quo cauetur, vt omnia bona mariti ſint mulieri
obligata: ab extraneo amico mariti fruſtra dari;
quia l. 2. h. t. omnem ſatisdationem prohibet. Ego gene-
raliter pignus admitto: quia in eo, & prohibitio huius
tituli ceſſat, & prohibitionis quoque ratio, ne mulier
alij magis videatur fidere, quàm marito, cui ſemetipſam
commiſit. Ad argumentum Accurſij, quòd lex 2. om-
nem ſatiſdationem prohibet: reſpondeo, ſatisdationis
vocabulo ibi ſignificari eam, quæ fit datis fideiuſſori-
bus, cùm quia hæc ſola propriè dicitur ſatisdatio, D.
qui ſatisd. cog. l. 1. & de ſtipul. prætor. l. 7. tum etiam
quia hæc interpretatio non ſolùm rubricæ conuenit,
ſecundum quam ſubiectas leges eſſe intelligendas, om-
nes fatentur, ſed etiã eiuſdem, l. 2. ſequenti verſ. ſi enim,
ex quo ſatis conſtat imperatorem de fideiuſſore tan-
tùm loqui, non de pignore. ¶ Sextò quæritur, an alius 7
poſſit pro marito dotem accipere, & ſe obligare? Reſ-
pondeo, hanc quæſtionem nihil dubitationis in ſe cõ-
tinere: quia nulla eſt hoc caſu interceſſio: nec dubitan-
dum, quin is ad dotem reſtituendam obligetur, qui
eam accipit, ſupr. de dot. cau. non numera. l. vltim.

¶ Septimò quæritur, ſi extraneus pro muliere dotem 8
det, an poſſit fideiuſſorem accipere? Accurſ. hæſitat.
Probabilius mihi videtur, ſatisdationem hoc caſu va-
lere: quia & prohibitio, & ratio prohibitionis ceſſat:
quandoquidem non in vxore, ſed in extraneo fideiuſ-
ſorem exigente eſt diffidentia: lex autem mulieris tan-
tùm diffidentiam improbat, quæ cùm ſemetipſam ma-
rito credat, non debet in dotis cauſa magis alij fidere,
quàm marito. ¶ Octauò quæritur, an marito ſatiſ- 9
dari poſſit pro dote ſoluenda? Reſpondeo, ſi mu-
lier viro fideiuſſorem det, nullam eſſe fideiuſſoris
obligationem, Cod. Theodoſ. de fideiuſſor. dot. l.
vn. & ibi Anianus, cùm in connubio nulla perfidię oc-
caſio dari debeat, l. 2. cur enim agitur contra fideiuſſo-
rem, niſi ob perfidiam coniugis dotem promiſſam non
ſoluentis? Si vero extraneus dotem pro muliere ex-
promittat, fideiuſſor ab eo datus tenetur, D. de iur. dot.
l. cùm dotis, 55. quàm legem Doctores malè accipiunt,
quaſi mulier viro fideiuſſorem pro dote ſoluenda da-
re poſſit: cùm lex nominatim de expromiſſione loqua-
tur, vt doctiſſimus Cuiacius animaduertit: conſtat au-
tem expromiſſore dato mulierem non teneri. D. de S.
C. Macedo. l. vltim.

Tit. XXI. Rerum amotarum.

I. 11.	*§. j. 3.*
I I. in princ. 5.	*I I I. 4. 7.*

COniux res coniugis amouens furtum qui- 1
dem committit, ſed ob reuerentiam matri-
monij ne quidem poſt diuortium furti
conueniri poteſt, D. h. tit. l. 1. & 2. & l. pen.
ſed alia remedia competunt. ¶ Primum re- 2
medium eſt condictio ſine cauſa, quæ datur etiam
conſtante matrimonio, D. eod. l. rerum quidem. 25.
¶ Secundum remedium eſt actio in factum, quæ ſi- 3
militer datur ſtante matrimonio, l. 2. §. conſtante. vbi
pro *etenim*, puto legendum *etiam*. ¶ Tertium remedium 4
eſt, rei vindicatio, ſi ipſæ res amotæ extent, l. vltim.
& D. eod. l. ob res 24. ¶ Quartum remedium eſt actio 5
rerum amotarum, quæ eſt condictio, D. eo. l. rerum
amotarum actio. 26. prætoria, l. 2. in princip. vbi legen-
dũ *promittitur*, non *permittitur*, vt Cuiacius recte monet.
¶ Vt hæc actio competat, duo requiruntur. I. Vt res 6
ſint amotæ diuortij cauſa, D. eod. l. ſi concubina. 17.
§. 1. I I. Vt diuortium ſecutum ſit, D. eod. l. vltim. &
de diuort. l. vltim. §. vltim. verſ. proinde. Vtraque con-
ditio ponitur in l. rerum quidem. 25. D. h. t. Quare ſi
mortis cauſâ res amotæ ſint: ſecuta morte non agitur
rerum amotarum, ſed ad alias actiones eſt confugien-
dum, D. eod. l. ſi propter. 22. §. 1. ſecuto autem diuor-
tio non eſt directa, ſed vtilis actio rerum amotarum,
D. eod. l. ſi mulier. 21. ¶ Hæc actio in eum, qui amo- 7
uit, eſt in ſolidum, D. de re iudica. l. ſi rerum. 52. in here-
dem autem datur in quantum ad eum peruẽnit, l. vlt.
¶ Quintum remedium eſt, certi condictio, d. l. ſi concu- 8
bina, §. penult. quia hæc actio eſt generalis, & ex om-
ni cauſa datur, ex qua certum petitur, D. de reb. cred. l.
certi. 9. ¶ Sextum remedium eſt, actio ad exhibendum, 9
quæ competit etiam ob res mortis cauſa amotas, d. l.
ſi propter. §. 1. ¶ Septimum remedium eſt, petitio he- 10
reditatis, ibid. qua tenetur ob res coniugis defuncti
amotas,

amotas,q::: controuerſiam hereditatis facit, propterea quod pro poſſeſſore poſſidet,id eſt, mala fide, D.de heredit.petit.l.regulariter.9.l.pro herede.11.in fi.& ll.ſeq.
11 ¶ Octauum remedium eſt compenſatio, ſi is,qui res amouit,agat,l.1.& ſupr.de con.pen.l.6.Ex quib.legib. puto mulierem de dote agentem pati ob res mariti ab ſe amotas compenſationem. Nec obſtat l.vn.§.taceat, ſupr.de rei vxor. act. vbi non denegatur compenſatio, ſed retentio ad tempus quaſi iure pignorum, vt ibi expoſui num.6.membr.3.

Tit. XXII. Ne pro dote mulieri bona quondam mariti addicantur.

1 SI maritus ſine ſucceſſore deceſſerit, mulier dotis ſibi debitæ cauſa petere non poteſt, vt bona quondam mariti ſibi addicantur, l. vn. quemadmodum nec alij creditores id petere poſſunt, infr.de bon. aucto. iud. poſſid.l. 6. ſed iure communi vtitur, vt primo decreto mittatur in poſſeſſionem bonorum defuncti dotis ſeruandæ cauſa,quemadmodum alij creditores in poſſeſſionem mittuntur rei ſeruandæ cauſa: deinde ſecundo decreto iubeatur poſſidere,D.de ſolut.l.Titia. 48.& ad municipal.l.ea quæ.16.§.1.tuncque ipſa & alij creditores hæc bona diſponere poſſunt, Inſt. de ſucceſ. ſubla. in princ.eaque diſtrahere, vt omnibus, quoad eius fieri poteſt,ſatisfiat, d.l.vn.& infr. de bon.aucto.iud poſſ. d.l.6.& l.penultim. Et hoc eſt, quod dicitur in d. l. vn. *quatenus ſucceſſionis modus patitur*, id eſt, pro viribus bonorum. Non eſt ignorandum haberi rationem ordinis & priuilegiorum, & mulierem in dote priuilegio frui, D. de rebus auct. iud. poſſid. l. quæſitum. 17.§.1. & ll.ſeqq.

Tit. XXIII. De fundo dotali.

I. in princ. 2.	*II. 2.*
§. j. 3.	

1 DVæ quæſtiones hoc titulo diſſoluuntur.
2 ¶ Primò quæritur, quem fundum dotalem alienare maritus prohibeatur? Reſpōdemus per diſtinctionem: aut enim fundus in dotem datus eſt inæſtimatus, aut æſtimatus. Priori caſu proprie dicitur fundus dotalis, & alienari nequit, l. 2. & ſupr.de rei vxor.act.l.vn.§.& cùm lex. Poſteriori caſu alienari poteſt, d. §.& cum lex. niſi hac lege datus fuerit,vt electio eſſet mulieris, vtrùm repeteret, non mariti,vtrùm ſolueret,l.1.in princ.& D. eod.l. quod ſi fundus.11. Fundi autem appellatione hic ſignificatur tam prædium vrbanum,quam ruſticum, D. eod.l.dotale.13.in princ.& tam totum prædium,quàm pars,d.l.
3 dotale,§.1. ¶ Secundò quęritur,quę alienatio prohibeatur? Alienationis verbo hic omnis actus ſignificatur,per quem dominium transfertur,d.l.1.§.1.Sed non tantùm hæc alienatio prohibetur, verùm etiam pigneratio, ſiue hypothecæ obligatio, d. l. vn.§. & cum lex. & Inſt. quib.alien.lic.vel non.in princip.Hinc ſequitur, ſi dotale prædium commune cum Titio ſit, Titium quidem poſſe iure communi prouocare maritum ad diuiſionem;quia lex Iulia ei nō obſtat,nec cogi debet in communione manere, ſupr. commu. diuid.l.vltim.ſed maritum non poſſe ad diuiſionem prouocare, tamquàm hæc ſpecies quædam alienationis ſit;præſertim quia contingere poſſet,vt fundus Titio adiudicaretur, Inſt. de offic. iud. §. eadem. quo caſu Titij fieret, Inſtitut. eod.§.vltim.

Tit. XXIV. Diuortio facto apud quem liberi morari, vel educari debeant.

CVm liberi ſint fructus matrimonij, meritò poſtquam expoſita ſunt iura inter virum & vxorem, declarantur iura inter parentes & liberos. In primis, quia diuortio facto quæri contingit, vtrùm filij apud patrem, an apud matrem morari, & educari debeant; hoc iudicis arbitrio committitur, l.vn.& infr.tit. prox.l.3.§.1. Sed Iuſtinianus, Nou. 117. c.7. ſic diſtinguit: Aut pater diuortij cauſam præbuit, aut mater. Priori caſu filij apud matrem aluntur impenſis patris, dummodò mater ad ſecundas nuptias non tranſeat. Poſteriori caſu aluntur apud patrem impenſis matris, dūmodo mater ſit locuples, nec ſit pater inops. Nam ſi mater inops ſit, impenſas ſuppeditare nequit: & ſi pater inops ſit, apud matrem locupletem filij nutriuntur. Eandem diſtinctionem in omnibus cuiuſcumque gradus parentibus, & liberis adhibet. 1

Tit. XXV. De alendis liberis, ac parentibus.

I. 8.	*§. j. 6.*
II 8. 9.	*IV. in princ 4. 5.*
III. in princ. 3. 4. 5.	*§. j 3.*

HVius tituli duæ ſunt partes. ¶ In priori 1
parte de alendis liberis diſſoluuntur qua- 2
tuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, ſi quis 3
neget ſe patrem eſſe, an alere ſit cogendus? Reſpondetur, in primis iudicem quęrere debere, an is ſit filius, qui alimenta petit, l.vltim. §. 1. non enim aliter ei decernuntur alimenta, quam ſi filium ſe eſſe probauerit, l.penultim. in princip. Nota, cùm principaliter agitur de alimentis, & incidenter quæritur, an ſit filius? hanc incidentem quæſtionem ſummaria cognitione diſcuti, proinde veritati non facere præiudicium, ſed nihilominus proprio iudicio quæri, an reuera ſit filius, necne? D.de his qui ſui vel alie. iur. ſunt, l.penultim. non obſtante illa iuris regula, quod res iudicata pro veritate habetur, D.de ſtatu homi.l.ingenuum.25.& de diu.reg.iur. l.res iudicata.207.quia nō ſuper incidenti, ſed ſuper principali tantùm quæſtione ſententia pronunciatur, ſupr. de ordi.iudic.l. 1. ¶ Secundò quæritur, quis alimenta 4
conſtituat? Reſpondetur, iudicem competentem ea decernere, l.penultim.& vltim. ¶ Tertiò quæritur, quā 5
ta alimenta decerni debeant? Reſpondetur, decerni pro modo facultatum, d. l.penultim. in princip. d. l. vlt. in princip. ¶ Quartò quæritur, apud quem liberi ſint alē- 6
di: Reſpondetur, ſi diuortium factum ſit, iudicem ęſtimare debere, vtrùm apud patrem, an apud matrem liberi ſint alendi, d.l.penultim. §.1. quod ſuperiori titulo expoſui. ¶ In poſteriori parte de alendis parentibus 7
diſſoluuntur duæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an 8
liberi cogantur parentes ſuos alere? Reſpondetur, cogi, ſi parentes egeant, l. 1. & liberi facultates idoneas habeant, l.2. ¶ Secundò quæritur, quis liberos com- 9
pellat ad alimenta parentibus præſtanda? Reſpondetur, hoc ſpectare ad iudicem competentem, d.l.1.

Tit. XXVI. De concubinis.

CVm aliud ſit iuſtum coniugium, id eſt, nuptiæ; aliud inæquale, id eſt, concubinatus, 1 infr.tit.prox.l.3.& C. Th.de collegiat. l. 1. poſtquam dictum eſt de nuptiis, & iis, quæ ad nuptias ſpectant, vt dotibus, donationibus, liberis; conſequenter agitur de concubinatu: qui iure Iuſtinianeo toleratur, D.h. tit. l. 3. §. 1. ſed à Leone damnatur, Nou. 91. Iure Iuſtinianeo vel vnam vxorem habere licet, vel vnam concubinam, non duas vxores, Inſt.de nupt.

Digitized by Google

nupt.§.ſocrum. nec duas concubinas, Nou. 18.cap.5. verſ.& hęc dicimus.nec vxorem ſimul & concubinam, l.vnic.& inſt.commun.de mannmiſſ.l.vltim.in fi.

Tit. XXVII. De naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus cauſis iuſti efficiantur.

I. 3.6.24.	*IX. in princ. 13.14.15.j.*
II. 1.8.	*§. eodem ſcilicet. 15.v.*
III. in princ. 13.15.iv.	*§. ſed ſi quidem. 15.v.*
§. & quod. 14. 15.ij.	*§. ſi verò, 15.v.*
§. ſed & ſi. 13.14.	*§. illo videlicet. 15.v.*
IV. 15.j.ij.	*§ penult. 15.v.*
V. in princ. 18.j.ij.21.22.	*§ vltim. 12.15.iv.*
§. hi verò. 21.	*X. 19.20.j.ij.21.22.*
VI. in princ. 18..ij.	*XI. in prin. 18.20.j.ij.21.22.*
§. in poſterum. 20.ij.21.	*§. & multò magis. 20. ij. 21. 22.*
§. filios. 23.	*§. vltim. 21.*
VII. in princ. 20.j.21.	*XII. 4.5.8.9.20.ij.*
§. naturalibus. 4.20.ij.23.	
VIII. 8.9.	

1
Quemadmodum iuſti liberi ſunt fructus
matrimonij, ita naturales liberi ſunt fru-
ctus concubinatus; quare vt ſupr. poſt tra-
ctatum de nuptiis, dictum eſt de iuſtis li-
beris: ita hîc poſt titulum de concubinis,
agitur de naturalibus liberis: ſimul tamen agetur etiam
de eorum matribus, quia in ſucceſſione coniunguntur,
2 id eſt, filij naturales vnà cùm matre ſua in vnā vnciam
ſuccedunt patri naturali, l.a. ¶ Nota primò, filios natu-
rales hîc dici, qui ſuſcepti ſunt ex concubina, vt & in
§. vlt. Inſtitut. de nupt. etſi interdum naturales vocan-
3 tur, qui ſuſcepti ſunt ex iuſtis nuptijs, vt Inſtitut. de
adopt. in princip. ¶ Nota ſecundò, à naturalibus di-
ſtingui ſpurios, id eſt, ſtupro, vel ſcortatione, vel ex in-
iuſtis nuptijs, vel ex iniuſto concubinatu ſuſceptos, l.1.
4 & Inſtitut. de nupt. §. ſi aduerſus. ¶ Nota tertiò, filios le-
gitimos patrem omnino certum habere, D. de his qui
ſui vel alien. iur. ſunt, l. 6. & de in ius vocan. l.5. ſpurios
verò omnino habere incertum, ideoque videri ſine pa-
dtre, d. §. ſi aduerſus. naturales autē quodammodò vide-
ri patrem habere, non omnimodò, quia nec ſpurij, nec
iuſti ſunt, l.7. in fi. & l. vltim. in fi. Medium igitur lo-
cum filij naturales tenent inter legitimos, & ſpurios:
meritò: quia nec ex coitu damnato, nec ex legitimo ſunt
ſuſcepti, ſed ex coniunctione, quæ iure toleratur tan-
5 tùm, non probatur, vt ſuperiori tit. notaui. ¶ Nota quar-
tò, in hac rub. non de filijs naturalibus agendū propo-
ni, ſed de liberis naturalibus, ne excludātur nepotes, qui
dicuntur naturales auo, ſiue filius legitimus ex con-
cubina, ſiue filius naturalis ex concubina, ſiue filius
6 naturalis ex vxore eos ſuſceperit, l. vltim. ¶ His ex-
poſitis, ad Analyſim tituli transgrediamur. Etſi rubri-
ca duabus conſtat partibus: tamen commode adiunge-
mus tertiam partem de quibuſdam liberis, quos lex 1.
tam à naturalibus, quàm à legitimis diſtinguit, adeo vt
ſpuriorum iure vtantur.

¶ Prima igitur pars eſt de liberis naturalibus, & eo-
7 rum matribus. Vbi duæ quæſtiones diſſoluuntur.
8 ¶ Primò quæritur, quantum ex bonis paternis cape-
re poſſint? Diſtinguuntur autem tres caſus: aut enim
pater naturalis habet liberos legitimos, aut parentes;
aut neutros. Primo caſu tantùm vnciam in liberos na-
turales, & eorum matrem conferre poteſt: vel, ſi ſolam
concubinam habet, huic ſemunciam relinquere po-
teſt. Si hunc modum excedat; id quod excedit, his abla-
tum, ad legitimos liberos transfertur. Et hoc obtinet
non ſolùm in naturalibus filijs, l.a. ſed etiam in nepo-
tibus, l. vlt. Secundo caſu diſtinguendum eſt inter ius
Codicis, & ius nouiſſimum. Iure Codicis idem hoc
caſu ſtatuitur, quod primo caſu, d. l. 2. Sed nouiſſimo
iure, legitimâ parenti relictâ, reſiduum poteſt natu-
ralibus liberis, & eorum matri relinqui, Nou. 89. cap.
12. Tertio caſu liberi naturales ex bonis paternis olim
poterant accipere tantùm vſque ad quadrantem, C.
Th. h. tit. l. 1. ſed iure Codicis filij ſemiſſem, nepotes aſ-
ſem, l. humanitatis. 8. & l. vltim. iure nouiſſimo tam
filij, quàm nepotes aſſem capere poſſunt, Nou. 89.
cap. 12. ¶ Secundò quæritur, an inteſtato patri ſucce- 9
dant? Iure Codicis indiſtinctè non ſuccedunt, d. l. hu-
manitatis, & d. l. vltim. ſed ex d. Nou. 89. c. 12. ſucce-
dunt ex ſextante inter matrem & liberos in capita di-
uidendo, dummodò nec legitima proles extet, nec le-
gitima vxor. Hæc omnia ita ſtatuta ſunt de his, qui na-
turales manent, nec effecti ſunt legitimi. ¶ In ſecun- 10
da tituli parte declaratur, ex quibus cauſis iuſti effi-
ciantur. Vbi tria legitimationum genera proponun-
tur. ¶ Primus legitimandi modus eſt, per oblationem 11
curiæ: de quo diſſoluuntur quatuor quæſtiones.

¶ Primò quæritur, qui poſſint ita filios legitimare? 12
Reſpōdetur, non ſolùm eos ita legitimare poſſe, qui li-
beris legitimis carent, ſed etiam eos, qui habent libe-
ros legitimos, l. communium. 9. §. vlt. ¶ Secundò 13
quæritur, cuius ciuitatis curiæ offerri debent, vt legiti-
mi fiant? Reſpondetur per diſtinctionem: aut enim ge-
nitoris patria eſt vetus, ſeu noua Roma, aut alia ciui-
tas, aut aliquis vicus, ſeu poſſeſſio. Primo caſu, cuiuſ-
cunque metropoleos curiæ offerri poteſt. Secundo
caſu debet offerri in ipſa vrbe, ex qua pater eſt oriun-
dus. Tertio caſu in vrbe, cui ſubeſt vicus, vel poſſeſſio
illa, vnde pater ortum ducit, l. 3. in princip. & §. vlt. &
d. l. communium. in princ. ¶ Tertiò quæritur, quomo- 14
dò fiat hæc legitimatio? Reſpondetur, maſculum legi-
timari, dum datur curiæ vel à patre viuo, vel poſt eius
mortem, prout in teſtamento pater iuſſit, d. l. 3. §. 1.
& d. l. communium. in princip. feminam autem legi-
timari, dum curiali datur nuptui, d. l. 3. §. vltimo.
¶ Quartò quæritur, qui ſint effectus huius legitima-
tionis? Hîc declarantur plures effectus. I. Qui ſic legi- 15
timantur, legitima iura in ſucceſſione paterna conſe-
quuntur: cæteris autem patris parentibus, vel liberis,
vel adgnatis, vel cognatis legitimi ſucceſſores non
ſunt, l. 4. & d. l. communium. in princip. II. Si filius na-
turalis, curialis conditionis vitandæ cauſa hereditatem
paternam repudiarit, aut donationē à patre ſibi factam
reſpuerit; deinde paternas facultates in totum, vel pro
parte poſſidere deprehēdatur; omnimodò licèt eas non
alienauerit, curialem fortunam ſubire cogitur, d. l. 3. §.
1. III. Si filius ſecundum patris voluntatem decurio
factus ſit, non poteſt in fraudem curiæ paternam he-
reditatem repudiare, aut donationem ſibi à patre fa-
ctam reſpuere; ſed cogitur bona paterna ſuſcipere, l. 4.
IV. Pater filio ſic legitimato poteſt omnia bona con-
cedere inter viuos, aut relinquere in teſtamento, d. l. 3.
in princip. niſi filios quoque legitimos habeat ex iuſto
matrimonio procreatos: tunc enim non plus in legiti-
matum conferre poteſt, quàm ei legitimè nato, in
quem minimā bonorū portionem tranſtulit, d. l. com-
muniū. §. vlt. V. Ei, qui per oblationē curiæ legitimatus
eſt, inteſtato non ſuccedunt patris parentes, aut liberi,
aut cognati, ſiue adgnati, d. l. communium, §. eodem
ſcilicet. ſed quatuor ſucceſſionis ordines conſtituun-
tur. In primo ordine vocantur filij, ſiue antea geni-
ti ſint, quàm pater factus eſt curialis, ſiue poſtea. Sed
illa inter filios differentia eſt: quòd illi, qui geniti ſunt,
antequàm pater eſſet curialis, ſi quidem curiales
fiant, omnia patris bona accipiunt: ſi verò curiales fie-
ri nolint, quarta bonorum paternorum pars eis ablata
transfertur ad curiam: qui verò poſtea geniti ſunt, cu-
rialem

cialem fortunam recuſare non poſſunt, d.l. commu-
nium, §.ſed ſi quidem. In ſecundo ordine vocantur ad-
ſcendentes, vel deſcendentes, vel tranſuerſales per li-
neam maternam, qui ſe curiæ offerunt, ita vt bona
defuncti, quæ à patre ad eum peruenerunt, capiant: cæ-
tera matri, ſi ſuperſtes ſit, vel ſoli, vel cùm alijs cohe-
redibus deferantur, d. l. communium, §. illo videlicet.
In tertio ordine vocantur mater ex triente, curia ex
beſſe, d.l. communium, §. ſi verò ſine liberis. In quarto
ordine bona paterna deuoluũtur ad curiam; cætera ad-
ſcendentibus per lineam maternam, vel deſcendenti-
bus, vel tranſuerſalibus deferuntur, eod. §. ſi verò ſine
liberis. Quæ omnia locum habent in his, qui ante, vel
poſt Iuſtiniani conſtitutionem curiales facti ſunt, dum-
modò non ſint ante eam mortui, d. l. communium, §.
penultim. Hucuſque de legitimatione per oblatio-
16 nem curiæ. ¶ Secundus legitimandi modus eſt, per ſub-
ſequens matrimonium: de quo duo declarantur, id eſt,
quæ requirantur, vt legitimatio procedat, & quis ſit
17 eius effectus. ¶ Quæ requirantur, vt legitimatio proce-
dat, partim ſpectantur in patre legitimante, partim in
muliere, ex qua liberi ſuſcepti ſunt, partim in eorum
coniunctione, partim in ipſis liberis, qui legitimantur.
18 ¶ In patre legitimante duo requiruntur. I. Vt le-
gitimam vxorem non habeat, l. 5. in princ. II. Vt legi-
timis liberis careat, d.l. 5. in princip. & l. 6. in princip.
Sed hoc in Iuſtiniani conſtitutionibus ſub hoc titulo
poſitis omittitur: quia Iuſtiniani voluntas eſt, vt etiam
legitimis liberis extantibus, liberi ex concubina poſteà
ſuſcepti legitimeotur per ſubſequens matrimonium,
Nou. 12. cap. vltim. niſi ex ancilla ſuſcepti ſint, Nou.
18. c. vltim. Nihil autem refert, vtrùm poſt matrimo-
nium cum concubina celebratum alij liberi ſuſce-
pti, ſuperſtites ſint, an non ſint ſuſcepti, vel mortui
19 ſint, l. nuper. 11. in princip. & Nou. 19. ¶ In muliere,
ex qua ſuſcepti ſunt liberi, qui ſunt legitimandi, requi-
ritur, vt libera ſit, l. cum quis 10. Nihil autem refert,
vtrùm ſit ingenua, an liberta, Nou. 18. cap. vltim. Nou.
78. c. 5. Quin etiam iure nouiſſimo ex ancilla ſuſcepti,
ita legitimari poſſunt, d. Nou. 18. cap. vltim. d. Nou. 78.
c. vltim. dummodò non extent liberi legitimi, vt paulò
20 ante notaui. ¶ In coniunctione requiritur. I. Vt non ſit
coitus inceſtuoſus, vel nefarius, l. 7. in princip. & omni-
no non ſit iure prohibitos, ſed inter eas perſonas ma-
trimonium conſiſtere poſſit, d. l. 7. in princip. d. l. cum
quis 10. & l. ſeq. in princip. Quapropter iure Codicis
ſuſcepti ex ancilla non poſſunt hoc modo legitimari,
vt paulò ante expoſui; quia cum ancilla non eſt con-
nubium, ſupr. de inceſt. & inutil. nupt. l. 3. II. Vt dota-
lia inſtrumenta conficiantur, l. 6. §. in poſterum, d. l. cùm
quis, & l. ſeq. in princip. & §. 1. d. Nou. 18. c. vltim.
Nou. 74. capite 2. Iure tamen nouiſſimo idem dicen-
dum videtur, ſi alio modo probari poſſit matrimo-
nium cum ea contractum eſſe, quæ fuerat concubi-
na: ſiquidem Imperator legitimationem admittit,
ſi quis eos, quos ex concubina ſuſcepit, in publico in-
ſtrumento, vel chirographo à tribus teſtibus ſubſcri-
pto, vel in teſtamento, vel in actis filios ſimpliciter no-
minauerit, non adiiciens naturales, tamquam hac ra-
tione oſtenderit ſe eorum matrem pro vxore habuiſſe,
Nou. 117. c. 2. quia verba in dubio accipiuntur in ſigni-
ficatione propria, D. de legat. iij. l. non aliter. 69. in prin.
filij verò propriè dicuntur, qui ex iuſtis nuptijs pro-
creati ſunt, l. 7. in fin. & l. vltim. in fin. & D. de his qui
21 ſui vel alien. iur. ſunt, l. 6. ¶ In liberis legitimandis Ze-
no requirit, vt ante ſuam conſtitutionem ſuſcepti ſint,
l. 5. Sed Anaſtaſius idem beneficium poſt eam conſti-
tutionem quandocumque ſuſceptis, vel ſuſcipiendis
conceſſit, l. 6. §. in poſterum. quod & Iuſtino placuit, l.
7. in princip. Hanc enim legem conſtat non eſſe Iuſti-
niani, cui vulgò in libris editis tribuitur, ſed Iuſtini,
Nou. 89. c. 7. Nihil autem refert, vtrùm ante dotalia in-
ſtrumenta ſint nati, an anteà concepti, poſteà nati. Im-
mo hi non legitimati, ſed legitimè nati dici debent:
quia tempus partus ſpectatur: cùm hoc filio vtilius eſt,
quemadmodum ſpectatur tempus conceptionis, ſi hoc
ſit filijs commodius, l. nuper. 11. §. & multò magis. & §.
& generaliter. & Nou. 89. c. 8. Aequè igitur ſui & legiti-
mi ſunt, qui ſunt ante nuptialia inſtrumẽta concepti, &
nati, & qui poſt ea concepti & nati ſunt: & qui anteà
ſunt concepti, poſteà nati, d. l. 5. in princip. l. cùm quis
10. & d. l. nuper. ¶ Effectus legitimationis eſt, vt le- 22
gitimati ſint in poteſtate patris, & omnia iura legiti-
morum liberorum ac ſuorum heredum conſequantur,
tam inter viuos, quàm ex teſtamento, vel ab inteſtato,
d. l. 5. in princip. d. l. cùm quis, d. l. nuper. in princip. &
§. 1. ¶ Tertius legitimandi modus eſt arrogatio, l. 6. 23
§. vltim. Hunc modum Iuſtinus ſuſtulit, l. 7. §. 1. ¶ In ter- 24
tia tituli parte ſpurijs adnumerantur, nec legitimari
poſſunt, qui ex ancilla, vel alia vili & abiecta muliere
ſuſcepti ſunt à ſenatore, vel perfectiſſimo, vel duum-
viro, vel prouinciæ ſacerdote, l. 1. vbi ex Nou. Mar-
tiani 4. & ex Nou. Iuſtin. 89. c. 15. legendum, *perfectiſſi-
mos*, non, vt eſt in vulgatis libris, *præfectos*. Sed hanc le-
gem Iuſtinianus abrogauit, d. Nou. 89. c. 15.

Tit. XXVIII. De teſtamentaria tutela.

I. 3. 9.
II. 3. 5. 7.
III. 8.
IV. 3. 9.
V. 3. 4.
VI. 3. 5. 9.
VII. in princ. 3. 5. 9.
§. j. 5.
VIII. 5. 6.

EXpoſitis ſponſalibus, nuptiis, & concubi-
natu, & cæteris, quæ cum his connexa, &
affinia ſunt, vt dotibus, donationibus
propter nuptias, & liberis legitimis
vel naturalibus, tandem de tutelis, & cu-
rationibus agitur. Cùm autem vel teſtamento defe-
rantur, vel lege, vel à magiſtratu; perſpicuum eſt, à teſta-
mentaria tutela incipiendum eſſe: quia cùm hæc lo-
cum habet, cæteræ ceſſant. Ruſus cum hæc aliquando
per ſe conſiſtat, quandoque confirmatione egeat: hic
titulus eſt de ea, quę per ſe ſubſiſtit: ſequens verò de ea,
quæ à magiſtratu confirmatur. ¶ In hoc tit. diſſoluun- 2
tur ſeptem quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quis in teſta- 3
mento tutorem dare poſſit? Reſpondetur, rectè dari à
patre, l. 2. 5. 6. 7. in princip. (Subaudi, qui pupillum in
poteſtate habet, D. eod. l. 1. in pr. & Inſtitut. de tutel. §.
permiſſum.) non à matre (ſed vt tutor à matre datus ad-
mittatur, non ſolum opus eſt, vt filium pupillum ma-
ter heredem inſtituerit, ſed etiã vt tutorem ab ea datum
magiſtratus confirmet, l. 4. vbi probanda eſt lectio af-
firmatiua, quę habet, *quando autem eos heredes inſtituerit*,
vt conſtat ex l. peto. 69. §. mater, D. de legat. ij.) nec
à patrona, l. 1. ¶ Secundò quæritur, quis tutor dari poſ- 4
ſit? Huc ſpectat talis ſpecies; Pater pupillis Titium tuto-
rem dedit: deinde ei adiecit Stichum ſeruum alienum,
ita vt vellet hunc fieri tutorẽ manẽte etiã Titio tutore.
Lex ait Stichum eſſe emendum, & manumittendũ (ſub-
audi, à pupillis Titio tutore auctore:) manumiſſum ve-
rò, iungi Titio tamquam curatorẽ, l. 5. Stichus emendus
eſt, vt manumitti poſſit; quia nemo poteſt alieno ſer-
uo libertatem dare. Manumittendus eſt, vt curator fie-
ri poſſit. Curator fit, nõ tutor, quamuis tutor datus ſit:
quia iam pupilli Titium tutorem habent: (hic enim,
cùm liber eſſet, ſtatim ac pater pupillorum mortuus
eſt, ad

eſt ad tutelam vocatus eſt: Stichus autem non niſi poſt
manumiſſionem admittitur)eis verò, qui tutorem ha-
bent, ſecundum regulam iuris alius tutor dari nequit,
3 Inſtit.de curatorib.§. pen. ¶ Tertiò quæritur, vtrùm
tutor,vel curator detur in teſtamento, an in codicillis?
Reſpondetur,tutorẽ dari poſſe tã in teſtamento,quàm
in codicillis,l.1.6.pen.in princ. & vlt. (ſubaudi, teſta-
mento cõfirmatis,D.h.t l. 3.) curatorem ne quidem
6 teſtamento rectè dati,d.l. pen.in fin. ¶ Quartò quæri-
tur,quibus verbis tutores dentur?Reſpondetur, dari,
non ſolùm Latinis, ſed etiam Græcis verbis, l. vltim.
7 ¶ Quintò quæritur,quot tutores dari poſſint? Reſpõ-
detur,vel vnum,vel plures dati poſſe,l. 2.dati(inquam)
vt ſimul tutores eſſe incipiant:quia(vt ſupr.dixi) tuto-
8 rem habenti alius tutor non datur. ¶ Sextò quæritur,
ſi pupillis fratribus tutores dati ſint, & vnus ex fratri-
bus pubes fiat, an alij adhoc impuberes in eius tutelã
recidant? Reſpondetur, non recidere, l.3. licèt enim
olim tutores hac ætate fieri poſſent,infr.de legit.tutor.
l.vlt.& inſtit.de excuſ. tutor. §.item maior.tamen cùm
impuberes illi habeant tutorem ex teſtamento, non
poteſt eis frater fieri tutor legitimus,D.h.t.l.ſi quis.1 t.
in princ. Hodie eſt & altera eiuſdem deciſionis ratio:
quia minor vigintiquinque annis tutor eſſe non po-
teſt,d.l.vlt.d.§.item maior.& Inſtit.de fiduc.tute.in fin.
9 ¶ Septimò quæritur, quis ſit effectus dati tutoris? Re-
ſpondetur per diſtinctionem. Aut enim rectè, aut per-
peram datus eſt & vel geſſit, vel non geſſit.Rectè da-
tus,ſiue geſſit,ſiue non geſſit, quoniam gerere debuit,
tutelæ actione tenetur,l.6.& 7.in princ.Non rectè da-
tus, ſi adminiſtratione abſtinuit, non tenetur, l. 1. Si
verò geſſit, negotiorum geſtorum,d.l.1.vel protutelæ
actione conuenitur,l.4.

Tit. XXIX. De confirmando tutore.

I. 4.	*III.* 2.
II. 2.	*IV.* 3.

1 TRibus caſibus tutela teſtamentaria ſine
magiſtratus confirmatione non conſiſtit.
2 ¶ Primus caſus eſt, cùm tutor à pupilli
patre datus eſt in epiſtola, vel teſtamen-
to imperfecto. Hoc caſu confirmatur à
magiſtratu,l.2.& quidem ſine inquiſitione,D.eod.l. 6.
& remiſſa ſatiſdandi neceſſitate,D. eod.l.3. Excipitur,
niſi priuſquam confirmetur, alium tutorem magiſtra-
tus dederit:nam hic a magiſtratu datus, tutor manet:
iudex autem competens diſpiciet,an eum, quem pater
tutorem dedit,curatorem conſtituere debeat,l.3.

3 ¶ Secundus caſus eſt, cùm tutor datus eſt à patre
non habente pupillum in poteſtate,vt quia eſt natura-
lis,non legitimus, vel quia filium emancipauit. In pa-
tre naturali diſtinguitur,quia vel aliquid,vel nihil filio
impuberi reliquit. Priori caſu tutor à magiſtratu con-
firmatur ſine inquiſitione, vt res pupillo à patre reli-
ctas adminiſtrare poſſit,l.vlt.Poſteriori caſu tutor non
ſine inquiſitione confirmatur,D.cod. l.7.in princ. Da-
tus autem tutor emancipato, ſine inquiſitione confir-
matur,D.eod.l.1.§.pen.& de teſtam. tut. l. 4. & Inſt. de
4 tutel.§.vlt. ¶ Tertius caſus eſt, cùm tutor datus eſt à
matre pupilli. Hoc caſu requirimus, vt mater pupil-
lum heredem inſtituerit,ſupr.tit.prox.l.4.(vbi tenen-
da eſt lectio affirmatiua, *quando autem eos heredes inſti-
tuerit*,vt ſup.eo.num.3.notaui)& D.eod.l.4. & de lega.
ij.l.peto.69. §. mater. nec ſine inquiſitione tutor con-
firmatur:ſed ſatiſdatio ei remittitur, l. 1.& D. eod.l.2.
Hactenus tutela teſtamentaria.

Tit. XXX. De legitima tutela.

I. 2.j. 3.	*IV.* 2.j.
II. 2.j. 3.	*V.* 2.ij.
III. 2.j.3.	

SEquitur tutela legitima: de qua duæ quæ- 1
ſtiones deciduntur. ¶ Primò quæritur,qui- 2
nam ad legitimam tutelam vocentur? Hic
dantur duæ regulæ. I. Adgnati ad tutelam
vocantur,l.1.(intellige adgnatos proximos,Inſt.de cap.
deminut.§.vlt.)vt fratres cõſanguinei,patrui,&c.l.1.&
3.non cognati, vt auunculi, d. l.1.immo nec adgnati
capitis deminutionem paſſi,d.l.2. quia per capitis de-
minutionem deſinunt eſſe adgnati,Inſtit.h.t.§.vlt. Ex-
cipiũtur fratres emancipati,qui ex conſtitutione Ana-
ſtaſij perinde vocantur, ac ſi integri iuris eſſent, l.4.
Hodie verò ſublatu inter adgnatos& cognatos diſcri-
mine, æquè coniuncti per feminas, & emancipati ad
tutelam vel curationem vocantur,atque adgnati inte-
gri iuris,Nou.118.cap.vlt. II. Nemo poteſt vlla ratio-
ne tutor fieri,niſi ſit legitimæ ætatis, id eſt, maior vi-
ginti quinque annis,l.vlt.& Inſt.de fiduciar.tut.in fi.&
de excuſat.tut.§.item maior. ¶ Secundò quæritur,qui 3
ſint in tutela legitima:Reſpondetur, huic tutelæ ſub-
iici pupillos,d.l.2.tam maſculos, d.l.1. quàm feminas,
d.l. 3.

Tit. XXXI. Qui petant tutores, vel curatores.

I. 13.ij.	§. *vlt.* 12. 13.j.
II. 9.	*VII.* 13.iij.
III 6.ij.	*VIII.* 7.ij.8.
IV. 10.ij.	*IX.* 5 j 7.j.
V. 10.j.	*X.* 10.j.
VI. in princ. 6.	*XI. in princ.* 6.iij.
§.j.5.j.	§.j.7.iij.

TEſtamentaria & legitima tutelis expoſitis, 1
ſupereſt datiua, ſiue honoraria, quæ illis
ceſſantibus, à magiſtratu conſtituitur. De
hac plura dicenda occurrunt, quæ hoc &
quinque ſequentibus titulis explanantur. ¶ Hic titu- 2
lus tractat de his,qui petunt tutores vel curatores: ac
diuiditur in tria capita. ¶ Primum caput eſt de his,qui 3
tutorem petere tenentur. Hi ſunt mater pupilli, & li-
bertus,D.eod.l.2.§.1. ¶ De matre quatuor quæſtiones 4
decidũtur. ¶ Primò quæritur,an debeat tutorem filiis 5
pupillis petere? Vbi dantur tres regulæ. I. Si pupillus
tutorem habeat, mater non debet alium tutorem ei
petere:quia tutorem habenti tutor dari non poteſt, l.
cùm iure.9.& Inſtit.de curat.§.interdum. Sed obſerua-
re debet,ne tutor malè tutelam gerat,l.6.§.1. II. In lo-
cum eius,qui tutor eſſe deſiit, mater alium petere de-
bet,l.3. III. Etiam naturalibus liberis mater tutorem
petere debet,l. vlt. in princ.Intellige his caſibus matrẽ
debere tutorem petere intra annum,Inſt. de S.C.Ter-
tul.§.pen. ¶ Secundò quæritur, quales tutores petere 6
debeat? Reſpondetur maternam pietatem oſtendere,
quales tutores petendi ſint,l.6.in princ. nempe idonei
ad tutelam gerendam, D.eod.l.2.§.quæ autem. ¶ Ter- 7
tiò quæritur, vtrùm mater, quæ tutorem filiis pu-
pillis non petiit, puniatur, an excuſetur? Hîc dantur
tres regulæ. I. Mater ob hanc cauſam non puni-
tur, ſi pupillus tutorem habebat, d. l. cùm iure. II.
Caſus fortuiti matrem excuſant: veluti ſi procurator
ad tutorem pupillo petendum à matre conſtitutus,

à latronibus ſit interfectus:idque moram petitioni fe-
cerit,l.cùm à matribus.8. III. Iuris ignorãtia matrem
non excuſat,l.vlt.§.3.niſi ſit minor vigintiquinque an-
8 nis,ſupr. ſi aduer. delic.l.2. ¶ Quartò quæritur, quo-
modò ob tutorem non petitum puniatur? Reſponde-
tur, eam priuari ſucceſſione in bonis filij in ætate pu-
pillari morientis,d.l. cùm à matribus.& D. eod.l. 2. §.
1.& Inſtit.de S.C.Tertull.§.penult. Hæc pœna produ-
citur ad auiam,D.ad S.C.Tertull.l.2.& ad omnes legi-
9 timos heredes,infr.de legit.hered.l.ſciant.10. ¶ De li-
berto quæritur, quomodò puniatur, ſi tutorem filiis
patroni non petat?Reſpõdetur, eum deſerti officij pe-
riculum ſubire,l.2.id eſt,puniri extra ordinem,D.eo.d.
l.2.§.1.non tamen propterea in ſeruitutem retrahitur;
quia nõ ob deſertum officium hac pœna afficitur, inf.
de liber. cau.l. ſolo.30. ſed tum demum, cum aliquid
aduerſus patronum fecit, infr.de liber. & eor.lib. l. 2.
10 Dictum eſt de his,qui tutorem petere tenentur. ¶ Pe-
tere autem poſſunt; ſed non tenentur, I. Cognati,vel
adgnati,vt amita,l.5.& patruus magnus,l.pen. II.Cre-
11 ditor pupilli, vt cum eo agere poſſit,l.4. ¶ Iam dicen-
dum de curatoribus petendis.Hic duæ quæſtiones oc-
12 currunt. ¶ Primò quæritur, an quis cogatur adole-
ſcenti curatorem petere?Reſpondetur,neminem cogi,
13 nequidem matrem,l.6.§.vltim. ¶ Secundò quæritur,
qui petere curatorem poſſint? Petere curatorem po-
teſt, I. Adoleſcens ſibimetipſi,d.l. 6.§.vltim. II. Liti-
gaturus cum minore,l.1. III. Tutor,qui vult rationes
reddere,l.7.

Tit. XXXII. Vbi petantur tutores, vel curatores.

1 CVm expoſitum ſit, qui petant tutores vel
curatores; conſequenter exponitur, vbi
eos petant:& conſtituitur,vt ibi petãt,vn-
de pupillus vel adoleſcens per patrem ori-
ginẽ ducit: (quoniam origo regulariter eſt à patre,niſi
aut filius ſpurius ſit, aut ex ſpeciali priuilegio alicui
ciuitati indulto originem à matre accipiat,inf.de mu-
nicipib.& originar.l.3.& D. ad municip. l. 1. §. qui ex
duobus)vel vbi patrimonium habet, l.vnic. Ibi autem
tutorem vel curatorem dat aut præſes prouinciæ, aut
magiſtratus municipalis,d.l.vnic.& Inſt.de Atil.tut. §.
ſed hoc iure. quia & magiſtratibus municipalibus ius
eſt dandi tutores vel curatores ei, qui eiuſdem muni-
cipij eſt, vel agri ad municipium illud pertinentis, D.
de tutor.& cur.da.l.3.& ad S.C.Tertull.l.2. §. ſi mater.
Videlicèt olim iuſſu præſidis,hodie,ſi facultates pupil-
li vel adoleſcentis magnæ non ſint,id eſt, non excedãt
quingentos aureos, etiam ſine iuſſu præſidis, ſupr. de
epiſcop.audient.l. *ἡ ονιζομένη ταῖς ὑπεξουσίαις*. 30. &
2 Inſtit.de Atilia.tuto.d.§. ſed hodie.& §.ſeq. ¶ Quæro
primò, ſi pupillus tam Romæ,quàm in prouincia, vel
in duabus prouinciis facultates habeat, vbi tutorem
accipiat?Reſpondeo,vtrobique tutorem dari,D.de te-
ſtam.tut l.ſi tamen.15.& de tutor & curat.dand.l. pu-
pillo. 27.in princ. & de excuſationib. l. propter litem.
21. §. licèt.
3 ¶ Quæro ſecundò, ſi pupillus vel minor, non in
loco originis,vel patrimonij,ſed alibi domicilium ha-
beat,an ibi tutorem vel curatorem accipiat?Azo putat
ibi tutorem vel curatorem ei dari per l.1.§.vltim.D.de
tut.& cura.da.Sed verius puto, pupillum vel adoleſcẽ-
tem non poſſe alibi,quàm in altero dictorum duorum
locorum habere domicilium:quia lex vn.iubet eum,ſi
alibi moretur,patriæ, vel vbi patrimonium habet,re-
ſtitui, vt ibi tutorem vel curatorem accipiat.Ideo au-
tem lex vtitur verbo *morantur*, non verbo *domicilium
habent*; quia eis non licet alibi domicilium habere; ne
in pluribus locis onera ſubeant; quod eis accidit, qui
alibi, quàm in loco originis domicilium conſtituunt,
infr.de municip.origin.l.1.& l.vlt.

Tit. XXXIII. De tutoribus vel curatorib. illuſtrium, vel clariſſimarum perſonarum.

I. in princ.4.3.iv.v.	*Verſ.itaque.4.iij.*
Verſ.& ſanè. 4.iij.	*Verſ.quod tamen.4.3.*
Verſ.etſi in regendis.4. vj.	*Verſ.cæterùm.6.*
Verſ.vt quem cætus.	*Verſ.in prouinciis. 7. 3.*
Verſ.ſuper cuius. 5.	*II. 7. ij.*

HIc quoque titulus eſt de tutela datiua, in 1
qua cum ſpectentur plures perſonæ,nem-
pe qui accipiunt tutores vel curatores, &
à quibus, & quos accipiunt: in hoc titulo
hi,quibus tutores vel curatores dantur, ſunt illuſtres
vel clariſſimi.Subaudi, vel ſpectabiles: quoniam ſpe-
ctabilitas eſt dignitas illuſtratui & clariſſimatui inter-
iecta,ſupr.de epiſc.audien.l.*ὅσπερ*.22.in princ. & Nou.
7.cap.13.& Nou.13.cap.3.quod autem in vtroque ob-
tinet,cur non etiam in medio obtineat? Dicere etiam
poſſumus ſpectabiles appellatione clariſſimorum cõ-
tineri, vt ſpeciali verbo generale ſubiiciatur, quaſi
agendum proponatur de tutoribus vel curatoribus
illuſtrium,cæterarúmque clariſſimarum perſonarum:
quia clariſſimi vocabulum interdum latè accipitur, vt
etiam illuſtres & ſpectabiles cõplectatur, Nou. 71. nec
nouum eſt in iure,vt ſpecialibus verbis generale ſub-
iiciatur, D. ad leg.Aquil. l. ſi ſeruus. 27. §. nec negat.
¶ Quod verò attinet ad eos, qui eiuſmodi perſonis 2
dant, vel dantur tutores ſiue curatores, ſic diſtingui-
tur:Aut hoc in vrbe accidit,aut in prouincia. ¶ Priori 3
caſu tria conſiderantur, videlicèt tutorum ſeu curato-
rum nominatio, electio, & decretum. ¶ De nomina- 4
tione ſex traduntur. I. Tunc nominantur tutores vel
curatores dandi à magiſtratu,cùm neque teſtamẽtarij,
neque legitimi vlli ſunt;aut hi qui teſtamento vel lege
vocantur, legitimis excuſationib.vtũtur,l.1.verſ.quod
tamen. II. Nominantur in conſilio apud præfectum
vrbi,cui adſunt decem ſenatores,& prætor tutelaris,d.
l.1.in princ. III. Ad hos,qui in conſilio adſunt, peri-
culum tutelæ vel curæ non ſpectat: quia ſubſidiaria
actio in eos non datur,d.l.1.verſ.& ſanè.& verſ.itaque
IV.Nominari debẽt idonei ad tutelam vel curam ge-
rendam,d.l.1.in princ. V. Nominari poſſunt ex quoli-
bet ordine,d.l.1.in princ.Tres erant ciuium Romano-
rum notiſſimi ordines,nimirum ſenatorum, equitum,
& plebis,vt ſignificatur illo Auſonij verſu.

Martia Roma triplex,equitatu,plebe,ſenatu.

Senatorum quoque varij erant ordines, D.de excuſat.
l.*σπάδοντα*.15.§.*αἰδῖναι*,id eſt, illuſtres, ſpectabiles, &
clariſſimi,vt paulò antè notaui.Ergo ex quouis ordine
poſſunt nominari tutores vel curatores viris clariſſi-
mis:quia etiam non ſenatores poſſunt eſſe tutores vel
curatores ſenatorum,d.l.*σπάδοντα*.§.*ἡ δὲ τῆς ἐπιτροπῆς*.
VI.Si vnus ſufficere adminiſtrationi non videtur,plu-
res ſunt nominandi,d.l.1. verſ. & ſi in regendis. ¶ De 5
confirmatione & decreto notatur,nominatum confir-
mari,aut vnum ex pluribus nominatis idoneum eligi
à toto conſilio;pronunciari verò ſententiã ſolius præ-
fecti,d.l.1.verſ.vt quem cætus.decretum autem à præ-
tore interponi,quo tutor ſeu curator inauguratur, d.l.
1.verſ.ſuper cuius.

¶ His dicto caſu ſpecialiter traditis, ſciendum eſt, 6
cætera omnia, quæ de cauſis minorum aliis legibus
conſtituta ſunt,firma & incorrecta manere, d.l.1.verſ.
cæterùm.

¶ Poſterio

7 ¶ Poſteriori caſu, id eſt, cùm in prouincia tutor, vel curator dandus eſt, duo traduntur. I. Curiales ſuo periculo nominant tutores, vel curatores, quia ſunt ſubſidiariæ actioni obnoxij, d.l.1.verſ.in prouinciis. Intellige eos nominare apud præſidem prouinciæ. II. Curiales non poſſunt dari tutores, vel curatores perſonis clariſſimis, l.2.

Tit. XXXIV. Qui dare tutores, vel curatores poſſunt, & qui dari non poſſunt.

I. 8.	*VIII. 4. vij.*
II. 4. vj.	*IX. 6.*
III. 4. iv.	*X. 7. y.*
IV. 4. iij.	*XI. 7. j.*
V. 4. v.	*XII. 7. iij.*
VI. 3. j. ij.	*XIII. 4. y.*
VII. 4. j.	

1 Superiori titulo expoſitum eſt, qui, & à quibus dentur tutores perſonis illuſtribus, vel ſpectabilibus, vel clariſſimis: nunc videndum, qui, & à quibus dētur aliis quibuſ-
2 cumque perſonis. ¶ Quamuis autem duæ tantùm partes ſint huius rubricæ: tamen tertia pars adiicienda eſt,
3 vt titulus perfectè explicetur. ¶ In prima parte declaratur, qui poſſint, vel non poſſint dare tutores, ſeu curatores. Dare autem poſſunt, I. Præſes prouinciæ, l.6. eius ſcilicet prouinciæ, ex qua oriundus eſt, vel in qua domicilium habet is, qui datur tutor ſeu curator, l. 5. II. Duumuiri, vel defenſores, vel iuridicus Alexādriæ, iuſſu præſidis, d.l.6.(vbi preſes non prohibetur iubere, vt magiſtratus municipalis tutorem det, vel ſibi nominet, vt ipſe nominatum confirmare ſuo decreto poſſit) & Inſtit.de Atil.tuto.§.ſed hoc iure. aut ſimul cum epiſcopo, ſine iuſſu præſidis, ſi minoris facultates non excedant quingentos aureos, ſupr.de epiſc. aud. l. ſancimus in curationib.30.& Inſt.de Atil.tuto.§.nos autem. De hac quæſtione vide Iſag.D.de tut.& curat. dat.§. 3. & diſput.3. the. 32. ¶ In ſecunda parte enumerantur,
4 qui tutores dari poſſunt, vel non: ac dantur ſeptem regulæ. I. Seruus tutor dari à præſide non poteſt, l.7. licèt à teſtatore dari poteſt, ita vt libertatem cōſecutus, tutelam ſuſcipiat, ſupr.de teſtam.tut.l.5.& Inſt. qui teſta.tuto.da.poſſ.§.1. II. Colonus principis, & aliæ perſonæ priuilegiatæ non poſſunt tutelæ muneri à magiſtratu adſtringi, l. vlt. III. Miles nulla ratione tutor, vel curator fieri poteſt, ne à militia auocetur: & ſi errore ductus, tutelam vel curam adminiſtrauerit, negotiorum geſtorum actione tenetur, l.4.& Inſt.de excuſ.tut. §.idem & in milite. Veterani autē ſe excuſare poſſunt, D.eod.l.8.in princ. IV. Cæcus non cogitur eſſe tutor, vel curator, l. 3. ſed excuſatur, inſt.qui morbo. l. vn. Secus, ſi vno oculo captus ſit, inſr.de excuſationib. l. frater.9. V. Qui non eſt dantis iuriſdictioni ſubiectus, ab eo fruſtrà datur tutor, vel curator, l.5. VI. Maritus nō poteſt eſſe curator ſuæ vxoris, l.2.& D.de curat.furioſ. l.virum.14. Immo nec ſponſus ſponſæ, D.de excuſ.l. 1. §.vlt. VII. Creditor debitori, & debitor creditori iure Codicis tutores, vel curatores dari poſſunt, l.creditorem.8.& inſr.de excuſat. l. 7. & D. de contrah.empt.l. fiſtulas.78.§.1.& de admin.tutor.l.5. §.debitor. l. quotiens. 9. §. ſicut. Sed iure nouiſſimo dari non poſſunt, Nou.72.c.2. excepta matre, & auia, Nou. 72. cap. 2. &
5 Nou.118.c.vlt. ¶ In tertia parte exponitur, quibus tutores, vel curatores dentur: vbi agitur de pupillo, & de
6 adoleſcente. ¶ De pupillo datur regula, quòd tutorem habenti tutor dari non poteſt, l.ſi fororis. 9. cuius
7 regulæ exceptiones traduntur titul. 36. ¶ De adoleſcente dantur tres regulæ. I. Minor viginti quinque annis non habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio ſine curatore, vel ad vniuerſum patrimonium adminiſtrandum, vel in litem dato, l.in vniuerſis. 11. II. Cura- 8
torem habenti nec alius curator adiungitur, niſi cauſa cognita: nec alius in locum non remoti ſubſtitui poteſt: ſed ſi curator ſit abfuturus, ſuo periculo poteſt actorem conſtituere, l.curatorem. 10. Idem de tutore traditur in §.vlt.Inſtit.de curatorib. III. Curator non poteſt litem conteſtatam, aut adminiſtratiuum deſerere prætextu ſpecialis curatoris à ſe dati, l.pen. ¶ Cō- 8
muniter de pupillo, & adoleſcente vnum hoc traditur, etiam de ſtatu ſuo litiganti dari tutorem, vel curatorem, quia interim pro libero habetur, l.1.

Tit. XXXV. Quando mulier officio tutelæ fungi poteſt.

I. 1.	*III. 2. j.*
II. 2. ij. 3.	

Mulier regulariter non poteſt eſſe tutrix, 1
quoniam hoc officium virile eſt, l. 1.& D. de teſtam, tut. l. tutela.56.in princ. & l.vlt.
¶ Excipitur I. Ea, quæ à principe impetrauit, vt tutrix eſſe poſſit, d.l.vlt. II. Mater, l.2. III. Auia, 2
Nou.118.c.5. ¶ In matre, vel auia duo requiruntur, vt 3
ad tutelam liberorum ſuorum impuberum admittatur. I. Vt renūciet ſecundis nuptiis, & quidem iure Codicis cum iuramento, d.l.2.in princ. iure nouiſſimo ſine iuramento, Nou.94.c.2.& d.Nou.118.c.5. Nam ſi nubere velit, à tutela abſtinere debet, d.l.2.§.1. vt alius tutor à competente iudice detur, d.l.2.§.vlt. & ſi poſt tutelam ſuſceptam ad ſecundas nuptias tranſierit, à tutela remouetur, d.Nou.94.c.2. bona autem ſecundi mariti ſunt pupillis pro adminiſtratione tutelæ à muliere geſtæ, tacitè obligata, d.l.2.§.ſed ne ſit. II. Vt nullus ſit alius tutor teſtamentarius, aut legitimus, d.l.2.§. his illud. Sed ex d.Nou.118.c.5. mater, & auia præferuntur adgnatis, & cognatis, qui ad legitimam tutelam vocantur. ¶ Nota, quamuis iure Nouellarum creditor, aut 4
debitor pupilli nō poſſit tutelam ſubire, tamen excipi matrem, & auiam, vt ſuperiori tit. docui n.5. memb.7.

Tit. XXXVI. In quibus cauſis tutorem habenti tutor vel curator dari poteſt.

I. 4.	*IV. 4.*
II. 5.	*V. 5.*
III. 5.	

Hoc loco notandæ ſunt quinque regulæ. 1
¶ Prima regula eſt, plures tutores eidem 2
ſimul dari poſſunt, D.de tutorib.& curat. dat. l.ſimul. 23. ¶ Secunda ſimilis regula 3
eſt, plures curatores ſimul dari poſſunt.
¶ Tertia regula eſt, Tutorem habēti tutor dari non po- 4
teſt, l.4.& ſupr.qui pet.tutor.vel curat.l.cùm iore. 9. & qui dar.tutor.vel curat.l.ſi ſororis.9.& inſt. de curat. §. interdum. Excipitur, niſi prior tutor mortuus ſit, d.l. 4. & ſupr. qui pet.tutor. l. 3. & infr.de tutor. qui ſatiſdar. non deb. l. 2. vel relegatos in perpetuum, d.l.4.& ſupr. qui pet.tutor.l. 3.(quo caſu etiam curator dari poteſt, D.de ſolut.l.quòd ſi forte.14. §. quid ergo.) vel perpetuo furore laboret, vel mutus, aut ſurdus ſit, D.de tutel. l.penult. vel ſuſpectus remotus, d.l.4. vel in perpetuum excuſatus, d l.4.& D.de teſtam. tut.l. ſi quis ſub conditione.11.§.1.(putà ob abſentiam reipub.cauſa l.1.&. D. de tut.l.quæſitum.12.& de ſuſpect. tut.l.3.§.ſi quis abfuturus & de tut.& rat.diſtrah.l.ſi tut. reip.9. in princ. Nec mutat, ſi pro parte patrimonij excuſatus ſit, D.de excuſ. l. propter litem. 21. §. licet. & §§. ſeqq.) vel

litem habeat cum pupillo,Nou.72.c. 2.qua de re dice-
5 tur,infr.tit.44. ¶ Quarta regula eſt, Tutorem habenti
curator dari non poteſt.Excipitur, niſi tutor ſit minùs
idoneus,nec tamen fraudulenter adminiſtret,Inſtit.de
curat.§.penult. vel ſit furioſus cum dilucidis interual-
lis,D.de excuſat.l.idem Vlpianus. 12. in princ.vel non
ſufficiat vniuerſo pupilli patrimonio, quod in diuerſis
eſt locis,adminiſtrando , l. 3, & l. vlt.vel ad tempus ſit
excuſatus,l.2.& D.de tuto.& cura.dat,l.in omnem, 15.
& l.ſeq.& Inſt,de curat.§.pen.vel ad tempus relegatus,
D.de excuſat.l.tutor.28.§.vlt.quo caſu poteſt etiã dari
actor,D.de admin,tutor. l. ſine herede. 32.§.vlt. Quin
etiam ſi tutor in perpetuum relegatus ſit , curatorem
dari poſſe , paulò antè notaui ex l.quòd ſi fortè.§.quid
ergo , D, de ſolutionib, Similiter ſi tutor litem habeat
cum pupillo , alius tutor , vel curator pupillo datur,
6 Nou. 72. c. 2. quod titulo 44. explanabitur. ¶ Quinta
regula eſt,Curatorem habenti curator dari poteſt , D.
7 de tutor.& curat.dat.l. ventri. 20. §. 1. ¶ Nota primò,
cùm exceptio debeat eſſe de regula,nos tamen à regu-
lis,quòd tutorem habenti tutor,vel curator non datur,
excepiſſe caſus , quibus prior tutor eſſe deſiit , putà
morte,vel exilio:quia in locum eius tutor, vel curator
ſubſtituitur,etiamſi pupillus alios tutores habeat,vt in
8 l.2. ¶ Nota ſecundò , tutorem habenti quandoque
poſſe dari curatorem , non tutorem, vt cùm pupillus
tutorem fidelem,non tamen idoneum habet, Inſtit.de
curat.§.pen.quandoque poſſe dari vel tutorem,vel cu-
ratorem,vt in caſib.à me ſuprà relatis,

Tit. XXXVII. De adminiſtratione tutorum,vel curatorum , & de pecunia pupillari fœneranda , vel deponenda.

I. 8.j.	*XIX.* 3. j.
II. 6.8.ij.	*XX.* 10. viij.
III. 10.vij.	*XXI.* 10. v.
IV. 15.	*XXII.* 10.ij.
V. 6.	*XXIII.*10.v.
VI. 10.iv.	*XXIV.in princ.* 10.j.
VII. 3. v.	§. j. 10.ij.ix.
*VIII.*7.ij.	*XXV.* 10.ij.
IX. 7.j.	*XXVI.* 10.vj.
X. 8. iij. 11.	*XXVII.* 10.ij.
XI. 3. iij.	*XXVIII in princ.* 10. iv.
XII. 10.v.	§ j. ſ. 10.iv.
XIII. 3.ij.	§. *perſonis.* 10. iv.
XIV. 8.ij.	§.*ne autem.*10.iv.
XV. 8.iv.	§. *defenſionem.*10.iv.
XVI. 3. iv.	§. *penult.* 10. iv.
XVII. 3. vj.	§.*vlt.* 10. ij.
XVIII. 3.ij.	

1 EXpoſita ſunt tria tutorũ,vel curatorum ge-
nera:quoniã alij ſunt teſtamentarij, alij le-
gitimi,alij datiui:his autem omnibus com-
mune eſt, vt adminiſtrare tutelã , ſeu cura-
tionẽ debeant,cuius adminiſtrationis pars eſt pecuniæ
ad minorẽ pertinentis fœneratio,vel ad emenda præ-
dia depoſitio.Quare de adminiſtratione tutorum , vel
curatorũ,& de pecunia minorũ deponenda,vel fœne-
2 randa hoc loco dicendũ. ¶ Diuido hunc titulũ in qua-
3 tuor partes. ¶ In prima parte de tutoris adminiſtratio-
ne ſex traduntur. I. Qui ſcit ſe tutorẽ datum,licèt ab-
ſit,tamen,niſi ſe excuſauerit,adminiſtrationi eſt obno-
xius,l.tutor.19.II. Debitores pupillares cõueniri ſine
cautione de rato poteſt,l.tutores.13.ac debet; quia ſuo
periculo ceſſat:idcirco,illis non ſoluentibus,ad pigno-
rum venditionem procedere debet , l.debitoribus.18.
III. Si in bona pupilli cauſa contrariã ſententiam re-
portauit,appellare,& appellationẽ proſequi tenetur,l.
ſi bonã.11.IV.Res pupillares,quas alienare licet, ven-
dere,non donare poteſt,l.non omni.16. V.Ædificium,
quod pater pupilli in teſtamẽto vendi iuſſit,ſecundum
formã teſtamento datã vendere debet,l.7.VI.De bonis
ſuis teſtari,ac diſponere , & de eis aliquid donare po-
teſt,non obſtante tutelæ adminiſtratione , l.de ſucceſ-
ſione.17. ¶ In ſecunda parte de adminiſtratione cura- 4
toris quatuor quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quæri- 5
tur,an,& quãdo gerere teneatur?Finge eũ, qui iudica-
tum ſolui cauerat,vel litẽ conteſtatus fuerat,in demẽ-
tiam,vel furorẽ incidere:certè curator ei datur,qui ſta-
tim compelletur defenſionẽ ſubire,l.vlt.§.1. ¶ Secun- 6
dò quæritur,an poſſit gerere , putà an poſſit exigere à
tutore,vel à concuratore?Reſpondetur,eũ poſſe exige-
re à tutore,ita vt exacta pecunia deponatur auctorita-
te præſidis,ac deinde cõuertatur in rem minoris , putà
emantur ei prædia,l.5.nõ poſſe autem exigere à cõcu-
ratore,quãdiu adminiſtratio cõmunis durat,l.2. ¶Ter- 7
tiò quæritur,quis ſit effectus,ſi curator non geſſit?Hic
dantur duæ regulæ. I.Quod curator omiſit,facere co-
gitur,l.ſi curatores.9.II.Negligentiæ nomine dãnatur:
niſi vel ignorabat ſe eſſe curatorem,vel eius cõcurato-
res geſſerunt,& ſunt ſoluẽdo,l.etſi ſcitſes.8. ¶ Quartò 8
quæritur,quis ſit effectus,ſi geſſit?Hic dantur quatuor
regulæ.I. Curator non ſubit periculũ anterioris tẽpo-
ris,quo minor erat ſub tutela , ſed rationes à tutoribus
exigere debet,l.1.II.Rationes totius adminiſtrationis
reddere nõ tenetur,niſi adminiſtratione finita, l.ratio-
nes.14,quãquàm de aliquo particulari facto etiã ſtante
curatione cõueniri poteſt,D.eo.l.cũ curatore. 26.& de
tut.& rat.diſtrah.l.4.§.vlt.l.ſi cùm adhuc.16.in fin.& de
cõtrar.iud.tut.l.1.§.finito.non tamẽ à concuratore, *ſed*
ab eo qui in curatione eſt,l.1.& D.eo.l.actus.19.III.Si
libertus curationẽ filiorũ patroni ſui malè geſſit,dam-
num ſarcire cogitur:&,ſi euidentẽ fraudem commiſit,
extra ordinẽ punitur,l.ſi liberti.10. IV. Qui non ſub-
ſcripſit vt fideiuſſor, ſed ſignauit vt curator,ob eã cau-
ſam non eſt obligatus,l.ſi non ſubſcripſiſti. 15. ¶ Hæc 9
ita de tutorib.& de curatoribus ſeorſũ traduntur : etſi
pleráq; de tutoribus dicta trãsferri poſſunt ad curato-
res,& cõtra de curatoribus dicta transferri poſſunt ad
tutores. ¶ In tertia parte cõmuniter de adminiſtratio- 10
ne tutorũ & curatorum nouem traduntur. I. Statim ac
fuerint ordinati,inuentariũ rerum omnium ad minorẽ
pertinentium corã publicis perſonis facere debẽt,l.tu-
tores.24.in princ.alioquin,niſi teſtator inuentariũ fieri
vetuerit,is,qui inuentariũ non fecit, tãquam ſuſpectus
remouetur , & legitimis pœnis ſubiicitur , & infamia
notatur,inf.arbitr.tut.l.vlt.§.1. II. Eorũ auctoritas nõ
ſufficit,vt pupilli,vel adoleſcẽtis debitor ſoluẽdo con-
ſequatur pleniſſimã ſecuritatem , niſi ex reditibus,vel
penſionibus,vel aliis eiuſmodi cauſis debitũ,vel vſuras
non vltra bienniũ,nec vltra centũ ſolidos debitas ſol-
uat:in cæteris enim cauſis requiritur etiã decretũ iudi-
cis,quod ſine dãno,id eſt,ſine impenſa interponitur, l.
ſancimus creatione.25.& l.pen.Hac obſeruatione non
adhibita debitor ſoluẽs,nihilominùs,perinde ac ſi non
ſoluiſſet,conueniri poteſt;&,ſi ſolutã pecuniam minor
perdiderit,iterũ ei ſoluere cogitur : ſi verò minor eam
ſaluã habeat,vel ex ea locupletior factus ſit , per exce-
ptionem doli mali ſe tueri poterit,Inſt. quib. alien. lic.
vel non.§.vlt.III. Sine decreto vendere poſſunt veſtes
attritas, & fructus,nõ res immobiles,nec alias res mo-
biles,quæ ſeruari poſſunt:ſed has diligẽter ſeruare de-
bent:aut, ſi ad diſſoluendũ æs alienũ minoris eas alie-
nare neceſſe ſit,non ſine decreto id facere debent,l.lex
quæ.22.l.tutores.24.§. 1.& l.vlt.§. vlt.IV. Debent mi-
norẽ defendere,d.l.vlt.in princ.& §.1.& hoc ſe factu-
ros promittere ab initio debent,dũ creantur,d. l. vlt.§.
pen.ſed ſatiſdare iudicatũ ſolui non tenẽtur:res tamen
minoris

minoris pro hac cauſa obligare ſine decreto poſſunt, d.l.vlt.§.defenſionem. Niſi verò defenſionẽ ſuſcipiant, omne damnum, quod propterea minor paſſus eſt, ei reſarcire compelluntur, & cum infamia remo[illegible]tur, d.l. vlt.in princ. aliique in eorum locum ſubſtituuntur, d.l. vlt.§.ne autem. ſimiliter apud acta declarãtes ſe minoris defenſionem ſuſcepturos. Qui igitur tutorem, vel curatorem nominarunt, curare debent, vt is minorem defendat, vel non defendens remoueatur, & alius defenſurus in eius locum ſubſtituatur, d.l.vlt.§. perſonis, Similiter tutores, & curatores pro minoribus agere debent, ſic tamen, ne calumnioſas actiones inſtituant, l.6. V. Dolum, & culpam præſtat, non ſolùm in his quæ fecerunt, ſed etiam in his quæ neglexerunt, l.de his, 12. l.pupillorum.21.l.ſi tutoris.23. VI. Ex eo, quòd auctoritatem minori præſtant, vel aliquid pro minore faciunt, nihil præiudicij ſibi faciunt, l. cùm quædam. 26. & D.de inoffic.teſtamen.l.aduerſus,30.§. 1. & Inſtitut. eod.§.ſi tutor.& §.ſeq.& D. de his quæ vt indign. l.tutorem. 22. VII. Sumptus repetere a minore poſſunt, quos in rem eius vtiliter fecerunt, l. 3. VIII. Eorum bona ſunt minoribus tacitè obligata, tam pro his quæ geſſerunt, quàm pro neglectis, l.pro officio.20. IX. Minoris pecuniã debent ei prædia idonea emere: aut ſi prædia non repetiantur, quæ vtiliter minori emi poſſint, pecuniam fœnori dare debent, d. l. tutores. §. 1. dummodò idonei homines inueniantur, quib. pecunia
11 credi poſſit, infr.de vſur.pupil l. 3. ¶ Hinc oritur vltima pars huius tituli de pecunia pupillari fœneranda, vel deponenda: deponitur enim ad hoc, vt pupillo prędia emãtur, vt modò expoſui. Quocirca in paruis ſummis, cum minoris patrimonium eſt exiguum, adeo vt emi prędium nõ poſſit, hinc depoſitioni locus non eſt, niſi tutor ſit ſuſpectus, D.eod.l.5.in princ. Quòd ſi libertus tutor liberorum patroni ſui pecuniam pupillarem nec in prædiorum emptionem conuerterit, nec ad emenda prædia depoſuerit, (ſupple, nec fœnerauerit, cùm prædia nulla eſſent, quæ vtiliter pupillis emi poſſent: idonei verò homines non deeſſent, quibus pecunia credi poſſet) à præfecto vrbis extra ordinem punitur, l.4. vt puniri ſolet, quotieſcumque filiorum patroni tutelam, D.de ſuſpect.tutor.l.2. & Inſtit.eod. §.pen. vel curam fraudulenter adminiſtrat, l.ſi liberti.10.

2 *Tit. XXXVIII. De periculo tutorum, vel curatorum.*

I. 2. 7. j ij.
II. 2. iij.
III. 3. ij.
IV. 3. iij.
V. 2. ij. 4. j.
VI. 4. ij.

1 ADminiſtrationis ſuſceptæ, vel neglectæ periculum ad tutores, vel curatores pertinet. Quamobrem de periculo tutorum, & curatorum tres quæſtiones hoc titulo deci-
2 duntur. ¶ Primò quæritur, qui periculo ſubiaceant? Hic dantur tres regulæ. I. Cùm alij ſint tutores adminiſtrandi cauſa, alij notitiæ cauſa dati, alij honorarij, D.de ſolut.l.quòd ſi forte. 14.§.1. omnes quidem periculum ſubeunt, ſed primo loco conueniendi ſunt, quibus adminiſtrationis onus incumbit, l.1.& D.de adminiſtr.tut.l.3.§.cæteri. II. Huic periculo non ſunt obnoxij, qui ob iuſtam ignorantiæ cauſam neſciuerunt ſe eſſe tutores, vel curatores, l.pen. III. Periculum ex perſona gerentis in aliqua prouincia, non ſpectat ad eum,
3 qui in alia prouincia adminiſtrat, l.2. ¶ Secundò quæritur, quod periculum tutores, vel curatores præſtent, id eſt, quas, ob cauſas teneantur, vel non? Hic ſimiliter dantur tres regulæ. I. Tenentur propter dolum, l.1.& ſupr.tit.prox l.ſi liberti.10.& infr.arbitr. tut. l. 7. II. Tenentur propter culpam, l.1.& l.3. III. Non præ-
4 ſtant caſus fortuitos, l.4. ¶ Tertiò quæritur, cujus temporis periculum ſubeant? Hic habentur duæ regulæ. I. Periculum præſtant ex eo tempore, quo ſciunt ſe eſſe tutores, vel curatores, l.pen.& D.de admin.& peric.tut. l.1.§.1.l.5.§.vlt. II. Tutor periculum præſtat, donec tutelam, id eſt, adminiſtrationẽ ad curatorẽ transferat, l.vlt.

Tit. XXXIX. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri poſſunt.

I. 3 ij.
II. 2. ij.
III. 3. j.
IV. 2. j.
V. 2. p.

AD tutorum, & curatorum adminiſtrationem 1
pertinent etiam duæ regulæ, quæ hoc titulo
proponuntur. ¶ Prior regula eſt, Ex facto tu- 2
toris, vel curatoris minor agere non poteſt, exceptis certis caſibus, l. vlt. quibus vtilis actio minori datur. I. Si tutor, vel curator prædia minoris locauit, l.4. II. Si pecuniam minoris credidit, licèt non minori, ſed ſibi
reddi ſtipulatus ſit, l.2. ¶ Poſterior regula eſt, Ex facto 3
tutoris, vel curatoris minor conueniri non poteſt. Excipitur, I. Niſi pecunia, quam tutor, vel curator nomine minoris mutuam ſumpſit, in rem minoris verſa ſit, l.3. II. Niſi is, qui tutorio, vel curatorio nomine condemnatus eſt, officium depoſuerit, l.1.

Tit. XL. Si ex pluribus tutoribus, vel curatoribus omnes, vel vnus agere pro minore, vel conueniri poſsint.

VNus ex pluribus tutoribus, vel curatoribus li- 1
tem mouet, aut ſuſcipit; vel quia litigare alij nolunt, l.1. vel quia non poſſunt, quia tutelæ diuiſio eos ab hac actione excludit, putà quia ſunt tutores rerum in alia prouincia conſtitutarum, l.2.

Tit. XLI. Ne tutor, vel curator vectigalia conducat.

AB hoc titulo explicare incipit ea, quæ tutoriæ, 1
& curatoriæ adminiſtrationi contraria ſunt: quorum primum eſt publicorum vectigalium
conductio. Nemo enim ſimul poteſt tutelam, vel cu- 2
ram adminiſtrare, & vectigalia conducere, ne aut minoris fauor obſit fiſco, aut fiſci fauor noceat minori. Quare ſi quis ante tutelam, vel curam finitam, & rationes redditas, vectigalia conducat, pœna falſi tenetur, niſi, cùm tam fiſco, quàm minori ſatisfecerit, pœna ſit ei à principe remiſſa. Quòd ſi ei, qui vectigalia conduxit, tutela, vel cura deferatur, ſe excuſare debet, l.vn.

Tit. XLII. De tutore, vel curatore, qui ſatis non dedit.

I. 1. 3. 6. ij.
II. 6. iv.
III. in princ. l. 4.
§. j. 6. iij.
IV. 4.
V. in princ. l. 6. j.
§. j. 5.

SAtisdatio quoque non præſtita obſtat tutori, 1
vel curatori, quominùs gerere poſſit, l.1.l.3.in
princ.& l.vlt. in princ. ¶ De hac ſatisdatione 2
diſſoluuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, 3
quis ſatisdari petat: Hic datur regula, quòd minor à ſuo curatore ſatisdationẽ petere poteſt, l.1. vbi ponuntur curatores nõ idonei, id eſt, nõ locupletes: nec ipſi tãtùm ſatisdare recuſabãt, ſed etiã is, qui dum magiſtratu fungeretur, curatores dederat, mox magiſtratu abierat, & deſiderio minoris ſatiſdationem deſiderantis contra-

4 dicebar; ideóque aduerſarius minoris vocatur. ¶ Secundò quæritur, quis ſatisdare teneatur? Hic datur regula: Tutores, vel curatores rem pupilli, vel adoleſcentis ſaluam fore ſatisdare debent, l.3. in princ. & Inſtit. de ſatisd. tutot. in princ. Excipiuntur I. Tutores teſtamentarij, quoniam a teſtatore probati ſunt. I I. Tutores, vel curatores ex inquiſitione dati, ſeu confirmati; quoniam idonei iudicati ſunt. Sed ſi duo teſtamento, vel ex inquiſitione dati ſint, alter alteri optionem offerre poteſt, vtrùm malit ſatisdare, & ſolus adminiſtrare, an ſatis accipere, & adminiſtrationem ſatisdanti
5 relinquere, l.pen. & Inſtit. de ſatisd. tutor. in pr. ¶ Tertiò quæritur, quis ſit effectus ſatisdationis præſtitæ: Effectus eſt, vt poſſit, ac debeat tutelam, vel curam adminiſtrare; qua adminiſtratione illud etiam continetur, vt tutor bonorum poſſeſſionem pupillo delatam adgnoſcere poſſit, l.vlt.§.1. & D. de bonor. poſſeſſ. l.7.§.1.
6 ¶ Quartò quæritur, qui ſint effectus ſatisdationis non præſtitæ? Effectus hi traduntur. I. Qui ſatis non dedit, licèt ad tutelam, vel curam vocatus ſit, tamen nihil omnino ex bonis minoris alienare poteſt, l.vlt. in princ. id eſt, ne quidem ea, quæ rectè alienantur, quia ſeruari non poſſunt. I I. Ab adminiſtratione arcetur, l.1. I I I. Ab eo geſta non valent, & ſententia aduerſus eum lata minori non præiudicat, adeo vt reſtitotione opus non ſit, l.3.§.1. & ſupr. in quib. cauſ. in integr. reſtit. non eſt neceſſ. l.4. I V. Si præſidi iubenti ſatisdare non obtemperet, remouetur: & quidem cum infamia, ſi potuit, nec voluit ſatisdare: ſine infamia, ſi per inopiam fideiuſſores non inuenit: vtroque autem caſu alius in eius locum idoneus ſubſtitui debet, qui ab heredibus aliorum tutorum defunctorum rationem tutelæ ab illis geſtæ repoſcet, l.2.

Tit. X L I I I. De ſuſpectis tutoribus, vel curatoribus.

I. 3.j.ij.4.	*V I.* 1.4.5 j.
I I. 7 ij.	*V I I.* 1,4.6.
I I I. 7.ij.	*V I I I.* 4.
I V 3.j.	*I X.* 7.j.
V. 1.5.j.	

1 ET ſi ſatisdatio neceſſaria eſt ad hoc, vt tutor, vel curator gerere poſſit: non tamẽ quicumque ſatisdedit, gerere poteſt. Quid enim ſi fraudulenter gerat, aut geſturus videtur? Certè vt ſuſpectus accuſari, ac remoueri non obſtante ſatisdatione poteſt, D. eod. l.5. & 6. & Inſtit. eod. §. vlt. pendente autem accuſatione, ab adminiſtratione abſti-
2 nere debet, l.7. & Inſtit. eod. §. ſi quis autem. ¶ Hic ti-
3 tulus diuiditur in quatuor capita. ¶ Primo capite de eo, qui accuſatur, dantur duæ regulæ. I. Omnes tutores, vel curatores poſſunt tamquàm ſuſpecti accuſari, ſiue teſtamentarij, ſiue alterius generis ſint, l. 4. & D. eod. l.1.§. oſtendimus. & Inſtit. eod. §. oſtendimus. Quare etiam libertus, cuius fidei, ac tutelæ filius patroni commiſſus eſt, accuſari poteſt, l.1. I I. Qui tutor eſſe deſijt, non ſuſpecti crimine accuſari, ſed tutelæ iudicio conueniri poteſt, d. l. 1. & D. eod. l.3.§. quæri. & §. ſeq. immo ſuſpecti iudicium, ſi eo pendente tutela finita ſit, ſoluitur, D. eod. l.pen. & Inſtit. eod. §. ſed ſi ſuſpecti.
4 ¶ Secundum caput eſt de accuſatore. Hæc accuſatio quaſi publica omnibus patet: nec ſolùm minoris parentes vtriuſque ſexus; ſed etiam cognati, & affines, & extranei, & hi, quorum res adminiſtrantur, dummodò non ſint impuberes, & ex conſilio neceſſariatũ perſonarum accuſent, l.1. & 6. & D. eod. l.1.§. conſequens. & §. ſeq. & l.7 in princ. & Inſtit. eod. §. conſequẽs, & §. ſeq. Tutor quoque ſuum contutorem ſuſpectum accuſare poteſt, l.7. ac debet, D. eod. l.5. & de adm. tutor. l.3.§. ceteri. nec aliter, quàm ſuſpectũ accuſando, & hac ratione à tutela remouendo, cõſequi poteſt, vt tutela ſibi ab eo
reſtituatur, l.pen. ¶ Tertium caput eſt de cauſis, propter 5
quas aliquis tamquàm ſuſpectus accuſari, & remoueri poteſt. Hic datur tres regulæ. I. Non dicitur ſuſpectus propter inopiam, ſed propter malos mores, l.5. & 6. & D. eod. l. ſuſpectũ. 8. & Inſt. eod. §. vlt. II. Suſpectus remouetur tam ob culpam, quàm ob dolum, l.1.5.6. I I I. Remouetur vt ſuſpectus qui malè gerit, l.1. & 6. & D. eod. l.3.§ nunc videamus. non is, qui nihil geſſit, niſi dolo, aut culpà non geſſerit, D. eod. l.4.§. vlt. & Inſt. eod. §. ſuſ-
pectus autem eſt. ¶ Quartum caput eſt de effectibus 6
huius iudicij. Effectus iudicij pendentis eſt, vt accuſatus adminiſtrare pendente iudicio prohibeatur, l.7. &
Inſtit. eod. §. ſi quis autem. ¶ Effectus remotionis eſt 7
duplex. I. Remotus ob dolum fit infamis, non remotus ob culpam, l.vlt. & Inſtit. eod. §. ſuſpectus autem remotus. niſi ſit lata culpa, propter quam remotus, etſi non notatur infamia iuris, tamen infamiam facti non vitat, id eſt, eius pudor apud bonos, & honeſtos viros oneratur; vt docui in Anal. Inſtit. d. §. ſuſpectus autem remotus, & in Iſag. D. eod. num. 6. I I. In locum tutoris ſuſpecti remoti ſubſtituitur alius tutor, l. 3. & in locum curatoris alius curator, l.2.

Tit. X L I V. De in litem dando tutore, vel curatore.

I. 1.	*I V.* 3.
I I. 2.	*V.* 2.
I I I 1.3.	

SI tutori lis ſit cum pupillo, ſic diſtinguitur: 1
Aut pupillus alios quoque tutores habet, aut non. Priori caſu illis auctoribus lis procedit, l.1. & D. de teſtam. tut. l. ſi plus. 14. Poſteriori caſu datur curator in litem, d. l.1. & l.vltim. & D. de tutel. l. 3. §. ſi pupillus. & §§. ſeqq. l. 4. & 5. niſi ſolemni, & ordinario iure agatur; quoniam ad ſolemnia tutore opus eſt, D. de auctor. tutor. l. curatorem. 19. vt & ad hereditatem adeundam, D. de appel. l. cùm in vna. 17.§.1. ideóque dandus eſt tutor, d. l. vltim. Ergo modò datur tutor, modò curator, l.3. Sed quia hodie omnia iudicia ſunt extraordinaria, Inſtit. de interdict. §. vlt. Iuſtinianus ſimpliciter ait dari curatorẽ, non tutorem, Inſt. de auctor. tutor. §. vlt. Cur ergo Nou. 72. c.2.
ait, dari tutorem, vel curatorem? An quia poteſt aliqua 2
ſolemnitas incidere, quæ tutorem deſideret? ¶ Non ſolùm aoté ſi lis ſit tutori cum pupillo, ſed etiã ſi cum eo ſit, quem pupillus defendere debet, curator pupillo datur, vt in hac ſpecie: Titius & Mæuius erant fratres, & patris heredes: erat autem inter bona paterna prædium, quod proinde vtrique commune erat: ſed ſolus Titius totum vendidit quaſi dominus ex aſſe: deinde mortuus eſt herede relicto filio pupillo, cui Mæuius patruus tutor legitimus, vel ex teſtamento factus eſt. Non eſt dubitandum, quin Mæuius partem ſuam prædij vindicare ab emptore poſſit: quod ſi faciat, emptor de euictione aget contra pupillum: nam parte euicta, rectè de euictione agitur, D. de euictionib. l. 1. cum ſim. Quare ſi emptor à Mæuio conueniatur, pupillo denunciare poteſt, vt ſe defendat. Hæc ſpecies tractatur in l.a. vbi Imperator dat Mæuio tria remedia: vnum contra emptorem, duo contra pupillum. Nam Mæuios rem vindicare poteſt ab emptore, id eſt, partem prædij ad ſe pertinentem: quod ſi faciat, curator pupillo in litem dari debet, vt eo auctore pupillus defendat emptorem contra ſuum tutorem. Sed fieri poteſt, vt hac ratione Mæuius plus noceat ſuo pupillo, quàm ſibi proſit, veluti ſi Titius euictionis nomine duplum promiſerat: etenim Mæuius ab emptore ſimplum per rei vindicationem, emptor à pupillo duplum de euictione agens conſequetur.

conſequetur.Quamobrem Mæuius poteſt quidem ſuo
iure,quod expoſui,contra emptorem vti:humaniùs ta-
men faciet,ſi hoc caſu emptorem omittat, & ſimplum
à pupillo conſequatur, vel per exceptionem compen-
ſationis, ſi ab eo tutelæ directa actione conueniatur,
(quia inuicem ſibi debetur dimidia pars pretij, quod
Titius pupilli pater ab emptore exegit,) vel per actio-
nem tutelæ contrariam, in quam ideo dicta pretij pars
venit, quia Mæuius in gratiam pupilli, vt ei tamquam
bonus tutor parceret, partem ſuam prædij vindicare
ab emptore noluit, d. l. 2. ſcimus enim venire in hanc
actionem quicquid ratione tutelæ geſtæ tutori abeſt,
D.de contract.tut.&vti.act.l.1.in princ.& §.vlt.vel ab-
3 futurum eſt,D.eod.l.vlt. ¶Siue autem tutor,ſiue cura-
tor in litem datus ſit,pro aliis adminiſtratonis partibus
periculum tutelæ,vel curationis non ſubit, l.3.& ſum-
ptus in eam litem bona fide factos repetere à contu-
toribus poteſt,l.4.

Tit. XLV. De eo,qui pro tutore negotia geſſit.

I. j. | *II. j.*

1 ADminiſtratio ad eum non pertinet, qui tu-
tor,vel curator non eſt,putà quia inutiliter
eſt datus.Quid tamen,ſi gerere velit? Duo
hîc traduntur. I. Si agat, ſummoueri exce-
ptione poteſt, etiamſi intenſionem ſuam probet, l. 2.
II. Rationem adminiſtrationis reddere tenetur,etiam-
ſi mulier ſit, l. 1. Intellige teneri actione protutelæ,
D.h.t.l.1.in princ.& ſup.de teſtam.tut.l.4.vel negotio-
rum geſtorum, ſupr. qui dar.tutor.vel curator.poſſ.l.4.

Tit. XLVI. Si mater indemnitatem promiſerit.

I. 2. | *III. 2.*
II. 3.

1 HOc titulo tractantur duo caſus, quibus mu-
lier indemnitatem promittit: & quidem
priori caſu promittit pupillo, poſteriori ca-
2 ſu promittit tutori. ¶ Prior caſus eſt, cùm
mater tutorem ſuo periculo dari pupillo petit,hoc ca-
ſu,quia contra ſenatuſconſultum Velleianum pro tuto-
re apud pupillum intercedit,non obligatur efficaciter,
l.1.niſi ſpecialiter decreto comprehenſum ſit, mulieris
3 periculo tutorem dari,l.vlt. ¶ Poſterior caſus eſt, cùm
pupilli mater adminiſtrationem ſuſcipiens,indemnita-
tem tutori promittit, hoc caſu tutor nihilominùs pu-
pillo tenetur actione tutelæ:ſed quia nulla eſt interceſ-
ſio, cùm nemo poſſit pro ſemetipſo intercedere, mu-
lier efficaciter tutori ex ſtipulatione obligatur:itidém-
que obligatur auus pupilli maternus, ſi adminiſtratio-
nem ſuſcipiens, indemnitatem tutori promittat: vel
vtérq;,tam mater,quàm auus,ſi ſimul indẽnitate tutori
promiſſa adminiſtrent,l.2.&.infr.arbit.tut.l.tutorem.9.

Tit.XLVII.Si contra matris voluntatẽ tutor datus ſit.

2 TVtor datus contra matris voluntatem, id eſt,
quem dari mater pupilli teſtamento vetuerat,
non poteſt adminiſtrare,ſed à tutela remoue-
tur,vel cum infamia,ſi dolum commiſit; vel ſine infa-
mia,ſi dolo careat,l.vnic.

Tit. XLVIII. Vt cauſa poſt pubertatem adſit tutor.

1 TVtor cauſas pupillares defendere debet etiam
poſt tutelam finitam, donec adminiſtrationem
ad curatorem transferat,l.vn.& ſupr. de peric.tut.l.vlt.

Tit. XLIX. Vbi pupilli educari debeant.

PVpilli educatio nulli magis, quàm matri, 1
niſi ad ſecundas nuptias tranſierit,commit-
tenda videtur.Si tamen hac de re inter pu-
pilli matrem,cognatos, & tutores contro-
uerſia oriatur:prætor,vel præſes eam definiet,l.1.habi-
ta ratione affectionis perſonarum,& ſuſpicionis in eos
cadentis,qui pupillo morienti ſucceſſuri ſunt,l.2. Alia
eſt igitur ratio tutelæ deferendæ,alia educationis com-
mittendæ:quia tutela ei defertur,ad quem inteſtati ſuc-
ceſſio pertinet,Inſtit.de legit.patron.tut.in fin.& Nou.
118.c.5.educatio verò non facilè ei permittitur,d.l.2.

Tit. L. De alimentis pupillo præſtandis.

I. j. | *II. ij. iij.*

PArs adminiſtrationis eſt alimenta pupillo 2
præſtare, qua de re duo ſtatuuntur hoc titu-
lo. I. Alimenta à prætore,vel præſide decerni
debent, etiamſi pupillus ſtatus cõtrouerſiam
patiatur,l.1. II. Decernuntur pro modo facultatũ, l.2.
III.Tutor plerumque petere debet,vt alimenta pupil-
lo decernantur: ſed ſiue non petierit, ſiue petere non
debuerit, quia interdum arcana patrimonij non ſunt
detegenda, nihilominùs alimenta pupillo præſtita, ei
boni viri arbitrio, & pro modo facultatum imputat,
d.l.2.& D.vbi pupil.educar.deb. l. 2. §. 1. Hucuſque de
adminiſtratione tutorum,& curatorum.

Tit. LI. Arbitrium tutelæ.

I. 4.j.9.j.	*VIII.* 2.10.
II. 2.7 j.8.ij.	*IX.* 2. 4 j.7.ij.
III 2.5.	*X.* 2.4.ij.9.iij.
IV. 8.iij.	*XI.* 2.8.vj.
V. 4.ij.5.	*XII.* 3.4 ij.
VI. 3.4.j.ij.8.iv.	*XIII. in princ.* 9.ij.
VII. 2.3.7.j.	§.j.8.j.

DEinceps tractatur de actione tutelæ directa 1
& contraria: priori autem loco de directa, de
qua hoc titulo diſſoluuntur ſeptem quæſtio-
nes. ¶ Primò quæritur,quæ actio contra tutorem, vel 2
curatorem detur? Reſpondetur, contra tutorem dari
actionem tutelæ directam,l.1.l.7.& ſeqqqq.contra cu-
ratorem verò vtilem actionem negotiorum geſtorum,
vel vtilem actionem tutelæ,l.3.& l.7. ¶ Secundò quæ- 3
ritur, cui hæc actio detur? Reſpondetur, dari minori,
l.6.l.tutorem.9.& l.ſeq.& heredi eius, l. pen. ¶ Tertiò 4
quæritur, contra quem hæc actio detur?Reſpondetur,
dari, I. Contra tutorem, vel curatorem, l. 1. & paſſim.
Et quidem ſi plures geſſerunt, datur electio minori,
contra quem agat,ita vt ei,contra quem agit, actiones
cedat contra tutores,vel curatores.Si verò vnus geſſe-
rit, primùm ipſe conueniri debet:deinde cæteri, ſi hic
non ſit ſoluendo,l.6.Adde l.1.l.2.in princ.& l.3.infr.tit.
prox. Quid ſi tutor indemnitatem à matre pupilli ſti-
pulatus, bona pupillaria ei commiſerit? Nihilominùs
tutelæ tenetur: ex ſtipulatu autem actionem contra
matrem,& eius heredes habet,l. tutorem. 9. & ſupr. ſi
mat. indemn. promiſ.l. 2. II. Contra heredes, & alios
ſucceſſores,l.5.6.l.ſi defunctus.10. & l. pen. ¶ Quartò 5
quæritur,apud quem agatur?Reſpondetur,ſi multi ſint
tutores, vel curatores, omnes mitti ad vnum,& eun-
dem iudicem,l.5.& D.de quib.reb.ad eund.iud.eat.l.2.
¶ Quintò quæritur, quid in hanc actionem veniat? 6
Hoc declaratur generaliter, & ſpecialiter. ¶ Gene- 7
raliter duo traduntur. I. In hanc actionem venit do-
lus,& culpa,l.2.& l.7. II. Tutor, vel curator per hanc
actionem cogitur rationes reddere, & reliqua ſoluere,

 l.tutorem.9.

8 l.tutorem.9. ¶ Specialiter oſtenditur,tutorem, vel cu-
ratorem teneri ex ſequentibus cauſis. I. Si inuenta-
rium non fecit,l.vlt.§.1. II. Si debitores minoris non
cõuẽnit,& interim illi deſierunt eſſe ſoluẽdo,l.2.III.Si
temerè minorem paterna hereditate abſtinuit ,l. 4.
IV.Si rem minoris vendidit vili pretio, & ſine decre-
to. Si tamẽ minor venditionem ratam habeat,pretium
petere poteſt,l.6. V. Si minoris pecunia rem ſibi emit:
hoc caſu minor,vel rem,vel pecuniam cum legitimis,
id eſt,centeſimis vſuris petere poteſt, l. 3. & D. de ne-
got. geſt.l. qui ſine. 38. VI. Si poſt tutelam finitam in
adminiſtratione connexa perſeuerauit, l. tutor. 11.
9 ¶ Sextò quæritur, quæ probationes in tutelæ iudicio
admittantur,& ſufficiant,vel non? Hîc tria traduntur.
I. Verba teſtatoris , quibus falſum ſui patrimonij mo-
dum ſignificauit,non officiunt veritati,quia in contra-
rium legitimæ probationes admittuntur. Quare tutor
totius patrimonij rationes reddere debet ; nec ei pro-
deſt , ſi pater pupilli in teſtamento minorem ſui patri-
monij modum aſſeruit:quoniam teſtatoris quidem di-
ſpoſitioni obtemperatur , ſed aſſertioni non omninò
creditur,l.1.& ſupr.commun.vtr.iudic. l.ſcriptura. 10.
& de probat.l.6.& inſr.de teſtam.l.6. & D. de legat.ij.
l.Titia cùm teſtamento.34.§.Gaius. Excipitur, niſi te-
ſtator ſuo iureiurando confirmauerit eum eſſe patri-
monij ſui modum,quem dixit : quoniam aſſertioni te-
ſtatoris iuratæ heredes acquieſcere tenẽtur, non etiam
creditores hereditarij, Nou.48. quæ non abrogat , ſed
derogat dictæ l.1. II. Confeſſionem ſuam tutor , vel
curator reuocare poteſt,niſi in inuentarij publicè con-
fecti ſcriptura confeſſus ſit, l. vltim.in princ. III. Qui
tempore adminiſtrationis locupletatus eſt,non præſu-
mitur locupletatus ex bonis minoris,niſi probetur, l.ſi
10 defunctus.10. ¶ Septimò quæritur , quæ exceptiones
huic actioni officiant ? Reſpondetur , agenti nocere
trãſactionem , nouationem,acceptilationem,non præ-
ſcriptionem longi temporis, l. tutores. 8. quia cùm ſit
actio perſonalis,tantùm longiſſimi temporis exceptio-
ne ſummouetur,ſupr.de conſtit.pecun. l.2. verſ. & ne-
que ſit. Adde non poſſe tutelæ agi ante tutelam fini-
tam,D.de tut.& rat.diſtrah.l.1.§.vlt.l. 4. in princ.& l.ſi
cùm adhuc.16.in princ.

Tit. LII. De diuidenda tutela,& pro qua parte quiſque tutorum conueniatur.

I. 2.	*§.vltim.2.*
II.in princ. 2.	*III. 2.*
§.j. 3.	

1 PErgit in explicanda tutelæ actione directa,
& ſuperioribus ſeptem quæſtionibus addit
octauam, ſi plures ſint tutores , vel curato-
res,pro qua parte quiſque conueniatur? Di-
ſtinguuntur autem quatuor caſus : aut enim tutela (id
eſt,tutelæ adminiſtratio)ſeu curatio diuiſa non eſt,aut
diuiſa eſt à teſtatore , aut à iudice , aut communi ipſo-
2 rum tutorum, vel curatorum conſenſu. ¶ Primo &
quarto caſu datur electio minori,vtrùm malit vnum in
ſolidum conuenire, an ſingulos pro partibus , ita vt
actiones ei quem eligit,aduerſus cæteros cedat, l. 2. in
princ.& §.vlt.& l.vlt. Excipitur I.Niſi poſt adminiſtra-
tionis officium finitum aliqui deſierint eſſe ſoluendo:
quia pro horum partibus cæteri non poſſunt exigi , ne
eis aliena negligentia ſeriùs agentis obſit, l. 1. II. Niſi
vnus geſſit:tunc enim priùs conueniendus eſt,qui geſ-
ſit,deinde cæteri,ſi hic non ſit ſoluendo,ſupr. tit.prox.
l.6.III.Niſi omnes adminiſtratione abſtinuerunt:quia
hoc caſu ei,qui conuenitur, non eſt actio aduerſus cæ-
teros cedenda, propterea quòd ob ſuam contumaciam
eſt damnãdus,D.de admin.& peric.tutor.l.ſi plures.38.
¶ Secundo & tertio caſu, quilibet pro ſua adminiſtra- 3
tione conuenitur,nec tenetur ex perſona collegæ, niſi
dolo,aut culpa ceſſauerit eũ ſuſpectũ accuſare,d.l.2.§.1.

Tit. LIII. De in litem iurando.

I. 4.ij.5.6.	*IV. 4.5.ij.6.*
II. 5.6.	*V. 6.*
III. 4.ij.7.	

QVoniam iudicium tutelæ eſt bonæ fidei, 1
Inſtit. de action. §. actionum. in eo iuratur
in litem,D.h.t.l.4.in princ. & l.5. in princ.
¶ Eſt autem iuſiurandum in litem , quo 2
actor,D.eo.l.pen.ex delatione iudicis,D.eod.l.3.l.4.§.1.
& §.iurare. ſuam litis æſtimationem confirmat , quam
fortaſſe ob affectionem facit vltra iuſtum pretium,
D. eod. l. 1. ¶ De hoc iureiurando quatuor quæſtiones 3
hoc titulo deciduntur. ¶ Primò quæritur, contra quem 4
iuretur ? Et cùm iuretur contra eum, contra quem tu-
telæ actione directa,vel vtili agitur,patet iurari I. Con-
tra tutorem,l.4. II. Contra curatorem,l.3. III. Contra
eorum heredes,l.1.& 4. ¶ Secùdò quæritur,quis iuret? 5
Ad iurandum non admittitur mater pupilli: ſeu iurare
poteſt,I.Pupillus,niſi ſit impubes.II.Adoleſcẽs,D.eod.
l.4. in princ. III. Tutor , vel curator , ſi velit, ſed non
cogitur,l.1.& 2.& D.eod.d.l.4.in princ. Tutorem , vel
curatorem intellige, non contra quem agitur , ſed qui
agit pro minore,ſeu quo auctore minor agit. ¶ Tertiò 6
quæritur,qua ex cauſa iuretur? Hoc iuſiurandum præ-
ſtatur ob dolum aut latam culpam aduerſarij , non ob
leuem culpam:ob hanc enim vera æſtimatio fit ſine iu-
reiurãdo,D.eod.l.2.§.1.l.4.§.vlt.l.5.§.ſed in his. Et hoc
obſeruatur etiam , cùm agitur contra heredem tutoris,
vel curatoris:nam ob proprium dolum , vel latam cul-
pam, locum faciet huic iuriiurando , non ob leuẽ cul-
pam,l.1.& 2.& D.de fideiuſſ.& nomin.tut.l.4.in princ.
Sed iuraturne in heredem tutoris ob dolum tutoris
defuncti ? Minimè , l. vlt. niſi lis cum defuncto fuerat
conteſtata,l.4.& D.de fideiuſſ.& nom.tut. l. vltim. §. 1.
¶ Quartò quæritur , quis ſit huius iuriſiurãdi effectus? 7
Eſt autẽ effectus,vt iudex tanti reum condemnet,quãti
actor ſuo iureiurando rem æſtimauit , niſi ex iuſta cau-
ſa,vel minoris condemnandum , vel abſoluendum pu-
tet,D.eod.l.4.§.pen. Summa autem,qua tutor,vel cura-
tor minori condemnatus eſt , quamuis non ſecundum
veram rei æſtimationem , ſed ſecundum iuſiurandum
in litem datum facta ſit,tamen ipſius minoris,vel alte-
rius tutoris , ſeu curatoris pacto minui non poteſt : fa-
uor enim minoris ætatis facit , ne huiuſmodi pactum
valeat,l.3.& ſupr.de pact.l.pactum curatoris.22.

Tit. LIV. De heredibus tutorum,vel curatorum.

I. 3.	*IV. in princ.4.j.*
II. 2.3.4.ij.	*§.j.3. 4.ij.*
III. 2.4.ij.	

QVod ſuperiori titulo obiter didicimus,tutelæ 1
iudicium dari etiam in heredes , nunc latiùs
explorandum eſt,ac duæ quæſtiones de here-
dibus tutorum , vel curatorum diſſoluendæ. ¶ Primò 2
quæritur,qua actione teneantur ? Reſpondetur, teneri
tutelæ,vel vtili iudicio,l.2.id eſt,heredem tutoris tene-
ri iudicio tutelæ,l.3. & ſup.arbitr.tut.l.ſi defunctus.10.
& l.pen.& D.de tut.& rat.diſtrah.l.1.§.hanc actionem.
& D.de fideiuſſ.& nomin.tut.l.4.in princ. heredem au-
tem curatoris vtili iudicio tutelæ, vel vtili iudicio
negotiorum geſtorum , quoniam his actionibus ipſe
curator tenebatur, ſupr.arbitr.tutel.l.3. & l.7. & D. de
tut.& rat.diſtr.l. 4. §. vltim.

¶ Secundò

3 ¶ Secundò quæritur, quam ob cauſam teneantur?
Reſpondetur per diſtinctionem:quia vel ſuo,vel here-
ditario nomine conueniuntur.Suo nomine dolum, &
latam culpam præſtant,ſupr.tit. prox.l.1. & D.de fide-
iuſ.& nomin.tut.l.4.in princ.non culpam leuem,id eſt,
negligentiam,d.l.4.§.1.Hereditario autem nomine ob
tutoris dolum,aut latam culpam, quamuis in non fa-
ciendo conſiſtentem damnantur, non ob leuem eius
culpam,niſi lis cum defuncto conteſtata fuerat, vel ex
damno pupilli lucrum ſibi captent, aliíve gratioſè cō-
cedant,l.1.l.2.& l.vlt.§.1.&ſupr. tit prox.l. vltim. Qui-
bus igitur de cauſis non hereditario, ſed ſuo nomine
tenentur, vt cùm agitur de inſtrumentis exhibendis,
D.ad exhiben.l.de eo.12.§.vltim. ſi dolo careat; ob tu-
toris dolum non damnantur,ſupr.tit.prox.l. penult. &
4 D.de fideiuſſ.& nom. tut.l.vltim.§.1. ¶ Tertiò quæri-
tur, quid hæc actio perſequatur? Hic traduntur. I. He-
res tutoris,vel curatoris tenetur reſtituere,quicquid ex
re minoris ad ſe peruenit, l.vltim. in princip.II.Tene-
tur rationem reddere non ſolùm eorum, quæ defun-
ctus geſſit, ſed etiam quæ neglexit, quæ tamen ſi con-
tutor, vel concurator geſſit, is primo loco eſt conue-
niēdus, nec niſi ob eius inopiam perueniendum aduer-
ſus heredem huius qui non geſſit, l. 2. & l.vltim.§.1.
III.In iudicium contra heredem tutoris motum venit
etiam id, quod tutor ex cauſa fideiuſſoris minori de-
buit, id eſt, quia pro minoris debitore apud minorem
interceſſerat,l.3.

Tit. LV. Si tutor,vel curator non geſſerit.

I.in princip.3.ij.iij.	*II.in princ.3.iij.*
§.j.3.ij.	*§.j.2.*

1 TRactanti de iudicio tutelæ, vel negotio-
rum geſtorum; quod aduerſus tutores
vel curatores competit,non eſt omitten-
da quæſtio,an tutor, vel curator conue-
niri poſſit de eo, quod non geſſit? Hic
adhibetur diſtinctio:quod enim aliquis non geſſit, vel
2 alius geſſit,vel omnes neglexerunt. ¶ Si nemo geſſit,
3 omnes æquè tenentur, l. 2.§.1. ¶ Si alius geſſit, tria
requiruntur,vt is,qui non geſſit, conueniri poſſit.I.Vt
ſe tutorem vel curatorem eſſe non ignorauerit, ſup.de
adm. tut.l.etſi ſciſſes.8.II.Vt eum,qui geſſit,ſuſpectum
facere ceſſauerit, l.1.in princ.vel aliter minori proſpi-
cere neglexerit,d.l.1.§.1.III.Vt is,qui geſſit,non ſit ſol-
uendo,d.l.1.in princ.d.l.2.in princip.& ſup.de adm.tut.
4 d. l. & ſi ſciſſes. ¶ Ad hunc tractatum perficiendum
adde,quæ ſcripſi ad tit.52.

Tit. LVI. De vſuris pupillaribus.

I.2.j.	*III.3.j.*
II.2.ij.	*IV.3.ij.*

1 TVtor, vel curator modò vſuras debet, modò
2 non debet.¶Duo caſus, h. t.proponūtur,qui-
bus vſura debet.I.Si pupilli pecuniam in vſus
ſuos conuertit, quo caſu maximas,ſeu legiti-
mas,id eſt,centeſimas vſuras præſtat, l.1. & ſup.arb.tut.
l.3.& D.de neg.geſt.l.qui ſine.38.II.Si ideo ex perſona
cōtutoris,vel concuratoris damnetur,quia in eo ſuſpe-
3 cti accuſando ceſſauit,l.2. ¶Totidē caſus proponuntur,
quibus vſuras non debet:ac I. Si pecuniam pupillarem
nec idoneis hominibus credere, nec in emptionem
prædiorum vtiliter collocare potuit,l.3.Coniūge, quæ
tradidi,ſup.t.37.num.10.memb.vlt.& n.11.II.Si mino-
ri denunciauit,eūque tandem ad iudicium prouocauit,
vt rationes redderet,ac reliqua ſolueret:ex eo namque
tempore curſus vſurarum inhibetur,l.vltim.

Tit. LVII. De fideiuſſoribus tutorum, vel curatorum.

I.2.	*II.3.*

DIximus de conueniendis tutoribus,vel cura- 1
toribus,& eorum heredibus: iam dicamus
de eorum fideiuſſoribus;de quibus duæ quæ-
ſtiones in præſentia ſunt diſſoluendæ.
¶ Primò quæritur, vtrum reus principalis(id eſt, tu- 2
tor,vel curator,vel eius heres,)an fideiuſſor ſit conue-
niendus?Reſpondetur, dari electionem minori, vtrùm
ſolum reum inſolidum, an ſolum fideiuſſorem in ſo-
lidum, an vtroſque pro partibus conuenire malit:
non tamen poſſe vtrumque inſolidum conueni-
re, l. 1. Hæc electio generaliter creditoribus com-
petit iure Digeſtorum & Codicis, infr.de fideiuſ-
ſorib.l. 3. & 5.cum ſim. & generaliter ſublata eſt, per
Nou. 4. vbi conſtituitur, vt reus principalis conuenia- 3
tur ante interceſſores. ¶ Secundò quæritur, an ſolu-
tione à tutore, vel curatore facta liberetur fideiuſſor?
Reſpondetur per diſtinctionem: aut enim fideiuſſor
ſimpliciter promiſerat, ac ſe obligauerat in id, quod
tutor ſeu curator deberet: aut promiſerat rem minoris
ſaluam fore: aut id promiſerat, quod à tutore,ſeu cu-
ratore ſeruari non poſſet.Primò caſu liberatur ſolutio-
ne tutoris, vel curatoris. Secundo & tertio caſu non
liberatur: ſed ea ſolutione efficitur, vt quatenus ſolu-
tum eſt, ſtipulatio contra fideiuſſorem non commit-
tatur:quare ſi totum ſolutum ſit,fideiuſſor nihil debet:
parte verò ſoluta in reſiduum tenetur, l.2.Hactenus de
obligatione tutelæ directa, & de obligatione fideiuſ-
ſoris, quæ ei accedit: conſequenter dicendum eſt de
actione contraria.

Tit. LVIII. De contrario iudicio tutelæ.

I.j.	*III.ij.*
II.j.	

DE actione tutelæ contraria, quæ datur tuto- 1
ri contra pupillum, & vtilis competit cura-
tori aduerſus minorem, duo hic traduntur.
I.Qui pupillo pro contutore, vel concurato-
re ſuo ſoluit, petere non poteſt, vt actio contra illum
ſibi cedatur, quia ſolutione actio ſublata eſt: ſed ſiue
condemnatus nondum ſoluit, ſiue nomen emit, rectè
petit,vt actiones ſibi cedantur, l.1.& 2.II.Quod tutor
in rem pupilli impendit, id vel iudicio tutelæ directo
conuentus compenſat, vel contrario iudicio petit, l.
vltim.Hactenus de tutelæ actionibus.

Tit. LIX. De auctoritate præſtanda.

I.2.	*IV.2.*
II.2.	*V.3.*
III.2.	

POſt actiones tutelæ expoſitas tractatur de 1
auctoritate tutoris vel curatoris:de qua duæ
quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæri- 2
tur, an auctoritas tutoris vel curatoris ſit
neceſſaria,ſeu quibus caſibus ſit neceſſaria? Reſponde-
tur,eſſe neceſſariam in actione, quæ minori competit,
remittenda,l.2.& in rerum ad minorem pertinentium
venditione, l. 3. & in iudicio criminali, l.4. vel ciuili,
ſup.ſi aduer. rem. iudi. l. 4. & qui legit.perſon.ſtand.in
iud. l. 2. non in ſtipulatione pro minore facienda, l.1.
quamuis neceſſaria ſit, ſi pupillus alij promittat;quia
ſine tutore meliorem, non deteriorem ſuam conditio-
nem facere poteſt,Inſt.de auctor.tut.in princip. ¶ Se- 3
cundò

cundò quæritur, ſi plures ſint tutores, vel curatores, an vnius auctoritas ſufficiat? Reſpondetur ſufficere, niſi quid fiat, quo tutela vel cura extinguatur: veluti ſi minor arrogetur: tunc enim omnium auctoritas requiritur, l. vltim.

Tit. LX. Quando tutores vel curatores eſſe deſinant.

I.2.j.	*III.2.j.*
II.2.ij.	

1 CVm dictum ſit de ſpeciebus tutelæ, de adminiſtratione tutorum, vel curatorum; de actionibus, & de auctoritate tutorum, vel curatorum; ſupereſt, vt explicetur, quibus ex cauſis tutela, ſeu cura finiatur:
2 vel non finiatur.

¶Hoc titulo duę cauſę declarantur. I. Si pupillus ad pubertatem peruenerit, id eſt, ſi maſculus excedat annum quartumdecimum, femina duodecimum, l. vltim. & Inſtitut. quibus modis tut. fin. in princip. Porrò pubertate non ſolùm tutela finitur, ſed etiam cura, ſi curator (vt interdum accidit, Inſtitut. de curat. §. penultim.) pupillo datus fuerit: proinde alius curator dari debet, l. 1. & ſupr. in quibus cauſis tutor. hab. l. 2. & D. de tutor. & curator. dat. l. curatorem. 25. Cùm autem curator adoleſcenti datur, eo ad legitimam ætatem perueniente, (id eſt, cùm maior vigintiquinque annis factus fuerit,) curator eſſe deſinit, Inſt. de curat. in princip. II. Voluntas pupilli, qua ſola tutelam non finiri conſtat, l. 2.

1 *Tit. LXI. De actore à tutore, ſeu curatore dando.*

CVm diffuſa minoris negotia ſunt, aut per ætatem, dignitatem, valetudinem, abſentiā tutor, vel curator non facilè gerere poteſt, officium tamen retinet: eius defectum ſupplet vel procurator, vel actor, ſiue adiutor. Procuratorem non poteſt dare tutor, vel curator ex ſua perſona, niſi litem cōteſtatus ſit, ſed pupillus, vel adoleſcens ipſo tutore, vel curatore auctore: quare ſi minor abſit, vel infans ſit, actorem tutor, vel curator conſtituet, ſupr. de procurator. l. neque. interpoſito prætoris decreto, l. vn. & D. de admin. & peric. tuto. l. decreto. 24. in princip. & quan. ex fac. tut. l. 6. Dicitur ergo actor à tutore, vel curatore conſtitui, ſiue ordinari, l. vnic. & ſupr. qui dare tuto. l. curatorem. 10. & infr. de appellation. l. ſi actor. 10. quia prætor, vel præſes decreto interpoſito, quem ipſe tutor, vel curator velit, eius periculo conſtituit, Inſtitut. de curat. §. vltim. & ſupr. qui da. tuto. d. l. curatorem, & D. de adminiſt. tutor. d. l. decreto, in princip. vel tutori, ſeu curatori conſtituere permittit, D. de tutel. l. ſolet. 13. §. 1. Hic eſt, qui vocatur adiutor tutelæ (ſupple, vel curationis) in d. l. ſolet. §. 1.

Tit. LXII. De excuſationibus tutorum, & curatorum, & de temporibus earum.

I.11.j.	*X.6.*
II.9.	*XI.9.20.23.*
III.7.j.16.17.ij.22.	*XII.13.j.*
IV.10.j.	*XIII.7.ij.*
V.10.ij.12.j.	*XIV.13.ij.*
VI.16.17.ij.19.20.21.22.	*XV.17.j.*
VII.11.iv.	*XVI.8.j.22.*
VIII.14.iij.	*XVII.8.j.*
IX.11.ij.	*XVIII.in princ.16.22.*
§.j.11.vij.	*XXII.17.ij.*
XIX.11.vj.	*XXIII.8.ij.*
XX.8.ij.22.	*XXIV.7.ij.*
XXI.11.v.	*XXV.5.*

QVia ſæpe iuſta excuſatio facit, vt tutores 1 vel curatores eſſe deſinant, hoc loco de tutorum & curatorum excuſationibus agitur. ¶Huius tituli duæ ſunt partes: prior 2 generalis, de excuſationibus: poſterior ſpecialis, de earum temporibus, intra quæ proponi debent. Prior pars ſubdiuiditur in tria capita. ¶Primum caput eſt de 3 cauſis, propter quas excuſatio datur, vel non datur. Huius capitis quatuor ſunt ſegmenta. ¶Primum ſegmen- 4 tum eſt de cauſis, quæ excuſationi locum faciunt. Hæ verò ad quinque genera referuntur. ¶Primi generis 5 cauſæ ſunt, quæ omnino excuſant; vt militia ſilentiariorum, qui circa latus principis in ſacro palatio, vel conſiſtorio excubias agunt, l. vlt. & infr. de ſilentiar. l. 3. in fin. ¶Secundi generis cauſæ excuſant ad tempus, vt 6 munus exigendorum tributorū: nam is, cui hoc incombit, quandiu tributariam rationem tractat, tandiu à tutelis & curis vacationē habet, l. exactores. 10. ¶Ter- 7 tij generis cauſæ à quibuſdam, non ab omnibus tutelis, ſeu curationib. excuſant. Nam I. Ingenuus excuſatur à tutela libertini, non à tutela ingenui, l. 3. Libertus, qui negotia patroni ſui ſenatoris gerit, ab aliorum tutela & curatione excuſatur: alias libertini à muneribus ciuilib. immunitatem non habent, l. ne ſenatorum. 13. III. Nauicularius non excuſatur à tutela, vel cura nauiculariorum, qui ſunt eiuſdem corporis, ſed aliarum perſonarum dumtaxat, l. penult. ¶Quarti generis 8 excuſant à quibuſdam tutelis, vel curationibus dumtaxat ad tempus. Excuſatur enim, I. Qui litem de hereditate, vel de omnibus bonis, vel de maiori parte habet cum minore, l. ſi vt allegas. 16. & D. eod. l. propter litem 21. & Inſtit. eod. §. item propter litem. Sed hodie quācumque litem quis cum minore habeat, ab eius tutela vel cura repellitur, adeo vt excuſatione opus non habeat, quia nec volens admittitur, Nou. 72. c. 1. II. Frater, vel auunculus eorum, qui litem habent cum pupillo, l. humanitatis. 23. ¶Quinti generis cauſæ excuſant 9 tantùm à parte patrimonij, veluti ſi quædam minoris bona ſint in aliā prouincia, adeo vt à tutore vel curatore adminiſtrari nō poſſint, l. 2. l. teſtamēto. 11. & D. eo l. propter litem. 21. §. licèt. ¶Sexti generis cauſæ tantum 10 à curationib. quibuſdā, excuſant, nec poſſunt tutelis accōmodari. I. Maritus vxori ſuæ curator dari non debet, ſupr. qui dare tuto. vel curat. poſſ. l. 2. & D. de curat. furioſ. l. virum. 14. quia non facile cogi poſſet rationes reddere. Quare ſi curator detur, ſe excuſare poteſt, Inſt. h. t. §. penult. ac debet, ne infamiæ notam incurrat, l. 4. Idem obtinet in ſponſo, D. eod. l. 1. in fi. & ſocero adulteræ, l. licet. 17. II. Qui tutelam alicuius geſſit, non cogitur eiuſdem curator fieri inuitus, l. curator. 20. & Inſt. eod. §. qui tutelam. Excipitur libertus, qui cogitur liberorum patroni curationem ſuſcipere, licèt eorum tutor fuerit, l. 5. niſi ſua pecunia emptus & manumiſſus ſit, D. eod. l. libertum. 14. §. penult. ¶Secundum ſeg- 11 mentum eſt, de cauſis, quæ ad excuſationem non ſufficiunt. Etenim non excuſatur, I. Spado, l. 1. & D. eod. l. ſpadonem. 15. in princip. II. Vno oculo captus, l. frater. 9. quamuis cæcus excuſetur, ſupr. qui dare tuto. vel curat. poſſ. l. 3. & infr. qui morbo. l. vnic. & D. eod. l. poſt ſuſceptam. 40. III. Conductor prædiorum fiſcalium, l. coloni 8. IV. Creditor, vel debitor minoris, l. 7. Immo hodie ad tutelam, vel curam non admittitur, Nou. 72. c. 1. V. Qui res cum minore communes habet, l. quod res. 21. VI. Qui pupillæ matrem iudicio tutelæ contrario conuenire poteſt, l. inuſitatam. 19. quamuis igitur eiuſdem

qui tutelam alicuius geſſit, ragulariter non cogatur
eiuſdem eurationem ſubire: vt paulò ante notaui: ta-
men à liberorum eius euratione non excuſatur. VII.
Allegans patrem pupilli vſumfructum omnium bono-
rum vxori relíquiſſe, non affert iuſtam excuſationis
12 cauſam, l. turores. 18. §. Nam quod. ¶ Tertium ſeg-
mentum eſt de cauſis, quæ excuſationem alioqui com-
petentẽ adimunt. Nam à tutela vel cura non excuſatur
vlla de cauſa, I. Libertus paternus; vel maternus, niſi ſua
pecunia emptus & manumiſſus ſit, l. 5. &. D. eod. l. li-
bertum. 14. II. Qui patri minoris ſe tutelam vel curam
geſturum promiſit, D. eod. l. ſpadonem. 15. §. 1. & Inſt.
13 eod. §. item ſi propter. ¶ Quartum ſegmentum eſt de
cauſis excuſationem non tollentibus. I. Qui ſponte ſua
tutelam, vel curam geſſit, à qua ſe excuſare poterat,
ſuum priuilegium noo amittit, ſed ab alijs tutelis, vel
curationibus ſe excuſare poterit, l. voluntariæ. 12. II.
Qui iniuriæ cauſa tutor oominatus eſt, vt creationis
metu iniuriã à magiſtratib. redimat, non ſolùm excuſa-
tione, ſi quam habet, vti poteſt, ſed etiam quod in eam
rem impenderit, à nominatore recipiet, l. ſeueriter. 14.
14 ¶ Secundo capite de excuſatione proponenda diſ-
ſoluuotur duæ quæſtiones.
15 ¶ Primò quæritur, intra quod tempus excuſatio pro-
poni debeat? Huic quæſtioni ſatisfiet in poſteriore ti-
16 tuli parte. ¶ Secundò quæritur, an tutor, vel curator ap-
pellare debeat? Regulariter qui ad aliquod munus vo-
catur, non poteſt ſe excuſare, niſi appellet, D. quan.
appell. fit, l. 1. §. 1. & de appellat. l. 4. & de vacat. mun. l.
1. §. 1. Sed ex conſtitutione Diui Marci, excipitur tute-
la, & cura: quia tutor, vel curator non appellat à tute-
læ, vel curæ delatione, ſed ſine appellatione excuſatio-
nem ſuam proponit: quæ ſi à iudice reprobetur ab ea
ſententia excuſationem reprobante, rectè appellabit,
l. tutores. 18. in princip. & Inſtit. eod. §. qui autem. & D.
eod. l. ſcire. 13. in princip. & quan. appell. ſit, d. l. 1. §. 1.
& niſi ab ea ſententia appellet, periculum tutelæ, vel
curæ ſubibit, l. 3. & 6. Nota tutorem, vel curatorem an-
te ſententiam excuſationis cauſam reprobantem appel-
lare ſecundum doctores non poſſe, ſecundum Cuia-
cium poſſe, licet appellatio non ſit ei neceſſaria. Ego
Doctorum ſententiam amplector. I. Quia tutor, vel cu-
rator non appellat à delatione muneris, ſed à ſenten-
tia, d. l. ſcire, in princ. II. Quia fruſtra ante ſententiam
appellat, d. l. 1. §. 1. quod autem fruſtra fit, in iudiciis nõ
admittitur, ſup. de probat. l. ad probationẽ. 21. III. Quia
Iuſtinianus ſimpliciter ait tutorem, ſeu curatorem, qui
ſe vult excuſare, non appellare, d. §. qui autem. IV. Quia
Modeſtinus licentiam appellandi ei tribuit poſt ſen-
tentiam excuſationes reprobantem, d. l. ſcire. in princip.
à contrario igitur ſenſu iudicat, eum non poſſe ante
ſententiam appellare. Quod non eſt ita accipiendum,
quaſi ante ſententiam appellans, excuſationes ſuas per-
dat, ſed quod appellatio nullum habet effectum, & pe-
rinde eſt, ac ſi non appellaſſet: proinde non oportet eũ
appellare, quia non eſt faciendum, quod fruſtra & ſine
17 effectu fit, d. l. 1. §. 1. ¶ Tertio capite de iudicio, quo ex-
cuſationis cauſa examinatur, dantur tres regulæ. I. Si
iudicio pendente, minor ad eam ætatem peruenerit,
quæ eum à tutela vel cura liberat: nihilominus iu-
dicium peragetur propter temporis præteriti pericu-
lum, id eſt, vt conſtet, an tutor, vel curator teneatur ob
adminiſtrationem eo tempore neglectã, quo minorem
in tutela, vel curatione eſſe oportuit, l. quamquam. 15.
II. Si iudex excuſationem probauerit, & tutorem, vel
curatorem abſoluerit, periculum tutelæ, vel curationis
ad eum, quem iudex abſoluit, nullo modo pertinet, l. ſi
tutor. 21. III. Si iudex excuſationem reprobauerit, vel
tamquã præſcriptione temporis, (nam certa ſunt tem-
pora ad proponendam excuſationem conſtituta, quæ
mox exponam) ſummotum condemnauerit, appellari
poteſt: niſi appelletur, ſententiæ parendum eſt, l. 3. & l.
6. ¶ Secunda tituli pars eſt de temporibus excuſatio- 18
num: in qua diſſoluũtur ſex quæſtiones. ¶ Primò quæ- 19
ritur, quo iure ſit hoc tempus definitum? Reſpondetur,
eſſe definitũ cõſtitutione Diui Marci, l. 6. l. tutores. 18. in
prin. & D. eo. l. ſcire. 13. §. aliud. ¶ Secũdò quæritur, quã- 20
tum ſit hoc tempus? Reſpondetur per diſtinctionem,
aut enim tutor, ſeu curator habitat intra, aut vltra cen-
teſimum miliare ab eo loco, in quo datus eſt. Si intra
centeſimum miliare habitat, excuſationes ſuas intra
quinquaginta dies proponere debet. Si verò vtra centé-
ſimum miliare habitat, in ſingula viginti miliaria dies
vnus ei conceditur ad iter faciendum; & inſuper
ei tribuuntur triginta dies ad excuſatiooem propo-
nendam: ſecundum quam dinumerationem, inter-
dum reperiuntur pauciores dies quàm quinquagin-
ta, interdum præciſe quinquaginta, interdum plures.
Pauciores ſunt quàm quinquaginta dies, cùm datus
tutot vel curaror à loco, in quo datus eſt, propiùs abeſt 1
quadringentis miliaribus: exempli gratia, cùm diſtat
miliaribus trecentis, ad iter conficiendum habet dies
quindecim: ſiquidem habet in vicena miliaria dies ſin-
gulos; quindecies autem viginti efficiunt trecenta: iam
quindecim diebus adde dies triginta, efficies dies qua-
draginta quinque. Præciſè quinquaginta dies repe-
riuntur, cùm abeſt quadringentis miliaribus: nam ad
iter conficiendum habet dies viginti, ſi quidem vice-
ſies viginti faciunt quadringenta: & viginti dieb. addi-
ti dies triginta faciunt dies quinquaginta. Plures quàm
quinquaginta dies reperiuntur, cùm abeſt vltra qua-
dringenteſimum miliare: vt putà, ſi abſit miliaribus
ſexcentis, ad iter conficiendum habet dies triginta, ſi-
quidẽ in ſingulis diebus debet conficere viginti milia-
ria, quo itinere efficiet triginta diebus miliaria ſexcen-
ta: iam adde his triginta diebus ad iter faciendum tri-
butis alios triginta dies ad excuſationem proponen-
dam conſtitutos: efficientur dies ſexaginta. Cùm igitur
dies quinquaginta, vel plures ſecundum hanc ſuppu-
tationem reperiuntur, tot conceduntur tutori vel cu-
ratori ad ſe excuſandum: cùm autem pauciores quàm
quinquaginta dies reperiuntur: vt nihilominùs quin-
quaginta dies habeat, tot ſuppleri debent, quot nume-
ro quinquaginta dierum deſunt: vt in exemplo ſuprà
relato, vbi reperiebantur dies quinque & quadraginta,
ſupplere oportet dies quinque, atque ita tutori vel
curatori dies quinquãginta ad proponendam excuſa-
tionem tribuere, l. 6. & l. teſtamento. 11. D. eod. l. ſcire
13. §. 1. & ſequentib. & Inſtit. eod. §. qui autem. In ſum-
ma, habitanti intra quadraginta milia paſſuum, dantur
dies quinquaginta: habitanti vltra quadraginta milia
paſſuum, tot dies dantur, quot per dictam ſupputa-
tionem efficiuntur, id eſt, in vicena milia paſſuum dies
ſinguli, & inſuper dies triginta: ita fit, vt tutor vel cura-
tor modò quinquaginta dies habeat, modò plures,
numquam pauciores. ¶ Tertiò quæritur, qualε ſit hoc 21
tempus, id eſt, vtrùm ſit vtile, an continuum? Reſponde-
tur partim eſſe continuum, partim vtile. Nam quin-
quaginta dies, qui dantur habitanti intra centeſimum
miliare, ſunt continui, d. l. ſcire. §. quinquaginta. & Inſt.
eod. d. §. qui autem. illud verò tempus dierum ſingulo-
rum in miliaria vicena, quod ad iter faciendum eſt
præſtitutum, vtile eſt, d. l. ſcire. §. ſi enim. puto autem
dies triginta, qui inſuper adduntur, eſſe continuos, ar-
gum. eius quod diximus de diebus quinquaginta.

¶ Quarto quæritur, quando hoc tempus currere 22
incipiat? Reſpondetur, non currere ex die, quo tutor
vel curator datus eſt; ſed ex die, quo ei innotuit ſe eſſe
datum tutorem vel curatorem, l. 6. & D. eod. d. l. ſcire,
§. quinquaginta. & Inſtit. eod. d. §. qui autem. ¶ Quin- 23
tò quæritur,

tò quæritur, quis ſit iuris effectus, ſi dictum tempus nondum efluxerit? Reſpondetur, excuſationem proponi poſſe, l. ſi vt allegas. 16. l. tutores. 18. in princip. l. curator. 20. etiam ſi alia excuſatio propoſita, nec probata fuerit, d. l. ſcire, §. conſequens. & Inſtit. eod. §. qui autem. Excipitur, niſi iudicatum ſit tempus lapſum eſſe, & ab ea
23 ſententia non ſit appellatum, l. 5. & l. 6. ❡ Sextò quæritur, quis ſit effectus illius temporis elapſi? Reſpondetur, eacuſationem præſcriptione temporis ſummoueri, ſed nihilominus tutorem petere poſſe, vt ob laré diffuſum patrimonium curator ſibi adiungatur, l. teſtamento. 11.

Tit. LXIII. Si tutor, vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit.

I. 2. j. | *III. 2. ūj.*
II. 2. ÿ.

1 VT poſterior pars ſuperioris tituli ſub priori, quaſi ſpecies ſub genere continebatur: ita etiam hic titulus, & ſequentes, qui ad tutorum & curatorum excuſationem pertinent, ſpeciales ſunt, & ſub generali illo titulo de *excuſationibus* comprehenduntur.

2 ❡ Regula iuris eſt, Qui falſis allegationibus eacuſatus eſt, nihilominus tutelæ periculo eſt obnoxius, Inſt. de excuſat. §. vlt. Hæc regula complectitur tres caſus. Si quis cauſam excuſationis ſibi competentem allegauerit: veluti ſi tres liberos ſe habere dixerit, cùm vnum haberet: aut ſi dixerit ſe eſſe maiorem ſeptuaginta annis, cum eſſet minor, l. 1. II. Si falſò dixerit ſe non attigiſſe tutelã, vel curam, l. 2. quæ ad eas ſolas cauſas pertinet, ob quas re tantum integra admittitur excuſatio, veluti ob poteſtatem, quam tutor, vel curator habet, Inſtitut. de excuſ. §. & qui poteſtatem. nam quidam etiã poſtquam ſe pupilli vel adoleſcentis negotiis immiſcuerunt, recte eacuſantur, vt maritus à curatione vxoris, Inſtitut. eod. §. penultim. & is qui reipublicæ cauſa abfuturus eſt, inſt. ti t. prox. l. 1. & Inſtitut. de excuſat. §. item qui reipublicæ. & is quem morbus eacuſat, D. eod. l. & non tantùm. 11. III. Si cauſam quaſi iuſtam propoſuerit, quæ iuſta non eſt, l. vltim. veluti ſi ideo excuſationem obtinuerit, quod tres liberos haberet in Italia, vel in prouincia: cum ibi quatuor, hîc quinque liberi requirantur ad hoc, vt pater à tutela vel cura eacuſetur, Inſtitut. eod. in princip.

Tit. LXIV. Si tutor, vel curator reipublicæ cauſa aberit.

I. 1. 2 ÿ. | *II. 3.*

1 ABſentia reipub. cauſa duobus caſibus ſpectatur: aut enim tutor, vel curator abfuturus eſt reipublicę cauſa; aut tutela vel cura abſenti defertur: hæc vocatur noua tutela, l. 2. & Inſtitut. de excuſat. §. item qui reipublicæ. quo-
2 niam eſt abſentia poſterior. ❡ De priori caſu hæc notentur. I. Non excuſatur in perpetuum, ſed ad tempus, id eſt, quamdiu reipublicæ cauſa abeſt: reuerſus autem recipit ſtatim tutelam, vel curationem, D. de excuſat. l. non ſolùm. 10. §. quas denique, & Inſtit. eod. §. item qui reipublicæ. II. Si excuſetur, interim tutelæ periculo liberatur: ſi ſe excuſare negligat, abſentia reipublicæ cauſa ei non prodeſt, quominus periculum ſuſtineat: & hoc tantùm conſequi poteſt, vt priori loco is conueniatur, qui adminiſtrauit, l. 1. III. Etiamſi excuſetur, & à periculo ad tempus liberetur, non tamen tutor eſſe deſinit; ideoque non alius tutor, ſed eius loco curator interim datur, D. de tutor. & curat. dat. l. in omnem 25. & l. ſeq. & Inſtitut. de excuſat. d. §. item qui reipublicæ. ❡ Poſteriori caſu non ſolùm quamdiu 3
reipublicæ cauſa abeſt, ſed etiam, ea quo abeſſe deſiit, intra annum continuum à tutelis & curationibus immunitatem habet, l. 2. & D. de excuſat. d. l. non ſolùm, in princ. & §. 1. & §. annus.

Tit. LXV. De excuſationibus veteranorum.

I. 2. j. ÿ. | *II. 3. 4. 5.*

VEterani ſunt, qui legitima viginti annorum 1
ſtipendia confecerunt: quibus cõfectis honeſtam dimiſſionem merentur. Nam miſſionum, quibus milites ſoluuntur militia, quinque ſunt genera, quia totidem ſunt earum cauſa. I. Honeſta, quæ legitimis ſtipendiis confectis, vel beneficio principis ante ea confecta tribuitur. II. Cauſaria, quæ propter aduerſam valetudinem, id eſt, animi vel corporis vitium laboribus militiæ liberat. III. Ignominioſa, cùm quis propter delictum ſacramento ſoluitur. IV. Cùm quis euitandorum munerum cauſa, à quibus milites (vt conſtat ea l. penultim. infr. quan. prouo. non eſt neceſſ. & l. vltim. infr. de his qui non imple. ſtipen. ſacram. ſolut. ſunt.) immunitate fruuntur, nomen militiæ dedit. V. Cùm quis litem habens, ideo militiæ ſe dedit, vt ſub obtentu militiæ prætioſiorem ſe aduerſario faceret, D. de his qui not. infam. l. 2. §. ignominiæ, & de re militari, l. 4. §. non omnis, l. milites agrum. 13. §. miſſionum. Ergo veteranis, qui legitima ſtipendia compleuerunt, varia priuilegia conceduntur, & inter cætera à tutelis & curationibus excuſantur. De hac veteranorum excuſatione quatuor quæſtiones *hoc* titulo deciduntur. ❡ Primò quæritur, quinam excuſen- 2
tur? Duo requiruntur, vt aliquis hoc titulo fruatur. I. Vt honeſtam, vel cauſariam, non ignominioſam miſſionẽ obtinuerit, l. 1. & D. de excuſat. l. 8. §. 1. & §. ita autem. nã qui ignominioſe dimiſſi ſunt, non excuſantur, niſi à tutelis in vrbe gerendis, propterea quod in vrbe morari non poſſunt, d. l. 8. §. ſcribit. Reliqui etiam, qui litis cauſa, vel munerum vitandorum gratia, nomen militiæ dederunt, ideoque miſſi ſunt, excuſationem mereri non videntur. II. Vt viginti annorum ſtipendia confecerit, l. 1. videlicèt vt in perpetuum excuſetur: nam qui citiùs dimiſſus eſt, aut nullo modo, aut tantùm ad tempus excuſatur: etenim qui intra quinquennium militia ſolutus eſt, non excuſatur: qui poſt quinquẽnium, immunitatem habet vnius anni: qui poſt octo annos, biennij: qui poſt duodecim annos, triennij: qui poſt ſexdecim, quadriennij: qui verò poſt viginti, in perpe- 3
tuum: vt dixi, excuſatur, d. l. 8. §. qui autem intra. ❡ Secundò quæritur, à quorum tutela excuſentur? Reſpondetur per diſtinctionem inter filios commilitonum ſeu conueteranorum, & alios quoſcumque ſiue paganos, ſiue commilitonum, aut conueteranorum nepotes. Nam ab horum tutela & cura omnino excuſantur: ab illorum verò tutela vel cura non excuſantur, niſi quamdiu tutelam vel curam gerunt: vnam enim eiuſmodi perſonarum, non plures ſimul ſuſcipere compel- 4
luntur, l. 2. & D. de excuſat. d. l. 8. in princip. & §. quæſitum. ❡ Tertiò quæritur, intra quod tempus ſe excuſare poſſunt: Reſpondetur, eos debere excuſationem ſuam proponere intra ſolemnia tempora, d. l. 2. quæ expoſui ſupr. de eacuſat. §. 20. ❡ Quartò quæritur, apud 5
quem debeant excuſationem ſuam proponere? Reſpondetur, excuſationem proponendam eſſe apud iudicem competentem, d. l. 2.

Tit. LXVI. Qui numero liberorum ſe excuſant.

I. 2. ÿ. ÿ. 3. | *II. 2. j. ÿ.*

Duæ

1 DVæ quæſtiones hoc titulo diſſoluuntur, qui-
2 bus tertiam adiiciam. ¶ Primò quæritur, qui
liberi proſint parenti, vt à tutela vel cura ex-
cuſetur? Vt autē ad hoc proſint, plura requiruntur. I. Vt
ſint filij ſeu filię, vel nepotes ſeu neptes ex filio defun-
cto. Nam nepotes ex filia nō proſunt auo materno, ſed
patri ſuo, vel auo paterno. Ac nepotes ex filio ſuperſti-
te non proſunt auo, ſed patri ſuo, l. 1. & D. de excuſ. l. 2.
§. non ſolum. & Inſt. eod. verſ. item nepotes. II. Vt eo
tempore, quo eorum parens tutor datur, nati & ſuper-
ſtites ſint: quia neque hi, qui ſunt in vtero, proſunt, ne-
que iam mortui, niſi pro patria pugnantes in aciē ce-
ciderint, l. 1. & 2. & D. de excuſ. d. l. 2. §. oportet, §. qui
autem, & §. numerū, & l. bello. 18. & Inſt. eod. verſ. filij
autem. III. Vt ſint legitimi & naturales: non tamen
refert, vtrùm ſint emancipati, an in poteſtate retenti,
D. eod. d. l. 2. §. legitimos, & Inſtit. eo. in princ. Adoptiui
autem non proſunt: ſed dati in adoptionem, patri ſuo
naturali proſunt, Inſt. eo. verſ. ſed adoptiui. Item hi, de
3 quorum ſtatu dubitatur, non proſunt, l. 1. ¶ Secundò
quæritur, quot liberi excuſent? Hîc notentur duæ re-
gulæ. I. Romæ tres, in Italia quatuor, in prouinciis
quinque liberi excuſant, l. 1. & Inſt. de excuſ. in princ.
II. Nepotes, vel neptes ex filio defuncto locum eius
ſupplent, & in eius locum ſuccedunt: idcirco quot-
quot ex vno filio ſunt, pro vno computantur, D. eo. d. l.
4 2. §. non ſolùm, & Inſt. eod. verſ. item nepotes. ¶ Tertiò
quæris, à qua tutela, vel curatione excuſent? Reſpōdeo
à quacumque excuſare, ſiue ſit teſtamentaria, ſiue legi-
tima, ſiue datiua, D. de excuſat. d. l. 2. §. hoc autem, & l.
pen. §. ſi à prætore. & ab aliis quoq; muneribus perſo-
nalibus, infr. de his qui num. liber. l. 3. pen. & vlt & Inſt.
de excuſat. verſ. ſi enim. Excipitur tutela filij. Finge ali-
quem habere tres filios, ex his vnum emancipatum,
eius ætatis, vt curatorem accipere debeat: ab aliorum
quidem tutelis & curationibus excuſabitur, ſed à filij
ſui curatione ſe excuſare non debet, D. eod. l. amiciſſi-
mos. 36. §. 1.

Tit. LXVII. Qui morbo.

1 MOrbum Sabinus definiuit, habitum cuiuſ-
que corporis contra naturam, qui vſum eius
ad id facit deteriorem, cuius causâ natura
nobis eius corporis ſanitatem dedit. Id au-
tem alias in toto corpore, aliàs in parte accidere dixit:
morbum autem à vitio differre, quia balbus ſit potiùs
vitioſus, quàm morboſus. Hanc Sabini doctrinam re-
fert, non probat Vlpianus, D. de ædil. edic. l. 1. §. ſed
ſciendum. Nos cum Galeno morbum definiamus af-
fectum præter naturam, qui actiones lædit, ſiue impe-
2 dit. ¶ Sicut igitur actiones partim tribuuntur toti cor-
pori, partim corporis parti, partim animæ: ita tria ſunt
morborum genera. Quidam ſunt morbi totius corpo-
ris, vt febris: alij partis corporis, vt cæcitas: alij animi,
3 vt inſania. ¶ Hos omnes morbos à tutela, vel cura ex-
cuſare oſtendit l. vnic. h. t. in qua proponuntur tres
partium morbi, cæcitas, ſurditas, & muti vitium: vnus
animi, nempe furor: vnus totius corporis, perpetua va-
letudo. Quæ omnia exempla proponuntur etiam in l.
4 poſt ſuſceptam. 40. in princ. ¶ De aduerſa valetudine
tria notentur. I. Ita demum excuſat, ſi talis ſit, vt admi-
niſtrationi ſit impedimento, D. de excuſat. l. non ſolum.
10. §. vlt. & Inſt. eo. §. item propter aduerſam. II. Non
ſolùm à tutela ſuſcipienda excuſat, ſed etiam à ſuſce-
pta, D. eo. l. & non tantùm. 11. & d. l. poſt ſuſceptam. in
princ. III. Perpetuus morbus excuſat in perpetuum,
temporalis ad tempus, D. eo. l. idem Vlpianus. 12. in
princ. & interim curator loco valetudinarij ad tem-
pus excuſati datur, d. l. non ſolum. §. vlt.

Tit. LXVIII. Qui ætate.

TVtelas, vel curationes gerere tenentur, qui 1
ſunt maiores 25. annis, minores 70. Nam
minores 25. cùm aliorum tutela, vel cura
egeant, ne quidem volentes ad tutelam vel
curam aliorum gerendam admittuntur, ideóque non
egent excuſatione, ſup. de legit. tut. l. vlt. & Inſt. de ex-
cuſat. §. item maior. quamdiu ſcilicèt minores ſunt: nā
cum minori tutela, vel cura iniungitur, tunc eam reci-
piet, cùm ad legitimam ætatem peruenerit; & inte-
rim curator loco eius datur, D. eo. l. non ſolùm. 10. §. ſi
libertus. & Inſt. qui teſtam. tuto. da. poſſ. §. furioſus. Ma-
iores autem 70. annis excuſantur, l. vnic. & Inſt. de ex-
cuſat. d. §. item maior. exemplo valetudinariorum, de
quibus ſuperiori tit. diximus: quia ſenectus idem facit,
quod morbus: ac non ineleganter dici poteſt ſenectu-
tem eſſe morbum naturalem, morbū eſſe ſenectutem
adſcititiam, Ariſtot. lib. 5. de generat. animal. cap. 4.

Tit. LXIX. Qui numero tutelarum.

VT numerus tutelarum, vel curationum à 1
noua tutela vel cura excuſet, multa requi-
runtur. I. Sint tres tutelæ vel curæ, l. vnic.
id eſt, tres tutelæ, vel tres curæ, vel duæ tu-
telæ, & vna cura, vel vna tutela & duæ curæ, D. de ex-
cuſat. l. 2. §. vlt. Quod ita accipi oportet, vt tria ſint one-
ra: nam tres tutelæ trium fratrum indiuiſum patrimo-
nium habentium, pro vna computantur, D. eod. l. 3. &
Inſt. eod. §. item tria. & patrimonium pupilli ita amplū
& diffuſum eſſe poteſt, vt eius tutela perinde excuſet,
ac ſi tres tutelæ eſſent, D. eo. l. ſi is qui. 31. §. vlt. Deni-
que non tam ſpectamus numerum tutelarum, quam
onerum. Vnde tutelas non adminiſtrationis cauſa, ſed
perfunctoriè ſuſceptas (vt cùm honoris, vel notitiæ
cauſa tutor conſtitutus eſt, D. de adm. tutor. l. 3. §. cæte-
ri. & de ſolut. l. quòd ſi fortè. 14. §. 1.) non excuſare con-
ſtat. l. vnic. II. Hæc tria onera ſint in eadem domo: nec
refert, vtrùm omnia incumbant patri, an omnia filio,
vel partim patri, partim filio: nam onera patris excu-
ſant filium, & onera filij, quæ voluntate patris ſubit,
excuſant patrem, D. eo. l. 4. §. ſi pater. & l. ſeq. III. Non
ſint affectatæ: nam qui ſciens ſibi impoſitum iri aliquā
tutelam, aliam captauit, vt ab illa excuſaretur, excuſa-
tionem non meretur, Inſt. eo. d. §. item tria. IV. Non
ſint finitæ. Nam tutela vel cura finita, etiam ſi rationes
eius nondum redditæ ſint, non excuſat, l. vnic. Idem
eſt, ſi prope finem ſit. Nam ſi tantùm ſex menſes dura-
tura eſt, vt quia pupillus tanto tempore ad pubertatē
perueniet, non magis excuſat, quàm ſi iam finita eſſet,
D. de excuſat. l. non tantùm. 17. in princ. ¶ Nota pri- 2
mò, numerum tutelarum vel curationum à noua tute-
la, vel curatione excuſare, non ab aliis muneribus ciui-
libus, infr. de excuſat. munet. l. 3. ¶ Nota ſecundò, duas 3
cauſas imperfectas, licèt coniungantur, tamen non ex-
cuſare: veluti ſi quis duos filios habeat, & duas tutelas
adminiſtret, l. vn. verſ. ſed imperfectæ.

Tit. LXX. De curatore furioſi, vel prodigi.

I. 1. 13. j.	*§ ſed cum antiquitas. 14. ij.*
II. 1. 17.	*§. & ſi quidem. 4. j. ij. 14. j. ij. iij. iv. 19. ij.*
III. 8. 18.	*§. ſin autē teſtamentū. 5. j. 7. j. 9. 10. 11. 14. j. ij iij. iv. 19. ij.*
IV. 15.	*§. tali. 14. iij. 16. iv.*
V. 5. ij.	*§. ſin autem in furore. 16. iv.*
VI. 13. ij.	*§. ſin autem ipſe,*
VII. p. 13. iij.	*§. pen. 7. ij. iij.*
§. j. 13. iij.	*§. vlt. 9. 11. 14. ij.*
§. ſin vero. 16. j.	
§ ſin autem ex alia 16 ij iij.	

1 CVm dictum ſit de iis, qui ratione ætatis
accipiunt tutores, vel curatores: conſe-
quenter dicendum de his, qui ratione
morbi, ſeu vitij accipiunt curatores. Ete-
nim curatores dantur, non ſolùm minori-
bus 25. annis, ſed etiam maioribus, qui rebus ſuis ſu-
pereſſe non poſſunt, D. h. t. l. 2. vel propter corporis
morbum, vt quia muti, aut ſurdi ſunt, aut perpetuo
morbo laborant, Inſt. de cur. §. ſed & mente captis, vel
propter animi vitium, vt quia ſunt furioſi, vel prodigi,
de quibus in hac rubr. dicendum proponitur: ſola au-
tem l. 1. de prodigis loquitur, ſed omnes leges huius ti-
tuli de furioſis pertractant. Furioſorum appellatione
continentur etiam mẽre capti, l. 2. quamuis propriè lo-
quendo diſtinguantur, Inſtit. de curat. §. furioſi. & §. ſeq.
quia furioſus ſtimulis furoris agitatur, l. pen. verſ. ſin
autem. mente captus verò ſine furore deſipit, ac fatuus
eſt, D. de poſtul. l. 2.

2 ¶ Cùm autem curator, vel teſtamento, vel lege,
vel à magiſtratu detur: primùm de his ſingulis ſpe-
cialiter dicetur, mox quædam omnibus commũ-
nia enarrabuntur. Teſtamento dari intellige, non
quòd datio valeat ipſo iure, ſed quia confirmatur à
magiſtratu, D. h. t. l. vlt. in princ. & Inſtit. de curat. §. 1.
Nam teſtamento datus, & à magiſtratu confirmatus,
non inter datiuos, ſed inter teſtamentarios connume-
rari debet: alioquin teſtamentaria datio non confirma-
retur: proinde tamquàm teſtamentarij præferuntur le-
gitimis, quibus datiui cedũt. Hinc eſt, quòd tit. de con-
firmando tutore, tam in D. quàm in C. præſertur titu-
lo de legitimis tutoribus, ſeu de legitima tutela.

3 ¶ Hic titulus diuiditur in quatuor capita. ¶ Primo
4 capite de curatore teſtamentario duo ſpecialiter tra-
duntur. I. Curator, quem parens liberis vtriuſque ſe-
xus furioſis, ſiue heredibus inſtitutis, ſiue exhere-
datis in teſtamento dedit, ad curationem admittitur,
l. vlt. §. & ſi quidem. non quia datio curatoris teſta-
mentaria ipſo iure teneat, ſed quia cõfirmatur decreto
prætoris, vel præſidis, vt modò expoſui. II. Non te-
netur ſatisdare rem pupilli ſaluam fore, quia iudicio
patris idoneus electus eſt, d. l. vlt. §. & ſi quidem. &
5 Inſtitut. de ſatiſd. tutor. in princip. ¶ Secundo capite
agitur de curatore legitimo. Nam curatore teſtamen-
tario ceſſante, putà quia furioſi parens teſtamentum
non fecit, ad legitimam curationem vocatur. I. Ex lege
xij. tabularum adgnatus proximus, d. l. vlt. §. ſin autem
teſtamentum. & Inſt. de curator. §. furioſi. II. Ex con-
6 ſtitutione Anaſtaſij frater emancipatus, l. 5. ¶ Tertio
capite de curatore datiuo deciduntur quinque quæ-
7 ſtiones. ¶ Primò quæritur, quibus caſibus detur? Tres
caſus proponuntur, quibus dari debet. I. Si furioſi pa-
rens teſtamentum non fecerit, d. l. vlt. §. ſin autem te-
ſtamentum. quod dictum latè accipi debet, vt perin-
de ſit, ac ſi Imperator diceret, curatorem furioſo dari à
à magiſtratu, quotieſcumque nullus eſt curator teſta-
mentarius, vel quia parens teſtamentum non fecit, vel
quia in teſtamento nullum curatorem dedit, vel quia
curator in teſtamento datus, viuo teſtatore deceſſit,
Inſt. de curator. §. quod autem. II. Si datus curator de-
ceſſerit. III. Si datus curator remotus ſit tanquàm ſu-
ſpectus: his enim caſibus alius in eius locum ſubroga-
tur, d. l. vlt. §. pen. Nec dubitandũ, quin idem obtineat,
ſi curator vel teſtamentarius, vel legitimus deceſſerit,
remotúſve ſit. Addi facilè poteſt IV. Caſus, ſi legiti-
8 mus curator excuſatus ſit. ¶ Secundò quæritur, quis
petere debeat, vt curator furioſo detur? Ad hanc quæ-
ſtionem referenda eſt l. 3. quæ hoc onus iniungit filio
9 furioſi. ¶ Tertiò quæritur, quis curatorem det? Furio-
ſo curatorem dat in vrbe præfectus in ſenatu, ſi furio-
ſus ſit nobilis perſona: vel ſolus, ſi furioſus nobilis non
ſit: in prouincia præſes, epiſcopo, ac trib. primatib. præ-
ſentib. d. l. vlt. §. ſin autem teſtamentum. quam conſti-
tutionem in futuris tantùm caſibus obtinere iubet Im-
perator in §. vltim. Porrò cùm alij ſint primates curiæ,
alij primates plebis, vt expoſui ſupr. de epiſc. audien. §.
8. artic. 18. omnino videtur hic locus eſſe accipiendus
de primatibus curiæ. ¶ Quartò quæritur, quis detur? 10
Reſpondetur, dandum eſſe curatorem, qui ſit optimæ
atque integræ exiſtimationis, d. l. vltim. §. ſin autem te-
ſtamentum. ¶ Quintò quæritur, quomodò detur? Hîc 11
tria præſcribuntur. I. Vt curator detur ex inquiſitio-
ne. II. Vt ita demum iubeatur ſatiſdare rem furioſi
ſaluam fore, ſi ſubſtantiam idoneam non poſſideat.
III. Vt creatio celebretur propoſitis ſacris ſcripturis,
d. l. vlt. §. ſin autem teſtamentum. quam obſeruationem
in futuris tantum caſibus Imperator requirit, d. l. vlt.
§. vltim.

¶ Quarto capite proponuntur, quæ omnibus dictis 12
curatoribus, id eſt, teſtamentariis, legitimis, & datiuis
communia ſunt. Hîc tres quæſtiones deciduntur. ¶ Pri- 13
ma quæſtio eſt, quinam ratione furoris, vel prodigali-
tatis accipiant curatorem? Hîc dantur tres regulæ.
I. Curator datur furioſis, vel prodigis perfectæ æta-
tis, l. 1. & Inſtit. de curat. §. furioſi. quia ſi minores ſint
25. annis, curatorem accipiunt ratione ætatis, non ra-
tione prodigalitatis, vel furoris, D. de tutelis. l. 3. §. 5.
II. Qui dilucida habet interualla, perpetuò in curatio-
ne eſt, ſed auctoritas curatoris tempore dilucidi inter-
ualli nulla eſt, l. 6. III. Qui eſt in poteſtate parentis,
curatorem habere non poteſt: ſed parens, dum viuit,
omnia adminiſtrat, d. l. vlt. in princ. ac moriens poteſt
ſecundum Iuſtinianeam conſtitutionem (quæ eſt l. hu-
manitatis. 9. infr. de impub. & al. ſubſtit.) furioſo ſubſti-
tuere quaſi pupillariter, d. l. vlt. §. 1. ¶ Secunda quæſtio 14
eſt de officio & poteſtate curatoris, I. In iurando, ſiue
enim à teſtatore, ſiue à lege, ſiue à magiſtratu curator
datus ſit: in vrbe apud præfectum vrbi, in prouincia
apud præſidem, epiſcopo & tribus primatibus præſen-
tibus, (intellige primates curię, vt ſupr. notaui) actiſque
interuenietibus, ac tactis ſacroſanctis ſcripturis iurare
debet ſe omnia rectè, & ex vtilitate furioſi acturum; &
neque omiſſurum ea, quæ furioſo vtilia putauerit; ne-
que admiſſurum ea, quæ inutilia exiſtimauerit, d. l. vlt.
§. & ſi quidem. & §. ſin autem teſtamentum. II. In ſa-
tiſdando rem furioſi ſaluam fore. Hîc, reprobato iure
antiquo, quod obſcurum & implicatum erat, d. l. vltim.
§. ſed cùm antiquitas. Iuſtinianus conſtituit, vt teſta-
mento curator datus non ſatisdet, d. l. vlt. §. & ſi qui-
dem. legitimus autem, vel datiuus, ſi idoneam habeat
ſubſtantiam, ſimiliter non ſatiſdet. Si verò minus in
bonis habeat, ab eo ſatiſdatio, quoad eius fieri poſſit,
exigatur, d. l. vlt §. ſin autem teſtamentum. hæcque in
futuris caſibus obſeruari iuſſit, d. l. vlt. §. vlt. III. In in-
uentario faciendo. Siue enim ſit curator teſtamenta-
rius, ſiue legitimus, ſiue datiuus, inuentarium rerum
ad furioſum pertinentium publicè & accuratè fieri
debet, d. l. vltim. §. etſi quidem. & §. ſeq. Quin etiam ea,
quæ poſt adminiſtrationem ſuſceptam furioſo acqui-
runtur, in inuentarium conferri debent, d. l. vlt. §. tali.
IV. In adminiſtrando. vbi generaliter obſeruare debet,
ne furioſo vtilia prætermittat, néve inutilia admittat,
d. l. vlt. §. & ſi quidem. verſ. & actis. & §. ſin autem te-
ſtamentum. verſ. ipſo autem. Specialiter autem obſer-
uare debet, vt rectè ſe gerat in defendendo, in acqui-
rendo, in alienando, & in reſtitutione petenda: de qui-
bus ſingulis diligentiùs diſpiciamus.

¶ In primis non ad furioſi matrem, ſed ad curato- 15
rem defenſio pertinet: quare ſi furioſæ mater ali-
qua inſtrumenta cum genero fecerit, iſque deinde
diuortium fecerit, inſtrumenta illa furioſæ non
nocent,

nocent, l.4. Vbi ex MM.SS. legendum, *repudiante furioſam ſui iuris conſtitutam marito.* nam vulgata lectio, *repudiante furioſa ſui iuris conſtituta maritum*, non ſolùm falſam ſententiam continet, ſed etiam ipſis verbis cõtextus contrariam; ſiquidem in contextu dicitur, diuortium tantùm à viro, qui ſanæ mentis eſt, fieri poſſe,
16 non à muliere furioſa. ¶ De his autem, quæ furioſo ſui iuris conſtituto acquiruntur, notentur ſequentes regulæ. I. Parenti ſuus heres exiſtit ipſo iure, d.l.vlt.§. ſin verò. nec eſt opus auctoritate curatoris, Inſt. de hered. quæ ab inteſt. defer. §. ſui autem heredes fiunt. II. Furioſus extranei hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem petere nequit, d.l.vlt.§. ſin autem ex alia. III. Curator furioſi pro eo bonorum poſſeſſionem petere poteſt, ac debet, d.§. ſin autem ex alia. IV. Quicquid ad furioſum quocumque titulo peruenit, curatori committitur, & in inuentarium confertur, d.l.vlt.§. tali. Exitus autem hic eſt: Aut furioſus reſipiſcit, aut in furore moritur. Si reſipiſcat, & acquiſitionem admittat, omnia ei à curatore reſtituuntur, d. §. tali. Sin autem reſpuat, hæc ab eius bonis omnino ſeparantur, & perinde habentur, ac ſi ad furioſum deuoluta non fuiſſent. Vbi notandum, ſi hereditas à furioſo repudietur, eam vel ſubſtituto deferri, vel ab inteſtato his, qui mortis furioſi tempore propinquiores ſunt ei, ad cuius bona vocantur: vel denique, aliis deficientibus, deferri fiſco. Si verò in furore moriatur, diſtinguendum inter hereditatem, & legata ac fideicommiſſa: quia hæc merum lucrum continent, illa etiam onera complectitur. Itaque hereditas ſeparatur à bonis furioſi, & aliis defertur, quibus à ſanæ mentis facto repudiatam deferri diximus: legata verò & fideicommiſſa aliis furioſi bonis adiunguntur, d. l. vltim. §. ſin autem in furore.

17 ¶ De alienatione ſciendum eſt, orationem Seueri, qua prohibitũ fuit, ne res minorum immobiles alienentur ſine decreto prætoris vel præſidis, productã eſſe ad res furioſi. Quocirca fundus furioſi pignori obligari ſine decreto non poteſt. Sed ſi ob pecuniam in rem furioſi mutuò ſumptam, pignori nexus ſit, & ea pecunia ſit in rem furioſi verſa, efficax eſt actio perſonalis contra furioſum, ne cum iactura aliena locupletetur: nec nocet huic actioni, quòd pignus non tenet: quia principalis obligatio ab acceſſoria non pendet, & principalis vtilis per acceſſoriam inutilem non vitiatur, l. 2. Sed hac
18 de re plura dicentur tit. ſeq. ¶ Denique ſi quid malè geſtum in furioſi negotiis curator deprehendat, id in priſtinum reſtitui petet, l. 3. vbi dicitur per curatorem reſtitui, quod per iudicem curatore poſtulante reſtituitur. Sic actor dicitur condemnare, qui ſententiam condemnatoriam contra reum obtinet, D. de his qui not. infam. l.6.§. mandati. & adminiſt. tut. l.1. in princ. & is dicitur tutorem tamquam ſuſpectum remouere, quo accuſante iudex remouet, ſupr. de ſuſpect. tutor. l. 6. In eadem l.3. dicitur reſtitui cauſâ cognitâ: quoniam omnis reſtitutio cauſæ cognitionem deſiderat, D. de in integr. reſtit. l.3. Hæc autem reſtitutio petitur ex generali clauſula, D. ex quib. cauſ. maio. l. 1. in fin.

19 ¶ Tertia quæſtio eſt, quis ſit effectus ſuſceptæ à curatore adminiſtrationis. I. Curator officio ſuo rectè fungi debet, de quo proximè dictum fuit. II. Eius bona ſunt tacitè furioſo obligata, l. vltim. §. etſi quidem. & §. ſeq.

Tit. LXXI. De prædiis, & aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis, vel obligandis.

Anal. Cod.

I. 8. *j.* *ij.*	*III.* 7. *j* 10. *j.*
II. 7. *j.* 8. *j.* 10. *j*	*IV.* 10. *j.* *ij.* *vj.* *vij.* *viij.* 15.
ij. *iv.*	*XII.* 10. *j.* 11.
V. 9. 14.	*XIII.* 4. *ij.*
VI. 10 *j.* 11.	*XIV.* 15. *ij.*
VII. 10. *iij.*	*XV.* 7. *iij.* 10. *iv.* 15. *ij.*
VIII. 10. *ij.* 15. *j.* *ij.* *iv.*	*XVI.* 7. *ij.* *iij* 15. *ij.* *iv.*
IX. 7. *j.* 10. *j.* 15. *j.* *iij.*	*XVII.* 4. *iij.* 8 *iij.*
X. 15. *ij.*	*XVIII.* 10. *j.* 11.
XI. 7 *iij.* 10. *j.* 13. 15. *j* *ij.*	

POſtquàm ſeorſum de diuerſis tutorum, & curatorum generibus tractatum fuit, deinceps duo illis omnibus communia declarantur: nempe decretum in reb. alienandis, vel obligandis interponendum, & actio ſubſidiaria: ſed de hac dicetur titulo vlt. nunc de decreto dicamus, quod hæc rubrica requirit in prædiis (id eſt, rebus immobilibus,) & aliis rebus (ſubaudi, mobilibus, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, ſupr. de admin. tut. l. lex quæ. 22.) minorum (id eſt, pupillorum, vel adoleſcentium in tutela, vel curatione conſtitutorum; ſupple, & aliarum perſonarum, quæ in curatione ſunt) alienandis, vel obligandis: quamuis enim alienationis vocabulo latè ſumpto, etiam obligatio, id eſt, pignoris nexus cõtineatur, ſupr. de reb. alien. non alien. l. vlt. tamen propriè loquendo diſtinguuntur, quoniam alienatio tranſlationem dominij ſignificat, vt Inſtit. quib. alien. lic. in princ. & alibi. Sed breuitatis ſtudio in ſequentibus appellatione alienationis etiam nexum pignoris complectar. 1

¶ Hoc titulo diſſoluũtur tres quæſtiones. I. An decretum prætoris, vel præſidis in rebus minorum, & ſimilium perſonarum ſit neceſſarium. II. Quo modo decretũ interponi, & alienatio permitti debeat. III. Quo caſu decretũ requiratur. IV. Quis ſit effectus decreti interpoſiti, vel omiſſi. 2
¶ Pro diſſolutione primæ quæſtionis, notandæ ſunt quinque circumſtantiæ; res, quæ alienatur; perſona cuius res alienatur; perſona alienans; modus alienandi; & cauſa alienandi. 3
¶ Prima igitur circunſtantia ſpectatur in re alienata: de qua tria ſunt notanda. I. Oratione Seueri, & ſenatuſconſulto in eius ſententiam facto cautum eſt, ne minorum prædia ruſtica, vel ſuburbana ſine decreto prætoris cauſa cognita interpoſito alienentur, vel obligentur, D.h.t.l.1. Idem cautum fuiſſe de mancipiis ruſticis teſtatur Conſtantinus in l. lex quæ. 22. ſupr. de adminiſt. tut. vbi hoc ius produxit ad prædia mancipiáque vrbana, necnon ad quaſcumque res mobiles, quæ ſeruando ſeruari poſſunt: alienari autem ſine decreto permiſit ea, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, vt veſtes vſu detritas, ſeu corruptas: item animalia ſuperuacua. II. Non ſolùm prædia, in quibus minores, vel furioſi, vel ſimiles perſonæ plenum dominij ius habent, ſed etiam emphyteutica alienari ſine decreto nequeunt, l. etiam. 13. vbi hoc generaliter ſtatuitur tam de prædiis datis in emphyteuſim à priuatis perſonis, quæ propriè vocantur emphyteutica, quàm à ciuitate, quæ appellantur vectigalia, D. ſi ager vectigal. id eſt, emphyt. petat. l. 1. ſiue à principe, quæ nominantur patrimonialia, quia dantur ex priuato patrimonio principis, infr. de fund. patrimon. l. poſſeſſores. 12. III. Si prædium inter minores commune ſit, neque diſtrahi, neque diuidi ſine decreto poteſt: at ſi minori & maiori ſit commune, minore ad diuiſionem prouocante decretum requiritur, maiore prouocante non eſt opus decreto, l. pen. & D. eod. l.1.§. & ſunt. verſ. ſi cõmunis. 4
¶ Secunda circunſtantia ſpectatur in ea perſona, ad quam res alienanda pertinet. Sciendum eſt, orationem Seueri, & S.C. loqui tantùm de pupillis, d.l.1.§. & ſunt. vbi pupillorum appellatione continẽtur etiam adoleſcentes, quomodo pupilli vocabulũ alibi quoq; accipitur, vt ſup. ſi ſæp. in int. reſt. 5

poſtul.l.2.& D.de ritu nuptiar.l.ſciendum.20. ſed hoc
ius productum eſt etiam ad alias perſonas, quæ cura-
toribus ſubiici ſolent, vt furioſos & prodigos, ſupr. rit.
6 prox.l.2. ¶ Tertia circumſtantia in perſonis alienantib.
cernitur. Nam hoc ius modò obtinet, modò ceſſat, pro
7 diuerſitate perſonarum alienantium. ¶ Decretum re-
quiritur, I. Cùm tutor vel curator alienat, l.2.l.3.l.& ſi
is. 9. II. Cùm pupillus tutore auctore, l. ſi prædium.
16. III. Cùm adoleſcens, l.ſi quidem.11.l.ſi minor.15.
8 & d.l.ſi prædium. ¶ Sed non eſt opus decreto, I. Cùm
pignus à creditoribus venditur, l. 1. & 2. II. Cùm
ex cauſa iudicati pignus captum diſtrahitur, d. l. 1.
III. Cùm ſocius maior 25. annis minorem ad diuiſio-
9 nem prouocat, l.pen. ¶ Quarta circumſtantia eſt mo-
dus alienandi. Iam docui decretum requiri non ſolùm
in alienatione propriè dicta, ſed etiam in obligatione,
ſeu nexu pignoris, vt hæc rubr.oſtendit, l. 5. & expreſ-
ſum eſt in oratione Seueri, D.eod.l.1. §.& ſunt. Adde,
10 idem obtinere in reſolutione donationis, l.7. ¶ Quin-
ta circumſtantia eſt cauſa alienandi. Sciendum eſt, de-
cretum requiri, I. In venditione facienda, l.4.l.6. & l.ſi
quidem.11. Quod obtinet, etiamſi vẽdat curator, l. etſi
is. 9. idémque minoris pater, l.3. Item quamuis res pi-
gnori nexa vendatur, l.2. exceptis duob. caſib. quos no-
taui ſupr.n.8.memb.1. & 2. Item ſi ob æs alienum ſol-
uendum vendatur, l.ob æs.12.& l. vlt. II. In donatio-
ne conferenda, l. 4. licèt propter nuptias donetur, vel
doris cauſa, ſupr. de adm. tuto. l.lex quæ. 22.in princ.
& infr.ſi ma.fac.al.fac.ſi decr.l.vlt.§.cùm autem. (nam
dos quoq; appellatur donatio, ſup.de donat.ant. nupt.
quamuis non ſit gratuita, ſed propter onera matrimo-
nij detur, ſupr.de iur.dot.l.pro oneribus. 20. & D.eod.
l.ſi is qui.56.§.1.& de pact.dot.l.cum pater.11.ideóque
inter cauſas oneroſas connumeretur, D. de oblig. &
action.l.ex promiſſione.19.) vel ſpõſaliorum nomine,
quod munus ſponſalitium vocatur, l.prædia.8. Simplex
autem donatio rerum ad minorem pertinentium, ne
quidem cum decreto valet, infr.ſi maior fact.alien.rat.
hab.l.vlt.§. cùm autem. III. In donatione minori fa-
cta reſoluenda, vt paulò antè notaui. IV. In datione in
ſolutum, l.ſi minor. 15. V. In rei communis diuiſione,
niſi maior minorem ad diuiſionem prouocet. vide ſup.
num.4.membr.3. VI. In tranſactione. VII. In permu-
tatione. VIII. In alio quouis alienandi modo, l. 4.
Abſoluta eſt prima quæſtio, an decretum ſit neceſſa-
11 rium. ¶ Secunda quæſtio eſt, quomodò permitti alie-
natio debeat? Reſpondetur, hoc non poſſe fieri per li-
bellum, quia cauſæ cognitionem requirit: opus igitur
eſt, vt apud acta cauſis alienationis probatis, decretum
legitime interponatur, l.6.l.ob æs.12. (vbi partic. *tan-
tum* cum ſequentib. illis verbis, *cauſa cognita*, non cum
præcedentib. *ob æs alienum* coniungi debet) & l.vltim.
quæcumque enim cauſæ cognitionem deſiderant, non
poſſunt expediri per libellum, ſed requirũt decretum,
D.de offic.proconſ.l.nec quicquam. 9.§.1. Hoc decre-
tum in prouincia interponitur à præſide, in vrbe à
prætore, d.l.6.d.l.ob æs. Hic prętor vocatur Conſtanti-
nianus in l. vlt. quæ ad Conſtantinopolin pertinet, in
qua vrbe ſub Conſtantino tres prætores fuerunt, Fla-
uianus, Conſtantinianus, & triumphalis, C. Th. de
prætorib. l. 5. Sub Conſtantio quinque, quorum pri-
mus vocatur Conſtantinianus, tertius Flauialis, C.Th.
eod.l.ex quinque.13. Non dubito, quin ex his quinque
vnus a Conſtantio introductus, vocatus ſit Conſtan-
tianus, C.Th.eod.tit.l. prætores. 25. Sub Valentiniano
fuerunt quatuor, C. Theo. l.ineundi. 20. Sub Gratiano
octo, Conſtantinianus, Conſtantianus, Theodoſianus,
Arcadianus, triumphalis, Auguſtalis, Romanus, laurea-
tus, d. l. prætores. Sed Valentinianus Iunior tres tan-
tummodò prætores creari iuſſit, cuius conſtitutio à
Iuſtiniano in Codicem relata eſt, ſupr.de offic. prætor.
2. Horum igitur trium vnus fuit Conſtantinianus, d.
l.vlt. alij duo fortaſſe fuerunt Flauialis & triumphalis:
quoniam Valentinianus veterem prætorum nume-
rum reſtituit. Romæ autem duo prætores erant, infr.de
appellat.l.ſi apud.17. nempe prætor vrbanus, qui inter
ciues Romanos ius dicebat: & prætor peregrinus, qui
ius dicebat inter peregrinos, vel inter ciuem Romanũ
& peregrinum, D.de orig.iur.l. 2. §. cumque conſules.
& §.ſeq.& de dolo.l.ſi quis affirmauit.9.§.pen. Theoph.
in §.prætorum. Inſtit.de iure natura. ¶ Tertia quæſtio 11
eſt, cùm decretum requiritur, quis ſit effectus decreti
interpoſiti, vel omiſſi? ¶ Decreto rectè interpoſito, 13
alienatio tenet: ſed ſi minor ſit læſus, putà quia res vi-
li pretio diſtracta ſit, cauſa cognita, ex tit.de minorib.
in integrum reſtituetur, l. ſi quidem.11. ¶ Si verò de- 14
cretum falſis allegationibus impetratum ſit, alienatio
non tenet, l.5. ¶ Denique ſi decretum omiſſum fuerit, 15
I. Alienatio reſcinditur, l.& ſi is.9. Intellige reſciſſio-
nem facti, non iuris: quoniam alienatio iure prohiben-
te facta eſt, l.prædia.8.l.ſi quidem.11.& D.eo.l.1. pro-
inde ipſo iure non valet, ſupr.de legib.l.5. ſed factum
reſcinditur, dum reſtitutio eorum, quæ tradita ſunt,
hinc inde fieri iubetur. II. Minor rei perperam alie-
natæ dominium retinet, d.l.prædia. d.l.ſi quidem. l.ſi
minor.15. & l.ſi prædium. 16. eámque vindicare po-
teſt, l.4.l.prædiorum.10. vnà cum fructibus, l.vtere.14.
& d. l. ſi prædium. quæ verò non extant, condici poſ-
ſunt, d.l.ſi prædium. Hæc eſt condictio, quæ ex rei con-
ſumptione naſcitur, D. de reb. cred.l.rogaſti.11.§.vlt.
l.nam etſi fur.13.l.non omnis.19.§.1. III. Emptor pi-
gnora, quæ curator pro euictione ex rebus *propriis*
obligauit, actione hypothecaria perſequi poteſt, *d.l.etſi*
is.9. IV. Minor rem vindicans, reſtituere inuicem te-
netur, quod ex pecunia emptoris in vtilitatem ſuam
verſum eſt, cum vſuris, & ſumptus neceſſarios vtiléſve
ab emptore in eam rem factos, d.l.4.d.l.prædiorum, d.
l. ſi prædium. Quæ de minore dixi, eadem de cæteris
perſonis in curatione conſtitutis, vt furioſis, & prodi-
gis, intelligenda ſunt.

Tit. LXXII. Quando decreto opus non ſit.

I. ij.	*III. y.*
II. iij.	*IV. j.*

REgula ſuperioris tituli, qua dictum fuit, 1
alienationem rerum ad eos, qui in tutela
vel curatione ſunt, pertinentium, non va-
lere ſine decreto cauſa cognita interpoſi-
to, patitur aliquot exceptiones, quæ ad duo genera re-
feruntur: quandoque enim alienatio ſtatim ab initio
valet: quia decreto non eſt opus: quandoque non va-
let, quia contra Seueri & ſenatus prohibitionem facta
eſt, ſed ex pòſt facto confirmatur. Decretum non re-
quiritur ſequentibus caſibus. I. Si res, quæ alienatur,
ſit veſtis detrita, vel animal ſuperuacuum, vel quid-
uis aliud, quod ſeruando ſeruari non poſſit, l. vlt. &
ſupr.de admin.tut.l.lex quæ.22.§.vlt. vide ſup.tit.prox.
num.4. II. Si alienatio fiat ſecundum voluntatem pa-
tris, vel teſtatoris, ex cuius bonis res ad minorem per-
uenit, l. 1. & l.3. III. Si princeps alienari permiſerit:
quia permiſſio principis pro decreto habetur, l. 2. Hi
tres caſus hoc tit. proponuntur. Quibus adde IV. Ca-
ſum, vt qui tutorio vel curatorio nomine iudicium ſu-
ſcipit, rem minoris obligare poſſit pro cautione iudi-
catum ſolui, ſup.de adm.tut.l.vlt.§.defenſionem.

Tit. LXXIII. Si quis ignorans rem minoris eſſe, ſine decreto comparauerit.

l. 1.

I. 2.	*III.* 2.
II. 2.	*IV.* 2. 3. 4.

1 EXpoſiti ſunt caſus, quibus alienatio re-
rum ad minores ſimiléſve perſonas per-
tinentium, ab initio valet: ſequuntur ca-
ſus, quibus ex pòſt facto confirmatur: qui
quidem duo ſunt: alter enim ſpectatur in
eo, ad quem res tranſiit; temporis præſcriptione mu-
nito: alter in ipſo minore, qui maior factus, alienatio-
nem ratam habuit. De priori priùs dicamus: de qua
2 diſſoluuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur,
an is, qui rem minoris accepit, præſcribere poſſit? Reſ-
pondetur, per diſtinctionem: quia ſi bona fide accepit,
ignorans rem eſſe minoris, vt quia tutor, vel curator
eam quaſi ſuam vendit, præſcriptio locum habet: nec
ſolùm is, qui a tutore, vel curatore emit, præſcribere po-
teſt, l. 1. ſed etiam ſecundus emptor, qui à primo empto-
re emit, l. 3. necnon qui emit à donatario, ſi fortè tu-
tor, vel curator rem donauit, l. vlt. Qui verò mala fide
3 accepit, non præſcribit, d. l. 1. ¶ Secundò quæritur,
quanto tempore præſcribatur? Reſpondetur, per di-
ſtinctionem inter poſſidentem titulo oneroſo, vt em-
ptorem; & poſſidẽtem titulo lucratiuo, vt donatarium.
Emptor præſcribit quinquennio, infr. tit. prox. l. vlt. in
princ. etiamſi à donatario emerit, id eſt, ab eo, cui tutor
vel curator rem donauit, l. vlt. Donatarius præſcribit
decennio aduerſus præſentem, viginti annis aduerſus
4 abſentem, infr. tit. prox. l. vlt. §. cùm autem. ¶ Tertiò
quæritur, cõtra quem hæc præſcriptio currat? Hîc dan-
tur tres regulæ. I. Contra minorem, cuius res alienata
eſt, quamdiu eſt minor, non currit. II. Contra eundem,
ex quo maior factus eſt, currit. III. Contra heredem
pergit currere, ſi ſit perfectæ ætatis, non ſi ſit minor
25. annis. Finge rem filij minoris 25. annis venditam
eſſe contra ſenatuſconſultum: deinde Titium de ea non
conqueſtum obiiſſe anno ætatis ſuæ vigeſimo octa-
uo completo: iam igitur ex quinquennio, quo præſcri-
ptio perficitur, triennium effluxit; biennium ſupereſt;
intra quod niſi heres Titij quæſtionem moueat, præ-
ſcriptio complebitur. Sed finge hunc heredem eſſe
minorem 25. annis: certè hoc biennium interim non
currit, dum eſt minor: ſed tum demũ, cùm ad perfectam
5 ætatem peruenerit, l. vlt. & infr. tit. prox. l. vlt. ¶ Quartò
quæritur, ſi res non præſcripta repetatur, quid ſit reſti-
tuendum? Reſpondetur, per diſtinctionem: quia malæ
fidei poſſeſſor rem reſtituit cum fructibus, bonæ fidei
poſſeſſor ſine fructibus, l. 2. Dictum eſt de præſcriptio-
ne: conſequenter dicendum de ratihabitione.

Tit. LXXIV. Si maior factus, alienationem factam ſine decreto ratam habuerit.

I. 4.	*III. in princ.* 5.
II. 2. 5.	*§. cum autem.* 5.

1 ALienatio rerum ad minorem pertinentium
facta contra ſenatuſconſultum, id eſt, ſine
decreto, etſi ab initio non valet, tamen ex
pòſt facto confirmatur, ſi maior factus eam
ratam habuerit, vt hoc tit. exponitur, qui differt à tit.
45. lib. 2. vt ſpecies à genere: ille enim eſt de quocunq;
actu, quem maior factus ratum habuit: hic ſpecialiter
2 agitur de alienatione ſine decreto facta. ¶ Porrò du-
plex eſt confirmatio: nimirum expreſſa, & tacita; qua-
rum illa ſtatim valet, hæc ſtatuti temporis excurſum re-
3 quirit, l. 2. ¶ De expreſſa nota primò, ſi quis per erro-
rem, id eſt, ignorans ſe læſum vltra dimidiam iuſti pre-
tij, venditionem ratam habuerit: in arbitrio eſſe empto-

ris, vtrùm malit iuſtum pretium ſupplere, an rem reſti-
tuere, & pretium ſolutum recipere, l. 1. in cuius ſpecie
ita contigit, vt res venderetur heredi, qui creditori mi-
noris ſucceſſerat, ſiue eius heredis tutori: quare cùm
emptor deberet reſiduum iuſti pretij, & inuicem ei ex
cauſa contractus fœneratitij deberetur, rectè lex com-
penſationem vſque ad concurrentẽ quantitatem indu-
cit, ſi emptor rem emptam retinere velit: quòd ſi malit
rem reſtituere, & pretium recipere, iubet lex eum reſti-
tuere rem cum fructibus: ei verò fœnebrem pecuniam
ſolui cum vſuris competentibus, id eſt, quæ intra mo-
dum lege definitum, ſupr. de vſur. l. eos. 26. §. 1. promiſſæ
ſtipulanti fuerunt, ſupr. eod. l. 3. ¶ Nota ſecundò diffe- 4
rentiam inter venditionem viliori pretio factam, quæ
ab initio valet, & poſteà reſcinditur ex l. 2. ſupr. de reſ-
cind. vend. & eam, quæ ab initio non valet, ac poſteà per
errorem rata habetur: nam illo caſu res reſtituitur ſine
fructibus, ſecũdum communem Latinorũ ſententiam,
quam probaui in tract. de empt. & vend. num. 412. hoc
caſu etiam fructus reſtituuntur, l. 1. videlicèt à malæ fi-
dei emptore, qui ſciens rem eſſe minoris, emit ſine de-
creto, ſupr. tit. prox. l. 2. Prætereà illo caſu pretium re-
ſtituitur ſine vſuris, d. num. 412. hoc caſu de vſuris pre-
tij nihil ſtatuitur: ſed exiſtimo fauore minoris ætatis
non eſſe vſuras reſtituendas, niſi eatenus, vt minor ex
iactura emptoris non fiat locupletior, D. de condict. in-
deb. l. nam hoc natura. 14. ¶ Tacita confirmatio fit, cùm 5
ſtatuto tempore maior factus tacuit, l. 2. & ſup. tit. prox.
l. 1. in fin. & l. 3. id eſt, toto quinquennio, ſi res vendita
ſit, l. vlt. in princ. vel longo decem, aut viginti anno-
rum tempore, ſi res donata fuerit, d. l. vlt. §. cùm au-
tem. quia tanto tempore emptor præſcribit, vt ſu-
periori titulo docui.

Tit. LXXV. De magiſtratibus conueniendis.

I. 2. 3. 5. j. 7. iij. 8. j.	*IV.* 2. 5. j.
II. 5. ij.	*V.* 2. 3. 5. j.
III. 5. j 8. ij.	*VI.* 6.

CVm duo generaliter ſint introducta, quò 1
magis ijs, qui in tutela vel curatione ſunt,
proſpiciatur, interpoſitio decreti, & actio
ſubſidiaria; dictumque hactenus ſit de de-
creto; ſupereſt, vt de ſubſidiaria actione dicamus: de qua
diſſoluendæ ſunt quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæ- 2
ritur, qualis ſit actio, quæ ex hoc titulo competit? Reſ-
pondetur, eſſe actionem vtilem ſubſidiariam, l. 1. 4. 5.
id eſt, vtilem actionem tutelæ, D. eod. l. vlt.

¶ Secundò quæritur, quibus detur? Reſpondetur, 3
dari his, quos ius in tutela, vel curatione eſſe voluit, vt
pupillis, & adoleſcentibus, l. 1. & 5.

¶ Tertiò quæritur, contra quos detur? Reſpondetur 4
per diſtinctionem inter tutelam vrbicam, & prouincia-
lem. ¶ In prouincia datur I. Contra magiſtratus mu- 5
nicipales, id eſt, duumuiros, qui tutorem vel curatorem
non idoneum dederunt, vel nominarunt, (modò nam-
que dant, modò præſidi nominant, vt ipſe præſes det,
ſupr. qui dat. tutor. vel curat. poſſ. l. 6.) nec idoneos fi-
deiuſſores acceperunt, l. 1. 3. 4. 5. Hinc ſinopta eſt hæc
rubrica de magiſtratibus conueniendis. II. Contra di-
ctorum magiſtratuum heredes. Hi dolum & latam
culpam præſtant, non negligentiam, ſiue ex ſua perſo-
na conueniantur, D. eod. l. 4. ſiue ex perſona defuncti,
id eſt, nomine hereditario, l. 2.

¶ Romæ datur I. Contra ſcribam, qui non idoneum 6
fideiuſſorẽ accepit, l. vlt. II. Cõtra heredes ſcribæ ex his
cauſis, ex quibus diximus dari contra heredes duumui-
rorum: quoniam eadem eſt ratio. ¶ Non datur autem 7

 I. Contra

I. Contra maiores magiſtratus,(vt prætores, vel præſides)qui tantùm dare ſolent tutorem, vel curatorem, non nominare, nec ſatisdationem exigere, D. eod. l. 1. §. 1. & Inſtit. de ſatisd. tutor. §. vlt. II. In ordinem decurionum, D. h. t. l. 1. in princ. III. Aduerſus fideiuſſores, qui magiſtratui tutorem, vel curatorem danti promiſerunt hoc nomine indemnitatem: nam hi non tenentur dictâ actione ſubſidiaria, ſed actione ex ſtipulatu, quia ex ſua promiſſione conueniuntur, vt & cæteri fideiuſſores: hæc ex ſtipulatu actio eſt directa; ſiue ipſe magiſtratus agat, qui ſtipulatus eſt; ſiue pupillus actionem ſibi à magiſtratu ceſſam moueat: ſi verò pupillus, non factâ ſibi à magiſtratu ceſſione agat, non eſt actio directa, ſed vtilis, l. 1. ¶ Quartò quæritur, quæ beneficia magiſtratui ſubſidiaria actione conuento competant aduerſus minorem? Duo beneficia ei dantur. I. Beneficium ordinis: quia priùs tutorem, vel curatorem, & eius heredes, ac fideiuſſores excutere oportet, quàm conueniantur hi, quos actione ſubſidiaria teneri diximus: in fideiuſſoribus autem excutiendis etiam reuocanda ſunt per actionem Paulianam, quæ fraudulenter alienarunt, l. 1. II. Beneficium diuiſionis, ſi ambo collegæ, qui tutorem, vel curatorem dederunt, ſeu nominarunt, ſoluendo ſint, l. 3. Abſolutus eſt tractatus de tutelis, & curationibus: quocum liber quintus Codicis ſimul finem accipit. 8

IVL. PACII A BERIGA I. C.
ANALYSIS LIBRI VI. CODICIS.

Tit. I. De ſeruis fugitiuis, & libertis, mancipiiſq́ ciuitatum artificibus, & ad diuerſa opera deputatis, & ad rem priuatam, vel publicam pertinentibus.

I. 3.	*V. 7.*
II. 5.	*VI. 6.*
III. 4.	*VII. 9.*
IV. 6.	*VIII. 8.*

1 HIc ſextus liber eſt de omnibus ſucceſſionibus, tam ciuilibus, quàm prætoriis, & tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, & tam in bonis libertinorum, quàm ingenuorum. Quoniam igitur libertis lege duodecim tabularum ſuccedebant patroni, initio huius libri totum ius patronatus conſideratur: quod quidem tribus partibus conſtat: partim enim ſpectatur in operis, partim in bonorum ſucceſſione, de qua hoc loco præcipuè agitur, partim in obſequiis. Ab operis incipiendum. Opera definitur, diurnum officium, D. de oper. libertor. l. 1. Debentur autem operæ vel à ſeruis, vel à libertis: vnde duo ſunt ſeparati tituli, alter de operis ſeruorum, alter de operis libertorum: quorum ille tantum in Digeſtis, hic etiam in Codice extat. Ab ingenuis hominibus præſtari quidẽ ſponte poſſunt, D. de vſufr. l. 3. vt à mercenariis, ſed deberi non poſſunt, D. de obſeq. paren. & patron. præſtan. l. pen. & de fideiuſſ. l. ſi quis. 56. hoc eſt ingenuus, etſi poteſt operas ſuas certi temporis locare, ſupr. de locato. l. ſi hi. 22. vel promittere, D. de oper. libert. l. quoties. 24. tamen ſe alteri ſubiicere ita non poteſt, vt ab eo, cùm libuerit, operæ indicantur, ſicut libertis indicuntur, & priuſquàm indicantur, non debentur, D. eod. l. ſi quis hac lege. 13. §. iudicium. & d. l. quoties. Cùm hæc ita ſe habeant, in hac parte Codicis agitur ex profeſſo de operis libertorum, & obiter propter tractatus affinitatem de operis ſeruorum. Ergo hic titulus ad ſeruorum, & libertorum operas reſpicit: de ſeruis enim fugitiuis ideò hic agitur; quatenus ſeruorum fuga dominis officit, quò minùs eis à ſeruis operæ præſtentur.

2 ¶ Tres ſunt tituli partes: quarum prima eſt de priuatorum hominum ſeruis fugitiuis: de quibus dantur quatuor regulæ.

¶ Prima regula eſt: Seruus fugitiuus ſui furtum facit, proinde nec vſucapi, nec longo tempore præſcribi poteſt, l. 1. & D. de furt. l. ancilla. 60. & Inſtitut. de vſucap. §. furtiuæ. Ne intelligas longi temporis præſcriptionem cum titulo, quæ eſt ſpecies vſucapionis, & in ſolis rebus immobilibus locum habet, Inſtitut. de vſucap. in princip. ſed præſcriptionem ſine titulo, quæ datur vel ei, qui ſeruum bona fide acceptum tamdiu poſſedit, infr. de præſcript. long. temp. l. 2. vel ipſi ſeruo tamdiu bona fide in libertate morato, infr. de long. temp. præſcript. quæ pro libert. l. 1. & 2. 3

¶ Secunda regula eſt: Si ſeruus fugitiuus ad barbaros tranſierit, grauiter punitur; ita vt vel pes ei amputetur, vel in metallum detur, vel alia graui pœna afficiatur, l. 3. Sed pœna abſciſſionis membri, præterquàm vnius manus, ſublata eſt per Nouel. 134. capit. vltim. 4

¶ Tertia regula eſt: Ad officium præſidis pertinet, vt domini ſeruos ſuos fugitiuos requirere poſſint: ideóque ſi res exegerit, apparitorem eis dare debet: permittendum eſt enim dominis, vt in quæcumque prædia ſeruorum quærendorum gratia ingrediantur, & cubilia ſcrutentur, l. 2. & D. eod. l. 1. §. hoc ſenatuſconſultum, & l. 3. ¶ Quarta regula eſt: Qui ſeruũ fugitiuum ſciens ſuſcepit, punitur, vt explicatur in l. 4. quæ tantùm lectione eget. Si verò ſuſcipiens contendat ſe eſſe dominum, vel curauerit, vt fugitiuus, quem recepit, in libertatem proclamet, de fugitiuo quæſtio habetur veritatis eruendæ cauſa, l. 6. 5 6

¶ In ſecunda parte de ſeruis, aut libertis artificibus ad rempublicam pertinentibus, ſtatuitur, vt in ea ciuitate, ad quam pertinent, omnino permaneant, nec valeat venditio, ſi exportandi veneant: nec ſolùm puniatur, qui eos ſolicitauit, ſed etiam defenſor ciuitatis, qui rem neglexit, l. 5. ¶ In tertia parte de ſeruis publicis ad diuerſa opera deputatis ſtatuitur, vt ſi domibus alienis, & priuatarũ ancillarum conſortiis ſe adiunxerint: tam ipſi, quàm vxores eorum (quæ rectiùs vocantur contubernales, ſiquidem ſeruorum eſt contubernium, non matrimonium, ſupr. de inceſt. nupt. l. 3.) & liberi confeſtim ad priſtinam conditionem, & laborem retrahantur, l. vlt. ¶ Quarta pars eſt de ſeruis ad rem principis priuatam, vel publicam pertinentibus: nam alia eſt ſubſtantia principis publica, id eſt, fiſcalis: alia priuata, ſupr. vbi ſenato. vel clariſſ. l. vlt. & infr. de quadrien. præſcr. l. vlt. verſ. ſed ſcimus. Sed de ſeruis ad rem priuatam pertinentib. nihil hoc tit. ſpecialiter traditur. De ſeruis autem fiſcalibus eſt l. pen. vbi duodecim libris argenti multatur, qui ſeruum fiſcalem occultauit. 7 8 9

Tit. II.

Tit. II. De furtis, & ſeruo corrupto.

I. 3.j.15.j.16.j.ix.	*XIV.* 14.j.16.ij.
II. 4.16 ij.	*XV.* 12. ij.
III. 13.iv.	*XVI.* 3. j.12.j.
IV. 17.18.	*XVII.* 16.v.
V. 4.	*XVIII.* 16.vj.
VI. 3.j.iv.	*XIX.* 3.j.iv.14.ij.
VII. 3.j.	*XX.* 16.vij.18.
VIII. 3 j.5.12.j.15.ij.16.ij.	*XXI. in princ.* 13.j.16.ij.
IX. 6.16.iij.	§.j.13.ij.
X. 3.j.5.12.j.16.ij.iv.	*XXII.* 16.viij.
XI. 13.iv.14.ij.	*In princ.* 11.j ij.
XII. 3.j.5.12.j.14.j.iij.16 j.ij.	§.j.11.ij.14.j.16.ij.
XIII. 16.j ij.	§.vlt.11.ij.13.iij.14.j.

1 NOn ſolùm ſi ſeruus fugerit, ſed etiam ſi ab
aliquo ſurripiatur, vel corrumpatur, eius
operis dominus non fruetur: cùm igitur de
ſeruorum fuga dictum ſit, conſequenter di-
cendum proponitur de furtis,& ſeruo corrupto:& cùm
ſeorſum ac diſtinctè de his duobus delictis tractatur,
tum etiam inter ſe conferuntur, & ſimul conſideran-
2 tur. Quocirca tres ſunt partes huius tituli. ¶ Prima pars
3 de furtis diuiditur in tria capita. ¶ Primum caput eſt
de furto committendo. Vt furtum committi dicatur,
quatuor requiruntur. I. Vt res in furtum cadat, quod
quidem rerum mobilium proprium eſt, D.de furt.l.ve-
rum. 25. in pr.& Inſtit.de vſucap.§.vnde.& §.quod au-
tem. Appellatione autem mobilium intelligo etiam res
ſe mouentes. Nam furtum fit, vel quantitatis, vt pecu-
niæ, l.7.& l.falſus. 19.vel rei mobilis inanimæ, vt veſti-
mentorũ, Inſt.de oblig.quæ ex delict.§.item ſi fullo.vel
rei ſe mouentis, vt gallinarum, anſerum, Inſtit.de rer.
diu.§.gallinarum.ſerui, l. 6.& l.ſi ſeruum. 16. ancillæ,
l.etiam.8.l.ancillæ.12.filijfamiliâs, Inſtit. de oblig. quæ
ex delic. §. interdum etiam. II. Rei contrectio, D. de
furt.l.ſi quis vxori.52.§.neq; verbo.nec opus eſt, vt res
amoueatur, ſed vt quoquo modo contrectetur, Inſtit.
d.tit.§. furtum autem fit. Itaq; in l. theſauros.15. D.ad
exhib.intelligẽdum eſt, theſaurum non ſolùm non eſſe
loco motum, ſed etiam non eſſe cõtrectatum: quod etſi
initio legis non exprimitur, tamen ex ſequentib. & ex
ratione iuris facile ſuppletur: ferè enim theſaurum ab-
ſconditum contrectamus, vt eum eruamus, proinde lo-
co moueamus. Et in d.l.6.dum ait, *contrectet, vel apud ſe
detinuerit*, diſiunctio poteſt accipi pro coniunctione,
D. de verb. ſign. l. ſæpe 53. ſed malo referre ad præce-
dentia illa verba *vendiderit, ſeu donauerit, vel alio modo
alienauerit* quàm ad proximum verbum *contrectet*: quod
& verborum tempora ſuadent, (alioquin debuiſſet di-
cere *detineat*, eodem tempore, quo *contrectet*) & ratio
iuris confirmat. Legis igitur ſententia eſt, eum, qui
ſeruum alienum contrectauit, furti teneri, ſiue eum
alienauerit, ſiue detinuerit. Secundum hæc intelligere
oportet, quod dicitur, furtum committi mancipiis ab-
ductis, vel venumdatis, d.l.etiam.& l.ſi abducta. 10.l. ſi
ſeruum.16.depoſitum recipiendo, vel æs alienum exi-
gendo ſine domini voluntate, l. falſus. 19. vel re num-
mis alienis empta, l. 1. & cætera eiuſmodi, à quibus
numquàm abeſt contrectatio. III. Voluntas furandi,
Inſtit. de vſucap. §. vnde. & de oblig. quæ ex delic.
§.placuit. Voluntas enim & propoſitum delinquentis
maleficia diſtinguit, D. de furt. l. qui iniuriæ. 53. in
princip. IV. Vt domino inuito res contrectetur, d.l.6.
d.l.falſus.19.& Inſtitut.d.§.placuit.

4 ¶ Secundum caput eſt de ſuſpicione furti. Nam qui
rem alienam detinet, ſi furti ſuſpicionem euitare vult,
auctorem ſuum, à quo emit, laudare debet, alioquin,
ſi à tranſeunte ignoto ſe emiſſe dicat, ſuſpicionem
furti non vitat, l.5.immo nec ſi à fure emit, l.2. niſi ſci-
licèt oſtendat ſe bona fide emiſſe.

¶ Tertium caput eſt de effectibus furti. Primus ef- 5
fectus eſt, quòd res furtiua non poteſt vſucapi, ante-
quàm vitium purgetur, id eſt, antequàm res in poteſta-
tem domini reuertatur, l. etiam. 8. l. ſi abducta. 10.
quod & in partu ancillæ furtiuæ obtinet, ſi apud fu-
rem conceptus, vel ſaltem editus ſit. Secus eſt in eo,
quem ancilla furtiua apud bonæ fidei poſſeſſorem con-
cepit,& peperit, l.ancillæ.12.& infr.de vſucap.pro em-
ptore.l.3.& D.de furtis.l. qui vas. 48. §. ancilla. ¶ Se- 6
cundus effectus eſt, quòd rei periculum ad furem ſpe-
ctat, quia fur ſemper eſt in mora, niſi oblatione mo-
ram purgauerit, l.ſubtracto.9.& D.de condict.furti.l.in
re.8.in princ.

¶ Tertius effectus eſt actio furti,& condictio fur- 7
tiua: nam rei vindicatio, quæ cum his actionibus con-
currit, non ex furto, ſed ex dominio oritur: ideóque in
ea non ſpectatur, an ſit fur, qui conuenitur, ſed an poſ-
ſideat, Inſtit. de oblig.quæ ex delict.§.vlt.& de action.
§. ſic itaque.

¶ De condictione furtiua dictum fuit ſupr. libr. 4. 8
titul. 8.

¶ De actione furti quatuor quæſtiones diſſoluun- 9
tur.

¶ Primò quæritur, cui, & contra quem hæc actio de- 10
tur? Hic traduntur plura axiomata: quorum alia perti-
nent ad actorem, alia ad reum ſpectant, alia vtrique
communia ſunt.

¶ De actore ſunt duo axiomata. I. Actio furti datur 11
ei, cuius intereſt rem non eſſe ſurreptã, l.vlt.in princip.
& D.de furt.l.cuius.10.nec quicquam refert, vtrùm ſit
dominus, an non, Inſtit.de oblig.quæ ex delict. §. furti,
Excipitur primò mulier, quæ ob rem dotalem ſurre-
ptam non agit furti, licèt eius interſit rem non ſur-
ripi: quoniam hæc actio datur marito, D.de furtis. l.in-
terdum.49. Excipitur ſecundò creditor, qui ob rem de-
bitoris ſibi non pigneratam, ſi ſurrepta ſit, non agit
furti, quamuis aliunde creditum ſeruare non poſ-
ſit, d.l.interdum. Excipitur tertiò is, cuius ex turpi cau-
ſa intereſt, D. eod. l. tum is. 11. quia non debet ex ſua
improbitate actionem conſequi: vt malæ fidei poſſeſ-
ſor, D.eod.l.itaque.12.§.1.& depoſitarius, qui in re de-
poſita dolum commiſit, D.eod.l.eum qui. 14. §. is au-
tem. II. Re commodatario ſurrepta, electio datur do-
mino, vtrùm commodati contra commodatarium, an
furti contra furem agere velit: poſt electionem autem
variare non poteſt, præterquàm vno caſu, quatenus ſi
ignorans rem eſſe ſurreptam, commodati egerit, poſteà
de furto certior factus poteſt cõmodatarium dimitte-
re, & furem conuenire. Commodatarius autem furti
non agit, niſi eum commodator elegerit, rem actione
commodati repetens, l.vlt.in princ. Quòd verò com-
modatarius actione furti conſequitur, id domino, à
quo commodatum accepit, reſtituere non tenetur, d.l.
vlt. §. 1. Quid ſi rem ab extraneo commodatam vxor
commodatarij ſurripuerit? Si maritus ſoluendo ſit, do-
minus maritum actione commodati, maritus vxorem
non furti, ſed rerum amotarum conuenire poteſt, ſin
autem ſoluendo non ſit, domino datur electio, vtrùm
malit contra virum commodati, an contra mulierem
furti agere: &, ſi contra virum commodati agat, ille
contra vxorem rerum amotarum actionem habebit,
d. l. vlt. §. vlt. Quod dixi, viro contra mulierem da-
ri actionem rerum amotarum, intellige ſoluto ma-
trimonio: quo ſtante non rerum amotarum agere, ſed
rem condicere debet, D. rei. amotar. l. rerum qui-
dem. 25.

¶ De reo ſunt duo axiomata. I. Non ſolùm qui ma- 12

la fide rem alienam vendit, l.etiam. 8. l. ſi abducta. 19. l. ſi ſeruum, 16. ſed etiam qui ſciens rem à non domino emit furti actione tenetur, l.ancillæ. 12. & in dubio præſumitur mala fide emiſſe, ſiue a fure emerit, ſiue venditorem non exhibeat, vt paulò antè notaui. §. 4. I I. Heredes furis non tenentur actione furti, l. furti. 15. quamuis teneantur condictione furtiua, D. de condict. furt. l. in condictione. 9. Differentiæ ratio eſt, quia hæc actio eſt rei perſecutoria, illa eſt pœnalis, Inſtitut. de oblig. quæ ex delict. §. vltim. proprium verò pœnalium actionum eſt, vt in heredem non dentur, D. de ſer. corrupt. l. hæc actio. 13. in princ. & Inſtitut. de perp. & temp. act. §. 1.

13 ¶ Vtrique, tam actori, quàm reo, communia ſunt ſequentia axiomata. I. Pro quo noxali furti actione aliquis tenetur, aduerſus alium furti actionem non habet: & contrà, qui aduerſus alium furti actionem habet, noxali furti actione conueniri non poteſt. Quare ſeruum alienum bona fide poſſidens, ſi ab eo furtum patiatur, furti actionem non habet: ſed ob furtum alij factum, noxali furti actione quaſi dominus tenetur. Poſtquam verò eum poſſidere deſiit, noxali furti actione conueniri ab alio nequit: ſed ipſe, ſi furtum ab eo paſſus ſit, contra eius dominum habet noxalem furti actionem, l. penultim. in princip. II. Cuicumque liber homo bona fide poſſeſſus furtum fecerit, ipſe directa furti actione tenetur, noxalis verò actio locum non habet, d. l. penultim. §. de eo. III. Si vxor marito rem ſurripiat, ne quidem matrimonio poſteà ſoluto, furti actione conueniri poteſt, l. vltim. §. vltim. & D. rer. amo. l. 1. & 2. ſed (vt & ſupr. notaui §. 11. membr. 2. in fin.) ſtante matrimonio res condicitur, poſt diuortium rerum amotarum agitur, D. eod. l. rerum quidem. 25. Quòd ſi res, quam vxor ſurripuit, non erat mariti, ſed ei commodata fuerat, ita demum mulier à domino actione furti conueniri poteſt, ſi maritus non ſit ſoluendo, d. l. vltim. §. vltim. vt expoſui d. §. 11. membr. 2. IV. Furti actio datur priuigno contra vitricum, l. 3. (vbi ponitur res, quam vitricus ſurripuit, nondum fuiſſe Deo à priuigno dicata, alioqui non eſſet furtum, ſed ſacrilegium, nec priuigni intereſſet rem non ſurripi, ideóque furti agere non poſſet) vel nouercam, l. de his. 11. vbi, quia priuignus erat pupillus, eius tutori furti agere permittitur. Abſoluta eſt prima quæſtio, cui, & contra quem detur actio furti.

14 ¶ Secundò quæritur, quid in eam veniat? Hîc tria notantur. I. Hæc actio eſt merè pœnalis, l. ancillæ. 12. l. eos qui. 14. l. vltim. §. penult. & vlt. & Inſtitut. de oblig. quæ ex delict. §. vltim. II. Ob furtum nec manifeſtum eſt in duplum, ob manifeſtum in quadruplum, l. de his. 11. & l. falſus. 19. & Inſtitut. d. tit. §. pœna. & de actionib. §. in duplum. §. quadrupli. §. ſed furti. §. item actio. III. Qui ancillam ſurripuit, etiam partus apud ſe editi nomine actione furti tenetur, d. l. ancillæ.

15 ¶ Tertiò quæritur, quibus exceptionibus, ſeu defenſionibus agens furti ſummoneatur? Duæ exceptiones proponuntur, quibus alias duas adiiciam. I. Ratihabitionis, veluti ſi tua pecunia, ſeruis tuis mandantibus, quidam ſine tuo conſenſu prædia ſibi comparauerunt, furti quidem actione ſunt obſtricti: ſed ſi mandati per ſeruos quæſitam actionem moueas, cum hac ratione factum ſeruorū probes, & contractui conſenſum tuum præbeas, iniquum eſt, vt furti pœnam conſequaris, l. 1. II. Tranſactionis: nam qui de furto tranſegit, furti agere cum effectu non poteſt, quamquàm ſi partem rerum ſurreptarum non ex cauſa tranſactionis accepit, furti agere, vel reſiduum vindicare, aut condicere non prohibetur, l. poſt deciſionem. 8. immo & qui de furto tranſegit, rem condicere poteſt, D. de condict. furti. l. 7. in princip. III. Iuſiurandi. Hæc exceptio ei, qui iureiurando ſibi delato iurauit ſe furtum non feciſſe, prodeſt, ſiue furti, ſiue condictione furtiua conueniatur, niſi quaſi heres furis condictione conueniatur, D. de iureiur. l. ſi duo. 13. §. idem Iulianus. IV. Pacti. Hæc non eſt exceptio iuris, ſed facti: quia pactum ne furti agatur, legitimum eſt, & actionem ipſo iure tollit, D. de pact. l. ſi tibi. 17. §. 1.

¶ Quartò quæritur, quæ ſint affinia & concurrentia remedia? Nouem eiuſmodi remedia proponuntur. I. Condictio furtiua: de qua tria traduntur. Vnum eſt, quod etiam ſupra attigi, ſi tua pecunia, ſeruis tuis mandantibus, quidam ſine tuo conſenſu prædia ſibi comparauerint, electionem tibi dari, vtrum contra eos mandati, an furti, vel condictione furtiua agere velis: quia ſi mandati agas, probas quod geſtum eſt, proinde tuus conſenſus furtum excludit, l. 1. cum furtum non fiat, niſi inuito, ſupr. §. 3. membr. 4. Hoc notaui ſecutus vulgatam lectionem. Quanquàm mihi magis placet Græcorum lectio, ſecundum quam in d. l. 1. nulla fit mentio condictionis furtiuæ. Alterum eſt, non ſolùm ancillam ſurreptam, ſed & eius partum apud furem editum condici poſſe, quemadmodum & vindicari poteſt, & eo nomine furti agere licet, l. ancillæ. 12. Tertium eſt, parte rerum ſurreptarum, non tranſactionis nomine accepta, reſiduum condici, aut vindicari poſſe, l. poſt deciſionem. 13. II. Rei vindicatio, l. etiam. 8. cuius eadem ferè ratio eſt, quæ condictionis furtiuæ: ideóque coniunguntur, d. l. ancillæ. & d. l. poſt deciſionem. & de vtraque poſſunt intelligi generalia verba, l. 2. l. ſi abducta. 10. l. eos. 14. l. apud. 21. & l. vltim. §. penultim. III. Actio vi bonorum raptorum, l. ſubtracto. 9. IV. Accuſatio plagij, cùm ſeruus ſurreptus eſt, d. l. ſi abducta. V. Expilatæ hereditatis, quæ denegatur in vxorem, vt & actio furti, l. quamuis. 17. & D. expil. hered. l. 5. ſed hæ actiones non concurrunt; quoniam eo caſu expilatæ hæreditatis agitur, quo furti agi non poteſt, D. eod. l. 2. §. 1. VI. Actio in factum ex edicto de incendio, ruina, naufragio, l. in cum. 18. VII. Actio de ſeruo corrupto, l. ſi quis. 20. de qua mox dicemus. VIII. Commodati, l. vltim. IX. Mandati: quam ex perſona ſerui quæſitam docui cum actione furti, & condictione furtiua ita concurrere, vt altera actione electa, altera, ſiue aliæ tollantur, l. 1. Vide ſupr. §. 15. membr. 1. & hoc §. 16. membr. 1. Abſoluta eſt prima tituli pars de furtis. 16

¶ In ſecunda parte de ſeruo corrupto traditur, eum, qui ſeruum ſolicitauit, hac actione teneri, ſi ſeruum deterioris animi fecerit, l. 4. Vt enim corrupto ſerui corpore, datur actio legis Aquiliæ; ita corrupto animo, agitur ſerui corrupti. 17

¶ Tertia pars communiter de vtraque actione tractat, tam furti, quàm ſerui corrupti. Hîc duo conſiderantur: ſolicitatio, quæ ſeruum corrumpit: & occultatio, quæ furtum arguit. Si ſeruus tantum ſolicitatus & deterioris animi factus ſit, tantùm agitur de ſeruo corrupto. Si quis ſolicitatum occultauit, tam ſerui corrupti, quàm furti tenetur, d. l. 4. Si verò nec deteriorem fecerit, nec occultauerit, ratio iuris euincit, eum neutra actione teneri. Si quis tamen ſeruum alienum ſolicitauerit, vt res domini ſurriperet, & ad ſe deferret, ſeruus autem domino rem ſignificauerit, & eius permiſſu res ad ſolicitatorem, vt in crimine deprehenderetur, detulerit, etſi nec ſeruus corruptus eſt, ſed eius probitas & integritas apparuit, nec furtum

conſentiente

conſentiente dnmino admirti potuit, proinde ſolicitator ſtricto iure ahſoluendus videtur: tamen, vt occaſio ſolicitandorum ſeruorum præcidatur, Iuſtinianus eum vtroque crimine condemnat, l. ſi quis. 20. & Inſt. de oblig. quæ ex delic. §. ſed etſi credat.

Tit. III. De operis libertorum.

I. in princ. 2.5.	*VII.6.iv.*
§.j.5.	*VIII.6.ij.*
II. 6. iij.	*IX. 2.*
III.6. v.	*X. 4.*
IV.2.5.	*XI. in princ. 3.j.*
V. 6. vj.	*§.j.6.ij.*
VI. in princip. 5.	*XII.5.*
§.j.5.6.j.	*XIII. 3. ij.*

1 HActenus magis de operis ſeruorum, quàm libertorum dictum eſt: nunc de operis libertorum quæſtiones quinque sút diſſol-
2 uendæ. ¶ Primò quæritur, qua ex cauſa debeantur? Cauſa duplex eſt, aut enim ſeruus manumittitur inter viuos, aut ei libertas in vltima voluntate relinquitur. De priori caſu ſciendum eſt, alias eſſe operas officiales, quæ in officio exhibendo conſiſtunt; alias artificiales, ſeu fabriles vt pictorias: illæ naturaliter à liberto debentur, quamuis promiſſæ non ſint, D. de condict. indeb. l. ſi non ſortem, 26. §. libertus. hæ verò ita demum debentur, ſi tempore manumiſſionis ſint interpoſitæ, l. 1. in princip. id eſt, ſi ſtatim ac manumiſſus eſt, patrono operas ſe præſtaturũ iurauit, aut promiſit: non enim obligatur ex promiſſione aut iureiurando in ſeruitute, vel ex interuallo poſt manumiſſionem factis, D. h. t. l. 7. & de manum. teſtam. l. ſeruum 36. & de liber. cau. l. vltim. & de fideiuſſor. l. ſi quis pro eo. 56. in princip. & de acceptil. l. & per iuſiurandum, 13. in princip. Illud quoque requiritur, ne nimis onerent libertum: nam prætor infirmat quæ libertatis onerandæ cauſa libertis imponuntur, l. 4. & D. eod. l. 2. in princip. Poſteriori caſu operæ debentur, ſi hoc modo libertas data ſit ſeruo, vt operas heredi præſtet: quia modum impleri neceſſe eſt, infr. de his quæ ſub modo. l. vltim. Quid ergo, ſi is, cui ſeruus diurnum quiddam præſtare ſolebat, ei libertatem in teſtamento ſic dederit? *Gaium ſeruum meum poſt triennium à die mortis meæ computãdum manumitti volo, ita tamen vt præſtet heredibus meis, ſicut me viuo præſtabat*, debebitne manumiſſus operas heredibus? nequaquam: quia quod teſtator iuſſit eum heredibus præſtare, vt ſibi præſtabat, eo triennio terminatur, quo heredibus ſeruire debet: vt enim cùm eſſet ſeruus, teſtatori diurnum præſtabat, ita in ſeruitute conſtitutus per triennium heredibus præſtare debet: eóque triennio exacto, & diutno heredibus præſtito
3 libertatem conſequetur, l. Titius. 9. ¶ Secundò quæritur, quis operas debeat? Eas debet, I. Manumiſſus, vel manumiſſa, non eius liberi, quoniam eis operæ nec ſunt impoſitæ, nec imponi poſſunt, cùm ingenui ſint, l. quod ex liberta. 11 in princip. II. Qui libertum alienum operas patrono debentem ſuſcepit, ideóque impediuit, quo minus patronus à liberto operas conſe-
4 queretur, l. vltim. ¶ Tertiò quæritur, cui operæ debeantur à liberto? Officiales ſoli patrono ſeu patronæ debentur, non eius coniugi, nec tranſeunt ad heredem: fabriles, & quæ quaſi in pecuniæ præſtatione conſiſtunt ad heredem tranſeunt, & iubente patrono præſtari alij poſſunt, l. liberti. 10. & D. eod. l. 6. l. operæ in rerum. 9. §.
5 t. l. ſi libertus. 27. ¶ Quartò quæritur, quid patronus ex hac operarum obligatione conſequi poſſit? Aut conſequitur operas, l. 1. in princip. aut aliod pro operis ex communi conſenſu, d. l. 1. §. 1. Ergo & pretium operarum propter liberti conſenſum petere poteſt: ſiue patronus volente liberto operas eius locauerit, (nam hoc etiam caſu pretium operarum capere videtur, D. eod. l. patronus. 25. §. vlt.) ſiue ipſi liberto, certo pretio, quod non immodicum ſit, ne libertatis onerandæ cauſa promiſſum videatur, operas futuras vẽdiderit, quo caſu ius patronatus amittit, l. 4. Ceſſante autem liberti cõſenſu, patronus pretium pro operis ab eo petere non poteſt, niſi in cauſam alimentorum ſibi propter inopiam à liberto cognitione extraordinaria debitorum, d. l. 1. §. 1. aut ob operas ſua die non præſtitas, quarum æſtimatio præſtanda eſt, l. 6. §. 1. Sed neque mercedem regulariter exigere poteſt, d. l. 6. in princip. & D. eod. d. l. patronus. neque libertum cogere, vt ſecum habitet: multò igitur minus à patroni filio poteſt cogi, vt eum eo commoretur, vel adigi ad ſeruiendi neceſſitatem, l. pen.

¶ Quintò quæritur, quib. defenſionib. libertus de- 6
fendi poſſit, quominus operas patrono præſtet? Defenſiones hę ſunt. I. Si duos filios in poteſtate habet, vel diuerſis temporibus habuit, d. l. 6. §. 1. II. Si liberta patrono, l. libertæ, 8. vel alij voluntate patroni nupſit, l. quod ex liberta. 11. §. 1. III. Si manumiſſus ſit ab eo cui traditus fuit manumittendus, l. 2. IV. Si ſuis nummis emptus fuit à manumiſſore, l. 7. V. Si manumiſſor ab extraneo pecuniam accepit, vt ſeruum manumitteret, l. 3. ſecus eſt, ſi ab ipſo ſeruo accepiſſet, vt exponam, infr. tit. prox. §. 10. memb. 2. VI. Si ex cauſa fideicommiſſ. manumiſit, l. 5. Expoſita eſt prima pars iuris patronatus, quæ in operis conſiſtit.

Tit. IV. De bonis libertorum, & iure patronatus.

I.11.j.ij.ix.	§.τούτων τοίνυν.5.6.j.
II. t1.*xij.*	§ τῶν δὲ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν. 6.j.ij.v.
III. in princ.12.j.iij.	§.ταῦτα.7.
§.j.12.j.	§. ἐπειδὴ δὲ δοῦλοι.6.ij.iij. iv.v.
§.*ita tamen.12.iij.*	§.ἐὰν δὲ παντελῶς.7.
§.*pen.12.iij.*	§.ὥσπερ γάρ.7.
§.*vlt.*t1.*p.*	§.ὅσοι δὲ.6.ij.
IV. in princ.3.	§.ἐὰν δὲ τελευτήσωσιν.6.iv.
§ *j.12.j.*	§.ἐὰν δὲ εἷς τῶν δύο. 8.vi.
§.καὶ ἔτι δὲ.11.	§.καλείσθωσαν.8 ij.
§.εἰ δὲ καὶ τις τὴν ἑαυτοῦ.t1. vj.vij.	§.καὶ καλείσθωσαν. 8.v.
§. εἰ δὲ καὶ προσκαλῶν. 12.ij.	§.ἐὰν δὲ θετὸς 6.j.8.ij.
§. εἰ δὲ καὶ τις ὑπὲρ τινὸς. 11.j.ij.	§. εἰ δὲ καὶ τελευτήσωσιν. 8.vj.
§.εἰ δὲ καὶ ἀργυρία t1.iij.iv.	§.ἐπειδὴ δὲ ἡ παλαιά.9.
§ εἰ δὲ καὶ ἀναφωνήσαντος. 11.xj.	§ εἰ δὲ ὁ πάτρων.7.ij.
§.εἰ δὲ καὶ ὁ τιμηθεὶς.11.v.	§.σωζέσθω.6.iij.
§. εἰ δὲ καὶ υἱός. 11.viij.	§.pen.6.ij.
	§. 8.j.

SEquitur ſecunda pars iuris patronatus, 1
quæ ad bona & ſucceſſionem libertorum pertinet. Hæc præcipua eſt, & ex profeſſo in hac parte Codicis tractatur, vt ſupr. docui: quamobrem adiungitur etiam generalis inſcriptio de iure patronatus. Duæ ſunt igitur partes huius rubricæ: prima de bonis libertorum, altera de iure patronatus: ſed quia contextus agit etiam de bonis filiorum liberti: idcirco tres huius tituli par- 2
tes facere libet. ¶ In prima parte de bonis liberto- 3
rum duo iura proponuntur, vetus, & nouum. ¶ Ius vetus, quod ante Iuſtinianum obſeruabatur, tripertitum erat: nempe lex duodecim tabularum, edictum prætoris, & lex Papia, l. vlt. in princ. quæ quidem explicantur Inſtit. de ſucceſſ. libert. nempe lex duodecim tabularum in princip. tituli, ius prætorium in §. t. lex Papia in §. poſteà. Hæc eadem exponebantur a Iuſtiniano etiam initio d. l. vltim. cuius tantum epitomen habemus

4 bemus ex Baſilicis. ¶ Iure nouo, quod Iuſtinianus conſtituit, ſic diſtinguitur: Aut libertus eſt minor, aut maior centenario: id eſt, vel minus habet centum aureis in bonis, vel habet centum, aut vltra centum aureos: rurſus libertus aut teſtatus, aut inteſtatus deceſſit.
5 Quatuor igitur ſunt caſus. ¶ Primo caſu, cùm libertus minor centenario teſtamentũ fecit, ius patronatus ceſſat, dicta l. vltim. §. τούτων τρίτην. & Inſtitut. de ſucceſſ.
6 libert. §. ſed noſtra. ¶ Secundo & tertio caſu, cùm libertus minor, vel maior centenario deceſſit inteſtatus, ei ſuccedunt, I. Liberi, d. l. vlt. §. τούτων τρίτην. & §. ſeq. & Inſtitut. de ſucceſſ. libert. d. §. ſed noſtra. naturales licet in adoptionem dati: & tam maſculi, quàm feminæ, d. l. vltim. §. ἐὰν δὲ ἐκτὸς. II. Fratres, & parentes, d. l. vlt. §. τῶν δὲ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν. & §. ἐπειδὴ δὲ δεύτερον. & Inſt. de grad. cogn. §. illud. III. Patroni, d. §. ἐπειδὴ δὲ δεύτεροι. Qui ſi duo ſint, æqualiter ſuccedunt, etſi ex diſparibus partibus domini fuerant, d. l. vltim. §. ὅσοι δέ. Eodem iure pater ſuccedit filio, quem emancipauit, d. l. vltim. §. παρίστα. Sed qui aliâs pro patronis habentur, veluti qui ſe patronum eſſe iurauit, cùm non eſſet, & qui patroni cum liberto colluſionem detexit, tantum patronorum honore fruuntur, ius verò ſuccedendi in bonis liberti non habent, d. l. vltim. §. penultim. IV. Patronorum liberi proximiores vſque ad quintum gradum, d. l. vlt. §. ἐπειδὴ δὲ δεύτεροι: qui ſi plures ſint, ſiue ex eodem patrono, ſiue ex diuerſis patronis deſcendentes, ſemper in capita ſuccedunt, d. l. vlt. §. ἐὰν δὲ τελευτήσωσιν. V. Patronorũ cognati proximiores vſque ad quintum gradum, in capita, d. l. vlt. §. τῶν δὲ ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν, & §. ἐπειδὴ δὲ δεύτεροι. & Inſtitut. de gradib. cogn. §. illud,
7 & de ſucceſſ. libert. §. ſed noſtra. ¶ Quarto caſu cùm libertus maior centenario teſtamentum condidit; niſi liberi vel heredes inſtituti ſint, vel cõtra teſtamentum (vt per inoſſicioſi quærelam) ad ſucceſſionem veniant, (nam liberi ſemper patronum excludũt, ſi extent, & ad liberti ſucceſſionem veniant) omnino patronis, vel patronorum liberis vſque ad quintum gradum debetur tertia pars bonorum liberti ſine grauamine, & ſine dilatione; ita vt nec legata à ſe relicta præſtent, niſi quatenus aliquid ſibi vltra trientem relictum eſt; & ſi ſub conditione triens ei relictus ſit, conditio pro non ſcripta habeatur: quæ verò legata patronus non præſtat, ea alius heres, ſiue ſolus heres ſit, ſiue patroni coheres, præſtat, deducta Falcidia, quæ eſt quarta pars eius portionis, ex qua ſit heres; quapropter heres ex aſſe non poteſt Falcidiæ nomine retinere vltra ſextantem: quia cùm triens detur patrono, heres beſſem conſequitur, cuius quarta pars eſt ſextans, d. l. vltim. §. ταῦτα. §. ἐὰν δὲ παντελῶς. & §. ὥσπερ γάρ. & Inſtitut. de ſucceſſ. libert.
8 d. §. ſed noſtra. ¶ Communiter autem de dictis caſibus hæc notentur. I. Liberi patronorum eadem iura habẽt in libertos orcinos, quæ in cæteros libertos cõpetunt, d. l. vlt. §. vlt. II. Liberi patronorum vel libertorum adoptiui pro extraneis habentur, d. l. vltim. §. ἐὰν δὲ θετός. Naturalibus autem ius patronatus cõceditur, tam maſculis, quàm feminis, etiam in adoptionem datis, d. l. vltim. §. κελεύσαμεν. III. Liberi à patrono iuſta de cauſa exheredati, nihilominùs ad liberti inteſtati ſucceſſionem ſuo ordine vocantur: ſed ab inteſtato ius patronatus prætendere non poſſunt, d. l. vltim. §. εἰ δὲ ὁ πάτρων. IV. Extranei patronorum heredes ad liberti inteſtati ſucceſſeſſionem non vocantur, d. l. vltim. §. εἰ δὲ καὶ τελευτήσωσιν. V. Patroni, & patronorum liberi iure ciuili hereditatem adire poſſunt, aut petere bonorum poſſeſſionem contra tabulas, vel vnde legitimi, & ſimiliter cognati patronorum petere poſſunt bonorum poſſeſſionem vnde cognati, aliis bonorum poſſeſſionibus, quæ olim eis competebant, ſublatis, d. l. vlt. §. καὶ κελεύσαμεν: & Inſtit. de bon. poſſeſſ. §. ſed eas.

VI. In ſucceſſione in bonis libertorum locus eſt iuri accreſcendi, & ſucceſſorio edicto: nam repudiantium portio cæteris eiuſdem ordinis accreſcit, & nemine eius gradus ſucceſſionem amplectẽte, hi vocantur, qui in ſequenti gradu vel ordine ſunt, & ita deinceps vſque ad vltimum ordinem, id eſt, vſque ad quintum cognatorum gradum, d. l. vltim. §. ἐὰν δὲ αὐτῶν δύο. Hæc dicta ſunt de bonis libertorum. 9

¶ In ſecunda tituli parte de bonis ad filios libertorum poſt patris manumiſſionem genitorum pertinentibus duo iura exponuntur, d. l. vltim. §. ἐπειδὴ δὲ ἡ παλαιά. vetus, & nouum, vtroque iure ſucceſſio defertur patronis in bonis filiorum liberti ingenuorum ſine teſtamento, & ſine cognatis defunctorum. Sed duo ſunt inter hæc iura diſcrimina. I. Olim ſuccedebant tantùm iure prætorio per bonorum poſſeſſionem: hodie fieri poſſunt heredes, non tamen iure patronatus, (quomodò enim ingenui patronos haberent?) ſed ex Iuſtiniani conſtitutione. II. Olim non ſolùm patroni ſuccedebant, ſed etiam patronorum cognati, & patronorum patroni: hodie ſoli patroni ad ſucceſſionem vocantur. ¶ In tertia parte de iure patronatus 10
exponuntur varij caſus, quibus aliquis iure patronatus non gaudet, vel quia ei tanquam indigno eripitur, vel ob ſuum conſenſum. ¶ Tanquam indignus priuatur 11
iure patronatus, l. 3. §. vltim. I. Qui ſerui nummis eum emit, & manumiſit, l. 1. & d. l. vltim. §. εἰ δὲ καὶ τις ὑπὲρ τινός. ſuis nummis emi ſeruus impropriè dicitur fauore libertatis, cùm ſeruus nihil ſuum habere poſſit: ſed ſuis nummis emi dicitur, quotieſcumque emptor de ſuo nihil impendit, ſed aliunde pretium venditori ſoluendum accepit, D. de manumiſſ. l. 4. §. 1. II. Qui à vindicante ſeruum in libertatem, cùm eum iudicio viciſſet, pretium ſerui accepit: ſic enim ſeruus libertatem obtinet, dominus verò ius patronatus non habet, d. l. vltim. §. εἰ δὲ καὶ τις ὑπὲρ τινός. Alia ratio eſt eius, qui cum ſeruo ſuo de pecunia ſibi danda pactus eſt, vt eum manumitteret: quamuis enim pecuniam accipiat, tamen omnia iura patronatus retinet, l. 1. & infr. de obſeq. patro. præſtan. l. 3. Multum igitur intereſt, vtrùm à ſeruo, an ab extraneo pecuniam acceperit. Si à ſeruo, ius patronatus habet; ſi ab extraneo, non habet. Quapropter in l. 3. ſupr. tit. prox. nominatim ponitur, dominum accepiſſe pecuniam ab extraneo, vt operæ non debeantur, & pecunia pro operis ſoluta repetatur condictione indebiti. III. Qui pecuniam pro operis à liberto ſtipulatus eſt, d. l. vltim. §. εἰ δὲ καὶ ἀργυρία. IV. Qui libertum, vel libertam adegit ad iuſiurandum de nuptiis non contrahendis, aut liberis non procreandis, eod. §. V. Qui fideicommiſſam libertatem non præſtitit, ideóque eo abſente ſeruus beneficio prætoris ad libertatem peruenit, d. l. vltim. § εἰ δὲ καὶ ὁ τὶ μηθείς. VI. Qui ancillam proſtituit: non ſolùm enim fit liberta, ſed etiam iuri patronatus non obnoxia, d. l. vltim. § εἰ δὲ καὶ τις τὴν ἑαυτοῦ. VII. Qui libertum, vel libertam ægrotos dereliquit, & nec alimenta præbuit, nec in Xenodochium miſit, nec vllam eius curam habuit, eod. §. VIII. Patroni filius, qui libertum capitali crimine accuſauit, vel in ſeruitutem trahere conatus eſt, d. l. vlt. §. εἰ δὲ καὶ υἱές. IX. Is cuius bona ſunt confiſcata: ius enim patronatus transfertur ad fiſcum, l. 1. X. Qui patitur libertum malitiam, aut dignitatem ſuſcipere, d. l. vlt. §. καὶ ὅτι δέ. XI. Qui cum liberto ſe ingenuum aſſerente colluſit, d. l. vltim. § εἰ δὲ καὶ ἀναφανέντες. XII. Qui patitur libertum cum ancillis vel colonis dominicis conſortium habere, l. 2. ¶ Voluntate 12
ſua ius patronatus tollit, I. Qui hoc ius remiſit, l. 3. in princip. & §. 1. & l. vlt. §. 1. Sed nihilominus reuerentia manumiſſori debetur, & ius contra libertum ingratum non perit, d. l. 3. §. penultim. II. Qui ancillam vſque ad

mortem

mortem ſuam habens in contubernio,nihil de eius ſta-
tu diſpoſuit:ipſa enim libera fit,& filij,quos ex patrono
procreauit,ſunt ingenui,&ſuum peculium ab omni iu-
re patronatus liberum obtinent,d. l. vltim. §. εἰ δὲ καὶ
πρὸς πάθων. I I I. Qui paſſus eſt libertum natalibus re-
ſtitui : hoe enim modo omne ius patronatus tollitur,l.
3.in princip.& reuerentia manumiſſori deberi deſinit,
& ingrati actio in manumiſſum competere amplius
non poteſt,d.l.3.§.penultim. Nam libertus ad ingenui-
tatem perducitur,d.l.3.§. ita tamen, & infr.de iur. aur.
anul.l.1.& 2.& D.de natal.reſtit. l.2.l.3. & l.vlt.§.1.Id-
circo ſine cõſenſu patroni , vel filiorũ eius reſtitui non
debet,D.eod.d.l.2.in fi.& l.penultim.& vltim.in princ.
Eorum autem conséſu etiam hi reſtitui poſſunt,quibus
ius patronatus remiſſum eſt , quoniam ea remiſſione
ingenuitatem , & cætera,quæ reſtitutionis propria eſſe
diximus,non ſunt conſecuti,d.l.3.§. ita tamen.& §.ſeq.

Tit.V.Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.

I. 2. j. 4. | *Verſ.verum.2.ij.*
I I. in princip.3.

1 EX ſuperiori tit.didicimus legitimam, id eſt,
trientem bonorum liberti deberi patrono.
Nunc ſciendum eſt , ſi libertus in fraudem
patroni,ne legitimam conſequi poſſit , bo-
na ſua alienauerit, eam alienationem reuocari. De hac
igitur reuocatione tres quæſtiones hoc titulo diſſol-
2 uuntur. ¶ Primò quæritur,quis alienationem reuoca-
re poſſit?Hæc facultas datur, I. Patrono,l.1. I I. He-
redi patroni,D.eod.l.1.§.hæc actio. niſi patronus alie-
3 nationem ratam habuerat,l.2.verſ. verùm. ¶ Secundò
quæritur,qua actione alienatio reuocetur?Diſtinguen-
di ſunt duo caſus .Nam ſi libertus teſtatus deceſſit,Fa-
biana actio competit , D. eod. l. 3. §.patronum.Si verò
deceſſit inteſtatus , datur Caluiſiana ,l.2.in princip.&
D.eod.d.l.3. §. ſi inteſtatus. Vtraque actio eſt prætoria,
D.eod.l.1.in princip.perſonalis, d.l.1.§.hæc actio. per-
4 petuò,d.l.3.§.1.eandem poteſtatem habens. ¶ Tertiò
quæritur,in quantum alienatio reuocetur? Non omni-
no reſcinditur , ſed quatenus neceſſe eſt , ad hoc , vt
patronus legitimam conſequatur,l.1.

Tit.VI.De obſequijs patrono præſtandis.

I.3.j. | *V.3.ij.*
II.2.j. | *VI.2.iij 3.j.4.j.*
III.2.ij.3.j. | *VII.3.ij.iij.4.ij.*
IV.2.3.j 4.ij. | *VIII.3.j.*

1 SVpereſt,vt agatur de obſequijs,in quibus
tertia pars iuris patronatus conſiſtit. Ob-
ſequium vocamus honorem, quem liberi
parentibus,vel liberti patronis exhibent,
l.4.& D.h.tit.l.2.& l.7.§.vltim.Sed hic tit.
eſt tantùm de obſequiis patrono præſtandis,de quibus
diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur , qui
2 liberti debeant hæc obſequia?Hîc tria traduntur. I.Li-
berta , quæ conſentiente patrono alij nupſit , patrono
obſequia non debet , dummodò nuptiæ iure valeant,
l.2. vbi priorem Accurſij interpretationem probo , vt
diſiunctio pro coniunctione accipiatur : quia conſen-
ſus patrono non nocet , ſi nuptiæ iure non conſiſtant,
D. de oper. libert. l. ſicut. 48. §. 1. I I.Qui cum domi-
no de pecunia ei danda, vt manumitteretur , pa-
ctus eſt , & manumiſſus pactionem (id eſt , pecu-
niam , de qua conuenit) ei dedit , nihilominus ei
obſequia debet , l. 3. hoc enim caſu ius patronatus te-
net,quamuis aliud iuris obtineat,cùm extraneus pecu-
niam domino dedit , vt expoſui ſupr. de bon.libert.§.
10. membr. 2. I I I.Liberti obſequia debent patronis,
ſiue ab eis operæ ſint impoſitæ , ſiue non , l. 6. ¶ Se- 3
cundò quæritur,quibus obſequia debeantur à libertis?
nam de obſequijs,quæ liberi parentibus præſtant , hîc
non agimus.Debentur I.Patrono,l.1.3. 4. 6. & patro-
næ,l.vltim.I I. Liberis patroni,l.penult.quamuis dam-
nati crimine capitali , l. 5. & D.de iur.patron. l.4.I I I.
Priuignis patroni,ſeu patronæ, d. l.penultim.vbi rectè
Accurſius interpretatur libertum ei facere iniuriam,
cui debita obſequia non præſtat. ¶ Tertiò quæritur, 4
quæ obſequia debeantur ? Horum genera duo ſunt.
I. In faciendo:non vt liberti ſeruile miniſterium exhi-
beant,ſed vt conſuetum obſequium præſtent , l.6. I I.
In non faciendo;veluti vt ab iniurijs temperent,l.pen.
& cum patrono litigantes omni verborum atrocita-
te abſtineant,l.4.

Tit. VII.De libertis,& eorum liberis.

I. 2. j. 6. | *III. 1. 2.j.ij.3.j.*
II. in princ.1.3.j.4.5.7.j.ij. | *IV. 1. 3.j.ij. 4.7.j.*
§.j. 7.iij.

LIbertus, niſi patrono debita obſequia præ- 1
ſtet,ingratus eſt,D. de iu.patron. l. ingratus
19.& ingrati actione tenetur,l.3. quæ actio
etiam in libertorum filios ingratos compe-
tit , l. vltim. Hac fine de libertis , & eorum liberis hîc
tractatur , ac de libertis quidem in omnibus legibus
agitur;de filiis autem libertorum in l.2.in princip.& in
l.vltim.Omnia verò ad ingrati actionem referuntur,de
qua deciduntur ſex quæſtiones. ¶ Primò quæritur, 2
quibus hæc actio detur?Reſpondetur,dari, I. Patrono,
l.3.niſi ex cauſa fideicommiſſi manumiſerit,l.1.I I. He-
redibus patroni,d.l.3.non tamen extraneis,ſed tantùm
liberis patroni,D. de verb.ſig.l. ſciendum.70.verſ.item
in lege & Nou. 78.cap.2.glo.in d.l.3.in verb. quibus.
¶ Secundò quæritur, contra quos detur?Reſponde- 3
tur dari.I.Contra libertos,l.2.in princip.l.3.& l. vltim.
I I. Contra libertorum filios, d.l.vltim ¶ Tertiò quæ- 4
ritur, qua ex cauſa detur?Reſpondetur,dari ob ingrati
vitium,d.l. 2. in princip. d. l. vltim. id eſt, ob offenſam
quamuis leuem,d.l.2. in princ. & omnino ob non præ-
ſtita obſequia, vt initio huius tituli notaui , etſi Cuia-
cius ob deſerta obſequia hanc actionem denegat.
¶ Quartò quæritur, quis ſit iudex competens ? Reſ- 5
pondetur, non ſolùm ius dicentem, ſed etiam iudicem
pedaneum poſſe de hac cauſa cognoſcere , d. l. 2. in
in princip. ¶ Quintò quæritur , qualis ſit hæc actio? 6
Reſpondetur,eſſe extraordinariam,l.1.Fuit olim & or-
dinaria actio ex lege Ælia Sentia,D.de verb. ſignif.d.l.
ſciendum.verſ. item in lege. ¶ Sextò quæritur,qui ſint 7
effectus huius actionis & iudicij?I. Reus in ſeruitutem
retrahitur , d. l. 2. in princip. & d. l. vltim. & d.
Nou.78. capi. 2. I I. Libertis in ſeruitutem redactis,
eorum filij in libertate procreati,liberi manent: poſteà
verò ſuſcepti,ſerui ſunt,d.l.2.in princ.I I I.Qui in con-
ſilio principis vindicta manumiſſos , in ſeruitutem ob
ingrati vitium redactus eſt , manumitti ſine permiſſu
principis non poteſt,d.l.2.§.1.

Tit. VIII.De iure aureorum anulorum, & de natalibus reſtituendis.

I ij. | *Verſ.natalibus.ij.*
I.I.in princ j.

EXpoſitis tribus partibus iuris patronatus, viden- 1
dum eſt , an hoc ius tollatur liberto ad ingenui-
tatem promoto. Duobos modis libertus ad ingenuita-
tem peruenit,

tem peruenit.l.S. ius aureorum anulorum à principe
impetret, fit ingenuus ſaluo iure patronatus, D.de iur.
aureor. anulor. l. penultim. & vltim. Quare dum viuit,
imaginem potiùs, quàm ſtatum libertatis habet, l. 2. in
princip. vbi legendum *libertatis*, non *libertinitatis*: ac li-
bertatis verbo ſignificatur, *κατ' ἐξοχὴν*, pleniſſima liber-
tas: id eſt, ingenuitas: vt liberorum appellatio ingenuos
ſignificat, D.de iuſt. & iur. l. 4. & Inſt. de libert. in princ.
II. Si natalib. à principe teſtituuntur, d.l. 2. verſ. natalibus,
& D.de natal. reſtit. l. 3. Nam ſolus princeps natalibus
reſtituit, non ordo decurionum, l. 1. Hoc caſu omnia
iura patronatus tolluntur. Nouiſſimè autem Iuſtinianus
conſtituit, vt qui ad libertatem perducuntur ſtatim vi
ſolius manumiſſionis (id eſt, ſine ſpeciali permiſſu prin-
cipis) ius aureorum anulorum habeant, & intelligantur
natalibus reſtituti, atque eſſe ingenui, ſaluo tamen iure
patronatus, Nou. 78. cap. 1.

---

*Tit. IX. Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſ-
ſunt, & intra quod tempus.*

I. 10. 11. 12. 13. 20.	*VI.* 21.
II. 18.	*VII.* 14.
III. 15.	*VIII.* 20.
IV. 18. 20.	*IX. in princ.* 16. 17. 20.
V. 18. 21.	§. 5. 19.

1 SVperioribus huius ſexti libri titulis tracta-
tum eſt de ſucceſſione in bonis libertorum,
& obiter de alijs partibus iuris patronatus:
deinceps agitur de ſucceſſione in bonis in-
genuorum: quæ vel iure prætorio defertur, vel iure ci-
uili. Succeſſio ciuilis eſt hereditas: prætoria eſt bono-
rum poſſeſſio: nam prætor non facit verum heredem,
ſed bonorum poſſeſſorem, Inſtit. de bon. poſſ. verſ. quos
autẽ. qui in omnib. eſt loco heredis, D.eo. l. 2. & de bon.
poſſ. cont. tab. l. cùm emancipatus. 13. in princip. & de
diu. reg. iur. l. prætor. 117. adeo vt etiam appellatione
heredis bonorum poſſeſſor, D. de cond. & demonſtr.
l. in condicionibus. 19. §. ſi patronus. & appellatione
hereditatis bonorum poſſeſſio contineatur, D. de
2 verb. ſignif. l. hereditatis. 138. ¶ Rectè igitur Doct.
ſtatuunt ius bonorum poſſeſſionis non eſſe ſublatum,
aut correctum per Nou. 118. quæ tantum de ciuili ab
3 inteſtato ſucceſſione loquitur. ¶ Vt à vocabuli expo-
ſitione incipiam, bonorum appellatio duplex eſt: altera
naturalis, altera ciuilis. Naturaliter bona intelliguntur
deducto ære alieno, D.de verb. ſignif. l. ſubſignatum.
39. §. 1. quia naturaliter bona ex eo dicuntur, quòd
beant, D.eod. l. bonorum. 49. æs autem alienum, & ſi
qua ſunt alia onera & incommoda, minimè beant, ſed
potiùs beatitati officiunt. Sed hîc bonorum appellatio
ciuiliter ſumitur, vt omnia commoda & incommoda
complectatur, D.de bon. poſſ. l. 1. & l. 3. in princip.
4 ¶ Poſſeſſionis vocabulum eſt homonymum: neque
idem ſignificat rerum & bonorum poſſeſſio: illa eſt
detentio quædam maximè in facto conſiſtens, D. ſi is
qui liber eſſe iuſ. l. 1. §. Scæuola. & de captiu. l. in bello
12. §. facti. & propriè eſt tantùm rerum corporalium,
D.de action. empt. l. 3. §. ſi iter. & de acquir. poſſ. l. 3. in
princip. hæc merum ius ſignificat, & etiam ſine rebus
corporalibus conſtat, D.de bonor. poſſeſ. l. 3. §. 1.
5 ¶ Quod autem Azo hîc num. 1. ſcribit, aliud eſſe,
bonorum poſſeſſionem, aliud poſſeſſionem bonorum,
& eo vocabulo ſignificari ius, hoc ſignificari factum;
nimis eſt argutum: immo poſſeſſio bonorum, pro bo-
norũ poſſeſſione ſumitur in l. 4. §. 1. D.de offic. cõ. Quin
etiam interdum conciſè poſſeſſio appellatur, D.de bo-
nor. poſ. cont. tab. nónumquã. §. & quis or. in bon. poſſ.
ſeru. in rubr. & de acquir. hered. l. Pannonius. 86. in
prin. & apud M. Tullium in Topicis, in definitione he-
reditatis. Illud verũ eſt, cùm aliquis in poſſeſſionẽ bo-
norũ mitti dicitur, vt in §. ſi quis tutor. Inſt. de ſuſpect.
tut. factum quoddam ſignificari, vt nimirum is cuſto-
diæ cauſa in poſſeſſione ſit, D. vt in poſſeſſ. legator. l. 5.
in princ. & quib. ex cauſis in poſſeſſ. eat. l. cùm legato-
rum. 12. ¶ Bonorum poſſeſſio, de qua hîc agitur, ab 6
Vlpiano definitur ius perſequendi retinendique pa-
trimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque cùm moritur, fuit, D.
de bon. poſſ. l. 3. §. bonorum. Ait ius. Propriè quidem
ius dicitur, quod eſt obiectum iuſtitiæ, vt ius naturale,
gentium, & ciuile: ſed cùm ad alia transfertur, D.de Iu-
ſtit. & iur. l. penultim. tum ad ea, quæ in iure conſi-
ſtunt, vt ſeruitutem, obligationem, actionem, heredi-
tatem, D.de diuiſ. rer. l. 1. §. quædam. quæ ſignificatio
eſt hoc loco accipiẽda. Ait, *perſequendi retinendique*. Per-
ſequimur, id eſt, petimus, quæ non poſſidemus: retine-
mus autem, quæ poſſidemus, Inſtitut. de action. §. æquè.
& de interdic. §. retinendæ. ſicut igitur heres, ſi here-
ditatem non poſſideat, petitionem hereditatis: ſi poſſi-
deat, retentionem habet: ita etiam bonorum poſſeſſor,
quem diximus eſſe vice heredis, non poſſeſſorum bo-
norum petitionem habet, quæ vocatur poſſeſſoria he-
reditatis petitio, D. lib. 5. tit. 5. poſſeſſorum autem re-
tentionẽ. Et quod de Carboniana bonorũ poſſeſſione
dicitur in l. 3. §. parui. & §. ſeq. eam dari tam poſſeſſori,
quàm non poſſeſſori, id in omnibus bonorum poſſeſ-
ſionibus obtinet. Ait, *patrimonij ſiue rei*. Etſi rei appel-
latio latiùs patet, quàm patrimonij; quoniam ea quo-
que complectitur, quæ extra patrimonium ſunt, D. de
verb. ſignif. l. 5. in princ. & Inſtitut. de rer. diuiſ. in princ.
tamen hoc loco manifeſtè per ſequentia verba coan-
guſtatur ad ea, quæ ſunt in patrimonio. Poterat etiam
dicere, *pecuniæ*: quia pecuniæ verbum ad eas res perti-
net, quæ ſunt in noſtro patrimonio, d.l. 5. & ita accipi-
tur in illa lege xij. tabularum; *Paterfamilias vti ſuper
pecunia tutelâve ſua legaſſit, ita ius eſto*. relata ab Vlpia. tit.
de tutel. §. teſtamento. Cic. de inuentione, lib. 2. & ad
Heren. l. 1. Eodem modo accipitur in l. Falcidia, D. ad
leg. Falcid. l. 1. Fortaſſis autem dixit *patrimonij ſiue rei*,
vt indicaret bonorum poſſeſſorem non ſolùm aduer-
ſus eum, qui totum defuncti patrimonium tenet, ſed
etiam aduerſus eum, qui vnã rem poſſidet, habere poſ-
ſeſſoriam hereditatis petitionem: idque exemplo he-
redis, D.de hered. petit. l. regulariter. 9. & l. ſeq. item bo-
norum poſſeſſorem non ſolùm poſſe totum patrimo-
nium retinere, ſed etiã quamlibet eius patrimonij rem.
Ait, *quæ cuiuſque cùm moritur fuit*. Sic in hereditatis de-
finitione dicitur, *quod defunctus habuit mortis tempore*,
D.de verb. ſign. l. nihil eſt aliud. 24. quia ſucceſſio, quã-
documque quis ſuccedat, ad mortis tempus refertur,
& cum eo continuatur, D. de diu. reg. iur. l. om-
nis hereditas. 138. in princip. & l. omnia. 193. vnde quæ
olim ad defunctum pertinebant, & ab eo adhuc vi-
uente ſunt amiſſa, ad ſucceſſorem non pertinent; quia
ſucceſſio tantùm in his bonis locum habet, quæ erant
mortis tempore. ¶ De bonorum poſſeſſione multa 7
explicantur in Codice, quæ partim ad eam acquiren-
dam, partim ad eam repudiandam, partim ad eius ef-
fectum pertinent. De acquirenda bonorum poſſeſſio-
ne cùm in genere, tum in ſpecie agitur. Generaliter
tria tractantur: videlicet qui acquirant, intra quod
tempus acquirant, & quid acquirãt: quorum duo prio-
ra capita in hoc titulo enarrantur; tertium in ſequen-
tem titulum reijcitur.

¶ Quocirca duæ ſunt partes huius tituli. ¶ Prior 8
pars eſt, *qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt*. Vbi 9
deciduntur tres ſpecies. ¶ Prima ſpecies eſt in l. 1. cùm
bonorum poſſeſſio delata eſt filiofamiliâs: vbi de filio, 10
& de patre quæritur. ¶ De filio datur hæc regula: Fi- 11
lius

liusfam. bonorum poſſeſſionem ſibi delatam petere poteſt etiam patre ignorante. Hæc regula ſecundum ius vetus,& ſecundum ius nouum explicari poteſt. Iure veteri differentia eſt ootabilis inter hereditatem, & bonorum poſſeſſionem: quia filiusfam. hereditatem non poteſt adire,niſi iuſſus patris præcedat, D. de acquir.hered.l.ſi quis mihi bona.25.§.iuſſum. & ad S. C. Trebell.l.ſeruo.65.in princ.bonorum autem poſſeſſionem petere poteſt inſcio patre; quia hæc petitio ratihabitione patris confirmatur,D.de acquir.hered.l. 6.§. 1.Generaliter enim prætor æquitatem ſecutus, in bonorum poſſeſſione alicui acquirenda, rati habitiooem eius,cui acquiritur, admittit, D. ad S. C. Trebell. d. l. ſeruo.in princ. & de bon. poſſ. l. 3. §. acquirere.& rat. rem habe.l. penult. Sed nihilominùs tam in bonorum poſſeſſione, quàm in hereditate conſenſus patris eſt neceſſarius: quia niſi pater ratum habeat, fruſtra filius bonotum poſſeſſionem petit, D. quis or. in poſſeſſ. ſeru.l. vltim. §. 1. Iure autem nouo tam hereditatem, quàm bonorum poſſeſſiooem filiusfam. acquirere poteſt etiam inuito patre:nam Iuſtinianus conſtituit, vt, ſi pater cõſentiat,vſumfructum per filium acquirat;ſin minùs, filius ſibi acquirat pleno iure,infr.de bon.quæ lib.l.vlt.in princ.Non obſtat l. 1. §. vlt. infr.de an. except.quia ibi non agitur de bonis acquirendis, ſed de actionibus mooendis.

12 ¶ De patre datur hæc regula: Bonorum poſſeſſio, quam filius ignorante patre petiit, etiam patri emolumentum affert, ſi pater ratum habeat. Hæc regula interpolationem Triboniani præ ſe fert;iure enim antiquo aequirebatur ſoli patri: iure nouo, hoc eſt,ex Iuſtiniani conſtitutione filio acquiritur proprietas, patri emolumentum,id eſt, vſusfructus. Idcirco in lege dicitur aequiri etiam patri: nam hæc particula, *etiam*, quam implicatiuam vocant, oſtendit non ſolùm filio, ſed etiam patri aliquid acquiri. Sed quid, ſi pater ratum non habeat? Iure antiquo neque patri, neque filio quicquam acquirebatur,D.quis or.in poſſ.ſeru. d.l.vlt. §.1.quod Impetatores in l.1.expreſſè indicarunt,antequàm eius verba à Triboniano mutarentur, & ad nouum ius accommodarentur. Videntur enim ſcripſiſſe *emolumentum allatura, ſi ratam petitionem pater habuerit.* Tribonianus autem inſeruit illa verba, *etiam patri*: Quoniam hodie ratihabitio patris non eſt neceſſaria ad hoc, vt emolumentum afferat, ſed ad hoc vt patri emolumentum afferat: quia ſi ratum habeat, per filium aequiret vſumfructum. Si conſentire nolit, plenum ius acquiritur filio, vt modò expoſui ex d. l.vltim.§.1.

13 ¶ Ex dictis regulis Imperatores colligunt tertiam regulam: quæ etſi ad poſteriorem rubricæ partem pertinet: tamen quia cum ſuprà dictis coniuncta eſt, & inde pendet, nunc à me explicabitur. Aiunt igitur Imperatores dictam bonorum poſſeſſionem tranſacto tempore amitti: videlicet ſi nec petita, nec adgnita ſit. Nam tempus petendæ bonorum poſſeſſionis vtile eſt: ideóquo non currit, niſi peti poſſit, D. quis or. in poſſ. ſeru. l. 2. in princ. & §. 1. Cùm igitur dictum ſit, bonorum poſſeſſionem poſſe peti, ac petitionem poſſe ratam haberi: meritò addimus, niſi hæc facta ſint, id eſt, ſi bonorum poſſeſſio non ſit petita, ſed omiſſa, vel petitionem pater ratam non habuerit, hanc bonotum poſſeſſionem elapſo ſtatuto tempore, de quo in poſteriori parte huius tituli dicetur, amitti, atque aliis deferri, D. de ſucceſſo. edic. l. 1. §.quib. Hìc differentia inter ius vetus, & ius nouum ex ſuprà dictis manifeſta eſt: quia iure veteri, ſi filius petat, pater ratum non habeat; non ſolùm pater, ſed etiam filius bonorum poſſeſſionem amittit: iure autem nouo ſolus pater amittit,filius verò plenum ius acquirit.Quid,ſi filius non petat? Iure antiquo hæc bonorum poſſeſſio ad irritum recidit: iure nouo pater poteſt eam petere inuito filio,ita vt ſoli patri acquiratur,non filio, infr.de bon. quæ lib. d. l.vltim. in princip. Hæc dicta ſint de prima ſpecie.

14 ¶ Secunda ſpecies eſt in l. 7. cùm bonorum poſſeſſio delata eſt pupillo,qui eſt maior infante, id eſt, maior ſeptem annis, inſt. de iur. delibe. l. ſi infanti. 17. in princ. Hic diſtinguuntur tres caſus. aut enim pupillus eſt in poteſtate patris, aut tutoris, aut, cùm ſui iuris ſit, tutore caret. Primo caſu pater poteſt bonorum poſſeſſionem petere etiam ſine conſenſu filij, inſt. de bon. quæ lib. l. vltim. §. vbi autem puerilis, & D. de bon. poſſ. l. ſeruus. 7. §. 1. filio autem petente conſenſus patris requiritur, inſt. de iur. delib.l. ſi infanti.17. §. vltim. Secundo caſu ſimiliter vel tutor petit ſine pupillo, vel pupillus tutore auctore, l. 7. & infr. de iur. delib. d.l.ſi infanti. §.vltim.& D.ad S.C. Trebell. l. ſeruo. 65. §. ſi pupillo.& de bon.poſſ. d. l. ſeruus, §. 1. & l. ſi pupillo. 11. & Inſtitut. de auct. tut. §. 1. Tertio caſu pupillus petere poteſt, ac datur ei bonorum poſſeſſio cum effectu, dummodò qui eam dat, illius ætatem non ignoret, d. l. 7. d. l. ſi infanti, §. vltim. Mater autem impuberis pro eo petendæ bonorum poſſeſſionis facultatem non habet: quamquàm ſi ea petente prætor euidenter voluit bonorum poſſeſſionem impuberi dari, dicendum eſt ei acquiri, D.de bon. poſſ. l. pen.quemadmodum & petente ſeruo.Quid mirum? Cùm etiam abſenti & non petenti bonorum poſſeſſio dari poſſit, ſi hoc ipſum prætor non ignoret,D.eo.l.ſeruus.7.in princ.

15 ¶ Tertia ſpecies eſt, cùm bonorum poſſeſſio delata eſt infanti: ipſe quidem infans bonorum poſſeſſionem adgnoſcere non poteſt, d.l. ſi infanti, §. ſin verò vel non ſit. ſed eius nomine alius poteſt, l. 3. id eſt, pater, ſi ſit in poteſtate patris, d. l.ſi infanti.in princ. vel tutor, ſi ſit ſub tutore, d. l. ſi infanti, §. parente. & infr.de bon. poſſ. contr.tab. quam præ. lib. pollic.l. 2. & D.ad S. C. Trebell. d. l. ſeruo. §. ſi pupillo. Hæc de prima tituli parte dicta ſint.

¶ Secunda pars eſt de tempore petendæ;ſiue ad- 16
mittendæ adgnoſcendæque bonorum poſſeſſionis.
Hæc tria confundo, petere, admittere, & adgnoſce-
re: quia etſi olim ſolemni petitione opus erat, inſt.
commun.de ſucceſſ.l. 1. & 2.tamen hodie ex conſtitu-
tionibus principum ſufficit quocumque modo apud
competentem iudicem agnoſcere,ſiue admittere bo-
norum poſſeſſionem, l.vltim. in princ. & Inſtitut.de
bon. poſſ. §. vlt. Hic quinque quæſtiones diſſoluun-
tur. ¶ Primò quæritur, an bonorum poſſeſſio quan- 17
documque peti poſſit? Reſpondetur, petendam eſſe
intra ſtatuta tempora, l. vlt. in princ. ¶ Secundò 18
quæritur, quænam ſint hæc tempora? Reſpondetur,
liberis & parentibus ad petendam bonorum poſſeſ-
ſionem dari annum vtilem, cæteris centum dies vti-
les, l. 2.& 4. & D. de ſucceſ. edi.l. 1. §. quod dicimus.
& §.largiùs.& Inſtit.de bon.poſſ. §.cùm igitur. Proin-
de hoc tempus non currit,niſi bonorum poſſeſſio de-
lata ſit, d.l.2. & ſciat quis non ſolùm ſibi delatam eſ-
ſe, D. quis or. in poſſ. ſeru. l.2. ſed etiam ex quo capi-
te ſeu parte edicti ſit delata, l. 5. & inſuper præto-
ris copia ſit, apud quem petatur, D. quis ordo in
poſſ. ſeru. l. 2. §. dies. & §§. ſeqq. ¶ Tertiò quæri- 19
tur, ſi quis intempeſtiuè bonorum poſſeſſionem,
nondum ſibi, ſed alteri delatam adgnouerit, velu-
ti ſi, dum filius petere poteſt, adgnatus petat, dein-
de filio repudiante, vel omittente deferatur ad-
gnato ex ſucceſſorio edicto; an illa intempeſtiua

petitio adgnato proſit, eique ſufficiat ad acquirendam
bonorum poſſeſsionem, Imperator ex bono & æquo
conſtituit, vt perinde proſit, ac ſi ſuo tempore petitum
20 eſſet, l. vlt. in fi. ¶ Quartò quæritur, ſi intra ſtatuta tē-
pora non petatur, nec adgnoſcatur, an tempore elapſo
amittatur? Reſpondetur, amitti, l. 1. (quam ſupr. expo-
ſui) proinde ad ſucceſſores eius, cui delata fuerat, non
21 tranſmitti, l. 4. ¶ Quintò quæritur, an ignorantia ex-
cuſet eum, qui intra ſtatutum tempus non petiit, nec
adgnouit bonorum poſſeſſionem? Reſpondetur per di-
ſtinctionem: quia iuris ignorantia non excuſat, ne qui-
dem mulierem, l. 6. facti verò ignorantia excuſat, l. 5.
Obiter nota, iuris ignorantiam excuſare mulierem in
damno vitando, non in lucro captando, ſupr. de iur. &
fac. ign. l. quamuis. 11. & l. vlt. & D. eod. l. error. 8.

Tit. X. Quando non petentium partes petentibus accreſcant.

1 HVius tituli nexum expoſui ſuperiori tit.
2 num. 6. ¶ Ex hoc tit. intelligimus, in bo-
norum poſſeſſionibus eſſe locum iuri ac-
creſcendi: quod confirmatur, D. de bon.
poſſ. l. 3. §. vlt. & ll. ſeqq. & de bon. poſſeſſ.
ſec. tab. l. 2. §. pro qua. & Inſtit. de bon. poſſ. §. & ſi intra.
Idem in hereditatibus obtinet, inſr. de cadu. toll. l. vn.
§. his ita. & D. de acq. hered. l. qui ex duabus 53. §. 1. &
3 de ſuis & legit. l. ſi ex pluribus. 9. ¶ In ſpecie ſingularis
conſtitutionis ſub hoc tit. poſitæ, quidam inteſtatus
deceſſit relictis pluribus liberis emancipatis: qui non
vocantur hoc iure ad legitimam ſucceſſionem, ſed tā-
tùm ad bonorum poſſeſſionem vnde liberi, Inſtit. de
heredit. quæ ab inteſta. defer. §. emancipati. quamquam
ex Nou. 118. vocantur etiam ad legitimam ſucceſſio-
nem. Ex his quidam bonorum poſſeſſionem omiſerūt;
proinde ſunt tempore excluſi: alij bonorum poſſeſſio-
nem pro ſuis partibus petierunt. Ait lex partes omiſ-
ſas iis ſolis pro rata portione accreſcere, qui petierant.
Iisdémque his accreſcunt portiones repudiantium, D.
4 de bonor. poſſ. l. 4. ¶ Nota primò bonorum poſſeſſio-
nem pluribus deferri vel in eodem ordine & gradu,
vel in diuerſis. Priori caſu ſimul defertur omnibus. Et,
ſi omnes petant, inter ſe partes faciunt, ſi omnes re-
pudient vel omittant, eorum portiones ſequentibus
deferuntur ex ſucceſſorio edicto. Si alij petant, alij re-
pudient vel omittant, horum portiones ſolis petenti-
bus accreſcunt, vt iam expoſui: & ſi alij ſint coniun-
cti, alij diſiuncti, multùm intereſt, vtrùm aliquis ex
coniunctis, an ex diſiunctis portionem ſuam omit-
tat, vel repudiet. Nam portio coniuncti accreſcit ſolis
coniunctis, portio verò diſiuncti omnibus æquè accre-
ſcit, tam coniunctis, quàm diſiunctis, inf. de cadu. toll.
l. vnic. §. his ita. Poſteriori caſu non defertur om-
nibus ſimul, ſed ſucceſſiuè ſecundum ordinem edi-
cti, D. de ſucceſ. edi. l. 1. in princ. §. ſi intra. §. ſed vi-
dendum. & l. 2. & Inſtitut. de bon. poſſ. §. etſi intra.
5 ¶ Nota ſecundò (quoniam ius accreſcendi tam
ex teſtamento, D. de acquir. hered. d. l. qui ex dua-
bus. quàm ab inteſtato locum habet, D. de ſuis & le-
git. d. l. ſi ex pluribus.) ex teſtamento ita demum eſſe
locum iuri accreſcendi, ſi nemo ſit ei ſubſtitutus, qui
repudiauit, vel omiſit: quia ſubſtitutio eſt potior iu-
re accreſcendi, D. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l. 2. §. pe-
nult. propterea quòd ſubſtitutio eſt ex voluntate ex-
preſſa teſtatoris: ius accreſcendi ex tacita & præſum-
pta voluntate: ideóque tacito iure accreſcere dicitur,
D. de acquir. hered. l. ſeruus communis. 67. & in ea he-
reditatis parte, quam quis iure accreſcendi accipit,
quaſi ſubſtitutus appellatur, D. de lega. ij. l. ſi Titio.
61. §. 1. Quamquam etiam in bonorum poſſeſſione
contra tabulas, quæ datur contra voluntatem defun-
cti, ius accreſcendi locum habet, D. de bon. poſſ. contr.
tab. l. ſi duobus 12. in princ. quo caſu dici non poteſt ſe-
cundū voluntatem defuncti accreſcere. ¶ Nota tertiò, 6
id, quod accreſcit, ipſo iure accreſcere etiā inuito, infr.
de cadu. toll. l. vnic. §. his ita. & de impub. & al. ſubſtit.
l. 6. & D. de acq. hered. l. ſi quis heres. 55. in princ. l. qui
ex duabus. 53. §. 1. & de bon. poſſ. ſec. tab. l. 2. §. ſi duo.
nec opus eſt partem accreſcentem petere vel adgno-
ſcere, ſed ſufficit bonorum poſſeſſionem ſemel ad-
gnouiſſe, D. de bon. poſſ. l. 6. in princ. ¶ Nota quar- 7
tò, ſi is, qui portionem ſuam acquiſiuit, eam amit-
tat, in ea non eſſe locum iuri accreſcendi, D. quem-
adm. ſeru. amit. l. aquam. 16. verſ. item ſi quis. & de
acq. hered. l. ſi minor. 61. & Nou. 1. cap. 1. Cùm au-
tem ſuus heres, qui ipſo iure eſt heres, D. de lib. &
poſt. l. in ſuis. 11. beneficio prætoris vtens, ſe abſtinet:
eius quidem portio coheredi accreſcit: ſed hic poteſt
à tota hereditate abſtinere: adeo vt propter alium ha-
beat, quod per ſuam perſonam habere non poterat:
niſi creditores ſint eius portione contenti: tunc enim
à portione accreſcente, non ipſe coheres, ſed credito-
res hereditarij debent abſtinere, D. de acq. hered. l.
cum hereditate. 55. Sanè vſusfructus proprium eſt, vt
& non acquiſitus, & poſt acquiſitionem amiſſus ac-
creſcat, D. de vſufru. accreſc. l. 1. §. penult. ¶ Nota 8
quintò, quod dicimus, portionem non petentis, aliis
accreſcere, qui petierunt, ſiue adgnouerunt bonorum
poſſeſſionem, D. de bon. libert. l. 2. in princ. & de ſuc-
ceſſo. edi. l. 1. §. quibus. & Inſtit. de bon. poſſ. §. cùm igi-
tur. ita eſſe intelligendum & limitandum, vt aliquis
ideo non petierit bonorum poſſeſſionem, quia ſucce-
dere noluit: quid enim vetat, omiſſa bonorum poſ-
ſeſſione hereditatem accipere, ſi quis ſimul vocetur
iure ciuili ad hereditatem, & iure prætorio ad bono-
rum poſſeſſionem, vt ſuus, vel legitimus heres? Quo
caſu certum eſt, ceſſare ius accreſcendi. Quocirca
conſtitutio huius tituli, quæ iuri accreſcendi locum
dat, in ſpecie recitanda ponit legitimam ſucceſſionem
ceſſare, nimirum quia erant liberi emancipati, vt ſu-
prà dixi.

Tit. XI. De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.

l. 3. | *ll. 2.*

HActenus in genere dictum eſt de acquiren- 1
da bonorum poſſeſſione: deinceps eius
ſpecies explicantur: cúmque aliæ ſint bo-
norum poſſeſſiones ex teſtamento, aliæ ab
inteſtato, Inſtit. de bon. poſſeſſ. in princ. & §. 1. meritò
ſumit initium ab his, quæ deferuntur in cauſa teſtati:
quoniam hæ cęteris ab inteſtato delatis ſunt potiores,
D. eo. l. 6. §. 1. & ſi tab. teſtam. nul. extab. l. 1. in princ.
Sunt autem ex teſtamento duæ bonorum poſſeſſio-
nes: contra tabulas, & ſecundum tabulas, d. §. 1. con-
tra tabulas eſt potior, infr. tit. proxim. l. 2. & D. de bon.
poſſ. ſec. tab. l. 2. in princ. qua ratione in Digeſtis prio-
ri loco explicatur: nam & in edicto perpetuo poſita
fuit ante bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas.
Vnde primum edictum vocatur, D. de Carbon. ed.
l. ſcriptus. 12. vel prima pars edicti, in qua præ-
tor bonorum poſſeſſionem contra tabulas promit-
tit, D. eo. l. 4. & de bon. libert. l. 2. §. 1. l. filius qui. 42.
§. cùm filius. Verumtamen bonorum poſſeſſio ſecun-
dum tabulas æquior & fauorabilior eſt; cùm defuncti
volunta

voluntatem tueatur, quam bonorum poſſeſſio contra
tabulas impugnat, & euertit. Idcirco in Codice pri-
mo loco exponitur bonorum poſſeſſio ſecundum
2 tabulas. ¶ In qua deferenda prætor quatuor exigit.
I. Vt tabulæ extent, vel aliquando extiterint, D.h.t.l.1.
§.ſufficit, & §.ſeq. Quid ergo, ſi quis facto teſtamento
nuncupatiuo deceſſerit? Hoc teſtamentum non valet
iure prætorio, ſed tantùm iure ciuili, Inſt.de teſtam. §.
vlt. ergo non datur ex hoc teſtamento directa bono-
rum poſſeſſio, quæ eſt ſecundum tabulas, ex verbis
edicti, ſed vtilis, l.2.& D.eo.l.ſi ita ſcriptum.8. §.vltim.
ſecundum nuncupationem, infr.de bon.poſſ.cont. tab.
libert.l.1.& de codicill.l.vlt. verſ.ita vt. II. Vt tabulæ
ſignatæ ſint ſeptem teſtium ſignis, d.l.2.& D.eo.l.7. ſic
enim teſtamentum iure prætorio valet, Inſtit. de te-
ſtam.§. ſed prædicta. III. Vt ſint tabulæ ſupremæ, id
eſt, poſt quas teſtator aliud teſtamentum non fecerit,
D. h. t. l. 1. §. 1. IV. Vt teſtator tam teſtamenti facti,
quàm mortis tempore, teſtamenti factionem habuerit,
d.l.1.§.exigit.
¶ Quamuis autem teſtamentum falſum, vel ruptum,
3 vel irritum, vel iniuſtum dicatur, dummodò nec vitij
quicquam in forma teſtamenti externa appareat, nec
poſteriori teſtamento ruptum dicatur, prætor dat bo-
norum poſſeſſionem ſecundum tabulas: quæ quidem
erit cum re, id eſt, cum effectu, ſi pro teſtamento: ſine
re, ſi contra teſtamentum iudicatum fuerit, Vlpian. tit.
quemadm.teſtam.rump.§.ſi ſeptem. Quid ergo, ſi à ſen-
tentia contra teſtamentū lata appellatum fuerit? Quo-
niam appellatio ſententiam reſcindit, D. de his qui
not.infam.l.6.§.1.& ad S.C.Turp.l.1.§. vlt. ac perinde
eſt, ac ſi iudicatum non fuiſſet. Quapropter non eſt lo-
cus bonorum poſſeſſioni ab inteſtato, putà proximita-
tis nomine, l.1. quo verbo ſignificatur bonorum poſ-
ſeſſio vnde cognati, D.vnde cognati, l.3.& 4. & de ſuis
& legit.l.item prætor.8.in princ.& Inſt.de legit. adgn.
ſucceſſ.§.cęterùm.verſ.ſed quia.& de ſucceſſ.cognat.§.
eos.& §.vlt.

Tit. XII. De bonorum poſſeſsione contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur.

I. 8. 9. |*II. 5. 6. 8. 5.*

1 POſtquàm dictum eſt de bonorum poſſeſ-
ſione ſecundum tabulas, conſequenter
agitur de bonorum poſſeſſione contra
tabulas: quæ cùm detur liberis, parenti-
bus, & patronis, D. h. t.l.1.& ſi à paren.
quis manum.ſit.l.1.hic tit.eſt de ea, quæ datur liberis:
ſequens tit.de ea, quæ datur patronis.
2 ¶ In hoc tit. deciduntur tres quæſtiones. ¶ Primò
3 quæritur, an bonorum poſſeſſio contra tabulas detur
ſuo poſtumo? Nos pleniùs explicemus, quibus hæc bo-
norum poſſeſſio detur. Nota primò, dari omnibus li-
beris præteritis, aduerſus teſtamentum patris, vel alius
parentis maſcul. per lineam paternam adſcendentis:
non aduerſus teſtamentum matris, vel aſcendentium
per lineam maternam; quia horum ſilentium & præ-
teritio vim exheredationis habet, D.h.t.l.4. §.ad teſta-
menta. & Inſt.de exhered. liber. §. vlt. exheredatis au-
tem hæc bonorum poſſeſſio denegatur, D.h.t.l.nō pu-
tauit.8. Quare ad aliud remedium, id eſt, ad querelam
inofficioſi teſtamenti confugere debent tam exhere-
dati, D. eo. l. ſi poſt mortem 10. §.pen.quàm à matre,
vel auo materno præteriti, d.§.vlt. ¶ Nota ſecundò,
4 his, qui ſunt in adoptiua familia, dari bonorum poſſeſ-
ſionem contra tabulas patris adoptiui, D. h. t. l. 1.in
princ.non patris naturalis, niſi ab eo ſint heredes ſcri-
pti, & per alios edictum ſit commiſſum, D.eo.d. l. non
putauit.§.in adoptionem. 11. in princ. ¶ Nota tertiò, 5
hanc bonorum poſſeſſionem dari tam ſuis, quàm emā-
cipatis. Intellige dari emancipatis contra tabulas pa-
tris naturalis, non patris adoptiui, ſi pater adoptiuus
emancipauit, D.eod.l.1.§.& ſui iuris.quia emancipatio
omnia iura per adoptionem quæſita tollit, D.de adopt.
l.in omni.13. Sed notanda eſt differentia inter ſuos, &
emancipatos: quoniam emancipati præteriti omni ci-
uili remedio deſtituuntur: ideóque hoc prætorium re-
medium eſt eis neceſſarium: quod non eſt ſuis heredi-
bus neceſſarium, quia teſtamentum ipſo iure nullum
dicere poſſunt, & ita ab inteſtato ſuccedere: vtile ta-
men eſt, cùm ad impediendam bonorum poſſeſſionem
ſecundum tabulas, quam prætor dat etiam ex teſta-
mento iniuſto, vt ſuperiori tit. docui num.3. non ta-
men dat, ſi ſolus ſit bonorum poſſeſſioni contra tabu-
las, l.2.& D.de bonor.ſec.tab.l.2.in princ.tum etiam ad
infirmandum totum teſtamentum: quod ſi propter filij
præteritionem nullum dicatur, à ſubſtitutione incipit,
ſola inſtitutione reprobata, quotieſcumque filius à pri-
mo gradu eſt præteritus, à ſecundo exheredatus, D.h.t.
d.l.non putauit, §.à primo. & de lib.& poſtu.l. 3.§.vlt.
¶ Nota quartò, hanc bonorum poſſeſſionem dari non 6
ſolùm nâtis viuo teſtatore, ſed etiam ſuis poſtumis;
qui etſi teſtamentum, in quo ſunt præteriti, adgnatio-
ne rumpunt; tamen etiam bonorum poſſeſſionem poſ-
ſunt contra tabulas petere exemplo ſuorum heredum,
de quibus ſupr.dixi, l.2.& D.eo.l.1.§.hæc autem. ¶ Se- 7
cundò quæritur, an tutor infantis poſſit bonorum poſ-
ſeſſionem petere. Reſpondetur poſſe, d.l.2. lege notata
ad tit.qui admitt. num. 15. ¶ Tertiò quæritur, ſi bo- 8
norum poſſeſſio contra tabulas petita ſiue adgnita ſit,
qui ſint effectus. I. Ceſſat bonorum poſſeſſio ſecun-
dum tabulas, l.2.vt expoſui ſupr.nu. 5. II. Legata non
præſtantur, niſi perſonis in edicto exceptis, id eſt, libe-
ris, vel parentibus, l. 1. item vxori vel nurui legatum
dotis nomine, D.de lega.præſtan.l. 1. Intellige his per-
ſonis legata præſtari à filio emancipato, non à ſuo he-
rede, niſi hic, cùm ſit heres inſtitutus, edicto per fra-
trem emancipatum commiſſo, contra tabulas bono-
rum poſſeſſionem petat, D.eod.l.is qui in poteſtate.15.
in princ.

Tit. XIII. De bonorum poſſeſsione contra tabulas liberti, quæ patronis liberiſque eorum datur.

I. 2. 4. 5. |*II. 3.*

DE bonorum poſſeſſione, quæ datur pa- 1
trono cōtra tabulas liberti, quatuor quæ-
ſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, 2
an detur ei, qui ex cauſa fideicōmiſſi ma-
numiſit? De hoc meritò dubitatur: quia
hæc bonorum poſſeſſio eſt pars iuris patronatus, is au-
tem, qui ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, quædam
iura patronatus habet, vt ius ſuccedendi ab inteſtato,
D.de bon.libert.l.qui ex cauſa.29.in princ.& de ſuis &
legit.l.3.§.1.& ne ſine venia in iùs vocetur, D.de in ius
vocan.l.is quoque.9.quædam non habet, vt quia ope-
ras imponere, vel impoſitas petere nequit, d. l. qui ex
cauſa in princ. nec ingrati libertum accuſare poteſt,
ſupr.de libert.& eor.liber.l. 1. Quid ergo de bonorum
poſſeſſione contra tabulas dicendum? Placuit eam dari
etiam manumittēti ex cauſa fideicommiſſi, l.1.& D.de
bon.liber.d.l.qui ex cauſa.in princ. ¶ Secūdò, cùm edi- 3
cto prætoris detur patrono poſt liberti mortē electio,
vtrùm malit ab herede accipere, quæ libertatis cauſâ
liberto impoſuerat, vt munera & operas, an bonorum

poſſeſsionem contra tabulas liberti petere;hinc quæ-
ritur,ſi munera & operas elegerit,an poſsit variare,&
petere bonorum poſſeſsionem contra tabulas?Reſpon-
detur non poſſe,l.2.Simile eſt,quod alibi traditur,cùm
quis iure directo ex teſtamẽto, & per fideicommiſſum
ex codicillis bona petere poteſt,eum alterutrâ viâ ele-
ctâ non poſſe pœnitere,& ad alteram tranſire, infr.de
codicill.l.vlt. Quare hæ duæ deciſiones coniunguntur
in l.vlt.C.The.de teſtam. & codicill. vnde ſumpta eſt
4 d.l.vlt.infr.de codicillis. ¶ Tertiò quæritur,vtrùm hæc
bonorum poſſeſſio detur aduerſus teſtamentum ſcri-
ptum, an aduerſus nuncupatiuum? Reſpondetur, ad-
uerſus teſtamentum ſcriptum eſſe bonorum poſſeſſio-
nem cõtra tabulas,aduerſus nuncupatiuum eſſe bono-
rum poſſeſſionem contra nuncupationem, l.1.Sic igi-
tur differunt contra tabulas, & contra nuncupationẽ,
vt tit.xj. dixi differre ſecundum tabulas, & ſecundum
5 nuncupationem. ¶ Quartò quæritur,quantum auferat
patronus per hanc bonorũ poſſeſſionem contra tabu-
las? Reſpondetur,eũ non auferre omnia bona,ſed tan-
tùm portionem legitimam ſibi competentẽ, d.l.1.quæ
iure antiquo erat dimidia, ex Iuſtiniani verò conſtitu-
tione eſt tertia,Inſt.de ſucceſſ.libert.§.1.&§.ſed noſtra,
verſ.ſin autem ſine liberis. & olim erat cum onere le-
gata exceptis perſonis ſoluendi pro rata portione,D.de
condit.& demonſtr.l. 4. in princ.hodie eſt ſine onere,
d.§.1.verſ.ita ſine.Alia ratio eſt liberorum,qui per bo-
norum poſſeſſionem contra tabulas omnia bona aufe-
runt,D.de bon.poſſeſ.cont.tab.l.cùm emancipatus.13.
in princ.legata verò perſonis in edicto exceptis ſolue-
re ita demum tenentur,ſi ſint emancipati, vt docui in
calce tituli præcedentis.

Tit. X I V. Vnde liberi.

I. 1. 3. 5. 6. | *III. 2. 3. 6.*
II. 6.

1 POſt bonorum poſſeſſiones ex teſtamen-
to,dantur bonorum poſſeſſiones ab inte-
ſtato,D.ſi tab. teſtament. nul.extab.l.1.in
princ. inter quas primum locum tenet
bonorum poſſeſſio vnde liberi, d.l.1.§.1.
2 & §.rectè. de qua tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Pri-
mò quæritur, quibus hæc bonorum poſſeſſio cõpetat?
Reſpondetur,competere I.Filiis,tam ſuis,quàm eman-
cipatis,l.1. II. Nepotibus,licèt emancipati ſint, ac pa-
tri poſt auum, cuius bonis nec abſtinuit nec ſe immi-
ſcuit,mortuo ſuccedere nolint:nihilominùs enim bo-
norum auitorum poſſeſſionem petere poſſunt, l. 3.vt
3 latiùs explicabo num.6. ¶ Nota primò,deſcẽdentes ex
feminis ad hanc bonorum poſſeſſionem non admitti,
infr. de ſuis & legit.l.vlt.quia nec contra tabulas pete-
re poſſunt, D.de bon. poſſeſſ. cont. tab.l.4.§. ad teſta-
menta. his verò ſolis datur vnde liberi, quibus datur
contra tabulas, D.ſi tab.teſtamen. nul. extab.l.1.§. re-
ctè. & §. ſeq. Ergo deſcendentes ex feminis nec iure
ciuili antiquo, nec iure prætorio ſuccedunt in primo
ordine, ſed eis ſuccurritur ex conſtitutionibus, Inſtit.
de hered. quæ ab inteſt. defer. §. item vetuſtas. vt ex-
plicabitur infr.tit.55.& iure prætorio vocantur ad bo-
norum poſſeſſionem vnde cognati,infr.vnde legit.l.3.
4 ¶ Nota ſecundò, nepotem non ſuccedere, ſi eorum
pater ſit ſuperſtes,niſi ille ſit emancipatus, & ipſi ſint
integri iuris, quo caſu cum eo coniunguntur à præ-
tore, ita vt tantum omnes ſimul accipiant,& inter ſe
diuidant,quantum accipit eorum pater,D.de coniung.
cum emanc.lib.eius,l.1.§.inter ipſum.& ſi tab. teſtam.
null.extab.l.5.in princ.Filius verò defuncti nepotes ex
altero filio prædefuncto non excludit: ſed omnes ſi-
mul ſuccedunt, & bona in ſtirpes diuidunt, infr. de
ſuis & leg.l. 3. ¶ Secundò quæritur, quomodò bona 5
inter plures liberos diuidantur?Inter filios, tam ſuos,
quàm emancipatos æqualiter diuiduntur,l.1. & Inſtit.
de hered. quæ ab inteſt. defer. §. emancipati. ſed inter
filium,& nepotes ex altero filio prædefuncto,iam dixi
diuiſionem fieri in ſtirpes.Eadem diuiſio locum habet
inter nepotes ex diuerſis filiis prædefunctis, infr. de
ſuis & legit.l.2.& Inſtit.de hered.quæ ab inteſt. defer.
§. cùm filius.Quòd ſi filius aliquis ſit emancipatus, &
ex eo nepotes ſint integri iuris: hi omnes(vt nuperri-
mè dixi) à prætore coniunguntur,vel in eandem here-
ditatem,ſi alij filij non ſint;vel in eandem portionem,
ſi ſint etiam alij filij ita: vt quam partem filius accipe-
ret, ſi emancipatus non eſſet, eius ſemiſſem accipiat,
alterum ſemiſſem nepotibus(id eſt,filiis ſuis) inter eos
æqualiter partiendum dimittat, D. de coniung. cum
emanc.lib. d.l. 1.§.inter ipſum.& ſi tab.teſtam.nul.ex-
tab.l.5.in princ. ¶ Tertiò quæritur,quibus liberis hæc 6
bonorum poſſeſſio ſit neceſſaria, tanquàm excluſis à
ciuili ſucceſſione? Reſpondetur, eſſe neceſſariam his,
qui non ſunt ſui heredes, præſertim ſi hi,qui ſui here-
des ſunt, ſucceſſionem admittant:quoniam hi cæteros
ab hereditate excludunt,l.2.Cùm dico hanc bonorum
poſſeſſionem eſſe non ſuis liberis neceſſariam,non in-
telligo deſcendentes ex feminis, quos iam ab hac bo-
norum poſſeſſione repuli:nec ſolùm admitto emanci-
patos(qui ſiue ſoli ſint, ſiue cum ſuis, dumtaxat iure
prætorio per bonorum poſſeſſionem ſuccedere poſ-
ſunt,l.1.& Inſtit.de hered.quæ ab inteſt.defer.§.eman-
cipati.) ſed etiam nepotem, qui in ſpecie l. 3. *ſiue*
emancipatus,ſiue integri iuris ſit, iure ciuili ſuccedere
nequit, & ad bonorum poſſeſſionem admittitur. Sed
hæc ſpecies expoſitione eget. Finge auum, qui filium
in poteſtate,& ex eo nepotem, ſiue in poteſtate, ſiue
emancipatum habebat, decedere; ſine dubio filius,eſt
ſuus heres.Pone hunc filium, cùm bonis,nec ſe immi-
ſcuerit,nec abſtinuerit, mori nepote,id eſt,filio ſuo ſu-
perſtite.Hic nepos non vult patri,ſed tantum auo ſuc-
cedere.Quæritur,an poſſit?Imperator in d.l.3. reſpon-
det,eum iure ciuili heredem ita fieri non poſſe,præſer-
tim ſi ſit emancipatus, iure autem prætorio bonorum
poſſeſſionem petere poſſe:quia iam ſcimus emancipa-
tos iure prætorio ſuccedere, iure ciuili non admitti.
Sed qua ratione idem reſpondetur de nepote non
emancipato?Quia filius iure ciuili,cùm ſuus heres fue-
rit,ipſo iure heres extitit, D.de libe. & poſtu.l.in ſuis.
11.& Inſtit. de hered. quæ ab inteſ. defer. §. ſui autem
heredes etiam. conſequenter nepotem ex ſe genitum
excluſit:iure autem prætorio non ſucceſsit,quia ſe bo-
nis non immiſcuit:quare iure ciuili inſpecto,bona aui-
ta cum bonis paternis ſunt confuſa, & vnâ hereditate
vtraque bona continentur: iure autem prætorio bona
diſtincta ſunt: proinde nepos ſola bona auita ſine bo-
nis paternis acquirere poteſt iure prætorio, non iure
ciuili. Porrò non ſuccedit tanquàm ſuus,licèt emanci-
patus non fuerit,ſed tanquàm nepos:quoniam hæ ſuc-
ceſsiones inter ſe differunt, D. de iniuſt. rup.l. 6.verſ.
non fuiſſe. ac ſuitas tempore delatæ hereditatis ſpe-
ctatur,id eſt,tunc ſuum heredem eſſe oportet,cùm he-
reditas defertur,Inſtit.de hered. quæ ab inteſt. defer.§.
cùm autem quæritur. in caſu autem propoſito, cùm
hereditas aui inteſtati delata eſt, nepos ſuus heres dici
non potuit,quia filios præcedebat.Nec prodeſt nepoti
ad hoc,vt ſuus heres auo fiat,quòd filius poſt delatam
hereditatem mortuus eſt, quamuis hoc prodeſſet, ſi
ante delatam hereditatem deceſsiſſet, d. §. cùm au-
tem quæritur. & D. de ſuis & legitim. l. 1. §. ſcien-
dum.

Tit. XV.

Digitized by Google

Tit. XV. Vnde legitimi, & vnde cognati.

I. 4. ij.	*IV. 2.*
II. 4. iij. 5.	*V. 5. 6.*
III. 4. 3.	

1 EXpoſita eſt prima bonorum poſſeſſio ab inteſtato, quæ vocatur vnde liberi: duæ ſequentes hoc titulo coniunguntur: nempe ſecunda vnde legitimi, ac tertia vnde cognati. Illa concurrit cum hereditate, id eſt, eis defertur, qui etiam iure ciuili ad hereditatem vocantur, tit. vnde legit. l. 3. §. vlt. & Inſtit. de bono. poſſ. in princip. hæc datur etiam ceſſante legitima ſucceſſione, vt loquitur Imperator in l. vn. ſupr. quan. non peten. pat.

2 ¶ De legitimis vna propoonitur hoc titulo quæſtio, quomodò fiant heredes, vel bonorum poſſeſſores? Reſpondetur, non ſufficere, ſi res hereditarias teneant; ſed hoc tantùm ſpectari, an hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem admiſerint, l. pen. Nam heres fit, quocumque modo volontatem ſuam amplectendæ hereditatis indicauerit, Inſtit. de hered. qualit. §. item extraneus. ſimilique modo fit bonorum poſſeſſor, Inſtit. de bon.
3 poſſ. §. vlt. ¶ De bonorum poſſeſſione vnde cognati tria quæruntur.

4 ¶ Primò quæritur, qui ad eam vocentur? Conſtat vocari cognatos: quorum tria exempla proponuntur. I. Nepotes ſuccedunt auo materno, l. 3. vbi dicuntur ſuccedere pro virilibus portionibus, quia omnes habebant eandem matrem; id eſt, erant nepotes ex eadem filia: alioquin non ſuccederent pro virilibus portionibus, ſed in ſtirpes, infr. de ſuis & legit. l. 2. & 3. Et quod ait lex, *etiam iure honorario*, per eam implicatiuam particulam *etiam*, indicat eos ſuccedere poſſe etiam iure ciuili, nempe ex conſtitutionibus. Quod vt pleniùs intelligatur, diſtinguenda ſunt quatuor tempora. Primò non ſuccedebant iure ciuili; ſed tantùm iure prætorio per bonorum poſſeſſionem vnde cognati; nam bonorum poſſeſſio vnde liberi eis non competit. Secundò, conſtitutiones principum eos admiſerunt cum deminutione tertiæ partis, ſi concurrerent cum deſcendentibus ex maſculis, vel cum deminutione quartæ partis, ſi concurrerent cum adgnatis. Tertiò Iuſtinianus eos omnino prætulit adgnatis, abrogans illam quartæ partis deminutionem, infr. de ſuis & legit. l. ſi defunctus. 9. & l. vltim. & C. Theod. de legit. hered. l. 4. & Inſtit. de hered. quæ ab inteſt. defer. §. item vetuſtas. Quartò idem Iuſtinianus eos æquè admiſit cum deſcendentibus ex maſculis, ſublata tertiæ partis deminutione, Nouel. 18. cap. 4. Sed nulla extat conſtitutio hos deſcendentes ex feminis ad ſucceſſionem vocans, quæ non ſit poſterior d. l. 3. huius tituli. Quocirca vereor, ne particula illa, *etiam* ſit adſcripta à Triboniano; qui, cùm anteà ſcriptum eſſet, *iure tantùm honorario*, ita mutauit, vt nunc legitur, *etiam iure honorario*. Cæterùm ex quo vocantur conſtitutionibus ad hereditatem, debent etiam admitti ad bonorum poſſeſſionem vnde legitimi, D. vnde legit. l. 3. §. vltim. Hæc dicta ſint de deſcendentibus ex feminis. II. Conſobrinus ſuccedit conſobrino, niſi bona ad alium prioris neceſſitudinis pertineant, vt ad adgnatum, vel proximiorem cognatum, l. 1. Conſobrinos propriè accipio pro duarum ſororum filiis, vt ſint tantùm cognati, non adgnati, D. de gradib. l. 1. §. quarto gradu, & Inſtitut. eod. §. quarto gradu. III. Propior ſobrino ſuccedit filio conſobrinæ, vel filius conſobrinæ ſuccedit propiori ſobrino, l. 2. in qua mendum manifeſtum eſt, dum propiorem ſobrino interpretatur natum conſobrina: perinde enim eſt, ac ſi diceret patruum, id eſt, fratris filium: vel, auonculum, id eſt, ſororis filium: nam propior ſobrino non eſt filius conſobrini, vel conſobrinæ, ſed ad eum refertur, & eſt filius patrui magni, vel amitæ magnæ, vel auunculi magni, vel materteræ magnæ, pater verò ſobrini, vel ſobrinæ: quare ſi tu es filius meæ conſobrinæ: non tu mihi, ſed ego tibi ſum propior ſobrino, D. de gradib. l. 1. §. vlt. & l. vltim. §. quinto gradu. verſ. perſonæ. & Inſtitut. eod. §. quinto gradu. Aut igitur verbum *propior ſobrino* eſt homonymum; quod mihi probabile non videtur, cùm nullum huius homonymiæ veſtigium alibi appareat: aut contextus eſt emendandus. Duobus autem modis emendari facilè poteſt: vel enim ea verba, *id eſt, natum conſobrina*, tamquàm ſpuria, quæ in contextum ex imperiti hominis gloſſemate irrepſerint, delenda ſunt: aut addendum prouocabulum *te*, atque ita legendum, *Cùm te propiorem*, &c. vt ſenſus ſit, te eſſe propiorem ſobrinum defuncti, id eſt, defunctum eſſe filium tuæ conſobrinæ. Secundum priorem lectionem filius conſobrinæ ſuccedit propiori ſobrino; ſecundum poſteriorem è contrario propior ſobrino ſuccedit filio conſobrinæ: ſed vtriuſque caſus eadem eſt ratio: quia propior ſobrino, & filius conſobrinæ ſunt inter ſe cognati in quinto gradu. Porrò filium conſobrinæ ponimus, vt manifeſtius ſit, nullam eſſe inter has perſonas ſucceſſionem legitimam, ac proptereà decurrendum eſſe ad bonorum poſſeſſionem vnde cognati: quia ſi conſobrini vocabulum latè accipiatur, etiam patruelem complectitur: filius igitur fratris patruelis, qui eſt agnatus, & legitimus, dici poteſt filius conſobrini. Verùm ſi propriè, & anguſtè conſobrini vocabulum ſumatur, vt conſobrini dicantur duarum ſororum filij: certè conſobrinus eſt cognatus, non adgnatus: & filius conſobrini æquè eſt cognatus, & vocatur ad ſolam bonorum poſſeſſionem vnde cognati, atque filius conſobrinæ.

¶ Secundò quæritur, quibus hæc bonorum poſ- 5
ſeſſio ſit neceſſaria? Non eſt neceſſaria ſuis heredibus: quoniam eis competit bonorum poſſeſſio vnde liberi, & vnde legitimi, & ſucceſſio legitima. Item non eſt neceſſaria iis cognatis, qui iura adgnationis habent, cùm quia poſſunt petere bonorum poſſeſſionem vnde legitimi: tum etiam quia poſſunt iure ciuili ſuccedere. Deſcendentibus ex feminis olim erat neceſſaria, ſed hodie vocantur in primo ordine ex conſtitutionibus principum: vt docui ſupr. num. 4. Prorſus autem neceſſaria iure Codicis eſt cognatis iura adgnationis non habentibus, & omni alia ſucceſſione deſtitutis, qui propriè vocantur cognati, l. vltim. Nec refert, vtrùm ſint coniuncti per feminas, l. 2. & Inſtitut. de ſucceſſ. cognat. §. eos. an ſint coniuncti per maſculos, & capitis deminutione ius adgnationis amiſerint, D. vnd. cognat. l. 5. & Inſtitut. de ſucceſſ. cognat. §. 1. quibuſdam tamen iura adgnationis ex ſpeciali priuilegio tributa ſunt, vt fratribus ſororibúſque emancipatis, vel vterinis, & eorum filiis, infr. de legit. hered. l. penult. §. in his. & l. vltim. & Inſtitut. de legit. adgnat. ſucceſſ. §. hoc etiam. & de ſucceſſ. cognat. §. 1. ſed hodie cognatis omnibus patet ſucceſſio legitima, ſublato inter adgnatos, & cognatos diſcrimine, Nouel. 118.

¶ Tertiò quæritur, qua ratione dicatur bono- 6
rum poſſeſſio eſſe cognatis neceſſaria? Reſpondetur, eſſe neceſſariam ex hypotheſi, id eſt, ſub conditione, ſi velint ſuccedere: non neceſſariam ſimpliciter, quia non coguntur ſuccedere, ſi nolint, l. vltim.

Tit. XVI. De ſucceſſorio edicto.

I. 6. | *II. 7.*

1 CVm triplex ſit perſonarum coniunctio, nempe cognatio (quo nomine etiam adgnationem complectimur) nuptiæ, & affinitas: bonorum poſſeſſio in cauſa inteſtati, vel iure cognationis competit, vel ratione nuptialis coniunctionis: iure affinitatis ſucceſſio nulla eſt, infr. commun. de ſucceſſ. l. 7. Expoſitis igitur bonorum poſſeſſionibus, quæ iure cognationis liberis perſonis legitimis cognatis deferuntur, priuſquàm de viro & vxore dicat, quædam ſuprà dictis bonorum poſſeſſionibus communia vult conditor Codicis explanare, quæ ad bonorum poſſeſſionem vnde vir, & vxor minùs accommodari poſſunt: hæc autem ſunt, edictum ſucceſſoriū, de quo eſt hic titulus; & edictum Carbonianum, de quo dicetur titulo ſequenti. Nam per edictum ſucceſſorium defertur bonorum poſſeſſio ſequenti gradui, vel ſequenti ordini: per edictum Carbonianum defertur liberis impuberibus: bonorum autem poſſeſſio vnde vir, & vxor neque gradus habet, neque poſt ſe alium ordinem bonorum poſſeſſionis; nec ad liberos impuberes, ſed ad virum, & vxorem ſpectat.

2 ¶ Cùm duplex ſit ſucceſſio, altera vniuerſalis, quæ dicitur eſſe in ius, ſiue in vniuerſa bona; altera particularis & in rem, D. de pact. l. ſi tibi. 17. §. pactum. & de iureiurand. l. 7. in fin. & l. ſeq. & de ædilit. edict. l. ſciendum. 19. §. penult. & de dam. infect. l. fluminum, 24. & quod legator. l. 1. §. illud. in præſentia de vniuerſali agimus: quæ tribus modis accipitur: nam alia eſt ſucceſſio, qua heres, vel bonorum poſſeſſor dicitur ſuccedere defuncto: alia, qua quis in eius, qui prior ad ſucceſſionem vocabatur, deficientis locum ſuccedit: quod quidem, vel viuo eo, de cuius bonis quæritur, vel eo defuncto & poſt delatam priori hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem contingit. In prima ſignificatione, id eſt, quatenus ſucceditur defuncto, ſucceſſio bifariam capitur: nempe aut actiuè, vt illius ſucceſſio eſſe dicatur, qui ſuccedit defuncto, vt Nouel. 118. aut paſſiuè, vt eius dicatur ſucceſſio, cui ſucceditur, vt in titul. D. de veteranor. & milit. ſucceſſ. & in tit. Inſtitut. de ſucceſſ. libert. In ſecunda ſignificatione dicitur quis ſuccedere in locum ſui heredis, vt nepos morte filij, D. de liber. & poſtum. l. filius à patre. 28. §. 1. l. Gallus. 29. §. num ſi & filius. §. videndum. & §. ille caſus. Tertia ſignificatio ad hunc titulum pertinet; de ea namque eſt ſucceſſorium edictum, quod etiam vocatur ſucceſſorium caput, D. de iur. & fact. ignor. l. 1. §. penult. quo cauetur, vt eo, cui bonorum poſſeſſio delata eſt, deficiente, id eſt, bonorum poſſeſſionem non accipiente, ſequens ad eam admittatur. Hæc ſucceſſio in hereditate locum non habebat: ſed eam Iuſtinianus in adgnatis admiſit, vt mox docebo.

3 ¶ Porrò gradus gradum, & ordo ordinem ſequitur: ac deficiente aliquo, nec bona defuncti accipiente, eius portio iis accreſcit, qui ſunt in eodem gradu, Inſtitut. de grad. §. & ſi intra. quòd ſi nemo ſit in eodem gradu; tunc deficientis locum occupat, qui ſequenti gradu eſt in eodem ordine. Si verò nemo ſit ex eo ordine, ſucceſſio ſequenti ordini defertur. Ordines hoc iure ſuccedentium ab inteſtato quatuor ſunt: 1. vnde liberi. 2. vnde legitimi. 3. vnde cognati. 4. vnde vir, & vxor. Cùm igitur deficientibus liberis vocantur legitimi, & cùm deficientibus legitimis vocantur cognati, & cùm deficientibus cognatis vocatur vir, vel vxor; hæc eſt ordinum ſucceſſio: cùm autem deficiente auunculo, qui eſt cognatus in tertio gradu, in eius locum ſuccedit conſobrinus, qui eſt in quarto gradu; & deficiente conſobrino vocatur ſobrinus, qui eſt in ſexto gradu: hæc eſt graduum in eodem ordine ſucceſſio.

4 ¶ Inter hæc duo ſucceſſionum genera oriuntur duæ differentiæ. I. Succeſſio graduum eſt potior ſucceſſione ordinum: quia prius bona deferuntur ſequentibus gradibus eiuſdem ordinis, quàm ſequenti ordini: ac nemo poteſt ad bona venire ex ordine ſequenti, ſi quis ea petat ex ordine præcedenti: quia hunc ordinem in bonorum poſſeſſionibus prætor ſtatuit, vt legitimi vocentur poſt liberos, cognati poſt legitimos, vir, aut vxor poſt cognatos, D. quis or. in poſſeſſ. ſeru. l. 1. in princip. In legitima quoque ſucceſſione conſtat potiorem eſſe gradus ſucceſſionem, quàm ordinis, Inſtitut. de gradib. §. repetitis. II. Idem ſibi non ſuccedit in eodem ordine, ſed in diuerſis. Exempli cauſâ, ſi filius intra ſtatutum tempus non petierit bonorum poſſeſſionem vnde liberi, non poteſt ampliùs hanc petere, ſed poteſt petere vnde legitimi, niſi ſit emancipatus: & hac quoque amiſſa petere poteſt vnde cognati: quia idem eſt filius, & legitimus, & cognatus. Similiter patruelis, amiſſa bonorum poſſeſſione vnde legitimi, poteſt petere vnde cognati, niſi alius proximior cognatus, putà auunculus obſtet: quoniam auunculus eſt in tertio gradu, patruelis in quarto: & auunculus eſt cognatus, patruelis eſt adgnatus: quare patruelis, ſi tamquàm adgnatus petat vnde legitimi, præfertur auunculo: hac verò amiſſa, ad bonorum poſſeſſionem vnde cognati non admittitur, niſi poſt auunculum, D. hoc tit. l. 1. §. ſed videndum, & vn. legit. l. 1. in princip.

5 ¶ Nunc videamus, in quibus ſucceſſio graduum locum habeat. In ſuis heredibus non obtinet, D. de ſuis & legit. l. 1. §. ſciendum. nec in legitimis, ne quidem in bonorum poſſeſſione vnde legitimi, ſecundum ius antiquum. Sed Iuſtinianus ſucceſſorium edictum ad legitimos heredes produxit, ſupr. de bon. libert. l. vlt. §. ἐὰν δὲ εἰς τὸ ἄλλο. & Inſtitut. de legit. adgnat. ſucceſſ. §. placebat. Locum verò habet in bonorum poſſeſſione vnde liberi, D. ſi tabul. teſtam. nul. extab. l. 5. §. penultim. necnon in bonorum poſſeſſione vnde cognati, d. §. placebat. His expoſitis, facilior erit duarum legum ſub hoc titulo poſitarum interpretatio.

6 ¶ In ſpecie primæ legis Titius deceſſit ſuperſtitibus fratris filia furioſa, & eiuſdem fratris ex eadem filia nepote: fratris filia nec bonorum poſſeſſione vnde legitimi, nec vnde cognati petita, quia furore impediebatur, deceſſit: ex ſucceſſorio edicto bonorum poſſeſſio vnde cognati defertur fratris nepoti. Quæro, an furioſa poterat bonorum poſſeſſionem petere, vnde legitimi, vel vnde cognati? Reſpondeo, ipſam non potuiſſe petere, ſed curatorem eius potuiſſe. Sic enim, cùm hac de re veteres dubitarent, Iuſtinianus conſtituit, ſupr. de curator. furioſ. l. vltim. §. ſin autem ex alia. & §. tali. Sed nihilominùs eâ in furore defunctâ, bonorum poſſeſſio perinde ex ſucceſſorio edicto deferretur nepoti fratris, ac ſi nomine furioſæ petita non fuiſſet: quia non ad proximiores furioſæ, ſed ad proximiores primi defuncti, ſucceſſio deuoluitur, d. l. vltim. §. ſin autem in furore.

7 ¶ In ſpecie l. 2. duo fratres deceſſerunt nullis relictis liberis, nullis adgnatis: tantùm ſuperſtites fuerunt duo cognati; auunculus magnus, qui eſt in quarto gradu; & alius cognatus in quinto gradu, putà amitæ magnæ, vel materteræ magnæ filius, qui vocatur propior

piot ſobrino: prolatum fuit teſtamentum dictorum fiattum, in quo heres ſeriptus erat auunculus magnus: hic poſt hereditatem ex teſtamento aditam deceſſit: ac poſteà teſtamentum illud falſum eſſe apparuit, quæritur, an propior ſobrino bonorum poſſeſſionem vnde cognati petere poſſit? Imperatores in d. l. 2. ſic diſtinguunt: Aut auunculus magnus bonorum poſſeſſionem omiſit, aut petiit. Priori caſu ſequens cognatus, id eſt, propior ſobrino admittitur: quoniam auunculus magnus ex teſtamento, quod poſteà falſum apparuit, adeundo hereditatem, nihil egit. Poſteriori caſu propior ſobrino excluditur: quia proximior cognatus, nempe auunculus magnus bonorum poſſeſſionem petiit: regulariter enim priore admittente bonorum poſſeſſionem, non eſt ampliùs locus ſucceſſorio edicto, excepto caſu ſuprà expoſito, cùm furioſi curator bonorum poſſeſſionem petiit. Non obſtitit auunculo, quominùs bonorum poſſeſſionem ab inteſtato peteret, quòd hereditatem ex teſtamento adiuit: cùm enim iuſto errore ductus, teſtamentum valere putaret, non cenſetur ſucceſſionem ab inteſtato repudiaſſe, D. de inoffic. teſtam. l. mater. 19. verſ. nec enim. & de hered. petit. l. legitimam. 8.

Tit. XVII. De Carboniano edicto.

I. 3. 6. §. iij. | *verſ. ſcilicet. 6. § ij.*
II. in princ. §. iv. v. vij.

1 HVius tituli nexum cum ſuperioribus ex-
2 poſui ad rubt. præced. ¶ Hoc Carbonianum edictum eſt introductum ad exemplum decreti Carboniani, D. de inſp. vent. l. 2. quo videtur Gn. Carbo, dum prætor eſſet, Gn. Pompeio puero caiuſſe, bonáque eius paterna protexiſſe, vt probabiliter Cuiacius colligit ex iis, quæ ſcribit Valerius Maximus lib. 5. cap. 3. exemplo 5. & libr. 6. cap. 2. exemp. 8. Quod igitur Gn. Carbo ſpecialiter pro Pompeio puero decreuit, ſic placuit, vt poſteà in generale edictum tranſierit.

3 ¶ Carboniana bonorum poſſeſſio eſt decretalis extraordinaria, quæ ex edicto datur impuberi controuerſiam de ſucceſſione in bonis paternis ideo patienti, quia negatur eſſe in numero liberorum: ſed ex ſententia Iuliani, quæ reſcripto Diui Pij comprobata eſt, edictum producitur ad eum, qui ſtatus controuerſiam patitur, vt quia dicitur ex ancilla ſuſceptus. Huic igitur datur vſque ad pubertatem bonorum poſſeſſio, ex quo capite ei competit, putà contra tabulas, vel vnde liberi, vel vnde cognati, (nam ad omnes edicti partes hæc bonorum poſſeſſio aptari poteſt) perinde ac ſi nullam de genere, ſeu ſtatu controuerſiam pateretur, & iudicium in tempus pubertatis differtur, ne in ætate pupillari, quæ inſidiis malorum hominum eſt obnoxia, de ſtatu periclitetur, l. 1. & D. eod. l. 1. in princ. l. 3. §. puberi. §. duæ. verſ. Diuus.

4 ¶ De hac Carboniana bonorum poſſeſſione duæ quæſtiones hoc titulo diſſoluuntur.

5 ¶ Prima quæſtio eſt, quæ requirantur, vt ei locus ſit? Reperio ſeptem requiri. I. Vt pupillo fiat controuerſia, non ei, qui pupillarem ætatem exceſſit, d. l. 3. §. puberi. II. Vt moueatur duplex controuerſia, id eſt, tam bonorum, quàm generis, vel ſtatus: nam vna harum controuerſiarum huic edicto locum non facit, D. eod. l. 6. §. ita demum. III. Vt hæc ſtatus, vel generis controuerſia dubia ſit. Quid enim, ſi euidenter probetur, filium non eſſe? Profectò hæc bonorum poſſeſſio ei non datur, d. l. 3. §. cauſæ. IV. Vt de matrimonio, ex quo impubes ſuſceptus dicitur, non dubitetur, l. 2. in princip. V. Ne fuerit neglectum edictum de cuſtodiendo partu, d. l. 2. in princ. & D. de inſpic. vent. l. 2. VI. Ne aliter, quàm per hanc bonorum poſſeſſionem impubes ad bona defuncti venire poſſit. Quare ſi heres à defuncto ſcriptus ſit; quamuis filius, vel liber eſſe negetur; tamen hanc bonorum poſſeſſionem petere non poteſt; quia iure ordinario poteſt ex teſtamento ſuccedere, vel adiens hereditatem, vel petens bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, D. h. t. l. 1. §. Pomponius. & l. cùm ſine. 11. VII. Vt controuerſia generis, vel ſtatus ceſſante, ſuccedere proculdubio poſſit. Quod quidem ſignificatur in l. 2. in princ. illis verbis, *probata legitima ſucceſſione*, id eſt, ſi iudici probetur, pupillum eſſe legitimum defuncti ſucceſſorem, dummodò eius legitimus filius ſit. Quid enim, ſi ſit à patre exheredatus? Certè non poteſt hanc bonorum poſſeſſionem petere, licèt filius teſtatoris eſſe negetur, d. l. 1. §. Pomponius. d. l. cùm ſine.

¶ Secunda quæſtio eſt, qui ſint effectus huius bonorum poſſeſſionis? I. Pupillus in poſſeſſionem mittitur vſque ad tempus pubertatis, in quod controuerſia generis, vel ſtatus differtur: ita vt pupillus ſolus in poſſeſſione ſit, ſi ſatisdederit de bonis, ſi contra ſe poſt pubertatem iudicatum fuerit, reſtituendis, vel vnà cum eo, à quo controuerſiam patitur, ſi ſatis ei non dederit, l. 1. l. 2. in fin. & D. eod. l. 1. in princ. & §. 1. & l. 3. §. puberi. & §. miſſum. II. Pupillus vtitur rebus hereditariis, l. 2. in fin. id eſt, alimenta percipit, cæteraſque neceſſarias impenſas, putà in cauſam ſtudiorum conſequitur, D. eod. l. 6. §. non ſolùm. quod ei, qui impuberi controuerſiam facit, licèt ob ſatisdationem ab eo non præſtitam, ſimul in poſſeſſione ſit, non conceditur, d. l. 6. §. qui pupillo. III. Per hanc bonorum poſſeſſionem pupillus non conſequitur hereditatem, aut rerum hereditariarum dominium: quod ſi non expectata pubertate conſequi vult, agere directa actione debet, id eſt, petitione hereditatis, aut rei vindicatione, l. 1. & D. eod. d. l. 3. §. miſſum. Quo caſu id obtinet, quod in l. 1. ſupr. de ordin. iudic. conſtituitur, vt iudex, qui de hereditate principaliter cognoſcit, etiam de ſtatu, de quo principaliter fortaſſe cognoſcere non poſſet, rectè non cognoſcat: non vt de ſtatu pronunciet, ſed tantùm de hereditate, cuius controuerſia à ſtatus quæſtione pendet. Non obſtat, quod ſupr. dixi, controuerſiam in tempus pubertatis differri: hoc enim tum demum obtinet, cùm pupillo expedit, ne in ætate pupillari de ſtatu periclitetur. Cæterùm ſi ei ſit vtilius controuerſiam non differri, vt quia defenditur à tutore idoneo, & progreſſu temporis probationes, quas nunc habet in promptu, poſſet amittere: nihil vetat quæſtionem ſtatim dirimi, d. l. 3. §. duæ. Ex dictis explicandum eſt, quod habetur in l. 2. in fin. vbi pupillus dicitur nouus heres conſtitui: quia etſi re vera per Carbonianam bonorum poſſeſſionem heres non fit, tamen pro herede quodammodò habetur, & quaſi heres vtitur rebus hereditariis, & inde alitur, nec poſteà reſtituit, quæ alimentorum causâ conſumpſit, quamuis contra eum iudicatum fuerit. Qua ratione videtur quodammodò quaſi nouum quoddam genus heredis conſtitui. IV. Hæc bonorum poſſeſſio, quam dixi eſſe extraordinariam, non impedit, quò minùs ordinaria petatur, vel ab ipſo impubere, vel ab eo qui impuberi cõtrouerſiam facit, D. eod. d. l. 3. §. vlt. l. 6. §. huic autem. l. 7. §. vlt. & l. ſcriptus. 14. & D. ſi tab. teſtam. nul. extab. l. 1. §. ſed etſi ex Carboniano. 6

Tit. XVIII. Vnde vir, & vxor.

VLtima bonorum poſſeſſio ordinaria eſt *vnde vir*, 1
& vxor: quæ datur ceſſante ſucceſſione paren-

ſum, liberorum, legitima adgnatorum, & naturali cognaturum (nam adgnati ſunt iure ciuili coniuncti, & legitimi heredes: cugnati verò ſunt iure naturali coniuncti, & honorarij ſucceſſores) excluſo fiſco, qui non occupat bona defuncti, niſi omnibus ſucceſſoribus deficientibus. Hæc viri, & vxoris ſucceſſio dicitur eſſe iuris antiqui, l. vn. id eſt, quod obtinebat ante conſtitutionem quandam Theodoſij, & Valentiniani, quæ eum parentibus, vel propinquis defuncti mariti etiam vxorem vocabat in partem aliquam. Sed eam conſtitutionem iidem Imperatores abrogarunt reſtituto iure antiquo, C.Theod. de legit. hered. l. vlt. Nouiſſimè Iuſtinianus conſtituit, vt etiam cum liberis defuncti vxor ſuc-
33 cedat, ſi indotata & inops ſit, vir autem locuples deceſſerit: & ſi quidem tres ſint liberi, vel pauciores, ſuccedat ex quadrante: ſi plures, in virilem portionem vocetur. Item conſtituit, vt legatum in dictam partem imputetur: & vt eam liberis eiuſdem matrimonij, ſi qui ſint, ſeruare cogatur. Idémque ſtatuit ex parte viri, ſi vir inops non donauerit propter nuptias, & mulier locuples deceſſerit, Nou. 53. c. vlt. & Nou. 117. c. 5.

Tit. XIX. De repudianda bonorum poſſeſſione.

I. 3. 5.	*II. 3. 4.*

1 HActenus de acquirenda bonorum poſſeſſione generaliter, & per ſpecies tractatum eſt: conſequenter agitur de ea repudianda, &
2 amittenda. ❡ Inter *repudiare* & *recuſare* Cuiacius ad §. extraneis. Inſtit. de hered. qualit. & ad Paulum lib. 4. ſentent. tit. 4. in princ. ſic diſtinguit, vt repudiari dicatur tantùm in iure ſolemniter, infr. de repud. hered. l. 3. & 4. recuſari quocumq; loco, & quocumque modo, D. de acquir. hered. l. recuſari 95. & ad S.C. Trebellian. l. 6. in princ. Sed hæc ſunt obſoleta: nec eſt hæc
3 diſtinctio in iure Iuſtinianeo admittenda. ❡ De repudianda bonorum poſſeſſione ſub hoc tit. ſunt duæ conſtitutiones: quarum poſterior reſpicit ad quæſtionem, quis poſſit repudiare: prior eſt de effectu repudiationis.
4 ❡ Prima igitur huius tituli quæſtio eſt, ſi bonorum poſſeſſio filiofam. delata ſit, an pater poſsit eam repudiare? Imperatores in d. l. 2. reſpondent, patrem non poſſe repudiare in fraudem filij. Nota primò, filij appellatione in d. l. 2. ſignificari filiumfam. vt & in l. filiæ. 18. ſupr. fam. erciſc. & in l. 6. D. de pact. & multis alijs locis: alioquin omni dubitatione quæſtio careret, ſi de filio emancipato proponeretur. Nota ſecundò, *fraudis* vocabulum duobus modis accipi, id eſt, pro dolo, vel pro dãno, D. de pact. l. 7. §. ſed ſi fraudandi. Illa vocatur fraus in mente, ſeu conſilio; hæc verò fraus in re, Inſtit. qui & quib. ex cauſ. manum. non poſſ. §. in fraudem. Harũ ſignificationum poſterior hoc loco ſumi debet, vt ſenſus ſit, patrem repudiantem non facere filio præiudicium. Nota tertiò, idem obtinere in hereditate filiofamiliâs delata, ſupr. de iur. delib. l. renitente. 11. & D. de acquir. hered. l. is qui. 13. §. vlt. necnon in legatis, ac fideicommiſsis, ſupr. de fideicom. l. ex repudiatione. 26. Nota quartò, aliam eſſe rationem eorum, quæ ſeruo relicta ſunt: quia dominus poteſt ea repudiare, vt bonorum poſſeſsionem, D. de ſucceſſ. edict. l. 1. §. per ſeruum. & legatum, D. de lega. j. l. 7. Nun obſtat l. Titia. 34. §. Lucia. D. de lega. ij. vt docui Cent. 6. q. 4. Nota quintò, in d. l. 2. non ſimpliciter dici patrem non poſſe repudiare, ſed non poſſe repudiare in fraudem, & præiudicium filij: nam in ſuum præiudicium repudiat, propterea quòd filio petente bonorum poſſeſsionem, per eum non acquiret vſumfructum, inſt. de bon. quæ lib. l. vlt. Lege notata ſupr. qui admit. ad bon. poſſeſ. poſſ. num. 11.
5 ❡ Secunda quæſtio eſt, ſi quis (putà filius emancipatus) bonorum poſſeſsionem repudiauerit, an poſsit per pœnitentiam eam accipere, hoc prætextu, quòd ſine aduocato repudiauit, proinde imperitiâ lapſus videri poſsit. Reſpondetur, non poſſe, l. 1. nam qui ſemel repudiauit, non poteſt ampliùs admitti, cùm ſequenti bonorum poſſeſsio deferatur ex ſucceſſorio edicto, D. ſi tab. teſtam. nul. extab. l. 1. §. planè ſi tempora. & de ſucceſſ. edic. l. 1. §. qui ſemel. Nec patroni abſentia iuſtam excuſationem tribuit, ſupr. de poſtul. l. 4. quæ cum l. 1. h. t. coniungi debet.

Tit. XX. De collationibus.

I. 7. iv. 8.	*XIII. 6. j. 7. j. iv.*
II. 12. j. 14. 17.	*XIV. 11. v. 18.*
III. 11. j. 14.	*XV. 7. iv.*
IV. 5. 7. iv. 11. j. ij. 14.	*XVI. 8. 14. 18.*
V. 15. 17.	*XVII. in princ. 11. iij. 12. j. iv. 14.*
VI. 7. iv. v. 12. iij. 13. j.	*§. emancipatus. 7. ij.*
VII. 14.	*XVIII. 6. j.*
VIII. 16. 17.	*XIX. 11. iv. 14.*
IX. 5. 6. ij. 8. 13. j.	*XX. in princ. 7. ij. 8.*
X. 8.	*§. ad hæc. 11. ij.*
XI. 5. 6. ij. 9.	*XXI. 7. j. ij.*
XII. 7. j. iv. 11. j. 12. iij. 18.	

QVia ſæpe contingit, vt liberi bonorum poſ- 1
ſeſsionem petentes, ſua in medium conferre debeant, D. h. t. l. 1. in princ. idcirco de hoc bonorum poſſeſsionis effectu in præſentia dicendum eſt. Effectum bonorum poſſeſsionis *appello*: quia prætor non dat bonorum poſſeſsionem ſub *cõditione, ſi conferatur*, ſed data bonorũ poſſeſsione conferri iubet, D. eod. l. 3. in princ. ❡ Collatio eſt contributio, ſeu 2
communicatio, qua liberi ſua cum parentis defuncti bonis commiſcent, & confundunt, vt omnium partem debitam ſinguli in diuiſione ferant. Et ita hoc loco accipitur. ❡ Quia verò quædam ſpecialia ſunt in dote, conſequenter etiam in donatione propter nuptias: idcirco duo ſunt tituli ſeparati in Digeſtis: alter *de collatione bonorum*, alter *de collatione dotis*. Sed in Codice de vtraque collatione agitur ſub eodem titulo, qui proptereà in numero multitudinis inſcribitur *de collationibus*. Quapropter duo ſunt capita huius tituli. ❡ Primo 3
capite de collatione bonorum deciduntur quinque quæſtiones. ❡ Primò quæritur, quo iure, & quam ob 4
cauſam collatio ſit introducta? Reſpondetur, eſſe introductam edicto perpetuo, l. emancipati. 9. l. poſtumo. 11. Cùm enim prætor liberos emancipatos contra tabulas paternas admittat ad bonorum poſſeſsionẽ, eóſq; ſimul cum his, qui ſunt in poteſtate, participes faciat bonorum paternorum: conſequens eſſe putauit, vt ſua bona in medium conferant, qui apperant paterna, D. eod. l. 1. in princ. perinde enim eos ad bonorum poſſeſsionem admittit, ac ſi non eſſent emancipati: quod iniuriam faceret liberis integri iuris, quibus hac ratione pars bonorum aufertur: eſſent enim emancipati longè melioris conditionis, niſi ſua bona conferrent: quia & partem æqualem cum ſuis heredibus acciperent ex bonis paternis, & præcipua haberent, quæ ſibi acquiſiuiſſent; cùm liberi in poteſtate retenti, patri ſuo acquiſierint. Hæc igitur eſt collationis origo: ſed poſteà hoc ius latiùs productum eſt, & ad alias edicti partes porrectum, l. 4. vt ex ſequentibus apparebit. Qua de cauſa hic titulus in Codice ponitur vltimo loco, cum originis, & perpetui edicti ratione habita, in Digeſtis referatur ad tractatum de bonorum poſſeſsione contra tabulas. ❡ Secundò quæritur, qui 6
& quibus conferant? Hîc dantur tres regulæ. I. Liberi emancipati conferunt, l. vt liberis. 13. in fin. quocumque

que modo ſint emancipati, l.liberos.18 (eſt enim rti-
plex emancipario, legitima, Anaſtaſiana, Iuſtinianea:
quamquam legitima in deſuetudinem abiit, Inſt.quib.
mod. ius patt.por. ſolu.§. prætereca) conferunt (inquã)
emancipati(& eadem ratione conferunt,qui aliter,puta
dignitate facti ſunt ſui iuris; quia omniũ eadem eſt ra-
tio)fratribus integri iuris, l.6.& d.l.ſi emancipati,& D.
cod.l.3. II. Emancipatus confert ſuo poſtumo teſta-
mentum paternum adgnatione rumpenti, l. poſtumo
11.III. Emancipatus emancipato non confert, d.l,
ſi emancipati.I V.Sui non cõferunt;niſi dotem,vel do-
natiooem propter nuptias, de quibus dicetur in poſte-
riori patte huius tituli:quia quicquid habent, in pecu-
lio computatur: peculium autem non conferri, mox
7 docebo. ¶ Tertiò quæritur, quid conferatur?Hîc dan-
tur ſex regulæ.I.Peculium non confertur, nec caſtren-
ſe,vel quaſi caſtrenſe,nec adoentitium;quia hæc pecu-
lia tamquam proptia manent penes eos,ad quos perti-
nent,neque communicantur fratribus, l. filiæ.12. verſ.
quio autem,& l.vlt.&D.eo.l.1.§.nec caſtrenſe,& §.ſeq.
nec profectitium; quia non eſt proprium filij;ſed ſine
collatione in paternorum bonorum diuiſionem venit,
d.l.filiæ.verſ.quin autem.l.ſi donatione. 13.verſ.nam ſi
is.& ſupt.fam. ercíſc. l. certum.13. II. Ea tantùm filius
emancipatos conferre debet,quæ patti acquiſiuiſſet, ſi
in poteſtate manſiſſet,D. hoc titulo,l.2.§. ſi duo nepo-
tes. & pro ſoc. l. cùm duobus. 52. §. idem Papinianos.
proinde nec bona caſtrenſia, oec quaſi caſtrenſia, nec
aduentitia confert,arg.l.vltim. ſed tantùm profectitia,
l.vt liberis.17.§.emancipatis. III. Quæcumque liberis
in legitimam imputantur,conferri debent.Sed hoc non
reciprocatur,vt quicquid confertur, in legitimam im-
putetur, l.pen.in princip. Exempli gratiâ, ſimplex do-
natio,quam quis à matre,vel auo materno accepit, cõ-
fertur fratri,vel ſorori dotem,vel donationem propter
nuptias conferenti: hoc enim conſtitutum eſt æquali-
tatis inter liberos ſeruandæ cauſa, d. l. penultim. §. ad
hæc.oon tamen hæc ſimplex donatio cõputatur in le-
gitimam(niſi hac lege donatum fuerit;vt in legitimam
imputáretur)quia nulla cooſtitutione ſtatutũ eſt,vt in
legitimam imputetur.IV.Filius ea tantùm confert,quæ
tempore mortis paternæ habuit, l. 6. non ea quæ viuo
patre habere deſijt,D.eod.l.4.& de dot.collat.l. 1.§.vlt.
nec ea, quæ poſt mortem patris acquiſiuit, l. ſi dona-
tione,13.l.nec emancipati.15.Hinc eſt,qood filiis à pa-
tre relictum non confertur, quia poſt mortem patris
acquiritur, l.filiæ.12.verſ.quin autem.in verbo, *neque
relictum*. Quod autem pater filio,vel filiæ,quem in po-
teſtate habebat,inter viuos donauit, conferri debet, d.
l.ſi donatione, verſ.nam ſi is. quia etſi donatio morte
confirmatur; tamen hæc confirmatio ad tempus factæ
donationis rettò trahitur, niſi defectus inſinuationis
obſtet, ſupr. de donat. inter. vir.& vxor. l.dooationes
quas parentes.25. Noo obſtat lex filiæ. 18. in princip.
ſupr.fam. erciſc.vbi donata filiæ à patre non conferun-
tur,niſi contrarium patris iudicium probetur: quia ibi
pater teſtamento facto deceſſit, vt *iudicii* vocabulum
indicat, quod ſæpe pro vlt. teſtantis voluntate accipi
cõſtat:iure enim Codicis ita obſeruatur in cauſa teſta-
ti,l.1.Quare in d.l.filiæ. verba illa, S*i non poſteà contra-
rium eius iudicium probetur*, ſic interpretor, niſi iudi-
cium, hoc eſt teſtamẽtum,quod pater poſteà fecit,pro-
betur eſſe contrarium, id eſt, niſi pater in teſtamento
collationem fieri iuſſerit. Ex his igitur, quæ poſteriùs
docebo,facilè intelligetur,d.l.filiæ.ſupr.fam.erciſc.cor-
rectam eſſe per Nou. 18. cap.6. Iam verò noo eſt igno-
randum,quædam viuo patre quęſita non conferri,quia
poſt mortem patris debebantur, licet eo viuo ſoluta
ſint, D.h.t.l.penultim. quædam è contrario poſt mor-
tem patris quæſita conferri, vel quia viuo patre
quæſita finguotur,vt accidit,cum filius, qui bona
conferenda habebat, viuo patre captus eſt ab ho-
ſtibus, & poſt eius mortem rediit, D. eod.l.1.§.qui ab
hoſtibus.vel quia viuo patre filius ſub condirione cõ-
traxit,quæ poſt mortem parris impleta eſt,D.cod.l.2.§.
id quoque. ſpectamus enim tempus contractus, non
tempus exiſtentis conditionis:quia conditio, quando-
cumque exiſtat, retrò trahitur ad tempus contractus,
ſupr.ad S.C.Maced.l.vltim.in princip.& de donat. int.
vir. & vxor. l. donationes quas parentes, 25. V.Bona
conferenda intelliguntur deducto ære alieno, l. 6. &
D.eod.l.2.§.1.& de dio. reg.iur. l. ſubſignatum. 39.§.1.
VI. Actio iniuriarum non confertur; quia magis vin-
dictæ,quàm pecuniæ perſecutionem habet,D.h. tit.l.2.
§. emancipatus. ¶ Quartò quæritur, quibus caſibus 8
conferre oporteat? Tres caſus diſtingnuntur:aut enim
filius non ſuccedit io ius patris,aut ſuccedit ab inteſta-
to,aut ex teſtamento.Primo caſu non eſt collationi lo-
cus, etiamſi filius ex patris codicillis fideicommiſſum
capiat,l.à patre.10.l.filiam.16.& D.eod.l.1.§. vel maxi-
mè.& §.ſeq.Secuodo caſu conferendum eſt, l.ſi eman-
cipati,9.l.penultim. in princ. Tertio caſu iure Codicis
non confertur, niſi pater conferri iuſſerit; quia non
ſuccedunt beneficio prætoris quaſi filij, ſed iure inſti-
tutionis quaſi extranei,l.1.iure autem nouiſſimo con-
fertur,niſi pater collationem prohibuerit; quia cenſe-
tur per obliuionem noo iuſſiſſe conferri,Nou.18. c. 6.
Ergo inter leges Codicis correctas per hanc Nouellam
eſt l.filiæ.18.ſupr. fam. erciſc. in cuius ſpecie ideo non
confertur, quia ex teſtamento ſucceſſum eſt, vt paulò
antè notaui. ¶ Quintò quæritur, quæ ſit pœna non 9
conferentis?Reſpondetur,ei denegari actiones heredi-
tarias,l.poſtumo.11.adeo vt bonorum poſſeſſio, quam
accepit,ob non factam collationem ſit ſine re.Hæc di-
cta ſint de collatione bonorum. ¶ Secundo capite de 10
collatione dotis, & donationis propter ouptias diſſol-
uuntur quinque quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt,de 11
perſonis conferentibus, & de his quibus confertur.
Hîc dantur quinque regulæ, I. Filia fratribus emanci-
patis ſolam profectitiam dotem confert, non aduenti-
tiam,d.l.4. II.Filia in poteſtate retenta, fratribus inte-
gri iuris quamcumque dotem confert, l.3. l.filiæ 12.id
eſt, tam aduentitiam, quàm profectitiam, l.4.Cui ta-
men ſecundum communem gloſſæ, & Doctorum ſen-
tentiam derogat lex vltim. qua generaliter ſtatuitur,vt
aduentitia non conferatur.Sublata igitur inter ſuos, &
emancipatos liberos differentia, dos aduentitia indi-
ſtinctè non confertur. III. Qui quæve ei parenti
ſuccedit, à quo dotem, vel donationem propter nup-
tias accepit, eam omnimodo confert, l. vt liberis.17.
in princip.quaſi profectitia ſit, quæ ab eo profecta eſt,
cui ſuccedìtur,etiamſi matri,vel auo, ſeu proauo ma-
terno ſuccedatur:quamuis alibi dos profectitia non di-
catur, niſi quæ à patre, vel auo paterno conſtituta eſt;
aduentitia verò, quæ à quouis alio data eſt; D. de iur.
dot.l.5.Vlpian.tit.de dot.§. 1.Hoc autem caſu, quo ma-
tri,aut auo,ſiue proaoo materno ſuccęditur;ſi alij liberi
dotem vel donationem propter nuptias(ſecundum ea,
quæ modò expoſui) conferant, alij liberi,qui non do-
tem, nec donationem propter nuptias, ſed ſimplicem
donationem à matre,vel adſcendẽre per lineam mater-
nam acceperunt,hanc inoicem conferre coguntur,quo
magis inter liberos æqualitas ſeruetur: quamuis aliàs
qui matri, vel auo,aut proauo materuo ſucceduot,ſim-
plicem donationem ab illa, vel ab illo acceptam non
conferant,niſi donatio facta ſit hoc pacto,vt res dona-
tæ conferentur,l. penultim. §. ad hæc. IV. Si nepotes
ex filia prædefuncta ſuccedant auo materno, vel auiæ
maternæ;dotem,quam mater ab illo vel ab illa accepe-
rat,auunculis,ſeu matertetis ſuis cõferunt,ſicut mat er
conferret

Digitized by Google

conferret, ſi viueret, & dicto auo vel auiæ ſuccederet:
& inuicem eis ab auunculis materteriſque confertur,
ſicut eius matri conferretur. Itidemque nepotes ex fi-
lio prædefuncto conferunt patruo vel amitæ donatio-
nem propter nuptias, quam pater acceperat ab auo, ei-
que viciſſim à patruo & amita confertur, l. illam. 19. V.
Si is, cui conferri debuit, ante factam collationem de-
ceſſerit, heredi eius conferre oportet: veluti ſi filia fra-
tri, cùm ambo inteſtati patris communis heredes eſ-
ſent, dotem non contulit, & frater deceſſit, eique po-
ſtumus natus eſt: huic amita (hoc eſt primi defuncti fi-
12 lia) dotem conferre tenetur, l. ſi maritus. 14. ❡ Se-
cunda quæſtio eſt, quid conferatur? Hic dantur qua-
tuor regulæ. I. Dos, vel donatio propter nuptias (ſiue
data, ſiue tantùm promiſſa fuerit) conferri debet, l. 2. l.
vt liberis. 17. in princ. II. Dos profectitia confertur
omnibus fratribus: dos aduentitia non confertur,
niſi ei ſuccedatur, à quo conſtituta eſt, vt paulò ante
docui. III. Ea demum dos confertur, quam filia habuit
mortis patris tempore, l. filiæ 12. Idem ſupr. dictum fuit
de bonis conferendis, l. 6. Quare non eſt dubitandum,
quin idem obtineat etiam in donatione propter nu-
ptias. IV. Nihil refert, vtrùm donatio propter nuptias
collata ſit à ſponſi parente in ſponſam, an in filium hac
13 lege, vt ſponſæ donet, d. l. vt liberis, in princip. ❡ Ter-
tia quæſtio eſt, quibus caſibus dos conferatur? Hîc cō-
14 ſiderantur tres diuiſiones. ❡ Prima diuiſio eſt quinque-
pertita: aut enim filia ſuccedit patri ex teſtamento, aut
patri ab inteſtato, aut per bonorum poſſeſſionem con-
tra tabulas, aut reſciſſo teſtamento paterno per querelā
inofficioſi, aut non ſuccedit. Primo caſu non confert
hoc iure dotem, niſi pater conferri iuſſerit, l. 7. iure au-
tem nouiſſimo confert, niſi pater conferre prohibue-
rit, vt ſuprà ex Nou. 18. cap. 6. docui, tractans de colla-
tione bonorum: quia dotis & bonorum, quod ad hoc,
eadem eſt ratio. Secundo, tertio, & quarto caſib. dotem
confert, l. 2. l. 4. l. filiam. 16. l. vt liberis 17. in princ. l. illā
19. etiamſi in dotali inſtrumento pacta ſit ſe ad patris
bona non regreſſuram: quoniam eiuſmodi pactum iure
ciuili reprobatur, l. 3. & D. de ſuis & legit. l. vlt. propterea
quod ſucceſſio eſt iuris publici. quæ verò ſunt iuris pu-
blici nō poſſunt priuatorum pactis mutari, D. de pact.
l. ius publicum. 38. Hanc rationē Papinianus in d. l. vlt.
ſignificauit, inquiens ius ſucceſſionis hac ratione non
mutari, quia priuatorum cautiones legum auctoritate
non cenſentur. Hoc autem adeo verum eſt, vt nequidē
adiecto iureiurādo pactum huiuſmodi confirmari poſ-
ſit, ſupr. de legib. l. 5. & D. de pact. l. 7. §. & generaliter.
Caue tamen, dicas hoc pactuo eſſe contra bonos mo-
res: non enim ideo reprobatur, quia turpe ſit; ſed quia
placuit ius ſucceſſionis tantùm in legis & principis,
non in priuatorum poteſtate eſſe. Quare hoc pa-
ctum ab aliqua lege, vel à principe probari, non eſt ab-
ſurdum, ſicuti ob iuſiurandum adiectum probatur iure
Pontificio, extr. de pact. capit. 2. lib. 6. Eadem ratione
pactum inſtrumento dotali comprehenſum, vt filia
quæ nubebat, ex æqua portione cum fratre ſuo heres
patris eſſet, iure Iuſtinianico improbatur, ſupr. de pact.
l. pactum quod dotali, 15. à Leone autem probatur,
15 Nou. 19. ❡ Secunda diuiſio eſt, quod vel matrimo-
nium adhoc conſtat, vel ſolutum eſt. Sed vtroque
16 caſu dos confertur, l. 5. ❡ Tertia diuiſio eſt, quod
cùm collatio deſideratur, bona paterna vel iam diuiſa
ſunt inter liberos, vel nondum ſunt diuiſa: ſed vtro-
que caſu ſimiliter confertur, l. ſi ſoror 8.
17 ❡ Quartò quæritur, quomodò dos conferatur? Tres
caſus diſtinguuntur: aut enim mulier habet dotem, aut
dos eſt penes maritum: aut dos tantum promiſſa, non
data fuit. Primo caſu dos re ipſa confertur, id eſt, con-
funditur cum bonis paternis, ita vt eius partem fratres
accipiant, d. l. ſi ſoror. Secundo caſu confertur remiſ-
ſione, id eſt, mulier ex ea portione bonorum paterno-
rum, quæ ad ſe pertinet, tantā partem fratribus remit-
tit, quantam ex dote fratres accipere deberent, l. 5. Quid
ergo, ſi ſolutum ſit matrimonium, & maritus non ſit
ſoluendo: Iure Digeſtorum mulier tantùm fratribus
confert, quantum poteſt exigere, id eſt, quatenus ma-
ritus facere poteſt, D. de dot. collat. l. 1. §. quod ſi iam.
& l. 2. iure autem nouiſſimo diſtinguitur: aut enim mu-
lier à marito ad inopiam vergente dotem potuit exi-
gere, & ei imputatur, cur non exegerit, adeo vt nihilo-
minus integram dotem conferre debeat, niſi ſit mi-
nor 25. annis, quia minori ætati parcitur: aut non po-
tuit exigere, ac tenetur tantùm actiones conferre, com-
muni periculo mouendas, id eſt, periculo mulieris,
& fratrum eius pro ſingulorum portionibus. Potuit
autem mulier dotem exigere, ſi vel fuit ſui iuris, vel
pater conſenſit repetitioni dotis, vel fuit ampla dos,
Nou. 97. capite 6. id eſt, centum librarum auri, Nou.
22. capite 18. Tertio caſu mulier quæ pro ſua tantùm
parte hereditaria ex dotis promiſſione tenetur, pro
fratrum portionibus obligationem in ſe ſuſcipere de-
bet, ac fratres liberare, l. 2. & D. de dot. collat. l. 1. §. pen.
Liberantur autem vel ſolutione, vel mulieris expro-
miſſione. Quid ergo, ſi nondum dies ſolutionis vene-
rit, ac maritus nouare obligationem nolit? Mulier de
fratribus defendendis cauebit idoneè, id eſt, datis fide-
iuſſoribus, vel pignoribus, D. de collat. bon. l. 1. §. iu-
bet. ❡ Quintò quæritur, quæ ſit pæna mulieris dotem 18
non conferentis? Reſpondetur, eam nihil conſequi ex
bonis paternis, l. filiam 16. quia denegantur ei actiones
hereditariæ, l. filiæ. 12. in princip. l. ſi maritus 14. *quod*
& in bonis conferendis obſeruari, notaui ſupr. num. 9.

Tit. XXI. De Teſtamento militis.

I. 7. ij.	*XI. 7. iv.*
II. 7. j.	*XII. in princ. 10. ij.*
III. 1. 5. j.	*§. ſanè. 10. j.*
IV. 10. iij.	*XIII. 3. ij.*
V. 3. iv. 4.	*XIV. 5. j.*
VI. 8. j. ij.	*XV. 4. 5. j.*
VII. 5. ij.	*XVI. 3. iij.*
VIII. 7. iij.	*XVII. 5. j.*
IX. 9.	*XVIII. 3. j.*
X. in princip. 9.	

HActenus de bonorum poſſeſſionibus; con- 1
ſequenter dicendum de hereditatibus, quæ
ex teſtamento, vel ab inteſtato deferuntur:
ac primùm de his, quæ deferuntur ex teſta-
mento, ob eandem rationem, ob quam ſupr. expoſui-
mus bonorum poſſeſsiones ex teſtamento ante bono-
rum poſſeſsiones ab inteſtato: quia quamdiu poteſt ex
teſtamento adiri hereditas, ab inteſtato non defertur,
D. de acquir. hered. l. quamdiu poteſt. 39. Cùm autem
alia ſint teſtamenta militum, alia paganorum: priori
loco de teſtamētis militum agitur: quia milites vel iu-
re communi, vel iure militari teſtantur, l. 3. & Inſt. eod.
in princip. & §. ſed hactenus. pagani verò tantùm iure
communi teſtamentum facere poſſunt, d. §. ſed hacte-
nus. & D. de lega. 3. l. nemo. 55. ❡ Hic titulus diuiditur 2
in quinque capita. ❡ Primo capite tractatur de teſta 3
tore: vbi dantur quatuor axiomata. I. Pupillus, ſi ſit tri-
bunus numeri, id eſt, militum in numerum relatorum,
olim teſtamentum facere poterat, hodie non poteſt, l.
vltim. II. Militi vel centurioni ob delictum militare
damnato concedi ex ſpeciali priuilegio ſolet, vt teſte-
tur de rebus caſtrenſibus, proinde dicuntur teſtari iure
proprio, l. & militibus. 13. id eſt, iure militari, D. de in-
iuſt. rup.

inſt.rupt.l.6. §. ſed etſi quis.Delictum militare dicitur, quod aliquis admittit, tanquam miles, veluti ſi arma abiiciat, vel ſtationem deſerat: opponiturque delicto communi, quòd æquè in paganum, atque in militem cadit,vt adulterium,D.de re milit.l.2. in princ.& l.6.in princ.I I I.Scrinarij,& apparitores magiſtrorum militum, quamuis in matriculis militaribus ſint inſcripti, tamen milites non ſunt:ideoque iure militari teſtari nequeunt, l. ſcriniario.16.I V.Teſtamentum iure militari factum valet, ſiue teſtator in militia, ſiue poſt honeſtam,aut cauſariam, non ignominioſam miſſionem intra annum deceſſerit, l. 5.& D.eod. l.teſtamenta eorum.26.in princip.& Inſtitut.eod.§.ſed hactenus.

4 ¶ Secundo capite quæritur, quibus perſonis miles in teſtamento relinquere poſſit?Reſpõdetur, eum poſſe quemuis inſtituere heredem, & cuiuis legare,l.3. & l.miles.15.Idcirco deportati,& cæteri ferè omnes,quibus paganus nihil relinquere poteſt, ex teſtamento militis capere poſſunt. Sed etſi miles eum heredem inſtituat,quem inſtituere non poteſt;tamen inſtitutio ſuſtinetur, ſi talis reperiatur eo tempore,quo miles moritur, vt ab eo heres inſtitui poſſit; veluti ſi miles ſeruum pœnæ heredem inſtituat, iſque mortis tempore in ciuitate reperiatur beneficio principis reſtitutus, D. h.titulo l. idem eſt.13.§.& deportati.Et de lega.iij.l. 7.

5 §.1. ¶ Tertio capite de modo teſtandi dantur duo axiomata.I.Miles teſtatur, quomodò vult,& quomodò poteſt,l.3.l.ſi à fratre.14.l.milites.15.Videlicèt ſi in expeditione militari occupatus teſtetur,l. penult. & Inſt. eod. §. ſed hactenus, I I. Verba militis demonſtratiua (Doctores appellant enunciatiua) diſponunt,licet in teſtamento pagani non diſponãt. Finge dominum ſeruo ſuo Fortunato ita legare, *Fortunato liberto meo decem do lego.* his verbis non dat ei libertatem,ſed vocat eum libertum, quaſi iam ſit libertatem conſecutus: hoc caſu ſi teſtator ſit paganus, Fortunatus non ſit liber,conſequenter non accipit decem ſibi legata: ſi verò teſtator ſit miles,niſi per errorem vocauerit eum libertum, Fortunatus & libertatem directam, & decem legata conſequitur,l. 7.& infr.de neceſſar.ſeru.l.2.& de lega. I. 4. Cùm autem quis ſeruo ſuo pecuniam ſimpliciter legat, ita vt nec libertatem ei relinquat, nec eum libertum vocet:tunc, etſi legatum iure non conſiſtit,tamen Iuſtinianus ex bono & æquo iubet, vt heres ei legatum præſtet,infr.de neceſſar.ſeru.l.5.§.illo.

6 ¶ Quartum caput eſt, de hereditate,id eſt,de heredum inſtitutione,ſubſtitutione,& exheredatione.

7 ¶ De inſtitutione dantur quatuor axiomata.I.Miles poteſt pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus decedere;quamuis hoc pagano conceſſum non ſit,l. 2.& Inſt. de hered.inſtit.§.hereditas, verſ.neque enim. I I. Miles poteſt alium bonorum caſtrenſiũ,alium paganicorum heredem facere,& inter eos ius accreſcendi prohibere, l.1.In pagano aliud obſeruatur:qui ſi ex diuerſis bonis diuerſos heredes inſtituat,eius voluntas non ſuſtinetur iure directo;nihilominus enim heredes ſiunt ex æquis partibus, ſed trahitur ad fideicommiſſum: quaſi res illæ ſingulis heredibus ſint prælegatæ,D,de hered.inſtit. l.qui non militabat.78.in princ.Item paganus non poteſt inter heredes prohibere ius accreſcendi, ne decedat pro parte inteſtatus.I I I.Miles heredem facere poteſt ex certo tempore, vel ad certum tempus,l.certi. 8. & D. eod. l. miles ita 41. in princip. in teſtamento autem pagani dies adiecta pro non ſcripta habetur, adeo vt heres purè fiat,D.de hered.Inſtitut.l.hereditas ex die 34.&Inſt.eod.§.heres & purè.IV.Captatoria inſtitutio non valet, non ſolùm ſi facta ſit à pagano, D.eod.l.captatorias.70.& l.ſeq. ſed etiã ſi facta ſit à milite,l.captatorias.11.Notà primo,captatoriam inſtitutionem eſſe, quæ confertur in ſecretum alienæ voluntatis, d.l.captatorias. 70. id eſt, qua quis hereditatem, aliudve lucrum ſibi,vel alteri captat,hoc eſt, cùm ſpe futuræ ſucceſſionis, ſeu futuri lucri aliquem heredem inſtituit, ſupr. de tranſact. l.ſi maiores.25. Nota ſecundò, cum aliquis lucrum ſibi captat,veluti,*Titius ſi me heredem inſtituerit,heres eſto*,inſtitutionem verbis ſenatusconſulti reprobari: cùm autem alteri captat, committi in ſententiam ſenatuſconſulti,veluti, *Titius ſi Mæuium heredem inſtituerit, heres eſto*, d. l. captatorias. 70. & l.ſeq. Nota tertiò, inſtitutionem ad præteritum tempus relatam, non eſſe captatoriam, ideoque valere, veluti, *Qua ex parte Titius me heredem fecit, ex ea parte heres eſto*, D. de hered. inſtitut.l.2.in princ.l.hoc articulo. 29.d.l.captatorias 70.& l.ſeq.item, *Quanta ex parte me à Titio heredem inſtitutum recitaſſem, ex ea parte Sempronius mihi heres eſto*,D.eod.l.Clemens. 81. §. 1. quia verbum *recitaſſem*, eſt temporis præteriti; vt verbum *inſtituiſſes*,& verbum *legaſſes*, D.de condit. inſtitut. l.mulier.20.§. vltim. Hæc autem inſtitutio, *Quanta ex parte me Titius heredem ſcriptum in tabulis ſuis recitauerit, ex ea parte heres eſto*, captatoria eſt: quia verbum *recitauerit*,futurũ tẽpus ſignificat,D.de his quę pro nõ ſcrip. hab.l.1.in fin. Nota quartò, inſtitutionem in alienum arbitrium collatam,veluti, *Quot Titius voluerit, heredes ſunto*,non eſſe,vt Accurſ. opinatur, captatoriam, quia teſtator nihil lucri captat: ſed alia ratione reprobari, quia heredis inſtitutio iure ciuili à ſolius teſtatoris, non ab alterius voluntate pendere debet, D. de hered. inſtit.l.illa inſtitutio.32.in princip.Iure autem canonico vltima voluntas in alterius diſpoſitionem committi poteſt, extr. hoc titulo capite cùm tibi. 13. Nota quinto non eſſe captatorias inſtitutiones, cùm duo, putà vir, & vxor, mutua dilectione moti,ſe inuicem heredes purè inſtituunt, d. l. captatorias. 70. & Nou. Theod. de teſtam. Nota ſextò, Græcos malè inſtitutiones captatorias interpretari, *τὰς χάριν ἀμειβούσας εὐχάρισ*, *quæ gratiam rependunt*. Ecl. Baſil. l. 35.tit. 9. c. 56.Harmenop.lib.5.tit. 8. §. 4.quoniam hæc inſtitutio, *Si me heredem fecit, heres eſto*. gratiam rependit:non eſt tamen captatoria, ſed iure probatur, vt ſupr. oſtendi. Nota ſeptimò, non ſolùm captatorias inſtitutiones, ſed etiam captatoria legata reprobari, D. de lega. j. l.captatoriæ.64.

¶ De ſubſtitutione dantur duo axiomata. I. Miles poteſt etiam extraneis heredibus in ſecundum caſum ſubſtituere, id eſt, ſi heredes extiterint & deceſſerint, l.6. & D. eod. l.5.l.miles ita. 41. in princip. I I.Si miles filium vel filiam impuberem & extraneum heredes inſtituat, & inuicem ſubſtituat: hæc ſubſtitutio valet etiam in ſecundum caſum: ideoque impuberi, poſtquã heres extitit, decedenti extraneus ex ſubſtitutione heres fit,dummodo probet hanc fuiſſe teſtatoris voluntatem, quamquam in teſtamento pagani aliud obſeruatur:quia verba pagani generalia, quibus duo heredes inuicem ſubſtituuntur, ad eum caſum coarctantur, quo vtrique heredi ſubſtitui iure poteſt: proinde eiuſmodi ſubſtitutio ſecundum caſum non comprehendit,d.l.6.& D.de vulg.& pupilla.l.4.§.ſed ſi alter. 8

¶ De exheredatione vnum eſt axioma. Silentium militis non ignorantis ſe filium, vel filiam habere,pro exheredatione valet, l. ſicut 9. & l. ſeq. dummodò in expeditione occupatus teſtetur, Inſtitut. de exher. liber.§. penultim. 9

¶ Quinto capite de legatis & fideicommiſſis dantur tria axiomata. I. Miles non poteſt legare vltra vires patrimonij,l.in teſtamento. 12. §.ſanè. I I. Lex Falcidia in teſtamento militis locum non habet, d. l. in teſtamento. in princip. Hodie ne quidem in pagani teſtamento locum habet, ſi modò quartæ Falcidiæ retentionem teſtator prohibuerit, Nou. 1.capi.2. I I I. 10

Miles

Miles minor annis lege definitis, (id eſt, ſecundum legem Æliam Sentiam minor viginti annis, ex Iuſtiniani conſtitutione minor octodecim annis, Inſtitut. qui & ex quibus cauſis manum. non poſſ. §.eadem lege. & §. vltim.) ſi in teſtamento ſeruum ſuum ſine iuſta cauſa manumittat, pagano comparatur, quia neuter ſic dare libertatem poteſt: ſi vero ex iuſta cauſa, quæ in conſilio de cauſa manumittendi, cognoſcente probaretur, ſeruum manumittat, diſcrimē eſt: quia hoc caſu ex teſtamento pagani libertas per fideicommiſſum ſuſtinetur, ex teſtemento militis iuſta & directa competit, l. 4. Nouiſſimo autem iure, qua ætate quis teſtamentum facere poteſt, id eſt, maſculus poſt quartumdecimum, femina poſt duodecimum annum completum, pro libitu libertatem ſeruis ſuis dare poteſt, ſiue ſit miles, ſiue paganus: nec quæritur, qua ex cauſa libertatem relinquat, Nou. 119. c. a. Hæc dicta ſint de teſtamentis militum.

Tit. XXII. Qui teſtamenta facere poſſunt, vel non.

I. 10.	*VII.* 9.
II. 11.	*§ & ſicuti.* 8. 9.
III. 6. 7. 3.	*VIII.* 7. 14.
§ filium 4.	*IX* 6.
IV. 6.	*X.* 7. 15.
V. 7. 13.	*XI.* 4.
VI. 9.	*XII.* 4.

1 Deinceps dicendum de teſtamentis paganorum; de quibus duæ quæſtiones occurrunt: prior, an valeant: poſterior quis ſit eorum effectus. Cùm quærimus, an teſtamentum valeat? Prius videndum, an is qui teſtamentum fecit, teſtamenti factionem habuerit; deinde an rectè & ſecundum iuris regulas teſtatus ſit, D.h.tit.l.4. In primis igitur explicare oportet, qui teſtamenta facere poſſint, vel non poſſint.

2 ¶ Pro ſolutione huius quæſtionis octo in perſona
3 teſtantis ſpectantur. ¶ Primo ſpectatur ætas. Lex impuberibus teſtamenti factionem denegat: quoniam animi iudicio carent, l.4. & Inſtitut. eod. §. prætereà. id eſt, quia nondum plenum animi iudicium habent, Vlp. tit. de teſtam. §. impubes. Teſtamenti factio incipit initio pubertatis, vel potius in fine pupillaris ætatis: quia pubertas incipit poſt duodecimum, vel quartumdecimum annum completum: teſtamentum autem facere poteſt, qui ad extremam duodecimi vel quartidecimi anni diē peruenit, etiamſi is dies non ſit cōpletus, D.eo. l.5. Finis a lege nullus definitur, quia omnibus ſenibus, niſi aliud impedimentum obſtet, teſtamenti factio per-
4 mittitur, l. 3. in princip. ¶ Secundò ſpectatur ſtatus. Hîc de filiofam. quæritur, an teſtamentum facere poſſit? Ac datur regula, Filiusfam. teſtamentum facere non poteſt, d.l.3.§.1. Ratio eſt: quia teſtamenti factio eſt iuris publici, D.eod.l. 3. proinde nemini competit, niſi ei à lege, vel à principe conceſſa ſit: lex autem duodecim tab. ſolis patribusfamil. conceſſit teſtamenti factionem, illis verbis, *Paterfamiliâs vti legaſſit, ita ius eſto.* Cic. lib.2. de Inuentione, & ad Herennium libro 1. Sed cur lex filiisfam. non conceſſit, vt teſtamentum facere poſſent? Quia nihil habebant, de quo teſtarentur, cùm omnia patribus ſuis acquirerent, Vlp. titu. de teſtamen. §. Filiusfamiliâs. Poſteà conſtitutionibus principum conceſſum eſt eis plenum dominium peculij caſtrenſis, & quaſi caſtrenſis, vnà cum facultate teſtandi de his peculiis, l. vltima, & Inſtitut. hoc titulo in princip. deinde conceſſa eſt filiisfamiliâs nuda aduentitiorum proprietas, & quibuſdam caſibus plena proprietas, ſup. de bon. quæ lib. l. vlt. Vnde quæſitum eſt, an ſaltem de his teſtari poſſint? Et verius eſt, non poſſe; quia nulla lex, nulla conſtitutio hæc eis permittit. Opponitur d.l. vltim. §. filijs. vbi filijfam. in his dumtaxat caſibus, in quibus vſumfructum patri acquirunt, de rebus peculij aduentitij teſtari prohibentur: in alijs igitur caſibus teſtari non prohibentur; ſed teſtari poſſunt. Reſpondeo, particulam *dumtaxat*, ab emendatioribus Codicibus abeſſe; &, cùm Iuſtinianus ſit optimus ſui interpres, ipſum in l. penultim. h. t. vetare, ne id colligatur ex d. §. filijs. ſed maneat iuris diſpoſitio prohibens filiosfam. teſtari, præterquam de peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. Rurſus opponitur Nouel. 117. c. 1. vbi imperator filiisfamiliarum de rebus huiuſmodi peculij aduentitij liberè diſponere permittit. Reſpondeo, Græca Iuſtiniani verba omnem difficultatem tollere: non enim permittit *διατίθεσθαι*, quod eſt diſponere, ſeu teſtari; ſed *διαχεῖν*, quod eſt adminiſtrare inter viuos. Maneat igitur inconcuſſa concluſio, filiumfam. non poſſe teſtari, niſi de peculio caſtrenſi, vel quaſi caſtrenſi. ¶ Sed quid, ſi pater teſtari permittat? nihilo magis teſtari poteſt, D. h.t.l.6. in princip. Inſt. eod. in princip. quamquam permittente patre mortis cauſa donare poteſt, D. de mort. cau. donat. l. tam is. 25. §. 1. Differentiæ ratio eſt: quia teſtamenti factio eſt iuris publici, vt ſupr. dixi, donatio verò priuati iuris eſt. itaque pater, qui eſt homo priuatus, filio poteſt ea concedere, quæ priuati, non quæ publici iuris ſunt. Hæc dicta ſint de filijsfamiliâs. ¶ Ter- 6
tio ſpectatur qualitas animi, vt furor. Furioſi non poſſunt facere teſtamentum, quia mente carent. Sed ſi ante furorem, vel tempore dilucidi interualli teſtamentum inchoauerint & perfecerint, ſine dubio teſtamentum valet, l. furioſum. 9. & D. eod. l. filiusfam. 16. §. 1. & Inſt. eod. §. prætereà. ¶ Quarto ſpectatur qualitas cor- 7
poris, quæ quidem multiplex eſt: ideóque hîc dantur plures regulæ. I. Ægrotus, modò ſanam mentem retineat, non per morbum deliret, teſtamentum facere poteſt, l. 3. & D. eod. l. in aduerſa. 17. II. Eunuchus teſtamentum, vel codicillos facere poteſt: non tamen habet vllum priuilegium in teſtamento condendo, ſed ſalua teſtamentorum obſeruantia, id eſt, iure communi teſtari debet, l.5 III. Cæcus non aliter teſtamentum facere poteſt, quàm ſecundum formam à Iuſtino præſcriptam, l. hac conſultiſſima. 8 & Inſt eod. §. pen. nam quia maior eſt falſitatis ſuſpicio in teſtamento cæci, quàm aliorum, idcirco plures ſolemnitates requiruntur. Itaque cæcus coram ſeptem teſtibus & tabulario ſpecialiter conuocatis profiteri palàm debet ſe velle condere teſtamentum nuncupatiuum: ac palam debet exprimere nomē, & dignitatem heredum, aliaque indicia omnem ambiguitatem tollentia: item exprimere, quid, & quantum ſingulis heredibus, & legatarijs, vel fideicommiſſarijs relinquat: atque hæc omnia eo ordine, quo nunc narrata ſunt, obſeruare, non ordinem conuertere, nec præponere (exempli gratiâ) legata inſtitutionibus heredum, licèt regulariter in teſtamentis ratio ordinis ſcripturæ non habeatur, Inſt de lega. §. ante heredis. Inſuper teſtamētum perficere debet vno contextu. Ac teſtamentum à tabulario coram illis ſeptem conuocatis teſtibus ſcribi: & ab iiſdem teſtibus ſubſcribi, & tam à tabulario, quàm à teſtibus obſignari oportet. Hæ ſolemnitates requiruntur etiam in codicillis à cæco faciendis. Duarum tamen ſolemnitatum obſeruandarum neceſſitas remittitur: nam teſtamenti vel codicillorum ſcriptura ſeorſum à quouis fieri iuſſu teſtatoris poteſt: ſic tamen, vt poſteà coram teſtatore & teſtibus ſpecialiter ad id conuocatis à tabulario legatur, & à teſtatore approbetur, ſic deinde ſubſcriptionem & ſignacula, ſecundum ea, quæ ſupr. dixi, accipiat. Prætereà vbi tabulariorum copia non eſt, tabularius omitti poteſt, dummodò octauus teſtis adhi-

beatur

beatur, qui eius vice fungatur. Inſuper Leo, Nou.
69.cæcis teſtamenrum arcanum facere permitiit. Ad
hæc Doctores purant has ſolemnitares non requiri in
teſtamento cæci teſtantis inter liberos: de qua ſenten-
tia dicam inf.tit.prox.n.25.I V.Surdos & mutus natu-
ra nec teſtamentum, nec codicillos facere, nec vllam
vltimam voluntatem condere poteſt.Surdus & mutus
caſu,ſi litetas calleat, teſtamentum ſua manu ſcribere
poteſt.Surdus non mutus,ſiue natura ſiue caſu laborer
hoc vitio,reſtamenrum,vt cereri ciues Romani,facere
poteſt.Mutus tantùm non ſurdus, ſiue talis ſir natura,
ſiue caſu,ſi ſcribere ſciat,reſtamentum ſcribere poteſt:
aliàs teſtati nequit,l.diſcretis. 10. cuius ſumma eſt, vt
aliquis reſtari poſſit,opus eſſe,vt vel loqui vel ſcribere
8 poſſit. ¶ Quintò ſpectatur teſtãtis digniras. Hic datur
regula:Etiam Imperatori & Auguſtæ teſtamentum fa-
cere,& factum mutare licèt, l. 7. §. 1.Cùm enim prin-
ceps priuatam quandam ſubſtantiam habeat, infr. de
quadrien.præſcrip.l.vlt.verſ. ſed ſcimus. quid vetat eũ
de hoc priuato patrimonio teſtati: Neque enim debe-
mus exiſtimare poteſtatem principi dari,vt de imperio
vel imperij partibus teſtetur: quandoquidem teſtamẽ-
ta ad res prioatas pertinent.Cic. Philipp. 2. *In publicis
actis nihil eſt lege grauius: in priuatis firmiſſimum eſt teſta-
mentum*.Non eſt autem huius loci quærere,an princeps
imperiom alienatione deminuere,vel, (vt quidam ſe-
9 cerunt)iotet liberos diuidere poſſit. ¶ Sextò ſpectatur
iteratio teſtamenti.Nam qui reſtamentum fecit, etiãſi
ſit Imperaror,vel Auguſta,vel ſi Imperatorẽ, ſiue Au-
guſtam heredem inſtituerit,tamen teſtamentum ſuum
mutare,& aliud facere,alióſque heredes inſtituere po-
10 reſt,l.6. & 7. ¶ Septimò ſpectatur communio bono-
rum.Qui omnia bona cum alio communia haber, ni-
hilominus teſtamentum facere poteſt, l. 1. quia de ſua
tantùm parte teſtatur,non de aliena.Nota,res dici cõ-
munes duobus modis:nam aliæ nullo modo ſunt ſin-
gulorum,vr res vniuerſitatis,Inſtit. de rer.diuiſ.§.vni-
uerſitatis.& D.eod.l.6.§.1.& de acquir.rer.dom.l. ſta-
tuas.41.aliæ ſunt ſingulorum pro partibus,veluti quæ
ſunr communes ſuciis, aut coheredibus, aut collega-
rariis. De his igitur quilibet teſtatur pro ſua parte,d.l.
1.de illis nullo modo teſtati poteſt:proinde monachus
non poteſt facere reſtamentum, quia nihil proprium
habet,ſed res ita ſunt communes monaſterij,vt ſingu-
li monachi partem harũ rerum ſibi vindicare nequeãt,
11 Nou.5.cap.5. ¶ Octauò ſpectatur genus mortis: quæ-
rit enim,an teſtamentum eius valeat, qui mortem ſibi
conſciuit?ac reſpondetur valere, niſi conſcientia cri-
minis & metu pœnæ ſibi manus intulerit: tunc enim
eius teſtamentum conſtitutiones irritum faciunt:qua-
re ſi criminis reus ſe interemit, eios innocentiam, vt
teſtamentum valeat,probare oportet, l. 2. & D.de in-
iuſt.rupt.l.6.§.eius qoi.Hæc dicta ſint de perſona teſta-
rotis:conſequenter dicendum eſt de forma, & modo,
quo reſtamentum fieri deber.

Tit. XXIII. De teſtamentis, & quemadmodum teſtamenta ordinantur.

I. 13. 1.
II. 8.
III. 23.
IV. 9. *iv.*
V. 9. *iij v.*
VI. 9. *iij.*
VII. 9. *v.*
VIII. 15 *ij.*
IX. 15. *ij.*
X. 28. *j.* 35.

Anal. Cod.

XI. 36.
XII. in princ. 14. 15. *ij.* 16.
§. de his. 20.
XIII. 3. 23.
XIV. 10.
XV. 9. *ij.*
XVI. in princ. 28. *ij.*
§. illud. 30. *iv.*
XVII. 9. *j.*
XVIII. 37.
XIX. 4. 5.
XX. 28. *iij.*
XXI. in princ. 13. *j. ij.* 14. 15. *j.* 16. 18. 21. *j. iij.*
§. t. 18. 21. *iij.*
§. in omnibus. 22.
§. finem. 16. 24.
§. Ex imperfecto. 24.
§. per nuncupationem. 18. 27.
§. ſi quis autem. 32. *ij.*
§. vlt. 9. *ij.*
XXII. in pr. 28. *iv.*
§. teſtibus 28. *v.*
XXIII. 37.
XXIV. 19.
XXV. 19.
XXVI. 27.
XXVII. 32.
XXVIII. in pr. 9. *v.* 22.
§. cùm autem. 14. 15. *ij* 21. *iij.*
XXIX. 21. *ij.*
XXX. 34.
XXXI. 3. 25.

SVperiori titulo egimus de teſtatore: nunc 1
de ipſo teſtamẽto dicemos,præſertim quo-
modò fiat. ¶ Diuido hunc titulum in qua- 2
tuor capita. ¶Primo capite legiſlator iubet, 3
vt teſtamentum iure fiat: quia teſtamentorum ordina-
rio ſub certa definitione legum inſtituta eſt, l.vlt. verſ.
cùm enim, id eſt, ius certam formam teſtamentis tri-
buit,quam teſtator mutare non poteſt, D. de lega. j. l.
nemo poteſt. 55.quia teſtamẽti factio eſt iuris publici,
D.h.t.l.3.coi derogare nemo poteſt,l.teſtandi.13. ¶Se- 4
cundo capite exponitur,quibus modis teſtamenta iure
fiant.Sunt autem tres modi iure teſtãdi. I. Coram pri-
uaris teſtibus. II. Apud acta cuiuſcumque iudicis, vel
municipum. III. Coram principe, l.omnium. 19. De
reſtamento apud acta confecto nihil,vlteriùs dicẽdum
occurrit. ¶ De teſtamento, quod coram principe fit, 5
notandum,ad eius confirmationem nec alias ſolemni-
tates requiri, nec reſcriptum principis, d. l. omnium.
verſ. nec ſanè. ¶ Teſtamentum, quod coram priuatis 6
teſtibus fit,ſobdiuiditur in ſolemne, & nuncupatiuum.
¶ De teſtamento ſolemni quatuor conſiderantur: ma- 7
teria,verba,voluntas teſtatoris, & ſolemnitates. ¶ De 8
materia teſtamenti tria notentur. I. Teſtamentum vel
in tabulis, vel in chartis, vel in alia qualibet materia
ſcribi poteſt,D.de bon.poſſ.ſec.tab.l.1.in princ.& Inſt.
h.t.§.nihil autẽ. II. Teſtamentum eodem tenore ſcri-
bi poreſt in pluribus codicibus, ita vr omnes ſint au-
thentici, ſi in omnibus repeтiantur ſolemnitates, quæ
iure in teſtamentis requiruntur,Inſt.eo.§.pen.& D.qui
reſtam.fac.poſſ.l.vnum.24. III. Si teſtamentum ſemel
publicatum ſit,quamuis materia, in qua primùm à te-
ſtatore ſcriptum fuit, id eſt, quamuis ipſum authenti-
cum intercidat,nihilominùs valet,l.2. ¶ De verbis te- 9
ſtamenti quinque regulæ traduntur. I. Non officit te-
ſtamento,quòd à teſtatore diuerſis nominibus appella-
tum ſit,putà reſtamentum, vltimum elogium, vltima
voluntas:quia ſuperflua non nocent,l.teſtamẽtum. 17.
II.Heredis inſtitutio, quæ eſt caput & fundamentum
teſtamenti,Iuſt.de lega.§. ante heredis. quibuſcumque
idoneis verbis fieri poteſt,etiam Græcis, l.hac conſul-
tiſſima.21.§.vlt.nec ſolùm directis & ſolemnibus, ve-
luti, *Heres eſto*; ſed etiam inflexis & precatiis,veluti, *Vo-
lo, mando, cupio vt ſit heres*, l.quoniam.15. III. Verba te-
ſtatoris enunciatiua veritati non faciunt præiudicium:
ſiue ſint verba negantia, veluti ſi teſtatrix ſe nihil cui-
quam donaſſe ſcripſerit,l.6.ſiue affirmãtia, veluti ſi te-
ſtator aliquem filium vocauerit, non propterea filius
ſit, quemadmodum nec ſi quis apod acta profeſſus ſit
nomen quaſi filij, cùm filios non eſſet,l. 5. & ſupr. de
probat.l.non nudis.14.& Inſt.de adopt.§. vlt.Similiter
nec profeſſio quaſi ſpurij à matre facta nocet filio,quò
minùs legitimus & in patris poteſtate ſit, D. de pro-
bat. l. Imperatores. 29. §. mulier. Verùm ex Iuſtiniani
conſtitutione, ſi quis filium ſuum naturalem apud
acta ſimpliciter filium nominauerit, eo ipſo intelligi-
tur eum legitimare,Nou.117.c.2. quia filius definitur,
qui ex viro & vxore eius naſcitur, D.de his qui ſui vel
alie.iur.ſũt,l.6.Obiter nota, veteres ſolitos eſſe nomi-

V na libe

na liberorum profiteri apud acta,vt inde in quæſtiooe
ſtatus probationes ſumi poſſent.Iuuenalis Satyra 9.

Tollis enim,& libris actorum ſpargere gaudes
Argumenta viri. ——————

Capitolinus in M.Antonio Philoſophu, *Liberales cau-*
ſas ita muniuit, vt primus iuberet apud præfectos ærary Sa-
turni vnumquemq, ciuium natos liberos profiteri intra tri-
ceſimũ diem nomine impoſito:per prouincias tabulariorũ pu-
blicorũ vſũ inſtituit,apud quos idẽ de originibus fieret,quod
Romæ apud præfectos ærary , vt ſi fortè aliquis in prouincia
natus cauſam liberalẽ diceret,teſtationes inde ferret. IV.Er-
ror in nomine,vel prænomine,vel cognomine,vel ad-
gnomine heredis aut legatarij,dũmodò de perſona cõ-
ſtet,inſtitutionem ſeu legatum nõ viriat; quia nomina
hominũ ſignificandorum cauſà reperta ſunt:qui ſi alio
quolibet modo intelligantur,nihil intereſt,l.4.& D.de
bon.poſſ.ſec.tab.l.ſi ita.8.§.ſed & cũ.Nomen veteribus
auctoribus dicitur,quod gentem ſignificat:cognomen,
quicquid additur nomini:nõ poſſunt eſſe plura cogno-
mina:ſed poſteriores,vt Chariſius grãmatic⁹,quod co-
gnomini additur,adgnomen appellãt:prænomen verò
his omnibus prę ponitur,& eſt id,quod hodie vocamus
nomen propriũ.Exempli gratiâ, *Publius* eſt prænomẽ,
Cornelius nomen,*Scipio* cognomen, *Africanus* alterum
cognomen Ciceroni,adgnomen Chariſio.Nominibus
gẽtes, cognominibus familiæ eiuſdẽ gentis diſtingue-
bantur:vt in lege Cornelia erãt multæ familiæ, veluti
Cinnæ,Dolabellæ,Lentuli,Suræ &c. Qui ſunt ex eadẽ
gente,proinde eiuſdẽ nominis,vocabãtur gentiles:qui
verò erant eiuſdẽ familiæ & cognominis,nõ ſolùm in-
ter ſe dicebantur gentiles,ſed etiã adgnati.Ab his om-
nibus nominibus demõſtratio differt. Eſt autẽ demon-
ſtratio,quæ vice nominis fungitur in re vel perſona ſi-
gnificanda:vt , *fundus , quem a Titio emi : filius meus pi-*
ctor. Ac de demõſtratione ſimilis regula traditur, nem-
pe falſam demonſtrationẽ non obeſſe,cùm de perſona
conſtat,inf.tit.prox.l.5. & D. de condit.& demonſtrat.
l.falſa.33.in pr. & l. ſeq. in pr.Quid ergo,ſi quis extra-
neũ heredem inſtituẽs,eum falsũ appellauerit filiũ,vel
fratrem ſuũ? Veluti,*Titius filius meus heres eſto:Titius fra-*
tèr meus heres eſto. Diſtinguendum eſt: aut enim teſtator
ſciebat eum non eſſe filiũ,vel fratrẽ;ſed ita appellauit,
quia paterna vel fraterna dilectione eum proſequeba-
tur:aut errauit , putans eſſe verè filiũ,vel verè fratrem:
ſed poſt eius mortem conſtitit non eſſe filium,vel non
eſſe fratrem.Priori caſu inſtitutio valet,D.de hered.in-
ſtit.l.nemo.58.§.1.Poſteriori caſu inſtitutio non habet
effectum;quia non debetur inſtituto hereditas,l.5. Ad
quem autem pertineat,exponã tit.ſeq.cap.2.n.9. V.Er-
ror teſtamentarij, id eſt , ſcribentis teſtamentum , qui
omiſit hæc verba,*heres eſto*,non nocet inſtitutioni: quia
minus ſcriptum à teſtamentario , plus nuncupatum à
teſtatore videtur , l.7. Hæc deciſio locum habet,quo-
tieſcumque ex aliis verbis , quæ teſtamentarius ſcrip-
ſit , apparet teſtatorem dictaſſe heredis inſtitutionem,
veluti ſi in teſtamento ſcriptũ ſit,*Titius ex beſſe,Seius ex*
triente. Secus ſi tãtùm ſcriptum ſit,*Titius*:quoniam hoc
vno vocabulo nihil de heredis inſtitutione cõſtat.Sed
ſi ſcriptum ſit,*Titius heres*,inſtitutio valet, quamuis de-
ſit verbũ *eſto*.D.de hered.inſtit.l.1.§.ſi autem.Hactenus
10 de verbis teſtamẽti. ¶ De teſtatoris autẽ volũtate vna
eſt regula,Qui inſtitutionẽ & exheredationẽ fecit, nõ
codicillos,ſed teſtamentũ facere voluit,l.codicillũ. 14.
(vbi codicillus in numero vnitatis effertur, vt & in l.
cùm antiquitas. 28. in pr.quãuis elegantiores auctores
tantùm in numero multitudinis, codicillos dicãt,D.de
verbor.ſignif.l.nõ eſt ſine liberis.148.)Quare ſi nõ va-
leat vt teſtamentum , non valebit iure codicillorum,
niſi clauſula codicillaris adiecta ſit ,D. qui teſtam. fac.
11 poſſ.l.ex ea. 29. ¶ De teſtamentorum ſolemnitatibus
duo tractantur:primò, quæ ſint ſolemnitates in teſta-
mentis obſeruandæ:ſecundò,in quibus teſtamentis ne-
ceſſariæ ſint,vel non.Prima diſquiſitio eſt quadriperti-
ta : quia ſolemnitates teſtamentorum partim ad teſtes
pertinent,partim ad ſcripturam teſtamenti , partim ad
teſtatorẽ,partim ad vnum cõtextum. ¶ Quod ad teſtes 12
attinet,tres quæſtiones de eis deciduntur. ¶ Primò quæ- 13
ritur,qui poſſint eſſe teſtes in teſtamento? I. Debẽt eſſe
ciues Romani,l.hac conſultiſſima.21. in princ. Quare
ſeruus nõ poteſt eſſe teſtis in teſtamento, Inſt.h.t.§.te-
ſtes autem.& D.qui teſtam.fac.poſſ.l.qui teſtamẽto.20.
in pr.& §.ſeruus.Tunc autem conditio teſtis ſpectatur,
cùm ſignat teſtamentum , non cùm teſtator moritur,
D.eod.l.ad teſtium.22.§.1.ſed ſi quis eo tempore , quo
teſtamẽtũ ſignat,omniũ conſenſu pro libero habeatur,
nec ſtatus cõtrouerſiã à quoquam patiatur,nõ propte-
reà teſtamentũ inutile eſt,quòd poſteà ſeruus eſſe appa-
reat,ſed ex conſtitutionibus principũ ſuſtinetur , l.1.&
Inſtit.eod.§.ſed cùm aliquis.II.Debẽt eſſe puberes,quia
impuberes iudicio carent, d.l.hac conſultiſſima. in pr.
d.l.qui teſtamento.in pr.d.§.teſtes. III. Debent eſſe li-
terati , vt poſſint teſtamento ſubſcribere , l. vlt.de qua
ſubſcriptione poſterius dicam. Leo autem , cui placet
ſubſcriptionem teſtium non eſſe neceſſariam,Nou.42.
etiã teſtes literarũ expertes admittit. No.43. ¶ Secun- 14
dù quæritur , quot teſtes in teſtamentis condendis ad-
hiberi debeant?Reſpondetur,ſeptem teſtes requiri, l.ſi
vnus.12.in princ.d.l.hac conſultiſſima. in princ. l.cùm
antiquitas.28.§.cùm autem.& Inſt.eod. §.ſed cùm pau-
latim. Iure autem canonico valet teſtamentum factum
corã presbytero parochiali , & duobus vel tribus aliis
teſtibus,extr.h.t.c.cũ eſſes.10. Itẽ, ſi fiat ad pias cauſas,
coram duobus vel tribus teſtibus,extr.eo.c.relatum eſt
quod.11.Iure oriẽtali in vrbibus quinq; teſtes,in pagis
& itineribus locíſq; ſolitariis tres teſtes ſufficiũt,Nou.
Leo.41.& 43. ¶ Tertiò quæritur,quomodò ſint teſtes 15
adhibẽdi?Duo hîc requiruntur.I.Vt teſtes ſint ſpeciali-
ter ad hoc rogati,vt teſtamẽto faciẽdo adſint teſtimo-
nij gratiâ,d.l.hac conſultiſſima.in pr.& D.qui teſt.fac.
poſſ.l.heredes palam.21.§.in teſtamentis. II.Vt omnes
teſtes ſimul ſint in præſentia & cõſpectu teſtatoris,d.l.
ſi vnus.in pr.& d.l.cùm antiquitas, §.cùm autẽ.niſi vel
lege municipali hæc ſolẽnitas remittatur,l.ſi non ſpe-
ciali.9.vel tẽpore peſtis teſtamentũ fiat, l.caſus. 8. qua
lege abutũtur,qui ex ea colligunt, tẽpore peſtis nõ re-
quiri legitimũ numerum teſtium : lex enim adeo per-
ſpicuè contrariũ ſtatuit, vt mirer cuiquã hanc ſenten-
tiã in mentẽ venire potuiſſe. ¶ Quartò quæritur,quod 16
ſit officiũ teſtium,dum teſtamentum conditur?Officiũ
eorum eſt,vt teſtamentũ omnes ſignent,& ſubſcribãt:
hic enim eſt teſtamenti finis , quo omiſſu teſtamẽtum
eſt imperfectũ,d.l.ſi vnus.in pr. d. l. hac conſultiſſima.
in pr.& §.finẽ.& Inſt.eod.d.§.Sed cùm paulatim. & D.
qui teſtam.fac.poſſ.l.ad teſtiũ.22. §. ſi quis ex teſtibus.
quamquã iure Orientali neq; ſubſcriptio , neq; ſigna-
cula teſtium neceſſaria ſunt,No.Leo. 42. Poſſunt autẽ
teſtes vel ſuo,vel teſtatoris,vel alieno anulo,item om-
nes vno & eodẽ anulo ſignare teſtamentum, d.l.ad te-
ſtiũ.§.ſi ab ipſo.& Inſt.h.t.§. poſſunt. Illud admirabile
videtur,quod ſcribit Vlpianus in d.l.ad teſtiũ, §.ſignũ.
tantùm anulo ſignari poſſe , non alio impreſſo. Addit
autem, *dummodò habeat χαρακτῆρα*,vt excludat anulos,
quibus tantùm ornatus cauſa vtuntur:nam ſignatorius
anulus appellatione ornamenti non continetur , D.de
auro & arg.lega.l.argumento.25.& de verb.ſignif.l.ſi-
gnatorius. 74. Vſum anulorum videntur Romani ac-
cepiſſe à Lacedemoniis.Iuuenalis Satyr.11.

Qui Lacedemonium pytiſmate lubricat orbem.

Sed veteres (teſte Macrobio Saturnal. lib. 7. c. 13.)ſi-
gnandi tantùm, non ornatus cauſâ anulos geſtabant.

Poſtea

Poſteà declinante morum puritate, cœperunt ornatus
causâ anulis vti. Plin. lib. 33. c. 1. *Alius deinde gēmas vio-*
lari nefas putauit: ac ne quis ſignandi cauſam in anulis eſſe
17 *intelligeret, ſolidas induit.* Hucuſque de teſtibus. ¶ Con-
ſequenter dicendum de ſcriptura teſtamenti: de qua
18 diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an
ſcriptura ſit neceſſaria in teſtamento conficiendo? Re-
ſpondetur, ſine ea teſtamentum ſolemne non conſiſte-
re, quia ſolemnitatis cauſa requiritur, l. hac conſultiſſi-
ma. 21. in princ. & §. 1. Alia ratio eſt teſtamenti nuncu-
patiui: quod ſine ſcriptura conſtat, d. l. hac conſultiſſi-
ma, §. per nuncupationē, & Inſt. eod. §. vlt. quare ſi ſcri-
batur, non ſolemnitatis, ſed facilioris probationis gra-
tiâ ſcriptura adhibetur, proinde nō eſt neceſſaria, D. de
19 pign. l. 4. & de fid. inſtrum. l. 4. ¶ Secundò quæritur, an
ſcripturæ ordo non ſeruatus, aut aliud ſcripturæ vitiū
à tabellione, vel alio ſcriptore admiſſum noceat teſta-
mento? Reſpondetur, non nocere: veluti ſi inſtitutio-
nes heredum poſt legata ſcriptæ ſint, aut alia obſerua-
tio à tabellione, vel alio ſcriptore non ex mente teſta-
toris ſit prætermiſſa, l. ambiguitates. 24. & Inſt. de lega.
§. ante heredis. Quin etiam præpoſteri vitiū teſtamen-
to non nocet: veluti ſi ita ſcriptum ſit, *Si poſt biennium*
à morte mea nummi ex Aſia venerit, heres meus intra an-
num Seio decem dato, l. præpoſteri. 25. & Inſt. de inutil.
20 ſtipul. §. item ſi quis ita. ¶ Tertiò quæritur, an deleta,
vel ſupra lineas ſcripta habeant iuris effectum? Reſpō-
detur hanc eſſe quæſtionem facti: quia ſpectandū eſt,
vtrùm hæc voluntate teſtatoris facta ſint, an ſine eius
voluntate. Nam deleta ita demum propter lituram nō
debentur, ſi aut conſultò à teſtatore, ſiue ab alio volun-
tate teſtatoris deleta ſint, aut ante conſummatum te-
ſtamentum ita ſint deleta, vt legi non poſſint, l. ſi vnus,
12. §. 1. & D. de his quæ in teſt. delen. l. 1. Iure autē præ-
torio heres, cuius nomen ita deletum inconſultò eſt,
vt legi non poſſit, bonorū poſſeſſionē ſecundum tabu-
las petere nequit, niſi poſt prolatas tabulas id contige-
rit: quia tabulas teſtamenti oportet vel extare, vel ſe-
mel extitiſſe, D. ſi tab. teſta. extab. l. vn. ſed ea quæ ſupra
lineas ſcripta ſunt, ita demum debentur, ſi teſtatoris
voluntate ſcripta ſint, d. l. ſi vnus, §. 1. Dictum eſt de
ſcriptura. ¶ Sequitur, vt de teſtatore dicamus: à quo
21 tria requiruntur. I. Vt ſi ſcriptura proferatur clauſa ſiue
quoquo modo inuoluta, coram teſtibus dicat hoc eſſe
ſuum teſtamentum, l. hac conſultiſſima. 21. in princ. II.
Vt nomen heredis, vel heredum aut palàm coram te-
ſtibus nuncupet, aut manu ſua ſcribat, vt Iuſtinianus
conſtituit, l. iubemus. 29. & Inſt. eo. §. ſed his omnibus.
Sed idem Iuſtinianus neceſſitatem huius obſeruatio-
nis remiſit, Nou. 119. c. 9. III. Si poteſt ſcribere, per
ſe teſtamēto ſubſcribat: ſin minùs, octauum teſtē adhi-
beat, qui eius nomine ſubſcribat, d. l. hac conſultiſſi-
ma. in pr. & §. 1. & Inſt. eod. §. ſed cùm paulatim. Exci-
pitur teſtamentum holographum: nam ſi teſtator totū
teſtamentum ſua manu ſcripſerit; & hoc in ipſa ſcri-
ptura expreſſerit, ſe manu ſua totum ſcripſiſſe: non eſt
neceſſe, vt per ſe, vel per alium ſubſcribat, l. cùm anti-
quitas. 28. §. cùm autem. ¶ Vltimo loco traditur, teſta-
22 mentum vno contextu, id eſt, nullo extraneo actu in-
teriecto fieri debere, d. l. hac conſultiſſima, §. in om-
nibus, & Inſt. eod. d. §. ſed cùm paulatim. Vnde perſpi-
cuè falſa eſt Doctorum ſententia exiſtimantium in te-
ſtamēto contrahi poſſe. Nec obſtat, quòd pignus in te-
ſtamento conſtitui poteſt, D. de pigner. act. l. nō eſt mi-
rum. 26. in pr. quia tunc non eſt pignus conuentionale,
ſed teſtamentarium: nec magis dici poteſt contractos,
quàm cùm miſſione in poſſeſſionem pignus prætoriū
conſtituitur. Id tamen, quod neceſſitas naturalis expo-
ſcit, putà ſi cibus, aut potio, aut pharmacum teſtatori
præberi debeat, actum teſtamenti nō interrumpit, nec

obſtat, quò minus teſtamentum vno contextu factum
dicatur, d. l. cùm antiquitas. in princ. Expoſui teſtamen-
torum ſolēnitates. ¶ Nunc vidēdum, in quibus teſta- 23
mentis ſint adhibendæ. Cùm totum hoc negotiū, quod
teſtamenti conficiendi gratiâ agitur, inter teſtatorē &
heredem, ſiue heredes vertatur, Inſt. h. t. §. ſed neq;, ma-
gis habetur hîc ratio teſtatoris, quàm heredis: quia ne
quidem princeps ex teſtamēto imperfecto aliquid ca-
pit, l. 3. Quòd autem iuris ſolemnitates non requiran-
tur in teſtamento, in quo eccleſiæ, vel alij loco pio re-
linquitur, nō eſt cautum iure ciuili, ſed tantùm iure ca-
nonico, extr. h. t. c. cùm eſſes. 10. & c. ſeq. Iul. Clar. lib. 3.
ſentent. §. teſtamentum, q. 6. Iam quod ad teſtatores at-
tinet, certum quidē eſt, regulariter ab omnibus teſta-
torib. ſolēnitates teſtamentorū obſeruari debere; quia
nemo poteſt facere, quò minùs leges in ſuo teſtamēto
locum habeāt, l. teſtādi. 13. & D. de lega. j. l. nemo po-
teſt. 55. Quidam tamen excipiuntur, vt milites, & parē-
tes teſtantes inter liberos, & ruſtici: quoniam igitur de
militibus, ſup. tit. 21. dictum fuit: de reliquis nunc dicē-
dum. ¶ Quod ad teſtamentum parentis inter liberos 24
attinet: cùm aliud ſit teſtamentū imperfectum ratione
voluntatis, D. qui teſtam. fac. poſſ. l. ſi is qui. 25. & Inſtit.
quib. mod. teſt. infirm. §. pen. aliud ratione ſolēnitatis, l.
hac conſultiſſima 21. §. finem. (vbi non leg. *pro infecto*,
ſed, *pro imperfecto*, vt habetur in emendatioribus Codi-
cibus, & in No. Theodoſij, vnde hæc lex ſumpta eſt. nā
& Græci ita legūt, vt cōſtat ex Synopſi Baſil. lib. 35. tit.
2. c. 16. vbi ita ſcriptū eſt, *ἡ γὰρ μὴ ὅτω παρασιωπῶσα δια-*
θήκη ἀτελής ἐστιν) & D. de leg. Corn. de fal. l. 6. in princ.
Cōmunis Doct. ſententia eſt, teſtamentū inter liberos
valere, ſi ſit imperfectū ratione ſolemnitatis: ſecus au-
tē, ſi ſit imperfectum ratione voluntatis. Idcirco aiunt
hoc teſtamentū valere, ſi factum ſit corā duobus teſti-
bus non rogatis: non tamē valere, ſi filius in poteſtate
ſit præteritus; aut ſi non omnes heredes inſtituti ſint,
quos teſtator inſtituere volebat; aut ſi morte præuen-
tus, legatum aliquod non reliquit, quod relinquere
volebat, gl. in d. l. ſi is qui. Doct. in d. l. hac cōſultiſſima,
§. ex imperfecto. Clarus lib. 3. §. teſtamentum, q. 8. & 9.
Idémq; ſtatuunt de teſtamēto ad pias cauſas. Clar. d. §.
teſtamentū, q. 7. Hæc eſt Doct. ſentētia; quorum aucto-
ritate prætermiſſa, veritatē indagemus. Quatuor iura
de priuilegio teſtamentis inter liberos factis tributo
ſunt conſideranda. Primò Conſtantinus conſtituit, vt
teſtamentū imperfectum patris vel aui aut proaui pa-
terni valeat inter liberos ſuos vel emancipatos. Si verò
etiam extraneo ſit aliquid relictū, huic nihil debeatur.
Idémq; ſtatuit de codicillis, ſiue epiſtola, ſiue alia qua-
uis ſcriptura: omnes enim voluntates ex bono & æquo
ſuſtinentur, licèt ſolemnitatibus iuris deficiantur, ſup.
fam. erciſc. l. vlt. vbi Imperatorē loqui de imperfectio-
ne ob defectū ſolemnitatis, non voluntatis, patet ex il-
lis verbis, *quibuſcumque verbis, vel indiciis inueniantur re-*
licta: nec non ex ſequentibus illis verbis, *etiam ſi ſolem-*
nitate legum huiuſmodi diſpoſitio fuerit deſtituta. Sed ani-
maduertendū eſt, Imperatorem non confirmare eiuſ-
modi teſtamenta iure directo, ſed per fideicommiſſum.
ab inteſtato, vt cōſtat ex illis verbis, *iudicio familiæ erci-*
ſcundæ, licèt ab inteſtato ad ſucceſſionē liberi vocentur ſerua-
to S. C. auxilio, defuncti diſpoſitio cuſtodiatur. Secūdò Theo-
doſius in d. l. hac cōſultiſſima, §. ex imperfecto. hoc ius
produxit ad teſtamentū matris, & aui materni, & auiæ,
ceterorúmque adſcendentiū vtriuſque ſexus: quod &
Iuſtinianus teſtatur Nou. 107. in princ. Ergo Theodo-
ſius ſimiliter loquitur de teſtamento imperfecto ra-
tione ſolemnitatis, de quo etiam expreſsè locutus erat
in §. proximè præcedente. Immo ſecundum interpre-
tationem Cuiacij tantùm loquitur de defectu ſub-
ſcriptionis, & ſignaculorum teſtium, non de aliarum

ſolemnitatum defectu. Quare teſtamentum à parente
inter liberos coram duobus teſtibus factum, quod ſu-
prà diximus à Doct.ſoſtineri,ſecundum Cuiacium non
valet. Ego à communi ſententia non puto recedendū:
quoniam allogata iura generaliter loquuntur, & à Iu-
ſtiniano generaliter accipiuntur ,d.Nou.107.in princ.
Nec obſtat,quòd in d.l.hac conſulriſſima. §.finem.quẽ
proximè ſequitur §.ex imperfecto. dicitur teſtamẽtum
haberi pro imperfecto,in quo ſubſcriptiones & ſigna-
cula teſtiū deſiderantur : non enim ſenſus eſt,hoc ſolū
eſſe imperfectū:ſed licèt omnia alia, quæ iure requirū-
tur,adhibita ſint,tamẽ ob defectū ſignaculorū,& ſub-
ſcriptionis dici teſtamentum imperfectum.Ideo autem
ſubſcriptionis & ſignaculorū potiùs,quàm aliarum ſo-
lemnitatū mentionem fecit:quia hæc vltimo loco ad-
hibentur.Vult igitur Imperator, vt omnes ſolẽnitates
à prima ad vltimā adhibeantur. Eadẽ ratione in l. 6. in
pr.D.de leg.Corn.dè falſ.fit tantùm mentio ſignaculo-
rū,ac dicitur teſtamẽtum eſſe imperfectū,quod ſigna-
tum non eſt:quoniam vltimo loco, atq; adeo etiā poſt
teſtium ſubſcriptionem teſtamentum obſignatur.Ter-
tiò Iuſtioianus ſcripturam inter liberos à parente ſine
iuris ſolemnitatibus factā valere vetat , niſi ab ipſo pa-
rente, vel ab omnibus liberis ſubſcripta ſit,No.18.c.7.
Quartò idem Iuſtinianus,d.Nou.107.cōfirmat d.Nou.
18.c.7.& corrigit d.l.vlt.ſup.fam.erciſc.& d.l.hac con-
ſultiſſima,§.ex imperfecto,h.t.reprobans teſtamentum
inter liberos imperfectū,niſi manu teſtatoris literarum
periti ſcriptū ſit , & corā teſtibus teſtator dixerit hanc
eſſe ſuam vltimā voluntatem.Hoc autẽ caſu etiam ex-
traneis perſonis legata & fideicōmiſſa ſolui iobet.Eiuſ-
modi verò teſtamẽtū alio poſteriori rūpi prohibet,niſi
poſterius teſtamentum perfectum ſit,vel in ſcriptis,vel
25 nuncupatiuū. ¶Quæro,an ea,qoæ hactenus dicta ſunt
de teſtamento facto à parente inter liberos, obtineant
in teſtamẽto cæci,qui aliàs ex Iuſtini cōſtitutione,ſup.
qui teſt.fac.poſſ.l.hac conſultiſſima.8.plures quàm cę-
teri , ſolemnitates in teſtamento condendo obſeruare
debet,vt expoſui ſup.d.t.n.10.mẽb.3. Communis opi-
nio eſt,teſtamentū cæci inter liberos valere, ſi duo te-
ſtes ſint adhibiti, ſine aliis ſolemnitatibus iuris ciuilis,
Bal.n.1.& Iaſ.n.4.in d.l.hac cōſulriſſima.Soci.lib.a.cōſ.
263.Boër.deciſ.240.n.20.Iul.Clar.li.3.ſent.§.teſtamẽtū
q.17.n.a. Mihi ſecus videtur:quia iura probantia teſta-
mẽtū imperfectū inter liberos, reſpiciūt ad ius cōmu-
ne,non ad ea,quę ſpecialiter de cæcis ſtatuta ſunt:qua-
propter hęc manẽt incorrecta. Præterea Iuſtinianus in
eiuſmodi teſtamẽtis imperfectis ſcripturā manu teſta-
toris requirit,ſi teſtator literas calleat,d.No.107. ergo
nō ſufficiunt duo teſtes.Hæc dicta ſint de teſtam.parẽ-
26 tūn inter liberos. ¶ Iā paucis agamus de teſtamẽtis ru-
ſticorū:quibus hoc priuilegiū datū eſt,vt ſi eo loco te-
ſtentur,in quo literari homines raro inueniūtur,ſecū-
dū conſuetudinẽ ibi receptā teſtari poſſint, dummodò
adhibeāt ſeptẽ teſtes,ſi tot reperiri poſſunt ; vel ſaltem
quinq;,ſi plores inueniri nequeūt:&,ſi qui teſtes litera-
ti ſint,pro illiteratis ſubſcribāt:& corā teſtibus volūta-
tẽ ſuā teſtator declaret,pręſertim quẽ heredẽ,ſiue quos
heredes habere velit:& de hac expreſſa voluntate poſt
teſtatoris obitū teſtes iurati deponant , l.vlt.Hactenus
27 de teſtamẽto ſolẽni. ¶ In teſtamento nuncupatiuo cō-
ficiendo quatuor requirūtur. I. Vt adhibeātur ſeptem
teſtes.II. Vt ſint ſpecialiter ad hoc rogati.III. Vt hi te-
ſtes ſimul collecti ſint in præſentia teſtatoris. IV. Vt
teſtator palam corā eis ſimul audientibus voluntatem
ſuam declaret, l.hac cōſultiſſima.21.§.per nuncupatio-
nẽ.& l.in teſtam.26.& Inſt.eod. §.vlt.& D.qui teſt.fac.
poſſ.l.heredes palam.21.in princ.& §.in teſtamẽtis.Ex-
28 poſui,quibus modis teſtamenta ordinentur. ¶ Tertio
capite exponendum eſt,quibus in teſtamento relinqui
poſſit.Vbi dantur quinq; regulæ.I.Si in teſtamẽto iure
facto is heres inſtituatur,qui capax eſt, teſtamentū re-
ſcripto principis reſcindi non poteſt,l.ſi teſtamentum.
10.Capax dicitur is,cum quo teſtamenti factio eſt.Di-
ſtinguitur autẽ incapax ab indigoo: cùm enim incapax
non poſſit ex teſtamento capere,id perinde habetur,ac
ſi relictum non eſſet: proinde ad eos pertinet, ad quos
ceſſante ea teſtatoris voluntate pertinere debet;vt pu-
tà hereditas incapaci relicta pertinet ad heredes legi-
timos:& legatū incapaci relictū manet penes heredẽ,
quem teſtator eo legato onerauit:indignus autẽ capit
quidem,ſed id ei à fiſco aufertur,D.de his quæ vt indi-
gn.l.2.in pr.l.cum quidā.12.& l.vlt.§.1. II. Principi,&
cęteris in quacūq; dignitate conſtitutis tam hereditas,
quàm legatū, vel fideicōmiſſum relinqui poteſt, l.non
dubium.16.in princ.III.Princeps,& viri potentes non
capiunt ex teſtamento ſioe ſcriptura condito , ſi aliud
quamuis prius,in ſcriptis factum ſit,l.nolumus.20.IV.
Qui teſtamentū dictat,ex eo capere poteſt, l.dictanti-
bus. 22. in princ. V. Teſtibus in teſtamento coodendo
adhibitis teſtator poteſt relinquere , quod vult, d.l.di-
ctātibus,§.1.id eſt,legare, vel per fideicōmiſſum relin-
quere. Idẽ autẽ heres & teſtis in codẽ teſtamento eſſe
non poteſt,Inſt.h.t.§.ſed neque,& §. ſeq. & D.qui teſt.
fac.poſſ.l.qui teſtamento.20.in princ. ¶ Quarto capite 29
agitur de effectibus teſtamẽti. Hìc quatuor conſiderā-
tur:nempe teſtamẽti confirmatio,vel infirmatio,& ta-
bularū apertura,atque conſeruatio. ¶ Teſtamenti cō- 30
firmationes plures ſunt.I.Cùm teſtator moritur : quia
teſtamentū eſt iuſta volūtas eius, quod quis poſt mor-
tem ſuā fieri velit,D.qui teſt. fac.poſſ.l.1.vnde nullum
effectum teſtamentū habet,quamdiu teſtator viuit,ſed
eius morte confirmatur,ad Hebr.c. 9. II. Cùm condi-
tio exiſtit,ſi voluntas teſtatoris ſit conditionalis : qoia
dum conditio pendet , voluntas teſtatoris eſt in pen-
denti:& ea exiſtente confirmatur , deficiente fit irrita,
infr.de cadue.toll.l.vnic.§.& cùm triplici.III.Aditione
hereditatis:nam teſtamentū, quod ab herede deſtitui-
tur,irritum fit,D.de iniuſt.rupt.l. 1. & de ſuis & legit.l.
1.in princ.& Inſt. de hered. quæ ab inteſta.defer.in pr.
IV.Voluntate heredis:qui ſi ſponte ſua voluntatem te-
ſtatoris iure non ſubſiſtentẽ adgnouerit,eam implere,
putà legata,vel fideicommiſſa,quæ iure non debentur,
ſoluere cogitur,l.non dubiū.16.§.1.Adgnouit enim te-
ſtatoris voluntatem,non ſolùm ſi ſoluit,ſed etiam ſi ſe
ſoluturū promiſit,infr.ad leg.Falcid.l. vlt.niſi per erro-
rem facti ſoluerit,aut promiſerit , infr.eod.l.error.9.&
ſupr.de iur.& fact.ignor.l.cùm teſtamentu.8.Nota du-
plicem eſſe huius adgnitionis effectū.Vnus eſt , quem
modò expoſui,vt legata inutilia cōfirmentur.Alter eſt,
vt heres , qui ſolida legata,vel fideicommiſſa non per
errorẽ facti ſoluit,aut promiſit, beneficiū amittat legis
Falcidiæ,non ſolùm in iis,quæ promiſit aut ſoluit , d.l.
vlt.ſed etiā in aliis,quæ in codẽ teſtamento relicta sūt,
No.1.c.3. ¶ Multis quoq; modis teſtamenta infirman- 31
tur,qui exponūtur ſub tit.D.de iniuſ.nupt.& Inſt.quib.
mod.teſt.infirm.& eò ſpectāt etiā tituli De inofficioſo
teſtamcoto,& de bonorū poſſione cōtra tabulas. Hoc
autẽ loco quinq; quæſtiones decidūtur. ¶ Primò quæ- 32
ritur,an teſtamentō iure perfectū infirmetur lapſu tẽ-
poris,vel contraria teſtatoris voluntate?Reſpondetur,
neutra ratione ſeparatim conſiderata teſtamentū infir-
mari,ſed vtraque ſimul cōcurrente infirmari,videlicèt
ſi decenniū poſt factum teſtamentū viuo & teſtamẽti
facti pœnitente teſtatore fluxerit,l.ſancimus.27. ¶ Se- 33
cūdò quæritur,an prius teſtamentū rumpatur per po-
ſterius?Hìc dantur tres regulæ.I.Prius teſtamentū per-
fectū rumpitur per poſterius ęquè perfectū:quia nemo
poteſt cum duobus teſtamentis decedere , Inſtit.quib.
mod.teſtam.infir.§.poſteriore.II.Teſtamentum perfe-
ctum

ctum non rumpitur per poſterius imperfectum: pro-
pterea quòd teſtamentum imperfectũ, ſine dubio nul-
lum eſt, Inſtit.eod.§.pen.Excipitur, niſi in priori teſta-
mento extranei, in poſteriori imperfecto venientes ab
inteſtato heredes ſcripti ſint,D. de iniuſt.rupt.l.2. tunc
enim prius rumpitur: poſterius autem valet, non iure
teſtamenti directo, ſed ex cauſa fideicommiſſi ab inte-
ſtato,dummodò quinque teſtiũ iuratorum depoſitione
probetur,l.hac conſultiſſima. 21.§.pen. Vbi Imperator
loquitur de teſtamento imperfecto ratione ſolẽnitatis,
vt & in ſuperioribus §§. non enim vocat imperfectam
voluntatem,ſed imperfectam ſcripturã,vt quia teſtium
ſubſcriptiones,& ſignacula non ſunt adhibita.Itẽ exci-
pitur, niſi poſterius teſtamentum iure militari valeat,
D.de iniuſ.rupt.d.l.2. Eadem ratione excipiendum eſt
omne teſtamentorum imperfectũ, quod iure ſpeciali va-
let,vt teſtamentũ inter liberos.III. Teſtamentum ſcri-
ptum,in quo priuati heredes inſtituti ſunt,non rũpitur
per poſterius,quod ſine ſcriptura factũ dicitur, princi-
pe, aut viris potẽtibus heredibus inſtitutis,l.uolumus.
34 20. ¶Tertiò quæritur,an teſtamentum iure factum, ex
eo infirmetur,quòd linum inciſum,vel ſignacula ablata
ſunt? Reſpondetur per diſtinctionem: quia ſi teſtator
hoc fecit, voluntatem mutaſſe videtur, proinde teſta-
mentum infirmatur. Nec obſtat,quod dicitur, ſola te-
ſtatoris voluntate teſtamentum non infirmari, Inſtit.
quib.mod.teſtam.infirm.§.ex eo. quoniã hoc caſu non
eſt ſola & nuda volũtas,ſed ei acceſſit factũ,quo linum
inciſũ fuit,aut ſignacula ablata ſunt.Si verò vel ab alio
ſine volũtate teſtatoris id factum ſit,vel caſu cõtigerit,
teſtamẽto non nocet,l.noſtram. 30.ſed nec illud noce-
bit,ſi teſtator poſt teſtamentum factum,in furorẽ(putà
vi morbi)incidens,ea fecerit:neque enim in furore po-
ſitus,voluntatẽ mutaſſe videri poteſt, D.de iniuſ.rupt.
35 l.vlt. ¶Quartò quæritur,an teſtamentum iure factum
reſcindi poſſit per reſcriptum principis?Reſpondetur,
36 non reſcindi,l.ſi teſtamentũ.10. ¶Quintò quæritur,an
teſtamẽtum iure factũ valeat,ſi poſt teſtatoris mortem
ſubtractum ſit?Reſpondetur, nihilominùs valere,l.non
idcirco.11.Nam & bonorum poſſeſſio ſecundũ tabulas
dari poteſt, dummodò conſtet tabulas teſtamenti exta-
re,licèt apertæ non ſint,& vel apud furem,vel apud de-
poſitarium extent,D.de bon.poſſ.ſecun. tab. l. 1.§. ſuf-
37 ficit. ¶Quod ad tabulas teſtamenti aperiendas,& ſer-
uandas attinet, primo Arcadius & Honorius iuſſerunt
aperiri & ſeruari apud magiſtrum cenſus: adeo vt te-
ſtamentum non valeat, ſi apud alium magiſtratum
id fiat, l.teſtamenta.18. Secundò Iuſtinus confirmauit,
quod dictum eſt,teſtamẽta aperiri, & ſeruari apud ma-
giſtrum cenſus: & adiecit, nihil ſportulatum nomine
ob id ſolui, ſi hereditas non excedat ſommam centum
aureorum: ſed correxit, quod dictum eſt, teſtamen-
tum nõ valere,ſi alibi aperiatur,& ſeruetur:iuſſit enim
incongruam inſinuationem non abeſſe teſtamento,
l.conſulta. 23. Obſignatur autem teſtamentum ſigillo
magiſtri cenſus, apud quem inſinuabatur, teſte Leone
Nou.44.vbi contrariam dicto iuri conſuetudinem pro-
bat, iubens ſigillum apponi, non magiſtri cenſus; ſed
in vrbe,ſigillum quæſtoris ſacri palatij,vel magiſtri of-
ficiorum,vel præfecti vrbi,aliorũmve,qui iudiciis præ-
ſunt: alibi verò duumuirorum, & iudicum prouincia-
rum,d.Nou.44. Cætera de teſtamẽtis aperiendis com-
modiùs enarrabuntur tit.32.

*Tit. XXIV. De heredibus inſtituendis, & quæ per-
ſonæ heredes inſtitui non poſſunt.*

I. 18.j	*IV.* 9.
II. 16.	*V.* 11.
III. 6.j 9.	*VI.* 8.
VII. 9.	*XI.* 6.ij.
VIII. 18.ij.	*XII.* 6.iij.
IX. 6.ij.12.	*XIII.* 17.
X. 18.iij.	*XIV.* 13.14.

Anal. Cod.

FOrma externa teſtamẽti cõſiſtit in ſolẽnitatibus 1
ſuperiori tit. expoſitis: forma interna eſt heredis
inſtitutio,de qua nunc dicendum eſt.Cùm enim totum
hoc negotium, quod teſtamenti ordinandi gratia fit,
inter teſtatorem & heredem geri videatur,Inſtit.de te-
ſtam.§. ſed neque. adeo vt teſtamentum ſit quaſi vehi-
culum quoddam,transferens bona à teſtatore ad here-
dẽ,apparet,teſtamentum eſſe medium quiddã inter te-
ſtatorem & heredẽ.Quapropter legiſlator ab extremo
per medium ad extremũ tranſit.primo enim loco egit
de teſtatore:poſteà de ipſo teſtamento:nunc incipit tra-
ctare de heredibus. ¶Heres eſt, qui in vniuerſum ius 2
ſuccedit,quod defunctus habuit mortis tempore,D.de
verb.ſign.l.nihil eſt. 24.&de diu.reg.iur.l.hereditas.62.
Hæc definitio non ſolùm vero heredi cõuenit, ſed etiã
quaſi heredi, vt bonorum poſſeſſori: quia quicunque
in vniuerſum ius ſuccedit,loco heredis habetur,D.eod.
l.in pari.128.§.1.vt bonorum poſſeſſor,qui iure prætο-
rio vice heredis habetur,D.de bon.poſ.l.2.ſed verus &
propriè dictus heres iure ciuili ſuccedit, Inſt.eod.in pr.
ac dicitur heres quaſi herus,Inſt.de hered.qualit.§.item
extraneus. ¶Heredis inſtitutio eſt vltima volũtas,qua 3
hereditas alicui in teſtamento relinquitur iure directo.
Dixi,*vltima voluntas*:quia hereditas inter viuos dari nõ
poteſt,vt pacto,ſup.de pact.l.pactũ quod dotali.15.vel
contractu, inf.de inut.ſtip.l.4.Dixi *in teſtamẽto*:quia he-
res in codicillis inſtitui nõ poteſt,ſed tantũ in teſtamẽ-
to,D.de iur.codicil.l.quod per manus.10.& Inſt.eod.§.
pen.Dixi *iure directo*;vt excludã fideicommiſſariã here-
ditatem;quã accipiẽs, nõ fit heres,licèt ex S.C.Trebel-
liano,loco heredis habeatur,Inſt.de fideic.here. §.reſti-
tuta. ¶His expoſitis,propiùs ad noſtrũ titulũ acceda- 4
mus,cuius partes duæ ſunt. ¶Prior pars de heredibus 5
inſtituẽdis,diuiditur in quatuor capita. ¶In primo ca- 6
pite declaratur,qui poſſint heredes inſtitui:atq; hi pro-
ponuntur,de quib.meritò dubitari poterat:de his verò,
qui inſtitui nõ poſſũt, dicetur in poſteriori parte huius
tit.Ergo heres inſtitui poteſt I.Etiã extraneꝰ,l.extraneũ
etiã cum.9.licet teſtatori ignotus ſit, l. extraneũ etiam
penitꝰ.11.II.Ciuitas, l.hereditas.12.III.Seruus cõmunis:
qui quidẽ ab vno ex dominis inſtitui poteſt,vel ſine li-
bertate,D.h.t.l.3.in pr.vel cũ libertate: ſi ſine libertate
heres inſtituatur,hereditatẽ alteri domino,vel aliis do-
minis,ſi plures ſint domini,acquiret; quemadmodũ &
legatũ acquirit,ſi legatũ ei ſit,D.pro ſoc.l.verum.63.§.
ſi ſeruo.& ad leg.Falcid.l. Plautius 49.in pr.Ne dicas ei
libertatẽ ex Iuſtiniani cõſtitutione tacitè relictã videri,
inf.de neceſſ.ſeru.hered.inſt.l.pe.& Inſt.qui & ex quib.
cau.manu.nõ poſ.§.ideq; iuris.quia Iuſtinianꝰ id de ſer-
uo proprio teſtatoris cõſtituit, qui nõ aliter heres fieri
poteſt, quàm ſi liber fiat:nõ de ſeruo communi,in quo
inſtitutio poteſt ſine libertate exitum habere, nimirum
quia alteri domino hereditas acquiritur: ſi verò vnus
ex dominis ſeruũ iuſſerit liberũ & heredẽ eſſe,fit liber,
& ſibi acquirit hereditatẽ: alter verò dominus iuſtum
pretiũ accipit ſuæ partis,quam in ſeruo habebat,inf.de
cõmun.ſeruo manu.l.1.& Inſt.de donat.§.vlt.Quid er-
go,ſi vnus ex dominis (finge eſſe militẽ, quò maior ſit
dubitatio) cõmunem ſeruum heredem inſtituens,liber-
tum vocauerit,hoc modo,*Stichus libertus meus heres eſto?*
& quid,ſi vulgarẽ ſubſtitutionem adiecerit?putà, *ſi Sti-
chus heres eſſe noluerit,vel nõ potuerit,Vitalis heres eſto.*Non
eſt dicendũ,libertatem Sticho relictã videri: quamuis
fauor militis hoc admittat in ſeruo proprio, ſupr. de
teſtament. milit. l. 7. quia iam oſtendi, ſerui proprij,
& ſerui communis diuerſam rationem eſſe: verùm ita

diſtinguitur:Aut teſtator errauit, putans Stichum eſſe
ſuum libertum, per quem nolebat hereditatem alteri
acquiri:aut hęc falſa demóſtratio ei excidit,cùm eũ vel-
let, vel ſibi ipſi, vel alteri hereditaté acquirere, Si quis
huic diſtinctioni opponat, omnimodò teſtatoré erraſ-
ſe,& habuiſſe Stichum pro homine libero,cùm ita ſcri-
pſerit,*ſi adire noluerit* propterea quòd voluntas videtur
eſſe hominis liberi,non ſerui,qui à domino cogi poteſt:
Imperator in contextu reſpondet,voluntatem etiam in
ſeruos cadere:quia domino adire iubenti poteſt ſeruus
non obtemperare, & nolle adire : quo caſu aditio non
valet;quod adeo verum eſt, vt quamuis dominus ver-
beribus & caſtigatione poſſit ſeruum cogere ad adeun-
dum,D.ſi quis omiſ.cau teſtam.l.1.§.quid ergo.tamen ſi
ſeruus metu verberũ fallens adeat,non faciat dominum
heredem,D.de acquir.hered.l.6.§. vlt. id eſt,ſi omnino
nolit, ſed tantùm fingat ſe velle. Vnde notanda eſt dif-
ferentia inter voluntatem ſimulatam, & coactam : illa
non eſt voluntas, hæc autem eſt voluntas, D. de ritu
nuptiar.l.ſi patre.22.Stante igitur in caſu propoſito di-
ſtinctione prędicta,priori caſu Stichus voluntate teſta-
toris defectus,non poteſt adire hereditaté,cóſequenter
exitit códitio ſubſtitutionis vulgaris,ex qua vitatis he-
res fiet,l.3.& D.de teſtam.mil.l.idé eſt. 13.§.ſi ſeruum.
Poſteriori caſu,ſi Stichus iuſſu domini adeat, ei acqui-
rit hereditatem, excluſo ſubſtituto : ſi verò non adeat,
ſubſtitutus admittetur,ſecundum naturã vulgaris ſub-
ſtitutionis,d.l.3.Rectè auté admittimus,vt Stichus do-
mino iubente adire poſſit, licèt à teſtatore libertus vo-
catus fuerit : quia falſa demonſtratio non magis nocet
heredis inſtitutioni, quàm legato,aut fideicómiſſo, D.
de condit.& demonſtr.l.falſa.33.in pr.Hæc ita obtinét,
cùm in alterutrã parté voluntas militis probari poteſt.
Sed ſi dubia ſit,neque cóſtaré poſſit,quę teſtatoris més
fuerit:exiſtimo hereditatem eſſe diuidendã inter domi-
nũ ſerui, & ſubſtitutũ;ita vt dominus accipiat dodran-
tem,ſubſtitutus quadranté,arg.l.ſi paterfam.40.&l.ſeq.
7 D.h.t.& §.vlt.Inſtit. de vulg. ſubſtit. ❡ Secundo capite
agitur de cauſa, propter quam aliquis eſt heres inſtitu-
tus: hæc autem,vel eſt finalis,vel procatarctica,ſiue im-
8 pulſiua. ❡ Ad cauſam finalem ſpectat l. 6. vbi mulier,
quæ marito ſuo pecuniam debebat, compenſandi gra-
tiã eum ex parte heredé inſtituit,maritus verò vtrum-
que conſequi volebat,id eſt, tam portionem heredita-
tis, quàm id quod ſibi à muliere debebatur. Ait lex, ei
aduerſari tam iuris ſeueritatem,(id eſt, legem Papiam,
quæ coniuges inter ſe ex teſtamento capere vetabat)
quàm voluntatem defunctæ,quę noluit vtrumque ma-
rito præſtari,ſed hereditatem cum debito compenſari.
9 ❡ Quod ad cauſam procatarcticam attinet,dubium eſt,
ſi cauſa falſa ſit,an inſtitutio valeat,nécne, & omnino
quis ſit iuris effectus; veluti ſi teſtator aliqué heredem
inſtituit quaſi filium,cùm non eſſet filius;vel quaſi fra-
trem,cùm non eſſet frater;vel quaſi libertum, cùm eſ-
ſet ſeruus. His caſibus neceſſe eſt, vel hereditatem ni-
hilominùs ad eum pertinere, qui heres ſcriptus eſt;vel
inſtitutionem haberi pro non ſcripta, & hereditatem
aliis deferri, perinde ac ſi ille inſtitutus non eſſet ; vel
eum fieri quidem heredem,ſed ei tãquàm indigno he-
reditaté auferri. In hac quæſtione ſupponimus teſtato-
rem erraſſe:nam ſi fratrem(exempli gratiâ)vocauit,non
quia falsò putaret eum, quem heredem ſcribebat, eſſe
ſuum fratré, ſed quia fraterna dilectione eũ proſeque-
batur,ſine dubio inſtitutio effectũ habebit, D. h.t.l.ne-
mo.58.§.1.& ſi,cùm ſciret eſſe ſuum ſeruum,appellauit
libertum hoc modo,*Stichus libertus meus heres eſto*, cen-
ſetur eum cum libertate heredem inſtituiſſe,atque hoc
benignè receptum eſt,vt heredis inſtitutio ſuſtineatur:
in legato auté non obtinet,proinde legatum ita relictũ
nó valet,inf.de neceſſ.ſeru.hered.inſtit.l.2.Cùm autem
teſtator errauit;& ideo heredé inſtituit, quia falsò pu-
tabat eſſe filium ſuum,vel fratrem,vel libertum:de hac
inſtitutione meritò dubitatur:ac dicendũ,eam non va-
lere,nec deberi hereditaté inſtituto,ſup.tit.prox.l.5.ſed
deferri ſubſtituto,l.3.vel coheredi,l.7.vel ſuccedenti ab
inteſtato,ſi hi deficiant : niſi partus ſuppoſitus dicatur:
tunc enim aufertur tãquàm indigno hereditas,& cófiſ-
catur,l.4.& D.de iur.fiſ.l.aufertur.46.in pr. ❡ Tertio ca- 10
pite de modo inſtituẽdi heredis tria axiomata tradũtur.
❡ Primum axioma eſt, falſa demonſtratio non nocet 11
heredi inſtituto, quemadmodum nec legatario, D. de
condit. & demonſtr. l.falſa. 33. in princip. veluti ſi te-
ſtator vxorem ſuã appellauerit affinem, l. 5. Hac de re
dixi etiam ſupr. tit. prox. num. 9. membr. 4. verſ. ab
his omnibus.
❡ Secundum axioma eſt; Heredis inſtitutio conferri 12
poteſt in tempus, quo aliquis morietur, l. extraneum
etiam cum.9.Quia verò hæc lex diuerſas lectiones ha-
bet,& diuerſis modis explicatur : operam noſtrã & di-
ligentiã requirit.Mors, cuius mentio fit in hac lege,vel
eſt mors teſtatoris,vel heredis, vel extranei : teſtatoris
autem mors duobus modis ſpectari poteſt ; vel enim
lex ſignificat aliquem eo tempore, quo moritur, poſſe
facere teſtamentum : vel,eum, qui teſtatur, inſtitutio-
nem poſſe cóferre in tempus quo morietur,vt eo tem-
pore,quo ipſe morietur,heredem eſſe iubeat. Quatuor
igitur ſunt caſus,qui in diſceptationem veniunt. 1.Ti-
tius, cùm moreretur, teſtamentùm fecit. 2. *Mæuius,
cùm moriar,heres eſto.* 3. *Mæuius, cùm morietur,heres eſto,
vel,Mæui,cùm morieris, heres eſto.* 4. *Cùm Sempronius mo-
rietur, Mæuius heres eſto.* I. Caſu teſtamentum valere
non videtur:quaſi teſtator morte turbatus non potue-
rit rectè,&certo animi iudicio de rebus ſuis diſponere:
idcirco quibuſdam ſtatutis municipalibus cauetur, vt
teſtamentum non valeat, niſi poſt eius confectionem
teſtator 24. horas vixerit. Verius tamen eſt, hoc teſta-
mentum, niſi aliud obſtet, iure Romano valere : quia
multi vſque ad extremum vitæ ſpiritum retinét ſanum
mentis intellectũ.Ideóque iure ſubſiſtunt ea,quæ ſemi-
necis & balbutiens lingua protulit,ſupr.tit.prox.l.quo-
niam.15.Oportet auté accipere tépus mortis,non præ-
ciſè,cùm vltimus ſpiritus emittitur,ſed ἐν πλάτει, cùm
is teſtatur,qui dicitur eſſe in diſcrimine vitæ, D.de le-
gat.iij.l.Pamphilo. 39.§. 1. ſiue in extremis vitæ, D.de
mort.cau.donat.l.Seia.42.§. cùm pater. ſeu in extrema
valetudine conſtitutus,D.de fideicom. libert.l.ſi pater.
47.§.vlt. II. Caſu vulgò putant nullam eſſe dubitatio-
nem, quin inſtitutio valeat : quia ſiue teſtator hoc ex-
preſſerit, ſiue prætermiſerit, hereditas ſtatim à morte
teſtatoris defertur,infr.de caduc.toll.l.vn.§.1. non an-
te mortem,quia viuentis hereditas nulla eſt, D. de he-
red.vel act.vend.l.1.Quare ſi in teſtaméto ita ſcriptum
ſit,*Titius,cùm moriar,heres eſto* : Doct.putant verbum il-
lud,*cùm moriar*,ſuperuacuum eſſe, & nihil operari. Sed
rectè Mudæus notat, eiuſmodi inſtitutionem non va-
lere ſtricto iure, ſed ex bono, & æquo ſuſtineri poſſe,
arg.l.qui duos.18. §.1. D.de manum. teſtam. quoniam
hereditas non defertur, cùm teſtator moritur,ſed poſt
eius mortem, d.l.vn.§.1. ſiquidem qui moritur, adhuc
eſt in viuis : tempus enim, quo quis moritur,eſt extre-
mum vitæ momentum:qua ratione libertas ita relicta,
Cùm moriar,liber eſto,iure non valet, ſed benignè ſuſti-
netur,d.l.qui duos.§.1. III.Caſu,quo inſtitutio colla-
ta eſt in tempus mortis heredis,Contius negat inſtitu-
tionem valere:quia non putat heredem, dum moritur,
poſſe adire hereditatem. Sed fallitur : quia hereditas
adiri poteſt nuda voluntate, Inſtitut. de hered. qualit.
§. penult. & qui in ſuo teſtaméto de hereditate ſibi re-
licta diſponit,eo ipſo hereditatem adire cenſetur,idcir-
eo eam ad heredem tranſmittit,infr.de iur.deliber. l. 6.

Alij igitur communiter putant inſtitutionem valere:
non tamen eodem modo omnes. Sed quidem, etſi fa-
tentur inſtitutionem puram eſſe; quia hæc conditio,
cùm morietur, vel, *ſi morietur*, (vtriuſque enim locutionis
eadem eſt vis, D. de verb. oblig. l. quodcũque. 45. §. pen.)
omnimodò exſtitura eſt: proinde actus, cui eſt appoſita,
purus eſt, D. de nouat. l. ſi pupillus. 9. §. 1. tamen exiſti-
mant eam aliquâ morâ ſuſpendi, adeo vt ante mortis
tempus adire hereditatem Titius non poſſit, arg. l. he-
res meus. 79. in princ. D. de condit. & demonſtr. ſicut
enim teſtator poteſt iubere, vt heres intra certum tem-
pus adeat, D. de acquir. hered. l. ſi quis heres ita. 72. ita
etiam per argumentum à contrario putant eum poſ-
ſe vetare, ne intra certum tempus adeat. Quidam verò
diem mortis pro non ſcripto haberi cenſent; quia he-
reditas ex die dari non poteſt, ſed adiectione diei ſub-
lata, heres purè fit, D. h. t. l. hereditas ex die. 34. &
Inſtitut. eod. §. heres & purè. proinde ſtatim poſt mor-
tem teſtatoris adire hereditatem poteſt. Cuiacius prio-
rem ſententiam amplectitur: ego poſteriorem probo,
quia neceſſe eſt in caſu propoſito fateri hereditatem
vel eſſe delatam à morte teſtatoris, vel non deferri an-
tequàm heres moriatur. Si defertur eo tempore, quo
heres moritur: ex eo tempore defunctus erit teſtatus,
& anteà inteſtatus: quod eſt abſurdum. Si verò delata
eſt tempore mortis teſtatoris, ſtatim eo mortuo potuit
adiri: quia delata hereditas dicitur, quam quis poteſt
adeundo conſequi, D. de verb. ſignif. l. delata. 151. De-
nique neceſſe eſt hereditatem deferri ſtatim ac teſta-
tor deceſſit, ne pro parte temporis reperiatur teſtatus,
pro parte inteſtatus contra iuris principia. Nec moue-
ri debemus, eò quòd ſi heres ſub conditione inſtitutus
ſit, conditio expectatur, nec ante eam exiſtentem de-
fertur hereditas: hoc enim ideo fit, quia conditio, quan-
documque exiſtat, retrò trahitur ad tempus mortis,
D. h. t. l. poteſt. 56. Non obſtat noſtræ ſententiæ d. l. he-
res meus. in princip. rectè enim ibi iniicitur mora le-
gato præſtando, vt expectetur tempus, quo lagatarius
morietur: quia legatum in diem, & ex die dari poteſt,
infr. de legat. l. vltim. & D. quan. dies legat. ced. l. 5. §. 1.
quod in hereditate non admittitur, d. l. hereditas ex
die. d. §. heres & purè. Quod autem in d. l. heres meus,
dicitur eſſe legatum purum, debet intelligi κατὰ τί, non
ἁπλῶς: eſt enim purùm tantùm reſpectu conditionis,
quia omni conditione vacat, & ſtatim debetur: ſolutio
autem differtur, quod eſt proprium eorum, quæ in
diem debentur, D. quan. dies leg. ced. l. ſi dies. 21. in
princ. & de verb. ſignific. l. cedere diem. 213. Rurſus
nõ obſtat d. l. ſi quis heres ita. quoniã alia ratio eſt, ſi te-
ſtator iubeat heredem intra certum tempus adire: alia,
ſi vetet; ille iuſſus eſt ſecundum ius, hæc prohibitio eſt
contra ius, id eſt, contra dictam regulam, quæ non pa-
titur, vt paganus pro parte temporis teſtatus decedat,
pro parte inteſtatus: quare conſequentia à iuſſu ad pro-
hibitionem hoc caſu non valet: non magis quàm ſi
quis ita argumentaretur, Princeps poteſt iubere, vt
ſubditi Deum colant: ergo vetare poteſt, ne colant.
IV. Caſu dicendum eſt, hanc inſtitutionem, *Cùm Sem-
pronius morietur, Mæuius heres eſto*, valere, ſi Mæuius ſit
heres extraneus: perinde eſt enim, ac ſi teſtator dixiſ-
ſet, *ſi Sempronius morietur*, D. de verb. oblig. l. quodcum-
que. 45. §. penultim. eſt igitur inſtitutio conditionalis:
& vt Mæuius poſſit heres fieri, neceſſe eſt conditio-
nem exiſtere, id eſt, Sempronium mori viuo ipſo Mæ-
uio, D. de condit. & demonſtr. l. 1. §. dies. l. quibus. 40.
§. quidam. l. heres meus. 79. §. 1. At ſi Mæuius ſit ſuus
heres, inſtitutio eſt inutilis: quia ſuus heres non poteſt
inſtitui ſub conditione, quæ non ſit in eius poteſtate,
D. h. t. l. 4. 5. 6. in princ. l. iam dubitari. 86. & infr. tit. prox.
l. 4. His expoſitis, videndum quis caſus decidatur in
d. l. 9. Alij aliter interpretantur, Accurſ. quem plerique
Doct. ſequuntur, tertium caſum accipit, vt probetur
hæc inſtitutio, *Titius, cùm morietur, heres eſto*. Sed quia
legis deciſio proponitur tamquàm propria heredis ex-
tranei: ego puto quartum caſum decidi: ſiquidem hoc
ſolo caſu dicere poſſumus deciſionem eſſe propriam
heredis extranei. Placet igitur recepta lectio, quæ ha-
bet, *Extraneum etiam cùm quis moreretur, &c.*

¶ Tertium axioma eſt: Hęc inſtitutio, *Sempronius Plotij* 13
heres eſto, non valet, niſi teſtator Plotio heres extiterit,
vel Plotium heredem inſtituerit, l. vlt. vbi Imperator
ſupponit teſtatorem nec appellari Plotium, nec habere
filium pupillum nomine Plotium in poteſtate. Nam ſi
vocetur Plotius, ſine dubio ſibi heredem inſtituit: aut
ſi filium impuberẽ hoc nomine vocatum habuit in po-
teſtate, ei pupillariter ſubſtituit: verba enim huic inter-
pretationi maximè conueniunt; quia qui pupillariter
ſubſtituit, non ſibi, ſed filio pupillo heredem facit, In-
ſtit. de pupill. ſubſtit. in princ. Quatuor igitur ſunt ca-
ſus, quibus dicta inſtitutio valet. I. Si teſtator vocetur
Plotius, perſpicuè ſibi heredem facit: ac Sempronius fit
ei heres ex teſtamento. II. Si Plotius ſit impubes filius
& in poteſtate teſtatoris, ſine dubio Sempronius ex
pupillari ſubſtitutione fit heres Plotij in ætate pupil-
lari defuncti. Hos duos caſus tamquàm perſpicuos,
& inter veteres Iureconſultos minimè controuerſos,
Iuſtinianus in d. l. vlt. prætermittit, ac ſupponit (vt dixi)
teſtatorem nec appellari Plotium, nec habere filium
pupillum nomine Plotium in poteſtate. III. Si Teſta-
tor fuit heres Plotij, Sempronius fit immediatè heres
teſtatoris, & conſequenter fit heres Plotij, quatenus
heres heredis eſt heres primi defuncti, d. l. vlt. & D. de
hered. petit. l. 3. & de vulg. & pupill. ſubſtit. l. paterfam.
47. in fin. & de acquir. hered. l. 7. §. vlt. & de verb. ſi-
gnif. l. heredis. 65. l. ſciendum. 70. IV. Si teſtator
heredem inſtituit Plotium, deinde Plotio heredem
ſcripſit Sempronium, cenſetur Sempronium Plotio
vulgariter ſubſtituiſſe. Itaque vulgaris ſubſtitutio beni-
gnè ſuſtinetur, vt Sempronius dicatur fieri heres Plo-
tio: id eſt, in locum Plotij non adeuntis: quia non ſo-
lùm heres defuncto, ſed etiam heres, qui poſterior ad
hereditatem vocatur, ei, qui prior vocatus eſt, ſuccede-
re dicitur, vt in titulo de ſucceſſorio edicto, & multis
aliis locis. Extra dictos caſus inſtitutio propoſita nul-
lius momenti eſt. Quod enim veteres exiſtimabant, in-
ſtitutionem valere, quaſi teſtator in ſuo nomine erraſ-
ſet, quemadmodum valet, cùm errauit in nomine he-
redis, ſupr. tit. prox. l. 4. hoc Iuſtiniano non probatur;
quia nemo tam fatuus reperitur, qui proprium nomen
ignoret: ſi quis autem talis reperiatur, teſtamenti factio
debet ei denegari, tamquàm mente capto. Quare non
admitto diſputationem Doctorum, quęrentium, ſi pro-
betur teſtatorem in ſuo nomine erraſſe, an teſtamen-
tum valeat? Quòd ſi Gaius teſtator ita heredem inſti-
tuerit, *Sempronius mihi Plotio heres eſto*: non dicam cum
Doctoribus eum in ſuo nomine erraſſe, ſed vel nomen
mutaſſe, vel nouum nomen adſumpſiſſe: quia nomina
hominum mutabilia ſunt, D. de legat. 3. l. 4. in princ. &
cuilibet nomen ſuum mutare licet, dummodò id faciat
ſine dolo malo, infr. de mutat. nom. l. vn. multi verò ſibi
noua nomina, & cognomina adſumpſerunt, vt Iacobus
Sanazarius nouum nomen, & nouũ cognomen adſum- 14
pſit Actij Synceri. ¶ Quæro, ſi teſtator Plotio heres
extiterit, & alium Plotium heredem ſcripſerit, deinde
adiecerit, *Sempronius Plotio heres eſto*, vtrùm Sempro-
nius intelligatur heres Plotij tamquàm heres heredis,
an tamquàm vulgariter ſubſtitutus? Priorem interpre-
tationem accipit Baldus, poſteriorem Mudæus. Baldi
ſententia vera eſt, cùm quia, ſi ordinem contextus ſpe-
ctemus, ipſe Iuſtinianus hanc interpretationem alteri

præponere videtur : tum etiam quia Mudæi interpretatio maltò durior eſt,id eſt, minùs accommodatur verbis teſtamenti:ſæpe enim reperies heredem heredis appellari heredem primi defuncti,vt ſupr.notaui : nuſquam autẽ (vt opinor) is qui vulgariter eſt ſubſtitutus,
15 dicitur heres eius,cui eſt ſubſtitut'. ¶Quarto capite exponitur,ex qua parte heredes fiant. Vbi deciduntur duę
16 quæſtiones. ¶Primò quęritur,ſi ſincapax inſtituatur heres ex certa parte, eiq; coheres detur ex reſiduo,vel ex reliqua parte,vtrùm hic partẽ,an totũ obtineat? Reſpõdetur, hûc fieri heredem ex aſſe:quia reſidui,vel reliqui appellatione etiam totum continetur, l. 2. & D. eod. l.qui non militabat. 78. §. vlt. & l.quòd ſi Mæuius. 80. quemadmodum cæterorum,& reliquorum appellatione etiam omnes ſignificantur,D.de verb.ſignif. l.cæterorum. 160. videlicèt ne defunctus contra iuris regulam pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus videatur,
17 D.de diu.reg.iur.l.7.& Inſtit.h.t.§.hereditas. ¶ Secundò quæritur,an valeat inſtitutio ex certa re, vel certis rebus, & quis ſit eius effectus? Hic diſtinguendi ſunt tres caſus:aut enim vnus ita inſtitutus eſt, nullis datis coheredibus:aut plures ita ſunt inſtituti, ſimiliter nullis datis coheredibus:aut vnus pluréſve ita ſunt inſtituti,eíſque adiecti ſunt coheredes ſiue ex certa parte,ſiue non expreſſa aliqua parte. Primo caſu heres fit ex aſſe, rerum mentione detracta,D.h.t.l.1. §.ſi ex fundo. Secundo caſu,omnes fiunt heredes ex æquis partibus,ſed res illæ,ex quibus heredes inſtituti ſunt, ſecundum teſtatoris voluntatem ſingulis heredibus ſalua Falcidia per iudicem familiæ erciſcundæ attribuuntur quaſi prælegatæ,D.eod.l.ex facto. 35. & l.qui non militabat, 78.in princ. Tertio caſu hi, qui ex certis rebus ſunt inſtituti,pro legatariis habentur, ideóque actiones hereditariæ eis non competunt,l.quoties.13.Receptum tamen eſt;vt per huiuſmodi inſtitutionem ex certa re,vel certis rebus ſatisfiat Nouellæ 115.iubenti,vt filij inſtituantur heredes,alioquin inutile eſſet teſtamentum, in quo ſunt præteriti, licèt eis legatum aliquid ſit : placet enim, quod ad hoc, vt teſtamentum ſuſtineatur, liberos ex certis rebus inſtitutos non haberi pro legatariis, ſed pro heredibus. Hæc dicta ſint de heredibus inſti-
18 tuendis. ¶ Sequitur ſecunda tituli pars de his,qui heredes inſtitui non poſſunt : vbi dantur tres regulæ. I. Deportatus heres inſtitui non poteſt, l.1.ſubaudi, à pagano : quia militi inter cætera priuilegia conceſſum eſt,vt deportatum heredem inſtituere poſſit, D.de teſtam.mil.l.idem eſt.13. §. & deportati. vt expoſui ſupr. eod. tit. num. 4. Ratio, propter quam deportatus non poteſt à pagano heres inſtitui, hæc eſt:quia cùm ad peregrinitatem redactus ſit, D.de in ius voc. l.ſed ſi hac lege.10.§.ſed ſi per pœnam.id eſt, cùm ciuitatem Romanam amiſerit,D.de interd.& releg.l.6.in princ. cum ſim.ideóque ἄπολις vocetur,D.de legat.iij.l.1.§.hi quibus.& de pœn.l.ſunt quidam.17.§.1.eorum tantùm capax eſt,quę ſunt iuris gentium,non eorum quæ ſunt iuris ciuilis,d.l.ſunt quidam.§.1. Teſtamẽti autem factio eſt iuris ciuilis,non ſolùm actiua,d.l.1.§. hi quibus. ſed etiam paſſiua,vt oſtẽdit l.1.h.t.quæ hanc inſtitutionem habet pro non ſcripta,ita vt hereditas ad eos pertineat, ad quos pertineret,ſi deportatus heres ſcriptus non eſſet:vt contingit quotieſcumque incapax heres inſtitutus eſt.Secus antẽ, cùm hereditas heredi aufertur tamquàm indigno : tunc enim confiſcatur, vt explicabitur tit. 35. II. Collegium, ſiue vniuerſitas regulariter hereditatem capere non poteſt, niſi cui ſpecialiter hoc ſit permiſſum, l. collegium. 8. Sicut igitur omne collegium eſt illicitum, niſi ſpecialiter ſit permiſſum,D. de colleg.& corpor.l.5.§. 1. ita etiam omne collegium eſt incapax hereditatis,vel legati, niſi ſpecialiter conceſſum ſit, vt cum eo ſit teſtamenti factio : vt conceſſum eſt ciuitatibus,l.hereditatis.12.& eccleſiæ, ſupr.de ſacroſanc.eccleſ.l.1.non Iudæorum Synagogæ,ſupr. de Iud.l.1.Sed antequam conſtitutiones principum de iuris rigore relaxarent,& priuilegium concederent, neque ciuitatib.relinqui poterat, Vlpian. tit. qui heredes inſtitui poſſunt, §. nec municipio. neque eccleſiæ, vt Cuiac.notat ex Ambroſ.Epiſt.31.ad Valentin.Imperatorem, & Hieronymo in epiſtola ad Nepotianum, de vita Clericorum,& Origene lib.1.contra Celſum.Sed quare collegia, atq; vniuerſitates regulariter non poſſunt heredes inſtitui? Vlpianus dicto loco hanc rationem affert,quia ſunt corpora incerta:vt enim perſonis incertis olim hereditas, aut legatum relinqui non poterat:ita nec corporibus incertis, Iuſtinianus quidem permiſit hereditates,legata, & fideicommiſſa perſonis incertis relinqui,Inſtit. de legat. §. ſed nec huiuſmodi. collegiis autem & corporibus non generaliter hoc conceſſit, ſed quibuſdam ſpecialiter exceptis. Nec dicendum, conſtitutionem de perſonis incertis produci ad collegia,corpora, & vniuerſitates : quia iura correctoria anguſtiſſimè accipiuntur,infr.de appell. l.præcipimus.32.§.vlt. III. Incapax nec per ſe,nec per ſeruus ſuos hereditatem acquirere poteſt, l. neque. 10. quia cum ſeruis teſtamenti factio eſt ex perſona dominorum:quare ſi dominus inſtitui heres non poteſt,ſimiliter ſeruus eius inſtitui non poterit,D.h.t.l.non minùs. 31.in princ.l.ſi alienum.49.§.1.& Inſtit. de hered. qualit.§.in extraneis.

Tit. XXV. De inſtitutionibus,& ſubſtitutionibus, ſeu reſtitutionibus ſub conditione factis.

I. 22. 24.	*VII. in princ.* 34.
II. 22.25.	§.*cùm autem.*32.*y.*
III. 29.	*VIII.* 12.19.
IV. 7.30.	*IX.* 11.
V. 20.	*X.* 33.
VI. 21.32.*j.*	

QVoniã inſtitutioni heredis,de qua ſuperiori 1
titulo dictum fuit,conditio ſępe accidit,itidémque ſubſtitutioni tam directę,quę propriè vocatur ſubſtitutio,quàm precarię,quę propriè appellatur reſtitutio : idcirco de his conditionibus agitur in præſentia.Eſt igitur hic titulus in confinio poſitus inter inſtitutiones primi gradus, de quibus ſuperiori titulo dictum eſt, & ſubſtitutiones, de quibus infr.dicetur:quippe qui vtriſque commune accidens declarat.

¶ Pertinet autem ad conditiones propriè dictas : vt 2
conditio propriè dicatur,id eſt,vt reddat actum conditionalem,tria requiruntur, I. Referatur ad tempus futurum,non ad præſens,vel præteritum, D.de reb. cred. l.cùm ad præſens.37.& ll.ſeqq. & de condit.inſtit.l.inſtitutio.10.§.1.& de verb.oblig.l. conditio. 100. & Inſtit. eod. §. pen. II. Conferatur in euentum incertum, id eſt,qui nec ſit neceſſarius,veluti *ſi Sol cras orietur*, D. de nouat.l.ſi pupillus.9. §.1. nec impoſſibilis, veluti, *ſi cœlum digito tetigeris*, quæ in vltimis voluntatibus pro non ſcripta habetur,D.de hered.inſtit.l.ſeruũ.50.§.1.& de cõdit.inſtit.l.6.& Inſt.de hered.inſtit.§.impoſſibilis. ſed ſit contingens,ita vt poſſit euenire, vel non euenire,veluti *ſi nauis ex Aſia venerit*. III. Accedat ex teſtatoris voluntate,à quo adſcripta eſt;non ſit eiuſmodi,vt nullo modo expreſſa, tacite inſit ex proprietate ipſius vltimæ voluntatis, D. de condit.& demonſtr. l. conditiones extrinſecùs. 99. nam hæc extranei heredis inſtitutio,*ſi volet,heres eſto*,pura eſt,D.de hered.inſtit.l. Cornelius.69. Item hæc ſubſtitutio pura eſt, *ſi filius meus in ætate pupillari deceſſerit,Titius heres eſto*, D.quan.dies legat.ced.l.7.§.pen.

¶ Verè

3 ¶ Verè & propriè dicta conditio diuiditur in caſualem
ſeu fortuitam, & poteſtatiuam,& mixtã.Fortuitæ euẽ-
tus ex fortuna, poteſtatiuæ ex voluntate perſonæ ho-
noratæ; mixtæ ex vtroque pendet, infr.de caduc.toll.l.
vnic. §. ſin autem aliquid. Eſt igitur fortuita,veluti, *ſi
nauis ex Aſia venerit*.poteſtatiua,veluti, *ſi in Capitolium
adſcenderit*.mixta,veluti,*ſi Maniam vxorem duxerit*.

4 ¶ His ſuppoſitis, accedamus ad Analyſim huius ti-
tuli:cuius partes duæ ſunt, prior de conditionibus in-
ſtitutionum, poſterior de conditionibus ſubſtitutio-
num,tam directarum,quàm precariarum.

5 ¶ Prioris partis de inſtitutionum conditionibus tria
6 ſunt capita. ¶ In primo capite deciduntur quatuor
7 quæſtiones generales. ¶ Primò quæritur,an ſuus he-
heres ſub conditione inſtitui poſſit? Nam de extraneo
nulla dubitatio eſt:quin tam ſub cooditione,quàm pu-
rè inſtitui poſſit,Inſtitut.de hered.inſtit.§. heres & pu-
rè.Reſpondetur, poſſe inſtitui ſub cõditione poteſtati-
ua,D.de hered.inſtit.l.iam dubitari.86.non ſub caſuali,
vel mixta,niſi in eius defectum exheredetur, l.4.Huius
iuris ratio eſt:quia cũ eſt conditio poteſtatiua,quodã-
modò non videtur inſtitutio pendere:quandoquidem
filius pro libitu eam implere, & heres fieri poteſt: cùm
autem non eſt poteſtatiua:niſi in eius defectũ exhere-
detur:filius pendente cõditione nec eſt inſtitutus, quia
tantum eſt in conditione,non in diſpoſitione; nec ex-
heredatus proinde tamquam præteritus reddit teſta-
mentum ipſo iure nullum. Sed cùm in conditioois de-
fectum eſt exheredatus,non poteſt vllo modo dici præ-
8 teritus: ideóque teſtamentum valet. ¶ Nota primò,
nihil referre, vtrùm filius ponatur exheredatus in de-
fectum conditionis,ſub qua eſt inſtitutus,vt in d.l.4.an
exheredatus ſub contraria conditione,vt in d.l.iam du-
bitari.quia ſi contraria conditio eueniat, hæc deficit.
Nam contraria intelligere oportet immediata, quo-
rum alterum euenire neceſſe eſt,veluti, *ſi nauis ex Aſia
venerit, filius meus heres eſto; ſi non venerit, exheres eſto*.
Quod ſi ita in teſtamento ſcriptum ſit, *ſi nauis onuſta
mercibus ex Aſia venerit, heres eſto; ſi vacua venerit, exhe-
res eſto*:quia fieri poteſt,vt nauis neque onuſta,neq; va-
cua redeat,ſed naufragium faciat:& in hunc euentũ fi-
9 lius eſt præteritus,teſtamentũ valere non poteſt.¶No-
ta ſecundò, hanc non eſſe conditionem poteſtatiuam,
ſed mixtam, *ſi in patriam redierit*: quia fieri poteſt, vt
non redeat,vel quia nolit, vel quia fortuito aliquo ca-
10 ſu impeditus non poſſit. ¶ Nota tertiò, aditionem tri-
bui extraneis heredibus quaſi eorum propriam, Inſtit.
de hered.qualit. §. extraneis. non quia ſuus heres non
poſſit adire:ſed quia nõ eſt neceſſe vt adeat: cùm enim
ipſo iure heres fiat,D.de ſuis & leg.l.in ſuis 11.ſuperua-
cua eſt aditio:nihilominus tamen eum poſſe adire con-
ſtat,ex d.l.4.h.tit.& ex l.vltim.infr.de repud.hered.

11 ¶ Secundò quæritur,an hæc inſtitutio, *Ille heres eſto,
ſecundum conditiones inf. ſcriptas*, valeat, ſi poſteà teſta-
tor conditiones non adſcripſerit? Imperator in l.pen.
ſic diſtinguit: Aut nullæ ſunt in toto teſtamento con-
ditiones ſcriptæ:aut in aliqua teſtamenti parte ſcriptæ
ſunt.Priori caſu dicta inſtitutio purè valet, perinde ac
ſi teſtator ſe conditiones adſcripturum non promiſiſ-
ſet: illa igitur verba *ſecundum conditiones infra ſcriptas*
pro non ſcriptis habentur.Hanc deciſionem confirmat
Imperator deciſione à ſimili: quia ſi teſtator vicos rei-
pub.reliquerit,eorumque fines,& certaminis formam,
quam in ciuitate ſeruari vellet, ſe alia ſcriptura decla-
raturum promiſerit, nec tamen poſteà declarauerit;
nihilominus fideicommiſſum reipub. deberi Papinia-
nus reſpondit,D.de lega.ij.l.cum pater.77.§.vlt.Poſte-
riori caſu conditiones in aliâ quauis teſtamenti parte
ſcriptæ, ad dictam inſtitutionem trahuntur: non eſt
enim nouum,vt ex vna parte teſtamenti aliam partem
interpretemur,infr.de fideicommiſſ. l. quamuis. 15.&
D.qui teſtam.fac.poſſ.l.heredes palam. 21.§.1.in fin. &
de lega.infr.l.qui filiabus.17.in princip.l.ſi ſeruus plu-
rium. 50.§.vltim. ¶ Tertiò quæritur,quando condi- 12
tio impleri debeat, vt is cui ſub cõditione aliquid reli-
ctum eſt,illud relictum,putà hereditatem,vel legatum
capere poſſit? Iuſtinian. reſpondet,quandocumque ſit
impleta conditio,nihil referre,ſiue impleta ſit viuo te-
ſtatore,ſiue eo moriente,ſiue poſt mortem,l.ſi quis he-
redem.8. ¶Nota primò,hæc tria tempora,teſtatore vi- 13
uo,eo moriente,& poſt eius mortem, poſſe ad duo re-
ferri: quia qui moritur,viuit: & hoc eſt extremum vi-
tæ momentum,quo aliquis moritur, D. de manum.te-
ſtam. l. qui duos. 18. ¶ Nota ſecundò, tempus illud, 14
viuo teſtatore, à Iuſtiniano intelligi poſt factum teſta-
mentum. Vnde quærendum manet, an ſufficiat condi-
tionem eſſe impletam ante factum teſtamentum:quam
quæſtionem paulò poſt diſſoluam num.18.

¶ Nota tertiò, imperatorem non loqui generaliter 15
de omnibus conditionibus: ſed proponere tria exem-
pla:quorum duo priora ſunt referenda ad conditiones
caſuales,ſeu fortuitas:poſtremum ad mixtas. Primum
exemplum eſt, *Titius heres eſto, ſi Mauius conſul factus
fuerit*. Alterum planè ſimile eſt, *Titius heres eſto, ſi Ma-
uius prætor factus fuerit*. Tertium eſt, *Filia mea, ſi nupta
fuerit, heres eſto*. Quod de dictis duabus conditionibus
fortuitis dictum eſt, generaliter in omnibus eiuſmodi
conditionibus obtinet. Quod verò de nuptiarum con-
ditione hîc traditur, ad alias conditiones mixtas, vel
poteſtatiuas non eſt producendum: quia cùm nemo
debeat eſſe ſolicitus de hereditate viuentis,non poteſt
quis videri in Capitolium adſcendere,vel aliud, quod
teſtator in conditione poſuit, animo conditionis im-
plendæ facere, ſi viuo teſtatore id faciat: nec videtur
quis conditionem implere, niſi eius implendæ animo
id faciat: quapropter hæ conditiones poſt mortem te-
ſtatoris impleri debent,D.de cõdit. & demonſtr.l.2.l.ſi
iam facta.11.§.1.huius verò conditionis, *ſi nupſerit*, vel
cùm nupſerit,proprium eſt, vt teſtator ſolummodò con-
ditionem impleri voluerit,nec ad tempus eius implen-
dæ reſpexerit,D.eod.l.hæc conditio.10. ¶ Nota quar- 16
tò,datas deciſiones locum habere in dubio: quia ſi te-
ſtator expreſſerit, quando conditionem impleri ve-
lit; eius voluntati, quæ in conditionibus dominatur,
ſtare oportet,D.eod.l.in conditionibus.19.

¶ Nota quintò, hæc omnia obtinere tam in inſtitu- 17
tionibus,& ſubſtitutionibus, quàm in legatis & fidei-
commiſſis,d.l. ſi quis heredem. ¶ Nota ſextò,ſi quæ- 18
ratur, an ſufficiat conditionem eſſe impletam ante fa-
ctum teſtamentum:diſtinguendum eſſe:quia ſi teſtator
ſciat id iam factum eſſe, quod in conditione ponit, &
illud factum iterari poſſit, opus eſt, vt iterum poſt te-
ſtamentum fiat: verbi gratiâ, ſi teſtator ſciens Titium
in Capitolium adſcendiſſe,ita ſcripſerit, *Si Titius in Ca-
pitolium adſcenderit, Mauius heres eſto*:Mæuius fieri heres
non poteſt,niſi Titio iterum in Capitoliũ adſcendente,
conditio impleatur.Si verò teſtator ignoret id factum
eſſe,putà Titium in Capitolium adſcendiſſe: aut ſi fa-
ctam iterari non poſſit, veluti, *ſi nupſerit* (quia nuptiæ
non intelliguntur poſſe iterari, cùm non poſſint fieri
nouæ nuptiæ, niſi priores diſſoluantur, quam diſſo-
lutionem expectare, vel ominari non licèt)dicendum
eſt, teſtatoris voluntatem quaſi puram valere, quia
iam conditio extitit,d.l.hæc conditio.§.1.d.l.ſi iam fa-
cta.§.1. ¶ Quartò quæritur, ſi poſt teſtamentum viuo 19
adhuc teſtatore conditio ſit impleta, putà Titius con-
ſul,vel prætor factus ſit,vel filia nupſerit; deinde ante
mortem teſtatoris, Titius conſul,vel prætor eſſe de-
ſierit, vel filiæ matrimonium ſolutum ſit,an conditio-
nem iterum impleri oporteat?Reſpondetur,non opor-

tere.

ſcripſit ſub conditione *ſi à patre emanciparentur* : filij non emancipatione,ſed morte vel deportatione patris vel alia quauis ratione ſui iuris facti ſunt : videbantur igitur quaſi conditione defecti, repelli ab hereditate materna. Contrarium tamen reſpondetur : quia in conditionibus voluntas teſtatoris dominatur, D.de cond.& demonſtr.l.in conditionibus.19.& magis ſpectantur,quàm verba,D cod.l.pater.101.in princip.vnde cùm appareat,conſilium matris hoc fuiſſe, ne hereditas acquireretur patri, cuius mores ſuſpectos habebat,ſeu quem aliqua ratione oderat, ſupr. de inoffic. teſtament. l. filiis. 25.l.ſi quis ſuo.33.§.legis. idemque effectus contingat, quocumque modo filij facti ſunt ſui iuris, merito per interpretationem iuuamus teſtamentum,vt videatur conditio extitiſſe, quocumque modo filij ſui iuris effecti ſint. Eadem ratione conditio,*ſi morte patris ſui iuris fient*,his emancipatis pro impleta habetur:mortis enim mentio ideo tantum facta eſt,quia teſtator non putauit patrem emãcipaturum eſſe. Hoc autem iure vtimur, non ſolùm in hereditatibus,ſed etiam in legatis,& fideicommiſſis ,D. ad S.C. Trebell. l. mulier quæ duobus. 22. in princip. &quandies leg. eed. l. ſi ita. 15. Hinc interpretari debemus,quod ſcribit Vlp. in l. fideicommiſſa. 11.§. ſi cui. D.de lega. iij.vbi cùm fideicommiſſum ita relictum eſſet filiofam. *ſi morte patris ſui iuris fuerit effectus*. Vlp. ait. *non videri defeciſſe conditionem,ſed & cùm mors patris contingat,quaſi extante conditione ad fideicommiſſum admitti*, quibus verbis non ſignificatur poſt emancipationem adhuc expectari mortem patris : ſed ex voluntate defuncti intelligi conditionem impletam:ſiue filius emãcipetur à patre, ſiue eius morte fiat ſui iuris , quam interpretationem adiuuat partic. *&*, quæ ſecundum doctrinam Bartoli ponitur inter diuerſa:ſunt enim diuerſi caſus emancipatio , & mors patris: & vtroque caſu
30 cõditio impleta cenſetur. ¶ In l.4.ſuus heres inſtitutus eſt ſub conditione mixta,*ſi in patriam redierit* : ideoque inſtitutio non valet, quia in eius defectum non fuit exheredatus ,vt ſupr. docui. Hueuſque de conditioni-
31 bus inſtitutionum. ¶ In poſteriori tituli parte agitur de conditionibus ſubſtitutionum , & coniunctim conſiderantur ſubſtitutiones directæ, ac precariæ. Hìc au-
32 tem explicantur quatuor conditiones. ¶ Prima conditio eſt, *ſi ſine liberis deceſſerit* quæ, interdum cùm ſcripta eſt, habetur pro non ſcripta interdum è contrario, cùm ſcripta non ſit,tacitè adiecta cenſetur.Tunc habetur pro non ſcripta, cùm perſona, quæ ſub tali conditione onerata eſt,ſiue maſculus ſit,ſiue femina,propter vitam religioſam vt monaſticam, aut clericalem , liberos non ſuſcipit,l.6.& ſupr.de epiſc.& cler. l.*θεσπίζομεν μηδένα παντελῶς*, ſancimus neminem omnino. 53.§. *ἔτι τοῦτο*,item illud.& hanc deciſionem Iuſtinianus cõfirmat, Nou.123.c.37.vbi idem ſtatuit de conditione, *ſi nuptias non contraxerit*. Omiſſa autem ſubauditur & ſuppletur,ſi quis aliquem ex iuſtis,vel naturalibus liberis inſtituerit,eiſque ſimpliciter ſubſtituerit:nam ſi heres poſteà iuſtos liberos procreauerit, hi ſubſtitutis præferuntur,l.7.§.cùm autem. & infr.de fideic. l. cum acutiſſimi. 30. vbi probatur hac de re ſententia Papiniani , qoæ extat in l.cum auus.102. & de cond. & demonſtr.Nota primò, liberos in conditione poſitos,tacitè vocatos cenſeri,& ſubſtitutos excludi , cum teſtamentum à parente factum eſt, etiamſi tacitè in conditione poſiti ſint. Nota ſecondò diſcrimen inter liberos,quibus ſubſtituitur,& eorum liberorum liberos ad tacitum fideicommiſſum vocatos. Illi nihil refert vtrum ſint iuſti, an naturales ; quod enim Papinianus de legitimis liberis reſpondit,Iuſtinianus ad naturales, id eſt,ex concubina ſuſceptos producit:hi verò debent eſſe iuſti liberi,vt ſubſtitutum excludant, vt conſtat ex illis verbis,*niſi ipſi liberi ſine iuſta ſobole deceſſerint*.Eodem modo liberi ad expreſſum fideicommiſſum vocati accipiuntur,D.ad S.C.Trebell.l.ex facto.17.§. ſi quis ro-
gatus. ¶ Secunda conditio eſt,*ſi poſtumus non naſcetur*. 33
Finge à teſtatore vxorem prægnantem ex parte,poſtumum ex altera parte heredes ſcriptos, & *ſi poſtumus non naſcetur*,Mæuium ſubſtitutum eſſe, poſt patris mortem natus poſtumus in pupillari ætate deceſſit.Oritur quęſtio inter matrẽ & Mæuium de hereditate impuberis. Illa hereditatem ſibi vindicat ex S. C.Tertulliano :hic ex ſubſtitutione pupillari : quamuis enim illa verba *ſi poſtumus non naſcetur* , non ſint verbo ſubſtitutionis pupillaris , ſed vulgaris ; tamen ſcimus in vulgari expreſſa contineri pupillarẽ tacitam,infr.tit.prox.l. 4. & D.de vulga.l.2.§.penultim.l.4. in princip. Mæuius igitur videtur eſſe matri præferendus : quia hereditatem petit ex teſtamẽto, id eſt,ex ſubſtitutione pupillari tacita:mater autem petit hereditatem ab inteſtato,id eſt, ex S. C.Tertulliano:ſcimus antẽ non eſſe locũ ſucceſſioni legitimæ,ſi quis ex teſtamento ſuccedere poſſit, D.de acquir. hered.l.quandiu. 39. Contrarium tamen reſpondet Iuſtinianus in l. vlt. quia Mæuius non nititur pupillari ſubſtitutione expreſſa , quæ ſine dubio matrem excluderet , D. de inoffic.teſtament. l. Papinianus. 8. §. ſed nec impuberis. & extr. de teſtament. c.1.lib.l.6.ſed tacita , quæ matri non obeſt, infr. titul. proxim.l.precibus. 8. ex vulgari autem ſubſtitutione, quæ expreſſa eſt , ſubſtitutus ſuccedere non poteſt, quia poſtumus ſtatim ac natus eſt , ipſo iure heres extitit , D. de lib.& poſtul.l.in ſuis.11.Ergo mater accipiet luctuoſam filij hereditatem,in qua inueniet alterum ſemiſſem hereditatis paternæ, cùm iam ſemiſſem ipſa acceperit tanquam heres ſcripta à marito eodemque parte pupilli. Quid ergo , ſi mater poſt partum editũ,viuo adhuc impubere,deceſſerit ? certè moriente impubere, ſubſtitutio pupillaris tacita , cui mater mortua non obeſt, locum & effectum habebit, & ex
ea Mæuius pupillo heres fiet,d.l. vltim. in fin.¶ Tertia 34
conditio eſt , *ſi primus heres inteſtatus vel ſine liberis deceſſerit*:quarta huic ſimillima eſt,*ſi inteſtatus vel ſine nuptijs deceſſerit*.Finge heredem ſuſceptis liberis deceſſiſſe inteſtatum : quæritur , an ſubſtitutioni ſit locus? Quod prima facie dicendum videtur : quia teſtator diſiunctione vſus,fecit conditionem alternatam , cuius alterutram partem impleri ſufficit, D. de condit. inſtit.l.5.& Inſtit.de hered.inſtit.§.penult.Contrarium reſpondetur in l.7.in princip. ex præſumpta voluntate teſtatoris , quæ in conditionibus dominatur, D.de condit.& demonſtr.l.in conditionibus. 19. in princip. vnde fit, vt diſiunctio accipiatur pro coniunctione, perinde ac ſi teſtator dixiſſet , *ſi inteſtatus deceſſerit,& liberos non ſuſcepèrit*,vel,*ſi inteſtatus deceſſerit, & nuptias non contraxerit*.Nec nouum eſt , vt diſiunctio accipiatur pro coniunctione , vel è contrario coniunctio pro diſiunctione,D.de verb.ſignif.l. ſæpe. 53. Illo caſu vocatur *παραδιάζευξις* , id eſt, falſa diſiunctio , infr. de verb.ſign.l.4.hoc caſu *παρασύναψις*,vel *παρασυνάφεια*, id eſt,falſa coniunctio. Fauore igitur liberorum heredis diſiunctio accipitur pro coniunctione ; quia hi liberi cenſentur magis dilecti,quàm ſubſtitutus quæ deciſio tam in ſuis heredibus , quàm in extraneis locum habet, d.l. 7. in princip. & D. de hered. Inſtitut. l. Lucius Titius qui fratrem. 85. & de reb. dub. l. ſi is qui ducenta.13.§.vltim.

Tit. XXVI. De impuberum,& aliis ſubſtitutionibus.

I.13.30.	*V*.12.
II.16.18.21.	*VI*.14.ij.
III.12.	*VII*.32.
IV.16.18.19.*p*.ij.iv.	*VIII*. 9. 12. 19. ij 32.37. 38.36.

38.39.40.41.42.43. | X. 23.
IX. 33.34.35.36. | XI. 28.30.31.

1 SVbſtitutionis verbum hîc propriè & anguſtè
accipitur,vt in rub.præced.& ad directas here-
2 dum ſubſtitutiones coanguſtatur. ¶Subſtitutio
igitur eſt ſecũdi heredis inſtitutio, D.h.t.l.ex facto.43.
§.Lucius,vel ſecũdi heredis appellatio,Gaius lib.2.Inſt.
tit.4. in pr. vel ſecundo vlteriorive gradu facta inſtitu-
3 tio,D. h. t.l.1. ¶Nota primò inſtitutionem eſſe nomen
generis & ſpeciei:nam inſtitutio generalis diuiditur in
inſtitutionem propriè dictã,id eſt,primi gradus,& ſub-
ſtitutionem, quæ fit ſecundo, vel vlteriori gradu.Ge-
neraliter accipitur in l.Gallus.29. D.de lib.& poſtum.l.
ſi pater filio.9.l.ſi mater.33.§.1.l.poteſt,36. D. h.t.ſpe-
4 cialiter in d.l.1.eod.tit. ¶ Nota ſecundò,aliud eſſe te-
ſtamẽti locum,aliud gradum. Locus ab ordine ſcriptu-
ræ,gradus ab ordine ſucceſſionis ſumitur, D. eo.l.2. §.
pe. itaque in hoc exemplo, *Si Titius heres non erit, Seius heres eſto, Titius heres eſto*, Titius eſt ſecundo loco,ſed in
primo gradu heres inſtitutus: Seius autem eſt primo
loco,& ſecundo gradu heres ſcriptus,d.l.2.§.ſed ſi quis
5 ita,& §.ſeq.& D.de hered.inſtit.l.ſi ita quis.28. ¶ Nota
tertiò appellatione ſecundi heredis, & ſecundi gradus
cõtineri etiam tertium, quartum,& vlteriores:quia te-
ſtator tot gradus heredum facere poteſt, quot vult, D.
h.t. l.poteſt.36.& inſtit. de vulg. ſubſtit.in princ.quem-
admodum appellatione ſecundarũ nuptiarum intelli-
guntur etiã tertiæ, & deinceps,ſupr. de ſecund.nupt.l.ſi
6 quis prioris.8.§.1.& §.talem. ¶ Nota quartò,vt dicatur
ſecundus heres,& ſecundus gradus,non eſſe opus,vt ſit
vna hereditas,ſed ſufficere,ſi ſit vnum teſtamentum,vt
cùm pater filio impuberi ſubſtituit, Inſt.de pupil.ſubſt.
§.igitur.Quid ergo,ſi ſubſtituat impuberi exheredato?
quomodò ſubſtitutio dicetur facta in ſecundo gradu,
cùm alius teſtatori, alius pupillo ſuccedat? Cùm enim
nemo ante ſubſtitutum ad hereditatẽ pupilli vocetur,
hic ſubſtitutus videtur primo gradu ſuccedere.Reſpõ-
deo, eſſe hic aliquem ſucceſſionis ordinem, quatenus
inſtitutus ſtatim ſuccedit ac teſtator mortuus eſt:ſub-
ſtitutus verò non admittitur,niſi poſt mortem pupilli:
& cùm hæc pupillaris ſubſtitutio per teſtamentum pa-
ternum confirmetur, Inſtit. de pupil. ſubſtit. §. liberis.
certe non poteſt ſubſtitutus ſuccedere pupillo, niſi
poſtquam inſtitutus teſtatoris hereditatem adierit.Hic
ſucceſſionis ordo imperfectior eſt,quàm in alijs ſub-
ſtitutionibus,in quibus eadem eſt hereditas: proinde
eius defectus ſuppletur per ordinem ſcripturæ, quem
hoc caſu ſeruare neceſſe eſt,adeò vt teſtator priùs ſibi
heredem inſtituere debeat,quàm filio impuberi ſubſti-
tuat,nec poſſit ſcripturæ ordinem inuertere,d. l. 2. §.
7 prius.& §§.ſeqq. ¶Nota quintò, omnem ſubſtitutionẽ
conferri in aliquem caſum,id eſt,in futurum incertum
euentum, veluti, *Si primus heres non erit, ſecundus heres eſto*:quare nonnulli ſubſtitutionẽ aiunt eſſe inſtitutionẽ
conditionalem. Sed minùs commodè, quia conditio,
quæ eſt actui eſſentialis,non facit actum conditionalẽ:
ſiue eiuſmodi conditio adiiciatur legato,D.de leg.j.l.3.
& de cond.& demonſtr.l.aliquãdo.107.ſiue inſtitutioni
8 heredis,ſiue ſubſtitutioni,D.h.t.l.qui liberis.8. ¶ Nota
ſextò,ſubſtitutionum caſus eſſe tantum duo generales:
primum,*Si primus heres non erit*: alterum,*ſi primus heres deceſſerit*: ſed hîc ſecundus ſubdiuiditur regulariter in
duos:nempe,*ſi prius deceſſerit,quàm ad pubertatem peruenerit*:& *ſi prius deceſſerit,quàm mẽtis compos factus ſit*.Ter-
tius additur ex priuilegio militum, *ſi pubes & mentis cõpos deceſſerit*.Sũt igitur omnino quatuor caſ⁹. ¶Hinc etiã
9 ſubſtitutionũ genera iure cõmuni oriũtur,quibus quar-
tũ accedit iure ſpeciali ex militum priuilegio:ſunt autẽ
hæc ſubſtitutio vulgaris,pupillaris, quaſi pupillaris &
militaris:vulgaris eſt,quæ confertur in primũ caſum,id
eſt,ſi heres non erit,l.precibus.8.ex eo dicta,quod vul-
gò cuilibet heredi à quolibet teſtatore fieri poteſt. Pu-
pillaris eſt,quæ fit in ſecundũ caſũ,id eſt,ſi in pupillari
ętate deceſſerit,d.l.precib. ex eo dicta,quòd liberis im-
puberibus ita ſubſtituitur à parentibus,in quorũ pote-
ſtate ſunt,Inſt.de pup. ſubſt.in pr. Quaſi pupillaris eſt,
quæ fit in tertiũ caſu,id eſt, cũ parens cuiuſuis gradus
vel ſexus, filio furioſo, vel mentecapto ad exemplum
pupilli ſubſtituit,ſi in furore deceſſerit;vel ſi prius mo-
riatur,quàm mentis compos factus ſit,l. humanitatis.9.
& Inſt de pupill. ſubſtit.§.qua ratione.Quoniam igitur
ad exemplum pupillaris à Iuſtiniano introducta eſt:id-
circo eã vocamus quaſi pupillarẽ:Doctores autẽ vulgò
exemplarem barbarè appellant:nonnulli Iuſtinianeam
nominant.Militaris eſt,quæ fit in quartũ caſum,veluti,
ſi primus ante legitimam ætatem deceſſerit, D.eo.l.cẽ-
turio.15. Non ſunt plura ſubſtitutionum directarum&
propriè dictarum genera.Nam fideicõmiſ.non eſt pro-
priè ſubſtitutio; quia fideicommiſſarius non eſt verus
heres,ſed quaſi pro herede habetur. De ea verò inf.tra-
ctabitur, vbi de fideicommiſ.diſſeretur. Reciproca ſeu
breuiloqua,& compendioſa malè à Doctor.in ſubſtitu-
tionis diuiſione ponũtur quaſi ſpecies à vulgari pupil-
lari,& quaſi pupillari diſtinctę.Nam reciprocã ſeu bre-
uiloquam vocant,cùm duo ſibi inuicem ſub verborum
breuitate ſubſtituuntur,veluti,*Titius & Maeuius inuicem ſubſtituti, heredes ſunto*.compendioſam appellãt,quæ ſub
compendio verborũ multa tempora complectitur, ve-
luti:*Quandocũque Primus deceſſerit,ſecundus heres eſto*.Sed
hę inſpectiones tantùm ad verba teſtamenti reſpiciunt,
nec diuerſas ſubſtitutionum ſpecies faciunt:neceſſe eſt
enim,omnibus his caſibus quãcumque ſubſtitutionem
vel eſſe vulgarem,vel pupillarem,vel quaſi pupillarem,
vel militarem:nec vllus ſubſtitutus iure directo ſucce-
dit,niſi tãquam ſubſtitutus vulgariter, vel pupillariter,
vel quaſi pupillariter,vel militariter.Harũ verò ſpecie-
rum in eodem teſtamento, & eadẽ oratione cõiunctio
nouam ſpeciem non facit. ¶ Ex dictis, quatuor partes 10
noſtri tituli emergũt. ¶ Prima pars eſt de vulgari ſub- 11
ſtitutione: de qua diſſoluuntur tres quæſtione. ¶Primò 12
quæritur,an ſubſtitutus ad hereditatẽ admittatur?Reſ-
pondetur per diſtinctionẽ. Aut enim heres primo gra-
du inſtitutus adiuit hereditatẽ ex teſtamẽto,aut omiſit,
vel repudiauit.Priori caſu ſubſtitut⁹ repellitur,l.5.l.pre-
cibus 8.verſ.nam non eſt incerti.Poſteriori caſu admit-
titur,herede inſtituto & herede legitimo excluſis.Quin
etiã ſubſtitutus admittitur,ſi ipſe inſtitutus omiſſa ſuc-
ceſſione teſtamentaria hereditatem adierit ab inteſta-
to:quoniam eiuſmodi aditio non valet:ideoque ſi he-
res inſtitutus, teſtatoris creditor erat, actiones ſuas
periode ac ſi non adiſſet,contra ſubſtitutum adeuntem
ſaluas habet,l.3. ¶Secũdò quęritur, qua ex parte ſubſti- 13
tuti ſuccedant, cùm partes in ſubſtitutionibus expreſſè
à teſtatore non fuerunt? Regulariter quidem ſunt par-
tes æquales,arg.§.ſi plures Inſt. de hered.inſt. ſi tamen
teſtator plures heredes partibus inæqualibus inſtitue-
rit,eoſque inuicem non expreſſis partibus ſubſtituerit,
partes expreſſę in inſtitutione cẽſẽtur tacitè repetitę in
ſubſtitutione,l.1.& D.eo.l.ſi plures.34.& Inſt.de vulg.
ſubſt.§.etſi ex diſparibus. ¶Tertiò quęritur,quis ſit effe- 14
ctus ſubſtitutionis? Ab effectu ſumũtur duę differentię
inter ſubſtitutionẽ, & ius accreſcẽdi. I. Subſtitutus nõ
cogitur hereditatẽ accipere,inf.de iure delib.l.nec eme-
re.16.accreſcit autem deficientis portio etiã inuito,inf.
de caduc.toll.l.vn.§.bis ita.II.Ex ſubſtitutione defertur
hereditas ſubſtituto, ſi ſit ſuperſtes, non eius heredi,ſi
ante ſubſtitutionis conditionẽ exiſtentem ſubſtitutus
deceſſerit,D.h.t.Lucius.45.in ſi.& de ſuis & legit.l.ſi ex
pluribus 9.ius autem accreſcendi tranſit ad heredes,d.
l.ſi ex pluribus.Hæ differentiæ ceſſant,cùm heres inſti-
tutus

tutus, vel heredes inſtituti, ſunt coheredibus ſuis ſubſti-
tuti: quibus ſi ſubſtituti non eſſent, haberent ius accreſ-
cendi: tunc enim ſubſtitutio eſt appendix inſtitutionis,
id eſt, habet vim iuris accreſcendi: & ſi ex duobus here-
dib. inuicē ſubſtitutis vnus adierit, deinde altero repu-
diante ſubſtitutionis caſus euenerit: is, qui adiuit, fit ex
ſubſtitutione heres ſine noua aditione. Idcirco ei vel
inuito portio coheredis deficiētis accreſcit, D. de iniuſt.
rupt. l. pen. §. 1. & de acquir. hered. l. ſi quis heres. 35. in
princ. vel eo mortuo accreſcit eius heredi, D. eod. l. qui
patri. 59. Hinc patet expoſitio l. 6. in qua ex plurib⁹ he-
redibus inſtitutis, & inuicem ſubſtitutis quidam adiue-
runt hereditatem, alij repudiarunt: portiones igitur re-
pudiantiū iis, qui adiuerunt, etiam inuitis, ſecundū do-
15 ctrinam modò traditā, accreſcunt. ¶ Secunda pars eſt,
de pupillari ſubſtitutione, de qua diſſoluuntur quatuor
16 quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an hæc ſubſtitutio fiat ſine
verbis expreſſis, id eſt, nū expreſſo ſecundo caſu, *ſi in pu-
pillari ætate deceſſerit?* Reſpondetur, cùm quis filio impu-
beri ſuæ poteſtati ſubiecto ſubſtituit, ſiue vtatur gene-
rali verbo *ſubſtituo*, ſiue verbis ſpecialibus, & vulgaris
ſubſtitutionis propriis, videlicet, *ſi heres non erit*, eum in-
telligi vtroq; modo (id eſt, tam pupillariter, quàm vul-
gariter) ſubſtituere. Excipitur, niſi ſimul filio impuberi,
quem in poteſtate habet, & alij diuerſæ conditionis, id
eſt, filio puberi, vel emācipato, vel extraneo ſubſtituat:
tunc enim ſola vulgaris ſubſtitutio facta intelligitur, ne
eadem verba reſpectu diuerſarum perſonarum habeāt
diuerſas interpretationes. Cùm enim in vnius heredis
perſona ſoli vulgari ſubſtitutioni locus ſit, etiam in fi-
lio impubere ſimiliter erit tantùm vulgaris, niſi probe-
tur teſtatorem ei voluiſſe etiam pupillariter ſubſtitue-
re. Quod verum eſt, ſiue ſit ſubſtitutio reciproca, l. 2. &
D. eod. l. Lucius. 45. in princ. ſiue ex vno tantùm latere
17 facta, l. 4. ¶ Quò meliùs hæc intelligantur, nota pri-
mò, eadem verba in eadem oratione poſita, & ad diuer-
ſas res, vel diuerſas perſonas relata, modò poſſe accipi
in vna & eadem ſignificatione, omnium reſpectu, túnc-
que vnam, non plures ſignificationes accipi debere:
modò non poſſe in vna ſignificatione ſumi; túncque
plures neceſſariò accipiendas eſſe, vt in hac oratione,
*Filium meum impuberem, & Titium heredes ſunto: filium meum
impuberem, & Titium inuicem ſubſtituo*, verbum *ſubſtituo*
poteſt in vna ſignificatione accipi, vt reſpectu vtriuſ-
que perſonæ ſignificet ſubſtitutionem vulgarem. Cùm
igitur non poſſit efficere ſubſtitutionem pupillarem in
perſona Titij, etiam in perſona pupilli non faciet pu-
pillarem, ſed ſolam vulgarem: at ſi Titio tantùm vulga-
riter, impuberi tātùm pupillariter ſubſtitui poſſet, certe
duobus modis acciperetur, id eſt, in perſona Titij ſub-
ſtitutionem vulgarem, in perſona pupilli ſubſtitutio-
nem pupillarem efficeret: quemadmodum apud Iuſti-
num lib. 3. dum ait, *& necē patris, & necem fratris, & ſe ab
inſidiis Artabani vindicauit*, verbum *vindicauit* bifariam
accipitur, quaſi diceret, necem Artabani patris ſui, &
Darij fratris ſui vltus eſt, & ſe ab inſidiis Artabani libe-
rauit. His caſibus verum eſt, quod Sophoclis interpres
notat, πολλάκις inquit, τὸ κατὰ τοῦ κοινοῦ λαμβανόμενον,
διαφόρως νοεῖται, id eſt, *ſæpe quod communiter ſumitur, di-
uerſis modis accipitur*. Secundùm hæc, repudio eorum in-
terpretationem, qui locum Virg. 5. Æneid.

——Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam nec diis, nec viribus æquis
Nube caua eripui——

Sic accipiunt, vt alia ratione dicantur dij non æqui, id
eſt, aduerſi, ſeu non fauentes; alia vires non æquæ,
id eſt, imbecilliores: verius enim eſt, in eadem ſignifica-
tione ſumi vtróq; caſu, vt ſenſus ſit, deos qui pro Aenea
ſtabant, imbecilliores fuiſſe diis illis, qui Achilli faue-
bant: ideóque vires Æneæ imbecilliores fuiſſe viribus
Achillis. Nam ex veterum ſententia non omnés dij
æquè pollebant: quibus verò dij fortiores, & præſtan-
tiores fauebāt, hi in bello vincebāt: quod paſſim teſta-
tur Homerus in Iliade; & apud Euripidem ἐν Ἡρακλεί-
δαις Iolaus diſertis verbis affirmat, inquiens,

——θεοῖσι δ' οὐ κακίοσι
χρώμεσθα συμμάχοισιν, Ἀργείων ἄναξ.
τῶν μὲν γὰρ Ἥρα προστατεῖ, Διὸς δάμαρ,
ἡμῶν δ' Ἀθηνᾶ. φημὶ δ' εἰς εὐπραξίαν
καὶ τοῦθ' ὑπάρχειν, θεῶν ἀμεινόνων τυχεῖν.
Νικωμένη γὰρ Παλλὰς οὐκ ἀνέξεται. id eſt,

——Deis non deterioribus
Vtimur auxiliariis, Argiuorum rex.
Illis enim Iuno præeſt, Iouis coniux:
Nobis autem Minerua: aio autem ad bene agendum,
Hoc etiam facere, deorum præſtantiorum ope iuuari.
Nam Pallas ſe vinci non patietur.

¶ Nota ſecundò, in tractatu de vulgari & pupillari 18
ſubſtitutione quatuor eſſe ſubſtitutionum genera ſum-
pta ex diuerſis ſubſtitutionum verbis: aut enim primus
caſus ſolus exprimitur, nempe, *ſi Primus heres non erit*:
aut ſolus ſecundus caſus, *ſi in pupillari ætate deceſſerit*, aut
neuter, vt cùm teſtator vtitur generali verbo *ſubſtituo*:
aut vterque, veluti, *ſi Primus heres non erit, aut heres erit,
& prius deceſſerit, quam in ſuā tutelā venerit*. Ad primum,
& ſecundum ſubſtitutionū genus pertinet conſtitutio
Diuorū Fratrum, D. h. t. l. 4. in pr. Ad ſolum primum cō-
ſtitutio Alexandri, l. 4. Ad tertium conſtitutio Diui Pij,
D. eod. d. l. 4. §. 1. & conſtitutio Seueri, & Antonini, l. 2.
De quarto genere non fuit opus aliquid conſtitui. ¶ De 19
primo ſubſtitutionis genere datur regula: Cùm pater
filio impuberi, vel filiis impuberibus, quos in poteſtate
habet, vulgariter ſubſtituit, tacite cenſetur etiam pupil-
lariter ſubſtituere, l. 4. & D. eod. l. 4. in princ. Hæc regula
etiam in poſtumis locū habet: nam ſi quis poſtumū he-
redē inſtituit, &, ſi poſtumus non naſcetur, Titiū ei ſub-
ſtituit; hæc eſt ſubſtitutio vulgaris expreſſa, quæ conti-
net pupillarem tacitā, ſup. tit. prox. l. vlt. verſ. tūc autem.
Excipitur I. Niſi pater filio impuberi alium ſubſtituat
vulgariter, alium pupillariter: hoc enim caſu is, qui vul-
gariter ſubſtitutus eſt, nullo modo videri poteſt pupil-
lariter ſubſtitutus, D. eod. l. cùm ex filio. 39. §. 1. II. Niſi
quauis ratione probetur contraria teſtatoris voluntas,
id eſt, niſi probetur teſtatorem voluiſſe tātùm vulgari-
ter, non etiam pupillariter ſubſtituere, l. 4. quia tota hæc
quæſtio de tacita ſubſtitutione admittēda, vel repudiā-
da, eſt quæſtio ſcripti & voluntatis, M. Tullio lib. 2. de
Inuent. & Quintil. l. 7. c. 6. auctoribus. Scimus autem vo-
luntatē teſtatoris, modò de ea cōſtet, ſcripturæ præfer-
ri, D. de condit. & demonſtr. l. in conditionibus. 19. in
pr. III. Niſi mater pupilli ſit ſuperſtes: nam etſi mater
à ſucceſſione in bonis filij impuberis excludatur per
pupillarē expreſſam, D. de inoffic. teſtam. l. Papinianus.
8. §. ſed nec impuberis. non tamē excluditur per pupil-
larem tacitā, ſed eam impedit, & ſubſtituto præfertur,
l. precibus. 8. & ſup. tit. prox. d. l. vlt. IV. Niſi quis filio ſuo
impuberi, quē in poteſtate habet, & alij diuerſæ condi-
tionis perſonæ vulgariter ſubſtituat: tunc enim (vt ſup.
notaui) nō cēſetur pupillariter ſubſtituere: ne eadē ver-
ba diuerſimodè accipiātur, id eſt, in perſona pupilli fa-
ciāt vulgarē & pupillarē ſubſtitutionē, in alterius here-
dis perſona tātùm vulgarē, l. 4. ¶ De ſecūdo ſubſtitutio- 20
nis genere ſimilis eſt regula: Cùm quis filio impuberi,
vel filiis impuberib. in ſua poteſtate cōſtitutis expreſsè
ſubſtituit pupillariter, tacitè cēſetur etiam ſubſtituere
vulgariter: quia ſicut vulgaris expreſſa cōtinet pupilla-
rē tacitam; ita etiam è cōtrario expreſſa pupillaris con-
tinet tacitā vulgarem, D. eod. l. 4. in pr. Excipitur I. Niſi
ſit contraria teſtatoris voluntas, ob rationem antè di-
ctā, quia teſtatoris voluntas in teſtamentis dominatur.

II. Niſi impuberi exheredato ſubſtituat : quia certum
eſt,huic tãtum pupillariter, non etiam vulgariter ſub-
21 ſtitui poſſe. ¶ In tertio ſubſtitutionis genere, id eſt,
cùm teſtator vtitur generali verbo *ſubſtituo*, diſtingui-
tur : aut enim teſtator perſonis eiuſdem conditionis
ſubſtituit, quibus tam pupillariter, quàm vulgariter
ſubſtituere poteſt : aut perſonis diuerſæ conditionis.
Priori caſu verbum *ſubſtituo* vtramque ſubſtitutio-
nem complectitur, tam vulgarem, quàm pupillarem:
nec refert, vtrùm ſit ſubſtitutio ſimplex, an reciproca,
D. eod.l. 4. §. 2. Poſteriori caſu interpretatio in dubio
debet accipi, quæ vtrique perſonæ conueniat : quare ſi
filio impuberi & extraneo ſubſtituitur, tantùm vulga-
ris, non pupillaris ſubſtitutio intelligitur, l.2.& D.eod.
l.4.§.ſed ſi alter.l.Lucius.45.in princ. Quòd ſi verbum
ſubſtituo non poſſit in communi ſignificatione accipi,
ſed in diuerſis : veluti ſi quis filio impuberi, quem in
poteſtate habet, exheredato, & puberi heredi inſtituto
ſubſtituat hoc modo, *Titius filius meus impubes exheres
eſto: Mæuius filius pubes heres eſto Titium,& Mæuium inui-
cem ſubſtituo*: vel, *Titio, & Mæuio Sempronium ſubſtituo:*
neceſſe eſt, verbum, *ſubſtituo* ſecundum doctrinam ſup.
traditam (nom.16.) duas ſignificationes recipere: ita vt
reſpectu Titij ſola pupillaris, reſpectu Mæuij ſola vul-
22 garis ſubſtitutio ſit. ¶ Quartum ſubſtitutionum genus,
quia vtrumque ſubſtitutionis caſum diſertis verbis
continet hoc modo, *Si heres non erit, ſiue heres erit, & in
pupillari ætate deceſſerit*, planiſſimum eſt, & omni diffi-
cultate caret, D.eod. l. 4.in fin. Hæc dicta ſint de prima
23 quæſtione. ¶ Secundò quæritur, vtrùm ex hac ſubſti-
tutione, *ſi vterque impubes deceſſerit*, vno impubere mor-
tuo ſubſtitutus ad eius portionem admittatur, an non
antè admittatur, quàm deceſſerint ambo impuberes?
Fuit hæc quæſtio dubia apud veteres Iureconſultos.
Iuſtinianus autem Sabini ſententiam probat, vt priori
in ætate pupillari defuncto frater ſuccedat, &, ſi ſecun-
dus quoque impubes decedat, ſubſtitutus admittatur,
24 l. pen. ¶ Nota primò, idem obtinere in ſubſtitutione,
25 *ſi ambo impuberes deceſſerint*, D.eod.l. qui duos.42. ¶ Notà
ſecundò, quamuis videatur vtrique impuberi hoc mo-
do ſubſtitui, re vera tamen ſubſtitui tantùm nouiſſimè
morituro, ſi quidem primi defuncti hereditas fratri
defertur, non ex ſubſtitutione, ſed ab inteſtato, D.eod.
l.vel ſingulis. 37. & Inſtit. de pupill. ſubſtit. §. vel ſin-
gulis. Secus in fideicommiſſo Paulus reſpondit, cùm
teſtator libertis fundum reliquit, & nouiſſimè moritu-
rum rogauit, vt eum quibuſdam reſtitueret : cenſetur
enim teſtator duos ſubſtitutionum gradus feciſſe : al-
terum, quo primus moriens colliberto ſuperſtiti reſti-
tueret: alterum, quo hic vltimo loco moriens reſtitue-
ret: quia non aliter poteſt fundum reſtituere, niſi eum
obtineat; nec poteſt obtinere, niſi ratione fideicom-
miſſi à colliberto accipiat, D. de lega. ij. l. Titia. 87.§.
Seia. At in caſu noſtro ſine ſubſtitutione hereditas im-
puberis, qui primus obiit, fratri defertur: proinde non
cenſetur frater fratri pupillariter ſubſtitutus. Ergo is,
qui pupillariter ſubſtitutus eſt, tantùm nouiſſimè mo-
rituro ſuccedit : accipiet tamen totam teſtatoris here-
ditatem, ſi totam inueniat in hereditate ſecundi impu-
beris, qui fratri ſuo ab inteſtato ſucceſſit; aut detra-
cta portione ad matrem pertinente, ſi mater ſuperſtes
primo impuberi defuncto, vnà cum ſecundo impube-
re ſucceſſerit. Mater enim, & frater ſimiliter ſuccedunt,
26 infr.ad S.C.Tertull.l.vlt. ¶ Porrò dictæ deciſioni, qua
ſubſtitutum à primi impuberis defuncti ſucceſſione
repellimus, opponitur, quòd pluralitas reſoluitur in
ſingularitates. Vnde ſi plures ſimul rogentur poſt
mortem ſuam fideicommiſſum reſtituere, vno mortuo
aliis ſuperſtitibus, ſtatim pro mortui portione fidei-
commiſſum peti poteſt, D.de lega. ij.l. vlt.§.pen.& ad
S. C. Trebell. l. Lucius. 78. §. Gaio. Item ſi teſtator ita
ſcripſerit, *Stichum, & Pamphilum Titio do lego, ſi mei erũt,
cum moriar*: vno ex his alienato à teſtatore, alter legata-
rio debetur, D.de condit.& demonſtr. l. falſa.33.§.vlt.
Hæc obiectio mirum in modum Doct. torſit, qui pro-
pterea in contrarias ſententias abiere. Ego autem, eo-
rum diſputatione, & doctrina omiſſa, ſic ſtatuo plura-
litatẽ reſolui in plures ſingularitates, niſi teſtator vſus
ſit aliquo verbo, quod impediat ſingula membra ſeor-
ſum, & per ſe accipi; vt verbo *vterque*, aut verbo *ambo*.
Cùm enim teſtator dicit (exempli causâ) *ſi vterque de-
ceſſerit*, vel, *ſi ambo deceſſerint*, non poteſt cõditio imple-
ta videri, ſi vnus eorum deceſſerit. Quin etiam cùm te-
ſtator tali verbo vſus eſt, nihilominùs cõditio in vnius
perſona impletur pro eius portione, & pluralitas re-
ſoluitur in ſingularitates, ſi teſtator alia verba adiece-
rit, ad quæ illud verbum vterque, aut ſimile referatur,
vt in ſpecie l.heredes mei. 57. §. 1. D.ad S. C. Trebell.
Vbi teſtator duobus filiis heredibus inſtitutis, *ſi vterque
ſine liberis deceſſerit*, neptem ſubſtituit : vno autem cum
liberis, altero ſine liberis decedente, nepos ad huius
portionẽ admittitur : quia teſtator vſus eſt verbo *vter-
que*, non reſpiciẽs ad id, vt neptis ex ſubſtitutione ſuc-
cedat, ſed vt ſuccedat in totã hereditatẽ. Ea igitur ver-
ba Papinianus cõiectura volũtatis ſic accipit, quaſi te-
ſtator dixiſſet, *ſi vnus ſine liberis morietur, neptis in eius lo-
cum ſuccedito: ſi ambo ſine liberis moriẽtur, vniuerſam here-
ditatem obtineto*. ¶ Tertiò quæritur, quã partem ſinguli 27
ſubſtituti accipiant? Hæc quæſtio tractatur in l.vlt. vbi
ponuntur duæ ſpecies. ¶ In prima ſpecie teſtator ſibi 28
duo heredes inſtituit, Gaium, & Mæuium : filio autem
ſuo impuberi ita ſubſtituit, *Quiſquis mihi heres erit, &
Titius filio meo heres eſto*. Quæſitum eſt apud veteres Iu-
reconſultos, quomodò inter hos diuidenda ſit pupilli
hereditas : vtrùm æqualiter, vt ſinguli trientem acci-
piant; an duo ſemiſſes fiant, quorum alter diuidatur in-
ter Gaium & Mæuium, alter Titio attribuatur. Impe-
rator priorem deciſionem probat. ¶ Nota primò, Im- 29
peratorem tria ſupponere, quæ neceſſaria ſunt, vt hæc
pupillaris ſubſtitutio effectum ſortiatur. Vnum eſt,
filium impuberem eſſe heredem pro parte inſtitutum,
vel exheredatum: alioquin eo præterito, teſtamentum
ipſo iure nullum eſſet, Inſt.de exhered.liber.in pr. Alte-
rum eſt, hunc filium deceſſiſſe in ætate pupillari : alio-
quin eius pubertate ſubſtitutio pupillaris extincta eſ-
ſet, Inſt.de pupill.ſubſtit.in fin. Tertium eſt, Gaium, &
Mæuium adiuiſſe hereditatem teſtatoris : alioquin pu-
pillo non ſuccederent; quia hæc ſubſtitutio, *Quiſquis
mihi heres erit*, conditionalis eſt, perinde ac ſi teſtator
dixiſſet, *ſi mihi eres eris*, D.h.t.l.ſi pater.9. ¶ Nota ſecun- 30
dò, cùm teſtator in ſubſtitutione partes non expreſsit,
multùm referre, vtrùm eos ſolos ſubſtituat, quos inſti-
tuit, an eis alium adiiciat vel coniunctim, vel diſiun-
ctim. Cùm enim ſolos heredes inſtitutos ſubſtituit, eas
partes in ſubſtitutione tacitè dediſſe cenſetur, quas in
inſtitutione expreſsit, l.1. Cùm autem heredes inſtitu-
tos, & alium quempiam diſiunctim ſubſtituit, veluti,
*Quiſquis mihi heres erit, filio meo impuberi heres eſto: Titius
filio meo impuberi heres eſto*: quia illi ſunt inter ſe coniun-
cti, ac Mæuius eſt diſiunctus : idcirco vnam partem,
id eſt, ſemiſſem accipiunt heredes inſtituti Gaius &
Mæuius, alterum ſemiſſem Titius, inſt. de caduc.
toll. l. vnic. §. his ita. cum verò ſemiſſem Gaius &
Mæuius pro iis portionibus inter ſe diuidunt, quas in
inſtitutione acceperant : verbi gratià, ſi Gaius ex beſ-
ſe, Mæuius ex triente heredes inſtituti fuerant, ita ſe-
mis ille hereditatis pupillaris diuidetur inter Gaium
& Mæuium, vt Gaius quatuor vncias, Mæuius duas
vncias ferat, d. l. ſi pater. Denique cùm heredes in-
ſtituti, & Titius ſubſtituũtur coniunctim : pro æquis
partibus

partibus ſuccedunt, vt in dicta ſpecie l.vlt.Gaius, Mæ-
uius,Titius, ſinguli trientem accipiunt:non enim dici
poteſt,Gaium,& Mæuium in vnam partem vocari ſine
31 Titio,quia ſunt cū Titio coniuncti. ¶ In ſecunda ſpe-
cie teſtator Titium vnà cùm filiis, & Sempronium he-
redes inſtituit vel ſibi,vt ſit inſtitutio primi gradus,vel
filio ſuo impuberi, vt ſit ſubſtitutio pupillaris: nam
vtriuſque caſus eadem eſt ratio. In contextu autem
vulgò legitur, *heredes mihi ſunto*: ſecundum quam le-
ctionem eſt inſtitutio primi gradus. Sed ſi deleretur
verbum *mihi*,commodiſſimè intelligeretur ſubſtitutio
pupillaris,vt in ſuperiori ſpecie: atque ita tota l.vltim.
pertineret ad rubricam, ſub qua poſita eſt. Sed ſiue ſit
inſtitutio, ſiue ſubſtitutio: duæ partes æquales fiunt,
quarum altera Titio, & eius filiis, altera Sempronio
tribuitur.Atqui hoc caſu Titius cum filiis ſuis,& Sem-
pronius ſunt coniuncti: ergo diuiſio hereditatis vide-
tur facienda in capita, vt in ſuperiori ſpecie. Reſpon-
det Imperator,ſpeciale eſſe hoc caſu, vt ſemiſſes fiant:
quia pater & filij penè vna & eadem perſona cēſentur.
Maior igitur eſt cōiunctiò inter patrem & filios, quàn
cum Sempronio:nam omnes quidem ſunt verbis,& re
coniuncti: ſed pater & filij ſunt inſuper naturâ con-
iuncti, & quodammodò vniti, proinde vnam partem
32 accipiunt. ¶ Quartò quæritur, quis ſit effectus pupil-
laris ſubſtitutionis? Reſpondetur, hunc eſſe effectum,
vt ſubſtitutus fiat heres pupillo, excluſis legitimis eius
heredibus,id eſt,qui pupillo inteſtato ſuccederent,niſi
ei pater pupillariter ſubſtituiſſet, l. 7. & l. precibus.8.
verſ. ſi quidem intra. quod adeo verum eſt, vt etiam
mater impuberis per expreſſam pupillarem ſubſtitu-
tionem à filij hereditate excludatur, D. de inoffic. te-
ſtam.l.Papinianus.8.§.ſed nec impuberis. Alia ratio eſt
pupillaris tacitæ,quæ in præiudicium matris non ad-
mittitur,d.l. precibus.& ſupr.tit. prox.l. vlt. coniunge
notata ſuprà num. 19. memb. 3. Hæc dicta ſint de pu-
33 pillari ſubſtitutione. ¶ Tertia tituli pars eſt de quaſi
pupillari, quam Iuſtinianus introduxit ad exemplum
pupillaris, l.humanitatis. 9. Nam olim parentes libe-
ris ſuis puberibus dementibus, ſeu furioſis teſtamen-
tum facere, id eſt, directò in ſecundum caſum ſubſti-
tuere non poterant, niſi ex ſpeciali permiſſu principis,
D.eod.l. ex facto. 43. Iuſtinianus autem generaliter id
omnibus permiſit, vt neceſſe non habeant facultatem
ſubſtituendi à principe petere. Hæc ſubſtitutio, cùm
ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis introducta ſit,
non poteſt commodiùs exponi,quàm per collationem
cum ſubſtitutione pupillari. Breuiter igitur docebo,
quatenus hæ ſubſtitutiones inter ſe conueniant, vel
34 differant. ¶ Conueniunt I.Quia vtraque fit in eum ca-
ſū,quo primus heres mortuus ſit.I I.Quia vtroq; mo-
do ſubſtituunt tantùm parentes liberis ſuis. I I I.Quia
vtroq; modo ſubſtituitur filio etiam in legitima, nec
propterea locus eſt querelæ inofficioſi; quia neutra
ſubſtitutio eſt onus,ſed potius honor,& fauor,d.l. hu-
manitatis.verſ.vt occaſione. & ſupr. de inoffic.teſt.l.ex
35 tribus.26. ¶ Differunt autem I.Origine,quia ſubſtitu-
tio pupillaris moribus introducta eſt,D.h.t. l. 2. quaſi
pupillaris ex cōſtitutione Iuſtiniani, d. l.humanitatis.
I I.Quia pupillaris propter patriam poteſtatē,ideóque
ob ciuilem rationem admittitur; quaſi pupillaris au-
tem ob rationem naturalem, &, vt inquit Imperator,
humanitatis intuitu; ſi quidem etiam iis ſubſtituitur
quaſi pupillariter, qui non ſunt in poteſtate. Atque
hæc eſt I I I. Differentia: quia pupillariter ſubſtituit
tantùm is, qui in poteſtate habet: quaſi pupillariter
omnes parentes, atque adeo etiam mater, vel auus
maternus liberis ſuis, quos non habent in poteſtate.
Hinc quæſitum eſt,an quaſi pupillariter ſubſtitui poſ-
ſit liberis naturalibus, id eſt, ex concubina ſuſceptis,
vel ſpuriis? Verba legis oſtendunt, eis ſolis ſubſtitui
quaſi pupillariter,quibus legitima debetur,ne de inof-
ficioſo agant. Quoniam igitur liberi naturales,& ſpu-
rij non poſſunt de inofficioſo agere, niſi aduerſus te-
ſtamentum matris,ſup.de natur.lib.l.humanitatis.8.&
l.vlt.& D.de inoffic.teſtam.l.ſi ſuſpecta.29.§.1.idcirco
his à ſola matre, vel auo materno quaſi pupillariter
ſubſtitui poteſt:quia mater ſemper certa eſt;pater verò
eſt,quem nuptiæ demonſtrant,D.de in ius voc.l. 5.IV.
Pupillariter ſubſtituitur impuberibus: quaſi pupillari-
ter mente captis. Mente capti appellatione etiam fu-
rioſus continetur,ſup.de curat.furioſ.l.vltim. §.1.Hinc
quæritur,ſi idem filius ſit impubes, in poteſtate teſta-
toris,& furioſus,vtro modo ei poſſit ſubſtitui? Reſpō-
deo patrem pro libitu ei ſubſtituere poſſe vel pupilla-
riter tantùm,vel quaſi pupillariter,vel vtroque modo;
quia Iuſtiniani conſtitutio generaliter loquitur:& cùm
mater,& auus maternus ſine dubio poſſint huic impu-
beri ſubſtituere, non eſt dubitandū, quin conſtitutio
etiam ad impuberes pertineat. Non excipitur autē pa-
ter impuberis,qui eum in poteſtate habet: ergo etiam
hic poteſt pupillariter ſubſtituere.Non obſtat l.3.D.de
tutel.qua Bart.& Iaſon contrariam ſententiā adſtruūt,
vbi habetur ratio ſolius ætatis,non furoris, in tutore,
vel curatore dando: quoniam furioſo ibi proſpicitur à
lege,vel à iudice:idcirco poterit ei,quandocumque ad
perfectam ætatem peruenerit,æquè proſpici: hîc autē
proſpicitur à moriente; qui ſi in præſentia non ſubſti-
tuat quaſi pupillariter, nō poterit amplius poſt mortē
ſuam ſubſtituere.Denique non dantur ſimul tutor, &
curator, vel diuerſi curatores: ſed ſubſtitutionum di-
uerſa genera coniungi poſſe certiſſimi iuris eſt. Item
quæritur,vtrùm quaſi pupillariter prodigo,ſurdo,mu-
to ſubſtitui poſſit? Communiter hoc admittūt in pro-
digo:quia furioſo comparatur,D.de tut.& cur.da.l.his
qui.12.§.vlt. & de curat.furio.l. 1. in princ. in aliis re-
quirūt ſpecialem permiſſionem principis. Ergo Doct.
dictam l. humanitatis. producunt ad prodigum dum-
taxat. Ego in hoc quoque requiro ſpecialem permiſ-
ſionem principis:quia etſi prodigus cōparatur furioſo
in curatore accipiendo, non propterea comparantur in
teſtamentis, & ſubſtitutionibus: alioquin d. l.huma-
nitatis.ad mutos, ſurdos, perpetuo morbo laboran-
tes, & omnes, quibus curatores dari ſolent, produ-
cenda eſſet: quod nullus Doct.admitteret.V. Pupilla-
riter ſubſtituitur etiam furioſo exheredato, D. h.t.l.2.
quaſi pupillariter ſubſtitui non poteſt, niſi minimùm
legitima relinquatur, vt illa verba legis oſtēdunt, *legi-
tima parte ei,vel eis relicta*.V I.Pupillariter ſubſtituimus
indiſtinctè quēcumq; volumus; quaſi pupillariter non
poſſumus extraneum ſubſtituere, ſi filius mēte captus
habeat liberos, vel fratres. Oportet enim ſubſtituere
liberos mente capti, ſi extent: ſin minùs, eius fratres.
Quòd ſi & liberis, & fratribus mente captus careat,
tunc quemlibet ſubſtituere licet. Appellatione fratrum
hîc intellige etiam ſorores,vt in l.tres fratres, 35.D.de
pact. & in l. Lucius. 93. §. quæſitum.de lega.iij.& aliis
locis. VI.Pupillaris finitur pubertate: quaſi pupillaris
extinguitur, ſi filius mentis compos fiat, Inſtit.de pu-
pill.ſubſtit.§.qua ratione. V I I I. Quaſi pupillaris fini-
tur,ſi filius mente captus liberos poſteà ſuſceperit,d.l.
ex facto. quod de pupillari dici nequit, quia pupillus
non poteſt liberos procreare. ¶ Quæro, ſi tam mater, 36
quàm pater quaſi pupillariter ſubſtituat, vtrùm ſub-
ſtitutio vtraque valeat,an altera alteri præferatur? Non
puto vtramque valere, ne mente captus videatur cum
duobus teſtamentis decedere, ſi quidem hæc ſubſti-
tutio cenſetur eſſe filij teſtamentum, ſed paternam
ſubſtitutionem præferri: cùm quia patris priori loco
mentio fit in d. l. humanitatis, dum Imperator ait,

qui, vel quæ teſtatur : & mox , *teſtatori, vel teſtatrici* : tum etiam quia potior debet eſſe pater, qui ciuilem , & naturalem poteſtatem in liberos habet, quàm mater, quæ tantùm habet naturalem poteſtatem. Naturalis enim, & ciuilis ratio ſimul iunctæ plus operantur, quàm ſola naturalis, infr. de adopt. l. pen. verſ. ſi verò pater. & Inſt. eod. §. ſed hodie. Denique maior eſt patris , quàm ma-
37 tris poteſtas in liberos, D. de curat. furio. l. 4. ¶ Quarta tituli pars eſt de ſubſtitutione militari. Quæ vt intelligatur, diſtinguẽdæ ſunt quinq; ſpecies. Pone militi eſſe filium impuberem in poteſtate, vt in eadem perſona omnes ſubſtitutiones conſiderentur. Huic filio miles ſubſtituit vel in primum caſum, id eſt, vulgariter , hoc modo, *ſi filius meus heres non erit , Titius heres eſto* : vel in ſecundũ caſum pupillariter; nempe *ſi filius meus in ætate pupillari deceſſerit*: vel in caſum mortis productum vltra pubertatem vſque ad certam ætatem, veluti, *ſi intra vigeſimum quintum annum deceſſerit*: vel in caſum mortis ſimpliciter, nõ expreſſa certa ætate, veluti, *quandocumque filius meus deceſſerit, Titius heres eſto*: vel non expreſſo mortis caſu, veluti, *Filio meo Titius heres eſto*. Primo caſu cùm miles vulgariter ſubſtituit , & ſecundo caſu cùm pupillariter ſubſtituit, nihil eſt ſpeciale in milite. Tertio caſu, cùm ita filio ſubſtituit , *ſi intra vigeſimumquintum annum deceſſerit* , filio moriente in ætate pupillari, ſimiliter nihil eſt ſpeciale; quia ſubſtitutio iure cõmuni valet. Filio autem decedente in adoleſcentia, eſt ſubſtitutio militaris, quæ ex priuilegio militum valet tãtùm in bonis paternis , & eorum bonorum fructibus, D. h. t. l. centurio. 15. & de teſtam. mil. l. miles ita. 41. in princ. Quarto, & quinto caſib. quibus ſubſtitutio ſimpliciter facta eſt, non expreſſa certa ætate, vſque ad quã ſubſtituatur: nihil eſt ſpeciale, & militis proprium , niſi filius heres extiterit, & poſt pubertatem deceſſerit: tũc enim ſubſtitutio, quamuis directis verbis facta ſit , tamen ſuſtinetur iure fideicommiſſi , ita vt heres legitimus ſuccedat, & hereditatem, id eſt (ſecundum naturã fideicommiſſorum, D. h. t. l. coheredi. 41. §. quòd ſi heredem.) bona, quę pater habuit mortis tempore, ſubſtitu-
38 to reſtituere teneatur, l. precibus 8. ¶ Nota primò , in ſpecie d. l. precibus. non eſſe locum tacitæ pupillari, quæ contineatur expreſſa vulgari, quia mater ſuperſtes erat : tacita namque pupillaris alios legitimos heredes excludit, ſed maternæ pietati cedit, ſupr. tit. prox. l. vlt.
39 ¶ Nota ſecundù , cùm teſtamentum poteſt valere iure communi, non eſſe locum priuilegio militari, d. l. preci-
40 bus, d. l. centurio. ¶ Nota tertiò, errare Doct. qui verbum *expreſſa* in d. l. precibus. ſic accipiunt, quaſi lex loquatur de ſubſtitutione in eũ caſum facta, in qua certa ætas expreſſa ſit, putà *ſi ante vigeſimumquintum annum completum filius moriatur*. Nam hæc interpretatio repugnantiam inducit inter d. l. precibus , & d. l. centurio. cuius cõciliandæ cauſâ fruſtra laborant : nec verbis legis conuenit : non enim ait lex certam ætatem eſſe expreſſam, vel ſubſtitutionem eſſe expreſſam ad certam ætatem : neq; vllo modo poſſumus verba ita accipere, ſed ponit ſubſtitutionem expreſſam in ſecundum caſũ: (vocat autem ſecundum caſum , ſi heres morietur ; vt primum appellat, ſi heres non erit, reſpiciens ad duos caſus generales, quos expoſui ſup. §. 8.) quia fieri poteſt, vt caſus ſecũdus exprimatur, veluti, *quandocumque filius meus deceſſerit*: fieri etiam poteſt, vt nõ exprimatur, veluti, *Filio meo Titius heres eſto*. Ergo ille verſ. *ſi verò ſubſtitutio in ſecundum caſum vel expreſſa, vel compendio non vſque ad certam ætatem facta reperiatur*, ſic eſt exponẽdus, vt dicatur ſubſtitutio facta in ſecundum caſum , non vſque ad certam ætatem, ſed indefinitè : facta autẽ vel ſecundo caſu expreſſo , veluti *quandocumque deceſſerit*: vel eo non expreſſo , ſed compendio verborum generali oratione implicito , veluti *Titio filio meo heres eſto*.

¶ Nota quartò, errare Doct. in concilianda d. l. preci- 41
bus. & d. l. centurio. I. Errat Accurſius, qui putat in ſpecie d. l. precibus. verſ. vlt. verba directa trahi ad fideicommiſſum propter matrem ſuperſtitem: quemadmodum enim mater obſtat tacitæ pupillari , vt ſupr. diximus, ita etiam putat Accurſius eam obſtare ſubſtitutioni directæ. Sed hoc argumentum claudicat : ſiquidem mater tacitæ pupillari officit, vt ſibi proſit, & accipiat filij hereditatem : at in caſu d. l. precibus , verſ. vltim. fruſtrà officeret ſubſtitutioni directæ, & traheret ad fideicommiſſum , quia ſibi non prodeſſet , cùm nihilominùs teneatur totam hereditatem ſubſtituto reſtituere. Ne dicas eam lucrari alia bona filij, quæ non veniunt in fideicommiſſum, D. h. t. l. coheredi. 41. §. quòd ſi heredem. quia nec in directam militarem veniunt, d. l. centurio. Item ne dicas eam lucrari quartam Falcidiam: quia Falcidia ceſſat in teſtamentis militum, D. de teſtam. mil. l. ſi certarum. 17. §. vlt. & ad S. C. Trebell. l. 1. §. denique. II. Errat Duarenus, qui lib. 2. Anniuerſ. diſput. cap. 7. putat in ſpecie d. l. precibus, verſ. vlt. ſubſtitutum ſuccedere iure directo : quia verba legis perſpicuè oſtendunt matrem ſuccedere ab inteſtato, videlicèt ex S. C. Tertulliano, & reſtituere hereditatem ſubſtituto tanquam ex cauſa fideicómmiſſi. Ideóque non tribuit ſubſtituto omnia bona filij, ſed tantùm bona à patre profecta, ſecundum naturam fideicommiſſi, quod effectum habet in bonis teſtatoris, non in bonis filij heredis, D. h. t. l. coheredi. 41. §. quòd ſi coheredem. III. Errant Goueanus lib. 1. var. lect. cap. 2. & Cuiac. obſeru. lib. 11. c. 25. & lib. 12. c. 27. exiſtimantes in d. l. centurio. filio poſt pubertatem morienti ſubſtitutum ſuccedere iure fideicommiſſi. Cùm enim lex dicat militem ſubſtituiſſe iure directo , & cùm ſubſtitutio iure directo valere poſſit, D. de teſt. milit. d. l. miles ita. cur trahatur ad fideicommiſſum ? Præterea Papinianus ibi etiam fructus concedit ſubſtituto, quos conſtat nõ venire in fideicommiſſum, D. ad S. C. Trebell. l. in fideicõmiſſaria. 18. in pr. Ad hæc , cùm Papinianus duos caſus proponat, quia filius vel in ætate pupillari, vel poſt pubertatem deceſſit, & differentias exponat ; quia primo caſu ſubſtitutus accipit omnia bona pupilli , ſecundo tantùm bona paganica; & primo caſu ſuccedit iure cõmuni, ſecundo ſuccedit iure militari : cùr non etiã exponeret hãc differentiam, ſi vera eſſet, quòd primo caſu ſuccedit iure directo, ſecundo per fideicommiſſum? Inſuper Papinianus initio legis ponit verbum *directò*, inquiens militem directò ſubſtituiſſe : poſteà diſtinguens (vt modò dixi) duos caſus : priorem caſum decidit per verbum *capiet* , quod in poſterioris caſus deciſione repetendum eſt. Cùm igitur in priori caſu capiat iure directo, etiam in poſteriori caſu capere debet eodem modo, ne idem verbum ſemel in oratione poſitũ, diuerſas ſignificationes, contra regulam ſup. traditam, recipiat. Vera (vt opinor) dictarũ legum conciliatio inde ſumenda eſt, quòd in l. centurio. ſubſtitutio facta eſt vſque ad annum vigeſimum quintum: ſed in l. precib. non eſt facta vſque ad certam ætatem, vt ex ipſis legũ verbis colligitur. Ergo illo caſu ſubſtitutio etiam poſt filij pubertatem valet iure directo: hoc autem caſu trahitur ad fideicommiſſum. Differentiæ ratio eſt : quia cùm pater in ſecundum caſum ſubſtituit , ipſi filio teſtamentum facit , D. h. t. l. 2. in princ. & Inſt. de pupill. ſubſtit. in princ. cùm autem fideicommiſſum relinquit, ſibi, non filio teſtatur. Quamuis igitur iure ciuili teſtamenti factio concedatur omnibus ſanæ mentis puberibus ; tamen fieri poteſt , vt miles non putet filium ſuum ante certum tempus commodè teſtari poſſe (nam quidam ſeriùs pubeſcunt : & nonnullis ſtatutis municipalibus teſtamenti factio ante plenam pubertatem, id eſt , ante annum octauum decimum denegatur)

proinde

proinde velit ei vſque ad ætatem illam, qua rectè, & vt decet, teſtari poterit, directò ſubſtituere, id eſt, teſtamentum ei facere. Sed non eſt eredendum, ita militem de filio ſuo ſentire, quaſi nullo tempore ſit futuros aptus ad teſtamentum condendum, niſi fortè filius ſit mente captus: quo caſu pater ei iure communi quaſi pupillariter ſubſtituere poteſt. Hinc igitur eſt, quòd miles filio ſubſtituit vſque ad certam ætatem directò; indefinitè autem, & certa ætate non expreſſa, ſubſtituit per fideicommiſſum.

41 ¶ Nota quintò, errare vulgus interpretum, dum in d.l.precibus. verſ.ſi verò ſubſtituto.legunt, *vel compendioſa*, & inde colligunt genus quoddam ſubſtitutionis, quam vocant compendioſam, id eſt, quæ fit his verbis, *Quandocumque deceſſerit*. Nam emandatiores Codices non habent *compendioſa*, ſed *compendio*, vt ſignificetur ſubſtitutio breuiter, & verborum generalium compendiu facta, ita vt ſecundus caſus non exprimatur, veluti, *Titius filio meo heres eſto*. Hæc autem verba, *Quandocumque deceſſerit*, non faciunt nouum ſubſtitutionis genus à ſuprà expoſitis diuerſum, ſed plures ſubſtitutiones continere poſſunt, vt pupillarem, & militarem ſubſtitutionem, ſicut iam docui, & quaſi pupillarem, ſi filius ſit furioſus, vel mente captus.

43 ¶ His expoſitis, d. l.precibus.intellectu, & explicatu facilis eſt. Species ita à muliere Imperatoribus propoſita fuit: Hæc mulier ex marito ſuo milite filium ſuſceperat: hunc filium miles heredem inſtituit, eique Titium directò ſubſtituit ſimpliciter, non vſque ad certam filij ætatem ſubſtitutionem reſtringens. Filius patri ſuperſtes deceſſit. Quæritur, vtrùm ei mater ab inteſtato ſuccedat ex ſenatuſconſulto Tertulliano, an Titius ex ſubſtitutione? Reſpondent Imperatores, ſpeciem imperfectè propoſitam eſſe: quia declarandum fuit, vtrùm teſtator in primum, an in ſecundum caſum ſubſtituerit, in princ. Si in primum caſum, id eſt, vulgariter ſubſtituit, ſubſtitutus repellitur; quia filius eſt ſuus heres patri, proinde ipſo iure heres exiſtit ſine aditione, & ſine omni facto, D.de ſuis & legit. l.in ſuis. 11. quare cùm ponitur patri ſuperſtes, omnimodò excludit ſubſtitutum, quemadmodum excludit alios legitimos heredes, infr.de iur. delib. l. 3. & mater ab inteſtato impuberi ſuccedit, verſ. nam non eſt. Ne dicas ſubſtitutum poſſe admitti ex tacita pupillari: quia tacita pupillaris non excludit matrem; ſed tantùm alios legitimos heredes, ſupr. tit. prox. l.vltim. Si verò teſtator in ſecundum caſum ſubſtituit: diſtinguendum eſt: aut enim filius in pupillari ætate, aut poſt pubertatem deceſſit: nam vterque euentus ſubſtitutione continetur, ſiue teſtator ſecundum caſum expreſſerit, veluti, *Quandocumque filius meus deceſſerit, Titius heres eſto*: ſiue non expreſſerit, veluti, *Filio meo Titius heres eſto*. Si in pupillari ætate deceſſit, ſubſtitutioni locus eſt, quæ matrem excludit, verſ. ſi verò ſubſtitutio. Si poſt pubertatem quandocumque deceſſit, ſubſtitutio, quia non vſque ad certam ætatem facta eſt, vt in d. l. centurio. ſed indefinitè concepta eſt, non poteſt valere iure directo, ſed trahitur ad fideicommiſſum, quo mater ab inteſtato ex ſenatuſconſulto Tertulliano ſuccedens oneratur, & bona, quæ à patre ad filium peruenerunt, Titio ſubſtituto reſtituere compellitur, verſ.vlt. ſine deductione Falcidiæ, quia fideicommiſſum à milite factum eſt, vt ſuprà docui.

Tit. XXVII. De neceſſariis ſeruis heredibus inſtituendis, vel ſubſtituendis.

Anal.Cod.

I. 5. | *§. j. 8.*
II. 6. | *§. illo. 7.*
III. 10. | *§. vlt. 13.*
IV. 12. | *VI. 9.*
V. in princ. 7.

POſtquàm generaliter de heredum inſtitu- 1
tionibus, & ſubſtitutionibus dictũ eſt, con-
ſequẽs eſt, vt diuerſa heredum genera con-
ſiderẽtur. Nã teſtator heredes inſtituit vel
ſeruos ſuos, vel liberos iam natos, vel poſtumos, vel ex-
traneos: de quibus omnibus ordine dicemus. Seruus à
domino ſuo inſtitutus, vocatur heres neceſſarius: quia
ſiue velit, ſiue nolit, heres eſſe cogitur, Inſtit. de hered.
qualit. §. 1. ¶ Huius tituli de ſeruis neceſſariis heredibus 2
duæ ſunt partes: prima de eorum inſtitutione, altera de
ſubſtitutione. ¶ Primæ partis duo ſunt capita. ¶ Prius 3
caput eſt de inſtitutione facta à domino: de qua certis 4
caſibus dubitatur, an valeat. ¶ Primus caſus eſt, cùm fa- 5
cta eſt in fraudẽ creditorum. Hæc inſtitutio valet, l. 1. in
princ. quia ſuſtinetur lege Ælia Sentia, ſi nemo alius ex
eo teſtamento heres exiſtat, Inſtit. qui, & ex quib. cauſ.
manum. non poſſ. in princ. & §. 1. Excipitur, niſi ſeruus
à domino pigneratus ſit: quia tunc libertas non cõpetit,
ne creditori præiudiciũ fiat, d. l. 1. verſ. ſed ſi pignori.
¶ Secundus caſus eſt, cùm ſeruus ſub appellatione li- 6
berti heres à domino inſtitutus eſt, veluti, *Stichus liber-
tus meus heres eſto*. Hoc caſu benignior interpretatio ac-
cipitur, vt perinde habeatur, ac ſi teſtator iuſſiſſet eum
liberum, & heredem eſſe, l. 2. vide quæ ſupr. ſcripſi de
hered. inſtit. num. 9. ¶ Tertius caſus eſt, cùm ſeruus ſine 7
libertate à domino ſuo inſtitutus eſt. Iuſtinianus ex bo-
no & æquo conſtituit, vt ſeruus ſit liber, & heres: quo-
niam heredẽ inſtituens, tacitè cẽſetur ei libertatẽ relin-
quere, cùm heres fieri non poſſit, niſi liber fiat. Quare
ſi eundẽ ſeruum in eodem teſtamento alij legauerit, le-
gatum non valet, l. 5. in princ. & Inſtit. qui, & ex quib.
cauſ. manum. non poſſ. §. idémque iuris. & de hered. in-
ſtit. in princ. Si verò ipſi ſeruo ſine libertate à domino
legetur, vel per fideicommiſſum relinquatur, libertas ei
non competit: legatum autem, quamuis iure non ſubſi-
ſtat, tamen ei ab herede præſtari debet, vt Iuſtinianus
conſtituit, d. l. 5. §. illo. ¶ Quartus caſus eſt, cùm ſeruo 8
hereditas in teſtamento, libertas in codicillis data eſt.
Quo caſu inſtitutio non valet ſtricto iure, ne teſtamen-
tum videatur per codicillos confirmari: ſed Iuſtinianus
æquitatem ſecutus, etiam hoc caſu inſtitutionem ſuſti-
net, d. l. 5. §. 1. ¶ Quintus caſus eſt, cùm purè heres ſcri- 9
ptus, ſub conditione liber eſſe iuſſus eſt. Hoc caſu di-
ſtinguitur: vel enim conditio libertati adſcripta, eſt po-
teſtatiua, vel caſualis. Priori caſu, ſi ſeruus conditionem
impleat, fit liber, & heres: ſi non impleat, neutrum con-
ſequitur. Poſteriori caſu; ſi conditio exiſtat, ſine du-
bio fiet liber, & heres: ſin autem deficiat, ſubdiſtin-
guitur: quia ſi hereditas ſit ſoluendo, fit liber, non
heres: ſi non ſit ſoluendo, fit liber, & heres neceſſarius,
l. vltim.
¶ Poſterius caput eſt de inſtitutione facta non à do- 10
mino, ſed à domino tutore: de qua dubitatur: quia tutor
loco domini habetur, D. de adminiſtr. & peric. tutor.
l. qui tutor. 27. quare ſi tutor ſeruum pupilli ſui here-
dem inſtituat, inde videtur ſeruus, ſecundum ea quæ
ſupr. diximus, fieri liber & heres. Verius tamen eſt,
eum manere ſeruum, & hereditatem domino ſuo ac-
quirere, ſi eius iuſſu adeat, l. 3. quia tutor pro domino
habetur, quod ad adminiſtrationem attinet, non vt res
pupillo auferat, D. pro empto. l. 7. §. ſi tutor. ¶ In ſecun- 11
da tituli parte de pupillari ſerui ſubſtitutione deci-
duntur duo caſus. ¶ Primus caſus eſt, cùm teſtator 12
in primo gradu filium ſuum impuberem heredem
inſtituit, & ſeruo ſuo libertatem directis verbis

legat:io ſecundo autem gradu eundem ſeruum filio ſuo pupillariter ſubſtituit. Hoc caſu, ſtatim ac teſtator mortuus eſt, ſeruus libertatem directam conſequitur, & fit libertus orcinus: moriente autem filio in ætate pupillari, vocatur ad eius hereditatem ex pupillari ſubſtitutione. Sed dubitatur, an ſit pupillo heres neceſſarius: obſtat quidem ei vetus regula, Quòd nemo ſit heres neceſſarius, niſi ex eodem gradu libertatem, & hereditatem conſequatur: in caſu namque propoſito ſeruus primo gradu libertatem, ſecundo hereditatem conſequitur: ſed Iuſtinianus voluntatis tuendæ causâ conſti-
13 tuit, vt heres neceſſarius ſit, l.4. ¶ Secūdus caſus eſt, cùm ſeruus à domino ſuo in primis tabulis alicui eſt legatus, & in ſecundis pupillariter ſubſtitutus. Hoc caſu, ſiue cum libertate ſit ſubſtitutus, ſiue ſine libertate, quæ, cùm omiſſa eſt, tacitè data cenſetur, legatum eſt in pendenti, donec ſubſtitutio vel obtineat, vel deficiat. Nam filio in ætate pupillari moriente, ſeruus fit liber & heres, conſequenter legatum euaneſcit: filio autem ad pubertatem perueniente, ſubſtitutio extinguitur, & ſerui dominium legatario acquiritur, l.5. §. vlt.

Tit. XXVIII. De liberis præteritis, vel exheredatis.

I. 14.	*III.* 11.
II. 7.	*IV.* 6.12.

1 TRanſit à ſeruis ad liberos teſtatoris, & in
hoc titulo loquitur de iam natis, dicturus
2 ſeq. tit. de poſtumis. ¶ Nota, liberorum appellatione ſignificari eos tantùm, qui iam nati ſunt, vt & in rubr. D. de lib. & poſtum. quia qui nondum ſunt nati, nondum ſunt in numero liberorum.
3 ¶ Porrò liberi aut inſtituuntur, aut omittuntur, aut exheredantur. Si heredes ſint inſtituti, nihil ſpecialiter notandum occurrit. Quocirca hic titulus duas tantùm habet partes, priorem de liberis præteritis, poſteriorem de exheredatis.
4 ¶ Quod ad priorem partem attinet, præteriti dicuntur, qui nec ſunt inſtituti, nec exheredati, licèt eis in teſtamento aliquid legatum, vel titulo fideicommiſſi relictum ſit: quia nihilominùs in heredum
5 inſtitutione ſunt præteriti. ¶ Iam verò liberi aut ſunt ſui heredes, aut filij, vel nepotes ſuorum here-
6 dum, aut emancipati, aut deſcendētes ex feminis. ¶ Sui heredes præteriti, cuiuſcumque gradus & ſexus ſint, teſtamentum ipſo iure nullum dicere, vel bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere poſſunt; licèt olim hoc filiorum proprium eſſet; filiæ verò, & nepotes, vel neptes ex filio, ſcriptis heredibus in partem certam accreſcerent, id eſt, ſuis heredibus in virilem portionem extraneis in ſemiſſem, l. vlt. in princ. & §. 1. Vlpian. tit. qui heredes inſtit. poſſ. §. ex ſuis. Gaius lib. 2. Inſtit. tit. 3. in princ. & §. 1. Paul. l. 3. ſentent. tit. de teſtam.
7 ¶ Suorum heredum liberi, ſi præteriti ſint, teſtamentum initio valet; ſed poſteà ſi contingat ſuos heredes viuo teſtatore mori, vel de eius poteſtate exire, prædicti liberi in locum ſuorum heredum ſuccedunt, atque ita quaſi adgnatione teſtamentum rumpunt, l. 2. & Inſtitut. de exher. lib. §. poſtumorum.
8 ¶ Emancipatis præteritis datur bonorum poſſeſſio
9 contra tabulas, Inſtit. eod. §. emancipatos. ¶ Deſcendentes ex feminis præteriti neque teſtamentum nullum dicere, neque contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere poſſunt; quia eorum præteritio pro exheredatione habetur; ſed habent querelam inofficioſi teſtamenti, Inſtit. eod. §. vlt.
10 ¶ Tranſgrediamur ad poſteriorem tituli partem, quæ eſt de exheredatione liberorum. Hic quinque quæſtio-
11 nes ſunt diſſoluendæ. ¶ Primò quæritur, quotuplex ſit exheredatio? Reſpondetur eſſe duplicem, alteram nominatim factam, alteram inter ceteros. Nominatim intellige, l. Etiamſi exheredatus non nomine, ſed alia demonſtratione, quæ vice nominis fungatur, indicetur, D. de lib. & poſtum. l. 2. Quid enim, ſi exheredetur poſtumus, cui nondum nomen impoſitum eſt? Certè his, aut ſimilibus verbis, *Quandocumque mihi filius genitus fuerit, exheres eſto*, nominatim exheredatus dicitur, D. eod. l. cōmodiſſimè. 10. & Inſt. de exher. lib. §. 1. I I. Etiāſi teſtator non vtatur exheredandi verbo, ſed aliis verbis æquiualentibus, veluti, *alienus mea ſubſtantia fiat*, l. 1.
¶ Secundò quæritur, quomodò liberi exheredandi 12
ſunt? Reſpondetur, omnes eſſe nominatim exheredandos, licet olim ſoli filij iam nati, & poſtumi maſculi deberēt exheredari nominatim; ceteri poſſent exheredari etiam inter ceteros, dummodò feminis poſtumis aliquid legaretur, ne viderentur per obliuionem præteri-
tæ, l. vlt. & Inſtit. de exher. liber. in princ. & §. 1. ¶ Ter- 13
tiò quæritur, à quo exheredari aliquem oporteat? Hic notanda diſtinctio: aut enim exheredatur quis ab omnibus heredum gradibus, aut ab aliquo tantùm gradu, aut ab aliquo tantùm herede, proinde à parte gradus. Primo caſu nulla eſt dubitatio, quin totum teſtamentum valeat, niſi aliud vitium obſtet. Secundo caſu ille gradus valet, à quo filius eſt exheredatus, ceteri non valent; ideóque ſi filius ſit præteritus in primo gradu, exheredatus à ſecundo, teſtamentum à ſecundo caſu initium accipit, D. de lib. & poſtum. l. 3. §. vlt. & de heredib. inſtit. l. ſi filius. 75. Tertio caſu teſtamentum eſt inutile, quia vitioſa eſt exheredatio, d. l. 3. §. filius, verſ. niſi
fortè. ¶ Quartò quæritur, à quo gradu exheredatus in- 14
telligitur? Et quidē ab omnibus gradibus facta exheredatio cēſetur, ſiue initio ſcripta ſit ante omnes heredū gradus, d. l. 3. §. ante. ſiue in fine poſt omnes gradus, l. 1. ſiue inter duos gradus ſit interiecta, d. l. 3. §. inter. niſi facta ſit inter medias ſpecies heredum, qui in eodem gradu ſcripti ſunt: tunc enim ab eo ſolo gradu facta in-
telligitur, d. l. 3. §. filius. ¶ Quintò quæritur, quis ſit ex- 15
heredationis effectus? Per eam fit, vt teſtamentum ipſo iure valeat, licèt per querelam inofficioſi ſuberti poſſit, ſi ſine iuſta cauſa exheredatio facta ſit, D. de inoffic. teſtam. l. 2. & Inſtit. eod. in princ.

Tit. XXIX. De poſtumis heredibus inſtituendis, vel exheredandis.

I. 4.	*III.* 3.ij.iv.
II. 3.ij iij.	*IV.* 5.

SVperiori titulo dictum eſt de liberis iam 1
natis: iam dicamus de poſtumis: quorum alij vocantur ſui poſtumi, alij verò alieni poſtumi. Suus poſtumus dicitur, qui, cùm erit natus, inter ſuos heredes futurus eſt, Inſtit. de legat. §. poſtumo. Alienus igitur poſtumus eſt, qui natus inter ſuos heredes futurus non eſt. Hic olim non poterat heres fieri iure ciuili, ſed per bonorum poſſeſſionem adiuuabatur à prætore. Iuſtinianus autem conſtituit, vt etiam iure ciuili heres fieri poſſit, Inſtit. eod. §. alienus. & de bon. poſſeſſ. verſ. nam ſi alienus. Sed hic titulus eſt tan-
tùm de ſuis poſtumis. ¶ Sunt autem huius tituli tria 2
capita: quia duo ſunt præcipua poſtumorum genera: videlicèt eorum, qui naſcuntur poſt mortem teſtatoris, & eorū, qui naſcuntur viuo teſtatore, poſt teſtamentum ab eo factū, D. de iniuſ. rup. l. 3. §. 1. Primo igitur capite agitur de natis poſt mortem teſtatoris: ſecundo de natis poſt teſtamentum, viuo teſtatore. Tertium caput eſt
vtriſque commune. ¶ Quod ad primum caput attinet, 3
adgnatione ſui poſtumi poſt teſtatoris mortem teſtamentum rūpitur, ſi ſequentes conditiones concurrant.

I. Hic

1. Hic poſtumus ſit in teſtamento prætetitus, d.l. 3. in princ.&.§.1.& Inſtit.de exher.liber.§.1. II. Ne ſit partus abortiuus, l.2. III. Vt totus prodeat viuus de matris vtero. Quod ſi contingar, teſtamentum rumpitur, nec reſtituitur, licèt natus nulla voce emiſſa illicò moriatur, d.l.2.& l.3. IV. Vt partus mōſtruoſus, vel prodigioſus non ſit, d.l.3. in fin. quia mōſttuoſi, & prodigioſi partus non coonumerantur inter liberos, D.de ſtar.homi.l.non ſunt liberi.14. licèt aliquo caſu matri proſint, D.de verb.ſignif.l.quæter.135. Vide Centur. 1. quæſt.
4 25. ¶ Secundo capite de eo, qui poſt teſtamentum viuo teſtatore ſuus heres naſcitur, datur regula, Quòd ſi nec heres inſtitutus, nec rectè exheredatus, ſed præteritus ſit, totum teſtamentum adgnaſcēdo rumpit, adeo vt ex eo nihil debeti poſſit, l.1. & D.de iniuſt.rup. d.l.3.§.1. Idcireo primo capite legis Velleæ ſtatutū eſt, vt heres inſtitui poſſit, licet noodum ſit in viuis, D. de liber. & poſtu.l.Gallus.29.§.& videtur.& §.ille caſus.verſ.denique. Si tamen poſtumus viuo teſtatore natus deceſſetit; in teſtamento autem, in quo poſtumus eſt præteritus, is heres ſcriptus ſit, qui etiam ab inteſtato ad ſucceſſionem vocatur; etſi hoc teſtamentum iuris ſubtilitate ruptum eſt, nec valere poreſt: tamen ſcripto heredi datur bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, D.de iniuſt.rup.
5 l.poſtumus.12.in princ. ¶Tertio capite quæritur, ſi in vnum caſum poſtumus heres inſtitutus, in alium caſum naſcatur, an quaſi præteritus rumpat teſtamentum? Veluti ſi teſtator heredem inſtituat eum, qui ſe viuo naſcetur, & filius poſt eius mortem naſcatur: vel è contrario heredem inſtituat eum, qui poſt mortem ſuam naſcetur, & filius eo viuo naſcatur. Pomponius rationem iuris ſecutus, vtroque caſu reſpondet filium tamquàm præteritum rumpere teſtamentum patris, D.de liber.& poſtum.l.commodiſſimè.10. cui legi Iuſtinianus ex bono & æquo, fauore vltimæ voluntatis derogat, conſtituens, vt poſteriori caſu teſtamentum non rumpatur, ſed filius heres inſtitutus cenſeatur, adeo vt inſtitutio in caſum natiuitatis poſt mortem facta, produeatur ad natiuitatem, quæ poſt factum teſtamentum viro teſtatore contingit, l.vlt. vbi de priori caſu nihil noui conſtituit: ergo eo caſu manet ius antiquum non correctum, quia iura correctoria non producūtur, ſed anguſtiſſimè accipiuntur, infr.de appellat. l.præcipimus. 32.
6 in fin. ¶ Præter hos, de quibus hactenus diximus, ſunt alij quaſi poſtumi, qui, ſi prętereriti ſint, quaſi adgnaſcendo rumpunt teſtamentum. Tales ſunt I. Nepotes ante aui teſtamentum nati, qui poſt teſtamentum, ſubducto per mortem, vel emancipationem filio, in eius locum ſuccedunt, & fiunt auo ſui heredes, Inſtitut.de exher.liber.§.poſtumorum. II. Nepotes poſt aui teſtamentum nati non ſui heredes, qui ſimiliter filio moriente, vel emancipato, ſuccedunt in locum ſuorum heredum, & fiunt ſui heredes auo adhuc viuente, D.de liber. & poſtum.l.Gallus.29.§.pen. III. Is, quem teſtator poſt factum teſtamentum adoptauit, vel arrogauit, D.eod.l.filius.28.& Inſtit.quib.mod.teſtam.infirm. §.1. IV. Qui poſt aui mortem recidit in poteſtatem patris. Finge patrē militem in teſtamento filium ſuum in poteſtate aui conſtitutum præteriiſſe, deinde militare deſiiſſe, poſteà auum deceſſiſſe: nepos in poteſtatem patris recidit, & eius teſtamentum rumpit, d. l. filius.§.1. V. Filius naturalis, quem pater poſt teſtamentum factum legitimauit, Bal.ad d.l.filius.

Tit. XXX. De iure deliberandi, & de adeunda, vel acquirenda hereditate.

I. 29.
II. 19.
III. in princ. 31.j.
verſ. quod ſi. 30.j.
IV. 22.29.
V. 23.j.iij.29.
VI. 29.30.ij.
VII. 30.ij.
VIII. 31.iv.
IX. 5.j.8.20.
X. 14.j.31.iij.
XI. 22.
XII. 20.29.
XIII. 31.ij.
XIV. 30.j.
XV. 22.
XVI. 27.
XVII. 29.
XVIII. in princ. 26.
§. j.26.
§. parente. 25.26.
§. ſin verò. 25.26.
§. vlt. 23.j.ij.24.j.25.26.
XIX. 14.5.j.7.8.30.ij.
XX. 28.
XXI. 27.
XXII. in princ. 9.
§. cùm igitur. 11.
§. ſin autem dubius. 13.31.iij.
§. ſin autem à locis. 13.j.
§. & ſi præfatam. 5.ij.14.j.ij.
§. ſin verò creditores. 14.iij.
§. ſin verò heredes. 14.iij.
§. contra. 14.iij.
§. ſed nec aduerſus. 14.iij.
§. in computatione. 14.iv.
§. ſin verò & ipſe. 14.v.
§. licentia. 14.vj.
§. donec. 14.vij.
§. ſi verò poſtquàm. 13.j.15.
§. & hæc quidem. 6,8.
§. ſin autem hoc. 16.
§. ſi quis autem. 17.
§. notiſſimum. 9.
§. penult. 18.
§. vlt. 9.

POſtquàm generaliter de heredum inſtitu- 1
tione, & ſubſtitutione; & ſpecialiter de neceſſariis, & de ſuis heredibus dictum eſt; tandem agitur de heredibus extraneis: quorum proprium eſt, vt habeāt ius deliberandi de adeunda, vel repudianda hereditate, Inſtit.de hered.qualit. §. extraneis. quia cùm alij heredes ſint neceſſarij, fruſtrà de hereditate acquirenda, vel omittenda deliberarent. Quia tamen iure prætorio ſui heredes poſſunt abſtinere, Inſtit.de hered.qualit.§. ſui autem.in fin. idcirco ius deliberandi, quod iure ciuili propriū eſt extraneorum heredum, ratione iuris prætorij producitur ad ſuos heredes, l.cùm in antiquioribus.19. Cùm autem de hereditate accipienda, vel relinquenda deliberetur: meritò adiungitur tractatus de acquirenda, vel recuſanda hereditate, ſed de acquirenda hoc tit. de repudianda tit.
ſequenti. ¶ Tres igitur ſunt partes huius rituli: prima 2
de iure deliberādi: altera de adeunda hereditate, id eſt, extraneis heredibus acquirenda: tertia de hereditate
acquirenda ſuis heredibus. ¶ In prima parte de iure 3
deliberandi diſſoluuntur quinq; quæſtiones. ¶ Primo 4
quæritur, qui poſſint deliberationem petere: Hæc deliberatio conceditur, I. Heredi inſtituto, ſiue ſit extraneus, Inſtit.de hered.qualit.§.extraneis. ſiue ſit ſuus heres, vt paulò antè docui ex d. l. cùm in antiquioribus.
II. Heredi eius, d.l. in antiquioribus. ¶Verùm duæ con- 5
ditiones requiruntur, vt quis deliberationem petere poſſit. I. Vt nec hereditatem adierit, nec repudiaretit, l.ſi curatoris.9. d.l.cùm in antiquioribus. quia deliberatio ſupponit arbitrium adeundi, vel repudiandi: ſed qui ſemel adiuit, non poteſt ampliùs repudiare: & qui ſemel repudiauit, non poteſt ampliùs adire, Inſtit.de hered. qualit. §. pen. II. Vt anteà deliberationem non petierit: ſemel enim peti, non ſæpius poteſt, l.vlt. §. etſi præfatam. niſi ex magna cauſa, D.eod.l.3.& 4. cùm quis minus anno ad deliberandum prima vice accepit: quia nullo modo vltra annum deliberatio extenditur, vt mox docebo. Vide centur.5.quæſt.93.

¶ Secundò quæritur, à quibus deliberatio petatur: 6
ſeu qui tempus deliberandi concedant? Reſpondetur, peti vel à principe, vel ab aliis iudicibus, l.vlt. §. & hæc
quidem. ¶ Tertiò quæritur, intra quod tempus delibe- 7
ratio peti poſſit? Reſpondetur, petendam eſſe intra annum, ex quo quis hereditatem ſibi ex teſtamento, vel ab inteſtato delatam eſſe ſcit, d.l.cùm in antiquioribus.
¶Quartò quæritur, quantum temporis ad deliberādum 8
cōcedatur? Moderatū tēpus concedi debet, d.l.ſi curatoris. ne creditorum hereditariorū actiones diu differantur, néve conſilium deliberantis pręceps ſit. Hoc igitur

 iudicis

iudicis arbitrio committitur,D.eod.l.1.§.vlt.ſic tamen,
vt nec ſit breuius centum diebus,D.eod.l.2.nec annum
excedat,d.l.cùm in antiquioribus.Quocirca à principe
vltra anoum,ab aliis iudicibus vltrà nouem mẽſes non
9 conceditur,d.l.vlt.§.& hæc quidẽ. ¶ Quintò quæritut,
qui ſint deliberationis effectus:Hi declarantur in l.vlt.
qua ſententiam duarum ſuarum conſtitutionũ,& con-
ſtitutionis Gordiani ad Platonem Iuſtinianus comple-
xus eſt, in princ.ideóque tres illas conſtitutiones abro-
gauit, §.notiſſimum. & hanc ſolam in poſterum valere
iubet,§.vlt.Diſtinguit autem inter paganũ,& militem.
10 ¶ In pagano ſubdiſtinguit.Aut enim ſine dubitatione
hereditatem vult accipere, vel relinquere:aut dubitat,
11 an eam admittere debeat. ¶ Ei, qui non dubitat,Iuſti-
nianus non denegat beneficium inuentarij;ſed ait eum
non egere inuentario.Idcirco à Caſtr. reprehenduntur,
qui putant hunc teneri vltra vires hereditarias,etiamſi
inuentarium confecerit. Verumtamen cõfectio inuen-
tarij ſatis indicat,heredem dubitaſſe,num hereditas ſit
ſoluendo; cùm alia inuentarij vtilitas eſſe non poſſit.
Ergo ſi heres non dubitet,adeundo,vel ſe immiſcendo
obſtringitur omnibus oneribus hereditariis:repudian-
do,vel abſtinendo (quod intra tres mẽſes facere debet)
12 fit omnino ab hereditate alienus,§.1. ¶ Si verò de ad-
mittenda, vel omittenda hereditate dubitat:hoc etiam
caſu ſimiliter omittendo hereditatem fit ab ea alienus.
At ſi hereditatẽ accipiat,ſubdiſtinguitur:aut enim deli-
berat,aut non deliberat: & aut facit, aut non facit in-
13 uentarium.Hinc oriuntur quatuor caſus. ¶ Primus ca-
ſus eſt,cùm,omiſſa deliberatione, rectè facit inuenta-
rium earum rerum,quas defunctus mortis tempore ha-
bebat. Vt autem inuentarium rectè cõfectum dici poſ-
ſit,plura requiruntur. I. Requiritur, vt ſi heres ibi ſit,
vbi res hereditariæ, vel maxima pars earum poſita eſt,
intra triginta dies,ex quo delatam ſibi hereditatem no-
uit, computandos,inuentarium inchoët,& intra alios
ſexaginta dies perficiat,§.ſin autem dubius.Si verò ab-
ſit, annus ei indulgetur ad inuentarium abſoluendum,
§.ſin autem à locis. Nota primò,tempus inchoandi in-
uentarij non currere à die aditionis, vt ſalsò putat Ac-
curſius in d.§. ſin autem dubius. in verbo *delatam*, ſed
à die, qua potuit adire: hoc enim expreſsè Iuſtiniani
verba ſignificant in eo §. Nota ſecundò, inuentarium
ab extraneo herede non debere fieri ante aditionem
hereditatis, vt tradit Theoph. in §.extraneis. verſ. ſed
noſtra beneuolentia. Inſtit. de hered. qualit. Rectius
enim,& congruenter Iuſtiniani verbis inquiunt Lati-
ni interpretes inuentarium fieri poſt aditionem here-
ditatis,d.§.ſin autem dubius.verſ.ſed adeat.& §. ſi verò
poſtquàm. quoniam ab herede fit, nec eſt heres ante
aditionem.Nota tertiò,non eſſe admittendam Cini,&
Bartoli ſententiam, exiſtimãtium inuentariũ ſuſtineri,
ſi intra duos menſes abſoluatur, licèt intra menſem
non inchoëtur: quia huic ſententiæ verba Iuſtiniani
expreſsè repugnant. II. Citentur creditores heredita-
rij,necnon legatarij,& fideicommiſſarij,quorum inter-
eſt, vt inuentarij confectioni adeſſe poſſint, ſi velint,
Nou. 1. cap. 2. Si verò non omnes citati ſint, inuenta-
rium ſecundum Bald. & Caſtren. aduerſus eos valebit,
qui citati fuerunt,non aduerſus alios. III. Adhibeatur
tabularius, vel,ſi heres literas non calleat, duo tabula-
rij,d.§.ſin autem dubius. IV. Adhibeantur teſtes, ibid.
regulariter duo,D.de teſt.l.vbi. 12. niſi creditores, vel
legatarij abſint: tunc enim, vt eorum abſentia per te-
ſtium præſentiam ſuppleatur, requiruntur tres teſtes,
d.Nou.1.c.2.Nõ probo ſententiam Caſtr.qui in d.l.vlt.
§.cùm igitur. num. 6. hoc caſu requirit quinque teſtes;
quia dicta Nou. non iubet adhiberi tres teſtes præter
duos,ſed ſimpliciter tres, ita vt duobus regulariter re-
quiſitis,non tres, ſed vnus addatur,propter abſentiam
creditorũ,vel legatariorum. V. Coram omnibus dictis
perſonis inuentarium fiat, d.§.ſin autem dubius. VI.In
inuentarium conferantur res, quas defunctus habuit
mortis tempore,d.§.ſin autem dubius.id eſt,ſecundum
Doctores, quæcumque veniunt in hereditatis petitio-
nem, licèt non fuerint ipſius defuncti, vt quæ fue-
runt ei cõmodatæ,vel apud eum depoſitæ,D.de hered.
petit.l.& non tantùm.19.in princ. Si verò non omnes
res in inuentario ponãtur, non vitiatur inuentarium,
licèt heres dolo malo quædam celauerit: ſed alia eſt
pœna,vt paulò poſt docebo. VII.Heres,ſi ſciat ſcribe-
re, inuentario ſubſcribat, eáque ſubſcriptione rerum
quantitatem,dolum malum à ſe abeſſe, & eas res penes
ſe remanere ſignificet: Si verò ſcribere neſciat, crucis
notam ſua manu apponat, & præſentibus teſtibus qui-
bus notus eſt, iubeat ſpecialem tabularium ad hoc ad-
ſumptũ,pro ſe ſubſcribere, iſque pro herede literarum
ignaro ſubſcribat,d.§.ſin autẽ dubius.Nota,in hoc ſpe-
ciali caſu requiri ſignũ crucis, ac Doctores errare, qui
generaliter putant ſignum crucis eſſe inuentario præ-
ponendum. Præter hæc Angel. requirit, vt heres non
adeat hereditatem ſine proteſtatione de inuentario
conficiendo. Sed rectè à Caſtren. reprehenditur: quia
hoc lege Iuſtiniani non continetur. Hoſtienſis autem,
Baldus,& Caſtrenſis, inuentarium, in quo non omnia,
quæ diximus,obſeruata ſint,ſuſtinendum putant:dum-
modò ſecundum loci conſuetudinem factum ſit.

¶ Inuentarij ita confecti effectus plures ſunt. I. He- 14
res non tenetur creditoribus vltra vires hereditarias,
§. & ſi præfatam. contra antiquam regulam iuris, qua
heres obſtringitur omnibus creditoribus hereditariis,
etiamſi hereditas non ſit ſoluendo, l. ſi te bonis. 10. &
D.ſolut.matrim.l.quæ dotis.33.II.Non tenetur legata-
riis,& fideicommiſſariis vltra dodrantem: quia poteſt
aduerſus eos deducere Falcidiam, d. §. & ſi præfatam.
III. Sine periculo, vel ex rebus hereditariis, vel ex
pecunia hereditaria, vel ex pretio rerum hereditaria-
rum in hunc finem diſtractarum, ſoluit primis peten-
tibus; ſiue creditores, ſiue legatarij petant, d. §. & ſi
præfatam.quia ſi alij creditores ſe eſſe potiores, ac ſi-
bi priùs ſolui debuiſſe prætendant, non contra here-
dem, nec contra eum, qui ab herede emit, ſed contra
eum, qui ab herede exegit, agere poſſunt, id eſt, vel
actione hypothecaria, ſi res ſibi obligatas, & aliis ſo-
lutas perſequuntur; vel actione perſonali, videlicèt
condictione indebiti aduerſus legatarios, vel condi-
ctione ex lege aduerſus poſteriores creditores, §.ſin
verò creditores.cum tribus §§§. ſeqqq. IV. In cõputa-
tione patrimonij heres deducit, quod in funus defun-
cti, vel in teſtamenti inſinuationem, vel in inuentarij
confectionem, vel in alias neceſſarias hereditatis cau-
ſas impendit, §. in computatione. Quocirca Angelus,
Alexander, & Iaſon exiſtimant eum deducere etiam
ſumptus factos in litem, qua quæſitũ eſt,quis ſit heres?
Sed Baldus, & Caſtrenſis diſſentiunt;quoniam hæc ip-
ſius heredis,non hereditatis cauſa eſt. V.Si quas actio-
nes contra defunctum habuit, hæ aditione non con-
funduntur,ſed in his eodem iure heres vtitur, quo alij
creditores,ſalua quibuſcumque prærogatiua temporis,
quæ in hypothecis ſpectatur, §. ſi vero & ipſe. Hic
igitur ceſſat antiqua iuris regula, qua traditur, aditio-
ne hereditatis actiones heredi aduerſus defunctum
competentes confundi,ſup.de pact.l.7.& D.de fideiuſſ.
l.Granius.71.in princ. VI. Creditores,& legatarij non
tenentur ſtare inuentario ab herede confecto, ſi pro-
bare poſſint maiorem eſſe ſubſtantiam à defuncto re-
lictam, quàm inuentario contineatur. Admittuntur
autem quæcumque probationes;& aliis probationibus
deficientibus poſſunt creditores,& legatarij veritatem
per tormenta ſeruorum inquirere,aut iuſiurandum he-
redi deferre.

redi deferre. Et ſi quidem deprehendatur plus eſſe in
hereditate, quàm in inuentario ſcriptum fuerit: heres,
qui dolo caret, tenetur eas poſteà repertas computa-
re in patrimonio, ita vt inde nec lucrum, nec dam-
num ſentiat: ſi verò dolum admiſit, in duplum ea, quæ
omiſit, reſtituit, ſiue hereditati computat, §. licentia.
Addit Baldus, ob dolum heredis vitiari inoentarium.
Sed puto dupli pœnam à Iuſtiniano irrogatam ſuffice-
re; ſententiam verò Baldi, quia fundamento caret, reii-
ciendam eſſe. V I I. Pendente inuentarij confectione, id
eſt, intra ſtatutum tempus, de quo ſupr. dictum fuit, he-
res nec à creditoribus hereditariis, nec à legatariis in-
quietari poteſt, §. donec. ipſe tamen heres contra debi-
tores hereditarios agere non prohibetur, vt rectè do-
ctores tradunt; quia quod eius fauore introductum eſt,
non debet in eius præiudicium detorqueri. V I I I. Si
bona hereditaria poſt teſtatoris mortem minuantur,
hoc ad damnum legatariorum, non heredis Falcidiam
deducentis pertinet, ſecundum Bartolum in l. in ratio-
ne. 30. §. rurſus diligenter, D. ad leg. Falcid. Sed rectè
Caſtrenſis in d. §. & ſi præfatam. num. 7. hoc dictum
limitat, dummodò antè res perierint, quàm heres per
aditionem ſit obſtrictus legatariis. I X. Inuentarium
factum per heredem prodeſt etiam fideicommiſſario
vniuerſali, cui heres reſtituit hereditatem, ſecundum
Bartolum in l. in ratione. 21. §. quod vulgò, D. ad leg.
Falcid. ſi heres hoc beneficium fideicommiſſario ceſſe-
rit: ſecundum Baldum autem, & Caſtrenſem in d. §. &
ſi præfatam. etiam ſine ceſſione. Item factum per pupil-
lum prodeſt ſubſtituto pupillariter, quod ad creditores
paternos, & legata relicta in primis tabulis; non quod
ad creditores pupilli, nec quod ad relicta in ſecundis
tabulis. Inuentarium autem factum per tutorem, vt ſibi
decernatur adminiſtratio tutelæ, pupillo non prodeſt,
quò minùs teneatur vltra vires hereditarias: quia eſt
15 diuerſi generis inuentarium, & ad alium finem tendit,
Baldus & Caſtrenſis in d. §. & ſi præfatam. ¶ Secun-
dus caſus eſt: cùm heres nec deliberat, nec facit inuen-
tarium. Hoc caſu, quia ſupponimus eum accipere he-
reditatem, omnino tenetur creditoribus hereditariis
etiam vltra vires hereditarias, §. 1. & §. ſin verò poſt-
quam. & beneficium legis Falcidiæ perdit, ac ſolida tam
legata, quàm fideicommiſſa ſoluere cogitur, Nou. 1. c. 2.
§. ſi verò non fecerit. vbi non diſtinguitur inter fideicō-
miſſa vniuerſalia, & particularia: proinde nec nos di-
ſtinguere debemus: immo inepta eſt dubitatio, quàm
Doctor. adeo putant eſſe arduam, vt egeat deciſione
Cæſarea, vtrùm heres ob non confectum inuentarium
amittat Trebellianicam, quæ de fideicommiſſis vni-
uerſalibus deduci ſolet, falsò exiſtimantes eſſe quan-
dam Trebellianicam à Falcidia diuerſam, cùm tamen
ea, quam ipſi Trebellianicam vocant, ſemper in cōtex-
tu legum appellatur Falcidia, numquam Trebelliani-
ca: meritò: quia lex Falcidia quartæ retentionem in-
troduxit, & ideo de legatis tantum locuta eſt, quia illis
temporibus nondum erant in vſu fideicommiſſa. Po-
ſteà verò quàm fideicommiſſa recepta ſunt, ſenatus-
conſultum Pegaſianum (quod Iuſtinianus in Trebel-
lianum tranſtulit, Inſt. de fideic. hered. §. ſed quia ſtipu-
lationes.) eam legem produxit ad fideicommiſſa in te-
ſtamento relicta, Inſt. eo. §. ſed quia heredes. ac Diuus
Pius ad fideicommiſſa ab inteſtato relicta, D. ad leg.
Falcid. l. Filiusfamiliâs. 18. ſed hoc alibi diligentius ex-
ponam: nunc quia diximus quatuor caſibus continge-
re, vt heres de adeunda vel repudianda hereditate du-
bitet: Ac duos caſus iā enarrauimus, ad reliquos expli-
16 candos tranſgrediamur. ¶ Tertius caſus eſt, cùm heres
deliberat, & facit inuentarium. Hoc caſu propter de-
liberationem tenetur creditoribus etiam vltra vires
patrimonij: ſed quia fecit inuentarium, legatarijs non
tenetur vltra dodrantem. §. ſin autem hoc aliquis. ergo
deliberatio adimit beneficium inuentarij reſpectu cre-
ditorum, non legatariorum. Differentiæ ratio eſt: quia
creditores ſunt fauorabiliores, cùm certent de damno
vitando, quàm legatarij qui certant de lucro captando
ex teſtamento. ¶ Quartus caſus eſt, cùm heres deli- 17
berat, nec facit inuentarium. Hoc caſu non ſolùm cre-
ditoribus, ſed etiam legatariis in ſolidum tenetur,
amiſſo beneficio legis Falcidiæ, §. ſi quis autem teme-
rario. ¶Hæc quæ diximus, in paganis obtinēt. Militibus 18
autem ſeruatur beneficium Gordiana conſtitutione
tributum, vt etiamſi inuentarium non confecerint,
non teneantur vltra vires hereditarias, §. penultim.
Idem obtinet in fiſco occupante bona vel tamquam
vacantia, vel ratione delicti à defuncto commiſſi, nec-
non in eccleſia: quia licet inuentarium amiſerint, non
tenentur vltra vires hereditarias ſecundum Baldum, &
Caſtrenſem in d. l. vltim. in princip. Hucuſque de iu-
re deliberandi. ¶ In ſecunda tituli parte de adeun- 19
da hereditate diſſoluuntur quinque quæſtiones.

¶ Primò quæritur, qui poſſint adire hereditatem? 20
Hîc regula generalis eſt, is poteſt adire, cui hereditas
ex teſtamento, vel ab inteſtato delata eſt, ſi eam
non repudiauit, l. ſi curatoris, 9. l. puberem 12. Adhi-
betur tamen diſtinctio: aut enim delata eſt puberi, aut
pupillo qui eſt maior infante, aut infanti. Et hi omnes
vel ſunt ſui iuris, vel in patris poteſtate conſtituti: de
ſeruis enim hîc nulla eſt lex. Sex igitur caſus decidun-
tur. ¶ Primus caſus eſt, cùm delata eſt puberi ſui 21
iuris. Hic ſuo arbitrio adire poteſt: &, ſi bono-
rum poſſeſſionem adgnoſcat, pro herede gerere
videtur, l. puberem. 12. ¶ Secundus caſus eſt, 22
cùm delata eſt puberi in poteſtate patris conſtituto.
Hoc caſu ſubdiſtinguitur. Nam ſi inter patrem, &
filium conueniat de acquirenda hereditate, iuri ſatis-
fit, & acquiritur hereditas, ſiue pater voluntate filij
pro herede gerat, l. 4. ſiue filius iuſſu patris adeat
hereditatem, D. de acquit. heredit. l. ſi quis mihi bo-
na. 25. §. iuſſum. & ad S. C. Trebellian. l. ſeruo. 65. in
princip. Quòd ſi diſſentiant, pater inuito filio, aut fi-
lius diſſentiente patre hereditatem accipere poteſt
ex Iuſtiniani conſtitutione, infr. de bon. quæ lib. l. vlt.
ſed & ante eam conſtitutionem pater in præiudicium
filij repudiare hereditatem non poterat, l. renitente.
21. & D. de acquit. hered. l. is qui. 13. §. vltim. Vide
ſupr. qui admitti. num. 11. & de repud. bonor. poſſeſſ.
num. 4. Si verò priuſquam filius iuſſu patris adeat, vel
repudiet, ſui iuris fiat, ſuo arbitrio adire poteſt, l non
eſt dubium. 15. ¶ Tertius caſus eſt, cùm delata eſt pu- 23
pillo ſui iuris, qui eſt maior infante. Hîc dantur tres
regulæ. I. Si pupillus tutorem habeat, eo auctore adire
hereditatem, vel petere bonorum poſſeſſionem poteſt,
l. 5. l. ſi infanti. 18. §. vltim. & D. de acquir. heredit. l.
pupillus. 9. I I. Si tutore careat, decreto prætoris defe-
ctum tutoris ſupplente, idem conſequi poteſt, d. §.
vltim. I I I. Tutor pro pupillo adire non poteſt, d. l. 5.
licèt pro eo bonorum poſſeſſionem petere poſſit, ſupr.
de tutor. vel curator. qui ſatiſ. ooo dedet. l. vltim. &
D. de bonor. poſſeſſ. l. 7. §. 1. ¶ Quartus caſus eſt, cùm 24
delata eſt pupillo in poteſtate patris conſtituto. Hîc
dantur duæ regulæ. I. Pupillus poteſt adire, vel bono-
rum poſſeſſionem petere iuſſu patris, d. l. ſi infanti. §.
vltim. I I. Pater poteſt adire pro filio pupillo, etiam ſi-
ne eius conſenſu, infr. de bon. quæ lib. l. vltim. §. vbi au-
tem puerilis. quem §. puto malè ab Accurſio coarctari
ad infantem, cùm loquatur de quocumque impubere
in poteſtate patris conſtitum. ¶ Quintus caſus eſt, 25
cùm delata eſt infanti ſui iuris, tutor eius nomine po-
teſt hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem pe-
tere, d. l. ſi infanti. §. patente. quod ſi tutor facere ne-

glexerit

glexerit, vel tutor nullus fuerit, ſi quidem infans in ea
ætate deceſſerit, perinde habetur, ac ſi hereditas ei de-
lata non fuiſſet, d.l.ſi infanti.§.ſin verò.at ſi ad pupilla-
rem ætatem peruenerit,& in ea deceſſerit, hereditatem
illam non aditã non tranſmittit ad ſuos ſucceſſores, niſi
ad eum ſit à parente profecta, d.l.ſi infanti.§.vlt.& infr.
de his qui ante aper. tabul.l.vnic. ¶ Sextus caſus eſt
cùm delata eſt infanti in poteſtate parentis conſtituto,
tunc parens, qui infantem in poteſtate habet, eius no-
mine hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem
petere poteſt, d. l.ſi infanti in princip. Quid ſi parens
id facere neglexerit, ac filius infans deceſſerit? parens
iure patriæ poteſtatis perinde capit, ac ſi infanti iam
quæſita eſſent, d.l.ſi infanti. §. 1. Quid ſi parens neque
hereditate adita, neque bonorum poſſeſſione petita,
filio adhuc infante deceſſerit? tutor eadem facere po-
terit: omnes enim hereditates ſiue viuo, ſiue mortuo
parente impuberi delatas adire, bonorúmue poſſeſſio-
nem petere pro infante poteſt, d.l.ſi infanti.§.parente.
Quid ſi vel tutore nullo extante, vel ea facere negli-
gente, infans in ea ætate deceſſerit? Perinde habetur,
ac ſi non eſſet ei delata hereditas: quod ius obtinet,
non ſolum in hereditatibus, quæ delatæ ſunt infanti
in parentis, qui poſteà obiit, poteſtate conſtituto, ſed
etiam in delatis infanti ſui iuris, d.l.ſi infanti. §. ſin ve-
rò. Quid tandem, ſi infans, cui delata eſt hereditas, ad
pupillarem ætatem peruenerit,& in ea deceſſerit, he-
reditate eius nomine non adita, neque bonorum poſ-
ſeſſione petita? Nihil de hoc caſu ſtatuitur in d.l.ſi in-
fanti: ſed in §.vltim.dicũtur ea obtinere, quæ veteribus
legibus continentur. Accurſius malè intelligit l. vnic.
infr.de his qui ante apert. tab.quæ eſt poſterior d. l. ſi
infanti. & nouum ius introducit. Veteribus autem le-
gibus continebatur, vt hereditas non adita non tranſ-
mitteretur ad ſucceſſores ipſius heredis: & ad hoc ius
reſpexit Theod.in d.l.ſi infanti. Verùm huic iuri dero-
gauit per d. l.vnic. excipiens liberos, qui parentum he-
reditatem etiam non aditam tranſmittunt, vt ſuo loco
27 explicabitur. ¶ Secundò quæritur, an extraneus he-
res, cui hereditas delata eſt, eam adire cogatur? ſci-
mus enim neceſſarios heredes non poſſe heredi-
tatem omittere, Inſtitut. de hered. qual. §.1.ſuos iure
ciuili eſſe heredes neceſſarios, iure prætorio habe-
re beneficium abſtinendi, Inſtitution. eod. §. ſui
autem. itaque de ſolis extraneis quæritur: ac di-
ſtinguuntur tres caſus: aut enim heres inſtitutus eſt
homo liber, aut ſeruus: aut dubitatur, num ſit liber, an
ſeruus. Homo liber non cogitur adire, ſed pro libitu
adit, vel repudiat, l.nec emere.16.Excipe eum, qui ſuſ-
pectam hereditatem, deſiderãte fideicommiſſario vni-
uerſali, cogitur adire, ac reſtituere, D.ad S.C. Trebell. l.
nam quod.14.§.ſi compulſus, & Inſtitut. de fideicom.
hered. §. ſed quia ſtipulationes. ſeruus poteſt velle &
nolle, ſupr.de hered.inſtitut. l. 3. Poteſt tamen à domi-
no compelli ad hereditatem adeũdam, D.ſi quis omiſ.
cau.teſtam. l. 1. §. quid ergo. ſi verò ſtatus heredis du-
bius ſit,& aliquis ei quaſi ſeruo ſuo iubeat hereditatem
adire, ille autem parere indignetur, quod ſe liberum
eſſe contendat; Iuſtinianus diſtinguit. Aut enim teſta-
tor illum quaſi ſeruum inſtituit, puta ita heredem ſcri-
pſit, *Illum ſeruum illius heredem inſtituo*; aut ſimpliciter
eum inſtituit, nulla vel domini vel ſerui mentione
facta: priori caſu per iudicem cogitur adire, & heredi-
tatem quaſi domino acquirere, ita vt omne lucrum,
vel damnum ad eum pertineat, qui ſe dominum con-
tendit; non ad eum qui coactus adiuit, licet poſteà li-
ber pronuncietur: poſteriori caſu non cogitur adire, ſed
expectatur exitus iudicij libertatis; vt ſi ſeruus pro-
nuncietur, tunc iuſſu domini adeat, eique acquirat:
ſi verò iudicetur liber, ſuo arbitrio adeat, vel repudiet

hereditatem, l.penultim. ¶ Tertiò quæritur, ſi quis ſit 28
vel ex diuerſis partibus inſtitutus, vel in primo gradu
vnà cum filio teſtatoris impubere inſtitutus, & eidem
pupillo ſubſtitutus, an poſſit partem adire, partem re-
pudiare, vel ex inſtitutione adire,& ſubſtitutionem pu-
pillarem repudiare? Reſpondetur, non poſſe: quoniam
hęc ſunt indiuidua: ita vt totum accipere, vel totum re-
pudiare debeat, l.quidam 20.¶Quartò quæritur, quo- 29
modo hereditas adeatur,& acquiratur? Duobus modis
acquiritur: nuda voluntate, & pro herede geſtione, l.
4. 5.6. & Inſtit. de hered.qual.§.item extraneus. Nuda
voluntas ſufficit ſine rerum hereditariarum appre-
henſione, l.ſi ſorori.24. quocumque modo declaretur:
vt putà ſi quis partem hereditatis ſibi relictam alteri
in ſuo teſtamento relinquat, d. l. 6. Pro herede gerere
eſt pro domino gerere.d. §. item extraneus. pro herede
gerit, qui aliquid facit tamquam heres: veluti ſi ſoluat
debitum hereditarium, l. 2.aut petat bonorum poſſeſ-
ſionem, l.puberem. 12. Quid ſi ſeruum hereditarium
manumiſerit, vel pignerauerit, vel vendiderit? Si ani-
mo heredis fecit, pro herede geſſit, ſin minus, pro he-
rede non geſſit, D.de acquir. hered. l.pro herede 20. in
princip.& §.1.In dubio autem, ſi ſit ſuus heres, videtur
ſe immiſcuiſſe, D. eod.l.Iul. 42.§.ſi ſeruum. niſi antea
ſe abſtinuerat: ſi verò ſit heres extraneus, vt filius eman-
cipatus, non videtur pro herede geſſiſſe. Quod obtinet
etiamſi funeris cauſa rem hereditariam vendiderit, l.1.
nam & qui impenſam funeris fecit, non cenſetur pro-
pterea adiiſſe, vel ſe immiſcuiſſe, D.de relig. l. etſi quis.
14.§.plerique. Præter hos modos olim erat cretio, quæ
erat actus ſolemnis, ſed tollitur per l.cretionum. 17.
Cernere erat verba cretionis dicere ad hunc modum,
*Cùm me Mæuius heredem inſtituerit, eam hereditatem adeo,
cernoque*, quæ cretio tunc erat neceſſaria, cum teſtator
ita heredem inſtituerat, veluti, *Titius heres eſto, cernitoque
in diebus centum proximis, niſi ita creueris, exheres eſto*. Vi-
de Vlpianum tit.qui hered.inſtitur.poſſ.§.cretio. cum
quinque paragraphis ſequentibus. ¶ Quintò quæri- 30
tur, qui ſint effectus aditæ hereditatis? I. Heres qui he-
reditatem adiuit, conſequi per præſidem poteſt, vt res
hereditariæ ſibi reſtituantur, l.3.verſ. quòd ſi.vbi hoc
traditur de herede legitimo: ſed eadem ratio eſt here-
dis ex teſtamento. Id autem conſequitur petitione he-
reditatis aduerſus eũ qui hereditatis cõtrouerſiã facit,
D.de pet.hered.l.regulariter.9.& l.ſeq. vel rerũ ſingula-
rũ vindicatione ab eo, qui hereditatis controuerſiã non
facit, l.ſi ſorori.14.II.Ea bona tranſmittit vel ad heres
ex teſtamento, l. 6. vel ad heredes legitimos, ad quos
niſi adiiſſet, non tranſmitteret, l.7.& infr.de caduc.toll.
l.vnic. §.in nouiſſimo. ſed ex Iuſtiniani conſtitutione,
qui intra tempus deliberandi moritur, ius deliberan-
di ad heredes tranſmittit, l.cùm in antiquioribus.19. &
ex conſtitutione Theodoſij, liberi, licèt non ſint ſui
heredes, tamen, ſi heredes à parentibus ſint inſtituti,
hereditatem etiam non aditam ad liberos ſuos tranſ-
mittunt, inſr.de his qui ante aper. tab. l. vnic. ¶ Ter- 31
tia tituli pars eſt de hereditate ſuis heredibus acqui-
renda. Hîc dantur quatuor regulæ. I. Suus heres, ſiue
ex aſſe, ſiue ex parte heres ſcriptus ſit, etiam ante aper-
tas tabulas fit heres: & ſi eis clauſis moriatur, heredi-
tatem tranſmittit, l. 3. in princ. Extraneus autem olim
non poterat hereditatem clauſis tabulis adire, eamque
mortuus tranſmittere, niſi ex aſſe heres ſcriptus eſſet.
Sed Theodoſ. generaliter de omnibus liberis conſti-
tuit, vt à parentibus ſiue ex aſſe ſiue ex parte heredes
inſtituti, eam hereditatem vel hereditatis partem clau-
ſis tabulis etiam ignorantes ſibi delatam eſſe tranſmit-
tant, non tamen ad quoſcumque heredes, ſed ad ſuos
liberos duntaxat, inſt. de his qui ante aper.tab d l.vn.
Nouiſſimè Iuſtinianus omnibus extraneis heredibus
conceſſit,

conceſſit, vt etſi ex parte heredes ſcripti ſint,heredita-
tem clauſis tabulis adire, & morientes aditum tranſ-
mittere ad heredes poſſint, infr. de caduc. toll. l.vnic.
§.in nouiſſimo. II. Suus heres non eget bonorum
poſſeſſione : quia ipſo iure ciuili heres eſt, l. ſuum. 13.
III.Si ſuus heres ſe bonis immiſceat,à creditoribus
hereditarijs pro ſua parte hereditaria conueniri poteſt
etiam vltra vires hereditarias, nec poterit eò ſe defen-
dere,quòd per vim portio ſua, vel teſtamentum ſibi à
fratre ereptum ſit. Duæ tantùm defenſiones ei relin-
quuntur:Vna ætatis, ſi ſit minor viginti quinque an-
nis, l. ſi te bonis. 10. quia in integrum reſtitui poteſt,
ſupr.ſi vt ſe ab hered.abſtin.l.1.& D.de minor.l.7.§.ſed
& ſi hereditatem.Altera inuentarij, cuius beneficium
ſuis & extraneis heredibus commune eſt,l.vltim.§. ſin
autem dubius .IV. Si incontinenti ſe bonis paternis
non miſceat, longi temporis præſcriptione non exclu-
ditur à vindicanda paterna hereditate, l. licet. 8.vindi-
catio hereditatis nihil aliud eſt, quàm hereditatis pe-
titio,quæ actio rectè vocatur vindicatio, vel petitio:
quia principaliter eſt in rem : præſtationes autem
perſonales ei accedunt,D.de hered.petit.l.ſed etſi lege.
25.§.petitio. & propter hanc acceſſionem dicitur actio
mixta;conſequenter non longi,ſupr.eod.l.7. & infr. in
quibus cauſis ceſſ.longi temp.præſcr.l.4.ſed longiſſimi
temporis præſcriptione ſummouetur, infr. de præſ-
cription.trig.vel quadragint. annor.l.3.Nota,d.l.licet.
communiter accipi de iure immiſcendi ſe bonis here-
ditarijs.Ego autem cum Salic. puto eam loqui de peti-
32 tione hereditatis, inhærens verbis legis, quæ expreſsè
loquuntur de vindicanda hereditate. ¶ Sed occurrit
quæſtio, an ius ſe immiſcendi,vel hereditatem adeun-
di, tempore præſcribatur? Græci negant : quos Cuiac.
ſequitur in Parat. omnes alij Latini communiter affir-
mant præſcribi, non longo, ſed longiſſimo tempore:
quibus aſſentior. De aditione probatur:quia conſtat
omnia iura tolli præſcriptione longiſſimi temporis:
non eſt autem mera adeundi facultas,alioquin præſcri-
ptio ceſſaret, ſed ius, ſupr. de inſtitut.& ſubſtitut. ſub
cond.fa. l. 3. ergo tanto tempore præſcribitur.Immix-
tionis eadem eſt ratio, & quamuis ipſo iure ſint here-
des ſine immixtione,tamen illud iure tantùm ciuili in-
ſpecto verum eſt,quo iure cum ſint neceſſarij heredes,
nec immixtionis, nec abſtentionis ratio habetur:iu-
re autē prætorio non ſunt heredes, niſi ſe immiſceant:
ergo iure prætorio, quod iuri ciuili præualet, ſuus he-
res,qui ſe non immiſcuit, longiſſimo tempore exclu-
ditur,quod etiam d.l.licet.ſi rectè conſideretur, aliquo
modo confirmat: cum enim neget ſuos heredes exclu-
di præſcriptione longi temporis, indicat eos excludi
præſcriptione longiſſimi temporis : alioquin non lon-
gi, ſed longiſſimi mentionem facere debuiſſet. Ergo
heres, ſiue extraneus, ſiue ſuus, qui non adiuit, nec ſe
immiſcuit,ſi nec à teſtatore,nec à iudice tempus adeū-
di vel ſe immiſcendi definitum ſit, vſque ad triginta
annos poteſt adire, vel ſe immiſcere, vel hereditatem
petere; quia petendo hereditatem, pro herede gerere
videtur:ſed poſt triginta annos omne ius ſuum amiſit,
vt omnes ferè Latini interpretes ſentiunt.

Tit. XXXI. De repudianda, vel abſtinenda hereditate.

I.4.	*IV.1.2.*
II.4.	*V.2.*
III.1.5.	*VI.6.*

1 POſtquam dictum eſt de hereditate acqui-
renda, conſequenter dicendum de ea amit-
tenda. Eam verò amittunt extranei heredes
repudiando, ſeu renunciando, ſeu recuſan-
do, (nam his omnibus vocabulis promiſcuè vtimur,
ſup.t.prox.l.vlt.§.cum igitur.& §.ſi quis autem. quam-
quam propriè loquendo,ſi Cuiacio credimus ad §.ex-
traneis.Inſtit. de hered. qual. repudiatur in iure,vt l. 3.
& 4. recuſatur quoquo modo,D.de acquir. hered. l.re-
cuſari.95.& ad S. C. Trebell. l. 6. in princip.) ſui here-
des abſtinendo. Quocirca duæ ſunt huius tituli par-
tes. ¶ In priori parte de repudianda hereditate quæ- 2
ritur, an repudiatio repudiantem ab hereditate exclu-
dat? Reſpondetur, vt repudiatio teneat, & repu-
diantem ab hereditate excludat, duo requiri. I. Vt
repudiata ſit hereditas nondum adita : quia poſt
aditionem fruſtra repudiatur, l. 4. II. Vt is, qui repu-
diat,ſit maior viginti quinque annis,d.l.4.quia minor
poteſt aduerſus repudiationem reſtitui, atque ita adi-
re hereditatem, quam repudiauit, ſupr.ſi vt omiſſ.he-
redit. l. 1. & D. de minorib. l.7. §. reſtitutus. l. in inte-
grum.22.Si verò pupillus ſine tutore repudiet,ipſo iu-
re repudiatio non valet,l.5. ¶ In poſteriori parte de 3
effectu abſtentionis tria quæruntur. ¶ Primò quæri- 4
tur,an is,qui abſtinuit, poſſit à creditoribus heredita-
rijs conueniri? Reſpondetur, non poſſe, licèt in domo
paterna vel vt inquilinus, vel vt cuſtos, vel alia ratio-
ne habitet,l.1.vel fundos paternos à creditoribus here-
ditarijs pigneratitijs bona fide emerit, quos alij credi-
tores poſteriores per hypothecariam volunt auocare,
l.2.¶Secundò quæritur,an abſtentionis vim habeat,ita 5
vt ſuus heres excludatur ab hereditate, ſi iudicio teſta-
mentum impugnans tanquam iniuſtum, pactus tranſ-
actionis cauſâ ſit cum ſcripto herede ſe de paterna
ſucceſſione nihil petiturum?Reſpondetur, eum hac de
cauſa à bonis paternis non ſummoueri : quoniam eiuſ-
modi conuentio valere non poteſt, nec tanquàm pa-
ctum donationis cauſa factum, quia non habuit ani-
mum donandi, ſed tranſigendi; nec quaſi tranſa-
ctio,quia nihil datum,vel promiſſum vel relictum eſt,
ſed fuit pactum gratuitum, tranſactio autem non eſt
gratuita; nec vt repudiatio,vel abſtentio, quia quæſi-
ta hereditas non poteſt reſpui, l.3. hic autem quæſiuit
hereditatem,non ſolum iure ciuili, quatenus ipſo iure
eſt heres,quod ei abſtinere volenti non noceret, D.de
acquir hered,l.ei qui ſe.12.& Inſtit.de hered. qualit. §.
extraneis.ſed etiam iure prætorio, dum teſtamentum
iniuſtum arguit. ¶ Tertiò quæritur,an ſuus heres, qui 6
paternam hereditatem recuſauit, poſſit eam adire? Ne
offendaris verbo *adire*:quoniam initio ſuperioris titu-
li docui, ſuum heredem poſſe adire. Ad dictam quæ-
ſtionem Iuſtinianus reſpondet per diſtinctionem. Aut
enim res hereditariæ in ſuo ſtatu permanſerūt,aut alie-
natæ ſunt.Priori caſu ſuus heres admittitur intra trien-
nium:quod tempus non currit, niſi poſtquam ſuus he-
res vigeſimum nonum ætatis ſuæ annum compleuit:
quia viginti quinque anni ſunt ætatis imperfectę,quam
ætatē egreſſis datur quadriennium ad petendam reſti-
tutionem in integrum, & poſt hoc tempus conceditur
ſuo heredi triennium ad recuperandam hereditatem,
quam recuſauit. Poſteriori caſu ſuus heres repellitur,
niſi eo in minori ætate defūcto res diſtractæ fuerint,vt
in integrum reſtitutionem petere poſſit, l. vltim. Op-
ponitur l.quod ſi minor. 24.§.Scæuola,D.de minorib.
vbi non ſolum maior 25. annis, ſed etiam minor poſt
res hereditarias diſtractas à ſucceſſione repellitur, re-
ſtitutione ei denegata. Reſpondeo iuriſconſultum ibi
loqui de herede extraneo : Iuſtinianum autem in d. l.
vlt.de ſuo herede.

Tit. XXXII. Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur.

I.1.2.

I. 1.2.ij. | *III. 3.7.iy.*
II. 2. | *IV. 4.*

1 CVm de acquirenda, vel amittenda hereditate dictum ſit, ſcire oportet, olim lege Papia inter heredes ex aſſe, & heredes ex parte differentiam fuiſſe conſtitutam, quatenus heres ex aſſe etiam clauſis tabulis hereditatẽ adire poterat: heres verò ex parte ante apertas tabulas adire non poterat, D. de iur. & fac. ignor. l. 1. §. vltim. & infr. de condit. & demonſt. l. multum. 21. in fin. Quamuis autem Iuſtinianus hanc differentiam ſuſtulerit, & omnibus heredibus indiſtinctè permiſerit, vt hereditatem clauſis quoque tabulis adire poſſint: nihilominùs tamen, vt defuncti voluntas innoteſcere, & executioni mandari poſſit, tabulæ teſtamenti ſunt aperiendæ, & publicandæ, l. 1. & ſupr. de teſt. l. teſtamenta. 18. earúmque inſpiciendarum, ac deſcribendarum copia facienda, D. hoc. tit. l. 1. in princ.

2 ¶ De tabulis aperiendis hæc traduntur, I. Inſinuandæ ſunt ſecundum leges moréſque locorum, l. 2. II. Proferendæ, aperiendæ, & publicè recitandæ ſunt iuſſu iudicis competentis, l. 1. III. Aut omnes teſtes adſunt, qui dicuntur tabulas obſignaſſe: aut, non omnes adſunt: aut omnes abſunt. Primo caſu officium prætoris eſt, vt cogat teſtes conuenire, & ſigna ſua adgnoſcere, vel negare ſe ſignaſſe, D. eod. l. 4. & 5. Secundo caſu coram præſentibus teſtibus, dummodò maior pars adſit, teſtamentum aperitur & recitatur: deinde tabulæ ad abſentes mittuntur, vt ipſi quoque ſua ſigna adgnoſcant, D. eod. l. 7. Tertio caſu, ſi res vrgeat, prætor vel præſes curare debet, vt coram viris honeſtis tabulæ aperiantur, recitentur, deſcribantur: deinde ab eis obſignatæ ad teſtes abſentes ſignaculorum adgnoſcendorum cauſa mittantur. non coguntur enim teſtes abſentes venire, vt ſua ſigna adgnoſcant, ne ex ſuo officio teſtatori præſtito damnum patiantur, l. 2. & D. eod. d. l. 7.

3 ¶ De tabulis teſtamenti inſpiciendis ac deſcribendis tria ſcire oportet. I. Qualis inſpectio ſit concedenda. Non ſimpliciter oſtendendæ ſunt tabulæ, ſed ita vt teſtamentum poſſit legi, D. eod. l. 2. §. inſpectio. & deſcribi, D. eod. l. 1. in princ. II. Cui lectio & inſpectio concedatur. Omnibus conceditur, d. l. 1. iurantibus ſe non calumniæ cauſa, ſed quia ſua intereſt, vel eorum, quorum nomine inſpectionem poſtulant, l. 3. III. Quid inſpicere ac deſcribere liceat. Quamcumque teſtamenti partem inſpicere ac deſcribere permittitur, ea excepta, quam teſtator aperiri vetuit, (putà tabulis pupillaribus, Inſtit. de pupillar. inſtit. §. ſin autem.) quæve ad alicuius ignominiam pertinet, necnon die & conſule, quo teſtamentum factum eſt, d. l. 3. ne quid falſi prolato die & conſule committatur, purà alio poſteriori teſtamento effecto, D. de edendo. l. 1. §. editiones.

4 ¶ Quæ de teſtamentis diximus, ad codicillos producuntur, l. vlt.

Tit. XXXIII. De edicto Diui Adriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus heres in poſſeſſionem mittatur.

I. 3.ij. | *III. in princ. 1.2.j.3 j.4.5.*
II. 2 j. | *§ j.2.ij.6.*

1 APerto, ac recitato teſtamento, heres ſcriptus in poſſeſſionem rerum hereditariarũ mittebatur ex edicto D. Adriani, quo ſublato miſſio fit ex conſtitutione Iuſtiniani, l. vlt. in princ. De hac miſſione in
2 poſſeſſionem quinque quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quęritur, quibus caſibus ſit ei locus? Hîc duo notantur, I. Vitium teſtamenti perſpicuum & manifeſtum hanc miſſionem impedit, veluti ſi teſtamentum ſit cancellatum, vel à ſeptem teſtibus non obſignatum, d. l. vlt. in pr. Secus eſt, ſi vitium ſine altiori indagine non pateat: veluti ſi teſtamẽtum dicatur falſum, aut inofficioſum, vel ſi teſtator dicatur ſeruus fuiſſe, l. 2. II. Hæc miſſio olim petenda erat intra annum, ne mora fieret neceſſario vectigali, Paul. lib. 4. ſentent. tit. 5. §. vlt. id eſt, viceſimæ partis hereditatis fiſco debitæ, ſed ſublata viceſima, d. l. vlt. in princ. Iuſtinianus conſtituit, vt etiam poſt annum miſſio in poſſeſſionem quandocumque peti poſſit, id eſt, intra triginta annos, niſi poſſeſſor res vſuceperit: nam vſucapio, & longiſſimi temporis præſcriptio huic
petitioni obſtant, d. l. vlt. §. 1. ¶ Secundò quæritur, quis 3
in poſſeſſionem mittatur? Hîc quoque duo notantur.
I. Tam ex parte, quàm ex aſſe inſtitutus in poſſeſſionem
mittendus eſt, d. l. vlt. in princ. etiamſi rogatus ſit hereditatem
reſtituere, quia nihilominùs ante reſtitutam
hereditatem in poſſeſſionem mittitur, D. ad S. C. Trebell.
l. filiam. 56. II. Si inter heredem inſtitutum & ſubſtitutum
controuerſia ſit, inſtitutus præfertur ſubſtituto,
l. 1. ¶ Tertiò quæritur, in quarum rerum poſſeſſio- 4
nem mittatur. In earum poſſeſſionem mittitur, quæ teſtatoris
fuerunt mortis tempore, nec ab aliis legitimè
detinentur, d. l. vlt. in princ. ¶ Quartò quæritur, quo- 5
modò in poſſeſſionem mittatur? Teſtificatio publicarum
perſonarum requiritur, d. l. vlt. in princ. ¶ Quintò 6
quæritur, quis ſit effectus huius miſſionis? Per eam non fit tertio præiudicium: qui ſi controuerſiam moueat in poſſeſſionem miſſo, res coram iudice competente diſceptabitur, & ei poſſeſſio adiudicabitur, qui potiora iura ſibi competere legitimè probauerit, d. l. vlt. §. 1.

Tit. XXXIV. Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coëgerit.

I. 3. | *III. 4.*
II. 2.

HEreditas ſemel heredi acquiſita, penes eum 1
manet, niſi tamquàm indigno auferatur, &
confiſcetur: quod ex variis cauſis accidit,
quarum duæ hoc tit. explicantur. Quapropter
hic titul. duabus partibus cõſtat. ¶ In priori parte 2
aufertur hereditas ei, qui defunctum teſtari prohibuit,
l. 2. ſiue ſit heres legitimus, qui captauit hereditatem
ab inteſtato; ſiue heres inſtitutus, qui teſtamentum
mutari prohibuit, ne hereditas ad alium transferretur,
D. eod. l. 1. in princ. ¶ In poſteriori parte aufertur he- 3
reditas ei, quem teſtator ſiue ab ipſo, ſiue ab alio coactus
heredẽ inſtituit, cùm eum inſtituere nollet, ſimúlque
in eum, qui teſtatori vim fecit, datur iudicium criminale,
l. 1. ¶ Communiter ad vtramque tituli par- 4
tem notetur, maritum hereditate tamquàm indignum non priuari, nec delinquere, qui non per vim aut dolum, ſed maritalibus blanditiis vxori perſuaſit, ne teſtamentum, in quo ab ea fuerat honoratus, mutaret, contrariósve codillos faceret, D. eod. l. vlt. vel vt ſe heredem faceret, l. vlt.

Tit. XXXV. De his, quibus vt indignis hereditas aufertur, & ad S.C. Silanianum.

I. 6. | *VII. 7.ij.*
II. 8. | *VIII. 8.*
III. 4.10.ij. | *IX. 5.j.*
IV. 3. | *X. 7.ij.*
V. 9. | *XI. 10.j.iv.*
VI. 5.ij.7 j. | *XII. 10 ij.*

PErgit in explicandis cauſis, ex quibus heredi- 1
tas aufertur tamquam indigno, & confiſcatur:
quo ſpectat etiam S. C. Silanianum: idcirco de eo ſimul agitur. Duæ ſunt igitur partes huius tituli.

¶ In priori

2 ¶ In ptioti parte declarantur quatuor cauſæ. ¶ Prima
3 cauſa eſt,ſi teſtator, quem in teſtamento heredẽ inſti-
tuit,ſuam voluntatem nõ mereri, in codicillis vel epi-
ſtola aſſeruerit.Sed quamuis hereditas confiſcetur, li-
bertates tamen in his codicillis vel epiſtola datæ, iure
4 competunt,l.4. ¶ Secunda cauſa eſt,ſi tabulæ teſtamẽ-
ti eius,qui à familia dicitur interfectus,apertæ & teci-
tatæ ſint,priuſquàm de ſeruis qoæſtio habita, & noxij
5 puniti ſint,l.3. ¶ Tertia cauſa eſt,ſi beres necem teſta-
toris inultã reliquerit,D.de S.C.Silaniano,l.cùm fiſco.
9.l.ſi ſequens.15.Hoc caſu hereditas cõfiſcatur.I.Etiãſi
clam,vt veneno perẽptus dicatur,l.cùm fratrem.9. II.
Etiamſi condemnatus prouocauerit,niſi appellationis
6 cauſam perſecutus ſit,l.6. ¶ Generaliter autẽ fiſco re-
ſtituendæ ſunt res hereditariæ vnà cum omnibus fru-
ctibus etiam ante controuerſiam illatã perceptis:quo-
niam is,qui necem inultam relinquit, malæ fidei poſ-
ſeſſor eſt.Quòd ſi res hereditarias diſtraxerit: ſi qoidẽ
eas diſtrahi expediebat, vt quia ſeruãdo ſeruari nõ po-
terant, pretium cum vſuris ſemiſſibus poſt litem mo-
tam currentibus fiſco infert.Sin minùs,in arbitrio fiſci
eſt,vtrùm has res cum fructibus, an pretium cũ vſuris
petat,l.1.& D.de hered.petit.l.item veniunt.20.§. hæc
7 aduerſus. ¶ Excipiuntur certi caſus, quibus hereditas
ex hac cauſa non aufertur heredi. I. Si beres ſit minor
vigintiquinqoe annis, d.l.6, II. Si culpa careat, veluti
quia necis auctores reperiri nõ potuerunt,l.7.aut vxor
heres à marito inſtituta, à ſorore defuncti necem vin-
8 dicante præuenta eſt,l.ſororem.10. ¶ Quarta cauſa eſt,
ſi heres falſi teſtamenti accuſationem inſtituit, & ad
finem vſque perduxit, ac cõtrariam ſenteutiam repor-
tauit.Secus eſt,ſi inſtitutã accuſationem reliquit, l.alia.
8.Quin etiamſi pupilli ex parte heredis inſtituti nomi-
ne tutor teſtamẽtum,de quo coheres popilli tranſegit,
falſum dicat,hereditas confiſcatur, & hoc damnũ pu-
pillo tutor reſarciet,de eius autem calumnia iudex co-
9 gnoſcet,l.2. ¶ Quinta cauſa videtur eſſe,ſi heres volũ-
tati defuncti in eo ſepeliendo non obtemperauit. Sed
reprobatur, l.5.nam ex hac cauſa non amittitur here-
ditas,ne quidem ſi teſtatoris voluntas legitima fuerit,
ſupr.de religioſ.l.5.quamquàm legitima teſtatoris vo-
luntas etiam in hoc ſeruãda eſt:ita vt ſi plures ſint he-
redes,hoc veniat in iudicium familiæ erciſcundæ, vel
præſcriptis verbis, D.famil.erciſc. l. his conſequenter.
18.§.idẽ.& de annuis lega l.7.verſ. aliter. Si verò vnus
ſit heres,non quidem aliqua actione conueniri poſſit,
d.l.7.verſ.hæc autem.Sed principali,aut pontificali au-
ctoritate extra ordinem cogatur voluntatem teſtatoris
10 implere,D.de hered petit.l.hereditas.50.§. 1. ¶ In po-
ſteriori parte de S. C. Silaniano quatuor traduntur. I.
Laudandum & corrobotandũ eſt vnà cum Diui Marci
oratione ad illud facta,l.pen.in pr.II. Cùm Senatuſcõ-
ſultũ domino interfecto iubeat ſeruos puniri,qui,cùm
ſub eodem tecto eſſent,opera non tulerunt,hoc verbũ
ſub eodem tecto ſic accipitur; vt omnes ſerui contineañ-
tur,qui vbicũq;(ſiue domi,ſiue in itinere, ſiue in agro)
clamorem exaudire,vel inſidias ſentire potuerũt,l.vlt.
& D.de S.C.Silan.l.1.§.eodem.& §.ſeq. III.Ex eodem
Senatuſconſulto hereditas confiſcatur ob tabulas ante
quæſtionem de ſeruis babitam apertas, l. 3. IV. Cùm
aditio hereditatis ob ſenatuſconſultum differenda ſit,
D.Marcus cauiſſe videtur,ne hęc neceſſaria dilatio he-
redi noceat, ſed nihilominùs, ſi interim moriatur ad
heredem ſuum hereditatem illam tranſmittat, quam
vetante ſenatu non adiuit,D.eod.l.3.§.eleganter.Iuſti-
nianos autem hoc prodoxit ad libertatem legatam, &
cetera legata,atque fideicommiſſa, ne cui omnino di-
latio aditionis ob dictam cauſam facta noceat,ſed he-
rede tardiùs ob dictã cauſam adeunte,omnia ita com-
petant & obtineãt,ac ſi beres ſtatim adiuiſſet, d.l.pen.

Tit. XXXVI. De codicillis.

I. 8.ij.9.ij. 10.ij.	*VII. 2.7.*
II.7.8.ij.9.v.	*VIII.p.8.ij.9.vij.*
III. 10.j.	*§. j.8. ij.*
IV. 6. 8.ij.	*§. pen.8.ij,9.vij.*
V.5.	*§. vlt. 6.8.j.*
VI.9.iij.	

HActenus de teſtamentis: conſequenter di- 1
cendum de codicillis:qui ſi facti ſine teſta-
mento ſint, vicem exhibent teſtamenti. Si
verò ad teſtamentum ſint facti,ei tãquàm
ſequela quædam accedunt, D. hoc tit. l. ab inteſta-
to. 16.
¶ Definiri poſſunt inſtrumentum vltimæ voluntatis, 2
quo hereditas iure directo nec dati, nec adimi poteſt:
quoniam heredis inſtitutio teſtamenti propria eſt, l.7.
& Inſt. eod. §. pen. & ſupr. de teſtamen.l.non codicil-
lum.14.vbi dicitur codicillus in numero ſingulari, vt
& in l.cùm antiquitas.28.in princ.eod.tit.quamuis ple-
rumque & ſecundum vſum linguæ Latinæ proferatur
tantùm in numero plurali,D.de verb. ſignif. l. non eſt
ſine liberis.148. ¶ Diuido hunc tit.in quatuor capita. 3
¶ Primo capite de codicillis conficiendis tres quæſtio- 4
nes diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur,qui poſſint facere 5
codicillos? Reſpondetur, eos demum poſſe facere co-
dicillos,qui poſſunt facere teſtamentum, D. eod. l.6.§.
pen.Qui igitur nõ poteſt facere teſtamentũ, nõ poteſt
facere codicillos,videlicèt ſi iure,impediatur teſtamẽ-
tũ facere vt quia eſt furioſus,l.5.&D.eod.l.2.§.pen.niſi
vel ante furorẽ teſtamẽtũ ſeu codicillos perfecerit, vel
tẽpore dilucidi interualli,de rebus ſuis diſpoſuerit, D.
qui teſt.fac.poſſ.l.qui teſtamento.20.§.furioſus.& Inſt.
eod.§.præterea.Qui verò ob impedimentum facti non
poteſt facere teſtamentũ, vt quia nõ habet copiam ſe-
ptem teſtium, nihilominùs adhibitis quinque teſtibus
poteſt facere codicillos,D.h.t.l.conficiuntur.8.§. codi-
cilli.& Inſt.eo.in princ. ¶ Secundò quæritur,quomo- 6
dò codicilli fiant?Reſpondetur,eos nullam ſolemnita-
tem deſiderare,Inſt.eod.§.vlt.Probationis tantùm cau-
ſà tria in his cõficiendis requiruntur. I. Neceſſaria eſt
præſentia quinque teſtiũ:nec refert, vtrùm ſint rogati,
an fortuiti.II. Debent omnes hi teſtes adhiberi eodẽ
tempore,non ſeparatis temporibus. III. Si codicilli in
ſcriptis fiant,teſtes ſubſcribere debent,l.vlt.§.vlt. Præ-
ſentia verò eius, qui in codicillis fideicommiſſo one-
ratur, non eſt neceſſaria, l. 4. ¶ Tertiò quæritur, an 7
hereditas in codicillis dari, vel adimi poſſit? Reſpon-
detur,non poſſe iure directo,ſed tantùm per fideicom-
miſſum,l.2.& l.7.& D.eod.l.2.§.vlt.& l.illud.13.§.1. &
Inſt.eo.§.pen. ¶ Secundo capite explicatur codicillo- 8
rum diuiſio. I. Codicilli vel fiunt in ſcriptis, vel ſine
ſcriptis,d.l.vlt.§.vlt. II. Vel fiunt ab inteſtato,l.4.& D.
eod. l. ab inteſtato.16.& Inſt.eod.§.1.vel ad teſtamen-
tum, l. 1. Qui verò ad teſtamentum fiunt, ſubdiui-
duntur: aut enim fiunt ante teſtamentum,D.eod.l.5.l.
Plotiana.18.& Inſt.eod.d.§.1.aut poſt teſtamẽtum,l.2.
& Inſt.eod.d.§.1.aut in ipſo teſtamẽto,vt cùm in teſta-
mento adhibetur clauſula codicillaris, vt ſi non valet
iure teſtamẽti,valeat iure codicillorũ,l.vlt.in pr.§.1.&
§.2.& D.qui teſtam.fac. poſſ.l. ex ea ſcriptura. 29. §. 1.
Quæ clauſula non ſuppletur, niſi expreſſa ſit,l.vlt.§.1.
& ſupr.de teſtam.l.non codicillũ. 14. ne quidem in te-
ſtamento facto à parente inter liberos,d.l. vlt. §.ſi quis
verò.licèt Doctores cõmuniter hoc caſu clauſulã codi-
cillarem tacitè ineſſe tradant, Iaſ. in l. coheredi. §.cùm
filiæ,D.de vulga.& pupill.Boẽr.deciſ.240.num.6.Cla-
rus lib.3. Sententiar. §.teſtamentum.q. 8. num. 8. poſt

9 glo.in d.§.cùm filiæ. ¶ Tertiò capite declarantur effe-
ctus codicillorum. I. Codicilli, qui fiunt ab inteſtato,
vicem quandam(vt ſuprà notaui)teſtamenti exhibent:
hiſq; omnes ab inteſtato ſuccedētes onerantur, d.l. ab
inteſtato. II. Cùm fiũt ad teſtamentũ,ius eius ſequũtur,
d.l.ab inteſtato.& eo rupto rumpuntur,niſi poſt teſta-
mētum ruptum facti ſint,l.1. III. Codicilli à teſtatore
confirmari poſſunt, vel antequam fiant,vel poſtquam
facti ſunt,l.6. IV. Ante teſtamentum facti valent, ſiue
expreſsè teſtamento,aut poſterioribus codicillis con-
firmentur, ſiue quocumque indicio probetur teſtato-
rem à voluntate in primis illis codicillis expreſſa non
receſſiſſe,D.eod.l.5.& Inſtit.eod. §. 1. V. Cùm poſt te-
ſtamentum fiunt, heredem in teſtamento inſtitutum
poſſunt onerare fideicommiſſo,l.2. VI. Clauſula codi-
cillaris ſecundum communem Doctorum ſententiam
ſuſtinet teſtamentum in vim fideicommiſſi; nō ſolùm
ſi in teſtamento deſit aliqua ſolemnitas, purà ſubſcri-
ptiones,vel ſignacula teſtium,D.qui teſtam.fac.poſſ. l.
ex ea.29.§.1.ſed etiam ſi teſtamentum nullum ſit ob li-
berorum præteritionem,Clarus lib.3.Sententiar.§.te-
ſtamentum.q. 46. Hanc Doctorum ſententiam limita,
vt procedat in clauſula codicillari expreſſa, non in ta-
cita, quæ in teſtamento facto inter liberos ineſſe cre-
ditur:quia communiter ſtatuunt huiuſmodi teſtamen-
tum,in quo aliqui liberi ſunt inſtituti, & vnus ex ſuis
heredibus eſt præteritus, non valere, nequidem iure
codicillorum, etiamſi huic præterito legitima alio
quàm inſtitutionis titulo ſit relicta. Vide eundem Cla-
rum d. §.teſtamentum.q.8. VII. Cùm teſtator clauſu-
lam codicillarem teſtamento ſiue ſcripto ſiue nuncu-
patiuo adiecit,heres inſtitutus habet optionem,vtrùm
hereditatem iure directo ex teſtamento, an fideicom-
miſſum ex clauſula codicillari perſequi velit: vnâ au-
tem viâ ſemel electâ,variare non poteſt, l.vlt.in princ.
Excipiuntur parētes & liberi teſtatoris vſque ad quar-
tum gradum,ſi habent adgnationis iura; vel vſque ad
tertium gradum, ſi rantùm habent iura cognationis:
quibus ſpecialiter permiſſum eſt variare, &, ſi iure di-
recto non obtinuerint hereditatem, tranſire ad peti-
10 tionē fideicōmiſſi,d.l.vlt.§.pen. ¶ Quarto capite expo-
nitur, quibus modis codicilli infirmentur. Duo autem
modi proponuntur. I. Per codicillos poſteriores con-
trarios codicilli priores reuocantur, l. 3. Secus, ſi non
ſint cōtrarij:quia etſi nemo poteſt decedere cum duo-
bus teſtamentis,ſed indiſtinctè prius teſtamentum per
poſterius rumpitur,Inſt.quib.mod.teſtam.infirm.§.po-
ſteriore. nihil tamen vetat aliquem cum pluribus co-
dicillis decedere,Inſtit.h.t.§. vlt. II. Codicilli ad teſta-
mentum facti, poſteà teſtamento per adgnationem
poſtumi rupto infirmantur:facti autem poſt teſtamen-
tum ruptum, valent tanquàm facti ab inteſtato,l. 1.vt
& ſuprà notaui.

Tit. XXXVII. De legatis.

I. 18.	*XV.* 16.
II. 21.	*XVI.* 7. 26.
III. 26.33.	*XVII.* 29.30.
IV. 9.	*XVIII.* 14.
V. 39.	*XIX.* 8.
VI. 20.ij.	*XX.* 6.
*VII. princ.*20.j.26.	*XXI.* 27.j.
§. j. 17. ij.	*XXII.* 20. ij.
VIII. 36.	*XXIII.*p.24.
IX. 41.	§. j. 24. j.25.
X. 12.	*XXIV.* 10.
XI. 32.	*XXV. in princ.* 26.37.
XII. 37.	*Verſ.quemadmodum.*36.
XIII. 13.	*XXVI.*18.
XIV. 15.	

Cum dictum ſit de teſtamentis, & de codi- 1
cillis:iam dicendum de legatis, quæ vel in
teſtamento relinquuntur, vel in codicillis
teſtamento confirmatis, D. de iur.codic.l.
conficiuntur.8.§. vlt.quoniam ea,quæ in codicillis te-
ſtamento confirmatis relinquuntur, in ipſo teſtamēto
relinqui videntur,D.eod.l.2.§. codicillorum. & de te-
ſtamen. tut. l. 3. In codicillis autem ab inteſtato factis
legari non poteſt,d.l.conficiũtur, §.vlt.& Inſt.de fidei-
com.hered.§.præterea. Verùm ſi in his legetur, etſi nō
valebit iure legati, valebit tamen iure fideicommiſſi
propter exęquationem à Iuſtiniano factam legatorum
& fideicōmiſſorum,inf.cōm.de lega.l.2.& Inſt.hoc tit.
§.ſed non vſque. ¶ Legatum alibi aliter definitur;mihi 2
videtur non incōmodè definiri poſſe, Vltima voluntas
particularis directa. Cùm dicitur vltima volūtas,ſepa-
ratur nō ſolùm ab actibus inter viuos,ſed etiā à teſta-
mēto & codicillis,quæ nō ſunt vltimæ voluntates,ſed
vltimarũ volũtatũ inſtrumēta,ſup.tit.prox.l.pen. Cùm
dicitur particularis,ſeiungitur ab heredis inſtitutione,
&à fideicōmiſſo vniuerſali. Cùm dicitur directa,diſtin
guitur nō ſolùm à fideicōmiſſo vniuerſali, ſed etiam à
particulari. Quãuis enim ex Iuſtiniani cōſtitutione eã-
dem vim habeant legata,& particularia fideicommiſ-
ſa:non tamen idem ſunt,ſed ſibi inuicem vires ſuas cō-
municant,vt expoſui in Anal.Inſt.h.t.§.ſed non vſque.
Vide plura de legati definitione Iſagog. D. de lega. j.
nu.3. ¶ Diuido hunc tit.in tria capita. ¶ Primo capite 3
agitur de legato conſtituendo,vt ſciamus, an legatum 4
ita ſit relictum,vt valeat,& legatario debeatur. Hîc cō-
ſiderantur variæ legatorum circunſtantiæ,quæ partim
in perſonis,partim in rebus, partim in legandi modo
ſpectantur. ¶ Prima circumſtantia ſpectatur in perſo- 5
na legantis:ſecunda in perſona legatarij: quæ duæ cir-
cumſtantiæ interdum ſic reperiuntur coniunctæ, vt à
nobis ſeparari non poſſint. Hîc diſſoluuntur quatuor
quæſtiones. ¶ Primò quęritur,an fructuarius poſſit le- 6
legare proprietatem? Reſpondetur non poſſe, l.vxor.
20. Intellige non poſſe legare tanquàm rem ſuam, in
præiudicium proprietarij. Ceterùm dubitari non po-
teſt, quin tamquam rem alienam legare poſſit: ſi qui-
dem etiam res alienas legare poſſumus. D.de lega. j. l.
cùm ſeruus.39.§.conſtat,& Inſt.eo.§.non ſolùm. In du-
bio autem non cenſetur quis legare niſi ius quod in re
habet,D.de lega.j.l.5.§.vlt.l.ſi domus.71.§.vltim.& de
pecul.lega.l.dominus ſeruum. 22. §.1. nam & qui rem
vendit,in qua non dominium, ſed aliud ius habet, ius
ſuum vendere cenſetur,D.de contrahen.empt.l.qui ta-
bernas,32.ergo fructuarius in dubio videtur vſumfru-
ctũ legare: ſed cùm vſusfructus morte legatarij extin-
guatur,& ad proprietatem redeat,Inſt.de vſufr.§.pe.&
vlt.hoc quoque legatum eſt inutile,niſi teſtator poſtea
nactus proprietatem ſit, vt plenum in re dominiũ ha-
beat,D.de lega.j.l. quod in rerum. 24. §. 1. ¶ Secundò 7
quæritur, an valeat legatum, ſi debitor creditori pi-
gnus legauerit? Reſpondetur valere: adeo vt creditor
pignus heredi debitoris,licèt debitum offerenti, reſti-
tuere non teneatur, l. creditor.16. ¶ Tertiò quæritur, 8
an legatum,vel fideicommiſſum, vel mortis cauſa do-
natio valeat,ſi vxor marito reliquit, cũ quo matrimo-
niũ duobus tãtùm menſibus,vel breuiori tempore ſte-
tit? Reſpōdetur valere,l.nō tantùm.19. ¶ Quartò quæ- 9
ritur, an valeat legatum pecuniarium ſeruo proprio
relictum? Diſtinguitur. Aut enim legatum eſt cum li-
bertate,aut ſine libertate. Si cum libertate, valet, niſi
legati dies cedat ante diem libertatis, D. de lega. j. l.
quæſitum.91.§.1.l.ſi à pluribus.107. §. 1.& de lega. ij.
l. ſtatuliberum.11. in princ. Excipe cibaria vſque ad li-
bertatem in diem collatam relicta, quæ ſeruo interim
præſtari debent,D.de lega.j.l.ſeruo alieno.113. §. 1. &
de lega.

de lega.ij.l.cùm filius,§.ſeruus.& quan.dies lega.ced.l.
nam cùm libertas.8.Si ſine libertate legatum eſt, ſub-
diſtinguitur: aut enim hic ſeruus, cui dominus pecu-
niam legauit,alij legatus eſt,aut legatus non rſt. Si le-
gatus eſt,vtrumque legatum valet,id eſt, legatum ſer-
ui,& legatum ſeruo relictum,D.de lega.j.l.ſeruo lega-
to.69.in princ.& d.l.quæſitum,§.cùm ſeruus.& ad leg.
Falcid.l.Plautius.49. in princ. His autem duobus caſi-
bus,quibus legatum ſeruo relictũ deberi diximus,eius
dies cedit ab adita hereditate, iuſt. de cadoc. tollen.l.
vnic.§.libertatibus.Sin autem ſeruus, cui ſine liberta-
te legatum eſt, alij legatus non ſit: hoc legatom iure
antiquo non valet,l.4.& D.de lega.j.l.ſi minor. 1ta. &
ad leg.Falcid.l.in ratione.30.§.penult.niſi viuo teſtato-
re ſeruus libertatem conſequatur,d.l.4.& ibi gl.in ver-
bo, *poſt mortem.* Sed ex Noua. Iuſtiniani conſtitutione
benignè ſuſtinetur, etiamſi is,cui relictum eſt, ſeruus
maneat,ſupr.de neceſſa.ſeru. l. penult. §. illo. Ex dictis
differentia colligitur inter legatum, & hereditatem:
nam qui ſeruo ſuo legat, non cenſetur ei libertatem
tacitè relinquere, vt ex dictis patet, qui verò ſeruum
ſuum ſine libertate heredem inſtituit,tacitè libertatem
ei relinquere videtur, ſupr. de neceſſar. ſeru. l. pen.&
Inſt.qui & ex quib cauſ.man.non poſſ. §. idémq; iotis.
10 & de hered.inſtit.in princ. ¶ Tertia circumſtantia ſpe-
ctatur in perſona,quæ legato oneratur. Hîc quæritur,
ſi quis filium ſuum impuberem,quem in poteſtate ha-
bet,exheredet,eíque Titium pupillariter ſubſtituat,an
poſſit legatum vel fideicommiſſum à Titio relinque-
re?Reſpondetur,huiuſmodi legatum vel fideicommiſ-
ſum non valere, ne quidem ſi teſtator aliquid filio im-
puberi legauerit, & illud ipſum à ſubſtituto præſtari
velit iure legati vel fideicommiſſi, l. cùm quidam. 24.
vbi verba illa, *maximam ſcilicèt oſtendens ad filium ſuum*
11 *affectionem, ſignanter* accipi debent. ¶ Quarta circum-
ſtantia ſpectatur in re legata:de qua diſſoluuntur qua-
12 tuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an valeat lega-
tum rei alienæ?Diſtinguitur: aut enim teſtator ſciebat
eſſe alienam, aut ignorabat. Priori caſu legatum valet,
adeo vt heres cogatur eam rem, ſi poſſit, iuſto pretio
redimere,& legatario præſtare: ſin minùs, æſtimatio-
nem ſoluere.Poſteriori caſu legatũ non valet,niſi con-
iunctæ perſonæ ſit relictum, cui legaturus fuiſſe præ-
ſumitur,etiamſi alienam eſſe ſciuiſſet. Cùm autẽ quæ-
ritur, vtrùm teſtator ſciuerit, an ignorauerit alienam
eſſe: non tenetur heres probare eum ignoraſſe,ſed le-
gatarius probare debet eum ſciuiſſe:quia legatarius eſt
actor, qui legatum petit:ac ſemper onus probandi in-
cumbit actori,l.cùm alienam.10. & D.de legat.iij.l.nõ
dubium.14.§.vlt.& Inſtit.eod.§.non ſolum. Hæc dicta
ſint generaliter de re aliena.Specialiter autem de pro-
13 prietate à fructuario legata dixi,ſupr.num.6. ¶ Secun-
dò quæritur,an valeat legatum, ſi ipſius (legatarij) res
ei legetur? Reſpondetur,non valere,l.proprias.13.quia
legatum eſt modus dominij acquirendi,Inſtit.per quas
perſon.nob.acquir.§.vlt.quod autem noſtrum eſt, am-
pliùs noſtrum fieri non poteſt,neque conualeſcit lega-
tum, ſi legatarius viuo teſtatore rem alienauerit,Inſt.
h.t. §. ſed ſi rem legatarij. obſtante regula Catoniana,
quæ legatum, quod non valeret,ſi ſtatim teſtator mo-
reretur, ex eo confirmari vetat, quòd teſtator diutiùs
vixit,D.de regu. Caton l.1.in pr. Hæc de puris legatis
ſunt intelligenda: nam ſi mea res ſub conditione mihi
legetur,& pendente conditione eam alienauerim, le-
gatum valet;quia in legatis cõditionalibus regula Ca-
toniana locum non habet,D.eod.d.l.1.§.vlt.& l.2.&de
14 condit.& demõſtr.l.mea res.98. ¶ Tertiò quæritur,an
legatum nominis valeat? Nihil refert, vtrum dicas le-
gari nomen debitoris, an actionem competentem ad-

uerſus debitorem.Reſpondetur,hoc legatũ valere, ita
vt heres cogatur actiones legatario cedere:quamquàm
ſine ceſſione vtiles actiones legatario competunt,l.ex
legato.18. ¶ Quartò quæritur, an monumentum, vel 15
ius inferendi mortuum in monumentum legari poſſit?
Reſpondetur,monumentum legari non poſſe, ius in-
ferendi mortuum legari poſſe,l.monumenta.14.Nota,
monumenta dici quamcumque rem memoriæ cauſa in
poſterum proditam, in quam ſepulturæ cauſa factam,
ſi cadauer inferatur,fit ſepulchrum. Sin minùs, eſt ce-
notaphium,D.de relig.l.2.§.monumentum.&l.monu-
mentum.42.id eſt, inanis tumulus, vt à Virgilio voca-
tur 3.Æneidos,illo loco

——— *manéſque vocabat*
Hectoreum ad tumulum,viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas,cauſam lachrymis ſacrauerat aras.

Sepulchrum eſt res religioſa, proinde iuris diuini, &
extra commerciũ:cenotaphium verò eſt religionis ex-
pers,D.de diuiſ.rer.l.6.§.pe.& vlt.& l.7.& de religio.l.
6.§.vlt.& Inſt.de rer.diuiſ.§.religioſum.Monumẽti igi-
tur ſignificatione in d.l.monumenta.ſignificatur ſepu-
chrum,vt & in l.4.ſupr. de religioſ.non eſt enim dubi-
tandum, quin cenotaphium legari poſſit, cùm priuati
iuris ſit,adeo vt vendi vel donari poſſit,D.eod.d. l.6.§.
vlt.Sed etſi ſepulchrum legatũ ſit,Accurſ. argumẽtis à
ſimili ductis,legatum benignè defendit, vt ius inferẽ-
di in ſepulchrum,legatum videatur. ¶ Quinta circum- 16
ſtantia ſpectatur in bonis,ex quibus legata ſunt ſoluẽ-
da Hîc oſtenditur, in primis deducendum eſſe æs alie-
num:deinde libertates eſſe præſtandas: poſteà, ſi quid
iis deductis ſuperſit,inter heredem& legatarios diuidi
pro dodrante & quadrante,l.ſi vniuerſæ. 15.Adde de-
duci etiam funeris impẽſam,Inſt.de le.Falid.§.vlt.quæ
religionis fauore omne creditum præcedit,id eſt, etiã
ante æs alienum deducitur, cùm bona non ſunt ſoluẽ-
do, D.de religioſ.l.pen. ¶ Sexta circumſtantia ſpecta- 17
tur in verbis, quibus legata relinquuntur. Hîc dantur
duæ regulæ. I. Legatum vel fideicommiſſum quibuſ-
cumque verbis (ſubaudi,idoneis ad voluntatem teſta-
toris declarandã)relinqui poteſt,l.in legatis.21. II.Er-
ror in nomine rei legatæ, ſi de re legata conſtet, non
nocet legato,l.7. §. 1. Hæc regula producitur,vt quod
hîc dicitur de re legata, obtineat etiã in perſona lega-
tarij,& in perſona heredis,ſupr.de teſt.l.4.& Inſt.h.t.§.
ſi quis in nomine. Vbi ratio affertur:quia nomina ſigni-
ficandorum hominum(ſupple,vel rerum)gratia reper-
ta ſunt:vnde ſi alio quouis modo intelligãtur, nihil in-
tereſt.Rurſus hęc regula limitatur,vt obtineat in rerũ,
non in hominum vocabulis, D.de lega. j. l. 4.in princ.
vbi hominum & rerum vocabula non accipiuntur, vt
in nuperrimis verbis accepi:ſed rerum vocabula dirũ-
tur,quæ communi omnium vſu cõſtant, vt veſtis, ſu-
pellex:hominum autem vocabula, quæ à priuatis ho-
minibus pro libitu imponũtur & mutantur,vt Stichus,
Eros,fundus Sempronianus,fundus Cornelianus. Er-
go error in hominum vocabulis non nocet: in rerum
autem nominibus illa regula obtinet: Qui aliud dicit,
quàm vult,neque id dicit quod vox ſignificat, quia id
non vult: neque id quod vult, quia id non loquitur,
D. de reb. dub. l. 3. ¶ Septima circunſtantia ſpectatur 18
in accidente, putà tempore, quod bifariam legato
accidere poteſt:nam aliquando legatur vſque ad cer-
tum tempus, nonnumquàm vſque ad tempus incer-
tum.Legata ad certum tempus relicta, olim non vale-
bant: ſed Iuſtinianus ea confirmauit, ita vt finito
tempore ad heredem redeant, & interim legatarius
heredi caueat rem ſua culpa deteriorem non futu-
ram,ac ſe finito legati tempore eam rem heredi reſti-
tuturum, l. vltim. Legatum verò ad incertum tempus

eſt,veluti ſi teſtator libertis ſuis alimenta leget,donec
cum Claudio morabuntur.Hoc caſu certum eſt deberi
legatũ,quamdiu liberti cum Claudio morantur.Si ve-
rò per eos ſtet,quominùs cum Claudio morentur,ſine
dubio legatum perdunt,infr.de condit.inſert.l.3.Quid
ergo,ſi cum eo morari ampliùs non poſſint,quia mor-
tuus ſit?Inſpectis verbis alimenta in poſterum non de-
bentur. Benignè tamen placuit alimenta etiam poſt
mortem Claudij præſtari,l.1.& D.de annuis lega.l.an-
nua. 20. in princ. & de alim. lega. l. Gaio. 13.§.1.Vbi
Scæuola citat d.l.1.& ex ea colligit præſtationem ali-
mentorum hoc caſu perpetuam eſſe,id eſt, tamdiu du-
rare,quamdiu liberti vixerint:quia certum eſt alimen-
ta morte alimentarij finiri,D.de tranſact. l. cùm hi. 8.
§. modus. Dicta deciſio exceptionem patitur, niſi
propter Claudij vtilitatem teſtator libertos cum eo
morari voluerit: tunc enim poſt mortem Claudij,quia
contra teſtatoris voluntatem peterent, non ſunt au-
diendi,D.de condit. & demonſtr. l. illis. 84. Hucuſque
19 de legatis conſtituendis. ¶ Secundo capite de legatis
petendis & conſequendis quæſtiones quinque deci-
20 duntur. ¶ Primò quæritur, quis legatum petat? Hæc
quæſtio accommodatur tribus caſibus. I. Si eadem res
pluribus in eodem teſtamento legetur,omnes legatum
petere poſſunt,& concurſu partes faciunt,l.7.in princ.
& Inſtit.h. t.§. ſi eadem. II. Si teſtator legatario alium
ſubſtituerit: legatario adgnoſcente legatum,ſubſtitu-
tus nihil petere poteſt, l.6. III. Annuũ legatum heres
legatarij petere non poteſt:quia morte legatarij eſt ex-
tinctum. Etenim huiuſmodi legatum multiplex eſt; &
primi quidem anni legatum eſt purum: ſequentium
verò annorum eſt conditionale, id eſt, conditionem
tacitè adnexam habet, ſi legatarius viuet, D. de an-
nuis lega.l.4.& de verb.oblig.l.ſi Stichum. 16. §.1.Ex-
cipitur, niſi teſtator etiam heredibus legatarij præ-
ſtari legatum voluerit: tunc enim non ſolùm heredes,
ſed etiam heredum heredes legati petitionem habent:
eadémque ratio eſt fideicommiſſi, l. in annalibus. 22.
quoniam heredum appellatione etiam heredes here-
21 dum continentur,D.de verb.ſignif.l.heredis.65. ¶ Se-
cundò quæritur, à quo legatum petatur? Finge here-
dem vendidiſſe hereditatẽ. Vtrum legatarius ab here-
de,an ab emptore legatum petere debet?Reſpondetur,
heredem eſſe conueniendum, l. 2. quia poſt heredita-
tem venditam nihilominùs heres manet; propterea
quòd is,qui ſemel eſt heres, non poteſt deſinere eſſe
heres,D.de minorib.l.7. §. ſed quod Papinianus. & de
hered.inſtit.l.ei qui ſoluẽdo. 88. emptor autem,quam-
uis pro herede habeatur, D. commun. prædior. l.ſi ei
cuius.9.& actiones vtiles habeat ex reſcripto Diui Pij
contra debitores hereditarios, D.de pact.l.ſi cum em-
ptore.16.in princ.non tamen inuitus cogitur excipere
actiones hereditarias,ſup.de hered.vend.l. 2.vel actio-
nes legatorum, l. 2. ſed actione ex vendito reſtituere
heredi tenetur, quòd is vel creditoribus hereditariis,
vel legatariis ſoluerit, dd. ll. Intellige hæc ita obti-
nere in actionibus perſonalibus, quæ perſonis inhæ-
rent, & eas non egrediuntur. Ceterùm cùm legata-
rius non ſolùm habeat actionem perſonalem ex teſta-
mento, ſed etiam rei vindicationem, & hypotheca-
riam,infr.commun.de lega.l.1.vt notabo num.26.quas
actiones aduerſus poſſeſſores competere certũ eſt: non
eſt dubitandum, quin his actionibus emptor heredi-
tatis conueniri poſſit, vt quilibet alius poſſeſſor.
22 ¶ Tertiò quæritur, quantum petatur, ſi plures ſint le-
23 gatarij? Hæc quæſtio aptatur tribus caſibus. ¶ Primus
caſus eſt, ſi teſtator eandem rem duobus legauerit.
Hoc caſu vterque partem petet, vt ſuprà notaui num.
20. memb. 1. Quòd ſi alteruter legatum accipere no-
lit, eius portio accreſcit collegatario, infr. de caduc.
toll.l.vnic.§.vbi autem. & D.de legat. iij. l. re coniun-
cti.89.& Inſtit.eod.§.ſi eadem. ¶ Secundus caſus eſt, 24
cùm teſtator totum fundum, deinde fundi partem,
putà dimidiam,vel tertiam alteri legat; Iuſtiniano pla-
cet,ſecundo legato primum minui, ita vt tanto minus
accipiat primus, quantum legatum eſt ſecundo:idem-
que in fideicommiſſis, & in heredum inſtitutionibus
obſeruari,l. cùm quæſtio. 23.in princ.Hæc deciſio de-
bet accipi in ſuis terminis, nec latiùs produci, ne le-
gum correctio inducatur.Vt igitur huic conſtitutioni
ſit locus, oportet I. Teſtatoris voluntatem eſſe du-
biam: quoniam Iuſtinianus eam tanquàm dubiam ſe
inueſtigare teſtatur in fine eiuſdem principij; in fine
autem legis ait teſtatoris legitimam voluntatem in
omnibus dominari. II. Eſſe duo legata, vel duo fidei-
commiſſa, vel duas inſtitutiones ex interuallo factas.
Nam ſi teſtator ita heredes ſcripſerit, *Titius* ex duode-
cim vnciis, Mæuius ex ſex vnciis heredes ſunto; non
eſt credendum detrahi Titio ſex vncias, quæ transfe-
rantur ad Mæuium: ſed eùm tot vnciæ conſtituant
hereditatem, quot teſtator vult,Inſt. de hered. inſtit.
§.hereditas. hoc caſu hereditas diuiditur in octode-
cim vncias; ex quibus, duodecim feret Titius, ſex
Mæuius.Quòd ſi ad aſſem has partes referre libet: ex
aſſe Titius beſſem, Mæuius trientem obtinebit: ſic
enim ſeruatur inter heredes dupla proportio, quam
teſtator inter eos conſtituit, D. eod.l. interdum. 13. §.
quòd ſi exceſſerit. III. Relictum fuiſſe initiò totum,
deinde partem. Secus eſt, ſi primò pars, deinde altera
pars relicta ſit; putà Titio decem vnciæ, poſtea Mæ-
uio octo vnciæ:non enim videtur teſtator (ſecundum
Iuſtiniani interpretationem)detrahere partem de par-
te, ſed partem de toto: itaque hoc etiam caſu fiunt
octodecim partes, ex quibus Titius decem, Mæuius
octo feret: quemadmodum filiis ex æquis partibus, &
fratris filio ex duabus vnciis heredibus inſtitutis, de-
cem vnciæ inter filios diuiduntur,duæ vnciæ filio fra-
tris aſſignantur,D.eod.l.qui non militabat.78. §. filiis.
Item ſecus eſt, ſi initio totum, deinde alteri,vel aliis
totum relinquatur: non enim vult Iuſtinianus detrahi
totum de toto, ſed partem de toto: nec præſumit te-
ſtatorem ademiſſe, ſed tantùm minuiſſe primum reli-
ctum. Quare cùm teſtator filiæ aſſem, poſtumo do-
drantem, poſtumæ quadrantem relinquit: perinde
hoc teſtamentum accipimus, ac ſi filiæ duodecim par-
tes, poſtumo nouem, poſtumæ tres relictæ eſſent:ac
natis poſtumo & poſtuma, diuiditur inter omnes du-
pondium: ex quo filia duodecim, poſtumus nouem,
poſtuma tres vncias accipit: nato autem ſolo poſtumo
hereditas diuiditur in vncias viginti vnam: natâ ſolâ
poſtumâ, diuiditur in vncias quindecim, D.eod. l.ſi
ita. 47. §. 1. Item ſecus eſt, ſi teſtator primò partem,
deinde totum alij reliquit; quia totum de parte detra-
hi non poteſt.In ſumma Iuſtinianus de eo tantùm caſu
loquitur, quo poſt totum vni relictum, pars alteri re-
linquitur. ¶ Tertius caſus eſt, cùm teſtator eandem 25
rem ſæpius eidẽ legat. Hic caſus in duos ſubdiuiditur.
Vel enim ei ſoli legat, vel etiam alij. Si eadem res ei-
dem ſæpius legata ſit, hic ſemel tantùm conſequetur
legatum: quia repetitio verborum eſt inanis,D.de le-
ga. j. l. planè vbi. 34. §. 1.& de legat. ij. l. Mæuius.66.
§.eum. & de auro & argen.legat.l.pediculis. 32. §. La-
beo. Si verò eadem res vni ſæpius, alteri ſemel legata
ſit: partes æquales inter eos fient. Nec refert, diſiun-
ctim legatum ſit,veluti, *Titio fundum Tuſculanum do le-
go, Mæuio fundum Tuſculanum do lego,Titio eundem fun-
dum Tuſculanum do lego*; an coniunctim, veluti Titio,
Mæuio, & Titio fundum Tuſculanum do lego; an
partim

partim coniunctim, partim diſiunctim, veluti, Titio
fundum Tuſculanum do lego, Mæuio & Titio eundem
fundum Tuſculanum do lego: quia omnibus his ca-
ſibus repetitio eſt inanis: niſi alia probetur eſſe teſta-
toris voluntas, id eſt, vt alius maiorem, alius mino-
rem partem acciperet: quia ſine dubio voluntas te-
ſtatoris ſeruari debet, d. l. cùm quæritur. §. 1. vbi hæc
deciſio ad fideicommiſſa quoque, & ad heredum inſti-
tutiones producitur. Accurſius malè opponit l. domi-
nus ſeruum. 22. §. 1. D. de pecul. legat. quoniam ibi non
tribuitur maior pars ei, qui ſæpius nominatus fuit,
quàm alteri ſemel nominato, vt falsò Accurſ. putat:
ſed fiunt partes æquales. Cùm enim ſeruum ſibi cum
alio communem teſtator legauerit, ſuam tantùm, id
eſt, dimidiam partem legaſſe cenſetur, D. de legat. 3. l. 1.
§. vlt. l. ſi domus. 71. §. vlt. idcirco dimidia tantùm ſerui
pars ad legatarios pertinet: cùm igitur vtrique pars
quarta tribuatur, profectò ſemiſſem inter ſe æqualiter
diuidunt; alter ſemis non debetur ei, qui ſæpius nomi-
natus fuit, ſed eſt extra cauſam legati. Rectiùs oppo-
nit l. 4. D. de ſtipul. ſeruor. vbi cùm ſeruus communis
Titij & Mæuij eandem rem ſimul Titio & Mæuio,
& ſeparatim Titio ſtipulatus eſſet: Vlpianus non facit
partes æquales, ſed Titio dodrantem, Mæuio qua-
drantem deberi reſpondet: vt ex ſtipulatione Titio fa-
cta ſemis ei debeatur, & ex altera ſtipulatione Titio
& Mæuio facta, alter ſemis vtrique domino debea-
tur, quo inter eos diuiſo, fit vt Titius ſemiſſem & qua-
drantem, proinde dodrantem, qui conficitur ex ſemiſſe
& quadrante, conſequatur; Mæuius autem quadran-
tem obtineat. Moltas ſolutiones Accurſius affert, qua-
rum nullam probare poſſum. Quid ergo dicendum?
Species diuerſæ ſunt, vtraque igitur deciſio in ſuo
caſu obtinere debet. Diuerſitatis quidem ratio vix af-
ferri poteſt: non tamen propterea puto correctionem
admittendam eſſe, aut contradictionem inter leges
de diuerſis caſibus loquentes.

26 ¶ Quartò quæritur, quæ remedia legatario compe-
tant pro conſequendo legato? Duo ſunt remedia in ge-
nere: actio, & exceptio: cui namque damus actionem,
multò magis concedimus exceptionem, D. de ſuperfi-
cieb. l. 1. §. is autem. & de diuer. reg. iur. l. inuitus. 156.
§. 1. Actiones legatariis & fideicommiſſariis tres com-
petunt: videlicet perſonalis actio ex teſtamento, rei
vindicatio, & actio hypothecaria, inſt. commun. de le-
gat. l. 1. & Inſtit. h. t. §. ſed olim. Perſonalis actionis
mentio fit in l. 3. Vindicationis in l. ſi legatarius. 25. in
princ. quia legatarius eſt dominus rei legatæ, l. 7. in
princ. & Iuſtit. per quas perſon. nob. acquir. §. vltim. De
actione hypothecaria ſub hoc titulo nulla eſt lex. Exce-
ptio tribuitur creditori, cui debitor pignus legauit
aduerſus debitoris heredes debitum offerentes, & rem
pigneratam repetentes, l. creditor. 16. Sed poteritne de-
bitum petere, an legato contentus eſſe debebit? Dicen-
dum eſt, eum poſſe etiam debitum petere, niſi contra-
riam teſtatoris voluntatem heres oſtenderit, D. de le-
gat. ij. l. creditorem. 85. Hæc de petendo, & retinendo
27 legato dicta ſint. ¶ Supereſt vltimum caput, quib. mo-
dis legata infirmentur. Hîc conſideranda veniunt facta
teſtatoris, heredis, legatarij, & extraneæ perſonę, de qui-
28 bus ordine dicemus. ¶ Factum teſtatoris eſt ademptio
29 legati: de qua tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò
quæritur, quibus adimi legatum poſſit? Reſpondetur,
tam ingenuis, quam libertis poſſe adimi, l. datum. 17.
Intellige adimi legatariis. Adeo namque verum eſt non
poſſe legatum alij, quàm legatario adimi, vt, ſi quis filio
familiàs aut ſeruo alieno legauerit, eius patri vel domi-
no legatum adimere nequeat, D. de adimen. legat. l. le-
30 gatum nulli. 21. ¶ Secundò quæritur, quomodò adimi
poſſit? Reſpondetur, tam purè, quàm ſub conditione
poſſe adimi, d. l. datum. Obſerua, cùm legatum purum
ſub conditione adimitur, ſub contraria conditione re-
lictum videri, D. de adm. legat. l. ſi purè. 10. in pr. ¶ Ter- 31
tiò quæritur, ſi teſtator rem legatam alienauerit, an le-
gatum ademiſſe videatur? Diſtinguuntur duo caſus ge-
nerales. quia vel res tradita eſt ipſi legatario, vel extra-
neo. ¶ Primi caſus eſt exemplũ, ſi teſtator ea, quæ filiæ 32
legauit, eidẽ poſtea in dotem dedit. Ne dicas hoc caſu
legatum ſolui à teſtatore: nõ enim legati, ſed dotis no-
mine dedit. Verius igitur eſt, niſi legatarius probet hãc
fuiſſe teſtatoris voluntatem, vt etiam poſt factam tra-
ditionem legatum præſtaretur, hoc legatum extingui,
D. de legat. ij. l. Lucius Titius. 22. quia duæ lucratiuæ
cauſæ in eandem perſonam & eamdẽ rem concurrere
non poſſunt, Inſtit. h. t. §. ſi res aliena. & ita debet accipi,
quod in l. filiam 11. dicitur, filiam non habere legatorum
actionem. Quid ergo, ſi non ſpeciem, ſed quantitatem
legauit? vt putà, filiæ centum legauit, deinde eidem
filiæ centum in dotem dedit: cenſetúrne dediſſe alia
centum, vt legatum maneat: an ea centum, quæ lega-
uit, vt nihil amplius mulieri debeatur: Hoc puto ve-
rius: niſi mulier probauerit voluntatem patris hanc
fuiſſe, vt vtramque ſummam, alteram ex legati, alteram
ex dotis cauſa conſequeretur, argum. l. cùm pater. 29.
D. de iure dot. ¶ Secundi caſus exemplum eſt, ſi te- 33
ſtator rem legatam, poſtea pignori vel hypothecæ de-
derit: nam hoc quoque modo dicitur res alienari, ſupr.
de reb. alien. non alien. l. vlt. Hoc caſu non videtur ha-
buiſſe animũ adimendi legati, ſed ideo rem pignetaſſe,
vel hypothecæ obligaſſe, quia pecunia egebat: proinde
legatum debetur, l. 3. Inſtit. eod. §. ſi rem ſuam. Secus
eſt, ſi donauerit: quia cùm nulla neceſſitate coactus do-
net, D. de donat. l. donari. 29. in princ. omnino videtur
animum adimendi legati habuiſſe, D. de adimen. legat.
l. rem legatam. 18. l. legatum ſub conditione. 24. §. 1. At
ſi rem vendidit: videndum eſt, quo animo vendiderit:
quia modò vendimus, vt inde redigamus pecuniam,
qua egemus; modò ſine vlla indigentia: quare hic ca-
ſus modò pignori, modò donationi comparatur, & ſi
quidem teſtator animum adimendi legati habuerit,
legatum extinguitur: ſin minùs, debetur, d. §. ſi rem
ſuam. Tunc verò exiſtimo teſtatorem videri animum
habere legati adimendi, cùm nulla neceſſitate coactus
vendit. Secus, cùm ob inopiam vendit, argum. eorum
quæ nuperrimè de pigneratione, & donatione docui.
Hæc dicta ſint de facto teſtatoris.

¶ Facta heredis duo occurrunt. I. Si accuſatorem, 34
qui falſum teſtamentum dicebat, in fraudem legata-
riorum admiſit: ſed quia præcipuum eſt factum accu-
ſantis, qui eſt perſona extranea, id eſt, in teſtamẽto non
nominata: idcirco hoc poſteriùs exponam. II. Si omiſ-
ſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideat hereditatem:
de quo eſt infr. titulus 39. ¶ Iam dicamus de facto le- 35
gatarij. Quinque legatarij facta conſiderantur.

¶ Primum factum eſt, cùm legatarius non vult onus 36
tutelæ ſuſcipere, quod ei teſtator eodem teſtamento
iniunxit. Hoc caſu legatum ei aufertur, ac pupillo tri-
buitur, cuius tutelam ſubire noluit, l. pen. verſ. quemad-
modum. niſi legatarius ſit miles: cùm enim miles ne
quidem volens ad tutelam admittatur, ne à militia auo-
cetur, Inſtit. de excuſ. tutor. §. idem & in milite. abſur-
dum eſſet, eum ideo priuari legato, quia non facit,
quod facere non poteſt, l. ab adminiſtratione. 8.

¶ Secundum factum eſt, ſi heres, cui per præce- 37
ptionem legatum eſt, hereditatem recuſet, hac autem
hereditatis recuſatione non obſtante, legatum vin-
dicare poteſt, l. cùm reſponſo. 11 & . D. de legat. j. l. filio
pater. 87. ¶ Tertium factum eſt, ſi legatarius, vel fidei- 38
commiſſarius teſtamentum celauit, ob hoc pactum ſi
poſteà teſtamẽtum in lucem prodeat, legato priuatur,

quod pro non ſcripto habetur, & penes heredem ma-
39 net,l.pen.in princ. ¶Quartum factum eſt,ſi legatarius
rem ſibi legatam ſurripuit,hoc etiam caſu legatum per-
dit:& ſi pars tantùm ei iure legati competat, eam par-
tem perdit,l.5.Non obſtat l.vn.quod legat. & l. 1. §. &
continet.D.eod.vbi legatarius, qui rem legatam occu-
pauit, non perdit legatum: aliud enim eſt iure legati
rem palàm occupare:aliud,rem clam ſurripere, & cela-
re.Rurſus non obſtat l.5.inf.de crimin.expil.hered.vbi
non nocet legatariis, quòd hereditas expilata dicatur:
quia non ipſi legatarij,ſed alij expilarunt. Sicut autem
legatarius perdit legatum, ſi rem legatã ſubtraxerit:ita
etiam fideicommiſſario vniuerſali in rem, quam ſurri-
puit,petitio fideicommiſſi denegatur, D. ad S. C. Tre-
bell. l. Paulus reſpondit. 48. Heres quoque in rebus,
quas amouit,Falcidiam perdit,D.de his quæ vt indign.
l.6. & ad leg.Falcid.l.Falcidiæ. 24. in pr.& hac ratione,
niſi inuentarium faciat, Falcidiæ beneficium non ha-
bet:quia verendum eſt, ne quid in fraudem legatario-
40 rum celauerit,Nou.1. cap. 2. ¶ Quintum factum eſt,ſi
legatarius non moretur cum eo, quocum teſtator eum
morari iuſſit,qua de re dixi ſupr.num.18.membr.2.

41 ¶Tandem dicendum de facto extraneæ perſonæ:
veluti ſi teſtamentum falſum dicatur. Hoc caſu legata,
iudicio falſi pendente, nihilominùs ſoluuntur, dum-
modò legatarius caueat ſe legatum heredi reſtitutu-
rum,ſi ei hereditas euicta fuerit: alioquin heres in de-
trimentum legatariorum, vt legatorum ſolutionem
differret, accuſatorem admitteret, l. ſi in fraudem. 9.
Huic deciſioni opponitur, quòd hæc cautio tunc præ-
ſtatur, cùm de legato non eſt controuerſia: atqui hoc
caſu de legato eſt controuerſia: ergo hoc caſu dicta
cautio non præſtatur. Maior propoſitio probatur, l. 6.
D.de hered.petit.vbi ſi teſtamentũ falſum eſſe dicatur,
& ex eo legatum petatur: vel præſtandum eſt oblata à
legatario dicta cautione, vel quærendum,an debeatur,
quaſi dicat Iuriſcõſultus,ſi heres fatetur legatũ deberi,
illud ſoluit,& ob periculum euictionis hereditatis,cau-
tionẽ à legatario exigit: ſi verò negat legatũ eſſe vtili-
ter relictum:(multis enim de cauſis poteſt contingere,
vt in teſtamento relicta non debeantur) tunc non eſt
ſoluendum legatum adhibita cautione, ſed quæren-
dum, an legatum debeatur, nécne. Minor probatur:
quia cùm heres in ſpecie d. l. ſi in fraudem. admiſerit
accuſatorem,qui teſtamentum falſum dicebat,conſen-
tit ei qui negat legatum deberi:quandoquidem ex fal-
ſo teſtamento legata non debentur. Huic obiectioni
Imperator in verſ.quamuis.reſpondet,aliàs quidem di-
ctam cautionem præſtari, cùm legatum ſine contro-
uerſia ſoluitur, id eſt, cùm non eſt controuerſia inter
heredem & legatarium, ſed tantùm inter heredem &
eum qui teſtamentum impugnat:hoc tamen caſu cau-
tionem præſtari, etiamſi heres in fraudem legatarij ac-
cuſatorem admiſerit, ne dolus heredis noceat legata-
rio. Vt hæc ſolutio clariùs intelligatur, notandum eſt,
bifariam dubitari an legatum debeatur:aut enim dubi-
tatur principaliter de legato, quod negatur eſſe reli-
ctum, vel dicitur eſſe ademptum, ſiue incapaci reli-
ctum,& ob alias ſimiles cauſas: aut principaliter impu-
gnatur teſtamentum, & per conſequentiam legatum,
quatenus ex teſtamento inualido deberi non poteſt.
Priori caſu,etiamſi quæſtio de falſo teſtamẽto accedat,
non tamen legatum adhibita cautione ſoluitur, ſed
quæritur, an legatum debeatur: quia etiamſi de teſta-
mento nulla eſſet controuerſia, tamen legatum non
priùs ſolueretur, quàm deberi conſtaret: nec debet le-
gatarius eſſe melioris conditionis, eò quòd teſtamen-
tum falſum dicitur.Poſteriori caſu legatum ſoluendum
eſt dicta cautione præſtita: quia non eſt immediatè
controuerſia de legato, ſed tantùm de teſtamẽto:quod
ſi valeat,non dubitatur,quin legatum debeatur.Senſus
igitur dicti verſic.quamuis. hic eſt:Quamuis aliàs cau-
tio de legato reſtituẽdo tunc præſtatur,cùm non eſt de
legato cõtrouerſia inter heredem & legatarium:tamen
etiam in caſu propoſito, quo heres non fatetur lega-
tum valere,eadem cautio præſtatur: quia non eſt quæ-
ſtio de legato per ſe & principaliter,ſed de teſtamento.
Sic ego dictum verſic. quamuis. interpretor: & neque
probo communem expoſitionem Doctorum,qui acci-
piunt hunc verſ. de cautione, ſi cui plus quàm per le-
gem Falcidiam:nec enarrationẽ Cuiacij lib.9. Obſeru.
cap.25.qui hanc dicti verſic. ſentẽtiam eſſe putat:Cau-
tio de legato reſtituendo tunc præſtatur,cùm de legato
non eſt controuerſia:ergo multò magis cùm eſt cõtro-
uerſia. Mihi videtur noſtra interpretatio non ſolùm
magis verbis conuenire, ſed etiam re ipſa eſſe elegan-
tior. Verba námque oſtẽdunt Imperatorem de vna,non
de duabus cautionibus loqui,vt Doctores putant; qui
in prioribus verbis intelligunt cautionẽ de legato reſti-
tuendo,ſi teſtamẽtum falſum iudicetur;in vltimis ver-
bis cautionem de parte reſtituenda, ſi apparuerit lega-
tarium plus accepiſſe, quàm per legem Falcidiam acci-
pere debuerit. Rurſus verba verſiculi oſtendunt ſolui
obiectionem,non offerri(vt Cuiacius arbitratur) deci-
dendi rationem à minori ad maius. ¶ Quæro,quomo- 42
dò legatarius heredi caueat?Reſpondeo, caueri ſatiſda-
to,vel iurato, vel nuda promiſſione pro qualitate per-
ſonarum,argum.l.vlt.in princ.ſupr.de pet.hered.Regu-
lariter igitur lagatarius ſatiſdat,niſi ſit talis perſona,cui
ſpecialiter cõceſſum ſit,vt iurato caueat,vel ſimpliciter
repromittat,ſecundum ea,quæ expoſui Iſag.Inſt. de ſa-
tiſdat.num.3.& in Analyſi eiuſdem tituli, §.ſed hodie.

Tit. XXXVIII. De verborum ſignificatione.

I. 3.	*IV.* 7.
II. 3.	*V.* 6.
III. 4.	

DEinceps quatuor ſequentibus titulis enarra- 1
buntur quatuor, quæ validitati legatorum
officere aliquo iure poſſunt:eiſque remedia,
quoad eius fieri poterit,adhibebũtur. Obſtat
legatis I.Obſcuritas,niſi interpretatione tollatur,D.de
reb.dub.l.4. cum ſim. II. Deſtitutio teſtamenti, Inſtit.
de leg.Falcid.§.quantitas.verſ.vlt.ſed interdum prætor
data vtili actione ſuccurrit,D.ſi quis omiſ.cauſ.teſtam.
l.1.in princ. III.Defectus conditionis,infr.de cadu.tol.
l.vn.§.& cum triplici.niſi cõditio iure remittatur:quod
interdum accidit,D.de condit. & demonſtr. l. 3. l. non
dubitamus.20.cum ſim. IV. Si pœnæ nomine relictum
ſit. Sed hoc legatis officit tantùm iure antiquo, quod
Iuſtinianus abrogauit,infr.de his quæ pœn. nom. l.vn.
Ergo de his quatuor deinceps dicendum: ac primùm
hoc titulo ad tollendam obſcuritatem explicantur ver-
ba legatorum partim ad res legatas, partim ad legata-
rios pertinentia. ¶ Diuido hunc titulum in duo capita. 2
¶ Primo capite exponuntur quædam vocabula ſignifi- 3
cantia res legatas. ¶ Primum verbũ eſt, *prædium inſtru-* 4
ctum, ſeu *fundus inſtructus*: nam hæc pro eodem acci-
piuntur.Quæritur ergo,quid prædij ſeu fundi inſtructi
vocabulo cõtineatur?Reſpondetur, ea omnia cõtineri,
quæ ibi paterfamiliâs habuit,vt inſtructior eſſet:proin-
de non ſolùm agri inſtrumenta,vt villicum,& alios ſer-
uos,qui agri colendi cauſa ibi ſunt, aratra, ligones, &
quæ fructuum colligendorum, cõſeruandorúmve cau-
ſa habentur, ceteráque fundi inſtrumenta legato, vel
fideicommiſſo cedere, verùm etiam alia ipſius patris-
familiâs inſtrumenta,vt vinum,& oleum,quod ibi ha-
buit,vt eo,dum eſſet in fundo,vteretur,necnõ ſupelle-
ctilia,& alia euiuſmodi,l.1.verſ.vinum. & l. 2. & D.de
inſtruct.

inſtruct.vel inſtrum.legat.l.quæſitum. 12. §. ſed ſi fun-
dus.Excipiuntur,quæ in fundo ſunt venalia, & quæ ad
tempus eò ſunt tranſlata, puta tutelæ cauſa ad vitãdos
latronum incurſus,d.l.1.in princ.Legatum autem fundi
cum inſtrumento, minus continet:quia tantùm fundi,
non patrisfamiliâs inſtrumenta legatario debentur,d.l.
5 quæſitum. §. ſed ſi fundus. ¶ Secundum verbum eſt
Cautio, Græcè *ἀσφάλεια*. Cùm enim triplex ſit cautio;
nempe ſatiſdatio, iuratoria cautio, & repromiſſio,ſeu
nuda cautio, Inſtit. de ſatiſdat. §. ſed hodie. quæritur;
cautione legata,vel in conditione poſita,quænam cau-
tio intelligatur? Cautio legatur,cùm teſtator heredem
pro aliquo cauere iubet: quemadmodum ſatiſdationis
legatum eſt, cùm teſtator heredem pro aliquo ſatiſda-
re iubet,D. de vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſum.l.tri-
bus. 8.In conditione ponitur, cùm alicui legatur ſub
conditione,ſi cautionem præſtiterit.Generaliter autem
Iuſtiniano placet,eam cautionem intelligi, quæ mini-
ma eſt, hoc eſt,repromiſſionem. Idcirco non eſſe dan-
dos fideiuſſores,niſi teſtator vel generaliter ſatiſdatio-
nis,vel ſpecialiter fideiuſſionis mentionem fecerit, l.3.
Vnde apparet fideiuſſionem eſſe ſpeciem ſatiſdationis:
nimirùm quia non ſolùm fideiuſſoribus, ſed etiam pi-
gnoribus ſatiſdari dicitur,D.de collat.bonor. l. 1. §.iu-
bet.quamquàm propriè ſatiſdatio dicitur, quæ datis fi-
6 deiuſſoribus fit, D.qui ſatiſdat. cogan. l. 1. ¶ Secundo
capite duo declarantur rebus legatis,& legatariis com-
7 munia. ¶ Primum eſt familiæ vocabulum:quia vel fa-
miliæ legatur, vel familia: & vtroque caſu quæritur,
quid appellatione familiæ contineatur? Nam familiæ
appellatio eſt generalis, & tam perſonas, quàm res
complectitur,l.vlt.& D.eod.l.pronunciatio.195.Priori
caſu legatum familiæ relictum, primò pertinet ad pro-
pinquos: ſecundò, his deficientibus, ad generum vel
nurum:tertiò,his quoque deficientibus,ad liberos, d.l.
vlt. Quod diximus, legatum primo loco pertinere ad
propinquos,ſic debet accipi, quaſi dictum ſit iis defer-
ri, qui ſunt teſtatori propinquiores, non ſimul omni-
bus,qui ſunt in diuerſis gradibus, D.de legat.ij. l. peto.
69. §. fratre. Itaque Accurſ.in d.l. vlt. ad verbum, *poſt
eos*,notat, primo loco vocari liberos, deinde parentes,
tertiò tranſuerſales,quartò generum & nurum, quin-
tò libertos. Poſteriori caſu, cùm familia legata eſt, ſic
Iuſtinianus interpretatur, vt ſubſtantia legata intelli-
gatur,id eſt, non ſolùm ſerui, ſed etiam aliæ res, quæ
ſunt in patrimonio,d.l.vlt. verſ. vlt. Nam & in duode-
cim tabulis familia pro vniuerſo patrimonio accipi-
tur,illis verbis, *Adgnatus proximus familiam habeto*, d.l.
8 pronunciatio.§.1. ¶ Secundum eſt particula diſiuncti-
ua: quæ adiungitur vel perſonis, in quas aliquid con-
fertur,(veluti, *Titius aut Mæuius heres eſto,Titio aut Mæ-
uio do lego, Stichum aut Pamphilum liberum eſſe iubeo,
Caium vel Publiũ tutorem eſſe volo.*) vel rebus relictis, ve-
luti, *Fundum Tuſculanum aut ædes Seianas Titio do lego,
Stichum aut Pamphilum Titio per fideicommiſſum relinquo.*
Priori caſu non ſolùm veteres Iureconſulti inter ſe diſ-
ſenſerunt, ſed etiam conſtitutiones principum inter ſe
diſſentaneæ fuerunt.Iuſtiniano placet, diſiunctionem
aut, accipi pro coniunctione *&*, vt accipitur etiam in
interdicto quod vi aut clam: adeo vt ambo ad heredi-
tatem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel liberta-
tem,vel tutelam ſimul vocentur,l.4.in princ.Nota pri-
mò,ſæpe in iure coniunctionem accipi pro diſiunctio-
ne, & è contrario diſiunctionem pro coniunctione,
D.h.t.l.ſæpe.53.& ſupr. de inſtit. & ſubſtit. ſub condit.
fac. l. vlt. quod & apud alios auctores vſu venit, & à
Simplicio notatur lib. 4. Phyſic. cap. 6. ad contextum
τί δέ ποτ' ἐστιν ὁ τόπος. Nota ſecundò diſiunctionem,
quæ accipitur pro coniunctione, à Iuſtiniano appellari
παραδιάζευξιν, quaſi dicas falſam diſiunctionem, è
contrario igitur coniunctio, quæ accipitur pro diſ-
iunctione, vocari poteſt *παρασύναψις*, vel *παρασυνά-
φεια*, id eſt, falſa coniunctio. Nota tertiò, diſiunctio-
nem *aut*, in interdicto quod vi aut clam,ſic accipi pro
coniunctione, vt nihilominùs etiam vim diſiunctio-
nis retineat:adeo vt eo interdicto aliquis teneatur, ſi-
ne tantùm vi, ſiue tantùm clam fecerit, ſiue partim vi,
partim clam in eodem opere, D. quod vi aut clam.l.is
qui.11.§.interdictum. Poſteriori caſu Iuſtinianus nihil
noui ſtatuit, ſed antiquas iuris regulas tam in vltimis
voluntatibus, quàm in contractibus obſeruari iubet,
d.l.4. §. ſin autem. vt ſcilicèt heredis electio ſit, vtrum
ſoluat, non legatarij,vtrum petat:quia ſemper in obli-
gationibus alternatis electio eſt debitoris, ſupr. de
cõdict.indeb.l.pen.&D.de iur.dot.l.plerũque.10.in fin.
& Inſtit. de actionib. §. plus autem. verſ. ideo autem.
Notandum eſt,hoc ita obtinere, cùm duæ res alternatè
legantur, veluti vinum aut frumentum, Stichus aut
Pamphilus,Stichus aut decem.Secus eſt, cùm teſtator
ſpecialibus verbis ſubiicit generale verbum cum parti-
cula *Seu*, veluti,*Vxori meæ mundum, ornamenta, ſeu quæ
eius cauſa paraui, do lego*: aut generali & ſpeciali verbo
ſubiicit alterum ſpeciale ſimiliter cum particula, *Seu*,
veluti, *Titio vina, quæ in vrbe habeo, ſeu in portu, do lego*:
his enim caſibus verbum *Seu* vim habet ampliandi le-
gati, quaſi teſtator dixiſſet, vxori meæ lego mundum,
& ornamenta,ſiue,vt generaliter loquar, vt vno verbo
dicam,quæcumque eius gratia paraui:item, Titio lego
omnia mea vina,ſiue ſint in vrbe, ſiue in portu, D.de
auro & argen. legat. l. ſi quis ita. 30. Nihil ad rem fa-
cit.l.Quintus Mucius ait. 10.in fin. D. eod. vbi *τὸ aut*,
non eſt verbum teſtatoris, ſed Iuriſconſulti diuerſas
ſpecies referentis.

Tit. XXXIX. Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti.

I. 2.	*§.vlt. 4.*
II. in princ. 3.	*III. 3.*
§.j. 3.	

HOc titulo prætor legatariis ſuccurrit, in 1
quorum fraudem heres non adiuit heredi-
tatem, D.h.t.l.1.in pr. quoniam iure ciuili
nihil ea teſtaméto debetur, ex quo non eſt
adita hereditas,inf.de fideicom.l.eam quam.14.& D.de
teſtam. tutel. l. ſi nemo. 9. & de diu.reg.iur.l. ſi nemo.
181.Hîc tres caſus conſiderantur: quoniam herede in-
ſtituto non adeunte,vel ſubſtitus ſuccedit ex teſtamen-
to,vel ipſe heres inſtitutus, aliúſve ſuccedit ab inteſta-
to. ¶ Dicamus primùm de primo caſu. Legata ab inſti- 2
tuto herede relicta,cenſentur tacitè repetita à ſubſtitu-
to,infr.ad S.C.Trebell.l.4.& D.de legat.ij.l.cùm pater.
77.§. ab inſtituto. niſi contraria ſit voluntas teſtatoris,
quæ ex multis argumentis colligi poteſt, D.de legat.j.
l.licèt.74. ergo in caſu noſtro ponendum eſt legata eſſe
relicta ab herede inſtituto, nõ repetita à ſubſtituto:in-
ſtitutum autem in fraudem legatariorum hereditatem
ſubſtituto dimiſiſſe:ſtricto igitur iure inſpecto,neq; ab
inſtituto legata peti poſſunt,quia non eſt heres. j. quia
non adiuit hereditatẽ; neque à ſubſtituto,quia teſtator
eum his legatis nõ onerauit:ſed ex bono & æquo datur
à prætore vtilis legatorũ actio, vel aduerſus heredẽ in-
ſtitutũ, ſi pecuniam pro hereditate omittenda accepit;
vel aduerſus ſubſtitutũ fraudis participem, ſi inſtitutus
omittẽdę hereditatis cauſâ nihil accepit,l.1.&D.eo.l.4.
l.ſi nõ ſolus.10.§.vlt. ¶Secũdo caſu,quo heres inſtitu- 3
tus omiſſa hereditate ex cauſa teſtaméti,eandẽ accepit
ab inteſtato,diſtinctio adhibetur: nam ſi ea teſtaméto
adire potuit,etiãſi ex eo non adierit hereditatem,ſed ab
inteſtato ſucceſſerit, nihilominùs tamẽ libertates in eo
teſtaméto relictę cõpetũt,l.2.in pr.& legata pecuniaria

 præſtantur

præſtantur deductâ Falcidiâ l.vlt.ſi verò ex teſtamento
adire non potuit, nihil ex eo teſtamento debetur, d.l.2.
4 §. quin immo. ¶ Tertio caſu, cùm herede inſtituto non
adeunte alius ab inteſtato ſucceſſit, idem dicendum,
quod primo caſu. j. fraude ceſſante legata non deberi,
d.l.2.§.vlt.fraude interueniente, ſi heres inſtitutus he-
reditatis omittendæ causâ pecuniam accepit, legata ab
eo præſtari, ſi nihil eo nomine accepit, poſſeſſorem he-
reditatis vtili actione à legatariis conueniri, D.eod.l.4.

Tit XL. De indicta viduitate & lege Iulia Miſcella tollēda.

I. 10.	*III. in princ.* 8.9.
II. 5.7.9.	§.1.11.

1 Hic titulus eſt de legato ſub cōditione vidui-
tatis relicto, de quo lata olim fuit lex Iulia
2 Miſcella, quæ à Iuſtiniano abrogatur. ¶ Quo
tēpore hæc lex lata fuerit, ignoratur: tātùm
Iuſtinianus Nou.22.c.43. vetuſtam & antiquam legem
3 appellat. ¶ Dubitatur etiā, vnde Miſcellæ appellationem
acceperit. Cuiacius Miſcellā dictā putat, quia Miſcella-
nea capita viro & vxori cōmunia continebat. Atqui Iu-
ſtinianus d. Nou.22.c.43. videtur auctorem eius facere
Iulium Miſcellā, illis verbis, vt antiquus interpres vertit,
*Hanc quoq; adiectionē ipſe Iulius Miſcellas haud inuenit, ſed
Q. Mutius Sceuola hoc præſenſerat.* Verùm hæc inter-
pretatio praua eſt, ac verti debuit, *ipſa Iulia Miſcella*, vt
ex proximo repetatur *lex*, quod Græcus articulus verbo
Iulios præpoſitus comprobat: ait enim Imperator, *ἐκ
αὐτὸς ὁ Iul. οr Miſcellas*, adeo vt ex præcedētibus repeta-
tur *νόμος*, id eſt, lex: quòd ſi legis auctorem indicare vo-
luiſſet, articulū prors° omiſiſſet, vel cognomini Miſcel-
las, nō nomini *Iulios* adiecisſet, vt Græcæ linguæ proprie
4 tatē ſeruaret. ¶ Hac lege cauebatur, vt ſi vir vxori legaſ-
ſet ſub cōditione, ſi ad ſecūdas nuptias nō trāſiret, vxor
intra annū nubens nihilominùs relictū caperet, dum-
modò iuraret ſe liberorū procreandorū causâ nubere,
poſt annū verò non caperet, niſi cautionem Mutianam
præſtaret de non nubendo, d.Nou.22.c.43. vt accidit in
omnibus conditionibus, quæ in non faciēdo conſiſtūt,
D.de cond.& demon.l.7. Sed miror legē tantùm intra
annum, non poſt annū permittere nuptias; cùm regula-
riter nuptiæ intra annū iure ciuili prohibeātur, niſi mu-
lier à principe ſpecialiter impetrauerit, vt nubere poſ-
ſit, D.de his qui notātur infam.l.ſolet.10.in pr.aut intra
illud tēpus pepererit, D.eo.l.liberorum. 11.§.Pōponius.
5 ¶ Exiſtimat Cuiacius hāc legē non ſolùm eſſe locutam
de muliere, cui maritus viduitatem indixit, ſed etiam de
viro, cui mulier aliquid ſub eadem viduitatis conditio-
ne reliquit. Ego autem conicio priorem tātùm caſum
in lege expreſſum fuiſſe, poſteriorē verò fuiſſe adiectū
S.C. ad eam legē facto: quoniam Imperator, dum legis
ſententiā recitat d.c.43. & dum eā abrogat, 2. l.h.t.tan-
tùm priorē caſum ponit: cùm autē iubet eius deciſio-
nem etiam in viro ceſſare, non ſolùm legem Iuliam ab-
rogat, ſed etiam S.C. ad eam factum, indicans legem de
6 feminis loquentē, S.C. ad maſculos productā eſſe. ¶ His
expoſitis, analyſim tituli pertexamus. Quatuor caſus
7 hoc tit. deciduntur. ¶ Primus caſus eſt, cùm vir vxori le-
gat ſub conditione, ſi ad ſecundas nuptias non tranſie-
rit, hoc caſu mulier ex lege Iulia Miſcella legatū capie-
bat; dummodò vel intra annum nuberet, & iuraret ſe
liberorum procreandorum cauſa nubere, vel abſtineret
à ſecundis nuptiis, & caueret de non nubendo, quod
ſolum poſt annum ei permittebatur. Iuſtiniano autem
nec dictum iuſiurādum à muliere præſtari placet (quia
præbet occaſionem peierandi, vt enim legatum acci-
perent, iurabant ſe liberorum procreandorū cauſa nu-
bere, cum ſæpe ob aliam cauſā, id eſt naturali inſtin-
ctu impulſæ nuberent) nec placet cautionem de nō nu-
bendo præſtari, ne impediantur matrimonia, per quæ
ciuitas liberis hominib. repletur. Abrogauit legē Iuliā
Miſcellam, & iuſſit conditionem illam *ſi ſecundò non nu-
pſerit*, vel, *ſi in viduitate permanſerit*, haberi pro non ſcri-
pto; adeo vt mulier legatū quaſi purè à marito relictum
capiat, ſiue ex eo liberos habeat, ſiue non habeat: ſic ta-
men, vt ſecundum ius commune, ſi liberos habeat, pro-
prietatē eis ſeruare teneatur: ſi verò liberos nō habeat,
pleno dominio fruatur, l.2. ¶ Secūd° caſus eſt, cùm mu- 8
lier marito ſub eadē viduitatis cōditione aliquid reli-
quit: cuius & ſuperioris caſus eadē eſt ratio; & olim idē
effectus ex S.C. quod (vt mihi probabile videtur) legem
de viri teſtamento loquentē, ad teſtamentum mulieris
produxit. Iuſtinianus igitur idem hoc caſu ſtatuit, quòd
ſuperiori caſu ſtatuerat, & tam S. C. quàm legē Iuliam
omnino abrogat, l.vlt. in pr. ¶ Sed nouiſſimè has ſuas 9
conſtitutiones abrogauit, ac vetuit tranſeuntem ad ſe-
cundas nuptias legatum capere, quod ſibi à cōiuge ſub
cōditione viduitatis relictum fuit, d.Nou.22.c.42.& 43.
Vnde colliguntur de ſup. dictis duobus caſib. ſequentia
axiomata. I. Qui trāſiuit ad ſecundas nuptias antequàm
legatū caperet, non poteſt ampliùs illud petere. II. Qui
in viduitate manſit, non poteſt petere legatum, niſi
aut annus lapſus ſit, aut eius conditionis eſſe cœperit, vt
nuptias contrahere ampliùs nō poſſit, putà propter ſa-
cerdotium. III. Viduus, aut vidua poſt annum petens
legatum, quod ſibi à coniuge relictū fuit, tenetur caue-
re de eo cum fructibus reſtituendo, ſi ad ſecundas nu-
ptias tranſierit. Et quidē ſi relicta ſit res immobilis; aut
is, cui relictū eſt, ſit locuples, aut fideiuſſorem inuenire
non poſſit: iurato cauet ſub obligatione & hypotheca
omniū bonorum ſuorum: alias fideiuſſorem etiam dare
tenetur. Sed ſi aurū ſit ei relictum, qui neq; idoneus eſt,
neq; idoneum fideiuſſorem dare poteſt: tantùm vſuras
triētes accipiet, donec vel nuptias cōtrahat, vel in eum
ſtatum redigatur, quo nuptias contrahere ampliùs non
poſſit: nam illo caſu relictū perdit, & (vt iam dixi) cum
vſuris reſtituit: hoc autem caſu relictum capit ſine cau-
tione. Hæc ita obtinent, niſi teſtator relictum præſta-
ri ſine cautione iuſſerit: quoniam eius voluntas imple-
ri debet. IV. Qui pecuniam ſibi relictam alteri credi-
dit, deinde ad ſecundas nuptias tranſit; non ſolùm re-
ſtituit ſortem, ſed etiam vſuras, quas percipere potuit,
quod ſuo iureiurādo indicare cogetur. Si verò ea pecu-
nia ſit vſus, trientes vſuras præſtat. V. Dictis deciſio-
nib. locus eſt, quocumq; titulo ſub dicta viduitatis con-
ditione relictum ſit, hoc eſt, ſiue titulo inſtitutionis, vel
ſubſtitutionis, ſiue legati, vel fideicommiſſi, vel dona-
tionis cauſa mortis. VI. Legatum, vel fideicōmiſſum, vel
mortis causâ donatū, quod honoratæ perſonæ propter
ſecundas nuptias aufertur, penes heredem manet, vel
ad eum reuertitur. VII. Si heres ex aſſe ſub dicta vidui-
tatis conditione inſtitutus, ſecundas nuptias contraxe-
rit: hereditas ad ſubſtitutum, vel ad legitimum ſucceſ-
ſorem pertinet. ¶ Tertius caſus eſt, cùm vir ſub condi- 10
tione, ſi vxor ſecūdò non nupſerit, extraneo aliquid re-
liquit. Hic caſus nō pertinet ad legem Iuliā Miſcellam.
Itaq; omni iure legatum deficiente conditione, id eſt,
muliere iterum nubente deficit, l.1. Eadémq; ratio eſt, ſi
è contrario mulier extraneo ſub ea conditione relique-
rit, ſi vir ad ſecundas nuptias non tranſierit. ¶ Quartus 11
caſus eſt, cùm aliquid relinquitur ſub conditione, ſi ad
viduitatē peruenerit, vel cùm ad cœlibatum peruene-
rit, vel, cùm amiſerit coniugem, vel, cùm viduus viduá-
ve erit. Hic caſus ſimiliter ad legem Miſcellam non
ſpectat: & cùm primùm conditio extitit, relictum de-
betur: quia non eſt relictum ſub conditione, ſi in vi-
duitate manſerit, ſed ſub conditione ſi ad viduitatem
peruenerit. Quare ſtatim atque amiſit coniugem, re-
lictum conſequitur, & licèt poſtea contrahat nuptias,
nihilominùs illud retinet, l. vltim. §. 1. quia ſufficit
conditionem

conditionem ſemel fuiſſe impletam,ſupr.de condition. inſtitut. l. ſi quis heredem. 8 .& D. de vulg. & pupil.l. in ſubſtitutione 3 1.in princ.

Tit. X L I. De his quæ pœnæ nomine in teſtamento, vel codicillis relinquuntur.

1 SVperior titulus eſt de conditione:hic eſt de pœna, quæ à conditione diſtinguitur potius ex voluntate teſtatoris, quam ex verbis,D.eo.l.2.nam pœnæ nomine dicitur legati,vel fideicommitti,cùm teſtator aliquid relinquit: quò magis, vel quò minùs heres aliquid faciat, veluti, *Si heres meus in Capitolium adſcenderit, decem Seio dato*:vel,*Niſi in Capitolium adſcenderit, decem Seio dato*.Hæc igitur verba,vel conditionem,vel pœnam faciunt; prout teſtator vel animum habuit adſcribendæ conditionis, vel coërcendi heredis. Olim omnis vltima voluntas, quæ pœnæ cauſâ quiduis diſponebat,inutilis erat:ſiue legati vel fideicommiſſi, vel libertatis,vel hereditatis datio,ſiue ademptio eſſet:hodie verò ex Iuſtiniani conſtitutione ſub hoc titulo poſita confirmator, addita exceptione, niſi ſit voluntas impoſſibilis, vel turpis,vel iniuſta,quod repetitur in §. vltim. Inſtitut. de legat.Hodie igitur pœna conditioni prorſus comparatur: & ita impleri debet,quod pœnæ cauſa adſcriptum eſt, vt impleri debet conditio;videlicet niſi naturæ, aut bonis moribus, aut legibus repugnet: hoc enim in conditionibus quoque ſeruatur, D. de condit. inſtitut. l. conditiones quæ.9.l.conditiones contra.14.& l.ſeq.& de cond.& demonſtr. l.3.& l. non dubitamus.20.cum ſim.Hactenus de legatis.

Tit.X L I I. De fideicommiſsis.

I. 13.	*XVII.*7.*iij*.25.*j*.32.*ij*.
*II.*13.	*XVIII.*7.*iij*.
III. 36.*ij*.	*XIX.*34.
*IV.*27.	*XX.*5.*j*.
*V.*9. 24.	*XXI.*16.24.
*VI.*7.j. 18.	*XXII.*8.*ij*.*iij*.9.
*VII.*11.	*XXIII.* 9.13.
*VIII.*6.24.	*XXIV.*19.
*IX.*5.j.25.*iij*.	*XXV.*7.*ij*.
X. 8. j.	*XXVI.*35.
*XI.*27.	*XXVII.*34.
*XII.*21.22.	*XXVIII.*6.
XIII. 5.*ij*.36. j.	*XXIX.*4.9.
*XIV.*4.5.*iij*.13.24.	*XXX.*5.*iij*.36.*ij*.
*XV.*8.*iv*.	*XXXI.*5.*j*.
*XVI.*7.*iv*.8.*j*.20.	*XXXII.*8.*iv*.10.

1 IN Digeſtis ſimul & coniunctim agitur de legatis & fideicommiſſis: in Inſtit. autem & Codice ſeparatim, quoniam etſi in omnibus & per omnia ſunt à Iuſtiniano exequata, infr. tit. prox. l. 1. & Inſtitut. de legat.§.ſed non vſque.non propterea tamen ſunt idem.Lege quæ ſcri-
2 pſi in Analyſi ad dictum §. ſed non vſque. ¶ Diuido
3 hunc titulum in quinque capita. ¶ Primo capite de fideicommiſſo relinquendo ſex quæſtiones diſſoluun-
4 tur. ¶ Primò quæritur, qui poſſint fideicommittere? Reſpondetur eos demum poſſe relinquere fideicommiſſum,qui poſſunt facere teſtamentum, D.de legat.j. l. 2. Ne intelligas eos ſolos poſſe fideicommiſſum relinquere,qui faciunt teſtamentum;ſed eos, qui poſſunt teſtamentum facere, ſiue actu teſtentur, ſiue inteſtati decedant:quoniam etiam ab inteſtato fideicommiſſum relinqui poteſt, l. tamquam 14.l.ex teſtamento. 29. & infr.ad S.C.Trebell. l.3.& l. 5. & Inſtitut. de fideicom.
hered. §. præterea. ¶ Secundò quæritur, qoi poſſũt 5
fideicommiſſo onerari? Hic dantur tres regulæ,I. Qui neque legatum, neque fideicommiſſum,nec hereditatem, nec mortis cauſa donatiooem à defuncto accepit, fideicommiſſo onerari nequit, l.ab eo. 9. vt filius præteritus in teſtamento patris,l.penultim.Si tamen pupillo aliquid relictum ſit; fideicommiſſum à tutore, qui nihil accepit,relictum ſuſtinetur,quaſi relictum ab ipſo pupillo,l.etiam.20.I I.Tam heres inſtitutus,quàm ſubſtitutus rogari poteſt;(Ac relicta quidem ab inſtituto, tacitè repetita videntur à ſubſtituto, infr. ad S.C. Trebell.l.4.& D.de lega.j.l.licet.74.& de lega.ij.l. cum pater.77.§. ab inſtituto. non tamen è contrario relicta à ſubſtituto cenſentur repetitâ ab inſtituto, l. quoties principali, 13.)necnon legatarius, Inſtitut. de ſingul. reb. per fideicommiſſ. relict.in princip.& heredis, vel legatarij heres, D. de legat.iij.l.5. §. 1. Item fideicommiſſarius,infr.ad S.C.Trebell.l.vltim.§.1.& D de vulg. & pupillar. l. coheredi. 41. §. quod ſi heredem. Quin etiam mortis cauſa donatarius, D. de tranſact. l. cùm hi. 8.§. hæc oratio, & de legat. ij. l. cùm pater. 77.§.1. Legato autem heres tantùm onerari poteſt. Si igitur à legatario legetur, non valebit vt legatum, Inſtitut. de ſingul.reb. per fideicom. relict. in princip. ſed quaſi fideicommiſſum, propter Iuſtinianicam legatorum & fideicommiſſorum exæquationem.I I I.Non ſolùm heres teſtamentarius, vt filius heres inſtitutus, l. cum acutiſsimi. 30. ſed etiam heres legitimus, qui ab inteſtato ſuccedit, rogari poteſt, vt hereditatem reſtituat,Inſtitut. de fideic. hered. §. præterea. Hîc notandum,verba fideicommiſſi ſimpliciter,id eſt,generaliter prolata,non reſtricta ad heredem ex teſtamento, generaliter accipi,ita vt onerent omnes ſucceſſores, ſiue ex teſtamento,ſiue ab inteſtato ſuccedant,d.l.eā quam. cuius legis ſpecies hęc eſt,C.Falco Titiam puellam impuberē quā adoptauerat,heredem inſtituit,&per fideicōmiſſum ei ſubſtituit verbis precarijs & generalibus, hoc modo, *Si Titia in ætate pupillari deceſſerit,hereditatem meam Manio & Sempronio reſtitui volo*: poſt teſtatoris obitum puella deceſſit,antequam ſe bonis immiſceret, vel pro herede gereret, *ſans auoir fait acte d'heritiere*. Oritur quæſtio inter M. Falconem defuncti fratrem heredemque legitimum, & dictos ſubſtitutos, Mæuium ac Sempronium. Negat enim Marcus hereditatem ſubſtitutis deberi, aſſerens Titiam non fuiſſe iure adoptatam, conſequenter non fuiſſe in numero ſuorum heredum, proinde ſine aditione, vel pro herede geſtione fieri heredem non potuiſſe:cui cōſequens eſt, vt teſtamentum ſit deſtitutum:ergo ex eo teſtamento nec fideicommiſſum, nec aliud quidpiam deberi poteſt, D. de teſtam. tut.l.ſi nemo.9.& de diu. reg. iur. l. ſi nemo.181.Hoc tamen argumento non obſtante,reſpondent Imperatores, ſubſtitutionem habere effectum, ſiue Titiæ adoptio valeat, ſioe non. Et primo oſtendoot ſubſtitutionem eſſe vtilem, quamuis adoptio non valeat: quia fideicommiſſum non minùs ab inteſtato,quàm ex teſtamento deberi poteſt: proinde relinqui poteſt etiam verbis generalibus, tam teſtati quàm inteſtati cauſam complectentibus, vt in caſu propoſito factum fuit: quamuis igitur teſtamentum non valeat,quoniam ex eo non fuit adita hereditas:tamen fideicommiſſum debetor. Illa enim regula,Ex teſtamento deſtituto nihil deberi,in ſubſtitutionē pupillari,ceteriſque iure directo relictis obtinet, non in fideicommiſſo, quod etiam ab inteſtato relictum eſt, vt in ſpecie propoſita.Deinde in verſ. quod reſcripſimus. oſtendunt Imperatores fideicommiſſum multò magis deberi,ſi adoptio valeat: quia Titia ipſo iure heres extitit,& teſtamentum confirmauit ſine aditione hereditatis

tatis: ergo indiſtinctè fideic. debetur, ſiue adoptio valuit ſiue non valuit, & ſiue Titia fuit, ſiue non fuit: C. Falconis heres. Diſcrimẽ tantum eſt inter hos duos caſus; quatenus ſi Titia heres fuit, ipſius Titię heredes petitione fideicommiſſi conueniuntur: ſi verò non fuit heres, fideicommiſſum à legitimis C. Falconis heredibus peti debet. Hæc eſt ſententia d. l. eam quam. cuius etiam verba, vt omnis obſcuritas tollatur, haud grauatè exponam. Aiunt imperatores, *eam quam*, pro *ea quam*, vt ſupr. fam. erciſc. l. 14. *filium quem*, pro *filius quem*: ſic apud Virgilium, 1. Æneidos,

vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt.———

Aiunt, *ſimpliciter*, id eſt, generaliter iubens hereditatem reſtitui, non ſpecialiter rogans Titiam heredem inſtitutam. Aiunt, *verbis precariis*. His verbis oſtendunt non eſſe ſubſtitutionem pupillarem, licet collata ſit in eum caſum, quo puella in ætate pupillari deceſſerit, ſed eſſe ſubſtitutionem fideicommiſſariam. Nam ſi eſſet pupillaris, deſtituto paterno teſtamento non valeret, Inſtit. de pupillari ſubſtitut. §. liberis. Aiunt, *vel ab ipſius heredibus*, id eſt, ab heredibus Titiæ, ſi Titia fuit heres Falconis. Aiunt, *vel ab his qui bona inteſtati tenent*, id eſt, à legitimis Falconis heredibus, vt à Marco fratre, qui ſucceſſit ab inteſtato, propterea quòd teſtamentum fuit à Titia deſtitutum: in hoc enim legis principio ſupponitur Titiam nõ fuiſſe iure adoptatam, proinde fuiſſe extraneam heredem, nec potuiſſe fieri heredem ipſo iure ſine aditione, vel pro herede geſtione. Aiunt, *tunc enim*, &c. Occupant obiectionẽ, quæ contra datam deciſionem fieri poterat. Teſtamentum non valet, vtpote quod ab herede eſt deſtitutum: ergo nihil ex teſtamento deberi poteſt: conſequenter hereditatem ex eo ſubſtituti petere non poſſunt. Reſpondent imperatores, hoc obtinere in hereditate data iure directo, vt per ſubſtitutionem pupillarem, non in fideicommiſſaria relicta etiam ab inteſtato, vt in caſu propoſito. Aiunt, *ab inteſtato ſucceſſoribus*, id eſt, à legitimis heredibus Falconis. Aiunt, *ſi in familia relicta*, id eſt, ſi fuit iure adoptata, nec fuit emancipata, proinde fuit ſua heres. Aiunt, *heres facta*, ſubaudi, ipſo iure, D. de lib. & poſt. l. in ſuis. 11. Aiunt, *deceſſerit*, ex manuſcriptis lege *deceſſit*. Aiunt, *ipſius*, ſupple, Titiæ. Aiunt, *petitione*, lege *petitioni*, ex ma-
6 nuſcriptis. De his hactenus. ¶ Tertiò quæritur, quibus relinqui per fideicommiſſum poſſit? Dubitatur autem de ſeruis proprijs teſtatoris: ac diſtinguuntur tres caſus: aut enim tantùm libertas per fideicommiſſum relinquitur, aut tantùm pecunia, aut vtrumque. Primo caſu certum eſt valere fideicommiſſum, & manumiſſos fieri eorum libertos, à quibus manumittuntur, ſupr. de fideicommiſſ. libert. l. 7. & Inſtitut. de ſingul. reb. per fideicom. relict. § penultim. verſ. qui autem. Secundo caſu fideicommiſſum non valet, l. ex fideicommiſſo. 28. quemadmodum nec legatum, ſupr. de legat. l. 4. lege quæ ad illum titulum ſcripſi num. 9. Tertio caſu tam libertas, quàm fideicommiſſum pecuniarium ſeruo debetur, l. qui fideicommiſſariam, 8. & D. de legat. ij. l. ſi ſeruo. 84. quin etiam debetur legatum, ſi quid ſeruo proprio præter fideicommiſſariam libertatem legatum ſit, d. l. qui fideicommiſſariam. quia legati vel fideicommiſſi proprio ſeruo relicti dies ante libertatis diem non cedit, infr. de caduc. toll. l. vnic. §. libertatibus.

7 ¶ Quartò quæritur, quod relinqui poſſit? Hîc oſtenditur, per fideicommiſſum poſſe relinqui, I. Rem teſtatoris, licet pigneratam, l. 6. II. Rem propriam heredis, l. heredum. 25. III. Liberationem debitoris, l. ſi creditoris. 17. quod & tunc accidit, cùm neceſſitas reddendarum rationum à teſtatore remittitur, l. cùm neceſſitatem. 18. IV. Quicquid ad heredem peruenerit, l. cùm
8 virum. 16. ¶ Quintò quæritur, quibus modis fideicommiſſum relinquatur? Poteſt I. Verbis: vbi notandum eſt, quamuis oratio ſit imperfecta, putà quia deſit verbum *volo*, tamen fideicommiſſum deberi: quia quod deeſt, pro adiecto habetur, l. verbum. 10. magis enim ſpectatur voluntas, quàm verba, d. l. cum virum. quid mirum, cùm etiam in heredum inſtitutionibus idem obſeruetur? D. de hered. Inſtitut. l. 1. §. ſi autem. & §§. ſeqq. II. Scriptura, vt epiſtola, vel libello. III. Nutu, l. & in epiſtola. 22. IV. Tacitè, exempli cauſa ſi teſtator heredes inſtituit filios Titij in eius poteſtate conſtitutos, & rogauit Titium, vt eos emanciparet: hinc colligitur tacitum fideicommiſſum, quaſi teſtator eundem Titium rogauerit, vt hereditatem per filios ſibi acquiſitam, eiſdem reſtitueret, l. quamuis. 15. & D. de condit. & demonſtr. l. ſi cui. 92. verſ. ſi cui. & l. ſeq. Non tamen cogitur pater filios emancipare, D. de legat. j. l. filiusfamiliâs. 114. §. ſed ſi liberos. niſi quid ex eodem teſtamento acceperit. Generaliter autem fideicommiſſum requirit præſentiam quinque teſtium, ſupr. de codicillis, l. vltim. §. vltim. & Inſtitut. de fideicommiſſariis hered. §. vltim. verſ. qui in fideicommiſſis. niſi quis præſens rogetur: tunc enim ex conſtitutione Iuſtiniani, etiamſi pauciores quàm quinque, vel nulli ſint teſtes, fideicommiſſum conſiſtere poteſt; adeo vt deferente iuſiurandum fideicommiſſario, dummodò priùs de calumnia iurauerit, (quod generaliter requiritur ab iis, qui iuſiurandum deferunt, D. de iureiurando, l. iuſiurandum & ad pecunias. 34. §. qui iuſiurandum.) is qui rogatus dicitur, aut iurare cogitur ſe nihil de fideicommiſſo audiuiſſe, aut fideicommiſſum præſtare, l. vltim. & Inſtitut. de fideicommiſſariis hered. d. §. vltim. Accurſius & Doctores ſic interpretantur. quaſi is ſolus iurare, aut fideicommiſſum ſoluere cogatur, qui ab initio negauit fideicommiſſum eſſe relictum: vt hæc ſit pœna mendacij. Sed Iuſtinianus aliam rationem affert, in d. l. vltim. verſ. cùm enim. nec mendacium, ſed perfidiam punit, d. §. vltim. immo nullam mendacij mentionem facit, niſi quis in d. §. vltim. in fi. retineat verba illa, *poſtquam negauerit*, quæ & à libris ſcriptis abſunt, & apud Theophilum non leguntur, & aliis Iuſtiniani verbis parum conueniunt: vnde patet, ex hominis imperiti gloſſemate ea in contextum irrepſiſſe. Quod igitur Iuſtinianus conſtituit, vt, cùm fideicommiſſum ſine teſtium præſentia vel coram paucioribus quàm quinque teſtibus relictum eſt, heres iuret, aut ſoluat; non eſt ſpeciale in herede, qui ab initio fideicommiſſum negauit, vt vulgò putant; ſed in eo, qui præſens rogatus fuiſſe dicitur: etenim abſens iuſtam habet ignorandi cauſam, nec debet ad iurandum de re ſibi ignota compelli. ¶ Sextò quæritur, in quo inſtrumento fideicom- 9
miſſum relinqui poſſit? Reſpõdetur, poſſe relinqui tam in teſtamento, l. 5. & Inſtitut. de fideicommiſſariis hered. §. in primis. quàm ab inteſtato, Inſtitut. eod. §. præterea. vt in epiſtola, vel libello, d. l. & in epiſtola. Multùm autem intereſt, vtrùm in teſtamento, an ab inteſtato relinquatur: cùm enim relinquitur in teſtamento, ſi teſtamentum non valeat, fideicommiſſum ab inteſtato non debetur: quia non ſolum opus eſt veritate, ſed etiam iuris ſolemnitate, l. ſi veritas 23. niſi addita ſit à teſtatore clauſula, qua rogentur etiam ſuccedentes ab inteſtato, l. ex inteſtamento. 29. & Inſtitut. de fideicommiſſariis hered. d. §. in primis. Hæc dicta ſint de fideicommiſſo relinquendo. ¶ Secundo capi- 10
te agitur de fideicommiſſo probando. Ex dictis conſtat, probari vel per quinque teſtes, vel per iuſiurandum, d. l. vltim.

¶ Tertio capite de fideicommiſſo interpretando 11
datur regula, Quæſtionem de voluntate defuncti definiri arbitrio iudicis, l. 7. ¶ Quartò capite declaran- 11
tur effectus fideicommiſſi tam vtilis, quàm inutilis.

¶ De fideicommiſſo inutili diſtinguuntur tres caſus, 12
aut enim

aut enim res eſt integra ; aut voluntas teſtatoris agnita eſt , putà promiſſione fideicommiſſi, aut ei voluntati ſolutione fideicommiſſi ſatisfactum eſt. Primo caſu fideicommiſſum non poteſt peti, l. ſi veritas. 23. Secundo caſu is , qui defuncti voluntatem agnouit, eam implere cogitur , ſupr. de teſtament. l. non dubium. 16. §. 1. & qui ſe ſoluturum promiſit , ad ſoluendum compellitur ; ſiue ſciens fideicommiſſum non valere promiſerit, D. de condict. indeb. l. fideicommiſſum. 62. ſiue tranſactionis cauſa promiſerit, d. l. ſi veritas. ſecus eſt, ſi per errorem promiſerit : tunc enim tantùm abeſt , vt cogatur ſoluere, vt poſſit liberationem condicere, ſupr. de condic. indeb. l. 3. & D. de condic. ſine cauſ. l. 1. in princip. Tertio caſu is qui per errorem facti ſoluit, per condictionem indebiti ſolutum repetere poteſt, ſupr. de condict. indeb. l. 7. & infr. ad legem Falcidiam , l. error. 9. Qui verò per errorem iuris ſoluit, non repetit, d. l. error. Multò minus repetit , qui ſciens fideicommiſſum inutiliter relictum ſoluit, l. 2. & d. l. ſi veritas. 33. & infr. ad legem Falcidiam , d. l. error. quemadmodũ nec is repetit, qui cùm dubitaretur, an fideicommiſſum valeret, de eo tranſegit : & tranſactionis cauſa ſoluit, d. l. ſi veritas. Immo qui per triennium alimenta per fideicommiſſum relicta ſoluit, eadem in poſterum quoque ſoluere cogitur , l. 1. quod ſpeciale eſt fauore alimentorum vltima voluntate relictorum : nam regulariter ſolutio per aliquot annos facta , ſoluentem non obligat in futurum, ſupr. de pactis , l. ſi certis. 28. & de vſuris, l. 7. De herede eius, qui per aliquot annos ſoluit , lege quæſtionem 42. centur.
14 5. ¶ De vtili & valido fideicommiſſo plures quæ-
15 ſtiones deciduntur. ¶ Primò quæritur, quis fideicommiſſum reſtituat? Certũ eſt, eum debere reſtituere , qui fideicomiſſo eſt oneratus; putà heredem: ſed dubitatur de fideicommiſſo, qood heres poſt mortem ſuam reſtituere rogatus eſt, de quo fideicommiſſo ſic diſtinguitur. Aut heres fidecommiſſo oneratus adiuit hereditatem: aut non adiuit. Priori caſu heres heredis fideicommiſſum ſoluere cogitur. Poſteriori caſu , ſi tantùm ab herede inſtituto fideicommiſſum relictum ſit , teſtamento deſtituto inutile redditur : ſi verò etiam ab inteſtato ſit relictum, ab his præſtari debet, qui fideicommittenti ſucceſſerunt ab inteſtato, l. eam quam 14.

16 ¶ Secundò quæritur, cui reſtituatur fideicommiſſum? Hic dubitatur , an ſit reſtituendum heredi fideicommiſſarij , ſi fideicommiſſarius antè deceſſerit, quàm fideicommiſſum ſit ei reſtitutum: præſertim verò dubitatur, ſi hic heres natus ſit poſt mortem fideicommiſſarij, veluti quia ſit eius filius poſtumus, Reſpondetur, huic heredi eſſe reſtituendum fideicommiſſum , dummodo fideicommiſſarius poſt diem fideicommiſſi cedentem deceſſerit , l. ſi in perſonam. 21. quia diei ceſſio facit , vt fideicommiſſum vel legatum , licèt nondum ſolutum ſit , tamen ad heredem fideicommiſſarij ſeu legatarij tranſmittatur , quod non tranſmitteretur, ſi, antequam dies cederet , legatarius ſeu fideicommiſſarius vitam cum morte commutaſſet , infr. de cad. toll. l. vnic. §. ſin autem aliquid. & quando dies legatorum cedat, l. 3. & D. eod. l. 5. in princip. Si tamen idem fideicommiſſario , & heredi , à quo fideicommiſſum relictum fuerit, heres extiterit, fideicommiſſum extinguetur: ſecundum ea, quæ docebo in fine huius tituli : ergo non fideicommiſſum, ſed hereditas ab iis, qui bona heredis detinent , peti debebit, d. l. ſi in perſonam. In cuius legis ſpecie Accurſius parum conſentaneè verbis legis ſcribit fideicommiſſum ad heredem fideicommiſſarij tranſmitti , etiam ſi fideicommiſſarius ante diem fideicommiſſi cedentem deceſſerit : quia teſtator erat pater fideicommiſſarij : proinde fideicommiſſarius ad filium ſuum tranſmittit fideicommiſſum, quamuis ante diem cedentem mortuus ſit , vt Accurſius colligit ex l. vnic. infr. de his qui ante apert. tab. Sed malè colligit : quoniam ibi non ſtatuitur, vt legatum vel fideicommiſſum tranſmittatur , antequã dies ceſſerit , ſed antequam tabulæ teſtamenti ſint apertæ: nimirum quia ante apertas tabulas dies cedit , infr. de caduc. tol. l. vnic. §. in nouiſſimo. Falſa eſt igitur Accurſij ſententia, & meritò à Doct. communiter reprobatur.

¶ Tertiò quæritur, quid ſit reſtituendum? Hic dan- 17
tur quatuor regulæ. ¶ Prima regula eſt , Cum res pi- 18
gnerata relinquitur, heres eam luere, & pignoris nexu liberam legatario vel fideicommiſſario tradere debet. Hæc regula ceſſat, I. Cùm teſtator ignorabat eam rem eſſe obligatam: tunc enim ipſe legatarius vel fideicommiſſarius luere debet : niſi vel teſtator rem non minoris æſtimatam reliquiſſet , ſi hanc obligatam eſſe ſciuiſſet : vel hæc res non pluris valeat, quàm debeatur creditori , cui fuit pignerata. II. Cùm teſtator nominatim iuſſit legatarium ſeu fideicommiſſarium luere. III. Cùm is, qui rem obligatam in dotem accepit , eam reliquit. IV. Cum creditor eam rem diſtraxit , quo caſu heres fideicomiſſario æſtimationem ſoluere tenetur , l. 6. & D. de legat. j. l. ſi res obligata. 57. & de dote prælegat. l. licèt. 15. & Inſtit. de legat. §. ſed etſi rem.

¶ Secunda regula eſt, Prædijs per fideicommiſſum 19
relictis , heres non tenetur auctoritatis inſtrumenta fideicommiſſario tradere : ſed tantùm cauere debet de eis, cùm opus erit, exhibendis, l. inſtrumenta. 24. inſtrumenta auctoritatis ſunt, per quæ origo rei probatur, id eſt, quomodò res in noſtrum dominium peruenerit : vt inſtrumenta emptionis , D. de pigner. act. l. vltim. in princip. Idcirco dicuntur inſtrumenta ad probationem originis prædiorum pertinentia , d. l. inſtrumenta. vbi origo prædiorum dicitur , non reſpectu ipſorum prædiorum , ſed reſpectu dominij teſtatori acquiſiti : Tertullianus lib. de præſcriptione aduerſus hæreticos, cap. 37. *Origines*, inquit, *habeo ſatis firmas , ex ipſis auctoribus, quorum ſunt res.* ¶ Tertia regula eſt: He- 20
res ex parte inſtitutus , & rogatus reſtituere quicquid ex hereditate ad ſe peruenerit, etiam legata per præceptionem ſibi relicta reſtituere cogitur , l. cùm virum. 16. non tamen ea, quæ ex cauſa donationis inter viuos accepit, D. de lega. ij. l. ſequens. 68. Idem dicendum , ſi portionem ſuam reſtituere rogatus ſit : quia in portione etiam prælegata continentur, D. ad S. C. Trebellianum, l. 3. §. quidam. Sed ſi hereditatem , vel portionem hereditariam reſtituere ſit rogatus : legata vel fideicommiſſa non reſtituit : quoniam hæc appellatione hereditatis non continentur , niſi pro ea parte, quam à ſemetipſo habet: hanc igitur partem reſtituit; quod autem à coheredibus accipit, non reſtituit, D. de lega. iij. l. ſi Titius. 96. & ad S.C. Trebellianum , l. in fideicommiſſaria 18. §. vltim. Prælegata verò indiſtinctè retinet, D. ad leg. Falcid. l. Titia 86. quia teſtator voluit heredem hæc habere præcipua : vnde legata per præceptionem dicuntur. Hæc ita obtinent, niſi contraria probetur teſtatoris voluntas: quia voluntas defuncti in teſtamentis plerumque dominatur, d. l. cùm virum. id eſt regulariter, nam verba interdum præualent, D. de vſu & vſufru. legato, l. ſi alii. 19. ¶ Quarta regula eſt : Heres 21
fideicommiſſum reſtituit vel retenta, vel omiſſa quarta, l. poſt mortem. 12. niſi teſtator quartæ detractionem prohibuerit, Nou. 1. c. 2.

¶ Quartò quæritur , quando fideicommiſſum reſti- 22
tui poſſit, ſi heres poſt mortem ſuam reſtituere rogatus fuerit? Reſpondetur, poſſe reſtitui non ſolùm poſt mortem, id eſt, ab herede heredis , ſed etiam ab ipſo herede viuente, d. l. poſt mortem. Hoc regulariter verùm eſt: quia regulariter dilatio datur in gratiã debitoris , D. de verb. oblig. l. eum qui kalendis. 41. §. 1. Interdum tamen ſecus eſt:

Secus eſt,& ſunt duo caſus excipiendi. I. Si dilatio da-
ta ſit in gratiam fideicommiſſarij,putà in minori ætate
conſtituti,ne rem perdat:heres ante diem ſoluens,non
liberatur,D.de au.legat.l.Iauolenus aliàs,l.eum qui 15.
II.Rogatus poſt mortẽ ſuã reſtituere vni ex plurib.putà
vni ex familiã quẽ elegerit;nõ poteſt viuus vni reſtitue-
re in aliorũ præiudiciũ,D.de legat.ij.l.cùm pater.77. §.
filia.quia huiuſmodi fideicommiſſum eſt conditionale;
nec eius dies cedit,anteqoam heres moriatur,D.quan-
do di.legat.ced.l.4.quare non poteſt heres eligere, niſi
vnum ex iis qui mortis ſuæ tempore viuent:fruſtra igi-
tur per actum inter viuos eligit: quia fieri poteſt, vt
hic, quem eligit eo viuo,proinde ante diem fideicom-
miſſi cedentem moriatur,conſequenter à fideicommiſ-
ſo excludatur. Hæ duæ exceptiones videntur coniungi
in ſpecie l.filiusfam.114.§. diui Seuerus & Antoninus
reſcripſerunt eum qoi rogatus D.de legat.j. vbi roga-
tus ſub conditione reſtituere filiisfratris ſui, penden
te conditione eis in poteſtate patris conſtitutis ne qui-
dem volentibus reſtituere poteſt:quia poſſunt interim
fieri ſui iuris,& ſibi acquirere: item fieri poteſt, vt ali-
quis eorum pendente conditione moriatur, ideoque
tantùm aliis ſuperſtitibus ſit reſtituendum. Sed cur ne
quidem volentibus reſtitui poteſt? quia vſque ad diem
fideicommiſſi cedentem heres poteſt voluntatem mu-
tare,& alium eligere,D.de lega. ij. l. vnum ex familia.
23 67. ¶ Quintò quæritur, quæ remedia fideicommiſſa-
rio competant pro conſequendo fideicommiſſo? Duo
24 ſunt remedia in genere. ¶ Primum remedium eſt actio
ſeu petitio fideicommiſſi,l.5.l.qui fideicõmiſſariã.8.l.
eam quam 14.l.ſi in perſonam.21. Hęc actio olim erat
extraordinaria perſecutio, D. de verb. ſign.l. pecuniæ.
178.§.actionis. quò fortaſſe reſpiciens Imperator in d.
l.qui fideicommiſſariam. vtitur verbo perſequendi:ſed
hodie eſt actio ordinaria, id eſt, vel actio perſonalis ex
teſtamento, vel reiuindicatio, vel actio hypothecaria,
nimirum quam ipſe fideicommiſſarius elegerit,infr tit.
prox. l.1. ¶ Secundum remedium eſt, doli mali ex-
25 ceptio:quam reperio dari fideicommiſſario trib. caſib.
I.Si debitori liberatio legata ſit, vel per fideicõmiſſum
relicta ſit,l.ſi creditoris. 17. & D. de liber. lega. l. 3. §.
nunc de effectu. II. Si debitor rogetur id quod debet
alteri reſtituere, D. de lega. j. l. ſi pecunia. 77. III. Si
maritus prædium dotale contra legem Iuliam vendi-
derit,& mulieri legatum reliquerit; emptorem autem
rogauerit;vt eo ampliùs mulieri pretium prædij reſti-
tueret.hoc caſu ſi mulier, accepto legato,venditionem
irritam faciat, & prædiom petat, exceptione ſummo-
uetur. Quamuis enim emptor ex cauſa fideicommiſſi
non teneatur mulieri pretium ſoluere (quoniam ipſi
nihil relictum fuit,l.ab eo.9.) tamen ſi ſponte pretium
mulieri offerat, eã petentem prædium exceptione do-
li mali repellit, propterea quod maritus rogans em-
ptorem mulieri pretium reſtituere,cenſetur tacitè mu-
lierem rogare, ne prædium petat, vnde cùm mulier
legatum acceperit, voluntati teſtatoris parere cogitur,
D.de lega.ij.l.cùm pater.77.§.qui dotale.Hucuſque ge-
nerales fideicommiſſorum effectus.

26 ¶ Deinceps ſpecialiter quæritur, quis ſit quorundam
fideicommiſſorum effectus? Sextò igitur quæritur,quis
ſit effectus fideicommiſſi,quod non poteſt probari per
quinque teſtes? Reſpondetur, fideicommiſſarium poſſe
deferre iuſiurandum heredi, vt ſupr. expoſitum fuit,
27 num.8.verſ. generaliter. ¶ Septimò quæritur, quis ſit
effectus alienationis per teſtatorem prohibitæ? Hîc di-
ſtinguitur: nam vel apparet, cuius ſeu quorum gratia
teſtator alienari prohibuit, putà vt res in familia ma-
neat, vel cauſa prohibitionis à teſtatore expreſſa non
eſt,nec apparet cuius perſonæ gratia teſtator ita diſpo-
ſuit.Hoc caſu vocatur nudum præceptum, quod nul-
lam vim habet,D.de lega.j.l.filiusfamiliâs.114. §. Diui
Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, eos qui teſtamen-
to,& de lega.iij.l.pater.58. §. Iulius, & l. Lucius. 93. in
princip.Illo caſu prohibitio valet. Cúmque teſtator ex-
tra familiam alienari prohibuit,licet quidem res ad eos
transferre,qui ſunt in familia,l.4.& D.de legat. iij. l. is
qui. 94. in princip. nec tantum pro æqualib. ſed etiam
pro inæqualibus partibus,d.l.filiusfam.§.Sed ſi omnes.
immo ad vnũ tantum qui ex familia ſit, trãsferre licet,
ead. l. §. penultim. ſed extra familiam alienare non li-
cet:niſi vel alienans ſolus ex ea familia ſuperſtes ſit, D.
de lega. ij. l. qui ſolidum. 78. §. prædium. vel omnes,
qui ad fideicommiſſum adſpirare poſſunt,rem alienẽt,
ſiue alienationi conſentiant,l.quoties ab omnibus. II.
Vel is,qui alienat,rem non ex voluntate teſtatoris ha-
beat,quoniam prohibitio ad eum non pertinet, exem-
pli causâ, ſi prohibitus rem alienare extra familiam,
eam alicui ex familia vendiderit, vel donauerit,vel le-
gauerit:hic eandem rem etiam extra familiam alienare
poterit,D.de lega.iij.d.l.pater §. quindecim.præter hos
caſus, ſi extra familiam contra teſtatoris prohibitio-
nem alienata res ſit; adeo inefficax eſt alienatio, vt ne
quidem vſucapi res poſſit, infr. de vſuc. pro emp. l. 2.
Poſſunt igitur hi rem petere, qui ad fideicommiſſum
vocantur,gradatim autem vocantur, primum propin-
quiores, deinde gener, vel nurus, tandem libertina:
hi omnes intelliguntur eſſe in familia, ſupr. de verb.
ſignif. l. vlt. & D.de lega. ij. l cùm pater,77 § fidei he-
redum.nec excluduntur emancipati, D. eod.l.peto.69.
§.penultim. nec feminæ,l.4. Immo nec libertarum fi-
lij,d.l.cùm pater. §. cùm inter. Excluditur tamen, qui
partem ſuam contra teſtatoris voluntatem alienauit:
nam ſi ex pluribus vendere prohibitis, vnus partem
ſuam vendiderit:ad fideicommiſſum partis ab alio po-
ſtea alienatæ non admittitur:ſed hæc pars ad eos ſolos
pertinet,qui partem ſuam non alienarunt,d. l.cum pa-
ter, §.cum libertis. ¶ Nota primò, licet appellatione 28
alienationis contineatur omnis tranſlatio dominij,
conſtitutio vſusfructus, impoſitio ſeruitutis, & oppi-
gneratio, ſupr.de rebus alien. non alien. l. vltim. non
tamen contineri locationem, ideoque alienare prohi-
bitus, poteſt rem locare, & penſiones creditori ſuo
quamuis extraneo delegare,D. de lega ij.l.penultim. §.
inſtituto. ¶ Nota ſecundò, eum, qui fideicommiſſum 29
petit, ſi poſt eum alius ad fideicommiſſum adſpirare
poteſt, cauere debere ſe extra familiam non alienatu-
rum,d.l.peto.§.penultim.

¶ Nota tertiò, dictam prohibitionem non valere 30
in præiudicium fiſci,vel creditorum, d. l. filiusfamiliâs
§.Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt eos qui te-
ſtamento.nec obſtare, quominùs dos vel donatio pro-
pter nuptias pro qualitate & meritis perſonarum con-
ſtituatur, Nou. 39. cap. 1. & ibi gloſſa in verbo ſi non
ſuffecerit. Baldus Nouellus in tractatu de dot.prio.
13. nom. 2. ¶ Nota quartò de alienatione à teſtatore 31
prohibita tractari etiam in l. vltim. §. ſed quia. & §§.
ſeqq.infr.tit.prox. Ergo ſuprà expoſitis adde, quæ ibi
tradam parte 1.cap.3.num.6. ¶ Octauò quæritur, quis
ſit effectus liberationis legatæ,vel per fideicommiſſum 32
relictę? Effectus duplex eſt.I. Actio qua fideicõmiſſarius
petit ſe ab herede liberari,infr.de fal.cau.adiecta,l.1. &
D.de liber lega.2. §. vltim & l. quod mihi. 22. vel per
acceptilationem, ſi ſolus debitor ſit,aut correum ſo-
cium habeat;vel per pactum de non petendo, ſi cor-
reum non ſocium habeat: quia liberatio non debet al-
teri, quàm fideicommiſſario prodeſſe, niſi ratione ſo-
cietatis lucrum vel damnum inter eos communicetur,
D. eod. l.3. §. nunc de effectu. II. Exceptio doli mali,
qua fideicommiſſarius nondum ab herede liberatus,
eum agentem ſummouet, l. ſi creditoris.17.vbi ver-
bum

bum *ſolemniter*, indicat Imperatores loqui de acceptilatione, non de pacto de non petendo: quia regulariter heres debet acceptò ferre, d. l. 3. §. nunc de effectu.) & infr. de fal. cau. adie. l. 1. & l. 4. & D. de doli except. l. 4. §. præterea. Expoſiti ſunt fideicommiſſorum effectus.
33 ¶ Quinto capite declaratur, quibus modis fideicommiſſum extinguatur. Hi modi ſpectantur in perſona partim fideicómittentis, partim fideicómiſſarij, partim
34 onerati fideicommiſſo. ¶ In fideicommittente ſpectatur pœnitentia ſeu mutatio voluntatis: quia poſterior teſtatoris voluntas præualet, l. clari. 19. ſed pœnitétia, ſeu mutatio voluntatis probanda eſt, l. fideicómiſſum. 27. nec præſumitur, niſi probetur, D. de probat. l. eum
35 qui. 22. ¶ In fideicommiſſario ſpectatur repudiatio fideicommiſſi; quæ contra eum doli mali exceptionem parit, ſi poſt repudiationem fideicommiſſum petat, dúmodò ipſe fideicommiſſarius, non alius repudiauerit: nam patris (exempli causâ, repudiatio non officit filio, quò minùs fideicómiſſum petat, l. ex repudiatione. 26.
36 ¶ In perſona heredis fideicommiſſo onerati duo ſpectantur. I. Si non adeat hereditatem. Verbi gratiâ, cùm heres inſtitutus adit hereditaté, ſubſtitutus repellitur, ſup. de impub. & aliis ſubſtit. l. 5. ergo fideicommiſſa à ſubſtituto relicta, nó debentur, l. quoties ab omnib. 13. quia fideicommiſſa relicta à ſubſtituto, non cenſentur tacitè repetita ab inſtituto, vt notaui ſup. cap. 1. quæſt. 2. reg. 2. II. Si liberos procreauerit. Nam ſi teſtator aliquem ex liberis heredem inſtituerit, & hereditaté poſt mortem reſtituere iuſſerit: ſubauditur tacita conditio, *ſi ſine liberis deceſſerit*, adeo vt ſuſceptis ab herede liberis fideicommiſſum extinguatur, l. cùm acutiſſimi. 30. & D. de condit. & demonſtr. l. cùm auus. 102. & ſup. de inſtit. & ſubſtit. ſub condit. fac. l. 7. §. 1. Lege, quæ ad illum tit. notaui, o. 32. III. Si heres fideicommiſſario ſucceſſerit, actio fideicommiſſi per cófuſionem extinguitur, l. 3. vt accidit in omnibus obligationibus, quotieſcumque debitori creditor, ſupr. de pact. l. 7. & D. de fideiuſſor. l. ſi Stichum. 38. §. 1. l. debitori. 50. & de ſolut. l. Stichō. 95. §. aditio. vel creditori debitor, D. de fideiuſſor. l. heres. 21. § quòd ſi ſtipulator. & §. vlt. & de ſolut. l. ſicut. 75. vel vtrique tertius ſuccedit, D. eod. l. Granius. 73. Hæc dicta ſint de fideicommiſſis.

Tit. XLIII. Communia de legatis & fideicommiſſis, & de in rem miſsione tollenda.

I. 4.	*§. ſed quia. 6. j.*
II. 4.	*§. ſin autem ſub conditione. 6. j. ij.*
III. in pr. 5. j.	*§. vlt. 6. iij. iv. v.*
§. ſed etſi quis. 5. ij.	

1 HVius tituli duæ sút partes. ¶ In priori par-
2 te plura explicantur, quæ ſunt legatis & fideicómiſſis cómunia, quamquàm ſuperioribus quoque titulis talia multa expoſita ſunt. Sed illa ferè omnia etiam ante Iuſtinianum communia fuerunt: hæc verò ipſe Iuſtinianus cómunia fecit: nam omnes huius tituli conſtitutiones Iuſtinianū
3 auctorem habent. ¶ Hæc pars diuiditur in tria capita.
4 ¶ Primo capite differentia tollitur inter legatorū genera, necnó inter legata & fideicómiſſa: & ex omnibus æquè dantur, actio perſonalis ex teſtamento, rei vindicatio, & in rebus a teſtatore profectis actio hypothecaria, l. 1. & 2. & Inſt. de leg. §. ſed olim. & §. ſeq. vide ibi
5 noſtram Analyſim. ¶ Secundo capite agitur de optione relicta. Optio ab electione olim differebat: quoniá optio erat actus ſolemnis, electio verò non ſolemnis. Sed hodie, ſolemnitatibus veterum ſublatis, inter optionem & electionem nihil diſcriminis ponimus. Verbum autem relinquendi eſt vltimarū volūtatū proprium, D. de tab. exhib. l. 1. §. pe. Nec illud ignorandum eſt, electionem admitti in rebus teſtatoris, non in reb. alienis, exempli causâ, is, cui ſerui optio legata eſt, vnum ex ſeruis teſtatoris eligere debet, D. de opt. lega. l. 2. §. data. Hoc titulo de optione relicta duo conſtituuntur. I. Si pluribus optio relicta ſit: vel ſi plures ſint heredes eius, cui optio relicta fuit, qui in eligendo diſſentiant: res ſorti committitur; vt is, quem ſors prætulerit, eligendi poteſtaté habeat, ac rem electam accipiat: ceteris verò æſtimationem partium ad eos pertinentium præſtet. Serui auté & ancillæ ſecundum Iuſtinianeam definitionem æſtimantur, l. vlt. in pr. & Inſt. de lega. §. optionis. II. Si cui relictus ſit ſeruus, vel alia res, quem ſeu quam Titius elegerit; Titius autem vel noluerit, vel morte præuétus non potuerit eligere: ipſe legatarius ſeu fideicommiſſarius eligere poterit: ſic tamen, vt nec optimū ex eo genere poſſit, nec deteriorem cogatur eligere, d. l. vlt. §. 1. Quod obſeruatur etiam in genere, putà homine ſimpliciter legato, D. de lega. 1. l. legata generaliter.
37. in pr. ¶ Tertio capite agitur de alienatione prohibita: de qua plura docui ſupr. tit. prox. c. 4. de effectu fideicommiſſi vtilis, quæſt. 7. in præſentia verò dantur 6
quinque regulæ. I. Heres rem purè vel ex certa die legatam, ſeu per fideicommiſſum relictam alienare, vel obligare nequit, l. vlt. §. ſed quia. Rem verò ſub conditione vel incerta die relictam alienare, vel obligare interim poteſt. rectiùs tamen faciet, ſi ab omni alienatione abſtineat, d. l. vlt. §. ſin autem ſub conditione. II. Siue res purè, vel in diem relicta fuerit, ſiue códitio diéſve incerta legato vel fideicommiſſo adſcripta extiterit: alienatio vel oppigneratio ab herede facta, nullius momenti eſt, ſed pro non facta habetur: adeo vt nec vſucapio, nec longi temporis præſcriptio contra legatarium vel fideicommiſſarium procedat, d. §. ſin autem ſub conditione. III. Qui rei grauameo non ignorans, eam ab herede emit, de euictione tantùm ad pretium recipiendum agit aduerſus venditorem: ſed neque duplæ ſtipulatio, neque medio, rationum petitio locum habet, d. l. vlt. §. vltim. IV. Qui fideicommiſſi vel legati non ignarus, rem ab herede pignori accepit; perſonalé actionem ſibi contra heredem competenté non amittit, d. l. vlt. verſ. creditori. V. Emptor bonæ fidei, id eſt, qui rei grauamen ignorabat, iura omnia ante dictam Iuſtiniani conſtitutionem emptoribus competétia retinet immutilata, vt actionem de dupla, & de meliorationibus: ſicut etiam vſucapere, vel longo tépore præſcribere poteſt, d. §. vlt. verſ. bonæ fidei. ¶ In poſteriori 7
parte huius tituli ſolemnis in rem miſſio, quæ olim fideicómiſſi nomine aduerſus extraneos rerum poſſeſſores fiebat, ſi heres ſoluendo non eſſet, à Iuſtiniano tollitur; quia dictæ actiones, perſonalis ex teſtamento, rei vindicatio, & actio hypothecaria, ſufficiunt, l. 1. & Nou. 39. in princ.

Tit. XLIV. De falſa cauſa adiecta legato, vel fideicómiſſo.

I. 4.	*IV. 4.*
II. 5.	*V. 6.*
III. 6.	

TRia potiſſimùm legatis & fideicommiſſis accidunt, non multùm inter ſe diſcrepantia, videlicet cauſa, modus, & conditio: de quibus hoc titulo, & 1
duobus titulis ſequentib. ordine agitur. Sed cauſa diuiditur in cauſam propriè dictam, quæ à demonſtratione diſtinguitur, & nihil aliud eſt quàm ratio, quæ teſtatorem impulit ad legandum vel fideicommittendum; & cauſam latè acceptam, vt etiam demonſtrationem comprehendat, vt in hac rubr. in qua proponitur agendum de falſa cauſa, cùm omnes leges ſubiectæ ſint de falſa demonſtratione: non poſſum enim

aſſentiri Cuiacio,qui leges primam & quartam accipit
a de cauſa propriè dicta,id eſt,de ratione legãdi. ¶ Cau-
ſa igitur eſt ratio legandi, vel per fideicommiſſum re-
linquendi:veluti,Mæuio,quia negotia mea geſſit, cẽ-
tum do lego.Demonſtratio eſt,quæ perſonam,cui ali-
quid relinquitur, vel rem quæ relinquitur, aliqua cir-
cumſcriptionẽ oſtendit: vt, *Filio meo iuris Doctori cen-*
3 *tum do lego.* ¶ De demonſtratione regula iuris eſt, Falſa
demonſtratio non vitiat legatum vel fideicommiſ-
ſum.quæ quidem regula obtinet,ſiue falsò demonſtre-
tur res relicta, veluti, *Stichum ſeruum meum vernam Ti-*
tio do lego, cùm Stichus non verna,ſed emptus ſit,D.de
condit.& demonſtr.l.demonſtratio.17.in princ.& §.1.
& Inſtit.de lega.§.huic proxima.ſiue falsò demonſtre-
tur perſona,cui aliquid relinquitur, veluti, *Seio fratri*
meo do lego,cùm Seius frater non ſit, D.eod. l.falſa.33.
Huius regulæ ſpecialia exempla ad rem relictam per-
tinentia habemus hoc titulo, quæ partim ad creditorẽ
debitori,partim ad debitorem creditori legantem, ſeu
4 per fideicommiſſum relinquentem reſpiciunt. ¶ Fin-
ge primò, creditorem in teſtamento faſſum eſſe ſe re-
cepiſſe, quod ſibi debebatur : puta defuncta in matri-
monio muliere, patrem eius in teſtamento ſcripſiſſe
dotem ſibi fuiſſe à genero redditam. Cur ita teſtator
fateatur,triplex cauſa eſſe poteſt;id eſt,vel quia reuera
recepit;vel quia errauit,falsò putans ſibi ſolutũ fuiſſe,
vel quia debitorem liberare voluit. Primo caſu obli-
gatio & actio ipſo iure per ſolutionem ſublata eſt:cõ-
feſſio autem teſtatoris tantùm ad probandum valet.
Secũdo caſu debitor manet efficaciter obligatus. Ter-
tio caſu habet exceptionem ex teſtamento, ſi ab here-
de conueniatur;& actionem contra heredem,vt ab eo
liberetur,l.1.& l.4.vel per acceptilationem,vel per pa-
ctum de non petendo, ſecundum diſtinctionem ſupr.
traditam,tit.de fideicommiſſis, cap.4.quæſt.8.num.32.
5 ¶ Finge ſecundò, aliquem legare Titio centum quaſi
ei debita, cùm re vera non deberentur : veluti, *Heres*
meus centum aureos Titio ſoluito,quos illi debeo. Secundum
regulam ſupr. traditam, legatum Titio debetur, non
obſtante illa falſa demonſtratione, *quos illi debeo*, l. 2.
6 ¶ Finge tertiò, maritum vxori legaſſe dotem, quam
non accepit:ſi quidem certum corpus,vel certam quã-
titatem expreſſerit,putà ſi ſcripſerit, *Centum,quæ in do-*
tem accepi, vel, *fundum, quem in dotem accepi,vxori meæ*
do lego,legatum debetur.Idémque dicendũ, ſi demon-
ſtrationem ad dotale inſtrumentum retulerit, veluti,
Quæ dotali inſtrumento continentur, vxori meæ reddi volo:
his enim caſibus certa eſt res relicta,& falſa demõſtra-
tio nõ nocet.At ſi ita ſcriptum ſit, *Dotem,quam ab vxo-*
re mea accepi : vel, *Quicquid ad me dotis nomine peruenit,*
vxori meæ reddi volo:cùm nihil dotis nomine acceperit:
nihil legato,ſeu fideicommiſſo continetur,l.3.& l. vlt.
7 & Inſtit.de lega.§.ſed ſi vxori. ¶ Ex dictis patet,falſam
demonſtratiooem non nocere legato vel fideicom-
miſſo.Non propterea tamen putandum eſt,per falſam
demonſtrationem induci legatum vel fideicommiſ-
ſum. Exempli causâ, ſi quis,cùm Titio nihil legaſſet,
ita in teſtamento ſcripſerit, *Ex centum, quæ Titio legaui,*
heres meus quinquaginta Seio dato:falſa centum Titio le-
gatorum demonſtratio nec Titio prodeſt,nec Seio no-
cet,nec eidem Seio prodeſt:quia Titius nihil,Seius au-
tem tantùm quinquaginta petere poterit,D.de condit.
8 & demonſtr.l.cùm tale.72. §.vlt. ¶ Falſa verò legandi
cauſa minùs legato nocet, quàm falſa demonſtratio,
dummodò non ſit conditionaliter concepta. Finge in
teſtamento ſcriptum eſſe, *Titio, quia negotia mea geſſit,*
centum do lego:hoc legatum Titio debetur,quamuis ne-
gotia teſtatoris non geſſerit. At ſi ita ſcriptum ſit, *Titio,*
ſi negotia mea geſſit,centum do lego:propter defectum cõ-
ditionis legatum nõ debetur,niſi Titius negotia teſta-
toris geſſerit,d.l.demonſtratio,§.quod autẽ.& §§.ſeqq.
& Inſt.de lega.§. longè magis. ¶ Sed cur minùs nocet 9
falſa cauſa,quàm falſa demonſtratio? quia demonſtra-
tio eſt pars legati : cauſa verò legandi à legato ſepara-
ta eſt,d.l.cum tale.§.cum falſam.

Tit. XLV. De his,quæ ſub modo legata vel fidei-commiſſa relinquuntur.

I. 2. j. | *II. 2. ij.*

Modus eſt adiectio indicans quid defunctus 1
à legatario,vel fideicommiſſario poſt lega-
tum vel fideicõmiſſum acceptum fieri velit.
¶ De modo dantur h. t. duæ regulæ. I.Mo- 2
dus vim conditionis habet,l.1.Immo interdum appel-
latur cõditio,D.de ann.leg.l.liberto.31.§.Lucius. Dif-
fert tamen à conditione:quia conditio debet antè im-
pleri,quàm relictum aliquis capiat:modus verò poſtea
impletur,ſed antea de eo implẽdo cauetur. Verbi gra-
tiâ,finge ceotum Titio relicta,ſi monumẽtum fecerit:
Titius non antè centum petere poterit, quàm monu-
tum fecerit:at ſi legata ſint ei centum, vt monumentũ
faciat:ad legatũ admittitur præſtita cautione de mo-
numento faciendo,D.de lega.iij.l.ſi tibi.19.& de con-
dit.& demonſtr.l.quibus diebus.40.§. vlt.& l.eas cau-
ſas.80.& de fideicommiſſ. libert.l. cùm in teſtamento.
48.In eo autem conditio & modus comparãtur, quòd
ſicuti mixta conditio,veluti, *Si Titio nupſerit*, pro im-
pleta habetur,ſi per Titium ſtet,quò minùs nuptię cõ-
trahantur, vt expoſui ſup. de inſtitut. & ſubſtitut. ſub
conditione fact.parte 1.c. 3.ita etiam de modo conſti-
tuitur,d.l.1.vbi mulier fideicommiſſum ſibi relictũ,vt
Titio nuberet,quamuis ei non nubat,tamen retinet, ſi
per Titium ſtet,quò minùs nuptiæ contrahantur.Itaq;
in fine huius conſtitutionis ex manuſcriptis legendum
retineat, non vt in vulg. Codicib. legitur, *obtineat*. II.
Modus fideicommiſſum inducit,id eſt,ei, qui in modo
nominatus eſt,fideicommiſſum relictum cenſetur; ve-
luti ſi in teſtamento ſcriptum ſit, *Titio inſulam relinquo,*
vt eam Mæuio reſtituat:vel ita, *vt Mæuio cẽtum perſoluat*:
ex his verbis inſula,vel centum Mæuio relicta cenſen-
tur:ita vt inde actio fideicommiſſi Mæuio detur.Nihil
autem refert,vtrùm ad conditionem,an ad modũ ver-
ba reſpiciant, id eſt, vtrùm modus ſit conceptus ſub
conditione, veluti, *Titio inſulam relinquo,vt,ſi nauis ex*
Aſia venerit,eam Mæuio reſtituat;an purè conceptus ſit,
vt in exẽplis ſupr.allatis.Item nihil refert, vtrùm mo-
dus conſiſtat in dando,veluti, *vt centum Mæuio det* ; an
in faciendo, veluti, *vt Mæuio inſulam faciat* : in his
enim omnibus caſibus datur actio fideicommiſſi, l.2.
in princ. Præterea ſi teſtator aliquem heredem inſti-
tuerit,vel alicui legauerit, aut per fideicommiſſum re-
liquerit hoc modo, ne à Titio debitore ſuo petat, Ti-
tius,ſi conueniatur,exceptione ſe tueri poterit,d.l.2.§.
1. Ergo ex modo, vt ex aliis quoque fideicommiſsis,
tam actio,quàm exceptio competit.

Tit. XLVI. De conditionibus inſertis tam legatis, quàm fideicommiſsis,& libertatibus.

I. 5. | *V. 9.*
II. 6. | *VI. 7.*
III. 11. | *VII. 12.*
IV. 10.

Poſtquàm de legatorum & fideicommiſſorum 1
cauſis & modis dictũ eſt, conſequenter dicen-
dum de conditionibus, quæ adſcribuntur le-
gatis,vel fideicommiſsis,vel libertatibus in vltima vo-
luntate relictis. ¶ Quotieſcũq; legata & fideicõmiſſa 2
diſtin

diſtinguuntur à libertatibus, intelliguntur legata & fideicommiſſa pecuniaria : alioquin libertas etiam le-
3 gatur,vel per fideicommiſſum relinquitur. ¶ Hic titu-
4 lus diuiditur in duo capita. ¶ Priori capite conſiderátur conditiones reſpicientes ad perſonam oneratam:
5 quæ quidem duæ ſunt. ¶ Prima conditio eſt, *ſi ſine liberis deceſſerit*. Quæ etiam vno ex filia nepote relicto deficit,l.1.& infr.ad S. C. Trebell. l.6.§. pen.cùm quia liberorum appellatione non ſolùm filij, ſed etiam nepotes & omnes deſcendentes continentur, D.de verbor.ſignif.l.liberorum.220.tum etiam quia verbum liberorum,cùm in numero multitudinis efferatur , etiá de vno verè dicitur;adeo vt non dicatur decedere ſine liberis,qui vno filio vel nepote relicto decedit,D.eod.
6 l.non eſt ſine liberis. 148. & l.ſeq. ¶ Secunda eſt conditio.Si à marito non diuerterit : de qua agitur in l. 2. Cuius ſpecies ita fingenda eſt : Teſtator filiam ſuam heredem inſtituit , & ab ea fideicommiſſum in diem certam reliquit,putà eam rogauit centum aureos Gallicano intra annum ſoluere : ac iuſſit,vt eadem filia de fideicommiſſo ſua die præſtando Gallicano caueret, ſi à marito non diuerteret.Poſt mortem teſtatoris , cùm mulier à marito non diuerteret , Gallicanus ſibi ab ea de fideicommiſſo caueri petit. Negat mulier ſe ad cauendum teneri,hoc argumento:quia pater iubens eam cauere,ſi non diuertat , eam ad diuortium faciendum inuitaſſe videtur contra bonos mores ; etenim per argumentum à contrario ſenſu colligitur eum remiſiſſe neceſſitatem cauendi , ſi filia diuerteret : hæc autem diuortij conditio remitti ſolet , ac pro non ſcripta haberi , ſupr.de inſtit. & ſubſtit. ſub condit. fac. l. 5. & D.de vſu & habitat. l. ſed neque. 8. §. 1. Vnde mulier colligit , perinde habendum , ac ſi pater ſimpliciter neceſſitatem cauendi ſibi remiſiſſet : quam teſtatoris voluntatem valere conſtat,D.vt legator.nom.cau.l. licèt.12.& l.vlt. in princ. quocumque indicio probetur, infr.vt in poſſeſſ.legar.l.2.& D.de condit.& demonſtr. l.Lauia.77.§.vlt.Hoc argumento non obſtante , reſpondent Imperatores mulierem ad cauendum compelli edicto prætoris,quod caueri his caſib.iubet,D.vt legat. nom.cau.l.1.in princ. Ad dictum argumentum reſpódent,mulierem ex diſſimili arguere, idcirco cóſequentiam illius argumenti non eſſe neceſſariam:quia quotieſcumque conditio remittitur,hæc voluntas eſt contra ius; teſtatoris autem voluntas, cui conditio eſt adſcripta,non eſt cótra ius: veluti cùm quis mulieri centum legat,ſi à marito diuertat : ergo remittitur, quod eſt contra ius, vt ſimpliciter legatum habeat effectum: at in caſu propoſito mulier ex eo quòd non obtemperauit voluntati teſtatoris,id eſt,quia non diuertit, vult aliud quoque ſibi remitti,quod neque teſtator, neque ius ſibi remiſit:non teſtator , quia cautionis neceſſitatem non remiſit niſi mulier diuerteret,ipſa autem non diuertit: non ius;quia ſimpliciter prætor caueri iubet. Denique prætor ſimpliciter & indiſtinctè iubet heredem de legato , vel fideicommiſſo præſtando cauere: teſtator autem idem iuſſit ſub conditione, ſi non diuerteret: edictum igitur prætoris præualet,cùm quod non valet argumentum à contrario ſenſu : ac mulier omnino cauere debet , receptiſſima namque ſententia eſt,argumentum à contrario ſenſu ceſſare,ſi quid inde colligatur contra iuris diſpoſitionem , vt notatur à
7 Doct.in l. 1. D.de offic.eius cui mand.eſt iuriſd. ¶ Poſteriori capite explicantur conditiones reſpicientes ad perſonam legatarij , vel fideicommiſſarij. Cùm autem conditionum aliæ ſint poteſtatiuæ , aliæ fortuitæ ſeu caſuales,aliæ mixtæ: de fortuitis hîc nihil habetur. De poteſtatiuis vna quæſtio tractatur , ſi pluribus ſub eadem conditione relictum ſit,vtrùm neceſſe ſit omnes ſimul eam implere , an ſinguli ſeorſum pro partibus implere poſſint,vt quilibet conditionem pro ſua parte implens,relicti partem accipiat.Finge Titio,Mæuio,& Sempronio fundum relictum ſub conditione,ſi triginta dederint heredi : poteſt ne Titius dando decem, petere tertiam partem fundi?Reſpódetur poſſe , l.pen. quia pluralitas reſoluitur in ſingularitates , de qua regula dixi ſupr. ad tit. de impub. & al. ſubſtit. parte 2. quæſt.2.In caſu igitur propoſito res legata eſt diuidua, & conditio diuidua : adeo vt quilibet pro ſua parte conditionem implens,legatum pro ſua parte accipiat: vel conditionem negligens,legatum amittat.

¶ Mixtæ conditiones quatuor conſiderantur. ¶ Pri- 8
ma eſt conditio,*cùm nupſerit*.Finge puellæ in poteſtate 9
patris conſtitutæ relictum fideicommiſſum cùm nupſerit : quærentibus de effectu huius fideicommiſſi diſtinguendum eſt : aut enim mulier tempore nuptiarũ erat in poteſtate patris,aut emancipata.Priori caſu patri fideicommiſſum acquirit iure veteri:ſed ex conſtitutione Iuſtiniani tantùm commodum , id eſt , vſumfructum patri acquirit.Poſteriori caſu ſibi acquirit , & moriens ad ſuos ſucceſſores tranſmittit,l.5. ¶ Secun- 10
da eſt conditio,*ſi filio teſtatoris nupſerit* , l.4.quam expoſui ſupr.de condit.inſtit.par.1.cap.3. ¶ Tertia eſt con- 11
ditio *ſi cum matre ſua commorabitur* , l.3.vbi pater naturalis filio ex focaria,id eſt, concubina ſuſcepto legauit ſub códitione,ſi cum matre ſua morabitur:ergo ſi cum ea morari nolit,legatum perdit;quia per eum ſtat,quò minùs impleat conditionem. Vide quæ tradidi d.c. 3.
¶ Quarta códitio eſt,*ſi quid heredi dederit*,libertate ad- 12
ſcripta. Finge , poſt mortem teſtatoris, cùm alio loco eſſet heres , alio ſeruus cui libertas ſub ea conditione relicta fuit,ſeruum ad heredem proficiſcentem , rem, quam dare debebat , quouis caſu in itinere amiſiſſe,vt putà quia fuit à latronibus erepta; vel cùm ſeruum vicarium dare deberet, hic in itinere deceſſit : certè ſtricto iure inſpecto libertas non cópetit:quia cùm mixta conditio caſu fortuito deficit , legatum vel fideicommiſſum non debetur,vt docui ſupr.de condit.inſtit. d. cap.3.Sed fauore libertatis Iuſtinianus conſtituit,vt libertas competat:ſic tamen , vt ſeruus , qui libertatem conſequitur, vel rem,ſi poſſit , vel eius æſtimationem heredi dare ſecundum teſtatoris voluntatem compellatur,l.vlt.

Tit. XLVII. De vſuris & fructibus legatorum, ſeu fideicommiſſorum.

I. 2.	*III.* 4.
II. 2. 5.	*IV.* 2.

ACcidentia ſup.expoſita,id eſt,cauſa,mo- 1
dus,& conditio , in forma & ratione legandi,ſeu fideicommittendi ſpectantur: ipſi autem rei relictæ , propter moram heredis,vel alius perſonæ oneratæ,accedunt vſuræ , ſi pecunia relicta ſit; vel fructus,ſi relicta ſit res fructuoſa, vt fundus.

¶ Hæc autem debentur non à die mortis teſtatoris, 2
ſed poſt litem conteſtatam : ſiue res vindicetur , ſiue agatur in perſonam ex teſtamento , l. 1. l.2.in fin.& l. vltim. (vbi quod dicitur de die mortis,debet intelligi de morte teſtatoris) & D. de lega. 3. l. quæſitum. 91. §. vltim.quia mora per litis conteſtationem euidenter probatur : interdum tamen hæc ante litis conteſtationem deberi incipiunt , videlicèt ſi mora præceſsit: quoniam in bonæ fidei iudiciis debentur ex die moræ,D.de vſur.l.mora.32.§.in bonæ fidei.legata verò & fideicommiſſa,etſi ſtricti iuris ſunt , D.de in lit.iur.l.6. & de eo quod cert. lo. l. 5. tamen quod ad fructus &

vſuras,comparantur iodiciis bonæ fidei, D. de vſur. l.
vſuræ.34.Moram ante litis cooteſtationem fieri intel-
lige vel per interpellationem congruo loco & tempore
factam,D.eod.d.l.mora.32.in princ.vel re ipſa ſine in-
terpellatione,veluti ſi minori 25.annis legatum ſeu fi-
deicommiſſum debeatur,ſup.in quib. cau.in integrum
reſtitutio non eſt oeceſſaria, l.3.Interdum è contrario
ne quidem poſt litem cōteſtatam vſuræ debentur:quia
per litis conteſtationem reus in mora non cōſtituitur,
videlicèt ſi iuſtam habeat cauſam litigandi, D.eod. l.ſi
quis ſolutioni.24.in pr.veluti propter Falcidię compu-
tationem,quæ ferè per iudicem expediri ſolet,d.l. 3. in
3 princ.& D.de lega.ij.l. qui ſolidum. 78. in pr. ¶ Nota
primò, tempus quatuor menſium, quod damnatis ad
ſoluendum conceditur,ita demū eſſe immune ab vſu-
ris & fructibus præſtandis,ſi mora ſententiam nō pręceſſerit.
Quod etſi rarò accidit,tamen interdum cōtin-
git,vt in dicto caſu,cùm Falcidię computatio per iudi-
cem deciditur,d.l.3. & infr.de vſur. rei iodic. l. 2. & 3.
4 ¶ Nota ſecundò,moram ſolutioni legati vel fideicom-
miſſi factam,nocere heredi,vel alij, qui fideicōmiſſum
debet, non ſolùm quia ex eo tempore vſuras,aut fru-
ctus pręſtare tenetur,vt iam expoſui;ſed etiam quia ex
eo tempore rei periculum ad eum ſpectat, l.3. quod &
in aliis obligationibus receptum eſt, D.de verb. oblig.
5 l.ſi ex legati.23. ¶ Nota tertiò,ſi dubitetur,an ſit locus
Falcidiæ, legatarium vel fideicommiſſarium ſatiſdan-
tem ſe reſtituturum quanto amplius, quàm per legem
Falcidiam liceat,acceperit, ſolidum relictum cōſequi,
l.2.quod edicto prætoris introductū eſt, D.ſi cui pluſ-
quàm per legem Falcidiam licuerit,l.1.in princ. Quòd
ſi ſatiſdare non poſſit,tunc in iudicio de legato vel fi-
deicommiſſo (quod iudicium eſt arbitrarium,ſi in rem
agatur,D.de rei vindic.l.& ex diuerſo. 35. §.1.& l. qui
reſtituere.68.)hæc quæſtio decidetur: & arbiter vel in
ſolidum,vel deducta Falcidia,ſolui relictum iubebit,d.
l.2.vbi dicitur dari arbiter,quia iudicium (vt modò no-
taui,eſt arbitrarium. Falſa autem eſt eorum nota, qui
accipiunt pro arbitro ad fideiuſſores probandos dato:
quia in præcedentibus verbis contextus dicitur fidei-
commiſſarium ſatiſdare non potuiſſe, id eſt,fideiuſſo-
res non inueniſſe.

Tit. XLVIII. De incertis perſonis.

1 PErgit in explicandis iis,quæ ſunt legatis &
fideicommiſſis communia:ac tractat de le-
gatis & fideicommiſſis, quæ incertis per-
ſonis relicta ſunt: nam olim non valebant,
ſed ex conſtitutione huius tituli, cuius auctor eſt Iu-
ſtinianus, confirmantur. Verùm hæc conſtitutio non
extat: ſed eius ſententia refertur partim ab ipſo Iuſti-
niano Inſtit. de lega.§. incertis.& §.Sed nec eiuſmodi.
partim à Photio Nomocan. tit. 2. cap. 1. cuius Græca
verba,quia non ſunt edita, referre libet.Sic autem ha-
bent: λέγει δὲ ἡ α καὶ μόνη διάταξις τοῦ μη τ. τοῦ ϛ βιβλίου
τοῦ Κωδ. ὅτι ἔῤῥωται τὸ καταλιμπανόμενον θεμιτῷ συστή-
ματι ἢ σωματίῳ, οἷον συγκλητικοῖς, ἢ βουλῇ, ἢ τάξει ἄρ-
χοντος, ἢ ἰατροῖς, ἢ διδασκάλοις, ἢ συνηγόροις, ἢ στρατιώ-
ταις, ἢ ἱερεῦσιν, ἢ ἑτέρῳ τινὶ καὶ μερίζονται κατὰ πρόσωπον ἐξ
ἴσου οἱ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς ἐν τῷ καταλόγῳ εὑρισκό-
μενοι, εἰ μὴ ῥητὸν ποσὸν ὁ διαθέμενος ἑκάστῳ ἴδιον. Καὶ ἐν
τῷ τέλει τῆς αὐτῆς διατάξεως, ὅτι ἐὰν πρὸς ἅπαξ, ἢ ἐτή-
σιον καταλειφθῇ εὐσεβῶς ἢ ἐκκλησίαις, ἢ ξενῶσιν, ἢ πτω-
χείοις, ἢ εὐαγέσιν οἴκοις, ἢ κοινῷ κληρικῶν, ἢ εἰς αἰχμαλώτων
λύσιν, ἢ αὐτοῖς τοῖς πτωχοῖς, ἢ τοῖς αἰχμαλώτοις· κρατεῖ
ἡ τοῦ τελευτήσαντος βούλησις. id eſt, *Dicit autem prima &
ſola conſtitutio tituli 48.libri 6. Codicis,ratū eſſe,quod relin-
quitur licito collegio, vel corpori, vt ſenatoribus, aut curia,
aut officio magiſtratus,aut medicis,aut profeſſoribus,aut ad-
uocatis,aut militibus,aut ſacerdotibus, aut alij cuipiam: ac
eos viritim* & *ex æquo* inter ſe *partiri, qui tempore mortis*
teſtatoris *in albo deſcripti reperiuntur. Et in calce eiuſdem
conſtitutionis* dicitur, *ſi ſemel, aut annuum* quid *piè reli-
ctum ſit vel eccleſiis,vel xenonibus,vel ptochiis,vel venerabi-
libus domibus, vel communi clericorum, vel ad captiuorum
redemptionem,vel ipſis pauperibus,vel captiuis; defuncti vo-
luntatem valere.*

¶ Vt autem omnia methodicè exponantur, I. Defi- 2
nitiones proponam. II. Ius antiquum declarabo. III.
Ius nouum explanabo. ¶ Initiò duæ definitiones po- 3
nendæ ſunt,vt intelligatur,quid ſit id,de quo agitur. I.
Incerta perſona eſt, quam incerta opinione animo ſuo
teſtator ſubiicit: quia ſcilicèt ignorat, quæ, & qualis
perſona futura ſit:veluti, *Quicumque filio meo filiam ſuā
nuptum dederit*: vel, *Qui primi poſt teſtamentum ſcriptum
conſules deſignabuntur*,Inſtit.de lega. §. incertis. Vlpian.
eod.tit.§. incertæ. II.Incerta perſona ſub certa demō-
ſtratione dicitur, cùm ad certas perſonas coanguſta-
tur,veluti,ex cognatis meis,qui nunc ſunt,qui primus
filiam meam vxorem duxerit,d.§.incertis, d.§.incertæ.
¶ Iuris antiqui regula eſt, incertis perſonis relinqui 4
nihil poterat,d.§.incertis.& d.§.incertæ. ¶ Hæc regu- 5
la producitur. I. Quia obtinebat etiam in teſtamento
militis, d. §. incertis. II. Quia obtinebat etiam in po-
ſtumis alienis, Inſtit. de lega.§.poſtumo.& in collegiis
atq; vniuerſitatibus,quia ſunt corpora incerta: proin-
de licebat quidem relinquere ſingulis municipibus,
vel collegiis; non tamen ipſi municipio, vel collegio:
Vlpian.tit.qui heredes inſtitui poſſunt, §.nec munici-
pia. III. Quia locum habebat tam in legatis, quàm in
fideicommiſſis,& libertatibus,necnon in tutorum da-
tione,d.§.incertis.& D.de teſtam.tut.l.tutor. 20. in pr.
multò igitur magis in hereditatibus,Vlp.d.t.qui here-
des inſtitui poſſunt,§. incerta. ¶ Erant etiam quædam 6
exceptiones. I. Incertis perſonis ſub certa demonſtra-
tione relinqui poterat,d.§.incertis,d.§.incertæ & D.de
reb.dub.l.5.in pr. II. Vniuerſitatibus quibuſdā ex ſpe-
ciali priuilegio conceſſum erat,vt ex teſtamento cape-
rent,ſup.de hered.inſtit.l. collegium.8.vt eccleſiæ, ſup.
de ſacroſanc.eccl.l.1. III. Poſtumo alieno per fideicō-
miſſum relinqui poterat,D.de iur.codicill.l.2.in princ.
& de reb.dub.l.5.§.vlt.l.6.& l.7.in princ.Vtrùm autem
libertas ei relinqui poſſet, dubitabatur, infr. de fidei-
commiſſar.libert.l.cùm inter.14.IV.Poſtumus alienus
heres inſtitutus, etſi iure ciuili heres fieri non poterat,
tamen prætor ei bonorum poſſeſſionem dabat ſecun-
dum tabulas, Inſtit. de bon. poſſ. in princ. V. Incertæ
perſonæ ſolutum,repeti non poterat, tamquàm debi-
tum naturaliter, d. §. incertis. in fin.Hæc dicta ſint de
iure antiquo.

¶ Iam dicamus de iure nouo,quod Iuſtinianus con- 7
ſtituit. I. Dictam regulam ſuſtulit, & ſtatuit etiam in-
certis perſonis relinqui poſſe quouis titulo,d.§.ſed nec
eiuſmodi. II. In tutore dando ius antiquum retinuit:
quia datio incerti tutoris periculoſa eſſet pupillo, d.§.
ſed nec eiuſmodi. III. Dictam dubitationem de fidei-
commiſſaria libertate ſeruo in vtero exiſtenti relin-
quenda ſuſtulit, ac fideicommiſſum valere & liberta-
tem præſtari iuſſit, d.l.cùm inter. IV. In corporib. &
vniuerſitatibus ſeu collegiis ita diſtinxit: Aut licita
ſunt,aut illicita.Illicitia relinqui non poteſt: licitis le-
gari vel per fideicommiſſum relinqui poteſt. Nomo-
can.d.tit.2.cap.1.Non tamen permiſit, vt collegia lici-
ta poſſint hereditatem capere, niſi ſpeciali priuilegio
muniantur, ſupr.de hered.inſtit.l.collegium.8.vbi no-
taui. V. Poſtumum alienum inſtitui heredem permi-
ſit; vt non ſolùm iure prætorio bonorum poſſeſſio-
nem petere;ſed etiam iure ciuili heres fieri poſſit,Inſt.
de bonor.

8 de bonor. poſſ. in princ. ¶ Contra ea, quæ de iure nouo dixi, I. Opponitur l. quoties. 9. §. heres. D. de hered. inſtit. vbi dicitur, neminem poſſe heredem inſtitui, niſi vt certè demonſtretur. Quibus verbis videtur ſignificari, incertam perſonam non poſſe heredem inſtitui, niſi ſub certa demonſtratione. Idcirco putat Cuiac. hunc §. non debuiſſe in Pandectis inſeri. Ego verò exiſtimo ſententiam huius §. non eſſe referendam ad incertas perſonas, ſed ad alios caſus, hoc eſt, Iuriſconſultum de iis loqui, quorum demonſtratio certa nec eſt ab initio, nec ex poſtfacto, veluti ſi teſtator dixerit, *Titius heres eſto*: & duo ſint Titij, æquè amici teſtatoris: nec appareat, vtrùm teſtator heredem eſſe voluerit, D. de hered. inſtit. l. in tempus. 62. §. 1. nam incerta perſona, veluti, *Qui primus in Capitolium adſcenderit*, ex poſt facto certa fit, nimirum cùm aliquis in Capitolium primus adſcendit. II. Opponitur l. ſciendum. 70. in pr. D. de verb. ſignif. vbi hac ſubſtitutione, *Quiſquis mihi heres erit, idem filio meo impuberi heres eſto*, non continetur heres heredis; quoniam incertus eſt. Vnde Cuiac. putat hunc quoque contextum debuiſſe à Triboniano prætermitti. Ego autem diſtinguendum arbitror inter qoæſtionem, an incerta perſona poſſit inſtitui, & an inſtituta videatur: nam Iuſtinianus in prima quæſtione nouum ius introduxit, & inſtitutionem incertæ perſonæ confirmauit: de ſecunda queſtione, ad quam ſpectat d. l. ſciendum, nihil ſtatuit, manet igitur, quantum ad hoc, ius antiquum incorrectum: vt hac appellatione, *quiſquis mihi heres erit*; tantùm primus heres iodicetur, non hetes heredis.

Tit. XLIX. Ad S.C. Trebellianum.

I. 7.	*§. in ſupradictis. 8. ij.*
II. 7.	*§ pen. 8. ij.*
III. §. iv. 6. j. 7.	*§. vlt. 8 ij.*
IV. §. v. 7.	*VII. in princ. §. j. ij.*
V. 6. j. ij.	*§. cùm autem §. ij.*
VI. in princ. 8. j.	*VIII. 7.*

1 Deminutio quoque relicti vltra dodrantem legatis & fideicommiſſis eſt cõmunis. Nam heres vltra dodrantem legatis vel fideicommiſſis oneratus, omnimodò quartam retinere poteſt ex lege Falcidia: quæ lata quidem eſt de ſolis legatis, ſed per S.C. Pegaſianum, quod Iuſtinianus partim aboleuit, partim in Trebellianum tranſtulit, Inſtit. de fideicomm. hered. §. ſed quia ſtipulationes. producta eſt ad fideicommiſſa tam vniuerſalia, quàm particularia, Inſtit. eod. §. ſed quia heredes. Quamobrem Doct. quartam, quæ detrahitur de legatis, vocant Falcidiam: eam verò, quæ de fideicommiſſis deducitur, Trebellianicam appellant. Sed hæc quoq; in legibus nominatur Falcidia, D. h. t. l. 1. §. inde Neratius. l. cùm heres. 51. l. ſi patroni. 55. §. qui fideicommiſſam. l. deducta. 58. §. acceptis. & ſi quis aliquem teſtari prohibuerit, l. 2. §. vltim. & Inſtit. quib. mod. teſtam. infirm. §. ſed & ſi quis. quia S.C. non introduxit nouum ius per ſe, ſed legẽ Falcidiam loquentem de legatis, produxit ad fideicommiſſa in teſtamento relicta: vt vbi eſt eadem ratio, ſit idem ius. Acceſſit deinde S.C. conſtitutio Diui Pij producens eandem legem Falcidiam ad fideicommiſſa relicta ab inteſtato, D. ad legem Falcidiam. l. filiusfamiliàs. 18. quamuis igitur verba legis Falcidiæ tantùm legatorum mentionem faciant, tamen ex mente & interpretatione legis idem obtinet in omnibus fideicommiſſis: ſcimus autem ex lege deſcendere, non ſolùm quod eſt ex verbis, ſed etiam quod eſt ex mente & interpretatione, D. de verb. ſignif. l. 6. §. 1. quocirca ſiue de legatis, ſiue de fideicõmiſſis quarta deducatur; rectiſſimè nominatur Falcidia. ¶ Ex dictis patet, S.C. Tre- 2 bellianum eſſe poſterius lege Falcidia, idcireo in Inſtitutionibus & Digeſtis poſteriori loco exponitur: ſed hîc explicatur ante legem Falcidiam: qoia Falcidia tantùm loquitur de legatis particularibus: S.C. verò tractat de fideicommiſſis tam vniuerſalibus, quàm particularibus: conſtat aotem vniuerſalia eſſe digniora particularibus, quippe quæ loco heredis conſtituunt, Inſtit. de fideicommiſſar. hered. §. reſtituta. quare in hac iuris parte, in Codice adhibetur ordo à dignioribus: in Digeſtis autem, & Inſtitutionibus ordo à vetuſtioribus: non enim ſemper obſeruatur in iure eadem methodus, (quemadmodum nec aliis ſcientiis) vt notaui in Analyſi, Inſtit. ad §. his igitur. de iuſtit. & iur.

¶ Diuido hunc titulum in duo capita. ¶ Prius ca- 3 put, in quo generaliter agitur de fideicommiſſis, diui- 4 ditur in tria ſegmenta.

¶ In primo ſegmento de perſonis, id eſt, de eo qui 5 eſt oneratus fideicommiſſo, & de eo cui fideicommiſſum debetur, quinqoe regulæ traduntur, I. Fideicommiſſum, quod infanti, aut furioſo debetur, tutori, vel curatori ſoli reſtitui poteſt, l. pen. in princ. II. Si infans, vel furioſus ſit fideicommiſſo oneratus: tutor vel curator ſolus poteſt id reſtituere, d. l. pen. verſ. hoc eodem. III. Si heres iuſſus reſtituere, latitet, vel ſine ſucceſſore deceſſerit; vel fideicommiſſarius, cui ex Trebelliano reſtituta eſt hereditas, alij res hereditarias reſtituere iuſſus ſit: ipſo iure vtiles actiones ad eum transferuntur, cui fideicommiſſum debetur, d. l. pen. §. 1. IV. Fideicommiſſum etiam reipublicæ relinqui poteſt, l. 3. Vide, quæ ſupr. tradidi, tit. prox. num. 6. V. Fideicommiſſum relictum ab herede inſtituto, cenſetur tacitè repetitum à ſubſtituto, l. 4. Vide ſupr. de fideic. cap. 1. quæſt. 2. reg. 3.

¶ In ſecundo ſegmento, de cauſa, ex qua debetur fi- 6 deicommiſſi reſtitutio, dantur duæ regulæ. I. Reſtitutio fideicommiſſi ex S.C. Trebelliano fit, etiam cùm fideicommiſſum relictum eſt ab inteſtato, l. 3. & l. 5. Hoc tamen non ex verbis S.C. obtinet, ſed ex conſtitutione Diui Pij, vt initio huius tituli notaui ex l. filiusfamiliàs. 18. D. ad legem Falcid. Lege, quæ docui Iſag. h. t. num. 1. II. Fideicommiſſum etiam ſine ſcriptura relinqui poteſt, d. l. 5.

¶ In tertio ſegmento quæritur, quid reſtituatur, 7 & ad fideicommiſſarium transferatur? vbi ſic diſtinguitur: Aut heres non vult adire, aut ſponte ſua adit hereditatem. Si nolit adire: periculo fideicommiſſarij cogitur adire, eíque hereditatem reſtituere; ita vt nec damnum, nec commodum inde ſentiat, Inſtit. de fideicommiſſar. hered. §. ſed quia ſtipulationes. Ergo quartam hoc caſu non retinebit, & ſi poſt iuſſum iudicis adire cogentis, priùs moriatur, quàm hereditatem adeat: coheres & ſubſtitutus eodem fideicommiſſo ſine deductione quartæ eſt obſtrictus: nam relicta ab inſtituto (vt ſuprà notaui) tacitè cenſentur repetita à ſubſtituto. Sin autem heres ſponte ſua hereditatem adeat, ſubdiſtinguitur: vel enim partem, vel totum reſtituere rogatus eſt. Si partem reſtituit, onera hereditaria, & legatorum præſtatio pro rata portione transferuntur ad fideicommiſſarium, l. 2. Totum reſtituere rogatos, aut quartam retinet, aut totum ſoluit, ſiue ſciens, ſiue per errorem iuris, aut facti. Si quartam retineat; onera hereditaria diuiduntur inter heredem & fideicommiſſarium pro quadrante & dodrante: quare ſi heres creditoribus hereditariis vltra quadrantem ſoluerit, id à fideicommiſſario repetit, l. 1. Si totum ſponte ſua ſciens, vel per errorem iuris reſtituit, non poteſt ſolutum repetere, infr. tit. proxim. l. error. 9.

ſed ad fideicommiſſarium onera tranſeunt etiam ſol-
uendorum legatorum & fideicommiſſorum particula-
rium, l.vlt. Si verò per errorem facti totum reſtituat:
quartam, & quartæ fructus repetit, l. 3. per condictio-
nem indebiti, d. l. error. in quam actionem conſtat
etiam fructus venire, D.de condic. indeb. l. in ſumma.
66.§.ei qui indebitum.& de vſur. l.videamus generali.
38.§.item ſi indebitum. Hæc dicta ſint de priori capite
huius tituli.

8 ¶ Poſteriori capite ſpecialiter tractantur duo caſus.
Primus caſus eſt, cùm pater, vel mater filios vel filias
heredes inſtituit, ac rogauit eum, qui prior ſine liberis
deceſſerit, hereditatẽ ſuperſtiti, vel ſuperſtitibus reſti-
tuere. Alter caſus eſt, cùm pater vel mater filium, ſeu fi-
liam heredẽ inſtituit, & rogauit hereditatẽ nepotibus,
vel neptibus, vel pronepotibus, vel proneptibus re-
ſtituere. De his duobus caſibus tria tradũtur. I. Quarta
retinetur de rebus hereditariis, quarum fructus non
imputantur in quartam, etiamſi teſtator id iuſſerit, ſed
præter quartam cedunt lucro heredis, l. 6. in princ.
II. Satiſdatio de fideicommiſſo reſtituendo non præ-
ſtatur, niſi vel teſtator ſatiſdari iuſſit, vel filius, ſeu filia
rogatus rogatáve nepoti vel nepti, id eſt, filio ſuo vel
filiæ ſuæ (idem intellige de pronepote, & pronepte) he-
reditatem reſtituere, tranſit ad ſecundas nuptias, d.l.6.
§.1. Hæc duo tantùm dictis duobus caſibus locum ha-
bent, nec ſunt producenda ad alias perſonas, vel alios
caſus, d.l.6.§.vlt. III. Illa conditio, *ſi ſine liberis deceſſerit*,
vno filio, vel nepote ex filio, ſeu filia nato, vel prone-
pote, vel poſtumo relicto, deficit, d.l.6.§.pen. Hoc non
eſt dictorum caſuum proprium, ſed generaliter in om-
nibus caſibus obtinet, ſupr. de condit. inſer. l. 1. & D. de
verb. ſignif. l. non eſt ſine liberis. 148. & l. ſeq.

Tit. L. Ad legem Falcidiam.

I. 18.ij.	*X. 10.*
II. 7.j.ij.14.15.	*XI. 12.*
III. 7.j.ij.	*XII. 7.iv.*
IV. 7.j.14.	*XIII. 6.ij.*
V. 7.ij.v.	*XIV. 11.*
VI. in princ.5.j.	*XV. 19.*
§.j.7.j.	*XVI. 5.ij. 20.*
§.vlt. 13.	*XVII. 7.j.11.14.*
VII. 5.iij.17.	*XVIII. 7.iij.v.*
VIII. 5.j.7.j.9.	*XIX. 18.ij.*
IX. 7.v.18.ij.	

1 Qvemadmodum quarta de fideicommiſſis
deducitur ex S. C. Trebelliano, & produ-
ctione legis Falcidiæ: ita de legatis detrahi-
tur ex ipſis verbis legis Falcidiæ: quæ qui-
dẽ eſt plebiſcitum: tulit enim P. Falcidius tribunus ple-
bis temporibus Auguſti, diſt.2.c.quædam. Dion. in Au-
2 guſto. ¶ Quia verò lex Falcidia modò locũ in teſtamen-
tis habet, modò ceſſat, rectè hic titulus diuiditur in duo
3 capita. ¶ Priori capite de caſibus, quibus locus eſt legi
4 Falcidiæ, deciduntur quinque quæſtiones. ¶ Primò
quæritur, quæ de bonis deducantur ante Falcidiã? Tria
in primis deducuntur, æs alienum, impenſa funeris, &
pretia ſeruorum, quibus libertas relicta eſt, Iuſtit. h. t.
5 §. vlt. ¶ De ære alieno hæc notentur. I. Omne æs alie-
num deducitur, atque adeo etiam quod defunctus he-
redi debebat mortis tempore, licet aditione heredita-
tis actio confuſa ſit, l.6. in princ. Hoc obtinet etiam in
fideicommiſſo, quòd defunctus heredi poſt mortem
ſuã debebat, putà quia ſine liberis deceſſit, l. irritum. 8.
II. Si æs alienum totam hereditatem abſorbeat, legata
& fideicommiſſa deberi non poſſunt, l. ſucceſſores. 16.
III. Res alienæ in hereditate repertæ deducuntur
quaſi æs alienum, etiamſi teſtator miles fuerit, l.7. ¶ De 6
libertate notetur, pretium ſeruorum in teſtamento ma-
numiſſorum, de bonis deduci duob. caſibus, I. Cùm he-
res libertates præſtitit, qui vult Falcidiam detrahere,
tunc pretium ſeruorum manumiſſorum deducitur,
etiamſi libertas ſub conditione relicta fuerit, dummo-
dò conditio extiterit, D. eod. l. in quantitate 73.§.eius.
II. Si alius, quam heres, putà legatarius, vel fideicom-
miſſarius fideicõmiſſo oneratus ſit: vt enim heres ha-
bet beneficium Falcidiæ, ita huic, qui non eſt heres,
tantùm datur beneficium, ne fideicommiſſo teneatur,
vltra quam à defuncto accepit: quia nemo poteſt one-
rari vltra quàm honoratur, D. de legat. 1. l. filiusfamilias.
114.§. apud Marcellum. & ad S.C. Trebellianum. l.1.§.ſi
is qui. & Inſtit. de ſing. reb. per fideicõmiſſum relic. §.1.
beneficium autem legis Falcidiæ, ſeu detractio quartæ
tantùm abeſt, vt huic concedatur, vt ne quidem vni-
uerſali fideicommiſſario detur, cui ex Trebelliano he-
reditas reſtituta eſt, ſi ab ipſo relictũ aliquid ſit, D. h. t.
l. lex Falcidia. 47. §. 1. & ad S. C. Trebellianum. l.1.§.ſi
is qui quadringẽta. l. mulier. 22.§.vlt. ex perſona tamen
heredis, quem recuſantem adire & ſibi reſtituere here-
ditatem coëgit, de legatis ab illo herede relictis, nõ de
fideicommiſſis quartam detrahit, quatenus ipſe heres,
ſi ſpõte adiiſſet, detrahere potuiſſet, D. eod. l. ex aſſe. 28.
in fin. & l. facta. 63.§. ſi cùm ſuſpectã. Huc ſpectat l. ſi ea.
13. malè ab Accurſio expoſita, cuius ſpecies ita poni de-
bet: Mulier ex iudicio, id eſt, ex teſtamẽto defuncti ali-
quid accepit. Verbum *aliquid*, eſt nota rei particularis,
vt in §. vlt. Inſtit. de vſucap. & in §. namque ſi cui. &
§. quædam. Inſtit. de actio. mulier igitur non fuit heres,
ſed legataria, vel fideicommiſſaria: eadem mulier à de-
functo rogata fuit ſeruos aliquos, in quibus Stichum
Zethi filium manumittere; eidémque Sticho (exempli
causâ) viginti aureos ſoluere: quare huic ſeruo duo ſunt
per fideicommiſſum relicta, libertas, & pecunia: quod
fieri poſſe cõſtat, ſup. de fideic. l. qui fideicõmiſſariam. 8.
De vtroque fideicommiſſo quæritur, an debeatur? Im-
peratores primùm de libertate reſpondent, mulierem
cogi ſeruũ manumittere, ſi id, quod à defuncto ſibi re-
lictum eſt, accepit: hoc enim eſt regulare, vt qui ex iu-
dicio defuncti aliquid eſt conſecutus, eius voluntati
parêre cogatur. Ergo mulier libertatem Sticho & aliis
ſeruis præſtare omnimodò cõpellitur: quia libertas eſt
res indiuidua, nec poteſt præſtari pro parte. Quod verò
attinet ad fideicommiſſum pecuniarium Sticho reli-
ctum: eatenus illud præſtare cogitur, quatenus patitur
quantitas eorum, quæ ſibi relicta ſunt, deducto pretio
ſeruorum manumiſſorum; ne vltra quàm accepit, one-
retur: finge mulieri legata fuiſſe centum, eámque roga-
tam fuiſſe tres ſeruos manumittere ſingulos triginta
aureis æſtimatos: ergo de centum mulieri legatis dedu-
cuntur nonaginta, ac ſuperſunt decem: quapropter mu-
lier Sticho manumiſſo, cui viginti relicta ſunt, non
vltra decem præſtabit. Non dicimus eam detrahere
quartam: quia iam monui, beneficium Falcidiæ ſolis
heredibus competere; & ſicut heres non tenetur vltra
dodrantem, ita alios non teneri vltra quàm ex iudicio
defuncti cum effectu capiunt. Hæc eſt vera (ni fallor)
ſententia d. l. ſi ea. ab Accurſio non intellectæ. ¶ Secun- 7
dò quæritur, vnde quarta Falcidia detrahatur, ſeu quæ
minuantur per Falcidiam? Deducitur de omnibus reli-
ctis vltra bonorum dodrantem: atque hac ratione om-
nia minuuntur per legem Falcidiam. Hæc verò ſunt,
I. Legata, l.2. l.3. l. irritum. 8. etiamſi vni heredi à cohe-
redibus relicta ſint, l. à coheredibus. 17. Immo etiam
ſi principi, l. 4. vel ad opera publica conficienda, ſta-
tuáſve ponendas data ſint, l.6.§. 1. II. Fideicommiſſa,
d.l.2. d.l.3. quia (vt initio ſuperioris tituli docui) lex Fal-
cidia de

cidia de legatis loquens, producta eſt ad fideicommiſſa. III. Mortis cauſà donationes, ad quas lex Falcidia per Diui Seueri conſtitutionem producta eſt, l. 5. & l. penult. IV. Donationes inter virum & vxorem: quia fideicommiſſis comparantur, l. in donationibus. 12. propterea quòd ab initio non valent, ſed morte donantis confirmantur, D. de donat. inter vir. & vxor. l. cùm hic ſtatus. 32. §. 1. Excepit ipſa lex Falcidia ea, quæ vir vxoris cauſà emit, parauitve: hæc enim mulieri ſine deminutione debentur, D. hoc tit. l. ſed vſusfructus. 81. §. 1. Nota primò, latiùs patere paratum, quàm emptum: quia quod vxori emptum eſt, eius cauſà paratum rectè dicitur: ſed poteſt aliquid eius cauſà paratum eſſe, quod vel emptum non ſit, vel non eius cauſà emptum ſit: exempli cauſâ, ſi prioris vxoris cauſâ emptum, poſteriori traditum ſit: huius cauſâ non emptum, ſed paratum rectè dicetur, D. de legat. iij. l. ſi quid eorum. 47. Nota ſecundò, eiuſmodi donationem non tenere, quemadmodum nec legatum, niſi matrimonium vſque ad teſtantis mortem conſtiterit, D. eod. l. item legato. 49. §. penult. V. Quod mortis cauſà capitur, id eſt, quod alius ab herede mortis cauſa capit: nam quod heres ab alio capit, ſtultum eſt quærere, an de eo heres Falcidiam detrahat: ſed tantum quæritur, an heredi in Falcidiam imputetur, & placuit non imputari, D. h. t. l. ſi pupillus. 25. in princ. l. in ratione. 30. §. tametſi l. id autem. 76. in princ. & l. in quartam. 91. niſi heres acceptà certà pecunià rogatus ſit hereditatem reſtituere: hoc enim caſu pecuniá illam heredi in quartam imputari, quia quodammodò pro pretio hereditatis accipit, Diuus Adrianus & Diuus Pius conſtituerunt, d. l. in quartam. & l. acceptis. 93. D. eod. Non tamen quod alius ab herede mortis cauſa capit, ſemper minuitur per legem Falcidiam: immo regulariter ad eam non pertinet, D. eod. l. 1. §. item ſi ita. Sed Iuſtinianus excepit duos caſus, quibus aliter Falcidiam heres ſeruare non poteſt: nempe ſi quis heres inſtitutus ſit ſub conditione dandæ pecuniæ, cuius quantitas modum Falcidiæ legis excedat: aut ſi hereditatem adire vetitus ſit antequam tantam quantitatem alicui ſoluat: his enim caſibus Iuſtinianus conſtituit, vt heres id poſſit retinere, vel datum repetere, quod dodrantem excedit, l. penult. Qua lege Cuiacius in Parat. ad tit. infr. quod legator & Obſeru. lib. 8. cap. 2. vindicationem quartæ dari heredi putat, cum ei antea non competeret. Sed verius exiſtimo, etiam ante Iuſtinianum non tantùm retentionem quartæ heredi competiiſſe, D. h. t. l. pater. 24. §. 1. l. quod bonis. 15. §. 1. l. ſi ex pluribus. 16. l. acceptis. 93. & in hunc finem interdictum quod legatorum eidem datum eſſe aduerſus legatarium, qui rem legatam temerè, & ſine ipſius heredis conſenſu occupauit, vt recepta poſſeſſione quartam deduceret. infr. quod legator. l. vn. & D. eod. l. 1. §. & continet. & tot. tit. ſed etiam vindicationem, D. h. t. l. lineam. 26. in princ. quia per legem Falcidiam legata ipſo iure minuuntur, D. eod. l. in quantitate. 73. §. vlt. quod & in aliis relictis accidit, D. quod legator. l. 1. §. ſi quis ex mortis. Quòd ſi primus Iuſtinianus quartæ vindicationem heredi dediſſet, profectò duobus illis tantùm caſibus, quos paulò antè retuli, vindicatio heredi daretur; ad quos Imperator ſuam conſtitutionem coanguſtat in poſtremo verſiculo. Illud conſtat, ſi heres per errorem facti ſoluerit integra legata, poſſe quod vltra dodrantem ſoluit, condictione indebiti repetere, l. error. 9.

8 ¶ Tertiò quæritur, quis heres quartam Falcidiam deducat: Hic explicantur varij caſus.

9 ¶ Primo caſu teſtator Titium & Mæuium filios ſuos heredes inſtituit, iuſſitque; vt qui primus ſine liberis decederet, hereditatem fratri ſuo reſtitueret, poſtea Titius ſine liberis moriẽs, Mæuium fratrem ſuum heredem inſtituit, ac legatis vltra dodrantem onerauit. Mæuius igitur primò deducit fideicommiſſum ſibi debitum: deinde ex reſiduo Falcidiam: propterea quod ante Falcidiam deducitur æs alienum, atque adeo etiam quod ipſi heredi debetur, vt ſupr. num. 5. expoſitum fuit. Si quæras, quid dicto fideicommiſſo contineatur? reſpondebo contineri paternam hereditatem deductà Falcidià, l. irritum. 8. Ergo ex hac Falcidia, & ex aliis bonis aliunde Titio quæſitis, Mæuius ſuam Falcidiam retinebit. Ex dictis collige regulam: heres, cui à teſtatore debebatur fideicommiſſum, primò illud fideicommiſſum, poſtea de reſiduo quartam Falcidiam deducit. ¶ Secundus caſus primo ſimilis eſt: ſed eò dif- 10
fert, quòd Titius inteſtatus deceſſit; eique Mæuius frater, & Gaia ſoror ab inteſtato ſucceſſerunt, itaque Falcidiæ, quam Titius retinere potuit, dimidia pars ſorori cedit, altera dimia pertinet ad fratrem Mæuium, cui reliqua bona paterna debentur ex cauſa fideicommiſſi, l. quamquam. 10. Sed quænam eſt hæc Falcidia? éſtne Falcidia propriè dicta, quæ ex legatis deducitur? an Trebellianica, quæ de fideicommiſſis detrahitur? an legitima iure naturæ debita? tot enim modis Falcidiam accipi conſtat ex his, quæ notaui ſupr. tit. prox. num. 1. & ex l. quæ nuper. 31. ſupr. de inoffic. teſtam. & ex l. Papinianus. 8. §. vnde. D. eod. & ex l. 5. §. ad filias. infr. ad leg. Iul. maieſta. Cùm legata nulla proponantur, ſed tantùm fideicommiſſum hereditatis, quia Titius rogatus eſt, ſi ſine liberis decederet, portionem hereditatis, id eſt, portionem ſuam (nam coheredes habuit fratrem & ſororem) fratri Mæuio reſtituere: profectò eſt Trebellianica, vt cum Doct. loquar: ſed nihilominùs eſt etiam legitima iure naturæ debita: nam Trebellianica imputatur in legitimam: quicquid enim ex teſtamento patris filius capit, id ei in legitimam imputatur. Inſtit. de inoffic. teſtam. §. vlt. Quocirca filius iure ciuili duas quartas: alteram, tamquam filius: alteram, tamquàm ſcriptus heres, detrahere nequit: quia dum heres ſcriptus eſt, & quartam ex lege Falcidia accipit, iuri naturæ ſatisfactum eſt. Non propterea tamen ius canonicum reprehendo: quo iure filius duas quartas detrahit: quia ſicut legitima aucta eſt à Iuſtiniano, Nou. 18. & ex quarta, facta eſt tertia, vel dimidia: ita etiam iura liberorum à Pontifice non temerè aucta ſunt; vt & legitimam, tamquàm filij, & quartam, tamquàm heredes ſcripti, retinere, ac de legatis & fideicommiſſis deducere poſſint, extr. de teſtam. cap Raynutius. 16. & cap. Raynaldus. 18. Falluntur igitur, & qui iuris Canonici deciſionem, tamquàm iuri ciuili conſentaneam defendunt: & qui tamquàm diſſentaneam, reprehendunt: quia ſummus Pontifex, non iuris ciuilis deciſionem, ſed æquitatis rationem ſecutus, iura liberorum (vt dixi) augere voluit. Ex dictis collige regulam: Cùm heres poſt mortem ſuam iuſſus eſt hereditatem reſtituere, Falcidię detrahendæ beneficium ad ſuos ſucceſſores tranſmittit.
¶ Tertio caſu pater, qui filiæ tutelam geſſerat, & ex ea 11
cauſa debitor erat, eamdem filiam ex parte heredem inſtituit, datis coheredibus: eámque rogauit fundum Sempronio reſtituere: tutelæ debitum cum hereditate non compenſatur: quia teſtator hoc non iuſſit: ſed pro qua parte filia patri ſucceſſit, extinguitur, ſecundum regulam, quam tradidi ſupr. de fideicommiſſis, in fin. pro aliis igitur partibus ſaluam habet mulier tutelæ actionem contra coheredes, fundum verò ſalua Falcidia præſtare fideicommiſſario tenetur, l. licèt. 14. Hinc collige regulam: Heres ex parte inſtitutus, beneficium habet legis Falcidiæ, quæ regula confirmatur l. à coheredibus. 17. In ſingulis enim heredibus ſeorſum ratio huius legis ponitur: & quamuis ex multis heredibus aliquis quartam hereditatis partem, vel etiam maio-

Digitized by Google

tem ſaluam habeat, tamen is, qui vltra dodrantem ſuæ
portionis oneratus eſt, quartam ſuæ portionis de lega-
tis, & fideicommiſſis à ſe relictis deducit, D.h.t.l.in ſin-
12 gulis.77.& Inſtit.eod. §. 1. ¶ Quatto caſu patet filios
maſculos & filiam heredes inſtituit: & hanc certis
rebus, quibus pro Falcidia contentam eſſe voluit, re-
tentis, portionem ſuam hereditariam fratribus reſti-
tuere iuſſit. Si res illæ ad quartam dictæ portionis im-
plendam non ſufficiant, mulier de fideicommiſſo quar-
tam ſupplebit: quia teſtator quartæ deductionem pro-
hibere nequit, l.ſi vt allegas.11. Nota hanc eſſe quar-
tam Falcidiam ſeu Trebellianicam, in qua continetur
legitima iure naturæ debita, vt paulò antè expoſui.
Vnde ſi quæras, an hæc lex ſit correcta per Nou.1.cap.
2. vbi Imperator conſtituit, vt Falcidia ceſſet, ſi à
teſtatore prohibeatur? reſpondeo non corrigi: quo-
niam perſona, de qua in præſentia quæritur, eſt filia
teſtatoris, cui legitima iure naturæ debita, nec tolli,
nec minui à teſtatore poteſt, d. Nou. 1.§. primùm ita-
que. Iure igitur nouiſſimo mulier, cui quartæ ſupple-
mentum conceſſimus, trientem vel ſemiſſem ſupple-
bit, ſecundum diſtinctionem Nou.18.c.1. Ex dictis col-
lige regulam: Heres, quem teſtator certis rebus pro
Falcidia contentum eſſe iuſſit, nihilominùs ex aliis bo-
nis Falcidiam ſupplere poteſt. Hæc regula in extraneis
heredibus hodie locum non habet, d. Nou. 1. cap. 2.
13 ¶ Quinto caſu heres multis legatis vel fideicommiſſis
vltra dodrantem oneratus, quædam in ſolidum præ-
ſtitit, in dando, vel in faciendo conſiſtentia, putà ſecun-
dum teſtatoris voluntatem centum Titio ſoluit, aut
inſulam ei fecit: quæritur an poſſit Falcidiam ex aliis
relictis retinere? Reſpondetur, quorundum relictorum
præſtationem in ſolidum vltrò, id eſt, ſponte ab herede
factam, non nocere computationi legitimæ, hoc eſt
computationi legis Falcidiæ, quod perinde valet, ac ſi
diceretur, heredem de reliquis id deducere, quod de-
duceret, ſi quædam in ſolidū non præſtitiſſet: nam hæc
præſtatio ceteris legatariis, & fideicommiſſariis nec
prodeſt, nec nocet, l.6.§.vlt. vbi pro *vltrà*, quod eſt in
libris editis, ex manuſcriptis legendum *vltro*. Ex dictis
collige regulam: Heres, qui relicta quædam in ſolidum
præſtat, in Falcidia de aliis relictis deducenda ſibi non
præiudicat. Hæc regula abrogata eſt per Nou. 1.cap.3.
14 ¶ Quarrò quæritur, aduerſus quos heres Falcidiam
deducere poſſit? Reſpondetur, deduci aduerſus omnes,
quibus aliquid relictum eſt, l.2. etiam coheredes, qui-
bus aliquid prælegatum eſt, l. a coheredibus. 17. atque
15 adeo etiam aduerſus principem, l. 4. ¶ Quintò quæ-
ritur, quatenus de ſingulis relictis deducatur? Reſpon-
detur, deduci pro eorum modo, id eſt, quantitate, d.l.2.
nam modus quantitatem hîc ſignificat, vt in §. quòd ſi
frumentum. Inſtit.de rer.diuiſ. Deductio igitur fit, non
æqualitate arithmetica, ſed geometrica, & (vt vulgò
loquimur) pro rata portione, putà ſingulis legatis de-
trahitur ſexta pars, vel ſeptima, vel octaua, quanta opus
eſt ad complendam heredi quartam Falcidiam. Hæc
dicta ſint de caſibus, quibus Falcidia locum habet.
16 ¶ Poſteriori huius tituli capite explicantur cauſæ,
propter quas Falcidia ceſſat. Hæ cauſæ referuntur ad
quatuor genera: partim enim reſpiciunt ad perſonam
legantis vel fideicommittētis, partim ad perſonam, le-
gato vel fideicommiſſo oneratam, partim ad rem reli-
17 ctam, partim ad æs alienum defuncti. ¶ Ad perſonam
defuncti, qui legauit, aut fideicommiſit, vna cauſa re-
fertur, quòd Falcidia non habet locum in teſtamento
militis: idcirco legata valent vſque ad bonorum militis
quantitatem: non tamen valent in præiudicium credi-
torum; quia ſemper deducendum eſt æs alienum, ante-
quàm legata præſtentur; ſiue Falcidiæ ſit locus, vt ex-
poſui ſupr.num.5. ſiue Falcidia ceſſet, vt ex teſtamento
militis, l.7. ¶ Quod attinet ad perſonam legato, vel fi- 18
deicommiſſo oneratam: duo requiruntur, vt Falcidiæ
locus ſit. I. Vt is, qui legatis vel fideicommiſſis eſt
oneratus, ſit heres; non legatarius, vel fideicommiſſa-
rius: ſoli namque heredi beneficium legis Falcidiæ
competit, vt notaui ſuprà, num. 6.membr.2. II. Vt vel
relictum nec ſoluerit, l.1. nec ſe ſoluturum promiſerit,
l.vlt. vel per errorem facti id fecerit, l.error.9. ¶ Quod 19
ad rem relictam ſpectat: ſi dos, ſoluto per mortem mu-
lieris matrimonio, penes maritum manere debeat, eſ-
que vxor inſtrumenta prædiorum in dotem datorum
legauerit: in his inſtrumentis Falcidia locum non ha-
bet, l.ſi prædiorum.15. ¶ Poſtremò ſi bona defuncti ære 20
alieno exhauriantur: neq; legata, neq; fideicōmiſſa de-
bētur, neq; Falcidia interuenire poteſt, l.ſucceſſores.16.

Tit. LI. De caducis tollendis.

Princ. 5.
§.3.6.17.ij.
§.*& cum triplici*.7.
§ *in primo*.13.
§.*pro ſecundo*.14.
§.*in nouiſſimo*.15.18.*ij*.
§ *libertatib*.17.j.
§.*excepto*.17.j.
§.*ſin autem aliquid*.17.*ij*.
§.*ſed vt manifeſtetur*.20.
§.*ne autem*.21.
§.*his ita*.23.
§.*in his itaque*.26.30.
§ *vbi autem*.28.33.35.39.
§.*quæ autem* 40.
§ *cum autem*.42.
§.*hæc autem*.43.j.*ij*.
§ *pen*.43.j.
§.*vlt*.43.*ij*.

HIc quoq; titulus, ſub quo eſt vna Iuſtinia- 1
ni conſtitutio, eſt legatis & fideicommiſſis
communis, immo etiam ad hereditates
producitur, vt poſteriùs apparebit. Expli-
cantur enim quatuor cauſæ, propter quas
hereditas, vel legata, vel fideicommiſſa deuoluuntur ad
fiſcum. I. Si habeantur pro non ſcriptis. II. Si ſint in
cauſa caduci. III. Si ſint caduca. IV. Si teſtamentum
ſit deſtitutum. Præcipuè tamen agitur de caducis, & his
quæ ſunt in cauſa caduci: quæ à Iuſtiniano ſingulari
huius tituli conſtitutione abrogantur. Vnde ſumpta
eſt tituli inſcriptio *De caducis tollendis*. ¶ Diuido hunc 2
titulum, ſiue hanc conſtitutionem in quinque capita.
¶ Primum caput, quo tres priores cauſæ tractantur, in 3
quatuor ſegmenta diuiditur. ¶ In primo ſegmento Im- 4
perator abrogat legem Papiam, & ſenatuſconſulta ad
eam facta. Lex Papia, quæ & Papia Poppea dicitur, lata
eſt tēporibus Auguſti, M. Papio Mutilo, Q. Poppæo Se-
cundo ſuffectis conſulibus, id eſt, in locum Q. Sulpitij
& G. Sabini ſubſtitutis, diſt. 2. can. quædam. Dion.lib.
56. ¶ Hanc legem Imperator initio ſuæ conſtitutionis 5
tribus argumentis impugnat. I. Quia bella ciuilia ei oc-
caſionem dederunt: lata enim fuit ærarij locupletandi
causâ, quod bellis ciuilibus exhauſtū fuerat, Tacit.lib.
3.annalium. pace igitur firmata non debet ampliùs lo-
cum habere. Valerius apud Liuium lib. 34. *Quas*, in-
quit, *tempora aliqua deſiderāt leges, mortales, & temporibus
ipſis mutabiles eſſe video: quæ in pace latæ ſunt, plerumque
bellum abrogat, quæ in bello, pax*. II. Quia hęc lex eſt odio-
ſa, ac veteribus quoque principibus, populo Romano,
Iurecōſultis, teſtatoribuſque diſplicuit. Nam principes
multis modis hanc legem emendarunt: quædam huius
legis capita in deſuetudinē abierunt: Iuriſcōſulti multas
rationes & vias inuenerunt, quibus relicta, ex lege Pa-
pia caduca non fierent: teſtatores quoq; factis ſubſtitu-
tionibus caducitatē ſuis teſtamentis amouebāt: quia lex
Papia derogabat quidē iuri accreſcendi, ſed ſubſtitutio-
nibus à teſtatore factis cedebat. III. Quia ipſa lex Pa-
pia iura caducorū dura & odioſa eſſe intelligēs, excepit
liberos & parentes vſque ad tertium gradū, quibus ius
antiquum conſeruauit: vt ſi heredes inſtituerētur, & ab
eis aliquid

eis aliquid relinqueretur, hoc, iis non capientibus, qui-
bus relictum fuerat, non in fiſcum caderet, ſed penes
ipſos heredes maneret. Quam igitur benignitatem lex
Papia libertis & parentibus vſque ad tertium gradum
exhibet, Iuſtinianus latiùs extendit, & ad omnes per-
ſonas producit. Hucuſque legis principium. Vbi nota
recludendi verbum accipi in ſignificatione vulgatæ ſi-
gnificationi contraria: ſolet enim accipi pro aperire, vt
apud Horatium lib. 1. epiſt. 5.

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit.

Sed hîc ſumitur pro claudere, vt & in l. vn. in princ. inſ.
de vſuc. transfor. & in l. Gaurus. 10. D. de ſeruit prędior.
vrbanor. & in §. penultim. Inſtitut. de legit. adgn. ſucceſ.
Similis eſt ſignificatio, cùm accipitur pro excludere, vt
apud Propert. lib. 3. eleg. 20. ver. penultim. *Sic ego tam*
6 *ſanctè cuſtode recludor amoris.* ¶ Deinde in §. 1. ſenten-
tiam legis Papiæ, & ſenatuſconſultorum ad eam facto-
rum proponit, & omnia abrogat. Lex Papia locuta eſt
de herditatibus, vetans heredem ex parte ſcriptum, he-
reditatem ante apertas tabulas adire, vt, ſi clauſis tabu-
lis moreretur, vel incapax fieret, hereditas in fiſcum
caderet, heres verò ex aſſe adire etiam clauſis tabulis
poterat, D. de iur. & fac. ignor. l. 1. §. vltim. Senatus au-
tem conſulta ad legem Papiam facta voluerunt legata
cedere, non à die mortis teſtatoris, ſed à die tabularum
apertarũ. Vnde hoc quoque ab Vlpiano tribuitur legi
Papiæ, tit. de legat. §. antepenultim. quia lex Papia lo-
quens de hereditatibus, per ſenatuſconſulta producta
eſt ad legata. Verùm Iuſtinianus hæc iura abrogans
conſtituit hereditatem etiam clauſis tabulis non ſolùm
ab herede ex aſſe, ſed etiam ab herede ex parte poſſe
adiri, ac legata cedere à die mortis, vt paulò poſt dili-
gentiùs explicabitur: nam hæc obiter in pręſentia pro-
ponuntur, vt ſciamus, quæ iura à Iuſtiniano ſint abro-
gata. Fuerunt tamen & alia legis Papiæ, & alia quoque
ad eam facta ſenatuſconſulta: quæ explicare, præter il-
lud, de quo dicemus cap. 4. non eſt præſentis inſtituti,
cùm nec eorum mentio hîc fiat, nec eorum cognitio
quicquam ad iuris praxim conferat, nec ad hunc titu-
lum intelligendum ſit neceſſaria. Hucuſque primum
7 ſegmentum de iuribus caducariis ſublatis. ¶ Secundum
ſegmentum continetur §. & cùm triplici. vbi tres mo-
di explicantur, quib. vltima voluntas redditur inutilis:
aut enim ab initio non valet, aut poſt factum teſtamen-
tum viuo adhuc teſtatore, vel poſt eius mortem defi-
8 cit. ¶ Primus modus eſt, cùm id, quod relictum eſt, pro
non ſcripto habetur: quod multis caſib. accidit, D. de
his quæ pro non ſcriptis hab. tot. tit. Vnum exemplum
datur in contextu, cùm ei relinquitur, qui iam in re-
rum natura eſſe deſiit. Coniunge l. penu. D. de his quæ
pro non ſcrip. hab. Vbi idem traditur de relicto iis
qui in hoſtium poteſtate ſunt, ſi poſteà ibi deceſſerunt:
nimirum quia primo captiuitatis momento lege Cor-
nelia mortui finguntur, D. de vſurp. & vſuc. l. iuſto. 44.
§. vltim. Sed ſi in ciuitatem redierint, iure poſtliminij
confirmatur, quod eis relictum fuit, D. de leg. 3. l. ſi ſer-
uo. tot. §. 1. quia iure poſtliminij finguntur ſemper
fuiſſe in ciuitate, Inſtitut. quib. mod. iur. poteſt. ſolu. §. ſi
ab hoſtibus. Idem dicendum de damnatis, qui ciuita-
tem Romanam amiſerunt, vt damnatis in metallum,
vel deportatis, ſi quid præter alimenta eis relictum ſit,
l. 1. & D. de his quæ pro non ſcrip. hab. l. 3. in princip. &
9 de pœnis, l. ſunt quidam. 17. ¶ Secundus modus eſt,
cùm id, quod eſt relictum, eſt in cauſa caduci, id eſt,
cùm viuo teſtatore poſt teſtamentum conditum defi-
cit, putà morte legatarij, vel defectu conditionis ſub
qua relictum fuit. Nam his caſibus iure quidem anti-
quo habebatur pro non ſcripto; quia peruenerat ad
eum caſum, à quo incipere non poteſt; ſed ex lege Pa-
pia eſt in cauſa caduci, & ad fiſcum pertinet. Quid ſi
heres, vel legatarius poſt factum teſtamentum, viuo
adhuc teſtatore, maximam vel mediam capitis demi-
nutionem patiatur? Exiſtimat Cuiacius, quod ei reli-
ctum eſt, haberi pro non ſcripto, quaſi prætermiſſum
in lege Papia. Mihi contrarium Iuſtinianus hoc loco
perſuadet. Nec moueor d. l. 3. §. 1. vbi dicitur ad fiſcum
non pertinere: quia puto Tribonianum eum locum, vt
multa alia, interpolaſſe, & ex hac Iuſtiniani conſtitu-
tione aduerbium negandi apppoſuiſſe, cùm iuriſconſul-
tus ſcripſiſſet ad fiſcum pertinere. ¶ Tertiùs modus eſt, 10
cùm poſt teſtatoris mortem relictum deficiebat: veluti
ſi ante apertas tabulas heres ex parte inſtitutus, vel le-
gatarius moriebatur, vel in ſeruitutem redigebatur, aut
ciuitatem amittebat. ¶ Nota primò differentiam in- 11
ter purè, & ſub conditione relictum: nam quod purè
relictum eſt, omnimodo deficit, ſi is, cui relictum eſt,
antequam ei deferatur, decedat, vel ciuitatem, aut
etiam libertatem amittat. Quod verò ſub conditio-
ne relictum eſt, morte quidem, aut pœnæ ſeruitute
deficit, non tamen amiſſione ciuitatis: quia ſi ante
conditionem exiſtentem beneficio principis in in-
tegrum reſtituatur, relictum capiet, D. de condit.
& demonſtr. l. intercidit, 59. ¶ Nota ſecundò dif- 12
ferentiam inter ſeruitutem pœnæ, & alias ſeruitutes.
Nam ſi is cui relictum eſt, ſeruus fiat Titij, vel Cæſaris,
vel fiſci, domino ſuo acquirit, D. de hered. inſtitut. l. ſi
pater familiàs. 40. & Inſtitut. de vulga. ſubſtitut. §. vlt.
Si verò ſeruus pœnæ fiat, relictũ intercidit: vel ſi pœ-
nę ſeruo relinquatur, pro non ſcripto habetur, vt antea
docui: quoniam pœnæ ſeruitus morti comparatur, d. l.
intercidit, §. vltim. & de diu. reg. iur. l. ſeruitutem. 209.
quæ leges ambæ ſcriptæ ſunt ab Vlpiano ad legem
Iuliam & Papiam, & oſtendunt pœnæ ſeruitutem in
lege Papia morti comparari: quod de aliis ſeruitutibus
æquè dici non poteſt. ¶ In tertiò ſegmento declaran- 13
tur triũ illarum cauſarũ effectus, ſumpto initio ab his,
quæ pro non ſcriptis habentur, de quibus agitur in §. in
primo. Hîc (vt & antea notaui) Iuſtinianus nihil noui
conſtituit. Quod igitur pro non ſcripto habetur, tam
iure nouo, quàm veteri defertur ſubſtituto, vel con-
iuncto, vel penes eum manet, à quo relictum fuit. Ver-
bi gratia, ſi legatum ſit ei, qui iam in viuis eſſe deſie-
rat, eique alius ſit ſubſtitutus, hic legatum accipiet.
Si ſubſtitutus vel nullus ſit, vel legatum repudiet,
aliáve ratione excludatur, collegatario accreſcit,
aut iure quoque accreſcendi ceſſante, penes heredem
manet. Ad quemcumque autẽ pertineat, ad eum regu-
lariter pertinet ſine onere, quod teſtator legatario in-
iunxerat: nam perrarò onus ſequitur legatum, quod
intercidit, hoc eſt certis tantùm caſibus in iure expreſ-
ſis, §. ne autem, in fi. Ac duos caſus exceptos reperio. I. Si
legatarius à teſtatore ſit rogatus ſeruum ſuum manu-
mittere, & legatum pro non ſcripto habeatur: penes
heredem manet cum onere ſeruum illum redimendi,
& manumittendi, D. de fideicom. libert. l. cùm verò. 26.
§. ſi pro non ſcripto. II. Quod quis ſibi in teſtamento
adſcripſit, ſi alij reſtituere rogatus ſit: id pro non ſcri-
pto habetur, & cum fideicommiſſi onere manet penes
heredem, D. de his quæ pro non ſcrip. hab. l. vltim. &
de lege Cornel. de falſ. l. filius. 14. in fin. Tertium ca-
ſum nõ eſſe addendum ex l. ciuitatib. 122. §. 1. D. de lega.
1. rectè Cuiacius notat: ſed malè explicat, cur ille caſus
huc non pertineat. Teſtator Titium & Seium heredes
ſcripſit: deinde legatum adiecit his verbis, *L. Titius, &
C. Seius P. Mæuio decem dare damnas ſunto.* Seius heres
non extitit, ideóque Titius tota decem dare debet,
quia Seius pro non ſcripto habetur. Intellige Seium
pro non ſcripto haberi in legati conſtitutione, non in
heredis inſtitutione: quoniam vtiliter fuit inſtitutus,
& ab initio inſtitutio tenuit: ſed quia non eſt factus he-

res

res,perinde legatum debetur à Titio, ac ſi ſolus decem
dare dānatus eſſet;hoc eſt,Titius non ideo præſtat de-
cem,qoia onus portionis Seianæ ſibi accreſcentis ad ſe
ſpectat,ſed quia ipſe rogatus eſt decem præſtare. Cuia-
cius autem fatetur Seium haberi pro non ſcripto in
datione hereditatis,adeo vt Titius videatur ex aſſe he-
res ſcriptus. Quæ interpretatio ſi vera eſſet, certè hic
eſſet tertiùs caſus duobus ſuprà dictis adiiciendus:quo-
niam Seij portio accreſceret Titio cum ſuo onere. Et
quod Cuiacius ait, Iuriſconſultum non dicere portio-
nem Seij eſſe pro non ſcripta, ſed Seium,qui repudia-
uit, pro non ſcripto habendum, id eſt, Titium ſo-
lum & ex aſſe heredem ſcriptum videri, contradi-
ctionem implicat.Nam ſi Titius videtur heres ſcriptus
ex aſſe,certè nulla portio videtur Seio data; quia nulla
eſt portio præter aſſem:item ſi Seius pro non ſcripto
habetur, eius quoque portio pro non ſcripta habetur;
24 quia hæc ſunt omnino connexa. ¶ Deinceps dicen-
dum de effectu eorum, quæ ſunt in cauſa ca-
duci. Hæc ex lege Papia deferebatur fiſco cum ſuo
onere, Vlpian. tit. de caduc. §. vltim. ſed ex Iuſtiniani
conſtitutione primùm deferuntur ſubſtituto; deinde
coniuncto, vt coheredi, vel collegatario; tandem ei
à quo relicta ſunt: deferuntur, inquam, his omnibus
cum onere adnexo, §. pro ſecundo. quod explicabitur
25 in §.ne autem. ¶ Supereſt,vt dicamus de effecto cadu-
corum.Hæc ex lege Papia cadebant in fiſcum. Iuſtinia-
nus autem,abrogata lege Papia,dat tres regulas in §.in
26 nouiſſimo. ¶Prima regula eſt:Omnes heredes, ſiue ex
aſſe,ſiue ex parte inſtituti poſſunt hereditatē etiā clau-
ſis tabulis adire,quod olim tantū heredib.ex aſſe inſti-
tutis conceſſum erat, D. de iur. & fac. ignor. l. 1. §.
vltim.non etiam inſtitutis ex parte,Vlpian. d. t. de ca-
duc.in fin.princip.Sui autem heredes,cùm aditione nō
egeant,ſed ipſo iure heredes exiſtant,D.de ſuis & legit.
l. in ſuis. 14. & Inſtit.de hered. quæ ab inteſtat. §. ſui
autem heredes fiunt. etiam clauſis tabulis omni iure
heredes exiſtere poſſunt, licet ex parte heredes ſcripti
27 ſint, ſupr. de iure delib.l.3. ¶ Secunda regula eſt,Le-
gatorum dies cedit à morte teſtatoris. Hæc regula eſt
iuris antiqui per legem Papiam & ſenatuſconſulta ad
eam facta correcti,§.1.Vlpian.de lega.§.antepenultim.
& à Iuſtiniano hac conſtitutione reſtituti. Quare ſi le-
gatarius ante apertas tabulas moriatur, nihilominus
ad ſuos ſucceſſores legatum transmittit, D. quan. dies
leg.ced. l.5.in princ.Ab hac regula, quòd dies legato-
rum vel fideicommiſſorum cedit à morte teſtatoris,
excipiuntur, I. Relicta, quæ propter ſui naturam non
poſſunt ad legatarij ſeu fideicommiſſarij heredes tranſ-
mitti; vt libertas, & legatum pecuniarium ſeruo pro-
prio cum libertate relictum,§. libertatibus. & vſusfru-
ctus.§.excepto.I I.Relicta ſub conditione, vel in diem
incertam (dies incerta rectè conditioni comparatur;
qoia dicitur in teſtamento conditionem facere, D. de
condit.& demonſtr.l.dies incertus.75.immo interdum
appellatur conditio, D. vt leg.nom.cau.l.1.§.vlt.)quo-
rum dies poſt conditionem impletam, vel diem exi-
ſtentem, non cedit; interim tamen eo moriente, cui
relicta ſunt,non fiunt caduca:ſed,vt ea, de quibus ſuprà
locuti ſumus, primùm ſubſtitutis, deinde coniunctis
deferuntur; tandem ſubſtitutis & coniunctis deficien-
tibus,penes eos manent,à quibus relicta ſunt, §. 1. & §.
ſin autem aliquid. Ex quo §. obiter nota condi-
tionis diuiſionem in caſualem, quæ à furtuito euen-
tu pendet; veluti *ſi nauis ex Aſia venerit*; & pote-
ſtatiuam, cuius impletio eſt in poteſtate perſonæ
honoratæ,veluti,*ſi in capitolium adſcenderit*; & mixtam,
quæ partim ab honoratæ perſonæ voluntate pendet,
veluti,*ſi Titio nupſerit*.Inſuper nota conditionem legato
adſcriptam interdum nihil operari, ſed tanquam le-
gati puri diem cedere. Quod trib.caſib. accidit.Primus
eſt, cùm conditio habetur pro non ſcripta, putà quia
eſt impoſſibilis,D.quan.dies leg.ced.l.5.§.ſed ſi ea con-
ditio. & §.ſeq.Secundus eſt, cùm habetur pro impleta,
vt cùm eſt conditio mixta, & per legatarium non ſtat
quò minùs eam impleat,ſed per alium,in cuius perſona
impleri debet;veluti ſi Titiæ legatum ſit ſub conditio-
ne, ſi Mæuio nupſerit,hícque eam ſibi nubere volentē
ducere vxorem nolit,d. l. 5. §. item ſi qua. Tertius eſt,
cùm eſt conditio legato eſſentialis, veluti, ſi Titius he-
res erit,Seio decem dato: idémque dicendum, ſi Seio
ſub eadem conditione legetur à Titio,ſub qua ipſe Ti-
tius heres inſtitutus eſt, D. eod.l.ſi dies.21.§.1.& de le-
ga. j. l. 3. & de condit. & demonſtrat.l.aliquando.107.
¶ Tertia regula eſt, Hereditas non adita non tranſ- 18
mittitur.Hîc quoque multi caſus excipiuntur.I.Sui he-
redes tranſmittunt hereditatem ſine aditione; quo-
niam aditione opus non habent,ſed ipſo iure fiunt he-
redes,vt paulò ante notaui. I I. Liberi à parentibus he-
redes ſiue ex aſſe,ſiue ex parte ſcripti, licèt non ſint ſui
heredes,vt inſtituti à matre vel auo materno, heredi-
tatem non aditam ad liberos ſuos ex conſtitutione
Theodoſij tranſmittunt,infr.tit.prox. l.vnic. quam Iu-
ſtinianus confirmat d.§.in nouiſſimo. I I I. Qui ſciens
hereditatem ſibi delatam,cam nec adiuit,nec repudia-
uit; ſiue deliberationem petierit,ſiue tacitè deliberare
videatur, ius deliberandi ad ſucceſſores ſuos tranſ-
mittit, ita vt tantum temporis deliberandi cauſa
ſucceſſor habeat, quantum heres tempore mortis ſuæ
habebat,ſupr. de iur. delibet. l. cùm in antiquiorib. 19.
quam ſimiliter Iuſtinianus confirmat d. §. in nouiſſi-
mo. I V. Si hereditas infanti in poteſtate patris con-
ſtituto delata ſit,eáque à patre non adita infans deceſ-
ſerit:pater eam,quaſi infanti quæſitam,iure patriæ po-
teſtatis capiet, ſupr. de iure delib.l. ſi infanti. 18. V. Si
occiſi hereditas alicui deferatur: quoniam hic ante
quæſtionem de familia habitam,tam hereditatem adi-
re,quàm bonorum poſſeſſionem petere vetatur, D. de
ſenatuſconſ.Silan. l.3.§.non tantum.idcirco ſi interim
moriatur, eius heredibus ſuccurritur datis actionibus
vtilibus, d.l.3.§.eleganter. ¶ In quarto ſegmento de- 19
ciduntur duæ quæſtiones, quarum prior ad lucrum,
altera ad onus pertinet. ¶ Primò igitur quæritur,cum 20
id,quod deficit, apud eos remanet, à quibus relictum
fuit,pro quibus partibus inter eos diſtribuatur? Impe-
rator in §.ſed vt manifeſtetur. diſtinguit tres caſus. I.Si
ab heredibus relictum ſit,apud eos pro partibus here-
ditariis remanet, quia pro partibus hereditarijs ab eis
ſoluendum erat.I I.Si ab vno,vel quibuſdam heredibus
relictum ſit: ille,vel illi ſoli id lucrantur. III. Si à le-
gatariis, vel alijs præter heredes relictum ſit, apud eos
manet pro virilib.& æqualibus partibus. ¶ Secundò 21
quæritur, quatenus hi, apud quos relictum remanet,
onus illi adnexum ſubire teneantur?Hîc quoque Impe-
rator diſtinguit in §. ne autem. I. Si onus conſiſtit in
dando:quilibet pro qua parte lucrum percipit, pro ea-
dem onus ſentit. I I. Si onus in faciendo conſiſtat, &
per alios impleri poſſit, veluti ſi inſula ſit ædificanda,
ſimiliter pro parte lucri quod percipit,quilibet impen-
ſam inſulæ faciendæ confert. I I I. Si factum tale ſit,
quod per alium impleri nequeat, putà ſi vxor ſit du-
cenda:huiuſmodi grauamen tollitur, & ſine eo lucrum
percipitur. Hæc omnia locum habent in omnibus ca-
ſibus, quibus relictum habebatur in cauſa caduci,vel
erat caducum, necnon in iis ſpecialibus caſibus, quibus
etſi relictum habetur pro non ſcripto, tamen onus hi
ſuſcipiunt,penes quos relictum manet,quos caſus ex-
poſui ſuprà num. 12. Hæc dicta ſint de primo capite.
¶ In ſecundo capite agitur de coniunctis & disiun- 22
ctis: quod diuido in tria ſegmenta. ¶ In primo ſeg- 23
mento

mento affertur ratio, cur hîc agatur de coniunctis
& diſiunctis : nimirum quia ſupra non ſemel facta eſt
mentio coniunctorum:coniuncti autem opponuntur
diſiunctis : ideoquo ambo ſub eamdem ſcientiam ca-
dunt. Cùm igitur pluribus eadem hereditas, vel ea-
dem pars hereditatis, vel eadem res relinquitur : hoc
duob. modis contingere poteſt. Aut enim coniunctim
eis relinquitur, id eſt, in eadem oratione, veluti, *Ti-
tius & Seius heredes ſunto : Titius & Mauius ex ſemiſſe he-
redes ſunto: Titio & Mauio centum do lego*: aut diſiunctim,
id eſt, diuerſis orationibus veluti, *Titius heres eſto, Ma-
uius heres eſto* : vel, *Titius ex ſemiſſe heres eſto, Mauius ex
eodē ſemiſſe heres eſto*: vel, *Titio fundum Tuſculanum do lego,
Mauio eundem fundum Tuſculanum do lego*. §. his ita. &
Inſtitut. de legat. §. ſi duobus. Illi vocantur re & verbis
coniuncti, hi re tantum coniuncti : præter quos ſunt
alij verbis tantum coniuncti, quibus eadem res pro
partibus pro indiuiſo relinquitur, veluti, *Titius & Ma-
uius ex æquis partibus heredes ſunto : Titio & Mauio fun-
dum Tuſculanum pro æquis partibus do lego*, D. de legat.
iij. l. re coniuncti. 89. & de verb. ſignif. l. triplici. 142.
24 ¶ Nota primò, in hoc tractatu nullam haberi ra-
tionem eorum, quibus res diuerſæ, ſiue in eadem ſiue
in diuerſis orationibus relictæ ſunt, veluti, *Titio fundum
Tuſculanum, & Mauio fundum Seianum do lego*. D. de le-
ga. j. l. huiuſmodi. 84. §. penult. ne quidem ſi ſint partes
eiuſdem rei pro diuiſo : quia per hanc diuiſionem res
plures fiunt, vt plures domus, vel plures fundi, D. com-
mun. prædior. l. 6. §. 1.
25 ¶ Nota ſecondo, in hac conſtitutione, & in d. §. ſi
duobus. duntaxat agi de re & verbis, & de re tantum
coniunctis, his prætermiſſis, qui verbis tantùm con-
26 iuncti ſunt. ¶ Nota tertiò, coniunctionis vel diſ-
iunctionis rationem haberi partim in portio-
nibus aſſignandis; quia coniuncti ad eandem rem,
vel ad eandem partem vocantur, & quaſi in vnum cor-
pus redacti dicuntur, §. in his itaque. & vnius perſona
fungi, D. de legat. j. l. planè. 34. verſ. vt ſi ita. partim
propter ius accreſcendi; quia coniuncti deficientis por-
tio potiùs accreſcit coniuncto, quàm diſiuncto, vt mox
27 explicabo. ¶ Nota quartò, ius accreſcendi compete-
re ex tacita voluntate defuncti, quemadmodum ſub-
ſtitutio valet ex voluntate expreſſa : ideoque ſubſtitu-
tio eſt potior iure accreſcendi : & lex Papia, quæ cer-
tis caſibus partes caducas fecit ſublato iure accreſcen-
28 di, non ſuſtulit ſubſtitutiones, ſed eis ceſſit. ¶ Nota
quintò, in hoc tractatu aliquid dici accreſcere, ſiue pro-
priè accreſcat, ſiue non decreſcat. Cùm enim teſtator
partes fecit, vt inter verbis tantùm coniunctos, tunc
pars deficientis alteri accreſcit propriè. Cùm autem te-
ſtator totum duobus reliquit, concurſu quidem par-
tes faciunt: ſed ſi quis non concurrat, id eſt, relictum
non accipiat, eius portio aliis accreſcit, id eſt, ceſſante
29 concurſu non decreſcit, §. vbi autem. ¶ Nota ſextò,
coniunctionem, vel diſiunctionem, & ius accreſcendi
ſpectari vel in hereditate, vel in proprietate legata ſiue
per fideicommiſſum relicta, vel in vſufructu relicto: ſed
in hac conſtitutione tantùm agi de hereditate, & de
proprietate relicta: de vſufructu autem accreſcendi eſt
30 titulus 2. libri. 7. Digeſtorum. ¶ In ſecundo igitur
eiuſdem ſecundi capitis ſegmento, quod continetur
§. in his itaque. tractatur de heredibus, atque ita diſtin-
guitur: Aut omnes heredes ſunt coniunctim inſtituti, ve-
luti, *Primus, Secundus, Tertius, Quartus heredes ſunto* : aut
omnes diſiunctim, veluti, *Primus ex triente heres eſto, Se-
cundus ex quadrante heres eſto, Tertius ex quadrante he-
res eſto, Quartus ex ſextante heres eſto*: aut alij cōiunctim,
alij diſiūctim; veluti, *Primus & Secūdus ex ſemiſſe heredes
ſunto. Tertius ex triente heres eſto, Quartus ex ſextante he-
31 res eſto*. ¶ Primi & ſecundi caſus eadem eſt ratio. No-

tentur autem de his caſibus ſequentes regulæ. I. Defi-
cientis pars, vel deficientium partes ceteris adcreſcunt
pro partibus hereditariis, vt in primo caſu triens Pri-
mi repudiantis diuiditur æqualiter inter ceteros here-
des, ita vt ſingulis vna vncia accreſcat. In ſecundo au-
tem caſu triens Primi repudiantis pro diuerſis parti-
bus accreſcit: nempe ſeſcuntia ad Secundum, ſeſcuncia
ad Quartum, vncia ad Tertium pertinet : ſic enim ſer-
uatur proportio, quā teſtator inter heredes conſtituit:
quandoquidem ſecundus erat ſcriptus heres ex tribus
vnciis, Tertius ex duabus, Quartus ex tribus : eandem
verò rationem habent ſeſcuntia ad tres vncias, & vn-
cia vna ad duas, quæ ratio vocatur à mathematicis
ſubdupla. Ergo triens Primi ita inter coheredes diuidi-
tur, vt ex qua portione ſinguli ſunt inſtituti, eius dimi-
dium iure accreſcendi accipiant, D. de hered. inſtitut.
l. liber homo. 59. §. cum quis, l. ſi ita quis heredes. 66.
Ideo autem eadem proportio ſeruatur; quia cum here-
des inſtituti ſubſtituuntur, eædem partes cenſentur da-
tæ in ſubſtitutionibus, quę datę fuerūt in inſtitutioni-
bus, ſupr. de impub. & aliis ſubſt. l. 1. II. Si quis ex Primi
coheredibus, putà Tertius, ante Primi repudiationē de-
ceſſerit : Primo poſteà repudiante, portio, quæ Tertio
accreſceret ſi viueret, eius heredi accreſcit. Quod qui-
dem tam in hereditate, quàm in legato proprietatis ob-
tinet, D. de condit. & demonſtr. l. hæc ſcriptura. 26. §. 1.
quia portio portioni, non perſonæ accreſcit, D. de vſu-
fruct. l. ſi Titio. 33. §. 1. Diuerſa eſt ratio vſusfructus, qui
accreſcit perſonæ, non portioni, d. l. ſi Titio. §. 1. & de
vſufruct. accreſc. l. interdum. 10. & de except. rei iudic.
l. & an eandem. 14. §. 1. Item diuerſa ratio eſt ſubſtitu-
tionis, quæ eſt ius perſonale: vnde ſi quis inſtitutus, &
vni ex pluribus coheredibus ſubſtitutus, ante caſum
ſubſtitutionis contingentem moriatur, ſubſtitutio ex-
tinguitur: & ſi plures ſubſtituti fuerint, portio deficien-
tis ſolis ſubſtitutis ſuperſtitibus defertur, non etiam
ſucceſſorem defuncti ſequitur, D. de vulg. & pupill. l.
ſed ſi plures. 10. in princip. & de ſuis & legit. l. ſi ex plu-
ribus. 9. III. Portio hereditatis his etiam inuitis accreſ-
cit, qui pro ſuis partibus adierunt: quia hereditatis ac-
quiſitio eſt indiuidua, D. de acquir. hered. l. qui ex dua-
bus. 63. §. 1. vnde nec heres ex aſſe inſtitutus, D. eod. l. 1.
nec ex diuerſis partibus inſtitutus, partem adire, par-
tem repudiare poteſt, D. eod. l. 2. Excipitur teſtamen-
tum militis, quod non admittit ius accreſcendi; quia
miles pro parte teſtatus pro parte inteſtatus decedere
poteſt, D. de teſtamen. mil. l. ſi duobus. 37. Quod verò
Accurſius etiam excipit, niſi creditores heredi ſuam
tantùm partem hereditatis volenti conſentiant per l.
cùm hereditate. 55. D. de acquir. heredit. mihi non pla-
cet : certè per illum contextum nullo modo probatur;
tantùm enim ibi dicitur, ſuo herede abſtinente, cohe-
redi, qui ſe immiſcuerat, vel adierat, dari optionem,
vt aut totam hereditatem adgnoſcat, aut à tota rece-
dat, niſi creditores parati ſint contra eum pro ea dun-
taxat parte agere, quam initio acquiſiuit: quo caſu non
ceſſat ius accreſcendi, vt Accurſius putat, ſed pars ſine
onere accreſcit; quia creditores, ne heres à toto recede-
ret, iuri ſuo renunciarunt. Sanè legatarij inuiti portio-
nem accreſcentem accipere non coguntur, vt poſteà 32
docebo ex §. vbi autem. nunc enim loquimur tantùm
de heredibus. ¶ Tertio caſu portio coniuncti deficien-
tis ſoli coniuncto; diſiuncti verò deficientis, æquè
omnibus accreſcit, tam coniunctis, quàm diſiunctis,
D. de hered. Inſtitut. l. item. 17. §. 1. l. heredes, 63. quia
omnium eadem eſt ratio; id eſt, reſpectu diſiuncti, om-
nes ſunt diſiuncti, quamuis quidam ſint inter ſe con-
iuncti, vt in dicto caſu, *Primus & Secundus ex ſemiſſe
heredes ſunto, Tertius ex triente heres eſto, Quartus ex
ſextante heres eſto*: Si Tertius hereditatem repudiet, eius

portio

portio omnibus coheredibus accreſcit, hoc eſt, non tantum Quarto, ſed etiam Primo & Secundo; quia omnes ſunt à Tertio diſiuncti, licet Primus & Secundus ſint inter ſe coniuncti. Ergo coniuncti portio coniunctis, diſiuncti portio diſiunctis accreſcit. Hoc de portione diſiuncti deficientis notaſſe ſufficiat, quo tertij caſus deciſio à primi & ſecundi caſus deciſione differt: nam cetera eadem ſunt. Itaque de primo & ſecundo caſu dicta ad tertium quoque caſum transferri debent. Huc vſque de heredibus. ❡ Sequitur tertium
33 ſecundi capitis ſegmentum de legatariis & fideicommiſſariis, quod continetur §. vbi autem. Hîc diſtinguendum videtur, vt in heredibus factum eſt: aut enim omnes legatarij (idem intellige de fideicommiſſariis) ſunt coniuncti, aut omnes diſiuncti, aut partim coniuncti, partim diſiuncti: ſed Imperator tertium caſum
34 prætermittit. ❡ Cùm omnes ſunt coniuncti, ſubdiſtinguuntur tres caſus: aut enim omnes legatum admittunt, aut quidam, aut nullus. Primo caſu legatum inter eos diuiditur, & quilibet pro ſua virili parte legatum accipit. Quæri poteſt, vtrùm partes fiant ab initio per teſtatorem, an poſtea per concurſum? Hanc quæſtionem paulò poſt diſſoluam, num. 37. Secundo caſu deficientis portio collegatariis volentibus accreſcit, non inuitis: ergo ſi omnes velint, omnibus accreſcit: ſi quidam velint, quidam nolint, ſolis volentibus accreſcit: ſi nemo velit, penes eos manet, à quibus relictum fuit. Quibus autem accreſcit, cum ſuo onere accreſcit, d. §. Vbi autem. Tertio caſu legatū penes eos manet, à quibus relictum fuit. Intellige partem in ſecūdo caſu, vel totum in tertio manere cum ſuo onere. §. pro ſecundo. ſicut cum ſuo onere pars legatariis accreſcit, vt modò dictum fuit. Hæc dicta ſint de legatariis & fideicommiſſariis coniunctis.

35 ❡ Cùm autem omnes ſunt diſiuncti, ſimiliter diſtinguendi ſunt tres caſus: aut enim omnes legatum accipiunt, aut aliqui, aut nemo. Primo caſu partes fiunt concurſu, & pro virilibus partibus legatarij rem inter ſe partiuntur, niſi teſtator alij rem, vel altis æſtimationem ſolui iuſſerit, d. §. cùm autem. aut velle ſe, vt omnes ſolidum accipiant, expreſſerit, D. de lega. j. l. filiusfamiliâs. 114. §. vltim. & de lega. ij. l. qui duos. 13. §. 1. & de vſu. & vſofruct. legato, l. duos. 14. Secūdo caſu portio deficientium accreſcit his, qui legatum admiſerunt, id eſt, non decreſcit, quia ſolidum ſingulis legatum eſt, & per concurſum partes fiebant, vnde concurſo ceſſante ſolidum penes illum, vel illos manet, qui legatum acceperunt. Accreſcit igitur ſine onere: id eſt, is qui legatum accepit, onera quidem ſibi iniuncta ſuſtinet: quæ verò collegatario, qui legatum non accepit, impoſita à teſtatore fuerunt, non adgnoſcit, d. l. vbi autem. Tertius caſus ibi non deciditur: ſed, vt mihi videtur, ex dictis colligitur, legatum ſine onere penes eum manere, à quo relictum fuit.

36 ❡ Cùm alij ſunt coniuncti, alij diſiuncti: ſimiliter hunc caſum Iuſtinianus prætermittit: ſed eius deciſio ex dictis colligitur: hic enim caſus ex ſuprà expoſitis quodammodò compoſitus eſt: aut igitur vnus ex coniunctis legatum non accipit, & eius portio ſolis coniunctis accreſcit: aut diſiunctus legatum non accipit, & eius portio collegatarijs accreſcit, D. de lega. ij. l. Mæuio. 41. in princip. ſicut de heredibus dictum fuit in §. in is itaque. Cùm accreſcit coniunctis, repetenda hîc ſunt, quæ ſuprà de legatarijs coniunctis diximus: & ſimiliter, cùm accreſcit diſiunctis, ea repeti debent, quæ
37 ſuprà diximus de diſiunctis. ❡ Quò meliùs autem non ſolùm ſuprà dicta intelligantur, ſed etiam variæ leges in Pandectas relictæ, quæ inter ſe contrariæ videntur: diſtinguenda ſunt tria iura: primò ius antiquum, quod ante legem Papiam obtinuit: deinde lex Papia: tertiò conſtitutio Iuſtiniani. Iure antiquo differentia erat inter legatum vindicationis, & legatum damnationis: huic comparabatur legatum ſinendi modo, illi legatum præceptionis. In vindicationis legato partes fiebant concurſu: ſiue legatarij eſſent coniuncti, ſiue diſiuncti. Itaque pars non capientis legatum, collegatario accreſcebat, id eſt, non decreſcebat: in legato autem damnationis, ſi legatarij cōiuncti erant, ſingulis partes ab initio debebantur, & pars non capientis manebat in hereditate: ſi verò erant diſiuncti, ſolidum ſingulis debebatur, id eſt, vni res, alijs æſtimatio. Lege Papia omnes coniuncti partes concurſu faciebant, & pars non capientis fiebat caduca, Vlpian. tit. de legatis. §. ſi duobus, (vbi pro *in ſolidum*, cum Cuiacio legendum *partes*) & §. ſeq. Gaius 2. Inſtit. eod. tit. §. 5. Paulus lib. 3. ſentent. eod. tit. §. interdum. Iuſtinianus autem omnibus tam coniunctis, quàm diſiunctis cōcurrētibus partes dedit, non concurrētium partes ceteris dumtaxat volentibus cum ſuo onere iuſſit accreſcere: & quidem diſiunctos cōcurſu facere partes expreſſit: vtrum autem coniuncti partes habeant ab initio, an concurſu faciant, neque in hac cōſtitutione expreſſit, neque in §. ſi eadem, Inſt. de legat. ſed verba Celſi in Pandectas retulit, quibus continetur, cùm heredes cōiunctim inſtituti ſunt, aut coniunctim legatum eſt, totam hereditatem, vel tota legata data eſſe, partes autem concurſu fieri, D. de lega. iij. l. coniunctim. 80. Libet autem hæc tria iura perſpicuitatis cauſa in tabella oculis ſubiicere.

	Ius antiquum.	*Lex Papia.*	*Conſtitutio Iuſtin.*
Cùm coniunctim legatum eſt per vindicationem, vel per præceptionem.	Non capientis pars in hereditate manet. Concurſu partes fiunt. Singulis ab initio partes debentur.	Non capientis pars ſit caduca. Concurſu partes fiunt.	Non capientis pars cum ſuo onere ceteris volentibus accreſcit: vel, ſi nemo iure accreſcendi vti velit, penes illum manet, à quo relicta ſunt. Concurrentes legatum inter ſe æqualiter diuidunt.
Cùm coniunctim legatum eſt per damnationē, vel ſinendi modo.			
Cùm diſiunctim legatum eſt per vindicationem, vel per præceptionem.			
Cùm diſiunctim legatum eſt per damnationem, vel ſinendi modo.			

❡ His expoſitis breuiter examinandæ ſunt quædam Digeſtorum leges, quæ ſibi inuicem aduerſari videntur. Et tò vera iuris emendati veſtigia in his apparent: nec puto verè negari poſſe, quædam præter Iuſtiniani voluntatē, negligētia Triboniani in Pandectas irrepſiſſe. Nam coniunctis totum à teſtatore relictum eſſe, ac partes concurſu fieri traditur, D. de lega. j. l. coniunctim 80. partem igitur deficiētis accreſcere collegatario, vel collegatariis, probatur, D. eod. l. ſi duob. 16. §. vltim. (vbi verbum vindicabit, oſtendit Iuriſconſultum loqui de legato vindicationis) & l. planè. 34. §. ſi duobus. & l. legatum. 116. §. 1. quibus in locis vbi ex heredib. legatum fuit, & videtur in d. §. ſi duob. eſſe legatum præceptionis, in d. autem. §. 1. fit mentio vindicationis. E contrario partes ab initio deberi, ac partem deficientem non accreſcere, probatur, d. l. ſi duob. in princip. (vbi verbum *deberi* indicat iuriſconſultum loqui de legato damnationis, vel ſinendi modo, ex quibus legatorum generib. obligatio & actio perſonalis oriebatur) & D. eod.

& D.eod.l.planè 34.§.ſi cōiunctim,& l.huiuſmodi.84.
§.ſi Titio.(vbi eſt idem verbum debendi)& de lega. 1ij.
l.7.(vbi eſt legatum damnationis)& l.vltim.§.Scio.vbi
Iuriſcōſultus vtitur verbo debendi:ac verba teſtatoris
ſunt, *dari volo*:adeo vt legatarius ſecundum iura anti-
qua non potuerit rem vindicare, ſed tātùm petere ſibi
dari.Ergo Iureconſulti ſibi inuicem non contradixe-
runt;quia de diuerſis legatorum generibus locuti ſūt:
ſed Trebonianus,ſublata legatorum differentia,& vno
in omnibus iure per Iuſtinianum conſtituto,nihilomi-
nùs diuerſa reſponſa in Pandectas referens, antino-
miam inuexit.Nam contrariæ deciſiones ſibi inuicem
non repugnant,niſi eidem ſpeciei aptentur : nunc au-
tem ſunt de eadem ſpecie, quia vnum eſt legatorum
genus,cùm olim de diuerſis legatorum generibus ſcri-
ptæ eſſent. Denique omnia loca, quæ in coniunctis
partes ab initio faciunt,& ius accreſcendi negant, per
Iuſtiniani conſtitutionem correcta ſunt. Non me la-
tet,exiſtimare Cuiacium,quod ad ius accreſcendi,dif-
ferentiam inter legata per vindicationem, & legata
per damnationem ſublatam non eſſe.Sed verius eſt,&
hanc,& omnem aliam differentiam inter dicta legato-
rum genera à Iuſtiniano ſublatam eſſe: quia ſimplici-
ter & generaliter in legatis coniunctim relictis conce-
dit ius accreſcendi,d.§.vbi autem. verſ. ſi verò pars. &
Inſt.de lega.§.ſi eadem.Et in verſ.nos autem, d. §. vbi
autem.diſertis verbis ait ſe omnibus legatis & fideicō-
miſſis vnam naturam imponere, & antiquam diſſonā-
tiam in vnam concordiā trahere:quæ verba etſi aptan-
tur legatis disiunctim relictis,tamen generalia ſunt,&
à nobis æque poſſunt legatis coniunctim relictis accō-
modari:præſertim cùm repetantur in §.ſed olim. verſ.
ſed noſtra, Inſt.de lega. & videri poſſint deſumpta ex
l.1.verſ.rectiùs, ſup.commun.de legat.quibus in locis
non poſſunt ad legata disiunctim relicta coarctari.
Quod autē ſubiicitur,ex omnibus legatis eaſdē actio-
nes oriri;videlicèt rei vindicationem,actionem ex te-
ſtamento,& actionem hypothecariam: noſtræ ſenten-
tiæ non officit, ſed eam confirmat. nam ſi ex legato
damnationis datur rei vindicatio : conſequens eſt, vt
hoc vocari poſſit legatum vindicationis:proinde nul-
lum ſit inter hęc legata diſcrimen. Intellige nullū eſſe
diſcrimen in effectu:quia differentia in verbis manet:
ſed leges rebus,nō verbis imponuntur, vt ait Iuſtinia-
39 nus in l.2. ſupr. commun. de legat. ¶ Quæcumque de
coniunctis hactenus diximus,ad eos pertinēt, qui vno
& eodem coniunctionis genere iuncti ſunt. Sed fieri
poteſt,vt ſint plures diuerſimodè coniuncti, putà alius
re tantùm, (qui in hac conſtitutione vocatur disiun-
ctus)alius re & verbis, alius(quem à Iuſtiniano in hac
conſtitutione,& in d.§.ſi eadem,Inſtit.de lega.præter-
miſſum eſſe,ſuprà notaui) verbis tantùm. Videndum
igitur hoc caſu eſt,vtrùm nō capientis pars omnibus,
an quibuſdam accreſcat:nam etſi ex dictis conſtat, re
& verbis coniunctos præferri re coniunctis:tamen nō-
dum expoſuimus, quid de ſola verborum coniunctio-
ne ſentiendum ſit, ſi verbis coniuncti cum re coniun-
ctis,vel cum re & verbis coniunctis concurrant : quo-
circa nunc generalem doctrinam afferemus. Paulus in
d.l.re coniuncti.de lega.iij.hunc ordinem firmat,vt ce-
teris potiores ſint re & verbis coniuncti,verbis autem
coniuncti præferantur re cōiunctis.Oppono l.1.in pr.
& §.vlt.& l.2.& l.3.in princ.D.de vſufruct. accreſ. vbi
tantùm abeſt,vt verbis coniuncti præferantur re con-
iunctis,vt ne quidem ius accreſcendi habeant,etiamſi
ſoli ſint.Diſtinctione opus eſt,ſi hæc loca cōciliare vo-
lumus. nam hæ leges de vſufructu legato loquuntur:
dictū verò Pauli in d.l.re coniuncti. in proprietate le-
gata obtinet.Ergo verbis cōiuncti in proprietate lega-
ta præferuntur re coniunctis: in vſufructu legato non
habent ius accreſcendi. Vt differentiæ ratio intelliga-
tur,ex ſuprà dictis repetendum eſt,in re & verbis, vel
re tantùm coniunctis, ius accreſcendi accipi pro iure
non decreſcēdi;quia ſolidū ſingulis relictū eſt, ideóq;
ſolidum retinet, cui pars per cōcurſum non aufertur,
d. §. vbi autem. verſ.ſin verò nemo. Qui verò tantùm
verbis coniuncti ſunt,non per cōcurſum, ſed ab initio
partes habent,quas ipſe teſtator fecit, idcirco ſemper
habent partes,d.l.re coniuncti.proinde ius habent ac-
creſcendi propriè dictū; quia parti à teſtatore tributæ
pars collegatarij deficientis accreſcit. Ergo ius nō de-
creſcendi in omnibus legatis obtinet:ius autem accre-
ſcendi tantùm in proprietate legata locum habet,non
etiā in vſufructu legato;quia eſt ius perſonale, quod à
perſona ad perſonā transferri non poteſt, Inſt. de vſu-
fruct.§.finitur.vnde portio vſusfructus vni legata,non
poteſt ad collegatarium tranſire;licèt proprietatis pars
legata, ad collegatarium per ius accreſcendi tranſire
poſſit. ¶ Sequitur tertium legis caput de his, quæ vt 40
indignis auferuntur: de quibus quia proprius eſt titu-
lus tā in Codice,quàm in Digeſtis, pauca in præſentia
dicemus Hæc Vlpianus tit. de dominio, §. lege. vocat
ereptitia:quoniam heredi,vel legatario, vel fideicom-
miſſario eripiūtur à fiſco:quod ibidem teſtatur fieri ex
lege Papia. Quā in hac parte Iuſtinianus retinuit eum
ſuis exceptionibus : quia certis caſibus non ad fiſcum,
ſed ad alias perſonas perueniunt,§.quæ autē. I.Namq;
ſi legatarius res legatas ſubtraxit,hæ lucro heredis ce-
dunt,ſupr.de legat.l. 5.II. Si legatarius vel fideicōmiſ-
ſarius teſtamentum celauit,atque hoc in lucem poſtea
emerſerit:legatum illi aufertur,& penes heredem ma-
net,quaſi pro non ſcripto,ſupr.eod.l.pe.in pr.in.III.Si
legatarius,cui propter tutelam gerendam aliquid reli-
ctum eſt,tutelā ſubire noluerit:legatum ei aufertur, &
pupillo aſſignatur,d.l.pe.in fi.& D.de his quæ vt indi-
gn.l.5.§.amittere. IV. Qui ex S.C.Trebell.coactus he-
reditatem adit,nec quartā retinere,nec fideicōmiſſum
conſequi poteſt : non tamen hæc confiſcantur, ſed in
hereditate manent, quæ ad vniuerſalem fideicommiſ-
ſarium transfertur, D.ad S. C. Trebell.l.ſi patroni.55.
§. quid ergo. V. Si quis legatum vel fideicommiſſum
à ſe relictum,non ſoluat, ſed in ius hoc nomine voca-
tus,ſolutionem anno integro differat, anno elapſo lu-
crum,quod ex teſtamento conſecutus eſt,perdit:idque
ſecūdum ordinem à Iuſtiniano ſtatutum defertur ſub-
ſtituto,vel coheredi ſiue collegatario,vel ſeruo manu-
miſſo,vel legitimo ſucceſſori, cauenti ſe voluntati te-
ſtatoris ſatisfacturum : & poſt illos omnes admittitur
fiſcus,Nou. 1.c.1. ¶ Porrò non tantùm in teſtamento
relicta quibuſdam caſibus, ſed etiam alia nonnulla tā- 41
quàm indignis ablata,non confiſcantur.I. Si vir,qui ex
pacto non extantium liberorum dotem lucrari debet,
vxorem occiderit : dos ad heredes vxoris transfertur:
itidémque è contrario,ſi vxor virum necarit, donatio
propter nuptias, quæ ex pacto ad mulierem pertinet,
heredibus mariti tribuitur, D.ſol.matrimo. l.ſi ab ho-
ſtib.10.Alia ratio eſt,ſi ideo dos marito auferatur,quia
necem vxoris non vindicauit:tunc enim dos confiſca-
tur,D.de iur.fiſci.l. cùm poſt mortē.27. Idem ſine du-
bio dicendum de donatione propter nuptias, ſi mulier
necem mariti vlta non ſit : quia doris & donationis
propter nuptias eadem eſt ratio.II.Si puella tutori ſuo
ſine patris ſui voluntate nupſit,& in eum donationem
contulit:quia nuptiæ non valent, donatio ipſo iure te-
net,ſed tanquam indigno aufertur ; non tamen confi-
ſcatur, ſed vtilis actio datur mulieri ad ea reuocanda,
quæ donauit,ſup.de don.int.vir.& vx.l.7.

¶ Sequitur quartum caput de bonis vacantibus, 42
quæ ex lege Iulia ad fiſcum pertinent, D.de lega.j.l.
quidam. 96. §. 1. videlicèt cùm nec ex teſtamento,

nec ab inteſtato ſucceſſor aliquis exiſtit, §.cùm autem.
nam coniux quoq; defuncti vel defunctæ, qui vltimo
loco ad ſucceſſionem vocatur, fiſcum excludit, ſupr.
vnde vir &vxor.l.vnic.

43 ¶ Supereſt quintum & vltimum caput quatuor illis
cauſis hactenus expoſitis commune: in quo Imperator
docet, quibus caſibus, & à quibus perſonis hanc con-
ſtitutionem ſeruari oporteat. I. Hæc conſtitutio locũ
habet in omnib. vltimis voluntatibus, & mortis cauſa
donationibus, §.hæc autem.poſt ipſam conſtitutionem
promulgatam conditis, non in antecedentib. volunta-
tibus, §.pen. quia leges futuris, non præteritis negotiis
formam dant, nec ad præterita negotia pertinent, niſi
de his quoque nominatim caueatur, ſupr.de legib. l.7.
II. Omnes hac lege tenentur, §.vlt.etiam fiſcus, d. §.
hæc autem.verſ.tantum enim.Ideóque, vt hæc conſti-
tutio omnibus innoteſcat, eam edictis magiſtratuum
publice proponi, Iuſtinianus meritò iubet, §.vlt.

*Tit. L II. De his, qui ante apertas tabulas here-
ditatem transmittunt.*

1 LEge Papia extraneus heres ex parte ſcri-
ptus non poterat clauſis tabulis heredita-
tem adire, & interim moriens non tranſ-
mittebat ad ſuos ſucceſſores: ſed ea pars
cadebat in fiſcum. Similiter legatarius clauſis tabulis
moriens non tranſmittebat ad ſuos ſucceſſores lega-
tum, ſed hoc quoque fiebat caducum. Suus autẽ heres,
quia non eget aditione, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte heres
ſcriptus eſſet, etiam clauſis tabulis heres exiſtebat, &
moriens ad ſuos ſucceſſores hereditatẽ tranſmittebat,
ſup.de iur.delib.l.3.Hac verò cõſtitutione Theodoſius
priuilegium liberis teſtatoris vel teſtatricis tribuit, vt
omnes indiſtinctè, licèt ſui heredes nõ ſint, tamen ſibi
relicta, niſi ea repudiarint, ad liberos ſuos trãſmittant.
Nota primò, hanc conſtitutionẽ loqui de liberis here-
dibus ſcriptis à parentibus, proinde nõ obtinere in li-
beris ſuccedentibus ab inteſtato, qui quidem heredi-
tatem (putà maternam) non aditam non tranſmittunt,
infr.ad ſenatuſconſ.Orfic.l.2. Nota ſecundò, Theodo-
ſium non permittere liberis ex parte heredib. ſcriptis,
vt clauſis tabulis adeant hereditatem, ſed vt non adi-
tam tranſmittant: Iuſtinianus verò omnib. extraneis
heredibus, ſiue ſint, ſiue nõ ſint in numero liberorum,
licèt ex parte heredes ſcripti ſint, etiam clauſis tabulis
adire hereditatem permiſit: ſed non aditam tranſmitti
à ſolis liberis ex hac Theodoſij conſtitutione conceſ-
ſit, ſupr.tit.prox.l.vn.§. in nouiſſimo. ſunt tamen & alij
quidam caſus, quibus hereditas non adita tranſmitti-
tur, quos ibi notaui num. 18. Vide etiam, quæ tradidi
ſupr.de iure deliber.num.30.& 31.

*Tit. L III. Quando dies legati, vel fideicom-
miſsi cedat.*

I. 4. 6. j.	*IV.* 6. ij.
II. 5. ij.	*V.* 2. 5. j.
III. 2.	*VI.* 2. 7.

1 INter ea, quæ legatis & fideicõmiſſis com-
munia ſunt, dies quoque ceſſio connume-
2 ratur. ¶ Dies legati, vel fideicommiſſi ce-
dere dicitur, cùm deberi incipit, D.vt lega.
nomi.cau.l.cùm legatorum.8.& l.ſeq.& de verb.ſignif.
l.cedere diem.213. in princ. adeo vt ſi poſtea legata-
rius vel fideicommiſſarius moriatur, ad ſucceſſorem
ſuum id tranſmittat, D. h.t.l.2. licèt nondum id acce-
perit: quoniam actionem tranſmittit, qua id peti po-
teſt, l.3.l.pen. & l.vlt. ¶ De hac dici ceſſione deciduntur 3
tur hoc titulo tres quæſtiones, quarũ vna in rubr. pro-
ponitur. ¶ Primò quæritur, quando dies legati vel fi- 4
deicommiſſi cedat. Diſtinctio eſt adhibenda: vel enim
legatum (appellatione legati ſemper intelliges etiam
fideicommiſſum) eſt vnum, vel plura. Si vnum ſit: vel
eſt purum, vel in diem certam, vel in diem incertam,
vel ſub conditione relictum, D. de condit. & de-
monſtr. l. 1.
¶ De legato puro, vel in diem certam relicto dictũ fuit 5
in l.vn.§.1.& §.in nouiſſimo, ſupr.de cadu.toll. De le-
gato ſub conditione vel in diem incertam relicto di-
ctum fuit in d.l.vn.§. ſin autem aliquid ſub cõditione.
Hoc loco duo notãda ſuperſunt. I. Ætas legatarij duo-
bus diuerſis modis legato adſcribitur. Vel enim ipſum
legatum in eam ætatem confertur, veluti, *Titio, cum
annorum quatuordecim factus erit, centum do lego*: vel ſo-
lutio legati purè relicti, in tempus illius ætatis cõfer-
tur, veluti, *Titio centum do lego, quæ accipere debebit, cùm
ad legitimam ætatem peruenerit*, arg. l. quib. dieb. 40. §.
quidam, D.de condit.& demonſtr. Priori caſu legatum
non ſolùm diem, ſed etiam conditionem continet, per-
inde ac ſi teſtator dixiſſet, *Si annorum quatuordecim fa-
ctus erit*. Idcirco ſi legatarius ante illam ætatem moria-
tur, legatum non tranſmittitur ad eius heredem, ſed
extinguitur, D.quan.dies legat.ced.l. ſi Titio.22. Poſte-
riori caſu, quamuis legatarius ante illam ætatem mo-
riatur, tamen legatum non extinguitur, ſed ad eius he-
redem tranſmittitur, l.3.& l.pen. quia eſt legatum pu-
rum: verba autem illa, *cum ad legitimam ætatem peruene-
rit*, non faciunt conditionem, ſed moram, quæ à condi-
tione longè differt, D.h.t.l. 6.§.1. tunc igitur ſolui le-
gatum debebit, cùm legatarius ad illam ætatem perue-
nerit; vel cùm tantum temporis effluxerit, quo ad illã
ætatem perueniſſet, ſi viueret, d.l. pen. Oportet autem
annum eſſe completum, non tantùm inchoatum, putà
annum vigeſimum quintum, d.l.pen.& D.de lega.j.l.ſi
cui legetur. 49. in princ. II. Inter fideicommiſſa con-
ditionalia numeratur, ſi teſtator agrum pluribus reli-
ctum pertinere ad ſuperſtitem voluit: perinde enim
eſt, ac ſi ſingulis legaſſet ſub conditione, ſi alij decede-
rent: ergo ſtatim ac vno excepto omnes alij mortui
ſunt, dies fideicommiſſi in ſuperſtitis commodum ce-
dit, l.2. Hæc dicta ſint de legatis ſimplicibus. ¶ Iam di- 6
cendum de legatis coniunctis. Legatum purum & le-
gatum cõditionale circa eandem rem & eandem per-
ſonam duobus modis coniungi poſſunt. I. Modo fit
legatum mixtum, & ex plurib. compoſitum, vt accidit
in annuo legato: quia etſi annui ſtipulatio vna eſt, ta-
men annuum legatum eſt multiplex, D.de verbor obl.
l.ſi Stichum. 16. §.1. & primi quidem anni legatum
eſt purum, quia ſtatim debetur: ſequentium annorum
legata conditionem habent, ſi legatarius viuet, D. de
annuis legat.l.4.l.cùm in annos.11. id eſt, ſi ſingulorũ
annorũ initio viuet; quia cuiuſque anni initio dies ce-
dit, l.1. II. Modo ſunt duo legata omnino ſeparata: ve-
luti ſi quis vxori vſumfructum fundi purè, & eiuſdem
proprietatem cùm liberos habuerit, in teſtamento ſuo
leget: hæc enim eſt dies incerta, quæ conditionem fa-
cit, D.de condit. & demonſtr. l. dies incertus. 75. Er-
go vſusfructus ſtatim debetur: proprietas verò tunc
debetur, cùm impleta conditio fuerit, id eſt, ſtatim ac
vnus filius natus erit, l.4. quia verbum *liberorum*, licèt
in plurali numero pronuncietur, tamen de vno verè
dicitur, ſupr.de condit. inſert. l. 1. vbi notaui. & D.de
verb.ſignif.l.liberorũ.220. Eo autem filio poſtea mor-
tuo, conditio non deficit, d.l.4. quia vt conditio, quæ
ſemel defecit, non poteſt ampliùs impleri, D.de fideic.
libert. l. quidam. 10. in princ. ita quæ ſemel impleta
eſt,

eſt,non poteſt ampliùs deficere , ſupr. de inſtit.& ſub-
ſtit. ſub condit. fact. l. ſi quis heredem. 8. & D. de
7 vulga. & pupill.l.in ſubſtitutione. 31. in princ. ¶ Se-
cundò quæritur,an dies ignorante legatario vel fidei-
commiſſaria cedat? Reſpondetur,ignorantiam legata-
rij vel fideicommiſſarij non officere , quò minùs dies
8 cedat,l.vlt. ¶ Tertiò quæritur, quis ſit effectus ceſſio-
nis?Effectus duplex eſt,vt initio huius tituli expoſui.

Tit. L IV. Vt in poſſeſſionem legatorum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa mittatur , & quando ſatiſdari debeat.

I 6. iij.	*V. 5. 7. iij.*
II. 6. j.	*VI. 3. 4.*
III. 5. ij iij.	*VII. 6. j.*
IV. 6. j.	*VIII. 6. j.*

1 Quotieſcumque vel propter diem adſcri-
ptam , vel propter conditionem adiectã,
vel propter aliam cauſam ſolutio legati
vel fideicommiſſi differtur,interim de eo
ſua die præſtando ſatiſdari debet : ac niſi
ſatiſdetur , legatarius vel fideicommiſſarius in poſſeſ-
ſionem rerum hereditariarum mitti ſolet , D.vt legat.
nom. cau.l.1.in pr.l.hæc ſtipulatio.14.in pr.& l.etiam.
15.in prin.& vt in poſſeſſion.legat.l.5.§.qui in poſſeſ-
ſionem.Hæc igitur duo , cautio & in poſſeſſionẽ miſ-
ſio , quæ ſeparatis titulis in Pandectis tractantur , hic
in vnum titulum coniunguntur. Quocirca duæ ſunt
2 partes huius tituli. ¶ Prima pars eſt de legatario vel
fideicommiſſario , cui ſatiſdatum non eſt,in poſſeſſio-
nem legati ſeu fideicõmiſſi nomine mittendo.Vbi tres
3 quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur , in quarũ
rerum poſſeſſionem legatarius ſeu fideicommiſſarius
mittatur? Reſpondetur,mitti in poſſeſſionem, I. Rerũ
hereditariarum. II. Earum , quæ in cauſa hereditaria
dolo malo heredis legatum vel fideicommiſſum de-
bentis eſſe deſierunt.III.Rerum heredis propriarum,
l.6.Vide d.l.5.§.qui in poſſeſſionem,cum aliquot para-
4 graphis ſequentib. ¶ Secundò quæritur , quando in
poſſeſſionem mittatur?Reſpõdetur per diſtinctionem:
quoniam in poſſeſſionem rerum hereditariarũ , & ea-
rum quæ dolo heredis in cauſa hereditaria eſſe deſie-
runt,confeſtim legatarius, ſeu fideicommiſſarius mit-
titur : ſiue ſatiſdari deſiderauerit , ſiue non habuerit à
quo deſideraret,D.vt in poſſeſſ.legat.l.1.§.1. in poſſeſ-
ſionem verò rerum heredis non mittitur,niſi poſt mo-
ram ſex menſium,qui a petitione ſatiſdationis coram
iudice competente facta computantur,d.l.6. & D.eod.
5 l.5. §. Imperator. ¶ Tertiò quæritur, quis ſit huius in
poſſeſſionem miſſionis effectus? Hic tria traduntur.
I. Qui in poſſeſſionem mittitur, non fit dominus , d.l.
5.immo nec poſſeſſor , ſed cuſtodiæ cauſa ſimul cum
herede in poſſeſſione eſt,d.l.5.in princ. II. Conſtitui-
tur hac ratione pignus prætorium,l.3.& l.5. III. Ven-
ditio poſt legatarium vel fideicommiſſarium in poſ-
ſeſſionem miſſum,ab herede facta, legatario ſeu fidei-
commiſſario non nocet ; quia cauſa prætorij pignoris
6 venditionem antecedit,d.l.3. ¶ In ſecunda tituli parte
tractatur,*quando ſatiſdari debeat*.Hic diſtinguuntur tres
caſus : aut enim conſtat legatum ſeu fideicommiſſum
deberi,aut conſtat non deberi,aut res dubia eſt. I. Ca-
ſu ſatiſdandum eſt:nec refert,à quo legatum ſeu fidei-
commiſſum debeatur,D.vt legat.nom.cau.l. 1.§.1. vel
cui debeatur : nam etſi ciuitati debeatur , niſi admini-
ſtrator ſatiſdari petierit,reipublicæ tenetur in id quod
intereſt.l.vltim. Inſuper nihil refert,quid ſit relictum:
nam & fideicommiſſi vniuerſalis nomine hæc cautio
deſideratur , l.4.& D.vt leg.nom.cau.l.4.in princ. Ex-
cipitur, niſi teſtator neceſſitatem ſatiſdandi remiſerit:
quoniam hæc cautio à teſtatore remitti poteſt , licèt
cautio fructuaria remitti non poſſit,l.2.4.& pen.& D.
vt legat.nom.cau.l.vltim.in princ.& vt in poſſeſſ.lega.
l.1.in princ. II. Caſu non ſatiſdatur, D.vt legat. nom.
cau. l. hæc ſtipulatio. 14. §. 1. III. Caſu iudex ſum-
mariè cognoſcit , an debeatur , nécne , D. vt in poſſ.
leg.l.3. in princ. Verùm ſi res altiorem requirat inda-
ginem , de eo ſubtiliter non inquirit , id eſt , plenam
cognitionem non adhibet , ſed in re dubia ſatiſdari
iubet,l.1.

Tit. L V. De ſuis & legitimis liberis , & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus.

I. 2. 3.	*VII. 5. ij.*
II. 7. iij.	*VIII. 6.*
III. 7. ij.	*IX. 8. p. ij.*
IV. 7. iv.	*X. 8. j.*
V. 7. j.	*XI. 2. 9.*
VI. 5. j.	*XII. 8. iij.*

Poſt vltimas voluntates expoſitas dicen- 1
dum de legitima ſucceſſione ab inteſtato.
Cuius ſucceſſionis duo ſunt ordines : in
primo ſuccedunt ſui & legitimi heredes:
in ſecundo , qui ſunt tantùm legitimi , non ſui : nam
quicumque ſunt ſui , ſunt etiam legitimi : ſed non re-
ciprocatur , vt quicumque ſunt legitimi , ſint etiam
ſui : itaque nihil refert , vtrùm proponatur de ſuis &
legitimis,an de ſuis.Hi verò ſunt liberi,qui fuerunt in
familia & poteſtate defuncti:nam qui in numero libe-
rorum non ſunt , legitimi quidem eſſe poſſunt,ſed ſui
eſſe non poſſunt : qui verò non ſunt in familia & po-
teſtate , vt emancipati & deſcendentes ex feminis, iu-
re antiquo duodecim tabularum habebantur pro ex-
traneis. Sed emancipati iure prætorio per bonorum
poſſeſſionem vnde liberi admittuntur vnà cum ſuis,
Inſtit.de hered.quæ ab inteſt. defer. §.emancipati. ho-
die fiunt etiam heredes iure ciuili ſublata inter ſuos
& emancipatos differentia,Nou. 118. cap. 1. Deſcen-
dentes verò ex feminis non tantùm ex hac Nou. ſed
etiam iure Codicis vocantur quaſi ſui,Inſtit.de ſucceſ.
quæ ab inteſt.defer.§.item vetuſtas. Quocirca hic agi-
tur tam de ſuis liberis, quàm de nepotibus ex filia , id
eſt,de deſcendentibus ex feminis: quoniam vtrique in
primo ordine ſuccedunt,illi tanquam verè ſui ex lege
duodecim tabularum , hi verò quaſi ſui ex conſtitu-
tionibus.Omittuntur emancipati, qui ſecundum hæc
tempora non fiunt heredes , ſed tantùm bonorum
poſſeſſores : quia de bonorum poſſeſſionibus ſu-
prà dictum fuit , hic verò de legitimis hereditatibus
agitur.

¶ Quocirca duæ ſunt partes huius rubricæ.Sed quia 2
lex 1.loquitur de ſpecie referenda ad ſecundum ordi-
nem heredum, & ad omnes legitimas ſucceſſiones eſt
producenda,lex autem pen. communis eſt ſuis liberis,
& deſcendentibus ex feminis , idcirco videtur com-
modior huius tituli diuiſio in quatuor partes : ita vt
prima generaliter ad ſucceſſiones ab inteſtato perti-
neat , ſecunda ſit ſuorum liberorum propria , tertia ſit
propria deſcendentium ex feminis , quarta ſit ſuis &
ceteris liberis communis.

¶ In prima igitur parte notandum , non fuiſſe 3
olim præſcriptum certum tempus adeundæ heredi-
tatis , vt fuit præſcriptum tempus petendæ bono-
rum poſſeſſionis , prætore liberis & parentibus an-
num,ceteris centum dies ad eam petendã præſtituẽte,

Inſt.de bonor. poſſ.§. cùm igitur.Sed vel teſtator,Vlpia.tit.22.§.cretio.Vel prætor, deſiderantibus creditorib.hereditariis,aut ſubſtituto, tempus heredi ad deliberandum, & hereditatem adeundam,aut repudiandam,arbitrio,ſuo definire ſolebat, D.de iure deliber. l. 1.§.vlt.non minùs centum diebus,D.eo.l.2.quia teſtatores quoque eiuſmodi tempus ſtatuere ſolebant,vt ex dicto Vlpiani titulo colligitur. Iuſtinianus verò conſtituit,vt tempus deliberandi a principe non vltra annum,ab aliis iudicibus non vltra nouem menſes impetretur,ſupr.de iu.delib.l.vltim.§.& hæc quidem.Quare in d.l.1.h. t.rectè dicitur, ſororem etiam poſt diem centeſimum poſſe adire legitimam fratris hereditatẽ, quamuis bonorum poſſeſſionem petere non poſſit.
4 ¶ Secunda pars de ſuis & legitimis liberis diuiditur in
5 tria capita. ¶ Primo capite de filio libertini duo traduntur. I. Suſceptus ex libera & ſeruo, eſt quidem liber, quia partus ſequitur conditionem & ſtatum matris,ſupr.de rei vindicat.l.7. ſed ſine patre eſſe videtur, quia ſeruus iure ciuili habetur pro mortuo, D.de diuer.reg.iur.l.quod attinet.32.& l.ſeruitutem. 209. Vnde filius decurionis dici non poteſt,quamuis pater poſtea manumiſſus, natalibus reſtitutus, & decurio factus ſit,l.6.conſequenter non eſt ei ſuus heres. II. Suus heres patri libertino eſt, quem poſt manumiſſionem
6 ex iuſtis nuptiis pater ſuſcepit,l.7. ¶ Secũdũ caput eſt de filia,cuius pater in poteſtate hoſtium deceſſit. Hæc patri ſuccedit, quaſi ſua heres, non obſtante eius ſeruitute,quia mortuus apud hoſtes lege Cornelia fingitur primo captiuitatis momento deceſſiſſe, D. qui teſtam.fac.poſſ. l. lege. 12. Ergo etiamſi ignoret patrem obiiſſe, nihilominùs heres ipſo iure fit,& poſtea moriens eam hereditatem ad ſuos ſucceſſores tranſmittit, l.apud hoſtes.8.& Inſt.de hered. quæ ab inteſta. defer.
7 §.ſui autem heredes fiunt. ¶ Tertium caput eſt de ſuorum heredum concurſu vel inter ſe,vel cum aliis. Vbi tractantur quatuor cõcurſus. I. Filius adoptiuus ſimul ſuccedit cum filiis naturalibus, qui ex iuſtis nuptiis ante vel poſt adoptionem ſuſcepti ſunt,l. 5. II. Filius & ex altero filio prædefuncto nepos ſimul ſuccedunt, l. 3. quia nepos patrem ſuum defunctum repræſentat: ideóque ſi plures ſint nepotes ex eodem filio mortuo, omnes in bonis aui vnam partem inter ſe diuidendam accipiunt,quam pater acciperet, ſi viueret,quæ quidẽ dicitur ſucceſſio in ſtirpes. eadémque ratio eſt pronepotum,& ceterorum deſcendentium, Inſtit. de hered. quæ ab inteſta. defer.§.cum filius. III.Similiter nepotes ex diuerſis filiis defunctis auo,non in capita,ſed in ſtirpes ſuccedunt,l.2.& Inſtit. d. §. cùm filius. verſ. vlt. IV.Suus poſtumus præfertur ſorori defuncti licèt cõſanguineæ, quoniam ille ad hereditatem vocatur in
8 primo ordine,hæc in ſecũdo,l.4. ¶ In tertia parte agitur de deſcendentibus ex feminis. Nota,deſcendentes ex feminis appellari,quoties aliqua femina interuenit, licèt plures maſculi intercedant. Vnde cùm feminæ ſucceditur,omnes ex ea progeniti, inter deſcendentes ex feminis numerantur, vt nepotes ex filio, vel filia, & pronepotes ex nepote vel nepte, l. ſi quis defunctus. 9. & ſupr. de collat. l. illud. 19. quia mulier eſt ſuæ familiæ caput & finis,D.de verb.ſign.l.pronunciatio. 195.§. vlt. Horum deſcendentium ex feminis hoc titulo conſideratur quadruplex concurſus. I.Cùm agitur de auiæ ſucceſſione (hæc ſucceſſio nepotibus & neptibus defertur ex conſtitutionibus principum,Inſt. de S.C. Orphit. §. 1. vt ſucceſſio in bonis matris filiis & filiabus defertur ex S. C. Orphitiano,Inſtit. eod.in princ.) æquè nepotes ex filiis emancipatis vel non emancipatis ſuccedunt, l. vbi.10. II. Si deſcendentes ex feminis concurrant cum deſcendentibus ex maſculis, minus tertia parte accipiunt, quàm totum parens acciperet, ſi viueret, eaque tertia deſcendentibus ex maſculis accreſcit:verbi gratia,ſi mulier filio, & filia relictis deceſſerit, vterque ſemiſſem in bonis maternis obtinet. Sed ſi filia ante matrem defuncta ſit filio ſuperſtite,qui eſt nepos eius, de cuius hereditate agitur,hic nepos in bonis auiæ,dẽpta tertia parte ſemiſſis, qui ad matrem ſuam pertineret ſi viueret,(id eſt, duabus vnciis)tantùm trientem obtinebit: filius verò beſſem conſequetur: quod obtinet,etiamſi auia teſtamẽtum fecerit,ſi per querelam inofficioſi euerti,vel aliter impugnari poſſit,l. ſi defunctus. 9. & ſupr. de collat. l. illam. 19. in princ. & Inſtit. de hered. quæ ab inteſta. defer.§.penultim. Verùm hæc tertiæ partis deminutio nouiſſimo iure ſublata eſt, adeo vt æquè ex maſculis & ex feminis deſcendentes hodie ſuccedant, Nou. 18. cap.4.& Nou.118.cap.1. III.Si deſcendentes ex feminis concurrant cum adgnatis defuncti, vel defunctæ, quarta bonorum pars adgnatis deferebatur, reliquum deſcendentes ex feminis accipiebant. C. Th. de legit. hered. l. 4. Sed ex Iuſtiniani conſtitutione, adgnatis omnino excluſis, deſcendentes ex feminis ſoli ſuccedunt, l.vltim.& Inſtit.de hered. quæ ab inteſta. defer.
§.vlt. ¶ In quarta parte communiter de ſuis & ceteris 9
liberis ſtatuitur, eos parentibus defuncti vel defunctæ præferri,l.pen.(vbi dicitur filius matri ipſo iure ſuccedere, non quia ſine facto, id eſt, ſine aditione & pro herede geſtione ſuccedat,vt ſuus heres, D. de lib. & poſt. l. in ſuis. 11. & de bon.libert. ſed quia iure ciuili heres fit, ne quis putet eum tantùm ad bonorum poſſeſſionem admitti)& infr.ad S.C.Orphit.l.4.

Tit. LVI. Ad S. C. Tertullianum.

I. a.j.	*VI.* 2.ij.3.iij.
II. 4.ij.	*VII.in pr.*4.iv.vj.
III. 2.iij.	§.j. 4.v.
IV. 3.j.	§.*pe.* 4.v.
V. 3.ij.	§.*vlt.* 3.*p.*

EXpoſito primo ordine heredum ab inte- 1
ſtato, tranſgreditur ad ſecundum, facto initio à matre, quæ inteſtatis filiis ſuccedit ex S.C. Tertulliano, quod factum eſt Hadriani temporibus,Inſtit.hoc tit.§.
poſtea. ¶Porrò cùm quæritur, an mater filio ſuccedat, 2
tria in conſideratione veniunt:quorũ primum eſt ætas filij defuncti: aut enim infans deceſſit: aut impubes, ſiue ſit infans,ſiue maior infante:aut poſt pubertatem. I. Caſu,etſi filius infans matri per ſe non ſuccedit, ſed per patrem aut tutorem,l.1.& ſupr. de iur. deliber.l. ſi infanti.18.& D.ad S.C. Trebell. l. ſeruo inuito.65.§.ſi pupillo.tamen mater filio infanti per ſe fit heres, d.l. 1. II. Caſu regulariter quidem filio vel filiæ ſuccedit: eius tamen ſucceſsione priuatur,ſi ei tutore egenti tutorem non petierit,iſque in ætate pupillari deceſſerit, Inſtit.h.t.§.pen.& D.qui pet.tuto.vel curat. l.2.§.1.& 2. (videlicet ſi ipſa erat maior vigintiquinque annis, ſupr.ſi aduer. delic.l.2.) vel ſi eius tutela ſuſcepta, vel ſecundas nuptias tranſierit,priuſquàm alium tutorem ei petierit, & rationes tutelæ geſtæ reddiderit, l. 6. III. Caſu indiſtinctè filio ſuccedit, etiamſi ei egenti tutorem non petierit,l.3.

¶ Secundò conſiderantur ſecundæ nuptiæ matris, 3
l.vlt.§. vlt.de quibus tria traduntur. I. Si ante finitum tempus luctus ad ſecundas nuptias conuolauerit,infamis fit, niſi beneficio principis ei remittatur infamia. Et ſi filium,vel filiam,pluréſve filios aut filias ex priori matrimonio habeat, ei vel eis dimidiam bonorum ſuorum,quæ tempore ſecundarum nuptiarum habet,

donare

donare pleno iure cogitur, nec in his bonis ſuccedit, quamdiu proles ex priori matrimonio ſupereſt: vltimo autem vel vltimæ ab inteſtato morienti ſuccedit, l. 4. & ſupr. de ſecund nupt. l. 1. I I. Mater quæ in viduitate filio vel filiæ ſucceſſit, ſi ad ſecundas nuptias non tranſeat, plenum ius in his bonis retinet: ſi ſecundò nubat, in aduentitiis quidem bonis, quæ extrinſecùs ad filium ſeu filiam obuenerant, nihilominùs plenum ius obtinet, in profectitiis verò quæ à patre proceſſerunt, ſolùm vſumfructũ habet, proprietate ad fratres & ſorores defuncti tranſlata, l. 5. Quæ verò poſt ſecundas nuptias filio vel filiæ ſuccedit, non habita inter bona profectitia & aduentitia diſiunctione, tantùm vſumfructum percipit, proprietas verò ad fratres vel ſorores defuncti ſeu defunctæ pertinet: quòd ſi nulli ſint ex priori matrimonio liberi, veluti quia etiam fratres & ſorores poſtea deceſſerunt matre ſuperſtite, mater plenum ius in his bonis habet, ſupr. de ſecund. nupt. l. 3. §. 1. Sed hæ conſtitutiones abrogantur per Nou. 2. cap. 3. vbi ſtatuitur, vt mater vtroque caſu (id eſt, ſiue ante, ſiue poſt ſecundas nuptias filio vel filiæ ſuccedat) non obſtantibus ſecundis nuptiis, pleno iure ſuccedat vnà cum fratribus & ſororibus defuncti ſeu defunctæ. Poſtea Nou. 22. cap. 46. diſtinctionem reducit bonorum profectitiorum & extrinſecùs quæſitorum, adeo vt hæc diſtinctio, quæ iure Codicis obtinet ſolùm in caſu d. l. 5. id eſt, cùm mater priùs filio vel filiæ ſucceſſit, quàm ad ſecundas nuptias tranſiret, hodie valeat etiam in caſu d. l. 3. §. 1. id eſt, cùm mater poſt ſecundas nuptias filio vel filiæ ſucceſſit. I I I. Mater, quæ impuberis tutelam ſuſcepit, ſi priùs quàm alium tutorem ei petierit, tutelæ geſtæ rationem reddiderit, ad ſecundas nuptias tranſeat, ei in ætate pupillari morienti non ſuccedet, l. 6. quod etiam ſupr. notaui, §. 2. memb. 2.

¶ Tertiò conſideratur cócurſus matris cum aliis perſonis ſucceſſionem ambientibus. I. In filiorum ſucceſſione eorum liberi matri præferuntur, Inſtit. h. t. §. præferuntur. I I. Pater matri præfertur, l. 2. & Inſtit. d. §. præferuntur. ſed hodie ſimul cum matre ſuccedit, Nou. 118. cap. 2. I I I. Auus, vel proauus, ſi ſolus cum matre concurrat, ei cedit, d. §. præferuntur. ſi vnà cum patre, ſolus ſuccedit, D. h. t. l. 5. §. vlt. Hodie tam patri, quam matri cedit: quoniam adſcendentes ſecundum gradus prærogatiuam ad ſucceſſionem vocantur, d. Nou. 118. cap. 2. I V. Si mater concurrat cum ſorore vel ſororibus defuncti ſeu defunctæ, ſemiſſem accipit: alter verò ſemis ſorori tribuitur, vel inter ſorores æqualiter diuiditur. Si verò cum fratre vel fratribus ſiue ſolis ſiue vnà cum ſororibus, omnes in capita ſuccedunt, l. vlt. in princ. & Inſtit. cod. §. ſed cùm antea. Sed nouiſſimo iure mater conſanguineos vel vterinos fratres & ſorores excludit: cum germanis verò (id eſt, qui per vtrumque parentem defuncto ſeu defunctæ coniuncti ſunt) hereditatem partitur in capita, Nou. 118. cap. 2. Memineris autem, matrem interdum ob ſecundas nuptias à defuncti vel defunctæ fratribus & ſororibus excludi, vt expoſui ſupr. §. prox. membr. 1. & 2. V. Si pater, mater, & fratres ſororeſque concurrant, hoc iure Codicis diſtinguitur, quia vel defunctus ſeu defuncta ſui iuris erat, vel in poteſtate patris. Priori caſu proprietas bonorum ad fratres & ſorores pertinet, vſusfructus verò triens patri, triens matri, triens fratribus & ſororibus conceditur, d. l. vlt. §. 1. Poſteriori caſu pater vſumfructum, quem iam habebat, retinet: mater cum fratribus & ſororibus ſuccedit ſecundum diſtinctionem ſupr. membr. prox. traditam, d. l. vlt. §. penult. Sed iure nouiſſimo nihil refert, vtrùm defunctus vel defuncta ſui iuris, an in poteſtate patris fuerit: diuiditur autem hereditas in capita inter patrem, & matrem, & fratres ac ſorores, dummodò hi per vtrumque parentem defuncto vel defunctæ iuncti fuerint, (alioquin excluduntur:) hereditas autem ſingulis pleno iure defertur, nec per fratres vel ſorores defuncti in ſua portione acquiritur vſusfructus patri, licèt in eius poteſtate ſint, d. Nouel. 118. cap. 2. V I. Si mater concurrat cum patruo vel patrui filio, vel aliis adgnatis præter fratrem & ſororem defuncti, ſola ſuccedit ex aſſe, d. l. vlt. verſ. patruo ſcilicet. & Inſt. cod. §. ſed cùm antea.

Tit. LVII. Ad S.C. Orphitianum.

I. 3. v.
II. 5.
III. 4.
IV. 3. iv.
V. in princ. 3. ij.
§. j. 3. j.
VI. 3. iij.

QVemadmodum mater filiis ex S. C. Tertulliano, ita filij matri ex S. C. Orphitiano ſuccedunt. Quamuis autem potentius ſit Orphitianum Tertulliano, quia filij defunctorum matri in ſucceſſione præferuntur, ſupr. de ſuis & legit. l. penult. & Inſtit. de S. C. Tertull. §. præferuntur. tamen Tertullianum priori loco poſitum fuit, habita ratione temporis, quoniam eſt vetuſtius Orphitiano: quippe cùm Tertullianum factum ſit temporibus Diui Hadriani, Inſtit. de S.C. Tertull. §. poſtea. Orphitianum verò temporibus Diui Marci, Inſtit. h. t in princ. 1

¶ De ſucceſſione filiorum in bonis maternis deciduntur hoc titulo tres quæſtiones. 2

¶ Primò quæritur, an filij vel filiæ matri ſuccedant. 3
Reſpondetur ſuccedere, I. Quamuis ſint tantum naturales, id eſt, ex concubinatu ſuſcepti, & cum legitimis eiuſdem matris liberis concurrant, l. penult. §. 1. I I. Quamuis ſint ſpurij, Inſtit. h. t. §. pen. & D. ad S. C. Tertull. l. 1. §. ſed & vulgò. & cum legitimis filiis concurrant, niſi mater ſit illuſtris, cui filij ſpurij, extantibus legitimis, non ſuccedunt, d. l. pen. in pr. I I I. Quãuis in ſeruitute matris ſint concepti, dummodò poſt manumiſſionem, vel poſt moram manumiſſioni factam nati ſint: nam moram eius, qui manumittere ancillam debet, nec matri nec filio nocet, quò minùs mater filio ſuccedat ex S.C. Tertulliano, vel filius matri ex Orphitiano, l. vlt. & D. ad S. C. Tertullian. l. 1. §. interdum. I V. Quamuis pater & mater defunctæ cum eis concurrant: nam patri & matri præferuntur, l. 4. & ſupr. de ſuis & legit. l. penult. V. Etiam ſi defunctæ mulieris mater, & fratres conſanguinei exiſtant; quia liberi tam adſcendentibus, quàm tranſuerſalibus præferuntur, l. 1. ¶ Secundò quæritur, quomodò filij matri ſucce- 4
dant. Reſpondetur, eos non ſolùm poſſe petere bonorum poſſeſſionem vnde liberi, ſed etiam hac omiſſa poſſe adeundo, vel pro herede gerendo fieri heredes iure ciuili, id eſt, ex S.C. Orphitiano, l. 3. ¶ Tertiò quæ- 5
ritur, quæ partes hereditatis maternæ ſingulis filiis tribuantur. Reſpondetur, non fieri tot partes, quot filij fuerũt matri ſuperſtites, ſi non omnes matri ſuccedant: ſed tot partes æquales fieri, quot ſunt filij, qui ſuccedunt. Quare ſi mater relictis quatuor liberis deceſſit, quorum duo emancipati, duo in poteſtate patris erant; his ante aditam hereditatem decedentibus, materna hereditas inter illos pro æquis partibus diuiditur, ita vt quilibet ſemiſſem accipiat, l. 2.

Tit. LVIII. De legitimis heredibus.

I. 4. iij. 8. j. iv.
II. 15.
III. 8. j. iij. 10 j.
IV. 3. j. 12. 14. j.
V. 4. j 6 ij.
VI. 6. j.
VII. 6. ij. 10 iv.
VIII. 3. iij. 14. j.
IX. 8. ij.

IX. 8.*ij.*
X. 4.*iv.*
XI. 3.*ij* 4.j.8 *v.*14 *y.*
XII. 4.*y.*
XIII. 3.*y.*8.*v.*
XIV. in princ. 4.*iij.*
§.j.4.j.10.*iij.*
*XV. in princ.*4.j.10.*iij.*
§ j.4.j 8 *v.*
§.*ſed nec fratrem.*4.j.8.*vj.*
§.*cùm autem* 4 j.10.*ij.*
§.*pen.*14.*ij.*
§.*vlt.*8.*v.*

1 POſt liberos & parentes ad legitimam ſuc-
ceſſionē ex lege duodecim tabularum vo-
cantur adgnati, è quorum numero ſoli fra-
tres & ſorores per vtrumque parētem cum
defuncto coniuncti,ex Nou. 118.cap. 2. & horum filij
ac filiæ ex Nou. 127. cap. 1. ſimul cum parentibus ad-
mittuntur. Hic igitur titulus eſt de legitimis heredi-
bus,id eſt,de adgnatis:adeo vt verbum *legitimi* accipia-
tur in ſignificatione propria,ad eos coanguſtata,qui ex
2 lege duodecim tabularum ſuccedunt. ¶ De hac ſuc-
3 ceſſione deciduntur hoc tit.quinque quæſtiones. ¶Pri-
mò quæritur, quibus in hoc ordine ſuccedatur? Hîc
tria traduntur, I. Succeditur ei, qui inteſtatus defun-
ctus eſt,vel quia teſtamentum non fecit,vel quia teſta-
mentum,quod fecit, iure non valet, putà quia factum
eſt ab impubere, l.4. alióve teſtamenti factionem non
habente:idémque dicendum,ſi teſtamentum,quod ini-
tio valebat,poſtea fuit infirmatum, D. de ſuis & legit.
l.1.in princ. II. Emancipatis quoque fratres,ſorores &
parētes perinde ſuccedūt,ac ſi integri iuris deceſſiſſent,
l.ſi ab eo. 11.l.de emancipatis. 13. quòd paulò poſt di-
ligētiùs explicabo. III. Quāuis hereditas eius,qui apud
hoſtes deceſſit,dici non poſſit,quia ſeruus deceſſit, D.
de verb.ſignif.l.3.§.1.tamen ob fictionem legis Corne-
liæ,qua fingitur primo captiuitatis momento mortuus
eſſe,ei ſucceditur non ſolùm ex teſtamento, ſi ante ca-
ptiuitatem teſtamentum fecit, D. qui teſtam. fac. poſſ.
l.lege.12.ſed etiam ab inteſtato,D.de ſuis & legit.l.1.in
princ.& infr.de poſtlim. reuer.l.1.& D.de captiu. l.bo-
na.22.in princ.tam in primo heredum ordine, ſupr. de
ſuis & legit.l.apud.8.quàm in hoc ſecundo,in quo vo-
cantur adgnati,l.ſi his. 8. ita vt hereditatem adire, vel
bonorum poſſeſſionem petere liceat, d.l.ſi his, & inft.
4 de poſtlim.reuer.l.4.& D.de bon.poſſ. l.1.§.dari. ¶ Se-
cundò quæritur, qui ſuccedant, vel non? Hîc quatuor
traduntur. I. In hoc ordine ad hereditatem vocantur
adgnati,l.5.& cognati iure adgnationis donati: vt fra-
tres & ſorores emancipati,l. ſi ab eo. 11. l. vlt. §. 1. vel
vterini,d.l. vlt.§.ſed nec fratrem. necnon eiuſmodi fra-
trum vel ſororum filij & filiæ,l.pen.§.1.d.l.vlt.in princ.
& §.cùm autem. II. Nati ex quinquagenaria ad quam-
cumque ſucceſſionem iure delatam admittuntur, licèt
eiuſmodi partus rarò contingat,l.ſi maior.12. III. Non
eſt melior conditio maſculorum,quàm feminarum,ſed
omnes,qui in eodē gradu ſunt, eodem iure vtuntur, vt
olim auctoribus duodecim tabularum, & nouiſſimè
Iuſtiniano placuit,ſublata lege Voconia,quæ adgnatas,
propter ſorores conſanguineas, à legitima ſucceſſione
excludebat,l.1.l.pen.in princ.& Inſtit. de legit. adgnat.
ſucceſſ.§.ceterùm.Paul.lib.4.ſententiar.tit.8. IV. Qui
pupillo,cùm tutore opus haberet, tutorem non petie-
runt, ab eius in ætate pupillari decedentis ſucceſſione
repelluntur,l.ſciant.10.videlicèt ſi ſint perfectæ ætatis,
arg.l.2.ſupr.ſi aduerſ.delict. vt de matre ſupr. docui ad
5 S.C.Tertul §.2.memb.2. ¶ Tertiò quæritur,quo ordi-
ne adgnati ſuccedant? Pro huius quæſtionis ſolutione
quædam notanda ſunt toti huic ordini communia, &
6 alia quorumdam graduum propria. ¶ Communia tria
ſunt. I. Adgnati vocantur poſt ſuos heredes, l. 6. &
quaſi ſuos, vt liberos emancipatos, & deſcendentes
ex feminis, Inſtitut. de legit.adgnat. ſucceſſ.in princip.
II. Præferuntur cognatis defuncti, l. 5. & l.7.niſi co-
gnati iure adgnationis donati ſint, quoniam hi ſimul
cum adgnatis ſuccedunt,vt ſupr.dictum fuit. III. Pro-
ximiores præferuntur adgnatis remotioribus,Inſtit.de
legit.adgn.ſucceſſ.in princ.§.ſi plures.exceptis fratrum
& ſororum prædefunctorum filiis, qui iure repræſen-
tationis ad hereditatem ſimul cum aliis defuncti fra-
tribus & ſororibus ſuperſtitibus vocantur, Nou. 127.
cap. 1. ¶ His generaliter expoſitis, deincèps quædam 7
aliquorum graduum propria notemus, facto initio à
ſecundo gradu, quia nulli ſunt in primo gradu tranſ-
uerſales, D. de gradib.l.1.§.1. l.pen.& Inſtit.eod.in pr.

¶ De ſecundo gradu,in quo fratres & ſorores collo- 8
cantur,hæc notentur. I. Soror conſanguinea, licèt do-
tata ſit, nihilominùs ad hereditatem ſimul cum fratre
conſanguineo vocatur: quemadmodum fratribus &
ſororibus omnibus ſimul datur à prætore bonorum
poſſeſſio, l.1. & l.3. II. Soror præfertur auiæ, & auo
materno defuncti,l.in ſucceſſione. 9. ſed hodie fratres
& ſorores per vtrumque parentem defuncto coniun-
cti, ſimul cum parentibus ſuccedunt: ceteri, ſiue con-
ſanguinei, ſiue vterini, parentibus cedunt, Nou. 118.
cap.2. III. Frater & ſoror præferuntur alterius fratris
vel ſororis filiis, quia in propiori gradu ſunt, l. 3. ſed
hoc hodie non obtinet, quia fratrum & ſororum fi-
lij patrem ſuum vel matrem repræſentant, ideoque
quaſi ex ſecundo gradu ſuccedunt, d. Nou. 118.cap.3.
IV. Inter maſculos & feminas nullum eſt diſcrimen in
ſucceſſione ſecundi gradus: ſiue de ſecundo, id eſt ad-
gnatorum: ſiue de tertio, id eſt cognatorum ordine
quæratur: nam conſanguinea idem iuris habet, quod
conſanguineus:& vterina,quod vterinus, l. 1. vbi hoc
ſpecialiter traditur de ſecundo gradu,id eſt, de ſorori-
bus:quia tempore huius legis in ſequentibus adgnato-
rum gradibus melior erat conditio maſculorum quàm
feminarum,id eſt,feminæ iure adgnationis non ſucce-
debant,vt expoſui ſupr. §. 4. memb. 3. V. Emancipatis
fratribus & ſororibus iura legitima conceſſa ſunt,
perinde ac ſi emancipati non eſſent, tam actiuè quàm
paſſiuè,id eſt,vt ipſi aliis fratribus & ſororibus,vel alij
ipſis ſuccedant, l. ſi ab eo. 11.excluſo etiam ſecundum
iura Codicis quod ad proprietatem patre defuncti ſeu
defunctæ, cui ſolus vſusfructus tribuitur: & ita vt in
bonis maternis geniti ex eadem matre ceteris fratribus
& ſororibus præferantur,l.de emācipatis.13.ſed hodie
fratres & ſorores germani ceteris fratribus & ſorori-
bus præferūtur, & ſimul cum patre in capita ſuccedūt,
ita vt quilibet in ſua portione plenū dominium con-
ſequatur,d.Nou. 118.cap. 2. Nota, Anaſtaſium ita vo-
caſſe fratres vel ſorores emancipatos cum fratribus &
ſororibus integri iuris, vt eis hoc caſu portionem adi-
meret,Inſt.de ſucceſſ.cogn.§.1.id eſt,trientem,Theoph.
ibi.ſed hanc deminutionem Iuſtinianus ſuſtulit,d.l.vlt.
§.1.& Anaſtaſij conſtitutionem,id eſt,eam partem d. l.
ſi ab eo. quæ trientem detrahebat, in priori editione
Codicis poſitam, poſteriorem editionem non recepit.
Quia igitur d.l. vlt.eſt poſterior Inſtitutionibus, idcir-
co eius ratio in d. §. 1. de ſucceſſ. cogn. nulla habe-
tur.Porrò dicta l.vlt.tantùm in futuris caſibus obtinet,
non in præteritis, vt Iuſtinianus in §. vltim. teſtatur.
VII. Vterini fratres vel ſorores ſunt legitimi heredes,
& in adgnatorum ordine poſiti à Iuſtiniano, d. l. vlt.
§. ſed nec fratrem. ¶ De aliis gradibus vltra ſecundum 9
noterur, lege duodecim tabularum æquè adgnatos at-
que adgnatas ad legitimam ſucceſſionem vocatas eſſe;
deinde lege Voconia mulieres eſſe à legitima heredi-
tate excluſas,& à prætore vocatas fuiſſe tantùm in ter-
tio ordine tamquàm cognatas; à Iuſtiniano autem ve-
tus ius eis reſtitutum fuiſſe,vide ſupr.§.4.memb.3.

¶ De tertio gradu hæc traduntur. I. Fratrum & ſo- 10
rorum prædefunctorum filij ac filiæ ex hoc gradu vo-
cantur

tur tam ad hereditatem quàm ad bonorum poſſeſſionem poſt fratres & ſorores defuncti, l. 3. Immo hodie repręſentant patrem ſuum, vel matrem, ideóque ſimul cum fratribus & ſororibus ſuccedunt; ita vt portionem accipiant, quam pater vel mater acciperet, ſi viueret, quæ dicitur ſucceſſio in ſtirpes, d. Nou. 118. cap. 2. & 3. I I. Emancipatorum fratrum & ſororum filiis & filiabus ſiue integri iuris ſiue emancipatis Iuſtinianus iura legitimæ ſucceſſionis conceſſit, l. vlt. §. cùm autem. Quod nouiſſimè ad omnes emancipatos, & emancipatorum liberos tranſtulit, d. Nou. 118. I I I. Fratrum vterinorum, & ſororum ſiue conſanguinearum ſiue vterinarum filij & filiæ (non etiam nepotes & vlteriores) quamuis nō in adgnatorum, ſed in cognatorū numero ſint, tamen ad legitimam ſucceſſionem poſt fratres & ſorores vocantur ex Iuſtiniani conſtitutione, ita vt in capita ſuccedant, l. penult. §. 1. & l. vlt. in princ. & Inſtit. de legit. adgnat. ſucceſſ. §. hoc etiam. Sed hodie ſuccedunt etiam ſimul cum fratribus & ſororibus, & (vt ego puto) in ſtirpes, & legitima ſucceſſio omnibus cognatis tributa eſt ſimul cum adgnatis, d. Nou. 118. I V. Patruus præfertur materteræ: quoniam ille eſt adgnatus, hæc cognata: proinde eſt heres legitimus in ſecundo ordine, hæc tantùm beneficio prætoris in tertio ordine ad bonorum poſſeſſionem vocatur, l. 7. Sed hodie ſublata inter adgnatos & cognatos differentia, æquè ſuccedunt, d. Nou. 118. cap. 3.

21 ¶ De quarto gradu nihil ſpecialiter traditur hoc tit.

22 ¶ De quinto gradu vnum habetur, propiorem ſobrino, patruelis ſui filio eſſe legitimū heredē, proinde etiam omiſſa bonorum poſſeſſione ſuccedere poſſe, l. 4.

23 ¶ De vlterioribus gradibus ſpecialiter non agitur, etſi adgnati vſque ad decimum gradum ad legitimam hereditatem vocantur, Inſt. de ſucceſſ. cognat. §. vlt.

24 ¶ Quartò quæritur, qui ſint effectus legitimæ ſucceſſionis delatæ: I. Hi quib. defertur, ſine prętoris beneficio, id eſt, omiſſa prætoria bonorum poſſeſſione, ſucceſſionem acquirere poſſunt, d. l. 4. & l. ſi his. 8. I I. Qui ad legitimam hereditatem admittuntur, etiam ad legitimam tutelam vocātur; quia vbi eſt ſucceſſionis emolumentum, ibi etiam tutelæ onus eſſe debet; dummodò ſint maſculi perfectæ ætatis, l. ſi ab eo. 11. l. vlt. §. penult. & Inſtit. de legit. patron. tut. verſ. eo enim. & de fiduc. tut. verſ. ita tamen. & Nou. 118. cap. 5.

25 ¶ Quintò quæritur, quis ſit effectus legitimæ hereditatis acquiſitæ: Hîc notatur, ſi filiofamiliâs hereditas extranei delata ſit, & eâ nondum aditâ, ſui iuris morte patris factus ſit, & paternam hereditatem repudiet, extraneique hereditatem adeat, bona huius hereditatis à bonis paternis ſeparari, l. 2. non poteſt enim videri ſe bonis paternis immiſcuiſſe, qui extranei hereditatem adiuit, licèt hæc eo tempore ſibi delata ſit, quo in patris erat poteſtate: quia patri per filium hereditas non acquiritur, antequam iuſſu patris eam adeat, D. de acquir. hered. l. ſi quis mihi bona. 25. §. iuſſum.

Tit. L I X. Communia de ſucceſſionibus.

I. 6 j.	*V I I.* 5. j.
I I. 6. ij.	*V I I I.* 4.
I I I. 5 j.	*I X.* 5. iij.
I V. 3. j.	*X.* 5. ij.
V. 6 iij.	*X I.* 3. ij. 6. v.
V I. 6. iv.	

1 POſtqoàm ſeorſim ac diſtinctè ſucceſſiones expoſuit, tam prætoriam, quàm ciuilem, & tam ex teſtamēto, quàm ab inteſtato, quædam ſubiicit
2 his omnibus ſucceſſionibus communia. ¶ Sunt autem
3 huius tituli quatuor capita. ¶ Primo capite de eo, cui ſucceditur, duo traduntur. I. Seruus heredem habere nō poteſt, l. 4. I I. Filiusfam. heredem habere poteſt, tam ex teſtamēto, propter peculium caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, de quo teſtari poteſt, ſupr. qui teſtam. fac. poſſ. l. vlt. & Inſt. eod. in pr. & de milit. teſtam. verſ. ſed teſtari, quàm ab inteſtato, l. vlt. & Nou. 118. c. 2. ¶ Secundo 4
capite conſideratur ipſa ſucceſſio: de qua notatur, priùs deferri ſucceſſionem ex teſtamento, quàm ab inteſtato: nam huic locus eſſe nō poteſt, quādiu illius ſpes eſt, l. antequàm. 8. & D. de acquir. hered. l. quamdiu poteſt. 39. & de diu. regul. iur. l. quamdiu. 89. niſi heres in teſtamento inſtitutus ſit ſub conditione, ſi legitimus heres vindicare nolit hereditatem: tunc enim, quia legitimus adeundo, facit vt inſtitutionis conditio deficiat, meritò præfertur heredi inſtituto, D. de hered. inſtit. l. ſi quis ita. 82. ¶ Tertio capite reprobantur quædam cauſæ, ex 5
quibus poſſet aliquis prætendere ſucceſſionem ab inteſtato. I. Affinitas: nam affinitatis iure nulla ſucceſſio defertur, l. 7. verbi gratiâ, priuigno inteſtato vitric⁹ nec ciuili, nec prætorio iure ſuccedit, l. 3. I I. Educatio: nam qui aliquem nutriuit, non propterea ad eius ſucceſſionem vllo iure vocatur, l. pen. I I I. Contubernium cum ancilla aliena: dominus enim ſucceſſionem eius, qui ſe cum ipſius ancilla iunxit, per hanc cōiunctionem vindicare non poteſt, l. ancillæ. 9. ¶ Quarto de perſonis 6
ab inteſtato ſuccedentibus plura notantur. I. Frater emancipatus, & frater integri iuris iure prætorio per bonorum poſſeſſionem vnde cognati ſimul ſuccedunt alteri fratri emancipato, l. 1. vbi ponitur defunctus emancipatus: quia huius legis tempore, ſi defunctus in familia manſiſſet, frater integri iuris, cui defertur bonorum poſſeſſio vnde legitimi, prælatus fuiſſet fratri emancipato, qui vocatur ad bonorum poſſeſſionem vnde cognati: ſed poſtea Anaſtaſius iura legitima fratribus emancipatis conceſſit, adeo vt indiſtinctè concurrant cum fratribus integri iuris, ſupr. tit. prox. l. ſi ab eo. 11. & nouiſſimè Iuſtinianus generaliter differentiam emancipatorum & non emancipatorum ſuſtulit in ſucceſſione ab inteſtato, Nou. 118. I I. Heres heredis, ſeu bonorum poſſeſſoris eſt heres primi defuncti, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento ſuccedatur, ſup. de vſufruct. l. antiquitas. 14. & de hered. inſtit. l. vlt. verſ. & hoc argumentamur. & D. de verbor. ſignif. l. heredis. 65. & l. ſciendum. 70. Quare actio defuncto competens; non ſolùm ad primum, ſed etiam ad ſecundum ſucceſſorem transfertur, vt in ſpecie l. 2. in qua Titij, qui patris tui erat patruelis, aut amitinus, aut conſobrinus, proinde tibi erat propiùs ſobrino, tutelam Mæuius geſſit: deinde eidem Titio inteſtato defuncto pater tuus ſucceſſit aut iure ciuili, quia erant adgnati; aut tantùm iure prætorio per bonorum poſſeſſionem vnde cognati, vel quia Titius per feminam patri tuo iungebatur, eique erat amitinus ſiue conſobrinus; vel quia adgnatio (pone fuiſſe patruelem) capitis deminutione perempta fuit: poſtea patris tui hereditas ad te peruênit: tutelæ igitur actio, quæ Titio competebat, tibi iure hereditario competit. I I I. Mulieri inteſtatæ, quæ mater eſt Titij amita Mæuij, Titius ſuccedit, non Mæuius. Titio verò poſtea ſimiliter inteſtato defuncto, ſi de ſucceſſione controuerſia ſit inter priuignos eiuſdem mulieris, & Mæuium: ſic diſtinguitur: Aut priuigni illi ſunt conſanguinei fratres Titij: aut eius fratres non ſunt: quoniam fratres vterini eſſe non poſſunt, cùm eius matri non ſint filij, ſed priuigni. Priori caſu priuigni illi Mæuio præferuntur duplici ratione: cùm quia ſunt adgnati, Mæuis verò eſt tantùm cognatus Titij amitini ſui: tum etiam quia ſunt in ſecundo gradu, cùm Mæuius ſit in quarto gradu, l. 5. I V. Auunculus præfertur cōſobrino: quia ille eſt in tertio gradu, hic in quarto, l. 6. V. In his, quæ ad filiosfamiliâs ex matrimonio

ſiue à coniuge, aut à matre, vel adſcendentibus per lineam maternam peruenerunt, primò ſuccedunt eorum liberi, ſi extant: deinde fratres & ſorores ex eodem matrimonio procreati: tertiò alij fratres & ſorores: atque his tribus caſibus vſusfructus ad patrem pertinet: quartò pater, l. vlt. & infr. de bon. quæ lib. l. 4. §. 1. Sed Iuſtinianus hoc ius primùm produxit ad omnia bona aduentitia, infr. de bon. quæ liber. l. 6. §. 1. deinde indiſtinctè de cuiuſcũq; generis bonis ad filiumfamiliâs pertinentibus conſtituit in ſucceſſione ab inteſtato patrem præferri fratribus & ſororibus defuncti conſanguineis, vel vterinis, ac ſimul ſuccedere cum fratribus germanis (id eſt, ex eodem matrimonio procreatis, ex quo defunctus genitus fuit) facta hereditatis diuiſione in capita, ita vt in ſua portione plenum ius, in aliis oe quidem vſumfructum habeat, Nou. 118. cap. 2.

Tit. L X. De bonis maternis, & materni generis.

I. in princ. 4.	*§. quòd ſi nepotes. 4.*
§. j. 4.	*§. ſi verò. 4.*
II. 4.	*§. pen. 4.*
III. in princ. 4.	*§. vlt. 4.*
§. j. 4.	*IV. 4.*
§. in nepotibus. 4.	

1 Ic titulus ex lege vltim. tituli præcedentis quodammodò naſcitur: quia de eiſdem bonis tractat, caſus proponens ibi prætermiſ-
2 ſos. ¶ Notandum eſt, filiumfamiliâs iure Digeſtorum non poſſe habere heredem, niſi ex teſtamento in bonis caſtrenſibus, vel quaſi caſtrenſibus: de quibus ſolis teſtari poteſt: niſi enim teſtatus ſit, nõ deferuntur iure hereditario, ſed à patre iure peculij occupantur, D. de caſtren. pecul. l. 1. & 2. Iure autem Codicis teſtamentũ quidẽ ſimiliter facere nõ poteſt, niſi de peculio caſtrẽſi, vel quaſi caſtrẽſi, ſup. de inoffic. teſt. l. vlt. & qui teſtam. fac. poſſ. l. pen. heredẽ tamen ab inteſtato habere poteſt etiam in quibuſdam aduẽtitiis, vt notaui ſupr. tit. prox. §. 3. memb. 2. Ac primò Leo hoc cõſtituit de bonis, quę ad filium filiamve familiâs à coniuge peruenerunt, ſiue ex dotis vel propter nuptias donationis cauſa, ſiue alio quouis titulo, vt donatione, hereditate, legato, fideicõmiſſo, infr. tit. prox. l. 4. quæ omnia breuitatis cauſa vno verbo vocantur nuptialia, infr. de bon. quæ lib. l. 6. §. pen. Deinde Iuſtinianus hoc ius produxit ad bona materna, & bona materni generis, ſup. tit. prox. l. vlt. Nouiſſimè autem produxit ad omnia aduentitia, Nou. 118. De bonis igitur nuptialibus dicetur tit. ſequenti: de bonis maternis, & materni generis hoc tit.
3 tractatur. ¶ Bona materna ſunt, quæ à matre ad filium vel filiam perueniunt, bona verò materni generis, quæ ab auia, vel auo materno, vel aliis per lineam maternam adſcendentibus ad liberos deuoluuntur. Hæc omnia aduentitia ſunt, ideóque per liberos olim acquirebantur parentibus, in quorum poteſtate ſunt: ſed hæc poſtea ſunt à generali regula excepta, & conſtitutum eſt, vt eorum proprietas ad liberos omnimodò pertineat, pater verò tantùm vſumfructum lucretur: ita vt ſi liberos illos in poteſtate habeat, totum, id eſt, omnium dictorum bonorum vſumfructum conſequatur: ac poſtea ſi eos emancipet, teneatur hæc bona eis reſtituere, detracta tamen pro emancipationis præmio dimidia parte vſusfructus, vt Iuſtinianus (emendata Conſtantini conſtitutione, quæ tertiam pleni dominij partem parenti emancipanti tribuebat, C. Th. hoc tit. l. 1.) nouiſſimè conſtituit, infr. tit. prox. l. 6. §. pen. & Inſt. per quas perſon. nob. acqu. §. hoc quoq; quib. in locis detractionem dictæ dimidiæ partis vſusfructus in omnib. bonis aduentitiis admittit, & tantùm caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia bona excipit. Si verò eos olim (id eſt, viua perſona, de cuius hereditate agitur) emancipatione de poteſtate ſua dimiſerat, tãtùm virilem vſusfructus portionem accipiat: nec intereſt, cuius gradus, vel ſexus liberi ſint: nec vtrùm omnes ſint integri iuris, an omnes emancipati, an alij in poteſtate, alij emancipati: ſemper enim obtinent deciſiones ſuprà dictæ. ¶ Generali do- 4
ctrina breuiter & artificioſè concluſi, quæ per partes in legibus huius tituli traduntur adhibita eiuſmodi diſtinctione: Aut dicta bona deferuntur filiis, qui vel ſunt integri iuris, l. 1. vel emancipati, l. 3. in princ. vel partim integri iuris, partim emancipati, d. l. 3. §. 1. Aut nepotibus, qui ſimiliter vel ſunt in poteſtate aui, l. 2. & d. l. 3. §. in nepotibus. vel ſui iuris, quia ex emancipato geniti, emancipative ſunt, d. l. 3. §. quòd ſi nepotes. vel partim in poteſtate, partim ſui iuris, d. l. 3. §. ſi verò. aut pronepotibus, d. l. 2. & d. l. 3. §. pen. Aut filiis, & nepotibus, d. l. 3. §. vlt. His igitur omnibus caſibus in portione liberorum quos habet in poteſtate, totum vſumfructum, in emancipatorum partibus virilem vſusfructus portionem pater accipit, iure Codicis: quod hodie non obtinet, quia indiſtinctè liberi defunctorum parentibus præferuntur, Nou. 118. cap. 1.

Tit. L X I. De bonis, quæ liberis in poteſtate patris conſtitutis, ex matrimonio, vel aliter acquiruntur, & eorum adminiſtratione.

I. 4. j. 5. j.	*§ j. 8. j. ij. 11. iij. 14. j.*
II. 1. 5. iij.	*§. ſin autem in ſecunda. 8. ij. iv. 14. ij.*
III. in princ. 5. ij.	*§. ſimiliq; modo. 11. iij.*
§. j. 4. ij.	*§. vbi autem in vnum. 10. j.*
IV. in princ. 5. j. 15. viij.	*§. & in agentibus. 15. v.*
§. j. 5. ij.	*§. ſin autẽ as alienum, 15. vj.*
§. vlt. 5. j. 15. viij.	*§. ſin autem legata. 15. vij.*
V. 5. iv.	*§. hoc proculdubio. 15. ij. iij. ix.*
VI. in princ. 6. j.	*§. ipſum autem. 15. x.*
§. j. 11. j.	*§. ſed pater. 15. viij.*
§ ſub hac. 6. iij.	*§. filiis. 15. xj.*
§. non autem. 15. j. ij.	*§. vbi autem pueritis. 9.*
§. ſin autem. 7. j.	*§. ſin verò pater. 9.*
§. pen. 6 ij. 11 ij.	*§. pen. 9. 11. iij.*
§. vlt. 15. iv.	*§. vlt. 6. j.*
VII. 6. j.	
VIII. in princ.	

Ore ſuo conditor Codicis ſpeciali titulo de 1
bonis maternis & materni generis, ſubiicit titulum generalem de omnibus bonis, quæ liberis acquiruntur, præſertim de aduentitiis: de quibus hîc agitur ex profeſſo: obiter autem attinguntur profectitia in l. 2. & pauca adiiciuntur de caſtrenſibus, & quaſi caſtrenſibus. ¶ Huius tituli duæ ſunt 2
partes: prior de horum bonorũ acquiſitione, poſterior de eorumdem adminiſtratione. ¶ Prior pars diuiditur 3
in quinq; capita. ¶ Primo capite de bonis maternis, vel 4
materni generis duo traduntur. I. Filiusfamiliâs eiuſmodi bona nõ acquirit patri, in cuius poteſtate eſt, l. 1. Intellige non acquiri ratione proprietatis: nam vſusfructus patri acquiritur, vt ex ſuperiori titulo didicimus. II. Si quis in poteſtate aui conſtitutus, eo & patre ſuperſtitibus moriatur: vſusfructus auo, proprietas patri in his bonis acquiritur, l. 3. §. 1. Sed hodie pater auũ excludit, & pleno iure ſuccedit filio, Nou. 118. c. 2.
¶ Secundo capite de bonis nuptialibus, quæ à coniuge 5
proueniunt, quatuor traduntur. I. Per filiũ non acquiritur patri, in cuius poteſtate eſt, l. 1. niſi quod ad vſumfructum, ita vt pater ea nec alienare, nec obligare poſſit, & ſi de facto alienauerit, filius quandocumque ſui iuris factus ea vindicare poterit: nec præ-

ſcriptio

ſcriptio contra eũ currit,niſi ex quo ſui iuris factus eſt,
l.4.in princip.& §.vlt.Præmiu quoque emancipationis
pater capere poteſt,ſi filius emácipet,l.2.qua de re dixi
ſup.t.prox.§.3.& dicã inf.§.prox.memb.2.II.Filio mor-
tuo, ad ſucceſſionẽ in dictis bonis vocantur;Primò li-
beri,l.5.in pr.l.4.§.1.etiãſi ex eo matrimonio procreati
non ſint,ex quo bona illa profecta ſunt,d.l.4.in princ.
Secundò fratres, & ſorores ex eodem matrimonio ge-
niti.Tertiò alij fratres & ſorores.Quartò pater, d.l. 4.
§.1,Vide ſupr.tit.59.§.6.artic.5.III. Quæ de bonis nu-
ptialibus dicta ſunt,in his obtinent, quæ filius vel filia
familiàs à coniuge,non in his,quæ à patre donationis
propter nuptias, vel dotis cauſa accepit: hæc enim ni-
hilominùs ad patrem redeunt, l. 2. quia non ſunt ad-
uentitia,ſed profectitia.IV.Bona quaſi nuptialia, id eſt,
quæ quis non à coniuge,ſed à ſponſo vel à ſponſa acce-
pit,nuptialibus comparantur, ita vt idem ius in vtro-
6 que bonorum genere obtineat,l.5. ¶ Tertio capite de
aliis bonis aduentitiis(præter materna, & materni ge-
neris)tria traduntur.I.Horum bonorum vſusfructus ad
patrẽ,proprietas ad filium pertinet,l.6.in pr.& Inſt.per
quas perſonas nobis acquir.§.1.& §.nõ autẽ.Excipiun-
tur,quæ filio familiàs donata sũt à principe,vel ab Au-
guſta, l. 7.& ſeruus ei donatus hac lege,vt manumitta-
tur,l.vlt.§.vltim.(vbi conditio accipitur pro pacto ſeu
lege contractus,vt & aliis locis notatis Iſag.D.de con-
ditio.inſtitut.num.1.)& relictum hac conditione,vt ni-
hil patri acquiratur,Nou.117.cap.1. & quod diſſentiẽ-
te patre filius acquiſiuit,vt exponam §.8. membr. 2. &
4.II.Pater filium emancipans, poteſt etiam in his bo-
nis retinere præmium emancipationis, quod olim ex
conſtitutione Conſtantini erat tertia pars pleni domi-
nij, hodie ex conſtitutione Iuſtiniani eſt dimidia pars
vſusfructus,vt expoſui ſup.titu.proxim.§.3. III.In ho-
rum bonorum ſucceſſione ſeruantur eadem iura, quæ
in maternis,& nuptialibus bonis, d. l. 6. §. ſub hac.vbi
appellatione bonorum maternorum continentur etiã
quaſi materna,id eſt, materni generis.
7 ¶ Ergo (vt ad quartum caput tranſeam, quod eſt
communiter de aduentitiis omnibus) plura ſunt om-
nibus aduentitiis hodie communia,id eſt, ſiue ſint ma-
terna, ſiue materni, ſiue alius generis. I. In omnibus,
præter caſus exceptos,pater habet vſumfructum, filius
proprietatem, ſecundum ea, quæ ſupr.expoſui. Si ta-
men pater res tenere noluerit, ſed penes filium ſeu fi-
liam reliquerit,mortuo patre non poterunt alij eius he-
redes controuerſiam de vſufructu facere, qui ex dona-
tione paterna penes filium aut filiam manſit, d. l. 6. §.
ſin autem. II. In omnibus pater poteſt accipere præ-
mium emancipationis, vt docui ſupr. tit. prox.§. 3. &
repetij,ſupr.hoc tit.§.5.membr.1.& §.6.membr.2. III.
In omnibus eadem ſunt iura ſucceſſionum, ſupr. §.
prox.membr.3. IV. Omnium liberam adminiſtratio-
nem habet pater: vt in ſequenti huius tituli parte ex-
plicabitur. V. Si hereditas filiofamiliàs delata ſit, vel
legatum,ſeu fideicommiſſum, aliove quouis titulo re-
lictum,ad eum pertineat, quod ad peculium aduenti-
tium referatur: variæ erant altercationes apud veteres,
quas Iuſtinianus per diſtinctionem diremit, l. vltim. in
princip.ſic diſtinguens: Aut pater & filius diſſentiunt,
altero acquirere volente, altero recuſante:aut conſen-
tiunt: aut filius eſt infans, adeo vt nec conſentire nec
diſſentire poſſit: quos omnes caſus deinceps decide-
8 mus. ¶ Cùm igitur diſſentiunt, ſubdiſtinguitur:quia
filius aut eſt perfectæ ætatis, aut minor viginti quin-
que annis:& vtroque caſu vel pater vult acquirere, fi-
lius non vult;vel è contrario pater acquiſitionem reſ-
puit,filius eam vult amplecti. Hinc oriuntur quatuor
caſus.Primo caſu,filio perfectæ ætatis repudiante, pa-
ter poteſt pleno iure acquirere,adeo vt ſi delata ſit filio
hereditas, pater eã adire poſſit, perinde ac ſi ipſe inſti-
tutus eſſet:omne autem commodum & incommodum
ad ſolum patrem pertineat.Similiter ſecundo caſu, re-
probante patre,filius pleno iure acquirit, & ſolus om-
ne lucrum percipit, aut damnum ſentit: eique agenti,
vel conuento pater auctoritatem ſuam adhibere tene-
tur:& niſi ſponte id faciat,officio iudicis compellitur,
d.l. vltim. §.1. Tertio caſu,cùm filio minore recuſante
pater vult acquirere, ſimiliter pater pleno iure acqui-
rit,vt primo caſu acquirebat:ſed huius caſus proprium
eſt, vt filius reſtitutionem in integrum poſſit petere,
atque ita acquirere,quod repudiauerat.Quarto caſu,cũ
filius minor vult acquirere,pater recuſat, æquè ac ſe-
cundo caſu filius plenum ius acquirit:& patre nolente
res adminiſtrare,iudicem adire poteſt,& ab eo petere,
vt curator bonis detur, qui res adminiſtret: nihilomi-
nùs tamen propter minorem ætatem aduerſus hanc
acquiſitionem reſtitui poterit,d.l.vltim.§. ſin autem in
ſecunda. vbi ſecundæ ætatis appellatione ſignificatur
adoleſcentia:nam prima ætas eſt impuberum, ſecunda
puberum,tertia maiorum viginti quinque annis, ſupr.
de epiſcop. audient l. ſancimus in curationibus 30. in
princip.& infr.de impub.& al.ſubſtit.l.penult. & Nou.
155.in princip. Hæc dicta ſint, cùm pater & filius diſ-
ſentiunt. ¶ Cùm autem filius propter infantiam ne- 9
que conſentire, neque diſſentire poteſt: ſi pater adeat
filij nomine hereditatem:(hoc enim ei conceditur) fi-
lius, quandocumque ſui iuris factus fuerit, vel adole-
uerit, reſtitutionem in integrum petere poterit, ac pa-
ter oneribus hereditariis implicatus manebit,filius ve-
rò ſemel reſtitutus,vt hereditatem repudiet,poſteà non
reſtituetur vt eam adeat, d.l. vltim. §. vbi autem pue-
rilis.Si verò pater repudiet,filius,quandocumque ado-
leuerit,(ſiue ſit ſui iuris,ſiue in patris poteſtate conſti-
tutus,)vel tutores vel curatores eius,(ſi ſui iuris factus
tutores aut curatores acceperit,) reſtitutionem petere
poterunt hereditatis acquirendæ cauſa:ſed poſteà con-
tra hanc reſtitutionem alia reſtitutio, vt relinquatur
quod acquiſitum eſt, omnino denegabitur,d. l.vltim.
§. ſin verò pater. Quæ omnia etiam in legatis, &
fideicommiſſis,& donationibus, & aliis ſimilibus cau-
ſis obtinent, d.l. vltim.§. penultim. ¶ Denique cùm 10
pater & filius conſentiunt: ſi quidem in repudiando
conſentiant,res expediti iuris eſt: quia certum eſt, ne-
que patrem, neque filium aliquid commodi vel in-
commodi ex eo ſentire,quod ſuſcipere voluerunt. Si
verò in acquirendo conſentiant,proprietas filio, vſuſ-
fructus patri acquiritur,d. l. vlt.§. vbi autem in vnum.
quod regulariter verùm eſt: nam quoſdam caſus exce-
pi,ſupr.§.6.membr.1.¶Quinto capite de bonis caſtren- 11
ſibus & quaſi caſtrenſibus tria traduntur, I.In his pater
nihil iuris habet,ſed plenum dominiũ ſpectat ad filiũ,l.
6.§.1. II. Pater pro præmio emancipationis ex his bo-
nis nihil accipit,d.l.6.§.pen.III.Si filiusfamiliàs ex ca-
ſtrenſi occaſione heres inſtitutus, nolit hereditatẽ adi-
re,pater ſuo commodo & periculo eã adire poteſt,pe-
rinde ac ſi ipſe heres inſtitutus fuiſſet:adeo vt nihil cõ-
modi vel periculi ad filium ſpectet, l. vlt. §. ſimilique
modo.Quod & in legatis,fideicõmiſſis,donationibus,
& aliis caſibus obtinet, d. l.vlt.§.1.& §.penultim.vt &
ſupr. de bonis aduentitiis diximus. ¶ In poſteriori
tituli parte de bonorum aduentitiorum adminiſtratio- 12
ne diſtinguũtur tres caſus:aut enim plenum eſt patris,
aut plenum ius eſt filij:aut(quod plerumque accidit,)
proprietas eſt filij,vſusfructus patris,ſecundum ea quæ
ſupr. docui. ¶ Primo caſu dubitari non poteſt, quin 13
omnis adminiſtratio ad patrem pertineat. ¶ De ſe- 14
cundo caſu duo notantur.I.Si filius ſit perfectæ ætatis,
pater ei actiones mouenti ſuum conſenſum & aucto-
ritatem adhibere tenetur: &,ſi id facere nolit, officio
iudicis

iudicis cogitur, d. l. vltim. §. 1. I I. Si filius ſit minor viginti quinque annis, pater, ſi vult, res adminiſtrat: ſin minus, filius iudicem adire poteſt, & ab eo petere, vt curatoré det, qui bona adminiſtret, d. l. vlt. §. ſin autem
15 in ſecunda. ¶ De tertio caſu plura trãdútur. I. Pater pleniſſimam res gubernandi poteſtatem habet, nec à filio impediri poteſt, quo minùs pro libitu gubernet, l. 6. §. non autem. I I. Eius adminiſtratio eſt impunita: quia rationes filio reddere non tenetur, d. §. non autem, & l. vltim. §. hoc procul dubio. I I I. Non tenetur filiu ſatisdare, d. §. hoc procul dubio. I V. Bona paterna filiis pro dicta aduentitiorum adminiſtratione non ſunt obligata, d. l. 6. §. non autem. niſi pater ad ſecundas nuptias tranſeat, quo caſu tantùm pro adminiſtratione bonorum maternorum vel materni generis ſunt tacito iure filiis obligata, ſupr. de ſecun. nup. l. ſi quis prioris 8. §. vlt. videlicet ex die ſuſceptę, vel deſertæ adminiſtrationis, non ex die quo aliquid malè geſtum eſt, d. l. 6. §. vltim. V. Adhibito filij conſenſu actiones mouet, aut ſuſcipit, & ſumptus facit, d. l. vlt. §. & in agentibus. V I. Æris alieni, quod hæc bona reſpicit, diſſoluédi cauſa, & ne vſuris bona minuantur, res aliquas vendere debet, vt ex pretio creditoribus ſatisfaciat, & primùm quidem res mobiles; deinde, ſi hę non ſufficiant, etiam immobiles, quod niſi fecerit, ipſe de ſuo vſuras perſoluet, d. l. vlt. §. ſin autem æs alienum. V I I. Legata & fideicommiſſa pecuniaria ſoluere debet ex reditibus, ſi inde legatariis & fideicommiſſariis ſatisfieri poſſit: alioquin res mobiles, & immobiles ſteriles, vt ædificia diſtrahet, d. vlt. §. ſin autem legata. V I I I. Extra dictas cauſas res vendere vel obligare nequit, niſi ſint inutiles, & mobilia ſuperflua: & prædia ſterilia, & ſi de facto alienauerit, filij, quãdocũque ſui iuris facti fuerint, ea vindicare poterunt: nec currit contra eos præſcriptio, niſi ex quo ſui iuris facti ſunt. Ex dictis autem cauſis cum effectu res vendit, aut obligat, adeo vt venditiones vel hypothecæ reuocari a filio non poſſint, l. 4. in princip. & §. vltim. d. l. vltim. §. ſed pater. I X. Mancipia tenetur alere, ac res non deteriorare, d. l. vlt. §. hoc proculdubio. X. Filios & filias alere tenetur, non tam quia per eos aliquid acquiſiuit, quàm propter ius naturale, quod parẽtibus hoc onus iniungit, vt quos genuerunt, alant: quemadmodum è contrario, ſi ſint inopes, à filiis ali debent, d. l. vltim §. ipſum autem. X I. Filius de his rebus nec teſtari, nec vllo alio modo diſponere poteſt, d. l. vltim. §. filiis. vbi parenc. *dumtaxat* ab emendatioribus libris abeſt, & ne ex eo contextu per argumentum a contrario ſenſu colligatur filiumfamiliam, de bonis aduentitiis, in quibus plenum habet dominium, teſtamentum facere poſſe, Iuſtinianus prohibet, ſupr. qui teſtamen. fac. poſſ. l. penultim.

Tit. L X I I. De hereditatibus decurionum, nauicu-lariorum, cohortalium, militum, & fabricentium.

I ij.	*I I I j.*
I I. iv.	*V. v.*
I I I. iij.	

CVm quis ſine ſucceſſore decedit, bona ad fiſcum regulariter deuoluuntur, infr. de honor. vacant. l. penult. & D. de legat. j. l. quidam. 96. §. 1. Sed ab hac regula excipiuntur plures caſus, quibus alij fiſco præferuntur. Erenim fiſco excluſo, ſuccedit, I. Decurioni curia, l. penultim. I I. Nauiculario corpus nauiculariorum. l. 1. I I I. Cohortali (id eſt, apparitori præſidis prouinciæ) alij cohortales eiuſdem prouinciæ, l. 3. I V. Militi legio, vel cuneus, vel vexillatio, in qua militauit, l. 2. & D. de iniuſ. rupt l. 6. §. eius qui. niſi capite damnatus fuerit, quo caſu bona caſtrentia fiſco deferuntur, D. de veteran. & mil. ſucceſſ. l. 2. Legio pedites continet, & equites legionarios, id eſt, legioni impoſitos & connexos, vt Vegetius loquitur l. 2. de re milit. cap. 1. & 2. Vexillatio eſt equitum, qui inſtar alarum aciem protegunt, ac diſtinguuntur ab equitibus legionarijs, auctore Veget. d. cap. 1. Cuneus eſt multitudo peditum, quæ iuncta cum acie, primò anguſtior, deinde latior procedit, vt aduerſariorum ordines rumpat, Veget. lib. 3. cap. 19. V. Fabricenſi, ad cuius officium pertinet arma bellica in fabricis publicis efficere, collegæ, id eſt, eiuſdem ſcholæ fabricenſis defuncti fiſco pro eo teneantur, infr. de fabricenſib. l. 5. æquum eſt vt ſolatio ſucceſſoris in eiuſdem fabricenſis bonis fruantur, l. vltim. ſecondum vulgatam illam regulam. Qui ſubit onus, debet etiam commodum percipere, Inſtit. de legit. patron. tut. verſ. quia plerumque. Creatoris & nominatoris vocabulo idem ſignificari conſtat ex l. ſi quos. 59. infr. de decurionib. & l. 2. infr. quod quiſq. ordin. conueni. & l. a. §. ſi eo tempore, D. de adminiſtr. rer. ad ciu. pertin. V I. Præfectiano, id eſt apparitori præfecti prætorio arca eiuſdem præfecti, infr. de apparit. præfect. prætor. l. 3. V I I. Clerico eccleſia, cui ſeruiebat: & monacho monaſterium, cui erat addictus, ſupr. de epiſc. & cleric. l. ſi quis præſbyter. 20. Sed hodie bona ingredientis monaſterium, de quibus antea non diſpoſuit, ſtatim acquiruntur monaſterio ſaluâ legitima liberis, ſi qui extant, debita, Nou. 5. cap. 5. V I I I. Ei, cui princeps aliquid donauit, ſocius eiuſdem liberalitatis, id eſt, cui ſimul eadem res donatæ fuit, in ea fiſco præfertur, infr. ſi liber. imperial. ſoc. ſine her. deceſſ. l. vnic. 1

IVL. PACII A BERIGA I. C.

ANALYSIS LIBRI VII. CODICIS.

Tit. I. De vindicta, & apud conſilium manumiſſione.

I. S j. 10.	*I I I. 5.*
I I. j 6.	*I V. 4 j. iij v. vi. 8. j.*

1 POſt contractus & vltimas voluntates, ac ſucceſſiones expoſitas dicturus de præiudicijs, quibus de ſtatu hominũ quæritur, vtrùm ſint liberi an ſerui, & vtrùm ingenui an libertini, priùs de manumiſſionibus tractat, quibus ſerui ad libertatem perueniunt: ac primùm loquitur de modis manumittendi, tum de effectu manumiſſionis, tertiò de perſonis manumittentibus, vel manumiſſis, poſtremò de his, quæ omnibus manumiſſionibus communia ſunt. Manumittuntur ſerui aut inter viuos, vt vindicta: aut in vltima voluntate, de qua dicetur tit. ſeq. ¶ Hic titulus duabus par- 2
tibus conſtat. ¶ Prior pars eſt de vindicta. Dicuntur 3
manumitti vindicta, qui apud magiſtratum manumittuntur, vel quia ſerui hoc modo vindicantur in libertatem, vel à Vindicio. Vitelliorum ſeruo qui primus

ob conju

ob coniuratiouem detectam ita manumiſſus eſt, à quo
& vindictę, ſiue (vt Cuiac. ex vet. libro legendum cen-
ſet) vindiciæ nomen deductum quoſdam exiſtimare
ſcribit Lucius lib. 1. Eſt autem vindicta virgula, ſeu fe-
ſtuca, quam lictor vel dominus ſeruo manumitiendo
olim imponebat, vindiciæ verò, addictio poſſeſſionis.
De hac manumiſſione tres quæſtiones diſſoluuntur.
4 ¶ Primò quæritur, apud quos ita manumitti poſſit.
Hæc iuriſdictio tribuitur. I. Conſulibus, l. vltim. §. de
aduo. diu. iudic. l. laudabile. 23. §. penultim. & D. de of-
fic. conſ. l. vnic. & de manum. vind. l. ſi rogatus. 20. §.
vlt. II. Prætoribus, d. l. vltim. III. Proconſulibus, D. de
offic. proconſ. l. 2. in princip. & de manum. vind. l. apud
proconſulem. 17. in princip. IV. Legatis proconſulum,
d. l. apud proconſulem. §. 1. non tamen priùs quàm in
prouinciam peruenerint, & mandatam iuriſdictio-
nem ſuſceperint, D. de offic. proconſ. d. l. 2. §. 1. Vide
Centur. 1. q. 46. V. Præſidibus prouinciarum, d. l. vltim.
& de offic. præſid. l. 2. VI. Magiſtratibus municipali-
bus, quibus huiuſmodi ius eſt, d. l. vlt. id eſt, apud quos
legis actio eſt, Paul. 5. ſentent. tit. 25. §. penultim. nam
hæc manumiſſio eſt legis actio, infr. de his qui à non
5 domi. manum. ſunt. l. vltim. ¶ Secundò quæritur, an
quis per alium manumittere hoc modo poſſit, putà
per maritum, vel per procuratorem. Reſpondetur, ne-
minem poſſe per alterum manumittere, l. 3. niſi ei tra-
dat ſeruū manumittendum, ſupr. de dolo. l. 4. & de do-
6 nat. int. vir. & vxo. l. 7. §. vltim. ¶ Tertiò quæritur, an ita
manumiſſus poſſit iterum manumitti. Reſpondetur,
primæ manumiſſioni, quæ ciuitatē Romanam cum li-
bertate in ſeruum contulit, qualis eſt manumiſſio, quæ
vindicta fit, nihil per ſecundam manumiſſionem addi,
vel detrahi poſſe, l. 2. Aliud obſeruabatur, cùm quis
per primam manumiſſionem non fiebat ciues Roma-
nus, ſed Latinus ex lege Iunia Norbana: quoniā itera-
ta manumiſſione ciuis Romanus fieri poterat, Vlpian.
tit. 4. §. iteratione. Sed hodie nulla eſt manumiſſio, quæ
ciuem Romanum non faciat, inf. de Lati. libert. tollen.
l. vnic. & Inſtitut. de libertin. §. vltim. & de ſucceſſ. liber.
§. vltim. ergo generaliter & indiſtinctè verum eſt, ma-
7 numiſſionem iterari non poſſe. ¶ In poſteriori parte
agitur de manumiſſione apud conſilium: de qua tria
8 notanda ſunt. ¶ Notandum primò, duplex eſſe cōſiliū,
in quo cauſa manumittēdi examinatur. I. Principis, l. 1.
& l. vltim. & ſupr. de libertis, & eorū liberis, l. 2. II. Ma-
giſtratus, vel vrbani, cui quinque ſenatores & quinque
equites aſſidebant, vel prouincialis, qui viginti Recu-
peratoribus, ciuibus Romanis præerat, Vlp. tit. 2. §. eadē
lex, Theoph. in §. eadē lege. Inſt. qui & ex quibus cauſ.
9 manum. non poſſ. ¶ Notandum ſecundò, eum, qui in
conſilio manumittitur, vindicta manumitti, d. §. eadem
lege, & ſup. ſi aduer. libert. l. 1. & de libert. & eor. libe.
l. 2. §. 1. Sed non reciprocari, vt quicumque vindicta
manumittitur, in conſilio manumittatur: quia
manumitti etiam de plano, & tranſeunte magi-
ſtratu poteſt, D. de manumiſſ. vindic. l. 7. & Inſtitut.
de libertin. §. ſerui. nec eſt conſilium neceſſarium, niſi
manumittens ſit minor viginti annis, vt cauſa manu-
mittendi in conſilio probanda ſit ex lege Ælia Sentia,
d. §. eadem lege, & D. de manumiſſ. vind. l. 2. §. vltim.
¶ Notandum tertiò, cauſam manumittendi ſemel
10 in conſilio probatam non retractari, D. eod. l. iuſta. 9. §.
1. & Inſtitut. qui & ex quibus cauſ. manum. non poſſ. §.
ſemel. nec libertatem ſemel datam reuocari, aut con-
tra eam reſtitui minorem poſſe, l. 1. & ſupr. ſi aduer.
libert. l. 1. 2. & 3. & D. de minorib. l. ſi ex cauſa. 9. §. vlt.
niſi ex magna cauſa hoc à principe impetrauerit, D.
eod. l. niſi. 10.

Tit. II. De teſtamentaria manumiſſione.

I. 3. ij. 7. iij.
II. 6. 15. ij. iij.
III. 6. 14. j.
IV. in princip. 10. 12. ij.
§. j. 10. 11. ij. 15. j.
V. 3. j.
VI. 3. j. 6. 15. iij. 17. 12. j. iij. 19. ij. iij.
VII. 4. ij.
VIII. 4. j. 11. j. 15. j.
IX. 7. ij.
X. 6. 12. j.
XI. 6.
XII. 6. 14. ij.
XIII. 11. p.
XIV. 8.
XV. in princ. 17. 18. j. iij. 19. ij. iij. iv.
§. j. 19. iij.
§. ſin verò quidam. 20. ij.
§. ſin verò non omnes. 19. iij.
§. ſed hoc quidem. 18. iv.
§. ſin autem per interualla 18. iv.
§. penult. 18. ij. iv.
§. vlt. 18. ij. iv. 20. iv.

NOn ſolùm inter viuos libertas ſeruis im- 1
poni, ſed etiam in vltima voluntate relin-
qui poteſt, infr. de commu. ſeru. manum.
l. 1. §. penultim. & Inſtitut. de libertin. §. 1.
Cùm igitur de ea dictum ſit, quæ datur
inter viuos: conſequenter de ea tractatur, quæ in vlti-
ma voluntate relinquitur. ¶ Hîc tit. diuiditur in octo 2
capita. ¶ Primo capite agitur de eo qui manumittit, 3
vt ſciamus, qui poſſint manumittere, vel non. Huc ſpe-
ctat lex Ælia Sentia, quæ duobus caſibus libertatem
teſtamento relictam impedit. I. Si is qui ſoluendo non
eſt, aut datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo
eſſe, in fraudem creditorum ſuorum libertatem ſer-
uis ſuis relinquat, ita vt re ipſa & conſilio manu-
mittentis creditores fraudentur, D. qui & à quib.
manum. l. in fraudem. 10. & Inſtitut. qui & ex qui-
bus cauſ. man. non poſſ. in princip & §. in fraudem.
Vult igitur lex, vt reliqua bona defuncti creditoribus
ſufficiant: alioquin libertates impedit, etiamſi heres
exiſtat, qui ſoluendo ſit, l. 5. vno tantùm caſu libertates
in fraudem creditorum datas ſuſtinet, cùm teſtator
ſeruum ſuum heredem inſtituit: tunc enim ſeruus fit li-
ber & heres neceſſarius, ſiue libertas ſit ei expreſſè
relicta, ſiue propter inſtitutionem tacitè data intelli-
gatur, Inſtitut. eod. §. idemque iuris. II. Si minor viginti
annis libertatem relinquat, niſi per fideicommiſſum
relinquat ex iuſta cauſa, quam potuiſſet in conſilio
probare, ſi inter viuos manumiſiſſet, ſupr. de teſtam.
mil. l. 4. & infr. de fideic. libert. l. 5. & D. eod. l. 4. §. item
ſi minor. quoniam lex huius ętatis hominibus, non ali-
ter quā vindicta manumiſſionis cauſa probata manu-
mittere permittit, Inſt. eo. §. eadē. Quid ſi minor vigin-
ti annis teſtamentum faciens futuros codicillos con-
firmet; deinde maior factus viginti annis, libertatem
in codicillis relinquat: libertas iure competit inſpecto
tempore, quo data eſt, non tempore, quo codicilli con-
firmati fuerunt, id eſt, quo teſtamentum factum fuit, l.
1. Vide inf. §. 7. memb. 3. Sed Iuſtinianus huic capiti le-
gis Æliæ Sentiæ derogauit, primò ſtatuens, vt maior
ſeptemdecim annis libertatem ſeruis ſuis in teſtamen-
to relinquere poſſit, Inſtitut. eodem §. vlt. deinde po-
teſtatem eandem concedens cuiuis puberi teſtamenti
factionem habenti, Nou. 119. cap. 2. ¶ Secundo capite 4
agitur de manumiſſo: vt ſciamus qui poſſint manumit-
ti, vel non. Hîc dantur duæ regulæ. I. Libertas iure dire-
cto dari ſeruo alieno non poteſt, ne quidē ſi eius ſit, qui
heres inſtituitur, l. ſeruo. 9. II. Filius ei libertatem relin-
quere non debet, quem mater manumitti prohi-
buit, l. contra. 7. vbi verbum, *non debet*, ſignificat hone-
ſtatem, ſi filius heres matris non fuit: vel neceſſitatem,
ſi matri ſucceſſit: vtroque autem caſu rectè dicitur iura
pietatis matri debitæ violare, qui contra eius volunta-
tem manumittit. ¶ Tertium caput eſt de inſtrumen- 5
to vltimæ voluntatis, in quo libertas relinquitur: hoc
autem eſt duplex, nempe teſtamentum, & codicilli, ſup.
de codicil. l. 7. ¶ Cùm in teſtamento relinquitur, tres, 6
caſus

caſus diſtinguuntur: aut enim teſtamentum iure non
ſubſiſtit,aut iure ſubſiſtit, ſed nemine ex eo adeunte
deſtituitur, aut ex eo hereditas aditur. Primo caſu
libertates datæ corruunt, & ne quidem per fidei-
commiſſum ſuſtinentur, niſi teſtamentum ob clauſu-
lam codicillarem adiectam,vim codicillorum accipiat,
& hac ratione ſuſtineatur.l ſi iure. 11. & ſupr.de codi-
cil.l.vltim.§. 1.& D. eod. l. 1.& qui teſtam. fac. poſſ.l.
ex ea.29. Secundo caſu libertas non competit, l.1.Ex-
cipitur,I. Niſi heres ſcriptus in fraudem relictæ liber-
tatis cum legitimo herede colluſerit, l. ſi heredes,12.
II.Niſi libertatum cõſeruandarum cauſa alicui idoneè
cauenti bona addicantur, l. 6. de qua addictione, ne
inſtitutus ſermo interrumpatur, plura dicam in calce
huius tituli. Tertio caſu libertates competũt, niſi aliud
impediat: nec reuocantur,licet is, qui hereditatem ac-
cepit,poſteà in integrum reſtituatur,vt ab ea abſtineat,
7 l. 3. l.directis.10. ¶ De codicillis tria notentur. I. Li-
bertas iure directo in codicillis dari nequit, niſi te-
ſtamento ſint confirmati: per fideicommiſſum verò
ex quibuſcumque codicillis competit, D. hoc tit.l.li-
bertates.43.II.Cùm directa libertas ſuo,nõ alieno ſer-
uo relinqui poſſit,l.ſeruo.9.tempore teſtamenti,nõ tẽ-
pore codicillorum quæritur, vtrùm ſit teſtatoris ſer-
uus, an alienus:quia codicillorum ius ſingulare eſt,vt
quæcumque in his ſcribuntur,perinde habeantur, ac ſi
in teſtamento codicillos confirmante ſcriberentur, D.
de iure codicill. l.2.§. codicillorum. III. Cùm quæri-
tur, qua ætate fuerit qui libertatem reliquit, ne poſte-
riori capite legis Æliæ Sentiæ infirmetur:ſufficit eum
habuiſſe legitimam ætatem, dum codicillos faciebat,
licet tempore teſtamenti minor fuiſſet, vt & ſupr. no-
taui. §.3.membr.2.quia lex non ad poteſtatem iuris,ſed
iudicij,reſpexit,l. 1.id eſt, lex Ælia Sentia vetuit mino-
rem viginti annis aliter manumittere, quam vindicta
poſt cauſam manumittendi in conſilio probatam,con-
ſequenter libertatem in teſtamento relictam impedi-
uit:non quia minor viginti annis iure non poſſit de re-
bus ſuis diſponere, ſed ne ob iudicium minùs firmum
calliditate ſeruorum ſuorum circumueniatur:quæ ſuſ-
picionis ratio in caſu propoſito ceſſat; cum eo tempo-
re,quo libertates relinquebat, maior eſſet viginti an-
nis.Ergo hi codicilli non metuunt legem Aeliam Sen-
tiam propter ætatem eius à quo fiunt:& iure com-
muni confirmantur per teſtamentum ea ætate factum,
qua fieri potuit. Quid ſi è contrario minor viginti an-
nis in codicillis libertatem reliquerit & maior factus
eos in teſtamento confirmauerit? Non dubito, quin
libertas faciliùs, quàm in ſuperiori caſu competat qua-
8 ſi in teſtamento relicta,d.l.2.§.codicillorum. ¶ Quar-
to capite agitur de verbis quibus libertas relinquitur,
vbi datur regula; Libertas directa non ſolùm legiti-
mis ſeu directis, ſed etiam aliis quibuſcumque ad vo-
luntatem teſtatoris patefaciendam idoneis, proinde
9 etiam Græcis relinqui poteſt, l. penultim. ¶ Quinto
capite declaratur, quibus modis libertas relinquatur.
10 Hic notantur duæ diuiſiones. ¶ Prior diuiſio eſt:quia
libertas datur vel iure directo,vel per fideicommiſſum,
l.4.& infr.tit. prox. l. vnic. & Inſtitut.de ſing. reb. per
fideic.relic.§.penultim. ſed hic titulus potiſſimum eſt
de libertate directa:nam de fideicõmiſſaria dicetur.t.4.
11 ¶ Poſterior diuiſio eſt: quia vel purè relinquitur
vel in diem, vel ſub conditione, D. h. t. l. teſtamento
manumiſſus.23.§.1.is verò cui in diem vel ſub condi-
tione relicta eſt,ſtatuliber appellatur, D. de ſtatu lib.l.
1.in princip.& quamuis interim ſit in heredis poteſta-
te,tamen heres ei adimere libertatem nullo modo po-
teſt:quia etiamſi alienetur, & vſucapiatur, nihilomi-
nùs tamen libertas ſuo tempore competet, l.ſtatulibe-
ris.13.videlicèt ſi non ante, ſed poſt aditam heredita-
tem traditus, vel vſucaptus ſit, D. de ſtatulib. l. 2. in
princip.Hoc loco ſpecialiter duæ conditiones liberta-
ti adſcriptæ conſiderantur. I. Cùm filius vel filia nu-
ptias contraxerit:nam his verbis non ſignificatur tem-
pus,ſed conditio,adeo vt non ſecutis nuptijs, licèt fi-
lius vel filia ad eam ætatem peruenerint, qua nuptias
contrahere licet,tamen libertas non competat, l. cùm
teſtator.8. II.Si rationes reddiderit. Hæc conditio ex
dando & faciendo mixta eſt: quatenus enim volumi-
na ſunt exhibenda, & rationes examinandæ, in facto
conſiſtit:quatenus autem reliqua ſunt ſoluenda, con-
ſiſtit in dando, D.de condit.& demonſtr, l. cum ſeruus
82.& de ſtatulib.l.6.§. vltim. atque hæc poſterior pars
præcipua eſt:quia rationes ideo exhibentur & exami-
nantur,vt ſi quid reliqui debeatur, perſoluatur. Quare
ſi ſeruus, cui ſub hac conditione libertas relicta eſt,
reliquatur ſit, niſi rationes reddat & reliqua ſoluat,ad
libertatem non peruenit:ſi verò nihil debere ex ratio-
nibus appareat: poſt aditam hereditatem (tunc enim
dies libertatis purè legatæ cedit, ſupr. de caduc.tol.l.
vnic.§.libertatibus.& D.h.tit.d.l.teſtamento manumiſ-
ſus.& l.teſtamento liber.25. & quan.dies lega. ced. l.7
§.vltim.& l.ſeq.) puram libertatem accepiſſe videtur,
l.4.§.1.& D.de condit.& demonſt.l. Iulius. 81. ¶ Sex- 12
to capite declarantur effectus libertatis relictæ. I.Is,
cui directis verbis libertas teſtamento data eſt, non
minùs fit libertus eius,qui libertatem reliquit,quàm ſi
ab eo pileum accepiſſet: (nam ſerui, cùm manumitte-
bantur,raſo capite pileos accipiebant:vnde Plautus in
Amphitr.actu 1.ſce.1.verſ.vltim.*Vt ego hic hodie raſo ca-
pite caluus capiam pileum*.Perſius ſatyra.5.

Hæc mera libertas:hanc nobis pilea donant.

Et pileus erat inſigne libertatis:ac ſerui dicebãtur vo-
cari ad pileum,cùm ad libertatem vocabantur,Sueton.
in Tiberio,cap.4.*Seruus ad pileum fruſtra vocans, in Se-
cibam profugit.* Quin etiam aliqui teſtamento manu-
miſſi,in publicum pileati prodibant. Appianus de bel-
lo Mithridat.de Pruſia loquens,qui Romanis Impera-
toribus obuiam proceſſerat,*τὴν κεφαλὴν*,inquit,*ἐξυρη-
μένος, καὶ πῖλον ἐπικείμενος, ᾧ τρόπῳ τινὲς προΐασι τῶν
ἐν διαθήκαις ἐλευθερουμένων,id eſt,capite raſo, & pileatus
quomodò nonnulli eorum prodeunt, qui ſunt in teſtamento
manumiſſi*:ſed quia dominus, à quo libertatem accepit,
mortuus eſt,libertus orcinus ab orco nominatur, l.di-
rectis.10.& Inſt.de ſingul.reb.per fideic.relic.§.penult.
II. Non teneatur rationes actus in ſeruitute geſti red-
dere,niſi teſtator hoc iuſſerit, l. 4. in princip. vel.poſt
libertatem gerere perſeuerauerit, & id quod liber geſ-
ſit, cum eo ſit cõnexum quod in ſeruitute adminiſtra-
uit: quoniam oportet eum à capite rationes reddere;
non vt dolum aut culpam in ſeruitute admiſſam præ-
ſtet;ſed vt appareat,quod in ſeruitute, quod in liber-
tate geſſerit,& eius tantùm nomine damnetur, quod
liber factus geſſit,D.de negot.geſt.l. eum actum. 17.l.
Proculus.18.l.atquin.19.in princ. &. §. 1. Cùm autem
manumiſſus non tenetur rationes reddere, multò mi-
nus tenetur heres eius,d.l.4.in princip. III. Statulibe-
ro ſpem libertatis adimere heres non poteſt: quia nec
alienatio nec vſucapio ei nocet, quò minùs poſſit ad
libertatem peruenire,vt notaui ſupr. §. 11. in princip.

¶ Septimo capite proponuntur modi, quibus teſta- 13
mentaria libertatis datio infirmatur, vel rata manet,
quamuis infirmata videri poſſit. ¶ Non infirmatur, 14
I.Si heres qui adiuit hereditatem, aduerſus aditionem
reſtitutus,hereditate abſtineat,l.3. Nam etſi ſuus heres
abſtineat beneficio prætoris, cùm iure ciuili ſit heres
neceſſarius, & ipſo iure heres fiat,D. de liber. & poſth.
l.in ſuis.11.& Inſtit. de hered.qualit.§.ſui autem.& de
heredit.quæ ab inteſta.defer.§.ſui autem heredes fiunt,
libertates nihilominus in teſtamento relictæ cõpetũt,

tam directæ

ram directæ,D.h.t.l.ſciendū.32.quàm fideicōmiſſariæ,
D.de fideicōm.libert.l.cùm quaſi.30.§.ſed etſi ſuus. I I.
Si heredes ſcripti,ſiue poſt ſiue ante aditam hereditatē
cum vindicantibus ſibi hereditatē ab inteſtato, colluſe-
15 rūt in fraudē libertatum,l.ſi heredes.12. ¶ Infirmatur
tribus modis,I.Si cōditio libertati adſcripta deficiat,l.
4.§.1.l.cùm teſtator.8.II.Si memoria teſtatoris defūcti
damnata ſit,l.2.puta ob crimen perduellionis,Inſt.de he-
red.quæ ab inteſta.defer.§.per contrariū.III.Si heredi-
tas ex teſtamento adita nō ſit,d.l.2.vt quia heredes in-
ſtituti repudiarut,l.ſi heredes 12.niſi bona ex reſcripto
Diui Marci libertatū conſeruandatū cauſa,alicui addi-
16 cātur,l.6.¶Ex hac exceptione oritur octauū huius titu-
li caput de bonorū addictione libertatū conſeruādatū
cauſa:de qua eſt titulus 11. libri tertij Inſtitutionū : in
17 præſētia verò quatuor quæſtiones diſſoluētur. ¶Primò
quæro,quo iure hæc bonorum addictio ſit introducta.
Certum eſt,eā eſſe introductā reſcripto Diui Marci, l.
6.&l.vlt.in pr.&D.eo.l.quod Diuo.50.& Inſt.d.t.in pr.
18 cuius verba extāt Inſt.eo.§.1. ¶Secūdò quæro,qui poſ-
ſint petere,vt hac de cauſa ſibi bona addicātur.Reſpō-
deo,hoc cōcedi.I.Seruis,quibus libertas relicta eſt,d.l.
6.d.l.vlt.in pr.II.Seruis,quibus libertas nō eſt relicta,
d.l.vlt.§.pe.& vlt.III.Extraneis quibuſcūque, d.l.6.d.l.
vlt.in pr.& in fiſco quoque obtinere,Inſt.d.t.§.1.verſ.
& ne huius.IV. Vel vni,vel pluribus.Sed cùm plures
petūt,diſtinctio adhibetur.Nā aut omnes æquè ſa-
tiſdationē offerūt, quā requiri mox docebo:aut aliqui
tantùm,verbi gratia vnus. Priori caſu, ſi omnes ſimul
petant,omnes admittūtur,d.l.vlt.§. ſed hoc quidem. ſi
diuerſis tēporibus,illi admittuntur,qui priùs petūt,d.l.
vlt.§.ſin autē per interualla.Poſteriori caſu,ſi ſimul pe-
tant,ille ſolus admittitur,qui ſufficientē ſatiſdationem
præſtat,d.l.vlt.§. pen. Idémq; ſine dubio multò magis
dicendū,ſi hic ante alios petat.Sed ſi hic poſt alios pe-
tat,non admittitur,niſi intra annū, ex eo tempore cō-
putandū,quo alius,cui bona ſūt addicta,iudicē adiuit:
tuncq; libertas illi nō adimitur, etſi vi addictionis bo-
norū eam cōſecutus eſt,cùm ei relicta in teſtamēto nō
19 eſſet,d.l.vlt.§.vlt. ¶ Tertiò quæro,quæ requirantur, vt
huic bonorū addictioni locus ſit. Quinq; requirūtur.
I.Vt libertates datæ ſint in teſtamēto,vel in codicillis,
Inſt.d.t.§.in primis.Quin etiam fauor conſtitutionis ad
eum caſum producitur,quo libertates inter viuos, aut
mortis cauſâ datæ ſunt:&, ne quæratur an in fraudem
creditorū datæ ſint,petat aliquis bona ſibi addici,Inſt.
eod.§.pe.II.Vt nemo ſit,qui velit ex teſtamēto,aut ab
inteſtato ſuccedere,d.l.6.d.l.vlt.in pr.& Inſt.d.t.§. tūc,
III. Vt is,qui bona ſibi addici poſtulat,ſatiſdatò caueat
de omnibus libertatibus præſtandis,&:ſolido credito-
ribus ſoluēdo,d.l.6.d.l.vlt. in pr. Quid ergo,ſi tantùm
partē creditorib⁹ ſoluere velit:Nō admittitur,niſi cre-
ditores in id cōſentiāt,d.l.vlt.§.1.Quid ſi nō omnibus
libertatē relictam ſe præſtaturū promittat? Nihilomi-
nùs bona addicuntur,&, ſi ex rebus hereditariis ſatiſ-
fieri creditoribus poſſit,omnes libertates cōpetēt:alio-
quin vel pauci ad libertatē peruenient,d.l.vlt.§.ſin verò
non omnes.Intellige huic bona addici, niſi alius idem
poſtulēt,qui velit omnes libertates præſtare, & omni-
bus creditoribus ſatiſfacere,ſecundū ea,quæ ſupra do-
cui de pluribus addictionē petentibus.IV.Vt res here-
ditariæ nondū ſint venditæ,aut poſt eatū venditionem
nondū ſit annus elapſus,d.l.vlt.in pr. V.Vt ſi quis ido-
neā& ſufficientem cautionē offerat,poſtquam alij mi-
nùs plenè cauēti bona addicta fuerūt,nondū ſit annus
elapſus,ex quo prior iudicē adiuit, vt ſup.notaui ex d.
20 l.vlt.§.vlt. ¶ Quartò quæro, qui ſint addictionis effe-
ctus.I.Is,cui bona addicuntur,vniuerſitatē bonorū ac-
quirit,Inſt.d.t.in pr.II.Hi,quibus libertas relicta eſt,cā
conſequuntur,niſi eam reſpuant,& in ſeruitute mane-
re malior,d.l.vlt. §. ſin verò quidā. Et hi quidē,quibus
libertas directa data eſt, fiūt liberti orcini:qui verò ab
herede manumittēdi erāt,ab eo manumittētur,cui bo-
na ſūt addicta,& eius erūt liberti.Quin etiā hi, quibus
directa libertas data eſt,eius liberti erūt,ſi nō aliter bo-
na ſibi addici voluerit,Inſt.d.t.§ 1.III.Si heres , qui ab
hereditate abſtinuerat, poſtea reſtituatur,vt eam acci-
piat, libertates nō reuocātur,Inſt.eod.§.ſi is qui.IV.Si
ſeruo, cui libertas relicta nō erat,minùs plenè cauenti
bona ſint addicta ; deinde alius plenè cauens , bona ei
auferat;ille nihilominùs liber manebit,d.l.vlt.§.vlt.

Tit. III. De lege Fuſia Caninia tollenda.

His,quæ de teſtamentaria manumiſſione ſuperio- 1
ri titulo dicta ſunt , accedit quæſtio,quot in te-
ſtamēto manumitti poſſunt.Olim teſtator, quotcum-
que volebat,honorare libertate poterat.Sed hæc facul-
tas per legem Fuſiā ſeu Furiā(nam illo modo vetuſtio-
res,hoc modo recētiores locuti ſunt,Liu.li.3.& Quin-
tiliano,lib.1.c.4 auctoribus)Caniniam , Auguſti tem-
poribus,L.Furio Camillo,G.Caninio Gallo cōſulibus
latā, coarctata eſt;vt ex tribus ſeruis non plures quàm
duos;deinde vſq; ad decem,dimidiā;inde vſque ad tri-
ginta,tertiā;inde vſque ad centū,quartam; inde vſque
ad quingentos quintā partem in teſtamētu manumit-
tere liceat;& vt nullo caſu plures quàm centum ex te-
ſtamento libertatē accipiant. Si plures manumittebā-
tur verbis generalibus, nullus libertatē cōſequebatur.
Si nominatim(quo modo lex manumitti iubebat)liber
tas ſeruis relinquebatur,hi ſoli ad libertatem perduce-
bantur,qui erāt intra numerum lege definitū,ceteri in
ſeruitute manebāt,Vlp.tit.2.§ pe.& vlt.Gaius lib.1.t.2.
Paulus lib.4.Sentent.tit.vlt.Hanc legem, quia duplex
fauor ei repugnat,nimirū libertatis, & vltimæ volūta-
tis,meritò Iuſtinianus abrogauit,l.vn.& Inſt.eod.tit.

Tit. IV. De fideicommiſſariis libertatibus.

I. 3. 5. j.	*X. 6. ij.*
II. 3 5. ij.	*XI. 4. iij.*
III. 4. iij. 8. vj.	*XII. 7.*
IV. 4. iij 8. vj.	*XIII. 4. j. iij.*
V. 2.	*XIV. in pr. 4. iv.*
VI. 4. j. iij.	*§. j. 4. iv. 8. v.*
VII. 8. j.	*XV. 3. 4. iij. 8. ij.*
VIII. 6. ij.	*XVI. 3. 8. iij.*
IX. 4. j. iij. 6. j.	*XVII. 4. ij 6. ij 8. iv.*

Non ſolùm iure directo,ſed etiam per fideicom- 1
miſſum libertas relinqui poteſt, ſupr.tit.prox.l.
vnic.& de teſt.manum.l.4.& D.eod.l. liberta-
tes.43.& Inſt. de ſingul.reb.per fideic.relict. §.pen.De
directa dictū fuit tit. 2. cōmuniter de vtraq; tit.3. nūc
de fideicōmiſſaria dicemus , cuius expoſitio ſeptē ca-
pitibus conſtat. ¶Primum caput eſt de eo,qui liberta- 2
tem relinquit:vbi notatur , minorem viginti annis,li-
cet directam libertatem in teſtamēto ſeruis ſuis dare,
obſtante poſteriori capite legis Æliæ Sentiæ nō poſſit,
ſup.de teſt.milit.l. 4. tamen fideicommiſſariam relin-
quere poſſe,dummodò ex iuſta cauſa id faciat,quam,ſi
inter viuos manumiſiſſet , in conſilio probare potuiſ-
ſet,l.5.& D.eod.l.4.§.item ſi minor.& ſupr.de teſt.mil.
d.l.4.Coniunge §.3.mēbr.2.&§.7.memb.3.ſup.de teſt.
manumiſſ. ¶Secundū caput eſt de eo, qui hoc fideicō- 3
miſſo oneratur.Vbi ſciendum tā heredē,quàm legata-
rium,vel fideicōmiſſariū rogari poſſe,vt libertatē præ-
ſtet,l.2.l.ancillā.15.&l.pe.&Inſt.de ſing.reb.per fideic.
rel.§ libertas.nec ſolùm heredē inſtitutum,ſed etiā le-
gitimū,l.1. ¶ Tertium caput eſt de eo,qui manumitti- 4
tur.Ibi ſciēdū,libertatē per fideicōmiſſū relinqui poſ-
ſe,I.Non ſolùm ſeruo ſuo,ſed etiam alieno.l.6.l.etſi. 9.
& D.eo.l.libertates. 16. vel alienato,vt vxori ante ma-
trimonium donato,l. ſi te. 13. quoniam hæc donatio
valet , quamuis ſtante matrimonio facta non valeret,

ſupr.de donat.an.nupt.l.6.I I. Seruo legato, vt ſcilicèt legatarius rogetur eum manumittere, l. vlt. I I I. Tam maſculo, d.l.etſi.l.ſi ſeruus.11.& l.ancillá. 15.quàm feminæ,l.3.4.6.d.l.ſi te.d.l.ancillam. I V.Etiam ei,qui eſt in vtero,ſiue ſit maſculus,ſiue femina.& tam vni,quàm pluribus,& tam iure directo, quàm per fideicómiſſum.
5 l.cùm inter.14.in pr.&§.1. ¶Quartum caput eſt de inſtruméto,in quo libertas relinquitur. Poteſt antè fideicommiſſaria libertas relinqui,l.In teſtamento.Hoc caſu,ſi hereditas ex teſtamento non ſit adita,libertas non debetur.Excipitur primò, niſi ab inteſtato repetita ſit, id eſt, heres quoq; legitimus eam præſtare rogatus ſit: tunc enim ipſe manumittere tenetur. Excipitur ſecundò,niſi heres inſtitutus pecuniam acceperit, vt hereditatem omitteret: quia perinde libertaté præſtare cogitur,ac ſi adiuiſſet,l. 1.Excipitur tertiò,niſi heres,omiſſa cauſa teſtamenti,ab inteſtato hereditatem poſſideat:ſimiliter enim datæ libertates competunt, infr.ſi omiſſa ſit cau.teſtam.l.2.in pr.tam directæ, quàm fideicómiſſariæ,D.eod.l.de libertatibus. 12.in pr,l.ſi ſeruú.28.§.1, & l.ſeq.I I.In codicillis,ſiue teſtamento ſint cóſirmati, ſiue nó,D.de manumiſſ.teſt.l.libertates.43. Quid ergo ſi poſt ſeruos manumiſſos codicilli falſi dicátur,&falſi à iudice pronúcientur?Libertas, quæ ſemel competiit, non reuocatur,ſed ſinguli tenentur viginti aureos manumiſſori præſtare,cuius ſunt liberti,l.2.& D.de iu.patron.l pe.& de man.teſt.l.cùm ex falſis.47.in pr. Quòd ſi ante manumiſſionem quæſtio falſi mota fuiſſet, datio libertatum nó valeret,arg.l. vlt.§.pe.ſup.de petitio.
6 heredit. ¶ Quinto capite declaratur, quibus modis libertas per fideicommiſſum datur. Hìc duæ diuiſiones notentur.I.Vel datur expreſsè,vel tacitè,veluti ſi teſtator ſeruum ſuum filiis ſuis tutoré dederit,l.etſi. 9. quãquàm hoc caſu dici poteſt directam libertatem competere,Inſt.qui teſt.tuto.da.poſſ.§.1. ita vt electio detur ſeruo,vtrùm iure directo,an per fideicommiſſum accipere malit, ſicut ibi notaui. I I. Vel datur purè, vel in diem: (putà cùm teſtatoris filius ad annum viceſimum quintum peruenerit:his enim verbis non conditio.ſed tempus ſignificatur:adeo vt licèt filius ante legitimam ætatem moriatur, nihilominùs ſeruo libertas eo tempore debeatur, quo filius ſi viueret, dictam ætatem impleuiſſet, l.fideicommiſſaria,10.)vel ſub conditione, veluti, ſi vxori teſtatoris placuerit, quo caſu ſi vxor heres inſtituta fuerat dato filio coherede; & ea repudiante, ſolida hereditas ad filium delata ſit, nihilominùs vxore ſeruú manumittere volente,conditio impletur,&ſeruus à filio herede manumitti debet,l.cùm proponas.8.Sub conditione videtur libertas relinqui, etiã cùm teſtator rogat heredem,vel legatarium, vel fideicommiſſarium,vt ex liberis Pamphilæ ancillæ ſuæ vnú, quem elegerit, ad libertaté perducat,adeo vt eo nó eligéte,libertas intercidat.Sed fauore libertatis,& vltimæ voluntatis Iuſtinianus conſtituit, vt rogatus, vel eius ſucceſſores cogãtur omnes Pamphilæ filios manumit-
7 tere,l.vlt. ¶ Sextum caput eſt de verbis, quibus fideicommiſſaria libertas relinquitur, aut non relinquitur. Fideicómiſſorum verba ſunt precaria,Vlp.tit.de fideic. in pr.ac debent eſſe vulgaria,id eſt,vulgò recepta ad diſpoſitionem precariam ſignificandã, & euidenter demonſtrandã,D.h.t.l.libertates.16.Talia ſunt,Peto,Rogo,Volo,Mando,Fidei tuæ committo,Inſtit.de ſingul. reb.per fideic.relic.§. vlt.non item verbum commédo, nam cómendato libertas nó debetur,l.ex verbo.11.niſi alia verba ſint adiecta, ex quibus appareat teſtatoré voluiſſe vt ſeruus manumittatur, veluti, *ne cui alij ſeruiat*, D.eod.l.Imperator. 12. in princ.nam hæc verba etiam ſine commendatione libertatem fideicómiſſariam inducũt,D.eo.l.cùm fidei.9.l.quidam.10.in pr.l. rogo.21.
8 l.generaliter.24.§.ſi petitum. ¶ Septimo capite declarãtur effectus libertatis per fideicómiſſum relictæ.I.Is, cui libertas per fideicommiſſum relicta eſt, fit libertus manumittentis,l.7.I I. Si rogatus manumittere, libertati moram faciat,ſeruus ex ſententia præſidis in libertatem directam eripitur,l.ancillam.15.III.Si à domino Pamphilæ rogatus vnum ex pluribus illius filiis quem elegerit, manumittere, neminem eligat quem manumittat: ipſe,vel ſi deceſſerit,heres eius omnes ad libertatem perducere cogitur,l.pen.IV.Si ſeruus legatus ſit, vt à legatario manumittatur;heres autem nolens legatum tradere, à legatario cóueniatur:duobus à lite conteſtata menſibus elapſis ſeruus in libertatem eripitur, ita vt ius patronatus competat legatario, cui heres in omnes litis expenſas condemnatur in quadruplum, l. vlt. V. Siue ei qui ex ancilla naſcerur, ſiue eis qui naſcentur,libertas relicta ſit: ſi plures naſcuntur,omnes à primis cunabulis ad libertatem perueniunt,l.cùm inter 14.§.1. VI. Ancilla, cui libertas per fideicommiſſum relicta eſt,antequam manumittatur, modò liberos & ingenuos,modò ſeruos parit. Ingenuos parit,ſi aut in libertate voluntate domini ſit morata, l.4.aut moram à debitore libertatis paſſa, quia vel ſe manumitti petiit, vel eſt minor viginti quinque annis,l.3.&D.eod.l.cùm verò.26.§.1. ſeruos parit,ita vt ſerui maneant, ſi nondum libertas ei competebat,veluti quia pendente conditione fideicómiſſæ libertatis peperit,d.l.3. Serui quidem naſcũtur,ſed matri tradi debẽt, vt ab ea manumittãtur, ſi mater libertatem petere potuit,nec petiit, cùm eſſet maior vigintiquinque annis,d. l. 4. & D. eod. l. ſi prægnans 13.& d.l.cùm verò,§.1.

Tit. V. De deditiia libertate tollenda.

HActenus Imperator egit de modis manumittẽdi: 1 iam vult generalem manumiſſionis effectum declarare,qui quidẽ eſt libertinitas.Hæc olim triplex fuit, Romana,Latina,& deditiia,inf.ti.prox.l.vn.§.& ne in poſterũ.& Inſt.de libertin.§.vlt.Hoc titulo deditiia,ſequẽti Latina tollitur.Deditiij,ſiue dedititiorũ numero fiebãt, quicumq; quouis modo manumittebantur,cùm antea pœnæ cauſa vincti fuiſſẽt à domino vel ſtigmata paſſi, vel propter noxam torti nocentéſque reperti, vel traditi,vt ferro aut cum beſtiis pugnarẽt, vel in carcerem coniecti,Vlp.tit.2.§.dedititiorũ.Gaius lib. 1. tit. 1.Hi adſpirare vt Latini ad ciuitatem Romanam non poterant,Gaius d.tit.1.§.ſed inter.

Tit. VI. De Latina libertate tollenda, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfuſa.

Princ.§.6.7 9.10.11. ij.	*§.ſed & ſi quis homini.13. ix.*
§.3.13. j.	*§.ſimiliq; modo ſi dominus. 13. x.*
§.ſed & ſi quis,inter.13.ij.	*§.ille autem.13.x. xj.*
§.ſed ſcimus. 13.iij.	*§.his tantummodò.14.*
§.ſimiliq; modo ſi quis.13.iv.	*§.& ne in poſterum.10.11.j.*
§.ſed & qui.13. v.	*§.pen. 9.*
§.illo procul dubio.13.vj.	*§.vlt.11.iij.*
§.ſed & ſi ſub cõditione.13.vij.	
§. illud. 13. viij.	

CErtis modis manumiſſi nó fiebãt ciues Romani, 1 ſed Latini, ex lege Iunia Norbana, ex qua etiam Latini Iuniani dicti sũt,Inſt.de libertin.§.vlt.ſed ex Iuſtiniani cóſtitutione hodie fiunt ciues Romani,& nulli ſunt Latini liberti. ¶ Huius tituli duæ ſunt partes: 2
prior potiſſimùm in principio,& tribus poſtremis §§§. poſterior in reliquis paragraphis. ¶ In priori parte de 3
Latina libertate tollẽda duo conſiderãtur: nempe ipſa libertas Latina,& iura de ea loquentia. ¶ De latina li- 4
bertate tres quæſtiones diſſoluũtur. ¶ Primò quæri- 5
tur, qualis erat. Reſpondetur fuiſſe I. Imperfectam, verſ.1. quoniam iidem viuebant liberi, & moriebantur ſerui,verſ. quis enim. & Inſtitut. de ſucceſſ. libert. §. vltim. I I. Similem Latinitati colonariæ,

id eſt,

id eſt, hi liberti eadem iura habebãt, quæ olim miſſi in
6 colonias habebant, verſ. cùm enim. ¶ Secundò quæritur,
quo iure introducta ſit. Reſpondetur, eſſe introdu-
ctam lege Iunia Norbana, Inſt. de liberti, d. §. vlt. tem-
pore Tiberij lata, M. Iunio Silano, L. Norbano Balbo
coſulibus. Quia verò hæc lex multis aliis iuribus cõ-
ferta fuit, verſ. cùm igitur. & infr. num. 9. idcirco Iuſti-
nianus ait hanc libertatem fuiſſe inductam quaſi per
Satyram, verſ. 1. nam Satyra vel ſatura lex dicitur, quæ
multis aliis legibus eſt cõferta. Feſtus in verbo *Satura*.
7 ¶ Tertiò quæritur, cur ſit tollenda. Triplex ratio affer-
tur. I. Quia cùm introducta fuerit ad ſimilitudinẽ La-
tinitatis colonariæ, quæ iam ſublata fuit, ipſa quoque
tolli debet, ne origine rei ſublata, eius imago relin-
quatur, d. verſ. cùm enim. II. Quia ipſius Iuſtiniani tẽ-
pore non frequentabatur, verſ. cum igitur. III. Vt vite-
tur abſurditas, quoniam abſurdum erat, eos, qui in li-
bertate vixerant, in ſeruitute mori, d. verſ. quis enim.
8 Coniun. §. 10. infr. h. t. ¶ De iuribus ad Latinam liber-
tatem pertinẽtibus, ſimiliter deciduntur tres quæſtio-
9 nes. ¶ Primò quæritur, quæ iura de hac libertate diſpo-
nant. Reſpondetur, eſſe diuerſas leges, & ſenatuſcon-
ta, vt legem Iuniam Norbanam, quæ hoc libertatis ge-
nus introduxit, ſenatuſconſultum Largianum, edictum
Traiani d. verſ. cùm igitur. & §. pen. & Inſtit. de ſucceſſ.
libert. §. vlt. & edictum Claudij. §. ſed ſcimus. Quæcum-
que autem leges ſimpliciter libertatis mentionem fa-
10 ciunt, de Romana loqui intelliguntur, §. pe. ¶ Secun-
dò quæritur, cur hæc iura corrigantur. Ratio triplex
eſt. I. Quia maximæ difficultates ex eis emergebant:
verſ. & ex his. in legibus autem magis ſimplicitas, quã
difficultas placet, ſup. de furtis, l. vlt. §. tales. & Inſt. de fi-
deicommiſſ. hered. §. ſed quia. II. Quia vſu non fre-
quentabantur, d. verſ. cùm igitur. III. Ne aliquod ius
de ſublata libertinitate loquens in libris Iuſtinianicis
reperiatur. §. & ne in poſterum. Coniun. §. 7. ſup. hoc t.
11 ¶ Tertiò quæritur, quomodò hæc iura corrigãtur. Hîc
tria notantur. I. Hæc iura reddũtur inefficacia tantùm
quod ad eam partem, quæ eſt de Latina libertate, d. §.
& ne in poſterum. II. Partim tolluntur, partim perfi-
ciuntur, verſ. & nõ inutilis. quia cùm variis modis La-
tini liberti fierent, horum modorum alij ſublati ſunt,
alij perfectiores redditi, vt ad Romanam libertatẽ ho-
die perducãt, vt ex ſeq. parte intelligetur. III. Non ob-
tinent in perſonis poſt hanc Iuſtiniani conſtitutionem
manumittendis, ſed retinentur in antea manumiſſis,
ſiue iam mortui eſſent, ſiue adhuc viuerent, §. vlt. Ha-
12 ctenus de Latina libertate tollẽda. ¶ In poſteriori hu-
ius tituli parte agitur de eadẽ libertate per certos mo-
dos in ciuitatem Romanam transfuſa: non enim qui-
buſcumque modis olim Latini Iuniani fiebant, hodie
ciues Romani fiunt: ſed alij hoc efficiunt; alij ſunt inu-
13 tiles, & nihil operantur. ¶ Ciues Romani fiunt, I. Ma-
numiſſus per epiſtolam: in qua duo requirũtur: vnum,
vt vel domini manuſcripta ſit, vel, ſi tabularius eã ſcri-
pſit, dominus ei ſubſcribat: alterũ, vt quinq; teſtes ſub-
ſcribant; quare eſt ſimilis codicillis: (in quibus ſcimus
quinque teſtes requiri, C. de codicil. l. vlt. §. vlt.) ab eis
tamen differt, quia non eſt vltimæ voluntatis inſtru-
mentũ, ſed ex ea libertas viuo teſtatore competit, §. 1.
II. Manumiſſus inter amicos, id eſt, voluntate manu-
mittendi coram quinque teſtibus declarata, & vel inſi-
nuata apud acta, vel redacta in ſcripturã, quæ tam pu-
blicarum perſonarũ, quàm teſtiũ ſubſcriptionẽ conti-
neat. hîc quoq; libertas, quaſi ex codicillis, vt ſuperiori
caſu cõperit, §. ſed & ſi quis inter. III. Is, quem morbo
periclitãtẽ dominus domo ſua publicè eiecit, neq; eius
curã habens, neq; alij cõmendans: ob quam inhumani-
tatem, ſeruo ſtatim ad libertatẽ perueniente, priuatur
iure patronatus, §. ſed ſcimus. Nam ſeruus in ingenui-
tatem eripitur. Idémq; dicendũ, ſi dominus eũ pro de-
relicto habuerit, No. 22. c. 12. IV. Alienata hoc pacto, ne
proſtituatur: ſiue nouus dominus, ſiue antiquus domi-
nus, qui manus iniectionẽ ſibi in caſum proſtitutionis
reſeruauerat, eam in ſuã poteſtatẽ redactam proſtitue-
rit. Nam proſtituẽti lex nec dominiũ, nec ius patrona-
tus in ancillam cõcedit, §. ſimilíq; modo ſi quis. V. Qui
pileatus domini funus antecedit, vel ſtãs in lectulo ca-
dauer ventilare videtur, §. ſed & qui. Pileũ eſſe liberta-
tis inſigne, ideóq; his, qui manumittebantur, imponi
ſolitũ, notaui ſup. de teſt. manum. §. 12. mẽb. 1. Qui igi-
tur directã ex domini teſtamento libertatẽ accipiebãt,
pileati lectũ, quo domini defuncti cadauer efferebatur,
præcedebãt; alios autẽ lectos cũ maiorũ defuncti ima-
ginibus prælatos ſequebantur. Liuius in calce libri tri-
geſimi ſcribit Q. Terentium Culleonẽ pileo capiti im-
poſito ſecutum eſſe triumphum P. Scipionis Africani,
eumque omni deinde vita, vt dignum erat, libertatis
auctorem coluiſſe. & libro. 38. eum pileatũ, vt in trium-
pho iuerat, in eiuſdem Scipionis funere ante lectum
iuiſſe. Appianus de bello Mithridatico, cum ſcripſiſſet
Perſeum Romanis Imperatoribus occurriſſe Romana
veſte indutũ, & calceos Italicos habentẽ, capite raſo, &
pileatum ſubiicit, *ὧ τρόπῳ τινὲς προΐασι τῶν ἐν διαθή-
καις ἐλευθερωθέντων, quo modo nonnulli eorum procedunt,
qui in teſtamento libertatem acceperunt.* Dionyſ. Halicar-
naſſ. lib. 8. Ἐγὼ γ᾽ οὖν (inquit) *ἐπίσταμαί τινας τοῖς δούλοις
συγκεχωρηκότας ἅπασι ἐλευθέρους μετὰ τὰς ἑαυτῶν τε-
λευτάς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροὶ, καὶ πολλοὶ ταῖς κλί-
ναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθοῦσι τοὺς πίλους ἐπὶ
ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες, Equidem ſcio quoſdam ſeruis liber-
tatem conceſſiſſe poſt mortem ſuam, vt defuncti, boni vocarẽ-
tur, ac multi elatos eorum lectos proſequerentur pileis capiti
impoſitis.* Huius vanitatis coërcendæ causâ videtur lata
fuiſſe lex Caninia, de qua tit. 3. dictum fuit. Poſt quam
legem homines inanis gloriæ cupidi videntur curaſſe,
vt ſuum obitum ſerui pileati comitarentur, licèt ad li-
bertatem non peruenirent. Sed Iuſtinianus qui legem
Caniniam ſuſtulit, hos omnes, qui pileati funus ante-
cedunt, liberos eſſe iubet. Quod autẽ his adiungit eos,
qui in ipſo ferali lectulo ſtantes, cadauer ventilare vi-
dentur, alibi me legiſſe non memini. Hos igitur omnes
iubet Imperator eſſe liberos, id eſt, libertos orcinos, ſal-
uo iure patronatus his ad quos pertinet, vt liberis de-
functi. VI. Is, quem dominus in teſtamento, aut vindi-
cta manumiſit, iubens eum eſſe Latinum: nihilominus
enim fit ciuis Romanus, §. illo procul dubio. VII. Is,
quem heres extraneus manumiſit pendente conditio-
ne, ſub qua dominus ei libertatem reliquerat. Et ſi qui-
dem conditio deficiat, erit libertus heredis, qui manu-
miſit. Si verò cõditio impleatur, erit libertus orcinus,
ac ius patronatus ei competet, ad quem iure pertinet,
§. ſed etſi ſub conditione. VIII. Is cuius pretium domi-
nus, poſtquàm iudicio liberali eũ ſuperauit, ab aliquo
accepit. hoc enim caſu non ſolùm dominio ſerui, ſed
etiam iure patronatus priuatur, & is, qui liber fit, ſui
quodãmodò libertus videtur, §. illud. IX. Ea, quam do-
minus homini libero in matrimoniũ dotalibus inſtru-
mẽtis adhibitis collocauit, §. ſed etſi quis homini. No-
uiſſimè Iuſtinianus conſtituit, vt ſi quis ancillam ſuam
tanquam liberam nuptui tradat; vel ſciens eam nube-
re, non contradicat, vt eum decipiat, à quo quaſi libe-
ra in vxorem ducitur; non tantùm dominio, ſed & iure
patronatus priuetur, etiamſi dotalia inſtrumenta non
interuenerint, ita vt mulier fiat ingenua, & nuptiæ iure
cõſiſtãt, idémq; ſtatuit de ſeruo, cui mulier per errorẽ,
domino expreſsè vel tacitè conſentiente, nupſit, No.
22. c. 11. X. Is, quẽ dominus apud acta filiũ ſuũ vocauit:
quãuis enim hac ratione filius nõ fiat, liber tamẽ & ci-
uis Roman⁹ efficitur. §. ſimiliq; modo ſi dominus. quẽ

admodum & cùm adoptatur a domino, Inſt.de adopt.
§.vlt.& his caſibus dominus habet ius patronatus,§.il-
le autem. X I. Is,cui inſtrumenta,quibus ſeruitus pro-
babatur, dominus coram quinque teſtibus tradidit:
idémque dicendum,ſi coram quinque teſtibus ea cor-
rupit, & his caſibus locus eſt iuri patronatus, vt & in
omnibus caſibus ſuprà expoſitis, præter eos, quibus
14 hoc ius expreſsè eſt denegatũ,d.§.ille autem. ¶ Præter
modos hactenus expoſitos,ceteri, quibus olim Latini
liberti fiebãt,à Iuſtiniano reprobãtur,adeo vt his mo-
dis manumiſſi maneãt in ſeruitute.§.his tantummodò.

Tit. VII. De communi ſeruo manumiſſo.

I. in princ. 3.	*§. ne autem. 4. iv.*
§ 3. 4 y. iy.	*§. ſin autem vno. 6.*
§ ſin autem ſocius. 4. v.	*§. pen. 7.*
§. ſed ne circa. 4. vj.	*§. vlt. 4. 5.*
§. iura. 4. vij.	*II. 5.*
§. ſin autem ſeruus 4. viij.	

1 AB hoc titulo incipit agere de perſonis ma-
numittentibus,vel manumiſſis.Seruus cõ-
munis expreſſe,aut tacitè:& ab vno, vel à
pluribus dominis manumittitur:hinc qua-
2 tuor caſus oriuntur hoc titulo examinandi. ¶ Primus
caſus eſt,cùm vnus expreſsè manumittit: de quo tã ius
vetus proponitur,quàm nouum ius à Iuſtiniano intro-
3 ductum. ¶ Quod ad ius antiquum attinet, Imperator
I.Docet hunc caſum apud veteres dubiũ, & ambigui-
tatis plenum fuiſſe,l.1. verſ. 1. II. Refert conſtitutio-
nem Seueri,vt militis, qui libertatem ſeruo communi
reliquit, heres cogatur partem ſocij emere, & ſeruum
manumittere,d.l.1. verſ. & inuenta. III. Refert aliam
conſtitutionem Seueri & Antonini,ex qua generaliter
cogitur quis partem ſuam ſocio manumittere volenti
vendere,vt ſeruus ad libertatem perducatur,d.l.1.verſ.
ſed & alia.IV.Refert ſententiã Vlpiani & Pauli,vt pre-
tium ſerui,ſeu partis ſocio vendẽdæ ſtatuatur arbitrio
prætoris,d.l.1.verſ.pretio videlicet.V.Refert eorumdẽ
& aliorum Iureconſultorũ ſententiam,vt ſocius partẽ
ſuam ſocio vẽdere per prætorem cogatur,vt ſeruus ad
4 libertatem perueniat,d.l.1.verſ.vbi & hoc. ¶ Iure no-
uo multa conſtituuntur. I. Imperator tollit ius accre-
ſcendi, quo olim pars domini manumittentis ſocio
vel ſociis non manumittentibus accreſcebat, d. l. 1.
§. vlt. & Inſt.de donat. §.vlt. II. Tollit in hoc tractatu
differentiã inter dominum militem,& paganũ, necnõ
inter manumiſſionẽ,quæ fit inter viuos, vel in vltima
voluntate,d.l.1.§.1.III.Iubet ſocium vel ſocios partem
ſuam,quantacũque ſit,vendere manumittẽti, vel here-
di eius,(etiamſi ipſe ſeruus cõmunis, heres inſtitutus
ſit)ita vt omnino libertas tribuatur,d.§.1.IV.Pretium
ſeruorum & ancillarum taxat, ne de eo lis oriatur in-
ter ſocios.Ergo qui non ſunt eunuchi,ſi nulla arte ſint
imbuti,intra decimũ ætatis ſuæ annum decem aureis,
hanc ætatem excedentes viginti aureis æſtimantur. Si
verò ſint notarij,vſque ad quinquaginta:ſi medici, vſ-
que ad ſexaginta: ſi alia arte imbuti, vſque ad tri-
ginta aureos pretium eorum taxatur. Eunuchi au-
tem minores decem annis, vſque ad triginta: ma-
iores decem annis, ſi artes expertes ſint, vſque ad
quinquaginta: ſi artifices, vſque ad ſeptuaginta au-
reos æſtimantur, d.l.1. §. ne autem. V. Si ſocius, vel
ſocij nolint pretium accipere: tunc permittit, vt is,
qui ſeruũ manumittere vult, pretium eis per publicas
perſonas oblatum & conſignatum in æde ſacra depo-
nat,ac perinde ſeruum ad libertatem & ciuitatem Ro-
manam perducat,ac ſi illi pretiũ pro ſuis partibus,quas
in ſeruo habebant,accepiſſent,d.l. 1.§. ſin autẽ ſocius.
VI.Peculium inter ſocios diſtribuit pro rata portione
dominij,quod ſinguli in ſeruo habebãt:&manumittẽ-
ti permittit,vt peculij portionem ad ſe ſpectantẽ ſeruo
manumiſſo cõcedat,d.l.1.§.ſed ne circa.VII.Ius patro-
natus ei ſoli cõcedit,qui ſeruũ manumiſit,d.l.1.§.iura.
VIII. Si ſeruus ratiociniis ſuppoſitus ſit, terminum à
competenti iudice ſtatui vult,intra quem rationes red-
dat, & reliqua ſoluat, vt ita ad libertatem peruenire
poſſit,d.l.1.§.ſin autẽ ſeruus. ¶ Secundus caſus eſt,cùm 5
vnus ex pluribus ſerui dominis partem ſuam, quam in
ſeruo habet,ipſi ſeruo legat:hanc voluntatẽ Imperator
ita interpretatur, quaſi voluerit ſeruum libertate pro
ſua parte donare, vt ita libertatem ei tacite reliquiſſe
videatur: proinde iubet ſeruum libertatẽ conſequi, &
cetera obtinere, quæ ſuprà de primo caſu dicta ſũt,l.2.
¶ Tertius caſus eſt,cùm inter ſocios contenditur,quiſ- 6
nam pretium aliis ſoluat,& ſeruum manumittat, quia
quilibet hoc ſibi ſoli adſumere vult,hoc caſu is præfer-
tur,qui primus libertatem ſeruo inter viuos imponere
aut in vltima voluntate relinquere voluit, d.l. 1. §. ſin
autem vno. ¶ Quartus caſus eſt,cùm omnes domini in 7
hanc piam voluntatem manumittendi concurrunt,hoc
caſu omnes ſine pretio manumittunt, peculium inter
ſe pro rata dominij portione diuidunt, & æquè patro-
ni fiunt,d.l.1.§.penult.

Tit. VIII. De ſeruo pignori dato, manumiſſo.

I. 4. y. 5. j.	*V. 5. y.*
II. 7. 8. 9.	*VI. 4. iij.*
III. 3. 4 j. 7. 8.	*VII. 8.*
IV. 5 j.	

ETſi titulus eſt tantùm de ſeruo pignori da- 1
to, tamen ſub eo tractatur etiam de ſeruo
hypothecę generali ſuppoſito,quare in duo
capita diuiditur. ¶ Priori capite de ſeruo 2
pignerato datur regula: eiſque adduntur productiones,
& exceptiones. ¶Regula eſt, Qui ſeruum ſpecialiter pi- 3
gnerauit,eum manumittendo ad libertatem perducere
non poteſt,l.3.& D.in quib.cau.pign.tac.contrah. l. eſt
differentia.9.& de manumiſſ.l.3. & qui & à quib. man.
l.4.l.pignori.26.l.in fraudẽ. 27.§.1. ¶ Hæc regula pro- 4
ducitur,I.Vt obtineat tam in ſeruo pignoris cauſa tra-
dito creditori,quàm in eo,quem debitor tantùm obli-
gauit ſpecialiter ſine traditione,d.l.3.II. Ad ſeruũ do-
talem,quem maritus in dotem acceptum, ipſi mulieri
ſpecialiter obligauit,l.1. III. Ad ſeruum,quem tutor
emit pecunia pupilli, quia ſpecialiter ex conſtitutioni-
bus pupillo obligatus eſt,l.pen.& D. de reb.cor.l. 3. in
princ.IV. Etiamſi dominus in fraudem creditorũ ſer-
uum cum libertate heredẽ inſtituerit, eiuſmodi enim
libertatem lex Ælia Sentia in ſeruo pignerato non ſu-
ſtinet,ſup.de neceſſ.ſer.her.inſt. l. 1. licet extra cauſam
pignoris libertatem & inſtitutionem tueatur,Inſt. qui
& ex quib.cauſ.man.non poſſ. §. 1. ¶ Excipitur I. Niſi 5
creditor manumiſſioni adſenſum ſuum præbuit,l.4. &
inf.de remiſſ.pigno.l.1.tunc igitur libertas impeditur,
cùm inuitis creditoribus ſeruus à debitore manumitti-
tur,l.1.II.Niſi poſt manumiſſionẽ creditoribus ſatisfa-
ctũ ſit,l.5. Dixi poſt manumiſſionẽ:quia ſi ante manu-
miſſionẽ ſatisfactũ fuiſſet,pignus ſolutũ eſſet,D.quib.
mod.pign.ſolu.l.6.in pr.III.Niſi in teſtamẽto libertas
relicta ſit:licèt enim directa non competat,iure tamen
fideicommiſſi ſuſtinetur, ita vt heres teneatur pignus
luere & ſeruũ manumittere,D.de fideic.libert.l. gene-
raliter.24.§. ſi quis ſeruo. ¶ Poſteriori capite de ſeruo 9
generali hypotheca cõprehenſo datur regula, produ-
ctio,& exceptio. ¶Regulariter manumiſſio valet,ac li- 7
bertas cõpetit,l.2.& 3.& D. in quib. cauſ.pign.tac.cõ-
trah.d.l.eſt differẽtia.& qui & à quib.manum.l.genera-
liter.29.in pr. ¶ Hæc regula producitur,vt obtineat tã 8
in hypotheca ex conuẽtione expreſſa,d.l.3.quàm ex ta-
citè obligata ex iuris priuilegio, putà fiſco, d. l. 2. vel
mulieri

mulieri nomine dotis;nam & dotalē & ſeruum maou-
mittere licet,l.vlt.(quia lex Iulia tantùm prędij dotalis
alienationem prohibuit) dumodò matitus ſit ſoluēdo,
D.de manumiſſ. l. ſeruum dotalem. 21. ne videatut in
9 fraudem creditotum manumittere. ¶ Excipitur,niſi in
fraudē crediturū manumittatur,l.2.& D. qui & a quib.
man.d.l.generaliter.in pr. verùm hoc caſu,non propter
hypothecam, ſed propter manumittentis fraudem li-
bertas lege Ælia Sentia impeditur, ideoque etiam in
ſeruo neque pignori dato,neque hypothecæ ſuppoſito
generaliter obtinet,infr.tit.11.

Tit. IX. De ſeruis reipublicæ manumittendis.

I. 2.4.j. | *III. 3 j.ij.4.p.ij.*
II. 2.3 ij.

1 DE ſeruis reipublicæ tres quæſtiones decidun-
2 tur. ¶ Prima quæſtio eſt, quænam in his ma-
numittēdis requirantur. Tria requiri vidētur.
I.Decretū decurionū. II.Auctoritas prætoris,
vel præſidis decretū cōfirmātis.III.Vt alius ſeruus vice
manumiſſi detur reipublicæ,l.1.& 2.Sed hoc tertiū for-
3 taſſe oon fuit omuino neceſſariū. ¶Secūda quæſtio eſt,
qui ſiot effectus huius manumiſſionis.I.Manumiſſi fiūt
ciues Romani ex lege Vectij Libici, & S. C. circa eam
facto, quo ad prouincias producta eſt, cùm tantùm in
vrbe,& Italiæ municipiis obtineret, l. vlt. II.Iuſtas nu-
ptias cōtrahunt:& liberi ex eo matrimonio ſuſcepti ci-
ues Romani sūt,& in poteſtate patris,d.l.2.& ingenui,
4 & poſſunt fieri decuriones,d.l.vlt. ¶Tertia quæſtio eſt,
quib.ex cauſis libertas eis data reuocatur,vel non.Reſ-
pondetur,manumiſſum non retrahi in ſeruiturē,niſi ti-
tulus aliquis præcedat, quo dominiū ſerui quæri ſolet,
d.l.vlt.& infr.de ingen. manum. l. 6. proinde non fieri
ſeruum, I. Ob fugam vicarij, qui eius loco datus fuit
reipublicæ, d.l.1. II.Si vt libertus tabulariam admini-
ſtrauit,d.l.vlt.

Tit. X.De his,qui à non domino manumiſsi ſunt.

I. ij. | *V. j.*
II j. | *VI. j.*
III. j. | *VII. ij.iij.*
IV. j.

1 CVm quis ſeruum alienum, quaſi ſuum manu-
mittit,tria notantur. I.Manumiſſus non fit li-
ber, l.4.etiamſi dominus patri ſuo manumit-
t[illegible] conſentiat, ſi eius ætatis ſit, vt ipſe eo modo ad
libertatem perducere non poſſit,putà minor viginti an-
nis, cui, niſi cauſa manumittendi in conſilio probata,
manumittat vindicta, lex Ælia Sētia manumittere non
permittit,l.6.Item libertas non ſuſtinetur,ſi is,qui ma-
numiſit, olim dominus fuit, & ſponte ſoa dominium
ad alium transtulit:verbi gratia,ſeruum,antequàm ma-
numitteret,ex cauſa donationis alteri tradidit, l.5. Se-
cus eſt,ſi dominium ſerui transferre tenecatur, necdum
transtulit:vt quia mandato alieno ſeruum emit,adeo vt
actione mandati teneatur eum mandatori dare,l.2. vel
hereditatē,in qua ſeruus continebatur, vēdidit,adeo vt
emptori eū tradere teneatur,l.3.II.Seruus domino re-
ſtituitur,l.vlt.vel,ſi is malit,pretiū ſerui ſoluitur, aut id
quod intereſt,præſtatur,l.1. III.Si ex auctoritate prin-
cipis manumiſſio celebrata ſit : manumiſſor non tan-
tùm ſeruum, quem perperam manumiſit, domino re-
ſtituit, ſed etiam eidem domino duo,fiſco tria manci-
pia eiuſdem ſexus,ætatis,atque artis, cuius eſt qui ma-
miſſus fuit,dare cogitur,quæ pœna ceſſat,cùm aliorum
iudicū auctoritate ſeruus alienus manumittitur,d.l.vlt.

*Tit. XI. Qui manumittere non poſſunt, & ne in frau-
dem creditorum manumittatur.*
Anal.Cod.

I. in princ.8. | *V. in princ.7.*
§. j.7. | *§.j.9.*
II. 4.ij. | *VI. 4.j.*
III. 5. | *VII. 8.*
IV. 3.

EX ſuperiori titulo didicimus,eos,qui domini non 1
ſunt, manumittere ſeruos non poſſe : ex hoc tit.
diſcemus,interdū etiā dominos,& eos,qui pro dominis
habentur, fruſtra manumittere. ¶ Huius tit. duæ ſunt 2
perſpicuæ partes. ¶ Prior pars de his,qui manumittere
nō poſſunt,tribus capitibus cōſtat.¶Primū caput eſt de 3
ſerui domino : vbi ſpecialiter agitur de minore viginti
annis:qui, vt libertatem inter viuos præſtare ſeruo ſuo
nō poteſt, niſi vindicta manumittat cauſâ apud cōſiliū
probatâ ; ita etiam non poteſt alteri manumittendum
tradere:vt enim eo caſu lex Ælia Sentia, Inſt. h.t.§.ea-
dem. ita hoc caſu ſenatuſconſultum circa eam legem fa-
ctum impedit libertatem,l.4. ergo hoc caſu non habet
locum conſtitutio Marci & Commodi ad Aufidiū Vi-
ctorinū,qua cauetur, vt ſi ſeruus ab eo cui traditus eſt
manumittendus,non manumittatur,nihilominùs liber
fiat,quamquàm in cōtrario caſu obtinet,videlicèt cùm
minor viginti annis ſeruum accipit manumittendum,
D.de manumiſſ.l.4.§.nihil.De libertate autem à mino-
re in teſtamento vel codicillis relicta, dixi ſupr. de teſt.
manum.§.3.memb.2.& §.7.memb.3. ¶ Secundū caput 4
eſt de quaſi dominis : vt tutore, qui eſt quaſi dominus
rerum pupillarium,D.de adm.tut. l. tutor qui tutelam.
27.& pro empto.l 7.§. ſi tutor. & ſeruo ordinario, qui
eſt quaſi dominus ſerui vicarij quem habet in peculio,
D.de peculio.l.ſi ſeruus.17.Hic dātur duę regulæ.I.Tu-
tor ſeruū pupilli ſui manumittere nō poteſt,ne quidem
ſi fideicommiſſaria libertas ei à pupillo debeatur, l. 6.
propterea quod in adminiſtratione patrimonij pro
domino habetur,dictis iurib.à qua ſeparatur manumiſ-
ſio,D.de manumiſſ.l.ſeruus furioſi.13.ſed nec pupillus
ſine tutore fideicommiſſam libertatē dare poteſt, D.de
fideic.libert.l.ex cauſa.11.ergo pupillus tutore auctore
manumittere debet.Similiter curator furioſi ſeruū eius
manumittere oon poteſt,D.qui & à quibus manumiſſi.
l.curator. 22. quamuis furioſus ex cauſa fideicommiſſi
libertatē ſeruo debeat, d.l.ſeruos furioſi.ſed nec furio-
ſus curatore auctore poteſt imponere libertatem, cùm
voluntate,D.de diuer.reg.iur.l.furioſi.40.& mente ca-
reat,Inſt.quib.non eſt permiſ. fac.teſtam.§.1.nec intel-
ligat quod agit,ideóq; nullum negotium gerere poſſit,
Inſt.de inutil.ſtipul.§.furioſus. quare ne libertas impe-
diatur,curator ſeruū alteri tradere debet, vt ab eo ma-
mittatur,d.l.ſeruus furioſi.II.Ordinarius vicariū ſuum
manumittere non poteſt, ne quidem per interpoſitam
perſonā(licèt hoc interdū facilius admittatur,vt modò
dixi de curatore furioſi) & ne quidē ſi principis ſeruos
ſit,l.2. Huic tamen Leo Imperator Nou. 38.teſtamenti
factionem conceſſit : ergo ex illa Nouella etiam ſeruis
ſuis vicariis libertatem in teſtamento relinquere po-
teſt:ſed nos Nouellis Leonis non vtimur.

¶ Tertium caput eſt commune dominorum & non 5
dominorum, vbi datur regula, Nemo ſuum vel alie
num ſeruum in ſpectaculo manumittere poteſt, putà
actorem qui in Theatro fabulam agens,ita populi pla-
cuit,vt populus clamaret eſſe manumittendum,l.3.

¶ Poſterior huius tit.pars ſpectat ad caput illud legis 6
Æliæ Sentiæ,quo quis vetatur in fraudem creditorum
manumittere, de quo diximus etiam ſupr. de teſtam.
manumiſſ.§.3.membr. 1. Hic tres quæſtiones decidun-
tur.¶Primò quæritur, quinā creditores in hoc tractatu 7
appellentur, adeo vt in eorū fraudem manumittere nō
liceat? Reſpondetur, creditores vocari eos, quibus ex
quacumq; cauſa actio contra fraudatorem cōpetit, D.
qui & à quib.manum. l.ſi eum fideicommiſſa. 16. §.ne

quis. proinde hac appellatione contiueri etiam fiſcum,
cui aliquid debetur, l. 5. in princ. necnon eum, cui fidei-
8 cõmiſſum debetur, l. 1. §. 1. ¶ Secundò quæritur, vtrùm
fraus ſpectetur in mente manumittentis, an in re ipſa
& euentu. Hic diſtinguitur inter libertatem directam,
& fideicommiſſariã. In directa vtrumqne requiritur, vt
libertas impediatur: ſiue enim manumiſſor non putet,
ſiue falsò putet fraudare creditores, libertas non reuo-
catur, ſed cum effectu competit, l. 1. in princ. & Inſtit.
eod. §. in fraudem. In fideicommiſſaria tantùm euentus
ſpectatur: quia cùm fideicommiſſa non præſtentur niſi
poſt æs alienum diſſolutum, nihil bona fides teſtatoris
ei prodeſt, cui fideicommiſſa libertas relicta eſt, ſi ea
9 præſtita creditores fraudarentur, l. vlt. ¶ Tertiò quæri-
tur, an is, qui ſoluendo non eſt, ſeruum alteri tradere
poſſit, vt ab eo manumittatur. Reſpondetur, ſi ſeruum
vendidit, & pretium accepit, libertatem ab emptore
datam non impediri: quia creditores re ipſa non frau-
dantur, cùm bona debitoris hoc modo nõ minuantur,
l. 5. §. 1. vbi emptor accipitur pro venditore: quia ve-
teres his appellationibus promiſcuè vtebantur, D. de
actio. empt. l. veteres. 19.

Tit. XII. Qui non poſſunt ad libertatem peruenire.

I. j.	*II.* ij.

1 RectÈ iis, qui manumittere nõ poſſunt, ſubii-
cit eos qui nõ poſſunt manumitti. Tales sũt
I. Damnati ad vincula temporaria, vel per-
petua: dummodò, ſi damnatio ſit tempora-
lis, nondum tempus vinculorum effluxerit, quo tẽpore
manumittitur, vel quo tempore hereditas aditur ex te-
ſtamento, in quo libertas data eſt, l. 1. & D. de pœnis.
l. fratres. 33. Nota primò, ita damnatos non fieri ſeruos
pœnæ, ſed manere in eius dominio, cuius erant ante
damnationem, D. eod. l. aut damnum. 8. §. vlt. Nota ſe-
cundò, auctores dictæ l. 1. eſſe Diuos fratres, Antoni-
num & Verum, teſte Papiniano in d. l. fratres. quocirca
inſcriptio d. l. 1. in libris editis eſt corrupta, ac legẽdum
ex manuſcriptis *Imperator Antoninus A.* ſuppreſſo fra-
tris nomine, vt & aliis locis, & in aliis Imperatoribus
ſæpe accidit. Nota tertiò, in princ. d. l. 1. delendum eſſe
verbum *Claudius*, quod rectè abeſt à manuſcriptis co-
dicibus: quia tempore Diuorum fratrum nõ fuit Clau-
dius, qui fuit centum annis ſenior, ſed Antoninus Pius.
II. Is, qui in teſtamento vetitus eſt manumitti, niſi in
gratiam filij hoc teſtator vetuerit, quò magis ei mini-
ſterium præberet: tunc enim poſt filij mortem poterit
libertatem con ſequi, l. 2. & D. de manumiſſ. l. 4. §. in illis,
& l. ſeruus hac lege. 9. III. Qui venditus eſt hoc pacto,
ne manumittatur. IV. Qui exportandus veniit, d. l. 4.
§. in illis. d. l. ſeruus hac lege. V. Is, quem præfectus vr-
bi, vel præſes ob delictum admiſſum manumitti prohi-
buit, d. l. ſeruus hac lege.

Tit. XIII. Pro quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.

I. p. j.	*III.* iij.
II. ij.	*IV.* iv.

1 HI, quos titulo præced. diximus manumitti
non poſſe, certis caſibus præmij cauſa li-
bertatem conſequuntur, D. de S. C. Silania-
no, l. 3. §. hi quoque. ex ſententia præſidis,
l. 1. I. Si necẽ domini arguerint, & ad eam vlciſcendam
incorruptas probationes attulerint, & enixè laborarint,
d. l. 1. & d. l. 3. §. ſi ex ſtipulatu, & D. ad leg. Falcid. l. æris.
39. II. Si falſæ monetæ reos detulerint: quo caſu domi-
nus à fiſco pretium ſerui ad libertatem peruenientis
accipit, l. 2. quod & ſequentib. caſibus dicendum, quia
eſt eadem ratio. III. Si virginis raptum, aliis diſſimu-
lantibus, aut ex pacto negligentibus, detulerint, l. 3
IV. Si deſertorem militiæ prodiderint, l. vlt. V. Si con-
iurationem detexerint, d. l. æris.

Tit. XIV. De ingenuis manumiſſis.

I. 4. 8. j.	*VIII.* 5. ij. iij.
II. 6. j. 4.	*IX.* 3. v. 5. ij.
III. 4. 5. ij. 7. 8. ij.	*X.* 3. ij.
IV. 3. iv.	*XI.* 6. j.
V. 7.	*XII.* 3. iij.
VI. 3. j.	*XIII.* 5. j.
VII. 5. ij. iij.	*XIV.* 3. ij.

TRibus caſibus liberi per maniſſionem non 1
fiunt: nempe cùm poſt manumiſſionem
ſerui manẽt, cùm ſine ea liberi fiũt, & cùm
ante manumiſſionẽ liberi erant: quoniam
igitur ſuperioribus titulis duo priores caſus expoſiti
fuerunt; de tertio nunc dicamus. ¶ Sciendum eſt, in- 2
genuo non nocere, quòd aliquando in ſeruitute fuerit,
& poſteà manumiſſus ſit, Inſtit. de libertin. in fin. Sed
hoc latiùs in præſentia eſt explicandum quatuor capi-
tibus. ¶ Primum caput eſt de ſeruitute, quæ ſequentib. 3
caſibus ingenuitati non nocet, I. Si quis tamquàm li-
ber ſeruierit, licèt longo tempore, l. 6. putà quia ope-
ras ſuas locauerit, l. ſi veſtram. 11. aut inde alimenta
perceperit, l. 2. II. Si in ſeruitute non iuſta fuerit, quæ
vulgò vocatur ſeruitus facti, id eſt, ſi pro ſeruo habeba-
tur, vel ipſe ſe ſeruum putabat, cùm eſſet ingenuus,
etiamſi ob celandos natales nomen eius mutatum ſit,
l. ad recognoſcendos. 10. aut ſponſaliorum nomine tra-
ditus ſit quaſi ſeruus, l. vlt. III. Si plagio abductus ſit,
l. ad mutandum. 12. IV. Si à tyrannica factione ca-
ptus ſit: quia non fit ſeruus, licèt quaſi captiuus diſtra-
hatur, ſed ingenuus manet, l. 4. vbi Palmyrena factio di-
citur Palmyrenorum, qui Odenatum ducem ſecuti
ſunt, vnum ex triginta tyrannis, qui tempore Valeria-
ni imperiũ turbarunt. V. Si ab hoſtibus captus, & poſt-
liminio reuerſus eſt, l. libertina. 9. quia poſtliminium
fingit, eum qui captus fuit, ſemper in ciuitate fuiſſe,
Inſt. quomod. ius poteſt. ſolu. §. ſi ab hoſtibus. ¶ Secun- 4
dum caput eſt de manumiſſione: vbi oſtenditur, manu-
miſſionem de facto præſtitam non nocere ingenuitati:
quod quidem traditur tam de manumiſſione in gene-
re, l. 2. & 3. quàm ſpecialiter de teſtamentaria, l. 1.

¶ Tertium caput eſt de probanda ingenuitate, vbi 5
tria traduntur, I. Probationem ingenuitatis neceſſa-
riam eſſe: nam qui eam probare non poteſt, in liberti-
nitate manet, licèt ſe ingenuum eſſe contendat, nimi-
rum cùm ex poſſeſſione libertinitatis aſſerit ſe in inge-
nuitatem, l. penult. II. Ingenuitatem probari natali-
bus, l. 7. quia ingenui naſcuntur, l. ingenui. 8. ſi quidem
ingenuus definitur, qui ſtatim ac natus eſt, liber eſt,
Inſt. de ingen. in princ. id eſt, qui ex matre libera natus
eſt, l. 3. l. libertina. 9. & D. de ſtat. homin. l. 5. §. ingenui.
& Inſtit. d. t. in princ. III. Ingenuitatem non proba-
ri ex eo, quòd is, qui ſeruitutis quæſtionem mouerat,
apud acta liti renunciauit, d. l. 7. nec ex pacto, vel tranſ-
actione: quia pactum vel tranſactio iis qui non con-
ſenſerunt, nihil præiudicij facit, d. l. ingenui.

¶ Quartum caput eſt de ſententia pro ingenuitate 6
ferenda: de qua duæ quæſtiones deciduntur. ¶ Primò 7
quæritur, an ſit opus ſententia, vt quis ingenuitate
fruatur. Reſpondetur, cùm quis manumiſſus, ex poſſeſ-
ſione libertinitatis prouocat in ingenuitatem, ſenten-
tiam eſſe neceſſariam, d. l. 3. cùm autem eſt in poſſeſ-
ſione

ſione ingnuitatis,&ab alio inquietatur,quaſi ingenuus
non ſit, ſententiam eſſe opportunam, ne ampliùs in-
8 quietenur, l. 5. ¶ Secundò quæritur, qui ſint effectus
ſententiæ pro ingenuitate latæ. Duo effectus hîc tra-
dunnur. I. Qui poſt manumiſſionem iudicatur inge-
nuus, omnia, quæ à manumiſſore conſecutus eſt, re-
ſtituere debet:& quæ nondum eſt conſecutus, vt lega-
ta,in domo manumiſſoris relinquere, l.1. II. Filij mu-
lieris, quæ ingenua iudicata eſt,ingenui ſunt,quamuis
ante ſententiam editi ſint, d.l.3.

Tit. XV. Communia de manumiſsionibus.

*I. in princ.*3. | *II.* 5.
§.*j*.4. | *III.* 6.

1 Methodum ſibi familiarem obſeruans con-
ditor Cadicis, titulis ſpecialibus ad manu-
miſſiones pertinentibus, ſubiicit genera-
lem,inſcriptum, *Communia de manumiſſioni-*
bus,vt alibi, *Communia vtriuſque iudicii*, ſupr. lib. 3. tit.
38.*Communia de legatis & fideicommiſſis*, ſupr. lib. 6. tit.
43.*Communia de ſucceſſionibus*,ſupr.eo.lib.tit.59.*Commu-*
2 *nia prædiorum*,D.lib.8.tit.4. ¶Quatuor ſunt huius tituli
3 capita. ¶ Primum caput eſt de ſeruo,in quo alius habet
nudam proprietatem, aliis vſumfructum. Iuſtinianus
diſtinguit tres caſus. I. Si tam proprietarius,quàm fru-
ctuarius in libertatem conſentiant,manumiſſus fit ple-
no iure liber,& deinceps ſibi acquirit. II.Si ſolus pro-
prietarius manumittat non conſentiente fructuario:
manumiſſus fit libertus proprietarij,& ſibi acquirit, &
ad ſuam poſteritatem tranſmittit, ſaluo iure patrona-
tus,quod manumiſſori competit:interim tamen donec
vſusfructus morte fructuarij, vel alio modo finiatur,
apud fructuarium quaſi ſeruus permanet. III. Si ſo-
lus fructuarius libertatem imponat: ſi quidem vt tan-
tùm à ſe liberet,ſeruus pleniſſimo iure eſt proprietarij,
ſin autem vt liberum faciat:ſeruusquidem proprietarij
manet, ſed quamdiu vſusfructus duraret, nulla mini-
4 ſteria ei præſtare tenetur, l. 1. in princ. ¶ Secundum
caput eſt de liberis mandato parentum manumittenti-
bus. Olim manumiſſio non valebat, niſi fieret manda-
to patris, vel aui paterni, in cuius poteſtate erat, qui
manumittebat, túncq; patris vel aui libertus fiebat, D.
de maoumiſſ.l.nepos.22.Paulus lib.1.tit.13.§.1.Hodie
manumiſſio omnimodò valet, quamuis emancipatus,
5 vel iuſſu matris manumittat,d.l.1.§.1. ¶Tertium caput
eſt de ætate manumiſſi. Olim minor triginta annis, ſi
per vindictam causâ apud conſilium probatâ,vel in ec-
cleſia manumittebatur, ciuis Romanus fiebat: ſi alio
modo inter viuos,ſeruus manebat:ſi teſtamento, fiebat
Latinus:hodie indiſtinctè fit ciuis Romanus,l.1.(quam
puto vetuſtioré eſſe l.vn.ſupr. de Latin.liberta.tollen.)
Theoph.Inſt.de libert.§.vlt. Vlpia.tit. 2.§.eadem lege.
6 ¶ Quartû caput eſt de ancilla, quæ eſt in domini con-
cubinatu, & liberis eius. Dominus tam de ancilla,
quam in concubinatu habet, quàm de liberis, ſi fortè
liberos ex ea ſuſceperit, diſponere poteſt tamquàm de
ſeruis,tam inter viuos,quàm in vltima voluntate (quia
ſolus cócubinatus eam liberam non facit,inſr.tit.prox.
l.de ancilla.29.) ſed ſi nihil de eis dicens decedat, om-
nibus tacitè libertatem dediſſe cenſetur, dummodò
vxorem non habuerit: quoniam vxorem habenti iura
non permittunt, vt concubinam liberam vel ancillam
habeat,l.vlt.

Tit. XVI. De liberali cauſa.

I. 24.*vij.* | *IV.* 18.
II. 24.*ix.* | *V. in princ.* 3.24.*vij.*
III. 24.*iv.* | §.*j.* 24.*vij.*

§.*vlt*.7.*j.* | *XXIV*.24.*j.*
VI.24.*j.* | *XXV.* 12.*iv.*
VII.2.12.*ij.* | *XXVI*.12.*j.*
VIII.13. | *XXVII.in princ.*18.
IX.19. | §.*j*.24.*j.*
X.24.*ij.* | *XXVIII*.17.*ij.iij.*21.
XI.17.*j.iv.* | *XXIX*.15.
*XII. in princ.*24.*vij.* | *XXX*.24.*vj.*
§.*j*.14. | *XXXI*.26.*iij.*
XIII.6. | *XXXII*.12.*v.*
XIV.4. | *XXXIII*.12.*vj.*
XV.7.*vj*.9.23.*j.ij*.25.*j.* | *XXXIV*.24.*v.*
XVI.24.*vj.* | *XXXV*.16.
XVII.22. | *XXXVI*.13.24.*ij.*
XVIII.23.*iij*.24.*viij*.25.*ij.* | *XXXVII*.24.*vij.*
XIX.7.*v.* | *XXXVIII*.17.*iv.*
XX.12.*j.ij.* | *XXXIX*.24.*j.iij.*
XXI.7.*j.iij.* | *XL*.2.
XXII.12.*iij*.24.*j.* | *XLI*.23.*iv*.24.*p.j*.25.*ij.*
XXIII.12.*vij*.24.*vj.* | *XLII*.26.*ij.*

Hvcuſque de manumiſſionibus: conſequen- 1
ter dicendum,de præiudiciis,in quorû gra-
tiam manumiſſiones ſunt expoſitæ. Quare
hic titulus inſcribitur *De liberali cauſa*:
quia ſub eo declarantur præiudicia,quibus de ſtatu ho-
minum quæritur,ſintne omnino liberi, vt ingenui; an
quadamtenus, vt libertini; an nullo modo, vt ſerui.
¶ Hic titulus diuiditur in tria capita: quorum primum 2
eſt de præiudiciorum generibus.Alij plura,alij paucio-
ra genera faciunt,vt expoſui ad §.præiudiciales, Inſtit.
de actionib.Hîc duo genera proponuntur: alterum de
libertinitate,alterum de ingenuitate,l.iuxta.40. De his
autem quæritur aut coniunctim, aut ſeparatim. Con-
iunctim quæritur,vtrùm aliquis ſit ingenuus, an liber-
tus,D.ſi ingen.eſſe dica.l.1.& l.2.§.1. Separatim de in-
genuitate quæritur,vtrùm aliquis ſit ingenuus, an ſer-
nus: tunc enim de libertinitate non tractatur. Separa-
tim de libertinitate duobus modis contenditur: vel
enim quæritur, vtrùm ſit libertus, an ſeruus, l. 7. vel
vtrùm ſit libertus aduerſarij,an alterius,D.ſi ingen.eſſe
dic.l.vlt.verſ. ſed & quoties. ¶ Secundum caput perti- 3
net ad quæſtionem, quis poſſit in libertatem procla-
mare: vbi hæc facultas ei quoque conceditur, quem
fiſcus vendidit,l.5.in princ. ¶ Tertio capite declaratur 4
quando de ſtatu alicuius quæri poſſit:vbi notandæ ſont
duæ regulæ cum ſuis exceptionibus. I. De viuentis ſta-
tu quæri poteſt, niſi per hanc quæſtionem fiat præiu-
dicium ei,qui ante quinquennium deceſſit, D. eod.l.1.
§. Immo. II. De ſtatu defuncti principaliter agi non
poteſt,ſed incidenter quæri poteſt,ſi agatur de reb. vel
filiis quos reliquit,l.principaliter.13.Sed huic quæſtio-
ni obſtat præſcriptio quinquennij,de qua dicetur infr.
tit.21.ne de ſtat.defunct.poſt quinqu.quær. ¶ Quarto 5
capite de litis conteſtatione notatur,eius effectum eſſe,
vt is,de cuius libertate quæritur,interim dum iudicium
pendet,pro libero habeatur,l.lite.14.& D.eod. l. ordi-
nata.24.in princ.l.ſi cui.25.§.vlt.vide Cent.2.q.39. Cu-
iac.lib. 18. obſer. cap. 23. ait litem ordinari antequàm
cõteſtetur.Ego cum Accurſ.litis ordinationem accipio
pro litis conteſtatione: quoniam eodem ſenſu dicitur
lis cœpta,D.ex quib.cauſ.ma.l.ſi cui.25.§. vlt. non po-
teſt autem dici cœpta,priuſquàm conteſtetur, ſupr. de
lit.cõteſtat.l.1.& D.rat.rem.hab.l.ampliùs.15. ¶ Quin- 6
to capite de probatione duæ quæſtiones diſſoluuntur.
¶Prima quæſtio eſt,quis, & quid probare debeat. Hîc 7
dantur ſex axiomata. I. Quia probandi onus regulari-
ter actori iniungitur, ſupr. de edend. l.4. & de probat.
actor.23.idcirco cùm ex ſeruitutis poſſeſſione in liber-
tatem aſſeritur, is qui liberum aſſerit, libertatem pro-
bare debet,l.5.§.vlt.& D.eod.l.7.§. vlt. E contrario qui

aliquem ex poſſeſſione libertatis in ſernitotẽ petii,ſer-
uitutẽ probare debet,d.l.7.§.vlt. Qui igitur eſt in poſ-
ſeſſione libertatis,habetur pro libero , niſi ſeruus pro-
betur, dummodò ſine dolo in libertatis poſſeſſione ſit:
alioquin perinde habetur,ac ſi in ſeruitute eſſet, l.eam
quę.21.vide l.quod autem.10.cum duab.ll.ſeqq.D.eod.
II. Qui fiducia ſui ſtatus motus, quamuis ſine dolo in
poſſeſſione libertatis ſit , probare vult ſe eſſe liberum,
audiendus eſt,arg l.cui neceſſitas.39.in princ.D.eod.&
l.circa.14.D.de probation.III.Si dubitetur , vtrùm ex
ſeruitute in libertatẽ, an ex libertate in ſeruitutem pe-
tatur:ſpectanda eſt forma libelli conuentionalis,ex qua
id facilè apparebit,d.l.eam quæ.vbi conceptio petitio-
nis ſignificat formam , qua libellus petitionem conti-
nens,conceptus eſt:ſic cooceptio ſtipulationis dicitur,
inf.de euict.l.cum tibi.22.IV.Si dubitetur,vtrùm is,de
cuius ſtatu quæritur, ſit in poſſeſſione libertatis , an in
ſeruitute:afferẽdæ ſunt probationes, ex quibus veritas
appareat:ſed priùs audiẽdus eſt,qui vult probare ſe eſſe
in poſſeſſione libertatis , D.h.t.l.ſi in obſcuro.41.in pr.
V. Probatio libertatis magis ſpectat ad eum qui in ſer-
uitutem petitur, quàm ad patronum eius:ſed ſi ille ſer-
uituti conſentiat,patronus , cuios intereſt propter ius
patronatus,eum etiam inuitum defendere, & ſuum li-
bertum probare poterit , l. principaliter cauſam. 19.
VI.Falſa ſimulatio veritatem non tollit,quapropter id,
cuius contrariũ ſimulatũ eſt,probari poteſt,l.nec omiſ-
8 ſa.15. ¶Secunda queſtio,quomodo ſtatus probetur,ge-
9 neraliter & ſpecialiter tractatur. ¶Generaliter de ſtatu
probãdo datur regula, quòd omnis iure prodita proba-
10 tio admittitur,d.l.nec omiſſa. ¶ Specialiter & ſeorſum
agitur de probatione libertatis,ingenuitatis,ſeruitutis.
11 ¶Pro libertate probãda allegari varia poſſunt,quę par-
tim eam probant, partim ad eam probandã non valẽt.
12 ¶Prima eſt allegatio manomiſſionis:quia certi iuris eſt,
ſeruum manumiſſum conſequi libertatem, D.de iuſtit.
& iur.l. 4. & Inſtit.de libertin.in princ.dummodò ma-
numiſſio valeat:interdũ enim manumiſſis libertas non
competit,D.qui & à quib. manumiſſi liberi non fiunt.
Quare multa manumiſſioni obiici ſolent : ſed hîc pro-
ponentur obiectiones, qoę reprobãtur,ac libertati non
obſunt. I.Pœnitentia patroni,qui manumiſit.Hæc non
admittitur : qoia ſemel præſtitam libertatem reuocare
non licet,l.ſicut ſemel.10.l.ſicut datam. 26. niſi liberti
tamquàm ingrati reuocẽtur in ſeruitutẽ,ſupr.de libert.
& eor.liber.l.2.&l.vlt.II.Defectus aliquis manumiſſio-
nis , ob quem libertas iure non procedit : puta quia in
fraodem creditorum aliquis manumiſit,Inſtit.qui & ex
quib.cauſ.man. non poſſ. in princ. Hæc allegatio non
ſolùm manumiſſori denegatur , ſed etiam heredi eius,
quia non poteſt venire cõtra factum defuncti, ſed eius
volontatem ſuo conſenſu confirmare debet,l.7.& infr.
de ſeruo pigno.da.manum.Aliud dicendum eſt , ſi do-
minus com ſeruo non manumittendi causâ aliquid
egerit,quia tunc libertas ſeruo non competit, d.l.ſicut
ſemel.Item aliud dicẽdum,ſi quis alienum ſeruum ma-
numiſerit , & dominus manumiſſori ſucceſſerit : quia
hæc libertatis datio inutilis aditione hereditatis non
confirmatur , D. qui & à qoib. manum. lib. non fiunt,
l.ſi ſeruo.20.III.Confeſſio eius,qui ſeruus dicitur:pu-
tà ſi is,qui ex manumiſſà natus eſt , per ſimulationem,
vel errorẽ fateatur ſe ex altera non manumiſſa natum.
Hæc confeſſio idcirco ei non nocet;quia ſerui naſcun-
tur , aut captiuitate , vel venditione fiunt , non etiam
confeſſione,l.patentes 22.& D.de ſtat.hom.l.5. §. 1.&
Inſtit.de iur.perſon.§.pen. IV.Omiſſio,vel amiſſio in-
ſtrumenti datæ libertatis,l.ſicut inſtrumenta. 25. V. Si
filius domini maoumittentis non ſubſcripſit mano-
miſſionis inſtrumento. Hæc ſubſcriptio nec addita
quicquam operatur,nec prætermiſſa nocet , l. ſubſcri-
ptio. 32. VI. Si dominos accepta pecunia ſeruum ma-
numiſit, l. licèt. 33. VII. Si ea , cui libertas à domino
legata eſt, vni ex eiuſdem filiabus & heredibus obſe-
quium contra vel ſecundum defuncti voluntatem ex-
hibuerit, l.ſi tibi. 23. ¶ Seconda eſt allegatio conuen- 13
tionis inter dominum,& ſeruum. Hæc conuentio do-
minum non adſtringit,niſi pecuniam accepit,vt manu-
mitteret.Finge inter dominã & ancillam conueniſſe,vt
cùm ancilla certo tẽpore miniſteriũ dominæ præbue-
rit,libera eſſet:hæc conuẽtio dominam non adſtringit,
l.poſt certi.36.Ruſus finge conueniſſe,vt dominus ac-
cepta certa pecunia ſeruum & filiã eius manumitteret,
deinde accepta pecunia ſolùm ſeruũ manumiſiſſe : hic
ſalua reuerentia patrono debita præſidem adire pote-
rit,qoi dominum hortabitur , vt datam fidem præſtet,
& ancillam manumittat,l.cùm affirmes.8. ¶ Tertià al- 14
legatio eſt, ſeruum venditum ſoluiſſe pretium empto-
ri.Sed hioc libertatem non conſequitur, l.ſi ex liberta.
12.§. 1. etſi hac ratione ad libertatem perducitur , tam
is qui ſanguinolentus à patre ſuo propter nimiam
paupertatem venditus, atque ita ſeruus ex libero effe-
ctus fuit,ſupr.de patrib.qui fil.diſtrax. l.1.quam ſeruos
noxæ deditus,litis æſtimationem ei reſtituens, cui de-
ditus fuit , Inſtit. de noxal. act. §. dominus. ¶ Quarta 15
allegatio eſt , ancillam fuiſſe in domioi contubernio.
Hac ratione libera non fit , l. de ancilla. 29. niſi in ea-
dem conſuetudine vſque ad mortem domini legiti-
ma vxore carentis permanſerit , ac dominus nihil in
præiudicium libertatis eius fecerit , ſupr. tit. proxim.
l. vltim.

¶ Quinta eſt allegatio tutelæ geſtæ. Sed & ſi qois res 16
pupilli quaſi tutor adminiſtrauerit, tamen ex eius per-
ſona poteſt ſtatus controuerſiam pati , ac ſeruus dici,
l.noo idcirco. 35. ¶ Sexta eſt allegatio honoris geſti. 17
Hîc cõſiderantur quatuor caſus, quibus honores geſti
nihil proſunt. I. Si pater geſſit,l.non mutant.11. II. Si
auus paternus geſſit : qoia patris, non matris conditio
inſpicienda eſt,l.aui.28. cùm partus ventrem ſequatur,
ſupr. de rei vindicat. l. 7. III. Si auus maternus geſſit:
quia licet auia quoq; libera ſit , tamen nullis ex cauſis
ſtatus mutari ſolet , d. l. aui. IV. Si ipſe geſſit nemine
contradicẽte,l.non idcirco.38. quia improbè potuit ad
honores obrepere, vt Barbarios Philippus , D.de offic.
præt.l.vlt. quare ſerui ad ciuiles honores illicitè adſpi-
rando,ſtatum ſuum non mutant,d.l.non mutant. ¶Se- 18
ptima eſt allegatio rei iudicatæ.Nam qui mota ſibi ſta-
tus quęſtione liber pronũciatus eſt,non poteſt ampliùs
ab eo,quem iudicio vicit,in ſeruitutem peti,l.Arianus.
27.in princ. & ſi ingenuus pronunciatus eſt, pro inge-
nuo habetur , quia res iudicata pro veritate accipitur,
D.de ſtat.hom.l.ingenuum.25 etiamſi illo abſente ſen-
tentia lata fuerit:tantùm appellare ei permittitur,vt iu-
dex appellationis cognoſcat, an rectè iudicatum ſit,
nécne , atque ita ſententiam confirmet , vel reformet,
l.4. ¶ Octaua eſt allegatio cognominis liberorum ho- 19
minum proprij (nam Romanorum ſerui cognomine
carebant) quod aduerſarius ſupplicans in libello attri-
buit ei quem ſeruili macula adſperſum aſſerebat,l.cùm
precum. 9.

¶ Nona eſt allegatio mortis. Nam de ſtatu defun- 20
cti , qui in poſſeſſione libertatis vixit ac deceſſit , vel
filiorum eius, poſt quinquennium ab eius morte com-
putandum quæſtionem mouens , exceptione ſummo-
uetur,infr.ne de ſtatu defunctor.l.1.2.& paſſim. ¶ De- 21
cima eſt allegatio libertatis parentum. Hic datur regu-
la,quam ſuprà attigi,liberos ſequi conditionem patris,
non matris,l.aui.28.& ſupr.de probat. l.matrem. 17. &
de rei vindic. l. 7.

¶ Vndecima allegatio eſt , fratribus eius qni con- 22
trouerſiam patitur,nullam ſtatos quæſtionem moueri.

Hac ratione

Hac ratione certum eſt libertatem non probari, l.multis.17.& ſupr.de probat.l.matrem 17.Hæc dicta ſint de
21 probatione libertatis ¶ De probatione ingenuitatis quatuor traduntur.I.Genus, quod eſt ingenuorum proprium(nam liberti nec adgnatos,nec gentiles habent,) non ſolùm profeſſione parentum, ſed etiam alus quibuſcumque legitimis modis probari poteſt: ideoque omiſſa à parentibus profeſſio non officit ſtatui liberorum ,l.nec omiſſa.15. I I.Falſa & ementita profeſſio non valet, d. l. nec omiſſa. & ſupr. de probat. l. non nudis. 14. I I I. Locatio alicui facta non probat eum eſſe ingenuum,ne quidem contra locatorem,vel heredes eius,l.ad probationem.18.IV.Epiſtolæ,quas domina ad ſeruum ſcripſit quaſi decurionem & principa-
24 lem,inanes ſunt,l.penultim. ¶ Probatur autem ſeruitus multis modis,vt per teſtes,l.penult.ſed ad eam probandam non ſufficit, I. Confeſſio eius qui ſeruus dicitur:hæc enim confeſſio non tollit libertatis defenſionem,l.parentes.22.l.liberos 39.ne quidem ſi ſe ſeruum ſponte ſua vel coactus ſcripſerit,l.6.nec ſi apud acta ſe ſeruum profeſſus ſit , l.interrogatam , 24. rectè tamen opponitur confeſſioni aduerſarij, qui nunc eum ſeruum dicit, ad quem antea quaſi ad liberum ſcripſit: neutrius enim confeſſio veritati præiudicium facit, l. penultim.Multò minùs valet aliorum inter ſe colludentium confeſſio, veluti ſi Arianus, qui quæſtione ſtatus ſibi à Leonide mota liber pronunciatus fuit, me & Titium heredem ſcripſerit: confeſſio Leonidis ac Titij inter ſe colludentium non facit, vt Arianus pro ſeruo habeatur, l.Arianus, 27.§.1.II. Conuentio eius, de cuius ſtatu quæritur, l. liberos priuatis. 10. vel matris, quæ filios ſuos in miniſterium ſe tradituram promiſit, l.poſt certi. 36. I I I.Actus adminiſtratio, id eſt, ſi quis quaſi ſeruus actor geſſerit, d. l. liberos priuatis. ſeruus actor dicitur, qui kalendario & pecuniis fenerandis atque exigendis præeſt, D.de ſtatulib.l. Sticho, 40.§. ſeruus. & de doli except. l. 5.§. actoris.qui etiam diſpenſator appellatur, D.de verb. oblig. l. vltim. §. ſi inter. & de ſolution l. diſpenſatori. 51.& l.diſpenſatorem, 62. & Inſtitut. de manda. §. item ſi adhuc. & ibi Theoph.IV. Contubernium hominis liberi cum aliena ancilla, l. 3. V. Concubinatus mulieris,l.libera.34. VI. Obſequium ſeu miniſterium exhibitum, vel non exhibitum,l.ſi miniſterium. 16. l. ſi tibi. 23. l.ſolo. 30. VII.Venditio;nam homo liber venditus libertatẽ retinet,l.ſi ex liberta.12. in pr.& in libertatem proclamare poteſt,quamuis à fiſco venditus fuerit, l. 5.in princip. vel à patre,l.1.& ſupr. de patr. qui filios diſtraxerit.l.1. (niſi ſanguinolẽs neceſſitate ſuggerente venditus fuerit, ſupr. eod. l.2.) aut venditioni conſenſum præbuerit,niſi maior viginti annis ad pretium participandum paſſus ſit ſe veoundari,d.l.5.§.1. & inſ.quib.ad libera. procla. non lic.l. 1.& D.de ſta.hom. l.5.§.1. & Inſtitut, de iu. perſon. §. penultim. dummmodò re ipſa partem pretij acceperit,D.de minor.l.ſi ex cauſa. 9.§. Papinianus.& quib.ad.liberi. proclam. non lic.l. 1. in princip. & is qui emit,bonam fidem habuerit putans ſe ſeruum emere,D.hoc tit.l.7.§.ſi quis ſciens.l.immo.16.§.tunc habet. Idcirco dicitur venditio non valere, cùm quis filium ſuum genero vendidit, quia neceſſitudinis propinquitas oſtendit emptorem non potuiſſe ignorare ſtatum eius quem emit, l.ſi filium.37. VIII. Locatio ei facta, qui ſeruus dicitur, l. ad probationem. 18. IX. Res iudicata, in eiuſmodi ſpecie; Cùm quoſdam tamquam ſeruos tuos poſſideres, Titius eos vindicare volens, iudicio à te victus eſt, quaſi in tuo non in Titij dominio eſſent,ſi poſteà vindicantur in libertatem, nihil huic præiudicio nocet ſententia in iudicio rei vindicationis lata,l.2.quia inter alios lata fuit, non inter
25 eos qui præiudicio de ſtatu contendunt, infr. quib. res iudic.non noc. tot.tit. ¶ Tandem de probanda ingenuitate duo notentur.I.Nec omiſſa, nec falſa & ementita profeſſio nocet,quia ingenuitas aliis legitimis modis probari poteſt,l.nec omiſſa. 15.II. Ad probandam alicuius ingenuitatem nec locatio ab aduerſario vel herede eius facta quaſi ingenuo,l. ad probationem 18. nec epiſtolæ ad eum quaſi ingenuum ab aduerſario miſſæ ſufficiunt,l.penultim.Nec patris ingenuitas,ſup. de probat.l.neque.10.quia (vt ſupr.notaui) filij ſequuntur ſtatum matris, non patris. Nec matris manumiſſio, niſi probetur manumiſſa ante partum editum. F. eod.l. matrem.17.Vide l.5.§.penult.& vlt.D. de ſtatu hom.& Inſtitut. de ingen. in princip ¶ Sexto capite de effectu ſententiæ in præiudicio latæ tria notantur, I. Res 26
iudicata pro veritate habetur contra eum,contra quem iudicatum fuit, ſed tertio nec prodeſt, nec nocet, vt notaui ſupr.§.17.& §. 21. membr.9.II.Quia partus ſequitur ventrem: idcirco ſententia pro matre vel contra matrem lata, filiis eius prodeſt, vel nocet, niſi ante litem de ſtatu matris editi ſint,l. vltim III. Qui liber pronunciatus eſt aduerſarium actione in factum de calumnia, vel actione iniuriarum conuenire, vel reſtitutionem rerum ſibi ab eo direptarum petere poteſt, l. ſi tibi.31.

Tit. XVII. De aſſertione tollenda.

I.in princip.j.	*§ omnes.iv.*
§. illis.ij.	*§.vltim.v.*
§.ſuper.iij.	*l.I.vj.*

PErgit in tractatu de liberali cauſa, ac I. 1
Tollit aſſertionem, quæ olim erat neceſſaria:quia ne contingeret, vt ſeruus in iudicio per ſe vel per procuratorem conſiſteret aſſertor requirebatur pro eo interueniens,qui ſeruus dicebatur, ſed hodie qui ex poſſeſſione libertatis in ſeruitutem trahitur, per ſe vel per procuratorem ſe defendere poteſt: qui vero ex poſſeſſione ſeruitutis in libertatem proclamat, tantum per ſe, non per procuratorem defenditur, l. 1.in princip. II. Vetat cauſas liberales, quæ per ſententiam definitiuam terminatæ ſunt, aliter quàm per appellationem retractari;cùm olim aſſertoriæ lites ter examinati poſſent, d. l. 1. §. 1. III. Sublata veteri obſeruatione iubet eius tantum qui ex poſſeſſione ſeruitutis litigat peculium ſeu res arbitrio iudicis deponi, vt in tuto ſint, donec lis finem accipiat, d. l. 1. §. ſuper.Coniun. l. vltim. verſ. ea verò. infr. tit. prox. IV. Iubet eum, qui ſeruus dicitur, ſe iudicio ſtaturum cauere ſatiſdato datis fideiuſſoribus, ſi poſſit: aut iuratoriam cautionem præſtare,ſi probet ſe non inuenire fideiuſſores: & ſi poſt hanc curatoriam cautionem præſtitam, legitimè citatus, per annum abſit, adiudicari in ſeruitutem ei,qui ſtatus quæſtionem fecit, d. l. 1. §. omnes. hæc enim eſt pœna periurij, vt & in l. ſi quis maior. 41. ſupr. de tranſact. cùm aliàs nemo propter abſentiam cauſa cadat,ſed pro eo iudicandum ſit, ſi bonam cauſam habeat, ſupr. de iudic. l. properandum.13.§. & ſi quidem, verſ. ſin autem.& D.eod. l.& poſt edictum. 73.in princip. Nou.49. capite. 1. vnde etiam in iudicio liberali,ſi iuſtitia & veritas id exigat, pro libertate abſentis ſententia ferenda eſt,D.de libera.cau.l. Diui. 27. V. Vetat actorem, qui aliquem in ſeruitutem vocauit, poſtquam libellum conuentionalem ei obtulit, eum ad alium iudicem vocare, niſi ipſe, qui ſeruus dicitur, occaſionem huius vocationis dederit:alioquin temerè vocantem ad alium iudicem, dominio, ſi forte eius, quem vocauit dominus erat, omnino priuat, d. l. 1. §.vltim. VI. Cùm mortuo eo, qui pro libertate periclitabatur

elitabatur, olim aſſertores litem implere tenerentur, vt conſtaret an danda eſſet emptori aduerſus venditorem actio de euictione, quaſi liberum pro ſeruo vendiderit: hodie illius morte litem finiri vult, & nihilominus venditorem de euictione teneti, niſi probet ſe ſeruum vendidiſſe, l.2.

Tit. XVIII. Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

I
.2.j. | *III.iij.*
II.2.ij.

1 TRactanti de liberali iudicio non eſt omit-
2 tendum, alios in libertatem proclamare poſſe, alios non poſſe. ¶ Ad libertatem proclamare prohibentur, I. Qui ſe vendi paſſus eſt, D. hoc titulo, l. 3. ſiue ciuis Romanus eſſet, l.1.in princip. ſiue fideicommiſſaria libertas ei deberetur, d. l.1.§.1. etiam ſi eſſet minor viginti quinque annis, dummodo eſſet maior viginti, D.de minorib.l.ſi ex cauſa 9. §. Papinianus.& de liber. cau.l.7. in princip. & §. 1. & conditionem ſuam diſſimulauerit, adeo vt bona fide emptus ſit, D. de lib. cau.d.l.7.§.ſi quis ſciens, l.imino .16 .§ .tunc habet.& pretij participandi cauſa venditioni conſenſerit, D. de ſtat. homin. l. 5. §. 1. & Inſtitut. de iur. perſon. §. penultim. & te ipſa participauerit, d. l. 1. in princ. & D. eod. l.1.in princip.& de minorib.d. l.ſi ex cauſa. §.Papinianus. Leo autem Imperator eum qui ſe vendi paſſus, & eũ qui huius facinoris particeps fuit, verberibus affici, contractum verò eſſe irritum, & libertatem vendito ſaluam eſſe iuſſit, Nouel. 59. II. Qui ex latronum familia, id eſt, ſecta deſcendentes, alicui à
3 principe donati, vel fiſco in ſeruitutem addicti ſunt,
l. 2. ¶ De eo, cuius proclamatio in libertatem admittitur, tria notantur. I. Quod fatetur eſſe aduerſarij, ſtatim id ei reddere cogitur à iudice, l.vltim.in princip. II. Quòd negat eſſe aduerſarij, eius petitio differtur, ſed de eo, ſi ad aduerſarium pertinere poſt iudicium de libertate conſtiterit, reſtituendo cauetur: quod enim peculij titulo quaſi à domino accepit, & quos inde fructus percepit, vel quæſtum fecit vel celauit, libertate probata reſtituere debet, d.l.vltim. verſ. quod verò, vbi liberum opponit peculio, liberi appellatione intelligens patrimonium patrisfamiliâs. III. Quæ aliunde, putà ex amici teſtamento vel donatione acquiſiuit, iudicio pendente ſunt in ſequeſtro, d.l.vltim. verſ. quæ tamen. & ſupr. titulo proxim.l.2.§.ſuper.eique ingenuo iudicato deputantur, d.l.vlt. verſ.ea verò.

Tit. XIX. De ordine cognitionum.

I. 6. ij. | *§.j.6.iij.*
II. 3. | *V. 4.*
III.6.j. | *VI.5.j.*
IV.in princip.6.ij. | *VII.5.ij.*

1 IVdicium liberale vocarut præiudicium, D.de in ius vocan.l.adoptiuum. 8. §. 1.& de probat.l. quoties. 18. in princip. & de adgnoſc.lib.l.5. §. ſolent. & ſi ingen. eſſe dic.l.vltim.quia ſi cum alijs iudicijs concurrat, ante illa examinatur, & eis præiudicium facit, infr.de euict. l.ſi ſtatus. 18. & ad leg. Iul. de adulter. l. quoniam.26.vt hoc tit.declaratur, qui quidem magis ſpecialis eſt, quàm titulus ſupr.de ordin.iudicior. quoniam ibi agitur de quibuſcumque iudicijs, hîc verò
a ſpecialiter de iudicio liberali concurrente cum aliquo
alio. ¶ Quatuor igitur aliæ controuerſiæ concur-
rentes cum liberali cauſa conſiderantur hoc tit. 3

¶ Prima eſt controuerſia de hereditate. Finge petenti hereditatem opponi ab aduerſario, quòd ſit ſeruus, hoc duob.modis contingere poteſt: vel enim vtraque lis eſt principalis, vel tantum de hereditate principaliter quæritur, & per modum exceptionis inducitur quæſtio de libertate. Priori caſu priùs terminanda eſt controuerſia de libertate: nam ſi ſeruus iudicetur, nullum eſt iudicium de hereditate: ſi vero liber aut non ſeruus pronuncietur, tum quærendum erit, an heres ſit. Poſteriori caſu, priùs quidem de ſtatu
incidenter cognoſcitur, ſed non eſt opus de eo pro- 4
nunciari, l.2.vide centur.3.§.7. ¶ Secunda eſt debitæ pecuniæ exactio. Nam ſi ei, qui pecuniam quaſi ſibi debitam petit, opponatur quod ſeruus ſit: prius de eius ſtatu quærendũ, vt ſciamus, vtrùm ipſi, an domino ſol-
uere oporteat, l.5. ¶ Tertia eſt quæſtio de priuato deli- 5
cto: quæ bifariam cõtingere poteſt, quia duo ſunt iudicio liberali contendentes; & vel hic de illius, vel ille de huius delicto conqueritur. Quare hic tractantur duæ ſpecies. I. Cum quis res ſuas ruptas (ſic lego in l. penultim. non *raptas*: quia in ſequentib. verbis fit mentio damni dati, non rapinæ: ruptum autem dicitur, quod quouis modo corruptum eſt, D.ad leg. Aquil. l. ſi ſeruus. 27.§. inquit lex.) vel amotas eſſe dicit ab his, quos ſeruos ſuos eſſe contendit; hique in libertatem proclamant: prius de ſtatu, quàm de damno dato vel rebus amotis iudicandum: quia ſi liberi vel non ſerui pronuncientur, tunc ratio damni dati, vel rerum amotarum habebitur: ſi verò ſerui pronuncientur, iudicium de damno vel rebus amotis extinguitur, l.penult. II. Cùm quis res ſuas ab eo dicit eſſe abreptas, à quo ſtatus controuerſiam patitur, tres caſus diſtinguuntur: aut enim de poſſeſſione ſeruitutis proclamat in libertatem: aut ex poſſeſſione libertatis vindicatur in ſeruitutem antè, vel pòſt quàm de rebus, quæ direptæ dicuntur, iudicatum ſit. Primo caſu idem dicendum, quod ſuprà, vt priùs iudicium liberale peragatur: ex eius enim euentu dignoſcetur, an iudicium de rebus direptis procedat, nécne, l. vltim. in princip. Secundo caſu res, quas ablatas eſſe conſtiterit, ſtatim redduntur eas ſaluas fore ſatiſdanti per idoneos fideiuſſores: aut ſequeſtrantur, donec iudicium liberale finem accipiat, ſi is fideiuſſores dare nequeat, & ex his rebus interim ſumptus litis & alimenta præſtantur ei, qui ſeruus dicitur, & eas res ſibi ablatas aſſerit, d.l.vlt. verſ. quòd ſi. Tertio caſu res, de quibus reſtituendis ſententia lata eſt, ſtatim ſine ſatiſdatione reſtitui debent: & nihilominùs iudicium liberale exerceri poterit, d.l.vltim. verſ.cùm autem. ¶ Quarta eſt cauſa cri-
minalis: quæ in tres caſus cadit. I. Cùm accuſatur is, de 6
cuius ſtatu quæſtio eſt: ante liberalis cauſa peragi debet, vt ſciatur, vtrùm tamquam liber & ingenuus, an tamquam ſeruus puniri debeat, l. 3. quoniam aliter liberi homines, aliter ſerui puniuntur, D.de pœnis. l.aut facta 16.§.perſona. II. Cùm is, qui accuſare vult dicitur ſeruus eius cui crimen intendit, idem dicendum, quod in ſuperiori caſu, l. 1.l.4.in princ. III. Cùm accuſatus nõ mouet accuſatori quæſtionem ſtatus principaliter, ſed incidenter per modum exceptionis obiiciẽs, quòd Titius ſeruus ſit, ideóque non ſit ad accuſationem admittendus: iudicium liberale ceſſat: & iudex, qui de crimine cognoſcit, diſpiciet, vtrùm accuſatio procedat, an non, d.l.4.§.quòd ſi ideo. quia plerǽq; accuſationes ſolis hominibus liberis, quædam etiam ſeruis permittuntur, D.de accuſat.l.mulierem. 13.in fi.

Tit. XX. De colluſione detegenda.

Qui lib

1 QVi liberali iudicio ingenuus iudicatus eſt, quamuis re vera non ſit ingenuus, tamen pro ingenuo habetur, propter auctoritatem rei iudicatæ, quæ pro veritate haberi debet, D. de ſtatu hom. l. ingenuú. 25. Excipitur, niſi per colluſionem, cũ ſeruus aut liberta eſſet, iudicatus ſit ingenuus, quo caſu ex S. C. Ninniano (ſic legit Cuiacius ex vetuſto codice, & Baſilicis) temporibus Domitiani facto, ſi homo ſeruus ſit, ſeruus eius ſit, qui colluſionem detexit: ſin autem libertinus ſit, ſit eius libertus, l. 1. & 2. & D. eod. l. 1. & de in ius vocan. l. adoptiuum. 8. §. 2. dũmodo intra quinquennium à ſententia lata computandum colluſionem detegat, quoniam huic cognitioni quinquẽnio præſcribitur, D. hoc titu. l. 2. in princip. Colludere dicuntur, qui iudicio ſimulatè contendunt, cùm inter eos clam conueniat, vt alter eorum ſuperetur: veluti cum dominus ſeruo ſuo indulgens, cauſam liberalem non ſeriò, ſed perfunctorie agit, omiſſis idoneis probationibus, quas afferre poteſt, & omiſſis allegationibus ſibi obiectis, quas refellere poteſt.

Tit. XXI. Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.

I. 2. j.	*V. 3. j.*
II. 2. ij. 3. iv.	*VI. 2. ij. 3. ij.*
III. 2. ij. 3. iv.	*VII. 1. ij. 2. ij. 3. iv.*
IV. 1. j. ij. 2. j. iij.	*VIII. 1. ij. 2. iij. 3. iij.*

1 VT quæſtio de ſtatu defuncti admittatur, & effectum habeat, duo requiruntur, I. Non agatur de eius ſtatu principaliter, ſed incidenter, puta quia de rebus ab eo relictis agitur, vel eius filiis quæſtio ſtatus mouetur, ſupr. de libera. cau. l. principaliter. 13. II. Quinquennium à die mortis non ſit elapſum. Vt enim quæſtioni de colluſione obſtat quinquennij præſcriptio, vt ſuperiori titulo expoſitum fuit, ita etiam huic quæſtioni de ſtatu defuncti, vt hic titulus oſtendit: & vt illa præſcriptio eſt ex ſenatusconſulto, ita etiam hæc ex l. 4. l. penultim. & l. vlt. quamquam non eſt ſenatusconſulto introducta, ſed edicto Diui Neruæ, D. eod. l.
2 vltim. ¶ Hæc præſcriptio locum habet, I. Cùm agitur de ſtatu manumiſſi à defuncto, l. 1. & l. 4. II. Cùm agitur de ſtatu filij defunctæ, l. 6. & ſupr. de libera. cau. d. l. principaliter, vel defuncti, l. penult. III. Cùm agitur de hereditate, vel rebus à defuncto relictis, l. 2. 3. 4. & vltim. & ſupr. de libera. cau. d. l. principaliter.
3 ¶ Ceſſat autem, I. Cùm non agitur de libertate, vel ingenuitate, ſed de filij emancipatione, l. 5. II. Si defunctus pro ingenuo ſe non geſſit in diem mortis, l. 6. III. Si defunctus in fugam conuerſus, & latitans deceſſit, l. vltim. IV. Si ei viuo controuerſia mota fuit, l. 2. l. 3. coram iudice competente, l. penultim. V. Si ſtatus defuncti in meliorem, non in deteriorem, conditionem retractetur, D. eod. l. 1. §. vltim. & l. pen.

Tit. XXII. De longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate, non aduerſus libertatem opponitur.

I. 2. ij.	*III. 2. j.*
II. 1. 2. ij.	

1 DVplici quinquennij præſcriptioni adiungitur præſcriptio longi temporis, id eſt, decem annorum inter præſentes, D. qui & à quibus manum. l. ſi cum fideicommiſſa, 16. §. Ariſto. viginti inter abſentes.
2 l. 2. ¶ Vt huic præſcriptioni ſit locus, duo requiruntur. I. Proponatur pro libertate, non contra libertatem, vt ipſa rubrica oſtendit: quia contra libertatem ne quidem ſexaginta annorum præſcriptio admittitur, l. 3. II. Poſſeſſio libertatis bona fide, & ex iuſto initio, vt manumiſſione, l. 1. & 2.

Tit. XXIII. De peculio eius, qui libertatem meruit.

INterdum controuerſia eſt de ſtatu perſonæ, de qua ſatis multa dicta ſunt: quandoque non de ſtatu, ſed de rebus: quia fatetur quis aliquem eſſe rectè à domino manumiſſum, ſed negat ei peculium eſſe conceſſum, quia is, qui libertatẽ dedit, nihil de peculio expreſsè dixit. Hæc quæſtio diſſoluitur per diſtinctionem. Aut enim libertas inter viuos, aut in vltima voluntate data eſt. Priori caſu peculium, niſi adimatur, tacitè relictum cenſetur. Poſteriori caſu, niſi expreſsè relinquatur, tacitè cenſetur ademptum, l. vnic. & D. de pecul. l. ſi Sticho. 53. & Inſtitut. de legat. §. peculium autem. Rationem differentiæ Cuiacius affert, quia manumittens inter viuos, peculium nec ſibi retinet, nec alij dat; in teſtamento verò cum vniuerſo iure ad heredem transferre cenſetur. Quod dixi, inter viuos manumiſſo peculium tacitè conceſſum videri, etiam in manumiſſis ab vniuerſitate obtinet, D. de manumiſſ. quæ ſeru. ad vniu. pertinet, l. vltim. ſecus. ſi pupillus manumittat, D. de manum. vindic. l. penultim. 1

Tit. XXIV. De S. C. Claudiano tollendo.

EX S. C. Claudiano, ſi mulier alieno ſeruo aut adſcriptitio poſt trinam domini denunciationem ſeptem teſtibus adhibitis factam ſe iungebat, per ſententiam iudicis addicebatur domino in ſeruitutem, & omnia eius bona eidem domino acquirebantur, Inſtitut. de ſucceſſ. ſublat. §. 1. & ibi Theoph. & C. Theodoſ. hoc titu. Tacitus lib. 12. Annal. Idem poſteà ſtatuiſſe Veſpaſianum teſtis eſt Suetonius in Veſpaſ. c. 11. Sed in libris iuris tantum ſenatusconſulti Claudiani mentio ſit. Hoc ſenatusconſultum tantum in femina obtinere, quæ ſe alieno ſeruo iunxit, non in maſculo alienam ancillam habente in contubernio, conſtat ex l. 3. ſupr. de liber. cau. & l. ancillæ. 9. ſupr. commun. de ſucceſſionibus. Iuſtinianus autem, hoc ſenatusconſulto ſublato, libertatem mulieri conſeruat, ſeruum aut adſcriptitium domino per ſe vel per iudicem caſtigare permittit, l. vnic. & Inſtitut. de ſucceſſ. ſublat. d. §. 1. Hîc finem accipit tractatus de præiudiciis. 1

Tit. XXV. De nudo iure Quiritium tollendo.

DEinceps dicendum de dominio, id eſt, de iure, quo res noſtra eſt, ita vt de ea pro libitu diſponere poſſimus, ſupr. manda. l. in re mandata. 21. niſi vi, aut iure, aut teſtamento, aut conuentione prohibeamur, C. de reb. alien. non alien. l. vltim. ¶ Huius olim erant tria genera. Nam alij erant domini iure Quiritium, qui habebant dominium legitimum: alij bonorum domini, à Theophilo Inſtitut. de libertin. vocati bonitarii, qui naturale dominium habebant: alij pleno iure domini, qui tam legitimum, quàm naturale dominium habebant. Verbi gratiâ, cui ſeruus venditus & mancipatus erat, is erat pleno iure dominus, & ſi eum alteri venderet, & ſine emancipatione traderet, nudum dominium retinebat iure Quiritium, emptor autem eum ſeruum in bonis habebat. Sed Iuſtinianus nudum ius Quiritium ſuſtulit, l. vnic. 1 2

l.vnic.conſequenter etiam dominium,quod quis dicebatur in bonis habere,euanuit, adeo vt hodie quicumque rei dominium habent,pleno iure domini ſint,niſi eius rei vſusfructus alienus ſit. Dominii definitione ac diuiſione expoſitis , conſequenter videndum,quomodò acquiratur.

Tit. XXVI. De vſucapione pro emptore , vel pro tranſactione.

I. 8.	*V.* 20.
II. 12.	*VI* 8.
III. 9.	*VII.* 8. 16.
IV. p. 16.	*VIII* 21.
§. 3. 14.	*IX.* 13.

1 INter modos acquirendi dominij vſucapionem numerari,ex eius definitione cõſtat.Nam à Modeſtino,in l.3.D.de vſurp. & vſucap. definitur, adiectio dominij per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti : ab Vlpiano autem in fragmentis titulo de dominiis & acquiſitionibus rerum definitur adeptio dominij per continuationem poſſeſſionis anni vel biennij : quia olim res mobiles anni , immobiles biennij ſpatio vſucapiebantur , ſed quia Iuſtinianus hæc tempora mutauit , & pro anno triennium , pro bienniu decennium , aut viginti annos fecit; idcirco Tribonianus verba Modeſtini (vt probabile eſt) interpolauit : etenim veriſimile eſt , Modeſtinum ſcripſiſſe *anni vel biennii* : quorum verborum loco Tribonianus ſubſtituit *temporis lege definiti.* Iam verò quòd Cuiacius putat, in dicta Modeſtini definitione pro *adiectio* , legendum *adeptio* , quoniam ita apud Vlpianum ſcriptum eſt, hæc emendatio non eſt neceſſaria : propterea quod vſucapio in hoc eſt ſimilis alluuioni, quòd non ſtatim vno momento , ſed paulatim, poſſeſſionis & temporis progreſſu dominiũ tribuit.Mihi igitur viderut Modeſtinus vſucapionem ſpectare ab initio ad finem vſque: Vlpianus verò eam conſiderare ac definire prout perfecta eſt. illa ratione eſt adiectio; ſecundum hanc inſpectionem eſt adeptio dominij. Genus igitur vſucapionis eſt dominij adiectio ſiue adeptio. Huic generi adduntur differentiæ ſumptæ ab eſſentialibus vſucapionis requiſitis , per quas vſucapio ab aliis acquirendi modis ſeiungitur. I . Namque vſucapio requirit poſſeſſionem , vt ipſum vocabulum oſtendit : etenim vſus hic accipitur pro poſſeſſione, vt & in l.quæſtio. 115. D. de verb. ſignif. capio autem eſt acquiſitio , vt in l. aliud eſt capere. 71. D.eod & in l. bonæ fidei. 48.in princip. D. de acquir. ret.dom.adeo vt vſucapere,nihil aliud ſit,quàm poſſidendo acquirere.II.Vſucapio requirit huius poſſeſſionis continuationem:quia tempus vſucapionis continuum eſt,D.de vſurpat.& vſucap.l.numquàm. 31. §. 1. III. Requirit,vt tanto tempore poſſideatur, quantum lex vſucapientibus præſcribit, id eſt, triennio in rebus mobilibus , decennio inter præſentes,aut viginti anni inter abſentes in rebus immobilibus , infr. de vſucap. transfor.l.vnic.Hæc ſunt vſucapionis requiſita,ex quibus acceptæ ſunt differentiæ, quæ in definitione poſitæ fuerunt:Sunt tamen & alia quædam requiſita , quæ non expreſſe, ſed τῇ δυνάμει). vi & poteſtate in ea definitione continentur , nempe vt res poſſit vſucapi, veluti ne ſit furtiua , aut vi poſſeſſa , Inſt. de vſcap. §. furtiuæ. & iuſta cauſa ſeu titulus poſſeſſionis , Inſtit. eod. §.error.& bona fides vſucapientis , Inſtit. eod. in princ. & interdum ſcientia domini , cuius res vſucapi-
2 tur , Nou. 119.cap.7. ¶ Bono autem publico vſucapio introducta eſt , ne rerum dominia ſemper eſſent in incerto,& vt aliquis eſſet litium finis , D. de vſurp. & vſucap. l. 1. & Inſtit. eod. in princip. & D. pro ſuo l.vltim. in princip. ¶ Porrò duplex eſt vſucapionis 3 diuiſio.Nam habita ratione rerum, quæ vſucapiuntur, & temporis,quo vſucapitur , alia eſt vſucapio propriè dicta,quæ eſt rerum mobilium, ac triennio perficitur; alia longi temporis poſſeſſio , ſeu longi temporis præſcriptio,quæ decem annis inter præſentes,viginti inter abſentes abſoluitur, infr. de vſucap. transfor. l.vnic.& Inſtit. de vſucap. in princip. Ratione autem tituli ſeu cauſæ poſſidendi alia dicitur vſucapio pro herede, alia pro emptore,alia pro donato,&c.ex qua diuiſione tam in Digeſtis quam in Codice ſumuntur varij tituli ad vſucapiones pertinentes.

¶ Hic titulus duas cauſas declarat , nimirum pro 4 emptore,& pro tranſactione : quocirca duæ ſunt eius partes. ¶ Prior pars de vſucapione pro emptore 5 duobus capitibus conſtat, quorum alterum eſt de vſucapione propriè dicta, alterum de longi temporis poſſeſſione. ¶ Prius caput diuiditur in tria ſegmenta. 6

¶ In primo ſegmento de re,quæ vſucapitur, diſſol 7 uuntur quatuor quæſtiones. ¶ Primo quæritur , an 8 res furtiua poſſit vſucapi. Reſpondetur , non poſſe, quandiu furtiua eſt: ſed tum demum poſſe cùm vitium purgatum erit,l.1.6.& 7.& Inſtit.de vſucap.§. furtiuæ. Vt autem intelligatur,quibus caſibus res fiat furtiua, & quibus modis vitium purgetur , diſtinctio adhibenda eſt:aut enim furtum fit domino , aut ſurripitur creditori hypotheca,vel pignus. Hypothecæ & pignoris vocabula in præſentia propriè accipio ; vt dicatur hypotheca,cuius poſſeſſio ad creditorem non transfertur;pignus autem,quod traditur creditori , D. de pigner. act.l.ſi rem alienam.9.§.propriè. Primo caſu res non poteſt vſucapi , donec in poteſtatem domini reuertatur,atque ita vitium purgetur , & res furtiua eſſe deſinat,l.7. quare dominus interim poteſt eam vindicare,l. 1. etiam à bonæfidei poſſeſſore,d.l. 7. Secundo caſu furtum fieri dicitur, cùm ipſe dominus , qui rem obligauit , eam vendit , D. de furt. l. ſi is qui rem 66 .in prin. non poteſt igitur vſucapi , quia eſt furtiua, l.6.niſi vitium purgatum ſit, id eſt, niſi in poteſtatem domini reuerſa fuerit,arg.l.4.§. ſi rem. D. de vſurp. & vſucap. Tertius caſus eſt bipertitus;quia vel ipſe dominus qui pignori dedit , vel extraneus rem creditori ſurripit.Si dominus rem auferat,furtum quidem facit; ſed vitium illicò purgatur, cùm res ſit in domini poteſtate,proinde vſucapi poterit, d. l. 4. § ſi rem. & D.pro emptore, l. 5. Quòd ſi extraneus creditori pignus ſurripiat,certum quidem eſt,rem fieri furtiuam , nec poſſe ante vitium purgatum vſucapi : ſed purgatur , non ſolùm ſi in domini , ſed etiam ſi in creditoris poteſtatem res redierit, D.de vſurp. & vſucap.l. vltim. vbi pro *dederit*,omnino puto legendũ,*dederit*,& ex proximo repetendum *dominus*: vt ſenſus ſit,dominũ rem pignori dediſſe,&alium eandum rem creditori ſurripuiſſe.Quod ſi legamus *dederis*,ponendum erit eundem pignori dediſſe , & ſurripuiſſe. Hic ſi dominus ſit ,malè Paulus dicet eam rem poſſe vſucapi,cum in poteſtatem creditoris redierit,quia iam probaui eam poſſe vſucapi , etiam priúſquam in poteſtatem creditoris reuertatur : propterea quòd , licèt ſit furtiua , tamen cùm ſit in domini poteſtate , ſtatim furtiua eſſe deſinit. Ne dicas hanc legem in eo domino obtinere , qui rem ſuam alienare prohibetur , vt quidam malè probare nituntur ex l. ſi ab eo. 12.D.eod & ex l. 2. §. ſi à pupillo , & § ſeq. D. pro empt. malè enim has leges accipiunt,quaſi loquantur de rebus in eius dominio conſtitutis , qui alienare prohibetur :nam reuera loquuntur de rebus alienis, alioquin vſucapionem non permitterent ; quia lex rem alienare prohibens,ſimul

vſucapi

vſucapi prohibet,D.de fun.dot.l.ſi fundum. 16. in pr. Sanè, ſi in dicto §. ſi à pupillo. ageretur de re pupilli, malè vſucapio admitteretur contra l.bonæ fidei.48. in princ.D.de acquir.rer.dom.Si vérò hic,qui pignori dedit,& ſurripuit,non ſit dominus,pignus non tenet, D. de pign.l.& quæ.15.§.1. Quare cùm creditor in ea re nihil iuris habeat, non videtur rectè dici vitium purgari,cùm res in poteſtatem creditoris redierit,ſed potiùs dicendum, cùm rediit io domini poteſtatem. Nec ad rem facit,quòd cùm nō dominus rem pignori dat, actio pigneratitia perſonalis naſcitur,D.de pigner.act. l.ſi rem alienam.9.in princ.l.ſi pignote.12. §.ſi prædo. quia non propterea creditor habet ius in re.

9 ¶ Secundò quæritur,an partus ancillæ furtiuæ poſſit vſucapi. Hæc quæſtio per diſtinctionem ſoluenda eſt. Aut enim ancilla prægnans ſurrepta fuit, aut partus conceptus eſt apud furem,aut apud bonæ fidei poſſeſſorem. Primo & ſecundo caſu partus eſt furtiuus,nec poteſt vſucapi,antequàm vitium purgetur,id eſt,antequam res in poteſtatem domini reuertatur.Nec refert, vtrùm apud ipſum furem, an apud bonæ fidei emptorem partus editus ſit, ſupr. de furt.l.ancillæ. 12. & D. eod.l.qui vas.48.§.ancilla.Tertio caſu,quo ancilla furtiua apud booæ fidei poſſeſſorem concepit & peperit, partus furtiuus non eſt,idcirco vſucapi poteſt,l.3.nam ex qua cauſa matrem vſucaperemus, ſi furtiua non eſſet, ex ea cauſa partum vſucapimus, ſi furtiuā eſſe matrem ignoremus, D.de Publ. in rem act.l.ſi ego.11.§. idem Iulianus.& de vſurp.& vſucap.l.non ſolùm.33.in princ.vſucapimus,inquam, pro ſuo,D.pro ſuo, l. 4. in princ.

10 ¶ Huius regulæ traduntur quatuor exceptiones in l.4.D.de vſurp.& vſucap. I. Niſi hic bonæ fidei poſſeſſor ſit heres furis: cùm enim heres in vitia defuncti ſuccedat,infr.de acquir.poſſeſſ.l.pen.& D.de Public.in rem act.l.ſi ego.11.§.partus.vſucapere nequit, non ſolùm ſi ancilla apud furem concepit,& apud ipſum heredem furti ignarum peperit, ſed etiam ſi apud ipſum heredem,cui de furto oihil conſtabat, concepit & peperit,d.l.4.§.heres.Quia tamen hic partus noo eſt furtiuus;idcirco ſi heres eum diſtraxit, emptor eum vſucapere poterit ex ſententia Scæuolæ relata ab Vlpiano in l.ſi aliena.10.§.vlt.D. eod. quæ tamen ſententia non obtinet in partu apud furem concepto, vt ſup.oſtendi, ſed tantùm in concepto & edito apud furis heredem furti ignarum. II. Niſi filius,vel ſeruus alienam ancillam ſurripuerit,& patri vel domino dederit: hic enim partum apud ſe conceptum & editum nequit vſucapere:quia mala fides ſerui nocet domino,& mala fides filij nocet patri, d. l. 4.§. de illo.& D.eod.l.heres eius. 43. §. 1. III. Niſi antequàm ancilla pariat, poſſeſſor aliunde reſciſcat matrem eſſe furtiuam, d.l.4.§.ſi antequàm,d.l.non ſolùm,in princ.Secundum hanc expoſitionem Accurſius rectè iotepretatur §. ſed etſi vt ſeruum,d.l.4.quamquam hoc non exprimitur in contextu,niſi vltima verba huius §.repetantur in §.ſeq. ita vt hunc §.claudant, & ſequentem inchoent: quod mihi verò ſimillimum videtur. probabile namque eſt, hîc accidiſſe, quod ſæpe contingere ſolet, vt verba ab auctore duplicata, ſcriptor per incuriam ſemel tantùm deſcripſerit. Porrò hæc exceptio debet accipi cum limitatione, vt ita demum ſcientia poſſeſſori noceat, ſi dominum ancillæ,cùm poſſet, certiorem non fecerit: quia ſiue certiorem fecit,ſiue facere nō potuit, quamuis matrem eſſe furtiuam poſtea reſciſcat,nihilominùs tamen partum vſucapit,D.pro ſuo,l.4.in princ.

11 ¶ Quæ de partu ancillæ diximus,non omnia in fructibus obtinent: nam fructus rei quamuis furtiuæ,fit ſtatim bonæ fidei poſſeſſoris, vt vſucapione opus non ſit,d.l.4.§.lana.& D.de acquir.rer.dom.l.bonę fidei.48. §.vlt.niſi poſſeſſor ſit heres furis:quia heres(vt tam dixi)ſuccedit in vitia defuncti;proinde nec fit ſtatim dominus,nec vſucapit. Aduerſus banc ſententiam videtur facere,quod ſcribit Vlpianus in d. l. qui vas. §. ancilla.idem obtinere in pecudibus, & pecudum fœtu, quod in ancilla & partu ancillæ.Reſpoodeo partum & fœtum conſiderari, vel vt rem principalem, vt cùm quis partum ancillę,aut fœtum pecoris emit;vel vt acceſſionem,vt cùm quis emit ancillam,vel pecudem, & inde percipit partum ſeu fœtum:rurſus ſeparatas quæſtiones eſſe,an partus vel fætus poſſit vſucapi,& à quo poſſit vſucapi.His duabus diſtinctionibus poſitis,dico Vlpianum ſpectare partum & fœtum per ſe,vt ſunt res principales, & reſpicere ad quæſtionem, an vſucapi poſſint:rectè igitur ait hęc poſſe vſucapi,& nullum eſſe diſcrimen,quod ad hoc,inter partum & fœtum pecoris;quia nec partus nec fœtus furtiuus eſt.Nos verò locuti modò ſumus de fructib.quatenus ſunt rei acceſſiones, dum diximus eum qui bona fide rem poſſidet, fructus eius lucrari: & reſpicientes ad poſteriorem quæſtionem dicimus fructus non vſucapi à bonæ fidei poſſeſſore, quem diximus fructus lucrari, ex re bona fide poſſeſſa perceptos, ſed ab aliquo alio, qui hos fructus bona fide emerit, alióve iuſto titulo acceperit. Rurſus nobis contradicit Marcellus relatus à Scæuola,& ab Vlpiano in d.l. ſi aliena. §. vlt.nam ex Marcelli ſententia iuuencus apud heredem furis conceptus & natus,& ab eo diſtractus,vſucapi non poteſt. Reſpondeo,hanc ſententiam tantùm referri,noo probari: ſtatim enim ſubiicitur ſententia Scæuolæ, quæ præualuit.

¶ Tertiò quæritur, an res vſucapi poſſit, quam teſtator alienari prohibuit, ſeu quam heredibus ſeruari iuſſit,ſi fortè heredes tutorum veodiderint & tradiderint bona fide accipiēti. Hoc caſu ſupponimus emptorem non fieri dominum, licèt rem à tutore bona fide emerit, & acceperit:quia venditio contra voluntatem & prohibitionem teſtatoris facta eſt: quæ quidem voluntas valet, quia non eſt nudum præceptum, ſed eſt prohibitio facta in gratiam heredum, quibus teſtator res ſeruari iuſſit,D.de lega.j.l.filiusfamiliâs. 114.§.Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt eos qui teſtamento.& de lega.iij.l.pater.38.§.Iulius,& l.Lucius.93. in princ.quod enim tutori permiſſum eſt,vt res pupilli alienet;ſicut non habet locum in rebus,quas lex alienari prohibet,C.co.l.vlt.ita etiam in rebus,quas teſtator alienari prohibuit: & quod dicitur, tutorem pro domino haberi,D.co.l. tutor qui.27.& de fur. l. interdum.56.§. qui tutelam.tunc obtinet, cùm tutor rectè adminiſtrat,noo cùm pupillum ſpoliat, ſupr. de adminiſtr.tut.l.non omni. 16. & D.eo.l.tutor ad vtilitatem. 22.Quoniam igitur emptor non fit dominus, meritò quæritur, an ſaltem rem vſucapiat. Quod prima facie dicendum videbatur: quia ſi tutor loco domini haberetur,emptor ſtatim fieret dominus,Inſtit.de rer.diuiſ. §.per traditionem; ergo cùm tutor habeatur pro non domino, conſequens eſt, vt bonæ fidei emptor rem vſucapiat,Inſt.de vſucap.in princ. Contrarium tamen reſpondetur, l. 2.quia res pupillares vſucapi non poſſunt,D.de acquir. rer.dom. l. bonæ fidei. 48. in princ. præſertim cùm teſtator alienari prohibuit: nam qui alienari prohibet,etiam vſucapi prohibet, D. de fun. dot.l.ſi fundum.16. 12

¶ Quartò quæritur,ſi quis rem à pupillo ſine tutoris auctoritate emerit, an poſſit vſucapere; quia hoc etiam caſu certi iuris eſt emptorem non fieri ſtatim dominum, cùm pupillus ſine tutore res ſuas alienare non poſſit, Inſtit.quib.alien.licèt vel non. §. nunc admonēdi. Quęritur ergo,an res vſucapiatur.Reſpondetur,non vſucapi,l.vlt.tunc enim vſucapimus,cùm rem 13

à non domino bona fide accepimus, id eſt, exiſtiman-
tes eum eſſe dominum,Inſt.de vſucap.in princ.nõ cùm
accepimus à domino, qui rem ſuam alienare nequit.
14 Hactenus de re,quæ vſucapitur. ¶ Secundum ſegmen-
tum eſt de bona fide: quæ quidem, ſi agatur de re im-
mobili,requiritur tantùm in emptore,non in vendito-
re,Inſt.de vſucap.§.quod autem. Si verò de re mobili,
vt de ancilla,requiritur in vtroque contrahente, l.5.§.
1.Vbi ſecundum vulgatam lectionem,quæ habet,*longi
temporis ſpatio*,longi tẽporis appellatio tribuitur trien-
nio:quia res mobiles triennio vſucapi conſtat, inſt. de
vſucap.transfor.l.vn.§.cùm autem. & Inſtit.de vſucap.
in princ. Quare cùm alibi longum tempus ſit decem
aut viginti annorum,infr.tit.33.& Inſt.d.pr. non malè
verbum *longi*, à manuſcriptis Codicibus abeſſe vide-
tur. Dictæ autem differentiæ ratio eſt: quia qui mala
fide rem mobilem alienam vendit, furtum facit: vnde
res, tamquam furtiua,non poteſt vſucapi, Inſt.de vſu-
cap.§.furtiuæ, & §. vnde. res autem immobiles in
15 furtum non cadunt, d. §.quod autem. ¶ Nota bonam
fidem requiri tempore emptionis contractæ, & tem-
pore traditionis,quamuis in aliis cauſis ſpectetur dum-
taxat tempus traditionis, D. pro emptore,l.2. in princ.
Sed mala fides ſuperueniens, iure ciuili non officit
vſucapioni, d.l. vn. §. hoc tantummodò. & D. de ac-
quir. rer. dom. l. bonæ fidei. 48. §. 1. iure autem cano-
nico vſucapionem interrumpit, extr. de præſcript.cap.
16 vlt. ¶ Tertium ſegmentum eſt de conſenſu,vel diſſen-
ſu, vel ignorantia domini rei venditæ: ſupponimus
enim rem eſſe venditam à non domino,Inſt.de vſucap.
in princ.quare huic venditioni interdum domini con-
ſenſus, interdum diſſenſus, interdum ignorantia acci-
dit. Primo caſu, cùm dominus venditioni conſenſit,
non eſt opus vſucapione, quia ſtatim emptor per tra-
ditionem fit dominus, cùm nihil interſit, vtrùm do-
minus rem vendat & tradat, an eius voluntate alius,
D. de acquir. rer. domin. l. qua ratione. 9. §. nihil. &
Inſt. de rer. diuiſ. §. nihil. Sed etſi dominus tantùm
venditioni, non etiam traditioni expreſsè conſenſerit,
nihilominùs emptor aduerſus dominum rem vindi-
cantem,ſe tueri poterit, nec refert, ab initio dominus
rem vendendam mandauerit,D.de except.rei vend. &
trad.l.1.§.ſi quis rem meam.an tẽpore contractus con-
ſenſerit,infr.de euictiõn.l.exceptione.11.an poſtea ra-
tum habuerit,l.4.in princ.tantùm excipitur, niſi ante
rei traditionem dominus pœnitentia ductus rem tra-
di vetuerit,d.l.1.§.ſi quis rem meã. Secundo caſu,cùm
quis rem alienam mobilem (quia hoc capite de rebus
mobilibus agimus,dicturi ſequenti, quantum ad hunc
titulum ſpectat, de rebus immobilibus) contra domi-
ni voluntatem vendit,ſiquidem ſciens vendat, furtum
committit: res igitur fit furtiua, nec ab emptore licèt
bonæ fidei poteſt vſucapi, antequam vitium purgetur,
id eſt,antequã res in domini poteſtatem reuertatur,l.7.
& Inſt.de vſucap.§.furtiuæ,§.vnde.&§.aliquando.At ſi
venditor ſe eſſe dominũ, vel voluntate domini vẽdere
exiſtimet, ſine dubio furtum non facit, cùm furtum
ſine affectu furandi non committatur: proinde res à
bonæ fidei emptore poterit vſucapi, D. eo.l. poteſt.36.
& Inſt.eod.§.ſed tamen. & de obligat. quæ ex delic. §.
placuit. Tertij caſus eadem eſt ratio:quia quiſquis rem
alienam mobilem ſciens vendit, furtum committit, d.
§.furtiuæ.niſi vel domini conſenſum habeat,vel domi-
17 num,ſi ſciat,conſenſurum putet. dictis iurib. ¶ Quar-
tum ſegmentum eſt de effectu vſucapionis. Effectus
eſt,vt is,qui vſucapit,rei dominiũ acquirat, D. de acq.
rer.domin. l. acquiruntur. 10. §. vlt. & de vſurpat. &
vſucap. l. 3. & Inſt. eod. in princ. & per quas perſon.
nob. acquir. §. de his autem. verſ. ſed bonæ. Cui con-
ſequens eſt, vt prior dominus dominium amittat,quia
duo eiuſdem rei in ſolidum domini eſſe nequeunt, D.
commoda.l.5.§.vlt. Ergo rei vindicatio,quæ ante vſu-
capionem perfectam priori domino competebat, vſu-
capione completa ei non datur: adeo vt is qui vſuce-
pit,exceptionis ope non egeat, ſed ipſo iure tutus ſit.
Hucuſque de vſucapione rerum mobilium.

¶ Poſterius tituli caput eſt de longi temporis poſ- 18
ſeſſione, qua res immobiles vſucapiuntur. In has non
cadit vitium furti, ſed tantùm violentæ poſſeſſionis.
Quapropter non ſolùm qui vi poſſidet, ſed etiam qui
ab eo bona fide emit,vſucapere nequit, propter vitiũ,
quod eſt in re,d.§.furtiuæ.Item is,qui mala fide ſine vi
poſſidet, vſucapere propter malam fidem non poteſt,
ſed nihil obſtat, quò minùs ille, qui ab hoc bona fide
emit,vſucapiat,Inſt.eod.§.quod autem.dummodò,do-
minus non ſit venditionis ignarus:alioquin bonæ fidei
poſſeſſor rem longo tempore nõ vſucapit, ſed tantùm
longiſſimi temporis exceptione ſe tueri poteſt, Nou.
119.cap.7.Quæ de toto prædio dixi, eadem obtinent
in parte prædij: quoniam totius & partis eadem eſt ra-
tio, D.de rei vindic. l. quæ de tota.76. in princ.Finge
igitur malæ fidei poſſeſſorem vẽdere partẽ fundi:ipſe
quidẽ partem, quã retinet,omnimodò cum omnibus
fructibus domino reſtituere tenetur, & eo nomine rei
vindicatione conueniri poteſt,l. 5. & ſupr.de rei vind.
l.certum.22. Quod verò ad partem venditam & tradi-
tam attinet, dominus eam ab emptore vindicare po-
teſt:quia rei vindicatio datur contra poſſidentem, D.
eod.l.officium.9.& l. qui petitorio. 96. niſi bonæ fidei
emptor vſucapionem compleuerit: cùm enim vſuca-
pio dominium in vſucapientem transferat,vt ſup. do-
cui,rei vindicationem, quæ priori domino compete-
bat, ipſo iure perimit, d.l. 5. Abſoluta eſt prior tituli
pars de vſucapione pro emptore.

¶ Ad poſteriorẽ partem,quæ eſt de vſucapione pro 19
tranſactione,pertinet l.pen. vbi tantùm traditur tranſ-
actionem eſſe iuſtam poſsidendi cauſam,ita vt per poſ-
ſeſsionem ex hac cauſa res vſucapiatur. Interpretes
hanc ſententiam coanguſtant ad rem tranſactionis
cauſa traditam, & negant in ea re obtinere,quam quis
ante tranſactionem poſsidebat, & vi tranſactionis re-
tinet,moti hoc argumento,quòd is,qui trãſigendo pa-
titur rem manere penes aduerſarium, ſi dominus ſit,
non trãsfert dominiũ,ſup.de tranſact.l.ſi ſuper.9.l.ſiue
apud acta.28. l. ſi pro fundo.33.Ergo ſi dominus non
ſit, vſucapiendi cõditionem non tribuit.Iohannes(re-
ferente Accurſio)hanc conſequentiam negat per l.2.§.
ſi à pupillo,D.pro empto.vbi pupillus, qui ſine tutore
rem ſuam vendens,non transfert dominium; nihilo-
minùs rem alienam vendens, vſucapiendi cõditionem
tribuit. Cuiacius communem ſententiam ſtricto iure
veram eſſe putat, ſed benignè vſucapionem tuitione
prætoris ſuſtineri cenſet. Mihi nemo rem acu (quod
aiunt) tetigiſſe videtur. Diſtinguendum verò arbitror
inter rem,de qua trãſigitur,& rem,qua tranſigitur.Illa
non habetur ex cauſa tranſactionis, & de ea loquun-
tur leges ſupr.citatæ:hæc autem habetur ex cauſa trãſ-
actionis, ſiue data ſit, ſiue retenta, ſupr. de tranſact.l.
tranſactionem. 35. l.tranſactio.38. Quare dicta l.pen.
de hac re debet accipi,qua tranſigitur, & in hac vtro-
que caſu vſucapio procedit,id eſt,ſiue res data ſit, ſiue
retenta: quia vtroque caſu dominium acquiritur, ſi is
erat dominus, qui tranſactionis cauſa rem dedit, vel
retineri paſſus eſt.

Tit. XXVII. De vſucapione pro donato.

I. 2. 3.	*III.* 4. 5.
II. 4.	

Hoc

Digitized by Google

1 HOc titulo deciduntor quatuor caſus. Aut enim aliquis rem ſuam donauit: aut alienam bona, vel mala fide donauit: aut
2 falsò creditur donaſſe. ¶ Primo caſu, quo dominus rem ſuam donauit, non eſt locus vſucapioni, quia rei dominium confeſtim donatario acquiritur, quandoquidem donatio eſt modus adquirendi dominij, Inſt. de donat. in pr. videlicèt ſi traditio interuenerit, Inſt. de adquir. rer. domin. §. per traditionem. Res igitur donatario auferri non poteſt. l. 1. quia donatio perfecta (de donatione ſimplici loquimur) reuocari nequit, l. vlt. niſi fortè donatarius ſit ingratus erga donatorem, infr. de reuoc. donat. l. vlt. & Inſt. de donat. §. aliæ.

3 ¶ Secundo caſu, quo quis rem alienam bonâ fide donauit, id eſt, quam putabat ſuam eſſe, res vſucapi poteſt pro donato, l. 1. niſi quid aliud obſtet, putà mala
4 fides donatarij, vel interruptio poſſeſſionis. ¶ Tertio caſu, quo non dominus malâ fide donauit, id eſt, ſciens rem eſſe alienam, ſiquidem ſit res mobilis, vſucapio non procedit: quia res furtiua facta eſt, l. 2. Quare bona donatarij fides ei non prodeſt, quò magis vſucapiat: ſed ſi res immobilis eſſet, vſucapio procederet, niſi eſſet vi poſſeſſa: quia furtum in res immobiles non cadit, Inſt. de vſucap. §. furtiuæ. & §. quod autem.

5 ¶ Quarto caſu, quo res non fuit donata, ſed poſſeſſor ſibi donatam falsò putat, hic error ei non prodeſt, neque vt ſtatim fiat dominus, neque vt pro donato vſucapiat, l. vlt. quia error falſæ cauſæ non parit vſucapionem, D. hoc tit. l. 1 in pr. & de vſurp. & vſucap. l. Celſus. 27. & Inſt. de vſucap. §. error. niſi iuſta ſit errandi cauſa. D. pro empt. l. 2. in pr. l. quod vulgò. 11. & pro ſuo. l. 3. & l. 4. §. vlt.

Tit. XXVIII. De vſucapione pro dote.

1 IVſtiſſimus eſt vſucapionis titulus pro dote, D. hoc tit. l. 1. in pr. ſed vt hæc vſucapio procedat, multa requiruntur. I. Vt matrimonium conſtet: quia cùm dos ſine matrimonio eſſe non poſſit, D. de iu. dot. l. 3. neque ſponſaliorum tempore vſucapio pro dote procedit, D. hoc tit. l. 1. §. & primum. neque cùm matrimonium iure non conſiſtit, d. l. 1. §. pe. & vlt. II. Vt mulier res alienas marito in dotem dederit: quia cùm ſuas res dat, ſtatim dominium ſine vſucapione transfert, Inſt. de rer. diuiſ. §. per traditionem. III. Vt res ſint inæſtimatæ: alioquin non vſucapientur pro dote, ſed pro emptore: quia æſtimatio eſt venditio, D. de iure dot. l. plerumque. 10. §. inde. & l. quod ſi. 15. adeo vt non res, ſed pretium dotale ſit, ſup. de rei vxor. actio. l. vn. §. & cùm lex. IV. Cuiac. requirit, vt ſint res mobiles, motus duplici argumento; quorum alterum eſt, quia l. vn. h. tit. loquitur de rebus mobilibus: vnde per argumentum à contrario ſenſu indicat, res immobiles non vſucapi. Alterum, quia lex Iulia, quæ alienationem prædij dotalis prohibuit, etiam ad vſucapionem pertinet, D. de fundo dot. l. ſi fundum. 16. Ego non dubito, quin contraria ſententia ſit vera, cùm nihil ſit, quod huiuſmodi vſucapioni iuſtè obiici poſſit. Nã in d. l. vn. ideo ponuntur res mobiles, quia ita contigit; vt paſſim in legib. Cod. obſeruare licet: vel quia hac ratione ſpecies magis redditur dubia: propterea quòd ob furti vitium, quod cadit in res mobiles, non in res immobiles, difficiliùs admittitur vſucapio rerũ mobiliũ, Inſt. de vſucap. §. furtiuæ, & §. vnde. Lex verò Iulia prohibuit quidem, ne alius rem mulieris dotalẽ vſucaperet: quia hoc eſſet mulieri damnoſum: ſed non prohibuit, ne maritus rem alienã pro dote vſucapiat, quod eſt mulieri vtile: quippe quæ ſoluto matrimonio hanc rem repetet, quod facere non poſſet, niſi res vſucapta eſſet. Præter hæc, alia requirũtur in vſucapione pro dote, quæ omnibus vſucapionibus communia ſunt: veluti, vt res vitio careat, ne fortè ſit furtiua, aut vi poſſeſſa; & bona fides vſucapientis, d. l. vnic. & continuatio poſſeſſionis per totum tempus lege definitum, D. de vſurp. & vſucap. l. 3.

Tit. XXIX. De vſucapione pro herede.

I. 2. ij. | *III. 2. p. ij.*
II. 2. iij. | *IV. 3. j.*

DVo ſunt capita huius tituli. ¶ Priori ca- 1
pite declaratur, quæ res poſſint, vel non 2
poſſint pro herede vſucapi: vbi datur regula, res viuentis non poſſe pro herede vſucapi, l. 3. Hęc regula producitur, vt obtineat, I. Etiãſi dominus rei abſens habeatur pro mortuo, d. l. 3. & D. eod. l. 1. II. Etiamſi primus poſſeſſor moriatur, quia heres eius non poteſt eandem rem pro herede vſucapere, l. 1. III. Etiamſi dominus mortuus ſit, & nemo eius hereditatem adierit, ſed ſui heredes exiſtant, qui nondum ſe immiſcuerint, l. 2. quia ſui heredes ipſo iure exiſtunt, Inſt. de hered. quæ ab inteſta. §. ſui autem heredes fiunt. proinde iure ciuili verè dici poſſunt non eſſe res viuẽtium, id eſt, ſuorum heredum, licèt iure prętorio poſſint abſtinere. Quòd ſi abſtinuerint, ex eo tempore vſucapionem prætor tuebitur: quia prætor abſtinentes ab hereditate, pro heredibus non
habet. ¶ Poſteriori capite quæritur, an poſſeſſio de- 3
functi proſit ſucceſſori, quo citiùs vſucapio perficiatur. Reſpondetur prodeſſe: quia poſſeſſio defuncti cõtinuatur cum poſſeſſione heredis, eique accedit, D. de diu. temp. præſcript. l. de acceſſionib. 14. §. 1. Quod cùm olim obſeruaretur duntaxat in poſſeſſione rerum immobilium, à Iuſtiniano productum eſt ad vſucapionem rerum mobilium, infr. de vſucap. transfor. l. vn. §. hoc tantummodò. & Inſt. de vſucap. §. diutina. Sed vt hoc obtineat, id eſt, vt poſſeſſio defuncti proſit heredi, tria requiruntur. I. Vt defunctus iuſto titulo poſſederit: nam poſſeſſio ſine titulo neque poſſidenti prodeſt, neque eius heredi, l. vltim. Intellige non prodeſſe ad vſucapiendum: quoniam ad præſcribendum prodeſt, ſi quidem præſcriptio titulum non requirit, D. ſi ſerui. vindic. l. ſi quis diuturno. 10 in princ. II. Vt defunctus bona fide poſſederit. Cùm enim vſucapio bonam fidem initio tantùm exigat, D. de acq. rer. domi. l. bonæ fidei. 48. §. 1. & de vſurp. & vſucap. l. iuſto. 44. §. etſi. meritò bonam fidem requirit in defuncto, à quo inchoatur; non in herede, à quo perficitur, infr. tit. prox. l. vlt. & D. de vſurp. & vſucap. l. heres. 43. in princ. & Inſt. de vſucap. §. diutina. Ceterùm vitia defuncti ad ſucceſſores tranſeunt, infr. de acq. poſſ. l. pe. & D. de diuer. tempor. præſcript. l. cùm heres. 11. III. Vt nullus alius medio tempore poſſederit, D. de vſurp. & vſucap. l. poſſeſſio. 20. Vacuum verò tempus, id eſt, quo nemo poſſedit, ad vſucapionem heredi procedit, D. eod. l. numquàm. 31. l. cœptam. 40. & ex quib. cauſ. maior. l. cùm miles. 30. in princ. quod ſingulari iure receptum eſt, d. l. iuſto. §. nondum, id eſt, vtilitatis causâ contra rationem iuris, D. de legib. l. ſingulare. 16.

Tit. XXX. Communia de vſucapionibus.

I. 3. | *III. 4.*
II. 2. |

TRia vſucapionum vitia hic titulus declarat, 1
propter quæ vſucapio non procedit.
¶ Primum vitium eſt, ſi res vſucapi 2
non poſſit: veluti ſi ſit res fiſcalis. Adeo namque verum eſt, rem fiſcalem non poſſe vſucapi,

vt nec partus ancillæ fiſcalis vſucapiatur,l. 2.quia partus ventrem ſequitur,adeo vt dominus ancillæ ſit etiã
3 dominus partus, ſupr. de rei vindic. l.7. ¶ Secundum vitium eſt,ſi is,qui vult vſucapere non poſſideat; quia ſine poſſeſſione non eſt vſucapio, D.de vſurp. & vſuc. l.fine. 25. Quare conductor, cùm tantùm rem teneat, nec ſibi,ſed domino poſſideat, rem vſucapere nequit,
4 l.1. ¶ Tertium vitium eſt mala fides primi poſſeſſoris, quæ quidem impedit vſucapionem, etiamſi heres eius bona fide poſſeſſionem continuet,quia bona fides initio vſucapionis requiritur, vt in calce ſuperioris tituli docui.

Tit.XXXI. De vſucapione transformanda,& de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.

1 HIc titulus eſt pars ſuperioris: omnibus enim vſucapiendi titulis eſt communis.
2 ¶ Diuiditur in duas præcipuas partes.
3 ¶ Prior pars eſt de vſucapione transformanda.Nam Iuſtinianus conſtitutione ſub hoc tit.poſita vſucapionem rerum immobilium duobus modis, mobilium tribus modis transformat.Rerum immobilium appellatione ait ſe intelligere,non ſolùm res verè immobiles,vt prædia ruſtica,& vrbana; ſed etiam quæ intelliguntur eſſe immobiles,id eſt,quæ habentur pro immobilibus, nimirum eas, quæ immobilibus accedunt:quales ſunt annui reditus,ſupr.de ſecund.nupt.l, 6.§.his illud.& ſeruitutes,ſup.de ſeru.& aqua.l.pe.quæ ſeruitutes quatenus vſucapiantur,expoſui Centur.3.q.
4 53. ¶ Quod ad res immobiles attinet,I.Olim tantummodò in Italia & ſolo Italico vſucapi poterant:ſed hodie ex Iuſtiniani conſtitutione vbique locorum vſucapi poſſunt. Cur autem prædia prouincialia olim non vſucapiebantur? An vt certior eſſet exactio ſtipendij, vel tributi, quod à poſſeſſore penditur? alia namque dicebantur ſtipendiaria, quæ modicũ ſtipendium populo Romano pendebant:alia tributaria,quæ grauius tributũ Imperatori præſtabant, Theoph. in §. per traditionem,Inſt.de rer.diuiſ. II.Hæ res olim biẽnio vſucapiebantur: hodie ex hac conſtitutione inter præſentes decennio, inter abſentes vicennio vſucapiuntur,d.l.vn.in pr. Quomodò autem præſentes, vel abſentes intelligantur,inf.declarabitur in l.vlt.de lon.
5 tem. præſcript. ¶ In rebus mobilibus tria reformata ſunt. I. Hæ res olim tam in prouinciis, quàm in Italia anni ſpatio vſucapiebantur: Iuſtinianus autem in locũ anni ſubſtituit triennium, d.l.vn.§.1. II. In vſucapiente bona fides toto vſucapionis tempore requirebatur, etſi in rebus immobilibus ſufficiebat ab initio bonam fidem habuiſſe. Differentiæ rationem eſſe puto: quia mala fides ſuperueniens facit, vt res tanquam furtiua nõ poſſit vſucapi:ſcimus autem res immobiles in furtum non cadere, Inſt. de vſucap.§. furtiuæ. & §.quod autem.Sed ex Iuſtiniani conſtitutione,exemplo rerum immobilium, etiam in rebus mobilibus bona fides tãtùm ab initio requiritur.Iure autem canonico in omni vſucapione & præſcriptione hoc obtinet,vt bona fides toto vſucapionis vel præſcriptionis tempore ſit neceſſaria,extr.de præſcript.c.vlt. III. Tempus,quo auctor poſſedit, cuicumque ſucceſſori prodeſt;ſiue in ius, vt heres,ſiue in rem titulo oneroſo,vt emptor, vel lucratiuo, vt donatarius ſucceſſerit: quia poſſeſſio auctoris accedit poſſeſſioni ſucceſſoris, & tempora continuantur, ſiue bonam ſiue malam fidem ſucceſſor habeat, dummodò bonam fidem auctor habuerit, quod olim tantùm in rebus immobilibus, hodie etiam in rebus mobilibus locum habet,d.l.vnic.§. pen. & Iuſt.de vſucap.§.diutina.Hæc dicta ſint de prima tituli parte.

6 ¶ Sequitur ſecunda pars de ſublata differentia rerum mancipi,& nec mancipi. Sciendum eſt,duos fuiſſe apud veteres rerum alienandarum modos,alienationem propriè dictam, & abalienationem, qui multis modis inter ſe differebant. I. Abalienatio fiebat ſolùm inter ciues Romanus,nec conueniebat peregrinis, niſi quibus ius commercij conceſſum erat:alienatio verò ciuibus Romanis, & peregrinis omnibus communis erat. II. Abalienatio fiebat per æs & libram, vel in iure ceſſione: alienatio autem perficiebatur ſimplici traditione. Abalienatio, quæ fiebat per æs & libram, dicebatur mancipatio: cuius ſolemnitas appellatur nexus, videlicèt cùm quinque teſtibus præſentibus, & libripende libram tenente, is, qui rem accipiebat, ære libram percutiebat: idqoe erat loco pretij. Quocirca non probo, quod ſcribit Cuiacius,nexum aut eſſe idem quod mancipium, aut differre à mãcipio vt genus à ſpecie: verius enim eſt, nexum eſſe formam emancipationis, quæ dicebatur nexu fieri. In iure autem ceſſio coram prætore vel pręſide fiebat,eo,cui cedebatur,rem ſolemnibus verbis vindicante:eo verò,qui cedebat, ad magiſtratus interrogationem, num contrà vindicare vellet,vel tacente,vel ſe vindicare negante. III. Mancipatio erat rerum mancipi: alienatio rerum nec mancipi:vſucapio,& in iure ceſſio tam rerũ mancipi, quàm nec mancipi, præterquam quòd prædia prouincialia vſucapi non poterant.Res mancipi erant, quæ non ſolùm in iure cedi,ſed etiam mancipari poterãt:*nimirum* prædia Italica,tam ruſtica, quàm vrbana:ſeruitutes ruſticæ, mancipia: quadrupedes, quæ dorſo, collóve domãtur,vt boues,equi,muli,aſini,niſi eſſent feræ beſtiæ, vt cameli,& elephãti.Ceteræ dicebantur res nec mancipi.IV. Abalienatio tribuebat dominiũ iure Quiritiũ: alienatio dominium iure gentium: cuius ratione dicebatur quis rem in bonis habere. Vide Vlp. tit. de dom. & acquiſ.rer.Cic.in Topicis,& ibi Boëtium, Feſtum in verbo *nexum*,Theoph.in §.per traditionem,Inſt.de rer. diuiſ. Hæc omnia ab aula receſſerunt. nam Iuſtinianus differentiam inter dominium iure Quiritium,& dominium iure gentium ſuſtulit, abrogato nudo dominio iuris Quiritium,ſup.de nudo iu.Quirit.toll.l.vn.vt ipſe quoq.refert,h.tit.l.vn. in princ. diſcrimen verò rerum mancipi,& nec mancipi tollit h.l.vn.in fi.

Tit. XXXII. De acquirenda, & retinenda poſſeſſione.

I. 7.	*VII.* 10. *iij.*
II. 8. *ij.*	*VIII.* 7.
III. 6.	*IX.* 8. *iij.* 10. *iij.*
IV. 8. j. 10. 1.	*X.* 5.
V. 8. *iv.*	*XI.* 10. *iv.*
VI. 10. *ij.*	*XII.* 7. 10. *j.*

SVperioribus titulis actum eſt de dominio: 1 deinceps agitur de poſſeſſione,quam Cuiacius rectè ab Aelio Gallo definiri putat, vt poſſeſſio dicatur eſſe vſus agri vel ædificij. Verùm hæc definitio cùm obſcuritatis& homonymiæ vitio laborat contra præceptum Ariſtotelis Topic. lib. 6. cap. 2. (verbum enim *vſus* aliter accipitur in tit. de vſu & habitatione,aliter in verbo vſucapio. atque hæc poſterior ſignificatio, quamuis rariùs occurrat, tamen ſine dubio debet accipi in hac definitione) tum etiam imperfecta eſt: quia non omnes res comprehendit, quæ poſſideri poſſunt. ſed tantùm res immobiles; quãuis certi iuris ſit omnes res corporales poſſe poſſideri, ſiue ſint mobiles, ſiue immobiles, dummodò ſint in commercio, vt mox notabo. Præterea ſiquis Aelij verba à Feſto relata in verbo *poſſeſſiones*, expendat, facilè intelliget Aelium poſſeſſionem non definire,ſed diſtin-

guere

guere à rebus poſſeſſis , vt ab agris , & ædificiis : quia
poſſeſſio agri non eſt ager , ſed eſt vſus agri : & poſſeſ-
ſio ædificij non eſt ædificium, ſed eſt vſus ædificij. Si-
milis diſtinctio eſt apud Iauolenum in l. quæſtio. 115.
D. de verb. ſignif. Rectiùs poſſeſſio à Theophilo in
princ.tit. de interdictis definitur detentio rei corpora-
lis, quæ quidem definitio conſtat ex materia & forma:
nam detentio eſt forma:res corporalis , eſt materia , id
eſt , res quæ poſſidetur. Dico rectiùs pro genere ſumi
detentionem, quàm vſum , non alia ratione , quàm vt
definitio ſit magis perſpicua. Dicitur autem eſſe de-
tentio rei corporalis , quia ſolæ res corporales poſſi-
dentur,ſi propriè loqui velimus , D. h.t.l.3.in princ.res
autem incorporales , vt ſeruitutes , non dicuntur pro-
priè poſſideri , ſed quaſi poſſideri , D. de ſeruit. præd.
vrban.l.ſi ædes. 32. §. libertas. Nondum tamen defini-
tio perfecta eſt : quia non omnes res corporales poſſi-
deri poſſunt , ſed eæ tantùm , quæ ſunt in commercio:
proinde nec hominem liberum poſſidere poſſumus,
D.h.t.l.cùm heredes. 2.§.vlt.nec rem ſacram , vel reli-
gioſam,D.co.l.qui vniuerſas.30.§.1.Perfecta igitur erit
definitio , ſi hæc particula addatur , ita vt poſſeſſio de-
finiatur detentio rei corporalis, quæ eſt in commercio.
2 ¶ Diuiſiones autem poſſeſſionis,quarũ cognitio & ex-
poſitio ad hunc ti.pertinẽt,poſteriùs à me exponentur.
3 ¶ Porrò huius tituli duæ ſunt perſpicuæ partes : prior
de poſſeſſione acquirenda : poſterior de poſſeſſione
amittenda,vel retinenda : nam, quia contrariorum ea-
dem eſt ſcientia, retentio & omiſſio poſſeſſionis ſimul
conſiderantur:nec refert, vtrùm proponatur agendum
de poſſeſſione retinenda,vt hîc,an de amittenda , vt in
rubrica Digeſtorum, quæ huic noſtræ rubricæ reſpon-
4 det. ¶ In priori parte diſſoluuntur quinque quæſtio-
5 nes. ¶ Primò quæritur , quæ poſſeſſio acquiratur.
Hîc traditur duplex poſſeſſionis diuiſio , I. Alia eſt ci-
uilis,alia naturalis,l.nemo.10.& D.pro hered. l. 2. §. 1.
& de vi & vi arma.l.1.§.deiicitur.& de verb.oblig.l.ſti-
pulatio iſta.38.§.hæc quoque.quę quidem poſſeſſiones
inter ſe diſtinguuntur,vt ius,& factum;ſiue vt animus,
& corpus:quia poſſeſſio naturalis conſiſtit in facto, D.
h.t.l.3.§.Neratius.& l.poſſeſſionem.29.ſiue in corpore,
d.l.nemo.d.l.poſſeſſionem.id eſt,in corporali rei deten-
tione,quæ etiam naturalis detentio dicitur, D.eod.l.1.
in pr. vnde vocatur etiam poſſeſſio corporalis , D.cod.
l.ſi id quod.25.§.vlt. ciuilis autem poſſeſſio conſiſtit in
iure,d.l.nemo.ſiue in animo,d.l.ſi id quod.§.vlt.&D.de
vi & vi arma.l.1.§.ſiue autem.& §.eum qui.id eſt, cùm
quis iure dominij,ſiue animo & opinione domini poſ-
ſidet,ſupr.de furt.l.pen.verſ.cùm igitur. & D.de noxal.
act.l.ſi ſeruus depoſitus. 22.§.1. II.Alia eſt poſſeſſio le-
gitima,alia non legitima , d.l. nemo. alibi dicitur iuſta,
vel iniuſta,D.h.t.l.3.§.ex contrario.& vti poſſideris,l.2.
& l.3.in prin.Vt iuſta & legitima poſſeſſio dicatur,duo
requiruntur.Vnum eſt , vt ſit ex iuſta cauſa , emptionis
putà,vel permutationis,vel pignoris,d.l.3.in princ.Vbi
notandum,duas eſſe cauſas iniuſtas , vim, & clandeſti-
nam occupationem: precarium verò aduerſus eum qui
conceſſit,eſſe poſſeſſionem iniuſtam,D.cod.l.1.§.vlt.&
l.2. aduerſus alios eſſe iuſtam , d. l. ſi ſeruus depoſitus.
§. 1. Alterum eſt , vt poſſeſſor de iure ſuo poſſeſſionis
non dubitet,id eſt , non ſit ab aliquo ſuper poſſeſſione
interpellatus,adeo vt ea poſſeſſio ſit omnium aduerſa-
6 riorum ſilentio confirmata,d.l.nemo. ¶ Secundò quæ-
ritur, quis poſſeſſionem acquirere poſſit : dubitatur de
infante,& vtilitatis causâ benignè receptum eſt,infan-
tẽ etiam ſine tutore poſſe acquirere poſſeſſionẽ,nõ ſo-
lùm per ſeruum,D.cod.l.quamuis.32.§.vlt. ſed etiã per
ſemetipſum , l.3. quam deciſionẽ ſpecialiter tantùm in
7 donatione obtinere docui cent. 6. quæſt. 94. ¶ Tertiò
quęritur,per quos poſſeſſio acquiratur.Reſpõdetur,nos

poſſeſſionẽ acquirere,non ſolùm per noſmetipſos , ſed
etiã per alios:nec ſolùm per perſonas noſtro iuri ſubie-
ctas,Inſt.per quas perſo.nob.acq.§.itẽ nobis.ſed etiã ex
re noſtra vel ipſorũ operis,per ſeruos alienos , in quib.
vſumfructũ habemus,necnõ per ſeruos alienos, & ho-
mines liberos,quos bona fide poſſidemus,Inſt.cod.§.de
his autẽ.& D.h.t.l.poſſeſſio quoq;.49.in pr.quin etiam
per ſeruum alienum ab alio,vel à nemine poſſeſſum,D.
cod.l.ſi me.34.§.vlt.&per quamcumq; extraneam libe-
ram perſonã,D.de acq.rer.domin.l.ea quę.53.Ergo no-
bis poſſeſſio acquiritur per procuratorẽ , vel tutorem,
vel curatorem,l.1.l.per procuratorẽ.8.& ſupr.per quas
perſon.nob.acq.l.1.& D.h.t.l.1.§.per procuratorẽ.& de
pignet.act.l.ſolutum.11.§.per liberam.& de vſurpat.&
vſucap.l.ſi rem.41. itẽ per negotiorũ geſtorem, dũmo-
dò ratum habeamus,D.h.t.l.cõmunis.42.§. 1. & de ne-
got.geſt.l.ſi ego.24.ita vt per hanc poſſeſſionẽ dominiũ
nobis acquirãt,ſi rem à domino accipiãt; vel vſucapiẽ-
di conditionẽ,ſi accipiant à non domino,Inſt.per quas
perſo.nob.acq.§.pe.Hinc in d.l.per procuratorẽ.dicitur
dominium nobis per hanc poſſeſſionẽ acquiri,ſi ab eo
ſeparari non poſſit:quod dictum debet accipi limitatẽ:
nullus enim caſus eſſe videtur,quo dominium nequeat
à poſſeſſione ſeparari , quia nihil commune habet do-
minium cum poſſeſſione,D.h.t.l.naturaliter.12.§.2.ſed
dicitur non poſſe ſeparari in dicta acquiſitione , id eſt,
cùm procurator nomine mandatoris accipit rẽ à domi-
no,d.l.1.§.per procuratorẽ. Sed ſi procurator rem non
apprehẽdat,poſſeſſionẽ domino non acquirit:nec pro-
deſt domino anim⁹ poſſidẽdi:quia poſſeſſio ſolo animo
nõ acquiritur:ſed actionẽ habet aduerſus procuratorẽ,
qui dolo vel culpa poſſeſſionẽ nõ acquiſiuit,l.vlt.Quòd
ſi rẽ procuratori meo tradideris meo nomine,id eſt , vt
ad me rem trãsferres,ille autem ſuo nomine acceperit:
poſſeſſio quidem procuratori,dominiũ autem mihi ac-
quiritur,D.de donat.l. qui mihi.13.& de acq.rer.dom.
l.per ſeruum.37.§.vlt.Nõ eſt ignorandũ,poſſeſſionẽ &
dominium nobis acquiri etiam ignorãtibus, vſucapio-
nem verò procedere tãtùm ſcientib.l.1.& D.de acq.rer.
dom.l.ſi procurator.13.& de acquir.poſſ.l.poſſeſſio.49.
§.vlt.& de vſurp.&vſucap.l.ſi emptã.47.Ergo vt domi-
nus per procuratorem poſſeſſionem acquirat , non eſt
opus, vt ſciat rẽ eſſe procuratori traditã:neceſſe tamen
eſt,vt velit poſſidere,D.de acquir.rer.dom.l.ea quæ.53.
¶ Quartò quæritur,quomodò poſſeſſio acquiratur,vel 8
non acquiratur.Hîc dantur quatuor regulæ.I.Nec ſolo
animo ſine corporali apprehenſione, nec ſolo corpore
ſine animo poſſidendi, ſed animo ſimul & corpore ac-
quiritur,l.4.&D.eo.l.3.§.1.l.quemadmodũ.8.II Acqui-
ritur emptori, ſi ſciẽte vẽditore in poſſeſſione ſit,etiãſi
in inſtrumẽto venditionis expreſſum nõ ſit rem fuiſſe
emptori à vẽditore traditã: quod quidẽ obtinet etiam,
cùm per procuratorẽ res empta ſit,l.2.III.Ex ſolo con-
tractu ſine traditione,putà ex cauſa emptionis , poſſeſ-
ſio nõ acquiritur : quod adeo verũ eſt, vt emptor rẽ ſibi
à vẽditore non traditã occupans, tãquàm iniuſtus poſ-
ſeſſor nõ poſſit rẽ retinere. Multò igitur minùs poſſeſ-
ſionẽ retinere poteſt , qui rem ſui debitoris ſibi nõ pi-
gneratã occupauit perperã quaſi emptor,cùm eam non
emerit,l.nec ex vera 9.IV.Nemo poteſt ſibi cauſã poſ-
ſeſſionis mutare,niſi ex noua cauſa accedente:proinde
colonus,niſi fundũ emat, nõ poteſt eum poſſidere pro
empto,l.5.¶Quintò quæritur,quis ſit effect⁹ poſſeſſio- 9
nis per aliũ quæſitæ.Per eã interdũ dominiũ,interdum
vſucapiendi conditionẽ acquiri,ſupr.expoſiti,diſſoluẽs
tertiã queſt.Hęc dicta ſint de acquirẽda poſſ. ¶In poſte- 10
riori tit.parte de poſſ. amittẽda vel retinẽda dãtur qua-
tuor reg.I.Poſſeſſio retinetur ſolo animo licèt ſolo ani-
mo ſine corporali apprehenſione acquiri nõ poſſit,l.4.
& D.co.l.3.§.ſed etſi.Quare ſi ſeru⁹,vel procurator,vel

Digitized by Google

enlonus, vel alius quiſpiam nobis poſſidens, culpa vel dolo poſſeſſionẽ reliquerit; domino nihilominùs poſſeſſiooẽ ànimo retinebimus, l.vlt. Quæri poteſt, an ſolo animo poſſeſſio amittatur, id eſt, an, ſicut animo retinendæ poſſeſſionis eam ſine corpore retineo, ita etiam ſolo animo deſerendæ poſſeſſionis eam perdam. Diſtinguendum eſt; quia vel per noſmetipſos poſſidemus, vel per alios. Priori caſu poſſeſſionem amittimus vel ſolo animo, vel etiam corpore, id eſt, animo & corpore, quare ſi in fundo manens, nolim eum poſſidere, ſtatim amitto poſſeſſionem: item ſi animo deſerendæ poſſeſſionis diſcedam, ſimiliter poſſeſſionẽ amitto, D.h.t.l.3. §.in amittenda, l.ſi quis vi.17. §.1.l.ſi me.34. in pr.l.peregrè.44.§.vlt. ſed ſi non animo deſerendæ poſſeſſionis diſcedam, poſſeſſionem (vt dixi) animo retineo. Secundum hæc explicare oportet l.quemadmodum.8.D.eod. & l.ferè.153.D.de diu.reg.iur. vbi dicitur poſſeſſionem non amitti niſi animo & corpore, id eſt, non amitti ſolo corpore, niſi animus deſerendæ poſſeſſionis accedat: ceterùm ſolo animo poſſeſſionem amitti, iam oſtendi. Poſteriori caſu pnſſeſſionem amittere poſſum ſolo corpore: quia etiam ignorans amitto, ſi colonus, vel procurator, vel alius, qui mihi poſſidet, poſſeſſionem relinquat; dummodò alius quiſpiam in poſſeſſionem ingrediatur, d.l.peregrè.§.vlt. ergo etiamſi colonus, vel alius qui in poſſeſſione meo nomine ſit, eam relinquat, ſi tamen ab alio non occupetur, poſſeſſionem animo retineo ex ſententia Proculi, D. de dolo. l.cùm quis.31. quam ſentẽtiam Iuſtinianus probat, l.vlt, reprobata ſententia Sabini, quem ſecutus eſt Africanus, qui Sabinianus fuit, in l.ſi de eo fundo. 40. §. 1. D, eod. & Pomponius, qui ad Sabinum ſcribens in l.ſi colonus.31.D.eod. ait, me retinere poſſeſſionem, colono meo diſcedente, ſi poſſeſſionis non deſerendæ animo diſceſſerit: atqui ſecundum Proculum & Iuſtinianum, etiamſi animo deſerendæ diſceſſerit, nihilominùs animo poſſeſſionem retineo. Quid ſi is, per quem poſſideo, moriatur? Hoc caſu nulla controuerſia fuit inter veteres Iureconſultos: nam omnes, etiã Sabiniani conceſſerunt poſſeſſionem animo retineri, d.l.ſi de eo.§.1, quia nec noſtra morte interpolatur noſtra poſſeſſio, D.ex quib.cauſ.maior. l. cùm miles. 30. in princ. & de vſurpat.& vſucap.l.numquam. 31.§.pen.l.cœptam. 40. l.iuſto. 44. §. nondum. II. Qui poſſeſſionem ſine iuſto titulo improbè occupauit, eam reſtituere cogitur cum omni cauſa, id eſt, cum omni vtilitate, l.6. III. Qui neque concedente domino, neque alio qui poteſtatem concedendę poſſeſſionis habeat, poſſeſſionem occupauit, eam retinere non poteſt, ſed reſtituere compellitur, l.7. Nec refert, vtrùm rem emerit, an ſe emiſſe ſimulet, l. nec ex vera.9. IV. Culpa deceſſoris nocet ſucceſſori; adeo vt ſi vitioſa fuit poſſeſſio defuncti, putà violenta, vel clandeſtina, etiam heres intelligatur vi aut clam poſſidere, proinde cogatur poſſeſſionẽ reſtituere, l.pen.

Tit. XXXIII. De præſcriptione longi temporis.

I. ſ. iv.	*VII. 9.*
II. ſ.j.iv.9.	*VIII. 3.j.*
III. 9.	*IX. ſ.ij.iij.7.8.*
IV. ſ.iv.	*X. ſ.iv.*
V. 3.j.	*XI. 3.ij.ſ.iij.*
VI. 3.j.ſ j.	*XII. ſ.iij.*

1 CVm dictum ſit de acquirenda & retinenda poſſeſſione, conſequenter agitur de præſcriptionibus, quę ex poſſeſſione oriũtur, & inter has primus locus datur præſcriptioni longi temporis, id eſt, decem annorum inter præſentes, viginti inter abſentes: quoniã hæc præſcriptio & cum vſucapionibus ſupr. expoſitis, & cũ pręſcriptionibus, id eſt, exceptionibus poſteriùs enarrandis affinitatem
habet: ſi quidem alia eſt præſcriptio longi tẽporis cum
titulo, quæ eſt ſpecies vſucapionis, id eſt, vſucapio re-
rum immobilium, D.de vſurpat.& vſucap.l.ei à quo.11.
alia ſine titulo, quæ eſt tantùm præſcriptio, non vſuca-
pio, D.ſi ſeruit.vindic.l.ſi quis diuturna.10.in pr. ¶ Duæ 2
ſunt igitur partes huius tituli: prior de præſcriptione
cum titulo, poſterior de præſcriptione ſine titulo. ¶ In 3
priori parte de illa præſcriptione, quam dixi eſſe vſu-
capionis ſpeciem, duo traduntur. I. Hæc præſcriptio re-
quirit verum titulum, id eſt, iuſtam cauſam poſſidendi:
falſus autem titulus non prodeſt poſſeſſori, veluti ſi is,
qui rem vindicat, per errorem permiſerat vt aduerſa-
rius poſſideret, l.5. Item ſi quis poſſideat ex cauſa em-
ptionis dolo malo extortæ, l.6. quia cùm dolus contra-
ctui bonæ fidei, qualis eſt emptio & vẽditio, cauſã dat,
cõtractus ipſo iure eſt nullus, D.de dolo.l.7.in pr. Item
ſi quis bona defunctæ mulieris quaſi filius adoptiuus,
proinde quaſi legitimus ſucceſſor poſſideat, l. ſi is. 8.
quia certi iuris eſt, adoptionem à muliere factam non
valere, Inſt.de adop.§.feminæ. II. Nihil intereſt, vtrùm
quis titulo oneroſo, vt emptionis, poſsideat, an lucrati-
uo, vt donationis, l. pen. ¶ In poſteriori tituli parte de 4
præſcriptione ſiue exceptione longi temporis diſſol-
uũtur quatuor quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quænam 5
requirantur, vt hæc præſcriptio locum habeat. Requi-
runtur autem quatuor, I. Bona fides ab initio, l.2.& l.6.
quam ita requirit etiam in vſucapionibus; iure autem
Pontificio in omnibus vſucapionibus, & præſcri-
ptionibus non ſolùm ab initio, ſed etiã toto vſucapio-
nis vel præſcriptionis tempore exigi, docui ſupr.ad tit.
de vſucap. pro empt. II. Iuſta poſſeſsio, l. emptor. 9.
III. Longum tẽpus, id eſt decennium inter præſentes, vi-
cenniũ inter abſentes, d.l.emptor.& l.pen. & vlt.& infr.
quib.non obiic.long.temp.præſcr.l.pen. Quod quidem
ex Iuſtiniani cõſtitutione obtinet etiam in vſucapione
rerum immobilium, in qua olim biennium ſufficiebat,
ſup.de vſucap.trãsfor.l.vn.& Inſt.de vſucap.in pr. Caue
tamen, propterea putes vnã eſſe longi temporis præſ-
criptionem, quæ hodie titulum requirat: hãc enim ſen-
tentiam mox confutabo. Quomodò autem præſentes,
vel abſentes accipiantur, explicat Imperator in d. l.pen.
vbi docet eos dici præſentes, qui domicilium habent in
eadẽ prouincia; eos verò abſentes, qui domicilium ha-
bent in diuerſis prouinciis: nec referre, vtrùm res, qui-
buſdẽ agitur, in eadem, an in alia prouincia ſint.
IV. Continuatio poſſeſsionis ſine interruptione, l. 2.
Interrũptitur enim præſcriptio per litis cõteſtationem,
d. l. 2. & l.nec bona. 10. quod ſecus eſt in vſucapione,
quæ per litem ſuperuenientem non interrumpitur, ſed
nihilominùs perficitur, D.de rei vindic. l. Iulianos.17.
in fin.& l.ſeq.& l.ſi à bonæ fidei.21.& ad exhibẽdum, l.
Iulianus.9.§.proinde.& pro empt.l.2. & pro dona. l. 2.
Porrò etſi interpellatus non poteſt ampliùs præſcri-
bere, tamen ſequens poſſeſſor, ſi acceſsione illius tem-
poris, quo prior poſsidebat, non vtatur, præſcribere po-
teſt, videlicèt ſi toto decennio vel vicennio poſsideat,
l.1. Non interrumpitur autem præſcriptio, ſi poſſeſsio à
priori poſſeſſore non interpellato, ad alium tranſeat,
dummodò iuſto aliquo titulo, vt venditionis, donatio-
nis, hereditatis, legati, tranſeat, D.de diu.tempor.præſc.
l.de acceſsionibus.14.& l. ſeq. nam ſi quis à priori poſ-
ſeſſore derelictam poſſeſsionem occupet, licèt iure in
eius poſſeſsionem ſuccedat, tamen vti nequit acceſsio-
ne eius temporis, quo prior poſſedit; propterea quòd
etſi præſcriptio ſine titulo, id eſt, ſine cauſa poſsidendi
currit, tamẽ ſine titulo, id eſt, ſine cauſa ſucceſsionis nõ
continuatur in perſona ſucceſſoris, atque hic eſt verus
ſenſus l.4. ab interpretibus non animaduerſus. ¶ Præ- 6
ter ſuprà dicta, vulgò putãt requiri iuſtum titulũ. Quæ
ſententia ſi vera eſſet, nulla eſſet lõgi temporis præſcri-
ptio ab

ptio ab vſucapione rerum immobilium diſtincta. Sed
hæc ſententia falſa eſt. Quod vt liquidò appareat, no-
tandum eſt inter longi temporis præſcriptioñe quæ eſt
vſucapionis ſpecies,& eam quæ eſt exceptio, non vſu-
capio, ſex fuiſſe differentias. I. Illa erat tantùm rerum
immobilium,Inſtit.de vſucap.in princ. hæc etiam mo-
bilium,D.de diu.temp.præſcr.l.reſcriptis.9. II. Illa ob-
tinebat tantum in Italia,hæc etiam in prouinciis,ſup.de
vſucap.transfor.l.vnic.& Inſtit.de vſucap.in pr. III.Illa
requirebat titulū, d.princ.hæc procedebat ſine titulo,
D.ſi ſeru.vindic.l.ſi quis diuturno.10.in princ. IV. Illa
perficiebatur biennio,Inſtit.de vſucap.in princ.hæc de-
cem annis inter præſentes,viginti inter abſentes,quo-
niam hoc eſt lōgum tempus. V. Illa non interrumpeba-
tur per litis conteſtationem, hæc verò interrumpeba-
tur,vt paulò antè docui. VI. Illa tribuebat directum rei
dominium,& directā rei vindicationem:hæc antiquiſ-
ſimo iure tātùm exceptionem,poſtea vtile dominium,
& vtilem rei vindicationē,infr.de præſcript. trigin.vel
quadrag.annor.l.pen.in princ.& D. ſi ſeru. vindic.d.l.ſi
quis diuturno.10.in princ. Ex his differentiis duas tan-
tum Iuſtinianus ſuſtuliſſe reperitur, illam præſcriptio-
nem immutans, hanc in ſuo ſtatu relinquens: tantùm
enim iuſſit vſucapionem rerum immobilium vbique
locorum procedere,& lōgo tempore,id eſt,decem, aut
viginti annis perfici:reliquæ igitur differentiæ manent
incorrectæ, inter quas eſt differentia à titulo ſumpta.
7 ¶ Secūdò quæritur, vtri incumbat onus probandi. Re-
ſpōdetur, reū probare debere,qui præſcriptionis bene-
ficio aduerſus rē vindicantem vti vult,l.emptor.9.quia
reus in exceptione fūgitur partib.actoris,& ſubit onus
probandi,ſupr.de probat.l. 1. & D. eod. l. ſi pactum.9.
8 l.quingenta. 12.l.in exceptionib. 19. in princ. ¶ Tertiò
quæritur,quando hæc pręſcriptio agenti oppoſita,pro-
bari debeat. Reſpondetur, tunc eſſe probandam, cùm
actor intentionem ſuam impleuerit, id eſt, probauerit.
Quamuis enim ab initio,id eſt,ante litem conteſtatam
propoſita ſit,nō propterea tamē neceſſe eſt eam confe-
ſtim probare, ſed ſufficit tunc eſſe propoſitā, vt poſtea
probetur, cùm opus erit,id eſt, poſtquàm actor inten-
tionem ſuam probauerit,d.l.emptor. & infr.de except.
l. ſi quidem. 9. Caue putes neceſſe eſſe, vt huiuſmodi
exceptio proponatur ante litem conteſtatam: quia ſi
tunc omiſſa fuerit,poſtea quandocumque proponi po-
terit,dummodò antè ſententiam definitiuam propona-
tur: hoc enim regulariter obtinet, quibuſdam caſibus
exceptis,quos expoſui in commentario l.exceptionem.
19 ſupr.de probat. Porrò quod in d.l. emptor. dicitur,
reum iuſtam poſſeſſionem probare, conſentaneum eſt
ei, quod ſuprà docui, requiri in præſcriptione iuſtam
poſſeſſionem,hoc eſt,quæ non ſit violenta,nec clande-
9 ſtina, nec precaria. ¶ Quartò quæritur, qui ſint huius
præſcriptionis effectus.Dicitur reo patrocinari, l. 2.&
ſecuritatem parere, etiamſi inſtrumenta amiſerit, l. 7.
eum munire,infr.quib.non obiic.long.temp.præſcript.
l.7. & efficere vt ipſe reus abſoluatur, d. l. emptor. qui
aliàs condemnaretur, l.3.

Tit. XXXIV. In quib.cauſis ceſſat longi temporis præſcriptio.

I. 2.5. | *IV. 4.5.*
II. 3. | *V. 2.3.*
III. 4.5.

1 CAuſæ,propter quas ceſſat longi temporis præ-
2 ſcriptio,ad tria genera referuntur. ¶ In primo
genere ſpectatur cauſa, ex qua res ad deti-
nentem peruēnit: duæ autem eiuſmodi cauſæ conſide-
rantur. I. Si quis alienum ſeruum, non pro derelicto
habitum,ſed ab hoſtibus vulneratum,cùm eum pro li-
bero haberet, ſuis ſumptibus curauit: longi temporis
præſcriptione aduerſus dominum vindicantē ſe tueri
nequit,l.vlt.Seruus autem pro derelicto à domino ha-
bitus,vel extra morbi cauſam neglectus,occupāti con-
ceditur,D.de ſtipul.ſeru.l.quod ſeruus.36.Sed ſi domi-
nus ſeruum ægrotantem neglexerit,Iuſtinianus eum ad
libertatem perducit,ſup. de Lati.liber.tollen.l.vn.§.ſed
ſcimus.& Nou.22.cap. 12. II. Colonus non poteſt hac
præſcriptione vti contra dominum fundi,l.1.quoniam
ab initio naturaliter,non ciuiliter poſſidet,id eſt,ciuili-
ter non poſſidet ſibi,ſed domino,ſupr.commu.de vſu-
cap.l.1.& infr.de præſcript.trigin.vel quadr.annor.l.2.
quòd ſi iam ciuiliter ſuo nomine poſſidere velit, cau-
ſam poſſeſſionis ſibi mutare vult,hoc eſt, vult ex natu-
rali poſſeſſione efficere ciuilem: quod ſine noua cau-
ſa facere non poteſt,ſupr.de acquir.poſſeſſ.l.5.& D.eod.
l.3.§.illud.l.qui bona.19.§.1.Nota primò,non prodeſſe
colono,ſi inſtrumenta, per quæ dominium fundi pro-
bari poteſt,per ſe vel per alium ſubtraxerit, d.l.1. putà
inſtrumentum emptionis, vel locationis, vel antapo-
chas,quibus mercedis ſolutio continetur, ſupr. de fide
inſtrumen. l. plures. 19. Nota ſecundò regulam illam,
quòd nemo cauſam poſſeſſionis ſibi mutare poteſt,ob-
tinere etiam in eo,qui naturaliter poſſidet, vt in colo-
no,vel commodatario:quamuis hoc minùs propriè di-
catur: quia ſi ex naturali poſſeſſione ciuilem efficeret,
propriè loquēdo non mutaret cauſam poſſeſſionis, ſed
inciperet poſſidere,cùm antea nō poſſideret, nimirum
quia non propriè,id eſt,non ciuiliter poſſidebat, D.de
acquir. poſſeſſ. d.l.3.§. ſed ſi is. ¶ Secundi generis eſt 3
vſucapio rei immobilis:nam etſi in reb.quoq; mobilib.
longi temporis præſcriptio locum habet, D. de diu.
temp.præſcript.l. reſcriptis. 9. tamen vbi earum rerum
vſucapio procedit,id eſt, cum iuſto titulo poſſidentur,
longi temporis præſcriptio ſuperflua eſt,l.2. tūc igitur
hæ res longo tempore præſcribuntur, cùm ſine titulo
poſſidentur,& ita accipere oportet d.l.reſcriptis. ¶ Ad 4
tertium genus referūtur actiones, quæ longi temporis
præſcriptionem reſpuūt.Hæ verò ſunt,I. Actiones per-
ſonales,infr.tit.prox.l.5. II. Actiones mixtæ, vt familiæ
erciſcundæ,communi diuidundo, l.3. hereditatis peti-
tio,l.4.& ſupr.de hered.petit.l.7.

Tit. XXXV. Quib.non obiicitur lōgi tēporis præſcriptio.

I. 2. | *V. 4.*
II. 2. | *VI. 2.*
III. 2. | *VII. 3.*
IV. 2. | *VIII. 2.*

NOn ſolùm ratione cauſarum, quæ ſuperiori 1
titulo expoſitæ ſunt, lōgi temporis præſcri-
ptio ceſſat, ſed etiam ratione perſonarum,
de quibus hoc titulo dicendum. ¶ Etenim 2
præſcriptio eis non nocet, qui reſtitutionis auxilio iu-
uātur,l.6.vt minoribus 25. annis; quia tēpus ante per-
fectam ætatem cōtra eos non currit,l.3.& ſup.in quib.
cauſ.reſtitut.in integr.non eſt neceſſaria, l.vlt.reipubl.
cauſa abſentibus,l.4.(vt militibus,l.1.& l. vlt. & medi-
cis, qui in comitatu principis medendi cura fungun-
tur,l.2.)fortuito caſu abſentibus d. l. 4. captiuis, d.l.6.
Dicitur ergo longi temporis præſcriptio non obiici,
vel quia ipſo iure non datur, vt contra minores; vel
quia propter reſtitutionem in integrum datur ſine ef-
fectu,vt contra abſentes reipub.cauſa. ¶ Non eſt igno 3
randum,illud tantùm tempus de præſcriptione deduci,
quo per reſtitutionem ſuccurri ſolet,ac reliquum tem-
pus in præſcriptione computari,veluti,ſi quis per qua-
driennium reipub.cauſa abfuit,eius autem aduerſarius
nouem annis poſſedit: deducto abſentiæ quadriennio
perinde habetur, ac ſi per quinquennium poſſediſſet,

4 l.pen. ¶Præterea ſciendum eſt, longi temporis præſcriptionem non nocere creditoribus agentibus in perſonam, l.5. vt ſuperiori titulo expoſitum fuit.

Tit. XXXVI. Si aduerſus creditorem præſcriptio opponatur.

I. p. 1.	*II.* 1.
§. j. 2.	

1 QVod de actione perſonali dictum fuit, longi temporis præſcriptionem ei non nocere, non producitur ad actionem hypothecariam: quæ cùm ſit in rem, inf. de pignor. l. pignoris. 18. & D. cod. l. pignoris. 17. longi temporis præſcriptione ſummouetur, l.2. & ſupr. de oblig. & action. l. 4. & l. vlt. videlicèt ſi contra extraneum bonæ fidei poſſeſſorem agatur: quia neque ipſe debitor vel heres eius, hac exceptione tutus eſt, l.1. in princ. neque poſterior creditor: ſed huic triginta, illis quadraginta annorum præſcriptio eſt neceſſaria, vt tit. 39. explicabitur. Verùm opponitur, quòd rei vſucapio pignus non perimit, infr. de pignor. l.7. & D. de vſurpat. & vſucap. l. iuſto. 44. §. non mutat, quamuis ſit vſucapio rei immobilis, D. de pignor. l.1. §. cùm prædium. & de dam. infect. l. cùm poſtulaſſent. 44. §.1. quam conſtat longo decem aut viginti annorum ſpatio perfici, ſupr. de vſucap. transfor. l. vnic. Reſpondeo, has leges loqui de veteri vſucapione, quæ anno aut biennio concludebatur, d. l. vnic. hodie igitur poſt vſucapionem à Iuſtiniano transformatam, tantùm obtinent in vſucapione trienij, id eſt, rerum mobilium: nam vſucapio rerũ immobilium, non vi vſucapionis, id eſt, non ideo quia dominium transfert in vſucapientem, ſed ratione longæ poſſeſſionis decem aut viginti annorum, ſine dubio creditorem
2 hypotheca agentem ſummouet ¶ Nota, cùm creditor agens hypothecaria, ſummouetur præſcriptione longi temporis, ſaluam ei manere actionem perſonalem aduerſus debitorem, l.1. §. vbi. Hactenus de longi temporis præſcriptione, quæ ceſſat etiam, cùm eſt locus quadriennij poſſeſſioni, de qua titulo ſequenti dicetur.

Tit. XXXVII. De quadriennij præſcriptione.

I. p. j.	*II.* ij.
§. j.	*III.* ij. iij.

1 QVadriennij præſcriptio datur I. Aduerſus fiſcum bona quaſi vacantia vindicantem, l.1. & D. ſi quis omiſ. cau. teſtam. l.6. §. certæ. & de diu. tempor. præſcript. l. intra. 10. in princ. quod tempus ſtatim currit à die, quo bona vacare cœperunt, d. l. intra. §. 1. & D. de iur. fiſ. l.1. §. Diuus. Excipe, niſi princeps alicui bona vacantia donauerit: hoc enim caſu fiſcus ſtatim ſummouetur, non expectato fine quadriennij, l.1. §. 1. II. Fiſco, qui alicuam rem vendidit, vel alio titulo ad aliquem tranſtulit, aduerſus dominum eam rem vindicatem, vel creditorem hypothecaria agentem: nam qui rem à fiſco accepit, ſtatim ſecurus eſt, nec poteſt ei res euinci: ſed fiſcus intra quadriennium cõueniri poteſt, vt Zeno conſtituit, l.2. & Iuſtinianus confirmauit, l.3. in pr. Adiecit autem Zeno in d. l.2. eum, qui à fiſco emit, non poſſe de pretio conueniri, ſi ex actis & rationib. fiſcalib. appareat eum ſoluiſſe, licèt ſolemni apocha deſtituatur, vel quia amiſerit, vel quia nondũ acceperit. Quod dixi fiſcũ non poſſe poſt quadriennium conueniri, locum non habet, cùm agitur de ſtatu perſonæ: quia venditus à fiſco quaſi ſeruus, etiam poſt quadriennium in libertatem proclamare poteſt, ſupr. de liber. cauſ. l.5. in princ. Item quod dixi, eum, qui à fiſco emit, ſtatim ſecutum eſſe, in particularium rerum emptore obtinet, non in emptore hereditatis, qui non ſolùm poteſt à creditorib. hereditariis conueniri, ſupr. de hered. vel act. vend. l. 1. ſed etiam vtili hereditatis petitione, D. de hered. petit. l. nec vllam. 13. §. item ſi quis à fiſco. Etenim Zeno in d. l.2. loquitur de emptione rerum mobilium, vel immobilium, vel ſe mouentium, vel corporalium, quæ ſunt res particulares, non de emptione vniuerſitatis, vt hereditatis: & Iuſtinianus in §. vlt. Inſtit. de vſucap. Zenonianæ conſtitutionis ſententiam referens ponit aliquid eſſe emptum à fiſco, vbi pronomen *aliquid* eſt nota rei particularis. Falluntur igitur Doctores, qui putant d. §. item ſi quis à fiſco. Zenoniana conſtitutione correctum eſſe, quod ſi verum eſſet, à Triboniano in Pandectas non eſſet relatus. III. Principis vel Auguſtæ domui, quæ rem alienam ad alium tranſtulit quaſi ſuam; quod enim Zeno de fiſco conſtituit, Iuſtinianus ad domum principis & Auguſtæ produxit, d. l. 3. citata in §. vlt. in fin. Inſtit. de vſucapion. Ibi autem hanc rationem affert, quòd omnia ſunt æquè principis, tam fiſcalia, quàm patrimonialia. Ex quo loco colligi non debet res priuatorum eſſe in dominio principis: quod eſt falſum, & à Iuſtinianeo iure alienum: nam Iuſtinianus nõ loquitur de rebus priuatorum hominum, ſed tantùm de rebus fiſcalibus, & de rebus pertinentibus ad priuatum patrimonium principis.

Tit. XXXVIII. Ne rei dominicæ vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſummoueatur.

I. j.	*III.* j.
II. j. ii. iii.	

SVperioribus titulis expoſiti ſunt varij caſus, 1
quibus longi temporis præſcriptio ceſſat: hoc titulo adduntur tres caſus, licèt duo tantùm in rubrica proponantur. Etenim longi temporis præſcriptio non poteſt obiici, I. Vindicationi rei dominicæ, id eſt, ad priuatum principis patrimonium pertinentis. Nec prodeſt ſeruo aut colono principis, ſi dignitatem per obreptionẽ ſit conſecutus: quia dignitate exuitur, & in priſtinum ſtatum reuocatur, l.1. Item poſſeſſori nec reſcriptũ prodeſt per obreptionem impetratũ, nec cẽſualis profeſſio, l.2. & 3. quia cenſuali profeſſione, id eſt, relatione in cenſum, nõ acquiritur rei dominiũ, D. de acquir. rer. dom. l. quæ quiſque. 64. & de cenſib. l.4. §. ſi cùm ego. II. Vindicationi rerum publicarum, id eſt, ad rempublicã pertinentium, vt ſtatuitur in d. l.2. quamuis harum rerũ in rubr. mentio non fiat. III. Vindicationi rerum ad ſacra templa pertinentium, d. l.2. vbi epithetum *ſacrorum*, oſtẽdit agi de templis Chriſtianorum, non de templis paganorum, de quibus alibi tractatur, ſupr. de apoſtat. l.2. & de paga. & ſacrif. & exempl. & infr. de omni agro deſer. l. 6. & de fun. patrim. l. vlt. & C. Theod. de fi. Cath. l.1. Cuiac. tamen notat verbũ *ſacrorum* à veterib. codicibus abeſſe, & intelligit tẽpla paganorum, quorum tẽplorum res in patrimoniũ principis redactæ fuerunt, C. Theod. de iur. fiſc. l. vniuerſa. 8. & de locat. fund. iur. emphyt. l.5.

Tit. XXXIX. De præſcriptione triginta vel quadraginta annorum.

I. 4.	*V.* 7. j.
II. p. & §. *eos.* 8.	*VI.* 7. j.
III. p. 4. 7. j.	*VII. p.* 7. j. 10. 12.
§. j. 14. j. 15. j. ij.	§. j. 7. j. 10. 11. 12.
§. *non ſexus.* 5. 12.	§. *ſed cum illud.* 10. 11.
§. *hæ autem.* 4.	§. *eodem iure.* 10.
§. *vlt.* 5.	§. *illud.* 13. j.
IV. 7. j.	§. *ommo.* 14. ij.

§. *ſed &*

§.ſed & ſi quis.14.iij. | *§.ſed hæc.16.*
§.in his.13.y. | *§.ſed & ſi quis.16.*
§.vlt.8. | *§.vlt.13.y.14.v.*
VIII.p.16. | *IX.7.y.14.j.*
§.j.16.

1 HIc titulus eſt de præſcriptiooe longiſſimi
temporis,quod eſt triginta vel quadraginta
annorum,quia regulariter nulla actio vltra
hoc tempus durat,& nulla præſcriptio lon-
giori tempore nititur exceptis paucis, quas paulò
2 pòſt proponam. ¶ Diuido hunc titulum in tres par-
tes:quarum prima eſt de præſcriptione triginta anno-
rum,altera eſt de præſcriptione quadragiota annorum,
3 tertia eſt vtrique parti communis. ¶ De præſcriptio-
ne triginta annotum,duæ quæſtiooes diſſoluuntur.

4 ¶ Primò quæritur, quibus actionibus obſtet hæc
præſcriptio.Reſpondetur, omnes actiones regulariter
hoc tempore finiri, ſiue ſint in rem ſpeciales, ſiue vni-
uerſales,ſiue in perſonam,ſiue extraordinariæ,l.1.& l.
3.in prioc.his exceptis, quæ breuiori tempore termi-
nantur,d.l.3.§.penult. Exempli cauſa,actio redhibito-
ria ſex menſium ſpatio,æſtimatoria anno vno termi-
nantur,D.de ædil. edic. l.ſciendum.19.§.vltim.actio de
dolo biennio concluditur, ſupr. de dolo.l. vltim. qua-
propter his actionibus tempus triginta vel quadragin-
ta annorum finem non imponit. ¶ Secundò quæritur,
5 contra quos præſcriptio currat. Reſpondetur, currere
aduerſus omnes, atque adeo etiam contra feminas,
abſentes, & milites, d. l. 3. §. non ſexus. neque iuris
ignorantia quemquam excuſari,d. l. 3.§.vlt.Excipiun-
tur tantùm pupilli,aduerſus quos præſcriptio non cur-
rit,niſi poſt pubertatem, licèt tutoris auxilio regantur,
6 d. l. 3. §.non ſexus. ¶ De præſcriptione quadraginta
annorum ſimiliter duæ quæſtiones deciduntur.

7 ¶ Primò quæritur, quæ actiones hac præſcriptione
ſummoueantur,vel non ſummoueantur.Reſpondetur,
ſummoueri,I.Actiones, quæ quauis ratione effugiunt
præſcriptionem triginta annorum,l.4.vt actionem hy-
pothecariam, ſi moueatur contra debitorem, vel eius
heredem,d.l.3.io princip.& l.7.in princip.& §.1.de qua
dicam in ſequenti parte. Item cùm de alicuius condi-
tione vel ſtatu quæritur, d.l.4.in fi.veluti ſi cohortalis,
id eſt, præſidis apparitor, qui ad aliquam dignitatem
obrepſit,ad ſuam conditionem retrahatur, infr. de co-
hortal.l.ſi cohortalis.12.§.1.vbi legendum,*quadraginta*,
non *triginta*.Item cùm petitur venditum,vel donatum,
vel relictum eccleſiæ, Nou.111.& Nou. 131. cap. 6.
licèt olim his actionibus tantùm obſtaret exceptio
centum annorum,ſupr.de ſactoſan. eccle.l.vt inter. 23.
quo iure hodiéque vtitur Romana eccleſia ex Nou.9.
relata in Decretum. 16. quæſt. 39. can. de præſcriptio-
nibus.verſ.quas actiones.Itē cùm publico nomine vin-
dicantur fundi patrimoniales, (id eſt, pertinentes ad
priuatum patrimonium principis)vel agonothetici (id
eſt,ex quorum reditu dantur præmia ſcenicis, & athle-
tis)vel templorum,infr. de fun.patri.l.vltim.Aliis verò
publicis cauſis nulla temporis præſcriptio,id eſt,neque
longi,neque lōgiſſimi temporis præſcriptio nocet,inf.
de apo. publ. l. 5. veluti cum tributa petuntur, l. 6. &
cùm ad ſuam conditionem retrahuntur curiales, l. 5.
vel adſcriptitij, id eſt, agris addicti,infr.de agrico. &
cenſit. l.penultim. in princip. vel metallarij, id eſt, ad
metalla effodienda addicti fodinis, infr. de metall.
& metal. l. vltim. His tamen omnibus caſibus puto
obſtare exceptionem centum annorum, ſupr.de ſacto-
ſanc.eccleſ. d. l. vt inter. quæ quatenus de eccleſijs lo-
quitur, correcta eſt per Nou. 111.vt ſupr. notaui: ſed
quatenus loquitur de ciuitatibus, correcta non repe-
ritur,ideòque adhuc obtinet.Præterea repetenti, quod
in alea luſum eſt,non quadraginta, ſed quinquaginta
annorum præſcriptio poteſt obiici, ſupr. de alcat.l.1.
II. Actiones temporales,quarum nomine lis conteſta-
ta fuit,l.vltim. ¶ Secundò quæritur, quinam præſcri- 8
bere poſſint, vel non. Reſpondetur non poſſe præſcri-
bere eum,qui rem prǫcariò poſſidet,colonum,emphy-
teutam,procuratorem,l. 2. & l. 7.§. vlt.

¶ Tertia tituli pars,vtrique præſcriptioni commu- 9
nis, diuiditur in quatuor capita. ¶ Primum caput eſt 10
de actione hypothecaria, & de iure offerendi.Quibus
modò opponitur præſcriptio triginta, modò quadra-
ginta annorum: nam aduerſus actionem hypotheca-
riam extraneus bonæ fidei poſſeſſor tutus eſt exceptio-
ne longi temporis, id eſt, decem aut viginti anno-
rum, ſupr. ſi aduerſus creditorem præſcriptio oppon.
l. 1. & 2. Malæ fidei poſſeſſori datur præſcriptio tri-
ginta annorum.Debitor, & eius heres olim nulla præ-
ſcriptione ſe tueri poterant,d.l.7.in princip.hodie mu-
niti ſunt præſcriptione quadraginta annorum, d. l. 7.
§.1. Cùm autem anterior creditor contra poſteriorem
agit: ſi quidem viuo debitore agat, vel poſt mortem
debitoris agens,cum ſua poſſeſſione, quam poſt eiuſ-
dem debitoris mortem obtinuit,tempus quo vel debi-
tor vel ipſe creditor viuo debitore tē detinuit,coniun-
gere ad præſcriptionem implendam velit, quadragin-
ta annorum præſcriptio locum habet: at ſi ſua tantùm
poſſeſſione poſt mortem debitoris inchoata vtatur,tri-
ginta anni ſufficiunt,d.l.7.§. ſed cùm illud. Eadem di-
ſtinctio obtinet,cùm poſterior creditor priori debitum
offert,vt in eius locum ſuccedat, & ſuum pignus con-
firmet;quod ei facere licet,D.de diſtract.pignor.l.5. ita
vt ſi prior creditor pecuniam accipere nolit, poſterio-
ri liceat eam conſignando ac deponēdo, pignus euin-
cere, infr.qui potior.in pign.habean.l.1. Debet igitur
intra legitimum tempus offerre,alioqui ſecundum da-
tam diſtinctionem præſcriptione triginta vel quadra-
ginta annorum ſummouebitur, d.l.7.§. eodem iure.

¶ Quoniam autem non ſolùm poſterior creditor 11
priori debitum offerre poteſt, vt in eius locum ſucce-
dat;ſed etiam debitor, vt obligatione liberetur, & pi-
gnus luat,D.de diſtract.pign. d. l. 5. §. 1. & l.6.idcirco
quæſitum eſt,an debitor, qui debitam pecuniam cre-
ditori offert, triginta vel quadraginta annorum præ-
ſcriptione ſummoueatur:qua in re eſt magnus Docto-
rum conflictus:ſed veriùs puto, non eſſe præſcriptioni
locum: & hôc differre debitorem à poſteriori credito-
re, quem diximus triginta vel quadraginta annorum
præſcriptione repelli. Ratio differentiæ eſt:quia credi-
tori ius offerendi competit ratione actionis, quam ha-
bet contra debitorem: ideóque ſicut omni actioni
præſcribitur, l. 4. item etiam præſcribitur huic iuri,
quod actionem ſequitur: in debitore autem eſt mera
facultas, nec ſequitur aliquam actionem, quia nulla
actio debitori contra creditorem competit: vnde non
poteſt propriè dici ius, ſed potius facultas offerendi.
Si obiicias competere debitori contra creditorem
actionem pigneratitiam directam,cui,vt ceteris actio-
nibus perſonalibus,obſtat præſcriptio longiſſimi tem-
poris: reſpondebo, hanc actionem non antè naſci,
quàm debitum ſolutum, vel aliter creditori ſatisfa-
ctum ſit,D.de pignerat.act.l.ſi rem alienam.9.§.omnis.
actioni verò nondum natæ non præſcribit,l. 7. §. 1. &
§.illud.Placet igitur opinio, quæ & plurimos auctores
habet, & æquitate, ac firmioribus rationibus nititur,
vt, quamuis poſterior creditor debitum priori offe-
rens, longiſſimi temporis præſcriptione ſummouea-
tur, nulla tamen temporis exceptio noceat debitori
volenti bonam fidem adgnoſcere, ac debitum ſoluere,
conſequenter pignus repetere: ſed tum demum præ-
ſcriptione longiſſimi temporis repellatur, cùm poſt
ſolutiooem

ſolutionem vel ſatisfactionem,longiſſimo tempore pi-
gnus repetere neglexit. Hæc dicta ſunt de primo capi-
12 te. ❡ Secundo capite exponitur, quando præſcriptio-
nis tempus currere incipiat. Hic datur regula, vt præ-
ſcriptio ex eo tempore currat, quo actio competens
moueri potuit,nulla perſona excepta præter pupillum,
contra quem ante pubertatem præſcriptio non currit,
13 l. 3. §. non ſecus. l. 7. in princip. & §. 1. ❡ Explicatur
hæc regula, I. Vt ſi obligatio ſit in diem, vel ſub con-
ditione, ante diem vel conditionem exiſtentem tem-
pus non currat,d.l.7.§.illud.II.Vt in annuis, vel men-
ſtruis, vel ſimilibus obligationibus tempus non cur-
rat ab initio contractus, ſed cuiuſque anni,vel menſis,
vel ſimilis temporis;ita vt pro diuerſis penſionibus di-
uerſæ ſint præſcriptiones, & diuerſa temporum prin-
cipia,d.l.7.§.penult. quod & in vſuris ſeruatur, l. pen.
14 §. vlt. ❡ Tertio capite agitur de interruptione præ-
ſcriptionis. Interrumpitur autem, I. Iudiciali conuen-
tione,id eſt, ſi debitor per executorem conueniatur,&
libellus conuentionis ei tranſmittatur, l. 5. §. 1.& l.vlt.
& infr.tit.prox.l.vltim.& D. de oblig.& action. l. con-
ſtitutionibus.33.quod obtinet,non ſolum ſi in ordina-
rio iudicio, ſed etiam ſi apud arbitrum compromiſſa-
rium in ſcriptis conuentus ſit, ſupr. de recep. arbitr. l.
penultim.§.penultim.Rectè autem dictum eſt, *per exe-
cutorem*,d.l.3.§.1.quia ſecus eſt, ſi quis ſua auctoritate,
vt olim fieri ſolebat,reum in ius vocauerit,D.de eo per
quem factum erit, l. vltim. in princip. Meminetis nos
loqui de præſcriptione, non de vſucapione: quoniam
vſucapio neque conuentione iudiciali, neque litis
conteſtatione interrumpitur, vt docui ſupr. ad tit. de
præſcript.lon.temp.De vſucapione autem,non de præ-
ſcriptione loquitur I.C.in l.ait prætor. 23. §. vltim. D.
ex quib. cauſ. maior.proinde præſenti doctrinæ non
aduerſatur. Sed quæritur, quid facere oporteat eum,
qui vult præſcriptionem interrumpere, nec poteſt ad-
uerſarium conuenire propter eius infantiam, vel ab-
ſentiam, vel furorem, vel potentiam? Huic quæſtioni
ſatisfaciam tit.ſequenti,parte 4.quæſtione 1.II. Si cre-
ditor pignus ſine vi detineat,l.7.§.immo. III. Si debi-
tor ſecunda cautione emiſſa debitum adgnoſcat, d. l.7.
§.ſed etſi quis.in fi.vbi delendum verbum *creditoris*,
quod à manuſcripto abeſt: & pro *more*, ſcribendum
moræ:ac legendum,*nec ſub accuſatione moræ debitoris fiat*,
id eſt, ne per creditoris accuſationem debitor in mora
conſtituatur. Placebit etiam ſi deleatur verbum *debito-
ris*,tanquam ſuperuacuum.& ſanè tam verbum *credito-
ris*,quàm *debitoris* videntur ex gloſſemate irrepſiſſe in
contextum; quoniam accuſatio eſt creditoris; mora
debitoris,id eſt,creditor accuſat moram debitoris.IV.
Solutione partis,infr.de duob.reis,l.vltim. V. Solutio-
ne vſurarum,ſup.de fid.inſtrument.l.plures.19.Quem-
admodum & ab initio ſolutio vſurarum impedit, quò
15 minùs præſcriptio currat,l.penultim. §. vltim. ❡ Non
interrumpitur autem I. Allegatione in iudicio, d. l.3.
§.1.II.Libello principi oblato,(licèt princeps ei libello
ſubſcripſerit) niſi iudicialis per executorem conuen-
tio ſecuta ſit,d.l.3.§. 1. Quod enim dicitur, libellum
principi oblatum,habere vim litis cõteſtatæ,ſup.quan.
libell.princ.dat.l.1.tantum in actionibus prætoriis ani-
16 malibus perpetuandis obtinet,ſupr. eod. l.2. ❡ Quar-
to capite explicantur effectus præſcriptionis: vbi quæ-
ritur,an is qui longiſſimo tempore præſcripſit, ſi rei
poſſeſſionem amittat, eam vindicare poſſit. Diſtinguũ-
tur autem tres caſus: aut enim ſecundus poſſeſſor
eius rei poſſeſſionem accepit ſine vi, aut per vim: aut
iudiciali decreto per abſentiam primi poſſeſſoris in-
defenſi. Cùm ſecundus poſſeſſor nactus eſt poſſeſſio-
nem ſine vi,ſubdiſtinguitur:quia primus poſſeſſor, qui
præſcripſit, vel bona fide rem ab initio acceperat,
vel mala fide. Si bona fide rem acceperat, indiſtinctè
rem vindicare poteſt, l.penultim.§. 1. quemadmodum
& is, qui longo tempore rem vſucepit,d.l.penultim.in
princip.Si mala fide(quia mala fides iure ciuili non ob-
ſtat præſcriptioni longiſſimi temporis)indiſtinctè rem
vindicare nequit. Et ſi quidem ſecundus poſſeſſor erat
dominus rei,vel in ea re ius pignoris habebat, eius rei
retentionem habet.Si verò nihil iuris in ea re habebat,
à domino vel hypothecario creditore conuentus, rem
ei reſtituere cogitur, licèt is à priore poſſeſſore præ-
ſcriptione longiſſimi temporis ſummotus fuerat. Ex-
cipitur, niſi ſecundus poſſeſſor ex ſua perſona præſcri-
ptionem domino,vel creditori vindicanti poſſit oppo-
nere,d.l. penultim.§. 1. Cùm autem ſecundus poſſeſ-
ſor per vim poſſeſſionem accepit, tunc primus poſſeſ-
ſor indiſtinctè rem à ſecundo vindicare poteſt, id eſt,
ſiue ipſe primus rem ab initio bona fide, ſiue mala fide
poſſidere cœpit, d. l. penult. §. ſed hæc. Denique cùm
ſecundus poſſeſſor iudiciali decreto per abſentiam pri-
mi poſſeſſoris accepit poſſeſſionem, tunc primus poſ-
ſeſſor exemplo aliorum, qui dominium habent, intra
annum ſe offerens, & cautionem de lite ſuſcipienda
præſtans, rem recipiet,d.l.penultim.§.penultim.

---

*Tit. X L. De annali exceptione Italici contractus tol-
lenda,& de diuerſis temporibus, & exceptionibus,
& præſcriptionibus,& interruptionibus.*

I.p.2.3.j.iv.	*II.6.*
§.j.3.ij.iv.4.6.	*III.7.8.9. 10.*
§.vlt.3.iij.	

HVius tituli quatuor ſunt partes. ❡ Prima 1
pars eſt de annali exceptione Italici con- 2
tractus tollenda. Nam olim actiones ex
contractibus in aliqua prouincia celebra-
tis,erant perpetuæ; poſtea per conſtitutiones princi-
pum ſunt triginta vel quadraginta annis terminatæ,
Inſtit.de perpet.& tempor.act. in princip. in Italia ve-
rò ex contractu agenti obſtabat exceptio anni vtilis:
quam actionem Iuſtinianus tollit, adeo vt hodie vbi-
que locorum æquè præſcribatur vel longo, vel longiſ-
ſimo tempore,l.1.in princip. ❡ Secunda pars eſt de 3
diuerſis temporibus, ſubaudi, præſcriptionum. Hic
quatuor traduntur. I.Varia ſunt præſcriptionum tem-
pora,vt decem vel viginti anni, & triginta vel qua-
draginta anni,d.l.1. in princip. quadriennium, ſupr.
tit.37.biennium,ſupr.de do.l.vltim.annus, ſex menſes,
D.de ædilit. edict.l.ſciendum.19.§.vltim. II. Tempus
actionis & præſcriptionis currit,ex quo actio nata eſt
& moueri poteſt,d.l.1.§.1. III.Tempus aduerſus filios
familiarum in his rebus, quæ non acquiruntur patri,
non currit, niſi ex quo facti ſunt ſui iuris,d. l. 1. §. vlt.
IV. Actio hypothecaria præſcribitur quadraginta an-
nis, videlicèt cùm creditor vult agere contra debito-
rem, vel eius heredem pignus tenentem, vt expoſui
ſupr.tit.39.reliquæ actiones perſonales, vel mixtæ fi-
niuntur triginta annis, niſi vel in iudicium fuerint de-
ductæ, quo caſu terminantur annis quadraginta, vel
præſcriptio interrupta fuerit,d.l.1.in princip.& §.1.
❡ Tertia pars eſt de diuerſis exceptionibus & præ- 4
ſcriptionibus: nam verbum *diuerſis*, in hac parte ex
ſuperiori repeti debet. Præſcriptio autem & exceptio
vel pro eodem accipiuntur: vel præſcriptio eſt ſpecies
exceptionis; quoniam hæc appellatio ſpecialiter qui-
buſdam exceptionibus tribui ſolet, id eſt, temporis,
vel fori;ſed hîc loquitur de præſcriptionibus tempo-
ris: quarum diuerſas eſſe ſpecies ex hac parte intelli-
gimus,vt longi,vel longiſſimi temporis, d. l. 1. §. 1. &
alias plures, ❡ Quarta pars eſt de interruptione præ-
ſcriptionis 5

ſcriptionis, vbi deciduntur duæ quæſtiones.
6 ¶Prima queſtio eſt, quomodò preſcriptio interrumpa-
tur. Reſpondetur, interrumpi variis modis, qui in legi-
bus enumerantur, d.l. 1.§. 1.& à nobis tertio capite ſu-
perioris tituli expoſiti fuerunt. Inter hos reſenſuimus
interpellationem ſeu coouentionem iudicialem, vnde
quæritur, quomodò ei ſuccurri poſſit, qui aduerſarium
ob eius abſentiam, vel infantiam, vel furorem, nullo ei
tutore ſeu curatote conſtituto, vel nimiam potentiam,
conuenire nequit: potentes enim dicuntut, qui gratia
& opibus nobis præſtant, adeo vt eis pares eſſe non
poſſimus, D.de alien. iudic. mutan. cau.l.3. In princip.
Reſpondetut, vice interpellationis ſeu conuentionis
habendam eſſe in ſcriptis conteſtationem apud præſi-
dem, vel ſi præſidis copia non ſit, apud epiſcopum; vel
hoc quoque deficiente, apud defenſorem ciuitatis:
quòd ſi omnes hi abſint, proponendum eſſe publicè,
vbi reus domicilium habet libellum cum tabularij, vel
ſi nullus ſit tabularius, cum trium teſtium ſubſcriptio-
ne: ſic enim perinde interrumpitur præſcriptio, ac ſi
7 poſſeſſor iudicio conuentus eſſet, l.2. ¶ Secunda quæ-
ſtio eſt, an conucotione iudiciali interrumpatur præ-
ſctiptio, & conſeruetur actio in libello non expreſſa.
Iuſtinianus in l. vltim. tres caſus proponit, quibus in-
terrumpi præſcriptionem, & conſeruari actionem
conſtituit. I. Si is, cui aduerſus eundem duæ actiones
eiuſdem ſummæ competunt, veluti cui centum deben-
tur ex ſtipulatione, ac totidem ex teſtamento, ſummam
illam, id eſt, centum ſimpliciter petat, non expreſſa
cauſa teſtamenti, vel ſtipulationis. Secus autem eſt, ſi ex
diuerſis cauſis diuerſæ res, vel diuerſæ quantitates de-
beantur, veluti ſi cui debeantur centum ex ſtipulatio-
ne, ducenta ex teſtamento: is centum petens, non in-
terrumpit preſcriptionem currentem aduerſus actionẽ
ex teſtamento, ſed eam dumtaxat, quæ currit aduerſus
actionem ex ſtipulatu; quia non poteſt videri agere ex
teſtamento, cũ alia ſit quantitas, quę petitur, alia quę ex
teſtamento debetur. Itẽ ſecus eſt, ſi expreſsè ex vna cau-
ſa petat: veluti ſi expreſsè dicat ſe agere ex ſtipulatione,
non poteſt videri actionem ex teſtamento in iudicium
deducere, quamuis eadem ſumma tam ex teſtamento
quàm ex ſtipulatione debeatur. II. Si is, cui aduerſus
eundem ex eadem cauſa competit tam actio perſona-
lis, quàm hypothecaria, vnam harum actionom inten-
tet. Placet enim Iuſtiniano, præſcriptionem aduerſus
vtráque actionem interrumpi. Secus eſt, cùm actio per-
ſonalis, & actio hypothecaria ex diuerſis cauſis deſcen-
dunt: verbi gratia, ſi centum debeantur ex ſtipulatione
ſine hypotheca, ac centum legata ſint, quotũ nomine
cõſtat vel in perſonam ex teſtamento, vel hypothecaria
agi poſſe: certè petens centum ex ſtipulatione, nõ con-
ſeruat ſibi hypothecam ex cauſa teſtamẽti: agens verò
hypothecaria ex teſtamento interrumpit quidem præ-
ſcriptionem currentem aduerſus actionem legati tam
perſonalem, quàm hypothecariam: non tamen eam,
quæ currit aduerſus actionem ex ſtipulatione. III. Si
quis eum ſibi obligatum vel obnoxium eſſe dicat,
qoem iudicio conuenit, neque ſumma debita, neque
8 cauſa obligationis expreſſa. ¶ Nota primò, verba verſ.
ſancimus, d. l.vltim. non carere obſcuritate, adeo vt
gloſſatoris interpretationem, quæ perſpicuè ipſis
verbis repugnat, etiam Cuiacius amplexus ſit: ſed in-
telligere oportet, Imperatorem, cùm ait, *licèt generaliter
nullius cauſæ mentionem habentem*, reſpicere tam ad pri-
mum, quàm ad tertium caſum ſupra propoſitos, quo-
niam vtroque caſu omittitur cauſa obligationis, ſed
altero omittitur etiam quantitas debita, altero ſola
quantitas exprimitur: cùm autem ſubdit, *vel vnum
quidem ſpecialiter, tantummodo autem perſonales actiones
vel hypothecarias continentem*, reſpicere ad ſecundum ca-
ſum, in quo ſola actio perſonalis, vel ſola hypotheca-
ria in libello expreſſa eſt. ¶ Nota ſecundò, libellum 9
incertum & generalem admitti: veluti ſi petam cen-
tum, non expreſſa cauſa, ex qua debeantur: vel dicam
Titium eſſe mihi obligatũ, non obligationis cauſa, nec
debita quantitate expreſſa: quod eſt contra receptam
Doctorum ſententiam, & contra vulgatum verſum.

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & à quo,
Rectè compoſitus quiſque libellus habet.

Immo etiam contra l.3.ſupr. de eden. Quomodò igi-
tur hæc conciliabuntur? Per diſtinctionem: quia libel-
lus incertus admittitur, quod ad hoc vt præſcriptio-
nem interrumpat: non quod ad hoc, vt reos cogatur ei
reſpondere, & litem conteſtari, quippe cum certior fie-
ri debeat de futura lite, d.l.3. vt deliberare poſſit, an ve-
lit actori contradicere; & ſi velit contradicere, veniat
ad iudicem inſtructus cognita actione, qua cõuenitur,
D.eod.l.1.in princip. ¶ Nota tertiò ex vltimis verbis 10
legis, exceptiones odioſas, id eſt, eas quæ ex curſu tem-
poris ſumuntur, introductas eſſe contra deſides & ne-
gligentes, qui actiones ſuas non mouent. Ne dicas cùm
Cuiacio exceptiones non eſſe odioſas, ſed eſſe in odiũ
creditorũ negligentium introductas: quia Iuſtinianus
diſertè vocat eas odioſas. Ceterũ *τὸ odioſa* eſt *διαςολὴ*,
non perpetuum epithetum exceptionis: nam exceptio
pacti, vel doli, vel metus, non ſunt odioſæ, qoamuis
ſint in odium actorum introductæ. Exceptiones verò,
quæ ex tempore ſumuntur, à Iuſtiniano odioſæ appel-
lantur, propterea quòd debitor ſola negligentia cre-
ditoris ſe tuetur, quo minus bonam fidem adgnoſcat.

Tit. XLI. De alluuionibus, & paludibus & paſcuis ad alium ſtatum tranſlatis.

I.p.4.	*II.2.7.9.*
§.3.2.6.	*III.5.*
§.vlt.5.	

QVia præſcriptione non ſolùm nobis ac- 1
quiritur fundus, ſed etiam id quod per
alluuionem fundo accedit, D.de public.
in rem acti.l.ſi ego.11. §.quod tamen. id-
circo tractatur hoc loco de alluuionibus:
& quoniam lex tertia idem de paludibus & paſcuis,
quod de alluuionibus conſtituit, meritò adiungitur
poſterior rubricæ pars, *de paludibus & paſcuis ad alium
ſtatum tranſlatis*. nam hæc verba, *ad alium ſtatum trãſlatis*,
non ſunt referenda ad alluuiones, ſed ad paludes &
paſcua dumtaxat. ¶ Iam verò in hoc titulo non ſolùm 2
agitur de alluuione, ſed etiam de circumluuione, l.1.§.
1. & de inundatione, l.2. proinde vel dicendum plus in
contextu præſtari, quàm in rubrica promittatur, vel
alluuionis vocabulum latiùs ſumi debet, vt etiam cir-
cumluuionem, & inundationem fluminis complecta-
tur; cùm propriè loquendo, alluuio ſit incrementum
latens, vt explicatur in l.7 §.1.D.de acquit. rer. dom. &
in §.prætereà. Inſtitut. de rer. diuiſ. ¶ Portò omnis al- 3
luuio duas habet partes, nempe detractionem de ali-
quo fundo, & adiectionem alteri fundo: quorum
vtrumque paulatim & clam fit.

¶ De detractione notetur, licere domino fundi 4
ripam ſuam adoerſus vim fluminis munire, quamuis
non liceat naturalem fluminis curſum aliò auertere, l.
1. in princip. & qui impeditur ripam munire, habet in-
terdictum de ripa munienda, D. de ri. munien. l. 1. in
princip. ¶ De adiectione notetur, id, quod per allu- 5
uionem fundo accedit, fundum ſequi, & domino fun-
di acquiri, d.l.1.§.vltim.& D. fam. erciſc. l. & puto. 16.
§.id quod amnis. quod etiam in præſcriptione obtinet,
vt initio huius tituli notaui, & in vſufructu, D.de vſu-
fruct.

Digitized by Google

fruct.l.item ſi fundi.16.§.huic vicinus.& in pignore,D.
de pignor.l.ſi fundus.16.in princip. adeo autem fundo
cedit,& poſſeſſori fundi acquiritur, quicquid per allu-
uionem accreſcit,vt nec fiſcus hoc vendere,nec aliquis
à principe petere poſſit: nec ſeorſum à fundo cenſea-
tur, aut tributa præſtet, ſed omnino fundi portio ſit
indiuiſa,l.3.in princip. Idem conſtitutum eſt de palu-
dibus, & paſcuis, quæ vicini poſſeſſores ad alium ſta-
tum tranſtulerunt, id eſt, fertilia effecerunt:quoniam
hæc ſimiliter neque fiſcus vendere neque à principe
aliquis petere poteſt:ſeparatim autem neque cēſentur,
neque functiones fiſco præſtant, ſed omnino proximis
fundis à quorum poſſeſſoribus labore & diligentia ad
libertatem perducta ſunt, iuncta manent, d.l. 3. §. 1.
Cuius legis violatores quinquaginta libris auri pu-
niuntur, d.l. 3. §. vltim.

6 ¶ De circumluuione notetur,ſi flumen,priori alueo
derelicto, nouum alueum ſibi faciat, agrum duobus
illis alueis, veteri & nouo incluſum, eorum manere,
quorum antea fuerat,l.1.§.1.Idem obtinet, cum prio-
re alueo non derelicto, nouum alueum facit, ita vt in
duo cornua diuidatur, & infrà vniatur. Etenim agri,
quem hac ratione flumen in formam inſulæ redegit,
dominium non mutatur, D. de acquir.rer.dom.l.7.§.
quòd ſi vno.& Inſtit.de rer.diuiſ.§.inſula.verſ. quòd ſi
aliqua.Ac nouus quidem alueus publici iuris fit:alueus
autem à flumine derelictus,proximis prædijs cedit, d.
l.7.§.quòd ſi toto.& Inſtit.dicto tit. §. quòd ſi naturali.

7 ¶ De inundatione duo notentur. I. Quia inundatio
ſpeciem fundi non mutat: idcirco, ſi aqua receſſerit,
fundus eius eſt, cuius antea fuerat,d.l.7.§.aliud.id eſt,
fuit quidem propter inundationem amiſſus, ſed aqua
recedente reſtituitur eidem domino, D.quib. mod.
vſusfr.amit.l.ſi aget. 23.reſtituitur (inquam) ipſo iure
ſine noua apprehenſione: ideóque Imperator impro-
priè loquens inquit agrum eius manere, cuius antea
fuit,Inſtit.d.tit.de rer. diuiſ. §. alia. II. Vbi inundatio
Nili terrā vberiorem reddit, poſſeſſionis tributum au-
getur:& vbi minus vberem efficit,tributum minuitur,
l.2.quod ad officium peræquatorum pertinet, de qui-
bus infr.lib.11.tit.57.Nec dubitandum, quin quod de
Nilo Ægypti flumine diximus, idem in omnibus pro-
uincijs,& in omnibus fluminibus obtineat.

Tit. XLII. De ſententijs præfectorum prætorio.

1 TRactatum de poſſeſſione ſequitur tracta-
tus de iudicum ſententijs, per quas ſæpe
in poſſeſſionem mittimur, vt tit.72. ex-
plicabitur: acturi igitur de ſententijs iu-
dicum,priùs ſpecialiter loquemur de ſen-
tentijs præfectorum prętorio, quę ſpecialia ac propria
quædam habent,ſic libr. 6. antequam generaliter age-
retur de teſtamentis,ſpecialiter tractatum fuit de teſta-
2 mentis militum ob eandem cauſam. ¶ Propria ſen-
tentiarum præfecti prætorio duo reperio. I.Ab eorum
ſententijs non poteſt appellari, ſed ſupplicari intra
biennium,ex quo magiſtratu abierunt:& ſucceſſorem
acceperunt,l.vnic.& D.de offic.præfec.prætor. l. vnic.
§.penultim.& de minor.l.præfecti.17.& Nou. 72. cap.
12.& Nou.119.cap.5.Nota duplicem eſſe differentiam
inter appellationem,& ſupplicationem.Vna eſt: quo-
niam appellatur iure Digeſtorum intra biduum, vel
triduum,D.quan.appell. ſit.l. 1. §. in propria. & §.ſeq.
iure nouiſſimo intra decem dies, Nouel. 23. cap. 1.
ſupplicatur autem intra biennium, vt modò dixi. Al-
tera eſt: quia pendente appellatione nihil innoua-
tur, D. nihil innouar. appellat. interp. l. vnic. ſup-
plicatio verò non obſtat, quò minùs ſententia, contra
quam ſupplicatum eſt, executioni interim mandetur.
Et quidem ſi victus intra decem dies querelam ſuam
proponat, victor ſatiſdare debet de tanta quantitate,
quanta in condemnationem venit, reſtituenda, ſi ſen-
tentia retractetur:ſi verò per decem dies victus tacue-
rit, ſententia ſine ſatiſdatione executioni mandatur
ſaluo retractationis iure ei qui victus eſt,d.Nou.119.c.
5.II. Contra ſententiam præfecti prætorio aduerſus
minorem latam,non alius magiſtratus quàm ipſe præ-
fectus reſtituere poteſt,D.de offic.præfect. prætor. d.l.
vnic.§.vltim.& de minorib. d. l. præfecti. Differentia
igitur eſt inter retractationem ſententiæ,& reſtitutio-
nem aduerſus ſententiam: quoniam ipſe præfectus re-
ſtituit, qui ſententiam dixit: retractat autem,non qui
ſententiam dixit,ſed ſucceſſor eius. Nec aſſentior Cu-
iacio exiſtimanti ex d. cap. 5. præfectum retractare
ſuam ſententiam, ſi intra decem dies libellus à parte
victa proponatur: quoniam hoc ex verbis Nou. non
colligitur:nec debemus temerè, & præter legum ver-
ba,nouum ius introducere. Veram igitur eius capitis
ſententiam eſſe puto,quam ſupr.retuli.

Tit. XLIII. Quomodò, & quando iudex ſententiam proferre debeat, præſentibus partibus, vel vna parte abſente.

I. 2.ij.
II.5.v.
III.5.v.
IV.5.j.
V.5.ij.
VI.5.iv.
VII.3.
VIII.2.j.
IX.5.v.
X.5.iij.
XI.5.p. 6.

DVæ ſunt partes huius tituli,quia de iudi- 1
cum ſententiis, duæ quæſtiones diſſol-
uuntur. ¶ In prima parte quæritur, cùm 2
iudex ſententiam μονομερῶς, id eſt, vna
tantum parte præſente, ferre debet, quo-
modò eam ferre debeat. Hic dantur duo præcepta.
I. Iuris ſolemnitatem impleat, id eſt, ternis edictis
ſeu literis, interpoſito ſingulis ſpatio non minori de-
cem diebus,abſentem vocet, vt ſui præſentiam, ſi ve-
lit,facere poſſit,poſt quæ edicto peremptorio commi-
netur ſe etiam eo abſente cogniturum & pronuncia-
turum:aut ſi pro cauſæ,vel perſonæ vel temporis con-
ditione malit,hoc peremptorium proponat poſt vnum
vel alterum edictum, aut ſtatim vnum pro omnibus
concédat,& cùm dies præfinita venerit, abſens citetur
voce præconis, tuncque, ſiue adſit ſiue abſit, agatur
cauſa,& iudicetur, l. conſentaneum. 8. & D. de iudic.
l. ad peremptorium. 68.cum quinque legibus ſequen-
tibus.II. Non omnimodò contra abſentem iudicet,ni-
ſi in caſu l.1.§.omnes, ſupr. de aſſert. tollen. ſed & in-
terdum pro abſente, videlicèt ſi bonam cauſam ha-
beat,l.1.& D.de iudic.l.& poſt. 73.in princip.ſic tamen
vt ſi pro actore abſente iudicet, nihilominùs eum
propter contumaciam in litis impenſas condemnet,
ſupr.eod.l.properandum.13.§.& ſi quidem.
¶ In ſecunda parte quæritur,quando,id eſt, quibus 3
caſibus iudex vel vna parte abſente, vel non niſi vtra-
que præſente, ſententiam ferre debeat.Hic datur regu-
la, ſententiam non valere, niſi vtraque parte præſen-
te pronuncietur,l.7.& D.de re iudic.l. de vno quoque.
47.in princip.quod ius ex xij.tabulis profectum eſt, au-
ctore Gellio, libr. 17. cap.2. ¶ Hæc regula produci- 4
tur, vt obtineat.I.Etiam in iudicio liberali, ſupr.de li-
bera. cauſ. l.4. & l. iuxta.40.II.Etiam in iudiciis publi-
cis non capitalibus,D.de pœ.l.5.Vide Centur.2.quæſt.
50.& cētur.7.quæſt.9.¶Excipitur autem niſi poſt litem 5
conteſtatam abeſſe cœpit,l.vltim.& ſupr.de contra tur.
iudic.l.

iudic.l.2. hæc exceptio non ſemper obtinet, ſed certis caſibus ceſſat. I. Si dies feriata ſit, l.4. & D.de fer. l. 6. II. Si iudex alium locum cauſæ cognoſcendæ attribuerit, alio loco iudicet, l.5. III. Si quis ex neceſſaria & ineuitabili cauſa abſit, l.pen.& ſup.ex quib.cau. maio.l.1.& D.de minor.l.7.§.vlt. IV. Si contra minorem indefenſum iudicetur, l.6.& D.de minor.d.l.7.§. vlt. & de re iudic.l.acta.45.§. vlt. V. Si edictum peremptoriũ nec publicè propoſitum fuit, nec vlla ratione abſenti innotuit, D.quæ ſenten.ſine appellat.reſcind.l.1.§.pen. Secus eſt, ſi vel propoſitũ fuit, l.tres.9. vel abſens quouis modo admonitus ſit, l. 2. & D.de re iudic.l.de eo. 47.§.5.Item ſi quis vbi primum cognouit, non eſt de ſententia conqueſtus, ſed ei acquieuit, atque ita ſententiæ firmitatem tribuit, l.3.

6 § Quæro, an abſens damnatus poſſit appellare. Reſpondeo, ſi ſine contumacia abſit, poſſe, l.vlt.& ſupr.de contra.iudic.tut.l.2.& D.de iudic.l.& poſt. 73. §. vlt.ſi per contumaciam, non poſſe, ſupr.de iudic.l.properandum.13.§.cùm autem.& infr.quor. appell.non recip.l. 1. & D. de negot.geſt.l.liberto.31.§.litem. & de iudic. d.l.& poſt.§.vlt.& de re iudica.l.contumacia. 53.in pr. & de appell.l.ex conſenſu.23.§. vlt. Contumax autem eſt, qui tribus edictis, ſiue vno pro omnibus, aut literis vocatus, ſui præſentiam non facit, niſi vel ob iuſtam cauſam excuſetur, vel ab eo iudice vocetur, cui obſequi non tenetur, d.l.contumacia, §.1.& ſeqq.

Tit. XLIV. De ſententiis ex periculo recitandis.

I. 4.	*III.* p.4.
II. 2.3.4.6.	§. j. 3.

1 TRia hoc titulo requiruntur, vt ſententia
2 definitiua valeat. § Primò requiritur, vt iudex non ſubitò, ſed deliberatione habita & maturo conſilio eam formet, atque emendet, l.2.

3 § Secundò requiritur, vt eam in libellum conferat, d.l. 2. Hic libellus in rubrica vocatur *periculum*. hanc enim lectionem pulchrè tuetur Cuiacius hîc in paratitlis, & lib.5.obſeruat. cap. 25. quam Alciatus libro primo diſpunctionum, cap.21.& Budæus in l. vlt. D. de ſenator. exiſtimarunt eſſe corruptam, & legendum *breuiculum*. Ergo ſi ſententia à iudice pronuncietur, cùm ſcripta non ſit, ipſo iure non valet, l. vlt.§. 1. Excipitur, niſi lis ſit de re modica & parui pretij, Nou. 17.cap.3.vbi ad verbum ἐντελλεγέγραν, ſubaudio γεγραμμένον, nõ ἀναγνωσμένον, etſi vulgò vtrumque ſubaudiunt. Item excipitur, niſi epiſcopus inter clericos iudicet,
4 Nou 83.in princ. § Tertiò requiritur, vt ex ſcripto legatur, d.l.2.& l.vlt.in princ. Quapropter ſententia non valet, ſiue non ſit lecta, ſed partibus in ſcriptis tradita; ſiue per alium ſit lecta: quoniam oportet, vt ipſe iudex ſententiam ex ſcripto pronunciet, niſi ſit iudex illuſtris, cui ſpecialiter eſt permiſſum, vt per ſuum officialem ſeu miniſtrum ſententiam recitet, l.1.& 2.

5 § Adde quartum requiſitum, vt ſententia non in ſecreto, ſed in publico loco recitetur, præſente officio, infr.tit.prox.l.6.

6 § Ita, vt diximus, formatã, & per iudicem recitata ſententia, ab eo corrigi, vel mutari non poteſt, d.l.2. & infr.ſentent.reſcin.non poſſe, l.1.D.de re iudic.l. quod iuſſit.14.& l.iudex.55.Quanquam mulctæ exactio propter inopiam condemnati remitti poteſt, D. de offic. præſ.l.vltim.

7 § Nota, hunc titulum eſſe tantùm de ſententia definitiua: ſequentem verò tam de interlocutionibus, quàm de ſententiis definitiuis.

Tit. XLV. De ſententiis, & interlocutionibus omnium iudicum.

I. 1. 6. j.	*Verſ. nam nec de poſſeſſione.* 12.ij. 13.j.
II. 1. 5. j.	*X.* 5. ij.
III. 8. j.	*XI.* 8. iv.
IV. 11.	*XII.* 9.
V. 8. ij. 12. j.	*XIII.* 3.
VI. 10.	*XIV.* 6. ij.
VII. 13. ij.	*XV.* 7. ij.
VIII. 8.ij. 12.j.iij.	*XVI.* 1. 13.iij.

SEntentia in hac rubrica diſtinguitur ab 1
interlocutione: quia ſententiæ verbum ſimpliciter prolatum ſignificat ſententiam definitiuam, l.1.2.& paſſim: à qua diſtinguitur interlocutio, D. de re iudic. l. quod iuſſit. 14. licèt latè ſumpto vocabulo, etiam interlocutio appellatione ſententiæ contineatur, l. vlt. Vnde ſententiam diuidere ſolemus in definitiuam & interlocutoriam. Hinc ſumuntur duæ partes huius tituli: prior de ſententiis definitiuis, poſterior de interlocutionibus. § In priori parte de ſententia definitiua diſſoluuntur tres quæſtiones. § Prima quæſtio eſt, 2
quomodò ſit iudicandũ. Reſpondetur, iudicãdum eſſe 3
legibus, non exemplis: iudex enim veritatem, ac legum & iuſtitiæ veſtigia ſequi, non quid princeps, aut præfectus prætorio, aut alij iudicauerint, attendere debet, l.nemo. 13. niſi aut princeps ſententiam ſuam habere vim legis iuſſerit, D.de conſtit.princip.l. 1.§.1. & Inſt. de iur. natur.§.ſed & quod.aut perpetuò iudicatũ ſimiliter ſit; quia rerum perpetuò iudicatarum auctoritas facit conſuetudinem, & habet vim legis, D.de legib. l. nam Imperator.38.Dicitur iudex ſequi veritatem, cùm rationem habet facti ſibi propoſiti & probati. Vnde dici ſolet, iudicem ſecundum allegata & probata iudicare debere, D.de offic.præſ.l.6.§.1. Dicitur ſequi legũ & iuſtitiæ veſtigia, cùm ius facto accommodat, & quæſtionem ex facto ſeu lite emergentem, legitimè
decidit. § Secunda quæſtio eſt, an ſententia valeat. Pro 4
deciſione huius quæſtionis conſiderantur ſeptem circonſtantiæ.

§ Primò ſpectatur perſona iudicis: de quo duo no- 5
tentur. I. Seruus non poteſt eſſe iudex, D. de iudic.l. cùm prætor. 12. §.pen. Si tamen per errorem datus ſit, cùm pro libero haberetur; ſententia ab eo lata, benignè ſuſtinetur, l.2.nam etſi ſeruus cùm pro libero communiter haberetur, prætor creatus fuerit, non eſt quidem verus prætor: quæ tamen per eum geſta ſunt, vtilitatis cauſâ placuit rata eſſe, D.de offic.prætor.l.vltim. & ſimiliter ſi ſeruus, cùm pro libero haberetur, teſtamentum ſignauit tanquam teſtis, hoc teſtamentum ex bono & æquo ſuſtinetur, ſupr.de teſtam. l. 1.& Inſt.eod.§.ſed cum aliquis. Ex his tamen cauſis ſeruus ad libertatem non perducitur, ſupr.de liber.cau. l. non mutant.II.Idcirco in d l.2.dicitur, hunc, qui iudicis officio functus fuerat, poſtea in ſeruitutem retractum eſſe.Porrò dicta æquitas locum non habet, cùm ſeruus pro libero habitus, alium ſeruum manumittit: quia ex hac manumiſſione nulla libertas competit, vt ait Modeſtinus in l.nulla.19.& D.qui & à quib.manumiſ. his verbis indicans neque Romanam, neque Latinam, neque dedititiam libertatem competere: quoniam olim hæc erant genera libertinitatis, Inſtitut. de libert. §. vltim. II. Qui ſtatuendi poteſtatem non habent, vt iudices pedanei, & duumuiri; relegare à patria non
poſſunt, l. nulli. 10. § Secundò ſpectatur perſona eius 6
contra quem iudicatur: vbi dantur duæ regulæ;

I. Si lis cum rei procuratore ſit conteſtata: non in do-
minum,ſed in ipſum procuratorem ſententia ferri de-
bet:alioquin non valet,l.1.quia procurator,litem con-
teſtando,fit dominus litis,ſupr.de procurator.l.procu-
ratoribus.22.& l.ſeq.Hinc eſt,quòd in iudicio familiæ
etciſcundæ,vel communi diuidundo, non poteſt vnus
plurium litigantium eſſe procurator : vt putà ſi qua-
tuor hereditatem diuidere velint,idem non poteſt eſſe
procurator primi & ſecundi : quia ſi portio ſecundi
(exempli causâ)ſit adiudicanda primo,& primus inui-
cem ſit in pecuniam condemnandus ſecundo ; hæc in
perſona vnius procuratoris expediri non poſſunt , D.
eod.l.licèt.42.§.pen. Idem obtinet in negotiorum ge-
ſtore,vt ipſe damnetur, ſi in eius perſona lis conteſtata
fuerit,D.de negot. geſt. l. liberto. 31. §. litem.Hæc ita
procedunt,niſi poſt conteſtationem litis trāſlatio fiat;
quæ tranſlatio causâ cognitâ permittitur,D.eod.l.poſt
litem.17.in pr.nam is eſt condemnandus , in quem lis
tranſlata eſt,ſecundum ſententiam Bulgari & Ioannis,
quæ(teſte Baldo)communiter probatur, & ſecundum
Angelum eſt ipſa veritas:quia nihil intereſt, vtrùm an-
te,an poſt litem conteſtatam detur procurator , ſupr.
eod.l.nihil. 20. Quare ſi poſt litem cum domino con-
teſtatam detur procurator,in hunc procuratorem,non
in dominum ſententia ferenda erit : & ſi è contrario
cum procuratore lis conteſtata ſit, quæ deinde ad do-
minum tranſlata fuerit, ipſe dominus damnari debet.
Quamuis autem procurator damnetur, tamen execu-
tio iudicati contra dominum fiet,denegata cōtra pro-
curatorem iudicati actiooe , niſi vel in rem ſuam pro-
curator datus ſit , quia tunc pro domino habetur ; vel
ſe liti obtulerit,D.de re indic.l.4. in princ.vel domino
litis heres extiterit,D.de procurat.l.ſi quis cùm procu-
ratorio.31. in princ. Hæc ita regulariter obtinent. ſed
in iudicio iniuriarum illuſtribus perſonis ex ſpeciali
priuilegio concessum eſt,vt poſſint per procuratorem
litigare:ſic tamen, vt ſententia non in procuratorem,
ſed in dominum,qui iniuriam fecit,pronuncietur, inf.
de iniur.l.vltim. II. Iudex non ſolùm poteſt reum ab-
ſoluere,ſed etiam actorem condemnare,denegata ipſi
actori ſori præſcriptione,l.cùm Papinianus. 14. quam
vulgò accipiunt de reconuentione , vt actor à reo co-
ram eodem iudice inuicem conuentus non poſſit hoc
iudicium declinare,& poſſit ab eodem iudice cōdem-
nari.Sed cùm Imperator nullam reconuentionis mēn-
tionem faciat, immo in extrema lege dicat eum dam-
nari in eodem negotio, perſpicuè indicat vnum eſſe
iudicium,quo agens damnatur: hæc enim condemna-
tio non ſolùm in impenſas litis fieri poteſt,infr.de fru-
ctib.& lit.expen.l.pen.§.neque.& ſupr.de iudic. l. pro-
perandum.13.§.& ſi quidem.& Inſt.de pœ.tem.litig.§.
1.in fi.ſed etiam in re principali,vt actor reo ad aliquid
dandum,vel faciendum condemnetur,ſecundum obli-
gationis,qua de agitur, naturā;veluti ſi agatur pro ſo-
cio , & rationibus ſubductis actor rei debitor reperia-
7 tur. ¶ Tertiò ſpectatur res,de qua iudicatur:vbi dantur
duæ regulæ.I.Sententia de re antea iudicata non valet:
ſiue idem iudex iterum ſententiam ferat,ſiue eius ſuc-
ceſſor,l.poſt ſententiam.9.in princ. & inſt. quan. pro-
uoca.non eſt neceſſe , l. 1. Excipe , niſi prior ſententia
fuit irrita,ſupr.tit.prox.l.vltim. II. Iudex non cogitur
de omnibus litis articulis ſeu capitulis vnam ſenten-
tiam ſimul proferre : ſed prout ſingula ſibi innoteſ-
cunt,ita ea definire poteſt,l.pen.

8 ¶ Quartò ſpectatur tenor ſententiæ:vbi dantur qua-
tuor regulæ. I.Sententia neque abſoluens,neque con-
demnans,non valet , l. 3. quoniam his duobus modis
dumtaxat lis terminatur,D.de re iudic.l. 1. II. Si fiſci
debitor fideiuſſores dederit, neque fiſco ſatisfaciat:iu-
dex iubere poteſt , vt bona principalis debitoris tra-
dantur fideiuſſorib. hac lege vt fiſco indemnitatem
præſtent : & huiuſmodi ſententia executioni manda-
tur,niſi ab ea fuerit appellatum,l.5. III. Valet ſenten-
tia,qua mulier libera pronunciatur,quæ antea vendita
& emptori tradita , vel creditori in ſolutum data fue-
rat.Nam emptor,ſeu creditor , cui hac ratione mulier
euicta eſt , ſententiam ſine appellatione reſcindere
non poteſt : ſed ſi eam bona fide accepit, cùm liberam
eſſe putaret; ac quæſtione ſibi mota , denunciauit au-
ctori ſuo , vt ſe defenderet , eum euictionis nomine
obligatum habet : ita vt poſſit à venditore actione ex
empto conſequi quod ſua intereſt,vel à debitore debi-
tum petere;quia non videtur ſolutum , quod fuit eui-
ctum,l.libera.8.& infr.de euictio.l.ſi cùm quæſtio. 17.
& l.ſeq. IV. Iudex non ſolùm interloquēdo,ſed etiam
in ſententia definitiua iuſiurandum deferre poteſt,ſup.
de reb.cred.l.pen.verſ.omne igitur.ſic tamen,vt addat,
quid iureiurādo præſtito ſeu recuſato fieri velit, id eſt,
in eum euētum abſoluat, vel condemnet,l.cùm iudex.
11. ¶ Quintò ſpectatur lingua, qua eſt ſententia pro- 9
lata:vbi diſtinctio adhibetur; quia ſententiam in vrbe
lingua Latina ferri oportet, D.de re iudica. l. decreta.
48.in prouinciis verò tam Græca quàm Latina lingua
pronunciare licet, l.iudices. 12. Nam hæc lex ad pro-
conſulem Aſiæ ſcripta eſt , illa disertè de prætoribus
loquitur. ¶ Sextò ſpectatur locus,& officij præſentia, 10
vel abſentia.Nam ſententia præſidis irrita eſt, ſi nō in
publico,ſed in ſecreto loco,abſentib. officialibus dicta
ſit,l.6. ¶ Septimò ſpectatur iudiciorum ordo : qui ne- 11
glectus,ſententiam ipſo iure nullam reddit , l. 4.veluti
ſi litis conteſtatio non præceſſerit, extr.vt li.non con-
teſt.c.2.aut ſi ſententia ſcripta non ſit, ſupr.tit. prox. l.
vltim.aut partibus non ſit à iudice recitata, ſupr.eo.l.1.
¶ Tertia quæſtio eſt,ſi ſententia valet, quis ſit eius ef- 12
fectus.Hîc dantur tres regulæ. I. Seruanda eſt , & exe-
cutioni mandanda,niſi ab ea ſit appellatum,l.5.l.libe-
ra.8. II. Sententia lata de poſſeſſione , non facit præ-
iudicium quæſtioni de proprietate, l.poſt ſententiam.
9.verſ.nam nec de poſſeſſione. quia nihil commune
habet proprietas cum poſſeſſione,D.de acq.vel amitt.
poſſ.l.naturaliter.12.§.1. III. Poſſeſſor victus,qui rem
emerat , aut in ſolutum acceperat , ſi auctorem ſuum
laudauit,contra eum habet actionem de euictione, d.
l.libera.Hucuſque de ſententiis definitiuis.

¶ In poſteriori tituli parte de interlocutionibus iu- 13
dicum dantur tres regulæ. I. Interlocutio plerumque
litem non perimit, d.l.poſt ſententiam. verſ. nam nec
de poſſeſſione. vbi additur particula *plerumque* : quia
etſi interlocutio reuera numquàm cauſam ſeu litem
perimit , tamen interdum quodammodò perimit , vt
expoſui Iſag.D.de re iudica.num. 10. II. Si iudex paci-
ſci ſuadeat,nulla inde oritur obligatio, l.7. III. Iudex
non debet interloqui,ne ante ſententiam definitiuam
liceat partibus recuſationem,vel appellationem inter-
ponere , niſi hoc poſt litem conteſtatam faciat : pro-
pterea quòd ante litem conteſtatam etſi non licet ap-
pellare,tamen licet iudicem ex iuſta cauſa recuſare , l.
vlt. Nota , iure ciuili non appellari ab interlocutione
iudicis,infr.de appellat.l. oportet. 36. niſi inferat gra-
uamen,quod non poſſit per appellationem à ſententia
definitiua reparari , veluti ſi iudex quæſtionem haberi
iuſſerit,D.de appell.recip.l. 2. Iure autem canonico ab
omni grauamine poſſe appellari,extr.de appellat.c.ſu-
per eo.12.

Tit. XLVI. De ſententia , quæ ſine certa quantitate prolata eſt.

I. 2. iv.	*III. 2. 9.*
II. 3. 3.	*IV. 1.*

Vt

1 VT ſententia valeat, certa eſſe debet,id eſt,
certæ quantitatis, vel certæ rei: alioquin
ipſo iure oon valet: veluti ſi is, à qoo dos
non liquida petitur,ita condemnetur, *Quæ*
2 *bona accepiſti,ſolue*,l.vltim. ¶ Sed nihil refert, vtrùm ex
ipſis ſententiæ verbis condemnatio certa ſit, veluti,
Solue decem aureos,D.de re iudica.l. in ſententiis. 59. in
princ. an aliunde certa reddatur: quod multis modis
accidit;nam certa ſententia reddi poteſt. I.Ex conuen-
tionis libello,veluti, *Quod petitum eſt,ſolue*:aut, *quantum
petitum eſt,ſolue*, d.l.in ſentẽtiis, §.1. II.Ex aliqua parte
actorum: vt quia actor petiit quod ſua intereſt; & in
eo iudicio probauit quanti intereſſit,l.3. III. Ex inſtru-
mento,vel vltima voluntate: veluti, *ſolue,quod ex teſta-
mento Maui accepiſti*:vel, *quod ex codicillis Mauij accepi-
ſti*:vel, *quod reſtituere rogatus es*,D.de re iudic.l.5.§.1.IV.
Ex iure:veluti, *Solue vſuras,donec pecuniam cõdemnatione
comprehenſam ſoluas*, l. 1. quia vſuræ rei iudicatæ certæ
3 ſunt,infr.tit.prox. l. vn. ¶ Interdum ſententia incerta
valet.I.Fauore fiſci,ſi ita pronunciatum ſit, *Indemnita-
tem fiſco præſta*. ſupr.tit.prox.l.5. vel fauore reipublicæ:
vt, *Indemnitatem reipub.præſta*.l.2. II. Cùm non poteſt
ferri ſententia certa: vt cùm ex iuſta cauſa vindicatur
incerta pars hereditatis,D.ſi pars heredit.pet.l. 1.§.vlt.
vel rei ſingularis,D. de rei vindic.l.quæ de tota. 77. §.
1.Idcirco Iuſtinianus in §.curare,Inſt.de actio.rectè ait
iudicem curare debere,vt,quoad eius fieri poteſt, ſen-
tentiam certam ferat.

Tit. XLVII. De ſententiis,quæ pro eo quod intereſt, proferuntur.

1 QVod ſuperiori titulo diximus, ſententiam
certam ferri debere, tunc etiam obtinet,
cùm incerta petitio eſt,Inſt.de actio. §. cu-
rare: veluti cùm petitum eſt id quod in-
tereſt,D.ſi in ius voc.non ier.l.vlt.& de ver.oblig.l. ſi
pœnam. 68. quia iudex debet æſtimare quanti re vera
intereſſit, & in eam ſummam condemnare, infr.de inu-
til.ſtipul.l.3.in fi.delato iureiurando in litem,ſi iudicio
bonæ fidei,vel arbitrario condemnandus aliquis ſit ob
dolum,vel contumaciam,non ob culpam;nec in iudi-
2 ciis ſtricti iuris, D.de in lit.iur.l.4.§.vlt.l.5.& l.6. ¶ Iu-
ſtinianus autem in l.vn.h.tit.diſtinguit inter caſus cer-
tos & incertos;ac certos caſus in verſ.ſancimus.decla-
rat definitione, & exemplis: vnde facilè intelligimus,
qui ſint caſus incerti: quia cognito vno contrariorum,
plerumque & alterum cognoſcitur, D. de his qui ſui
vel alien. iur.ſunt, l. 1. in princip. & Inſtitut. eod. in
princ.
3 ¶ Caſus certi dicuntur, qui certam habent quan-
titatem, vel naturam. ergo incerti ſunt, qui habent
quantitatem,vel naturam incertam. Certa vel incerta
quantitas eſt earum rerum, quæ pondere,vel numero,
vel menſurâ conſtant: cetera omnia dicuntur habere
certam, vel incertam naturam, nempe corpora,& res
incorporales: verbi gratiâ, decem aureorum eſt certa
quantitas:frumentum eſt quantitas incerta:Stichus eſt
corpus certum:homo eſt corpus incertum, D. de reb.
cred.l.6.& de verb.oblig.l.ſtipulationum. 74. §. 1.& l.
vbi autem.75.Omnes res incorporales ſunt incertę,vt
ſeruitutes,D.de cõdict.indeb. l.ſed etſi.22.§.1.vſusfru-
ctus,d.l.vbi autem.§.fundi.poſſeſſio,D.de condict. in-
deb.l.indebiti.15. §. 1. facta quoque incerta ſunt, d.l.
vbi autem,§.qui id quod.& niſi fiat, quod promiſſum
eſt,id quod intereſt debetur,D.eod.l.ſi pœnam. 68. &
de re iudic.l.ſi quis ab alio.13.in fi.& ſi in ius voc.non
ier.l.vltim.
4 ¶ Exempla certorum caſuum à Iuſtiniano duo affe-
runtur: venditio, & locatio.nam pretium venditionis
ſemper eſt certum,Inſt.de empt.&vendit.§.1.& simili-
ter merces locationis ſemper eſt certa,Inſt.de locat. &
conduct.§.1.res autem vendita plerumque eſt certa,vt
fundus,vel ædes: interdum tamen eſt incerta, vt cùm
emuntur fructus futuri, vel cùm emitur captus pi-
ſcium ſeu iactus retis: quibus caſibus dicitur emi ſpes,
D.de contrab.empt.l.nec emptio.8. & de actio. emp.l.
ſi iactum. 12. Similiter quod locatur, plerumque eſt
certum,interdum eſt incertum, vt cùm aliquis res ve-
hendas locat, quia vehere eſt facere, & omnia facta
ſunt incerta,vt ſup.docui.Ergo venditionis& locatio-
nis exempla à Iuſtiniano propoſita debent accipi ſup-
poſitis(vt vulgò loquimur) terminis habilibus, id eſt,
cùm certa eſt res, & certum pretium, vel certa mer-
ces. Eodem modo debent accipi ſequentia illa ver-
ba generalia, *& omnibus contractibus*, vt ſubaudiatur,
certis.
¶ His expoſitis,dantur duæ regulæ: vna de caſibus 5
certis,altera de incertis.
¶ Prior regula eſt in verſ.ſancimus.nempe, id quod 6
intereſt in caſibus certis non poteſt duplum excedere,
id eſt,iudex non poteſt in id quod intereſt condemna-
re vltra duplum eius quod in obligationem deductum
fuit: verbi gratia, ſi venditor ſit in mora rei tradendæ,
tenetur in id quod emptoris intereſt, D.de act.empt.l.
1.in princ.Idem eſt,ſi res tradita,emptori euicta ſit,in-
frà de euict.l. ſi controuerſia. 9. l. ſi cum quæſtio. 17.
cum ſim. ſpectatur autem intereſſe, non extrinſecùs,
ſed circa ipſam rem venditam. vtputà non habetur ra-
tio, quòd emptor ea re negotiari & multum lucrari
poterat,nec quòd non accepto frumento, quod eme-
rat,familia fame periit;ſed ſi fortè eius rei pretium au-
ctum ſit,huius intereſſe ratio haberi debet, D.de acti.
empt.l.ſi ſterilis.21.§.cùm per venditorem. Iam finge
rem illam tempore contractus valuiſſe viginti, nunc
æſtimari quinquaginta, condemnabitne iudex vendi-
torem in quinquaginta:nequaquã,ſed tantùm in qua-
draginta,ne duplum excedat: ſic enim duplum accipi-
tur,vt in eo ſimplum contineatur,D.eod.l.cùm & for-
tè. 44.
¶ Poſterior regula eſt in verſ. in aliis autem. nimi- 7
rum,in caſibus incertis res iudicis arbitrio committi-
tur, vt ipſe æſtimet, quanti re vera intereſſit, nullis au-
tem machinationibus nulliſque peruerſionibus æſti-
matio vltra veritatem augeatur: vt putà ſi is,qui ſe ſa-
tiſdaturũ promiſit,non ſatiſdet,tanti damnatur,quanti
re vera ſtipulantis intereſt, non habita vani timoris
ratione:adeo vt ſi debitor ſit locuples, non propterea
damnetur ob ſatiſdationem non præſtitam, quòd po-
terat in paupertatem incidere: quia vanus eſt hic me-
tus, quem allegat ſtipulator, petens quod ſua intereſt
in huiuſmodi periculo non verſari, D.de re iudica.l.ſi
quis ab alio.13.in princ.
¶ Has duas regulas Imperator confirmat in verſ. 8
cùm ſciamus:tamquam naturæ conſentaneas. Naturæ
vocabulum aliter hîc accipitur, quàm ſupr. in d. verſ.
ſancimus.quoniam ibi natura ſignificabat ſpeciem,hîc
verò accipitur pro natura communi,à qua ius natura-
le proficiſcitur.Ergo huic naturæ congruit,eas pœnas,
id eſt,id quod intereſt(nam pœnæ appellatione hîc ſi-
gnificatur quod intereſt, vt & in l. vlt. D.de eo quod
cer. lo.) exigi, quæ vel cum competenti moderamine
proferuntur,(ſubaudi,à iudice in caſibus incertis) vel
à legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur: videlicèt in
caſibus certis,vt ſupr.expoſui.
¶ Eaſdem regulas producit Imperator in verſ.& hoc. 9
vt obtineant tam in lucro, quàm in damno: quia ex
his duabus cauſis ſpectatur id quod intereſt, id eſt,
dicimus noſtra intereſſe aliquid fieri vel non fieri;

quia ſi ſecus accidat, ab eam cauſam non lucrabimur,
quod luctati eſſemus; vel damnum patiemur, quod
paſſi non eſſemus.

Tit. XLVIII. Si à non competenti iudice iudicatum eſſe dicatur.

I. 3. *iij.*	*III.* 3. *iij.*
II. 3. 5. *iij* 4. *iij.*	*IV.* 3. *y. iij.*

1 VT ſententia à iudice lata valeat, non ſuf-
ficiunt obſeruationes hactenus expoſi-
tæ, niſi etiam competens ſit iudex, qui
iudicauit, id eſt, niſi ad eum diſceptatio
2 ſpectet. ¶ Qui ſint iudices competẽtes,
vel incompetentes, expoſitum fuit ſub tit. de iuriſdict.
omn. iudic. ſed in præſentia de ſententia iudicis incõ-
petentis agitur: de qua datur hæc regula, ſententia ab
3 incompetente iudice lata, ipſo iure non valet. ¶ Hæc
regula producitur, vt obtineat, I. Tam in cauſa ciuili,
l. 2. quàm in criminali, D. de iniuſt. rup. l. 6. §. quid ſi
quis. II. Etiam in cauſis ad priuatas perſonas perti-
nentibus, l. vlt. III. Siue ſit iudex incompetens ratio-
ne perſonæ litigantis, quæ non ſit eius iuriſdictioni
ſubiecta, d. l. vlt. veluti ſi iudex militaris iudicet inter
paganos, d. l. a. & ſup. de offic. magiſ. milit. l. 1. & de of-
fic. milit. iudic. l. 2. ſiue ratione cauſæ, veluti ſi iudex ad
certam rem datus, de alius rebus iudicet, l. 1. putà ſi de
proprietate datus, ſuper poſſeſſione pronunciet, l. 3.
4 ¶ Sane is, qui ex ſe eſt incompetens, fieri poteſt iudex
competens: quod multis de cauſis accidit. I. Si manda-
tam iuriſdictionẽ ſuſcipiat ab eo, cuius iuriſdictio eſt,
D. de offic. eius, l. 3. & de iuriſdict. l. ſolet. 15. II. Si iuriſ-
dictio, quam in aliis cauſis, vel in alias perſonas habet,
conſenſu partium prorogetur, D. eod. l. eſt receptum.
14. & de iudic. l. 1. III. Si ab eo, qui iudicis dandi po-
teſtatem habet, iudex detur: ſecus, ſi detur ab eo qui
dandi poteſtatem non habet, l. 2. & ſupr. de iudic. l. pen.
& de iudicib. pedan. l. 1.

Tit. XLIX. De pœna iudicis, qui malè iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduerſarium corrumpere curauit.

I. 3.	*II.* 2.

1 DVæ ſunt partes huius tituli: quarũ prior
iudicem punit, qui malè iudicauit: poſte-
rior litigatorem, qui iudicem vel aduer-
2 ſarium corrumpere voluit. ¶ In priori
parte de iudice, qui malè iudicauit, diſtin-
guuntur duo caſus: aut enim culpâ, id eſt, per imperi-
tiam: aut dolo malo, vt per inimicitiam, vel gratiam,
vel ſordes, malè iudicauit. Vtroque caſu litem ſuam fa-
cere dicitur: ſed priori caſu tenetur ex quaſi delicto,
actione in factum, in quantum iudici æquom videbi-
tur. Poſteriori caſu tenetur ex delicto; & notatur infa-
mia; & ei, quem læſit, omne damnum illatum reſarcire
cogitur: ſi tamen filiusfamiliàs ſit, vltra peculij quanti-
tatem non tenetur, l. a. & D. de iudic. l. filiusfamiliàs.
15. & de oblig. & act. l. 5. §. ſi iudex. & de extraordin. co-
gnit. l. vlt. & Inſt. de oblig. quæ qua. ex delic. in pr. No-
uiſſimo autem iure qui pecuniam vel cautionem in
cauſa ciuili accepit, dari triplum, vel promiſſi duplum
comiti rerum priuatarum ſoluit, & dignitatem, ſi quam
habet, amittit: is verò, cui in cauſa criminali datum vel
promiſſum aliquid fuit, confiſcatis omnibus bonis in
3 exilium mittitur, Nou. 124. cap. a. ¶ In poſteriori tito-
li parte de eo, qui iudicem vel aduerſarium corrumpe-
re curauit; ſtatuitur vt cauſâ cadat, l. 1. & D. de calum-
niat. l. 1. §. pe. Præterea tam is qui pecuniã iudici dedit,
quàm iudex qui pecuniam accepit, in quadruplum
damnatur, data cuiuis accuſandi tamquàm crimen pu-
blicum facultate, infr. ad leg. Iul. repetundarum, l. vlt.
Nouiſſimo iure qui factum confitetur, ac perſonam
deſignat cui dedit vel promiſit, veniam meretur, dum-
modò vel id probet, vel deſignata perſona innocen-
tiam ſuam iureiurando purgare nolit: ſi verò ille id nõ
probet, hic autem iuret ſibi nec datum quidquam, nec
promiſſum fuiſſe: ille in cauſa ciuili æſtimationem litis
comiti rerum priuatarum perſoluit: in criminali bo-
norum confiſcationem patitur; eo qui iurauit, ab omni
pœna exempto: lis autem, propter quam datum vel
promiſſum dicebatur, apud competentem iudicem le-
gitimè terminatur, d. Nou. 124. cap. a.

Tit. L. Sententiam reſcindi non poſſe.

I. a. 5.	*III.* a. *u.*
II. 2. *i.*5. 3. 5.	

SVperioribus titulis expoſita ſunt ea, pro- 1
pter quæ ſententia valet, aut eſt inutilis: ab
hoc titulo incipit explicare effectus ſen-
tentiæ validæ: nam ad effectum pertinet
hæc regula, quòd ſentẽtia ſemel lata non poteſt reſcin-
di. ¶ Quæ regula producitur, vt ſententia reſcindi nõ 2
poſſit. I. Nec per eiuſdem iudicis, nec per ſucceſſoris
ſentẽtiam, l. 1. & D. de re iudica. l. quod iuſſit. 14. l. Pau-
lus. 42. l. iudex. 55. II. Per reſcriptum principis, l. vlt. &
ſup. de errore aduo. l. vlt. III. Si omiſſa ſit exceptio per-
emptoria, l. 2. ¶ Excipitur I. Niſi appellatum ſit, d. l. a. 3
& D. de his qui not. infam. l. 6. §. 1. & ad S.C. Turpil. l. 1.
§. vlt. II. Niſi ſupplicatũ ſit aduerſus ſententiã præfecti
prætorio, ſup. de ſentent. præf. præto. l. vn. III. Niſi reſti-
tutio in integrũ conceſſa ſit, D. de re iudic. l. Diuus. 33.

Tit. LI. De fructibus, & litium expenſis.

I. 2. j.	§. *neque*. 7. 8.
II. 2. *ij*. 10. *ij*.	§. *quod ſi iudex*. 14.
III. 22. *ij*. 14.	§. *pen.* 11.
IV. 10. j. *ij*.	§. *vlt.* 13.
V. p. 10. *ij*.	*VI.* 5.
§. j. 12.	

AD effectum ſententiæ pertinent duo tra- 1
ctatus: alter de fructibus rei, quæ in iodi-
cium deducta eſt: alter de impenſis litis: vt
ſciamus, an has, & illos reſtituere reus de-
beat. Hinc oriuntur duæ partes huius tituli. ¶ In qua- 2
rum priore de fructibus dantur duæ regulæ. I. Fructus
intelligũtur deductis iuſtis ſumptibus, l. 1. Iuſtos ſum-
ptus intellige, qui aut circa rei ſubſtantiam fiunt, dum-
modò ſint neceſſarij, vel vtiles, D. de hered. petit. l. he-
res. 51. & de oper. ſeru. l. 4. §. 1. aut fructuũ quærẽdorum,
colligendorũ, conſeruãdorũ gratiâ, D. de hered. petit. l.
ſi à domino. 36. §. vlt. & de vſuris, l. quod in fructus. 46.
& ſolu. matrim. l. 7. in pr. Nota differẽtiam inter impẽ-
ſas quæ fiunt in rei ſubſtantiâ, & eas quæ fiunt in fru-
ctus quærẽdos, colligendos, & conſeruandos: quoniam
illæ interdũ non deducũtur, vt cùm quis fundũ domi-
nicũ emit dempto canone, inf. de fun. rei priu. l. vlt. hæ
verò ſemper deducuntur, nullo caſo excepto, D. de he-
red. petit. l. ſi à domino. 36. §. vlt. l. fundus qui dotis. 51.
in pr. II. Bonæ fidei poſſeſſor, vel eius heres vero domi-
no vindicanti condẽnandus eſt, nõ ſolùm io rem prin-
cipalem reſtituendam, ſed etiam in fructus à die litis
conteſtatæ perceptos, vel percipiendos, id eſt, quos
percepit, vel honeſte percipere potuit, l. a. quia poſt
litem conteſtatam omnes incipiunt eſſe malæ fidei
poſſeſſo

Digitized by Google

poſſeſſores, D.de hered.petit.l.ſed & ſi lege.25.§.ſi ante.
Denique omnis cauſa actori eſt reſtituenda, vt conſe-
quatur, quicquid haberet, ſi rès tempore litis conte-
ſtatæ ei reſtituta fuiſſet, D.de rei vindic. l.præterea.20.
3 Nota differentiam non eſſe inter bonæ & malæ fi-
dei poſſeſſorem poſt litem conteſtatam, quod ad fru-
ctus ex eo tempore reſtituendos: ſed differentia in aliis
triplex eſt. I. Bonæ fidei poſſeſſor non obſtante litis
conteſtatione rem vſucapit, D.eod.l.Iulianus.17.in fin.
& l. ſeq. malæ fidei poſſeſſor proculdubio non vſuca-
pit. II. Bonæ fidei poſſeſſor per ſeruum ex re ſua ac-
quirit, d.l. præterea. malæ fidei poſſeſſor non acquirit.
III. Si res ſine dolo & culpa poſſeſſoris pereat, bonæ fi-
dei poſſeſſor liberatur; malæ fidei poſſeſſor pretium
præſtat, ſi fortè actor erat rem diſtracturus, D. de he-
red.petit.l.illud.40. & de rei vindic. l. item ſi verbera-
tum.15.§.vlt.
4 ¶ Poſterior tituli pars de impenſis litis diuiditur in
5 duo capita. ¶ Priori capite de ſumptibus in litē facien-
dis datur regula, Quòd priuilegium alicui conceſſum
ſuper expenſis litis minuendis, vel nullo modo adgnoſ-
cendis, etiam aduerſario prodeſt, l.vlt. quia in iudiciis
ſeruanda eſt æqualitas, ſupr.de poſtul.l.pen.
6 ¶ Poſteriori capite de ſumptibus in litem factis, ab
aduerſario recuperandis, ſeu de condemnatione in ex-
penſas litis facienda, diſſoluuntur ſex quæſtiones.
7 ¶ Primò quæritur, quis in expenſas litis condemnet.
Reſpondetur, omnem iudicem id facere poſſe, l. pen.
§. neque.
8 ¶ Secundò quæritur, quis damnari poſſit. Reſpon-
detur, tam actorem, quam reum in expenſas litis con-
9 demnari poſſe, d.l.pen.§.neque. ¶ Tertiò quæritur, qua
ex cauſa in expenſas litis ſit aliquis condemnandus vel
10 abſoluendus. ¶ Cauſæ condemnandi duæ proponun-
tur. I. Si actor reum ex reſcripto principis ad incom-
petentem iudicem extra prouinciam traxerit, deinde
iudicium diſtulerit, vel non adfuerit, vel intentionem
non probauerit: ob has enim cauſas, ſi iudicium ſit cri-
minale, punitur tamquàm calumniator: ſi ciuile, dam-
natur in expenſas, l.4. II. Victus victori in expenſas li-
tis damnari debet, l.2.d.l.4.& d.l.pen.in prin. Interdum
tamen è contrario victor damnatur victo, nempe actor
fortè litigans, & per contumaciam abſens: nam quia
bonam cauſam habet, in re principali obtinet: & quia
per contumaciam abeſt, in ſumptus litis damnatur, ſup.
de iudic. l.properandum.13.§.& ſi quidem.verſ.expen-
11 ſis tantummodò. ¶ Cauſæ abſoluendi ſpectantur par-
tim in actore, partim in reo, partim in vtroque: nam
impenſarum condemnationem vitant, actor, ſi à lite
deſiſtat; reus, ſi bonam fidem adgnoſcens, debitum ſol-
uat; vterque, ſi bona fide, non per calumniam litiget,
12 d.l.pen.§. pen. ¶ Quartò quæritur, cùm aliquis in ex-
penſas litis damnari debet, in quantum ſit dam-
nandus. Hîc duo traduntur. I. Iudex non ſolùm dam-
nare poteſt in quantitatem impenſarum ab aduerſario
in litem factarum, ſed etiam propter condemnandæ
perſonæ malam fidem & impudentiam poteſt eam
ſummam excedere vſque ad decimam eius partem: ver-
bi gratia, ſi actor in litem viginti aureos impenderit,
reus condemnari poteſt in viginti duos aureos: quod
autem excedit, id eſt, duo illi aurei pertinent ad fiſcum,
niſi iudex eos victori attribuerit in ſolatium vexatio-
nis & moleſtiæ, quam ex lite paſſus eſt, d. l.penult.§.1.
II. Non eſt neceſſe, vt in ſententiâ certa quantitas ex-
primatur, ſed ſufficit ſi iudex in expenſas ſimpliciter
condemnet, l.3. quia poſtea impenſas taxabit, quam
impenſarum taxationem ſolent iudices in ſententia
13 definitiua ſibi reſeruare. ¶ Quintò quæritur, quis exe-
quatur ſententiam iudicis, & exigat tam fructus, quàm
ſortem, & cetera, in quæ aliquis eſt condemnatus, ſi
fortè ſit iudex pedaneus, qui nullos habeat executores.
Reſpondetur, magiſtratum, qui iudicem dedit, etiam
apparitorem dare, qui ſententiam illius iudicis exe-
quatur, d.l.pen.§.vlt. quoniam ad eum, qui iudicem de-
dit, executio ſententiæ pertinet, D.de re iudic.l.à Diuo
Pio.15.in princ. Coniunge, quæ notabo infr.de except.
rei iudic.quæſt.2. ¶ Sextò quæritur, quid dicendum, ſi 14
iudex victum victori in expenſas litis non condemna-
uerit. Reſpondetur, nec poſſe eas impenſas nouo iudi-
cio peti, l. 3. nec poſſe ob eam cauſam appellari; inſt.
quan.prouoc.non eſt neceſſ.l.vlt. ſed ſi iudex compen-
ſatione impenſarum hinc inde factarum admiſſâ
vtrumque abſoluit, nulla ampliùs de his impenſis que-
rela eſſe poteſt, Nou.82.cap.10. Si verò de impenſis ni-
hil pronunciatur, ipſe de ſuo ſoluere victori cogetur,
d.l.pen.§.quòd ſi iudex.

Tit. L II. De re iudicata.

I. 4.6.ij.	*IV. 5.ij.*
II. 5.4.	*V. 4.*
III. 6.j.	*VI. 5.iij.*

RES iudicata non eſt idem, quod ſententia, 1
ſed eſt effectus ſententiæ definitiuæ: nam
res accipitur pro lite, vt D.de inoffic.teſtam.
l.Papinianus.8.§.1. Vnde Cicero in oratio-
ne pro Muræna Iuriſconſultos deridet, quaſi definire
non potuerint, vtrùm rem, an litem dici oporteret. Iu-
dicata verò dicitur, quæ finem controuerſiæ pronun-
ciatione iudicis, id eſt, abſolutione vel condemnatione
accepit, D.h.t.l.1. ¶ Promiſcuè autē dicimus rem iudi- 2
catā, & rem iudicandam; quemadmodum litem conte-
ſtatam, & litem conteſtandam: quoniam his participiis
nec præteritum, nec futurum tempus ſignificatur: &
potius vteremur participio præſentis temporis, niſi
lingua Latina eiuſmodi participio paſſiuo careret.
¶ Itaque res iudicata dicitur in iure ciuili, ſtatim ac 3
ſententia lata eſt, infr.de appellat.l.litigatoribus. 14. &
D.de condict.indeb.l.eleganter.23.§.1. quamquàm iure
canonico, & in praxi ſententia tum demum dicitur
tranſire in rem iudicatam, cùm per appellationem reſ-
cindi ampliùs non poteſt, vt quia non eſt appellatum
intra tempora ſtatuta, vel appellatio deſerta eſt, extr.
h.t.cap.quod ad conſultationē.15. ¶ Hic titulus docet 4
rei iudicatæ ſtandum eſſe, l. 1. præſertim ſi victus ſen-
tentiæ acquieuerit: veluti ſi condemnatus dilationem
ſolutionis petierit, l.5. Huic regulæ adiunguntur tres
productiones, & duæ exceptiones. ¶ Producitur enim 5
hæc regula, vt res iudicata non retractetur. I. Compu-
tationis prætextu, id eſt, ſi quis ideo ſe victum conten-
dat, quòd rationes ſuas non bene ſupputauit, proinde
non benè in iudicium deduxit, l.2. ſic enim hanc legem
rectè interpretatur Cuiacius: ab aliis autem malè acci-
pitur, quaſi dicat iudicem, qui in computatione errans
condemnauit in certam quantitatē, non poſſe errorem
ſuum corrigere: quod & iniquum eſt, & falſum, D.quæ
ſent.ſine appell.reſcind.l.1.§.1. Non obſtat l.vn.ſupr de
errore calc. quæ non negat retractari ſententiam per
errorem calculi latam, ſed ſententiā ſuper erroris con-
trouerſia pronunciatam: quod longe diuerſum eſt.
II. Prætextu inſtrumentorum poſtea repertorum, l. 4.
Secus eſt, ſi poſtea teſtamentum reperiatur, & idem in
tranſactione obtinet: quia tranſactio prætextu inſtru-
mentorū poſtea repertorum non reſcinditur, ſupr. de
tranſact.l.ſub prætextu. 19. ſed de quæſtionibus ex te-
ſtamento pendentibus neq; tranſigi, neq; veritas aliter
exquiri poteſt, quàm inſpectis & cognitis verbis teſta-
menti, D.eod.l.6.& teſtam. quemadmod. aper. l. 1. §.1,

Digitized by Google

III. Etiamſi cognitor mortuus ſit, poſtquàm acta ſunt tranſlata in publica monumenta, quod generaliter traditur de omnibus actis & monumentis in l.vlt.vbi cognitor appellatur, qui de cauſa cognoſcit, id eſt, iudex, vt & in l.6.& 7.ſup.de epiſc.aud.& in l.addictos.29.inf. de appellat. cùm in alia ſignificatione cognitor olim diceretur, qui litem præſentis ſuſcipiebat: nam pro abſente procurator interuenire dicebatur, auctore Feſto in verbo *cognitor*. Expoſui productiones, iam ſubiiciam 6 exceptiones. ¶ Excipitur, I. Niſi appellatum ſit, l.3. quoniam appellatio ſententiam reſcindit, D.qui notan.infam.l.6.in princ.& ad S. C. Turpill.l. 1. §. vlt. II. Niſi victo detur exceptio aduerſus rem iudicatam: vt exceptio doli mali datur ei, qui condictione furtiua damnatus eſt, ſi probare poſſit actorem rem recepiſſe, cuius nomine damnatus fuit, l.1. Similiter executioni rei iudicatæ poteſt opponi exceptio compenſationis, ſupr.de compenſat. l. 2. & ſenatuſconſulti Macedoniani, aut Velleiani, D.de ſenatuſconſ.Maced.l.tamen. 11. Nota magnum eſſe diſcrimen inter has duas exceptiones: quia per appellationem ſententia retractatur: per exceptionem non retractatur, ſed eius executio impeditur, vt in d. l. 1. ſunt & alij modi, quibus ſententia reſcinditur, de quibus diximus ſupr. ad tit. ſentent. reſcind. non poſ.

Tit. LIII. De executione rei iudicatæ.

I. 6.j.7.j.	*VI.* 2.3.
II. 2.7.j.y.	*VII.* 6.y.
III. 7.iy.	*VIII.* 3.
IV. 7.j.	*IX.* 6.y.7.j.y.
V. 7.3.	

1 Qvod ſuperiori titulo diximus, rebus iudicatis ſtandum eſſe, hanc vim habet, vt executioni mandentur. Quocirca de exceptione rei iudicatæ diſſoluuntur quatuor quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, an 2 ſententia ſit exequenda. Reſpondetur, exequendã eſſe, niſi obligatio iudicati nouata ſit, l.2. & D.de re iudic. l.4. §. ſi ex conuentione. vel ſententia ipſo iure non valeat, vt quia ab eo dicta fuit, qui ſententiæ dicendæ ius non habuit, ſupr.ſi à non compet.iud.tot.tit.putà ab 3 executore, l.6. ¶ Secunda quæſtio eſt, per quem fiat executio. Reſpondetur, per executorem, d.l.6.& l.pen. ſiue apparitorem, ſupr.de fructib.& lit.expen.l.pen.§.vlt. & D.de euict.l. ſi pignora. 50. inſeruiẽtem officio iudicis: idcóque dicitur executio fieri per officium, non per actorem, qui reum condemnari fecit, infr.ſi in cauſ. iudic.pign.cap.ſit, l.2.in princ. Adde notata ſupr.de fruct. 4 & lit.expen.parte 2.quæſt.5. ¶ Tertia quæſtio eſt, quando ſententia executioni mandetur. Hac de re traduntur quædam propria iudicij in rem, alia propria iudicij in perſonam, nonnulla vtrique iudicio communia.

5 ¶ Iudicium reale ſtatim executioni mãdatur, niſi reus ex iuſta cauſa dilationem petat, veluti quia rem habet in alia prouincia: tunc enim arbitrio iudicis datur ei dilatio, dummodò ſatiſdet de litis æſtimatione ſoluenda, niſi rem intra tempus à iudice pręſtitutũ reſtituerit, 6 Inſtit.de offic.iudic.§.& ſi in rem. ¶ De iudicio perſonali duo notantur. I. Executio nulla fit ante ſententiam, l.1.& D.de re iudic.l.ſi cùm nulla.58.qoia non eſt ab executione incipiendum, ſupr.de ſequeſtrat. pecun. l.vnic. II. Executio ſuſtinetur ad certum tempus, quod iudicato indulgetur, l.vlt.& D.quod met.cau. l. item ſi cum exceptione.14.§.quid ſi homo.& de vſur.l.3.in pr. necnon eius fideiuſſori, inf.tit.prox.l.vlt.§.1. Hoc tempus ex lege xij.tabularum erat triginta dierum, poſtea factum eſt duorum menſium, ſed ex Iuſtiniani conſtitutione eſt quatuor menſium, infr tit.prox.l. 2. & 3. in princ. & D. de re iudic. l. debitorib. 31. Huius autem temporis iudicatus nec vſuras præſtat, d.l.2.& 3. nec de fructibus percipiendis tenetur, niſi eius mora præceſſerit, D.de vſur.d.l.3. in princ. nec rei periculum ſubit, dummodò dolo & culpa careat, d.l.item ſi cum exceptione.§.quid ſi homo.ſed poſt hoc tempus elapſum acceſſiones præſtat, d. l. 2. & 3. & periculum ſuſtinet, quia re perempta æſtimationem ſoluere cogitur, l.7. 7

¶ Quarta quæſtio eſt, quomodò ſententia executioni mandetur. Huius executionis ſunt tres partes ſeu gradus. I. Capiuntur condemnati pignora, l.1.2.& vlt. Vbi notandum eſt, nomen quoque debitoris capi poſſe, l.5. videlicèt ſi aliæ res nullæ ſint, vel non ſufficiant: quia prima executio fit in rebus mobilibus, deinde capiuntur res immobiles, tandem peruenitur ad iura & actiones, D.de re iudic.l.à Diuo Pio. 15. §. in venditione. Rurſus notandum, ſtipendia militum capi non poſſe, ne fortè militiam deſerere cogãtur, l.4. Alia ratio eſt præmiorum, quæ athletis tribuuntur: hæc enim veniunt in executionem rei iudicatæ, D. de re iudicat. l.commodis.40. II. Pignora dicto ordine capta diſtrahuntur, l.2.& l.vlt.& d.l. à Diuo Pio. §. in venditione. III. Si emptor pignoris non inueniatur, actor mittitur in rerum poſſeſſionem, l.3. ac tandem pignoris dominium ei per principem addicitur, infr.ſi in cau.iudic. pignus cap. ſit. l. vltim.

Tit. LIV. De vſuris rei iudicatæ.

I. 2.3.	*Princ.* 3.
II. 2.3.	§.3.4.
III. 2.5.	

Hic quoque titulus ad effectum rei iudicatæ pertinet: in quo de vſuris rei iudicatæ 1 deciduntur quatuor quæſtiones. ¶ Primò 2 quæritur, ex quo tempore hæ vſuræ currant. Reſpondetur, earum curſum incipere poſt legitimum tempus, l.1. id eſt, poſt quatuor menſes, qui à Iuſtiniano indulgentur non ſolùm cõdemnato, ſed etiam eius fideiuſſori, l.2.& 3. vt notaui ſupr.tit.prox.quæſt.3. ¶ Secundò quæritur, quæ vſuræ debeantur. Reſponde- 3 tur, deberi vſuras centeſimas, l.1.2.& 3.in princ. ¶ Ter- 4 tiò quæritur, cui obligationi vſuræ accedant. Reſpondetur, poſt rem iudicatam non deberi vſuras obligationis in iudicium deductæ, ſed tantùm vſuras iudicati: quia per condemnationem fit prioris obligationis nouatio, D.de pignorib.l.ſi fundus.16.§.ſi pluris. proinde curſus priorum vſurarum ſiſtitur, D.de nouat. l.nouatione.18.ac debentur ſolùm vſuræ iudicati, d.l.3.§.1. ¶ Quartò quæritur, cuius ſummæ debeantur vſuræ. 5 Reſpondetur, etiamſi condemnatus aliquis ſit in ſortem & vſuras, tamen vſuras tantùm ſortis deberi, non etiam vſurarum, d. l. 3. vbi Imperator hanc deciſionem duabus rationibus confirmat. Prima ratio eſt: quia vſuræ vſurarum omnino ſunt prohibitæ, D. de condict.indeb. l. ſi non ſortem. 26. §. 1. Græci vocant anatociſmum; cùm vſuris in ſortem conuerſis, earum vſuræ conſtituuntur: ſed hic anatociſmus iure prohibetur. Secũda ratio eſt: quia ex iudicati actione debentur vſuræ centeſimæ, vt iam dictum fuit: ex aliis cauſis regulariter debentur minores centeſimis, ſupr.de vſur. l.eos.26.§.1. quare ſi vſuræ obligationis, quæ in iudicium deducta eſt, vſuras iudicati parerent, daretur minoris vſuræ maior, id eſt, centeſima vſura: atque ita plus eſſet in acceſſione vſurarum, quàm in obligatione principali, quod eſt abſurdum.

Tit. LV.

Tit. L V. Si plures vna ſententia condemnati ſint.

1 HOc etiam ſpectat ad executionem rei iudicatæ, quod traditur hoc titulo, quotieſcumque plures in vnam ſummam damnantur, ſingulos teneri pro partibus, ac diuiſum eſſe periculũ, nec alterum onerari, ſi alter non ſit ſoluẽdo.

2 ¶ Hæc ſententia producitur, vt obtineat, etſi ante condẽmnationem ſinguli tenebantur in ſolidum: quia per condemnationem (vt ſuperiori titulo diximus) priſtina obligatio nouatur: vnde nemo tenetur, niſi in id, in quod eſt damnatus.

3 ¶ Excipitur, niſi in ſententia ſit expreſſum, vt omnes teneantur in ſolidum, vel, vt ſi vnus non ſit ſoluendo, alter in ſubſidium teneatur, l. 1. & 2. & D. mandat. l. ſi mandatu, 59. §. Paulus reſpõdit vnum. & de re iudica. l. Paulus reſpondit eos. 43. & de appellat. l. ſi qui ſeparatim. 10. §. pen.

4 ¶ Hinc duo notanda, I. Per ſententiam non conſtitui tacitè duos reos debendi, id eſt, non teneri ſingulos in ſolidum actione iudicati, niſi id in ſententia ſit expreſſum, quamuis in contractibus, & teſtamentis id tacitè agi videatur, D. de duob. reis. l. 2. l. eandem 9. in pr. II. Sententiam condemnatoriam prodeſſe ex accidenti, id eſt, non reſpectu eius quod in condemnationem deductum eſt, ſed reſpectu eius quod eſt in condemnatione omiſſum: quatenus is qui tenebatur in ſolidum, poſt condemnationem tenetur in portionem virilem, vt expoſui.

Tit. L VI. Quibus res iudicata non nocet.

I. 3. j. ij.	*III. 2. ij.*
II. 1. 2. ij.	*IV. 2. ij.*

1 EFfectus rei iudicatæ coanguſtatur ad perſonas, inter quas iudicatum eſt: ideóq; datur regula, Res inter aliquos iudicata, tertio non nocet, l. 2. & D. qui potior. in pign. hab. l. Claudius. 16. in fin. & de re iudic. l. pen. in pr.

2 ¶ Hæc regula tribus modis producitur. I. Non ſolùm pertinet ad rem iudicatam, ſed etiam ad alia acta, infr. tit. 60. II. Obtinet etiam in caſibus ſimilibus, vt quia perſonæ ſimiles ſunt, verbi gratiâ, ſententia lata coram heredem, non nocet coheredi, l. 2. & D. de re iudicat. l. iudicatæ. 29. & l. pen. & lata contra vnum ex dominis, non nocet ſocio, infr. de except. l. 2. & lata contra proprietarium, non obeſt fructuario, D. de vſu & vſufruct. legat. l. is qui fundum. 31. III. Non ſolùm obtinet in cauſis ciuilibus, ſed etiam in criminalibus, in quibus ſententia contra reum lata, aliis non obeſt, l. 3. verbi gratiâ, ſi quis adulterij damnatus ſit, hoc mulieri non nocet, D. ad leg. Iul. de adulter. l. denunciaſſe. 17. §. quæritur.

3 ¶ Exceptiones multæ ſunt. I. Sententia contra procuratorem lata, nocet domino, qui cauſam agendam ei mandauit, l. 1. II. Lata contra negotiorum geſtorem, nocet domino, qui cauſam peractã ratam habuit, d. l. 1. III. Sententia contra teſtamentum quaſi inofficioſum lata, nocet hoc iure legatariis & fideicommiſſariis, D. de inoffic. teſtam. l. Papinianus. 8. §. pen. l. cùm mater. 28. niſi colluſio probetur, D. de appellat. l. ſi perluſorio. 14. in princ. ſed iure nouiſſimo ſola heredis inſtitutio infirmatur, Nou. 115. c. 3. & 4. IV. Si quis de ea re, cuius actio vel defenſio ſibi primùm competit, ſequentem agere patiatur, ei ſententia contra hunc lata nocet: veluti ſi creditor debitorem de proprietate pignoris, aut maritus ſocerum vel vxorem de proprietate rei in dotem datæ, aut poſſeſſor venditorem de rei venditæ proprietate litigare permiſerit; ſententia contra debitorem vel ſocerum ſiue vxorem, vel venditorem lata, creditori, marito, emptori nocebit, D. de re iudic. l. pen. V. Si libertus meus me interueniente ſeruus aut libertus alterius iudicetur, ſimiliter ſentẽtia mihi nocet, d. l. pen. VI. Si mater arguatur partus ſuppoſiti, ſententia contra eam lata, filio præiudicat, D. de Carbonia. edict. l. 1. §. vlt. VII. Sententia lata ſuper crimine publico, aliis accuſare volentibus obeſt, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam perſequi velint, & probent ſe ignoraſſe accuſationem ab alio inſtitutam, D. de accuſ. l. 7. §. hiſdem. aut prior accuſator præuaricationis damnatus ſit, D. de hom. lib. exhib. l. pen. §. ſi. tamen poſtea. & de præuaricat. l. 3. §. 1. VIII. Sententia lata in iudicio populari, obſtat aliis agere volentibus, niſi eius, qui prior egit, colluſionem probent, D. de iureiurand. l. eum qui. §. in popularib. & de hom. lib. exhib. d. l. 3. §. ſi tamen poſtea.

4 ¶ Illud quoque, quod ſuprà dixi, ſententiam inter aliquos latam, tertio non prodeſſe, quaſdàm exceptiones patitur. I. Sententia reſcindens teſtamentum tãquàm inofficioſum, prodeſt ſuccedentibus ab inteſtato, qui de inofficioſo non egerunt, D. de inoffic. teſtam. l. 6. §. 1. II. Si quis ſeruitutem communi fundo debitam vindicet, eius victoria omnib. fundi dominis prodeſt, D. ſi ſeru. vindic. l. 4. §. ſi fundus. quia ſententia ipſi fundo dari dicitur, D. de negot. geſt. l. liberto. 31. §. vlt. III. Abſolutio eius, qui adulterij accuſabatur, mulieri prodeſt, quæ non poteſt ampliùs accuſari, licèt ſententia contra illum lata, mulieri (vt ſuprà notaui) non noceat, D. ad leg. Iul. de adulter. l. denunciaſſe. 17. §. quæritur.

Tit. L VII. Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

I. j.	*V. iv.*
II. ij.	*VI. p.*
III. iv.	*§. j. j.*
IV. j.	*VII. iv.*

VIm ſententiæ & rei iudicatæ non habet, 1 I. Cõminatio iudicis, l. pen. §. 1. Quare ſi iudex comminatus ſit debitorem, niſi intra certum tempus ſoluat, poſtea duplum, vel quadruplum, vel vſuras præſtaturum, non propterea debetur duplum, vel quadruplum, l. 4. nec vſuræ, l. 1. niſi ſit obligatio bonæ fidei, cui propter debitoris moram vſuræ accedãt; quia præceptum & comminatio iudicis in mora conſtituit, proinde facit, vt ex cauſa bonæ fidei vſuræ debeantur, putà iudicio tutelæ, D. de adm. tutor. l. 7. §. ſi deponi. II. Epiſtola, l. 2. quia ex libello recitari ſententia debet, ſupr. tit. 44. differt autem epiſtola à libello, ſupr. de fideicom. l. & in epiſtola. 22. III. Programma: nam ſæpè programmata ſunt comminationes quædam, D. de iudic. l. in peremptorio. 71. IV. Subſcriptio iudicis ad libellum litigantis: quia ſententia cauſæ cognitionem requirit: ſubſcribitur autem plerumque ſine cauſæ cognitione, l. 3. l. 5. & l. vlt.

Tit. L VIII. Si ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis iudicatum ſit.

I. 3. j. iij.	*III. 3. j. ij. 5.*
II. 3. ij.	*IV. 3. ij.*

NOn ſolùm comminationes, epiſtolæ, pro- 1 grammata, & ſubſcriptiones iudicum, ſed interdum etiam ſententiæ definitiuæ non habent effectum rei iudicatæ, videlicèt ſi falſis inſtrumentis vel teſtimoniis ſubnixæ ſint. ¶ Hæc 2 regula, quæ ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis iudicatum non tenet, exponenda eſt, producenda, & limi-

DD 4 tanda.

Digitized by Google

3 randa. ¶ Pro eius expoſitione tria ſunt notanda. I. In-
ſtrumentorum appellatione ſignificantur omnia in-
ſtrumenta, quæ probandi cauſa in iudiciis proponun-
tur, vt teſtamenta, l.1.& teſtationes, id eſt, ſcripturas di-
cta teſtium continentes, l.3. quæ differũt à teſtimoniis:
quia teſtimonia ſunt teſtium aſſertiones, ſiue dicantur,
ſiue ſcribantur, ſiue ex ſcriptis recitentur, D.de teſtib.
l.1.§.idem Diuus.& §.ſeq. II. Cùm ex falſis inſtrumen
tis, vel teſtimoniis iudicatum dicitur, executio ſentẽtiæ
ſuſpenditur, l.vlt.&, ſi id probetur, ſententia eſt irrita,
l.3.ipſo iure ſine appellatione, l. 2. proinde etiam ſine
reſtitutione in integrum. Nec obſtat l. Diuus. 33. D.de
re iudic. vbi reſtitui dicitur, non reſpectu iuris, quod
non eſt amiſſum, ſed quia cauſa retractatur: nec aliter
reſtituendi verbum accipitur in l.3. §. Diuus. D.de iur.
fiſ. III. Non datur exceptio rei iudicatæ aduerſus eum,
qui inſtrumenta, ex quibus res iudicata eſt, falſa eſſe
contendit, l.1.& D.de except.l.qui adguitis. 11. Hucuſ-
4 que regulæ expoſitio. ¶ Cùm autem hæc regula lo-
quatur de falſis inſtrumentis, producitur ad falſum iuſ-
iurandum, D.de iureiur. l. admonendi. 31. & ad quaſ-
cumque falſas allegationes, ſupr. ſi tutor vel curator ex
falſ.alleg. excuſ. ſit, l.1. & D. de iudic. l. ſi prætor. 75.
5 ¶ Limitatur autem, vt tum demum obtineat, cùm iu-
dex in ſententia ferenda falſam probationẽ ſecutus eſt:
nam ſi quis multis probationibus ſit vſus, quarum aliæ
ſint veræ, aliæ falſæ; iudex autem veris probationibus
motus, ac falſis neglectis, ſententiam protulerit: hæc
ſententia irrita non eſt, l.3.

Tit. LIX. De confeſſis.

1 Confeſſus pro iudicato habetur, D. h.t.l.1.
l.3.& l.6.§.ſed & ſi fundum. Sed vt hoc ob-
tineat, multa requiruntur. I. Sit confeſſus in
iure, id eſt, apud ius dicentem, l.vn.& ſupr.
de execut.rei iud.l.vlt.& de repudiand.hered.l.4. & D.
de re iudic. l. poſt rem. 56. II. Sit confeſſus apud iudi-
cem competentem, extr.de iudic. cap. 4. III. Sit con-
feſſus præſente aduerſario, vel eius procuratore ſeu tu-
tore, ſeu curatore, D.h.t.l.6. §. ſi quis abſente. IV. Ipſe
principalis ſit confeſſus, non procurator, vel tutor, vel
curator, d.l.6.§.ſed an & ipſos. V. Sit confeſſus certum,
non incertum, d.l.6.in princ. VI. Sit confeſſus poſſibi-
le, non impoſſibile: vt putà ſi confeſſus ſit ſe hominem
occidiſſe, requiritur vt homo occiſus fuerit, D.eod.l.4.
VII. Non ſit facta confeſſio per errorem facti, ſed vel
2 ſine errore, vel per errorem iuris, D.eod.l.2. ¶ Quæro
primò, an confeſſus ſit condemnandus. Reſpondeo, fie-
ri poſſe, vt confeſſionem ſequatur ſententia, qua con-
feſſus damnetur, D. eod. l. 3. & l.5.ſed hoc regulariter
non eſſe neceſſarium: ſiquidem confeſſus habetur (vt
dixi) pro damnato, & quodammodò ſua ipſius ſenten-
tia damnatus videtur, D. eod. l.1. Quandoque tamen
ſententiam neceſſariam eſſe arbitror, vt cùm re, de qua
eſt confeſſus, extincta, in æſtimationem damnari debet,
d.l.3.& l.5. Item in iudiciis criminalibus, propter pœ-
næ irrogandæ incertitudinem, D. de cuſtod. reor. l. 5.
3 ¶ Quæro ſecundò, an confeſſus cogatur ſtatim ſoluere.
Reſpondeo, ei dari tempora quaſi ex cauſa iudicati,
d.l.6.§.vlt.id eſt, quatuor menſes, ſupr. de vſur.rei iud.
l. 2. & l. 3.

Tit. LX. Inter alios acta, vel iudicata, aliis non nocere.

I.p.j. | *III.iij.iv.*
II.ij.

Verbum, *vel iudicata*, in hac rubrica ſuper- 1
fluit: quia non agitur hîc de re iudicata:
ſed quod de ea dictum fuit tit. 56. rem
inter alios iudicatam, aliis non nocere,
hoc tit. producitur generaliter ad omnia
acta, l. 1. & D.de iureiurand. l. quia. 10. & ſpecialiter
I. Ad ſolutionem: veluti ſi vnus ex multis heredibus
ſoluerit, non propterea coheredes ſoluere tenẽtur, niſi
eos debere probetur, d.l.1. II. Ad diuiſionem, & tranſa-
ctionem diuiſioni adiũctam, l.2. Ne dicas cum Cuiacio
tranſactionem appellari etiam diuiſionem, ſed in ſpecie
huius l.2. mentionem fieri tam diuiſionis, quàm tranſa-
ctionis; quia diuiſio per tranſactionem confirmata fuit;
id eſt, diuidentes cauerunt nihil commune remanſiſſe,
ac pacti ſunt ſe contra eam diuiſionem non venturos,
vt in l.tres fratres. 35. D.de pact.& in l. qui Romæ. 122.
§.vlt.D.de verb.obligat. III. Ad pactum: quia pactum
heredis, coheredi, qui non conſenſit, non nocet, l.vlt.
& ſupr.de reb.cred.l.7. IV. Ad iudicium: quia ſi vnus
ex multis heredibus ſine coheredum voluntate contra
debitorem hereditarium egerit, hoc coheredibus non
nocet, d.l.vlt.& d.l.7. V. Ad iuſiurandum, quod ab ali-
quo delatum, aliis, qui non detulerant, præiudicium
non facit, d.l.7.& D.de iureiurand. l.nam poſteaquàm.
9.§.vlt.& l.ſeq.

Tit. LXI. De relationibus.

I.p.2.3.j.ij. | *II.3.4.ij.*
§.ſed nec.4.j. | *III.2.*
§.quoties.4.ij.

Expoſitis ſententiæ definitiuæ ac rei iudi- 1
catæ effectibus, ſciendum eſt, omnem ef-
fectum impediri, cùm lis ad maius audi-
torium vel relatione, vel appellatione
transfertur: quapropter in præſentia de
relationibus, ac de appellationibus diſſerendum eſt.
¶ Relatio (quæ etiam conſultatio vocatur, l.1.& l.vlt.) 2
eſt cauſæ remiſſio ab inferiore iudice ad ſuperiorem, vt
ad principem, d.l.1.& d. l. vlt. & ſupr.de offic.vicar.l.2.
vel præfectum prætorio, Nou. 5. cap. 1. vel præſidem
prouinciæ, D. de iudic.l. eum quem. 79.§.1. ¶ Differt 3
autem ab appellatione multis modis. I. Relatio fit à
iudice, l.1. & 2. appellatio interponitur à litigatore, D.
de appell. l. 2. & paſſim. II. Relatio fit ante vel poſt
ſententiam definitiuam, l.1. in princ. & infr. tit. prox.
l.6.§.ſuper his.l.iudicibus. 14. & D. quan. appellan. ſit,
l.vltim.& de appellat.recip.l. penult. quamquàm potiſ-
ſimum hic agitur de ea, quæ fit ante ſententiam defi-
nitiuam: quam Iuſtinianus nouiſſimè ſuſtulit, vetans
iudicem ante ſententiam definitiuam referre ad prin-
cipem, ac iubens vt ex animi ſui ſententia finem liti
imponat, quia ſi alteruter litigator ea ſententia ſe lædi
exiſtimauerit, facilè poterit ad prouocationis reme-
dium confugere, Nou. 125. Verùm iure canonico re-
ſtituta eſt ea facultas principem conſulendi, & ad eum
ante ſententiam referendi, extr.de appellat.cap.intima-
ſti. 68. Appellatur autem regulariter poſt ſententiam
definitiuam, non antè, ſupr.de ſent. & interlocut. l. vlt.
& infr. tit. proxim.l.oportet. 36. & D. de appellat. re-
cip.l.2. III. Appellationem, ſi appellatum ſit ad prin-
cipem, ſequitur conſultatio principis, litem decidens:
ad relationem verò princeps reſcribit, ſupr. vt lite
pend. l.2. reſcribit (inquam) ex ſententia quæſtoris ſa-
cri palatij, & duorum patriciorum, vel cõſiliariorum, vel
præfectoriorũ ab ipſo principe electorũ, infr.tit.prox.
l.iubemus. 34. ¶ Porrò iudici referenti tria præſcribun- 4
tur. I. Si ante ſententiam definitiuam ad principem
referendum

referendum putet, interim ſententiam non proferat, immo nec de cauſa cognoſcat, ſed ad principem referat, & eius reſpōſum expectet. Si verò poſt ſententiam ſe relaturum promittat, litigantes ne terreat, quò minùs appellent, l.1.§.1.& infr. tit. prox. l. ex illo. 13. II. Relationis exemplum det litigatoribus, vt pro libitu contradicere, vel aſſentiri poſſint, d.l.1.§.vltim.& l.2. & D.quan. appell.ſit l.vltim. III. Acta & refutatorias preces, quibus litigatores relationem impugnant, ipſi relationi adiungat, & cum plena inſtructione ad principem mittat, d.l.1.§.vltim.& l.vltim. & infr. tit.prox. l.6.§.ſuper his, l.quoniam nonnulli. 18.l.à proconſulibus.19.in princip.

Tit. LXII. De appellationibus, & conſultationibus.

I. 25.	*XXV.*20.vj.
II. 20.j.	*XXVI.*17.
*III.*25.28.ij.	*XXVII.*24.
*IV.*3.24.29.	*XXVIII.*27.j.28.iv.
V. 11.iij.30.j.iij.	*XXIX.* 7. iij.14.10.iv.
*VI.p.*26.32.j.	*XXX.* 9.iij.10.iv.20.iv.
§.j.31.j.	*XXXI.*9. ij. 11.ij.28. j. iij.
§.*ſi quis autem.*31.ij.iij.	*XXXII.p.*14.34.
§.*ſuper his.*20. iv. 26.28.iij.	§.j.16.34.
§.*ne temere.*25.	§. *in his autem.* 28. iij. 30. ij.34.
§.*ſin autem.*26.27.j.	§. *hac ſi appellatio.* 9. j. 18. p.34.
§.*penultim.*28. iij.32.iij.	§. *huic ſaluberrime.* 9.j.18. j. 30.ij.34.
§.*vltim.*28.iv.	§.*penultim.* 9.j.13.18.j. 34.
*VII.*3.24.	§. *vlt. Non eget expoſitione: quia tantum confirmat anteriores leges in caſibus hac lege non deciſis.*
*VIII.*28.ij.29.30.j.iij.	*XXXIII.*15.ij.18.ij.
*IX.*7.j.	*XXXIV.*20.j.
*X.*7.ij.	*XXXV.*10.iv.
*XI.*29.	*XXXVI.*3.22.26.28.j.
*XII.*20. iv.27.j.28.ij.	*XXXVII.p.*14.34.
*XIII.*20.iv.28.iij.	§.*vt tamen.* 30.j.
*XIV.*20.iv.27.ij.	§.*quæ verò.*10.iij.
*XV.*11.j.28.iij.	§.*vltim.*31.j.
*XVI.*11 ij.	*XXXVIII.*9.j.16.18.j.34.
*XVII.*15.j.	*XXXIX.p.*32. ij.
*XVIII.*28.ij.iij.	§.j.28.iij.
XIX.p. 9.iij.10. iv. 28.iij.	§.*vltim.*34.
§.j.10.iv.	
§. *vltim.*28.j.32.iv.	
XX. 20.iij.	
*XXI.*9 j.20.ij.23.	
*XXII.*20.ij. v.	
*XIII.*15.ij.	
*XXIV.*28.j.iij.	

RElationibus ſubiiciuntur appellationes:
1 quia his duobus modis res à minori ad
maius auditorium transfertur. Et quia
cùm appellatur ad principem, res per cō-
ſultationem diſceptatur, idcirco tractatui
de appellatione adnectitur tractatus de conſultatio-
2 nibus. ¶ Appellatio eſt ab inferiori ad ſuperiorem
3 iudicem prouocatio. ¶ Appellatur autem vel à ſen-
tentia definitiua, quod regulariter fit: vel ab interlocu-
tione iudicis, quòd iure ciuili rarò admittitur, l.opor-
tet.36.& D.de appellat.recip.l 2. vel à nominatione ad
aliquod munus, l.4.& l.7. cum ſim. ſed hæc magis pro-
priè appellatur querela, quàm appellatio, C. Theod.
4 eod.tit.l.ſi nominatus. 12. ¶ Conſultatio non accipi-
tur hîc pro relatione iudicis, vt ſuperiori titulo, ſed
pro iudicio principis, ſeu viceprincipis, vt in l. 2.ſupr.
5 vt lite penden.& Nou.62. ¶ Ex dictis paret, duas eſſe
partes huius tituli: priorem de appellationibus, poſte-
6 riorem de conſultationibus. ¶ In priori parte agitur
de appellatione interponenda, introducenda, proſe-
quenda, ac terminanda. Propterea quatuor ſunt huius
partis capita. In primo capite de appellatione in-
terponenda deciduntur octo quæſtiones.
¶ Primò quæritur, quis appellet. Hîc dantur tres re- 7
gulæ. I. Procurator, qui litigauit, & aduerſam ſententiā
retulit, appellare poteſt: eius autem appellationem do-
minus proſequi poterit, l.dominus.9. Nota, procurato-
rem, contra quem iudicatum eſt debere appellare, ſed
non teneri appellationem perſequi, ſup.de procurato-
ribus. l.inuitus. 17. II. In cauſa ciuili, ſi iudicatum ſit
cōtra actorem, à tutore vel curatore datum; tam actor,
quàm tutor, vel curator appellare poteſt: ſed appella-
tionem exercebit curator, vel adoleſcens, ſi interim ve-
niam ætatis impetrauerit, aut ad legitimam ætatem
peruenerit, l.ſi actor.10. III. In cauſa criminali omnes
poſſunt intra ſtatuta tempora appellare, non tamen
poſſunt reum per vim eximere, l. addictos. 29.& ſupr.
de epiſc. audien. l. 6. ¶ Secundò quæritur, quis à quo 8
appelletur. Hæc quæſtio eſt tripertita: videndum enim,
à quo ſimpliciter appellari poſſit, vel non; deinde
ad quem appellari poſſit: poſtremò, inter quos ap-
pellatio verſetur; quoniam à certis iudicibus certi
iudices ſunt appellandi, nec licèt à quolibet ad quem-
libet appellare. ¶ Appellari poteſt, I. Non ſolùm a 9
iudice delegato, l. præcipimus. 32. §. hæc ſi appellatio.
& §§.ſeqq.& l.ſi quando. 38.ſed etiam a iudice ordina-
rio: qui niſi appellationem recipiat, triginta libras auri
ſacris largitionibus infert, & eius quoque officium, ni-
ſi appellationem reſpuenti pertinaciter reſiſtat, toti-
dem auri libris multatur, l.quoniam iudices 21. II. Tam
à iudice, quàm ab arbitro, l.ſi appellationem.31. Vbi iu-
dex dicitur in iudicio ſtricti iuris, arbiter autem in iu-
dicio bonę fidei, vel arbitrio, vt & D.de re iudic.l.à Di-
uo Pio.15.in princip.& de le.Iul.repetun.l.7.in princip.
& Inſtitut.de actionibus.§.1.& aliis locis. conſtat enim
à ſententia arbitri compromiſſarij appellari non poſſe,
ſupr.de rec. arb.l.1.& D.eod.l.non diſtinguemus.32. §.
cum quidam. III. Tam à iudice prouinciali, vt à procō-
ſule, vel comite, l. à proconſulibus.19.in princip. quàm
à iudice vrbano, l.ſi quis prouocatione.50.
¶ Deinceps videamus, à quibus appellare non licèt. 10
Appellari non poteſt, I. à Principe, D.à quibus appel.
non licet, l.1.§. 1. II. A ſenatu, d.l.1.§.ſciendum. III. A
ſacro conſiſtorio; vel à iudice ſiue iudicibus ex ſacro
conſiſtorio deputatis, l. in offerendis. 37.§. penultim.
IV. A præfecto prætorio, l.à proconſulibus. 19. §.1. d.
l.ſi quis prouocatione.& D. de off.præt. præto. l. vnic.
§. his cunabulis. ſed ab hoc tantum licet ſupplicare, l.
cum iam. 35. & ſupr. de ſentent. præf. præto. l. vnic.
& D. de offic. præfect. præto. l. vnic. §. his cu-
nabulis. cum ſim. Rectè tamen appellatur ab his
qui vice prefectorum cognoſcunt, d.l.à proconſulibus.
in princip. ¶ Poſt hæc videamus, ad quem appellare 11
liceat, Appellatur, I. Ad principem, l. ne cauſas 15.& d.
l.in offerendis. in princ. II. Ad eum, qui vice ſacra co-
gnoſcit, l.eos.16.vt ad præfectum prætorio, vel præfe-
ctum vrbi, l. ſi appellationem.31. III. Ad iudicem ordi-
narium, vt ad præſidem.l.5. ¶ Tandem videamus, quis 12
à quo appelletur: quoniam ab aliis ad alios iudices pro-
uocatur. Hîc dantur plures regulæ pro diuerſitate iu-
dicum, à quibus appellatur. ¶ De iudicibus, illuſtrib. 13
datur vna regula, quod ab his appellatur ad principem,
l.præcipimus. 32.§. penultim. ¶ De ſpectabilibus da- 14
tur ſimiliter vna regula, quòd ab his appellatur ad am-
pliſſimas poteſtates, l.addictos.29. id eſt, ad iudices il-
luſtres, nempe ad præfectum prætorio, & quæſtorem
ſacri palatii, d.l.præcipimus, in princip. Hæc ſententia
limitatur, vt ita demum obtineat, ſi litis æſtimatio ex-
cedat decem, non viginti libras auri: nam ſi lis ſit intra
decem libras, vnus ex proceribus cognoſcit: ſi verò ex-
cedat decem

Digitized by Google

cedat viginti libras, in ipſo principis conſiſtorio exa-
minatur, d.l. in offerendis. in princip. Iure nouiſſimo
hæc diſtinctio non obtinet in appellatione à iudici-
bus ordinariis, ſed in iudicibus à principe delegatis,
15 Nou.23.cap.4. ¶ De clariſſimis dantur duæ regulæ.
I.A prætore appellatur ad præfectum vrbi, l. ſi apud
17. II. A rectore prouinciæ, ſi de ſtatu apparitoris, vel
de tributis & functionibus iudicauerit, appellatur
ad præfectum prætorio, & magiſtratum militum, l. eo
caſu. 33. aliàs ex Bithynia, Paphlagonia, Lybia, Heleſ-
ponto, inſulis, Phrygia ſalutari, Rhodope, & Hemo
monte appellatur ad præfectum vrbi, l.cum appellatio
23.Ergo à clariſſimis appellatur ad illuſtres, nam præ-
tor & prouinciæ rectores ſunt clariſſimi:præfectus au-
tem prętorio.&pręfectus vrbi ſunt illuſtres.Sed nouiſ-
ſimo iure ſi lis extra diœceſim Thraciæ, in qua eſt vrbs
regia, non excedat decem libras auri, appellatio defer-
tur à clariſſimo ad ſpectabilem: vt in diœceſi Ægypti
ad præfectum Auguſtalem: in diœceſi Orientis ad co-
mitem Orientis:in Pontica, & Aſiana ad comites, vel
proconſules, vel alios viros ſpectabiles: quibus ſpecia-
liter datum eſt, vt vice ſacra cognoſcant, Nou.23.c.3.à
cõſulari quartæ Armeniæ ad comitem tertię Armenię:
& à correctore ſecundæ ad proconſulem primæ, Nou.
16 31. ¶ De ducibus datur regula, quòd cuiuſcumque di-
gnitatis ſint, & quocumque iure cognoſcant, ab eis ap-
pellatur ad magiſtrum officiorum, & quæſtorem ſacri
palatij, l.ſi quando. 38. obrogato §. 1.l.præcipimus.32.
vbi à duce, qui & præſes eſt, appellatur ad præfectum
prætorio. Hactenus de iudicibus ordinariis, qui inter
priuatos iudicant, ſed nouiſſimè conſtitutum eſt, vt à
ſpectabili duce appelletur ad præfectum prætorio, &
17 quæſtorem ſacri palatij, Nou.23.cap.vltim. ¶ De diſ-
cuſſoribus autem & rationalibus datur regula, quòd
ab eis appellatur ad comitem rerum priuatarum, l.cum
poſt. 26. vbi pro *iudicio rectoris prouinciæ*, legendum ex
Cod.Theodoſ. *iudici prouinciæ*. Diſcuſſor eſt rationum
fiſcalium & publicarum cognitor & diſceptator, infr.
de diſcuſſ.l.vltim. Rationalis, qui & procurator Cæſa-
ris appellatur de cauſis fiſcalibus in prouincia cognoſ-
cit, ſupr.ſi aduer.fiſc.l.vltim.& vbi cauſæ fiſca.l.5.& l.7.
vt prępectus ærario de iiſdem cauſis cognoſcit in vrbe,
D.de tranſact.l.cùm hi.8.§ tranſactiones.

¶ De iudice delegato datur regula, quod ab eo appel-
18 latur is, qui delegauit, d. l.præcipimus, §.hæc ſi appel-
latio. Sed adiiciuntur duæ exceptiones. I. A delegato
principis, ſi ſententiæ tempore illuſtris ſit, cauſa per ap-
pellationem deuoluitur ad conſiſtorium principis, d. l.
præcipimus. §. penultim.ſi verò ſit ſpectabilis, defer-
tur ad magiſtratum officiorum, & quæſtorem ſa-
cri palatij, l.ſi quando. 38. At ſi clariſſimus ſit, appella-
tur ad præfectum prætorio, & quæſtorem ſacri palatij,
d.l.præcipimus. §.huic ſaluberrimæ, niſi lis extra Diœ-
ceſim Thraciæ, in qua eſt regia vrbs, intra decẽ auri li-
bras cõſiſtat:tũc enim appellatio nouiſſimo iure deuol-
uitur ad iudices ſpectabiles, vt & ab aliis iudicibus cla-
riſſimis, Nou.23.cap.vltim. II. A rectore prouinciæ, cui
magiſter militum cauſam de ſtatu curiali vel cohorta-
li delegauit, cognitio per appellationem ad præfectum
prætorio & ipſum magiſtrum militum transfertur, l.
eo caſu.33. Hæc dicta ſint de ſecunda quæſtione: quis
& à quo appelletur. ¶ Tertiò quæritur, à quo actu ap-
19 pelletur. Hic notentur quinque regulæ.
20 ¶ Prima regula eſt, A ſententia definitiua appella-
ri poteſt. Hæc regula producitur, vt obtineat, I. Etiam
ſi ſententia reſcriptum principis ſecuta ſit, licet à re-
ſcripto non appelletur, l. 2. & l. iubemus. 34. II. Etiam
ſi lata ſit à iudice ordinario, l.quoniam judices 21.dum-
modò is iudex ſit, à quo appellari poſſit:nam à quibuſ-
dam appellare non licere ſupr.expoſui. III. Tam in ma-
ioribus, quàm in minoribus negotiis, l.in maioribus.20.
& ex eod.tit.cap.de appellationib.c 11. IV. Tam in cau-
ſis ciuilibus, quàm in criminalibus, l.6.§.ſuper his.l.mi-
nimè.12.l.ex illo.13.l.litigatoribus 14.l.addictos.29.l.ſi
quis prouocatione.30.& ſupr.de vet.iu.enucl.l.2.§.ſep-
timus verſ. liber. V. Etiam de bonis vacantibus, & de
his quæ vt indignis auferuntur, l.lata 22. VI. Etiam in
multa irroganda, l.& in multis, 25.

¶ Secunda regula eſt, A ſententiæ interpretatione 21
appellari poteſt, D.eod.l.4.§.1. ¶ Tertia regula eſt, Ab 22
interlocutione iudicis non licet appellare, l. oportet.
36. niſi inferat grauamen, quod non poſſit per appel-
lationem à ſententia definitiua reparari, veluti vt ali-
quis tormentis ſubiiciatur, D.de appellat.recip.l.2.Sed
iure Canonico ab omni grauamine, atque adeo etiam
ab interlocutione iudicis appellare licet, extr. h.t.cap.
ſuper eo. 12. ¶ Quarta regula eſt, Ab executione 23
ſententiæ non licèt appellare, niſi executor modum
ſententiæ excedat, d.l. quoniam iudices. & ſupr. quor.
appel.non recip.l.5.& D. h.t.l.4.in princip. ¶ Quinta 24
regula eſt, Appellari poteſt à nominatione ad decu-
rionatum, vel honorem, vel munus, l. 7. vt ſcribatum,
l.4. Et quidem appellatio ab impoſitione muneris ne-
ceſſaria eſt, vt excuſatio admittatur, & munus illud
vitetur, d.l.4.& D.de vacat.muner.l.1. §. 1. dummodò
rectè, & ſolemniter nominatio facta ſit, l. nominatio-
nes.27.Excepta tutela & curatione, à quorum mune-
rum impoſitione non appellatur, ſed à ſententia excu-
ſationem tutoris vel curatoris reprobante, vt expoſui
ſupr.de excuſ.tutor.num.16. ¶ Quartò quæritur, qua 25
ex cauſa ſit appellandum. Nemo debet ſine iuſta cauſa
appellare; alioquin à iudice appellationis mediocri
pœna afficietur, l. 6. §. ne temerè, eámque cauſam in
iudicio appellationis probare oportet, l. 3. Eſt autem
iuſta appellandi cauſa, veluti ſi iudex, ordine iudicio-
rum turbato, priùs de proprietate pronunciauit, quàm
de poſſeſſione, l. 1.cuius ſpecies ita poni debet: Titius
fundum ſuum, ſeu quem ſuum eſſe prætendebat, per
vim, Mæuio poſſeſſore expulſo, inuaſit. Mæuius ad re-
cuperandam poſſeſſionem mouit interdictum vnde vi.
Titius contendit eum non eſſe audiendum, aut ſaltem
fundum ſibi eſſe adiudicandum, tanquàm ad ſe perti-
nẽtem:iudex pronunciauit fundum eſſe Titij, cùm ante
omnia iudicare deberet fundi poſſeſſionem eſſe Mæ-
uio reſtituendam:rectè igitur ab ea ſententia Mæuius
appellauit. Nota, interdictum vnde vi concurrere cum
quæſtione de proprietate, & cum quæſtione de iure
poſſeſſionis, D.de iud.l.ſi de vi. 37. & ad leg. Iul. de vi
publ.l.5.§.1.& cum criminali accuſatione ex lege Iu-
lia de vi, infr. eod.l.7.&.vnde vi, l. 4. & Inſtit de inter-
dic. §. retinendæ. ſed omnibus his iudiciis præfertur:
quia ſpoliatus ante omnia reſtitui debet, extr. de reſtit.
ſpoliat.cap. 7. Vnde notandæ ſunt tres regulæ. I. Pro-
nunciandum eſt priùs ſuper interdicto vnde vi, quàm
ſuper quæſtione de proprietate, d. l. 1.quæ à Cuiacio
lib.5.obſeru.cap.15.male accipitur, quaſi dicat priùs co-
gnoſcendum de poſſeſſione, poſtea de violentiæ cri-
mine ex lege Iulia:nam lex non inquit *poſtea*, ſed ait,
& ita crimen violentiæ excutere.ſenſus eſt, iudicem diſ-
quirere de vi, vt pronunciare poſſit de poſſeſſione,
quæ dicebatur per vim adempta:ceterùm ſententia &
interpretatio Cuiacij antinomiam inducit; quoniam
hæc lex, & d.l.7.contradicent dictæ l. ſi de vi. & dictæ
l.5.§.1.quod non eſt facilè admittendum. Fefellit (vt
arbitror) Cuiacium in exponenda d. l. 1. verbum *cri-
men*, quaſi Imperator reſpiceret ad iudicium criminale
de vi:ſed hoc verbum me non mouet:quia commodiſ-
ſimè refertur ad interdictum vnde vi, quod dicitur
atrocitatem facinoris in ſe habere, D. vnde vi, l.1.§.
interdictum hoc. tantum igitur abeſt, vt legi primæ
huius tituli

Digitized by Google

huius tituli contrariæ ſint dictæ l. ſi de vi. & l. 3.§.1.vt
potiùs eandem ſentontiam contineāt:nam in his legi-
bus quærebatur de vi & de poſſeſſione, id eſt de vio-
lenta poſſeſſione (hîc poſſeſſio & momentum, infr.
ſi de moment. poſſeſſ. l. voic. accipitur pro momen-
taria poſſeſſione, vt & Virgilius dixit,

Arma virumque cano.

Id eſt,virum armatum.) Nec dicitur pronunciari priùs
de vi,quàm de poſteſſione:ſed priùs de vi(id eſt,de poſ-
ſeſſione illa violeota,quæ ſpoliato ante omnia reſtitui
debet,)quàm de proprietate. II. Priùs eſt pronuncian-
dum de vi,quàm de iure poſſeſſionis, d.l. 5. §. 1.in fin.
quia etiam ille ad quem poſſeſſio iure ſpectat, & qui
poteſt eam conſequi vel actione hypothecaria, D. de
euict.l.ſi cùm venditor.66.in princip. vel aliquo inter-
dicto,ſi eam per vim accipiat,ante omnia eam reſtitue-
re compellitur:tunc deinde poterit de iure ſuo litiga-
re,D.vnde vi.l.cùm fundum.18. in princip. III. Inter-
dictum vnde vi præfertur etiam criminali quæſtioni
26 de vi,infr.ad leg.Iul.de vi.l.7. ¶ Quintò quæritur,quā-
do appellandum ſit,& intra quæ tempora. Reſponde-
tur,appellandum eſſe poſt ſententiam definitiuam, l.6.
in princip.& §.ſuper.l.oportet.36.hoc iure intra biduū
in cauſa propria,intra triduum in aliena, d.l.6.§.ſin au-
tem.& D. quan.appel.ſit. l. 1. §.in propria.hodie indi-
ſtinctè intra decem dies,ſiue ſit cauſa propria,ſiue alie-
na,Nou.23.cap.1.Interdum appellatur ante ſententiam
27 definitiuam.Lege notata,ſupr.quæſt.3.reg. 3. ¶ Sextò
quæritur,quomodò appellandū ſit.Duobus modis ap-
pellari poteſt. I.Oblatis libellis appellatoriis,d.l.6.§.ſin
autem.&l.minimè.12. qui continere debēt quis appel-
let,contra quem,& à qua ſententia,D.h.tit.l.1.§.vltim.
quamquam ſuſtinentur etiam non expreſſa perſona,
contra quam appellatur,D.eod.l.3. in princip.Hos au-
tem libellos recuperare appellatione reuocata,l.ſi quis
libellos. 28. vel corrigere, nihil vetat, d.l. 3. §. vltim.
II.Viua voce ſine ſcriptis,dummodò non ex interuallo
appelletur,ſed ſtatim, l.litigatoribus. 14. & apud acta:
quo caſu ſufficit dicere, *appello*: nec eſt neceſſe,vt ad-
datur,quis,contra quem, & à qua ſententia appelletur,
28 D.eod.l.2. ¶ Septimò quæritur,qui ſint effectus appel-
lationis. Hoc loco quatuor traduntur. I. Iudex à quo
appellatur, appellationem recipere tenetur,l.iudicibus
24.alioquin is qui appellauit,nihilominùs litem proſe-
qui poteſt apud iudicem, ad quem appellauit, & ille
punitur,qui appellationem non ſuſcepit, l.à proconſu-
libus.19.§.vltim.vt ſupr.num. 9. expoſui. Querela au-
tem non ſuſceptæ appellationis, ſi appellatum ſit à iu-
dice ad præfectum prætorio vel præfectum vrbi, pro-
poni debet intra annum:ſi verò appellatum ſit ad infe-
riorem iudicem vice ſacra cognoſcentem proponenda
eſt intra ſex menſes:at ſi ab arbitro appellatum ſit,pro-
ponenda eſt intra quatuor menſes, l.ſi appellationem.
31.Quod dixi,appellationem eſſe recipiendam à iudice
à quo fuit appellatum,patitur exceptionem, niſi appel-
latio illa prohibita ſit vel pacto in ſcripturam relato,
infr.tit.prox.l.vlt. §.vltim. vel iure, putà quia ſit inter-
poſita ante ſententiam definitiuam, l. oportet. 36. II.
Nihil eſt innouandum appellatione pendente, licet à
iudice ſit repudiata,l.3.& d.l.minimè.& D.nihil innou.
appel.interpo. l. vnic. Quare ſententia, à qua appella-
tum fuit,executioni mandari nequit, niſi appellatio ſit
deſerta,& de negotio tranſactum non ſit, l.ſi contra.8.
&l. quoniam nonnulli. 18. III. Intra dies triginta
opinionis exemplum,id eſt, iudicium eius à quo appel-
latur, acta, refutatoriæ preces(in quibus breuitas re-
quiritur,l.vltim.§.1.) vnà cum relatione iudicis (id eſt,
cum libellis dimiſſoriis ſiue apoſtolis, per quos ab in-
feriori iudice à quo eſt appellatum, ad ſuperiorem ad
quem prouocatum fuit,cauſa tranſmittitur, D.de libel.
dimiſſ.l.vnic.)præſtari litigatoribus debent,l. 6.§.ſuper
his,l.ne cauſas 15.l.ſi appellationem, 15. l. præcipimus.
32.§.in his autem. alioquin tam iudex, quam officium
eius multatur,l.iudicibus.24. Et quidem libelli dimiſ-
ſorij etiam non petentibus dari debent, d.l.6.§.penult.
ſed iure canonico niſi appellator eos petat, appellatio-
ni renunciare cenſetur,extr eod.c.6.lib.6.& Clement.
2.Horum autem omnium exemplum datur litiganti-
bus,vt curare poſſint, vt ſuperiori iudice inſinuentur,
l. ex illo. 13. l.quoniam nonnulli. 18. l. à proconſuli-
bus. 19. in princip. & Nou. 126. cap. 3. Notandum eſt
querelam de apoſtolòrum copia denegata, intra illud
tempus proponi poſſe, intra quod paulò ante dixi pro-
ponendam eſſe querelam de appellatione non ſuſce-
pta,l. ſi appellationem 31. Nec illud eſt ignorandum,
cum ad principem cauſa dimittitur, relationem iudicis
plenam eſſe debere,id eſt, cauſam plenè inſtructam eſ-
ſe tranſmittendam,l.ne cauſas.15.& ſupr.tit.prox.l.1.§.
1.& l.vltim.& D.de interd.& releg.l.6.§. 1. IV. Appel-
lans non cogitur cauere de appellatione proſequenda,
l. 6. §. vlt. quod meritò placuit,cùm eam reuocare poſ-
ſit,etiam poſtquam libellos appellatorios dedit:vt ſup.
notaui ex l.ſi quis libellos 28. ¶ Octauo quæritur, 29
quid iuris, ſi appellatum non ſit.Reſpondetur,ſi à ſen-
tentia non ſit appellatum, rem iudicatam executioni
mandari,l.ſi cōtra 8. ſi verò à nominatione ad aliquod
munus nō ſit prouocatum, non admitti excuſationem,
licet manifeſta ſit,nec eius probationem,l.ciues,11.nec
poſſe munus detrectari, l.4.Excipitur munus tutelæ, à
cuius datione non eſt neceſſe appellare, vt ſupr. ex-
poſui quæſt.5.reg. 5. Hactenus de appellatione inter-
ponenda. ¶ Interpoſitam appellationem ſequitur in- 30
troductio apud iudicem appellationis: idcirco ſecun-
do capite agitur de appellatione introducenda,vbi tria
notantur.I. Acta ad iudicem appellationis perferri de-
bent intra tempus ſtatutum,l.5.l.ſi cōtra 8. quod tem-
pus ſequenti titulo commodiùs explanabitur; nunc
tantùm notetur, ſtatutum olim fuiſſe biennij tempus,
cùm cauſa appellationis apud vnum vel duos proce-
res more ſacræ conſultationis eſt diſceptanda, l.in of-
ferendis.37.§.vt tamen.ſed hodie eſſe annum, infr. tit.
prox l.vltim. §. in his.II. Iudex appellationis acta illa
ſuſcipere debet, l.præcipimus. 32. §. in his autem, & §.
huic ſaluberrimæ. III. Si appellantis culpâ non ſint
acta ad iudicem appellationis perlata, appellationi re-
nunciatum videtur, & res iudicata executioni manda-
tur,d.l.ſi contra.Secus eſt,ſi caſu fortuito id contigerit,
putà eo in itinere mortuo, qui acta perferebat,l. 5.hic
eſt,qui gerulus appellatur,C.Theod. eod. tit. l. omnes
legitimæ.29. & l.quoniam plerique. 31. ¶ Tertio ca- 31
pite de appellatione proſequenda tria traduntur. I.
Omiſſa in priori iudicio, poſſunt in iudicio appella-
tionis proponi,l.6.§.1.& d.l.in offerendis. §. vltim. II.
Teſtes producendi ſunt permiſſu iudicis,ſi hoc neceſſa-
rium eſſe perſpexerit. III. Producendi ſunt ſumptibus
ipſius producentis, d.l.6. §. ſi quis autem. ¶ Quarto 32
capite de iudicio appellationis terminando quatuor
traduntur.I.Lis per iudicem appellationis eſt deciden-
da,non ad primum iudicem remittenda,l. 6.in princip.
II.Sententia reformari poteſt,non ſolùm pro appellan-
te, ſed etiam pro eius aduerſario licèt abſente: quia
neuter ei ſententiæ, à qua alteruter appellauit, ſtare
tenetur, ſi appellator ad iudicem appellationis venit,
& cauſas appellationis propoſuit, l. vltim. in princip.
III.Qui temerè appellauit, mediocriter à competenti
iudice multari debet,l.6.§.penultim.IV. Appellatione
à iudice, à quo appellatum fuit, non recepta; ſi is, qui
appellauit, vincatur, infamia notatur, ſi vincat,res ad
principem eſt referenda, vt iudicem puniat qui ap-
pellationem non recepit, l à proconſulibus. 19. §. vlt.

De appellatio

Digitized by Google

33 De appellarionibus hactenus. ¶ Secunda tituli pars
eſt de conſultationibus. Conſultatio duobus modis ac-
cipitur, I. Pro relatione iudicis ad principem, ſup. tit.
prox.l.1.& l.vltim. II. Pro iudicio principis, ſeu vice
principis, ſupr. vt lite penden. l.2.& Nou. 62. Poſte-
34 rior ſignificatio hoc loco accipi debet. ¶ In qua ſi-
gnificatione definiri poteſt diſceptatio, l.præcipimus.
32.in princip. quæ fit in communi florentiſſimorum
ſacri palatij procerum auditorio, id eſt, in principis cō-
ſiſtorio, d. l. præcipimus.§.penultim.& l.in offerendis.
37.in princip. vel apud vnum duoſve ex proceribus,
pro iudicum, à quibus appellatum eſt, dignitate, dicta
l.præcipimus, in princip. eum quatuor.§§§§.ſeqqqq. &
l.ſi quando.38.& rei, qua de agitur, quantitate, d. l. in
offerendis, in princip.& l.vltim. §. vltim. quod expoſui
par.1. cap. 1. q. 3. Sed hæc diſtinctio videtur tolli per
Nou. 62. vbi generaliter ſtatuitur omnes prouocatio-
nes per conſultationem diſceptari in ſenatu.
35 ¶ Notandum eſt, quod ſuprà de iudicio appellatio-
nis diximus, id etiam in conſultationibus admitti, vt
ſcilicet allegationes, vel probationes, quæ in priori iu-
dicio omiſſæ fuerunt, recipiantur, infr. tit. prox. l. 4.

Tit. LXIII. De temporibus & reparationibus appellationum, ſeu conſultationum.

I.5.	*IV.p.12.*
II.l.1.ij.in princ.6.	*§.j.12.*
§.quod ſi arbitre.6.	*V.p.6.*
§.ſin autem.6.	*§.j.2.iij.6.*
§.qui verò.6.	*§.in his autem.13.*
§.penultim.1.v.	*§.ſi tamen.11.*
§.vltim.1.vj.	*§.illud.7.*
III.p.9.	*§ penult.8.*
§.j.10.	*§.vltim.1.vj.8.*

1 ANtequàm partes huius tituli analyticè
explicentur, non ab re erit generalia
quædam exponere. I. In omni appella-
tione duo iudices conſiderantur: nempe
iudex à quo, & iudex ad quem appella-
tur: ille vocatur iudex primæ inſtantiæ; hic, iudex ap-
pellationis, ſiue ſecundæ inſtantiæ. II. Tria ſunt præci-
pua tempora appellationum: primum appellationis in-
interponendæ, alterum introducendæ, tertium proſe-
quendæ ac terminandæ. Interponitur appellatio apud
iudicem à quo, introducitur autem ac terminatur apud
iudicem ad quem. III. Dies fatales ſeu temporales, Græ-
cè ἡμέραι κυρίαι, καὶ ἐμπρόθεσμοι, ſunt dies, quibus cauſa
apud iudicem appellationis introducitur, id eſt, agi in-
cipit, adeo vt nec citeriori, nec vlteriori tēpore id facere
liceat. Et olim quidem vnus erat dies fatalis, nimirum
poſt tēpus introducendæ appellationis ſtatutū, l.2. Sed
ex Iuſtiniani conſtitutione ſunt decem dies fatales, ad-
iectis veteri dici fatali quatuor præcedentibus, &
quinque ſequentibus, l. vltim. §. 1. IV. Sæpius in ea-
dem cauſa vnus dies fatalis iure antiquo, aut decem
dies iure nouo conceduntur: quia ſi intra ſtatutum
tempus appellatio introducta non ſit, aliquoties repa-
ratio conceditur: nam reparatio nihil aliud eſt, quàm
redintegratio lapſi & amiſſi temporis, intra quod ap-
pellatio apud iudicem appellationis erat introducen-
da. V. Si dies fatales ſint feriati, proximè antecedentes
pro fatalibus haberi debent, l.2.§.penultim. VI. Si ap-
pellator dies fatales non obſeruauerit, id eſt, appella-
tionem non introduxerit, & omnes dies fatales, etiam
hi, qui per reparationem conceduntur, lapſi ſint, perin-
de habetur ac ſi appellatum non eſſet. Itaque ſenten-
tia à qua appellatum fuit, firma manet, & executioni
mandatur, d.l.2.§.vltim. niſi litigantes pacti ſint de fa-
talibus non obſeruandis: quoniam hoc pactum valet,
quemadmodum & pactum ne victo appellare liceat,
l.vltim.§. vltim. VII. Si appellator, vel eius aduerſa-
rius, vel vterque coram iudice appellationis compa-
ruerit; iudex autem appellationem recipere neglexerit,
vel per eum ſteterit, quò minùs cauſa perageretur:
culpa iudicis appellationi non nocet, Nou. 129. cap. 4.
¶ His generaliter expoſitis agendum ſpecialiter 2
primùm de appellationibus, poſtea de conſultationi-
bus, id eſt, de iudiciis principis conſiſtorialibus,
& de iudiciis, quæ more conſultationum proce-
dunt. ¶ De temporibus appellationis interponendæ
ſuperiori titulo dictum fuit: de temporibus introdu- 3
cendæ, & proſequendæ ac terminandæ nunc dicetur.
¶ Quod ad tempus introducendæ attinet, diſtin-
guendum eſt inter appellationem à nominatione ad 4
aliquod munus, & appellationem à ſententia. ¶ Qui 5
à nominatione appellauit, intra duos menſes appella-
tionem introducere debet, l.1. quam cum Cuiacio ac-
cipio de tempore introducendæ, non de tempore in-
terponendæ appellationis: quia quod ad tempus inter-
ponendæ, nulla eſt differentia inter nominationem, &
ſententiam: ſed vtroque caſu appellatur iure Digeſto-
rum intra biduum, aut triduū, D.quan.appellan. ſit.l.1.
§.quod in ſententiis. hodie intra decem dies, Nou.23.
cap. 1. Hæc interpretatio confirmatur per l. ſi ad cu-
riam.19. C. Theod. de appellationib. vbi duo menſes,
cùm à nominatione appellatum eſt, ad hoc dantur, vt
negotia perorentur. Cùm igitur in d.l.1. dicitur, *ex eo
die interponendæ appellationis*, accipere oportet *interpo-
nendæ*, pro, interpoſitæ: vt paſſim in iure legitur *litis
conteſtandæ*, pro *litis conteſtatæ*: & *rei iudicandæ*, pro, *rei iu-
dicatæ*. Rurſus quod in fine legis dicitur, *appellare vo-
luerit*, perinde accipi debet, ac ſi ſcriptum eſſet, *volens
appellauerit*: vt in l.vltim. D.de diuiſ. rer. verba *tranſcen-
dere voluerit*, ſignificant volentem tranſcendiſſe, vt ex-
poſui Centur.1.quæſt.38. vbi alia ſimilia iuris loca ad-
duxi. ¶ Iam dicamus de appellatione à ſententia. 6
Hîc conſiderantur quatuor caſus. Primus caſus eſt,
cùm à iudice clariſſimo vel ſpectabili appellatur ex
prouincia in vrbem. Secundus caſus eſt, cùm in pro-
uincia prouocatur ab arbitro, quem princeps dele-ga-
uit. Primo caſu Theodoſius ſex menſes concedit, ita vt
primus dies poſt lapſum ſex menſium ſit fatalis, id eſt,
eo die cauſa appellationis agi debeat: & poſt primum
lapſum, reparationem vnius menſis concedit, adeo vt
triceſimus prius dies ſit fatalis. Itidémque poſt ſecun-
dum vel tertium lapſum tantundem temporis indul-
get ipſo iure: poſt quartum verò lapſum non eſt repa-
rationi locus ipſo iure, ſed reparatio trium menſium
peti poteſt à principe: ita vt quacunque horum trium
menſium die peti poſſit, atque adeo etiam pridie diei
fatalis, l.2.in princip. Secundo caſu idem ſtatuit, hoc
excepto, quòd poſt quartum lapſum reparatio à prin-
cipe impetrari non poteſt, d.l.2.§.1. Iuſtinianus autem
vtroque caſu duo mutauit. Vnum eſt: quia pro loco-
rum diſtantia modò ſex, modò trium menſium ſpa-
tium tribuit ad appellationem introducendam, l. vlt.
in princip. Alterum eſt, quod ſupr. notaui: quia diei fa-
tali addit quatuor dies antecedentes, & quinque ſe-
quentes, ita vt hodie decem ſint dies fatales, quibus
cauſa agi poteſt, d.l.vltim.§.1. Tertius caſus eſt, cùm
appellatur in vrbe ab eo iudice, quem illuſtris magi-
ſtratus delegauit: hoc caſu pro ſex menſibus dantur
tantum duo menſes: cetera obſeruantur, vt in iudici-
bus à principe delegatis, d.l.2.§.ſin autem. Quartus ca-
ſus eſt, cùm appellatur ab eo quem clariſſimus, vel ſpe-
ctabilis iudex, ſeu præſes prouinciæ delegauit: hoc caſu
idem ſtatuitur, quod tertio caſu, d.l. 2. §. qui verò. Hæc
dicta ſint de temporibus appellationis introducendæ.

¶ Tempus

Digitized by Google

7 ¶ Tempus autē proſequēdæ ac finiendæ appellationis
eſt annus, vel, ſi per iudicem aut aliā ineuitabilem cau-
ſam lis prorogetur, bienniū: quo elapſo, appellator, qui
iudiciū deſeruit, cauſā cadit, & prima ſententia perin-
de manet firma, ac ſi ab ea nō fuiſſet appellatū, vt con-
ſtituitur, in d.l.vlt.§.illud. Verùm hæc deciſio nouiſſi-
mè à Iuſtiniano bifariā limitatur. I. Hæc deciſio tunc
obtinet, cùm vterq; litigator abeſt, id eſt, cùm poſt in-
troductā appellationem nec appellator, nec appellatus
comparet corā iudce appellationis, vt litē proſequatur
ac terminet: ſed ſi ſolus appellator abſit, appellatus ſub
finem biennij, id eſt, cùm menſis vnus ſupereſt, vrgere
iudicē debet, vt de cauſa cognoſcat, & ſententiā ferat:
iudex autem nō omnino cōtra abſentem iudicabit, ſed
ſententiā feret iuri & legibus cōſentaneā: abſentia ve-
rò appellatoris dumtaxat ei nocebit, quod ad impenſas
litis: quia omnino in expenſas ſecundæ inſtantiæ dam-
nabitur, etiāſi in cauſa principali obtineat, No. 49.c.1.
II. Dictū anni vel biennij tēpus non currit, quādiu res
apud arbitrū ex cōpromiſſo ſumptum agitatur, No. 93.
c. 3. Hucuſq; de temporibus & reparationibus appel-
lationū: conſequenter dicendum de conſultationibus.
8 ¶ Quia verò nihil refert, vtrùm ex appellatione cauſa
ad ſacrū conſiſtorium deuoluatur, an ex ſupplicatione
aduerſus ſententiā præfecti prætorio, l.vlt.§. pe. tātùm
de appellatione loquemur, eadē intellecturi de retra-
9 ctatione ſentētiæ per ſupplicationē. ¶ Tempus intro-
ducendæ appellationis in ſacrū conſiſtorium eſt ſex,
vel trium menſiū, pro locorum diſtantia, & litis quan-
titate, vt ſup. expoſui: poſt hoc tempus appellator iure
Codicis non auditur, l. 3. in pr. dummodò conſiſtorij
copiā habuerit: alioquin ſi princeps conuocare patres
& alios proceres per imperiales occupationes nō po-
tuerit, hoc appellatori non nocet, Nou. 23.c.2. Item ex
Zenonis conſtitutione dies fatales non obſeruātur in
cauſis criminalibus ad viros illuſtres pertinentibus, de
quibus ipſe princeps, aut cognitor à principe datus co-
gnoſcit, ſup. vbi ſenatores vel clariſſimi, l.vlt. in princ.
10 ¶ Acta verò iudicij, à quo eſt prouocatū, tranſmittēda
ſunt ante mediā partem tēporis, quo cauſa inferri de-
bet in conſiſtorium: vt ex locis remotioribus ante tres
mēſes, ex propinquioribus ante ſeſquimēſem, d.l.3.§.1.
11 ¶ Tempus exequendæ in ſacro cōſiſtorio appellationis
nullum ſtatutum eſt, ne contingat propter principis &
procerū occupationes litem perire, d.l. vlt.§. ſi tamen.
12 ¶ Obiter notandū, in hac appellatione proſequenda li-
cere nouis allegationibus vel exceptionibus vti, id eſt,
omiſſis in priori inſtantia, quæ non ad nouum capitu-
lum pertineāt, ſed ad aliquod ex iis, quæ in priori iudi-
cio diſceptata fuerūt, l.4. in prin. Et ſimiliter vti licere
13 nouis probationibus, d.l.4.§.1. ¶ Cùm autem lis ſecū-
dum diſtinctionē l in offerendis. 3 t. ſup. tit. prox. more
conſultationum coram vno vel duobus proceribus
examinatur: conſultatio illi vel illis eſt intimanda ex
eiuſdem conſtitutionis §. 1. intra biennium: hodie ex
d.l. vltim §. in his autem. intra annum.

Tit. LXIV. Quando prouocare non eſt neceſſe.

I. 5. j.	*VI. 4. j.*
II. 5. ij.	*VII. 3. 7.*
III. 8. iij.	*VIII. 8. ij.*
IV 3. j.	*IX. 8. j.*
V. 3. iiij.	*X. 5. iij.*

1 QVæſtio huius tituli tractatur primò in ſen-
tentia iudicis, deinde in nominatione ad
2 aliquod munus. ¶ Quod ad ſententiam at-
tinet, variæ ſunt cauſæ, propter quas non
eſt neceſſe ab ea appellare, quia ſententia ipſo iure nō
tenet. Hæ cauſæ partim à iudice, partim à tempore, par-
3 tim à ſententiæ tenore ſumuntur. ¶ A iudice ſumun-
tur tres cauſæ. I. Si non omnes iudices dati adfuerunt,
l.4. & D. de re iudica. l. tunc autem. 37. l. duo. 39. II. Si
iudex ſententiæ pretiū accepit, l. 7. III. Si quem vltra
modum ſibi permiſſum multauit, l. 5. De modo multa-
rum vide ſupr. lib. 1. tit. 54. ¶ Ratione temporis ſenten- 4
tia non valet, I. Si iudex delegatus, non ea die, quam
delegans præſcripſit, ſed alia die ſententiam tulit, l. 6.
II. Si die feriata iudicauit ſine partium conſenſu, niſi
ſit cauſa fauorabilis, quæ debeat examinari etiā dieb.
feriatis, D. de feriis, l. 1. ¶ Tenor ſententiæ reſpuit ap- 5
pellationem ſequentibus caſibus. I. Si iudicatum ſit cō-
tra rem antea iudicatā, l. 1. & ſup. de ſenten. & interlo.
omn. iud. l. poſt rem. 9. II. Si iudicatum ſit contra ius
conſtitutionis, putà minorē quatuordecim annis poſſe
facere teſtamentū. Secus, ſi contra ius litigatoris, velu-
ti teſtatorem fuiſſe puberem, qui in ætate pupillari de-
ceſſit, l. 2. & D. eod. l. 1. §. item cùm contra. III. Si omiſ-
ſa ſit impenſarum condemnatio, & victus à ſententia
appellauerit: nā victor appellare non debet, immo nec
poteſt: ſed nihilominùs in ſententia reformanda etiam
condemnatio impenſarum ſuppleri poterit, l. vlt. Con-
iunge, quæ ſcripſi ſup. de fructib. & lit. expen. in fi. Ha-
ctenus de ſententia. ¶ A nominatione ad aliquod mu- 6
nus duabus de cauſis appellare non oportet. ¶ Prima 7
cauſa eſt, cùm ſine appellatione ſuccurritur, vt ei, cui
tutela delata eſt, D. de excuſat. l. ſcire. 13. in pr. & Inſt.
eod. §. qui autem. ¶ Secunda cauſa eſt, cùm nominatio 8
non tenet, vt ſequentibus caſibus. I. Si veterano mu-
nus, vel onus imponatur, l. pe. II. Si minor vigintiquin-
que annis decurio creetur, l. ſi pater. 8. III. Si is, qui à
decurionatus nominatione appellauit, pendēte appel-
latione ad duumuiratum vocetur, l. 3. quia cùm duum-
uir ſumatur ex decurionibus, non poteſt fieri duum-
uir, qui nondum eſt decurio, quoniam à nominatione
ad decurionatum appellauit.

Tit. LXV. Quorum appellationes non recipiuntur.

I. 3. ij.	*V. 4. 5.*
II. 3. iij.	*VI. 3. v.*
III. 3. j.	*VII. 5.*
IV. 3. iv.	*VIII. 3. iv.*

SVperiori titulo dictum eſt de appellatione 1
ſuperuacua: nunc dicendum de ea, quæ non
admittitur. ¶ Sunt autem huius tituli tria 2
capita: quorum primum ad ſententiam de-
finitiuam, alterum ad eius executionem, tertium ad in-
terlocutionem pertinet. ¶ In primo capite appellare 3
prohibentur, &, ſi appellare velint, eorū appellatio nō
recipitur, I. Apparitor ſiue officialis à ſententia proprij
iudicis, cui inſeruit, ſi ab eo ſit damnatus in cauſa cri-
minali, quam non poteſt exercere per procuratorem:
tantùm enim ab hoc iudice poteſt appellare in cauſa
ciuili, ad quam poteſt conſtituere procuratorem, l. 3.
II. Qui, cùm per contumaciam abeſſet, damnatus eſt:
hæc enim eſt pœna contumaciæ, l. 1. & ſupr. de iudic. l.
properandum. 13. §. cùm autem, & D. de iudic l. & poſt.
73. §. vlt. & de appellat. l. ex conſenſu. 23. §. vlt. III. Qui
crimen confeſſus eſt, niſi metu tormentorum perterri-
tus id fecerit, l. 2. IV. Debitor omnino conuictus, adeo
vt eius appellatio ſit manifeſtè fruſtratoria: veluti cùm
exiguntur tributa, vel aliud quoduis debitum omnino
certum & liquidum, l. 4. & l. vlt. V. Qui vult appellare
ne teſtamentum aperiatur, vel ne ſcriptus heres in
poſſeſſionem mittatur, l. 6.
¶ In ſecundo capite traditur, ab executione appel- 4
lari non poſſe, niſi executor modum exceſſerit: túncq;
res contentioſa & fructus deponuntur apud ſeque-
ſtrem, vt ab illo reſtituantur ei, qui iudicio obtinuerit:

temerè autem ab executione appellans, quinquaginta
5 libris auri multatur, l.5. ¶ Eadem pœna tertio capite
irrogatur ei,qui temerè ab articulo,id eſt, ab interlo-
cutione appellauit,d.l.5. quia regulariter ante ſenten-
tiam definitiuam appellare non licet,l.pen.quæ loqui-
tur ſpecialiter de diſcuſſore & rationali, ſed generali-
ter in omnibus iudicibus obtinet.vide ſup. de appella.
nu. 22.Quis ſit diſcuſſor, & rationalis, expoſui ſupr.
eod.tit.num.17.

Tit. LXVI. Si pendente appellatione mors interuenerit.

I. 4.	IV. 10.
II. 9.	V. 2. 3.
III. 8.	VI. 11.

1 PEndente appellatione mors accidere poteſt
vel mancipij de quo litigatur,vel appellan-
2 tis,vel eius cõtra quem appellatur. ¶ Mor-
tuo homine,de quo agitur,non omnino lis
moritur;quia manet diſceptatio.I.De peculio, l.pen.&
ſupr.de libera.cau.l.principaliter.13.&ne de ſta.defun-
ctor. l. 3.II. De fructibus, & partu, D. de rei vindic.l.
vtique.16. III.De euictione, d.l.vtique.& ſupr.de aſ-
ſert.toll.l.vlt.IV.Propter periculum, quod modò per-
tinet ad poſſeſſorem,modò ad actorem, D. quod met.
cau.l.item ſi cum exceptione.14.§.quid ſi homo.& de
3 verb.oblig.l.ſi ex legati.23. ¶ Mors appellantis conſi-
deratur tribus caſibus. I.In iudicio ciuili.II. In iudicio
criminali.III.In nominatione ſeu vocatione ad hono-
4 rem vel munus aliquod. ¶ Iudicium ciuile continua-
tur in perſona heredis, adeo vt heres teneatur reddere
cauſas prouocationis,alioquin cogetur rei iudicatæ ſa-
5 tisfacere,l.1.& D.eod.l.vnic. §. tutor. ¶ Quod attinet
ad iudicium criminale,vel reus condemnatus fuit, vel,
6 cùm abeſſet,eſt requirendus annotatus. ¶ Cùm dam-
natus appellauit;mox deceſſit : duplex quæſtio oritur.
7 ¶ Prior quæſtio eſt,vtrùm crimen,id eſt, accuſatio ex-
tinguatur,an in perſona heredis continuetur.Reſpon-
detur extingui, excepto crimine perduellionis, quo
memoria defuncti damnatur,D.ad leg.Iul.maieſt.l.vlt.
& Inſt.de hered.quæ ab inteſta.defer.§.per cõtrarium.
8 ¶ Poſterior quæſtio eſt, an diſceptatio de bonis ma-
neat.Reſpondetur per diſtinctionem:aut enim quæri-
tur de bonis tacitè confiſcatis(vt quia reus fuit depor-
tatus;quia deportatio ſecũ trahit omnium bonorũ pu-
blicationem,infr.de pœnis,l.deportatorũ.8. & de ſen-
tent.paſſ.l.vlt.§.vlt.) aut de bonis expreſsè cõfiſcatis(vt
quia reus fuit relegatus; nam relegati bona non con-
fiſcantur,niſi iudex id in ſententia expreſſerit, d.l.de-
portatorum.& D.h.t.l.vn.) aut de auferẽdis bonis ſce-
lere quæſitis,vt quia reus peculatum commiſit. Primo
caſu quæſtio de bonis morte damnati extinguitur. Se-
cundo caſu remanet,l.3.&D.eod.l.vn.verſ.nã ſi adem-
ptis,& inf.ſi reus vel accuſa.mort.fuer.l.vlt.Tertio ca-
ſu ſimiliter ſupereſt quæſtio de bonis,D.de le.Cornel.
de falſ.l.4.& l.cùm falſi.12.& ad leg.Iul.pecul. l.vlt. &
9 de iur.fi.l.Lucius.9. ¶ Cùm autem requirendus anno-
tatus appellauit,& ante actã cauſam mortuus eſt, om-
nis quæſtio finitur,ac bona ad heredem eius pertinent,
l. 2. Hæc de iudiciis ciuilibus, & criminalibus dicta
10 ſint. ¶ At ſi vocatus ad decurionatum appellauerit, ac
pendente appellatione deceſſerit, omnis quæſtio fini-
ta eſt, l.4. niſi propter medij temporis periculum ſuc-
ceſſores eius cauſas appellationis reddere teneantur;
quia ſi nominatus temerè appellet,ſuo periculo ab ad-
miniſtratione ceſſat,D.ſi tutor vel cura.vel mag. cоnt.
11 app.l.1.Hactenus de morte appellantis. ¶ Illud appel-
lanti & appellato cõmune eſt, vt, ſi alteruter penden-
te appellatione deceſſerit, heredi eius ad introducen-
dam vel proſequendã appellationem non ſolum detur
tempus,quod defuncto ſupererat mortis tempore, ſed
inſuper addantur quatuor menſes : quod tempus non
currit à die,quo appellator mortuus eſt, ſed ex quo fi-
nitum erit tempus heredi deliberandi cauſa datum.
Finge appellantem,cui competebant (vt interdu acci-
dit)ſex menſes,exactis quatuor menſibus deceſſiſſe:re-
liqui ſunt duo menſes, qui conceduntur heredi vnà
cum aliis quatuor menſibus:quod tempus ipſi heredi,
qui tempus deliberandi petiit, tamdiu non currit,
quamdiu intra datum tempus de hereditate adeunda
vel repudianda deliberat,l.vlt.

Tit. LXVII. De his, qui propter metum iudicis non appellauerunt.

QVi intra ſtatutum tempus non appella- 1
uit,prætextu metus non excuſatur; quia
non eſt iuſtus,ſed vanus metus,l.1.& l.2.
in princ.niſi per vim iudicis,à quo appel-
lare volebat, prohibitus ſit : quo caſu ſi
intra appellationum tempora, libellos appellatorios
publice proponat,perinde habebitur, ac ſi appellaſſet,
d.l.2.§.1. & D.de appellat.l.7.

Tit. LXVIII. Si vnus ex pluribus appellauerit.

HIc titulus in conſortibus eiuſdem litis di- 1
ſcrimen ponit inter reſtitutionem in inte-
grum, & appellationem : quia cùm vna eſt
cauſa pluribus communis,ſi vnus beneficio
ætatis reſtituatur in integrũ, hæc reſtitutio ceteris nõ
prodeſt, l. 2. §. 1. at ſi vnus appellauerit,& obtinuerit,
eius victoria conſortibus prodeſt,l.1.& d.l.2.§.1.

Tit. LXIX. Si de momentanea poſſeßione fuerit appellatum.

INterdicta pleraque ſunt de ſola poſſeſſio- 1
ne,quæ vocatur poſſeſſio momentanea,vel
momentaria, ſupr. vbi de poſſ.agi oport.l.
vn. & infr. vnde vi. l. momentariæ. 8.quo-
niam ei,qui interdicto vincit,non in perpetuum attri-
buitur, ſed tantiſper dum agitur de proprietate, cui
quæſtioni iudicium de poſſeſſione non facit præiudi-
cium. Idcirco à ſententia de momentanea poſſeſſione
appellare non licet, l.vn.eãdem ratione, qua in ſupe-
rioribus diximus ab interlocutionibus iudicum regu-
lariter non appellari :quia vt grauamen per interlocu-
tionem illatum poteſt reformari per appellationem à
ſententia definitiua; ita ſi grauamen in adiudicanda
momentaria poſſeſſione illatum ſit, per ſententiam de
proprietate,vel per appellationem ab hac ſentẽtia po-
terit reparari : ſi quidem poſt ſententiam de proprie-
tate latam, ſententia illa de poſſeſſione nullum habet
effectum, ſed ſententiæ ſuper proprietate latæ cedit.
extr.de cau.poſſeſſ.& propriet.cap.6.

Tit. LXX. Ne liceat in vna eadémque cauſa tertiò prouocare,vel poſt duas ſententias iudicum, quas definitio præfectorum prætorio roborauerit, eas retractare.

QVæſtio huius tituli eſt,an is,qui triplici iudi- 1
cio victus fuit,& bis appellauit,contra tertij
iudicis ſententiã aliquod habeat remedium.
Iuſtinianus in l.vn. h.t. I. Denegat tertiam appellatio-
nem in eadẽ cauſa,& eodẽ litis articulo. II.In verſ. vel
ſententias.ſimiliter denegat retractationẽ,id eſt,ſi ter-
tius iudex fuit præfectus prætorio,à quo non prouoca-
te,ſed tãtùm ſupplicare licet,vt fuit expoſitũ ſup.t.42.
cõtra hanc ſentẽtiã non licet ſupplicare. III.In verſ.li-
cẽtia.permittit tertiũ iudicẽ recuſari tãquàm ſuſpectũ:
qui

qui ſi ſit iudex pedaneus, cauſa ſuſpicionis & recuſationis agitabitur apud eum, qui iudicem dedit. Hæc ſunt, quæ io d.l.vn.habentur de prouocatione, ſupplicatione & iudicis recuſatione. Hic eſt finis tractatus de appellationibus.

Tit. LXXI. Qui bonis cedere poſſunt.

I. 10. j. ij.	*V. 6. j.*
II. 10. v.	*VI. 8.*
III. 6. j.	*VII. 4. 10. ij. iij.*
IV. in pr. 3.	*VIII. 7. 9. 10. iv.*
§. j. 10. iv.	

1 CVm duæ ſint cauſæ mittēdi in rerum poſ-
ſeſſionem, ſententia, & ceſſio bonorum:
quia mittitur aliquis in poſſeſſionem bo-
norum aduerſarij vel ſibi damnati, vel bo-
nis cedentis: meritò poſt tractatum de ſententiis, &
de appellationibus, quæ à ſententiis interponuntur,
2 ſubiicitur tractatus de ceſſione bonorum. ¶ Hic tra-
ctatus plures quæſtiones cōtinet, licèt vna in rubr. pro-
ponatur, qui bonis cedere poſſint: decidūtur enim hoc
3 titulo octo quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, quo iure
ceſſio booorum ſit introducta. Reſpondetur, lege Iulia
datū eſſe hoc beneficiū in vrbe: quod poſtea per con-
ſtitutiones principum productū eſt ad prouincias, l.4.
4 in pr. ¶ Secunda quæſtio eſt, qui bonis cedere poſſint.
Reſpōdetur, hoc beneficiū dari, nō ſolùm patribus, ſed
etiam filiisfamiliarū, ſiue peculium habeāt caſtrēſe vel
quaſi caſtrenſe, ſiue aduentitiū vel profectitiū, ſiue ni-
5 hil habeāt, l.pe. ¶ Tertia quæſtio eſt, quo loco cedi poſ-
ſit. Hîc duæ regulæ traduntur. I. Ceſſio admittitur tam
in vrbe, quàm in prouinciis, vt ſup. notaui. II. Tam in
6 iure, quàm extra ius, D.eod.l.vlt. ¶ Quarta quæſtio eſt,
qua ex cauſa admittatur ceſſio bonorum. Vt ceſſio ad-
mittatur, tria requitūtur. I. Vt cedatur propter æs alie-
num ipſius cedētis: nec refert, ex qua cauſa debeat: pu-
tà propter munus geſtū, l.3. vel ob condemnationē pe-
cuniariā in iudicio criminali factā, inf. de cuſtod. reor.
l.vlt.§.in pecuniaria. ſed declinandi honoris vel mune-
ris delati causâ non admittitur: quia nemo his vltra fa-
cultates ſuas ſubiicitur, l.5. II. Vt cedēs iuret bonā co-
piā, id eſt, iuret ſe non eſſe ſoluēdo, Nou.135. III. Vt in
eam calamitatē, id eſt, inopiā aduerſis caſibus, nō ſuo
7 vitio inciderit, d.No.135. ¶ Quinta quæſtio eſt, ſi plu-
res ſint creditores, quorum alij quinquennales indu-
cias debitori concedāt, alij maliut eū bonis cedere, vtra
ſentētia præualeat. Iuſtinianus perſpicuam diſtinctio-
nem affert, ſententiā præferens eorū creditorum, qui-
bus plus debetur, vel qui plures numero ſunt: &, ſi om-
nia vtrimq; paria ſint, mitiorē & humaniorem ſenten-
tiam admittens, eorū ſcilicèt, qui inducias quinquēnij
8 concedunt, l.vlt. ¶ Sexta quæſtio eſt, quomodo bonis
cedatur. Reſpondetur, olim fuiſſe neceſſariā verborum
ſolemnitatē, hodie verò nudam volūtatis ſignificatio-
9 nem ſufficere, l.6.& D.eod.l.vlt. ¶ Septima quæſtio eſt,
quale ſit boc beneficiū. Reſpōdetur, eſſe auxiliū flebi-
le, & miſerabile: quia miſericordiæ causâ conceditur
10 iis, qui ſunt oppreſſi ære alieno, l.pe.& vlt. ¶ Octaua
quæſtio eſt, quis ſit finis & effectus ceſſionis. Hîc quin-
que notantur. I. Debitor ceſſione bonorum non libe-
ratùr, niſi creditores ſolidum debitum receperint, l.1.
& infr.tit.prox.l.3. II. Qui bonis cedit, iniuriā vitat, l.
pe. id eſt, carcerem, l.1.& infamiam iuris, ſupr. ex quib.
cau.infa.irrog.l.debitores.11. non infamiam facti, No.
4.cap.vlt.& Nou.135. III. Non poteſt à creditoribus
conueniri, D.h.t.l.4.§.1. niſi quid non modicum poſtea
quæſierit: tunc enim rectè conuenitur, nō in ſolidum,
ſed in quantum facere poteſt, l.pen.in fi.& D. eod. l. 6.
& inſt.tit.prox.l.3.& Inſtit.de act.§.vltim. IV. Credi-
tores non mittuntur in poſſeſſionem patrimonij, quod
ad cedentis filium emancipatum pertinet, ſed in poſ-
ſeſſionem bonorum, quibus debitor ceſſit, d.l.debito-
res. non vt hæc bona inter ſe ſua auctoritate diuidant,
& iure dominij retineant, ſed vt ea legitimè diſtrahāt,
& ex pretio ſibi ſatisfaciant, l.4.§.1. ſi tamē emptorem
non reperiant, tunc ius dominij à principe impetrare,
infr. de iu.dom.impetr.l.1.& 2.& res auctoritate indi-
cis inter ſe diuidere poterunt, l.vlt.in fi. V. Qui bonis
ceſſit, re integra, id eſt, rebus nondum diſtractis, poteſt
pœnitere, ac bona ſua recipere, ſi vel debita ſoluat, l.2.
vel paratus ſit iudicium ſubire, negans, ſe quicquam
debere, D.eo.l.3.& l.5.

Tit. LXXII. De bonis auctoritate iudicis poſſidendis, ſeu venumdandis, & de ſeparationibus bonorum.

I. 13. iij. 17.	*VII. 18.*
II. 19 p. j.	*VIII. 7.*
III. 4. j. 6.	*IX. 4 ij. 12.*
IV. 8.	*X. in pr. 9.*
V. 4. iij.	*§. j. 14. j. iv.*
VI. 7. 13. j ij.	*§. vlt. 14. ij. iij.*

QVæ hactenus dicta ſunt de ſententiis, & 1
confeſſione in iure facta, & bonorum ceſ-
ſione, in gratiam eorum, quæ hoc titulo
tractantur, expoſita ſunt: quia condemnati,
vel confeſſi, vel cedētis bona à creditoribus poſſiden-
tur, ac diſtrahuntur, quatenus ſeparatio (ſi fortè ſepara-
tio impetrata fuerit) id fieri permittit. ¶ Hæc rubrica 2
tribus partibus conſtat. ¶ Prima pars de bonis aucto- 3
ritate iudicis poſsidēdis diuiditur in duo capita. ¶ Prius 4
caput tres cauſas explicat, propter quas creditores in
poſſeſsionem bonorum debitoris primo decreto mit-
tuntur, eáq; bona ſecundo decreto poſſidere iubētur.
I. Si debitor bonis ceſſerit, l. 3. de qua ceſſione plura
diximus, ſup.tit.prox. II. Si debitor latitet, nec à quo-
piam defendatur, l.pen. III. Si debitor ſine herede de-
ceſſerit, eiúſq; bona vacantia fiſcus non accipiat, l. 5.
¶ Poſteriori capite de effectu miſſionis in poſſeſſionē 5
tractātur variæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an cre- 6
ditore in poſſeſſionem bonorum debitoris miſſo, debi-
tor liberetur. Reſpondetur, non liberari, etiamſi bonis
ceſſerit: quamuis ex contractibus ceſſionem antecedē-
tibus non poſsit efficaciter conueniri, quia exceptione
ceſsionis defenditur, niſi poſtea non modicum aliquid
acquiſierit, & in id quod facere poteſt, conueniatur, l.
3. vide ſup.tit.prox.quæſt.8.reg.3. ¶ Secūdò quæritur, 7
an rerum dominium pertineat ad creditores in poſſeſ-
ſionem miſſos. Reſpondetur, non pertinere, l.6. & l. in
poſſeſsionem.8. ¶ Tertiò quæritur, an vnus ex credito- 8
ribus cogi poſsit bona debitoris ſuſcipere; ac ceteris
ſatisfacere. Reſpondetur, non poſſe cogi, l.4. ¶ Quartò 9
quæritur, ſi quidam creditores in poſſeſsionem miſsi
ſint, an hoc aliis creditoribus proſit. Reſpōdetur, præ-
ſentes, id eſt, eos qui in eadem prouincia ſunt, ad ean-
dem poſſeſsionem admitti intra biennium: abſentes,
id eſt, qui ſunt in alia prouiocia, admitti intra quadriē-
nium: dummodò impenſarum partem pro quantitatis
ſibi debitæ rata portione reſtituant iis, qui in poſſeſ-
ſionem miſsi fuerant, l. vlt.in princ. ¶ Quintò quæri- 10
tur, an creditores poſsint vendere bona, in quorū poſ-
ſeſsionem miſsi ſunt. Huic quæſtioni ſatisfiet parte
ſeq. ¶ Nam ſecunda tituli pars eſt de bonis vendun- 11
dis: vbi diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Ac primò quæ- 12
ritur, an bona à creditoribus in poſſeſsionem miſsis
diſtrahi poſsint. Duo requiruntur, vt hæc diſtractio ad-
mittatur. I. Iudicis permiſsio. II. Aliquanti temporis ef-
fluxio, l.pe. quod tēpus cùm in iure definitum nō repe-
riatur, intelligendū eſt, eius definitionē arbitriu iudicis

relinqui,D.de iur.delibet.l.1.ſ.vlt.Non obſtat l.vltim.
§.1.illo loco,*poſt definitum à nobis tempus* : quia verbum
à nobis à veteribus Codicibus abeſt,vt Alcia.li.1.diſpū-
13 ctionum,cap.19.& poſt eum alij notarunt. ¶ Secundò
quæritur,quo ordine creditoribus ex rerum diſtracta-
rum pretio ſatisfiat.Hîc dantur tres regulæ. I.Priùs ſa-
tisfit creditoribus hypothecariis , quàm chirographa-
riis, l.6. I I. Omnibus creditoribus chirographariis
ſimul ſoluitur pro rata portione eius,quod cuique de-
betur,d.l.6.niſi quidam priuilegiarij ſint , quoniam hi
ceteris præferuntur : priuilegia verò non ex tempore
æſtimātur,ſed ex cauſa,D.h.t.l.priuilegia.32.I I I.Priùs
ſatisfit creditoribus , quàm legatariis. Idcirco ſi Tirius
Mæuium heredē inſtituerit,& aliis Tirius,aliis Mæuius
legauerit:priùs illis ſatisfit,quibus Tirius,quàm quibus
Mæuius legauit;quia legata à Tirio,ſunt æs alienū Mę-
14 uij,l.1. ¶Tertiò quæritur,quæ ſint obſeruanda poſt res
diſtractas, ſiue ad alios tranſlatas. I. Atteſtatio per ta-
bularios conſcribatur , per quam manifeſtetur pretij
quantitas,& an ex eo , poſtquàm ſatisfactum credito-
ribus erit,aliquid ſuperſit, l.vlt.§.1. I I. Hæc atteſtatio
apud loci defenſorem, actis interuenientibus inſinue-
tur,præſentibus nō ſolùm illis tabulariis,ſed etiam Ci-
meliarcha,id eſt,theſaurario : quia ſi quid pecuniarum
ſuperſit,in eccleſiæ cimeliarchio deponi debet.III.Qui
res vendidit,ſiue aliter tranſtulit,ſe id bona fide feciſ-
ſe,non per gratiam vel dolum res minori pretio addi-
xiſſe iurat,d.l.vlt.§.vlt. I V.Si alij creditores poſtea cō-
pareant, eis cauſâ cognitâ ſatisfit ex pecunia depoſita:
priùs igitur oportet rectorem prouinciæ cauſam exa-
minare , & interloqui , vt œconomi vel cimeliarchæ
nullum damnum ſeu diſpendium patientes, his credi-
15 toribus ex depoſita pecunia ſoluant,d.l.vlt.§.1. ¶ Ter-
tia tituli pars eſt de ſeparationibus bonorum.Quinque
ſunt ſeparationum genera. I. Poſtulantibus creditori-
bus hereditariis,id eſt,creditoribus defuncti non item
poſtulātibus creditoribus heredis propriis, D.de ſepa-
rat.l.1. §.ex contrario. & §.pe.ſeparātur bona defuncti
à bonis propriis heredis ; vt creditoribus hereditariis,
qui ſeparationē petierunt,ead.l.1.§.quæſitum.ſoluatur
dumtaxat ex bonis defuncti ; ceteris autē creditoribus
ſoluatur ex bonis propriis heredis, non ex bonis here-
ditariis,niſi quid ſuperſit,poſtquàm creditoribus here-
ditariis ſatisfactū erit,ead.l.§.pe. I I.Seruus neceſſarius
domini heres , antequàm ſe bonis hereditariis immi-
ſceat,impetrare poteſt,vt bona,quę poſt mortē patro-
ni acquiſiuit,à bonis hereditariis ſeparentur , & à cre-
ditoribus hereditariis non attingantur. ead. l. 1. §.
vltim . I I I. Qui cum filiofam. pagano contraxerunt,
ſi is poſtea militet,ac peculium caſtrenſe habeat, pete-
re poſſunt,vt paganica ſeparentur à caſtrenſibus,d. l.1.
§.ſi filiifamiliâs.I V. Si libertus Tirio,patronus liberto
ſucceſſerit:patronus petere poteſt, vt ſeparentur bona
propria liberti à bonis Tirianis, & ſimiliter creditores
eiuſdem liberti ſeparentur à creditoribus Tirij,D.eod.
l.pen.§.1.V.Si bona patris à fiſco propter debitum oc-
cupentur:filio ſeparatur peculium ex cōſtitutione Di-
ui Claudij,ne in eo quicquam iuris fiſcus habeat,D.de
16 minorib.l.3.§.ſed vtrùm.verſ.vlt. ¶ Hoc titulo de pri-
mo tātùm ſeparationis genere agitur:de quo tres quę-
17 ſtiones deciduntur. ¶ Primò quæritur , quo iure hæc
ſeparatio concedatur.Reſpōdetur, cōcedi edicto præ-
toris,l.1.Quod non eſt ita intelligēdum, quaſi ipſo iu-
re locum habeat : quoniam opus eſt , vt à prætore im-
petretur,& prætoris decreto concedatur , D. eo. l.1.in
18 pr. ¶ Secūdò quæritur,qui poſſint ſeparationem pete-
re.Reſpondetur,hoc beneficium concedi creditoribus
hereditariis,nō etiā creditoribus heredis,vt paulò antè
notaui.Creditoribus autē hereditariis,etiāſi ipſi quoq;
ex aliqua parte heredes ſint,tamen datur hoc beneficiū
aduerſus coheredes pro illorum hereditariis portioni-
bus,pro quib.obligatio manet:nam pro partibus , pro
quibus ipſi creditores ſunt heredes,ſine dubio obliga-
tio extinguitur,l.7. ¶Tertiò quæritur,an hęc ſeparatio 19
indiſtincte cōcedatur. Reſpōdetur,nō cōcedi ſine cau-
ſæ cognitione,l.2. quia iam diximus decretū à prætore
interponi:quod cùm ſit , cauſæ cognitio eſt neceſſaria,
D.de offic.procōſ.l.nec quicquā.9.§.1. Ergo interdum
hoc beneficium denegatur,veluti poſt quinquennium
ab adita hereditate computatum , D.de ſeparat. l. 1. §.
quod dicitur. etſi res integra nō ſit. Non eſt autem in-
tegra,I.Si creditor fidem heredis ſecutus ſit , d. l. 2.vt
putà ab eo nouandi cauſâ ſtipulatus ſit , vel acceperit
vſuras,D.de ſeparat.l.1.§.illud.ſeu pignus,d.l.1.§.ſi quis
pignus.ſeu fideiuſſores,d.l.1.§.item quæritur.Secus , ſi
heredem iudicio conuenerit : quia hoc ex neceſſitate
fecit,d.l.2.quem enim alium creditor hereditarius cō-
uenire poteſt,quàm heredem ? I I. Si bona hereditaria
cum bonis heredis commixta ſint,D.de ſeparat , d.l.1.
§.præterea. I I I. Si heres bona fide hereditatem ven-
diderit,D.eod.l.2.

Tit. LXXIII. De priuilegio fiſci.

I. 2. iv.	*V. 3.*
II. 3.4.iij.	*VI. 2.iij.*
III. 5.	*VII. 6. ij.*
IV. 2.ii.	

MVlta ſunt fiſci priuilegia : ſed hîc tractatur 1
de prærogatiua,qua fit,vt fiſcus ceteris cre-
ditoribus præferatur. Cùm igitur ſuperiori
titulo dictum ſit,ex bonis debitoris diſtra-
ctis primùm ſolui creditoribus hypothecariis , deinde
chirographariis priuilegiariis, poſtremò chirographa-
riis,qui priuilegium non habent:nunc explicanda ſunt
tria fiſci priuilegia huc ſpectantia , id eſt , quæ ad hoc
generale priuilegium referuntur , vt fiſcus aliis eiuſdē
debitoris creditoribus præferatur. ¶ Primum priuile- 2
gium eſt tacita hypotheca,ſupr.de ſeruo pigno.da.ma-
num.l.2. de quo notentur ſequentes regulæ. I. Fiſcus
ex contractu ſemper habet tacitam hypothecā in bo-
nis debitoris,infr.in quib.cauſ.pign.tac.contrah.l.2.&
D.de iu.fiſci.l.aufertur.46. §. fiſcus. I I. Fiſco non ſunt
obligata bona,quæ debitor antè alienauit , quàm cum
fiſco contraheret , l.4. I I I. Fiſci debitor ex ſuis bonis
filiam dotando , non facit præiudicium fiſco : ideóque
procurator fiſci eas res perſequi poteſt actione hypo-
thecaria,l.pen. IV.Fiſco ob cauſam primipilarem non
ſolùm obligata ſūt bona eius qui primipili onus ſubiit
& annonæ militaris curam geſſit,ſed etiam res,quas is
dotis nomine accepit , ſi ex eius propriis bonis , & ex
bonis eorum,à quibus nominatus fuit , fiſco ſatisfieri
nequeat,infr.in quib.cauſ.pign.tac.contrah.l.4.Sed res
mulieris præterdotales in hanc hypothecam non ca-
dunt,l.1.Differentiæ ratio eſt: quia in rebus dotalibus
maritus habet dominium, ſupr.de rei vindic.l.doce. 9.
ciuile,ſupr.de iu.dot. l. pen. in pr.in rebus autem præ-
terdotalibus nihil iuris habet , licèt interdum eas ad-
miniſtret,D.ad leg.Falcid.l.pe.in pr. Quæri poteſt , an
ob alia munera,præter primipilum,à marito geſta,dos
mulieris ſit in ſubſidium fiſco obligata. quod Cuiacio
placet,argum.l.3.ſup.ne vxor pro marito. Mihi tamen
falſum videtur:quia dos reſpectu munerum non cen-
ſetur eſſe in dominio mariti,D.ad municipal.l.Lucius.
21.§.idem reſpondit cōſtante.nec tantus eſt aliorū mu-
nerū fauor,quantus annonæ exercitui præbēdæ. ¶ Se- 3
cundū priuilegiū eſt prælatio ſeu prærogatiua in actio-
ne perſonali.Hîc ſciendū eſt , fiſcum præferri aliis cre-
ditoribus etiā priuilegiariis,vt ei, qui in nauē extruen-
dam,vel emendā credidit,D.de reb.auctor. iud.poſſid.
l.qui in nauē.26.l.quod quis.34.(Quod adeo verū eſt,
vt ſi

vt ſi fiſcalis debitor alij ſuo creditori ſoluerit, ac fiſco
ſatisfacere non poſſit, creditor ille pecuniam exactam
fiſco reſtituere cogatur,non tamen eius ſummæ vſuras
præſtare tenetur:quia non contraxit fœnus, ſed ſuum,
id eſt, ſibi debitum exegit, quod iure extraordinario,
propter fiſci fauorem,reſtituere compellitur, l. 5.pro-
inde non tã perſona creditoris,qui non contraxit cum
fiſco, videtur à fiſco conueniri,quàm res,id eſt, pecu-
nia,quam hic creditor exegit, adeo vt nullus ſit vſuris
locus,D.de iure fiſci,l.denique. 19.) Excipitur mulier
dotem repetens: nam in rebus dotalibus, cùm earum
dominá ſit, & eas vindicare poſſit,omnibus creditori-
bus in perſonam agentibus meritò præfertur, ſupr. de
iure dot.l.pen. In alijs autem rebus mulier & fiſcus pa-
ri iure vtuntur:ita vt prior tempore,ſit potior iure,l.2.
4 & ſupr. de iure dot. l. dotis.9. ¶ Tertium priuilegium
eſt prælatio in hypothecis, quod patitur multas limi-
tationes. I.Locum habet dumtaxat in bonis poſt con-
tractum fiſcalem debitori quæſitis,D.de iur.fi. l. ſi qui
mihi. 28. nam in antea quæſitis fiſcus cedit anteriori
creditori ſiue ſpeciale pignus habenti,D.qui potio. in
pign.hab.l.ſi pignus.8.ſiue generalem hypothecam,D.
eod.l.vlt. I I. Religionis fauore fiſcus cedit agenti fu-
neraria actione,vt & omnes alij creditores,D.de reli-
gioſ.l.& ſi quis.14.§.1.& l.pen. III. Excipitur mulier
dotem contractu fiſcali vetuſtiorem repetens: quia
fiſcus mulieri anteriori dotem petenti cedit,poſteriori
præfertur,l.2.excepta cauſa primipilari,in qua mulieri
5 omnimodò præfertur, vt ſuprà notaui. ¶ Extra caſus
modò expoſitos, cùm fiſcus præferatur creditoribus
hypothecariis,multò magis præfertur priuilegiariis in
perſonam agentibus,l. 3. Sed hoc non eſt referendum
inter fiſci priuilegia: quia omnes creditores hypothe-
carij hoc iure vtuntur,ſupr.tit.prox.l.6. & inf.qui pot.
6 in pign.hab.l.eos. 9. ¶ Generaliter duo ſunt notanda.
I. Fiſcus in pœnis exigendis non habet priuilegium,
immo omnibus dãnati creditoribus cedit,infr.de pœ-
nis fiſcalib.credit.præfer.l.vnic. & D.de iure fiſci. l. in
ſumma.17.l.quod placuit.37.l.Statius.48.§.vlt.II.Qui
fiſco pro eius debitore ſoluit,in locum & ius fiſci non
ſuccedit, niſi,dum ſolueret, iura fiſci in eum à compe-
tenti iudice ſint tranſlata,l.vlt.

Tit. L X X IV. De priuilegio dotis.

1 QVæ priuilegia ſuperiori titulo tribuimus
fiſco,eadem mulieri dotem repetenti com-
petunt: nam dotis cauſa eſt maximè fauo-
rabilis, cùm publicè intersit mulieres eſſe
dotatas, quò faciliùs nubere poſſint,ſup.ad S. C. Vel-
leian.l.vlt.& D.de iur.dot.l.ſi ego.9.§.1.& ſolu. matri-
2 mo.l.1. ¶ Primum priuilegium eſt tacita hypotheca,
3 ſupr.de rei vxo.act.l.vn. §. & vt pleniùs. ¶ Secundum
eſt prælatio in actionibus perſonalibus: de qua præla-
tione datur regula,& eius regulæ productiones,atque
4 exceptiones. ¶ Regula eſt,Mulier dotem repetens,pe-
nè omnibus creditoribus in perſonam agentibus præ-
fertur,infr.qui potio.in pigno.hab.l.vlt.in princ. & D.
5 de iur. dot. l.ſi ſponſa. 74. ¶ Hęc regula producitur.I.
Ad ſponſam, d.l.ſi ſponſa. II. Ad minorem duodecim
annis nuptam:licèt enim nuptiæ non cõſiſtant, tamen
priuilegium quaſi doti tribuitur, d.l.ſi ſponſa.III. Ad
filios mulieris.Quod adeo verum eſt,vt filij ex primo
matrimonio ſuſcepti in dote materna repetenda præ-
ferantur ſecundæ vxori,& filiis eius,infr.qui pot.in pi-
6 gn.hab.l.vlt.§.exceptis,& Nou.91.c.1. ¶ Exceptiones
tres notentur. I. Heres mulieris extraneus hoc priui-
legio non fruitur, d. Nou. 91.c.1. II. Actio funeraria
præfertur actioni de dote,& omnibus aliis actionibus,

D.de religioſ.l.etſi.14.§.1.& l.pen.III.Antiquior cre-
ditor priuilegiarius præfertur mulieri, quæ tempore
eſt poſterior,vt reſpublica,ſupr.de iur.dot.l.dotis.9. &
D.de reb.auctor.iud.poſſid. l. pen. §.1. ¶ Nota mulie- 7
rem, quæ creditoribus priuilegiariis cedit in actione
perſonali,nihilominùs eis regulariter præferri ratione
actionis hypothecariæ, propter regulam, qua credi-
tores hypothecarij præferuntur priuilegiariis,ſup.eod.
l.6.& infr.qui potio.in pigno. hab. l. eos. 9. Excipitur
actio funeraria,quæ omnibus actionibus,etiam hypo-
thecariis præfertur religionis fauore, d. l. & ſi. §. 1.
¶ Tertium priuilegium eſt prærogatiua, ſeu prælatio 8
in actione hypothecaria:in qua mulier nõ ſolùm præ-
fertur creditoribus chirographariis, vt dixi,ſed etiam
hypothecariis,infr.qui potio.in pign.hab. d. l. vlt.§.1.
¶ Hæc regula producitur,vt mulier præferatur. I. Etiã 9
creditoribus anteriorem expreſſam hypothecam ha-
bentibus,vt probaui in tractatu de pignore, num. 122.
I I. Etiam his, qui habent priuilegium in hypotheca,
Nou.97.c.3. quia etſi regulariter priuilegiarius contra
priuilegiarium nõ vtitur ſuo priuilegio, tamen maius
priuilegium vincit minus.Azo in ſumma ſupr.de bon.
auctor. iud. poſſid.num. 11. ¶ Sed notandæ ſunt qua- 10
tuor exceptiones. Nam mulier dotem repetens cedit,
I.Fiſco vel agenti ex cauſa primipilari,vel ex cauſa ve-
tuſtiori, vt ſuperiori tit.expoſui. II. Repetenti dotem
prioris matrimonij,ſiue eam mulier repetat, ſiue eius
liberi,infr.qui pot.in pign.hab.d.l.vlt.§.exceptis, & d.
Nou.91.c.1.Excipe res dotales,quæ extant:nam in his
non habetur ratio prioris,aut poſterioris matrimonij:
ſed indiſtinctè mulier,ad quam hæ res ſpectant, & li-
beri eius præferuntur, ſiue ſint tempore priores, ſiue
poſteriores,d.Nou.91.c.1.III.Ei,qui pecuniam ad mi-
litiam emendam credidit hoc pacto,vt militia ſibi pi-
gnori ſit, & vt in hoc pignore ceteris creditoribus
præferatur,Nou.97. c. 4. I V. Repetenti impenſam in
funus factam,vt paulò antè expoſui. ¶Cùm dictum ſit, 11
ad filios, non ad extraneos mulieris heredes priuile-
gium dotis tranſire: quæſitum eſt,an hoc priuilegium
detur tantùm filiis ex eo matrimonio ſuſceptis,cui dos
acceſſit, an etiam aliis eiuſdem mulieris liberis. Finge
Mæuiam Gaij viduã, cùm aliquot ex priori matrimo-
nio liberos haberet,nupſiſſe Titio;deinde nullis ex Ti-
tio ſuſceptis filiis obiiſſe; poſtea Titium Semproniam
vxorem duxiſſe; tandem liberis ex Sempronia fortaſſe
genitis deceſſiſſe, ab heredibus igitur Titij dotẽ Mæ-
uianam repetunt filij & heredes Mæuiæ, non à Titio,
ſed à Gaio procreati:Sempronianam verò dotem repe-
tit ipſa Sempronia, vel eius filij ex ipſo Titio ſuſcepti,
quæritur,vtri ſint potiores. Communis Doctorũ opi-
nio eſt,Semproniam,vel eius filios præferri filiis Mæ-
uiæ: quia priuilegium prælationis, quod datur filiis,
coanguſtatur ad filios eiuſdem matrimonij, cui petita
dos acceſſit,inf.qui pot.in pign.hab.d.l.vlt.§. exceptis.
in caſu autem propoſito filij non procreati à Titio,do-
tem Titio datam repetunt.Non obſtat authen.ſi quid.
infr.eod. vbi tribuitur priuilegium cuicumque mulie-
ris ſoboli: quia ſi horum verborum expoſitio ſumatur
ex Nou.91.c.1. vnde authen.ſumpta eſt,facilè appare-
bit non ſignificari ſobolem cuiuſcumque matrimonij,
ſed cuiuſcumque ſexus & gradus,id eſt,filios,filias,ne-
potes,neptes,pronepotes,proneptes, &c.

*Tit. L X X V. De reuocandis his,quæ in fraudem cre-
ditorum alienata ſunt.*

I. 3. j.4.ij.5.j. ij.6.ij.7.	*IV.3. ij.*
II. 4.j.5.j.ij.6.ij.	*V. 2. 3.j.4.j.5.j.ij.iij.6.j.ij.*
III. 4.iij.	*VI. 4. ij. 5.j.*

1 PRiuilegia ſuprà expoſita, fiſci & mulieris
propria ſunt. Generaliter autem omnibus
creditoribus hoc priuilegium prætor cō-
cedit, vt alienatio à debitore in eorum
fraudem facta, quò minus reperiant in
bonis, in quorum poſſeſſionem miſſi ſunt, reſcindatur,
& perinde habeatur, ac ſi res alienatæ manſiſſent in
bonis debitoris. Hinc dantur creditoribus tria reme-
dia. I. Interdictum fraudatorium, D.h.t.l.ait prætor.10.
II. Actio in rem, quæ vocatur reſciſſoria, vt docui in
Anal.Inſt.de actionib.§.item ſi quis. III. Actio perſona-
lis, quæ appellatur Pauliana, D.de vſur.l.videamus ge-
nerali.38.§. in Fabiana. adhibito princ. eiuſdem legis.
De hac actione diſſoluuntur hoc titulo quinque quæ-
2 ſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, qualis ſit hæc actio. Re-
ſpondetur, eſſe in factum, l.pen. & D.eod. l.ait prætor.
10.verſ.interdum.& §.annus, & l.hac in factum.14.In-
tellige in factum prætoriam, D.eod.l.1.in princ.& §.1.
3 ¶ Secunda quæſtio eſt, cui hæc actio detur. Responde-
tur, dari I. Creditoribus fraudatis, id eſt, in quorū frau-
dem debitor res alienauit, l.1.& d.l.pen. II. Eorum he-
redibus, d.l.ait prætor.§.pen.non heredi debitoris, l.4.
4 ¶ Tertia quæſtio eſt, contra quem detur. Reſpondetur,
dari I. In eum, ad quem res fraudulenter tranſlatæ ſūt,
l.2.& D.eod.l.1.in princ.ſiue titulo oneroſo, ſiue lucra-
tiuo, d.l.pen. II. In ipſum debitorem, qui alienauit, l.1.
in princ.& l.vlt.& D.eod.l.vltim.§.vlt. III. In heredes
dictarum perſonarum, in quantum ad eos peruenit, d.
l.ait prætor.§.vlt.& l.ſeq. Sed filius fraudatoris, ſi nec
patris heres ſit, nec aliquid per fraudem acceperit, non
tenetur, l.3. ¶ Quarta quæſtio eſt, quæ requirantur, vt 5
hæc actio competat. Tria requiruntur, vt huic actioni
locus ſit. I. Alienatio, l.1.2.& pen. Quomodò enim di-
cere poſſemus reuocari, quæ in fraudem creditorum
alienata ſunt, ſi nulla eſſet alienatio: Sed etſi debitor in
fraudem creditorum ſuo debitori acceptò tulit, alie-
naſſe videtur, & huic actioni locum facit, l.vlt. II. Fraus
alienantis, l.1.2.& pen. & D.eod.l.1.in princ. III. Vt
intra ſtatutum tempus agatur, d.l.pen.id eſt, intra an-
num vtilem, d.l.1.in pr.ex die factæ alienationis cōpu-
tandum, d.l.ait prætor. §.annus. Poſt annum igitur agi
non poteſt, niſi in id, quod ad eum peruenit, qui con-
uenitur, ne in lucro verſetur, d.l.ait prætor.§.pen. ¶ In- 6
ſuper duo requiruntur, vt hæc actio in eum detur, ad
quem res ſunt tranſlatæ. I. Eius ſcientia, id eſt, ne igno-
rauerit creditores fraudari, ſi titulo lucratiuo res acce-
pit, ſecus, ſi titulo oneroſo, d.l.pen. II. Debitoris inopia,
vt ſoluendo non ſit, l.1.2.& pen. ¶ Quinta quæſtio eſt, 7
quis ſit huius actionis effectus. Reſpondetur, reuocari
ea, quę in fraudem creditorū alienata probabuntur, l.1.

IVL. PACII A BERIGA I. C.

ANALYSIS LIBRI VIII. CODICIS.

Tit. I. De interdictis.

I. 6.10.	*§. j.7.*
II. 8.	*IV. 7.*
III. in princ. 9.	

1 CVM ſuperiori libro de poſſeſ-
ſione per multos titulos tra-
ctatum ſit: rectè ſubiiciuntur
interdicta, quibus maximè lo-
cus eſt, cùm de poſſeſſione,
vel quaſi poſſeſſione inter ali-
quos contenditur, Inſt.h.t.in
2 in princ. ¶ Interdictum dici-
tur quaſi inter duos dictum,
Inſt.eod.§.1.verſ.ſed tamen.quia prætor inter actorem
& reum interdicebat. Cùm autem actionem dabat,
etiam iudicem dabat, quare interdictum reddebatur
inter duos: in iudicio verò tres erant perſonæ præter
prætorem.

3 ¶ Interdictum igitur erat forma & conceptio ver-
borum, quibus prætor aliquid fieri iubebat, aut prohi-
4 bebat, Inſt.eod.in princ. ¶ Differt autem ab edicto, &
decreto. Nam prætor generaliter edicta proponebat:
ſpecialiter autem de ſingulis cauſis vel iudicem dabat,
vel cauſâ cognitâ decernebat, id eſt, ſententiam ferebat,
vel interdicebat, id eſt, aliquid fieri iubebat, aut prohi-
bebat.

5 ¶ Hoc titulo de interdictis deciduntur quinq; quæ-
ſtiones.

6 ¶ Prima quæſtio eſt, quis proponat interdicta.
Reſpondetur, propoſita eſſe à prætore in albo, id eſt,
in edicto perpetuo, quo prætor tam interdicta, quàm
7 actiones ſe daturū pollicebatur, l.1. ¶ Secunda quæſtio
eſt, an hodie interdicta ſint in vſu. Reſpondetur, olim
fuiſſe locum interdictis in iudiciis ordinariis: ideóque
interdicta in deſuetudinem abiiſſe, quia poſteritas iu-
dicia extraordinaria amplexa eſt, l.pen.§.1.& Inſt. eod.
§.vlt. Quod non eſt ita accipiendum, quaſi nullus ſit
hodie vſus interdictorum, nam ſublatis formulis, idem
effectus iuris manſit: etenim prętor viuus olim vt actio-
nes, ita etiam interdicta reddebat: & poſt redditum in-
terdictum, iudicem dabat, apud quem quæreretur, an
contra interdictum factū eſſet. Sed hodie ſicut actio-
nes non dantur à prætore viuo, cùm ſufficiat eas vel
iure ciuili, vel ex edicto prætoris competere, ad hoc
vt rectè intentari poſſint: ita etiam interdicta nō dan-
tur à prætore viuo, ſed quodammodò ipſum ius inter-
dicit, ac ſtatim actio proponitur, perinde ac ſi prætor
interdixiſſet, & actionem dediſſet, l.vlt. Denique tam
interdicta, quàm actiones erant formulæ, quæ ſublatæ
ſunt, ſupr.de formul.& impetrat.act. ſubl.l.1. ¶ Tertia 8
quæſtio eſt de iudice competente. Hic habet locum
vulgata regula: Actor ſequitur forum rei. Nam rector
prouinciæ non poteſt ex interdicto cognoſcere aduer-
ſus eum, qui eſt alterius prouinciæ, l.2. quæ lex, vt in-
ſcriptio & ſubſcriptio indicant, coniungenda eſt cum
l.vnic.ſupr.vbi de hered.agi oport.& inde colligendæ
ſunt tres regulæ. I. Heres in poſſeſſionem rerum he-
reditariarum ſe mitti poſtulare ibi debet, vbi ſunt res
hereditariæ, d.l.vn.in princ. II. Hereditas petenda eſt,
vel vbi reus domicilium habet, vel vbi ſunt res here-
ditariæ, ſi reus ibi reperiatur, d.l.vn.§.1. III. De poſſeſ-
ſione ex interdicto agendum eſt apud præſidem, cui
reus ſubiectus eſt: nam alterius prouinciæ præſes de
hac cauſa cognoſcere non poteſt, d.l.2. Alia ratio eſt
libertatis, cuius fauore inter cetera cautum eſt, vt ſi di-
catur heres libertatem præſtare debere, eo abſente &
in alia prouincia degente, præſes cognoſcere poſſit,
D. de fideicom.libertat.l. ſi eum.28.§. vlt. l. non tan-
tùm.51.§.ſed Articuleiano.

¶ Quar

¶ Quarta quæſtio eſt, ſi controuerſia ſit tam de pro-
prietate, quæ ſpectat ad iudicium petitorium, quàm de
poſſeſſione, ad quam pertinent interdicta, vtra cauſa
priùs examinanda ſit, id eſt, vtrùm iudicio petitorio, an
ex interdicto priùs contendere oporteat. Reſponde-
tur, priùs ex interdicto terminandam controuerſiam
de poſſeſſione, vt rectè ordinetur iudicium de proprie-
tate; in quo is, qui non poſſidet, actoris partibus fungi-
tur, & probandi onus ſuſtinet; poſſeſſor autem eſt reus,
& aduerſario non probante, ipſe etiam nihil probans
vincit, l. 5. in princ. & ſupr. de rei vindic. l. ordinarij. 13.
& Inſtit. eod. §. retinendæ. Quare iure ciuili hæc duo iu-
dicia, petitorium & poſſeſſorium, cumulari non poſ-
ſunt: iure tamen canonico litium minuendarum gratiâ
cumulari poſſunt, extr. de cauſ. poſſeſſ. & propr. c. 3. & 4.
10 ¶ Quinta quæſtio eſt, an interdicta poſſint produci ad
caſus omiſſos. Reſpondetur, poſſe produci, cùm eadem
eſt ratio. Vtputà ſi in areâ tuâ ædibus meis proximâ ſit
arbor poſita, cuius radices creſcentes fundamentis
ædium mearum periculum afferant: nullum quidem
hac de re interdictum extat, ſed exemplo interdicto-
rum de arboribus cædendis vtile interdictum hoc caſu
admitti debet, l. 1. in qua lege vtrumque interdictum
de arboribus cædendis notatur: primum illis verbis,
ſi arbor in alienas ædes impendebit: alterum his verbis, *ſi
in alienum agrum impendebit*. Priori interdicto, ſi arbo-
rem in vicini ædes impendentem, atque ita luminibus
eius officientem dominus ſuccidere nolit, prætor vici-
no, quò minùs illam arborem adimat, & ſibi ligna ha-
beat, vim fieri vetat, D. de arborib. cæden. l. 1. in pr. Po-
ſteriori interdicto arborem ex proximo fundo in ſuum
agrum impendentem vicinus quindecim à terra pedes
coërcere, id eſt, ramos ad eam altitudinem circumcide-
re, & ſibi ligna habere poteſt, niſi dominus id facere
velit, d. l. 1. §. deinde. Ex his duobus interdictis apparet
nolle prætorem, vt alicuius arbor vicino prædio no-
ceat. Quare ex mente prætoris in caſu propoſito dabi-
tur interdictum, vt vel arbor ſuccidatur exemplo prio-
ris interdicti de arboribus cædendis, vel pars radicum
amputetur exemplo poſterioris interdicti, prout iudex
intelliget factò opus eſſe, vt ab ædium fundamentis
periculum amoueatur.

Tit. II. Quorum bonorum.

I. 3. 6. j. 17. 7. j.	*III. 3. 7. j. 5.*
II. 3. 5. 6. 17. 7. j.	

1 TRactatui generali de interdictis ſubii-
ciuntur ſpecialia quædam interdicta.
Cùm autem interdictorum, quæ ad pri-
uatam ſingulorum vtilitatem pertinent,
alia ſint rei familiaris, alia ſui iuris, vel of-
ficij tuendi cauſa, D. de interdict. l. 2. §. 1. cúmq; interdi-
cta rei familiaris, partim ſint reſtitutoria, partim prohi-
4 bitoria, partim exhibitoria, D. eod. l. 1. §. 1. & Inſtit. eod.
§. rurſus. item vel poſſeſſionis adipiſcendæ, vel recupe-
randæ, vel retinendæ, vel mixta, id eſt, recuperandæ, &
retinendæ, d. l. 2. §. vlt. & Inſtit. eod. §. ſequens. cùm (in-
quam) tot & tam varia ſint interdicta: initio explican-
tur duo interdicta reſtitutoria, poſſeſſionis adipiſcen-
5 dæ, quorum bonorum, h. t. & quod legatorum, tit. ſeq.
deinde ſubiicitur vnum reſtitutorium, recuperandæ,
vnde vi, tit. 4. & 5. tum additur vnum prohibitorium,
quòd eſt poſſeſſionis retinendæ, & appellatur vti poſſi-
detis, tit. 6. poſtea ſubiungitur vnum exhibitorium, de
tabulis exhibendis, tit. 7. Poſt hæc, enarrantur inter-
dicta quæ iuris ſui, vel officij tuendi causâ propo-
nuntur, tit. 8. His ſubiiciuntur duo interdicta mixta,
tam recuperandæ, quàm adipiſcendæ, de precario, &
Saluianum, tit. 9. De ædificiis autem priuatis ſunt varia
interdicta, vt dicetur tit. 10. Quibus ſubiiciuntur in-
terdicta de operibus publicis, tit. 11. cuius pars eſt titu-
lus 12. Hinc patet ſeries titulorum de interdictis vſque
ad tractatum de pignorib. & hypothecis: nunc expo-
nenda ſunt ea, quæ ſunt huius tituli propria.
¶ De interdicto quorum bonorum deciduntur hoc 2
titulo quatuor quæſtiones. ¶ Prima quæſtio eſt, cui 3
hoc interdictum competat. Reſpondetur, ei compete-
re, qui ad defuncti hereditatem, vel bonorum poſſeſ-
ſionem admiſſus eſt: vt filio præterito, qui petiit bono-
rum poſſeſſionem contra tabulas, l. 1. conſanguineo, vel
patrueli, qui petierũt bonorum poſſeſſionem vnde le-
gitimi, l. 2. & 3. ¶ Nota, eum, qui admiſſus eſt ad bono- 4
rum poſſeſſionem, habere interdictum directum ex
verbis prætoris, D. eod. l. 1. eum verò, qui admiſſus eſt
ad hereditatem, habere interdictum vtile, ex mente
prætoris, ſiue ex conſtitutionibus, argum. l. 2. ſupr. de
bonor. poſſeſſ. ſecund. tab. ¶ Secunda quæſtio eſt, con- 5
tra quem hoc interdictum detur. Reſpondetur, dari
contra eos, qui pro herede, vel pro poſſeſſore poſſident,
vel dolo malo fecerunt, quò minùs poſſiderent, l. 2. &
D. eod. l. 1. in princ. Pro herede poſſidet, qui putat ſe eſ-
ſe heredem, vel bonorum poſſeſſorem. Pro poſſeſſore
poſſidet prædo, qui ſcit ſucceſſionẽ ad ſe nõ pertinere,
Inſt. eod. §. adipiſcẽdæ. & D. de hered. petit. l. pro poſſeſ-
ſore. 11. & l. ſeq. ¶ Tertia quæſtio eſt, quid probare 6
debeat is, qui vtitur hoc interdicto. Reſpondetur, eum
debere tria probare. I. Se eſſe filium, ſi tamquàm filius
agat, l. 1. Similiter igitur probabit ſe fratrem, ſi vt fra-
ter agat, & ita de ceteris dicendum. II. Se eſſe here-
dem, vel bonorum poſſeſſorem, d. l. 1. III. Negotium
eſſe integrum, l. 2. id eſt, res, quarum poſſeſſionem ex-
petit, non eſſe ab alio vſucaptas, nec aliter exiiſſe de he-
reditate. ¶ Quarta quæſtio eſt, qui ſint effectus huius 7
interdicti. Hic duo notantur. I. Poſſeſſio ſine cuncta-
tione, & remotis omnibus fruſtrationibus reſtituenda
eſt ei, qui hoc interdicto obtinuit, l. 3. adeo vt hac ra-
tione poſſeſſor efficiatur, l. 1. Nam per hereditatem, vel
per bonorum poſſeſſionem non acquiſiuit poſſeſſio-
nem, quæ plurimum facti habet, ſed ius ſucceſſionis,
D. de bonor. poſſeſſ. l. 3. §. 1. Et rectè dicitur reſtitui, l. 2.
quia hoc interdictum eſt reſtitutorium, D. eod. l. 1. §. 1.
Intellige reſtitui poſſeſſionem, quam antea non habue-
rat, quia eſt interdictum adipiſcendæ, d. l. 1. §. 1. & Inſtit.
eod. §. adipiſcendæ. II. Per hoc interdum non fit præ-
iudicium iudicio petitorio, quo de rerum proprieta-
te quandocumque agetur, l. 3.

Tit. III. Quod legatorum.

LEx vnic. h. t. quatuor quæſtiones decidit. 1
¶ Primò quæritur, cui detur hoc interdi- 2
ctum. Reſpondetur, dari heredi, & bono-
rum poſſeſſori. Adde, dari etiam eorum he-
redibus, D. eod. l. 1. §. hoc interdictũ. ¶ Secundò quæri- 3
tur, contra quem detur. Reſpõdetur, dari contra legata-
rium, vel fideicommiſſarium. Adde, dari etiam contra
eum, qui legatario vel fideicommiſſario ſucceſſit: ſiue
vniuerſaliter & in ius, ſiue in eam rem ſucceſſerit, d. l. 1.
§. illud. Non tamen contra eum, cui mortis cauſa dona-
tum eſt, d. l. 1. §. ſi quis ex mortis. Quamuis enim lex
Falcidia, quæ loquitur de legatis, non ſolùm producta
ſit ad fideicommiſſa, Inſtit. de fideicom. hered. §. ſed quia
heredes. & D. ad leg. Falcid. l. filiosfam. 18. ſed etiam
ad mortis cauſa donationes, ſupr. ad leg. Falcid. l. 5. &
infr. de donat. cau. mort. l. 2. tamen interdictum quod
legatorum, tantùm ad fideicommiſſa productũ eſt, non
etiam ad mortis cauſa donationes. Rationem differen-
tiæ mox afferam. ¶ Tertiò quæritur, quæ requirantur, 4
vt huic interdicto ſit locus. Quinque requiruntur. I. Vt

legatarius ſeu fideicommiſſarius rem à teſtatore non acceperit, ſed poſt illius mortem occupauerit:ideóque ſi ex donatione mortis cauſa rem à teſtatore acceperit, non tenetur hoc interdicto.Nec dicendum, deficiente directo interdicto,vtile interdictum accommodari debere: quia ſententia interdicti ad hunc caſum accommodari non poteſt, ac heredi ſufficit legis Falcidiæ actio.Idem puto dicendum, ſi viuus teſtator rem legatam præſtiterit legatario,vt in ſpecie,l.filia.11.ſupr. de legat.& l.Lucius.22. D. de legat.ij. II. Vt eam rem temerè occupauerit,non conſentiente herede vel bonorum poſſeſſore,poſtquàm hereditatem adiit,vel bonorum poſſeſſionem adgnouit, d. l. 1. §. quod ait prætor voluntate. III. Vt ipſe legatarius ſeu fideicommiſſarius poſſideat, vel dolo malo deſierit poſſidere, id eſt, facultatem rei reſtituendæ vel habeat, vel dolo malo habere deſierit, d.l.1. §. quod ait prætor. IV. Vt heres eam rem nũquam poſſederit: quia hoc interdictũ non eſt recuperandæ,ſed adipiſcendæ poſſeſſionis,d.l.1.§.1. V. Vt actor reo legati ſeu fideicommiſſi nomine ſatiſdet,aut per eum non ſtet, quo minùs ſatiſdet, D. eod.
5 l.vlt. ¶ Quartò quæritur, quæ ſit ratio huius interdicti. Duplex ratio affertur. I. Quia legatarius non ſibi ius dicere occupatis rebus legatis,ſed ab herede petere debet, d. l. 1. §. & continet. II. Vt heres ex rebus ſibi à legatario reſtituendis quartam Falcidiam deducere poſſit, l. vnic. in fin. nam ex lege Falcidia heres tam actionẽ,quàm retentionem habet, vt alibi demonſtraui: conſtat autem retentionem eſſe commodiorem actione: quapropter electio conceditur heredi, vtrùm malit ex lege Falcidia agere,an interdicto res recipere, & ex receptis rebus Falcidiam deducere.

Tit. IV. Vnde vi.

I. 10.	§.*j*.6.18.*j*.
II. in princ. 3.*j*.*iij*.12.	*VII.* 18.*ij*.
§*j*.11.	*VIII.* 16.*j*.*ij*.
III. 5.	*IX.* 15.
IV. 3.*j*.15.17.	*X.* 18.*iij*.
V. 16.*iij*.	*XI.* 16.*j*.
VI. in princ. 5.17.	

1 DE vi,quod ad hunc titulum attinet,id eſt, de vi, quam Doct. expulſiuam appellant, vel agitur interdicto vnde vi,vel generali interdicto reſtitutorio,vel ex conſtitutionibus principum, vel lege Iulia. Hinc
2 oriuntur quatuor capita huius tituli. ¶ Primo capite de interdicto vnde vi diſſoluuntur tres quæſtiones.
3 ¶ Prima quæſtio eſt,cui, & contra quem detur hoc interdictũ.Reſpondetur,dari I.Ei,qui deiectus eſt de poſſeſſione, contra eum qui deiecit, l. 2. in princ. & l. 4. II. Heredibus,& contra heredes, non tamen omnino contra heredes,ſed in id quod ad eos peruenit, vel dolo fecerunt quò minùs perueniret, d.l. 2. verſ. & heredes,& D.eod.l.1. §.hoc interdictum & heredi. & §.vlt.
4 & l.2.& l.3.in princ. ¶ Nota primò, hoc interdictum pertinere ad poſſeſſionem rerum immobilium, id eſt, fundi vel ædium,non rerum mobilium, D. eod. d. l. 1. §. hoc interdictum non ad omnem: cum quinque paragraphis ſequentib.& Inſtit.de interdict.§.recuperan-
5 dæ. ¶ Nota ſecundò, nec auctoritate reſcripti poſſe aliquem poſſeſſionem vi occupatam defendere,l.3.nec eum, qui reſcriptum vel iudicis præceptum contra alterum obtinuit, ideo poſſe eum expellere; ſed id quod obtinuit,ei,vel eius actori ſiue procuratori intimare,& iuris ac iudiciorum ordinem ſeruare debere,l.6.in prin.
6 ¶ Nota tertiò, ſi tutor vel curator minoris per colluſionem(id eſt,fraudulenter, vt minorem huic interdicto ſubiiciat) debitorem minoris expellat poſſeſſionem ſpoliato ſtatim reſtitui, ſine præiudicio iurium minori competentium, ipſum autem curatorem deportari,d.l.6.§.1. ¶ Nota quartò,hoc interdictum per- 7
tinere ad vim expulſiuam: de vi ablatiua agi vi bonorum raptorum: de turbatiua eſſe interdictum quod vi aut clam: de inquietatiua interdictum vti poſſidetis: de compulſiua agi vel excipi quod metus cauſa, vt expoſui diſputat.16.the.14. ¶ Nota quintò,in hoc inter- 8
dicto requiri vim atrocem,d.l.1.§.hoc interdictum non ad omnem. ¶ Nota ſextò, ſub hoc titulo fuiſſe olim 9
duo interdicta, D.de interdict.l.2. §. vlt. alterum de vi quotidiana ſeu priuata, quæ fit ſine armis; alterum de vi armata: inter quæ differentias quaſdam referunt Duarenus l.1.diſputationum,cap.20.& Cuiacius lib.5. ſententiar.Pauli tit. 6. §. vi deiicitur. Sed ex Iuſtiniani mente,Inſtit.de interdict.§.recuperandæ.qui vnum interdictum in Pandectas retulit, D.hoc tit.l.1.in princ. exiſtimo vnum eſſe conſiderandum interdictum de vtraque vi;licèt interdum referat,vtrum ſit vis armata, an quotidiana: vt quia ex illa datur interdictum liberto in patronum, & filio in patrem; ex hac non item, d. l. 1. §. interdictum. Dixi *interdum*: quia non omnes differentias Iuſtinianus retinuit,vt mox notabo.

¶ Nota ſeptimò,hoc interdictum ceſſare duobus ca- 10
ſibus, licèt vis adhibita ſit: qui non datur, I. Contra eum, qui non vi expulit poſſeſſorem; ſed, cùm poſſideret, vi repulit alterum vim inferentem: quia vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ, id eſt, ſi eatenus vis adhibeatur,quatenus ad vim alterius repellendam neceſſe eſt,l.1.& D. eod.l.1.§.vim vi. & §.ſeq.& de iuſtit.& iur.l.3. II. Contra eum,qui alterum,à quo vi deiectus fuerat,vi deiecit,atq; ita per vim poſſeſſionem recuperauit, dummodò incontinenti id fecerit,non ex interuallo,D.eod.l.3.§.cum agitur. l.qui poſſeſſionem.17. ¶ Nota octauò, hoc interdictum da- 11
ri etiam ei qui per vim poſſidebat, ſi vel ab eo, quem expulerat,deiectus ſit ex interuallo, d.l.3.§.cum igitur. & Inſtit.de interdic.§.recuperandę.vel ab alio deiectus ſit, d.l.1.§.qui à me. Olim quidem hæc erat differentia inter interdictum de vi quotidiana, & interdictum de vi armata:quòd ex hac dabatur interdictum ſine exceptione,id eſt,etiamſi deiectus quis eſſet ab eo,quem vi deiecerat, Cic.pro Cæcin. ex illa verò dabatur interdictù cum exceptione,niſi deiectus vi,aut clã, aut precariò ab aduerſario poſſediſſet, Paul.l.5.ſent.tit.16.§.qui vi. ſed hãc differentiam Iuſtiniano diſplicuiſſe patet ex d.§.recuperãdę. ¶ Secunda quęſtio eſt,intra quod tem- 12
pus detur hoc interdictũ,ſiue actio ex interdicto. Reſpondetur,dari intra annum vtilem,l.2.in princ. ¶ No- 13
ta primò, hoc interdictum dari ſimpliciter intra annum:ac poſt annum non omnino denegari,ſed dari limitatè, id eſt, in id tantùm quod ad deiicientem peruenit, D.eod.l.1.in princip. ſicut etiam datur in heredem,l.2.§.1.& D.eod.l.3.§.hæc actio. ¶ Nota ſecundò, 14
olim interdictũ de vi armata nõ fuiſſe annale, ſed perpetuum, Cic.lib.15.epiſt. 16. ad Caſſium.ſed (vt ſuprà notaui) Iuſtinianus quaſi vnum de vtraque vi interdictum conſiderat,& annale facit:placet igitur,ex mente Iuſtiniani hoc interdictum, & actionem in factum ex eo deſcendentem, anno vtili terminari. ¶ Tertia quæ- 15
ſtio eſt, quid veniat in actionem ex hoc interdicto. Reſpondetur per diſtinctionem:aut enim is,qui vi deiecit,intra annum conuenitur,aut poſt annum, aut heres conuenitur.Primò caſu,reus non tantùm poſſeſſionem reſtituere cogitur, ſed etiam omnem cauſam, id eſt,omnem vtilitatem, quam haberet actor, ſi vi deiectus non fuiſſet: proinde reſtituendi ſunt fructus, non quos reus percepit, ſed quos actor percipere potuit, l.4. Item reſtituendæ ſunt res, quæ erant in fundo, vel ædibus,

ædibus, vnde actor expulſus fuit, D. eod. l. 1. §. illud.
quæ ſi amiſſæ ſint, defertur actori iuſiurandum in li-
tem, vt intra quantitatem à iudice taxatam eas ſuo iu-
reiurãdo æſtimet, ac tanti reus condemnetur, l. ſi quan-
do. 9. Secundo & tertio caſu agitur in id, quod ad reum
16 peruenit, vt paulò antè notaui. ¶ Secũdo capite agitur
de generali interdicto reſtitutorio, quod vocatur mo-
mentariæ poſſeſſionis: quia non in perpetuum attribuit
poſſeſſionem, ſed tantiſper dum de proprietate lis pen-
det, vt expoſui ſupr. ſi de momen. poſſ. fuer. appell. De
hoc generali interdicto tria traduntur. I. Datur aduer-
ſus eum, qui alienam poſſeſſionem temerè occupauit
ſiue vi publica, ſiue vi priuata, ſiue ſine vi, l. momenta-
riæ. 8. veluti ſi quis vacuam poſſeſſionem ad ſe non
pertinentem occupauerit, l. vlt. I I. Non ſemper requi-
rit inſcriptionẽ actoris, id eſt, vt actor ſua ſubſcriptione
ſe ſubiciat pœnæ talionis niſi crimen probauerit, d. l.
momentariæ. Hoc dictum ex ſuperiori pendet: quia
cùm non ſemper detur ob vim & delictum eius qui
conuenitur, non eſt ſemper opus inſcriptione, quæ tan-
tùm in criminibus locum habet. I I I. Qui ſine vi occu-
17 pauit, poſſeſſionem ſine pœna reſtituit, l. 5. ¶ Tertium
caput eſt de lege Iulia. Etenim qui vi aliquem de poſ-
ſeſſione deiecit, non ſolùm iudicio ciuili, id eſt inter-
dicto, ſiue actione in factum ex cauſa interdicti conue-
niri, ſed etiam criminaliter accuſari poteſt lege Iulia
de vi priuata, l. 4. videlicèt ſi vim priuatam ſeu quoti-
dianam alteri fecerit: nam ob vim publicam incidit in
legẽ Iuliam de vi publica. Quarum legum pœnam non
vitat, qui reſcripto, ſeu iudicis præcepto contra aduer-
ſarium impetrato, inde occaſionem ſumit eum per vim
de poſſeſſione deiiciẽdi: non enim propterea vim face-
re, ſed reſcriptum vel ſententiam aduerſario, vel eius
actori, ſeu procuratori intimare debet, l. 6. in princip.
18 ¶ Quartum caput eſt de pœna violentis poſſeſſoribus
per conſtitutiones impoſita: vbi tria notantur. I. Si mi-
noris tutor vel curator colludens cum eius debitore,
vt ipſum minorem interdicto de vi obnoxium reddat,
res debitoris per vim occupauerit, deportatur, l. 6. §. 1.
I I. Qui rem ſiue mobilẽ ſiue immobilem per vim oc-
cupat; quamuis dolo careat, vt quia putat rem ſuam eſ-
ſe, ac ſibi licere rem ſuam per vim occupare; tamen ex
conſtitutionibus punitur, ita vt, ſi rei dominus ſit, eius
dominio priuetur: ſi verò alienam rem occupauerit,
non tantùm eam reſtituat, ſed etiam eius æſtimatio-
nem, l. ſi quis in tantam. 7. & Inſtit. de vi bon. raptor.
§. ita tamen. Lege, quæ ſcripſi infr. ad leg. Iul. de vi. §. 12.
I I I. Coloni, & qui precariò poſſident, ſi domino poſ-
ſeſſionem reſtituere nolint, & iudicialem condemna-
tionem expectent, ſimiliter non tantùm rem, ſed etiam
eius pretium reſtituere coguntur, l. pen.

Tit. V. Si per vim, vel alio modo, abſentis poſſeſſio perturbata ſit.

I. in princ. ij. | *I I. j.*
§. j. iy.

1 COnſtitutionibus principum non ſolùm tria
illa, quæ ſuperiori titulo expoſuimus, ſed
etiam alia quędam de abſentium poſſeſſio-
ne ſunt introducta. I. Abſens poſſeſſione
priuari non debet prætextu reſcripti, ſeu iudicialis præ-
cepti; l. 2. ſed obſeruato iudiciorum ordine hæc ſunt
actori ſeu procuratori abſentis inſinuanda, ſupr. tit.
prox. l. 6. in princ. I I. Si quis per vim expulſis perſonis,
per quas abſens poſſidebat, poſſeſſionem occupauerit,
hæ perſonæ ſtatim agere poſſunt ex interdicto de mo-
mentaria poſſeſſione, l. 1. in princ. Nec eis obeſt vel de-
fectus mandati, (licèt aliàs nomine alieno ſine domini
voluntate nemo agere poſſit, D. de negot. geſt. l. 6. §. vlt.
l. ſoluẽdo. 39.) vel ſtatus ſeruilis, d. l. 1. in princ. quia mo-
mentariæ poſſeſſionis interdictum à quauis perſona
exerceri poteſt, ſupr. qui legit. perſon. ſtan. in iud. l. vlt.
Hoc autem remedium non eſt annale, ſed perpetuò
competit, d. l. 1. in princ. I I I. Si hæ perſonæ litiga-
re nequierint, aut neglexerint: abſens, quandocum-
que reuerſus fuerit, poſſeſſionem recuperare poterit,
d. l. 1. §. 1.

Tit. VI. Vti poſſidetis.

Princ. 1. 3. 6. 7. j. | *§. j. 7. ij.*

SVperius interdictum eſt de vi expulſiua: hoc 1
de vi turbatiua: libet enim maioris per-
ſpicuitatis cauſà his vulgò receptis appel-
lationibus vti: illo datur remedium aduer-
ſus vim commiſſam: hoc prohibetur ne vis fiat, l. vn.
in princ. & D. eod. l. 1. in princ. illud eſt reſtitutorium,
Inſtit. de interdict. §. 1. verſ. reſtitutoria. recuperandæ
poſſeſſionis, Inſtit. eod. §. recuperandæ. hoc prohibito-
rium eſt, & poſſeſſionis retinẽdæ, D. h. t. l. 1. §. 1. Vtrum-
que autem eſt de re immobili, D. de vi & vi arma. l. 1.
§. hoc interdictũ non ad omnem. & Inſt. de interd. §. re-
tinendæ. Quam autem rationem habet interdictum
vti poſſidetis in rebus immobilibus, eandem habet
Vtrubi in rebus mobilibus, d. §. retinendæ. ¶ Sub hoc 2
tit. vna eſt conſtitutio, quæ tres quæſtiones breuiter
decidit. ¶ Prima quæſtio eſt, cui detur hoc interdi- 3
ctum. Reſpondetur, dari ei, qui nec vi, nec clam, nec
precariò ab altero, id eſt, ab aduerſario poſſidet, in prin.
& D. eod. l. 1. in princ. ¶ Nota primò, ſi quis non ab 4
aduerſario, ſed ab alio vitioſè poſſideat, hoc ei non
obeſſe, quò minùs contra ſuum aduerſarium hoc in-
terdicto vtatur. Verbi gratia, ſi Titium vi de poſſeſſio-
ne deieci, hoc interdicto contra te, quem non deieci,
vti potero, non contra Titium, d. l. 1. §. vlt. ¶ Nota ſe- 5
cundò mutationem iuris: quoniam hoc interdicto
olim vincebat, qui tempore interdicti redditi poſſide-
bat: interdicto autem vtrubi, quod ad res mobiles per-
tinere dixi, is vincebat, qui maiore parte eius anni re-
trorsùs computati poſſederat: hodie vtroque interdi-
cto vincit, qui tempore litis conteſtatæ poſſidet, Inſtit.
de interdict. d. §. retinendæ & D. vtrubi. l. vnic. in princ.
Paul. l. 5. Sententiar. t. 6. in princ. ¶ Secunda quæſtio 6
eſt, quibus in rebus locum habeat hoc interdictum.
Reſpondetur, habere locum in fundo, quippe quod
fundi poſſeſſori competit, in princ. Fundum hîc latè ac-
cipe, vt complectatur tam ædes, quàm agrum, vt in
l. fundi. 211. D. de verb. ſignif. quamuis ſæpe fundus ab
ædibus diſtinguatur: nam hoc interdictum tam in ædi-
bus, quàm in fundo propriè dicto locum habet, D. h. t.
l. 1. in princ. & Inſtit. de interdic. d. §. retinendæ.
¶ Tertia quæſtio eſt, quis ſit effectus huius interdi- 7
cti. Duo effectus hîc traduntur. I. Ei, qui hoc interdi-
cto vincit, poſſeſſio conſeruatur, in princ. I I. Idem ſa-
tiſdare debet de re conſeruanda, &, ſi iudicio petitorio
victus fuerit, reſtituenda: quòd ſi non ſatiſdet, poſſeſſio
ad aduerſarium ſatiſdantem transfertur, vt edicto præ-
toris cautum fuit, §. 1. neutro autem ſatiſdante, res inte-
rim erit penes ſequeſtrem, argum. l. 5. §. 1. D. vt legato.
nomin. cauea.

Tit. VII. De tabulis exhibendis.

SVb hoc titulo vna eſt conſtitutio referen- 1
da ad quæſtionem, cui detur interdictum
de tabulis exhibendis: nempe datur his,
quibus aliquid in teſtamento relictum eſt,
D. eod. l. 3. §. ſolent. vt ſubſtituto pupillariter, d. l. vnic.

¶ Notà

Digitized by Google

2 ¶ Nota primò, hoc ioterdictum non ſolùm pertinere
ad tabulas teſtamenti, ſed etiam ad codicillos, & cete-
ra, quæ ad vltimas voluntates ſpectant, D.eod.l.1.§.hoc
3 interdictum pertinet. ¶ Nota ſecundò, non dari de
4 tabulis viuentis, ſed defuncti, d.l.1.§.pen. ¶ Nota ter-
tiò, ſi plures ſint tabulæ, omnes exhibendas eſſe, &
tam vtiles, quàm inutiles, d.l.1.§. ſiue autem. & §§§.
5 ſeqqq. ¶ Nota quartò, exhibere, nihil aliud eſſe, quàm
ipſarum tabularum apprehendẽdarum copiam facere,
6 d.l.3.§.quid ſit. ¶ Nota quintò, exhiberi apud præto-
rem, vt teſtes eius auctoritate moniti conueniant ad
ſua ſigna adgnoſcenda, &, ſi non obtemperent, ab eo-
7 dem prætore coërceantur, d.l.3.§.exhibere. ¶ Nota ſex-
tò, eum, qui non vult exhibere, condemnari io id, quod
actoris intereſt, d.l.3.§.coodemnatio.

Tit. VIII. De liberis exhibendis, ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo.

I. 3.4. | *III. 4.*
II. 2.

1 VT tres ſunt partes rubricæ, ita tres leges ſub
ea poſitæ ſunt, quarum ſingulæ interdicta
2 ſingula exponunt. ¶ Primum eſt interdi-
ctum de liberis exhibendis, quo pater po-
ſtulat filios ſuos exhiberi, l.2. quos ſcilicèt in poteſtate
habet: idémque intelligendum de nepotibus, & aliis
liberis cuiuſcumq; ſexus, vel gradus, D.eod.l.1.in princ.
3 & §. 1. ¶ Hoc interdicto tenetur is, apud quem filius
eſt, vel qui dolo fecit quò minùs penes ſe eſſet, d.l.1. in
princ. vbi prætor dicit *apud te*, cùm in interdicto de ta-
bulis exhibendis dicat *penes te*, D.de tabul.exhib.l. 1. in
princ. quia tabulæ poſſunt eſſe non ſolùm apud te, ſed
étiam penes te: homines verò liberi, quatenus ſunt li-
beri, non poſſunt eſſe penes te: plus eſt enim *penes te*,
quàm *apud te*: ſiquidem apud te eſt, quod qualitercum-
que tenetur: penes te eſt, quod quodãmodò à te poſſi-
4 detur, D.de verbor.ſignif.l.penes. 63. ¶ Secundum eſt
interdictum de liberis ducendis: quod ſimiliter datur
parenti ad ducendos liberos, quos in poteſtate habet:
veluti ſi filius contendat ſe eſſe patremfamiliàs, & he-
reditatem maternam petere velit; pater autem eum eſ-
ſe in ſua poteſtate, & ſuo iuſſu hereditatem adiiſſe di-
5 cat, l.1.& D. eod. l. pen. ¶ Tertium eſt interdictum de
homine libero exhibendo: quod cuiuis datur, D. de
hom.lib.exhib.l.3.§. hoc interdictum omnibus. contra
eum qui dolo malo hominem liberum retinet, D.eod.
l.1.in princ. non contra parentem, qui in poteſtate ha-
bet, d.l.3.§.is tamen. niſi fortè maritus contra ſocerum
experiri velit: quia potior eſt cauſa mariti, quàm patris,
l. vlt. (quæ auctoribus codicibus mano exaratis, non
ad Euodiam, ſed ad Euodium, id eſt, ad mulieris exhi-
bendæ maritum ſcripta eſt) & ſupr.de nupt. l. ſi inuita.
6 11.& D.de liber.exhibend.l.2. ¶ Exhibere autem eſt in
publicum producere, & videndi tangendíque hominis
poteſtatem præbere, d.l.3.¶.ait prætor.

Tit. IX. De precario, & Saluiano interdicto.

I. 10.9.11 9. | *II. 7 8.*

1 HIc quoque titulus tot habet leges, quot
ſunt partes rubricæ: ſed in rubrica obſerua-
tur ordo interdictorum, in legibus ordo
temporis: etenim lex prima ad poſteriorem
rubricæ partem, ſecunda ad priorem pertinet. Expli-
2 cantur igitur hoc titulo duo interdicta. ¶ Primum eſt
interdictum de precario. Precarium eſt, quod precibus
petenti vtendum tamdiu conceditur, quamdiu conce-
3 denti libuerit, D.h.t.l.1.in princ. ¶ Simile eſt commo-
dato multis rationibus, I. Vtroque res vtenda conce-
ditur, d.l. 1.§.vlt. II. Vt gratuitum eſt commodatum,
Inſtit. quib. mod. re contrah. oblig. §. item is cui. verſ.
commodata. ita & precarium, D.h.t.d.l.1.§.3.l. interdi-
ctum. 14. III. Regulariter vt non conſiſtit commo-
datum in re commodatarij, D.de commoda. l. bona fi-
des. 31.§.vlt. ita nec precarium, ſi quis rem ſuam preca-
riò accipiat, D.h.t.l. 4.§.pen. ¶ Differunt autem qua- 4
tuor modis. I. Commodatur ad certum vſum, D.com-
moda.l.in commodato. 17.§.ſicut. precarium oon datur
ad certum vſum, D.h.t.l.& habet. 15.§.1. II. Commo-
datum eſt contractus, D.de pact.l.7.§.1. precarium non
eſt contractus, D.h.t.d.l.interdictum. III. Commoda-
tarius dolum & culpam latam & leuem præſtat: is au-
tem qui precariò accepit, tantùm præſtat dolum, & la-
tam culpam, D.eod.l.quæſitum.8.§.cum. IV. Commo-
datum parit vltrò citróque eiuſdem commodati actio-
nem, d.l.in commodato. §. ſicut. precarium verò non
parit actionem, ſed interdictum, d.l.interdictum. quam-
quàm poſtea benignè placuit etiam actionem præſcri-
ptis verbis competere, D.eod.l.2.§.pen.l.duo.19.§.vlt.
¶ Hoc interdictum de precario eſt perpetuum. d.l.quæ- 5
ſitum.§.1. reſtitutorium: iubet enim prætor, vt, qui pre-
cariò ab altero habet, vel dolo malo fecit, quò minùs
haberet, id ei repoſcenti reſtituat, d.l. 2.in princ. quod
niſi faciat, iudicio in factum in id damnabitur quod
agentis intereſt, d.l.quæſitum. §. ex hoc. ¶ De hoc in- 6
terdicto duæ quæſtiones hoc titulo diſſoluuntur.

¶ Primò quæritur, an habitatio precariò concedi, & 7
interdicto de precario repeti poſſit. Reſpondetur poſ-
ſe, l.2. In dubio tamen non intelligitur precarium, ſed
commodatum, D. eod.l. & habet. 15.§.1. ¶ Secundò 8
quæritur, an heres eius qoi precariò accepit, teneatur
hoc interdicto. Reſpondetur teneri, d.l.2. Hîc duo no-
tentur. I. Heredem, non ſuo, ſed hereditario nomine
teneri: quia heres in precarium non ſuccedit, ſed morte
accipientis precarium finitur, D. eod.l. cùm precariò.
12. §. 1. & de diuerſ. tempor. except. l. cùm heres. 11.
II. Heredem ex ſuo dolo teneri in ſolidum, ex dolo
autem defuncti teneri in quantum ad eum peruênit,
d.l.quæſitum.§.vlt. Hucuſque de precario. ¶ Secundum 9
eſt interdictũ Saluianum: quod ita appellatum videtur
à Saluio Iuliano Iuriſconſulto, qui edictũ perpetuum
iuſſu Imperatoris Adriani cõpoſuit, & prætoriis inter-
dictis hoc adiecit: qua de cauſa in Pãdectis in vltimum
locum eſt reiectum. Eſt autem de poſſeſſione pignoris,
de qua prætores ideo fortaſſe non interdixerunt, quia
ſufficere putarunt actionem Seruianam ſiue hypothe-
cariam, quæ nudam pignoris poſſeſſionem auocat, D.
de euict.l.ſi cùm venditor.66.in princ. ¶ Hoc interdi- 10
ctum datur directum domino fundi contra colonum
ad perſequendam poſſeſſionem rerum ſibi ab eo pigne-
ratarum, D.de Salu.interd.l.1.§.1.& Inſtit.de interdict.
§. adipiſcendæ. verſ. interdictum. Vtile autem datur
duobus caſibus. I. Cùm dominus fundi contra ter-
tium poſſeſſorem agit, non de rebus ſibi à colono pi-
gneratis, ſed de partu ancillæ pigneratæ, qui poſt ancil-
læ venditionem editus eſt, d.l.1.in princ. II. Cùm alij
quicumque creditores agunt contra ſuos debitores,
non contra extraneum pignoris poſſeſſorem, l.1.

¶ Nunc breuiter colligamus differentias inter actio- 11
nem Seruianam, & ioterdictum Saluianum. I. Illa eſt in
rem, infr.de pignorib.l.pignoris.18.& D. eod.l. pigno-
ris.17. hoc in perſonam eſt, quia omnia interdicta ſunt
perſonalia, D.de interdict.l.1.§.pe. II. Cuiuis creditori,
præter fundi locatorem, datur vtilis Seruiana, non vtile
interdictum, l.1. III. Cùm duo creditores concurrunt,
actione vincit, qui eſt potior, tot.tit. qui pot.in pigno.
hab. interdicto autem vincit, qui poſſidet, D.de Saluia.
interdict.l.1.§.1.& l.2.

Tit. X. De ædificiis priuatis.

I. 16.	§. ἔτι δὲ θεσπίζομεν, *item illud etiam ſtatuimus.* 18. p.j.ij.iij.iv.v.
II. in princ. 9.	§. πρὸς τούτοις παρακελευόμεθα, *præterea iubemus.* 13.14.
§.j.10.j.ij.	§. κακεῖνο δὲ, *& hoc quidem.* 21.ij.iv.
III. 11.	§. παραπλήσιον δὲ, *quod autem eſt proximum.* 26.iij.iv.
IV. 7.	§. γινωσκέτωσαν δὲ, *nouerint autem.* 21.v.
V. 17.	§. πάντων μέντοι, *omnem autem.* 21.ij.
VI. 10.iij.iv.	§. *pen.* 20.ij.
VII. 10.iv.	§. *vlt.* 10.iij.
VIII. 4.11.	*XIII.* 5.ij.22.
IX. 5.ij.6.j.	*XIV.* 21.j.ij.
X. 19.	
XI. 5.ij.6.j.18.p.ij.	
XII. in princ. 5.j.	
§. τοῖς δὲ μὲν, *ſed cùm noſtra.* 5.ij.	
§. μηδενὶ δὲ, *nulli autem.* 5.ij.	
§. εἰ δὲ τὸ παλαιὸν, *ſi autem vetus.* 5.ij.	
§. ἔτι δὲ τοῦ προτέρου, *inſuper cùm priore.* 5.ij.	

1 REctè in hac parte iuris, quæ eſt de interdi-
ctis, tractatur de ædificiis priuatis, de qui-
bus ſunt varia interdicta, partim ipſorum
propria, vt de operis noui nunciatione
prohibitorium, D. de ope. nou. nunc. l. prę-
tor ait. 20. in princ. de ſatiſdatione ſuper nouo opere
faciendo, d. l. prætor ait. §. deinde. de remiſſionibus, D.
de remiſſ. l. 1. in princ. de cloacis, D. de cloac. l. 1. partim
communia cum aliis rebus, vt de damno infecto, quod
2 vi aut clam, & plura alia. ¶ Hic titulus diuiditur in octo
3 capita. ¶ Primo capite, quod eſt de ædibus, quinque
4 quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, an quis
cogatur ædificare, id eſt, nouas ædes conſtruere, aut ve-
tuſtas ſeu collapſas inſtaurare. Hîc diſtinguitur inter
curialem, & non curialem. Nam curiales non ſolùm
coguntur inſtaurare domos, quas in ſuis vrbibus ha-
bent, ſed etiam de nouo ſibi ædificare, ſi domibus ca-
reant: qui verò non ſunt curiales, tantùm coguntur,
ſi quas ædes poſſident, eas reparare, non etiam nouas
5 extruere, l. ſingularum. 8. ¶ Secundò quæritur, quæ
ſint iure obſeruanda in ædificando. Hîc dantur duo
præcepta. I. Qui ædificium collapſum aut combuſtum
inſtaurat, veterem eius formam ſeruare debet, niſi ali-
ter inter eum & vicinum conuenerit, l. *ἐν ἰδιωτικῷ*. ex quo
pace. 12. in princ. & D. de ſeruit. præd. vrban. l. qui lumi-
nibus. 11. in princ. II. Inter ædes, quæ ædificantur, &
ædes vicinas intermittendum eſt legitimum ſpatium,
D. de ſeruit. prædior. vrbanor. l. Imperatores. 14. id eſt, à
publicis ædibus pedes quindecim, l. ſi cui. 9. l. meniana.
11. verſ. quem intercapedinis, à priuatis autẽ modò duo-
decim, modò centum pedes. Nam ſi vicino proſpectus
maris non impediatur, ſufficit intermittere ſpatium
duodecim pedum, d. l. 12. §. τοῖς δὲ μὲν, ſed cùm noſtra.
niſi ædificium collapſum vel combuſtum, ſecundum
veterem formam inſtauretur, ead. l. §. εἰ δὲ τὸ παλαιὸν,
ſi autem vetus. Si verò impediatur, non ſufficiunt duo-
decim, d. §. ſed cùm noſtra. ſed relinquendi ſunt centum
pedes, niſi proſpectus ſit ex culinis, vel ſeceſſibus ad
ventrem purgandum, ſeu latrinis, vel ſcalis, vel baſter-
nis, (id eſt, tranſennis ſeu protectis, quæ habentur in
ædibus tranſeundi vel ſpatiandi cauſa, vide Cuiac. lib.
13. Obſeru. cap. 30. Harmenop. lib. 2. cap. 4. §. 59.) tunc
enim ſufficiunt duodecim pedes, d. l. 12. §. ἔτι δὲ τοῦ προ-
τέρου, inſuper cùm priore. Nota primò, hæc ita obtine-
re, niſi aliter inter vicinos conuenerit. Nam ex pa-
cto vel ſtipulatione licèt intermittere minus quàm
duodecim pedes, d. §. ſed cùm noſtra. vel intra centum
pedes adimere vicino proſpectum maris, d. §. inſuper
cùm priore. verſ. hæc autem. Nota ſecundò, in d. §. ſed
cùm noſtra pro ἀσφάλειαν legendum ἀμφιβολίαν. No-
ta tertiò, ſi inter ædes, quæ non ædificantur, & vicinas
interiectus ſit angiportus, aut platea latior duodecim
pedibus, non licere ædificanti huius angiportus, vel
plateæ partem auferre, & tantùm duodecim pedes in-
termittere inter ſuas & vicini ædes, ead. l. § μηδενὶ δὲ,
nulli autem. Nota quartò, quoſdam, vt intra centum
pedes proſpectum maris vicino adimerẽt ſaluis verbis
dictæ conſtitutionis, quæ Zenonem auctorem habet,
in eius fraudem ædificaſſe murum vltra centum pedes
adimentem vicino maris proſpectum, deinde intra
centum pedes ædificaſſe, non adimentes hoc ædificio
proſpectum, qui iam muro extructo ſublatus fuerat,
poſtea murum illum diruiſſe: ſed huic fraudi occurrit
Iuſtinianus Nou. 63. id fieri vetans. Nota quintò, dictam
Zenonis conſtitutionem prohibere tantùm, ne adi-
matur directus maris proſpectus, ſed à Iuſtiniano pro-
duci ad aſpectum obliquum, Nou. 165. Nota ſextò, di-
ctam conſtitutionem Zenonianam pertinere ſolum ad
ædificia quæ fiunt in vrbe, ſed à Iuſtiniano produci ad
prouincias, non ſolùm in eo quod de proſpectu maris
ſtatuit, ſed & in omnibus aliis ſuis articulis, l. pe. ¶ Ter- 6
tiò quæritur, quæ ſit pæna ædificantis illicitè, & contra
præcepta ſupr. de tradita. Pœna eſt duplex. I. Quod
ædificatum eſt, diruitur, l. ſi cui. 9. l. meniana. 11. & D. de
legat. iij. l. fideicommiſſa. 11. §. ſi quis illicitè. II. Qui
fraudulenter proſpectum maris vicino ademit, vt pau-
lò antè expoſui, non ſolùm iubetur domum deiicere,
ſed etiam centum auri libras fiſco inferre, d. Nou. 63.
Interdum domus confiſcatur: ſed quia hæc pœna ad
menianorum conſtructionem pertinet, eam paulò poſt
proponam, vbi agam de menianis. ¶ Quartò quæritur, 7
ſi inſula duobus communis refectione egeat, & domi-
norum alter nolit pro ſua portione impenſas ad refe-
ctionem neceſſarias conferre, quod remedium alteri
contra eum detur. Ipſe de ſuo poteſt inſulam reficere,
& ex conſtitutione Diui Marci vſuras centeſimas qua-
tuor menſium poſt opus refectum, atque in poſterum
totius inſulæ dominium conſequi: vel hoc remedio
omiſſo, ſi ſocij ſint, pro ſocio actione petere poteſt
quod ſua intereſt, l. 4. & D. pro ſoc. l. cùm duobus. 52.
§. idem reſpondit ſocius. ¶ Quintò quæritur, an ædes, 8
vel ædium partem demoliri, vel materiam auferre li-
ceat. Hîc diſtinguitur: aut enim id negotiandi aut trans-
ferendi, aut in aliam formam conuertendi cauſa fit.

¶ De negotiatione datur regula, Negotiandi cauſa 9
non licet ædificia demoliri, & marmora detrahere, l. 2.
in princ. Itaque cùm negotiandi cauſa domus, aut villa,
aut pars eius vel materia vendita eſt: tam emptor, quàm
vẽditor pretium fiſco infert: aut emptor duplum fiſco
ſoluit, & ſimplum repetit à venditore, D. de contrah.
empt. l. ſenatus. 52. & de damno infec. l. vlt. ¶ De tranſ- 10
latione quatuor regulæ traduntur. I. Ædificia demoli-
ri transferendæ materiæ cauſa, indiſtinctè non licèt,
d. l. 2. §. 1. II. Ornamenta ædibus iuncta, vt columnas
& marmora de domo in domũ eiuſdem domini & in
eadem vrbe transferre licet, d. l. 2. §. 1. III. Eadem or-
nnamenta de poſſeſſione in aliam eiuſdem domini poſſeſ-
ſionem transferre licet: nec eſt impedimento, quò mi-
nùs licitè transferatur, ſi forte per vrbem ea tranſdu-
cantur, dummodò non admiſceatur alia materia ex il-
lius vrbis ædificiis ſumpta, l. 6. IV. Eadem ornamenta
transferri poſſunt ex alia in aliam vrbem, dummodò
ſumantur ex parietibus labentibus, & transferantur in
ædificia eiuſdem domini, d. l. 6. & l. ſeq. ¶ De conuer- 11
ſione in aliam formam notetur, non licere quidem do-
mum diruere, vt ibi hortus conſtituatur: immo domus
diruta reparari debet, l. ſingularum. 8. §. poſſeſſores. In-
terdum

terdum tamen admittitur conuerſio in aliam formam:
nam ſi domus ſponte ſua corruerit, ibique hortus fa-
ctus ſit, præſes cauſa cognita æſtimare debet, num id
rectè factum ſit, an eandem ædificij faciem reſtituere
oporteat: in cauſæ autem cognitione conſiſtit, vt diſpi-
ciat, an magiſtratuum municipalium, id eſt, duumuiro-
rum, & vicinorum cōſenſu id factum ſit, & quid in eu-
dem controuerſiæ genere frequenter in eodem oppi-
12 do obſeruatum fuerit, l. 3. ¶ Secundum caput eſt de
tabernis ſiue officinis inter publicas columnas. Hîc di-
ſtinguitur inter locum, qui eſt inter Milium & Capito-
lium, & alia loca. Capitolium locus eſt notior, quam vt
de eo neceſſe ſit à me quicqam notari. Milium verò, ſeu
miliarium, ſeu miliarium aureum erat columna in ca-
pite fori Romani, iuxta ædem Saturni ab Auguſto po-
ſita, à qua omnes viæ Italiæ principium & finem acci-
piebant, & ad ſingulas portas menſuræ regionum cur-
rebant, Plin. lib. 3. cap. 5. Sueto. in Othone, cap. 6. Tac.
lib. 1. hiſtor. Plutar. in Galba, Dion. lib. 54. Huius mēn-
tio fit etiam in l. mille paſſus. 154. D. de verb. ſignif.
13 ¶ Illo loco, qui eſt inter Miliarium & Capitolium,
quatuor obſeruari iubentur in ædificandis tabernis, ſi-
ue officinis. I. Ædificium non excedat in latitudine ſex
pedes, comprehenſis etiam parietibus, plateam verſus.
II. Non excedat in altitudine pedes ſeptem. III. Per
quatuor columnas liberum iter relinquatur à portici-
bus ad plateas. IV. Eiuſmodi ædificia extrinſecùs de-
corentur marmore, vt afferant vrbi pulchritudinem,
ac tranſeuntibus oblectamentum, d. l. ex quo pace.
§. *πρὸς τούτοις παρακελευόμεθα, præterea iubemus.*
14 ¶ Alibi res committitur arbitrio præfecti vrbi, qui
rationem habere debet eius, quod ciuitati vtile eſt, &
cauere vt æqualitatem inter omnes ſeruet, nec idem
alij permittat, alij interdicat, eod. §. verſ. *τὰ δὲ ἐν τοῖς*
15 *ἄλλοις*, in reliquis autem. ¶ Tertiū caput eſt de balneis,
quæ extruuntur vel in ſolo proprio, vel in communi:
nam in alieno ſine domini conſenſu quî liceat?
16 ¶ Qui balneum in ſuo ſolo ædificat, hæc obſeruare
iubetur. I. Illud concameret: quia concameratio fir-
mior eſt, & aduerſus ignes tutior, quàm contignatio.
II. Si ædificium ei ſuperponere velit, hoc quoque con-
cameret, & formam ſeruet, qua ceteris ſupra balneum
ædificare permittitur, & modum vſitatum altitudinis
17 non excedat, l. 1. ¶ Si quis autem commune balneum
collapſum ſolus inſtauret, non quaſi ſocius vel collega,
ſed vt totius loci dominium vſurpet: nihilominùs bal-
neum commune eſt, quia ædificium ſolo cedit: impen-
ſarum autem partem a ſocio non omnino repetit, l. 5.
Sed neceſſariarum tātùm pro parte ſocij repetitionem
habet: voluptarias amittit: vtilium nomine auferre po-
teſt, quod appoſuit, dummodò ſine rei læſione id fa-
ciat, ſupr. de rei vindic. l. 5. & aliquod emolumentum
inde percipiat: quid enim ſi tectorium abradere velit,
tantùm vt noceat, cùm nihil inde laturus ſit? certè hoc
ei non permittitur, quia non eſt malitiis hominum in-
dulgendum, D. eod. l. in fundo. 38. & de in. penſ. in res
18 dot. fac. l. pro voluptariis. 9 ¶ Quarto capite de Menia-
nis (quæ etiam ſolaria, & à Græcis *ἐξῶσαι* vocantur,
l. Meniana. 11 in cuius princ. legendum *ἐξώστας*, non
πηχισᾶς. d. l. ex quo pace. §. *ἐπεὶ δὲ διωρίσαμεν, item illud.*
& D. de ſeru. præd. vrban. l. ſi arborem. 17. in princ. Har-
men. lib. 2. tit. 4. §. 42. & 65. & Ecl. lib. 58. tit. 2. ex tit.
11. cap. 9. & 10.) & ſcalis hæc traduntur. I. Ne fiant ex
ſolis lignis vel tabulis, ſed ſecundum formam eorum,
quæ vocantur Romanenſia, d. l. pen. § item illud. II. Si
Menianum extruatur è regione ædificij publici, diſtet
ab eo quindecim pedes. Si è regione alterius Meniani,
diſtet ab eo decem pedes, l. Meniana. 11. & d. l. penult.
§. item illud. Si loci anguſtia tantùm ſpatij non admit-
tat inter duo Meniana, fiant *ἐκπαραλλαγῆς*, id eſt alter-
natè, & (vt ita dicam) locis commutatis: verbi gratia, ſit
paries vicini, a b c d: paries meus, e f g h: ita vt è re-
gione ſint a e, b f, c g, d h, hoc modo.

a ——— b ——— c ——— d

e ——— f ——— g ——— h

Non debent eſſe duo Meniana in b f, vel in c g: ſed al-
terum in b, alterum in g: vel alterum in c, alterum in
f, vel alio ſimili modo, ita vt non è regione, ſed per
tranſuerſum ſe inuicem reſpiciant. Si verò via vel an-
giportus non ſit latior decem pedibus, à neutra parte
Menianum fieri cōceditur, d. l. pen §. item illud. III. In-
ter ſolum & Menianum ſint quindecim pedes in erie-
cti, eod. §. IV. Non ſubiiciantur Meniano ad perpen-
diculum columnæ ligneæ, vel lapideæ, ſeu muri; neque
ſcalæ ad Menianum ducentes: ſed omnino ſubiectus
Meniano aër liber maneat, & via non coangustè-
tur, eod. §. V. Si quid contra ſuprà dicta factum fuerit,
deſtruetur, & inſuper dominus ædificij decem libris
auri multatur: architectus tantumdem perſoluet: opi-
fex verò, qui opus fecit, inopia laborans, fuſtigabitur,
& in exilium mittetur, §. eod. verſ. *εἰ δὲ παρὰ τὸν ἡμέτε-*
ρον, ſin autem contra noſtram. ¶ Quinto capite de muris 19
duo ſtatuuntur. I. Ne Menianis ad perpendiculum ſub-
iiciantur, vt proximè expoſitum fuit. II. Vt cuilibet li-
ceat ſuum fundum muro circumdare, l. per prouin-
cias. 10. ¶ Sexto capite agitur de his qui opus faciunt: 20
hi ſunt architecti, qui formam faciendi præſcribunt:
opifices, qui ſuis manibus faciunt: & redemptores, qui
opus ſuis impenſis faciendum conducunt. De his per-
ſonis quatuor ſtatuuntur. I. Opus illicitum ne faciant:
alioquin punientur, vt ex expoſui ſupr. §. 16. membr. 5.
II. Opus à ſe inchoatum perficiant: alioquin domino
damnantur in id quod intereſt: &, niſi ſint ſoluendo, fu-
ſtigari ex vrbe eiiciuntur, d. l. ex quo pace. §. penult.
III. Nemo prohibeatur opus ab alio cœptum perfi-
cere, ead. l. §. vlt. IV. Nemo recuſet opus ab alio in-
choatum perficere. Si ob hanc ſolam cauſam recuſet,
quia alius inchoauit, in eandem pœnam incidat, in
quam incidit is, qui opus deſeruit, ead. l. §. vlt. ¶ Septi- 21
mum caput eſt de operis noui nunciatione, & litib. ad
ædificationem pertinentibus. Hîc quinque traduntur.
I. Nunciatio noui operis anni lapſu non extinguitur:
verumtamen iudex competens curare debet, vt lis de
operis noui nunciatione intra tres menſes, ſi fieri poſ-
ſit, terminetur: ſin id fieri non potuerit, ædificare vo-
lenti licebit, ſatiſdatione de opere ſuis impenſis, ſi
contra ſe iudicatum fuerit, reſtituendo præſtita, in ædi-
ficatione pergere, l. vlt. II. Iudex competens de ædifi-
ciorum controuerſiis in vrbe eſt præfectus vrbi, dene-
gata omni fori præſcriptione, in prouincia rector pro-
uinciæ, d. l. ex quo pace. §. *ἅπαντι μέντοι, omnem autem.*
& d. l. vlt. Non tamen neceſſe eſt, vt hi per ſe cognoſ-
cant, ſed poſſunt iudicem dare, d. §. ex quo pace. III. Ap-
pellari poteſt à iudice dato ad eum qui dedit, & ab hoc
ad principem, d. l. ex quo pace. §. *κανόνα, & hoc quidem.*
& §. ſeq. IV. Alterutri parti licet, ſoli vel vna cum ad-
uerſario, non expectato appellationis introducendæ
tempore ad iudicem appellationis adire, & cauſa illico
ſine mora terminari debet, iiſdem §§. V. Iudicio victus
omnia damna, quæ ob litem victor paſſus eſt, ei reſar-
cire cogitur, d. l. ex quo pace. §. *γινωσκέτωσαν, nouerint.*
¶ Octauum caput eſt de Zenonis conſtitutione ad 22
Adamantium præfectum vrbi, id eſt, d. l. ex quo pace,
quam de ædificiis vrbicis loquentem Iuſtinianus, l. pen.
ad omnes prouincias Romano imperio ſubiectas pro-
ducit, & in omnibus obſeruari præcipit, vt & ſupr. no-
taui §. 5. membr. 2.

Tit. XI. De operibus publicis.

I. 8.j.11.viij.	*XII. in princ.4.*
II.8.iij.	*§.j.11.v.*
III.11.iij.	*XIII. 10.ij.*
IV.4.7.j.	*XIV.9.*
V.10.j.	*XV.7.j.*
VI.8.j.11.viij.	*XVI.11.j.*
VII.8.ij.	*XVII.11.x.*
VIII.5.7.iij.10.iij.	*XVIII.11.iv.*
IX.6.	*XIX.11.vj.*
X.11.vij.	*XX.11 ij.*
XI.11.viij.	*XXI.7.j.ij.*

VT de priuatis, ita etiam de publicis operi-
1 bus & locis extant interdicta quędam, D.de
ope.no.nunc.l.1.§.nunciatio fit.& de inter-
dic.l.1. verſ. quæ ſunt. Quocirca hoc loco
de operibus publicis cùm in genere, tum in ſpecie tra-
2 ctatur. Sunt igitur huius tituli duo capita. ¶ Primi ca-
3 pitis, quod eſt generale, ſex ſunt ſegmenta. ¶ In primo
ſegmento de nouo opere faciendo diſſoluuntur tres
4 quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an opus publicum fieri
poſſit. Reſpondetur, vt id fieri poſſit, duo requiri, I. Vt
vel princeps fieri permiſerit, vel aliquis ſuis impenſis
id faciat, l.4.& l.nemo.12.in princ. quod nec ad æmu-
lationem alterius ciuitatis pertineat, nec materiam ſe-
ditionis præbeat, nec circum, theatrum vel amphithea-
trum ſit, D.eod.l.3. vbi neſcio an pro *orcum* legendum
ſit *circum*. II. Vt ſi alia opera inchoata, vel diruta ſint,
priùs perficiantur, ſiue inſtaurentur, quàm nouum ali-
5 quod opus fiat, l.vlt. ¶ Secundò quæritur, an huius ope-
ris faciendi gratiâ liceat aliquem domum diruere. Re-
ſpondetur, non licere, niſi vel vſque ad quinquaginta
libras argenti æſtimetur, vel princeps id ſpecialiter
6 permiſerit, l. ſi quando. 8. ¶ Tertiò quæritur, an is,
qui opus fecit, nomen ſuum ei poſſit inſcribere. Re-
ſpondetur, non poſſe alterius nomen inſcribi, quàm
principis, aut eius, cuius ſumptu factum eſt, d.l.3.§.vlt.
& l. ſeq. Quare ſi ſumptu publico factum eſt, iudices,
qui ſine principis mentione ſuum opus inſcripſerint,
læſæ maieſtatis crimini ſunt obnoxij, l. ſi qui iudi-
ces. 9.

7 ¶ In ſecundo ſegmento de veteri opere inſtaurando,
aut imperfecto perficiendo tria traduntur. I. Cuilibet
iudici hoc permittitur, l.4. etiam inconſulto principe,
l.ſi quando. 15. & hinc plurimum laudis ei acquiritur,
l. vlt. II. Priùs ea quæ ſunt vetuſtate diruta, inſtaurari:
vel quæ per deſidiam imperfecta ſunt derelicta, perfici
debent, quàm noua opera inchoentur, d. l. vlt. quod &
paulò antè notaui. III. Reparandi operis causâ etiam
imaginem principis deponere eo inconſulto licet, ita vt
& cum reuerentia deponatur, & poſt opus perfectum
8 in ſuum locum reſtituatur, d. l.ſi quando. ¶ In tertio
ſegmento, quod operib. faciendis, & inſtaurandis com-
mune eſt, tria traduntur. I. Nemini immunitas publici
operis eſt concedenda: & ab aliquo iudice conceſſa
non valet, l.1.& l.6. II. Curatores operum publicorum
(id eſt, quibus reſpublica curam faciendi operis manda-
uit, aut pecuniam ad illud extruendum credidit) eo-
rúmque heredes intra quindecim annos ab opere per-
fecto numerandos, de operis vitio tenentur: ita vt quod
intra hoc tempus non caſu fortuito, ſed operis vitio
contigerit, eorum ſumptibus reformetur, l. omnes. 7.
III. Quæ operibus publicis ſunt impenſa, accepto fer-
ri debent, l.2. Exempli causâ is, quem iudex multauit,
fiſco multam inferre debet, niſi ipſe iudex in aliquem
vſum publicam, putà operi publico faciendo, vel in-
ſtaurando deputauerit, ſupr. de mo. multar. l. pen. finge
igitur aliquem iuſſu iudicis tantam pecuniam in opus
publicum impendiſſe, quanta multatus ab eo fuerat:
certè multa ei acceptò ferri debet.

¶ In quarto ſegmento de his, qui opus publicum 9
à principe ſibi præberi poſtulauerint, duo ſtatuuntur.
I. Ne alia, quam diruta, penitúſque deſtructa, & quæ
parum ſunt in vſu ciuitatum, percipiant. II. Vt reſcri-
pta, quibus hæc conceduntur, apud acta præfecti præ-
torio inſinuentur, l.ſi aliquando. 14.

¶ In quinto ſegmento dirui iubentur, I. Quæ publi- 10
co quocunque loco ſunt contra ornatum, vel commo-
dum ciuitatis extructa, licèt præſcriptio tēporis, vel re-
ſcripta principū prętendātur, l.5. II. Quæ mœnibus, vel
publicis operibus ita iuncta ſunt, vt inde periculum in-
cendij vel inſidiarum periculum immineat, & quæ
platearum ſpatium, aut porticuum latitudinem mi-
nuunt, l. ædificia. 13. III. Domus, quæ publico operi
faciendo officiunt, ſi aut vſque ad quinquaginta libras
argenti æſtimentur, aut princeps ſpecialiter conſultus
deſtrui iuſſerit, l.ſi quando.8.

¶ Secundo capite, quod eſt de variis ſpeciebus ope- 11
rum publicorum, hæc ſtatuuntur. I. In palatio hi
ſoli habeant locum habitandi, quos principis vſus,
vel reipublicæ diſciplina delegit: priuata verò ædi-
ficia, quibus incommodè occupatur, diruantur, l. qui-
cumque. 16. II. Baſilica inaurata & marmoribus de-
corata, libera in perpetuum maneat: & neque alicu-
ius imagine, neque pictis honoris cauſa tabulis inum-
bretur, nec ſtationes vel ergaſteria in ea conſtituantur,
nec equi intromittantur, nec nuptiæ ibi celebrentur,
l.penult. quam Cuiac. accipit de Baſilica Theodoſiana,
foro iuncta, in qua negotiatores verſabantur. III. Præ-
toria & publicæ domus publico iuri atque vſui ſem-
per vindicentur, l. 3. IV. Cùm ad thermas Zeuxip-
pi (quæ erant Conſtantinopoli, ne intelligas cum Ac-
curſio vrbem Zeuxippū) eſſent porticus, & in his do-
mus cum officinis, quæ locari ſolebāt: reditus, qui inde
colligitur, luminibus thermarum & ædificiis ac tectis
reparandis inſeruire debet, l. quia plurimæ. 18. V. Pu-
blicæ horreorum & ſtabulorum fabricæ in prouinciis
fiant arbitrio præſidum, l.nemo. 12.§.1. VI. Qui ſine
reſcripto principis apud præfectum vrbi inſinuato
angiportus, vel eorum partes ſuis domibus incluſerint,
vel portius vſurpauerint, iura priſtina ciuitati reddere
iubentur, & quinquaginta libris auri multantur, l. qui
ſine.19. VII. De reditibus fundorum iuris reipublicæ
tertia pars reparationi mœnium & thermarū deputa-
tur, l.ne ſplendidiſſimæ.10. VIII. Ad portuum, aquæ-
ductuum, & murorum inſtaurationem ſiue extructio-
nem omnes pro viribus conferant, nemine propter
dignitatem excuſando. Totius autem futuri operis
æſtimatio fiat, ne plus quàm neceſſitas poſtulat, néve
minus exigatur: per ſingula verò non ſterilia agro-
rum iuga onus conferendi diſtribuatur, vt inter om-
nes æqualitas geometrica obſeruetur, l.6. & l.omnes.
11. Coniun.l.1.& ſupr.§.8.membr.1. IX. Mœnibus vel
publicis operibus iuncta deſtrui iubentur certis caſi-
bus, quos retuli ſupr. §. 10. membr. 2. X. Turres lon-
gi muri ad munitionem vrbis extructi, vſibus eo-
rum conceduntur, per quorum terras ipſe murus
extenditur, ita vt, ſi quid inſtaurandum ſeu reparan-
dum ſit, eorum ſumptibus fiat, l.turres. 17.

Tit. XII. De ratiociniis operum publicorum, & de patribus ciuitatum.

OPerum publicorum, de quibus ſuperiori tit. 1
dictum fuit, redēptores curatoribus reipu-
blicæ (qui & patres ciuitatū appellantur, vt
docet Cuiac. ad l.3.C. de his qui ſpon. publ.
munera ſube.& obſer.lib.10.c.10.) rationes reddūt, non
præſidibus prouinciarum, qui rationes exigere, vel (vt

aliquando facere ſolebant) ſiliquam pro ſingulis ſolidis capere vetantur,l.vn. in princ. Quòd ſi hoc legis præceptum exceſſerint, quinquaginta libris auri multantur: ac quinque illius officij primates in perpetuum exilium mittuntur, eorúmque bona ciuitati, quam læſerunt, vindicantur, §.vlt. Sicut autem operum redemptores patribus ciuitatum, ita hi reipublicæ tenentur, D.de oper.publ.l.2. §. 1. Ex his apparet, qui, & quibus rationes publicorum operum reddant. Iam ſciendum eſt, eos, qui ex ſua liberalitate opus ſe facturos promiſerunt, licèt ex ſola pollicitatione vel pactione (quid inter hæc interſit, expoſui in Iſagog.D.de pollicitationib. §. 2.) teneantur efficaciter, & conueniri poſſint, (quod ſpecialiter fauore reipublicæ receptum eſt, cùm regulariter ex his cauſis actio non detur) tamen opere perfecto non poſſe conueniri, quemadmodum nec eorum heredes, quaſi non totam promiſſam quantitatem impenderint, vel opus inutiliter fecerint: nullæ enim rationes ab eis, qui mera liberalitate vſi ſunt, exigi poſſunt, §.1.

Tit. XIII. De pignoribus & hypothecis.

I. 18.37.iv.	*XV.* 26.27.ij.
II. 7.21.j.	*XVI.* 17.
III. 19.vij.	*XVII.* 7.11.p.
IV. 8.j.10.37.j.	*XVIII.* 19.
V. 39.	*XIX.* 34.
VI. 16.	*XX.* 33.35.37.ij.
VII. 38.iv.	*XXI.* 37.j.
VIII. 38.ij.	*XXII.* 15.22.
IX. 8.j.25.27.j.ij.	*XXIII.* 37.v.
X. 19.j.	*XXIV.* 19.j.27.ij.
XI. 5.	*XXV.* 8.ij.
XII. 29.	*XXVI.* 8.ij.19.v.
XIII. 37.iv.	*XXVII.* 7.8 ij.11.ij.12.
XIV. 19.j.27.ij.	

1 POſt interdicta tractatur de pignoribus & hypothecis in gratiam actionis hypothecariæ; nam de actione pigneratitia dictum fuit lib.4.tit.24. De Saluiano autem interdicto ſupr. tit. 9. huius octaui libri: actio verò hypothecaria rectè hoc loco conſideratur, quia poſſeſſionem perſequitur, D.de euict.l.ſi cùm venditor. 66.in princ. vt & interdicta, Inſtit. de interdic.in princ.

2 ¶ Porrò pignoris vocabulum duplici ratione eſt homonymum. I. Vel ſumitur latè, vt ab hypotheca non differat ſignificatione, ſed tantùm ſono & voce: vel anguſtè, vt diſtinguatur ab hypotheca, ita vt pignus dicatur, quod creditori traditur, præſertim ſi ſit res mobilis, hypotheca verò, cuius poſſeſſio ad creditorem non transfertur, præſertim ſi ſit res immobilis, D.de pign.act.l. ſi rem alienam.9.§.pignus.& de verb. ſignif.l.plebs. 238. §.pignus.& Inſtit.de action.§.item Seruiana. II. Modò accipitur pro re creditori obligata in rei creditæ ſecuritatem, vt in tit.de diſtract. pign. modò pro contractu, quo res illa obligatur, D.de pact.l.1.§.vlt. modò pro iure, quod creditor in ea re habet, vt in tit.quib. mod. pign.vel hypoth. ſolu.

3 ¶ Hypotheca quoque eſt ſimiliter verbum homonymum: & I. Dicitur propriè de re immobili, quam debitor ſuo creditori obligat, poſſeſſione retenta: latè autem ſumpto vocabulo, dicitur etiam de re mobili, & de re creditori nexus cauſâ tradita, D.de pign.act.d.l.ſi rem alienam. §. pignus. & Inſtit.de act. d. §.item Seruiana. II. Accipitur interdū pro re obligata, vt in d. tit. de diſtract.pign.vel hypoth. nõnumquam pro contractu, videlicet contractus vocabulo latè ſumpto, vt conueniat etiam nudo pacto, quæ hypotheca obligatur, D.h.t.l.4. ¶ Diuido hunc titulum in duo capita: quorum prius eſt de pignore prætorio, poſterius de pignore cõuentionali. Sunt hæ duæ pignoris ſpecies, infr. de prætor. pignor. l. 2. & præter has eſt pignus teſtamentarium, D.de pigner.act.l.non eſt mirum.26.in princ. Doctorum duo peccata hîc notentur. I. Pignus iudiciale malè faciunt ſpeciem ſeparatam à prætorio pignore, ſub quo continetur tamquàm ſpecies ſub genere: nam pignus, quod in cauſa iudicati capitur, non capitur auctoritate iudicis, ſed prætoris, vel præſidis, qui iudicem dedit, infr. ſi in cauſ.iudic.pign.capt.ſit.l.vlt. & D. de re iudic.l.à Diuo Pio.15.in princ. Nos igitur dicamus duas eſſe ſpecies pignoris prætoris: alteram, cùm pignora capiuntur iuſſu magiſtratus ita coërcentis (exēpli gratiâ) condemnatum, qui non vult rei iudicatæ ſatisfacere, d.tit.infr.ſi in cau.iudic.pign.capt.ſit. vel tutorem, qui non vult ſatisdare rem pupilli ſaluam fore, Inſtit.de ſatiſdat.tut.§.pen. alteram, cùm quis mittitur in poſſeſſionem, puta rei ſeruandæ cauſâ, vel legatorum nomine, ſupr.vt in poſſeſſ.legat. l. 3. & D. de pigner.act. d.l. non eſt mirum. in princ. & de reb. cor. l. 3. §.1. & pro emptore, l.miſſio.12. Conuentionalis quoque pignoris duæ ſunt ſpecies: quia vel obligatur contractu, D. de pact.l.1.§.vlt. re perfecto, Inſtit. quib. mod. re contrah. oblig.§.vlt. vel nudo pacto, D.h.t.l.4.& de pact.l.ſi tibi. 17. §. de pignore. II. Falluntur, exiſtimantes in teſtamento contrahi, eò quòd pignus in teſtamento conſtituitur: nam hoc pignus comparatur miſſioni in poſſeſſionem, d. l. non eſt dubium. in princ. quam à natura contractuum longè diuerſam eſſe nemo ambigit. Ceterùm ſi in teſtamento contraheretur, teſtamentum non fieret vno contextu, quod eſt abſurdum, D.qui teſtam.fac. poſſ.l. heredes palam. 21. §. vlt. ¶ Iam huius 5
tituli capita enarremus. Præpono caput de prætorio pignore: quia perbreue eſt: alterum verò de pignore conuentionali eſt prolixius. Qui prætori vel præſidi ad tutelam vel aliud publicum munus obeundum nominatur, illud, niſi iuſta de cauſa excuſetur, ſubire cogitur: vnde quæritur, quomodò, & per quē cogatur. Reſpondetur, eum captis pignoribus coerceri: capiendi autem pignora poteſtatem nõ habere eum qui nominauit, ſed totū hoc pendere ab auctoritate prætoris vel præſidis, qui nominationem probauit, & ſecundum eam munus iniunxit, l.nominatori.11.& ſup.de ſuſpect.tut.l.3.& D. de muner.& honor.l.ſi quis magiſtratus.9. Idem obſeruatur, cùm tutores vel curatores rem pupilli vel adoleſcentis ſaluam fore ſatisdare recuſant, Inſtit. de ſatiſdat.tut.§.pen. Reliqua de prætorio pignore explicanda ſunt infr.tit.21.& 22. ¶ Secundum caput, quod eſt de 6
pignore vel hypotheca cõuentionali, diuiditur in octo ſegmenta. ¶ In primo ſegmento hypotheca diuiditur in 7
generalē, & ſpecialem, l.2.l.quamuis.17.& l.vlt. & infr. quæ res pign.oblig.poſſ.l.4.& 5. ¶ In ſecundo ſegmē- 8
to agitur de re pignerata. Quæcumq; res in emptionem & vēditionem cadunt, pignori obligari poſſunt, D.h.t. l.ſed & quod.9.§.1. id eſt, quæcumq; ſunt in cōmercio, D.quæ res pign.datæ oblig.nõ poſſ.l.1.§.vlt. nam commercium definitur emendi vendendíque inuicem ius, Vlp.tit.de domin.& acqu.rer.§.cōmercium. vbi emendi & vendendi vocabula latè accipiuntur, vt omnē alienationem complectantur, ſicut accipiuntur etiam in lege xij. tab.D.de ſtatuliber.l.ſtato liberi. 29. §. 1. verſ. quoniam lex. Obligantur igitur I. Res immobiles, vt agri, l. 4.l.ſi dominium. 9. vbi poſſeſſionis appellatione ſignificantur agri, vt in l.interdum.78.D.de verbor. ſignif. II. Res mobiles, vt mancipia, l. ſi tibi. 25. & l.ſeq. III. Res incorporales, vt cautio debitoris, ſupr.de hered. vel act.vend.l.7. militia, ſi talis ſit, vt vendi, & ad heredes tranſmitti poſſit, l. vltim. (militia hîc ſignifi-

cat offi

car officium eorum,qui in aliqua palatij ſcola inter ſta-
tutos ſunt, ex quo ſalaria & commoda à principe con-
ſequũtur,Cuiac.ad l.3.§.ſi quis minori.D. de minotib.)
vſufructus,D.hoc tit.l.ſi is qui bona.11.§.penult.Serui-
tutes autem prædiorum (nec diſtingo inter vrbanas &
ruſticas) pignerari non poſſunt ab eo, cuius prædio
præſtantur,ſed iure pignoris conſtitui poſſunt à domi-
no fundi ſeruientis,non vt ipſo iure valeant, quia ſer-
uitus ad tempus conſtitui nequit,ſed vt beneficio præ-
toris ſuſtineantur, d. l. ſi his qui bona. §.vlt. & l.ſeq.&
9 D.de ſeruit.l.4. in princ. ¶ Tertium ſegmentum eſt de
modis, quibus pignus vel hypotheca contrahitur. Hîc
10 dantur duæ regulæ. ¶ Prima regula eſt, qui fatetur ſe
mutuam pecuniam accepiſſe, & rem eo nomine pi-
gneraſſe,fruſtra allegat ſe fuiſſe compulſum, ad pignus
11 dandum,l.4. ¶ Secunda regula eſt, Quamuis in mul-
tis caſibus pignus tacitè contrahatur,infr.& D.in quib.
cauſ.pign.tac.contrah. tot.tit.& D.de pact.l.4.in princ.
tamen hoc locum non habet,cùm quis pecuniâ mutuo
acceptâ prædium vel aliam rem emit: quoniam hæc
res non intelligitur tacitè obligata creditori, l. quam-
uis. 17. Excipitur I. Niſi res empta ſit pecuniâ pupilli:
quia pupillus in ea re ius habet taciti pignoris, ſupr. de
ſeruo pigno.da.manu. l. penult. & D. qui pot. in pign.
habean.l.7.in princ.& de reb. cor. l.3.in princ. II. Niſi
quis pecuniam mutuatus ſit ad militiam comparan-
dam:loquimur enim de militia, quæ emi & vendi po-
teſt. Si quis igitur pecuniam mutuò acceperit ad mili-
tiam emendam, eáque pecuniâ militiam emerit, hæc
militia eſt tacitè creditori obligata,necnon eius militię
caſus, id eſt, pecunia, quæ mortuo eo qui militabat,
eius heredibus præſtatur ex beneficio principis, vel
communi ſcholæ placito, l. vlt. verſ. vt quod genera-
liter.

12 ¶ Quid ergo, ſi quis, pecunia mutuò accepta, mox
militiam emerit? præſumiturne in hunc finem pecu-
niam mutuatus, & eadem pecunia militiam emiſſe?
Tres caſus diſtinguuntur: aut enim is, qui pecuniam
mutuatus eſt, militiam ſibi emit,aut alteri. Rurſus qui
alteri emit: vel eſt argentarius, ſeu metaxarius (id eſt,
Serici negotiator) ſeu aliarum rerum negotiator, vel
alia quælibet perſona. Primo & ſecundo caſu ea præ-
ſumptio locũ habet, ac militia eſt tacitè creditori obli-
gata,niſi contrarium probetur.Tertio caſu pręſumptio
ceſſat, & creditori probandum eſt eâ pecuniâ fuiſſe
militiam emptam,ſi vult ius pignoris exercere, d.l.vlt.
Ad hunc tertium caſum additur iure nouiſſimo exce-
ptio, niſi is, qui militiam ſibi vel filio ſuo emit, pecu-
niam ab argentario mutuatus fuerat: hoc enim caſu
conceditur argentario tacita hypotheca in ea miliția,
Nou.136.cap.2.

13 ¶ Quæri poteſt,an militia contineatur ſub generali
bonorum hypotheca.Iuſtinianus hoc ius tribuit credi-
tori, non indiſtinctè, ſed ita demum, ſi nec vxor, nec
vllus filius militantis exter,nec alij creditori ea militia
14 ſpecialiter ſit obligata,Nou.53.c.5. ¶ Quarto ſegmen-
to de principali obligatione, cui pignus accedit, qua-
15 tuor quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur,vtrùm
pignus obligationi ſortis,an vſurarum accedere poſſit.
Reſpondetur,poſſe accedere vel obligationi ſolius ſor-
tis,vel dumtaxat vſurarum,D.de pigner.act. l.ſolutum.
11. §. ſi in ſortem. vel vtrique obligationi, tam ſortis,
quàm vſurarum, l. ſecundus. 12. & D. eod. l.grege.13.
16 §.vlt.& de pigner.act.l.ſi neceſſarias.8.§.vlt. ¶ Secundò
quæritur, an pignus obligatum ſit pro neceſſariis im-
pẽſis à creditore in ipſam rem factis.Reſpõdetur,debi-
tam ſummam,cui pignus acceſſit, his impenſis augeri.
Ergo etiam pro his impenſis pignus eſt obligatum,l.6.

17 ¶ Tertiò quæritur,an obligatio pignoris acquiratur
domino pecuniæ ab alio creditæ, pignore in eam cau-
ſam accepto. Reſpondetur per diſtinctionem: quia ſi
pecuniam tuam meo nomine credam: neutra obliga-
tio,id eſt,neq; mutui,neque pignoris,tibi quæri poteſt,
l.& ſi frater. 16. Si verò meam pecuniam tuo nomine
credam,vtraque obligatio tibi acquiritur,ſup.per quas
perſon.nob.acquir.l.1.& D.de verb.oblig. l.ſi ita ſtipu-
latus.126.§.Chryſogonus.verſ.planè. Si quis priori ca-
ſu quærat, cùm dictum ſit, obligationem tibi non ac-
quiri,quis ſit effectus illius numerationis:reſpondebo,
ſi pecunia extet, te poſſe eam vindicare, ſi mala fide
conſumpta ſit,te poſſe agere ad exhibendum, vel con-
dictione furtiua.Si verò bona fide conſumpta ſit, mihi
dari certi condictionem ex conſumptione: quæ tunc
ex conſumptione oritur,cùm ex numeratione nata non
eſt, D. de reb.cred.l.rogaſti.11.§.vlt.l.nam etſi fur. 13.
in princ.& §.1. ¶ Quartò quæritur,an debitor, cedẽdo 18
pignus creditori,liberetur à principali obligatione.Re-
ſpondetur non liberari, l.1. quia fieri poteſt, vt minus
ſit in pignore,quàm in obligatione principali:nec pro-
hibetur creditor petere, quod ſibi debetur vltra quan-
titatem, qua pignus æſtimatur, infr. de iur domin. im-
petr.l.vlt.§.ſed ſi quidem.& D. de reb. cred. l. creditor
qui non idoneam.26.

¶ Quinto ſegmento agitur de iure & commodo 19
creditoris circa pignus. Multa creditori conceduntur.
I. Actio hypothecaria: quæ eſt actio in rem, l.pignoris.
18.& D.eod.l.pignoris.17. id eſt, vindicatio pignoris,
ſupr.de pigner.act.l.nec creditores. 10. nec eſt vindica-
tio dominij,cùm dominium pignoris ſit penes debito-
rem,ſupr.eod.l.pignus. 9. ſed nudæ poſſeſſionis, D. de
euictionibus.l.ſi cùm venditor.66.in pr. Hîc quæritur,
an creditor poſſit agere hypothecaria, priuſquàm mo-
ueat actionem perſonalem, quam habet ex principali
obligatione.Reſpondetur,iure Codicis electionem in-
diſtinctè dati creditori, vtram actionem prius intenta-
re velit,l.diſtractis. 14. l. perſecutione.24.Non obſtat,
l. debitores. 10. quæ non iubet creditorem experiri
actione hypothecaria priuſquàm agat perſonali, ſed
hortatur, & ſuadet, vt creditor, antequàm pignus
perſequatur, debitorem extra iudicium interpel-
let, atque ei denunciet vt ſoluat: non quia hoc ſit ne-
ceſſarium,ſed quia eſt æquius & humanius.Iure autem
nouiſſimo ſuccurritur extraneis pignoris poſſeſſori-
bus, vt à creditore per actionem hypothecariam pi-
gnus eis auferri non poſſit, niſi priùs debitorem prin-
cipalem & eius interceſſores excuſſerit, ac debitum
exigere nequiuerit. Si verò ipſe debitor pignus poſſi-
deat,ſalua manet electio creditori,vtrą actione debito-
rem conuenire malit, Nou.4.cap.1. II. Actio pignera-
titia perſonalis,de qua dictum fuit, ſupr. lib. 4. tit. 24.
III. Exceptio pignoris,de qua dixi ſupr.eod. tit. num.
11.& 13. IV. Interdictum Saluianum,quod expoſitum
fuit ſupr. de precario. V. Actio furti contra eum, qui
pignus ſurripuit:ſiue extraneus aliquis,ſiue ipſe domi-
nus,qui pignerauit, pignus ſurripuerit, l.penult.& D.
de furt.l.itaque.12.§.ſed & ſi.& Inſtit. de oblig.quæ ex
delict.§.vnde conſtat. VI. Condictio furtiua,quæ non
eſt certi condictio, quia hæc ſoli domino competit,
D.de condict.furt.l.1.ſed incerti, D. eod. l. & ideo.12.
§.vlt.nimirum quia condicitur poſſeſſio,quæ ad credi-
torem pertinet, &, cùm ſit res incorporalis ſine dubio
eſt incerta. VII. Occupatio pignoris auctoritate pro-
pria ex pacto conuento,l.3.quod expoſui ſupr.ad tit.de
pigner.act.num.10.memb.5. VIII. Diſtractio pigno-
ris.de qua infr.tit.28.

¶ Iam verò quia fieri poteſt, vt plures creditores 20
in idem pignus concurrant: cùm id accidit, duæ quæ-
ſtiones concurrunt. ¶ Primò quæritur, qui ſint po- 21
tiores.Regulariter prior tempore eſt potior iure,etiam
ſi prior habeat generalem hypothecam, poſterior

ſpecialem,D.qui pot.in pign.hab.l.2. Excipitur I. Niſi
prior creditor generalem omnium bonorum, & ſpe-
cialem quarumdam rerum hypothecam habeat, & ex
iiſdem bonis aliæ res ſecundo ſint ſpecialiter obliga-
tæ: poſterior enim creditor in his rebus ſibi ſpecialiter
& priori creditori generaliter obligatis, priori præfer-
tur, dummodò ex aliis tebus ſpecialiter ptiori credito-
ri obligatis, ei ſatisfieri poſſit, l.2. Cetera huc ſpectantia
declarabuntur, infr. titul. 18. qui potiot. in pign.hab.
II. Niſi poſteriot creditor priori debitum offerens,
in eius locum ſucceſſerit. Finge ttes eſſe creditores:
primum, ſecundum, tertium: ſi tertius primo ſatisfa-
ciens, in eius locum ſucceſſerit, præfertur ſecundo, infr.
de his qui in prior. cred.loc. l. pen. & D. qui potior.in
pign.hab.l.creditor.12.§.à Titio.
22 ¶ Quæritur, an is, qui priori creditori ſoluit, repete-
re à debitore poſſit, quod ſoluit. Sortem quidem repe-
tit, & vſuras, qoas debitot eidem primo creditoti ſol-
uere debuiſſet: ſed vſuras vſurarum à ſe ſolutarum noo
repetit, l. ſecundus. 22. Reliqua huc pettioentia expo-
nentur infr.tit.19.de his qui in prior. cred. loc. Hacte-
nus de iuribus creditoris in pignore.
23 ¶ In ſexto ſegmento agitur de iuribus debitoris, qui
rem pignori obligauit. Hic tria conſiderantur: pignoris
alienatio, pignoris repetitio, & debiti petitio.
24 ¶ De alienatione pignoris tres quæſtiones diſſol-
25 uuntur. ¶ Primò quæritur, an debitor rem pigneratam
alienare poſſit. Reſpondetur poſſe, l. ſi domioium. 9.
quia non obſtante pignoris obligatiooe manet rei do-
minus, ſupr.de pigner.act.l.pignus.9.
26 ¶ Secundò quæritur, quomodò alienare poſſit. Re-
ſpõdetur, poſſe alienare tam inter viuos, vt vendendo,
vel donando, quàm in vltima voluntate, vt legando,
vel per fideicommiſſum relinquendo, l.debitorem. 15.
27 ¶ Tertiò quæritur, quis ſit effectus huius alienatio-
nis. Duo ſunt effectus. I. Is, ad quem res tranſlata eſt,
eam vindicare poteſt etiam à creditore, d. l. ſi domi-
nium. II. Creditoris cauſa non fit deterior. Idcirco
ſi creditor non poſſidet, pignus perſequi poteſt actio-
ne hypothecaria, d. l. debitorem. & electionem habet
hoc iure, vtrùm malit agere perſonali actione contra
debitorem, an hypothecaria contra pignoris poſſeſſo-
rem, l.diſtractis. 14.l. perſecutione.24.qua de re ſuprà
dixi. Si verò poſſidet, dominum vindicantem ſum-
mouet exceptione pignoris, niſi ſibi ſolutum, vel ali-
ter ſatisfactum ſit, vel debitum offeratur, d. l. ſi domi-
nium, & ſupr. de pigner.act.l.nec creditores. 10. Hæc
ita obtinent, ſi aut creditore inſcio debitor pignus
alienauerit, aut eo ſalua pignoris cauſa alienationem
permittente: nam ſimpliciter permittens debitori vt
pignus alienet, ius pignoris amitiit, dummodò aliena-
tio ſecuta ſit, & iure valeat, D. quib. mod. pign. ſol-
uit. l. 4. §. 1. l. 7. io princ.l. voluntate. 10.l.Lucius.11.
- l. Paulus. 12. in pr. Hæc de alienatione pignoris dicta
28 ſint. ¶ De repetitione autẽ ſex quæſtiones occurrunt.
29 ¶ Primò quæritur, quis pignus repetat. Reſponde-
tur, non ſolùm debitorem, qui pignus dedit, poſſe il-
lud repetere, d. l. nec creditores. ſed etiam heredem
30 eius, l.ſi vxor.12. ¶ Secundò quæritur, à quo repetatur.
Reſpondetur, repeti à creditore, qui pignus accepit, vel
31 ab eius heredibus, d.l.nec creditores. ¶ Tertiò quæritur,
quid repetatur. Reſpondetur, repeti ipſam rem, quæ pi-
gnori data fuit, hoc eſt, eandem ſpeciem, Inſtit.quib.
mod. re contrah. oblig. §. vlt. vnà cum acceſſionibus,
32 ſupr.de pigner.act.l.1. 2. & 3. ¶ Quartò quæritur, qua
actione repetatur. Reſpondetur, repeti actione pigne-
33 ratitia, de qua ſupradictum fuit, lib.4.tit.24. ¶ Quintò
quæritur, quando repetatur. Reſpondetur, noo antè re-
peti poſſe, quàm debitum ſolutum, vel aliter creditori
ſatisfactum fuerit, D.de pigner.act.l.ſi rem alienam. 9.
§.omnis. aut ſaltem ei debitum ſit oblatum, l.creditor.
20. Qui verò ante ſatisfactionem & oblationem agit,
quãuis male agat, tamen ſi in eodem iudicio debitum
offerat, rem pigneratã & quod ſua intereſt conſeque-
tur, d.l.ſi rem alienam. §. vlt. ¶ Sextò quæritur, quid 34
creditor in re pignerata præſtet. Reſpondetur, eum
præſtare dolum, & culpam, & cuſtodiam, non vim ma-
iorem, l.ſicut.19. Iotellige culpam latam, & leuem, nou
leuiſſimam, vt expoſui ſupr.ad tit.de pigner.act. Et no-
ta creditorem, quia cuſtodire pignus debet, niſi illud
cuſtodiat, dolo aut culpa noo vacare: additur ergo in
d. l. ſicut. verbum *cuſtodia*, non quaſi creditor aliquid
præſtet præter dolum & culpam, ſed vt intelligatur do-
lum & culpam eò extendi, vt etiam cuſtodiam com-
plectatur. ¶ De debiti petitione ootatur, debitorem 35
non poſſe vrgere creditorem, vt debitum petat: nam ei
ſufficere debet, quòd poteſt debitum ſoluere, &, credi-
tore nolente accipere, conſignare ac deponere, atque
ita pignus luere, l. creditor. 20. ¶ Septimum ſegmen- 36
tum eſt de pactis pignorum. Hic vnum pactum propo-
nitur, vt creditori poſſeſſionem pigneratam ingredi li-
ceat: quod pactum ſupr.expoſui.
¶ Octauum ſegmentum eſt de modis, quibus pignus 37
ſoluitur: vbi multi modi proponuntur, I. Solutio debiti,
D.quib.mod.pig.ſolu.l.6.in princ. Idem eſt, ſi alio quo-
uis modo ſatisfiat creditori, d.l.6. in princ. & D. de pi-
gner.act.l.ſi rem alienam.9.§.omnis. Nec refert, vtrùm
ipſe debitor ſoluat, l.4. an alius pro eo, l. res obligatas.
21. quamuis inuito: quia ſolutione à quocumque facta
debitor etiam inuitus liberatur, D.de negot. geſt. l.ſol-
uendo. 39. Oportet autem totum debitum, in quod
fuit pignus obligatum, ſolui, non partem dumtaxat:
quia pignoris cauſa eſt indiuidua; adeo vt parte debiti
ſoluta, totum pignus pro reſiduo obligatum maneat,
D.de pigner.act.d.l.ſi rem alienam. §. omnis. & l.ſolu-
tum. 11.§.ſi in ſortem. II. Debiti oblatio, & creditore
nolente accipere, conſignatio & depoſitio, d.l.creditor.
& ſupr. de pigner. act. l. nec creditores. 10. & de vſur.
l. acceptam. 19. & infr. de par. pign. l. 2. & de diſtract.
pign. l. ſi priuſquàm. 8. Adeo autem oblatio debiti ad
pignus liberandum valet, vt etiam is, qui ante ſolutio-
nem pignus repetit, quamuis malè agat, tamen debi-
tum offerendo, pignus recipiat, vt paulò antè notaui.
III. Fructuum perceptio, videlicèt ſi tantum ex re pi-
gnerata creditor percepit, quantum ſibi debebatur, ſup.
de pigner.act.l.1. Quòd ſi minus percepit, reſidui ſo-
lutione, vel oblatione pignus lui poteſt, ſupr.eod.l.5.&
3. IV. Datio pignoris in ſolutum, l.cùm dominam. 13.
videlicèt ſi conſentienti creditori detur: quoniam aliud
pro alio ſolui inuito non poteſt, D.de reb.cred.l.2.§.1.
Vnde fit, vt debitor paratus cedere pignus creditori,
non propterea liberetur, l. 1. V. Remiſſio pignoris à
creditore facta, l. maior. 23. VI. Alienatio pignoris à
debitore facta, creditori ſine reſeruatiooe pignoris
conſentiente alienationi, vt ſupr.expoſui.
¶ Non liberatur autem pignus ſequentibus modis. 38
I. Si debitor profiteatur ſe velle cedere pignus credito-
ri, vt paulò antè dixi. II. Si ipſe debitor principalis, vel
qui pro eo interceſſit, creditori tantùm condemnatus
ſit, non etiam iudicatum ſoluerit, l.quamuis. 8. & infr.
etiam ob chirograph.pecu.pi.te.poſſe.l.vn.§.1.&D.h.t.
l.grege.13.§.etiã. quomodo fit nouatio debiti neceſſa-
ria, inf.de vſu.rei iudic.l.vlt.verſ.ſi enim nouatur, & D.
hoc tit.l.ſi fundus.16.§.ſi pluris.& quod met.cau.l.item
ſi cũ exceptione.14.§.quid ſi homo. Alia ratio eſt noua-
tionis voluntariæ, quæ fit per ſtipulationẽ, D.de nouat.
l.aliam. 29. per hanc enim pignus tollitur, niſi in noua
obligatione repetatur, infr.etiã ob chirograph.pecun.
d.l.vn.in pr.&D.de pigner.act.l.ſolutum.11.in pr. III. Si
debitor inſcio creditore pignus alienauit, vt ſup.docui.

IV. Si

I V. Si alius pignus vſucepit,l. 7. quia nihil commune
habet dominium cum pignore, & vſucapio nihil aliud
39 quàm dominium tribuit. ¶ Quæſitum eſt, an exceptio
rei contra debitorem iudicatæ,creditori noceat , ſi de-
bitor rem vindicans,ſuperatus ſit,deinde creditor ean-
dem rem perſeqoatur actione hypothecaria. Reſpon-
detur per diſtinctionem : aut enim pignoris conuentio
ſententiam ſecuta eſt , aut præceſſit. Priori caſu indi-
ſtinctè creditori nocet , D. de pignor. l. 3.§. 1.& de ex-
cept.rei iudic.l.ſi mater. 11.§.vlt. Poſteriori caſu ſubdi-
ſtinguitur:quia vel creditore ſciente,vel ignorante de-
bitor contra rei pigneratæ poſſeſſorem egit. Ignoranti
creditori ſententia contra debitorem lata non obeſt,
ſcienti obeſt, D.de re iudic.l.pen.& de except.rei iudic.
l.iudicatæ.29.§.1.niſi aut debitor cum reo à ſe conuen-
to colluſerit in fraudem creditoris , aut præſcriptione
ſuperatus ſit,l.5.& D.de appellat.l.4.§. pen. Ergo præ-
ſcriptio ex perſona debitoris non nocet creditori : ex
ipſius autem creditoris perſona nocet:quoniam ab ex-
traneo bonæ fidei poſſeſſore creditur agẽs hypotheca-
ria ſummouetur præſcriptione longi temporis, ſupr. ſi
aduerſ. cred.l.1. & 2. à poſteriori autem debitore ſum-
mouetur præſcriptione triginta annorum : denique
ab ipſo debitore ſummouetur præſcriptione quadra-
ginta annorum, ſupr.de præſcript. trigin. vel quadrag.
ann.l.3.in princ.& l.7.in princ.& §.1.

Tit. X IV. In quibus cauſis pignus tacitè contrahitur.

I. 3.j.	*V. 9.j.*
II. 3.ij.	*VI. 6.ij.*
III. 7.	*VII. 8.*
IV. 3.iij.	

1 GEnerali titulo de pignoribus & hypothecis
hic ſubiicitur , ex quo habetur diuiſio pi-
gnoris vel hypothecæ in tacitam,& expreſ-
ſam,quæ in l.penult. D. h.t.vocatur pignus
2 manifeſtarium. ¶ Tacitum pignus iure introducitur
vel fauore creditoris,vt fiſci,mulieris,pupilli:vel ratio-
ne rei obligatæ: vel ratione eius,quod fieri ſolet.

3 ¶ Fiſcus habet ius taciti pignoris. I. In omnibus bo-
nis eorum,qui cenſentur,pro tributis ſoluẽdis,l.1.ideo
namq; nomina & bona ciuiũ in cenſum referuntur, vt
inde conſtet,quibus munera imponi debeant, & vt pro
ſuis quiſque facultatibus tributa pendat. I I. In bonis
eius,cum quo contraxit,l.2.& D.de iur.fiſc.l. ſi qui mi-
hi.28.& l.aufertur.46. §. fiſcus. I I I. Non ſolùm in bo-
nis eius qui primipilum adminiſtrauit , id eſt , munus
annonæ exercitui ſubminiſtrandæ , ſupr. de priuil.fiſc.
l.1.& ſupr.de primipil.l.3.ſed etiam in dote,quam ille à
muliere accepit, ſi ex propriis eius bonis fiſco ſatisfieri
non poſſit,l.4.non in aliis rebus præter dotalibus , quæ
paraphernales appellantur , ſupr. de priuileg.fiſc.d.l.1.

4 ¶ Reſpublica autem non comparatur fiſco , ſed iure
priuatorum vtitur , D. de verbor. ſignif. l. cum qui.16.
ideóque ius tacitæ hypothecæ non habet , niſi ſit cui
ſpecialiter ſit conceſſum à principe,infr.de iure reipub.
l.2. & D.ad municip. l. ſimile. 10. vel lege municipali,
D.de reb.auctor.iud.poſſiden.l. Antiochenſium.37.

5 ¶ Mulieri pro dote recipienda , omnia bona mariti
ſunt tacitè obligata,ſupr. de rei vxor. act. l. vn. §. & vt
pleniùs,& infr.qui potior.in pign.habean. l.vlt. §. 1. &
6 Inſtit. de act.§. fuerat. ¶ Pupillo datur tacita hypothe-
ca. I. In omnibus bonis tutoris,vt etiam adoleſcenti in
bonis curatoris,ſupr.de adminiſtr.tut.l.pro officio. 20.
II. In bonis vitrici , ſi mater tutelã geſtã , antequàm
alium tutorem dari curauerit, & rationes tutelæ geſtæ
reddiderit , ac reliqua ſoluerit , ad ſecundas nuptias

tranſierit,l.penultim.III.In rebus ſuã pecuniã emptis
ſupr.de ſeru.pign.dat.manum.l. pen. & D. qui potior
in pign.hab.l.7.& de reb.cor.l.3.in princ. Quòd ſi ipſe
tutor pecuniã pupilli rem emerit , etiam pupillo datur
vtilis rei vindicatio,ſupr.arbitr. tut.l. 3. & D.quan. ex
fact. tutor. l. 2. ¶ Ratione rei pignus tacitè conſti- 7
tuitur in fructibus rei pigneratæ , de quorum pignore
expreſsè non conuenit. Sed hoc pignus non produci-
tur ad prædia ex fructuum pretio empta, l.3. ¶ Ratio- 8
ne eius quod fieri ſolet , res inquilini in ædes condu-
ctas illatæ, domino ædium pro penſione & ædium de-
terioratione tacitè ſunt obligatæ,l.vlt.& D.eod.l.2.l.4.
in princ. l. 6. & D.de pact. l.4.in princ.dummodò hoc
animo illatæ ſint , vt ibi maneant, D. h.t.l.7. Solebant
enim qui ædes locabant, de harum rerum pignore pa-
ciſci:quod autem plerumque fieri ſolet,tacitè fieri cen-
ſetur , D. de ædil. edict. l. quòd ſi nolit. 31. §. quia aſ-
ſidua.& hæc vocatur iuſta præſumptio,d.l.vlt. Alia ra-
tio eſt fundi locati:quia non res coloni, ſed fructus ip-
ſius fundi cenſentur tacitè domino fundi pignerati,
D.eod.d.l.4.in princ. d. l. 7.in princ.quia locantes fun-
dum , non ſolebant paciſci de rebus coloni , ſed erant
contenti pignore ipſorum fructuum.

¶ Res igitur coloni non ſunt domino fundi obliga- 9
tæ , niſi ſequentibus caſibus. I. Si locator cum colono
pactus ſit,vt hæ res pignori ſint,l.5.vbi traditur, ſeruos
coloni, non eſſe domino fundi pignori nexos ; niſi aut
pactum de rerum inferendarum pignore interceſſerit,
& hi ſerui in fundum inducti fuerint;aut inter locato-
rem & colonum ſpecialiter conuenerit , vt hi ſerui pi-
gnori eſſent , quo caſu pignore tenentur , quamuis in
fundum non inducantur. I I. Si procurator locatoris
ita ſit pactus,vel domino mandante, vel ratum haben-
te,D.de pignor.l.ſi inter.21.in princ.quamuis enim re-
gulariter pignoris obligatio per procuratorem non ac-
quiratur,D.de pign.act. l.ſolutum. 11.§.pen.tamen hic
caſus excipitur,& alius caſus in l.2. ſupr. per quas per-
ſon. nob. acquir. I I I. Si dominus cum colono pactus
ſit, vt ab eo res in fundum inferrentur:cenſentur enim
paciſci in hunc finem, vt res pignori ſint : ita ego puto
eſſe accipiendam l.5 .ſupr.de locato.

Tit. X V. Si aliena res pignori data ſit.

I. 4.ij.iv.	*V. 4.vi.*
II. 2.ij.4.ij.	*VI. 2.ij.3.4.j.ij.*
III. 4.v.	*VII. 4.ij.v.*
IV. 3.4.ij.	*VIII. 2.j.3.4 ij.iv.*

HIc titulus ad rem pigneratam pertinet , vel 1
potiùs ad perſonam pignerantem : cùm
enim res aliena pignori datur : quæſtio an
pignus valeat,non tã reſpicit rẽ , quàm per-
ſonã,propterea quòd is,qui pignerat,non eſt dominus.

¶ Hîc dantur duæ regulæ. I. Pignus non tenet , niſi 2
is pignori det , qui hoc faciendi,id eſt , rei obligandæ
Ius habet, l.vlt. I I. Qui rei dominus non eſt,rem obli-
gare nequit,l.2.& l.6.& infr.tit. prox. l. 6. verſ.cùm ſit.
Vnde agẽs hypothecaria, probare debet rem ſibi fuiſſe
à domino obligatam ,D. de pignor.l. & quæ nondum.
16.§.1.& de probat.l.ante omnia.23. ¶ Hæc poſterior 3
regula producitur , vt obtineat etiam in domini filio.
l.4.procuratore , ſeruo , conductore , colono,d.l.vlt.&
in eo qui rem donauit ; quia cùm per donationem rei
dominium in alium tranſtulerit , non poteſt ampliùs
eam rem obligare,l.6.

¶ Limitatur autẽ multis modis. I. Obtinet reſpectu 4
actionis hypothecariæ,non reſpectu perſonalis pigne-
ratitiæ,quæ etiam de re aliena competit,tam contraria

creditori aduerſus debitorem,d.l.6.& D.de.pigner.act. l.ſi rem alienam.9. in princ.l.tutor. 26.§.1.l.cum debitores.32.l.ſi quis in pignore.36.quàm directa debitori aduerſus creditorē,d.l.ſi rem alienam.§.pen. II.Pignus non obligatur domino inuito, ſeu non conſentiente, ſed obligatur eo conſentiente,l.1.4.6.pen.& vlt.vel ratum habente, D.de pigner. act. l. aliena. 20. in princ. vel ſciente, & in fraudem creditoris diſſimulante, l.2. III. Si is,qui rem vſucapiebat, pignori dederit: ſicuti prætor eum quaſi dominum tuetur in actione Publiciana,ita etiam creditorem,quaſi pignus à domino acceperit,tueri debet in actione vtili hypothecaria,D. de pignor.l.ſi ab eo. 18. IV. Io procuratore ſic diſtinguitur: Aut habet ſpeciale mandatum ad rem pignerandam; aut ſpeciale mandatum ad aliud negotium, non ad pignus contrahendum; aut generale mandatum de omnibus bonis adminiſtrandis. Primo caſu ſine dubio rem pignerare poteſt, D.de pigner. act. l. ſolutum. 11. §.vlt. Secundo caſu non poteſt,l.1. & l. vlt. Tertio caſu,ſi dominus ſolebat ſub pignoribus mutuas pecunias accipere,etiam procurator id facere poterit, tamquàm ſibi mandatum: aliàs rem domini obligare non poteſt, D.de pigner. act. l. vel vniuerſorum.12. V. Cùm tutor vel curator in rem ſuam mutuatur, rem minoris obligare non poteſt. Cùm autem in rem minoris mutuatur, obligare poteſt,l.3.& l.pen. VI. Si is, qui rem alienam pignerauit,poſtea dominium acquirat:pignus cōualeſcit,data vtili actione hypothecaria,l.5.& D. de pigner.act.l.rem alienam. 41.in princ. Si tamen creditor, cùm pignus acciperet, non ignorabat rem alienam eſſe, eáque res non ſolùm oon erat debitoris pignerantis, ſed etiam ei non erat debita: tunc creditori faciliùs dabitur retentio pignoris, quàm actio hypothecaria,D.de pignor.l.1,in princ.id eſt, retentio dabitur aduerſus quemcumq; agentem,actio verò nō dabitur, niſi contra debitorem, & eos qui à debitore cauſam habent, vt expoſui Centur. 4. quæſt. 51. Quid ſi è cootrario dominus ei ſucceſſerit,qui rem pignori obligauerat? Modeſtinus dat vtilem actionem,D.de pignor. l.ſi Titio.22.Paulus eandem denegat,D.de pigner. act. l.rem alienam.41.ac mihi manifeſtum videtur, vtrumque loqui de vtili actione Seruiana, non de pigneratitia perſonali: quæ cùm ſtatim oriatur, D.eod. l.tutor. 16.§.1.cùm ſim.fruſtra quæreretur, an eius reſpectu pignus ex pòſt facto conualeſceret. Quocirca puto inanem eſſe laborem eorum, qui has leges conciliare nituntur,& ſequor ſententiam Duareni lib.2. diſput.cap. 4.& Cuiacij lib.19.obſeruat.cap.26.exiſtimantium vtilem Seruianā hoc caſu tempore Pauli nō fuiſſe admiſſam,ſed poſtea Modeſtini ætate fuiſſe receptam:conſequenter fateor Tribonianum peccaſſe, qui contraria Iuriſconſultorum reſponſa retulit in Digeſta, & ſententiam obſoletam cum vſitata & recepta coniunxit. VII. Si procurator, qui citra domini voluntatem pignus dedit,pecuniam mutuatam,in rem domini vertit: creditor habet quaſi pignoris retentionem,l.1.Notandum igitur eſt, quibuſdam caſibus,etſi re vera non eſt pignus,ideóque non datur actio hypothecaria, tamen ex bono & æquo creditori retentionem quaſi pignoris concedi: vt in caſu nunc expoſito.Sic venditor rem venditam retinet, donec ſibi pretium ſoluatur, D. de act. empt. l. Iulianus. 13. §. offerri. & commodatarius rem commodatam retinet, donec impenſæ neceſſariæ, quas in eam rem fecit,ſibi reſtituantur,D.de furt.l.creditoris. 15. §. vlt. alium caſum proponam titulo ſeq. num.5.memb.1.Alium habebimus in l.vnic.infr.etiam ob chirograph.pecun.pign.tene.poſſe.

Tit. XVI. Quæ res pignori obligari poſſunt, vel non, & qualiter pignus contrahatur.

I. 4.
II. 7.j.ij.10.
III. 5.ij.
IV. 4.7.iij.
V. 5.j.iij.9.j.
VI.
VII. 3.
VIII. 3.
IX. 7.ij.iij.8.

HOc titulo cootractus pignoris reſoluitur 1
in materiam, & formam: diſtinctè enim
agitur de rebus,quæ obligantur, proinde
materia pignoris ſunt; & de modis obligandi, qui ad formam ſpectant.Sunt igitur huius tituli duæ partes. ¶ Prior pars de rebus quæ 2
pignori obligari poſſunt, vel non poſſunt: diuiditur in
duo capita.

¶ Priori capite agitur de pignore iudiciali, ac 3
prohibetur, ne agriculturæ inſtrumenta pignori capiantur, l.7.& 8. ¶ In poſteriori capite, quod eſt 4
de pignore conuentionali, diſtinguuntur tria rerum
genera. Quædam enim omnino obligari poſſunt, tam
generaliter, quàm ſpecialiter, vt nomina debitorum,
l.4.Nonnulla obligari ſpecialiter poſſunt, ſed generali
hypotheca non cootinentur: quia nemo præſumitur
hæc pignerare,niſi expreſsè pigneret, vt ſupellex, veſtimenta, mancipia ad vſum neceſſaria, & ea quæ ad
affectionem pertinent, vt concubina, filij naturales,
alumni,l.1.& D. de pignor. l. 6. & ll. ſeqq. Alia neutro
modo obligari poſſunt; quia nō ſunt in commercio,vt
ſupr.de pignor. num. 8. ¶ Harum rerum, quæ nullo 5
modo pignerari poſſunt,tria exempla in hoc tit.proponuntur. I. Liberi homines, l.5. Quocirca,cùm dicitur
redemptos ab hoſtibus, eſſe liberos, & à redemptore
retineri in cauſa pignoris, donec pretium redemptionis reſtituant,infr.de poſtlim.reuer.l.2.& D.de legat.j.
l.ſenatus. 43.§. vlt. intelligendum eſt, non de vero pignore, ſed de quaſi pignore:idcirco dicuntur vinculo
quodā pignoris retineri,D.qui teſt.fac.poſſ.l.qui teſtamēto.20,§.1. vbi partic.*quodā*,eſt nota improprietatis.
Multis autē caſibus res, quæ pignori propriè non ſunt,
quaſi iure pignoris retinentur, vt in calce ſuperioris
tit.notaui. II. Loca religioſa,l.3.& ſupr.de religioſ.l.2.
III. Spes præmij athletici, l. 5. quæ expreſsè loquitur
de pignore conuentionali: quoniam in cauſa iudicati
etiam hæc præmia pignori capi poſſunt, D.de re iudic.
l. commodis. 40. videlicèt ſi alio modo ſatisfieri rei iudicatæ non poſſit:alioquin hæc pignori non capiuntur,
ſupr.de execut.rei iudic.l.4.

¶ Poſterior tituli pars, quæ docet qualiter pignus 6
contrahatur, diuiditur in tria capita. ¶ In primo capi- 7
te dantur quatuor regulæ generales. I. Pignus non ſolùm rei traditione contrahitur, ſed etiam ſolo conſenſo,l.2.& D.de pigner.act.l.1.in princ.id eſt,nudo pacto,
D.de pact.l.ſi tibi.17. §.de pignore. quāquàm illo caſu,
id eſt,cùm res traditur,propriè dicitur pign⁹:nudo autē pacto propriè dicitur contrahi hypotheca,D.eod.l.ſi
rem alienam.9.§.propriè.& Inſtit.de act.§.item Seruiana. II. Conſenſus contrahendi pignoris vel ex verbis
colligitur,l.vlt.§.1.vel ex ſcriptura, d.l.vlt.in princ. vel
ex rei pigneratæ traditione, vel etiam ex traditione inſtrumenti, quo illius rei emptio continetur, l. 2. vbi
emptionis appellatione ſignificatur inſtrumentum
emptionis. III. In pignore obligando magis ſpectatur
voluntas contrahentiū,quàm verba,d.l.vlt. IV.Pignus
obligatur vel ſpecialiter,vel generaliter,l.4. & ſupr. de
pignor.l.2.Hæc dicta ſint de primo capite. ¶ In ſecun- 8
do capite agitur de generali hypotheca, & quæritur,
quænam res hac hypotheca contineantur. Reſpondetur, omnes res debitoris, nec ſolùm quas nunc habet,
ſed etiam quas in poſterum acquiret, hac hypotheca
contineri. Quæ doctrina illuſtratur duobus exemplis,
id eſt,propoſitis duabus formulis,quibus non fit mētio
bonorum

bonorum futurorum, & nihilominùs hæc quoque pignore comprehenduntur. Altera formula eſt, *Fide & periculo rerum ad me pertinentium*. Altera eſt. *Per rerum*
9 *mearum exactionem ſatisfieri tibi promitto*, d.l.vlt. ¶ Excipiuntur tamen, I. Quæ obligari nequeunt, vt quia non ſunt in commercio, l.5. I I. Quæ contrahentes nominatim exceperunt. I I I. Quæ contrahentes præſumuntur tacitè excepiſſe: quia ſunt eiuſmodi res, quas non eſt probabile debitorem velle pignerare, niſi expreſsè pigneret, vt ſupr. docui.
10 ¶ In tertio capite datur vnum exemplum pignoris ſpecialis: quia qui emptionem (id eſt: inſtrumentum emptionis, qua prædium comparauit,) pignori dedit, ipſum prædium pignori dediſſe cenſetur, l.2.

Tit. XVII. Qui potiores in pignore habeantur.

I. 10. *ij.*	*IX.* 4. *j.* *ij.*
II. 8.9.*j.*	*X.* 4. *iij.* 6. 10. *ij.* 13. *ij.*
III. 4.*j.*	*XI.* 13. *iij.*
IV. 9.*iij.*	*XII.* *p.* 13. *ij.*
V. 10. *ij.*	§. 1. 13. *ij.*
VI. 9. *iij.*	§. *exceptis.* t.13. *ij.*
VII. 8 13. *j.*	§. *pen.* 13. *ij.*
VIII. 8.	§. *vlt.* 13. *ij.*

1 SVperiores tituli erant de pignore conſtituendo: deinceps explicantur eius effectus. Huc refertur, quòd creditor, qui pignus accepit, ratione pignoris præfertur aliis creditoribus. Hæc prælatio non poteſt habere locum, niſi plures ſint creditores eiuſdem debitoris, qui cùm ad petendum debitum concurrant, aut pari iure vtuntur, aut alij aliis præferuntur: dicendum igitur eſt de concurſu creditorum. Cùm duo ſint creditorum genera; quorum alij vocantur chirographarij, qui tantùm habent actionem perſonalem; alij hypothecarij, qui præter actionem perſonalem habẽt etiam hypothecam ſeu pignus & actionem hypothecariam: hinc oriuntur tres creditorum concurſus. Aut enim concurrunt creditores chirographarij, aut hypothecarij, aut chirographarij cum hypothecariis. Primus concurſus, cùm in eo nullum ſit pignus, non pertinet ad hunc tit. ſed ad tit. de priuilegiis creditorum: nunc de ſecundo, & tertio concurſu dicendum. Quare huius tit. duo ſunt capita.

2 ¶ In primo capite de concurſu creditorum chirographariorum & hypothecariorum dantur duæ regulæ.
3 ¶ Prima regula eſt: Creditor pigneratitius ſiue hypothecarius præfertur chirographario, l.eos qui.9. Ratio eſt: quia plus cautionis eſt in re quàm in perſona, D.de diuerſ.reg.iur.l.plus cautionis. 26. ac rei quidem incumbit hypothecarius creditor, qui habet ius in re, id eſt, ius pignoris: perſonæ autem incumbit creditor chirographarius, qui ſolam perſonalem actionem habet, d.l.eos qui.

4 ¶ Hæc regula producitur, I. Ex perſona creditoris hypothecarij: quia nihil refert, vtrùm habeat pignus conuẽtionale, d.l.eos qui. an prætorium, l.3. I I. Ex perſona creditoris chirographarij, qui pigneratitio cedit, quamuis priuilegiarius ſit, id eſt, quamuis præferatur aliis creditoribus in actione perſonali, d.l.eos qui. & D. eod.tit.l.ſi & iure. 10. quam legem ſic accipio, vt dicatur, Mæuium, qui iudicio obtinuit contra Titium, & heredem Mæuij. ſi pignora ex cauſa iudicati capta ſint, in his pignoribus præferri aliis eiuſdem Titij creditoribus licet priuilegiariis: quamuis aliter hanc legem interpretetur Cuiacius lib.9. obſeru.cap. 37. aliter Fornerius lib.2. ſelect.c.7. Nec obſtat l. in iudicati. 61. D. de re iudica. in cuius ſpecie nullum eſt pignus iudiciale, id eſt, non fuerunt capta pignora ex cauſa iudicati, ſed tantummodò fuit reus condemnatus. Pulchrè igitur has leges conciliabimus, cum Cuiacio ſtatuentes creditorem priuilegiarium in actione perſonali præferri non priuilegiario, etiamſi hic prior iudicio obtinuerit, quoniam adhuc tantùm actio perſonalis competit, ſed poſtquàm pignora ex cauſa iudicati capta ſunt: tunc, quia creditor non priuilegiarius conſecutus eſt ius pignoris, meritò ſecundum datam regulam præfertur creditori priuilegiario, qui tantùm habet actionem perſonalem. I I I. Ex parte vtriuſque creditoris: quia nihil refert, vtrùm chirographarius, an hypothecarius creditor pignus poſſideat, l.cùm tibi. 10. & D. eod.l.creditor. 12. in princ.

¶ Ab eadem regula excipitur, religionis fauore, im- 5
penſa funeris: quam repetens quacumque actione, omnibus aliis creditoribus, tam hypothecariis, quàm priuilegiariis præfertur, infr. de iur. deliber. l.vltim. §. in computatione. & D. de religioſ. l.pen. & de reb. auctor. iud. poſſiden. l. quæſitum. 17. Idemque priuilegium, quamuis lex deficiat, in praxi tribuitur etiam impenſis in ægrotum curandum factis.

¶ Secunda regula eſt: Chirographarius creditor nul- 6
lam habet actionem, nec in rem, nec in perſonam, cõtra creditorem hypothecarium; niſi is debitori ſucceſ-
ſerit, l.cùm tibi. 10. verſ. nam chirographarios. ¶ Secun- 7
do capite agitur de concurſu creditorum hypothecariorum: qui quidem triplex eſt: aut enim concurrunt creditores non priuilegiarij, aut creditores priuilegiarij, aut non priuilegiarij cum priuilegiariis.

¶ Cùm nullus creditor priuilegium habet, datur re- 8
gula, quòd prior tempore, eſt potior iure, l. 2. 7. & 8. Quæ regula non habet locum in actionibus perſonalibus: quoniam in his nulla temporis ratio habetur, D. de reb. auctor. iud. poſſiden. l. priuilegia. 32. Priorem tempore intellige, non eum, qui prior pecuniam credidit: ſed eum, qui prior pignus vel hypothecam cum effectu accepit. Hæc doctrina quatuor caſibus expoſitis dilucidior euadet. I. Si primus ſine hypotheca pecuniam Titio credidit, deinde ſecundus ſub hypotheca eidem Titio credidit, poſtea primus de hypotheca pactus eſt: quamuis ſecundus ſit poſterior in obligatione principali, tamen eſt prior in pignore, proinde eſt potior primo, D.h.t.l.creditor. 12. §. ſi primus. II. Si primus pecuniam Titio credidit, & de pignore in diem pactus eſt, deinde ante illam diem ſecundus eidem Titio ſub pignoribus credidit: primus eſt ſecundo potior, d.l.creditor. §. vnde. quia dies adiecta obligationi, nõ differt obligationem, ſed eius effectum, D.de verb. ſignif.l.cedere diem. 213. in princ. III. Si Titius cùm primo conuenerit, vt, ſi ab eo mutuam pecuniam acceperit, prædium ei pignori ſit; deinde ſub eiuſdem prædij hypotheca pecuniam mutuam à ſecundo acceperit; tandem à primo pecuniam acceperit: ſecundus eſt potior primo: quia cùm Titius potuerit non accipere pecuniam à primo, conſequenter pignus non eſt obligatum primo antequàm obligaretur ſecundo, D.h.t.l. potior. 11. in pr. IV. Si primus ſub conditione ſtipulatus, de hypotheca conuenerit, deinde ſecundus pecuniam ſub eadem hypotheca Titio crediderit, poſtea conditio ſtipulationis à primo factæ extiterit: primus eſt potior ſecundo: quia natura cõditionis eſt, vt retrò trahatur: & hac ratione fit, vt pignus reperiatur obligatum primo priuſquàm obligatum eſſet ſecundo, d. l.potior. §.1.

¶ Dicta regula, quòd inter creditores hypotheca- 9
rios prior tempore, eſt potior iure, producitur, vt obtineat nulla facta diſtinctione, I. Inter pignus conuentionale, & prætorium, l.2. II. Inter priuatum credito-

rem & rempublicam,l.4. I I I.Inter generalem,& ſpe-
cialem hypothecam , l.6.

10 ¶ Eadem regula limitatur : I. Quia non habetur ra-
tio horæ,ſed tantùm diei,vel menſis,vel anni:adeo vt,
ſi duo creditores eadem die contraxerint , & de hypo-
theca conuenerint,alter ante meridiem,alter poſt me-
ridiem;nihilominùs æquo iure vtantur,nec alter alteri
præferatur,D.de pignor.l.ſi fundus.16.§.pen.I I. Quia
poſterior creditor priori debitam pecuniam ſoluens,
aut eo nolente accipere conſignans, & in publico de-
ponens,adeo ius ſuum confirmat , l.1.& l.5.vt etiam à
priori creditore pignus vindicare poſſit,l.cùm tibi.10.
eum verò cogere non poteſt , vt ſibi debitum offerat,
d. l. 5. I I I. Si poſterior creditor priorem conueniat
actione hypothecaria,aſſerens rem,quam prior credi-
tor poſſidet,ſibi fuiſſe à Titio ipſius rei domino pigne-
ratam;& priore creditore negante rem ad Titium per-
tinere,actor id probet;deinde reus (id eſt,prior credi-
tor) velit opponere exceptionem pignoris,eò quòd res
ſibi fuit priùs à Titio obligata , non auditur , ſed pro-
pter mendacium cogitur rem poſteriori creditori re-
ſtituere, adeo vt pignus & prioritas temporis hoc caſu
nihil ei proſit : non tamen omnino ius ſuum amittit,
ſed tantùm poſſeſſionem amittit , vt ex reo fiat actor,
Nou. 18. c. 10. I V. Prior creditor habens generalem
hypothecam in omnibus bonis debitoris,& ſpecialem
in aliqua re eiuſdem debitoris,ſi ex hac ſpeciali hypo-
theca ſuum conſequi poſſit, in generali hypotheca ce-
dit poſteriori creditori habenti hypothecam ſpecia-
lem in aliqua re ſub illa generali prioris creditoris hy-
potheca comprehenſa, ſup.de pignor. l. 2. Hæc dicta
ſint de creditoribus priuilegio carentibus.

11 ¶ Inter plures creditores priuilegiarios obtinet ea-
dem regula,quòd prior tempore,præfertur poſteriori:
quia priuilegiarius contra priuilegiarium non vtitur
ſuo priuilegio:ideòque manet differẽtia temporis; cu-
ius ratione prior præfertur.Hac ratione(vt rem exem-
plis illuſtremus)priuigni dotem maternam repetentes
præferuntur nouercæ dotem ſuam repetenti: quia dos
ad illos pertinens,eſt antiquior,l.vlt.§. exceptis.& No.
91.c.1. Eadémque ratione , ſi mulier dotem repetens,
& fiſcus concurrant;prior tempore,eſt potior iure,ſup.
de priuil.fiſc.l.2.

12 ¶ Ab hac regula excipitur , niſi aliquis creditor fir-
mius & potentius priuilegium habeat,quàm ceteri, vt
expoſui in Iſagogico,D.h.t.num.12.memb.3.

13 ¶ Supereſt , vt videamus de creditoribus , quorum
alij priuilegium habent,alij priuilegio carent.Hic non
habetur ratio temporis,ſed cauſæ.idcirco datur regula,
quòd priuilegiarius,licèt tempore poſterior,præfertur
creditori non priuilegiario. Hac ratione vulgaribus
creditoribus præfertur. I.Is, cuius pecuniâ res compa-
rata eſt,ſi modò ſpecialiter de pignore conuenit , l. 7.
Niſi enim de pignore pactus ſit , ius pignoris non ha-
bet,conſequenter prælationem in pignore habere non
poteſt. Sed ſi de pignore pactus ſit, in eo pignore ha-
bet priuilegium.Eadémq; ratio eſt eius, qui pecuniam
credidit in rem conſeruandam,veluti ad nauem armã-
dam,ſiue inſtruendam ſeu reficiendam, D.h.t.l.5.& 6.
Excipitur , qui pecuniam ad ædes reficiendas credidit.
Huic enim nominatim ſenatuſconſultum ius taciti pi-
gnoris conceſſit,D.eod.l.1.Pupillus quoque, cuius pe-
cunia res empta eſt,in ea re tacitam hypothecam,& in
ea prælationem habet , D.eod. l. 7. & de reb.cor.l.3.in
princ.& ſup.de ſeru.pign.da.manum.l. pen.I I. Mulier
dotem repetens : nec dubitandum , quin præferatur
omnibus anterioribus creditoribus , etiam expreſſam
anteriorem hypothecam habentibus,l.cum tibi. 10.&
l.vlt.in pr.& §.1.dummodò poſt d. l. vlt.contraxerint:
ſic enim Iuſtinianus in §. vlt. eam conſtitutionem li-
mitat. A qua excipientes hos creditores expreſſam hy-
pothecam habentes , nimia libertate vtuntur : cùm &
verba legis generalia ſint,& omnes rationes,quas Im-
perator ibi affert,æquè ſint generales , nec minùs va-
leant in creditores habentes hypothecam expreſſam,
quàm in habentes tacitam. Hoc priuilegium produci-
tur ad filios communes dotem repetentes,d.l.vlt.§.ex-
ceptis.non ad extraneos mulieris heredes, ſupr.de pri-
uil.dot.l.vn.Sed ne quidem ipſa mulier hoc priuilegio
fruitur in donatione propter nuptias exigenda,d.l.vlt.
§.pen.I I I. Creditores,quorum obligatio publico in-
ſtrumento continetur : nam in perſecutione pignoris
publicum inſtrumentum præfertur priuato, niſi hoc a
tribus idoneis teſtibus ſubſcriptum ſit , quo caſu vim
habet publici inſtrumenti,l.ſcripturas.11.

Tit. XVIII. De his,qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.

I. 2. 3. ij. | *III.* 2.3.j.ij.
II. 2. 5. | *IV.* 2. 3.p.

CReditores vel ſuo iure vtuntur,& ex ſua 1
perſona veniunt ad contendendum de
pignore,vel ex perſona aliorum credito-
rum,in quorum locum ſucceſſerint.prio-
rem caſum ſuperiori titulo conſiderauì-
mus:nunc dicendum de poſteriori,ac diſſoluendæ tres
quæſtiones. ¶ Primò quæro,quinam in priorum cre- 2
ditorum locum ſuccedere poſſint. Reſpondeo , hoc
quibuſcumque concedi : nec ſolùm aliis creditoribus
hypothecariis , l. vlt. & ſupr.tit.prox.l.1.l.5.l.cùm tibi.
10.ſed etiã creditoribus chirographariis. Immo etiam
iis,qui creditores non ſunt,l.1.2.& 3. ¶ Secundò quæ- 3
ro , quomodò fiat hæc ſucceſſio in locum prioris cre-
ditoris.Reſpondeo, diſtinguendum eſſe inter credito-
res hypothecarios , & ceteros omnes ſiue creditores
eiuſdem debitoris ſine pignore , ſiue non creditores.
Nam illi eo ipſo quòd priori creditori ſoluunt,vel of-
ferunt,& eo nolente accipere pecuniam obſignatam
deponunt,in eius locum ſuccedunt,l.vltim.& ſupr.tit.
prox.l.1.& l.5.& D.qui potior. in pign. hab.l. potior.
11.§.vlt.Alij vero vt prioris creditoris locum occupẽt,
duo requiruntur. I. Vt eorum pecunia ad creditorem
illum peruenerit,vel quia ipſi creditori ſoluerunt , vel
quia pecuniam debitori crediderunt vt illi creditori
ſolueretur , l. 3. I I. Vt ſi in fiſci locum ſuccedere ve-
lint , ius fiſci in pignore ſit ad eos auctoritate iudicis
competentis tranſlatum,ſup.de priu.fiſ.l. 3. & l.vlt.&
infr.de fideiuſſor.l.cùm alter.11.Si verò in priuati cre-
ditoris locum ſucceſſuri ſunt , cum eo pacti ſint , vel
cum debitore,vt in ipſius primi creditoris locum ſuc-
cedant,vel cum debitore pacti ſint,vt pecunia illi cre-
ditori ſoluatur,& pignus ad ſe transferatur, l.1.& 3.&
D.quæ res pign.l.3.in princ.

¶ Obiter notà , eum cuius pecunia ad creditorem 4
peruenit, etſi non ſuccedat in ius pignoris , tamen in
illius iura perſonalia ſuccedere, proinde habere actio-
nem Paulianam , quæ illi creditori competebat ob res
à debitore fraudulenter alienatas,D.quæ in fran. cred.
l.ait prætor. 10. §.1. & l.niſi.16.necnon frui illius pri-
uilegio,ſi erat creditor priuilegiarius , D.de ceſſio.bo-
nor.l.2.& de reb.auctor.iud.poſſiden.l.ſi ventri. 24. §.
vlt. ¶ Tertiò quæro , quis ſit effectus huius ſucceſſio- 5
nis.Reſpondeo , eum, qui in locum prioris creditoris
ſuccedit,omni eius iure & priuilegio frui,adeo vt aliis
creditoribus præferatur,l.2. tertius enim creditor ſuc-
cedens in locum primi,præfertur ſecundo, D.qui pot.
in pign. hab. l. creditor. 12. §. ſi tertius.licèt ſecundus
hoc

Digitized by Google

hoc pacto pecuniam crediderat, vt ſi res primo obli-
gata eſſe deſierit, ſibi pignori eſſet, d. l. creditor. §. à
Titio.

Tit. XIX. Si antiquior creditor pignus vendiderit.

I. p. 5.	*II. 3.*
§. 3. 6.	*III. 2.*

1 CVm dictum ſit, antiquiorem creditorem
poſteriori præferri: conſequens eſt, vt ius
vendendi pignoris potiſſimùm priori cre-
ditori competat. Hac in parte dantur qua-
2 tuor regulæ. ¶ Prima regula eſt: Creditor, quò minùs
pignus diſtrahat, impediri, niſi ſibi debitum offeratur,
non poteſt: neque à debitore, infr. de diſtract. pign. l. ſi
priuſquam. 8. & infr. debitor. vendit. pign. imped. non
3 poſſe. to. tit. neque à poſteriore creditore, l. vlt. ¶ Secū-
da regula eſt: Poſtquā creditor pignus diſtraxit, debi-
tor id euincere non poteſt, infr. de diſtract. pign. l. qui
à creditore. 18. quamuis emptori pretium, vel credito-
ri debitum offerat, l. 2.
4 ¶ Excipitur I. Niſi fideiuſſor, vel ſecundus creditor
emerit: quoniam ei debitor ſolutam pecuniam offerre,
& ita pignus euincere poteſt, D. de diſtract. pign. l. 5. §.
1. & l. 6. Ne intelligas fideiuſſorem hoc nomine debi-
tori teneri actione pigneratitia, vel hypothecaria, ſed
mandati, D. de pignor. l. 2. & manda. l. ſi mandatu Titij.
59. §. 1. quæ vocatur actio de dolo, ſupr. de do. l. 1. vt ex-
poſui cētur. 2. quæſt. 74. Præterea tam fideiuſſor, quàm
ſecundus creditor rei vindicatione conueniri poſſunt,
D. de rei vind. l. emptor. 65. in princ. facit l. ſi cùm ven-
deret. 13. D. de pigner. act. II. Niſi emptor mala fide
emerit, arg. l. 2. ſupr. de repudian. hered. III. Niſi cre-
ditor pignus vendiderit hoc pacto, vt ſibi vel debitori
pecuniam reſtituenti reddatur: quo caſu debitor vel
actione pigneratitia creditorē coget ſibi cedere actio-
nem ex vendito, vel rem ab emptore vindicabit, vel
contra eum aget in factum, id eſt, vtili actione ex ven-
dito, d. l. ſi cùm venderet. & D. de diſtr. pign. l. 7. in pr.
5 & §. 1. ¶ Tertia regula eſt: Si prior creditor pignus
vendidit, poſterior non habet actionem hypotheca-
riam, l. 1. in pr. ideóque non poteſt emptorem inquie-
tare, ſup. qui pot. in pignor. hab. l. 6. & de oblig. & act. l.
6. Excipitur, niſi emptor mala fide emerit, ſupr. de re-
6 pudian. hered. d. l. 2. ¶ Quarta regula eſt: Si debitor
priori creditori pignus vendidit, vel in ſolutum dedit,
nihilominùs ſecundus creditor priori debitum offer-
re, & ita pignus euincere poteſt, d. l. 1. §. 1.

Tit. XX. Si communis res pignori data ſit.

1 TRactanti de effectu pignoris, illud non
eſt omittendum, ſi vnus ex pluribus do-
minis totam rem pignori dederit, in ſola
pignerantis portione pignus conſiſtere,
pro ſociorum verò partibus nullum eſſe
pignoris effectum, ſupr. commun. diuid. l. 2. & commu.
vtriuſq; iudic. l. 7. quia rei communis quilibet partem
ſuam dumtaxat, quam habet pro indiuiſo, pignerare
poteſt, non etiam partem ſociorum, l. vnic.

Tit. XXI. De prætorio pignore, & vt in actionibus etiam debitorum miſſio prætorij pignoris procedat.

I. 2.	*II. 3.*

1 SVperiores tituli ſunt de pignore conuentio-
nali; nunc dicendum de pignore prætorio.
quod cùm ſubdiuidatur in prætorium pro-
prie dictum, & iudiciale; quorum illud fit miſſis credi-
toribus in poſſeſſionem rerum ad debitorem perti-
nentium, hoc autem captis per officium pignoribus
ex cauſa iudicati, vt expoſui ſupr. de pignor. num. 4. hoc
titulo exponuntur effectus pignoris prætorij, ſequenti
titulo effectus pignoris iudicialis.
¶ De pignore igitur prætorio duæ quæſtiones diſ- 2
ſoluuntur. Primò quæritur, in quibus rebus effe-
ctum habeat. Reſpondetur, non ſolùm tenere in re-
bus corporalibus, ſiue ſint immobiles, ſiue mobiles,
ſiue ſe mouentes, ſed etiam in rebus incorpora-
libus, quales ſunt actiones competentes debitori, in
cuius bonorum poſſeſſionem creditores miſſi ſunt, l.
1. atque hoc in poſteriori parte rubr. proponitur. ¶ Se- 3
cundò quæritur, ſi creditor in poſſeſſionem miſſus
poſſeſſionem amiſerit, an poſſit eam recuperare per
actionem hypothecariam. Iuſtinianus hanc actionem
ei concedit, cùm olim ei non competeret, l. 2. Ex qua
ne colligas duas tantùm eſſe ſpecies pignoris, conuen-
tionale, & prætorium: quia ſcopus Imperatoris non eſt
ſpecies pignoris enumerare; ſed duarum tantùm ſpe-
cierum, quæ ad propoſitum faciebant, mentionem fa-
cit, vt effectum pignoris conuentionalis producat ad
pignus prætorium, id eſt, vt actionem hypothecariam,
quæ dabatur ex pignore conuentionali, tribuat etiam
ex pignore prætorio: quapropter omittit pignus teſta-
mentarium, cuius mentio fit in l. non eſt mirum. 26. in
princ. D. de pigner. act.

Tit. XXII. Si in cauſa iudicati pignus captum ſit.

I. 1.	*§. 3. 5.*
II. p. 1. 4.	*III. 1. 2.*

HIc titulus eſt de effectu pignoris iudicialis, 1
quod ob cauſam iudicati, id eſt, vt ſenten-
tia condemnatoria executioni mandetur,
auctoritate iudicis competentis capitur, l.
1. l. 2. in princ. & l. vltim.
¶ Effectus eſt, vt diſtrahi debeat, non addici credito- 2
ri, niſi per calliditatem debitoris factum ſit, vt emptor
non reperiatur: quo caſu auctoritate principis domi-
niū pignoris addicitur creditori, d. l. vlt. videlicet cùm
creditor miſſus antea fuerit in eius poſſeſſionem, ſupr.
de execut. rei iudica. l. 4.
¶ Hinc oriuntur duæ quæſtiones: quarum altera ad 3
venditorem, altera ad emptorē ſpectat. ¶ Primò quæ- 4
ritur, quis hoc pignus vendat. Reſpondetur, non vendi
à creditore, pro quo ſentētia lata fuit: ſed per officium
iudicis, qui ſententiam tulit, d. l. 2. in princ. ¶ Secundò 5
quæritur, an ipſe creditor hoc pignus emere poſſit.
Duo requiruntur vt rectè emat. I. Vt nullus alius velit
emere, aut ſaltem nullus alius dignum pretium offe-
rat. II. Vt ipſe creditor per licitationem emat, ſicut
extraneus emeret, d. l. 2. §. 1.

Tit. XXIII. Si pignus pignori datum ſit.

I. p. 2. 6. 7. 3. 8.	*§. vlt. 7. 3. 8.*
§. 1. 4.	*II. 8.*

CVm de pignore contrahendo, & de eius 1
contracti effectibus dictum ſit: conſequen-
ter explicandi videntur modi, quibus pi-
gnus ſoluitur: qui quidem exponentur tit.
25. de remiſſione pignoris, & aliquot ſequentibus. Sed
priùs, tanquàm in confinio, interijciuntur duo tituli,
partim ad effectum, partim ad diſſolutionem pignoris
pertinentes. ¶ Quod ad hunc titulum attinet, inter 2
effectus pignoris eſt, vt à creditore, cui datum fuit,
poſſit,

poſſit alteri pignerari, l.1.in princ. & inter modos diſ-
ſoluendi pignoris eſt, vt reſoluto iure creditoris pigne-
rantis, tollatur etiam ius eius cui pignerauit, vt mox
docebo.

3 ¶ Vt igitur hæc pleniùs intelligantur diſtinguendi
4 ſunt duo caſus. ¶ Primus caſus eſt, cùm is, cui à ſuo de-
bitore vſusfructus pigneratus eſt, rem ipſam (putà poſ-
ſeſſionem, id eſt, fundum: nam poſſeſſionis appellatio-
ne hîc ſignificatur proprietas, vt & aliis quibuſdam
locis, D.de verb.ſignif.l.interdum. 78.) pignori dedit.
hoc caſu pignus non tenet: ideòque ſecundus creditor
rē diſtrahere non poteſt, & diſtrahendo non facit do-
mino, à quo primus creditor rem pignori accepit, vl-
5 lum præiudicium, d.l.1.§.1. ¶ Secundus caſus eſt, cùm
is, qui à debitore rem pignori accepit, eandem rem ſuo
creditori pignori dedit. Finge Primum pecuniam de-
bere Secundo, Secundum Tertio; ac Primum rem pi-
gneraſſe Secundo, Secundum eandem rem pignori
dediſſe Tertio. Hoc caſu tres quæſtiones deciduntur.
6 ¶ Primò quæritur, an ſecundum pignus teneat. Reſpō-
7 detur, tenere, l.1.in princ. ¶ Secundò quæritur, quid
iuris in hoc pignore Tertius habeat. Reſpondetur, eum
habere. I. Vtilem actionem Seruianam, d.l.1.in princ.
II. Ius pignoris diſtrahendi, ſi neque ſibi Secundus,
8 neque Secundo Primus ſatisfecerit, d.l.1.§.vlt. ¶ Ter-
tiò quæritur, quomodò hoc ſecundum pignus libere-
tur. Reſpondetur, hoc pignus diſſolui, non ſolum ſi Se-
cundus debitam pecuniam ſoluat vel offerat Tertio:
ſed etiam ſi Primus ſoluat vel offerat Secundo, d.l.1.in
princ. Idémque eſt, ſi Primi heres Secundo ſoluat, vel
offerat: poteſt enim recuperare pignus à Tertio: quam-
uis ipſi Tertio ſolutum non ſit, l.2. recuperare, inquam,
per rei vindicationem, cui pignoris exceptio non po-
teſt opponi, propterea quòd reſoluto iure pignerantis,
id eſt, Secundi, cui à Primo ſatisfactum eſt, reſoluitur
etiam ius eius qui pignori accepit, id eſt, Tertij. Excipi-
tur, niſi Primus pecuniam ſoluat, vel offerat Secundo,
poſtquam Tertius rectè pignus diſtraxit, d.l.1.§. vltim.
Coniunge ea, quæ docui ſupr. ſi antiqu. cred. pign.
vendid. reg.2.

Tit. XXIV. De partu pignoris, & omni cauſa.

I. 1.	*II.* 2.

1 Hic quoque titulus, qui eſt de acceſſioni-
bus rei pigneratæ, partim ad effectum pi-
gnoris pertinet, quatenus partus ancillæ
pigneratæ ſequitur ventrem, & pignori
eſt, l.1. partim ad diſſolutionem pignoris
ſpectat, quatenus creditor fructus, quos ex re pignera-
ta percepit, vel percipere potuit, primò imputat in
vſuras, deinde in ſortem debitam, & ſuperfluos reſti-
tuit, vel reliquum, quod debetur, exigit, vt docui ſupr.
2 de pignerat.act. ¶ Secundum hanc doctrinam, ſi man-
cipia pignerata ſint, creditor operas, quas percepit, aut
percipere potuit, primo in vſuras, deinde in ſortem im-
putat: ſi quid autem præterea debetur, id creditori de-
bitor offerre, & eo accipere nolente conſignare ac de-
ponere debet, vt pignus luat, & recipiat, l.2.

Tit. XXV. De remiſsione pignoris.

I. 8.12. *ij.*	*VII.* 10.
II. 2.3.5.6.*iij.*12.*j.*	*VIII.* 3.7.*ij.*
III. 9.	*IX.* 11.
IV. 2.3.12. *iv.*	*X.* 5.
V. 10.	*XI.* 12.*ij.*
VI. 3.7.*ij.*	

INter modos liberandi pignoris eſt remiſ- 1
ſio: de qua diuiduntur quatuor quæſtio-
nes. ¶ Primò quæritur, quid ſit. Remiſſio 2
pignoris nihil aliud eſt, quàm conſenſus
creditoris à pignore diſcedentis l. 2. & 4.
& D.de pigner.act.l.ſi rem alienam.9.§.omnis.& quib.
mod.pign.ſolu.l.5.in princ. ¶ Secundò quæritur, quo- 3
tuplex ſit remiſſio. Reſpōdetur, aut eſſe expreſſam, quæ
fit expreſſo creditoris conſenſu, l.2.& l.4. aut tacitam,
quæ fit conſenſu tacito & præſumpto. l.9. l.ſi hypothe-
cas.8.& D.quib.mod.pign.ſoluit.l.Titius.9.§.1. ¶ Ter-
tiò quæritur, quibus ex cauſis creditor præſumatur pi-
gnus remittere. Cauſæ plures ſunt. ¶ Prima cauſa eſt, 4
ſi debitor conſenſu creditoris (nam ſiue debitor citra
creditoris conſenſum, ſiue nouus pignoris poſſeſſor,
cui creditor non permiſit, rem pigneratam alienet, pi-
gnus non ſoluitur, l.pe.& infr.de diſtract. pign. l.ſi de-
bitor.12.& D.quib.mod.pign.ſolu.l.ſicut. 8. §. ſi debi-
tor fortè) rem pigneratam vendiderit, d.l.2.

¶ Hæc ſententia producitur, vt obtineat, I. Etiamſi 5
alius conſenſerit, qui conſentiendi poteſtatem habuit,
vt creditoris tutor, D.quib.mo.pign.ſolu. l. 7.in princ.
vel procurator habens ſpeciale mandatum, vel ſeruus
actor, cui dominus iuſſit, vt conſentiret, d. l. 7.§.1. II.
Etiamſi duobus creditoribus res pignerata in ſolidum
fuerit, & vtrique ſimul eum à debitore emant, quia
mutuò conſenſum venditioni prębent, D.eod.l.Titius.
9.in princ. III. Etiamſi res nondum tradita ſit empto-
ri: ſufficit enim, venditionem præfectam eſſe, ita vt de-
bitor actione ex empto teneatur, D. eod.l. ſicut. 8.§.ſi
debitor vendiderit. Quare l. 2. huius noſtri tituli non
ſic accipi debet, vt emptor probet poſſeſſionem ſibi
fuiſſe traditam: ſed vt emptor, qui rem ſibi venditam
& traditam dicit, probet hæc facta eſſe cum creditoris
conſenſu. IV. Etiamſi heres debitoris vendiderit, d.l.
ſicut.§.ſi debitori. V. In quacumque alienatione, vt in
donatione, permutatioac, dotis donatione, legato, D.
eod.l.4.§.1.d.l.ſicut,§.venditionis,& l.Lucius.11.

¶ Sed excipitur, I. Niſi is conſenſerit, qui iure con- 6
ſentire non potuit, vt pupillus ſine tutore, D.eod.l.7.in
princ. II. Niſi creditor ſalua pignoris ſui cauſa aliena-
tioni conſenſerit, d.l.4. §. 1. Quid ergo, ſi hoc non ex-
preſſerit, ſe ſalua pignoris ſui cauſa conſentire? Diſtin-
ctio eſt adhibenda: quia ſi tantùm ſciuit creditor pi-
gnus vendi, neque contradixit, ius ſuum non amiſit:
ſed tum demum pignus remiſiſſe videtur, cùm expreſ-
ſè venditioni conſenſit, putà venditionis tabulis non
per errorem nec deceptus ſubſcribens, d.l.ſicut. §. non
videtur. vel à debitore de futura alienatione admoni-
tus eſt, putà per publicum programma, l.6. vel re publi-
cè diſtracta ſub haſta, l.ſi hypotheca. 8. III. Niſi poſt
tempus à creditore definitum alienatio facta ſit: vt pu-
tà quia creditor debitori conceſſit, vt pignus intra an-
num venderet, ille autem poſt annum vendidit, d.l. ſi-
cut.§.pe. IV. Niſi debitor aliter rem alienauerit, quàm
creditor conceſſit, vt putà creditor permiſit vendere,
vt ex pretio ſibi ſatisfieret: debitor autem rem dona-
nit, contra ſi permiſſa donatione, debitor rem vendi-
derit, pignus liberatur, niſi in donatarij, quem dilige-
bat, gratiam donari permiſerat. Item ſi permiſſa ven-
ditione, res in dotem data ſit, pro vendita habetur pro-
ter onera matrimonij. Denique facti quæſtio eſt, an
creditor in aliquod alienationis genus expreſſè con-
ſentiens, in alterum quoque conſentire videatur, d. l.
ſicut.§.ſed ſi permiſerit.& §.ſeq. V. Niſi venditio con-
ſenſu creditoris facta, effectu careat; veluti quia con-
ſenſu contrahentium reſoluta ſit, D.eod. l. voluntate.
10. ¶ Secunda cauſa eſt, ſi ſeruum pigneratum debitor 7
conſenſu creditoris manumittat, l. 1. ¶ Tertia cauſa 8
eſt, ſi debitor conſenſu primi creditoris eandem rem
obliget

Digitized by Google

obliget ſecundo,D.quib.mod.pign.ſoluit,l.Paulus. 12.
in princ.eſt tamen facti quæſtio:quia interdum primus
creditor ſecundæ obligationi conſentit , non vt ſuum
pignus perdat , ſed vt ipſe ſecundo loco conſtituatur,
D.qui pot.in pign.hab.l.creditor.12.§. ſi tecum.Igno-
rans autem vel inuitus creditor per obligationem po-
ſteriorem non læditur,l.3.niſi poſteriori loco res obli-
gata ſit creditori priuilegiario,qui ratione priuilegij ſit
potior in pignore,vt mulieri propter dotem, ſupr. qui
pot.in pign.hab.l.vlt.Sed quicquid de ordine credito-
rum dicendum ſit , numquam primus creditor ius pi-
gnoris amittit , ſi eo inuito vel ignorante debitor rem
10 ſecundo pignerauit. ¶ Quarta cauſa eſt , ſi creditor
chirographum , quo obligatio pignoris continebatur,
debitori reddi iuſſerit,l.7.nam & principalis obligatio
reddito chirographo inefficax redditur , quaſi tacitè
pactum de non petendo factum ſit, D.de pact.l.2.§.1.
quamuis nec reddito pignore obligatio principalis
fiat inefficax,D.eod.l.3.nec inutili pacto de non peren-
11 do infirmetur pignus,l.5. ¶ Quinta cauſa eſt,ſi is , qui
pro debitore ſoluit , ei pignus à creditore receptum
tradiderit: hoc enim caſu obligatio pignoris ſemel ex-
tincta non poteſt iterum inſtaurari : ſed ad repetẽdam
pecuniam ſolutam,aduerſus eum, pro quo ſoluit , ha-
bet actionem mandati,quia eius mandato ſoluit,l.cùm
ex cauſa. 9. quòd ſi ſine mandato ſoluiſſet,ſine dubio
ageret negotiorum geſtorum,ſupr.de negot.geſt.l.2. l.
ſi filius.12.§.1.niſi debitoris intereſſet non ſolui , D.eo.
12 l.cùm pecuniam.43. ¶ Quartò quæritur , qui ſint re-
miſſionis effectus. Tres huius remiſſionis effectus
proponuntur. I.Pignus vel hypotheca ſoluitur,l.2.& l.
4. II. Seruum,qui pigneratus fuerat,manumiſſum ne-
que creditor neque creditoris heres in ſeruitutem pe-
tere poteſt,l.1. III. Si debitor rem conſenſu credito-
ris alienatam , iterum acquiſierit , hæc res generali
præſentium & futurarum rerum hypotheca non con-
tinetur,l.vlt.ſed ſi iterum ſpecialiter obligetur,pigno-
ri nexa erit,l.4.

Tit. XXVI. Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri.

1 CVm duplex ſit nouatio ; altera volunta-
ria , quæ fit per ſtipulationem , veluti ſi
nouandi causâ ſtipuleris à Seio , quod
Titius tibi debet:altera neceſſaria , quæ
fit iudicio, veluti ſi contra Titium debi-
torem tuum egeris , & eum condemnaueris , ſupr. de
vſur.rei iudica.l. vlt. verſ. ſi enim nouatur. & D.de pi-
gnorib.l.ſi fundus. 16. §. ſi pluris. & de nouat.l.aliam.
29.per illam pignus liberatur,niſi in noua obligatione
conſtituenda repetatur,l.vnic.in princ.&D. de pigner.
act.l.ſolutum.11.in princ.per hanc non liberatur , d.l.
vnic.§. 1. & ſupr.de pignorib.l.quamuis.8.&D.eod.l.
grege.13.§.etiam.
2 ¶ Cùm autem pignus repetitur, eoſdem habet effe-
ctus,quos ante nouationem habebat , D.qui pot.in pi-
gn.hab.l.3.in princ.l.creditor.12.§.Papinianus.& l.vlt.
in princ.Inter quos hic eſt, vt ſoluto debito hypothe-
cario,creditor ob debitum chirographarium nondum
ſolutum retinere pignus poſſit:quia debitorem pigne-
ratitia agentem ſummouet exceptione doli mali , vt
pote cùm debitor tantùm hypothecarium debitũ ſol-
uens,non videatur bonam fidem adgnoſcere, ſed tan-
tùm pignoris recipiendi cauſa ſoluere. Ergo ob debi-
tum hypothecarium datur debitori perſecutio & re-
tentio pignoris:ob chirographarium non datur perſe-
cutio,ſed tantum retentio,ſi ei ſolum hypothecarium,
non etiam chirographarium debitum offeratur , d.l.
vn.§.at ſi in poſſeſſione. Hypothecarium debitum ap-
pello,cui pignus ſine hypotheca acceſſit:chirographa-
rium verò,quod eſt ſine pignoris & hypothecæ acceſ-
ſione,nudo chirographo comprehenſum,vt in d.l. vn.
in fi.& ſimiliter chirographarius debitor dicitur , qui
chirographum dedit ſine pignore,ſup.ſi cert.pet.l. vlt.
& infr.de nouat.l.pe.& chirographarius creditor , qui
chirographum ſine pignore accepit , ideóque diſtin-
gũitur ab hypothecario creditore , ſupr. qui potio. in
pigno.hab.l.cùm tibi.10.& de bon. auctor.iud. poſſid.
l.4.& 6.&D.eo.l.pen.& chirographaria pecunia,cuius
obligatio in chirographum collata eſt, pignore & hy-
potheca non accedente,vt in hac rubrica.
¶ Quoddixi,pignus retineri ob debitum chirogra- 3
pharium,tribus modis limitatur. I.Obtinet in debito-
re,non in alio,vt in ſecundo creditore,qui primo cre-
ditori offerens debitum hypothecarium, ei pignus au-
fert,licèt non offerat debitum chirographarium : quia
mala fides , quæ debitorem repetentem pignus ſum-
mouebat,in ſecundo creditore locum nõ habet, quip-
pe qui nihil primo creditori debet,d.l.vn.§.vltim. Ea-
démque ratio eſt extraneæ perſonæ, cui ſufficit offerre
debitum hypothecarium : cur enim exceptione doli
mali ſummoueatur, cùm omni dolo careat ? II. Obti-
net in ſorte,non in vſuris,ſupr.de vſur.l.4.Nam pecu-
niæ appellatione in d.l.vn.§.pe. ſignificatur ſors , vt &
in l.lecta.40.D.de reb.cred.& aliis locis. III.Ita demũ
in ſorte obtinet , ſi ſimpliciter ſors debeatur , neque
conuentio aliqua interuenerit ſortem à pignore ſe-
iungens:ſicut enim ſi pignus obligatũ ſit dumtaxat in
ſortem, non poteſt retineri nomine vſurarum:ita ſi ſit
obligatum dumtaxat in vſuras,non poteſt retineri no-
mine ſortis:quia contrahentium voluntas fuit,vt alte-
ri obligationi pignus accederet , ab altera omnino ſe-
pararetur,argum.l.vlt.ſupr.tit.prox. Et hæc mihi vide-
tur ſententia d.l.ſolutum. §. ſi in ſortem. quam aliter
interpretatur Robertus lib.1.Receptar.lectionum , ca.
17.aliter Cuiac.lib.5.Obſeru.cap.18.& lib. 15.cap. 22.
¶ Vtrùm autem pignus obligatum in ſortem , cenſea- 4
tur etiam obligatum in vſuras,docui in commentario
d.l.4.ſupr.de vſur.

Tit. XXVII. De diſtractione pignorum.

R. 11. *v.*	*XI.* 10. *ij.*
I. 10. *iv.*	*XII.* 4.
II. 9. 10. *p.*	*XIII.* 13.
III. 14.	*XIV.* 9. 10. *iv.*
IV. 11. *ij. iv. v.*	*XV.* 1. 13.
V. 10. *iv.*	*XVI.* 10. *iv.*
VI. 10. *iv.*	*XVII.* 10. *j.*
VII. 11. *j. v.*	*XVIII.* 13.
VIII. 10. *iv.*	*XIX.* 10. *ij.*
IX. 11. *iv. v.* 14.	*XX.* 14.
X. 3. 11. *vj.*	

SÆpe contingit , vt pignus ſoluatur rei pi- 1
gneratæ diſtractione, vel quia debitor eam
conſenſu creditoris vendit, vt docui ſup.de
remiſſ.pign.vel quia creditor vendit , vt ex
rei pretio conſequatur quod ſibi debetur , l.obligaris.
15.& ſupr.de remiſſ.pign.l.ſi hypothecas.8.Quare hu-
ius tit.duo ſunt capita : primum de venditione facta à
debitore,alterum de facta à creditore.
¶ In priori capite proponuntur duo caſus:aut enim a
debitor pignus vendit creditori , aut extraneo.
¶ Priori caſu rata eſt venditio, niſi per dolum vel 3
metum facta ſit,l.& qui.10. verſ.ſanè. Adde , nec ven-
ditor ſit læſus vltra dimidiã iuſti pretij, ſup.de reſcind.
vendit.

Digitized by Google

4 vendit.l.2.& l.ſi voluntate. 8. in fin. ¶ Poſteriori caſu
valet quidem venditio,ſed ſalua cauſa pignoris,ſi ſine
conſenſu creditoris facta ſit,l.ſi debitor.12.ceteroquin
creditor venditioni conſentiens,ius pignoris remitte-
re cenſetur,vt expoſui ſupr.de remiſſ.pign.

5 ¶ Quid ergo, ſi in contrahendo pignore conuene-
rit,ne debitori pignus vendere liceret?hæc conuentio
valet,adeo vt venditio à debitore facta non teneat, D.
h.t.l.7.§.vlt.vide Centur.2.quæſt.10.

6 ¶ Quod autem dicitur in l.ſi is qui rem.66.in prin.
D.de furt.debitorem,qui rem pigneratam vendit, fur-
tum committere,tum demum obtinet,cùm duæ con-
ditiones adſunt:quarum altera eſt, vt inuito creditore
vendat:altera,vt vel ſit hypotheca ſpecialiter obligata,
vel pignus,cuius furtum debitor dicitur facere credi-
tori,quamuis rem ſuam ſurripiat, ratione poſſeſſionis
ad creditorem pertinentis,Inſt.de oblig.quæ ex delict.
7 §. aliquando. ¶ In ſecundo capite de pignore diſtra-
hendo à creditore, id eſt, de re pignerata à creditore
8 vendenda,diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæ-
ritur, an creditori liceat pignus vendere. Prima facie
non videtur poſſe vendere: quia venditione id agitur,
vt rei dominium per traditionem transferatur in em-
ptorem,D.de contrahen.empt.l. pe.§. vlt. quod credi-
tor,qui dominus non eſt,ſupr.de pign.act.l. pignus. 9.
facere non poteſt,D.de diu. reg.iur. l. nemo plus iuris.
54.Contrarium verius eſt:quia nihil refert, vtrum do-
minus,an alius eius cõſenſu rem tradat emptori: æquè
enim vtroque caſu dominium in emptorem transfer-
tur,D.de acq.rer.do.l.qua ratione. 9. §. nihil autem. &
Inſt.de rer.diuiſ.§.nihil autem. domini autem conſen-
ſu diſtractio & traditio pignoris à creditore fieri intel-
ligitur;quia cùm debitor pignus dedit,expreſſè pactus
eſt,vel tacitè pactus cenſetur,vt, niſi creditori ſatisfa-
ceret,ei pignus vendere liceret,Inſt. quib. alien. li. vel
non.§.1.Quid ergo,ſi in contrarium pactus,ſit ne ven-
dere liceret? Hoc pactum ſic interpretamur, ne liceat
vendere, dummodò debitor ſoluat quod debet: ergo
nihilominùs creditor pignus vendere poterit, dum-
modò priùs debitori ter denunciauerit vt ſoluat, D.de
pignerat.act. l. 4.

9 ¶ Sed quid, ſi debitor pignus precariò poſſideat,
quomodò poterit creditor illud emptori tradere, niſi
à debitore repetat? Rem igitur litigioſam vẽdere vide-
tur:cui conſequens eſt,vt venditio non valeat,infr. de
litigioſ.l.2.& l.vlt.Contrarium reſpondetur,l.2. l. ſi in
hoc. 14.& infr.tit.prox.l.1.& 2. & infr. de litigioſ. l. 1.
quia res litigioſa dicitur,de cuius dominio eſt contro-
uerſia,Nou.112.c.1. in caſu autem propoſito nulla eſt
controuerſia de dominio.

10 ¶ Sed ita demum creditor pignus vendere poteſt,ſi
ei res ſit obligata,d.l.2.Quare pignus vendere nõ poſ-
ſunt,I.Creditor chirographarius,qui ſi vẽdat,res emp-
tori à creditore hypothecario poterit auferri,l.rei cre-
ditor.17.II. Is, cuius pecuniam alius ſuo nomine cre-
didit,niſi creditori ſucceſſerit,l.pen.III. Qui à mulie-
re pro alio intercedente pignus accepit, l. mulier. 11.
quia S.C.Velleiano pignus infirmatur,D.ad S. C.Vel-
leian.l.quamuis.8 in princ.l.ſi mulier.32.§.1.Secus eſt,
ſi alius,putà maritus,rem quaſi ſuam, diſſimulãte mu-
liere,creditori ignoranti pignerauit: quia pignus hoc
caſu tenet,ac vendi à creditore poteſt,d. l. mulier.pro-
prerea quòd ſenatus mulieribus deceptis, non deci-
pientibus ſuccurrit,D.ad S.C.Vellei.l. 2.§.ſed ita. IV.
Creditor, qui tantum ex fructibus pignoris percepit,
quãtum ſibi debebatur,l.1.Idem eſt,ſi alio quouis mo-
do pignus liberatũ ſit,veluti ſi debitor ſoluerit (dum-
modò totum,non partem ſoluerit,l.6.& l.vnus.16.)aut
quicquid debebat,creditori ante venditionem pigno-
ris obtulerit;eóque nolente accipere,conſignauerit ac
depoſuerit,l.5.& l.ſi priuſquam. 8. & infr.tit.prox.l.2.
vel aliter creditori ſatisfecerit,l.ſi in hoc.14. ¶ Secun- 11
dò quæritur,quæ obſeruare creditor debeat in pigno-
re vendendo.Debet autem,I.Obſeruare pacta conuen-
ta,ſi in contrahendo pignore pacta interuenerint, l.7.
& infr.de iur.dom.impetr.l.vlt.§.1. II.Teſtatò denun-
ciare debitori,vt ſoluat, alioqin ſe pignus diſtractu-
rum,l.4.& infr.de iur.dom.impetran.d.l.vlt.§.1.Semel
autem denunciare debet,niſi pactus fuerat de pignore
non vendendo:vi namq; huius pacti fit, vt ter denun-
ciare cogatur, D. de pign.act.l. 4.III. Pignus venale
publicè proſcribere,ſecudum ius antiquum, quod de-
ſuetudine ante Iuſtiniani tempora,& Iuſtinianea con-
ſtitutiune ſublatum eſt,d.l.vlt.in pr.Huius proſcriptio-
nis mentio fit etiam in l.4.ſupr.de diſtract.pignor.IV.
Solemniter ſub haſta vendere, ita vt plus offerenti ad-
dicatur,l.4.& l.quæ ſpecialiter.9.vnde vocatur diſtra-
ctio pignorum tam in hac rub quàm multis aliis locis:
quia diſtractionis vocabulum maximè conuenit au-
ctioni, id eſt, venditioni quæ ſub haſta fit, propterea
quòd ſi multæ res ſiue ſpecialiter obligatæ,ſiue gene-
rali hypotheca comprehenſæ vendantur,quodammo-
dò lacerantur,& diſtrahuntur in diuerſas perſonas, vt
loquitur Cic.pro Quintio. V.Bona fide vendere, d. l.
4.d.l.7.d.l.quæ ſpecialiter. VI. Non ſibimetipſi per ſe
vel per alium emere,ſed alij vendere: alioquin res ei à
debitore auferri poterit,l.& qui. 10. Alia ratio eſt pi-
gnoris,quod in cauſa iudicati capitur, & per officium
diſtrahitur: hoc enim creditori plus offerenti addici
nihil vetat,ſupr.ſi in cau. iudica. pign. capt. ſit,l.2.§.1.
¶ Tertiò quæritur, qui ſint effectus venditionis rectè 12
à creditore factę. Hi effectus partim ſpectantur in per-
ſona emptoris, partim inter debitorem & creditorem.

¶ Quod ad emptorem attinet, de proprietate vinci 13
non poteſt, l. qui à creditore. 18. nec ſolùm habet re-
tentionem,ſed etiam rei vindicationem,dummodò res
à venditore ei tradita fuerit, l. qui prædium. 13. & l.
obligatis. 15. quia creditor licèt pignoris dominus nõ
ſit,tamen eius dominium in emptorem transfert, pro-
pterea quòd voluntate debitoris id facere videtur,
tanquam debitor id in pignore contrahendo conceſ-
ſerit,Inſt.quib.alien.lic.vel non. §. 1.nihil enim refert,
vtrum dominus,an alius eius voluntate rem tradat,D.
de acq.rer.do.l.qua ratione.9.§.nihil autem.& Inſt. de
rerum diuiſ.§.nihil autem.

¶ Quod verò ad creditorem & debitorem ſpectat, 14
ſic diſtinguitur:Aut creditor rem tanti vẽdidit, quan-
tum ſibi debebatur,aut minoris,aut pluris. Primo caſo
neque creditor,cui ſatisfactum eſt,agere poteſt contra
debitorem:neque debitor cõtra creditorem nihil præ-
ter debitum conſecutum. Secundo caſu creditor reſi-
duum petere poteſt,l.3.& d. l. quæ ſpecialiter. & infr.
de iur.do.impe.l.vlt.§. pen.Tertio caſu creditor actio-
ne pigneratitia cogitur ſuperfluum debitori reſtitue-
re,non rem,quam fortaſſe ea pecunia ſibi comparauit,
l.vlt.& inf.de iu.dom.impetr.d. l. vlt.§. ſin verò credi-
tor.Et ſiue hanc pecuniam fœnori dederit,ſiue ea vſus
ſit,ſiue in ea reſtituenda moram fecerit, etiam vſuras
præſtare cogetur,D.de pigner.act.l.6.§.vlt.& l.7.Si ta-
men nondum ab emptore exegit, vrgeri à debitore ad
ſuperflui reſtitutionem non poteſt:ſed expectandum
eſt,donec exigat, niſi debitor malit actiones ad id exi-
gendum ſibi cedi à creditore aduerſus emptorem, D.
eod.l.eleganter.24.§.pen.Quid ergo dicendum, ſi de-
bitor creditori obiiciat, quaſi dolo vel gratia rem vi-
liori pretio vendiderit? Iuriiurãdo creditoris res com-
mittitur, vt ſi iuret ſe bona fide vendidiſſe quanti plu-
rimi vendere potuit, eius iuratæ aſſertioni fides ha-
beatur,infr.de iur.dom.impetr.d.l.vlt.§.pen.

Tit. XXVIII.

Tit. XXVIII. Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe.

I. 2.j. | *II. 2.ij.iij.3.*

1 DE diſtractione pignorum datur hoc tit.
regula, debitorem non poſſe impedire,
quo minùs creditor pignus diſtrahat.
Huic regulæ adduntur tres productio-
nes, & vna exceptio. ¶ Productiones hæ
2 ſunt. I. Etiamſi debitor in teſtamento vetuerit pignus
vendi, adiecta pœna, vt, ſi vẽdatur, fiſci fiat, l. 1. II. Etiã-
ſi denunciauerit creditori, ne venderet. III. Etiamſi
denunciauerit emptori, ne emeret, l. 2. Non enim pro-
pterea creditor vendit rem litigioſam, ſup. tit. prox. l. 2.
& infr. de litig. l. 1. quia denunciatio impediendæ ven-
ditionis causâ facta non reddit rem litigioſam, D. eod.
l. 1. in princ. Sed tum demum res litigioſa dicitur, cùm
3 de eius dominio controuerſia mota eſt, No. 112. c. 1.
¶ Exceptio eſt, niſi debitor creditori totum debitum
obtulerit, &, ſi is accipere noluerit, obſignatum depo-
ſuerit, l. 2. Hæc oblatio, conſignatio & depoſitio pecu-
niæ debitæ ante venditionem pignoris fieri debet,
poſtea non admittitur, ſupr. ſi antiq. cred. pign. ven-
did. l. 2.

Tit. XXIX. Si vendito pignore agatur.

I. 4. | *IV. 7.*
II. 2.3.4. | *V. 5.*
III. 6.

1 HIc titulus pertinet ad effectum venditionis
pignoris à creditore factæ, vt ſciamus, an
debitori aduerſus emptorem, vel aduerſus
creditorem hoc nomine aliqua actio com-
petat. Diſtinguũtur autem quatuor caſus: quia vel cre-
ditor iure vendere non potuit, putà quia ante diem,
aut contra pacta vendidit, vel iure vendere potuit: &
hoc caſu ſubdiſtinguitur: quia vel bona fide vendidit,
vel mala fide, ſeruatis tamẽ ſolemnitatibus iure in di-
ſtrahendo pignore requiſitis, vel mala fide & iis ſo-
2 lemnitatibus neglectis. ¶ Primo caſu, quo creditor
non iure vendidit, duæ quæſtiones in l. 2. deciduntur.
3 ¶ Primò quæritur, an debitor, vel eius heres poſſit rem
petere ab emptore qui eã à creditore ex cauſa emptio-
nis accepit. Reſpondetur, poſſe, d. l. 2. id eſt, poſſe rem
vindicare: quia rem pignerando, eius dominium reti-
nuit, ſup. de pigner. act. l. pignus. 9. nec illud venditione
à creditore perperam facta amiſit. Excipitur, I. Niſi de-
bitor nolit emptori reſtituere, quod emptor creditori
ſoluit, quatenus id valuit ad pignus liberandum, D. de
rei vindic. l. emptor. 65. in pr. Non dico cum Accurſ. de-
bitorem emptori pretium, quo à creditore emit, offer-
re debere: quid enim ſi plus ſit in pretio, quàm in de-
bito? Certè non reſtituit quaſi rei pretium, ſed tãquàm
in rem ſuam verſum per debiti & pignoris liberatio-
nem. Rurſus non dico cũ Cuiacio non eſſe 10 rem de-
bitoris verſum, ac debere emptorem recipere pretium
à creditore à quo emit, per l. ſuper empti. 16. infr. de
euict. quæ non loquitur de venditione facta à credito-
re, ſed ab extraneo non habente ius in re, vt & l. 3. ſup.
de rei vindic. & l. 7. infr. ad S. C. Velleian. Denique, qui-
cumque rem vendiderit, non eſt in hac quæſtione ſpe-
ctandum quo pretio res empta ſit, ſed quãtum emptor
creditori intra debitam à rei domino quantitatem ſol-
uit. II. Niſi poſſeſſor rem vſuceperit: tunc enim actio
debitori tantum contra creditorem ſupereſt, d. l. 2. de
qua actione dicam in ſequenti quæſtione. Certi nam-
que iuris eſt, veterem dominũ vſucapione dominium
& rei vindicationem perdere. Supponendi ſunt igitur
in d. l. 2. termini habiles: & cùm agatur de ſeruis pigne-
ratis, non ſolùm oportet emptorem bona fide emiſſe,
ſed etiam creditorem bona fide vendidiſſe: alioquin
ſerui, tanquam furtiui, non potuiſſent vſucapi, Inſt. de
vſuc. §. furtiuæ. ¶ Secũdò quæritur, an debitori aduer- 4
ſus creditorem actio detur. Reſpondetur dari ad con-
ſequendum pretium, etiamſi actio contra poſſeſſorem
propter vſucapionem ſublata ſit. Intellige, offerẽti de-
bitum dari actionem pigneratitiam in id quod inter-
eſt, quo verum rei pretium continetur. Hæc dicta ſint
de primo caſu. ¶ Secundus caſus eſt, cùm creditor re- 5
ctè & bona fide pignus vendidit, quod iure vendere
poterat. Hoc caſu debitor nullam habet actionem, ne-
que contra creditorem, neque contra emptorẽ, ac fru-
ſtra illi debitum, aut huic pretium offert, ſupr. ſi antiq.
cred. pign. vend. l. 2. Excipitur, niſi pignus pluris diſtra-
ctum fuit, quàm creditori deberetur: tunc enim debi-
tor, non ab emptore, vel herede eius; ſed à creditore,
vel ab eo qui creditori ſucceſſit, ſuperfluum petere po-
teſt actione pigneratitia, l. vlt. ¶ Tertius caſus eſt, cùm 6
creditor, qui iure pignus vendere potuit, ſolemniter
illud, ſed mala fide diſtraxit, putà curauit, vt vili pretio
in gratiã emptoris, & fraudem debitoris addiceretur.
Hoc caſu debitori aduerſus creditorem datur actio pi-
gneratitia in id quod intereſt: aduerſus emptorem au-
tem nulla actio competit, niſi tria cõcurrant. I. Emptor
mala fide emerit. II. Creditor non ſit ſoluẽdo. III. De-
bitor emptori offerat pretium cum vſuris, vt recipiat
rem cum fructibus, d. l. 1. & 3. ¶ Vltimus caſus eſt, cùm 7
creditor mala fide pignus diſtraxit, non ſeruatis ſolem-
nitatibus, quæ iure in diſtrahẽdo pignore requiruntur.
Hoc caſu, ſi emptor ſit fraudis particeps, electio da-
tur debitori, vtrùm malit agere contra creditorẽ actio-
ne pigneratitia in id quod ſua intereſt, an reſciſſa ven-
ditione rem ab emptore cõſequi, l. pe. vbi non iubetur
offerre pretium, ſed puto, hoc ſupplendum eſſe ex l. 1.
& tam in hoc caſo, quàm in præcedẽti exiſtimo actio-
nem, quæ datur debitori aduerſus emptorem, eſſe vti-
lem rei vindicationem, quæ appellatur reſciſſoria: quia
d. l. 1. vtitur verbo reſtituendi, & d. l. pen. verbo reuo-
candi: ergo actio reſciſſoria non ſolùm datur duobus
illis caſibus, quos expoſui in §. rurſus. & §. ſeq. Inſtit. de
act. ſed quotieſcumque rei vindicatio per actum ali-
quem amiſſa, actu illo per prætorem reſciſſo, reſtitui-
tur, vt in caſibus modò expoſitis.

Tit. XXX. De luitione pignoris.

I. 1.j. | *III. 1.j.ij.*
II. 2.

LVitur, proinde liberatur pignus. I. Solutio- 1
ne totius debiti, l. vlt. & D. quib. mod. pign.
ſolu. l. 6. in princ. Solutione autem partis, li-
cèt obligatio principalis pro parte tolla-
tur, nihilominùs tamen totum pignus obligatum ma-
net. Quare vnus ex multis heredibus debitoris pro he-
reditaria ſua portione debitum ſoluens, etſi à principa-
li obligatione liberatur, tamen pignoris partem he-
reditariam ad ſe ſpectantem non recipit: pignoris
enim cauſa eſt indiuidua: & quamuis pignus non ſit
ampliùs obligatum pro parte heredis qui ſoluit, nihi-
lominùs totum obligatum manet pro partibus cohe-
redum qui nondum ſoluerunt, l. 1. & D. de euiction. l.
rem hereditariam. 65. Nihil autem refert, vtrùm
illud ipſum ſolutum ſit, quod debetur, an aliud
volenti creditori, d. l. vltim. nam inuito aliud pro
alio ſolui non poteſt, D. de reb. cred. l. 2. §. 1. II.
Oblatione debiti, d. l. 6. §. 1. videlicèt ſi debitor,

nolente creditore oblatam pecuniam accipere, eam
obſignatam depoſuerit, d. l. vltim. III. Quauis ſa-
tisfactione creditori præſtita, d.l.6. in princ.non tan-
2 tùm oblata, d. l. 6.§.1. ¶ Si verò principalis obligatio
ipſo iure conſiſtat, ſed exceptione elidatur, nihilomi-
nùs pignus durat, l. 2. & D.ad S. C.Trebell.l.debitor.
59.in princ.& de except. rei iud.l.pen.in fi.

Tit. XXXI. Si vnus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem ſuam debiti ſoluerit, vel acceperit.

1 QVod in tit. præcedente dictum eſt, pigno-
ris cauſam eſſe indiuiduam, nec diuidi ex
perſonis heredum, hoc titulo confirmatur:
quia etſi obligatio principalis, tam actiua,
quàm paſſiua, inter heredes ipſo iure diuiditur pro he-
reditariis portionibus ex lege xij.tabularum, l.1.& ſup.
fam.erciſc.l.6.& de hereditariis actioonibus l. 2. tamen
pignoris obligatio non diuiditur. Quare ſi multi ſint
heredes creditoris, pignus in ſolidum ſingulis tenetur:
& vno pro ſua parte debitum exigente, pignus in ſoli-
dum pro reſiduo, quod ceteris heredibus debetur, obli-
gatum manet, l.1.& ſupr.tit.prox.l.1. Item ſi multi ſint
heredes debitoris: quicumque pignus poſſidet, actione
hypothecaria in ſolidum conuenitur: & vel totum de-
bitum ſoluere, vel totum pignus reſtituere compelli-
tur, l.2.

Tit. XXXII. Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta non fuerit.

1 QVod dictum fuit, non lui pignus, niſi de-
bitum ſolutum, vel aliter creditori ſatis-
factum ſit: tunc obtinet, cùm obligatio
principalis conſiſtit: nam ſi quis ſpe pe-
cuniæ mutuò accipiendæ, cautionem (id
eſt, chirographum) & pignus dederit: quia per exce-
ptionem non numeratæ pecuniæ principalis obliga-
tio infirmatur, eadem exceptio facit, vt pignus effica-
citer obligatum non ſit, l. 2. Quare ſi creditor rem ſibi
pignori datam poſſideat, & eam debitor petat actione
pigneratitia, D.de pigner.act.l.ſolutum.11.§.1.vel tan-
quam dominus, ſupr.eod.l.pignus.9. vindicet; creditor
autem excipiat de pignore dato & pecunia non ſoluta
ſecundum l.nec creditores.10.ſupr.eod. debitor repli-
cabit de non numerata pecunia, atque ita intentionem
(id eſt, exceptionem) creditoris elidet. Si verò debitor
poſſideat, & creditor contra eum actionē hypotheca-
riam moueat: eâdem exceptione non numeratæ pecu-
niæ ſummouebitur, l.1.& ſup.de non numerata.pecu.l.1.

Tit. XXXIII. De iure dominij impetrando.

I. 2. 6. v.	*§. ſin autem tempore. 6. v.*
II. 3. 8.	*§. & poſtquàm. 7. j.*
III. p. 6. iij. 7. j.	*§. ſed ſi quidem minus. 7. ij.*
§. j. 5. 6. j. ij.	*§. pen. 7. ij.*
§. ſin verò nemo. 6. iv.	*§. vlt. 7. ij.*

1 VLtimus diſſoluendi pignoris modus eſt, ſi
creditor dominium eius impetrauerit, D.
de pigner.act.l.eleganter. 24. in princ. qua
de re ſub hoc titulo diſſoluuntur quinque
2 quæſtiones. ¶ Primò quæritur, quid, ſeu cuius rei do-
minium addicatur creditori. Hic diſtinguitur inter
ſpecialem & generalem hypothecam. Quod enim ſpe-
cialiter obligatum eſt, creditori addici poteſt: ſi verò
omnia debitoris bona ſint hypothecæ ſubiecta: non
poſſunt omnia creditori addici, ſed tantùm pro modo
debiti ſit alicuius rei, vel aliquarum rerum addictio, l.
1. & ſupr. de bon. auct. iud. poſſid. l.6.& ne pro dote
mul.bona quon.mar.addic.l. vn. ¶ Secundò quæritur, 3
quis dominium creditori addicat. Reſpondetur, ſolum
principem addicere, l.2.& l. vlt. §. ſin autem tempore.
¶ Tertiò quæritur, quæ ſint in iure dominij impetran- 4
do à creditore obſeruanda: vbi ſic diſtinguitur: Aut ali-
qua, aut nulla pacta in pignore contrahendo interue-
nerunt. ¶ Priori caſu pacta ſunt ſeruanda, l. vlt. §. 1. Si 5
tamen cōuenerat, ne creditor pignus vēderet: nihilo-
minùs creditor poſt ternam denunciationem debitori
factam, eo non ſoluente poterit pignus vendere, D.de
pigner.act. l. 4. conſequenter, ſi emptor non reperia-
tur, dominium pignoris impetrare, ſecundum ea quæ
mox docebo. ¶ Poſteriori caſu creditor hæc debet 6
obſeruare. I. Teſtatò denūciet debitori, vt ſoluat, cum
vendendi pignoris comminatione, niſi debitum ſolua-
tur, aut debitorem per iudicem condemnet, d.l. vlt. §.
1.& ſup.ſi in cau.iudica.l. vlt. Sufficit autem regulari-
ter vna denunciatio: ſed interdum tres requiruntur, vt
nuperrimè docui. II. Biennium à die ſententiæ vel de-
nunciationis computandum expectet, antequàm pi-
gnus diſtrahat, l.vlt.§. 1. III. Poſt biennium elapſum,
iure antiquo inſpecto pignus publicè proſcribat: ſed
hæc proſcriptio in deſuetudinem abiit, d.l.vlt.in pr. &
ſupr. de diſtract.pignor. l. 4. IV. Si nullus emptor in-
ueniatur, & debitor ſit præſens, ei denunciet iterum,
vt ſoluat, alioquin ſe dominium impetraturum. Si ve-
rò debitor ſit abſens, adeat iudicem, vt tempus ſtatuat,
intra quod debitor poſſit debitum ſoluere, & pignus
recuperare. Et ſi intra hoc tempus debitor non compa-
reat, iudex aliud tempus definiat, intra quod liceat de-
bitori ſe manifeſtare, ac pignus luere, d.l.vlt.§. ſin verò
nemo. Hoc tempore elapſo, ſi debitor vel non compa-
reat, vel totum debitum non offerat, licebit creditori
ius dominij impetrare. V. Libellum ſupplicem offerat
principi, vt ab eo dominium pignoris impetret, d.l.vlt.
§. ſin autem tempore. quem libellum rectè concipere
debet, ita vt in eo tria exprimat: nimirum nomina de-
bitorum, & eorum ceſſationem in ſolutione facienda,
& ſolemnitatum modò à nobis expoſitarum obſerua-
tionem à ſe adhibitam, l.1. ¶ Quartò quæritur, qui ſint 7
effectus dominij à creditore impetrati. I. Debitor in-
tra tempus conſtitutum poteſt, debitum ſoluendo, pi-
gnus recuperare, D.de acquir.rer.dom.l.ſi is qui. 63. §.
vlt.id eſt, olim intra annum, l. vlt.in pr. hodie ex Iuſti-
niani conſtitutione intra biennium, d.l.vlt. §. & poſt-
quàm. II. Si pignus minoris valeat, quàm creditori de-
beatur, reſiduum creditor actione perſonali petere po-
teſt. Si tantidem, pignus iure dominij retinet, omni
obligatione hinc inde ſublata. Si pluris, tunc in eo,
quod debitum excedit, integra debitori, & aliis credi-
toribus, ſi fortè aliis quoque creditoribus res pignera-
ta ſit, iura ſeruantur; adeo vt res communis pro ratis
portionibus fiat debitori, & creditori qui ius dominij
impetrauit. Sed ne aliqua controuerſia ex communio-
ne inter eos oriatur (quia rerum communio diſcordias
& contentiones producere ſolet, D. de lega. ij. l.cùm
pater.77.§.dulciſſimis.) creditori permittitur, vt debi-
tori, vel aliis eiuſdem debitoris creditoribus id offerat,
quo res pluris æſtimatur, quàm ſibi debetur, ita vt de
eo ſoluendo cauens competenter, (id eſt, pro qualitate
perſonæ repromittens, vel iurans, vel ſatiſdans, Inſt. de
ſatiſdat. §. ſed hodie.) totam rem iure dominij in ſoli-
dum obtineat, d.l.vlt.§.ſed ſi quidem. Quòd ſi dubite-
tur quanti res valeat, iudicis arbitrio æſtimabitur, d. l.
vltim.§. vltim. III. Creditor poteſt rem iure dominij
poſſeſſam

poſſeſſam vendere. Etſi quidem pluris vendat, quàm ſibi debebatur, ſuperfluum reddit debitori, d.l. vltim. 8 §.pe. quod expoſui ſupr. de diſtract. pign. in fi. ¶ Quintò quæritur, quomodò creditor à beneficio impetrati dominij cadat, ita vt rei dominium debitori, & priſtina obligatio creditori reſtituatur. Hoc autem contingit, ſi poſt dominium impetratum ſequentis anni vſuras à debitore accipiat, l. 2.

Tit. XXXIV. De pactis pignorum, & lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda.

I. 2.	*III.* 4.
II. 3.	

1 POſtremo loco, vt imponatur finis tractatui de pignoribus, agitur de pactis, quæ pignoribus accidunt. Quæ cùm multa & varia ac propemodùm infinita ſint, tria ſub hoc ti- 2 tulo declarantur. ¶ Primum eſt pactum, quo cõuenit, debitorem, niſi intra certum tempus debitá pecuniam ſoluerit, ceſſurum hypothecas creditori. Quęritur, quæ ſit vis huius pacti. Prima facie videri poteſt habere vim venditionis, vt intelligatur debitor quantitate, quam creditori debet, pignus ei vendere ſub conditione, ſi ei intra tempus, de quo conuenit, non ſolueret. Hæc interpretatio non accipitur: quia neque conuênit, vt debita quantitas eſſet hypothecarum pretium, neque vllum aliud pretium ſtatutum eſt: non poteſt autem eſſe emptio & venditio ſine pretio, Inſt. de empt. & vend. in pr. verſ. vlt. Quòd ſi conueniſſet, vt ea quátitate, quæ ſibi debetur, hypothecá creditor emptam haberet, eſſet lex commiſſoria in pignoribus reprobata, de qua paulò pòſt dicetur. Ergo dictum pactum nullam aliam vim habet, quàm vt creditor, ſi ei ſtatuto tempore non ſoluatur, poſſit pignus vendere: quod etiam ſine pacto haberet iure communi. Quare hypothecam iure communi vendere debet, l. 1. id eſt, iis omnibus obſeruatis, quæ à creditore in pignore diſtrahẽdo obſeruanda eſſe docuimus, ſupr. de diſtract. pign. cap. 2. 3 quæſt. 2. ¶ Secundum eſt pactum de pignore, quod ob periculum euictionis datum eſt, ſi euictio ſecuta non ſit, reſtituendo. Species ita poni debet. Vendidiſti Mæuio fundum: deinde, cùm Sempronius eum fundum à Mæuio vindicaret, tu, qui de euictione Mæuio tenebaris, ei alterum fundum (quem facilioris doctrinæ gratiâ vocemus vineam) pignori dediſti hoc pacto, vt ſi fundus non euinceretur, ipſe vineam obtineres: poſtea ſententia contra Sempronium lata, ſecuritas Mæuio parta eſt. Quæritur, an Mæuius cogatur tibi vineã reſtituere. Dubitandi cauſa, quam Hotomanus ſibi obſcuram eſſe fatetur, hæc eſt, quia non videtur conditio pacti eſſe impleta: quamuis enim Sempronius nõ poſſit ampliùs pignus euincere, tamen alius fortaſſe euincere poterit: ob quod periculum videtur pignus obligatum manere. Contrarium reſpondetur in l. 2. quia ob periculum euictionis, quæ à Sempronio imminebat, pignus contractum eſt; hoc igitur periculo ſublato, conditio pacti de reſtituendo pignore extitit. Quæro, qua actione poſſis à Mæuio vineã recuperare. Accurſ. dat actionem præſcriptis verbis, vel pigneratitiam. Hotomanus addit actionem ex vendito. Quæ ſententia vera eſſet, ſi pactum vẽditioni ineſſet, id eſt, incontinenti factum eſſet: cùm autem ſit de adminiculo contractus, id eſt, de pignore: factum ex interuallo, non poteſt ad agendum valere, D. de contrah. empt. l. pacta conuenta. 72. in pr. in ſpecie verò propoſita pignus ex interuallo datum eſſe, conſequenter pactum pignori adiectum, non ineſſe in venditione, facilè probari poteſt. Lex enim ait, *quem vendideras*, indicans venditionem pignus præceſſiſſe: deinde ait, *ab alio mota proprietatis quæſtione*: ergo non ſolùm venditio, ſed etiam euictionis iudicium, quod venditionem ſecutum eſt, pignerationem vineæ præceſſit: etenim dicere non poſſumus, iudicio euictionis pendẽte fundum fuiſſe venditum, quia eſſet venditio rei litigioſæ, proinde non valeret, infr. de litigio. l. 2. & l. vlt. Nou. 112. cap. 1. Quid ergo eſt, quod in d. l. 2. h. t. dicitur *emptionis inſtrumentis*? Hotomanus videtur ita hæc verba accipere, quaſi pactum pignoris inſertum ſit in inſtrumẽto venditionis, ideóque factum ſit incontinenti: quæ expoſitio ſuprà dictis repugnat. Ac vt omittam debuiſſe potiùs vocari inſtrumenta venditionis, quàm emptionis, cùm Imperator loquatur de pignore datu à venditore: vt, inquã, hoc omittam, certè Imperator non dicit pactum eſſe inſertum in inſtrumentis: nec vllum verbum addit, quo id colligi poſſit. Aliam igitur puto eſſe horũ verborum ſententiam, nempe tradidiſſe vineam Mæuio traditis inſtrumẽtis emptionis, (intellige emptionem, qua tu vineam comparaſti, non qua Mæuius à te fundum emit) nam qui inſtrumentum emptionis pignori dat, rem ipſam pignori dare cenſetur, ſupr. quæ res pignori oblig. poſſ. l. 2. ¶ Tertium pactum eſt lex com- 4 miſſoria, id eſt, pactum, vt, niſi debitor intra certum tempus creditori ſatisfecerit, pignus creditori committatur, id eſt, acquiratur: quod pactum, cùm hac ratione res viliſſimo pretio creditores debitoribus anferrent, à Conſtantino reprobatur, l. vlt. Aliud eſt pactum, vt debitore non ſoluente, pignus creditori emptum ſit iuſto pretio tunc æſtimandum: quod pactum iure probatur, D. de pignorib. l. ſi fundus. 16. §. vlt. Item alia eſt lex commiſſoria venditioni adiecta, vt, niſi emptor intra certam diem pretium ſoluerit, res ſit inempta: quam pactionem ius admittit, D. de lege commiſſ. l. 1. & paſſim.

Tit. XXXV. De exceptionibus, ſeu præſcriptionibus.

I. 19.	*VIII.* 8. 16. ij.
II. 18.	*IX.* 6. 9.
III. 22.	*X.* 7. 16. j.
IV. 8.	*XI.* 15. v.
V. 20.	*XII.* 8. 16. ij.
VI. 22.	*XIII.* 21.
VII. 22.	

POſtquàm de interdictis, & de actione hy- 1 pothecaria dictum eſt, ſupereſt, vt de exceptionibus pertractetur: hoc enim eſt tertium & vltimum remedium ad poſſeſſionem pertinens. ¶ Exceptionis & præ- 2 ſcriptionis vocabula hìc accipio ἐκ παραλλήλου, quamuis interdum præſcriptio ſumatur anguſtius pro exceptionis ſpecie ſumpta à tempore, vel à foro. ¶ Ver- 3 bum autem *exceptio* bifariam capitur. I. Generaliter, vt complectatur etiam replicationem, duplicationem, & ceteras vlteriores allegationes, quæ ab vtraque litigantium parte proponuntur, D. eod. l. 2. §. 1. & Inſtit. de replic. §. quarum. II. Specialiter, vt diſtinguatur à replicatione, duplicatione, & vlterioribus allegationibus, d. l. 2. in pr. & §. illud. & Inſt. de replic. in pr. Hæc ſignificatio ſæpe in legibus interpretandis accipienda eſt. In hac ſpeciali ſignificatione accipitur, cùm definitur excluſio quædã, quæ opponi actioni ſolet ad excludendum id, quod in intẽtionem vel condemnationem deductũ eſt, d. l. 2. in pr. ¶ Hic titulus diuiditur in tria 4 capita: in quorũ primo agitur generaliter de exceptionibus, in ſecũdo dantur generales quædam diuiſiones,

in tertio enarrantur quædam exceptionis ſpecies.
5 ¶ In primo capite de exceptionibus in genere quin-
6 que quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Prima quæſtio eſt, an
neceſſe ſit exceptionem proponere. Reſpondetur per
diſtinctioné: aut enim reus negat actoris intentionem,
quam confidit eum non poſſe probare, quia fortè ipſo
iure nou conſiſtit: aut eam fatetur, & omnem ſuæ de-
fenſionis ſpem in exceptione collocat: aut de ea du-
bitat. Primo caſu uon eſt opus vlla exceptione. Secun-
do caſu exceptio eſt neceſſaria, & in ea vertitur tota
quæſtio. Tertio caſu vtile eſt exceptionem propone-
7 re, l. ſi quidem. 9. ¶ Secunda quæſtio eſt, quis eacipiat.
Reſpondetur, reum excipere, actorem replicare, l. non
exceptionibus. 10. & D. eod. l. 2. §. illud. & Inſt. de replic.
in pr. ac deinceps reum duplicare, actorem triplicare,
reum quadruplicare, atque ita rem procedere, donec
partium diſceptationi finis imponatur; d. l. 2. §. pen. &
8 Inſt. de replicat. §. rurſus. & §§. ſeqq. ¶ Tertia quæſtio
eſt, quando exceptio ſit proponenda. Reſpoodetur, ex-
ceptionem peremptoriam quandocumque proponi
poſſe, dummodò ante ſententiam definitiuam propo-
natur, l. 4. l. præſeriptionem. 8. dilatotiam verò tantùm
iu litis exordio proponi poſſe: nam ſi aduocatus exce-
ptionem dilatoriam initiò prætermiſſam, poſtea vo-
luerit exercere, non tantùm eius fructu carebit, ſed
9 etiam auri libra multabitur, l. pen. ¶ Quarta quæſtio
eſt, quando eaceptio ſit probanda. Reſpondetur, pro-
bandam eſſe, poſtquàm actor intentionem ſuam pro-
bauerit, d. l. ſi quidem. quod quidem commune eſt tam
exceptioni peremptoriæ, infr. de præſcript. lon. temp.
l. emptor. 9. quàm dilatoriæ, infr. de probat. l. exceptio-
10 nem. 20. ¶ Quinta quæſtio eſt, an exceptio, quæ debi-
tori principali competit, interceſſotibus quoque pro-
ſit. Pro huius quæſtionis deciſione tradam regulam, &
regulæ interpretationem, rationem, productionem,
11 exempla, & exceptiones. ¶ Regulariter exceptiones,
quæ reo tribuuntur, etiam interceſſoribus proſunt, D.
h. t. l. omnes. 9. & Ioſtit. de teplic. §. vlt. Intellige exce-
ptiones ex perſona debitoris competentes, produci ad
interceſſorem: nam dicta regula non debet accipi de
exceptionibus interceſſori ex ſua perſona competenti-
bus, (putà ſi fideiuſſor pactus ſit ne à ſe petatur, vel bo-
nis ceſſit) ſed de exceptionibus ſumptis ex perſona rei
principalis, pro quo interceſſit, D. de fideiuſſ. l. ex per-
12 ſona. 32. ¶ Ratio huius regulæ duplex eſt. I. Propter
debitorem principalem: qui cogetur interceſſori, quic-
quid pro ſe ſoluerit, reſtituere: vode dictum eſt, eum,
qui ab interceſſore petit, vi ac poteſtate videri à reo
petere, D. de recep. qui arbitr. l. aduerſus. 29. & parum
intereſſe, vtrùm reus ſtatim & per ſe, an per interpoſi-
tam perſonam ſoluere cogatur, D. quar. rer. act. non
da. l. 1. §. exceptionem. II. Propter interceſſorem, ne
damno afficiatur, ſi fortè reus, à quo repetiturus eſt,
13 non ſit ſoluendo, D. de donat. l. fideiuſſori. 24. ¶ Pro-
ductiones dictæ regulæ ſunt duæ. I. Habet locum in
quocumque intereeſſore, vt fideiuſſore, eapromiſ-
ſore, & quouis alio, D. quar. rer. act. non da. d. l. 1.
§. exceptionem. & de fideiuſſ. d. l. ex perſona. II. Obti-
net etiam reo inuito, id eſt, quamuis reus nolit exce-
ptionem ſibi competentem transferre ad interceſſo-
rem: quia ipſo iore ad eum producitut etiam reo inui-
to, D. de donat. d. l. fideiuſſori. & hoc t. d. l. omnes. & de
14 fideiuſſ. d. l. ex perſona. ¶ Exempli gratiâ, ſequentes ex-
ceptiones reo tribuuntur, & ad interceſſorem produ-
cuntur. I. Rei iudicatæ. II. Doli mali. III. Iuriſiuran-
di. IV. Metus. V. Pacti in rem facti. VI. S. C. Vel-
leiani. VII. S. C Macedoniani. VIII. Quod libertatis
onerandæ cauſâ. IX. Quòd minor dolo malo circum-
ſcriptus ſit, D. h. t. l. 7. §. 1. & quar. rer. act. non da. l. 1. §.
exceptionem. X. Donationis vltra modum lege per-
miſſum factæ, D. de donat. l. fideiuſſori. 24. ¶ Excipiun- 15
tur à dicta regula ſequentes caſus. I. Si liberatio perſo-
naliter legata ſit debitori, ita vt teſtator nolit eam ex-
tendere ad interceſſorem, D. de liber. lega. l. 5. in princ.
II. Si pactum de non petendo, non in rem, ſed in per-
ſonam factum ſit, d. l. 5. & D. de pact. l. idem. 25. §. 1. III.
Si reus vtatur beneficio, ne condemnetur vltra quàm
facere poteſt, D. h. t. d. l. 7. in princ. & de re iudica. l. etſi
fideiuſſor. 24. & Inſt. de replicat. §. vlt. IV. Si interceſ-
ſor non habeat regreſſum contra eum, pro quo inter-
ceſſit, veluti ſi donandi animo fideiuſſit, D. de liber. le-
ga. d. l. 5. in princ. V. Si reus capite minutus ſit, infr. de
fideiuſſ. l. 1. nam eæ demum exceptiones ad intereeſſo-
res producuntur, quibus reus principalis integro ſtatu
manente vti poteſt, l. defenſiones. 11. Non obſtat, l. 4.
in pr. D. ſi quis cautionib. vbi fideiuſſor non vtitur ex-
ceptione ex perſona rei principalis, vt contingit in to-
to hoc noſtro tractatu, ſicut ſupr. expoſui, ſed ex ſua
perſona; quia reo ante diem, quo ſiſti debuit, mortuo,
fideiuſſor eum ſiſtere non tenetut: quòd ſi poſt eum
diem deceſſiſſet, fideiuſſor teneretar, D. qui ſatiſda.
cog. l. 4. Hæc de primo capite. ¶ In ſecundo capite dan- 16
tur tres exceptionis diuiſiones. I. In exceptionem pro-
priè dictam, & replicationem, l. non exceptionibus. 10.
& D. eod. l. 2. §. 1. Adde duplicationem, triplicationem,
quadruplicationem, & vlteriores actoris, vel rei alle-
gationes, d. l. 2. §. pe. & Inſt. de replic. to. tit. Exceptio eſt
excluſio actionis, d. l. 2. in princ. & §. illud. Replicatio
eſt excluſio exceptionis, d. l. 2. §. 1. & 2. & Inſt. de replic.
in pr. quæ ad muniendam actionem proponitur, d. l.
non exceptionibus. Duplicatio eſt replicationis exclu-
ſio, adiuuandi rei gratiâ, Inſt. de replic. §. rurſus. Tripli-
catio eſt duplicationis excluſio, adiuuandi actoris cau-
sâ, Inſt. eod. §. & ſi rurſus. Similiter quadruplicatio eſt
triplicationis excluſio, quæ reo ab actore obiicitur.
Omnes enim eiuſmodi defenſiones, excluſiones ſunt,
d. l. 2. §. illud. II. In peremptoriam, l. præſcriptionem.
8. & dilatoriam, l. pen. Peremptoria, quæ & perpetua
vocatur, litem in totum perimit: vt exceptio doli, vel
metus, vel rei iudicatæ. Dilatoria, quæ & tēporalis di-
citur, rem ad tempus differt: vt exceptio pacti ne intra
certum tēpus petatur, D. eod. l. 3. & Inſt. eod. §. appellā-
tur. & §§. ſeqq. III. In exceptionē perſonæ, vel rei co-
hærentem: hæc intereeſſotibus quoque prodeſt: illa ad
interceſſores non tranſit, D. eod. l. 7. Pleraſque autē ex-
ceptiones rei cohærere, & interceſſotibus quoq; pro-
deſſe, ſuprà docui. ¶ Sequitur tertium caput, quo ſpe- 17
cialiter agitur de quibuſdam exceptionibus: quæ par-
tim ſunt peremptoriæ, vt rei iudicatæ, doli, metus: par-
tim dilatoriæ, vt fori præſcriptio: partim variæ, vt ex-
ceptio pacti, quæ modò eſt perpetua, Inſt. eod. §. perpe-
tuæ. modò tēporalis, Inſt. eod. §. tēporales. ¶ Exceptio 18
rei iudicatæ ei tantùm nocet, qui in iudicio fuit, eiúſq;
heredi, ſupr. quib. res iud. non noc. to. tit. & D. qui po-
tio. in pign. hab. l. Claudius. 16. in fi. & de vſu & vſufr.
lega. l. is qui. 31. in fi. Quare ſi domū mecum commu-
nem habeas, & partē tuam vindicans ſuccubueris, ſen-
tentia mihi non nocebit, quò minùs partem meā vin-
dicare poſſim. l. 2. ¶ Doli exceptio latiſſimè patet: nam 19
& cum omnibus aliis exceptionibus concurrit; quia
dolo facit, quicumq; actionem mouet, quæ exceptio-
ne aliqua elidi poteſt, D. de doli ma. except. l. 2. §. & ge-
neraliter. & aliis exceptionibus ceſſantibus, in ſubſi-
dium datur, D. de pact. l. reſcriptum. 10. §. vlt. vt in ſe-
quenti ſpecie. Teſtator ſingulos debitores ſingulis
heredibus attribuit: putà cùm duos haberet debito-
res, Gaium & Mæuium, duos heredes inſtituit, Ti-
tium & Sempronium: ac nomen Gaij Titio, Mæuij
Sempronio prælegauit, poſtea teſtatore mortuo, here-
des ſcripti adiuerunt hereditatem: ac Mæuius Sem-
pronio

Digitized by Google

pronio ſoluit,quod defuncto debebat:nihilominùs tamen à Titio pro ipſius parte hereditaria conueniri poteſt:quia actiones hereditariæ,tam actiuæ, quàm paſſiuæ, lege antiqua duodecim tabularum inter heredes ipſo iure diuiduntur pro partibus hereditariis: quod ius pacto heredum, vel diſpoſitione teſtatoris nō mutatur,ſupr.de pact.l.pacto ſucceſſorum. 26. & fam. erciſc.l.6.& de hered. action. l. 2. & l.vlt.ſed quia Titius contra teſtatoris voluntatem petit, exceptione doli mali ſummouetur,l.1. vbi ponitur, debitorem ei ſoluiſſe,cui teſtator ſolui voluit, non vt hinc ſumatur ratio decisionis,(quia etiamſi nondum ſoluiſſet, eandem exceptionem haberet aduersùs alterum heredem, cui teſtator ſolui noluit, D. de doli ma. except.l.4.§. præterea.) ſed vt ſpecies magis dubia, & elegantior ſit: nam ſi non ſoluiſſet,minùs dubitãdum eſſet, quin poſſet à Titio herede conueniri, ſed etſi totum iam ſoluit alteri heredi,nempe Sempronio,cui teſtator ſolui voluit, nihilominùs à Titio rectè conuenitur pro ipſius parte, nec eſt aduerſus eum tutus ipſo iure, ſed doli mali exceptione ſe tueri poteſt.

20 ¶ Exceptio metus perpetua eſt, licèt interdictum vnde vi ſit annale,l.5.& ſupr.vnde vi. l. 2. Differentiæ ratio eſt:quia in poteſtate actoris eſt, quando ex interdicti vel alia cauſa agat:non eſt autem in poteſtate rei, quando cõueniatur; proinde non eſt in eius poteſtate, quando excipiat,ſupr.de tempot.in integr.reſtit.l.pen. & D.de do.ma.except.l.5.§.vlt.

21 ¶ Fori præſcriptio debet initio litis proponi, l. vlt. id eſt,ante litem conteſtatam,ſupr. de iuriſdict. l. 4. vt regulariter omnes dilatoriæ exceptiones, ſupr.de probat, l. exceptionem. 19. Illud huius exceptionis proprium eſt, vt, cùm aliæ tum demum probentur, cùm actor intentionem ſuam probauerit, d.l.exceptionem. hæc ante litem conteſtatam non ſolum proponi, ſed etiam probari debeat, vt expoſui ad d.l.exceptionem. num.31.

22 ¶ Pacti exceptio elidi poteſt replicatione, l. 7. doli mali,l.3.quę replicatio tempore non finitur,ſed perpetuò competit,l.6.quemadmodum & doli exceptio, D. de doli mali except.l.5.§.vlt.

Tit. XXXVI. De litigioſis.

I. 4. j.	*IV. in pr. 4. p. ij. 5. 6. j.*
II. 4. p. ij. 6. j.	*§. j. 5. 6. j. ij.*
III. 5. 6. v.	*§. vlt. 5. 6. j.*

1 Generali tractatui de exceptionibus ſubiici-
2 tur ſpecialis de exceptione litigioſi. ¶ Differentia eſt inter hunc titulum, & tit. de
alienatione iudicij mutandi cauſa: quòd ibi
agitur de re alienata ob litem futuram; hîc de re liti-
3 gioſa,id eſt,de qua lis pendet. ¶ Tres quæſtiones hoc
4 titulo deciduntur. ¶ Primo quæritur, quæ ſit res liti-
gioſa.Quoniam litigioſa dicitur à lite,omnis autem lis
eſt inter actorem & reum; idcirco litigioſa res dicitur
vel ex parte actoris, vel ex parte rei. Ex parte actoris
dicitur litigioſa actio,quæ in iudicium deducta eſt.Ex
parte rei litigioſa eſt res,quæ petitur,l.2.& l.4.in prin.
Nec refert,vtrùm ſit res immobilis,an mobilis, vel ſe
mouẽs,No.112.c.1.Vt autem res fiat litigioſa,duo re-
quirũtur.I.Vt de ea re ſit lis conteſtata, vel ſaltẽ reo in
ius vocato inchoata,d.No.112.c. 1. Itaq; denonciatio
facta poſſeſſori ne rem vẽdat,non facit eã rem litigio-
ſam,D.h.t.l.1.etiãſi debitor,qui rẽ ſuã pignerauit, cre-
ditori denunciauerit ne pignus vendat,l.1.II. Vt ſit lis
de dominio,non de pignoris obligatione,d. Nou.112.
c.1.multò minùs de obligatione perſonali: nam leges,

Anal. Cod.

quæ de re litigioſa loquuntur, ponunt reum ideo conueniri,quia rem poſſidet,ſeu detinet,l.2.& l. 4.in prin. & d.Nou. 112.c.1.quod eſt proprium actionis in rem, neque conuenit iudicio perſonali,ſupr.de alien. iudic. mutan.cau.l.vn.& D.de rei vindic.l.officium.9. & Inſt.
de action.§.1. ¶ Secundò quæritur,an res litigioſa poſ- 5
ſit alienari.Reſpondetur per diſtinctionem: quoniam
inter viuos alienari quouis titulo prohibetur, niſi do-
tis,vel donationis propter nuptias, vel diuiſionis gra-
tiâ alienetur: ſed nec pignori vel hypothecæ obligari
debet: in vltima verò voluntate legari, aut per fidei-
commiſſum,ſiue iure hereditario relinqui poteſt, l. 3.
& l.vlt.& D.quæ res pign.l.1.§.vlt.& d.No. 112.cap.1.
¶ Tertiò quæritur, quis ſit alienationis effectus, ſi res 6
litigioſa alienetur. Hîc multa notantur. I. Alienatio ipſo quidem iure ciuili tenet, D. de rei vindic.l.Iulianus.17.in princ.& l.ſi poſt acceptum.18. ſed ex conſtitutionibus,& iure prætorio non valet,l.2.& l.vlt. quia ſi is,ad quem res tranſlata eſt,rem perſequi velit,exceptione litigioſi ſummouetur,D.eod.l.1.§. 1. & quæ res pigno.d.l.1.§.vlt.vel actio ei denegatur,argum. l. nam poſteaquàm.9.in pr.D.de iureiuran.quandoquidẽ perinde habetur,ac ſi alienatio nulla facta fuiſſet,d.l.2.II. Cùm res litigioſa ad ſcientem tranſlata eſt,duplũ fiſco præſtatur partim ab eo qui quouis titulo alienauit, partim ab eo ad quem res tranſlata eſt, l. vlt. in princ. III. Qui ignorãti rem litigioſam vendidit,pretium & inſuper tertiam eius partem emptori reſtituit:qui verò donauit, tertiam æſtimationis partem donatario præſtat:vtroque autem caſu alienatio irrita fit,d.l.vlt. §. 1. &(vt probabile videtur) reliquũ æſtimationis beſſem fiſco perſoluit.IV.Si ſeruus rem litigioſam emit:ipſius ſerui,non domini ſcientia vel ignorãtia ſpectatur, niſi mandato domini emerit, D.eod.l.2. V. Si res litigioſa legetur, vel per fideicommiſſum relinquatur, æſtimatio iure Codicis legatario debetur,ita vt heres ſuo periculo litem perſequi debeat, l. 3. ſed nouiſſimo iure videtur teſtator litis euentum reliquiſſe,adeo vt periculum ſit legatarij,non heredis:quia ſi heres rem obtinuerit, eam legatario, ſeu fideicommiſſario præſtare debebit: ſin autem ſuccubuerit, nihil legati vel fideicommiſſi nomine præſtabit: quocirca legatario ſeu fideicommiſſario permittitur, vt iudicio adſit, ne fortè in ipſius fraudem heres cum aduerſario colludat, d. Nou.112.cap.1.

Tit. XXXVII. De contrahenda, & committenda ſtipulatione.

I. 12. ij. 13. j. 14. ij.	*§. j. 12. iij.*
II. 7. iij.	*IX. 10. 22.*
III. 6.	*X. 12. j.*
IV. 7. vij. 8. j. 12. iij.	*XI. 12. iij.*
V. 8. ij. 20.	*XII. 21.*
VI. 10.	*XIII. 8. iij. 16.*
VII. 5. j. 13. ij.	*XIV. 5. ij. 13. v. 14. j.*
VIII. in pr. 9.	*XV. 12. iij. 16. iv. 18.*

Qui in exceptionibus enarrandis verſatur, 1
prętermittere non debet,obligationem in-
terdum ipſo iure non valere,interdum ope
exceptionis infirmari.Quocirca inutilis ſti-
pulatio modò ipſo iure non tenet, modò parit actio-
nem,quæ exceptione eliditur,vt ſequenti titulo expli-
cabitur: priùs enim de contrahenda, & committenda
ſtipulatione pertractare neceſſe eſt.

¶ Stipulatio eſt verborum conceptio, quibus is,qui 2
interrogatur, daturum facturumve ſe, quod interrogatus eſt, reſpondet, D. hoc tit. l. 5. §. ſtipulatio. Vel contractus,Inſtit.de verbor.oblig.in princ.nominatus,

D.de pact.l.1.§.vlt.verbis celebratus,D.de reb.cred l.2. §.vlt.& de oblig.& act.l. 1. §. verbis. quo reſpondens interroganti ad aliquid dandum vel faciẽdum obligatur,d.l.1.§.verbis.& Inſt.de verb.oblig.in princ.

3 ¶Huius tituli duæ ſunt partes:prior de ſtipulatione contrahenda,poſterior de eadem committenda. Contrahitur ſtipulatio,cùm perficitur,id eſt,cùm ſuam formam accipit,de qua poſteriùs dicemus:impletur, cùm promiſſor ei ſatisfacit,& fidem ſuam liberat:committitur, cùm dies obligationis venit, ita vt ex ſtipulatione agi poſſit:veluti cùm is,qui vim abſuturam promiſit,vim facit,D.de verb.obligat. l. qui ſic ſtipulatus. 123. Eodem ſenſu dicitur committi obligatio, D. de ſtipul.ſeruor.l. 1. §. vlt. vel id quod per ſtipulationem promiſſum eſt,vt pœna,D.de recep.qui arbitr.l.ſi duo. 34.§.1.& l.quamuis.37.& de verborum oblig. l. 4.§.1.

4 ¶Prior pars, quæ eſt de contrahenda ſtipulatione, ſex
5 capitibus conſtat. ¶Primo capite de perſonis ſtipulantibus duæ regulæ traduntur. I. Minor, etiamſi femina ſit,rectè ſine tutore vel curatore ſtipulatur, l.7. quia ſine illius auctoritate ſuam conditionem meliorem facere poteſt:non tamen deteriorem, ideóque ſine tutoris vel curatoris auctoritate promittere non debet: &, ſi pupillus ſine auctoritate tutoris promittat, ipſo iure non tenetur,Inſt.de auctor.tut.in pr.adoleſcẽs ſine curatore promittens, obligatur quidẽ,D. de verb.oblig. l.puberes.101.ſed in integrũ reſtituitur,D.de minor.l. 1.§.1.& l.vlt.Ratio differentiæ inter pupillũ,& adoleſcentem eſt:quia tutor datur perſonæ,D.de teſtam.tut. l.quia.14.& Inſt.qui teſtam.tuto.da.poſſ.§.certæ.curator rebus,ſupr.de nuptiis,l.in copulandis. 8. obligatio verò inhæret perſonæ, D. de pecul. l. quis ergo caſus. 16.in fi.& pro ſoc. l.3.in princ. vbi notatur: quoniam igitur ſub tutore eſt perſona pupilli, ſub curatore autem non tam perſona quàm res adoleſcentis ſunt conſtitutæ:idcirco pupillus ſine tutore non obligatur, adoleſcẽs ſine curatore obligatur, ſed propter ætatem reſtitui poteſt.Excipitur venditio, ex qua minor ſine curatore non obligatur, ſupr.de in integr. reſt. minor. l.3.vide Method.ſupr.in quib. cauſ.in integr. reſt. non eſt neceſſ. num. 2. membr. 13. II. Seruus ſtipulari poteſt,l.pen.quia ex perſona domini habet ius ſtipulandi,
6 Inſt.de ſtipul.ſeruor.in prin. ¶ Secundum caput eſt de perſona,cui quis ſtipulatur.Hîc notanda eſt regula,nemo poteſt alteri ſtipulari: quia ſtipulationes introductæ ſunt,vt quis ſibi acquirat,non alteri,infr. tit. prox. l.3.& l.vlt.& D.de verbor.oblig.l. ſtipulatio iſta.38. §. alteri.& Inſt. de inutil. ſtipul. §. ſi quis alij. & §. alteri. Quare ſi pecuniam credens, reddi extraneo ſtipuletur: non illi ex ſtipulatione,ſed ſibi ex mutuò actionem, id eſt,certi condictionem acquirit,quòd ſi debitor extraneo illi ſoluerit, & ſolutionem creditor ratam habuerit, ipſe creditor ab illo extraneo actione negotiorum geſtorum repetere poterit,l.3.& D.de reb.cred.l.certi. 9.§.numeraui.

7 ¶ A dicta regula excipitur,I. Niſi quis ei ſtipuletur, in cuius poteſtate eſt, vt filius patri, ſeruus domino: quoniam ei actionẽ acquirit, D.de verb. oblig. d.l.ſtipulatio iſta. §.alteri.& l.quodcumque.45.in pr.& Inſt. de inutil.ſtipul.d.§.ſi quis alij.Domini appellatione intellige etiam eos, qui pro dominis habentur; vt hereditatem,Inſt.de ſtipul.ſeruor.in princ.& fructuarium, vel bonæ fidei poſſeſſorem,quibus ex cauſis acquirere ſolent,id eſt,ex re ſua,& operis ſtipulantis, Inſtit. per quas perſon.nob.oblig.acquir.§.1.& 2. II.Niſi ſtipuletur ei,qui in eiuſdem poteſtate eſt, vt fratri, vel conſeruo,D.de verb.obl.l.ſi filius.40.& de ſtipul.ſeruor. l. ſiue.15.& Inſt.eo.§.1. III. Niſi ſtipuletur ei, quem in poteſtate habet: ſibi enim acquirit, l. 2. & D. de verb. oblig.l.dominus. 39. & Inſtit. de inutilib. ſtipul.d.§. ſi quis alij.verſ. ei verò. IV. Niſi ſtipulantis interſit, vt cùm tutor à contutore ſtipulatur rem pupilli ſaluam fore,Inſtit.eod.§.ſed & ſi quis. & D. de ver.oblig. d. l. ſtipulatio iſta.§.ſi ſtipuler.& §§§.ſeqqq.& inf. tit prox. l.3. V. Niſi quis heredi ſuo ſtipuletur,D.de verb. obligat.d.l.ſtipulatio iſta.§.ſed ſi quis vti frui,& §.ſuæ perſonæ,l.ſi ita ſtipuler.92.l.continuus.137.§.vlt. VI.Niſi in perſonam alterius, non obligationem, ſed ſolutionem conferat, ita vt actio ſtipulanti acquiratur, ſed extraneo, qui ſolutioni adiectus vocatur,ſolui poſſit, d.§.ſi quis alij,& D.de verb.oblig.l.vlt.§.ſi ita.VII.Niſi mulier in dote danda, ita à marito ſtipuletur, *Dotem*, vel, *Dotis partem dimidiam,cùm moriar,et reſtitues,cui relinquere voluero?* quamuis etiam hæc ſtipulatio tãquam extraneo,& quidem incertæ perſonæ facta, non videatur valere,tamen ſuſtinetur, quia perinde habetur ac ſi mulier ſtipulata eſſet,cùm moreretur, ſibi reddi, l.4.huiuſmodi verò ſtipulatio, qua quis ſtipulatur ſibi dari cùm morietur, & olim valebat, & hodie valet, Inſt.de inutil.ſtipul.§.ita autem. licèt hæ ſtipulationes, *Poſt mortem meam dabis? Poſt mortem tuam dabis?* olim non valerent,Inſtit.eod.§.poſt mortem.& D. de verb. oblig.l.quodcumque.45.§.penultim. ¶ Tertio capite 8
agitur de materia ſtipulationis,id eſt, de iis quæ in ſtipulationem deducuntur. Stipulari poſſumus, I. Non ſolùm totam rem,ſed etiam partem eius, vt dimidiam partem dotis,d.l.4.II.Id quod noſtra intereſt,l.5.III. Rem,vel factum,vel vtrumque,l.veteris. 13.& Inſt.de verb.oblig.in princ.& §.vlt.

¶ Stipulari non poſſumus,quod eſt impoſſibile, quia 9
impoſſibilium nulla eſt obligatio,D.de diuer. reg. iur. l.impoſſibilium.185.veluti rem quæ non eſt, vt hominem mortuum,D.de verb. oblig. l. ſi homo. 69. vel hippocentaurum,D.eod.l.ſi ita ſtipulatus.97.in princ. aut rem,quæ non eſt in commercio,vt ſacram, vel religioſam,vel publicis vſibus deſtinatam,D.eod.l. continuus.137.§.cum quis.aut factum impoſſibile, D.eod. l.ſi ſtipulor.35. in princ.putà vt promiſſor præſtet, ne ſeruus moriatur, l. non moriturum. 8. in princ. Hanc quoque ſtipulationem veteres tanquam impoſſibilem reiiciebant, *Cum morteris, inſulam ædificabis?* quia fieri non poteſt,vt quis eo momento,quo moritur,inſulam ædificet: Iuſtinianus tamen, l.vltim eam confirmat triplici argumento: quorum primum ſumitur à præſumpta contrahentium voluntate:quia non eſt veriſimile, vt voluerint inſulam in ipſo mortis articulo fieri,cùm hoc eſſe impoſſibile cuiuis appareat, ſed potius videntur voluiſſe,vt obligatio incipiat à perſona promiſſoris,& tranſmittatur in heredem, donec promiſſio impleatur: quoniam olim actiones non poterant cõtra heredes incipere,ſi initiũ in perſona defuncti nõ ſumpſiſſent,ſup.vt actio.ab hered. & con.hered. l.vnic.Secundum argumentum eſt: quia heredis mentio ſolet in contractibus ſubaudiri,D.de probat.l.ſi pactum. 9. quapropter hîc quoque ſubaudiri debet.Tertium argumentum eſt à ſimili: quia ſtipulatio dandi tranſmittitur in heredem,ſi quis ſe,cùm morietur,daturum promiſerit,Inſt.de inutil.ſtip. §. ita autem.ergo etiam in ſtipulatione faciendi idem eſt admittendum.
¶ Quartum caput eſt de cauſa ſtipulationis,ſicut enim 10
traditio ſine cauſa,id eſt,ſine titulo non tribuit dominium,D.de acq. rer. dom.l. numquam.31. in princ.ita ſtipulatio ſine cauſa non parit obligationem, ſaltem efficacem,quia per doli mali exceptionem eliditur,D. de doli except.l.2.§.circa.& de fideiuſſorib. l. ſi ſtipulatus. 15. in princ. In cauſarum numero eſt tranſactio. Quæritur ergo, an id, quod tranſactionis cauſa promiſſum eſt, peti poſſit. Diſtinguitur: quia vel tranſactio valet, vel eſt inutilis. Primo caſu rectè ex ſtipulatione agitur, ſiue ſit certi ſtipulatio, ſiue incerti,

incerti, l.6. vt certæ quantitatis, vel quanti ea res eſt, D.de recept.qui arbitr.l.non autem. 28.ſed ex certi ſtipulatione agitur certi condictione, ex incerti datur actio ex ſtipulatu, D.de reb.cred. l.ſi quis certum 24. & Inſtit.de verb.oblig.in princ. Secundo caſu, ſicut non valet tranſactio, veluti ſi de crimine facta ſit, ita nec ſtipulatio valet, l.ſiquidem.9.verſ.ſin autem.quia delicta non debent manere impunita, D. ad leg. Aquil. l.ita vulneratus. 51. verſ. quòd ſi quis. Sed crimen intellige non capitale, id eſt, quod non irrogat pœnam mortis, ſupr.de tranſact.l.tranſigere.18. quam dilucido commentario illuſtraui.

11 ¶ Quinto capite agitur de modo contrahendæ ſtipulationis. Duo requiruntur, vt ſtipulatio rectè contrahatur. I. Verba: quia hic contractus verbis perficitur, D.de reb.cred.l.2.§.vlt.& de obl.& act.l.1.§.verbis. & de verbor.oblig. l. 1.in princ. & Inſtit.eod. in princ. II. Præſentia contrahentium: quia verba ſunt præſentium: abſentes verò literis vtûtur loco verborum. Ouidius lib.1.de Ponto, eleg.8.

Litera pro verbis tibi Meſſaline ſalutem.

12 ¶ De verbis dantur tres regulæ. I.Stipulatio fit quibuſcumque verbis idoneis: nam hodie neceſſe non eſt adhibere verba ſolemnia, quæ olim in vſu erant, l.omnes.10.veluti, *Spondes? ſpondeo. Promittis? promitto. Fideiubes? fideiubeo. Dabis? dabo. Facies? faciam.* Inſtit. de verb. oblig.§.1. II. Interrogatio ſtipulantis præcedere, & reſponſio promittentis ſequi debet: hæc ſolemnitas ſeruata præſumitur, ſi ſcriptum ſit aliquem promiſiſſe, & res inter præſentes geſta ſit, l.1.& D.de verbor.obligat. l.ſciendum.30.& l.Titia.134.§.pen. & Inſtit. de inutil. ſtipul.§.ſi ſcriptum.& de fideiuſſ. §.vlt. III. Valent ſtipulationes collatæ in tempus, quo ſtipulator vel promiſſor morietur, vel poſt mortem, vel pridie quàm morietur, l.4.l.ſcrupuloſam.11. & l. vlt. & Inſtit.de inutil. ſtipul. §. poſt mortem. & §. ita autem. vel poſt mortem tertij, veluti, *Poſt mortem Titij dabis?* Inſt.eod.§.item poſt mortem. *Poſt mortem filij mei dabis?* D.de verb.oblig. l.quodcumq;. 45.§.ſi ita. *Poſt mortem ſerui dabis?* l. moriturum. 8. §. 1. vbi non intelligo fuiſſe promiſſum ſeruum iam mortuum, nec ſeruum cum erit mortuus, ſed aliquid aliud dandum vel faciendum poſt ſerui mortem.

13 ¶ De præſentia contrahentium ſtipulationem, quæve contrahentibus adeſſe debent, dantur quinque regulæ. I. Stipulatio fit tantùm inter præſentes, l.1.& D.de verb.oblig.l.1.§.1.& Inſtit.de inutil. ſtipul.§.item verborum. II. Cùm minor ſtipulatur, præſentia tutoris vel curatoris non eſt neceſſaria, l.7. & Inſtit.de auctor.tut.in princ. III. Pupillus tutore abſente promittens non obligatur, eod. princ. IV. Pubes curatore abſente promittens obligatur, D.de verb.oblig.l.puberes. 101.ſed reſtitui poteſt. Coniunge, quæ notaui ſupr.cap. 1. V. Si ſcriptum in inſtrumento ſit partes fuiſſe præſentes, non præſumitur abſentia, niſi probetur, l.pen. & Inſtit.de inutil.ſtipul.§.item verborum.

14 ¶ Sextum caput eſt de ſcriptura, quæ ſtipulationi accidit probationis cauſâ, vt & conuentionibus, quæ conſenſu perficiuntur, D. de pignor.l.4. & de fid. inſtrum. l.4. Hîc dantur duæ regulæ. I. Scripturæ credendum eſt, niſi contrarium idoneè probetur, d.l.pen. d.§.item verborum. II. Quod ſcriptum eſt eſſe factum, præſumitur rectè factum: putà ſi ſcriptum ſit aliquem promiſiſſe, credimus interrogationem ſtipulantis præceſſiſſe, l.1.& Inſtit.de inutil.ſtipul.§.ſi ſcriptum. Item ſi ſcriptum ſit aliquem fideiuſſiſſe, præſumuntur omnia ſolemniter acta, Inſtit. de fideiuſſ. §. vlt. Hucuſque de ſtipulatione contrahenda.

15 ¶ In ſecunda tituli parte de committenda ſtipulatione deciduntur tres quæſtiones.

16 ¶ Prima quæſtio eſt, an ſtipulatio tranſeat ad heredes, ita vt in eos committi, & per eos impleri poſſit. Reſpondetur, tranſire ad heredes: quę regula multis modis producitur. I. Siue ſtipulatio in dando, ſiue in faciendo, ſiue in vtroque conſiſtat. II. Siue heredum mentio facta ſit, ſiue non. III. Siue quæratur de heredibus ſtipulantis, ſiue promittentis, l.veteris.13. IV. Siue ſit ſtipulatio pura, ſiue in diem, l. vlt. ſiue conditionalis, Inſtit. de verb.oblig. §.ex conditionali.

17 ¶ Secunda quæſtio eſt, quando ſtipulatio committatur. Generaliter ſtipulatio committitur, cùm dies venit, id eſt, cùm peti poteſt. Specialiter dari poſſunt tres regulæ. I.Stipulatio pura ſtatim committitur, quia ſtatim peti poteſt, id eſt, modico temporis interuallo interiecto, quo id, quod promiſſum eſt, dari fierive poſſit. II. Stipulatio in diem tunc committitur, cùm dies, quæ in ſtipulatione comprehenſa eſt, aduenerit. III. Stipulatio conditionalis tunc committitur, cùm conditio exiſtit, D. de verb. ſignif. l. cedere diem.213.& Inſtit.de verb.oblig.§. omnis. & de inutil. ſtipul. §. vlt.

18 ¶ Stipulationis in diem exemplum eſt, *Inſulam, cùm morieris, mihi ædificabis?* quam ſtipulationem veteres tamquàm impoſſibilem reiiciebant; Iuſtinianus eam ſuſtinet, adhibita interpretatione, vt perinde habeatur, ac ſi heredis mentio facta eſſet, & conueniſſet, vt defunctus inſulam per alium inchoaret, quam mox heres perficeret, l.vlt. vt paulò latiùs expoſui ſupr. num. 9.

19 ¶ Stipulationis conditionalis duo exempla in hoc titulo proponuntur.

20 ¶ Primum exemplum eſt, *Si contra pactum peteris, tantum dabis, quanti ea res eſt?* Hæc ſtipulatio committitur lite per promiſſionem contra pactum mota, l.5.id eſt, ſi aduerſarium interpellauerit, licèt nondum litem ſit conteſtatus, D. de hered. petit. l. ſed etſi lege. 25. §. ſi ante. Vnde apparet falſum eſſe quod Cuiac.ſcribit, litem motam ſemper accipi pro lite conteſtata. Et quia Iohannis interpretationem d. l. 5. quam Accurſius & Cuiacius amplectuntur, non probo, paucis meam expoſitionem aſſeram. Titius à Mæuio fundum (exempli cauſâ) ſibi deberi aſſerebat: pollicitus tamen eſt ſe non petiturum: hæc pollicitatio pacto, & ſtipulatione confirmata eſt. Notum eſt diſcrimen pollicitationis, & pacti: quia illam vnius, hoc duorum conſenſus facit, D. de pollicitat.l.3.in pr. Neutra conuentio regulariter parit actionem, ſed certis caſibus, vt pactum legitimum, D.de pact.l.6.& pollicitatio facta reipublicæ, D.de pollicit.l.1.d.l.3. In caſu igitur propoſito neque ex pollicitatione, neque ex pacto agi poteſt: quare adiecta eſt ſtipulatio, qua conuentio quaſi clauo trabali confirmaretur. Titius enim Mæuio ſi fundum peteret, non pœnam, nec certam ſummam promiſit, ſed quanti ea res eſt, id eſt, quanti Mæuij intereſt, non peti: hæc ſtipulatio dicitur committi, cùm Titius litem mouet, id eſt, (vt expoſui) cùm Mæuium iudicio interpellat, non agens ex pacto, vt Iohannes interpretatur, ſed contra pactum, vt ratio iuris, & verba legis oſtendunt.

21 ¶ Secundum exemplum eſt in l. magnam. 21. in qua duæ ſunt ſtipulationes: vna de re certo tempore danda, vel facienda ſiue ſtipulanti, ſiue alteri, cui ſtipulator dari fierive volebat: altera pœnalis, niſi id ſtatuto tempore daretur, ſeu fieret. Et priori ſtipulatione oritur obligatio, ſi ſtipulator ſibi dari, aut fieri voluit, non ſi alteri, quoniam alteri ſtipulari regulariter non poſſumus, vt ſupr.expoſui, part.1. cap.2. Poſterior ſtipulatio indiſtinctè valet: quia pœnam ſibi, non alteri ſtipulatus eſt, D.de verb.oblig.l.ſtipulatio iſta.38. §. alteri. & Inſt.de inutil.ſtipul.§. alteri. committitur autem exiſtēte conditione, id eſt, ſi intra tempus, de quo conuenit, non detur, ſeu non fiat, quod promiſſum eſt, etiamſi promiſſor interpellatus non fuerit; quia dies interpellat pro homine, ſupr.de iur.emphyt.l.2.§.1.

22 ¶ Tertia quæſtio eſt, an ſtipulatio commiſſa habeat effectum. Reſpondetur, habere effectum, niſi iuſta ex-

Digitized by Google

ceptio obſit, putà quòd metus cauſa promiſſum ſit, videlicèt ſi iuſtus ſit metus, vt mortis, vel cruciatus, non accuſationis inſtitutæ, vel inſtituendæ, l. ſi quidem. 9. & infr. tit. prox. l. pen. & ſupr. de tranſact. l. interpoſitas, 13. & de his quæ vi metúſve cau. l. 7.

Tit. XXXVIII. De inutilibus ſtipulationibus.

I. a.j.	*IV.* 2.iv.
II. 2. *iv.*	*V.* 3.
III. 2.ij.iij.	*VI.* 2. ij.

1 STipulatio eſt inutilis, vel quia committi non poteſt, vel quia fruſtra committitur.

2 ¶ Committi non poteſt, quæ ipſo iure non valet: quod multis de cauſis cõtingit. I. Ratione promittentis, veluti ſi pupillus ſine tutoris auctoritate promiſerit, l. 1. quia pupillus ſine tutore tantùm ſtipulari, & conditioné ſuam meliorem facere, non promittere & alteri obligari poteſt, Inſt. de auctor. tut. in princ. vide ſupr. tit. prox. num. 5. artic. 1. II. Ratione perſonę, cui quis ſtipulatur; quoniã ſtipulatio extraneo facta, regulariter non valet, vt docui ſupr. tit. prox. §. 6. ille igitur, cui ſtipulatur, actionem non habet, niſi ipſe quoque ſibi ſtipuletur, l. vlt. Interdum tamen ſtipulatio extraneo facta valet, videlicèt ſi ſtipulantis interſit, vt docui ſupr. tit. prox. §. 7. artic. 4. & confirmatur, l. 3. vbi etiam accommodatur eiuſmodi ſpeciei: Iſidorus dotem pro filia dedit, ac pactus cum genero eſt, vt, mortua in matrimonio filia, gener filij ſui ſuperſtitis nomine dimidiam partẽ dotis retineret, alterã dimidiã alteri ipſius ſtipulantis nepoti, aut, ſi is nepos obiiſſet, Iuliano cuidam extraneo reſtitueret, atque hæc pacta ſtipulatione ſubiecta confirmauit: poſtea nepote illo mortuo, gener nihil Iuliano reſtituit. Iulianus nullam actionem habet: quia nec ſtipulatus eſt: immo ſtipulationis tempore aberat, nec Iſidorus ei actionem acquirere potuit: ſed ipſe Iſidorus agit ex ſtipulatu in id quod ſua intereſt Iuliano reſtitui, putà procuratori, vel creditori ſuo: generaliter enim in faciendi ſtipulationibus placuit, ſi id non fiat quod promiſſum eſt, ſtipulationem cõmitti in id quod intereſt, D. de re iudic. l. ſi quis ab alio. 13. in fin. & de verbor. oblig. l. ſtipulationes non diuiduntur. 72. in princ. III. Ratione abſentiæ: quia inter abſentes ſtipulatio contrahi non poteſt, d. l. 3. vt expoſui ſup. tit. prox. §. 11. artic. 2. IV. Ratione eius quod promiſſum eſt, veluti ſi ſit contra ius, ſupr. de legib. l. 5. aut contra bonos mores, l. 4. & Inſtit. eod. §. quod turpi. & de verb. oblig. l. generaliter. 26. Exemplum ſtipulationis contra ius eſt, ſi vir & vxor inuicem pœnam ſtipulentur, quam præſtare debeat, vter eorum ſine iuſta cauſa diuortium fecerit, quia matrimonia debent eſſe libera, non ſolùm in contrahendo, D. de condit. & demonſtrat. l. Titio centum. 71. §. 1. ſed etiam in retinendo, l. 2. vbi intellige pœnam promiſſam vltra legitimam pœnam, de qua in l. conſenſu 8. ſupr. de repud. Pœnis enim legitimis contenti eſſe debemus, D. de verbor. oblig. l. ſi ſtipulatio. 19. Denique in caſum diuortij tantùm ſtipulari non poſſumus pœnam lege definitam, d. l. ſi ſtipulatio. vel reddi quod donatum fuit, quia hoc extra pœnam eſt, D. de donat. inter vir. & vxor. l. ea quæ. 57. Exemplum ſtipulationis contra bonos mores eſt, ſi facta ſit de futura ſucceſſione, d. l. 4. Ne intelligas id actum, vt ſtipulator promiſſori ſuccedat, vt vulgò hanc legem accipiunt, eiuſmodi namque ſtipulatio, cùm inter milites probetur, ſupr. de pact. l. licèt. 19. turpis dici non poteſt, ſed alia ratione non valet, quia ſucceſſio eſt iuris publici, ideóque non poteſt dari hereditas pactis vel ſtipulationibus, ſed tantùm lege, vel ex teſtamento obuenit, vt docui ſupr. eod. tit. de pactis. num. 47. Ergo d. l. 4. eſt explicanda ex d. l. vlt. ſupr. eod. nempe vt ſit ſtipulatio de hereditate viuentis, veluti, *Si Titius morietur*, aut, *ſi Titij hereditas ad nos peruenerit, eam mecum diuides ex æquis partibus?* huiuſmodi namq; ſtipulationes turpes ſunt, & contra bonos mores; quia nemo debet eſſe ſolicitus de hereditate viuentis, d. l. vlt. niſi ex iuſta cauſa præcedente, vt in ſpecie, l. ſi quis ſeruum. D. de action. emp. vbi is qui ſeruum cum peculio vendiderat, eum manumiſit; proinde tenetur emptori præſtare, quæ ipſe emptor haberet, ſi ſeruus manumiſſus non eſſet: inter cetera igitur venditor cauere debet ſe emptori reſtituturum quicquid ex hereditate liberti ad ſe peruenit. Hæc dicta ſint de ſtipulationibus, quæ ipſo iure non valent.

¶ Fruſtra autem ſtipulatio committitur, cùm aliqua exceptione actio ſummouetur, vt exceptione doli, vel metus, l. pen. Adde notata ſupr. tit. prox. in fin. 3

Tit. XXXIX. De duobus reis ſtipulandi, & promittendi.

I. 5.j.iij.	*III.* 5.ij.
II. 5.j.	*IV.* 6.

REus dicitur à re, auctore M. Tullio 3. de oratore: proinde tam reus credendi, quàm debendi dicitur, D. de recept. qui arbit. l. ſi dun. 34. in prin. & tam reus ſatis accipiendi, quàm ſatiſdandi, D. de ſolut. l. qui hominem. 34. §. quidam. & tam reus ſtipulandi, quam promittendi, D. h. t. l. 1. 1

¶ Duos reos intellige, etiamſi tres, vel quatuor, vel plures ſint, vt ſecundarum nuptiarum appellatione continentur etiam tertiæ, quartæ, & vlteriores: & ſecundi heredis appellatio omnes ſubſtitutorum gradus complectitur. 2

¶ Duo rei ſtipulandi ſunt, qui ſimul eandem rem ſunt ſtipulati, ita vt ſolidum ſingulis debeatur. Duo rei promittendi ſunt, qui ſimul eandem rem promiſerunt, ita vt ſinguli ſolidum debeant, Inſtit. h. t. in princ. & §. 1. quod non contingit, niſi expreſſè actum ſit, alioquin ſinguli tenẽtur pro partibus, Nou. 99. cap. 1. Quod autem dicimus, ſolidum à ſingulis deberi, non ita debet accipi, quaſi idem ſæpius ſolui debeat, quia vnius ſolutione vel acceptilatione omnes liberantur, d. §. 1. & D. eod. l. 2. 3

4 ¶ Huius tituli duæ ſunt partes: prior eſt de duobus reis promittendi; poſterior eſt communis reis promittendi, & reis ſtipulandi.

5 ¶ In prima parte de duobus reis promittendi dantur tres regulæ. I. Creditor habet electionem petendi vel partes à ſingulis, D. eod. l. reos. 11. in princ. vel ſolidum à quo velit, l. 1. in princ. Vnde ſeiunguntur duo rei ab his, qui pro partibus tenentur, l. 2. Sed hodie ei qui in ſolidum conuenitur, beneficium datur diuiſionis, id eſt, exceptio, qua actorem cogit actionem ſuam diuidere, ſi modò alij correi præſentes, & ſoluendo ſint, d. Nou. 99. c. 1. II. Si ex pluribus reis promittendi pecunia vni numerata fuerit, ceteri non habent exceptionem non numeratæ pecuniæ, l. 3. III. Reus promittendi, qui ſolidum creditori ſoluit, partem repetere poteſt à correo, vel correis, l. 1. verſ. & ideo. vel actione ex ſtipulatu, ſi à ſtipulatore ſibi ceſſa fuerit; vel actione pro ſocio, ſi ſocij ſint; vel actione mandati, ſi vice mutua fideiuſſerunt, quod non inutiliter fieri teſtatur Papinianus in d. l. reos. in princ. D. eod.

6 ¶ In ſecunda tituli parte datur regula, quòd agnitio debiti facta ab vno reo promittendi, vel vni reo ſtipulandi: nec non interpellatio aduerſus vnum reum promittendi, vel ab vno reo ſtipulandi facta, & generaliter omnis interruptio præſcriptionis,

quæ in

quæ in vna reorum perſona ſpectatur, omnibus cor-
reis promittendi nocet,omnibúſqoc ſtipulandi correis
prodeſt, id eſt,in omnium perſona obligationem con-
ſeruat, l. vlt.

Tit. X L. De fideiuſſoribus,& mandatoribus.

I. 24.*ij*	*X V. in princ.*20.*iv.*
I I. 15.20.*iij.*	§.j.23.j.24.*ij.*
*I I I. in princ.*14.	*X V I.* 16.
§.j.16.	*X V I I.* 15.
I V. 23.j.28.*ij.*	*X V I I I.* 17.*iij.*
V. 13.	*X I X.* 13.
V I. 6.*ij.*	*X X.* 24.*ij.*27.29.*ij.*
V I I. 28.j.	*X X I.* 13.20.*iij.*
V I I I. 5.	*X X I I.* 29.j.
I X. 15.17.*iij.*	*X X I I I.* 13.17.*ij.*27.29.*ij.*
*X. in princ.*8.	*X X I V.* 9.
§.j.16.	*X X V.* 17.*iij.*24.*iij.*
X I. 20.*iij.*21.	*X X V I.* 9.20.*v.*23.*iij.*
X I I. 2.j.6.j.	*X X V I I.* 6.*iij.*24.*iij.*
X I I I. 9.j.	*X X V I I I.* 17.*ij.*27.
X I V. 19.20.*iij.*	

1 DVo rei æquè principaliter contrahunt:
fideiuſſores autem & mandatores obliga-
tioni principali accedunt:neque hac tan-
tùm ratione inter ſe ſimiles ſunt, ſed
etiam quia quibus caſibus aliquis obliga-
tur fideiubendo,iiſdem obligatur mandando, D.mãda.
2 l. ſi hereditatem.32. ¶ Differunt autem multis modis;
I. Mandator obligatur conſenſu,D.eod.l.1.in princ. &
de oblig.& act.l.2.& Inſtit.de oblig. ex conſen. fideiuſ-
ſor verbis,l.blanditus.12.& D.eod.l. Græcè.8. in princ.
& Inſtit.eod.§.pen.& vlt. I I. Mandat præſens,D.man-
da.l.6.§.ſi paſſus.& l.ſi mandauero.22.§.pen.vel abſens,
D.eod. l. ſi hereditatem. 32. fideiubet tantùm præſens,
d.l.ſi hereditatem.Hæc differentia ex ſuperiori pendet;
1 quia verborum obligatio tantùm inter præſentes con-
trahitur,ſupr.de contrah.ſtipul.l.1.& D.de verb.oblig.
l.1.§.1.& Inſtit.de inutil. ſtipul. §.item verborum.con-
ſenſu autem obligatio cõtrahitur tam inter præſentes,
quàm inter abſentes,D.de verb. oblig.d.l.2. verſ. vnde.
I I I. Mandatum præcedit actum, qui fieri mandatur,
ſupr.ad S.C.Macedon. l. vlt.in princ. fideiuſſio & præ-
cedere & ſequi poteſt principalem obligationem, D.
hoc tit.l.6.§.vlt.& Inſtit. eod.§.fideiuſſor & præcedere.
3 ¶ Duæ ſunt igitur huius tituli partes: prior de fideiuſ-
4 ſoribus, poſterior de mandatoribus. ¶ Prior pars diui-
5 ditur in octo capita. ¶ Primum caput pertinet ad quæ-
ſtionem,qui,& pro quibus fideiubere poſſunt,vbi quæ-
ritur,an filiusfam.pro patre fideiubere poſſit,& fideiu-
bendo obligetur.Reſpondetur,filium pro patre fideiu-
bentem obligari,l.filiusfamilias.8.adeo vt ſui iuris effe-
ctus conueniri poſſit,in quantum facere poteſt, vel in
poteſtate conſtitutus damnari in ſolidum poſſit, & ip-
ſe quoq; pater ex hac cauſa tenetur quod iuſſu,niſi pro
eo ignorante filius fideiuſſerit, & ſi filius ex hac cauſa
ſoluat, id à patre repetet, ſi aut ſui iuris factus, aut de
caſtrenſi peculio ſoluat, D. eod.l.ſi dubitet. 10.§.filius-
6 familias. ¶ Secundo capite explicatur, quomodò fide-
iuſſor obligetur.Hæc obligatio contrahitur verbis, vt
ſupr. notaui, ſed inſuper hoc loco tria ſunt notanda.
I. Non eſt opus ſolemnibus verbis,veluti,*fideiubes? fide-
iubeo*;vt olim,Inſtit.de verb. obligat. §. 1. ſed quæcum-
que verba idonea ſufficiunt,D.h.t.l.Græcè. 8. in princ.
vt in quauis ſtipulatione,ſupr.de contrah. ſtipul. l.om-
nes.10. veluti ſi quis ſtipulanti *fideiubes?* reſponderit, *fa-
ciam quod vis*, l. blanditus.12. I I. Qui tabulas ſignauit
vt teſtis,non obligatur quaſi fideiuſſor, l. 6. I I I. Obli-
gatio fideiuſſoris vel in ſcriptis redigitur, vel ſine ſcri-
ptura contrahitur: cùm autem fatetur quis,apud acta
ſe fideiuſſiſſe, in cauſis publicis intelligitur fideiuſſio
ſcripta, in priuatis non ſcripta, l. pen. ¶ Tertio capite 7
exponitur, ad quid fideiuſſor teneatur, vbi duæ quæ-
ſtiones deciduntur.

¶ Prima quæſtio eſt,an fideiuſſor teneatur in vſuras. 8
Reſpondendum per diſtinctionem: aut enim fideiuſſit
tantùm in ſortem, aut tantùm in vſuras,aut in omnem
cauſam. Primo caſu non tenetur in vſuras, D. h.t.l.fi-
deiuſſores magiſtratuum.68.§.1.& locati, l.quæro.54.
in princ.Secundo & tertio caſu debet vſuras, l.fideiuſ-
ſor. 10. in princ. iure permiſſas, non maiores, ſupr. de
vſur.l.conſtitutionibus. 20. Quarto caſu ſimiliter vſu-
ras debet,etiam eas, quæ ex rei principalis mora in iu-
dicio bonæ fidei debentur officio iudicis,d.l. quæro.in
princ. ¶ Secunda quæſtio eſt,ad quid teneatur fideiuſ- 9
ſor iudicio ſiſtendi cauſa datus, id eſt, qui promittit ſe
reum exhibiturum. Hîc tria traduntur. I. Qui ſe latro-
nem inuenturum ſpopõdit, aut compellendus eſt eum
exhibere, aut tranſmittendus ad præfectum prætorio,
ſiue ad prouinciæ præſidem, l.ſi Barſatoram. 13. Exhi-
bere cogendus, quia non dicitur inuentum, quod non
apprehenditur,D.de diuiſ.rer.l.3. & Inſtit.eod. §. item
lapilli.& D.de acquir.poſſeſ.l.1.§.1. Ad præfectum au-
tem prætorio,vel præſidẽ remittẽdus, ſi latronem non
exhibeat, vt extra ordinem puniatur: propterea quòd
incidit in extraordinariũ crimen occultatoris,ſeu rece-
ptatoris, de quo tractatur lib. ſeq.tit.39.& D.lib.47.tit.
16. I I. Qui apud acta promiſit in cauſa priuata,intelli-
gitur promiſiſſe ſine ſcriptis, in cauſa publica in ſcrip-
tis,l.pen.vt paulò antè notaui.I I I.Qui intra certũ tem-
pus ſe exhibiturum, & , niſi exhibeat, pænam certam
promiſit, etſi tempore illo elapſo pœna commiſſa eſt,
tamen Iuſtinianus adhuc ſex menſes ei benignè indul-
get,intra quos ſi reum ſiſtat,vel eum defendat, à pœna
promiſſa liberatur,l.ſãcimus.26.I V.Qui in iudicio cri-
minali promiſit,ſi culpâ non exhibeat, pœna pecunia-
ria plectitur,ſi dolo malo,extra ordinem punitur, D.de
cuſtod.reor.l.4.qua ratione decurio,id eſt, ſenator mu-
nicipalis, qui latronem ſe exhibiturum ſpoponderat,
niſi exhibeat,ad præfectum prætorio vel ad prouinciæ
præſidem tranſmittitur puniendus, d. l. ſi Barſatoram.
¶ Quarto capite quæritur, an obligatio fideiuſſoria 10
tranſmittatur in heredes.Reſpondetur tranſmitti, l. fi-
deiuſſoris. 24. j. reſpon. & l.ſancimus. 26. verſ. vltim.
Quid ergo, ſi quis ſuccedat tam reo principali, quàm
fideiuſſori? principalis obligatio manet,fideiuſſoria ex-
tinguitur,d.l.fideiuſſoris.verſ.ſed ſi idem. quemadmo-
dum ſi debitor fideiuſſori, vel fideiuſſor debitori heres
extiterit: quia non poteſt idem eſſe fideiuſſor pro ſe-
metipſo: & cùm duæ obligationes, altera principalis,
altera acceſſoria in eandem perſonam concurrant,
principalis manet,acceſſoria extinguitur, D.de ſeparat.
l.3.in princ.& de duobus reis,l.ſi reus.13.& de fideiuſſ.
l.5.l.cùm reus.14.& de ſolut.l.ſi duo.93.§.pen.(vbi ma-
lè Taurel.adiecit negandi aduerbium, quod rectè abeſt
ab archetypo Florentino)& §.vlt. Hanc regulam limi-
ta, vt obligatio fideiuſſoria extinguatur dumtaxat pro
parte hereditaria, id eſt, pro qua parte reus fideiuſſori,
vel fideiuſſor reo ſucceſſerit,D.de fideiuſſor.l.debitori.
50.Item excipe,niſi principalis obligatio ſit plenior;vt
quia reus debebat tantùm naturaliter, fideiuſſor autem
ciuiliter: tunc enim neutra obligatio per ſucceſſionem
extinguitur, ſed vtraque manet, D. eod. l. heres. 21.
§.ſeruo.& de ſolut.l.Stichum. 95.§.quod vulgò. Simi-
liter cùm fideiuſſor confideiuſſori ſuccedit, vtraque
obligatio in eius perſona conſiſtit, d. l. heres. §. 1.
quemadmodum & cùm creditor creditori, vel debitor
debitori ſuccedit, D. de duob.reis.d.l.ſi reus.& de fide-
iuſſor.

iuſſor,d.l.5.& de ſolut.d.l.ſi duo.in princ.& §.1. Diffe-
rentiæ ratio io dictis legib. traditur, quia cùm in ean-
dem perſonam duæ obligationes inæquales concur-
runt,principalis,vel plenior manet: cùm æquales, non
apparet,vtra potiùs tollenda ſit, d. l. ſi reus. d.l. 5.d.l.ſi
11 duo.§.pen.d.l.Stichum. §.quod vulgò. ¶ Quintum ca-
put eſt de electione creditoris cui teneutur debitores,
fideiuſſores, & pignora. Huius capitis duo ſunt ſe-
gmenta.
12 ¶ Primum ſegmentum eſt de electione creditori
13 daoda. Quadruplex electio datur creditori. ¶ Prima
electio eſt inter reum, & fideiuſſorem. Regulariter
enim poteſt conuenire vel reum in ſolidum, vel fide-
iuſſorem in ſolidum,vel vtrumque pro parte, niſi aliter
ab initio conuenerit, l. 5. l. ſi alienam. 19. l. ſicut. 21.
l.reos.23.fideiuſſorem autem eligens cogitur ei pigno-
ra ſiue hypothecas cedere,d.l.ſicut.Sed iure nouiſſimo
contraria regula ſtatuenda eſt:nam creditori non datur
electio,niſi debitor ſit inops:ſed ſi reus ſit præſens,ipſe
priùs excuti debet;ſi abſens,fideiuſſori tempus à iudice
præſcribitur,intra quod reum ſiſtat:quo oon veniente,
ipſe fideiuſſor damnatur,ceſſis ſibi à creditore actioni-
bus contra reum principalem: quod quidem in omni-
bus interceſſoribus locum habet, Nou. 4. cap.1. Se-
cunda electio eſt inter reum,& pignora.Nam creditor
poteſt perſequi pignora, etiamſi à fideiuſſore ſint alie-
nata,& ad fiſcum tranſlata,l.3.in princ. Hodie creditor
non poteſt eligere pignora, niſi in bonis ipſius debito-
ris: quia contra debitorem poteſt incipere ab actione
hypothecaria,contra alios non poteſt,d.Nou. 4. cap. 2.
14 ¶ Tertia electio eſt inter fideiuſſorem, & pignora:nam
qui fideiuſſorem & pignora accepit, poteſt primò per-
ſequi pignora,l.etiamſi. 9.vel primò conuenire fideiuſ-
ſorem,dummodò eum ſimpliciter acceperit, non in id
quod ex pignoribus refici non poterit, l.omiſſis.17.&
ei pignora & hypothecas cedat, niſi in aliam quoque
cauſam ſint obligata, quo caſu ea transferre non cogi-
tur,niſi omne debitum ſibi ſoluatur,l.2.Hodie(vt dixi)
non poteſt eligere pignora, ſi non ſint in bonis debi-
toris,ſed ad alium tranſlata ſint,d.Nou.4.cap.2.
15 ¶ Quarta electio eſt inter plures fideiuſſores. Nam
ſi plures ſint fideiuſſores, creditor vel vnum in ſoli-
dum, vel plures pro partibus conuenire poteſt: ſanè ſi
actionem ſuam diuiſit,& contra plures litem conteſta-
tus eſt, non poteſt ampliùs vnum in ſolidum pulſare,
l. liberum. 16. Item qui conuenitur in ſolidum, poteſt
per exceptionem ex epiſtola Diui Hadriani cogere
creditorem,vt actionem ſuam diuidat, dummodò hoc
ante condemnationem petat, & alij quoque fideiuſſo-
res ſint ſoluendo:quia ſi qui non ſint ſoluendo,hoc ce-
teros onerant, l.3.§.1.l.fideiuſſor.10.§.1.& D.eod.l.in-
ter fideiuſſores.16.& Inſtit.eod.§.ſi plures.
16 ¶ Sccundum ſegmentum eſt de effectu electionis.
Hîc dantur tres regulæ. I. Electo reo, non liberatur
correus,nec fideiuſſor,nec pignora, l.vlt. II. Electo fi-
deiuſſore,non liberatur reus,nec confideiuſſor, nec pi-
gnora,l.reos.23.& d.l.vlt. III. Electis pignoribus,non
liberantur fideiuſſores,l.etiamſi. 9. l.ſi vt proponis.18.
17 l. pignorib. 25. ¶ Sexto capite dantur fideiuſſori varia
remedia partim contra reum principalem,partim con-
tra creditorem,partim contra confideiuſſores.
18 ¶ Contra reum principalem habet actionem man-
dati,vt ab eo ſibi præſtetur indemnitas, l. mandati. 14.
& Inſtit. eod.§.ſi quid autem. niſi donandi animo, vel
pro inuito, vel pro abſente & ignorante fideiuſſerit:
quia hôc vltimo caſu non agit mandati, ſed negotio-
rum geſtorum;duobus illis caſibus nullam habet actio-
nem,D.eod.l.6.§.ſi paſſus.l.ex mandato.20. §. 1.l.ſi pro
te.40.& l.qui fide.53.
19 ¶ Contra creditorem plura habet remedia. I. Bene-
ficium diuiſionis, de quo paulò antè dixi, num. 14.
II. Beneficium ordinis ex Nou. 4. vt ſuprà docui.
III. Beneficium eedendarum actionnm, d.Nou.4.cap.
1.in fin.vt contra confideiuſſores, D. h. t.l.fideiuſſorib.
17.& ad perſequẽda pignora,l.2.l.cùm alter. 11.l.man-
dati. 14.l. ſicut. 21. IV. Si cùm falsò putaret ſe fideiuſ-
ſiſſe, cauit ſe pecuniam ſoluturum, & à creditore con-
ueniatur,doli mali exceptione defenditur: ſed etſi non
conueniatur, vltrò agere, & liberationem condicere
poteſt,l.ſi in debitam.15.in princ. vt & in aliis caſibus
contingit, quibus aliquis indebitum per errorem facti
promiſit,ſupr.de condict.indeb.l.3. & D. eod. l. is qui.
31.& de condict.ſi.cau.l.3.& de actioo.empt.l.5.in fin.
V. Fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa datus, elapſo tem-
pore,quo reum ſiſtere debuit,vel ſex menſium, dilatio-
nem petere, vel reum defcodere poteſt, niſi ab initio
pactus ſit ſe præcisè exhibiturum ſine defenſione,
l.ſancimus.26.¶ Contra confideiuſſores actionem nul- 20
lam habet,niſi ſibi à creditore ceſſa ſit,l.cùm alter. 11.
& D.eod.l.vt fideiuſſori.39.& Inſtit.eod.§.ſi plures.
¶ Septimo capite exponuntur modi,quibus fideiuſ- 21
ſores liberantur,vel non liberantur. ¶ Tres modi pro- 22
ponuntur, quibus fideiuſſor liberatur. I. Sublata prin-
cipali obligatione ſiue per debiti ſolutionem,l.ſi inde-
bitam.15.§.1.ſiue per nouationem,niſi etiam pro noua
obligatione fideiuſſerint,l.4.ſiue per ſucceſſionem, vi-
delicèt ſi creditor debitori ſucceſſerit, D. eod. l. ſi Sti-
chum.38.§.1.vel debitor creditori, D.eod. l. heres. 21.
§. quod ſi ſtipulator. vel tertius vtrique, infr. de ſolu-
tion.l.2.II.Si reus fideiuſſori,vel fideiuſſor reo,vel ter-
tius vtrique ſucceſſerit:ſecus eſt cùm fideiuſſor ſucceſ-
ſit confideiuſſori,vt expoſui ſupr.cap.4. III.Morte rei,
quem iudicio ſiſti fideiuſſor promiſit, ſi intra tempus,
quo ſiſti debuit,moriatur,l.ſancimus.26.verſ.niſi intra.
¶ Similiter tres modi proponuntur, quibus fideiuſſor 23
non liberatur. I.Electione confideiuſſorum,vel pigno-
rum, niſi creditori ſatisfactum ſit, vt ſupr. docui.
II. Confiſcatione bonorum debitoris,d.l.ſi indebitam.
§.1.& l.ſententia.20.vel partis bonorum, l.1.quæ non
loquitur de deportato,vt Cuiac. putat libr. 15. Obſer-
uat.cap. 35. ſed de relegato:etenim deportatorum om-
nia bona ſemper confiſcantur,infr.de pœnis.l.deporta-
torum.8.& D. de bon.damn. l. 1. in princ. Non obſtat,
quòd d.l.1. C.h.tit.loquitur de exilio:quia etſi exilium
propriè ſignificat deportationẽ, D. de public.iudic.l.2.
ſæpe tamen accipitur pro relegatione, D. ſi quis caut.
l.4.in princ.& de interd.& relegat.l.4.& 5. Vnde Oui-
dius, qui fuit ab Auguſto relegatus, modò ſe exulem
vocat,vt Triſtium lib. 1.eleg. 1. & lib. 3. eleg. 3.modò
exulem eſſe negat,vt Triſtium lib.2.& libr. 5. eleg. 11.
Rurſus non obſtat l.14.§.vlt.D.de interdict. & relegat.
quoniam ibi non dicitur deportatus retinere bona, ſed
detinere, licèt (vt Græcus interpres notat,quia lex illa
ex Baſilicis ſumpta eſt, cum in libris latinis non exta-
ret)in his bonis ad fiſcum pertinentibus nihil iuris ha-
beat: vel dicitur detinere bona, quæ poſt deportatio-
nem acquiſiuit, quia bona acquirere poteſt, non iure
ciuili,vt hereditate,ſed iure gentium,vt contractu, D.
manda.l.ſi mandauero. 22. §. is cuius. III. Lapſo tem-
poris,quamuis longum ſit,l.pignoribus.25.Excipe pri-
mò longiſſimum tempus triginta annorum,cuius tem-
poris exceptio cuiuis perſonali actioni nocet, ſupr. de
conſtit.pecun.l.2.verſ.neque ſit. & de præſcript. trigin.
vel quadrag.annor.l.3.& l. 7. Excipe ſecundò fideiuſſo-
rem iudicio ſiſtendi cauſa datum,qui,ſi ſine ſcriptis ca-
ueat,duobus menſibus elapſis liberatur,niſi ad longius
tẽpus cauerit. Cùm autem apud acta cauet,ſi quidem in
cauſa priuata, intelligitur fideiuſſione ſine ſcriptis fa-
cta,adeo vt dicti tẽporis lapſu liberetur:ſi verò in cau-
ſa publica,cenſetur in ſcriptis cauiſſe,adeo vt perpetuò
tencatur,

teneatur,l.pe.Hæc quæ hactenus docui,ſpecialiter tra-
duntur de fideiuſſoribus,licet maxima ex parte accom-
25 modentur etiam mandatoribus. ¶ De quibus in poſte-
riori huius tituli parte duæ quæſtiones diſſoluuntur.
26 ¶Prima quæſtio eſt,an mandator teneatur. ¶Tenetur,ſi
27 rectè contraxit,adeo vt non liberetur,nec propter ele-
ctionem, ſi creditor contra alterum egit, vt contra al-
terum mandatorem, vel contra reum principalem,
l. reos. 23. quod enim ſupr. de fideiuſſoribus diximus,
idem in mandatoribus, & reliquis interceſſoribus ob-
tinet,l.vlt.nec propter bonorum debitoris confiſcatio-
nem; quoniam hoc quoque omnibus interceſſoribus
28 commune eſt,l.ſententia.20. ¶ Non tenetur, I. Si con-
ditio mandati defecerit,veluti ſi creditor ſine pignori-
bus pecuniam crediderit, cùm mandator ſuo periculo
credi cōſenſerit, ita demum ſi ſub pignoribus credere-
tur,l.7.II.Si principalis obligatio nouata ſit,niſi etiam
29 nouæ obligationi idem mandator acceſſerit,l.4. ¶ Se-
cunda quæſtio eſt, quomodò mandator teneatur. Hîc
dantur duæ regulæ. I. Mandator non tenetur vltra
mandatum: puta ſi mandaui Mæuio, vt Titio centum
aureos crederet,& ille ducentos credidit,non habet me
obligatum vltra centum,l.ſi vltra.22.quod generaliter
in omnibus mandatis obtinet,Inſtit.de mandat.§.is qui
exequitur. II. Mandator poteſt vel in ſolidum etiam
ante reum principalem, vel pro parte conueniri, pro
creditoris libitu,l.ſi alienam.20.l.reos.23.habet tamen
diuiſionis & ordinis beneficia, non minus quàm fide-
iuſſor,ſupr.de conſtit.pecun.l.vlt.& Nou.4.cap.1.

Tit. XLI. De nouationibus, & delegationibus.

*I.in princ.*5.19.20.	*IV.*8.17.20.
§.j.18.19.	*V.*5.12.13.
*II.*5.14.	*VI.*13.
*III.in princ.*4.5.12.13.18. 19.20.	*VII.*5.15.
§.j.14.	*VIII.*9.

1 Obligatio contrahi,committi,transferri, tol-
li dicitur. Contrahitur, veluti ſtipulatione:
committitur, vt cùm dies ſtipulationis ve-
nit:transfertur,vt per nouationem, & dele-
gationem:tollitur,vt ſolutione,& acceptilatione.Quo-
niam igitur ſuperioribus titulis de contrahenda obli-
gatione tractatum fuit,nunc agemus de ea transferen-
da,dicturi poſtea de ea diſſoluenda & extinguenda.

2 ¶ Duæ ſunt partes huius tituli: prior de noua-
3 tionibus, poſterior de delegationibus. ¶ Nouatio eſt
veteris obligationis in nouam transfuſio; cùm ſcilicet
vetus obligatio perimitur, & in eius locum noua ſub-
4 ſtituitur, D.eod.l.1.in princ. ¶ Eſt autem duplex:nem-
pe voluntaria,& neceſſaria. Voluntaria per ſtipulatio-
nem fit; neceſſaria fit per iudicium, D.eod. l.aliam.29.
quia ſtipulatio eſt inter conſentientes: iudicium verò
redditur in inuitum, D. de verbor. oblig.l.inter ſtipu-
lantem. 83. §. 1. eſt ergo neceſſitas ex parte rei: quin
etiam ex parte actoris, quatenus aliter ſuum conſequi
non poteſt,D.de ſeparat. l. vlt. Hæc neceſſaria nouatio
quæ per iudicium fit, duobus modis fit, id eſt, vel per
ſententiam, vel per litis conteſtationem. Per ſenten-
tiam fit nouatio, cùm debitor à ſuo creditore conuen-
tus condemnatur, ſupr. de vſur. rei iudic. l. vlt. verſ. ſi
enim.& D.de pignor.l.ſi fundus.16.§.ſi pluris. Per litis
conteſtationem nouatio fit,cùm is,cui debitor delega-
tus eſt, vel cui mandatæ ſunt contra aliquem actiones,
contra eum iudicio agit, l. 3. & D. eod. l.delegare eſt.
11. §. 1.

5 ¶ Delegatio in vniuerſum definiri vix poteſt: quia
multiplex eſt, I. Alia eſt actionis, ſeu eius quod dele-
ganti debetur, infr. de donat. l. cùm de bonis. 11. &
D.de pecul.l.quod debetur.51.alia perſonæ,l.2.ſolutu-
ræ.l.pen.& D. eod. l. ſi debitorem. 21. vel promiſſuræ,
quod delegans aut debet,d.l.delegare eſt, in princ. aut
donare vult, arg.d.l.cùm de bonis.In hac igitur perſo-
næ delatione tres perſonæ ſpectantur:delegans,delega-
tus, & is cui delegatur, quem delegatarium vocemus.
Ac interdum delegatur debitor delegantis,l.1.in princ.
l.3.in princ.& D.eod.l.ſi quis delegauerit.12. interdum
qui non eſt debitor; vel quia delegans eum indemnem
ſeruaturum promiſit; l. 5. vel quia pro debitore habe-
tur,D.eod.l.ſi non debitorem.13. Rurſus delegatur vel
creditori delegantis, d.l.delegare eſt.in princ. vel non
creditori,veluti cui delegans donare volebat, d.l. cùm
de bonis. aut cui creditor delegantis iuſſit delegari,
d.l. delegare eſt. in princ. II. Alia eſt voluntaria, quæ
per ſtipulationem perficitur, cùm delegans à delegato
ſtipulatur:alia neceſſaria, quæ per litis conteſtationem
perficitur,cùm delegans à delegato petit, & litem con-
teſtatur,vt ſupr.expoſui.

¶ His expoſitis,accedo ad tituli analyſim:cuius par- 6
tes duæ ſunt:prior de nouationibus, poſterior de dele-
gationibus.

¶ In priore parte de nouatione neceſſaria à delega- 7
tione diſtincta nihil traditur:de voluntaria duæ quæ-
ſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur,an procurator 8
creditoris nouare poſſit.Reſpondetur,eum, qui ad exi-
gendam pecuniam datus eſt,neque nouare, neque de-
bitorem non ſoluentem, aut pro qua parte non ſoluit,
liberare poſſe,l.4.quia fines mandati excedere non po-
teſt,ſupr.de procurat.l.ſi procurator. 10. & D.mandat.
l.5.& Inſtit.eod. §.is qui exequitur. ¶ Secundò quæri- 9
tur,quomodò fiat nouatio. Reſpondetur, non fieri ta-
citè, nec in dubio præſumi; ſed tantùm fieri expreſsè;
adeo vt,niſi partes expreſsè dicant ſe pro veteri actio-
ne nouam eligere, ſiue ab illa obligatione recedere, vt
nouam conſtituant, non intelligatur nouatio, ſed po-
ſterior obligatio priori accedat, l. vlt. & Inſtit. quib.
mod.tollit.oblig.§.præterea. ¶Poſterior tituli pars,quæ 10
eſt de delegationibus,diuiditur in tria ſegmenta.

¶ In primo ſegmento de perſona delegata vt pro- 11
mittat, diſſoluuntur tres quæſtiones. ¶ Primò quæri- 12
tur, quis poſſit delegari. Reſpondetur, delegari poſſe
vel debitorem ipſius delegantis, l. 3. in princ. vel non
debitorem,vt quia delegans ei promiſit indemnitatem,
l. 5. ¶ Secundò quæritur, quomodò fiat hæc delega- 13
tio. Reſpondetur, inchoari nudo conſenſu delegantis
& delegati, l.6.& D.eod.l.delegare ſcriptura.17.id eſt,
mandato, quo delegans mandat delegato, D. eod. l. ſi
quis delegauerit.12.non vt ſoluat,ſed vt promittat de-
leganti, D.eod.l.ſi debitorem. 21. perfici autem vel ſti-
pulatione,vel litis conteſtatione, D.eod.l.delegare eſt.
11.§.1.id eſt,cùm delegatarius à delegato ſtipulatur,l.5.
vel ab eo apud iudicem petit,l.3.in princ.

¶ Tertiò quæritur,quis ſit effectus huius delegatio- 14
nis.Duo ſunt effectus. I. Delegatus non poteſt ampliùs
à delegante conueniri, quia eius obligatio per noua-
tionem ſublata eſt, l. 2. & l.3.§.1. II. Delegatus ex ſua
promiſſione conueniri à delegatario ſine exceptione
poteſt,D.eod.l.ſi quis delegauerit.12. & l. ſeq. ¶ In ſe- 15
cundo ſegmento agitur de perſona delegata vt ſoluat,
hoc caſu delegatus non poteſt ſuo nomine à delegata-
rio conueniri,niſi ei ſe ſoluturum promiſerit, vel con-
ſtituerit, vt ex ſtipulatione, vel de pecunia conſtituta
ab eo cōueniri poſſit,l.pen.ceterùm etſi ſoluendo libe-
ratur, tamen promittendo non nouat obligationem
delegantis, D. eod. l. ſi debitorem. 21. ¶ In tertio ſe- 16
gmento conſiderantur duo caſus: actio namque man-
datur facto procuratore vel in rem domini, vel in rem
ſuam. ¶ De procuratore in rem domini facto notatur, 17
eum

eum poſſe dumtaxat exigere debitum,non nouare, l.4.
18 quod paulò antè expoſui. ¶De procuratore in rē ſuam
facto,vt quia nomen emit,l.1.§.1.vel in ſolutū accepit
à ſuo debitore,l.3.in princ. decidūtur duæ quæſtiones.
19 ¶ Prima quæſtio eſt,quomodò fiat delegatio.Primò
præparatur per contractum, putà per nominis venditionem,
in qua non requiritur voluntas vel ſcientia
debitoris,cuius nomen venditur, l. 1. §.1.Secundò inchoatur,
cùm contractus ille impletur,id eſt, cùm actio
mandatur ſeu ceditur. Tertiò perficitur,cùm delegatarius
à debitore, contra quem ſibi actio mandata eſt,
ſtipulatur,aut iudicio petit,l.1.in princ. & l. 3. in princ.
20 ¶ Altera quæſtio eſt, quis ſit effectus huius delegationis.
Reſpondetur,eum, qui actionem mandauit, nihilominùs
poſſe exigere,& exactionem eius, cui mandauit,
impedire,exceptis tribus caſibus,id eſt, niſi mandatarius
litem cum debitore conteſtatus ſit, vel ab eo
partē debiti acceperit, vel ei denūciauerit,ne mādatori
ſolueret, l.3.in pr. Primo caſu eſt delegatio & nouatio
perfecta per litis conteſtationem:idémque intelligendum,
ſi mandatarius à debitore ſtipulatus ſit. Secundo
caſu fingit lex partem debiti ſolutam mandatario, id
eſt,ſaltem partem debiti:nam multò minùs poſſet mandator
exigere,ſi mandatarius totum debitum exegiſſet.
Tertio caſu valet denunciatio mandatarij, ne mandatori
ſoluatur; quia in rem ſuam procurator factus fuerat,
mādato ſolutionis causâ facto, id eſt,nomine debitoris
dato in ſolutū: alioquin cùm procurator in rem
mandantis factus eſt, mandator re integra reuocare
mandatum poteſt, D. de procurator. l. ante litem. 26.
mandatarius verò actionem mandatori adimere nequit,
l.4. His autem duobus poſterioribus caſibus non
eſt nouatio,ſed quaſi nouatio:quia delegatus non liberatur
ipſo iure ab obligatione,qua delegandi obſtrictus
eſt, ſed exceptione taciti pacti, vel doli mali: nouatio
namque aliter quàm ſtipulatione, vel iudicio fieri non
poteſt, l. 1. in princ. & D. eod. l. delegare eſt. 11. §.1.
l. aliam. 29.

Tit. XLII. De ſolutionibus,& liberationibus.

I. 13.j.	*XIII.* 14.vj.
II. 14.iv.	*XIV.* 12.iij.
III. 6.j.	*XV.* 14.v.
IV. in princ. 6.iij.	*XVI.* 9.
§.j.13.j.iv.	*XVII.* 4.9.
V. 4.	*XVIII.* 12.iv.
VI. 10.12.ij.14.vj.	*XIX.* 6.p.ij.13.iv.
VII. 14.iij.	*XX.* 9.14.iy.
VIII. 11.j.	*XXI.* 14 vj.
IX. 14.ij.	*XXII.* 13.iv.
X. 9.13.ij.	*XXIII.* 14.vj.
XI. 7.	*XXIV.* 9.13 iij.
XII. 7.	*XXV.* 12.j.13.iv.

1 CVm dictum ſit de contrahenda, committenda,
& in alium transferenda obligatione;
ſupereſt, vt de ea tollenda dicamus.
Tollitur,cùm debitor liberatur,vt ſolutione,
acceptilatione,& aliis modis, Inſtitut.
2 quib.mod.toll.obligat. ¶ Duæ ſunt partes huius tituli:
prior de ſolutionibus, poſterior de liberationibus. Solutionem
hîc intelligo,non obligationis, alioquin omnes
modos contrahendæ obligationis complecteretur,
vt expoſui in Iſag. D.h.t.num. 1.ſed rei debitæ, vel alterius
rei in locum rei debitæ, vt ſit ſpecialis modus
obligationis tollendæ. Sic accepto ſolutionis vocabulo,
duplex eſt inter ſolutionem, & liberationem differentia.
I. Solutio eſt facti,D.de curat.furio.l.7.§.vltim.
liberatio eſt iuris. II. Solutio eſt cauſa, liberatio eſt
effectus; quia debiti ſolutione debitor liberatur, Inſtitut.
quib.mod.toll.oblig. in princ. III. Liberatio latius
patet, quàm ſolutio: quia non tantùm ſolutione, ſed
etiam aliis modis liberamur,Inſtit.eod.tit.

¶ Prior tituli pars,quæ eſt de ſolutionibus,diuiditur 3
in ſex capita. ¶ Primum caput eſt de perſona ſoluente: 4
quæritur enim,quis ſoluere, & ſoluendo obligationem
tollere poſſit, vtrùm debitor dumtaxat, an etiam
alius.Reſpondetur,quocumque ſoluente,ſi pro debitore
ſoluat,debitorem liberari,l.5.& l.manifeſti.17.etiam
inuitum,D.de negot.geſt. l. ſoluendo. 39. ergo qui pro
debitore ſoluit,non poteſt ſolutum repetere,D.de condict.
indeb.l. repetitio. 44. quamuis ſi ſuo nomine,quaſi
ipſe deberet,ſoluiſſet, cōdicere poſſet,D.eod.l.ſi pœnæ.
19. §. 1. ¶ Secundum caput eſt de perſona,cui ſol- 5
uitur. Hîc duæ quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quæ- 6
ritur,an ſeruo creditoris ſolui poſſit. Regulariter, qui
ſeruo ſoluit,quod eius domino debet,non liberatur,l.ſi
actore.19.in fin.Excipitur, I. Qui ab eo liberam peculij
administrationem habente, mutuam pecuniā accepit:
niſi dominus ei peculium ante ſolutionem ademerat,
ac debitor ademptum eſſe ſciebat,l.3. II. Qui à ſeruo
actore pecuniis credendis ac recipiendis præpoſito,
mutuum acceptum reſtituit,d.l.ſi actore. III. Qui domini
voluntate ſeruo ſoluit,l.4.in princ.

¶ Secundò quæritur, an alij, quàm creditori ſolui 7
poſſit. Reſpondetur, eum, qui alij ſoluit,non liberari,
niſi vel creditor initio conſentiat,vel poſtea ratum habeat,
l.inuito. 12. quod obtinet etiam in debitore mulieris,
qui marito ſoluit,l.cùm maritum.11. ¶ Tertium 8
caput eſt de eo quod ſoluitur. Hic ſimiliter duæ quæſtiones
diſſoluuntur.

¶ Primò quæritur,an aliud ſolui poſſit, quàm quod 9
creditori debetur. Reſpondetur, aliud pro alio ſolui
poſſe creditori,l.ſucceſſores.10.l.manifeſti.17. l.ſi operas.
20.& l.pen.non inuito,l.eum à quo.16.& D.de reb.
cred.l.2.§.1.vnde creditor,cui nummi certæ ſpeciei debentur,
in alia ſpecie recipere,ſi inde damnum paſſurus
ſit,non tenetur,D.eod.l.99.vbi pro *debitorem*, quod eſt
in libro Flor.legendum ex Baſilicis, *creditorem*, vt ſcriptum
eſt in vulgatis libris.

¶ Secundò quæritur, ſi creditor, recepta parte rei 10
debitæ, apocham vniuerſi debiti dederit, quaſi totum
accepiſſet,an reſiduum petere poſſit.Reſpondetur,quoniam
apocha vim acceptilationis non habet, reſiduum
peti poſſe, niſi vel tranſactionis, vel donationis causâ
pars ſoluta ſit: tunc enim reſiduum petenti obſtabit
pacti exceptio, l.6. ¶ Quartum caput eſt de loco ſolu- 11
tionis. Finge certum locum eſſe deſtinatum ſolutioni,
putà, *Romæ dabis?* poteſtne in prouincia ſolui?Hæc
quæſtio bifariam tractari poteſt: vel enim creditor
vult alibi exigere, vel debitor vult alibi ſoluere. Notentur
igitur duæ regulæ. I. Qui certo loco ſe ſoluturum
promiſit, alibi inuito creditore ſoluere non poteſt,
D.de eo quod cer.loc.l.is qui.9.Non eſſet enim res
boni exempli,ſi hoc debitori permitteretur, niſi ex iuſta
cauſa,l.vſuras.8. (vbi legendum *permittere*, non *promittere*)
veluti, ſi ad locum ſolutionis tutò accedi propter
bellum vel peſtem non poſſit. II. Niſi debitor ſuo
loco ſoluat, creditor poteſt alio loco petere vel actione
bonæ fidei, ſi obligatio ex contractu bonæ fidei orta
ſit, vel actione arbitraria de eo quod certo loco, ſi
debeatur ex contractu ſtricti iuris, D. de eo quod cer.
loc.l.1.l. 2. §. 1.l.5.6.7.& Inſtitut. de action.§.plus autem.
¶ Quinto capite de probatione ſolutionis dan- 12
tur quatuor regulæ. I. Si dubitetur,an ſolutum ſit,nécne:
creditor probare non tenetur obligationem durare,
ſed debitor probare debet ſolutum eſſe,l.vlt.& ſupr.de
probat.l.1.ipſe enim ſolutum dicit,creditor verò negat;
ac probare

ac probare tenetur is qui dicit,non qui negat, D. eod. l.a. I I. Apocha partis ſolutæ noo obſtat reſidui petitiooi, l.6.vide ſupt. num.10. I I I. Apocha maiorem fidem facit, quam ſi chirographum debitori redditum ſit,l.pecuniæ.14. I V. Si heres procuratoris mei chirographum meum cum procuratoris ſubſcriptione,quod nihil creditori debeatur,mihi reddiderit, non tollitur quæſtio,vtrùm meâ, an procuratoris mei pecuniâ creditoribus ſatisfactum ſit,l.inquiſitio.18.

13 ¶ Sexto capite declarantur quatuor effectus ſolutionis. I. Debitor liberatur ex ea cauſa, ex qua ſoluit, neque creditore ante redditū debitori chirographū moriente obligatio exſuſcitatur,l.4.§.1. Quid ergo, ſi debitor ex multis cauſis tenebatur? poteſt exprimere, in quam cauſam ſoluat,vt ex ea liberetur: ſi id non fecit, creditor eliget, in quam cauſam accipiat, dummodò in eam cauſam imputet,in quam ipſe ſolueret, ſi debitor eſſet: rem enim debitoris ſic agere debet, vt ſuam ageret. Neutro ſuam voluntatem declarante,primò in vſuras, deinde io ſortem ſolutum cenſetur, dummodò vſuræ ciuiliter debeantur,ita vt peti poſſent:ſemper enim præſumitur ſolutio in duriorem cauſam facta, vt à moleſtiori obligatione debitor liberetur:&, ſi par omnium obligationum cauſa ſit, ex omnibus pro portione ſolutum videtur,l.1.& D. eod. l. 1. cum 7. legib. ſequentib. I I. Heres ſoluentis non poteſt ſolutionem à defuncto maiore viginti quinque annis factam reuocare, licèt aliud pro alio ſolutum ſit, l. ſucceſſores. 10. I I I. Commodum & incommodum, quod rei ſolutæ accedit, ad creditorem pertinet, cui ſolutum eſt, licèt aliud pro alio ſolutum fuerit, l.penult. I V. Inſtrumentum obligationis per probationem redditur inane, l.ſi actore.19.& ſupr.de condict.ex leg. l.a. etiamſi neque cancellatum ſit, l. inductum. 22. neque debitori redditum, l. 4. §. 1. ac debitor illud condicere poteſt, l.vlt.& ſupr.de condict. ex le. d.l.2. vel ad exhibendum agere, ſupr. ad exhibend. l. vltim. Hactenus de ſolutionibus.

14 ¶ Secunda tituli pars eſt de liberationibus:quarum variæ cauſæ exponuntur. I. Solutio, de qua dictum fuit ſupra. I I. Obſignatio pecuniæ debitæ, id eſt,ſi debita pecunia, fuerit oblata creditori, & eo nolente accipere ſit conſignata & depoſita: hoc modo debitor liberatur, dummodò totam pecuniam ibi obtulerit, vbi ſoluendum erat,l.obſignatione.9.Vide plura in noſtro commentario ad l.ſi per te. 9. & ad l. acceptis. 19. ſupr.de vſur. I I I. Compenſatio,l.7.Compeoſationem accipio pro crediti & debiti mutua contributione, vt definitur in l. 1. D. de compenſat. & accipitur in toto illo titulo: in alia ſignificatione accipitur in l. ſi operas.20. nimirum cùm aliud pro alio ſoluitur, & ita res cum re debita compenſatur,vt & in l.6.ſupr.de rei vindic.& in l.6.ſupr.de hered.inſtitut. I V. Succeſſio: ſiue debitor creditori ſuccedat, ſupr. de fideicomm. l. 3. & D.hoc tit.l.Stichum. 95.§. aditio. ſiue creditor debitori,d.l.Stichum.§.aditio.& ſupr.de pact.l.7.& de negot. geſt.l.7.& de hered.actio.l.penul.& ad leg. Falcid. l.licet.14.& de bon. auctor. iudic. poſſid. l.7.(niſi vel cum beneficio inuentarij adeat hereditatem, ſupr.de iur.delib. l.vlt. §. ſi verò & ipſe. vel totam hereditatem reſtituat ex ſenatuſconſulto Trebelliano, ita vt nec damnum nec commodum inde ſentire debeat, Inſtitut. de fideicomm.heredit.§.ſed quia ſtipulationes. vel per inofficioſi querelam ei euincatur hereditas, ſupr. de inoffic.teſtam. l. ſi maritus. 22.) ſiue tertius vtrique, l. 2. V. Reſtitutio chirographi, ſi creditor debitori chirographum reddiderit: verùm hoc caſu non tollitur obligatio ipſo iure, ſed inducitur tacitum pactum de non petendo, ex quo datur debitori exceptio, D. de pact. l. 2. §. 1. Si verò alius ſine voluntate creditoris debitori chirographum reddiderit, non nocet creditori, l. quod debitori. 15. Vnde quæritur, ſi chirographum apud debitorem reperiatur, an præſumatur à creditore redditum: quod puto verius: quia idem obſeruatur in chirographo deleto vel cancellato, vt ſcilicèt à creditore cancellatum præſumatur, niſi contrarium probetur, D. de pact. l. ſi chirographum. 24. Noo obſtat lex vnic. §. ille autem. ſupt. de lat. liber. toll. vbi ſeruus præſumitur furatus, vel deleuiſſe inſtrumentum, ex quo ſeruitus oſtenditur, ideóque libertatem non conſequitur, ut ſi per quinque teſtes probet dominum reddidiſſe, vel caocellaſſe: quia hoc caſu eſt præſumptio contra ſeruum,qui deſiderio libertatis incenſus, facile adducitur,vt velit: & quia eſt perſona domeſtica, facile poteſt inſtrumenta domino ſurripere, vel cancellare. Rurſus quæritur, ſi duo ſint chirographa, & vnum redditum ſit, vtrùm hoc redditum officiat obligationi, an alterum retentum eam conſeruet. Verius eſt obligatiooem illæſam manere, niſi debitor probet creditorem animo diſſoluendæ obligationis chirographum reddidiſſe, arg. l. vltim. D. de his quæ in teſtam. delent. & ita pleríque Doct. rectè ſentiunt contra Bartolum in d. l. 2. §. 1.D.de pact. V I. Si creditor accepta parte ſcripſit ſe totum accepiſſe,dummodò vel tranſactionis, vel donationis causâ id ſcripſerit, alioquin reſiduum peti poteſt, l. 6. & l.intereſt. 21. quemadmodum & cum ſpe futuræ numerationis ſcripſit ſe totum debitum recepiſſe, tota obligatio ſalua manet: quoniam huiuſmodi apochæ non habent vim acceptilationis, l. ſi obligatum. 13.& l. ſi literarum. 23.

Tit. X L I I I. De acceptilationibus.

I. 3.4. | *I I I. 5.*
I I. 5.

ACceptilatio eſt imaginaria ſolutio, cre- 1
ditore, diſſoluendæ obligationis causâ, debitori interroganti num debitam pecuniam acceptam habeat,reſpondente ſe acceptam habere, Inſtitut. quib. mod. toll. oblig. §. 1.

¶ De hac diſſoluuntur in præſentia tres quæſtio- 2
nes.

¶ Primò quæritur,quis poſſit acceptò ferre.Reſpon- 3
detur,creditorem poſſe acceptò ferre, etiamſi pupillus ſit,dummodò tutore auctore id faciat,l.1.

¶ Secundò quæritur, quomodò acceptò feratur. 4
Reſpondetur, acceptò ferri ſolemnibus verbis, d. l. 1. veluti, *Quod tibi promiſi, habéſne acceptum? habeo*, Inſtit. quib.mod.toll.oblig.d.§.1. Nec reperio hoc ius correctum,licèt in ſtipulationibus, quæ acceptilationi ſimilem formam habent, verborum ſolemnitas ſublata ſit, ſupr.de contrahen.ſtipul.l.omnes.10.

¶ Tertiò quæritur, quis ſit effectus acceptilationis. 5
Reſpondetur, quia verbis fit, eâ verborum tantùm obligationem ipſo iure tolli, Inſtitut. quib.mod. toll. oblig. d. §. 1. nihil enim tam naturale eſt, quàm vnumquodque diſſolui eo modo, quo ligatum eſt, D. de diuerſ. reg. iur. l. nihil tam naturale. 35. Ceteris autem obligationibus acceptilatio nocet, non ſuâ naturâ, ſed vi & poteſtate conuentionis ſeu pacti, quod in ſe continet. Quare ſi ei acceptò feratur, qui re obligatus eſt, exceptione pacti, vel doli mali ſe tueri poterit, D.hoc tit. l. ſi acceptò latum. 19. ſed ſi acceptò feratur ei, qui ſolo conſenſu eſt obligatus, ipſo iure obligatio tollitur, nō vi acceptilationis, ſed pacti, ſeu cōuentionis,

D.de reſcind.vend.d. l.5. quia huiuſmodi obligationes nudo pacto tolluntur, d.l. nihil tam naturale. & D. de pact.l. 7.§.adeo.l.ab emptione. 58. Prætera omnes aliæ obligationes per ſtipulationem nouari poſſunt:deinde verborum obligatio, in quam prior qualiſcumque obligatio transfuſa eſt,per acceptilationem tollitur:atque ita omnis obligatio diſſoluitur, l.2. & Inſtit.quib. mod.toll.obligat. d. §. 1. Quin etiam variæ & diuerſæ obligationes, quotcumque ſint, per formulam Aquilianam in vnam ſtipulationem conferri per nouationem poſſunt: cui ſubdita acceptilatio debitorem omnino liberat,l.vlt.& Inſtit. quib.mod. toll. oblig. §. eſt autem.quod etiam vtrimque fieri poteſt, vt omnes obligationes ab vtraque parte tollantur, D.h.t.l.1. Huius Aquilianæ formulæ magnus eſt vſus in tranſactionibus,l.3.l.4.l.vt reſponſum.15.l.vbi pactum.40.& D.eod. l.1.4.5.l.pacto.15.

Tit. XLIV. De euictionibus.

I. 13.iij.	*XVII.* 9.j.13.iv.vj.16.
II. 13.j.	*XVIII.* 7.13.j. vj.14.j.vj. vij.viij.
III. 13.ij.	*XIX.* 10.13.vj.
IV. 14.ij.	*XX.* 13.vj.
V. 13.ij.	*XXI.* 13.j.ij.vj.15.ij.16.
VI. 13.j.15.ij.	*XXII.* 6.13.v.15.j.
VII. 14.vij.	*XXIII.* *in princ.* 6. 13.vj. 14.vj.
VIII. *in princ.* 13.vj.15.j. ij.16.	§.j.13.ij.vj.16.
§.j.13.vj.vij.	*XXIV.* 13.ij.
IX. 13.ij.vj.14.j.vj.16.	*XXV.* 7.13.ij.15.j.ij.16.
X. 13.iij.	*XXVI.* 13.ij.
XI. 9.v.	*XXVII.* 13.j.
XII. 7.	*XXVIII.* 8.
XIII. 9.iij.iv.14.v.	*XXIX.* 13.vj.14.iij.
XIV. 9.ij.	*XXX.* 13.j.
XV. 13.vij.15.iij.16.	*XXXI.* 5.ij.9.v.14.viij.
XVI. 5.j.11.13.iij.16.	

1 QVi ex aliqua obligatione conuenitur, is
vel exceptione ſeu defenſione aliqua ſe
tuetur, ne condemnetur, vel condemna-
tionem ſubit,&, vt indemnitatem conſe-
quatur,de euictione contra eum agit, qui
ſibi de euictione tenetur, ac poſſunt hæc duo remedia
in eundem competere:veluti contra eum, qui alienam
rem vendidit; poſteáque dominium nactus, eam rem
euincit,D.h.t.l.vindicantem. 17. Quare defenſionibus
pro reo iam expoſitis rectè ſubiicitur tractatus de eui-
2 ctionibus. ¶ Hîc duo iudicia conſiderantur: alterum,
quo agitur de re euincenda:alterum,quo is,cui res eui-
cta eſt, contra ſuum auctorem regreditur, & contra
eum de euictione agit,idcirco duo ſunt capita huius ti-
3 tuli. ¶ In priori capite de iudicio rei euincendæ duo
conſiderantur:actoris intentio,& rei defenſio.

4 ¶ Intentio actoris fundatur dominio,vel hypotheca,
vel libertate:tria igitur ſunt iudicia, quibus res euinci-
tur:rei vindicatio,actio hypothecaria, vt præiudicium:
5 de quibus ſingulis diſpiciamus. ¶ Dominus poteſt rem
euincere:quia rem ſuam vindicare poteſt,D.de rei vin-
dic. l. in rem.23. in princ.à quolibet poſſeſſore, D.eod.
l.officium.9.& ſupr.de alienat.iudic.mut.cau.l.vn. Hæc
regula producitur, I. Ad dominum pro parte, qui po-
teſt partem ſuam euincere, ſicut dominus ex aſſe to-
tam rem euincit,l.ſuper.16.& D.eod.l.1.l.bonitatis.13.
l.qui fundum.45.l.ſi fundo.53.in princ.l. ſi dictum. 56.
§. in ſtipulatione. Euincitur autem pars vel pro diuiſo,
vel pro indiuiſo, D.eod.l.ex mille. 64. II. Ad heredem
fideiuſſoris ſuo,non hereditario nomine rem euincen-
tis. Nam ſi, cùm mihi rem Titij venderes, Seium fide-
iuſſorem euictionis nomine dederis,deinde Titius Seio
heres extiterit, nihilominùs rem mihi euincere,Titius
ſuo iure poteſt, quamuis hereditario nomine de eui-
ctione tenetur,l.vlt.Hæc dicta ſint de domino rem vin-
dicante.

¶ Creditor quoque, cui res pignerata eſt, eam 6
euincit, l. cùm tibi. 22. l. cùm ſucceſſores. 23.in princ.
actione hypothecaria: hæc enim actio datur creditori
pigneratitio, D.de pignorib.l.ſi fundus. 16. §.creditor.
& Inſt.de actionib.§.item Seruiana.contra quemcumq;
poſſeſſorem,ſupr.de pignorib.l.diſtractis.14. & D. eod.
l.creditor. 13. §. & in ſuperficiariis. ¶ Denique ſi quis 7
quaſi ſeruus alienatus ſit, nihil vetat eum in libertatem
euinci,l.ſiue in libertatem.12.quod quidem præiudicio
fieri conſtat,Inſtit.de actionib. §.præiudiciales. cùm li-
ber ſententia iudicis pronunciatur, l.ſi ſtatus. 18.l.ſi ti-
bi. 25.Dictum eſt de actoris intentione.

¶ Iam dicamus de rei defenſionibus: quæ quidem 8
multæ ſunt:& ei qui conuenitur competunt vel ex ſua,
vel ex auctoris ſui perſona, l.emptori.28.vt putà emp-
tori non ſolum ſuum, ſed etiam venditoris pactum ad
excipiendum prodeſt,D.de pact.l.ſi tibi. 17. §. pactum.
nec tantùm ſua, ſed etiam venditoris poſſeſſio ad præ-
ſcribendum prodeſt,D.de contrah.empt.l.dolia.76.§.1.
& Inſtit.de vſucap. §. inter. ¶ Prima defenſio eſt, ſi is 9
velit rem euincere,qui de euictione tenetur:quia in rei
conuenti poteſtate eſt,vtrùm malit pati, vt res ſibi euin-
catur,deinde contra eum,qui euicit,agere de euictione,
an ab initio eum rei venditæ & traditæ, vel doli mali
exceptione ſummouere, ſecundum vulgatam illam re-
gulam, quem de euictione tenet, eum agentem repel-
lit exceptio, D.h.t.l.vindicantem. 17. & l.ſeq. Hac ra-
tione ſummouetur I. Is qui vendidit, D.de except. rei
vend.& trad.l.1.in princ. ſiue iure communi vendide-
rit,D.eod.l.vindicantem. 17. ſiue iure creditoris, infr.
tit. prox. l. 1. §. 1. & D. de diſtract. pign. l. & ſi is. 10.
II. Succeſſor venditoris: ſiue ſuo ſiue hereditario no-
mine rem vindicare velit,l.ſiue poſſeſſio.14.& ſupr. de
reb.alie.non alien.l.3.& D.de exc.rei vend.& trad. d. l.
1.§.1.necnon ſucceſſor eius, qui ex alia cauſa, putà do-
tis,rem tradidit,D.h.t.l. Seia. 73. Nec refert, vtrùm in
vniuerſum ius, an in eam dumtaxat rem ſucceſſerit,
D.de exc.rei vend.& trad.l vlt. in fin. III. Damnatus,
cui res ablatæ & diſtractæ ſunt rei iudicatæ exequendæ
gratia, l. ſi ob cauſam. 13. IV. Eiuſdem damnati ſuc-
ceſſor, d.l. ſi ob cauſam. V. Fideiuſſor, veluti qui pro
venditore fideiuſſit, l.exceptione. 11. non tamen heres
fideiuſſoris ſuo nomine rem euincens, l. vlt. vt paulò
antè notaui.

¶ Secunda defenſio eſt longi temporis præſcri- 10
ptio, l. ſi obligata. 19. ad quam perficiendam iam no-
taui coniungi poſſeſſionem auctoris cum poſſeſſio-
ne ſucceſſoris. ¶ Tertia defenſio eſt, ſi reus rem peti- 11
tam ſuis ſumptibus meliorem fecerit, plus impendens,
quàm ex fructibus perceperit:quia niſi actor eos ſum-
ptus, quatenus perceptos fructus excedunt, reſtituat,
doli mali exceptione ſummouetur,l.ſuper.16. & D. de
rei vindicat.l.ſumptus. 48. & de action. empt. l. idque.
45.§.1.& de doli except.l.Paulus. 14. Hæc dicta ſint de
iudicio, quo res euincitur. ¶ Conſequenter de eo vi- 12
deamus, quod ob rem euictam competit: quod eſt ſe-
cundum huius tituli caput. Quatuor quæſtiones hîc
deciduntur.

¶ Primò quæritur, quænam requirantur, vt de eui- 13
ctione agi poſſit. Hîc ſeptem requiruntur. I. Vt eui-
ctionis periculum pacto remiſſum non ſit,l. empti. 11.
& D.eod.l.cùm ea.68. in princ. hoc enim pactum ven-
ditori prodeſt, quò minùs de euictione teneatur, niſi
dolo malo fecerit, id eſt,niſi rem alienam ſciẽs ignorãti

vendiderit,

vendiderit, D. de act. empt. l. 6. §. vltim. l. ex empto. 11. §. denique.& §.ſeq. Pactio autem vel ſtipulatio de euictione præſtanda non eſt neceſſaria in venditione, l.6.& D.de contrah. empt. l. in vendendo. 66.in princ. niſi quis mala fide emerit, id eſt, ſciens rem eſſe alienam, vel obligatam, l.ſi fundum. 27. & ſupr. commun. vtriuſq.iudic.l.7.vel hominem, quem emebat, liberum eſſe, l.ſi ſtatus.18.Sed hæc ſciẽtia & mala fides ex pacto vel ſtipulatione de euictione præſtanda non colligitur, niſi aliis argumentis probetur, l. penult. Donator autem ne quidem ex pacto tenetur de euictione, niſi per ſtipulationem ſe obligauerit, l.2. ſed tantùm de dolo conueniri à donatario poteſt, ſi dolum in donando commiſerit, D. de ædil. edic. l. ad res. 62. & de donat. l. Ariſto. 18.§.vlt. II. Vt euictio ſecuta ſit, l. ſi controuerſia.9. l. cùm ſucceſſores.23.§.1.l.ſi tibi.25.Nihil autem refert, quando ſit euicta: (nam etſi poſt longum temporis ſpatium euicta fuerit, tamen actio de euictione efficaciter competit, nec longi temporis præſcriptione ſummouetur, l. empti. 21. quia de euictione actio ante rem euictam non naſcitur: actione autem nondum nata, præſcriptio non currit, ſupr. de præſcr. trigin.vel quadrag. ann. l. 7.§. illud.) nec vtrùm res ſit euincenti reſtituta, an ei pecunia ſoluta, veluti ſi debita pecunia ſoluta ſit creditori agenti hypothecaria actione, l.cùm tibi. 22. Si igitur res nondum euicta pereat, euictionis periculum ceſſat, nec poteſt ampliùs eſſe locus actioni de euictione, l.ſi quis tibi.26. Et quamuis res aliena, vel obligata dicatur, non poteſt agi de euictione, l.3.ne quidem ſi controuerſia mota, necdum finita ſit, niſi quis nominatim pactus ſit, vt ante rem euictam agere poſſit, l.ſiue.12. Sed alia remedia dantur emptori, qui nondum pretium ſoluit: aut enim actione ex empto petit, vt venditor rem, quæ obligata eſt, à creditore liberet: aut doli mali exceptione oppoſita ſe tuetur, ne pretium ſoluat, l. 5.l.ſi poſt. 24. niſi ſibi à venditore idoneè de euictione caueatur, D.de peric.& com.rei vend. l.penult. §. 1. III. Vt euicta ſit tota res, vel eius pars ſimilaris, vt pars fundi venditi, l. ſi fines. 10.l.ſuper.16.& D.eod. l. 1.l. minor. 39.§. ſi à me.l.qui fundũ.45.vel ius in re, vt vſusfructus, D.eo.l.ſed ſi quid 15.§.1.d l.minor.§.vlt.l.fundum.46.in princ.l.ex mille. 64.& D.de contrah.empt.l. in vendendo. 66. in princ. aut ſeruitus prædialis, d.l.in vendendo.in princ. Tres autem ſunt caſus, quibus non agitur de euictione, niſi euictio promiſſa fuerit, ſed ex empto in id quod intereſt. Primus, cùm acceſſio rei venditæ, de qua nihil conuênit, euicta eſt, vt fructus, aut partus, D.h.t.l.venditor. 8.l.ſi prægnans. 42. & l.ſeq. Secundus, cùm pars diſſimilaris eſt euicta, vt pars hominis venditi, quia pars hominis non eſt homo, D.eod.l.ſi dictũ.36.§.in ſtipulatione. Tertius, cùm materia eſt euicta: veluti cùm hereditas eſt vendita, & res hereditariæ ſunt euictæ, l.1.aut domo ſeu naue vendita, cæmenta ſeu tabulæ euictæ ſunt, D.eod.l.naue.36. IV. Vt res ſit per iudicem euicta, non ſine iudiciali contentione ſit ab emptore volenti euincere tradita, l.ſi cùm quæſtio.17. nec per arbitrum compromiſſarium euicta, D.eod.l.dictum.56.§.1. Quo autem iudicij genere res euincatur, nihil intereſt, D. eod. l. ſi mancipium. 54. §. 1. V. Vt euicta ſit ea cauſa venditionem antecedente, l. cùm tibi. 22. VI. Vt ſine culpa eius ſit euicta, cui euicta fuit, vt emptoris, ciúſve qui rem ex cauſa permutationis accepit. Culpam autem committit ſequentibus caſibus. Primus caſus eſt, cùm is, qui præſcriptione ſe tueri poteſt, ea non vtitur, l. ſi obligata. 19. Secundus caſus eſt, cùm auctori ſuo, vel heredi eius non denunciat, vt ab eo defendatur, l.emptor.8.in princ.l.ſi controuerſia.9. d. l.ſi cùm quæſtio.17.l.ſi parentes. 20.l.empti. 21. l. cùm ſucceſſores. 23.in princ. l.ſi permutationis. 29. & D. eod. ſi ab emptore.49.l.ſi per imprudentiam.31.§.1.l.ſi rem.62.§.1. niſi aut denunciandi neceſſitas pacto remiſſa fuerit, D. eod. l.Herennius. 63.in princ. aut denunciare non potuerit, ſiue quia ſcire nõ potuit, vbi eſſet vẽditor, D.eo. l.ſi dictum.56. §. penult. ſiue quia venditor curauit, ne ſibi denunciaretur, D.eod.l.ſi ideo.55.in fin. & d.l.ſi dictum.§.ſimili. Item cùm quis ſeriùs, id eſt, propè condemnationem denunciat, D.eod.l.ſi rem.29.§.vlt. Item cùm iudicio non adfuit abſente auctore vel fideiuſſore ab eo dato, d.l.emptor. §. 1. aliàs vtrùm auctor iudicio quo res euincitur, adſit, an abſit, nihil intereſt: vtroque enim caſu de euictione tenetur, quia ſufficit ei denunciatum fuiſſe, vt adeſſe poſſet, d.l.cùm ſucceſſores. §. 1. VI. Vt res euicta non ſit per iniuriam iudicis iniquè iudicantis: quia iniuria, quam iudex emptori facit, venditori nocere non debet, d. l. emptor. §. 1. l. ſi non iniuria. 15. & D. eod. l. ſi per imprudentiam. 51.

¶Secundò quæritur, qui teneantur de euictione. Te- 14
nentur I. Venditor, l.ſi controuerſia. 9. l. ſi ſtatus. 18. II. Is, qui rem in ſolutum dedit: quia hic contractus (id eſt, datio in ſolutum, quæ eſt quaſi contractus, arg. §. 1. Inſtitut. quib.mod. re contrah. oblig.& §.penultim.Inſtitut. de oblig. quæ qua. ex contract.) vicem venditionis obtinet, l. 4. III. Is, qui ex cauſa permutationis rem dedit, l. ſi permutationis. 29. Cui ſimilis eſt is, cuius ſocio res attributa, deinde euicta fuit, veluti ſi prædium mihi tecum commune obligauero creditori meo, deinde in rerum communium diuiſione conuenerit, vt hoc prædium ad te pertineret, mox idem prædium tibi pro mea parte, quam pro indiuiſo habebam, (nam pro parte, quæ ad te ſpectabat, pignus non tenuit) euincatur: ego tibi de euictione tenebor, ſupr. commun. vtriuſq. iudic. l. 7. IV. Donator, ſi de euictione ſe obligauit, aut dolum commiſit, vt ſupr. expoſui. V. Is, cuius condemnati res ex cauſa iudicati capta & diſtracta fuit, l.ſi ob cauſam. 13. VI. Heres venditoris, l. ſi controuerſia.9.l. ſi ſtatus.18.quocumque gradu conſtitutus, l. cum ſucceſſores.23.in princ. Eadem ratio eſt eius, qui permutatori aliíve de euictione obligato ſucceſſit. VII. Fideiuſſor, l.7.& d. l. ſi ſtatus. VIII. Heres fideiuſſoris, d.l. ſi ſtatus.& l.vlt.

¶Tertiò quæritur, quæ actio de euictione compe- 15
tat. Variæ actiones pro caſuum diuerſitate dantur. I. Actio ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſit, l.emptor. 8. in princ.l.cùm tibi.22. l. ſi tibi. 25. & ſupr.commun. vtriuſq.iudic. l.7. cum ſim. Eſt autem ſtipulatio ædilitia, quæ iuſſu ædilium interponitur, D. hoc tit, l. emptori duplam. 37. & Inſtitut. de diuiſ. ſtipul. §. prætoriæ. & ibi Theoph. II. Actio ex empto, cùm res emptori euincitur, ſiue de euictione ſit ſtipulatus, ſiue ſtipulationem omiſerit, l.6.d.l.emptor. in princ. l. empti. 21.d.l.ſi tibi.& D. eod. l. quòd ſi nolit. 31.§. quia aſſidua. & de contrah.empt.l.in vendendo. 66. in princip. & ſupr. de commun. rer. alien. l. vltim. III. Actio hypothecaria, ſi pignus obligationi euictionis acceſſerit, l. ſi non iniuria. 15. IV. Actio præſcriptis verbis, ſi res ei ſit euicta, qui eam ex cauſa diuiſionis acceperat, ſupr.commun.vtriuſq. iudic. l.7. & de rer. permut. l. 1. V. Actio de dolo, ſi donator, qui euictionis periculo ſe non ſubiecit, donatarium decepit: puta rem alienam ſciens donauit, in quam donatarius, priùs quàm euinceretur, magnos ſumptus fecit, D. de ædil.
edic.l.ad res.62.& de donat.l.Ariſto. 18. §.vlt. ¶Quar- 16
tò quæritur, quid conſequatur agens de euictione. Hic ſpectanda eſt actio, quam is mouet, qui euictionem paſſus eſt. Nam ſi ex ſtipulatu agat, modò ſimplum, modò duplum petit, prout ſtipulatus fuit, l. emptor. 8. in princip. l. ſi tibi. 25. & D. eod. l. emptori. 37.

Actione ex empto vel petit quod ſua intereſt, l.ſi controuerſia.9.l.empti.21.l.cùm ſucceſſores.13.§.1.in quo continetur pretium, l. ſuper. 16. & omne damnum ob euictiunem contingeos, l.ſi cùm quæſtio.17. An etiam ſumptus in rem meliorandam facti continentur? Diſtinguendum eſt: aut enim potuit eos aduerſus euincentem ſeruare, l.ſuper.16.nimirum quia poſſidebat, ita vt euincentem & ſumptus deductis impenſis reſtituere nolentem, exceptione mali ſummouere poſſet: aut eos ab euincente conſequi non potuit, quia rem non poſſidebat. Priori caſu ſibi debet imputare, ſi doli mali exceptione omiſſa non eſt, ſumptus ab euincente conſecutus, nec debet eius culpa venditori nocere, proinde venditor hoc nomine non tenetur, niſi venditor ſciens rem alienam vendiderat: tunc enim ob dolum tenetur, D.de action.empt.l.idque. 45.§.1. Poſteriori caſu à venditore ſumptus conſequitur, l.ſi controuerſia.9. & d. l. idque. §. 1. niſi ſua culpa poſſeſſionem amiſerat, D.h.t.l.ſi rem quam.29.§.1. Præterea, quo caſu venditor de dupla cauere tenebatur; nempe ex edicto ædilium, ſi ſeruum vendidit; vel ex conſuetudine, ſi rem pretioſam vendidit; ſi duplex ſtipulatio fuerit omiſſa, nihilominùs duplum actione ex empto peti poterit, D.eod.l.2.l.emptori duplam. 37. §.vlt. & de ædil. edict.l.quòd ſi nolit. 31. §.quia aſſidua. Actione hypothecaria perſequitur pignus ſibi euictionis nomine obligatum, l. ſi non iniuria.15. id eſt, nudam pignoris poſſeſſionem, D. h. t. l. ſi cum venditor.66.in princip. Actione præſcriptis verbis petit, quod ſua intereſt, l. 1. hoc enim etiam aliis caſibus in hanc actionem ſupr. commun. vtriuſq. iudic. l. 7. & de rer. permut. venit, D.de præſcript. verb.l.5.§.1.l.7. cum ſim. Denique per actionem de dolo obtinet, vt indemnis ſeruetur, ne contra regulam iuris dolus alterius ſibi obſit, D.de noxalib.act.l.electio.26.§.vlt.

Tit. XLV. Creditorem euictionem pignoris non debere.

I. in princ.
§. 5.
II.

1 De creditore, quod ad euictionem attinet, duæ traduntur regulæ, ex quarum priore
2 inſcriptio huius tituli ſumpta eſt. ¶ Prima regula eſt; Creditor, qui rem ſibi pigneratam vendidit, euictionis nomine non obligatur: ſiue ſit creditor priuatus, ſiue fiſcus, l.1. in princ. & D. de diſtract. pignor. l. & ſi is.10: ſed tantùm tenetur ius ſuum emptori cedere, D. eod.l.pen. id eſt, contrariam pigneratitiam actionem, quæ ſibi aduerſus debitorem competit, D.h.t.l.in creditore. 38. A dicta regula excipitur, I. Niſi iure communi, id eſt, quaſi dominus vendidit; regula namque obtinet, cùm vendidit iure creditoris; quod dicitur lege pignoris in d. l. & l.ſi is.D.de diſtract.pignor.& vtroq; modo contingere poteſt, vt creditor pignus vendat, D.manda.l.ſi mandatu Titij. 59. §. creditor. II. Niſi priuatus creditor de euictione promiſit, d.l. 1. in princ.& l.2.& D.de pign. act.l.ſi neceſſarias.8.§.1. nam etiam duplam promittere poteſt, & ex ea promiſſione obligatur, D.eod.l. ſi pignore.22.§.vlt. III. Niſi dolum commiſerit, l.2.

3 ¶ Altera regula eſt, Creditor non poteſt pignus, quod vendidit, ex alia cauſa euincere, D.de diſtract. pign.d.l. & ſi is. putà quia ſucceſſit alij creditori eiuſdem debitoris, l.1.§.1.

Tit. XLVI. De patria poteſtate.

I. 5.ij.6.j.
II. 4.j.
III. in princ.4.j.
§.j.4.ij.
IV. 4.ij.
V. 4.ij.
VI. 5.j.
VII. 3.7.ij.
VIII. 3.
IX. 4.iv.v.5.ij.6.j.ij.iij.
X. 4.vj.vij.

In ſequenti parte agitur de præiudicio, 1
quo quæritur, an aliquis ſit filius, vel an ſit in poteſtate patris: nam de præiudicio libertatis dictum fuit in prima parte libri ſeptimi.

¶ In hoc titulo diſſoluuntur quatuor quæſtiones. 2

¶ Primò quæritur, qui & quos in poteſtate ha- 3
beant. Cùm igitur tres ſint cauſæ poteſtatis patriæ, iuſtæ nuptiæ, Inſtitut.hoc tit. in princ. & D.de his qui ſui vel alien.iur.l.3.adoptio, D.de adopt.l.1. in princ. & Inſtitut.eod. in princ. & legitimatio, Inſtitut. de nupt. §.vlt.de adoptione dicetur titulo ſequenti: de legitimatione dictum fuit in tit.ſupr.de natural.lib. de ea poteſtate, quæ ex iuſtis nuptiis oritur, nunc dicendum. Liberi ſunt in poteſtate patris, (ſiue pater ingenuus, ſiue libertinus ſit, dummodò filios ex iuſtis nuptiis poſt libertatem procreauerit, l.libertos. 8. quia ſerui nec nuptias contrahere poſſunt, ſupr.de inceſ. & inutil. nupt. l. 3. & Inſtit. de nupt. in princ. nec aliquem habere in poteſtate, D.ad leg.Iul.de adult.l.ſi euenict.21.) vel ſuperioris adſcendentis per lineam paternam (vt aui, vel proaui paterni, D.de his qui ſui vel alien.iur.l.4.& Inſt. de pa.poteſt. §.vlt. & licet nepos ex filio milite ſit ſuſceptus: tamen in aui, non in patris poteſtate eſt, ſi hic erat in patria poteſtate, l. 7. quo tempore nepos fuit conceptus, Inſtitut.quib.mod.ius poteſt.ſolu.§.penult.) non matris, infr.tit.prox.de adopt. l. 5. & Inſtitut. eod. §. feminæ. vel adſcendentium per lineam maternam, Inſtit.de pat.poteſt.d.§.vlt.

¶ Secundò quæritur, qui ſint effectus patriæ poteſta- 4
tis. Sunt autem plures effectus. I. Quod filius acquirit, non ſibi, ſed patri acquirit, quibuſdam exceptis, l.2. id eſt, peculio caſtrenſi, quaſi caſtrenſi, & aduentitij proprietate, Inſtitut. per quas nob. acquir. §. 1. Quod autem patri acquirit, alienare nequit, l. 3. in princip. II. Qui filium in poteſtate habet, etiam nepotem & ceteros ex eo per iuſtas nuptias deſcendentes in poteſtate habet, l.7.& D. de his qui ſui vel alien. iur. l. 4. & Inſtitut.de pat.poteſt.§. vltim. III. Pater filium, quem in poteſtate habet, caſtigare iure patriæ poteſtatis poteſt, d. l. 3. §. 1. Mater autem filium debitam reuerentiam non exhibentem ſi coërcere auctoritate materna & ad pietatem redigere non poſſit, quia non habet eum in poteſtate, per iudicem conſequetur, vt ſibi debita reuerentia exhibeatur, eodem iudice cauſam pecuniariam inter matrem & filium ortam examinante ac decidente, l.4. nec tantùm reuerentiam, ſed etiam alimenta præſtare iudex iubebit, l. 5. IV. Non poteſt quis negare filium ſuum eſſe, ſi reuera filius ſit, l.penult. V. Alimenta ei præſtare cogitur, d. l. penultim. qua de re dictum fuit ſupr.de alen.lib.& paren. VI. Libertatem filio eripere non poteſt, l.vltim. VII. Olim ius vitæ & necis in eum habebat: ſed hoc poſtea ſublatum fuit, vt patria poteſtas potiùs in pietate, quàm in ſæuitia conſiſtat, d. l. vltim. & D. de liber. & poſtum.l. in ſuis.11. & ad leg.Cornel.de ſicar.l.2.& de leg.Pompe.de parricid.l.5.

¶ Tertiò quæritur, quibus modis patria poteſtas 5
ſoluitur, vel non ſoluitur: varij modi conſiderantur, Inſtitut. quib. mod. ius poteſt.ſolu. Hîc tres modi proponuntur. I. Abdicatio, quæ apud Græcos fuit in vſu, ſed Romanis legibus reprobatur, l.6. Ariſtoteles lib.8. Ethic. c.vlt.ad morem Græcorum reſpiciēs ſubribit ὀυκ

ἐξεῖναι υἱῷ

ἐξεῖναι υἱῷ πατέρα ἀποκηρύττειν, πατρὶ δ' υἱόν, non licere filio
abdicare patrem, ſed licere *patri* abdicare *filium* I I. Ne-
gatio, ſi negetur eſſe filius : hic quoque modus repro-
batur,l.pen.ſed malè(vt mihi quidem videtur) à Cuia-
cio cum ſuperiori modo confunditur:nam qui abdicat,
non negat eſſe ſuum filium , ſed in futurum reiicit, ſi-
mile quid faciens iis qui rem habent pro derelicto.
I I I. Præſcriptio,ſi patre ſciente nec contradicente fi-
lius pro patrefamilias ſe geſſerit, aut res eius quaſi pa-
trisfamilias à tutoribus ſint adminiſtratæ : huius rei
examinatio iudici committitur,l.1.quid enim,ſi per er-
rorem id paſſus ſit,falsò putans ſe, vel filium fuiſſe ab
auo emancipatum?quid ſi emancipationem à ſe factam
non valere dicat? hoc enim ei permittitur viuo filio,
ſupr. aduerſ.rem iud. l. 2. non poſt eius mortem, D.de
adopt.l.ſi poſt mortem.25.in princ.
6 ¶ Quartò quæritur, quibus iudiciis cognoſcatur de
patria poteſtate. Iudicia plura ſunt. I. Præiudicium,
quo quæritur,an ſit in poteſtate,l.1. & l. pen. I I. Præ-
iudicium de partu agnoſcendo, d.l. pen.& Inſtitut.de
action. §.præiudiciales. ad quod pertinet tit. D. de ad-
gnoſc.lib. I I I. Cognitio prætoria, D.de rei vindic.l.1.
§. pen. quæ etiam ad alimenta filiis præſtanda extendi-
tur,d.l.pen. I V. Interdicta,d.§.pen.id eſt, interdictum
de liberis exhibendis,D.de lib.exhib.l.1.in princ.& in-
terdictum de liberis ducendis, D. eod.l.3. in princ. de
quibus interdictis dictum fuit ſupr. eod. tit. V. Vindi-
catio iure Quiritium,d.§.pen.

Tit. XLVII. De adoptionibus.

I. 48.7.1.	*VIII.*4 5.6.19.12.13.15.j.
II.in princ. 12.15.19.19.	*IX.* 19.
§.j.14.15.j.	*X.*6.j.
III. 13.	§.*ſin autem.*19.
*IV.*7.8.	§.*pen.* 4.
*V.*13.19.	§.*vlt.*5.12.13.17.j.
VI. 12.15.j.	*XI.* 4.5.7.8.
VII. 6.19.9.	

1 CVm adoptionis,qua(vt ſuperiori titulo no-
taui) poteſtas patria conſtituitur, duæ ſint
ſpecies; adoptio ſpecialis, qua filijfamilia-
rum imperio magiſtratus adoptãtur; & ar-
rogatio, qua patresfamilias ex reſcripto principis ado-
ptantur,D.h.t.l.1.& l.2.in princ & Inſtit. eod.in princ.
§. 1. hinc tria huius tituli capita oriuntur : primum de
ſpeciali adoptione, alterum de arrogatione,tertium de
2 his quæ vtrique adoptioni communia ſunt. ¶Primi ca-
pitis duo ſunt ſegmenta : prius de adoptione facienda,
3 poſterius de eius effectu. ¶ In priori ſegmento ſpectan-
tur perſonæ,& adoptandi modus. Perſonæ ſunt, ado-
ptatus,dans in adoptionem,adoptans,& is apud quem
adoptatur.
4 ¶ Adoptantur, qui in aliena poteſtate ſunt, l. 1.
id eſt, filijfamiliarum,qui ſunt in parentum poteſtate,
vt paulò antè notaui.Nec refert, vtrùm ſint in poteſta-
te patris,l.in adoptionem.8.an aui, ſeu proaui, l. pen.
5 §.pen. & l. vlt. ¶ In adoptionem eos dant, qui eos in
poteſtate habent,d.l.in adoptionem.ſiue ſit pater natu-
ralis,d.l.vlt.in princ.& Inſtit.eod.§.ſed hodie.ſiue ado-
ptiuus,Inſtit.eod.§.in plurimis.nec vtrùm ſit pater, an
6 auus,vlteriórve,d.l.pen.§.vlt.& d.l.vlt. ¶Adoptare po-
teſt, I. Auus,vel proauus naturalis, ſiue paternus, ſiue
maternus:extraneo verò adoptante,adoptio non valet,
niſi quod ad hoc,vt adoptatus adoptanti inteſtato ſuc-
cedat,d.l.pen. & Inſtit. eod.d. §. ſed hodie. & de hered.
quæ ab inteſt.§.at hi.& §. ſed ea omnia. II. Etiam ciuis
alterius municipij. l. 7. I I I. Etiam patronus matris
Aoal.Cod.

perſonæ adoptandæ,d.l.in adoptationem.
¶ Adoptatur apud iudicem competentem, l. vlt. & 7
Inſtit.quib.mod.ius poteſt. ſolu. §. ſed et ſi pater. id eſt,
apud eum,apud quem plena legis actio eſt, l. 1. vt apud
præſidem,l.4.vel proconſulem,D.eod.l.emancipati.36.
§.1.apud legatum verò proconſulis, antequàm in pro-
uinciam venerint, non adoptatur, quia nondum apud
eum eſt legis actio,D.de offic. proconſ. l. 3.quippe cùm
ingreſſus in prouinciam proconſul iuriſdictionem ei
mandet, D.eod.l.4.§.vlt. Nota primò, præſidem poſſe
apud ſemetipſum adoptare, D. de offic. præſid. l. 2. &
adoptari,D.h.t.l.3.& in adoptionem dare, D. eod. l.4.
Nota ſecundò, poſſe adoptari apud præſidem vel pro-
conſulem etiam extra illius prouinciam, D. eod. d. l.
emancipari.§.1.Hæc dicta ſint de perſonis.
¶ Quod ad modum adoptandi ſpectat, ſublata per 8
Iuſtinianum veteri adoptandi per emancipationes &
manumiſſiones ritu ac forma, hodie adoptio fit apud
acta, adoptante & adoptato conſentientibus, l. vlt. &
Inſtit.quib.mod.ius pot.ſolu.d.§.ſed & ſi pater. necnon
eo,qui in adoptionem dat,D.eo.l.5.Non ſufficit autem
tabulas per tabellionem confici, niſi dictus ordo ſer-
uetur,l.4.Hactenus de adoptione facienda.
¶ In poſteriori ſegmento agitur de adoptionis effe- 9
ctu. I. Patria poteſtas transfertur ab eo qui dat in ado-
ptionem,ad eum qui adoptat,Inſtit.quib.mod. ius pot.
ſolu. d. §.ſi pater. niſi extraneus adoptauerit, vt paulò
antè expoſui. I I. Qui adoptatur ab alterius municipij
ciue, non mutat patriam:ſed vtrobique (id eſt, tam in
loco originis,quam vbi adoptatus eſt) honores & mu-
nera ſuſcipit,l.7.& D.ad municip.l.ordine. 15. §.vltim.
niſi à patre adoptiuo emancipetur : quia ſicut per ado-
ptionem ciuis factus fuerat, ita per emancipationem
eius ciuitatis ciuis eſſe deſinit,D.eod.l.ſed ſi emancipa-
tur. 16. ſiquidem emancipatio omnia iura adoptionis
diſſoluit,D.h.t.l.in omni.13.&l. ſeq. & Inſtit.de hered.
quæ ab inteſtat. §.minus. Sicut autem patriam adoptio
non mutat,ſed veteri nouam addit, ita etiam dignita-
tem non minuit,ſed auget,vnde ſenator à plebeio ado-
ptatus,ſenator manet,D.h.t.l.per adoptionem.35.Huc-
uſque de ſpeciali adoptione.
¶ Secundo capite in arrogatione explicanda adhibe- 10
tur eadem methodus. Ergo huius quoque capitis duo
ſunt ſegmenta:prius de adoptione facienda, poſterius
de eius effectu.
¶ In priori ſegmento conſiderantur perſonæ, 11
quæ in arrogatione interueniunt, & modus arro-
gandi. Perſonæ ſunt, arrogatus, arrogans, & is apud
quem arrogatur.
¶ Arrogantur, qui ſui iuris ſunt, l. 6. & l. penult. 12
§. vltim. vt initio huius tituli notaui, etiam impube-
res,l.2.in princ.& D.eod.l.nec ei. 17.§.1. & Inſtit. eod.
§.cùm autem.vel feminæ,l.in adoptionem. 8. verſ.nam
ſui.& D.eod.l.nam & feminæ.21.
¶ Arrogare poteſt etiam extraneus, l.pen. §. vlt.niſi 13
libertum alienum arrogare velit, D.eod.l.ſi paterfami-
lias. 15. §. vlt. Suum verò libertum arrogare patronus
ita demum poteſt,ſi liberis careat,l.3 Sed liberti,vel li-
bertæ filium ſeu filiã arrogare nihil prohibet,l.in adop-
tionem.8.verſ.nam ſui.Mulier,cùm nec naturales filios
in poteſtate habeat,arrogare non poteſt, niſi princeps
in ſolatium filiorum amiſſorum id ſpecialiter permit-
tat,l.5.& Inſtit.eod.§.feminæ.
¶ Olim arrogatio per populum fiebat:hodie fit apud 14
prætorem vel præſidem,l.2.§.1. ¶ De modo arrogandi 15
duo notentur. I. Neceſſariũ eſt reſcriptũ principis,quod
apud acta inſinuetur,d.l.1.§. 1.l.6.l.in adoptioné,8.Id-
circo Imperatoris auctoritate arrogatio fieri dicitur,
D.eo.l.2.in pr.& Inſt. eo.§.1. I I. Cùm impubes arroga-
tur,neceſſaria eſt cauſę cognitio,vt appareat arrogatio-

nem pupillo vtilẽ & honeſtã eſſe:& inſuper opus eſt,vt
aduerſarius ſeruo publico,id eſt, tabulario ſatiſdatō caueat,
ſi arrogatus in ætate pupillari morietur, ſe bona
per eum quæſita reſtiturorum illis,qui ſucceſſiſſent,niſi
arrogatio facta fuiſſet, id eſt, ſubſtitutis pupillariter,
vel vocatis ad inteſtati ſucceſſionem,l.2.in princ.& D.
eod.l.nec ei.17.& lll.ſeqqq.& Inſtit.eod.§.cùm autem.
16 & D. de vulgar. & pupill. l. cauſa. 40. ¶ Arrogationis
effectus partim ſunt generales,& omnium communes,
17 partim impuberis proprij. ¶ Communes hi ſunt,I. Arrogatus
tranſit in familiam arrogantis,l.pen.§.vlt.eiuſque
poteſtati ſubiicitur, D. eod. l. 2.§.vlt.& Inſtit.eod.
§.pen.& fit ei ſuus heres,d.l.pen.§.vlt. II. Liberi,qui in
eius poteſtate erant,eum ſequuntur,& arrogatoris poteſtati
ſubiiciuntur quaſi nepotes, D.eod.d.l.2.§.vlt.l.ſi
paterfam.15.in princ.l.arrogato. 40. in princ. & Inſtit.
eod. d. §. pen. III. Bona arrogati acquiruntur arrogatori,
d.l.ſi paterfam.in princ.iis exceptis,quæ per capitis
deminutionem pereunt, Inſtit.de acquiſ. per arrog.
§. 1. quam acquiſitionem, Iuſtinianus ad ſolum vſumfructum
coāguſtauit,Inſtit. eod.§.nunc autem. IV. Arrogator
à creditoribus arrogati conueniri poteſt vel
actione de peculio,D.h.t.l.pen.& de pecul.l.in arrogatorem.
42. vel quaſi filij deffenſor: quem ſi defendere
nolit, creditores mittentur in poſſeſſionem bonorum,
quæ arrogati pleno iure fuiſſent, niſi ſe arroga-
18 tori ſubieciſſet,Inſtit.de acquiſ.per arrog.§.vlt. ¶ Effectus
arrogationis impuberis proprius eſt, vt arrogator
non poſſit arrogatum ſine iuſta cauſa emancipare, vel
exheredare:ex iuſta cauſa emancipans, tenetur ei bona
per eum quæſita reſtituere:ſine iuſta cauſa emancipans,
vel exheredans,non ſolùm dicta bona, ſed etiam quartam
bonorum ſuorum partem ei reddere ſeu relinquere
compellitur, l. 2. in princ. & Inſtit. eod. §. cùm autem.
in qua quarta non poteſt ei ſubſtituere per fideicommiſſum,ſed
tantùm pupillariter,D.eod.l.ſi arrogator.22.§.1.&
D.de vulgar.& pupill. l. ſed ſi plures. 10.
19 §.pen. ¶ Supereſt tertium caput de his, quæ adoptioni
& arrogationi communia ſunt.Harum adoptionum ſimilitudo
partim ſpectatur in eis conſtituendis: vt quia
ſpadones adoptare,& arrogare poſſunt, niſi ſint caſtrati,D.h.t.l.2.§.1.&
Inſtit.eod. §.ſed & illod. & tam adoptans,
quàm arrogans debet plena pubertate, id eſt,
octodecim annis eſſe maior quàm adoptatus ſiue arrogatus,D.eod.l.arrogato.
40.§. 1. & Inſtit.eod.§.minorem.partim
in effectu: vt quia tam adoptati quàm arrogati
vicem naturalium filiorum obtinent, l. 1. l.5.&
Inſtit.eod.§.in plurimis.& per emancipationem omnia
iura, quæ per adoptionem obtinuerant, illicò perdunt,
l.adoptatum.9.l.penult.§.ſin autem.& D.eod.l.in
omni.13.& l.ſeq.& Inſtit.de hered.quæ ab inteſt.defer.
§. minus.

Tit. XLVIII. De emancipationibus liberorum.

I. 3 .j.	*V.* 2.ij.iij.4.ij.
II. 4.iij.	*VI.* 2. j. 3. ¶ 4.j.iij.5.j ij.6. j.ij.
III. 4 j.iij.	
IV. 2.ij.	

1 EMancipatio, quam adoptioni contrariam
eſſe,& eam tollere in calce ſuperioris tituli
docuimus, eadem ferè methodo eſt explananda.
Primùm igitur dicendum de emancipatione
facienda:vbi perſonæ,& emancipandi modus
conſiderabūtur:poſtea de eius effectu:tādem de adiunctis.
Perſonæ ſunt emancipans, & emancipatus, & is
2 apud quem emancipatur. ¶ De emancipante,& emancipato
notentur tres regulæ. I.Emancipantur liberi cuiuſcumque
gradus vel ſexus, l.vlt. & ex his vnus, vel
aliqui,vel omnes, D.de adopt. l. liberum. 28. & Inſtit.
quib.mod.ius pot.ſolu.§. admonendi. II. Emancipatio
fit inter conſentientes: & nec inuitus emancipat, l. 4.
& infr.vnde lib.l.pen.& D.de adopt.l.non poteſt.31.&
Inſtit.quib.mod.ius poteſt. ſolu. §. vlt. niſi tutor priuignum
ſuum adoptauerit, & hic pubes factus probet
id ſibi non eſſe vtile,D.de adopt.l.nonnunquàm.32.&
l.ſeq.aut pater leno filiam peccare cogat,ſupr.de epiſc.
audient.l.ſi lenones.12.& inf.de ſpectacul.l.6.nec inuitus
emancipatur, quoniam emancipandæ quoque perſonæ
conſenſus requiritur,niſi infans ſit, l.5. III. Abſens
abſentem emancipare poteſt, & emancipatio valet,
dummodò emancipatus ſuum conſenſum vel ante
vel poſt emancipationem patefaciat, d. l. 5. ¶ De eo, 3
apud quem emancipatur,duo notentur, I. Emancipare
licet apud iudicem competentem, l. vlt. id eſt, apud
quem eſt legis actio, argum. l. 1. & l.vlt.ſupr.tit.prox.
vel apud magiſtratum, cui lege,aut conſuetudine hoc
eſt permiſſum, d. l. vlt. putà apud duumuiros alterius
municipij, ſi lex municipalis hoc permittat,l.1. II.Magiſtratus
apud ſe emancipari, ſi filiusfamilias ſit, D. de
adopt.l.3. vel emancipare poteſt,D.eod.l.4.

¶ Modus emancipandi eſt triplex, I. Ex lege duo- 4
decim tabularum per imaginarias venditiones, & manumiſſiones,Inſtit.quib.mod.ius
poteſt.ſolu.§. præterea.
Vlpia.tit.11.in princ. id autem quarta tabula continebatur
teſte Halicarnaſſ. lib. 2. atque hic erat actus
ſolemnis, l. 3. ſed hæc ſolemnitas à Iuſtiniano prorſus
ſublata eſt, l. vlt. & Inſtit.quib. mod. ius pot. ſolu.d.§.
præterea.& de bon. poſſ.§.ſed eas. II. Ex conſtitutione
Anaſtaſij per reſcriptum principis apud competentem
iudicem inſinuatum,l.5.& Inſtit. d.§.præterea. III. Ex
Iuſtiniani conſtitutione apud iudicem competentem
ſine imperiali reſcripto,l.vlt.& Inſtit.d.§.præterea.Nudus
ergo conſenſus non ſufficit ad filium à patria poteſtate
liberandum,ſed vel actus ſolemnis(id eſt,emancipatio,
quæ olim ſolemniter fiebat) vel caſus aliquis,
vt mors vel deportatio patris,Inſt. quib. mod. ius pot.
ſolu. in princ. & §. 1. neceſſarius eſt, l. 3. Nec dubito,
quin requiratur ſcriptura ,vt in ceteris, quæ apud acta
fiunt:etſi non tam ſcriptura, quàm veritas attenditur,
vt & in donationibus obſeruatur, l. 2. quia plus valet
quod agitur, quàm quod ſimulatè ſcribitur, ſupr. plus
val.quod ag. tot. tit. & actis amiſſis emancipatio non
fit irrita,ſi quouis alio modo probetur, ſupr.de probat.
l.emancipatione. 11. ¶ Effectus emancipationis hi 5
ſunt. I.Patria poteſtas ſoluitur,l.vlt.& Inſtit.quib.mod.
ius pot.ſolu.d.§. præterea. II. Emancipator habet iura
legitima in bonis emancipati, d.l. vlt. id eſt,ſi emancipato
ſit ſuperſtes, eſt legitimus eius heres,Inſtit.de leg.
adgn.ſucceſſ.§.vlt.vel bonorum poſſeſſionem vnde legitimi
petere poteſt exemplo patroni, Inſtit. d. §.præterea.
III. Qui impuberem emancipat, legitimus eius
tutor fit,D.de legit.tut.l. 3. §.vlt.& Inſtit.d.§.præterea.
& de legit. parent.tut. IV. Dignitas,& cetera per adoptionem
quæſita,extinguuntur, D.de adoptionib. l. in
omni. 13. & l. ſeq. V. Qui impuberem arrogatum
emancipat, non ſolùm quæ per eum acquiſiuit, ſed
etiam,ſi ſine iuſta cauſa emancipet, quartam bonorum
ſuorum partem ei relinquere compellitur, vt docui
ſupr.tit.prox.§.18.

¶ Adiuncta ſunt duo, I. Pater peculium, vel alia fi- 6
lio,quem emancipat,donare ſolet, l.vlt. II. Dimidiam
partem vſusfructus earum rerum, quæ ſibi non acquiruntur,id
eſt, pertinentium ad peculium aduentitium,
non caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe, retinere poteſt
quaſi pro præmio emancipationis, d.l. vlt.& ſupr. de
bon.quæ lib.l.6.§. pen. & Inſtit. per quas perſon. nob.
acq.§.hoc quoque.

Tit.XLIX.

Tit. X L I X. De ingratis liberis.

1 Liberi, qui per emancipationem ſui iuris facti ſunt, inuiti in patris poteſtatem non redigintur, D. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt. l. vlt. niſi huius beneficij indignos ſe oſtendant, & erga parenté ſint ingrati, adeo vt graui offenſa eum lædant: tunc enim reuocantur in patriam poteſtatem, l. vn. quáuis libertus etiam ob leuem offenſam reuocetur à patrono in ſeruitutem, ſupr. de libert. & eor. lib. l. 2. Addunt Placen. & Azo aliam cauſam, qua liberi in patriam poteſtatem redeũt, nempe ſi dati auo aut proauo in adoptionem, ab eo emancipentur, quoniam ad patrem naturalem redire dicuntur, ſupr. de adopt. l. penult. in fine princ. Sed aliud eſt redire ad patrem, aliud redire in poteſtatem patris: ſic ad patrem redeunt, vt videantur ab eo, non ab auo, aut proauo emancipati, Inſt. de hered. quæ ab inteſta. deſer. §. at hi. nihilominùs igitur ſui iuris ſunt.

Tit. L. De poſtliminio, & redemptis ab hoſtibus.

I. 3. 5. j.	*X I. 10. ij.*
I I. 8. 10. ij.	*X I I. 5. v. 6. j. ij.*
I I I. 2. j.	*X I I I. 10. ij.*
I V. 2. ij. 3.	*X I V. 6. iij.*
V. 5. v. 6. j.	*X V. 11.*
V I. 10. j.	*X V I. 9*
V I I. 10. iv.	*X V I I. 10. j. ij.*
V I I I. 9.	*X V I I I. 6. ij.*
I X. 6. iij.	*X I X. 5. j.*
X. 6. j.	*X X. 6. iv.*

1 Patria poteſtas vel per iudicem reſtituitur, nempe in liberos ingratos, arg. l. 1. & l. pen. ſupr. de libert. & eor. liber. vel ipſo iure, id eſt, iure poſtliminij, Inſt. quib. mod. ius pot. ſolu. §. ſi ab hoſtibus. quo tamen non fruuntur, qui redempti fuerunt, priuſquam redemptionis pretium redemptori reſtituerint, D. de captiu. l. ſi patre. 15. Quãobrem de poſtliminio, & de redemptis ab hoſtibus hîc agendum proponitur. Quamuis autem hæ tãtùm duæ partes ſint huius rubricæ, tamen plenioris doctrinæ cauſa, vt nihil eorum, quæ in ſubiectis legibus traduntur, prætermittatur, alias duas partes præmittemus: captiuorum namque conſideratio eſt quadruplex: aut enim degunt in hoſtium poteſtate, aut apud eos mortui ſunt, aut poſtliminio ſunt reuerſi, aut ab alio re-
2 dempti. ¶ In prima parte de his, qui in poteſtate hoſtium deguor, duo notantur. I. Datur curator bonis, l. 3. & D. ex quib. cauſ. maio. l. ab hoſtibus. 15. §. 1. & de tutel. l. 6. §. vlt. & quib. ex cauſ. in poſſ. ea. l. 6. §. vlt. & de munerib. & honor. l. 1. §. vlt. qui ſeruo publico (id eſt, tabulario) ſtipulante rem ſaluam fore ſatiſdat, d. l. 3. I I. Neque heredem interim habent, neque de eorum
3 bonis tranſigi vel iudicari poteſt, l. 4. ¶ In ſecunda parte de mortuis in poteſtate hoſtium ſciendum eſt, eos lege Cornelia fingi primo captiuitatis momento deceſſiſſe, D. de captiu. l. in omnibus. 18. ideóque teſtamẽta ab eis ante captiuitatem facta ſuſtinentur: vel ſi teſtamentum non fecerint, eis ab inteſtato ſuccediturr, perinde ac ſi in ciuitate mortui eſſent, l. 1. & D. qui teſtam. fac. poſſ. l. lege. 12. & de captiu. l. bona. 22. videlicèt ex quo eorum mors innotuit: quia quamdiu de eorum vita vel morte dubitatur, nec eis ſuccedi, nec de eorum bonis iudicari, aut tranſigi poteſt. Quare fieri poteſt, vt ille ſuccedat, quem alius præcedebat, ſi hic, qui prior eſt, interim decedat, dum de morte captiui dubitatur. Finge, dum dubitatur vtrùm mulier ab hoſtibus capta, an interfecta eſſet, filium hereditatem adiiſſe, ac deceſſiſſe: poſtea mortem captiuæ innotuiſſe; ſororis filij, ſi nemo eos hoc tempore præcedat, ad inteſtatæ ſucceſſionem vocantur, quoniam aditio hereditatis à filio facta non valuit, l. 4. Et in ſucceſſione inteſtati, dum quæritur, quis ad ſucceſſionem vocetur, ſpectatur tempus, quo certum eſt defunctũ inteſtatum obiiſſe. Inſt. de hered. quæ ab inteſta. deſer. §. cùm autem. & de leg. adgn. ſucceſſ. §. proximus. Nota in ſpecie d. l. 4. rectè filius ſororum dari bonorum poſſeſſionem: quia ſecundùm hæc iura, cùm ſint tãtùm cognati, non adgnati, non poſſunt fieri heredes legitimi, ſed in tertio ordine vocãtur beneficio prætoris, Inſt. de ſucceſſ. cognat. §. eos. videtur igitur hæc eſſe bonorum poſſeſſio vnde cognati. Ferretus tamen & Contius intelligunt bonorum poſſeſſionem vt ex legibus: quia hæc ſucceſſio per legem Corneliam defertur: & citra hanc legem captiua, quæ hoſtium ſerua deceſſit, ſucceſſorem habere non poteſt, D. de verb. ſignif. l. eius. in fi. ¶ In 4
tertia parte de reuerſis ab hoſtibus deciduntur duæ
quæſtiones. ¶ Primò quæritur, qui habeant ius poſtli- 5
minij. Omnes hoc ius habent, cuiuſcumque ſexus & conditionis ſint, D. de captiu. l. poſtliminium. 19. §. vlt. dummodò I. Ad hoſtes non transfugerint, nec eis ſe dediderint, ſed per vim ab eis capti fuerint, l. pen. & D. de captiu. l. poſtliminio. 17. & d. l. poſtliminium, §. transfugæ. §. filius. §. transfuga. vel hoſtibus dediti ſint, D. eo. l. 3. vel ibi ex captiuis nati ſint, l. 1. Nota primò, eos, qui hoſtibus deduntur, amittere ciuitatem, etiamſi ab eis non recipiantur, nec recipere ciuitatem, niſi ab ea nominatim recipiantur, D. de captiu. l. 4. & de legationib. l. vlt. Nota ſecundò, natum apud hoſtes non habere poſtliminium ex ſua perſona, ſed ex perſona parentum, ſi hi quoque redierint, l. 1. & D. de captiu. l. Divi. 25. I I. Hoſtium poteſtatem euadant, d. l. poſtliminium, §. poſtliminio. l. nihil. 26. & Inſtit. quib. mod. ius poteſt. ſolu. §. ſi ab hoſtibus. I I I. Cùm primùm poſſunt, ad ſuos redeant, nec manere apud hoſtes velint, D. eo. l. ſi captiuus. 20. in princ. I V. Redeant animo manendi in ciuitate, non animo redeundi ad hoſtes, D. eod. l. 5. §. vlt. V. Non euaſerint hoſtium poteſtatem per redemptionem, ſed vel ab hoſtibus ſint dimiſſi ſeu traditi, vel militum virtute ſint recuperati, vel vi, ſeu fallacia ſe ad ſuos receperint, l. 5. l. ab hoſtibus capti. 12. & D. de captiu. l. nihil. 26. & Inſt. quib. mod. ius poteſt. ſolu. §. ſi ab hoſtibus. Nam redemptus non habet poſtliminium, antequàm vinculum quaſi pignoris quo redemptori obſtringitur, D. de legat. j. l. ſenatus. 43. §. vlt. & de captiu. d. l. poſtliminium, §. pen. ſolutum ſit, vt notaui ſupr. num. 1. ex l. ſi patre. 15. D. de captiu. Quibus autem modis ſoluatur, in calce huius tituli docebo. Redemptio igitur non mutat ius poſtliminij, id eſt, poſtliminium nec adimit, nec tribuit, ſed facultatem redeundi præbet, D. eod. l. ſi captiuus. 20. §. vlt. ¶ Secun- 6
dò quæritur, qui ſint effectus poſtliminij. Reuerſus iure poſtliminij, I. Priſtinum ſuum ſtatum recipit, l. ab hoſtibus. 12. ſiue ingenuus erat, l. 5. & paterfamilias, D. de captiu. l. in bello. 12. §. 1. & Inſt. quib. mod. ius poteſt. ſolu. §. ſi ab hoſtib. vel filiusfamilias, ſiue ſeruus, l. ſeruus. 10. l. ab hoſtibus. 12. & D. de captiu. d. l. in bello. §. ſi pluriom. In priſtinam verò cauſam omnino reſtituitur, potà ſi erat obnoxius pignori, d. l. in bello. §. ſi pignori. vel pœnæ, d. l. in bello. §. ſi deportatum, & §§. ſeqq. vel ſtatuliber, d. l. in bello. §. ſi ſtatuliber. I I. Amiſſa recuperat, non quæ conſiſtunt in facto vt poſſeſſionem, ſed quæ in iure conſiſtunt, vt dominium, d. l. in bello. §. facti. ita vt quæ in eadem cauſa durant, directa rei vindicatione perſequi poſſit: vſucapta verò vel præſcripta, vel non vtendo amiſſa, per actionem reſciſſoriam recipiat,

recipiat, quæ olim dabatur intra annum vtilem, l. ab
hoſtib.captis.18.hodie intra quadrienniú continuum,
ſupr.de tempor.in int. teſtit.l. vlt. Matrimonium verò
poſtliminio non reſtituitur, ſed conſenſu redintegra-
tur:& nolens conſentire, ſi iuſtam cauſam non habeat,
incidit in pœnam temerè diuertentium, D. de captiu.
l.cùm à patre. 9.l.cùm duæ. 14. §. 1. Sed hodie ex Nou.
Iuſtiniani matrimonium captiuitate non ſoluitur, niſi
per quinquennium ignoretur, an perſona captiua ſit
in viuis, Nou.22.c. 7. Ex Nou.autem Leonis 33. tam-
diu matrimonium durat, quamdiu perſona captiua vi-
uit, quamuis de eius vita vltra quinquennium dubite-
tur. III. Succedit parenti tempore ſuæ captiuitatis
mortuo:nam & patri ſiue teſtato ſiue inteſtato fit ſuus
heres, & res hereditarias iure vindicat, niſi præſcri-
ptione ſummoueatur, quæ poſt eius reditum ab hoſti-
bus currere incipit, l.captum. 9. & matri inteſtatæ fit
heres legitimus ex S.C.Orphitiano, l. ius poſtliminij.
14. IV. A nemine, præterquam ab eo, cui redemptio-
nis pretium debet, detineri poteſt, quò minùs liberè
ad ſua redeat, ſi quidem omnia iura incolumia ei ſer-
uantur. Qui verò in eius veſtes aut alimenta aliquid
7 impendit, donaſſe cenſetur, l. vlt. ¶ In quarta tituli par-
te de redemptis ab hoſtibus diſſoluũtur quatuor quæ-
8 ſtiones. ¶ Primò quæritur, quo iure redemptus ſit pe-
nes redemptorem. Reſpondetur, eum qui liberatur,
non fieri ſeruum redemptoris, ſed quodam quaſi pi-
gnoris vinculo ab eo detineri, l.2.& D. de lega. 3. l. ſe-
natus.43.§.vlt.& de captiu. l. poſtliminium. 19. §. pen.
niſi pietatis cauſa, vt mater filium redemerit, l. liber.
17.eum verò, qui, cùm ſeruus eſſet, ab hoſtib. captus
fuit, redemptoris ſeruum fieri, donec pretio redem-
ptionis reſtituto reuertatur in veteris domini poteſta-
9 tem, D.de captiu.l.in bello.12.§. ſi quis ſeruum. ¶ Se-
cundò quæritur, an filij, quos redempta peperit, eodem
vinculo teneantur. Reſpondetur per diſtinctioně: aut
enim poſt redemptionem concepit, aut prægnans re-
dempta fuit. Priori caſu filius non tenetur, l.præſes.8.l.
commercio.16.vbi ex ingenua redempta & ſeruo pro-
creatus dicitur eſſe ingenuus, propter vulgatam regu-
lam, quòd partus ſequitur ventrem, ſupr. de rei vindic.
l.partum.7.& Inſt.de ingenu. in princ. Poſteriori caſu
10 tenetur, D. de captiu.l.in bello.12.§.vlt. ¶ Tertiò quæ-
ritur, quibus modis ius redemptoris tollatur. Nam hoc
durante poſtliminium ceſſat, vt ſupr.docui. Tollitur,
I. Si pretium redemptionis ei reſtituatur, l. liber. 17.
quod quidem velit, nolit, recipere, & redemptum di-
mittere cogitur, l.6. II. Remiſſione, l.ſi liberum. 11.
Nec refert expreſsè redemptor hoc pretium donaue-
rit, l.2. an tacitè qualicumque iudicio, ſiue hoc ab ini-
tio, id eſt, tempore redemptionis accidat, vt quia ma-
ter filium pietatis cauſa redemit, d.l.liber. ſiue poſt re-
demptionem, veluti ſi redemptor cum redempta ma-
trimonium contrahat, l.ſi is qui.13.& D.de captiu. l. ſi
quis ingenuam. 21. in princ. III. Morte perſonæ re-
demptæ, D.eod. l.ſi patre.15. IV. Si mulier redempta
11 proſtituatur, l. 7. ¶ Quartò quæritur, an redemptus
ſucceſſionem ſibi delatam vindicare poſſit, vt ex ea
pretium redemptionis reſtituat venditori. Reſponde-
tur, hoc ei benignè conceſſum eſſe, l.is qui.15.

Tit. LI. De infantibus expoſitis liberis, & ſeruis, & de his qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt.

I. 3.	*III.* 3. 4.
II. 1. 3.	

1 Hic quoque titulus ad patriam poteſtatem perti-
net:quia pater filium ſuum infantem ſanguino-
lentum(id eſt, recens natum)exponens, patriam pote-
ſtatem amittit, nec recuperat, alimentorum reſtitutio-
nem offerens ei qui expoſitum collegit, atque educa-
uit. Similiter dominus ſeruum ſuum infantem expo-
nens, amittit dominium, l.2.
¶ Diuiditur in duas perſpicuas partes. ¶ Prior pars 2
eſt de infantibus expoſitis liberis, vel ſeruis. Intellige 3
infantes ſanguinolentos, id eſt, recens natos, vt in po-
ſteriori parte rubricæ:nam in vtraque parte de hiſdem
infantibus agitur. Hic diſtinguuntur duo caſus; aut
enim exponitur infans à patre ſeu domino, aut hoc
ignorante exponitur ab extraneo. Priori caſu exponẽs
amittit ius ſuum:ſiue ſuum filium expoſuerit, ſiue ſer-
uum, ſiue libertum, ſiue adſcriptitium, ſiue colonum:
nec illud ius recuperat, etiamſi ſumptus ab eo qui ex-
poſitum collegit factos reſtituere velit, l. 2. & 3. Exci-
pitur, niſi neceſſitate, vt nimia paupertate coactus ex-
poſuerit, ſupr.de nupt.l.patrem.16.fac.l.2.ſup.de patr.
qui fil. diſtraxer. Poſteriori caſu ius ſuum ſaluum reti-
net:proinde dominus ſeruum, aut adſcriptitium ſuum
ſe inuito vel ignorante ab alio expoſitum, iure vindi-
cat etiam à bonæ fidei poſſeſſore: ſed ab eo per exce-
ptionem doli mali ſummouebitur, niſi ſumptus in ali-
menta & erudirionem factos reſtituat, l. 1.
¶ Poſterior pars eſt de his, qui infantes ſanguinolen- 4
tos ab aliis expoſitos collegerunt, & nutriendos ſuſce-
perunt. Hi non ſuccedunt in locum patris, vel domini,
vel patroni, (quoniam expoſiti omnino liberi & ſui iu-
ris ſunt) nec poſſunt impenſas, vtpote pietatis cauſa
factas repetere, l.vlt.niſi in caſu d.l.patrem.id eſt, cùm
pater, qui vrgente neceſſitate filiam expoſuit, non
vult conſentire, vt educatoris filio nubat.

Tit. LII. Quæ ſit longa conſuetudo.

I. 1. 2. 3.	*III.in pr.*2.*ij.iij.*
II. 2.*iv.*	§. 3. 2. 3.

PAtria poteſtas conſuetudine recepta eſt, 1
D.de his qui ſui vel alie.iur.ſunt, l. patre.
8.quæ eſt ius non ſcriptum longo vſu, &
tacito conſenſu populi comprobatum,
D.de legib.l.de quib.32.& l.ſeq.& Inſtit.
de iu.natur.§.ſine ſcripto. Vnde vocatur longa conſue-
tudo, vt hîc in rubr.& l. 1.vel diuturna, D. de legib. l.
diuturna.33.vel inueterata, d.l.de quibus.§. 1. Quanto
autem tempore conſtet, arbitrio iudicis definiendum
eſt, vt expoſui in Analyſi Inſtit.ad d.§.ſine ſcripto.
¶ Conſuetudinis quatuor proprietates hîc tradun- 2
tur. I. Vim legis obtinet, l. vlt.§.1.& ſupr. de teſtam. l.
vlt. Idcirco cuſtodienda eſt vnà cum ratione, propter
quam eſt recepta, ita vt nihil in contrarium ibi fiat, vbi
conſuetudo recepta eſt, vt in oppido, l. 1.quam conſue-
tudinem ſpecialem vocari ab Hoſtienſi notaui in Iſag.
D.de legib.§.vlt. Quare ea omnia ſeruanda ſunt, quæ
quibuſcumque corporibus conſuetudo tribuit: vt offi-
ciis, curiis, ciuitatibus, principiis, (in quibus ſtant mili-
tiarum principes, infr. de vetera. l. 1. & ſupr.de Iuſtin.
Cod.confir.§.pe.& D.de re milita.l.officium.12 §.vlt.)
vel collegiis, d.l.vlt.§.1. II. Legem imitatur, d.l.vlt. in
princ.& Inſt.de iur.natura. d. §. ſine ſcripto. vbi hanc
proprietatem expoſui. III. Legem retinet, d. l. vlt.in
princ.id eſt, eam confirmat, quemadmodum deſuetu-
do eam infirmat, & (vt Iuſtinianus loquitur Inſt.procе.
§.in quibus.) inumbrat. IV. Legi æquiparatur, & neque
eam aut rationem ſuperat, l.2.neque ab ea ſuperatur, ſi
hæc ſimpliciter & eadem ratione ſpectentur: cetero-
qui ius poſterius, ſiue ſcriptum ſiue non ſcriptum,
præualet priori ſiue ſcripto ſiue non ſcripto, vt expo-
ſui Centur.1.quæſt.14.

Tit. LIII.

Tit. L I I I. De donationibus.

I. 3.*iv.*8.*ij.*	*X X V I I.*7.*ij.*12.*iij.iv.*
*I I.*8.*v.*	*X X V I I I.*12.*j.*
I I I. 8.*v.*	*X X I X. in pr.* 7.*j.*
I V. 3.*ij.*8.*j.*	§.*j.* 12.*iij.*
V. 5.*v.*	*X X X.* 11.12.*iij.*
V I. 14.	*X X X I.in pr.*12.*iij.*
V I I. 3.*iij.*7.*v.*11.	§.*j.* 12.*iij.*
V I I I. 3.*iij.*11.	§.*vlt.*12.*iij.*
I X. 12.*j.ij.*19.	*X X X I I.* 12.*iij.*
X. 11.12.*iij.*	*X X X I I I.*8.*v.*
*X I. in pr.*8.*ij.*	*XXXIV.in pr.*8.*iv.*12.*iij.*13.
§.*j.*7.*iij.*8.*v.*	§.*j.ſin autē.*5.*j.*8.*j.iv.*12.*iij.*
*X I I.*8.*ij.*	§.*ne autem.* 20.
X I I I. 12. *iij.*	§.*pe.* 12.*iij.*
X I V. 7.*iv.*9.	§.*vlt.*8.*iv.*12.*j.iij.*
X V. 8.*j.*9.19.	*X X X V.in pr.*8.*iv.* 17.*ij.*
X V I. 5.*ij.*	§. *j.*8.*j.*17.*ij.*
X V I I. 7.*iij.*16.	§.*ſimili.*8.*iij.*17.*ij.*
*X V I I I.*8.*v.*18.	§.*ſin autem.*8.*j.iij.iv.*17.*ij.*
X I X. 9.	§.*ſed in his.*12.*iij.*
X X. 12.*iij.*	§.*pen.*8.*ij.*
X X I. 9.	§. *vlt.*1.12.*j.*13 .17.5.*iij.iv.*
X X I I. 7.*iij.*12.*ij.*19.	*XXXVI.in pr.*8.*iv.*12.*j.iij.*13
*X X I I I.*10.*ij.*	§. *j.* 8.*iij.*10.*j.*14.
*X X I V.*9.	§.*pe.*12.*iij.*13.
X X V. 12.*j ij.iij.*13.	§. *vlt.*12.*iij.*
XXVI. 6.7.*iij.*8.*j.*	*X X X V I I.*12.*j.*

1 VLtimus inter ciuilia iudicia locus tribuitur
donationibus: quibus & formam, & effe-
ctum Iuſtinianus tribuit, quatenus nudo
conſenſu factas confirmauit, & ex eis de-
dit nouam actionem, l. ſi quis argentum. 35.§.vlt. &
Inſtit.eod.§.aliæ.id eſt,condictionem ex lege,No.162.
cap. 1. Hic igitur tractatus octauum librum & ciuilia
iudicia claudet.
2 ¶ In hoc tit.diſſoluuntur tres quæſtiones:prima, an
donatio præſumatur;altera, an donatio valeat: tertia,
qui ſint effectus donationis.
3 ¶ De præſumptione donationis hæc notentur.I.Do-
natio in dubio non præſumitur,D.de probat.l.cùm de
indebito.25.in pr. II. Si quis tributa,vel alia rei onera
ſoluerit: non propterea res ei acquiritur, ſupr. de rei
vindic.l.ſolénibus.25.vel donata præſumitur, niſi do-
natio probetur, l.4. III. Cenſualis profeſſio domino
non nocet,niſi eius conſenſu fiat: nam qui conſentit,
vt res ſua in alterius cenſum conferatur, ei donare vi-
detur,l.7.& 8. IV. Inſtrumentis emptionis donatis, &
traditis,ipſæ res donatæ & traditæ cenſentur,l.1. V. Si
qui in teſtamento dicat ſe confirmare donationē inter
viuos factam:hac apparente non eſt legatum,vel fidei-
commiſſum,ſed donationis confirmatio, ſupr.de don.
intr.vir.& vxor.l.ex verbis. 14. Si verò non appareat,
ex dictis teſtamenti verbis non præſumitur, ſed fidei-
commiſſum petitur, l.5.ita vt hîc habeat locum regu-
la, quòd falſa demonſtratio legatum ſeu fideicommiſ-
ſum non vitiat,D.de legat.ij.l.Lucius Titius teſtamen-
to.88.& de condit.& demonſtr. l.demonſtratio. 17. &
l.falſa.33.in prin.& Inſtit.de lega.§.huic proximo. Sed
etſi teſtator dicat ſe inter viuos liberto donaſſe, nec
addat ſe donationem confirmare, tamen voluntas eius
ſuſtinetur,& dominium liberto acquiritur, D. de do-
nat.l.ex hac. 16.non iure donationis (quæ nulla fuit,
nec ſine traditione dominium trāsferret) ſed iure fidei-
4 commiſſi. ¶ In ſecunda quæſtione, an facta donatio
5 valeat, multæ inſpectiones adhibentur. ¶ Primò ſpe-
ctatur donator:de quo dantur duæ regulæ. I. Non eſt
dubium,quin princeps donare poſſit,l.ſancimus. 34.§.
1. II. Senes donare poſſunt,l.ſenectus. 16. ¶ Secundò 6
ſpectatur donatarius:vbi notatur, infantem poſſe rem
donatam per ſeruum acquirere,l.ſi quis in emancipa-
tum. 26. ¶ Tertiò vtraque perſona donantis & dona- 7
tarij ſimul ſpectatur:vbi ſequentia notantur. I. Extra-
neus extraneo etiam ignoto donare poteſt, l.in extra-
neos. 29. in princ. II. Donatio fieri poteſt inter con-
iunctas perſonas,l.data. 27. III. Donatio à patre in fi-
lium emancipatum collata, ſtatim valet, & perfecta
eſt,l.cùm de bonis.11.§ 1.l.ſiue.17.l.cùm res.22.etiamſi
filius infans ſit,vt ſcilicet(quemadmodum ſuprà nota-
ui)per ſeruum ei acquiratur,d.l.ſi quis in emācipatum.
IV. Licèt maritus vxori donare prohibeatur, vt fuit
expoſitum ſupr.de donat.inter vir.&vxo.tamen ſpon-
ſus ſponſæ ante nuptias contractas donare poteſt, ſup.
cod.l.ſi quidem.13.& D.cod.l.5.in princ.l.inter. 27. &
l.pen.& D.h.t.l.1.§.1.& multò magis pater, vel mater
ſponſi,ſupr.de donat.ant. nupt.l.ſi mater.12.& de don.
intr.vir.& vxo.l.ſi te. 23. Sed ſi ſponſus rem parentis
ſui ſine eius conſenſu donauerit,donatio non valet,l.ſi
filius. 14. tanquam à non domino facta, vt poſteriùs
explicabitur. V. Vitricus priuigno donare poteſt, l. 7.
¶ Quartò ſpectatur res donata.Donari poſſunt, I.Præ- 8
dia,l.æris.15.l.ſi quis in emancipatum.26. l. ſancimus.
34.§.1. (etiamſi tributis ſiue aliis oneribus ſint obno-
xia.l.4.)& eorum reditus,l.ſi quis argentum. 35.§.1.&
§.ſin autem. II. Vniuerſa bona, vel pars bonorum, l.
cùm de bonis.11.in pr.& d. l. ſi quis argentum. §. pen.
Nam & pars pro indiuiſo donari poteſt, l.portionem.
12.III. Res mobiles,vel ſe mouentes,l.pe.§.1.vt ſerui,
l.1.d.l.ſi quis argentum.§. ſimili. & §.ſeq.IV. Ea, quæ
pondere,numero,vel menſura conſtant: vt argentum,
d.l.ſi quis argentum.in pr.& §. ſin autem.aurum, d. l.
ſancimus.in princ.& §.1 pecunia,l.pen.in princ. annua
quantitas,d.l.ſancimus.§.vlt. V. Res incorporales: vt
actio,l.2.l.illam.33.vel nominis delegatio, d. l.cùm de
bonis. §.1.futuræ actionis ſpes,l. 3.actionis remiſſio, l.
ſi donationis. 18. ¶ Quintò ſimul ſpectantur donans 9
& res donata. Aut enim donat aliquis rem ſuam, aut
alienam.Donatio rei ſuæ valet,l.æris. 15.vndecunque
donator eam rem acquiſiuerit,l.ſi auia. 19. niſi mulier
dotem ſuam penes maritum conſtitutam donet,l.con-
ſtante.21.quia ipſa tantùm naturale dominium habet:
ciuile verò dominium eſt penes maritum, ſup. de iur.
dot.l.pen.Donatio rei alienæ non poteſt eam ad dona-
tarium transferre,l.ſi filius. 14.aut domino præiudiciū
facere.Quare ſi pater rem filij donauerit,eam filius re-
ctè vindicabit,niſi patri heres extiterit, l. ſi patri. 24.
Nam ſi patri ſucceſſerit, & rem ab eo donatam vindi-
care velit, doli mali exceptione ſummouebitur, argu.
l.cùm à matre.14.ſupr. de rei vindicat. ¶ Sextò conſi- 10
derantur ſimul donator,donatarius, & res donata; vbi
dantur duæ regulæ. I. Magiſter militum donare mili-
tibus poteſt tam ex ſua ſubſtantia, quàm ex ſpoliis ho-
ſtium: nec refert: vtrùm ſit in ipſa belli expeditione,
an alibi,l.pen.§.1. II. Donatarius rem donatam poteſt
inuicem donatori donare, l. ſi ca.23. ¶ Septimò ſpe- 11
ctatur modus donandi. Donatio conſenſum donantis
requirit,ſine quo non conſiſtit,l.7.l. ſi præſes. 8. l. nec
ignorans 10.l.in hac.30. verſ.atque.
¶ Donatur autem variis modis. I. Vel nudo pacto, 12
ſeu nudo conſenſu,d.l.ſi quis argentum.§.vlt.& Iuſtit.
eod. §. aliæ. túncque dicitur fieri animo dantium, &
ſententiis accipientium,l.donatio.25.Vel ſtipulatione,
d.l.donatio,l.ſancimus.34.§.vlt. d. l. ſi quis argentum.
§.vlt.& l.pen.in princ.(Solemnia verò verba,quę olim
adhibebantur,ſublata ſunt,l.vlt.) Vel traditione, l.le-
gem. 9. d.l. pen.in princ. ſeu quaſi traditione,vt vſuſ-
fructus retentione,l.quiſquis.28.d.l. ſi quis argentum.
§.vlt.

§.vlt. II. Vel purè,vel ſub conditione,vel in diem,d.l.
donatio.vel ſub modo,l.legem.9.l.cum res.22. & ſupr.
de condict.ob cauſ.l.2.3.6.l.dictam.8.l.ſi liber.9.l.pen.
& vlt.& de contrah.emp.l.3.& inf.tit.prox.l.1. III.Vel
ſine ſcriptis,l.in extraneos. 19. §.1. l.in donationibus.
31.§.vlt.vel in ſcriptis , l.nec ignorans. 10. vt per epi-
ſtolam,l.ſi aliquid.13.Debet autem ſcriptura contine-
re nomen donantis,& ius quod in re donata habet, &
ipſam rem donatam : (addendum videtur , & nomen
donatarij) nec refert in qua materia ſcribatur:nec vtrū
donator,an eius voluntate alius ſcripſerit,d.l.donatio.
ſeu ſubſcripſerit,l. vice. 20. & d. l. in donationib, §. 1.
Porrò acta neceſſaria ſunt,id eſt inſinuatio donationis
apud acta,his caſibus,quibus iure requiruntur, d.l.do-
natio.id eſt,ſi vltra legitimam ſummam donetur, d.l.ſi
quis argētum.35.§.ſed in his.Hæc autem ſumma olim
erat ducentorum aureorum,poſtea trecentorum,l.ſan-
cimus.34.in princ.hodie quingentorum,l.pen.§.vltim.
Nota primò,ſi donatio non in pecunia, ſed in aliis re-
bus conſiſtat,has res æſtimari,vt appareat , an donatio
quingentos aureos excedat,d.l.ſancimus.§. 1. Nota ſe-
cundò , hanc diſtinctionem obſeruari etiam in dona-
tionibus factis inter neceſſarias coniunctáſque perſo-
nas,l.data.27. Nota tertiò,acta rectè fieri etiam rerum
donatarum,quæ alio loco poſitæ ſunt,d.l. data. & l. in
hac.30.Nota quartò,donationem in vrbe factam inſi-
nuari tantùm apud magiſtrum cenſus : in prouinciis
verò apud moderatorem prouinciæ , vel duumuiros,
vel defenſorem ciuitatis , d.l.in hac.apud quos ſi inſi-
nuetur donatio in vrbe facta , tam inſinuantes , quàm
tabellio,qui teſtimonium præbuit , vicenis libris auri,
& alia grauiſſima indignatione plectuntur,l.ſecūdum.
32.Nota quintò , in donatione inſinuata non eſſe ne-
ceſſarios priuatos teſtes:quoniam acta ſufficiunt , d. l.
in donationib.in prin. Nam & teſtamentum ſine teſti-
bus apud acta confectum valet, ſupr.de teſtam. l. om-
nium.19. Nota quintò, donationem vltra quingentos
aureos ſine inſinuatione factam non eſſe omnino inu-
tilem ; ſed vſque ad quingentos aureos valere , l.pen.
§. vltim. ſicut olim valebat vſque ad trecentos , d.
l. ſancimus. in princip. & §. 1. Nota ſextò , exci-
pi quaſdam donationes , quæ indiſtinctè inſinuatio-
nem apud acta non deſiderant,etiamſi quingentos au-
reos excedant.Hæ verò ſunt,1.Donatio facta à princi-
pe,d.l.ſancimus. verſ. exceptis. vel à priuato collata in
principem,No.52.c.2.2.Facta ad pias cauſas,quæ olim
valebat vſque ad quingentos aureos , cùm aliæ vale-
rent regulariter vſque ad trecentos , d. l. ſancimus. in
prin.hodie indiſtinctè valet , quamcumque quantita-
tem contineat, ſaltem quæ fit in redemptionem capti-
uorum , l.pen.in pr. 3. Donatio propter nuptias , iure
Codicis,ſi in minores ſui iuris conſtitutas conferantur,
d.l.ſancimus.verſ.his inſuper. iure nouiſſimo indiſtin-
ctè,Nou. 119.cap.1. 4 Facta militibus à magiſtro mili-
tum,d.l.pen.§.1. 5. Facta ad reficiendas ædes incendio
vel ruina corruptas,d.l.pe. §. pen. Quod ergo dicitur,
quaſdam donationes ſine actis conſiſtere, d.l.in dona-
tionib. §. 1. intelligendum eſt de donationibus intra
quantitatem legitimam factis, vel ſpecialiter exceptis.
Nota ſeptimò , ſi plures donationes ſint diuerſis tem-
poribus factæ , ſingulas ſpectari ſeorſum , nec requiri
inſinuationem apud acta,ſi ſingulæ ſint intra quingē-
tos aureos,licèt omnes ſimul coadunatę eam ſummam
excedant,d.l.ſancimus,§.pe.Nota octauò,ſi quis dona-
tionis cauſa annuam ſummam, quæ quingētos aureos
non excedat,ſibi dari ſtipulatus ſit,ſic diſtingui , vt , ſi
donatio morte donantis vel donatarij finiatur,acta nō
requirat,ſi verò perpetua ſit , & vtrimque ad heredes
tranſeat,omnimodò ſit inſinuanda,d.l.ſancimus.§. vlt.
cuius verſ. ſin autem etiam. corrigendus eſt ex Ba-
ſilicis, & legendum , *vel non adiiciatur tempus.*

¶ Octauò ſpectatur cauſa donandi:quæ quidem aut 13
eſt ſola liberalitas ſeu beneficentia,D.eod.l.1.§.1.(tūc-
que vocatur donatio directa,l. donatio. 25. & eſt pro-
priè,abſolutè,& ſimpliciter donatio , d. l. 1. §.1.aut eſt
cauſa adſcititia,extrinſecùs accedens:eáque vel præte-
rita,(vt cùm quis benè de ſe merito donat , D.eod.l.5.
putà quia negotia donantis geſſit , aut quia ſibi antea
donauit,vnde ei naturaliter debet *ἀντίδωρον*, D.de he-
redit.petit l.ſed etſi.25.§.conſuluit.) vel futura : veluti
vt ſeruus ematur,D.hoc tit.l.2.§.vltim.& l.3. vt ſeruus
manumittatur,ſupr.de condict.ob cau. l. 6.l.ſi liber. 9.
vt donatarius creditoribus donantis ſatisfaciat , ſupr.
eod.l.2.vt eum alat,infr.tit.prox.l.1.& ſupr.de contra-
hen.emptio.l.3.vt eius procurationem ſuſcipiat , ſupr.
de cond.ob cauſ.l.5. vel aduocationem,ſupr.eod. l. vlt.
Vt domus inſtauretur,l.pe.§. pen. Vt captiui rediman-
tur,d.l.pe.in princ.vel alia pia cauſa ſequatur , l. ſanci-
mus.34.in princ.l.ſi quis argentum. 35. §. vlt. Hæ vo-
cantur donationes ob cauſam,ſup.de condict. ob cauſ.
l.5.l.6.l.dictam.8.& lll. ſeqqq. vel ſub modo , infr. tit.
prox. Huc referendæ ſunt etiam donationes mortis
cauſa, l.donatio. 25. de quibus dicetur infr. tit. 57. &
propter nuptias,d.l. ſancimus. in princ. de qua dictum
fuit ſupr.lib.5.tit.3.

¶ Nonò ſpectatur locus.vbi duo notantur. I.Dona- 14
tio fieri poteſt etiam inter abſentes, maximè ſi donan-
tium voluntate donatarius res donatas nanciſcatur , l.
6. II. Donatio valet , non ſolum rerum præſentium,
ſed etiam aliis locis conſtitutarum,l.pen.§.1.

¶ Supereſt,vt explicemus effectus donationis: quos 15
refero ad tria genera: partim enim ſunt pro donata-
rio , partim contra donatarium , partim donatario &
donatori communes. ¶ Primo loco declaremus ef- 56
fectus pro donatario.Aut donatio facta eſt per rei tra-
ditionem , aut per conuentionem de re tradenda , aut
per remiſſionem actionis donatori contra donatarium
competentis. ¶ Primo caſu,ſi donatarius rem à domi- 17
no accepit,ſtatim eius dominium acquirit,Inſt. de rer.
diuiſ.§. per traditionem. nec poteſt ei auferri à dona-
tore,niſi vel priùs auferatur,quàm donatio,quæ ab ini-
tio non valuit,confirmata ſit,l.ſiue.17. vel donatarius
ſit ingratus erga donatorem,inf. de reuoc.don.l.vlt.&
Inſt.h.t.§.aliæ.Si à non domino accepit, rem vſucapit,
Inſtit.de vſucap.in princ.pro donato.ſupr.lib.7. tit. 27.
& D.lib.41. tit.6. ¶ Secundus caſus quatuor quæſtio- 18
nes continet.I. An donator cogatur rem donatam tra-
dere donatario.Reſpondetur cogi ad exemplum ven-
ditoris,ſi donatio perfecta ſit , l.ſi quis argentum. 35.
§.vlt.& Inſt.eod.§.aliæ. II. Quid cogatur tradere.Re-
ſpondetur per diſtinctionem à rebus donatis ſumptā.
Nam ſi argentum donauerit , non expreſſa qualitate,
ſed expreſſo certo pondere, (alioquin donatio propter
rei incertitudinem nō valeret,D.de iu.dot. l.cùm poſt.
69. §. gener.) dictum pondus dare debet vel in maſſa,
vel in vaſis non deterioribus maſſæ æſtimatione , d.l.ſi
quis argentum. in princ. aut ſi argentum non habet,
minúſve habet, quàm donauit , æſtimationem ſoluere
cogitur,ea.l.§ ſin autem.Si reditum certum donauit ex
poſſeſſionibus , quarum nomen non expreſſit ; ex ſuis
fundis mediocres tantum reditum inferre valētes tra-
dere debet,ea.l.§.1.aut,ſi fundos non habet,æſtimatio-
nem in quindecim annos præſtabit , d. §. ſin autem.Si
certum numerum ſeruorum non expreſſis eorum no-
minibus donauit , tot mediocris conditionis , ex ſuis
ſeruis , non optimos , nec deterrimos tradere tenetur.
ea.l.§.ſimili. aut ſi nullos ſeu nō tot ſeruos habet,quot
donauit,pro ſingulis æſtimationem,id eſt , quindecim
aureos præſtabit, d. §. ſin autem. III. Qua actione ad
tradendum vrgeatur.Reſpondetur per diſtinctionem,
aut enim

aut enim donatio pet ſtipulationem facta eſt, & ex ſtipulatione agitur : aut nudo pacto , & agendum condictione ex lege,d.l.ſi quis argentum.§.vlt.& No.162. cap. 1. IV. An hæc actio detur heredibus , & contra heredes.Reſpondetur dari,ita vt donatore , vel donatario defunctis , huius heredibus tradendum ſit, & illius heredes tradere compellantur, d. l. ſi quis argen-

19 tum.§.vlt.verſ. vlt. ¶ Tertio caſu,ſi actio per acceptilationem remiſſa ſit,ipſo iure extincta eſt, Inſtit.quib. mod.toll.oblig.§.1. & 2. Si per pactum de non petendo , donator agens ſummouebitur exceptione pacti, vel doli:exceptis duobus caſibus, quibus actio ipſo iure tollitur , id eſt,cùm obligatio nudo conſenſu conſtabat,D.de pact.l.7.§.adeo.l.ab emptione.58.& de cõtrahen.empt.l.pacta conuenta. 72. in pr. & Inſt. quib. mod.toll.oblig.§.vlt.& cùm eſt pactum legitimum, id eſt,lege,vel ſenatuſconſulto, vel principis conſtitutione comprobatum , D. de pact.l. 6. vt pactum ne furti, vel iniuriarum agatur,D.eo.l.ſi tibi.17. §.1.& ſupt. de furt.l.poſt deciſionem.13.Quò reſpicientes Imperatores in l.ſi donationis.18.inquiunt,eum, cui donationis cauſa furti actio remiſſa eſt,non debere eſſe ſolicitum: quia quocumque modo remiſſa ſit , ipſo iure ſublata eſt,adeo vt ampliùs agi non poſſit:etenim ſi acceptilatio interuenit,iure communi actio eſt extincta , ſi pactum, iure ſpeciali extincta eſt, quia hoc pactum legitimum eſt,hoc eſt,lege duodecim tabularum nominatim comprobatum,vt opinor : ſi quidem comparatur pacto iniuriarum,d.l.ſi tibi.§.1.quod eſſe ex duodecim tabulis conſtat ex Gellio lib.20.cap.1.

20 ¶ Sequuntur effectus contra donatarium. Hîc videndum,ad quid,& qua actione donatarius teneatur, diſtinctio adhibenda. Nam ſi ſimpliciter donatum ſit, donatarius nõ tenetur donatori, niſi naturaliter ad *ἀντίδωρα*,D.de hered.petit.l.ſed & ſi. 25. §. conſuluit. Si verò ob cauſam donatum fuit , ea debet à donatario impleri,l.legem.9.& ſupr.de conttah.empt.l.3.vt putà is cui donatum eſt hac lege , vt creditoribus donantis ſatisfaciat,his ſatisfacere cogitur , l. cùm res. 22. cùm aliàs donatarius creditoribus donatoris ſoluere non cogatur , l. æris. 15. Si verò donatarius id non faciat, quod facere debet:in arbitrio donãtis eſt,vtrùm actione ex ſtipulatu,ſi ſtipulatio interceſſit, vel præſcriptis verbis,ſi ſtipulationem omiſit,donatarium vrgeat ,vt vel id,de quo conuenit,adimpleat,d.l.legem. d. l. cùm res.vel condemnetur in id quod intereſt,D.de re iudica.l.ſi quis ab alio. 13. in fi. an condictione ob cauſam repetat,quod dedit,ſupr.de cond.ob cau.l.2.3. 6. 8.vlt. videlicèt ſi per donatarium ſtetit , non caſu fortuito factum eſt,quò minùs id fieret,ſup.eo.l.pen. Interdum etiam datur donatori vtilis rei vindicatio , vt in ſpecie l.1. infr.tit.prox.

21 ¶ Vltimo loco explicandus eſt effectus donationis, qui æquè donatario contra donatorem , & donatori contra donatariom prodeſt. Cùm enim pars pro indiuiſo donata eſt: vter eorum maiorem partem obtinet, pretium alterius offerens,totum conſequentur.Eo nolente offerre, ſi res commodè diuidi poſſit , diuidetur. Sin minùs,is, qui minorem partem poſſidet , pretium alterius partis offerre , atque ita totum conſequi poterit,l.ſancimus.34.§.nc autem.

Tit. L IV. De donationibus , quæ ſub modo , vel ſub conditione,vel ex certo tempore conficiuntur.

I. 2.3.1.4.iij.	*IV. 3.j.*
II. 6.j.	*V. 5. y.*
III. 6.ij.	

TRes ſunt partes huius tituli: quia ſub eo 1
tria donationum accidentia declarantur: modus , conditio , tempus. ¶ Modus eſt a cauſa futura, propter quam donatur:cuius varia exempla retuli , ſupr. tit. prox. §.13. Hîc vnus modus conſideratur , quoniam aliquid ſpeciale habet, *Dono tibi , vt certa alimenta mihi præbeas.* Donatarius ea præſtare tenetur,ſupr.de contrah.empt. l.3.& niſi præſter,à donatore conueniri poteſt , vel vt promiſſa impleat,vel vt ſibi data reſtituat , vt expoſui, ſup.tit.prox.§.20.Data autem repetere donator poteſt, non ſolùm condictione ob cauſam , quæ regulariter competit,ſed etiam vtili rei vindicatione, quaſi dominium in donatarium tranſlatum non fuerit, quia facta tranſlatio propter ingratum donatarij animum reſcinditur , quod ſpecialiter fauore alimentorum conſtitutum eſt,l.1.vbi verbum *reſtituatur* , indicat eſſe actionẽ reſtitutoriam ſeu reſciſſoriam: quia dominium per donationem tranſlatum fuit ad donatarium : ſed reſciſſa donatione,datur donatori vtilis vindicatio , quæ cum dicta condictione concurrit. ¶ Nota primò , reſciſſo- 3
riam actionem in rem dari tribus caſibus. I. Reſciſſa donatione,vt in caſu modò expoſito , & cùm eum pœnituit,qui mortis cauſa donauit,D.de mort.cau.don.l. qui mortis. 30. II. Reſciſſa alienatione in fraudem creditorum facta, Inſt. de action. §. item ſi quis. quem §. vulgò malè accipiunt de actione Pauliana perſonali, vt ibi in Analyſi expoſui. III. Reſciſſa vſucapione , vt cùm res abſentis,vel ab abſente vſucapta eſt,Inſtit. eo. §.item ſi quis. ¶ Nota ſecũdò,rei vindicationem cum 4
condictione cõcurrere tribus caſibus, ita vt idem vindicare quaſi dominus, vel condicere quaſi non dominus. I. Ob rem ſurreptam,Inſt.eo.§. ſic itaque. & D. de vſufr.quemad.cau.l.vlt.in fi.vel amotam , D. de actio. rer.amot.l. ob res amotas. 24. II. Ob rem legatã, ſup. commun.de lega.l.1.& Inſt.de lega.§.ſed olim. III. Ob alimenta non præſtita in caſu l.1.iam expoſito.Ex cauſa verò depoſiti vel commodati non condicitur res, quæ noſtra manſit,ſed eius reſtitutio petitur : idcirco non eſt mirum,ſi commodati & depoſiti actiones concurrunt cum rei vindicatione,ſupr.ad exhiben.l.vltim. hoc enim regulis iuris eſt conſentaneum: ſed ſuperioribus illis caſibus datur ipſius rei condictio, quæ cum rei vindicatione cõtra regulas iuris concurrit vel odio furti vel fauore alimentorum , vel propter diuerſa legatorum genera ſic à Iuſtiniano exæquata, vt cuiuſcũque generis vis ſit aliis legatorum generibus communicata,vt in Analyſ.Inſt.expoſui ad d.§.ſed olim.

¶ Condictio eſt adiectio,quæ facit , vt tum demum 5
donatio effectum habeat, cùm aliquid ſecutum fuerit, D.h.t.l. 1. De qua duo traduntur. I. Donator poteſt ab initio conditionem , quam vult, donationi apponere: ſed donationi iam perfectæ conditionem adiicere in præiudicium donatarij non poteſt,l.pen. quia in defectum conditionis donatio reuocaretur,arg.l.pen. in fi. D.de condit.inſtit.& l.aliquando.107. D.de condit. & demonſtr. II. Etſi regulariter conditio impleri præcisè debet,non per æquiualens, D.de lega. iij. l. fideicommiſſa.11.§.vlt. tamen conditio , *ſi donatarius emancipetur*,impleri dicitur , ſi filius morte patris fiat ſui iuris: quod & in vltimis voluntatibus obtinet , vt legatis , l. vlt.& heredum inſtitutionibus,ſupr.de inſtit.& ſubſti. ſub condit.fac.l.3.Contrà quoq; hæc conditio , *ſi mortuo patre fiat ſui iuris*,filio emancipato impleta videtur, d.l.fideicommiſſa.§.ſi ei ita.& D.quan dies legat.ced. l.ſi ita.15.

¶ De tempore quoque duo traduntur. I. Tempus 6
donationi addi poteſt,ſupr.de donat.l. vlt.aut certum, veluti vt poſt annum res donata reſtituatur donatori: aut incertum, veluti vt poſt mortem donatarij res ad donatorem

donatorem reuertatur,l.2.quia dies mortis incerta eſt, D.de cõdit.& demonſtr.l.1.§.pen. II.Dono tibi fundum hac lege,vt eum poſt biennium reſtituas Titio. te fidem pacti non præſtante, niſi Titius ſibi reſtitui ſtipulatus eſſet, nullam aduerſus te actionem habebat, quia tecum non contraxerat,idcirco iure veteri dabatur donatori fundi repetitio per cõdictionem ob cauſam, vtpote cauſâ non ſecutâ, propter quam donatum fuerat:ſed hodie ex conſtitutionibus principum datur Titio vtilis actio præſcriptis verbis,l.3.quæ ſcripta eſt ad Marcellum ſeu Marcellam (vtroque enim modo legitur) fratrem vel ſororem, ſimulque heredem Titij: quapropter vtilis actio, quæ Titio daretur, ſi viueret, huic eius heredi accommodatur: quoniam accommodari paſſim dicitur actio,quæ non eſt directa,ſed vtilis.

Tit. LV. De reuocandis donationibus.

I. in pr.4.7.9.
§.hoc tamen. 3.
II. 4.
III. 4.
IV. 4. 9.
V. 4.
VI. 4.
VII. 3.4.5.6.
VIII. 8.& ſequentib.vſque ad finem tit.
IX. 3.4.
X. in pr.1.4.
§.hoc tamen.3.

1 DOnatio ob cauſam, ſeu ſub certo modo
facta, donatario fidem non implente reuocatur,l.vlt.in princ. per condictionem
ob cauſam,& interdum per actionem reſciſſoriam, vt ſuperiori titulo expoſitum
fuit.Simplex verò& pura,inter viuos perfecta donatio
reuocatur, vel quia donatarius fuit ingratus erga donatorem,
quo caſu datur donatori actio ingrati; vel
quia donator poſtea liberos ſuſcepit: quæ duo cùm hic
2 titulus contineat,rectè diuidetur in duo capita. ¶ Priori
capite de actione ingrati diſſoluuntur quinque quæ-
3 ſtiones. ¶ Primò quæritur, cui, & contra quem hæc
actio detur.Reſpondetur, dari donatori contra donatarium:non
heredi,nec contra heredem,l.1.§.1.l. vlti.
§.1.quia vindicationis habet effectum,id eſt, quia datur
vindictæ causâ:cuiuſmodi actiones non ſolent heredi
competere,neque contra heredem, vt actio iniuriarum.D.ſi
quis caution.l.ſi eum. 10.§. ſi iniuriarum.
& de collat.bon.l.2. §. emancipatus. Ergo hac ratione
actio ingrati non datur heredi donatoris,nec in heredem
donatarij:quod verum eſt,etiam cùm parentes liberis
donarunt:vt pater filio,vel filiæ:auus nepori, vel
nepti:proauus pronepori,vel pronepti, l.pe. Idem dicendum
de matre, quæ filiis donauit, niſi tranſeat ad
ſecũda vota: quo caſu donationem in filios primi matrimonij
collatam non poteſt hoc prætextu reuocare,
quaſi ſint ingrati, l.7. niſi ex certis cauſis, quas paulò
4 pòſt notabo. ¶ Secundò quæritur, qua ex cauſa hæc
actio detur. Non datur ob ſolam donatoris pœnitentiam,(quamuis
in fraudem tertij donauerit,l.4.vel mulier,marito
& liberis abſentibus, in extraneum donationem
contulerit,l.6.vel mater filiis emancipatis largita
ſit,l.3.vel auia,quæ nepti donauit, inſtrumentum
donationis cõburat,l.2.)ſed ob ingrati animi vitium,ſi
donatarius in donatorem ingratus fuerit,l.1.in pr.& l.
7. Non tamen ſufficit eum quocumque modo eſſe ingratum,ſed
ita,vt leges definiunt,l.pe.id eſt, ita vt donatorem
atrocibus iniuriis affecerit,vel manus in eum
intulerit,vel non leui bonorum iactura affecerit,vel in
vitæ periculum adduxerit,l.vlt.in princ.Atque hæ cauſæ
certis argumentis in iudicio cognitionaliter (id eſt,
vtraque parte præſente)probari debent,dd.ll.penul. &
vlt.in princ. Mater autem,quæ filio primi matrimonij
donauit,deinde ad ſecundas nuptias tranſiit, eum ingrati
arguere,ac res donatas ei auferre nequit, l.7. niſi
filius manifeſtè probetur aut vitæ matris inſidiatus eſſe,aut
ei manus intuliſſe,aut aliquid egiſſe, quo mater
omnia bona perderet,Nou.22.ca.35. Extra dictas cauſas
ne quidem principis reſcripto donatio reſcinditur,
l. 5. ¶ Tertiò quæritur,quid in hanc actionem veniat, 5
id eſt, quid donatarium donatori reſtituere oporteat.
Reſpondetur,reſtituendum, quod donatarius tenet eo
tempore, quo controuerſia a donatore mouetur: nam
quod donatarius antè fecit,vel alienauit, non reuocatur,ſed
firmum permanet, d. l.7. ¶ Quartò quæritur, 6
vtrùm ſit actio perſonalis,an in rem.Reſpondetur,eſſe
actionem in perſonã,d.l.7. ¶ Quintò quæritur,vtrùm 7
ſit perpetua,an temporalis Reſpondetur, eſſe perpetuam,l.1.in
princ. ¶ Poſteriori capite agitur de dona- 8
tione liberis à donatore poſtea ſuſceptis infirmanda,
l.ſi vnquam. 8. in cuius legis ſpecie patronus liberis
carens,bona ſua,vel bonorum partem libertis donauit,deinde
liberos ſuſcepit.Ideo conſtituitur, vt bona
donata redeant in poteſtatem donatoris. Hinc multæ
quæſtiones oriuntur. ¶ Primò quæritur, vtrùm dona- 9
tio infirmetur ipſo iure, an per reuocationem donatoris,&
actionem ab eo propoſitam. Ego eorum ſententiæ
ſubſcribo,qui putant non infirmari ipſo iure, ſed
poſſe à donatore reuocari: quia conſtitutio non ait res
donatas reuerti in dominium, ſed in arbitrium ac ditionem
donatoris. Hanc rationem quidam conantur
eludere, verba illa *in arbitrio ac ditione* non referentes
ad verbum *reuertatur*,ſed ad verbum *manſurum*:ſed linguæ
ratio ſatis oſtendit ad vtrumque referri,quaſi Imperatores
dicerent redire in arbitrium donatoris, &
manſurum in eius arbitrio: quia cùm non dicant aliò
reuerti, ſine dubio intelligunt eò reuerti, vbi dicunt
manſurum.Præterea rubrica,ſub qua conſtitutio poſita
eſt,noſtram interpretationem confirmat; quia non
inſcribitur hic titulus de infirmandis donationibus,
ſed de reuocandis:reuocantur autem per donatorem,
l.1.4.& paſſim. Quocirca ſi donator non reuocauerit
donationem, filij non poſſunt eam per hanc conſtitutionem
infirmare, ſed confugere debent ad querelam
inofficioſæ donationis. ¶ Secundò quæritur, cùm do- 10
natio perfecta regulariter non infirmetur, niſi donatarius
ſit ingratus,Inſtitut.de donat.§.aliæ. cur hoc caſu
infirmetur, licet donatarij non ſint ingrati:nam huius
rationis cognitio ad queſtiones nonnullas decidendas
eſt neceſſaria. Duplex huius conſtitutionis ratio
à Doctoribus affertur.Multi putant hoc ita conſtitutum
eſſe fauore liberorum, ne ſint paternæ ſubſtantiæ
expertes.Hæc ratio non ſatisfacit. Nam cur Imperatores
hoc ſtatuerent de liberis poſt donationem ſuſceptis,
alio iure obtinente in procreatis ante donationem:hos
enim conſtat non infirmare totam donationem,ſed
de ea tantum detrahere,quantum ipſis legitimam
iure naturæ debitam efficiat, ſupr.de inoffic.
donat.l. 5. & 7.Præterea ſi fauore liberorum donatio
reuocatur,cur non iubet Imperator hæc bona, quæ ad
donatorem redeunt liberis ſeruari, ſed ea ſubiicit poteſtati&
arbitrio donatoris?nam hac ratione fit,vt iterum
ea donare poſſit: atque hæc ſecunda donatio valebit,
non obſtante hac conſtitutione: ſed pro parte
tantum infirmari poterit ad legitimam liberis ſupplendam
ex tit.de inoffic.donat. Plerique aliam rationem
afferunt, id eſt, coniecturam paternæ pietatis:
quia pater non cenſetur fuiſſe donaturus, ſi de liberis
cogitaſſet,adeo vt donatio ſuſceptis poſtea à donatore
liberis non valeat ob defectum conſenſus, quia pater
non præſumitur in hunc caſum donare voluiſſe,
arg.l.7.§.1.ſupr.de inſtit.& ſubſtit.& l.cùm acutiſſimi.
30.ſupr.de fideicomm.& l.cùm auus.102.D.de cõdit.
& demon

Digitized by Google

& demonſtrat. Huic rationi obſtat, quòd fruſtra præſumitur voluntas, quæ nihil operatur, niſi expreſſa ſit, ſupr. de condict. ob cau. l. 7. Hæ igitur rationes, ſi per ſe ſpectentur, ſufficere non videntur: ſed fortaſſe, ſi coniungantur, & aliquid eis addatur, perfectam rationem huius conſtitutionis habebimus: animaduerto namque, inofficioſi querelam faciliùs dari contra libertos, quàm contra alios, ſupr. de inoffic. teſtam. l. fratres. 27. Concurrente igitur liberorum fauore cum præſumptione voluntatis paternæ, & odio libertorum, qui ingrati videntur, ſi per inopiam liberorum patroni ditari velint, donatio reuocatur: vnde intelligimus, quàm aptè hæc conſtitutio ſub hoc titulo collocetur, in quo diximus tractari de donatariis ingratis.

11 ¶ Tertiò quæritur, vtrùm hæc conſtitutio in ſuo tantùm caſu obtineat, an etiam ad alios ſit producenda: quos caſus ordine enarrabimus, ſi ſingulas ſpeciei in conſtitutione propoſitę circumſtantias conſideremus, & ſingulis conuenientes caſus applicemus.

12 ¶ Prima eſt circumſtantia perſonarum: quia patronus donauit liberto. Huc referendi ſunt quatuor caſus.

13 ¶ Primus caſus eſt, cùm donatio collata eſt in extraneum. Quidam putant, conſtitutionem non eſſe ad hunc caſum producendam, ſed donationem infirmari ex titulo de inofficioſis donationibus. Multùm autem intereſt, vtrùm reuocetur per hanc conſtitutionem, an ex dicto titulo de inofficioſis donationibus: quia hæc conſtitutio totam donationem reſcindit, ex illo autem titulo tantùm pars detrahitur, vt liberi legitimam iure naturæ debitam ſaluam habeant, vt ſupr. notaui. Alij communiter producunt hanc conſtitutionem etiam ad donationem cuiuis extraneo factam. Mihi, ob ea quæ paulò antè de ratione huius conſtitutionis notaui, prior ſententia magis placet.

14 ¶ Secundus caſus eſt, cùm pater donat vni filio, deinde procreat alios filios. Hoc caſu non eſt locus huic conſtitutioni, ſed querelæ de inofficioſa donatione, ſupr. de inoffic. donat. l. 5. Neque enim ſi datur hac conſtitutione actio contra libertos donatoris, propterea dari debet etiam contra eiuſdem filios.

15 ¶ Tertius caſus eſt, cùm vir liberis carens donat vxori, mox ex ea liberos ſuſcipit. Corneus conſ. 194. lib. 3. negat reſcindi donationem per hanc conſtitutionem. Ripa in d. l. ſi vnquàm. quæſt. 48. contrariam ſententiam probat. Ego Cornei ſententiæ ſubſcribo, non ob rationem ab ipſo allatam, ſed quia iam docui ſpeciale eſſe in liberto donatoris, vt contra eum donatio reſcindatur. Filij igitur confugere debent ad querelam inofficioſæ donationis, ſi ea donatio legitimam eorum minuit.

16 ¶ Quartus caſus eſt, cùm quis non habens liberos, bona ſua donauit eccleſiæ, mox liberos ſuſcepit. Reſpondet Auguſtinus, eccleſiam bona filiis donatoris reddere debere iure cœli, non iure fori, xvij. quæſt. 4. can. vlt. rectè: quia (vt dixi) hæc conſtitutio libertum donatoris onerat, non alios. nam Auguſtinus longè recentior eſt Conſtãtino & Conſtantio auctoribus huius conſtitutionis, ſi vnquam. ad quam mihi videtur reſpexiſſe, non ad querelam inofficioſæ donationis, dum eccleſiam dixit non teneri iure fori, vt donata reſtituat.

17 ¶ Secunda circumſtantia eſt, quòd donator tempore donationis non habebat filios. Huc referuntur duo caſus.

18 ¶ Primus caſus eſt, cùm habebat liberos, ſed putans ſe liberis orbatum, vt quia falſo rumore ductus credebat eos peregri obiiſſe, bona ſua in alium contulit. Reſpondeo, ſi in libertum contulit, hanc conſtitutionem ad hunc caſum producendam eſſe, quoniam eadem eſt ratio. Nam & cùm pater filium falsò mortuum arbitratus, alium heredem inſtituit; conſtitutum eſt, hereditatem nihilominùs ad filium pertinere D. de inoffic. teſta. l. cùm mater. 28. & de hered. inſtit. l. vlt.

¶ Secundus caſus eſt, cùm ſciens ſe habere filium, li- 19
berto donauit, deinde alios filios ſuſcepit: hoc caſu non puto eſſe locum huic conſtitutioni: quia nec verbis conſtitutionis continetur, nec eius rationi ſubiicitur: etenim qui filiis orbus, liberto donat, ob defectum liberorum ei donare cenſetur: at qui ſciens ſe filium habere, liberto donat, perſpicuè libertum liberis præfert: quare locus erit querelæ inofficioſæ donationis.

¶ Tertia circumſtantia eſt modus alienandi, nempe 20
donatio. Huc referuntur quatuor caſus.

¶ Primus caſus eſt, cùm bona ſua, vel partem bono- 21
rum vendidit vili pretio. Hoc caſu ſi iuſtæ æſtimationis ignarus, viliori pretio vendidit, non poteſt vllo modo dici donatio, proinde hæc lex ceſſat, & hic caſus referendus eſt ad tractatum l. 2. ſupr. de reſcind. vend. Si verò iuſtum pretium non ignorans, viliori vendidit, donatio eſt in parte pretij, id eſt, in eo, quo rei æſtimatio ſtatutum pretium excedit, D. de contrah. empt. l. ſi quis donationis. 38. & hac ratione videtur contractus per hanc conſtitutionem infirmari: quod tamen non omnino verum eſt: nam ſi modica ſit donatio, vt quia in pretio conſtituendo parum ex iuſta æſtimatione detractum eſt, non eſſe huic conſtitutioni locum omnes fatentur. Si verò parum ſit in pretio, & multum in donatione, puto contractum emptore iuſtum pretium ſupplente confirmari, eo ſupplere nolente reſcindi, arg. d. l. 2. Dico reſcindi ob liberos poſtea procreatos, etiam ſi non ſit pretium donationis causà deminutum vltra dimidiam: quia in hac donatione non ſpectamus, an ſit donatum vltra dimidiam, ſed tantùm an ſit magna donatio, quam non præſumatur donator facturus fuiſſe, ſi de liberis cogitaſſet.

¶ Secundus caſus eſt, cùm quis heredem extraneum 22
inſtituit: hoc caſu non eſt locus huic conſtitutioni. ſed filij poſtea naſcentes, teſtamentum rumpunt, D. de iniuſt. rup. l. 1. & Inſt. de exhered. liber. in princ.

¶ Tertius caſus eſt, cùm quis legat. Hic caſus dubius 23
eſt apud eos, qui putant donationem ſuperuenientibus liberis infirmari ipſo iure: nos autem diximus poſſe à donatore reuocari: ergo fruſtra quæritur de legatis, quæ conſtat poſſe indiſtinctè reuocari à teſtatore, ſiue liberos poſtea ſuſceperit, ſiue non.

¶ Quartus caſus eſt, ſi quis legitimet filios natura- 24
les, quos ſolos habebat, deinde procreet filios legitimos, quæritur enim hoc caſu, an legitimatio reuocetur, quaſi pater non fuiſſet legitimaturus, ſi de liberis ex iuſtis nuptiis procreandis cogitaſſet. Hic caſus eſt nimis à noſtra conſtitutione remotus, adeo vt ad eum conſtitutio nullo modo trahi poſſit: nec rectè dici puto, patrem non fuiſſe legitimaturum, ſi de legitimis liberis procreandis cogitaſſet: quia patres malunt habere omnes filios legitimos, quàm aliquos illegitimos. Denique de legitimatione per ſequens matrimoniũ, quòd non reuocetur, expreſsè habetur ſup. de natural. lib. l. cùm quis. 10. & l. ſi q. & Inſt. de nupt. §. vlt. & aliis locis. Idem omnino dicendum puto de omni alia filiorum legitimatione: quia in hoc nullum inter legitimationes diſcrimen dari iuſta cum ratione poteſt.

¶ Quarta circumſtantia eſt ſpecies donationis: 25
nam conſtitutio ponit donatum eſſe inter viuos ſimpliciter: vnde quæritur, an idem dicendum ſit de aliis donationum generibus. Hic conſideremus quatuor caſus.

26 ¶ Primus caſus eſt, cùm donauit causâ mortis: ſed
ftuſtra hoc caſu quæritur, an donatio ſuperuenienti-
hus libetis poſſit à donatore reuocari, cùm indiſtinctè
per pœnitentiam reuocari poſſit, Inſtit. de donat. §. 1.
hanc igitur quæſtionem iis relinquamus, qui donatio-
nem ob libetos poſteà ſuſceptos infirmari ipſo iure
27 exiſtimant. ¶ Secunduscaſus eſt, cùm donauit ob cau-
ſam, & cauſa ſecuta eſt: hoc caſu ooſtra conſtitutio
ceſſat, argum. l. 1. ſupt. de pact. quia donatio ob can-
ſam non eſt propriè donatio, D. de donat. l. 1. in
prioc. & de donat. int. vir. & vxot. l. ſi quis pro vxo-
28 re. 21. §. 1. ¶ Tertius caſus eſt, cùm eſt donatio re-
mimeratnria. Idem de hac dicendum, quod dixi de
donatione ob cauſam. Nam etiam donatio remunera-
toria non eſt propriè donatio, ſed valde ſimilis dona-
tioni ob cauſam: eo autem differt, quòd hæc eſt ob
29 cauſam futuram, illa ob cauſam præteritam. ¶ Quar-
tus caſus eſt, cùm donatur in contractu matrimonij:
putà maritus donat vxori propter nuptias: vel con-
uênit, vt coniux ſuperſtes certam partem bonorum
defuncti lucretur. Dicendum eſt, hanc conſtitutio-
nem ceſſare; quia non ſunt ſimplices donationes, ſed
ob cauſam matrimonij: & quod coniux à conioge ac-
quirit, liberis communibus ſeruare tenetur, ſupr.
de ſecun. nupt. l. 3. cum ſim. adeo vt videri poſſit ma-
ritus donaturus fuiſſe, etiamſi de futuris liberis co-
30 gitaſſet. ¶ Quinta circumſtantia in re donata cerni-
tur: quia conſtiturio ponit donata eſſe omnia bona,
vel partem bonorum. Intellige quamuis partem; vt
legem ſimpliciter loquentem, accipias ſimpliciter. Sed
quæritur, an idem obtineat in re ſingulari donata, putà
prædio. Et placet Doctorum diſtinctio: vt ſi ſit res
magni pretij, quam pater præſumitur non fuiſſe do-
naturus, ſi de liberis cogitaſſet, conſtitutio locum ha-
beat: rei verò patui pretij donatio non reuocetur.
Quantum autem pretium eſſe debeat, vt donatio re-
uocari poſſit, quia nullo iure eſt expreſſum, arbitrio
31 iudicis defioiri debet, D. de iur. delib. l. 1. §. vlt. ¶ Sexta
circumſtantia eſt, quòd poſt factam donationem na-
ti ſunt liberi donatori; intelligo liberos legitimos, non
naturales tantùm, & multò minùs ſpurios: quia qui
non ſunt legitimi, non habentur pro filiis, ſupr. de na-
tural. lib. l. vlt. in fi. & D. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt,
l. 6. Hæc interpretatio confirmatur optimo argumen-
to: quia ſimiliter quod dicitur, fideicommiſſum, quo
filius ſimpliciter eſt oneratus, deficere, ſi filius ſu-
ſceptis liberis deceſſerit, D. de condit. & demonſt. l.
cùm auos. 102. & ſupr. de fideic. l. cùm acutiſſimi. 30. à
Iuſtiniano accipitur de iuſtis liberis dumtaxat, ſupr.
de inſtit. & ſubſtit. ſub condit. fac. l. 7. §. 1. Sed ad hanc
circumſtantiam conſiderandi ſuperſunt tres caſus.
32 ¶ Primus caſus eſt, ſi filij naturales legitimentur. Hic
caſus eſt bipertitus. Aut enim ante donationem ſunt
nati, & poſt donationem legitimati: aut poſt dona-
tionem nati, & poſtea legitimati ſunt: ſed indiſtinctè
puto, filios legitimatos locum facere huic conſtitutio-
ni, quandocumque nati fuerint, & quomodocumque
ſint legitimati. Qoamuis enim lex loquatur de natis
poſt donationem, tamen eadem ratio eſt eorum, qui
antea nati ſunt, ſi poſtea per legitimationem incipiant
in filiorum numero eſſe: ſicut videmus, non ſolùm
adgnatione poſtumi rumpi teſtamentum, ſed etiam
quaſi adgnatione, ſi quis ante teſtamentum natus,
poſt teſtamentum in locum ſui heredis ſuccedat, D. de
inioſt. rup. l. poſtumorum. 13. & Inſtit. de exhered. liber.
33 §. poſtumorum. ¶ Secundus caſus eſt, cùm donator
poſt factam donationem adoptat filium. Et videtur
hoc quoque caſu locus eſſe conſtitutioni: quia hic eſt
filius legitimus: & dum pater eum adoptauit, quo-
dammodò eum ſuſcepit. Contrarium eſt verius: cùm
quia facilè donator poſſet donationem ſimplicem,
quæ irreuocabilis eſt, reuocare adoptãdo filium, quod
non eſt dicendum: tum etiam quia filius adoptiuus
non eſt verus filius, ſed habetur pro filio, D. de his qui
ſui vel alien. iur. ſunt, l. 6. ¶ Tertius caſus eſt, ſi donator 34
monaſterium ingrediatur. Communis Doctorum opi-
nio eſt, hac ratione donationem reuocari; quia mona-
ſterium eſt loco filij. Ripa in h. l. ſi vnquàm. q. 34. hanc
ſententiam rectè reprehendit, & eius rationem euertit:
quia nullo iuris contextu probatur monaſterium eſſe
loco filij: immo hoc ſecuodum Bart. Bald. Salic. Feli-
num, eſt falſum: nec dubitat Baldus eos vocare fa-
tuos, qui hoc credunt. Certè falſum eſſe, probari ex eo
poteſt, quòd ſi quis hooorerur ſub conditione ſi libe-
ros ſuſceperit; vel oneretur ſub conditione, ſi ſine libe-
ris deceſſerit, hæc conditio eo monachiſmum eligen-
te habetur pro non ſcripta, ſupr. de epiſc. & cler. l. ſan-
cimus neminem omnino. 33. §. item illud. & de inſtit.
& ſubſtit. ſub condit. fact. l. 6. & Nou. 123. c. 37. non eſ-
ſet enim opus, vt conditio pro non ſcripta haberetur,
ſi monaſterium monacho eſſet loco filij. Opponitur c.
in præſentia. 8. extr. de probat. vbi dicitur, eum non de-
cedere ſine herede, qui monaſterium heredem inſti-
tuit, appellatione heredis ſignificans filium, vt con-
ſtat ex prioc. eiuſdem cap. in illis verbis, *ſi abſque liberis
decederet*: quomodò hoc verbum etiam in libris Feudo-
rum accipitur, lib. 1. tit. 13. de alien. feu. verſ. etſi clien-
tulus: & lib. 2. tit. 34. de lege Conradi. §. ſimiliter. verſ.
profectò. Reſpondeo eum Panorm. Ripa, & aliis re-
centioribus, illud dici à parte litigante, cuius allegatio-
nes à ſummo Pontifice tantùm referuntur, non etiam
probantur. Hæc dicta ſint de tertia quæſtione, quibus
caſibus dicta l. ſi vmquàm. locum habeat. ¶ Quartò 35
quæritur, ſi donator donationem reuocauit, quæ actio
ei competat aduerſus donatarium. Sic diſtinguendum
puto: Aut donator dominium rerum donatarum ad
donatarium tranſtulit, aut donationis causâ ſe obliga-
uit, putà donatario ſtipulanti omnia ſua bona vel par-
tem bonorum promiſit. Priori caſu vel agit condictio-
ne ſine cauſa, D. de condic. ſi. cau. l. 1. §. pe. & vlt. vel vti-
li rei vindicatione, id eſt, actione reſciſſoria, ſeu reſti-
tutoria, argum. l. 1. ſupr. tit. prox. & l. qui mortis. 30. D.
de mort. cau. donat. Poſteriori caſu liberationem petit
condictione ſine cauſa, d. l. 1. §. pen. vel contra donata-
rium agentem excipit de dolo, ſiue in factum: quia cui
damus actionem, ei multò magis damus exceptionem,
D. de ſuperfi. l. 1. §. is autem. & de diuer. regu. iur. l. inui-
tus. 156. §. 1.

¶ Quiotò quæritur, ſi donator donationem non 36
reuocauit, an heres poſſit eam reuocare. Ego ſuprà
docui reuocari ab herede non poſſe. ¶ Sextò quæ- 37
ritur, donatione à donatore reuocata, quid do-
natarius reſtituere debeat. Lex ait totum, quicquid
largitus fuerat, reuerti in donatoris poteſtatem: ni-
hil igitur donatarius retinet ex rebus donatis. Sed
quæritur, an debeat reſtituere fructus ex rebus do-
natis perceptos. Diſtinguendum eſt inter fructus
perceptos ante donationem reuocatam, perceptos an-
tequàm donatario reuocatio donationis innotuiſſet,
& perceptos poſtquàm donatarius ſciuit donationem
eſſe reuocatam. Percepti ante reuocatam donationem
non reſtituuntur: quia lex ait in arbitrium donatoris
reuerti quicquid donatum fuit: fructus autem, qui ex
re donata percepti ſunt, donati dici non poſſunt: vt
probatur duplici argumento: primò quia cùm quæri-
tur, an res donatæ legitimam ſummam excedant, ita vt
inſinuatio ſit neceſſaria, non computantur fructus,
ſupr. de donat. l. ſancimus. 34. ſecundò quia licèt

coniux fructus ſibi à cõiuge donatos reſtituere tenea-
tur, in quãtum inde factus eſt locupletior, ſup. de don.
int. vir. & vxo. l. ſi fructus. 8. tamen fructus prædiorum
donatorum non reſtituit, D. eo. l. de fructib. 17. in prin.
Percepti poſt reuocatam donationem, antequàm do-
natarius eam reuocatam eſſe ſciret, ſi ſint merè natu-
rales, reſtituuntur: ſi induſtriales, nõ reſtituuntur, prõ-
pter bonam fidem percipientis; quia bona fide ex cau-
ſa lucratiua poſſidens percipiendo fructus induſtriales
38 lucratur, non merè naturales, Centur. 5. q. 45. ¶ Septi-
mò quæritur, ſi liberi poſt donationem nati moriantur
patre ſuperſtite, an hoc donatario proſit. Si donatio
reuocaretur ipſo iure, vt multi putant, quæſtio magis
dubia eſſet: ſed cùm docuerim donationem non infir-
mari ipſo iure, niſi à donatore reuocetur: profectò ſi
donator eam viuentibus filiis reuocauit, eorum morte
conualeſcere non poteſt: ſed ſi eam, quamdiu filij vi-
uebant, non reuocauit; probabile videtur, eum, funda-
mento reuocationis ſublato, id eſt liberis mortuis, non
poſſe ampliùs eam reuocare.

Tit. LVI. De mortis cauſa donationibus.

I. 5. 9.	*III. 6. ij.*
II. 5. j.	*IV. 4. 5. j.*

1 DOnationum duo ſunt genera: inter viuos, &
mortis cauſâ, Inſtit. de donat. in pr. quoniam
igitur de donationib. inter viuos ſuperiori-
bus titulis actum eſt: ſupereſt, vt de mortis
2 cauſa donationibus dicamus. ¶ Eſt autem mortis cau-
ſa donatio, cùm quis mauult donatarium, quàm here-
dem; & mauult ſe, quàm donatarium rem habere, D. h.
3 t. l. 1. & Inſtit. de donat. §. 1. ¶ Diuido hunc titulum in
4 tria capita. ¶ Primo capite declaratur, quomodò mor-
tis cauſâ donetur: vbi tria notentur. I. Hæc donatio fit
cogitatione mortis imminentis, vel non imminentis.
II. Poteſt fieri in ſcriptis, vel ſine ſcriptis. III. Non
requirit inſinuationem apud acta, ſed ſufficit quinque
5 teſtium præſentia, l. vlt. ¶ Secundo capite exponuntur
huius donationis effectus. I. Comparatur legatis, Inſt.
de donat. d. §. 1. ſiue vltimis voluntatibus, d. l. vlt. ideóq;
minuitur per legem Falcidiam, non tamen ex verbis
legis, ſed ex conſtitutione Seueri, qui ad has donatio-
nes legem Falcidiam produxit, l. 2. cuius ſpecies ita ex-
poni debet: Titius filius tuus, ſuſcepta filia ex vxore
Gaia, deceſſit: mox Gaia ad ſecundas nuptias tranſiens,
cum ſecundo viro pacta eſt, vt, ſi in matrimonio ſine
liberis decederet, dos fratri ſuo Gaio, cui mortis cauſa
donatum volebat, reſtitueretur: eámq; dotem in eum
euentum Gaius conſentiente ſorore ſibi reddi ſtipula-
tus eſt: poſtea Gaia nullis ex ſecundo matrimonio ſu-
ſceptis liberis obiit inteſtata. Lex in hac ſpecie deci-
denda tria tradit. Vnum eſt, neptem tuam matri ſuæ
Gaiæ inteſtatæ ſuccedere; nimirum ex ſenatuſconſul-
to Orphitiano. Alterum, Gaiam ſecundò nubentem
paciſci potuiſſe, vt poſt mortem ſuam dos fratri ſuo
reſtitueretur: & Gaium habere actionem ex ſtipulatu,
cùm volente ſorore ſibi reddi ſit ſtipulatus. Tertium
eſt, quia mortis cauſa donando Gaia pacta eſt fratri
ſuo, & paſſa eſt eum ſibi ſtipulari: idcirco ſi filia ea-
démque heres Gaiæ, fideicommiſſis ab inteſtata matre
ſit onerata; non ſolùm fideicommiſſa minui per legem
Falcidiam ex conſtitutione Diui Pij, D. ad leg. Falcid. l.
filiusfamilias. 18. ſed etiam minui hanc mortis cauſâ
donationem ex cõſtitutione Seueri, ſupr. eod. l. 5. Non
obſtant l. 1. §. item ſi ita legatũ. & l. acceptis. 93. D. eod.
vbi non agitur de mortis cauſa donatione, quam per
legem Falcidiam minui diximus; ſed de mortis cauſa
capione, ad quam nulla conſtitutio legem Falcidiam
produxit. II. Donatarius fideicommiſſo onerari po-
teſt, ſupr. de fideic. l. ab eo. 9. & D. de tranſact. l. cùm hi.
8. §. hæc oratio. & de lega. ij. l. cùm pater. 77. §. 2. & de
do. prælega. l. Seia. 11. Hinc deciditur ſpecies l. 1. in qua
mulier Titio & Mæuio mortis cauſa donauit hac lege,
vt præmoriens portionem ſuam ſuperſtiti reſtitueret.
Quæritur ergo, an ſuperſtiti contra heredes præmo-
rientis actio detur. Non videtur dari, quamuis non ſit
pactum nudum, ſed lex contractus; quia nemo poteſt
alteri paciſci, D. de verb. oblig. l. ſtipulatio iſta. 38. §. al-
teri, & Inſtit. de inutil. ſtip. §. ſi quis alij. & §. alteri. Lex
tamen actionem dat, nõ tanquàm ex pacto; ſed in vim
fideicommiſſi: quia cum pactũ illud de portione ſuper-
ſtiti reſtituenda, non ſit adiectũ donationi inter viuos,
ſed mortis cauſa, vim habet fideicommiſſi, quod quo-
cumque modo relinqui poteſt, ſupr. de fideicommiſ. l.
& in epiſtola. 22. III. Per pœnitentiam reuocari po-
teſt, vt ſequenti capite docebo. ¶ Tertium enim caput 6
eſt de reuocatione donationis: vbi dantur duæ regulæ.
I. Donator eã reuocare poteſt, l. qui mortis. 30. II. Nul-
lus alius præter donatorem poteſt donationem reuo-
care, quamuis ſit perſona coniuncta, vt ſoror donato-
ris, l. 3. ¶ Quia ſuprà docui fideicommiſſum ab eo re- 7
linqui poſſe, cui mortis cauſa donatũ fuit, obiter quæ-
ro, an is fideicommiſſo onerari poſſit, cui donatum eſt
inter viuos. Reſpondeo, non poſſe, ſupr. eod. tit. l. ab eo.
9. Excipitur, I. Niſi ſub aliquo pacto donatũ fuit, quod
donatarium donatoris debitorem faciat, D. de lega. iij.
l. cùm quis. 37. §. pater. quoniam ex reſcripto Diui Pij
à quolibet debitore fideicommiſſum relinqui poteſt,
D. de legat. j. l. ſi pecunia. 77. II. Niſi donatio inter vi-
uos facta, non valeat inter viuos, ſed morte confirme-
tur, vt inter virum & vxorem, D. de legat. ij. l. ſequens.
68. quia donationes, quæ morte confirmantur, fidei-
commiſſi partibus funguntur, ſupr. ad leg. Falcid. l. in
donationibus. 12.

Tit. LVII. De infirmandis pœnis cælibatus, & orbi-tatis, & decimariis ſublatis.

I. 3.	*II. 4.*

QVia mortis cauſa donationes comparan- 1
tur legatis, vt ſuperiori titulo expoſitum
fuit: idcirco lex Iulia & Papia contra cœ-
libes & orbos, & coniuges latæ, ne ex te-
ſtamento legata caperent, ſenatuſconſul-
to productæ ſunt ad mortis cauſa donationes: adeo vt
qui ex teſtamento legatum capere non poteſt, ſimiliter
mortis cauſa donationem capere non poſſit, D. de
mort. cau. donat. l. ſenatus. 35. Sed hæ leges h. tit. abro-
gantur, ita vt dictæ perſonæ & legata & mortis cauſa
donata ſine impedimento acquirant. ¶ Huius rubricæ 2
partes duæ ſunt: & ſubiectæ leges ſimiliter ſunt duæ,
quarum prior ad priorem rubricæ partem, id eſt, ad
cœlibes & orbos pertinet, poſterior ad poſteriorem, id
eſt, ad decimas. ¶ Quod ad priorem partem attinet, 3
cœlibem marito, orbum parenti habenti liberos op-
ponit Quintilianus lib. 5. c. 10. Cœlebs igitur eſt, qui
non habet vxorem, vel quæ nõ habet maritum, etiamſi
caſtè non viuant. Vnde Martialis lib. 12. epigr. 64. ma-
lum poëtam eius verſus gratis recitantem, cœlibi adul-
tero comparans xit,

Corrumpis ſine talione cœlebs.

quaſi dicat, quemadmodum cœlebs adulter, qui alienas
vxores corrũpit, inuicem eandem iniuriam à maritis,
quos læſit, pati nõ poteſt: ſic ego malo poëtæ, qui meos
verſus recitando corrũpit, par pati referre nõ poſſum.

Ille quoque dicitur cœlebs, qui vxore amiſſa manet in viduitate. Sueton. in Galba, cap. 5. *Amiſſa vxore Lepida, duobuſque ex ea liberis, manſit in cœlibatu.* & paulò pòſt, *maritum quoque adhuc necdum cœlibem Galbam ſolicitauerat.* Orbus eſt, qui liberis caret. Quid ſi liberos aliquis habeat, vxore amiſſa? Hunc puto vocari patrem ſolitarium ab Vlp. rubr. 16. Sed & hic appellatione cœlibis continetur. Cœlebs ex teſtamento extranei capere non poterat, niſi intra centum dies à teſtatoris morte vxorem duceret: ſed hereditas ipſi adempta confiſcabatur: feminis tamen, quæ in matrimonio fuerunt, longioris temporis vacatio dabatur: orbus verò tantùm ſemiſſe hereditatis multabatur. Vide Vlpia. tit. 15. & tit. 17. §. vlt. & tit. 18 in prin. & tit. 23. §. 2. & Sozom. lib. 1. cap. 9. Hodie cœlibatus & orbitatis pœnis ſublatis, omnes indiſtinctè ex quouis teſtamēto capere poſ-
4 ſunt, l. 1. ¶ Quod ad ſecundam tituli partem ſpectat, vir & vxor inter ſe regulariter decimam tantùm, interdum (id eſt, ob liberos ex alio matrimonio ſuperſtites) vltra decimam, quandoque ſolidum capere poterant, vt explicat Vlpia. tit. 16. & 17. vt ſcilicèt, cùm ſolidum non capiebant, reſiduum confiſcaretur: nam lex Iulia & Papia locupletandi ærarij cauſa, quod bellis ciuilibus exhauſtum fuerat, latæ ſunt: hodie his decimariis legibus ſublatis, coniux ex teſtamento coniugis, etiam liberis non extantibus, ſolidum capere poteſt, l. 2.

Tit. LVIII. De iure liberorum.

IVs liberorum habebant, qui vel liberos 1
genuerant, vel id à principe impetrauerant, vt periode haberentur, ac ſi genuiſſent. ¶ Erant autem huius iuris tres ef-
fectus. I. Facultas capiendi ex teſtamento 2
extranei. II. Facultas capiendi ex teſtamento coniugis vltra decimam. Quos duos effectus ſuperiori titulo attigimus. III. Facultas ſuccedendi filiis, quæ conceſſa eſt ingenuæ matri trium liberorum, libertinæ matri quatuor liberorum, Inſt. de S.C. Tertul. §. poſtea. Hodie ius liberorum omnibus eſt conceſſum, vt opus non ſit id impetrare à principe, l. 1. Quocirca etiam orbi indiſtinctè ſucceduut tam ex teſtamento extranei ſupr. tit. prox. l. 1. quàm coniugis, ſupr. eo. l. 2. Et mater filio, vel filiæ ab inteſtato ſuccedit, etiamſi nec alios pepererit, nec ius liberorum à principe petierit, l. 2. & Inſt. de S.C. Tertull. §. ſed nos,

IVL. PACII A BERIGA I. C.

ANALYSIS LIBRI IX. CODICIS.

Tit. I. Qui accuſare non poſſunt.

I. 5. j.	*XII. 3 j. vj. 6. j.*
II. 3. v. 6. j.	*XIII. 5. y. 6 j.*
III. 3. vj. 6 j.	*XIV. 4. j. 6. j.*
IV. 3. j. 6. j.	*XV. 3. iy.*
V. 3. j. 6. j.	*XVI. 3. iv.*
VI. 3. vj. vy.	*XVII. 5. vj.*
VII. 3. vj.	*XVIII. 5 j.*
VIII. 3. y. 6. j.	*XIX. 5. j.*
IX. 3. j. 6. j.	*XX. 5. iy. v.*
X. 3. y. vj.	*XXI. 5. iv.*
XI. 4. y. 6. j.	

1 HOc libro enarrantur iudicia criminalia: quæ cùm per accuſationem inſtitui ſoleant, infr. de adulter. l. quamuis indubitati. 19. primo loco datur hic titulus ad perſonam accuſatoris pertinens. Sicut enim in teſtamentis primò quæritur, an quis poſſit facere teſtamentum, deinde quomodò teſtamentum fiat, D. qui teſta. fac. poſſ. l. 4. ita etiam in criminibus primò quæritur hoc tit. qui accuſare poſſint, poſtea tit. ſeq. quomodò accuſetur. Et quia poſſunt accuſare, quicumque non prohibentur: idcirco hæc rubrica negatiuè concipitur: cùm enim cognouerimus qui accuſare non poſſunt, ſimul etiam ſciemus qui accuſare poſſunt, D. de accuſat. l. qui accuſare. 8.
2 ¶ Porrò alij ſimpliciter accuſare prohibentur, alij
3 per relationem ad certas perſonas. ¶ Simpliciter accuſare prohibentur. I. Mulier, niſi ſuam ſuorúmve iniuriam perſequatur, l. 5. l. de crimine. 12. Idcirco ſi necem filij dicat ſe perſequi, cùm negetur eſſe mater, priùs probare debet ſe eſſe matrem, l. non ignorat. 9. Inter ſuos connumerantur conſobrini, quorum necem mulier iudicio perſequi non prohibetur, l. 4. & D. de accuſat. l. hi tamen. 11. in princ. Preterea feminæ ad accuſandum crimine læſæ maieſtatis admittuntur, D. ad leg. Iul. maieſt. l. in quæſtionibus. 8. II. Miles ſimiliter accuſare nequit, niſi ſuam ſuorúmve iniuriam, vt conſobrini necem exſequatur, l. nō prohibentur. 8. l. ſi crimen. 10. aut crimen læſæ maieſtatis intendat, D. ad leg. Iul. maieſta. l. 7. §. 1. III. Infamis, l. criminis. 15. & D. de accuſat. l. qui accuſare. 8. adhibitis ſuprà dictis exceptionibus, id eſt, niſi ſuam ſuorúmve iniuriam perſequatur, D. eod. l. hi tamen. 11. in pr. aut crimine læſæ maieſtatis accuſare velit, D. ad leg. Iul. de adulter. l. 7. in pr. IV. Qui duos reos delatos habet, l. cum rationibus. 16. quia turpis quæſtus cauſa, id eſt, propter præmium accuſantibus criménque peragentibus propoſitum, videtur tertio accuſato periculum inferre, D. de accuſ. d. l qui accuſare. Hîc quoq; excipitur, niſi ſuam ſuorúmve iniuriam perſequatur, d. l. cum rationibus, d. l. hi tamen. in pr. & D. ad leg. Iul. de adulter. l. 6. §. vlt. quia nō turpi quæſtu, ſed iuſta indignatione motus videtur ad accuſandum procedere. Qua ratione quin admittatur etiam ad accuſandum crimine leſæ maieſtatis, nullus dubitat. Nota, eodē crimine plures ſimul accuſare poſſe, infr. ſi reus vel accuſ. mort. fuer. l. 1. excepto adulterio, quo crimine non licet adulterum & adulterā ſimul accuſare, infr. ad leg. Iul. de adulter. l. reos. 8. & D. eod l. nihil. 32. §. 1. l. vim. 39. §. duos. quamuis duo ſimul inceſti accuſari poſſint, d. l. vim. §. pe. Diuerſis verò criminibus licet quidē duos deferre eodē tempore, d. l. cum rationibus. & D. ad leg. Iul. de adult. d. l. 6. §. vlt. vtrumque tamen iudiciū ſimul non procedit, quia de vtroq; crimine ſimul quæri lex Iulia prohibet, niſi quis ſuas iniurias perſequatur, D. de accuſ. l. hos accuſare. 12. §. lege. vt in ſpecie d. l. 6. §. vlt. Ita mihi videntur hæc loca poſſe conciliari: ceterùm ita ineptè alij interpretes ea ad concordiam adducere conantur, vt, niſi noſtram diſtinctionem probes cogaris vel antinomiam admittere, vel præter omniū exemplariū etiā vetuſtiſſimorum fidem

fidem corrigere cum Cuiac.lib.6. Obſeru.c.12.dictum §.lege.& pro *duobus*, legere *tribus*. V. Volens nomine alieno accuſare, niſi tutor vel curator nomine pupilli ſeu minoris accuſare velit,l.2.(vbi non,*proprio nomine*, ſed,*pupilli nomine*,legendum eſſe, rectè monet Cuiac. ad Paul.lib.5.Sententiar.tit.12. §. ætati.) & ſup.de his quib.vt indign.l.2.& D.eod.l.tutorem.22. VI. Qui ea, quæ accuſationem præcedere debent, non impleuit: oportet enim eum,qui accuſaturus eſt,ad iudicem venire, & ab eo petere, vt ſibi accuſare liceat:& hac facultate impetrata nomen rei deferre oblato libello, (cuius conceptio declaratur D. de accuſat. l. 3.) cui ſubſcribere debet,ſe,niſi crimen peregerit & probauerit,pœnæ talionis ſubiiciens,vt de calumnia conuinci & damnari poſſit,l.3.l.ſi crimen.10. & infr.tit. prox.l. vlt.in pr.& de calumniat.l.7.& l.vlt.& D.de accuſat. l. 7.in princ.Hæc inſcriptio ſeu ſubſcriptio (vtroq; enim modo appellatur)à muliere accuſante nō exigitur,l.de crimine.12.à tutore tamen vel curatore, eius nomine accuſante, cuius tutelam vel curam gerit, adhibenda eſt,licet hi non facilè de calumnia teneantur,id eſt,niſi euidenter ſint calumniati, quia non ſponte ſua, ſed à matre vel cognatis minoris impulſi,aut neceſſitate officij coacti accuſant,l.2.& D. de his quæ vt indign. d.l. tutorem. ne ob accuſationem omiſſam iudicio tutelæ conueniantur, cùm non ſolùm factorum, ſed etiam prætermiſſorum rationem reddere debeant, D.de tut. & rat.diſtrah. l.1.in princ. Præterea qui accuſare vult, dato fideiuſſore cauere debet, ſe crimen peracturum, nec deſtituturum. Et ſi poſt hanc ſatiſdationem præſtitam iudicio non adſit,edictis citatur,d.l.3. quam citationem ſi contemnat,renunciaſſe cauſæ intelligitur, l.7.nec inſtaurare ampliùs accuſationem omiſſam poteſt,l.6.& l.ad leg.Iul.de adult.l.abolitionem.16. & D. eo.l.quæſitum.40.in fi.& ad S. C. Turpill. l. 2. & extra ordinem punitur,omnéſque litis ſumptus accuſato reſtituere cogitur, d.l.3. VII. Qui accuſationi ſemel motæ renonciauit expreſsè,vel tacitè,vt modò notaui ex l.6.& iurib.concord. Dictum eſt de his, qui ſimpliciter accuſare prohibētur, non habita ad certas perſonas accuſandas relatione: conſequenter ea proponenda ſunt,quæ in relatione inter accuſantem, & accuſatum ſpectantur,id eſt,qui certas perſonas, ad quas referuntur,accuſare poſſint,vel non poſſint.

4 ¶ Accuſare poteſt, I. Pater filium, à quo inſidias vitæ ſuæ paratas conqueritur, l.propter. 14. II. Incendium paſſus,eum, cuius opera res ſuæ ſunt incenſæ: & cùm incendium non caſu,aut culpa,ſed data opera, id eſt,dolo malo factum ſit,rectè agitur lege Cornelia de ſicariis, l.data 11. qua lege tantùm verus dolus punitur,non culpa quamuis lata,D.ad leg.Cornel. de ſicar.
5 l.7. ¶ Accuſare prohibetur, I. Accuſatus ſuum accuſatorem, quamdiu iudicium contra ſe motum pendet: quia non relatione criminis, ſed innocentia ſe purgare debet,l.neganda.19. & D.de publ.iud.l. 5. in princ. Excipitur,niſi grauiori crimine accuſet, vel ſuam ſuorúmve iniuriam perſequatur,d.l.neganda.vbi additur, hunc,etſi accuſare non poteſt,tamē reum deferre poſſe oblato inſcriptionis libello, qui accuſationem præcedit, vt antea notaui:is enim accuſat, qui litem conteſtatur:is autem qui reum defert,non tam accuſat,quàm accuſare vult,arg. l. ampliùs. 15. D. ra. rem habe. quia quod eſt editio actionis in iudicio ciuili, id eſt rei delatio & inſcriptio in iudicio criminali.Sed nec delatus ſuum delatorem deferre poteſt, niſi maius crimen ei obiiciat(adde,vel ſuam ſuorúmve iniuriam perſequatur:)tuncque maius crimen priùs peragitur,l. 1. Quæro,an hic accuſatus vel delatus,quem diximus nō poſſe accuſatorem vel delatorem ſuum inuicem accuſare, iudicio finito id facere poſſit. Reſpondeo hoc pendere ex euentu.Nam ſi abſolutus, vel ſiue capitis deminutione condemnatus, putà relegatus ſit, indiſtinctè ad accuſandum admittetur.Si verò libertatem vel ciuitatem amiſerit,non accuſationem nouam inſtituere, ſed inchoatam peragere poterit,D.de publ.iudic.d.l.5.§.1. & §.vlt. II. Frater fratrē,vel ſororem, niſi leue crimen obiiciat:nam graui crimine accuſationem proponens, non ſolùm ab accuſando repellitur, ſed etiam exilio plectitur,l.ſi magnum.13 l.ſi ſororem. 18. III. Seruus dominum:quem ſi accuſet,ante exhibitionem teſtium, & examen iudiciale gladio punitur, excepto crimine læſæ maieſtatis,id eſt,perduellionis,l.penul. & infr. de delator.l.6. IV.Libertus patronum, vel eius heredem, eadem pœna hîc conſtituta, quam proximè diximus infligi ſeruo dominum accuſanti,l.vltim.V.Familiaris eum cuius familiaritati inhæſit. hîc quoq; eadem pœna gladij imponitur accuſanti, d. l. pen. VI. Educatus ſuum educatorem, quamuis non ſit eius libertus, ſed ingenuus:ciuilē tamen actionem contra eum mouere
non prohibetur,l.iniquum.17. ¶ Obiter nota, I. Nō- 6
minari hoc titulo crimen publicum, l.3.l. non prohibentur.8. l.de crimine. 12. capitale, l.ſi magnum. 13. homicidium,l.4.l.non ignorat 9.& inſidias contra alicuius vitam ſtructas, l.propter. 14. incendium,l.data. 11.falſum,l.2.& l.5. II. Effectus accuſationis.Nam accuſator ponitur, ſiue accuſationem non peregit, ſiue calumnioſè accuſauit,vt expoſui,ſupr.§.3.memb.6.

Tit. II. De accuſationibus, & inſcriptionibus.

I. 9. *iv.* 13.	*X.* 10.*ij.*13.
II. 6.j.*iij.*	*XI.* 9.*iij.*
*III.*8 *ij.*13.	*XII* 9.*v.*13.
IV. 8.*iij.*	*XIII.* 6.*ij.*
V. 9.j.13.	*XIV.* 11.*ij.iij.*
VI 8.j. 13.	*XV.* 7.
VII. 11 *ij.*	*XVI.*12.*j.iij.*
*VIII.*11.j.12.*ij.* 13.	*XVII.in pr.*12.j.
IX. 9.*ij.*	§. j. 11.*iv.*

SVperiori titulo dictum eſt de accuſanti- 1
bus: reliqua ad accuſationes pertinentia ſub hoc titulo traduntur: & quia tenentur accuſantes ſe in crimen inſcribere,l. ſi quis ſeruos.13 & ſupr.tit.prox. l. 3. l. ſi crimen. 10. idcirco
tractatur etiam de inſcriptionibus. ¶ Duæ ſunt igitur 2
huius tituli partes: prior de accuſationibus, poſterior de inſcriptionibus. Si quæras, cùm inſcriptio accuſationem præcedat,ſupr.tit prox.d.l.3.& l. neganda. 19. cur in hac rub.accuſationes inſcriptionibus præferantur:reſpōdebo duplicem rationem huius ordinis afferri poſſe. I.Quia de accuſationibus ex profeſſo & principaliter,de inſcriptionibus verò in gratiam accuſationum agitur. II.Quia ſub hoc tit.priùs ponuntur leges de accuſationibus, quàm de inſcriptionibus, ordine temporum,quem in legib.ſub quoque Codicis tit.collocandis Iuſtinianus ſequitur, obſeruato. Prior ratio mihi magis arridet, quia conuenit etiam Digeſtis, in
quib.idem ordo obſeruatur. ¶ Prima tituli pars, quæ 3
eſt de accuſationibus, tribus capitibus conſtat. ¶ Pri- 4
mum caput eſt de reo accuſato: qui conſideratur vel quatenus talis eſt abſolutè & per ſe; vel reſpectu cri-
minis,quo accuſatur. ¶ Secundum priorem inſpectio- 5
nem tres conſiderantur: ſeruus, vir potens,& abſens.

¶ De ſeruo tria traduntur. I. A domino ſiſti, & de- 6
fendi poteſt, l.2. vel a domini procuratore,D.de publ. iud. l. ſeruus. 11. II. Non ſubiicitur quæſtioni, antequàm accuſator in crimen ſe inſcripſerit, l. ſi qui ſeruos.13. III. Crimine probato ſententia non fertur in

dominum,ſed in ipſum ſeruum, d.l.2.ipſe enim ſeruus
eſt puniendus:nec eſt in publicis criminibus locus no-
xæ deditioni,vt in priuatis delictis,D.de ædilit.edic. l.
quid ſit. 17. §.noxas.Non tamen ſeruus damnatus,ſed
dominus vel domini procurator appellare poteſt,quã-
quam,ſi nec dominus,nec alius pro eo appellet,ſeruus
ſupplicare , & ita auxilium contra ſententiam implo-
rare poteſt,D.de appell.l.ſerui.15.

7 ¶ Vir potens iure communi vtitur : idcirco cauſas
pecuniarias per procuratorem ſuſcipere poteſt: in cri-
minalibus tunc debet iudicio ſe ſiſtere,quod vulgò di-
cimus perſonaliter comparere, cùm cauſa præſentiam
eius requirit,l.tunc. 15. ſecundum ea , quæ ſequenti §.
8 exponam. ¶ De abſente tria notantur. I. Abſens non
poteſt accuſari,ſed requirendus annotari , l. 6. de qua
annotatione dicetur infr. tit. 40. II. Qui poſt accuſa-
tionem abeſſe cœpit , per procuratorem defendi po-
teſt,l.3.quia & damnari poteſt. Vide Cent. 2.quæſt.40.
III. Abſentiæ cauſas indiſtinctè per procuratorem
proponere licet;vt,ſi iuſtæ ſint,iudicium differatur,D.
de procurat.l.abſens.71.& de publ.iud.l.inter. 10.& l.
pen. §. 1. Quare ſi reus non per contumaciam abſit,
non eſt damnandus : & ſi accuſator non per contuma-
ciam abſit,nec ipſe calumnię damnandus eſt,d.l.inter.
nec reus abſoluendus , & , ſi abſoluatur, nihilominùs
accuſatio durat , & poſtea conuictus damnabitur , l.4.

9 ¶ Nunc dicendum de accuſato per relationem ad
crimen.Hic quinque traduntur. I. Si quis mandato al-
terius crimen commiſerit , putà iniuriam atrocem fe-
cerit,vterque tenetur,tam qui mandauit , quàm is qui
improbum mandatum executus eſt , l.5.nec propterea.
huic contra illum datur actio mãdati,quia turpe man-
datum non eſt obligatorium,D.manda.l. 6.§.rei. & l.ſi
mandauero.22.§.qui ædem.& Inſt.eod.§.illud.II. Ac-
cuſatus non poteſt eodem crimine ab alio accuſari , l.
qui de crimine.9.ne quidem alia lege,ſi plures leges de
eodẽ crimine latæ ſint,D.h.t.l.ſenatus.14. Quin etiam
ab aliquo delatus,ab alio deferri nequit,D.h. t.l. hi ta-
men.11. §.vlt. Alio autem crimine , etiamſi ex eodem
facto oriatur,(vt quia ob alienam vxorem vi compreſ-
ſam,vim & adulterium commiſit)accuſari poteſt apud
eundem iudicem,vt iudex de vtroque crimine cogno-
ſcat,nec ſeparatim de vno ſentẽtiam ferat, priuſquàm
alterum pleniſſimè examinauerit , d. l. qui de crimine.
III. Abſolutus non poteſt eodem crimine accuſari ab
alio, niſi priùs probetur & condemnetur prioris accu-
ſatoris præuaricatio , l. ſi quis homicidij. 11. & D. de
præuaricat.l.3.§. 1. Alio autem crimine , etiamſi ex eo-
dem facto deſcẽdat,accuſari poteſt, vt putà ſi quis per
latrocinium interfeciſſe aliquem dicatur , abſolutus
homicidij,poteſt accuſari latrocinij , quod crimen pa-
ſtorum vocatur, d.l.ſi quis homicidij.quia paſtores la-
trocinia exercebant : vnde patres prohibentur filios
ſuos paſtoribus nutriendos tradere , ne videantur ſo-
cietatem cum latronibus coiiſſe, C. Th. ne paſtorib.
dentur filij nutriendi,l.vn. Tales fuiſſe in Ægypto pa-
ſtores veriſimile'eſt,quandoquidem Ægyptij eos dete-
ſtabantur,Geneſ.cap.46.ver.vlt.IV. Qui terminos ef-
foderunt , extra ordinem in eos proceditur , quia ſunt
extraordinaria pœna afficiendi , l.1. quæ in hunc titul.
coniicitur ,propterea quòd nullus eſt in C.titulus de
termino moto,ſed tantùm in Digeſtis.V.Si quis inno-
cens tædio vitæ , aut alicuius morbi vel doloris impa-
tiens ſe præcipitem dederit , vel ſibi alio modo mor-
tem conſciuerit,hoc nomine accuſatio locum non ha-
bet,l.factum.12.Secus eſt,ſi cõſcientia criminis & me-
tu pœnæ ſibi manus intulit,vt explicabitur infr.de bo-
10 nis eor.qui mort.ſibi conſciu. ¶ Secundo capite de iu-
dice,apud quem accuſatur,duo traduntur. I.Accuſatio
deferenda eſt ad præſidem,non ad ſtationarios,l.ſi quis
ſe. 8. id eſt , apparitores per quos tuendæ popularis
quietis cauſa, quid vbiq; agatur notitia ad magiſtratus
defertur, D.de offic.præf.vr.l. 1. §. quies. & C. Th. de
epiſc.& cleric.l.ſi quis.31. II. Finis ac terminus accu-
ſationis eſt in iudicis poteſtate:ipſe enim poteſt abſol-
uere,vel condemnare:& ſi alius liberationem reo pol-
liceatur,vterque punitur,l.qui explicandi,10.idemque
multò magis dicendum , ſi condemnatio accuſatori
promittatur. Generaliter enim puniendi ſunt , qui
euentum ſententiæ in commercium deducunt,Paul.5.
ſentent.tit.25.§.vlt.Et qui tanquam daturus iudici pe-
cuniam , euentum ſententiæ vendidit , iudici tenetur
iniuriarum,D.de iniur.Litem apud.15.§.idem ait.

¶ Tertio capite conſiderantur accuſationis affinia 11
& adiuncta. I. Promiſſio victoriæ , de qua nuperrimè
dixi. II. Inſcriptio accuſatoris , de qua dicetur in ſe-
quenti tituli parte. III. Notoria,id eſt, relationes ire-
narcharum vel aliarum publicarum perſonarum , quæ
etiam vocantur literæ, epiſtolæ , elogia.his autem non
eſt omnino credendum,ſed veritas per iudicem inqui-
ri debet,l.7.l.ſinguli.14.& D.de cuſtod.reor. l. 6.l.non
eſt dubium.11.§.1.& ad S.Turpill.l.6.§.pen. & infr. de
cuſtod. reor. l. 1. in princ. III. Decreta decurionum,
quæ non debent veritati præiudicium facere,non ma-
gis quàm notoria, d.l.ſinguli. IV. Criminis confeſſio:
vbi notandum,eum,qui de ſe confeſſus eſt,non eſſe de
conſciis ſiue adiunctis interrogandum : quia fides ei
non habetur ; cùm facilè fieri poſſit , vt alium eodem
crimine irretire velit,vel vt eius præſidio elabatur,vel
vt inimici ſupplicio gaudeat,l.vlt.§. 5. vnde nec ad te-
ſtimonium admittuntur, qui ſocij & participes crimi-
nis ſunt,ſupr.de teſtib.l.quoniam. 11. Excipiuntur cri-
mina atrocia,vt falſæ monetæ, infr.de falſa mone. l. 1.
latrocinij,D.de cuſtod.reor.l.6.maleficij,infr.de malef.
& mathem. l. vlt. quibus caſibus etiam de ſeruo exhi-
bendo agi poteſt,vt per eius tormenta conſcij & parti-
cipes criminis inueſtigentur,D.ad exhiben. l. vlt.Item
excipitur , niſi quis ſocium criminis apprehenderit &
cuſtodierit,ne ab eo detegatur , infr. de quæſtion. l. 4.
¶ In ſecunda tituli parte agitur de inſcriptionibus , de 12
quibus præter ea,quæ dixi ſupr.tit.prox.§.3.membr. 6.
tria in præſentia notantur. I. Accuſationem inſcriptio
præcedere debet,adeo vt ea omiſſa hi qui ex officio ſe-
cretarium ingrediuntur, quinque libris auri puniãtur,
l.pe.& l.vlt.in princ. Secretarium eſt locus,in quo iu-
dices cauſas audiunt , & cognoſcunt , ſupr.de offic.di-
uerſ.iud.l.vlt.& vbi ſenat.vel clariſſ.l.vlt.verſ.eo qui in
crimen.II. De iniuriis ſi criminaliter agatur,inſcriptio
eſt neceſſaria:ſi ciuiliter,querela deponitur apud acta,
l.ſi quis ſe iniuriam.8. III. Inſcriptio debet continere
crimen,& eius admiſſi tempus,d.l.pen.& cetera , quæ
proponuntur in l. 3. in princ. D. eod. ¶ His expoſitis 13
obiter nota(vt & ſuperiori titulo notatum fuit)nomi-
natim hîc mentionem fieri criminis capitalis, l.3. & 6.
iniuriarum,l.5.l.ſi quis ſe iniuriam.8.termini moti,l.1.
mortis ſibi illatæ,l.factum.12.& funi venditi,l.qui ex-
plicandi.10.

Tit. III. De exhibendis, & tranſmittendis reis.

I. 4.j.iij.7.	*§. vlt. 2.ij.*
II. in pr. 4.iij.	*III. 2.j.*
§ 3.4.y.sv.6.7.	

POſt accuſatoris inſcriptionem , de qua ſu- 1
periori titulo dictum fuit,reus eſt exhiben-
dus,& ſi abſit,tranſmittendus, vt exhibea-
tur, & exhibitus accuſetur , cùmque eo lis
conteſtetur.

¶ De reis

2 ¶ De reis exhibendis duo traduntur. I. Nemo eſt exhibendus ſine iuſſu iudicis, l.vlt. Hoc enim non eſt io apparitoris, ſed in iudicis poteſtate, vt & accuſationem ſeu querelam recipere, ſupr. tit. prox. l. ſi quis ſe ioiuriam. 8. II. Exhibitus adhibito aduocato ſe defendit, & pari iure cum accuſatore vtitur (quoniam in iudiciis ſeruanda eſt æqualitas, ſupr. de poſtulan. l.penult. & de fructib. & lit. expenſ. l.vlt. & infr. de prox. ſacr. ſcrin. l. in ſacris. 12.§.vlt.) donec iudicis cognitio diſcrimen inter eos inuenerit, vt is potior habeatur, qui meliorem cauſam habet, l.2.§.vlt.

3 ¶ Ad tranſmittendos reos quod attinet, tranſmiſſio conſideratur vel facienda, vel dum fit, vel iam facta.

4 ¶ De tranſmiſſione facienda: quatuor notantur. I. Cùm quæritur, an militem delinquentem rector prouinciæ remittere debeat ad eum ſub quo militat, tam facti, quàm perſonæ qualitatem ſpectare oportet, l. 1. quia quod dicitur militem eſſe à præſide ad ducem remittendum, ſub quo militat, D. de cuſtod. reor. l. de militibus. 9. tum demum obtinet, cùm aut leue, aut militare crimen eſt: alioquio ipſe præſes cognoſcit & iudicat, D. de re milit. l.3. in pr. II. Iudex reum ex loeo remoto ad ſe tranſmitti ne petat, niſi prius accuſator libellum obtulerit, ſéque in pœnam talionis inſcripſerit, l. 2.§.1. III. Reus tranſmittendus, interim cuſtodiatur, l.1. noo tamen in carcere vinciatur, priuſquàm conuictus ſit, d.l.2. in princ. IV. Reo ad res ſuas componendas tempus concedendum eſt non breuius menſe; concedendum, inqoam, à iudice loci, in quo reus reperitur, non ab eo qui ad perducendum & exhibendum reum miſſus eſt, ne hic definitionem temporis nundinetur, id eſt, pro eo ſtatuendo pecuniam à reo accipiat, d.l.2.§.1.

5 ¶ De tranſmiſſione quæ fit, notetur, reum eſſe tranſmittendum cum proſecutoribus, D. de cuſtod. reor. l. 7. ſeu cum idonea proſecutione, ſupr. de defenſor. ciui. l.7. id eſt, cum militibus ſeu paganis, qui eum comitentur & adſeruent, ne aufugiat.

6 ¶ Tranſmiſſionis factæ effectus eſt, vt reus exhibeatur iudici de crimine cognituro, l.2.§.1. de qua exhibitione in priori tituli parte dictum fuit.

7 ¶ Nota reum tranſmitti vel petente iudice ad quem tranſmittitur, d.l. 2.§. 1. vel vltrò à tranſmittente ſioe petitione eius ad quem traoſmittitur, l.1. & D. de accuſat. l.7.§.vlt. Priori caſu præcedit inſcriptio accuſatoris, d.l.2. §. 1. vt ſuprà notaui. Poſteriori caſu præcedit cognitio tranſmittentis, per quam de crimine conſtat, & adiungitur elogiom, quo criminis & perſonæ qualitas refertur, d.l. 1. & D. de cuſtod. reor. l. non eſt dubium, 11.§.1. & de re milita. l.3. in princ. Hæc elogia vocantur etiam notoria, literæ, epiſtolæ, vt expoſui ſupr. tit. prox. §.11. membr.2.

Tit. IV. De cuſtodia reorum.

I. in princ.1.4.j.ij 8.9.ij.	*§. εἰ δὲ ἐλεύθεροι.11.*
§. j.3.10.iij 11.14.iv.17.	*§. ἐὰν ἄλλως.7.ij.*
II. 7.j.8.14.j.	*§. εἰ δὲ μὴ ἔχωσιν.12.ij.iij. 19.ij.20.iv.*
III. 7.iij.9.j.	*§ ἐὰν δὲ φόνος.7.ij.12.j.19.ij. 20.iv.*
IV. 3.15.j.	*§. προλήψεως.7.j.11.*
V. in princ.11.	*§.pen.14.ij.*
§.j.14.iij.15.ij.16.	*§.vlt.18.iij.*
VI. in princ.7.iv.	
§.j.18.j.	
§.καὶ εἰ μὲν.11.	

1 CVm dictum ſit de exhibendis reis, conſequenter dicendum de eorum cuſtodia, qua vel exhibiti cuſtodiuntur, l. 1. in princ. vel
2 exhibendi, ſupr. tit. prox. l.1. ¶ Cuſtodia vel eſt publica, vel priuata, ſed quia hæc iure prohibetur, infr. tit. prox. idcirco cuſtodiæ appellatiooe ſignificatur cuſtodia publica, D. ex quib caoſ. maio. l. ſuccurritur. 9. in fin. & de verb. ſignif. l. vinculorũ. 224. cuius genera quinque ſunt; vincula, carcer, cuſtodia officij, fideiuſſio, & iuratoria cautio: ita vt quomodò ſit reus cuipſe iudex pro facti & perſonarum qualitate diſpicere ſtodiendus, debeat, d.l. ſuccurritur, & l. ſeq. & D.h.t.l.1.

¶ Cuſtodia officij dicitur, cùm reus per officium, id 3
eſt, per officiales cuſtoditur, infr. ad S. C. Turpill. l. 1. &
C. Th. de exhib. & tranſmitt. reis. l. 2. vnde ſumpta
eſt l.1. ſupr. tit. prox. proinde conſtat ibi intelligi cuſtodiam officij. Cuſtodiunt autem milites, ſtatores (qoi & ſtratores dicuntur) commentarienſes, (qui ſunt carceribus præpoſiti, ex eo dicti, quòd incarceratorum nomina in commentarium referunt) & miniſtri municipales, l. 1.§. illud. l.4. & D. ex quib. cau. maio. l. in eadem. 10. & de cuſtod. reor. d. l.1.

¶ De vinculis notandum, I. Neminẽ in publica vin- 4
cula conijci extra carcerem, D. eod. l.3. quamquàm poteſt aliquis eſſe in carcere ſine vinculis: nam incarceratus non coniicitur in vincula, niſi ſceleritas grauis id exigat, l.1. in prin. & D. eod. d.l.3. aut reus ſit confeſſus, D. eod. l. 5. quod tamen in leui crimine obtinere non puto, aut ſit ſeruus indefenſus; D. eod. l.2. II. Non eſſe adhibendas ferreas manicas, oſſibus inhærentes, ſed laxiores cathenas, d.l.1. in princ.

¶ In tractatu de carcere conſiderantur reus, & circa 5
eum officium diuerſarum perſonarum. ¶ De ipſo reo 6
diſſoluuntur quinqoe quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an 7
ſit in carcerem coniiciendus. Vt hoc fiat, plura requiruntur. I. Vt de crimine conſtet, l.2. ſupr. tit. prox. l.2. in princ. vel ſit idonea præſumptio, l.vlt.§. προλήψεως. facta. II. Vt vel reus fideiuſſores dare non poſſit, vel ſit graue ſcelus, quod carcerem mereatur, d.l.vlt.§. ἐὰν δὲ φόνος. ſi verò cædis, & l.vlt. §. ἐὰν ἄλλως. vel reus ſit ſeruus, à domino non defenſus, D. eod. l.2. III. Vt ſit reus maſculus, non femina, licèt enim mulieres iure Codicis poſſint carceribus includi, l. 3. tameo hoc eſt correctum, Nou. 134. cap. 9. IV. Vt interlocutio iudicis præcedat, iubens reum in carcerem mitti: hoc autem iubent in vrbe maiores magiſtratus, vt præfectus prætorio, & præfectus vrbi: in prouinciis præſides, vel defenſores ciuitatum, l.vlt. in princ.

¶ Secundò quæritur, cur in carcerem coniiciatur. 8
Carcer inſtitutus eſt non puniendorum, ſed cuſtodiendorum reorum cauſa: idcirco condemnatio ad carceres iure ciuili improbatur, D. de pœnis. l. aut damnum. 8. §. ſolent. iure tamen canonico etiam pœna carceris recipitur, extr. eod. cap. 3. l. 6. quia res ad aliquem vſum reperta, etiam ad alium vſum transferri poteſt, vt Ariſtot. docet lib. 1. Polit. cap. 6. ſed & cum adhibetur cuſtodiæ, non condemnationis cauſa, tamen aliquo modo pœna dici poteſt, l.1. in prioc. & l.2. & D. eod. l.3.

¶ Tertiò quæritur, quo carceris loco ſit contineo- 9
dus: vbi dantur duo præcepta. I. Eodem crimine accuſati ſolent eodem clauſtro contineri: ſed excipiuntur mulieres, quæ ſeparato à viris clauſtro contineri debent, l.3. Verum iure nouiſſimo mulieres in carcerem non coniiciuntur, vt ſupr. docui. II. Reus in ima & tenebricoſa carceris parte non includatur, ſed noctu in veſtibulo carceris adietuetur, & oriente ſole publicæ
luci reſtituatur, l.1. in princ. ¶ Quartò quæritur, quo- 10
modò ſit io carcere detinendus. Hic dantur tria præcepta, I. Non ſit in vinculis, niſi ſceleris atrocitas hoc requirat: tuncque laxiorib. cathenis vinciatur, vt ſupr. expoſui. II. Luce fruatur, vt nuperrimè docui. III. Ne acerbè tractetur à cuſtodientibus & miniſtris, d.l.1.§.1.
¶ Quintò quæritur, quamdiu ſit in carcere detinendus. 11
Conuictus vel confeſſus, & is contra quem eſt idonea præſumpto detinetur in cuſtodia vſque ad finem cauſæ, l.vlt.

ſæ,l.vlt.§.προσκλήσεις,facta, & D. eod. l. 5. Non tamen propterea debet eſſe diuturna detentio, d.l. 1. §.1.nam ſerui iudicari debent intra viginti dies,l.vlt. §.καὶ εἰ μὲν, & ſi quidem.liberi homines ſtatim,d.l.1.in princ. l.5.in
12 pr.& l. vlt. §. εἰ δὲ ἐλεύθεροι, ſi verò liberi. ¶ Excipitur I. Niſi homicidij crimine ſint à publicis perſonis iudicati:quo caſu ſex menſes præſcribuntur : aut ab aliquo accuſatore delati,quo caſu annus eſt definitus , d.l.vlt. §.ἐὰν δὲ φόνου.ſi verò cædis. I I. Niſi alius criminis capitalis præter ſeditionem & homicidium , rei ſint ; quo caſu iudicandum eſt intra menſem , d.l.vltim.§.εἰ δὲ μὴ ἔχωσιν , ſi verò non habeant. I I I. Niſi prolixiorem dilationem cauſa requirat : tunc enim etiam vltra dicta tempora iudicium protrahitur,d.l.vlt.§.εἰ δὲ μὴ ἔχωσιν, ſi verò non habeant.ita tamen, vt intra biennium omnino terminetur , infr. vt intra cert.temp. crim. quæſt. termin.l.vlt.Hæc de reo dicta ſint.

13 ¶ Conſequenter dicamus de officio diuerſarum perſonarum huc ſpectante,id eſt, iudicis , commentarienſis,adiutoris,ſtatoris,epiſcopi. Vltimo loco pono epiſcopum , quia eſt perſona à cuſtodia remotior : nam ſi dignitatis rationem haberem , primo loco de eo dice-
14 rem. ¶ Index I. Reum audiat apud acta , eductum è carcere,deinde eò reduci iubeat , l. 2. I I. Cauſam intra dicta tempora nuperrimè expoſita definiat, ſupr. de epiſcop.aud.l. ἐπεὶ. neminem. 22.§.1.alioquin tam ipſe,quàm officium eius quinque libras auri fiſco inferet, l.vlt.§.pen. I I I. Incarceratorum numerum,delicta,ordinem , ætatem ſingulis menſibus ex commentarienſis actis percipiat : alioquin hoc inquirere negligens , in exilium mittitur,& decem auri libris multatur,ſeruata fortuna,id eſt,bonis non confiſcatis, l. 5.§. 1.vt exulum bona confiſcari ſolent,D.de bon.dam.l.1.I V.Ne patiatur incarceratos crudeliter à ſtatorib. vel eorum miniſtris tractari:alioquin & infamia notabitur,& extra ordinem punietur,l.1.§.1.

15 ¶ Commentarienſis I. Reum cuſtodiat, ſciens ad ſe periculum cuſtodiæ pertinere : qua enim pœna reus erat afficiendus,eam reo fugiente commentarienſis patitur , nec auditur , ſi vilem perſonam , vt ianitorem carceris , ſui liberandi gratia iudici offerat,l.4. I I. Singulis menſibus clauſorum numerum, delicta , ordines, ætatémque in commentarium & ad iudicem referat,
16 d. l. 5. §. 1. ¶ Adiutor abſente commentarienſi eadem facere debet,quæ commentarienſi præſcripſimus , nec minori cura & diligentia vti,d.l.5.§.1.

17 ¶ Stator ſeu ſtrator (vtroque enim nomine appellatur)reum cuſtodiat,& adſeruet,non ſolùm extra carcerem ſuæ curæ & cuſtodiæ commiſſum., D. ex quib. cauſ.maio. l.in eadem. 10. ſed etiam carcere incluſum: in quem tamen non debet per ſe vel per miniſtros ſæuitia vti,aut occidendo,aut iudiciali audientiæ ſubtra-
18 hendo,vt in carcere contabeſcat, l.1.§.1. ¶ Epiſcopus, I. Semel in ſeptimana, id eſt, feria quarta, quæ eſt dies mercurij,vel feria ſexta, quæ eſt dies veneris, diſpiciat eos qui ſunt in carcere,& quærat cur in carcerem coniecti ſint,l.vlt.§.1.ſupr. de epiſc. aud. d. l. ἐπεὶ. neminem.22.§.1. I I.Moneat iudicē,vt ea obſeruet,quæ obſeruanda diximus ſupr.§.12. memb. 2. I I I. Iudicis ſibi non audientis negligentiam ad principem deferre poteſt,l.vlt.§.vlt.ſupr.de epiſcop.audient.d.l.ἐπεὶ. neminem.22.§.1.Hactenus de carcere.De officialium cuſtodia ſufficiant, quæ paulò antè notaui:ſupereſt vt de ſatiſdatione,& iuratoria cautione dicamus.

19 ¶ Satiſdationis duplex eſt effectus , I. Qui eam offert,non conijcitur in carcerem,niſi criminis atrocitas carcerem requirat , D.h.t.l.3.vide ſupr. §. 6. membr.2. I I. Qui carcere concluſus eſt,datis fideiuſſoribus emittitur,niſi atrocis criminis,vt homicidij reus ſit,l.vltim. §.εἰ δὲ μὴ ἔχωσιν.ſi verò non habeant,& §.ſeq.

¶ Iuratoria cautio admittitur , I. Propter rei hono- 20
rem,vel dignitatem, D.eod l.1. Honor ſignificat magiſtratum,Inſtit.de iur.natur.§.prætorum. dignitas ſignificat præſtantiam alicui a iure tributam, vt illuſtratum, ſpectabilitatem , clariſſimatum , vide Iſag. infr. de dignitatib. I I. Propter rei diuitias , quia quodammodò pro fideiuſſore habentur , d. l. 1. I I I. Pro rei innocentia , id eſt , propter indicia innocentiam eius arguentia , d. l. 1. I V. Ob criminis leuitatem , ead. l. 1. V. Quia reus non poteſt dare fideiuſſores, cùm non ſit accuſatus homicidij , l. vltim. §. εἰ δὲ μὴ ἔχωσιν. ſi verò non habeant.& §.ſeq.

Tit. V. De priuatis carceribus inhibendis.

SVperior titulus eſt de cuſtodia publica: 1
hoc autem titulo cuſtodia priuata prohibetur , adhibita triplici ſanxione : quia & qui priuatum carcerem exercuit , & præſes,qui eum punire neglexit ; & primates officiorum , qui ſimul ac memoratum facinus nouerunt,ad præſidem non detulerunt, crimine læſæ maieſtatis tenentur, & vltimo ſupplicio afficiuntur ex conſtitutione Zenonis , l. 1. Sed Iuſtinianus mitiùs punit, iubens eum qui priuatum carcerem exercuit , tot dies manere in publico carcere, quot alium retinuit in priuato; & cauſa cadere , propter quam detinuit aduerſarium in priuato carcere. Præterea prouidentia epiſcopi incluſos è priuato carcere dimitti iubet. Magiſtratus autem hæc non exequentis negligentiam punit bonorum confiſcatione,& ſalutis priuatione , l.2. & ſupr. de epiſcop.aud.l.διατάξεις,priuatos. 23. Non obſtat, quòd viro licet adulterum in vxore ſua deprehenſum viginti horas continuas retinere : quoniam hoc ei ſpecialiter conceſſum eſt lege Iulia , non vt priuato carcere concludat , ſed vt rei teſtandæ cauſa tamdiu retineat, D. ad leg.Iul.de adult.l.capite.25.in princ.

Tit. V I. Si reus,vel accuſator mortuus fuerit.

I. 3.	*V. 4.5.5.ij.*
I I. 5.iv.	*V I. in princ.6.*
I I I. 3.	*§.5.7.*
I V. 5.iv.	*§.vlt.6.*

TRactanti de accuſatione non eſt omit- 1
tendum eam morte rei , vel accuſatoris finiri. Hinc duæ ſunt huius tituli partes perſpicuæ. ¶ In prima parte de morte rei 2
datur regula,& adiunguntur eius regulæ productiones,& exceptiones. ¶ Regula eſt , morte rei 3
crimen extinguitur, l.1.& l.3. & D. ad leg. Iul. maieſt. l.vlt.in princ.id eſt,accuſatio,D.de public. iud. l. 3. vbi cùm Græcis legendum,*remittitur*,non(vt in lib.Florentino) permittitur. Nam crimen pro criminatione ſine accuſatione ſæpe accipitur,infr.de calumn.l.3.in fin. & D.de ſuſpec.tut.l.1.§.1.& 2.& Inſtit.eod.in pr. & D.de S.C.Silan.l.propter.21.in princ.& de diu.reg.iur.l.nullum.109.Ratio dictæ regulæ eſt,quia fruſtra in accuſatione pergeretur , & fruſtra ad condemnationem perueniretur , cùm heres in pœnam non ſuccedat , D. de pœnis,l.ſi pœna.20. quod enim eſt inutile vel ſuperuacuum, in iure non admittitur, ſupr. de nouo Cod. fac. l.vnic.§.quibus.& D.de eviction.l.ſi ita 31. in fin. & de teſtib.l.1.§.vlt.& vt legat.nom.cau.l.hæc ſtipulatio.14. §. 1. ¶ Data regula producitur,vt obtineat , I. Siue ac- 4
cuſatus per ſe deliquerat , ſiue alij mandauerat , l. 5. I I. Etiamſi reus,non accuſatus,ſed,cùm abeſſet, requirendus annotatus fuerit, ſupr. ſi pend. appell. mors interu.l.2.

5 teru.l.2.& D.de req.vel abſ.dam.l.1.§.vlt. ¶ Excipitur, I. Crimen perduellionis,infr.ad leg.Iul.maieſt.l.vltim. §.Paulus.& §.Marcianus.& D. eod. l.vlt.& ſupr. de hæretic.l.4.§.in mortem.& infr.de bon.cor.l.2.&D.de accuſat. l. ex iudiciorum. 20.I I. Crimen repetundarum, d.l.ex iudiciorum & D.de leg.Iul.repet.l.2. I I I. Hæreſis Manichæorum,& Donatiſtarum,d.l.4.§.in mortem. I V. Qui conſcientia criminis & metu pœnæ ſibi mortem conſciuit,l.5.& infr.de bon.cor.l.1.& 2. & D. eod. l.3. V. Correus accuſati: nam vno deliquente mortuo, nihilominùs contra alios eiuſdem criminis reos accuſatio procedit,l.2.& l.4. V I. Quæſtio pecuniaria, D.de publ.iudic.l. 6. licèt enim heres in pœnam non ſuccedat,vt ſuprà notaui : tamen quod ſcelere quæſitum eſt, etiam heredi auferri debet,D.de calumniat.l. 5.in prin. & de leg. Cornel. de falſ. l. cum falſi. 12.& de iur.fiſc. l.Lucius.9.

6 ¶ Quæro, ſi reus condemnatus appellauit, & pendente appellatione deceſſit, an crimen extinguatur, néene.Reſpondeo diſtinguendum eſſe. Cum enim alia ſit pœna perſonalis,vt fuſtigatio,exilium;alia realis, vt bonorum confiſcatio : reſpectu pœnæ perſonalis crimen euanuit : de reali ſubdiſtinguere oportet : quia ſi capitalem pœnam ex iuris diſpoſitione ſequitur, vt in deportato,reo mortuo locũ non habet:ſi verò expreſsè per ſententiam irrogata eſt,cum aliter bona confiſcanda non eſſent,quàm ſi iudex ita pronunciaſſet, vt accidit in relegato; tunc rei perſona ſubducta, & capitis cauſa perempta, nihilominùs quæſtio confiſcationis bonorum remanet, l.vlt.in princ. & §.vltim. & ſupr. ſi pend. appell. mors interu. l. 3. Hæc de morte rei dicta ſint.

7 ¶ Morte quoque accuſatoris crimen, id eſt, accuſatio extinguitur,l. vlt. §. 1. ſed alius eundem reum accuſare non prohibetur,D.qui & à quib.manum.l.ſed ſi maritus.14.in princ.& de public.iud. l.pen. in princ. & de accuſ.l. 3.§. vlt. vbi quod de triginta diebus dicitur, adulterij, de quo in ea lege Iuriſconſultus loquitur, proprium eſt.

Tit. VII. Si quis imperatori maledixerit.

1 DEinceps ſingula crimina conſiderantur, ſumpto initio à crimine læſæ maieſtatis longè grauiſſimo, cùm aduerſus rempublicam committatur,vel aduerſus principem, à quo reipublicæ,& omnium ſingulorúmque ciuium ſalus pendet. Hoc crimen dicto, vel facto committitur:de dictis eſt hic titulus,de factis di-
2 cetur titulo ſequenti. ¶ De dictis, quibus aliquis in principem vtitur, duo notantur in l. vnic. huius tituli. I. Qui tempora vituperat, putà dicens ſe malis temporibus natum, principis nomen his verbis laceſſit : quia temporum adminiſtratio in principe poſita eſt, &(vt Plato & Cic. inquiunt) qualis eſt princeps, tales eſſe ciues.Nam

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

I I. Delatus hoc crimine non eſt ab aliquo iudicandus inconſulto principe, ſed res debet ad principem referri : iudex enim, vt videatur principis ſtudioſus, facilè reum damnabit: princeps autem faciliùs ignoſcet:quod tribus caſibus ſe facturum oſtendit, reſpicientem ad propoſitum delinquentis : ex quo crimina dignoſcuntur & diiudicantur,D.de furt.l.qui iniuriæ.53.in princ. Quare ſi leuitatis cauſa locutus eſt,contemnitur. Si ex inſania, miſeratione dignus habetur. Si propter iniuriam,quam paſſus eſt,ei crimen remittitur,id eſt,ignoſcitur. Extra hos caſus, ſi malo in principem animo ad conuicia proceſſit, puniri debet. Res igitur ad principem referenda eſt,vt ipſe cauſa cognita ſtatuat, quid ſit iudicandum.Simile fuit iudicium Dionyſij ſenioris, qui ex duobus ſibi maledicentibus, alterum ebrioſum dimiſit, alterum cautè bibentem interfecit tamquàm maleuolum & inimicum, vt ſcribit Plutarch.in eius apopht. 9.

¶ In verbis contextus nota primò Accurſium & 3
alios verbum *ex iniuria* accipere pro, per iniuriam, &, vt Accurſius loquitur,iniurioſè:quæ interpretatio verbis non conuenit : quis enim ita loquitur, vt dicat aliquem procedere ab iniuria, id eſt, vt iniuriam faciat? Præterea cùm iniuria facta priuato puniatur,ſi quid iniuriandi,vt Doctores noſtri loquuntur, animo factum ſit,cur non idem multò magis dicemus de iniuria facta principi? Nam quod Titus huiuſmodi iudicia ſuſtulit, teſte Dione ſeu Xiphilino in Tito, id ad [illegible] laudem captandam factum videri poteſt,ſed nec iuri, nec æquitati,nec publicæ vtilitati eſt conſentaneum.immo quia grauior eſt iniuria,quæ principi,quam quæ priuato fit,D.de iniur.l.7.§.vlt.& Inſtit.eod. §.atrox. grauiùs puniri debet, vt ſeruetur analogia, quam Ariſtot. 5. Ethico. ſeruari iubet. Denique cùm hæc tria in eadem oratione, & ſub eodem procedendi verbo coniungantur,leuitas, inſania,& iniuria : certè eodem modo debent accipi, vt ſcilicèt cauſam procatarcticam ſignificent, qua motus aliquis ſua tempora vituperauit, quia vel homo leuis erat, vel inſanus,vel propter acceptam iniuriam iratus, quam vlciſci fortaſſe non poterat.Nota ſecundo verbum *remittendum*, eſſe homonymum:quia dicitur remitti, id eſt, referri ad principem: vel remitti, id eſt, condonari, & ignoſci. Priorem interpretationẽ accipit Accurſius. Poſteriorem Cuiacius cum Græcis. Hanc probo eodem modo accipiens hìc remittendi verbum,quo accipitur in l.5.D.de publ.iud. vbi legendum eſſe *remittitur*,notaui ſupr. tit. prox.§.5. Dico tamen Accurſium magis ſibi conſtare,quam Cuiacium,cùm enim vterque verbum *ex iniuria* interpretetur, vt cauſam finalem ſignificet, id eſt, vt iniuria principi fiat:cõſequens eſt,vt reus puniri, non ei ignoſci debeat.Hucuſque de maledictis contra principem.

Tit. VIII. Ad legem Iuliam maieſtatis.

I. 3.j.	§.*vxores*.10.v.
II. 3.ij.	§.*pen*.12.
III. 7.3 ij.	§.*vlt*.15.
IV. 7.ij.	*VI.* 1.
*V. in princ.*6.9.ij.iij.	§.*Paulus*.9.vij.
§.j.6.9.j.10.3.ij.	§.*in hoc item*.7.iij.
§. *denique*.13.	§.*Martianus*.9.iij.vij.
§.*ad filias*.10 ij.	§.*in hac cauſa*.7.iij.
§.*emancipationes*.10.iij.	§. *& ſi deceſſerit*.9.iij.
§.*dotes*.9.iij.10.iv.	

IAm dicamus de factis, quibus maieſtas læ- 1
ditur,ſi priùs monuero me variis argumentis colligere legi quintæ vnam Iuſtiniani legem ſubiectam eſſe, cuius tam initium quàm finis Græcis verbis concepta fuerunt,Pauli verò & Martiani reſponſa inſerta ſunt : malè autem in vulgatis libris duas leges conſtitui,alteram Pauli, alteram Martiani. Huius meæ coniecturæ fundamenta hæc ſunt, I. In Codice non ponuntur reſponſa Iuriſconſultorum per ſe, ſed conſtitutiones principum. Et quod ait Cuiacius, duas leges ex Paulo & Martiano hìc eſſe poſitas, quia prætermiſſæ fuerunt in Digeſtis,facilè refellitur per l.vnic.ſupr. de emend. Cod. nam prior editio Codicis eſt Digeſtis vetuſtior : in ſecunda editione tantùm nouæ Iuſtiniani conſtitutiones adiectæ ſunt, vt ipſe

Digitized by Google

vt ipſe teſtatur d.l. vnic. I I. Ante & poſt hæc reſponſa
notatur deeſſe Græcam conſtitutionem : niſi igitur di-
camus vnam eſſe Græcam cõſtitutionem,hæc reſponſa
in ſe concludentem , plures erunt leges ſub hoc titulo,
cùm & Baſilica , & veteres interpretes Odofredus &
Azo ſex tantùm leges adgnoſcant. I I I. In Baſilicis lex
vltima huius tituli nihil aliud continet , quàm ea quæ
à Paulo & Martiano traduntur. Odofredus verò &
Azo vnam adgnoſcunt legem,quæ dicta Pauli & Mar-
tiani comprehendit.Immo & in quibuſdam manuſcri-
ptis ita coniuncta reperi,& in vno legi, *Marcianus ve-*
rò,&c.I V.Qui libros iuris deſcripſerut,in inſcriptioni-
bus nuda auctorum nomina poſuerunt : libros autem
non ſcripſerunt, niſi qui in contextu legum nominan-
tur : atque hìc omnia exemplaria libros Pauli & Mar-
tiani adſcriptos habent:non ſunt igitur hæ diuerſarum
legum inſcriptiones , ſed diuerſi §§. eiuſdem legis.
V. Verbis Martiani ſubſcribitur *Datum III. Nonas*
Martij. quæ ſubſcriptio non conuenit reſponſo Iuriſ-
conſulti, ſed conſtitutioni principali. Ad literas autem
Seueri & Antonini à Iuriſconſulto citatas referri non
poſſe conceptio verborum facile oſtendit.Statuo igitur
legem ſextam eſſe vltimam huius tituli, & eius princi-
pium , ac finem deeſſe , leui (vt opinor) iactura , quòd
tantùm præfationem & cõcluſionem Iuſtiniani conti-
2 nerent. ¶ Diuido hunc titulum in duo capita:quorum
prius eſt de maieſtate ſimpliciter læſa extra ſalutis diſ-
crimen ; poſterius de crimine perduellionis longè ma-
ximo & grauiſſimo.

3 ¶ In primo capite nullus caſus ponitur, quo quis in
pœnam læſæ maieſtatis incurrat : ſed duo ſpeciales ca-
ſus traduntur , quibus hæc pœna ceſſat. I. Cùm quis
contra conſtitutiones iudicauit , l. 1. quo caſu ſcimus
ſententiam ipſo iure non valere , D.quæ ſentent.ſi ap-
pell.reſcind. l. 1. §. item cùm contra. II. Cùm quis per
principem iurauit ſe fore ſemper iratum ſeruo ſuo,
deinde ei reconciliatur , l. 2. Lege quæ ſcripſi in com-
4 ment.l.2.ſupr.de reb cred. ¶ Additur , aliis quoque ca-
ſibus hoc crimen ceſſare:quę verba non ſunt accipien-
da καθόλου,ſed ἀδιορίστως : non enim omnibus aliis caſi-
bus hoc crimen ceſſat, ſed aliis quibuſdam , qui à non-
nullis vetuſtioribus Imperatoribus puniebantur:vt ſub
Caracalla puniti ſunt, *qui vrinam eo loco fecerant , in quo*
ſtatuæ aut imagines erant principis: & qui coronas ſtatuis
eius detraxerant,vt alias ponerent, teſte Spartiano in eius
5 vita. ¶ Secundi capitis de crimine perduellionis qua-
6 tuor ſunt ſegmenta. ¶ Primum ſegmentum eſt de ad-
miſſione criminis,vbi traditur , hoc crimen committi,
I. Si quis cum priuatis vel barbaris ſceleſtam factio-
nem iniuit , aut factionis iuramentum ſuſcepit vel de-
dit. II. Si de nece virorum illuſtrium , qui conſiliis &
cõſiſtorio principis interſunt, vel aliorum principi mi-
litantium cogitauit : quia voluntas ſceleris æque atque
effectus in hoc grauiſſimo crimine punitur,l.5.in prin.
& §. 1. in aliis criminibus non punitur ſola cogitatio,
D.de pœnis,l.cogitationis.18.ſed cogitatio ad aliquem
actum procedens , licèt plenè effectus non ſit ſecutus:
veluti ſi quis alienas nuptias ſolicitauerit,D.de extraor.
crim. l.1. ſi virgines Deo dicatas attentauerit , ſupr. de
epiſcop. & cler.l.5. ſi rector prouinciæ poteſtate ſua ſit
abuſus ad nuptias cum prouinciali contrahendas,ſupr.
ſi quac.præd.poteſt.l.vnic. & in caſu l.ſi quis. 20. ſupr.
de furt.repetito in §.ſed etſi credat.Inſtit.de oblig.quæ
ex delict. Interdũ pœna ceſſat, niſi effectus actũ ſequa-
tur, veluti ſi quis in teſtamento adſcribat legatum ſer-
uo alieno,putans ſuum ſeruum eſſe , D.de leg. Cornel.
de falſ. l. impuberem. 23. §. & ſi ei ſeruo. ſi nouum ius
dicat,D.quod quiſque iuris,l.1.§.vlt. Ergo modò puni-
tur voluntas,modò conatus, modò effectus.Et cùm hu-
ius criminis proprium ſit,vt voluntas puniatur:non eſt
ſatis accuſata Rhodienſium defenſio , qua Cato vſus
eſt,dum dixit voluntatem non puniri , vide Gell. lib.7.
capit. 3. ¶ Secundum ſegmentum eſt de quæſtione: 7
vbi tria ſpecialia , & huius criminis propria traduntur.
I. Non ſolùm reus , ſed etiam accuſator , & ille cuius
conſilio & inſtinctu ad accuſandum acceſſit,quæſtioni
ſubiicitur , l. 3. Ad cuius legis verba nota primò, con-
uictum dici non reſpectu pœnæ huic crimini infli-
gendæ,ſed reſpectu quæſtionis habendæ , id eſt, eate-
nus conuictũ, vt torqueri debeat.Nota ſecundò, verba
ſic eſſe interpungenda, *non potuerit cõprobare. Cum eo, qui*
huiuſmodi eſſe temeritatis reus deprehenditur , illum quoque
tormentis ſubdi oportet,&c. Nota tertiò temeritatem dici
accuſatoris, qui crimen intentauit , quod probare non
poteſt. I I. Priuilegia militiæ,generis , dignitatis , non
eximunt huic quæſtioni,vt in aliis cauſis,d.l.3.& l.4.&
D.eod.l.eorum.9.& infr.de quæſtion. l.decuriones. 16.
& D.eod.l.de minore. 10.§.1.& de iur.patron.l.4. & de
decurionib. l.2.§.penult. I I I. Seruus in dominum tor-
quetur,l.vlt.§.in hoc item.& §.in hac cauſa. ¶ Tertium 8
ſegmentum eſt de pœna reo huius criminis conuicto,
& aliis perſonis irroganda.

¶ Rei pœnæ ſunt hæ , I. Notatur infamia , l. 5. §. 1. 9
II. Gladio feritur , d.l.5.in princ. I I I. Omnia eius bo-
na confiſcantur , d.l.5. in princ. In cuius confiſcationis
fraudem non poteſt res ſuas alienare: quia poſt crimen
contractum non poteſt de rebus ſuis diſponere , d.l. 5.
§.dotes.& l.vlt.§.Marcianus.& D.de donationib. l.poſt
contractum.15.l.donationes in concubinam. 31.§. vlt.
& de manumiſſ.l.qui pœnæ.8. & de ſolut. l. reo. 41. &
l.ſeq.& de iur.fiſ.l.cùm quidã.26.I V.Nõ lugetur,D.de
his qui not.infam.l.liberorum.11.§.pen. & de religioſ.
l. minimè. 35. V. Impunè à patre vel à filio occidetur,
immo eum occidens,præmium meretur , d. l. minimè.
V I. Non eſt ſepeliendus , D. de cadauer. punit. l. 1.
V I I. Si viuus damnatus non ſit , eius memoria poſt
mortem damnatur , & bona heredibus auferuntur , &
confiſcantur,l.vlt.§.Paulus.(vbi ex manuſcriptis legen-
dum *Depitiani* , non vt vulgò , Drunciani : quia Diuus
Marcus Drũciano Caſſij genero ignouit, vide Capito-
linum in Marco.)§.Marcianus.& §.ſi deceſſerit. & Inſt.
de heredit.quæ ab inteſt.defer.§.per contrarium.

¶ Reorum filij I. Notantur infamia. I I. Heredita- 10
tum & ſucceſſionum omnium ſunt incapaces , l.5.§.1.
Filiabus tantùm in bonis teſtatæ vel inteſtatæ matris
reſeruatur Falcidia,id eſt , legitima iure naturæ debita,
d. l. 5. §. ad filias. I I I. Emancipatio non valet , d. l. 5.
§.emancipationes. I V. Dotes , vel donationes propter
nuptias à parentibus poſt crimen cogitatione admiſ-
ſum in eos collatæ nõ valent, quemadmodum nec vlla
alia alienatio à reis facta , d.l.5. §. dotes. V. Vxori à reo
donata hoc pacto vt filiis reſeruẽtur, ſuo tempore non
reſtituuntur filiis , ſed confiſcantur , reſeruata in his
quoque ſolis filiabus legitima,d.l.5.§.vxores.

¶ Vxor igitur rei nulla pœna afficitur , ſed tam do- 11
tem recuperat, quàm donata retinet,d.§.vxores.vt mo-
dò dictum fuit. ¶ Satellites, conſcij , & miniſtri huius 12
criminis æquè ac ipſi rei:& horum filij æquè ac reorum
filij puniũtur,d.l.5.§.pen. ¶ Qui pro reorum filiis apud 13
principem interceſſerint,infamia notantur,l.5.§. deni
que. ¶ Qui bona damnati detinent , niſi ea intra duos 14
menſes in vrbe,vel intra octo menſes in prouincia de-
ferant,nũ ſolùm ipſa bona,ſed & inſuper quadruplum
fiſco inferre coguntur, infr.de bonis proſcript. l.vltim.
¶ Quartum ſegmentum eſt de pena remittenda, ſeu de 15
his qui hoc crimen arcanum patefecerunt.Hi ſi ab ini-
tio coniurationem prodant,non ſolùm veniam meren-
tur, ſed etiam præmium & honorem à principe conſe-
quuntur:ſi ſerò id faciant , veniam impetrant ſine præ-
mio,l.5.§.vlt.

Tit. IX. Ad legem Iuliam de adulteriis, & ſtupro.

Rubr. 2.	*XIX.* 13.*iij.*
I. 2.7.*ij.* 8.	*XX.* 24.j.25.j.
II. 28.j.	*XXI.* 12.*iij.*
III. 2.18.j.*iij.iv.*	*XXII.* 24 *iv.*
IV. 2.	*XXIII. in princ.* 9.j.
V. 12.j.	§.j.13.*vj.*
VI. 8.12.*iij.*18.j.20.j.	*XXIV.* 9.j.
*VII. in princ.*8.25.*ij.*	*XXV.* 24.*ij.*
§.j.7.*ij.*25.*iij.*	*XXVI.* 13.*ij.*
VIII. 2.13.*iv.*	*XXVII.* 14.j.
IX. 2.20.*iij.*	*XXVIII.*12.j.13.j.v.13.j.
*X. in princ.*13.*vj.*	*XXIX.* 9.*ij.*24.*iij.*
§.j.2.	*XXX. in princ.*7.j.8.21.
XI. 13.*ij.*	§.j.20.*ij.*
XII. 20.*iv.*	*XXXI.* 27.
XIII. 9.*iv.*	*XXXII.* 18.j.*ij.*
XIV. 7.j.10.13.*v.*	*XXXIII.*8.14.*ij.*
*XV. in princ.*9.*iij.*	*XXXIV.* 17.j.
§.j.12.*iij.*	*XXXV.* 26.
XVI. 3.7.*iij.*13.*vj.*22.	*XXXVI. in princ.* 18.j.*iij.*
XVII. 28.j.*ij.*	§.j.13.*vij.*18.*iij.*
XVIII. 24.j.	

1 EXponens ſingillarim iudicia publica, ſin-
gulis leges adſcribit, per quas publica
ſũt: quia nõ omnia iudicia criminalia, pu-
blica ſunt; ſed ea tantùm, quæ ex legibus
publicorum iudiciorum veniunt, D. de
2 public. iudic. l. 1. ¶ Porrò cùm hæ leges ab auctore, &
à ſubiecta materia appellationem ſumunt: hæc lex ab
auctore dicitur Iulia, quoniam à Iulio Cæſare Auguſto
lata fuit, D. h. t. l. 1. à materia verò duo cõtraria nomina
recipit: alterum à crimine, cui pœnam imponit: alterum
à virtute illi vitio contraria, cuius virtutis in republica
conſeruandæ gratia legem Auguſtus tulit. Hæc virtus
eſt pudicitia: crimen verò eſt adulterium, & ſtuprum.
Quare modò dicitur lex Iulia, vt l. 1. & l. 4. modò lex
Iulia de adulteriis, vt l. 3. l. de crimine. 10. §. 1. & alibi paſ-
ſim. vel de adulteriis & ſtupro, vt in hac rubr. vel de
adulteriis coërcendis, vt in rubr. D eod. modò lex Iulia
de pudicitia, vt l. reos. 8. & l. caſtitati. 9. Eſſe autẽ vnam
& eandem legem de adulteriis & de pudicitia, inde
apparet: quia quod Imperator Alexander tribuit legi
Iuliæ de pudicitia, d. l. caſtitati. Vlpianus legi Iuliæ de
adulteriis adſcribit, D. de minorib. l. exilium. 37. §. 1.
Nec moueor verbis Suetonij in Auguſto, cap. 34. vbi
inter leges Auguſti ponit de adulteriis & de pudicitia,
non duas leges ſignificans, ſed duas (vt opinor) appel-
lationes einſdem legis.

3 ¶ Huc ſpectat etiam ſenatuſconſultum, & lex Pe-
tronia, quorum mentio fit in l. abolitionem. 16. Huius
legis Petroniæ tria capita reperio. I. Vt ſi diſſonantes
iudicum ſententiæ pares ſint, pro libertate pronuncie-
tur, D. de manumiſſ. l. lege Iunia. 24. in princ. vbi voca-
tur Iunia Petronia (malè Flor. Patronia) quia Iunio Cæ-
ſone & Petronin Turpilliano conſulibus lata fuit an-
no ab vrbe condita 813. II. Ne domini ſeruos arbitrio
ſuo traderent ad beſtias depugnandas, D. ad leg. Cor-
nel. de ſicar. l. circumcidere. 11. §. vlt. III. Ne ei, qui iu-
re mariti delatum adulterium non peregit, poſtea hoc
crimen deferre permittatur, d. l. abolitionem.

4 ¶ Redeo ad legem Iuliam, in qua adulterij & ſtupri
vocabula promiſcuè accipiuntur, etſi adulterium pro-
priè committi dicitur in nuptam; ſtuprum in virginem,
aut viduam, aut puerum, D. eod. l. 6. §. 1. l. ſtuprum. 34.
§. 1. Punit ergo hæc lex adulteria, & ſtupra, vt hæc rubr.
oſtendit, & inſuper lenocinium, per quod adulteria &
ſtupra committuntur. Quocirca tres huius tituli par-
tes conſtituo: primam de adulterio, ſecundam de ſtu-
pro, vltimam de lenocinio. ¶ Primæ partis de adulte- 5
rio facio ſex capita. ¶ Primo capite, quod eſt de accu- 6
ſatore, diſſoluuntur duæ quæſtiones. ¶ Primò quæri- 7
tur, qui accuſare poſſint, vel non: vbi tria notantur.
I. Quamuis hoc crimen inter publica referatur, quo-
rum delatio ſolet omnibus concedi: tamen ne temerè
matrimonia turbentur, hæc accuſatio tantùm coniun-
ctis perſonis conceditur, vt marito, patri, fratri, patruo,
auunculo: extraneis autem denegatur, l. quamuis adul-
terij. 30. in princ. de raptu autem, quia poteſtatem legis
Iuliæ de adulteriis excedit, etiam extranei accuſare
poſſunt, D. ad leg. Iul. de vi publ. l. 6. §. vlt. Intellige ma-
ritum poſſe accuſare adulteram, etiamſi ſoluto matri-
monio maritus eſſe deſierit, l. ſi dum. 14. Porrò in accu-
ſatione adulterij primò admittitur maritus, niſi aut ſit
infamis, aut cum vxore colludat, poſtea pater, deinde
inter alios qui eſt magis idoneus, d. l. quamuis adulte-
rij. in princ. & D. eod. l. 2. §. penult. & vlt. & l. 3. II. Mu-
lier neque alio publico crimine, neque hoc accuſare
poteſt, ne quidem ſi de matrimonio ſuo violato con-
queri velit, l. 1. etſi aliis criminibus ſuam ſuorúmve in-
iuriam perſequi non prohibetur, ſupr. qui accuſa. non
poſſ. l. de crimine. 12. quin etiam ea, quæ violata eſt, de
ſtupro poteſt violantem accuſare, l. 7. §. 1. III. Qui ab
accuſatione deſtirit, non poteſt ampliùs accuſare, etſi
iure mariti accuſauerat, l. abolitionem. 16. & D. eod. l. 2.
§. 1. l. quæſitum. 40. in fin. quod & in aliis criminibus
obtinet, vt ab accuſatione deſiſtens non poſſit accuſa-
tionem repetere, ſupr. qui accuſ. non poſſ. l. 6. & D. ad
S. C. Turpill. l. 2. ¶ Secundò quæritur, quo iure quis ac- 8
cuſet. Maritus & pater accuſant vel iure mariti ſeu pa-
tris, vel iure extranei, (quod ius publicum appellatur,
D. h. t. l. quæſitum. 40.) alius quilibet iure extranei dum-
taxat, l. 1. l. 6. l. adulterij. 33. & D. eod. l. is cuius. 14. §. pen.
Intellige maritum accuſare iure mariti ſi thori ſui vio-
lati iniuriam perſequatur: quia vel ſibi nupta, adulte-
rio maculata eſt: vel ſaltem ſponſa ſtupro pollota: alio-
quin ob violatam virginem, quam poſtea vxorem du-
xit, ad accuſandum iure mariti non admittitur, l. 7. in
princ. Sed quæſtio de violata virgine ad ſequentem ti-
tuli partem pertinet. Atqui paulò antè diximus extra-
neos ad hanc accuſationem non admitti, d. l. quam-
uis adulterij. quomodò ergo nunc dicimus maritum
accuſare iure extranei, & eodem modo alios accuſare?
Hæc non ſunt contraria: quia extraneum ſuprà voca-
bamus eum, qui nec eſt maritus, nec pater, nec frater,
nec patruus, nec auunculus: hîc verò eum, qui nec eſt
maritus, nec pater, etiamſi frater ſit, aut patruus, aut
auunculus. Iure autẽ mariti, vel patris accuſare, eſt, ſine
metu calumniæ accuſare, vt poſteriùs exponam §. 21.

¶ Secundo capite de reis accuſatis dantur quatuor 9
regulæ. I. Vbi matrimonium non conſiſtit, adul-
terij accuſatio non habet locum: veluti ſi ſeruorum
contubernium violatum dicatur, l. ſerui. 25. in princip.
quod conſtat non eſſe matrimonium, ſupr. de inceſt.
nupt. l. 3. ſed vel legis Aquiliæ, vel de ſeruo corrupto,
vel iniuriarum actioni locus eſſe poterit, D. h. t. l. 6. in
princ. & de iniur. l. ſi ſtuprum. 25. Similiter ſi mulier
alicuius quaſi mariti contubernio hæreat, adulterij rea
ab eo, qui non eſt maritus, fieri non poteſt, l. ſi eius. 24.
II. Cauponæ domina adulterij accuſari poteſt, mini-
ſtra propter ſummam vilitatem non poteſt, l. quæ adul-
terium. 29. III. Si mulier antequàm adulterij accuſa-
retur, abeſſe cœperit, non poteſt hoc crimine accuſari;
nec poteſt peti, vt tranſmittatur in prouinciam, in qua
eſt maritus, l. ſi quondam. 15. in princ. ſed requirenda
adnotatur, vt & in aliis capitalib. criminib. accidit, ſupr.
de accuſat. l. 6. qua de re erit titulus 40. IV. Adultera,
quæ poſt

quæ poſt crimen inchoatum, id eſt, litem conteſtatam abeſſe cœpit, inter reos recipi poteſt, l. adultera. 13. Sed cum aliquis inter reos recipiatur, vt contra eum inſtituatur accuſatio, & certum ſit, priùs inter reos recipi, quàm lis conteſtetur; quomodò dicitur, poſt litis conteſtationem inter reos recipi? Intelligo accuſationem fuiſſe abolitam generali abolitione, & intra ſtatutum tempus repeti, id eſt, intra triginta dies vtiles, ſecundum ea quæ traduntur, D. ad S.C. Turpill. l. 7. in princ. l. aut priuatim, 10. §. pen. & vlt. l. ſi interueniente. 12. &

10 l. penult. qua de re dicetur infr. tit. 41. ¶ Tertium caput eſt de iudice ſeu foro competenti: vbi traditur, crimen adulterij in ea prouincia eſſe perſequendum, in qua admiſſum fuit, l. ſi dum. 14. quia vt contrahendo, ita delinquendo aliquis forum ſortitur. Lege, quæ ſuprà ſcripſi ad tit. vbi de crimi. agi. oport.

11 ¶ Quartum caput eſt de præſcriptionibus, quæ huic accuſationi obiici poſſunt, aut videntur obiici poſſe, quò minùs quis inter reos recipiatur. Hæ præſcriptiones variæ & diuerſæ ſunt: quarum aliæ ſunt peremptoriæ, aliæ dilatoriæ, aliæ inutiles & reprobatæ.

12 ¶ Peremptoria eſt præſcriptio temporis: quæ quidem eſt multiplex. I. Quinquennij continui à die quo crimen commiſſum dicitur. Hæc præſcriptio datur tam reo, quàm reæ, quocumque crimine accuſetur deſcendẽte ex lege Iulia, vt adulterij, ſtupri, lenocinij, l. 5. l. ita. 28. & D. eod. l. mariti. 29. §. ſex menſium. & §§. ſeqq. & ad S.C. Turpill. l. 1. §. accuſationem. Secus eſt, ſi alia lege agatur, vt de ſtupro per vim illato, d. l. mariti. §. vltim. II. Sex menſium vtilium. Hæc præſcriptio mulieris propria eſt: quæ ſi diuortio facto, in viduitate manſit, ſex menſes computantur à die commiſſi criminis: ſi verò ad ſecundas nuptias tranſit, à die diuortij, d. l. mariti. §. ſex menſium. Ratio diuerſitatis ab Accurſio hæc affertur: quia vidua faciliùs accuſatur, quàm nupta: idcirco ei conceſſum eſt, vt breuioris temporis præſcriptione fruatur. III. Duorum menſium vtilium. Hæc præſcriptio obiicitur volenti iure mariti vel patris accuſare: nam hoc tempore elapſo etiam maritus & pater iure extranei accuſare poſſunt, l. 6. & D. eod. l. is cuius. 14. §. pen. & de minorib. l. auxilium. 37. §. 1. Et quia tempus vtile eſt, idcirco aduerſus eum non currit, qui militaribus, vel aliis publicis negotiis eſt occupatus, l. ſi quondam. 15. §. 1. l. ob commiſſa. 11. IV. Quatuor menſium vtilium. Hæc præſcriptio datur contra extraneos accuſatores: & hoc tempus incipit currere poſt duos vtiles menſes, intra quos iure mariti vel patris accuſatio inſtitui poteſt, D. eod. d. l. 4. §. 1. Quocirca hæc præſcriptio poteſt aliquo modo referri ad præſcriptionem ſex menſium vtilium.

13 ¶ Dilatoriæ præſcriptiones multæ ſunt, I. Lenocinij, quæ marito accuſare mulierem volenti obiicitur, l. ita. 28. immo ipſe quoque maritus lege Iulia punitur, vt quia deprehenſam in adulterio retinuit, nec diuortium fecit, aut quæſtum ex adulterio vxoris fecit, vt poſteriùs exponam §. 28. II. Vxoris in matrimonio retentæ. Hæc quoque præſcriptio opponitur marito, licet vxorem in adulterio non deprehenderit: quia non poteſt vxorem retinere, & adulterij crimen intentare, l. crimen. 11. Hæc exceptio non prodeſt ſeruo adulterij accuſato. Quare ſi ſe liberum contendat, priùs eſt de ſtatu cognoſcendum; vt ſi liber deprehendatur, exceptio ei proſit: ſi ſeruus, exceptio ei denegetur, l. quoniam. 26. Sed nouiſſimo iure hæc præſcriptio eſt abrogata, nec tenetur maritus vxorem, antequam iudicio conuincatur, dimittere, Nou. 117. cap. 8. III. Abſentiæ accuſatoris. Hæc præſcriptio tempeſtiuè proponi debet: alioquin ſub tempus ferendæ ſententiæ crimine iam probato non admittitur, l. quamuis indubitati. 19. De abſentia verò rei dixi ſupr. §. 9. memb. 4. IV. Si adulter & adultera ſimul ab eodem accuſentur: hoc enim prohibetur, l. reos. 8. & D. eod. l. ſi maritus ſit. 15. §. vlt. à diuerſis autem accuſatoribus ambo eodem tempore, niſi aliud obſtet, accuſari poſſunt, D. eod. l. denunciaſſe. 17. §. vlt. V. Ordinis: debet enim adulter accuſari, & damnari, antequam adultera accuſetur, videlicèt ſi adultera, priuſquàm ſibi denunciaretur ne nuberet, ſecundo viro nupta eſt: quod ideo conſtitutum eſt, ne facilè matrimonia turbentur: ſi verò vel in viduitate manſit, vel poſt denunciationem nupta eſt, liberum eſt accuſatori ab vtro velit accuſationem incipere, l. ſi dum. 14. l. ita. 28. & D. eod. l. 5. d. l. ſi maritus ſit. §. pen. l. qui vxori. 16. & d. l. denunciaſſe. §. vlt. VI. Deſertæ accuſationis, l. abolitionem. 16. vide ſupr. hoc tit. §. 7. memb. 3. Quocirca, accuſator, qui de crimine adulterij pactus eſt, vel tranſegit, etſi pacta & tranſactiones de adulterio prohibentur, l. de crimine. 10. in pr. & ſup. de tranſaction. l. tranſigere. 18. tamen nõ ſolùm punitur ſenatuſconſulto Turpilliano tãquàm præuaricator vel accuſationis deſertor, l. ſerui. 23. §. 1. ſed etiam iterum accuſare prohibetur: alij tamen accuſare volentes admittuntur: vide noſtrum comment. in d. l. tranſigere. num. 33. Quæro an etiam reus, qui tranſegit, puniatur. Reſpondeo, ſi metu accuſationis ſibi per virum potentem illato pecuniam dedit, extra culpam eſt, & pecuniam repetit per condictionem ob turpam cauſam, ſupr. de condict. ob turp. cau. l. 4. & D. eod. l. 1. §. vlt. vel agit in factum ex tit. de calumniatorib. D. de calumniat. l. 1. & l. pen. & pro eo iudex ſententiam feret, d. l. ſerui. §. 1. Si verò vt criminis impunitatem captaret, pecuniam ſoluit, nec pecuniam datam repetit, (cùm vtriuſque turpitudo verſetur, iam dantis, quàm accipientis, & in pari cauſa melior ſit cauſa poſſidentis, ſupr. de condict. ob turp. cau. l. 2. & l. 5. & D. eod. l. 3.) & lege Iulia de adulteriis ſine dubio punietur. Quare probo emendationem Cuiac. qui in d. l. ſerui. §. 1. pro, *cum qui etiam*, legit, *cum etiam qui*: vt ſenſus ſit, non ſolùm reum adulterum puniri, ſed etiam accuſatorem, qui ab eo corruptus pecuniam accepit.

¶ Reprobãtur ſequentes exceptiones. I. Nuptiarum 14
cum adultero poſtea contractarum, l. commiſſum. 27. nam hæ nuptiæ potiùs valent ad crimen probandum, quàm purgandum, Martial. l. 1. epigram. 75.

Mœchus erat: poteras tamen hoc tu Paula negare.
Ecce vir eſt: numquid Paula negare potes?

& lib. 6. epigram. 22.

Quòd nubis, Proculina, concubino,
Et mœchum modò, nunc facis maritum,
Ne lex Iulia te notare poſſit:
Non nubis, Proculina, ſed fateris.

II. Dotis repetendæ, vel debiti exigendi: nam ciuilis controuerſia criminali non officit, l. adulterij. 33. III. Mortis adulteræ: quamuis enim ante accuſationem mortua ſit, tamen huic accuſationi locus eſt, tam contra adulterum, D. h. t. l. miles. 11. §. adulterij. quàm contra memoriam mulieris, vt conſtare poſſit, vtrùm dos lucro mariti cedat, an heredibus mulieris reſtitui debeat, l. vlt. §. 1.

¶ De præſcriptionibus aduerſus crimen adulterij 15
generaliter & in vniuerſum duo notentur. I. Non omnes tolli in l. ita. 28. præter tres ibi nominatas, ſed eas tantùm, quæ per veteris iuris ambages introductæ fuerant, quales ſunt eæ, quas proximè expoſui: & ita Accurſius rectè interpretatur. II. Præſcriptiones priùs eſſe proponendas, & examinandas, quàm accuſati inter reos recipiantur: nam qui ſemel inter reos receptus eſt, non poteſt exceptionem obiicere, D. eod. l. ſi maritus ſit. 15. §. præſcriptiones. Excipio præſcriptionem abſentiæ accuſatoris, de qua dixi §. 13. membr. 3. & ſi qua alia ſimilis eſt.

¶ Quintum

16 ¶ Quintum caput eſt de probatione criminis, quæ vel ex præſumptione ſumitur, vel ex ſeruorum quæſtione.

17 ¶ Præſumptiones duæ notentur, ex quibus adulterij pœna irrogatur. I. Si qui adulterij accuſati, obtentu proximitatis, fidem crimini derogauerint, deinde in nuptias & conſortium conuenerint, l. ſi qui adulterij. 31. I I. Si adulterij marito ſuſpectus, poſt tres mariti denunciationes in ſcriptis coram tribus teſtibus factas, cum muliere collocutus per tres idoneos teſtes probetur, Nou. 117. c. 15. Niſi fortè dicatur ibi non puniri adulterium, ſed vetitam collocutionem.

18 ¶ Iam de ſeruorum quæſtione dicamus: de qua quinque notentur. I. Torquentur ſerui, l. 6. mariti, mulieris, & patris in cuius poteſtate eſt vir ſeu mulier, l. 3. l. in adulterij. 32. l. vlt. in princ. & D. eod. l. ſi poſtulauerit. 27. §. haberi. & ſupr. de repud. l. conſenſu. 8. §. ſeruis. & inf. de quæſtion. l. 1. & D. eod. l. extraneo. 17. in princ. quod ſpecialiter in hoc crimine eſt receptum contra regulam iuris, quæ vetat ſeruos in dominos, vel eorum coniuges torqueri, infr. eod. l. 1. & D. eod. l. 1. §. ſeruum. l. 3. l. 5. & nec in accuſatione inceſti locum habet, D. eod. l. 4. nec ſtupri, d. l. extraneo. §. 1. I I. Ita demum torquendi ſunt, ſi eo tempore domi fuerint, quo adulterium commiſſum dicitur, d. l. in adulterij. & d. l. ſi poſtulauerit. §. haberi. & aliæ probationes deficiunt, d. l. conſenſu. §. ſeruis. I I I. Vt torqueri poſſint, ante duos menſes à die ſoluti matrimonij computandos manumitti non poſſunt, l. 3. quod non ſolùm obtinet, ſi matrimonium diuortio ſolutum ſit, l. vlt. in prin. ſed etiam ſi morte mulieris, d. l. vlt. §. 1. I V. Domino ſerui torquendi cauere accuſator debet de indemnitate, ſi fortè ſeruus in quæſtione moriatur, vel deterior reddatur, l. 3. V. Huic quæſtioni tam accuſator, quàm reus intereſſe iubentur, d. l. ſi poſtulauerit. §. quæſtioni.

19 ¶ Sextum caput eſt de euentu huius iudicij: de quo diſtinguendi ſunt tres caſus. Aut crimen probatur, aut non probatur, aut accuſator iudicium non peregit.

20 ¶ De primo caſu hæc notentur. I. Accuſator notam calumniæ non timet, l. 6. I I. Adulter gladio punitur: eius autem vxor dotem recipit, & propter nuptias donationem lucratur: vel, ſi indotata ſit, quartam bonorum mariti partem accipit ex Nou. 22. cap. 18. cetera damnati bona liberis aut parentibus ſeruantur vſque ad tertium gradum: his verò non extantibus, confiſcantur. Adultera verò mulier competentibus ſubdita pœnis (Græcè ſcriptum eſt *ποιναῖς*: ſed vetus interpres videtur rectiùs legiſſe *πληγαῖς*, cùm vertat *vulneribus*: vnde in Auth. ſed hodie. Codici inſerta dicitur *mulier verberata.*) in monaſterium coniicitur: & intra biennium à viro recipi poteſt: quod niſi accidat, tondetur, & monaſticum habitum induitur, vt perpetuò in monaſterio maneat: eius autem bona ſic diuiduntur, vt vir accipiat, quod ex pactis dotalibus lucrari debet: quod autem ad cetera bona attinet, ſi mulier liberos habeat, hi beſſem, monaſterium trientem accipiant: ſi liberis careat, & parentes habeat, hi trientem accipiant, monaſterium beſſem: ſi liberis & parentibus orbata ſit, omnia ad monaſterium deuoluantur, l. quamuis adulterij. 30. in fin. & Nou. 117. cap. 10. I I I. Damnatus vel damnata in pœnis legitimis perſeuerat, l. caſtitati. 9. niſi per principem reſtituatur, ſecundum ea quæ tradentur infr. tit. 51. vel mulier à marito recipiatur, vt proximè expoſui. I V. Sententia contra adulterum lata, ſiue ſit, ſiue non ſit reſtitutus, mulieri non nocet, l. etſi. 12. & ſententia contra adulteram lata, filio eius non obeſt, D. eod l. miles. 11. §. quæ propter. rei tamen abſolutio mulieri prodeſt, vt accuſari ampliùs adulterij non poſſit, D. eod. l. denunciaſſe. 17. §. vlt.

¶ Secundo caſu ob crimen non probatum accuſa- 21
tor pœnam talionis ſubit, id eſt, eamdem, quam reus ſubiret, ſi conuictus fuiſſet: hoc enim generaliter in omnibus accuſationibus obſeruatur, & ad hoc ſe obligat accuſator in crimen ſubſcribens, ſupr. qui accuſa. non poſſ. l. 3. l. 6. & de accuſ. l. vlt. in princ. & infr. de calumn. l. vlt. Excipitur, qui iure mariti accuſat: quia ex ſola ſuſpicione accuſare vxorem poteſt, & vinculo inſcriptionis non tenetur, quamquàm nec ex ſola ſuſpicione cogitur inuitus accuſare, d. l. quamuis adulterij. in princ. nec reus vel rea ex ſola ſuſpicione damnatur, D. de pœnis. l. 5. in princ. Intellige maritum ex eo non teneri de calumnia, quòd crimen non probauit: ceterùm ſi euidenter calumniatus ſit, pœnam non vitat, D. hoc tit. l. is cuius. 14. §. vlt. Idem puto dicendum de patre, & l. pater. 30. in princ. D. eod. ſic accipio, vt dictum §. vlt. vt ſcilicèt ad euidentem calumniam pertineat. Sed nouiſſimo iure videtur maritus hoc priuilegio priuatus, ſi quidem ob non probatum crimen punitur, Nou. 117. cap. 9.

¶ Tertio caſu, qui crimen non peregit, ſed ab accu- 22
ſatione deſtitit, etiamſi iure mariti accuſauerit, I. Non poteſt accuſationem deſertam repetere. I I. Niſi abolitionem impetrauerit, in pœnâ incidit ſenatuſconſulti Turpilliani, l. abolitionem. 16. de qua pœna dicetur infr. tit. 45. Hactenus de adulterio.

¶ In ſecunda tituli parte agitur de ſtupro: quod vel 23
cum virgine committitur, vel cum vidua, vel cum puero: itaque primò dicendum de muliere ſeu femina in vniuerſum, poſtea de virgine, tertiò de vidua, poſtremò de puero.

¶ De femina generaliter hæc notentur. I. Vel ſtupro 24
conſenſit: vel vim paſſa eſt: vel decepta eſt prætextu matrimonij, cùm ignoraret, eum, cui nubebat, aliam vxorem habere. Primo caſu tam vir, quàm mulier punitur, l. fœdiſſimam. 20. & Inſtit. de public. iudic. §. item lex Iulia de adulteriis. Secundo caſu mulier non punitur, ſed inuiolatam exiſtimationem retinet, d. l. fœdiſſimam. nam in ea quæ vim paſſa eſt, tam ſtupri, quàm adulterij pœna ceſſat, D. eod. l. ſi vxor. 13. §. ſi quis planè. ipſe autem ſtuprator ob ſtuprum & vim illatam punitur, D. eod. l. maritus. 29. §. vlt. Tertio caſu decipiens tenetur ſtupri, mulier decepta non tenetur, & res ſibi ab illo ſub ſpecie matrimonij interceptas repetit, non etiam quas ille ſibi quaſi ſponſæ daturum promiſit, l. eum qui. 18. I I. Qui ancillam compreſſit, non afficitur pœna ſtupri, nec infamia iuris, ſed tantùm infamia facti aſpergitur, l. etſi. 25. I I I. Stupri pœna irrogatur etiam ei qui dominam cauponæ ſtuprauit: ſecus, ſi miniſtram, l. quæ adulterium. 29. vbi idem traditur etiam de adulterio, ſicut ſupr. notaui. §. 9. memb. 2. I V. Cùm ea, quæ vulgò ſe proſtituit, impunè ſtuprum committitur: quamuis adulterium cum ea commiſſum lege puniatur, D. eod. l. ſi vxor. 13. §. ſed & in ea. Quare quod dicitur ob eam, quæ ſtupro cognita eſt, ſi ſe vulgò proſtituit, pœnam adulterij ceſſare, l. ſi ea. 22. accipiendum eſt de pœna ſtupri; quia lex Iulia promiſcuè adulterij & ſtupri vocabula accipit, vt notaui ſupr. §. 4.

¶ De virgine ſtuprata tria notantur. I. Quæ vim paſ- 25
ſa eſt, extra pœnam legis eſt, vt patet ex ſuprà dictis. I I. Qui eam poſtea vxorem duxit, non poteſt ſtupratorem accuſare iure mariti, niſi ſtupri commiſſi tempore ſibi deſponſata fuerat, l. 7. in princ. ſed iure extranei rectè accuſabit, arg. l. ſi vxor. 13. in princ. D. eod. I I I. Ipſa violata, ſi minor ſit viginti quinque annis iniuriam ſuam criminali iudicio perſequi poteſt curatoribus ſuis auctorib. d. l. 7. §. 1.

¶ De vidua vnum notatur, eam, quæ temerè à marito 26
diuertit, & in viduitate ſtuprũ cõmiſit, iure proprio &

præcipuo ab illo accuſari poſſe,ita vt aliis accuſare volentibus præferatur,l.pen.

27 ¶ Ob ſtuprum cum puero commiſſum irrogatur pœna gladij,l.cùm vit.§1.& Inſtit.de public.iud.§.item lex Iulia de adulteriis.vbi traditur eandem eſſe adulterij pœnam,ſtupra verò ſine vi cum feminis commiſſa,mitiùs puniri.Nam qui vim intulit,lege Iulia de vi publica deportatur,D.h.t.l.mariti. 29. §. vlt. & ad leg.Iul.de vi public.l.3.§.præterea.& Inſtit.de public.iudic.§.item lex Iulia de vi.

28 ¶ Tertia tituli pars eſt de lenocinio, quod adulterio, & ſtupro inſeruit: vnde lenones dicuntur publici caſtitatis corruptores,Nou.14.Hinc lege Iulia puniuntur, I. Qui in adulterio deprehenſam, vel adulterij damnatam non dimittit, ſed in matrimonio retinet, ſecus, ſi tantùm adulterij ſuſpectam habeat, vel ignorantiam criminis ſimulare poſſit,l.2.l.fine.17. & D.eo. l.2.§.lenocinij.& §.ſequ.& l.mariti. 29. in princi. & de minorib.l.auxilium.37.§.1. II. Qui eam vxorem ducit, vel reducit,quæ adulterij damnata eſt, d. l. fine. & d.l. mariti.§.1.& d.l.auxilium.§.1. Secus eſt, ſi quis ex ſuſpicione accuſatam, neque conuictam reuocet in matrimonium, d.l. fine. Sed hodie licet damnatam poſtquàm legitimas pœnas ſubiuit, in matrimonium reuocare, Nouel. 134. cap. 10. III. Qui quæſtum de vxoris adulterio fecit, D. hoc tit.d.l. 2 .§.lenocinij. & d.l. mariti. §. qui quæſtum. & §. ſeq. & de minor. d.l.auxilium.§.1.& ſupr.de cond.ob tur.cau. l.5. IV. Qui pretium pro comperto ſtupro accepit,d.l.auxilium. §.1.ſiue ſit maritus,ſiue alius quilibet,d.l.mariti. §.plectitur. Itaque Ouid.ex hac cauſa ab Auguſto relegatus,vt peccatum ſuum minuat, fatetur quidem paſſim ſe ſtuprum comperiſſe ac vidiſſe, ſed pecuniam ſe accepiſſe negat: ſic enim ſcribit 3.Triſtium,eleg.6.

Nil igitur referam,niſi me peccaſſe,ſed illo
Præmia peccato nulla petita mihi.

29 ¶ De lenocinij verò præſcriptione dixi ſupr. §. 13. membr. 1.

Tit. X. Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.

1 REgulariter ſtupri ſine vi commiſſi pœna eſt in perſonas honeſtiores confiſcatio dimidiæ partis bonorum,in humiliores corporis coërcitio cum relegatione, Inſtit.de public. iudic. §. item lex Iulia de adulteriis. Sed ſi tutor pupillam quondam ſuam, fidei & curæ ſuæ commiſſam ſtuprauerit, grauius eſt delictum, Nou.Leon.34.& raptui comparari poteſt,media tamen pœna inter pœnam ſtupri & raptus ei imponitur, id eſt,omnibus bonis confiſcatis deportatur, l. vnic. cùm regulariter ſtuprum leuiùs puniatur, vt ſuprà expoſui, pœna autem raptus ſit vltimum ſupplicium, infr. de raptu virg.l.vn.Sed Leo dicta Nou. bona addicit puellæ. At ſi eam in matrimonium duxerit, matrimonium non valet, ipſe autem regulari pœna ſtupri plectitur, niſi vel maiorem viginti ſex annis, vel à patre deſponſatam ſeu deſtinatam,ſiue in teſtamento nominatam vxorem duxerit: quod & in curatore obtinet, D. ad leg. Iul. de adulter. l. 7. Idem eſt, ſi pupillam filio ſuo deſponderit, D. de ritu nupt. l. libertum. 64. §.1.ſecus, ſi filiam ſuam pupillo ſuo deſpondeat,d.l.libertum. §. vltim.

Tit. XI. De mulieribus, quæ ſe propriis ſeruis iunxerunt.

MVlier cum ſeruo ſtuprum committens, aut 1
ſeruo alieno ſe iungit, aut ſuo. Prior caſus tractatus fuit ſupr. de ſenatuſconſ. Claudia. tollen. Poſteriori caſu hæc in præſentia ſtatuuntur. I. Mulier capite plectitur, id eſt, gladio punitur. II.Seruus crematur. III. Crimen publicum eſt,& à ſeruis quoque deferri poteſt, ita vt ſeruus, qui crimen detulerit,& probauerit,libertate donetur. IV. Filij ex ea coniunctione nati,omni dignitate carent,liberi tamen ſunt, vtpote ex libera muliere nati: ex bonis autem maternis nihil vllo modo accipere poſſunt. V. Mulieri ab inteſtato filij legitimi, vel alij ſecundum iuris ordinem ſuccedunt. VI. Quicquid ſtuprator, vel eius filij quoquo caſu in ſua ſubſtantia videntur habuiſſe,putà quia ille fuit manumiſſus,vnà cum mulieris bonis ad dictos ſucceſſores deuoluitur.

Tit. XII. Ad legem Iuliam de vi publica,ſeu priuata

I. 4.j.	*VII.* 12.
II. 7.	*VIII. in princ.* 12.
III. 4.ij.iij.	§.*iudicem*.9.
IV. 6.ij.iij.	*IX.* 11.
V. 6.j.	*X.* 4.iv.
VI. 12.j.	

ADulterium vel ſtuprum ſine vi commiſ- 1
ſum punitur lege Iulia de adulteriis: per vim admiſſum punitur lege Iulia de vi publica,D.hoc tit.l.3.§.præterea. & ad leg. Iul.de adulter.l.mariti. 29. §. vltim. Idcirco hic titulus rectè ſuperioribus cohæret, quamquàm aliis etiam caſibus vis committitur,vt ex ſequentibus apparebit.

¶ Vim publicam eſſe, quæ fit armis, vel à perſona 2
publica,vel in perſonam publicam, vel quæ violat ius publicum: priuatam verò, quæ fit ſine armis à perſona priuata in perſonam priuatam, ſine iuris publici violatione,iam docui in Epit.iuris,hoc eodem titulo.

¶ Huius tituli duæ ſunt partes ſpeciales, prima de 3
vi publica, ſecunda de vi priuata: quibus accedit tertia pars de his,quæ communiter ad vtramque vim pertinent.

¶ In prima parte quatuor caſus conſiderantur ſpe- 4
ctantes ad vim publicam. I. Cum ob debitum viri, vel ob munus publicum viro impoſitum, quod ſuſcipere recuſat,res vxoris pignori capiuntur, l. 1. Hæc publica vis eſt,quoniam à perſonis publicis fit, ſupr.de pignor. l.nominatori.11.& D.de mun.& hon. l.ſi quis. 9. & illicita ac punienda: quia res viri, non vxoris pignori capere oportebat. II. Si mulier rapta ſit, l. 3. Hæc eſt vis publica, quia violat ius publicum, D. ad leg. Iul. de vi public.l.5.§. vltim. Idem dicendum de puero rapto, D.eod. l.6. III. Si homo liber incluſus ſit, d. l. 3. Hæc ob eandem rationem vis publica eſt, d.l. 5. in princip. IV. Si quis Bucellarios, vel Iſauros, vel ſeruos armatos habeat, l. vltim. Hi ſunt, qui à Venetis vocantur *Braui*,vel *Sgheri*,à Gallis,*couppe-jarets*.Iſauros fuiſſe latrociniis infames conſtat ex Dione libr. 55. Ammiano Marcellino lib. 14. Strabone libr. 12. eorum mentio fit tamquàm latronum in l.penultim.ſupr. de feriis. Buccellariorum videtur eſſe eadem ratio, ſi Suidæ credimus,qui ſcribit Buccellarios eſſe Hellenogalatas, & Buccellariam regionem eſſe Gallogræciam. Græci autem interpretes lib. 60. Baſilicῶn ad hunc tit. buccellarios aiunt appellari à bucca, quod eſt panis, quia panem alicuius comedunt, vt apud eum morentur. Sed bucca eſt γνάθος, non ἄρτος, vt illi putant. Ego Suidæ aſſentior, Buccellarios eſſe Gallogræcos.

Quicumque

Digitized by Google

quicumque tales habuerint,centum libris auri multantur,& ſeueriſſimè puniuntur. Præſides quoque,qui eos punire neglexerint, dignitate & adminiſtratione priuantur,centum auri libris multantur, & vitæ ac ſalutis periculum ſubeont, & apparitorum primates bonis omnibus confiſcatis, capitali ſupplicio plectuntur, d. l. vltim.

5 ¶ In ſecunda tituli parte de vi priuata duæ quæſtio-
6 nes diſſoluuntur. ¶ Primù quæritur,quibus caſibus vis priuata committatur, vbi proponuntur tres caſus. I. Si creditor in poſſeſſionē fundi ad ſuum debitorem pertinentis per vim ingrediatur, l. 5. Idem eſt, ſi alias res debitoris occupet ſine iudicis auctoritate, D. ad leg. Iul. de vi priuat. l. vltim. Sed ſi ex pacto ob non ſolutam pecuniam in poſſeſſionem ingrediatur, vim facere non videtur,niſi repugnante debitore aperta vi vtatur: debet enim auctoritate præſidis adipiſci poſſeſſionem, ſupr.de pignor.l.3.quam non poteſt licitè accipere,niſi ex conuētione,vel iuſſu præſidis,ſup.dè pign.act.l.pen. §.1.I I.Si ſeruus alienus res noſtras rapiat,l.4.Nam priuata actio vi bonorum raptorum cōcurrit cum publica accuſatione ex lege Iulia de vi priuata, D.vi bonorum rapt.l.2.§.1.illa eſt in dominum noxalis, d.l.2.§.ex hac. & Inſtit.de noxalib. action.in prioc. hæc in ſeruum directa, d.l.4. vt in omnibus publicis criminibus accidit, D.de public.iudic.l.ſciendum. 9. & de accuſ. l. 5.l. hos accuſare. 12. §. pen. & vlt.l.ſi ſeruum. 17. I I I. Si quis hominibus coactis verberatus ſit, d.l. 4. verſ.ſed quoniam. vbi Fiſcinulus fortaſſe fuit idem ſeruus, qui res rapuit.Hoc caſu concurrunt lex Iulia de vi publica, D. ad leg. Iul. de vi public.l. qui dolo. 10. §. penultim.lex Iulia de vi priuata,D.ad leg.Iul.de vi priu.l.2.lex Cornelia de iniuriis,D.de iniur.l. 5. in princ. & Inſtit. eod. §.ſed & lex.& edictum prætoris de iniuriis, Inſtit.eod. §. in ſumma.

¶ Secundò quæritur, quæ pœna huic crimini irro-
7 getur.Regulariter infamia irrogatur, & tertia pars bonorum delinquentis confiſcatur, D.ad leg. Iul. de vi priuat.l.vlt.& Inſtit.de public.iudic.§. item lex Iulia de vi. quæ ad fiſcum tranſit cum ſuo onere, ita vt fiſcus pro tertia parte creditoribus damnati teneatur, l. 2. Serui autem grauiùs puniuntur, vt mox docebo, hoc enim obſeruatur in omnibus criminibus, vt ſerui ſeueriùs puniantur,quàm homines liberi, D.de pœnis. l.in ſeruorum. 10.in princ.l.capitalium. 28.§.vlt.

8 ¶ In tertia tituli parte declarantur quædam communiter ad vtramque vim pertinentia, tam publicam, quàm priuatam: hæc verò partim ad iudicem, partim
9 ad reum ſpectant. ¶ Iudici præſcribitur,vt facinoroſos legitimis pœnis afficiat:quod niſi fecerit, id eſt, ſi probatum crimen impunitate donauerit, aut molliùs puniuerit,infamia notatur, l. ſeruos. 8. §. iudicem.Interdum grauiùs punitur,vt expoſui ſupr.§.4.membr.4.

10 ¶ De reis tractantur tres ſpecies. ¶ Prima ſpecies
11 eſt cùm res per vim rapta eſt, hoc caſu rapiens, & qui ſciens rem raptam ſeruat,æquè puniuntur,l.penult.

12 ¶ Secunda ſpecies eſt, cùm per vim de poſſeſſione contentio fuit, qua de re duo traduntur. I. Si aliquem interimi contingat,is qui vim fecit,vltimo ſupplicio,id eſt, morte afficitur,nec poteſt à ſententia contra ſe lata appellare, l.6. I I. Qui poſſeſſionem tamquàm rei ſuæ ad ſe pertinere contendit, optionem habet, vtrùm interdicto poſſeſſionem recipere, an de vi criminaliter agere velit:ſed de vi accuſans,niſi crimen probet, pœnam talionis ſubibit, vt regulariter in omnibus criminibus accidit. Quod ſi vtroque remedio pretermiſſo, vim poſſidenti intulerit: hic ordo obſeruandus præſcribitur, vt primùm de poſſeſſione per interdictum vnde vi, poſtea de rei dominio per iudicium petitorium, tandem de crimine ex lege Iulia de vi quæratur. nam pœnæ definitio ex eo pendebit, quòd is, qui vim fecit, rei dominus eſt, vel non eſt: quia ſi non ſit dominus, omnibus bonis confiſcatis deportatur, l. 7. in cuius fine addebatur, ſi is dominus ſit, dimidiam partem rerum,de quibus litigatum eſt, confiſcari,vt legere eſt in C. Th. hoc titul. l. 3. Sed hæc poſtrema verba à Triboniano detracta ſunt: quoniam hodie poſſeſſionem vi occupatam reſtituit ei qui poſſidebat, & rerum illarum dominium in ſolidum amittit, ſupr. vnde vi.l.7.id eſt, res illæ omnino confiſcantur, vt Cuiacius interpretatur: ſicut enim olim dimidia pars domino adempta confiſcabatur, ita aucta pœna probabile videtur totam rem, quæ domino aufertur, confiſcari. Mihi tamen hæc interpretatio non placet, ac verius puto dominium ad eum pertinere, qui vim paſſus eſt. Moueor,quia dicta l.7.nulla fit mentio confiſcationis, quemadmodum nec in §. 1. Inſtitut. de vi bon. rapt. vbi illius legis ſententia refertur. Præterea quo bono reſtitueretur poſſeſſio aduerſario, vt dicitur in ead. l. 7. ſi res ad fiſcum pertineret? Denique vt non dominus reddit poſſeſſionem & æſtimationem poſſeſſori:ita dominus reſtituit poſſeſſionem & dominium, vt verba legis perſpicuè (ni fallor) oſtendunt. Argumentum autem, quod Cuiacius ſumit ex iure abrogato,nullam conſequentiæ vim habet.

¶Tertia ſpecies eſt,cùm ſeruus vim fecit.Hìc diſtin- 13
guitur vtrùm inſcio domino, an iuſſu domini fecerit. Priori caſu ſeruus vltimo ſupplicio afficitur,l.ſeruos. 8. in princ.id eſt, morte, D.de pœn.l.vltimum.21. Poſteriori caſu ſeruus damnatur in metallum: ac dominus, ſi honeſtus ſit,infamia notatur, d.l. ſeruos. verſ. quòd ſi.ſi vilis,aut infamis,legitimæ pœnæ ſubiicitur,d.l.ſeruos.verſ. viles.vt putà tertiæ partis bonorum confiſcationem patitur ob vim priuatam, vel omnibus bonis confiſcatis deportatur ob vim publicam,vel capite punitur ob perſonam liberam raptam, Inſtitut. de public. iudic.§.item lex Iulia de vi. Quòd ſi per vim virgo aut mulier rapta ſit,omnimodò eſt pœna capitalis,vt titulo ſequenti demonſtrabitur.

Tit. XIII. De raptu virginum, vel viduarum, vel ſanctimonialium.

Princ.j.ij.
§.primo.iij.
§.nec ſit.vj.
§ pœnas.iv.
§.pen.v.
§.vlt.pen.

LEx vnic.hoc titulo(quæ ex parte repetitur 1
ſupr. de epiſcop. & cleric. l. raptores.54.) abrogat priores leges de raptu loquentes, §.vlt. & ſiue mulier conſentiens ſiue inuita rapiatur(conſenſu enim mulieris à raptoris fraude & inſidiis procedere præſumitur)ſequētes pœnas imponit: (quamquàm iure canonico non dicitur raptus, ſi mulier conſentiat, etiamſi parentes reluctentur,extr.de raptorib.cap.penult.) I. Raptor, & eius in ipſo raptu comites & adiutores poſſunt in flagranti crimine deprehenſi interfici à mulieris parente, vel conſanguineo, vel tutore, vel curatore, vel patrono, vel domino,in prioc.& d.l.raptores.in princ. I I.Idem, ſi quoquo modo aufugerint, vltimo ſupplicio per loci,in quo inuenti fuerint,iudicem afficiuntur, denegata appellandi licentia,in princ.& d.l.raptores. in princ. I I I. Eorum bona, ſi ingenua rapta ſit, (nam in ancilla aut libertina rapta hæc pœna ceſſat) mulieri attribuuntur, §. 1. ſi monaſtria, monaſterio addicuntur: ſi aſcetria, aſceterio adiudicantur: ſi diaconiſſa, eccleſiæ, cui ſeruiit adſcribuntur: ita vt vſusfructus ad ipſam monaſtriam, ſiue aſcetriam, ſiue diaconiſſam,

quamdiu viuit,pertineat,d.l.raptores .§.bona. I V. Qui criminis participes ſunt,vt conſcij, miniſtri, ſuſceptores, opem ferentes, non comitati raptorem in ipſo raptu, tantùm capitali pœna plectuntur, bonis non ademptis,§.pœnas. V. Serui, qui miniſterium crimini præbuerunt,cremantur, §.pen. V I. Matrimonium inter raptorem & raptam omnino prohibetur, §.nec ſit. ſed iure canonico permittitur,extr.de raptorib.c.vlt.

Tit. X I V. De emendatione ſeruorum.

TRanſit conditor Codicis à vi ad homicidium: quia cùm vis alicui infertur, ſæpe inde oriuntur homicidia,ſupr.ad leg. Iul. de vi.l.6.Hoc crimen regulariter punitur lege Cornelia,de qua dicetur infr.tit.16. ſed cùm dominus ſeruũ ſuum occidit,ex conſtitutionibus punitur,nõ lege Cornelia, quia dominus in ſeruos ius habebat vitæ & necis,D.de his qui ſui vel alien.iur. ſunt.l.1.§.1.& 2.& Inſtit.eod.§.1.& 2.Sed quemadmodum lex Cornelia dolum requirit,nec ordinariam pœnam irrogat ei qui culpa occidit,D.ad leg.Corne.de ſicar.l.7.ita etiam hoc caſu conſtitutiones tantùm dolum puniunt,cùm eiuſmodi eſt factum domini,vt voluntas occidendi appareat,veluti ſi gladio percuſſerit, vel ſuſpendi,aut præcipitari iuſſerit:ſecus eſt,ſi virgis cæciderit,aut cuſtodiæ cauſa(vt pater Eutyphronis fecit apud Platonem in Eutyphrone)in vincula coniecerit,l.vnic. vbi reprobatur dierum diſtinctio, intra quos ſeruus mortuus eſt, tradita in lege Moſis Exod. cap. 21. eſt enim lex iudicialis, non moralis, proinde Chriſtianos non adſtringit. Ergo domini in ſeruos hodie tantùm moderatam coërcitionem habent, D. de his qui ſui vel alien.iur.ſunt,d.l.1.§.pen.& vlt.& Inſtit.eod.§.pen. & vlt. Grauia igitur crimina committentes non poſſunt competenti pœna afficere, ſed eos apud competentes iudices accuſare debent,D.de accuſ.l.5.& ad leg. Cornel.de ſicar.l.circumcidere.11.§.vlt.

Tit. X V. De emendatione propinquorum.

QVæ de domino dicta ſunt,eadem in patre obtinent: qui olim in liberos habuit ius vitæ & necis,ſupr.de pat.poteſt.l.vlt. & D. de ſuis & egit. l. in ſuis. 11. hodie tantùm habet moderatam emendationem,ſupr.de pat.poteſt.l.4.& D.ad leg.Cornel.de ſicar.l.2.& de leg. Pompe. de parricid. l. 5. Hæc modica emendatio etiam aliis propinquis ſenioribus in corrigendis adoleſcentibus tribuitur, vt iure patrio corrigant eorum errata,l.vn.Ceterùm ſi atrocitas facti domeſticam diſciplinam excedat,iudicum notioni ſeruari debet, & reus vel à patre accuſari poterit, D. ad leg.Cornel.de ſicar.d.l.2.vel à propinquis.verſ.vlt.

Tit. X V I. Ad legem Corneliam de ſicariis.

I. 2.iv.	*V I. 2.j.*
I I. 2.iv.	*V I I. 2.iij iv.*
I I I. 2.iv.	*V I I I. 2.ij.4.*
I V. 2.iv.	*I X. 3.*
V. 2.iv.	

1 IN hoc titulo deciduntur tres quæſtiones.
2 ¶ Primò quæritur,quibus caſibus irrogetur pœna per legem Corneliam.Hîc cõſiderantur quatuor circumſtãtiæ. I.Ætas delinquẽtis: vbi traditur,etiam minorem vigintiquinque annis hac lege puniri,l.6.quoniam impunitas delicti propter ætatem non conceditur,dummodò delinquens ea ætate ſit, in qua crimen, quod intenditur, cadere poteſt, infr.de pen.l. 7. & ſupr. ſi aduerſ. del.l.1.& 2.fieri tantùm poteſt,vt interdum propter ætatẽ pœna mitigetur, D.de minorib.l.auxilium.37.§.1. II. Ætas,non eius, in quem crimen commiſſum eſt.Nihil autem refert, quacumque ætate ſit,putà ſi ſit infans, l.pen. I I I. Factum. Lex punit eum, qui hominem occidit:cuiúſve dolo id factũ eſt,& eum qui cum telo ambulauit hominis occidendi cauſa,l.7.Alia facta, quæ in hanc legem veniunt, referuntur D.hoc tit.& Inſtit.de publ.iudic. §. item lex Cornelia de ſicariis.quæ tãtùm lectione egent,non interpretatione.IV.Cauſa faciendi.Hac lege punitur dolus,d.l.7.nõ culpa,ne quidẽ lata, D.eo.l.7.multò minus caſus fortuitus, dummodò reus probet animum occidendi abfuiſſe,l.1.& l.5.Is quoque non tenetur,qui latronem vel alium aggredientem,ſui defendendi gratia interemit,l 2.3.4.Qui tamen his defenſionibus vtitur, veniam à principe debet impetrare, ne tamquam homicida puniatur:quod indicatur d.l.5.illis verbis,*ſecundum id,quod adnotatione noſtra comprehenſum eſt.* & apertiùs ſtatuitur Nouel. Valentiniani de homicidio caſu facto.

¶ Secundò quæritur, quomodò veritas inquiratur. 3
Vnus hîc modus proponitur,per quæſtionem de ſeruis habendam:vbi traditur,ad inſidias inter virum & vxorem factas detegendas, quæſtionem haberi de omnibus ſeruis,tam viri,quàm vxoris,qui criminis tempore domi fuerunt,l.vlt.

¶ Tertiò quæritur,quæ ſit huius legis pœna.Reſpon- 4
detur eſſe ſupplicium capitale,l.pen.id eſt,mortem, Inſtitut. de public. iud. §. item lex Cornelia de ſicariis. Hæc pœna non eſt ex ipſa lege, ſed potiùs ex conſtitutionibus ad eam factis: nam lex pœnam deportationis cum omnium bonorum confiſcatione irrogabat: quæ pœna in ſolis perſonis honeſtiori loco poſitis retenta eſt: humiliores enim capite puniuntur, D. hoc tit. l.3.§.vltim.

Tit. X V I I. De his,qui parentes, vel liberos occiderunt.

PArricidij verbum accipitur tribus modis, I. Late pro quocumque homicidio,vt in lege Numæ relata à Feſto in verbo *Parricidiũ.* I I. Anguſtè, vt coanguſtetur ad parentes, & liberos, & fratres vel ſorores, & patruum, amitam auunculum, materteram, & conſobrinum, conſobrinam, & coniugem, & generum, nurum, ſocerum,ſocrum, vitricum, nouercam, priuignum,priuignam,& ſponſum,ſponſam, & ſponſi, ſponſæ parentes aut liberos, & patronum,patronam, D. de leg. Pomp. de parricid. l. 1. vbi quædam perſonæ ex his, quos modò numeraui,tacitè continentur, vt matertera, ſocer,nouerca,D.eod.l.3.§.1.verba autem illa, *patruelem, matruelem,* aut ſunt delenda, quod mihi planè videtur; aut ita accipienda, vt explicent præcedentia verba *fratrem,ſororem,* vt frater vel ſoror patruelis dicatur,qui quæve ex eodem patre ortum ducit: matruelis, ex eadem matre. Sed cur non potiùs Iuriſconſultus conſanguineos & vterinos vſitatis vocabulis appellaſſet? Itaque ea verba delenda puto, quæ nec in Baſilicis extant. Nam ſi patruelem accipiamus, vt aliàs pro eo, qui patrui filius eſt, non ſuo loco recenſebitur, & difficultas manebit, quomodò matruelis accipiatur: nouum eſt enim vocabulum quod alibi (vt opinor) non reperitur, nec dicere poſſumus matrueles eſſe filios materteræ, quia mox in contextu ponuntur conſo

tur conſo

tur conſobrinorum vocabulo receptiſſimo. I I I. Anguſtiſſimè, vt coarctetur ad eas tantùm perſonas, quæ parentum & liberorum locum inter ſe obtinent, vt patrem, matrem, auum, filium, filiam, nepotem, neptem, ſocerum, generum, nurum, vitricum, nouercam, priuignum, priuignam. Hoc parricidium punitur more maiorum, ita vt reus (id eſt, qui hoc crimen commiſit, cuiúſve dolo factum eſt vt committeretur, & criminis conſcius) virgis cæſus in culleo cum cane & gallo gallinaceo, & vipera & ſimia, prout regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur, vel beſtiis obiiciatur. Ceteri autem parricidæ pœna legis Corneliæ de ſicariis plectuntur, l. vnic. & D. de leg. Pompe. de parric. l. pen. in princ. & §. 1. & Inſtit. de public. iudic. §. alia.

Tit. XVIII. De maleficiis, & mathematicis, & ceteris ſimilibus.

I. 2. j.	*VI. 2 ij.*
II. 3.	*VII. 2. ij. 3. 4. j. ij. iij. iv.*
III. 2. iij. 4. j. 5. ij.	*VIII. 5. j.*
IV. 2. ij.	*IX. 5. ij.*
V. 2. ij. 3. 4. p. j. ij. iij. 5 ij.	

1 HVius tituli tres ſunt ſpeciales partes, prima de maleficiis, ſecunda de mathematicis, tertia de ceteris ſimilibus impoſtoribus: quibus ſpecialibus partibus accedit quarta generalis, quædam communia declarans.

2 ¶ In prima parte malefici dicuntur, qui in §. item lex Cornelia de ſicariis. in fin. Inſtit. de publ. iud. & in lege Cornelia appellantur venefici. Tales ſunt I. Qui veneno aliquem necarunt, quod eſt peiùs quàm gladio occidere, l. 1. & qui venenum hominis necandi cauſa fecerunt, vel vendiderunt, vel habuerunt, D. ad leg. Cornel. de ſicar. l. 3. II. Magi, qui incantationibus, & (vt loquitur Imperator in d. §. item lex Cornelia de ſicaris.) ſuſurris magicis in hominum perniciem vtuntur. Hi damnantur, ſi contra ſalutem hominum, vel pudicitiam, vel agriculturam aliquid moliantur, non item ſi proſint, veluti ſi faciant ne ſegetes corrumpantur, l. 4. 5. 6. 7. Sed rectiùs Leo Imperator, Nou. conſt. 65. omnes magorum incantationes in quemcumq; finem adhibitas condemnat, pœna mortis irrogata. Idcirco poſterior pars dictæ l. 4. quę eſt in verſ. nullis. tamquàm meritò à Leone correcta, in Baſilicis prætermiſſa eſt. III. Sacerdotes, qui illicita & prohibita ſacra faciunt, l. 9. & D. ad leg. Cornel. de ſicar. l. ex ſenatuſconſulto. 13. de quib. dictum fuit etiam ſupr. lib. 1. tit. 11. Hieronymus in cap. 2. Daniel. *Malefici*, inquit, *qui ſanguine vtuntur & victimis, & ſæpe contingunt corpora mortuorum: conſuetudo autem & ſermo communis magos pro maleficis*
3 *accipit*. ¶ In ſecunda parte mathematicorum appellatione ſignificantur, non qui geometriam, l. 2. aut alias mathematicas diſciplinas colunt, ſed qui ſuas impoſturas hoc vocabulo tegunt: & ita ſe habent ad veros mathematicos, vt ſophiſtæ ad philoſophos, circúforanei ad medicos, rabulæ ad aduocatos, hæretici ad theologos. Mathematicos, genethliacos, & Chaldæos pro eodem accipit Hieronymus dicto loco, quemadmodum planetarij & mathematici pro eodem accipiuntur xxvj. q. 2. c. illos. 8. ſed in l. 5. mathematici à Chaldæis diſtinguuntur: quare puto Chaldæos vocari, qui ex natiuitatibus & ſiderum adſpectu futura prædicunt: mathematicos, qui aliarum mathematicæ philoſophiæ partium prætextu vaticinantur, vt geomantæ, chiromanthæ, phyſiognomi, qui ex terra, manuum, & vltus inſpectione futura prædicunt. Horum omnium artes damnantur, l. 2. l. 5. & l. 7. & xxvj. q. 2. d. c. illos. etiamſi ex bono zelo fiant, extr. de ſortileg. cap. 2.

¶ Tertia pars eſt de ceteris ſimilibus impoſtoribus, 4
qui appellantur vates, l. 5. quo vocabulo continentur, qui diuinandi ſeu vaticinandi artem profitentur, Plaut. in Milit. actu 3. ſce. 3.

Bonus vates poteras eſſe: nam quæ ſunt futura, dicis.

Tales ſunt I. Haruſpices, l. 3. 5. 7. qui harugis inſpectis diuinant. Donatus in phorm. act. 4. ſce. 4. *Haruſpex ab haruga nominatur: nam haruga dicitur hoſtia ab hara, in qua concluditur & ſeruatur: hara autem eſt, in qua pecora includuntur.* Feſtus, *Haruga dicebatur hoſtia, cuius adhærentia inſpiciebantur exta.* II. Harioli, l. 5. & 7. Donatus dicto loco, *Hariolus eſt, qui diuina mente vaticinatur, dictus hariolus quaſi fariolus à fatis, & à fando. H enim pro F, & item F pro H in multis locutionibus mutabantur: an ab halando? nam halitu ſoleat excludere velut mortalem animam, vt diuinam recipiant.* III. Augures, l. 5. & 7. qui ex auium volatu, cantu, paſtu futura prædicunt. IV. Somniorum interpretes, l. 7. quos *ὀνειροπόλους* vocat Homerus Iliad. 1.

¶ In vltima tituli parte de pœna, quæ ob dicta cri- 5
mina irrogatur, tria traduntur, I. Æquè puniendi ſunt, qui artes prohibitas docent, & qui diſcunt, l. penultim. II. Non ſolùm impoſtores prædicti gladio puniuntur, l. 5. ex lege Cornelia de ſicariis, D. ad leg. Cornel. de ſicar. l. 3. & Inſtitut. de public. iudic. §. item lex Cornelia de ſicariis. ſed etiam qui eorum opera vtuntur, d. l. 5. & qui eos occultant, vel clam occidunt, l. vlt. Præterea omnibus amicitia cum haruſpice vel ſacerdote interdicitur: adeo vt ſacerdos, qui ad alterius domum venit, cremetur: is verò, qui eum aduocauit, bonis omnibus confiſcatis deportetur, l. 3.

Tit. XIX. De ſepulchro violato.

I. 3 j.	*§. huic autem. 1. 3. iij.*
II. 3. ij. 4. vj.	*V. 1. 3. ij. 4 iv.*
III. 4. viij.	*VI. 3. iv. 4. 2 ij.*
IV. in princ. 3. ij. 4. v.	

CRimen ſepulchri violati & ſacrilegio 1
proximum eſt, l. 5. & maleficio, de quo ſuperiori titulo dictum fuit: ſi quidem malefici (vt ait Hieronymus loco ſuprà citato) mortuorum corpora contingere ſolent, quod in crimen ſepulchri violati incidit, l. 4. §. huic autem.

¶ De hoc crimine duæ quæſtiones diſſoluuntur. 2

¶ Primò quæritur, quibus modis ſepulchrum viola- 3
ri dicatur. Quatuor modi hoc titulo proponuntur. I. Contrectatione rei religioſæ, emptoris & venditionis cauſa, l. 1. II. Demolitione ſepulchrorum, & detractione lapidum, columnarum, vel cuiuſuis materiæ, ſiue ędificandi, ſiue vendendi gratia fiat, l. 2. l. 4. in princ. & l. 5. III. Contrectatione corporum ſepultorum, ſeu reliquiarum, d. l. 4. §. huic autem. IV. Impedita defuncti ſepultura prætextu debiti, l. vlt.

¶ Secundò quæritur, quæ ſit pœna ſepulchri viola- 4
ti. Sciendum eſt plura eſſe iudicia de hoc crimine, proinde plures pœnas. I. Datur actio priuata in id quod intereſt, D. eod. l. 3. §. qui de ſepulchri. & §§. ſeqq. & l. de ſepulchro. 9. II. Actio popularis in centum aureos; vel ob ſepulchrum inhabitatum, ædificiumve non ſepulchri cauſa factum, in ducentos aureos, d. l. 3. in princ. III. Accuſatio ex lege Iulia de vi publica, D. eod. l. ſepulchri violati crimen. 8. IV. Ex conſtitutionib. irrogatur pœna ſacrilegij, l. 5. V. Ex conſtitutionibus infligitur pœna decem librarum auri fiſco inferendarum,

l.4. VI. Ob corpora extracta, vel oſſa eruta, humiliores vltimo ſupplicio afficiuntur, honeſtiores in inſulam deportantur: ex aliis cauſis, quibus ſepulchrum violatur, humiliores damnantur in metallum, honeſtiores relegantur, D.eod.l.vlt. Seruus quoque, ſi inſcio domino ſepulchrum demolitus eſt, in metallum damnatur; ſi iuſſu domini fecit, relegatur, & eius ædificiũ in quod oſſa detracta de ſepulchro trãſlata ſunt, confiſcatur, l.2. VII. Facta per quæ prætextu debiti ſepultura impedita eſt, vt cõfeſſiones, fideiuſſiones, pignora non tenent, ſed omnia in priſtinum ſtatum reuocantur: & qui hac ratione ſepulturam impediuit, quinquaginta libris auri multatur: ad quas ſoluendas ſi idoneus non ſit, corpore pœnas luet, l. vlt. VIII. Iudices hoc crimen vindicare negligentes, viginti libras auri ſacris largitionibus inferunt, l.3.

Tit. XX. Ad legem Fabiam de plagiariis.

I.3.j.10.j.ij.	*IX.3.ij.*
II.3.ij.11.iij.	*X.4.*
III.10.j.ij.iij.	*XI.7.j.*
IV.10.iv.	*XII.11.iv.*
V.7.ij.10.iv.	*XIII.10.j.*
VI.5.6.j.	*XIV.6.ij.*
VII.7.j.	*XV.7.j.*
VIII.6.ij.10.iv.	*XVI.9.ij.iij.*

1 SEquitur crimen plagij: de quo tria declarantur, videlicet quomodò committatur, qui ſint eius effectus, & quæ actiones cum
2 accuſatione plagij concurrant. ¶ Quod ad primum attinet, conſiderantur ſeruus alienus, ſeruus proprius, & homo liber, in quibus interdum admitti-
3 tur plagium, interdum non admittitur. ¶ In ſeruo alieno plagium admittitur, I. Si ſeruus ſit ſolicitatus & exportatus, l. 1. II. Si fugitiuus ſit ſuſceptus, & occulta-
4 tus, l.cum qui.9.& in fugam datus, l.2. ¶ Non committitur autem ab eo, qui plagio abductũ emit bona fide, l.comparantem.10.quia non eſt plagium ſine dolo, D.
5 eod.l.3.in princ. ¶ In ſeruo proprio plagium committitur, ſi dominus ſeruum, qui in fuga eſt, vendat, vel alitet alienet, l. 6.in princ. (quod ius ſenatuſconſulto introductum eſt, D.eod.l.2.§.vlt.) niſi coheredes vel ſocij in rerum communium diuiſione de fugitiuo ſeruo li-
6 citationem faciãt, d.l.6.verſ.exceptis. ¶ Non committitur, I. Si venditio conferatur in tempus, quo fugitiuus deprehenſus fuerit: ſiue alicui mandetur vt requirat, & deprehenſum vendat, d.l.2. §.1. ſiue vt requirat, & cùm deprehenderit, emptum habeat, d. l. 6. verſ.ita d.l. 2.§. pen. II. Si is qui ſeruum ſuppreſſiſſe ſeu celaſſe dicitur, dominum ſe eſſe oſtendat, l.præſes. 8. aut iuſta ratione ductũ exiſtimaſſe eum ſeruum, vel filium ſuum eſſe, non autem criminis vitandi cauſa hoc aſſerat, l.plagij. 14. ſola enim dominij allegatio à plagij pœna non
7 liberat, D.eod.l.5. ¶ In libero homine plagium admittitur, I. Si quis ſciens eum aſportet, l.7.ſeu vendat, l.pen. vel donet, vel in dotem det, vel emat, vel in dotem accipiat, D.eod.l.4. quamquam hac ratione ſtatus hominis liberi non mutatur, l.abducti. 11. II. Si homo liber ſupprimatur & celetur, vel vinctus habeatur. l. 5.& D.
8 eod.l.pen. §. vlt. ¶ Iam declarandi ſunt effectus plagij. Dictum eſt, plagio non mutari ſtatum hominis liberi abducti: nunc de pœna plagij dicamus: de qua duæ
9 quæſtiones deciduntur. ¶ Primò quæritur, quæ ſit pœna. Tria iura hîc ſunt diſtinguenda. I. Ex lege Fabia erat pœna pecuniaria: ſed hæc pœna in deſuetudinem abiit, D. eod.l vlt. II. Iure nouo plagiarij extra ordinem coercentur, & plerumque in metallum damnantur, l.vlt.in princ. (vbi ex C.Th.leg. *tenebantur*, non *teneantur*), & D.eod. l. vlt. Hanc pœnam puto ſignificari in l. 7. vbi dicitur irrogari pœna capitalis. III. Iure nouiſſimo ſerui & libertini beſtiis ſubiiciuntur, ingenui gladio plectuntur, l.vlt.in princ. ¶ Secundò quæritur, 10
quæ neceſſaria ſint ad hoc, vt plagij pœna quis afficiatur. Quatuor requiruntur. I. Accuſatio, l.3. quæ quidem publica eſt, l.plagij.13. II. Inſcriptio, d.l. 3. III. Condemnatio, d. l. 3. IV. Competentia iudicis, vt purà in vrbe de hoc crimine cognoſcit præfectus vrbi, Vlpianus apud Ruſinum tit.14. vt & de aliis criminibus, D. de offic.præf.vrb.l.1. in prin.in prouinciis præſides, l.4. l.5.l. præſes.8. non procurator Cæſaris, niſi vice præſidis fungatur, d.l.4. Vlpianus apud Ruſinum dicto titulo. 14.

¶ Supereſt, vt alia iuris remedia cum accuſatione 11
plagij concurrentia proponam. Hæc autem ſunt: I. Rei vindicatio, l. 1. II. Accuſatio de vi, aut raptu, d. l. 1. III. Actio ſerui corrupti, l. 2. IV. Actio furti, l.ſi quis ſeruum.12.

Tit. XXI. Ad legem Viſelliam.

VT lex Fabia perſonas ingenuorum, ita 1
lex Viſellia eorum dignitatem tuetur, ne eorum ordinem libertini polluant gerentes ſe pro ingenuis, & vſurpantes honores ſolis ingenuis debitos.

¶ De his libertinis traduntur quatuor regulæ. I. Pa- 2
tronus ab eis operas petere poteſt. II. Poſſunt criminaliter accuſari ex lege Viſellia. III. Si in curiam irrepſerint quaſi ingenui, eiiciuntur è curia, & notantur infamia, & multantur pecunia. IV. Munera in patroni patria ſubeunt tamquàm liberti.

¶ Adduntur duæ exceptiones. I. Niſi libertus ius au- 3
reorum anulorum à principe impetrauit: tunc enim, etſi non ſtatum, tamen imaginem ingenuitatis obtinet, & ad honores ingenuorum admittitur. II. Niſi natalibus ſit à principe reſtitutus: tunc enim etiam ſtatum ingenuitatis obtinet, h. l. & infr. quan.ciu.act. crim.præiud.l.vnic. verſ. & cùm libertus. & ſi ſeru. aut libert.ad decur.adſpit.l.1.& ſupr. de iur. aur. anul. l. 2. Addit Cuiac.ex Sueton.in Claudio, cap. 24. exceptionem. III. Niſi libertus ab ingenuo ſit adoptatus. Sed hanc exceptionem nec verba Suetonij probant, nec admittendum puto: quoniam libertus ab extraneo adoptari non poteſt, D.de adopt.l.ſi paterfamilias.15.§.vlt. quod ſi à patrono adoptetur, id eſt, ſi ex reſcripto principis arrogetur, libertinus manet, D.eod.l.vlt.

Tit. XXII. Ad legem Corneliam de falſis.

I.3.iij.13.ij.16.ij.	*XVI.4.13.j.*
II.4.7.j.	*XVII.3.j.4.6.j.11.iij.14.iv.*
III.3.j.ita	*XVIII.14.ij.*
IV.3.j.ij.14.vj.	*XIX.5.j.*
V.4.5.ij.	*XX.14.v.*
VI.8.3.j.7.ij.	*XXI.11.ij.*
VII.14.j.	*XXII.in princ.11.j.*
VIII.3.j.14.ij.	*§.j.9.*
IX.3.j.4.14.iij.	*§.ſed inter.15.j.*
X.3.iij.6.j.	*§.nec vlla.15.ij.*
XI.4.6.ij.7.j.	*§.pen.16.j.*
XII.14.iv.	*§.vlt.16.ij.*
XIII.3.j.	*XXIII.3.j.4.10.*
XIV.3.iv.	*XXIV.3.j.4.*
XV.3.j.	

Superiori

1 SVperiori titulo punitum eſt lege Viſellia
falſum in ſtatu perſonæ commiſſum: hoc
autem titulo punitur lege Cornelia fal-
ſum in ſcripturis, & in ſubiecto partu ad-
miſſum.

2 ¶ Huius tractatus capita ſunt nouem. ¶ Primum
3 caput eſt de facto, quo quis in falſi pœnam incidit:
quodquidem eſt multiplex. I. Si quis teſtamentum,
vel codicillos, aliúdve inſtrumentum ſeu ſcripturam
ſalſam fecerit, ſigoauerit, recitauerit, ſubiecerit, l. 3. l. 6.
l. ſi falſos. 8. l. ſi docueris. 9. l. qui veluti. 13. l. ſicut. 17. l.
pen. l. vlt. & Inſt. de publ. iudic. §. item lex Cornelia de
falſis. Quid ergo, ſi creditore & debitore conſentienti-
bus inſtrumenti ſeu chirographi dies repetatur ſeu
præferatur, (Galli antidatam vocant) veluti ſi hodie
ſcripto inſtrumento apponantur Kalendæ ſuperioris
menſis, quaſi tunc cóſcriptum fuerit? Inter ipſos con-
ſentientes non dicitur falſitas, D. de fi. inſtrumen. l. 3.
ſed ſimulatio, vt & ceteris caſib. quib. aliud eſt actum,
aliud partium conſenſu ſcriptum, ſupr. plus vale. quod
ag. to. tit. ſed ſi io tertij preiudicium id fiat, falſi accu-
ſationi locus eſt, D. h. t. l. ſi à debitore. 28. Finge duos
eſſe creditores hypothecarios Titij, Seium & Mæ-
uium: quorum ille Kalendis Martiis, hic Kalendis Sep-
tembris eodem anno pecuniam crediderit: ſed contra-
ctui Mæuij adiectam eſſe dolo malo diem Kalédarum
Ianuarij: accuſatio falſi Seio competit. Sed etſi Sem-
pronius diei ſcriptura deceptus pignus à Mæuio quaſi
antiquiore creditore emerit, rectè falſi accuſationem
inſtituet, l. ſi creditor. 15. vbi dicitur creditorem noo
officere emptori, ſed ſe criminis accuſationi facere ob-
noxium, id eſt, nó obſtringere innocentem emptorem
falſi crimine, eò quòd falſo inſtrumento emptor per
errorem vritur, arg. l. 4. ſed ab eo poſſe accuſari, quia
dolo malo eum decepit. II. Si quis falſo reſcripto
ſciens, non ab alio deceptus vtatur, d. l. 4. III. Si falſum
partum ſupponat, l. 1. l. cum ſuppoſiti. 10. IV. Si teſta-
mentum vel codicillos amoueat ſeu celet, l. 3. l. cum
qui. 14. cum ſim. Alia facta petenda ſunt ex titulis ſe-
4 quentibus, & ex D. hoc tit. ¶ Secundo capite declara-
tur, quæ iudicia de falſo reddantur. Vbi notatur, de fal-
ſo tam ciuiliter, quàm criminaliter agi poſſe, l. 2. l. 5. l.
ſi docueris. 9. l. ſi lis. 11. l. de fide. 16. l. ſicut. 17. l. pen. & l.
vlt. & infr. quan. ciui. act. crim. præiud. l. vo. verſ. & ſup-
preſſo. & D. de tabul. exhib. l. 3. §. ſi quis dolo. nam ciui-
le iudicium priuata vtilitas, criminale vigor publicæ
diſciplinæ poſtulat, arg. l. locatio. 9. §. quod illicitè, D. de
5 publican. ¶ Tertio capite quæritur, qui de falſo con-
queri poſſint: vbi dantur duæ regulæ. I. Mulier, ſi res
ad eam pertineat, cauere debet, ne temerè & per ca-
lumniam accuſet: ſi verò ad eam non pertineat, quam-
uis aliquando pertinuerit, tamen ſi pertinere, putà ob
alienata prædia, deſierit, accuſare nequit, l. etſi. 19. II.
Filius contra matrem de falſo ciuiliter agere poteſt,
non criminaliter, quemadmodum nullum aliud capi-
tale crimen contra eam intendere poteſt, l. 5. & D. de
accuſat. l. hi tamen. 11. §. 1. Adde III. Regulam, Suppo-
ſiti partus non omnes accuſare poſſunt, ſed ſoli paren-
tes; aut hi, ad quos ea res pertinet, D. h. t. l. lege Corne-
6 lia teſtamentaria. 30. §. 1. ¶ Quarto capite de foro ſeu
iudice competenti dantur duæ regulæ. I. Falſi iudex
competens eſt rector prouinciæ, ſiue ciuiliter agatur,
ſiue crimioaliter, l. cùm ſuppoſiti. 10. & l. ſicut. 17. II. Iu-
dex pedaneus de falſo non criminaliter, ſed ciuiliter
7 cognoſcere poteſt, l. ſi lis. 11. ¶ Quinto capite de effe-
ctu inſtitutæ accuſationis duo traduntur. I. Si debitor
morandæ ſolutionis gratia dicat falſum eſſe inſtru-
mentum, ex quo conuentus eſt, nihilominùs ſoluere
cogitur, ſalua criminis accuſatione, l. 2. Sed ſi tempeſti-
uè hoc crimen obiiciat, ſi quidem per modum exce-
ptionis in iudicio ciuili, quo conoentus eſt, iudex de
fide inſtrumenti priùs inquiret, quàm ſententiam
definitiuam proferat, aut eum ſoluere cogat, d. l. ſi lis.
Si verò criminaliter, iudicium ciuile ſuſpendetur, do-
nec criminale finem accipiat, ſupr. de ordi. iudic. l. vlt.
& ad leg. Iul. de adulter. l. adulterij. 33. verſ. cùm & ior-
gia. II. Qui falſum teſtamentum dixit, nec obtinuit:
id perdit, quod ſibi in eo teſtamento relictum fuit, l. 6.
& ſupr. de his quib. vt indig. l. 2. & D. eod. l. 5. §. 1. & §. ei
qui. Videlicet ſi vſque ad ſententiam perſeuerauerit,
nec antea deſtiterit ab accuſatione, ſup. eod. l. 2. ¶ Sex 8
to capite de probatione tres quæſtiones deciduntur.
¶ Primò quæritur, vtrùm probatio ab accuſatore, an à 9
reo requiratur. Reſpondetur, hoc onus vtrique iniun-
gi, l. vbi. 22. §. 1. ¶ Secundò quæritur, qualis probatio 10
requiratur. Reſpondetur, in iudicio criminali acerri-
mam fieri inquiſitionem, d. l. vbi. in princ. ita vt proba-
tiones certiſſimæ afferantur, ſupr. de probat. l. vlt. in ci-
uili autem iudicio leuiorem inquiſitionem admitti, l.
pen. ¶ Tertiò quæritur, quomodò falſum probetur. 11
Hîc tria traduntur. I. Veritas inquiritur argumentis,
teſtibus, ſcripturarum collatione, & aliis veſtigiis ve-
ritatis, d. l. vbi in princ. II. Quæſtio habetur etiam de
decurionibus, l. ſi quis. 21. III. Iudex certis indiciis
motus iubere debet, vt exhibeantur perſonæ, quæ ſunt
per tormenta interrogandæ, vt veritas appareat, l. ſicut.
17. & infr. de quæſtionib. l. milites. 8. §. 1. ¶ Septimo 12
capite proponuntur exceptiones, quibus reus ſe tueri
poteſt, vel non. Hæ ſunt partim dilatoriæ, partim
peremptoriæ.

¶ Dilatoriæ duæ ſunt. I. Si procuratorio nomine de 13
falſo agatur. Hæc exceptio admittitur in iudicio cri-
minali, non in ciuili, l. de fide. 16. II. Si muliere ſubie-
cti partus accuſata, petatur accuſationem differri, ne
præiudicium filio impuberi fiat, in tempus pubertatis.
Hæc exceptio reprobatur: quia cùm cauſa ſubiecti par-
tus ſit capitalis, non eſt veriſimile mulierem cum ca-
pitis ſui periculo infideliter aut negligenter cauſam
defenſuram, l. 1.

¶ Peremptoriæ ſunt, quæ ſequuntur. I. Tranſactio- 14
nis, quæ de falſi crimine facta eſt, l. 7. Nam de falſo
tranſigi poteſt, ſupr. de tranſact. l. tranſigere. 18. & dif-
ficile eſt, vt is, qui tranſegit, ad accuſandum admitta-
tur, d. l. 7. id eſt, niſi aduerſus tranſactionem reſtituatur
cauſâ cognitâ. II. Non vſus, id eſt, ſi reus dicat ſe non
eſſe vſum falſo inſtrumento. Hæc exceptio prodeſt ei,
qui falſum non fecit, & ob ſolum vſum accuſatur, non
ei qui falſum fabricatus eſt, l. ſi falſos. 8. III. Indulgen-
tiæ principalis, id eſt, ſi princeps crimen remiſerit. Hæc
exceptio valet in iudicio criminali: ſed non obſtat, quò
minùs ciuiliter de falſo quæratur, l. ſi docueris. 9. IV.
Temporis, id eſt, viginti annorum, non breuioris, l.
querela. 12. quia ſicut non ſcriptura tempore oon eua-
neſcit, ita falſa tempore oon confirmatur, l. ſicut. 17. ſed
tantùm viginti annorum præſcriptione accuſator
ſummouetur, d. l. querela. V. Erroris, veluti ſi quis
exemplum libelli ſupplicis, aliter per errorem edat,
quàm ſcriptus fuerit: quia falſum ſine dolo non com-
mittitur, l. nec exemplum. 20. VI. Deceptionis, veluti ſi
quis ab alio deceptus falſo reſcripto vtatur, l. 4. VII.
Dominij. Veluti ſi reus aſſerat ſe vſucepiſſe fundum,
de quo factum inſtrumentum falſi arguitur. Speciem
ſic finge. Titius fundum quaſi emptum poſſedit per
decennium; nunc inſtrumentum emptionis dicitur eſ-
ſe falſum. Excipit Titius ſe iam decennio fundum vſu-
cepiſſe: proinde fruſtra de falſitate inſtrumenti quæri.
Hæc exceptio reprobatur: quia cùm ab initio falſum
commiſſum ſit in inſtrumento quaſi venditionis ſcri-
bendo, fieri non potuit, vt inde iuſta poſſeſſio acquira-
tur, vel vſucapio, quæ bonam ab initio fidem requirit,

15 procedere poſſit,l.ex initio.18. ¶ Octauo capite de officio iudicis dantur duo præcepta. I. Iudex inter accuſatorem & reum medius fit,l.vbi.12.§.ſed inter.Ariſtoteles 5.Ethic.cap.4. ζητοῦσι τὸν δικαστὴν μέσον· καὶ καλοῦσιν ἔνιοι μεσιδίους, ὡς, ἐὰν τοῦ μέσου τύχωσι, τοῦ δικαίου τευξόμενοι. μέσον ἄρα τι τὸ δίκαιον, εἴπερ καὶ ὁ δικαστής, id eſt, *Quærunt iudicem medium: & nonnulli eum vocant mediatorem*, quaſi,*ſi medium conſequantur,ius ſuum obtineant: ius igitur eſt medium quiddam, ſi quidem etiam iudex* eſt medius.vide ſupr.de poſtul. §. 12. II. Nulla interlocotiooc dioulget, quæ ſentit, ſed imitetur eum, qui tantùm audiendi & referendi poteſtatem habet, & tum demùm, cùm ſenteotiam definitiuam proferet, mentem ſuam aperiat,d.l.vbi.§.nec vlla.Hoc officium in dubium à veteribus teuocatum fuiſſe, & contrarias
16 eorum opiniones refert Gellius lib. 14. c. 2. ¶ Nono capite de fine & effectu huius iudicij duo traduntur. I. Finiendum eſt omnimodò intra bienniom à die litis conteſtatæ,d.l.vbi.§.pen.& infr.vt in. cer. temp. crim. quæſt.termin.l.vltim. II.Pœna falſi regulariter eſt deportatio,interdom vltimum ſupplicium, vt in ſeruos, & in partu ſubiecto,l.1.d.l.vbi.§.vlt. & Inſt. de public. iudic.§. item lex Cornelia de falſis.

officio(ſubaudi,vitæ)l.1.id eſt,vita functus& mortuus, quia teſtamenta morte confirmantur.IV. Si impubes, nondum doli capax ſibi adſcribat,D.ad leg.Cornel. de falſ.l.impuberem.23.in princ.

¶ Pœna autem commiſſa temittitur, ſed relictum 4
uon capitur, ſi quis veniam à principe impetrauerit: quæ venia ignorantiam & errorem profitentibus interdum conceditur, ſed raro, l.3.Indulgetur aotem I. Militi,l.5. II. Mulieri,D.ad leg.Cornel.de falſ.d.l. Diuus.§.matri.& §.ſeq. III. Minori viginti quinque annis,arg.l.5.D.eod. IV. Seruo,qui iuſſu domini ſibi adſcripſit,l.vlt.& ſimiliter filio,qui iuſſu patris, in cuius poteſtate erat,ſibi adſcripſit,D.ad leg. Cornel. de falſ. l. ſi pater. 11. §. 1. ſecus ſi emancipatus patre dictante ſibi adſcripſit,l.1.in princ. & D.ad leg. Cornel. de falſ. l.filius.14.in princ.& §.vlt. V.Marito,qui ſibi adſcripſit in teſtamento vxoris,l.4. VI.Si extraneus in teſtamento ſibi adſcripſit, ac teſtator in codicillis ſignificauit ſe teſtamentum dictaſſe,l.2.§.1.

¶ Si verò minor vigiotiquinque annis legata à ſe in 5
teſtamento data, in codicillis ſua manu ſcriptis, iuſſu patris ademit,ſenatus ei pœnam remittit, & hereditatem capere permittit,D.ad leg.Cornel.de falſ.d.l.5.

Tit. XXIII. De his,qui ſibi adſcribunt in teſtamento.

I. 2 ij.3.iij.4.iv.	*IV. 5.2.j.2.ij.*
II. in princ.3.j.	*V. 2.j. I.j.*
§ 1.2.j.4.vj.	*VI. 2.j.4.iv.*
III. 2 ij.4 p.	

1 NOn ſolùm falſum punitur, vt ſuperiori titulo expoſitum fuit, ſed etiam quaſi falſum,D.ad leg.Cornel.de falſ.l.1.§.vlt. videlicèt ſi quis in teſtamento,vel codicillis aliquid ſibi adſcripſerit volente teſtatore: quod factum ſenatuſconſultis Liboniano & Claudiano, & edicto Diui Claudij (idem Neroni attribuit Sueton.in Nerone,cap.17.)coercetur,l.4. & D.ad leg. Cornel.de falſ.l.1.§.ad teſtamenta.l. Diuus 15. Si quis autem nõ ſibi,ſed ei in cuius poteſtate eſt,vel ei, quem in poteſtate habet,vel ei qui in eadem poteſtate eſt,adſcripſerit, non continetur verbis ſenatuſconſultorum: ſed nihilominùs ad legem Corneliam de falſis redigitur interpretatione Iuriſconſultorum,D.eo.l.de eo. 10. in princ.& l.filius.14.in princ.& d.l.Diuus.in princ.

2 ¶ Hoc igitur caſu,ſiue his caſibus, I.Quod ſcriptum eſt,pro non ſcripto habetur,l.2.§.1.l. 4.l. 5. & l. vltim. II. Pœna legis Corneliæ de falſis irrogatur,l. 1.3.4. id eſt,homo liber bonis confiſcatis deportatur,ſeruus capite plectitur,D.ad leg.Cornel.de falſ.l.1.§.vlt.

3 ¶ Hæc pœna ipſo iure ceſſat, & relictum capitur, I. Si ipſe teſtator legatum teſtamentario adſcripſit, id eſt,ſi teſtamentarius ceteras teſtamenti partes ſcripſit: ea verò pars,qua teſtamentario relictum eſt,manu teſtatoris exarata eſt, l. 2. in princ. II. Si teſtator teſtamento ſubſcripſit.Et ſi quidem teſtatoris filius vel ſeruus ſibi in teſtamento adſcripſit,ſufficit generalis ſubſcriptio teſtatoris. Si verò extraneus ſibi adſcripſit, non ſufficit generalis ſubſcriptio,ſed requiritur ſpecialis, vt hæc aot ſimilia verba adiiciantur, *Quod illi dictaui,& recognoui*,D.ad leg.Cornel.de falſ. l.1. §. inter. III.Si is,qui in teſtamento hereditatem ſibi adſcripſit, ab inteſtato ad ſucceſſionem vocatur,vt filius quamuis emancipatus:fruſtra namque pro oon ſcripto haberetur,quod nihilominùs per bonorum poſſeſſionem vnde liberi ad eundem perueniret: quare perinde habetur,ac ſi pater filium heredem ſcripſiſſet functus dulci

Tit. XXIV. De falſa moneta.

I. in pr. 2.10.	*§. domus.3.j.ij.*
§. j. 4.	*§.viduas.3.iij.iv.*
§.ſi quis autem.5.	*II. 1.7.*
§.appellandi.8.	*III.7.*
§.ſi verò miles.2.	

QVi adulterinam monetam cudit, noo ſolùm falſi reus eſt lege Cornelia,quæ inde 1
numaria vocata eſt.Cic.Verr. 3. ſed etiã læſæ maieſtatis, l.2. ¶ Hic ab omnibus, 2
ad quos locus pertinet, in quo falſa moneta cuſa eſt, inquiri debet, ac iudici tradi, l. 1. in pr. Quòd ſi miles, aut ad aliquam dignitatem promotus ſit,vt ab eo,qui inueſtigauit,iudici tradi nequeat, eius nomen & gradus ad competentem iudicem deferri debet,d.l.1.§.ſi verò miles.

¶ Non inquirentis negligentia punitur confiſcatio- 3
ne domus,vel fundi,in quo crimeo admiſſum eſt. Sed excipiuntur, ne hac pœna teneantur. I. Qui ab initio ignotaotes, quamprimùm de crimine certiores facti ſunt,illud prodiderunt,d.l.1.§.domus.in princ. II.Qui lõgiſſimè à loeo abſunt:ſed ſerui,aut incolæ, aut coloni,qui miniſterium præbuerunt,vnà cum eo qui fecit, capitali pœna plectuntur,d.l.1.§. domus. verſ. Si verò longiſſimè. III. Viduæ,niſi criminis conſciæ ſint, d.l. 1.§.viduas. IV. Pupilli, etiamſi conſcij fuerint:ſed tutores,qui in proximo habitantes ſcire potuerunt,quid in locis pupilli gereretur, tantum fiſco inferunt,quantum pupillus inferret,niſi ob ætatem excuſaretur, id eſt,quanti æſtimatur locus, in quo falſa moneta cuſa eſt,d.l.1.§.viduas.

¶ Accuſare inuitus nemo cogitur, ſed ad accuſan- 4
dum inuitatur præmio, id eſt, immunitate pro modo patrimonij concedenda,d.l.1.§.1.

¶ Miles,qui reum de cuſtodia dimiſit,capite plecti- 5
tur,d.l.1.§.ſi quis autem.

¶ De reo quæſtio habetur per tormenta,vt conſcios 6
criminis prodat,d.l.1.in princ.

¶ Reſcriptum ſiue adnotatio principis ei faculta- 7
tem cudendæ mooetæ concedens non prodeſt, quò minùs legitimæ pœnæ ſubiiciatur, l.vlt.id eſt,concremetur,l.2. ¶ Appellandi licentia ei denegatur, d.l.1.§. 8
appellandi.

Tit. XXV.

Tit. XXV. De mutatione nominis.

1 FAlſi quoque nominis vel cognominis aſſe-
ueratio pœna falſi coërcetur, D. ad leg.
Cornel.de falſ.l.falſi nominis. 13.in princ.
niſi ſine fraude nouum quis nomen, vel
prænomen,vel cognomen aſſumat: quia vt nominum
impoſitio, ita & mutatio libera eſt, dummodò fraus
abſit,l.vnic.

Tit. XXVI. Ad legem Iuliam de ambitu.

1 SAtis dictum eſt de crimine falſi: ſequitur
ambitus,quem committunt,qui illicitè, vt
datis pecuniis,ad aliquem honoris, vel of-
ficij gradum contendunt. Inter hos refe-
runtur,qui adminiſtrationis ratione non reddita,idem
officium petunt,&continuant:qui quidem officio pri-
uantur, debitum ſoluere coguntur,& deponuntur, l.
vnic.

Tit. XXVII. Ad legem Iuliam repetundarum.

I. 2.j.3 .j.7.j.	*IV.2.j.3.iij.5.6.j.*
II. 2.j.3.j.	*V. 2.j.iij.5.6.ij.7.j.*
III. 2.j.3.iij.	*VI. 3.ij.4.j.5.*

1 HOc titulo quinque quæſtiones deciduntur.
2 tur. ¶ Primò quæritur, qui teneantur
hac lege Iulia repetundarum. Tenentur
I. Quicumque adminiſtratione, officio,
vel miniſterio publico funguntur, D.eo.
l.1.vt dux,l.1.comes domorum,l.5.iudex,l.2. ſiue ſit in
adminiſtratione poſitus,l.4. ſiue iudex pedaneus, l.3.
II. Eorum comites,D.eod.l.5.III. Eorum heredes, l.
5.& D.eo.l.2.& de accuſat. l. ex iudicio. 20.& ad leg.
3 Iul.pecul.l.vlt. ¶ Secundò quæritur,quam ob cauſam,
ſiue ob quod factum teneantur. Tenetur I. Qui per
concuſſionem aliquid extorſit,abſtulit,rapuit, ſiue per
ſe, l. 2. ſiue per alium, vt domeſticum,id eſt,corporis
cuſtodem, vel manipularium, id eſt, gregarium mili-
tem, l.1. II. Qui promotionis cauſa pecuniam dedit,
vel accepit,l.vlt. III. Qui ſententiam vendidit,l. 3. &
4 4. ¶ Non tenetur I. Qui ſalarium accepit, d.l. vlt. II.
Qui accepit à perſonis exceptis, D.eo.l.7.§.1.nempe à
ſobrinis,vel propinquioribus adgnatis, vel vxore, D.
eo.l.1.§.1. III. Qui xeniola accepit, ſeu victus quoti-
diani cauſa,quæ intra paucos dies conſumantur, D.de
offic.proconſ.l.6.§.vlt. dummodò hæc non accipiat ab
5 iis,qui coram ſe litigant,d.l.7.§.1. ¶ Tertiò quæritur,
à quibus accuſari poſſunt.Hoc crimen publicum eſt, l.
vlt.idcirco non ſolùm is,qui concuſſionem paſſus eſt,
l. 4. & 5. ſed etiam quiuis alius ad accuſandum admit-
6 titur,d.l.vlt. ¶ Quartò quæritur,quando accuſari poſ-
ſunt.Hîc duo notantur. I. Accuſari aliquis poteſt tam
durante,quàm finita adminiſtratione, l.4.quod Cuia-
cius putat ſpeciale eſſe in caſu ibi propoſito: ego verò
generaliter verum puto. II. Etiam poſt delinquentis
mortem accuſatio admittitur intra annum,l.5.& D.eo.
7 l.2. ¶ Quintò quæritur, quæ ſit huius criminis pœna.
Duplex pœna irrogatur. I. Reſtitutio quadrupli, l. 1.
quod cùm reſtituendum eſt ei, qui ſacræ domui pen-
ſiones debet,in penſiones debitas imputatur,l.5.II.Di-
gnitatis amiſſio,infr.de dign.l.iudices. 12.

Tit. XXVIII. De crimine peculatus.

CAptæ pecuniæ à priuatis pertinent ad cri- 1
men repetundarum, de quo proximè di-
ctum fuit: captæ autem ex publico, nec
relatæ in ærarium,ſpectant ad crimen pe-
culatus. ¶ Hoc quoque crimen publicum 2
eſt ex lege Iulia,l.vn. ¶ Qua lege tenentur,I.Qui tem- 3
pore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerunt.
II. Qui miniſterium eis ad hoc præbuerunt. III. Qui
ſubtractas ab his pecunias ſcientes acceperunt,d.l. vn.
¶ Pœna eſt capitalis,d.l.vnic. 4

Tit. XXIX. De crimine ſacrilegij.

I. 1.ij.	*III. 1.iv.*
II.n.iij.	

SAcrilegij tenentur, I. Qui publica ſacra 1
compilant, D.ad leg. Iul.pecula.l.ſacrilegi.
9.§.1.& de pœnis,l.aut facta.16.§.locus. II.
Qui diuinæ legis ſanctitatem aut neſcien-
do confundunt,aut negligendo violant,l.2.Illos vulgò
vocamus hereticos;hos verò, Dei contemptores, &
atheos.III.Qui in dubium reuocant,an is ſit dignus &
idoneus,quem princeps elegit,l.2.& ſupr. de diuerſ.re-
ſcript.l.5.IV. Qui prouinciæ, ex qua ortum ducunt,
adminiſtrationem petunt:quamquàm à principe ſpon-
te offerente accipere rectè poſſunt,l.vlt. & ſup.vt nul-
li part.ſuæ adminiſtr.l.vn. ¶ Pœna ſacrilegij eſt capita- 2
lis,d.l.ſacrilegi.in princ.

Tit. XXX. De ſeditioſis, & de his,qui audent plebem contra quietem publicam colligere.

I. 2. 3.j.	*II.2.3 ij.*

DVæ videntur eſſe partes huius rubricæ: 1
ſed poſterior eſt prioris interpretatio.
Nam ſeditio nihil aliud eſt, quàm plebis
contra quietem publicam collectio: &
ſeditioſi ſunt, qui plebem contra publi-
cam quietem colligunt. Ac ſeditio dicitur quaſi ſeor-
ſum itio.Cic.lib.6.de repub. referente Nonio, *Ea diſ-
ſenſio ciuium,quòd ſeorſum eunt alij ad alios, ſeditio dicitur.*
¶ Multitudini parcitur, ac puniuntur ſeditionis aucto- 2
res,l.1.& 2.

¶ Pœna eſt triplex.I.Multa grauiſſima,d.l.1. Accur- 3
ſius accipit pro pœna capitali. Sed multam pro eiuſ-
modi pœna nuſquam reperio: immo definitur ani-
maduerſio pecuniaria,arbitrio iudicantis indicta,D.de
verbor.ſignif. l. aliud.131. §. 1. II. Denegatio eorum,
quæ per ſeditionem & tumultum ſunt impetrata, l. 2.
III.Pœna læſæ maieſtatis,D.ad leg.Iul.maieſt. l.1.§.1.,
id eſt, pœna gladij cum omnium bonorum confiſca-
tione,ſupr.eod.l.5.in princ.

Tit. XXXI. Quando ciuilis actio criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri poſſit.

CVm ſæpe contingat, vt ex eodem facto vel 1
ciuiliter vel criminaliter agi poſſit, vt Inſt.
de iniur. §. in ſumma.Imperator poſt varia
criminalium iudiciorum genera expoſita
tractat de eorum concurſu cum ciuilibus, vt ſciamus,
an alterum alteri præiudicium faciat, id eſt,an obſtet,
quò minùs alterum quoque moueri poſſit.Hæc rubri-
ca ſuperiori ſimilis eſt, quatenus videtur duabus con-
ſtare partibus,cùm vna ſit quæſtio expoſitionis gratia
repetita. Quod enim proponitur in primis rubricæ
verbis,

verbis, *quando ciuilis actio criminali præiudicet*, ambiguitate non caret: quia vel præiudicium intelligitur, quò minùs criminali iudicio agi poſſit, vel quod ad ſententiam ferendam, vt probatio in ciuili iudicio facta, valeat etiam in criminali. In hac poſteriori acceptione ait Paulus actione priuata fieri præiudicium iudicio publico, D. de public. iudic. l. 4. Prior ſignificatio ſumitur hoc loco, vt dicatur fieri præiudicium, cùm is, qui priuata actione vſus eſt, non poteſt vti criminali. Hac igitur de cauſa in rubrica adduntur illa verba, *& an vtraque ab eodem exerceri poſſit*. Eſt & altera huius adiectionis ratio, vt quæſtio prioribus verbis propoſita extendatur latiùs: non ſolùm enim declarabitur, actioni criminali non fieri præiudicium per ciuilem, ſed etiam è contrario per ciuilem non fieri præiudicium crimi-
2 nali. ¶ Pro ſolutione igitur quæſtionis propoſitæ datur regula, quòd idem contra eundem ex eodem facto poteſt vtroque iudicio vti tam ciuili de re familiari, quàm criminali de pœna: & alterum per alterum non conſumitur, l. vnic. in princ. quoniam in illo priuata vtilitas, in hoc vigor publicæ diſciplinæ ſpectatur, D. de publican. l. locatio. 9. §. quod illicitè.

3 ¶ Data regula illuſtratur pluribus exemplis. I. Qui vi de poſſeſſione fundi deiectus eſt, poſtquam per interdictum vnde vi poſſeſſionem recuperauit, etiam lege Iulia de vi accuſare poteſt, d. l. vn. verſ. ſic denique. Lege, quæ tradidi ſupr. ad leg. Iul. de vi. §. 12. membr. 2. II. Qui ob teſtamentum ſuppreſſum egit de tabulis exhibendis, poteſt accuſare lege Cornelia de falſis, d. l. vnic. verſ. & ſuppreſſo. III. Si libertus ſe pro ingenuo gerat, tam de operis ciuiliter conueniri, quàm lege Viſellia accuſari poteſt, d. l. vnic. verſ. & cùm libertus. & ſupr. ad leg. Viſell. l. vnic. verſ. qui autem. IV. Furti agi ciuiliter, & criminaliter poteſt, l. vnic. verſ. quo in genere. & D. de furt. l. vlt. V. Qui ſeruum alienum intercepit, non ſolùm ciuiliter conueniri poteſt, vt rei vindicatione, vel de ſeruo corrupto, ſed etiam criminaliter lege Fabia de plagiariis, d. verſ. quo in genere. & ſupr. ad leg. Fab. de plagiar. l. 1. & 2. VI. De falſo ciuiliter & criminaliter quæri poteſt, d. l. vn. verſ. vlt. & ſupr. ad leg. Cornel. de falſ. l. ſi docueris. 9. & l. pe. & D. eod. l. qui nomine. 25.

4 ¶ Eadem regula ceſſat, cùm vtraque actio eſt ad vindictam, vt iniuriarum, D. de iniur. l. 6. & l. 7. §. 1.

Tit. XXXII. De crimine expilatæ hereditatis.

I. 5. j.	*IV.* 5. ij.
II 4. 6.	*V.* 7.
III. 4.	*VI.* 3.

1 HActenus crimina publica, quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt: ſequuntur non publica, quæ partim ſunt extraordinaria, partim priuata. Tale eſt crimen expilatæ hereditatis, cuius accuſatio non eſt publica, ſed extraordinaria, D. h. t. l. 1. & de extraordin. crim. l. 3. Dicitur autem expilata hereditas, cum aliquid ex rebus hereditariis ſurripitur, antequam heres adeat, & rerum poſſeſſionem apprehendat, D. hoc tit. l. 2. §. 1.

2 ¶ Quatuor quæſtiones hoc titulo diſſoluuntur.

3 ¶ Primò quæritur, cur hæc actio ſit introducta: videri enim poteſt ſufficere actionem furti. Reſpondetur, hanc actionem eſſe neceſſariam: quia furti actio hoc caſu deficit, l. vlt. & D. eo. l. 2. §. 1. & l. vlt. propterea quòd poſſeſſionis furtum fit, hoc autem caſu nullus eſt poſſeſſor, D. ſi is qui teſtam. lib. eſſe iuſ. l. 1. §. Seæuola. proinde non fit furtum, D. de act. rer. amo. l. 6. §. vlt. Excipitur, niſi res ei ſurripiatur, cui defunctus pignori dederat, vel commodauerat, ciue, cuius eſt in ea re vſusfructus, D. de furt. l. hereditariæ. 68. & ll. ſeqq.

¶ Secundò quæritur, quibus, & contra quos hæc actio detur. Datur etiam priuigno contra vitricum, l. 2. vel nouercam, l. 3. 4

¶ Denegatur I. Heredi contra coheredem, cui communis arcæ claues traditæ fuerũt. Quid ergo? ad exhibendum contra eum agi poteſt, qua actione conuentus non poteſt exceptione compẽſationis ſe tueri, quò minùs res exhibeat: etenim compenſationis ratio non habetur in iudicio ad exhibendũ, quod eſt præparatorium, ſed in iudicio principali, quo de rerum proprietate cognoſcetur, l. 1. vbi directa quæſtio dicitur, quæ eſt principalis, & opponitur præparatoriæ. II. Heredi mariti contra vxorem, quia in matrimonij quamuis iam diſſoluti honorem turpis actio aduerſus vxorem denegatur, D. de actio. rer. amot. l. 2. Quid ergo? Res vindicari poſſunt, vel, ſi mulieris dolo malo fecerit, quò minùs poſſideret, ad exhibendum agi poteſt. Sed ſi controuerſiam hereditatis faciat, petitione hereditatis rectè conuenietur, l. 4. & D. de act. rer. am. l. 6. §. vltim. Quid de earum rerum fructibus dicendum? Extantes vindicari poſſunt: conſumpti condicuntur condictione ſine cauſa, vel ex iniuſta cauſa, d. l. 4. & ſup. de condict. ex le. l. 3. 5

¶ Tertiò quæritur, quis ſit iudex competens. De hoc crimine, vt de ceteris, in vrbe cognoſcit præfectus vrbi, in prouincia præſes, l. 2. & D. eod. l. 3. 6

¶ Quartò quæritur de accuſationis effectu, an hoc iudicio pendente heres legata ſoluere cogatur. Reſpondetur cogi, l. 5. 7

Tit. XXXIII. De vi bonorum raptorum.

I. 4.	*IV.* 2. iv. 5.
II. 2. j. 4. 5.	*V.* 2. iij. 3. 5.
III. 2. ij. 5.	

ACtioni extraordinariæ de expilata hereditate, priuatam ſubiicit de bonis vi raptis: de qua decidit quatuor quæſtiones. 1

¶ Primò quæritur, qui contra quos agere poſſint. Hæc actio datur I. Donatario contra heredem, id eſt, ei, cui defunctus res donauit, contra heredem, qui donatori ſucceſſit, l. 2. II. Debitori contra creditorem res ſibi obligatas rapientem, l. 3. Si verò id rapiat, quod ſuum eſſe putat, exiſtimans hoc ſibi licere, non tenetur hac prætoria actione vi bonorum raptorum, ſed ex conſtitutionibus, Inſt. h. t. §. 1. & D. quod met. cauſ. l. extat. 13. & ad leg. Iul. de vi. l. pen. niſi debitorem fugitiuum perſequatur; & ei ſuũ vel ſibi debitum auferat: hoc enim propter fugam permiſſum eſt, D. quæ in fraud. credit. l. an præt. 10. §. ſi debitorem. III. Priuigno contra nouercam, l. vlt. & eadem ratione contra vitricum. IV. Contra dominum rapientis: ſed ſi ſeruus, domino ignorante, vel prohibere nequeunte, rapuerit, noxalis actio eſt, l. 4. & ſupr. de noxal. act. l. pen. 2

¶ Secundò quæritur, apud quem iudicem agatur. Iudex competens in prouincia eſt præſes, l. vltim. in vrbe præfectus vrbis, D. de offic. præf. vrb. l. 1. in princip. 3

¶ Tertiò quæritur, quibus de rebus agatur. Hæc actio pertinet tantùm ad res mobiles, vel ſe mouentes, non ad immobiles, l. 1. & 2. quarum non dicitur rapina, ſed inuaſio, Inſtit. eod. §. 1. verſ. quod non ſolùm. 4

¶ Quartò quæritur, quid in hanc actionem veniat. Intra annum vtilem eſt in quadruplum; pòſt, in 5
ſimplum,

Digitized by Google

ſimplum,l.2.& trib.ſeqqq.& Inſtit.eo.in princ.In quadruplo autem res ipſa ineſt,ita vt pœna ſit tripli,& hac ratione dicitur actio mixta,l.1.& Inſtit.eod.in pr.& de actionib.§.vi autem.

Tit. X X X IV. De crimine ſtellionatus.

I. 3. ȷ. | *III. 1.*
II. 3. ꝗ. | *IV. 3. ȷ. ꝗ.*

1 VT actioni extraordinariæ priuatam, ita nunc priuatæ extraordinariam ſubiicit, hæc duo actionum genera inter ſe permiſcens. Nam ſtellionatus nec publica actio eſt,nec priuata,l.3.& D.eod.l.1. & de his qui not.infam.l.quid ergo.13. §.vlt.ſed extraordinaria,l.vlt.& D.eod.l.2.l.3.§.pen.

2 ¶ Stellionatus dicitur à ſtellione lacerti genere verſutiſſimo.

3 ¶ Ad ſtellionatum referuntur, quæcumque crimina proprio nomine carent,vt ſequentibus caſibus. I.Si quis eandem rem priùs alicui,deinde alteri, diſſimulata priore obligatione pignerauerit, l. 1.& l.vlt. II. Si rem alienam ſciens creditori ignoranti obligauerit, l. 2. III.Si in necem creditoris perſonam ſubiecerit quaſi in pignore anteriorem,d.l.vlt.

4 ¶ An hoc crimen famoſum ſit, docui Centur. 2. quæſt. 27.

Tit. X X X V. De iniuriis.

I. 4. ꝗ. | *VII. 9. p.*
II. 4. ȷ. | *VIII. 4. ꝗ.*
III. 3. 6. ꝗ. | *IX. 3. 6. ꝗ.*
IV. 3. 7. | *X. 3. 6. ꝗ.*
V. 3. 6. ꝗ. 11. | *XI. 9. p. 10.*
VI. 3. |

1 HVius tituli tria ſunt capita: primum de iniuriam paſſo, alterum de ipſa iniuria, tertium de iudicio iniuriarum.

2 ¶ Primo capite de iniuriam paſſo ſciendum eſt, iniuriam aliquem pati vel per ſe,vel per alium,D.hoc tit.l.1.§.item.& Inſt.eod.§. patitur.

3 ¶ Per ſe iniuriam aliquis patitur,l.3.4.5. l. qui liberos.9.& l.pen.etiam ſi libertus ſit, cui datur interdum contra patronum iniuriarum actio, D. eo. l.7. §.præterea.& multo magis contra heredem patroni vel patronæ,l.6.

4 ¶ Exempla iniuriæ per alium acceptæ hæc proponuntur. I. Iniuria fit patri per filios, quos in poteſtate habet,& marito per vxorem,d.§.patitur. Quare ſi quis tuis vxori,& filiæ iniuriam fecerit,duplici de cauſa,id eſt, ob vtramque iniuriam actionem habes tuo nomine,quaſi propriam iniuriam paſſus,l. 2. & inſuper eum eodem aliis quoque nominibus agi poterit,vt nomine mulierum, & nomine tui ſoceri, & tui generi,& eius qui generum tuum in poteſtate habet,D.eo.l. 1. §.vlt. l.ſeruo.30. §.1.& Inſt.eo.d.§.patitur. II. Iniuria fit domino per ſeruum,dummodò ſit aliquid atrox,quod ad domini contumeliam pertineat,l.dominum.8. & Inſt. eo. §. ſeruis. Sed etſi non in domini iniuriam factum ſit, tamen qui iniuriam fecit, punitur, D. eo. l. item apud.15.§.ſi quis ſic fecit: quia ſeruis alienis iniuriam facere non licet,l. 1.

5 ¶ Secundò capite de ipſa iniuria duo quæruntur.

6 ¶ Primò quæritur, quomodò fiat iniuria. Tribus in vniuerſum modis fit,I.Re,vt verberibus, D.eo.l.1.§.1. Inſt.eod.§.1. II. Verbis,vt cõuicio,dictis iuribus,veluti ſi quis vocetur delator,l.3.homicida,l.5.ſeruus,l.qui liberos.9.& ſimiliter ſi mulier appelletur ancilla, l. pe. dummodò non inconſulto calore,ſed iniuriãdi animo dictum ſit,qui quidem animus in eo qui crimen obiecit,præſumitur, niſi contrarium probetur, d. l. 5. Sed etſi in eo,quod inconſulto calore protulit, perſeueret, iniuriarum tenetur, D. de diu. reg. iur. l.quicquid.48. Cum autem is,cui præiudicialis actio competit,alicui ſeruitutem obiecit,ſi in hac aſſertione perſeueret,iniuriarum conueniri non poteſt, antequam pro libertate pronunciatum ſit: interim verò qui ſeruus dicitur, conqueri,& (vt vulgò loquimur) de iniuria proteſtari poteſt,d.l.pe.ne per diſſimulationem tolli videatur, D. eo.l.non ſolùm.11.§.1.& Inſt.eod.§.vlt.

¶ Secundò quæritur, quæ ſit atrox iniuria.Atroci- 7
tas æſtimatur ex circumſtantiis,vt facto,loco, tempore,perſonis,loco vulneris,D.eod.l.7.§.vlt.& ll.ſeqq. & Inſt. eod. §. atrox. Exemplum iniuriæ atrocis ratione perſonæ eſt, ſi ſacerdoti dignitatis habitum & ornamenta præferenti iniuria fiat,l.4.

¶ Tertio capite de iudicio iniuriarum tres quæſtio- 8
nes deciduntur.

¶ Primò quæritur,qualis ſit hæc actio.Priuata dici- 9
tur,l.7.& l.vlt.nempe cùm ciuiliter agitur: nam & criminaliter agi poteſt, túncque eſt actio extraordinaria, D.eod.l.vlt.& Inſt.eod.§.in ſumma. in qua actor debet in crimen ſubſcribere, l. vlt. & dum certis caſibus eſt accuſatio publica.I.Ex lege Cornelia,D.de procurat.l. licèt.42.§.1.& de accuſat.l.hos accuſare. 12. §.vltim.ſi quis pulſatus aut verberatus, aut eius domus vi introita ſit,D.hoc tit.l.5. in princ. & Inſt. eod. §. ſed & lex. II. Ex eadem lege duodecim tabularum, & ſenatuſcõſulto,cùm de famoſis libellis vel epigrammatis agitur,D.eo.d.l.5.§.penult. & l.6. Paul.lib.5.ſentent.tit.4. III. Cùm quis in catholicam eccleſiam irruens ſacerdotibus & miniſtris, vel ipſi ſacro cultui & loco iniuriam fecit, ſupr. de epiſcop. & cler. l. ſi quis in hoc. 10.

¶ Secundò quæritur,an per procuratorem crimina- 10
liter agere, vel defendere liceat. Hoc ſpecialiter ſolis viris illuſtribus,& eorum vxoribus, liberiſque maſculis, & ſuperſtitum filiabus conceditur: ita tamen, vt accuſantes ſubſcribant in crimen, & ſententia in principalem perſonam, non in procuratorem feratur, l. vltim.

¶ Tertiò quæritur, intra quod tempus iniuriarum 11
agi poſſit.Actioni prætoriæ præſcribitur anno,l.5.vtili,D.quod metus cau.l.item ſi cum exceptione.14. §.in cauſæ.Sed ciuilis ex lege Cornelia eſt perpetua: vt & actio ex d.l.ſi quis in hoc,ſup. de epiſcop.& cleric.Inſt. de perpet.& temp.act.in princ.

Tit. X X X V I. De famoſis libellis.

CVm omnis iniuria fiat aut re, aut verbis, 1
aut ſcriptura,Inſt.de iniur.§. 1. & vel in corpus inferatur,vel ad dignitatem pertineat,vel ad infamiam ſpectet,D.eo.l.1. §. omnémque. hic titulus eſt de iniuria, quæ per ſcripturam ad infamiam fit: de qua ideo proprius eſt titulus, quòd hoc caſu non ſolùm priuata actio datur,vt de ceteris iniuriis,ſed etiam publica accuſatio eſt,vt notaui ſupr.tit.prox.§.9.memb.2.

¶ Sub hoc titulo vna eſt lex,non duæ, vt Cuiacius 2
falsò ſcribit,deceptus ab eo, qui legum capita Baſilicis in interiori ſpatio adſcripſit.

¶ Huius conſtitutionis tres ſunt partes. I.Iubetur is, 3
qui

qui famoſum libellum inuenit, com ſtatin corrumpe-
re, aut nemini fateri ſe iouenisſe: alioquin pœnæ ca-
pitali ſubiicitur quaſi falſi libelli auctor, in princ. II.
Soluitur tacita obiectiu: dicere enim aliquis poſſet,
publicè intereſſe, ne crimina maneant impunita, D. ad
leg. Aquil. l. ita vulneratus. 51. verſ. quòd ſi quis. fore
autem, vt impunita maneant, corrupto ſtatim libello
ea detegente, ne in vllius notitiam perueniat. Reſpon-
detur, non per famoſus libellos, ſed per legitimam ac-
cuſationem crimina eſſe perſequenda, vt appareat,
vtrùm vera, an falſa obiiciantur. Nam qui vera crimina
obiicier, laudem reportabit: qui falſa, tanquam calum-
niator punietur, verſ. ſanè. vbi irrogatur pœna capitis,
ei videlicèt, qui capitali crimine falsò accuſauit, quia
propter calumniam pœna talionis eſt, infr. de calum-
niat. l. vlt. III. Statuitur, vt famoſus libellus, etiamſi
in manos hominum peruenerit, tamen eius honorem
non lædat, contra quem ſcriptus fuit, verſ. vlt.

Tit. XXXVII. De abigeis.

1 ABigeus eſt, qui oues ſaltem decem, por-
cos ſaltem quatuor, equum vel vnum,
bouem vel vnum abigit: qui verò pau-
ciores oues, aut porcos abducit, fur eſt,
non abigeus, D. h. t. l. 3. in prin. Ergo om-
nis abigeus eſt fur, D. eo. l. 2. ſed non reciprocatur, vt
omnis fur ſit abigeus. Ex dictis patet, ob animal ab-
actum, modò tantùm furti agi poſſe, modò furti, vel
abigeatus. De hoc crimine eſt accuſatio extraordina-
ria, d. l. 2. de illo priuata, & extraordinaria, D. de furt. l.
vlt. Conſtat autem, inſcriptionem accuſatoris in cri-
men, locum habere in publicis & extraordinariis iudi-
ciis, non in priuatis, d. l. vlt. & de priua. delic. l. vlt. Qua-
re propter animal abactum modò intentatur crimen
abigeatus cum inſcriptione, modò furti aut cum in-
ſcriptione, aut ſine inſcriptione, prout ciuiliter, vel cri-
minaliter furti agitur, l. vnic.

Tit. XXXVIII. De Nili aggeribus non rumpendis.

1 IN Ægypto crimen extraordinarium eſt,
ſi quis chomata, id eſt, aggeres Nili rum-
pat, vel diſſoluat: cuius criminis pœna eſt
in opus publicum vel in metallum dam-
natio, D. de extraordin. crimin. l. penult.
Horum aggerum, quæ ſunt fluentis Nili valla, latitu-
do eſt duodecim cubitorum, propriis ac vetuſtis flu-
minis vſibus deputata. Intra quod ſpatium ſi quis ali-
quid vſurpauerit, eodem loco crematur: & conſcij con-
ſortéſque criminis deportantur, denegata eis in per-
petuum licentia ſupplicandi, & ciuitatem, vel dignita-
tem, vel bona recipiendi, l. vnic.

*Tit. XXXIX. De his, qui latrones, vel aliis crimi-
nibus reos occultauerint.*

I. in pr. 3. 5.	*§. tribuni. 7. 9.*
§. 5. 1. 3. 5.	*§. domini. 7. 9.*
II. in pr. 4. 6.	*§. pen. 8.*
§. 5. 7. 5.	*§. vlt. 9.*

1 ALiud crimen extraordinarium eſt latro-
cinium, & facinoroſorum hominum occul-
tatio. l. 1. §. 1.
2 ¶ Huius tituli duo ſunt capita.
3 ¶ Priori capite de his, qui latrones aliorúmve cri-
minum reos ſuſcipiunt, duo conſtituuntur. I. Si eos
occultando, ſibi ſocient, id eſt, pecuniam, vel ſurrepto-
rum partem ab eis accipiant, eadem pœna afficiuntur,
vt ſicuti turpis lucri, ita & pœnæ ſint participes, l. 1. 10
princ. & D. eo. l. 1. II. Qui latrones ſuſceperit, nec iu-
dici obtulerit, vel corporali ſupplicio vel damno pe-
cuniario plectitur pro perſonæ qualitate, & iudicis
æſtimatione, l. 1. §. 1.

¶ Poſteriori capite de criminum reis, qui in alicu- 4
ius poſſeſſione degunt ſeu latitant, ſtatuitur, vt vltro à
domino poſſeſſionis, ſi adſit, vel eo abſente à procura-
tore, ſiue à primate poſſeſſionis, id eſt, qui primas par-
tes in ea poſſeſſione tenet, iudici offerantur, l. 2. in pr.
Hinc tres caſus oriuntur: quia dominus, aut procura-
tor, aut primas poſſeſſionis vel reum iudici exhibet,
vel exhibere differt, vel exhibere non poteſt.

¶ Primus caſus, quia nullam dubitationem habet, in 5
contextu prætermittitur.

¶ Secundo caſu dominus ſeu procurator ſeu pri- 6
mas poſſeſſionis conuenitur à ciuili officio, vt reos tra-
dat: quorum exhibitionem ſi differat, ad eos capiendos
ciuilia officia mittuntur: quæ ſi non ſufficiant, eis mili-
taria adiunguntur, d. l. 2. in princ.

¶ Additur huic conſtitutioni triplex ſanctio. Nam 7
I. Iudex qui aduerſus innocentem ob aliam cauſam,
præter latronum ſeu nocentium inueſtigationem, mi-
litare auxilium poſtulauerit, aut diſpendiis affici pro-
uinciales conceſſerit, arbitrio præfecti prætorio puni-
tur, d. l. 2. §. 1. II. Tribuni ſeu primates militum, qui
à iudice requiſiti, militare auxilium non præbuerint,
aut damna prouincialibus à militibus inferri paſſi fue-
rint, præter damnorum reſtitutionem, arbitrio magi-
ſtri militum puniuntur, d. l. 2. §. tribuni. III. Qui reum
nec obtulit, nec à iudice admonitus exhibuit, ſi domi-
nus poſſeſſionis ſit, dominio priuatur: ſi procurator,
vel primas poſſeſſionis, in exilium mittitur, d. l. 2. §.
domini.

¶ Tertio caſu, cùm dominus, vel procurator, vel pri- 8
mas poſſeſſionis reum iudici exhibere vult, ſed ad mul-
titudinem comprimendam non ſufficit, præſes ciuilia
officia mittet ad reum ducendum: & ſi hæc non ſuf-
ficiant, militare auxilium adiungi curabit, d. l. 2. §.
penult.

¶ Illud omnibus dictis caſibus commune eſt, vt ſi 9
reus iudici exhibitus ſit innocens, accuſatoris calum-
nia non maneat impunita, d. l. 2. §. vlt.

Tit. XL. De requirendis reis.

I. in pr. 1.	*II. 3. 5. 9. 4.*
§. 5. 2. 9.	*III. 3. 5. 9.*
§. vlt. 2. 3.	

OStendimus varia crimina variis pœnis 1
coërceri: ſed generaliter ſciendum eſt,
eos, qui ante accuſationem abeſſe cœpe-
runt, grauioribus pœnis (id eſt, morte vel
exilio, D. de pœnis, l. 5. in princ.) non affi-
ci, ſed requirendos adnotari, l. 1. in pr. & D. eod. l. 1. §. 1.
& edictis euocari, d. l. 1. §. præſides. Huius adnotatio-
nis & euocationis effectus ſpectantur intra annum, &
poſt annum.

¶ Intra annum. I. Bona rei obſignantur, D. eod. l. 2
vltim. in princ. & res mobiles, quæ deteriorationi &
interitui ſunt obnoxiæ, diſtrahuntur, earúmque pre-
tium deponitur, d. l. vltim. §. 1. II. Si reus compareat,
& ſe crimine purget, bona ſua recipit, l. 1. §. 1. & D. eo.
d. l. vlt. in princ. III. Si intra annum moriatur, bona
eius heredibus reſtituuntur, l. 1. §. vlt.

¶ Poſt

5 ¶ Poſt annum durante rei abſentia, I. Bona confiſcan-
tur.l.2.& 3.& D.eod.l.2. in prin. II. Reus infamiam in-
currit,l.3. III. Si nocens deprehendatur, grauiùs pu-
nitur, l.2. IV. Si reus quandocumque compareat,& in-
nocentiam ſuam probet, pœnam vitat, bona non reci-
pit, d.l.2.& D.eo.l.pe. §. vlt. Addit Cuiac. eum manere
infamem,niſi à principe reſtituatur. Quæ ſententia du-
ra eſt,nec vlla lege probatur. tantùm enim lex ait bona
penes fiſcum manere.puto igitur eum ab omni alia pœ-
na, proinde etiam ab infamia liberum eſſe ipſo iure, vt
reſtitutione non egeat.

Tit. XLI. De quæſtionibus.

I. 12.j.13.j.ij.iij.	*X. 13.x.18 ij.*
II.14.j.iij.	*XI. in pr.7.1.*
III. in pr.15.19.j.	*§.j.7.2.*
§. j.4.	*XII. 15.*
IV. 8.	*XIII. 12.ij.13.v.x.*
V. 17.iv.	*XIV. 12.j.iv.*
VI. 12.j.14.ij.18.j.	*XV. 13.ix.*
VII. 12.j.iij.	*XVI. 7.p.ij.*
VIII. in pr.7.iij.	*XVII. in pr.6.7.ij.*
§.j.18.1.	*§. 3.7.ij.*
IX. 13.x.	*XVIII. 13.xj.17.iij.18. iij.*

1 DIXIMVS abſentes non affici pœnis ca-
pitalibus: nunc dico præſentes nulla pœ-
na affici,niſi examine præuio crimen pro-
betur. Quoniam igitur ad veritatē eruen-
dam ſæpe quæſtiones, id eſt, tormenta
adhibentur, D.h.t.l.1.in princ. & l.edictum.8.rectè hoc
2 loco de quæſtionibus tractatur. ¶ Et quia vel reus tor-
quetur, vel alius, putà ſeruus, ex quo veritas elici po-
teſt: ac de vtriuſque tormentis ſpecialiter diſſeritur, &
aliquid generaliter additur: idcirco diuido hunc titu-
3 lum in tria capita. ¶ Primo capite de reo torquendo diſ-
4 ſoluuntur duæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an reus
ſit torquendus. Reſpondetur torqueri, etiamſi mulier
5 ſit, vtputà ſi veneficij ſit accuſata,l.3 §.1. ¶ Sed duplex
6 exceptio hîc adhibetur. ¶ Prima exceptio ſumitur ab
innocentia. nam torqueri non debet is, de cuius inno-
7 centia conſtat,l.pen.in pr. ¶ Secunda exceptio ſumitur
à dignitate, niſi ſit reus læſæ maieſtatis, in quo crimine
de qualibuſcumque perſonis quæſtio habetur,l.decurio-
nes.16.& ſuprà ad leg.Iul.maieſta. l. 4. Extra hanc cau-
ſam non torquentur. I. Viri perfectiſſimi, vel altiori di-
gnitate decorati, & eorum liberi, niſi perſona interie-
cta infamiæ maculam contraxerit. nam dignitas aui ne-
poti ex filio infami ſuſcepto non prodeſt, l. Diuo.11. in
princ. II. Decuriones,& ſimiliter eorum liberi, d.l.Di-
uo.§.1.& l.decuriones. 16. ergo multo magis excipiun-
tur principales,d.l.pe.in princ. qui ſunt decurionū prin-
cipes: & in aliis municipiis erant quinque: in aliis de-
cem, qui vocantur decemprimi ſeu decaproti: in aliis
viginti, qui dicuntur eicoſaproti. Sed & qui decurio-
natus munia depoſuerunt, hoc priuilegio fruuntur, d. l.
pen.§.1. III. Milites, & qui à militia non ignominioſè
8 dimiſſi ſunt, & eorum liberi,l.milites. 8. in princ. ¶ Se-
cundò de effectu confeſſionis quæritur, ſi quis ſucatur
ſe deliquiſſe vnà cum eo,à quo adprehenſus, & cuſtodi-
ditus fuit, an huic confeſſioni fides habeatur cōtra eum
qui apprehendit,& cuſtodiuit. Reſpondetur,credi non
oportere,niſi probetur. facta autem probatione nō ſub-
trahi pœnæ eum, qui vt impunitatem conſequeretur,
correum apprehendit, & cuſtodiuit, l. 4. vide ſuprà de
9 accuſat. §. 11.in fin. ¶ Secundo capite tractatur de aliis
perſonis, quæ in reum torquentur, vt ſeruis,& libertis.
10 ¶ De ſeruis ita diſtinguitur: Aut cauſa, ſuper qua deſi-
deratur quæſtio,ad dominum pertinet, aut ad perſonam
domino coniunctam, aut ad extraneum, aut dominus
eſt incertus. ¶ Primo caſu datur regula, ſeruus in cauſa 11
domini non eſt interrogandus ſeu torquendus. nam in-
terrogationem in hoc titulo ſemper intelligimus per
tormēta. ¶ Hæc regula multis modis producitur. I. Nec 12
interrogatur pro domino, nec contra dominum, l.1.l.6.
l. 7.l.ſeruos.14. II Nec in eum, qui pro parte dominus
eſt. l.hoc quod.13.& D. eo.l.3. III. Nec domino vo-
lente,nec inuito,l.7.& D.eod.l.vnius.18.§. ſeruus nec ſi
à domino. IV. Siue dominus manſerit, ſiue eſſe deſie-
rit,l.ſeruos.14.& D.eo.l.etiamſi.11.d.l.vnius.§.ſeruus in
caput. etiamſi per condemnationem ſerui deſierit eſſe
dominus, D.eo.l.extrario.17. §. vlt. Secus,ſi ipſe domi-
nus damnatus ſit,quia criminis & pœnæ cauſa etiā hoc
priuilegium perdit: & qui eius ſeruus eſſe deſiit,in eum
torqueri poterit, D.eo.l.1.§ item Mummio. ¶ Non de- 13
ſunt etiam exceptiones dictæ regulæ. Nam ſeruus in
dominum torqueri poteſt, I In crimine perduellionis, l.
1.& ſuprà ad leg.Iul.maieſt.l.vlt. §.in hoc crimine. & §.
in hac cauſa. de omnibus enim in tam graui cauſa quæ-
ſtio haberi poteſt,D.h.t.l.de minore. 10. §.1. II. In cri-
mine adulterij,l.1.& D.eo.d.l.extrario. in prin. & ſuprà
ad leg.Iul. de adulter.l.3. l.in adulterij 32. & l. vlt. quo
caſu, quò magis ſine domini metu veritatem profe-
rat, lex Iulia iubet eum poſt quæſtionem publicari, D.
eod l.ſi poſtulauerit.27.§.iubet. III. In crimine frauda-
ti cenſus,l.1. quod dicitur crimen fraudati tributi,D.eo.
l.1.§.in cauſa.quia ex cenſu tributa penduntur. IV. Si
coniux vitæ coniugis inſidias ſtruxiſſe dicatur, ſuprà ad
leg.Corn.de ſicar.l.vlt. V. Si vnus ex dominis alterum
occidiſſe dicatur,d.l.hoc quod.verſ.vlt & D. de S.C.Si-
lan.l.6.§.pen. VI. Si heres defunctū occidiſſe dicatur,
d.l.6.§.1. VII. In crimine fraudatæ annonæ, arg.l.vix.
53.D.de iudiciis. VIII. In crimine falſæ monetæ, arg.
l.2.ſupra de falſa mon.& d.l.vix. IX. Cùm de facto ſer-
ui agitur, veluti quia dicatur res fuiſſe apud ſeruum de-
poſita, vel ei commodata, l. interrogati. 15. & ſuprà de
teſtib.l.ſeruus.8. X. Si quæſtio ſit de hereditate.d.l hoc
quod.in princ. putà ſi dicatur falſum teſtamētum.l.cùm
teſtamentum.10. vel heredi fiat controuerſia ſtatus,quò
minùs heres eſſe poſſit,l.ſuper.9.& D.eo. d.l.extrario. §.
de quæſtione. & l.vnius.18. §.iudex. XI. Cùm eſt quæ-
ſtio de rebus, an ſint hereditariæ, néene. & ſerui here-
ditarij eas retinent,l.vlt. ¶ Secundo caſu ſciendum eſt, 14
ſeruum regulariter non torqueri. I. Contra domini pa-
rentes, l.2.& D.eod.l.de minore.10.§. poteſt. II. Con-
tra domini filios, l.6. & D.eod.d.l.de minore. § poteſt.
III. Contra domini tutorem, niſi tutelæ agatur, l. 2.
¶ Tertio caſu cùm res ad extraneum pertinet, quæſtio 15
de ſeruo haberi poteſt,l.3.in princ. dummodù ea obſer-
uentur, quæ ſequenti capite docebo,§.18. ¶ Quarto ca- 16
ſu, cùm de ſerui dominio dubitatur, veritas per eius
quæſtionem inquiri poteſt, l. quoties.12. ¶ De libertis 17
hæc notentur. I. Libertus non eſt interrogandus con-
tra patronum,vel eius liberos,aut parentes.l.6. II. Cùm
teſtamentum falſi arguitur, de ſeruis hereditariis quæ-
ſtio habetur, etiamſi ab eo, qui ſe heredem contendit,
manumiſſi fuerint,l.cùm teſtamentum.10. III. Qui res
hereditarias, de quibus eſt controuerſia, detinent, de
his per quæſtionem interrogantur, etiamſi teſtator eos
liberos eſſe iuſſerit,l.vlt. IV. Cùm de vindicanda nece
defuncti agitur, etiam hi torquentur, quibus libertas in
teſtamento relicta fuit: non tamen indiſtinctè, l.5. ſæpe
enim euenit, vt ne ſerui quidem torqueantur, veluti ſi
tempore domini occiſi abfuerint, D.de S.C.Silan.l.1. §.
hoc autem. aut ſi dominus eorum officium purgauerit,
D.eo.l.2. ¶ Tertio capite generaliter traditur, non ſta- 18
tim & omnimodo quæſtionem adhiberi, ſed quædam
requiri,vt ea rectè adhibeatur. I. Præcedant aliqua iudi-
cia ſiue argumenta, quæ iudicē moueant,& non leuem

ſuſpicionem contra reum inducant, l. 3. in princ. l. milites. 8. §. 1. & D. eod. l. 1. in princ. II. Veritas aliter haberi non poſſit, D. eod. l. edictum. 8. in prin. & l. Dinus. 9. in princ. & ſupra de iureiur. propt. cal. l. 1. §. 1. III. Qui haberi quæſtionem poſtulat, priùs de calumnia iurare debet, ſe nullius odio ad id procedere, ſed quia non poteſt aliter veritatem oſtendere, l. vlt. & ſuprà de iur. propt. cal. d. l. 1. §. 1.

Tit. XLII. De abolitionibus.

I. 1. 6. ij. — *§. 3. 5. vj.*
II. in pr. 5. iij. iv. v. — *§. quando. 5. vj.*
§. 3. 5. v. — *§. pen. 5. ij.*
§. vlt. 5. v. — *§. vlt. 5. 3.*
III. in pr. 5. v.

1 NOn ſolùm rei, ſi noxij deprehendantur, pœnis afficiuntur, ſecundùm ea, quæ hactenus docuimus: ſed etiam accuſatores, ſi vel prævaricentur, vel tergiverſentur, id eſt, ſine abolitione deſiſtant, vel calumnientur, D. ad S. C. Turpill. l. 1. in princip. Adeo autem verum eſt accuſatores, qui accuſationem ſine abolitione deſerunt, puniri, d. l. 1. § ſi quis autem. vt is, qui plura crimina intédit, de omnibus, ſi pœnam vitare velit, abolitionem petere debeat, d. l. 1. § ſi plura. quod & hic innuitur in l. 1. De prævaricatione tractatur, D. lib. 47. tit. 5 in Codice nullus eſt titulus. De deſiſtentibus nunc dicimus, mox dicturi de calumniantibus. ſed in primis agendum de abolitione, per quam accuſatio impunè deſeritur.
2 ¶ Abolitio eſt accuſationis deſerendæ licentia,
3 & accuſati ex reorum numero exemptio. ¶ Eſt autem alia ſpecialis & priuata, de qua agitur hoc titulo: alia generalis & publica, de qua dicetur titulo ſequenti.
4 ¶ Hoc titulo de abolitione ſpeciali & priuata deciduntur
5 duæ quæſtiones. ¶ Primò quæritur, an abolitionis cōceſſio valeat. Multa ad hoc requiruntur. I. Non ſit crimen atrox, vt læſæ maieſtatis, peculatus, ſacramenti deſerti, vel aliud ſimile, l. vlt. §. vlt. facit l. 3. ſup. de epiſcop. aud. II. Non ſint ingenui teſtes, licet plebeij, tormentis vexati, l. vlt. §. pen. III. Iudex competens eam concedat, l. 2. in princ. vt præſes, non is cui præſes iuriſdictionem mandauit, D. ad S. C. Turpil. d. l. 1. §. abolitio non eſt autem neceſſe adire principem, d. l. 2. in princ. IV. Conceditur vtraque parte (id eſt, accuſatore & reo) præſente, d. l. 2. in princ. V. Concedatur cauſa cognita, dicta l. 2. in princip. pro tribunali d. §. abolitio. quia quæcumq; cauſæ cognitionem requirunt, pro tribunali expediuntur, non de plano, D. de offic. proconſ. l. nec quicquam. 9. §. 1. In cauſæ autem cognitione quæritur, quæ fuerit cauſa accuſandi, & quæ ſit cauſa petendæ abolitionis. Quod enim ad cauſam accuſandi attinet, is abolitionem impetrat, qui per errorem, vel temeritatem, vel inconſultum calorem ad accuſandum proſiluit, d. l. 2. in princ. non qui fallaciter & per calumniam accuſauit, l. vlt. in pr. & infr. de calumn. l. pen. Sed hæc inſpectio non habet locum in eo, qui ſuam ſuorúmve iniuriam perſecutus eſt, vel qui cognatum accuſauit: huic enim indiſtincte licèt pœnitere, d. l. 2. §. vlt. Quod verò ad cauſam petendæ abolitionis ſpectat, ei non datur abolitio, qui per depectionem (id eſt, turpem cum reo pactionem, D. de calum. l. 3. §. pen.) & pecuniis à reo corruptus, ab accuſatione vult deſiſtere, d. l. 2. §. 1. vbi legendum *depectionem*, vt in quibuſdā manuſcriptis, & in C. Theod. non deceptionem. VI. Adhibeatur accuſati conſenſus, ſi vel aliquid iniuriæ ob accuſationem paſſus eſt, vt carcerem, vincula, tormenta, l. vlt. §. 1. vel poſt triginta dies ex quo reus in cuſtodiam receptus eſt numerandos abolitio petatur: alioquin eius conſenſus non eſt neceſſa-
6 rius, d. l. vlt. §. quando. ¶ Secundò quæritur, qui ſint impetratæ abolitionis effectus. I. Accuſator impunè ab accuſatione deſiſtit, arg. l. ſi interueniente. 12. D. ad S. C. Turpill. II. Accuſationem abolitam repetere non poteſt, niſi ex ſpeciali permiſſu principis, l. 1. quod non ita habet in abolitione publica, vt ſequenti titulo exponam.

Tit. XLIII. De generali abolitione.

I. 3. 4. *II. 4.* *III. 5.*

PVBLICA & generalis abolitio duplex 1
eſt: alia eſt ordinaria, quæ ipſo iure obtinet, vt propter ferias Paſchales, ſuprà de epiſc. audien. l. 1. alia extraordinaria, putà ob res proſperè geſtas, D. ad S. C. Turpil. l. abolitio. 8. & l. ſeq. ad quam leges huius tituli reſpiciūt.
¶ De hac duo quæruntur. ¶ Primò quæritur, quomodò 2
fiat. Fit edictis publicè propoſitis, l. 1. & D. ad S. C. Tor- 3
pil. d. l. abolitio. ¶ Secundò quæritur, qui ſint eius effe- 4
ctus. Ea pendente non poteſt in accuſatione pergi. ea verò finita, accuſator non cogitur crimen repetere, D. eod. l. ſi interueniente. 12. ſi tamen vult repetere, poteſt, D. eo. l. 7. in princ. dummodò intra tempus ſtatutum id faciat, l. 1. & 2. id eſt, intra triginta dies vtiles, D. d. t. l. aut
priuatim. 10. §. vlt. ¶ Huic abolitioni affinis eſt indul- 5
gentia principis, quæ fit per ſubnotationem principis, ſuprà ad leg. Cornel. de ſicar. l. 5. & pœnam remittit manente criminis infamia, l. vlt. & neque ciuilem cognitionē tollit, ſuprà ad leg. Cornel. de falſ. l. ſi docueris. 9. nec calumniantibus & fallaciter accuſantibus prodeſt, infrà de calumniat. l. pen.

Tit. XLIV. Vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur.

I. 1. *II. 1. 2.* *III. 1. 3.*

ABolitione non impetrata, ſi accuſator in- 1
tra ſtatutum tempus, l. 1. & 2. (id eſt, intra biennium à die litis conteſtatæ computandum, l. vlt.) accuſationem non peregerit, & multò magis ſi vltima die adeſſe neglexerit, d. l. 1. quaſi deſiſtens punitur: ac I. Notatur infamia, d. l. 1. II. Si ſit vilis perſona, quæ damnum infamiæ non curet, in exilium mittitur, d. l. 2. III. Quar-
ta bonorum pars confiſcatur, d. l. 1. ¶ Iudicis officiū eſt, 2
dilationes neceſſarias dare, non neceſſarias denegare, & cauſæ notionem vrgere, l. 2. Qui ſi litigatoribus admonentibus introductionem vel examinationem cauſę diſtulerit, viginti libris auri multatur, l. vlt.

Tit. XLV. Ad S.C. Turpillianum.

I. 3. 3. — *IV. 4. iij.*
II. 4. 5. ij. — *V. 3. ij.*
III. 4. iij. — *VI. 3. ij.*

SVPERIORI titulo dictum eſt de accu- 1
ſatore, qui tacitè accuſationem deſeruit, quatenus in ea pergere neglexit: cōſequenter agitur de eo, qui expreſsè deſiſtit, &
Senatuſconſulto Turpilliano punitur. ¶ De 2
hoc duæ quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò quæritur, 3
qui contra ſenatuſconſultum faciant, eóque puniantur. Hic dantur tres regulæ. I. In ſenatuſconſultum incidit, qui poſtquam in crimen ſubſcripſit, & fideiuſſores de

exercenda

exercenda lite dedit, eo, qui accuſatur, in cuſtodia retento, non impetrata abolitione, ab accuſatione deſtitit, l. 1. II. Qui intra ſtatutum biennij tempus pergere in lite neglexit, non incidit in ſenatuſconſultum, niſi animum implendæ accuſationis prorſus deſeruerit, l. vl. III. Etiam mulier ſuam, ſuorúmve iniuriam perſequẽs, ſi ſine abolitione deſiſtat, in pœnam ſenatuſconſulti in-
4 cidit, l. pen. ¶ Secundò quæritur, quibus pœnis deſiſtens afficiatur. I. Ex ſenatuſconſulto notatur infamia, l. 2. & D. de decurion. l. 6. §. qui iudicij. II. Quinque libris auri ex eodem ſenatuſconſulto multatur, D. de præuaric. l. 3. §. vlt. vel extra ordinem punitur, l. 2. III. Deſertam accuſationem inſtaurare non poteſt l. 3. & 4.

Tit. XLVI. De calumniatoribus.

I. 4. ij.
II. *in pr.*
§. j. 6. j.
III. 7. 8. j.
IV. 4 j.
V. 8. j.
VI. 8. iij.
VII. 8. ij.
VIII. 6. iij. 8. j.
IX. 1. 3.
X. 8. ij.

1 DIXIMVS de accuſationibus deſiſtentibus, qui puniuntur ſenatuſconſulto Turpilliano: nunc dicendum de calumniantibus, qui puniuntur lege Remmia. D. ad S. C. Turpil. l. 1. §. calumniatorib. Hi ſunt, qui fallaciter accuſant, l. pe. & ſup. de abolit. l. vlt. in pr. & falſa crimina ſciẽtes intẽdũt,
2 d. l. 1. §. 1. ¶ Huius tituli duo ſunt capita. ¶ Priori capite
3 proponuntur defenſiones eius, cuius calumnia arguitur: quæ partim à perſonis ſumuntur, partim à tẽpore, partim à cauſa inſtitutæ accuſationis. Nam aliàs calumniatori nec publica, vel priuata abolitio, nec generalis vel ſpecialis indulgentia principis prodeſt, quominùs ob
4 calumniam puniatur, l. pen. ¶ A perſonis ſumuntur hæ defenſiones, quæ calumniæ accuſationẽ excludunt. I. Si mater necem filij perſecuta ſit, aliúdve publicum iudicium pro filio ſit executa, l. 2. II. Si filius paternam ne-
5 cem defendit, l. 4. ¶ A tempore defenſio ſumitur, ſi accuſatus accuſatori iudicio pendente calumniam nõ obiecit, iudicio autem finito calumniam in eo commiſſam
6 puniri petat, l. 1. ¶ Quod ad cauſam factæ accuſationis attinet: ſic diſtinguitur: Aut is, qui per calumniam accuſaſſe dicitur, iuſtam habuit accuſandi cauſam, aut errore, vel temeritate ductus accuſauit, aut per calumniã. I. Caſu non eſt locus pœnæ calumniatorum, veluti ſi heres vindicauit necem defuncti aduerſus eum, quem defunctus arguit, l. 2. §. 1. II. Caſu error excuſat, D. ad S. C. Turpil. l. 1. §. ſed non vtique. III. Caſu temeritati ignoſcitur, d. l. 1. §. quæri. IV. Caſu calumnia punitur, l. noſtris. 8. & D. d. l. 1. §. ſed non vtique. & §. ſeq. cum ſim.
7 ¶ Ex dictis colligitur, non eſſe calumniatorem, quicumque delatum crimen nõ probat, l. 3. & D. d. l. 1. §. ſed non
8 vtique. ¶ Poſteriori capite calumniæ conuictis irrogãtur pœnæ. Cùm igitur aliquis dicatur calumniatus vel in iudicio priuato, vel extraordinario, vel publico: primo & ſecundo caſibus calumniator extra ordinem punitur, ad S. C. Turpil. l. 3. Tertio caſu irrogantur pœnæ ſequentes. I. Infamia, l. 3. l. noſtris. 8. quæ pœna ceſſat, cùm quis in cauſa ſtatus calumniatus eſt: quia ad ſola publica iudicia pertinet, l. 5. Hæc pœna eſt ex lege Remmia. D. ad S. C. Turpil. d. l. 1. §. calumniatoribus. ex qua in fronte calumniatoris inurebatur litera K, Cic. pro Roſc. Amerino. ſed frontem ita maculari vetat Conſtantinus infrà tit. prox. l. ſi quis. 17. II. Pœna talionis, l. vlt. ad quã accuſator ſe in crimen initio accuſationis inſcribit, l. 7. & ſuprà de accuſat. l. vlt. in princ. & D. eod. l. 7. in princ. III. Dupli ſolutio ob ſeruũ alienum per calumniam quæſtioni ſubiectum, l. 6.

Anal. Cod.

Tit. XLVII. De pœnis.

I. 25. ij. 26. j.
II. 7. 26. ij.
III. 13. j. 25. j.
IV. 10. 14. ij. 22. ij.
V. 13. ij. 23. j. iij. 24. ij. 25. j. 27. j.
VI. 12. j. 31. ij.
VII. 11.
VIII. 15. j. 26. iij. 27. iv. 30. iv.
IX. 10. 13. j. 21.
X. 31. ij.
XI. 12. ij. 22. j.
XII. *in pr.* 13. j. 19. ij.
§. j. 5. 6.
XIII. 14. iij.
XIV. 25. ij.
XV. 14. j.
XVI. 17.
XVII. 24. iij. 31. iv.
XVIII. 8. j.
XIX. 9 j. 31. j.
XX. 18. ij.
XXI. 13. iij.
XXII. 6.
XXIII. 27. iij.
XXIV. 27 iij.
XXV. 12. j.
XXVI. *in pr.* 19. j. 27. iij. 29. j. ij. v. 31. iij.
§. j. 19. j. 27. iij. 29. j. ij. v. 31. iij.
§. *magiſtratus.* 29. iij.
§. *pen* 27. iij.
§. *vlt.* 29. j.

POSTQVAM ſeorſum dictum eſt de reorum, & de accuſatorum pœnis, iam in vni- 5
uerſum de pœnis dicamus. ¶ Pœna eſt deli- 2
cti ſeu criminis æſtimatio, & coërcitio, D. h. t. l. ſanctio. 41. in fin. & de diu. reg. iur. l. omnis hereditas.
138. §. 1. ¶ Duo ſunt huius tituli capita: primum de 3
pœnis in genere, ſecundum de ſpeciebus pœnarum.
¶ Primo capite de pœnis in genere ſex quæſtiones de- 4
ciduntur. ¶ Primò quæritur, an pœna ſit irroganda. vbi 5
datur regula, Vanæ populi voces non ſunt audiendæ, quò minùs noxius condemnetur, aut innocens abſoluatur, l. decurionum. 12. §. 1. ¶ Secundò quæritur, quibus 6
pœnæ infligantur. Ibi pœna eſſe debet, vbi noxia eſt: & peccata ſuos tenent auctores, nec vlteriùs progrediuntur: adeo vt noxij puniantur: innocentes, licèt noxiorum hominum cognatione, affinitate, amicitia iuncti ſint, pœnæ non ſubiiciantur, d. l. decurionum. §. 1. & l. ſancimus. 22. Hoc præceptum conſentaneum eſt legi Moſaïcæ Deute. cap. 24. cap. 26. Excipitur crimen læſæ maieſtatis, ex quo etiam reorum filij puniuntur, ſuprà ad leg. Iul. maieſt. l. 5. §. filij & §§ ſeqq. ¶ Tertiò quæri- 7
tur, à quibus pœnæ irrogentur. Soli iudices competentes pœnam irrogant. Quare procurator Cæſaris, niſi vices præſidis gerat, in exilium mittere non poteſt, l. 2.
¶ Quartò quæritur, quando ſit pœna irroganda. Hîc 8
dantur duæ regulæ. I. Statim ac reus cõuictus eſt, condemnari debet, ne detur facultas ſupplicãdi. vel per malas præſidum aut officialium artes pœnam vitãdi. l. cùm reis. 18. II. Si princeps reſcripſerit, vt aliquis ſeueriùs puniatur, pœna differtur ad dies triginta: ſic tamen, vt interim reus in vinculis contineatur, & excubiis ſolertibus cuſtodiatur, l. ſi vindicari. 20. Alias olim Senatuſconſulto ſub Tiberio cautum fuerat ne damnati vltimo ſupplicio afficerentur ante decimum diem. Sueton. in Tiberio, cap. pen. Tacitus libro 3. annalium, Dio in calce libri 58. ¶ Quintò quæritur, qualis pœna ſit irro- 9
ganda. Hîc dantur duæ regulæ. I. Congrua pœna eſt irroganda pro ratione criminis admiſſi, l. ne quis. 19. II. Habenda eſt ratio circumſtantiarum, id eſt, cauſæ, perſonæ, loci, temporis, qualitatis, quantitatis, euentus, D. eod. l. aut facta. 16. §. 1. Hoc loco circa perſonam ſpectatur ſexus, ætas, ſtatus, & qualitas. ¶ De ſe- 10
xu notatur, etiam mulierem metalli pœnæ ſubiici poſ-
ſe, l. 4. niſi ſit filia decurionis, l. ſi maiorem. 9. ¶ De æta- 11
te notatur, impunitatem delicti propter ætatem non dari, dummodò crimen, quod intenditur, in eam ætatem cadere poſſit, l. 7. tamẽtsi enim minor ætas ad mitigandam pœnam ſuffragari poteſt, D. minoribus. l. auxilium. 37. §. 1. ¶ De ſtatu duo notantur, I. Vinculorum 12

LL 2 pœna

Digitized by Google

pœna cadit in ſeruum, non in hominem liberum, l. 6.
II. Pœna metalli tam in liberos, quàm in ſeruos ca-
13 dit, l. metalli. 11. ¶ De qualitate tria notantur. I. De-
curiones, & eorum filij non debent beſtiis ſubijci, l. de-
curionum. 12. in princ. vel in opus publicum dari, l. 3. vel
metalli pœna affici, l. ſi matrem. 9. II. Tam veterani,
quàm eorum liberi primi gradus metalli, vel operis pu-
blici pœna non afficiuntur, ſed relegari poſſunt, l. 5.
III. Apparitores, ſi in officio faciendo perfidè ſe gerãt,
etiam abſentes competenti pœna afficiuntur, l. ne diu.
21. quod in aliis perſonis non obtinet indiſtinctè. vide
14 ſuprà de accuſationib §. 8. ¶ Sextò quæritur, quis ſit ef-
fectus pœnæ à iudice dictæ. Tria hîc declarantur. I. Pœ-
na à iudice dicta, non poteſt ab eo reuocari, l. pœnam.
15. II. Condemnatio mulieris non nocet partui ante
condemnationem concepto: quia ſequitur conditio-
nem, cuius mater fuit ante condemnationem, putà an-
tequam in metallum damnaretur, l. 4 & D. de ſta. ho. l.
Imperator. 18. non debet enim calamitas matris ei no-
cere, qui eſt in vtero, D. eod. l. 5. §. pen. & Inſt. de inge-
in pr. III. Seruus damnatus, ſi quauis ratione proprie-
tas domino ſeruata eſt, domino obſequi debet, l. ſeruo.
15 13. ¶ Secundo capite varia pœnarum genera ſingilla-
tim conſiderantur. Hîc tria ſunt præmittenda. I. Pœ-
narum aliæ ſunt perſonales, vt faſtigatio, exilium, mors:
aliæ reales, vt bonorum confiſcatio. Hoc titulo de per-
ſonalibus agitur ex profeſſo: obiter mentio fit confiſ-
cationis bonorum, quatenus pœnam perſonalem ſe-
quitur, l. deportatorum. 8. nam ex profeſſo tribus ſe-
quẽtibus titulis tractabitur. II. Pœnarum perſonalium
aliæ ſunt capitales, quæ morte vel ſeruitute, vel exilio
caput eximunt de ciuitate Romana: aliæ non capitales,
quæ nec vitam nec libertatem, nec ciuitatem adimunt,
vt relegatio, & fuſtigatio, D. h. t. l. 2. in pr. l. capitalium.
28. in pr. & §. 1. & de public. iudic. l. 2. III. Pœna capi-
talis accipitur trifariam. Nam latè ſumpta complectitur
etiam relegationem, D. ſi quis caution. l. 4. in princ. &
de accuſat. l. hos accuſare. 12. §. vlt. & de verb. ſignif. l.
licèt. 103. Anguſtè, & propriè, vt nuperrimè definiui,
excluſa relegatione, ea ſupplicia complectitur, quæ ciui-
tatem, vel libertatem, vel vitam eripiunt. Anguſtiſſimè
ſumitur pro pœna mortis, vt ſuprà de raptu virg. l. vn.
16 in princ. & de malefi. & mathe. l. 5. cum ſim. ¶ His præ-
17 notatis, diuido hoc caput in quinque ſegmenta. ¶ Pri-
mum ſegmentum eſt de pœna capitali in ſignificatione
propria, & generaliter conſiderata. Vt hæc pœna ſit ir-
roganda, duo requiruntur. I. Vt reus ſit criminis capi-
talis, putà adulterij, homicidij, maleficij. II. Vt ſit cri-
men confeſſus, aut legitimè conuictus, l. qui ſententiã.
18 16. ¶ Secundum ſegmentum eſt de ſpeciebus pœnalium
19 capitalium. ¶ Prima ſpecies eſt mors: de qua duo tradũ-
tur. I. His imponitur, qui morte dignum crimen admi-
ſerunt, l. vlt. in princ. veluti qui conficiendarum nauium
peritiam Barbaros docuerunt, l. pen. & qui prouinciam,
in quam miſſi ſunt, intra exilij tempus exceſſerunt, d. l.
vlt. § 1. II. Decurionum filij beſtiis non ſubijciuntur, l.
20 decurionum. 12. in princ. ¶ Secunda ſpecies eſt pœna
21 metalli: de qua tres quæſtiones diſſoluuntur. ¶ Primò
quæritur quotuplex ſit. Vel dãnatur quis in metallum,
vel in opus metalli, D eod. l. aut damnum. 8. §. eſt pœna.
Sed vtrumuis accidat, pœna eſt prorſus ſimilis. Differẽ-
tia tamen duplex eſt. I. Qui in metallum damnantur,
grauioribus vinculis premuntur. qui in opus metalli, le-
uioribus continentur. II. Refugæ ex opere metalli, in
metallum dantur: refugæ ex metallo, grauiùs puniun-
tur, id eſt, vltimo ſupplicio plectuntur, d. l. aut damnum.
§ inter. & de extraordin. cognit. l. pen. §. vlt. Prætereà
reperio mulieres damnari in miniſteriũ metallicorum,
id eſt, vt metallicis inſeruiant, l. ſi matrem. 9. & D. eod. d.
22 l. aut damnum. §. in miniſterium. ¶ Secundò quæritur,
quibus perſonis hæc metalli pœna irrogetur. Hæc pœ-
na poteſt irrogari. I Tam liberis, quàm ſeruis, l. metalli.
11. II. Tam maſculis, quam fœminis, l. 4. & D. eod. d. l.
aut damnum. §. in miniſterium. & l. capitalium. 28. §. Di-
uus. ¶ Non cadit autem I. In decuriones, & eorum pa- 23
rentes, ac liberos cuiuſcumque gradus, l. 5. & D. eod. l.
moris. 9. §. iſtæ. & §§. ſeqq. II. In milites, & eorum fi-
lios, ſuprà de quæſtion. l. milites. 8. in prin. III. In vete-
ranos, & eorum filios, l. 5. & D de veteran. l. 3. ¶ Tertiò 24
quæritur, qui ſint huius pœnæ effectus. Hîc tria notan-
tur. I Hæc pœna libertatem adimit, D. h. t. l aut dãnum,
8. §. eſt pœna. l. ſunt quidam. 17. in princ videlicet ſi con-
demnatio perpetua ſit; alioquin metalli pœna non cen-
ſetur, & libertas retinetur, d. l. aut damnum. § in miniſte-
rium (in cuius fine leg. *retinent libertatem*) & l. capitaliũ.
28. §. Diuus. II. Mulieris damnatæ filius, ſi ante condem-
nationem conceptus ſit, ſequitur conditionẽ, cuius ma-
ter fuit, antequam condemnaretur, l. 4. III. In damnati
manibus, vel ſuris poteſt aliquid inſcribi ſiue inuri, non
in facie, l. ſi quis. 17. ¶ Tertia ſpecies eſt dãnatio in opus 25
publicum: de qua duo notantur. I. Non poteſt irroga-
ri decurionibus, l. 3. nec eorum liberis, vel parentibus,
arg. l. moris. 9. §. iſtæ. D. eod. nec veteranis, nec eorũ filiis,
l. 5. II. Vel irrogatur in perpetuum, vel ad tempus. In
perpetuum opus damnati, ſunt ſimiles deportatis, quia
vtrique ciuitatem perdunt ſalua libertate l. 1. & D. eod. l.
ſunt quidam. 17. §. 1. l. capitaliũ 28. §. Diuus. vbi affirma-
tiuè legendum, *qui in perpetuum*, vt eſt in archetypo Flo-
rentino, & in libris manuſcriptis, & in Baſilicis. In tem-
porarium verò opus damnati, infamia quidem notãtur,
ſed ciuitatem retinent, d. l. capitalium, §. 1. ac dẽ à iudice
definitum expectare, nõ citiùs redire poſſunt, l. ſi operis.
14. ¶ Quarta ſpecies eſt deportatio: de qua tria hîc no- 26
tantur. I. Similis eſt condemnationis in opus publicum
perpetuæ, l. 1. vt paulò antè notaui. II. Irrogari nõ poteſt
à procuratore Cæſaris, niſi vice præſidis fungatur, l. 2.
III. Eam confiſcatio bonorum ſequitur, etſi iudex hoc
in condemnatione non expreſſerit, l. deportatorum. 8. &
D. de bon damn. l. 7. §. vlt. l 8. § pe. ¶ Tertiũ ſegmentum 27
eſt de relegatione, quæ non capitalis pœna eſt, quia nec
libertatem, nec ciuitatem adimit, d. l. capitaliũ, §. 1. & D.
de interd. & relega. l. 7. §. hæc eſt De hac plura notãtur.
I. Etiam veterani, & eorum liberi poſſunt relegari, l. 5.
nec non decuriones, & eorum liberi, D. de decurion. l. 2.
in pr. l. 3. in princ. l 5. l. vlt. in princ. II. Relegatur in per-
petuum, vel ad tempus, D. de interd. & releg d. l. 7. §. hæc
eſt. III. Qui ad tempus eſt relegatus, non poteſt ante
tempus è prouincia excedere, & excedẽs capite punitur,
l. vlt. in pr. & § 1. ſed tempore finito non debet in cuſto-
dia detineri, l. omnes. 23. & l. ſeq. ſed dimitti ſine impẽſa:
alioquin is qui aliquid accepit, quadruplum inſtituit, d. l.
vlt § pen. IV Bona relegati non confiſcantur, niſi iudex
id expreſſerit in ſua ſententia. l. deportatorum. 8. qua ali-
quem in perpetuum relegauit: nam relegato ad tempus
bona auferri non debent, D. de interdic. & relega. l. 1. l. 4.
l. 7. § ad tẽpus. ¶ Quarto ſegmento confertur relegatio 28
cum deportatione, vt harum pœnarum ſimilitudines &
differẽtiæ intelligãtur. ¶ Similitudines ſunt ſex. I. Certæ 29
prouinciæ & ciuitates exceptæ ſunt, in quas relegare vel
deportare non licet l. vlt. in princ. §. 1. & §. vlt. quarũ no-
titia huic conſtitutioni ſubiecta intercidit. II. Condem-
natus nõ debet in cuſtodiam mitti. ſed in tota prouincia
verſari poteſt: non tamen debet eã excedere: alioquin ca-
pite plectitur, d l. vlt. in pr. & §. 1. debet enim abſtinere à
locis interdictis, D hoc titulo. l. 4. III. Ne quis alium
in Gypſum aut Oaſim mittat, quam præfectus Augu-
ſtalis, & dux Thebaidos, dicta l. vltim. §. magiſtratus.
De Gypſo & Oaſi vide Cuiacium libro octauo. Obſer-
uat. cap. 17. IV. Neutra pœna libertatem adimit. Inſt.
de cap. dem. §. minor. & D. de interd. & releg. l. 4. Non
obſtat,

obſtat l.pe.§.vlt.D.de extraord.cognit.vbi pro, *id eſt*, legendum *idem*, vel *idem eſt*·& appellatione magnæ capitis deminutionis ſignificátur maxima & media, & vtriuſq; exempla ſubiiciuntur. nam aquæ & ignis interdictio, & deportatio referũtur ad mediam capitis deminutionem, quæ ciuitatem adimit ſalua libertate: condemnatio verò in metallum vel opus metalli, refertur ad maximã capitis deminutionem, quæ libertatẽ & ciuitatẽ tollit. V. Damnati ſi in inſula ſeditioſè & inciuiliter agant, capite plectuntur, d.l.vlt.in prin.& §.1. V I. Damnatorum ex cauſa læſæ maieſtatis, ſtatuæ detrahuntur, D.de pœnis, l.eo-
30 rum.24. ¶ Differentiæ ſunt quatuor. I. Deportatio ciuitatẽ adimit. Inſt.quib.mod.ius poteſt.ſolu.§.1. & de cap. dem.§.minor. relegatio conſeruat, D.de interd.& releg. l.7.§.ſiue.& Inſt.quib.mod.ius pot.ſolu.§.relegati. Ouid. lib.5.Triſtium,

—Relegatus, non exul dicor in illo.

& lib.5.eleg.11.

Nec vitam, nec opes, nec ius mihi ciuis ademit.

& paulò pòſt,

Ipſe relegati, non exulis vtitur in me
Nomine.————

II. Omnis deportatio fit in perpetuum: relegatio verò & ad tempus, & in perpetuũ fieri poteſt, D.de interd. & releg.l.7.§.hæc eſt. III. Deportatio fit in locũ certum, vt in inſulam: relegatur autem vel in locum, vt in inſulã; vel à loco, vt ab Italia, d.l.7. IV. Deportatorum omnia bona confiſcantur, etiamſi hoc ſententia iudicis non ſit expreſſum: relegatorum bona non confiſcantur, niſi in perpetuum relegati ſint, & iudex partem bonorum ſua ſententia expreſsè ademerit, l. deportatorum, 8.& D. de bon.damn.l.7.§.vlt.& l.8.§.pe.& de interdic. & rele-
31 ga.l.1.l.4.l.7.§.ad tempus. ¶ Quintum ſegmentum eſt de pœnis, quæ iure non admittuntur. hæ verò ſunt, I. Vt aliquis certo corpori, putà piſtorum vel naniculariorum addicatur, l.ne quis.19. II. Vt aliquis in perpetuis vinculis contineatur, niſi ſit ſeruus, l.6. qui ſi domino ſub pœna vinculorum non adiecto certo tẽpore reddi iuſſus ſit, perpetuò vinctus eſſe debet, l.ſeruus.10. III. Vt deportatus vel relegatus in cuſtodiam mittatur, l. vlt. in prin. & §.1. IV. Vt in facie damnati in metallũ aliquid inſcribatur pœnæ indicandæ cauſa.l.ſi quis.17.

Tit. XLVIII. Ne ſine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare.

APOENTS perſonalibus tranſit ad realem, id eſt, bonorum confiſcationem: quæ à iudice irrogatur vel expreſsè per proſcriptionẽ: vel tacitè per condemnationem, quam publicatio bonorum ſequitur, vt deportationem. ſup.tit.prox.l. deportatorum.8. De proſcriptione datur regula hîc in l. vn. Illi ſoli magiſtratus poſſunt omnia bona confiſcare, qui ſunt in ſumma adminiſtratione poſiti, vt præfecti prætorio, vicarij, & præfectus vrbi. ceteri, vt præſides, inconſulto principe non poſſunt. An tacitè poſſunt pręſides bona cõfiſcare inconſulto principe? Vtiq; per pœnam, quam irrogare poſſunt, vt mortem, aut damnationem in metallum, D.de offic.pręſid.l.6.§.pe.non per deportationem, quia ius deportandi inconſulto principe non habent, D.de lega.iij.l.1.§.deportatos. & de interd. & releg. l.6. §.1. Has autem omnes pœnas confiſcatio bonorum tacitè ſequitur, d.l.deportatorum. & infrà tit. prox.l.2.& 4.& D.eod.l.1.

Tit. XLIX. De bonis proſcriptorum ſeu damnatorum.

I. 3.	*IV.* 3.
II. 3.	*V.* 9.
III. 3.	*VI.* 5.ii.
*VII. in pr.*8.ij.	§.*pe.*8.j.iv.
§.j.8.iij.	§.*vlt.*7.
§.*pe.*8.iv.	*X. in pr.*5.iij.
§.*vlt.*8.ij.	§.j.6.
*VIII.*5.iij.	§.*pen.*8.j.
*IX. in pr.*5.j.	§.*vlt.*5.iij.6.
§.j.5.ij.	*XI.*5.iij.

IN hac rubr. proſcriptis vocantur, quibus ex- 1
preſsè per ſententiam iudicis bona auferuntur: & ſub damnatis continentur, vt ſpecies ſub genere. Dicendum ergo proponitur de proſcriptis, & omnino de damnatis, quia damnatorum bona interdum confiſcantur, etiamſi iudex hoc expreſsè non iuſſerit, vt mox docebo, & ſuperiori quoque titulo
notaui. ¶ Quatuor quæſtiones hoc titulo deciduntur. 2
¶ Primò quæritur, an bona confiſcentur. Non eſt du- 3
bium, quin competente iudice expreſsè confiſcante, hoc obtineat. Tacitè autem pœnam corporalem publicatio bonorum ſequitur, cùm aut vita, aut libertas, aut ciuitas damnato adimitur, D.h.t.l.1. Primi caſus non eſt opus afferre exempla. Secundi caſus exemplum eſt, cùm quis in metallum datur, l.4.& inf. de ſentent. paſſ. l.2. Tertij caſus exemplum eſt, cùm deportatur: huius enim bona confiſcantur, non ſolùm quæ condemnationis tempore habuit, ſup.tit.prox.l.deportatorũ.8. ſed etiã quę poſtea quoquo modo acquiſiuit, adeo vt heredem habere non poſſit, l.2.& D.eod.l.7 §.vltimo. Peculium verò nõ confiſcatur, neque ob delictum ſerui, quia domini eſt: (ideóque domino præſente rationes per ſeruum adminiſtratæ redduntur, ac diſpungũtur: dominus antẽ inſtare debet, vt celeriter reddantur, vt ſeruus poſſit pœnæ reddi, l.1.) Neq; ob delictum filijfamilias, quamuis ſit peculiũ qua-
ſi caſtrenſe, l.3. ¶ Secundò quæritur, an aliquid de con- 4
fiſcatione detrahatur, & certis perſonis reſeruetur. Huius quęſtionis ſolutio eſt tripartita. ¶ In prima parte cõſideratur quilibet damnatus regulariter & generaliter. vbi tria notantur. I. Vxor damnati recipit ſeu retinet res paraphernales, & dotem, & quæ ſibi à marito nondum damnato ante nuptias vel ſtante matrimonio donata fuerunt, l.ſi quis poſthac. 9. in pr. II. Quod pater filiis emancipatis ante reatũ donauit, firmiter apud eos manet, d.l.ſi quis poſthac.§.1. III. Si damnatus filios vel filias vel nepotes ex filiis habeat, certa portio his reſeruatur, D.eo.l.7.in prin. id eſt, dimidia pars bonorum fiſco infertur, dimidia liberis etiã poſtumis conceditur, l.pen.in prin. niſi aut mater damnata ſit, in cuius deportatæ bonis filij nihil iuris habent, l.6. aut pater damnatus ſit crimine perduellionis, cuius pœna etiam in poſteros tranſit, d.l.pe.§.vlt.& quicunq; damnati bona tenet, ea debet in vrbe intra duos menſes, vel in prouincia intra octo menſes fiſco deferre, alioquin vnà cũ bonis etiam quadruplum fiſco inferet, l.vlt. Si verò damnatus filios partim ſuos, partim emancipatos habuerit, & in emãcipatos donationẽ contulerit, hi in dicta dimidia nihil iuris habent. niſi donationẽ conferant. & ſimiliter filia vel neptis ex filio, ſi partem in ea dimidia velit habere, dotẽ
ab eo acceptã conferre debet, l ſi deportatus.8. ¶ In ſe- 5
cunda parte agitur de decurione dãnato. Huius bona nõ confiſcantur. Nã ſi liberis careat, curia ei ſuccedit: & vel per ſe ea detinebit, vel ſuo periculo committet alij, qui monera ſubibit. Si filium vel filios habeat, hi ſoli in totum ſuccedunt. Si filiam vel filias, ad eas dimidia pars bonorum, ad curiã altera dimidia deuoluitur. Si vtriuſq; ſexus ſobolem, maſculi ſemiſſem accipiunt, alter ſemis inter eos & ſorores diuiditur in capita, d.l.pe.§.1. Excipitur hîc quoque, niſi decurio crimine perduellionis dã-
natus ſit, d.l.pe.§ vlt. ¶ In tertia parte agitur de iis, qui 6
ob rationes fiſcales malè geſtas condẽnantur. Hîc datur regula, quòd ea cõfiſcantur, quę is tẽpore condẽnationis

in ſuo dominio habuit. Quare quod vxor proprium habuit, vel à marito ante fraudatum fiſcum accepit, & quod ille in filios emancipatos ante crimen commiſſum contulit, non ad fiſcum, ſed ad vxorem ſeu filios pertinet. Excipiuntur Carbuliciani ſeu Cæſariani (id eſt, officiales procuratoris Cæſaris. Cuiac. ad l. 5. infr. de iu. fiſci.) qui nec in vxorem, nec in libertos aliquid transmittere poſſunt, niſi rationibus redditis innocentes appa-
7 reant, l. ſi quis poſthac. 9. §. vlt. ¶ Tertiò quæritur, quid obſeruandum ſit in bonis damnati ſeu proſcripti confiſcandis. I. Quæ ſunt confiſcanda, capiuntur à perſonis publicis, d. l. ſi quis poſthac. §. pe. II. Per officiū ordinarium deſcribuntur accuratè, vt omnino appareat, quæ, & qualia ſint. l. ſi quis intra, 7. in princ. In qua deſcriptione facienda ſi officium negligenter ſe geſſerit, arbitrio iudicis mulctabitur. Si dolum commiſerit, ita condemnabitur, vt aliud tantùm, quantum fuit ſubtractū, ex propriis facultatibus fiſco inferat, d. l. 7. §. vlt. III. Ea deſcriptio obſignata per officium ordinarium mitti debet ad officium rationalis rei priuatæ, vel tradi palatinis ob hanc cauſam miſſis, d. l. 7. § 1. IV. Sub iudicis literis publicis ſingillatim & nominatim de omnibus ad principem referatur, d. l. 7. §. penult. vt etiā adiiciatur, an dānatus liberos habeat & an hi ex cauſa damnationis aliquid vindicauerint, d. l. ſi quis poſthac. §. pe. vt conſtet, an aliqua portio ſit de confiſcatione detrahenda, ſecūdùm ea,
8 quæ ſup. docui. ¶ Quartò quæritur, quis ſit effectus cōfiſcationis. Fiſcus poteſt à creditorib. damnati conueniri apud procuratorem Cæſaris, vt actione de dote. ſup. ſolu. matrim. l. 2. & iudicio tutelę, ſi tutoris ex tutelæ cauſa obligati bona publicata ſint, l. 5. & D. de tut. & rat. diſtrah. l. ſi tutor reipublicæ. 9. §. pen. Quòd ſi tantùm pars bonorū ſit cōfiſcata, pro ea parte fiſcus cōueniri poterit, ſup. ad le. Iul. de vi. l. 2. & D. ſolu. matr. l. ſi marito. 31. in pr. Ipſe autem damnatus, etiamſi ex indulgentia principis ſit reſtitutus, tamē cōueniri nequit, niſi ſtatū priſtinū cum bonis omnib. recuperauerit, infr. de ſenten. paſſ. l. 4.

Tit. L. De bonis eorum, qui mortem ſibi conſciuerunt.
I iij. II. p. 3. iij.

Accvsati in reatu defuncti bona non confiſcantur, l. 2. & ſuprà ſi reus vel accuſa. mort. fue. l. 5. Excipitur I. Niſi crimē probetur, quod vel in crimen perduellionis, d. l. 2. & ſup ad leg. Iul. maieſt. l. vlt. §. Paulus. & §. Marcianus. & D. eo. l. vlt. & de accuſ. l. ex iudiciorum. 20. vel repetūdarum, d. l. ex iudiciorum. vel Manichæiſmi, aut Donatiſmi, ſupr. de hæret. l. 4. § in mortem. II. Niſi publicatio bonorum irrogata ſpecialiter ſit per ſententiam iudicis ob crimen non capitale, vt qui relegati bona iudex confiſcauit, & damnatus appellauit, ac pendente appellatione deceſſit, ſup. ſi pēdē. appel. mors interuen. l. 3. & ſi reus vel accuſa. mort. fuer. l. vlt. §. vlt. III. Niſi conſcientia criminis & metu pœnæ ſe interemerit: nam alia quauis de cauſa mortem ſibi cōſciuerit, eius bona non publicantur, l. 1. & 2. & D. eod. l. 3. & ſup ſi reus vel accuſa. mort. fuer. l. 5.

Tit. L I. De ſententiam paſſis & reſtitutis.

I. 9.	*VI. 4.*	*XI. 4.*
II. 2.	*VII. 3.*	*XII. 4.*
III. 4.	*VIII. 3.*	*XIII. in pr. 5. 7.*
IV. 3. 4.	*IX. 3.*	*§. 1. 8.*
V. 3.	*X. 3.*	*§. vlt. 5.*

1 Ex ſuperiorib. didicimus, pœnas modò ad tempus, modò in perpetuum irrogari, ſupr. de pœnis l. vlt. illæ vſq; ad tempus definitum durāt, ſup. eod. l. ſi operis. 14. eo adueniente finiūtor, D. de poſtul. l. Imperator. 8. hæ tempore non tolluntur. Vtriuſque tamen generis pœnæ non prætoris, D. eo. l. 1. §. pe. ſed principis indulgentia tolli poſſunt, vt hoc titulo pleniùs declaratur. ¶ Quinque modis accidit vt ali- 2
quis à pœna quā patitur, liberetur. ¶ Primus modus eſt 3
indulgētia communis, l. 5. ſeu generalis, l. 7. l. ſi pater. 9. id eſt, ſolius pœnæ remiſſio, l. 2. Per hanc conceditur reditus in patriam, d. l. 5. & d. l. 7. & impunitas, l. cùm indulgentia. 10. Actiones verò nec ipſi damnato reſtituuntur. d. l. 5. nec contra ipſum, l. 4. (quanquam hi, quorum bona ob debitum fiſcale occupata ſunt, ſuis creditorib. vnà cū fideiuſſorib. obligati manent, l. 3. in fi.) & omnino ei non reſtituuntur bona, d. l. 2. nec patria poteſtas, d. l. ſi pater. nec locus militiæ, d. l. 7. nec, ſi ſeruus damnatus & pœnæ exemptus fuerit, domino reſtituitur, ſed fiſci eſt: veteri tamen domino iniuriam facere prohibetur, l. fruſtra 8.
Deniq; ſola pœna remittitur. ¶ Secūdus modus eſt cō- 4
ceſſio reditus cum reſtitutione dignitatis. hoc caſu nihil aliud recipitur, idcirco patria poteſtas nō reſtituitur, l. 6.
¶ Tertius modus eſt, cùm indulgentiæ reditus additur 5
rerum reſtitutio. Hîc tres caſus conſiderandi occurrūt: aut enim is, qui dānatus fuerat, rē aliquā vel res aliquas ex veteri patrimonio recipit: aut partē bonorū, putà tertiā, vel quartā: aut omnia bona. Primò caſu non poteſt à ſuis quondā creditorib. cōueniri, quia per pœnā liberatus ab obligatione fuit, atq; hæc obligatio nō reſtituitur, l. 3. Secundo caſu pro rata portione dictis creditorib. tenetur, d. l. 3. Tertio caſu in ſolidum ab eis conueniri poteſt, l. 4. & l. pen. & ipſe quoq; actiones ſuas contra alios recipit, l. caſus. 11. Vnde nota onus æris alieni ſequi vniuerſitatē bonorum, nō res ſingulas. quod confirmatur §.
ſi quis vna. Inſt. de fideicōmiſſ. heredit. ¶ Quartus mo- 6
dus eſt, per quē ſimul cū reditu & dignitas & bona reſtituuntur. hoc modo & patria poteſtas, & cetera omnia
reſtituta intelliguntur, l. vlt. in pr. & §. vlt. ¶ Hîc duę quæ- 7
ſtiones occurrunt. ¶ Primò quæritur, vtrùm ea, quæ per 8
damnati filium quaſi patremfam. interim geſta ſunt, valeant, an patre reſtituto reſcindantur. Reſpōdetur, geſta per eū, qui eſt legitimæ ætatis, valere: idcirco nec teſtamentum ab eo factum infirmari: per minores verò geſta non valere, d. l. vlt. in princ. Nota primò diſſenſum Doctorum circa teſtamentum à filio factum. nam Iohannes & Græci hoc infirmari putant, quanquam cetera per filium geſta valeant: Anianus Codicis Theodoſiani interpres, Irnerius, Cyprianus, & Cuiacius teſtamentum ſuſtinent, quorum ſentētiæ ſubſcribo: cùm quia de teſtamento quæſtione propoſita, cōſtituit Imperator omnia per filiū geſta valere. quæ generalia verba niſi etiam teſtamentum complectantur, reſponſio ad propoſitā quæſtionē nulla erit: tū etiam quia filius hoc caſu ſine capitis deminutione in patris poteſtatē recidit, vt dici nō poſſit teſtamentū irritum fieri. Nota ſecundò, quia verba pro ſubiecto argumēto debēt accipi, legitimæ ætatis appellatione (vt mihi quidē videtur) pubertatē ſignificari, vt vi ſup. ſi mater indēn. promiſ. l. 2. quę ætas ſimiliter dicitur perfecta, Inſt. de Atil. tuto. §. vlt. quāquā abſolutè legitima ſeu perfecta ætas eſt maior 25. annis. ſupr. de his qui ven. æta. impetr. l. vlt. Eadem ratione minorū appellatio hîc ſignificat impuberes, vt vel ex eo patet, quòd
his tutor datus dicitur, d. l. vlt. §. 1. ¶ Secundò quæritur, ſi 9
filius dānati impubes tutorē acceperit, an hic patre reſtituto tutor eſſe deſinat. Reſpōdetur, eius tutelā finiri, & adminiſtrationē patri cōmitti, niſi pater ob malos mores ſuſpectus ſit: tunc enim ille manebit tutor, d. l. vlt. §. 1. & eſt caſus ſingularis, quo filiusfam. tutorē habet cōtra re-
gulam iuris, Inſt. de tutel. in pr. ¶ Quintus modus eſt re- 10
ſtitutio in integrū. hæc & ordinem, & patriā poteſtatē, & dignitatem, & bona, & (vt vno verbo dicam) omnia reſtituit, quæ ademit condemnatio, l. 1. & D. de iu. patro. l. filij. 9 §. 1. & de bon. libert. l. 3. §. ſi deportatus.

F I N I S.

Digitized by Google